BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 1—2 IANUARIE — FEBRUARIE 1990

CUPRINS

Pag.

VIAȚA BISERICEASCĂ

Pastorala de Anul Nou a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române . . 3
Ședințele extraordinare ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române . 6
Ședințele de lucru ale Consiliului Național Bisericesc Provizoriu 10
Veșnică pomenire eroilor martiri ai neamului 12
Scrisoarea unor conducători de organizații creștine mondiale «Către Bisericile creștine din România» 14
Unitatea în libertate — chemarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române 15
Orientări și precizări privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Cultele religioase din România și îndeosebi cu Biserica Greco-Catolică aflată în curs de organizare și recunoaștere legală ca persoană juridică și Cult religios autonom în România 15
Înnoiri în viața Bisericii Ortodoxe Române: Ceremonia hirotonirii în arhiereu a P. Cuv. Arhim. Dr. Ioan Mihălțan; P. S. Casian Gălățeanul, noul arhiereu-vicar al Episcopiei Dunării de Jos; Hirotonia în arhiereu a P. Cuv. Arhim. Andrei-Ioan Andreicuț 24
Întîlnire ecumenică la Palatul patriarhal 32
Vizita în Grecia a P. S. Episcop Damaschin Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei 36
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori 38

ATITUDINI

Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Biserica Ortodoxă în viața poporului român* 43
Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Unitatea spirituală a neamului nostru și libertatea* 47
Pr. Prof. Ion Bria, *Cealaltă înfometare* 49
Pr. I. Floca, *Aspecte ale relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu grupul de episcopi și ordinari care ridică pretenții și revendicări patrimoniale* 52

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Diac. Prof. P I. David, *Mihai Eminescu și Țara făgăduinței. La 140 de ani de la naștere* 63
Pr. Ion Ionescu, *Pravila de la Govora — 1640—1641. La 350 de ani de la tipărire* 67

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Pr. Prof. Ion Bria, *«Semne și minuni» ale iubirii. Comemorarea a 120 de ani de la moartea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica* 80
Pr. Asist. Nicolae Dura, *Importanța propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu pentru mîntuirea credincioșilor* 82
Arhid. Al. I. Buzera, *Cîntarea în comun, mijloc de susținere și apărare a dreptei credințe.* 97

I'UV. 285
PT-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00285

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 1—2, IANUARIE—FEBRUARIE, 1990
BUCUREŞTI

La alcătuirea acestui număr de revistă — care a apărut sub conducerea unui Comitet de redacție în curs de constituire — au colaborat: Pr. *Dumitru Soare* (directorul Institutului Biblic); Pr. *Constantin Drăgușin* (secretar de redacție); Pr. *Dumitru Dima* (redactor); Ierom. *Vartolomeu Bogdan* (tehnoredactor); *Gabriela Săndulescu, Maria Tudor* și *Marinela Bojin* (corectori).

Coperta: *Vladimir Stoianov.*

PASTORALA DE ANUL NOU A SFÎNTULUI SINOD

IUBIȚII NOȘTRI FII DUHOVNICEȘTI, SLUJITORI AI SFINTELOR ALTARE, VIEȚUITORI AI MÎNĂSTIRILOR ȘI BINECREDINCIOȘI CREȘTINI !

Cu ajutorul lui Dumnezeu și Voința neclintită a poporului nostru, în primul rînd a tineretului, România pășește sub ochii noștri și intră într-o nouă perioadă a istoriei noastre naționale. Strămoșii noștri rosteau acest cuvînt cu adînc înțeles: vox populi — vox Dei. Vocea poporului — vocea lui Dumnezeu.

Evenimentele pe care le-am trăit au adeverit și astăzi, în această măreață mișcare de redeșteptare a neamului : Vocea poporului a fost vocea și puterea lui Dumnezeu. De aceea și mulți dintre eroii acestei biruințe minunate a adevărului, în aceste zile, au rostit : «Dumnezeu ne-a ajutat», «Dumnezeu este cu noi» !

Se cuvine o dată mai mult să evocăm fapta pilduitoare, jertfelnică a tinerilor noștri împlinită în duhul creștin. Au venit și au participat la demonstrație cu toții în număr copleșitor de mare, însuflețiți de candela credinței în dreptate și demnitate, cu inima lor curată și plină de iubire, în mîinile lor purtînd lumînări și flori. Mîini purtînd numai arma adevărului, care este temeiul libertății, precum spune Domnul nostru Iisus Hristos : «Adevărul vă va face liberi» (Ioan 8, 32). Cîtă speranță și bucurie ne dau nouă acești tineri, pentru viitorul patriei noastre, care

după ce prin lupta pentru libertate au deschis ușa energiilor încătușate, se consacră menirii firești, creării valorilor spirituale și materiale!

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Să trăim viu acest moment istoric național! Să-l trăim în plinătate, în toate dimensiunile și implicațiile lui, ca preoți, monahi și monahii, elevi și studenți ai școlilor teologice, credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române. Să mulțumim din adîncul inimilor noastre Prea Bunului Dumnezeu pentru marele dar al libertății și demnității noastre de făpturi zidite după chipul Creatorului. Să răspundem cu rîvnă sfîntă, sinceră autorității de stat legal constituite prin voința poporului, adică Consiliului Frontului Salvării Naționale, tuturor apelurilor, decretelor și dispozițiilor necesare ceasului de față, cu încredințarea că slujim binele obștesc și potrivit Sfîntului Apostol Pavel: «Nimănui cu nimic nu fiți datori, decît cu iubirea unuia față de altul; căci cel care iubește pe aproapele a împlinit legea» (Rom. 13, 8).

Să iubim, se înțelege cu iubire jertfelnică, în fapte și adevăr, așa cum au dovedit-o toți frații noștri pe frontul libertății în aceste zile.

Drept urmare, să contribuim cu toții la Fondul Solidarității Creștine al Bisericii Ortodoxe Române și la contul public «Libertatea 1989».

Să constituim în parohii și mînăstiri comitete pentru ajutorarea familiilor îndoliate sau a acelor familii ce au unii din membrii lor răniți, în suferință. Să fim prezenți în spitale, orfelinate, azile. Să simțim și să dovedim, cum spune iarăși Sfîntul Apostol Pavel: «Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună» (I Cor. 12, 26).

Trăim cu toții drama consecințelor funeste ale unei politici, sistematic antireligioase și anticulturale, căreia i-au căzut pradă numeroase sfinte lăcașuri, alte monumente, opere de artă, iar în ultimele zile ale dictaturii a pricinuit alte numeroase distrugeri.

Să pășim, iubiți fii duhovnicești, cu credința în Dumnezeu și în Duhul adevăratei libertăți de care ne bucurăm astăzi, la tămăduirea rănilor, refăcînd și rezidind sfinte biserici, nu numai pe cele căzute

pradă buldozerelor, ci și pe cele necesare credincioșilor din cartiere noi și diverse localități.

În același timp, însă, trebuie să evităm ispita din timpul dictaturii și să nu rămînem doar la reconstrucția bisericilor din piatră și cărămidă și la administrația gospodărească, ci să ne străduim să refacem și biserica interioară a sufletelor noastre, să rezidim și viața spirituală a poporului nostru.

Să avem în vedere renașterea, formarea și cultivarea caracterului, a sufletului tinerilor și adulților cărora trebuie să li se ofere, prin cuvînt și pildă, apa și hrana cea vie a Evangheliei și Bisericii lui Hristos.

În acest sens, trebuie să dăm viață programelor de formare și educație religioasă ale Sfîntului Sinod, elaborate de mai multe ori, dar stingherite și blocate de politica antireligioasă a dictaturii, îngrijorată de influența crescîndă a valorilor religioase, creștine în sînul populației.

În același timp, iubiți frați și surori, să avem grijă «să păzim unitatea Duhului întru legătura păcii» (Efes. 4, 3), pentru ca victoria renașterii României să-și aducă roadele cuvenite. Să veghem ca libertatea înfăptuită să nu fie umbrită de vechile patimi. În acest înțeles ne îndeamnă și Sfîntul Apostol Petru zicînd: «Trăiți ca oameni liberi, dar nu ca și cum ați avea libertatea drept acoperămînt răutății, ci ca slujitori ai lui Dumnezeu» (I Petru 2, 16).

A rînduit Dumnezeu să vă adresăm acest cuvînt pastoral al tuturor membrilor Sfîntului Sinod, în aceste mărețe și cu adevărat istorice zile, ca pe o chezășie a dragostei și prețuirii noastre pentru curajul și jertfelnicia de care ați dat dovadă.

Sîntem încredințați că îndrumările noastre părintești vor prinde viață în inimile dumneavoastră.

Iar acum, în întîmpinarea Anului Nou, îmbrățișîndu-Vă duhovnicește, ne rugăm și zicem împreună: «Doamne, binecuvîntează cununa anului bunătății Tale!».

MEMBRII SFÎNTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ŞEDINŢELE EXTRAORDINARE ALE SFÎNTULUI SINOD

Întrunit în şedinţă extraordinară, în zilele de 3 şi 4 ian. 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îşi exprimă bucuria pentru victoria revoluţiei care a eliberat poporul român de crunta dictatură ceauşistă, ce a adus Bisericii noastre strămoşeşti imense pagube spirituale şi materiale.

Biserica Ortodoxă Română denunţă fosta dictatură şi îşi reafirmă, în mod liber şi sincer, prin cuvînt şi faptă, ataşamentul faţă de programul Frontului Salvării Naţionale, de renaştere spirituală şi de refacere a vieţii sociale a ţării.

În acest context, Sfîntul Sinod a hotărît următoarele :

— Trimiterea unui Cuvînt pastoral de pocăinţă şi reconciliere clerului şi credincioşilor ;

— Luarea de măsuri statutare în vederea completării scaunului vacant de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. În acest scop, s-a hotărît dizolvarea actualelor organe deliberative şi executive parohiale, eparhiale şi centrale bisericeşti şi alegerea altora noi, în scopul constituirii colegiului electoral bisericesc ;

— Revizuirea Statutului şi regulamentelor Bisericii Ortodoxe Române, potrivit principiilor canonice şi cerinţelor actuale ale Bisericii ;

— Reconstruirea bisericilor demolate, construirea de biserici noi în cartiere şi localităţi unde este nevoie ;

— Catehizarea copiilor, tinerilor şi adulţilor ;

— Reînviorarea operei de caritate a Bisericii în spitale, orfelinate, azile de bătrîni, închisori, şcoli, armată etc. ;

— Reorganizarea învăţămîntului teologic monahal seminarial şi universitar, deschis clerului şi mirenilor, bărbaţi şi femei ;

— Intensificarea activităţii misionare şi culturale a Bisericii prin presă, literatură şi material religios, precum şi prin cooptarea «Oastei Domnului» şi a altor asociaţii religioase în această activitate ;

— Promovarea reconcilierii şi înfrăţirii românilor de pretutindeni. În acest sens, se exprimă recunoştinţa Bisericii Ortodoxe Române faţă

de toți frații români de pretutindeni, care au luptat pe toate căile pentru libertatea și demnitatea poporului român asuprit.

Sfîntul Sinod a anulat pedepsele aplicate prin constrîngere de către dictatură unor slujitori ai Bisericii, pe motive politice.

Biserica Ortodoxă Română, în spirit frățesc, reînnoiește relațiile cu Bisericile și Cultele din țara noastră, în scopul promovării unității pe plan național.

— Trimiterea unei scrisori către Biserici și organizații creștine internaționale prin care se afirmă continuarea și intensificarea colaborării bisericești ecumenice pe plan internațional, precum și recunoștința față de solidaritatea Bisericilor din lume și a organizațiilor creștine internaționale cu poporul român.

În ziua de 18 ian. 1990 a avut loc cea de-a doua ședință extraordinară a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în prezența domnului prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

În cadrul lucrărilor, P. F. Patriarh *Teoctist* a depus Sfîntului Sinod cererea de retragere din scaun, din motive de sănătate și vîrstă înaintată.

Sfîntul Sinod a luat act de această cerere și a hotărît, potrivit canoanelor și Statutului Bisericii Ortodoxe Române, constituirea unei locotenențe — alcătuită din trei mitropoliți aflați în funcție : I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei și I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, completată cu un episcop eparhiot : P. S. Episcop *Timotei* al Aradului și un Episcop-vicar : P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul* — locotenență care urmează să funcționeze potrivit rînduielilor canonice și bisericești, pînă la alegerea noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

În aceeași ședință, Sfîntul Sinod a aprobat cererea de retragere a P. S. Episcop *Emilian Birdaș* de la administrarea Episcopiei Alba Iuliei și rămînerea sa la dispoziția Sfîntului Sinod.

Odată cu retragerea P. S. Sale, Permanența Consiliului Eparhial și Consiliul eparhial provizoriu, prezidate de P. C. Pr. vicar administrativ *Ioan Andreicuț*, vor asigura conducerea administrativă a Eparhiei pînă la alegerea canonică a unui nou episcop. În această perioadă, din punct de vedere canonic, eparhia va funcționa sub directa jurisdicție a I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului.

Sfîntul Sinod a simțit de mult timp nevoia unei reînnoiri privind numiri de noi ierarhi, însă acest lucru a fost stagnat de vechiul regim dictatorial. În noile condiții de adevărată libertate religioasă acest lucru a început la această ședință prin alegerea P. C. Pr. Conf. *Ioan Mihăltan* de la Institutul teologic universitar din Sibiu ca arhiereu-vicar la Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, cu titlul de «Crișanul».

De asemenea, Sfîntul Sinod a luat hotărîri și a adus precizări în legătură cu constituirea de organe provizorii la parohii, protoierii și eparhii, pînă la viitoarele alegeri de organe deliberative și executive.

Sfîntul Sinod are în vedere și alte măsuri organizatorice pentru revitalizarea vieții bisericești, ținînd seama de schimbările înnoitoare din țara noastră.

Membrii Sfîntului Sinod salută cu multă bucurie înființarea de către Frontul Salvării Naționale a Ministerului Cultelor și își exprimă speranța unei bune colaborări cu noile autorități pentru binele Bisericii strămoșești și al Patriei noastre, România liberă.

*

În ziua de 12 februarie 1990 a avut loc ședința de lucru — cea de a treia întrunire de acest fel de după victoria Revoluției din 22 decembrie — a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La lucrări au luat parte, alături de membrii Sfîntului Sinod, Dl. *Gelu Voican-Voiculescu*, viceprim-ministru al Guvernului, și Dl. Prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

În noile condiții de reală libertate religioasă, Sfîntul Sinod a luat unele hotărîri deosebit de importante pentru reorganizarea vieții bisericești din Patriarhia Română, transpunînd în faptă unele decizii adoptate deja în trecut — dar cu neputință de realizat înainte, datorită piedicilor puse de vechiul regim —, și anume :

— Reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului, cu sediul la Constanța și
— Reînființarea Episcopiei Argeșului.

În acest context, s-a mai hotărît :

— Reînființarea Episcopiei Maramureșului și
— Reînființarea Vicariatului Ortodox Ucrainean, cu sediul la Sighet, sub jurisdicția directă a Patriarhiei Române.

Procesul de înnoire a Bisericii Ortodoxe Române a continuat prin alegerea a patru noi episcopi vicari și arhierei vicari în posturile vacante la eparhii, după cum urmează :

— P. C. Pr. Dr. *Romul Joantă* a fost ales în postul de episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ;

— P. Cuv. Protos. Dr. *Daniel Ciobotea* a fost ales în postul de episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului ;

— P. Cuv. Arhim. Dr. *Casian Crăciun* a fost ales în postul de arhiereu vicar la Centrul eparhial Galați ;

— P. C. Pr. *Ioan Andreicuț* a fost ales în postul de arhiereu vicar al Episcopiei Alba Iulia.

În legătură cu învățămîntul teologic, Sfîntul Sinod a luat unele hotărîri privind :

— Instituirea unor comisii pentru studierea problemelor referitoare la înnoirea învățămîntului teologic ;

— Reînființarea Institutelor teologice universitare din Cluj și din Iași.

Sfîntul Sinod a luat act de contribuția de pînă acum a Patriarhiei Române la «Fondul Libertatea — 1989», cu suma de 128.000.000 lei, realizată prin unitățile sale bisericești. În legătură cu aceasta, s-a făcut precizarea că unele centre eparhiale au dat îndrumări la parohii ca sumele adunate să fie virate direct de către credincioși în acest cont. Astfel, suma adunată și depusă de Biserica Ortodoxă Română este cu mult mai mare decît cea anunțată.

Luînd cunoștință de încercările unor grupuri greco-catolice din Transilvania de a ocupa cu forța unele biserici ortodoxe, Sfîntul Sinod și-a exprimat dorința de a soluționa orice litigiu pe cale pașnică și legală.

Sfîntul Sinod a aprobat ca pictorii bisericești și restauratorii de monumente de epocă, autorizați de Patriarhia Română, să cotizeze la Casa de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, începînd cu data de 1 ianuarie 1990.

În încheierea lucrărilor, membrii Sfîntului Sinod au exprimat speranța că hotărîrile adoptate — și îndeosebi cele privind reînființarea de noi unități bisericești eparhiale și împrospătarea înaltei ierarhii cu tineri episcopi vicari și arhierei vicari — vor contribui la reînnoirea și revitalizarea lucrării actuale a Bisericii Ortodoxe Române în sînul binecredinciosului popor român.

ŞEDINŢELE DE LUCRU ALE CONSILIULUI NAŢIONAL BISERICESC PROVIZORIU

Potrivit hotărîrii adoptate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la şedinţele care au avut loc în zilele de 3—4 şi 18 ianuarie 1990, vechile organe deliberative şi executive ale unităţilor bisericeşti au fost dizolvate. În locul acestora s-au constituit organe provizorii, care vor funcţiona pînă la alegerea unor noi organe, potrivit prevederilor statutare.

În conformitate cu aceste hotărîri a fost dizolvat şi vechiul Consiliu naţional bisericesc şi s-a constituit un Consiliu naţional bisericesc provizoriu care, potrivit atribuţiilor legale, se va ocupa de rezolvarea problemelor curente pînă la alegerea noului Consiliu naţional bisericesc.

În ziua de 26 ianuarie 1990 a avut loc, sub preşedinţia Prea Sfinţitului Episcop Roman Ialomiţeanul, membru al Locotenenţei Patriarhale, şedinţa de constituire a Consiliului naţional bisericesc provizoriu, format, după cum se ştie, din trei clerici şi şase mireni şi anume : Pr. prof. Constantin Galeriu, Diac. asist. Ioan Caraza şi Pr. Gheorghe Drăgulin ; Acad. Caius Iacob, Prof. univ. Ioan Alexandru, Prof. univ. Răzvan Teodorescu, Prof. dr. Corneliu Zeană, Arhitect Şerban Manolescu şi Avocat Nicolae Teodorescu, precum şi din membrii Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc.

*

Apoi, în cadrul şedinţei, au fost discutate probleme privind desfăşurarea activităţii bisericeşti, avîndu-se în vedere eliminarea măsurilor restrictive şi de îngrădire a libertăţii religioase, impuse în timpul dictaturii. S-au discutat, astfél, probleme privind lărgirea activităţii editoriale, prin tipărirea, cu prioritate şi în tiraje corespunzătoare, a unor materiale religioase de strictă necesitate pentru popularizarea învăţăturii de credinţă, ca şi pentru menţinerea şi sporirea evlaviei credincioşilor. S-a discutat problema găsirii unor soluţii practice pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrii Sfîntului Sinod privind reconstruirea unor biserici demolate în trecut şi construirea unor noi biserici în cartierele unde acestea nu s-au putut construi pînă acum.

Au fost discutate, de asemenea, probleme legate de comemorarea şi eternizarea memoriei celor ce au căzut în timpul revoluţiei din Decembrie 1989 pentru libertate în ţara noastră şi pentru demnitatea poporului român. În acest sens s-au luat hotărîri corespunzătoare.

În ziua de 9 februarie 1990 a avut loc a doua ședință de lucru a Consiliului național bisericesc provizoriu, prezidată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru al Locotenenței Patriarhale.

La această ședință a fost prezent și Dl. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor.

În cadrul acestei ședințe s-au discutat, între altele, probleme privind reconstruirea bisericilor distruse în București, hotărîndu-se instituirea unei comisii care să colaboreze cu forurile de resort din cadrul Primăriei Capitalei, în legătură cu amplasarea locașurilor de cult ce vor fi reconstruite. S-a propus, totodată, înființarea unui muzeu al Patriarhiei Române.

Tot la această ședință s-au discutat probleme legate de desfășurarea procesului de învățămînt teologic, privind încadrarea la parohii a profesorilor din învățămîntul teologic, ca și problema privind satisfacerea stagiului militar de către tinerii teologi. S-au mai discutat probleme privind desfășurarea educației religioase a tineretului ortodox din țara noastră.

*

La data de 23 februarie 1990 a avut loc o nouă ședință a Consiliului național bisericesc provizoriu, prezidată de P.S. Episcop Roman Ialomițeanul.

În cadrul acestei ședințe au fost discutate probleme legate de activitățile lucrative ale diverselor sectoare de lucru ale Patriarhiei Române și s-a hotărît să se facă toate demersurile necesare la forurile în drept, pentru înlăturarea și anularea măsurilor abuzive și restrictive impuse de trecutul regim, privind desfășurarea acestor activități. În acest context a fost discutată și problema impozitării locașurilor de cult, ca și diverse alte probleme privind desfășurarea activității unităților bisericești, și s-au adoptat măsurile corespunzătoare.

VEŞNICĂ POMENIRE
EROILOR MARTIRI AI NEAMULUI

În semn de omagiu şi recunoştinţă pentru jertfa eliberatoare a eroilor noştri martiri, ziua de *vineri, 12 ianuarie 1990*, a fost declarată, pe întreg cuprinsul României, zi de doliu naţional. Cu inimi cernite de durere, ţara şi-a cinstit eroii care i-au redat libertatea şi demnitatea. În miezul zilei, dangătul de clopote al tuturor bisericilor şi glasurile sirenelor de fabrici s-au împletit cu plînsul îndurerat izbucnit din milioanele de piepturi ale fiilor acestui popor şi cu nesfîrşitele şiraguri de lacrimi revărsate pe mormintele celor ce au adus suprema jertfă pentru ca neamul românesc să poată ieşi din noaptea celei mai odioase şi tiranice dictaturi.

La catedrala patriarhală din Bucureşti, în prezenţa unui mare număr de preoţi şi credincioşi, un sobor de slujitori a săvîrşit slujba de pomenire a eroilor căzuţi în încleştarea Revoluţiei.

Au fost de faţă, alături de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, înalţi reprezentanţi ai noii orînduiri de Stat : Frontul Salvării Naţionale şi Guvernul României.

La sfîşitul slujbei, P. C. Pr. Prof. Constantin Galeriu a rostit o vibrantă cuvîntare, în care a elogiat memoria eroilor martiri, reliefînd totodată sensul şi însemnătatea ideii de jertfă în viaţa omenirii.

*

Spre a perpetua amintirea zilei de Vineri, 22 Decembrie 1989, care a însemnat pentru poporul român «Vinerea jertfei şi a eliberării», Biserica Ortodoxă Română a hotărît ca în fiecare zi de vineri din cursul anului să se săvîrşească slujbe de pomenire pentru eroii martiri căzuţi în Revoluţie, în toate bisericile şi mînăstirile din cuprinsul Patriarhiei Române. Această hotărîre a fost primită şi pusă în practică de către toţi slujitorii bisericeşti cu multă receptivitate şi cu convingerea că ziua binecuvîntată de vineri trebuie să fie consacrată atît ca zi a doliului naţional şi a recunoştinţei noastre faţă de eroii care s-au jertfit pentru libertate, cît şi ca zi de mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru izbăvirea poporului român din îndelungata robie a tiraniei asupritoare.

*

Vineri, 2 februarie, la praznicul Întîmpinării Domnului, împlinindu-se sorocul a şase săptămîni de la trecerea întru cele veşnice a eroilor martiri, în toate bisericile şi mînăstirile din ţară, după terminarea Sfintei Liturghii, s-a săvîrşit cuvenita slujbă a parastasului pentru cei ce şi-au dăruit viaţa pe altarul libertăţii şi demnităţii poporului român. Preoţii au însoţit slujba de pomenire cu rostirea de cuvîntări adecvate momentului solemn, omagiind jertfa martirilor cutezanţei, ridicată pe piramida nemuririi neamului românesc.

În Cimitirul Eroilor Revoluţiei din Capitală, o mulţime imensă de credincioşi, avînd în mijloc un impresionant sobor de ierarhi şi preoţi, s-a adunat pentru a-şi pleca frunţile înaintea mormintelor înnobilate de sîngele tinerilor eroi şi străjuite de flacăra a mii de lumînări. Slujba de pomenire s-a desfăşurat duios şi lin, răspunsurile fiind date de corul Seminarului teologic.

Au fost de faţă reprezentanţi ai autorităţilor de Stat şi ai armatei ţării. Fanfara militară a intonat imnul eroilor : «Presăraţi pe-a lor morminte ale laurilor foi...», imn repetat în şir de-a rîndul de glasurile întregii mulţimi, iar garda militară a prezentat onorul.

Cu acest prilej a avut loc şi sfinţirea unei cruci comemorative ridicată de Patriarhia Română în incinta Cimitirului devenit loc sfînt de priveghere, de zguduitoare amintiri şi de cinstire a celor ce au învins ţărîna, ridicîndu-se pe piscul nemuririi lor şi al recunoştinţei urmaşilor.

Fie ca veşnică să fie pomenirea, din neam în neam, a eroilor noştri martiri, iar jertfa lor să aducă rod bogat pe altarul dăinuirii libere a naţiunii române.

Scrisoarea unor conducători de organizații creștine mondiale adresată Bisericilor creștine din România

CĂTRE BISERICILE CREȘTINE DIN ROMÂNIA

Iubiți frați și iubite surori în Hristos, dorim să transmitem Bisericilor și creștinilor din România următoarea declarație, deoarece omenirea află azi de faptele curajoase pe care voi, românii, le-ați săvîrșit, de moartea tragică a celor dintre voi care și-au dat viața și vă asigurăm pe voi, și în special familiile victimelor, de întreaga noastră compasiune. Ne exprimăm solidaritatea cu lupta voastră pentru înființarea unei societăți bazate pe pace, dreptate, reconciliere și unitate, care va afirma demnitatea umană și drepturile omului pentru toți. Ne rugăm să aveți puterea să construiți viitorul împreună, ca un singur popor. Vă asigurăm de sprijinul unității ecumenice.

Întrucît în istoria României se deschide o nouă pagină, dorim să ne exprimăm solidaritatea cu Bisericile membre ale noastre și ne rugăm Domnului să le dea puterea și înțelepciunea să slujească tuturor celor îndoliați ca urmare a jertfelor în lupta pentru eliberarea de sub asuprire.

Uniți în trupul lui Hristos, vă asigurăm de solidaritatea noastră. Întrucît vă angajați într-o slujire nouă și curajoasă cerută de noua situație, noi îndemnăm toate Bisericile membre ale noastre să lucreze și să mărturisească împreună, manifestînd astfel în România unitatea Bisericii.

Gîndurile și rugăciunile noastre sînt pentru voi și pentru toți locuitorii României acum, cînd sărbătorim Nașterea Domnului.

EMILIO CASTRO,
Secretar general C.M.B.

JEAN FISCHER,
Secretar general,
Conferința Bisericilor Europene

GUNNAR STAALSETT,
Secretar general
al Fed. Lut. Mondiale,

MILAN OPOVRNSKY,
Secretar general,
Alianța Reformată Mondială

UNITATE ÎN LIBERTATE

Chemarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Victoria revoluției recente din România a adus întregului popor darul sfînt al libertății, democrației și demnității umane. Bucurîndu-ne de aceste cuceriri, avem datoria cu toții de a păstra și consolida sfînta unitate de credință a Bisericii noastre strămoșești. Această unitate de credință va contribui, ca și în trecut, la întărirea unității naționale a poporului român. Pentru aceea, chemăm pe toți slujitorii Sfintelor Altare și pe drept-măritorii noștri creștini să vegheze la păstrarea unității Bisericii noastre.

Cei care ar încerca să dezbine Biserica săvîrșesc un mare păcat: «În adevăr, cînd între voi sînt zavistii, certuri și dezbinări, nu sînteți voi lumești și nu trăiți voi în felul celorlalți oameni ?» (I Cor. 3, 3), «Au doară, s-a împărțit Hristos ?» (I Cor. 1, 13).

Numai unitatea în libertate, în spiritul Evangheliei, va fi de folos Bisericii și Patriei.

Orientări și precizări privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Cultele religioase din România și îndeosebi cu Biserica Greco-Catolică aflată în curs de organizare și recunoaștere legală, ca persoană juridică și cult religios autonom în România

În duhul principiilor libertății și adevăratei democrații instaurate în România, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a venit, în mod firesc, în întîmpinarea traducerii în fapte a acestor principii, formulînd poziția sa față de celelalte culte religioase.

Ca urmare, dorind să contribuie la renașterea spirituală a poporului român, în noul climat de libertate religioasă, a hotărît continuarea și dezvoltarea relațiilor ecumenice frățești cu toate cultele religioase din România, pe baza dragostei evanghelice care îi stă drept călăuză.

Luînd cunoștință de recentele decrete ale Consiliului Frontului Salvării Naționale referitoare la cultele religioase, întîmpină creștinește, în aceeași măsură, și dorința Bisericii Greco-Catolice din România de a se organiza în condițiile actuale, ca un cult autonom cu personalitate juridică, în condițiile prevăzute de legile în vigoare, dar, în același timp, își manifestă îngrijorarea față de situațiile de tensiune care s-au produs deja în unele parohii din Transilvania. De aceea, Sfîntul Sinod face apel la păstrarea unității creștine frățești pentru a nu se produce acte de violență și dezbinare dureroasă.

Spre a preîntîmpina orice stare nedorită, Sfîntul Sinod a hotărît ca o comisie din partea Patriarhiei Române să poarte un dialog frățesc cu o comisie similară din partea Bisericii Greco-Catolice, care să lucreze sincer și deschis pentru a ajunge la un rezultat pozitiv de reconciliere, fără a se recurge la acte de dezordine, care ar putea să apară în comunitățile parohiale.

Pentru a preveni abuzurile și violențele și pentru a nu se mai repeta pagubele produse în anul 1700 și în anul 1948, eparhiile au fost îndrumate să aducă la cunoștința autorităților de Stat stările de tensiune care s-au creat în unele parohii și ar putea să apară și în altele.

În lumina celor hotărîte de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vestim pe această cale că în ziua de 24 ianuarie 1990 la Ministerul Cultelor din România s-au întîlnit I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului și I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, din partea Bisericii Ortodoxe Române, cu I.P.S. Mitropolit *Alexandru Todea* din partea Bisericii Greco-Catolice, în prezența d-lui *Gelu Voican Voiculescu,* viceprim-ministru al Guvernului, și a d-lui Prof. Dr. *Nicolae Stoicescu,* ministrul Cultelor.

Cu acest prilej s-a convenit ca, mai întîi, Biserica Greco-Catolică să-și îndeplinească procedura de recunoaștere legală de cult religios autonom, în conformitate cu legiuirile în vigoare, și apoi să se treacă la dialog, la nivel de eparhii și parohii, privind eventuala reglementare a bunurilor bisericești, după ce parohiile greco-catolice se vor înscrie la primării și vor primi calitatea de persoane juridice. *Cei care vor ocupa cu forța biserici ortodoxe riscă să fie trași la răspundere pe cale legală.*

În lumina celor de mai sus, dorim să facem o serie de considerații de natură istorico-juridică, în scopul stabilirii, pe cale pașnică, fără violență, a relațiilor actuale dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică, ultima în curs de formare și recunoaștere legală, ca un cult religios autonom în România.

Pentru toți doritorii de bine, rememorăm faptul că Mitropolitul *Atanasie Anghel* și preoții care au semnat Actul unirii cu Roma la 1698 au precizat că se unesc cu Roma în următoarele condițiuni:

«Cum pre noi și rămășițele (urmașii) noastre, din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului, să nu ne clintească, ci toate ceremoniile (cult), sărbătorile, posturile, cum pînă acum, așa și de acum înainte să fim slobozi a le ține după obiceiul vechi (al Bisericii Răsăritului)».

În bază acestui act, în Ardeal, la anul 1698, s-a frînt unitatea Bisericii Ortodoxe Române strămoșești, prin apariția unei noi Biserici românești, unite cu Roma, prin desprinderea ei din trupul Bisericii-Mame, Biserica Ortodoxă Română strămoșească.

Unirea cu Roma s-a făcut cu silnicie din partea catolică și cu multe jertfe din partea românilor ortodocși, pe care istoria le-a consemnat în filele sale și care se cunosc.

Cu toate acestea, *cele două Biserici au viețuit ca două Biserici românești surori,* luptînd deseori alături pentru realizarea acelorași înalte idealuri românești, așa cum au făcut la 1848 și la 1 decembrie 1918.

În Constituția României Mari din anul 1923 (art. 22), cele două Biserici românești surori apar sub denumirea de :

— Biserica Ortodoxă Română dominantă ;

— Biserica Română Unită care se bucură de întîietate față de celelalte Biserici.

O tulburare a relațiilor firești dintre cele două Biserici românești, frățești, autonome, s-a produs prin Concordatul semnat la 10 mai 1927, la Roma, între Guvernul Regal al României și Sfîntul Scaun, act ratificat de Parlamentul României în anul 1929, prin care Biserica Română Unită, în baza art. 1 și 2 din Concordat, devine un rit grec al Bisericii Catolice apostolice romane, pierzîndu-și, astfel, autonomia pe care o avea.

În art. 1 din Concordat se spune :

«Religia catolică apostolică romană de orice rit se va practica și exercita liber și în public în tot Regatul României».

În art. 2 din Concordat este stabilită și ierarhia Bisericii Catolice, apostolice romane pentru ritul grec, pentru ritul latin și pentru ritul armean.

În art. 2, lit. A, se precizează nomenclatura ierarhiei catolice pentru ritul grec (fosta Biserică Română Unită, conform art. 22 din Constituția din 1923), precum urmează :

«A. *Pentru ritul grec :*

Provincia bisericească Alba Iulia și Făgăraș.

Mitropolia : Blaj, cu patru sufragani :

1. Oradea Mare ;
2. Lugoj ;
3. Gherla (Scaunul Episcopal și Capitlul urmează a fi transferate de comun acord între Sfîntul Scaun și Guvernul Regal) ;
4. O nouă diocеză ce urmează a fi înființată în Nord, cu scaunul episcopal ce urmează a fi desemnat de comun acord între Sfîntul Scaun și Guvernul Regal. Din această diocеză vor face parte și greco-rutenii cu o administrație specială».

Din textul expres al art. 2, lit. A din Concordat rezultă și este evident vădită intenția de catolicizare a Bisericii Române Unite, împotriva Constituției în vigoare atunci (1923), care recunoștea existența unei Bisericii Române Unite autonome.

Același Concordat prevedea privilegii pentru Biserica Romano-Catolică, în care era inclusă și Biserica Română Unită sau Greco-

Catolică, ca o Biserică Romano-Catolică de rit grec, și posibilitatea ca această Biserică să fie condusă direct de Roma (sub jurisdicția Sfîntului Scaun).

Această integrare a Bisericii Române Unite autonome (cf. art, 22 din Constituția din 1923) în cadrul Bisericii Romano-Catolice apusene, ca un rit grec al acestei Biserici, s-a făcut fără consultarea și consimțămîntul credincioșilor și al clericilor Bisericii Române Unite.

Nulitatea Concordatului și lipsa constituționalității sale ca act juridic, precum și punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române dominante, cu privire la valabilitatea Concordatului, ca și privilegiile acordate, prin Concordat, Bisericii Romano-Catolice, în cadrul căreia era inclusă și Biserica Română Unită ca un rit grec al acestei Biserici, au făcut obiectul unor numeroase studii documentare și luări de poziții oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române (Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române) și ale unor personalități de prestigiu ale culturii românești interbelice (Patriarhul *Miron Cristea*, Mitropolitul *Nicolae Bălan* al Ardealului, profesorii universitari *Onisifor Ghibu*, *Ioan Lupaș*, *Liviu Stan* și mulți alții).

Starea nefirească creată prin Concordat a încetat o dată cu denunțarea Concordatului între România și Sfîntul Scaun, la 11 iulie 1948, prin Decretul nr. 151/1948, de denunțare a Concordatului încheiat la 10 mai 1927 între România și Sfîntul Scaun.

În acest decret, valabil și astăzi, se arată :

«Concordatul încheiat între România și Sfîntul Scaun la 10 Mai 1927, precum și acordurile și convențiunile ulterioare, intervenite în aplicațiunea acelui concordat, se denunță pe data publicării prezentei legi.

Pe aceeași dată încetează aplicațiunea concordatului, acordurilor și convențiunilor ulterioare.

Legea din 12 iunie 1929, pentru ratificarea concordatului, precum și legile de ratificare a convențiunilor sau acordurilor ulterioare, se abrogă».

Ca o consecință firească a susnumitului act al puterii de stat, Biserica Română Unită a încetat să mai constituie un rit al Bisericii Romano-Catolice, redevenind o Biserică Română Autonomă Unită, în România.

În baza acestei autonomii dobîndite prin actul de denunțare a Concordatului, protopopii, preoții și credincioșii Bisericii Române Unite Autonome, în Consfătuirile avute în lunile iulie-octombrie 1948 și ca urmare a apelurilor pentru reîntregirea spirituală lansate de ierarhii Bisericii Ortodoxe Române la 21 octombrie 1948 s-au hotărît și au revenit în sînul Bisericii-Mame. Sfîntul Sinod al Bisericii Orto-

doxe Române i-a primit și a consfințit dorința lor de a reveni în sînul Bisericii noastre strămoșești, Biserica Ortodoxă Română.

Susmenționata hotărîre sinodală a consfințit reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, ca Biserică mamă strămoșească, integrînd în sînul ei, cu drepturi și îndatoriri egale, pe credincioșii și clericii fostei Biserici Române Unite Autonome, care au solicitat reintegrarea lor în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, fără ingerințe din partea acesteia. Era o întoarcere firească la Biserica strămoșească de care au fost despărțiți prin minciună, promisiuni nerealizate și teroare (să ne amintim ce a făcut generalul Bucow în 1761 !).

Menționăm că în anul 1948 o parte dintre ierarhi și clerici ai Bisericii Române Unite nu au împărtășit acest punct de vedere al majorității credincioșilor și clericilor și nu și-au mai creat un cadru legal de desfășurare a activității lor, deși aveau această posibilitate, ca urmare a publicării decretului 177/1948, privind regimul legal general al Cultelor din Republica Populară Română, publicat în Monitorul Oficial nr. 178, partea I din 4 august 1948.

Această grupare minoritară de ierarhi și clerici au rămas integrați în cadrul Bisericii Romano-Catolice, nerecunoscînd valabilitatea denunțării Concordatului.

Menținerea în această stare de fapt, cît și neprezentarea unui punct de vedere legal al acestei grupări minoritare, care nu a revenit la Biserica Ortodoxă Română, a impus autorității de stat promulgarea Decretului nr. 358 din 2 dec. 1948, publicat în Monitorul Oficial nr. 281 din 2 dec. 1948, al cărui text îl reproducem integral :

«Art. 1. — În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 din Decretul nr. 177 din 1948, organizațiile centrale și statutare ale acestui cult, ca mitropolia, episcopiile, capitlurile, ordinele, congregațiunile, protopopiatele, mînăstirile, fundațiunile, asociațiunile, cum și orice alte instituții și organizațiuni, sub orice denumire, încetează de a mai exista.

Art. 2. — Averea mobilă și imobilă aparținînd organizațiilor și instituțiilor arătate la art. 1 din prezentul Decret, cu excepția expresă a averii foștelor parohii, revine Statului Român, care le va lua în primire imediat.

O comisie interdepartamentală, compusă din delegați ai Ministerelor : Cultelor, Finanțelor, Afacerilor Interne, Agriculturii și Domeniilor și Învățămîntului Public, va hotărî destinația acestor averi, putînd atribui o parte din ele Bisericii Ortodoxe Române, sau diferitelor ei părți componente».

Evenimentele revoluționare petrecute în luna decembrie 1989 au determinat, în baza principiilor democratice, enunțate în Platforma Program a Frontului Salvării Naționale, apariția și publicarea Decretului-Lege nr. 9 din 31 decembrie 1989 al Consiliului Frontului Salvării Naționale, în care se stipulează :

«Sînt și rămîn abrogate» o serie de decrete și legi, între care, la pct. 20 (ultimul), se indică și abrogarea Decretului nr. 358/1948, pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic, al cărui text integral l-am citat mai sus.

Efectul juridic al Decretului-Lege nr. 9 din 31 decembrie 1989 al Consiliului Frontului Salvării Naționale, prin care s-a abrogat Decretul nr. 358/1948 impune următoarele considerațiuni juridice:

1. *Abrogarea unui text de lege nu produce efecte retroactive și nici nu conduce la interpretarea sa în afara voinței legiuitorului;*

2. Abrogarea se referă la un text expres — decretul nr. 358/1948 — și nu a întregii legislații românești care guvernează materia, respectiv aceea a regimului legal al Cultelor în România.

Cu referire la aceste principii de drept mai sus enunțate, facem următoarele precizări:

1. *Abrogarea Decretului nr. 358/1948 nu conduce la restabilirea regimului juridic legal al Cultului Greco-Catolic și nici la interpretarea că existența materială și spirituală a acestuia a fost recunoscută, atîta vreme cît Decretul-Lege nr. 9/31 decembrie 1989 al Consiliului Frontului Salvării Naționale nu face această precizare expresă.*

2. De altfel, legislația română în vigoare referitoare la Culte, la această dată, respectiv art. 17 și 30 din Constituția României, Decretul 177 din 1948, privind regimul legal general al Cultelor din România, și Decretul nr. 334/1970, privind organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor, impune concluzia că:

a) În vederea recunoașterii, «fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre comunicare și aprobare, Statutul său de organizare și funcționare, cuprinzînd sistemul de organizare, conducere și administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă» (art. 14 din Decretul 177/1948).

b) «Cultele religioase recunoscute vor trebui să aibă organizație centrală, care să reprezinte cultul, indiferent de numărul credincioșilor săi» (art. 12 Decretul nr. 177/1948).

c) «Șefii Cultelor, precum și mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii apostolici, vicarii administrativi și alții, avînd funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu Statutele de organizare ale Cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decît în baza aprobării Prezidiului Marii Adunării Naționale, dată prin Decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării Ministrului Cultelor» (art. 21, Decretul 177/1948).

Prevederile specifice regimului legal al Cultelor în România sînt în concordanță cu prevederile constituționale în vigoare (art. 30 — Constituția României) și prevederile art. 31, 32, 33 din Decretul nr. 31/1954, privitor la persoanele fizice și persoanele juridice, ca și ale Legii privind persoanele juridice din 1924, în vigoare.

Securitatea circuitului civil al Legilor impune aplicarea principiului potrivit căruia, acolo unde legea nu dispune, nu se poate veni cu o interpretare restrictivă.

În acest sens, dacă în prevederile Decretului-Lege nr. 9 din 31 dec. 1989 nu se face nici o referire (expresă sau implicită) la situația juridică a averii mobile și imobile a fostului cult greco-catolic, nu se poate pune în discuție această problemă decît în cazul în care o reglementare legală — decret sau lege — va stabili, în viitor, situația juridică a susmenționatei averi.

Pentru a reintra în posesia bunurilor fostei Biserici Greco-catolice, în cazul recunoașterii legale a Cultului Greco-catolic, se impun următoarele :

a) *În vederea dobîndirii bunurilor organizațiilor centrale e necesar a se cere instituirea unei comisii interdepartamentale pentru a stabili în ce măsură fostele bunuri, intrate în proprietatea statului, pot fi retrocedate.*

b) În ce privește averile fostelor parohii care, în baza legii, au fost «expres exceptate» de la trecerea în proprietatea statului, este bine știut că ele au urmat comunitatea, care este proprietatea de drept și de fapt a acestor averi, ele integrîndu-se în averea parohiei ortodoxe în care s-a integrat și parohia fostă greco-catolică.

Parohia fiind persoană juridică își administrează averea prin organele sale : Adunarea parohială ca organ deliberativ și Consiliul parohial ca organ executiv.

Modul de administrare a averii parohiale este prevăzut de Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române aprobat prin decret al Prezidiului Marii Adunării Naționale la 23 februarie 1949.

În situația concretă în care, după apariția și recunoașterea în condițiile legii actuale a Cultului greco-catolic autonom din România, se va ajunge la formarea de parohii greco-catolice, și în cazul că aceste parohii se formează prin trecerea unor credincioși, membri ai parohiilor ortodoxe, la Cultul greco-catolic, preconizat, se impune și divizarea averii mobile și imobile a parohiei ortodoxe din cadrul căreia se desprind acești credincioși : *aceasta se va putea face numai după înregistrarea parohiei greco-catolice în registrul special al primăriei, în conformitate cu legile în vigoare.*

*

Dorim să precizăm că, în prezent, materia privind divizarea patrimoniului unei persoane juridice prin desprinderea din ea a unei noi persoane juridice este reglementată de următoarele acte normative, cu privire la împărțirea patrimoniului unei persoane juridice prin divizare :

Art. 41, alin. 2 din Decretul nr. 31/1954, privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice din 30 ian. 1954, publicat în Buletinul Oficial nr. 8/30 ianuarie 1954, prevede că : «Divizarea se face prin împărţirea întregului patrimoniu al unei persoane juridice între mai multe persoane juridice care există sau care iau astfel fiinţă».

Art. 44, alin. 1 şi 2 din acelaşi Decret prevede că :

«Divizarea precum şi desprinderea unei părţi din Patrimoniul acestora (este vorba de persoană juridică), se face în temeiul hotărîrii organului (al acestei persoane juridice), chemat a le decide, precum şi cu recunoaşterea din partea organului competent, potrivit prevederilor legii».

«Dispoziţiile aliniatului precedent sînt aplicabile, prin asemănare, şi organizaţiilor obşteşti (cultele religioase)».

La data la care se va produce, în concret, divizarea parohiei şi împărţirea averilor mobile şi imobile ale parohiei, ca persoană juridică, se va avea în vedere şi legislaţia care, eventual, va reglementa materia la acea dată.

*

Am înfăţişat cele de mai sus în dorinţa ca ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române şi ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii greco-catolice, aflate în curs de organizare şi recunoaştere legală ca un cult religios autonom în România, să cunoască obiectiv cadrul legal al relaţiilor actuale dintre cele două Biserici, din care rezultă că :

— Biserica greco-catolică în curs de organizare şi recunoaştere legală va trebui, mai întîi, să îndeplinească toate cele prevăzute în art. 13 şi 14 din Decretul 177/1948, pe care le-am citat mai sus, pentru a deveni un cult religios autonom, legal recunoscut.

— **Parohiile greco-catolice ce se vor constitui legal — după recunoaşterea Cultului greco-catolic autonom — prin înscrierea la primărie, act prin care vor căpăta statutul de persoană juridică, pot să intre în dialog cu privire la divizarea patrimoniului parohiei din care s-au desprins, în condiţiile art. 37 din Decretul nr. 177/1948,** care prevede următoarele :

«*Art.* 37. Dacă cel puţin 10% din numărul credincioşilor comunităţii locale a unui cult trec la alt cult, comunitatea locală religioasă a cultului părăsit pierde de drept o parte din patrimoniul său, proporţional cu numărul credincioşilor care au părăsit-o şi această parte proporţională se strămută, tot de drept, în patrimoniul comunităţii locale a cultului adoptat de noii credincioşi.

Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, Biserica (locaşul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum şi edificiile anexe, aparţin de drept comunităţii locale a cultului nou adoptat,

cealaltă avere cuvenindu-se celor două comunități locale în proporția arătată la aliniatul precedent.

Dacă cei trecuți de la un cult la altul reprezintă cel puțin 75% din numărul credincioșilor comunității locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută, de drept, în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat, cu drept de despăgubire pentru comunitatea locală părăsită, proporțional cu numărul celor rămași, fără a se socoti biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni) și edificiile anexe; această despăgubire va fi plătită în termen de cel mult 3 ani de la stabilirea ei.

Cazurile prevăzute în acest articol vor fi constatate și soluționate de judecătoria populară a locului».

În acest scop, Biserica Ortodoxă Română, prin Sfîntul Sinod, a îndrumat Centrele eparhiale ca, la momentul respectiv, după recunoașterea legală a Cultului greco-catolic autonom și după formarea, potrivit legii, prin înscrierea la primărie, a parohiilor greco-catolice, să constituie o comisie specială, formată din vicarul administrativ, consilierul administrativ economic, consilierul juridic și protopopul locului, pentru ca împreună cu o comisie similară din partea cultului greco-catolic, recunoscut legal, să procedeze la reglementarea, conform legii, a partajării averii mobile și imobile bisericești a parohiilor care urmează a fi divizate, în cazul în care o parte din credincioșii parohiilor ortodoxe române actuale trec la Cultul greco-catolic din România, conform principiului proporționalității membrilor, prevăzut de art. 37 din Decretul 177/1948.

Biserica Ortodoxă Română, prin Sfîntul Sinod, face apel la ierarhii, clericii și credincioșii ei ca toate tratativele cu reprezentanții Cultului greco-catolic ce urmează a se organiza și a fi recunoscut, cu respectarea legilor în vigoare, să se desfășoare pașnic, în duh frățesc și românesc, de demnitate și omenie românească, conștienți de valoarea adevăratei libertăți și democrații din România, care trebuie să ducă la păstrarea și întărirea unității și spiritualității românești, în spiritul glasului moșilor și strămoșilor noștri care au dorit întotdeauna aceasta.

De aceeași opinie s-a declarat și reprezentantul Bisericii greco-catolice, mitropolitul *Alexandru Todea*, care a promis că va face apel la calm și înțelegere la toți slujitorii și enoriașii Bisericii Unite.

Să rămînem în această unitate care ne va da posibilitatea să repunem în adevărata ei valoare spiritualitatea românească, specifică poporului nostru.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

București, 24 ianuarie 1990

LOCOTENENȚA PATRIARHALĂ
și
CONSILIUL NAȚIONAL BISERICESC

ÎNNOIRI
ÎN VIAȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CEREMONIA HIROTONIRII ÎN ARHIEREU A P. CUV. ARHIMANDRIT DR. IOAN MIHĂLȚAN

În zilele de sîmbătă și duminică (3 și 4 februarie 1990), a avut loc, în catedrala episcopală (Biserica cu Lună) din Oradea, impresionantul ceremonial de hirotonire întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit *Dr. Ioan Mihălțan,* conferențiar la Institutul teologic universitar din Sibiu, pentru postul vacant de *arhiereu-vicar* al Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, cu titlul de *Crișanul.* Prea Cuviosul Arhimandrit Ioan Mihălțan a fost numit în acest post de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 18 ianuarie 1990, la cererea și recomandarea P. S. Episcop Vasile al Oradiei.

Ceremonialul a început sîmbătă, 3 februarie 1990, cu săvîrșirea vecerniei de către un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Arhimandrit Ioan Mihălțan, avînd alături profesori colegi de la Institutul teologic și slujitori ai Catedralei cu Lună, în prezența Prea Sfinților Episcopi Vasile al Oradiei, Timotei al Aradului și Justinian Maramureșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

După otpustul vecerniei, în fața celor trei ierarhi, s-a oficiat slujba de ipopsifiere a P. C. Arhim. Ioan Mihălțan, apoi P. C. Vicar eparhial Augustin Lucian a dat citire actului sinodal de chemare a sus-numitului arhimandrit la rangul de arhiereu, pentru postul vacant de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei, cu titlul de *Crișanul,* iar acesta în formula de răspuns a declarat : «Răspund cu multă smerenie și frică de Dumnezeu acestei arhierești și părintești chemări și primesc, cu supunere și bucurie, sfînta și greaua sarcină a arhieriei».

După această ceremonie P. C. Prof. dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar Sibiu, P. S. Episcop Vasile și P. C. Arhim. ipopsifiu Ioan au ținut cuvîntări potrivite momentului.

În ziua următoare, duminică dimineața, în cadrul Sfintei Liturghii din Catedrala cu Lună, s-a săvîrșit hirotonirea întru arhiereu (precedată de Mărturisirea de credință) a Prea Cuviosului ipopsifiu Ioan, de către cei trei ierarhi sus-amintiți, împreună cu un impresionant sobor de slujitori, în prezența I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, a Domnului Ministru al Cultelor, Prof. dr. Nicolae Stoicescu, precum și a unui mare număr de credincioși. De asemenea, au participat membri de familie, rude și credincioși din satul natal al noului hi-

rotonit. Au fost de faţă reprezentanţi ai Armatei, ai Administraţiei judeţene şi municipale, precum şi părintele Dr. Ştefan Daskal, ordinarius al Bisericii Romano-Catolice din localitate, şi Domnul Dr. Ernest Fried, preşedintele Comunităţii mozaice din localitate.

După slujbă, P. C. Vicar eparhial Augustin Lucian a dat citire Actului sinodal de numire a P. C. Arhim. Dr. Ioan Mihălţan în postul de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei, iar Domnul Ministru al Cultelor Dr. Nicolae Stoicescu a dat citire Deciziei ministeriale de recunoaştere in post a sus-numitului, căruia i-a urat îndelungată şi rodnică arhipăstorire. Apoi s-au ţinut cuvîntări adecvate împrejurării de către P. S.

Episcop Vasile al Oradiei, P. Cuv. Arhimandrit Bartolomeu-Valeriu Anania (Bucureşti), I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului şi P. S. Arhiereu-vicar Ioan Crişanul, subliniindu-se însemnătatea bisericească, socială, culturală şi patriotică a acestui eveniment din viaţa românilor ortodocşi din Bihor, Sătmar şi Sălaj.

În cinstea noului hirotonit s-a servit o masă frăţească la restaurantul «Transilvania», cu care prilej s-au rostit mai multe toasturi la care a răspuns deosebit de emoţionat şi emoţionant P. S. Arhiereu Ioan Crişanul. Un grup de studenţi teologi au intonat pe parcurs mai multe piese muzicale bisericeşti şi patriotice.

Noul demnitar se trage dintr-o familie de ţărani harnici şi buni creştini din localitatea Ohaba, jud. Alba. Este licenţiat şi doctor în teologie al Institutului teologic universitar din Sibiu, la care a funcţionat apoi în mod succesiv, ca duhovnic, lector şi profesor de îndrumări misionare din 1970 pînă la ocuparea noii demnităţi de azi. A făcut studii de specializare la Institutul ecumenic din Bossey (Elveţia) şi la Facultatea de teologie protestantă din Strassbourg (Franţa). A publicat studii şi articole de specialitate. A păstorit timp de 39 de ani ca preot în satul natal.

Clerul şi credincioşii ortodocşi români de la graniţa de nord-vest a scumpei noastre patrii, plini de încredere şi de nădejdi îndreptăţite, doresc din suflet ca Bunul Dumnezeu să-i dăruiască Prea Sfinţitului Arhiereu-vicar Ioan Crişanul deplină sănătate şi putere de muncă, îndelungată şi rodnică arhipăstorire, pentru ca, alături de P. S. Episcop Vasile, să fie realizatorul tuturor aspiraţiilor creştineşti şi româneşti ale credincioşilor şi preoţilor încredinţaţi lui spre mîntuire.

Întru mulţi şi fericiţi ani, Prea Sfinţite Părinte Arhiereu Ioan Crişanul !

Diacon Dr. TEODOR SAVU

PREA SFINŢITUL CASIAN GĂLĂŢEANUL, NOUL ARHIEREU-VICAR AL EPISCOPIEI DUNĂRII DE JOS

La recomandarea Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Dr. Antim Nica al Tomisului şi Dunării de Jos şi la propunerea Sinodului Permanent, în urma examinării canonice care i s-a făcut de către Comisia canonică juridică şi pentru disciplină, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în şedinţa de luni, 12 februarie 1990, au acordat, în unanimitate, votul pentru alegerea şi înălţarea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. *Casian Crăciun* la rangul de Arhiereu-vicar pentru Episcopia Dunării de Jos, cu reşedinţa la Galaţi.

Prea Sfinţia Sa s-a născut în localitatea Lopătari din judeţul Buzău la 18 martie 1955. Seminarul l-a urmat la Buzău, apoi a făcut studii de teologie la Institutul teologic Bucureşti. Este licenţiat şi doctor în teolo-

gie, prin echivalarea titlului obținut la Facultatea de teologie catolică a Universității din Strassbourg. Franța.

A funcționat ca profesor la Seminarul teologic din Buzău și asistent duhovnic la Institutul teologic universitar din Sibiu, avînd în prezent zece ani de preoție și viață monahală. Din anul 1988 și pînă în

prezent a funcționat la Cancelaria Sfîntului Sinod ca inspector patriarhal pentru învățămîntul teologic și, concomitent, ca asistent la Institutul teologic universitar din București. În timpul activității bucureștene a fost închinoviat și a slujit la Mînăstirea Antim .

S-a distins ca slujitor prin activitatea misionară ecumenistă, publicistică şi teologică, pe care le-a desfăşurat atît în timpul studiilor de peste hotare, cît şi în ţară.

Îndeplinindu-se cuvenitele rînduieli statutare pentru ridicarea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Casian Crăciun la treapta arhieriei, duminică, 18 februarie 1990, în vechea catedrală din Galaţi, a lui Melchisedec Ştefănescu, acum biserica parohială Sf. Nicolae, a avut loc festivitatea hirotoniei întru arhiereu a Prea Cuvioşiei Sale.

În ajun, sîmbătă seara, după oficierea vecerniei s-a făcut ipopsifierea Prea Cuvioşiei Sale, cu binecuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Antim, de către P. S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul şi P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Vrînceanul.

În aceeaşi zi, după săvîrşirea privegherii, cel mai tînăr candidat de arhiereu a depus mărturisirea de credinţă, după rînduiala tipiconală, în prezenţa celui ce l-a chemat să-i fie colaborator apropiat în slujire, I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica, şi a ierarhilor menţionaţi mai sus.

Duminică, 18 februarie, s-a săvîrşit hirotonia P. Cuv. Arhim. Dr. Casian Crăciun întru arhiereu de către aceiaşi ierarhi, înconjuraţi de un sobor de preoţi şi diaconi, în asistenţa unui mare număr de credincioşi.

A fost prezent Dl. Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, Ministrul Cultelor, profesori de teologie şi seminar, studenţi, elevi seminarişti, stareţi, stareţe, protopopi din eparhie, membrii permanenţei eparhiale, preoţi, familia Prea Sfinţiei Sale şi mulţi credincioşi.

Radio-Bucureşti şi Radio-Iaşi, pentru Moldova, au transmis, in direct, momentul sfinţirii întru arhiereu a Prea Sfinţitului Casian Gălăţeanul. De asemenea a fost prezentă presa locală, care a prezentat în coloanele sale articole şi interviuri în legătură cu acest eveniment spiritual de mare importanţă pentru redresarea duhovnicească şi morală a credincioşilor noştri.

După hirotonie, la momentul potrivit, seria cuvîntărilor din biserică a fost deschisă de I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica, care a prezentat în frumoase cuvinte pe noul arhiereu, menţionînd apoi activităţile bisericeşti ce se au în vedere a fi desfăşurate în eparhie împreună cu cel mai apropiat colaborator al său.

Un cuvînt de suflet a ţinut domnul Nicolae Stoicescu îndeosebi asupra modului în care trebuie să se desfăşoare misiunea preoţească în actualitate.

Domnia sa, cunoscut istoric, iubitor al valorilor sacre ale sufletului românesc, apărător al patrimoniului mutilat nemilos de dictatură, rînduit prin voia lui Dumnezeu ministru al Cultelor, se regăseşte aici nu ca demnitar, cum îi placè să mărturisească public, ci ca şi creştin şi credincios. Domnia sa a reuşit să însufleţească pe toţi cei prezenţi la ceremonia din biserica Sf. Nicolae, căci după mai bine de patru decenii, din faţa altarului vorbea un ministru care-şi face cruce şi apără interesele spirituale ale credincioşilor, ale Bisericii.

Ca un bun cunoscător al rostului duhovnicesc al Bisericii în viața neamului românesc, domnul ministru Stoicescu a lansat rugămintea implicării acesteia în opera de însănătoșire morală a poporului, factor determinant în procesul de renaștere a țării, în climatul de libertate și demnitate, cîștigate prin jertfa tinerilor, însușite de întregul popor. De asemenea, a lansat slujitorilor și credincioșilor dorința de a se restitui Galațiului, Brăilei și Eparhiei Dunării de Jos monumentele bisericești distruse și a se ridica sfinte locașuri în cartierele și localitățile unde se resimte de mult absența lor, ca astfel să se refacă adevărata configurație spirituală, cultural-istorică a eparhiei Dunării de Jos.

A prezentat calde felicitări I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim pentru activitatea sa de excepție, ca ierarh de frunte al Bisericii Ortodoxe Române, și noul arhiereu, în care a mărturisit că-și pune, în calitatea sa de credincios și bun român, mari nădejdi.

Apoi a vorbit noul hirotonit întru arhiereu, P. S. Casian Gălățeanul, exprimînd în cuvinte calde sentimente de gratitudine față de I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica, cel care l-a recomandat Sfîntului Sinod, după care și-a arătat bunele intenții de a face cît mai rodnică misiunea Prea Sfinției Sale, alături de înaltul ierarh, împreună cu preoții și credincioși de la Dunărea de Jos.

S-a oficiat apoi polihroniu pentru Biserică, pentru neam și țara liberă, pentru credincioși, după care I. P. S. Arhiepiscop Antim a înmînat Prea Sfințitului Casian Gălățeanul cîrja de arhiereu, punîndu-i astfel în viitoarea slujire, la inimă, valorile spirituale ale gălățenilor, atît de atașați Bisericii strămoșești.

Centrul eparhial a oferit apoi o agapă în cinstea acestei sărbători de valoare excepțională pentru înnoirea vieții spirituale, pastoral-misionare a Eparhiei Dunării de Jos, cum s-a exprimat I. P. S. Antim într-un interviu acordat ziarului studenților din Galați, cît și a celui ales și hirotonit, P. S. Casian Gălățeanul, la care au participat invitați, membrii consiliului eparhial provizoriu, profesori de la Institutul teologic București și Seminarul teologic Buzău, delegați de la alte centre eparhiale și ai altor confesiuni, reprezentanți ai organelor locale, studenți teologi și rude apropiate din localitatea de obîrșie a Prea Sfinției Sale. În cadrul agapei s-au rostit mai multe cuvîntări în care s-a scos în relief bucuria momentului și s-au exprimat alese simțăminte pentru cel sărbătorit, agapa devenind un prilej de adevărat simpozion privind rolul Bisericii strămoșești și al slujitorilor ei în redresarea morală și în general spirituală a poporului român.

Întîistătătorul și credincioșii Eparhiei Dunării de Jos, slujitorii Centrului eparhial și toți cunoscuții și prietenii P. S. Arhiereu Casian, dornici de a răspunde, pe viu, în duh de slujire autentică a neamului astăzi, fac Prea Sfinției Sale urarea de îndelungată păstorire cu bogată roadă în viața spirituală a acestui străvechi colț de țară.

Întru mulți ani, P. S. Părinte Arhiereu Casian!

CENTRUL EPARHIAL AL EPARHIEI DUNĂRII DE JOS

HIROTONIREA ÎN ARHIEREU A P. CUV. ARHIMANDRIT ANDREI-IOAN ANDREICUŢ

În zilele de 24 şi 25 februarie 1990 s-a desfăşurat la Alba Iulia, într-o atmosferă impresionantă de înălţare sufletească, ceremonia ipopsifierii şi a hirotonirii P. Cuv. Arhim. Andrei-Ioan Andreicuţ ca Arhiereu-vicar al Episcopiei de Alba Iulia.

După cum este cunoscut, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, între măsurile de înnoire a vieţii noastre bisericeşti iniţiate la începutul acestui an, a hotărît alegerea şi numirea în această nouă demnitate a

Prea Cuviosului Arhimandrit Andrei-Ioan Andreicuț, care va purta titlul de «Mureșanul».

Sîmbătă, 24 februarie 1990, la catedrala episcopală s-a săvîrșit slujba vecerniei, în cadrul căreia, potrivit străvechilor rînduieli practicate în Biserica Ortodoxă, a avut loc așa-numita ipopsifiere, — cercetarea canonică —, săvîrșită de către P. S. Episcop Justinian Maramureșanul, vicarul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, și de către P. S. Arhiereu Ioan Crișanul, vicarul Episcopiei Oradiei. Frumusețea teologică a dialogului purtat în cadrul acestei rînduieli speciale, între cei doi arhierei și candidat, cu mireasma ei de epocă primară din istoria creștinismului, a produs o adîncă impresie asupra celor prezenți.

A doua zi, 25 februarie 1990, pe un podium special amenajat în fața catedralei episcopale, în prezența unei mari mulțimi de credincioși, s-a săvîrșit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a avut loc și hirotonia candidatului. Impresionantul sobor care a oficiat Sfînta Liturghie a fost condus de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, înconjurat de P. S. Episcop Timotei al Aradului, de P. S. Episcopi Justinian Maramureșanul și Ioan Crișanul și de un mare număr de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de corul Seminarului teologic din Cluj-Napoca, condus cu măiestrie de P. C. Pr. prof. Vasile Stanciu. La Sfînta Liturghie au asistat ca oaspeți de onoare P. S. Balint Lajos, episcop auxiliar romano-catolic de Alba Iulia, și Dl. Emeric Bardi, pastorul parohiei reformate din Alba Iulia. Au fost de față, de asemenea, Dl. Radu Constantinescu, director în Ministerul Cultelor, reprezentanți ai autorităților civile și ai armatei.

La momentul potrivit din Sfînta Liturghie a avut loc hirotonia, iar la sfîrșitul Sfintei Liturghii, I. P. S. Mitropolit Antonie a înmînat P. S. Arhiereu Andrei Mureșanul cîrja arhierească, rostind binecunoscuta formulă de încredințare a acesteia. După aceea I. P. S. Mitropolit Antonie a dat citire actului sinodal de alegere și numire a P. S. Andrei Mureșanul și a rostit o frumoasă cuvîntare adecvată momentului. Mulțumind pentru îndemnurile și recomandările făcute, P. S. Arhiereu Andrei Mureșanul a rostit o emoționantă cuvîntare, în care a prezentat hotărîrea P. S. Sale de a se strădui permanent, potrivit darurilor încredințate de Dumnezeu, pentru statornica propășire spirituală a credincioșilor din eparhia în care își va desfășura activitatea.

În continuare, Domnul Radu Constantinescu, director în Ministerul Cultelor, a dat citire Decretului de recunoaștere a C.P.U.N. și, în cuvîntarea rostită, a subliniat importanța credinței străbune în istoria neamului nostru, ca și locul privilegiat pe care îl deține cetatea Alba Iuliei

în istoria culturii, a Bisericii şi a neamului românesc ; apoi a adresat P. S. Arhiereu Andrei urări de rodnică activitate în această vatră de adîncă spiritualitate şi de credinţă nestinsă în puterea şi ocrotirea lui Dumnezeu.

Întreaga ceremonie de hirotonire a P. S. Andrei Mureşanul s-a desfăşurat într-o atmosferă de adîncă religiozitate şi unitate sufletească a celor prezenţi la acest înălţător moment din istoria Episcopiei de Alba Iulia.

P, S. Arhiereu Andrei Mureşanul s-a născut la 24 ianuarie 1949, în comuna Oarţa de Sus, judeţul Maramureş. După absolvirea liceului a urmat Institutul Politehnic din Bucureşti. În paralel a păstrat legătura strînsă cu oazele duhovniceşti din Bucureşti şi din alte părţi ale ţării, cultivînd sentimentele religioase moştenite din familie. După absolvirea facultăţii este repartizat în Cluj, la Întreprinderea de construcţii căi ferate şi, după cîţiva ani, în 1976, dînd glas vechii sale dorinţe de a se preoţi, se înscrie la Institutul teologic universitar din Sibiu, pe care îl absolvă după doi ani, în 1978, cînd primeşte şi sfînta Taină a Hirotoniei, pe seama unei parohii din Turda. În 1985 a fost transferat la parohia Mairi I din Alba Iulia şi a funcţionat ca vicar administrativ al Episcopiei de Alba Iulia. Între anii 1986—1989 a urmat cursurile de doctorat la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Toţi colaboratorii de la Centrul eparhial, împreună cu slujitorii şi credincioşii din cuprinsul Eparhiei de Alba Iulia, urează P. S. Arhiereu Andrei bogată şi rodnică activitate în slujba lui Dumnezeu şi a Bisericii străbune.

Întru mulţi ani, Prea Sfinţite Părinte !

ÎNTÎLNIRE ECUMENICĂ LA PALATUL PATRIARHAL

Este îndeobşte cunoscut adevărul că revoluţia poporului român din luna decembrie 1989, — odată cu înlăturarea dictaturii şi cîştigarea libertăţii, democraţiei, demnităţii şi renaşterii sale spirituale —, a sfîşiat mantia minciunii, arătînd întregii lumi starea jalnică a condiţiilor de viaţă a cetăţenilor României. De fapt, însuşi poporul român, — în timp ce îşi prohodea şi îngropa nevinovaţii săi fii, aleşii între martirii plaiurilor româneşti —, a putut cunoaşte cu adevărat, prin intermediul presei, radioului şi televiziunii române libere, plinătatea paharului amărăciunii din care fusese obligat să bea clipă de clipă timp de patru decenii.

Toate mijloacele mass-mediei interne și internaționale s-au constituit într-un dangăt prelung de clopot, care a sensibilizat milioane de inimi omenești. — Bisericile și organizațiile ecumenice internaționale au lansat apeluri către oameni, în vederea strîngerii și trimiterii de ajutoare pentru poporul român.

Astfel, Consiliul Mondial al Bisericilor, prin Comisia pentru întrajutorare bisericească, refugiați și slujirea lumii (CICARWS), a lansat de Crăciun un apel pentru ajutorarea României. După lansarea acestui apel au venit în România reprezentanți ai Consiliului Mondial al Bisericilor, Conferinței Bisericilor Europene, Federației Luterane Mondiale și Alianței Reformate Mondiale, — toate cu sediul în Geneva, Elveția, pentru a cunoaște nemijlocit nevoile imediate ale populației. Între timp în România au sosit primele ajutoare trimise pentru a fi distribuite prin intermediul Bisericilor.

Cum era și firesc, o delegație a Consiliului Mondial al Bisericilor a sosit în România, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, între 2—8 februarie 1990, pentru a lua contact cu Bisericile cărora le-au fost trimise asemenea ajutoare și a cunoaște modul cum s-a organizat preluarea și distribuirea acestora, precum și alte probleme pentru a căror rezolvare este nevoie de asistență pe termen mai îndelungat.

În după-amiaza zilei de miercuri, 7 februarie, la Palatul patriarhal a fost organizată o întîlnire a delegației Consiliului Mondial al Bisericilor, alcătuită din D-na Myra Blyth, Dl. Helmut Reutschle, Dl. Edmond Perret, Dl. Robert van Drimmelen și P.C. Pr. Prof. Ion Bria, cu reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, precum și ai altor culte din București. Astfel, din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost prezenți : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru al Locotenenței patriarhale, P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Prof. Constantin Galeriu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. Cuv. Protos, Daniel Ciobotea și P.C. Pr. Alexandru Tudor, consilieri patriarhali ; Biserica Armeană din București a fost reprezentată de P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, vicarul Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriene ; Dl. Pastor Günther Ambrosie din partea Bisericii Luterane ; Dl. Pastor Zoltan Albu din partea Bisericii Reformate ; Dl. Vasile Alexandru Taloș, președintele Cultului Baptist, însoțit de Dl. Traian Grec ; Dl. Emil-Victor Bulgăr, președintele Cultului Penticostal, însoțit de D-nii Șandru Trandafir și Cristian Roske.

După prezentările de rigoare, s-a propus ca discuțiile să se poarte în jurul a patru probleme de interes comun, considerate puncte de cooperare și deci mărturii ale spiritului de solidaritate cu poporul român :

problema întrajutorării ; problema educației ; problema mass-mediei ; problema cooperării ecumenice pe plan local.

Pentru început vom prezenta părerile exprimate de membrii delegației ecumenice în urma întîlnirilor avute în zilele precedente cu reprezentanți ai diferitelor biserici în orașele București, Sibiu, Cluj-Napoca și Iași, și a celor constatate la fața locului, în problema ajutoarelor sosite din străinătate.

— S-a observat o mare arie a bunăvoinței și solidarității umane, concretizate pînă la data respectivă în ajutoare din străinătate, sosite în special în localitățile unde revoluția a fost mai aprigă, dar și în altele cu care Bisericile de peste hotare aveau relații mai puternice.

— Cele mai multe din ajutoarele trimise în România au fost dirijate îndeosebi în Transilvania ;

— În Iași ajutorul venit din partea Bisericilor din străinătate a fost foarte slab ;

— În pofida ajutoarelor trimise, atît în Transilvania cît și în restul țării, s-a observat că este necesar a se trimite ajutoare în continuare ;

— Bisericile din străinătate prin ajutoarele trimise, constînd în alimente, medicamente și îmbrăcăminte, nu pot răspunde la nevoile întregii țări, dar orpanizațiile mondiale guvernamentale și neguvernamentale pot răspunde într-un anumit fel acestor nevoi.

Preluarea și distribuirea ajutoarelor sosite din străinătate au constituit un bun prilej și o dovadă de netăgăduit a cooperării ecumenice pe plan local a Bisericilor din România. Această cooperare ecumenică locală a fost exemplificată de către reprezentanții Consiliului Mondial al Bisericilor prin bunele relații existente între Bisericile diferitelor confesiuni din Sibiu și Cluj, unde preoții, într-o acțiune comună, au preluat și distribuit ajutoarele primite. Pe baza celor constatate, Dl. Edmond Perret a ținut să precizeze, — vizavi de afirmația D-nei Myra Blyth că, «ajutorul poate deveni un simbol al unității sau al dezbinării poporului lui Dumnezeu» —, că modul de acțiune comună a unor preoți din Transilvania aparținînd Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Reformate a constituit o adevărată mărturie de cooperare ecumenică locală, care a depășit și biruit atît granițele confesionale cît și diferențele etnice reale.

În ceea ce privește problema educației, reprezentanții Bisericilor din România, prezenți la această masă rotundă ecumenică, au evidențiat cîteva aspecte de interes comun, cum ar fi : necesitatea predării religiei în școli ; existența școlilor cu predare în limba maternă a naționalităților conlocuitoare, care ocrotesc și păstrează etnicitatea ; în-

semăntatea Bibliei și deci necesitatea ca această sfîntă carte să existe în fiecare familie, în fiecare casă de creștin, cuvîntul lui Dumnezeu oferind un izvor nesecat de teme ce pot fi discutate în cadrul întrunirilor ecumenice și care oferă garanția unității noastre în Hristos ; nevoia pregătirii slujitorilor bisericești în domeniile ecumenic, al educației, precum și altele care privesc colaborarea intercreștină, prin studii în străinătate pe baza unor burse oferite de Consiliul Mondial al Bisericilor pe diferite termene.

În privința metodelor de educație pentru minoritățile etnice din România, reprezentanții Consiliului Mondial al Bisericilor propun a se studia posibilitățile existente în Europa pe această temă și să se rețină aceea care ar fi cea mai potrivită ; trebuie să se acționeze în așa fel pentru a nu se întări luptele inter-etnice : se poate depăși această problemă numai prin identitatea noastră comună în Hristos. Problema educației, problema școlii în Transilvania va deveni din ce în ce mai însemnată, și pentru respectarea drepturilor minorităților etnice de a-și educa copiii în propria lor limbă. Bisericile au de jucat un rol profetic. De asemenea, s-au dat asigurări că Bisericile pot solicita burse de la Consiliul Mondial al Bisericilor, singurele care depășesc deosebirile confesionale, vizavi de cele oferite de Federația Luterană Mondială sau Alianța Reformată Mondială.

În problema mass-mediei, reprezentanții bisericești români au avansat ideea că ar fi necesară existența unui post de radio religios în România. Acesta ar putea fi folosit nu numai pentru educarea oamenilor din punct de vedere moral-creștin, ci ar putea deveni un mijloc de unire a Bisericilor, în cazul în care slujitorii bisericești îl vor folosi spre mîntuirea confraților și ținînd cont de ceea ce îi unește.

Pentru realizarea acestui lucru, care prezintă interes comun și este, în același timp, un mijloc de cooperare ecumenică, oaspeții de peste hotare au sugerat că este necesar a se dezvolta legături cu Asociația Mondială de Comunicație Creștină.

Ca o concluzie a acestei întîlniri, considerată cu adevărat o colaborare ecumenică locală și internațională atît prin participare cît și în privința problemelor discutate, s-a subliniat necesitatea organizării în viitor a unor astfel de mese rotunde, la care, pe lîngă reprezentanți ai Cultelor din România, să fie invitați reprezentanți ai Societăților Biblice Unite, ai Asociației Mondiale de Comunicație Creștină și ai Programului de Dezvoltare a diferitelor Biserici din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor.

Pr. ALEXANDRU TUDOR

VIZITA ÎN GRECIA A P. S. EPISCOP DAMASCHIN SEVERINEANUL

În zilele de 9—14 ianuarie 1990, P. S. Damaschin Severineanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, a întreprins o vizită în Grecia, pentru a transmite Bisericii Ortodoxe din această țară un mesaj din partea Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în legătură cu evenimentele petrecute în țara noastră la sfîrșitul anului 1989 și cu problemele care preocupă Biserica noastră în noua situație creată de revoluția din decembrie.

P. S. Episcop Damaschin a fost primit de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, căruia i-a transmis mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a purtat discuții cu o comisie sinodală condusă de I. P. S. Panteleimon de Corint, în legătură cu evenimentele petrecute în țara noastră și cu consecințele ce decurg din noua situație pentru viața religioasă a poporului român, și în special pentru activitatea pe care Biserica Ortodoxă Română își propune să o desfășoare în noul climat de libertate reală pe care poporul român și-a dobîndit-o prin ridicarea sa împotriva tiraniei și a oprimării.

În semn de prețuire deosebită față de Biserica Ortodoxă Română, P. S. Episcop Damaschin a fost invitat, contrar uzanțelor din Biserica Ortodoxă Greacă, la una din ședințele Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe a Greciei, care își desfășura lucrările în acele zile la Atena, și în cadrul căreia s-au purtat discuții în legătură cu situația din România după doborîrea dictaturii și în legătură cu atitudinea Bisericii Ortodoxe a Greciei față de această situație.

În toate întîlnirile avute și în discuțiile purtate, P. S. Episcop Damaschin a prezentat expuneri în legătură cu evenimentele petrecute în țara noastră și în legătură cu atitudinea fără echivoc a Bisericii Ortodoxe Române față de evenimentele petrecute, raliindu-se din primele momente la lupta întregului popor pentru redobîndirea libertății, a realei democrații și a demnității umane.

Vorbind despre îngrădirile, lipsurile și umilințele la care poporul român a fost supus pînă nu demult, P. S. Damaschin a prezentat și intențiile pe care Biserica noastră le are de a contribui, alături de toți factorii de răspundere, pentru realizarea unei adevărate renașteri a poporului român, atît pe plan social, cît și pe plan spiritual, prin adoptarea unor măsuri adecvate de întărire și de manifestare a credinței ortodoxe, pentru a putea răspunde nevoilor și cerințelor crescînde ale poporului credincios, în noile condiții de deplină libertate religioasă.

Din partea conducerii Bisericii Ortodoxe a Greciei s-a exprimat bucuria și deplina simpatie față de poporul român, care și-a dobîndit, în condiții vitrege, libertatea și demnitatea sa. Apoi au fost prezentate măsurile concrete întreprinse deja de Biserica Greacă, precum și cele

ce vor fi întreprinse în viitor, pentru a răspunde nevoilor materiale și spirituale ale poporului român în situația de după doborîrea dictaturii, subliniindu-se că Biserica Greacă și poporul elen sînt alături de Biserica Ortodoxă Română și de poporul român.

În timpul vizitei sale la Atena, P. S. Episcop Damaschin a vorbit la postul de radio al Mitropoliei din Pireu, precum și în fața studenților de la căminul studențesc al institutului «Apostoliki Diakonia» și a acordat interviuri pentru presa atenianã, interviuri apărute în ziarele «Mesimvrini» și, respectiv, «Elefteros tipos», însoțite și de fotografii.

Redăm, în continuare, cîteva din ideile exprimate în interviu.

La o întrebare a ziariștilor de la «Mesimvrini» privind situația Bisericii Ortodoxe Române în anii de dictatură comunistă, P. S. Damaschin a arătat că în anii de după cel de-al doilea război mondial Biserica Ortodoxă Română a avut de ales între două căi : Prima era aceea pe care o alesese Biserica Ortodoxă Rusă față de puterea sovietică instaurată în 1917, și care consta în lupta împotriva regimului, atitudine care i-a fost profund dăunătoare Bisericii Ruse. Cea de-a doua cale, pe care a și ales-o Biserica Ortodoxă Română, era aceea de a găsi modalități de înțelegere și contacte cu regimul, pentru a putea salva tot ce se putea salva. Astfel, cu excepția ultimilor ani ai dictaturii, Biserica și-a putut păstra locașurile de cult, ba chiar s-au putut construi și biserici noi. Biserica și-a putut pregăti slujitorii săi astfel încît aceștia să poată răspunde la nevoile spirituale ale credincioșilor. Biserica a putut, de asemenea, să aibă o presă bisericească de prestigiu și să-și tipărească textele religioase de care a avut nevoie.

Au existat, desigur, și îngrădiri destul de multe, în special în domeniul activității sociale, a celei caritative și a celei catehetice. Datorită activității Bisericii, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, poporul român a rămas profund atașat credinței ortodoxe și, în zilele revoluției, nu puține au fost dovezile acestui profund atașament.

Răspunzînd la o altă întrebare privind rolul Bisericii Ortodoxe Române în viața poporului român de acum înainte, P. S. Episcop Damaschin a arătat că Biserica noastră are o foarte bună organizare și că, în noile condiții, eliberată de îngrădirile de pînă acum, va putea oferi foarte mult. Ea își va organiza activitatea caritativă, va fi întărit învățămîntul teologic, va fi extinsă opera de catehizare și se vor construi noi biserici acolo unde este nevoie.

Biserica a susținut și va susține opera de înnoire națională, spirituală și socială a poporului român.

Vizita P. S. Episcop Damaschin Severineanul în Grecia a constituit un bun prilej de reafirmare a bunelor raporturi dintre cele două Biserici, română și greacă, și a prețuirii de care Biserica Ortodoxă Română se bucură din partea Bisericii Greciei. Vizita a prilejuit totodată acordarea sprijinului material și moral pe care Biserica Greciei este hotărîtă să-l ofere Bisericii și poporului român, pentru acoperirea nevoilor cu care sînt confruntate în prezent.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Încetarea din viață a Mitropolitului Meliton de Calcedon. În ziua de 27 decembrie 1989 a încetat din viață Mitropolitul Meliton de Calcedon — Patriarhia Ecumenică —, unul dintre cei mai activi ierarhi ai Patriarhiei Ecumenice pe tărîmul strădaniilor pentru unitatea Bisericii lui Hristos. Mitropolitul Meliton de Calcedon s-a născut în anul 1913 și a încetat din viață în urma unei suferințe grele, ce l-a ținut departe de tumultul vieții bisericești în ultimii ani. Slujba înmormîntării s-a săvîrșit în ziua de 30 decembrie 1989, în catedrala din Calcedon, de către un sobor de ierarhi, în frunte cu Sanctitatea Sa Dimitrios I, Patriarhul ecumenic. Au fost prezenți ierarhii din străinătate ai Patriarhiei Ecumenice, reprezentanți ai Patriarhiei Alexandriei, Patriarhiei Ierusalimului, Bisericii Greciei, precum și Cardinalul J. Willebrands din partea Bisericii Romano-Catolice.

Inaugurarea noului Palat al sediului Patriarhiei Ecumenice. În ziua de 21 septembrie 1941 pierea, mistuit de flăcările unui mare incendiu, palatul patriarhal al Patriarhiei Ecumenice. Reconstruirea lui a fost posibilă abia după o perioadă de 48 de ani, perioadă în care Patriarhia Ecumenică nu a reușit — în ciuda tuturor eforturilor — să obțină acordul autorităților turce în vederea lucrărilor de reconstruire. În ziua de 17 decembrie 1989 a avut loc inaugurarea noului palat patriarhal, construit într-un timp record, cu sprijinul financiar al unui mare binefăcător grec. La festivitățile de inaugurare au participat reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe, precum și ai Bisericii Romano-Catolice și ai unor organisme creștine internaționale. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Alegerea și întronizarea noului mitropolit de Calcedon. Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ales în scaunul vacant al Mitropoliei de Calcedon pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Bartolomeos de Philadelphia, pînă în prezent directorul cabinetului patriarhal. Alegerea a avut loc în ziua de 9 ianuarie 1990, iar instalarea, în ziua de 14 ianuarie 1990, în prezența Patriarhului Ecumenic Dimitrios I. Actualul mitropolit de Clacedon — Bartolomeos — a fost ales și hirotonit episcop în anul 1973, dată de la care a funcționat ca membru permanent al Sfîntului Sinod. Este doctor în teologie al Institului Pontifical de Studii Orientale din Roma, din anul 1970. Mitropolitul Bartolomeos Arhon-

Ionis, ucenic direct al fostului mitropolit de Calcedon, Meliton, îi urmează acestuia şi în activitatea ecumenică, fiind unul dintre reprezentanţii de seamă ai Patriarhiei Ecumenice în organismele creştine internaţionale.

Pr. asist. CONSTANTIN COMAN

PATRIARHIA MOSCOVEI

Biserica Ortodoxă a Letoniei şi autonomia acesteia între cele două războaie mondiale. Cele trei ţări baltice sînt : Letonia, Estonia şi Lituania.

În ceea ce priveşte Letonia, această ţară a fost integrată Imperiului ţarist în secolul al XIX-lea. După Revoluţia rusă din 1917, Letonia şi-a reclamat independenţa. Şi într-adevăr, Proclamaţia de Independenţă a Letoniei era citită în capitala acesteia, Riga, la 18 Noiembrie 1918. Armatele ruse şi germane, urmare războiului de independenţă, au trebuit şi ele să părăsească teritoriul leton. În Ianuarie 1921, Letonia era recunoscută, de iure, ca stat independent de către marile puteri ale timpului, iar, în anul următor, 1922, ţara devenea membră a Ligii Naţiunilor.

Din anul 1922, Letonia îşi avea şi o Constituţie democratică, iar democraţie parlamentară a avut de la anul 1920 şi pînă la 1934.

După anul 1934 şi pînă în iunie 1940, cînd Letonia a fost ocupată de armatele sovietice, ţara a trecut printr-o mare criză parlamentară. Invazia trupelor sovietice era înfăptuită în baza pactului ruso-german, cunoscut sub numele de Pactul Molotov-Ribbentrop, de tristă amintire.

Prima ocupaţie sovietică a durat din iunie 1940 pînă în iulie 1941. Din iulie 1941 şi pînă la începutul iernii 1944, Letonia a fost ocupată de trupele Germaniei hitleriste.

Armatele sovietice reocupă Letonia în anul 1944 şi încorporează ţara în Uniunea Sovietică — ca şi Lituania şi Estonia, de altfel —, situaţie în care se află şi astăzi.

Odată cîştigată independenţa politică a ţării în 1918, Biserica Ortodoxă Letonă s-a străduit să-şi dobîndească autonomia sa religioasă faţă de Patriarhia Moscovei, de care depindea canonic. În acest sens, Biserica Ortodoxă Letonă a solicitat Patriarhiei de la Moscova să-i acorde autonomia. Astfel, la 6/19 iulie 1921, Patriarhul Tichon (Belavin) al Moscovei acorda Bisericii Ortodoxe Letone a largă autonomie în ceea ce priveşte sectoarele administrativ, educativ şi economic ale acesteia. Firește, nu putea fi vorba de o reală autonomie, cu atît mai mult cu cît Biserica Ortodoxă a Letoniei continua să rămînă sub jurisdicţia canonică a Patriarhiei de la Moscova.

Starea aceasta de oarecare «semi-autonomie» a Bisericii Ortodoxe Letone avea să dureze pînă în anul 1925, cînd arhiepiscopul Ioan (Pommers) al Rigii şi al întregii Letonii o proclamă independentă. La rîndul său, statul leton recunoaşte această independenţă proclamată de arhiepiscopul Ioan.

Cîţiva ani mai tîrziu, şi anume în 1934, Guvernul leton şi Sinodul Bisericii Ortodoxe Letone cereau Patriarhiei Ecumenice să acorde autonomie Bisericii lor. Patriarhia Ecumenică dădea urmare imediată cererii, trimiţînd la Riga pe mitropolitul Gherman al Thyatirei şi Marii Britanii spre examinarea situaţiei bisericeşti. Şi, la foarte puţin timp, Patriarhia Ecumenică promulga autonomia Bisericii Ortodoxe Letone prin «Tomosul patriarhal şi sinodal», emis la 4 februarie 1936. Tomosul Patriarhiei Ecumenice, în virtutea căruia Biserica Ortodoxă Letonă trecea sub jurisdicţia canonică a Constantinopolului, fusese alcătuit de patriarhul ecumenic Fotie, dar semnat de succesorul acestuia, patriarhul Veniamin, împreună cu doisprezece mitropoliţi ai Patriarhiei din Fanar.

În baza Tomosului din 4 februarie 1936, Patriarhia Ecumenică desemna pe mitropolitul Gherman de la Londra, ca exarh al Bisericii Ortodoxe Letone. Totodată, în Tomosul Patriarhiei Ecumenice se prevedeau, printre altele, următoarele: a) Biserica Ortodoxă Letonă este «alcătuită dintr-o Eparhie cu scaunul la Riga» (p. 46)[1]; b) Arhiereul Eparhiei şi succesorii săi vor purta titlul de «Mitropolit al Rigii şi al întregii Letonii» (p. 46); c) Mitropolitul va fi «ales de Adunarea generală bisericească sub îndrumarea unui exarh, mitropolit al Scaunului ecumenic, trimis în mod special pentru aceasta; preşedintele va întocmi o listă a candidaţilor. Odată întocmită lista cu trei candidaţi, care au primit cele mai multe voturi, numele acestora vor fi aduse la cunoştinţa patriarhului ecumenic, iar mitropoliţii Sinodului patriarhal din Constantinopol vor alege prin votare canonică din cei trei candidaţi pe cel care va fi mitropolit. Sfinţirea mitropolitului ales, în cazul în care nu este episcop în timpul alegerii sale, va fi săvîrşită de exarhul patriarhal asistat de alţi episcopi, ce vor fi invitaţi din alte eparhii ale Scaunului ecumenic cu îngăduinţa patriarhului ecumenic. Patriarhul ecumenic confirmă desemnarea mitropolitului» (p. 46); d) «La slujbele bisericeşti, potrivit rînduielii..., Mitropolitul va pomeni numele patriarhului ecumenic, de la care va primi Sfîntul Mir» (p. 46).

Din cele evidenţiate mai sus, din Tomosul patriarhal reiese, firește, clar că Patriarhia Ecumenică impunea Bisericii Ortodoxe Letone binecunoscutele servituţi canonice, de care au avut parte şi alte Biserici Ortodoxe, şi îndeosebi aceea a primirii Sfîntului şi Marelui Mir doar de la Constantinopol. De asemenea, procedura alegerii şi investirii mitropolitului aducea şi ea, desigur, certe prejudicii canonice autonomiei Bisericii Ortodoxe a Letoniei.

La 29 martie 1936, în catedrala ortodoxă din capitala Letoniei, Riga, era sfinţit ca mitropolit al Bisericii Ortodoxe din ţara aceasta, Augustin. Interesant de notat faptul că la ceremonia sfinţirii mitropolitului Augustin, printre diplomaţii prezenţi, se afla şi ambasadorul de atunci al României la Riga, (p. 49).

Potrivit celor consemnate de revista «The Christian East» («Răsăritul Creştin»), din iulie-decembrie 1936, editată la Londra, Biserica Or-

---

1. Numărul paginilor este redat din recenta carte a P. C. Prot. Alexander Cherney, *The Latvian Orthodox Church*, 1985 (Editată în Anglia de Stylite Publishing Ltd.).

todoxă a Letoniei număra la acea vreme vreo 240.000 de credincioşi, adică, aproximativ 10% din populaţia ţării respective (p. 55). Iar din aceştia, numai 70.000 erau letoni, în timp ce ceilalţi, 170.000, erau ruşi şi îndeosebi bieloruşi, precum şi cîţiva ucrainieni şi estonieni (p. 55). Biserica Ortodoxă a Letoniei avea, în anul 1936, 163 de parohii, 133 de preoţi, vreo 20 de diaconi şi 4 mănăstiri (p. 55—56).

Statutul Bisericii Ortodoxe Letone a fost amendat şi aprobat de «Sinodul general bisericesc» al acesteia şi apoi înregistrat la Ministerul de Interne al Letoniei la 7 septembrie 1936.

În catedrala ortodoxă din Riga avea să fie sfinţit în anul 1936 episcopul Jekabs (Karps) de Jelgava (Mitau). Doi ani mai tîrziu, în 1938, avea să fie sfinţit un al doilea episcop al Bisericii Letone, şi anume Aleksandrs (Vitols) de Jersika. Episcopul Aleksandrs urma să devină şi episcop de Madona.

Autonomia Bisericii aducea, cum era şi firesc de altfel, o înviorare şi a învăţămîntului teologic. Astfel, în locul vechiului seminar teologic, întemeiat de arhiepiscopul Ioan, lua fiinţă o Secţie teologică ortodoxă în cadrul Facultăţii de teologie a Universităţii din Riga. Respectiva Secţie teologică ortodoxă era condusă de însuşi mitropolitul Augustin. Totodată, merită a fi semnalat şi faptul că la Riga existase deja un seminar teologic ortodox de la începutul secolului al XIX-lea şi pînă la Revoluţia din anul 1917 (p. 57).

Biserica Ortodoxă a Letoniei a avut strînse legături de-a lungul timpului cu Biserica Ortodoxă a Finlandei şi cu Biserica Ortodoxă a Estoniei. Legăturile de colaborare dintre cele trei Biserici Ortodoxe au fost mult mai evidente îndeosebi între cele două războaie mondiale, cînd Biserica Finlandei, Letoniei şi Estoniei ţineau «împreună un Sinod episcopal anual» (p. 57).

După invadarea Letoniei de către trupele sovietice la 17 iunie 1940, Biserica Ortodoxă din această ţară avea să treacă prin mari încercări [2]. Deja, la 29 decembrie 1940 venea la Riga reprezentantul Patriarhiei Moscovei, arhiepiscopul Serghie Voscresenschi, care solicita Sinodului Bisericii Ortodoxe Letone să voteze pentru alipirea acesteia la Biserica Ortodoxă Rusă. La doar cîteva zile după solicitarea arhiepiscopului Serghie, mitropolitul Augustin al Bisericii Ortodoxe Letone cerea Patriarhiei de la Moscova să primească Biserica sa în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse. La rîndul ei, Patriarhia Moscovei înfiinţa un Exarhat pentru Letonia şi Estonia la 24 februarie 1941, numind ca exarh tocmai pe arhiepiscopul Serghie. În faţa noii situaţii create, mitropolitul Augustin desfiinţa Sinodul Bisericii Ortodoxe a Letoniei la 11 aprilie 1941.

Din anul 1941 şi pînă astăzi, Biserica Ortodoxă a Letoniei se află încorporată în Biserica Ortodoxă Rusă.

Slujbele religioase în bisericile ortodoxe din Letonia sînt săvîrşite în slavona veche pînă astăzi, cu excepţia unei singure biserici din Riga, unde se foloseşte şi limba letonă. Aici, merită a fi semnalat faptul că în

---

2. Despre încercările prin care a trecut Biserica Ortodoxă a Letoniei după ocuparea acestei ţări de către trupele sovietice, a se vedea pe larg în cartea lui Cherney, la paginile 58—76.

interviul dat în anul 1987 ziaristului italian Alceste Santini [3], Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, patriarhul Pimen, afirma, printre altele, că la Riga sînt tipărite calendare bisericești în limba letonă [4].

În prezent, în mai multe țări din Europa Occidentală [5], precum și în America, Canada și Australia, există parohii ortodoxe letone. Diaspora ortodoxă letonă nu dispune însă de o episcopie sau episcop leton. Întreaga diasporă ortodoxă letonă este atașată Arhiepiscopiei Thyatirei și Marii Britanii, în cadrul unui protopopiat autonom. Acest protopopiat autonom își are sediul la Londra și este condus de un protopop leton.

Biserica Ortodoxă a Letoniei a rămas pînă acum puțin cunoscută de către însăși marea majoritate a creștinilor ortodocși. Puțin cunoscuți sînt, de altfel, mai ales factorii necanonici și neecleziastici ce au condiționat de-a lungul secolelor istoria și viața micii Biserici Ortodoxe a Letoniei, făcînd imposibilă dobîndirea definitivă a autonomiei sale. Cert este că doar un viitor Sinod Pan-Ortodox ar putea pune capăt revendicărilor Patriarhiei Moscovei și Patriarhiei Constantinopolului asupra jurisdicției canonice a Bisericii Ortodoxe Letone și i-ar acorda definitiv acesteia autonomia sa mult dorită. Și, firește, în felul acesta, credincioșii ortodocși letoni atît din Letonia cît și din diaspora vor aparține propriei lor Biserici Ortodoxe Letone autonome.

Pr. dr. IOAN DURĂ

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

Noul decan al Facultății de teologie a Universității din Atena este cunoscutul profesor de Vechiul Testament și limbă ebraică Ilias Oikonomou. El îndeplinește în același timp și funcția de președinte al Secției pastorale, una dintre cele două secții în care este împărțită Facultatea de teologie din Atena. Președintele Secției teologice a fost ales Profesorul Konstantin Skouteris de la catedra de teologie dogmatică.

În numărul din 16 decembrie 1989 al ziarului «Ekklisiastiki Alitheia», organ oficial de presă al Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei, începe publicarea unui foarte important interviu acordat acestuia de către Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Interviul care acoperă aproape toate aspectele vieții Bisericii Ortodoxe Române, este caracterizat de redacția ziarului ca fiind de cea mai mare însemnătate și urmează a fi publicat în întregime în trei numere consecutive ale ziarului.

Pr. asist. CONST. COMAN

---

3. Interviul Patriarhului Pimen al Moscovei a fost publicat în limba italiană de către Alceste Santini în anul 1987, cu titlul: *«Mille anni di fede in Russia»* («O mie de ani de credință în Rusia»). Recent, cartea lui Alceste Santini a fost tradusă în engleză și publicată cu titlul: *«1000 Years of Faith in Russia». An interview with Patriarch Pimen of Moscow»* («1000 de ani de credință în Rusia. Un interviu cu Patriarhul Pimen al Moscovei»), 1988. (Editată în Anglia de «St. Paul Publications»). Prefața cărții este semnată de Jane Ellis, iar traducerea în engleză aparține lui Paul McPartlan.

4. Vezi *«1000 Years of Faith in Russia...»*, p. 51.

5. Așa, bunăoară, diaspora letonă ar număra astăzi în Marea Britanie 10.000 de ortodocși.

A T I T U D I N I

BISERICA ORTODOXĂ ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

Pînă nu de mult, în publicațiile «laice» din țară, rolul Bisericii Ortodoxe în istoria și viața poporului român era minimalizat, diminuat, ba chiar contestat, Biserica fiind considerată drept o instituție «retrogradă», iar învățătura ei, ca obscurantistă, mistică. Actul de la 22 decembrie 1989 nu numai că a deschis o pagină nouă în istoria atît de dramatică a neamului nostru, ci a adus — pentru toți — și dreptul de a cunoaște adevărul, dreptul de a-și exprima în mod liber gîndurile, opiniile, aspirațiile.

Se impune — ca o elementară datorie — să arătăm cititorilor noștri — în speță celor tineri — ce a însemnat Biserica Ortodoxă pentru neamul nostru, cu ce a contribuit ea la propășirea culturii și artei românești și chiar la desfășurarea istoriei naționale. Este desigur o problemă complexă, greu de prezentat în cîteva pagini, drept care, ne vom limita la o simplă schițare a unor aspecte pe care le considerăm esențiale. Învățătura creștină a însoțit viața neamului nostru de la începuturile existenței sale, de cînd a fost propovăduită, în teritoriul dunubiano-pontic, de Sf. Apostol Andrei ; din secolul al IV-lea se poate vorbi de o generalizare a învățăturii creștine, pe întreg spațiul geografic românesc de astăzi. Pe bună dreptate se afirmă mereu că «poporul român s-a născut creștin»; cu alte cuvinte, cînd a apărut în zarea istoriei un popor nou, cel român, el avea și o credință nouă, cea creștină, pe cînd alte popoare, mai ales cele din jurul nostru, au fost creștinate la o anumită dată, din dispoziția conducătorilor lor, mai mult din interese politice și nicidecum datorită unor frămîntări de conștiință.

După cum era și firesc, Biserica a avut în tot decursul istoriei noastre un rol moral duhovnicesc, cultivînd în sufletele credincioșilor ei adevărurile veșnice ale Evangheliei, în primul rînd virtutea dragostei de Dumnezeu și de oameni. Prin încreștinare, s-a ajuns la crearea unui «om nou, cel după Dumnezeu, zidit întru dreptate și sfințenia adevărului» (Efes. 4, 24), în stare să iubească pe aproapele său ca pe el însuși (cf. Matei 19, 19 ; Marcu 12, 31 și Luca 10, 27). Dragostea, adevărul, buna înțelegere, frățietatea, iertarea sînt virtuți care au împodobit întotdeauna viața românilor. Prin învățătura sa, Biserica a făcut din ei buni creștini,

oameni evlavioşi cu frică de Dumnezeu, cu dragoste faţă de alţii, i-a mîngîiat sufleteşte în vremuri de restrişte şi le-a întărit nădejdea într-un viitor mai bun pentru ei şi pentru neamul lor. Aşa se explică faptul că, în decursul istoriei, mulţi ierarhi, preoţi, călugări şi credincioşi au avut o credinţă atît de puternică încît şi-au dat viaţa pentru Hristos şi credinţa ortodoxă, cum s-a întîmplat cu martirii din Scythia Minor (Dobrogea de azi) în primele veacuri creştine. Mitropoliţii Ilie Iorest şi Sava Brancovici, sau tînărul martir Ioan Românul, toţi în secolul al XVII-lea, cuvioşii mărturisitori Sofronie, Visarion şi ţăranul Oprea în secolul al XVIII-lea.

Biserica noastră a îndeplinit şi o însemnată misiune culturală, care s-a manifestat sub felurite forme. Primele lucrări scrise pe teritoriul ţării au fost întocmite de slujitorii Bisericii; este vorba de aşa-numitele «acte martirice» din secolul al IV-lea (al lui Epictet şi Astion, care şi-au dat viaţa pentru Hristos la Halmyris, al lui Sava Gotul, martirizat în părţile Buzăului în anul 372, ş.a.). Din Scythia Minor erau originari cîţiva scriitori din epoca patristică, din sec. IV—VI, ca Sf. Ioan Casian, cuviosul Gherman, cuviosul Dionisie Exiguul, cu lucrări teologice de mare valoare.

În evul mediu, Biserica a fost îndrumătoarea culturii pe întreg cuprinsul pămîntului românesc. Primele manuscrise de la noi — slavone apoi româneşti — erau texte liturgice sau teologice, copiate mai cu seamă de călugări în marile mînăstiri din Ţara Românească şi Moldova. Tot aşa şi primele tipărituri erau cărţi de slujbă ; primele tiparniţe au luat fiinţă în diferite mînăstiri sau la centre eparhiale, iar cei dintîi meşteri tipografi făceau parte din cler : ieromonahul Macarie, diaconul Coresi, ieromonahii Lavrentie de la Plumbuita, Mitrofan de la Iaşi, viitor episcop, Antim Ivireanul de la Bucureşti şi Snagov, viitorul mitropolit şi alţii.

Prin traducerea şi tipărirea de cărţi româneşti de către marii ierarhi cărturari de altădată, s-au pus bazele limbii literare româneşti, înţeleasă de românii de pretutindeni. Un rol important în acest sens, au avut Cazania lui Varlaam, Noul Testament de la Alba Iulia, Biblia de la Bucureşti, Psaltirea în versuri a lui Dosoftei şi altele. Aceste tipărituri — precum şi prefeţele multora din ele — şi-au adus aportul la afirmarea şi consolidarea conştiinţei de unitate naţională românească.

În incinta unor Biserici şi mînăstiri au luat fiinţă primele şcoli elementare şi de nivel mediu, pregătind deci pentru cancelariile domneşti copişti de manuscrise, precum şi primele şcoli superioare (Colegiul, mai tîrziu Academia de la Mînăstirea Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi, Academia de la Sf. Sava din Bucureşti). În Transilvania şi Banat, pînă în 1918, Biserica a fost aceea care a îndrumat întregul învăţămînt elementar şi mediu românesc. Aproape fiecare parohie îşi avea propria ei şcoală elementară, dar pe lîngă ele, Biserica a mai înfiinţat şi şcoli medii (gimnazii) la Blaj, Beiuş, Braşov; şcoli pedagogice la Sibiu, Arad, Caransebeş, Gherla, sub îndrumarea centrelor eparhiale. Organizînd şcoli, era firesc ca şi primele manuale didactice să fie întocmite tot de slujitorii Bisericii. Să ne gîndim numai la zecile de manuale scrise din îndemnul mitropoliţilor Veniamin Costachi de la Iaşi şi Andrei Şaguna de la Sibiu în se-

colul trecut. Diferite așezăminte bisericești din Transilvania au pus bazele a peste o sută de fonduri și fundațiuni din care s-au acordat burse și ajutoare elevilor, studenților și meseriașilor români.

La baza istoriografiei românești au stat tot strădaniile slujitorilor Bisericii. Acestora le aparțin primele cronici (Letopisețul de la Putna, Cronicile lui Macarie, Eftimie și Azarie, Cronograful lui Mihail Moxa, Istoria preotului brașovean Radu Tempea II etc.). O serie de lucrări istorice și lingvistice aparțin reprezentanților iluminismului românesc din Transilvania, care făceau parte din cler : Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior. În secolul al XIX-lea reținem numele episcopilor Melchisedec Ștefănescu al Romanului, Nicolae Popea al Caransebeșului, iar la începutul secolului nostru, arhimandritul Vasile Mangra, mai tîrziu mitropolit, canonicul Augustin Bunea, protopopul Ioan Lupaș; toți membri activi ai Academiei Române, la care se adaugă și cîțiva preoți, membri corespondenți sau onorifici. Tot printre membrii înaltului for cultural s-a numărat și preotul bucovinean Simion Florea Marian, apreciat folclorist și etnograf. În perioada interbelică, reținem numele preoților scriitori Gala Galaction și Ion Agârbiceanu, al arheologului Constantin Mătasă din Piatra Neamț, al orientalistului Vasile Radu (unul dintre traducătorii Bibliei), ale preoților folcloriști Teodor Bălășel și Gheorghe Dumitrescu-Bistrița, al preotului I. D. Petrescu-Visarion, unul din marii cunoscători ai muzicii psaltice bizantine, și al multor alți oameni de cultură.

Tot aici e cazul să consemnăm și contribuția Bisericii din Transilvania la dezvoltarea presei românești (Telegraful Român de la Sibiu a intrat acum în al 138-lea an de apariție neîntreruptă), la înființarea unor Asociații culturale românești, cum a fost Astra, întemeiată în 1861, la stăruințele ierarhului cărturar Andrei Șaguna.

Biserica și-a adus aportul prețios la dezvoltarea artei românești, arta medievală fiind, în fond, o artă bisericească. Mulți ierarhi au îndemnat pe domnii Țării Românești și ai Moldovei să ridice mînăstiri și biserici ; mulți au ctitorit ei înșiși asemenea lăcașuri de închinare, ca Macarie al Romanului (mînăstirea Rîșca), mitropoliții Gheorghe Movilă (Sucevița), Anastasie Crimca (Dragomirna) sau Antim Ivireanul (Biserica Antim din București), episcopul Calinic al Rîmnicului (o biserică la Cernica, mînăstirea Frăsinei) etc.

Alți ierarhi au decis pictarea exterioară a unor biserici și mînăstiri, cum a fost Teofan I și Grigorie Roșca la Voroneț, sau Gheorghe Movilă la Sucevița. De fapt, putem afirma că toate bisericile din țara noastră — fie ctitorii domnești sau boierești, fie smerite biserici de lemn, ridicate prin truda credincioșilor țărani — au fost construite sub îndrumarea directă a unor slujitori ai Bisericii, contribuind astfel la promovarea artei românești în toată complexitatea ei.

Biserica Ortodoxă a organizat la noi și primele așezăminte de asistență socială. Bolnițele de pe lîngă mînăstiri (Putna, Argeș, Bistrița din Oltenia, Cozia, Dragomirna) stau mărturie în acest sens, ca și unele «case de oaspeți» din jurul lor, în care erau primiți gratuit, cîte trei zile, călătorii străini. Sînt cunoscute în mediul urban, cîteva spitale care au luat ființă sub îndrumarea unor ierarhi sau călugări, la

mînăstirile Colţea şi Pantelimon din Bucureşti, Proorocul Samuil din Focşani, Precista Mare din Roman, Sf. Spiridon din Iaşi, toate din sec. al XVIII-lea, din care s-au dezvoltat spitalele moderne de mai tîrziu.

În Transilvania, Biserica a contribuit chiar şi la îndrumarea poporului în probleme economice. Slujitorii ei au înfiinţat unele Asociaţii de meseriaşi români (la Sibiu, Braşov, Cluj, Sebeş şi în alte părţi), primele Reuniuni româneşti de agricultură, primele Bănci populare, iar unele centre eparhiale au înfiinţat Şcoli de meserii ; primul ziar al meseriaşilor români a fost editat de preotul Bartolomeu Baiulescu din Braşov.

Biserica a adus o contribuţie de seamă la afirmarea şi consolidarea conştiinţei de unitate naţională românească. Deşi românii au trăit veacuri în şir în trei ţări distincte, Ţara Românească, Moldova, Transilvania, la care am putea adăuga Banatul şi Dobrogea, slujitorii Bisericii — şi abia mai tîrziu cărturarii laici — au dat românilor conştiinţa că au aceeaşi origine, că aparţin aceluiaşi popor, că vorbesc aceeaşi limbă şi că mărturisesc aceeaşi credinţă ortodoxă. Biserica a întărit această conştiinţă a unităţii de neam prin legăturile sau contactele permanente care au existat între românii de pe ambele versante ale Carpaţilor, prin schimbul neîncetat de oameni de carte (ierarhi, preoţi de mir, copişti de manuscrise, dascăli, meşteri tipografi, zugravi de biserici) prin călugării ardeleni care au întemeiat schituri şi mînăstiri în ţările româneşti extracarpatice (Pocrov în Moldova, Suzana, Cheia, Stînişoara, în Ţara Românească, Cocoş în Dobrogea), prin miile de ţărani şi ciobani ardeleni care au întemeiat sate noi cu preoţi şi biserici în Ţara Românească, Moldova şi Dobrogea, mai ales în sec. al XVIII-lea. Se poate vorbi şi de un schimb permanent de valori spirituale, de cărţi bisericeşti, tipărite la sud şi est de Carpaţi, care au cunoscut o largă difuzare în Transilvania; un exemplu grăitor ne oferă Cazania lui Varlaam, din care s-au găsit, numai aici, aproximativ 400 de exemplare. În chip deosebit trebuie reliefat aportul Bisericii din Ţara Românească şi din Moldova la apărarea Ortodoxiei în Transilvania, în faţa acţiunii prozelitiste a catolicilor şi a calvinilor. Apărînd unitatea de credinţă, era apărată şi unitatea de neam, împotriva acelora care urmăreau prin mijlocirea altor culte, deznărămarea sufletului românesc, înstrăinarea românilor de neamul din care făceau parte.

În sfîrşit, slujitorii Bisericii au cultivat în sufletele păstoriţilor lor dragostea de neam, patriotismul autentic. De obicei mitropoliţii erau locţiitori de domn şi cei mai apropiaţi sfetnici ai lor ; tot mitropoliţii, de multe ori unii episcopi, erau trimişi în misiuni diplomatice peste hotare. Mulţi preoţi de mir şi călugări au participat la războaie, răscoale populare şi revoluţii, care urmăreau fie înlăturarea unor nedreptăţi sociale, fie eliberarea ţării de sub o stăpînire străină. Între eroii neamului se numără şi preoţii «cu crucea în frunte» care au luptat în oastea lui Mihai Viteazul, în răscoala lui Horea, în revoluţia lui Tudor Vladimirescu, în revoluţia din 1848 în Ţara Românească, şi mai ales în Transilvania, cei mai de seamă conducători în oastea lui Avram Iancu fiind preoţi şi tineri teologi. Ierarhii, preoţii de mir şi călugării au militat, prin cuvînt şi faptă, pentru înfăptuirea unirii Principatelor, fie

ca membri în Adunările ad-hoc din 1857, fie în adunările electorale din ian. 1859, cînd a fost ales domn Alexandru Ioan Cuza. Cîţiva preoţi au însoţit trupele pe cîmpurile de luptă în 1877, alţii au organizat colecte în bani pentru Crucea Roşie. Peste 250 de preoţi militari au luat parte la războiul pentru întregirea neamului, în 1916—1918, aproximativ 40 şi-au jertfit viaţa pe altarul patriei, fiind împuşcaţi sau sfîrşindu-şi viaţa în închisori şi lagăre de concentrare. În Transilvania şi Banat, peste 30 de preoţi au fost condamnaţi la ani grei de închisoare. Alţi peste 200 — unii împreună cu familiile — au fost deportaţi în judeţul Sopron din Ungaria vestică. Mulţi clerici au avut un rol de seamă în realizarea actului unirii de la 1 dec. 1918, ca preotul Vasile Lucaciu sau profesorul Nicolae Bălan, viitorul mitropolit.

Sperăm că se va putea stabili curînd, numărul exact al sutelor de preoţi care au zăcut ani îndelungaţi în închisori după cel de-al doilea război mondial, precum şi numele acelora care au avut curajul să se împotrivească deschis vechiului regim dictatorial şi care au participat direct la evenimentele premergătoare actului de la 22 decembrie 1989.

Iată o foarte succintă prezentare a rolului pe care l-a îndeplinit Biserica strămoşească în viaţa neamului nostru. El nu va înceta nici de acum înainte, în noile condiţii de autentică libertate care s-au creat în ţara noastră, atît de mult subjugată pînă mai ieri. Slujitorii Bisericii au acum datoria de a-L readuce pe Hristos în toate sectoarele vieţii, nu numai în biserică ca pînă acum, ci şi în şcoală, în spitale, în azile, în presă, la posturile de radio şi televiziune. În felul acesta vom reînnoda firul întrerupt pentru o lungă perioadă de timp, al unei tradiţii bimilenare de slujire autentică a poporului din care facem parte.

Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

UNITATEA SPIRITUALĂ A NEAMULUI NOSTRU ŞI LIBERTATEA

Acum vreo cîteva luni, cînd un ascultător a obiectat într-o scrisoare postului «Europa liberă» că pledează prea mult pentru libertatea cultului greco-catolic şi a sectelor în România, în vreme ce despre Ortodoxie se vorbeşte mai mult critic, comentatorul scrisorilor a ripostat iriat că libertatea insului e mai importantă decît unitatea în credinţă a poporului român.

Am vrea ca în rîndurile următoare să supunem unei cercetări raportul dintre libertate şi unitatea spirituală a poporului român. Credinţa creştină ortodoxă nu e contrară libertăţii. Dar şi ea, ca şi fiecare altă formă a credinţei creştine, îşi propovăduieşte cu rîvnă forma ei de credinţă, căci aşa au făcut şi apostolii, căutînd să atragă la ea popoarele păgîne. Dar, în acelaşi timp, Biserica, chiar din vremea apostolilor, a condamnat răstălmăcirile adevăratei credinţe în Hristos, socotindu-le «erezii», sau păreri liber alese, contrare credinţei adevărate în Hristos, propovăduită de Apostoli şi păstrată pînă azi în mod neschimbat, aşa cum a fost ea explicată de Sfinţii Părinţi.

Singură libertatea nu e un criteriu pentru justificarea oricărei abateri de la credința în Hristos, așa cum a fost propovăduită de Apostoli și s-a păstrat în Biserica Ortodoxă.

Dar în general, libertatea nu e bunul suprem în sine. Ea poate degenera, cînd e considerată astfel, în libertinajul egoist, sau în temei pentru toate plăcerile inferioare. Astfel înțeleasă, ea e un factor de descompunere între oameni și în viața neamurilor.

Desigur nici credința creștină adevărată nu s-a impus și nu se menține cu forța, ci s-a căutat și se caută ca oamenii să o accepte în mod liber. Dar în același timp ea caută să convingă pe oameni că libertatea din cadrul ei depășește egoismul, bunul plac, disprețuirea valorilor care îi pot uni pe oameni pe un plan superior. Libertatea adevărată implică astfel în ea o răspundere pentru alții sau pentru bine.

Una dintre aceste valori de care credința creștină are de ținut seama la noi este unitatea neamului. Neamurile sînt lăsate și ele de Dumnezeu ca forme unitare și distincte de spiritualitate. Hristos a trimis pe Apostoli să propovăduiască neamurilor (Matei, 28, 19); de aceea le-a trimis Apostolilor pe Duhul Sfînt, ca să-i învețe în limbile lor (Fapte, 2, 3). Iar în Apocalipsă se spune : nu că indivizi singulari, ci «neamuri, vor umbla în lumina cetății Mielului», iar că prin porțile cetății vor intra nu indivizi izolați, ci «slava și cinstea neamurilor» (Apoc. 21, 24—25), adică fiecare neam va aduce modul în care a realizat o spiritualitate proprie prin credința creștină, datorită darurilor speciale pe care le-a primit de la Dumnezeu.

Dar aceasta înseamnă că neamurile nu trebuie să se formuleze în spiritualitatea lor prin forme deosebite ale credinței creștine, susținute de grupuri care nu mai au o comuniune între ele în ceea ce le este mai fundamental.

Libertatea de a cugeta contrar își are locul în planurile materiale, de suprafață, ale vieții, în alegerea meseriilor, în forma de organizare a gospodăriilor proprii, în afirmarea pe plan politic a unor interese conforme grupurilor economice cărora le aparțin.

Ba, putem spune că este o libertate și în felul de practicare a credinței. Dar credința în Hristos trebuie să fie unitară, deși chiar cu accentul pus pe o latură a ei, în înțelegerea ei este o anumită libertate, dar o libertate prin care cei de aceeași credință se întregesc, nu se dușmănesc.

Credința creștină presupune o comuniune cît mai deplină între cei cărora le este comună. Și comuniunea aceasta implică o bucurie de a trăi toți în comun și de a-și comunica înțelegerea în viziunea fundamentală a vieții, exprimată în datini, în sărbători, în explicarea vieții, în aceeași grijă de morți etc. Aceasta era unitatea satului. Toți mergeau la aceeași biserică, se rugau împreună unii pentru alții, ascultau aceleași rugăciuni ale preotului pentru morți, își comunicau înțelegerea comună a tuturor celor auzite și trăite în aceste ocazii.

Dar n-am mai văzut această comuniune între credincioșii ortodocși și membrii sectelor. Dacă intrau în vorbă despre acestea, le făceau numai în spirit de ceartă, de contradicții. Această comuniune nu s-a pierdut cu totul, cu țăranii greco-catolici, pentru că ei au fost lăsați

în mod mincinos să se socotească aparţinînd aceleiaşi Biserici. Numai episcopii, teologii şi unii preoţi îndoctrinaţi în dogmele catolice, deosebite de cele ortodoxe, nu mai comunicau în spirit de unitate.

Deci iată cum deosebirea în credinţă produce o desfiinţare a unităţii neamului în ceea ce are el ca spiritualitate fundamentală şi deci o desfiinţare a identităţii spirituale a neamului însuşi, cînd împrejurările istorice aduc amestecarea altor neamuri cu neamul propriu, putînd duce la însăşi nimicirea neamului românesc.

Se va spune că deosebirea în credinţa creştină există şi la alte neamuri, fără să le fi periclitat unitatea lor. Dar trebuie observat că unitatea în catolicism a poporului francez i-a dat o notă unitară proprie prin unirea catolicismului cu anumite însuşiri naţionale. La fel, unitatea în catolicism a poporului italian, spaniol, portughez, a popoarelor din America, le-a dat nota lor proprie, cum a dat unitatea în Ortodoxie nota proprie poporului rus, bulgar, grec. Ceva deosebit pare a se fi întîmplat cu germanii, împărţiţi în catolici şi protestanţi, sau cu maghiarii. Dar se uită cîtă dezbinare politică a menţinut între germani deosebirea de credinţă.

S-ar putea spune în mod şi mai accentuat că Statele Unite ale Americii au o mulţime de secte şi totuşi sînt un singur popor. Dar oare este în ele un popor cu o spiritualitate profundă, unitară? Ele sînt menţinute într-o unitate mai mult politică, tehnică, economică, dar adunarea de diferite popoare din alte ţări încă nu le-a permis să ajungă la o unitate spirituală. Dar poate vor ajunge cu vremea. Pînă atunci ele se pot menţine în independenţa lor prin numărul mare al populaţiei şi prin forţa lor tehnică.

Noi însă ca popor mic, vom putea oare să ne menţinem în independenţa noastră fără o unitate spirituală?

Unitatea şi originalitatea noastră spirituală s-au menţinut de-a lungul secolelor de divizare politică prin unitatea noastră spirituală în credinţă.

Să ne silim să nu pierdem această unitate, căci cine ştie ce greutăţi ne va mai aduce viitorul pe plan politic! Şi dacă nu vom avea nici această unitate, ce ne va mai susţine în existenţă ca neam deosebit?!

Pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE

CEALALTĂ ÎNFOMETARE

«Cele sfinte
se cuminecă sfinţilor»

În faţa tendinţei de «spiritualizare» a Liturghiei, care se observă nu numai în numeroase articole şi studii despre Taina Euharistiei, ci şi în evlavia unor duhovnici şi practica unor parohii, este bine să fie amintită meditaţia făcută de Iisus în prezenţa mulţimii înfometate: «Dacă îi voi elibera flămînzi la casa lor, se vor istovi pe drum» (Marcu 8, 3). În faţa foamei fizice, cu consecinţa ei firească — inaniţia, Iisus nu rămîne pasiv: «Milă îmi este de această mulţime, căci sînt trei zile de cînd aşteaptă lîngă Mine şi n-au ce să mănînce» (Marcu, 8, 2). Apoi

«a luat cele şapte pîini şi, după ce a mulţumit, le-a frînt şi le-a dat ucenicilor Săi să le împartă. Şi aceştia le-au împărţit mulţimii» (Marcu, 8, 6). De altfel, una din stările din timpul Său care L-au tulburat profund a fost aceea a mulţimii flămînde şi însetate din punct de vedere fizic, economic. Iisus citează cazul lui David care, intrînd în templu, a luat pîinile punerii înainte rezervate preoţilor şi le-a împărţit mulţimii care flămînzea (cf. Marcu, 2, 26).

Dacă transpunem această situaţie pe planul vieţii spirituale, ce se poate constata ?

Nevoia de «pîinea care se pogoară din cer» nu se manifestă fizic, deci ea poate fi uşor ignorată. Totuşi, ea este tot atît de reală ca şi cea fizică. Această foame profundă, irezistibilă, poate fi cunoscută numai prin credinţă, singura care ne dă senzaţia de acea foame şi sete care nu se acoperă cu consumarea bunurilor. Credincioşii vin la Liturghie pentru că nu pot continua pe calea credinţei, fără hrană şi băutură cerească. Cuminecătura răspunde unor nevoi profunde pe care numai credinţa personală le sesizează. Să ne amintim de strigătul martirilor : «Fără Împărtăşanie nu mai putem să suferim». Credincioşii care se întorc de la Liturghie fără să primească «pîinea vieţii», înfometaţi, vor cădea epuizaţi pe drum.

Dacă foamea fizică, nefiind satisfăcută, duce la inaniţie, care sînt consecinţele celeilalte înfometări, spirituale ? Desigur, epuizarea parohiei. Consecinţele faptului că preoţii nu invită pe credincioşi cît mai des la primirea Împărtăşaniei sînt grave.

Preoţii cunosc aceasta din propria lor experienţă. Preotul se cuminecă la fiecare Liturghie euharistică anume ca să fie în stare să continue drumul său. Comparată cu «mana cerească» dată poporului Israel în timpul exodului, Euharistia este hrana poporului lui Dumnezeu, Biserica, în pelerinajul ei spre lumea viitoare, Împărăţia lui Dumnezeu. Fără împărtăşirea Sfintelor Taine, care se dau «spre tămăduirea sufletului şi a trupului», comunitatea se stinge.

Desigur că minunea pe care a făcut-o Hristos pentru a sătura mulţimea cu pîine nu epuizează credinţa mulţimii, ci, dimpotrivă, o presupune şi o întăreşte. De altfel, Hristos Se ascunde anume cînd face minuni şi nici nu acceptă să prelungească minunile sau să le repete, tocmai ca să lase loc credinţei în persoana şi acţiunea Sa divină. Minunea este numai o iradiaţie a Soarelui Hristos. În plus, Iisus a dat ucenicilor Săi să împartă pîinile (Matei, 15, 29—31). La fel şi Taina Euharistiei. Primirea Sfintelor Daruri nu epuizează credinţa, ci o întăreşte şi o implică. Prin urmare, Hristos este Cel ce dă şi Se dă în Taina Euharistiei ; preotul, după chipul ucenicilor, este cel care împărtăşeşte văzut darurile sfinte; credinciosul primeşte Sfintele Taine prin credinţa sa, («ospăţul credinţei» — Sf. Ioan Gură de Aur), ca astfel să vadă în mod tainic pe Cel ce dă şi Se dă. Avem aici o sinergie completă a ceea ce face Dumnezeu, ceea ce face Biserica, ceea ce face credinciosul, în mod distinct.

După cum am spus, există o oarecare tendinţă să se reducă spiritualitatea ortodoxă la «liturghia interioară», să se acrediteze ideea că celebrarea Euharistiei, culminînd cu sfinţirea darurilor, nu implică în

mod necesar împărtășirea credincioșilor, sau să fie exagerate măsurile canonice, disciplinare, care preced cuminecătura, prescrise în taina mărturisirii păcatelor. De observat că, în unele studii despre Taina Euharistiei, capitolul referitor la preoția primită prin hirotonie și la rolul preotului ca liturghisitor ia asemenea proporții, de parcă liturghia ar fi o slujbă clericală, nu eclezială. În ce fel preoții pot răspunde la acestea ?

În toată teologia euharistică și liturgică accentul principal este pus pe Hristos, Cel care Se dă și Cel ce dă, nu pe preotul slujitor și credinciosul primitor. Hristos, același Hristos căruia I s-a făcut milă de mulțimea înfometată (cf. Matei, 15, 29—37), este Cel care «frînge și împarte, Cel ce Se sfarmă și nu Se desparte». Mai mult, este Hristos împărat care Se arată anticipat celor ce-L așteaptă, Mirele care Se dăruiește Bisericii Sale. Trupul și Sîngele lui Hristos, sub forma pîinii și a vinului, constituie «postul» ucenicilor, care nu mai au fizic pe Iisus în mijlocul lor (cf. Matei, 9, 14—15). Împărtășindu-se, au totuși simțirea prezenței lui Hristos și crește în ei dorința de a-L revedea și întîmpina. Părinții Bisericii pun în relief această experiență covîrșitoare a lui Hristos în comuniunea euharistică.

Această experiență trebuie să fie corect înțeleasă, pentru a nu cădea în formalism. Pe de o parte, actele miraculoase ale lui Iisus nu fac inutilă credința în El, ci, dimpotrivă, o presupun. Evanghelistul Marcu, după relatarea celei dintîi înmulțiri a pîinilor pentru mulțimea de cinci mii (cap. 6, v. 34—44), face observația că apostolii aveau inima învîrtoșată (v. 52), pentru că nu au înțeles semnificația pîinilor. La fel și după a doua înmulțire : «Iisus, înțelegînd, le-a zis : De ce gîndiți că nu aveți pîine ? Tot nu înțelegeți, nici nu pricepeți ? Atît de învîrtoșată este inima voastră ?» (8, 18 ; cf. v. 21). Pe de altă parte, minunile și actele sacramentale săvîrșite de apostoli, apoi de succesorii acestora, sînt actele lui Dumnezeu realizate cu puterea Duhului Sfînt întru pomenirea morții lui Iisus și spre mărturisirea învierii Sale. După vindecarea infirmului la poarta templului, Apostolul Petru întreabă: «De ce stați cu ochii ațintiți la noi, ca și cum cu a noastră putere și credință l-am făcut pe acesta să umble ?» (Fapte, 3, 12). În aceasta se vede și rolul preotului ca liturghisitor : el este slujitorul căruia stăpînul îi zice : «Pregătește-mi ca să cinez și, încingîndu-te, slujește-mi pînă ce voi mînca și voi bea, și după aceea vei mînca și vei bea și tu» (cf. Luca, 17, 8). Și face aceasta pentru că este dator să o facă.

În legătură cu împărtășirea credincioșilor, deasă sau rară, cu condițiile în care se face comuniunea, s-a scris foarte mult. Uneori canoane de circumstanță sau de excepție, precum și reguli minime sînt recomandate ca porunci bisericești permanente. Preoții sînt totuși obligați să respecte cîteva exigențe esențiale ale Liturghiei :

Poporul lui Dumnezeu, poporul Noului Testament, a fost de la început o comunitate de cult centrată pe Euharistie (cf. I Cor., 10, 14—22; 11, 17—34) ; Pîinea care se frînge și vinul care se varsă sînt chipul trupului lui Hristos care Se răstignește pe cruce pentru a împăca în el lumea cu Dumnezeu ; Pîinea frîntă este și simbolul comunității răstignite, ale cărei suferințe sînt vindecate de jertfa trupului lui Hristos :

«Acesta este trupul Meu care se frînge pentru voi» (I Cor., 11, 24). Cu încrederea că El este cel ce dă şi Se dă din cauza iubirii faţă de noi, credinciosul se apropie de potir: «Că nu vin la Tine ca un nepăsător, Hristoase Dumnezeule, ci cu încrederea în bunătatea Ta cea nespusă, de teamă ca nu cumva, rămînînd lipsit prea multă vreme de împărtăşirea Ta, să fiu prins de lupul cel răpitor» (Rugăciunile de împărtăşire, *Liturghier*, ed. 1974, p. 250—251).

«Cele sfinte se cuvin sfinţilor». «Dacă îi voi elibera flămînzi la casa lor, se vor istovi pe drum». Liturghia este o cină de sărbătoare pentru toţi, plină de speranţă. «Cei care aţi postit şi cei care nu aţi postit, veseliţi-vă astăzi. Masa este plină, ospătaţi-vă toţi. Viţelul este mult, nimeni să nu iasă flămînd. Gustaţi toţi din ospăţul credinţei; împărtăşiţi-vă toţi din bogăţia bunătăţii. Nimeni să nu se plîngă de sărăcie, pentru că s-a arătat împărăţia cea pentru toţi» (Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvînt de Paşti)*. Ecclesiastul făcea aceeaşi invitaţie profetică: «Vino, mănîncă pîinea ta cu bucurie şi bea vinul tău cu inima bună» (9, 7).

Pr. prof. ION BRIA

ASPECTE ALE RELAŢIILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU GRUPUL DE EPISCOPI ŞI ORDINARI CARE RIDICĂ PRETENŢII ŞI REVENDICĂRI PATRIMONIALE

Materialele difuzate în presă, radio şi televiziune şi cererile către Organele de Stat ale unui grup de 3 Episcopi şi 2 Ordinari ai Ritului grec al Bisericii Catolice din România, de a se restitui, pe seama lor, indiferent de voinţa credincioşilor, toate bunurile parohiilor fostului cult greco-catolic (unit), azi proprietate a parohiilor ortodoxe (formate prin revenirea la Biserica Ortodoxă, a credincioşilor foşti greco-catolici în anul 1948, octombrie, 21), ca şi bunurile fostelor unităţi administrative ale fostului cult greco-catolic (unit) trecute, prin Decretul nr. 358 pentru stabilirea situaţiei de drept a fostului cult greco-catolic, din 2 decembrie 1948, în proprietatea Statului, ridică o serie de întrebări, generează reacţii, stimulează interese şi presupune lămuriri.

Aceasta, mai ales că grupul respectiv întîrzie să ceară recunoaşterea cultului conform legilor în vigoare şi declară: «Nu acceptăm retrocedarea bisericilor pe baza numărului credincioşilor, ci retrocedarea bisericilor care ne-au aparţinut» şi revendică «preluarea de fapt», ca şi «transferul autentic şi integral, sub autoritatea noastră a bunurilor legal deţinute anterior de cultul nostru» (ne întrebăm: Care cult? Cultul greco-catolic (unit), conform Constituţiei din 1923 şi Legii cultelor din 1928, sau Ritul grec al Bisericii catolice din România, căruia de fapt se consideră că aparţin Episcopii şi Ordinarii ce ridică pretenţii, în baza Concordatului denunţat la 1948 de către Statul român?

La fel ne întrebăm: În baza cărui drept se ridică pretenţiile formulate? Fără consimţămîntul credincioşilor?, Peste voia parohiilor, a comunităţilor de credincioşi, proprietare ale acestor bunuri, ca persoane juridice recunoscute după legile ţării? Doresc să obţină aceste bunuri prin presiuni şi forţă? Prin acte de intimidare, ostentative şi violenţă?

Întrebăm la fel : Cine sînt oare aceşti clerici nereveniţi la Ortodoxie în anul 1948 (unii pe atunci protopopi), rămaşi în cadrul cultului romano-catolic recunoscut legal în România, în clandestinitate, azi Episcopi şi Ordinari catolici ? Cu ce drept revendică pe seama lor bunurile credincioşilor români ortodocşi, constituiţi în parohii, cu personalitate juridică, formate, cu adevărat, din credincioşi vechi ortodocşi şi cu credincioşi reveniţi în 1948 din rîndurile fostei Biserici greco-catolice (unite), dar azi ortodocşi, botezaţi şi crescuţi în Biserica mamă, fii ai aceluiaşi neam şi credinţe ortodoxe, niciodată ai Ritului grec al Bisericii catolice, aşa cum vor să-i considere Episcopii şi Ordinarii care ridică pretenţii? În această stare pot fi consideraţi cel mult oamenii vîrstnici care au trecut în deceniul şapte al vieţii lor.

Faţă de cele de mai sus considerăm, fără să greşim, că relaţiile dintre Biserica Ortodoxă Română, naţională şi majoritară, şi grupul de Episcopi şi Ordinari ai Ritului grec al Bisericii catolice din România trebuie privite sub trei aspecte : juridic, bisericesc şi naţional sau etnic.

— Sub aspect juridic este vorba de o situaţie complexă, centrată în jurul cîtorva acte normative ;

— Sub aspect bisericesc, discuţia se concentrează asupra Bisericii, ca instituţie cu personalitate juridică, şi asupra comunităţilor de credincioşi organizaţi în parohii, ca persoane juridice, în cadrul Statului de drept ;

— Sub aspect naţional, mă refer la necesitatea de consens social şi unitate spirituală românească, teologică, confesională şi etnică, ce se relevă ca imperativ al prezentului istoric de libertate, democraţie şi demnitate umană pe care îl trăim.

Cu privire la aspectul juridic relevăm situaţia juridică determinată de următoarele acte normative care pun în lumină adevăratele raporturi ce trebuie stabilite în condiţiile date :

1. Actul unirii cu Roma din 1698—1701, în baza căruia, în mod samavolnic şi din interese străine de neamul nostru, ia fiinţă Biserica greco-catolică (unită) ca o frîntură din trupul Bisericii mame strămoşeşti, Biserica Ortodoxă Română. În ciuda dezbinării însă cele două Biserici româneşti din Ardeal au vieţuit frăţeşte şi au acţionat în comun în interesul neamului românesc în vremuri de mari încercări : la 1848, pe Cîmpia libertăţii de la Blaj, la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, cînd s-a scandat de către participanţi, români ortodocşi şi greco-catolici : «Vrem să ne unim cu Ţara şi să fim o singură Biserică», ca şi la 1939, cînd s-a încercat reîntregirea Bisericii româneşti din partea mitropoliţilor celor două biserici surori.

2. Constituţia din 1923 (art. 22) prevedea existenţa a două Biserici româneşti : Biserica Ortodoxă Română dominantă, religia marii majorităţi a românilor, şi Biserica greco-catolică (unită) care avea întîietate faţă de celelalte culte.

3. Legea cultelor din 1928 prevedea pe lîngă Biserica Ortodoxă Română, dominantă, şi 8 culte istorice : cultul român greco-catolic (unit), cultul catolic (de rit latin, de rit greco-rutean şi de rit armean),

cultul reformat (calvin), evanghelic-luteran, unitarian, armeano-gregorian, mozaic şi mahomedan.

4. Concordatul încheiat la 1929 între guvernul român (regal) şi Vatican, prin articolul 2, contrar Constituţiei şi Legii cultelor, desfiinţează practic cultul român greco-catolic (unit) autonom şi stabileşte acestuia calitatea de Rit grec al Cultului catolic din România (alături de ritul latin şi ritul armean), iar organizaţiilor şi unităţilor administrative ale acestuia, «canonic şi legal constituite», le acordă personalitate juridică «conform dreptului comun al ţării».

5. Decretul nr. 151 din iunie 1948, denunţînd Concordatul, restabileşte situaţia legală conform Constituţiei şi Legii cultelor din 1928.

6. Decretul 177 din 4 august 1948, privind regimul legal al cultelor, impune înregistrarea, — la cerere însoţită de Statutul de organizare şi funcţionare şi Mărturisirea de credinţă —, tuturor organizaţiilor religioase pentru a li se recunoaşte calitatea de cult religios, cu personalitate juridică. Astfel au fost înregistrate şi recunoscute 14 culte, între care : cultul ortodox, cultul romano-catolic, reformat, evanghelic C.A., luteran sinodo-presbiterian ş.a.

Credincioşii fostului cult greco-catolic (unit) nu s-au constituit, organizat şi înregistrat ca un cult religios conform decretului, ci au revenit în sînul Bisericii mame, din care s-au desprins cu două veacuri şi jumătate în urmă, realizîndu-se astfel reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române la 21 octombrie 1948. Credincioşii şi clericii reveniţi la ortodoxie s-au integrat în parohiile ortodoxe, aducînd cu ei întregul patrimoniu al parohiilor lor, proprietate a comunităţilor parohiale (biserici, case parohiale, terenuri etc.).

Este adevărat însă că o parte din clerici şi ierarhii fostei Biserici greco-catolice, integraţi prin Concordat în cadrul Bisericii romano-catolice, n-au revenit la Biserica Ortodoxă Română, ci au rămas în cadrul cultului catolic, în clandestinitate, susţinuţi moral şi material de acesta.

7. Decretul 358 din 2 decembrie 1948, pentru stabilirea situaţiei de drept a fostului cult greco-catolic, dispune : «În urma revenirii comunităţilor locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român», unităţile administrative centrale, instituţiile şi organizaţiile fostului cult greco-catolic (protopopiate, eparhii, mitropolie, instituţii etc.) «încetează de a mai exista», şi reglementează regimul juridic al averii, mobile şi imobile, a acestor unităţi, trecînd în proprietatea Statului toate aceste bunuri, *«cu excepţia expresă a averii fostelor parohii»*.

8. În sfîrşit, Decretul-lege nr. 9 din 31 decembrie 1989, abrogînd Decretul 358/1948, stabileşte o serie de perspective juridice, dintre care menţionăm :

— posibilitatea reorganizării unui cult autonom greco-catolic (unit), aşa cum a fost în baza Constituţiei din 1923 şi a Legii cultelor din 1928 ;

— acest lucru se poate realiza urmînd procedura legală prevăzută de art. 12, 14 şi 28 din Decretul 177/1948 de recunoaştere legală, ca cult religios autonom.

— în baza *recunoaşterii*, cultul greco-catolic poate să-şi constituie unităţi administrative la diferite niveluri, ca persoane juridice, cu respectarea prevederilor Decretului 31 şi 32 din 1954 şi a Legii persoanelor juridice din 1924, în vigoare ;

— în cazul în care, pe bază de adeziune scrisă, trec credincioşi ai parohiilor ortodoxe la cultul nou recunoscut, se pune practic stabilirea de relaţii patrimoniale la nivel de parohie, care se vor soluţiona, în caz de litigiu, de către judecătoriile locale, în baza prevederilor Decretului nr. 31 şi 32 din 1954, cu privire la divizarea persoanei juridice, după principiul proporţionalităţii, în funcţie de procentul persoanelor trecute de la un cult la altul, prevăzut de art. 37 din Decretul nr. 177/1948.

Unele din actele normative arătate mai sus au declanşat interpretări contradictorii, şi anume :

(a) Mă refer, în primul rînd, la conţinutul juridic al Decretului nr. 358/1948 şi consider că acest act normativ *constată, şi nu dispune* desfiinţarea cultului greco-catolic din România.

Constatarea rezultă atît din titulatura decretului care vizează o realitate trecută — «...situaţia *fostului* cult greco-catolic» —, cît şi din cauzele care au determinat încetarea (dizolvarea) acestei Biserici.

În acest sens legiuitorul din 1948 menţionează atît *un element de fapt :* — revenirea «comunităţilor locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox» (art. 1), cît şi un temei juridic (art. 13, Decretul 177/1948), în care se precizează : «*Cultele religioase, pentru a putea să fie organizate şi să funcţioneze, vor trebui să fie recunoscute prin decret*» al Conducerii de Stat.

Este aşadar prevăzută în acest decret numai reflectarea în plan legislativ a unui act bisericesc preexistent, sau, altfel spus, legiuitorul constată prin decret (358/1948) ceea ce comunităţile de credincioşi şi clerici au hotărît şi desfiinţat la 21 octombrie 1948 (Revenirea la Biserica mamă, de care s-au desprins la 1700).

Alături de constatarea descrisă, decretul vizat include şi dispoziţii imperative. Dar acestea nu se referă la Biserica greco-catolică ca instituţie, ci doar la personalitatea juridică şi patrimoniul unităţilor administrative desfiinţate ale fostului cult greco-catolic.

Prin urmare, contrar opiniei ce consideră că decretul în discuţie (358/1948) a dizolvat cultul greco-catolic, dispoziţiile actului normativ respectiv demonstrează că prin adoptarea sa a fost dispusă numai *încetarea unităţilor*, teritoriale şi centrale, ca persoane juridice ale Bisericii foste greco-catolice (protopopiate, eparhii etc.).

(b) Un alt act normativ ce a declanşat interpretări contradictorii este Decretul nr. 9 din 31 decembrie 1989. Controversele deja apărute au în vedere, mai ales, determinarea obiectului şi a consecinţelor juridice ale abrogării dispuse de acest decret. Cu alte cuvinte, este necesar să se stabilească : *ce* s-a abrogat, *care* sint consecinţele imediate ale acestei abrogări, *ce* soluţii juridice preconizează ?

Fără îndoială că obiectul nemijlocit al abrogării a fost, cum o spune expres legiuitorul : Decretul nr. 358/1948.

Această precizare impune însă o altă întrebare : Abrogarea Decretului respectiv desființează oare și dispozițiile Decretului nr. 151/1948, prin care se denunță Concordatul din 1929 (elaborat împotriva prevederilor Constituției din 1923 și Legii cultelor, 1928), ca și pe cele ale Decretului nr. 177/1948 pentru regimul legal general al cultelor religioase, prevederi ce stabilesc, așa cum s-a arătat mai sus, statutul legal actual al Bisericii greco-catolice (unite), ce pretinde a se forma ?

Răspunsul nu poate fi decît negativ, pentru că, pe de o parte, Decretul nr. 358/1948 *nu* privește Biserica greco-catolică (unită) ca instituție, ci se referă doar la unitățile administrative și organizațiile cu personalitate juridică ale acesteia, iar pe de altă parte, *abrogarea fiind de strictă interpretare*, o abolire implicită nu poate depăși cadrul impus de prevederile exprese ale actului normativ abrogat.

Consecințele imediate ale acestei abrogări presupun, *în principiu*, reîntoarcerea la situația preexistentă actului abrogat. Dar, o atare «*restitutio in integrum*» (restituire totală) trebuie să țină seama de împrejurarea că :

— Decretul Lege nr. 9/1989, *nu dispune reînființarea* persoanelor juridice desființate prin decretul abrogat ;

— Decretul 358/1948 viza de fapt persoane juridice dizolvate ale Bisericii greco-catolice prin revenirea comunităților de credincioși, organizați în parohii, la Biserica ortodoxă ;

— Acordarea personalității juridice structurilor de autoritate ale unei organizații religioase, care solicită recunoașterea, se află sub incidența legislației civile ;

— Dreptul comun în materia persoanelor juridice îl constituie prevederile Decretului 31 și 32 din 1954 și ale Legii persoanelor juridice din 1924, în vigoare.

Ca urmare, este necesar ca cei ce vor să se constituie în organizații religioase cu personalitate juridică, adică în cult religios, să urmeze prevederile legilor statului, în vigoare.

Grupul de Episcopi și Ordinari care solicită pe seama lor bunurile fostei Biserici greco-catolice invocă și principiul că : «un abuz nu poate constitui o sursă de drept».

La aceasta răspundem : În nici un caz grupul respectiv, pînă la recunoașterea cultului greco-catolic autonom în mod legal, nu poate intra în drepturile legale ale comunităților ortodoxe sau ale Statului, întrucît, *dacă este neîndoios* că orice abuz înlăturat trebuie să fie urmat de refacerea a tot ceea ce a fost oprimat, *tot atît de adevărat* este că restituirea nu poate să nu țină seama de realitatea existentă. Și, pentru ca să nu ne referim decît la un aspect concret, imediat și evident, este suficient să amintim că în curs de 42 de ani (1948—1990) s-au produs atîtea schimbări sociale, demografice, culturale, administrative și economice, în societatea noastră, și au avut loc atîtea modificări în structura psihică a membrilor ei, încît astăzi este imposibil să se mai reconstituie cu exactitate ceea ce a fost acum mai bine de patru decenii. De aceea, și legiuitorul, respectînd cadrele legale reactualizate, ca și pe cele menținute în vigoare, este obligat *să nu ignore* ceea ce timpul și

viaţa, dincolo şi poate împotriva voinţei juridice, a modificat, nimicit ori zămislit.

Revenind acum la soluţiile juridice ce se desemnează în urma abrogării Decretului 358/48 prin 9/1989, urmează să arătăm cîteva din rezolvările de imediată aplicare.

Sînt necesare :

— Recunoaşterea legală a Bisericii greco-catolice, ca cult religios autonom, conform Decretului 177/1948, în vigoare ;

— Înscrierea conform legii a eventualelor parohii greco-catolice ce se vor forma, după recunoaşterea cultului ;

— Rezolvarea problemelor patrimoniale ce vor apărea între comunităţile parohiale ortodoxe şi cele nou formate, prin aplicarea prevederilor cuprinse în legislaţia actuală, privind persoanele juridice divizate (Decretul nr. 31 şi 32 din 1954 ; Decretul 177/1948, art. 37), aplicînd principiul proporţionalităţii cu privire la divizarea persoanelor juridice (după procentul celor ce se desprind).

Necesitatea unor asemenea măsuri a fost cel puţin în parte resimţită şi de grupul de Episcopi şi Ordinari catolici ce au solicitat prin memorii adresate Autorităţii de Stat, ca şi prin presă, radio şi televiziune, completarea Decretului nr. 9/1989 prin dispoziţii referitoare la rezolvarea relaţiilor patrimoniale ce apar între persoanele juridice, adică parohii.

Acesta ar fi aspectul juridic al relaţiilor despre care vorbim.

Sub aspect bisericesc, aşa cum am arătat, este vorba, pe de o parte, de Biserica greco-catolică ca instituţie în formare, ca persoană juridică, şi pe de altă parte, de comunităţile de credincioşi (parohii).

— Cea dintîi, *Biserica,* prin revenirea, în cursul anului 1948, a celor mai mulţi dintre clericii şi credincioşii ei, la Biserica Ortodoxă Română, a fost practic desfiinţată la 21 octombrie 1948.

— *Comunităţile parohiale* greco-catolice, la rîndul lor, şi-au pierdut fiinţa, pe măsură ce credincioşii lor s-au integrat în comunităţi parohiale ortodoxe.

Toate acestea fac necesare, faţă de reorganizarea actuală a fostei Biserici greco-catolice, ca cult religios autonom, atît efectuarea unui *recensămînt* al credincioşilor de azi ai acesteia, cît şi inventarierea bunurilor materiale, la valoarea lor reală.

Este util să se reţină că «recensămîntul propus are exclusiv sensul curent de identificare a celor ce vor să aparţină azi cultului greco-catolic, în formare şi recunoaştere, şi în nici un caz, *nu este şi nici nu se transformă* într-un act cu semnificaţie plebiscitară. Nu ne gîndim aşadar la un referendum cu consecinţe juridice, ci doar la simpla *înregistrare* a celor ce eventual vor să formeze comunităţi parohiale ale noului cult, legal recunoscut, pe bază de adeziune liber consimţită. Nu se poate uita în această privinţă faptul că de determinarea prin identificare a membrilor comunităţilor parohiale viitoare greco-catolice se delimitează nu numai extensiunea acesteia, dar reprezintă în acelaşi timp şi suportul de structură socială, singurul ce permite organizaţiei bisericeşti să reclame personalitate juridică.

Sub cel de al treilea aspect, cel național sau etnic, momentul pe care-l trăim, în noul climat de libertate, democrație și demnitate umană și românească, reclamă unitate, frățietate, nu dezbinare, ceartă, ambiții, pasiuni dezlănțuite, doriri de dominare ; impune în primul rînd unitate spirituală, confesională, ca un corolar al omogenității etnice culturale, cu suport istoric și de reconstrucție revoluționară a poporului nostru. Structura națională sau etnică unitară, necesară azi, se întemeiază pe legăturile ce se constituie *firesc* între structurile parohiale, care, în trecut au aparținut unor confesiuni deosebite, care există și se manifestă azi în același context de viață socială și sînt organizate și ființează în cadrul legislației elaborate și aplicate de organele aceluiași stat național-român și este motivată de aspirații religioase și morale identice, toți aparținînd aceleiași etnii sau națiuni române. Nu este cazul să ne dezbinăm și să ne înstrăinăm ca neam. Să ne păstrăm identitatea etnică și religioasă în cadrul Bisericii strămoșești. De aceea, și în cazul recunoașterii legale a cultului greco-catolic, relațiile dintre Bisericile noastre surori românești să se mențină și să se desfășoare într-o atmosferă de consens, liniște și înțelegere creștinească, de înțelepciune, demnitate și omenie românească, ce caracterizează poporul nostru.

De încheiere, ca dascăl de teologie, în numele colegilor mei și al ierarhilor noștri, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca, consultant canonic-juridic al acestuia, fac un apel călduros la preoții Bisericii noastre Ortodoxe Române, foștii noștri studenți și ucenici, ca și la dreptcredincioșii păstoriți de ei, fii ai Bisericii strămoșești, de a veghea la păstrarea și întărirea unității noastre etnice.

Nu avem nimic de revendicat de la nimeni. Respectăm manifestarea liberă a credinței religioase, ca și libertatea cultelor în România, Patria noastră. Fiecare cetățean este liber să aibă un crez, o credință religioasă, să aparțină unui cult la care aderă liber consimțit.

Dorim să rămînem în aceeași Biserică, casă a moșilor și strămoșilor, să trăim frățește și românește, în liniște și pace, în duhul dragostei creștine și respectarea legilor și rînduielilor străbune, să nu ne despărțim din nou, să nu ne înstrăinăm ca neam, să nu ne lăsăm amăgiți de nimeni, de aceia care nu ne doresc binele și manifestă acte de intimitate, violență și produc vrajbă.

Să nu ne lăsăm ademeniți de acțiunile prozelitiste susținute de aceia care ne amăgesc cu daruri și bani, cu promisiuni deșarte care duc la dezbinări între frați, la certuri, la lupte pătimașe, la destabilizare, nu numai spirituală, bisericească, religioasă, ci și socială, economică și chiar politică. Să ne ferească Dumnezeu de acest lucru.

În ce privește credința, fiecare credincios dispune singur ; în ce privește bunurile comunității parohiale, dispun însă organele parohiale : organul deliberativ (Adunarea parohială) și organul executiv (Consiliul parohial) al parohiei, ca persoană juridică. Nimeni altcineva nu poate dispune de aceste bunuri. Bunurile fiind ale comunității parohiale, aceasta singură are și dreptul de dispoziție asupra lor. În această categorie intră biserica, casa parohială, terenurile etc.

Sperăm însă că Bunul Dumnezeu, Cel ce de la începuturile existenței noastre ne-a rînduit să trăim într-o unitate de neam, limbă și credință, ne va ajuta și acum să păstrăm această unitate ca pe cea mai aleasă moștenire care ne-a fost lăsată de vrednicii noștri înaintași.

Așa să ne ajute Dumnezeu !

Arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA

DOCUMENTAR

PAGINI DE ISTORIE BISERICEASCĂ

În ultima vreme se vorbește mereu de Biserica greco-catolică (unită cu Roma) din Transilvania, despre care mulți credincioși știu însă prea puține lucruri.

Biserica română unită din Transilvania s-a desprins de Biserica Ortodoxă Română la 1698—1701, în mod samavolnic, ca operă a Curții din Viena și a Iezuiților. Cele două Biserici românești, în ciuda intereselor străine de neamul nostru, care ne doreau despărțiți, au dus o viață comună de suferințe și idealuri. Cele două Biserici surori au avut un rol de seamă în viața național-politică și culturală a românilor transilvăneni. În fruntea acestei acțiuni s-a pus episcopul unit Inochentie Micu, iluminiștii, uniți și ortodocși, ai veacului al XVIII-lea. Preoți și cărturari, ortodocși și uniți au redactat împreună cunoscutul *Suplex Libellus Valachorum* din 1791. Slujitorii amblor Biserici au luptat alături de Horea, în revoluția de la 1848 și s-au angajat în mișcarea memorandistă, au suferit deopotrivă închisori și deportări în cursul primului război mondial, au militat împreună pentru realizarea unității noastre de stat.

Această conlucrare frățească explică și încercările repetate de refacere a unității bisericești : în 1798, cînd s-a înaintat un memoriu către Curtea din Viena, semnat de fruntașii celor două Biserici ; în 1848, cînd participanții la Marea Adunare Națională de la Blaj au cerut constituirea unei singure mitropolii și «independența» Bisericii românești față de orice autoritate din afară ; în 1918, cînd i s-a propus lui Vasile Suciu, ales mitropolit de Blaj, dar încă nehirotonit, să accepte demnitatea de mitropolit al tuturor românilor transilvăneni ; la 27 februarie 1939, cînd a avut loc o mare adunare națională la Alba Iulia, la care au participat mitropoliții Nicolae Bălan de la Sibiu și Alexandru Nicolescu de la Blaj, în cadrul căreia s-a semnat de cei doi ierarhi și mulți cărturari mireni, un act de unire a celor două Biserici românești ; din nefericire, înțelegerea încheiată atunci nu s-a putut transpune în viață, întrucît în curînd a izbucnit al doilea război mondial.

Abia în toamna anului 1948 un grup de 36 de preoți și protopopi au inițiat revenirea la Biserica ortodoxă la Cluj, fiind urmați de marea masă a clerului și a credincioșilor uniți. Episcopii greco-catolici, ca și o parte din cler și unii intelectuali, n-au aderat însă la Biserica ortodoxă, mulți dintre ei preferînd să rămînă în cadrul Bisericii romano-catolice.

În cei 42 de ani care au trecut din 1948, majoritatea covîrșitoare a celor întorși la Ortodoxie au uitat cu totul neînsemnatele deosebiri de doctrină, organizare și cult și s-au integrat cu toată ființa lor în Biserica ortodoxă, «mama neamului românesc», cum a numit-o Mihail Eminescu. Mulți din credincioșii tineri nici n-au auzit de uniație. Preoții reveniți la Ortodoxie în 1948 au slujit cu dragoste la altarele bisericilor noastre, tineri din foste parohii unite au urmat cursurile Institutelor și Seminariilor ortodoxe, slujind azi ca preoți. În parohiile foste unite s-au restaurat și pictat bisericile existente, ori s-au construit biserici noi. Toți credincioșii, indiferent cărei Biserici i-au

aparținut pînă în 1948, s-au rugat împreună, au muncit împreună, au suferit împreună, cu nădejdea eliberării neamului întreg din întuneric și opresiune.

Este regretabil însă că acum, după actul de la 22 decembrie 1989, unii ierarhi și ordinari greco-catolici — nerecunoscuți încă de autoritățile de stat — încearcă să producă din nou dezbinare în sufletul poporului dreptcredincios. Considerăm profund jignitoare afirmația mitropolitului unit Alexandru Todea că Biserica ortodoxă a fost «trădătoare de neam în momente grele ale istoriei» (cf. ziarul *Dimineața*, nr. 6 din 24 februarie 1990, p. 6), cînd este bine cunoscut aportul acesteia în tot decursul istoriei la afirmarea unității de neam și de limbă, la promovarea culturii și artei, la zidirea vieții moral-spirituale a neamului întreg, la crearea unei atmosfere de pace și de bună înțelegere între toți locuitorii pămîntului românesc. Regretul ne este cu atît mai mare cu cît acum *se constată o îndepărtare de ritul tradițional bizantin — folosit de Biserica unită pînă în 1948 — spre cel latin, spre a deveni o «Biserică catolică de rit oriental»*. Înșiși ierarhii acestei Biserici au fost hirotoniți de prelați catolici în ritul latin: fostul nunțiu apostolic în România a hirotonit, îndată după 1948, cinci episcopi uniți (cei mai mulți dintre ei au murit), firește, fără știrea autorităților române, iar arhiepiscopul Traian Crișan a fost hirotonit la Roma de papa Ioan Paul II, tot în «ritul latin», la 6 ianuarie 1982. Preoții greco-catolici de azi slujesc alături de preoți romano-catolici, purtînd veșminte liturgice specifice «ritului latin». Toate aceste lucruri nu pot să ducă decît la o adîncire a deosebirilor dogmatice, de cult și de organizare dintre ortodocși și greco-catolici, și nicidecum la o apropiere și la unirea sinceră dintre noi, pe care o dorim cu toții. Cui i-ar mai folosi azi dezbinarea între frați pe teme confesionale? Care dintre credincioșii botezați în «legea ortodoxă» în ultimele patru sau cinci decenii ar mai accepta învățăturile despre filioque, purgatoriu și azimă, sau alte slujbe decît cele tradiționale, ortodoxe? Să ne despărțim din nou pentru papa, pe care trebuie să-l socotim, după catolici, drept «capul Bisericii creștine universale și urmașul Sfîntului Petru»? Dar oare ierarhii ortodocși nu sînt «urmașii» fratelui acestuia, Sfîntul Apostol Andrei, «cel dintîi chemat» de Mîntuitorul (cf. Ioan, 1, 40—41), care a predicat apoi pe pămîntul Dobrogei noastre, la geto-daci? M-au surprins cuvintele episcopului Iuliu Hossu, rostite înainte de moarte: «Eu am mărturisit și am plătit cu suferințe primatul papal. Și eu am fost între cei arestați pentru că nu m-am despărțit de papa» (cf. foaia «Viața creștină», Cluj-Napoca, an I, 1990, nr. 2, p. 1). De ce? N-ar fi oare mai înțelept și mai cinstit ca să punem la loc de frunte în misiunea noastră «primatul» slujirii poporului român, abia izbăvit din suferințe, și nu al papei? Cu ce ne-a ajutat scaunul papal în decursul istoriei? Cu ce a contribuit la propășirea vieții materiale, culturale și spirituale a neamului nostru? Cu inchizitorii papali trimiși în Transilvania în secolele XIV—XV, pentru distrugerea «ereticilor și schismaticilor» de aici și cu misionarii iezuiți din secolul al XVIII-lea, care au semănat ură și dezbinare între fiii aceluiași neam românesc?!

Jertfele de sînge de la 22 decembrie 1989 și zilele următoare ne obligă pe toți la unitate națională și bisericească, și nu la dezbinare pentru satisfacerea ambițiilor personale ale unor ierarhi, ordinari și preoți octogenari care doresc să lucreze sub jurisdicția papei, *refuzînd să ceară recunoașterea legală de cult religios autonom, în conformitate cu legiuirile în vigoare, din partea noilor autorități de stat.*

Dacă în trecut se poate vorbi de o unitate etnică, lingvistică, culturală și spirituală românească, în pofida unor granițe nefirești, cu atît mai mult ni se cere ca astăzi, în noile condiții de viață de care ne-a învrednicit Dumnezeu, să menținem unitatea de credință pe care ne-au lăsat-o, ca sfîntă moștenire, înaintașii noștri.

Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

EXTRASE DIN LEGI

Art. 28 Decr. 177/1948: «Cultele religioase recunoscute sînt persoane juridice. Sînt persoane juridice și părțile lor componente locale, care au numărul legal de membri prevăzut de legea persoanelor juridice, precum și așezămintele, asociațiunile, prevăzute în statutele lor de organizare, dacă acestea din urmă s-au conformat dispozițiunilor legii persoanelor juridice».

Art. 186 — Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române: «Parohiile, Protopopiatele, Mînăstirile, Episcopiile, Mitropoliile și Patriarhia sînt persoane juridice de drept public».

Art. 13 Decr. 177/1948: «Cultele religioase, pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret».

Art. 14 Decr. 177/1948: «În vederea recunoașterii, fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobare, statutul său de organizare, conducere și administrare, cuprinzînd sistemul de organizare, conducere și administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă».

Art. 173 St.: «Biserica parohială aparține parohiei».

Art. 174 St.: «Bisericile din cimitire sînt pendinte de biserica parohială».

Art. 181 St.: «Fiecare parohie rurală are dreptul la un cimitir pentru îngroparea morților, care este proprietatea parohiei».

FRAGMENT DIN «MANIFESTUL DE UNIRE» din 7 octombrie 1698

«Noi mai jos scrișii... ne unim cu Biserica Romei cea catolicească... prin această carte de mărturie a noastră și *cu acele privilegiuri voim să trăim, cum trăiesc mădularile și popii acestei sfinte Biserici*».

«Însă întru acest chip ne unim, ...*cum pre noi pe rămășițele noastre din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului să nu ne clintească, ci toate ceremoniile, sărbătorile, posturile cum pînă acum așa și de acum nainte să fim slobozi a le ține după calendariul vechiu*».

«Și așa ne unim acești ce-s scrișii mai sus, *cum toată legea noastră, slujba Bisericii și calindariul, liturghia și posturile și darul nostru să stea pre loc*, iară să (dacă) n-ar sta pre loc aceale nici aceste peceți să n-aibă nici o tărie asupra noastră» (După «B.O.R.», nr. 9—10, p. 882—890).

Decretul nr. 358 pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic din 2 decembrie 1948: «*În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român*... organizațiile centrale și statutare ale acestui cult, ca: Mitropolia, Episcopiile, protopopiatele, mînăstirile, ...*încetează de a mai exista*» (art. 1).

«Averea mobilă și imobilă aparținînd organizațiilor și instituțiilor arătate la art. 1 din prezentul decret, *cu excepția expresă a averii fostelor parohii*, revin Statului Român, care le va lua în primire imediat» (art. 2).

EXTRAS DIN ZIARUL «DIMINEAȚA»

În ziarul «Dimineața» nr. 6 din 24 februarie 1990, sub titlul: *Ministerul Cultelor și Biserica greco-catolică* s-a publicat telegrama părintelui Todea adresată ministrului, cu cîteva precizări făcute de prof. Nicolae Stoicescu. Conținutul telegramei este următorul:

«La chemarea dumneavoastră am venit la biroul dumneavoastră și am cerut restituirea a tot ceea ce ni s-a luat, în special restituirea bisericilor, care ne-au aparținut și care ne-au revenit prin abrogarea decretului 358/1948. Toți cei pe care i-ați avut în birou, fără să știu eu, împreună cu dumneavoastră, ați dorit restituirea după numărul credincioșilor. Concluzia a fost întîlnirea mea cu ceilalți episcopi și ordinari.

Nu mică mi-a fost surprinderea celor publicate în «Telegraful român» din 15 ianuarie 1990, și din 24 ianuarie 1990. Din tot ce s-a publicat, întrucît mă privește este adevărat că am fost pentru spirit de dreptate, armonie și bună înțelegere. În rest totul este fals, și în special felul cum a fost persecutată biserica română unită din 1948 pînă în 1989 nu corespunde adevărului istoric. Contest cu toată tăria această publicație și regret foarte mult că *dumneavoastră împreună cu domnul Voican-Voiculescu v-ați pus în slujba unei biserici trădătoare de neam în momente grele ale istoriei*, după cum voi dovedi cu atitudinile pe care le-a avut această biserică, pe care o numiți biserica neamului. La fel regret afirmația dumneavoastră din «România liberă» din 7 februarie 1990 că biserica noastră persecutată are în multe locuri *mai mulți prelați decît enoriași*. La această afirmație urmează să vă răspundem cu fapte. Vom face slujbe acolo unde sînt permise manifestările și vă vom ruga să veniți să numărați pe ierarhi și pe credincioși. *Iar acolo unde vor fi mai mulți ierarhi decît credincioși, vă rugăm să trageți cu mitraliera sau cu orice altă armă în ei»*. (Alexandru Todea, Reghin, str. Apalinei 34).

Din răspunsul D-lui ministru prezentăm următoarele :

«Stimate părinte Todea, Pentru lămurirea lucrurilor, consider că se impun unele precizări : 1. Ați fost primit la mine la solicitarea dumneavoastră ; 2. Cu acest prilej ați formulat unele pretenții ale cultului pe care-l reprezentați, *situîndu-vă în afara cadrului legal»*.

«Această consfătuire... a stabilit în consens deplin trei faze ale soluționării problemei reînființării bisericii greco-catolice :

(a) *legalizarea*, deoarece *desființarea decretului din 1948 nu înseamnă automat înființarea instituției respective* ;

(b) *stabilirea numărului real al credincioșilor ce vor aparține acestui cult* ;

(c) *retrocedarea «bunurilor» ce au aparținut greco-catolicilor, în concordanță cu numărul actual de credincioși»*.

«*Afirmația* dvs. că atît eu — ca ministru al cultelor —, cît și dl. Voican-Voiculescu *«ne-am pus în slujba unei biserici trădătoare de neam»* ni se pare *jignitoare* pentru noi, care sîntem ortodocși și *periculoasă* în raport cu misiunea pe care Biserica trebuie să și-o asume pe plan moral și spiritual în România». *«Dacă n-am pierit* în acești 45 de ani de dictatură și teroare... *se datorează* în primul rînd *Bisericii Ortodoxe»*.

«A dezbina, a sfîșia din nou acest suflet românesc în numele unor pătimiri... înseamnă a-l trăda fundamental».

«Nu putem să nu recunoaștem faptul că în timpul regimului comunist au suferit... atît greco-catolici cît și ortodocși». «Nu ni se pare normal și nici creștinește ca acum pe jertfa lor... să se poarte tocmai în sînul Bisericii dispute pentru *bunuri»*.

«Ca ministru al cultelor... *rămîn la hotărîrea legală* ca bisericile să fie repartizate cultului greco-catolic în funcție de numărul credincioșilor și al clericilor ce se declară pentru acest cult».

«Cît privește invitația de *«a trage cu mitraliera»*... vă pun mai întîi o întrebare : mă confundați, cumva, cu generalul Buccow de odioasă amintire pentru orice român ? În al doilea rînd, consider această afirmație ca o gravă jignire care ne-ar îndreptăți la o acțiune în justiție pentru insultă».

«Deși laic — creștin, însă ! — nu mă pot opri de a invoca cuvîntul Mîntuitorului către apostolul Petru, care voia să-L apere, scoțînd sabia : *Bagă sabia în teacă, Petre, că cel ce scoate sabia de sabie va muri»*.

(Arhid. I.N.F.)

MIHAI EMINESCU ȘI ȚARA FĂGĂDUINȚEI

— La 140 ani de la naștere —

Orice creștin și orice român, ca de altfel, orice om de cultură, are cunoștință și într-o măsură sau alta cugetă la Țara Sfîntă, la Ierusalimul pămîntesc și la cel ceresc. Viața obișnuită, de duh și de priveghi, îl determină pe omul de sensibilitate la adîncă mînecare. Cultura, în general, își are compartimentele ei și aceste compartimente sînt pline de cărți, de studii, de reviste, de icoane, de tablouri biblice, de amintiri. De la prunc și pînă la vîrstnic, pașii petrecuți prin muzee și expoziții, prin locașuri de cult sau prin monumente istorice îl duc pe om cu gîndul la origini și original, îi maturizează gîndirea, i se limpezește inima, îl determină la studiu și cercetare.

Marele scriitor Lacordaire mărturisea: «sînt credincios pentru că trebuie să fiu în granițele umanității...». În aceste granițe s-a descoperit Dumnezeu omului și ne-au rămas dovezile sau criteriile Revelației Sale: Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Și nu putem înțelege pe Mihai Eminescu, nu-l facem prezent pururea printre noi dacă nu-l vedem aplecat asupra izvoarelor curate ale credinței noastre mîntuitoare în Hristos-Dumnezeu.

Nu trebuie «să îmbrăcăm» pe Eminescu în teologie, ci să arătăm prin propria mărturie că el era smerit credincios și cunoscător al Legii strămoșești, interesat în cele sfinte. Bunicul său fusese cîntăreț bisericesc, formîndu-i nepotului urechea cu ison și cu pricesne și dezvoltîndu-i aptitudinile muzicale. Doi unchi ai săi au fost călugări: *Iachint* — la Trisfetitele Iașului și *Calinic* — la Vorona; trei mătuși călugărițe: *Fevronia, Olimpiada* și *Sofia*. Însăși mama sa, *Raluca* (Rareșca), fusese soră de mînăstire, iar muza poetului, *Ana-Veronica*, și-a găsit sfîrșitul în Mînăstirea Văratec.

Cugetul poetului la Locurile sfinte era purtat de paginile Sfintei Scripturi. «În Lege, în umbră și în Scriptură închipuire (imagine-icoană) vedem noi credincioșii...» era irmosul său preferat. De pe masa de lucru nu-i lipseau Biblia și alte cărți sfinte care descriu istoria poporului ales.

Pe lîngă Zalmoxe — zeul luminii la daci, poetul vorbește despre religia strămoșilor noștri în raport cu cea a poporului biblic. Pentru el,

Moise este legiuitorul Vechiului Testament, dar şi descoperitorul lui Dumnezeu pentru toţi oamenii. Moise — cel scos din apă — a trăit la Curtea faraonilor, de unde a învăţat atîtea în muzeoane sau în misterioasele locaşuri : «...Şi în templele măreţe, colonade-n marmuri albe / Noaptea, zeii se preîmblă în veşmintele lor dalbe / Şi al preoţilor cîntec sună-n harfe de argint...».

1. Mergînd spre Ţara Făgăduinţei, spre pămîntul patriarhilor, *Moise,* la porunca lui Dumnezeu dă Legea (Ieşire XX) şi alcătuieşte Pentateuhul. Poetul trăieşte aevea acele evenimente evocîndu-le ca nimeni altul, de la Facere şi pînă la întruparea Fiului lui Dumnezeu. Mihai Eminescu pătrunde în tainele Scripturii preaslăvind atributele lui Dumnezeu şi prinzînd în harul versului lucrarea mîntuitoare a fiecărei Feţe treimice. Astfel :

2. Despre *Dumnezeu-Creatorul* din Cartea Facerii, Cap. I poetul comentează ca un exeget (Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeronul)* Ziua întîi a Facerii sau a luminii, dar şi Ziua luminii veşnice, a învierii : «...Nu era azi, nici mîine, nici ieri, nici totdeauna, / Căci unul erau toate şi totul era una ; / Pe cînd Pămîntul unul, văzduhul lumea toată / Erau din rîndul celor ce n-au fost niciodată, / Pe-atunci erai *Tu singur,* încît mă-ntreb în sine-mi / Au cine-i zeul căruia plecăm a noastre inemi...».

3. Despre *Dumnezeu-Răscumpărătorul,* ermineutica eminesciană surprinde Simbolul apostolic. Naşterea Fiului din veşnicie : «El este-al omenirei izvor de mîntuire ; şi născut în Betleem, în ieslea cea de paie... luminată de Steaua călătorului...» («Învierea», nr. 12/1986).

Vindecările miraculoase, semnele, dar mai ales jertfa şi învierea dau sensul nemulţumirii operei încercatului poet : ...Sus inimile voastre/ Cîntare aduceţi-I, / El este moartea morţii şi învierea vieţii !... (Ioan XI, 25, Catavasia I, irmos, la Naştere... *n.n.*). Şi înainte de pătimire, Hristos intră în Ierusalim, în triumf «...Cîntări şi laude-nălţăm / Noi, Ţie, unuia, / Primindu-L cu psalme şi ramuri, / Plecaţi-vă neamuri, / Cîntînd Aleluia !...». Adevărata glorie şi slavă veşnică este «Praznicul praznicelor şi Sărbătoarea sărbătorilor» : Învierea lui Iisus şi Paştile Domnului : «...Christos au înviat din morţi / Cu cetele sfinte, / Cu moartea pre moarte călcînd, / Lumina ducînd-o celor din morminte... Şi din a Chaosului văi / Jur împrejur de sine, / Vedea, ca-n Ziua cea dintîi, / Cum izvorau lumine...» (Troparul, Hristos a înviat... în model eminescian). Iată numai cîteva prezenţe şi simţiri ale Marelui poet din Cetatea sfîntă, în vremea Mîntuitorului. Desigur, pe lîngă mărturiile Scripturii, Eminescu participa la slujbe şi mai ales asculta cu mare atenţie istorisirile părinţilor şi marilor pelerini la Locurile sfinte.

4. *A treia persoană* a Sfintei Treimi, «Domn de viaţă dătător, de aceeaşi fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul... şi care împreună este închinat şi slăvit», *Sfîntul Duh,* care s-a coborît la Cincizecime întemeind Biserica cea adevărată, este invocat de poet ca împreună făcător-răscumpărător şi sfinţitor : «...La-nceput, pe cînd fiinţa nu era, nici nefiinţă, / Pe cînd totul era lipsă de viaţă şi voinţă, / Cînd nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns... / Cînd pătruns de sine însuşi odihnea Cel nepătruns, / Fu prăpastie ? genune ? *Fu noian întins de apă...*» (Facere 1, 2, Ps. 104, 6,

(n.n.). Insuflarea Scripturii şi tot ceea ce este viaţă în slujba omului şi chiar trăirea şi inspiraţia poetului, inclusiv Providenţa, Mihai Eminescu le simte ca lucrare a Sfîntului-Duh.

5. Între Dumnezeu în Treime-închinat şi oameni se află, cu o misiune specială, *îngerii buni*, dar şi cei îngăduiţi pentru ispitire, demonii. Poetul cunoştea bine toate acestea punîndu-le în vers şi rimă : «Cînd sufletu-mi noaptea veghea în estaze, / Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază... / ...voi, cînd m-or duce îngerii Săi / Palida umbră în albul munte...». Psalmistul spunea : La munţi suflete al meu !... (Ps. 15, 1). Cînd este vorba de stăpînitorii morţii, diavolii, Eminescu cunoştea şi simţea ispita lor şi congenital şi personal. Duhurile rele ademenesc : «...Cu nopţi senine-n stele, cu soare luminos / În sîmburii durerii eu pus-am fericire, / În ură am pus miere şi în păcat zîmbire...».

6. Dar *Împărăteasa cerului este Precista* căreia Poetul i-a închinat nenumărate «axioniţe», fie indirect «...cum e Fecioara între Sfinţi...», fie direct, cînd se referă la etapele Răscumpărării, la Bunavestire — în Cetatea Nazaretului —, unde Arhanghelul aduce Fecioarei Maria Mesajul divin : «...Nu caut vorbe pe ales / Nici ştiu cum aş începe — / Deşi vorbeşti pe înţeles / Eu nu te pot pricepe...». Acum intervine «agrăirea» : «...Da, Mă voi naşte din păcat, / Primind o altă Lege ; / Cu veşnicia sînt legat, / Ci voi să mă dezlege...». Şi abia acum taina cea din veac ascunsă este dezlegată (Col. I, 26). «Rugămu-ne-ndurărilor / Luceafărul mărilor ; / Din valul ce ne bîntuie, / Înalţă-ne, ne mîntuie... / Noi, cei din mila Sfîntului / Umbră facem pămîntului...» (*Luceafărul, Rugăciune*, din textul evanghelic : Luca II, 26—56). Poetul aduce evenimentul Betleemului în ţara sa : magii, steaua, păstorii, Irozii etc. «...E vremea colinzilor / Cînd ghiaţa se-ntinde asemeni oglinzilor... Se bucur copiii, / Copiii şi fetele... De dragul Mariei şi Mîntuitorului / Străluce pe cer / O stea trecătorului...». Şi dacă nu este prezent fizic la Ierusalim-Betleem-Ghetsimani-Tabor, duhul poetului este împreună-rugător, martor şi mărturisitor la icoanele făcătoare de minuni ale Precestei din mînăstirile româneşti şi mai ales icoana Maicii Domnului de la Neamţu. Această icoană este cinstită şi de poet prin simţirea sa îmbrăcată în evlavie străbună, Mihai Eminescu ia martor pe Rafael (Arhanghelul şi protectorul artelor în Pronia divină şi pe Rafael-desăvîrşitul pictor al Renaşterii), chemîndu-ne la rugă : «Rafael pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată, / Suflet îmbătat de raze şi d'eterne primăveri, / Te-a văzut şi-a visat raiul cu grădini îmbălsămate, / Te-a văzut plutind regină printre îngerii din cer....». Mai spunea poetul aşa, privind şi la chipul Preacuratei de la Agapia, proaspăt ieşit de sub penelul adolescentului Nicolae Grigorescu — alt inspirat de Rafael. Preacinstitei Doamne, pururea fecioarei Maria i se atribuie de Poetul simţirii noastre cultul ce i se cuvine (supravenerare), ceea ce nu se găseşte la poeţii clasici universali: dintre aceştia, unii exagerează, alţii diminuează rolul Maicii Domnului în istoria mîntuirii şi civilizaţiei umane. Şi fiind la priveghi la Neamţu îşi urzea în cuget cunoscutul poem : «...Noapte-n Doma întristată, prin lumini îngălbenite / A făcliilor de ceară care ard lîngă altare — ...Pe-a Altarului icoană în de raze roşii frîngeri, / Palidă şi mohorîtă Maica

Domnului se vede...». Şi se vede pentru mîngîierea celor întristaţi şi apăsaţi, tineri sau bătrîni, iar Maica Precesta le ştie păsurile şi le primeşte rugăciunile : «...Să treci tu prin ele, o sfîntă regină, / Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină, / În haină albastră stropită de aur, / Pe fruntea ta pală cunună de laur...». Deşi stăpînă a cetelor îngereşti, Maica Domnului mijloceşte la Fiul său şi Dumnezeul nostru în condiţia sa de Mamă cerească şi pămîntească a creştinilor : «...Însă sufletul cel vergin Te gîndea în nopţi senine, / Te vedea rîzînd prin lacrimi, cu zîmbirea Ta de înger, / Lîngă Tine-ngenuncheată, muma Ta stătea-n uimire, / Ridicînd frumoasa, sfîntă, către cer a sale mîne...». Multe alte mărturii se mai pot aduce în legătură cu înţelegerea supravenerării Maicii Domnului, ne oprim însă la «axioniţa eminesciană» : «... Privirea-ţi adorată / Asupră-ne coboară / O, Maică preacurată / Şi pururea Fecioară, / Maria !».

7. *Păcatul,* ca germene al nefericirii omului, *este urmărit de poet la poporul ales.* Mihai Eminescu alege două personaje biblice ce reprezintă nelegiuirea : Cain-ucigaşul şi Dalila-desfrînata. Pe Cain îl leagă poetul de toţi ucigaşii strămoşilor noştri şi de toţi aceia care au vrut să distrugă credinţa cea adevărată, ortodoxă şi românească : «...Căci n-avem sfinţii voştri, voi ne mustraţi, preoţi, / — este vorba de perioada dominaţiei habsburgice în Bucovina 1775—1918 — ...Ştim a fi strănepoţii acelui vechi păcat / Ce seminţia Cain în lume-o a creat...» (Facere IV, 9—16, *n.n.).* Cunoscînd bine situaţia Ţării Făgăduinţei din vremea judecătorilor, după consemnările biblice, Eminescu reţine : «...Biblia ne povesteşte...» că Samson fiind ispitit «de muiere», prin tăierea pletelor şi-a pierdut puterea (Judecători XVI, 1—21, *n.n.).*

8. Opusă păcatului este *virtutea.* Poetul cunoştea morala creştină care este, de fapt, despătimirea omului prin virtute : «...Am jurat de la-nceput / Pe Hristos să-l iei de mire...». Aici Mihai Eminescu face spovada sufletului său în raport cu «muza», Veronica, dar şi cu Venera (Preacinstirea Precistei), încredinţîndu-ne : «...Cînd te-am văzut, Venera, atunci am zis în sine-mi : / Zăvor voi pune minţi-mi, simţirei mele lacăt...».

Poetul era convins că împlinirile din Ţara Sfîntă, prin Mîntuitorul, sînt valabile «pentru toţi oamenii de pretutindeni care vor crede în Hristos» plinirea Legii şi a profeţilor (Matei V, 17). Şi această credinţă trebuie să fie aceeaşi ca în timpul trăirii Sale pe pămînt, nu modificată şi stîlcită, confesională şi regională : «...Azi gîndirea se aprinde ca şi focul cel de paie — / Ieri ai fost credinţă simplă — însă sinceră, adîncă, / Împărat fuşi Omenirei, crezu-n Tine era stîncă... / Azi pe pînză Te aruncă, ori în marmură Te taie...». Poetul, ca şi înaintaşii săi, nu credea numai pentru lumea aceasta (I Cor. XV, 19), ci pentru veşnicia ei ; moartea fiind doar o trecere de la o stare la alta : «...Moartea succede vieţii, viaţa succede la moarte, / Alt sens n-are lumea asta / N-are alt scop, altă soartă...», precum s-a văzut în supremul act al Dumnezeirii şi răscumpărării noastre din moarte : învierea lui Hristos. Aşa înţelegem cugetarea Sa «...Eu nu cred nici în Iehova, / Nici în Budha-Sakya-Muni, / Nici în moarte, nici în viaţă, / *Nici în stingere ca unii...*».

9. Multe alte *referiri biblice* şi imitaţii se găsesc în opera sa şi chiar în viaţa poetului — cazul obsedant al dreptului Iov —, dar şi multe toponime şi hidronime, mai ales *Iordanul* atît de cîntat în imnele liturgice : «...Rîul sfînt ne povesteşte cu ale undelor lui gure / De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure...».

*

Din toate acestea reiese faptul că Mihai Eminescu a înţeles textul Sfintei Scripturi, că a fost inspirat de duhul biblic şi în acelaşi timp, poetul trăieşte evenimentele revelaţionale ale Ţării Făgăduinţei, făcîndu-ne şi pe noi contemporani cu aceştia, martori cu poetul, prezenţi cu el în Ţara Făgăduinţei acum şi pînă la sfîrşitul veacurilor.

Diac. conf. P. I. DAVID

PRAVILA DE LA GOVORA, 1640—1641
350 de ani de la tipărire

Matei Basarab (1632—1654), descendent al Craioveştilor şi înrudit cu înţeleptul şi învăţatul domn Neagoe Basarab (1512—1521), de la care şi-a adăugat şi numele de Basarab [1], temut de turci «ca al doilea Mihai Viteazul», organizator, bun gospodar şi dîrz apărător al independenţei Ţării Româneşti, a fost şi un «Mecena pentru dezvoltarea artei şi culturii româneşti» [2]. Epoca sa a adus în istoria poporului român mari realizări şi în domeniul culturii şi artei. În această operă, Matei Basarab a fost ajutat în primul rînd de doamna sa, Elina, o femeie cultă, cum o dovedeşte Penticostarul din 1649 publicat la Tîrgovişte prin grija şi cheltuiala sa [3], şi de fratele ei, învăţatul logofăt Udrişte Năsturel, traducătorul din latină în slavonă al operei atribuite lui Thomas a Kempis, Imitatio Christi, tipărită la mînăstirea Dealu în 1647, în predoslovia căreia vorbeşte despre «multa şi fierbintea... dragoste pentru limba rîmlenească sau latinească, nouă vădit înrudită» [4], şi traducătorul în limba română al romanului haghiografic *Viaţa Sfinţilor Varlaam şi Ioasaf*. Udrişte Năsturel este redactorul prin excelenţă al prefeţelor cărţilor tipărite în timpul domniei lui Matei Basarab [5].

La promovarea culturii şi a scrisului în limba română, un rol important l-a îndeplinit acum mînăstirea Bistriţa-Vîlcea, asemănătoare în importanţă culturală mînăstirii Neamţ din Moldova. A fost ctitoria Craioveştilor (Barbu, Pîrvu, Danciu şi Radu), din 1491—1492, unde în 1497 aduseseră din Serbia cu mari cheltuieli moaştele Sfîntului Grigorie Decapolitul. Craioveştii au reclădit mînăstirea între 1514—1519 cu spriji-

1. Aga Matei din Brîncoveni era fiul lui Danciu, mare vornic din Brîncoveni, care era fiul lui Vîlsan din Caracăl şi al Mariei, fiica lui Detco din Brîncoveni. Danciu şi fratele său, Radu postelnicul, erau nepoţii jupîniţei Marga cea bătrînă, sora lui Neagoe Basarab şi a lui Preda Craiovescu, mare ban (Dr. Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, Bucureşti, 1982, p. 11).

2. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 6.

3. N. Iorga, *Doamna Elina a Ţării Româneşti ca patroană literară*, în Academia Română «Memoriile Secţiunii istorice», s. III, 13 (1932—1933), p. 6.

4. Virgil Cândea, *Raţiunea dominantă*, Cluj-Napoca, 1979, p. 49.

5. Dan Horia Mazilu, *Udrişte Năsturel*, Bucureşti, 1974.

nul lui Neagoe Basarab, în urma distrugerii ei cu tunurile de Mihnea cel Rău (1508—1509), fiul lui Vlad Ţepeş, ca răzbunare a lui împotriva Craioveştilor şi a lui Neagoe (viitorul domn), care se refugiaseră aici, înainte de a trece Dunărea. Neagoe Basarab, cel mai învăţat domn român pînă la Dimitrie Cantemir, era legat sufleteşte de mînăstirea Bistriţa, fiindcă aici el îşi formase cultura în tinereţea sa. În mînăstirea Bistriţa s-a desfăşurat o neobosită activitate cărturărească. S-au scris frumoase manuscrise, s-au realizat lucrări de caligrafie de o înaltă măiestrie artistică şi s-a format o şcoală de iscusiţi caligrafi. În 1860, Odobescu aducea de aici la Bucureşti, din însărcinarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, 19 manuscrise şi tipărituri vechi de o valoare deosebită, din cele «vreo 300 de volume vechi foarte rău conservate», între care «vreo 80 manuscripte slavone (evanghelii, psaltiri, minee, ceasloave, pravili canonice etc.), scrise cu litere capitale şi minuscule, tipărituri vechi slavone, româneşti şi greceşti, manuscrise româneşti etc.». Al. Odobescu a adus de la Bistriţa, între altele, şapte exemplare din prima carte tipărită slavo-română, *Liturghierul lui Macarie (1508)*, considerat de unii specialişti tipărit aici, două din *Tetraevanghelul* aceluiaşi Macarie (1512), dintre care unul imprimat pe pergament pentru Neagoe Basarab, precum şi *Psaltirea slavo-română* tipărită de Coresi la Braşov în 1577. Dintre manuscrisele vechi sîrbeşti aduse la Bistriţa de către Maxim Brancovici şi de alţi cărturari, fac parte, între altele, celebra *Psaltire cu tîlc*, scrisă de Ioan Bogoslov pentru strămoşul familiei, Branko Mladenović, în 1346, *Sbornicul de omilii* ale lui Ioan Hrisostom, Prologul (*Vieţile sfinţilor* însoţite de scurte *slujbe)* pe lunile septembrie-februarie, de la începutul secolului al XVI-lea, cuprinzînd printre altele şi *Viaţa Sfîntului Grigorie Decapolitul* şi alte manuscrise.

Această bogată zestre culturală din Ţara Românească s-a realizat datorită rolului cultural al Craioveştilor şi al lui Neagoe Basarab, precum şi strînselor legături ale acestora cu familia ultimilor despoţi sîrbi, Brancovič. Cum se ştie, Maxim Brancovici, episcop şi apoi mitropolit al Ţării Româneşti, între 1507—1509, mutat ca mitropolit al Belgradului, unde moare în 1516, şi nepoata sa, Despina Miliţa, soţia domnului cărturar, au întreţinut strînse raporturi între Ţara Românească şi centrele religioase din Serbia şi de la Muntele Athos [6].

La mînăstirea Bistriţa, în acest centru cultural, la începutul secolului al XVII-lea, îşi desfăşoară activitatea cărturărească doi cunoscuţi cărturari, care aveau să aibă un important rol în promovarea scrisului în limba română: călugărul *Mihail Moxa*, sau *Moxalie (moxalie* este un epitet pe care şi l-a adăugat, explicat prin ἁμαρτία = păcat, cuvîntul grec bizantin de origine latină μοξαλία sau νοξαλία însemnează «păcătosul») [7], şi *Teofil*, egumenul mînăstirii respective între 1611—1617, care a îndemnat şi a încurajat pe Mihail Moxalie în opera sa şi a făcut din mînăstirea Bistriţa un centru de cultură şi de promovare a scrisului în limba română. Ca egumen, în 1611, împreună cu călugării mînăstirii,

---

6. Mihail Moxa, *Cronica Universală*, Ediţie critică de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989, p. 33—34.

7. *Ibidem*, p. 37.

printre care și Mihail Moxalie, a ascuns în peștera mînăstirii moaștele sfîntului Grigorie Decapolitul și obiectele de preț ale mînăstirii de teama oștilor principelui Gabriel Báthory, care năvăliseră în Țara Românească la 29 decembrie 1610. În acest timp, la mînăstirea Bistrița s-a refugiat și Matei al Mirelor, egumenul mînăstirii Dealu, care a scris, la rugămintea lui Teofil, *Slujba și viața Sfîntului Grigorie Decapolitul,* devenit patron al mînăstirii, precedînd-o de o prefață, cu caracter istoric-autobiografic, în care descrie și ororile provocate de invadatori [8].

Între anii 1618—1636 Teofil ajunge episcop al Rîmnicului. În 1631 a fost trimis de Leon Tomșa (1629—1632) în Transilvania ca să îndemne și să sfătuiască pe Matei Aga și pe boierii pribegi să se reîntoarcă în țară, dar în taină era partizan al lui Matei Basarab, pe care l-a și însoțit în anul următor, în 1632, la Constantinopol, cînd a fost recunoscut domn de turci. Ridicat de Matei Basarab mitropolit al Ungrovlahiei (1636—1648), după retragerea din scaun a mitropolitului Grigorie (1629—1636), s-a bucurat de o încredere deosebită din partea domnului, căruia i-a fost un devotat sfetnic. În 1640 este trimis de domn la principele Transilvaniei, Gheorghe Rácoczy I, la Alba Iulia, într-o misiune diplomatică, și unde, cu acest prilej, se va fi întîlnit și cu mitropolitul Ghenadie (1627—1640), discutînd starea Bisericii Ortodoxe Române din cele două țări surori și nevoia într-ajutorării lor, în special cu cărți de slujbă și de învățătură în limba română. Activitatea tipografică de la Brașov încetase din 1588 și se simțea lipsa cărților tipărite de cult și de învățătură.

Un alt moment important din timpul păstoriei lui Teofil a fost în anul 1639, cînd a luat parte alături de sufraganii săi, episcopii Ignatie de Rîmnic și Ștefan de la Buzău, la soborul duhovnicesc și mirenesc convocat de Matei Basarab, cînd s-a hotărît «ca nici o mînăstire să nu mai poată fi închinată unei alte mînăstiri din țară sau din afară». Un nou curent de reînviorare națională vine acum din Oltenia, și pe plan politic, ca și pe plan cultural și bisericesc.

De la Mihai Viteazul și pînă la Matei Basarab, Țara Românească trecuse printr-o perioadă de grele frămîntări, zguduită de conflicte sociale și militare, cu domnii scurte și nesigure. Avuseseră loc nu mai puțin de 17 schimbări de cîrmuire și o ocupație crudă străină de cîteva luni a lui Gabriel Báthory (29 decembrie 1610—martie 1611), care aduseseră țara într-o sărăcie economică și decădere culturală. O confirmă un martor ocular străin, Matei al Mirelor, cu tristețe : «Astăzi nu afli în această țară om învățat, nici preot, nici călugăr, nici arhiereu, nici laic, pentru că n-au unde învăța carte...» [9], iar Matei Basarab, în predoslovia la *Molitvenicul* slavon, tipărit la Cîmplung în 1635, afirma și el dureros : «...în întreaga mea țară e foamete și sete, nu însă de pîine și apă, ci, după Prooroc, de hrană și adăpare sufletească» [10].

Această stare grea de lucruri a căutat s-o remedieze Matei Basarab, ajutat de învățatul logofăt Udriște Năsturel și de devotatul său sfetnic,

---

8. *Ibidem,* p. 34—35.
9. Virgil Cândea, *op. cit.,* p. 35.
10. *Ibidem,* p. 36, la Dan Simonescu și Damian P. Bogdan, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab,* în «Închinare P.S. Patriarh Miron», București, 1938, p. 270.

mitropolitul Teofil, adept al culturii în limba română, considerat de N. Iorga «unul din cei dintîi ctitori ai limbii românești în Biserică».

În acest scop, s-a pornit la reorganizarea școlilor mînăstirești de la Cîmpulung, Dealu, Govora și a celei de pe lîngă mitropolia din Tîrgoviște, unde Udriște Năsturel a înființat o școală slavonă cu un program, se pare, asemănător cu al Academiei movilene din Kiev, care a durat pînă spre sfîrșitul domniei lui Matei Basarab [11]. Tot aici, după 1646, călugării greci din insula Hios, Pantelimon Ligaridis (devenit mitropolit de Gaza, sub numele de Paisie) și Ignatie Petriți, cu sprijinul postelnicului Constantin Cantacuzino, care i-a oprit la Tîrgoviște din drumul lor spre Iași, unde fuseseră chemați de Vasile Lupu, au organizat un colegiu umanist după modelul celor occidentale, cunoscut sub numele de «schola greca e latina», pentru fiii săi, Drăghici și Șerban, viitorul domn Șerban Cantacuzino, și pentru zece fii de boieri, unde s-au ținut cursuri în limbile greacă și latină și unde se învăța gramatica, retorica și logica, școală care a ajutat la formarea unei serii de intelectuali, printre care s-a aflat și Daniil Andrean Panoneanul, care semna Prefața *Pravilei mari* din 1652, ajuns apoi mitropolit al Ardealului (c. 1660/61, și între 1672-79 episcop de Strehaia, mort în 1688, cu mormîntul la Schitul Babele), și «care vor promova o adevărată renaștere către sfîrșitul secolului al XVII-lea» [12].

A doua acțiune întreprinsă de Matei Basarab, și cea mai însemnată în domeniul culturii, a fost organizarea tiparniței în Țara Românească. Cu ajutorul lui Petru Movilă, Matei Basarab a adus în Țara Românească două tipografii. Prima tipografie adusă de la Kiev în 1635 a fost instalată în mînăstirea de la Cîmpulung. Petru Movilă a trimis material tipografic și lui Vasile Lupu pentru tipografia înființată (1642—1643) pe lîngă mînăstirea Trei Ierarhi, pusă sub conducerea lui Sofronie Pociaski, venit de la Kiev. Odată cu tiparnița stabilită la Cîmpulung, a sosit și conducătorul tipografiei, Timotei Alexandrovici Verbițki, meșter priceput, care condusese tipografia mînăstirii Pecerska între anii 1620—1631, care rămîne în Țara Românească pînă prin 1642, cînd în locul său întîlnim pe Ivan Kunotovici, care condusese mai înainte tipografia frăției ortodoxe din Lwow, aflată tot sub îndrumarea lui Petru Movilă. Dintre tipografii sosiți cu Verbițki, tipăriturile noastre amintesc și pe Ivan Glebkovici, culegător de literă. Acești tipografi au pregătit ca ucenici o seamă de localnici, care le vor continua munca lor [13].

Cunoaștem trei cărți slavonești tipărite la Cîmpulung: *Molitvenicul* (1635), prefațat de Matei Basarab, care deținea și monopolul «producției de carte» și numise responsabil al tipăriturii pe Ivașco Băleanu. În prefața cărții, Matei Basarab arată cum a obținut tipografia de la Kiev și afirmă că «adresează carte» tuturor creștinilor

---

11. Victor Papacostea, *O școală de limbă și cultură slavonă la Tîrgoviște în timpul domniei lui Matei Basarab*, în «Romano-slavica» 5 (1962), p. 173—194.

12. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 209.

13. Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 67; Dan Simonescu — Gheorghe Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981, p. 48—49; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, București, 1981, p. 47—48.

ortodocşi din sud-estul Europei : «de la noi, mulţumire (cititorilor) fie moldovlachi şi ungrovlahi, ruşi, sîrbi şi bulgari» [14]. Lucrarea se desfăşoară în cadrul umanismului ortodox de întrajutorare. În 1643 apare aici *Antologhionul* şi *Psaltirea* în 1650. În 1642 apare în limba română şi *Învăţătura preste toate zilele,* tradusă din greceşte. Aceste trei cărţi sînt tipărite «cu îndrumarea şi cheltuiala ieromonahului Melchisedec, egumenul mînăstirii Cîmpulung».

A doua tipografie a fost instalată la mînăstirea Govora şi pusă sub supravegherea egumenului Meletie Macedoneanul, care a funcţionat între anii 1637—1642. Tipografia a fost mutată de la Govora la mînăstirea Dealu, iar de acolo la Tîrgovişte în 1646 şi apoi din nou la Dealu în 1647, iar din 1649 s-a stabilit la Tîrgovişte.

În tipografia de la Govora apar în limba slavonă : *Psaltirea* (1637), *Psaltirea cu Ceaslovul* (1638), *Ceaslovul* (1638), *Paraclisul Precistei* (1639, text slavon-român), iar în 1640 apare *Ceaslovul,* prima carte românească de cult tipărită cunoscută pînă acum în Muntenia, şi *Pravila mică* în 1640—1641, în limba română, care vor deschide un drum nou literelor româneşti. În 1642 se tipăreşte la Govora *Evanghelia învăţătoare (Cazania)* tradusă de ieromonahul Silvestru şi prefaţată de Udrişte Năsturel, retipărită în 1644 la mînăstirea Dealu în aproape 1000 de pagini, pentru primele 385 de pagini folosindu-se colile din Cazania de la Govora; iar pentru rest, Meletie Macedoneanul a reprodus, cu mici omisiuni, textul Cazaniei lui Varlaam din 1643. În 1643 se tipărea la Cîmpulung un *Antologhion* slavon, iar în 1645 la Dealu se tipăreşte *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc* al mitropolitului Varlaam. În 1647 a apărut în mînăstirea Dealu *Cartea despre Imitarea lui Christos,* tradusă din limba latină în slavoneşte de Udrişte Năsturel, cu o largă circulaţie în lumea creştină.

După moartea mitropolitului Teofil la începutul anului 1648, activitatea culturală în Ţara Românească este dusă mai departe în spiritul renaşterii româneşti de urmaşul său în scaun, mitropolitul Ştefan (1648—1653 ; 1655—1668), provenit şi el tot din popor, originar din satul Rîmeşti — Vîlcea, fost ucenic al mitropolitului Teofil provenind tot de la mînăstirea Bistriţa, unde fusese diac [15] (= copist), apoi igumen al mînăstirii Tismana, de unde a fost ridicat mitropolit al Ungrovlahiei de Matei Basarab.

Din iniţiativa şi cu cheltuiala sa apar *Mystirio* sau *Sacrament* (Tîrgovişte, 1651), cu tîlcuirea la primele două taine, ale botezului şi mirungerii, «carte îndrăzneaţă, pentru că alături de textul slavon al rugăciunilor se dau pe româneşte nu numai rînduielile tipiconale ci şi exorcismelor botezului, ceea ce înseamnă *începutul introducerii limbii române în cult*» [16]. În 1652 tipăreşte *Tîrnosania,* adică slujba sfinţirii bisericii, pe care o traduce «de pe elenește şi slavoneşte pre limba proastă (= simplă) românească, cu tot tipicul şi învăţătura ei». Tot mitropolitului Ştefan, «cu toată cheltuiala», «i se datorează principala

---

14. Dan Simonescu — Gh. Buluţă, *op. cit.*, p. 49.
15. Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 63.
16. *Ibidem*, p. 65.

operă tradusă și tipărită în românește din domnia lui Matei Basarab, *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652)» [17].

Pentru a asigura hîrtia necesară imprimării cărților, Matei Basarab înființează și prima moară de hîrtie din Țara Românească, situată, probabil, pe lîngă Ocnele Mari [18]. Cu tiparnițele obținute de la Kiev și cu hîrtia produsă în țară, în timpul domniei lui Matei Basarab se tipăresc 21 de cărți, toate ecleziastice, care au circulat în tot spațiul ortodox românesc și slav. Nouă din aceste cărți sînt slavone, cinci slavo-române, adică au explicațiile tipiconale în românește, iar textele rituale sînt slavone, cu unele excepții, cum s-a arătat, și șapte sînt românești. Uzul slavoniei devine de acum înainte limitat la domeniul ritual. Educația prin pravile și cărți învățătoare făcîndu-se în limba poporului, se acceptă în chip vădit că scrisul slavon nu mai acoperă ca altădată întregul domeniu al culturii și astfel apare distincția între cartea de cult neînțeleasă și cartea de învățătură «pe-nțeles» care răspundea unor realități interne românești [19], cum o afirma și Udriște Năsturel în prefața la *Evanghelia învățătoare din 1642*, că a făcut traducerea cărții «pre limba românească» pentru a ajuta «neamul nostru».

În timpul domniei lui Matei Basarab se accentuaseră trei curente de cultură. Pe de o parte, Matei Basarab, susținut de Udriște Năsturel, milita pentru o unitate ortodoxă în limba slavonă în sud-estul Europei și căuta să promoveze un umanism românesc în limba slavonă. Pe de altă parte, un alt curent de limbă greacă era promovat de Pantelimon Ligaridis de la colegiul din Tîrgoviște, printre tinerii cursanți. Curentul cel mai viguros s-a afirmat cel național de introducere a limbii române în cărțile de cult și, «în același timp, cu hotărîre, la inițierea unei literaturi etice. Acum se reia programul coresian al scrierilor educative, care va rămîne preocuparea centrală a culturii românești timp de două secole și pe care o vom întîlni de-a lungul întregului veac al XVIII-lea și pînă în planurile editoriale ale lui Ion Heliade Rădulescu și M. Kogălniceanu» [20]. Promotorii acestui curent sînt mitropoliții Teofil și Ștefan ai Ungrovlahiei și colaboratorii lor, «în general cărturari proveniți din popor» [21], iar centrul cultural de unde a pornit acest curent românesc a fost mînăstirea Bistrița din Oltenia, căreia i-a revenit acest important rol în promovarea culturii românești, care premerge și pregătește pentru secolul al XVIII-lea opera românească a cărturarilor Rîmnicului, începînd cu Antim Ivireanul și cu Damaschin Dascălul.

Opera cărturarilor rîmniceni n-ar fi fost posibilă fără această tradiție cultivată și pornită de la mînăstirea Bistrița, unde s-au format și au activat în prima jumătate a secolului al XVII-lea cărturarul oltean Mihail Moxa (Moxalie = păcătosul), egumenul Teofil și diacul Ștefan, ajunși mitropoliți ai Ungrovlahiei.

---

17. *Ibidem.*
18. Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 66.
19. Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 47.
20. *Ibidem*, p. 68.
21. *Ibidem.*

Mitropolitul Teofil, pe cînd era egumen al mînăstirii Bistriţa, l-a îndemnat şi i-a cerut cărturarului monah din obştea sa, cunoscător al limbilor slavă şi greacă, să scrie *Cronica universală*, pe care o va termina în septembrie 1620, devansînd cu circa un sfert de secol opera cronicarului Grigore Ureche, «şi cam tot cu atîta înaintea traducerii, asamblării şi redactării primei părţi a *Letopiseţului* ce urma să devină *Cantacuzinesc*» [22]. Este «cea dintîi ilustrare cu care trecem dincoace de epoca post-coresiană, după cum sublinia Al. Procopovici, şi cu ea intrăm în epoca românească, epoca biruinţei cărţii româneşti asupra celei slavone» [23]. Astăzi, prin reeditarea în condiţiuni superioare de critică filologică, de către prof. G. Mihăilă, avem repusă la îndemînă valoroasa *Cronică universală* a cronicarului oltean Mihail Moxa, şi-i putem aprecia valoarea ei, ea inspirînd, cum arată editorul ei, şi celebrele versuri ale lui Mihai Eminescu din Scrisoarea III despre Mircea şi biruinţa lui la Rovine [24].

Tot Teofil, ca mitropolit acum al Ungrovlahiei, i-a cerut călugărului Mihail Moxa să alcătuiască în limba română o *Pravilă*, un nomocanon, o colecţie de legi civile (nomos) şi bisericeşti (canones), un «*direptătoriu de lege*», care s-a tipărit la Govora în 1640—1641, cunoscută sub numele de *Pravila de la Govora* din 1640—1641 sau Pravila cea Mică, fiind a treia carte românească ieşită de sub teascurile acestei tipografii, şi care era mult mai amplă decît Pravila lui Coresi din 1560—1562 şi «s-a bucurat de o largă răspîndire prin tipar, nu numai în Ţara Românească, ci şi în Transilvania şi, probabil, în Moldova» [25].

Cartea este intitulată: *Pravila, aceasta iaste direptătoriu de lége, tocmelé Sfinţilor Apostoli, tocmite de 7 săboară, cătră acesta şi a preacuvincioşilor părinţi, învăţătorilor lumiei. Tipăritu-se-au în tipari prealuminatului domn Io Mathei Basarabă voevodă a toată ţara Ungrovlahiei, în mănăstirea Govora. Vă leato 7149, iară de la naşterea lui Hr. 1640* [26]. Tipărită în format mic (0,10×0,153), cu litere chirilice, cuprinde 4 foi nepaginate şi 170 de foi paginate (cu o numerotare greşită). Pagina plină are 18 rînduri cu caractare mijlocii şi 25—26 de rînduri cu caractere mici. Caracterele mari se află la titluri şi ca iniţiale la începutul paragrafelor. Iniţiale ornate sînt numai două: una la începutul prefeţei şi alta la începutul textului. Pe verso titlului se află stema Ţării Româneşti cu două inscripţii în slavoneşte. Pe foaia a doua, în slavoneşte, 12 stihuri scrise de Udrişte Năsturel.

---

22. Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989, p. 49.

23. Al. Procopovici, *De la Coresi diaconul la Teofil, mitropolitul lui Matei Basarab*, în *Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor şi foştilor săi elevi*, Bucureşti, 1927, p. 289—312, cit. G. Mihăilă supra, nota, p. 52.

24. Supra, nota 22, p. 50—51.

25. G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 39.

26. I. Bianu, N. Hodoş, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I, 39, p. 108—114; vol. IV, p. 189; a fost reeditată de A. I. Odobescu (fără menţionarea numelui său): *Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întîi la 1640, în mînăstirea Govora*, publicată acum în transcripţiune cu litere latine de Academia Română, Bucureşti, 1884; reprodusă de I. M. Bujoreanu, în *Colecţiune de legiuirile României vechi şi cele noi...*, vol. III, partea I, Bucureşti, 1885, p. 83—133.

Urmează predoslovia mitropolitului Teofil, din care citǎm începutul: «Predoslovie către toţi nastavnici Sfintei Biserici,

Prea luminaţilor arhiepiscopi, mitropoliţilor şi iubitorilor de Dumnezeu, episcopilor şi preoţilor şi tuturor duhovnicilor, care cu putere preoţească de la Dumnezeu sînt sfinţiţi

Theofil, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată Ţara Rumânească, pace şi spăşenie, primiţi Duhul Sfînt. Cărora veţi lăsa păcatele, lăsa-se-vor, şi cui le veţi ţine, ţinu-se-vor lor.

Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor [27], cu aceia (= de aceea, n.n.) cugetaiu şi eu robul Domnului mieu lui Is. Hr. să scot această carte, anume Pravila pre limba rumânească sfinţilor voastre fraţi duhovnici rumâneşti, carii sânteţi păstori oilor celor cuvîntătoare a turmei lui Hr. Care are întru sine multe feluri de vindecări sufletelor creştineşti, celor ce sînt rănite cu păcate, însă mai vrătos şi cale la împărăţia ceriului...».

La sfîrşitul prefeţei, se consemnează în limba slavonă:

«Din ordinul prea luminatului Domn Ion Mateiu Basarab voevod, şi cu binecuvîntarea Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil, din mila lui Dumnezeu, mitropolit a toată Ţara Ungrovlahiei, s-a tipărit această carte numită Pravila, de mine cel mai umilit dintre preoţi, Meletie Macedoneanul, egumenul comunităţii vieţuitorilor din mînăstirea Govora, hramul Adormirei Preacuratei Născătoare de Dumnezeu. De aceea, vă rog, cititorilor acestei cărţi, de va fi ceva greşit cu a sufletului blîndeţe să îndreptaţi şi pe noi toţi ostenitorii aceştia să binecuvîntaţi, iar nu să blestemaţi; căci nu a scris înger, ci mîna supusă greşelei şi de lut».

Epilogul în limba slavonă vine cu date lămuritoare despre traducătorul Pravilei, comandatarii, tipograful, timpul scrierii ei şi costul cărţii:

«Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu îndeplinirea Sfîntului Duh, această carte a preascris-o de pe slavonă în limba românească Mihail Moxalie şi, după aceea, din ordinul şi cu cheltuiala prea luminatului domn Io Matei Basarab Voievod şi cu binecuvîntarea Prea Sfinţitului Arhiepiscop Kyr Teofil, mitropolit a toată ţara Ungrovlahiei, ostenindu-mă întru aceasta eu, ieromonahul Ştefan din Ochrida şi am tipărit această carte. S-a început a se scrie cînd a fost anul 7149, iar de la naşterea lui Hristos 1640, luni în întîia duminecă a sfîntului post, apoi s-a terminat luni, în a şaptea săptămînă a postului din acelaşi an. Drept aceia rog pe cititori, dacă ceva greşit veţi afla, să îndreptaţi, iar pe cel ce a scris acest isvod cu iertare să-l învredniciţi, ce pe noi cei ce am tipărit această să nu ne blestemaţi».

La sfîrşitul epilogului se indică costul cărţii de 21 de costande de argint.

După predoslovia mitropolitului Teofil, în mare parte traducerea predosloviei din *Nomocanonul* tipărit de Petru Movilă la Kiev în 1629, cum a arătat P. P. Panaitescu [28], textul cărţii este împărţit în 149 de ca-

---

27. Aluzie la diaconul Coresi, afirmaţie în Epilogul *Psaltirii* din 1570.

28. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés Roumaines*, Extras din «Mélanges de l'Ecole Roumaine en France», V, 1926, p. 16—36.

pitole, numerotate prin cifre marginale, apoi urmează încă 16 capitole nenumerotate, purtînd titluri diferite, avînd însă un conţinut asemănător dispoziţiunilor cuprinse în capitolele numerotate, «scara cărţii» (= tabla de materii), care cuprinde filele 160—164 şi se încheie cu epilogul în limba slavonă menţionat.

Pravila s-a publicat într-o ediţie specială şi pentru Ardeal, ambele ediţii fiind identice, cu deosebirea că, în prefaţă, numele şi titlul lui *«Teofil cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată Ţara Românească»* este înlocuit cu al lui *«Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată ţara Ardealului»*. Este o dovadă a legăturilor bisericeşti existente de totdeauna între cele două provincii româneşti, care se afirmă din nou în timpul lui Matei Basarab.

Însemnarea slavonă din predoslovie şi din epilog arată că *Pravila* s-a tipărit «din porunca şi cu cheltuiala» lui Matei Basarab în tipografia sa domnească de la Govora, sub directa supraveghere a lui Udrişte Năsturel. Tipărirea cărţii s-a început sub conducerea tehnică a egumenului mînăstirii Govora, Meletie Macedoneanul, un aromân, iar în 1640, cînd el a plecat pentru a candida la scaunul de mitropolit al Transilvaniei, tipărirea a continuat sub îngrijirea succesorului său, ieromonahul Ştefan de Ohrida, venit şi el tot de peste Dunăre. Indicaţia din epilog precizează că tipărirea cărţii a început în anul bisericesc 7149 (care ţine de la 1 septembrie la 31 august) luni, în postul Crăciunului, adică anul de la Hristos 1640, şi s-a terminat în întîia Duminică a «sîntului post», adică în postul Paştilor, din anul 1641 [29].

Iniţiatorul principal al alcătuirii *Pravilei* de la Govora a fost mitropolitul Teofil, după cum singur o afirmă în prefaţa cărţii: *«Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor, cu aceia (= de aceea) cugetai şi eu să scot această carte, anume pravilă pre limba rumânească»*, reamintind ideea mai veche a lui Coresi, rămasă o preocupare constantă în veacurile care au urmat pentru cărturarii noştri bisericeşti. Însemnarea în slavoneşte din predoslovie şi din epilog arată clar că *Pravila* s-a tipărit «cu binecuvîntarea» mitropolitului Teofil. Aceeaşi afirmaţie a încuviinţării şi aprobării sale este consemnată cu litere cursive, cu semnătura sa şi pe fila a treia a manuscrisului Pravilei cu Nr. 2471 din Biblioteca R. S. România. Traducătorul Pravilei din slavonă în româneşte, care iscăleşte şi pe fila 189 a manuscrisului respectiv şi este menţionat în epilogul Pravilei ,este învăţatul călugăr smerit, Mihail Moxalie din mînăstirea Bistriţa. Potrivit opiniei istoricilor vechiului drept românesc, originalul slavon, afirmă G. Mihăilă, este o traducere după o compilaţie de nomocanoane bizantine, apropiată prin cuprins şi succesiunea multor capitole de cea realizată de Manuel Malaxos pe la mijlocul secolului al XVI-lea, ce inclusese şi nomocanonul patriarhului Ioan Nesteutul (Postnicul). Această versiune slavonă este cunoscută în prezent, cum a semnalat Ioan Bogdan (în *Cronice inedite...*), cel puţin în

---

29. Ioan N. Floca, *Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, Sibiu, 1969, p. 103; Idem, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. LXXXI (1963), nr. 3—4, pp. 297—319; eadem, *Importanţa canonică-juridică a Pravilei de la Govora (1640—1641)*, în «Mitropolia Ardealului», an. IX, (1964), nr. 6—8, pp. 496—523.

patru manuscrise slavo-române din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și de la începutul celui de-al XVII-lea : cele două sbornice menționate mai sus, cuprinzînd și Cronica moldovenească, o bună parte din textul slavon al *Pravilei ritorului Lucaci* de la Putna (1581), precum și *Pravila de la Bistrița* (Moldova) din 1618 [30]. Prof. Pandele Olteanu arată că Mihail Moxa a tradus *Pravila de la Govora* după *Pravila mediobulgară* care trimite la codicele de canoane (cca. 519—520) al lui Dionysie Exiguul din Dobrogea, care a circulat atît în Biserica latină cît și în cea din Constantinopol, în Iliria și în Dobrogea și a devenit model și izvor pentru Ioan Scolasticul în alcătuirea primului nomocanon din literatura bizantină, ca și pentru Metodie, apostolul slavilor, în alcătuirea primului Nomocanon în literaturile slave (867—880), Nomocanon care a influențat dezvoltarea întregii literaturi nomocanonice slave și slavo-române și stă la baza numeroaselor penitențiale și a Nomocanonului sistematic alcătuit în nord-vestul Bulgariei în secolul al XIV-lea. Manuscrisele Nomocanonului respectiv au ajuns și la nordul Dunării, îndeosebi în Moldova, unde se prelucrează și se copiază de scriptorii români și bulgari în zeci de manuscrise cunoscute, ca *Pravila de la Bisericani*, de la *Neamțu, de la Putna, de la Ieud, de la Bistrița-Vîlcea* și altele, păstrate și în bibliotecile de peste granițăă [31]. Fapt important, care trebuie reținut, la baza acestor Pravile, ca și a Pravilei de la Govora, 1640—1647, se găsește în mod indirect Codicele de canoane al daco-romanului nostru, Dionisie cel Mic sau Exiguul.

Pravila de la Govora este un cod juridic de legi oficial promulgat de autoritatea de stat și de cea bisericească. Ea este prima noastră colecție de legi civile și bisericești tipărită, care se bazează pe izvoare bizantine, cu tradiție în țările române.

Stabilitatea, ordinea și progresul civic nu se pot asigura decît prin legi scrise, cu obligativitatea pentru toți locuitorii țării, care înlătură arbitrariul, abuzurile și instabilitatea socială. Stadiul înaintat la care ajunsese societatea feudală în Țara Românească în timpul lui Matei Basarab impunea o lege scrisă, cu caracter civic și bisericesc obligatoriu, cum se spune, «de la vlădică pînă la opincă». Ea oglindește viața societății acestei epoci, cu stările ei sociale, cu moravurile, cu preocupările, cu scăderile și cu năzuințele spre progres. Pravila de la Govora constituie astăzi pentru noi un valoros document istoric, juridic, canonic-bisericesc, ca și un monument de limbă literară, căreia i s-au consacrat documentate cercetări sub multiplele ei aspecte, dar se impune o reeditare critică a textului ei sub aspectul lingvistic și filologic, cum s-a realizat și pentru cealaltă lucrare a lui Mihail Moxa, *Cronica universală*, ca să putem avea înțelegerea operei complete a unei mari personalități culturale, care a fost călugărul oltean din mînăstirea Bistrița-Vîlcea, și a contribuției sale la promovarea limbii și a culturii în epoca renașterii

---

30. G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 40.

31. Prof. Dr. Docent Pandele Olteanu, *Reconstrucția și editarea științifică a textului celor mai vechi pravile românești pe baza izvoarelor și a versiunilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. CVI (1988), nr. 9—10, pp. 145—155, cu trimiteri la R. Constantinescu, *Vechiul Drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor. 1340—1640*, București, 1984, p. 35—206 ; idem, *Pravile românești din secolul al* XVII-lea, în LR, 1987, 1, p. 70—78.

românești din prima jumătate a secolului al XVII-lea. *Pravila de la Govora*, tradusă în graiul sudic, destinată și românilor din Transilvania, stă la baza limbii române literare, Mihail Moxa fiind «el însuși participant direct la acest înalt act de cultură, destinat tuturor românilor» [32].

Pravila de la Govora are un pronunțat caracter de cod disciplinar bisericesc, folosind ca sancțiuni mai ales penitențele, cum sînt : pocăința, posturile, metaniile, rugăciunile. Totuși, în Pravilă figurează și dispozițiuni de drept civil, de drept penal, de drept procesual și de drept internațional [33]. Conținutul ei nu este sistematizat. Sfaturile se amestecă cu avertismentele, cu penitențele și cu sancțiunile penale, iar dispozițiunile canonice se împletesc cu învățăturile patristice și cu prevederi împrumutate din dreptul bizantin [34]. Inițiatorul ei, mitropolitul Teofil, a destinat-o să fie o carte de duhovnicie clericilor duhovnici, o carte de pedagogie catehetică, o carte, cum spune el în predoslovie, «care are întru sine multe feluri de vindecări sufletelor creștinești, celor ce sînt rănite cu păcate, însă mai vrătos și cale la împărăția ceriului». Și, în continuare, ține să precizeze : «Însă mă rog sfinților voastre cu mare milă, la care mînă va cădea această carte, acela să aibă a o ține în mare cinste și să se învețe pentru ea în taină cum va vindeca sufletele oamenilor de păcate. Iară întru mănă de mirean să nu se dea, nice la măscărici, să hu fie tocmelele Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți batjocurite, că apoi milostva ta veri da seamă frate duhovnice, eu nu voi avea treabă». Prin *Pravila de la Govora*, mitropolitul Teofil s-a adresat preoților duhovnici să-i învețe să fie mai întîi ei conștienți de chemarea lor ce le stă în față, ce datorii spirituale au față de credincioși, cum să-i ferească de vicii, cum să-i tămăduiască de ele și cum să-i îndrumeze să trăiască în societate, pentru care ei sînt datori mai întîi să știe cum să se comporte, pentru a fi ascultați și urmați în sfaturile lor.

«Acestea vă învățăm preoților și țîrcovnici bisericilor, ca înșivă să umblați întru învățăturile ce vă sînt date voao și după aceia să învățați toți oamenii cu deadinsul de pururea, nu pentru vre-o plată or care de argint sau de aur, ce pentru spăsenia sufletelor voastre... Preoților învățămu-vă să nu intrați în biserică cu vrajbă sau cu pizmă, nici să vă cutezați a vă atingerea de acelea, nice să fiți bețivi, nice furi, nice hulitori unul spre altul, nice gîlcevitori, nice cu cuvinte deșarte, nice nebuni, că și Domnul nostru Is. Hr. fu bătut și ocărît și răbdă direpț (= pentru) noi ; ce să fiți blînzi și lini și plecați și răbdători de toate și să umblați cu frica lui Dumnezeu și să vă nevoiți de slujba voastră cea sfîntă, că vă învățăm după tocmala Sfinților Apostoli, și numai bărbat unii muieri, ca nu fără de lege să intrați la sfăntu jrătăvnic... ce să fie curați întru tot, și numai bărbat unii mueri cum am zis și slobod de toate păcatele și curat și nespurcat, și așa să vie spre această înfricoșată și mare slujire. Iară de ce să vă aduce pentru blagoslovenia la biserică nu

---

32. G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 41.

33. Ioan N. Floca, *op. cit.*, nota 29 ; Stelian Marinescu, *Dispoziţiuni de drept laic în Pravila de la Govora din 1640;* în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 320—346.

34. Gheorghe Cronț, *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii. Revistă de istorie», an. XIV, 1961, 5, p. 1220.

învățăm să fie acestea numai ale preotului, ce și slujitorilor bisericilor și tuturor celora ce să ostenesc spre acest lucru sfănt dumnezeiesc ; iar să cade în trei părți să se împartă, doao preotului, iar treia parte ostenitorilor și slujitorilor» (cap. 3). Cum vedem, un patetic cuvînt arhieresc de învățătură, vrednic tuturor zilelor.

Pravila cuprinde norme canonice și morale atît pentru clerici cît și pentru laici. Sînt fixate condițiile pentru alegerea și sfințirea episcopilor, pentru îndatoririle și comportarea lor (cap. 75). Episcopul și egumenul sînt îndemnați «către săraci depururea să se grijească» (cap. 79). «Episcopul sau igumenul sau fieșcarele dentru rîndul preoțesc de va începe a face nedreptate oamenilor și răutate, învățăm pre unii ca aceia să se scoată, sau iară, de vor căuta direptatea pentru vre-o plată oare care, să se scoată de în preoție» (cap. 6). Preoții care practică negustoria și cămătăria sînt sancționați cu scoaterea din cler, ca și cei ce se vor recăsători (cap. 6) și, lucru demn de reținut, aceeași pedeapsă a excluderii din cler este aplicată și clericului care «va cerca să se boierească» (cap. 6).

Pravila cuprinde ample reglementări și pentru călugări, cărora le cere smerenie, blîndețe răbdare, tăcere (cap. 139), să ducă o viață austeră, să accepte sărăcia de bună voie, castitatea și ascultarea necondiționată (cap. 5, 69, 140—142). Numeroase recomandări de conduită se adresează credincioșilor, fiind sfătuiți cum să se comporte în viață, cum să cinstească sărbătorile bisericești, care sînt menționate în ordinea importanței lor, nu «întru cîntece mirenești și în beții» (cap. 3). Se prevăd dispoziții privitoare și la morala familială. «Părinții feciorilor lor într-un chip să le împartă dintru strănsoarea lor, nu unul să-l mai iubească, iară pre altul să-l mai urască... Feciorul de va grăi cuvinte rele părinților și cu nedireptate, cu moarte să moară, pentru ce că părinții lui i-au dat lui lumină și viață ; iară de se va întoarce de acelia ce au făcut să i se dea canon de pocăință după ai (= ani), ca și tată-său și mumă-sa să-l ierte ; iară de va lua lemn și va lovi pre tată-său să i se tae măna lui. Feciorul de va scrăbi pre mumă-sa, mai bine are fi lui să nu fie născut. Iară părinții să-și învețe feciorii întru frica lui Dumnezeu, că de-și va iubi părintele feciorul lui, cu deadins să-l mai învețe pre dînsul, ca să nu deprinză de în tinerețe o nebunie ca aceasta...» (cap. 8). Se cere fiilor să cinstească pe părinții lor și să-i întrețină cînd îmbătrînesc și slăbesc (cap. 65—66). Sancțiuni de drept penal cu tăierea mîinii sînt aplicate și celor care fură oameni sau copii (cap. 100). Diferite forme de mutilare sînt prevăzute și pentru cei ce practică anumite perversiuni (cap. 111). Cei dovediți vinovați de furt sînt obligați să întoarcă de 2—4 ori valoarea lucrului furat (cap. 104).

Printre pedepsele prevăzute, ca bătaia, mutilarea și confiscarea averii, figurează și expulzarea din țară și pedeapsa capitală, penalitățile fiind gradate în raport cu infracțiunea comisă [35].

Pravila de la Govora fiind în primul rînd o carte de duhovnicie, un *liber penitentialis*, ce cuprinde norme privitoare mai întîi la actul spovedaniei, partea cea mai întinsă o are fixarea penitențelor. Astfel, numeroase dispoziții se referă la viciile omenești, cu penitențe pentru ase-

35. *Ibidem.*

menea infracțiuni (cap. 6, 11, 14—15, 25,74, 84—88, 139). Vicii ca minciuna, clevetirea, călcarea jurămîntului, beția, arghirofilia și furtul sînt sancționate cu penitențe sporite (cap. 88). «Pomenitoriul de răutăți să se pocăiască 1 an. Clevetnicul 2 ani, metanii 18 în zi. Mărturisitoriul mincinos 3 ani, metanii 24. Cine este ocarnic, 1 an, metanii în zi 12. Ascultătorul, 1 an, și metanii 15. Cine-și va călca jurămîntul, închipuiasce ereticului, să se pocăiască 1 an, metanii 150. Cine ară cu plugul în locul striin sau dentr-altăce, să aibă pocanie 4 ai și metanii 16 în zi. Furul de case 3 ai, metanii 100 în zi. Mincinosul 6 luni, metanii 12. Cine fură găini sau oao 1 an, metanii 36. Cine fură dobitoc, 5 ai, metanii 300. Cine fură poame, 6 luni și metanii 15. Cine răpește și ia al străinului cu nedreptate, 5 ai și metanii 100...».

Pravila cuprinde dispoziții și de drept internațional. Păcatul uciderii captivilor de război este sancționat cu excluderea ucigașilor din biserică pe timp de 20 de ani. Dacă se face război între «doi împărați cu voinicii lor», păcatul uciderii cade deopotrivă și asupra împăratului și asupra ostașilor. În schimb, se socotește fericit acela care într-o asemenea împrejurare refuză «să ucidă» (cap. 42). Provocatorii de războaie nu sînt iertați și nu vor dobîndi de la Dumnezeu milă «în veaci» (cap. 144). Ostașii care au participat la războaie nu pot fi primiți în rîndul clericilor (cap. 145). Aspectul acesta al luptei pentru pace oglindit în *Pravila de la Govora* merită reținut cu toată importanța sa pentru psihologia poporului român, ca popor iubitor de pace.

Capitolele nenumerotate de la sfîrșitul *Pravilei* cuprind, între altele, simbolul credinței, un simbol al credinței atribuit împăratului Justinian, învățături dogmatice, fragmente din învățături patristice și noțiuni calendaristice și de pascalie [36].

Pravila de la Govora, cum s-a arătat, a răspuns unor cerințe reale ale clerului românesc din vremea domniei lui Matei Basarab, care avea nevoie de îndrumări practice pentru îndeplinirea îndatoririlor sale și duhovnicești și sociale, un *«direptătoriu de lége»*, o carte de instrucție și de educație pentru cler și pentru popor. Pentru rolul său important îndeplinit, fac din ea un adevărat monument al culturii românești din prima jumătate a secolului al XVII-lea, care a adus un aport important «limbii române literare».

În același timp, ea a contribuit la întărirea unității politice a statului, prin aplicarea normelor ei obligatorii și uniforme pe tot cuprinsul Țării Românești, precum și la întărirea unității de credință și etnie a românilor «de dincolo și de dincoace de Carpați».

Pr. I. IONESCU

36. *Ibidem*, p. 1121—1122.

«SEMNE ȘI MINUNI» ALE IUBIRII

Comemorarea a 120 de ani de la moartea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica

Faptul că credincioșii români păstrează în memoria lor chipul Sfîntului Calinic de la Cernica, al cărui nume a fost înscris în comuniunea Sfinților români, anume în perioada anilor '50, are o semnificație majoră pentru reafirmarea identității și misiunii actuale a Ortodoxiei române. Într-adevăr, pietatea populară a «receptat» exemplul Sfîntului Calinic deoarece acesta nu a separat asceza personală de vocația comunitară, votul monahal al sărăciei de bună voie, de sprijinirea celor ce îndurau sărăcia de nevoie. Sfîntul Calinic a înțeles că misiunea creștinului — mirean sau călugăr — este aceea de a traduce în fapte întîlnirea lor cu Hristos cel înviat, continuînd astfel experiența ucenicilor din Emaus: «Atunci ei au istorisit cele petrecute pe cale și cum a fost cunoscut de ei la frîngerea pîinii» (Luca, 24, 35). Creștinul este discipol al lui Hristos în măsura în care este martor al lui Hristos (cf. Luca, 24, 48; Fapte, 1, 18). Sfîntul Calinic nu a ezitat să iasă în largul societății și să fie acolo *martor* al învierii lui Hristos, să facă «semne și minuni» ale iubirii, semnele ucenicilor din toate timpurile (cf. Fapte, 4, 30). Pentru el, spiritualitatea implică această prezență prin «semne și minuni», prin care se extinde împărăția lui Dumnezeu în lume.

Este timpul ca această înțelegere a spiritualității să fie păstrată vie și reafirmată. Căci tema *spiritualității*, care se bucură de cea mai mare atenție în literatura teologică română de azi, este tratată cu predilecție fie din perspectiva monastică, fie din cea liturgică, lăsîndu-se impresia că noțiunea ar avea un sens restrictiv. Valorile spirituale par a fi disociate de perspectivele lor profetice și de implicațiile practice, sociale. Or, spiritualitatea constituie tocmai forța de integrare a vieții creștine, în ansamblul ei, în toate compartimentele ei. Iar literatura de spiritualitate a avut totdeauna un caracter profetic, vizionar.

De asemenea, în multe studii şi articole de Teologie morală se acreditase ideea neamestecului Bisericii în sfera «laică», folosindu-se pentru această argumentare diferite motive : fie că statul ar fi preluat asupra sa iniţiativele şi instituţiile cu funcţie socială, fie că Biserica n-ar dispune de soluţii realiste accesibile tuturor, fie că pur şi simplu ea nu ar mai conta ca autoritate morală şi socială credibilă. Or, aceasta ar însemna nu numai să fie disociate, în mod arbitrar, realităţile spirituale, personale, de realităţile istorice, sociale, ci şi să fie ascunsă sub obroc lumina Evangheliei, care luminează pe tot omul care vine în lume (Ioan, 1, 9).

Care sînt virtuţile unei spiritualităţi specifice Bisericii noastre? Ce învăţăm din exemplul Sfîntului Calinic de la Cernica pentru a răspunde la această întrebare?

Există o dialectică între «mistic» şi «social», între sensul tainic al prezenţei lui Hristos în noi (îndumnezeirea) şi extinderea împărăţiei lui Dumnezeu în mediul societăţii, în jurul nostru. Căutarea împărăţiei lui Dumnezeu înlăuntrul inimii, coborîrea în adîncul persoanei, pentru a descoperi şi curăţi izvorul de apă vie şi de frumuseţe, sînt corelative cu căutarea celor ce sînt «purtători de Hristos» printre noi, prin starea lor, pentru a fi dezlegaţi de orice legătură care-i micşorează şi-i anihilează. Mai mult, cu cît conştiinţa prezenţei lui Hristos, a îndumnezeirii interioare, este mai profundă, cu atît dorinţa de a extinde împărăţia lui Dumnezeu în relaţiile cu semenii este mai mare.

Spiritualitatea creştină este un component esenţial în căutarea unei etici sociale comune. De la începutul ei, Biserica a intervenit activ în refacerea dreptăţii pentru toţi : «Stăpînilor, daţi supuşilor voştri ceea ce este drept şi egal, ştiind că şi voi aveţi stăpîn în ceruri» (Col. 4, 1 ; cf. 3, 25). Biserica a luat şi ia partea celor ce sînt victime ale oprimării economice şi sociale, susţinînd instituţiile care contribuie la dispariţia sărăciei şi nedreptăţii, materiale şi spirituale. Chiar dacă organizarea vieţii sociale este preluată de puterea seculară, Biserica ar avea totdeauna o responsabilitate pastorală şi profetică în domeniul social şi politic. Căci instituţiile care deţin această putere pot eşua şi pot deveni imobile, perpetuînd un tip de societate ce nu garantează dreptate pentru toţi. Apoi, Biserica nu se poate debarasa de aşa-zisele probleme socio-culturale politice, deoarece trebuie să verifice bine dacă nu cumva ea însăşi face parte din aceste probleme, fiind, de pildă, implicată în menţinerea unei situaţii sociale pe care poporul a voit sau voieşte să o schimbe.

Pentru Sfîntul Calinic solidaritatea creştină cu săracii are mai mult decît un caracter filantropic : ea are o valoare profetică. Ce poate să aducă la altar săracul sau cel ce nu are de lucru? Cum poate să se apropie de altar cel ce este umilit sau nu este liber? Biserica este aceea care trebuie să ofere, la altarul liturgic din biserică şi la «altarul fratelui» din stradă, în locul şi din partea celor ce nu au ce aduce. Această spiritualitate trebuie să devină «aluatul» care dospeşte toată frămîntătura. Combătînd pretenţiile mesianice şi triumfaliste ale celor ce posedă stăpînirea pămîntească, Biserica nu propune sisteme sau programe creştine de substituire. În schimb, ea se interesează mereu

de înnoirea societăţii şi de viitorul omenirii, deoarece Dumnezeu însuşi a pus un aluat nou în frământătura veche a istoriei. Biserica trebuie deci să ofere un mediu în care toţi, nu numai credincioşii ei activi, pot imagina şi realiza, pe măsura acestei istorii fragile şi trecătoare, un pământ nou şi un cer nou.

Pr. prof. ION BRIA

IMPORTANŢA PROPOVĂDUIRII CUVÎNTULUI LUI DUMNEZEU PENTRU MÎNTUIREA CREDINCIOŞILOR

Omul — ca fiinţă zidită de Dumnezeu într-un mod cu totul special, faţă de celelalte existenţe, creat prin participarea directă a divinului Ziditor (Facere 2, 7) — a fost înzestrat de Creatorul cu grai articulat.

Ca fiinţă cuvîntătoare omul foloseşte cuvintele, ca mijloace de promovare şi comunicare spirituală, ca vehicule ale exprimării gîndurilor şi sentimentelor umane.

Cuvîntul este deci un mijloc de revelare, de descoperire, este o putere cu o capacitate deosebită [1]. Rostul originar al cuvîntului este de a zidi, de a ajuta la creşterea spirituală a omului, dar şi pentru zidirea şi consolidarea comunităţii umane [2]. Un cuvînt bun adresat semenului poate să creeze «în el stări şi virtuţi reale care îi prelungesc viaţa sau chiar i-o mîntuie în veci» [3]. În acest sens cuvîntul poate dărîma sau poate zidi în ordinea spirituală căci el este o funcţie etică. Cuvîntul este mijloc de formare şi modelare a personalităţii umane.

Prin cuvînt a binevoit Dumnezeu să ni se descopere nouă. Cuvîntul lui Dumnezeu, ca mesaj al mîntuirii, a fost descoperit oamenilor pentru semănarea şi creşterea spirituală — sistematică şi permanentă — a împărăţiei lui Dumnezeu în sufletele şi conştiinţele celor zidiţi după chipul Său. De aceea, vestirea mesajului divin nu este un discurs despre Dumnezeu, ci este un cuvînt izbăvitor, salvator, reflex şi apă vie a Logosului întrupat [4].

Cuvîntul lui Dumnezeu este sensul şi ordonatorul întregii existenţe şi a nu lucra potrivit acestui cuvînt înseamnă a aduce în viaţa omenească haosul [5]. În acest context vom înţelege cuvintele Revelaţiei

---

1. Al. Vlahuţă imortalizează forţa cuvîntului în versul: «*Ca-n basme-i a cuvîntului putere*» — poezia «Cuvîntul».

2. Noţiunea «cuvînt», nota Mihai Eminescu în Caietele sale, «vine de la conventus care înseamnă adunare de oameni (manuscrisul 2275 B. f. 93). Dicţionar explicativ al limbii române, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1975, pag. 224. Conventus este participul perfect pasiv de la verbul convenio, ire, veni, ventum — a veni cu toţii, a se aduna, a se potrivi cu ceva; G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 271.

3. Dumitru Stăniloae, *Funcţia cuvîntului*, în «Luceafărul» nr. 8/1941, p. 258—259. Pr. Prof. Dr. D. Belu, *Graiul în funcţia lui etică* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» (M.M.S.) nr. 7—8/1971, p. 453—461.

4. Pr. Prof. Dr. I. G. Coman, *La presence de l'Eglise dans le monde*, în «Procés verbaux du deuxième Congrés de Théologie orthodoxe». Athènes, 1978, p. 259.

5. Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri, partea I-a*, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae «Părinţi şi Scriitori bisericeşti» (PSB), vol. XV, Bucureşti, 1987, p. 200.

vechitestamentare: «*Cel ce nu ia în seamă cuvîntul* (lui Dumnezeu) *este dat pierzării* (Pilde 13, 13) sau «*Cel ce disprețuiește cuvîntul Domnului va pieri*» (Pilde 19, 16), căci «*cuvîntul Domnului este bun*» (Isaia 39, 8). Psalmistul și împăratul David avea cuvîntul lui Dumnezeu ca povățuitor «*făclie și lumină*» pe cărările vieții (Ps. 118, 105).

Mesajul lui Dumnezeu era un cuvînt tămăduitor și izbăvitor (Ps. 106, 19).

Cuvîntul lui Dumnezeu este hrană, nutriment pentru ființarea noastră. Cuvîntul lui Dumnezeu este mana cerească care ni se oferă tuturor, căci «*nu numai cu pîine trăiește omul, ci omul trăiește și cu tot cuvîntul ce iese din gura Domnului*» (Deut. 8, 3; Matei 4, 4).

Hristos Mîntuitorul nostru ne-a descoperit nouă în mod plenar cuvîntul lui Dumnezeu, căci El este Adevărul (Ioan 14, 6), El vestește adevărul integral, căci nu l-a primit ca proorocii de la Altcineva, ci El însuși era Adevărul. Hristos, Logosul divin întrupat vestea cuvinte pline de putere (Matei 7, 29), cu totul deosebit de alții, aceasta recunoscînd-o și slujitorii trimiși de arhierei și farisei ca să-L prindă, ei au exprimat spontan: «*Niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește acest Om*» (Ioan 7, 46). Cuvintele rostite de Hristos Domnul erau «pline de har și adevăr», «cuvintele vieții». Fiind rostite de Cel ce poartă «Ființa» aceste cuvinte corespund și «sînt legate de ființa noastră și de ființa tuturor... Pentru acest fapt ele s-au întipărit adînc, de neșters și transfigurator în inimile celor ce i-au urmat, și mai ales ale celor ce luminați, inspirați de Duhul Sfînt, au scris Sfintele Evanghelii și ni le-au transmis nouă Bisericii» [6].

Mîntuitorul reluînd un cuvînt revelat deja în Vechiul Legămînt (Ps. 81, 6) zice: «*I-a numit dumnezei pe aceia către care a fost cuvîntul lui Dumnezeu*» (Ioan 10, 35). Adică numai cei care sînt capabili să înțeleagă, cît omenește este posibil, cuvîntul lui Dumnezeu, doar aceia pot fi făcuți dumnezei după har. Sf. Ap. Petru subliniază vocația creștinilor de a deveni «*părtași dumnezeiești firi*» (II Petru 1, 4). Și iarăși ne-a descoperit Hristos-Domnul că «*vor fi învățați toți de Dumnezeu*» (Ioan 6, 45; acest cuvînt a fost rostit și prin profeții Isaia 54, 13; Ieremia 31, 34 ș.a.). Această revelație a Domnului ne arată că prin cuvîntul divin se va ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu. Mesajul dumnezeiesc este punte spre cunoașterea divină, iar a cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a dobîndi viața veșnică, precum ne-a descoperit Domnul în rugăciunea arhierească: «*Aceasta este viața veșnică să Te cunoască pe Tine, singurul și adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos, pe Care l-ai trimis*» (Ioan 17, 3).

Cunoașterea aceasta religioasă, prin credință, îl cuprinde pe credincios în totalitatea ființei sale. Cunoașterea devine viață sufletească și viața sufletească devine cunoaștere; trăim cunoscînd și cunoaștem trăind. Aceste două acte religioase se întrepătrund în așa fel încît este cu neputință a le despărți» [7]. În lumina acestei relații ființiale ce există

---

6. Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Preoția ca slujire a Cuvîntului*, «Ortodoxia» nr. 2/1979, p. 302.

7. Prof. Dr. Nicolae Chițescu, *Dogma și viața creștină*, «Studii Teologice» nr. 1—2/1954, p. 51.

între cunoaştere şi viaţă vom înţelege cuvintele: «*Ţine cu tărie învăţătura şi nu o părăsi, păzeşte-o căci ea este viaţa ta*» (Pilde 4, 13) sau şi mai clar este cuvîntul Domnului: «*Dacă cineva va păzi cuvîntul Meu, nu va vedea moartea*» (Ioan 8, 51).

Cuvîntul dumnezeiesc descoperit nouă şi păstrat în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie se împărtăşeşte credincioşilor — ca printr-un estuar — prin propovăduirea bisericească. Propovăduirea este contemporaneizarea sau descoperirea Revelaţiei [8], este actualizare a lui Hristos în opera Sa mîntuitoare. Prin predică se înfăţişează modul în care sînt împărtăşite credinciosului de azi, cunoaşterea şi experienţa lui Dumnezeu în Hristos Domnul nostru. Propovăduirea bisericească are prin propria sa ţinută şi menire o dimensiune şi o valoare soteriologică indiscutabilă [9]. Propovăduirea este legată în mod direct de mîntuirea omului. Dimensiunea soteriologică a propovăduirii se înţelege din faptul că ea este o vestire şi o interpretare a mîntuirii, dar şi o povăţuire spre realizarea mîntuirii celor cărora se adresează. «*Dumnezeiasca predică*» [10] este izvor al credinţei (Romani 10, 17), prin ea ascultătorii sînt chemaţi în planul mîntuirii, introducîndu-i în ordinea sacrului şi a harului [11]. Predica cheamă la restabilirea omului în comuniunea personală, liberă şi conştientă cu Dumnezeu. Propovăduirea bisericească se face în numele operei mîntuitoare realizată obiectiv de Hristos-Mîntuitorul, operă ce se cere a fi apropiată (însuşită în mod propriu) în fiecare timp în sufletul şi viaţa fiecărui om.

În propovăduirea Bisericii niciodată cuvîntul «nu este numai un mesaj intelectual, ci cuvînt vădit în fapte, în împărtăşirea de viaţă mîntuitoare» [12]. În acest sens vom înţelege cuvîntul Domnului din finalul predicii de pe munte: «*Oricine aude aceste cuvinte ale Mele şi le împlineşte asemăna-se-va bărbatului înţelept care şi-a clădit casa pe stîncă*» (Matei 7, 24—25) şi stînca este Hristos (Efeseni 2, 20), temelia este pusă de Hristos (I Cor. 3, 11). Iar în pilda semănătorului, cuvîntul lui Dumnezeu este sămînţă (Luca 8, 11), adică viaţă, putere de germinare.

---

8. Pr. Prof. Ilie Moldovan, *Pregătirea morală a preotului pentru predică*, «Telegraful român», nr. 35—38/1985, p. 6.

9. Vezi Pr. Prof. Dumitru Belu, *Preocupări şi studii de pastorală, omiletică şi catehetică*, în «Studii Teologice» nr. 5—6/1968, p. 462; Métr. Chrysostomos Constantinidis. *La Théologie au renouvellement de la vie de l'Eglise la reflexion critique des applications de la Théologie*, în Procès verbaux du Deuxième Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes. Publiés par les soins du professeur Sava Chr. Agourides, Athénes, 1978, p. 392.

10. Aşa a fost numită în Enciclica patriarhală din mai 1924 trimisă de Patriarhul de Constantinopol tuturor Întîistătorilor Bisericilor Ortodoxe locale. «Dumnezeiasca predică» era între temele generale propuse pentru viitorul «sinod ecumenic». Cf. Teoclitos Stragkas, *Ekklesias Elládos Istoria ek pigon apsevdon*, tom. B, Atena 1970, p. 1404—1405 la Pr. Prof. Dr. Nicolae V. Dură, *Sfîntul şi Marele Sinod ecumenic, consideraţii ecclesiologice privind textele redactate de comisia pregătitoare a celei de a III-a Conferinţe panortodoxe presinodale*. În M.M.S. nr. 5/1988, p. 34.

11. Pr. Prof. Ion Bria, *Slujirea Cuvîntului*, în «Curs de formare misionară şi ecumenică», Geneva 1984, p. 81.

12. Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, *Mărturisirea dreptei credinţe prin Sf. Liturghie*, în Ortodoxia nr. 1/1981, p. 25.

Propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc are un rol important în realizarea mîntuirii personale a credincioșilor, fiind «parte integrantă din misiunea mîntuitoare a Bisercii lui Hristos» [13]. Predica nu este un discurs oratoric, ci este un act solemn de comunicare și împărtășire a *«Evangheliei lui Dumnezeu»* (I Tes. 2, 2). Prin acest act liturgic credincioșii sînt chemați să retrăiască mesajul mîntuirii, ca pe o putere mîntuitoare. Aceasta ne-o descoperă și Sf. Ap. Pavel în cuvintele: *«Evanghelia lui Hristos este putere a lui Dumnezeu spre mîntuirea a tot celui ce crede»* (Romani 1, 16), deoarece desăvîrșirea creștină este împlinirea voii lui Dumnezeu, voie ce este exprimată în poruncile divine care trebuie inserate în viața credincioșilor. Această articulare a voii lui Dumnezeu în viața credincioșilor se poate realiza doar după ce această voie a lui Dumnezeu a fost făcută cunoscută credincioșilor prin propovăduire. Îngerul Domnului cînd eliberează, în chip miraculos, pe Sf. Apostoli din temniță le poruncise: *«Mergeți și, stînd grăiți în templu toate cuvintele vieții acesteia* (pànta tà rèmata tis zoês (F. Ap. 5, 20), aceste cuvinte se refereau la esența predicii apostolice. Mesajul mîntuirii era destinat vestirii la toate neamurile (Matei 28, 19; Marcu 16, 15). Prin intermediul Evangheliei Domnului vestită cu zel de Sf. Apostoli, păgînii au devenit împreună cu iudeii, moștenitori (sygklèronoma) și mădulare ale aceluiași Trup (syssoma) (Efeseni 3, 6). Acest mesaj vestit de Sf. Apostoli cuprindea și transmitea *«cuvintele vieții veșnice»* (Ioan 6, 68) pe care le descoperise Hristos-Domnul. Aceste cuvinte după Pogorîrea Sf. Duh asupra Sf. Apostoli erau vestite *«cu putere multă»*. După acest eveniment, «învățătura mîntuirii sau propovăduirea mîntuirii făcea progrese de la o zi la alta» [14].

Sf. Ioan Gură de Aur preciza, în prima Omilie la cartea Facerii, că cei prezenți în Biserică au venit «ca eu să spun ceva folositor, ceva care să vă ajute la mîntuirea voastră, iar voi să plecați de aici după ce ați cîștigat ceva din predica mea, după ce ați cules mult folos sufletesc» [15], că el oferă ascultătorilor săi «învățătura cea mîntuitoare» [16].

Propovăduirea este sprijin de mîntuire, atît pentru cei care primesc și împlinesc cuvîntul, dar și pentru cel care o face: *«Dacă tu vei înștiința... îți vei mîntui și tu sufletul»* (Iezechiel 3, 21); *«Hristos se propovăduiește și întru aceasta mă bucur... Pentru că știu că aceasta îmi va fi mie spre mîntuire»*, (Filipeni 1, 18—19). Altădată Sf. Ap. Pavel îndemna pe ucenicul său Timotei și prin el pe toți «slujitorii cuvîntului» sfînt: *«...stăruiește în învățătură căci făcînd aceasta și pe tine te vei mîntui și pe cei care te ascultă»* (I Tim. 4, 16). Modul în care pune această problemă — valoarea soteriologică a predicii pentru cel ce vestește — Sf. Ioan Scărarul, poate să ne mire: «Nu voiesc să fiu judecător amarnic al celor ce învață cu măreție cuvîntul, văzîndu-i

---

13. Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu în Biserică și nașterea credinței* în «Mitropolia Ardealului» (M. A.), nr. 5—6/1983, p. 317 u.

14. Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească. Scrieri. P. I-a.* trad. Pr. Prof. T. Bodogae, PSB, vol. XII, București 1987, p. 67—69.

15. Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri. Partea întîia.* PSB, Vol. XXI, Trad. Pr. D. Fecioru, București, 1987, p. 32.

16. Idem, pag. 132.

mai cu lenevie în făptuire. Căci *de multe ori folosul cuvîntului împlineşte lipsa lucrării*. Nu avem toţi la fel toate. În unii cuvîntul întrece lucrarea. În alţii, iarăşi a doua întrece pe primul» [17]. «Purtarea de grijă a lui Dumnezeu dă celui care se îndeletniceşte cu predicarea Cuvîntului... pricini de mîntuire ; iar cei care sînt hrăniţi cum se cuvine cu cuvintele credinţei celei adevărate dobîndesc merinde pentru viaţa veşnică» [18]. Primirea mesajului mîntuirii ne apare deci ca o îndoită binefacere : pentru predicator şi pentru ascultători : «Pe de o parte veţi cunoaşte şi voi adevărul, iar pe de alta cuvîntul meu mi se va face şi mie folositor, pricinuindu-mi ca pe o plată binecuvîntată şi harul Duhului, întrucît vă aduce folos celor ce-l ascultă» [19]. Aceste cuvinte vor putea fi înţelese în mod corect dacă le coroborăm pe cuvintele revelate scrise de Sf. Ap. Iacov : «*Să ştie că cel ce a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui îşi va mîntui sufletul din moarte şi va acoperi mulţime de păcate*» (5, 20). Nu este îngăduit să se facă o supraapreciere a cuvîntului şi o subestimare a faptei, deoarece acelaşi Sfînt Apostol a scris despre importanţa covîrşitoare a faptelor bune pentru mîntuire (cap. 2). Cuvintele de mai sus evidenţiază valoarea propovăduirii pentru mîntuirea celui care vesteşte cuvîntul divin şi nu pentru supraaprecierea predicii în detrimentul trăirii virtuţii. Firească şi de dorit este simbioza dintre predicare şi trăirea virtuţii : «sîrguiţi-vă ca împreună cu dreptele învăţături să aveţi şi viaţă curată» [20]. Tocmai datorită însemnătăţii deosebite ce o are propovăduirea în lucrarea mîntuitoare a Bisericii, Sf. Ap. Pavel îndemna ca să se bucure de îndoită cinste numai preoţii care se ostenesc (hoi kopiôntes) cu cuvîntul şi cu învăţătura (en lógo kai didaskalía — I Tim. 5, 17).

Biserica este în mod integral evanghelizată de către Dumnezeu, transformată prin Evanghelia lui Dumneezu, care este Evanghelia mîntuirii. Prin cuvîntul propovăduit în Biserică se face evanghelizarea pentru Dumnezeu [21], pentru ca planul Său mîntuitor să cuprindă pe toţi. Vestirea mesajului mîntuitor este o lucrare permanentă a Bisericii. Este nevoie de o «reconvertire la creştinism, de reconstrucţia credinţei» [22]. Datorită vestirii «cuvîntului mîntuirii celei de obşte» numeroşi oameni păcătoşi «şi-au schimbat viaţa, s-au renăscut, şi-au schimbat dintr-odată felul de trai, după pilda chipului celui prea frumos» [23]. Cei care propovăduiesc cuvîntul dumnezeiesc al Evangheliei

---

17. Sf. Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuş*, în Filocalia, vol. IX, Trad. Introducere şi note — Pr. Prof. D. Stăniloae, Bucureşti, 1980, p. 361.

18. Clement Alexandrinul. *Scrieri alese. P. a. II-a. Stromatele*, PSB, vol. V. Trad. Pr. D. Fecioru, Bucureşti 1982, p. 13.

19. Cuviosul Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, în *Filocalia*, vol. VI. Trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Bucureşti 1977, p. 356.

20. Sf. Ioan Gură de Aur, *Op. cit.*, p, 44.

21. Jean M. R. Tillard, *Eglise d'Eglises. L'Ecclésiologie de communion*, Cogitatio fidei, vol. 143, Les Editions du Cerf, Paris, 1987, pag. 306—308.

22. G. Florovsky, *Duhul pierdut al Scripturii*, trad. drd. Ioan Ică, în M.A., nr. 3/1986, p. 21—24.

23. Nicolae Cabasila, *Despre viaţa în Hristos*, trad. T. Bodogae, Sibiu, 1946, pag. 53.

își sfințesc buzele și prin același cuvînt sfințesc pe cei care îl ascultă[24]. Pentru acest motiv prioritar, «creștinii au prețuit pe toți cei care s-au străduit să alcătuiască scrieri referitoare la credința lor mîntuitoare și la viața lor sfîntă [25]. Cei care au vestit cuvîntul mîntuirii au fost cinstiți de către credincioși ca unii ce erau slujitori ai mîntuirii.

Datorită dimensiunii soteriologice a propovăduirii cuvîntului dumnezeiesc, ea are prioritate lămurită față de preocupările și grijile față de viața pămîntească. Vestirea mesajului mîntuirii și primirea lui sînt hotărîtoare pentru fericirea vremelnică, dar și pentru destinul nostru veșnic. Sînt relevante, în acest context, cuvintele Mîntuitorului Hristos : «*Și a zis Domnul către altul : urmează-Mi. Iar el a zis : Doamne, dă-mi voie întîi să îngrop pe tatăl meu. Iar El a zis : Lasă morții să-și îngroape morții lor, iar tu mergi de vestește împărăția lui Dumnezeu*» (Luca 9, 59—60). Morții la care se referă Domnul sînt cei care nu au aflat viața împărăției.

Este important de precizat că mîntuirea depinde și de : modul în care este adresat cuvîntul mîntuitor, de chipul în care este primit și de felul cum rodește el în viața credincioșilor [26]. Toți acești trei factori : adresarea, primirea și rodirea cuvîntului contribuie la realizarea și dezvoltarea adevăratei propovăduiri bisericești.

1. Adresarea cuvîntului mîntuitor

Preoția sacramentală, în virtutea slujirii sale învățătorești, oferă «*poporului cunoștința mîntuirii*» (Luca 1, 77). Preotul vestește cuvîntul lui Dumnezeu și face acest oficiu în numele Domnului, care i-a dat mandatul de a vesti «*cu timp și fără timp*» (II Timotei 4, 2).

Proorocii, ca vorbitori în numele Domnului, înțelegînd această înaltă slujire s-au considerat slabi, ba unii au încercat chiar să se eschiveze cînd Domnul i-a chemat. De pildă Moise spunea că este gîngav (Ieșire 4, 10), alții s-au declarat nevrednici pentru această înaltă demnitate, spunînd că au «*buze spurcate*» (Isaia 6, 5) ori au motivat că sînt prea tineri (Ieremia 1, 6). Pe unii ca aceștia Dumnezeu îi încredințează că El Dumnezeul cerului și al pămîntului, *Domnul atotputernic* este *Cel care lucrează prin ei*. De aceea i-a zis lui Moise cel neîndemînatic la vorbire : «*Eu voi deschide gura ta și te voi învăța ce să grăiești*» (Ieșire 4, 12), iar preotului-prooroc Ieremia, Domnul i-a atins gura cu mîna Sa și îi spuse : «*Iată am pus cuvintele Mele în gura ta*» (Ieremia 1, 9). Profeții aveau încredințarea fermă că Domnul le descoperă mesajul și ei au menirea de a-l vesti. O asemenea certitudine exprimă și proorocul Miheia prin cuvintele : «*Ce-mi va spune Domnul, aceea voi grăi... Nu eu grăiesc ; ascultă cuvîntul Domnului*» (III Regi 22, 14 și 19). Pentru acest motiv ei își începeau cuvîntările lor prin expresii

---

24. Cf. A. IV-a aclamație din Synodikonul Ortodoxiei din 843, traducere drd. Ioan Ică, în «M.A.», nr. 7—8, 1985, p. 144.

25. I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu, *Patristica Mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*. Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara 1987, p. 14.

26. Pr. prof. dr. P. Rezuș, *Principiile ortodoxe ale propovăduirii*, în «Mitropolia Olteniei» (M.O.) nr. 1—2/1969, p. 10.

ca acestea : «*Domnul grăieşte*» sau «*Fost-a cuvîntul Domnului către mine şi a zis*» (Ieremia 2, 1).

Sf. Ap. Pavel afirma : «*Hristos grăieşte întru mine*» (II Cor. 13, 3).

Însuşi Mîntuitorul Hristos «Învăţătorul nostru suprem» [27] ne-a descoperit : «*Învăţătura Mea nu este a Mea, ci a Celui ce M-a trimis*» (In. 7, 16). Deci Logosul divin a venit în lume pentru a descoperi cuvintele Tatălui [28]. Hristos-Domnul a fost ca un ecou al Tatălui din ceruri : «*toate cîte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute*» (Ioan 15, 15). Hristos cel care era Adevărul (Ioan 14, 6) ne-a descoperit adevărul dumnezeiesc mîntuitor. Şi dacă Evangheliile cuprind mesajul Mîntuitorului adresat contemporanilor Săi, apoi cuvintele propovăduirii bisericeşti cuprind mesajul Mîntuitorului adresat asculătorilor de azi.

Ierarhia bisericească care vesteşte mesajul mîntuirii trebuie să guste «*cuvîntul cel bun al lui Dumnezeu*» (Evrei 6, 5) şi pe acesta să-l vestească pentru luminarea şi mîntuirea credincioşilor. Altfel trebuie să răsune şi în conştiinţele noastre cuvintele ameninţătoare ale Domnului: «*Vai vouă învăţătorilor de lege ! Că aţi luat cheia cunoştinţei ; voi înşivă n-aţi intrat, iar pe cei ce voiau să intre i-aţi împiedicat*» (Luca 11, 52). Avînd cuvîntul dumnezeiesc păstrat cu sfinţenie şi interpretat corect în Biserică, oferit ca pe un «odor sfînt», se cuvine să luminăm cu el minţile întunecate de păcate, să înlăturăm ceaţa neştiinţei de pe cărările vieţii creştine. Propovăduirea bisericească se cere a fi o permanentă «revelaţie a Revelaţiei» [29]. Sfîntul Duh grăind prin Sf. Ap. Petru, ne atenţionează lămurit: «*Dacă propovăduieşte cineva, cuvintele sale să fie ca ale lui Dumnezeu*» (I Petru 4, 11). Numai atunci preotul vesteşte cu «putere multă» şi înscrie pe ascultătorii predicii pe «calea mîntuirii» (F. Ap. 16, 17). În primul rînd preotul predicator trebuie să fie pătruns de adevărul vestit de Dumnezeu prin Moise despre cuvintele mîntuirii : «*acestea sînt viaţa voastră şi prin acestea veţi trăi*» (Deut. 32, 47). Pentru a se evidenţia puterea transformatoare a cuvintelor vieţii, ele au fost comparate cu «*un ciocan care sfarmă stînca*», ca un foc ce mistuie lemnele (Ieremia 23, 30 şi 5, 14).

Dar pentru ca mesajul lui Dumnezeu să fie auzit de către ascultători, el trebuie să fie însoţit de fapte. De altfel «mesajul divin este un cuvint — viaţă» [30]. Însuşi Domnul Hristos ne-a descoperit : «*Cel ce va face şi va învăţa, acela mare se va chema în împărăţia cerurilor*» (Matei 5, 19). Deci făptuirea trebuie să preceadă învăţătura, practicarea virtuţilor trebuie să premeargă predicării virtuţilor. Slujirea învăţătorească a preotului se face din faţa sfîntului altar, dar se face şi prin pilda vieţii sale [31]. De fapt, predica integrală şi adevărată este cea prin

---

27. Pr. prof. dr. C. Galeriu, *Mîntuitorul Iisus Hristos — Învăţătorul nostru suprem* în Ortodoxia nr. 1/1983, p. 34—60.

28. Marcel Jousse, *L'Antropologie du gest. La manduction de la Parole*, Edition Gallimard, vol. II Paris 1975, p. 163—164.

29. Pr. prof. dr. Ilie Moldovan, art. cit., p. 6.

30. Ibidem.

31. P.S. Episcop Dr. Vasile Coman, *Scrieri de teologie liturgică şi pastorală*, Ed. Episcopiei ort. române, Oradea 1983, p. 311. Vezi o temeinică fundamentare şi analiză profundă a problemei şi la Pr. Prof. D. Belu, *Predica prin exemplul personal* în B.O.R., nr. 5/1954, p. 560—583; Idem, *A propovădui ce înţeles are ?* în «M.A.» nr. 3—4/1959, p. 263—276.

faptă și prin cuvînt. Sfinții Părinți aduc multă lumină în acest sens. Se cuvine să se vorbească «cu sfințenie despre cele sfinte» [32]. Sf. Ap. Pavel scriind despre propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu, precizează: *«...grăim ca din curăția inimii, ca de la Dumnezeu înaintea lui Dumnezeu, în Hristos»* (II Cor. 2, 17). Nu este îngăduit nici un dezacord între fapte și cuvînt: *«De nu ai fapte să nu vorbești despre virtuți»* [33]. Mai păgubitor este a vesti pentru alții practicarea virtuților pe care nu le ai, decît a nu vorbi. Vorbind despre predica adevărată care să fie convingătoare pentru ascultători — Sf. Maxim Mărturisitorul preciza: «Cuvintele lui Dumnezeu grăite simplu numai prin rostire, nu se aud, neavînd drept glas faptele celor ce le grăiesc. Iar dacă se vestesc cu glas prin împlinirea poruncilor, demonii se mistuiesc de puterea acestui glas, iar oamenii zidesc, prin sporirea în faptele dreptății, cu rîvnă templul dumnezeiesc al inimii» [34].

Preotul predicator se cuvine să aibă cuvînt viu, duhovnicesc care poate pătrunde în inima ascultătorilor. El trebuie să predice Evanghelia Domnului prin tot ceea ce face. Întreaga viață a preotului trebuie să devină și să se arate ca un cuvînt întrupat, ca o Evanghelie a împărăției și a vieții celei adevărate. Preotul trebuie să propovăduiască cu zel apostolic învățătura adusă de Fiul lui Dumnezeu-întrupat. Sensul cuvîntului mathitevsate (Matei 28, 19) — în care Mîntuitorul încredința mandatul propovăduirii Sf. Apoștoli și urmașilor lor legitimi: arhiereii și preoții — este: învățați-i pe ascultători pînă ce îi veți face ucenici ai Mei. Iar a fi ucenic înseamnă, în egală măsură a învăța și a trăi ca și învățătorul. Preotul *«este solul Domnului și din gura lui se va cere învățătură»* (Maleahi 2, 7) și propovăduirea trebuie să fie o preocupare și o slujire permanentă în activitatea sacerdotală. Preoția propovăduiește pe *Hristos* ca *sufletele credincioșilor să fie transfigurate, ca ființele* lor să fie prefăcute în biserici vii. Prin puterea mesajului mîntuitor, ascultătorii predicii se vor preface din «vase ale necinstei» în *«pietre vii, să fiți zidiți casă duhovnicească»* (I Petru 2, 5), pentru ca să devină *«temple ale Duhului Sfînt»* (I Cor. 6, 19).

Predicatorul de azi, pentru a revitaliza viața creștină, se cuvine să preia cu înțelepciune elementele (Kerigmatic, doctrinar și exegetic) esențiale ale predicii apostolice și patristice. Aceste elemente trebuie să le omogenizeze adecvat mentalității și trebuințelor spirituale ale creștinului de azi. Propovăduirea, în sensul ei autentic, nu este o reistorisire a faptelor din iconomia mîntuirii, ci este o proclamare a Evangheliei harului într-un mod dinamic, viu și actual [35]. Iată cîțiva factori și împrejurări care au favorizat puterea și succesul deosebit al propovăduirii Sfinților Apostoli:

---

32. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvîntări despre Dumnezeu*, trad. Pr. Gh. Tilea și N. Barbu, Curtea de Argeș, 1947, p. 4.

33. Sf. Isaac Sirul, *Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvîrșirii*, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, București 1981, p. 291.

34. Răspunsuri către Talasie, în *Filocalia*, vol. 3, trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1948, p. 297.

35. Vezi Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *op. cit.*, p. 31.

— Ei au fost profund și deplin convinși de adevărul învățăturii predicate. Ei au fost martori ai Domnului (F. Ap. 2, 32) ;

— Sf. Apostoli au dovedit și au verificat adevărul propovăduit, chiar prin prețul suprem al jertfei lor ;

— Predicau adevărul plenar (II Cor. 13, 8), adevărul lui Dumnezeu, adevărul despre Hristos cel Înviat ;

— Propovăduirea Sf. Apostoli a fost întărită de Domnul prin diferite minuni (Marcu 16, 20) ;

— Sf. Apostoli comunicau un mesaj care era adevăr dumnezeiesc, veșnic și ziditor [36].

Un element important al predicii patristice este actualizarea reală a mesajului divin la credinciosul concret, dintr-un loc și timp anumit. Marii predicatori și părinți ai Bisericii s-au adresat omului real, cu toate păcatele și năzuințele sale. Predica a fost un dialog, un cuvînt-răspuns, cerut de trebuințele sufletești firești ale ascultătorilor. Altfel, cuvîntul vestit de preot este monolog lipsit de viață. Predica trebuie să fie balsam mîntuitor peste sufletele împovărate și bisturiu pentru înlăturarea cangrenei păcatului.

Predicatorul de azi trebuie să fie deplin conștient de scopul propovăduirii sale : «mîntuirea prin Hristos» [37]. Trebuie să vestim mesajul Evangheliei mîntuirii în duhul Sfinților Părinți, adică așa cum ar fi propovăduit ei această învățătură dumnezeiască în vremea noastră. Fiecare slujitor al cuvîntului mîntuirii trebuie să fie pătruns de cuvintele dumnezeiești scrise de Sf. Ap. Pavel : *«Vai mie dacă nu voi binevesti !»* (I Cor. 9, 16). Propovăduirea este o datorie esențială și covîrșitor de însemnată în activitatea celor ce au primit *«slujirea cuvîntului»* (F. Ap. 6, 4) prin Taina Hirotoniei. Dacă cel căruia i s-a încredințat sarcina de a propovădui cuvîntul va neglija să și-o îndeplinească, este osîndit, ca un ucigaș de oameni, precum este scris (Iezechiel 33, 8) [38]. Și această propovăduire trebuie să se facă în folosul credincioșilor, pentru zidirea ascultătorilor [39], și aceasta se împlinește și rodește în viața credincioșilor, dacă predica izvorăște din suflet.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, prin vestirea Bisericii, care este o lucrare teandrică, se poate pune un început bun al îndreptării ascultătorilor predicii, atunci cînd propovăduirea izvorăște din iubirea preotului și cînd predica este cu adevărat un act de cult. Cuvîntul adevărului revelat este vestit în duh liturgic, atunci cînd predica este elaborată, rostită și primită ca o rugăciune. Comunitatea creștinilor din Ierusalim s-a rugat împreună cu Sfinții Apostoli pentru întărirea lor în slujirea învățătorească : *«Doamne... dă robilor Tăi să grăiască cuvîntul Tău cu toată îndrăzneala»* (F. Ap. 4, 29).

---

36. Cf. Episcop Nicolae Macariopolski, *Puterea predicii Sf. Apostoli* în «Mitropolia Banatului», (M.B.), nr. 4—6/1969, p. 284—287.

37. Ștefan Avramides, *Mărturia evanghelică a Bisericii Ortodoxe astăzi*, recenzie Pr. Asist. N. V. Dură în Ortodoxia nr. 1/1976, p. 257.

38. Sf. Vasile cel Mare, *Regulae brevius tractatae, răspuns la* întrebarea XLV, P.G. 31, 1112.

39. Sf. Ioan Gură de Aur, *Primejdios lucru și pentru predicator și pentru ascultători este ca predicatorul să predice pe placul ascultătorilor. Folositor lucru și semn de foarte mare dreptate este să-ți osîndești propriile păcate*, P.G., 50, 656, trad. Pr. D. Fecioru, în M.A. nr. 1—3/1978, p. 60.

2. Primirea mesajului vieții

Un element deosebit de însemnat al propovăduirii cuvîntului dumnezeiesc, element ce conturează cu prisosință împlinirea predicii, este modul în care ea este receptată. Propovăduirea creștină operează cu cuvîntul lui Dumnezeu care este *«viu și lucrător și mai pătrunzător* (mai străbătător = tomóteros = penetrabilior) *decît orice sabie cu două tăișuri și pătrunde pînă la despărțirea sufletului și a duhului, dintre încheieturi și măduvă și destoinic este să judece simțirile și cugetările inimii»* (Evrei 4, 12). Dar cuvîntul cel puternic al lui Dumnezeu nu nimicește libertatea voii umane, ci solicită deschidere și acceptare din partea acesteia. Cuvîntul cel viu și lucrător își împlinește menirea sa de a deveni faptă, lucrare, doar atunci cînd ascultătorii îl primesc, altfel cuvîntul lui Dumnezeu are soarta bobului de grîu care ajungînd pe loc bătătorit nu încolțește, deși are aceeași putere de germinare ca și cel care, căzînd pe loc bun, a adus rod însutit (Matei 13, 3—8). Deci hotărîtor pentru rodirea cuvîntului este modul în care el este primit, calitatea «ogorului» unde el ajunge. Cuvîntul propovăduit trebuie să fie încununat de credința și căldura sufletului celui care îl vestește, dar și de credința și starea sau calitatea sùfletului ascultătorilor, de particularitatea «ogorului sufletesc» unde el ajunge. *«Și nouă ni s-a binevestit ca și acelora, dar cuvîntul propovăduirii nu le-a fost lor de folos, întrucît nu s-a unit cu credința pentru cei care l-au auzit»* (Evrei 4, 2). Atunci cînd cuvîntul propovăduit se unește cu credința în Hristos-Domnul formează un tot unitar și revarsă celui care le-a primit o stare de liniște, de împăcare, căci ele împărtășesc «odihna» lui Dumnezeu.

Cuvîntul lui Dumnezeu este făcut cunoscut nouă pentru a fi primit și apoi împlinit. Ascultarea cuvîntului dumnezeiesc aduce asupra celui care îl primește binecuvîntările și ajutorul lui Dumnezeu (Deuteronom 28, 2). Locuitorii cetății Ninive s-au pocăit numai după ce au primit propovăduirea lui Iona proorocul. Pentru această revărsare de binefaceri, Sf. Iacov inspirat de Duhul Sfînt îndeamnă: *«...orice om să fie grabnic să asculte* (cuvîntul adevărului n.n.) *...primiți cu blîndețe cuvîntul sădit în voi, care poate să mîntuiască sufletele voastre»* (Iacov 1, 19 și 21).

Primirea cuvîntului dumnezeiesc — prin citirea în izvoarele Revelației sau din propovăduirea Bisericii — este într-un fel o cale de împărtășire a vieții celei dumnezeiești, căci a zis Mîntuitorul: *«Cel care ascultă cuvintele Mele și crede în Cel ce M-a trimis pe Mine, are viață veșnică»* (Ioan 5, 24). Acest cuvînt este primit ca o mană cerească, ca o haină duhovnicească oferită nouă, precum glăsuia Dumnezeu către Fericitul Augustin: «Sînt hrana celor mari, crește și Mă vei mînca. Nu tu Mă vei schimba în tine, așa cum schimbi hrana trupului tău, ci tu te vei schimba în Mine»[40]. Și mărturisirea Fericitului Augustin că el a auzit aceste cuvinte «așa cum se aude în inimă»[41].

---

40. Fer. Augustin, *Confessiones-Mărturisiri*, PSB 64, trad. Prof. Dr. Docent N. Barbu, București, 1985, p. 160.
41. *Ibidem*.

Deci cuvîntul lui Dumnezeu pentru ca să fie primit în noi precum se cuvine, este nevoie de o reînnoire fundamentală a sinei noastre, proces ce începe cu renunţarea de sine şi este pecetluită această reînnoire de Duhul. Altfel vom măsura cuvîntul lui Dumnezeu după propria noastră statură, în loc să ne înălţăm noi la cuvîntul şi statura lui Hristos. Păstrarea integrităţii duhului şi a minţii Scripturii [42] este o cerinţă de bază pentru autentica primire, înţelegere şi interpretare a cuvîntului divin. Numai atunci cînd rămînem în Hristos vor rămîne integral şi cuvintele Sale în noi (Ioan 15, 7).

Între cuvîntul dumnezeiesc şi starea sufletească a credincioşilor există o relaţie de interdependenţă. Dacă cuvîntul dumnezeiesc este cel care naşte şi dezvoltă în suflet credinţa (Rom. 10, 17) şi conduce la «înnoirea minţii» (Metanoia), tot la fel de adevărat este că starea sufletească trebuie să fie adecvată pentru primirea cuvîntului lui Dumnezeu. În acest sens este edificator exemplul relatat de Sf. Ap. şi Evanghelist Ioan, cînd Domnul a vorbit despre Sine ca despre pîinea cea vie ce s-a pogorît din cer, că atunci unii dintre ucenici L-au părăsit (Ioan 6, 66), căci n-au putut primi acele cuvinte. Talia lor duhovnicească sau starea lor sufletească nu era adecvată însuşirii cuvintelor revelate. Deci starea sufletească a credinciosului este hotărîtoare în primirea învăţăturii mîntuitoare ; această stare poate genera diverse piedici sau neajunsuri. Pentru însuşirea profundă a adevărului mîntuitor este necesară o deschidere totală a ascultătorilor, care trebuie să se afle în împăcare şi în comunicare cu Dumnezeu : *«Cel care este de la Dumnezeu ascultă cuvintele lui Dumnezeu; de aceea voi nu le ascultaţi pentru că nu sînteţi ai lui Dumnezeu»* (Ioan 8, 47). Iar în rugăciunea arhierească Domnul grăia Tatălui: *«Eu le-am dat cuvîntul Tău şi lumea i-a urît, pentru că nu sînt din lume»* (Ioan 17, 14). Sfinţii Apostoli, trăind şi vestind cuvîntul lui Dumnezeu, au fost respinşi şi urîţi de «lume» — adică de cei stăpîniţi de păcate, de cei din lumea păcatului care nu au receptivitate faţă de cuvîntul lui Dumnezeu.

Credinciosul care primeşte propovăduirea «ca pe un leac» [43], cu receptivitate şi stăruinţă poate «ieşi din adîncul păcatelor în care trăieşte şi poate birui atacul patimilor, care necontenit asediază sufletul nostru» [44]. Respingerea sau neprimirea cuvîntului propovăduit — cuvînt ce are sensul de a se sălăşlui în suflete şi a da naştere la fapte ale virtuţii — va atrage mare pedeapsă asupra unor asemenea ascultători, precum ne-a revelat Hristos Învăţătorul nostru : *«mai uşor va fi Sodomei şi Gomorei, în ziua judecăţii, decît cetăţii aceleia»* (Marcu 6, 11), care nu a primit şi nu a ascultat propovăduirea Sf. Apostoli.

3. Împlinirea cuvintelor propovăduite

Ascultarea sau primirea mesajului propovăduit în Biserică nu trebuie înţeles ca un act pasiv sau indiferent, căci această primire presu-

---

42. G. Florovsky, *art. cit.*, p. 19—20.
43. Aşa primeau ucenicii Sf. Antonie cel Mare cuvintele sale. Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri. P. II-a.* PSB, vol. XVI, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Bucureşti, 1988, p. 225.
44. Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri...*, p. 53.

pune o atitudine, o activitate, un efort, deci fapte. Sf. Iacov accentuează în acest sens: «*Faceţi-vă împlinitori ai cuvîntului, nu numai ascultători ai lui, amăgindu-vă pe voi înşivă*» (Iacov 1, 22). Primirea cuvîntului mîntuirii în sensul lui plenar înseamnă exprimarea nemijlocită a conţinutului învăţăturii propovăduite prin fapte ale virtuţilor creştine. A primi cuvîntul revelat, propovăduit în Biserică «presupune o stare de spirit, o atitudine, o situare, o luare de poziţie, o mişcare sufletească, o activitate, un pas, un efort, nu aşteptare indiferentă, pasivă» [45]. Cuvîntul propovăduit şi transformat în fapte în conformitate cu voia lui Dumnezeu revarsă cerul în locaşul nostru pămîntesc, întrupează împărăţia lui Dumnezeu în această viaţă. Propovăduirea are menirea de a comunica şi a determina la experienţa împărăţiei lui Dumnezeu.

Cuvîntul lui Dumnezeu se împlineşte prin articularea sa în viaţa reală a primitorilor lui. Această inserare a cuvîntului în viaţă, rodirea în viaţă este menirea lui. «*Precum se pogoară ploaia şi zăpada din cer şi nu se mai întoarce pînă nu adapă pămîntul şi-l face de răsare şi rodeşte şi dă sămînţă semănătorului şi pîine spre mîncare, aşa va fi cuvîntul Meu* — grăia Domnul prin Isaia — *care iese din gura Mea; el nu se întoarce către Mine fără să dea rod, ci el face voia Mea şi îşi* îndeplineşte rostul lui» (55, 10—11). Domnul este Cel care şi priveghează asupra cuvîntului Său pentru ca acesta să se împlinească (Ieremia 1, 12) şi «*Cuvîntul trup s-a făcut*» (Ioan 1, 14) căci cuvîntul dumnezeiesc nu avea menirea doar de a lumina istoria, ci mai mult de a o recrea, de a o rezidi [46]. Învăţătura revelată nouă de Dumnezeu şi propovăduită de ierarhia sacramentală se cere după împlinirea ei în viaţă. Dacă este să deducem cuvîntul învăţătură din latinescul «in vita», se subliniază adevărul că învăţătura înseamnă punere în practică, articulare a adevărului în viaţă [47]. Caracterul practic, viu al cuvîntului revelat este exprimat prin expresia «a lucra adevărul» = poiein tin alétheian (Ioan 3, 21). Adevărul dumnezeiesc trebuie să fie transformat în viaţă morală. Creştinul ascultător al mesajului mîntuirii este chemat să creadă cu inima, să mărturisească cu gura, dar şi să trăiască adevărul dumnezeiesc (Matei 7, 21—27; 12, 46—50; Ioan 14, 15 şi 21; 15, 7).

Împlinirea sau rodirea cuvîntului mîntuirii în sufletul ascultătorilor conduce la acea minune a naşterii din nou. Despre o asemenea renaştere avem mărturii în Revelaţia neotestamentară: «*După voia Sa (Părintele luminilor) ne-a născut prin cuvîntul adevărului, ca să fim începătură făpturilor Lui*» (Iacov 1, 18) sau «*sîntem născuţi a doua oară, nu din sămînţă stricăcioasă, ci nestricăcioasă, prin cuvîntul lui Dumnezeu cel viu şi care rămîne în veac*» (I Petru 1, 23).

În voia noastră liberă şi în alegerea noastră stă împlinirea sau neîmplinirea cuvîntului dumnezeiesc vestit. Fericiţi sînt numiţi de Mîntu-

---

45. I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, *De la cuvînt la faptă în vremea noastră*, în vol. *Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră*, Ed. Arhiep. Sibiu 1984, p. 146.

46. Miguel Angel Moreno, *Prédication* in *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique doctrine et histoire*, fascicules LXXXII, Beauchesne, Paris 1985, col. 2055.

47. Cf. Pr. Prof. Dr. C. Galeriu, *Comunicări în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie*. Bucureşti, 1982.

itorul cei care «*ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi îl păzesc*» (Luca 11, 28); pe unii ca aceştia i-a şi numit Domnul «*Mama Mea şi fraţii Mei*» (Luca 8, 21). Iar împărăţia cerurilor o va dobîndi acela care «*face voia Tatălui Meu Celui din ceruri*» (Matei 7, 21), şi voia lui Dumnezeu este exprimată în cuvintele Sale. Fără a împlini cuvîntul propovăduirii, doar simpla lui auzire nu aduce nici un folos, ba, mai grav, aduce pagubă: «fără să ne afierosim virtuţii şi fără să smulgem din sufletul nostru fel de fel de păcate, nu numai că nu avem vreun folos, ci ne mai şi păgubim nespus de mult» [48]. Acela care «face din Evanghelia scrisă o Evanghelie trăită, L-a descoperit pe Hristos... căci Hristos este ascuns în Evanghelie» [49]. Propovăduirea bisericească în sensul ei autentic este luminarea minţii, dar şi mobilizarea inimii spre sfînta făptuire. Nesăvîrşirea faptelor bune este o defăimare a cuvîntului lui Dumnezeu (Tit 2, 5), iar mărturisirea prin propria viaţă a cuvîntului primit prin mesajul mîntuirii este un omagiu şi o jertfă bineplăcută lui Dumnezeu.

Propovăduirea eclesială — pentru a se împlini în fapte ale ascultătorilor — trebuie să fie trilogică, cuprinzînd în undele ei pe Dumnezeu, preotul predicator şi credincioşii care aud predica.

Dumnezeu este cel care grăieşte sau îşi descoperă adevărul prin arhiereul sau preotul predicator: «*Nu voi sînteţi cei care vorbiţi, ci Duhul Tatălui vostru este care grăieşte întru voi*» (Matei 10, 20) sau «*Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă*» (Luca 10, 16). Puterea autentică a cuvîntului dumnezeiesc propovăduit de «*slujitorii lui Hristos*» (I Cor. 4, 1) izvorăşte nu din cuvinte convingătoare şi meşteşugite ale înţelepciunii omeneşti, ci din «*dovada Duhului şi a puterii*» (I Cor. 2, 4). «*Cuvintele vieţii veşnice*» (Ioan 6, 68) pot fi crezute şi rodesc în viaţa credincioşilor, numai atunci cînd Duhul este primit să lucreze în ei. Hristos însuşi lucrează prin Sfîntul Duh în cei care primesc cuvintele Sale [50]. Sf. Luca mărturisind despre activitatea misionară a Sf. Pavel în Efes scria: «*Prin puterea Domnului, cuvîntul creştea şi se întărea*» (F. Ap. 19, 20), se întărea şi creştea prin adeziunea şi împlinirea lui de către ascultătorii predicii apostolice.

Lucrarea dumnezeiască în rodirea cuvintelor vieţii este factorul obiectiv, iar predicatorul şi ascultătorii predicii sînt factorii subiectivi. De aceşti doi factori subiectivi este condiţionată eficienţa propovăduirii creştine.

Arhiereul, preotul sau diaconul, în virtutea hirotoniei, devine un «*om al lui Dumnezeu*» (II Tim. 3, 17) şi trimis de Dumnezeu, «*vorbeşte cuvintele lui Dumnezeu*» (Ioan 3, 34). Pentru ca propovăduirea să rodească în viaţa credincioşilor — ascultători, este nevoie ca predicatorul să fie o personalitate religios-morală. Calitatea vieţii noastre creştine asigură credibilitatea propovăduirii şi predica «devine un cuvînt lucrător prin aceea că ea actualizează conţinutul credinţei cu

48. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XV-a la Facere*, Scrieri I..., p. 174.

49. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Suta a doua a capetelor gnostice*. «*Filocalia*» vol. II, Trad. D. Stăniloe, Sibiu, 1947, p. 180; Petru Damaschin, *Învăţături duhovniceşti*, «*Filocalia*», vol. V, Bucureşti 1976, p. 92—93.

50. Pr. Prof. D. Stăniloe, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Bucureşti 1978, p 54—55.

noua sa inteligibilitate» [51]. Dar pentru aceasta, predicatorul trebuie să fie bine pregătit şi să propovăduiască prin întreaga sa făptură şi viaţă. El trebuie să se adreseze cu predica sa credincioşilor reali, răspunzîndu-le la frămîntările şi nevoile lor, să adreseze predici legate de viaţa reală a celor care primesc cuvîntul propovăduirii. Predicatorul vestind cuvîntul' lui Dumnezeu trebuie să creeze convingeri şi să inspire ascultare faţă de el, dar aceasta o poate numai în măsura în care el însuşi se implică şi participă la mărturia lui Hristos. Predicatorul este cel dintîi care trebuie nu doar să cunoască mesajul mîntuirii, ci să-şi asimileze sau să-şi insereze în propria sa fiinţă şi viaţă «Evanghelia lui Dumnezeu», încît aceasta să devină şi pentru el, ca şi pentru Sf. Ap. Pavel «*Evanghelia mea*» (Rom. 2, 13). Ierarhia bisericească propovăduitoare trebuie să acorde însemnătatea cuvenită vestirii mesajului mîntuirii, căci această slujbă este definitorie şi hotărîtoare în viaţa noastră sacerdotală. În acest sens, exemplul şi cuvintele inspirate ale Sf. Ap. Pavel ne pot sta drept pildă: «*Nu pun nici un preţ pe viaţa mea, numai să împlinesc calea mea şi slujba mea pe care am luaţ-o de la Domnul Iisus, de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu*» (F. Ap. 20, 24). În acest mod vom înţelege limpede că propovăduirea solicită integral şi plenar viaţa predicatorului, care trebuie să fie el mai întîi lumină şi viaţă curată ca să poată apoi lumina şi povăţui pe calea virtuţilor pe ascultătorii predicilor sale.

Al doilea factor subiectiv care contribuie hotărîtor la rodirea cuvîntului propovăduit îl constituie **ascultătorii predicii.** Potrivit pildei semănătorului, sămînţa a fost aceeaşi, adică cuvîntul lui Dumnezeu; semănătorul a fost acelaşi, dar cu toate acestea rodirea seminţei a fost atît de diferită. Aceasta din pricina terenului, a locului în care a ajuns sămînţa: lîngă drum, pe piatră şi în mijlocul spinilor (Luca 8, 5—8); trei locuri nepotrivite pentru rodirea şi dezvoltarea firească a seminţei. Chiar seminţele care au căzut pe pămînt bun au adus rod diferit, una o sută, alta 60 şi alta 30. Dar aceştia din urmă «*pămîntul cel bun*» sînt ascultătorii, primitorii şi împlinitorii cuvîntului lui Dumnezeu (Matei 13, 23). Din această pildă reiese clar importanţa deosebită a ogorului sufletesc în care ajunge sămînţa — cuvînt. În primul rînd, pentru ca predica să rodească se cuvine ca ascultătorii să fie receptivi, deschişi sufleteşte şi conştienţi că acest cuvînt îi poate zidi duhovniceşte (F. Ap. 20, 32). Cuvîntul dumnezeiesc vestit în propovăduirea bisericească trebuie să fie primit cu interes, ca o hrană pentru suflet, ca nişte medicamente tămăduitoare ale bolilor sufleteşti. Ascultătorii care nu se hrănesc spre creştere duhovnicească cu adevărurile vieţii, ci le ascultă din curiozitate sau pentru delectare, sînt mustraţi de Dumnezeu prin cuvintele proorocului Iezechiel (33, 31—32). Aceştia sînt din cele trei categorii negative ale pildei semănătorului, căci primesc doar superficial mesajul sacru, nu aud şi nu se străduiesc să vadă înţelesul său profund, înţeles ce vine de la Dumnezeu, şi nu împlinesc cuvîntul.

Credinţa autentică şi luminată în Hristos — Fiul lui Dumnezeu întrupat este condiţie şi mediu sine qua non pentru rodirea cuvîntului

51. Miguel Angel Moreno, *art. cit.*, col. 2060.

dumnezeiesc sălăşluit în sufletul nostru. Propovăduirea, ca şi împlinirea cuvîntului mîntuirii sînt direct proporţionale cu credinţa celui care vesteşte sau împlineşte predica. Mîntuitorul mustra pe unii dintre ascultătorii cuvîntului Său : «*Şi cuvîntul Lui nu sălăşluieşte în voi, pentru că voi nu credeţi în Cel pe care L-a trimis Acela*» (Ioan 5, 38). Între propovăduirea Bisericii şi credinţă există un raport de interacţiune şi reciprocitate. Prin propovăduire, se naşte credinţa [52], iar credinţa ajută cuvîntul divin să se întrupeze în fapte. Predica este chemată să lumineze credinţa, să fie vie şi lucrătoare, să dimensioneze viaţa noastră de fiecare zi. «Ne sînt părinţi cei care ne-au învăţat credinţa». Prin predică se face lucrătoare credinţa şi în acest sens ştiinţa predicării este într-un fel o lucrare îngerească şi aducătoare de folos [53].

Conchidem rîndurile de faţă cu următoarele precizări referitoare la însemnătatea propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu, în vederea realizării mîntuirii credincioşilor :

Propovăduirea mesajului mîntuirii adus nouă de Hristos este o misune permanentă şi susţinută a Bisericii. Vestirea Evangheliei împărăţiei durează pînă la a doua venire a Mîntuitorului. Al patrulea semn eshatologic este predica misionară (Apoc. 19, 11 şi 13) «ho lógos tou Theou» = «cuvîntul lui Dumnezeu», care poartă cunună de biruinţă.

Preoţia sacramentală are continua şi importanta îndatorire de a predica cuvîntul lui Dumnezeu, de a împărtăşi ascultătorilor mesajul mîntuirii care nu va rămîne fără roade (Isaia 55, 10—11), căci mesajul şi puterea cuvîntului vin de la Dumnezeu şi Dumnezeu este cel care lucrează (I Tes. 2, 13). Slujirea preoţească împlineşte lucrarea predicatorială ca o jertfă bineplăcută înaintea lui Dumnezeu şi folositoare credincioşilor.

Predicatorul trebuie să fie pătruns de harul dumnezeiesc, să fie un om duhovnicesc care lucrează cu iubire la mîntuirea semenilor, căci la această slujbă este «*împreună lucrător cu Dumnezeu*» (I Cor. 3, 9), fiind sensibil la marea responsabilitate a vestirii adevărului mîntuitor (I Cor. 9, 16).

Însemnătatea şi necesitatea propovăduirii în lucrarea de mîntuire a credinciosului se deduce din :

— *importanţa cunoaşterii lui Dumnezeu, pentru mîntuire,* cunoaştere ce vine din propovăduire şi înseamnă «*viaţă veşnică*» (Ioan 17, 3) ;

— *necesitatea credinţei pentru obţinerea mîntuirii noastre,* credinţă ce se naşte şi se cultivă prin cuvîntul mîntuirii vestit cu stăruinţă ;

— *valoarea faptelor bune pntru realizarea mîntuirii personale a credinciosului,* fapte ce se săvîrşesc în urma îndemnului venit prin propovăduire.

Prin mijlocirea propovăduirii bisericeşti se înmulţeşte credinţa, iubirea şi «*cunoaşterea de Dumnezeu*» (Osea 4, 2). Propovăduirea ajută pe credincioşi să fie conştienţi de existenţa şi lucrarea harului mîntuitor împărtăşit nouă în Biserică prin Sfintele Taine.

Pr. asist. NICOLAE DURA
Institutul teologic universitar Sibiu

52. Vezi Pr. Prof. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 317 u.
53. Clement Alexandrinul, *op. cit.*, p. 11 u.

CÎNTAREA ÎN COMUN, MIJLOC DE SUSȚINERE ȘI APĂRARE A DREPTEI CREDINȚE

Se știe că nu a existat popor în lume care să nu fi avut muzică și să nu fi practicat cîntarea. Sentimentul frumosului s-a manifestat dintotdeauna prin muzică — ca și prin celelalte arte —, potrivit cu locul, timpul și specificul fiecărui popor.

Muzica are putere emoțională, fiind socotită ca un tezaur prețios al simțirii și gîndirii ființei umane. Ea se impune ca o forță psihologică și intelectuală prin valoarea intrinsecă pe care o are. De aceea, popoarele din cele mai îndepărtate timpuri, cu o cultură înaintată, atribuiau muzicii un mare rol instructiv și educativ, înscriind-o printre științele cele mai înaintate și folositoare. Astfel, după Platon: «*Muzica este o lege morală. Ea dă suflet universului, aripi gîndirii, avînt imaginației, înălțînd spre tot ceea ce este bun, drept și frumos. Are o formă nevăzută, dar uimitoare, veșnică*» [1].

În vechime, grecii au cultivat muzica nu numai pentru formarea auzului și a vocii, ci mai ales pentru dezvoltarea sentimentului a tot ceea ce este frumos și folositor. Plutarh afirma că «*Muzica nu este dată omenirii pentru gîdilarea urechii, ci pentru a aduce ordine în sufletul nostru*». Aceasta, deoarece vechii greci considerau că muzica este de esență divină și singurul mijloc prin care se putea face legătura cu zeii. Mulți gînditori din antichitatea greacă considerau muzica — expresie a proporțiilor cosmice — și muzică — modelatoare a sufletului: «...întregul univers produce o muzică a sferelor, o simfonie pe care noi n-o auzim tocmai pentru că răsună continuu, așa cum nu vedem, nu sesizăm mișcarea pămîntului... ea are cea mai mare putere etică, purificatoare de suflete» [2].

Conceptul de muzică a sferelor, cu profunde semnificații omenești și cu reverberațiile ei în întreaga cultură grecească, a avut o influență considerabilă asupra dezvoltării gîndirii grecești și europene; ca orice artă, muzica era socotită o imitație a cărui model se află în armonia corpurilor cerești. De altfel, mai toate popoarele antice, în legendele și mitologiile lor, vorbesc despre originea divină a muzicii. Toate aceste popoare îi atribuiau o putere tainică, fapt pentru care muzica a fost folosită de ele mai mult pentru utilul decît pentru frumosul ei.

Evreii, popor monoteist, au cultivat, de asemenea, muzica închinată lui Iehova, muzica religioasă a templului și sinagogilor.

Puterea de influențare a muzicii, valoarea și frumusețea ei a continuat să constituie o preocupare majoră și în rîndul gînditorilor din epoca modernă. Romain Rolland afirmă că «Muzica este cîntecul secolelor, floarea istoriei, care cîntă bucuria și durerea umanității». Tot astfel H. Malherbe spune că: «Mai bine decît celelalte expresii de artă, muzica răspîndește astăzi pînă-n lungi depărtări, cultura și idealul po-

---

1. Dumitru David, *Cîntarea în prețuirea cugetării*, Tipografia cărților bisericești, București, 1939, p. 11.

2. Ella Istraty, Dan Smîntînescu, *Convorbiri cu Dimitrie Cuclin*. Studiu introductiv de Alexandru Tănase, Editura Muzicală, București, 1985, p. 7.

poarelor... Ea se propagă de la un punct la altul al spaţiului cu viteza luminii» [3].

În concepţia creştină, prin darul cîntării, omul se aseamănă cu îngerii şi cu sfinţii care aduc neîncetat slavă lui Dumnezeu (Isaia, VI, 2—3 ; Luca, II, 13—14). E firesc deci ca în Cultul creştin, cîntarea să fi ocupat, încă de la început, un loc important. Mai ales Cultul ortodox foloseşte un bogat şi variat volum de cîntări, unele de origine biblică, iar altele alcătuite de diferiţi melozi şi imnografi creştini.

Cîntarea îndulceşte cuvintele de rugăciune şi de slăvire ale credincioşilor şi deci şi inima celor ce o folosesc. Prin cîntare, executantul sau interpretul trezeşte în sine o relaţie afectuoasă cu ceea ce formează obiectul ei, mai bine-zis, cîntarea îl pune într-o relaţie totală prin fiinţa întreagă cu ceea ce a cîntat ; numai prin această relaţie totală a fiinţei care cîntă, se descoperă, se pune în evidenţă fiinţa întreagă a conţinutului cîntat, cu toată valoarea lui. Cu alte cuvinte, în această relaţie afectivă, conţinutul cîntării e şi trăit sau experiat, sau se intră într-o unire cu el, cum nu se întîmplă în încercarea de a-l defini sau preciza numai cu raţiunea şi de a-l exprima prin noţiunea ce şi-o face aceasta despre el. De aceea, cîntarea este modelul cel mai propriu de a vorbi despre sau lui Dumnezeu, ca despre şi Celui cu neputinţă de cuprins în noţiuni precise, limitate, şi exprimat în cuvinte corespunzătoare acestor noţiuni. Dar ea este şi modul cel mai propriu de a mulţumi din toată inima lui Dumnezeu, de a-L lăuda şi de a I ne închina. Prin cîntare spunem mai mult decît putem exprima prin indiferent care cuvinte. Prin ea dăm un coeficient nemărginit admiraţiei măreţiei Lui, bunătăţii Lui care întrece cuvintele noastre simplu rostite, exprimăm inexprimabilul, apofaticul, dar şi mulţumirea neţărmurită faţă de El, pe care nu o putem exprima prin simple cuvinte [4].

De aceea, în toate religiile, credincioşii se folosesc de cîntare pentru a lăuda divinitatea, pentru a-i mulţumi, pentru a expune în mod cît mai simţit, mai înduioşător, lauda, mulţumirea şi cererile, cum nu o pot face prin cuvintele simplu rostite.

Aşa au făcut şi creştinii din epoca primară, urmînd exemplul evreilor şi cîntînd psalmii acelora, pentru că se adresau lui Dumnezeu, care a trimis pe Fiul Său făgăduit prin prooroci, dar apoi, adăugînd şi cîntările lor proprii, adresate Fiului întrupat şi lăudînd pe Tatăl pentru trimiterea Lui şi a Duhului Sfînt, prin care Fiul vine în inimile lor. Înainte de a se constitui ca comunitate unită pe un plan superior cu Dumnezeu, Apostolii au cîntat împreună cu Iisus imne de laudă chiar în afara templului, cum au făcut la Cina cea de Taină, înainte de a pleca la Muntele Măslinilor (Matei, XXVI, 30 ; Marcu, XIV, 26). După ce s-au constituit ca Biserică proprie, creştinii sînt îndemnaţi astfel de Sf. Apostol Pavel : «Umpleţi-vă de Duhul, vorbind între voi în psalmi, în imne (laude) şi în cîntări duhovniceşti» (Efes. V, 18, 20). Cu alt prilej, adresîndu-se colosenilor, acelaşi Apostol pune în evidenţă trebu-

---

3. Conf. Nicolae Lungu, *Cîntarea în comun ca mijloc de lămurire a dreptei credinţe*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 11—12, p. 891.

4. Preot prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 1986, p. 421.

inţa ca prin cîntările lor să se umple de cumineţenie, de înţelepciune, pe care le pot dobîndi «în numele lui Hristos şi mulţumind prin El lui Dumnezeu şi Tatăl» (Col. III, 16). De aceea cîntarea adresată lui Dumnezeu nu se dispensează de cuvinte, însă prin mlădierea lor efectivă descoperă şi trăiesc sensurile mai adînci şi mai iubitoare ale lucrării lui Dumnezeu, arătînd totodată şi o mulţumire mai adîncă faţă de Dumnezeu pentru faptele săvîrşite pentru noi. Acesta este şi motivul pentru care Biserica Ortodoxă a evitat să introducă muzica instrumentală în cult, deoarece ea produce nişte sentimente care nu exprimă conştiinţa clară a lui Dumnezeu, despre care se ştie în mod limpede că e Persoană sau Treime de Persoane, nici faptele ce le-a săvîrşit, deci nici o afecţiune personală directă a credinciosului. Melodia instrumentelor poate scufunda pe credincioşi în simţirea vagă a unui adînc ce nu poate lua la cunoştinţă în mod conştient lauda, mulţumirea, cererea noastră, pentru fapte pe care poate nici nu le-a săvîrşit şi nici nu le poate săvîrşi.

Biserica Ortodoxă, lăudînd pe Dumnezeu cel în Treime, laudă faptele lui Hristos, Care, aşa cum le-a săvîrşit în istorie, le poate săvîrşi şi în continuare, sau, aşa cum a venit în istorie aproape de noi, rămîne în continuare aproape de noi.

Cîntarea serveşte astfel întăririi în adevărurile credinţei tocmai întrucît le face, ca adevăruri despre persoanele şi faptele iubitoare ale lui Dumnezeu, trăite de inimă, scumpe inimii. Dar tocmai faptul că prin cîntare sufletul se întăreşte şi mai adînc în credinţă şi în dragostea lui Dumnezeu, umplîndu-se de dulceaţa acestor simţiri, face ca convingerea lui să se comunice şi altor suflete sau îi face pe cei ce o mărturisesc împreună în cîntare să se unească şi mai mult în mărturisirea ei în planul mai adînc al inimii. În felul acesta cîntarea este un factor de întărire a comunităţii credincioase şi de aceea se cere să se facă, de preferinţă, în comun. Dar chiar iubirea comună de Dumnezeu îi face pe credincioşi să se unească în cîntarea despre Dumnezeu. Unitatea gîndirii iubitoare la Dumnezeu produce cîntarea comună, iar emoţia cîntării comune întăreşte unitatea gîndirii la El. De aceea, Fericitul Augustin, asistînd într-o vreme la cîntarea comună susţinută de Sf. Ambrozie, episcopul Milanului, în biserica lui, episod care a contribuit în mare măsură la convertirea lui, zice : «De cîte ori n-am plîns la imnele şi cîntările tale, profund mişcat de glasurile credincioşilor tăi, care sunau pînă departe ! Ele pătrundeau în urechile mele şi, odată cu ele, adevărul lor în inima mea. Mă cuprindea un sentiment de evlavie, îmi picurau lacrimi, mă simţeam împăcat» (Confesiuni, IX, 6, 7 ; comp. şi X, 33) [5].

Sf. Vasile cel Mare întemeiază în alt mod necesitatea cîntării pentru conţinuturile credinţei şi ale întăririi în virtuţi : «Deoarece Duhul Sfînt a cunoscut neamul omenesc ca greu de condus spre virtute, ...a amestecat plăcerea cîntării în dogme, ca prin plăcerea şi dulceaţa auzului să primim fără să ne dăm seama folosul cuvintelor, cum fac unii doctori înţelepţi care, dînd unor bolnavi să bea medicamente foarte

5. Pr. prof. Ene Braniște, *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, în rev. «Studii teologice», 1—2/1954, p. 24.

amare, ung buzele paharului de multe ori cu miere» (Omilie la Ps. I; P.G. 29, col. 212 C). În alt loc zice: «Cîntarea dă strălucire sărbătorilor, produce întristarea cea după Dumnezeu, căci cîntarea e lucrul îngerilor, e vieţuire cerească, tămîie duhovnicească». Este o invenţie înţeleaptă a Dascălului (Dumnezeu) care a meşteşugit ca în acelaşi timp să cîntăm şi să învăţăm cele de folos. Prin ea se întipăresc mai bine în suflete învăţăturile. «În psalmii cîntaţi găseşti teologia desăvîrşită; mai înainte vestirea lui Hristos în timp, ameninţarea judecăţii, nădejdea învierii, frica de chinuri, făgăduinţele slavei, descoperirea tainelor» (Ibidem, col. 213 B).

Pentru ca această cîntare comună să producă o mai mare apropiere a tuturor sufletelor la adevărurile mîntuitoare ale credinţei, acestea sînt rostite mai întîi în mod clar de preot. Apoi, întrucît în Liturghie, credincioşii nu afirmă numai credinţa lor în Sf. Treime şi în faptele mîntuitoare ale Domnului Hristos, ci şi trăiesc săvîrşirea lor în prezent, sau pe Mîntuitorul ca Învăţător ce învaţă acum, şi ca Arhiereu deosebit de ei ce Se aduce jertfă pentru ei, în preot văd şi pe cel prin care Domnul Hristos săvîrşeşte tainic aceste fapte din nou pentru ei. De aceea, cîntarea credincioşilor în Biserica Ortodoxă are rostul să mărturisească credinţa nu numai faţă de ceea ce s-a săvîrşit odinioară de Mîntuitorul, ci şi faţă de ceea ce se săvîrşeşte acum de El prin preot. Sfîntul Apostol Pavel îndeamnă pe creştini prin cuvintele: «Iar Dumnezeul răbdării şi al mîngîierii să vă dea vouă să gîndiţi la fel unii cu alţii, potrivit lui Hristos, pentru ca toţi laolaltă şi cu o singură gură să lăudaţi pe Dumnezeu şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos» (Rom. XV, 5—6). Slăvirea cu o gură nu se poate face decît în cîntare. Căci în vorbire nu pot grăi toţi cei adunaţi deodată. În această slăvire «cu o împreună-simţire» şi cu o gură nu se anulează persoana, ci ele constituie o simfonie prin intercomunicare. Cîntînd toţi în fond acelaşi conţinut şi comunicîndu-şi-l, se întăreşte fiecare din puterea tuturor în gîndirea comună cu ceilalţi, în credinţa comună, dar şi în dragostea comună faţă de Acelaşi Dumnezeu. Căci El însuşi produce în toţi aceeaşi simţire a credinţei şi dragostei şi deci aceeaşi pornire de a-L lăuda cu gurile lor unite, ca printr-o singură gură, care din contribuţia tuturor capătă o tărie de mărturisire ce devine a fiecăruia sau sporeşte tăria fiecăruia. Faptul că acest text al Sfîntului Apostol Pavel se află pînă azi în Liturghie aproape în aceeaşi formă arată că această slăvire a lui Dumnezeu «cu o inimă şi cu o gură» s-a continuat în mod neîntrerupt în Biserică, constituind un mijloc de păstrare a unităţii de credinţă a ei. Rezultă deci că nu se poate vorbi de emoţia iubirii faţă de Dumnezeu produsă de cîntare, fără să se vorbească de importanţa cîntării comune.

Despre cîntarea în comun a creştinilor din epoca primară, ca şi de mai tîrziu, avem numeroase argumente atît din Sf. Scriptură a Noului Testament, cît şi din Sf. Tradiţie, adică din operele Sfinţilor Părinţi, precum şi alte numeroase documente scrise [6].

De la începutul secolului III, cîntarea în comun a fost folosită în activitatea misionară a Bisericii ca armă de luptă împotriva ereziilor

---

6. *Ibidem.*

și ca mijloc de exprimare, de întărire și de apărare a doctrinei ortodoxe. Mai toți ereziarhii au căutat să strecoare și să popularizeze, în rîndul credincioșilor, învățăturile lor greșite, îndeosebi pe calea imnelor destinate să fie cîntate în cadrul adunărilor de cult. Așa au procedat gnosticii Marcion și Valentin la Roma în secolul II, Bardesan și Ampnius în Siria secolelor II—III, antitrinitarianul Pavel de Samosata în secolul III, Arie la Alexandria în secolul IV și partizanii lui de diferite nuanțe din Apus.

La rîndul ei, Biserica creștină din epoca primară a răspuns prin aceleași mijloace compunînd alte imne cu conținut ortodox, care exprimau și susțineau dreapta credință și care se cîntau în biserici la privegheri, sau în procesiuni religioase, pe aceleași melodii ca și cele eretice. Așa a procedat Sf. Efrem Sirul la Edesa pentru contracararea efectului imnelor lui Bardesan, Amonius și Manes (Sozomen, Istoria bisericească, III, 16) [7], Sf. Ioan Gură de Aur, la Constantinopol împotriva arienilor, călugării Flavian și Diodor la Antiohia și Sf. Ambrozie, episcopul Milanului.

Pe la începutul secolului IV, Eusebiu, episcopul Cezareei Palestinei, afirmă în termeni categorici universalitatea cîntării în comun a credincioșilor în bisericile creștine de pretutindeni: «Îndemnul de a cînta psalmi în numele Domnului e observat pretutindeni... nu numai la greci, ci și la barbari... În toată Biserica popoarele lui Hristos, recrutate din toate neamurile, cîntă cu glas imne și psalmi unui Dumnezeu, vestit de Prooroci, încît glasurile celor ce psalmodiază se aud pînă afară» (P.G. XXIII, col. 658).

Începînd cu același secol, odată cu apariția imnelor noi, doctrinare, se inaugurează un nou mod de cîntare în comun: cea *antifonică* sau *alternativă*, cînd credincioșii erau împărțiți în două grupe și cîntau la unison, alternativ.

Pe la mijlocul secolului IV se practicau ambele moduri de cîntare în comun — responsorială și antifonică —, fiind întrebuințate după nevoie, în aceeași biserică și la aceeași slujbă. Despre aceasta ne relatează Sf. Vasile cel Mare, care răspunzînd unor obiecții asupra felului cum era organizată cîntarea religioasă în bisericile din eparhia lui, Cezareea Capadochiei, afirmă că această organizare este aceeași în toate bisericile de atunci: credincioșii se scoală din noapte și merg în locașul de rugăciune. După ce s-au rugat trec la psalmodie. Uneori ei se împart în două cete sau grupe care cîntă alternativ; alteori lasă pe un solist (cîntăreț) să cînte și toți ceilalți îi răspund, iar după ce au petrecut astfel noaptea cu diferite psalmodii, ei intonează laolaltă, ca dintr-o gură și o inimă, psalmul mărturisirii (Ps. XCI: «Bine este a ne mărturisi Domnului, a vesti dimineața mila Ta și adevărul Tău în toată noaptea»). Dacă acesta este motivul pentru care vreți să vă despărțiți de mine — continua Sf. Vasile — atunci trebuie să o rupeți și cu credincioșii din Egipt, cu cei din cele două Libii, cu cei din Tebaida și din Palestina, cu fenicienii, sirienii și arabii, cu cei care locuiesc pe malu-

7. *Ibidem*, p. 21.

rile Eufratului, într-un cuvînt, cu toţi cărora le plac veghile sfinte, rugăciunea şi cîntarea în comun» [8].

Argumentul cel mai puternic în favoarea participării credincioşilor la cîntarea bisericească ni-l dă *cultul însuşi, şi în deosebi Liturghia,* cel dintîi şi cel mai preţios monument al Sf. Tradiţii şi al vieţii religioase creştine. Structura Sf. Liturghii presupune şi reclamă prezenţa şi participarea activă a comunităţii la săvîrşirea ei. Formulele de răspunsuri şi de dialog între liturghisitori şi credincioşi, precum şi forma plurală a mai tuturor rugăciunilor, şi mai ales a ecteniilor, au fost concepute şi instituite în vederea participării efective a credincioşilor la desfăşurarea acţiunii liturgice.

Şi în părţile noastre, cîntarea în comun a credincioşilor a cunoscut vremuri de mare înflorire către sfîrşitul secolului IV şi începutul secolului V. Informaţiile în această privinţă se găsesc în unul dintre primele tratate asupra muzicii creştine, intitulat «De psalmodiae bono» = despre folosul cîntării, al cărui autor este Sf. Niceta, episcop de Remesiana, considerat — după ultimele cercetări [9] — drept Apostol al strămoşilor noştri.

Vorbind despre calităţile cîntării bisericeşti [10], Sf. Niceta aminteşte următoarele :

a. *Cîntarea făcută din inimă curată.* O asemenea cîntare nu este şi nu trebuie să fie complicată, ea n-are nevoie de rafinament artistic, ci prima calitate a ei este să pornească din inimă, dintr-o inimă încălzită şi curăţită de focul sacru al lui Dumnezeu. A cînta cu inima curată înseamnă a te desprinde de toate gîndurile pătimaşe, de toate preocupările, a-ţi concentra atenţia numai către sensul cuvintelor rostite.

b. *Acordul dintre cuget şi cîntare.* Se recomandă să nu se cînte numai cu duhul, adică cu sunetul vocii (glasul), ci şi cu mintea şi să cugetăm ceea ce cîntăm, ca nu cumva mintea fiind robită de cuvinte şi cugetări străine să lucreze fără nici un folos. Credincioşii care cîntă trebuie să fie însufleţiţi de o mare evlavie. La fel ca rugăciunea, cîntarea în comun trebuie să fie expresia credinţei adunării şi un îndemn fierbinte la iubirea aproapelui. Pe scurt, cîntarea trebuie să corespundă evlaviei simple, aşa fel ca cel ce cîntă să aibă continuu gîndul la textul cîntării, exprimînd astfel adevăratul duh creştin din el.

c. *Evitarea afectărilor teatrale.* Insistînd în mod deosebit asupra adevăratei cîntări, ce e în armonie cu religia, cu dogma ei, Sf. Niceta critică aspru pe cei ce se manifestă — preoţi, diaconi şi credincioşi — în timpul sfintelor slujbe, ca tragedienii pe scenă. Problema contaminării cîntării religioase, adică a influenţei muzicii laice, în special cea de

---

8. *Epistola CCVII, 3, către clericii din Neo-Cezareea,* Migne, P.G. XXXII, col. 761—764.

9. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea părinţilor şi scriitorilor bisericeşti originari din Dacia şi Scythia Minor.* Curs dactilografiat, p. 6—20; Prof. G. Breazul, *Istoria muzicii româneşti,* Tipografia litografia învăţămîntului, Bucureşti, 1956, pp. 43—47, 52—54.

10. Magistrand Ştefan C. Alexe, *Foloasele cîntării bisericeşti în comun după Sf. Niceta de Remesiana,* în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 1—2, p. 176.

scenă, asupra unora din slujitorii Sfintei Biserici, care împrumută formule din opere sau cîntă în stilul și atmosfera scenei, nu și-a pierdut actualitatea. Melodia este haina de sărbătoare a ideilor religios-morale și dogmatice cuprinse în text. Trebuie deci ca această melodie să fie adecvată textului.

Influența muzicii de teatru asupra unor slujitori și credincioși a dăinuit veacuri în șir și ea a amenințat serios cîntarea tradițională a Bisericii, trebuind să se ia chiar măsuri în această privină la unele sinoade, cum a fost la sinodul VI ecumenic, hotărînd prin canonul 75 ca «Cei ce vin în biserici spre a cînta, voim să nu se folosească nici de strigăte excesive, silind și firea spre răcire, nici să rostească ceva din cele ce nu se potrivesc și nu sînt proprii bisericii ; ci cu multă luare aminte și cu umilință să se aducă cîntări de laudă lui Dumnezeu, celui ce vede cele ascunse». Melodia nu are aceeași importanță ca textul. Prin text se răspîndește Evanghelia lui Dumnezeu. Melodia nu este decît un mijloc, de bună seamă, de mare utilitate, de a ușura propagarea și înțelegerea textului liturgic. Sf. Ioan Gură de Aur spune că David nu cînta psalmii săi pentru a produce plăcere și desfătare urechilor noastre, ci pentru a bucura sufletul și pentru a-i fi folositor.

d. *Cîntarea trebuie să fie comună, omofonă și uniformă.* Una dintre condițiile esențiale ale cîntării în Biserică este ca toți credincioșii să-și integreze vocile în ansamblu. Sf. Niceta este pentru o cîntare a tuturor credincioșilor, fără deosebire de sex, vîrstă sau condiție socială. Această cîntare trebuie să fie executată omofonic și să fie uniformă.

După ce enumeră calitățile cîntării bisericești, stăruind asupra cîntării în comun, omofone și uniforme, același Sf. Părinte vorbește și despre *foloasele cîntării în comun.* Psalmii au fost totdeauna cinstiți și cîntați în Biserica noastră deoarece ei răspund unei întregi game de stări sufletești ale omului. Cîntarea lor în comun are darul de a face să dispară toate deosebirile dintre oameni și să-i unească într-un singur mănunchi, înfrățindu-i. Ce nu vei găsi în Psalmi, întreabă Sf. Niceta, care să nu fie spre folos, spre întărire, spre mîngîierea neamului omenesc de orice stare socială, sex sau vîrstă? În ei se află hrana pruncului, lauda copilului, dreptarul adolescentului (Ps. CXVIII, 9) și al tînărului, exemplu de rugăciune pentru bătrîni. Femeia învață buna cuviință. Orfanii găsesc pe tatăl, văduvele pe judecător (ocrotitor), săracii pe apărător, străinii pe paznic. Regii și judecătorii ascultă de cine să se teamă. Psalmul mîngîie pe cel întristat, potolește pe cel prea vesel, îmblînzește pe cel mînios, dă curaj celui sărac, iar pe omul bogat îl mustră ca să se cunoască pe sine. În general, psalmul împarte medicamente potrivite tuturor celor ce suferă, nu disprețuiește pe cel păcătos, ci-i aduce remediul printr-o pocăință născătoare de lacrimi [11].

Cîntarea de obște în Biserică este un factor hotărîtor pentru menținerea unității credincioșilor. Sf. Vasile cel Mare relevă puterea cîntării de a liniști sufletele, de a potoli gîndurile frutunoase și tulburătoare, de a le da odihnă și pace : «Cine oare mai poate fi socotit vrăjmaș al altuia, atunci cînd își unește glasul la un loc cu el, pentru a da

---

11. *Ibidem*, p. 179.

laolaltă laudă lui Dumnezeu? Psalmodia aduce cu sine tot ce poate fi mai bun: iubirea, făcînd din tovărășia laolaltă a glasului un fel de trăsură de unire între oameni, adunînd poporul laolaltă într-un singur glas de cor».

Din cele prezentate și din multe alte confirmări scrise ale Istoriei Bisericii Creștine, se vede clar folosirea cîntării în comun în Biserică, în toate timpurile și mai ales în primele secole ale creștinismului. Cîntarea în comun nu este, deci, o inovație cu caracter neoprotestant — cum din eroare s-a afirmat și poate se mai crede și în prezent —, ci, dimpotrivă, ea este o revenire la tradiția Bisericii secolelor primare, tradiție care n-a încetat niciodată de a fi păstrată, deși vicisitudinile istoriei au slăbit-o în diferite împrejurări.

Am arătat marea prețuire acordată de Sfinții Părinți cîntării în comun, folosind-o ca cel mai important mijloc de menținere și apărare a dreptei credințe. Istoria Bisericii este mărturie că, alături de predică și de multe ori mai mult chiar decît ea, cîntarea în comun a fost mijlocul cel mai eficace de stăvilire a învățăturilor greșite ale ereticilor din primele secole ale Creștinismului și chiar mai tîrziu [12].

Lupta de apărare a Bisericii primare, dusă împotriva învățăturilor greșite propagate de către reprezentanții diferitelor erezii, este necesară să se continue și în epoca noastră deoarece denominațiunile și sectele creștine desfășoară o activitate predilectă legată de sporirea numărului membrilor lor, recrutați din rîndul credincioșilor noștri ortodocși. S-a constatat că unul din principalele motive care contribuie la acest proces de trecere la neoprotestanți îl constituie lipsa participării mai active a credincioșilor ortodocși la viața cultică.

Dacă din punct de vedere soteriologic, denominațiunile și sectele creștine pun accentul pe mîntuirea personală, propovăduind subiectivismul religios, cînd este vorba de cult, ele pun accentul pe manifestarea în comun, ori aceasta o realizează prin cîntarea în comun.

La propaganda pe care unele secte au desfășurat-o în țara noastră, mai ales după primul război mondial, începînd din anul 1920, Biserica Ortodoxă Română a răspuns printr-o susținută acțiune de apărare a dreptei credințe cu aceleași mijloace: presă, literatura religioasă, predici, înfrumusețarea cultului divin prin intermediul cîntării etc.

Pentru stăvilirea acestei influențe directe și indirecte a sectelor, în anul 1950, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin grija Întîistătătorului său de atunci — vrednicul întru pomenire, Patriarhul Justinian Marina —, a luat măsurile necesare să se reintroducă cîntarea de obște a credincioșilor în biserică și în special la slujba Sfintei Liturghii. Astfel în ședința din 5 oct. 1950, s-a hotărît să se redea credincioșilor mireni dreptul participării active la cîntările, citirile și rugăciunile folosite în cadrul Cultului divin, drept legitim întemeiat pe o veche și îndelungată practică creștină [13]. Aducerea la îndeplinire a acestei hotărîri sinodale a necesitat o complexă și susținută activitate din partea autorității superioare bisericești pentru îndrumarea și orientarea slujito-

---

12. Conf. Nicolae Lungu, *op. cit.*, p. 891, 895.

13. † Antim Tîrgovișteanul, *Despre cîntarea credincioșilor în biserică*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», 11—12/1953, p. 1120.

rilor bisericești, preoți și cîntăreți, pentru asigurarea acestor slujitori și a credincioșilor cu cărțile trebuitoare în vederea învățării cîntărilor monodice [14], cît și pentru studiul muzicii psaltice, a cîntării uniformizate în învățămîntul teologic, cu un număr corespunzător de ore în planurile de învățămînt ale școlilor de cîntăreți, seminariilor teologice și ale institutelor teologice [15]. Toate acestea corespund și unei necesități actuale, în Biserica noastră, aceea de a uniformiza și generaliza o cîntare mai cunoscută și mai ușor de învățat, de stil bisericesc ortodox, plăcută, corectă și frumoasă.

S-a făcut în această privință un pas important spre alegerea și popularizarea cîntărilor liturgice, lăsate mult timp de vreme la gustul și priceperea cîntăreților bisericești, a preoților și credincioșilor. Cîntarea psaltică devine totodată un mijloc de catehizare și de expresie generală a sentimentului religios. Prin generalizarea cîntării omofone s-a contribuit cu un element important la unificarea și armonizarea sufletească în cult a neamului nostru.

Pentru fixarea și unificarea melodicii psaltice, precum și pentru ferirea ei de schimbări și denaturări, Sf. Sinod a apelat la specialiști în domeniul muzicii psaltice, liniare și cel liturgic, care au întocmit mai multe lucrări și prin care s-au pus bazele monumentalei opere de uniformizare și transcriere a muzicii psaltice pe ambele notații suprapuse — neumatică și guidonică — considerată, pe bună dreptate, o premieră pe plan mondial, de referință, cel puțin tot așa de importantă ca și opera de sistematizare și înnoire a notației bizantine realizată la Constantinopol la începutul secolului trecut și cunoscută sub numele de reforma notației psaltice sau «sistema nouă» [16].

Pînă în prezent s-au tipărit și s-au pus la îndemîna slujitorilor bisericești, a studenților de la institutele teologice și a elevilor de la Seminariile teologice și școlile de cîntăreți ale Bisericii Ortodoxe Române, următoarele cărți de muzică bisericească: Gramatica psaltică (în 1951, de Conf. N. Lungu, Pr. Grigore Costea și Pr. I. Croitoru), Cîntările Sf. Liturghii (în două ediții: prima însoțită de cîntări la cateheze, de Conf. N. Lungu și Arhid. Anton Uncu, în revista «Studii teologice» din 1951 și un volum separat; a doua însoțită de Podobiile celor opt glasuri în 1960, de Conf. N. Lungu, Pr. Gr. Costea și Pr. prof. Ene Branișteș), Vecernierul (în 1953 de Conf. N. Lungu, Pr. Gr. Costea și Prof. I. Croitoru), Utrenierul (în 1954, de Conf. N. Lungu, Pr. Gr. Costea și Pr. prof. Ene Branișteș), Cîntările din slujbele Sf. Taine și ale principalelor ierurgii (în rev. «Studii teologice», 1—2/1964, de Conf. N. Lungu, Pr. Gr. Costea și Pr. prof. Ene Branișteș), Cîntările Sf. Paști (în rev. «Studii teologice», 1—2/1966, de Conf. N. Lungu, Pr. prof. Ene Branișteș și Prof. Chiril Popescu), care constituie prima parte din Cîntările Penticostarului uniformizat, și Cîntările Penticostarului (în 1980, de Conf. N. Lungu, Pr. prof. Ene Branișteș și Prof. onorar Chiril Popescu). De asemenea, s-a tipărit

---

14. Prof. Tudor M. Popescu, *Un deceniu de activitate editorială*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», 5—6/1958, p. 480.

15. Pr. I. Gagiu, *Importante măsuri luate de Sf. Sinod în sesiunea din iunie 1952*, «Biserica Ortodoxă Română», 9—10/1952, p. 617.

16. Pr. Iulian Cârstoiu, Pr. Constantin Drăgușin, *Maestrul Nicolae Lungu la 85 de ani*, în rev. «Studii teologice», nr. 5—6/1985, p. 425.

— numai pe notaţia guidonică sau liniară — Carte de cîntări bisericeşti (în 1975, de Conf. N. Lungu şi Pr. prof. Ene Braniște), îndeosebi pentru credincioşii laici care iau parte activă la serviciile divine ale Bisericii Ortodoxe Române şi cîntă în sfintele locaşuri împreună cu preoţii şi cîntăreţii, ori în afară de biserici în diferite împrejurări şi ocazii deosebite din viaţa noastră duhovnicească.

Tipărirea acestor cărţi de cîntări bisericeşti reprezintă — după opinia istoricului şi teologului, Prof. Tudor M. Popescu — nu numai un succes de editură, ci şi succesul unei idei la care trebuie să se ţină cu tot dinadinsul [17].

Faţă de cele arătate se poate vorbi de o nouă etapă foarte importantă în istoria muzicii noastre bisericeşti. Ea are nu numai însemnătate locală deoarece, pe cît se ştie, problema introducerii cîntării în comun a credincioşilor după vechile melodii tradiţionale preocupă şi pe celelalte Biserici Ortodoxe, mai ales Rusă [18] şi Greacă [19].

Dar, indiferent de felul în care vor rezolva problema muzicii liturgice şi a cîntării în comun celelalte Biserici ortodoxe, Biserica noastră are meritul de a fi apreciat importanţa ei şi de a fi găsit mijlocul practic de a o cultiva şi populariza.

Această grijă şi preţuire arătată muzicii psaltice şi cîntării în comun a credincioşilor este firească şi binemeritată. Prin utilizarea ei în cadrul Cultului divin al Bisericii Ortodoxe Române, muzica psaltică a devenit astfel o muzică naţională, — cum de fapt şi este —, muzica sentimentului religios românesc. De aceea, activitatea de uniformizare şi tipărire a cărţilor de muzică psaltică pe ambele notaţii este necesar să se continue [20] şi, odată cu ea, grija pentru folosirea cîntării în co-

---

17. Prof. Tudor M. Popescu, *op. cit.*, p. 479.

18. † Antim Tîrgovişteanul, *op. cit.*, p. 1119.

19. Diac. asist. Nicu Moldoveanu, *Cîteva ediţii noi ale cărţilor de cult în Biserica Ortodoxă a Greciei*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12/1970, p. 1294.

20. Pe lîngă lucrările tipărite pe care le-am amintit, ar urma să fie uniformizate şi transcrise — în ordine — cîntările cuprinse în alte trei lucrări: «Catavasier», «Idiomelar» şi «Liturghier», pentru ca astfel întreaga operă de uniformizare şi transcriere a cîntărilor psaltice româneşti, începută cu 37 de ani în urmă, să fie — în linii mari — încheiată. Ţinînd seama de modul cum au fost concepute, de structura lucrărilor uniformizate care s-au tipărit pînă în prezent — în Utrenier (1954), Cîntările Sf. Liturghii cu Podobiile (1960) şi Cîntările Penticostarului (1980) au fost incluse unele catavasii, doxologii, axioane duminicale şi praznicale, voscresnele etc., — pentru unitatea concepţiei şi a metodei de micşorare a numărului de cărţi uniformizate prin comasarea cîntărilor, considerăm că este necesar ca rostul cîntărilor din Catavasier şi Liturghier să se includă în Idiomelar şi, în acest caz, Idiomelarul să se numească Antologhion sau Antologie, denumire care reflectă mai veridic noul său conţinut. De asemenea, pe lîngă retipărirea unor lucrări muzicale care s-au epuizat şi sînt de trebuinţă atît în învăţămînt, cît şi pentru serviciile liturgice: Vecernierul (1953), Utrenierul (1954), Cîntările Sf. Liturghii cu Podobiile (1960) ca şi Gramatica muzicii psaltice (1951), avînd în vedere importanţa cîntării în comun a credincioşilor, cît şi necesitatea de a pune la îndemîna lor cîntări cu conţinut cît mai adecvat din punct de vedere doctrinar şi muzical, cu multiple valenţe educative, ar fi necesar să se retipărească (revizuindu-se) Cartea de cîntări bisericeşti (1975) în care să se adauge şi alte cîntări colofonice din literatura muzicală omofonică şi din folclorul nostru muzical religios, faţă de care slujitorii bisericeşti şi credincioşii manifestă o evlavie deosebită.

mun. Aceasta este cu atît mai necesară, cu cît, în ultimul timp, activitatea de uniformizare și transcriere a cîntărilor psaltice pe ambele notații a cunoscut un proces de încetinire și de stagnare nu numai din punct de vedere al tipăririi unor lucrări noi și retipăririi celor ce s-au tipărit și epuizat, necesare slujitorilor bisericești, credincioșilor și tinerilor care frecventează cursurile în învățămîntul teologic, ci și din punct de vedere al spațiului acordat muzicii psaltice în planurile de învățămînt din cadrul Seminariilor teologice, precum și cîntării de obște în biserică, monodică și mai ales armonico-polifonică [21]. De aceea, este de datoria factorilor responsabili și mai ales a preoților — în condițiile micșorării progresive a numărului cîntăreților de strană din cadrul Bisericii Ortodoxe Române [22] ca urmare a lipsei de școli speciale pentru recrutarea și pregătirea lor — de a stărui în învățarea ei de către credincioși, pentru a răsuna sfintele locașuri de glasul tuturor, dînd cultului ortodox caracterul de rugăciune comună pe care-l are. Numai astfel cîntarea în comun a credincioșilor va deveni o realitate vie, un mijloc eficient de susținere și apărare a dreptei credințe și cea mai potrivită cale prin care păstorii de suflete de la orașe și sate se vor afla într-o permanentă comuniune cu enoriașii parohiilor în care își desfășoară activitatea lor pastorală.

Arhid. prof. ALEXIE A. BUZERA

---

21. Este cunoscut că în Cultul divin din cadrul Bisericii Ortodoxe Române se folosește atît cîntarea omofonă — cu cele două forme ale ei, responsorială și antifonică —, cît și cîntarea armonică, introdusă la sfîrșitul secolului ial XVIII-lea. Dacă pe linia generalizării cîntării omofone uniformizate s-au înregistrat realizări îmbucurătoare, sîntem încă tributari în ceea ce privește folosirea cîntării armonice care are la bază tot cîntarea psaltică românească, în stil autohton, și aceasta se datorește mai ales capriciului unor dirijori de coruri bisericești care au rămas la același repertoriu de la sfîrșitul secolului trecut. Totodată, corurile bisericești, reprezentînd tot o formă de cîntare obștească, cele plătite nu au nici o legătură cu ideea de participare activă a credincioșilor la sfintele slujbe (vezi Diac. prof. Ene Branișteș, *Participarea la Liturghie și metodele pentru realizarea ei*, în «Studii teologice», 7—8/1949, p. 622).

22. Datele furnizate de istoria Bisericii universale și românești arată că principalul factor de propagare a cîntării psaltice în cadrul cultului divin a fost și a rămas instituția cîntăreților de strană. În funcție de prezența acestei categorii de slujitori bisericești — considerați ca o treaptă importantă a clerului inferior în cadrul Ierarhiei bisericești — cîntarea psaltică a cunoscut perioade de înflorire sau de decadență. (Vezi Episcopul Melchisedec al Romanului, *Memoriu pentru cîntările bisericești în România*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1/1882), iar pregătirea lor profesională s-a făcut în școli speciale. În ultimele decenii, instituția cîntăreților bisericești este amenințată cu desființarea, prezența lor în cadrul serviciului divin, de la un an la altul, fiind mai redusă: în cadrul Mitropoliei Olteniei, din cele 650 de posturi de cîntăreți sînt ocupate doar 192, adică 29,3%, iar restul de 458, adică 70%, sînt neocupate. În aceste condiții, problema cîntării în comun capătă și alte semnificații, dar ea nu mai poate fi realizată de cîntăreții bisericești, ci în exclusivitate de preoți.

ANTIM IVIREANUL ŞI CONTRIBUŢIA SA LA DESĂVÎRŞIREA FORMEI ROMÂNEŞTI A TEXTELOR BIBLICE *

În modesta mea contribuţie, doresc să evidenţiez o admirabilă întîlnire între tema pe care o dezbatem aici, Georgia care ne găzduieşte şi România de unde vin eu. Această întîlnire se realizează în persoana şi opera unui nume de frunte din istoria Bisericii şi a culturii româneşti, anume a lui *Antim Ivireanul.*

Însuşi numele său arată că era originar din Iviria (Georgia), şi în marea majoritate a cărţilor pe care le-a tipărit el ţine să-şi precizeze această proveniență, semnînd fie *Antim Ivireanul,* fie *Antim, georgian de neam,* fie, în sfîrşit, *Antim ieromonahul, tipograful din Iviria* [1].

Căzut rob la turci, nu se ştie în ce împrejurare, acest om plin de talent a fost descoperit la Constantinopol de marele domnitor Constantin Brîncoveanu, care l-a adus la Bucureşti pe la anii 1689—1690. De atunci şi pînă la moartea sa, în 1716, Antim Ivireanul a desfăşurat o activitate culturală de excepţie şi, pe temeiul meritelor sale incomparabile, a urcat treptele demnităţilor bisericeşti, devenind, din laicul Andrei, monahul Antim, apoi ieromonah, stareţ al mănăstirii Snagov, episcop al Rîmnicului (1705—1708) şi, în sfîrşit, mitropolit al Ungrovlahiei, deci întîistătător al Bisericii din Ţara Românească, patria sa adoptivă (1708—1716).

Cînd a venit la noi, Antim avea deja o zestre intelectuală de excepţie. Opera sa reflectă bogăţia cunoştinţelor sale teologice, istorice, literare etc. Pe lîngă limba maternă, ştia greaca (veche şi modernă), araba şi, desigur, dată fiind şederea sa la Constantinopol, turca. Va învăţa îndată şi româna, în aşa măsură încît «a ajuns să vorbească şi să scrie o limbă (românească) poate cea mai frumoasă dintre a tuturor cărturarilor epocii» [2]; probabil tot la noi a învăţat şi slavona.

---

* Referat prezentat la «Simpozionul internaţional asupra problemelor lingvistice ale traducerii textului Bibliei» — Tbilisi (Georgia), 26—30 iunie 1989.

1. Cf. Gabriel Ştrempel, în *Introducere* la Antim Ivireanul, *Opere,* Bucureşti, 1972, p. VI.

2. M. Sadoveanu, *Limba povestirilor istorice,* în «Contemporanul», nr. 6/436 din 11 febr. 1955, p. 3, după Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Antim Ivireanul, predicator şi orator,* în revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 815.

Un contemporan, care l-a cunoscut foarte bine, zice despre Antim că a fost «înzestrat cu talente rare» [3]. Într-adevăr, a fost neîntrecut caligraf, xilograf iscusit, desenator de talent şi chiar pictor, orator desăvîrşit. Ocupaţia sa principală va fi însă meşteşugul tipografic. Acelaşi contemporan zice că «a ridicat la perfecţiune arta tipografică» [4].

Toate talentele lui Antim îşi găsesc cel mai bun cîmp de desfăşurare în spaţiul românesc, care cunoştea atunci un deosebit avînt cultural şi în care se împleteau trei mari ramuri ale culturii ortodoxe: română, greacă şi slavonă.

Activitatea tipografică avea deja la noi o îndelungată tradiţie şi înregistrase realizări deosebite, culminînd cu monumentala *Biblie de la Bucureşti* (1688). Antim vine să dezvolte această tradiţie, tipărind sau patronînd tipărirea a o mulţime de cărţi [5], fie în tipografia existentă la Bucureşti, fie în tipografiile pe care le-a întemeiat peste tot pe unde a trecut, la Snagov, la Rîmnic, la Tîrgovişte şi, în sfîrşit, la mănăstirea ctitorită de el în Bucureşti, care-i poartă numele pînă astăzi. Tipografiile sale erau dotate cu posibilităţi de imprimare în mai multe limbi, el tipărind cărţi în română, greacă, slavonă şi arabă [6].

În această bogată activitate, Antim Ivireanul nu era numai tipograf, pur şi simplu. Eforturile sale erau subordonate unui înalt ţel spiritual, de promovare a învăţăturii şi vieţii ortodoxe şi mai ales de propăşire cultural-spirituală a poporului în care s-a integrat şi căruia i-a slujit în mod exemplar. O necesitate adînc şi universal resimţită în spaţiul românesc era atunci aceea a traducerii şi editării în româneşte a cărţilor de cult. Se ştie că pînă spre sfîrşitul secolului al XVII-lea limba de cult în bisericile noastre a fost slavona. Pe de altă parte, în vremea în care a activat Antim, începuse să exercite o influenţă deosebită la noi cultura greacă. Desigur, nu asupra masei poporului, ci în sînul păturii boiereşti şi la curtea domnească. Societatea românească în ansamblul ei îşi avea cultura proprie, în limba română. În acest context, Antim Ivireanul aduce o contribuţie esenţială la triumful limbii române în Biserică, în cultul bisericesc. El cunoştea nevoile poporului şi se va face ecoul păstoriţilor săi, tipărind în româneşte principalele cărţi de slujbă, multe dintre ele pentru prima dată. Astfel, sînt de remarcat, după un *Ceaslov* slavo-român (Snagov, 1703), *Antologhionul* (Rîmnic, 1705), *Molitvelnicul* (cu două ediţii. Rîmnic, 1706, şi Tîrgovişte, 1713), *Octoihul* slavo-român (Rîmnic, 1706) şi *Octoihul românesc* (Tîrgovişte, 1712), *Liturghierul* (Tîrgovişte, 1713), *Catavasierul* (mai întîi în limbile slavonă, română şi greacă, Tîrgovişte, 1713, şi apoi de două ori integral în româneşte, Tîrgovişte, 1714 şi 1715),

---

3. Anton Maria del Chiaro, *Istoria delle moderne Rivolutione della Valachia*, Veneţia, 1718, p. 220; ediţia lui N. Iorga, Bucureşti, 1914, p. 202.

4. *Ibidem*. Textul lui M. del Chiaro este următorul: «Era egli dotato di si rari talenti, che sapeva mirabilmente imitare qualsisia sorta di manifatture, spezialmente in genere d'intagli, desegni e ricami. *Ridusse in ottima forma la stamperia...*» (după Pr. Niculae Şerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 694, nota 88).

5. În cei circa 26 ani de activitate, Antim Ivireanul a tipărit sau a supravegheat îndeaproape imprimarea a 64 de cărţi de diferite mărimi. Dintre acestea, 38 au fost lucrate de el personal (cf. Pr. Niculae Şerbănescu, *art. cit.*, p. 750).

6. Din punct de vedere lingvistic, cele 64 cărţi menţionate în nota precedentă se împart astfel: 30 în limba greacă; 24 în limba română; una în slavonă; 8 în cîte două limbi (din care 5 slavo-române; 2 greco-arabe; şi una greco-română); şi, în sfîrşit, o carte în trei limbi: greacă, slavonă şi română (cf. Pr. Niculae Şerbănescu, *art. cit.*, p. 750).

Ceaslovul (Tîrgoviște, 1715) și altele[7]. Dintre acestea, Antim însuși a tradus, probabil, doar *Molitvelnicul* din 1706[8]. Dar el este cel care a patronat opera de traducere, care a ales textele și a revizuit aceste texte. În plus, lui îi revine prezentarea artistică (ilustrarea cu gravuri, realizarea unor frontispicii, apoi majusculele și vinietele, executate în xilogravură) a tuturor acestor cărți.

Contribuția lui Antim la introducerea definitivă a limbii române în cult este rodul unui efort deplin conștient, cum o dovedește justificarea biblic-teologică a traducerii și editării cărților de slujbă în limba poporului cu care se deschid două din cărțile tipărite de el. E vorba de cele două Molitvelnice, din 1706 și 1713. În această justificare, el citează textele din I Corinteni 14, 6 și 19, precum și răspunsul lui Teodor Balsamon la întrebarea patriarhului Marcu al Alexandriei dacă diferitele popoare ortodoxe pot sluji Sf. Liturghie în limba lor, sau sînt obligate să slujească în greceste. Balsamon, citînd cuvintele Apostolului Pavel din Romani 1, 29, îndreptățește traducerea și folosirea cărților de slujbă în limbile diferitelor popoare ortodoxe.

Mai era nevoie de o astfel de justificare, atunci cînd nu numai *Biblia* întreagă, ci și o parte dintre cărțile liturgice erau deja editate în românește? Răspunsul la această întrebare este afirmativ. Căci, după cum pe drept cuvînt scria recent un cercetător român, «schimbarea limbii de cult într-o biserică atît de credincioasă tradiției ca Biserica Ortodoxă Română *nu putea fi numai o întreprindere filologică. Acțiunea cu atît de profunde consecințe pe plan spiritual și cultural trebuia să fie realizată în acord cu învățătura Bisericii și cu aprobarea celei mai înalte ierarhii ortodoxe a timpului* (s.a.). Altfel, asemenea inițiative nu aveau sorți de izbîndă și împotriviri formale ar fi dus la scandal și schisme, puteau arunca bănuiala de «înnoiri» și reforme păgubitoare asupra Bisericii Ortodoxe Românești»[9].

Pe aceeași linie, înainte de Antim, mitropolitul Dosoftei al Moldovei prefațează *Liturghierul* de la Iași, din 1679, cu «un adevărat *manifest doctrinal* privind legitimitatea tălmăcirii Sfintei Liturghii în limba poporului»[10], în care, la clasicele temeiuri pauline din I Corinteni 14, 19 și Romani 3, 29, în ediția a doua va adăuga același răspuns al lui Teodor Balsamon pe care-l va cita și Antim Ivireanul.

Convins că fiecare popor trebuie să citească cuvîntul lui Dumnezeu și să se roage în limba proprie, Antim a lucrat în acest sens și spre folosul altor popoare ortodoxe. A tipărit o mulțime de cărți în limba greacă, printre care un *Antologhion* de peste 2000 pagini (Snagov, 1697), o *Psaltire* (Snagov, 1700) și altele. Făcînd el însuși litere arabe, a tipărit și două cărți greco-arabe pentru credincioșii Patriarhiei Antiohiei, anume un *Liturghier* (Snagov, 1701) și un *Ceaslov* (București, 1702). Tipografia arabă de la Snagov va fi dată apoi (în 1704) Patriarhului

---

7. A se vedea lista completă a tipăriturilor lui Antim Ivireanul la Pr. Niculae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 701—750; Idem, *Încă o carte tipărită de mitropolitul Antim Ivireanul*, în revista «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 3—4; cf. Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, Métropolitain de Valachie*, Paris, 1886.

8. Florin Faifăr, *Antim Ivireanul*, în: *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Ed. Academiei, București, 1979, p. 43.

9. Prof. Dr. Virgil Cândea, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură*, în *Studiu introductiv* la *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, Mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Emilian, Episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ort. Rom. a Alba Iuliei, 1988, p. 44.

10. *Ibidem*, p. 45.

Atanasie Dabbas; instalată de acesta la Alep, în Siria, ea va fi prima tipografie arabă a creştinilor ortodocşi de acolo, de sub teascurile ei ieşind mai multe cărţi, printre care o *Psaltire* arabă (în 1706), avînd pe verso-ul foii de titlu stema domnească a Ţării Româneşti înconjurată de literele începătoare ale numelui lui Brîncoveanu în greceşte [11].

Departe de patria sa natală, Antim nu i-a uitat nici pe conaţionalii săi. Aflînd că Iviria doreşte înfiinţarea unei tipografii, Antim a stăruit pe lîngă Constantin Brîncoveanu ca să-i ajute pe georgieni. Avînd aprobarea domnitorului, Antim a trimis în Georgia pe Mihail Iştvanovici (fiul lui Ştefan), cel mai vechi şi mai priceput ucenic al său, împreună cu o echipă de lucrători tipografi. Aceştia au întemeiat prima tipografie georgiană la Tbilisi, în 1709. În acelaşi an, ei au scos şi prima tipăritură georgiană, anume o *Evanghelie*. În 1710 au tipărit şi un *Liturghier* georgian. Se crede că acelaşi Mihail Iştvanovici s-a îngrijit şi de tipărirea *Apostolului* în limba georgiană [12].

*

După această foarte scurtă prezentare a personalităţii şi a principalelor realizări ale lui Antim Ivireanul, putem trece la cercetarea succintă a poziţiei şi rolului său în ce priveşte redarea textelor Sfintei Scripturi în limba română.

Trebuie în primul rînd să precizăm că activitatea lui Antim Ivireanul se desfăşoară imediat după apariţia primei ediţii integrale a Sfintei Scripturi — *Biblia de la 1688*, numită şi *Biblia de la Bucureşti*, sau, după numele domnitorului care a patronat-o, *Biblia lui Şerban Cantacuzino* (amintim că anul trecut, cu prilejul aniversării a 300 de ani de la apariţia acestei *Biblii*, ea a fost reeditată de Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române). *Biblia de la 1688* reprezintă «un moment de culme şi de răscruce în evoluţia limbii române» [13]. S-a spus, pe drept cuvînt, că ceea ce a însemnat Biblia lui Luther pentru limba germană sua versiunea King James pentru limba engleză, aceea a însemnat *Biblia de la Bucureşti* pentru limba română [14]. Traducătorii acestei *Biblii*, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, au ţinut seama, desigur, de toate traducerile anterioare, parţiale, ale Bibliei. În felul acesta, *Biblia de la Bucureşti* reprezintă «o sinteză lingvistică a tuturor paşilor făcuţi, în toate cele trei provincii româneşti, de-a lungul veacurilor, spre desăvîrşirea limbii» [15]. Totodată, ea a fost destinată, precum zice în prefaţa sa patriarhul Dositei al Ierusalimului, «la un norod întreg...: rumânilor (muntenilor), moldovenilor şi ungrovlahilor (transilvănenilor)» [16]. Era destinată, deci, ca toate cărţile româneşti de dinainte şi de după ea, întregului popor român, fără a se ţine seama de graniţele vremelnice dintre fraţii de acelaşi sînge.

---

11. Asupra legăturilor lui Antim Ivireanul cu Patriarhia Antiohiei, vezi Diac. Asist. I. Rămureanu, *Antim Ivireanul, luptător pentru Ortodoxie*, în revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 850—844.

12. Asupra legăturilor lui Antim cu Georgia, vezi Diac. Asist. I. Rămureanu, art. cit., p. 844—846; Damian P. Bogdan, *Legăturile ţărilor române cu Georgia (Antim Ivireanul)*, în «Studii. Revistă de istorie», IV (1951), oct.-dec., p. 131—160.

13. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Biblia de la Bucureşti, 1688—1988*, în revista «Mitropolia Ardealului», XXXIII (1988), nr. 6, nov.-dec., p. 94.

14. *Ibidem.*

15. *Ibidem*, p. 96.

16. *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură...*, tipărită întîia oară la 1688..., retipărită după 300 de ani în facsimil şi în transcriere cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1988, p. XXXI.

Dacă românii aveau Biblia întreagă, într-o foarte frumoasă traducere românească, ne putem întreba ce ar mai fi putut adăuga Antim Ivireanul în această privință ?

Oameni ca el găsesc însă totdeauna ceva de adăugat !

În primul rînd, Antim, ca tipograf, își aduce contribuția la mai larga difuzare a unor părți din traducerea cuprinsă în *Biblia de la București.* De un aport la eventuala îmbunătățire a acestei traduceri nu putea fi vorba în primii ani de ședere a lui Antim la noi, cînd el încă învăța limba română. A făcut însă ceea ce putea face foarte bine : a tipărit o *Psaltire* și un *Noul Testament* în care n-a făcut altceva decît să reia traducerea din *Biblia de la 1688.*

Într-adevăr, tipărind *Psaltirea din 1694* (la București), «Antim nu face decît să reproducă, cuvînt cu cuvînt, textul psalmilor lui David cuprinși în *Biblia de la București*» [17] ; nu revizuiește nicidecum textul acelei Biblii, ba chiar reproduce și unele greșeli de tipar cuprinse în acel text [18]. Deși această *Psaltire* nu aduce un aport propriu și deși nu va face epocă — la baza edițiilor românești ulterioare va sta *Psaltirea* tipărită la Buzău, în 1703, de Grigorie Rîmniceanul [19] —, meritul lui Antim este de a fi oferit într-o ediție ușor accesibliă această parte a Sf. Scripturi atît de importantă în cultul ortodox, ca și în spiritualitatea ortodoxă în general.

De asemenea, Antim contribuie la difuzarea traducerii din *Biblia de la București* prin *Noul Testament* pe care l-a tipărit la București, în 1703 [20]. Era prima ediție a Noului Testament, separat, în Țara Românească (în Transilvania apăruse *Noul Testament* de la Alba Iulia, în 1648, reeditat și acesta în 1988, de Episcopia Alba Iuliei). *Noul Testament* al lui Antim a fost tipărit cu cheltuiala domnitorului Constantin Brîncoveanu și împărțit în dar. Apariția sa, la numai 15 ani după *Biblia de la București,* este grăitoare în ce privește setea poporului român după cuvîntul lui Dumnezeu.

Și în *Noul Testament* din 1703, Antim nu face altceva decît să reproducă, cu foarte mici îmbunătățiri, textul din Biblia de la București. Omite scurtele introduceri cu caracter isagogic care precedă, în *Biblia de la București,* Evangheliile de la Marcu, de la Luca și de la Ioan, însă reține scurtele notițe isagogice de la sfîrșitul fiecăreia din Epistolele pauline.

Cu mult înainte de apariția *Bibliei de la București,* românii aveau tipărite în limba lor *Psaltirea, Evanghelia* și *Apostolul.* Erau texte care au fost mereu

---

17. Alexandra Roman, *Psaltirile românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Probleme de filiație,* în revista «Limba Română», XXIII (1974), nr. 3, p. 237.

18. *Ibidem,* p. 238.

19. Într-un studiu anterior, intitulat : *Contribuții la problema unificării limbii române literare. În legătură cu edițiile românești din secolul al XVIII-lea ale Psaltirii,* în revista «Limba Română», XXIII (1974), nr. 1, p. 13—24, Alexandra Roman constată că cele 25 de ediții ale *Psaltirii* tipărite în cele trei țări române în perioada 1710—1791 (14 muntenești, 6 moldovenești și 5 ardelenești) reproduc toate o versiune identică a traducerii psalmilor, versiune care are ca prototip *Psaltirea* tipărită la Buzău, în 1703, de Grigorie Rîmniceanul. La rîndul ei, *Psaltirea* de la Buzău e o prelucrare a unei versiuni anterioare, apropiată de cea pe care o găsim în *Psaltirea* lui Dosoftei (1680) și în *Psaltirea lui* Antim (1694).

20. Titlul complet al acestei ediții este următorul : «*Noul Testament* acum întîi tipărit într-acest chip pre limba rumânească, cu porunca și cu toată cheltuiala Prea luminatului și înălțatului iubitorului de Hristos Domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Io Constantin B. Basarab Voevod. Cu blagoslovenia Prea Sfințitului Mitropolit și Exarh Plaiurilor Chir Teodosie. Și s-au tipărit în tipografia domnească, în orașul Bucureștilor, la anul mîntuirii 1703. De smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul».

îmbunătăţite, veacuri de-a rîndul[21]; fiind citite şi explicate în biserici, la sfintele slujbe, ele deveniseră familiare tuturor. Şi deşi ni se pare surprinzător, la prima vedere, traducerea editată la 1688 n-a fost preluată de aceste colecţii liturgice de texte sfinte. Excepţia pe care o reprezenta *Psaltirea* lui Antim n-a creat tradiţie. Prin *Psaltirea* din 1703 a lui Grigorie Rîmniceanul, s-a revenit, cu îmbunătăţiri, la varianta psalmilor anterioară acestei *Biblii.* Curios este faptul că Antim însuşi, în cele două *Evanghelii* ale sale, preia un text anterior *Bibliei de la Bucureşti.*

Astfel, încă în primii ani ai activităţii sale pe pămînt românesc, Antim tipăreşte o minunată *Evanghelie* greco-română (Bucureşti, 1693), în care sînt date, faţă-n faţă, pe două coloane, textul grecesc şi cel românesc al pericopelor evanghelice. Această ediţie şi acest fel de prezentare a textelor sînt justificate în prefaţa semnată de Şerban Greceanu ca avînd drept scop posibilitatea de a se verifica textul românesc prin cel grecesc, original. Ceea ce e, desigur, surprinzător este faptul că numai la cinci ani de la apariţia *Bibliei de la Bucureşti,* sub acelaşi domnitor, Constantin Brîncoveanu, sub care se terminase şi *Biblia,* sub acelaşi mitropolit Teodosie, ba şi cu prefaţa lui Şerban Greceanu, unul din cei doi traducători ai *Bibliei de la 1688, Evanghelia* din 1693 nu preia această ultimă traducere, ci redă *tale quale* textul românesc al Evangheliei ce apăruse la Bucureşti în 1682[22]. (o traducere revizuită de Iordache Creţulescu), prima *Evanghelie* românească tipărită cu binecuvîntarea Bisericii şi introdusă *oficial* în sfînta slujbă[22 bis].

Acelaşi lucru se petrece şi cu *Evanghelia* tipărită la Snagov, în 1697 (zisă «a lui Antim»), «acum a doua oară tipărită şi diortosită mai cu multă nevoinţă... de smeritul întru ermonahi Antim Ivireanul»[23]. Nici acum Antim nu reproduce textele după *Biblia din 1688,* ci diortoseşte «cu mai multă nevoinţă» după alt izvod, care nu este altul decît *Evanghelia* greco-română pe care o tipărise tot el în 1693 şi care, la rîndul ei, era o simplă preluare, după cum am văzut, a *Evangheliei* din 1682[24].

Următoarea ediţie a *Evangheliei* va apare numai în 1723, deci la 7 ani după moartea lui Antim. Între timp Antim tipărise, după cum am arătat, un *Nou Testament* (1703), cu textul reprodus după *Biblia de la Bucureşti.* Totuşi, diortositorul *Evangheliei* din 1723, popa Stoica Iacovici, nu ţine seamă de acest *Nou Testament,* ci preia fără schimbare textul *Evangheliei* lui Antim din 1697[25]. De asemenea, textul *Evangheliei* tipărită la Bucureşti în 1742, de acelaşi popa Stoica Iacovici, nu se deosebeşte cu nimic de cel al *Evangheliei* din 1697.

Din acelaşi trunchi, o ramură nouă apare prin *Evanghelia* tipărită la Rîmnic, în 1746. Pe aceasta, ierodiaconul Lavrentie din Hurezi a revizuit-o ţinînd seama de *Tîlcuirea Evangheliilor* a lui Teofilact al Bulgariei, tradusă în româneşte de episcopul Damaschin al Buzăului (1702—1708). Textul de bază al lui Lavrentie este însă tot *Evanghelia* lui Antim din 1697[26]. Textul ediţiei de la Rîmnic, «căreia i s-ar

---

21. *Psaltirea, Evanghelia* şi *Apostolul* erau traduse integral în limba română încă în prima parte a secolului al XV-lea; vezi Prof. Dr. Milan P. Şesan, *Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sfintei Scripturi,* Cernăuţi, 1939, p. 101 şi urm.

22. † Tit Simedrea, *Evanghelia, carte liturgică, în limba română,* în revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 12, p. 1116.

22 bis. *Ibidem,* p. 1114.

23. Vezi Pr. Niculae Şerbănescu, *art. cit.,* p. 708—709.

24. Vezi † Tit Simedrea, *art. cit.,* p. 1117.

25. *Ibidem,* p. 1117.

26. *Ibidem,* p. 1117—1118.

putea zice Evanghelia Antim-Damaschin», a fost primit, bineînțeles cu unele îmbunătățiri, în toate *Evangheliile* ce s-au editat în românește în diferite centre pînă în 1941 [27].

Astfel, deci, preluînd, în 1693 și 1697, textul *Evangheliei* din 1682, cu ignorarea celui al *Bibliei de la București,* Antim Ivireanul înrădăcinează o tradiție, care se va menține ferm vreme de peste 250 de ani. Evanghelia, carte liturgică, în limba română, își va urma drumul deschis în 1682, rămînînd independentă de diferitele ediții ale Bibliei sau ale Noului Testament apărute pe parcurs.

Antim însă, pe lîngă rolul său de difuzare a textului de la 1688, pe lîngă opțiunea, ce va crea o atît de îndelungată tradiție, în ce privește textul *Evangheliei,* carte liturgică, nu se putea să nu vină cu un aport propriu și în ce privește redarea cuvîntului lui Dumnezeu în limba română.

Că avea calificarea necesară spre a face acest lucru, rezultă îndeajuns din următoarele :

— Antim Ivireanul cunoștea ca nimeni altul Sf. Scriptură. Întreaga sa operă originală dovedește acest lucru ; în primul rînd *Didahiile* sale, care-i asigură locul unic în cultura noastră, dar și *Chipurile Vechiului și Noului Testament, Învățătură pentru Taina Pocăinții, Învățătura bisericească,* prefețele și dedicațiile sale [28]. Afirmațiile sale se sprijină de fiecare dată pe texte din Sf. Scriptură. În ce privește *Didahiile* (pe care le-a ținut în timpul cît a condus Biserica Ungrovlahiei ca mitropolit, 1703—1716), citindu-le «ai impresia că vorbește cu Biblia în mînă, așa de des se referă la ea. El avea însă Scriptura în mintea și în inima sa...» [29]. Chiar cînd citează din memorie, redă textele foarte exact, reproducînd uneori pe dinafară pasaje întregi.

— Antim cunoștea nu numai textul Bibliei, ci și tradiția interpretativă scripturistică. Căci el se vădește a fi un teolog cu preocupări de profunzime, atît prin cărțile pe care le tipărește (între care mai multe cărți de învățătură, ca *Manual despre cîteva nedumeriri și soluțiuni, Mărturisirea ortodoxă, Învățătura dogmatică,* toate în grecește, sau *Floarea darurilor,* în românește, și altele), cît și prin întreaga sa operă originală.

— Cunoștea apoi foarte bine limba greacă a *Septuagintei* și a Noului Testament original. Chiar cînd scrie românește, dacă se adresează cuiva care știe grecește, el dă citatele biblice în grecește. Acest lucru se vede foarte bine în cele două scrisori de apărare adresate domnitorului Constantin Brîncoveanu, în 15 ianuarie și în 3 februarie 1712. Înainte de a o citi în românește, el învățase Sfînta Scriptură în grecește.

— Curînd după venirea sa în Țara Românească, Antim a învățat foarte bine și românește, ajungînd să pătrundă ca nimeni altul sensul corect al limbii noastre. Trăind în mijlocul poporului, el i-a deprins felul de vorbire și gusturile în ce privește graiul. Lingviștii apreciază unanim drept uimitor modul în care Antim și-a însușit limba română, ajungînd nu numai să scrie atît de frumos, ci să se impună ca neîntrecut orator în această limbă. Spre deosebire de alți cărturari de atunci și de mai tîrziu, Antim evită artificiile provenite din influența limbii grecești. «Limba scrierilor lui Antim, naturală și vioaie, lipsită de frazeologie și exagerări, este

---

27. *Ibidem,* p. 1118—1119.

28. Întreaga sa operă originală este adunată în frumosul volum : Antim Ivireanul, *Opere,* ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1972, LXIII + 474 p.

29. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *art. cit.,* p. 792.

limba «vechilor cazanii», aceea grăită şi înţeleasă pe întregul pămînt românesc. Fraza „perfect construită, are calităţi bine observate de specialiştii în materie» [30].

Cu o zestre intelectuală ca aceasta, nu se putea ca Antim să nu vină cu o contribuţie proprie la îmbunătăţirea redării româneşti a textelor biblice.

Am constatat această contribuţie în două din cărţile scoase de Antim, pe care le-am avut la îndemînă (în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu).

În *Antologhionul* tipărit la Rîmnic, în 1705, am putut vedea, de pildă, că pentru pericopele paremiilor (texte din Vechiul Testament citite la slujbe) Antim are în faţă *Biblia de la 1688*, al cărui text însă el îl revizuieşte atent (desigur, după cel grecesc) în ce priveşte exactitatea traducerii şi îi îmbunătăţeşte forma românească. El evită mai ales folosirea perfectului simplu, mult prea frecvent în *Biblia din 1688* şi care constituie, în această Biblie, un regionalism, înlocuindu-l de foarte multe ori cu perfectul compus, ca în graiul românesc cel mai răspîndit. Pericopele din Evanghelii, urmează şi ele îndeaproape textul *Biblici de la Bucureşti* (sau al *Noului Testament* din 1703), cu foarte mici îmbunătăţiri, mai ales aceeaşi evitare a perfectului simplu. Textele din Epistole se distanţează mai mult de *Biblia din 1688*, redarea lui Antim fiind mult mai clară şi extrem de apropiată de cea actuală.

Stăpînind tot mai bine limba română, pe măsură ce trecea timpul, Antim îşi face tot mai simţite intervenţiile în ce priveşte îmbunătăţirea traducerii. Astfel, constatăm că în *Ceaslovul* tradus şi tipărit la Tîrgovişte, în 1715, psalmii apar într-o formă practic identică cu cea din *Psaltirea* românească de astăzi. Deşi se vede că foloseşte *Biblia de la Bucureşti*, el elimină arhaismele şi îmbunătăţeşte fraza. Psalmii săi, îmbrăcaţi în cea mai curată şi frumoasă limbă românească, au o cursivitate şi o muzicalitate ce vor fi conservate în toate ediţiile de după aceea ale *Psaltirii*. Mai ales psalmii utilizaţi frecvent în cultul ortodox (50, 118, 142 ş.a.) apar la Antim într-o formă care poate fi considerată definitivă şi care nu va fi depăşită de nici unul dintre traducătorii de mai tîrziu ai Bibliei.

De asemenea, rugăciunea *Tatăl nostru* din acelaşi *Ceaslov* este absolut identică cu cea din cărţile noastre de astăzi. Faptul este cu atît mai remarcabil cu cît în *Biblia de la Bucureşti* această rugăciune mai cuprinde expresii greoaie, care au şi fost înlocuite după aceea prin formele pe care le găsim la Antim.

Am putea, desigur, cita multe alte exemple în acelaşi sens!

Ne întrebăm însă cum se explică o astfel de reuşită. Răspunsul este că ea nu constituie rodul exclusiv al eforturilor de traducător ale lui Antim. Într-o măsură mai mare decît traducătorii *Bibliei de la Bucureşti*, el este moştenitorul îndelungatei tradiţii liturgice româneşti. Deşi Liturghia se săvîrşea încă în slavoneşte, *Psaltirea*, *Evanghelia*, *Apostolul* erau traduse de mult în româneşte. Se ştie, de pildă, că *Psaltirea* românească intrase în uz în unele mănăstiri încă de la începutul sec. al XV-lea [31]. Ca monah, Antim a intrat de la bun început în această tradiţie liturgică, ascultînd şi citînd sau cîntînd el însuşi, zi de zi, paremii, psalmi, pericope din *Evanghelie* sau din *Apostol*, într-o redare românească ce se modelase desăvîrşit după graiul poporului.

Meritul lui Antim constă, deci, nu numai în faptul de a fi intervenit el însuşi cu îmbunătăţiri de traducere, ci şi în acela de a fi reţinut în cărţile de

---

30. Gabriel Ştrempel, *Introducere*, p. LVII; vezi şi Pr. Niculae Şerbănescu, art. cit., p. 766.

31. Prof. Dr. Milan P. Şesan, *op. cit.*, p. 118.

slujbă pe care le-a pus la îndemîna preoților și a credincioșilor noștri — multe dintre ele tipărite pentru prima dată — acea formă a textelor biblice care devenise tradițională și se imprimase adînc în minți și în inimi.

*

În concluzie, între multiplele realizări ale lui Antim în slujba Bisericii și a poporului român trebuie s-o socotim și pe aceea de a fi contribuit atît la difuzarea textelor biblice pe calea tiparului, cît și la definitivarea redării românești a acestor texte.

Convins că poporul trebuie să se roage și să citească Scriptura în limba sa, Antim Ivireanul se angajează într-un efort stăruitor pentru triumful deplin al limbii române în Biserică. Geniul său și identificarea deplină cu modul de a gîndi și a simți al poporului român dreptcredincios au asigurat acestui efort o reușită deplină. Opțiunile sale în ce privește limba Bibliei românești, validate de istorie, sînt exemplare pentru toți cei ce vor să facă înțeles cuvîntul lui Dumnezeu.

Pr. prof. VASILE MIHOC

MACARIE IEROMONAHUL (1770—1836) — TRADUCĂTOR, COMPOZITOR, COPIST, TIPOGRAF

«Macarie Psaltul a fost unul din luminătorii neamului românesc la începutul veacului al XIX-lea. Talentul lui muzical s-a îmbinat fericit cu credința în Dumnezeu și cu iubirea de neam» (Pr. Prof. univ. Niculae M. Popescu).

Ca să înțelegem mai bine viața și activitatea ieromonahului Macarie, trebuie să facem o scurtă incursiune în istoria muzicii bisericești de la noi, amintind de personalitățile care s-au remarcat în acest domeniu.

Aceștia sînt: *Filotei* monahul de la Cozia, autorul textului și probabil și al melodiei Pripelilor de la polieleul praznicelor împărătești și al sfinților mari (sec. XIV); *Eustatie* protopsaltul Putnei, *Dometian Vlahul* și ceilalți monahi-melozi de la Putna (sec. XV—XVI); *Iovașcu Vlahul, Vlad grămăticul, Calist ieromonahul*, protopsaltul Mitropoliei din București (sec. XVII); *Filotei sin Agăi Jipei* din Sfînta Mitropolie, *Șărban* protopsaltul bisericii domnești, *Constantin Itoripsalt, Ioan sin Radului Duma Brașovean, Mihalache Moldoveanu* (Moldovlahul), *Naum Rîmniceanu, Iosif* și *Visarion*, monahii de la Neamț (sec. XVIII); *Petru Vizantie, Petru Efesiu, Dionisie Fotino, Macarie ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu* și toți ucenicii acestora, care au activat în secolul al XIX-lea.

Toți aceștia au o importanță foarte mare pentru progresul muzicii bisericești de la noi, dar mai ales cei care au românit această muzică și chiar au tipărit-o, ceea ce a făcut Macarie ieromonahul la 1823, 1827 și 1836.

Muzicologul român Titus Moisescu, care publică în «Prolegomene bizantine» (București, 1985) 69 de scrisori și documente referitoare la activitatea de muzician și tipograf a lui Macarie Ieromonahul (unele publicate mai demult de preotul Niculae M. Popescu, altele de Nicolae Iorga, iar cele mai multe (43) identificate de autorul Prolegomenelor), conchide: «O biografie a lui Macarie Ieromonahul nu se va putea scrie decît ținîndu-se seama de aceste texte, pe care le socotesc a fi dintre primele

acte compacte și solidare cu un conținut artistic-muzical și social-istoric de mare importanță pentru istoria muzicii românești. De asemenea, ele oferă noi dimensiuni personalității lui Macarie Ieromonahul, cel care n-a avut alt ideal în viață — pentru care a luptat pînă în ultimele lui clipe — decît așa-zisa «românire a cîntărilor», acțiune ce va trebui cîndva să fie prețuită și preluată într-un cadru mult mai larg decît cel artistic-muzical, cum a fost privită pînă acum» (Prolegomene bizantine, p. 115—116).

Are mare dreptate cel care a alcătuit aceste rînduri de simțire românească. De aceea vom încerca să-i urmăm sfatul și, pe cît ne va sta în putință, să însăilăm o bio-bibliografie — nici pe departe exhaustivă — a acestui mare muzician-patriot român, *Macarie Ieromonahul*.

În istoria culturii muzicale românești au existat oameni care au lăsat o dîră de lumină, constituind călăuze nedezmințite pentru mersul înainte al acestei frumoase arte și, în general, al neamului românesc.

Macarie Ieromonahul a fost unul dintre acești oameni de bine.

Născut pe la 1770 în Perieții Ialomiței, după ce va fi învățat la școala din sat cele cîteva clase obligatorii, care și așa nu erau mai multe de patru, va fi luat drumul mînăstirilor, culegînd, ca o albină harnică, tot nectarul din cele citite și auzite.

Nu se știe unde și-a format cultura teologică, dar felul cum a știut să-și călăuzească pașii, modul în care și-a format o cultură solidă și în special o cultură muzicală bisericească, însușită prin muncă asiduă, l-a impus ca pe o stea strălucitoare pe cerul propășirii muzicale bisericești de la noi.

Împrejurările social-politice nu erau deloc favorabile, dar dorul lui arzător de cultură și dragostea de a face ceva pentru românii obidiți, pentru luminarea lor, au fost exemplare și rămîn pildă de urmat pentru toți cei care și-au adus după aceea aportul lor prețios la înaintarea neamului românesc.

Un rol important în formarea lui intelectuală și duhovnicească l-a avut mitropolitul de atunci al Țării Românești, Dositei Filitti (1793—1810), iar mai tîrziu, cum vom vedea, un sprijin remarcabil în activitatea muzicală l-a avut din partea luminatului mitropolit român Dionisie Lupu.

Muzică bisericească în sistema veche a învățat, după cum el însuși mărturisește, de la protopsaltul Constantin, ucenicul dascălului Șărban, protopsaltul Țării Românești, iar sistema nouă, de la Petru Efesiu, în anii 1817—1818, la școala înființată atunci în acest scop la biserica Sfîntului Nicolae-Șelari din București.

«Macarie a cunoscut bine și limba grecească, precum și meșteșugul cuvîntărilor. Aceasta ne îndeamnă să credem că învățase în Academia Grecească din București, școală vestită atunci în toată Ortodoxia. Iar rîvna lui patriotică, precum și cunoștințele despre cărturăria românească bănuim că le-a prins din școala română de la Sfîntul Sava, unde director era un călugăr învățat, numit Grigorie Rîmniceanu. Lui Macarie nici limba slavonească nu-i era necunoscută, întrucît ne spune el singur că dorea să alcătuiască psaltichie și pentru Biserica sîrbească»[1].

În Înainte cuvîntare către cîntărețul român; «Să se bucure în Domnul» (Pesta, 1821), care de fapt va constitui prefața Irmologhionului, printre altele, Macarie adaugă: «Voiam să mă fac folositoriu și sîrbilor cu prefacerea Anastasimatarului pe noua sistemă în slavonie, și să-l paradosesc»[2].

---

1. Preotul Niculae M. Popescu, *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui († 1836—1936)*, București, 1936, Editura Seminarului de Istoria Bisericii de la Facultatea de Teologie din București, nr. 6.

2. Titus Moisescu, *Prolegomene bizantine. Muzică bizantină în manuscrise și carte veche românească*, București, Editura Muzicală, 1985, p. 133; Calinic Argatu, *O carte despre muzica românească de expresie bizantină*, în «Familia», seria a V-a, nov. 1985, anul 21 (121), nr. 11 (243), p. 2.

Pentru a lămuri și mai bine acest lucru, spicuim din Scrisoarea lui Dionisie Popovici către Ștefan Stratimirovici (Mitropolit al Karlovițului (1790—1837)), Buda, 18 iunie 1821: «Excelența Voastră! Ieromonahul Macarie a fost trimis de Arhiepiscopul și Mitropolitul valah în legătură cu tipărirea cîntărilor bisericești după tradiția Bisericii de la Constantinopol în limba valahă; deoarece după tulburările ce au avut loc în Valahia, Mitropolitul a fost nevoit să se refugieze la Sibiu, i-a poruncit în scris ieromonahului Macarie să înceteze activitatea începută pînă la terminarea răscoalei. Avînd timp disponibil (Macarie Ieromonahul) dorește să tipărească cîntările (și) în limba slavă, cu semne (muzicale) grecești. Pentru că semnele cîntărilor grecești nu conțin nimic care să contravină statutului bisericesc, roagă prea supus dacă Excelența Voastră ar binevoi să blagoslovească milostiv tipărirea acestor semne în limba slavă. Se obligă în legătură cu aceasta că dacă Excelența Voastră va binevoi să-i permită să vină la Karlovit și pe clerici îi va învăța pe deplin în asemenea cîntări în decurs de patru luni de zile» [3].

În anul 1819 vine mitropolit, la București, Dionisie Lupu, «român iubitor de neam», la înscăunarea căruia Macarie a ținut o cuvîntare înflăcărată. Mitropolitul a promis atunci organizarea unei școli de muzică bisericească în limba țării, școală care s-a deschis foarte curînd și la care Macarie a fost numit profesor, primind și însărcinarea să «prefacă în graiul patriei» melodiile bisericești [4].

În ceea ce privește întocmirea cîntărilor în limba patriei, Macarie are un merit deosebit întrucît «a păstrat tonul (accentul tonic) cuvîntului și al frazei românești și nu s-a depărtat de melodia bisericească»; «pentru că a pune însuși acele semne pe un cuvînt care vine îndoit mai lung sau mai scurt decît cel grecesc, este dobitocie — zice el însuși — precum iarăși greșală este să înstrăinezi melosul pentru lungimea sau scurtimea cuvîntului» [5].

Cu aceste gînduri Macarie a reușit să introducă definitiv psaltichia sistemei celei noi în Biserica românească, «fără jertfirea nici a melodiei primită de Biserică și nici a limbii românești» [6].

Dar acum se punea problema tipăririi acestor cîntări, astfel prefăcute și adaptate la limba țării. În tipografia lui Petru Efesiu n-a putut să tipărească, întrucît se spune că acesta n-ar fi acceptat introducerea psaltichiei în limba română. Se prea poate, căci și la Buda, unde plecase Macarie în 1820, cu gînd să tipărească aici psaltichie românească, a întîmpinat multe greutăți din partea grecilor de pe acolo, căci într-o scrisoare din 5 noiembrie 1821 se plînge lui Constantin Hagi Pop din Sibiu că a cunoscut la Lugoj «un taraf (un grup) din cei ce primesc sporirea și deșteptarea neamului nostru, foarte împotrivnic asupra lucrului meu» [6].

Însă Macarie, fire răzbătătoare și inteligentă și, mai presus de toate, convins că lucrarea sa este o faptă profund națională, a apelat la un român macedonean pe nume Atanasie Grabovschi, unchiul mamei lui Andrei Șaguna.

S-a întîmplat acum ca și mitropolitul Dionisie Lupu să fugă la Brașov, din cauza izbucnirii revoluției lui Tudor Vladimirescu.

Macarie nu deznădăjduiește. Se întoarce și el la Sibiu și înduplecă pe cunoscutul negustor Constantin Hagi Pop să-i tipărească volumele de cîntări bisericești, deja pregătite, pe cheltuiala sa, iar la vînzarea lor să-și ia partea cuvenită.

---

3. *Ibidem*, p. 119.
4. Pr. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 5—6.
5. *Ibdiem*, p. 7.
6. Idem, *ibidem*; Titus Moisescu, *op. cit.*, p. 122.

Și, cum vom vedea, tipărirea se va face nu la Buda, cum fusese proiectată, ci la Viena, în tipografia călugărilor armeni (mechitariști), care era foarte utilată pentru vremea aceea, fiind în măsură să toarne matrițele notelor psaltice de o frumusețe rară, să culeagă litera românească, e drept cu caractere chirilice, după moda de atunci. Macarie scrie din Viena către casa Hagi Pop din Sibiu, la 10 februarie 1822, că a sosit aici (la Viena) încă de la 20 noiembrie 1821, găsind o tipografie convenabilă la «popii armeni, ca unii ce au privileghiuri (posibilități) ca ori pre ce limbă să poată tipări...» și că «pentru cărți, voia noastră era ca să tipărim trei mii Anastasimatare, trei mii Irmologhii (Irmologhioane) și trei mii Gramatici (Teoreticoane) (pe care deosebită carte am hotărît ca să o facem). Cîte o mie de fiștecare carte pentru Țara-Românească, pentru Moldova și cîte o mie pentru aceste locuri (se înțelege și pentru Ardeal), care din toate părțile mi se ceriu. Dar neavînd și hotărîrea Domniilor voastre, am făcut contractul numai pentru cîte o mie de fiștecare carte...». Dar mai departe zice: «mă rog ca să primiți să se tipărească cîte trei mii cu roșu...»[7].

Cîtă bucurie trebuie să fi avut acest călugăr patriot, cînd în anul 1823 au ieșit de sub teascuri cele trei cărți cu cîntări bisericești «pre limba patriei»! Cîtă trudă trebuie să fi depus el, mai ales că nici cu transportarea și cu distribuirea lor nu va fi ușor, cum vom vedea mai departe.

De aceea credem că nici nu-i de mirare că la vîrsta de 66 de ani să sufere de paralizie (dambla, cum zice el și cum o numește poporul pînă azi). În 1834, pe cînd se afla la mînăstirea Căldărușani, scria următoarele: «eu de acum înainte sînt bătrîn și neputincios cu picioarele și într-o jumătate de ceas de abia ajung» (de la chilie la casa tipografiei pe care o conducea). La 21 august 1836 scria: «eu, cinstite părinte, mă aflu nemișcat și bolnav de dambla».

Dar să ne întoarcem puțin. La 10 februarie 1829, ieromonahul Macarie pleacă în Moldova, odată cu surghiunirea mitropolitului Grigore Dascălul. Aici Macarie va fi numit egumen la mînăstirea Bîrnova (manuscrisul românesc 3735 din Biblioteca Academiei Române este clar în această privință). Dar aici nu stă mult și vine la mînăstirea Neamț, unde întocmește și paradosește cîntări bisericești pentru părinții de aici.

În cele din urmă, obosit și bolnav, de atîta trudă și de atîtea drumuri pe timp de arșiță sau pe timp de ger, se retrage la mînăstirea lui de chinovie, Căldărușani, unde «cu toată bolnița, îngrijirea unui bătrîn paralizat nu era ușoară».

Pentru aceasta intervine sora sa, maica Justina Perieteanu, stareța mînăstirii Viforîta de lîngă Tîrgoviște, și îl ia cu dînsa ca să-l îngrijească. Aici își va da curînd obștescul sfîrșit iscusitul dascăl de cîntări Macarie Ieromonahul. Tot maica Justina a avut grijă să îndeplinească ultima dorință a fratelui său, aceea de a preda «averea», care consta din o pereche de desagi plini cu manuscrise de psaltichie, episcopului Chesarie al Buzăului, cel ce fusese coleg cu Anton Pann la școala lui Dionisie Fotino, în București. Unele din aceste manuscrise au rămas la diaconul episcopului Chesarie, Iosif Naniescu, viitorul mare mitropolit al Moldovei, care mai tîrziu le-a donat Bibliotecii Academiei Române, unde se păstrează și astăzi în bună stare, spre pomenirea tuturor acestor oameni de cultură și simțire românească.

De ce a lăsat Macarie manuscrisele sale episcopului Chesarie? Bănuim că din două motive, și anume: credem că s-au cunoscut foarte bine aici, la București, cînd învățau sistema nouă, Macarie la școala lui Petru Efesiu, iar Anton Pann și Chesarie la Dionisie Fotino. Dar cel mai important motiv era altul. Însuși Macarie zicea către sora lui ca să ducă părintelui Chesarie manuscrisele și să-i spună că i le lasă ca unuia ce-i rîvnitor pentru psaltichia patriei noastre. Cum? Se știe că, Chesarie a inițiat la

---

7. Titus Moisescu, *op. cit.*, p. 136—137.

Buzău o școală de psaltichie, unde preda unul din ucenicii lui Macarie, Matache Cîntărețul și tot Chesarie întocmise la Buzău o nouă tipografie din teascurile căreia vor ieși timp de un secol multe cărți de psaltichie, începînd cu retipărirea cărților lui Macarie (*Anastasimatarul*, *Irmologionul* și *Teoreticonul* tipărite la Viena în 1823, precum și *Antologia*, tipărită la București, în 1827 și retipărită la Buzău în 1856).

Chesarie însuși tipărise la Buzău, în 1836, *Prohodul Domnului* tradus și aranjat de Macarie. Prin urmare, Macarie cunoștea rîvna pentru muzica noastră bisericească a lui Chesarie și de aceea îi lăsa cu toată încrederea desagii lui cu manuscrise. Dar Chesarie va muri și el peste zece ani, în 1846, lăsînd să-i continue truda episcopii care i-au urmat: Filotei (1850—1860), Dionisie Romano, Inochentie și alții.

Există și un document care ne-ar face să credem că Macarie s-a cunoscut cu Chesarie chiar în mînăstirea Căldărușani, anume manuscrisul rom.-gr. 1350 (Propedie), care la fila 120 r cuprinde următoarea însemnare: «Această psaltichie s-au prescris în sfînta Mănăstire Căldărușani de mine păcătosul Chesarie, la anii 1808, septembrie 28» (A se vedea și ms. rom. 4249 din 1872).

În această privință se întreabă Titus Moisescu: «Să fie acesta Chesarie viitorul episcop al Buzăului și coleg al lui Anton Pann la școala de musichie unde preda lecții Dionisie Fotino?»

Într-adevăr, Chesarie era de loc din București, născut în 1784, ca fiu al lui Efrem cavaful, dar Istoria Bisericii Române nu spune că Chesarie (Constantin) ar fi viețuit la Căldărușani, ci numai că a fost încredințat de părinți la vîrsta de 13 ani (deci în 1897) episcopului Iosif al Argeșului, care l-a dat la școala grecească de la Domnița Bălașa. Apoi a fost tuns în monahism, a slujit ca arhidiacon al episcopului Iosif, a fost numit, după 1820, iconom al mînăstirii Antim, apoi iconom la Mitropolie, în 1823 și, în sfîrșit, în 1825, a fost ales episcop de Buzău, unde a păstorit pînă în 1846, cînd a trecut la cele veșnice.

Activitatea muzicală a lui Macarie Ieromonahul

În 1819 Macarie a fost numit «dascăl de musichie» la școala reînființată de luminatul mitropolit patriot Dionisie Lupu, pe lîngă Mitropolia din București, iar mai apoi va fi rînduit «epistatul școlilor de musichie din Sfînta Mitropolie», un fel de coordonator sau inspector al mai multor școli de acest gen, reînființate oficial atunci.

Macarie a dorit să înființeze o tipografie la București, căci iată ce glăsuiește «Contractul încheiat de el pentru deschiderea unei tipografii la București» (București, 1820): a) «Preaînvățatul dascăl de muzică Kir Macarie să «noteze» slujba românească după particularitățile noii metode și în timpul tipăririi lor (cărților) să fie corector, iar lucrările de muzică, ce urmează să intre în tipar sînt: Anastasimatarul, Irmologhionul «argon» (pe larg) și «syntomon» (pe scurt), Doxastarul, Antologhionul și Irmoasele calofonice; b) Iar preacinstitul Kir Serafim (Christodulo), ca un priceput al acestui meșteșug, în termen de șase luni să pregătească toate literele necesare și glasurile și caracterele din nou, și cîte scule vor lipsi de la tipografie; c) Și preaînvățatul în ale muzicii Kir Panaioti (Enghiurliu) să aibă grija depunerii banilor necesari pentru cheltuielile pînă la tipărirea amintitelor cărți și în măsura vînzării lor să fie el însuși cassă (casier) pînă la lichidarea acestei tovărășii»[8].

Se știe că această tipografie nu s-a mai înființat. Semnele (matrițele) muzicale existau deja în tipografia lui Petru Efesiu, iar de aici le-a cumpărat Anton Pann, pentru a sa tipografie, pe care a deschis-o mult mai tîrziu.

8. *Ibidem*, p. 117.

Așa se face că Macarie a fost nevoit — nu numai din cauza evenimentelor — să tipărească cele trei cărți muzicale la Viena. De fapt, la început el proiectase doar două volume, adică Anastasimatarul cu Teoreticonul într-un singur volum și Irmologhionul, dar pînă la urmă a desprins Teoreticonul în volum separat [9].

În înștiințarea din martie 1822, făcută din Viena, Macarie precizează: «Cartea cea dintîi care am să tipăresc iaste Gramatica (Teoriticonul)...». «A doua carte care să cheamă Anastasimatarul sau Octoihul, cuprinde în sine cele opt glasuri bisericești... Iar a treia carte, care se cheamă Irmologhion, adecă Catavasieriu...». «Și de voi vedea buna osîrdie și iubirea de folos a celor de un neam... îndată fără zăbavă sînt gata să puiu și a patra carte în tipar, care iaste Tomul al patrulea al Antologhiei... și după aceasta și celelalte cărți ale sistimii» [10].

Antologia, a patra carte, o va tipări Macarie la București, în anul 1827, ca Tomul al doilea al Antologiei, în prefața căreia îl aflăm pe ieromonah ca «dascălul școalelor de musichie în limba patriei».

În 1834, spuneam, se stabilește la Căldărușani, unde este rînduit directorul Tipografiei înființate de Mitropolitul Grigorie al IV-lea Dascălul. Iată ce scrie Macarie, la 23 septembrie 1834, logofătului Neculae, sameșul Sfintei Mitropolii, că «încă de la septembrie 13, cum am venit de la București, am luat asupră-mi îndreptarea tipăririi tipografiei», punînd toate în rînduială, dar cu muncă asiduă de zi și noapte. Încă de pe acum se vaietă că «eu de acum înainte sînt bătrîn și neputincios cu picioarele...», și se mai plînge că unii lucrători din tipografie nu-i dau ascultare. Drept pentru care Mitropolia îi trimite o înștiințare că el răspunde de orice se întîmplă; deci să facă ordine acolo și să meargă treaba bine. Tot acum Mitropolia înștiințează pe cuviosul Inochentie că «s-au rînduit în locu-ți cuviosul Macarie», și să predea acestuia toate cele ale tipografiei, «iar cuviosia ta de acum înainte nu ai a te mai amesteca întru nimic» [11]. Mitropolia îi mai spune la 6 octombrie 1834 că trimite pe logofătul Ioniță Vetra să facă actele de predare-primire la tipografia de la Căldărușani și să facă lichidarea celor bolnavi și neputincioși sau îndărătnici [12]. La 22 noiembrie 1835 Macarie cere cuviosului Evghenie, economul Sfintei Mitropolii, să trimită hîrtie la tipografia de la Căldărușani și alte lucruri de trebuință [13].

Din scrisoarea Sfintei Mitropolii trimisă la 5 iunie 1836, către starețul mînăstirii Căldărușani, aflăm că acolo, prin grija ieromonahului Macarie, se tipăreau intens «*Viețile Sfinților*». De aceea Sfînta Mitropolie îl roagă pe stareț să-i pună la dispoziție lui Macarie carele mînăstirii ca să aducă volumele deja tipărite și legate la Mitropolie, pentru o mai bună păstrare [14].

La 20 august 1836 Macarie se afla iarăși «nemișcat și bolnav». Deci încă trăia în august 1836. Pînă în decembrie același an nu mai știm nimic de el. Probabil a murit în septembrie, octombrie sau noiembrie sau poate la începutul lui decembrie, căci în scrisoarea din 16 decembrie 1836, adresată Mitropoliei Ungro-Vlahiei, Stan S. Popovici spune că a adus în august 1836 zece teancuri și două lăzi de cărți ce «s-au tipărit din îndemnarea *răposatului* părintelui Macarie Ieromonahul, dascălul de musichie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor» și mai departe povestește cum Macarie a venit în anul 1821 la Sibiu, făcînd tovărășie cu casa de comerț C. Hagi Pop, Kir

---

9. *Ibidem*, p. 121.
10. *Ibidem*, p. 139; 159—162.
11. *Ibidem*, p. 162, 163. »
12. *Ibidem*, p. 164—165.
13. *Ibidem*, p. 167.
14. *Ibidem*, p. 168—169.

Gheorghe Oprean și cu fratele sfinției sale (stolnicul Voicu Perieteanu). Mai aflăm de aici că s-au tipărit 3000 de tomuri din care 1000 legate s-au predat Sfintei Mitropolii, primindu-se banii pe ele, 500 le-a vîndut Gh. Oprean în Moldova iar el, Stan Popovici, mai depunea acum la Mitropolie 1523 tomuri pe care cerea să-i se achite banii pe care i-a cheltuit el cu tipărirea la Viena. Totatul ar fi 3023 de cărți în cele trei volume; deci cîte 1000 din fiecare carte s-au tipărit [15].

Macarie a tipărit pentru toți românii munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni etc. și chiar dacă lucrările lui nu s-au putut impune peste tot, mai ales în Transilvania, unde situația era foarte grea din cauză că ungurii catolici se temeau, ca și grecii din Principate, că pierd din ce în ce mai mult teren, rămîne un fapt vrednic de toată lauda faptul că el se gîndea mereu la unitatea spirituală și națională a tuturor românilor, căci pentru el sufletul românesc era același pretutindeni.

Înștiințarea, alcătuită la Pesta în 1821, de către Macarie Ieromonahul «portarie al Sfintei Mitropolii din București, dascăl de psaltichia grecească și românească» și Nil Nicolae Poponea, «dascăl de sistema cea noao a psaltichiei grecești și românești» dovedește din plin conștiința lucrului bine făcut. La sfîrșit înștiințează că «cei din Țara Românească și din Moldova veți primi cărțile de la prea-o-sființia sa părintele mitropolitul a toată Ungrovlahia, Kirio Kir Dionisie, unde veți răspunde și banii. Cei din Ardeal, în Sibiiu, de la domnul Moise Fulea, directorul națională școale neunite. Iar cei din Banat, în Caransebeș, de la prea cinstitul protopop Ioan Tomici» [16]. La 2 iulie 1823 Macarie scrie de la Viena lui Zamfir Pop că mai are puțin și va fi gata tipărirea cărților și-l întreabă dacă ar putea ca la cele cinci sute de cărți din fiecare volum, care sînt încă fără foaia de titlu, să tipărească titlul Basarabiei, cu numele monarhului și al arhiereului locului. Rugămintea aceasta o repetă și în scrisoarea din 10 iulie 1823.

Psaltul Grigorie (spătarul Grigorie Grosul) din Iași îi comunică Ieromonahului Macarie, la 15 iunie 1823, că s-a interesat și că poate să asigure în Moldova atît vînzarea cărților, cît și paradosirea (predarea în școală) de către cîțiva psalți pe care îi cunoaște el, printre care se afla și un psalt muntean, Enache, de la biserica Sfîntul Nicolae. Cei cîțiva ar putea preda românește, cunoscînd ei și sistema veche și pe cea nouă, urmînd ca, după ce va veni Macarie în țară, aceștia să vină la București să se perfecționeze. De asemenea, îi spune că a vorbit la Chișinău și că acolo ar fi cîțiva psalți buni care ar putea preda în sistema nouă.

După moartea lui Macarie, Stan Popovici, care ajutase cu bani tipărirea celor trei cărți la Viena, se va plînge neîncetat, cînd Mitropoliei, cînd logofeției, cînd domnitorului țării, să fie despăgubit pentru cărțile și slovele tipografice pe care le depune la Mitropolie, pînă în anul 1842, deci șase ani după moartea Ieromonahului. Și problema nu se va soluționa decît în iunie 1842, cînd, printr-o convenție, se obligă Gheorghe Oprean să ia asupra sa și tomurile de la Stan Popovici, pentru care roagă Sfînta Mitropolie să le primească în păstrare, «pînă ce voi afla prilej pentru a lor desfacere» [17].

Abia în 1854 se raporta că Mitropolitul Neofit a dispus în 1845 să se plătească cele 1523 de trupuri cărți de psaltichie lui Gh. Oprean și să se vîndă acestea cu un preț mai mare, ca fondul ce rezultă în plus să fie destinat tipăririi de cărți bisericești [18]. Dar Iordache Zosima se plînge că în ziua de 30 iunie 1848 casa i-a

---

15. *Ibidem*, p. 176—177.
16. *Ibidem*, p. 126.
17. *Ibidem*, p. 192.
18. *Ibidem*, p. 199.

fost spartă şi o parte din cărţile de psaltichie rupte de către revoluţionari. Din acestea îi mai rămăseseră 401 de bucăţi pe care le-a depus la Sfînta Mitropolie, prin Constantin Mavrulea [19].

Din scrisoarea Mitropoliei Ungro-Vlahiei către Departamentul Treburilor bisericeşti, din 22 august 1856, aflăm că cele 400 de cărţi de psaltichie nu se pot vinde întrucît «s-au desfiinţat şcoalele de cîntări bisericeşti şi nu mai sînt cîntăreţi pe la biserici». Semnează Nifon Mitropolitul [20]. Şi tot Nifon va semna mai tîrziu, la 21 martie 1863, o circulară către protopopul Ştefan al plăşilor Mostiştea, Oltenita şi Negoieşti din districtul Ilfov, în care spune că domnul ţării, Alexandru I. Cuza, a hotărît în şedinţa din 15 martie 1863 că «de astăzi înainte în toate mînăstirile şi bisericile statului, cultul cel atotputernic să se serbeze numai în limba română» (ordonanţa domnească nr. 272) [21].

Cărţi de muzică bisericească întocmite şi tipărite de Macarie Ieromonahul

Macarie a pregătit mai multe cărţi pentru tipar, dar n-a apucat să tipărească sub directa sa îngrijire decît numai patru, iar Prohodul i s-a tipărit la Buzău, de către Chesarie episcopul, în anul morţii ieromonahului, 1836.

1. Theoriticonă sau privire cuprinzătoare a meşteşugului musikiei bisericeşti, după aşezămîntul sistîmii ceîi noao. Acum întîiaşi dată tipărit în zilele Prea Luminatului şi Prea Înălţatului nostru Domn Io Grigorie Dimitrie Ghika Voevod, întru întîiul an al domniei sale.

Cu voia şi blagoslovenia Prea Osfinţiei Sale Părintelui Mitropolitul a toată Ungrovlahia Kirio Kir Grigorie.

Tălmăcit din greceşte pre limba romanească, de smeritul Macarie Ieromonahul portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureştilor, dascălul şcoalei de Musikie. Vienna, 1823.

Theoriticonul pentru *Moldova* are acelaşi titlu, cu deosebirea că sînt trecute numele domnitorului şi al mitropolitului de acolo, respectiv *Ioann Sandul Sturza Voevod* (întru întîiul an al domniei sale) şi *Arhiepiscopul* şi *Mitropolitul Moldaviei Kirio Kir Veniamin*.

Această carte conţine 30 de pagini cu teoria psaltichiei (semne, trepte, scări, mărturii, ftorale etc.) şi 6 planşe mari cuprinzînd cele 15 scări, după cum urmează:

Planşa 1: «Scara întîi a tonurilor diatoniceşti, adecă a celor asăzate fiinţeşti după tot diapasonul carele să cuprinde în opt tonuri, cu mărturiile şi ftoralele diatoniceşti în starea şi treptile ei întru carea noii începători să învaţă înfiinţarea bunei viersuiri. Într-această scară cînd va face trebuinţă să se suie şi al treilea diapason atunci mărturiile lui să scriu cu doao oxii deasupra. Iar cînd va face trebuinţă să se suie şi al patrulea diapason, atunci mărturiile lui să scriu cu trei oxii deasupra». Jos scrie ftoralele diatonice.

Planşa 2: Tonurile, treptile, mărturiile şi ftoralele, după aşezămîntul sistimii ceii vechi a cinci-încordatei Roate. Tonurile, treptile, mărturiile şi ftoralele a opt încordatului Diapason, după tot bunul aşăzămînt al sistimii ceii noao.

---

19. *Ibidem*, p. 200.
20. *Ibidem*, p. 202.
21. *Ibidem*, p. 272.

Scara a doa a diatoniceştilor tonuri, în starea şi fiinţa ei, întru carea să priveşte deosebirea în cinci-încordatei Roate, a aşezămîntului tonurilor cîntărilor celor vechi, de aşezămîntul opt-încordatului Diapason, după toată buna alcătuire a aşezămîntului sistmii ceii noao.

Planşa 3: Tonurile, ftoralele, mărturiile şi treptile Glasului al doilea. Scara a treia Hromaticească, adecă prefăcută a Glasului al doilea, carea îşi are lucrarea sa în suire şi în pogorîre trii Difonii, adecă prin doao glăsuiri, ton mare şi ton mai mic întru toată alergarea ei, precum prin trepte arată. Iar cînd în Glasul al doilea să va amesteca, sau al şaselea glas, sau altul, atunci viersuirea glasului acelia să arată prin ftorale şi mărturii. Scara a patra a aceştii ftora Armonicească ce să lucrează cu viersuirea Glasului al doilea carea din aşăzarea stării locului său, suie un ton Ifesis şi pogoară cu ton Diesis.

Planşa 4: Scara a cincea, a Glasului al treilea Armonicească. Însă Glasul al treilea îşi are drumul Diatonicesc, atunci semnile mărturiilor lui sînt acelea ce s-au orînduit la întîia scară a Glasului întîiu. Iar cînd Armoniceşte îşi are drumul său. atunci urmează mărturiile lui întocmai precum să văd într-această scară.

Scara a şasea, cea din Diatonicească şi Armonicească împreunată a Glasului al cincilea, a căruia ftora Armonicească din starea locului său, stăpîneşte doao tonuri întru pogorîre, luînd pre cel dintîi Diesis şi pre al doilea mare, iar întru suire, din starea locului său ia doao tonuri mari.

Scară a şaptea, a acestei ftoră Armoniceşti ce să cheamă Nisabur carea numai întru pogorîre stăpîneşte doao tonuri, luînd pre Ga Diesis şi pre Vu Diesis.

Scara a opta, a semnilor ce să chiamă Ifesis şi Diesis dintre care Ifesis cînd să pune deasupra la ton suitoriu, atunci acel ton să ia numai întru înjumătăţire de ton, iar cînd să va pune supt pogorîtoriu, lăcomeşte de pogoară mai mult oaresice, iar Diesis nu lasă pre cel pogorîtoriu să se pogoare mai mult de un pătrar, sau jumătate de ton.

Planşa 5: Scara a noaă, cea din Hromaticească împreunată cu Diatonicească a Glasului al şaselea.

Scara a zecea, cea întru tot Hromaticească, a Glasului al şaselea.

Scara a unsprezecea, a aceştii ftora Hromaticească ce să chiamă Mustar.

Planşa 6: Scara a doasprezecea Diatonicească a Glasului al optulea, în starea şi treptile ei.

Scara a treisprezecea, cea după Trifonie scară, a Glasului al optulea.

A patrusprezecea, cea din Glasul al optulea ftoricească scară în starea şi mărturiile ei.

Scara a cincisprezecea, a acestor semne, dintre care aceasta ce să cheamă Ghenichi (general n.n.) Ifesis voieşte ca pre Glasul cel suitoriu ce va sta înaintea lui, să-l facă Ifesis iar acesta ce să cheamă Ghenichi Diesis voieşte ca pre glasul cel pogorîtoriu ce va sta înaintea lui să-l facă Deisis.

Observaţie: În planşe Macarie scrie şi ftoraua lui Ke a glasului II şi ftoraua mustar la fel, ceea ce nu-i corect, fiindcă la p. 23, cînd vorbeşte despre ftorale, le desemnează corect, aşa cum le păstrăm pînă astăzi: mustar, şi Ke glasul II.

Fie că va fi completat cu noi explicaţii, ca la Anton Pann, fie că va fi prescurtat. acest Theoriticon va fi luat ca bază pentru toate cele ce s-au elaborat mai tîrziu.

Foarte interesantă ni se pare precizarea lui Macarie de la pagina 25, de unde încep cele doar şase pagini de exerciţii pentru toate semnele vocale, timporale şi consonante.

«De trebuinţă lucru am socotit că iaste ca să adaug aici la sfîrşit, pentru noii începători, pe scurt, numai acelea ce fac trebuinţă ca să le înveţe, mai-nainte de a începe să cînte tonurile scării. Să cadă dar, ca noul începătoriu, fără a să îngreoia cu multe la început, să cunoască haractirurile ceale suitoare şi ceale pogorîtoare, şi care cîte glasuri are, care să stăpînesc şi care nu. Pre care pe scurt cunoscîndu-le, fără zăbavă să înceapă a cînta tonurile şi lucrările semnilor Ipostatnice, celor cu vremi şi celor fără de vremi (adică semnele consonante, ornamentale cu semne timporale sau nu, n.n.) în fiinţa şi lucrarea lor, precum stau de faţă. Şi apoi, după acestea, îndată să înceapă «Doamne, strigat-am».

2. «Anastasimatariu bisericeasc după aşezămîntul sistemii ceii noao. Acum întîiaşi dată tipărit în zilele Prea luminatului şi Prea înălţatului nostru Domn Io Grigorie Dimitrie Ghika voevod întru întîiul an (al) Domniei Sale.

Cu voia şi blagoslovenia Prea Osfinţiei Sale Părintelui Mitropolit a toată Ungrovlahia Kirio kir Grigorie.

Alcătuit după cel grecesc pre limba românească de smeritul Macarie Ieromonahul portarie al sfintei Mitropolii a Bucureştilor dascălul şcoalei de musikie, Vienna, 1823».

Titlul acesta al Anastasimatarului destinat Ţării Româneşti este tipărit numai cu negru (!), iar cel destinat Moldovei şi care are acelaşi titlu, bineînţeles cu numele domnitorului Ioann Sandul Sturza Voevod şi al Mitropolitului Veniamin, este tipărit cu roşu şi negru.

Conţine, în cele 300 de pagini, cîntările de la vecernia de sîmbătă seara şi cele de la utrenia de duminică pe cele opt glasuri, plus Fericirile, svetilnele şi Voscresnele (p. 1—32 : cîntările glasului I ; p. 33—64 : glasul II ; p. 65—98 : glasul III ; p. 99—134 : glasul IV ; p. 135—172 : glasul V ; p. 173—206 : glasul VI ; p. 207—238 : glasul VII ; p. 239—272 : glasul VIII ; p. 272—300 : cele 11 svetilne cu voscresnele lor).

3. «Irmologhion sau catavasieriu musicesc care cuprinde în sine catavasiile Praznicilor împărăteşti şi ale Născătoarei de Dumnezeu, ale Triodului şi ale Penticostarului, precum să cîntă în sfînta lui Hristos Dumnezeu Beserica cea mare»... (şi urmează ca şi la celelalte două cărţi de mai sus).

Cuprins : P. 1—7 : Catavasiile la Adormirea Maicii Domnului pe glasul I ; p. 8—19 : la Naşterea Domnului, pe glasul I ; p. 20—24 : Închinarea Sfintei Cruci, pe glasul I ; p. 24—31 : la Paşti, glasul I ; p. 31—36 : la duminica Tomii, glasul I ; p. 37—48 : la Botezul Domnului, pe glasul II ; p. 48—52 : la duminica fiului risipitor, pe glasul II ; p. 52—59 : la Întîmpinarea Domnului, pe glasul III ; p. 59—65 : la Bunavestire, pe glasul IV ; p. 66—70 : la Schimbarea la Faţă, pe glasul IV ; p. 70—74 : la duminica întîi din post, pe glasul IV ; p. 74—81 : la duminica Stîlpărilor, pe glasul IV ; p. 81—87 : la Înălţarea Domnului, pe glasul IV şi altele pe glasul V (p. 87—93) ; p. 93—97 : la duminica întîi a Triodului, pe glasul VI ; p. 97—101 : la duminica lăsatului sec de carne, pe glasul VI ; p. 101—105 : la duminica Rusaliilor, pe glasul VI ; p. 105—112 : la Înălţarea Sfintei Cruci, pe glasul VIII ; p. 112—117 : la sîmbăta lui Lazăr, pe glasul VIII ; p. 117—122 : la înjumătăţirea praznicului, pe glasul VIII ; p. 122—134 : la canonul pavecerniţei în sîmbăta lui Lazăr la Bunavestire, peasna a 4-a şi a 6-a ; a cinstitei Cruci, glas VIII ; în sfînta şi marea Luni, la Utrenie (sedelne), Tripesniţul ; p. 134 : Svetilna : Cămara Ta, glasul III (Ga ca de la Ni) ; p. 135—141 : în sfînta şi marea zi Marţi, la Utrenie (sedelne, tripesniţul) ; p. 141—151 : în sfînta şi marea zi Miercuri (sedelne, tripesniţul) ; p. 151—161 : în sfînta şi marea zi Joi (tripesniţul ;

svetilna glasul III); p. 161—184: în sfînta și marea zi Sîmbătă (sedelne; canonul glasul VI); p. 184—189: Cele trei stări ale prohodului (primele strofe), Bineçuvîntările Învierii.

P. 189—217: *Podobiile glasurilor* (pe larg):

Glasul I: Ceea ce ești bucuria, Prea lăudaților mucenici,
O, prea slăvită minune, Minunate sînt, A ta adormire.
Glasul II: Casa Eufratului, Cînd de pre lemn, Cu ce cununi.
Glasul IV: Ca pre un viteaz, Cela ce ești chemat.
Glasul V: Bucură-te, cămara, Cuvioase părinte.
Glasul VI: Toată nădejdea, Din pîntece mai înainte de luceafăr.
Îngerești puteri, Pocăință n-am agonisit, A treia zi ai înviat.
Glasul VII: Nu ne mai lipim de pomul vieții.
Glasul VIII: O, prea slăvită minune, Ce vă vom numi, Doamne, de ai și stătut, în raiul cel din Eden.
Glasul III: Podobii ce se cîntă ca sedelne: De frumusețea fecioriei tale, Pentru mărturisirea, Fecioara astăzi.
Alta, glasul IV (VI): Spăimîntatu-s-a Iosif; Degrab ne întîmpină IV (II), Cel ce Te-ai înălțat pe cruce IV (II), Arătatu-Te-ai astăzi lumii, IV.
Alte podobii pe glasul VIII: Pre înțelepciunea (două variante).

P. 217—220: Antifoanele glasului V, Svetilna Crăciunului și a Bobotezei.

4. «Tomul al doilea al Antologiei dupre așăzămîntul sistimii ceii noao a musikiei bisericești.

Acum întîiași dată tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Grigorie Dimitrie Ghika Voevod, întru al șaselea an al domniei sale.

Cu voia și blagoslovenia Prea Osfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kir Grigorie.

Întradus după cel grecesc pre limba noastră românească de Macarie Ieromonahul dascălul școalelor de musikie a Patriei.

În București, în Sfînta Mitropolie, la anul 1827».

Conține 431 de pagini. (Paginile sînt numerotate cu cifre arabe de la 1 la 40, iar de la 41 înainte cu litere chirilice pînă la 396, iar de la p. 397 apare altă numerotație).

Antologia începe cu o prefață adresată domnitorului.

Cuprins: p. 1—5: Cîntări la Miezonoptica de duminică (Troicinicul); p. 6—20: Dumnezeu este Domnul, Troparul Învierii (de două ori), al Născătoarei-Învierii pe cele opt glasuri; p. 20—25: Cîntări la slujba Acatistului; p. 25—32: Troparele de la denii, glasul VIII; p. 32—40: Binecuvîntările Învierii, glasul V (două variante); p. 40—41: Antifonul 1 al glasului IV.

P. 42—181: Începutul polieleielor: Robii Domnului, glasul I, III, IV, V, VI, VII, VIII, II; p. 181—201: Cuvînt bun, glasul VII.

P. 202—233: Alte polieleie (Robii Domnului), pe opt glasuri, mai pe scurt.

P. 233—241: Alt polieleu pe mic (pe scurt), glasul II diatonicesc leghetos.

P. 242—263: Polileul La rîul Babilonului, după Grigorie Protopsaltul, la cererea Mitropolitului Veniamin (mai tîrziu l-a aranjat Dimitrie Suceveanu, așa cum se cîntă și astăzi, n.n.); altul după Hurmuziu Chartofilax, ambele pe glasul III; altul tot pe glasul III, fără slavă.

P. 264—314: Pasapnoarele (Toată suflarea mică, înainte de Sfînta Evanghelie la Utrenia din duminici) pe cele opt glasuri.

P. 314—321 : Stihuri din psalmul 50, Pentru rugăciunile.

P. 321—323 : Uşile pocăinţei, În calea mîntuirii, La mulţimea...

P. 323—344 : Ceea ce eşti mai cinstită, pe toate glasurile, pe mic (pe scurt); altele pe larg.

P. 344—356 : Toată suflarea laudelor, pe cele opt glasuri.

P. 357—359 : Trei axioane şi Lumină lină «după cererea ucenicilor din şcoale» (glas II, III agem asiran, VII ; II).

P. 359—384 : Polieleu pe glasul II diatonicesc leghetos «facerea răposatului Sărdarul Dionisache Moraitul ce au stătut aici în Bucureşti» ; p. 384—389 : Slava de la polieleul glas V.

P. 390—425 : Cele unsprezece voscresne ; p. 325—327 : Cîntare de laudă la arhiereu ; p. 427—431 : Matimă ce se cîntă cînd se îmbracă arhiereul în mijlocul bisericii; pe glasul VII, după I. Cucuzel.

Antologia a fost retipărită la Buzău, în anul 1856.

5. *Prohodul Domnului*, Buzău, 1836 (febr. 6) este tradus şi verisificat în româneşte de Macarie, la cererea episcopului Chesarie al Buzăului, care îl şi prefaţează.

Muzicianul bizantinolog Pr. I. D. Petrescu a avansat ideea că melodia strofei «Primăvară dulce», după care se cîntă încă 14 strofe, este o alcătuire proprie a lui Macarie. Ba, merge mai departe, poate chiar prea departe, afirmînd : «se pare că este inspirată dintr-un fragment al fostului imn împărătesc austriac, ce să-i fi rămas lui Macarie din vremea şederii la Viena, cînd a tipărit Anastasimatarul şi Irmologhionul...» [22].

Personal nu împărtăşesc această părere. Macarie nu s-a inspirat de nicăieri, decît din muzica bisericească. Acest lucru se vede clar şi din compoziţile sale mai puţin bisericeşti, cum ar fi : «Cîntarea dimineţii», pe versurile lui I. H. Rădulescu, «Deschide-te gură» şi alte cîntări pe versurile lui Paris Momuleanu, tipărite mai tîrziu în diverse colecţii.

Prohodul a fost revizuit şi tipărit de Dimitrie Suceveanu în 1873 şi în 1891. Şi aici găsim melodia de la «Primăvară dulce», aproape identică cu aceea pe care o cîntăm astăzi. Versiunea lui D. Suceveanu a fost retipărită în 1912, în Tipografia cărţilor bisericeşti, sub îngrijirea arhiereilor : Valerian Râmniceanu şi Sofronie Craioveanu. La sfîrşit găsim «Alte tipuri de cîntări de Ştefan Popescu...», adică primele strofe ale celor trei stări de la Prohod exact cum se păstrează şi astăzi.

*

* *

În afară de cărţile muzicale tipărite de Macarie Ieromonahul, ni s-au păstrat destule manuscrise muzicale psaltice din secolul al XIX-lea, copiate de însuşi autorul său de alţi cîntăreţi-copişti, conţinînd toate cîntările traduse, aranjate sau chiar compuse de Macarie, unele integral, altele parţial.

---

22. Pr. Ioan D. Petrescu-Visarion, *Laudele îngropării Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ce se numesc îndeobşte «Prohodul Domnului...»*, Bucureşti, Tipografia Ziarului «Universul», 1940, p. 4—5.

Le vom menționa deocamdată numai pe cele existente în fondul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România și, pe cît posibil, în ordinea cronologică a copierii (1822—1896)[23].

Ms. rom. 4483 — «Theoriticon sau cuprindere a meșteșugului musichiei bisericești, după așezămîntul cel nou, tîlmăcit din grecește pre limba românească de smeritul Mačarie Ieromonahul, portaric al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor, și acum întîia dată în tipariu, cu osîrdia și toată cheltuiala domniei sale domnului Hagi Constantin Pop, spre folosul de obște al neamului românesc, la *anul 1822*, întru împărăteasca cetate a Vienii». Format 26 × 20,5 cm., 24 file. A fost dăruit Academiei de Casa Bisericii.

Cuprins: F. 1—4: Pentru felurimea bunei viersuiri; f. 4: Pentru alcătuirea haractirurilor; f. 5: Pentru paralaghie; f. 6: Alergătoarea paralaghie a diatonicești așezări; f. 7—9: Pentru înființarea bunei viersuiri; f. 10—11: Pentru felurimea întîmpinărilor glasurilor în haractiruri; f. 12: Pentru glasurile vecernicești; f. 13—14: Glasul I vecernicesc; f. 15: Glasul al II-lea vecernicesc; f. 16: Glasul al III-lea vecernicesc; f. 17: Glasul al IV-lea vecernicesc; f. 24: La psaltichie să cîntă zece haractiruri glăsuitoare (...); Exerciții psaltice.

Ms. rom. 1711. «Theoreticon sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești după așezămîntul sistimii ceii noao acum întîiași dată tipărit în zilele prea luminatului și preaînălțat domn Ioan Sandul Sturza voevod, întru întîiul an al domniei sale (1823), cu voia și blagoslovenia preasfinției sale părintelui arhiepiscop și mitropolit al Moldovei chirio chir Veniamin tălmăcit din grecește pre limba românească de smeritul Macarie Ieromonahul, portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor, dascălul școalei de musichie». Format: 24,5 × 18,5 cm. File: 58.

Pe lîngă acest theoreticon cu prefața către dascălii de musichie din Moldova, volumul cuprinde caiete de diferite dimensiuni, în manuscris, care conțin slujba vecerniei și a utreniei pe cele opt glasuri, împerechiate: autentic-plagal.

Manuscrisul a fost dăruit Academiei de către folcloristul Simion Florea Marian, la 26 martie 1902.

Ms. rom. 1690. «Începutul cu Dumnezeu cel sfînt al Stihirarului *, carele întîiu pe vechiu s-au alcătuit de fericitul întru pomenire Hrisaf cel Nou și pe sistema cea noao s-au exighisit de Grigorie protopsaltul Sfintei lui Dumnezeu biserici cei mari și de Hurmuz Hartofilax, izvoditorii și aflătorii aceștii sisteme, iar pre limba noastră românească s-au prefăcut de smeritul Macarie Ieromonahul portarie al Sfintei Mitropolii, dascălul școalelor românești de musichie, la *anul 1825*, septemvriei 1».

Format: 24 × 18,5 cm.; file: 248.

Provine din biblioteca Mitropolitului Iosif Naniescu și a fost dăruit Academiei în anul 1894.

---

23. Prof. Gheorghe Ciobanu, *Originea canonului stîlpărilor alcătuit de dascălul Șărban*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—8, 1970, p. 779; 781—782.

* La 20 decembrie 1821, Voicu Perieteanu Stolnicul, fratele ieromonahului Macarie, trimitea lui Zamfir Pop, fiul moștenitor al comerciantului Constantin Hagi Pop din Sibiu, pentru părintele Macarie această psaltichie. «Trimiț dumitale și această psaltichie care cuprinde toaté stihurile (stihirile, n.n.) praznicilor de piste an, care iaste foarte de trebuință și o cere părintele Macarie, ca să o îmbrace în haină românească. Îi trebuiește și o predoslovie românească, pentru aceea să i se trimită cartea ce-i scriu, prin care îi însemnez chipul în care are a o alcătui, împreunînd cu cartea și psaltichia. Voicu».

24. Titus Moisescu, *op. cit.*, p. 123.

Însemnare: «Scrisu-s-au acest stihirar de mine Ilie cîntăreţul ot Sfîntul Ierarh Nicolae, mahalaoa Vlădicăi, cu porunca şi cheltuiala Sfinţii sale părintelui Macarie Ieromonahul, dascălul şcoalelor româneşti de musichie».

Cuprins: F. 1—20: Dogmaticile glasurilor (?) 1, 3, 5, 6, 7; f. 20—45: Cele unsprezece voscresne; f. 46—106: Ceasurile Naşterii Domnului; f. 106—113: Cîntări la duminica a 3-a din Postul Mare; f. 114—125: Slava de la Adormirea Maicii Domnului şi de la Tăierea Capului Sfîntului Ioan Botezătorul, pe opt glasuri ş.a.

Ms. rom. gr. 3776. Chinonicar..., 81 file, format 26 × 20 cm.

Conţine la început (f. 1) un axion, alcătuit de Macarie Ieromonahul.

Ms. rom. gr. 3818. Heruvicariu. 456 file; format 11,5 × 8,5 cm. (Conţine cîntări la Sfînta Liturghie, catavăsii, cîntări din Triod etc.). Cuprinde şi cîteva cîntări de Macarie Ieromonahul.

Ms. gr. rom. 1322. Anastasimatar. 238 file, format 16,5 × 23 cm.

Anul 1825: «Acest Tom al doilea de psaltichie grecească şi românească este scris de mine Matakie Prahoveanul în *anul 1825*» (f. 1—7).

Conţine şi cîteva cîntări traduse de Macarie, între care slava după polieleu alcătuită de Dionisie Fotino (f. 197—199).

Ms. gr. rom. 1951. Liturghier. 118 file; format 21,5 × 15,5 cm.

Copist: Varlaam Monahul, 1840—1842.

Conţine şi cîteva cîntări ale lui Macarie, ale lui Nicolae Cîntăreţul (?) şi alţii.

Ms. rom. gr. 2434. Antologhion. «Acest tomos ce se numeşte Anthologhie muzicească este al Sfinţii sale părîntelui Ghermano ieromonah de la Schitul Ghighiu, jud. Prahova şi s-au scris de mine Ioniţă Stoicescu logofeţelu, dascălu Şcolii de musichie ot oraşul Ploieşti, în fericite şi luminate zilele preaînaltului nostru domn Grigore Dimitrie Ghica, voevod, întru al şaselea an al domńiei sale, avînd şi arhipăstor pe preasfinţitul şi de Dumnezeu alesul mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu chiriu Grigorie. În *leatul 1828,* ghenarie 10 s-au isprăvit» (f. 309 v).

Format: 23,5×17 cm. Filė: 310.

Cuprinde şi cîteva cîntări de Macarie: f. 150 v—151: trei axioane pe glasul 2, 3, 7 (româneşte); f. 212—215: laudele pe glasul 8; f. 232 v—235: alte evloghitare, Slavă..., Şi acum..., alcătuirea cuvintelor de fericita Casiana monahia, iar melosul de chir Petru Lambadarie, iar acum prefăcută după grecie în limba noastră cea românească de sfinţia sa părintele Macarie Ieromonahul, portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureştilor şi dascălul şcolilor de musichie, glasul 8; f. 307—309: «Stihiri spre slava lui Dumnezeu alcătuite ca o Doxologie de chir Paris poetul român, iar cîntarea s-a alcătuit de smeritul şi al nostru mai mare dascăl Macarie Ieromonahul».

Ms. rom. gr. 3552. Antologhion. «Această carte muzicească, ce se numeşte şi Tomos al Antologhiei este al Sfinţii sale părintelui Isaia, monah, cîntăreţu şi mai marele hondar al sfintei şi dumnezeeştii mînăstiri Căldăruşani din judeţul Ilfov. Şi s-au scris de mine smeritul Ioan Stoicescu dascălul Şcolii de musichie din oraşul Ploieşti, în judeţul Prahova, *în leat 1828,* august 12. S-au sfîrşit de scris în zilele armiei roseşti, avînd mitropolit în scaun pe preasfinţitul preasfinţia sa chiriu, chir Grigorie al Ungrovlahiei 1828 august 12» (f. 313 v).

Format: 20×15 cm. File: 331.

Conţine cîteva cîntări ale lui Macarie: f. 97—101: Toată suflarea, heruvice etc.

Ms. rom. gr. 4075. Liturghier. 1828. Format: 19×14 cm. File: 128.

Conţine şi cîteva cîntări de Macarie.

Ms. rom. gr. 4359. Antologhion... «Şi însemnai aici ca să să ştie. 1843 de cînd am scris eu, iar de cînd s-au făcut acest tom este leatul *1829 martie 4.* Dumitraşco Ştefănescu cîntăreţul» (f. 116 v).

Format: 18,5×13,5 cm. File: 222.

Conţine şi cîntări de Macarie Ieromonahul, Costache Chiosea, Ilie Stoianovici, protopsalţi români.

Ms. rom. gr. 2233. Antologhion. «Tomul al doilea al Antologhiei, cîte cîntări face trebuinţă peste tot anul. S-au scris acum în zilele preaînălţatului nostru domn şi împărat a toată Rossia, Nicolae Pavlovici, şi celelalte, în zilele preasfinţii sale arhipăstor chiriu chir Neofit, episcopul Rîmnicului Noului Severin. *S-au scris de mine smeritul cîntăreţ Ilie Stoianovici.* S-au scris la anii de la *Hristos 1832, în Craiova,* la biserica Maica Precista Mîntuleasa şi s-au săvîrşit la dechemvrie, 7 zile» (f. 1).

Cuprinde şi cîntări de Macarie şi Un axion pe glasul 7 varis tradus în româneşte de Ilie Stoianovici (f. 5). Din cîntările lui Macarie menţionăm: «Doxologia Sfîntului Ambrozie al Mediolanului ce să cîntă la liturghiile care să fac spre mulţumita şi slava lui Dumnezeu, alcătuită de smeritul Macarie Ieromonahul dascălul cel mare al Bucureştilor, de şcoala musichiei, pe glasul al optulea» (f. 186—189); Stihiri spre slava lui Dumnezeu ca o slavoslovie alcătuită de chir Paris, poeticul român, iar cîntarea s-au alcătuit de smeritul Ieromonah Macarie dascălul şcoalei de musichie a Bucureştilor, glas al optulea (f. 191); stihiri iambiceşti, Cîntarea dimineţii (f. 192—194).

Ms. rom. 4479. «*Papadichie*» alcătuită şi copiată de Macarie Ieromonahul la *anul 1831* care conţine, pe lîngă teoria muzicii psalfice, o «Înainte cuvîntare către cîntăreţul român semnată de Macarie Ieromonahul, portarie, alcătuitorul psaltichiei româneşti» şi o dedicaţie către Mitropolit (8 aprilie 1831), f. 1—9.

Este donat Academiei de Casa Bisericii.

Format: 30,5×21,5 cm. File: 34.

Cuprins: Semnele suitoare şi coborîtoare, scara glasurilor 1, 2, 6, 3, 7, ftorale, general diez şi general ifes, ifesul şi diezul, exerciţii de paralaghie.

Ms. rom. 1107. «*Theoreticon* sau privire coprinzătoare a meşteşugului musichiei bisericeşti, după aşezămîntul sistimii cei noao, acum întîiaşi dată tipărită, scrisă în zilele excelenţei sale ghineraru Nicolae Dimitriovici Chisilov, întru al doilea an al stăpînirii sale, cu zîsa dumnealui Gheorghie Tabacu din mahalaua Tabacilor, scrisă după cea a părintelui Macarie Ieromonahul de mine, Nicolae Canache, dascălul bisericii (?) ce să prăznuieşte Adormirea Maicii Domnului şi Ierarhul Nicolae, Bucureşti, *1832*».

Format: 22,5×17 cm. File: 26.

Ms. rom. 3735. Antologhion de Macarie, egumenul Mînăstirii Bîrnova şi Şerban, protopsaltul Ţării Româneşti. *1832.*

Format: 26×20 cm. File: 49.

Cuprins: F. 1—40: Anixandare, glasul 8 (mai multe variante — 4); f. 41—46: Catavasii la duminica Floriilor, glasul 8 (?).

Observaţii: Iată ce notează însuşi Macarie, la f. 11: «Anixandarii care se cîntă la vecernia cea mare, la privegheri, alcătuite acum într-acest chip de smeritul ieromonah Macarie, igumenul Sfintei monastiri Bîrnova, întru slava lui Dumnezeu»; f. 29: «Întru slava lui Dumnezeu, spre folosul părinţilor din Sfînta mo-

nastire Neamţul, ce să vor îndeletnici a învăţa şi spre podoaba Sfintei Biserici s-au alcătuit aceste Anixandarii ce să cîntă la privegheri, acum, într-acest chip, cu cîte puţină cratimă la fieştecare stih şi cu pripeale după tipic bine potrivite...»; f. 41: «Catavasii la duminica Stîlpărilor, dimpreună cu tot canonul, alcătuite pe glasul bulgăresc * (?!) de fericitul întru pomenire dascălul Şerban protopsaltul Ţării Româneşti, pe care eu din porunca preaosfinţitului mitropolit chir Dositheiu le-am învăţat de la însuşi protopsaltul Constandin, ucenicul lui Şărban şi de la însuşi le-am păstrat în scris, pe sistima vechie. Şi, pentru ca să rămîie vecinică pomenirea întîiului făcător, le-am alcătuit pe sistima cea noao întocmai şi nestrămutat, precum le-am învăţat şi le-am păstrat în scris şi acum le-am paradosit părinţilor din Sfînta Monastire Neamţul, pentru ca să rămîie vecinice şi nestrămutate. La anul-1832».

Ms. rom. 1685. «*Irmologhion* calofonicon, adecă irmoase frumos viersuitoare, facere a feliuri, de prea înţelepţi şi sfinţi dascăli, carii în vremi din vechime au stătut. Iar pe sistima aceasta noao s-au exighisit de chir Grigorie, protopsaltul Sfintei Bisericii cei Mari, iar româneşte precum stă de faţă s-au introdus de smeritul Ieromonah Macarie, adăugînd şi alte multe irmóase trebuincioase sfintei biserici şi pre toate împodobindu-le cu cratimi potrivite la fieştecare irmos de faţă, precum se vede, spre slava lui Dumnezeu celui în Troiţă proslăvit, spre podoaba Sfintei lui biserici şi spre folosul fiilor patriei româno-moldoveni ce să osîrduiesc de învaţă în şcoalele de musichie naţionale. La anul de la Hristos *1833*, în sfînta Monastire Neamţul. Preot Ghiţă Ionescu».

Format: 27×19,5 cm. File: 188.

Provine din biblioteca mitropolitului Iosif Naniescu. Iată ce însemnare face acesta pe fila 2r-v: «Părintele Macarie a murit în anul 1836 în etate de 86 (optzecişişase) ani (?). Acest Irmologhion ce este tradus din greceşte de părintele Macarie şi adaos cu compoziţii ale sale, din nou intitulat fiind Irmologhion colofonicon, s-au scris cu însăşi mîna sa în Monastirea Neamţului, anul 1833 şi după moartea sa a rămas la preasfinţitul Chesarie, episcopul Buzăului, împreună cu alte cărţi de psaltichie şi manuscrise de psaltichie, pe care părintele Macarie singur le-a lăsat, la moartea sa, în anul 1836, cînd a încetat din viaţă în Monastirea Viforîta, aproape de Tîrgovişte, peste gîrla Ialomiţa, unde sora sa era stareţă, căreia cu limbă de moarte i-a lăsat cuvînt ca să le aducă la preasfinţitul *episcop Chesarie al Buzău*lui, carele mi le-a dat mie, subsemnatul, spre păstrare fiind atunci ierodiacon al doilea. Şi eu pentru respectul fericitului părinte, mare dascăl Macarie am asigurat

---

* Prof. Gh. Ciobanu demonstrează suficient că «susţinerea că dascălul Şărban — *care trăia pe la 1733 ar fi «alcătuit pre glas bulgăresc» canonul în* discuţie, cade de la sine». Căci iată ce spune Filothei sin Agăi Jipei la 1713: «Tot canonul făcut pre glasul cel rumânesc, căci iaste mai lesne şi mai frumos» (ms. rom. 61, f. 19 r). «Făcut» nu poate însemna aici decît creat, compus, iar «glas» mai înseamnă şi melodie, în cazul de faţă melodie cu trăsături specifice».

«Aşadar, Canonul de la «Duminica Floriilor» este creaţie a lui Filothei sin Agăi Jipei, făcută în limba română, iar toate celelalte variante, inclusiv «alcătuirea» Dascălului Şărban ,pornesc de la aceasta. Melodia este într-adevăr românească, cum dovedeşte şi faptul că nu se întîlneşte la nici unul dintre celelalte popoare ortodoxe vecine nouă» [25].

25. A se vedea şi: Constantin Basica, *Manuscrisele muzicale psaltice (româneşti şi româno-greceşti) din prima jumătate a secolului al XIX-lea, existente în Biblioteca Academiei Române,* teză de licenţă (dactilografiată), Bucureşti, 1985; Dumitru Borgovan, *Manuscrise muzicale bisericeşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de la Biblioteca Academiei Republicii Socaliste România,* teză de *licenţă* (dactilografiată), Bucureşti, 1985.

manuscriptul acesta cu legătură precum se vede, neatins de tăetură, spre eternă pomenire atît a părintelui Macarie cît şi a preasfinţitului Chesarie, episcopul Buzăului. Am scris aici în anul 1897 în Mitropolia din Iaşi. Iosif mitropolitul Moldovei, luna august 10, 1897». Semnează Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei.

Pe lîngă irmoase frumos viersuitoare compuse de mai mulţi protopsalţi greci şi traduse de Macarie, manuscrisul mai conţine, pe ultimele trei file, cîntări de felul acesta: «Spre lauda mitropolitului Ungrovlahiei Chiriu chir Grigorie» şi Polichroniu pe glasurile 1, 8 şi 2.

Ms. rom. 4412. «Calofonicon irmologhion, adecă Irmoase frumos glăsuitoare. Facere a feluri de preaînţelepţi şi sfinţi dascăli carii în vremi a stătut din vechime. Iar pe sistema ceastă noao s-au alcătuit de Grigorie protopsaltul Bisericii ceii Mari, după predania Preaînţelepţilor dascăli: Petru Lambadarie şi a ucenicului lui, Petru Vizantie; Iar româneşte precum se vede, s-au introdus de smeritul ieromonah Macarie, adăugînd şi alte multe irmoase trebuincioase şi pre toate împodobindu-le cu cratimile lor de faţă spre folosul fiilor patriei româno-moldovene, ce să osîrduiesc de învaţă în şcoalele de musichie naţionale. La anul de la Hristos *1833*».

Format: 40×27 cm. File: 76.

Faţă de ms. rom. 1685, care pare să fie identic cu acesta, ms. 4412 cuprinde şi alţi cîţiva autori în plus, ca, de exemplu, Roman Melodul, Casia monahia, Cosma Aghiopolitul ş.a., precum şi cîntări în plus ca: doxologii pe cele opt glasuri, Catavasiile Naşterii Domnului, Ceasurile Bobotezii ş.a.

Ms. rom. 1691. «Papadichie. Începutul cu Dumnezeu cel sfînt al Papadichiei care din început, pe vechiu s-au alcătuit de feluri de dascăli şi sfinţi părinţi ai sfintei noastre biserici a Răsăritului de la Sf. Ioan Damaschin şi încoace, iar pe methodul sistimii ceii noao s-au exighisit de Grigore protopsaltul şi de Hurmuz hartofilax al sfintei lui Hristos Bisericii ceii Mari. Iar româneşte s-au prefăcut de smeritul Macarie ieromonahul, portarie al Sfintei Mitropolii şi dascăl al şcoalelor de musichie».

Format: 23,5×18 cm. File: 186. Anul incert, *probabil între anii 1820—1830.*

Însemnare: «Scrisu-s-au această Papadichie de mine Ilie cîntăreţul ot Sfîntul Ierarh Nicolae, mahalaoa Vlădicăi, cu porunca şi cheltuiala Sfinţiei sale părintelui Macarie Ieromonahul, portarie al Sfintei Mitropolii şi dascălul şcoalelor româneşti de musichie».

Cuprinde polieleie, doxologii, condace, cîteva slave, cratime, prochimene etc.

Ms. rom. gr. 3630. Antologhion «Întru slava (Tatălui) şi a preasfîntului şi de viaţă făcătorului Duh s-au prescris şi s-au alcătuit această cărtitică de musichie ce se numeşte tomul întîi şi al doilea în zilele stăpînirii ruseşti, de robul lui Dumnezeu, *Theodosie monah şi psaltis, la leatul 1833,* ianuarie 20, în Sfînta Mînăstire Bistriţa olteană» (f. 1).

Format: 18×21 cm. File: 408.

Provine din Biblioteca Mînăstirii Ţigăneşti.

Macarie figurează în acest manuscris cu Anixandare pe glasul 8. Mai figurează aici şi doi protopsalţi de la Neamţ, Iosif ieromonah Nemţeanu şi Visarion ieromonah Nemţeanu.

Ms. rom. gr. 4028. Liturghier. «Scrisă de fratele Ştefan iar pă urmă numit Veniamin *1833*» (f. 10).

Format: 17×11,5 cm. File: 259.

Conţine şi heruvicele săptămînii aşezate de sfinţia sa părintele Macarie după ceale greceşti pre limba românească ale lui chir Grigorie Lambadarie (f. 58—81); Doxologia Sfîntului Ambrozie al Mediolanului ce se cîntă la litaniile ce se fac spre mulţumirea şi slava lui Dumnezeu (f. 247—255).

Ms. rom. gr. 4427. Antologhion, Iosif Naniescu, 1834 (f. 3). Format: 16×10,5 cm. File: 138.

«La anul 1836 în Episcopia Buzăului, după cererea ierodiaconului Iosif Naniescu, cînd a tipărit Prohodul Domnului» (f. 84).

Conţine şi cîteva cîntări de Macarie.

Ms. rom. gr. 1804. Antologhion. «Tomos al Anthologiei, întru care să coprindă adecă cele de trebuinţă cîntări ale Utreniei şi ale Liturghiei cele ce s-au făcut şi s-au exighişit de răposatul întru fericire Macarie Ieromonah, portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureştilor, dascălul Şcoalei de musichie, a limbii noastre patrioticeşti» (f. 1).

Copist: Ghervasie monah, *1838* (f. 231 v). Conţine: 453 file, format 20,5 × 15,5 cm.

Cuprinde şi cîntări de Macarie, ca: f. 16—34: Fericit bărbatul, glasul 8; f. 97—99: Binecuvîntările Învierii, glas 5; f. 101—124: doxologiile lui Iacob protopsaltul traduse de Macarie «spre folosul patriei slăvind pe milostivul Dumnezeu»; f. 132—134: «Doxologia Sfîntului Ambrozie care se cîntă la Liturghiile ce să fac spre mulţumita şi slava lui Dumnezeu, alcătuită de smeritul Ieromonah Macarie, glas 8, după trifonie»; f. 143—231: Răspunsurile la Sfînta Liturghie de Petru Lambadarie, traduse de Macarie Ieromonahul, glas 8; f. 232—254: Pricesnele la praznicele împărăteşti «ce s-au tradus din greceşte, în limba patriei noastre de smeritul Ieromonah Macarie la l*eat 1836*»; f. 399—403: Pricesne ale lui Macarie Ieromonahul, glas 6; f. 413—414: Slava de la Stihovna vecerniei duminicii lăsatului sec de carne: «Vai, înnegrite suflete», glas 8; f. 419—444: Irmoase frumos viersuitoare de mai mulţi autori greci, precum şi de Macarie Ieromonahul; f. 451—453: Stihiri ca o slavoslovie către Dumnezeu... alcătuite de Macarie Ieromonahul.

Ms. rom. gr. 2438. Antologhion. 352 de file, format 26×19,5 cm.

Ante 1841. De la f. 202 «Începutul cu Dumnezeu cel Sfînt al Stihirariului care întîiu pe vechiu s-a alcătuit de fericitul întru pomenire Hrisaf cel Nou şi pe sistima cea noao s-au exighisit de Grigorie Protopsaltul... iar pre limba noastră românească s-au prefăcut de Macarie Ieromonahul portarie al Sfintei Mitropolii, dascălul şcoalelor de musichie românească».

Cuprinde dogmaticile celor opt glasuri, răspunsuri la Sfînta Liturghie a Sfîntului Vasilie cel Mare «care întîiu s-au alcătuit de Ioan Damaschinul şi mai pe urmă de Ioan cel dulce s-au mai scurtat. Prelucrate de Ioan Protopsaltul şi *traduse în româneşte de Macarie Ieromonahul*»; Doxologia Sfîntului Ambrozie al Mediolanului, alcătuită de Macarie şi multe altele.

Ms. rom. 3584. Irmologhion-Catavasier. 1842. Format: 21,5×14,5 cm. File: 34. Conţine şi cîteva cîntări ale lui Macarie Ieromonahul.

Ms. rom. 3197. Liturghier. 1843. Format: 18,5×11,5 cm. File: 148. Copiat de monahul Martinian în mînăstirea Cernica (f. 2). «Carte de musichie împodobită cu frumoase şi alese cîntări, scrisă în zilele părintelui arhimandrit D. D. Callinic, stareţul obştii Cernichii, de smeritul monah Martinian, la *anul 1843, aprilie 20*...

Și astăzi anul 1890 aprilie 6, am dat-o gratis preasfințitului episcop al Rîmnicului Noul Severin (Calinic)».

Cuprinde și cîteva cîntări de Macarie ieromonahul, A. Pann ș.a.

Ms. rom. gr. 2229. Liturghier + Catavasier + Vecernier + Irmologhion.

Copist (și în parte autor), Gheorghe Zograf. 1839. 293 file, format 8×6 cm.

Din cîntările lui Macarie găsim aici: Stihiri ca o slavoslovie, Cîntarea Dimineții ș.a.

Ms. rom. gr. 2228. Utrenier + Catavasier.

Copist: Gheorghe Zograf. *1843.* 370 file, format 8×6 cm.

Din cîntările lui Macarie: Fericit bărbatul, glas 8.

Ms. rom. gr. 3978. Antologie. Ioan Sărindăreanu, *1843—1847* (fost cîntăreț la Copăcenii de Sus, plasa Sabarului, Pitar Moș și Sf. Vasile, pe calea Mogoșoaiei (Victoriei). Conține 438 de file, format 20×16 cm.

Cîteva cîntări de Macarie.

Ms. rom. 2491. Antologhion. Format: 23×17,5 cm. File: 165.

Provine de la Mînăstirea Ghighiu. *Ante 1846.*

Conține și compoziții din ale lui Macarie Ieromonahul: f. 17 v—19: Fericit bărbatul, pe glasul 8; f. 155—157: Doxologia Sfîntului Ambrozie al Mediolanului, alcătuită în românește de Macarie..., glasul 8 agem; f. 158—160: Vai mie, ce nevoie are sufletul, pe glasul 2.

Ms. rom. 3736. Anastasimatar și *Liturghier.* Format: 26×20 cm. File: 146.

Conține mai multe cîntări alcătuite de Macarie Ieromonahul pe versurile lui Paris Momuleanu și ale lui Ion Heliade Rădulescu: Deschide-te, gură a mea, Cîntarea dimineții; apoi: Fericit bărbatul, Le rîul Vavilonului, alcătuit de Macarie, spre podoaba Sfintelor mînăstiri de obște ale patriei; Ziua Învierii ș.a.

Ms. rom. 5810. «Începutul cu Dumnezeu cel sfînt al Papadichiei care din început pe vechiu s-au alcătuit de feluri de dascăli și sfinți părinți ai sfintei noastre Biserici a Răsăritului... pe metodul sistimii cei noao s-au așezat de Grigorie protopsaltul și Hurmuz Hartofilax... iar românește s-au prefăcut de smeritul Macarie Ieromonahul...» File: 64.

Cuprinde polieleie, laude, doxologii pe glasurile 3, 5, 8; slujba de la Bunavestire, prochimenele de peste săptămînă.

Ms. rom. 1692. «Chinonicele sărbătorilor de peste tot anul. Compusă melodia în grecește de mai mulți din cei mai renumiți dascăli de muzică bisericească de la Sfînta și marea Biserică a Răsăritului, precum Daniil protopsaltul, Petru Lambadarie și alții și traduse în românește de fericitul întru pomenire Ieromonahul Macarie, dascăl de muzică bisericească românească».

Format: 24,5×19,5 cm. File: 299. Anul?

Cuprins: f. 1—160: Chinonice pentru tot anul; f. 161—299: același cuprins. (Se repetă).

Ms. gr. 770. Psaltichie (mică antologie), 1865.

83 de file, format 23×17 cm.

Cuprinde: Fericit bărbatul, anixandare, Robii Domnului, cîntări la Sfînta Liturghie etc. de Macarie.

Ms. gr. 4170. Psaltichie (mică antologie), *1850.* 22 file, format 15,5×10 cm.

Cuprinde «Cuvînt bun», heruvice, chinonice, pripelele praznicelor, axion etc., de Macarie, A. Pann ș.a.

Ms .gr. 202. Cîntări de la Sfînta Liturghie, *1850.* 290 de file, format 24×18 cm. Cîteva cîntări sînt ale lui Macarie.

Ms. gr. 3694. — Psaltichie, 1851. 200 de file, format 18×13 cm. Pe lîngă heruvice, chinonice, axioane, cuprinde și «Anixandarii ce se cîntă la vecerniile privegherilor alcătuite a treia oară de fericitul întru pomenire kir Macarie Ieromonahul fiind în sfînta monastire Căldărușani».

Ms. gr. 4484. Psaltichie (Heruvico-chinonicar), *1857.* 333 file, format 21,5×16,5 cm. Autori : Macarie, Ghelasie ș.a.

Ms. gr. 4480. Psaltichie (Fericit bărbatul, tropare, cînt. la Sfînta Liturghie) *1859.* 50 de file, format 27×20 cm.

Ms. gr. 3931. «Muzică bisericească sau adunare de felurite cîntări bisericești alese, traduse după cele grecești și altele compuse în românește de fericitul părintele Macarie, dascălul și traducătorul cîntărilor bisericești..., precum și de sfinția sa părintele arhimandrit Iosif Naniescu... la anul *1863*».

362 file, format 25,5×21 cm.

Ms. rom. 3392. Liturghier, 107 file, format 17,5×12 cm. *1859.*

Conține compoziții ale lui Macarie, A. Pann și Nichifor Crăciunescu.

Ms. rom. 3502. Conține 25 de file, format 20×26 cm.

Cuprinde pricesne, anixandare, precum și Cîntarea dimineții de Macarie pe versurile lui I. Heliade Rădulescu.

Ms. rom. 3960. Podobier și Liturghier, 1862.

194 de file, format 18×14,5 cm.

Conține cîntări de Ghelasie Basarabeanu, A. Pann, Macarie ș.a.

Ms. rom. 2484 și 4568. Prohodul Adormirii Maicii Domnului..., copiat la 1866 de Ghimnazie schimonahul de la Căldărușani, «întocmai după cum este așezat al fericitului întru pomenire dascălul Macarie Ieromonahul»...

Ms. rom. 1483. «Irmologhion-Calofonicon, adică irmoase frumos viersuitoare, facere a feluri de preaînțelepți și sfinți dascăli, care în vremi de vechime au stătut. Iar pe sistima aceasta nouă s-au alcătuit de kir Grigorie protopsaltul Sfintei biserici cei mari. Iar românește precum stă de față s-au întradus de smeritul ieromonah Macarie, adăugind și alte multe irmoase trebuincioase sfintei biserici și pre toate împodobindu-le cu cratimi potrivite la fiștecare irmos de față, precum se vede spre slava lui Dumnezeu celui în Treime proslăvit spre podoaba sfintelor lui biserici și spre folosul fiilor patriei, româno-moldoveni ce se osîrduiesc de învață în școalele de musichie națională la anul de la Hristos *1833* în sfînta monastire Neamțu».

Conține 243 de file, în formatul 23×18 cm.

Copiat la 1869 (f. 243).

F. 1 v: «Acest irmologhion calofonic ce este tradus în românește după cel grecesc de răposatul dascăl de muzică bisericească, Macarie Ieromonahul, precum însuși arată în prefața acestei cărți, s-a copiat întocmai chiar după original; la

moartea acestui mare dascăl român a fost rămas la fericitul întru pomenire, răposatul Chesarie, episcop de Buzău, la anul 1837, de către care s-a încredințat mie, ierodiaconul său, Iosif Naniescu, astăzi arhiereul Iosif Mireon, la care se află și astăzi și pentru care s-a copiat acum la anul *1872*. Și am pus această însemnare spre știința urmașilor în Sfînta Mitropolie din București, 1872, Iosif Naniescu, Mireon».

Ms. rom. 4342. «Carte de psaltichie cu cîntări bisericești scrisă de micul între cîntăreții cei bisericești de țară Athanasie Iordănescu, Afumați, *1890, sept.* 14».

90 de file, format 18,5×14 cm.

Ms. rom. 4343. «Irmoase calofónice sau bine glăsuite adunate și prescrise de mine, Tănase Iordănescu, cîntăreț la Afumați, *1890*». 49 de file, format 17,5×5 cm.

Ms. rom. 4344. Aproape identic cu ms. 4342, copiat tot de Athanasie Iordănescu, la *1896*.

61 de file, format 19×15,5 cm.

Toate acestea conțin și cîntări de Macarie Ieromonahul.

Ms. rom. 304. «Antologhiile dupre așezămîntul sisitmii cei noao a musichiei bisericești, adunată fiind de la feluri de dascăli precum grecești și rumânești și s-au scris în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn: Gheorghe Dimitrie Bibescu v. Întru al doilea an al domniei sale și a oblăduirii Preaosfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kir Neofit», *1895*.

944 pagini, format (?). Copiat de cîntărețul Ioan Grigoriu, zis și Ivanciu.

Conține cîntări de Macarie Ieromonahul, Varlaam, Dorotei Cernicanul ș.a.

Ms. rom. 3915. Pricesne..., 55 file, format 35,5×23 cm.
Copist Iosif Naniescu (f. 55 v).

Ms. rom. 4426. Psaltichie, 29 f., format 18,5×11,5 cm.
Cîntări traduse în românește și îmbunătățite de Macarie și Iosif Naniescu.

Diac. conf. NICU MOLDOVEANU

DOCUMENTARE

ROMÂNII ÎN LEGILE DE STAT TRANSILVANE PÎNĂ LA 1918

prezență și continuitate

În Transilvania, în perioada feudalismului timpuriu și în prima parte a feudalismului dezvoltat, a Voievodatului, a existat și s-a aplicat atît dreptul cutumiar [1], nescris, cît și dreptul scris sub forma decretelor regale [2] și a decretaliilor papale, în întreaga perioadă istorică în care această provincie a făcut parte ca voievodat autonom din cadrul regatului feudal ungar. După constituirea Principatului transilvănean autonom, hotărîrile dietale ale Dietei transilvănene aprobate de principi în calitate de suverani autonomi ai țării iau locul decretelor regale. Aceste hotărîri sînt importante pentru reglementarea situației de drept din Transilvania, inclusiv pentru situația românilor aparținînd diverselor clase sociale [3]. Parte din aceste hotărîri au intrat în colecțiile normative selective, sancționate de principi în secolul al XVII-lea, intitulate Approbatae Constitutiones [4] și Compilatae Constitutiones [5]. În

1. În Transilvania au existat și s-au aplicat trei forme de drept cutumiar, un drept cutumiar românesc, cu străvechi rădăcini în perioada prefeudală și cu reminiscențe și mai vechi, din perioada dacă și romană, dreptul cutumiar al populației maghiare; un drept feudal de reminiscențe tribale, în cea mai mare măsură identic cu dreptul cutumiar din Ungaria, cuprins și în Tripartitum, dar cu particularități cuprinse în dreptul secuiesc; și dreptul populației săsești, un drept orășenesc, care a suferit cu timpul o puternică influență a dreptului roman. Vezi: *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București 1980, p. 203.

2. Cele mai multe decrete au fost introduse în colecția «Corpus Juris Hungarici», alcătuit în anul 1696 și cunoaște mai multe ediții. A se vedea: *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București 1980, p. 220, p. 623, nr. 670.

3. Hotărîrile dietale constituie o expresie a autonomiei de stat transilvane.

4. Herlea Al., *Les conditions de l'élaboration et l'importance des «Constitutions approuvée» de Transilvanie*, în RFH. XI (1972), nr. 3, p. 399—413; Herlea A., V. Sotropa, I. N. Floca, *Vechile legislații transilvane, I, Approbatae Constitutiones* (1653) Sibiu, 1978, în revista «Mitropolia Ardealului», 1976, 7—9, p. 425—615.

5. Sotropa V., I. N. Floca, *Vechile legislații transilvane, II, Compilatae Constitutiones*, sub tipar.

«Approbate»le și «Compilate»le sînt lucrări de compilație selectivă și cuprind sinteza hotărîrilor dietelor transilvane dintre anii 1540—1653 (prima) și 1653—1669 (a doua). Ele sînt considerate cele mai de seamă documente de drept din secolul al XVII-lea. «Importanța lor constă în faptul că nu reprezintă traduceri după texte de legi străine, ci elaborări locale, izvorîte din împrejurări specifice proprii acestei provincii», *Istoria dreptului românesc I*, București, 1980, p. 220.

timpul dominației habsburgice prin decrete și Patente emise de împărat s-au reglementat diferitele probleme ale vieții social-politice [5a].

Paralel cu acest drept de stat în Transilvania s-a emis și un drept singular sub forma privilegiilor regale din vremea Voievodatului și a privilegiilor princiare [6] în epoca Principatului. Dintre acestea prezintă importanță Diploma andreiană din 1224 acordată sașilor, diploma din 1230 acordată «oaspeților» din Sătmar, privilegiul acordat românilor din Banat prin diploma din 1457, diploma acordată evreilor la 1251 ș.a.

La fel exista și un drept special sub forma Statutelor cu aplicare locală, teritoriale, între care se numără și Statutele Țării Făgărașului din 1508 [7], Statuta jurium municipalium Saxonum [8], ș.a.

Uneori normele juridice și-au aflat în Transilvania expresie în anumite convenții ca cea din 6 iulie 1437, după răscoala de la Bobîlna, cunoscută sub numele de Unio trium nationum [9].

Legile de drept din Transilvania din vremea Voievodatului, a Principatului ca și a altor organisme statale din care a făcut parte pînă la 1918, în care se face pomenire de români, prezintă o deosebită importanță istorică cu privire la prezența și continuitatea elementului românesc autohton în această parte a patriei natale. Aceasta și pentru faptul că în aceste legi se face pomenire și despre existența unor forme de organizare social-politică și bisericească a românilor în timpul imigrației popoarelor, înainte de venirea ungurilor, ultimii dintre migratori care s-au așezat definitiv în pusta Dunării, din vecinătatea Transilvaniei [10], ca și faptului că prin legi — mai mult decît prin alte documente — se exprimă statutul juridic al poporului român. Din nefericire însă documentele juridice din Transilvania în care sînt pomeniți românii se referă aproape în exclusivitate numai la asuprirea lor socială, etnică, politică și religioasă, din partea stăpînitorilor, puternici, străini de neam.

Lipsind în general documentele istorice, documentele juridice vin să întregească informațiile privind prezența și continuitatea elementului românesc pe pămîntul lor natal pe care nu l-au părăsit niciodată, așa cum pretind unii istorici străini și cum caută să ne demonstreze

---

5a. Prin astfel de norme împăratul Leopold I a stabilit la 1691, prin Diploma leopoldină, norme constituționale și administrative privind integrarea și organizarea Transilvaniei ca parte a Imperiului habsburgic; apoi prin Diplomele unirii din 1699 și 1701 a recunoscut și reglementat drepturile clerului și mirenilor uniți; în fine alți împărați ca Maria Tereza și Iosif II au introdus o serie de reforme care au avut efecte și cu privire la românii din Transilvania. «Rațiunea utilizării acestui mod de legiferare a fost evitarea opunerii corpului legislativ, compus din membri ai ordinelor privilegiate, față de reformele determinate de nevoile sociale sau inspirate de curentul iluminist», *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București, 1980, p. 221.

6. Deosebirea dintre privilegiu și decret o constituie faptul că în elaborarea privilegiului nu intervine adunarea țării, el fiind expresia voinței sau regelui sau principelui singur. Privilegiile pot fi generale (privilegium generale) acordat unui grup de persoane (universitas, collegium, comunități, obște), și privilegiu special (privilegium speciale) acordat unei singure persoane (diplome nobiliare).

7. Constituțiile Țării Făgărașului elaborate la 1657 și 1690. Cf. N. Densușianu, *Dacia preistorică*, București 1913, p. 879—907.

8. Vezi *Istoria dreptului românesc*, I, București 1980, p. 218—219.

9. *Ibidem*, p. 217.

10. I. Slavici, *Ardealul*, București 1893, p. 17, n. 1; Ion Moga, *Les Roumains de*

pornind de la lipsa de documente o anumită istoriografie în mod cu totul tendenţios. Documentele vechi ale cancelariilor regale ale regilor unguri nu pomenesc decît arareori şi de români, aceasta întrucît acestea privesc în general proprietăţile din zonele fertile de şes şi gura rîurilor, şi nu starea locuitorilor din zona deluroasă şi de munte locuite îndeosebi de români, zone care figurează în documente sub denumirea de «alpes», care aparţineau domeniului regal.

Explicaţia lipsei de documente de cancelarie în care să se pomenească de români rezulta şi din — realitate istorică dovedită — cucerirea tîrzie a Transilvaniei din partea regilor unguri, care au întîmpinat rezistenţa dîrză a autohtonilor români organizaţi în voievodate sau «ţări româneşti». Astfel documentele pomenesc chiar la 1176 de voievodatul Transilvaniei ; la 1175 amintesc de organizarea administrativă a teritoriului ; iar la 1181 şi 1185 arată că s-a stabilit autoritatea ecclesială a romano-catolicilor în Transilvania, la capitlul căreia se redactau documentele. Lucrul acesta este mult grăitor în privinţa lipsei de documente vechi care să vorbească şi de români [11].

Este imperios necesar a accentua şi a arăta cauza lipsei de documente de această natură întrucît este bine cunoscută opinia unor istorici care pornind de la această realitate vor să demonstreze că românii au venit de undeva din sud în veacurile tîrzii şi n-ar fi existat aici la venirea imigraţiei popoarelor şi în deosebi la venirea ultimilor din aceştia, a ungurilor.

Dacă românii sînt pomeniţi relativ tîrziu în documentele păstrate, produse de autoritatea regilor unguri în cancelariile lor, în schimb românii sînt pomeniţi în vechile cronici ca existînd pe pămîntul Transilvaniei, Dacia de altă dată, la venirea ungurilor. Izvorul sigur care ne dă informaţii despre situaţia etnică şi politică a Transilvaniei, din vremea pătrunderii ungurilor în teritoriile intercarpatice, este Cronica lui Anonimus, cronicarul regelui Bela II [12].

Transylvanie au Moyen Age, Sibiu, 1944, p. 21 ; I. Rusu Sirianu, *Iobăgia*, vol. I, Arad 1908, p. 42 ; B. Cîmpina, *Le problème de l'apparition des états féodaux roumains*, Bucureşti, 1955, p. 21 ; I. Bunea, *Încercare de istoria românilor*, Bucureşti, 1912, p. 117 ; K. Horedt, *Contribuţii la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, ed. Academiei, 1958, p. 111—127 ; *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. II, p. 108—109 ; *Istoria dreptului românesc*, Bucureşti, 1980 ; I. Lupaş, *Fazele istoriei în evoluţiunea constituţională a Transilvaniei*, Sibiu, 1944, p. 17 ; *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul crăiesc*, Sibiu 1913, p. 70.

11. A se vedea : I. Moga, *Les Roumains de Transylvanie au Moyen Age*, Sibiu 1944, p. 5—17 ; 38, 124—125 ; Gr. I. Brătianu, *Tradiţia istorică despre voivodatele istorice din Ardeal*, în «Anuarul Academiei Române», seria III, tom. 27. Bucureşti 1944—45, p. 111 ; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV, pe baza toponimiei şi onomasticii*, Bucureşti, 1933.

12. Singurul izvor care ne dă şi informaţii despre situaţia etnică şi politică a Transilvaniei, din vremea pătrunderii ungurilor, este *Cronica notarului anonim al regelui Bela II.* ; cf. I. Moga, *Voivodatul Transilvaniei, Fapte şi interpretări istorice*, Sibiu, 1944, p. 92 ; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticii*, Bucureşti, 1933, p. 11 ; I. Moga, *Les Roumains de Transylvanie au Moyen Age*, Sibiu, 1944, p. 120 ; *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. II, p. 93.

Cronicile vechi ungureşti latine ca cea a notarului anonim a regelui Bela II, de pe la jumătatea secolului al XI-lea, ca şi cea a lui Simon Kéza, scrisă cu un veac mai tîrziu, vorbesc deslușit despre existența românilor la venirea ungurilor, secuilor şi saşilor, colonişti aduşi mai tîrziu de regii maghiari.

La toate aceste informaţii se adaugă toponimia teritoriului care este românească [14], ca şi lupta dîrză pentru apărarea fiinţei naţionale şi a dreptului la libertate şi viaţă ale românilor de totdeauna.

Pentru a ilustra starea de drept a poporului român din Transilvania din vremea dominaţiilor străine înainte de 1918 sau statutul său juridic, în cele ce urmează vom cita, pe perioade istorice, din legiuirile statelor vremii, pasagiile cele mai caracteristice cu referire la prezenţa şi continuitatea românilor în Transilvania, patria străbună. Astfel vom prezenta prevederi din legi de stat şi bisericeşti din Ungaria, Transilvania, voievodat şi principat autonom, şi Austria pînă la 1918 privind situaţia juridică, socială, naţională, politică şi religioasă a românilor, convinşi fiind că în aceste documente juridice se reflectă într-un mod cît mai fidel realitatea vremurilor care au trecut, pe perioade constituţionale [15].

---

13. Anonimus aminteşte în cap. IX al cronicii sale că ungurii la venirea lor au aflat în Panonia slavi, bulgari şi blachi, adică păstorii romanilor. Istoricii au lămurit că «Blachi ac pastores Romanorum» de care pomeneşte Anonimus nu sînt altcineva decît românii, cf. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 13.

Decretul regelui Andrei II de la 1224 prin care se fixează drepturile colonişti-lor saşi din Transilvania; se spune că le-a dat saşilor şi «pădurea Blachorum (vlahilor) şi a pecenegilor» dimpreună cu apele ca să le folosească împreună cu susnumiţii Blachi şi Pecenegi.

14. Cercetătorii au dovedit că numirile toponimice din Transilvania, păstrate de români, sînt toate mai vechi decît numirile ungureşti şi săseşti ale localităţilor şi fluviilor, fapt ce dovedeşte în mod incontestabil existenţa românilor în acest ţinut, cu mult înainte de venirea ungurilor şi saşilor. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 535—569; C. Petrovici, *op. cit.*, p. 94—95; I. Moga, *Les Roumains..., loc. cit.*, p. 134—136. Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, par. I, p. 83—85; *Documente privind Istoria Românilor*, vol. I, 1955, p. 208—210;

Într-o conscripţie din 1500—1521 se vorbeşte de «hospites saxonum» alături de «hospites valachi» (*Contribuţii istorice, loc. cit.*, p. 23—26; 55—56). De aici rezultă că toţi locuitorii de pe pămîntul crăiesc, saşi şi români aveau aceleaşi drepturi. S. Dragomir, în «Anuarul Institutului de Istorie Naţională», vol. III, Cluj 1926, p. 275—291; Vezi Documente în Colecţia Kemeny, publicate în revista «Transilvania» 1869; I. Moga *Voivodatul Transilvaniei, Fapte şi interpretări istorice*, Sibiu 1944, p. 92; N. Drăganu, *op. cit.*, Bucureşti 1933.

15. Vezi: Ioan N. Floca, *Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, Sibiu, 1969, p. 19 ş.u.; Idem, *Legea românilor şi legislaţia de stat din Transilvania în epoca voievodatului şi principatului*, în rev. «Mitropolia Ardealului», Sibiu, 1962, 7—8, p. 520—528; Idem, *Măsuri şi dispoziţii luate pe cale de legi de stat şi bisericeşti din Ungaria, Transilvania şi Austria în privinţa românilor pînă în 1918*, în «Îndrumător bisericesc», Cluj 1979, p. 228—237; Idem, *Die Bedeutung der Kenntnis vom Rechtstatut im alten Recht Siebenbürgens für die theoretische und politische Bildung der sozialistischen in Humboldt-Universität zu Berlin*, Section Rechtswissenschaft Bereich-Staats Rechtsgeschichte, Internationale Konferenz für Rechtsgeschichtswissenschaft, Protokollband 3, Berlin 1978, p. 79—101; *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Bucureşti 1980, p. 212—215.

a. **Perioada voievodatului autonom al Transilvaniei** [16]

În această perioadă informațiile vin fie din partea cancelariei papale, sub formă de decretalii, fie din partea cancelariei regale condusă tot de catolici sub forma de decrete regale.

Dintre decretaliile papale în care se vorbește despre români enumerăm următoarele :

— Decretul papei Grigorie IX (1227—1241) din anul 1234 prin care dispune lui Bela IV (1235—1270), regele Ungariei, să ducă la îndeplinire jurămîntul luat încă de pe cînd era principe moștenitor [17], din care reținem următoarele :

«După cum am aflat, există un popor care se cheamă valahi, care primește toate sacramentele bisericești... de la niște pseudo-episcopi .: de acum îi poruncim episcopului (catolic) să le orînduiască un episcop catolic potrivit acestui popor... Deoarece tu... ai făgăduit cu jurămînt, că vei constrînge pe toți neascultătorii față de Biserica romană ca să asculte de ea... pe numiții valahi îi vei constrînge să primească pe episcopul pe care Biserica romană însăși li-l dă... Rugăm excelența sa regală, o îndemnăm și o sfătuim stăruitor și ți-o poruncim spre iertarea păcatelor tale, întrucît nu ți se cade să tolerezi în regatul tău asemenea schismatici, și cele ce ai făgăduit,..., să cauți a le împlini cu exactitate» [18].

— Papa Nicolae III (1277—1280) îi scrie regelui Ungariei Ladislau IV Cumanul (1272—1290) și-l constrînge să jure în anul 1279 că-i va alunga din Ungaria pe schismaticii români. În același an Sino-

---

16. Voievodatul Transilvaniei, forma de organizare social-politică slavo-română la venirea ungurilor, cade sub suzeranitatea regilor unguri după anul 1176 (I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei*, loc. cit., p. 13), cînd puterea voievodului este slăbită prin colonizarea treptată cu secui și cu sași organizați în comitate, instituții specifice maghiare.

Regii unguri, cu toată străduința de a impune comitatul — instituție politică și administrativă ungurească și în parte militară — asupra întregii Transilvanii, n-au izbutit și pentru aceea în veacul XII—XIV, au trebuit să se mulțumească «cu un fel de compromis între cele două instituții adăugînd la titlul de voievod al Transilvaniei pe acela de Comite al Solnocului, iar de la cel de Voievod al românilor din Maramureș pe acela de Comite al Sătmarului» (I. Lupaș, *Realitățile...*, p. 54 și nota).

Multă vreme voievozii au fost autonomi (Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, p. 510 ; *Documentele Kemeny*, în Revista «Transilvania» 1868, p. 555—6 ; 1972, p. 81 ; 150, 211 ; Revista «Transilvania» 1873, p. 65, 149, 279, 1871, p. 129.

Voievodatul Transilvaniei, de origine slavo-română, a fost constrîns cu timpul să se încadreze în ierarhia feudală a regatului ungar. Cu toate acestea ca instituție conducătoare politică — prin reprezentanții săi mai de seamă — s-a afirmat ca factor principal de închegare a statului transilvan autonom, cu tendință de deplină suveranitate și de independență față de coroana ungară (I. Moga, *op. cit.*, p. 95—100 ; I. N. Floca, *Originile dreptului scris al Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu 1969, p. 19 ș. u.).

17. În anul 1234 prințul moștenitor Bela, viitorul rege Bela IV (1235—1270), a depus un jurămînt în executarea unei dispoziții date de papa Grigorie IX (1227—1241) din care reținem următoarele :

«Am jurat... că ne vom da... silința să stîrpim... pe toți ereticii.., și pe falșii creștini din țările supuse jurisdicțiunii noastre... iar pe aceia care nu sînt supuși Bisericii romane în țările noastre, îi vom sili să asculte de Biserica romană» (Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, p. 128).

18. *Ibidem*, I, 1, p. 132.

dul episcopilor catolici întrunit la Buda hotărăşte cu privire la preoţii ortodocşi români şi neromâni următoarele :

«Acestora (preoţilor schismatici, ortodocşi) nu le este permis a ţine cult divin, a zidi capele sau alte case sfinte, nici credincioşilor nu le este permis a lua parte la astfel de cult divin sau a intra în astfel de capele. În caz de trebuinţă să se aplice în contra acestor preoţi forţa brachială» [19]

— Papa Grigorie XI (1370—1378) dă instrucţiuni arhiepiscopului de Strigoniu şi Kalocsa, poruncind :

«A ajuns la urechile noastre... că o parte din marea naţiune a valahilor, care locuiesc la hotarele împărăţiei ungare şi trăiesc după ritul şi schizma grecilor, prin lucrarea prea scumpului nostru fiu în Hristos, Ludovic, ilustru rege al Ungariei, a fost convertită la adevărul sfintei credinţe creştine catolice, şi că alţii din mulţimea lor uşor s-ar converti cu asistenţa zisului rege» [20].

Dintre măsurile emise pe cale de lege de stat de către regii apostolici maghiari sub forma de decrete regale menţionăm :

— Decretul regelui Ludovic I (1342—1382), probabil din anul 1364, prin care dispune prigonirea pînă la exterminare a ortodocşilor, dispunînd astfel :

«Noi Ludovic dăm de ştire că pentru extirparea din regatul nostru a celor care au căzut... în eroarea credinţei ortodoxe, noi personal vom porni cu puternică forţă armată, iar pe de altă parte am dispus... să facă acelaşi lucru Nicolae arhiepiscop de Strigoniu... împreună cu ceilalţi prelaţi» [21].

— Decretul din 1359 emis de Ludovic I (1342—1382) privind pe preoţii români ortodocşi din comitatele Cuvin şi Caraş, în care se dispune :

«Noi, Ludovic, regele Ungariei, vă poruncim cu tărie vouă nobililor şi proprietarilor oraşelor şi satelor, care ţineţi preoţi schizmatici, ca să-i duceţi... pe toţi preoţii de la voi împreună cu copiii, soţiile şi toate lucrurile lor... la magistrul Benedict... şi acesta sau fratele său, să-i lege din porunca noastră... şi să-i păstreze spre a face din dînşii ce li se va porunci» [22].

Ordinul a fost dat în baza dispoziţiei primite de rege de la papa Inocenţiu III (1352—1362) ca să alunge din regatul său pe toţi schizmaticii. Urmare acestui ordin sub formă de decret regal majoritatea preoţilor români ortodocşi din Banat şi o parte din Transilvania au fost alungaţi peste graniţe în afara ţării.

— În Decretul regal al aceluiaşi rege apostolic din anul 1466 se dispune ca românii în special să fie urmăriţi ca răufăcători şi exterminaţi sau nimiciţi (ad exterminandum et delendum) cu motivarea că pricinuiesc nobililor tot felul de neajunsuri şi pagube, în cuvintele :

---

19. A. Bunea, *Încercare de istorie a românilor pînă la 1832*, Bucureşti, 1912, p. 199—200 ; L. Lupaş, *Zur Geschichte der Rumänien*, Sibiu, 1943, p. 82 ; Pauler Gyula, *A magya nemzet trtenete*, Budapest, vol, III, f.a., p. 364.

20. Dominic Neculăeş, *Latinitatea, Bisericii Româneşti*, Săbăcani-Roman 1940, p. 60—64.

21. *Tripartitum* I, 1, 14, 22.

22. Hurmuzaki, *op. cit.*, I, 1, p. 132.

«Am dat acestor nobili, dreptul de a stîrpi și a nimici din pomenita țară (Transilvania) pe răufăcătorii de rele de orice neam și mai ales pe români» [23].

Urmare a acestui decret a fost alungarea din țară a unui mare număr de preoți și cnezi români.

— Decretul regelui Sigismund de Luxemburg (1387—1438) din anul 1428 care a deslănțuit cea mai aspră acțiune de prigonire a românilor ia următoarele măsuri :

«În districtul Sebeșului s-au găsit oameni schismatici... care au avut în posesiune pînă acum unele moșii cu titlul de noblețe... care au adăpostit și ținut preoți schismatici, din care cauză mulți catolici au trecut la ritul lor schismatic».

«De aceea, decidem din nou (se referă la o decizie mai veche a regelui Ludovic, care dispunea la fel, n.n.) și statornicim ca lege : că în întreg ținutul Sebeșului... nimeni să nu poată poseda și stăpîni nici o proprietate, nici cu drept de nobil, nici cu drept de cneaz, decît dacă va fi adevărat catolic... și interzicem... sub pedeapsa confiscării moșiei ca vre-un nobil sau cneaz... să țină și să adăpostească vre-un preot schismatic... mai ordonăm... ca pe toți preoții schismatici... să-i deținã, și, privîndu-i de toate averile să nu le permită așezarea nicăieri».

«Mai hotărîm apoi ca nici un catolic să nu se poată căsători cu vreo schismatică, și invers, decît după ce au primit botezul (catolic)».

«Dispunem în fine, și poruncim de-a dreptul, ca fiecare cneaz, nobil și chiar țăran aparte, să-și boteze copiii numai la preot catolic și nu la schismatic... sub pedeapsa confiscării moșiei... și interzicem preoților schismatici să boteze pe cineva».

«În fine... am înțeles că unii catolici au trecut la religia schismaticilor și trăiesc cu ei... de aceea poruncim... ca (pe) toți aceștia să-i priveze de toată averea lor mișcătoare, iar dacă sînt găsiți nobili sau cnezi moșiile unora ca aceștia să le sechestreze pentru majestatea noastră» [24].

Urmare acestui decret regal mulți cnezi și preoți își pierd credința sau cad în iobăgie, fără nici un sprijin și nici un drept.

În acest proces de prigonire religioasă deosebit de crud a fost decapitată de fapt clasa conducătoare sau nobilimea poporului român din Transilvania. Acțiunea de prigonire a fost sprijinită și de alianța numită «unio trium nationum», încheiată la Bobîlna în anul 1437, dintre conducătorii unguri, secui și sași, cu vădit caracter antiromânesc și antiortodox. Formarea uniunii e o dovadă că pătura românească era puternică și mare, încît a fost nevoie de unirea tuturor celorlalte pături conducătoare ale naționalităților conlocuitoare pentru a supune pe cea de a patra națiune, națiunea română.

Procesul de asuprire a românilor odată început continuă în forme noi în veacurile următoare. Merite în această acțiune și-au făcut doi

---

23. Friedrich Schuler von Libloy, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*, vol. I. Sibiu, 1855, p. 277—279 ; Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, București 1958, vol. II, p. 217.

24. Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă la anul 1556*, Cernăuți 1929, p. 74—76.

dintre inchizitorii trimiși în Transilvania : Iakob de Marchia și Ioan Capistran.

Înăsprirea măsurilor de prigonire a provocat în principal declanșarea răscoalei de la 1437 condusă de Gheorghe Doja, la care au participat și românii. Urmarea răscoalei a fost unirea celor trei națiuni prin actul încheiat la Bobîlna 1437 și elaborarea Codului de legi al lui Werbötzi, cunoscut sub numele de Tripartitum de la 1515, legea de fier a Ungariei.

— Ludovic II (1516—1526), în urma pătrunderii reformei și printre locuitorii Transilvaniei, ia o serie de măsuri împotriva acestora și emite două decrete regale, la anul 1523 și 1526, prin care dispune pedeapsa cu moartea împotriva celor ce trec la luterani [26].

Înfrîngerea Ungariei de către turci la Mohacs, la anul 1526 și transformarea ei în pașalîc a determinat o nouă etapă în istoria Transilvaniei. Voivodatul Transilvaniei devine principat autonom sub suzeranitatea turcească începînd cu anul 1541.

b. **Perioada principatului autonom al Transilvaniei**

În această perioadă principele devine șef al statului iar Dieta devine unicul organ colegial legislativ [27].

Printre primele măsuri luate de Dieta transilvană au fost cele de răzbunare împotriva catolicilor asupritori, dispunînd la 1542 și 1556 secularizarea și desființarea episcopiilor catolice, averile acestora trecînd pe seama unităților bisericești calvine și luterane [28].

Dieta întrunită la Turda în anul 1557 acordă libertate religioasă, însă numai pe seama celor trei națiuni (unguri, sași și secui) și celor patru religii recepte, adică admise legal (calvină, luterană, unitariană și romano-catolică). Românii rămîn ca națiune tolerată și religia lor nereceptă, adică neadmisă. Împotriva românilor se iau apoi și o serie de măsuri de oprimare și exterminare, prin hotărîri ale dietelor, între care sînt următoarele :

— Dieta din 1566 hotărăște trecerea Bisericii ortodoxe sub controlul celei calvine, dispunînd :

«Erezia mai vîrtos să se lepede dintre români, ai căror păstori orbi fiind, îi conduc pe orbi, și tot astfel și pe sine, și duc poporul la pieire», «Aceștia să discute cu episcopul Gheorghe, superintendentul... și dacă nu acceptă adevărul (calvin), unii ca aceia, fie episcopi valahi, fie preoți sau călugări, să fie îndepărtați (din țară) și cu toții să asculte numai de episcopul superintendent...» [29].

---

25. *Tripartitum* III, 25, 1—2.

26. *Corpus Juris Hungarici*, vol. I, anii 1000—1526, ed. Markus D., Budapest 1896, p. 824, 828—830.

27. Vezi : Al. Herlea, V. Sotropa, I. N. Floca, *Vechile legislații transilvane*, I, *Approbatae Constitutiones* (1653), Sibiu, 1976, în revista «Mitropolia Ardealului», 1976, 7—9, p. 425—615.

28. L. Makkai, *Histoire de Transylvanie*, Budapest 1946, p. 164—166 ; G. D. Teutsch, *Urkunden Buch*, Sibiu, 1862, vol. I, p. 86.

29. G. D. Teutsch, *op. cit.*, p. 93—94 ; Pacu St., VI, Hanga, *op. cit.*, vol. II, p. 370.

— Dieta din 1573 ocupîndu-se de cele patru religii recepte precizează că :

«Între acestea nu trebuie să-i socotim însă pe aderenţii sectei valahe sau greceşti, care vor fi toleraţi provizoriu pînă la vremea cînd vor binevoi principii şi dregătorii ţării» [30].

— Dieta din 1575 dispune acordarea titlurilor de noblețe numai celor ce aparţin uneia din cele patru religii recepte [31].

— Dieta din 1600 întrunită sub Mihai Vodă Viteazul îi scutește pe «popii românești... de slujbele iobăgești pe care le face poporul». Dieta imediat următoare însă, după moartea principelui român, revine în octombrie același an hotărînd : «popii românești să nu poată intra în Ardeal niciodată din cele două provincii românești, iar călugării să fie izgoniţi cu totul din toată ţara» [32].

— Dieta din 1639 dispune ca :

«preoţilor români nu li se cuvin prerogativele de care se bucură predicatorii maghiari, că ei sînt obligaţi a plăti daruri domnilor feudali, şi fiii preoţilor care au fost iobagi de origină să rămînă tot iobagi» [33].

— În Colecţia de legi «Approbatae Constitutiones din anul 1653» au intrat următoarele hotărîri ale dietelor transilvane cu privire la statutul juridic al românilor şi al religiei lor :

— Românii «să ceară de la principe episcop o astfel de persoană... potrivită... căreia principele să-i dea confirmare» [34] ;

— «Fiii preoţilor valahi, dacă nu sînt preoţi, să fie trataţi ca iobagi după ce se căsătoresc» [35] ;

— «Este interzisă şi acea tagmă a călugărilor» [36] ;

— «Valahii să nu îndrăznească a purta puşcă, tolbă, etc.» [37].

Paralel cu aceste măsuri legale s-au întreprins şi unele presiuni şi măsuri administrative pentru a converti pe români la calvinism, impunîndu-le mitropoliţilor români o serie de condiţii cu ocazia confirmării lor [38].

Încercarea principelui Gabriel Bethlem (1613—1629) de a converti în masă pe români la calvinism a eşuat datorită rezistenţei românilor din Transilvania şi împotrivirii celor din Ţara Românească şi Moldova [39] ca şi datorită neacordului patriarhului ecumenic Ciril Lucaris

---

30. *Approbatae Constitutiones*, ed. 1662, I, II, III ; Vezi trad. rom. la Herlea Al., ş.a., *op. cit.*, ; Teutsch G. D., *op. cit.*, p. 121—122 ; Fr. Schuler von Libloy, *Die richtigsten Verfersgsgrundgeschtze Siebenbürgens*, Sibiu, 1861, p. 50.

31. Teutsch, *op. cit.*, p. 146—147.

32. I. Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 53—54.

33. *Ibidem*, p. 87.

34. Vezi Herlea Al., ş.a. *op. cit.*, *Approbatae Constitutiones I*, VIII, I, 1.

35. *Ibidem I*, VIII, III.

36. *Ibidem*, I, VIII, I, 1 ; I, VIII, III, LIII, 1.

37. *Ibidem*, V, XLIV.

38. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 67—76.

39. Vezi, I. N. Floca, *Legea românilor (jus valahorum) şi legislaţia de stat din Transilvania în epoca voievodatului şi principatului*, în rev. «Mitropolia Ardealului», 1962, 7—8, p. 520—528 ; Idem, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română, 1963, 3—4, p. 297—319.

(1612, 1625—1630) a cărui scrisoare în această privinţă către principele Transilvaniei ni s-a păstrat [40].

În Colecţia de legi «Compilatae Constitutiones Regni Transylvanae» (1654—1669) se cuprind la fel o serie de legi, hotărîri tietale, prin care se favorizează cele trei naţiuni privilegiate şi cele patru religii recepte şi se iau măsuri de îngrădire şi pedepsire a iobagilor şi preoţilor români, dispunîndu-se astfel :

— «Preoţii valahi au introdus neorînduieli încît nobilii au luat asupra lor unele măsuri, şi vlădica încă se amestecă în astfel de lucruri... pentru a-l judeca (pe vlădică) să se adreseze la comitat sau la tabla judecătorească» [41].

— «Întrucît în comitatul Maramureş şi Hunedoara pedepsirea iobagilor stătea în dreptul proprietarilor, care nu sînt supuşi domnitorului, ca şi toţi locuitorii acelor comitate, hotărîm...» [42].

c. Perioada dominaţiei austriece (1691—1848) (1848—1876)

Prin Diploma imperială din 1691, Leopold I, împăratul Austriei, asigură drepturi pe seama celor trei naţiuni şi cele patru religii recepte şi exclude cu totul pe români pe care îi socoteşte printre «neindigeni» [43].

După unirea de la 1700 a unor români cu Biserica Romei se iau o serie de măsuri legale împotriva celor în rezistenţă, şi anume :

— Prin Diploma lui Carol III (VI) din 1731 se dispune ca :

«toţi acatolicii sînt obligaţi a plăti preotului catolic taxe stolare... să se cunune la acesta şi să respecte sărbătorile catolice» [44].

— Prin Diploma din 1732 acelaşi împărat acordă unele privilegii clericilor şi credincioşilor români greco-catolici, dispunînd ca :

«Toţi valahii uniţi după rînduială... să fie socotiţi în starea celor din Statusul catolic transilvănean, iar nu ca pînă acum numai toleraţi» [45].

Unele privilegii pe seama greco-catolicilor mai cuprind şi hotărîrile incluse în Colecţia de legi «Novellares Articuli», începînd cu anul 1740, unde se spune :

«Înţelegem că ei sînt socotiţi fără a se constitui şi a se ridica la a patra naţiune, şi că (privilegiile lor) nu pot fi şi nici nu trebuie să se refere şi să se extindă la plebei sau la fiii popilor ieşiţi din plebe... şi nici ca plebea valahilor sau a altor venetici să se numere între naţiuni» [46].

---

40. I. Lupaş, *Lecturi din izvoarele istoriei române*, Cluj, 1928, p. 161—4.
41. *Compilatae Constitutiones*, Cluj 1818, i, I, II.
42. *Ibidem* III, XI, 1.
43. Teutsch, *op. c.* p. 334—340.
44. Ordinationes Regiae... in negotio... Agriae, 1770, p. 8—10.
45. Arhivele Statului Sibiu, *Actele Dietei din 1736.*
46. Novellares Articuli an. 1744, art. 7, p. 34, din partea III, colecţia «Erdely Orszganak Harom Torvenyes Konyve», Cluj 1779.

Abia la 1759 împărăteasa Maria Tereza a recunoscut printr-un decret de toleranță existența legală a religiei ortodoxe în Transilvania [47] ca la scurt timp să trimită forța armată sub comanda generalului Bukov ca să distrugă în anii 1761—1762 toate mănăstirile și schiturile ortodoxe române — în număr de peste o sută — din Transilvania.

— La 1774 aceeași împărătească prin decret imperial prevede:

«pedeapsa cu moartea în caz de trecere în masă de la confesiunea romană și greco-catolică la cea ortodoxă sau la protestantism» [48].

— La anul 1781 împăratul Iosif II publică Edictul de toleranță prin care li se acordă românilor ortodocși libertate religioasă, fără a i se recunoaște prin aceasta religiei ortodoxe calitatea de religie receptă... și fără a fi ridicat poporul român între națiunile țării [49].

La anul 1791, ca urmare a cererii românilor cunoscută sub numele de Supplex libellus valachorum [50], împăratul Francisc II dispune prin lege ca:

«Religia orientală neunită de rit grecesc, care pînă acum după legile provinciei a fost socotită între religiile tolerate, se confirmă, prin puterea legii de față în liberul exercițiu... și toți aderenții acestei religii să depindă de episcopul designat de sacra sa majestate...» [51].

Cu toate acestea poporului român nu i s-au recunoscut drepturi egale cu celelalte națiuni privilegiate și nici Biserica ortodoxă n-a fost tratată la egalitate cu celelalte confesiuni recepte. Acest lucru l-au refuzat pînă și revoluționarii burghezi maghiari de la 1848 în frunte cu Kossuth Lajos.

Deși Dieta Transilvaniei la 1848 recunoaște egala îndreptățire religioasă a românilor cu celelalte religii recepte, totuși românilor nu li s-au recunoscut drepturi și libertăți de națiune egală cu celelalte națiuni privilegiate.

Abia Dieta transilvană întrunită la Sibiu în 1863 și 1864 fără participarea deputaților maghiari hotărăște:

«Națiunea română, religia greco-catolică și greco-orientală (ortodoxă) se recunoaște prin lege, în înțelesul Constituțiunii Transilvane, întocmai ca și celelalte trei națiuni (unguri, secui, sași) și patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei (romano-catolică, luterană, calvină și unitariană)» [52].

Legea aceasta a fost însă abrogată la stăruința maghiarilor printr-un rescript imperial, așa încît situația legală a românilor ca națiune ca și a Bisericii ortodoxe ca religie nu se schimbă decît după ridica-

---

47. *Din Istoria Transilvaniei*, București, 1960, vol. I, p. 166.
48. R. Csallner, *Quellenbuch zur vaterlandischen Geschichte*, Sibiu 1905, p. 223.
49. Sammlung der Gazetze... in Publico-Ecclesiastich von Jahre 1767 bis zum 1782, Cienan 1784, p. 137—140.
50. David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București *1971*, p. 113—131.
51. Fr. Schuler von Libloy, *op. c.* p. 158.
52. *Din Istoria Transilvaniei*, Vol. II, București 1961, p. 182; Vezi și Valeriu Moldovan, Dieta *Ardealului din 1863—1864*, Cluj, 1932 și Mester Miklós, *Az autonom Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863—1864 — évi nagyszebent országgûlés*, Budapest 1936.

rea cu forme legale a Episcopiei ortodoxe române din Sibiu la rangul de mitropolie, prin art. IX al legii din anul 1868 [53].

d. **Perioada austro-ungară, a dualismului (1876—1918)**

La anul 1892 românii alcătuiesc un «memorandum» prin care cer egala îndreptățire cu celelalte națiuni arătînd tratamentul nedrept și discriminatoriu la care sînt supuși. Urmarea a fost incriminarea semnatarilor în procesul cunoscut «al memorandiștilor» [54].

La puțină vreme însă, la 1895, prin art. 6 al legii nr. XLIII s-a recunoscut și Bisericii ortodoxe din Transilvania calitatea de religie recepță [55]. Practic însă acest drept a fost nesocotit și în continuare. Astfel, prin legi de stat ca Legea Appony din 1907 prin care s-au desființat școlile confesionale și au fost înlocuite cu școli de stat cu limbă de predare exclusiv maghiara; legea din 1912 prin care se înființează în baza Bulei papale «Christi fideles graeci» episcopia greco-catolică maghiară de la Hajdudorog [56]; proiectul de lege din 1916 prin care se prevede înființarea unei episcopii ortodoxe maghiare, și altele, stăpînirea de stat austro-maghiară continuă politica sa de deznaționalizare a românilor.

Concluzii. — Din scurta schițare a actelor legislative principale, concretizate mai ales în legi de stat, prin care s-a stabilit statutul juridic al poporului român și al Bisericii sale ortodoxe din Transilvania de către stăpînirile feudale străine împilatoare, se poate vedea că pînă în pragul celui dintîi război mondial aceste stăpîniri, nu numai că au refuzat să recunoască cele mai elementare libertăți și drepturi pe seama poporului român iobăgit din Transilvania, ci au încercat toate me-

---

53. Vezi, Keith Hitchins, *Conștiința națională și acțiunea politică la românii din Transilvania 1700—1868*, Cluj, 1987, p. 115; Idem, *The Roumanians of Transylvania and Constitutional Experiment, în the Habsburg Monarchy, 1860—1865*, în «Balcan Studies», vol. V, nr. 1, 1964, p. 89—108; Idem, *The Idea of Nazion. The Roumanians of Transylvania 1691—1849*, Bucharest, 1985; Idem și I. Beju, *Documente privitoare la trecutul Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania după 1761*, în rev. «Mitropolia Ardealului», XIX, nr. 1—3, Sibiu 1974, p. 22—23; Idem, *Andreiu Șaguna and the Restauration of the Romanian Orthodox Metropolit in Transilvnia, 1846—1868*, în «Balkan Studies», VI (1965) 7—20, M. Păcurariu, *100 de ani de la înființarea Mitropoliei Ardealului*, în rev. «Mitropolia Ardealului», IX, nr. 11—12 (1964), p. 818—36; Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale românilor*, I, Sibiu, p. 77—79.

54 Vezi: *Memorandum*, Sibiu 1882; I. Lupaș, *Procesul memorandumului*, București 1934, p. 16.

55. «Corpus Juris Hungarici», vol. V, Budapest 1896, p. 305—307; Stephanus Sipos, *Enchiridion Juris Canonici*, ed. II, Pecs 1931, p. 541.

56. Theodor V. Păcățean, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară, vol. VI.* Sibiu 1900. A se vedea și: I. N. Floca, *Forme de organizare statală autonomă a românilor în Transilvania*, în rev. «Mitropolia Ardealului». 1978, 4—6, p. 231—241; Idem, *Primele forme de organizare bisericească în Transilvaniaa*, în «Telegraful român», 1978; Idem, *Poziția și rolul pravilelor românești în Transilvania, în epoca feudală*, în «Telegraful român», 1978.

todele pentru exterminarea prin forță, sau pentru asimilarea și deznaționalizarea lui pe toate căile, folosind mijloace care erau la îndemîna autorității de stat și anume: legile de drept, acțiunile de prozelitism religios prin care s-a ajuns la despicarea unității religioase a românilor din Transilvania prin unirea de la 1700 și apoi măsuri care au dus la desnaționalizarea unui mare număr dintre românii greco-catolici prin acțiunile Episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog, creată la 1912, și care continuînd acțiunea a desăvîrșit în bună parte acest proces pe seama românilor rămași pe teritoriul Ungariei după 1918.

Arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA

IERARHIA ECLESIÁSTICĂ PE TERITORIUL ROMÂNIEI. CREȘTEREA ȘI STRUCTURA EI PÎNĂ ÎN SECOLUL AL VII-LEA *

Pentru a înțelege dezvoltarea și structura ierarhiei eclesiastice pe teritoriul României pînă în secolul al VII-lea trebuie avut mai întîi în vedere modul cum a pătruns și s-a organizat creștinismul. În acest sens amintesc faptul că Dobrogea (Scythia Minor) a intrat de timpuriu (chiar de la mijlocul secolului al VII-lea î.d.Hr.) în contact direct cu cultura și civilizația greacă, prin aceea că pe teritoriul ei au fost întemeiate multe cetăți (πόλεις), între care cele mai importante au fost Histria, Tomis (Constanța) și Callatis (Mangalia). Prin intermediul lor și al altora mai mici populația autohtonă geto-dacică a cunoscut îndeaproape valorile spirituale și materiale ale lumii grecești. Documente epigrafice și arheologice, destul de numeroase, arată legăturile comerciale și religioase ale cetăților dobrogene cu lumea greacă, din bazinul mediteranean mai apropiat, ca Grecia centrală și Asia Mică, sau mai depărtat, ca Siria, Palestina și Egiptul. Pătrunderea bunurilor materiale și spirituale grecești în mediul autohton geto-dacic nu s-a limitat doar la pămîntul Dobrogei. Văile rîurilor navigabile, și în primul rînd ale Dunării, precum și drumurile comerciale au înlesnit penetrarea lor și în alte regiuni ale României, mai ales în părțile de la est și sud de Carpați [1].

O dată cu înglobarea teritoriului Dobrogei în limitele Imperiului roman, eveniment întîmplat către sfîrșitul secolului I î.d.Hr., și apoi cu a celei mai mari părți a Daciei, la începutul secolului al

---

* Comunicare prezentată la al XVII-lea Congres internațional de bizantinologie de la Washington D. C. (august, 1986).

1. V. Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de jos*, în Anal. Acad. Rom., MSI, ser. II, tom. XXXVI, București, 1914, p. 93—140; idem, *Le pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, Bull. de la Sect. hist. de l'Acad. Roum., X, Bucarest, 1923, p. 23—47; Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938; D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei. Geți și greci la Dunărea de jos. Din cele mai vechi timpuri pînă la cucerirea romană*, vol. I, București, 1965; idem, *I Greci nell Basso Danubio*, Il Saggiatore, Milano, 1971.

II-lea, în urma războaielor daco-romane din vremea împăratului Traian și a regelui Decebal, valorile materiale și spirituale ale lumii greco-romane s-au răspîndit aici pe scară largă, ele nemaifiind împiedicate de nici o graniță. Marea majoritate a teritoriului României a devenit parte componentă a vastului Imperiu roman. În acest cadru, negustori, oameni de afaceri, militari, meseriași ori tehnicieni, oameni de cultură și misionari puteau să se deplaseze fără nici un fel de opreliște. Texte literare antice ori inscripții arată pe mulți din aceștia veniți din regiuni diferite ale orientului, ale bazinului mediteranean și egeic ori din cele cu tradiție romană mai veche. Prin intermediul lor credințele religioase au pătruns și ele în mediul geto-dacic [2].

Creștinismul a putut fi astfel cunoscut de timpuriu pe teritoriul României și în această privință există numeroase dovezi. Cel mai devreme sămînța Evangheliei a fost aruncată în Dobrogea, teritoriu cu tradiție mai veche greacă și romană. Aici, potrivit mărturiei lui Eusebiu de Cezarea [3] și Hipolit Romanul [4], a predicat și sfîntul apostol Andrei, încît putem spune că originile creștinismului românesc sînt de tradiție apostolică. În Dobrogea s-au organizat primele comunități creștine, aici avem atestați primii martiri (la Niculițel, la mijlocul secolului al III-lea) [5]. În jurul anului 290 sînt cunoscuți doi misionari, Epictet și Astion, veniți din Asia Mică în cetatea Halmyris (de la gurile Dunării, azi com. Dunavăț) și care pentru credința și propovă-

---

2. V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ed. III-a, revăzută și adnotată după manuscrisul original francez inedit de Radu Vulpe, București, 1967; idem, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, ed. II-a îngrijită și adnotată de Radu Vulpe, București, 1974; R. Vulpe, *Histoire ancienne... passim*; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967; R. Vulpe *Din istoria Dobrogei. Romanii la Dunărea de jos*, vol. II, București, 1968; D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice*. Texte și interpretări, București, 1969; idem, *Scythica Minora*. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire, Bucarest-Amsterdam, 1975; Emilia Doruțiu-Boilă, *Inscripțiile din Scythia Minor*, vol. V, Capidava — Troesmis — Noviodunum, București, 1980; Emilian Popescu, *Romanisierung und Assimilierung in römischer und spätrömischer Zeit (2.—6. Jh.) auf dem Gebiete Rumäniens und deren Bedeutung für die Herausbildung des rumänischen Volkes*, în voi. *Romanitas—Christianitas*. Untersuchungen zur Geschichte und Literatur der römischen Kaiserzeit. Johannes Straub zum 70. Geburtstag am 18. Okt. 1982 gewidmet, hrsg. von Gerhard Wirth unter Mitwirkung von Karl-Heinz Schwarte und Johannes Heinrichs, Berlin—New York, 1982, p. 702—726; D. M. Pippidi, *Inscripțiile din Scythia Minor*, vol. I: *Histria și împrejurimile*, București, 1983; idem, *Parerga. Ecrits de philologie, d'épigraphie et d'histoire ancienne*, Bucarest—Paris, 1984.

3. Eusebius, *Hist. eccl.* III, 1: «Cînd sfinții apostoli și ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au răspîndit în toată lumea, lui Toma i-a căzut la sorți, cum spune tradiția, țara Parților, iar lui Andrei Scythia». În legătură cu interpretarea acestui text, v. Emilian Popescu, *Creștinismul pe teritoriul României pînă în secolul al VII-lea în lumina noilor cercetări*, în «Mitropolia Banatului», 37, 1987, 4, 1987, p. 34—49 și versiunea engleză și franceză în ROC, 16, 3, 4, 1986, p. 37—48 (cu foarte multe greșeli de tipar).

4. Hyppolitus, Περὶ τῶν ΙΒ' ἀποστόλων, P.G., col. 951: «Andrei a vestit (cuvîntul Evangheliei) sciților și tracilor. El a fost răstignit la Patras în Achaia (fiind legat) în picioare de un măslin și este înmormîntat acolo». Hipolit s-a născut în anul 175 d.Hr. și a murit în timpul persecuției dezlănțuite de împăratul Decius. Textul lui Hipolit în FHDR, I, București, 1964, p. 712—713.

duirea lor își găsesc moartea de martir aici [6]. Actul lor martiric ne face cunoscute numele primului preot din Dobrogea, *Bonosus*, și al primului episcop, *Evangelicus* [7]. Episcopul Evangelicus își avea desigur sediul în cetatea Tomis și venise la Halmyris pentru anumite treburi misionare. Organizarea la Tomis a primei comunități creștine sub autoritatea unui episcop este cu totul explicabilă : orașul era atunci capitală a provinciei și tot aici propovăduise, probabil, sfîntul apostol Andrei. Tăria acestei comunități tomitane este sugerată și de numărul mare de martiri (cca. 32) la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul celui de al IV-lea, între care și un episcop [8].

Un alt episcop, care a urmat lui Evangelicus, a fost probabil *Efrem*, deși în legătură cu acest nume învățații nu sînt de acord (unii îl plasează în Crimeea) [9]. Episcopia de Tomis a fost reprezentată și la

---

5. Victor Heinrich Bauman, *Cîteva precizări rezultate din cercetarea monumentului paleocreștin din comuna Niculițel* (jud. Tulcea), «Acta Musei Napocensis» (= AMN), 14, 1977, p. 245—267 ; Emilian Popescu, *Cea mai importantă descoperire arheologică privind creștinismul timpuriu din România : Martirii de la Niculițel*, în vol. *Îndrumător pastoral*, editat de Arhiepiscopia Bucureștilor, București, 1981, p. 192—197.

6. Actul martiric se află în *Acta Sanctorum*, Iulii, tom. II, 1867, p. 533—551. Studii asupra celor doi martiri s-au făcut de către H. Delehaye, *Les martyrs Epictet et Astion*, Académie Roumaine, Bulletin de la Section historique, tom. XIV, Bucarest, 1928, p. 1—5 ; Raymund Netzhammer, *Epiktet und Astion. Diokletianische Märtyrer am Donaudelta*, Zug, 1937 și de către noi în volumul colectiv : *Vieți de sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987, p. 151—159.

7. Despre *Bonosus*, Actul martiric ne spune că a făcut catehumeni pe părinții lui Astion, iar despre *Evangelicus*, că i-a botezat pe aceștia ; în același timp se aduce precizarea despre Evangelicus că era atunci episcop și șef peste toate sfintele biserici ale provinciei... *cujus provinciae tunc pontifex et praepositus sanctarum ecclesiarum beatissimus Evangelicus habebatur* ; cf. *Acta Sanctorum*, Iulii, t. II, p. 546.

8. Ene Branișteș, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1979, p. 35—42 ; Emilian Popescu, *Martiri și sfinți în Dobrogea*, în vol. *Vieți de sfinți români*... p. 160—184. O inscripție, databilă în secolul al IV-lea, descoperită la Tomis menționează ca martir un episcop. Cauza morții nu se cunoaște, dar e posibil să fi fost ucis de barbari, atunci cînd desfășura activitate misionară, ori în timpul unei persecuții dezlănțuite de împărați ; v. Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976 (= IGLR), nr. 22. Ion Barnea, Pontica ,7, 1974, p. 376—380, presupune că numele episcopului martir (căzut în lacună) ar fi fost *Titus* (numit de unele texte Philus), pomenit de *Acta Sanctorum*, la 3 ian. ; el ar fi pătimit în timpul împăratului Licinius, prin anii 319—323. Acesta ar fi fost cel de al doilea episcop cunoscut la Tomis, după Evangelicus. Inscripția ar fi fost așezată la intrarea unui *martyrium*, construit spre sfîrșitul secolului al IV-lea — începutul celui de al V-lea, pentru adăpostirea moaștelor puse inițial într-un mormînt modest ; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, p. 36—37, nr. 4, presupune că e *Theogene* ; cf. BZ. 70, 1977, p. 288.

9. Potrivit unei tradiții episcopul Efrem (Ephraem) ar fi ajuns în părțile noastre ca trimis al episcopului Hermon al Ierusalimului în al 16-lea an al domniei împăratului Dioclețian (cca. 300), ca să îndrumeze în credința creștină pe locuitorii Sciției : «Și acolo propovăduind, pe mulți i-a întors la Hristos. Iar după destule dureri și osteneli, ce le-a suferit întru buna vestire a lui Hristos, cu sabia i s-a tăiat capul într-a șaptea zi a lunii martie» (304). În secolul al XVII-lea patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669—1707) se referea la episcopul de Tomis și-l considera una dintre primele dovezi ale legăturilor religioase dintre Țara Sfîntă și teritoriul României. Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes*

primul Sinod ecumenic de la Niceea (325), cum relatează Eusebiu de Cezareea, dar numele titularului scaunului nu-l cunoaştem [10].

Abia prin anii 368—369 avem o atestare scrisă sigură despre un episcop de Tomis în persoana lui *Bretanion (Vetranion)* [11]. Sozomenus şi Theodoret de Cyr şi sfîntul Vasile cel Mare ne vo besc elogios despre el, spunînd că strălucea prin tot felul de virtuţi, că era ortodox şi tare în credinţă, încît n-a ezitat să înfrunte chiar pe împăratul Valens, venit la Tomis cu gîndul să-l determine să treacă la arianism [12].

Succesorul lui a fost *Gerontius (Terentius)* [13], personalitate teologică şi spirituală remarcabilă. Participant la cel de al II-lea Sinod ecumenic de la Constantinopol (381), el s-a distins printre ceilalţi sinodali în apărarea şi formularea dreptei credinţe şi a fost remarcat chiar de împăratul Theodosie I cel Mare, care îl numeşte, împreună cu alte 10 personalităţi din imperiu, în frunte cu patriarhul Nectarie garant pentru asigurarea respectării hotărîrilor dogmatice adoptate de sinod [14].

---

de l'Empire romain, Paris, 1918, p. 171; Ilie Georgescu, *Viaţa creştină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» 38, 1962, 1—2, p. 32; N. Şerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existenţa episcopiei Tomisului*, BOR, 87, 1969, 9—10, p. 994; Ene Braniştе, *op. cit.*, p. 39. Unii cercetători, între care şi I. Rămureanu, *Sfinţi şi martiri la Tomis-Constanţa*, BOR, 92, 1974, 7—8, p. 980—982, socot că Ephraem n-ar fi activat în Dobrogea, la Tomis, ci în Scythia mare (sudul Rusiei), mai precis la Chersones în Crimeea.

10. Eusebius, *Vita Constantini*, III, 7, 1 (ed. Fr. Winkelmann, 1975): οὐδὲ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας = nu lipsea din ceată nici scitanul. În legătură cu numele acestui ierarh, ne propunem să ne ocupăm altădată; totuşi, cîteva consideraţii preliminare le-am făcut în studiul nostru: *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea ori la Dunărea de jos?*, St. teol., 39, 1987, 5, p. 81.

11. Despre viaţa şi activitatea episcopului *Bretanion* de Tomis, principalele lucrări, unde se pot găsi şi alte indicaţii bibliografice sînt: R. Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918, p. 26—38; N. Şerbănescu, *op. cit.*, p. 999—1007; I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 1001—1006 = *Actele martirice* (Părinţi şi scriitori bisericeşti, 11), Bucureşti, 1982, p. 325—341 şi studiul nostru: *Bretanion şi Gerontius (Terentius), două mari personalităţi ale Tomisului în secolul al IV-lea*, St. teol. 40, 1988, 2, p. 116—122.

12. Sozomenus, *Kirchengeschichte*, hrsg. von Joseph Bidez und Christian Hansen, Berlin, 1960, VI, 21, 2, 5—6; Theodoretus, *Kirchengeschichte* ², hrsg. von Leon Parmentier und Felix Scheidweiler, Berlin, 1954, IV, 35, 1; FHDR, II, p. 225, 235; Saint Basile, *Lettres*, tome II, texte établi et traduit par Yves Courtonne, Paris, 1961, scrisorile nr. 164 şi 165, p. 97—100; Basilius von Caesarea, *Briefe*, zweiter Teil, eingeleitet, übersetzt und erläutert von Wolf-Dieter Hauschield, Stuttgart, 1973, p. 86—88.

13. În Actele sinodului II ecumenic de la Constantinopol episcopul de Tomis apare o dată cu numele *Gerontius Tomensis* (J. P. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, III, col. 572), a doua oară (*ibidem*, VI, col. 1181) cu numele de *Terentius Tomeun* (tradus desigur din Τομέων); tot cu numele de *Terentius* îl menţionează şi Sozomen, *op. cit.*, VII, 9, 6. Acelaşi episcop este numit însă de *Codex Theodosianus*, XVI, 1, 3: *Terennius*; cf. W. Ensslin, *Terennius*, în P.W. R.E. 2. Reihe, V, 1934, col. 587; *Terentius* (11), *ibidem*, col. 594. Este posibil ca numele corect al episcopului tomitan să fie *Terentius*, deoarece aşa apare cel mai frecvent. Forma *Terennius* din «Codex Theodosianus» ar putea fi o transcriere greşită a lui *Terentius*. Numele *Gerontius* este, de asemenea, mai frecvent pomenit în literatura de specialitate şi de aceea îl folosim şi noi. Despre *Gerontius (Terentius)* mai vezi R. Netzhammer, *op. cit.*, p. 39; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 172, 337—338, 600 şi studiul nostru citat în nota 11.

14. *Codex Theodosianus*, XVI, 1, 3.

Seria episcopilor de Tomis, cunoscuți pînă acum în secolul al IV-lea se încheie cu *Theotimus I.* Izvoarele scrise îl arată că era crescut în dragoste de înțelepciune, se ocupa cu filosofia, traiul îi era modest, timpul cinei fixîndu-și-l nu tot la aceeași oră, ci cînd îi era foame sau sete. Admirîndu-l pentru virtuțile lui, barbarii huni din jurul Istrului (οἱ παρὰ τὸν Ἴστρον Οὖνοι) îl numeau «Zeul romanilor» [15]. Prieten cu sfîntul Ioan Chrysostom, pe care l-a apărat în momentele sale grele, el a desfășurat o amplă activitate misionară în Dobrogea și dincolo de granițele ei [16].

Episcopii de Tomis, menționați mai sus, își exercitau activitatea nu numai asupra comunității în care ei își aveau sediul, ci și asupra altora, din restul provinciei. Unele izvoare ale timpului (în special Theodoret de Cyr) ne lasă să înțelegem că nu existau episcopi și în alte cetăți. Theodoret de Cyr ne spune clar că Bretanion conducea ca episcop orașele întregii Scythii [17]. Situația aceasta este destul de ciudată, deoarece creștinismul pătrunsese puternic și în alte cetăți dobrogene ca Axiopolis, Noviodunum, Dinogetia și în alte părți, lucru dovedit nu numai de numărul martirilor [18], ci și de documentele arheologice [19]. Sozomen relevă și el acest lucru curios, cînd spune: «neamul acesta (= locuitorii Dobrogei) are multe orașe, sate și fortărețe, iar capitala este Tomis, oraș mare și bogat, așezat pe țărmul mării, pe malul stîng, pentru cine plutește cu corabia în Pontul numit Euxin. Și pînă în ziua de astăzi stăpînește acolo vechiul obicei ca bisericile întregului neam să aibă un singur episcop» [20]. S-ar putea ca acest «vechi obicei» să fi persistat ca urmare a prestigiului scaunului de Tomis, ilustrat de personalități deosebite, ca cele de care am vorbit, dar poate îmbrăcat și în aura predicării aici a sfîntului apostol Andrei. Situații similare din imperiu ne îndeamnă să înclinăm, deocamdată, spre această explicație [21].

---

15. Sozomenus, *op. cit.*, VI, 31, 4; VII, 6—9 = FHDR, II, p. 229.

16. Bibliografia despre viața și activitatea lui Theotim I de Tomis este destul de bogată; ne limităm a cita doar cîteva lucrări de bază, unde pot fi găsite și alte indicații bibliografice: R. Netzhammer, *op. cit.*, p. 39—44; I.G. Coman, *Însemnări asupra lui Theotim de Tomis*, G.B., 16, 1957, 1, p. 46—50; N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1008—1015; I. Rămureanu, BOR, 92, 1974, 7—8, p. 1006—1011; I.G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 185—195; I. Rămureanu, *Actele martirice*, p. 342—351.

17. Theodoretos, *Kirchengeschichte*, IV, 35, 1: καὶ Βετράνιον δέ παντοδαπῇ μὲν λαμπρυνόμενος ἀρετῇ, πάσης δὲ τῆς Σκυθίας τὰς πόλεις ἀρχιερατικῶς ἰθύνειν πεπιστευμένος.

18. V. nota 8.

19. Emilian Popescu, IGLR, p. 203—209; 254—267; 275—280; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens...*, p. 144—156, 158—160.

20. Sozomenus, *op. cit.*, VI, 21, 3 = FHDR, II, p. 225.

21. Persistența vechiului obicei ca motiv pentru existența unui singur episcop peste mai multe orașe se întîlnește în provincia Europa; Ed. Schwartz, *Acta conciliorum oecumenicorum* (= ACO), I, 1 pars VII, 122: ἔθος ἐκράθησεν ἀρχαῖον ἐπὶ τῆς Εὐρωπαίων ἐπαρχίας ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων καὶ δύο καὶ τρεῖς ἔχειν ὑφ' ἑαυτὸν πόλεις, ὅθεν ὁ μὲν τῆς Ἡρακλείας ἐπίσκοπος ἔχει τήν τε Ἡράκλειαν καὶ τὸ Πάνιον καὶ Ὄρνος καὶ Γάνον, τέσσαρας πόλεις τὸν ἀριθμὸν, ὁ δὲ τῆς Βύζης ἐπίσκοπος ἔχει τήν τε Βύζην καὶ Ἀρκαδιόπολιν, ὁ δὲ Σαυσαδίας ἐπίσκοπος ἔχει τήν τε Σαυσαδίαν καὶ Ἀφροδισιάδα; cf. A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire*, Oxford, 1964, vol. II, p. 876. În ce privește prestigiul unui ierarh, care-și impunea autoritatea asupra mai multor cetăți, v. Augustinus, *De cura gerenda pro mortuis*, în CSEL, XLI; Hilarus (papa), *Epistulae*, 14, la A. Thiel, *Epistulae Romanorum Pontificum*, Braunsberg, 1867, 4.

Episcopia de Tomis depindea probabil, la început, de Herakleea tracică şi apoi direct de Constantinopol, unde aveau loc şi hirotoniile ierarhilor.

Dacă în Dobrogea creştinismul de tradiţie apostolică a putut progresa rapid şi ajunge la starea de episcopie chiar înainte de dobîndirea de către Biserică a libertăţii de manifestare, acordată în anul 313 de împăraţii Constantin cel Mare şi Licinius, în teritoriul din stînga Dunării (Dacia traiană şi liberă) el s-a dezvoltat mai lent. Cauza rezidă în depărtarea de marile focare creştine, în special din Orient şi Asia Mică, în tradiţia mai nouă greco-romană şi în faptul că la sfîrşitul secolului al III-lea teritoriul Daciei a fost părăsit de armata şi administraţia romană şi lăsat să intre cu timpul, parţial sau total, sub dominaţia popoarelor migratoare. Chiar dacă autorităţile imperiale dezlănţuiseră pînă atunci persecuţii împotriva creştinilor, cadrul statal roman oferea condiţii mai bune de propagare a religiei lor, faţă de cele din mediul barbar. Cu toate acestea ştiri despre o viaţă creştină în secolele II—III pe teritoriul nord-danubian al României există şi le întîlnim la autori ca Tertulian,[22], Commodian [23] şi Filostorgius [24]. Lor li se adaugă şi unele documente arheologice.

Dintre aceste ştiri m-aş opri, din cauza importanţei ei, asupra celei date de Filostorgius, care arată rolul important jucat de prizonierii romani creştini în mediul barbar. Descriind invazia goţilor în Europa, Galatia şi Capadocia de la mijlocul secolului al III-lea, în vremea împăraţilor Valerian şi Galienhus, Filostorgius spune că la întoarcerea lor ei n-au luat numai multă pradă, ci şi prizonieri, printre care se aflau şi clerici ; aceştia trăind împreună cu barbarii au convertit pe mulţi la adevărata credinţă. Printre prizonieri s-au aflat şi strămoşii lui Ulfila. Însemnează deci, că pe la anul 257 sau 264, cînd învăţaţii datează evenimentul [25], exista un grup compact de creştini în Gothia, adică în regiunea locuită de autohtoni şi goţi, dar dominată din punct de vedere politic de aceştia din urmă, şi care cuprindea la vremea respectivă sudul Moldovei şi al Basarabiei şi nord-estul Munteniei cu centrul în zona Buzăului.

---

22. *Adv. Iudaeos*, VII, 4—5: *et Galliarum diversae nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum et Germanorum et Scytharum et abditarum multarum gentium et provinciarum et insularum multarum nobis ignotarum, et quae enumerare minus possumus* ; în legătură cu interpretarea acestui text, v. studiul nostru menţionat la nota 3.

23. *Commodiani Carmina*, cura et studio Iosephi Martin (Corpus Christianorum. Series Latina, CXXVIII. Commodianus Claudius Marius Victorius), Turnholt, 1960, p. 102—103, versurile 809—820.

24. Filostorgius, *Kirchengeschichte*, II, 5, ed. Joseph Bidez, Leipzig, 1913, p. 17—18 = FHDR, II, p. 201.

25. Asupra diferitelor interpretări, cînd a avut loc evenimentul, v. Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten*. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie, München, 1979, p. 48—53. Analiza mai amănunţită a textului lui Filostorgius am făcut-o în studiul: *Creştinismul în eparhia Buzăului pînă în secolul al VII-lea*, în vol. *Spiritualitate şi istorie la întorsura Carpaţilor*, vol. I, Buzău, 1983, p. 259—277.

Acest grup nu era însă singurul, căci altele sînt sugerate de descoperiri arheologice din Transilvania, ca cele de la Turda [26], Napoca [27] și Apulum [28] (Alba Iulia), ori din Oltenia și Banat, de la Orlea [29], Romula [30] și Dierna [31] (Orșova), ori din alte părți. Grupul acesta din Gothia romană este însă mai bine cunoscut în secolul al IV-lea prin mijlocirea izvoarelor scrise. Știm astfel că la începutul secolului al IV-lea comunitățile creștine de autohtoni și goți formau o *episcopie* condusă pe atunci de episcopul ortodox *Theofil*, participant la primul Sinod ecumenic de la Niceea (325) [32]. Succesorul său a fost *Ulfila*, sfințit episcop prin anul 336 de către Eusebiu de Nicomedia, probabil la Constantinopol [33]. Rolul Constantinopolului în activitatea misionară la Dunărea de jos și mai departe este atestat de multe izvoare [34].

Două evenimente importante au avut consecințe durabile pentru dezvoltarea creștinismului pe teritoriul nord-dunărean al României. Primul este Edictul din anul 313, dat de Constantin și Licinius, prin care se asigura propovăduirea liberă a cuvîntului lui Dumnezeu; al doilea, pacea din anul 332 încheiată de împăratul Constantin cu goții, în urma victoriei repurtate asupra acestora de fiul său, cezarul Constantin. Prin această pace se stabilea: a) goții primeau statutul de federați ai imperiului cu obligația de a da contingente de oameni, care să lupte alături de armata romană, iar din partea imperiului, de a le plăti acestora sume anuale de bani *(annonae foederaticiae)*, de a le da îmbrăcăminte și hrană și a le facilita schimburi economice; b) acor-

---

26. Em. Popescu, IGLR, nr. 435; N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, BOR, 100, 1982, 7—8, p. 730—742, în special, p. 736; N. Gudea — I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988, p. 272 (indice).

27. Em. Popescu, IGLR, nr. 436; N. Dănilă, *op. cit.*, p. 737—740; N. Gudea — I. Ghiurco, *op. cit.*, p. 272 (indice).

28. N. Dănilă, *op. cit.*, p. 733—734; Gudea — Ghiurco, *op. cit.*, p. 268.

29. D. Tudor, *Șapte pietre gravate romane descoperite la Celei și Orlea*, St. cerc. num., 3, 1969, p. 378, nr. 7, fig. 2; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens...*, p. 115, fig. 35; Gr. Florescu — C.C. Petolescu, *Inscripțiile Daciei romane*, vol. II, București, 1977, nr. 317; Gudea—Ghiurco, *op. cit.*, p. 272.

30. I. Barnea, *op. cit.*, p. 116, fig. 35, p. 246, fig. 99; Florescu—Petolescu, *op. cit.*, nr. 492; Doina Benea, *O gemă gnostică din colecțiile Muzeului Porților de Fier*, «Revista Muzeelor», 1974, 4, p. 346—347; cf. N. Dănilă, *Viața creștină în Oltenia în secolele IV—VI în lumina documentelor romano-bizantine*, MO, 36, 5—6, 1984, p. 331; Gudea—Ghiurco, *op. cit.*, p. 273.

31. I.I. Russu și colab., *Inscripțiile Daciei romane*, vol. III, 1, București, 1977, nr. 42—43; Gudea—Ghiurco, *op. cit.*, p. 270.

32. Emilian Popescu, *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea ori la Dunărea de Jos?*, St. teol., 39, 1987, p. 73—81.

33. Richard Klein, *Constantius II. und die christliche Kirche*, Darmstadt, 1977, p. 254 și urm. propune pentru hirotonie anul 338, iar Knut Schäferdiek, *Wulfila. Vom Bischof von Gothien zum Gotenbischof*, Zeitschrift für Kirchengeschichte, 90, 1979, p. 108—112 argumentează că evenimentul a avut loc în anul 336; această ultimă dată o adoptăm și noi, considerînd-o mai probabilă, întrucît se evită multe contradicții din izvoarele antice.

34. Theodoretos, *op. cit.*, V, 31, 1 = FHDR, II, p. 236—237 ne spune că prin anul 399 sfîntul Ioan Gură de Aur, patriarhul Constantinopolului, a trimis misionari pentru creștinarea «sciților nomazi-de la Istru (Dunăre)», și prin care, la vremea respectivă, trebuie să înțelegem, în primul rînd, pe huni. Probabil că patriarhul Constantinopolului a făcut aceasta și la rugămintea prietenului său, episcopul Theotim de Tomis.

darea de către Bizanț a unui teritoriu, pe care goții să-l locuiască liber, avînd autonomie în treburile lor interne. Teritoriul numit Gothia (Romana) era considerat ca aparținînd *de jure* Imperiului și cedarea lui goților nu însemna o renunțare oficială din partea acestuia la regiunile de dincolo de Dunăre ; c) în sfîrșit, împăratul impunea goților să acorde libertate de credință pentru creștini [35]. Prevederea de acordare a libertății pentru creștini este confirmată și de istoricul eclesiastic Socrate [36] și includerea ei în tratat arată că la vremea respectivă existau destui creștini în teritoriul nord-dunărean, pentru ca împăratul să se intereseze de ei. Pacea din anul 332 avea deci să consolideze progresele făcute de creștinism înainte de această dată și să asigure desfășurarea liberă a activității misionare de aici înainte. Cu toate că goții au încheiat-o de pe poziția învinșilor, ea le aducea și serioase avantaje, economice, dar și politice, deoarece deveneau aliați ai puternicului stat roman într-o perioadă cînd aveau nevoie de ajutor împotriva altor popoare barbare, mai ales a hunilor, care se apropiau de regiunile stăpînite de ei. Și imperiul avea motive să fie mulțumit, căci, în ciuda eforturilor financiare pe care le făcea de a plăti subsidii anuale, el dobîndea liniște la Dunăre, necesară nu numai provinciilor de aici, ci și securității capitalei, apoi contingente de oameni pentru războaiele sale și libertate pentru creștini. Condițiile convenabile ale păcii pentru ambele părți au făcut ca ea să dureze, cu unele mici întreruperi, aproape tot secolul al IV-lea, reprezentînd între imperiu și goți o adevărată răscruce. Se poate afirma că viața în stînga Dunării s-a desfășurat la adăpostul acestei păci, avînd consecințe favorabile pe toate planurile. Ea a permis creștinarea *în masă* a populației autohtone și a unui mare număr de goți. Creștinismul a luat o asemenea amploare, încît în această vreme s-a putut forma terminologia de bază a credinței noastre, de origine latină, fapt greu de conceput fără o dezvoltare viguroasă a vieții creștine. Termeni ca *biserică*, din *basilica* și alții n-au putut intra în limba noastră decît în această vreme. Recentele descoperiri arheologice din Transilvania [37], Oltenia [38] și din alte părți [39] ne fac cu-

---

35. Evangelos K. Chrysos, Τὸ Βυζάντιον χαί οἱ Γότθοι, Thessalonic, 1972 ; idem, Gothia Romana. *Zur Rechtslage des Föderatenlandes der Westgoten im 4. Jh.* «Dacoromania», 1, 1973, p. 53—64 ; Herwig Wolfram, *op. cit.*, p. 64—66.

36. *Hist. eccl.*, I, 18.

37. I. Barnea, *Arta creștină în România*, București, 1979, p. 124, fig. 5 a, b ; N. Gudea, *Vasul cu inscripție și simboluri creștine de la Moigrad. Contribuție la istoria creștinismului daco-roman*, «Acta Musei Porolissensis», 3, 1979, p. 515—523 (versiunea germană în Dacia N.S., 24, 1980, p. 255—260) ; cf. C. C. Petolescu, în «Tracodacica», 4, 1983, p. 46—47 ; Hadrian Daicoviciu, *Un fragment céramique à chrisme de Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, «Revue roumaine d'histoire» (= RRH), 20, 1981, 4, p. 619—623 ; Kurt Horedt, *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit*, Bukarest, 1982, p. 163—171 ; N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, BOR, 100, 1982, 7—8, p. 731—742 ; I. Barnea, *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania în lumina ultimelor cercetări*, Sargetia, 16—17, 1982—1983, p. 259—265 ; N. Gudea-I. Ghiurco, *op. cit., passim.*

38. D. Tudor, *Basilica paleocreștină de la Slăveni-Olt*, SCIVA, 30, 1979, 3, p. 453—457 = *Biserica paleocreștină de la Slăveni-Olt din secolul al IV-lea*, MO, 31, 1979, p. 102—105 ; N. Dănilă, *Viața creștină în Oltenia în secolele IV—VI în lumina documentelor romano-bizantine*, MO, 36, 1984, 5—6, p. 325—341.

39. I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens..., passim* ; Gudea-Ghiurco, *op. cit., passim.*

noscute bazilici, obiecte de uz casnic decorate cu simboluri creştine din secolul al IV-lea, care atestă, pe de o parte, răspîndirea fără precedent a noii religii, pe de alta, prezenţa populaţiei autohtone pe întreg teritoriul României.

În acest cadru politic, economic şi religios nu este de mirare că vechile comunităţi creştine s-au întărit şi că pe lîngă ele au luat fiinţă altele noi.

Episcopia atestată pe vremea lui Teofil şi Ulfila n-a încetat să existe, chiar dacă la un moment dat un mare număr de goţi creştini, împreună cu Ulfila, au trecut în sudul Dunării. Mai cunoaştem nume de episcopi din această zonă şi între ei a fost şi Goddas, got de neam, care s-a îngrijit de transferarea la Haliskos (port greu de localizat) a moaştelor celor trei martiri Inna, Rhima şi Pina. El era ortodox şi a fost unul din succesorii lui Ulfila [40]. Comunităţile creştine din Gothia formau o Biserică ortodoxă, care într-un document hagiografic se intitulează : *Biserica lui Dumnezeu din Gothia* (Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικοῦσα Γοτθίᾳ) şi purta corespondenţă cu Bisericile ortodoxe din Capadocia [41].

Alţi episcopi cunoscuţi cu numele în Gothia aparţineau tagmei audianilor, adică acelei grupări de călugări şi anahoreţi întemeiată de *Audius*, originar din Mesopotamia, dar exilat pentru convingerile lui sectare de împăratul Constantius al II-lea în Scythia Minor, de unde a trecut apoi în Gothia. Audianii au atras de partea lor mulţi adepţi şi au avut în rîndurile lor chiar episcopi, cum au fost *Uranios* şi *Silvanus* şi pe mulţi alţii [42]. Episcopia lor n-a durat însă mult, ci s-a destrămat în urma persecuţiei dezlănţuite de regele got Athanarich prin anii 369—372.

În Gothia au mai activat şi alţi episcopi, al căror nume însă nu-l cunoaştem. Unele izvoare ale timpului ne spun că între regele Athanarich şi principele Fritigern au intervenit conflicte şi că cel din urmă a apelat la împăratul Valens pentru ajutor, promiţînd în schimb creştinarea sa şi a supuşilor. Atunci Valens i-ar fi trimis misionari şi *mulţi episcopi*, care trebuie să fi fost arieni, adică de aceeaşi credinţă cu împăratul [43].

Se ridică acum întrebarea : ce fel de episcopi erau toţi aceştia, care activau în Gothia, adică se asemănau ei cu cei din imperiu, în sensul de a avea sediul într-un oraş, o organizare bisericească bine structurată

---

40. *Passio SS. Innae, Rhimae et Pinae*, la H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, extr. Anal. Boll., 31, 1912, p. 215—216. Moartea celor trei martiri s-ar fi petrecut în vremea împăratului Constantius II, poate prin anii 347—348 din cauza persecuţiei dezlănţuite de Aorich, tatăl lui Athanarich (Otto Geschwandler. *Bekehrung und Bekehrungsgeschichte*, în «Reallexikon der germanischen Altertumskunde 2», 2, 1976, p. 176 ; E. A. Thomson, *The Visigoths in the Time of Ulfila*, Oxford, 1966, p. 161—165) sau mai tîrziu în vremea persecuţiei lui Athanarich (Knut Schäferdiek, *Germanenmission*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», X, 1977, col. 501 şi Wolfram, *op. cit.*, p. 10). În cazul primei datări Goddas ar fi putut fi succesorul imediat al lui Ulfila, în al doilea, ar fi avut un intermediar.

41. H. Delehaye; *op. cit.*, p. 216 = FHDR, II, p. 710—711.

42. Epiphanius, Περὶ τοῦ σχίσματος Ἀυδιάνων, 70, 1, 1 ; 14, 5 ; 15, 2 = FHDR, II, p. 172—175 = P.G. 42, 372 B.

43. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri septem*, VII, 33, 19 = FHDR, II, p. 196—197 ; cf. Socrates, *Hist. eccl.* 33, 1—3 şi *Passio S. Nicetae*, la Delehaye, *op. cit.*, p. 210.

(cu preoți, diaconi, citeți = lectori), edificii de cult, legături cu o autoritate bisericească superioară? În această privință se poate spune că ei îndeplineau numai o parte din condițiile enumerate mai sus. În primul rînd, sediul lor n-a putut fi pentru toți în orașe, deoarece acestea nu existau în zona respectivă decît în număr foarte redus și ele erau, probabil în stăpînirea conducătorilor politici, în majoritate păgîni. Actul martiric al sfîntului Sava, mort înecat în rîul Buzău, menționează un «oraș» (πόλις), unde s-a dus sfîntul să petreacă Paștele și unde activa preotul Gutticas [44], dar nu știm dacă acesta era și sediul unui episcop. «Orașul» acesta a fost identificat, în urma săpăturilor arheologice, cu cetatea de la Pietroasele (jud. Buzău), unde se crede că a fost și centrul puterii lui Athanarich [45]. Poate și castelul roman de la Barboși (lîngă Galați), ca și altele din stînga Dunării să fi fost preluate de șefii goți. Totuși, de vreme ce existau «orașe», în care activau preoți creștini, iar, pe de altă parte, printre conducătorii goți se aflau și unii creștini, ca regina Gaatha și fiul ei Arimerios [46], putem presupune că pe lîngă ei își aveau sediul și unii episcopi.

Majoritatea episcopilor își aveau însă reședința în tîrguri ori sate. Biserica din Gothia era formată în majoritate din comunități rurale. Într-o asemenea comunitate a trăit un timp și sfîntul Sava, cum ne spune în alt loc Actul său martiric. De aceea am putea să-i considerăm pe ierarhii din această zonă un fel de *chorepiscopi* (χωρεπίσκοποι), episcopi de țară. Ei depindeau, desigur, de episcopi mai importanți din interiorul Imperiului, poate din provinciile apropiate de linia Dunării, ca Scythia [47]. Hirotonia lui Ulfila la Constantinopol arată că într-o anumită perioadă chorepiscopii din regiunile dominate politic de populațiile migratoare depindeau direct de capitala Imperiului.

Amănuntul dat de Filostorgius că Ulfila înainte de a deveni episcop îndeplinise funcția de citeț *(lector)*, apoi mențiunile de preoți ca Guthicas și Sansalas, din Actul martiric al sfîntului Sava, de monahi, din alt act martiric [48] sugerează că Biserica din Gothia era organizată în structura sa inferioară după canoanele obișnuite. În ce privește locașurile de cult, ele trebuie să fi fost în majoritate din lemn și de aceea au dispărut cu timpul. Săpăturile arheologice n-au scos pînă acum la iveală nici un locaș de cult. Unele erau amenajate, la goți, chiar în corturi, cum ne spun Sozomenus [49] și Hieronymus [50], deci făcute din material perisabil. Raporturile cu autoritatea politică locală au depins de respectarea de către conducătorii goți a tratatelor încheiate cu Imperiul, de faptul dacă ei erau sau nu creștini. Ambele situații au fost valabile în spațiul

---

44. H. Delehaye, *op. cit.*, p. 218 = FHDR, II, p. 712.
45. Gheorghe Diaconu, Magda Tzony, Marius Constantinescu, Vasile Drîmboceanu, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, Dacia N.S. 21, 1977, p. 199—220; Gh. Diaconu, Magda Tzony, *Prezența romană la curbura Carpaților în secolele III—IV*, în vol. *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, Buzău, 1983, I, p. 69—77.
46. H. Delehaye, *op. cit.*, p. 279 = FHDR, II, p. 727.
47. Despre *chorepiscopi* și episcopi *periodeuți*, v. Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980, p. 13—15.
48. H. Delehaye, *op. cit.*, p. 279 = FHDR, II, p. 726—727.
49. *Kirchengeschichte*, VII, 37, 13.
50. *Epist.*, CVII, 2.

de care vorbim. Cunoaştem şi perioade de pace pentru creştini, dar şi de persecuţie, cum a fost aceea dezlănţuită de Athanarich, soldată cu multe victime.

Restul spaţiului României nu era nici el, aşa cum am spus, fără comunităţi creştine în secolul al IV-lea. Din păcate, ştirile scrise despre ele sînt foarte rare. Golul documentării noastre este completat într-o oarecare măsură de descoperirile arheologice. Astfel, în Oltenia, Transilvania şi Banat au ieşit la iveală antichităţi paleocreştine — inscripţii pe ceramică, pe o tablă de bronz, fragmente de *cancelli*, obiecte de uz casnic decorate cu simboluri creştine —, dar mai importante decît toate sînt ruinele a trei bazilici cu zidurile de piatră : una în Oltenia în cadrul castrului roman de la Slăveni (com. Gostavăţ, jud. Olt) [51], alta în Transilvania la cetatea romană de la Porolissum (Moigrad) [52] şi, în sfîrşit, ultima la Cenad (Morisena, jud. Arad) [53]. Descoperirea acestor bazilici în cadrul ruinelor vechilor cetăţi romane şi a altor antichităţi creştine arată continuitatea populaţiei autohtone pe aceleaşi meleaguri, pe care locuise înainte de părăsirea Daciei de către armata şi administraţia romană la sfîrşitul secolului al III-lea. Creştini au fost în primul rînd autohtonii, nu barbarii, fiindcă ei asimilaseră valorile culturii romane, care i-a pregătit pentru noua religie. Unii învăţaţi susţin că de la un moment dat religia creştină s-a identificat cu cultura romană. De aceea atunci cînd se găsesc antichităţi paleocreştine ele trebuie atribuite, în primul rînd, autohtonilor, nu barbarilor, care s-au creştinat mai tîrziu şi mai greu. Antichităţile creştine devin astfel dovezi de continuitate etnică.

Sub conducerea episcopilor, cu un regim asemănător celor din Gothia, comunităţile din Oltenia, Transilvania şi Banat şi din altè părţi trebuie să fi avut şi aceeaşi formă de organizare. Faptul că în această zonă întîlnim bazilici cu ziduri de piatră se datorează tradiţiei romane mai puternice, procesului de urbanizare deosebit de intens în secolele II—III. În secolele IV—VI multe centre urbane se ruralizează, dispar ori capătă alt caracter (de fortăreaţă ori tîrg) [54], încît conducătorii spirituali ai comunităţilor trebuie consideraţi, în marea lor majoritate, tot chorepiscopi. Aceştia stăteau în legătură canonică cu cei din cetăţile apropiate de pe malurile Dunării, multe din ele refăcute şi întărite cu armată de Constantin cel Mare şi succesorii săi. Este totuşi posibil ca în unele cetăţi refăcute ori construite *a fundamentis* de Constantin cel Mare şi succesorii săi pe malul stîng al Dunării, în Banat, Oltenia şi Muntenia (Dierna, Drobeta, Sucidava, Constantiniana Dafne), să-şi fi avut sediul episcopi «principali», nu chorepiscopi.

---

51. V. nota 38.

52. E. Chirilă, N. Gudea, Al. V. Matei, V. Lucăcel, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Moigrad (Porolissum)*, «Acta Musei Nap.», 4, 1980, p. 94—95, fig. 4 ; N. Dănilă, *Consideraţii asupra noilor materiale...*, p. 139—140 ; Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 170 ; Gudea-Ghiurco, *op. cit.*, p. 199—200.

53. Gh. Cotoşman, *Bazilica romană cu baptisteriu din Urbs Morisena*, BOR, 86, 1968, 3—5, p. 469—485.

54. Cu privire la supravieţuirea aşezărilor urbane şi la diferitele lor forme pe teritoriul nord-dunărean al României, v. Emilian Popescu, *Cîteva precizări privind continuitatea urbană între antichitate şi evul mediu*, «Rev. de istorie», 41, 1988, 11, p. 119—123.

Starea aceasta de înflorire a Bisericii creştine în secolul al IV-lea pe teritoriul nord-dunărean al României a cunoscut un regres în secolul al V-lea ca urmare a invaziei hunilor. Atunci mulţi creştini au avut de suferit, dar comunităţile n-au dispărut cu totul. Populaţia autohtonă s-a menţinut, aşa cum ne arată o serie de izvoare scrise [55] şi arheologice, şi nu şi-a pierdut credinţa. În a doua jumătate a secolului al V-lea, după destrămarea regatului lui Attila, situaţia s-a ameliorat urmînd să cunoască o perioadă mai bună în prima jumătate a secolului al VI-lea, în timpul domniei împăraţilor Anastasius I (491—518), Iustin I (518—527) şi Iustinian (527—565), cînd întîlnim iarăşi edificii de cult în cîteva cetăţi ca Sucidava [56] şi Drobeta [57] şi numeroase antichităţi creştine. În timpul domniei lui Iustinian, cînd se organizează arhiepiscopia Iustiniana Prima (a. 535), pe locul natal al împăratului, cunoaştem că în subordinea ei intrau şi două episcopii nord-dunărene — Recidiva şi Litterata — identificate, prima cu Vărădia în Banat, şi cealaltă cu Palanca Nouă, pe malul Dunării [58].

A doua jumătate a secolului al VI-lea a fost din nou mai grea din cauza tulburărilor produse de slavi, anţi, bulgari şi avari. Trecerea lor în masă în sudul Dunării la începutul secolului al VII-lea a reprezentat însă o uşurare pentru populaţia autohtonă nord-dunăreană, care, fiind majoritară, creştină şi deţinătoare a unei civilizaţii superioare, a putut asimila în masa sa grupurile de migratori. Dovezi despre ierarhia bisericească nu avem în această vreme, dar ea trebuie postulată, de vreme ce există bazilici cu ziduri de piatră şi cărămidă, ca cele de la Sucidava şi Drobeta, şi preoţi [59].

Care a fost situaţia în Dobrogea în secolele V—VI? Rămasă în permanenţă în graniţele imperiului ea a avut o situaţie mai bună atît sub raport politic, cît şi bisericesc în comparaţie cu zona nord-dunăreană. În secolul al V-lea cunoaştem o altă serie de ierarhi ai Tomisului, participanţi la sinoadele III şi IV ecumenice sau altele locale, unii dintre ei însemnate personalităţi teologice, ca Ioan [60]. Scaunul de Tomis

---

55. Priscus din Panion membru al delegaţiei bizantine trimisă la curtea lui Attila de către Theodosie al II-lea ne spune că exista un *oraş* în Banat, numit *Constantia*, aflat în faţa cetăţii Margum. În ea se adunaseră «sciţii regali» (βασίλειοι Σκύθαι) şi în afara zidurilor cetăţii (numită o dată φρούριον altă dată πόλις) s-au întîlnit solii bizantini cu cei barbari. Acelaşi Priscus vorbeşte de tîrguri (πανηγύρεις), care, potrivit solilor lui Attila, ar trebui să fie deschise pentru comerţ atît romanilor (bizantinilor), cît şi hunilor; v. FHDR, II, 1970, p. 246—249. Tot Priscus menţionează pe *autohtoni*, vorbitori ai limbii latine şi cultivînd agricultura; *Ibidem*, p. 260, 264.

56. D. Tudor, *Prima basilică creştină descoperită în Dacia Traiană*, Iaşi, 1948, 25 p. + pl.; idem, *Oltenia Romană*, ed. IV-a, Bucureşti, 1978, p. 457, 465—466.

57. M. Davidescu, *Drobeta în secolele IV—VI e.n.*, Revista muzeelor şi monumentelor istorice — Muzee, 1, 1976, p. 39—49; R. Florescu, *Problema originilor basilicii creştine şi «principia» fazei tîrzii a castrului Drobeta*, Apulum, 5, 1964, p. 573—590; D. Tudor, *op. cit.*, p. 450; Gudea-Ghiurco, *op. cit.*, p. 202.

58. Iustiniani, *Novellae*, XI, ed. R. Schoel-G. Kroll, Berlin, 1968; Gh. Ştefan, *Justiniana Prima şi stăpînirea bizantină la Dunărea de jos în secolul al VI-lea*, Drobeta, 1, 1974, p. 65—70.

59. La Sucidava, de exemplu, este menţionat de o inscripţie preotul *Loukonochos* fiul lui *Lykatios*; Em. Popescu, IGLR, nr. 316.

60. *Timotei* participă la Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431); Ed. Schwartz, ACO, tom. I, vol. 1, pars 6, p. 116, nr. 173; *ibidem*, I, vol. 2, p. 74, nr. 170. *Ioan* este cunoscut ca autor de tratate împotriva monofiziţilor; R. Netzhammer, *Christl.*

apare acum cu un grad ierarhic superior, anume acela de *arhiepiscopie autocefală*, fiind dependent direct de Patriarhia de Constantinopol. Rangul său era destul de mare în cadrul celorlalte scaune asemănătoare, deoarece deţinea locul al II-lea (după Odessos) [61].

Cu toate acestea, evenimentele politice nefavorabile ale secolului al V-lea au influenţat negativ şi situaţia religioasă din Scythia. Scaunul de Tomis n-a putut atinge rangul mai mare de mitropolie, decît la sfîrşitul secolului al V-lea sau începutul celui următor. O lege a împăratului Zenon din anul 480 (Cod. Iust. I, 3, 35(36) ne spune că în Scythia nu pot fi întemeiate mai multe episcopii, în afară de cea de Tomis, care se şi îngrijeşte de întreaga provincie, din cauza *năvălirilor barbare, a nesiguranţei şi a sărăciei.* Saltul superior spre mitropolie s-a făcut abia în timpul împăratului Anastasius I, care a restabilit securitatea în provincie şi în zona limitrofă. Primul mitropolit al Scythiei a fost *Paternus.*

Izvoare scrise, epigrafice şi arheologice destul de numeroase arată că pe o bună perioadă a secolului al VI-lea au funcţionat în Dobrogea 15 episcopate în frunte cu Tomis, care avea rangul de mitropolie. Celelalte episcopii erau în oraşele mai importante ale provinciei ca Histria, Callatis, Tropaeum Traiani, Zaldapa, Axiopolis, Carsium, Capidava, Beroe, Noviodunum, Aegyssus, Halmyris, Constantiana şi în altele greu de determinat din cauza numelor stîlcite în documente. Important de subliniat este faptul că din aceste episcopii opt se aflau în cetăţi de pe malul drept al Dunării, am putea spune mult prea multe pentru nevoi, dar aceasta sugerează că ele aveau în grijă nu numai zone din interiorul provinciei Scythia, ci şi de dincolo de graniţele ei [62].

Altertümer, p. 47—50; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 172. După Ioan pare să fi urmat *Alexandru*, participant la un sinod la Constantinopol în 449 şi apoi semnatar al Actelor Sinodului IV ecumenic; Netzhammer, *op. cit.*, p. 51—52; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 173; Vitalien Laurent, *La Scythie Mineure fût-elle représentée au Concile de Chalcédoine ?*, «Etudes byzantines», 3, 1945, p. 115—123. Succesorul lui Alexandru a fost *Theotim al II*-lea, căruia împăratul Leon I cel Mare (457—474) îi adresează o scrisoare, în care îi cerea părerea asupra hotărîrilor Sinodului IV ecumenic; Mansi, *op. cit.*, VII, 545; Netzhammer, *op. cit.*, p. 52—56; Zeiller, *op. cit.*, p. 131; Theodor Schnitzler, *Im Kampfe um Chalkedon. Geschichte und Inhalt des Codex Encyclicus von 458* (Anal. Grec. XVI, Series Fac. Theol. Sectio B, Nr. 7), Roma, 1938; *Petru*, menţionat de Dionysius Exiguus la începutul traducerii în latină a Epistolei sinodale a Sfîntului Cyril al Alexandriei împotriva lui Nestorie (*Epistula synodica Cyrilli Alexandrini contra Nestorium*, Migne, P.L., 67, 9 şi urm. = Dionysius Exiguus, în «Scriptores Illyrici Minores», *Corpus Christianorum*, Series Latina LXXXV, Turnholti, 1972, p. 59, 1). Dionisie i-a purtat lui Petru dragoste şi recunoştinţă, deoarece în copilărie îi fusese îndrumător apropiat; el i se adresează cu cuvintele: *Domino beatissimo patri Petro episcopo*. Nu cunoaştem perioada în care Petru a fost episcop la Tomis, dar el trebuie socotit un urmaş al lui Theotim II şi anume începînd cu anul 470, cînd Dionisie va fi avut ca 10 ani, dacă acceptăm că s-a născut în 460, pînă în 496, cînd acesta se afla la Roma. De altfel, din 498 la Tomis era episcop *Paternus*; cf. I. Barnea, în «Pontica», 20, 1977, ACO, I, V, 2, p. 235—236.

61. Emilian Popescu, *The City of Tomis as an autocephalous archbishopric of Scythia Minor (Dobrudja).* Remarks on the chronology of Epiphanius, *Notitia*, «Byzantiaka», 6, 1986, p. 123—148 = *Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul, arhiepiscopie autocefală*, în vol. *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române* (1885—1985), Bucureşti, 1987, p. 327—353.

62. Emilian Popescu, *Organizarea eclesiastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI*, «St. teol.», 32, 1980, 7—10, p. 590—605 = *Die kirchliche Organisation der Provinz Scythia Minor vom vierten bis ins sechste Jahrhundert*, «Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik», 38, 1988, p. 75—94.

Descoperirile arheologice, epigrafice [63] şi alte ştiri demonstrează că episcopiile din Scythia Minor erau organizate după normele hotărîte de sinoade, că ele dispuneau de preoţi, diaconi, citeţi [64], de locaşuri de cult impunătoare, construite din ziduri de piatră şi cărămidă, de bunuri materiale, imobile sau mobile, pe care le administrau potrivit legilor în vigoare. De pildă, Novela CXX a lui Justinian stabilea ca Biserica din Tomis să aibă îngăduinţa de a înstrăina bunuri imobile, dacă aceasta se făcea cu scopul răscumpărării prizonierilor de război ; lucrul acesta era însă interzis dacă ctitorii stabiliseră că înstrăinarea nu se poate face în nici o împrejurare [65].

Astfel, ierarhia bisericească pe teritoriul României pînă în secolul al VII-lea ne apare constituită de timpuriu, adică în primele secole creştine. Cea mai veche dovadă de organizare episcopală datează de la sfîrşitul secolului al III-lea şi priveşte cetatea Tomis. Ierarhia a apărut şi s-a dezvoltat deosebit pe teritoriul României, în funcţie de vechimea creştinismului, de condiţiile politice, adică de apartenenţa sau nu la imperiu. Astfel, într-o provincie ca Dobrogea, care a intrat de timpuriu în cadrul Imperiului roman (sfîrşitul secolului I î.d.Hr.) şi care avea o lungă tradiţie de cultură şi civilizaţie greacă, creştinismul a pătruns şi s-a organizat de la început. La adăpostul administraţiei romano-bizantine organizarea bisericească a progresat, atingînd în secolul al V-lea (poate chiar de la sfîrşitul secolului al IV-lea) rangul de arhiepiscopie autocefală, iar în secolul al VI-lea, pe cel de mitropolie.

În teritoriul nord-dunărean, intrat sub dominaţie directă romană abia la începutul secolului al II-lea şi rămas începînd de la sfîrşitul secolului al III-lea în mare parte sub dominaţia politică a populaţiilor migratoare, viaţa creştină a luat fiinţă şi s-a organizat în episcopii mai greu. Cu toate acestea, comunităţi creştine cu bazilici, preoţi şi episcopi (chorepiscopi) sînt arătate de izvoare în mai multe părţi, mai cu seamă în Gothia Romana. Perioada de înflorire a vieţii bisericeşti în această zonă a fost în secolul al IV-lea, după care a urmat o perioadă de criză în timpul invaziilor hunice şi apoi o înviorare în prima jumătate a secolului al VI-lea.

Prof. EMILIAN POPESCU

---

63. Pentru descoperirile arheologice şi epigrafice din Dobrogea, v. Emilian Popescu, IGLR, p. 35—292 ; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens..., passim* ; † Epifanie Norocel, *Pagini din istoria veche a creştinismului la români: Mărturii ale continuităţii poporului nostru*, Buzău, 1986, p. 47—186 ; Adrian Rădulescu, *Bazilici şi monumente creştine în contextul etnogenezei româneşti din secolele III—VII în Dobrogea*, în vol. *Monumente istorice şi izvoare creştine*, Galaţi, 1987, p. 9—77.

64. Ar putea fi amintit aici şi *presbiteriul* (πρεσβυτέριον) menţionat în Actul martiric al sfîntului Sava «Gotul» şi care ar desemna consiliul preoţilor în frunte cu episcopul (Delehaye, *op. cit.*, p. 221, 289). Acest presbiteriu a dat aprobarea lui Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei, să trimită în Cappadocia moaştele sfîntului Sava. După unii cercetători, acest presbiteriu ar fi existat în Gothia din stînga Dunării (I. Rămureanu, *Actele martirice*, p. 315), dar e mai probabil că este vorba de cel de la Tomis.

65. Justiniani, *Novellae*, CXX, ed. R. Schoell-G. Kroll, p. 588, 4—8.

Schema ierarhiei bisericești din România până în secolul al VII-lea

(Pentru numele care nu sînt menționate în chip expres în textul studiului de față, și deci nu au referințe bibliografice, dăm aici pe scurt locul unde aceste referințe pot fi găsite. Datele cronologice indicate în paranteză sînt cele pe care le cunoaștem din documente; ele marchează fie momentul exact al atestării unui nume, fie perioada aproximativă a vieții și activității).

DOBROGEA

Tomis

Episcopi:

Evangelicus (cca 290)

Ephraem (începutul secolului al IV-lea, cca 300—304)

Titus (?), *Philus* (?) ori *Theogene* (?) (primele două decenii ale secolului al IV-lea; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977, p. 37)

Gordian (316—323; Ene Branișteș, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1979, p. 36)

... episcop; (fiii săi Argeu, Narcis și Marcelin mor ca martiri în timpul persecuției lui Licinius (cca. 316—323; E. Branișteș, *op. cit.*, p. 38).

Marcus (?) (325).

Bretanion (Vetranion) (367—369).

Arhiepiscopi autocefali:

Gerontius (Terentius) (381)

Theotim I (sfîrșitul secolului IV — începutul sec. V).

Timotei I (431)

Ioan (448)

Alexandru (449—452)

Timotei II (457)

Petru (cca. 470—496)

Mitropoliți:

Paternus (498—520)

Valentinian (550).

Preoți și grade inferioare:

Patricius, preot (secolele IV—V; IGLR, nr. 27)

. . . *presbyteros* (?) (sec. V—VI; IGLR, nr. 67)

Presbyterion (sec. IV, a. 372; Actul martiric al sfîntului Sava, la H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, Anal. Boll. 32, 1912, p. 221, 289)

Paul Sirianul, hypodiacon (sec. VI; IGLR, nr. 48)

Heraclide, lector (citeț) al sfintei Biserici ortodoxe (sec. V—VI; IGLR, nr. 45)

Ioan, econom al Bisericii sfîntul Ioan (sec. IV—V; IGLR, nr. 32).

Dinias—Emanuel, neofit-catehumen (sec. IV; IGLR, nr. 25).

Alexandru, neofit-catehumen (sec. IV—V; IGLR, nr. 29).

Audientes = catehumeni (sec. IV; IGLR, nr. 23).

Callatis (Mangalia)

Episcopi:

Stefanus (sec. VI; IGLR, nr. 91).

Petru (?) (sec. VI; IGLR, 89).

Halmyris

Preoți:

Bonosus (cca 290).

Axiopolis:

Chiril (episcop martir? începutul secolului IV; E. Branișteș, *op. cit.*, p. 44).

Teritoriul nord-dunărean:

MUNTENIA — MOLDOVA

«*Gothia*»

Episcopi:

Theofil (325)

Ulfila (336—347/348)

Goddas (cca 348)

Uranios (cca 337—361)

Silvanus (cca. 337—361)

Preoți :

Sansalas (372)
Gutthicas (372)

[redacted] **Lectores = citeți :**

Ulfila (335).

OLTENIA :

Sucidava

Preoți :

Loukonochos, fiul lui Lykattos (sec. VI).
Presbyteros (sec. VI ; IGLR, nr. 332, 342, 382, 392).

CONTRIBUȚII CU PRIVIRE LA NUMĂRUL MONAHILOR ROMÂNI DE LA SFÎNTUL MUNTE ATHOS ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI AL XX-LEA

În ultima ediție, din anul 1987, a binecunoscutei sale lucrări, «Biserica Ortodoxă» («The Orthodox Church»), Timothy Ware, — în prezent, episcop ortodox în Anglia, cu numele de Kallistos de Diokleia —, scrie că în anul 1903 erau la Sfîntul Munte Athos 286 de monahi români [1].

Într-un reportaj, întocmit pe baza știrilor furnizate de scrisoarea ieromonahului athonit Teodosie Soroceanu, publicat în anul 1903 în revista «Biserica Ortodoxă Română», cu titlul, «Din Sfîntul Munte», P. Gîrboviceanu [2] menționa că «totalul monahilor români din Sfîntul Munte trece peste 500» [3].

Din știrile ce le deținea, de data aceasta de la Comunitatea română athonită, P. Gîrboviceanu publica în anul 1905 un reportaj [4], în care pre-

---

1. Timothy Ware, *The Orthodox Church*, Londra, 1987, p. 141. De menționat, totodată, că numai schitul Prodromul de la Athos număra în anul 1881 «90 de monahi» («*Schitul Românu din Muntele Athos*», în «Biserica Ortodoxă Română», an. V, 1881, nr. 9, p. 625). Peste cîțiva ani, și anume în anul 1899, schitul românesc Prodromul ajunsese să numere 150 de monahi. Astfel, în februarie 1899, pe cînd se afla în pelerinaj la Sfîntul Munte, arhimandritul Nifon Popescu (21 mai 1855—9 februarie 1909), starețul mînăstirii Sinaia, nota în însemnările sale de călătorie că la Prodromul viețuiau atunci o sută cincizeci de monahi, iar la Lacul, — alt schit românesc athonit —, optzeci de părinți români (Vezi Arhimandrit Nifon Popescu, *O scrisoare de la Sfîntu-Munte*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1899, p. 4—11). Așadar, potrivit celor consemnate de arhimandritul Nifon Popescu, numai la schiturile Prodromul și Lacul viețuiau 230 de monahi în anul 1899. De adăugat, în același timp, că în tot cursul secolului al XIX-lea, monahii români viețuitori la Athos «au cumpărat peste 15 chilii, cu biserici și case de locuit și mai multe case pustnicești, folosite pînă azi tot de viețuitori români, pe moșiile celor 20 mînăstiri mari» (Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1981, p. 371). De altfel, unele din aceste chilii românești de la Athos, ca de exemplu aceea a părintelui Sava Românul, sau a părintelui Gavriil, precum și altele, fuseseră cercetate în 1899 de însuși arhimandritul Nifon Popescu (Vezi Arhimandrit Nifon Popescu, *op. cit.*, p. 4—11). În fine, nu trebuie uitat că mulți monahi români viețuiau și în mănăstirile și schiturile athonite ale monahilor de alte neamuri.

2. P. Gîrboviceanu a fost «Administratorul Casei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române», după cum semna, el însuși, cuvîntul înainte al lucrării lui Victor Puiu (Visarion Puiu), intitulată, «*Preoții sătesci*», apărută la București, în anul 1902.

3. A se vedea, rev. «Biserica Ortodoxă Română», XXVII, 1903, nr. 4, p. 431.

4. A se vedea, rev. «Biserica Ortodoxă Română», XXIX, 1905, nr. 8, p. 936—938. Titlul reportajului, semnat de P. Gîrboviceanu, se intitulează, «*O frumoasă serbare în Sfîntul Munte*».

ciza că la ceremonia sărbătoririi icoanei Maicii Domnului — Prodromita — de la Schitul românesc athonit Prodromul [5], din 12 iulie 1905, au participat «peste 300 monahi români» [6]. Iată cele descrise de P. Gîrboviceanu în reportajul său, despre cele de mai sus: «...din dragostea cea multă către Maica lui Dumnezeu... s-au pornit din toate părţile Sfîntului Munte toţi monahii români de prin diferite localităţi : Monastiri, Schituri şi Sihăstrii. Superiorii tuturor comunităţilor Româneşti de la toate chiliile acompaniaţi de preoţi, diaconi şi cîntăreţi şi toţi sihaştrii şi pustnicii, s-au adunat într-una în număr peste 300 monahi români şi au fost primiţi cu toată cinstea...» [7]. De altfel, numărul de peste 300 de monahi români athoniţi nu surprinde, dacă se are în vedere că numai schitul Prodromul «număra peste 100 de călugări», «spre sfîrşitul veacului» [8] al XIX-lea.

Regretatul canonist, profesorul Liviu Stan, consemna că în anul 1912 se nevoiau la Sfîntul Munte Athos «288 români» [9].

Cîţiva ani în urmă, Theofanis G. Stavrou de la Universitatea din Minnesota (America de Nord) afirma că la începutul primului război mondial, din cei «aproape opt mii [10] de monahi athoniţi, «cinci la sută erau români» [11]. Aşadar, potrivit afirmaţiilor lui T. G. Stavrou, rezultă că în anul 1914 se aflau aproximativ 400 de monahi români, vieţuitori la Sfîntul Munte Athos.

Istoricul Stoica Nicolescu, ce vizita Athosul la începutul deceniului al doilea din secolul prezent, scria în anul 1913, în articolul său intitulat «Sfîntul Munte Athos şi mănăstirile de acolo» [12], că «numărul total al călugărilor români trece de 700. Ei locuiesc prin schituri, chilii, colibe şi pustnicii» [13]. Cert este că în Athos, «la începutul secolului nostru, erau ca la 70 de aşezări româneşti» [14].

---

5. Cu privire la problemele ivite la întemeierea schitului românesc Prodromul de la Athos, a se vedea, îndeosebi, «*Memoriu şi Infomaţiuni în scurtu estrase, din acte autentice în chestia schitului Chinoviu românesc Prodromu din sêntul munte Athos, faţa cu monastirea grecéscă Lavra şi a două unelte ale ei putrede în persoana lui Nifon şi Nectarie care din nenorocire de mulţi ani s'au aliat cu Greci şi câte o dată cu Ruşi voind a destiinţa Chinoviul românesc şi al (!) reduce la un Meloh grecesc sau rusesc dupe cum probăm cu actele în mănă ori unde ar fi necesitate*», Bucuresci, 1882, 24 p. (Noua Tipografie Naţională).

6. «Biserica Ortodoxă Română», XXIX, 1905, nr. 8, p. 937.

7. Vezi revista, «Biserica Ortodoxă Română», XXIX, 1905, nr. 8, p. 936—937.

8. Prof. Dr. Ernst Suttner, *Der hl. Berg Athos und die Rumänen (Sfîntul Munte Athos şi românii)*, în «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena», XXVIII, 1989, p. 135.

9. Pr. prof. dr. Liviu Stan, *Locurile Sfinte din Orient*, în «Ortodoxia», IV, 1952, nr. 1, p. 53.

10. Theophanis G. Stavrou, *Russian Policy in Constantinople and Mont Athos in the Nineteenth Century, în volumul «The Byzantine Legacy în Eastern Europe»*, editat de Lowell Clucas, în seria «Monografiilor Europene Răsăritene» («East European Monographs, Boulder») şi distribuit de Presa Universităţii din Columbia («Columbia University press»), New York, 1988, p. 242.

11. *Ibidem.*

12. Articolul a apărut în ziarul «Universul» din 23 aprilie 1913. A. XXXI, nr. 109, p. 1.

13. *Ibidem.*

14. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 372.

Printre monahii români nevoitori la Sfîntul Munte, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale celui actual, s-a numărat și schimonahul Irinarh Șișman, care a scris o «Istorie a Sfîntului Munte» în 20 de volume, «între anii 1898—1916» [15]. Din păcate, «Istoria» schimonahului Irinarh Șișman a rămas în manuscris, pînă astăzi. Desigur, tipărirea masivei «Istorii» a schimonahului Irinarh ar fi de mare folosință și în cunoașterea monahismului român athonit.

Ieromonahul Ioanichie Bălan a consultat «Istoria», manuscris, a schimonahului Irinarh la Athos și nota, recent, că în această voluminoasă lucrare se menționează că în anul 1916 numărul monahilor români athoniți «se ridica pînă la 290» [16].

Se poate, deci, afirma că numărul monahilor români athoniți, din primele două decenii ale secolului nostru diferă de la un autor la altul al mărturiilor respective. Faptul în sine, vădește necunoașterea exactă a numărului monahilor români nevoitori în «Grădina Maicii Domnului». Ceea ce se poate însă afirma, cu certitudine, este că, în primele două decenii ale secolului actual, numărul monahilor români la Sfîntul Munte era de ordinul sutelor. Era așadar, o prezență românească ortodoxă destul de semnificativă la Athos. Fie, ca în anii ce vin, numărul monahilor români la Sfîntul Munte Athos, — astăzi destul de mic —, să sporească, iar trăirea lor isihastă să fie la înălțimea înaintașilor, mult apreciată pretutindeni.

Pr. dr. IOAN DURĂ

ELEMENTE BIZANTINE ÎN ARTA BISERICEASCĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA *

Cucerirea Constantinopolului în anul 1453, urmată la numai cîțiva ani de căderea ultimului punct de rezistență sîrbesc, cetatea Smederevo (1459), au permis puterii otomane, ajunsă la zenit, să încheie procesul de cucerire a Peninsulei Balcanice, început cu un secol înainte. Războiul a epuizat resursele economice, a vlăguit energiile, iar antagonismele dintre învinși și învingători explică multe din măsurile de intoleranță care au urmat. Relativa calmare a spiritelor, în urma instaurării și a consolidării dominației otomane, a permis o oarecare relaxare, nu atît în folosul populațiilor, cît al instituțiilor de cult creștine și aceasta și în interesul politic al Imperiului otoman, pe teritoriul căruia se aflau acum Patriarhia, cît și unele centre monastice, vestite atît în țările ortodoxe, dar și dincolo de frontierele ortodoxiei [1].

Deși puternic afectată de ofensiva turcească, activitatea artistică din ambianța centrelor creștine nu a încetat. Ea a continuat în funcție de coordonatele locale și

---

15. Apud Ieromonah Ioanichie Bălan, *Mărturii românești la Locurile Sfinte*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1986, p. 564.

16. *Ibidem*, p. 563.

* Lucrare de seminar alcătuită în cadrul cursurilor de doctorat, specialitatea Bizantinologie, sub îndrumarea D-lui Prof. Emilian Popescu, care a dat avizul pentru publicare.

1. Virgil Vătășianu, *Istoria artei europene*, Ed. «Meridiane», București, 1972, p. 228.

de implacabilele mutații temporare, avînd ca model fertil de manifestare fenomenul artei bizantine, cu amplitudinea sa continentală.

Numărul și nivelul realizărilor artistice rămîn însă destul de scăzute de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, rareori întîlnind ansambluri care să atingă o calitate artistică mai însemnată, cum ar fi acelea din Bulgaria, de la Biserica Sfîntul Petru și Pavel — Tîrnovo (secolul XV), de la Orlica (1478) sau de la Biserica Kremicovici (1493) în care tradiția clasicismului paleolog rămîne încă sesizabilă [2]. În general, monumentele din această epocă atestă nivelul meșteșugăresc și provincial al artiștilor care, deși se inspiră din creații ale artei paleologe, nu numai că nu reușesc să se ridice la o bună imitație, dar degradează și rusticizează modelul. Făcînd această afirmație, ne gîndim la grupul de monumente din ultimele două decade ale secolului al XV-lea, răspîndite în Thessalia, Macedonia grecească și sîrbească, urcînd în nord, pînă în regiunea Niș [3]. Aceluiași curent provincial aparțin și monumentele din Bulgaria de vest, ca Boboševo (1148) sau Dragalevci (1476).

Semnificativ rămîne însă faptul că, în general, creatorii acestui spațiu geografic destul de omogen: Macedonia, Bulgaria de vest, Serbia de sud-est, teritorii care de-a lungul istoriei lor medievale, într-un moment sau altul, s-au aflat sub stăpîniri comune, se inspiră din monumentele macedonene ale veacului al XIV-lea, care alcătuiesc un grup cu trăsături distincte în cuprinsul artei paleologe. Simbioza aceasta a înlesnit și configurarea unei adevărate «provincii artistice» capabilă de trăsături specifice. În general, prezența unor monumente însemnate ca valoare artistică și istorică a determinat chiar și în condițiile prezenței otomane, reluarea la sfîrșitul secolului al XV-lea, în forme desigur mai puțin rafinate, dar ușor de recunoscut, a tradițiilor preexistente. Fenomenul se va repeta în Serbia și în nordul Macedoniei, în secolul al XVI-lea după reinstaurarea Patriarhatului de la Peci (1557), fapt care subliniază persistența și forța unei tradiții locale [4].

Viguros și multilateral, fenomenul artistic din Țara Românească a secolului al XVI-lea va cuprinde, cum vom vedea în continuare, un cîmp larg de preocupări, de la miniatură pînă la arhitectură, concretizat în numeroase opere de valoare în care disponibilitățile unui mediu creator original și fecund se pot descifra cu ușurință. Țara Românească a lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab, întocmai ca și Moldova lui Ștefan cel Mare, vor lăsa acum deceniilor următoare o bogată moștenire cultural-artistică.

În pofida evenimentelor istorice potrivnice (prezența otomană în Peninsula Balcanică) secolul al XVI-lea a fost martorul unor susținute eforturi menite să asigure continuitatea și dezvoltarea activității artistice, reușind, nu o dată, să atingă treptele valorilor perene. Constrînși, pe plan extern, de implicațiile unei dominații străine, concretizată în creșterea neîncetată a haraciului, în numirea domnilor direct de către Poartă, în pierderi teritoriale, iar pe plan intern în eforturile de a înfrînge tendințele centrifuge ale marii boierimi, domnitorii munteni ca Radu cel Mare și apoi Neagoe Basarab au înțeles că împotriva turcilor, principalul instrument de luptă este cultura și ca urmare fac din inițiativele artistice un instrument de prestigiu și de protectorat spiritual nu numai în interiorul țării, dar

---

2. A. Grabar, *La peinture religieuse en Bulgarie*, Paris, 1928, p. 283—336.
3. Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, Ed. Meridiane, București, 1978, p. 82.
4. Idem, *op. cit.*, p. 83; *(Ibidem*, p. 83).

și în spațiul orientului ortodox căzut sub stăpînirea otomană[5]. Tot legat de acest secol al XVI-lea merită a fi remarcate schimburile culturale și artistice, stimulate acum de relațiile tot mai strînse existente între voievodatele românești, permițînd și ele păstrarea moștenirii spirituale a dispărutului Imperiu bizantin. Importantele danii făcute așezămintelor monastice de la Athos ale domnitorilor Radu cel Mare și Neagoe Basarab au avut menirea să păstreze încă în viață, instituțiile tradiționale, prin intermediul cărora puteau fi păzite și întreținute valorile naționale și conștiința luptei antiotomane pentru libertate.

În aprecierea, care pe drept li se cuvine lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab, ca sprijinitori ai culturii și artei bisericești în Țara Românească, nu trebuie uitați nici marii ierarhi cărturari din această perioadă, Nifon, Maxim Brancovici și mai ales Macarie, încurajatori și sfătuitori de nădejde pentru domnii în vremea cărora au păstorit, participînd alături de ei la momentele de seamă ale țării.

Avînd în față această complexă perspectivă de fapte și împrejurări, să încercăm desprinderea numai a cîtorva aspecte comune privind vastul proces de sinteză, care a contopit elementele tradiționale daco-romane cu cele bizantine, în întreaga artă românească medievală, determinîndu-i structura și concepția[6].

a. Arhitectura

În Țara Românească, a cărei moștenire arhitectonică a suferit mult în urma invaziilor și a neîncetatelor lupte interne, arta de a construi a avut, de-a lungul secolului al XVI-lea, o evoluție deosebită. Chiar din primele două decenii ale secolului, generoasele inițiative ctitoricești ale domnitorilor Radu cel Mare și Neagoe Basarab s-au concretizat în monumente de prestigiu, ca biserica mînăstirii Dealu sau biserica episcopală de la Curtea de Argeș, ambele cu importante inovații de ordin spațial și mai ales decorativ, care au exercitat o neîncetată atracție pentru generații de meșteri. Interpretările date celor două monumente au făcut posibilă, în cele din urmă, cristalizarea unui stil arhitectonic local, încît se poate vorbi despre constituirea unei autentice școli de arhitectură muntenească, ale cărei realizări se înscriu, cu originalitate, în ambianța artistică a epocii[7]. Se mențin acum principalele tipuri de biserică întîlnite în perioada precedentă: cel treflat, în forma triconcului, foarte des întîlnit, cel în «cruce greacă înscrisă», folosit mai rar, de obicei în biserici de mari proporții, și cel dreptunghiular, fără abside laterale, întîlnit izolat. În cadrul acestor trei tipuri, variantele sînt foarte numeroase, mai ales în ce privește pronaosul, precum și decorația fațadelor. Diversitatea acestor variante este dată de îmbinarea unor elemente existente încă din secolul al XIV-lea, între ele sau cu altele, provenite din afară, ori prin introducerea de inovații născute la noi (problema pridvorului deschis, aflat în mod frecvent în atenția constructorilor ca relație specifică între interiorul și exteriorul edificiului cu implicarea raportului fundamental dintre om și lume).

Biserica mînăstirii Dealu, de tip triconc, este, în fond, o prelucrare a tipului structural, cristalizat încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea la Cozia[8]. Față de Cozia însă, biserica mînăstirii Dealu se remarcă printr-o sporire a spațiului afectat

---

5. Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, București, 1982, p. 214.
6. Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, București, 1971, p. 13.
7. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 227.
8. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, București, 1980, p. 555.

pronaosului prin amplificarea lungimii. Nota de puternică originalitate, pe care o capătă ctitoria lui Radu cel Mare față de edificiile anterioare ce aparțin aceluiași tip de plan, rezultă din împărțirea pronaosului printr-un arc transversal în două travee inegale, dintre care cea mai îngustă dispusă către răsărit, este despărțită printr-un arc longitudinal scurt relativ lat în două spații pătrate egale, deasupra cărora se ridică două turle mici [9]. Trebuie observat că cele două turle au un rol compozițional, echilibrînd silueta generală a edificiului, și unul simbolic, marcînd locul de îngropăciune domnească. Soluția apare ca o rezolvare estetică fericită, ce nu se regăsește în arhitectura altor edificii aparținînd culturii bizantine și postbizantine, ceea ce ne permite să o considerăm drept o creație autohtonă fără echivalent în alte arhitecturi ale epocii. Planul și sistemul celor două turle va fi imitat la Tutana, apoi la Brebu, Gura Motrului și la alte monumente din secolele XVI-—XVII [10]. Naosul de plan triconc cu turlă păstrează cu fidelitate modelul stabilit încă din timpul lui Mircea cel Mare la Cozia. Fațadele, în întregime placate cu piatră fățuită, se caracterizează printr-un decor de o somptuozitate sobră și o perfectă execuție a detaliilor: sînt decorate cu două registre de arcaturi de ciubuce separate printr-un brîu median, dispoziție care va fi reluată la majoritatea monumentelor de cărămidă din Țara Românească în cursul secolului al XVI-lea. La turle și la fațada vestică apar și motive ornamentale în împletituri reluate mai amplu și bogat la biserica episcopală din Curtea de Argeș. De îndepărtată origine caucaziană și arabă, toate aceste elemente de decor sculptural au putut ajunge în Țara Românească prin intermediul șantierelor de la Istanbul, unde stăpînirea otomană era intens preocupată de implantarea unor edificii proprii, capabile să umbrească strălucirea monumentelor bizantine [11].

După înălțarea ctitoriei de la Dealu, Radu cel Mare a construit la Buzău o biserică de cărămidă destinată scaunului episcopal recent înființat de fostul patriarh ecumenic, Nifon, dar din păcate distrusă de un cutremur în 1628 și refăcută apoi de Matei Basarab. Prodigioasa sa activitate constructivă s-a concretizat și în alte monumente de prestigiu dintre care merită a fi reținută: biserica mitropoliei Țării Românești de la Tîrgoviște păstrătoare a tipului «cruce greacă înscrisă» care, prin dispoziția bolților repetă caracterele bisericii bizantine de cruce înscrisă, planul este folosit și la biserica domnească din Tîrgoviște (1583) sau la naosul actualei biserici a mînăstirii Snagov. Preocupat de refacerea unor mînăstiri de veche tradiție, Radu cel Mare a reconstruit bisericile mînăstirilor Tismana și Vodița distruse în secolul al XV-lea. Neobișnuit de înaltă, biserica de la Tismana este de plan triconc, încununată de o turlă pe naos, iar alta pe pronaos. Oarecum neașteptat pentru un monument de plan triconc, pastoforiile sînt foarte dezvoltate, iar în partea de vest se afla un pridvor deschis care încadra pe trei laturi pronaosul. În partea centrală pridvorul era subliniat de o turlă mai scundă, alăturată celorlalte două și creînd laolaltă un impresionant ritm ascendent *. Pe latura sudică a pridvorului a fost amenajată o gropniță, rezervată lui Nicodim, înteme-

---

9. Cristian Moisescu, *Tîrgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1978, p. 131.

10. Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 122.

11. Godfrey Goodwin, *A history of Ottoman architecture*, Londra, 1971, apud Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, București 1982, p. 237.

* Pridvorul de la Tismana se află în curs de restaurare. Nu știu dacă lucrarea aceasta s-a încheiat.

ietorul mînăstirii. Cu o compoziţie asemănătoare, biserica mînăstirii Vodiţa a căzut din păcate, între timp, din nou în ruină.

Opera culturală şi artistică a lui Radu cel Mare, domnitorul care ştiuse să adopte cu semnificativă promptitudine tiparul, încredinţînd meşterului călugăr Macarie tipărirea *Liturghierului* în 1508, sau care încărcase de danii Muntele Athos pentru recuperarea ideii de protectorat imperial, a fost continuată de Neagoe Basarab, cel care a contribuit decisiv la maturizarea şcolii de arhitectură a Ţării Româneşti. Principala sa ctitorie rămîne pînă astăzi : Biserica (mînăstirii) episcopală din Curtea de Argeş [12] sfinţită la 15 august 1517 cu mare fast şi cu participarea largă a reprezentanţilor Bisericilor răsăritene. Urmînd exemplul de la Dealu, materialul de construcţie este de piatră făţuită şi profilată, dar, datorită programului funcţional, formele arhitectonice au o compoziţie mai complexă. Naosul este un triconc, pe care se înalţă o turlă octogonală, atît în exterior, cît şi în interior, cu cele trei abside perfect egale. Pronaosul este de formă dreptunghiulară, depăşind cu mult în lărgime naosul şi cuprinde patru părţi distincte : un vestibul dreptunghiular la intrare, în continuare un spaţiu central pătrat, cu 12 coloane, dispuse în careu, pentru susţinerea unei turle cu puţin mai scundă decît cea de pe naos. Luminarea pronaosului se face prin ferestre înguste duble, spre deosebire de naos, prevăzut cu ferestre simple la absidă. Ancadramentele lor sînt decorate cu delicate vrejuri florale sau cu motive în genul palmetei. Păstrînd planul treflat al bisericilor de tip sîrbo-bizantin, Biserica mînăstirii din Curtea de Argeş aduce, ca şi la Dealu, acea lărgire a pronaosului în scopul devenirii ei ca necropolă domnească. Utilizat şi în Moldova la mai multe ctitorii ale lui Ştefan cel Mare, pronaosul lărgit beneficiază, de data aceasta, de o tratare deosebită, evidenţiată prin introducerea în spaţiul central a celor 12 coloane (simbolizînd pe cei 12 Apostoli) ca elemente de sprijin pentru sistemul de boltire. Faţadele sînt împărţite în două registre printr-un brîu în torsadă şi poartă o bogată decoraţie în relief, ornamentul cuprinzînd numeroase motive caucaziene şi islamice. Sursa de inspiraţie a bogatului decor sculptural este atribuită de unii chiar lui Neagoe Basarab, fost, potrivit legendei, ostatec la Sublima Poartă, unde a servit ca ispravnic la construirea unei geamii [13]. Nu trebuie uitat nici aportul presupus, adus de meşterul decorator, legendarul Manole, şi cioplitorii în piatră, care par a fi fost străini, dar, atît timp cît unele aspecte constructive sînt încă învăluite de legendă, nu putem face afirmaţii categorice, ci doar spune că, ctitoria lui Neagoe Basarab a fost întîmpinată cu multă admiraţie de către contemporani, devenind un model pentru lăcaşurile construite în deceniile următoare. Astfel, prima replică cunoscută a fost biserica mînăstirii Sf. Troiţă din Bucureşti, înălţată în anul 1568 în scopul devenirii ei ca Mitropolie a Ţării Româneşti, iar apoi mînăştirea Cobia unde, beneficiind de un spaţiu mai mic, cele 12 coloane din pronaos sînt reduse la patru.

Tot drept ctitorie a lui Neagoe Basarab este şi Biserica mînăstirii Snagov, zidită la anul 1517. Se simte aici, mai evident, inspiraţia bizantină prin filiera Muntelui Athos. Astfel, planul ei este cel treflat comun catolicoanelor de la Sfîntul Munte, combinat cu tipul bizantin constantinopolitan în care turla naosului este ridicată pe patru stîlpi dispuşi într-un patrat central [14]. Ca şi la Biserica Domnească din Curtea de Argeş, cei patru cilindri, care susţin turla, determină în plan

---

12. Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 238.
13. *Ibidem.*
14. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii româneşti*, Bucureşti 1937, p. 94.

și în spațiu o cruce greacă, amplificînd prin abside naosul. Altarul bisericii, foarte dezvoltat, ridicat cu o treaptă față de naos și separat de acesta printr-o catapeteasmă de zid, se compune dintr-o absidă centrală semicirculară, flancată de două abside mai mici. Separate de absida centrală, prin zidurile groase care sprijină cilindrul central, absidele mai mici formează două încăperi distincte acoperite de cîte o cupolă și terminate la rîndul lor cu abside. Tipul acesta de abside mai mici, ca și proscomidiarul și diaconiconul este comun bisericilor atonite Vatoped și Dohiariu [15].

Pronaosul de formă patrată, separat de naos printr-un zid străpuns de trei goluri, are aceeași dispoziție ca și naosul, adică are partea centrală ocupată de patru stîlpi dispuși pe un pătrat și destinați să susțină o turlă. Surprinzător la pronaos este faptul că el a fost tratat asemenea unui pridvor cu arcade pe coloane de zidărie, sistem folosit și la catolicoanele Muntelui Athos. Este foarte probabil că meșterii care au construit biserica mînăstirii Snagov au fost și autorii exonartexului monumental, adăugat de Neagoe Basarab pe latura vestică a mitropoliei de la Tîrgoviște. Avînd în vedere legăturile religioase și culturale cu așezămintele Sfîntului Munte, se explică și proveniența în țara noastră a acestor meșteri, fără ca aportul lor să fie decisiv în elaborarea monumentului. Astfel ei au fost cei care au trasat planul, dispoziția lui și a bolților, iar în ceea ce privește exteriorul, au conlucrat cu alți meșteri, poate chiar locali [16]. Problema pronaosului-pridvor de la Snagov revine și la biserica fostei mînăstiri Seaca-Mușetești (Jud. Olt), construită între anii 1515—1518, cu cheltuiala fostului mare clucer Marcu Perișanul. Rezolvarea, în ciuda înfățișării sale modeste, este cu totul originală, subliniind faptul că în cursul secolului al XVI-lea, pridvorul deschis va ajunge la soluții originale în arhitectura Țării Românești [17].

Urmărind dezvoltarea arhitecturii din Țara Românească în continuarea secolului al XVI-lea, constatăm că cele mai multe edificii încearcă să interpreteze fie formele spațiale, fie elementele decorative ale principalelor ctitorii, care au marcat începutul de veac.

Astfel, cele mai multe ctitorii ale mijlocului de secol, aparținînd domnitorilor sau familiilor boierești, au adoptat ca tip planul triconc cu turlă pe naos, prototipul constituindu-l biserica mare a Coziei; biserica mînăstirii Valea, Jud. Argeș, ctitoria lui Radu Paisie de la 1536, biserica din Stănești-Lunca, Jud. Vîlcea, ctitoria din 1536 a boierilor Buzești, biserica bolniței mînăstirii Cozia, ctitorită în anul 1543 de către voievodul Radu Paisie; biserica mînăstirii Bucovăț, jud. Dolj, ctitorită de banul Ștefan în 1572, biserica Buna-Vestire (1545—1552), paraclis al Curții Domnești din București [18].

Ultimele decenii ale secolului, dominate de procesul activ de interferare între școlile locale din Țara Românească, Moldova și Transilvania sînt ilustrate de Biserica Domnească din Tîrgoviște (1583), unde găsim sintetizate forma tradițională de «cruce greacă înscrisă» cu o singură turlă pe naos, cu acel pronaos cu două turle întîlnit la Dealu, iar pridvorul este rezultatul unei constante preocupări în arhitectura românească a epocii.

---

15. *Ibidem*, p. 96.
16. *Ibidem*, p. 98.
17. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 242.
18. *Ibidem*, p. 243.

b. **Pictura**

În ceea ce privește pictura, ea beneficiază acum de același aport încurajator, acordat fenomenului artistic din Țara Românească de către domnitorii Radu cel Mare și Neagoe Basarab. Putem vorbi, fără a exagera cu nimic, de existența, în această perioadă, a unei autentice școli de pictură locală la Tîrgoviște, capitala țării devenită astfel un centru de autoritar prestigiu artistic. În afară de bolnița Coziei și de biserica mînăstirii Bucovăț, restul monumentelor pictate: bolnița Bistriței, Curtea de Argeș, Snagov și Tismana, prezintă caractere stilistice derivate din tradiția picturii paleologe [19]. Calmul, măsura și echilibrul sînt trăsături specifice ale acestor monumente din Țara Românească, remarcabile calități de creație și culoare înscrise pe suportul stilistic al picturii bizantino-paleologe, pe care în contextul marelui efort de recuperare a moștenirii culturale bizantine încerca să o revitalizeze Neagoe Basarab. Calitatea meșteșugului este și ea de nivel ridicat, dovedind din partea pictorilor o bună cunoaștere a modelelor artei bizantine, o ucenicie îndeplinită pe lîngă meșteri cu experiență. Este binecunoscută activitatea conducătorului «atelierului» de la Tîrgoviște, Dobromir, autorul, alături de ucenicii săi, al tuturor decorațiilor de pictură murală executată în principalele monumente ctitorite de casa domnească sau de puternicele familii boierești ale Craioveștilor și Buzeștilor. Astfel, împreună cu Stanciu și Jitian, Dobromir decora în anul 1515 Biserica mînăsitrii Dealu, în 1519, împreună cu Dumitru și Chirtop, zugrăvea mîndra ctitorie a boierilor Craiovești, mînăstirea Bistrița, și tot el conducea echipa de pictori care împodobeau celebra Biserică a mînăstirii Curtea de Argeș (1526) [20]. Inscripția pictată și păstrată precizează: «Și s-a zugrăvit la anul 7035 (1526) septembrie 10 zile cu mîna lui Dobromir Zugravul» [21].

Artist fecund, Dobromir este, în același timp, autorul a numeroase icoane păstrătoare ale tradițiilor bizantine din secolul al XV-lea și executate din inițiativa luminatului voievod care a fost Neagoe Basarab. Prestigiul de care se bucura pictura de icoane din Țara Românească explică în bună măsură de ce Maxim Brancovici se adresa unor meșteri români pentru împodobirea iconostasului ctitoriei sale de la Kruședol [22]. Tot atelierului tîrgoviștean îi aparțin decorarea bisericii bolniței mînăstirii Bistrița (jud. Vîlcea) între anii 1523—1529, precum și a bisericii din Stănești (jud. Vîlcea) între anii 1537—1538, autor fiind aici Dumitru, asociatul lui Dobromir. Continuator demn al înaintașului său, Dobromir cel Tînăr [23] realizează remarcabile fresce la Snagov, în 1563, Tismana 1564 și Bucovăț în 1574.

Este important de subliniat că școala de pictură de la Tîrgoviște va fi în continuare deosebit de activă, fiind ilustrată în prima jumătate a secolului următor prin meșteri ca Stoica și Stroe, cel din urmă fiind autorul ansamblului pictural ce decorează mînăstirea Arnota (1644) [24]. Am insistat puțin asupra acti-

---

19. M. Chatzidakis, *Classicisme et tendances populaires au XIV-e siècle*, apud Carmen Laura Dumitrescu, *op. cit.*, p. 83.

20. Vasile Drăguț, *Pictura murală din Țara Românească și din Moldova și raporturile sale cu pictura Europei de sud-est în cursul secolului al XV*, în BCMI, an. XXXIX, nr. 4, 1970, p. 18.

21. V. Brătulescu, *Frescele din Biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, p. 25.

22. Dumitru Năstase, *Pictura de icoane în istoria artelor plastice în România*, București. 1968, p. 274.

23. Apelativul îl găsim la Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 18.

24. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 19.

vității acestor meșteri locali [25], pentru că existența lor ne poate ușura înțelegerea anumitor permanențe stilistice, care conferă personalitate picturilor din Țara Românească diferențiindu-le de canonul cam ascetic specific lumii bizantine. Aceasta evidențiază totodată și un gust artistic format și întreținut prin exponenți autohtoni [26].

Atelierele locale au avut o importanță deosebită în fundamentarea dezvoltării unitare și originale a picturii murale românești din secolul al XVI-lea. În cadrul lor, tabloul votiv a jucat un rol deosebit pentru a afirma politica dinastică. El reflectă tendința domnitorilor acestei epoci, de a se institui succesori ai Bizanțului căzut sub turci. De pildă, tabloul votiv de la Curtea de Argeș înfățișează pe Neagoe Basarab cu soția sa, Despina Milița, în veșminte domnești, cu coroană pe cap, ținînd în mîini locașul bisericii, în fața lor se înșiruie cei șase copii ai lor. Alte tablouri redau pe doamna Ruxandra, fiica lor, căsătorită cu Radu de la Afumați, sub care s-au încheiat lucrările de zugrăvire, sau pe Mircea cel Bătrîn, al cărui chip a fost copiat după cel de la Cozia, Radu cel Mare, cneazul sîrb Lazăr. Modul acesta de redactare creează perspective istorice deosebite, date de prezența marilor înaintași Basarabi: Mircea cel Bătrîn, învingătorul sultanului Baiazid la Rovine, Radu cel Mare, iar dintre strămoșii doamnei (Despinei) Milița, chipul cneazului Lazăr aduce aminte de eroul bătăliei de la Kossovopolje. Totodată, întregul ceremonial de manifestări solemne și bogăție vestimentară contribuie la mărirea autorității consacrate *în viața artistică, autoritate care făcea posibilă realizarea* unității de program a unor monumente aflate la mare distanță. Prezența pajurei bicefale pe genunchii lui Mircea cel Bătrîn sau pe poala mantiei lui Neagoe Basarab indică, alături de elementele heraldice, un program care vrea să sublinieze succesiunea din împărații bizantini [27]. Semnificația tabloului votiv de la Curtea de Argeș a fost pe deplin înțeleasă de urmași, fapt ilustrat prin modul în care au fost concepute principalele tablouri pictate în cursul veacului. La Snagov cele două tablouri votive pictate în 1563 au funcții deosebite însă: cel din naos este un tablou obișnuit de ctitori: Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul, Petru cel Tînăr, cel de-al doilea, un adevărat tablou dinastic care reia gîndirea programatică a tabloului de la Argeș [28]. Nu întîmplător Neagoe Basarab apare la Snagov nu numai în naos, ci și în tabloul dinastic din pronaos. Figura lui dominase viața politică și culturală a Țării Românești în tot veacul al XVI-lea, încît în ciuda faptului că planurile sale de rezistență și ofensivă antiotomană nu și-au găsit o materializare concretă, mesajul — îndemn la luptă — a fost, totuși, transmis posterității prin intermediul Argeșului [29].

Dacă ideea portretului dinastic își are originea la Curtea de Argeș, la Snagov ea a îmbrăcat forma definitivă, ca tip de manifestare artistică distinctă, reîntîlnită apoi și la Tismana, unde tabloul este completat. Legătura strînsă între aceste trei importante ansambluri de fresce din Țara Românească, zugrăvite în secolul al XVI-lea, demonstrează acea unitate artistică întîlnită acum și care a fost posibilă numai în cazul în care atît meșterii, cît și ctitorii respectivi au cercetat riguros, cu pietate, tot ce se înfăptuise anterior în domeniul exprimării picturale a idealu-

---

25. Dobromir era fie un vlah sud-dunărean, fie un sîrb stabilit la noi ca și alți cărturari de același neam: Mitrop. Maxim Brancovici și Macarie, fostul tipograf.
26. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 19.
27. Idem, *Arta...*, p. 262.
28. Idem, *Pictura murală...*, p. 28.
29. Ștefan Andreescu, *Portretele murale de la Snagov și Tismana*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXXVIII, 1970, nr. 1—2, p. 184.

rilor spirituale şi năzuinţelor politice ale vremii, aducîndu-şi, în acelaşi timp, şi propria lor contribuţie la efortul creator al înaintaşilor.

Dintre ansamblurile picturale ale epocii, alături de problematica deschisă şi neepuizată încă a tabloului votiv de la Curtea de Argeş, Snagov şi Tismana, merită a fi reţinute şi reprezentările de la bolniţa mînăstirii Bistriţa, de la biserica bolniţei Coziei, de la biserica mînăstirii Stăneşti-Vîlcea, de la biserica mînăstirii Bucovăţ şi de la biserica mînăstirii Căluiu.

Pictura bolniţei de la Bistriţa rămîne cea mai veche dintre puţinele păstrate din veacul al XVI-lea în Ţara Românească şi ea reînnoadă pentru noi firul unei tradiţii ale cărei origini le găsim în secolul al XIV-lea la Sfîntul Nicolae Domnesc Argeş şi în pronaosul Coziei. Deşi înrudite, pictura celor două monumente se deosebeşte ca factură şi, mai ales, ca sentiment [30]. Reţin atenţia fidelitatea faţă de modelele iconografice şi stilistice ale artei paleologe tîrzii, receptarea tradiţiei într-un spirit ce depăşeşte elementele stilului provincial hibrid, întîlnit la multe din monumentele pictate din secolul al XV-lea în Grecia de nord, Serbia şi Bulgaria de vest. Meşterul zugrav de la Bistriţa este mai comunicativ, mai puţin rigid, lăsînd să se înţeleagă că s-a format în tradiţia picturii paleologe în pragul momentului în care începeau să pătrundă în Grecia şi Balcani caracteristicile stilului vehiculat de pictorii cretani de icoane [31]. Figura spiritualizată a Pantocratorului prezintă o fineţe de trăsături şi o eleganţă care amintesc de reprezentările de şcoală metropolitană, iar îngerii de pe boltă au o puritate şi o dulceaţă a expresiei ce perpetuează substratul elenistic al modelelor bizantine paleologe [32]. Cu toate acestea, intensitatea expresiei ctitorului Barbu Craiovescu (în călugărie Pahomie), ca şi înrudirea cu figurile de sfinţi din preajmă, creează posibilitatea considerării pictorului de la bolniţa Bistriţei drept un artist stabilit pe meleagurile noastre şi familiarizat cu mediul uman în care trăieşte [33].

La bolniţa Coziei, împodobită de David Zugravul şi fiul său, Radislav, între anii 1542—1543, ansamblul pictural este nu numai bine păstrat, dar şi impresionant prin calităţile sale de fast decorativ. În altar, pe lîngă reprezentările obişnuite, apar şi scene din viaţa Maicii Domnului, în naos, momente din viaţa şi patimile Mîntuitorului, iar în pronaos, Filoxenia lui Avraam (Sfînta Treime la Stejarul Mamvri), Acatistul Maicii Domnului şi Viaţa Sfîntului Ioan Botezătorul. Autorii acestor picturi par să nu fi fost crescuţi în mediul artistic autohton, ci avînd o formaţie eclectică, caracteristică multor echipe de zugravi din această perioadă şi care le-a permis cunoaşterea directă a numeroase opere renumite, din trecut sau contemporane, aflate, îndeosebi, pe pămînt grecesc. Deşi se pare că au cunoscut o parte din creaţiile lui Theofan Cretanul de la Meteora sau Athos, ei nu adoptă acea artă sau pictură «monastică» destinată unui mediu monahal, ci dispun de multă eleganţă şi fast, impus de rangul fondatorului. În schimb, aspectul monastic al decorului se poate intui din amănunte de alt ordin, cum ar fi modul de reprezentare a sfinţilor militari, figuraţi ţinînd cîte o cruce, simbol al mucenicie, latura războinică fiind atenuată de veşmintele lungi, cu care sînt înfăţişaţi în locul armurilor şi tunicilor scurte. Tipul acesta iconografic al martirilor militari este

---

30. Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura secolului al XVI-lea de la bolniţa mînăstirii Bistriţa-Vîlcea*, în SCIA — seria Artă plastică, nr. 2, 1972, p. 191.
31. *Ibidem*, p. 193.
32. Idem, *Pictura murală din Ţara Românească...*, p. 68.
33. *Ibidem*.

întîlnit mai ales la catolicoanele Muntelui Athos, ca și la alte biserici din Grecia, dar la noi, pentru secolul al XVI-lea, cel de la bolnița Coziei constituie o excepție [34].

Este de remarcat apoi tabloul votiv, în care sînt redați Mircea cel Bătrîn, Radu Paisie, doamna Ruxandra și fiul lor, Marcu, precum și portretul marelui spătar, Stroe, în timpul căruia lucrările bolniței au fost isprăvite.

În anul 1536, a fost împodobită cu zugrăveli o altă ctitorie importantă, cea a bisericii mînăstirii Stănești-Vîlcea, aparținînd logofătului Giura și soției sale Vilaia, ambii înfățișați într-un tablou votiv. Cu porțiuni de pictură păstrate în condiții foarte proaste, ansamblul ni se prezintă cu calități inegale. Cele mai reușite fragmente rămîn: Pantocratorul, figurile din turlă, ierarhii de pe latura sudică a absidei altarului: Sava al Ierusalimului, Deisisul, Sfinții Constantin și Elena, Învierea lui Lazăr, Intrarea în Ierusalim, iar în pronaos o parte din Imnul Acatist, precum și Sfinții Călugări și Anahoreți, Arhanghelul Mihail și portretele ctitorilor [35]. Trebuie precizat faptul că la această Biserică, majoritatea analogiilor sînt legate de monumente tîrzii (sec. XV—XVI) de pe teritoriul Bulgariei, Macedoniei grecești, dar mai ales de acelea de la Athos și Meteora din secolul al XVI-lea [36]. Nu întîlnim elemente arhaice în iconografia Stăneștilor, ci, dimpotrivă, schemele cele mai noi și frecvent utilizate la începutul secolului al XVI-lea de «școala cretană», sinteză a artei bizantine în Grecia și Balcani. Fenomenul de închegare a caracterelor acestui stil se situează cu aproximație între 1510—1535, în spațiul care cuprinde zona de nord a Greciei continentale, teritoriul Albaniei și centrele de pe coasta Dalmației, unde s-au întrepătruns influențele picturii cretane de icoane, influențele artei italiene, cu fondul mai vechi al artei macedonene. Această ambianță s-ar putea să fi fost cunoscută și de pictorul de la Stănești, Eratudi din Tîrgoviște [37], un grec venit din sudul Dunării și care călătorise la diverse centre monastice, între care Athosul și Meteora, locuri de pelerinaj cu mult ajutor material venit din Țara Românească [38]. Prezența în naos a Sfinților împărați Constantin și Elena vine să întregească influența bizantină cu simbolul instaurării oficiale a dreptei credințe, al colaborării strînse dintre Împărăția cerească și imperiul temporal devenit prin această monarhie de drept divin, stindard de biruință pentru apărarea împotriva cotropitorilor. Constatarea își găsește semnificație în aducerea aminte a momentului istoric în care a fost pictată biserica din Stănești, moment dominat de lupte permanente între facțiunile boierești, al căror scop era înscăunarea sau alungarea unui domn, dar care, în fond, erau expresia unor interese de grup cu angrenarea și a dușmanilor din afara țării. În iureșul acesta de ambiții se plasează și complotul din 1536, la care logofătul Giura nu ia parte fățiș, precum și cel condus de Șerban banul, din 1539, la care Giura va participa efectiv, în încercarea de răsturnare a lui Radu Paisie [39]. Aspirațiile și dorințele ctitorului elucidează și introducerea scenei Deisis de un anumit tip, în care intercesiunea capătă o nuanță mai specială, legată de puterea laică, de apologia puterii autocrate, aluzie la deziderațul unei domnii puternice, care să poată asigura triumful luptei împotriva dușmanului păgîn din afară și a facțiunii adverse din interior [40].

---

34. *Ibidem*, p. 74.
35. *Ibidem*, p. 71.
36. Idem, *O reconsiderare a picturii Bisericii din Stănești-Vîlcea*, în PVAR II, București, 1972, p. 207.
37. Pr. drd. Ștefan Vlăduț Vasiliu, *Pictura religioasă din Muntenia și Oltenia în secolul al XVI-lea*, în «B.O.R.», an. XC (1972), nr. 11—12.
38. Carmen Laura Dumitrescu, *O reconsiderare...*, p. 216.
39. *Ibidem*, p. 202.
40. *Ibidem*.

Ctitoria boierilor Stepan și Pîrvu care este Biserica mînăstirii Bucovăț a primit îndată după zidire (1572) un decor provizoriu foarte simplu, urmînd ca, ulterior, să fie înzestrată cu decorarea iconografică a naosului și altarului (1574), iar, în final, și a pronaosului (1579—1589). În alcătuirea frescelor au conlucrat, se pare, doi pictori, cel mai înzestrat dovedindu-se autorul registrelor superioare din altar (Liturghia îngerească și Împărtășirea Sfinților Apostoli). Figurile zugrăvite de meșterul principal nu seamănă ca aspect fizionomic general cu cele din bisericile pictate anterior. Ele se prezintă de multe ori într-un mod destul de sever, lipsit de blîndețe cu desene care modelează distinct în buna tradiție a picturii bizantine, figurile tinere și cele de bătrîni. Un amănunt, care își are însemnătatea sa, este ornamentul mascheron de pe scuturile sfinților militari, element decorativ frecvent în pictura paleologă și în pictura grecească post-bizantină, dar pe care, în Țara Românească, în secolul al XVI-lea, îl întîlnim rar. De aceea poate fi sugerată ipoteza considerării picturii din 1574 drept opera unor meșteri străini, probabil greci, deoarece în măsura în care ea se îndepărtează de stilul celorlalte ansambluri pictate anterior în Țara Românească, cu excepția bolniței Coziei, ea se apropie de unele picturi mai timpurii sau contemporane din Grecia și Macedonia [41].

Trecînd acum la decorația murală de la Căluiu, observăm că a fost executată de un zugrav grec cu numele Mina și a fost repictată în 1834, culoare peste culoare, pierzîndu-și, astfel, din originalitatea inițială.

c. Icoanele

Demne de amintit pentru frumusețea idealizată a figurilor, pentru independența față de lumina și mediul în care au fost făcute sau pentru conținutul bogat, icoanele păstrează și ele de-a lungul secolului al XVI-lea aproape intactă tradiția bizantină legată de operele vestitului centru de artă de la Ohrida [42]. Amintim aici cea mai veche icoană datată, care a ajuns pînă la noi, cea a Sfîntului ierarh Nicolae care binecuvîntează, dăruită de Neagoe Basarab paraclisului de la Argeș, apoi pe cea reprezentînd portretele sfinților patroni ai Serbiei, Simeon și Sava, la picioarele cărora este îngenunchiată Despina-Milița, soția lui Neagoe Basarab, împreună cu cele două fiice ale lor, Ruxandra și Stana. O altă icoană unică prin tema ei în arta românească și bizantină, este cea a Coborîrii de pe cruce, în care paralelismul dramei Maicii Domnului cu cel al Despinei imprimă o notă nouă, puțin obișnuită zugravilor de tradiție bizantină [43]. Din păcate, modul de pregătire și activitatea zugravilor iconari sînt prea puțin cunoscute, rămînînd pentru totdeauna tăinuite, de concepția de umilință creștină moștenită din lumea bizantină, care-i reținea să-și iscălească operele.

d. Sculptura

Tot în primele decenii ale secolului al XVI-lea, o înflorire deosebită cunoaște și sculptura în piatră. Decorațiile sculpturale aflate pe fațadele de la Dealu și Argeș cu originea lor caucaziană și arabă, trecută însă prin filieră otomană, constituie, pentru mai bine de un secol, un permanent izvor de inspirație pentru artiștii din Țara Românească. Elemente din chenare, rozete, îngrădituri cu flori de crin

---

41. Idem, *Pictura...*, p. 80.
42. Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, București, 1976, p. 16.
43. *Ibidem*, p. 15.

sînt prezente, însă, cu strălucire în decorarea unor pietre funerare; aceasta nu înseamnă că se diminuează reprezentările cu adevărat importante, cu un sens simbolic bine determinat.

Piatra de mormînt a lui Neagoe Basarab, aflată în Biserica de la Argeș va fi prototipul sculpturii lespezilor funerare din Muntenia pentru tot secolul al XVI-lea și o parte din cel următor. Întregul ansamblu este dominat de cruce, prezentată ca element de suferință, dar și cu unele reprezentări anexe, care-i sugerează rolul său mîntuitor[44]. De fapt, sculptura pietrelor de mormînt din timpul lui Neagoe Basarab și de după aceea nu face decît să reia o tradiție mai veche. Încă în secolul al XIV-lea, se găsește pe piatra de mormînt a lui Vladislav I un simbol pe care-l vom reîntîlni pînă tîrziu în sculptura funerară din Țara Românească și anume soarele. Alături de acest element apare crucea în dubla ei ipostază: «crucea vie» sau «arborele vieții», crucea cea dătătoare de viață, iar acum, în secolul al XVI-lea, crucea ca instrument de tortură, încadrată de simbolurile patimilor, lancia și trestia cu buretele. Pentru prima oară, simbolurile de pe pietrele de mormînt din Țara Românească apar pe lespedea lui Neagoe Basarab, însoțite de inițialele unor texte, ajutătoare la înțelegerea semnificației unor reprezentări.

O piatră funerară de alt tip, păstrată tot la Argeș, este cea care acoperă mormîntul lui Radu de la Afumați († 1529). În locul obișnuitelor cruci și motive decorative, apare aici în partea superioară o efigie ecvestră în relief plat a voievodului răposat, dedesubtul căreia se așterne o foarte lungă inscripție cu caracter de cronică. Silueta cu mantia sa falnică este tipică Sfinților militari, precum și împăratului Constantin cel Mare, pornit în lupta pentru apărarea creștinătății. Sînt regăsite, astfel, acele trăsături ale epocii în care domnii munteni se erijau în adevărați apărători ai ortodoxiei, ai ideii imperiale existente în Bizanț și pe care au căutat s-o imite atît cît au putut și cît le îngăduiau propriile condiții[45]. Dacă adăugăm că voievodul astfel reprezentat susține o cruce mare patriarhală, înscrisă într-un cerc și marcată de inițialele lui Hristos, IC XC și NIKA și că aproape toate cele aproximativ 20 de lupte ale sale descifrabile în inscripția de dedesubt au fost purtate cu «agarenii», sensul antiotoman de cruciadă apare pe deplin limpezit.

Cîteva decenii mai tîrziu, ideea a fost reluată pe piatra de mormînt a boierului Albu Golescu († 1574) din Biserica mînăstirii Vieroși (Jud. Argeș). Dincolo de limita veacului, dar aparținînd aceluiași grup de excepție pentru monumentele funerare din Țara Românească, este lespedea din Biserica Stănești Vîlcea, a lui Stroe Buzescu, în luptă cu tătarul Ghirai, pe care-l răstoarnă de pe cal cu o singură lovitură de sabie.

Adevărate opere de artă sînt și stemele sculptate, precum și crucile de lemn, suprinzătoare prin intensitatea compozițională și prin plasticitatea reprezentărilor.

e. *Broderia*

În primele decenii ale secolului al XVI-lea, constatăm în Țara Românească un impresionant număr de broderii, rod al existenței unor ateliere locale bine organizate, pe lîngă mînăstirile de maici. Broderia muntenească din acest secol este legată de numeroase elemente compoziționale de tip bizantino-balcanic păstrînd tradiția comună sud-estului european și a fost sprijinită de marii ctitori ai acestui început de veac: Radu cel Mare și Neagoe Basarab.

---

44. Pavel Chihaia, *În legătură cu pietrele de mormînt ale ctitorilor bisericii mînăstirii Argeș*, în «G.B.», an. XXXII (1973), nr. 11—12, p. 1259.

45. D. Năstase, *Ideea imperială în țările române. Geneza și evoluția ei în raport cu vechea artă românească*, Atena, 1972, p. 15.

Cîteva epitrahile și mînecuțe din prima jumătate a secolului al XVI-lea, lucrate fie pe fond de aur brodat, fie pe fond de mătase colorată, vădesc înrudirea, mai ales în ceea ce privește repertoriul ornamental, cu piese de același gen din Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntele Athos [46]. Există, totuși, cîteva opere muntenești investite nu numai cu o pecete stilistică proprie, dar, care prin apariția frecventă a tablourilor votive, devin, ca și portretele ctitoricești pictate, documente pentru cunoașterea unor aspecte din viața societății timpului [47]. Cel mai interesant dintre epitrahilele din această categorie este cel dăruit în 1521 de Barbu Craiovescu și de soția sa, Neagoslava, mînăstirii Bistrița. Cu fondul în întregime brodat în fir de aur, lipsit de orice ornamentație și cu portretele donatorilor, Barbu Craiovescu, călugărit Pahomie și reprezentat ca atare, și soția sa, Neagoslava, purtînd maramă, această piesă este caracteristică broderiilor muntenești din vremea lui Neagoe Basarab [48]. Originalitatea broderiei din Țara Românească din această vreme constă în modul în care sînt realizate portretele boierești (procedeu reîntîlnit în Moldova. Dacă reprezentările pe broderii ale voievodului Neagoe Basarab, ale soției sale Despina și ale copiilor, mențin caracterul aulic al portretelor ctitoricești bizantine și sîrbești, portretele boierești simple trebuie legate de nenumăratele portrete laice pictate în perioada post-bizantină în țările balcanice. Genul acesta de portrete boierești brodate îl găsim pe: Epitrahilul de la Bistrița menționat ceva mai sus, pe Dvera dăruită de marele ban al Craiovei, Preda Buzescu, bisericii din Stănești, pe Epitrahilul de la mînăstirea Meteora reprezentînd pe același Preda Buzescu și, în sfîrșit, pe un Epitrahil din 1606, tot de la Stănești (azi se găsește la Banya, în Iugoslavia), reprezentînd pe Stroe Buzescu și pe soția acestuia, Sima. În schimb, portretele de voievozi (exemplu tipic fiind epitrahilul păstrat la mînăstirea Xenofon de la Athos, cu portretele întregii familii a lui Neagoe Basarab) rămîn, prin bogăția podoabelor, prin compoziția cam rigidă, legate de concepția imperial aulică întîlnită la Bizant și preluată acum de voievozii munteni în rolul lor de protectori ai creștinilor din Balcani.

Nu putem încheia, fără a menționa și capodopera acestui gen artistic, Dvera cu reprezentarea Coborîrii de pe Cruce, lucrată din porunca lui Neagoe Basarab pentru ctitoria sa de la Argeș, devenită, prin compoziția sa, operă clasică a broderiei medievale din Țara Românească.

Fără a ne mai opri asupra vestimentației de curte, păstrătoare și ea a tradiției bizantine sau asupra artei metalelor, menționăm în treacăt creațiile miniaturale și preluarea tiparului încă din primii ani ai secolului al XVI-lea cu mult înaintea altor țări europene. Primele cărți tipărite de Macarie (Liturghierul 1508, Octoihul 1510, Tetraevanghelul 1512) sau majoritatea cărților de cult apărute acum (activitatea lui Coresi) dovedesc o bogată decorație. Deosebit de valoros este Tetraevanghelul dăruit de Alexandru al II-lea Mircea (1568—1577) și fiul său Mihnea (astăzi se află la mînăstirea Sucevița) și care pornind de la vechi modele bizantino-balcanice, are o abundentă decorație strecurată printre rîndurile textului [49]. De remarcat și repetata apariție a tabloului votiv cu figurile celor doi donatori. Către sfîrșitul secolului ilustrarea manuscriselor îmbracă forme cu caracter popular, prevalente fiind ornamentele vegetale cu pronunțat caracter realist.

*

46. Ana Maria Musicescu, *Broderia medievală românească*, București, 1969, p. 14.
47. *Ibidem.*
48. *Ibidem.*
49. Vasile Drăguț, *Arta românească...*, p. 310.

La capătul acestor considerații privind arta bisericească în Țara Românească de-a lungul secolului al XVI-lea, ne dăm seama că această perioadă poate fi considerată drept clasică în evoluția creației artistice medievale românești, deoarece acum s-au produs cele mai reprezentative opere de arhitectură, pictură, sculptură și broderie. Între ele se impun biserica mînăstirii Argeș, monument reprezentativ prin arhitectură, pictură interioară și decorația pavimentului, apoi biserica mînăstirii Dealu, amîndouă au fost luate drept model pentru tipurile de construcții ulterioare.

Începutul secolului este marcat și de personalitatea excepțională a zugravului Dobromir din Tîrgoviște, autorul picturilor de la mînăstirea Tismana, Dealu, Bistrița și Curtea de Argeș, el fiind unul dintre pictorii cei mai mari ai epocii sale, înzestrat cu un talent deosebit, cu o mînă sigură, realizînd un desen fin și bine proporționat. Existența unei adevărate școli de pictură la Tîrgoviște a permis chiar introducerea unor elemente noi în decorarea bisericilor noastre, cum ar fi soluțiile originale legate de pridvorul deschis sau simbolul încoronării de către înger a domnitorului Radu Paisie, de la Bolnița mînăstirii Cozia, reprezentare a unui concept legat de forma medievală de guvernare, care trebuia să primească investitura divină.

Fără a epuiza cele care se pot spune despre această epocă a artei medievale românești, precizăm, totuși, că opera artistică și culturală a secolului al XVI-lea datorează foarte mult domnitorilor Radu cel Mare și Neagoe Basarab, inițiatorii adevăratei renașteri artistice, capabile să susțină ideea imperială bizantină după căderea Constantinopolului sub turci. Moștenitori ai celor două centre ale Imperiului, Roma și Bizanțul, românii din Țara Românească au reușit prin realizările lor culturale din secolul al XVI-lea să creeze o adevărată sinteză între ancestrala moștenire autohtonă și creațiile strălucitei civilizații bizantine.

Diac. drd. EMANOIL BĂBUȘ

Abevieri

BCMI — Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
B.O.R. — Biserica Ortodoxă Română
G.B. — Glasul Bisericii
PVAR — Pagini de Veche Artă Românească
SCIA — Studii și Cercetări de Istoria Artei

RECENZII

Arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, *Biserica strămoşească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi naţională a poporului român*

Specialist în patrologia greacă şi cu o remarcabilă teză de doctorat inspirată din operele Sfîntului Ioan Gură de Aur, Părintele Rector al Institutului Teologic Universitar din Sibiu se opreşte în paginile de faţă asupra unor evenimente şi victorii din trecutul mai îndepărtat şi mai apropiat al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. În acest scop, P. C. Sa îşi alege o metodă potrivită cu tema propusă. În tratarea prezentului studiu, nu-l va interesa atît dezvoltarea organizării instituţiei pe care o slujeşte sau străduniile ei pentru păstrarea dogmelor credinţei. Privirile sale vor fi îndreptate îndeosebi asupra a «două laturi inseparabile ale aceluiaşi întreg»: suferinţele, dar şi rezistenţa pe care românii transilvăneni au fost capabili să o opună împotriva acelora care au încercat să permanentizeze opresiunea lor chiar prin Biserica proprie.

Prin metoda de tratare aleasă va putea fi arătată tuturor o legitate a istoriei noastre: înfăptuirea unităţii naţionale depline a făcut posibilă şi reunificarea Bisericii strămoşeşti. Poate cea dintîi exemplificare a acestui adevăr o oferă primele veacuri ale istoriei poporului român. După desăvîrşirea formării statului centralizat dac de sub Decebal şi după cele două crîncene războaie cu Imperiul Roman a urmat o colonizare organizată a băştinaşilor cu cetăţeni din alte părţi. Romanizarea Daciei nu a încetat o dată cu retragerea aureliană, ci s-a revărsat şi asupra dacilor liberi. Ba, prin obşti săteşti, prin romanii populare, prin cnezate, procesul romanizării a continuat şi în alte veacuri. În acest mediu de unitate şi continuitate, creştinismul s-a putut propaga uşor, îndeosebi după transformarea Daciei în provincie romană. El «s-a răspîndit la strămoşii noştri din Răsărit, de la locul de origine al creştinismului însuşi» (p. 13). Asemenea Sfîntului Apostol Andrei şi ucenicilor lui, ostaşii strămutaţi şi uneori transfugii în nordul Dunării au adus aici creştinismul oriental. Propagarea şi organizarea lui au fost uşurate, după acordarea libertăţii constantiniene, prin înfiinţarea Bizanţului cu centrul lui ierarhic.

Aşa se face că aşezarea slavilor la noi a însemnat asimilarea lor şi mutarea centrului de greutate al romanităţii dunărene în ţinuturile din nordul marelui fluviu.

Migrarea bulgarilor, precum şi misionarismul Sfinţilor Metodie şi Chiril au avut urmări importante şi asupra vieţii bisericeşti a strămoşilor noştri. Unii dintre ei trebuie că au primit învăţătura creştină de la români. Organizîndu-se Biserica Bulgară, liturghia slavă însă a trecut prin veacul al X-lea şi în nordul Dunării. Unii termeni bisericeşti au fost primiţi, prin Transilvania de nord şi prin Maramureş, tocmai din influenţa culturală a Moraviei Mari. Dar poporul nostru, format din substrat dacic peste care s-a suprapus elementul roman, a continuat viaţa lui în istorie în baza devenirii firesti a lucrurilor. El nu a putut fi anihilat, în Transilvania, nici de venirea ungurilor în Cîmpia Panonică în veacul al X-lea. Un rol de seamă în păstrarea identităţii naţionale a românilor din Transilvania l-a avut Ortodoxia prin cultul şi credinţa sa unitară apostolică. Mai ales că multă vreme voievodatul Transilvaniei gravita înspre românii din cele două ţări frăţeşti şi de aceeaşi credinţă cu ei.

Începînd din veacul al XIV-lea, subjugarea elementului autohton a început prin iobăgie, dar și prin măsuri de ordin sufletesc. În ciuda faptului că unii conducători unguri au primit la origine creștinismul răsăritean, ortodocșii din Transilvania au început să fie din ce în ce mai asupriți din pricina credinței lor. Forța statelor catolice a fost folosită pentru convertirea lor la Biserica Romană sau numai pentru îngrădirea exercitării cultului lor strămoșesc. Emigrările și participările la răscoale micșorau tot mai mult limitele de manifestare a acestor «tolerați» în propria lor țară. Cum luptele pentru drepturile naționale și sociale erau nedespărțite de revendicări bisericești ortodoxe, legea strămoșească a început cu timpul să primească numele de «lege românească».

Mai mult decît principiile reformatoare ale lui Martin Luther, mai mult decît calvinizarea impusă o vreme românilor, uniația cu Biserica Romei le-a produs acestora mult rău și suferință. Parcurgînd paginile dense ale cărții, cu amenințările, cu strîmtorările aderenților credinței ortodoxe, cu falsurile întrebuințate, cititorul constată că această dramă a istoriei din Transilvania constituia o preocupare fundamentală a existenței unui imperiu multinațional. O dată cu ea se satisfăceau și tendințele expansioniste ale unei Biserici pornite și altădată pe contestare și cruciadă.

Caracterul dramatic al acestor evenimente este subliniat de numeroasele mișcări de revenire la Ortodoxie. Totodată legitimitatea curentului care se mărea pe măsura vădirii înșelării uniate este arătat, cu vremea, de către istorici și clerici ridicați din chiar credința care i-a crescut. Între mișcarea lui Visarion Sarai și acțiunile sălăștenilor pentru apărarea legii străbune: Oprea Miclăuș, Preotul Moise Măcinic și alții și îndeosebi între protestele antiuniate ale ieromonahului Sofronie de la Cioara se manifestă același curcubeu de glorie al istoriei bisericești ardelene. Amploarea și continuitatea lor peste ani a fost oprită de acțiunile unite ale tunurilor generalului Bukow și ale călugărilor iezuiți.

Cercetarea de față privește cu simpatie opera filologică, istorică și literară a Școlii ardelene, dar meritul autorului trebuie să fie evidențiat încă și mai mult. Spre deosebire de alte încercări de mai înainte, el se străduiește să arate și semnificația doctrinară și spirituală a corifeilor în studiu în raport cu Biserica Ortodoxă și cu tradiția religioasă și etnică a membrilor ei. În încheierea capitolului, această luptă pentru sobornicitate este astfel apreciată: «Tocmai pentru faptul că cei trei fruntași ai Școlii ardelene n-au fost deloc niște admiratori ai uniației catolicizante, ci niște vajnici propagatori și apărători ai independenței Bisericii strămoșești de totdeauna și ai unității religioase a poporului român, în cadrul legii sale strămoșești, operele cele mai multe și mai caracteristice ale lor nu au fost publicate, nici în timpul vieții lor, nici multe decenii după aceea, iar altele au fost publicate în altă parte decît la Blaj, în vreo ediție veche și deci erau inaccesibile publicului larg. În operele lor ei s-au ridicat împotriva celor patru puncte deosebitoare între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă, împotriva primatului papal, pentru reintroducerea sinoadelor în drepturile lor, împotriva teologului iezuit, pentru păstrarea caracterului național al Bisericii Române etc. Tot cei trei mari cărturari patrioți au dovedit cu argumente istorice independența Bisericii Ortodoxe din trecut și cu argumente teologice, conformitatea învățăturii și spiritualității ei cu creștinismul originar» (p. 72).

Proporțional cu extinderea cercetărilor autorului în spații transilvane mai puțin cunoscute pînă acum asupra uniației, asupra rolului nefast al Episcopiei maghiare greco-catolice din Hajdudorog, strădaniile sale arată și cealaltă față a fenomenului. Se evidențiază astfel lupta pentru sinodalitate în fosta Biserică unită, curent permanent de opoziție la preocupările, mărturisite și mai ales nemărturisite de treptată și integrală catolicizare. Nume de învățați, precum Petru Maior, N. Densușianu, Ioan Micu Moldovanu și alții, au rămas în același glorios capitol al istoriei românești pentru grija lor comună pentru păstrarea legii strămoșești de pe tot întinsul patriei noastre, pentru autonomia bisericească și pentru instituții asemănătoare Ortodoxiei.

Cu timpul, aflîndu-se adevărul asupra manipulării iezuite a românilor de alipire la Biserica Romană, în anul 1700, unii credincioși au făcut un pas și mai hotărît către frații lor. Ei s-au luptat să refacă vechea unitate de credință. Ba unii au avut curajul să revină cu toată parohia la Biserica Ortodoxă. Evenimente de însuflețire patriotică generală întreteseau vechea nostalgie a unei singure inimi românești și determinau acțiuni categorice și de anvergură. Este cazul cu stările sufletești înălțătoare din timpul anului revoluționar 1848 și cu acelea petrecute în Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

Un moment important pentru unionismul bisericesc românesc îl constituie *Chemarea-manifest* din 18 februarie 1939, semnată de către cei doi mitropoliți, Nicolae Bălan de la Sibiu și Alexandru Niculescu de la Blaj. Norii războiului, cu toate surprizele istorice care au urmat, au făcut ca speranțele legate de o mare Adunare la Alba Iulia, la 27 februarie, cu slujbe anume programate, cu discursuri frățești și cu o recepție comună, să nu poată fi puse în practică. Pronia divină rezerva această împlinire românească epocală pentru anul 1948. «Reîntregirea bisericească a fost opera clerului și credincioșilor greco-catolici; ea s-a realizat de jos în sus. Căci clerul și credincioșii greco-catolici au rămas fideli legii strămoșești, continuînd să trăiască în unitate de credință și de tradiții cu frații rămași în Biserica Ortodoxă. Ei au dorit întotdeauna înlăturarea dezbinării și refacerea unității bisericești. De aceea, cînd poporul a devenit stăpîn în țara sa și liber să-și înfăptuiască năzuințele, clerul și credincioșii greco-catolici — răspunzînd chemării Bisericii Ortodoxe Române și împlinind un vis al strămoșilor lor — s-au întors sub ocrotirea Bisericii strămoșești» (p. 289).

Dintre marii intelectuali, cunoscători ai întunecatelor și nefirești lor tainițe ale istoriei noastre din ultimele veacuri, sînt amintiți Pr. prof. dr. Ștefan Pop, devenit profesor la Academia teologică din Caransebeș și Pr. dr. Ioan Pașca, odinioară profesor și duhovnic la Academia teologică din Gherla.

Cît privește teroarea dezlănțuită împotriva Bisericii Românești, cu oribile acte de barbarie față de slujitorii ei, din timpul teroarei horthyste (1940—1944), numeroase portrete și scene ilustrate întregesc analiza și aprofundările textului.

După cum se poate vedea, autorul evocă trecutul de suferință și de luptă al poporului român din Transilvania nu numai cu competență și cu erudiție ci și cu o notă de participare sufletească și cu mîhnire. Aceasta, pentru că istoria lui ar fi meritat un destin deosebit de unitate și de netulburată propășire, etnică și bisericească. Astfel de doleanțe trebuie să devină și să rămînă asigurate măcar în ceasul de față, cînd popoarele își întemeiază existența lor istorică pe sentimente de prietenie și colaborare, pe tradiție, pe adevăr și pe dreptate.

Și în această lucrare, P. C. Arhid. prof. dr. Constantin Voicu dovedește claritatea de idei cunoscută, cu un stil limpede, logic și elevat. Bibliografia consemnată se arată îmbogățită prin minuțioase cercetări de arhive eparhiale și parohiale și totodată prin referințe din istoriografia maghiară mai veche și imparțială. Totuși, nici în acest caz, credem că cercetătorul român nu se poate dispensa de concluziile de valoare certă, ca studiile Prof. Teodor M. Popescu, ca aportul Arhid. prof. dr. Ioan Floca și ca volumul *Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești*, București, 1987.

Afirmația din carte că «Sfîntul Constantin cel Mare a declarat creștinismul religie de stat» în anul 313 trebuie să fie o scăpare involuntară. După părerea noastră și cele patru puncte deosebitoare de mai înainte, acceptate treptat de Biserica Greco-Catolică, ar fi trebuit explicate pe larg, iar nu doar enumerate. Procedînd astfel, autorul ar fi barat aprecierile ignorante și superficialitatea lectorului cotidian, înclinat adesea să judece cîteva veacuri de dramatice și istorice lupte din trecutul Transilvaniei doar după criteriile nivelului cultural din respectivele epoci și după foloasele de diplomație bisericească din zilele noastre.

Bibliografia fenomenului istoric aici în discuție s-a îmbogățit în mod evident cu această lucrare actuală și temeinică fiind înzestrată cu toate elementele care să satisfacă interesul și plăcerea istoricilor contemporani patrioți.

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

* * * *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989, 285 p. + 2 planșe (arborele genealogic)

Jertfă pe altarul credinței în Hristos, Constantin Basarab Brâncoveanu, care și-a aflat sfîrșitul, împreună cu feciorii și sfetnicul său, în condiții care au tulburat întreaga lume civilizată, este încă viu în memoria noastră. Trecerea anilor nu numai că nu a îngăduit vălului uitării să-și împlinească obișnuitul său rol, ci i-a hărăzit, prin diverse comemorări ocazionale, prin publicații editoriale și prin pomenirea la cuvenitele soroace, perpetuarea memoriei din tată-n fiu. I-a fost și îi sînt dedicate

însemnări, articole și studii și chiar volume de sine stătătoare[1], comemorări religioase[2] etc.

În ultima vreme, în decurs de numai cîteva luni, întreaga suflare românească a întîmpinat cu cinstea cuvenită împlinirea a trei secole de la urcarea sa pe tronul Țării Românești (28 oct. 1988) și a 275 de ani de la martiriul său (15 august 1989).

Între aparițiile editoriale de ultimă oră privind aceste evenimente aniversare se înscrie și volumul omagial *Constantin Brâncoveanu*, apărut în Editura Academiei Române. Avîndu-i ca redactori coordonatori pe doi dintre istoricii noștri de frunte — i-am numit pe Paul Cernovodeanu și Florin Constantiniu —, lucrarea este de fapt o culegere de studii pe teme variate, legate firește de domnia Brâncoveanului, personalitate de prim rang pentru cultura și ortodoxia românească și nu numai. Precedate de un *Cuvînt înainte*, semnat de Ștefan Ștefănescu, rectorul Institutului de istorie Nicolae Iorga, acestea sînt: *Constantin Brâncoveanu în viziunea istoriografiei române și străine* (Andrei Busuioceanu), p. 9—23; *Aspecte economice din Țara Românească în epoca brâncovenească* (Constantin Bălan), p. 24—45; *Politica agrară a lui Constantin Brâncoveanu* (Florin Constantiniu), p. 46—58; *Domnia lui Constantin Brâncoveanu și românii din Transilvania — realitate istorică și reflectare în istoriografia românească transilvăneană din secolul XVIII* (Ioan Aurel Pop), p. 59—73; *Domeniul lui Constantin Brâncoveanu* (Iolanda Țighiliu), p. 74—94; *Elemente noi în oastea lui Constantin Brâncoveanu* (Constantin Rezachevici), p. 95—112; *Cronologia campaniei din 1690* (Paul Binder), p. 113—123; *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu. Vedere de ansamblu* (Paul Cernovodeanu), p. 123—139; *Un episod al relațiilor româno-engleze; Corespondența dintre Constantin Brâncoveanu și lordul Paget* (Andrei Pippidi), p. 140—155; *Modelul cultural brâncovenesc* (Alexandru Duțu), p. 156—169; *Opera lui Constantin Brâncoveanu în Orientul Apropiat* (Virgil Cândea), p. 170—179; *«Dunga cea mare a rodului și neamului său». Note istorice în arta brâncovenească* (Răzvan Theodorescu), p. 180—201; *Constantin Brâncoveanu și cronistica epocii sale* (Aurora Ilieș), p. 202—218; *Aspecte ale vieții spirituale în epoca lui Constantin Vodă Brâncoveanu prin prisma relațiilor cu Cantacuzinii* (Radu Ștefan Ciobanu), p. 219—232; *Arta brâncovenească: semnele timpului și structurile spațiului* (Daniel Barbu), p. 233—261; *Spațiu și istorie românească în optica vechilor însemnări pe cărți din epoca brâncovenească* (Marieta Chiper), p. 262—274; *Urmașii lui Constantin Brâncoveanu și locul lor în societatea românească. Genealogie și istorie* (Dan Berindei), p. 275—285).

Departe de a fi eterogenă, cum am fi tentați să credem la prima vedere — dată fiind și diversitatea temelor și a autorilor —, lucrarea se impune tocmai prin esența unitară, ea redescoperindu-ne personalitatea atît de complexă a voievodului. În volum sînt prezentate structurile social-economice ale statului condus de Brâncoveanu, care i-au oferit domnitorului mijloacele materiale necesare programului cultural pe care l-a întreprins. Activitatea culturală și artistică desfășurată sub patronajul său a impus în istoria națională o epocă și a cuprins întreg spațiul românesc.

Voievodul martir a fost conștient și convins de ideea unității românești, pe care a susținut-o și promovat-o nu numai prin importantele măsuri economice și politice, ci mai ales spirituale. Față de ortodoxia românească Vodă Brâncoveanu s-a dovedit a fi un hotărît susținător, cum n-au fost prea mulți în trecutul nostru. Intuind pericolul pe care îl prezenta pentru unitatea și existența poporului român sfîșierea Ortodoxiei în Transilvania *binecredinciosul Voievod a făcut tot* ceea ce a socotit că ar putea împiedica înfăptuirea unui astfel de act. În postura de apărător al Ortodoxiei

---

1. Ne referim doar la publicațiile patronate de Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist aceasta a prevăzut în planul său editorial pe anul 1988 două lucrări: *Constantin Brâncoveanu. Martir al neamului românesc și al credinței străbune*, și *Ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu*. La acestea se adaugă alte zeci de pagini deja apărute în revistele noastre centrale și mitropolitane, precum și în alte publicații religioase.

2. Ultima a avut loc în biserica Sf. Gheorghe-Nou din București, ctitoria sa, restaurată de curînd după planurile originale, și a fost prilejuită de împlinirea a 300 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării Românești. Ea a fost onorată de prezența a numeroși credincioși și înalți ierarhi, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist — care a rostit și o vibrantă cuvîntare ocazională. Să se vadă: «Biserica Ortodoxă Română», CVI (1988), nr. 9—10, p. 45—51 și 57—58.

românești Constantin Brâncoveanu a luat sub protecția sa morală și materială rezistența antiuniatistă a românilor drept-credincioși din Transilvania trimițîndu-le, în anul 1699, o tiparniță spre a imprima cărți în duh ortodox, apoi scrisori de încurajare și ajutoare bănești și mai cu seamă sprijinind protestele împotriva uniației, ridicate de brașoveni, sibieni, făgărășeni ș.a. Legat de ținuturile din nordul Carpaților prin bunurile funciare pe care le poseda, precum și prin ctitoriile ridicate în aceste părți Vodă Brâncoveanu i-a încurajat pe toți aceștia să rămînă statornici în credința străbună și să nu dea curs ademenirilor celor care căutau să-i atragă la unirea religioasă cu Roma. De pildă, la 5 iulie 1701, răspunzînd unei înștiințări a scheienilor despre apostazia lui Atanasie Anghel, Brâncoveanu le arată că de la Curtea vieneză «avem știre că dumnealui episcopul nu are voie împărătească să facă silă oamenilor», pentru a-i determina să treacă la uniație. Intervențiile sale la Viena s-au soldat cu emiterea la 12 decembrie 1701, de către împăratul Leopold I, a unei diplome — care este un adevărat edict de toleranță religioasă, textul ei prevăzînd printre altele, interdicția ca românii ortodocși din Transilvania să fie trecuți cu forța la uniatism.

Baron al Imperiului Austriac, Cavaler al ordinului Sf. Andrei, cu care l-a decorat țarul Petru cel Mare, încununat cu numeroase alte titluri, ordine și distincții Constantin Brâncoveanu nu a uitat nici o clipă cine este și pe cine reprezintă. Nelăsîndu-se ispitit de aceste măriri lumești el s-a afirmat constant și stăruitor ca un gospodar al țării sale și al neamului său, îndatorat să-i apere hotarele, ființa etnică, datinile și credința strămoșească — chiar cu prețul jertfei supreme. De acest adevăr ne încredințează răspunsul pe care-l dă sultanului la propunerea acestuia de a trece la legea turcească: «Împărate! Averea mea, cîtă a fost, tu ai luat-o. Iar de legea mea creștinească nu mă las. În ea m-am născut și am trăit, în ea vreau să mor. Pămîntul țării mele l-am umplut de biserici creștinești și acum, la bătrînețe, să mă închin în geamiile voastre turcești?! Nu, Împărate! Moșia mi-am apărat, credința mi-am păzit; în credința mea vreau să închid ochii, eu și feciorii mei. Dumnezeu să plătească fiecăruia după faptele lui!». Prin această atitudine Vodă Brâncoveanu se înscrie la loc de frunte în galeria marilor noștri conducători care s-au jertfit pe altarul patriei, al neamului și al credinței străbune.

Lecturînd paginile acestei cărți imaginea Brâncoveanului ne apare tot mai clar conturată. Întreaga-i viață și activitate desfășurată în slujba românismului — prezentate în această lucrare omagială nu numai cu lux de amănunte și de informație ci și cu suflet românesc —, reprezintă și pentru noi cei de astăzi un motiv de mîndrie națională. Scriind acestea ne întrebăm: Ce a însemnat pentru țara, biserica și cultura românească Constantin Brâncoveanu? Socotim că răspunsul se cuprinde în afirmația savantului Nicolae Iorga, care scria în acest sens: «Constantin Brâncoveanu a știut, în curs de un sfert de veac, să servească pe turci de nevoie, fără să părăsească nici un drept al țării sale; a știut să înlăture stăpînirea necondiționată a creștinilor austrieci, poloni și ruși asupra pămîntului românesc; a știut să lege de muntenii săi, prin legături culturale și politice Moldova; a știut, chiar după ce legăturile politice cu Ardealul au fost rupte, să păstreze încă pe acelea ale culturii cu acest pămînt românesc (...) în același timp, prin acea largă operă de cultură răsăriteană, de cultură în toate limbile Răsăritului (...), prin găzduirea fruntașilor bisericești ai Orientului: patriarhi, mitropoliți, dascăli; prin operele lui de ctitorie la toate «locurile sfinte», el a știut, față de regiunile siriene, arabe și caucaziene, supuse sau vasale turcilor, ca și față de grecitatea europeană, să înlocuiască pe împărații bizantini de odinioară, ca un urmaș legitim al cărora era privit. Domn autonom în Țara lui, înconjurat de prestigiul superior al Cezarilor constantinopolitani ai lui Constantin cel Mare, în întreaga lume a Orientului, aceasta a fost situația lui Constantin Vodă Brâncoveanu[3].

Încheind, ne exprimăm bucuria pentru apariția acestei noi lucrări închinate Brâncoveanului și regretul că nobila realizare a prestigioasei Edituri a Academiei Române nu are și un rezumat tradus într-o limbă accesibilă și cititorilor de peste hotare.

Pr. asist. ALEXANDRU M. IONIȚĂ

---

3. Nicolae Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914, p. 51—52.

LES RÉSUMÉS DES PRINCIPAUX ARTICLES

Diacre P. I. David, maître de conférence, Mihai Eminescu et la Terre promise. L'auteur souligne le fait que notre grand poète national est né et a grandi dans un milieu religieux, sa mère étant très attachée à la foi des ancęstre et aux traditions orthodoxes. Plusieurs membres de sa famille du côté maternel s'étaient dédiés à la vie monacale. C'est ainsi que ce palier de la vie du poète a justifié l'intérêt que Mihai Eminescu portait au contenu des Saintes Écritures. Par la suite, l'auteur de l'article signale quelques thèmes bibliques dont le poète s'est interessé portant sur les oeuvres des personnages de la Sainte Trinité dans l'histoire de la rédemption du peuple roumain, sur divers personnages bibliques etc. Les faits mis en évidence démontrent que Mihai Eminescu connaissait partaitement le contenu des Saintes Écritures et que son activité poétique a fortement été inspirée par la Bible.

Prêtre Ion Ionescu, Le Code juridique de Govora. A l'occasion du 350-e anniversaire de l'impression de cet ouvrage, l'auteur commence par une riche présentation de la configuration culturelle de l'époque de Matei Basarab, tout en reliéfant le contexte culturel qui enveloppa la parution du Code juridique de Govora. Il souligne la contribution du métropolite Teofil de Valachie à la promotion de la culture de l'époque, ainsi que le rôle du monastère de Bistrița-Vîlcea et des moines de ce lieu à la réalisation du Code juridique de Govora et le rôle du traducteur de cet ouvrage à partir du slavon. L'auteur mentionne ainsi l'importance du Code de Govora à la victoire de la langue roumaine dans la vie ecclésiastique et d'état en Valachie. L'auteur passe également en revue quelques textes portant sur divers problèmes traités par le Code.

Prêtre assist. Nicolae Dura, L'importance de la prédication de la parole de Dieu pour la rédemption des fidèles. L'auteur souligne que prêcher le message de la rédemption que nous a apporté Jésus Christ constitue une mission permanente et soutenue de l'Église. La foi en Dieu se développe comme effet de l'enseignement religieux et la foi aide la parole Divine à se concrétiser en oeuvres. La prédication de la parole de Dieu est étroitement liée au sacerdoce sacramentel. Dans le processus de rédemption, le prêtre-prédicateur travaille simultanément avec Dieu (cf. I Cor., 3, 9).

L'importance et la nécessité de la prédication à l'égard de l'oeuvre de rédemption du fidèle résulte du besoin de connaître Dieu, de croire en Lui et dans les soins qu'Il nous octroie, ainsi que dans la nécessité de parachever — au moyen de bonnes oeuvres et d'une vie vertueuse — le message divin. Au moyen de la prédication, la connaissance de Dieu *s'accroît, la foi s'affermit et l'amour chrétien* augmente.

Archidiacre prof. Alexie Buzera, Chanter en commun, moyen de soutien et de défense de la foi orthodoxe. Le chant en commun, nous dit l'auteur, a été utilisé par l'Église chrétienne, à partir même de ses débuts. Au cours de l'activité missionnaire de l'Église de toujours, le chant en commun a été pratiqué comme moyen d'expression, d'affermissement et de défense de la vraie foi, même si, quelquefois et en divers endroits, cette manière de chanter n'a pas été usitée avec la même constance. L'auteur continue par témoigner de la situation qui existe dans l'Église Orthodoxe Roumaine, des efforts entrepris pour la généralisation du chant omophone, des livres et des matériaux imprimés à cet effet etc. L'auteur plaide pour la continuation de l'oeuvre d'uniformisation et de transcription des chants religieux, en offrant au clergé et aux fidèles les matériaux respectifs, leur assurant de la sorte le soutient et la défense de la foi orthodoxe ancestrale.

Prêtre prof. Vasile Mihoc, Antim Ivireanul et sa contribution au parachèvement de la forme roumaine des textes bibliques. Cette étude a été présentée au Symposium international sur les problèmes linguistiques de la traduction du texte de la Bible (juin 1989, Tbilisi, Georgie, U.R.S.S.). Le métropolite Antim Ivireanul est resté dans l'histoire de l'Église Orthodoxe Roumaine à la suite de ses oeuvres d'une extrême importance. En premier lieu, on remarque son assiduité d'améliorer, de rendre définitive, dans certains cas, de diffuser et de généraliser, au moyen de textes imprimés, la forme roumaine des textes bibliques. En partant de la ferme conviction que le peuple doit prier et lire l'Écriture Sainte dans sa langue maternelle, Antim Ivireanul contribua d'une manière décisive au triomphe total de la langue roumaine dans l'Église. Pour soutenir les affirmations ci-dessus, l'étude présente de nombreuses exemplifications à partir de l'oeuvre du grand métropolite.

Diacre dr. Nicu Moldoveanu, maître de conférences, Macarie, hiéromoine (1770—1836), traducteur, compositeur, copiste, typographe. L'auteur souligne le rôle dominant détenu par le moine roumain Macarie dans l'oeuvre de romanisation du chant liturgique byzantin, suivant la réforme de ce dernier, au début du XIX-e siècle. L'auteur présente les mérites incontestables du hiéromoine Macarie en ce qui concerne la transcription de la musique liturgique en roumain. On cite également les ouvrages que l'hiéromoine Macarie a écrits et imprimés à Vienne et dans le pays, en les diffusant, par la suite, dans les provinces roumaines. On démontre également que, à part les livres imprimés, une multitude de manuscrits de musique liturgique de XIX-e siècle qui se sont conservés ont été copiés par l'hiéromoine Macarie lui-même ou par d'autres copistes. Ces manuscrits contiennent des chants traduits, aranjés ou composés par Macarie lui-même. L'auteur présente les manuscrits se trouvant à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine.

Archidiacre prof. dr. Ioan Floca, Les Roumains face aux lois d'état transylvaines jusqu'en 1918. On présente les principaux actes législatifs, notamment les lois d'état au moyen desquelles a été établie la situation juridique du peuple roumain et de l'Église Orthodoxe Roumaine de Transylvanie par les forces féodales étrangères qui ont exercité leur domination sur cette province roumaine jusqu'en 1918. On démontre que ces autorités, non seulement n'ont pas reconnu les plus élémentaires droits et libertés du peuple roumain, mais ont tenté, au moyen des méthodes diverses, d'exterminer par force ou d'assimiler et dénationaliser le peuple roumain. Les preuves qui attestent les phénomènes cités sont les lois de droit, le prosélytisme religieux — dont la principale conséquence a été l'union avec Rome en 1700 — puis les mesures de dénationalisation d'un grand nombre de Roumains unis avec Rome à la suite des actions de l'Évêché gréco-catholique hongrois de Hajdudorog.

Prof. dr. Emilian Popescu, L'hiérarchie ecclésiastique sur le territoire de la Roumanie. Son développement et sa structure jusqu'au XVII-e siècle. Au fur et à mesure qu'avançait la propagation du christianisme sur le territoire de la Roumanie, l'hiérarchie ecclésiastique s'est organisée rélativement tôt, la plus ancienne preuve en ce sens datant de la fin du III-e siècle et portant sur la cité de Tomis. L'apparition et le développement de l'institution épiscopale sur le territoire de la Roumanie ont été étroitement liés à la situation politique de ces territoires, notamment à leur appartenance ou non-appartenance à l'Empire Romain. Ainsi, en Dobroudja, le christianisme a pénétré et s'est organisé dès le début, en arrivant, vers la fin du IV-e siècle, au rang d'archevêché autocéphale, puis à celui d'Église métropolitaine au VI-e siècle.

Dans les territoires nord-danubiens, qui ont fortement subi à travers les siècles les invasions dès peuples en migration, la vie chrétienne s'est organisée difficilement, tout en connaissant une situation fleurissante au IV-e siècle, puis une revigoration dans la première moitié du VI-e siècle.

Diacre Emanoil Băbuș, candidat au doctorat, Éléments byzantins dans l'art ecclésiastique de Valachie au XVI-e siècle. Après la chute de Constantinople sous les Turcs, l'art byzantin a connu une période remarquable d'épanouissement dans les Principautés Roumaines. Au XVI-e siècle, en Valachie, ont été réalisées, dans le domaine de l'art ecclésiastique, les plus représentatives oeuvres d'architecture, peinture, sculpture et broderie. Ainsi, L'église du monastère de Curtea de Argeș et l'église du monastère Dealu ont été prises comme modèle pour les types de construction ultérieurs. Y sont présentés des monuments représentatifs de l'époque, ainsi que les personnes qui ont contribué à la réalisation des plus importantes oeuvres de cette époque.

Sfîntul Sinod al Bi
12 februarie 1990, a a
sitar din Cluj-Napoca
care își vor deschide cursurile începînd cu anul universitar 1990—1991.

În acest scop, publică pentru ocupare prin concurs următoarele posturi didactice vacante la fiecare din cele două Institute teologice universitare :

1. **Un post de profesor pentru Catedra de Studiul Vechiului Testament (Introducere, Arheologie biblică, Exegeză) și Limba ebraică ;**
2. **Un post de profesor pentru Catedra de Studiul Noului Testament (Introducere, Ermineutică biblică, Exegeză) ;**
3. **Un post de profesor pentru Istoria bisericească universală ;**
4. **Un post de profesor pentru Patrologia și Literatura creștină postpatristică ;**
5. **Un post de profesor pentru Bizantinologie ;**
6. **Un post de profesor pentru Istoria Bisericii Române (cu noțiuni de paleografie și limba slavă bisericească) ;**
7. **Un post de profesor pentru Teologia dogmatică și Simbolică ;**
8. **Un post de profesor pentru Morala creștină ;**
9. **Un post de profesor pentru Ecumenism și Misiune creștină ;**
10. **Un post de profesor pentru Omiletică și Catehetică cu noțiuni de Pedagogie ;**
11. **Un post de profesor pentru Liturgică, Artă creștină și Pastorală ;**
12. **Un post de profesor pentru Drept bisericesc cu noțiuni de administrație, contabilitate parohială ;**
13. **Un post de conferențiar pentru Conferința de Îndrumări misionare ;**
14. **Un post de conferențiar la Conferința de Teologie fundamentală și Istoria religiilor ;**

15. Un post de conferenţiar la Conferinţa de Muzică bisericească şi ritual;
16. Un post de lector pentru Lectoratul de limbi clasice — greaca şi latina;
17. Un post de lector pentru Lectoratul de limbi moderne — rusă şi franceză;
18. Un post de lector pentru Lectoratul de limbi moderne — germană şi engleză;
19. Un post de asistent la Secţia biblică;
20. Un post de asistent la Secţia istorică;
21. Un post de asistent la Secţia sistematică;
22. Un post de asistent la Secţia practică;
23. Un post de spiritual I — cu rang de conferenţiar;
24. Un post de spiritual II cu rang de asistent.

*

Condiţiile de prezentare la concurs cerute candidaţilor sînt cele prevăzute de art. 115 din Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română.

Dosarele pentru concurs se vor depune la Serviciul de învăţămînt al Cancelariei Sf. Sinod (str. Antim nr. 29, sect. 5, Bucureşti, cod. 70666) şi vor cuprinde:

Termenul de candidare şi depunere a dosarelor este de 20 aprilie-20 mai 1990.

CANCELARIA SFÎNTULUI SINOD

Pag.

DIN TRECUTUL BISERICII ŞI AL PATRIEI NOASTRE

Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Antim Ivireanul şi contribuţia sa la desăvîrşirea formei româneşti a textelor biblice* 108

Diac. Conf. dr. Nicu Moldoveanu, *Macarie Ieromonahul (1770—1836), traducător, compozitor, copist-tipograf* 116

DOCUMENTARE

Arhid. Prof. dr. Ioan Floca, *Românii în legile de stat transilvane pînă la 1918* 137

Prof. dr. Emilian Popescu, *Ierarhia eclesiastică pe teritoriul României. Creşterea şi structura ei pînă în secolul al VII-lea* 149

Pr. dr. Ioan N. Dură, *Contribuţii cu privire la numărul monahilor români de la Sfîntul Munte Athos în primele două decenii ale secolului al XX-lea* 164

Diac. doctorand Emanoil Băbuş, *Elemente bizantine în arta bisericească din Ţara Românească, în secolul al XVI-lea* 166

RECENZII

Arhid. Prof. dr. Constantin Voicu, *Biserica strămoşească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi naţională a poporului român* (de Pr. Gh. I. Drăgulin) 180

*** *Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989, 285 p. (de Pr. asist. Al. Ioniţă) 182

Rezumatele principalelor studii şi articole *(în limba franceză)* 185

CÎNTĂRI PSALTICE

Cîntări la «Duminica Ortodoxiei»: *Strălucit-au harul adevărului; Cei ce am trecut din necredinţă la dreapta credinţă; Prea curatului Tău chip ne închinăm; Cuvîntul Tatălui cel necuprins; Moisi în vremea Postului* (Selecţionare şi transcriere în notaţie liniară de Sebastian Barbu Bucur)

ANUNŢURI

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 3—4 MARTIE—APRILIE 1990

CUPRINS

Pag.

Comunicat 3

Bucurie şi împăcare pentru toţi creştinii, de † Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal 4

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Pastorala Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la Duminica Ortodoxiei din anul Domnului 1990 6

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *cu prilejul Sfintelor Paşti — 1990* 9

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *adresată întîistătătorilor Bisericilor creştine cu prilejul Sfintelor Paşti 1990* 13

VIAŢA BISERICEASCĂ

Scrisori şi telegrame adresate Prea Fericitului Părinte Teoctist, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* 14

Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Comunicat . . . 16

Lucrările Consiliului Naţional Bisericesc Provizoriu 20

Hirotonirea noului episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului: P. S. Dr. Serafim Făgărăşanul 22

Hirotonirea noului vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei: P. S. Dr. Daniel Lugojanul (Arhid. dr. Silviu Anuichi) 26

Cronică 29

ATITUDINI

Pr. Dumitru Soare, *Primăvara Învierii noastre* 31

Dr. Silviu Dragomir, *Primejdia Episcopiei greco-catolice maghiare* . . 34

Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Porunca istoriei pentru creştinismul românesc de astăzi* 37

Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *O urmă a trecutului întunecat: teama de religie* 39

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

† Dr. Vasile Tîrgovişteanul, *Înălţarea Domnului şi pomenirea eroilor neamului* 42

Protos. prof. Ioasaf Ganea, *Pe drumul Emausului* 44

Monahia Paisia-Despina Bazavan, *Inima-n secetă, inima-n rodire* . . 49

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 3—4, MARTIE—APRILIE, 1990
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. SERAFIM FĂGĂRĂȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. DANIEL LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Redactor : *Pr. DUMITRU DIMA.*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cîntăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

COMUNICAT

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luînd în examinare numeroasele memorii și cereri ale preoților, mînăstirilor și credincioșilor din cuprinsul Patriarhiei Române, prin care se exprimă dorința ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist să revină în scaunul patriarhal și analizînd și alte opinii exprimate, în ședința din 4 aprilie 1990, a hotărît, în unanimitate, să-l recheme pentru a prelua președinția Sfîntului Sinod și celelalte atribuții legate de slujirea de Patriarh al României.

Hotărîrea se întemeiază și pe faptul că Sfîntul Sinod, în unanimitate, în ședința din 18 ianuarie 1990, pe temeiuri canonice, nu a acceptat retragerea Prea Fericitului Patriarh, ci doar a respectat dorința sa bazată pe motive de sănătate.

La aceasta se adaugă faptul că întrucît și-a refăcut sănătatea, Prea Fericitul Patriarh și-a dat acordul de a reveni să-și îndeplinească îndatoririle de arhipăstor, care, potrivit canoanelor și legiuirilor Bisericii Ortodoxe universale, nu trebuie să părăsească turma duhovnicească.

Revenirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la slujirea sa de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române este conformă cu rînduiala Bisericilor Ortodoxe Autocefale surori din lume.

Nu se poate omite nici faptul că unele dintre acestea și-au pus întrebări asupra canonicității și legalității bisericești a retragerii sale, continuînd să-l pomenească la slujbe ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Sfîntul Sinod este încredințat că această hotărîre va contribui la întărirea unității Bisericii strămoșești și la consolidarea activității de slujire pastorală și misionară, atît de necesară astăzi.

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

BUCURIE ŞI ÎMPĂCARE PENTRU TOŢI CREŞTINII

«Ziua Învierii şi să ne luminăm... Paştile cele sfinte astăzi nouă ne-a arătat. Paştile cele nouă şi sfinte. Paştile cele de taină. Paştile cele prea sfinţite. Paştile cele fără prihană. Paştile credincioşilor. Paştile care au deschis nouă uşile raiului. Paştile cele ce sfinţesc pe toţi credincioşii». «Cu bucurie unul pe altul să ne îmbrăţişăm»... «O Paştile răscumpărare pentru toţi credincioşii!»... «O Paştile izbăvire de întristare»... «Că astăzi din mormînt ca dintr-o cămară strălucind Hristos»...

Prin aceste stihuri, care transmit bucurie negrăită, Biserica Ortodoxă prăznuieşte şi laudă învierea Mîntuitorului.

Cuvîntul Paşti acţionează hotărîtor asupra imnografilor, care uită pentru un moment frumuseţea aspră şi plină de căinţă ce caracterizează în general inspiraţiile lor.

Biserica se îmbracă în veşmînt alb strălucitor, ca şi cum culoarea albă s-ar răsfrînge de la ea şi de la strălucirea îngerului, care a răsturnat piatra mormîntului. Adîncurile întunecate şi turlele umbrite ale bisericilor se luminează de lumina zilei celei neînserate. Florile cele bine mirositoare, care s-au adunat de prin grădini, împodobesc cu frumuseţea şi prospeţimea lor Sfîntul Epitaf. În atmosfera umbrită de fumul tămîiei, ele răspîndesc harul iertării pentru toţi. Biserica, în această zi, trimite urarea ei de înviere într-un glas de tresăltare şi îngăduinţa curată care-i cuprinde pe toţi.

La marele ospăţ al învierii, Biserica îi cheamă pe toţi cei ce sînt de faţă şi care nu sînt, care au postit şi care n-au postit, cei care poartă haină de nuntă şi care nu o poartă.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, Sfîntul Ioan Gură de Aur îndeamnă: «De este cineva credincios şi iubitor de Dumnezeu, să se bucure de acest praznic frumos şi luminat...». De a ajuns cineva abia în ceasul al unsprezecelea, să nu se teamă din pricina întîrzierii, că, darnic fiind Stăpînul, primeşte pe cel din urmă ca şi pe cel dintîi... şi pe cel din urmă miluieşte şi pe cel dintîi mîngîie şi aceluia plăteşte şi acestuia dăruieşte şi faptele le plăteşte şi gîndul îl ţine seamă şi voinţa o laudă. Pentru aceasta intraţi toţi întru bucuria Domnului nostru».

O, desfătare de trei ori sfîntă şi negrăită!

După suferinţele Golgotei poporului român anul acesta sărbătorim învierea Domnului, mai mult ca niciodată, cu sentimente de negrăită bucurie, care ne pătrund în adîncuri inimile.

Primăvara sărbătoreşte împreună cu noi. Firea împreună cu credinţa se bucură. Miresmele florilor ne înalţă în extaz de bucurie. Florile, cu mulţimea culorilor, vestesc slava negrăită a Domnului. Ca odinioară mironosiţele femei, astăzi primăvara vesteşte prin mii de guri: «am văzut pe Domnul».

Să ieșim deci sub bolta plină de stele și să lăudăm pe Domnul. Să ne înveșmîntăm în lumina cea neînserată și să primim darul Fiului lui Dumnezeu Cel ce a biruit moartea. În această zi a înviat Domnul «și celor din morminte viață dăruindu-le». Nouă celor ce sîntem în viață ca și celor ce au adormit în nădejdea învierii, să-L rugăm să ne dăruiască viața vieții.

Hristos a înviat! Să ne adunăm cu toții în jurul Mielului jertfit și să vedem în învierea Lui și învierea celor nevinovați, care s-au jertfit pentru libertatea poporului român.

Cei care ne clădim o viață nouă pe jertfa lor să nu uităm că dragostea fără iertare și împăcare sinceră este ca floarea fără miros.

În această lumină s-a propovăduit învățătura Evangheliei la poporul român, care s-a născut creștin: «Dragostea îndelung rabdă; Dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu gîndește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată» (I Cor. 13, 4—8).

Așa s-a continuat în trăirea creștină pînă în zilele noastre cînd cîntăm la slujba Învierii: «Ziua Învierii! Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem: fraților! și celor ce ne urăsc pe noi, și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le»...

Astfel înțelege și astfel întîmpină poporul român dreptcredincios sărbătoarea Sfintelor Paști. Pe undele tainice ale inimii Sfintele Paști ne amintesc, în felul acesta, învierea neamului și a Patriei străbune.

† VASILE TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop-vicar patriarhal

PASTORALE-SCRISORI IREMICE

PASTORALA

SFÎNTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
LA DUMINICA ORTODOXIEI DIN ANUL DOMNULUI 1990

Iubiţi fii duhovniceşti,

Cu ajutorul Prea Bunului Dumnezeu prăznuim şi anul acesta Duminica Ortodoxiei. Cuvîntul «Ortodoxie», care se traduce prin dreaptă credinţă, înseamnă totodată plinătate a credinţei. Sfînta Biserică Ortodoxă a moştenit şi a păstrat, neclintit şi neştirbit, întreg tezaurul credinţei împărtăşite nouă de la Dumnezeu, Părintele Luminilor, prin Fiul Său Domnul nostru Iisus Hristos, în Duhul Sfînt.

Această dreaptă şi deplină credinţă au mărturisit-o şi Sfinţii Părinţi la Sinodul VII Ecumenic, ţinut la Niceea în anul 787, cînd au statornicit, mai ales, adevărul despre cinstirea sfintelor icoane. Aşa precum ne este cunoscut, mare tulburare a întîmpinat Biserica din pricina potrivnicilor dreptei credinţe, necinstitori ai Sfintelor icoane. Sfinţii Părinţi ai Sinodului au statornicit atunci că zugrăvirea şi cinstirea sfintelor icoane este în desăvîrşită «armonie cu istoria propovăduirii Evangheliei dovedind credinţa în adevărata Întrupare a lui Dumnezeu-Cuvîntul», Mîntuitorul nostru.

Pentru că, într-adevăr, prin Întruparea şi Naşterea Sa din Prea Sfînta Fecioară Maria, Dumnezeu a deschis cerul, a coborît la noi, Şi-a descoperit faţa Sa vederii, înţelegerii şi mărturisirii noastre. Mîntuitorul îl încredinţează astfel pe Sfîntul Apostol Natanael şi prin el pe noi toţi, aşa cum am ascultat azi în Sfînta Evanghelie : «Adevăr zic vouă, de acum veţi vedea cerul deschizîndu-se şi pe îngerii lui Dumnezeu, suindu-se şi coborîndu-se peste Fiul Omului» (Ioan 1, 51).

Cît de minunat oglindeşte şi vesteşte Biserica cerul deschis tocmai prin sfintele icoane. Aşa precum prin Întruparea din Sfînta Fecioară, Fiul lui Dumnezeu a luat chip şi înfăţişare omenească, şi noi, împreună cu Apostolii, «am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr» (Ioan 1, 14), asemenea, în Duhul Sfînt se sfinţeşte toată firea. Totul se sfinţeşte prin Cuvîn-

tul lui Dumnezeu şi prin rugăciune (I Tim. 4, 5). Aşa şi din graiul culorilor pe pînză sau pe lemn, pe pereţii sfintelor biserici, sau pe sticlă, prin împreună-lucrarea darului Duhului Sfînt, iau chip văzut pentru ochii noştri, în icoane, Prea Sfintele Persoane ale Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt, al Prea Curatei Maici Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioara Maria ; ale Sfintelor Cereşti şi Netrupeşti Puteri şi ale tuturor Sfinţilor purtători de Dumnezeu. Şi astfel, împreună cu Sfînta şi de viaţă făcătoarea Cruce, Sfintele Icoane, Sfintele Locaşuri, catapeteasma, sfintele vase, veşmintele, cu adevărat ne fac să ne simţim aici în casa lui Dumnezeu şi să zicem din tot sufletul nostru, rugîndu-ne aşa cum ne-a învăţat Domnul : «precum în cer aşa şi pre pămînt».

Îl simţim pe Mîntuitorul Hristos în Duhul Sfînt, printr-o întreită prezenţă : Îl simţim viu, prezent, grăindu-ne prin Cuvîntul Evangheliei Sale ; Îl simţim împărtăşindu-ne viaţă din viaţa Lui, prin Trupul şi Sîngele Său în Dumnezeiasca Euharistie ; Îl simţim tot atît de viu privindu-L în icoană. Sufletul este îndemnat să se înalţe la Persoanele dumnezeieşti şi la persoanele îndumnezeite ale îngerilor şi sfinţilor. Şi ştim, după învăţătura Bisericii, că cinstirea dată Icoanei, se înalţă la persoana care este înfăţişată. Cuvîntul dumnezeiesc, Sfintele Taine, împreună cu Cinstitele Icoane alcătuiesc tezaurul mîntuitor al credinţei noastre.

Iubiţi fii dreptmăritori creştini !

Cît de înţelept au rînduit Sfinţii Părinţi de la Sinodul din anul 843, cînd la 11 martie au instituit această Duminică a Ortodoxiei, sărbătoare în care prăznuim noi ortodocşii dreapta credinţă în plinătatea ei. Mare dar şi bucurie dumnezeiască este, să simţim că trăieşti în întregime adevărul credinţei. Încă şi mai mare dar e să lucrezi credinţa ; precum spune Sf. Apostol Pavel : «să ţii adevărul în iubire» (Ef. 4, 15). Sau după cum stăruitor ne învaţă Sfîntul Apostol Petru cînd zice : «Puneţi din partea voastră toată sîrguinţa şi adăugaţi la credinţa voastră fapta bună, iar la fapta bună, cunoştinţa ; la cunoştinţă, înfrînarea ; la înfrînare, răbdarea ; la răbdare, evlavia ; la evlavie, iubirea frăţească ; iar la iubirea frăţească, dragostea» (II Petru 1, 5—7).

Astfel, spre desăvîrşire înaintează credinţa cînd e împlinită prin iubire în fapte bune. Se bucură atunci Dumnezeu Însuşi, asemănîndu-ne cu El în dragoste şi milostivire. «Mărturia faptelor, spune Sfîntul Vasile cel Mare, este lauda Sfinţilor». Iar Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că «după harul lui Dumnezeu, nu trebuie să ne punem încredere mai mare decît în faptele cele bune». Cu adevărat, fapta bună este dovada şi măsura vieţii noastre creştine. De aceea, se cuvine ca, îndeosebi în acest timp de pregătire pentru întîmpinarea Marelui Praznic al Învierii Domnului să vădim inimile noastre drept «bun ogor plăcut Domnului, păzit prin rugăciune, lucrat prin post şi semănat cu milostenie», precum învaţă Sfîntul Grigorie al Nisei.

Îndemnaţi fiind în acest cuget sfînt, adresăm şi în acest an al Domnului, chemarea să oferim cu toţii darul nostru pentru colecta «Fondului Central Misionar», înfiinţat pentru ajutorarea parohiilor mici şi cu posibilităţi materiale reduse, pentru susţinerea lucrării misionare a Bisericii.

Dorim ca toţi fiii Bisericii noastre să se facă părtaşi la această lucrare pe care să o împlinim cu bucurie şi cu dărnicie, însufleţiţi de Cuvîntul Domnului: «Mai fericit este a da, decît a lua» (Fapte 20, 35). Să ne împărtăşim din această fericire dumnezeiască.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestei slujiri misionare, apelul nostru se îndreaptă către devotaţii slujitori ai altarelor, vrednicii epitropi, distinşii membri ai Consiliilor şi Comitetelor parohiale, şi către toţi bunii creştini ortodocşi. Şi de folos este să vă dăm mărturie ca, an de an, pînă acum, îndemnul nostru a găsit înţelegere şi darul vostru a sporit mereu.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Socotim, în acelaşi timp, că trebuie să vă fie cunoscut că din acest «*Fond Central Misionar*» se susţine cea mai mare parte din slujirea misionară a Bisericii noastre. Astfel, multe parohii cu un număr mic de credincioşi şi, mai ales, sfintele lor locaşuri primesc sprijinul binecuvîntat al acestei colecte a iubirii. Pretutindeni, unde se zidesc noi biserici sau cele vechi se restaurează, iar altele se îmbracă în veşmîntul picturii, în toate acestea Fondul Central Misionar este izvor binefăcător şi mîngîietor, şi tot aşa va fi şi de acum înainte.

Fiind deplin încredinţaţi că şi în anul acesta «veţi prisosi în acest dar» (II Cor. 8, 7), vă binecuvîntăm cu iubire părintească, rugîndu-ne ca «Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Duhului Sfînt să fie cu voi toţi!». Amin.

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

† TEOCTIST

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREŞTILOR
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL
ŞI DREPTCREDINCIOŞILOR CREŞTINI, HAR ŞI PACE
DE LA DUMNEZEU TATĂL, IAR DE LA NOI
PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

Iubiţi fii duhovniceşti,

Ne-a învrednicit Dumnezeu Căruia «*toate îi sînt cu putinţă*» (Matei 19, 26) să ajungem la această «sărbătoare a sărbătorilor», avînd în inimi şi în suflete nu numai nespusa bucurie a Învierii Domnului revărsată asupra noastră cu îmbelşugare, ci şi simţămîntul de nespus al unui nou început al întregului nostru neam şi al fiecăruia dintre noi sub semnul nobil şi generos al neasemuitei fapte de vitejie săvîrşite în întreaga noastră ţară între 16 şi 22 Decembrie 1989. Astăzi putem să zicem cu Apostolul: «*Binecuvîntat fie Dumnezeu şi Tată! Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după mare mila Sa... ne-a născut din nou, spre nădejde vie*» (I Petru 1, 3).

Învierea Domnului, care comemorează neîncetat biruinţa vieţii asupra morţii, vrăjmaşul cel mai mare al fiinţei omeneşti chemată spre «viaţa veşnică prin Iisus Hristos» (Rom. 5, 21), înmulţeşte şi întăreşte în noi darul neasemănat al libertăţii pe care am dobîndit-o cu preţul sîngelui nevinovat dat ţării de tinerii şi copiii noştri dragi în timpul ultimului Crăciun.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Acest prim Paşte pe care-l sărbătorim după atîta timp de amarnică încercare sub zodia triumfului luminii asupra întunericului, al adevărului asupra minciunii, al binelui asupra răului reprezintă, pentru întreaga suflare românească un binecuvîntat prilej pentru schiţarea unor programe duhovniceşti de redresare şi propăşire morală creştină, menită să ducă la resituarea Bisericii noastre strămoşeşti, cea mai venerabilă instituţie istorică naţională în societatea românească, la promovarea şi reafirmarea nepieritoarelor învăţături morale

ale Sfintei Evanghelii în viaţa noastră socială, redescoperirea valorii modelatoare a unor virtuţi creştine ca : dreptatea, iubirea, iertarea, înţelepciunea, îngăduinţa, blîndeţea, milostenia, bunătatea. Într-un cuvînt, trebuie să redăm vieţii noastre sociale firescul ei fundament creştin, pentru ca aberantele şi monstruoasele forme de totalitarism şi dictatură cărora le-a căzut victimă decenii de-a rîndul mult-încercatul şi răbdătorul popor român, să nu mai fie posibile.

Adăpîndu-ne din învăţătura şi propovăduirea Celui ce este «*Calea, Adevărul şi Viaţa*» (Ioan 14, 6), se cuvine să fie depuse toate strădaniile pentru sădirea în inimile şi în conştiinţa tuturor creştinilor, lumina credinţei mîntuitoare şi binefăcătoare care înalţă şi înnobilează pe om.

Astfel trebuie să se organizeze, după cum se şi face, în toate bisericile, mînăstirile şi catedralele ortodoxe, cicluri de expuneri complete asupra învăţăturii creştine dreptmăritoare, asupra vieţii celor mai cinstiţi şi cunoscuţi sfinţi din calendarul ortodox, asupra vieţii sfinţilor români, apărători ai dreptei credinţe şi ai legii strămoşeşti, asupra istoriei Bisericii Ortodoxe Române, arătîndu-se pe bază de fapte şi documente istorice rolul acestei instituţii naţionale în promovarea şi susţinerea celor mai legitime idealuri şi aspiraţii ale poporului român, în formarea limbii şi literaturii naţionale, în sprijinirea luptei neamului nostru pentru democraţie, libertate şi demnitate naţională. Fiecare preot, slujitor al Bisericii noastre este chemat să devină un propovăduitor asiduu şi neînfricat al adevărului creştin, un misionar pătruns de măreţia Evangheliei şi de dragostea lui Dumnezeu pentru lume. Astfel fiecare preot este chemat să se facă ascultător al testamentului Apostolului neamurilor care îndeamnă : «*Propovăduieşte cuvîntul, stăruieşte cu timp şi fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga-răbdare şi învăţătura*» (II Tim. 4, 2), «*căci, făcînd aceasta, şi pe tine te vei mîntui şi pe cei care te ascultă*» (I Tim. 4, 16), «*Lucrarea ta, fă-o deplin*» (II Tim. 4, 5).

Să purtăm, iubiţi părinţi, slujitori ai sfintelor altare, odorul harului şi al învăţăturii, al Sfintei şi dumnezeieştii Euharistii, încredinţat nouă la primirea Sfintei Taine a Hirotoniei, de la altarele bisericilor, la altarele sufletelor credincioşilor noştri, în căminele lor, la cei suferinzi şi neputincioşi, la cei bolnavi, la cei care aşteaptă acest odor al Dumnezeieştii Împărtăşanii ca pe o rouă a dimineţii.

Adevărul credinţei să fie adus cu înmulţită rîvnă înaintea tinerilor, a copiilor, aceşti prieteni iubiţi de Iisus Hristos, a tuturor celor care Îl aşteaptă, în tot timpul şi locul.

Cu siguranţă că propovăduirea noastră va găsi o deplină ascultare din partea poporului nostru dreptmăritor, însetat de lumină şi adevăr, iar Cuvîntul lui Dumnezeu, care «*e viu şi lucrător şi mai ascuţit decît orice sabie cu două tăişuri*» (Evrei 4, 12) va înroua sufletele tuturor în aşa fel încît să continue renaşterea şi reînvierea sufletească a neamului nostru, începută prin acea resurecţie a întregului nostru neam care s-a săvîrşit la mijlocul fericitului decembrie 1989.

La cuvîntul nostru de învăţătură, de vestire a adevărului despre Iisus Hristos, se cuvine să adăugăm fapta credinţei noastre mîntuitoare,

fiindu-ne deplin cunoscut că «*sîntem zidiţi în Hristos Iisus spre fapte bune, pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele*» (Efes. 2, 10). Va trebui să ne îngrijim îndeaproape şi în mod sistematic de cei lipsiţi, de cei bolnavi, de cei aflaţi la limita sărăciei, de cei neputincioşi, de văduvele şi orfanii lipsiţi de ocrotire şi sprijin, fiind necesar ca Biserica şi mai mult să devină o mamă bună a tuturor, o prezenţă vie şi lucrătoare între aceia care îi sînt mădulare căci «*mădularele se cuvine să se îngrijească deopotrivă unele de altele. Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună şi dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună*» (I Cor. 12, 25—26).

Din Sfintele Evanghelii aflăm că multe din adevărurile propovăduite de Domnul nostru Iisus Hristos nu au putut fi înţelese de ucenicii Lui în clipa cînd au fost rostite de El (Luca 18, 34; Ioan 2, 22; 10, 6; 12, 16). Dar, după Înviere Sfinţii Apostoli au înţeles toate tîlcurile ascunse ale învăţăturilor care le fuseseră descoperite mai înainte de Domnul nostru Iisus Hristos (Ioan 2, 22; 12, 16), astfel încît, în mintea lor, nu mai persista nici o nedumerire, nici o întrebare, ci toate le erau clare. Prin Înviere capătă înţeles şi contur întreaga propovăduire şi toate faptele lui Iisus, dar, totodată, se dezvăluie şi propriul nostru destin de fiinţe care primim, prin acest act suprem al atotputerniciei lui Hristos, darul cel mare şi nepreţuit al vieţii veşnice, «*căci precum în Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia*» (I Cor. 15, 22).

Aflîndu-ne şi noi, în această zi de mare praznic întocmai ca Sfinţii Apostoli, în lumina adevărului deplin despre învăţătura evanghelică şi despre propriul nostru destin care se împlineşte în Hristos şi prin Hristos, întregul nostru orizont devine luminos şi transparent pentru că mijlocul ne este «*încins cu adevărul*», iar pieptul ne este apărat de «*platoşa dreptăţii*» (Efes. 6, 14—15), fiind întru toate ocrotiţi de «*pavăza credinţei*» cu care vom putea stinge «*toate săgeţile cele arzătoare ale vicleanului*» (Efes. 6, 16—17). Cu aceste daruri, să ne curăţim simţirile şi să ne îmbogăţim sufletele ca să-L vedem pe Hristos Cel înviat sălăşluindu-Se în cămara inimilor noastre.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Să luăm aminte la cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, care ne cheamă şi ne îndeamnă pe fiecare în parte: «*Înţelege cele ce-ţi grăiesc, căci Domnul îţi va da pricepere în toate*» (II Tim. 2, 7). Să ne deschidem auzul şi inima către adevărul care ni s-a relevat prin Învierea lui Hristos. Să ne îndestulăm cu «*băutura cea nouă... cea din izvorul nestricăciunii izvorît din mormîntul lui Hristos*» (Canonul Paştilor. Cîntarea a 3-a. Irmosul), căci El S-a pogorît întru cele mai de jos ale pămîntului şi «*a sfărîmat încuietorile cele veşnice, care ţineau pe cei legaţi, iar a treia zi, ca şi Iona din chit, a înviat din mormînt*» (Ibidem. Cîntarea a 6-a. Irmosul). Aşadar, prin slăvita Sa Înviere, Iisus Hristos a zdrobit nu numai moartea, ci şi puterea iadului, ridicîndu-Se din mormînt, «*ca un biruitor*» (Condacul Învierii).

Să trăim laolaltă această bucurie de nespus a Învierii lui Hristos care înmulțește și bucuria redobînditei libertăți pe care neamul nostru și noi toți o trăim de cîteva luni de zile și pe care o vom trăi noi și urmașii noștri de-a pururi cît vom dăinui pe aceste ținuturi românești.

Aflîndu-ne sub semnul acestei îndoite bucurii, a Învierii Domnului și a renașterii neamului nostru prin jertfa eroilor noștri tineri, evenimente care se întrepătrund în această primăvară din natură și din inimi și aducînd mulțumire Celui Atotputernic pentru toate, adresăm din adîncul ființei noastre purificate prin pocăința Postului celui mare și iertare tuturor celor ce viețuiesc în hotarele românești, indiferent de naționalitatea și credința lor religioasă, un părintesc și cald cuvînt de bunăvoire și înțelegere, de viață pașnică: «*Ziua Învierii! Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem, fraților, și celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate pentru Înviere*» (Slava de la Laude din slujba Învierii).

Înălțăm, de asemenea, rugăciuni către Cel Atotputernic ca în această primăvară luminoasă a sufletelor noastre creștinești și românești, să aducă în casele și în familiile Dumneavoastră alese și trainice bucurii pascale, depline împliniri duhovnicești, înțelegere, propășire în toate privințele și prosperitate.

Din prisosul acestor simțăminte de părinte sufletesc, vă vestesc, împreună cu Biserica de pretutindeni

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru părinte duhovnicesc rugător pentru tot binele către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cel înviat

† **TEOCTIST**
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ
A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ADRESATĂ ÎNTÎISTĂTĂTORILOR BISERICILOR CREȘTINE CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI — 1990

• «HRISTOS A ÎNVIAT!»

Iubite frate în Hristos,

În aceste momente de înaltă elevație spirituală, în care creștinii de pretutindeni serbează Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, cu deosebită bucurie duhovnicească Vă adresăm vestirea îngerească: «Hristos a înviat!».

Trăim bucuria Învierii, bucuria pe care Mîntuitorul a făgăduit-o Ucenicilor Săi, cu puțin înainte de moartea Sa, cînd a zis: «*Acum voi sînteți triști, dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi*» (Ioan 16, 22); trăim bucuria pe care au avut-o și femeile mironosițe, atunci cînd Îngerul le-a zis: «*Nu este aici, căci S-a sculat precum a zis*» (Matei 28, 5).

Pentru că prin Înviere a fost nimicit boldul păcatului și al morții, iar viața omenească s-a umplut de sens și strălucire, prin Domnul Hristos firea noastră a fost ridicată mai presus de ceruri și așezată de-a dreapta Tatălui, dîndu-ne nouă tuturor garanția nemuririi.

Noi, fiii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române trăim bucuria roadelor și a luminii revărsate asupra țării și poporului nostru prin dobîndirea darului sfînt al libertății și demnității, datorită jertfei martirice a celor mai scumpe vlăstare ale poporului român pentru prăbușirea tiraniei ateiste.

Pentru aceasta, cu adîncă smerenie, mulțumim Bunului Dumnezeu care a rînduit ca Biserica noastră să-și poată săvîrși din plin misiunea sa sfîntă printre credincioșii ei, prin lucrarea misionară și pastorală a slujitorilor, precum și pentru unitatea creștină și pacea lumii.

Fie ca Sfintele Sărbători să fie prilej de împărtășire a darurilor dumnezeiești ale Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Sfintele Paști, 1990

† **TEOCTIST**
PATRIARHUL ROMÂNIEI

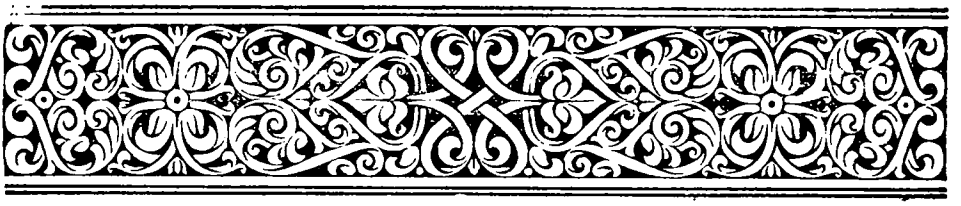

· VIAȚA · BISERICEASCĂ ·

SCRISORI ȘI TELEGRAME ADRESATE PREA FERICITULUI PĂRINTE TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA SANCTITĂȚII SALE DIMITRIOS, ARHIEPISCOPUL CONSTANTINOPOLULUI ȘI PATRIARH ECUMENIC

Prea Fericite TEOCTIST, Arhiepiscop al Bucureștilor
Mitropolit al Ungrovlahiei
și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române
Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu
și împreună slujitor cu Smerenia noastră,

Îmbrățișîndu-Vă frățește întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Venerabilei Voastre Prea Fericiri !

Am primit scrisoarea de la Sectorul Relații externe bisericești al Prea Sfintei Biserici a Prea iubitei și mult stimatei Voastre Prea Fericiri. Cu nespusă dragoste frățească am aflat despre revenirea Prea Fericirii Voastre — în urma hotărîrii unanime a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române — în Scaunul patriarhal din care Vă retrăseserăți din motive de sănătate.

După ce această scrisoare și copia hotărîrii sinodale au fost citite în ședința Sfîntului nostru Sinod, cu multă mulțumire am dat slavă prea cinstitului și prea slăvitului Nume al cerescului Ziditor și Întăritor al Sfintei Biserici pentru că foarte degrabă a dăruit ușurare și mîngîiere sufletească Venerabilei Voastre Prea Fericiri și iubitei Biserici soră din România, care în ultimul timp, cu adevărat a fost încercată peste puteri.

Așadar, cu bucurie comunicînd cu Prea Fericirea Voastră Vă adresăm îmbrățișarea frățească și salutul nostru cordial, dorindu-Vă din adîncul inimii sănătate atît trupului cît și sufletului, cît mai bogate fapte bineplăcute lui Dumnezeu, iar iubitului popor român ortodox întărire întru Hristos. Totodată, dăm expresie nădejdii sigure că Prea Fericirea Voastră veți acorda tot ajutorul și sprijinul pentru înviorarea și întărirea împreună-lucrării și permanentei comuniuni între Prea Sfintele Biserici Ortodoxe — comuniune care astăzi se impune mai mult decît oricînd — în special între Bișerica Mamă și Biserica fiică, pentru apărarea unității Bisericii și, în același timp, pentru soluționarea problemelor noi care decurg din condițiile și circumstanțele contemporane.

Cu acestea, încă o dată dînd expresie profundei noastre bucurii pentru revenirea Prea iubitei Voastre Prea Fericiri la cîrma Prea Sfintei Biserici soră, Vă îmbrăţişăm cu sfîntă sărutare şi rămînem cu tot respectul şi dragoste în Domnul nostru,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

† DIMITRIOS
al Constantinopolului

SCRISOAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI MITROPOLIT DOROTEI DE PRAGA ŞI AL ÎNTREGII CEHOSLOVACII, ADRESATĂ SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Comunicatul Dvs. referitor la revenirea la tronul patriarhal a Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului TEOCTIST, ne-a bucurat nespus de mult. În felul acesta, acea măsură vremelnică, ni s-a părut nejustificată.

În rugăciunile noastre, noi nu am încetat nici o clipă să-l pomenim pe Patriarhul care a fost ales prin legiuiri canonice la tronul Sfintei Biserici Ortodoxe surori din România.

Îi mulţumim lui Dumnezeu pentru dreptatea pe care a făcut-o Bisericii Voastre. Vă dorim în continuare, din tot sufletul, noi succese şi ne închinăm cu smerenie în faţa Prea Fericirii Sale şi a tuturor arhiereilor.

Cu dragoste frăţească Vă transmitem cele mai calde felicitări şi mai putem spune,

Hristos a Înviat!

Conducătorul Sf. Sinod
† DOROTEI
Mitropolit de Praga

SCRISOAREA PREA SFINŢITULUI JOHN, EPISCOP DE GIBRALTAR

Frea Fericirea Voastră,

Întrucît prea britanică a anunţat reîntoarcerea Prea Fericirii Voastre în cadrul Patriarhiei, mă grăbesc să transmit Prea Fericirii Voastre urările mele cele mai călduroase şi să vă asigur de rugăciunile mele.

Noi sperăm că Tatăl nostru cel Ceresc va revărsa tot harul Său Peste Prea Fericirea Voastră şi va proteja Sfînta Biserică Ortodoxă Română în aceste momente de reînnoire a Bisericii Dvs. şi a credincioşilor.

Împreună cu colegii mei urez Prea Fericirii Voastre Sfintele Sărbători ale Paştelui cu multă bucurie. *Hristos a înviat!*

† JOHN
de Gibraltar

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit în sesiune de lucru în zilele de 3 și 4 aprilie 1990. Alături de titularii acestui for bisericesc, a fost de față Dl. prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

În cadrul sesiunii, membrii Sfîntului Sinod au luat o serie de hotărîri privind înnoirea și buna desfășurare a vieții bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române.

O problemă larg dezbătută a fost și aceea a introducerii religiei în învățămîntul de cultură generală. La discutarea acestei probleme, Sfîntul Sinod a beneficiat de prezența D-lui *Mihai Șora*, ministrul Învățămîntului, care, a avut bunăvoința de a participa la aceste dezbateri. În urma discuțiilor, s-a hotărît alcătuirea unei comisii de clerici și laici care să prezinte Ministerului Învățămîntului, spre aprobare, un proiect privind introducerea unei ore de religie în programa analitică a învățămîntului de cultură generală, respectîndu-se diversitatea confesională a elevilor.

— Analizîndu-se situația parohiilor ortodoxe române din diaspora românească s-a hotărît trimiterea unui apel către toți creștinii ortodocși români din străinătate, din dorința sfîntă a Bisericii-Mame de a întări și desăvîrși unitatea, dragostea și înțelegerea cu toți fiii ei sufletești de pretutindeni, în condițiile de reînnoire a vieții spirituale a poporului nostru.

— Procesul de reînnoire bisericească, inaugurat în ședințele anterioare ale Sfîntului Sinod, a continuat prin alte hotărîri privind reînființarea a două străvechi scaune eparhiale: *Arhiepiscopia Tîrgoviștei* și *Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților*.

— Legat de aceasta, s-a adoptat și schimbarea titulaturii unor eparhii și anume: Mitropolia Moldovei și Sucevei, în «*Mitropolia Moldovei și Bucovinei*»; Mitropolia Ungrovlahiei, în «*Mitropolia Munteniei și Dobrogei*»; și Episcopia Galaților, în «*Episcopia Dunării de Jos*».

— S-a acordat binecuvîntarea de principiu pentru organizarea unei conferințe pe țară a preoților.

— Reînființarea Seminarului «*Sfîntul Andrei*» din Galați.

— Examenele de admitere la Institutele teologice universitare și Seminariile teologice din țară se vor ține în prima jumătate a lunii septembrie.

La propunerea C.N.B. s-a aprobat înființarea unei Comisii de specialiști în vederea alcătuirii unui muzeu de artă religioasă al Patriarhiei Române.

— Sfîntul Sinod a hotărît de asemenea numirea a doi locțiitori eparhioți pînă la alegerea titularilor : P. S. Episcop *Lucian Tomitanul*, locțiitor de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului, cu reședința în orașul Constanța, și P. S. Episcop *Calinic Argeșanul*, locțiitor al Episcopiei Argeșului, cu reședința în orașul Curtea de Argeș.

— A fost luată în discuție și problema Bisericii catolice de rit oriental din România asupra căreia s-a dat publicității un comunicat oficial.

În ședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 4 aprilie 1990, s-a analizat, între altele, cu toată atenția, și *problema raporturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental* (fosta Biserică Română unită).

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și Ministerul Cultelor, au încercat în cîteva rînduri să stabilească un dialog cu ierarhii Ritului Oriental al Bisericii Catolice din România.

Astfel, la 24 ianuarie 1990, la întîlnirea dintre Mitropoliții Antonie al Ardealului și Nicolae al Banatului — reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române — cu Episcopul Alexandru Todea al Bisericii Catolice de Rit Oriental din România, s-au stabilit trei faze în vederea recunoașterii legale a fostei Biserici Române Unite cu un cult autonom, faze care apoi au fost contestate de către episcopii Ritului Oriental al Bisericii Catolice.

La 8 martie 1990, episcopii Ritului Oriental Catolic au refuzat să participe la dialog, deși au fost invitați de Ministerul Cultelor. Menționăm că la această chemare s-au prezentat numai ierarhii ortodocși.

La 29 martie 1990, la întrunirea reprezentanților cultelor istorice din România, care a avut loc la Ministerul Cultelor, cei patru episcopi prezenți ai Ritului Oriental Catolic au refuzat dialogul cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române pe motivul lipsei celui de al cincilea ierarh al lor.

Precizăm că pînă în prezent Ritul Oriental al Bisericii Catolice nu a cerut recunoașterea din partea Statului Român, la care este îndatorată orice organizație religioasă.

Din informările şi scrisorile primite de la parohii, rezultă că nu s-au semnalat decît doar şase cazuri de preoţi care au declarat că trec la Biserica Catolică de Rit Oriental, fără a fi urmaţi de credincioşii lor care, dimpotrivă, au cerut Centrelor eparhiale un preot ortodox. Cu toate acestea, ierarhii şi preoţii acestui rit pretind să li se atribuie toate bisericile care pînă în anul 1948 au aparţinut fostei Biserici Unite.

Sfîntul Sinod ţine să precizeze că locaşurile de cult şi casele parohiale ale tuturor cultelor din ţara noastră aparţin comunităţilor respective, ca proprietăţi ale acestora. În această situaţie, dacă credincioşii unei prohii declară că doresc să rămînă în credinţa ortodoxă, aceasta înseamnă că şi locaşul de cult şi casa parohială sînt de drept ale parohiei respective ca persoană juridică.

În dorinţa de a păstra un climat de bună înţelegere între fiii aceluiaşi neam, Sfîntul Sinod declară că, în cazul în care unii dintre credincioşi doresc să aparţină Bisericii Catolice de Rit Oriental — după ce acesta va intra în legalitate — să se instituie comisii mixte, din care să facă parte şi reprezentanţi ai autorităţii de stat, care să decidă, în conformitate cu legile în vigoare, asupra bunurilor parohiei care se divide, pe baza principiului proporţionalităţii, în conformitate şi cu înţelegerea stabilită în cadrul întîlnirii de la Ministerul Cultelor, în ziua de 24 ianuarie 1990, a ierarhilor reprezentanţi ai Sfîntului Sinod — Mitropoliţii Antonie al Ardealului şi Nicolae al Banatului — cu Episcopul Alexandru Todea. În acest context precizăm faptul că Ministerul Cultelor, sau Statul, nu au dreptul de a decide asupra bunurilor bisericeşti care sînt proprietate a parohiei ca persoană juridică.

Ţinem să precizăm, de asemenea, că parohiile ortodoxe române au oferit preoţilor Ritului Oriental ai Bisericii Catolice din România posibilitatea de a oficia servicii divine în bisericile ortodoxe, la anumite ore rezervate în mod special, oferte care au fost însă categoric refuzate de aceştia. Totodată, preoţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române se declară dispuşi ca, după caz, să acorde sprijin material credincioşilor catolici de rit oriental pentru a-şi construi locaşuri de cult proprii.

Sfîntul Sinod, deşi consideră ca nejustificat motivul pentru care, recent, Vaticanul a numit cinci episcopi pentru Ritul Oriental al Bisericii Catolice din România, rămîne totuşi deschis dialogului cu Biserica Catolică de ambele rituri (latin şi oriental) din ţara noastră, pentru reglementarea în mod paşnic a tuturor problemelor privind relaţiile dintre Bisericile noastre.

COMUNICAT

Luni, 9 aprilie, domnul *Ion Iliescu*, președintele Consiliului Provizoriu de Uniune Națională și vicepreședinții C.P.U.N. *Radu Cîmpeanu*, *Ion Caramitru*, *Ion Mînzatu* și *Cazimir Ionescu*, precum și *Gelu Voiculescu Voican*, viceprim-ministru, s-au întîlnit cu conducători ai Bisericilor Ortodoxă și Română-Unită (greco-catolică) din România.

Au participat din partea Bisericii Ortodoxe Române, *P. F. Patriarh Teoctist*, I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, P.S. Episcop *Timotei* al Aradului, P.S. Episcop *Nifon Ploieșteanul*, Vicar Patriarhal, P.S. Episcop Vicar *Daniel Lugojanul* din Timișoara, P.S. Episcop Vicar *Justinian Maramureșanul* din Cluj, P.S. Episcop-Vicar *Andrei Mureșanul* din Alba Iulia, P.S. Episcop Vicar *Ioan Crișanul* din Oradea, P.C. Pr. Prof. *Ioan Floca* din Sibiu și un grup de protopopi din Transilvania.

Din partea Bisericii Române Unite au fost prezenți I.P.S. Arhiepiscop și Mitropolit *Alexandru Todea* de Alba Iulia și Făgăraș, P.S. Episcop *George Gutiu* al Clujului, P.S. Episcop *Vasile Hosu* al Oradiei, P.S. Episcop *Lucian Mureșan* al Maramureșului, Pr. *Tertulian Langa*, vicar general de Cluj-Gherla, Pr. *Simion Mesaroș*, canonic de Maramureș și Pr. *Virgil Bercea*, canonic de Blaj.

A luat parte ministrul cultelor, *Nicolae Stoicescu*.

În deschiderea întîlnirii a luat cuvîntul domnul *Ion Iliescu* care s-a referit la unele probleme apărute în Transilvania în legătură cu relațiile dintre cultele ortodox și greco-catolic, subliniind necesitatea inițierii unui dialog între cele două părți în vederea soluționării problemelor litigioase.

Participanții la întîlnire au fost de acord asupra faptului că cele două Biserici sînt constituite din frați români, iubitori de Hristos și de neam, dincolo de deosebirile confesionale existente, care nu trebuie să constituie pretext de dezbinare.

S-a căzut de acord asupra necesității elaborării unui decret care să completeze Decretul nr. 9 din 31 decembrie 1989, în sensul recunoașterii și autorizării funcționării legale a cultului greco-catolic. În același decret se va prevedea restituirea de către stat a bunurilor care au aparținut Bisericii Române Unite, aflate în prezent în posesia statului. S-a precizat că proprietățile parohiale nu vor intra sub incidența viitorului decret, întrucît acestea nu aparțin statului.

Ținînd seama de insuficiența lăcașurilor de cult în numeroase localități, a fost exprimată disponibilitatea organelor de stat de a contribui la construirea de noi biserici.

S-a căzut, de asemenea, de acord, în principiu, asupra constituirii unei comisii mixte la nivel central, precum și a unor comisii locale ale celor două Biserici, compuse din ierarhi și preoți, avînd

ca misiune examinarea modalităţilor de rezolvare practică a problemelor legate de folosirea sau de dobîndirea lăcaşurilor de cult.

Reprezentanţii celor două Biserici au hotărît, totodată, să se înceteze orice polemică, la toate nivelurile şi să întîmpine Sfînta Inviere a Domnului nostru Iisus Hristos într-un spirit de pace, bucurie şi frăţească înţelegere.

În încheiere a fost exprimată speranţa că soluţionarea comună, paşnică, a diferendelor va reprezenta şi o contribuţie românească la dialogul ecumenic internaţional dintre Ortodoxie şi Catolicism.

LUCRĂRILE CONSILIULUI NAŢIONAL BISERICESC PROVIZORIU

În ziua de 16 martie 1990 a avut loc la reşedinţa patriarhală o şedinţă de lucru a Consiliului Naţional Bisericesc Provizoriu, sub preşedinţia I.P.S. Mitropolit *Nicolae Corneanu*, membru în Locotenenţa Patriahală. La această şedinţă au mai participat, dintre membrii Sfîntului Sinod: P.S. Episcop *Roman Ialomiţeanul*, membru în *Locotenenţa Patriahală*, P.P.S.S. Episcop *Vasile Tîrgovişteanul* şi *Nifon Ploieşteanul*, vicari patriarhali şi P.S. Episcop *Daniel Lugojeanul*, vicarul Arhiepiscopiei Timişoarei, precum şi toţi membrii Consiliului Naţional Bisericesc Provizoriu.

Pe ordinea de zi a acestei şedinţe au figurat o serie întreagă de probleme vizînd buna desfăşurare a vieţii şi activităţii în diferite unităţi ale Patriarhiei Române, precum şi unele probleme privind viaţa religioasă a credincioşilor ortodocşi români.

Astfel, ţinînd seama de evoluţia procesului de muncă şi de activitate din întreaga ţară, Consiliul Naţional Bisericesc Provizoriu a adoptat hotărîrea ca, începînd cu data de 1 aprilie 1990, să se instituie, în toate sectoarele de activitate din Patriarhia Română, săptămîna de lucru de cinci zile.

S-au discutat de asemenea propunerile privind construirea unui imobil în vederea extinderii actualei tipografii a Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, avîndu-se în vedere amplificarea volumului de muncă în acest domeniu, în noile condiţii de viaţă create, în ţara noastră, şi în domeniul bisericesc, după evenimentele din decembrie 1989.

De asemenea, Consiliul a aprobat propunerile privind reînfiinţarea serviciului tehnic din cadrul Administraţiei Patriarhale şi organizarea lui de aşa manieră încît să corespundă nevoilor din domeniul respectiv ale unităţilor bisericeşti ale Patriarhiei Române.

Avînd în vedere că poporul român este un popor creștin și că in ciuda vitregiilor vremilor și-a păstrat neștirbită credința sa ortodoxă, Consiliul Național Bisericesc Provizoriu a discutat propunerea privind respectarea, pe plan național, și a marilor sărbători creștine: Sf. Paști (două zile), Nașterea Domnului (două zile), Boboteaza (o zi), Înălțarea Domnului, zi în care se face și pomenirea eroilor neamului (o zi), Adormirea Maicii Domnului (o zi), precum și Anul nou (două zile).

În acest context s-a discutat și problema programării vacanțelor școlare, de iarnă și de primăvară, în perioada celor două mari sărbători creștine: Nașterea Domnului și Învierea Domnului.

Toate aceste propuneri vor fi prezentate organelor de stat competente, în vederea acceptării și punerii lor în aplicare.

Consiliul Național Bisericesc Provizoriu a mai discutat probleme privind aprovizionarea atelierelor Institutului Biblic cu materialele necesare activității specifice a acestora, precum și problema recuperării obiectelor de cult care, sub diverse forme, au fost trecute în proprietatea statului, în vederea păstrării lor de către unitățile bisericești precum și în perspectiva înființării unui muzeu central bisericesc, cu obiecte de artă religioasă.

Tot la această ședință s-a mai discutat și problema introducerii orelor de religie în învățămîntul de stat și s-a hotărît continuarea eforturilor de a se obține de la forurile în drept aprobarea necesară.

Consiliul a discutat și a aprobat hotărîri privind și alte aspecte ale vieții bisericești din cadrul Patriarhiei Române.

În ziua de 30 martie 1990 a avut loc o altă ședință de lucru a Consiliului Național Bisericesc Provizoriu, sub președinția P.S. *Episcop Timotei al Aradului,* membru în Locotenența Patriarhală. La această ședință a participat și P.S. *Episcop Damaschin Severineanul,* vicarul Arhiepiscopiei Craiovei.

În cadrul acestei ședințe de lucru s-au discutat o serie de probleme privind modul de inițiere și realizare a unor lucrări de construcții, reconstrucții și reparații, în vederea respectării atît a legislației de stat în vigoare, în acest domeniu, precum și a legiurilor bisericești adecvate, anulîndu-se vechile dispoziții restrictive privind utilizarea fondurilor proprii, dispoziții care încălcau autonomia bisericească.

Consiliul Național Bisericesc Provizoriu a aprobat propunerea privind înființarea unui «Birou pentru protocol și pașapoarte» în cadrul Administrației Patriarhale.

O atenție specifică a fost acordată problemei salarizării diverselor categorii de salariați din cuprinsul Patriarhiei Române, prin punerea de acord a nivelelor de salarizare cu ale salariaților din unități similare din viața de stat, precum și o serie de alte probleme privind activitatea practică din cadrul unităților bisericești ale Bisericii Ortodoxe Române.

Hirotonirea noului Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului : P. S. DR. SERAFIM FĂGĂRĂȘANUL

Între episcopii și arhiereii-vicari aleși în ședința Sfîntului Sinod din 12 februarie a.c. a fost și Părintele Romul Joantă, duhovnic-asistent la Institutul teologic universitar din Sibiu, după ce cu frumoase roade

a lucrat ca preot la Pojorta, protoieria Făgăraș, apoi la Centrul eparhial din Alba Iulia și peste 7 ani la Institutul teologic ortodox «Sf. Sergh·e»

din Paris, lăsînd peste tot în urma sa un «nume bun», după cuvîntul Sfintei Scripturi, ceea ce este «mai de preț» decît orice (Ecclesiast, 7, 1). Se cuvine să reținem că la Paris, și anume în anul 1985, Pr. R. Joantă a dobîndit titlul academic de doctor în Teologie,cu teza : «Tradiția isihastă și renașterea monahismului în Țările Române».

În cadrul vecerniei de sîmbătă, 17 februarie 1990, P. Cuv. Sa a fost tuns în monahism, primind numele de Serafim, iar duminică, 18 februarie 1990, a fost hirotonit arhimandrit.

După slujba vecerniei de sîmbătă, 10 martie 1990, în catedrala mitropolitană din Sibiu a avut loc ceremonia de ipopsifiere a P. Cuv. Arhim. Serafim Joantă, în cadrul căreia P.C. Pr. Prof. D. Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, a dat citire actului sinodal de chemare a menționatului arhimandrit la rangul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, cu titlul de *Făgărășanul.*

Ceremonia de ipopsifiere, cu cercetarea canonică a candidatului la arhierie, mărturisirea sa de credință, etc., a fost săvîrșită de : P.S. Episcop Justinian Maramureșanul, vicarul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului ; de P.S. Arhiereu Andrei-Ioan Mureșanul, vicarul Episcopiei Alba Iulia, și de P.S. Arhiereu Ioan Crișanul, vicarul Episcopiei Oradiei.

După ceremonialul arătat, P.C. Pr. prof. D. Abrudan a rostit un scurt cuvînt de învățătură, în care, între altele, a explicat credincioșilor prezenți în număr mare în catedrală semnificația slujbei la care au asistat. Un cuvînt de zidire sufletească a rostit și ipopsifiul, P.C. Arhim. Serafim Joantă.

Duminică, 11 martie 1990, catedrala mitropolitană din Sibiu a îmbrăcat o haină specială de sărbătoare, prilejuită de hirotonirea în arhiereu a P. Cuv. Arhim. dr. Serafim Joantă, catedrala fiind arhiplină de credincioși, dornici să participe la acest eveniment important din viața Arhiepiscopiei Sibiului.

Erau de față : dl. ministru al Cultelor, Prof. dr. N. Stoicescu, conducerea județului și municipiului Sibiu, conducerea armatei și poliției sibiene, reprezentați ai cultelor din Sibiu, reprezentanți ai presei locale, alți invitați.

A participat de asemenea dl. Prof. Olivier Clément de la Institutul teologic «Sf. Serghie» din Paris.

Era de asemenea prezentă familia Părintelui Joantă, în frunte cu buna și vrednica sa mamă.

În cadrul Sfintei Liturghii, săvîrșită de un mare sobor de preoți și diaconi, format din profesori de la Institutul teologic universitar

din Sibiu, protopopi, colegi și alți cunoscuți ai candidatului, hirotonirea în arhiereu a fost săvîrșită de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P.S. Episcop Justinian Maramureșanul, P.S. Arhiereu Andrei Mureșanul și P.S. Arhiereu Ioan Crișanul, răspunsurile fiind date de corul mixt al catedralei mitropolitane, condus de P.C. Arhid. Prof. I. Popescu. Menționăm faptul că la întrebarea I.P.S. Mitropolit Antonie: Este vrednic? — întreaga obște din catedrală a răspuns într-un glas: *Vrednic este!*, ceea ce, de asemenea confirmă bunul nume de care candidatul se bucură în rîndul credincioșilor și preoților noștri.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii arhierești, au luat cuvîntul:

I.P.S. Mitropolit *Antonie* care, între altele, a subliniat contextul de multiplă înnoire în care are loc acest eveniment, după care a prezentat pe noul hirotonit în arhiereu, P.S. Serafim Făgărășanul, căruia i-a dat o seamă de sfaturi pentru munca plină de răspundere care îi stă în față, accentuînd îndemnul de a fi «păstorul cel bun», după pilda Mîntuitorului Iisus Hristos, și «omul lui Dumnezeu», după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, în încheiere mulțumind oaspeților și tuturor participanților la această festivitate.

Dl. ministru al Cultelor, *N. Stoicescu*, care, după ce a citi Decretul de recunoaștere, a adus în atenție rolul extrem de important pe care Biserica îl are în redresarea socială și morală a poporului nostru, în găsirea liniștii sale lăuntrice în acest moment de refacere a țării după starea jalnică în care a lăsat-o dictatura, toți slujitorii bisericești avînd îndatorirea de a fi făclii aprinse pentru cei în mijlocul cărora lucrează.

Dl. Prof. *Olivier Clément*, care, ca profesor conducător al tezei de doctorat a P.S. Serafim, îl descrie pe fostul său învățăcel ca foarte zelos spre cele ale lui Dumnezeu, ca pe unul care «arde de focul Evangheliei, meritîndu-și din plin numele de Serafim-îngerul de foc», subliniind totodată faptul că în Franța «părintele Joantă a lăsat amintirea unui om de mare credință».

P.C. Arhid. *C. Voicu*, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, care, între altele, exprimă P.S. Serafim doriri de mult spor în lucrarea arhierească, în numele profesorilor de la Institutul teologic din Sibiu, al consiliului eparhial, al preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia Sibiului.

A vorbit apoi P.S. Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul*, care, plecînd de la cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «Ci precum într-un singur trup avem multe mădulare și mădularele nu au toate aceeași lucrare, așa și noi cei mulți un trup sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare

unii altora» (Rom., 12, 4—5), a zăbovit cu deosebire asupra a ceea ce P.S. Sa a numit «această mare minune care se petrece cu noi de fiecare dată cînd ne adunăm împreună ca să «frîngem pîinea» (Fapte, 2, 46), și ne împărtășim cu Trupul și Sîngele Domnului». «Fac aceasta — a subliniat P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul — din convingerea că o adevărată renaștere spirituală în Biserica noastră, despre care se vorbește atît de mult acum și pe care o doresc toți oamenii de bine, trebuie să înceapă pentru toți chiar și pentru cei mai fervenți credincioși, de la o reconsiderare a atitudinii fiecăruia față de Biserică și în primul rînd față de Biserica-comunitate euharistică, deci față de dumnezeiasca Liturghie». «Numai Hristos euharistic — a subliniat de asemenea P.S. Sa — poate dezvolta în noi dorința de comuniune cu semenii noștri. Numai El poate aprinde și întreține în noi dorința de comuniune cu semenii noștri. Numai El poate aprinde și întreține în noi dragostea pentru toți oamenii și pentru întreaga creație, îndumnezeindu-ne încetul cu încetul».

Pe această linie de profundă înțelegere și trăire a negrăitelor valori pe care le are Biserica noastră se va strădui să-și desfășoare activitatea de ierarh, «ca împreună cu I.P.S. Mitropolit Antonie și sub directa sa îndrumare să răspund ceasului de față, chemării pe care ne-o adresează Dumnezeu în aceste vremuri deosebite» — după cum a spus P.S. Sa în partea finală a cuvîntării.

În cinstea noului episcop-vicar Serafim Făgărășanul, consiliul eparhial al Arhiepiscopiei Sibiului a oferit o masă frățească în aula Institutului teologic universitar din Sibiu, în cadrul căreia au toastat: Dl. *Cornel Bucur*, vicepreședintele C.P.U.N. al județului Sibiu; P.S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*, P.C. Pr. Const. *Gh. Papuc*, P.C. Pr. *Vartolomeu Constantinescu*, cu versuri originale; Dl. *Christoph Klein*, vicarul Episcopiei Evanghelice C.A. Sibiu; P.S. Arhiereu-vicar *Ioan Crișanul*, Dl. *Ioan Bogdan* de la C.P.U.N. al municipiului Sibiu, P.C. Pr. romano-catolic *Otto Nutz*, P.S. Arhiereu-vicar *Andrei Mureșanul*, P.C. Pr. prof. *D. Radu*, prorectorul Institutului teologic universitar din București; P.C. Prot. onor. *N. Todor* de la biserica «Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil» din Sibiu; Dl. *I. Morariu*, membru în consiliul eparhial Sibiu; Dl. *Mircea Tomuș*, președintele C.P.U.N. al județului Sibiu; Dl. ministru *N. Stoicescu*, I.P.S. Mitropolit *Antonie*, iar la sfîrșit P.S. Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul*, care a mulțumit tuturor vorbitorilor pentru gîndurile calde care i s-au exprimat, făgăduind din nou că, cu ajutorul lui Dumnezeu, care nu ne-a părăsit niciodată, se va sili să-și împlinească munca grea la care a fost chemt, la care nu s-a gîndit niciodată.

Întru mulți și rodnici ani Prea Sfințite Părinte Episcop-vicar Serafim Făgărășanul!

Hirotonia noului vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei · P. S. Dr. DANIEL LUGOJANUL

După un răstimp de aproape şase ani, în care Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului a fost văduvită de prezenţa unui episcop vicar, la care avea dreptul în conformitate cu hotărîrile Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe temeiul propunerii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae, Sfîntul Sinod a procedat la alegerea noului episcop vicar al Arhiepiscopiei din confiniile de apus ale României, în persoana Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Daniel Ciobotea, cu titlul de Lugojanul.

În zilele de 3 şi 4 martie 1990, catedrala mitropolitană din oraşul martir şi erou al Banatului a devenit neîncăpătoare pentru mulţimea credincioşilor şi invitaţilor dornici să asiste la hirotonia şi instalarea noului episcop vicar, un moment ce avea loc ca o punte peste timp, în aceeaşi duminică în care cu 28 ani în urmă a fost instalat I.P.S. Mitropolit Nicolae la cîrma destinelor vieţii bisericeşti bănăţene.

După ritualul îndătinat ipopsifierii, în duminica din 4 martie 1990, a avut loc festivitatea propriu-zisă, care a impresionat atît prin solemnitate, cît mai ales prin participarea pentru prima oară după mai bine de patru decenii de odioasă dictatură, a reprezentanţilor de frunte ai autorităţilor de stat, centrale şi municipale şi din cadrul judeţelor Timiş şi Caraş-Severin, ai învăţămîntului universitar, ai armatei şi poliţiei, ai presei, radioului şi televiziunii (care a transmis în direct aspecte în cadrul serviciului divin), acestea demonstrînd încă o dată că libertatea noastră, cîştigată cu preţul sîngelui vărsat în Revoluţie, este reală şi autentică. Au fost prezenţi domnii Gelu Voican Voiculescu, viceprim-ministru al Guvernului, Prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, numeroase personalităţi ale vieţii culturale şi obşteşti, reprezentanţi ai învăţămîntului nostru teologic, slujitori ai tuturor celorlalte culte şi religii din Timişoara şi împrejurimi, clerici de mir şi din cinul monastic, invitaţi din ţară şi de peste hotare.

Momentul solemn al hirotoniei Prea Sfinţitului Episcop Vicar Daniel Lugojanul a avut loc cu prilejul sfintei liturghii arhiereşti oficiată de Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Nestor al Olteniei şi Nicolae al Banatului, şi de Prea Sfinţitul Episcop Timotei al Aradului înconjuraţi de un impunător sobor de preoţi şi diaconi.

La sfîrşitul serviciului divin, P.C. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a dat citire actului sinodal de numire a noului episcop vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, după care I.P.S. Mitropolit Nicolae a înmînat Prea Sfinţitului Episcop vicar Daniel Lugojanul toiagul arhieresc.

În ampla cuvîntare rostită cu acel prilej deosebit în viaţa noastră bisericească, Întîistătătorul Mitropoliei Banatului a subliniat că evenimentul bisericesc, atît de aşteptat în răstimpul a şase ani, a putut avea loc numai graţie Revoluţiei din decembrie 1989, care a oferit şi Bisericii noastre dreptmăritoare o nouă perspectivă de viaţă, în

conformitate cu doctrina ei canonică, cu legiuirile ei bisericești, cu exigențele tuturor membrilor ce o compun, ca și a întregului nostru popor. «Timp de 45 de ani, Dumnezeu nu și-a avut locul în societatea noastră, deși a rămas în sufletul nostru. Astăzi Îl putem propovădui peste tot, pentru ca «și pietrele să-L preamărească. Sîntem recunoscători celor care prin lupta și jertfa lor ne-au adus această libertate. Este și semnificația momentului actual, cînd eparhia noastră a primit un nou episcop vicar. Astăzi strădaniile tuturor sînt mai ample ca niciodată, fiind necesară și reînviorarea vieții bisericești» — a spus I.P.S. Sa în cadrul cuvîntării, la sfîrșitul căreia a exprimat recunoștință profundă Sfîntului Sinod al Bisericii noastre strămoșești și a mulțumit tuturor pentru participarea la acest important eveniment al eparhiei, ceea ce reflectă «comuniunea noastră de dragoste și frățietate».

În continuarea festivității desfășurate la catedrala mitropolitană, dl. Prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, a citit Decretul de recunoaștere în această înaltă demnitate bisericească a Prea Sfințitului Daniel Lugojanul, semnat de domnul Ion Iliescu, președintele C.P.U.N., după care l-a înmînat noului episcop vicar căruia, în cadrul unei scurte alocuțiuni, i-a urat păstorire bogată și rodnică.

Șirul cuvîntărilor a continuat cu cea rostită de I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, care a accentuat importanța momentului pentru întreaga noastră viață religioasă, prin care Biserica își va aduce prinosul ei de contribuție la temeluirea unei noi vieți în patria noastră. Înaltul ierarh a oferit apoi daruri simbolice Prea Sfințitului Episcop Daniel.

P.C. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, și dl. avocat Traian Vinchici, membru al Adunării Eparhiale și al Adunării Naționale Bisericești, au exprimat apoi, Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul, profunde sentimente de bucurie duhovnicească și prețuire din partea clerului și credincioșilor eparhiei, asigurîndu-l pe noul Episcop vicar de supușenia și colaborarea întregii plirome a eparhiei pentru cît mai buna desfășurare a vieții bisericești, în lumina noilor exigențe ce stau în față.

În încheierea festivității de instalare din incinta catedralei mitropolitane, a luat cuvîntul P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul. În alocuțiunea sa, de profundă vibrație sufletească, noul ierarh al Bisericii noastre s-a referit la prezența permanentă a Mîntuitorului în viața bisericească și misiunea încredințată apostolilor de divinul Învățător, continuată în timp, de la o generație la alta, de episcopii Bisericii noastre dreptmăritoare, într-o slujire măreață și înfricoșătoare, ce reflectă lucrarea mîntuitoare a lui Iisus Hristos în întreaga lume. A mulțumit, cu adîncă smerenie, lui Dumnezeu pentru înalta chemare de care l-a învrednicit, invocînd ajutorul divin în viitoarea sa misiune. A mulțumit, de asemenea, Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care l-a ales ca episcop vicar, autorităților de stat care au recunoscut această alegere, tuturor celor care au contribuit la formarea sa, clerului și credincioșilor care au ostenit pentru buna

desfășurare a festivității. «În mod cu totul deosebit doresc însă să mulțumesc, cu smerenie și recunoștință profundă, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, care de două decenii mi-a arătat o părintească dragoste și purtare de grijă și a contribuit la formarea mea teologică, ca fiu al eparhiei Timișoarei, acordîndu-mi, cu îndelungă răbdare, înțelepciune și speranță, o atenție deosebită și statornică» — a spus printre altele P.S. Episcop Daniel. În încheierea acestei cuvîntări, noul ierarh și-a exprimat dorința de a contribui, ca arhiereu, la promovarea dreptei credințe strămoșești, la renașterea spirituală a neamului nostru, «renaștere ce a început prin jertfă și biruință, la Timișoara și s-a extins apoi în toată România. Mă voi strădui să slujesc Evanghelia și Biserica lui Hristos, astfel ca Biserica să-și regăsească și mai mult rolul ei tradițional de a inspira și binecuvînta viața și cultura poporului român, în toată libertatea, fără să-i dicteze nimic» — a subliniat P.S. Sa.

Festivitatea din catedrala mitropolitană a continuat la troița din fața sfîntului locaș, înălțată în memoria eroilor martiri ai Revoluției românești din decembrie 1989, cu oficierea unui serviciu divin comemorativ, în prezența acelei imense mulțimi a credincioșilor și invitaților la acest important eveniment în viața eparhiei.

Reședința mitropolitană din Timișoara a găzduit în final dineul oficial oferit tuturor invitaților prezenți, spre a marca popasul sărbătoresc prilejuit de acest important eveniment în viața noastră bisericească. În timpul dejunului, corul elevilor Seminarului teologic din Caransebeș, dirijat de P.C. Părinte Nicolae Belean, directorul școlii, a oferit un concert de imnuri religioase, cîntece naționale și bucăți patriotice, după care numeroși exponenți de frunte ai vieții religioase, culturale și politice din patria noastră au rostit toasturi, evocînd locul și semnificația hirotonirii și instalării noul episcop vicar în ansamblul vieții noastre bisericești. Seria toasturilor a fost deschisă de I.P.S. Mitropolit Nicolae, printre vorbitori numărîndu-se: P.S. Episcop Timotei al Aradului, Dr. Ernest Neumann, prim rabin al Timișoarei, Mgr. Sebastian Kräuter, superiorul bisericii romano-catolice din Timișoara; Prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga din București, Prof. Eugen Todoran, rectorul Universității din Timișoara; P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, P.C. Pr. Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara, P.C. Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic universitar din București, Dl. Pompiliu Alămureanu, primarul Timișoarei, Prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, și dl. Gelu Voican Voiculescu, viceprim-ministru al Guvernului.

Întreaga festivitate, ce s-a înscris ca un nou moment de referință în viața bisericească de pe meleagurile Banatului, a luat sfîrșit cu o nouă alocuțiune rostită de P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul care a mulțumit cordial tuturor pentru alesele sentimente exprimate, încredințîndu-i că speranțele expuse de toți cei prezenți vor căpăta, cu ajutorul lui Dumnezeu, conturul realității, prin simbioza și armonizarea darurilor Sale, pentru continua înălțare a vieții noastre, a tuturor de obște.

Arhid. dr. SILVIU ANUICHI

CRONICĂ

Vineri, 6 aprilie 1990, *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* a asitat la slujba Trisaghionului oficiat în memoria eroilor Revoluţiei la Catedrala Patriarhală, împreună cu Prea Sfinţitul Episcop Gherasim al Rîmnicului şi Argeşului, cu Prea Sfinţitul Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, şi cu Prea Sfinţitul Episcop Damaschin Severineanul, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei. A slujit Prea Sfinţitul Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal.

Duminică, 8 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie în Catedrala Sfintei Patriarhii, împreună cu Prea Sfinţitul Episcop Roman Ialomiţeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor. Cu acest prilej Prea Fericirea Sa a rostit un cuvînt de învăţătură.

Joi, 12 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit slujba Deniei celor 12 Evanghelii, din Joia Mare, la Catedrala Patriarhală, înconjurat de P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, şi de P.S. Episcop Damaschin Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei.

Vineri, 13 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit — fiind Vinerea mare — slujba Deniei Prohodului Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, la Catedrala patriarhală.

Sîmbătă, 14 aprilie 1990, la orele 24,00, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* împreună cu P.S. Episcop Roman Ialomiţeanul vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, înconjuraţi de soborul de preoţi şi diaconi, au săvîrşit slujba Sfintei Învieri şi Sfînta Liturghie la Catedrala patriarhală. La timpul cuvenit, Prea Fericirea Sa a rostit cuvîntul de învăţătură şi a binecuvîntat mulţimea de credincioşi care au luat parte la slujbă.

Duminică, 15 aprilie 1990, la ora 12,00, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit slujba Vecerniei celei mari de Sfintele Paşti (a doua Înviere), la Catedrala patriarhală, înconjurat de PP.SS. Episcopi: Roman Ialomiţeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, Vasile Tîrgovişteanul şi Nifon Ploieşteanul, vicari patriarhali. Sfînta Evanghelie a fost citită în 12 limbi.

Miercuri, 18 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Prof. univ. dr. Paul Miron, de la Universitatea din Freibourg — R.F. Germania, şi D-na Elsa Lüder, preşedinta Societăţii «Mihai Eminescu» din Freibourg, care au venit cu ajutoare pentru Universitatea din Iaşi şi pentru Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică, 22 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie la Catedrala patriarhală împreună cu P.S. Episcop Varnavas de Salamina (Cipru), care a adus ajutoare pentru România.

Marți, 24 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe cunoscutul jurist de origine română John Vintilă, cu soția, din Cleveland, S.U.A. În aceeași zi, Prea Fericirea Sa a primit pe Pr. Michael Roschak, ortodox, director în cadrul Consiliului Național al Bisericilor din S.U.A., pentru Europa și URSS, și pe Reverendul Eillen Linder, pastor presbiterian reformat, secretar general asociat la Consiliul Național al Bisericilor Creștine din S.U.A.

Joi, 26 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit un grup de preoți ucrainieni, din Vacariatul ucrainean de Maramureș, în frunte cu Vicarul lor, Pr. Ioan Pitura.

Duminică, 29 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrșit Sfînta Liturghie, împreună cu P.S. Episcop Daniel Lugojanul, vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, care a rostit și predica zilei.

Luni, 30 aprilie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Arhiepiscopul Angelo Sodano, secretar de stat al Vaticanului, însoțit de Arhiepiscopul Ioan Robu de București, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București.

ATITUDINI

PRIMĂVARA ÎNVIERII NOASTRE

S-a spus, pe bună dreptate, că niciCînd soarele nu ni se pare mai frumos, mai strălucitor şi mai plin de măreţie decît atunci cînd răsare dintr-un nor întunecat; după cum niciCînd primăvara nu e mai plăcută şi mai dorită decît atunci cînd urmează după o iarnă grea şi îndelungată. Tot astfel, e de la sine înţeles că nici o altă sărbătoare nu este mai bogată în strălucire şi bucurii duhovniceşti ca marele praznic al Învierii, în care Mîntuitorul Iisus Hristos — soarele dreptăţii şi primăvara dulce a sufletelor creştine — trecînd biruitor peste înfricoşătoarele patimi şi risipind întunericul morţii, revarsă peste întreaga fire noian de lumină şi mîngîiere dumnezeiască.

Sub povăţuirea purtătoare de grijă a Bisericii, care a deschis fiilor ei uşile pocăinţei şi le-a îndreptat paşii pe calea mîntuirii, credincioşii au săvîrşit urcuşul duhovnicesc al postului, s-au uşurat prin spovedanie de povara păcatelor şi s-au întărit cu merindea pururea vie a Sfintei Împărtăşanii. Cu stîlpările de finic ale nădejdii şi dragostei au întîmpinat intrarea lui Hristos în Ierusalimul lor sufletesc, L-au urmat cu inimi cernite de durere pe drumul patimilor, pînă la Golgota răstignirii, cutremuraţi de fiorul ultimului Său suspin pe cruce, apoi au privegheat coborîrea sfîntului Său trup în mormîntul peste care s-a prăvălit lespedea fărădelegii şi a nerecunoştinţei omeneşti.

După retrăirea unor asemenea clipe zguduitoare, întristarea se preface însă — precum cea de odinioară a Apostolilor — în bucurie nepărmurită. Adunaţi în sfîntă priveghere la sînul ocrotitor al bisericii, creştinii aşteaptă cu nerăbdare clipa în care sfinţitul slujitor rosteşte cu glas înalt îndemnul: «Veniţi de primiţi lumină!». În atmosfera solemnă, răsunetul chemării se revarsă sub bolţile sfîntului lăcaş cu ecouri ce se răsfrîng la nesfîrşit în cupola inimilor iubitoare de Hristos. Fiecare se grăbeşte să-şi aprindă lumînarea, din timp pregătită, de la făclia aprinsă de preot din candela sfîntului altar. În scurt timp, singura pîlpîire de lumină de pînă atunci, străjuitoare fidelă a sfîntului prestol, odrăsleşte noi şi noi lumini, ocrotite cu grijă de credincioşi şi transmise unii altora, cu înfrigurare, din mînă în mînă.

Tabloul feeric al mulțimilor de lumini ce străpung întunericul este unic în ambianța momentului de rugă și extaz care unește cerul cu pământul.

Primirea și multiplicarea luminii de către credincioși premerge exploziei de bucurie care vestește mesajul divin : «Hristos a înviat !». Lumina, element primordial în ordinea creației, apare în mod firesc pe prim plan și acum în actul chezășuitor de mîntuire al Învierii, așa cum de altfel s-a făcut vădită în momentele cele mai de seamă din istoria mîntuirii neamului omenesc. Nu e vorba aici, desigur, de lumina fizică, ci de cea mai presus de fire, pe care proorocul Isaia o binevestea lumii, cu multe veacuri înainte de întruparea Fiului lui Dumnezeu, grăind : «*Poporul cel ce stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședeau în latura și în umbra morții lumină le-a răsărit*» (Isaia 9, 1).

Este știut lucru că în viața creștină orice sărbătoare apare ca o revărsare dumnezeiască de lumină și de bucurii deosebite. Sfintele Paști sînt însă o revărsare deplină a vieții dumnezeiești în ființa și în viața tuturor. Învierea lui Hristos este piatră de temelie a credinței și a viețuirii creștine. Căci, așa cum spunea marele apostol al neamurilor : «*dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră*» (I Cor. 15, 14). El a înviat însă cu adevărat, a treia zi, așa cum făgăduise înainte de a fi răstignit și așa cum arată un nor întreg de mărturii, împlinind scripturile și umplînd de sfîntă bucurie sufletele tuturor celor ce au crezut și cred într-însul.

Învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos este însă pentru creștini nu numai prilej de nețărmurită bucurie, nu numai izvor de învățăminte pentru viața de acum, ci și far călăuzitor pe drumul mîntuirii. În lumina strălucitoare a acestui praznic, adevărul Învierii, în care credem și viețuim, ni se descoperă ca rod și dovadă de netăgăduit a iubirii lui Dumnezeu față de toți oamenii.

După mărturia Sfintelor Scripturi, noianul acestei iubiri dumnezeiești s-a arătat prin aceea că «*Iisus, Domnul nostru, S-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră*» (Rom. 4, 25). Jertfa Sa de pe cruce a însemnat, adeverirea supremă a acestei iubiri. «*Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*» (Ioan 3, 16). Hristos S-a jertfit și a murit pentru răscumpărarea noastră din robia păcatului și pentru a ne face părtași unei fericiri nepieritoare. El S-a întrupat, a viețuit pe pământ laolaltă cu semenii din vremea Sa, pe care i-a tămăduit de neputințe sufletești și trupești, i-a mîngîiat cu balsamul învățăturilor Sale dumnezeiești pline de frumuseți pătrunzătoare și, Dumnezeu fiind, «*S-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor și la înfățișare aflîndu-se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte, și încă moarte de cruce*» (Fil. 2, 7—8).

Jertfa de pe cruce a Fiului lui Dumnezeu a încheiat însă numai o parte din lucrarea mîntuitoare a Acestuia. Hristos a biruit moartea,

iar prin învierea Sa din morți El a devenit pîrgă a învierii noastre, dăruindu-ne înviere și viață veșnică.

Crucea și Învierea stau în strînsă legătură una cu alta, ca fețele unei medalii, pe una din ele fiind înscrisă iubirea nemărginită a lui Hristos care a primit de bună voie moartea pentru împăcarea neamului omenesc cu Dumnezeu, iar pe cealaltă arătîndu-ni-se puterea lui dumnezeiască, de biruitor al morții. Jertfa și Învierea sînt cele două dimensiuni care alcătuiesc cununa credinței noastre; de felul cum le înțelegem și le trăim depinde apropierea noastră de Dumnezeu și împlinirea menirii noastre ultime: mîntuirea. În această privință, ziditoare sînt cuvintele Sfîntului Atanasie cel Mare: «Dacă moartea Domnului Hristos este preț de răscumpărare pentru toți și pentru moartea aceasta se surpă peretele cel din mijloc al despărțiturii (Efes. 2, 14) și se face chemarea neamurilor, cum ne-ar fi chemat pe noi, dacă nu S-ar fi răstignit?... Mîntuirea tuturor nu se putea săvîrși altfel decît prin Cruce... Acum, după ce Hristos Și-a înviat trupul, moartea nu mai e înfricoșătoare, ci toți cei ce cred în Hristos o calcă în picioare, ca pe ceva ce nu e nimic și aleg mai degrabă să moară decît să se lepede de credință în Hristos. Căci știu că murind nu se pierd, ci se fac vii și nestricăcioși prin înviere» *(Tratat despre Întruparea Cuvîntului,* XXV—XXVII).

Prin jertfa și învierea Sa, Mîntuitorul a prefăcut suferința în bucurie și moartea în viață, făcîndu-ne astfel să vedem în sărbătoarea învierii Lui însăși sărbătoarea plină de nădejdi a învierii noastre. Iată de ce, încercînd a pătrunde cu mintea și a tîlcui înțelesurile adînci ale jertfei Domnului nostru Iisus Hristos, însoțind pe Fiul lui Dumnezeu pe drumul Crucii, credincioșii trăiesc în Săptămîna cea Mare a Postului momente pline de pocăință și de smerenie, dar și momente de nădejde, de îndreptare și de încredere în puterea izbăvitoare a iubirii lui Dumnezeu.

Cu aceste simțăminte, ajungînd ziua cea sfîntă, cînd «toate s-au umplut de lumină: și cerul, și pămîntul, și cele dedesubt», în cugetul inimii creștine se dezvăluie și faptul că jertfa Mîntuitorului a odrăslit de-a lungul întregii istorii a omenirii nesfîrșite jertfe ale celor iubitori de Hristos, dornici de a se asemăna cu El și de a se lăsa pătrunși de puterea chemării Lui: «*Cel ce voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie*» (Marcu 8, 34). Din rîndul acestora, în istoria neamului, nostru românesc s-au înscris numeroase și nepieritoare pagini ale dăruirii martirice, adeverind că cele mai de seamă cuceriri ale acestui neam s-au împlinit numai prin jertfă.

Și oare ce alt exemplu mai luminos și mai puternic s-ar putea găsi, în această privință, decît ofranda jertfei martirice pe care cei mai scumpi fii ai acestui pămînt românesc au pus-o la temelia țării în vinerea dinaintea venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu. În Vinerea cea Mare, sîngele Mîntuitorului, vărsat pe Cruce, a spălat păcatele întregii lumi. Ca un ecou al acestei jertfe în ordinea existenței noastre umane, tot într-o sfîntă și mare zi de vineri, sîngele eroilor martiri ai poporului român s-a vărsat pentru a spăla greșelile multora

și pentru a dărui libertate acestui popor ținut în întuneric și în umbra morții timp de aproape o jumătate de secol.

Cu adîncă smerenie și recunoștință ne plecăm în fața tinerilor martiri ai neamului nostru, care și-au dat viața pentru ca noi să putem avea viață liberă și demnă. Jertfa lor curată a rodit învierea către care pășește acum poporul român. E primul Paști pe care îl sărbătorim și îl trăim din roadele acestei jertfe a lor. Drept și creștinesc lucru este deci să nu-i uităm, mai ales acum, pe acești eroi ai neamului, care veghează și ne privesc din înălțimea Împărăției lui Dumnezeu, spunîndu-ne tuturor celor ce ne împărtășim din darul jertfei lor : «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa !».

Bucuria unei asemenea zile, sporită de faptul că în acest an întreaga creștinătate prăznuiește laolaltă învierea Domnului în aceeași zi, capătă o nouă și înaltă semnificație dacă ne gîndim că și în jertfa din vinerea Nașterii Domnului a fost adusă laolaltă de eroii întregului nostru popor, aparținători la diferite credințe. Jertfa de atunci, a celor ce împreună au înfruntat moartea, ca fii ai aceluiași Părinte ceresc, fără a ține seama de deosebirea de credință dintre ei, se unește cu bucuria de acum a celor ce împreună prăznuim creștinește, odată cu Învierea Domnului, și învierea noastră națională.

Un asemenea gînd ne îndeamnă să dăm slavă lui Dumnezeu, Care ne-a învrednicit să ne îndreptăm astfel pașii pe drumul împlinirii mesajului Său de apropiere, încredere și dragoste frățească, spre a ne întîmpina unii pe alții, la acest luminat praznic al primăverii noastre sufletești, după datina străbună, cu rostirea adevărului mîntuitor : «Hristos a înviat !».

Pr. DUMITRU SOARE

PRIMEJDIA EPISCOPIEI GRECO-CATOLICE MAGHIARE *

Unul dintre cei mai mari scriitori pe care ni i-a dat biserica unită, Petru Maior, profundul scrutător al trecutului nostru, a spus odată că «Papei nu-i trebuiau Români ; i-au trebuit numai catolici, ca să-i supună sieși și oricui». Aceste cuvinte ale lui, care cuprind o scînteie de adevăr etern, mi-au venit în minte cînd am citit noua bulă a Papei Pius X, care îngăduie crearea unei episcopii greco-catolice maghiare și taie un însemnat număr de comune bisericești din sînul «provinciei» mitropolitane române.

De două veacuri și mai bine bulele papilor au ajuns să fie cunoscute și la noi, Românii din Ardeal. Pînă atunci bieții noștri străbuni își căutau de mîntuirea sufletului, fără să ceară un strop de milă de la Roma și fără să aștepte «cu resemnare» hotărîrile cutărei congregații a «scaunului apostolic». Doar vreun vlădică, dacă mai

* Articol reprodus din arhiva «Luceafărul», an. XI, nr. 28, vol. II, Sibiu, 1912, p. 542—543.

îndoia spatele, mai subscria niște hîrtii, stînd la harță cu domnii de la putere. Ei însă își țeseau rostul credinței mai departe, netulburați de puternicii zilei și mîngîiați că pot să-și păzească curată legea ce o au de la părinții și moșii lor — cum spune despre ei bunul domnitor Constantin Brâncoveanu.

Unirea încheiată de mitropolitul Atanasie a dat însă altă față lucrurilor. Clerului unit i s-au pus în perspectivă o sumă de drepturi, pe cînd cei neuniți au fost despuiați și de acelea pe care le-au avut mai înainte. Astfel s-au împărțit în două șirurile compacte ale românilor. Tabăra celor uniți, chemată la viață de politica ardeleană a casei de Habsburg, se sprijinea pe privilegiile largi și pe grăbitele făgăduințe împărătești. Noi, cei ortodocși, pierdem zilnic din teren și orice cîștig al fraților noștri săpa mai largă prăpastia care ne despărțea, și însemna pentru noi o durere și un dezastru nou.

Iată pentru ce ne inspiră totdeauna temere și nedumerire fiecare diplomă împărătească și anunțarea unei noi bule a papilor din Roma. «Christifideles graeci» este cea dintîi care nu jignește numai pe ortodocși, ci taie adînc în drepturile neamului și ale limbii noastre. De aceea, ca un dușman comun, trebuie să ne pună pe toți în linie de apărare.

Regretăm foarte mult că factorii competenți ai bisericii unite nu s-au îngrijit a lămuri la timp și pe deplin opinia publică asupra primejdiei ce ne amenință, ci au învelit toată chestiunea într-o tăcere misterioasă și au lăsat toată propaganda pe seama fruntașilor noștri politici, care pot să adune mari mase de popor, să cuvînteze mult și frumos, și cu aceasta să nu realizeze nimic, fiindcă nu cunosc toate tainele complicatei politicii a Bisericii occidentale. Doi arhierei ai bisericii unite au trimis, ce-i drept, o «remonstrație» la Roma ; unul n-a subscris-o, cum spune semioficiosul unguresc ; Și vor fi cerut alt răspuns decît acela care îl dă bula paplă. Rezistența lor s-a oprit însă aici și turma a fost lăsată singură să organizeze un «congres» de legitimă protestare. Așa s-a făcut că glasul fraților noștri de la Bălgrad (Alba Iulia) a fost de astă dată prea slab și n-a pătruns pînă la scaunul apostolic.

Din textul bulei se vede, însă, că la Roma se bănuia cel puțin resentimentul care avea să-l producă între români întemeierea episcopiei greco-catolice maghiare. Cu o trăsătură de condei și cu presărarea cîtorva laude la adresa fraților noștri uniți, s-a trecut însă peste acest justificat resentiment și s-a încheiat «contractul» între scaunul roman și între guvernul nostru. Șaptezeci de mii de suflete au fost mîntuite pentru papa de la Roma și pentru «sfînta Unire maghiară», fiind pierdute în aceeași vreme pentru neamul nostru românesc.

Iată că stropul de milă, dreptate și mîngîiere așteptat de la Roma nu a venit.

În urma acestei bule s-au făcut la noi multe reflexiuni. Unii au propus resemnare, fără a se gîndi că biserica unită își înscrie acum cea mai tristă pagină din istoria ei. Alții, mai hotărîți, în ciuda declarațiilor comice ale monseniorului Netzhammer, care cel din urmă

chemat a ne apăra naţionalitatea noastră, au cerut să se rupă peceţile întărite de Mitropolitul Atanasie.

Nu cu gîndul de a face un prozelitism ieftin, care nicodată nu s-a practicat în Biserica noastră, ne îndreptăm şi noi în acest sens către fraţii noştri uniţi. În tot trecutul de peste două sute de ani al «unirii» cu Biserica apuseană nu ni s-a dat niciodată un mai bun prilej de a medita asupra motivelor care ne determină să persistăm şi mai departe în dezbinarea noastră, care ne divizează pe toată linia forţele şi ne ia din mînă cel mai puternic mijloc de apărare în faţa duşmanului : unirea neclintită dintre noi înşine.

Dacă anume speranţe de a obţine în măsură largă drepturi politice au îndemnat pe unii dintre strămoşii noştri a adăuga la credinţa lor cele patru dogme noi, trebuie să fim în clar cu aceea că astăzi nu mai avem nici un motiv să ne mai închinăm unei politici a străinilor care ne-au jertfit demult.

S-au făcut însă două obiecţiuni. Mai întîi că pe cei mai mulţi dintre fraţii noştri uniţi îi leagă de Roma convingerea lor religioasă care astăzi n-o mai pot schimba aşa de uşor. Acestora le-am putea răspunde cu cuvintele unui preot neunit din veacul XVIII, care, învins într-o discuţie de către preoţii uniţi mai învăţaţi decît el, a zis : «Rău aţi făcut voi, de v-aţi lăsat părintească lege ; dar ce fel de bucurie veţi avea voi în cealaltă lume, văzînd pe strămoşii voştri şi moşii şi tot neamul vostru de atîtea sute de ani să fie în munca iadului şi voi să fiţi la bine, cei ce v-aţi unit de 47 de ani !».

Pe urmă s-ar putea observa că aceeaşi primejdie ameninţă şi Biserica Română Ortodoxă. Cu conştiinţa liniştită însă, putem spune că perspectiva unei Episcopii ortodoxe maghiare e cu mult mai depărtată, încît să ne inspire temere. Organizarea noastră bisericească va putea să ne scutească îndeajuns împotriva unui astfel de atac. Alături de arhiereii noştri îşi vor spune cuvîntul lor răspicat toate comuităţile primejduite şi vom începe un lung proces, care se va rezolva în fiecare comună prin glasul nostru, al celor care vrem să rămînem credincioşi limbii noastre. Vom avea cel puţin mîngîierea că soarta noastră noi ne-am croit-o şi nu cutare bulă a «sfîntului părinte» de la Roma.

Cînd scriu aceste rînduri şi cînd mă gîndesc că pentru poporul nostru s-a deschis o nouă serie de suferinţe, îmi aduc aminte fără să vreau de una dintre cele mai frumoase scene care s-au petrecut aici în Sibiu. Era în toamna anului 1737. O comisie aleasă de straturile ardelene spre a examina «gravaminele» Românilor, se întrunise sub preşedenţia contelui Ioan Thoroztzkai. Dé faţă era şi episcopul Ioan Inocenţiu Klein, care cerea să i se recunoască drepturile promise. Întîrzierea din Viena şi ezitarea statuturilor ardelene îl determinaseră să fie mai hotărît. Poate şi neîncrederea ce i s-a trezit în suflet faţă de cercurile mai înalte, care promiteau să facă totul în favoarea unirii şi nu făceau nimic, îi inspirase o îndrăzneală neobişnuită. În toiul discuţiei preşedintele se adresează către Klein şi-l întreabă :

«Oare sînt Românii cu adevărat uniţi ?».

«Cu adevărat» — a răspuns episcopul — «dacă vor obţine ceea ce cer cu insistenţă».

I s-a replicat atunci :

«Aşadar sînt uniţi numai condiţionat ?».

«Desigur» — a răspuns Klein — «fiindcă dacă nu se vor împlini postulatele lor, sînt gata a se face şi turci» (Omnino, nam şi non praestentur eorum postulata, parati sunt etiam Turcicam amplecti religionem).

Cuvîntul acesta al episcopului unit formează una dintre cele mai frumoase pagini ale vieţii lui zbuciumate, un strălucit «gest suprem» al unuì om care a pătruns rostul adevărat al operei de unire. Însă şi el s-a stins departe, mistuit de prisosul de milă şi dreptate care izvora din cetatea eternă.

Dr. SILVIU DRAGOMIR

PORUNCA ISTORIEI PENTRU CREŞTINISMUL ROMÂNESC DE ASTĂZI

Există o ştiinţă a futurologiei pe deplin constituită în zilele noastre. Dar chiar dacă nu ar fi aceasta şi nici întrebările sau presimţirile colective din preajma împlinirii mileniilor, întrebările asupra evoluţiei marilor instituţii ale unei societăţi tot trebuie să se pună.

Revoluţia cuceririi libertăţii noastre, a adevărului social şi a demnităţii naţionale, se datorează unităţii harismatice a tuturor românilor de diferite vîrste, tradiţii etnice, culturale sau religioase.

Acum paradoxul pe care îl avem în faţă este următorul : am cucerit această unitate a vieţii în istorie şi o vom pierde pe aceea a credinţei din Biserică ? Oare nu există altă cale decît exemplul însîngeratei Irlande şi a războiului fratricid de decenii din Liban ?

Se ştie că Biserica în care se simţeau una toţi românii — mai întotdeauna asupriţi — ai celor trei provincii mai mari a suferit o defecţiune istorică prin dezbinarea uniată de la anul 1700. Cu responsabilitatea pe care trebuie să o avem faţă de destinul românesc şi îndeosebi cu grija ca nici acum să nu fie sfîşiată cămaşa dintr-o singură ţesătură a unităţii Bisericii lui Hristos, recunoaştem astăzi că fenomenul istoric amintit a avut, în primul rînd, un scop politic ; se urmărea anume eliminarea importanţei calvinilor şi obţinerea unor privilegii în societatea epocii. Problema păstrării dreptei credinţe a ardelenilor a fost escamotată, prin menţionarea celor patru puncte doctrinare deosebitoare dintre Ortodoxie şi Catolicism în ediţia latină a actului de acceptare. În urmă documentul a fost dosit şi el s-a găsit abia după aproape două veacuri.

Această ambiguitate în păstrarea credinţei adevărate, al cărei simbol a rămas mitropolia lui Mihai Viteazul de la Alba Iulia, nu a fost elucidată nici astăzi de către adepţii uniaţiei. În creştinească şi sinceră comportare, aceştia ar trebui să se înglobeze în Biserica Romano-Cato-

lică. Acolo le este locul prin identitatea credinței mărturisite, de restul majorității românilor legăîndu-i doar ceva neesențial: forma ceremoniilor, barba la preoți, culoarea veșmintelor. În acest caz al limpezirii poziției lor ecleziologice, ar dispare impresia de manipulare, și s-ar respecta stipularea de la 1700: «Iar de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele noastre înr-această așezare (ortodoxă), pecețile și iscăliturile noastre care am dat să n-aibă nici o tărie».

Contabilizîndu-se foloasele trecerii unor români la credința împăratului Imperiului austriac, se amitesc unele elemente pe care nu știi să le numești avantaje sau de-a dreptul pierderi. Că la 1700 ardelenii s-ar fi întors la sursele încreștinării lor nu este adevărat decît în mică măsură. Este o evidență astăzi că semințele Evangheliei au fost aruncate în Sciția Mică de către Sfîntul Apostol Andrei. A urmat o întreagă epocă, numită «străromână», în care legăturile noastre bisericești se făceau cu Orientul, uneori cu Ierusalimul, și apoi cu Constantinopolul. Nici în cazul îndreptării către «Europa civilizată» nu este un cîștig, deoarece evenimentul ne-a prins ca moștenitori ai uneia dintre cele mai mari culturi a omenirii — aceea Bizanțului. Sentimentul latin, potențat prin Școala ardeleană, era prezent de mai înainte în convingerea cronicarului moldovean că «de la Rîm ne tragem». Numai că el o spunea fără retorica neofitului. Unitate în fața vitregiilor istoriei au putut realiza românii și fără cedare sufletească la asalturile venite din Apus. În acest sens ne stau mărturie cei o mie de ani de rezistență împotriva turcilor și, în vremea noastră, de o jumătate de veac de teroare totalitară respinsă cu succes.

Renașterea spiritualității românești, prin Școala ardeleană, poartă cu sine un aspect livresc, filologic, care o situează mai degrabă în decursul veacului al XIX-lea. Stilurile variate și vii ale Ortodoxiei o fac prezentă la noi și astăzi cu aspectul ei organic, nesilit.

Excluzîndu-se adîncirile și nuanțele teologice deosebitoare pe care poporul simplu nu le-a băgat în seamă, se poate afirma că și pînă la 1948 românii ardeleni au mărturisit o credință comună, cu excepția primatului papal. Aceasta însă lipsește din zestrea doctrinară a primului mileniu creștin, iar adepții lui dintre români uită că afirmarea lui, a produs trei mari dezbinări: aceea cu Răsăritul, aceea a Protestantismului și aceea a vechilor catolici. De astfel de tulburări nu au fost scutiți nici românii și nici grecii, rutenii, sirienii.

Unitatea bisericească a românilor nu trebuie, așadar, neglijată astăzi. Ea se întemeiază pe o tradiție de comuniune cu Ortodoxia de 1700 de ani și numai pe o perioadă de 250 de ani cu Catolicismul. Ar fi un mare păcat ca cei reunificați acum o jumătate de veac să fie din nou dezbinați cînd ei și bunurile lor s-au integrat în comunitatea cea mare a dreptei noastre credințe. Unii ierarhi ortodocși provin de la foștii uniți.

Pe lîngă păstrarea unității, mileniul următor cere de la creștinismul românesc aportul specific la casa spirituală comună europeană. Nu avem nevoie astăzi nici de «noul Bizanț», nici de «mica Romă». La ce bun, în zilele noastre, interminabilul duel publicistic dintre «Unirea» și «Telegraful român»? Simțul roman practic, nostalgia

faptei se pot întregi în chip fericit cu primatul iubirii, cu importanța soborului, cu dogma Trupului tainic al lui Hristos. Să descoperim împreună epoca străromână și cele zece veacuri de unitate creștină universală. Atunci prozelitismul va deveni ecumenism real și sincer.

Biserica Ortodoxă Română are o teologie cu timbru și deschidere europeană. O reprezintă dogmatiștii I. Mihălcescu, D. Stăniloae, exegeții V. Gheorghiu și H. Rovența, liturgiștii P. Vintilescu și E. Braniște, patrologii C. Iordăchescu și I. G. Coman, istoricii T. M. Popescu și M. Șesan. Ea poate fi adîncită cu forțe autohtone și difuzată în restul lumii. Cu aceeași largă colaborare românească din «amîndouă străniile» se poate realiza o ediție critică a *Bibliei*, traduceri patristice din Augustin și din Leon cel Mare, volume de predici dogmatice etc.

Teologia Bisericii Ortodoxe Române are, așadar, o incidență europeană, actuală, și un mare viitor. Privilegiul acesta îi revine în istorie de la originea ei romanică și totodată de la păstrarea dreptei credințe. Reușita acestei lucrări atît de necesare depinde însă de respingerea ispitei scizioniste și polemice, care poate fi înlocuită cu nuanța cumpănită și înțeleaptă a sufletului nostru, în comparație cu teologia greacă și cu aceea slavă.

Pr. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

O URMĂ A TRECUTULUI ÎNTUNECAT: TEAMA DE RELIGIE

Zilele lui decembrie 1989 s-au încrustat cu litere de aur pe răbijul timpului istoric al poporului român. Pe de altă parte, săptămînile de post îndătinat au fost înnegrite atunci pînă la oribil prin multiplul renunțărilor de tot felul impuse de dictatură pe un fundal de disperare. Pe de altă parte, epoca s-a dovedit iluminată de darul Duhului Sfînt care insuflă pe prooroci și transfigurează pe martiri. Asemenea unei parusii a învierii oaselor uscate din cîmpul lui Iezechiel, poporul român s-a ridicat ca frunza și ca iarba să-și cucerească libertatea, adevărul social și demnitatea europeană.

Ca semn al unei asemenea prezențe în cadrul noului Ierusalim românesc îl constituie, poate, acea chemare încurajatoare, dar obsesivă în invocarea ei: «Dumnezeu este cu noi!». Trebuie să recunoaștem că prin această expresie ne deosebim enorm de lozinca anilor '50, care se folosea de orice și de oricine, pentru a atinge scopul întronării comunismului la noi și în lume. Mă gîndesc la forma «tovarăș de drum», devenită atunci chiar titlul unui roman, tradus și la noi, de tristă aducere-aminte. Pînă într-atîta fuseseră silnicite sufletele oamenilor încît și Dumnezeu trebuia să fie confiscat, dacă nu cu totul înlăturat din contemplația vieții umane. Într-o invocație creștină, pe care o știm din dimineața existenței și de pe buzele mamelor noastre, zicem «Doamne, ajută-ne!». Aceasta înseamnă, evident, infinit mai mult decît invocarea utilitaristă și

exterioară a prezenței Lui sau chiar decît o manipulare de-a dreptul magică.

În fond, dincolo de imperfecțiunile năzuinței după ajutorul divin, jertfa supremă a noilor eroi ai Libertății a însemnat în primul rînd o slobozire lăuntrică a întregului domeniu spiritual. Pentru a se ajunge la recăpătarea și purificarea lui, urma ca ideologia marxist-leninistă, impusă într-o parte a lumii contemporane prin intermediul instituțiilor ateiste militante, să fie înlocuită cu opțiunea liberă a religiei. Aceasta se impune cu atît mai mult în cazul creștinismului, treapta de sus și unică a năzuinței după adevăr și iubire plină de har.

Pentru a reveni acolo de unde tancurile silniciei și ale minciunii au impus în sufletele oamenilor vidul spiritual, era de așteptat ca noua realitate de la noi să însemne studiul religiei în școală, preoți în armată, în spitale și în pușcării, o presă cu viziune creștină etc. Și sferele înalte ale culturii noastre, precum aceea a nemuritorilor Academiei Române printre care s-ar fi cuvenit să se afle și gînditorul de cerință europeană — P.C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae —, ar fi avut de cîștigat din noua orientare.

Totuși, astăzi, după mai mult de patru luni de la revoluție, încă se observă o lipsă de decizie pe calea cea nouă, care trebuie redescoperită generațiilor mai tinere. În locul unei atitudini clare și soteriologice, lucrurile se mențin la nivelul tatonărilor selective, permanentizîndu-se astfel o atitudine nejustificată. Ascultătorul lecțiilor de istorie a religiilor din actualul program al Universității din București va afla etape de căutare religioasă din alte timpuri și locuri, i se vor arăta, desigur, forme insolite de evlavie și cinstire a sacrului. Totuși, în stadiul actual al formației intelectuale din largul societății noastre, greu se va descoperi drumul și valoarea unică a monoteismului în cadrul general al evoluției religioase a umanității. Aceasta este, se pare, și critica pe care unii o aduc cercetărilor în specialitate ale lui Mircea Eliade.

La acest nivel al sacrului și al sacralizării, care nu realizează întotdeauna personalitatea coborîtă în lume spre a o cuceri pe ea lui Dumnezeu, se rămîne și în alte privințe. Astfel unii își aduc aminte de dărîmarea bisericilor și o condamnă tardiv vehement. La liturghie însă nu participă, deși acum săptămîna de lucru are numai cinci zile. Uneori sînt împiedicați să o facă, de vreme ce majoritatea mitingurilor și a adunărilor populare se programează încă duminica, după ora zece.

Alteori religia a devenit un preambul la programul electoral. Din vehemența cu care este criticată trăirea religioasă strămoșească din trecutul apropiat se asigură reabilitarea din greșelile politice proprii și siguranța dobîndirii unui scaun în noile așezări obștești de după 20 mai a.c.

Este uimitor să constați că majoritatea periodicelor de cultură sau de învățămînt nu cuprind nici un fel de tematică religioasă. Mănăstirile și bisericile credinței ortodoxe continuă să fie prezentate

numai ca «locuri istorice», ca monumente de piatră. În multe cazuri, ele sînt înlocuite cu casele scriitorilor. Ba chiar Biserica, privită ca instituție, și Dumnezeu sînt ortografiate de multe ori cu inițială mică.

Și vechile manuale, din timpul defunctei dictaturi, vorbeau despre Dosoftei, Varlaam etc., dar omiteau să precizeze că este vorba despre cîteva figuri marcante de mitropoliți. Același lucru se făcea cu titlurile și cu coperțile cărților bisericești, fără să se treacă la arătarea conținutului lor religios. Se pare că nu sîntem prea departe de aceste timpuri și tipuri, atunci cînd se aprind astăzi lumînări întru cinstirea eroilor Libertății, dar neînsoțite de semnul Sfintei și mîntuitoarei Cruci.

Imaginea vizuală cotidiană a acestei frici de religie ni se pare că o oferă acea ședință a corpului nostru legislativ, transmisă prin televizor, în care nimeni nu a răspuns la creștinescul salut de «Hristos a înviat !».

În realitate, copilul zilelor noastre are nevoie de educație religioasă. Aceasta este mai mult un drept al lui decît unul cuvenit părinților și statului. Este armătura lui sufletească în viltoarea vieții, care poate avea diferite surprize. Se știe că într-un fel au suportat blestemul pușcăriilor din trecut cei care au trăit credința religioasă și altfel, ceilalți.

Societatea însăși necesită intervenția moralei creștine cu sentimentele ei de iubire a aproapelui, de sinceritate în relațiile sociale, de respect al bătrînilor, de muncă cinstită.

Ca un prim remediu al golului spiritual de astăzi, preconizăm transmiterea unui ciclu de cateheze prin intermediul Televiziunii.

După eșecul total și evident al ideologiilor de extremă dreaptă și stîngă, începutul mileniului al treilea nu cunoaște o altă formă de conciliere a raporturilor dintre indivizi și dintre popoare decît mesajul dumnezeiesc al Evangheliei.

Este cazul să luăm aminte asupra importanței acestui adevăr la vremea potrivită.

Pr. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

ÎNĂLŢAREA DOMNULUI ŞI POMENIREA EROILOR NEAMULUI

Sufletul omenesc găsindu-se în dialog cu tainele vieţii şi cu realitatea zdrobitoare a morţii a dorit întotdeauna să se ridice şi să pătrundă în spaţiul veşniciei. Obiectivizarea acestei trăiri în istorie creează în multe religii convingerea că se află o altă lume în cer, sau într-un loc mai înalt. În Vechiul Testament se vorbeşte de două persoane Enoh şi Ilie, care s-au înălţat cu trupul la cer, pentrŭ că «au bine plăcut lui Dumnezeu» (Gen. 5, 24).

În Noul Testament se relatează că Domnul nostru Iisus Hristos s-a înălţat la ceruri la 40 de zile după Înviere.

Domnul s-a înălţat la ceruri întru slavă, după ce a terminat lucrarea iconomiei mîntuirii, al cărei scop final este împăcarea omului cu Dumnezeu. De aceea, în această sărbătoare domină tonul bucuriei. El se înalţă la ceruri peste pămîntul pe care l-a mîntuit. Îngerii şi oamenii slăvesc pe Mîntuitorul ca învingător.

Bucuria aceasta nu este numai bucuria pentru slava lui Hristos, ci este şi bucuria mîntuirii omului. Domnul, înălţîndu-Se în ceruri, înalţă împreună cu Sine şi trupul Său omenesc îndumnezeit şi şade împreună cu el la loc de cinste de-a dreapta Tatălui. În felul acesta devine Înainte Mergătorul neamului omenesc în slava lui Dumnezeu, precum, prin învierea Sa, s-a făcut Înainte Mergătorul celor ce vor învia din morţi.

Această bucurie pentru slava Domnului apare opusă tristeţii despărţirii, dar se completează cu nădejdea promisiunii că nu va lăsa orfani pe Sfinţii Apostoli şi Biserica Sa şi le va trimite pe Duhul Sfînt ca să rămînă cu ei şi cu noi pînă la sfîrşitul veacurilor. Astfel, Hristos rămîne în lume pentru totdeauna prin prezenţa Sa dinamică.

Aceasta este taina pe care o trăieşte necontenit Biserica în toate momentele existenţei sale. O trăieşte fiecare credincios, care-şi ridică privirea spre ceruri şi simte mîinile Sale ocrotitoare care-l binecuvîntează cu harul Sfîntului Duh şi îi dă putere şi curaj în lupta vieţii. Bucurie, întristare şi nădejde sînt caracteristicile acestei sărbători.

În această zi de sărbătoare a rînduit Biserica noastră să se facă în fiecare an rugăciuni pentru odihna sufletului eroilor neamului, care și-au jertfit viața pentru triumful binelui asupra răului în frămîntata noastră istorie.

Căzuți pe cîmpul de luptă în războiul pentru Independența României, în cele două războaie mondiale, sau în Decembrie 1989, eroii neamului rămîn pentru noi genii ocrotitoare care ne învăluie în prestigiul legendelor vecine cu cerul și ne încredințează că puterile noastre sufletești cresc odată cu trecutul legendelor.

Eroii neamului au închis ochii și s-au amestecat cu țărîna, dar pe urma lor luminoasă și nemuritoare, ideea cea mare a libertății și demnității noastre plutește peste ani și rămîne în noi. Pata de sînge încremenită pe orizontul istoriei devine transparentă. Umbrele tristeții dispariției lor dintre noi cad ca giulgiurile lui Hristos cel înviat, iar chipul lor se ridică în slavă cu zîmbetul fericit că și-au făcut datoria față de neam.

Din veac în veac, din generație în generație valul biruinței binelui asupra răului a izbucnit în robi, a gemut în cei prigoniți și a clocotit în fiecare luptător pentru fericirea neamului românesc.

Eroii sînt aurul nostru născut din hărnicia și truda poporului român. Acest aur poartă în sine galbenul spicului de grîu și luciul sudorii trudei sub arșița soarelui de vară.

Evocarea mormintelor eroilor înseamnă amintirea vie a mucenicie și a gîndului bun care a biruit veacurile întunecate în istoria noastră. Ei sînt explozie de lumină și izvor de inspirație pentru generații sub forța cărora inimile noastre vibrează de dragoste pentru neam și Patrie ca niște corzi în armonie.

Ei sînt conștiința noastră trează. Din brazdele pămîntului unde se odihnesc cei care s-au jertfit cu același dor, s-a ridicat puterea noastră de a suferi și a crede.

Eroii sînt os din osul nostru și carne din carnea noastră și de aceea ne adăpăm din izvorul lor care ne împărtășește vigoarea neamului nostru care însuflețește tot ce atinge.

Drapelul idealurilor neamului, pe care se află jertfele aduse de eroi nu-l putem părăsi pentru că acest duh este tezaurul nostru sufletesc.

În fața altarului, unde am ars miresmele eroilor, ne rugăm pentru sufletele lor cu credința în Dumnezeu că dreptatea nu ne va părăsi pînă la sfîrșit. Alături de jertfele lor, nu s-au mistuit niciodată făcliile celor înlăcrimați, ale durerilor și suferințelor neamului.

Printre norii cei binemirositori de tămîie întrezărim pe Părintele dreptății dînd viață speranțelor ce înmuguresc din jertfa tinerilor eroi din Decembrie anul trecut din ale căror inimi pline de suferință a izbucnit strigătul încurajator: «Dumnezeu este cu noi». Ei au fost nori binecuvîntați de ploi peste un pămînt uscat.

Pecetea credinței noastre în libertatea și demnitatea poporului român o punem alături de iscăliturile lor de sînge.

† VASILE TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

PE DRUMUL EMAUSULUI

Localitatea aceasta, un sat oarecare din Țara Sfîntă și care a dobîndit prestigiu, din prima zi a învierii Mîntuitorului, este așezat la o distanță de 60 de stadii de Ierusalim, circa 11 km. Și în aceste zile, după paștile iudeilor, calea între aceste localități era destul de aglomerată, străbătută de multă lume. Și cu toate acestea cei doi ucenici ai Domnului, Luca și Cleopa, în durerea lor cea mare, nu vedeau aproape pe nimeni, fiind interiorizați și absorbiți în discuția lor, cu privire la Dascălul lor iubit și de care se atașaseră, cum a fost chinuit, răstignit, omorît și îngropat și suspinînd ziceau: «Iar noi nădăjduiam că El este Cel ce avea să izbăvească pe Israel; și cu toate acestea a treia zi este astăzi, de cînd s-au petrecut toate acestea» (Luca 24, 21).

Și nu numai ei, pe această cale, erau îndurerați, care pentru ei era o adevărată Golgotă, ci și ceilalți ucenici unde se aflau ascunși de frica iudeilor erau îndurerați — mai curajoase au fost sfintele femei mironosițe, care au venit la mormîntul Lui. Să rememorăm o scenă de mare durere a marilor Apostoli Petru și Ioan, în aceste zile desprinsă din opera «Quo vadis». Sfîntul Petru «povesti, cum întorcîndu-se de la cruce, a stat împreună cu Ioan două zile și două nopți în sala cinei, nedormind și nemîncînd de amărăciune, de durere, de teamă și de îndoială ținîndu-și capetele în mîini și gîndindu-se că El a murit. Vai, ah! Cît a fost de greu! Cît de greu? Răsare ziua a treia și zorile albeau zidurile, iar el și Ioan stăteau așa lîngă perete nemîngîiați, fără speranță. Cum îi prindea somnul (căci nu dormise nici o noapte din ajunul patimilor), cum se trezeau iarăși începeau să se lamenteze» (H. Sienkiewicz, *Quo vadis,* Buc., 1968, p. 191). Soarele se ridică puțin pe cer, umplînd cu văpaie și lumină toate întinderile. Numai sufletele lor rămîn în întuneric. Și mai primesc o altă veste tristă, că trupul Lui a fost furat! Nu mai zăbovesc, unde erau, ci pe dată se duc la locul de îngropare a Stăpînului lor și aici găsesc mormîntul gol. Între timp sînt vestiți că Domnul a înviat și li se arată chiar El și le risipește întunericul din suflete, iar femeilor mironosițe, cu puțin mai înainte, «cînd mergeau ele să vestească ucenicilor, iată Iisus le-a întîmpinat zicînd: Bucurați-vă! Iar ele apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat» (Matei 28, 9) și bucuria lor era misterul învierii Domnului, un fel de cutremur, «Ca în fața lui Dumnezeu cel înviat» (Pr. Prof. D. Stăniloae, *Paștile, sărbătoarea lumii și a bucuriei în Ortodoxie,* Studii teologice, nr. 5—6, 1970), și nu o bucurie comună obișnuită.

Ce contrast? După așa de mare durere, o așa de mare bucurie și amîndouă de nedescris! După patimi, cruce și moarte, deodată El a înviat întru slavă și sînt Paștile, Paștile Domnului, explozie de bucurie și pentru ucenici și pentru cei iubiți și pentru lumea întreagă. Sfîntul Grigore de Nisa numește această bucurie «o beție sfîntă, ca o beție trează»: «Acum toate s-au umplut de bucurie, de lumină: și cerul și pămîntul și cele de dedesubt» (Can. Învierii, cîntarea a III-a, Penticostar, Buc., 1973, p. 2). Și în această bucurie și lumină mare și

mormintele s-au luminat, căci a izvorît lumină din mormîntul Său. Nimeni dintre credincioşi să nu mai vadă în mormîntul lor şi al rudelor spaimă şi întuneric. În ziua Sfintelor Paşti şi soarele pare mai luminos şi florile mai miresmate, şi întregul univers este în sărbătoare: se îmbrăţişează şi stihiile, apele cu uscatul, mările cu rîurile, cerul cu pămîntul, îngerii şi oamenii (Sf. Grigore Teologul) şi care zic, cîntă: «Şi unii pe alţii să ne îmbrăţişăm şi aşa să zicem: Hristos a înviat din morţi» (Stihira Laudelor, gl. V). Acum, fiind zi de prăznuire, e pace, iertare, bucurie, şi libertate şi împăcare cu Dumnezeu şi chezăşie că şi noi vom învia alături de El.

Dar «În Hristos cel înviat rămîne înscrisă jertfa» (Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.).* Lăudînd pe Hristos cel înviat lăudăm şi crucea căci zicem: «Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi sfîntă Învierea Ta o lăudăm şi o slăvim».

Să mai insistăm puţin: Învierea Mîntuitorului, cea mai mare sărbătoare a creştinătăţii «Sărbătoarea sărbătorilor», a avut loc duminica despre care psalmistul scrie: «Aceasta — adică Duminica — este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim în ea» (Ps. 117, 24). În Noul Testament ea este numită întîia zi a săptămînii (Matei 28, 1; Marcu 16, 2; Luca 24, 1; şi Ioan 20, 19), iar luni cea de a doua zi. Şi tot Duminica au avut loc arătările Domnului şi femeilor mironosiţe şi ucenicilor şi lui Toma, a opta zi, s-a instituit Taina Mărturisirii, prin cuvintele: «Cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute» (Ioan 20, 23) şi ei au fost trimişi la predicare şi îndeplinirea Botezului etc. ... Tot Duminica S-a pogorît Sfîntul Duh; se crede că tot în această zi, Domnul S-a arătat lui Saul pe drumul Damascului, şi a fost răpit în duh: «Am fost în duh în zi de duminică şi am auzit în urma mea, glas mare de trîmbiţă» (Apoc. 1, 10), spune Sfîntul Ioan Evanghelistul, tot în această zi sfîntă, de aceea se cuvine s-o cinstim după cuviinţă că ea este ziua Domnului: dies dominica» (ἡμέρα κυρίου, ἡμερα κυριακή).

După această mică incursiune, de mare importanţă revenim la tema propusă.

Cine erau cei doi ucenici Luca şi Cleopa? Primul este autorul acestei pericope, evanghelistul Luca, doctor, pictor, ucenicul Sfîntului Pavel şi martorul ocular a celor întîmplate (Luca 24, 13—53). Prin credinţă aprinsă şi curată însă «putem şi noi deveni contemporani cu Iisus Hristos» (I.P.S. Mitr. Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, *Luca şi Cleopa, martori ai învierii,* «Telegraful român», nr. 15—16, 1987), adevăraţi martori oculari ai celor săvîrşite de El, putem deveni «un Pavel convertit, care recunoaşte în Iisus Hristos pe Fiul lui Dumnezeu, pe Mesia» (*Ibid.*), sau Toma zis Geamănul, un apostol, mărturisitor, mucenic, ori o femeie mironosiţă etc. ..., iar celălalt, Cleopa sau «un necunoscut. ..., poate din cei 70» (*Ibid.*), sau cum afirmă alţii «era frate cu Logodnicul Iosif şi desigur acelaşi Alfeu, care au acelaşi înţeles în limbile originale, Maria se numeşte femeia lui Cleopa şi mama lui Iacov (Ioan 19, 25)» (Ep. Dr. Gherasim Timuş, *Dicţionar aghiografic,* Buc., 1898, p. 184). Şi ei au fost dintre ucenicii Lui primii, care L-au văzut, după sfintele femei mironosiţe.

Aceşti ucenici au plecat din marea cetate «înainte de amiază» (I.P.S. Mitr. Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*), spre Emaus, pe jos, şi fiind, cum am spus, o distanţă de 11 km au ajuns spre seară, că mergeau încet, abia păşind, că se ştie că omul îndurerat nu are cadenţă nu numai la mers, ci în toate şi-n gîndire chiar. În urma lor, la o distanţă nu prea mare, păşea un drumeţ străin şi care îi asculta, cu atenţie cele ce discutau ei şi mergînd cu pas sigur, neîmpiedicat de nici o durere sufletească, fiind vesel ca un biruitor asupra diavolului, iadului, morţii şi păcatului, pentru că era însuşi Iisus Hristos, cel înviat din morţi de curînd, îi ajunge şi se aşază între ei, cum ni-L prezintă unele tablouri şi icoane şi merg aşa împreună, mult timp, dar ei nu L-au cunoscut deşi îl vedeau şi-L ascultau. Lucrul acesta, de a nu-L recunoaşte era o minune sau ceva obişnuit, natural, din cauza vremii, că era spre seară, cînd figurile dobîndesc contururi aparte, se lasă umbre şi întunecă feţele chiar şi a persoanelor cunoscute? Era o minune. Evanghelistul Marcu arată că El: «S-a arătat în alt chip» (Marcu 16, 12), pentru că nu a voit să fie cunoscut de dînşii, ca ei, cît şi ceilalţi Apostoli, să-L cunoască, public, cînd le va arăta mîinile şi coasta Sa, spre a se încredinţa că El este: «Acelaşi şi totuşi altul» acum era transfigurat, căpătase însuşiri noi... între care şi pe aceea de a se face nevăzut, sau văzut după dorinţă» (*Ibid.*).

Drumeţul sfînt şi tăcut şi iradiind de lumină cerească, (ca pe Tabor), dar de nimeni văzută, căci trupul ca un cort îi ţinea ascunsă lumina dumnezeiască îi întreabă: «Ce sînt cuvintele acestea pe care le schimbaţi unul cu altul în drumul vostru?» (Luca 24, 17). Cei doi rămîn miraţi, surprinşi de întrebarea şi de necunoştinţa lui. Şi Cleopa supărat îi zice: Tu singur eşti străin în Ierusalim şi nu ştii cele ce s-au întîmplat în el în zilele acestea?» (Luca 24, 18) şi pe care este sigur că le cunosc toţi, chiar şi copiii. Şi-I povestesc totul, cum ne relatează această pericopă — Evanghelie — care se citeşte în a treia zi de Sfintele Paşti, cînd se usucă Sfîntul Agneţ, scos în joia cea mare, la Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare.

Şi deodată drumeţul, călătorul iese din expectativă, îi mustră, devenind un adevărat apologet, cu temeiuri din Sfînta Scriptură, al patimilor lui Mesia şi le zice: «O nepricepuţilor şi zăbavnici cu inima... Nu trebuia oare ca Hristos să pătimească acelea şi să intre în slava Sa?» (Luca 24, 25—26). Se făcuse seară şi drumeţul se făcea că merge mai departe. Ei însă fiind «fascinaţi de adînca lui cunoştinţă a scripturilor» *(Ibid.)* şi care, prin cele spuse, le reînviase în suflete speranţa că El este Mesia, aşteptarea neamurilor, deşi a fost omorît de mai marii poporului, nu-L lasă să plece şi insistă să rămînă cu ei, fiindcă «un asemenea om nu trebuia scăpat din mînă tocmai acum» *(Ibid.)* şi îi zic: «Rămîi cu noi că este spre seară şi s-a plecat ziua» (Luca 24, 29) şi unde să plece, în prag de noapte, singur fără nici un însoţitor? Drumeţul a fost convins de cele spuse şi a intrat să rămînă cu ei (Luca 24, 29). Unde? Poate la unul din ei, poate la un prieten, poate la un han. Şi odată intrat «se aşază la masă şi atunci se întîmplă ceva cu totul neaşteptat» (*Ibid.*). Iisus Hristos ia pîinea şi o binecuvintează... Îl recunosc. Era chiar Iisus

Hristos! Cînd L-au cunoscut? cînd a luat pîinea sau cînd a binecuvîntat-o sau cînd a frînt-o și le-a dat-o? Evanghelia nu ne spune (*Ibidem*). Îl cunosc și cred în El că este Mîntuitorul lumii și-L vor predica, în lume cu mult zel, ca și ceilalți Apostoli și vor muri, ca și ei pentru Dînsul. De altfel veștile despre învierea Lui din morți veneau de pretutindeni, și au umplut nu numai Ierusalimul, ci și Samaria, în curînd, ca și Galileea și apoi toată lumea. Dar chiar înainte de a-L cunoaște, căci cunoașterea era ca o nouă convertire a lor, la credința în El, pe cînd le vorbea pe cale, sufletul lor ardea de cele spuse de acest drumeț, din Sfintele Scripturi, cu privire la Iisus Hristos și ziceau unul către altul: «Oare nu ardea în noi inima noastră, cînd ne vorbea, pe cale și cînd ne tîlcuia Scripturile?» (Luca 24, 32).

Să facem o evidențiere. Ei îl cunosc pe Domnul, după ce a oficiat Sfînta Euharistie «și este prima cină sau Euharistie pe care a săvîrșit-o Iisus Hristos după învierea Sa» (Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, A—Z, Buc., 1984, p. 136), și nu înainte și nu fără oficierea ei. Se înțelege că acei creștini care nu au această Taină a Sfintei Euharistii sau o socotesc numai un «act comemorativ» sau o simplă ceremonie, și nu o au pentru că nu au preoți investiți cu putere harică, și care prin anume rugăciuni consacrate, cu privire la ea, să cheme harul Sfîntului Duh și să transforme pîinea în trupul Domnului și vinul în sîngele Lui și care prefacere «este absolut reală, iar nu numai simbolică sau figurativă» (Pr. I. Mihălcescu, *Manual de Dogmatică*, cl. VI, de Seminar, Buc., 1932, p. 212), nu pot să-L cunoască cu adevărat că nu li se deschid ochii, și să fie cu El, ca cei doi ucenici, de pe drumul Emausului, ceilalți Apostoli, ceilalți sfinți și adevărații credincioși, că lor și celorlalți li s-au deschis ochii și L-au cunoscut și mereu se deschid și-L vor cunoaște, cum și nouă ni se vor deschide și-L vom cunoaște, prin această Taină înfricoșată! Și cît har ne aduce ea, cîtă cunoaștere, transformare lăuntrică și îndumnezeire, de aceea se cade să ne împărtășim cît mai des și cu vrednicie!

Prin această Taină nu numai că ni se deschid ochii și-L cunoaștem pe Mîntuitorul, dar îl avem și prezent în mijlocul nostru, cum ne spune chiar El prin cuvintele: «Și iată Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacurilor» (Matei 28, 20). Și cum să fie El prezent, dacă, după 40 de zile de la înviere, S-a înălțat la cer? Este drept că Iisus Hristos este cu noi și cu cei ce-L slăvesc, ca Dumnezeu, care este pretutindeni, dar concret, vizibil, El a rămas și rămîne prin Sfintele Taine, cu precădere, în Taina Euharistiei, care este El, Persoana a doua a Sfintei Treimi, trupul și sîngele Său, cum a spus la instituirea ei, zicînd: «Luați mîncați, acesta este trupul Meu. Apoi luînd paharul și mulțumind, le-a dat zicînd: Beți dintru acesta toți, acesta este sîngele Meu» (Matei 26, 26—28). Și «Mărturisirea ortodoxă», convinsă de acest lucru, arată că «trebuie să venerăm și să adorăm Sfînta Euharistie la fel ca pe Însuși Domnul și Mîntuitorul nostru» (Răspuns la întrebarea 65, p. I).

O concluzie: Evanghelia aceasta care se preocupă de cei doi ucenici amintiți și care au vorbit cu Domnul spre Emaus și L-au cu-

noscut, prin frîngerea pîinii şi pe care am expus-o în liniile ei mari este «cea mai minunată din toate Evangheliile şi după simplitatea ei produce un interes şi mai mare, citind-o se pare că te afli pe cale cu cei doi ucenici şi împărtăşeşti sentimentele lor; parcă vezi locul unde se afla Mîntuitorul» (Ep. Dr. Gherasim Timuş, *op. cit.*, p. 184).

Se pune firesc întrebarea, ce să facem să fim şi noi cu El ca cei doi ucenici: Luca şi Cleopa? Răspunsul este, să facem ce au făcut ei: a) *Să-L dorim şi noi ca şi ei şi să-L purtăm în suflet*; b) *să ardă inima noastră de dorul Lui, ca şi inimile lor*; c) *să ne ardă apoi dorul de cuvintele Lui, spuse în Sfintele Scripturi*, şi pe care să le îndeplinim, adică să fim: blînzi, milostivi, făcători de pace, curaţi cu inima, iubitori de Dumnezeu şi de asemeni, rugători, postitori, harnici etc. ...; d) *să stăm tari în credinţa Bisericii noastre ortodoxe, ca şi moşii şi strămoşii noştri*, pentru care, cît şi pentru noi cei de astăzi, este Emausul, unde ne întîlnim cu El, Îl cunoaştem şi ne unim cu El — aici se face frîngerea pîinii — şi ne unim şi noi laolaltă ca fraţi într-un gînd şi o simţire şi, ca fii ai Aceluiaşi Părinte; e) să zicem şi noi ca şi ei: Rămîi cu noi că este spre seară «şi-i atîta întuneric în noi şi în lume. Rămîi cu noi că eşti: Calea, adevărul şi viaţa; rămîi în rugăciune şi-n cîntare, în fapt de seară şi-n cîntarea «Lumină lină»; rămîi că eşti iubire şi izvor de sfinţenie; rămîi ca frate şi doctor în suferinţă şi sprijin în nenorociri; rămîi cu noi că ne eşti şi Răscumpărător şi Dumnezeu; rămîi, cum ai rămas cu Sfinţii Apostoli şi cu cei bineplăcuţi Ţie, că fără de Tine nu putem trăi; rămîi şi călătoreşte şi cu noi, cum ai călătorit cu Luca şi cu Cleopa şi le-ai umplut sufletul de fericire şi lumină». Biserica, inspirată din această călătorie a Domnului cu ucenicii Săi, zice: «Cel ce ai călătorit împreună cu Luca şi Cleopa la Emaus, Mîntuitorule, mergi şi cu robul Tău... (Condac). Acelaşi text aproape se foloseşte şi în ectenia întreită, pentru cei ce călătoresc *(Liturghier*, Buc. 1980, p. 361—362). Din această călătorie, mai bine zis din această pericopă evanghelică s-a inspirat şi literatura şi ne-a dat mai multe opere, cît şi pictura: să amintim numai de «Pelerinii din Emaus» de Rembrand, marele pictor olandez; f) *Încă un lucru pe care l-au făcut cei doi ucenici pe drumul Emausului:* au găzduit pe un drumeţ obosit şi drumeţul a fost chiar Iisus Hristos, cum Avraam a găzduit trei oameni tot obosiţi, şi care în realitate erau Persoanele Sfintei Treimi, sub formă de îngeri. Să-i imităm şi noi şi să fim ospitalieri. De altfel poporul nostru totdeauna a fost omenos, ospitalier, primitor şi el a îndeplinit nu numai această cerinţă, cît şi celelalte cerinţe de mai sus: iubirea lui Dumnezeu şi arderea de dorul Lui şi pe Care L-a adorat, cu tot focul inimii lui şi în multe feluri, cîte biserici nu I-a înălţat?!

Să-L rugăm pe Dumnezeu, pe Mîntuitorul Iisus Hristos nu numai să rămînă cu noi, ci să ne deschidă şi nouă mintea să-L cunoaştem, şi-L cunoaştem cum am arătat mai ales, cînd ne împărtăşim cu preacuratul Lui trup şi sînge şi să-I facem sfînta Sa voie. Amin.

Protos. Prof. Onorar, IOASAF GANEA

INIMA-N SECETĂ, INIMA-N RODIRE, IDENTITATEA FERICIRII

«Nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu» (Matei 4, 4).

Oamenii mor adesea, chiar în mijlocul bogăţiei, de o foame pe care nu o potoleşte pîinea. Aceasta-i foamea sufletului. Nefericirea nu este altceva decît o neostoită foame a sufletului. Foamea sufletului, numai împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, pînă la măsura sfinţeniei, o potoleşte. De unde, fericire, desăvîrşire morală, virtute, sfinţenie sînt termeni identici.

Iată, cum se prezintă — în sinteză — răspunsul dat de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, la întrebarea de veacuri a omenirii: «Ce este fericirea?». Răspunsul acesta este cuprins mai pe larg, în predica de pe «Muntele Fericirilor» şi, rezumativ, în cuvintele: «Fericiţi cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi-l împlinesc» (Luca 11, 28). A asculta cuvîntul lui Dumnezeu şi a-l împlini, iată pîinea inimii Lui, iată însăşi fericirea!

Morala propovăduită de Domnul nostru Iisus Hristos este ştiinţa care învaţă meşteşugul dobîndirii fericirii, irezistibila cerinţă a inimii omeneşti. Aşadar, ea nu este o exprimare literară a fericirii, ci poartă într-însa o experienţă efectivă. Morala creştină este ştiinţa creaţiei de sine şi ea se aseamănă cel mai bine cu ştiinţa chimiei. Evidenţa existenţei elementelor chimice este rezultatul experienţei. Evidenţa existenţei unei vieţi mai presus de fire este rezultatul unei experienţe vii: trăirea în Hristos. Aşa se prezintă morala creştină: ceea ce vrei să cunoşti, trebuie să experiezi prin trăire. Fără această experienţă plină de viaţă în Hristos, vom fi asemenea oaspeţilor mereu poftiţi în casă, dar mereu rămaşi pe prag.

Chemarea lui Hristos la fericire este chemarea care nu ne cere răspunsul rostit cu buzele, ci cu ritmul vieţii noastre trăită în Dumnezeu.

Mai multă lumină în inimă. — Lumea aceasta a fost creată de Dumnezeu, din dragoste pentru tine, omule, să te bucuri de frumuseţile ei, să te bucuri de roadele ei.

În zorii de aur ai dimineţii, sub raza mîngîietoare de bun rămas a înserării, lîngă murmurul dulce al izvorului, în litaniile frunzelor şoptite pe strunele de vînt de seară, în dania de dalbe flori a primăverii, ca şi printre crizantemele înflorite în brumele toamnei, sub ploaia de lumină a nopţilor cu lună plină, în prevestirea de roade a primăverii, ca şi-n colbul de rod al toamnei, tu, omule, trebuie numai să te bucuri. Aceste puţine evocări ale frumuseţii, în mijlocul căreia trăieşti, trebuie mereu să-ţi aducă aminte de tot ce a creat Dumnezeu pentru tine, omule, numai pentru tine. Iată, cum toate acestea, pentru fericirea ta, s-au gătit. Încă ceva mai mult: numai tu eşti destinat fericirii, fiindcă, numai tu ai fost zidit de însăşi mîna lui Dumnezeu, numai tu, porţi în tine chipul Lui.

De aceea, numai tu eşti cel care ai zidit cetăţile, care ai deschis cărările pe pămînt, pe mare şi oceane îndepărtate şi tot tu, străbaţi văzduhul în surîsul de lumină al cerului. Numai tu ai născocit ştiinţa şi artele şi de roadele lor, numai tu te bucuri. Şi totuşi pentru ce adeseori se întristează şi se tulbură sufletul tău ? ! Fiindcă această fericire din afara fiinţei tale lăuntrice, n-o poţi gusta, decît cu fericirea din inima ta. Ca să te bucuri, deplin, de lumina ce există dincolo de hotarele inimii tale, trebuie mai întîi, să faci lumină în noaptea din tine.

Întoarcerea «acasă». — Fericirea din lăuntrul nostru s-a pierdut atunci, cînd s-a pierdut podoaba de virtute a inimii noastre.

Odinioară, omul şi-a plecat urechea la şoapta diavolului, şi-a pierdut neprihănirea, a pierdut vederea lui Dumnezeu, a pierdut smerenia care îl ţinea în ascultare de Dumnezeu şi a primit mîndria, care l-a scos din supunerea faţă de Ziditorul său şi l-a dus în ţară străină... Chipul său de odinioară, frumos şi luminos, îşi pierde lumina natală a fiilor cerului şi devine întunecat de mohorîciunea chinuitoare a celor pierduţi pe hotare îndepărtate.

Din neam, în neam, omul îşi cheltuie averea primită de la Tatăl, adică talanţii cu o nepăsătoare risipă...

Cîndva, omul tresare. — O foaie din istoria paradisului pierdut foşneşte în inima lui, întoarsă de un deget lăuntric : trezirea de conştiinţă. Îşi vine în sine şi zice : «Cîţi argaţi ai tatălui meu au prisos de pîine, iar eu, aici, pier de foame... Scula-mă-voi şi mă voi duce la tatăl meu...» (Luca 15, 17—18). Aceasta-i prima filă a fericirii fiului pierdut : Întoarcerea la Tatăl, întoarcerea la împlinirea cuvîntului lui Dumnezeu, la împlinirea virtuţii, sfinţeniei, fericirii. Dar, această împlinire spre fericire are un alfabet spiritual ; litera «A» îi este — smerenia — care trebuie să străjuiască toate literele alfabetului, pînă la cea mai înaltă împlinire a fericirii, «Curăţenia inimii», care duce la vederea lui Dumnezeu după cuvîntul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : «Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Matei 5, 8).

Postul cel adevărat

În numele acelei binecuvîntări : «Creşteţi şi vă înmulţiţi...» (Facere 1, 28) condiţie de împlinire spirituală a înmulţirii oamenilor, care să păstreze în trupul lor, urmele mîinilor Ziditorului, prin trecerea de la bunătatea naturală la cea voluntară în colaborare cu harul, Dumnezeu a dat porunca de înfrînare : — postul — ; Şi astfel a zis Domnul : «..., din pomul cunoştinţei binelui şi răului, să nu mănînci...» (Facere 2, 17). Postului, ca primă poruncă, i-a fost hărăzit darul de a fi generatorul tuturor virtuţilor, cu destinaţia spre acel : «Creşteţi !». Înţelegem acest lucru, cel mai bine, reflectînd, comparativ, la cuvîntul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : «Luaţi aminte de voi înşivă, să nu se îngreuneze inimile voastre de saţiul mîncării şi al băuturii...» (Luca 21, 34). «Saţiul mîncării şi al băuturii» este însăşi lăcomia pîntecelui, — păcat capital — ce înseamnă

depășirea cu plus de mîncare peste nevoile trupului, este mîncarea «de plăcere». Postul este mîncarea «cu plăcere»; a nu mînca «cu plăcere», înseamnă a fi bolnav. «Cînd sufletul poftește mîncări felurite, cere ceva propriu firii» [1], ne spune Sf. Ioan Scărarul, însă să avem grijă ca acea mîncare «cu plăcere», să nu degenereze în cea «de plăcere», cu grija de trup împlinită spre: «pofte, ospețe, beții, desfrînări», de care ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel, să ne ferim (Rom. 13, 14). «Saţiul mîncării şi al băuturii» este împlinirea, nu a celor de folos, pentru întreținerea existenței trupești și bunelor sporiri sufletești, ci a celor dulci, ce duc, după Sf. Ioan Scărarul, la «îndrăcirea gîtlejului și la dezechilibrul sănătății trupești și sufletești». Medicii ne spun că postul are o binefăcătoare înrîurire asupra proceselor biochimice prin variația mîncărurilor «de dulce» cu cele de post. Medicul Pierre Vachet, preocupat de a găsi pricina apariției dezechilibrului în funcțiile vitale, ce subminează condiția esențială a muncii rodnice în societate, spune că această cauză rezidă în alimentația nerațională.

El își încheie documentarea sa cu afirmația: «Nu trebuie să așteptăm boala, pentru a ne supune curei de dezintoxicare. Orice om sănătos, trebuie să țină posturi — regulat —; ele odihnesc viscerele și permit eliminarea toxinelor din organism» (Dr. Pierre Vachet, Professeur à l'École de Hautes Études Sociales, *Remède à la vie moderne*, Paris, 1928, p. 102).

Prin post se realizează topirea poftelor trupești, care se afirmă în precumpănirea transferului de energie în linie ascendentă, sporindu-se energiile minții, împuținată prin călcarea primei porunci și prin preferința pentru viața sexuală. «Saţiul mîncării şi al băuturii» este generatorul tuturor păcatelor, care îngreunează inima și această inimă îngreunată este aceea despre care ne spune Mîntuitorul că ies dintr-însa «gîndurile cele rele, uciderile, desfrînările, mărturiile mincinoase, hulele» (Matei 15, 19). Postul este generatorul tuturor virtuților prin nevoința căruia, ajungem la curățirea inimii, nevoință sprijinită de rugăciune, căci «Fără de Mine nu puteți face nimic», ne spune Domnul nostru Iisus Hristos, El care postind 40 de zile și 40 nopți (Matei 4, 1—10) «fiind ispitit poate și celor ce se ispitesc să le ajute» (Evrei 2, 18).

Această nevoință este sprijinită și de îndemnul frumoaselor stihiri ale Triodului, dintre care amintim: «Să postim post primit, bineplăcut Domnului; postul cel adevărat este înstrăinarea de răutăți: înfrînarea limbii, lepădarea mîniei, depărtarea de pofte, de clevetire, de minciună și de jurămîntul mincios. Lipsirea de acestea este postul cel adevărat și bine primit» (*Triod*, ed. VII, 1970, p. 110, 118).

Acest «post adevărat și bine primit» are ca țintă supremă curăția inimii în care strălucește Lumina cea de-a pururi înveselitoare a vederii lui Dumnezeu, după cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos: «Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Matei 5, 8). Pe acest temei s-au creat minunatele stihiri ale Triodului:

1. *Filocalia*, Vol. IX, Sf. Ioan Scărarul, Buc., 1968, p. 214—218.

...«Moise, văzător de Dumnezeu s-a făcut, cu postul de 40 zile, curăţindu-şi ochii sufletului». «În muntele Horeb, curăţindu-se Ilie a văzut pe Dumnezeu. Să ne curăţim şi noi inima cu postul şi vom vedea pe Hristos» (*Triod*, p. 12). Dar, de la un aspect al vieţii interioare sumbru, cenuşiu, la celălalt aspect în ţinută duminicală, calea este grea de străbătut, dar nu ne este imposibilă această nevoinţă.

Sfîntul Apostol Pavel ne dă toată certitudinea : «Pot totul în Hristos care mă întăreşte» (Filipeni 4, 13).

Determinative ale postului fără rod

Postul cel adevărat este regenerativ, nu exterminativ, dar nu toţi nevoitorii înţeleg acest lucru, din pricina ignorării primei condiţii a urmării lui Hristos : lepădarea de sine. Iubirea lor de Dumnezeu, umbrită în mare parte de iubirea de sine, îi determină să ţină seama de părerile lor, nu de părerile celor încercaţi, care au făcut o experienţă în acest sens, şi-n felul acesta postul lor este un post fără rodul sfinţeniei, pentru că numai «cei ce se luptă după lege se-ncununează» şi a te lupta după lege înseamnă a «mînui unealta postului» după învăţătura sfinţilor şi prea cuvioşilor noştri părinţi (I Cor. 9, 24).

Prima determinativă a acestui post fără rod este ispita elevaţiei spirituale rapide, nevoitorul asemănîndu-se copilului, care vrea să urce scara toată, dintr-un singur pas şi nu ţine seama de a porni postul progresiv aşa cum ne învaţă Sf. Ioan Scărarul : «să ţinem mai întîi mîncările care ne îngraşă, pe urmă pe cele care ne trezesc poftele trupeşti, apoi pe cele ce ne fac plăcere» *(Filocalia,* IX, p. 214—215). A doua determinativă a postului ce se dovedeşte fără rod este excesivitatea, greşeală de-a dreapta a postitorului, care este înşelat de gîndul unei înfrînări peste măsură. Acest postitor, încă nu a cîştigat darul dreptei socoteli, al discernămîntului, care se dovedeşte prin adevărata smerenie. «Deci noi care n-am cîştigat acest dar, trebuie să nu ne încredem în părerea noastră nicidecum, ci să vestim părinţilor duhovniceşti, măsura dorinţei noastre de înfrînare şi să credem că aceea este bun, ce vor socoti ei ca atare» *(Filocalia,* I, Sf. Casian Romanul, p. 136).

Dreapta socoteală este ca un sfeşnic de lumină al căii tuturor virtuţilor, pe care ea le duce pe calea împărătească, calea de mijloc.

Sfînta Scriptură mai numeşte «dreapta socoteală» şi «sfat», învăţîndu-ne să nu săvîrşim nimic fără el «căci ca o cetate surpată şi fără ziduri, aşa este omul care nu face totul cu sfat» (Pilde 25, 28).

Aceste înţelepte cuvinte se potrivesc căderii jalnice a pustnicului Iron. El a trăit cincizeci de ani într-o înfrînare excesivă. Luîndu-se după părerea sa, nu venea la biserică nici la sărbătoarea Sfintelor Paşti, ca nu cumva întîlnindu-se cu părinţii şi cu fraţii să fie silit a mînca legume şi-n felul acesta să se abată de la regula sa *(Filocalia,* I, p. 133). Excesivitatea lui a dovedit postul cel fără rod, căzînd din «înălţimea vieţuirii sale în adîncurile morţii». Şi cum ? «Cine îşi face voile sale, voile dracilor le face», aceasta este sentinţa tuturor sfinţilor, care au trecut prin toate încercările vieţii duhovni-

ceşti. «Deci după ce a fost amăgit multă vreme de voia sa — excesivitatea — a primit pe îngerul satanei, ca pe îngerul Luminii ; acesta i-a poruncit să se arunce la miezul nopţii într-o fîntînă foarte adîncă spre a cunoaşte că nu se va primejdui, dată fiind virtutea mare a înfrînării lui ; iar el fiind întunecat la înţelegere, nedeosebind ce fel de înger este cel ce-l sfătuieşte acestea, s-a aruncat în fîntînă la miezul nopţii. După oarecare vreme, aflînd fraţii întîmplarea, abia cu mare osteneală l-au putut scoate, aproape mort. Iar după ce l-au scos a mai trăit două zile şi a murit lăsînd fraţilor şi bătrînului Pafnutie jale nemîngîiată. Acesta, îndemnat de multă iubire de oameni şi aducîndu-şi aminte de marile osteneli ale aceluia şi de anii mulţi la număr, pe care i-a răbdat în pustie cu stăruinţă, nu l-a lipsit de pomenirea şi prinosul celor adormiţi, ca doară să nu fie numărat cu sinucigaşii» *(Filocalia,* I, p. 133—134). Fapta lui Iron trebuie să ne aducă aminte că nu ne putem sfinţii, atîta vreme cît a mai rămas în sufletul nostru un dram al iubirii de sine, ce ne îndeamnă să călătorim pe cărarea mîntuirii fără «sfat» nebăgînd în seamă nici cuvîntul Înţeleptului : «Cei fără povăţuitor, cad ca frunzele».

O altă determinativă a postului fără rod este făţărnicia. În privinţa postului a fi făţarnic înseamnă să posteşti, nesocotind împlinirea faptelor bune. Acesta este postul care nu-i place lui Dumnezeu.

Prin alesul său, Sf. Prooroc Isaia, astfel grăieşte el israeliţilor : «Nu ştiţi voi postul care-Mi place ? zice Domnul. Rupeţi lanţurile fărădelegii, dezlegaţi legăturile jugului, daţi drumul celor asupriţi şi sfărîmaţi jugul lor» (Isaia 1, 8, 6). Iar prin Sf. Prooroc Ioil, le spune «Sfîşiaţi inimile voastre şi nu hainele voastre şi întoarceţi-vă către Domnul Dumnezeul vostru» (Ioil 2, 33).

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos detestă în genere, făţărnicia fariseilor, adresîndu-se ucenicilor, astfel : «Păziţi-vă de aluatul fariseilor, care este făţărnicia» (Luca 12, 1) şi detestă îndeosebi această făţărnicie în privinţa postului spunînd : «...De asemenea cînd postiţi, nu fiţi trişti, ca făţarnicii, căci aceştia posomorăsc feţele, ca să arate oamenilor că postesc. Adevărul vă spun că prin aceasta îşi iau plata lor» (Matei 6, 16).

Aşadar, postul fără rod este postul făţarnicului, care nu-şi mai merită numele de post, ci de un regim al stomacului, care nu are nimic comun cu desăvîrşirea morală a cărei unealtă este postul cel adevărat, semnul unei slujiri sincere a Domnului şi Dumnezeului nostru Iisus Hristos.

Monahia PAISIA-DESPINA BAZAVAN
M-rea Hurezi

DIN TRECUTUL BISERICII ŞI PATRIEI NOASTRE

EPISCOPUL MELCHISEDEC ŞTEFĂNESCU SPRIJINITOR AL ÎNVĂŢĂMÎNTULUI TEOLOGIC ROMÂNESC

În rîndul marilor personalităţi ale neamului nostru românesc se înscrie şi episcopul academician Melchisedec Ştefănescu al Romanului (1822—1892) *. Acest profund teolog şi luminat ierarh «care a putut strînge în mintea lui învăţătura lumii, în inima lui bunătatea creştină şi în viaţa lui înfăptuirea necurmată» (Preotul Niculae M. Popescu), face parte din pleiada oamenilor înţelepţi şi patrioţi care, în anii de răscruce ai secolului trecut, au lămurit cărările spre morală şi ideal şi au lucrat atît de mult, prin strădanii cărturăreşti de cea mai înaltă ţinută, în slujba cultivării şi ridicării poporului român.

O latură majoră a activităţii sale a fost aceea desfăşurată în vederea educaţiei şi instruirii clerului. Toată viaţa a muncit pentru ridicarea nivelului cultural şi moral al clerului, ca profesor, ca deputat în Divanul ad-hoc şi apoi ca episcop şi membru în Senat. Era convins că Biserica nu poate prospera şi progresa atît timp cînd în rîndurile clerului se vor strecura oameni fără cultură şi fără chemare potrivită cu acest apostolat [1]. Chiar în testamentul său [2], alcătuit cu puţin înainte de stingerea din viaţă, episcopul Melchisedec scria în legătură cu această problemă: «...fără cultură clerul va fi amorţit şi stăpînit de prejudecăţile vulgare şi de vicii iar Biserica va deveni o instituţie moartă, destinată numai a însoţi pe morţi la mormînt» [3].

Fiind conştient că Biserica, vistierie de daruri şi învăţături, are misiunea, prin slujitorii săi care sînt chivernisitorii acestei vistierii, să dezvolte în sufletele credincioşilor principiile morale şi să propovăduiască tuturor căile mîntuirii, episcopul Melchisedec Ştefănescu

* Despre personalitatea acestui distins şi învăţat ierarh s-au scris numeroase articole, studii, însemnări şi cîteva lucrări monografice. O prezentare a tuturor acestora în lucrarea noastră de doctorat *Episcopul Melchisedec Ştefănescu al Romanului. Viaţa şi activitatea*, aflată în manuscris.

1. Preot C. Gh. Vartolomeiu, *Episcopul Melchisedec. Omul şi epoca sa*, în «Cronica Romanului», XIX (1942), nr. 5—6, p. 198.

2. A fost tipărit de mai multe ori, ultimelor ediţii adăugîndu-li-se şi «Statutele şi Regulamentul interior al Epitropiei fundaţiei sale».

3. *** *Testamentul P.S. Melchisedec. Episcop de Roman...*, Bucureşti, 1906, p. 3.

considera că cei care au sarcina de a învăţa pe alţii trebuie ca mai întîi ei înşişi să se instruiască.

Spirit cultivat şi practic, autor de manuale didactice, profesor şi director de Seminar, acest luminat ierarh a fost preocupat în cel mai înalt grad de procesul de învăţămînt şi de instituţia şcolară românească. În concepţia sa şcoala în general şi cea bisericească în special aveau menirea de a instrui, de a lumina, de a combate superstiţiile şi credinţele deşarte şi de a sădi în sufletele tinerilor înclinaţi şi dispoziţii spre tot ceea ce este bun, de a le forma deprinderi şi convingeri morale [4].

Veacul în care trăieşte episcopul Melchisedec se mai resimte încă, mai ales în prima sa jumătate, de ideile curentului înnoitor al luminilor care pătrunseseră şi în ţara noastră. Reţeaua tradiţională de învăţămînt creată de Biserică se menţine, dobîndind însă forme noi de organizare, mai ales prin Regulamentul şcoalelor publice din anul 1832, care dezvoltă principiile enunţate în Regulamentul Organic [5].

Învăţămîntul teologic propriu-zis a cunoscut şi el o anumită dezvoltare ca urmare a hotărîrii domneşti din anul 1836 de înfiinţare a Seminariilor eparhiale, care au marcat un salt calitativ faţă de şcolile catehetice şi de grămătici de pînă atunci, ele reprezentînd primele şcoli moderne de pregătire a viitorilor clerici. După un început promiţător, activitatea lor a înregistrat însă o anumită stagnare, ca urmare a prefacerilor de tot felul din sînul societăţii româneşti, ceea ce a impus o acţiune de reformare.

Printre cei care s-au pronunţat cu hotărîre pentru redresarea învăţămîntului nostru teologic s-a numărat şi episcopul Melchisedec, care susţinea că «Seminariile trebuie să devină instituţiuni de instrucţiune şi educaţiune» [6], în care «viitorii preoţi să poată dobîndi cunoştinţe sănătoase despre datoriile lor morale şi să nu devină victime ideilor funeste pentru Biserică şi naţiune» [7].

Pentru ca Seminariile să-şi atingă scopul pentru care au fost create, adică de a forma preoţi buni atît ca instrucţiune cît ca şi devotament evanghelic şi românesc [8] trebuia să li se asigure, în primul rînd, cadrele didactice corespunzătoare. Referindu-se la corpul didactic al Seminariilor episcopul Melchisedec spunea: «Cauzele pentru care nu se ivesc la noi încă lucrători în via Domnului, ca să mă exprim cu cuvintele Sfintei Scripturi, sînt mai multe; acum mă voi mărgini numai la una, pe care o cred principală: ea este că noi nu avem încă prin Seminarii, afară doar de prea mici excepţiuni, profesori care să poată forma buni şi devotaţi păstori ai turmei lui Hristos. Nu

4. † Melchisedec, Episcopul Romanului, *Cuvînt pentru Şcoala şi Biserica Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», X (1886), nr. 1. p. 44—45.

5. Preotul Niculae Şerbănescu, *Facultatea de Teologie a Universităţii din Bucureşti. O sută de ani de la înfiinţare 1881 — 1948 — 1981*, în *ibidem*, XCIX (1981) nr. 9—10, p. 1018 şi nota 1.

6. *** *Sumarele şedinţelor Sfîntului Sinod*, vol. I (1873—1884), şedinţa din 3 noiembrie 1883, p. 679—680.

7. *Ibidem*.

8. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 78/1885*, f. 28; *** *Sumarele...*, şedinţa din 13 noiembrie 1885, p. 21.

poți să ceri de la elevi mai mult decît ei au dobîndit de la învățătorii lor; căci, precum zice Sfînta Evanghelie, ajunge ucenicului să fie ca dascălul său. Profesorii noștri prin Seminarii sînt, cea mai mare parte, recrutați dintre elevii altor școli secundare din țară; ei poate că nici au gîndit vreodată că au să lucreze pentru a da țării buni păstori spirituali, nici la mijloacele cu care se poate ajunge aceasta. Profesorii aceștia nu se țin datori, de multe ori, nici a da exemple bune prin viața lor, nici a respecta Biserica și instituțiile ei; ba am cunoscut profesori prin Seminarii care luau în derîdere instituțiile bisericești și cultul divin. Am cunoscut chiar directori de Seminarii, cărora cu deosebire le este încredințată dirijarea educațiunii clerului țării, adică formarea apostolatului românesc, dar care n-au nici o idee despre marea lor misiune; de aceea trăiesc și lucrează în modul celor mai ordinari oameni, ca și cum n-ar avea pe conștiința lor nici o sarcină, nici o răspundere morală înaintea lui Dumnezeu și a țării» [9].

Pentru a se face pași concreți în direcția îmbunătățirii învățămîntului seminarial episcopul Melchisedec a propus în ședința Sfîntului Sinod din 2 iunie 1880, ca să nu se mai primească în Seminarii decît elevi din eparhia respectivă căci «cu modul acesta întîi s-ar evita abuzurile care se comit astăzi; al doilea pentru că seminariștii știind că nu sînt primiți în alte Seminarii se vor sili a învăța și a se purta mai bine și, în fine, că nu s-ar înmulți așa de tare în clase numărul elevilor încît să nu poată cineva respira» [10]. Totodată, el a cerut ca «elevii excluși dintr-un Seminar pentru rele purtări, pentru lene sau incapacitate să nu mai fie primiți prin alte Seminarii» [11].

Ținînd seama că Seminariile erau la noi singurele școli pentru pregătirea clerului, iar viitorilor ierarhi li se cereau titluri academice, episcopul Melchisedec a susținut, împreună cu alți membri ai Sfîntului Sinod, să se trimită tineri la studii în străinătate [12], întrucît, arăta el, «Biserica noastră este în suferință căci încă n-am ajuns să avem oameni cu învățătură, profesori buni, scriitori care să stea cu condeiul în mînă și cu puterea argumentelor lor să lupte contra tuturor răuvoitorilor» [13].

Referindu-se la cerința de viitoare cadre pentru Biserică, pentru diferitele ei sectoare de activitate, el argumenta: «Ne trebuie oameni pregătiți și de aceea trebuie să trimitem tineri care să învețe Teologia, cît se poate de mulți, pînă se va forma o pepinieră zdravănă; să-i trimitem în Rusia, și în Grecia căci au școli foarte bune

9. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*. f. 160 v.

10. Idem, *Dosar nr. 73/1880*, f. 151.

11. *** *Sumarele...*, ședința din 3 noiembrie 1883, p. 682—683.

12. De pildă, în ședințele Sfîntului Sinod din 16 și 25 noiembrie 1874 cînd s-a discutat «proiectul de lege pentru Seminarii» s-au făcut propuneri și în legătură cu trimiterea de «juni români» în centre universitare de peste hotare, spre a studia Teologia — Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 63/1874*, f. 329. Propunerea era semnată de mitropolitul Calinic al Moldovei și Sucevei, Melchisedec al Dunării de Jos, Isaia al Romanului și arhiereul Policarp Bîrlădeanul.

13. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 78/1885*, f. 415; *** *Sumarele...*, ședința din 10 decembrie 1885, p. 69—70.

de Teologie; pe alţii să-i trimitem în Germania, pentru că învăţătura, erudiţia germană este de mare însemnătate; să avem în fine un număr de zece, douăzeci de oameni care să formeze o pepinieră sănătoasă; am mai zis ca acei tineri să înveţe limbi multe. Ei trebuie să formeze literatura noastră, să îmbogăţească ramul literaturii noastre bisericeşti» [14]. Episcopul Melchisedec nu făcea pentru prima dată o astfel de propunere. Încă de pe vremea cînd era profesor şi director la Seminarul din Huşi el ceruse Epitropiei eparhiale «să trimită doi tineri la Atena pentru a studia şi pentru a fi un stimulent pentru ceilalţi, pentru a forma cadre pregătite pe care ţara în criza şi avîntul ei către progres îl cerea spre a nu mai fi nevoie a alerga la străini, care nu pot avea nici o consimţire, nici legături cu nevoile locale» [15]. Acordarea burselor nu trebuia să se facă însă la întîmplare ci pe baza unei selecţii riguroase, ca să se recruteze tineri, cu adevărat talentaţi. Episcopul Melchisedec Ştefănescu se gîndea chiar la instituirea unui examen pentru obţinerea acestor burse, atunci cînd sugera ca «toţi acei care doresc să se ducă la vreo facultate din străinătate să se supună la concurs şi să se trimită care s-ar găsi că ştie mai bine, avîndu-se în vedere şi nota de la conduită... Cu cît această alegere va fi minuţioasă, cu atît elevii vor fi mai buni şi noi avem mare trebuinţă de asemenea oameni» [16].

Cît priveşte organizarea învăţămîntului teologic superior în ţara noastră, sub forma unei facultăţi, se ştie că aceasta era o dorinţă mai veche a Bisericii, dorinţă care începe acum, la jumătatea secolului trecut, să capete contur. Iniţiative şi propuneri pentru împlinirea acestui deziderat apar atît pe linie bisericească precum şi laică [17]. Realizarea lor era facilitată şi de noile transformări petrecute în viaţa noastră de stat şi bisericească, transformări care puneau în mod imperios problema cadrelor calificate. Din păcate, rezultatele concrete s-au lăsat aşteptate, datorită în bună parte atmosferei încărcate care domnea atunci la noi, proastei stări financiare a ţării şi lipsei de acţiuni hotărîte din partea episcopatului român [18]. Înfiinţarea unei Facultăţi de

14. *Ibidem.*

15. † Veniamin Pocitan, *Momente din viaţa şi activitatea lui Melchisedec între anii 1856—1861*, Bucureşti. 1936, p. 10; Buzdugan D. Costache, *Episcopul Melchisedec Ştefănescu. Omul şi opera*, manuscris — teză de licenţă în Teologie Bucureşti, 1970, p. 53—54.

16. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 79/1886*, f. 279 v.

17. Amintim iniţiativa arhiereului Filaret Scriban (1842—1869) pe seama Seminarului de la Socola pe care intenţiona «a-l reorganiza şi complecta în sistem de facultate teologică», şi pe aceea cuprinsă în «Aşezămîntul pentru reorganizarea Învăţămîntului Public» — promulgat în ianuarie 1851 de domnitorul Grigorie Alexandru Ghica (1849—1853; 1854—1856).

18. Deşi domnitorul Alexandru Ioan Cuza a arătat mult interes faţă de Biserică, pentru care a semnat diverse legi (Magistrand Constantin Drăguşin, *Legile bisericeşti ale lui Cuza Vodă şi lupta pentru canonicitate*, în «Studii. Teologice». IX (1957), nr. 1—2, p. 86—103; Magistrand Stelian Izvoranu, *Sinoadele de sub regimul legilor lui Cuza Vodă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 7—8, p. 658—682), «Ordonanţele» sale privind înfiinţarea Universităţilor din Iaşi şi Bucureşti, precum şi «Legea asupra Instrucţiunii» din 1864 nu cuprind nimic referitor la Facultatea de Teologie.

Teologie devenea, însă, tot mai necesară, iar străduințele pentru realizarea ei sporeau din ce în ce mai mult.

Printre cei care au activat cu zel pentru această idee s-a aflat și episcopul Melchisedec Ștefănescu. Încă din anul 1860, pe cînd era numai arhimandrit, Ministerul Cultelor din Moldova îl solicitase să întocmească «un proiect de program pentru împărțirea pe ani a materiilor» la prima Facultate de Teologie care se înfiripase atunci la Iași [19]. Cîțiva ani mai tîrziu Sinodul general, prin hotărîrea luată în ședința din 14 iulie 1867, l-a desemnat în fruntea comisiei [20] însărcinată cu elaborarea unui «proiect de lege pentru înființarea unei Facultăți de Teologie» la București [21]. Proiectul de lege, *primul de acest fel la noi*, pe care comisia, la propunerea episcopului Melchisedec, l-a corelat și cu programa de învățămînt a Seminariilor [22] a fost luat în discuție de înaltul forum bisericesc, în ședința din 25 iulie 1867 [23]; cu unele mici modificări el a fost trimis, la 10 august 1867, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii pentru a-l înainta spre aprobare conducătorului statului. El era conceput în patru capitole, primele trei subîmpărțite în 13 articole, cel de-al patrulea indicînd — în ordine alfabetică —, obiectele celor trei ani de studii [24].

Fără a tăgădui contribuția membrilor comisiei la elaborarea acestui prim proiect de lege pentru înființarea la București a unei Facultăți de Teologie precizăm că el este, de fapt, opera învățatului episcop Melchisedec Ștefănescu a cărui experiență în organizarea învățămîntului teologic o depășea cu mult pe a celorlalți membri, care au lucrat sub îndrumarea sa. Concizia și sobrietatea, precum și claritatea și profunzimea cu care a fost redactat acest proiect de lege sînt proprii gîndirii episcopului Melchisedec, iar prezența semnăturii sale în prim planul ultimei file a documentului întărește această afirmație [25].

Din nefericire, tulburările produse de ceea ce noi, în mod obișnuit, am numit lupta pentru canonicitate au împiedicat punerea în practică a acestei lăudabile inițiative.

Stăruințele și demersurile membrilor Sfîntului Sinod n-au încetat însă, pentru că numai o instituție superioară de învățămînt teologic «putea prepara în țară profesorii trebuitori pentru Seminarii și pe viitorii membrii ai înaltului cler» precum cerea Legea Organică a Bisericii la 14 decembrie 1872 [26].

---

19. Preotul Nicolae Dragomir, *Episcopul Melchisedec și Seminarul din Roman*, în «Cronica Romanului», XIX (1942), nr. 5—6, p. 202. Este vorba de Facultatea la al cărei proiect de înființare lucrase o comisie alcătuită din Protosinghelul Iosif Bobulescu, Dr. G. Apostoleanu și licențiatul în Teologie Teodor Veisa. Pentru timpul cît a funcționat ea a avut sediul la Socola și mai apoi în localul Universității ieșene — Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului «Veniamin» din Iași (1803—1903)*, București, 1904, p. 103.

20. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58/1867*, f. 98. Din comisie mai făceau parte profesorul V. Calloianu și preoții I. Floru, N. Popescu și S. Topalov.

21. *Ibidem*, f. 2 și 387.

22. Ibidem, f. 54.

23. *Ibidem*. f. 387—393 v.

24. Pentru cuprinsul «proiectului» să se vadă *ibidem*, f. 99—102 v. Textul este reprodus și la f. 387 v.—388 v. din același *Dosar*.

25. *Ibidem*, f. 102 v.

26. *Ibidem*, f. 218; *** *Sumarele...*, ședința din 25 mai 1882, p. 526.

În primele rînduri ale acestora, susţinînd necesitatea înfiinţării unei Facultăţi de Teologie în România, pe care o califica drept «chestiunea cea mai urgentă a momentului» [27], episcopul Melchisedec arăta că «asemenea facultăţi sau institute înalte teologice sînt în toate statele creştine cilivilzate. Numai noi nu o avem încă deşi ea este neapărată pentru clerul înalt şi pentru profesorii de la Seminarii ; ea este imperios cerută de legea noastră organică fundamentală bisericească, lege care la art. 2 legiuieşte : «După trecere de douăzeci de ani de la promulgarea acestei legi... spre a putea fi ridicaţi la demnitatea de mitropolit sau episcop candidaţii vor trebui să posede titlul de licenţiat sau doctor în Teologie de la o facultate de teologie ortodoxă» [28].

În aria discuţiilor privind viitoarea Facultate de Teologie, a fost înscrisă şi problema locului în care ea avea să funcţioneze. Două erau oraşele care întruneau aprobarea majorităţii, Iaşiul şi Bucureştiul. Unii preconizau chiar înfiinţarea a două facultăţi, în cele două oraşe.

Răspunzînd mitropolitului Moldovei şi Sucevei, care era unul dintre cei care susţineau să se înfiinţeze o Facultate de Teologie la Iaşi şi alta la Bucureşti, iar de nu se va putea, atunci viitoarea Facultate să fie găzduită de oraşul Iaşi, întrucît acolo s-ar găsi mai multe persoane cu cunoştinţe teologice, episcopul Melchisedec Ştefănescu mărturisea «că deşi este originar din Moldova şi crescut în Iaşi, totuşi, n-ar putea pune această afecţiune naturală mai presus de interesul general. Nici unul din membrii Sfîntului Sinod — arăta el —, n-ar trebui să fie predispus a trata chestiunea decît din punct de vedere al interesului general şi cu privire la nevoile ţării, şi a se pronunţa nu pentru locuri către care avem afecţiuni personale ci pentru acelea unde vedem mai multă posibilitate şi mai mare garanţie din toate punctele de vedere» [29]. El considera că pentru viitoarea Facultate de Teologie trebuie să se aleagă «acel loc unde este privegherea guvernului, a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi a Sfîntului Sinod, unde se pot găsi şi mai mulţi bărbaţi competenţi», precizînd că acesta nu poate fi decît capitala ţării [30]. În ceea ce priveşte persoanele cu pregătire teologică din Iaşi, episcopul Melchisedec era convins că ele vor primi cu bucurie să vină la Bucureşti atunci cînd vor fi chemate [31].

După cum este cunoscut, în urma strădaniilor depuse de-a lungul atîtor ani de conducerea Bisericii, Facultatea de Teologie devenise o realitate, care îşi va urma drumul său. Nutrind speranţa unui sprijin din partea statului, Sfîntul Sinod a reluat, în sesiunile din primăvara şi toamna anului 1882, discuţiile privind legalizarea existenţei Facultăţii de curînd înfiinţate [32].

---

27. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 63/1874*, f. 328.
28. Idem, *Dosar nr. 75/1882*, f. 161.
29. *** *Sumarele...*, şedinţa din 25 mai 1882, p. 479—480.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*, p. 481.
32. Preotul Niculae Şerbănescu, *art. cit.*, p. 1036. Printre invitaţii la festivitate îl întîlnim şi pe episcopul Melchisedec care fusese rugat să asiste la Te-Deum-ul din Catedrala mitropolitană şi apoi la solemnitatea propriu-zisă. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 74/1881*. f. 471.

Între cei care au prezentat soluții concrete în aceste ședințe s-a aflat și episcopul Melchisedec, care, exprimîndu-și dorința ca «studenții Facultății să fie interni, crescuți și instruiți în spiritul Bisericii, spre a servi Bisericii și națiunii cu devotament și dragoste, căci dintre ei au să fie ridicați la treptele cele mai înalte ale ierarhiei bisericești» [33], sublinia că «Nu este demn de Regatul ortodox al României și de Biserica lui autocefală, ca această stare tristă a învățămîntului teologic să mai cotinue, ca tinerii doritori de acest înalt studiu să nu-l poată face în țara lor și să umble căutîndu-l prin alte țări» [34].

Pentru suplinirea lipsei mijloacelor de întreținere, care genera piedici serioase în calea consolidării Facultății de Teologie, episcopul Melchisedec arăta că «...în capitală avem două seminarii : unul al Statului, altul al repausatului mitropolit Nifon. Ne este destul un Seminar, anume cel Nifonian, atît pentru preoții de pe la sate cît și pentru pregătirea elevilor care vor trece din Seminar la Facultate. Să se prefacă Seminarul Statului în Facultatea Teologică» [35]. În consecință, el propune ca Sfîntul Sinod «să-l roage pe președintele său, mitropolitul-primat, să intervină și să stăruiască la guvern pentru imediata realizare a următoarelor puncte :

1) Seminarul Statului din capitală să se prefacă în Facultate Teologică.

2) Să se destine un local începător unde să se așeze Facultatea. Acolo trebuie să fie între altele o Biserică și o grădină. Ar fi bine ca localul să nu fie în centrul orașului, ci ceva mai retras. Nici prea depărtat, ca să nu împiedicae frecventarea cursurilor de către persoanele ce ar avea dorință de a se instrui.

3) Facultatea să aibă un internat pentru cel puțin 40 de studenți, întreținuți de stat cu hrană, îmbrăcăminte și cu toate cele trebuitoare. Unul din profesori va fi directorul internatului și va locui în localul Facultății pentru dirijarea și privegherea disciplinei și a educațiunei bisericești.

4) Studenții să fie acolo educați cu cea mai îngrijită disciplină religios-morală.

5) Profesorii să se aleagă din acei ce vor poseda titluri mai suficiente și vor fi recunoscuți prin zelul lor pentru instrucția și educația tinerimei și prin viața exemplară. Dacă ei n-ar fi în numărul trebuitor să se aducă profesori din Bucovina, dintre persoanele ce au terminat cursurile facultății de acolo.

6) Tinerii români care vor termina cu succes cursurile Facultății teologice, de drept, vor fi numiți în posturile de directori și profesori pe la Seminariile țării, în posturile de protoierei, de membrii ai consistoriilor, de îngrijitori pe la bisericile cele mai însemnate ale țării, și așa mai departe.

---

33. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*, f. 161 v ; Preotul Niculae Șerbănescu. *art. cit.*, p .1043.

34. *Ibidem*, f. 162 ; Ioanu Kalinderu, *Episcopulu Melchisedec. Discursu de recepțiune, cu Răspunsulu Dlui Dimitrie A. Sturdza*, Bucuresci, 1894, p. 54 ; N. Dobrescu, *Episcopul Melchisedec*, în «Convorbiri literare», XLI (1907), nr. 10, p. 983 ; Preotul Niculae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1043.

35. Arhiva Sfîntului Sinod. *Dosar nr. 75/1882*, f. 162—162 v.

7) Nu este oprit şi altor tineri, pe lîngă bursieri, a asculta cursurile, dacă conduita lor morală va fi conformă cu disciplina cerută de scopul şi prescripţiunile regulamentare ale Facultăţii teologice.

8) Pînă ce Facultatea noastră va putea produce bărbaţi capabili a fi profesori, să se trimită pe fiecare an, măcar cîte cinci tineri seminarişti, din cei mai buni şi mai talentaţi, spre a se perfecţiona în studiile teologice la Facultatea de la Cernăuţi. Spre acest finit să se scrie în bugetul statului suma de 10.000 lei, socotită bursa unuia de 2.000 lei, pentru întreţinerea lor şi procurarea de cărţi trebuitoare» [36].

Din păcate, după numai 15 luni de funcţionare, datorită lipsei de fonduri, de local propriu şi de internat, cu profesori care predau fără să fie remuneraţi, Facultatea de Teologie, în care se puseseră atîtea speranţe, şi-a încetat activitatea la 25 ianuarie 1883 [37]. Faptul acesta a provocat o adîncă mîhnire în rîndul oamenilor Bisericii, cei mai descurajaţi arătîndu-se profesorii şi studenţii teologi. Membrii episcopatului român au fost îndemnaţi public, prin articole scrise în presa vremii, să acţioneze hotărît şi fără întîrziere «pentru a face să se dea mijloace de viaţă noii instituţiuni» [38]. Demersurile întreprinse [39] s-au soldat, de această dată, cu mai mult succes, căci Facultatea de Teologie îşi va redeschide porţile, în ziua de 4 noiembrie 1884 [40], ca o instituţie de învăţămînt finanţată din bugetul statului.

Eşecul celor două încercări de înfiinţare a unei instituţii superioare de învăţămînt teologic, mai întîi la Iaşi, în 1860 şi, apoi, la Bucureşti, în 1881 a determinat factorii de conducere ai Bisericii să chibzuiască atent la măsurile care se impuneau a fi luate pentru consolidarea Facultăţii abia repusă pe picioare. Sfîntul Sinod face şi de această dată apel la experienţa episcopului Melchisedec [41], care este solicitat să găsească soluţii viabile pentru buna desfăşurare a procesului de învăţămînt. Intervenind în această problemă, în şedinţa Sfîntului Sinod din 8 iunie 1884, el preciza că «... şi noi acum, cînd avem ocazia a înfiinţa Facultatea de Teologie, trebuie să ne deschidem bine ochii şi să fim cu mare băgare de seamă, căci dacă nu vom face bine

36. Preotul Niculae Şerbănescu, *art. cit.*, p. 1043—1044. Se pare că, totuşi. cel puţin parţial, ele au mai continuat pînă la sfîrşitul lunii mai a aceluiaşi an — *Ibidem*, nota 89 bis.

37. *Ibidem*, p. 1044.

38. Dintre acestea menţionăm hotărîrea luată în şedinţa Sfîntului Sinod din 3 noiembrie 1883, cînd s-a discutat proiectul de adresă către primul ministru al ţării prin care i se aduceau la cunoştinţă «unele trebuinţi urgente ale Bisericii noastre», printre care «înfiinţarea, acum deocamdată, a unei Facultăţi de Teologie unde să se poată forma viitorii membri ai clerului înalt şi profesorii de Teologie pentru Seminarii şi pentru învăţămîntul religios în genere după aranjamentul propus mai înainte de Sfîntul Sinod — Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 76/1883*, f. 372; *** *Sumarele...*, şedinţa din 3 noiembrie 1883, p. 679; Preotul Niculae Şerbănescu, *art. cit.*, p. 1046.

39. Preotul Niculae Şerbănescu, *art. cit.*. p. 1049—1050.

40. Că opiniile sale erau apreciate se vede şi din faptul că primindu-se adresa de înfiinţare a Facultăţii de Teologie din Bucureşti *sinodalii propun discutarea ei cînd vor fi de faţă şi mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi episcopul Melchisedec care absentau* — *** *Sumarele...* şedinţa din ? iunie 1884, p. 759—760.

41. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 77/1884*, f. 267; *** *Sumarele...*, şedinţa din 7 iunie 1884, p. 766.

ce facem acum, în loc să aducem foloase Bisericei, îi vom aduce daune, şi vă asigur că dacă nu vom proceda cu înţelepciune, nu vom face nimic solid» [42].

Referindu-se la cadrele didactice, episcopul Melchisedec sugera că «acum, la început, ne trebuie numaidecît un decan... Eu aş dori ca acesta să fie un om şi cu învăţătură şi cu experienţă, în care să avem toată încrederea că va conduce bine acest institut. Acest decan să nu fie dintre profesorii care au cîte trei şi patru servicii şi sînt prea mult ocupaţi. În privinţa celorlalţi profesori, noi avem patru studenţi la Facultatea din Cernăuţi ; cînd vor veni le vom vedea titlurile şi poate din aceştia vom găsi buni profesori» [43].

Cît priveşte cazarea studenţilor şi localul Facultăţii, episcopul Melchisedec dorea să se înfiinţeze «un internat, cel puţin pentru 40 de persoane şi cu drept de a admite şi studenţi cu plată, de aceia care ar avea starea lor şi ar putea să plătească cheltuielile de internat ; şi aşa să studieze în Facultate sub privegherea profesorilor şi a decanului. Dar şi în privinţa localului întîmpinăm dificultăţi, căci la Universitate nu sînt săli disponibile, abia încap celelalte cursuri ; este o strîmtorare foarte mare şi studenţii şi profesorii care se vor duce acolo sînt nevoiţi să umble noaptea ca liliecii. Ori să facem cum se cade, ori să mai aşteptăm căci nu ar fi nici de demnitatea guvernului, nici de onoarea Bisericii să punem un asemenea început Facultăţii noastre. Eu unul mă tem că dacă se începe rău acest lucru, rău va merge» [44].

Întrucît Facultatea urma să-şi reînceapă cursurile în toamna anului 1884, iar o seamă de chestiuni de natură organizatorică rămăseseră nerezolvate din lipsă de experienţă, episcopul Melchisedec propune să se urmeze, pentru început, exemplul unor instituţii cu tradiţie, pe care «să le studiem în toate amănuntele şi să le introducem şi la noi, iar timpul ne va arăta ce trebuie să facem mai pe urmă. Eu aş dori ca înainte de toate să studiem Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde şi noi avem vreo cîţiva tineri trimişi spre a-i pregăti la profesorat pentru şcolile noastre bisericeşti. Domnul ministru să se unească cu noi şi să trimită din partea Ministerului pe oricine va voi, şi din partea Sinodului iarăşi să meargă cineva, care să studieze cu de-amănuntul organizarea acelei Facultăţi ; să urmărească modul predării cursurilor, disciplina şi creşterea studenţilor, precum şi modul întreţinerii lor ; toate acestea sînt necesare pentru asemenea învăţămînt. Eu nu aş dori mai mult decît ca Facultatea noastră de Teologie să fie organizată şi disciplinată cum este cea din Cernăuţi» [45].

42. *Ibidem*, f. 265 v. şi, respectiv, p. 762.

43. *Ibidem*, f. 267 şi, respectiv, p. 764.

44. Facultatea de Teologie din Cernăuţi luase fiinţă în anul 1875 ; ea avea profesori a căror competenţă, ca specialişti, era binecunoscută de către toate Bisericile Ortodoxe, ei fiind continuatori ai unei tradiţii care se formase la Institutul Teologic de aici, căci acest Institut înfiinţat în anul 1826, a fost transformat în Facultatea de Teologie — Prof. dr. Iorgu Ivan, *Prof. dr. Lazăr Iacob (1884—1951)*, în «Biserica Ortodoxă Română». CIII (1985), nr. 7—8, p. 572.

45. Pr. prof. Al. I. Ciurea, *Biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel din Huşi*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXIV (1958), nr. 3—4, p. 293 ; Buzdugan D. Costache, *ms. cit.*, p. 47—48.

Strădaniile tuturor acelora care, asemenea episcopului Melchisedec, au fost animaţi de dorinţa de a pune temelii solide învăţămîntului teologic superior în România au dat pînă la urmă roadele aşteptate. Încet, dar sigur, tînăra Facultate de Teologie a dobîndit o bază materială corespunzătoare şi un corp didactic valoros, devenind în scurtă vreme un centru de cultură teologică în care s-au format numeroase generaţii de teologi, atît din punct de vedere spiritual, cît şi intelectual şi patriotic.

Considerînd toate cele de mai sus se poate afirma că Seminariile şi Facultatea de Teologie din România s-au bucurat de tot sprijinul şi de toată înţelegerea episcopului academician Melchisedec Ştefănescu al Romanului. Convins că ridicarea şi progresul Bisericii se realizează prin cultură, el s-a străduit din răsputeri pentru ca învăţămîntul teologic românesc, de toate gradele, să fie organizat pe baze temeinice, să răspundă cerinţelor vremii, să aibă asigurate baza materială şi cadrele didactice şi administrative necesare.

Alături de ceilalţi membri ai Sfîntului Sinod, dar într-o măsură considerabil sporită, episcopul academician Melchisedec Ştefănescu şi-a adus contribuţia sa neprecupeţită la promovarea şi dezvoltarea culturii teologice româneşti, la ridicarea prestigiului Bisericii noastre şi pe linia procesului de învăţămînt. Era convins că atîta vreme cît nu se vor crea condiţiile favorabile studiului, nu se vor obţine rezultatele dorite, adică preoţi pregătiţi care să lumineze poporul credincios şi să lupte împotriva acţiunilor sectare şi de propagandă prozelitistă desfăşurate de diferite confesiuni şi grupări neoprotestante, şi nici cadrele didactice şi administrative necesare.

Preot asistent ALEXANDRU M. IONIŢĂ

ÎNCEPUTURILE VIEŢII CREŞTINE PE TERITORIUL ROMÂNIEI DE AZI

Această problemă a fost pusă încă în cronicile medievale româneşti, continuînd apoi cu unii istorici moderni, români sau străini. Părerile emise pînă în a doua jumătate a veacului trecut au fost supuse unei analize critice de către arhimandritul Ghenadie Enăceanu, viitor episcop de Rîmnic, în lucrarea sa *Creştinismul în Dacii şi creştinarea românilor* (Bucureşti, 1875, XV+243 p.). La începutul secolului nostru, reputatul arheolog Vasile Pârvan (1882—1927), a valorificat — pentru prima oară — nu numai rezultatele propriilor sale cercetări arheologice şi epigrafice, ci şi o seamă de argumente lingvistice şi literare pentru a dovedi că învăţătura creştină a fost cunoscută sporadic pe teritoriul României chiar înainte de secolul IV *(Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman,* Bucureşti, 1911, 223 p.). Cîţiva ani mai tîrziu, profesorul Jacques Zeiller de la Universitatea de la Fribourg, în lucrarea sa celebră *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain,* (Paris, 1918, 667 p.) ocupîndu-se de încreştinarea întregii «romanităţi orientale» — ajun-

gea la concluzia că teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră a fost adus la creştinism de Sf. Apostol Andrei, părere pe care a pus-o mai tîrziu la îndoială el însuşi. În perioada interbelică, o seamă de arheologi, istorici, filologi şi teologi (între care I. Popescu-Spineni, Anton Velcu, Constantin Daicoviciu, D. Pippidi, Simeon Reli ş.a.) au reluat problema creştinismului românesc — ajungînd la încheieri felurite, majoritatea înclinînd spre o încreştinare anterioară secolului IV.

După al doilea război mondial s-a pus accentul mai mult pe rezultatele cercetărilor arheologice, care într-adevăr au adus lumini noi în această mult dezbătută problemă, dar n-au fost neglijate nici celelalte «argumente» pentru dovedirea vechimii creştinismului românesc [1]. Din numărul mare al celor care s-au ocupat de această problemă, fie în lucrări aparte, fie în opere de sinteză, vom reţine azi doar numele unor reputaţi arheologi care au valorificat nu numai rezultatele propriilor lor cercetări pe teren, ci au supus unor interpretări critice izvoarele istorice şi arheologice cunoscute, precum şi cercetările anterioare. Este vorba de arheologii ardeleni Ioan I. Russu, Dumitru Protase, Nicolae Gudea şi Mircea Rusu, ale căror preocupări s-au îndreptat mai mult spre Transilvania; la Bucureşti consemnăm pe arheologii — cu formaţie teologică — Ion Barnea şi Emilian Popescu, preocupaţi în speţă de viaţa creştină pe teritoriul Dobrogei de azi — fosta provincie romană Scythia Minor — ca şi pe preotul profesor Ioan I. Rămureanu, cu o serie de studii privind întreg procesul de încreştinare al strămoşilor noştri. Deci cercetarea originilor creştinismului pe teritoriul locuit de români a fost o preocupare constantă a istoricilor laici şi bisericeşti.

Toţi istoricii sînt de acord că învăţătura creştină a fost cunoscută pentru prima oară în teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră, cunoscut, încă din epoca elinistică, sub numele de Σκυθία [2]. Teritoriul respectiv era locuit de geto-daci, peste care se aşază grecii, care întemeiază un număr de colonii pe ţărmul apusean al Mării Negre (Pontul Euxin): Tomis, Callatis, Histria ş.a. Spre sfîrşitul secolului IV î.Hr., se infiltrează aici triburi scitice, populaţie nomadă de neam iranian stabilită din secolul VIII î.Hr. în stepele din nordul Mării Negre; după numele lor, întreg teritoriul dintre Dunăre şi Mare a fost denumit Σκυθία. Cu timpul, sciţii au fost asimilaţi de populaţia autohtonă daco-romană. Teritoriul amintit a făcut parte din vasta stăpînire a regelui geto-dac Burebista (c. 82—44 î.Hr.). După anul 28 î.Hr. cetăţile greceşti de pe malul apusean al Pontului Euxin au acceptat protectoratul roman, iar în anul 46 d.Hr. întreg teritoriul dintre Dunăre şi Mare a fost cucerit de romani şi anexat la provincia Moesia Infe-

1. O prezentare succintă a acestor păreri la Gh. Moisescu — Şt. Lupşa şi Al. Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, I, Bucureşti, 1957, p. 31—36, şi detaliat la Nicolae Gudea şi Ioan Ghiurco, *Din istoria creştinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988, p. 20—31.

2. Sub acest nume apare în *Istoria* lui Herodot (IV. 99), într-un decret histrian din secolul II î.Hr. sau în *Tristele* şi *Ponticele* lui Ovidiu, exilat aici, în cetatea Tomis; în *Geografia* lui Strabo apare sub denumirea de Μικρά σκυθία

rior. În anul 297, în timpul împăratului Diocleţian, a devenit provincie aparte, sub numele Scythia Minor.

Integrarea acestui teritoriu, inclusiv a cetăţilor greceşti amintite în cultura şi formele de viaţă greceşti şi apoi romane, a oferit condiţii favorabile pentru răspîndirea învăţăturii creştine.

Sf. Andrei, apostol al daco-romanilor. Un număr apreciabil de istorici, mai ales teologi — începînd cu mitropolitul Dosoftei al Moldovei, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea —, consideră că Sf. Apostol Andrei a fost primul misionar în ţinuturile locuite de geto-daci, strămoşii direcţi ai românilor. Ei se bazează pe o informaţie oferită de istoricul Eusebiu din Cezareea în *Historia ecclesiastica* (III, 1), care, preluînd o tradiţie înregistrată la Origen († 254) în cartea a treia a *Comentariilor la Geneză,* scria: «Cînd Sfinţii Apostoli şi ucenicii Mîntuitorului nostru s-au răspîndit peste întreg pămîntul, lui Toma — după spusele tradiţiei — i-a căzut la sorţi ţara parţilor, lui *Andrei Sciţia,* lui Ioan Asia, unde şi-a petrecut viaţa pînă ce a venit la Efes» [3]. De altfel, un contemporan al lui Origen, scriitorul Hipolit Romanul, mort în cursul persecuţiei lui Decius (249—251), scria, în lucrarea sa *Despre apostoli* (Migne, *Patrologia graeca,* t. 10, col. 951), că «Andrei a vestit (cuvîntul Evangheliei) sciţilor şi tracilor». Ştirea despre predica Sf. Apostol Andrei în Scythia a fost preluată de *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (ediţia H. Delehaye, Bruxeles, 1902, col. 265—266), de călugărul Epifanie în secolul VIII (P.G., t. 120, col. 229 B) şi de bizantinul Nichifor Callist în *Istoria sa bisericească* (P.G., t. 145, col. 860 CD).

În sprijinul evanghelizării acestui teritoriu — care poate fi numit, pentru perioada respectivă, Dacia Pontică — se pot adăuga şi cîteva dovezi «indirecte». De pildă, unele colinde şi creaţii folclorice dobrogene şi din stînga Prutului fac amintire de «Pîrîiaşul Sfîntului Andrei», «Apa Sfîntului» sau «Peştera Sfîntului Andrei» (aceasta se vede şi azi în hotarul comunei Ion Corvin, în apropiere de graniţa româno-bulgară). Faptul că pe ţărmul apusean al Mării Negre (Pontul Euxin) existau coloniile greceşti menţionate mai sus — care aveau strînse legături comerciale şi culturale cu Orientul şi cu Grecia, încreştinate de Sf. Apostol Pavel — constituie un argument în plus pentru o «evanghelizare apostolică» a teritoriului respectiv, căci Sf. Apostol Andrei găsea aici un teren propice pentru misiune, cu o populaţie care avea un nivel intelectual mai elevat, deci capabilă să înţeleagă noile adevăruri de credinţă. De altfel, din Epistola Sf. Apostol Pavel către Coloseni (III, 11), reiese că şi «sciţii» au putut auzi cuvîntul lui Dumnezeu.

Fără îndoială că Sf. Apostol Andrei nu s-a limitat numai la predicarea Evangheliei şi la botezul celor pe care i-a adus la Hristos dintre grecii şi geto-dacii din ţinuturile amintite, ci el va fi hirotonit pe unii dintre ei ca episcopi şi preoţi, aşa cum a făcut şi Sf. Apos-

3. *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes — Izvoare privind istoria României,* I, Bucureşti, 1964, p. 717; Eusebiu de Cezareea, *Scrieri I. Istoria bisericească. Martirii din Palestina.* Traducere, studiu, note şi comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, Bucureşti, 1987, p. 99 (vol. 13 din Colecţia «Părinţi şi scriitori bisericeşti).

tol Pavel în cursul călătoriilor sale misionare. Numai așa ne putem explica faptul că cea mai veche episcopie de pe teritoriul țării noastre este cea de la Tomis (Constanța de azi). De altfel tradiția orală — fixată apoi în scris de așa numitul «Sinaxar al Bisericii Constantinopolitane» — aduce știrea că Apostolul Andrei «a predicat în Pont, Tracia și Scythia» și că a hirotonit ca episcop de Odyssos sau Odessos (azi Varna, în Bulgaria, în apropierea granței cu România), pe ucenicul său *Ampliat*, pe care Biserica ortodoxă îl prăznuiește la 31 octombrie (probabil identic cu Ampliat cel amintit în Epistola către Romani XVI, 8).

Episcopul sau episcopii peste care «și-a pus mîinile» Apostolul Andrei au hirotonit, la rîndul lor, alți episcopi, preoți sau diaconi, pentru ca să asigure «succesiunea» neîntreruptă preoției de la Sfinții Apostoli. Iar aceștia au devenit propovăduitori ai noii învățături, prin predică și botez, printre grecii, dacii — mai tîrziu daco-romanii — din cetățile și satele de acolo și tot ei săvîrșeau «frîngerea pîinii» în case particulare sau locuri ascunse, pînă în anul 313, cînd creștinismul a dobîndit statutul de «religie liberă» în imperiul roman. Așadar, se poate afirma că învățătura creștină a fost propovăduită pe o parte din teritoriul de azi al României chiar de un Apostol al Mîntuitorului, de Andrei «cel întîi chemat». De aceea, credem că nu greșim dacă considerăm creștinismul de pe pămîntul românesc ca fiind de origine «apostolică» [4].

Predicarea Evangheliei în Dacia nord-dunăreană

În ce privește propovăduirea Evangheliei la nord de Dunăre — în Muntenia, Moldova și Transilvania de mai tîrziu — teritorii locuite pe atunci de geto-daci, deși pentru secolele I—III nu avem mărturii literar-istorice sau arheologice sigure, totuși, nu este exclusă posibilitatea existenței unor creștini izolați și aici. Nu trebuie trecut cu vederea faptul că Sfîntul Apostol Pavel a predicat în Peninsula Balcanică, deci în teritorii învecinate cu cele locuite de geto-daci. În a doua și a treia călătorie misionară (prin anii 50—52 și 55—58) a predicat, împreună cu ucenicul său Timotei, în provincia romană Macedonia, la Filippi și la Tesalonic (cf. F. Ap. XVI—XVII și XX), iar în Epistola către Romani, din anul 58, scrie că «a împlinit propovăduirea Evangheliei lui Hristos» pînă în Illiria (Rom. XV, 19). După tradiție, Biserica din Sirmium (azi Mitrovița, în apropiere de granița româno-iugoslavă) a fost întemeiată de Epenet și Andronic, cei amintiți de

4. Amănunte la Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în «Ortodoxia», an. XXVI, 1974, nr. 1, p. 164—178; Pr. Prof. Niculae Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, ed. II. Galați, 1979, p. 23—26; Episcop Epifanie Norocel, *Sfîntul Apostol Andrei în tradiția românilor — mărturie a vechimii și a continuității noastre pe aceste meleaguri*, în *Glasul Bisericii*, an. XXXVIII, 1979, nr. 11—12, p. 1157—1174 (și în vol. *Pagini de istorie veche a creștinismului la români*, Buzău, 1986, p. 19—46; Pr. Prof. Ioan Rămureanu. *Predicarea Sfintei Evanghelii la poporul român*, în vol. *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987, p. 102—132 (pentru Sf. Andrei, p. 102—112).

Sf. Apostol Pavel în Epistola către Romani (XVI, 5 şi 7). Ţinînd seama de caracterul misionar al creştinismului în primele veacuri, se poate admite că unii dintre cei încreştinaţi de Sf. Pavel şi ucenicii săi în Peninsula Balcanică, dar şi din cei încreştinaţi de Sf. Andrei în regiunea danubiano-pontică, au dus «vestea cea bună» şi în teritoriile nord-dunărene, adică în Dacia.

După anul 106, în urma celui de al doilea război al lui Traian cu Decebal, terminat cu înfrîngerea dacilor, o parte însemnată din teritoriul statului geto-dac a devenit provincie romană cu toate caracteristicile modului de viaţă roman (Transilvania propriu-zisă, Banatul, Oltenia şi o parte din Muntenia). În urma acestor schimbări de ordin politic-teritorial, s-au creat condiţii favorabile pentru propagarea noii învăţături şi în nordul Dunării. Teritoriile nord-dunărene — care întreţineau legături cu lumea greco-romană încă din secolul I î.Hr. — nu puteau rămîne străine de marele curent religios care s-a răspîndit sporadic în tot imperiul roman de atunci, în pofida persecuţiilor la care a fost expus chiar din primele zile ale existenţei sale.

Se poate vorbi de anumiţi «misionari neoficiali» prin care s-a răspîndit noua învăţătură creştină în Dacia şi anume: prin unii dintre *coloniştii* aduşi din întreg imperiul roman, mulţi fiind originari din Asia Mică şi din Peninsula Balcanică, deci din teritorii în care predicase însuşi Sf. Apostol Pavel, dar şi din alte locuri în care credinţa creştină era cunoscută încă în «veacul apostolic»; prin *soldaţii* din armata romană aduşi în Dacia (legiunile V Macedonica la Potaissa — azi Turda şi XIII Gemina la Apulum — azi Alba Iulia, ca şi alte unităţi militare); prin *sclavii* unor familii înstărite, proveniţi din toată lumea greco-romană; prin *negustorii* veniţi în Dacia în afaceri comerciale [5]. Notăm că din Noul Testament aflăm date despre încreştinarea tuturor acestor categorii sociale în urma predicării Sfinţilor Apostoli: cetăţeni romani, militari, sclavi şi negustori.

În afară de aceştia, pe la mijlocul secolului al III-lea, în urma incursiunilor goţilor în provinciile romane Moesia Inferior, Thracia şi Illyrium, dar şi în provincii mai îndepărtate din Asia Mică — Galatia şi Cappadocia, au luat de acolo numeroşi prizonieri, între care şi mulţi creştini, chiar clerici, pe care i-au adus în nordul Dunării. Istoricul Filostorgiu (în *Istoria sa bisericească*, II, 5, păstrată fragmentar în opera patriarhului Fotie), relatează că între aceşti prizonieri se numărau şi strămoşii cunoscutului episcop şi misionar printre goţi Ulfila; aduşi în nordul Dunării, «trăind împreună cu barbarii, au convertit la adevărata credinţă pe mulţi dintre ei» [6].

În sprijinul încreştinării timpurii a dacilor şi apoi a daco-romanilor, sînt invocate adeseori şi trei mărturii ale unor scriitori creştini din primele veacuri. Astfel, Sf. Iustin Martirul şi Filosoful († 165), în lucrarea sa *Dialogul cu iudeul Trifon*, scria că «nu există nici un neam

5. Gh. Moisescu, Şt. Lupşa, Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 40—42; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 57—58.

6. Cf. Prof. Emilian Popescu, *Creştinismul pe teritoriul României pînă în secolul al VII-lea în lumina noilor cercetări*, în rev. *Mitropolia Banatului*, an. XXXVII, 1987, nr. 4, p. 37—38.

...fie din cei ce trăiesc în căruțe și corturi și crescînd vite, la care să nu se facă rugăciuni în numele lui Hristos cel răstignit». Apologetul Tertulian din Cartagina († 240), în lucrarea *Împotriva iudeilor* (VII) scria că numele lui Hristos era cunoscut nu numai galilor, brittanilor, ci și «în ținuturile sarmaților, *dacilor*, germanilor și *sciților*». Firește că din aceste cuvinte nu se poate ajunge la concluzia că toți «dacii» și «sciții» credeau în Hristos, ci doar atît că numele Lui era cunoscut unora dintre ei. Același lucru se desprinde și din cele scrise de Origen (în *Comentariul la Evanghelia de la Matei*, 24, 9), că «*foarte mulți (plurimi) dintre brittani, germani, daci, sarmați și sciți*» n-au auzi cuvîntul Evangheliei, ceea ce înseamnă că *unii*, puțini, totuși l-au auzit [7].

Trebuie să reținem, însă, că în perioada stăpînirii romane în Dacia (106—271/275), propagarea noii învățături se desfășura destul de greu, căci în imperiul roman creștinismul a avut statutul de «religio illicita» pînă în anul 313, cînd împăratul Constantin cel Mare (306—337) i-a acordat libertate prin cunoscutul «edict de la Mediolanum». El se putea răspîndi fără teama unor măsuri restrictive doar în teritoriile dacice neîncorporate în provincia romană «Dacia Traiana». După retragerea administrației și a legiunilor romane din provincia Dacia, în anii 271/275, — intrată în stăpînirea goților — s-au creat și aici condiții pentru propagarea noii învățături creștine, în sensul că pentru masele de agricultori și păstori romanizați rămași pe loc, a încetat obligația respectării legilor de stat romane, dar și a religiilor oficiale păgîne, după cum a încetat și interdicția de a se mărturisi creștini. În afară de aceasta, după 271/275 răspîndirea învățăturii creștine printre daco-romanii nord-dunăreni a fost facilitată și de contactele permanente — mai ales de natură economică — cu provinciile romane sud-dunărene, în care învățătura creștină era de mult cunoscută, de schimbul neîncetat de populație de pe ambele țărmuri ale Dunării. Cîțiva scriitori romani (Paul Orosin, Salvian din Gallia ș.a.) menționează chiar faptul că anumiți locuitori din sudul Dunării — desigur unii fiind creștini — se refugiau în nordul ei, la «barbari». De altfel, este știut că, în pofida faptului că unele teritorii nord-dunărene au intrat în stăpînirea goților, se constată, totuși, o *continuitate* a populației autohtone; pe de altă parte teritorii întinse din stînga Dunării, pe tot cursul ei, aflate în imediata vecinătate a imperiului roman de Răsărit, au rămas — în secolele IV—VI — sub dependența trupelor și a administrației imperiale, alcătuind, împreună cu provinciile sud-dunărene, o comunitate romanică de limbă, de neam și de civilizație, cunoscută sub denumirea de romanitate carpato-balcanică sau carpato-dunăreană [8].

---

7. Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București. 1911, p. 75; Pr. Prof. Niculae Șerbănescu, *Creștinarea românilor*, în *Almanahul parohiei ortodoxe române din Baden-Baden pe anul 1976*, p. 64—65; Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 36—37; Ioan Rămureanu, *Predicarea Sf. Evanghelii*, p. 114.

8. Octavian Toropu, *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică (sec. III—XI)*, Craiova, 1976; D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 416—466.

După înfrîngerea goţilor de fiul lui Consfantin cel Mare, Constantin II, în 332, Cîmpia munteană, pînă la «brazda lui Novac» a ajuns din nou sub stăpînire romană pentru trei-patru decenii. Prin tratatul de pace încheiat atunci, li s-a impus goţilor, să acorde *libertate pentru creştini,* fapt pentru care Socrate, în *Istoria bisericească* (I, 18), consideră această dată ca *începutul unei opere misionare libere* în nordul Dunării [9].

*

Mărturii lingvistice. În sprijinul vechimii creştinismului daco-roman şi apoi românesc, mai pot fi aduse şi alte argumente. O probă evidentă, în acest sens, ne furnizează terminologia bisericească latină, adică o serie de cuvinte cu sens religios, intrate în fondul principal lexical al limbii române încă din secolul al IV-lea, şi care sînt folosite pînă azi. În chip deosebit trebuie remarcat faptul că o bună parte din termenii privind noţiunile de credinţă au fost creaţi pe loc de poporul care vorbea limba latină populară, fiind complet diferiţi de cei folosiţi de Biserica apuseană. Latina populară fiind limba de circulaţie în cadrul întregii romanităţi carpato-dunărene, toţi aceia care predicau pe Hristos locuitorilor de aici erau nevoiţi să folosească această limbă şi chiar să creeze cuvinte noi spre a fi înţeleşi.

Începem cu cuvîntul *biserică,* din latinescul basilica (la rîndul lui derivat din cuvintele βασιλικὴ şi οἰκία = casa împărătească), vechea denumire a clădirilor în care se făcea judecata, date de Constantin cel Mare creştinilor, după anul 313. Acest cuvînt arată că perioada de încreştinare a populaţiei daco-romane coincide cu aceea a răspîndirii basilicii ca lăcaş de cult creştin, în timpul împăratului Constantin. De notat, că sîntem singurul popor care am păstrat această denumire, pe cînd celelalte popoare romanice au termeni derivaţi din grecescul ἡ ἐκκλησία — église, chiesa, iglesia ş.a.) [10].

Cîteva numiri de sărbători păgîne au fost «încreştinate» de noii mărturisitori ai credinţei creştine din «romanitatea carpato-balcanică». Aşa au apărut termenii *Crăciun* (probabil din latinescul calatio = anunţarea sărbătorilor păgîne la templu la începutul anului, apropiată ca dată de Naşterea Domnului); *Florii* (de la sărbătoarea păgînă a zeiţei Flora-Florilia, apropiată ca dată de Intrarea Domnului în Ierusalim); *Rusalii* (de la sărbătoarea păgînă Rosalia, zi a pomenirii morţilor, prăznuită în timp ce înfloreau trandafirii); *Bobotează* (cuvînt popular străromân) şi chiar *sărbătoare* (din dies servatoria, zi închinată zeilor, care apărau pe om). De notat că limbile neoromanice apusene au cu totul alte denumiri pentru sărbătorile respective.

Dar strămoşii românilor — desigur prin preoţii lor — au creat pe loc şi alţi termeni, *specifici limbii române,* pentru exprimarea unor

9. Emilian Popescu, *op. cit.,* p. 43.

10. T. Papahagi, *Basilica-Ecclesia,* în vol. *Omagiu lui Ioan Bianu,* Bucureşti, 1927; Th. Capidan, *Basilica,* în *Biserica Ortodoxă Română,* an. LVI, 1938, nr. 1—4, p. 3—12 (şi în vol. *Limbă şi cultură,* Bucureşti, 1943, p. 243—252); Pr. T. Vasilescu, *Basilica-biserică,* în *Biserica Ortodoxă Română,* an. LIX, 1941, nr. 11—12, p. 666—681; P. Aebischer, *Basilica, ecclesia. Etude de stratigraphie linguistique,* în *Revue de linguistique romane,* 27, 1964, p. 113—164.

adevăruri de credință creștină: Înviere, Înălțare, Treime, Tată (în sensul de Dumnezeu), credeu, credință, făcătorul lumii, împărăția lui Dumnezeu, Fecioară (Maria), rugăciune, suflet, lege (în sensul de credință), duminică, cîșlegi, păresimi, a se ruga, a cununa, a cumineca, lăcaș, altar, cruce, toacă, tîmplă etc. Reținem, și în cazul acestor termeni, că ei sînt complet diferiți de cei folosiți de Biserica apuseană încă din secolul II (ressurectio,, asumptio, Trinitas, Pater, Symbolus fides, creator mundi, regnum Dei, Virgo, etc.), o dovadă concludentă că daco-romanii n-au fost încreștinați de «misionari oficiali» veniți din Apus — așa cum au încercat să susțină unii teologi și istorici — căci în acest caz le-ar fi impus termenii lor, menționați mai sus, lucru ușor de realizat din moment ce vorbeau aceeași limbă. Unele din aceste cuvinte se folosesc pînă azi și în dialectele macedoromân, meglenoromân și istroromân, dovadă că ele s-au format pe un spațiu geografic foarte larg, în cadrul întregii «romanități carpato-balcanice». Un amănunt semnificativ este acela că în rugăciunea «Tatăl nostru», ca și în Simbolul de credință alcătuit la primele două Sinoade ecumenice (325 și 381), peste 90% din cuvinte sînt de origine latină, ceea ce demonstrează că ele au fost cunoscute de strămoșii românilor, încă din primele patru secole, deci în perioada de formare a lor ca popor și a limbii române [11].

Mărturii arheologice. Continuitatea populației daco-romane în nordul Dunării după «retragerea aureliană» din anii 271/275, ca și continuitatea unei vieți creștine, sînt confirmate de un număr însemnat de obiecte paleocreștine. Pînă în prezent s-au descoperit aproximativ 120 de piese de acest fel, în așezări daco-romane în care s-au efectuat cercetări arheologice în teritorii din stînga Dunării; în număr mult mai mare s-au descoperit în fosta provincie Scythia Minor. Ele sînt mai numeroase în centrele urbane din fosta provincie Dacia Traiană și mai puține în așezările rurale sau în teritorii care n-au făcut parte din imperiu.

În cele ce urmează, vom face o prezentare cronologică doar a cîtorva piese dintre cele mai importante și mai semnificative [12]. Pen-

11. Amănunte asupra acestei probleme la: Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 85—144; G. Popa-Lisseanu, *Romanica. Studii istorice, filologice și arheologice*, București, 1926, 264 p.; Pr. Ioan Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române*, în *Mitropolia Olteniei*, an. VIII, 1956, nr. 6—7, p. 343—359; Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Vechimea și spiritualitatea termenilor creștini în solidaritate cu ale limbii române în general*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCVII, 1979, nr. 3—4 p. 563—590. A se vedea și Ion Popinceanu, *Religion, Glaube und Aberglaube in den rumänischen Sprache*, Nürnberg, 1964, 312 p.; Petre Ș. Năsturel, *Le christianisme roumain à l'époque des invasions barbares*, în *Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg*, vol. XI (XV), serie nouă, 1984, p. 217—266.

12. Au fost prezentate în lucrări speciale sau în sinteză, din care citâm doar cîteva: Dumitru Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p 141—158; Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 233—386; Ion Barnea, *Les monuments paléochrétiennes de Roumanie*, Roma 1977; Mircea Russu, *Paleocreștinismul nord-dunărean și etnogeneza românilor*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca*, XXVI, 1983—1984, p. 55—84; Ion Barnea, *Les christianisme sur le territoire de la Roumanie, an. III-e — XI-e siècles*, în *Études Balkaniques*, Sofia, 1, 1985, p. 92—106.

tru perioada preconstantiniană numărul lor este destul de redus, din cauza persecuţiilor. Poate fi notată o gemmă (intaglio) din onix, descoperită la Potaissa (azi Turda), pierdută se pare în cursul revoluţiei din 1848, fiind cunoscută numai după un desen. Grupează patru reprezentări simbolice: inscripţia ΙΧΘΥΣ şi chipul Bunului Păstor, ca simboluri ale lui Hristos, proorocul Iona, ca simbol al învierii, şi «arbor evanghelica», simbol al împărăţiei cerurilor, toate situînd acest mic obiect printre cele mai reprezentative piese de artă minoră paleocreştină, specific perioadei persecuţiilor [13]. Aceleiaşi perioade îi aparţine o altă gemmă, descoperită într-un loc neprecizat din Transilvania, azi în Muzeul Naţional Maghiar din Budapesta, pe care este gravat chipul Bunului Păstor [14]. Două gemme s-au descoperit la Romula, în Dacia Inferior (azi jud. Olt), una decorată cu figurile a doi peşti în poziţie verticală, de o parte şi de alta a unei cruci, iar cealaltă cu doi păuni înălţînd o cruce cu ciocurile [15].

Cîteva descoperiri cu caracter creştin din aceeaşi perioadă preconstantiniană s-au făcut în afara provinciei romane Dacia, la Barboşi—Galaţi, important cap de pod roman la confluenţa Siretului cu Dunărea: un mormînt cu orientare creştină, avînd ca inventar cîteva piese, între care şi o fibulă de aur cu numele specific creştin Innocens, apoi monograma lui Hristos (XP) şi un mic pandantiv de sidef cu semnul crucii. Toate sînt puse în legătură cu populaţia geto-dacă romanizată sau în curs de romanizare din afara teritoriilor cucerite de romani [16].

Dintre obiectele creştine aparţinătoare secolului IV reţinem, în primul rînd, binecunoscutul donarium de la Biertan — jud. Sibiu, descoperit în 1775, un produs local şi — în acelaşi timp — un document de mare valoare pentru dovedirea continuităţii populaţiei autohtone daco-romane şi creştine în Transilvania, după părăsirea Daciei de Aurelian în anii 271/275. Donariul respectiv constă din două piese de bronz o tabella ansata (32,5×13,2 cm), cu incripţia ajurată *Ego Zenovius votum posui* şi un disc cu monograma lui Hristos (☧ chrisma), tot ajurată, ambele piese prinse între ele şi suspendate în vreo biserică, probabil de un candelabru [17]. La Porolissum (azi Moigrad —

13. Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine*, p. 435, (cu bibliografie); I. Barnea, *Les monuments*, p. 82; I. Barnea, *Arta creştină în România*, I. Bucureşti, 1979, p. 11 şi pl. 6/2.

14. I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreştine din Transilvania. Contribuţii la istoria creştinismului daco-roman*, în *Studii Teologice*, an. X, 1958, nr. 5—6, p. 325—326; I. Barnea, *Arta creştină*, I, p. 11 şi fig. 7/1.

15. I. Barnea, *Les monuments*, p. 253; Acelaşi, *Arta creştină*, I, p. 50—53.

16. Silviu Sanie şi Ion T. Dragomir, *Începuturile creştinismului în sudul roman al Moldovei*, în vol. *De la Dunăre la Mare*, ed. II, Galaţi, 1979, p. 117—122; I. Barnea, *Romanismul şi creştinismul daco-romanilor*, în *Thraco-Dacica*, t. IX, 1988, nr. 1—2, p. 122.

17. Kurt Horedt, *Eine lateinische Inschrift des 4. Jahrhunderts aus Siebenbürgen*, în *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, IV, 1941—1942, p. 10—16 (şi extras); D. Protase, *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii*, Bucureşti, 1966, p. 144—145; Constantin C. Giurescu, *Însemnătatea inscripţiei creştine în limba latină de la Biertan (Sibiu)*, în *Mitropolia Olteniei*, an. XXXII, 1970, nr. 5—6, p. 473—478; Acelaşi, *Arta creştină*, 1, p. 31—32 şi 126—127 (pl. 45).

jud. Sălaj) s-a descoperit, în 1975, un fragment ceramic dintr-un vas — produs al atelierelor locale — pe care au fost incizate monograma lui Hristos, o pasăre, un pom și inscripția *Ego... vius vot(um) p(osui).* Este datat din secolul IV și se presupune că a avut o întrebuințare liturgică [18]. Se adaugă la acestea și cîteva opaițe (lămpi de bronz sau de lut ars din secolele IV—V, unele fiind obiecte de import, altele produse locale, decorate cu semnul crucii sau cu monograma lui Hristos, descoperite la Apulum, Ulpia Traiana, lîngă orașul Dej sau în alte părți (păstrate în Muzeele din Cluj-Napoca, Oradea, Alba Iulia, Sibiu, Deva etc.) [19].

Un fapt care trebuie consemnat în chip deosebit — pentru secolul IV — este acela că acum avem primele dovezi literare și arheologice privind existența unor lăcașuri de cult în teritoriile daco-romane nord-dunărene. Astfel, în *Scrisoarea Bisericii din Gothia către Biserica lui Dumnezeu din Capadochia,* scrisă, după toate probabilitățile de episcopul Vetranion al Tomisului și adresată Sfîntului Vasile cel Mare, se preciza că tînărul Sava, martirizat din ordinul unui conducător got la 12 aprilie 372, în zona Buzăului, «cînta psalmi» în biserică; în aceeași scrisoare erau consemnați preoții Sansala și Gutica. Deci, avem o mărturie literară-istorică sigură despre existența unui lăcaș de cult și a unor preoți în părțile Buzăului [20].

Săpăturile arheologice efectuate după al doilea război mondial au dus la descoperirea fundațiilor unor străvechi lăcașuri de cult. Așa este «biserica paleocreștină» de la *Slăveni,* în județul Olt, descoperită de profesorul Dumitru Tudor de la Universitatea din București. Este vorba de un edificiu dreptunghiular (21×7 m), cu absidă semicirculară spre vest, construit peste ruinele fostului praetorium al lagărului roman fortificat (sec. II—III), al cărui sacellum a fost transformat în lăcaș de cult creștin; sub altar s-a descoperit un mormînt creștin cu scheletul unui om matur, probabil un martir. A fost atribuită perioadei împăratului Constantius II (337—361) și distrusă fie în timpul invaziilor gotice din anii 376—378, fie de hunii lui Attila (442—447) [21].

18. Nicolae Gudea, *Vasul cu inscripție și simboluri creștine de la Moigrad, Considerații la istoria creștinismului daco-roman;* în *Acta Musei Porolissensis,* 3. 1979, p. 515—524.

19. Nicolae Dănilă, *Opaițe paleocreștine din Dacia,* în *Biserica Ortodoxă Română,* an. CIV, 1986, nr. 3—4, p. 72—85; Nicolae Gudea și Ioan Ghiurco, *op. cit.,* p. 143—159; succint la I. Barnea, *Arta creștină,* 1, p. 32; Același, *Romanismul și creștinismul daco-romanilor,* p. 123.

20. Hyppolite Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie,* în *Analecta Bolandiana,* Bruxelles, 1912, p. 216—221; *Fontes Historiae Daco-Romanae — Izvoarele istoriei României,* II, București, 1970, p. 710—715 și 720—727; Ștefan Alexe, *1600 de ani de la moartea Sfîntului Sava Gotul,* în *Biserica Ortodoxă Română,* an. XC, 1972, nr. 5—6, p. 556—568; Vasile Gh. Sibiescu, *Sfîntul Sava «Gotul»,* în *Glasul Bisericii,* an. XXXI, 1972, nr. 3—4, p. 335—388; Același, *Legăturile Sfîntului Vasile cel Mare cu Scythia Minor (Dobrogea),* în *Ortodoxia,* an. XXXI, 1979, nr. 1, p. 146—159; Epifanie Norocel, *Sfîntul Sava de la Buzău (Gotul),* în vol. *Pagini din istoria veche a creștinismului la români,* Buzău, 1986, p. 216—238.

21. D. Tudor, *Biserica paleocreștină de la Slăveni-Olt din secolul al IV-lea,* în *Mitropolia Olteniei,* an. XXXI, 1979, nr. 1—3, p. 102—105; Același, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie,* tom. 30, 1979, nr. 3, p. 453—458.

Un caz asemănător s-a întîlnit şi în castrul roman de la *Porolissum* (azi Moigrad—Sălaj), unde un templu păgîn a fost transformat în lăcaş de cult creştin, probabil în timpul lui Teodosie I (379—395) [22].

Pentru secolele V—VI, cînd părţile de sud ale României de azi reveniseră sub stăpînirea Imperiului, cele mai însemnate descoperiri arheologice cu caracter creştin s-au făcut pe malul stîng al Dunării, la *Sucidava* (azi Celei-Corabia, jud. Olt). Se impune atenţiei mai ales basilica descoperită în 1946—1947 de profesorul D. Tudor în interiorul fortăreţei romano-bizantine, cu o singură navă şi absidă semicirculară spre răsărit (20,90×10,20 m). La sud de basilică, spre absidă, erau alipite două mici încăperi, care probabil serveau ca diaconicon. S-au mai descoperit şase morminte în basilică şi alte şase în exteriorul ei. O inscripţie în limba greacă, pe o amforă aflată în apropierea basilicii menţiona numele lui «Lukonochus, fiul lui Lykatios, preot». Tot acolo s-au mai descoperit şi alte inscripţii în limba greacă, multe din ele reproducînd formule creştine prescurtate, semnul crucii sau monograma cu numele lui Hristos [23].

O altă bazilică, din aceeaşi perioadă, exista la *Morisena* (azi Cenad — jud. Timiş), cercetată de arheologii maghiari încă din secolul trecut [24].

Aceleiaşi perioade îi aparţin şi o serie de obiecte creştine: lămpi (opaiţe) de lut ars (Sucidava, Drobeta, Ploieşti), o pecete pentru pîinile destinate săvîrşirii liturghiei (pintadera), de la Pălatca — jud. Cluj, numeroase vase cu semnul crucii, descoperite pe întreg teritoriul ţării, un opaiţ de bronz în formă de peşte, cu o cruce masivă, descoperit la Luciu—jud. Ialomiţa, altul, tot din bronz, în formă de porumbel în zbor, de la Porolissum; la acestea se adaugă tiparele de lut ars pentru confecţionat cruciuliţe, din metal, descoperite fie în interiorul provinciei (Sucidava, Sînmiclăuş—jud. Alba), fie în afară (Olteni — Teleorman, Străuleşti — Bucureşti, Budureasca — Prahova, Traian — Bacău, Davideni — Neamţ, Botoşana — Suceava); diferite cruciuliţe la Romula în Oltenia, Davideni — Neamţ etc. [25].

22. Alexandru V. Matei, *Repertoriul de aşezări şi descoperiri aparţinînd secolelor IV—IX de pe teritoriul judeţului Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, 3, 1979, p. 478—479 şi 496—498; I. Barnea, în *Sargetia*, Deva, 16—17, 1982—1983, p. 259—260.

23. D. Tudor, *Prima basilică creştină descoperită în Dacia Traiană*, Iaşi, 1948, 25 p. + 1 h; Acelaşi, *Sucidava*, Bucureşti, 1966, 70 p. + 4 h; Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine*, p. 293—349.

24. S-a ocupat de ea Pr. Gheorghe Cotoşman, *Bazilica romană cu baptisterium în Urbs Morisena*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXVI, 1968, nr. 3—5, p. 469—485.

25. I. Barnea, *Le christianisme*, p. 103—104; Nicolae Dănilă, *Consideraţii asupra noilor materiale arheologice paleocreştine din Transilvania*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. C, 1982, nr. 7—8, p. 731—742; Acelaşi, *Tipare de turnat cruci din secolele IV—VI descoperite pe teritoriul României*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. CI, 1983, nr. 7—8, p. 557—561; Ion Barnea, *Creştinismul pe teritoriul Moldovei din secolele III—XIII*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. CVI, 1988, nr. 1—4, p. 123—144; Acelaşi, *Theophilus Gothiae, Bischof in der Krim oder an der unteren Donau?* în *Byzantina*, Tesalonic, 14, 1988, p. 233—249.

Organizarea bisericească. Ştirile literare amintite mai sus, coroborate cu rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în aproximativ 100 de aşezări daco-romane din nordul Dunării (deci, cu excepţia Schythiei Minor), duc la constatarea că a existat şi o ierarhie bisericească. Este lucru ştiut că nu se poate concepe comunitate creştină fără cult, chiar dacă ar avea un număr redus de credincioşi. Încă din primele zile ale creştinismului, în timpul propovăduirii Sfinţilor Apostoli, adepţii noii învăţături se adunau în case particulare pentru rugăciune, «frîngerea pîinii» şi predică (cf. F. Ap. II, 42, 46; XX, 7, 11; XXVII, 35). Tot Sfinţii Apostoli au făcut primele hirotonii de episcopi, preoţi şi diaconi, pentru ca să asigure succesiunea neîntreruptă a preoţiei (cf. F. Ap. VI, 6; XIV, 23; I Tim. III, 1—12; V, 17, 22). Deci, din moment ce acceptăm existenţa unor creştini în cadrul romanităţii carpato-dunărene încă din secolele II—III, trebuie să admitem că existau preoţi şi diaconi pentru sărvîrşirea cultului, care se făcea — pînă în 271/275 — în case particulare şi în ascuns, de tema autorităţilor, din moment ce creştinismul avea situaţia de «religio illicita». După retragerea autorităţilor romane şi a armatei în sudul Dunării (271/275) au putut lua naştere primele lăcaşuri de cult propriu-zise. Recentele descoperiri de la Slăveni, Porolissum şi cele puţin mai tîrzii de la Sucidava şi Morisena constituie dovezi concludente în acest sens.

În Dacia nord-dunăreană au putut activa şi aşa numiţii «horepiscopi» sau episcopi de sat, atestaţi în Biserica veche între secolele III şi IX, pe măsura încreştinării locuitorilor din mediul rural. Ei locuiau în sate şi lucrau din dispoziţia unor episcopi, în cazul nostru a celor de la Tomis sau din cetăţile de pe malul drept al Dunării. Aceşti horepiscopi hirotoneau ei înşişi preoţi şi diaconi, hiroteseau citeţi şi ipodiaconi, instalau preoţi, cercetau bisericile existente şi pe preoţi, săvîrşeau taine şi ierurgii, pregăteau catehumeni pentru botez ori predicau acelora care nu cunoşteau încă învăţătura creştină. Tot aici, în teritoriile nord-dunărene, au putut activa şi anumiţi episcopi misionari, cunoscuţi sub numele de «periodeuţi», care locuiau în cetatea de scaun a episcopului lor şi se deplasau în eparhie cînd dispunea acesta. Presupunem că un horepiscop sau episcop-periodeut putea să fie în Sucidava sau în Morisena, însemnate centre creştine. De altfel, însuşi procesul de încreştinare treptată a daco-romanilor duce în chip logic la concluzia că în nordul Dunării trebuiau să activeze episcopi (sau cel puţin horepiscopi), căci *încreştinarea presupune predică şi botez,* lucruri pe care nu le puteau săvîrşi decît membrii clerului [26].

Pe de altă parte, trebuie avut în vedere şi faptul că încă de la începutul secolului IV, deci îndată după edictul de la Milan, sînt atestate documentar aproximativ 15 scaune episcopale în cetăţile romane de pe malul drept al Dunării, iar altul la Tomis, dintr-un total de circa 40 de episcopii în cadrul întregii «romanităţi sud-dunărene», cu o

26. Problema a fost tratată de Ion Covercă, *Horepiscopii,* în *Studii Teologice,* an. XIV, 1962, nr. 5—6, p. 300—327 (cu bibliografie) şi Eugen Marina, *Episcopii ajutători şi episcopii vicari,* în *Studii Teologice,* an. XVII, 1965, nr. 7—8, p. 427—429. A se vedea şi lucrarea noastră *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei,* Bucureşti, 1980, p. 10—22.

populaţie traco-dacică romanizată. Dar aceste episcopii aveau legături directe şi cu teritoriile nord-dunărene, mai ales că o parte din ele (Cîmpia Olteniei şi a Munteniei) au reintrat în stăpînirea imperiului încă din timpul lui Constantin cel Mare. Consemnăm episcopiile de la Sirmium (în provincia Pannonia Inferior); Singidunum (Belgradul de azi), Viminacium, Horreum Margi, în Moesia Superior, Naïsus (azi Niş), Remesiana (azi Pela Balanka), Sardica (azi Sofia), în Dacia Mediterranea; Aquae, Ratiaria, Castra Martis şi Oescus în Dacia Ripensis; Novae (azi Sviştov), Sexanta Prista (azi Russe), Appiaria, Abrittus, Nicopolis, Marcianoplis, Durostorum, în provincia Moesia Inferior şi Tomis în Scythia Minor.

Presupunem că aceste scaune episcopale erau şi mai vechi, pentru că în jurul anului 300, în timpul persecuţiilor lui Diocleţian, în cetăţile respective au suferit moarte martirică un număr însemnat de preoţi şi credincioşi. Aceasta înseamnă că învăţătura creştină era cunoscută acolo mai de mult, iar pe preoţii consemnaţi ca martiri îi va fi hirotonit un episcop tot din zona respectivă. Reţinem pe episcopul Irineu şi diaconul său Dimitrie din Sirmium (aprilie 304), preotul Montanus şi soţia sa Maxima din Singidunum (cel mai vechi preot daco-roman cunoscut cu numele), înecaţi în rîul Sava la 26 martie 304, preotul Romulus, diaconii Silvanus şi Donatus, lectorul Hermogen, toţi în Sirmium sau în împrejurimi, diaconul Emil şi temnicerul Stratonic din Singidunum, Agheu, Narcis şi Hermes din Bononia (azi Vidin), Lupus din Novae şi alţii.

După 313, titularii acestor scaune episcopale erau amintiţi în legătură cu participarea lor la lucrările primului Sinod ecumenic de la Niceea din 325 (Dominius din Sirmium, Protogenes din Sardica etc.) sau la unele sinoade locale, cum au fost cel din Sardica din 343 ori cele patru Sinoade din Sirmium, tot în secolul IV, convocate pentru aplanarea tulburărilor cauzate de arieni. Unii erau teologi de prestigiu, ca Niceta de Remesiana, autorul unui Catehism, al unor lucrări cu caracter dogmatic şi liturgic. De notat că toate comunităţile şi episcopiile din Pannonia Inferior, Moesia Superior, Dacia Mediterranea şi Dacia Ripensis erau de limbă latină, după cum dovedesc unele inscripţii funerare, dar şi numele ierarhilor, pe cînd în Moesia Inferior şi Scythia Minor comunităţile creştine erau fie de limbă greacă, fie de limbă latină. Înseamnă că şi unii dintre titularii acestor scaune daco-romane vor fi fost daco-romani (este semnificatv faptul că la Sinodul I ecumenic a participat şi episcopul din Scupi, care avea numele Dacus!) [27].

27. Ştiri despre episcopiile daco-romane — sud dunărene în lucrarea fundamentală a lui Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, 667 p. (îndeosebi p. 129—176 şi 205—350; edizione anastatica, Roma, 1967); Acelaşi, *L'expansion du christianisme dans la Péninsule des Balkans du I-er au V-e siècle*, în *Revue internationale des études balkaniques*, I, t. 2, Belgrad, 1934—1935, p. 414—419 (cu o recenzie-traducere a Pr. Prof. Nicolae M. Popescu, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. LIII, 1935, nr. 9—10, p. 541—544). A se vedea şi Matthew Spinka, *A history of Christianity in the Balkans*, Chicago, 1933, 202 p. Pentru sinoadele din sudul Dunării să se vadă lucrările Pr. Prof. Ioan Rămureanu, în *Studii teologice*, an. XIV, 1962, nr. 3—4, p. 146—182; an. XV, 1963, nr. 5—6, p. 266—316; an. XVI, 1964, nr. 7—8, p. 408—450; Leslie W. Barnard, *The Concil of Sardica 343 A.D.*, Sofia, 1983, 224 p.

Prezența unor episcopi în teritoriile nord-dunărene este pusă mai ales în legătură cu stăpînirea goților în aceste regiuni și cu încreștinarea lor. După ultimele interpretări ale izvoarelor istorice, episcopul *Teofil*, participant la lucrările primului Sinod ecumenic de la Niceea din 325, era din Dacia, dar era numit «episcop al Gothiei», deoarece Dacia era acum sub stăpînirea goților [28]. Istoricul bisericesc Socrate (Hist. eccl., II, 41) scria că Teofil a fost predecesorul și învățătorul lui *Ulfila*, unul din marii misionari din regiunile carpato-dunărene. Strămoșii acestuia fuseseră greci luați în captivitate de goți și aduși în nordul Dunării, printre daco-romani (unul din părinți îi era, totuși, got). A fost hirotonit episcop la Constantinopol în 336 de Eusebiu al Nicomidiei; istoricul Filostorgiu scria că «a fost hirotonit episcop pentru toți creștinii din țara getică», deci dintr-o țară ai cărei locuitori erau considerați ca «geți» (acum daco-romani). Reîntors în nordul Dunării, a predicat — după relatările ucenicului său Auxențiu din Durostorum — în limbile gotă (pentru goți), greacă (pentru descendenții foștilor captivi) și latină (pentru daco-romani). După istoricul Socrate (IV, 33, 7) și Sozomen (VI, 37, 8), Ulfila a fost la început ortodox și abia după Sinodul arian de la Constantinopol din 360 ar fi devenit arian sau semiarian, în urma presiunilor împăratului arian Constantius. Arianismul fusese impus chiar și unor conducători goți de la noi (între care și Fritigern, în 376) de către un alt împărat cu convingeri ariene, Valens.

După retragerea lui Ulfila în sudul Dunării, prin 348, unde și-a continuat activitatea, Biserica din nordul Dunării nu s-a dezorganizat. Se cunosc acum nume de martiri, ca Sf. Sava, cel martirizat în părțile Buzăului în anul 372 și ale cărui moaște i-au fost trimise după doi ani Sfîntului Vasile cel Mare, se pare prin mijlocirea episcopului Vetranion al Tomisului, care i-a scris și actul martiric (în același act apar numele preoților Sansala și Guttica, precum și atestarea unei biserici în mediul rural); moaștele altor trei martiri (Ina, Rhima și Pina) au fost mutate în imperiu prin grija episcopului *Goddas*, probabil urmașul imediat al lui Ulfila; un călugăr, Arpila, a fost martirizat de goții păgîni, împreună cu alți 26 de martiri, undeva în Cîmpia Munteniei [29].

28. Prof. Emilian Popescu, *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea ori la Dunărea de Jos ?*, în *Studii teologice*, an. XXXIX, 1987, nr. 5, p. 73—81.

29. Ultimele cercetări în legătură cu Ulfila aparțin lui Knut Schäferdick: *Germanenmission*, în *Reallexikon für Antike und Christentum*, X, 1977, col. 492—546; Același, *Wulfila. Wom Bischof von Gothien zum Gotenbischof*, in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 90, 1979, p. 107—146; Richard Klein, *Constantinus II und die christliche Kirche*, Darmstadt, 1977, p. 250—265. La noi, rezultatele acestor cercetări prezentate de Prof. Emilian Popescu, *Creștinismul în eparhia Buzăului pînă în secolul al VII-lea*, în vol. *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, 1, Buzău, 1983, p. 261—274. A se vedea și Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 196—212 (cu bibliografie mai veche).

Organizarea bisericească şi teologia ortodoxă în Scythia Minor în secolele IV—VI

În cadrul cunoscutei reforme administrativ-teritoriale efectuate de împăratul Diocleţian (284—305), în anul 297, teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră — în care predicase Sf. Apostol Andrei — s-a constituit într-o provincie aparte sub numele de Scythia Minor. În ce priveşte viaţa creştină de aici, în urma predicii Sfîntului Apostol Andrei, ca şi datorită zelului misionar al episcopilor şi preoţilor rînduiţi de el apoi de urmaşii lor, credinţa creştină s-a răspîndit aici într-un ritm mai intens decît în restul regiunilor locuite de dacoromani, care fac parte astăzi din România. Acest lucru este dovedit de numărul impresionant de martiri din această provincie care sînt consemnaţi în cursul persecuţiei lui Diocleţian de diferitele «acte martirice» sau «martirologii», scrise la scurt timp după pătimirea lor şi care sînt cele mai vechi lucrări scrise pe teritoriul României de azi. Martirii din Scythia Minor proveneau din medii foarte diverse: slujitori ai Bisericii, funcţionari de stat, ofiţeri şi soldaţi, ţărani, tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei.

La Halmyris (azi Dunavăţ, pe braţul Sf. Gheorghe al Dunării) au fost decapitaţi — în jurul anului 290, deci în timpul lui Diocleţian —, preotul Epictet şi tînărul Astion, originari din Frigia Asiei Mici. Din actul lor martiric — care se pare că este cea mai veche lucrare cunoscută scrisă pe teritoriul României — reţinem că părinţii tînărului Astion aflînd tocmai în Halmyris de moartea martirică a fiului lor, au fost catehizaţi aici în credinţa creştină de un preot Bonosus, apoi botezaţi de episcopul Evangelicus, pe care majoritatea cercetătorilor îl consideră ca fiind de la Tomis [30].

Tot în cursul persecuţiei lui Diocleţian au pătimit şi alţi martiri. Relicvele a patru dintre ei au fost găsite într-un «martirium» descoperit în 1971 în localitatea Niculiţel (azi jud. Tulcea), în apropierea fostei mari cetăţi şi port la Dunăre Noviodunum (azi Isaccea). Pe partea superioară a pereţilor acestui martirium, sub cîte o cruce monogramatică, sînt incizate pe tencuială crudă şi apoi pictate cu roşu, două inscripţii, dintre care una menţionează următoarele nume: Zoticos, Attalos, Kamasis şi Filipos (Martirologul Hieronimian consemnează numele a trei dintre ei, la 4 iunie). Ulterior, în cadrul săpăturilor efectuate sub nivelul criptei martirice amintite, s-au mai descoperit resturi din relicvele a doi martiri, necunoscuţi cu numele, care ar fi pătimit încă în timpul lui Decius, deci ar fi cei mai vechi martiri din Dobrogea. Pe la sfîrşitul secolului IV sau începutul celui următor, pe mormintele celor şase martiri s-a ridicat o bazilică cu martirion. Acestea sînt — pînă în prezent — singurele relicve de martiri desco-

30. *Acta Sanctorum*, II, 1867, p. 538—551; R. Netzhammer, *Epiktet und Astion diokletianische Märtyrer am Donaudelta*, Zug, 1936, p. 3—22, Prof. Emilian Popescu, în vol. *Sfinţi români...*, p. 151—159.

perite pe teritoriul României (azi sînt depuse în biserica mănăstirii Cocoș) [31].

În Axiopolis (azi Hinog, lîngă Cernavodă) au suferit moarte martirică — probabil în anul 303 — Chiril, Chindeas (Chindeus) și Tasius, al căror nume este consemnat și într-o inscripție de pe o placă funerară descoperită în vara anului 1947 [32]. Tasius se pare că este una și aceeași persoană cu ostașul creștin Dasius, probabil din garnizoana locală, ale cărui moaște au fost duse mai tîrziu la Durostorum, iar în 579 la Ancona, în Italia, unde se păstrează pînă azi în catedrala orașului [33].

La Tomis, metropola provinciei, potrivit unor relatări ale actelor martirice, și-ar fi sfîrșit viața, ca martir, într-o zi de 7 martie (circa 300), însuși episcopul cetății, Efrem. Mai tîrziu, au pătimit aici, Macrobiu și Gordian, originari din Asia Mică, aflați la Tomis în exil, unde au fost arși de vii, sub împăratul Liciniu, într-o zi de 13 septembrie. Odată cu ei au fost uciși și numeroși localinici, între care Heli, Lucian și Zotic, decapitați, iar Valerian mort pe urmă, plîngînd pe mormintele fraților săi de suferință. Frații Argeu și Narcis au fost decapitați într-o zi de 3 ianuarie, prin anii 320—323, iar fratele lor Marcelin chinuit și apoi aruncat în mare, pentru că nu voia să fie înrolat în armata repăgînizată de împăratul Liciniu. Dar numărul martirilor tomitani era mult mai mare: după Sinaxarul Bisericii constantinopolitane ar fi fost peste 60 [34].

În Durostorum, oraș în Moesia Inferior, dar la granița cu Scythia Minor, se cunosc de asemenea mai mulți martiri, în timpul persecuției lui Dioclețian — se pare în anul 298 — recrutați mai ales dintre soldații creștini care refuzau să aducă jertfe zeilor și să participe la cultul împăratului. Consemnăm între aceștia pe frații Pasicrat și Valention, decapitați la 24 aprilie, Marcian și Nicandru cu alți 47 de

31. Dintre numeroasele studii consacrate acestor martiri consemnăm pe ale arheologului Victor H. Bauman, cel care a descoperit bazilica de la Niculițel, *Bazilica cu martyrion din epoca romanității tîrzii descoperită la Niculițel*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, an. XLI, 1972, nr. 2, p. 17—26; *Considerații preliminare asupra bazilicii creștine din satul Niculițel*, în *Pontica*, Constanța, V, 1972, p. 547—564; *Nouveaux temoignages chrétiens sur les limes nord-scytique : la basilique à martyrium de basse époque romaine découverte à Niculițel*, în *Dacia*, nouvelle série, t. XVI, Bucarest, 1972, p. 189—202 + 16 fig.; *Noi dovezi arheologice referitoare la vechimea martirilor de la Niculițel*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCIV, 1976, nr. 5—6, p. 580—586; I. Barnea, *Martyrion-ul de la Niculițel*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCI, 1973, p. 218—228; P. Ș. Năsturel, *Quatre martyres de Noviodunum*, în *Analecta Bollandiana*, 91, 1973, nr. 1—2, p. 5—8.

32. I. Barnea, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în *Studii teologice*, an. VI, 1954, nr. 3—4, p. 219—228; Același, *Les monuments*, p. 101—104. A se vedea și P. Ș. Năsturel, *În legătură cu inscripția despre mucenicii de la Axiopolis*, în *Ortodoxia*, an. VI, 1954, nr. 4, p. 585—587.

33. Prof. Teodor M. Popescu, *Martiriul Sfîntului Dasius*, în vol. *Prinos I.P.S. Nicodim, Patriarhul României*, București, 1946, p. 224—230. A se vedea I. Barnea, *Arta creștină în România*, 1, p. 9—10; Același, *Les commencements...*, p. 220—221.

34. Dintre studiile consacrate martirilor de la Tomis notăm doar pe acela al Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCII, 1974, nr. 7—8, p. 975—1011; Pr. Prof. Ene Branișteanu, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în vol. *De la Dunăre la Mare*, ed. II, Galați, 1979, p. 35—42 (cu bibliografie).

ostaşi, ucişi într-o zi de 8 iunie, Hesichius, veteranul Iuliu şi alţii. Probabil făceau parte din Legiunea XI Claudia, staţionată pe atunci în Durostorum. La Ozobia, un sat din apropiere, au fost decapitaţi, la 28 aprilie 304, trei credincioşi ţărani : Quintilianus, Maximus citeţul (ambii cu nume romane) şi Dadas, se pare un dac. Înseamnă că învăţătura creştină era cunoscută acum şi în mediul rural. Numeroşi alţi martiri din Durostorum şi împrejurimi au rămas anonimi [35].

Faptul că au primit moarte de martir atîţia ierarhi, preoţi şi credincioşi de rînd, dovedeşte că noua învăţătură era adînc înrădăcinată în conştiinţa acestora, dar în acelaşi timp se desprinde constatarea că în provincia Scythia Minor existau episcopi şi preoţi care propovăduiau pe Hristos şi aduceau la El şi pe alţii, prin taina Sf. Botez. Şi pentru că Tomisul era metropola provinciei, era firesc ca acolo să-şi desfăşoare activitatea un episcop, poate începînd chiar de la Sf. Apostol Andrei.

Pînă spre sfîrşitul secolului V, Biserica din Scythia Minor era condusă de un singur episcop, lucru sesizat şi în Istoriile bisericeşti ale lui Sozomen (VI, 21) şi Teodorit din Cir (IV, 35). Este regretabil că ei nu sînt atestaţi documentar în mod sigur decît în a doua jumătate a secolului IV. Un *Evangelicus* este consemnat în Actul martiric al Sfinţilor Epictet şi Astion, cum am constatat mai sus. Martirologiile apusene, ca şi Sinaxarele din Mineiele ortodoxe, consemnează pe un episcop martir de Tomis, *Efrem,* decapitat la 7 martie 304, care ar fi fost trimis aici de Hermon, episcopul Ierusalimului [36]. Arheologul Ioan Barnea a descoperit la Tomis o inscripţie care ar confirma existenţa unui episcop martir, cu numele *Titus* sau Philius, în anii 320—323, deci în timpul împăratului Liciniu [37]. Episcopul istoric Eusebiu de Cezareea scria (în *Viaţa împăratului Constantin,* III, 7) că la Sinodul I ecumenic «nici *schitul* nu lipsea din ceată», adică dintre participanţi. După toate probabilităţile, nu putea fi decît episcopul de Tomis care, — după o listă a participanţilor — ar fi fost Marcu (Marcu Tomensis) [38].

Primul episcop atestat în mod sigur de izvoarele istorice a fost *Vetranion* (Bretanio, Betranio), menţionat de istoricul Sozomen (Ist. bis. VI, 21) la anul 369, cînd a apărat Ortodoxia niceeană în biserica

35. Pentru martirii din Durostorum şi din Scythia Minor consemnăm aci cîteva lucrări de sinteză : Hippolyte Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie,* Bruxelles, 1912 (extrait des *Analecta Bollandiana,* t. XXXI, 1912, p. 161—192 şi 258—274) ; Carol Auner, *Martirii dobrogeni,* în *Revista Catolică,* an. I, 1912, nr. 2, p. 277—291 ; Jacques Zeiller, *Les origines chrétiens...,* p. 53—128 ; Ene Branişte, *op. cit.,* p. 34—49 ; vol. *Sfinţi români...,* p. 133—207.

36. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 39.

37. Ion Barnea, *Inscripţii paleocreştine la Tomis,* în *Pontica,* VII, 1984, p. 377—380 ; Acelaşi, *Les monuments,* p. 37.

38. Cf. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325,* în *Studii teologice,* an. XXXIX, 1977, nr. 1—2, p. 28—30 ; Ernst Honigmann, *The original lists of the members of the Council of Nicaea...,* în *Byzantion,* Bruxelles, 14, 1939. p. 22—23, nr. 27 ; Acelaşi, *Une liste inédite des Pères de Nicée,* în *Byzantion,* 20, 1950 (Actes du VII-e Congrès des Studes Byzantines, 1948, t. II, p. 65, nr. 93) ; A. A. Balsacov-Ghimpu, *Episcopul de Tomis a participat la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325),* în *Glasul Bisericii,* an. XXXIII, 1974, nr. 5—6, p. 437—445 ; Emilian Popescu, *Theophilus Gothiae...,* p. 81 şi versiunea germană, vezi nota 28.

de la Tomis, în fața împăratului arian Valens. El este cel care a trimis, prin anul 374, Sfîntului Vasile cel Mare, moaștele Sfîntului Sava, cel martirizat în părțile Buzăului, însoțite de acea *Scrisoare a Bisericii din Gothia către Biserica din Capadocia,* un act martiric, se pare întocmit de Vetranion însuși. El a fost trecut mai tîrziu în rîndul sfinților, fiind prăznuit la 25 ianuarie [39]. Urmașul său pare să fi fost *Gherontie,* numit în unele izvoare Terentius, participant la lucrările Sinodului II ecumenic din 381. Era menționat într-un decret al împăratului Teodosie I cel Mare, din 30 iulie 381, printre cele zece personalități bisericești din imperiu, îndatorate să vegheze la respectarea și aplicarea hotărîrilor Sinodului [40]. Episcopul *Teotim I,* trecut după moarte între sfinți (prăznuit la 20 aprilie), este prezentat de istoricul Sozomen (Ist. bis. VII, 26) ca «scit» de neam, deci un «daco-roman», misionar printre hunii ajunși la Istru (Dunăre), ascet și filosof; din alte izvoare aflăm că era prieten cu Sf. Ioan Gură de Aur.

Fericitul Ieronim, în lucrarea *De viris illustribus,* scria despre el că «a scos scurte tratate sub forma unor dialoguri, în stilul vechii retorici; aud că scrie și alte lucruri». Scurte fragmente din opera sa literară se păstrează în lucrarea Sfîntului Ioan Damaschin *Sfintele Paralele,* din care rezultă că a scris omilii la unele texte evanghelice [41].

În secolul al V-lea sînt consemnați în izvoarele istorice episcopii *Timotei,* participanți la lucrările Sinodului III ecumenic de la Efes, din anul 431; *Ioan,* considerat de contemporani ca unul din cei mai buni teologi ai timpului, traducător din grecește în latinește (din Teodor de Mopsuestia și Teodoret din Cir), apărător al Ortodoxiei împotriva nestorianismului și monofizismului; *Alexandru,* participant la un sinod din Constantinopol în anul 449, care l-a condamnat pe ereticul Eutichie; *Teotim II,* apărător al hotărîrilor luate de Sinodul de la Calcedon, într-o scrisoare către împăratul Leon I în 458 [42].

Abia în primele două decenii ale secolului VI este atestat un nou episcop, *Paternus,* de la care se păstrează un masiv disc de argint aurit (azi în Muzeul Ermitaj din Leningrad), implicat în unele dispute hristologice provocate de «călugării sciți», deci din eparhia sa. În

39. *Fontes Historie Daco-Romanae,* II, p. 225—227 și 235; Pr. Niculae Șerbănescu, *1600 de ani de la prima atestare documentară despre existența Episcopiei Tomisului,* în *Biserica Ortodoxă Română,* an. LXXXVII, 1969, nr. 9—10, p. 999—1007; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Izvoarele Ortodoxiei românești în creștinismul daco-roman. Aniversarea a 16 secole de la participarea episcopului Terentie-Gherontie de Tomis la Sinodul II ecumenic (381) de la Constantinopol,* în *Ortodoxia,* an. XXXIII, 1981, nr. 3, p. 337—361; Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sfîntul Bretanio, episcop de Tomis,* în vol. *Actele martirice,* București, 1982, p. 335—345 (cu bogată bibliografie); Prof. Emilian Popescu, *Bretanion și Gerontius (Terentius), două mari personalități ale Tomisului în secolul al IV-lea,* în *Studii teologice,* an. XL, 1988, nr. 2, p. 116—121.

40. *Ibidem,* p. 121—122 (menționat și de Sozomen în *Ist. bis.,* VII, 9, 6 în *Fontes Historiae Daco-Romanae,* II, p. 227.

41. *Ibidem,* II, p. 228—229; Pr. Niculae Șerbănescu, *1600 de ani,* p. 1008—1013; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână,* București, 1979, p. 185—195; Mitropolit Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV—XVI,* Craiova, 1984, p. 43—48; Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sfîntul Teotim episcop de Tomis,* în vol. *Actele martirice,* p. 341—351.

42. Despre aceștia să se vadă Pr. Niculae Șerbănescu, *1600 de ani,* p. 1013—1018 și Nestor Vornicescu, *op. cit.,* p. 48—50.

520, participa la lucrările Sinodului din Constantinopol (care a ales ca patriarh pe Epifanie), semnînd ca «episcopus provinciae Scythiae metropolitanus», ceea ce confirmă opinii mai vechi şi mai noi potrivit cărora, în timpul împăratului Anastasiu I (491—518) existau şi alte scaune episcopale, sufragane Tomisului, Paternus fiind astfel un «mitropolit». Ultimul episcop (sau mitropolit) cunoscut la Tomis a fost *Valentinian*, un alt teolog de prestigiu, amintit în cadrul disputelor teologice legate de Sinodul V ecumenic de la Constantinopol din anul 553 [43].

Pe la sfîrşitul secolului al V-lea — începutul celui de al VI-lea, s-au mai înfiinţat în Scythia Minor alte 14 scaune episcopale. Ele sînt consemnate într-o Listă a tuturor eparhiilor din cuprinsul Patriarhiei ecumenice — *Notitia Episcopatuum*. Iată numele lor: *Axiopolis* (azi Cernavodă), *Capidava* (între Axiopolis şi Troesmis), *Carsium* (Hîrşova), *Callatis* (Mangalia), *Constantiana* (Capul Dolojman), *Histria* (Istria), *Tropaeum Traiani* (Adamclisi) azi toate în jud. Constanţa, *Troesmis* (Igliţa), *Noviodunum* (Isaccea), *Aegyssus* (Tulcea), *Salsovia* (Mahmudia), *Halmyris* (Dunavăţu de Jos), azi toate în jud. Tulcea, *Dionysopolis* (azi Balcic în Bulgaria) şi *Zaldapa* (localitate neidentificată). Se pare că înfiinţarea acestora se datora unei decizii a împăratului Zenon, din jurul anului 480, prin care se acorda tuturor oraşelor cu gradul de «polis» dreptul de a avea episcop propriu. În felul acesta episcopia de Tomis a devenit o «arhiepiscopie» sau «mitropolie autocefală», iar titularul ei a devenit mitropolitul tuturor eparhiilor din Scythia Minor. Aşa se explică şi titulatura lui Paternus «episcopus... mitropolitanus» [44].

În genere, se consideră că eparhiile din Scythia Minor şi-au încetat existenţa după anul 602, cînd a avut loc o mare invazie avaro-slavă. Se pare, totuşi, că unele scaune episcopale au supravieţuit, mai

43. Pr. Niculae Şerbănescu, *1600 de ani*, p. 1018—1024 şi studiul mai vechi al lui Ioan Pulpea (Rămureanu), *Episcopul Valentinian de Tomis. Corespondenţa lui cu papa Vigilius în chestiunea «celor trei capitole»*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. LXV, 1947, nr. 7—9, p. 200—212; Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 51—54.

Date despre această episcopie şi titularii ei se găsesc şi la Raymund Netzhammer, *Das altchristische Tomi. Eine Kirchen-geschichte Studie*, Salzburg, 1903, ca şi în lucrarea citată a lui J. Zeiller, *Les origines*, passim, sau la Vasile Pârvan, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, în *Rediconti della Pontificia Academia Romana d'Archeologia*, 2, 1924, p. 117—135.

44. *Notitiae Episcopatuum*, publicate de Carl de Boor în *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 1890, p. 306—326; 1891, p. 519—534 şi 1894, p. 573—599. (în 1901 publicat de bizantinologul Heinrich Gelzer din Iena). Recent publicată de bizantinologul francez Jean Darrouzés, *Notitiae episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Texte critique, introduction et notes, Paris, 1981. Studiată de Prof. Emilian Popescu, *Contributions à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux V-e—VIII-e siècles de notre ère*, dans *Dacia*, nouvelle sèrie, XIII, 1969, p. 403—415; Acelaşi, *Organizarea eclesiastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI*, în *Studii teologice*, an. XXXII, 1980, nr. 7—10, p. 590—605; Acelaşi, *Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul, arhiepiscopie autocefală*, în vol. *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, 1885—1985*, Bucureşti, 1987, p. 327—353; Acelaşi, *The City of Tomis as an autocephalous Archbishopric of Scythia Minor (Dobrudja). Remark on the Chronology of Epiphanius Notitia*, în *Byzantiaca*, 6, 1986, p. 123—148; Acelaşi, *Die Kirchliche Organisation der Provincz Scythia Minor vom vierten bis ins sechste Jahrhundert*, în *Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik*, Wien, 1988, p. 76—98.

ales cele din nord — în zona Dinogetia-Noviodunum —, unde izvoarele literare şi arheologice oferă ştiri despre continuitatea unei vieţi ecclesiastice organizate [45].

Organizarea bisericească temeinică din secolele IV—VI, cu atîţia ierarhi de prestigiu, teologi, preoţi, călugări şi credincioşi, explică şi activitatea constructivă de pe teritoriul fostei provincii. Pînă în prezent s-au descoperit aici urmele a peste 35 de bazilici din această perioadă de maximă activitate misionară. Cele mai însemnate erau la Tomis (şase), Tropaeum Traiani (cinci), Histria (şapte), Constatiana (trei), Troesmis (trei), Noviodunum (două), Axiopolis (două), cîte una la Callatis (de «tip sirian»), Niculiţel (cu moaştele celor şase martiri), Dinogetia (azi Garvăn), Ibida (azi Slava Rusă; recent s-a dovedit că aici exista şi un complex monastic, tot din secolele IV—VI) şi altele. Nu intrăm în detalii, ci ne limităm doar la precizarea că majoritatea acestor bazilici se numără printre cele mai impunătoare realizări arhitecturale din lumea creştină de atunci [46].

La aceste lăcaşuri de cult se adaugă aproximativ o sută de inscripţii funerare creştine, în care apar nume de preoţi, diaconi şi citeţi, numeroase opaiţe cu semnul crucii şi alte simboluri creştine, apoi diferite cruci, cruciuliţe şi altele, toate aparţinînd secolelor IV—VI. Nu stăruim asupra lor, căci sînt bine cunoscute în literatura de specialitate [47].

Vigoarea creştinismului pe teritoriul Scythiei Minor rezultă şi din faptul că de aici erau originari cîţiva teologi de prestigiu ai epocii patristice. Între aceştia se numără *Sfîntul Ioan Casian* (c. 360 — c. 435), «scit de neam», cum îl consideră biograful său Ghenadie din Marsilia. A învăţat şi s-a călugărit în provincia sa natală, a trăit într-o mănăstire de lîngă Betleem, apoi în marile aşezări ascetice din Egipt, la Constantinopol (unde a fost hirotonit de Sf. Ioan Gură de Aur), la Roma (unde a fost hirotonit preot) şi, în sfîrşit, la Massilia (azi Marsilia), în sudul Galliei, unde a întemeiat o mănăstire de călugări şi alta de călugăriţe, dîndu-le rînduielile de organizare şi viaţă monahală din Răsărit. A scris şi cîteva lucrări teologice în limba latină: *Conlationes Sanctorum Patrum* (Convorbiri cu Părinţii), în forma unor convorbiri,

45. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 140.

46. Există foarte multe studii asupra bazilicilor din Scythia Minor. Citîm doar cîteva mai noi: Ion Barnea, *Les monuments paléochrétiens*, p. 125—178 şi 189—217; Andrei Rădulescu, *Bazilici şi monumente creştine în contextul etnogenezei româneşti din secolele III—VII în Dobrogea*, în vol. *Monumente istorice şi izvoare creştine*, Galaţi, 1987, p. 7—77; Episcop Epifanie Norocel, *Bazilicile din Dobrogea*, în vol. *Pagini din istoria veche a creştinismului la români*, Bucureşti, 1986 p. 92—142; a se vedea şi Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 149—153 (cu bibliografie) şi Ion Barnea, *Arta creştină în România*, 1, p. 21—28. Unii cercetători consideră că aceleiaşi perioade i-ar aparţine şi cele şase bisericuţe descoperite în 1957 într-un masiv calcaros la Basarabi (Murfatlar), la circa 20 km de Constanţa; alţii le datează în secolele X—XI. Amănunte şi bibliografie la Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii*, I, p. 153—158.

47. A se vedea, între altele, Ion Barnea, *Creştinismul în Scythia Minor după inscripţii*, în *Studii teologice*, VI, 1954, nr. 1—2, p. 65—112; Acelaşi, *Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure*, în *Dacia*, N.S. I, 1957, p. 265—288; Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine*, (îndeosebi p. 35—292), I. Barnea, *Arta creştină în România*, I, p. 16—21 şi 28—29.

De institutis coenobiorum et de octo principallum vitiorum remediis (Despre aşezămintele mănăstireşti de obşte şi despre remediile contra celor opt păcate capitale) şi *De incarnatione Domini* (Despre întruparea Domnului), lucrări care îl aşază între marii reprezentanţi ai literaturii patristice [48].

Un alt teolog, *Dionisie Exiguul* sau cel Mic (c. 470 — c. 545), este prezentat de biograful său Casiodor ca «de neam scit, dar de maniere întru totul romane, foarte priceput în ambele limbi, cunoscător perfect al Sfintei Scripturi şi al Dogmaticii». S-a călugărit într-o mănăstire din Scythia Minor, dar şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii la Roma, lucrînd în cancelaria papală. Acolo a tradus foarte multe lucrări teologice, aghiografice şi canonice din greceşte în latineşte : Despre crearea omului a Sf. Grigorie de Nissa, două scrisori ale Sf. Chiril al Alexandriei, lucrări aghiografice, apoi canoanele zise «apostolice» ale primelor patru Sinoade ecumenice şi ale unor Sinoade locale. În acelaşi timp, a întocmit el însuşi o «colecţie de decretale» a opt papi («Colecţia dionisiană») ; i se atribuie şi o culegere de texte patristice (florilegiu) din lucrările marilor Părinţi bisericeşti de pînă la el, răsăriteni şi apuseni, mai ales cu caracter dogmatic.

În chip deosebit trebuie subliniat faptul că Dionisie a fixat cronologia erei creştine, începînd pentru prima oară numărarea anilor de la Naşterea Mîntuitorului (754/753 de la întemeierea Romei, dar cu o greşeală de 4 sau 5 ani). Noua «eră» numită «de la Hristos» sau «dionisiacă» a fost adoptată încă din secolul VI în Italia, în secolul VII în Anglia, în cel următor în Franţa, iar cu timpul în toate ţările lumii. Înseamnă că daco-romanul Dionisie a fost un mare teolog, canonist, traducător, dar şi om de aleasă cultură profană, căruia i se datorează «sistemul cronologic creştin», folosit azi în toată lumea [49].

---

48. Din bogata literatură consacrată lui Ioan Casian, citäm : *Jean Cassian, Conférences.* Introduction, texte latin, traduction et notes par E. Pichery, 3 voi., Paris, 1955—1959 (voi. 42, 54 şi 64 din colecţia *Sources chrétiennes). Institutions cénobitiques.* Texte latin revu, introduction, traduction et notes par Jean Claude Guy, Paris, 1965 (vol. 109 din *Sources chrétiennes)* ; M. Olphe-Galliard, *Jean Cassien,* în *Dictionnaire de spiritualité,* II, 1, 1937, col. 214—276 ; M. Cappuyns, *Jean Cassien,* în *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique,* XI, 1949, col. 1319—1348 ; Jean Claude Guy, *Jean Cassien. Vie et doctrine spirituelle,* Paris, 1961 ; Chadwick Owen, *John Cassien,* Cambridge, 1968. La noi s-a ocupat de el în speţă preotul profesor Ioan G. Coman în diferite studii, ca şi în lucrarea de sinteză *Scriitori bisericeşti în epoca strămână,* p. 217—267, apoi mitropolitul Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice,* p. 54—66. Recent s-a tradus din opera sa în limba română de Prof. David Popescu în revista *Mitropolia Olteniei,* an. XXXVII, 1985, nr. 7—8, p. 560—606 şi an. XXXVIII 1986, nr. 1, p. 44—83 şi nr. 3, p. 71—94 (studiu introductiv de Ioan G. Coman).

49. Despre Dionisie de asemenea avem numeroase lucrări, între care citäm : Aloisie Tăutu, *Dionisie Românul, o podoabă a Bisericii noastre strămoşeşti,* ed. II, Roma, 1967 ; Ioan G. Coman, *Scriitori bisericeşti din epoca strămână,* p. 268—280 ; Nestor Vornicescu, *op. cit.* p. 66—74 ; Pr. Gheorghe Drăgulin, *Ieromonahul Dionisie Smeritul «Exiguus» sau «cel mic». Încercare bio-bibiiografică.* în *Studii teologice,* an. XXXVII, 1985, nr. 7—8, p. 521—539 ; Acelaşi, *Un fiu de mare taimă al Arhiepiscopiei Tomisului din veacul al VI-lea la Roma,* în *Studii teologice,* an. XXXIX, 1986, nr. 3, p. 92—111. Recent a tradus din el tot profesorul David Popescu, în *Mitropolia Olteniei,* an. XXXVIII, 1986, nr. 2, p. 76—125 şi an. XXXIX, 1987, nr. 1, p. 27—70 (cu studiu introductiv de Gh. Drăgulin).

Pe lîngă aceştia, din Scythia Minor erau originari şi alţi teologi cunoscuţi sub numele de «călugării sciţi»: *Ioan Maxenţiu*, autorul unor scurte lucrări teologice, *Petru Diaconul*, traducătorul unor lucrări din greceşte în latineşte, *Leonţiu* şi alţii [50].

Existenţa atîtor episcopii cu ierarhi care au participat la lucrările primelor Sinoade ecumenice sau locale, apărători ai dreptei credinţe în faţa învăţăturilor eretice, ca şi teologii originari din aceeaşi provincie romano-bizantină, care au îmbogăţit literatura patristică cu lucrări de valoare, legăturile acestor ierarhi şi teologi cu alţi ierarhi din toată lumea creştină, monumentele de artă bisericească pe care le-am consemnat, demonstrează în mod convingător că provincia Scythia Minor şi-a adus o contribuţie de preţ la dezvoltarea vieţii creştine şi a teologiei în secolele IV—VI.

Jurisdicţia bisericească asupra provinciilor romane sud-dunărene

În primele trei veacuri creştine fiecare cetate era considerată — potrivit canonului 34 apostolic — ca o «Biserică locală», fiind condusă de propriul ei episcop, care se bucura de o «autocefalie» deplină, nedepinzînd de nici un alt ierarh. Abia de la începutul secolului al IV-lea se produc schimbări şi în organizarea administrativ-teritorială a Bisericii universale, ca urmare a schimbărilor survenite în împărţirea administrativ-teritorială a imperiului roman.

În anul 297 împăratul Diocleţian a împărţit imperiul roman în patru prefecturi: Orientul (capitala în Nicomidia), Illyricul (capitala fie în Sirmium, fie în Tesalonic), Italia (capitala la Roma, ulterior la Mediolanum sau Ravenna) şi Gallia (capitala la Treveri, azi Trier, în Germania Federală). Prefecturile erau împărţite în 12 dieceze (sau dioceze), conduse de un vicar sau exarh. La rîndul lor, diecezele erau împărţite în 101 provincii (fiecare condusă de un proconsul), iar provinciile în unităţi teritoriale mai mici, numite de greci parohii παροικία. Împăratul Constantin cel Mare a continuat reformele lui Diocleţian, ridicînd numărul provinciilor la 117, iar al diocezelor la 14, dar cu aceleaşi prefecturi. Tot el a ridicat un nou oraş pe ţărmul Bosforului, pe locul vechii colonii greceşti Byzantion (sau Byzantium), care a primit numele său, Constantinopol, oraş care, la 11 mai 330, a fost declarat oficial ca noua capitală a imperiului roman.

În secolul IV imperiul roman era considerat încă unitar, deşi au fost cazuri — în a doua sa jumătate — cînd el era cîrmuit de doi împăraţi, unul în Occident, altul în Orient. Abia în 395, la moartea lui Teodosie cel Mare, puterea imperială a fost împărţită definitiv, între cei doi fii ai săi: Arcadiu devine împărat al celor două pre-

50. Despre «călugării sciţi»: Ioan G. Coman, *Scriitori bisericeşti din epoca străromână*, p. 83—84; Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 74—79; Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Contribuţia «călugărilor sciţi» la precizarea hristologiei la începutul secolului VI*, în *Mitropolia Olteniei*, an. XXXVII 1985, nr. 3—4, p. 199—244. Traduceri din opera lor în româneşte au făcut Pr. Prof. Nicolae Petrescu şi Prof. David Popescu, în *Mitropolia Olteniei*, an. XXXVII, 1985, nr. 3—4, p. 199—254; nr. 5—6, p. 391—440, nr. 9—10, p. 680—707 şi nr. 11—12, p. 783—792.

fecturi din Răsărit, cu capitala în Costantinopol, iar Honoriu al celor din Apus, cu capitala în Ravenna. Deci, anul 395 a marcat sfîrşitul unităţii teritoriale a imperiului roman, «puterea mondială» a lumii antice.

Trebuie făcută precizarea că în urma acestei împărţiri a imperiului, aşa numitul «Illyricum apusean» sau occidental (cu provinciile Noricum, Pannonia Inferior şi Superior şi Dalmatia) a fost înglobată în prefectura Italia, respectiv la Imperiul roman de Apus, pe cînd Illyricul zis răsăritean sau oriental (în care intrau diecezele Macedonia şi Dacia, cea din urmă cu provinciile Dacia Ripensis, Dacia Inferior, Dardania, Moesia Superior şi Praevalitania) constituiau prefectura propriu-zisă a Illyricului, cu capitala cînd la Sirmium, cînd la Tesalonic, fiind încorporată în Imperiul roman de Răsărit. Provinciile Moesia Inferior şi Scythia Minor făceau parte din dieceza Tracia, deci tot din imperiul de Răsărit.

Prin anii 424—437 provinciile Noricum şi cele două Pannonii — care aparţineau din 395 de Imperiul roman de Apus — au fost cedate celui de Răsărit şi puse, împreună cu Daciile sud-dunărene — sub cîrmuirea unui praefectus praetorio Illyrici, cu reşedinţa în Sirmium, mutată apoi în Scupi şi Tesalonic.

Această împărţire administrativ-teritorială a avut urmări şi asupra organizării eclesiastice, pentru că diferitele Biserici locale s-au orientat, în organizarea lor, după cea politică. În felul acesta, episcopii provinciilor au considerat pe episcopul din capitala diecezei politice drept «mitropolitul» lor (după numele reşedinţei, metropolis). Aşa au luat naştere diferite mitropolii, prin concentrarea mai multor episcopii învecinate. În părţile noastre a ajuns la o însemnătate deosebită scaunul episcopal din Sirmium (azi Mitroviţa în Iugoslavia) întrucît oraşul a fost un timp, în secolul IV, chiar reşedinţă imperială, apoi sediul prefecturii Illyricum. Aceeaşi situaţie a avut-o şi episcopul din Sardica (azi Sofia), devenit «mitropolit» al Daciei, iar cel din Marcianopolis a devenit mitropolitul Moesiei Inferior. Cu timpul a ajuns mitropolit şi episcopul din Tomis, care avea, cum am arătat, la începutul secolului VI, un număr de 14 episcopi sufragani.

Cu timpul, s-a ajuns ca înşişi mitropoliţii să fie subordonaţi unui «exarh», care îşi avea scaunul în capitala diecezei administrative. În felul acesta, mitropoliţii din Tomis şi Marcianopolis au socotit ca «exarh» al lor pe «mitropolitul» din Haracleea, capitala diecezei Tracia. Dar ajungînd fosta colonie Byzantion capitală a imperiului (sub numele de Constantinopol), trebuia ca şi episcopul de aici să ajungă la o cinste deosebită, printre cei mai de seamă cîrmuitori ai Bisericii creştine de atunci. Drept aceea, prin canonul 3 al Sinodului II ecumenic, din anul 381, s-a acordat episcopului de Constantinopol (Roma Nouă), primatul de onoare, după Roma veche. Întrucît prin canonul 2 al aceluiaşi Sinod era proclamată jurisdicţia episcopului din capitala unei dieceze asupra Bisericilor existente în această circumscripţie administrativă, episcopul din Heracleea era deposedat de rangul său de «exarh» al Traciei, rămînînd numai «mitropolit» al provinciei Europa. În felul acesta, toate mitropoliile şi episcopiile

din Moesia Inferior (deci partea de răsărit a Bulgariei de azi) şi Scythia Minor au ajuns, din anul 381, sub jurisdicţia «exarhului» din Constantinopol, care, în 451, la Sinodul de la Calcedon, a fost recunoscut oficial ca patriarh, al doilea în «Pentarhie», deci după Roma.

Episcopiile din Daciile sud-dunărene (Mediterranea, Interior şi Ripensis) şi din Dardania, care pînă în 395 au aparţinut imperiului de Apus, au nesocotit la început sistemul «mitropolitan», deşi episcopul din Sardica se bucura de un prestigiu deosebit faţă de ceilalţi colegi ai săi. Dar odată încorporată în Imperiul de Răsărit, s-a trecut şi aici la o nouă organizare bisericească, după modul Bisericilor din Răsărit. În felul acesta, fără să ştim cînd şi cum, episcopii din Singidunum, Ratiaria, Sardica şi Scupi au devenit «mitropoliţi».

Dar aceste schimbări în administraţia de stat, ca şi trecerea unor provincii de la un imperiu la altul, au produs anumite tulburări în viaţa bisericească, determinate de dorinţa episcopilor Romei de-a se amesteca în afacerile Bisericilor din Illyricum, în pofida canonului 2 al Sinodului II ecumenic, care interzicea episcopilor «să-şi mai întindă jurisdicţia asupra altor Biserici în afara diecezei lor». Acum a luat naştere concepţia despre «monarhia papală», dezvoltată de mai mulţi papi în a doua jumătate a secolului IV şi începutul celui următor (Damasus I, Siricius, dar mai ales Inocenţiu I şi Bonifaciu I), toţi încercînd să se amestece în problemele interne ale Illyricului. Încercarea de imixtiune a papei Bonifaciu I în alegerea şi numirea unui nou titular al Mitropoliei din Corint (în dieceza Macedoniei) a dus la protestul episcopilor din provincia Corint, cît şi al lui Atic al Constantinopolului. Aceştia au izbutit să obţină un decret din partea Împăratului Teodosie II, cu data de 14 iulie 421, prin care dispunea ca pe viitor toate problemele bisericeşti în discuţie în provinciile Illyricului să fie rezolvate sinodal, prin titularul scaunului de Constantinopol. Protestele papei Celestin, ca şi încercările de imixtiune în Illyricum ale urmaşilor săi (îndeosebi ale lui Leon cel Mare, 440—461) au rămas fără urmări. Mai mult chiar, prin anii 424—437 provinciile occidentale ale Illyricului, adică Pannoniile şi Noricum (pe teritoriul Ungariei şi Austriei de azi) au fost încorporate în Imperiul de Răsărit, deci implicit au devenit supuse scaunului din Constantinopol. Prin Codicele teodosian din anul 438 se prevedea din nou ca toate provinciile (respectiv eparhiile) din Iilyricum să fie supuse scaunului din Constantinopol, aşa cum se prevăzuse şi prin decretul aceluiaşi împărat din 421. Din cauza acestor măsuri, cunoscutul istoric bisericesc romano-catolic Jacques Zeiller era nevoit să recunoască faptul că de acum înainte Illyricul era pierdut pentru Roma [51].

Alte schimbări în organizarea bisericească s-au produs cu prilejul Sinodului IV ecumenic de la Calcedon din 451, cînd s-a recunoscut oficial demnitatea de patriarh în Biserică. Canonul 17 stabilea

51. Jacques Zeiller, *Les origines...*, p. 372—382; Ştefan Lupşa, *Religia strămoşilor*, în *Revista teologică*, Sibiu, an. XXVIII (1938), nr. 7—8, p. 341—355, nr. 9, p. 397—410; Milan Şesan, *Iliricul între Roma şi Bizanţ*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. V, (1960), nr. 3—4, p. 202—224 şi vol. *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 1987, 538 p. (îndeosebi p. 327—353).

că «dacă vreo cetate s-a înnoit prin puterea împărătească sau se va înnoi în viitor, atunci împărţirea parohiilor bisericeşti (şi a eparhiilor) să urmeze (alcătuirilor) organizării civile şi de stat». Iar prin canonul 28 al aceluiaşi Sinod se acordau scaunului de Constantinopol — Roma cea nouă — aceleaşi prerogative ca şi Romei celei vechi, avînd jurisdicţie peste Pont, Asia, Tracia şi «ţinuturile barbare». Prin cele din urmă trebuie să înţelegem provinciile dunărene, care tocmai în perioada respectivă căzuseră sub huni.

O ultimă schimbare în probleme administrativ-teritoriale se poate înregistra în timpul împăratului Justinian (527—565), cel care a înfiinţat oraşul şi Arhiepiscopia autocefală Justiniana Prima, pe locul satului său natal Tauresium (azi Tsaricin Grad, la sud de Niş, în apropierea graniţei iugoslavo-bulgare). Prin Novela XI din 535 s-a prevăzut ca jurisdicţia noii Arhiepiscopii să se întindă peste o serie de mitropolii şi episcopii din mai multe provincii ale prefecturii Illyricului, care depindeau pînă atunci de arhiepiscopul din Tesalonic: Dacia Mediterranea şi Ripensis, Moesia Superior, Dardania, Prevalitania, Macedonia Secunda şi o parte din Pannonia Inferior, precum şi peste regiunile şi cetăţile construite sau refăcute de Justinian în nordul Dunării, menţionîndu-se în chip special cetăţile Recidiva şi Litterata (Lederata). Probabil Recidiva era o formă coruptă a numelui Arcidava (azi Vărădia, lîngă Oraviţa, iar Litterata era localizată de Vasile Pârvan pe malul stîng al Dunării, în faţa cetăţii Viminacium, azi în Jugoslavia). Cu excepţia Prevalitaniei, celelalte provincii (respectiv eparhii) supuse noii Arhiepiscopii aveau o populaţie romană sau romanizată. Notăm că provinciile Moesia Inferior şi Scythia Minor, neamintite în Novela XI, rămîneau şi pe mai departe sub jurisdicţia patriarhului de Constantinopol. Pentru evitarea oricărei imixtiuni a papilor în problemele noii Arhiepiscopii, dar şi pentru creşterea prestigiului ei, prin Novela 131 din 545 i s-a acordat titlul onorific de «locţiitoare» a scaunului Romei, titlu recunoscut şi de papa. Deşi autocefală, noua Arhiepiscopie păstra, totuşi, legăturile dogmatice, canonice şi de cult cu Patriarhia de Constantinopol. În cazul cînd unul din titularii scaunului arhiepiscopal cădea în erezie sau schismă, el urma să fie judecat şi condamnat de patriarhul de Constantinopol. Deci se punea încă o piedică în calea pretenţiilor papale în Illyricum. Arhiepiscopii de Justiniana Prima (Catelian, Benenatus, Ioan şi alţii, al căror nume nu-l cunoastem) şi-au exercitat drepturile de jurisdicţie prevăzute în Novela XI, adică asupra provinciilor romane sud-dunărene, dar şi asupra celor nord-dunărene [52].

52. Jacques Zeiller, *La cité de Justiniana Prima*, în *Mélanges Diehl*, I, Paris 1930, p. 299—304; A. Grabar, *Les monuments de Tserichin Grand et Justiniana Prima*, în *Cahiers Archéologiques*, III, Paris, 1948, p. 49—63; Alexandru A. Munteanu, *Arhiepiscopia Justiniana Prima şi jurisdicţia ei*, în *Studii teologice*, an. XIV, 1962, nr. 7—8, p. 441—470; Emanoil Băbuş, *Justiniana Prima în lumina noilor cercetări*, în *Studii teologice*, an. XL, 1987, nr. 1, p. 84—92.

Din toate acestea se desprinde constatarea că provinciile romane dunărene, deşi de limbă latină, n-au fost niciodată supuse scaunului Romei, ci numai celui din Constantinopol, iar temporar o parte din ele Arhiepiscopiei de Justiniana Prima.

A doua constatare este aceea că Roma n-a trimis niciclnd «misionari» în ţinuturile dunărene, inclusiv în cele din nordul fluviului. Ele erau legate de Roma numai prin limbă, cîtă vreme prin credinţă şi organizare erau legate de Constantinopol. De altfel, pentru primele şase secole nici nu se poate vorbi de «diferenţe» de doctrină, organizare şi cult între Bisericile din Imperiul de Răsărit şi cel de Apus. Sinoadele ecumenice şi cele locale din perioada patristică nu au luat în discuţie astfel de probleme, ci numai anumite erezii născute în Orient. Imperiul a fost socotit unitar pînă în 395, iar în secolul V ajunge la o însemnătate deosebită Imperiul de Răsărit, pe cînd cel de Apus a fost supus atacurilor atîtor populaţii migratoare, ca pînă la urmă să fie ocupată Roma însăşi, de tribul herulilor, în anul 476. Deci Imperiul de Apus înceta să mai reprezinte o «putere» pe plan european. În secolul VI o bună parte din Italia a fost recucerită de Imperiul de răsărit (numit acum şi «bizantin»), sub împăratul Justinian.

Neînţelegerile şi disputele privitoare la doctrină, cult şi organizare între cele două Biserici (din Imperiul de Apus şi cel de Răsărit) au început, de fapt, numai în secolele VII—VIII, mai precis după constituirea «statului papal», în anul 754, ca să se accentueze apoi în secolele următoare. Dar nici acum nu se poate vorbi de o «Biserică Ortodoxă» şi o «Biserică catolică» în sensul cunoscut astăzi.

Pînă la sfîrşitul secolului VI, în provinciile romane sud-dunărene, intrate în componenţa Imperiului de Răsărit, cum am constatat mai sus, au avut loc multe schimbări politice şi demografice. Teritoriile respective, inclusiv Dacia nord-dunăreană, au fost adeseori cotropite şi chiar ocupate temporar de anumite populaţii în migraţie (goţi, huni, gepizi, avari), dar după fiecare din ele viaţa bisericească s-a refăcut. În schimb, în anii 601—602 a avut loc marea invazie avaro-slavă din Peninsula Balcanică, ce a dus la distrugeri de bunuri materiale şi de vieţi omeneşti, dar şi la destrămarea înfloritoarei organizări bisericeşti din cadrul «romanităţii carpato-balcanice» sau «dunărene». În secolele următoare nu se mai cunosc nume de episcopi la scaunele pe care le-am amintit. Cu toate acestea, în Scythia Minor a continuat să-şi exercite funcţiile specifice cel puţin un episcop, poate în partea ei de nord, în zona Dinogetia-Noviodunum. Începea o nouă perioadă în istoria Bisericii româneşti, cea a secolelor VII—XIV.

Prin aşezarea slavilor în Peninsula Balcanică, în cursul secolului al VII-lea, «străromânii» din nordul Dunării, cum pot fi numiţi acum strămoşii românilor, au avut mai puţine contacte cu populaţia romanizată din fostele provincii sud-dunărene. Dar procesul de romanizare şi de încreştinare fiind acum încheiat, strămoşii românilor au putut să asimileze grupurile de populaţie slavă aşezate pe teritoriul ţării noastre, cu care au fost nevoiţi să conviețuiască. De asemenea, strămoşii românilor au izbutit să impună credinţa creştină — ca formă supe-

rioară de manifestare spirituală — slavilor aşezaţi în teritoriile locuite azi de români, devenind astfel un factor de cultură şi de progres în rîndul acelora.

În prezentarea succintă a etapelor principale ale încreştinării daco-romanilor — strămoşii românilor — se pot desprinde cîteva constatări. Prima este aceea că procesul de romanizare al dacilor a fost indisolubil legat de procesul de încreştinare a lor şi a coloniştilor aduşi în Dacia. Limba latină şi credinţa creştină au fost factorii care au contribuit la desăvîrşirea procesului de unificare a dacilor autohtoni cu noii veniţi în Dacia : colonişti, funcţionari de stat, soldaţi, negustori, sclavi, de neamuri şi credinţe diferite. Propagarea creştinismului însemna integrarea daco-romanilor în unitatea de cultură şi civilizaţie a imperiului roman şi apoi romano-bizantin. O altă constatare este aceea că la daco-romani nu poate fi vorba de o încreştinare a poporului la o anumită dată, de o convertire în masă, din ordinul vreunui conducător politic sau ca urmare a unor misiuni oficiale, aşa cum s-a întîmplat — cîteva secole mai tîrziu — cu unele popoare din jurul nostru : moravi, bulgari, ruşi, unguri. La noi, procesul de încreştinare are o notă specifică, în sensul că a durat cîteva secole, mergînd paralel cu procesul de formare a poporului român şi a limbii române. Am putea chiar spune că etnogeneza şi încreştinarea (sau hristogeneza) n-au fost două procese paralele, ci s-au contopit, încît, odată încheiate, a apărut în istorie un popor nou, cel român, cu o credinţă nouă, cea creştină. Romanitatea şi creştinismul au fost factorii care au asigurat unitatea acestui popor nou, dar şi continuitatea lui în spaţiul carpato-danubiano-pontică, adică în Dacia de altădată.

Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

· DOCUMENTARE ·

CUNOAȘTEREA ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI PRIN MUZICA PSALTICĂ *

Privită ca act personal de trăire religioasă și etnică, creația corală psaltică și națională a D-lui Prof. Nicolae Lungu se pretează la o interpretare estetică originală, creatoare de sensuri spirituale, dacă îi abordăm semnificațiile ei teologice și metafizice, de cunoaștere liturgică și contemplare artistică a Ortodoxiei românești, împlinindu-le bisericește într-o operă autentică de cultură și de artă creștină contemporană.

Gîndul unei asemenea valorificări este mai mult decît ispititor. Cunoașterea Ortodoxiei prin muzica psaltică și a muzicii psaltice prin Ortodoxie este o cale neexplorată suficient nici de teologi și nici de muzicologi și cu atît mai puțin de cei care se ocupă cu filosofia culturii sau cu istoria religiilor. Ar fi o ilustrare inedită a relației clasice dintre religie și artă, precum și o contribuție majoră în domeniul teologiei sistematice, întrucît elementul dogmatic nu este despărțit de elementul psaltic muzical. Dimpotrivă, este concretizat și valorificat prozodic la maximum. În fond, afinitățile ființiale între Ortodoxia românească și muzica psaltică strămoșească nu pot fi descoperite decît prin trăirea și cunoașterea lor, ca un act integral de credință și de mărturisire ortodoxă. Simbioza dintre ele, artistică și harică, trebuie să fie perfectă.

În concepția D-lui Prof. Nicolae Lungu, încadrarea muzicii psaltice strămoșești în spiritualitatea ortodoxă românească înseamnă, de fapt, restaurarea demnității ei inițiale și recunoașterea artistică superioară a menirii ei tradiționale, ca parte constitutivă esențială, dătătoare de viață, prin care Ortodoxia neamului nostru își exprimă, imnografic și liturgic, identitatea ei spirituală și națională, cea adevărată. Din această perspectivă, a demnității artistice și a puterii ei cognitive, vom înțelege mai bine importanța muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română, nu numai în funcționalitatea ei cultică, dar

* Omagiu D-lui Prof. NICOLAE LUNGU, cu prilejul împlinirii vîrstei de 90 de ani, la 2 martie 1990.

și în trăirea și cunoașterea adevărurilor de credință, pe care le pătrunde în sacralitatea lor ființială, prozodică, și le împărtășește sufletelor celor care participă la sfintele slujbe, sau le ascultă, în concerte publice, împodobite în armoniile lor modale de neegalat.

Evident, considerată în contextul ei religios și artistic, creația corală psaltică este harismatică, iar compozitorul, dacă mai este și teolog ca Dl. Prof. Nicolae Lungu, ne apare în ipostaza lui de creator și de interpret, ca un mesager miruit de sus al adevărurilor ortodoxe divine, și care răspunde cu harul său muzical primit de la Dumnezeu, unei adînci și sfinte chemări sufletești. Pentru că orice creație artistică superioară implică în sine și o neliniște metafizică, o frămîntare interioară, de evadare din categoriile spațiului și timpului, și de împlinire într-o zonă spirituală vecină cu eternitatea. Mai ales muzica psaltică nu trebuie experimentată, ci trăită, spre a înțelege mai bine tainele duhovnicești pe care le ascunde în lumea de sus inteligibilă, transcendentă, dincolo de lumea sensibilă în care creatorul de artă psaltică își duce, împovărat, existența zilnică refractară de multe ori harului său muzical.

De aceea credem că sublinierea și afirmarea coordonatelor teologice și spirituale, trăite în creația psaltică și națională de Dl. Prof. Nicolae Lungu, constituie supremul omagiu pe care, cu smerenia admirației noastre, îndrăznim să-l aducem iubitului nostru Maestru, cu prilejul împlinirii vîrstei sale patriarhale de 90 de ani, la 2 martie 1990.

Momentul unei asemenea evaluări existențiale mi se pare extrem de favorabil, deoarece personalitatea artistică a nonagenarului nostru, dăruită în întregime Bisericii și neamului, este pe deplin rotunjită și radiază certitudinea unei opere bine definite, care și-a descoperit, singură, propria-i formulă de echilibru spiritual și etnic, între ceea ce este autohton și ceea ce este universal în muzica psaltică strămoșească, traco-bizantină, a Ortodoxiei românești.

Mărturisim că nu avem intenția de a prezenta, cel puțin acum, o bibliografie muzicală exhaustivă a Maestrului, ci de a contura, pe cît se poate, concepția sa artistică în crearea unui adevărat monument al artei corale psaltice românești. Spre știință, trebuie să menționăm faptul deosebit de important că întreaga operă psaltică, omofonică sau corală, a D-lui Prof. Nicolae Lungu s-a tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, spre a fi folosită de toate bisericile ortodoxe române din țară sau din străinătate, precum și în învățămîntul muzical predat în Școlile de cîntăreți bisericești, în Seminariile și Institutele teologice universitare ale Patriarhiei Române.

Muzica psaltică este cultică prin excelență și reprezintă o continuitate muzicală bisericească veche de aproape 2000 de ani, sfințită și transfigurată artistic, de-a lungul secolelor, de marii sfinți melozi, protopsalți și compozitori, care au păstrat cu sfințenie caracterul ei sacral-instituțional, așa cum a fost stabilit de Sfinții Părinți, de practica și de Tradiția Bisericii, dar mai ales de specificul național al fiecărui popor ortodox în parte.

Unicitatea și autenticitatea creației psaltice a D-lui Prof. Nicolae Lungu sînt cu atît mai strălucitoare cu cît ele au îmbogățit o tradiție muzicală fără a ieși din matca ei de secole, dimpotrivă înnoindu-i mijloacele de expresie pe măsura sensibilității noastre moderne, fără a-i altera cu ceva caracterul și conținutul ei sacru instituțional. Libertatea exterioară a compozitorului este supusă libertății lui interioare de creație, urmînd cu fidelitate aceleași sfinte canoane respectate de aproape două mii de ani de toți cei ce au creat și au interpretat muzica psaltică, nu spre slava lor deșartă, ci spre mîntuirea sufletelor credincioșilor. E o diferență ca de la cer la pămînt între a scrie muzică psaltică în Biserică și pentru Biserică, și a compune muzică psaltică, după toane personale, în afară de Biserică și, de multe ori, împotriva canoanelor ei tradiționale de austeritate și de sacralitate. Dl. Prof. Nicolae Lungu face parte din prima categorie.

E bine să notăm de la bun început că Dl. Prof. Nicolae Lungu a fost totdeauna conștient de faptul că etnogeneza creștină a neamului nostru include și etnogeneza lui muzicală, reflectată, ființial, în cîntarea lui sacră, bisericească și națională. Fiecare neam ortodox poate fi recunoscut după muzica lui bisericească pe care și-a însușit-o la creștinarea lui. Neamul românesc s-a născut creștin și muzica lui psaltică strămoșească, traco-bizantină, s-a născut odată cu el și de aceea face parte din ființa lui națională. Este un adevăr istoric de necontestat. Prin muzica psaltică românească, omofonă sau corală, ne recunoaștem între noi înșine și sîntem recunoscuți de către celelalte națiuni ortodoxe și chiar de romano-catolici, anglicani sau protestanți. În această muzică sacră, românească, este imprimat, de aproape două mii de ani, semnul distinctiv al identității noastre creștine și naționale.

Dar această legitimație muzicală este validată, în creația artistică a D-lui Prof. Nicolae Lungu, de trăirea și cunoașterea Ortodoxiei românești prin trăirea și cunoașterea muzicii psaltice strămoșești. Este un capitol prea delicat pe care muzicologia modernă românească, neîmbisericită, îl trece destul de ușor cu vederea. Altfel această muzicologie și-ar da seama că muzica psaltică promovată și cultivată de Dl. Prof. Nicolae Lungu nu este deloc grecească în originea și structura ei tracică și pe care noi românii o avem în sînge direct de la strămoșii noștri. În acest sens, «rumânizarea» muzicii psaltice, începută de Ieromonahul Macarie în secolul trecut, a fost desăvîrșită în vremea noastră, pe plan omofonic și coral, de Dl. Prof. Nicolae Lungu.

Desigur, spre cinstea lui și mîndria neamului nostru, sensul și conținutul acestei «românizări» a muzicii noastre psaltice strămoșești, traco-bizantine, a fost lărgit și îmbogățit substanțial de Dl. Prof. Nicolae Lungu, mai mult de unul singur, în plină dictatură comunistă și ateistă. Este o performanță unică și de prestigiu național în Biserica Ortodoxă Română, pe care, istoria rezistenței ortodoxe românești prin Dl. Prof. Nicolae Lungu în fruntea Coralei Patriarhiei Române, înfruntînd asalturile satanice, staliniste, din ultimii 45 de ani, va trebui să o consemneze cu litere de aur în Cartea de Aur a neamului. Este opera titanică a D-lui Prof. Nicolae Lungu de a fi «românizat»,

nu numai repertoriul național de muzică psaltică românească, omofonică și corală, dar mai ales, ceea ce mi se pare extraordinar și cu totul ieșit din comun, de a fi «românizat», la modul artistic creator, simțirea ortodoxă românească, imunizînd-o față de influențele muzicale bisericești și sectare, ca să nu mai vorbim de cele rusești, și de a-i fi redat încrederea etnică în valorile spirituale și frumusețile eterne ale Ortodoxiei românești, prin trăirea și cunoașterea lor profundă în ambianța sublimă a muzicii noastre psaltice strămoșești.

Deși apreciem cuceririle actuale ale tehnicii prelucrării și valorificării modale a muzicii psaltice contemporane, în Biserică sau chiar în afară de Biserică, uneori în creații simfonice profane sau oratorii ortodoxe vocal-simfonice de mare amploare, care dau strălucire patrimoniului nostru național, precizăm totuși că opera corală psaltică a D-lui Prof. Nicolae Lungu se înscrie pe o orbită spirituală diferită, sacral-instituțională, care scapă criticii muzicale profane în materie. Dl. Prof. Nicolae Lungu nu abordează muzica psaltică (și nici muzica națională românească) din exteriorul ei, să zicem la modul științific, măsurîndu-i cu mijloacele tehnicii muzicale posibilitățile și virtualitățile ei artistice, ci din interiorul ei, ceea ce este cu totul altceva și presupune nu încadrarea ei într-un sistem muzical oarecare, după norme științifice, ci trăirea și cunoașterea ei pe viu, profundă, revelatoare de sensuri spirituale și etnice, după normele Ortodoxiei românești.

Aici e diferența fundamentală între cei ce apreciază «științific» sau cei ce valorifică teologic sau estetic opera Maestrului. Unii o privesc pieziș prin prisma unor infatuări savante, urmărind realizarea ei tehnică și nu repercursiunile ei spirituale și etnice asupra sufletului care o contemplă nestingherit de canoanele criticii muzicale sterpe. Ceilalți însă o valorifică la modul sacral-instituțional, ca act de trăire și deci de cunoaștere etnică sau liturgică, în cadrul Ortodoxiei românești, descoperindu-i, cu emoție artistică și intelectuală, implicațiile ei duhovnicești și metafizice. În esența ei, muzica psaltică nu este altceva decît descoperirea și concretizarea sonoră a dogmei ortodoxe.

Toată opera corală psaltică a D-lui Prof. Nicolae Lungu se bazează pe trăirea sufletească intensă a realității muzicale pe care o abordează din interiorul ei, printr-un fel de imersiune totală în apele creației autentice, unde Duhul Sfînt nu mai zboară pe deasupra lor, ci le pătrunde haric cu energiile sale creatoare. De aceea, creația corală psaltică a D-lui Prof. Nicolae Lungu este o eliberare euforică din lumea contigențelor, o descătușare și o înălțare entuziastă în lumea spiritului, oferindu-ne poate cea mai reușită imagine sonoră a Ortodoxiei românești tradiționale. De fapt este o revelație muzicală în forme sensibile a unei realități spirituale inteligibile, a cărei existență mîntuitoare o contemplăm, transfigurați, într-o adorație totală, în care sublimul artistic al creației corale psaltice este vecin cu extazul. Cum spunea odinioară Nichifor Crainic, arta nu e o creație a naturii, ci a omului de geniu, care urmărește prin ea înfrîngerea naturii și evadarea în regiuni superioare acesteia («Nostalgia Paradisului», Ediția a II-a, pag. 195).

Este ceea ce realizează şi Dl. Prof. Nicolae Lungu. În opera psaltică a Domniei Sale, adevărul Ortodoxiei devine perceptibil văzului nostru lăuntric şi ne sfinţeşte luminîndu-ne sufletele prin harul melodiilor şi armoniilor divine pe care Dl. Prof. Nicolae Lungu le-a trăit în forma lor ideală, arhetipală, înainte de a le dăltui peren în marmora sonoră a imnelor sacre. El a înţeles ca nimeni altul că, structural, muzica psaltică este guvernată de prozodie, esenţială în sublinierea şi aprofundarea învăţăturii de credinţă din textele imnografice, cu ajutorul melodiei psaltice. Se ştie că, din punct de vedere teologic şi estetic, prozodia psaltică înseamnă comuniunea ideală dintre muzică şi poezie, adică, în cazul nostru, dintre melodia psaltică şi imnografia sacră, întru revelarea sensurilor spirituale pe care, şi textul literar şi textul muzical, le afirmă într-o sinteză artistică superioară, care scoate şi mai mult în evidenţă unitatea lor primordială. De aceea niciodată Dl. Prof. Nicolae Lungu n-a rezolvat antinomiile dogmatice din textele imnografice prin paradoxuri muzicale epatante, lipsite de sens, ci prin adîncire teologică şi metafizică a «contrariilor», unindu-le în contemplarea teologică realizată artistic în ordinea inteligibilă şi oglindită în frumuseţea prozodică, revelatoare a adevărurilor de credinţă, pe care, melodiile psaltice trăite de compozitor ni le revelează în funcţionalitatea lor sacral-instituţională, observată cu strictеţe în Biserica Ortodoxă Română. Astfel, în extazul psaltic muzical, credinciosul se identifică duhovniceşte cu Ortodoxia pe care o cunoaşte prin trăire şi o trăieşte prin cunoaştere.

Procesul de creaţie în muzica psaltică este o continuă transcendere o permanentă luptă interioară de a pătrunde dincolo de limitele proprii lumii sensibile, pe care normele tehnicii muzicale le impun creatorului, împiedicîndu-l să atingă lumea inteligibilă, spirituală, după care tînjeşte şi al cărei freamăt metafizic îl simte în sufletul lui. Adevărata creaţie corală psaltică nu ţine seamă prea mult de aceste limite convenţionale, proprii armoniei tonale, dar nici nu acordă o valoare absolută armoniei modale. În muzica psaltică, accentul nu cade pe tehnica muzicală (care este subînţeleasă), ci pe trăire, adevărata cunoaştere teologică şi psaltică a Ortodoxiei.

Există, spre surprinderea noastră, o tangenţă subtilă între metafizică şi muzica psaltică înţeleasă de Dl. Prof. Nicolae Lungu. După cum metafizica creează în noi lumea postulatelor, adică lumea către care tindem, tot aşa şi muzica psaltică trezeşte în noi imboldul sacru către arhetipurile spirituale care ne transcend, deschizîndu-ne o cale către ele. Aceeaşi nelinişte creatoare, metafizică sau teologică, frămîntă şi sufletul creatorului de artă psaltică în trăirea lui interioară, desfăcîndu-şi larg aripile duhovniceşti în zborul înalt, peste timp şi peste spaţiu, către împărăţia sfîntă de dincolo de veac.

Model de trăire şi de creaţie în dăruire totală pe altarul muzicii psaltice şi al celei naţionale, Dl. Prof. Nicolae Lungu ne-a învăţat şi ne-a dovedit că muzica psaltică strămoşească este, înainte de orice, trăire spirituală, adorare şi rugăciune, este izvor de viaţă religioasă ortodoxă, de trăire intensă în comuniune cu Dumnezeu, cu strămoşii şi cu noi înşine. Creaţia muzicală psaltică, omofonică sau corală, se

întemeiază pe un act de trăire spirituală a Ortodoxiei, care tinde spre cunoașterea realității ultime, adică a lui Dumnezeu. Dacă rostul activității metafizice este, cum ne încredințează Nae Ionescu, un motiv de neliniște, de continuă frământare spirituală, atunci contemplația teologică în creația corală psaltică a D-lui Prof. Nicolae Lungu ne apare ca o împăcare divină care transcende și transformă neliniștea metafizică în certitudine teologică, desigur prin trăirea și cunoașterea nemijlocită, muzicală, a Ortodoxiei.

I-a fost dat D-lui Prof. Nicolae Lungu să lumineze veacul cu strălucirile muzicii psaltice strămoșești și ale muzicii naționale, întărind sufletește neamul românesc, victorios și înfrînt în cele două războaie mondiale, dar niciodată învins în credința lui ortodoxă ecumenică. Creația corală psaltică a D-lui Prof. Nicolae Lungu ne atrage atenția asupra unui domeniu sacru al Ortodoxiei românești, destul de neglijat în trecut și încă nedeplin restaurat în drepturile lui istorice și spirituale, sacral-instituționale, în vremea noastră. În această privință, lupta D-lui Prof. Nicolae Lungu și a ucenicilor săi devotați nu s-a terminat. Nici veacul nu s-a dat încă bătut.

Dl. Prof. Nicolae Lungu a deschis un drum identificîndu-se cu muzica psaltică strămoșească și devenind apostolul ei într-o lume modernă suprasaturată de țipete, al cărei auz muzical începe să asurzească, dovedindu-se a fi, din ce în ce mai mult, pervertită de ereziile atonale ale junglei urlătoare contemporane. De pe malul acestei mări muzicale agitate de toate sfîșierile sufletești ale unei umanități suferinde, Maestrul Nicolae Lungu înnălța mîna a liniște, mai senin ca oricînd, și face semnul izbăvitor potolind valurile înspumate cu unduirile divine ale muzicii sale psaltice, adevărat balsam duhovnicesc, transfigurîndu-ne în extazul ei muzical, sub mîngîierea harică a Sfintei noastre Biserici strămoșești.

La 90 de ani, iubitul nostru Maestru este sufletește mai tînăr ca oricînd, plin de elan și de gînduri sfinte închinate Bisericii și Patriei noastre scumpe, România, după cum singur ne încredințează, cu adevărată dragoste părintească, în scrisoarea care poartă data de 29 Decembrie 1989, de unde ne îngăduim să citățm aceste rînduri adînc semnificative :

«...După marea revoluție, care ne-a adus libertatea și care s-a soldat cu mii de morți și mii de răniți, mulțumim lui Dumnezeu că ne-a ocrotit și am scăpat cu viață... Lumea dornică de viață normală cu tot ceea ce îi oferise înainte de venirea comuniștilor la conducere, răsuflă ușurată, este mai veselă, mai sigură pe ceea ce vorbește și gîndește, umple bisericile la slujbe, se roagă și mulțumește lui Dumnezeu că a scăpat de primejdia în care a fost nevoită să trăiască atîția ani ! Acum vine marea muncă de redresare a întregii vieți de Stat, din toate sectoarele de activitate, pentru revenirea la situația de dinaintea celui de-al doilea război. Pe noi ne interesează situația Bisericii, a învățămîntului seminarial și teologic, a reorganizării corurilor, care astăzi, ori sunt desființate sau foarte slabe, organizarea școlilor de cîntăreți bisericești, etc. etc. Dumnezeu să ne ajute !».

Întreaga scrisoare e un document sufletesc zguduitor al unuia din cei mai mari compozitori români în viață... întărindu-ne sufletește și pe mai departe în trăirea și cunoașterea Ortodoxiei românești în armoniile psaltice sublime, ca români adevărați după chipul și asemănarea luptei pe care Dl. Prof. Nicolae Lungu a dus-o pentru biruința creștină a neamului nostru prin Biserica ortodoxă strămoșească. La mulți ani, și cu Dumnezeu înainte, iubite Maestre!

GEORGE ALEXE

LUPTA LUI ONISIFOR GHIBU PENTRU UNIREA RELIGIOASĂ A ROMÂNILOR

CÎTEVA DATE BIOGRAFICE

Onisifor Ghibu s-a născut la 31 mai 1883, în comuna Sălișteț, județul Sibiu, într-o familie de țărani meseriași. În memoriile sale vorbește de satul natal ca de cel căruia îi datorește «tot ce este solid în ființa mea fizică și spirituală» *.

Clasele primare le-a făcut la școala confesională românească din Sălișteț (clasele I—IV), și în școala romano-catolică germano-maghiară din Sibiu, (clasa a IV-a pentru a doua oară). Studiile secundare le-a urmat la liceul maghiar de stat din Sibiu (clasele I—VI) și apoi la liceul ortodox român din Brașov, (clasele VII—VIII). Terminînd examenul de bacalaureat în anul 1902, se înscrie la Seminarul teologic din Sibiu pe care-l absolvă în 1905. Între anii 1905—1906 urmează literele (istoria, filosofia și teologia) în cadrul Universității din București unde are fericita ocazie să audieze cursurile unor mari profesori ai timpului: N. Iorga, Titu Maiorescu, D. Onciul și alții. În acest timp acordîndu-i-se o bursă de studii în Germania din partea Consistoriului arhidiecezan din Sibiu întrerupe studiile la București pentru a se pregăti să plece la Jena. Se opune însă Ministerul Instrucției ungare și atunci este nevoit să se înscrie la Universitatea din Budapesta, unde nu frecventează decît pînă la sfîrșitul anului școlar 1906—1907, intrînd în același timp și redactor al ziarului «Lupta» al Partidului național român. Întorcîndu-se la București, pentru a-și continua studiile întrerupte, la insistențele lui N. Iorga, Liga culturală îi acordă o bursă pentru Germania și în felul acesta ajunge la Universitatea din Strassbourg unde frecventează cursuri de filosofie, litere, pedagogie, istorie universală și teologie. În tot acest timp nu numai că desfășoară o activitate publicistică la ziarele și revistele din țară, dar întreprinde și o călătorie de studii prin Alsacia și Lorena. În octombrie 1908 se mută la Jena unde-și ia doctoratul în decembrie 1909, cu lucrarea «Utracvismul modern sau bilinguismul în școala populară», sub conducerea profesorului W. Rein.

* Lucrarea a fost alcătuită pe baza materialului documentar aflat în diferitele lucrări publicate în legătură cu această temă de Onisifor Ghibu, precum și pe baza bogatei documentații rămase în arhiva Ghibu, aflată în posesia familiei.

Întors în țară, la Sibiu în 1910, este ales în funcția de inspector al învățămîntului primar ortodox din Arhidieceza de Sibiu și Alba Iulia de către Consistoriul mitropolitan unde funcționează pînă în noiembrie 1914. În această funcție se arată un bun organizator al învățămîntului, făcînd dese vizite la cele peste 700 de școli pe care le avea în grija sa. Scrie zeci de articole în publicațiile vremii ca «Tribuna» din Arad, «Luceafărul» din Sibiu, «Viața românească» din Iași, și altele în care arată starea dezastruoasă în care se găsea învățămîntul primar din Transilvania în special din cauza legilor școlare de deznaționalizare ale lui Apponyi.

În toată această perioadă mai funcționează și ca profesor suplinitor de pedagogie la Seminarul și la Școala normală din Sibiu (1911—1912) și apoi ca secretar al Secției școlare a Asociației «Astra». Este în același timp deputat în Sinodul arhidiecezan și membru al Congregației Comitatului Sibiu.

Intrînd în dese conflicte cu Ministerul de Instrucție maghiar i-a fost contestată în mod ilegal dispensa militară și este chemat la serviciu activ în armata austro-ungară ce se găsea în război contra Antantei. Atunci este nevoit să se refugieze la București (1914) unde după cîteva luni a reușit să-și aducă și soția și cei doi copii mici pe care-i avea atunci. (În 1911 se căsătorise cu Veturia Nicolau din București, ce a jucat un rol în mișcarea artistică muzicală din Transilvania, de după Unirea de la 1918). Aici rămîne pînă în 1916, timp în care România se găsea în neutralitate, în această vreme militînd pentru intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei în vederea realizării celor două deziderate: eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu Țara-Mamă.

După unirea națională de la 1918, la care a avut o contribuție însemnată, este numit secretar general al Resortului de instrucție al Consiliului dirigent român al Transilvaniei, în care calitate a organizat învățămîntul întreg din acea provincie unită cu Țara. Din însărcinarea Consiliului dirigent a preluat de la foștii ei deținători, pentru statul român, Universitatea din Cluj, luînd personal toate măsurile în vederea organizării noii Universități românești al cărei ctitor principal a devenit.

În anul 1919 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1922 președinte al Secției școlare a «Astrei». În anul 1919 a fost numit profesor titular la catedra de pedagogie a Universității rămînînd în această funcție pînă în 1945 cînd a fost pensionat. În această perioadă a dus la îndeplinire și unele sarcini publice. Între altele, în 1931, guvernul Iorga îl numește președinte al Comisiei pentru studiul problemei Statului romano-catolic ardelean, și delegat special al său, pe lîngă Sf. Scaun de la Roma.

În perioada dintre cele două războaie, Onisifor Ghibu se găsește permanent în lupta pentru menținerea integrității teritoriale a statului național unitar și pentru realizarea unor idealuri ale poporului român, cu privire la care scrie în presa vremii sute de articole și publică o serie de lucrări în volum, dintre care menționăm cîteva, care ni se par mai importante în legătură cu tema pe care o prezentăm: O *imperioasă*

problemă națională: Unirea religioasă a Românilor, Beiuș, 1931; *Un anacronism și o sfidare: Statutul romano-catolic ardelean*, Cluj, 1931; *O grea moștenire hărăzită de ultimele guvernări: Acordul de la Roma*, București, 1923; *Acte și documente privitoare la Statutul romano-catolic ardelean*, Cluj, 1935; *Pe urmele împăratului Constantin cel Mare. O datorie imperioasă a zilei de astăzi*, Brașov, 1936; *Sfinții unguri din România*, București, 1936; *Ordinul catolic premonstratiens din România — un instrument în serviciul revizionismului maghiar* — București, 1936; *Ordinul franciscanilor conventuali (minoriților) din Transilvania*, 2 vol., București, 1937 și 1938; *Prolegomena la o educație românească*, 1941 etc. Pînă în anul 1945 cînd Onisifor Ghibu este pensionat de la catedra Universității din Cluj a publicat peste 100 de lucrări în volum și peste 1300 de studii, articole, dări de seamă, însemnări, portrete, puncte de vedere etc. [1].

Tot restul vieții sale, pînă în 1973 cînd s-a stins din viață, Onisifor Ghibu și l-a petrecut în odaia lui plină de cărți, scriind numeroase lucrări cu caracter istoric, național, bisericesc și memorialistic.

Onisifor Ghibu și unirea religioasă a românilor

Problema dezbinării religioase a românilor, l-a preocupat pe Onisifor Ghibu încă de tînăr, de pe cînd se găsea pe băncile școlii. El și-a dat seama că dezbinarea religioasă a românilor, care dura de mai bine de două secole nu poate duce decît la slăbirea rîndurilor și la scăderea forței de apărare a unității țării și de aceea s-a angajat să militeze neabătut pentru o unire religioasă a românilor.

În anul 1907, pe cînd se găsea la Universitatea din Budapesta, Onisifor Ghibu, în calitatea sa de redactor al ziarului «Lupta» din Budapesta, organizează o vastă campanie de protest, pe întreg teritoriul Transilvaniei, împotriva proiectului de lege al ministrului Apponyi, folosind toate mijloacele în lupta împotriva lui. Cu acest prilej lansează el pentru prima dată ideea refacerii unității religioase a românilor, ca armă de apărare în fața primejdiei maghiarizării.

Ideea lansată de Onisifor Ghibu a avut succes pentru că la 2 aprilie același an, are loc la Făgăraș o adunare de protest în cadrul căreia s-a votat un proiect de rezoluție ce cuprindea printre altele:

«...Cerem ca capii noștri bisericești, în fața pericolului ce ne-amenință biserica și neamul și în interesul solidarității naționale bisericești să facă pașii de luptă ca poporul român de sub coroana Sfîntului Ștefan să se închege într-o singură biserică națională românească» [2].

Mai tîrziu, la 30 iunie (12 iulie) 1913, într-un raport citit în ședința Secției școlare a «Asociațiunii» (ASTRA), Onisifor Ghibu, referentul acestei secții, ridica problema, de o necesitate vitală pentru

1. Onisifor Ghibu, *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, (prefața), p. 34.
2. Onisifor Ghibu, *Pagini de istorie*, manuscris inedit ce se află în posesia familiei autorului, Sibiu, 1956, p. 21.

cultura românească, a strîngerii într-un mănunchi a profesorilor de la diferitele şcoli secundare şi superioare române indiferent de confesiune. Prin această iniţiativă, care de altfel, se ridicase încă din 1910, de grupare a intelectualilor români uniţi şi neuniţi, Onisifor Ghibu urmărea în perspectivă tot ideea unirii religioase a românilor.

În anul 1915, Onisifor Ghibu, care se găsea refugiat în Bucureşti, din însărcinarea Ministerului Instrucţiei şi Cultelor, alcătuieşte o lucrare despre «Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară din Transilvania şi Ungaria» şi cu această ocazie în memoriul confidenţial trimis ministrului pune problema unirii celor două Biserici ca o «necesitate naţională imperioasă».

Doi ani mai tîrziu, pe cînd se găsea în pribegie la Podul Iloaiei, într-un proiect ce avea în vedere măsurile ce trebuie luate după război pentru încadrarea Ardealului în România Mare, acesta vorbind despre viitoarea organizare a Bisericii din Transilvania zicea :

«Aş fi fericit dacă s-ar găsi putinţa unei uniri a celor două biserici româneşti, dar mă tem că guvernanţii ţării nu vor înţelege niciodată această problemă mare şi nu vor avea tăria să o rezolve.

Cum unirea cu Roma au făcut-o, la 1700, Românii siliţi de guvernul din Viena, — deci nu din motive religioase — guvernul român să silească acum biserica greco-catolică să se unească cu cea ortodoxă şi să fie : o singură naţie cu o singură biserică» [3].

În acelaşi an (1917), îl întîlnim pe Onisifor Ghibu la Chişinău, unde pentru a sprijini şi accentua problema unirii naţionale a tuturor românilor a înfiinţat în a doua parte a anului 1917 ziarul «Ardealul», transformat apoi, la 24 ianuarie (5 februarie) 1918, în cotidianul «România Nouă» — organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor. Trebuie să semnalăm aici faptul că acest cotidian şi-a depăşit programul afişat în subtitlul lui, luptînd nu numai pentru unirea politică, ci şi pentru unirea religioasă a poporului român — problemă considerată de importanţă capitală pentru consolidarea naţională arătînd în acelaşi timp soluţia cea mai justă pentru rezolvarea ei.

La 21 octombrie (3 noiembrie) 1918 Onisifor Ghibu a organizat la Chişinău o manifestaţie în cadrul căreia s-a proclamat prin surprindere, în prezenţa ministrului plenipotenţiar al Statelor Unite ale Americii la Iaşi, D. Wopicka, şi a consulului Franţei la Chişinău, R. Sarret, unirea politică a Transilvaniei şi a Bucovinei cu România.

Între 6 şi 8 noiembrie (20—21 noiembrie) Ghibu merge la Iaşi, pentru a pune la cale, în calitatea sa de membru al Comitetului Naţional al Românilor [4] emigraţi din Austro-Ungaria, o a doua manifestaţie asemănătoare celei de la 21 octombrie (3 noiembrie), ce avea să proclame, după unirea politică, unirea celor două Biserici româneşti din Transilvania. Aici se întîlneşte cu Nicolae Bălan, mitropolitul de mai tîrziu al Ardealului, căruia îi împărtăşeşte ideea organizării aces-

3. *Ibidem*, p. 21.

4. Comitetul Naţional al Românilor emigraţi din Austro-Ungaria s-a constituit în ziua de 2/15 ianuarie 1918 la Odesa, în urma iniţiativei lui Octavian Goga.

tei a doua manifestații, idee pe care acesta din urmă, pentru început, o găsește «bizară» și «inactuală».

Și Nicolae Bălan ca și prietenul său Ghibu, era preocupat de la începutul anului 1909 de ideea reunirii celor două Biserici românești, însă în timp ce primul vedea problema prin prisma unității Bisericii lui Hristos, al doilea o vedea din punct de vedere al nevoilor stringente și al misiunii istorice a neamului românesc. Desigur că aceste două puncte de vedere nu se exclud, ci converg în același punct, diferența constînd în urgență și necesitate.

După ce însă Ghibu l-a pus la curent cu cele întîmplate la anterioara manifestație, N. Bălan a aderat la ideea lui, găsind-o necesară, astfel că acum ei trebuie să se consulte asupra modalității și momentului oportun pentru proclamarea și unirea celor două Biserici românești din Ardeal. Onisifor Ghibu este convins că problema nu trebuia lăsată cu exclusivitate în seama oamenilor Bisericii și a celor politici, fiindcă nu se vor putea ridica la înălțimea creștinească și românească a ei, «ceilalți preocupați de probleme politice ale zilei». El își exprimă părerea că unirea bisericească trebuie proclamată mai întîi prin surprindere și pe cale revoluționară, ca și cea politică din ziua de 21 octombrie (3 noiembrie).

Onisifor Ghibu vedea desfășurarea evenimentelor astfel. În cadrul obișnuitului Matineu al Universității Populare Moldovenești ce urma să aibă loc în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 la Chișinău vor înfățișa în formă de conferință problema religioasă a României de mîine. Deschiderea manifestației din duminica respectivă o va face el însuși, în calitate de profesor de istoria bisericească la Universitatea Populară Moldovenească și va vorbi despre opera constructivă a marelui mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna, urmînd ca în încheiere să ridice problema de stringentă actualitate ce se impune cu necesitate, aceea de a repara cu înțelepciune și curaj ceea ce au stricat vremurile de odinioară.

În același timp, va ridica problema, ca însuși capul țării să dea un exemplu personal, de identificare cu poporul român și destinul istoric al acestuia. De aceea trebuie să facă un pas pilduitor în problema religioasă românească îmbrățișînd religia poporului român. După ce această moțiune va fi discutată de publicul prezent la adunare va fi apoi adusă la cunoștința regelui de o delegație aleasă de adunare.

În urma acestei întrevederi, ce a avut loc între cei doi prieteni Ghibu și Bălan, urma ca cel din urmă să ia parte la adunare în calitate de sol al Ardealului, și, în numele lui să spună ultimul cuvînt cu acest prilej.

Însă, evenimentele s-au precipitat cu atîta repeziciune încît planul lor nu a putut să-și urmeze cursul stabilit. Unirea Bucovinei care a fost stabilită pentru ziua de 11/24 nov. a trebuit să fie amînată pentru ziua de 15/28 nov. Iar Nicolae Bălan să meargă la Galați pentru a se întîlni cu generalul francez Berthelot să discute probleme urgente ale Ardealului.

La 18 nov./1 dec. cînd Bălan, conform înțelegerii avute, trebuia să fie la Cernăuți, se afla la Alba Iulia unde în această măreață și

istorică zi, într-un entuziasm profund, cei o sută de mii de fii ai țării lui Horea și Avram Iancu au votat unirea Transilvaniei cu România.

Concomitent cu Marea Adunare de la Alba Iulia, Onisifor Ghibu a organizat la Chișinău un vrednic pendant al acesteia. În locul obișnuitului «matineu» în care urma să se proclame unirea religioasă a românilor, în prezența tuturor autorităților bisericești, civile și militare s-au proclamat unirea tuturor românilor. Adunarea a fost deschisă de Ghibu care a ținut un discurs înălțător pe măsura zilei acesteia istorice, după care au mai vorbit și alți reprezentanți ai tuturor provinciilor românești. S-a dat citire apoi mesajelor trimise telegrafic regelui Ferdinand la București, președintelui Stateolr Unite, W. Wilson și primilor miniștri ai statelor aliate: Llyod George al Angliei, Clémenceau al Franței, și Orlando al Italiei.

Din nefericire atît la Alba Iulia cît și la Chișinău s-a votat numai unirea politică, nu și cea religioasă a românilor din Transilvania. O. Ghibu nu a găsit înțelegerea cuvenită la Iași pentru că ar fi putut vota cel puțin la Chișinău unirea religioasă, rămînînd ca ulterior să fie ratificată și din partea Ardealului.

«Personal — se destăinuie profesorul Ghibu — nu-mi pot face nici un reproș pentru această întorsătură de lucruri, căci cu toate răsturnările de program, eu am urmărit problema pînă la cele din urmă posibilități. Din parte-mi sînt dator să arunc întreagă vina eșecului asupra omului care, în împrejurările vertiginos schimbate, ar fi putut duce problema la biruință» [5].

Care este omul pe care-l găsește țap ispășitor profesorul Ghibu în această responsabilă problemă? Vom vedea îndată.

La 10/23 nov. Onisifor Ghibu, aflînd de schimbarea programului lui Nicolae Bălan, s-a reîntors imediat la Iași, pentru a încerca rezolvarea planului prin profesorul N. Iorga. Întîlnindu-se cu profesorul Iorga, Ghibu își exprimă convingerea că succesul în rezolvarea problemei ce-o punea la cale atîrnă de înțelegerea, patriotismul și voința regelui Ferdinand. Regele trebuie să se integreze deplin în destinul poporului român, să sprijine interesul superior al neamului, iar de nu să se retragă lăsînd destinele acestuia în mîinile moștenitorului, care este botezat în religia ortodoxă. Cînd regele se va vedea pus în fața unei astfel de dileme, va încerca să dea poporului român posibilitatea de a se regăsi sufletește unit și prin legătura «cea mai intimă și mai sfîntă» a religiei. Așa stînd lucrurile, Ghibu îi propune profesorului Iorga să meargă la rege și să-i prezinte problema cu toate aspectele ei. Pentru o asemenea problemă delicată ar fi fost cel mai în măsură, cu autoritatea lui, să ducă la îndeplinire acest mesaj [6]. Deși Iorga s-a declarat întru totul de acord cu orientarea lui Ghibu a mărturisit că nu îndrăznește, pentru că din moment ce regele este catolic convins s-ar putea supăra. Oricum, deși Iorga îl îndemna pe Ghibu să meargă chiar el la rege, nu era acesta omul potrivit fiind prea tînăr și fără prea mare autoritate pentru a putea îndrăzni să ridice o asemenea problemă.

5. Onisifor Ghibu, *Pagini de istorie...*, p. 26.
6. Idem, *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, p. 212.

Mîhnit de lipsa de curaj a lui Iorga, care se vede că nu voia să riște nimic în această chestiune, Onisifor Ghibu s-a întors imediat la Chișinău unde a scris următorul articol, pe care l-a publicat a doua zi în gazeta sa : «România Nouă» :

Restitutio in integrum

«Statul român nu recunoaște Unirea de la 1700. În unele cercuri politice și bisericești din Iași se discută chestiunea atitudinii pe care va avea s-o ia Statul român față de Biserica greco-catolică din Transilvania.

Considerînd că Unirea din 1700 Românii n-au făcut-o de bună voie, ci siliți de către austrieci, care prin aceasta voiau să ne slăbească și să ne deznaționalizeze, Statul român de astăzi nu se socotește obligat a recunoaște valabilitatea acelei uniri.

Pecețile puse atunci n-au mai multă valoare decît iscăliturile puse de români pe tratatul de la București sau pe legile votate de Parlamentul de la Iași. Iscăliturile și pecețile au fost stoarse cu forța de către dușmani, la 1700, ca și la 1918. Nedreptățile seculare trebuie acum înlăturate.

Prin această interpretare, pe care din parte-ne o găsim absolut justă și logică, cade chestiunea «trecerii munților la ortodoxie». Este vorba de o simplă *restitutio in integrum.*

Se va restabili mitropolia de Alba-Iulia. Cele două scaune vacante de mitropoliți de la Sibiu și de la Blaj, vor fuziona în unicul scaun mitropolitan de la Alba-Iulia» [7].

În numărul următor al gazetei din 17/30 nov. 1918, a revenit asupra problemei într-un articol scris după indicațiile lui de primul său redactor Ioan Matei, în care arăta pe față rolul ce-i revenea regelui Ferdinand, în îndeplinirea acestui ideal al unității poporului român. Acest articol intitulat : «Unirea Ardealului cu România — Ea trebuie să fie deplină : și națională și religioasă», scria printre altele :

«Soluția este simplă și justă : să restituim printr-un act public legal unitatea bisericească și religioasă a Ardealului, sintetizată în vechea mitropolie ortodoxă de Alba-Iulia.

Religia de stat a României de mîine fiind cea ortodoxă, divizarea românilor, în mai multe confesiuni ar însemna nu numai o slăbire a Statului ci și o piedică în desăvîrșirea unirii naționale pentru care au suferit de 1000 de ani.

Acest act important va fi cu atît mai ușor de îndeplinit, cu cît sîntem încredințați că M. S. Regele Ferdinand, (urmează un pasaj care în presă a fost cenzurat, dar aici dat în întregime după original), care rupînd toate legăturile cu Hohenzollernii catolici și avînd și Augustii copii botezați în credința ortodoxă, va săvîrși și cel din urmă gest regal, spre a primi în Alba-Iulia nu numai coroana strălucită, ci și mărturia credinței marelui voievod Mihai Viteazul.

7. În «România Nouă», Chișinău, an. II, nr. 127, 16/29 nov. 1918, articol cu aldine, nesemnat, cf., *op. cit.*, p. 27.

Atunci va fi cu adevărat o turmă şi un păstor spre slava lui Dumnezeu şi spre norocul neamului românesc»[8].

După cum vedem, împrejurările n-au favorizat lansarea ideii, cu şanse de reuşită. Poate că cele două articole din gazetă nici n-au ajuns la cunoştinţa regelui, mai cu seamă că a doua zi regele se întorcea în Bucureştiul recucerit de la duşmani.

Onisifor Ghibu nu a avut fericirea să ia parte la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia; în această grandioasă zi el trebuia să fie la Chişinău pentru a prezida marea manifestaţie de acolo, pentru unirea tuturor românilor. Dat fiind că în Marea Adunare de la 18 nov./1 dec. 1918 urma să se proclame unirea politică a tuturor românilor, ideea reunirii bisericeşti din Transilvania nu se mai putea pune la ordinea zilei în Chişinău, ci ea trebuia să fie ridicată de N. Bălan sau de altcineva de la Alba-Iulia. Dacă Onisifor Ghibu ar fi fost la Alba-Iulia în mod sigur, ar fi pus în discuţie problema reunirii religioase şi ea ar fi fost proclamată într-o formă apropiată de aceea, pe care cu 70 de ani în urmă, la Adunarea de pe Cîmpul Libertăţii de la Blaj, din ziua de 3/15 mai 1848, înaintaşii noştri au fost în stare s-o anunţe. Numai că, dacă la 1848 sub stăpînirea austriacă, reunirea religioasă a românilor nu era posibilă, acum, la 1 dec. 1918, cînd poporul român ajunsese la plenitudinea libertăţii şi independenţei naţionale, ea nu numai că era posibilă, ci şi necesară mai mult ca oricînd. Împrejurările au fost destul de favorabile; ideea unirii religioase era vie şi dinamică în sufletul maselor populare, dar a lipsit omul care să se expună pentru ea cu curaj şi cu risc. Istoria nu va ierta niciodată pe cei ce n-au fost responsabili în această zi unică în felul ei de a realiza în mod deplin năzuinţa de veacuri a românilor.

«Ce binecuvîntare ar fi fost pentru întregul românism, spune profesorul Ghibu — dacă conducătorii destinelor naţionale ar fi înţeles marea poruncă a istoriei şi în Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia de la 1 Decembrie, ar fi proclamat deodată cu unirea politică şi pe cea religioasă, punînd în fruntea unicei Biserici româneşti un singur mitropolit, eventual chiar un patriarh. Dar... momentul de la Alba-Iulia a fost pierdut: Ardealul a rămas mai departe sfîşiat în două, în cele sufleteşti, aşa cum au vrut-o, de veacuri, duşmanii noştri»[9].

La numai cîteva zile după Adunarea de la Alba-Iulia cele două gazete din Sibiu — «Telegraful Român» — şi «Gazeta poporului» — de sub conducerea a trei doctori în teologie: N. Bălan, Ion Grosu, şi Silviu Dragomir, *reproduceau articolul lui Ghibu, Restitutio in integrum,* publicat în gazeta «România Nouă» din Chişinău. Telegraful Român chiar face articolului o introducere plină de angajament:

«Un trup, un suflet, o inimă, o credinţă: Aşa-i firesc. Aşa-i porunca lui Dumnezeu. Unitate deplină cere Duhul neamului. Unirea naţională reclamă în mod hotărît unirea religioasă. E o datorie înaltă,

8. În «România Nouă», Chişinău, an. II, nr. 218, 17/30 nov. 1918, artic. nesemnat, cf. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 28.

9. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 5.

sfîntă, ca astăzi, cînd sufletul neamului întrupează în forma cea mai măreață: România Mare, să ne primenim viața, să înlăturăm din inimile noastre orice pricină de neînțelegere frățească ori chiar dezbinări dușmănoase. O spunem aceasta lipsiți chiar și de umbra intenției de a jigni. De altcum, aceasta-i părerea întregului neam» [10].

La Adunarea de la Alba Iulia s-a ales și un guvern revoluționar al Ardealului, cunoscut sub numele de Consiliu dirigent, format din 15 membri, 7 (ortodocși) neuniți și 8 uniți. Adunarea a mai propus două persoane, care au fost aprobate și ele, dar cînd, în ședința de verificare a proceselor verbale a fost citită lista membrilor Consiliului dirigent cei doi din urmă aprobați lipseau. Era vorba de dr. Ioan Lupaș și dr. Onisifor Ghibu, amîndoi ortodocși, cărora li s-au rezervat numai posturi de «secretari de stat» după denumirea din Apus, la Resortul Cultelor și Instrucțiunii publice. Taina acestei omisiuni intenționate (constă) stă în confesionalismul îngust de care erau stăpîniți unii din conducătorii de seamă de atunci și care urmăreau asigurarea majorității membrilor greco-catolici. Sau poate omiterea s-a făcut anume cu intenția de a nu asigura lui Onisifor Ghibu o poziție oficială mai înaltă, care să-i permită a milita pentru chestiunea unirii bisericești.

Absorbit cu totul de problema organizării învățămîntului de stat de toate gradele, începînd de la grădinițele de copii și pînă la Universitatea din Cluj — sarcină de mari proporții — Ghibu n-a mai putut să urmărească cu solicitudinea cuvenită chestiunea unirii religioase.

Între 1—2 febr. 1919, au avut loc serbările de inaugurare a Universității din Cluj, care în ziua de 12 mai 1919 a fost preluată în cele mai juste condiții și fără nici un incident de la statul maghiar și trecută în mîinile noilor stăpînitori ai Ardealului. Pentru a asigura cooperarea, la servicii divine importante, a clerului român de ambele confesiuni, Onisifor Ghibu a inclus în programul serbărilor inaugurare, ca prim punct, depunerea jurămîntului de către profesorii noii Universități românești în fața mitropolitului-primat al țării și a mitropolitului unit de la Blaj, care au rostit împreună rugăciunile adecvate momentului. În felul acesta ceea ce tuturor li se părea de domeniul utopiei, s-a dovedit posibil de înfăptuit.

Trebuie să mai menționăm, apoi, alt moment, pe care Onisifor Ghibu l-a găsit oportun pentru a readuce în discuție problema unirii bisericești. Astfel, Consistoriul din Sibiu a înaintat Consiliului dirigent o cerere, susținută cu căldură și stăruință și de Nicolae Bălan, de a înființa în cadrul noii Universități, care avea patru facultăți, încă o facultate, pentru studiul Teologiei.

Hotărîrea definitivă urma să fie luată de Consiliul dirigent, în urma avizului Comisiunii Universitare, compusă, conform indicațiilor lui Ghibu, din cei mai de seamă profesori ai Universităților de la București, Iași și Cernăuți, la care se adaugă primii 8 profesori de la Cluj. În cadrul discuției cu privire la propunerea Consistoriului, Oni-

10. În «Telegraful Român», nr. 138, 2—15 dec. 1918; cf. O. Ghibu, *op. cit.*, p. 31.

sifor Ghibu s-a opus înființării premature a unei facultăți teologice ortodoxe la noua Universitate, condiționînd înființarea ei de realizarea unității religioase a românilor ardeleni. El a propus, fiind susținut cu căldură de Vasile Pîrvan, să se facă mai întîi acea Restitutio in integrum, și după aceea să se înființeze o facultate teologică creștină românească. Trebuie reținut faptul că dacă la 1919, la Universitatea din Cluj nu s-a înființat și o facultate teologică, vina principală este a lui Ghibu, dar faptul că această Universitate a rămas pînă la sfîrșit fără această facultate se datorește (conducătorilor) oamenilor în drept din acea vreme, care dintr-un motiv sau altul, au lăsat nerealizată condiția primordială a ei: reunirea celor două Biserici românești.

În cursul aceluiași an a fost ales în scaunul de mitropolit-primat al României de acum întregite, Miron Cristea, fostul episcop de Caransebeș, în locul lui Conon, iar în scaunul de mitropolit de la Sibiu a fost ales Nicolae Bălan, în locul lui Vasile Mangra. După ce a participat la înscăunarea ca mitropolit a vechiului său prieten, Onisifor Ghibu, istovit de eforturile depuse în ultimii 6 ani a întreprins în iarna anului 1920 o călătorie de recreație și studii în marile centre ale civilizației mondiale: Constantinopol, Atena, Neapole, Roma, Pisa, Florența și Paris.

După întoarcerea sa din străinătate profesorul Ghibu a căutat tot timpul prilejuri binevenite pentru a ridica în interesul atît al oamenilor Bisericii, cît și al conducătorilor politici, problema unirii religioase, care acum se prezenta în forme cu mult mai complexe, decît în preajma Adunării de la Alba Iulia. Dar negăsind înțelegere la tot pasul, s-a văzut nevoit, ca trecînd peste cei mari, să se adreseze direct poporului. A început să facă acest lucru în primul rînd prin presă, publicînd zeci de articole în legătură cu ideea unirii religioase a românilor. Această campanie publicistică s-a bucurat de un succes neașteptat, căci s-au publicat alte zeci de articole în toate publicațiile vremii, în jurul ideii lansată de el.

Astfel, într-un articol intitulat «Ultima etapă a unirii românilor — Unirea religioasă» publicat în gazeta «Beiușul» profesorul Onisifor Ghibu, sintetizînd urmările pe care le-ar avea unirea religioasă pentru români, arată că ea ar reda poporului deplina unitate sufletească în toate privințele și ar pune capăt războiului surd dintre cele două părți.

«Deodată, — spune Ghibu — în loc de două oști de preoți care astăzi își stau față-n față cu dușmănie, am avea o singură oaste care ar putea fi distribuită potrivit adevăratelor trebuințe religioase și sufletești ale neamului. Astăzi avem în Transilvania trei milioane de români, doi mitropoliți și 7 episcopi, în vreme ce în vechiul regat aveam exact același număr de prelați pentru șase milioane de români. În Transilvania avem 73 de protopopi (62 ortodocși și 11 uniți) în vreme ce în vechiul Regat avem numai 32. În Transilvania avem peste 600 de localități cu cîte doi preoți (unul ortodox) (celălalt unit), și aproape la 500 de sate fără nici un preot. La școlile secundare și medii din Transilvania avem tot cîte doi profesori de religie, unul ortodox și

unul unit, ambii plătiți de stat pentru o muncă pe care ar putea să o săvîrșească un singur profesor și încă cu un profit moral mult mai mare. Prin opera aceasta care ține 240, statul nu numai că nu lucrează pentru unitatea națională, dar lucrează de-a dreptul în contra ei, întrucît crește pe elevii din școlile sale în două direcții sufletești deosebite și uneori chiar opuse».

Eu sînt pe deplin încredințat — spune în continuare același Ghibu — că unirea religioasă se va realiza în curînd, cu aceeași necesitate de fier, cu care s-a realizat, etapă de etapă unitatea noastră națională. Ea este o necesitate naturală a vieții noastre, la care, ca și la cea dintîi sînt convins că lucrează — cum spune Alecsandri — însuși «brațul dumnezeiesc» [11].

Încercînd să dea un răspuns la articolul publicat de Onisifor Ghibu, Dr. Alexandru Rusu, din tabăra unită și adept al nerenunțării legăturilor noastre cu Roma papală, este de părere «că această unire nu poate însemna un bine pentru neamul nostru decît numai în cazul, cînd ea s-ar face pe temeiul unor principii care să garanteze instituțional, nu numai acea «adevărată unire sufletească» visată de O. Ghibu, dar care în sine înseamnă foarte puțin, ci, mai vîrtos, o adevărată regenerare morală a sufletului acestui neam...» [12].

Ziarul Albina, însă, într-un articol intitulat «Unirea bisericilor», salută în termeni destul de favorabili și încurajatori apariția articolului lui Ghibu.

«D. Onisifor Ghibu — se scrie în paginile acestei gazete — a pus în discuție marea chestiune a unirii bisericilor române. Unirea aceasta bisericească prezintă un interes atît de mare pentru noi românii, de ea depinde viitorul neamului românesc și al Statului român. Nu ne mirăm prin urmare de loc că articolele d-lui Ghibu au găsit ecou în opinia publică.

Un lucru ni se pare mai presus de orice îndoială. Dl. Onisifor Ghibu se vede pătruns de credința că poporul românesc ca să trăiască și să-și împlinească rolul ce-l are la gurile Dunării, trebuie numaidecît să se adune într-una și singură biserică creștină...

Un român credincios este și dl. Onisifor Ghibu, Apelul său va găsi credem noi ecou în toate sufletele credincioase. Și toți laolaltă, cînd va suna ceasul, vor găsi în credința lor puterea necesară de a discuta frățește chestiunea și lămurindu-se reciproc pe temeiul adevărului, vor găsi soluția cea mai creștinească și cea mai românească» [13].

Că ideea lansată de Onisifor Ghibu a avut un mare ecou în popor se vede și din articolul publicat, în «Adevărul» din 7-VIII-1923, cu titlul: «Unirea religioasă prin plebiscit». «Chestiunea unirii bisericilor românești din Ardeal, spune autorul articolului, este adusă în discuție publică prin articolul d-lui prof. Onisifor Ghibu.

11. În «Beiușul», nr. 29, din 29 iulie 1923.
12. Dr. Alexandru Rusu, *Deschis și pe față*, în «Unirea» din 18 august 1923.
13. În *Albina*, nr. 170, din 1923.

Chestiunea aceasta este de mult discutată în cercuri mai restrînse fără a i se fi dat pînă acum importanța cuvenită. D. Ghibu a avut însă curajul să o aducă la lumina zilei» [14].

Cu aproape două luni mai tîrziu, ziarul Albina scria în paginile sale: «d. Onisifor Ghibu, cunoscutul și zelosul profesor universitar din Cluj, stăruie în mai multe articole pentru unirea bisericilor românești. O idee ruptă din sufletul neamului, care cere și dovedește că, precum țara — mare și bogată — este una, precum limba — dulce și frumoasă este una —, tot una să fie și Biserica românească» [15].

La începutul anului 1924 iese de sub tipar la Cluj, cartea lui Onisifor Ghibu intitulată «Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a Statului Român». Iată ce scrie revista «Cultura creștină» pe marginea acestei cărți, care găsește în paginile sale drept soluție pentru rezolvarea chestiunii religioase înființarea patriarhatului românesc. «Dl. Ghibu... atinge, atît în introducerea, cît și în încheierea cărții sale și problema noastră confesională, problema unirii religioase din sînul neamului nostru...

Este deci un merit al d-lui Ghibu, că a încercat, a avut curajul să pună chestiunea aceasta la un punct de mînecare, asupra căruia cred că se poate discuta, preconizînd o soluție care, limpezită de unele contradicții, ar putea să întrunească într-o zi consentimentul ambelor biserici românești.

Iată deci soluția ce o găsim în p. 274—6, a cărții d-lui Ghibu: — singura modalitate practică prin care se poate rezolva definitiv chestiunea renașterii religioase a cetățenilor ei,... este: crearea în România a unui puternic centru propriu de viață religioasă pentru toți creștinii... Cu alte cuvinte... singura soluție este înființarea unui patriarhat românesc» [16].

Un an mai tîrziu soluția găsită de Onisifor Ghibu devenea fapt, însă problema unirii religioase a românilor întîrzia să-și găsească rezolvarea. Este adevărat că această problemă preocupa cu ardoare mințile tuturor bunilor români și aceasta mai ales în anii de după unirea politică de la 1918. Ideea unirii religioase în sînul neamului nostru revenea cu orice ocazie, fie în conversațiile particulare, fie în discuțiile publice.

Concludentă în acest sens poate fi și o discuție ce are loc într-o ședință a Senatului, de la 28 martie 1928, în care episcopul unit al Oradiei declara următoarele: «Unirea credinței tuturor românilor o dorim și noi. Cred că ar fi mai bine, cum a recunoscut-o și I. P. S. Mitropolit al Sibiului, ca să ne adunăm într-un sinod comun și acolo, cu istoria și cu Evanghelia în mînă, în dragoste frățească adevărată a lui Hristos, să facem o Biserică românească care să ne asigure că vom fi părtași tuturor darurilor care le-a dat Mîntuitorul nostru pe cruce. Noi nu sîntem de vină că acel Sinod nu s-a ținut» [17].

14. Victor Moldovan, *Unirea religioasă prin plebiscit*, în «Adevărul», din 7 august 1923.
15. În *Albina*, nr. 180, 1 septembrie 1923.
16. În «Cultura creștină», anul XIII, nr. 4, aprilie 1924.
17. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 47.

După cum vedem atmosfera existentă atît în popor cît și în cercurile înalte era favorabilă pentru evoluția sănătoasă a problemei unirii religioase a românilor, dar conducătorii în drept nu întreprindeau nimic pentru a o transforma în realitate. Nici mitropolitul de la Sibiu, nici patriarhul de la București nu s-au gîndit să convoace Sinodul mixt ce se solicita de ierarhii ambelor părți și în special de opinia publică a țării.

În această situație tot Onisifor Ghibu este cel care agită iarăși cauza bisericească a românilor, pe orice cale posibilă. Astfel, într-o revistă din Cluj și apoi într-o broșură aparte el a adresat lumii românești următorul apel :

«Rostul acestor rînduri este de a reaminti întîistătătorilor Bisericii și Statului că, prin nepăsarea pe care o manifestă față de o problemă așa de mare, cum este aceea a unirii Bisericilor, se fac vinovați de un păcat neiertat față de Dumnezeu — care n-a întemeiat Biserica creștină pentru ca în cadrele ei oamenii să se sfîșie întreolaltă mai rău decît păgînii, cît și față de poporul și Statul român.

Preasfinților părinți episcopi din ambele tabere ! Ascultați porunca lui Hristos și, adunîndu-vă în Sinodul de care vorbiți adesea, refaceți unitatea Bisericii pe seama poporului nostru atît de urgisit de soartă.

Cinstiți cîrmuitori ai țării românești reîntregite ! Nu vă spălați pe mîini, ca Pilat, aruncînd vina pe Vlădici, pentru că mențin sfîșierea neamului în două tabere dușmănoase. Dacă ei nu convoacă sinodul, care să pregătească Unirea, convocați voi, la un mare sfat național pe acei fii ai neamului, care vor fi în stare să facă lucrul fără de care viitorul nostru este greu amenințat.

Generația care a făcut Unirea politică a tuturor românilor este datoare să o întărească și prin Unirea religioasă, fără de care cea dintîi nu va putea avea viață» [18].

Acest apel a fost publicat cu puțină vreme înainte de a doua sa călătorie la Roma, în anul 1931, acum în calitate de președinte al Comisiei istorico-juridice pentru studiul problemei Statului romano-catolic ardelean și delegat special al guvernului pe lîngă Sf. Scaun. Înainte de a pleca la Roma, la 31 aug. 1931, Onisifor Ghibu a avut o lungă întrevedere cu Regele Carol II, cu care a discutat marile probleme de politică religioasă a statului și care și-a luat angajamentul că va face totul pentru soluționarea justă a lor.

În anul 1931 s-a dat publicității o importantă broșură a lui Onisifor Ghibu cu titlul : «O imperioasă problemă națională : Unitatea religioasă a românilor», în care autorul se ocupă pe larg de această problemă acută a poporului român din Transilvania și anume unirea lor religioasă. Multe părți ale lucrării au apărut în presă după 1918 încoace. La începutul broșurii el arată ce înseamnă pentru românii din Transilvania dezbinarea lor religioasă, care are urmări dezastruoase pentru întreaga lor viață națională.

18. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 47.

Românii din celelalte regiuni ale țării nu-și pot da seama de situația fraților lor de peste munți fiindcă nu trăiesc în imediata lor apropiere. Unirea de la 1700 nu a fost urmarea unor îndelungate frămîntări religioase care să fi schimbat sufletele «noilor convertiți» deosebindu-le de ale celor rămași mai departe în legea veche.

«Unirea» — spune O. Ghibu — a fost o măsură sau o formulă administrativă, stoarsă cu viclenie și cu forța de austrieci; ea n-a influențat întru nimic sufletul poporului și nici n-a rupt unitatea sufletească în masele de jos. Ritul a rămas același, limba aceeași, aceleași cărți, aceeași practică, aceiași preoți. Deosebirile cele noi le știau doar vlădicii și popii — poporul nici astăzi nu are habar de ele...» [19].

Onisifor Ghibu este de părere că dacă s-ar face un «plebiscit» în Transilvania, poporul s-ar declara în unanimitate pentru unirea religioasă necondiționată, însă conducătorii punînd de fiecare dată problema unilateral au împiedicat rezolvarea ei.

În ultima parte a broșurii sale, Onisifor Ghibu se ocupă de evenimentul înființării Patriarhatului românesc, salutînd călduros pe cei ce au contribuit la realizarea lui și nutrind speranța că acest fapt nu este decît începutul marelui proces, care va trebui să meargă înainte, pînă la deplina lui înfăptuire.

«Temeiul acestei speranțe îl găsesc — declară O. Ghibu — dacă nu în expunerea de motive a Sf. Sinod, unde el trebuia exprimat cumva, cel puțin în aceea a Senatului, unde tocmai la sfîrșit se zice, că noul patriarhat ne dă: «și speranța în viitor pentru idealul nostru privitor la unificarea credinței cultului în toată biserica română a neamului» [20].

După apariția acestei broșuri «Vestitorul» din Oradea scria: «Dl. Prof. Onisifor Ghibu își adună într-o broșură părerile d-sale despre această într-adevăr «imperioasă problemă națională». D-sa crede că unirea celor două confesiuni românești se poate face foarte ușor, numai să n-o discute teologii, ci credincioșii, care au mai mare nevoie de unire decît teologii — străduința și intenția d-lui prof. sînt de apreciat» [21].

După ce participă la o seamă de conferințe, în care aduce în discuție de fiecare dată aceeași problemă, care a devenit crezul său de-o viață și pe care o pistonează în permanență în presă, în anul 1936, plămădește o altă lucrare, apărută la Brașov cu titlul: «Pe urmele împăratului Constantin cel Mare. O datorie imperioasă a zilei de astăzi», și pe care o consacră aceleiași probleme naționale: unirea religioasă a românilor. Abia apărută și presa se grăbește să-i aducă elogiile. «Crescut și trăit el însuși în umbra sacră a Bisericii, — se scrie în paginile unui cotidian — prof. Ghibu nu ignorează nimic din acest mare capitol al vieții naționale și luptă cu îndîrjire pentru un vis care a fost și este al multor români înțelepți. Anume:

19. Onisifor Ghibu, *O imperioasă problemă națională: Unitatea religioasă a românilor*, Beiuș, 1931, p. 5.
20. *Ibidem*, p. 20.
21. În *Vestitorul*, Oradea, nr. 6, 1931.

unirea într-un singur mănunchi a celor două biserici ardelene, contopirea lor în matca ortodoxiei, sfîrșind am putea spune, și pe acest teren al spiritualității supreme, marea operă a unității naționale, încheagată acum optsprezece ani... Prof. Ghibu socotește că a sosit ceasul ca M. Sa Regele Carol al II-lea să purceadă la convocarea unui sinod național ca și un al doilea Constantin cel Mare să desăvîrșească unificarea religioasă a poporului nostru, dîndu-i o singură lege aceea a ortodoxiei. Să nădăjduim că apelul prof. Ghibu va fi auzit și că predica sa generoasă nu se va pierde în pustiu» [22].

Aceleași cuvinte de apreciere lansează și «Păstorul ortodox» din Pitești, despre profesorul O. Ghibu, care «face propunerea ca cele două confesiuni românești să se unească într-o singură biserică».

E o propunere ce o găsim nimerită și un deziderat pe care orice bun român dorește să-l vadă înfăptuit cît mai curînd. Refacerea unității religioase a neamului întregit e un imperativ al viitorului» [23].

În această muncă susținută pentru rezolvarea tuturor problemelor de politică bisericească Onisifor Ghibu este ajutat moralicește atît de opinia publică a întregii țări, cît și de unii ierarhi în frunte cu patriarhul Miron și cu mitropolitul Bălan.

Aceștia, împreună cu Octavian Goga și Stelian Popescu, la 14 martie 1937, s-au simțit îndemnați să adreseze primului ministru al țării un memoriu documentat în care după ce prezintă activitatea lui Onisifor Ghibu de aproape 3 decenii în numele statului, cer acestuia să-i acorde întreaga solicitudine.

Onisifor Ghibu văzînd că nimeni din cei «chemați» nu ia nici o hotărîre de inițiativă serioasă pentru lichidarea problemelor de politică bisericească, adresează regelui Carol II, în octombrie 1938, un memoriu în care arată necesitatea rezolvării problemelor de politică religioasă, începînd cu cea mai importantă și mai urgentă dintre toate: unirea celor două Biserici românești, fără de care nu e posibil o adevărată coeziune sufletească a poporului nostru amenințat de toate primejdiile dinăuntru și din afară.

În zadar a așteptat O. Ghibu să fie chemat în audiență la rege, căci n-a primit de la Palat nici o încunoștiințare.

Între timp s-a constituit «dictatura regală» și s-a schimbat Constituția țării. În timpul acestei așteptări primește o scrisoare de la prof. univ. Dimitrie Gusti, prin care-i solicita urgent cîte două exemplare din lucrările sale în legătură cu problema unirii. Se pare că inițiativa nu era a profesorului, ci pornea de la cel ce întîrzia să-l cheme în audiență. Oricum Ghibu a satisfăcut dorința prietenului său, pe care-l atenționa într-o scrisoare însoțitoare că despre problema unirii a vorbit regelui în audiența de la 31 august 1931.

---

22. George Strat, *Pe urmele împăratului Constantin cel Mare, O datorie imperioasă a zilei de astăzi* — Brașov, 1936, în «Libertatea», București, 20 aprilie 1936, la Ioan Moga, Diac. Iosif, E. Naghiu, *Bio-bibliografia prof. Onisifor Ghibu*, Buc., 1941, p. 134.

23. Idem, în «Păstorul ortodox», Pitești, nr. 3—4, p. 108, la Ioan Moga, Diac. Iosif, *op. cit.*, p. 134—135.

Nu a mai fost nevoie ca Onisifor Ghibu să mai aştepte vreun răspuns de la profesorul Gusti, fiindcă se vede nevoit să participe la un eveniment fără precedent în istoria Ardealului, despre a cărui pregătire el nu ştia absolut nimic.

În a doua parte a lunii februarie 1939, un manifest semnat de cei doi mitropoliţi, de la Sibiu şi Blaj, chema întreg poporul român la o mare adunare, în Alba-Iulia pentru a comemora împlinirea unui an de la proclamarea «Constituţiei Carol II». Toţi au rămas uluiţi de o asemenea chemare cu caracter politic, semnată numai de cei doi mitropoliţi, determinîndu-i să bănuiască că la Alba-Iulia s-ar putea întîmpla cu totul altceva şi anume proclamarea unirii religioase. Onisifor Ghibu care se afla la Cluj nu avea nici o legătură cu organizatorii adunării şi nu ştia nimic altceva decît ce reieşea din afişele cu apelul mitropoliţilor. Chemarea aceasta neobişnuită îi stîrneşte curiozitatea şi merge şi el la Alba Iulia şi acolo în piaţa în care peste cîtva timp urma să aibă loc marea adunare se întîlneşte cu părintele D. Stăniloae, rectorul Academiei teologice din Sibiu. Onisifor Ghibu rămîne surprins de entuziasmul cu care este salutat de cunoscutul preot şi cărturar, care se grăbeşte să-i vorbească de «marea» zi pe care o trăiesc şi de care va vorbi istoria. Între cei doi mari profesori a avut loc următorul dialog în care O. Ghibu află ce urma să se întîmple în afară de program :

«— Dar ce se va petrece în afară de program? — întreb eu. Părintele îmi răspunde mirat : Ştiţi, doară, că azi se va pune chestiunea unirii bisericilor : — Habar n-am, — răspund eu. În program nu văd ce se va pune ! — Şi cine o va pune, întreb eu, tot mai intrigat? — Cel mai indicat dintre toţi — fu răspunsul. Dar, cine e acela, întreb din nou eu. — Domnul profesor Ghibu — fu răspunsul. Mi se pare că n-am auzit bine şi întreb uluit : — Eu? — Da, da, D-voastră ! M-am uitat lung la omul care mă măsura acum din creştet pînă-n tălpi. — Dar, din partea cui vorbeşti Sfinţia Ta, căci nu-mi vine să cred că vorbeşti de la Sfinţia Ta? Cum aţi ajuns la o asemenea ideea şi cum vă închipuiţi că o problemă mare, ca aceea a unirii Bisericilor, se poate aborda aşa, prin surprindere, fără ca cel ce urmează să ia asupra sa răspunderea să fie pus, din vreme, în cunoştinţă de cauză? Nu mă mai întrebaţi Domnule profesor, căci chestiunea se prezintă aşa : Dumneavoastră veţi ridica, la momentul potrivit, chestiunea şi poporul se va pronunţa asupra ei...» [24].

În drum spre «Cetate», unde în istorica sală a Unirii de la 1 dec. 1918 ierarhii ambelor Biserici, aşteptau momentul cînd trebuiau să meargă spre piaţă pentru începerea adunării, O. Ghibu a aflat de la părintele Stăniloae, că în acelaşi timp se va deschide la Bucureşti, în palatul regal, o altă adunare restrînsă.

În cadrul acestei adunări, la care participau membrii guvernului Călinescu, căpeteniile bisericeşti, civile şi militare după citirea raportului primului ministru, regele va citi decretul de unire al celor două Biserici. Pe timpul cît va dura adunarea de la palat, cea de la

24. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 53.

Alba-Iulia se va suspenda — pentru ca cei adunați aici să asculte proclamarea de la București la megafoane.

După puțin timp, în marea piață în care se adunaseră peste 50.000 de români, veniți din sate în frunte cu preoți, învățători și ceilalți conducători, s-a deschis adunarea, care era prezidată de cei doi mitropoliți, Nicolae Bălan de la Sibiu și Alexandru Nicolescu de la Blaj.

După cuvîntările celor doi mitropoliți, au urmat o serie de alte cuvîntări, după care megafoanele au fost puse în funcțiune și pe calea undelor primul ministru Armand Călinescu a dat citire raportului legat de importanța noii constituții, urmat de un cuvînt ocazional al regelui, însă, despre mult așteptata unire bisericească nu s-a amintit nici un cuvînt. Toți se uitau unul la celălalt uluiți, iar lumea dezamăgită a început să părăsească adunarea.

În aceste împrejurări Onisifor Ghibu, deși nu avusese inițial în intenție să abordeze problema unirii aici la Alba-Iulia s-a gîndit că e păcat să se irosească un asemenea prilej și după ce a cerut permisiunea mitropolitului Bălan s-a ridicat pentru a vorbi adunării. Întîmpinat cu mare entuziasm acesta a spus printre altele:

«Cred că astăzi, în această adunare națională istorică, cum n-a mai fost alta de la 1 decembrie 1918 sîntem datori să dăm glas gîndului care palpită în toate sufletele românești din Ardeal și să mărturisim deschis, că socotim ca o trebuință de neînlăturat că, în timpul cel mai scurt, poporul român să ajungă la unitatea de credință religioasă, fără de care el nu mai poate trăi și lupta. Aceasta este dorința cea mai mare a Ardealului, căreia nu se poate să nu i se dea astăzi glas și a cărei împlinire nu mai poate întîrzia.

Din chipul în care văd că ați îmbrățișat această idee, care frămîntă Ardealul de la un capăt la celălalt al lui, eu înțeleg că ceasul împlinirii ei s-a apropiat. De aceea socotesc că trebuie să ne adresăm astăzi, de aici, către M.S. Regele, rugîndu-l să cheme din nou, cît mai curînd poporul român, în Alba-Iulia în această sfîntă cetate a suferințelor, bucuriilor și a nădejdilor noastre, ca să pecetluiască pentru vecii vecilor și unitatea bisericească» [25].

Mulțimea aplauda în delir și din mii de glasuri se auzea: «Vrem o Biserică!» așa că putem afirma că în ziua de 27 februarie 1939 poporul român din Transilvania a votat Unirea celor două Biserici.

La sfîrșitul adunării, persoanele oficiale au participat la o masă de gală în Sala Unirii, după care au semnat o declarație întocmită de Onisifor Ghibu la sugestia multora, în care acesta a consemnat în cîteva cuvinte ideea dominantă a momentului trăit, la 27 febr. 1939. Originalul a fost trimis de către Onisifor Ghibu regelui Carol, la 21 mai 1939 împreună cu un memoriu informativ despre cele petrecute la Alba-Iulia.

«Nu numai intelectualii — atît ortodocși, cît și uniți — ci și masele populare, — se scria în acest memoriu — au fost cuprinse de nădejdea că, la 27 februarie 1939 se va împlini ceea ce a rămas

25. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 56.

nerealizat la 1918, adică se va pecetlui și unirea religioasă a tuturor românilor într-o singură Biserică.

Ținînd seama atît de marile necesități spirituale ale neamului nostru, cărora eu nu o dată le-am dat expresie în publicitate, prin scris și prin viu grai, cît și de momentul psihologic atît de propice, m-am văzut îndemnat să trec peste programul oficial al adunării și să adresez poporului, o cuvîntare în care am pus problema unirii, dorind să văd cum reacționează la ea lumea strînsă acolo...

Nu exagerez cîtuși de puțin, cînd afirm că din tot ce s-a vorbit la Alba-Iulia, ideea care a fost mai zgomotos, mai puternic și mai prelung aprobată de cei prezenți a fost tocmai ideea aceasta a unirii religioase, căreia eu i-am dat glas. Din zeci de mii de piepturi s-a manifestat în chip lapidar dorința de a se realiza acest gînd scump» [26].

În zilele următoare evenimentului de la Alba-Iulia, ziarele căutau să împrăștie dezamăgirea care exista în opinia publică prin cuvinte pline de optimism și încurajare. «Dacă nu s-a proclamat unirea, scrie revista «Decalogul» din capitală, ea s-a pus la ordinea zilei.

Renașterea națională își va începe vadul în această operă a Unirii. Pînă la anul ea va fi perfect preparată. Anul 1940 o va putea proclama și săvîrși. Conștiința publică o așteaptă. Ea e pregătită. E coaptă» [27].

Iar «Telegraful român» în numărul său din 19 martie scria: «Avem un Dumnezeu, — sîntem un neam —, dorim o Biserică. Asta-i judecata poporului. Și ea se șoptea printre toți cei 50.000 români adunați în piața Albei-Iulii și toți așteptau cu încredere să se spună, în sfîrșit marele și mult așteptatul cuvînt de pe tribună. De ce nu ne spun odată ? Că doar de asta ne-am adunat !» [28].

Deși condițiile erau favorabile unirii, regele, de care atîrna în primul rînd înfăptuirea marii idei, n-avea curajul să purceadă la fapte. El primise memoriul lui Onisifor Ghibu și după cum a putut afla acesta de la una din persoanele din anturajul lui, a fost foarte afectat de cele petrecute la Alba-Iulia, care l-au determinat să ia în sfîrșit o hotărîre categorică că va înfăptui ceea ce poporul așteaptă de la el. Într-adevăr, a putut afla profesorul Ghibu, regele voia să pornească la treabă schimbînd guvernul cu altul, format din ardeleni și care ar avea ca primă sarcină înfăptuirea unirii celor două Biserici românești. Politica mondială îl obligă însă pe rege să renunțe la gîndurile sale, fiindcă s-a dezlănțuit al doilea război mondial.

După cîțiva ani, însă, în octombrie 1948, marele militant al unei cauze naționale drepte: *unirea religioasă*, a avut fericirea binecuvîntată să-și vadă visul realizat. Împlinirea vechii dorințe a întregului popor român a avut loc sub păstorirea patriarhului Justinian. Deși circumstanțele nu i-au permis o participare directă la acest mare eveniment din istoria Bisericii noastre, el are marea satisfacție că

26. *Ibidem*, p. 60.
27. În «Decalogul», nr. 19, 27 fevr. 1939, cf., p. 58.
28. În «Telegraful Român», nr. 12/19 martie 1939, cf. O. Ghibu, *op. cit.*, p. 59.

la realizarea marelui deziderat s-au folosit studiile sale apărute pînă atunci şi axate pe această problemă.

«Eu am fost totdeauna de convingerea — mărturiseşte Onisifor Ghibu — că Unirea nu este de domeniul utopiei, că ea poate fi realizată nu numai spre mulţumirea tututor, ... ci că ea poate fi platformă pentru o mare ascensiune viitoare nu numai pentru poporul român, ci pentru întreaga creştinătate. Un popor român de 16 milioane de suflete, unit nu numai în graniţe solide de stat naţional şi într-o limbă de o claritate şi sonoritate apreciate şi de străini, ci şi prin una şi aceeaşi credinţă religioasă, putea să joace un rol proeminent...» în arena mondială [29].

Dacă Onisifor Ghibu, în bogata sa activitate, nu s-ar fi ocupat de nimic altceva, decît numai de problema unirii religioase a românilor, aceasta ar fi fost suficient să justifice o viaţă de om şi recunoştinţa unui popor.

Doctorand MICULESCU IULIAN

BISERICI VOIEVODALE ÎN BUCUREŞTI

Bucureştii posedă un număr impresionant de biserici ortodoxe. Are poate cea mai bogată cunună de asemenea lăcaşuri, dacă îl comparăm cu marile metropole străine sau cu celelalte oraşe ale ţării, de pildă cu vechea capitală a Moldovei, Iaşul.

Unele sînt monumentale, altele modeste, pe măsura unei societăţi cu o economie în plină evoluţie, necontenit ameninţată de incursiunile armate ale unor popoare străine, cum au fost cele tătare şi turceşti. Abia prin pacea de la Adrianopol din 1829 [1] principatele dobîndeau dreptul de a-şi desface liber produsele peste hotare, pînă atunci ele fiind monopolizate de turci. Efortul bănesc pe care îl reclamă construirea unei biserici este astfel cu atît mai demn de admirat pentru o societate slab dezvoltată din punct de vedere economic, cu atît mai venerabil. Ironia scriitorului francez, Paul Morand [2], care socotea că bucureştenii aveau probabil multe păcate de ispăşit ca să construiască atîtea biserici cată astfel a fi corectată.

Dacă ţinem seama de faptul că Bucureştiul este menţionat în documente drept cetate de scaun a Munteniei la 29 septembrie 1459 [3], remarcăm că cele mai multe biserici, *dacă nu toate*, din cele existente astăzi au fost construite după această dată, în plin Ev mediu.

29. O. Ghibu, *op. cit.*, p. 170.

1. Gh. I. Georgescu, Dumitru Tudor ş.a., *Istoria României* manual, Ed. de stat, Bucureşti, 1948, p. 325.

2. Paul Morand, *Bucarest*, Paris, 1935, p. 180.

3. P. Panaitescu, *Cum a ajuns Bucureştiul capitală a ţării*, Bucureşti 1938; C.C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 11; N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939. p. 9; Florian Georgescu, *Istoria oraşului Bucureşti*, Ed. Muzeului de istorie, Bucureşti 1961; Mihai Teodoru, *Oraşul Bucureşti originea şi viaţa unei capitale*, Bucureşti, 1934.

Iar dacă acceptăm cifra de 146 de biserici, existente azi, pe care ne-o oferă un autor [4], pare după analiza acestuia că 113, adică 4/5 au fost înălțate înainte de anul 1800, iar 33, adică 1/5, în veacurile următoare. În sfîrșit, dintre cele anterioare anului 1800, 1/8 pot fi fixate cronologic înainte de 1700.

Unele dintre ele sînt opera voievozilor sau a membrilor familiilor lor, altele ale boierilor, ale breslelor, ale unor inși singuratici sau ale masei credincioșilor. Numeroase sînt cele care prezintă un interes istoric sau artistic.

Pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, arhitectura și mai ales pictura lor reprezintă singura formă de artă — bineînțeles în afara celei folclorice — românească. Prezentarea — sumară desigur — a întregului lor număr depășește întinderea unui articol de revistă, de aceea vom începe prin a ne ocupa de unele dintre cele înălțate de domnitori. Le vom urmări pe dealurile din dreapta Dîmboviței, care odinioară formau o cunună vechiului oraș cuibărit pe malul stîng, cu centrul la Curtea Veche, astăzi cartiere ale marii metropole, dealurile Cotrocenilor, al Spirei, al Podgorenilor, al lui Radu Vodă, al Văcărești lor. Mînăstiri și uneori cetăți în trecut, ele sînt azi biserici de mir. Vom continua apoi cu cele din centrul și nord-estul capitalei. Două dintre ele, Văcărești i și Mavrogheni, sînt ctitorii fanariote, celelalte ale domnilor pămînteni.

*

Mînăstirea Cotroceni *. Acolo unde se înălța biserica Cotroceni — la întemeiere, mînăstirea Cotroceni — era un sat. Ne aflăm către finele secolului al XVII-lea, cale «de jumătate de ceas» departe de nucleul vechiului București de la Curtea Veche. Evul mediu cu absolutismul său de guvernare voievodală era în floare. Exceselor acestui absolutism îi datorăm se pare și întemeierea mînăstirii. Într-adevăr, în documentul de închinare al mănăstirii [5], Șerban Cantacuzino mărturisește că a ridicat monumentul ca recunoștință pentru faptul că aici a fost salvat de la pieirea ce-i hărăziseră dușmanii săi : «în acest loc în care stăpînul Iisus Cristos și maica sa cea precurată și Sfînta Maria ne-a salvat de la streinii ridicați contra noastră... aici am fost salvați din mîinile inamicilor sîngeroși care voiau să facă să dispară numele nostru dintre cei vii, am înălțat deci această mănăstire ca recunoștință și în memoria preasfintei împărății a puterilor cerești, fecioară nemuritoare căreia îi datorăm conservarea noastră și aceasta pentru a comemora veșnic salvarea nesperată trimisă de D-zeu»...

4. Andrei Cornea, *Primitivii picturii românești moderne*, Ed. Meridiane, București, 1979, p. 40 și nota nr. 28 în care menționează că pentru calculele sale a ținut seama de lucrarea lui N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

* Biserica a fost demolată în anii dictaturii comuniste.

5. Textul se află în actul de fondațiune. Vezi : Constantin George Cantacuzino de Valachie, *Pièces et documents relatif au monastère de Cotroceni*, Constantinopole, 1865 (copie extraite du registre scellé par le prince Jean Caradja sous la date de 23 juillet 1897 relatif au monastère de Cotroceni et statuant le texte de la chrysobule du fondation statuant sur le mode de patronage tracé par le fondateur, l'an du monde 7100.

Sîngeroşii inamici care urmăreau moartea lui Şerban Cantacuzino erau vistiernicul Hrizea, adepţii săi şi domnul însuşi, ameninţat să-şi piardă tronul în favoarea lui Şerban. Avertizat de Anastasia, soţia domnitorului, de pericol, Şerban Cantacuzino încalecă pe cel mai bun cal al său şi dispare în codrul Vlăsiei, care începea chiar de la marginea Cotrocenilor. Căutat zadarnic de gonaci trei zile, el scapă la mînăstirea Comana şi de acolo trece Dunărea, pentru a se întoarce de la Constantinopol domnitor al Munteniei, în vreme ce Duca Vodă, inamicul său, este transferat domn al Moldovei [6].

Aşadar, bogatul domnitor Şerban Cantacuzino (1678—1688) este întemeietor al mînăstirii Cotroceni. În catastihul întocmit de Stoica Ludescu [7] «de toate satele şi moşiile, rumînii, viile şi ţiganii pe care le cumpărase încă mai înainte pe vremea cînd au fost măria sa în cinste boiariu cu al măririi sale drept cîştig» se află reprodus după lista lungă a acestor bunuri şi documentul prin care voievodul arată că a zidit mînăstirea Cotroceni, «den porunca prea marelui Domn şi Dumnezeul nostru Iisus Cristos ce iaste în Troiţă... şi aşa apucatam... den tot cîştigul nostru cît ne-a dat D-zeu de am început o sfîntă mînăstire pe pămîntul nostru de la satul Cotroceni ce iaste den sus de Bucureşti. La care mînăstire noi singuri am înfipt sapa în pămînt şi cu mîna noastră jos în temelie cărămizi am pus...».

Documentul menţionează în chip special dotarea mînăstirii «cu tot felul de odăjdii şi scule şi ferecături şi cu sate, moşii, rumîni, ţigani şi vii [8]... cu vinăriciu şi cu bălţi precum am văzut izvod de danie şi de la alţi domni...».

Din catastihul întocmit de logofătul Stoica Ludescu se pot identifica sate ca : Bărceşti, Drăgăneşti, Tătuleşti, Ciupenta, Pitroşani, Cocorăşti (Prahova), Frînceşti (Ialomiţa), Floreşti, Stoineşti, Grozăveşti (Ilfov), Barbăteştî (Teleorman), Frăţei (Olt), Coculeţii (Romanaţi), Silistioara şi Betegenii (Romanaţi), Băcleşul (Mehedinţi), Boldul (Slavu-Rîmnic), Jiliştea (Slavu-Rîmnic).

După cum se vede, dacă ne limităm numai la sate, zestrea mînăstirii este impresionantă şi cu atît mai grăitoare pentru istoria noastră socială dacă ne gîndim că ea este închinată celor douăzeci de mînăstiri din muntele Athos.

Actul de fundaţie din 1682 cuprinde într-adevăr clauza potrivit căreia o parte din venituri — prisosul său excedental — să fie trimis la Athos [9]. «Din veniturile moşiilor acestei mînăstiri în anii productivi se vor extrage şi reţine mai întîi fondurile necesare pentru întreţinerea şi nevoile mînăstirii, apoi excedentul va fi trimis la muntele Athos cu titlu de ajutor. Cît priveşte epocile în care veniturile moşiilor va fi slabe, se va trimite la muntele Athos mai puţin, iar aceasta

6. C Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, Ed. Junimea, Iaşi, 1972 II, p 20.

7. Gh. Potra, *Averea lui Şerban Cantacuzino şi întemeierea mănăstirii Cotroceni*, Bucureşti, Imprimeria naţională, 1935, p. 7.

8. Ileana Leonte, *Actele secţiei Bunuri publice* (Arhivele statului), *Mînăstirile Cornet... Cotroceni...*, Bucureşti, 1956. A se vedea şi G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, Bucureşti, 1903

9. George Cantacuzino, *Pièces et documents...*, p. 8.

după timp ținînd seama ca mînăstirea să nu fie lipsită de nimic atît în ce privește hrana preoților cît și în ce privește deteriorările ca zidărie, sculptură, acoperiș...».

După cum va rezulta din expunerea noastră privind alte mînăstiri voievodale, se poate aprecia cît de însemnată a fost contribuția țărilor românești la susținerea mînăstirilor din Sf. Munte.

Din pisania bisericii rezultă că aceasta a început a fi construită la 29 mai 1679 și terminată mai înainte de 20 decembrie 1680, cînd Stoica Ludescu întocmește amintitul catastih al averii domnitorului [10].

Un călător englez avea cuvinte de laudă despre frumusețea bisericii, afirmînd că «ea este cea mai frumoasă din toate cele clădite în acest ținut de domni de acum ori dinainte... avînd forma unui dreptunghi alungit zidit din blocuri de piatră cioplită... podoabele zugrăvite și aurite sau broderiile sînt peste măsură de bogate iar picturile atît de abundent răspîndite încît acoperă în întregime biserica dinăuntru...».

Același călător străin nota că atenansele cuprindeau chilii pentru vreo patruzeci de călugări, locuință pentru stareț, o sală de mese comună, arhivă ca și alte încăperi pentru găzduirea străinilor.

Așezată cam la o jumătate de ceas departe de oraș, mînăstirea a servit de-a lungul vremii ca reședință temporară domnilor Valahiei, de pildă lui Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Gheorghe Caragea [11].

Ambițios concepută de ctitor — «denlăuntru și den afară cu toată frumusețea împrăcatu-s-au» — arhitectura se inspiră de la biserica mînăstirii Curtea de Argeș — plan trilobat, cu pronaosul supralărgit, adoptat și la biserica Radu Vodă și la biserica Mitropoliei, ea se deosebește de înaintașele sale prin dimensiuni mai reduse, 33 m lungime, inclusiv pridvorul și 13 m lățime.

După cum s-a remarcat pe drept cuvînt, elementul artistic cel mai prețios al bisericii era pridvorul deschis, susținut de stîlpi de piatră octogonali în secțiune, cu ornamente sculptate [12].

Este de remarcat de asemenea că naosul era despărțit de pronaos prin patru coloane.

Fațada bisericii era împărțită în două registre printr-un brîu care înconjura întreaga clădire. Registrul inferior era decorat cu pilaștri iar cel superior cu panouri dreptunghiulare.

O deosebită importanță prezenta, din punct de vedere artistic, tîmpla bisericii, sculptată în lemn, ca și ușile împărătești și cele laterale, sculptate și ele în lemn, cu motive vegetale și florale.

În sfîrșit, trebuie subliniat cu deosebire că, la origine, biserica a fost pictată de dascălul Pîrvu Mutu, cel îndrăzneț, cel înnoitor, cel ce

10. Gh. I. Cantacuzino, *Mînăstirea Cotroceni*, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 8; A se vedea și N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 188.

11. Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 10.

12. Pentru tot ce privește actuala stare a bisericii, a se vedea Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 22 sq.

deschide o nouă epocă picturii noastre bisericești [13], cel care avea să se ilustreze și la Filipeștii de Pădure, la Borzești, Sinaia și Colțea. La 1 mai 1866, în urma lucrărilor de refacere de după cutremur, pictura a fost înnoită, fără a se putea identifica autorul.

*

Mînăstirea Mihai Vodă. — Ca și Cotrocenii, mînăstirea Mihai Vodă se afla, la întemeiere, în afara vechiului București — «den sus de București» — al cărui nucleu îl forma Curtea Veche și străzile ce porneau din jurul său, la capul unui drum ce urca pe valea Dîmboviței. Ea se situează acum în plin centrul orașului, pînă nu de mult în incinta Arhivelor Statului și translată apoi mai jos, printre noile blocuri construite în zonă, în urma masivelor demolări.

Controversa care a despărțit pe istorici privitor la data întemeierii mînăstirii și mai ales legătura sa cu vechea mînăstire a jupînesei Caplea de pe același pinten al dealului Spirei pare astăzi lămurită [14]. A existat în adevăr o mînăstire «Sf. Nicolae» a jupînesei Caplea, dar ea a fost înlocuită cu aceea a voievodului, purtînd același hram. Această opinie este confirmată de un document, anume, cartea din octombrie 1591 a patriarhului din Constantinopol Ieremia al II-lea, publicată în 1953 [15]. Săpăturile efectuate în anul 1953 aveau să confirme și să precizeze conținutul cărții.

În documentul amintit, patriarhul afirmă că biserica jupînesei Caplea — ridicată sub domnia lui Petru cel Tînăr între anii 1559—1568 de velpostelnicul Gheorma și jupîneasa sa Caplea — prezintă grave inconveniente datorită vecinătății Dîmboviței care provoca inundații «nu numai în vreme de iarnă, cînd aerul este cît se poate de rece și de aspru cît și în celelalte trei anotimpuri, primăvara, vara și toamna».

De aceea, sus-numitul patriarh încuviințează prin aceeași carte construirea unui nou lăcaș «în fața metohului dar mai sus, în vîrful dealului», pe care în anul 1591 îl sfințește, cu prilejul venirii sale personale aici.

Pare deci să rezulte că data întemeierii noii mînăstiri (1589—1591) este anterioară aceleia cînd Mihai a luat domnia. Pare de asemenea că biserica jupînesei Caplea este păstrată, după ce i se ia hramul și bunurile, ca metoh al noii ctitorii a lui Mihai, care construiește și noi chilii pentru călugării vechii mînăstiri [16].

Imaginea vechii biserici a lui Mihai Viteazul este prezentată sumar de aprecierile aceluiași patriarh Ieremia al II-lea ca și de acelea ale călătorului Paul de Alep. Primul socotea că biserica banului Mihai era la data înălțării sale «foarte frumoasă și arătoasă» avînd «foarte

13. Teodora Voinescu, *Pîrvu Mutu*, Ed. Meridiane, București, 1969; I.L. Georgescu și Roman Ialomițeanul, *Aspecte și tendințe în evoluția picturii bisericești la români*, B.O.R., XLV, (1977), nr. 9—12, p. 1003.
14. Florentina Dumitrescu, *Biserica Mihai Vodă*, Ed. Meridiane, București, p. 7.
15. *Ibidem*.
16. *Ibidem*.

multe chilii» și felurite podoabe de argint și de aur, iar cel de al doilea o considera «splendidă și măreață cu cele trei turle ale sale».

De aici înainte și pînă la restaurarea sa definitivă în anul 1928, mînăstirea voievodului Mihai traversează evenimente care-i alterează necontenit înfățișarea primară.

După ce în anul 1711 i se înnoiește cadrul de piatră al ușii și i se adaugă o pisanie, suferă grav în urma incendiului din 1761 cînd arde acoperișul și o parte din clădirile anexă; este încercată de cutremure ca cel din 1802 care o desfigurează, dărîmîndu-i turlele și stricîndu-i bolțile; în 1804 un nou incendiu aduce alte avarii; în 1838 un nou mare cutremur dărîmă turlele și acoperișul [17].

Între timp i se fac reparații succesive pentru a o menține, în anii 1774, 1778, 1827, 1837 [18].

În anul 1928 Comisiunea Monumentelor Istorice purcede la restaurarea sa integrală. Din vechea ctitorie voievodală s-au păstrat doar pivnița și parterul clopotniței. Zidurile cu contraforturile Arhivelor Statului au fost înălțate pe vechile fundații ale chiliilor fostei mînăstiri, făcînd biserica prizonieră în incinta sa și sustrăgînd-o astfel privirilor din afară.

Astăzi, vizitatorul este agreabil surprins de noblețea, eleganța și zvelțeța lăcașului. Decorațiunea exterioară este formată din clasicele două registre despărțite printr-un brîu și o cornișă în zimți de fierăstrău. Benzi de cărămidă roșie alternează cu tencuială și cu motive decorative în formă de cruce.

Din vechea pictură nu s-au conservat decît cîteva fragmente reprezentînd evangheliștii pe pandantivii turlei mari și ctitorii pe peretele de vest al pronaosului, fără a prezenta un deosebit interes artistic [19] și fără a se putea identifica autorul. După opinia noastră nici pictura actuală a lui Costin Petrescu nu este relevantă, ea încadrîndu-se, cum era firesc, în curentul neoclasic al vremii. Suflul tătărescian și acela al primilor reprezentanți ai stilului, care în 1852 pictau Curtea Veche, Mișu Pop și Lecca, se simte și aici. Tentativele de realism și de independență față de vechiul stil bizantin pot fi relevate [20].

*

Catedrala mitropolitană. Pe malul drept al Dîmboviței, nu la mare distanță, de ctitoria marelui voievod Mihai, un alt voievod, Constantin Șerban, întemeiază și el, cam la o jumătate de veac distanță, o nouă mînăstire, pe o altă măgură bucureșteană, Dealul Pogdorenilor. Dacă ne gîndim că nu departe de aici, urmînd același curs al rîului Dîmbovița, pe același mal drept, va fi întemeiată mînăstirea Radu Vodă

17. *Ibidem*, p. 9 ș.a.

18. *Ibidem.*

19. *Ibidem*, p. 27 ș.a. Lucrarea reprezintă o expunere completă.

20. A se vedea pentru ansamblul problemelor: Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1898, p. 200—203; Costescu Em., *Restaurarea bisericii Mihai Vodă din București*, Bul. Com. Mon. istorice, 1943, p. 49—74; Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, București 1963, p. 391 sq.; Stoicescu N., *op. cit.*, p. 230—234; Gh. Cantacuzino și colab., *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în volumul «București», București, 1954, I, p. 45—132.

iar ceva mai departe pe Dealul Văcărești, mînăstirea cu același nume, putem remarca nu numai că gîrla capricioasă a Dîmboviței pricinuia inundații și grave stricăciuni — între altele determinîndu-l pe Alexandru Ipsilanti să mute Cartea Veche în Dealul Spirei — dar și faptul că, în alegerea lor, voievozii au preferat poate coamele măgurilor bucureștene, întrucît ele ofereau adăpost la ceasuri de primejdie. Amplasarea lăcașurilor de rugăciune era în același timp o dovadă de gust artistic, de simț al pitorescului. Clădite pe creștetul dealurilor care străjuiau Bucureștii dinspre sud ele patronau cu turlele și crucile lor orașul aflat la picioare, pe celălalt mal, cel stîng, ghemuit în jurul Curții Vechi, cu ulițele sale evocatoare ale meseriilor și negustorilor. Tîrziu, Constantin Brâncoveanu avea să străpungă o deschidere spectaculoasă către nord prin Podul Mogoșoaiei.

Constantin Șerban Basarab este urmașul imediat al lui Matei Basarab, cel care după o lungă domnie este victima zurbei seimenilor sîrbi și a dorobanților, oastea sa de lefegii, fapt nou în istoria principatelor. Bolnav, pe patul de moarte, el nu închide ochii mai înainte ca boierii și ostașii să-l aleagă domnitor pe fiul nelegitim al lui Radu Șerban (1602—1611), Constantin, care își ia titulatura de Radu Șerban Basarab. Pentru popor, pentru istorie el este cunoscut sub porecla de «Cîrnul», căci vodă Matei Basarab îl «însămnase» la nas ca pedeapsă pentru uneltirea de a-i lua domnia.

Dacă domnia sa nu este relevantă prin acte de război sau de cultură deosebită cum fusese aceea a înaintașului său, Matei Basarab, el rămîne crestat pe răbojul istoriei prin înălțarea bisericii din Dealul Podgorenilor, azi Dealul Mitropoliei.

Biserica și complexul clădirilor ce vor forma mînăstirea au fost înălțate ca în atîtea alte cazuri pe locul unui vechi schit de lemn. Au rămas anonimi meșterii care au conceput-o și executat. Este un fenomen comun evului mediu românesc. Îl întîlnim și în Moldova și în București pentru bisericile din secolele XVI—XVII, pentru Voroneț, Sucevița, Moldovița, Humor etc. Știm doar că lucrările au durat mai mulți ani și că voievodul nu le-a putut vedea sfîrșite din pricina mazilirii sale în anul 1658. Se mai știe că ispravnicii care au supravegheat lucrările au fost logofătul Radu Dudescu și Gheorghe Sufariul din Tîrgoviște [21].

Paul de Alep care-l însoțea pe patriarhul Macarie al Antiohiei ne-a lăsat impresiile sale la un an de la începerea lucrărilor [22].
Ele sînt revelatorii atît pentru poziția geografică a mînăstirii față de oraș cît și pentru aspectul său arhitectonic. «Merserăm la marginea orașului pe un deal înalt ce domnește cu vederea orașul dimprejur. Acolo, actualul domn era ocupat cu clădirea unei mari mînăstiri, cu o biserică măreață și strălucită, semănînd pe dinăuntru cu cea de la Curtea de Argeș, numai că aceasta este de cărămidă și în tindă are 12 stîlpi, de piatră fiecare dintr-o bucată, ca să alcătuiască numărul

21. P. E. Miclescu, *Monumentele din Dealul Mitropoliei*, Ed. Meridiane, București, 1967, p. 15.
22. *Ibidem*.

celor 12 apostoli. Pe deasupra are patru mari turle și în față un pridvor».

Domnitorul Mihnea al VI-lea termină lucrarea de roșu și o sfințește. Abia sub Radu Leon ea va fi terminată [23].

Hrisovul din 8 iunie 1668 al lui Radu Leon ne aduce noi informații. După ce arată că biserica «au fost rămas zugrăvită... și o am zugrăvit și înfrumusețat cu toată podoaba», el hotărăște împreună cu mitropolitul Teodosie ca aceasta să devină sediul mitropoliei... («o am tocmit domnia mea și o am așezat să fie sfîntă Mitropolie a Țării»).

Nu ni s-a păstrat vechea pisanie. Abia tîrziu, din 1698, datează pisania clopotniței înălțată de Constantin Brâncoveanu: «Această clopotniță din temelie e zidită și ridicată iaste de luminatul și blagoslovitul domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab voievod la anul 1698». În 1959 ea avea să fie restaurată de patriarhul Justinian [24].

Numeroase restaurări și reparații în urma incendiilor și cutremurelor, care au devastat, precum am arătat mai înainte, monumentele religioase bucureștene, au modificat înfățișarea originară a bisericii fără a-i altera însă planul și structura principală. Menționăm între altele că printr-o greșeală de gust artistic i s-au umplut cu geamlîc arcadele pridvorului originar.

În anul 1858, în timpul domniei lui Alexandru Ghica, s-au efectuat dărîmări masive ale complexului, demolîndu-se cea mai mare parte a chiliilor și a zidurilor împrejmuitoare. Nici războiul din 1916 nu a cruțat-o. Bomba unui avion german a străpuns una din cupolele pridvorului.

Ca să ajungem la forma actuală vom aștepta pînă în 1925 cînd patriarhul Miron Cristea dărîmă ultimele chilii și clădește palatul patriarhal. Au urmat apoi lucrările finale dintre 1932 și 1939 și apoi cele din 1960—1962.

Arhitectura bisericii Patriarhiei [25], asemănătoare din multe puncte de vedere cu aceea a Cotrocenilor — îi urmează acesteia la distanță doar de 12 ani, *prima fiind construită în 1680* — reprezintă un monument tipic și reprezentativ pentru perioada de trecere dintre cele două epoci de înflorire a artei românești, cea a lui Matei Basarab și cea a lui Constantin Brâncoveanu. Una dintre caracteristici și totodată un element de decor pe care îl vom regăsi și la Hurez (1700) și la Văcărești mai tîrziu este pridvorul deschis susținut de arcade pe stîlpi de zidărie. Ca și la Cotroceni și, așa cum vom vedea, ca și la Văcărești, acesta devine un element clasic de decor. Fațada este despărțită în două registre printr-un brîu decorat cu ocnițe.

Pictura reprezintă și aici un element de seamă. Din vechea pictură originară nu s-a păstrat decît icoana votivă din 1668 deasupra ușii de intrare în pronaos și un mic fragment de decorație brâncovenească pe un stîlp [26]. Cea actuală este datorată lui Belizarie și datează din 1935—1939. Ea a înlocuit pe aceea a lui Nicolae Polcovnicu din

23. *Ibidem*, p. 16.
24. *Ibidem*, p. 25.
25. *Ibidem*, p. 31.
26. *Ibidem*, p. 33.

1835—1839. Înlocuirea aceasta reprezintă un episod caracteristic şi revelatoriu al istoriei. S-a crezut într-o vreme că pictura din anii 1835—1838 este opera zugravului N. Teodorescu din Buzău şi a elevului său Tattarescu [27].

În urma documentelor publicate [28], astăzi nu mai poate fi îndoială că pictura a aparţinut lui N. Polcovnicu, şi nu reputatului zugrav N. Teodorescu.

Pictura lui N. Polcovnicu distrusă pînă la cărămizi în anul 1933 a fost la timpul său criticată şi elogiată. S-a afirmat că ea nu plăcea călătorilor străini care ne-au vizitat ţara [29]. În schimb Olivier Velescu ne relatează că Vermont şi alţi pictori afirmau într-un raport că această pictură «reprezintă începutul unei ere artistice, fiind de o reală, de o însemnată valoare artistică... Polcovnicu Nicolae şi Matei zugravul sînt primii artişti care au pus bazele unui început de artă în această mănoasă ţară...» [30].

Costin Petrescu însărcinat de Comisia monumentelor istorice să examineze pictura lui Polcovnicu de la Mitropolie afirma şi el la 24 februarie 1924: «Această pictură n-are înfăţişarea caracteristică a stilului bizantin... Sfinţii nu au atitudini hieratice, nici acele draperii cu falduri, redate în linii rigide sub care să se deseneze forma şi mişcările corpului. Nimburile de lumină sau razele ce cad au aspectul unor discuri foarte diferite sau raze în formă de fîşii lungi, ascuţite. Draperiile nu au factură banală iar în ornamentaţie se văd chiar un fel de trandafiri zugrăviţi printre cercuri de sfinţi» [31].

Este greu să judecăm azi valoarea operei lui Polcovnicu la mitropolia din Bucureşti în lipsa măcar a unor reproduceri. Dacă ţinem seama de icoanele împărăteşti de la bisericile Sf. Nicolae (1831) şi Sf. Gheorghe (1836) din Cernica ca şi de ansamblul operei sale [32], se poate afirma că opera lui Polcovnicu reprezintă un stil personal care continuă acţiunea începută mai înainte de meşterii români de la Hurez, colaboratorii lui Constantinos, de Pîrvu Mutu şi alţii. Orientarea către stilul neoclasic de mai tîrziu a lui Altini, Lecca, Mişu Pop şi Tattarescu nu pare a avea în el un precursor vădit.

În schimb, pictura de azi a lui Belizarie se înscrie şi ea în acest capitol nou, al neoclasicismului. Ea nu ne entuziasmează.

*

27. B. Iorgulescu, *Din istoria picturii în Ţara Românească*, «Literatura şi arta română», 1900—1901, nr. 4, p. 223; Ştefan Meteş, *Din istoria artei religioase române*, Cluj, 1929, p. 19 sq.; Al. Marcu, *Tattarescu*, «Apollo», Craiova, p. 2; Teodora Voinescu.

28. Olivier Velescu, *Nicolae Polcovnicu zugravul (pe marginea unor documente inedite)*, în «Studii şi cercetări de artă plastică», Bucureşti, 1968, I, p. 89, 94; Gh. Nedelcu, *Date noi despre Nicolae Polcovnicu, zugravul*, în «Studii şi cercetări de artă plastică», 1968, II, 221.

29. Olivier Velescu, *op. cit.*, p. 93; Bezviconi, *Călători ruşi prin ţările române*, Bucureşti, 1948, p. 354, apud. Olivier Velescu.

30. *Op. cit.*, p. 92.

31. Apud Olivier Velescu, *op. cit.*, p. 93.

32. I. L. Georgescu şi Roman Stanciu, *Zugravul Nicolae Polcovnicu la mînăstirile Cernica şi Pasărea*, B.O.R., XCI (1973), nr. 11—12, p. 1291 sq.; I. L. Georgescu şi Roman Stanciu, *Monastère de Cernica*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 16 sq.

Mînăstirea Radu Vodă. — Urcînd pe coama unei noi măguri, de pe dreapta Dîmboviţei, — după ce am părăsit Dealul Podgorenilor cu ctitoria lui Constantin Şerban (actuala catedrală patriarhală), biserica Radu Vodă domină şi ea împrejurimile. Deşi biserica cu hramul Sf. Treime poartă numele lui Radu Vodă, ea a fost înălţată de Alexandru Voevod la 1568 ca mulţumire pentru victoria cîştigată asupra lui Vintilă Vodă [33]. Pisania originară distrusă cu prilejul reparaţiilor efectuate în anul 1859 de egumenii greci, ce ne-a fost transmisă de Gh. Musceleanu, este în această privinţă concludentă. Ea glăsuieşte în adevăr : «Această sfîntă şi dumnezeiască mînăstire, care este hramul Sf. Troiţă, din temelie este zidită de luminatul domn Io Alexandru Voievod, fecior lui Mircea Voievod, nepot lui Mihnea Voievod cel Bătrîn, cînd a fost cursul anilor 7076 (1568) şi au fost pace pînă în zilele lui Mihai Voievod la cursul anilor 7103 (1595) pînă au venit Sinan Paşa cu oaste asupra lui Mihai Voievod şi după aceea bătînd pe Mihai Voievod, băgat-au iarbă de tun în sfînta biserică... dar după aceea pogorîtau Mihai cu Batar-Jecman, craiul unguresc, cu oaste asupra lui Sinan Paşa, iar Sinan Paşa a dat pasul a fugi şi aprinse iarba de tun în biserică şi s-au sfărîmat din temelie».

După distrugerea lui Sinan Paşa, Radu Vodă, care-i va conferi numele, o restaurează. Pisania confirmă neîndoielnic acest lucru : «Şi au trecut ani 27 dacă s-au sfărîmat. Stătut-au pustie pînă au dăruit Dzeu de au venitu prea luminatulu Io Radu Voievod feciorul Mihnei Voievodu, nepot lui Alexandru Voievodu şi au stătut domnu Ţării Româneşti în cursul anilor 7122 (1614). Deci iară au început de a o zidi din temelie pînă ce o au săvîrşitu».

Alexandru, feciorul lui Radu Voievod, este cel ce o zugrăveşte, după ce tatăl său trece domnitor în Moldova. Acest fapt este de asemenea confirmat de pisania menţionată : «Iar după ce au dăruit Dumnezeu domnia Radului Voievod în Ţeara Moldovei, şi au stătut a fi iubit fiul său Alexandru Voievod domnu Ţării Româneşti, ce cît au rămas nesăvîrşită de zugrăvit de Radu Vodă săvîrşit-au feciorul său Alexandru Voievod la Cursul anilor 7123 (1615)».

Pe cînd dar Radu Vodă a restaurat construcţia, fiul său este acela care o zugrăveşte.

Ne aflăm şi de astă dată în faţa unei mînăstiri închinate, după ce ea a fost dăruită cu imense bogăţii. Într-adevăr, Ionescu Gion [34] afirmă că ea ar fi avut cifra impresionantă de 150 de moşii, în afară de numeroase locuri de casă, hanuri, vii (125), mori aşezate pe Dîmboviţa. Din numeroasele documente ale mînăstirii Radu Vodă aflătoare la Arhivele Statului, astăzi inventariate [35], se desprinde cît de mare

33. Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, Bucureşti, 1873, p. 72; St. Nicolaescu, *Istoricul mănăstirii Sf. Treime (Radu Vodă din Bucureşti.* extras. 1937, p. 3 sq; Ionescu Gion, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1899, p. 245; N. Iorga, *Istoria Bisericii române*, 1929, ed. II-a, I. 146 care dă anul 1577; Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă*, Bucureşti, 1930, p. 3 sq.

34. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 41; Săndulescu Verna, *op. cit.*, p. 11 dă şi el cifra de 43 de moşii care făceau obiectul judecăţilor.

35. Leonte Ileana, *Actele secţiei bunuri publice, Mînăstirea Radu Vodă*, Bucureşti, 1948.

a fost numărul bunurilor imobile deținute de mînăstire. Este interesant de notat mai ales că mînăstirea poseda asemenea bunuri în mai toate mahalalele Bucureștilor (Cărămidari, Apostol, Dobroteasa, Foișor, Cioplea, Tabaci, Sîrbi, Broșteni, Bărbătescu, Dealul Spirei, Isvor, Lipscani).

Mînăstirea devine o vreme și sediu mitropolitan [36]. Ei i se închină ca metohuri mînăstirile Tutana din Argeș, Stelea Spătarul din București, Schitul Bălteni din Ilfov și Iezerul.

Dacă ținem seama de faptul că mînăstirea Radu Vodă a fost închinată mînăstirii Ivir din Muntele Athos în anul 1613 de către Radu Vodă, se poate aprecia că o parte din aceste venituri mergeau acolo. În adevăr, prin actul de închinare se prevedea «iar de vor prisosi agonisita și trebuințele de peste an, din tot venitul sfintei mînăstiri, atunci să aibă a trimite călugării la Sf. Mînăstire, la Sfînt Agora ce s-au numit mai sus» [37].

Cum arăta mînăstirea Radu Vodă după întemeiere ne-o arată Paul de Alep care în ultima zi a lunii august 1657 o vizita. «Această mînăstire, spune el, este situată tot la o parte a orașului; pe o culme înaltă, înconjurată de un rîu și de apă stătătoare; în timpul creșterii apelor nu se poate ajunge la dînsa decît pe un pod de lemn; zidirea e foarte frumoasă cu un aspect prea plăcut. Biserica e mare și spațioasă, mult ornamentată și acoperită peste tot cu picturi. În partea dinspre miazăzi e locul mormintelor domnilor cu bolți de marmură albă... Portretele răposaților sînt zugrăvite pe perete...» [38].

Astăzi, biserica, înconjurată de clădirile seminarului — chiliile vechi au dispărut — este una dintre cele mai frumoase din capitală. Respectă forma trilobată, cu două abside laterale și una finală. Vechea clopotniță impresionează și azi prin zvelțețea ei.

Din pisania reprodusă mai sus rezultă că biserica a fost pictată sub domnia lui Alexandru Voievod și nu de către Radu Vodă.

Nu ni s-a păstrat nici un rest din această pictură. Nu știm a cui operă a fost. Ne aflăm în perioada prebrâncovenească cînd se pregătea înflorirea de la Horezu a lui Constantinos și a colaboratorilor săi, români de origine, ca și aceea a lui Pîrvu Mutu. Ceea ce știm însă că pictura originară sau poate una posterioară, probabil în frescă, a fost înlocuită cu aceea a pictorilor C. Lecca și Mișu Pop la 1863, după ce aceștia pictaseră biserica Curtea Veche. Această nouă pictură era în ulei și în stil neoclasic [39], urmînd curentul irezistibil al

36. St. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 46.

37. «...Iată am dăruit și domnia mea acest cinstit și bine închipuit hrisov al domniei mele. care este peste toate cinstitele daruri sfintei și dumnezeeștei mînăstiri de la Sf. Munte al Athosului care se cheamă Iviria întru care este hramul Sfintei și cinstita Adormirea prea sfintei Născătoare de Dzeu părinților și fraților care viețuiesc într-această sfîntă mînăstire, ca ea să le fie loc metoh, dată și închinată sfînta și dumnezeeasca mînăstire care se cheamă Sf. Troiță care este lîngă București...».

38. Săndulescu Verna, *op. cit.*, p. 10.

39. Săndulescu Verna, *op. cit.*, p. 14.

vremii, așa cum am arătat cu alt prilej [40], curent care va găsi în pictorul Tattarescu un adept pasionat și harnic, căci va picta 56 de biserici — singur sau în colaborare — în acest stil.

Încă din anii 1930 această pictură începuse să se degradeze, mergînd progresiv, astfel că ea a trebuit înlocuită în întregime de către pictorul Arhimandrit Sofian Boghiu.

Cu totul remarcabilă, pictura Arhimandritului Sofian Boghiu se înscrie și ea în noua perioadă actuală de înflorire a picturii bisericești.

Biserica Radu Vodă adăpostește numeroase morminte. În afara mormîntului lui Radu Vodă [41] în interiorul său mai sînt încă 23, împrăștiate în întreg pronaosul [42]. Ele aparțin nu numai unor voievozi — dar și unor boieri și soții de boieri cu nume purtînd aroma trecutului, marele ban Pană Filipescu, Manta Filipescu — vel stolnic, logofătul Preda Neanșinul, bivvel căpitanul Matei Comăneanul, bivvel clucerul Ioan Voinescu, căminarul Constantin Brănescul... logofeteasa Elisaveta Filipescu, jupîneasa Chiajna, jupîneasa Călița...

■

Mînăstirea Văcărești *. — Situată pe dealul Văcăreștilor, cel de al cincilea deal de pe malul drept al Dîmboviței — după Cotroceni, dealul Spirei, dealul Podgorenilor, dealul Radu Vodă — mînăstirea Văcărești, înălțată de domnul fanariot Nicolae Mavrocordat, a fost multă vreme îndepărtată de la funcțiunea sa inițială, fiind transformată după secularizarea averilor mînăstirești în anul 1864 în închisoare, după ce încă din 1898 mai servise acestui scop, fiind deținuți acolo unii dintre revoluționarii anului 1848 [43]. Faptul acesta a scos din atenția cercetătorilor una dintre perlele monumentelor feudale românești. Căci biserica mînăstirii a fost nu numai una dintre cele mai mari ca dimensiuni — comparabilă cu biserica Sf. Nicolae din mînăstirea Cernica — dar una dintre cele mai bogate ca valori artistice. Istoricește, ea este și cea dintîi biserică înălțată de domnii fanarioți în Țara Românească.

A fost ridicată, în adevăr, de Nicolae Mavrocordat în al cincilea an al domniei sale, fiind terminată în anul 1722, cînd este și închinată

40. I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *G. Tattarescu și N. Grigorescu în arta bisericească românească*, B.O.R., XCIII (1975), nr. 5—6, p. 712; I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *Aspecte și tendințe în evoluția picturii bisericești la români*, B.O.R., XCV (1977), nr. 9—12, p. 1009 sq.

41. Reproducem o parte din pisania de pe mormîntul său: «Această piatră de pe mormînt s-au făcut și s-au frămsețat acela ce e binecinstit și de Hristos iubit Creștin Alexandru Voevod, născătorul domniilor celui ce s-a pristăvit întru fericita credință, celuia ce au fost binecinstit și de Hristos iubit domn creștin. Radu Voevod, ce au fost Domn Țării Rumânești și Moldovei și multe războaie au biruit și iară au venit de la Cinstita Poartă și-au fost al doilea rîndu Domnu Țărăi Românești... Aicea zac oasele dumnealui... anii 7134...».

42. Săndulescu Verna, *op. cit.*, p. 15.

* Biserica a fost demolată în anii dictaturii comuniste.

43. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 318.

Patriarhiei Sfîntului Mormînt [44]. Aceste afirmaţii erau confirmate de lunga pisanie aşezată deasupra uşii de la intrare care glăsuieşte în termeni neechivoci [45]: «Această sfîntă şi dumnezeiască mînăstire... ziditu-s-au din temelie de prea luminatul, prea înălţatul şi blagoslovitul domn Nicolae Alexandru Voievod, carele după darul cel dumnezeiesc, mutîndu-se din domnia Ţării Moldovei în scaunul domniei Ţării Româneşti... au început-o fiind leat 7221, puînd temeliile şi zidind-o pînă la un loc, iar apoi date judecăţile lui Dumnezeu... fiind pe acele vremuri război între împărăţii şi răzmeriţă în ţară s-au întîmplat de l-au luat oştile împărăteşti nemţilor... şi l-au dus de l-au ţinut în Ardeal pînă ce s-au împăcat împărăţiile; iar după ce... l-au cinstit împărăţiile iar cu scaunul domniei Ţării Româneşti şi ajungînd aici cu pace la leat 7227 (1719) îndată s-au apucat de lucrarea mînăstirii... infrumuseţînd-o cu toate podoabele bisericeşti pe dinlăuntru şi pe dinafară... Ispravnic mare fiind dumnealui Manolache vel clucer, Matei bivvel căpitan, şi s-au isprăvit tot de lucru în luna septembrie fiind leatu de la zidirea lumii 7231 iar de la naşterea lui Hristos 1722».

Grandiosul monument arhitectonic reprezenta o combinaţie între stilul mînăstirii Curtea de Argeş şi tipul de cruce greacă [46]. Era dotată cu un pridvor susţinut de zece coloane de piatră sculptată, care-i conferea graţie şi cu ferestre cu chenare de asemenea sculptate în piatră. Pronaosul era despărţit de naos prin patru coloane sculptate şi ele în piatră.

Eleganţă şi frumuseţe exprima şi exteriorul cu clasicele sale două registre dotate cu ocniţe dreptunghiulare, despărţite printr-un brîu de piatră împletit [47].

Pe lîngă biserica cea mare exista în spatele bisericii, în fundul curţii, un paraclis, dotat şi el cu pridvor, fiind ridicat de fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin, în august 1736. O pisanie în limba greacă atesta că ceea ce n-a putut face tatăl pe care «destinul l-a smuls din viaţă, stăvilindu-i dorinţa, o face fiul Constandin stăpînitorul Ungro-Vlahiei, care este actualmente şi a fost şi înainte domn al Moldovei şi care a fost fiul iubit al lui Nicolae, prea înţeleptul tată de patru ori încoronat...».

---

44. Al. Falcoianu, *Călăuză istorică a mînăstirii şi închisorii Văcăreşti*, 1929, p. 12.

45. *Ibidem*, p. 29—30.

46. N. Stoicescu. *op. cit.*, p. 318; Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1982, p. 400: «Monumentul cel mai complet, care în raport cu cele anterioare a constituit un adevărat salt calitativ în domeniul ansamblurilor mînăstireşti a fost realizat între anii 1712—1722 de meşterii tocmiţi de Nicolae Mavrocordat»; A se vedea şi Liana Bilciurescu, *Monumente istorice şi de artă*. 1974, nr. 2, p. 8 sq; Liviu Rotman, în aceeaşi revistă, p. 3 sq; ambele lucrări recenzate în B.O.R., XLIII (1975), p. 787.

47. O reproducere fotografică fidelă se poate vedea în vol. II (fig. 18) din *Istoria artelor plastice din România*, Ed. Meridiane, 1970 şi în Fălcoianu, *op. cit.*, p. 13.

Pe lîngă alte morminte pe care le adăpostea mînăstirea, este de remarcat acela al lui Nicolae Mavrocordat, ctitorul său, a cărei lespede în limba greacă arăta că el a murit de ciumă bubonică în anul 1730, după ce a domnit, atît în Muntenia cît şi în Moldova şi a ridicat din temelie această mînăstire a Sfintei Treimi.

Lespedea mai cuprindea o menţiune care trebuie relevată în special. Domnitorul a ridicat mînăstirea «ca locaş de înţelepciune şi înaltă cultură, oglinda oamenilor înţelepţi în vorbe». Menţiunea tombală subliniază un adevăr. A funcţionat în adevăr aici o şcoală grecească şi o tipografie şi a existat aici o bibliotecă celebră a mavrocordaţilor [48].

Aceasta demonstrează că, pe lîngă neajunsurile pe care le-au adus domniile fanariote, ele au reprezentat şi un factor de culturalizare şi îndeosebi un vehicul al culturii apusene. Ele aduceau cu ele nu numai firmanul de numire pe scaunul domnesc ci şi literatura şi cultura bizantină şi apuseană în general. Controversa care a despărţit pe savanţii noştri în ce priveşte rolul lor în istoria noastră, credem că poate fi soluţionată în acest sens moderat iar poziţiile extreme eliminate [49].

Din luna octombrie 1973 ansamblul arhitectonic al mînăstirii Văcăreşti a fost redat, pentru scurtă vreme, circuitului ştiinţific [50], înlăturîndu-se penitenciarul. Biserica a căzut apoi pradă funestei politici de demolare a trecutului regim.

Documentele privind bunurile aparţinînd mînăstirii Văcăreşti vădesc şi ele ca şi la celelalte mînăstiri prezentate mai sus că aceasta a fost deţinătoarea unui important număr de asemenea bunuri. Dacă ne-am referi numai la moşiile ce au făcut obiectul hotărniciilor sau al căror plan a fost inventariat de Arhivele Statului se va putea aprecia numărul lor.

Pe lîngă acestea, începînd cu anul 1656 (2 februarie) şi pînă la 1886, au fost inventariate vînzări de terenuri şi vii pe moşia de pe dealul Văcăreşti, apoi vînzări de vaduri de moară, arendări de hanuri.

---

48. N. Iorga, *Ştiri nouă despre biblioteca Mavrocordaţilor*, Bucureşti. 1929, extras din «Analele Academiei române»; Liana Bilciurescu, în «Monumente istorice şi de artă», 1974, nr. 2, p. 8 sq.; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 318; Corneliu Dima Drăgan, *Biblioteca mavrocordaţilor de la mînăstirea Văcăreşti între legendă şi adevăr*, B.O.R.. XLV (1977), p. 1035. În lucrare se poate urmări o vastă bibliografie şi date privind soarta bibliotecii şi a cărţilor existente în ţară, p. 1043.

49. A se vedea: Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dixneuvième siècle*, Paris, 1905. I, p. XV sq., p. 105 notă; N. Iorga, *Cultura română sub fanarioţi*, Bucureşti, Socek, 1898; Gh. Georgescu, D. Tudor ş.a., *Istoria României*, manual, 1948. p. 259 sq.; C. Gane, *op. cit.*, p. 151; I. L. Georgescu şi Roman Ialomiţeanu, B.O.R., XCIII (1975), nr. 5—6, p. 720 sq.

50. Liviu Rotman. *Mînăstirea Văcăreşti, note istorice*, în «Monumente istorice şi de artă», 1974, nr. 2, p. 3 sq.

Este de remarcat că aceste operațiuni juridice se făceau nu numai direct de către mînăstire, dar chiar de Epitropia mînăstirilor Sfîntului Mormînt (în anii 1826, 1837, 1853, 1858, 1863) [51].

*

Biserica Curtea Veche. — Dacă părăsim țărmul drept al Dîmboviței cu colinele și bisericile sale voievodale (Cotroceni, Mihai Vodă, Patriarhie, Radu Vodă și Văcărești), după ce am pogorît la vadul gîrlei și urcăm în pantă lină spre nord-vest întîlnim nucleul de altădată al vechiului București, Curtea Veche, dezgropată prin lucrările arheologice din ultima vreme. Alături de fostul palat, la întretăierea străzii Căldărari cu 30 Decembrie, și în vecinătatea vechiului han Manuc, ne întîmpină biserica Curtea Veche. Aparențele unei biserici noi sînt înșelătoare. Ceea ce vedem azi e o biserică restaurată, cu înfățișare nouă, în urma unor numeroase reparații, modificări și restaurări a vechii ctitorii a lui Mircea Ciobanul (1545—1554 ; 1558—1559). A fost construită pe locul unde se afla o biserică mai veche, din secolul al XV-lea, așa cum au confirmat-o cercetările arheologice efectuate în fosta piață de flori, o dată cu palatul domnesc.

Nu posedăm pisania originară, ci pe aceea din 1715 a lui Ștefan Cantacuzino, care confirmă această alegație : «Această sfîntă biserică unde se cinstește hramul blagovestenia prea slăvitei născătoare de Dumnezeu... din temelia ei iaste zidită de bătrînul Mircea Vodă și în urmă de fiul său Pătrașcu Vodă cu frații săi Radu și Mircea cel tînăr, o au înfrumusețat și o au zugrăvit...». E vorba de Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare [52] (1495—1508).

După vicisitudini și distrugeri, ca aceea turco-tătară din anul 1658 de sub Mihnea al IV-lea, Constantin Brâncoveanu va fi acela care va reface ansamblul Curții Vechi, acordînd atenție și bisericii, căreia îi construiește un turn, o tindă și va reface pictura.

Cel care, după cum ne-o confirmă pisania din 1715 amintită, va interveni substanțial este Ștefan Cantacuzino (1714—1716) care urmează lui Brâncoveanu.

Glăsuiește pisania din 1715, într-adevăr : «Cînd au fost acum în zilele blagocestivului... domn, io Ștefan Cantacuzino voievod, domnia sa pentru podoaba acestei sfinte biserici... o au înfrumusețat atît pe

51. I. Sucu, *Actele secției bunuri publice, Mînăstirea Văcărești, Vieroși, Viforîta.* București, 1952, p. 8—9. Pentru celelalte mînăstiri, a se vedea Ileana Leonte, *Actele secției bunuri publice, Mînăstirea Cotroceni,* București, 1954 ; Idem, *Actele secției bunuri publice, Mînăstirea Radu Vodă,* București, 1954 ; I. Sucu, *Actele secției bunuri publice, Sf. Gheorghe Nou* etc., București, 1953. Lucrările citate sînt întocmite pe baza documentelor aflate la Arhivele Statului. Este interesant de notat că de la 1711 cînd Nicolae Mavrocordat este numit domn în Moldova în locul lui Dimitrie Cantemir și pînă la restabilirea domniilor pămîntene, domniile fanariote totalizează, dacă excludem domniile familiilor Racoviță și Calimachi, de origine română, dar grecizate, 78 de ani de domnie în Moldova și 105 în Muntenia (Pompiliu Eliade, *op. cit.*, I. p. XV. Tot el ne informează (*op. cit.*, I, p. 105—106) că turcii au dat ordin expres prin firmanul de numire al domnitorilor de a izgoni din țară pe egumenii greci.

52. Apud Cristian Moisescu, *Biserica Curtea Veche,* Ed. Meridiane. București, 1967.

dinăuntru cu frumoase icoane şi podoabe cît şi pe din afară, precum se vede, săvîrşindu-se de lucru la leat 7223 (1715) august 20». Ştefan Cantacuzino construieşte o nouă intrare în locul vechii uşi strîmte, încadrată de un portal sculptat în piatră, existent şi azi. Se desfiinţează zidul despărţitor dintre naos şi pronaos, înlocuindu-l cu trei arcade. Totodată biserica este zugrăvită din nou şi dotată cu o tîmplă din lemn [53].

Noi intervenţii se fac sub Constantin Mavrocordat. Cînd sub Alexandru Ipsilante, Curtea Veche, ruinată, este părăsită, clădindu-se o nouă curte — Curtea nouă — în Dealul Spirei, lîngă Mînăstirea Mihai Vodă, biserica va dăinui, păstrîndu-şi funcţiunea de cult, cu toată gravitatea celor două cutremure din 1802 şi 1838 şi a incendiilor din 1804 şi 1847, care vor necesita intervenţii masive. Lucrarea din 1847 reprezintă o adevărată restaurare [54]. I se adaugă o nouă turlă, un mic pridvor, se închid trecerile laterale, se măresc ferestrele, se reduc proscomidia şi diaconiconul, se retencuieşte faţada, se înlocuieşte catapeteasma. În 1852 pictura în frescă veche se înlocuieşte cu aceea în ulei a lui Mişu Pop şi C. Lecca, fapt care, aşa cum am mai subliniat, reprezintă un moment important în evoluţia picturii noastre bisericeşti [55].

Ultima intervenţie are loc în 1914 sub auspiciile Comisiei monumentelor istorice, continuată apoi, după primul război mondial în 1928 şi 1935.

În forma sa actuală, avîntată, zveltă, biserica este decorată în exterior cu fîşii orizontale de trei rînduri de cărămizi, care alternează cu tencuială. Un element caracteristic îl formează existenţa contraforturilor azi în număr de trei — la origine cinci — de influenţă moldovenească.

Azi naosul şi pronaosul sînt unite, înlăturîndu-se zidul despărţitor.

Dimensiunile bisericii sînt moderate, 25 m lungime, 9 m lăţime în dreptul pronaosului şi 14 m în dreptul absidelor naosului. Dar, în ciuda acestui fapt, armonia construcţiei conferă o impresie de monumentalitate şi prestigiu.

Este de remarcat că cercetările efectuate au dus la descoperirea în pronaos a trei morminte de cărămidă profanate. Se socoteşte probabil că cel mare din dreapta a aparţinut fostului domnitor şi ctitor Mircea Ciobanul, fapt ce pare a fi confirmat de letopiseţul cantacuzinesc, care menţionează: «îngropatu-s-au în biserica domnească în Bucureşti, sept. 21, 7068 (1559)» [56].

*

53. *Ibidem*, p. 14.

54. *Ibidem*, p. 16, unde se dau ample amănunte.

55. A se vedea pentru semnificaţia picturii lui Leca şi Mişu Pop şi valoarea ei în cadrul larg al tendinţelor manifestate de-a lungul vremii şi mai ales în ce priveşte introducerea stilului neoclasic, în care Tattarescu a avut un rol important, I. L. Georgescu şi Roman Ialomiţeanu, *Aspecte şi tendinţe în evoluţia picturii...*, p. 998.

56. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 26.

Biserica Sf. Gheorghe Nou. — Părăsind biserica Curtea veche, trecem în urcuș domol pe lîngă străzile cu nume evocatoare ale vechiului București și a negoțului său de odinioară și descoperim o nouă ctitorie voievodală, biserica lui Constantin Brâncoveanu, cel din urmă domn pământean, după care, trecînd peste scurta domnie a lui Ștefan Cantacuzino, de numai un an, începe perioada lungă de un secol a domniilor fanariote.

Dimensiunile sale sînt impresionante. Grandiosul fără emfază e mascat evident de conștiința forței materiale a voievodului, care în aceeași vreme întreprindea construcția bisericii Doicești, o rară bijuterie prin armonia ansamblului arhitectonic și frumusețea frescelor. Înălța un monument demn de prestigiul bogăției sale, de astădată în capitală. Dar, dacă impresiile și amintirile noastre nu ne înșeală, noul lăcaș nu repeta grația, eleganța proporțiilor Horezului terminat în 1700. Un element nou pare că a tulburat suprema armonie a Horezului, dimensiunile noii biserici, care rămîne totuși un monument de prestigiu al Capitalei și o nouă nestemată în coroana operei voievodului, ce avea să fie martirizat la scurtă vreme după aceea.

Ca mai în toate cazurile celorlalte ctitorii domnești și aici la Sf. Gheorghe Nou, biserica brîncovenească a fost precedată de o bisericuță modestă, clădită de Dobrușa banul [57]. În jurul acesteia, aici, în plin centru al vechiului București, la cîțiva pași de Curtea Veche, acolo unde azi se întinde grădina Sf. Gheorghe, se desfășurau magazinele negustorilor. Se pare că la îndemnul patriarhului Ierusalimului, Dositei, bogatul voievod dărîmă vechea biserică, probabil de lemn, și o înlocuiește cu cea actuală. Aceasta se petrecea în anul 1704, după terminarea marelui complex de la Hurezu și cu puțin timp înainte de înălțarea bisericii din Doicești în anul 1706 [58]. În anul 1705 biserica era terminată iar tîrnosirea ei are loc în 1707 de către patriarhul Ierusalimului Hrisant, însoțit de un mare sobor de arhierei.

Mărturiile vremii se întrec în a o admira. Astfel în anul 1713, la cîțiva ani de la înălțare, mitropolitul Ierotei o compara cu biserica Sf. Sofia din Constantinopol, față de care era puțin inferioară [59]. Mai tîrziu în 1794, călătorul englez, Dr. Dallaway [60], cu sobrietatea caracteristică rasei, făcea și el o descriere amănunțită a bisericii. «Biserica Sf. Gheorghe Nou, spunea el, e construită în cel mai bun stil grecesc modern. Planul este la fel cu al celor deja descrise, la o scară mai mare a dimensiunilor și a podoabelor. Porticul este sprijinit de scurte coloane în spirală, cu capiteluri compozite, o imi-

57. V. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu, lăcașurile voievodului și viața lui*, București, 1914, p. 66; A se vedea: N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 281—282; N. Iorga, *Constantin Brâncoveanu, Viața și opera lui*, Vălenii de Munte, 1914; Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu voevod*, ediția Ilieș, București, 1891, p. 152; Aurel Jivi, *Însemnări despre biserici și mănăstiri în jurnalul de călătorie al unui preot englez din 1794*, B.O.R., C (1982), nr. 7—8. p. 912.

58. I. L. Georgescu, *Monumente bisericești puțin cunoscute*, B.O.R. XCIX (1981), nr. 7—8, p. 782.

59. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, XIV, I, p. 524.

60. C. F. Cushing, *Dr. Dallawais itinerary*, «Revue des études sud-est-europeenes», 1974, p. 88; Aurel Jivi, *op. cit.*, p. 912 sq.

taţie neoclasică a stilului corintian. Faţada este pictată în frescă sau în mulură de mozaic, la fel şi fiecare cupolă pînă la cornişa acoperişurilor. În interior aceştia dau lumina necesară întrucît ferestrele sînt puţine şi înguste. Aria interioară nu este întreruptă de scaune care sînt separate şi fixate de pereţii laterali. Picturi în frescă de sfinţi, în special Sf. Gheorghe şi Sf. Dimitrie călare în mărime naturală, sînt răspîndite pe toate porţile şi nu este mică măsura în care aceştia sporesc semiobscuritatea caracteristică. Altarul este ascuns de către un iconostas pictat» [61].

Reţinem deci, că biserica avea un pridvor şi, ca toate celelalte, era pictată în frescă. De notat un lucru nou, afirmaţia că exista o pictură exterioară, care repeta stilul bisericilor din secolul al XVI-lea.

Biserica Sf. Gheorghe Nou, de care ne ocupăm, a suferit de-a lungul vremii transformări după cutremurele din 1802, 1807, 1838, a incendiului din 1847, care i-au desfigurat în mare măsură imaginea sa primară. Vechea pictură a dispărut şi tot astfel pridvorul deschis, caracteristic brîncovenesc, ca şi turlele. Biserica adăposteşte mormîntul soţiei domnitorului, doamna Maria, înmormîntată aici în anul 1720.

Ceea ce sporeşte interesul său este descoperirea mormîntului cu osemintele domnitorului, aduse în mare taină de soţia acestuia din insula Halki şi înmormîntate aici. Odiseea acestei operaţii ne este relatată de Virgil Drăghiceanu [62].

Denunţat pentru legăturile sale cu Imperiul habsburgic, care îi conferise titlul de «Valachiae transalpinae princeps», Brâncoveanu este mazilit la 14 martie 1714. La aceeaşi dată este pornit la Constantinopol — cu 40 de care de bagaje şi 8—10 care sigilate cu bunuri preţioase — însoţit de cei patru băieţi, soţia şi ginerii săi. Ajuns la Constantinopol este încarcerat în închisoarea celor 7 turnuri, torturat şi decapitat la 16 mai 1714. Aruncat în mare, cadavrul său a fost culeş pe ascuns şi îngropat la mînăstirea din insula Halki, din Marea Marmara.

În perioada de declin a puterii otomane şi de scădere a vigilenţei acesteia ce urmează păcii de la Passarovitz din iunie 1720, oasele voievodului martir au fost aduse la Bucureşti, în timpul şi cu sprijinul domnitorului Nicolae Mavrocordat, şi înmormîntate în biserica Sf. Gheorghe Nou. Desigur totul s-a făcut în mare taină. Piatra de mormînt decorată la capătul de sus cu stema ţării nu conţinea nici o inscripţie. Deasupra, ca să vegheze, a fost aşezată o candelă purtînd o inscripţie revelatoare. «Această candelă ce s-au dat — stă acolo scris — la Sf. Gheorghe Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Constantin Brâncoveanu Basarab voievod şi iaste făcută de doamna măriei sale, Maria, care şi măria sa nădăjduieşte în Domnul, iarăşi aici să i se odihnească oasele. Iulie la 12 zile, leat 7220—1720».

*

Mînăstirea Sf. Gheorghe Nou, închinată şi ea încă în forma anterioară anului 1706, a fost deţinătoarea unor mari avuţii. Aceasta

61. Apud Aurel Jivi, *op. cit.*, p. 814.

62. Virgil Drăghiceanu, *Mormîntul lui Constantin Brâncoveanu Basarab voevod descoperit la 9 iulie 1914*, extras din «Bul. Comis. mon. istorice», 1914, fascicola 27, iulie-sept.

rezultă din numeroase acte juridice [63] însemnate în documente care se succed începînd cu anul 1614, 1673 și continuînd cu anii următori. Ele privesc vînzări de case, de vii, de terenuri, închirieri de prăvălii, de cîrciumi, numeroase embaticuri, hotărnicii, iar bunurile imobiliare sînt situate în diferite localități din țară, din Vlașca, Ialomița, Dîmbovița, Prahova, Muscel, Ilfov, Pitești, Tîrgoviște, Brăila etc.

*

Mînăstirea Plumbuita. — Și această mînăstire — ca și Cotrocenii și Văcărești — se afla la origine în afara vechiului București. De astă dată, pe drumul ce lega Capitala de Buzău, pe malul Colentinei. Înconjurată de păduri și ape, ea oferea călugărilor de aici nu numai o atmosferă de pace deplină, dar și mijloace de hrană. Un document, provenit de la Matei Basarab, subliniază acest lucru evocînd și poezia acelor locuri [64]. Voievodul recunoaște mînăstirii dreptul «de a-și apăra pădurea de împrejurul sfintei mînăstiri și balta de pește de acolo... însă din sus de pod... iar care vor tăia în păduri sau vor vîna în baltă de-i vor prinde călugării să aibă a-l trage și a-l prădarea ca pe un om rău».

Nu posedăm pisania originară, de aceea pentru a determina data și autorul întemeierii, sîntem obligați să recurgem la două alte documente, actul de închinare către mînăstirea Hiropotam din muntele Athos și pisania tîrzie din 1806.

Actul de închinare datează din 1585 și aparține lui Mihnea Turcitul (1577—1583; 1585—1591). Glăsuiește actul: «mînăstirii de la Sf. Munte ce se cheamă Hiropotam eu i-am închinat metoh mînăstirea ce se cheamă de la Podul Colintinii... hramul slăvitului prooroc... Ioan, cu toate moșiile, cu viile din dealul Bucureștilor și cu baia nouă de lîngă orașul domniei mele». Acest metoh de la podul Colentinei, spune mai departe actul, «fost-au zidit de răposatul Petru Voevod».

Mihnea voievod și mama sa Ecaterina au mărit și înzestrat mînăstirea, căci documentul precizează: «iar domnia mea și maica domniei mele Ecaterina iarăși l-au întocmit acest metoh... am zidit și am făcut prea frumoasă biserică mare... și am adaos toate cîte sînt de trebuință și podoabe bisericii ca la o mînăstire de lavră» [65].

Pisania din 1806 confirmă datele de mai sus. Se reafirmă că primul ctitor al mînăstirii a fost Petru Voievod, că Ecaterina și Mihnea «au înălțat-o a doua oară din temelii» iar a treia zidire este opera lui Matei Basarab «în anul de la facerea lumii 7155 (1647)».

Cutremurul din 1802 n-a cruțat nici biserica Colentinei. «Iar în anul 1802 luna octombrie 14 — glăsuiește aceeași pisanie — a fost dărîmată cu totul de groaznicul cutremur iar apoi s-a înălțat așa cum se vede atît biserica cît și clopotnița». De astă dată ctitor nu mai

63. I. Sucu, *Direcția arhivelor statului, Actele secției bunuri publice*, București, 1953.
64. Corina Popa, *Mănăstirea Plumbuita*, Ed. Meridiane, București, 1963, p. 12.
65. *Ibidem*, p. 8.

este un voievod, ci Dionisie din Janina, care săvîrșește lucrarea în 1806, în vremea domniei lui Constantin Ipsilanti.

Lipsită de venituri, cu vremea, biserica și anexele ei se ruinează încetul cu încetul, astfel încît ea este restaurată progresiv începînd cu anul 1933, pînă în anul 1956. Cu această ocazie a fost înlăturat și arhondaricul, păstrîndu-se casa domnească [66].

În forma sa actuală, rezultat al refacerilor amintite, care, presupunem, în lipsă de documente amănunțite privind lucrările efectuate, că s-a respectat într-o măsură oarecare vechiul stil [67], biserica prezintă un plan triconc avînd o absidă finală, două abside laterale și pridvor deschis. Trecerea din naos în pronaos se efectuează prin trei arcade sprijinite pe stîlpi octogonali din zidărie.

Pictura bisericii Plumbuita nu prezintă nimic demn de relevat în afara tablourilor votive. Ea pare să dateze din două perioade diferite de stil.

Dacă în trecut ca să vizitezi mînăstirea ieșeai din oraș pe drumul Buzăului, azi frumosul monument cu rădăcinile în secolul al XVI-lea, încorporat orașului tentacular — dar căruia i s-a respectat și sporit pitorescul așezării — poate fi ușor atins cu tramvaiul ce străbate cartierul Colentina.

*

Biserica Colentina Tei. — Voievodală este și biserica Colentina Tei. Ca și Plumbuita, ca și Cotroceni sau Văcărești ea se află la întemeiere dincolo de limitele Capitalei. Actul de întemeiere specifică de altfel în termeni expreși că palatul construit alături era «de vară», o reședință climaterică deci.

Mai puțin somptuoasă, de dimensiuni mai reduse, dacă o comparăm mai ales cu Văcărești și Cotrocenii, ea se află azi înconjurată nu de fostul sătuc limitrof Tei, ca în trecut, ci de un cartier bucureștean în plină expansiune.

Posedăm actul său de întemeiere [68], care se referă atît la biserică cît și la palatul existent și azi. «Mai întîi, glăsuiește legatul, a clădit pe această moșie — Colentina — o casă falnică de vară împreună cu o grădină, am construit și o alee frumoasă cu arbori jur împrejur și heleștee cu moară și la urmă am înălțat în gloria Domnului o biserică împodobită cu splendoare pe dinăuntru și pe din afară cu celelalte dimprejur căsuțe, necruțînd deloc cheltuielile pentru clădirea și repararea lor». Pentru conservarea și întreținerea bisericii, domnitorul afectează moșia Colentina.

După obișnuitul blestem contra celor ce ar aduce pagube bisericii, urmează mențiunea datei astfel concepută: «S-a făcut acest act al nostru domnesc în scris confirmîndu-se prin semnătura și sigiliul nostru care s-a înscris și în condica sfintei Mitropolii în anul mîntuirii 1833».

66. *Ibidem*, p. 18.
67. *Ibidem*, p. 21.
68. Traducțiune după legatul Măriei Sale întru pomenire Grigore Ghica Vodă, legalizat de T. Juvodra, ministru, în anul 1877.

Devenită biserică parohială, lăcaşul lui Grigore Ghica este azi înconjurat de mormintele membrilor familiei şi al său.

Biserica Mavrogheni. — Cel din urmă lăcaş bisericesc de obîrşie domnească din inelul care înconjoară vechiul Bucureşti este biserica Mavrogheni situată alături de Şoseaua Kiseleff. O desparte de aceasta doar clădirea unei şcoli. Şi ea însoţeşte o reşedinţă domnească [69], ca la Tei.

A fost înălţată de fostul domnitor Nicolae Mavrogheni şi soţia sa Maria în anii 1785—1787, de acel domnitor fanariot care, ca puţini alţii, a fost rînd pe rînd elogiat şi contestat de istorici. Astfel, în timp ce N. Bălcescu [70] îl califică drept «un original şi fantastic», Mihai Kogălniceanu [71] «un nou Caligula», iar Xenopol [72] «un grec ordinar», V.A. Ureche [73] nu ezită să-l caracterizeze drept o «figură luminoasă». Adevărul este că Mavrogheni a fost o personalitate complexă [74] cu scăderi şi merite. Cronicarul Dionisie Eclesiarhul nota că el a organizat primul corp de oştire românească «oaste de ţară cu căpitani şi steaguri frumoase zugrăvite cu sfinţi» [75].

Suferind de-a lungul vremii refaceri şi reparaţii, originală prin neobişnuita extensiune a celor două abside laterale, demnă de a fi vizitată şi prin poziţia sa pitorească şi remarcabila pictură în frescă executată în anii 1973—1974 de profesorul C. Ioanid, ctitoria acestui domn se adaugă şi ea realizărilor domnilor fanarioţi alături de mînăstirea Văcăreşti, dar departe de aceasta ca valoare artisitcă.

Prof. I. L. GEORGESCU

ÎNCEPUTURILE CREŞTINISMULUI ORTODOX LA POPORUL ROMÂN

PĂRESIMI
DOCUMENT CREŞTIN DE LIMBA ROMÂNĂ

Dintre cele patru posturi ale Bisericii : *postul Naşterii Domnului* sau *postul Crăciunului* (postul de iarnă), *postul Paştilor* sau *Păresimi* (postul de primăvară), *postul Sfinţilor Apostoli* sau *postul Sîmpietrului* (postul de vară), *postul Adormirii Maicii Domnului* sau *postul Sîntămăriei* (postul de toamnă), postul dinaintea Învierii Domnului, numit şi *Postul mare* sau *Păresimi*, este cel mai lung ca durată şi cu regimul mai aspru.

Sfinţii Părinţi şi scriitori bisericeşti au privit în general acest post ca o instituţie de origine apostolică. Canonul 69 apostolic osîndeşte cu

69. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 56.
70. N. Bălcescu, *Opere*, Bucureşti, 1940, p. 129.
71. Mihai Kogălniceanu, *Histoire de la Dacie*, Berlin, 1850, p. 450—452.
72. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a. IX, p. 146.
73. V. A. Ureche, *Istoria românilor*, III, p. 8.
74. Gh. I. Georgescu, D. Tudor şi colab., *Istoria României*, manual 1948, p. 238, 261.
75. *Ibidem.*

caterisirea pe slujitorii Bisericii şi cu excomunicarea (afurisirea) pe credincioşii laici care nu respectă postul de miercuri şi de vineri şi pe cel al Păresimilor, neadmiţînd excepţii decît în cazurile de boală.

Nunţile, jocurile şi serbările zilelor onomastice sînt oprite în Păresimi, fiindcă ele comportă petreceri şi veselie.

Prin canonul 49 Laodiceia şi 52 Trulan s-a hotărît ca în timpul Păresimilor să nu se săvîrşească liturghia decît sîmbăta, duminica şi la Bunavestire (Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur — sîmbăta şi la Bunavestire, iar în cele cinci duminici Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare). În celelalte zile ale săptămînii (de luni pînă vineri inclusiv) avea să se săvîrşească Liturghia Darurilor mai înainte Sfinţite, care este mai potrivită prin sobrietatea ei pentru acest timp şi care, la început, se săvîrşea seara, unită cu vecernia, cînd creştinii posteau şi se împărtăşeau şi serveau apoi agapa frugal, de sec. În acest timp, veşmintele liturgice sînt de culoare închisă (de obicei în negru) şi toate serviciile religioase din această perioadă sînt mai sobre decît în restul anului, îndemnînd sufletul spre rugăciune, post, căinţă şi smerenie.

Postul Păresimilor este precedat de cele trei săptămîni introductive din perioada Triodului (începînd cu Duminica Vameşului şi a Fariseului), care pregătesc treptat Postul mare. Ultima săptămînă face trecerea spre postul propriu-zis, în cursul ei fiind îngăduit numai consumul laptelui şi derivatelor lui, săptămînă care este numită «săptămîna brînzei» sau «săptămîna albă». În seara duminicii a treia din Triod, Duminica Înfricoşatei Judecăţi, se lasă *sec de carne*, adică se încheie sau se leagă mîncările de carne, acest timp fiind numit «*cîrnelegi*», iar peste o săptămînă, în seara Duminicii Izgonirii lui Adam din Rai, se lasă *sec de brînză* (cîslegi), se leagă mîncările din lapte şi derivatele lor (κυριακή τῆς τυρινῆς = Duminica brînzei, şi în slavo-rusă — *Nedelia Sîropustnaia* sau *Proşenoe voskresenie* = Duminica iertării).

La început, *Postul Paştilor* sau *Păresimi* a fost rînduit de Biserică pentru pregătirea catehumenilor, care urmau să primească botezul la Paşti, şi ca mijloc de pregătire spirituală a credincioşilor pentru întîmpinarea şi comemorarea cu evlavie a Patimilor şi a Învierii Domnului. El aducea aminte credincioşilor de postul de patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi ţinut de Mîntuitorul în pustiul Carantania înainte de începerea activităţii Sale mesianice (Matei IV, 1—2; Luca IV, 1—2), post care se întemeiază pe o tradiţie vechi-testamentară, amintind de cele 40 de zile şi 40 de nopţi ale potopului lui Noe (Facere VII, 11—17), de cei 40 de ani ai rătăcirii evreilor în pustiu (Deut. XXIX, 5—6), de Moise care a stat pe munte 40 de zile şi 40 de nopţi pînă a primit tablele Legii (Ieş. XXXIV, 28), de ninivitenii care s-au pocăit postind 40 de zile (Iona III, 4—10), de proorocul Ilie care a postit 40 de zile cînd a fost urmărit de Izabela (III Regi, XIX, 8).

Din secolul al IV-lea înainte, caracterul catehumenal al Postului mare a cedat locul celui penitenţial, în întreaga Biserică. De pe la sfîrşitul secolului al III-lea înainte el a fost împărţit în două perioade distincte: *Postul Păresimilor* sau *Postul antepascal*, care ţinea pînă la

Duminica Floriilor şi *Postul Paştilor* sau *Postul Pascal,* care ţinea o săptămînă, din Duminica Floriilor pînă la Duminica Învierii, fiind foarte aspru. Din secolul al IV-lea, după uniformizarea datei Paştilor, hotărîtă la Sinodul I Ecumenic (325), Biserica de Răsărit a adoptat definitiv vechea practică de origine antiohiană a postului de şapte săptămîni, durată pe care o respectă şi astăzi [1].

Numirea de τεσταραχοστή — τὰ τεσταραχοστὰ = *Patruzecime,* ca termen liturgic-creştin, se întîlneşte prima dată în canonul 5 al Sinodului I Ecumenic (325) şi se justifică pentru cele şase săptămîni care constituiau în vechime *Postul mare* sau *Păresimi* (de 40 de zile). Din limba greacă cuvîntul a fost tradus pentru populaţia creştină de limbă latină în *quadragesima,* care a devenit în latina dunăreană populară vorbită *quaresima* [2] (= a patruzecea), prin reducerea grupului *-dr* în *-r,* in it *quaresima,* engandin *quaraisma,* fr. *carême,* provensală *caresma,* catalană *coresma,* spaniolă *cuaresma,* portugheză *quaresma.*

Postul de patruzeci de zile al Paştilor este ţinut şi în Biserica Romano-Catolică, şi el începe nu de luni ca la ortodocşi, ci din miercurea numită «a cenuşei» (Dies Ceneris), de la practica apuseană de a presăra cenuşă pe creştetul capului, din reminiscenţa vechiului ceremonial al penitenţei publice, moştenit de la evrei. Romano-Catolicii în schimb dezleagă postul în duminicile Păresimilor mîncînd de dulce, şi îngăduie în post mîncărurile de ouă şi derivatele lactate. Împotriva acestei practici, Sinodul de la Trulan (692), prin canonul 56, a interzis sub pedeapsa caterisirii şi a excomunicării consumarea hranei provenite de la animale, cum sînt : carne, ouă, lapte, brînză în timpul Păresimilor, şi a condamnat obiceiul armenilor şi al apusenilor de a consuma respectivele alimente sîmbetele şi duminicile din acest post [3].

Importanţa cuvîntului «*păresimi*» pentru latinitatea limbii române şi a vechimii creştinismului românesc de limbă latină în rit ortodox a arătat-o, în special, marele slavist Petar Skok, coleg de studii în Germania cu prof. Sextil Puşcariu, care i-a înlesnit şi învăţarea limbii române [4].

Cuvîntul «*păresimi*» aparţine latinei dunărene, în latina populară vorbită, *quaresima,* cuvînt «vechi şi regional» [5], calchiat după grecescul τεσσαραχοστή, specific creştinismului românesc şi care se păstrează în toate cele patru dialecte ale limbii române (în ar. *paréásini,* s.f.pl.). Forma pluralului, după P. Skok, este raportată la pluralul *Paşti, pascha,* panromanic, dar păstrat la plural numai în limba română (fiind vorba de trei zile ale Paştilor), şi la plural sînt şi *Florii (floralia)* şi *Rusalii* (filieră slavă *rosalia).*

1. Pr. prof. dr.Ene Braniştе, *Liturgica generală cu noţiuni de artă bisericească.* Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, p. 301—322.
2. I. Fischer, *Latina dunăreană,* Bucureşti. 1985, p. 152.
3. Pr. prof. dr. Ene Braniştе, *op. cit.*
4. Pierre Skok, *Remarques sur le pluriel dr. păresimi,* în «Bulletin linguistique» publié par Al. Rosetti, XIII, 1945, p. 46—52.
5. I. Fischer, *op. cit.*

Înaintea contactului cu slavii, adică înainte de începutul pătrunderii elementului lexical slav (sec. IX), se încheiase în limba română transformarea lui *qu* şi *gu* latine înaintea lui *a* în *p* şi *b*, cum avem în *apă aqua, păresimi quaresima quadragesima, limbă lingua* etc. Deasemenea, se încheiase şi transformarea grupurilor latine *ct, cs, gn* în *pt, ps* şi *mn*, ca în *lapte lacte, frupt fructus, coapsă coxa, lemn lignum* etc. [6].

Termenul liturgic creştin τεσσαραχοστή, tradus pentru populaţia creştină care vorbea latina în dreapta şi în stînga Dunării prin *quadragesima*, şi folosit în vorbirea populară *quaresima*, este menţionat, cum am arătat, pentru prima dată în limba greacă în canonul 5 al Sinodului I Ecumenic (325) pentru cele şase săptămîni care constituiau în vechime *Postul cel mare*, care începea din seara *Duminicii izgonirii lui Adam din Rai* şi ţinea pînă în seara din *Vinerea lui Lazăr*. Practicarea postului de patruzeci de zile este atestată documentar din secolul IV pentru lumea creştină de limbă greacă, precum şi de limbă latină din Illyricum oriental, din care făceau parte şi provinciile dacice din stînga şi din dreapta Dunării, care au aparţinut Bisericii răsăritene de rit bizantin ortodox-niceoconstantinopolitan.

Începînd cu secolul al VIII-lea se poate vorbi de limba română ca de o limbă romanică individualizată, caracterizată prin trăsăturile care o disting de celelalte limbi provenite din limba latină şi care, cu modificările inerente oricărei evoluţii lingvistice, se menţin pînă astăzi [7].

Rezultă în mod clar că termenul creştin din latina populară vorbită, *quaresima*, în secolul al VIII-lea, prin transformarea lui *qu* în *p*, devenise «*păresimi*», cuvînt românesc. N. Iorga arăta că fenomenul trecerii lui *qu* în *p*, ca şi a lui *ct* în *pt* şi *cs* în *ps* se datoreşte fondului tracic al populaţiei traco-geto-dace romanizate [8]. Substratul traco-dac a fost cel care a transformat latina populară în română [8a].

Evoluţia cuvîntului *quaresima păresimi*, timp de patru secole acoperă epoca creştinării populaţiei daco-romane şi a naşterii limbii române şi a poporului român pe ambele maluri ale Dunării, ca popor romanic creştin ortodox, care nu a aparţinut niciodată jurisdicţional Bisericii Romano-catolice din apus.

Alături de vechimea cuvîntului «*păresimi*» în limba română, din aceeaşi epocă, sînt şi cuvintele legate de celelalte trei posturi: *Crăciun* (cu originea de prin sec. IV), *Sîmpietru* (cu originea din sec. VI),

6. Pierre Skok, *op. cit.*, p. 46.

6 a. D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961, p. 20—21. Detaliat la Al. Rosetti, *Istoria limbii române, de la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, 1986, p. 110—126; I. Fischer, *op. cit.*, p. 200—206.

7. I. Fischer, *op. cit.*, p. 210.

8. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. I, Partea I-a, Bucureşti, 1936, p. 100. A se vedea documentarea la Al. Rosetti, *Sur le traitement des groupes lat. CT et CS en roumain*, în «Revue roumaine de linguistique». to. XIX, 1974, 2, p. 139—140; Marius Sala, *Evoluţia grupurilor latineşti ct şi cs în română*, în «Studii şi cercetări lingistice», 1978, 4, p. 419—429.

8 a. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 177—191; idem, *Lingvistică generală şi românească*, Timişoara, 1983. p. 217—218.

și *Sîntămărie* (cu originea de prin sec. V). Pentru cuvîntul «*Crăciun*», cuvînt absent în alte limbi romanice, originea lui discutată, după majoritatea lingviștilor autorizați este latină : *creatio-calatio* [9]. *Sîmpietru* și *Sîntămărie* provin din latinul *sanctus, sînt,* cu evoluția : *sanctus sămptu sămtu sîmtu sînt,* contaminat după sec. IX—X de sl. *sventu sfînt,* cînd a intrat în limba română și sl. *postu, post,* pentru latinul *siccus sec.* Pînă astăzi în unele părți ale țării se mai spune ca la început : *secul Crăciunului, secul Sîmpietrului, secul Sîntămăriei* (în special în Zarand și M-ții Apuseni), și pe tot cuprinsul românesc avem latinul «*lăsatul* sau *lăsata secului*» (laxo, -are + siccus). În dialectul aromân, pentru slavul *post* se folosește pînă astăzi «*pareásini*» (di Crăciun, di Paști etc.).

Pentru noțiunea de sec sau post în limba română avem și cuvîntul «*ajun*» și «*a ajuna*» (Ajunul Crăciunului, Ajunul Bobotezei), din *ieiunium* (foame, post), *ieiunare* (a răbda de foame, a nu mînca nimic în latina populară vorbită *adiunare ajunare.* În timp ce *secul* este timpul prescris în care se mănîncă vegetarian, mîncăruri seci, fără nici un fel de grăsimi, care sînt *legate (ligare)* de a se mînca, *ajunul* este timpul prescris în care nu se mănîncă nimic. Cînd este îngăduit a se mînca în timpul postului și uleiuri, de floarea soarelui sau de măsline, ca și mîncăruri de dulce în zilele numite de harți, atunci se face *dezlegarea (disligare)* din partea Bisericii, menționată în *calendar (cărindat, calendarium).*

În afară de zilele sau de timpul secului (postului) se mănîncă «*de frupt*» *fructus* (cu trecerea lui *ct* în *pt* în epoca de formare a limbii române), care este mîncare de lapte, ouă, carne, pește sau derivate ale lor, «de la care creștinii ortodocși sînt opriți în timpul posturilor» [10]. Mîncările «*de frupt*» sînt numite și mîncări de «*dulce*» *dulcis,* folosite între posturi, de unde și timpul numit «*dulcele Crăciunului*», «*dulcele Paștilor*», «*dulcele Sîmpietrului*» și «*dulcele Sîntămăriei*».

Cuvîntul «*frupt*», de la care avem în limbă derivatele «*a înfrupta*» și «*de frupt*» desemnează în limba română «produsele în lapte al animalelor mulgătoare ; derivate ale laptelui» [11], dar în limba latină însemna produsul pomilor. Deducem că, de vreme ce fructele comestibile erau dulci și gustoase, s-a născut în limba română sinonmia pentru mîncărurile dulci, care sînt «produsul în lapte al animalelor mulgătoare», mîncăruri «*de frupt*». O asemenea sinonimie nu se putea naște și nici folosi decît la o populație sedentară agricolă și crescătoare de vite, care cultiva *pomii (pomus)* și folosea *poamele (poma) lor.* Această populație daco-romană și apoi românească era legată de *pămîntul (pavimentum)* pe care îl săpa *(sappare),* îl *ara (arare),* îl *semăna (seminare)* cu *grîu (granum), orz (hordeum) secară (secale), mei (milium), legume (legumen)* etc. În același timp creștea *vite (vita), vaci (vacca), boi (bos, bovis), cai (caballus), oi (ovis) porci (porcus), capre (capra), păsări (pas-*

9. Pr. Ion Ionescu, *Despre originea cuvîntului «Crăciun» în limba română,* în «Glasul Bisericii», XXXIV, 1975. 11—12, p. 1264—1276 și extras.
10. *Dicționarul explicativ al limbii române* (D E X), București, 1975, p. 355.
11. *Ibidem.*

sar), găini (gallina) etc. Populația daco-romană a obștilor sătești agrare a fost o populație de agricultori și crescători de vite, care a trăit în *sate (fossatum)*, organizate în cnezate și voievodate sau *țări (terra)*, ca Țara Moților, Țara Făgărașului, Țara Maramureșului, Țara Loviștei etc. În sate aveau *case (casa)*. Cuvîntul «*casa*» reprezenta casa simplă a omului din popor spre deosebire de «*domus*» care reprezenta casa orășanului, cuvînt păstrat încă în sardă. Aceasta se explică, arată acad. G. Ivănescu, «în legătură cu distrugerea vieții orășenești din Imperiu în secolul al III-lea e.n., dar mai ales în secolul al V-lea» [12]. Casele erau înconjurate de *curți (curtis)*, care trimite la *Cohors, -tis*, cohortă, unitate militară romană, care ocupa un teren înconjurat și întărit. *Casele* adăposteau *soți (socius), fii (filius), familii (famelia, famel'a, fămeal'e, fămeaie, femeie)* [13], de unde zicerea în limba română: «Femeia este cheia cășii» (clavis casae). În sate erau *biserici (basilica)* cu *preoți (presbyter)* și *creștini (christianus)* și credința lor creștinească era *lege (lex) românească*, și ei se numeau *români (romanus)*. Apelativele *creștin* și *român* sînt sinonime pînă astăzi în limba română populară. Tipul de civilizație reflectat în lexicul latinei dunărene este rural, cu un echilibru perfect între agricultură și creșterea vitelor, ceea ce dovedește predominarea așezărilor stabile [13a].

Transhumanța la români, de care se face caz, a fost numai un fenomen limitat din punct de vedere economic și excepțional din punct de vedere etnografic, fiindcă populația românească a practicat un păstorit agricol și nu unul nomad sau semi-nomad, cum o afirmă tendențios unii străini [14]. La păstoritul transhumant participă numai o mică parte a locuitorilor satelor, care se reîntorc la casele lor după timpul pășunatului. O populație care trăia pe un sol din cele mai fertile din Europa, cum documenta acad. David Prodan [15], nu putea să ducă o viață de semi-nomadism, și, apoi, mișcarea păstorilor era din Transilvania spre Principatele Române, în special Țara Românească, și nu invers din Țara Românească sau din Moldova spre Transilvania. Pînă astăzi păstorii din Mărginimea Sibiului, o parte din locuitorii satelor, care sînt păstori, fiindcă alții au și alte

12. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 168.
13. *Ibidem*, p. 204.
13 a. I. Fischer, *op. cit.*, p. 153.
14. A se vedea răspunsul în «România liberă», din 12 martie 1987, p. 4—5, semnat de Acad. Ștefan Pascu, Dr. Mircea Mușat, Dr. Florin Constantiniu, reprodus și în «Telegraful Român», din 1 aprilie 1987, p. 2, 3, 4, 5; răspuns dat și în «România literară» din 9 aprilie, 1987, p. 12—14, semnat de Prof. doc. dr. Dumitru Berciu, Dr. Lucia Marinescu, Dr. Iancu Fischer, Dr. Gheorghe Tudor; Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Transilvania. Adevăruri din trecut — adevăruri de azi*, în «Telegraful Român» din 1 aprilie 1987, p. 1, 5, 6.
15. David Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea. Studiu critic*, Sibiu, 1944, lucrare apărută și în limba franceză în 1945; Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX (Cercetări de demografie istorică)*, București, 1971, și ed. a II-a, 1977; I. Donat. *Păstoritul românesc și problemele sale*, în «Studii», 19, 1966, 2, p. 281—305; Idem, *La vie pastorale chez les Roumains et ses problemes*, în «Dacoromania», 1, 1973, p. 78—103; Corneliu Bucur, *Direcții ale demograliei istorice românești: transhumanța pastorală*, în «Revista de istorie», 12, 1978, p. 2285—2304.

ocupații, coboară cu oile toamna în șesul Dunării și în Dobrogea și le urcă primăvara la munte, în timp ce familiile lor rămîn în sate îngrijind de gospodării și crescînd copiii.

Românii — popor așezat, de veche cultură populară, cu organizații proprii, au avut în fruntea lor cnezi și voievozi cu scaunele de judecată ale bătrînilor. În domeniul organizării politice, ungurii au preluat denumirea unei străvechi organizații autohtone românești, voievodatul, ca și nume de munți, rîuri și localități, modoficîndu-le uneori după cerințele fonetice ale limbii lor, ca de exemplu rîurile: Bîrsa, Bîrsava, Cerna, Criș, Jiu, Mureș, Olt, Ampoiu, Someș, Streiu, Timiș etc., localități ca: Abrud, Baia, Bistrița, Brașov, Cluj, Deva, Făgăraș, Făget, Rodna, Sibiu, Turda și altele. Ungurii au găsit în Transilvania pe români care coabitau cu o minoritate slavă în proces de asimilare. Între noii veniți și autohtoni au avut loc lupte grele și numai după două-trei veacuri de confruntări violente au reușit să străbată tot ținutul românesc pînă în Carpații Brașovului și Transilvania să fie cuprinsă în cele din urmă în regatul feudal maghiar prin cucerire [16], dar care a rămas cu statut autonom de voievodat pînă la dualismul din 1867.

Din cauza persecuțiilor și exploatărilor nobililor au avut loc reducerea numărului nobililor și oamenilor liberi români prin pauperizare, alungare sau trecerea la confesiunea stăpînitorilor [17].

Referindu-se la românescul «*frupt*» *fructus*, constatăm că îl aflăm numai în dialectul daco-român, adică la populația romanică nord-dunăreană. În sudul Dunării, în dialectul aromân, latinescul «*fructus*» a evoluat în «*frut*», s.n., pl. «*frute*» [18], ca în italiană: «*il frutto*», plural «*le frutta*», alături de «*i fruti*» (fr. *le fruit*), cu transformarea în italiană a grupului *-ct, -tt* și *-gd, -dd* [19].

Locuțiunea adjectivală și adverbială «*de frupt*» nu o aflăm în dialectul aromân din sudul Dunării, ci numai în dialectul daco-roman din nordul Dunării, și faptul este explicabil. În timp ce la populația romanică sud-dunăreană ocupația principală era păstoritul, iar agricultura era secundară, la populația romanică din nordul Dunării ocupația principală era agricultura și pomicultura, iar păstoritul era ocupația secundară. În nordul Dunării rezultă că s-a practicat un păstorit agricol, și așa se explică de ce numai în dialectul daco-român cuvîntul «*frupt*», produsul pomilor fructiferi, este sinonim cu produsul din lapte al animalelor mulgătoare, și locuțiunea «*de frupt*» aparține numai lexicului latin al creștinismului daco-român.

În limba română, atît în dialectul daco-român cît și în cel aromân, avem și dubletul «*fruct*», însă el este intrat mult mai tîrziu în limbă, ca neologism. Cu timpul «*fruct*» a înlocuit pe «*frupt*», privind produ-

16. Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 10—11.
17. *Ibidem*, p. 96—371.
18. Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, București, 1963, p. 474.
19. G. Ivănescu, *Despre schimbările fonetice italiene de tipul -ct- -tt- și -gd- -dd-* și «Italica», II, Iași, 1942, p. 115—136; Idem, *Istoria limbii române*, p. 98.

sul pomilor, dar «*frupt*» a rămas în limba vorbită pînă azi, cu înțelesul lui sinonim privind produsul din lapte al animalelor mulgătoare.

Din latina clasică, cuvîntul «*fructus*», *s.m.* (de declinarea a IV-a), a trecut în latina populară vorbită la genul neutru, care a fost păstrat și în limba română pentru «*frupt*».

Este un fapt constatat că, pe teritoriul carpato-balcanic neutrul s-a întărit, cum o dovedesc în limba română și alte cuvinte latine masculine, devenite prin latina populară vorbită neutre, ca: *fremitus, freamăt, gemitus geamăt, gustus gust, latratus lătrat, risus rîs, sonitus sunet, venatus vînat, versus viers* etc. [20].

Au putut să devină neutre, cum demonstrează G. Ivănescu, numai acele substantive care nu denumeau ființe de sex masculin sau feminin, ci numai acelea care denumeau lucruri concrete sau abstracte. Spre deosebire de genurile masculin și feminin, care în latina clasică erau adesea irațională, corespunzînd unei imaginații primitive, — astfel copacii erau concepuți ca realități feminine, întrucît produceau fructe, deci năștea ceva —, neutrul era o realitate gramaticală rațională. Tendința e spre neutru a latinei populare apenino-balcano-carpatice era raționalistă și realistă, adică, mai exact, o tendință spre un plus de raționalitate și spre un plus de reflectare exactă a realităților înconjurătoare [21]. Pentru populația romanică nord-dunăreană, care folosea latina populară, cuvîntul *fructus frupt* era conceput ca un substantiv neutru, fiind o realitate din mediul său înconjurător.

Cuvîntul «*frupt*», cu derivatele «*a înfrupta*» și «*de frupt*», păstrat numai în dialectul daco-roman, dovedește realitatea continuității populației daco-romane nord-dunărene de-a lungul întregii istorii a poporului român.

George Giuglea [22] a documentat existența a peste 400 de elemente latine în daco-română, care nu se găsesc în sudul Dunării în aromână, cum sînt: *senin (serenus), seninare* și toate elementele de *sare (sal, salis)* și de *țiței, ca păcură (picula), fiindcă sarea* și *păcura* nu erau pe teritoriul aromânilor și nu le aparțineau ca realități din mediul lor înconjurător, ceea ce constituie un argument incontestabil pentru persistența și continuitatea poporului și a limbii române în nordul Dunării.

Cuvîntul «*păresimi*» mai este legat în limba română și de alte două cuvinte cu aceeași vechime din secolele IV—VIII: *cîrneleagă*, s.f., folosit de obicei la plural, *cîrnelegi* (ar. *cîrleagă, cîrledzi* și *cîr-*

20. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, p. 143.

21. *Ibidem*; A se vedea și Al. Rosetti, *Despre genul neutru și genul personal în limba română*, în «Istoria limbii române», p. 596—608.

22. George Giuglea, *Uralte Schichten und Entwicklunsstufen in der dakorumänischen Sprache*, Sibiu, 1944; Idem, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*, București, 1983.

A se vedea și I. Siadbei, *Contribuții la studiul latinei orientale*, în «Studii și cercetări lingvistice», VIII, 1957, 4; C. Daicoviciu, E. Petrovici și Gh. Ștefan, *La formation du peuple roumain et de sa langue*, București, 1963; Ion Gheție, *Diferențieri dialectice în româna primitivă*, în «Limba română», XXXVI, 1987, 1, p. 79—84; Idem, *Originea dialectelor române*, în «Limba română», XXXVI, 1987, 2, p. 136—146.

ledze) și *cîșlegi*, s.f.pl., (ar. *cîșleadze, cîșleagă)*, explicate de Al. Rosetti din lat. *carnem — ligat* și *caseum — ligat* [22a].

După D L R [23], înțelesul cuvîntului *cîrneleagă, cîrnelegi* ar varia după regiuni : «Cea din urmă zi care încheie cîșlegile, înainte de post ; cea din urmă săptămînă a carnavalului ; săptămîna hîrții ; săptămîna cărnii ; săptămîna antepenultimă a cîșlegilor de iarnă. În tot decursul dulcelui Crăciunului sau cîrnelegi ori cîșlegi — cum se zice în limbajul popular».

Originea etimologică este dată din *carnem — liga* (imperativul lui *ligo, -are)*, deci, propriu : «*leagă carnea*». Cuvîntului *a lega* i se atribuie aici înțelesul de «*a opri, a interzice*», în opoziție cu *a dezlega* = a da voie.

După alții compoziția e *carnem* + *ligat*, adică epoca în care lumea se leagă să mănînce carne.

După A. T. Laurian și J. C. Massimu [24], în — *leagă*, — *legi* ar trebui văzut cuvîntul *lege*, deci «zile legiuite pentru carne». În continuare, se adaugă : «O explicație convingătoare din toate punctele de vedere nu s-a dat încă acestui cuvînt».

În D E X [25], *cîrneleagă, cîrnelegi* este «săptămîna antepenultimă din dulcele Crăciunului, în timpul căreia credincioșii pot mînca de dulce miercurea și vinerea (lat. carnem ligat)». Evident, se constată o contrazicere între etimologia adoptată din «*carnem ligat*» și explicația dată, cînd «credincioșii pot mînca de dulce miercurea și vinerea», care în realitate se numește «săptămîna de harți» (ngr. Artzi).

După Petar Skok [26], cuvîntul «*cîrneleagă*» se explică prin adjectivul latin *carniliga*, format într-un mediu eclesiastic ortodox cărturăresc care l-a impus după tipul lat. clas. *carnivorus, carnifex* (= călău), și înseamnă *lăsatul de carne, legatul de carne*, după cum *cîșlegi* înseamnă *lăsatul de brînză, legatul de brînză*. Considerăm explicația etimologică mai îndreptățită dată celor două cuvinte românești de învățatul slavist, fiindcă în popor se spune pînă astăzi «*cîrnilegi*» [26a].

Pentru Petar Skok, *cîrnelegi* și *cîșlegi* ar însemna același lucru, nefiind în fond decît «le matériel lexicologique» [27]. Cum vom arăta, în realitate este vorba de o distincție între cei doi termeni lexicali. Petar Skok reține constatarea importantă, că acești doi termeni aparțin numai Bisericii Orientale, de rit bizantin, ortodoxe, și ei au fost creați și puși în circulație în lumea creștinilor ortodocși care vorbeau latina de preoții bisericilor ortodoxe în predicile lor, prin care anun-

22 a. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 155.

23. *Dicționarul limbii române* (DLR), tom. VIII, partea 1, litera P, București, 1972, p. 154.

24. A. T. Laurian și J. C. Massimu, *Dicționarul limbei române*, București, 1871, vol. I, p. 458—459.

25. *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, 1975, p. 159.

26. Pierre Skok, *op. cit.*, p. 48.

26 a. Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I, *Cîrnilegile*, București, 1898.

27. *Ibidem*, p. 50.

ţau credincioşilor timpul prescris «*de lăsatul de carne*» şi «*lăsatul de brînză*» [28].

Din cele expuse se impune o precizare a noţiunilor «*cîrnelegi*» şi «*cîşlegi*» şi a perioadei corespunzătoare din timpul anului bisericesc, care avea atunci şi valoarea anului civil, fiindcă sărbătorile bisericeşti erau şi repere orientative în viaţa lor zilnică agrar-pastorală, legate de ciclul celor patru anotimpuri.

În DEX (p. 160) «*cîşlegi*» este intervalul «de timp între două posturi ortodoxe, în care creştinii pot mînca de dulce — Lat. *Caseum ligat*». În afara explicaţiei etimologice «*caseum ligat*», care este discutabilă, definiţia noţiunii lexicale este corectă şi concisă.

În DLR [29] explicaţia pentru «*cîşlegi*» este mai dezvoltată, arătîndu-se că acesta desemnează timpul în care se mănîncă (de dulce), în special dulcele Crăciunului, «care ţine de la Crăciun pînă în postul mare, carnaval, cîrne leagă». În realitate, «*cîşlegi*» nu ţine pînă la «*cîrne leagă*» sau «*cîrnelegi*», ci pînă la «*cîşi leagă*» sau «*cîşlegi*». Etimologia cuvîntului este explicată din «pluralul unui compus străvechi *caş* + *leagă*, după modelul lui *cîrneleagă*, cuvîntul «*carne*» fiind înlocuit prin «*caş*», căci în biserica răsăritului lactatele sînt oprite în post, cf. «săptămîna albă», «săptămîna brînzei». «Numirile romanice pentru carnaval se dau după zilele lui din urmă sau după primele zile de post, pe care biserica le amintea, ca un fel de memento credincioşilor, în veselia lor la carnaval».

Fonetic, *cîrnelegi* şi *cîşlegi* în limba română au apărut prin închiderea lui *a* accentuat în poziţia nazală, ca în *pîine panis*, şi transformarea dentalei *s* urmată de un iod în *š* (şuierătoare), ca în *şedea sedére*, în *caşĕus caş* etc. [30]. În latina populară vorbită timbrele vocalice *e* şi *i* fuseseră confundate [31]. Fenomenele respective s-au produs înaintea contactului lingvistic cu slavii, fiindcă în cuvintele de origine slavă *a* accentuat în poziţie nazală a rămas, ca în *hrană, rană, blană*, aşa cum a rămas intactă, şi dentala *s*, ca în *silă, sită* etc.

Perioada «*cîrnelegi*» din dulcele Crăciunului este legată în special de consumul cărnii de porc, de unde în popor expresia «Ignatul porcului» (20 decembrie, Sfîntul Ignatie Teoforul), cînd se taie porcii, că în «ajun nu se mai îngraşă porcul», şi ţine de la Crăciun pînă la «*lăsatul de carne*», «*legatul de carne*» sau «*lăsatul (lăsata) secului de carne*» dn seara Duminicii înfricoşatei Judecăţi, penultima duminică înainte de începutul *Păresimilor*, perioadă care se numeşte «*cîrnelegi*». Săptămîna următoare după «*cîrnelegi*» este numită «*săptămîna albă*» sau «*săptămîna brînzii*» (în latină *caşĕus, -i* = brînză), în care se consumă ouă şi produsele lactate, pînă în seara *Duminicii Izgonirii*

28. *Ibidem.*

29. *Dicţionarul limbii române*, tom. I, p. II, fasc. I, p. 180.

30. I. Fischer, *op. cit.*, p. 70. În latina clasică avem *casĕum, -i*, s.n.. şi *casĕus, -i*, s.m. = brînză. Cum subst. masculine din latina clasică trec în neutre în latina populară vorbită, în l. română *caş* este din *casĕus*, -i. După I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981, p. 270—273, cuvîntul «*brînză*» este autohton, preroman, de origine traco-dacică. Este important că în limba română au convieţuit împreună ambele cuvinte, şi «*cîşlegi*» şi «*lăsatul de brînză*.

31. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 104.

lui Adam din Rai, cînd are loc «*lăsatul de brînză*», «*legatul de brînză*» sau «*lăsatul (lăsata) secului de brînză*, perioadă propriu-zis de «*cîşlegi*», dar prin extindere tot *dulcele Crăciunului*, adică de la Crăciun şi pînă la *lăsatul secului de brînză*, se numeşte *cîşlegi*, după cum se numesc şi *cîşlegile Paştilor*, care ţin opt săptămîni după Paşti, *cîşlegile Sîmpietrului*, de la Sîmpietru şi pînă la 1 august, şi *cîşlegile de toamnă*, de la Sîntămărie şi pînă în postul Crăciunului, la 14 noiembrie. Prin *cîşlegi* se înţelege deci timpul «între două posturi ortodoxe», în care se mănîncă «*de dulce*» sau «*de frupt*», căci caşul este un aliment dulce [31a].

Perioada din *dulcele Crăciunului*, cînd se mănîncă «*de dulce*» sau «*de frupt*», are două diviziuni, una cînd se mănîncă şi carne şi lactate, şi alta, specifică Bisericii Ortodoxe, numită şi «săptămîna albă» sau «săptămîna brînzii», cînd se mănîncă numai lactate şi ouă.

De aceea, perioada cînd se mănîncă şi cărnuri şi apoi *carnea se leagă*, la *lăsatul de carne* sau *lăsatul secului de carne*, se numeşte «*cîrnelegi*» şi este specifică numai pentru *dulcele Crăciunului*.

Ţinem să aducem aceste precizări, fiindcă în DLR [32] se menţionează că «o explicaţie convingătoare din toate punctele de vedere nu s-a dat încă acestui cuvînt» (lui *cîrneleagă, cîrnelegi*).

Cele două diviziuni sau etape din dulcele Crăciunului erau anunţate în biserici de preoţi creştinilor pentru ca aceştia să ia cunoştinţă de timpul pînă cînd era permis consumul de carne şi care era data cînd se lăsa sec de carne, precum şi data cînd se legau mîncărurile lactate şi începeau *Păresimile*, care precedau sărbătoarea Paştilor, a cărei dată schimbătoare s-a stabilit la Sinodul I Ecumenic (325). Paştile, cu data schimbătoare, erau anunţate mai întîi preoţilor de către episcopii lor, iar preoţii le anunţau la rîndul lor creştinilor în bisericile lor la începutul anului bisericesc, Anul Nou, care a fost la început *Epifania* (τὰ Ἐπιφάνια) din ziua de 6 ianuarie, dr. *apă-botează bobotează*, iar începînd din a doua jumătate a secolului al IV-lea (în Illyricum, pe la 380), prima mare sărbătoare bisericească a anului, Anul Nou, s-a mutat de la 6 ianuarie la 25 decembrie, numită în popor *Crăciun*, care a luat atributele de An Nou, «Crăciunul fiind socotit în popor drept adevăratul An Nou — pînă astăzi — avînd unele caractere ce amintesc în chipul cel mai evident de «Kalendae Januariae» [33], de unde au venit şi atributele *Crăciunului* de sărbătoare «*ca-*

31 a. *Ibidem*, p. 79—80, *Creştinismul în Dacia*, cu citarea lui Alfred Thierbach, *Untersuchungen zur Benennung der Kirchenfeste in den romanischen Sprachen*, Berlin, 1957.

33. Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români şi slavi*, Iaşi, 1931, p. 63. Pr. Ion Ionescu, *op. cit.*, extras p. 13. Menţionăm că Anul Nou la Crăciun sau «*stilul de Crăciun*» a fost cel mai mult întrebuinţat: În Germania pînă în sec. al XVI-lea, în Anglia din sec. al VII-lea pînă în sec. al XIII-lea, în Franţa numai în 1564 s-a hotărît începerea Anului Nou la 1 ianuarie, iar în Rusia din timpul lui Petru cel Mare. În Cancelaria papală era folosit şi în secolele XIV—XVII sub numele de «*stilus curiae Romanae*», la Petru Caraman, *op. cit.*, p. 41; Pr. I. Ionescu, *art. cit.*, extras p. 4; Ion Ionaşcu, *Ceasornicul istoriei*, în «Magazin istoric», 8 (41), august, 1970, p. 63.

latio» (calatio, -onis cărăciun Crăciun) (ar. *cîrciun, crîciun,* megl. *cărciun)* («ţinînd seama că în limba română, timbrele vocalice determină structura cuvintelor») [34], fiindcă toţi creştinii erau chemaţi, convocaţi în biserici să li se vestească de către preoţi data *Paştilor* şi, în legătură cu *Paştile,* sărbătoare cu dată schimbătoare, se anunţau, cum era şi firesc, şi durata dulcelui Crăciunului. De fapt, şi astăzi, în special în satele din regiunea de deal şi munte se anunţă la Crăciun data Paştilor şi durata dulcelui Crăciunului. Cum am amintit, termenul creştin *Păresimi* (τεσσαρακοστή), specific creştinismului ortodox românesc, este menţionat pentru prima dată în canonul 5 al Sinodului I Ecumenic (325) [35]. Cu Sinodul I Ecumenic se poate vorbi de începuturile creştinării în masă şi de organizarea vieţii bisericeşti creştine pentru întregul Imperiu roman. De la această dată putem vorbi şi de creştinarea în masă şi de organizarea creştinismului daco-roman din dreapta şi din stînga Dunării, primit în limba latină vorbită de întreaga populaţie latinofonă daco-romană, în haina sa orientală ortodoxă, care a contribuit, cum se ştie, în mod substanţial la procesul de etnogeneză a românilor şi la formarea limbii române.

Cuvîntul «*păresimi*» în limba română, în contextul cuvintelor analizate funcţional şi lingvistic : *cîrnelegi, cîşlegi, dulce, trupt, sec, ajun, Cr˘ciun, Paşti, Sîmpietru, Sîntămărie,* constituie documentul istoric-lingvistic de la care se poate vorbi documentar de începuturile organizării şi dezvoltării vieţii bisericeşti ortodoxe la poporul român.

Pr. I. IONESCU

BIBLIOGRAFIA REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» (1874—1984)

III. Istoria veche (sec. I—VIII)

1. Biserica primară. Întemeiere. Organizare. Activitate, persecuţii. Erezii. Sinoade.

ACSINTE, D. M. (Pr.), *Chéramy, Les Catacombes romaines* (Paris, 1932), An L (1932), nr. 9, p. 620 *(Recenzie).*

Idem, *R. de Jerlanion, Les églises rupestres de Capadocie* (Paris, 1925—1932), 2 vol. An L (1932), nr. 9, p. 621 *(Recenzie).*

Al. A. B., *Gérard Walter, Neron* (Paris, 1962), An. LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 360—364 *(Recenzie).*

---

34. Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* p. 626.

35. Dr. Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. I, partea a II-a, Arad, 1931, p. 28—29 : «...s-a socotit că este bine să se ţină sinoade de două ori pe an în fiecare eparhie, în tot anul... iar sinoadele să se ţină, unul adică înainte de *patruzecime,* ca, suprimînd toată micimea de suflet, să se aducă lui Dumnezeu dar curat ; iar al doilea pe la timpul toamnei».

Despre obiceiurile la români legate de *«păresimi»,* a se vedea Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români,* vol. II ; *Păresimile,* Bucureşti, 1899, precum şi C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, *Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credinţele şi unele tradiţii legate de ele,* Bucureşti, 1909.

ANGHELESCU, P. (Pr.), Arhim. Chiril, *Църква и синагога въ първитъ два въка* (Biserica şi sinagoga în primele două veacuri), în «*Дужовна Култура*», Sofia, 1934, nr. 53—55, p. 566—580, 1—24. An. LII (1934), nr. 7—8, p. 550 *(Recenzie)*.

Idem, *Episc. Inochentie, Оправданіе дъгства христіанъ во врема гоненій* (Justificarea fugii creştinilor în timpul persecuţiilor) (Chişinău, 1933) (An. LIII (1935), nr. 9—10, p. 539) *(Recenzie)*.

B(ARNEA), I., *Dr. Franz Joseph Dölger, Antike und Christentum-Kultur und Religions geschtliche Studien* (München in Westfalen, 1941). (An. LXI (1943), nr. 7—9, p. 415—417) *(Recenzie)*.

BĂLĂNESCU, Silvestru (Prot.), *Formele administrative antice în bisericile locale*. (An. I (1874),nr. 3, p. 189—195).

Limitele eparhiilor locale. Despre întîietatea unor episcopi.

(An. I (1875), nr. 4, p. 246—260)

Originea numirii mitropoliţilor. Despre arhiepiscopi şi exarhi. Instituirea patriarhatului.

An. I (1875), nr. 5, p. 341—358.

Întinderea vechilor patriarhii şi drepturile patriarhilor.

(An. I (1875), nr. 8, p. 565—566)

Despre episcopii independenţi (autocefali). Despre episcopii vicari.

BOROIANU, (D.G.) (Dr.), *Chirii al Alexandriei şi opera sa contra lui Iulian Apostatul*. (An. XXX (1907), nr. 11, p. 1234—1245).

Persecuţia lui Iulian Apostatul. Combaterea poziţiei lui Iulian Apostatul de către Sfîntul Chirii al Alexandriei.

Idem, *Lupta creştinismului cu iudaismul*. (An. XXXVII (1913), nr. 3, p. 235—246).

Aspecte din istoria creştinismului primar. Tematica disputelo riudeo-creştine.

Idem, *Creştinii şi statul*. (An. XXXVII (1913), nr. 4, p. 337—353).

Relaţiile creştinilor cu statul în Imperiul Roman.

BRĂDIŞTEANU, Şt. C., *Scriitori păgîni din primele secole şi creştinismul*. (An. XXXIV (1910). nr. 2, p. 218—222).

Generalităţi cu privire la epocă.

(An. XXXIV (1910), nr. 3, p. 335—347).

Plinius, guvernatorul Bitiniei, Tacitus, Epictet, Suetonius, Phlegon, Crescens, Fronto, Celsus, Marcu Aurelius, Lucian de Samosata, Aelius Aristides. Boetius, Numenius, Kunulkos, Ulpianus, Dio Casius, Amelius, Longinus, Plotin, Porfirius şi Hierocles despre epoca primară a creştinismului.

BULAT, T. G. (Prof.), *Pomenirea a 1500 de ani de la Sinodul din Efes*. (An. XLIX (1931), nr. 12, p. 834—841).

Idem, *Pr. I. Mihălcescu, Sinodul III ecumenic din Efes (431)* (Bucureşti, 1931). (An. XLIX (1931), nr. 12, p. 853—854) *(Recenzie)*.

CĂLINESCU, St. (Pr.), *Numele ce se da primilor creştini*. (An. VI (1882), nr. 9 (sept.), p. 541—547).

Prelucrare după Martigny.

CHIŢESCU, N., *Gustave Bardq, La Culture latine dans l'Orient chrétien au IV-e siècle*, în «Irénikon», t. XIV (1937), nr. 4—5, p. 313—338). (An. LVI (1938), nr. 1—4, p. 125—128) *(Recenzie)*.

Idem, *H. A. Moreton, Rome et l'Eglise primitive. La suprématie et l'infaillibilité papales aux premiers siècles* (Paris, 1938), (An. LVII (1939), nr. 1—2, p. 71—75) *(Recenzie)*.

CORNOIU, I., *Schiţe din viaţa Sfîntului Apostol Pavel*. (An. XVIII (1894), nr. 2, p. 130—153).

Sfîntul Pavel pînă la convertire. De la convertire pînă la a III-a călătorie misionară.

(An. XVIII (1894), nr. 3, p. 264—273).

Călătoria a III-a misionară.

(An. XVIII (1894), nr. 4, p. 317—333).

Ultimii ani ai vieţii Sfîntului Apostol Pavel.

C(RONŢ), G., *Arhiep. Hrisostom al Atenei*, Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς τὸν χριστιανισμον (Constantin cel Mare, convertirea sa la creştinism), în «Ἐκκλησία», XV (1937), nr. 28—35, p. 227—231, 234—240, 250—268. (An. LV (1937), nr. 7—10, p. 571—572) *(Recenzie)*.

DAVID, P. I. (Diac.). *I. I. Russu, Illirii-istoria, limba şi onomastica — romanizarea* (Bucureşti, Editura Academiei, 1969). (An. LXXXVIII (1970), nr. 5—6, p. 629—630) (*Recenzie*).

Idem, *Noi date despre civilizaţia celtobritanică.* (An. XCIII (1965), nr. 7—8, p. 893—894).

D(EMETRESCU, Drag.), *Starea morală şi religioasă a omenirei la apariţiunea luminei evanghelice.* (An. XVIII (1894), nr. 3, p. 236—260).

Religii şi sisteme filozofico-morale în Imperiul Roman la apariţia creştinismului: politeismul, panteismul, influenţele orientale, aristotelismul, stoicismul, epicureismul. scepticismul, platonismul, neoplatonismul, mozaismul. Partidele politico-religioase din Palestina: fariseii. saducheii şi esenienii.

Idem, *Starea creştinismului în secolul I şi al II-lea. Raportul creştinismului către ideile filozoiice ale timpului şi viceversa.* (An. XVIII (1894), nr. 4, p. 334—350).

Activitatea Mintuitorului şi a Sfinţilor Apostoli. Răspîndirea creştinismului. Sisteme filozofice în sec. I—II: neoplatonismul, pitagorismul, elinismulu, stoicismul, epicureismul, scepticismul, teosofia. Părinţii apostolici. Apologeţi creştini.

Idem, *Numele de creştin şi primele numiri ale creştinilor.* (An. XX (1896), nr. 6, p. 543—554; nr. 7, p. 675—687).

Idem, *Predica şi activitatea Apostolilor înainte de convertirea lui Paul.* (An. XXI (1897), nr. 3, p. 275—291; nr. 4, p. 419—432; nr. 6. p. 481—484; nr. 7, p. 687—693; nr. 8, p. 769—782).

Idem, *Betleemul.* (An. XXV (1901), nr. 9, p. 809—820).

Betleem, Nazaret şi Ierusalim în istoria creştinismului.

Idem, *Predica şi activitatea Apostolilor înainte de convertirea lui Paul.* (An. XVIII (1894), nr. 7, p. 530—543).

Persecuţia lui Diocleţian (284—305). Constantin cel Mare. Situaţia politico-socială şi viaţa bisericească la venirea lui Constantin cel Mare.

(An. XVIII (1894), nr. 8, p. 623—642)

Creştinismul în timpul lui Constantin cel Mare.

(An. XVIII (1894), nr. 9, p. 715—737)

Creştinismul în timpul lui Constantin cel Mare. Edictul de la Milan. Arianismul. Sinodul I ecumenic. Concluzii.

Idem, *Cîteva cuvinte asupra Simbolului Niceo-Constantinopolitan.* (An. XXIII (1899), nr. 5. p. 388—409).

Sinodul I ecumenic. Fond şi formă în Simbolul de credinţă.

Idem, *Arie, arienii şi semiarienii.* (An. XXVII (1903), nr. 4, p. 361—377).

Creştinismul în epoca lui Constantin cel Mare. Arie (biografie şi învăţătură). Arianism, semiarianism, pnevmatomahism. Sinodul I ecumenic. Omousieni şi omiusieni. Apărători ai Ortodoxiei: Sfîntul Alexandru al Alexandriei şi Sfîntul Atanasie cel Mare.

(An. XXVII (1903), nr. 6, p. 653—674)

Disputa între ortodocşi şi arieni după Sinodul I ecumenic. Sfîntul Atanasie cel Mare. Sinodul din Antiohia (341). Creştinismul în vremea împăratului Constanţiu şi Constant. Sinodul din Arelata (353—354). Disputa între ortodocşi şi arieni în perioada 355—361). Sinodul din Arminiu (359). Sinodul din Seleucia (359).

(An. XXVII (1903), nr. 7, p. 788—804)

Dispute între ortodocşi şi arieni din perioada 361—381. Sfîntul Atanasie al Alexandriei. Iulian Apostatul. Iovian. Valentinian şi Valenţiu. Sfîntul Vasile cel Mare. Sfîntul Grigorie al Nisei. Sfîntul Grigorie de Nazianz. Teodosie cel Mare. Sinodul al II-lea ecumenic.

(An. XXVII (1903), nr. 5, p. 514—532)

Dispute ariene după Sinodul I ecumenic (321—355). Simbolul de credinţă nicenian.

Idem, *Pentru ce învăţaţii dispreţuiau şi urau creştinismul.* (An. XXXV (1911), nr. 3, p. 327—335; nr. 4, p. 445—450; nr. 7, p. 767—780).

ENĂCEANU, Ghenadie (Arhim.), *Iulian Paravatul (Iulian Apostatul).* (An. VI (1882), nr. 9, p. 518—540; nr. 10, p. 574—596; nr. 11, p. 665—688).

ENESCU, C. (Pr.), *Despre alegerile bisericeşti înainte de Constantin cel Mare.* (An. XX (1897). nr. 7, p. 618—626).

Idem, *Notiţe istorice despre condamnările ereticilor de către sinoadele locale şi ecumenice.* (An. XX (1896), nr. 6, p. 555—563).

Condamnări în prima jumătate a sec. IV.

Idem, *Din persecuțiile Bisericii.* (An. XIX (1896), nr. 12, p. 807—812; an. XX (1896), nr. 1, p. 22—33).

Persecuția lui Iulian Apostatul.

ERBICEANU, C., *Despre originea și întinderile tronurilor patriarhale în Biserica creștină.* (An. XIV (1890), nr. 8, p. 569—600).

Românii și patriarhiile apostolice pînă în sec. IV. Manuscrisul lui Nil Doxopatri, *Originea tronurilor patriarhale (1143).* Patriarhia de Antiohia. Patriarhia de Alexandria. Patriarhia de Ierusalim. Patriarhia de Constantinopol. Hotărîri sinodale cu privire la întinderile jurisdicțiilor scaunelor patriarhale.

Idem, *Ale fericitului Teodoret, episcopul Cirului, cinci cuvinte despre Istoria Bisericească.* (An. XVIII (1895), nr. 12. p. 984—1005).

Sfînta împărăteasă Elena. Despre religia indienilor. Creștinarea indienilor. Sinodul de la Tir. Sfîrșitul lui Constantin cel Mare și disputele teologice.

(An. XIX (1895), nr. 2, p. 97—111; nr. 6, p. 310—318)

Disputa între ortodocși și arieni în sec. IV. Sinodul de la Mediolan.

(An. XIX (1895), nr. 7, p. 449—459)

Epistola lui Atanasie al Alexandriei despre Sinodul I ecumenic. Leontie al Antiohiei. Flavian și Diodor. Neînțelegeri religioase în secolul IV în Bizanț.

(An. XIX (1895), nr. 9, p. 663—667)

Sinodul al II-lea ecumenic.

(An. XXI (1897), nr. 6, p. 550—577)

Despre episcopul Iacob. Sinodul de la Antiohia. Sfîntul Meletie. Despre Eusebie al Samosatei. Iulian Apostatul. Sfîntul Atanasie. Sfîntul Mucenic Ioventin și Sfîntul Maximin.

(An. XXI (1897), nr. 7, p. 670—686)

Persecuția lui Iulian Apostatul. Domnia împăratului Iovian. Domnia lui Valentinian.

(An. XVIII (1895), nr. 10, p. 784—797)

Disputele dintre ortodocși și arieni. Sinodul I ecumenic.

(An. XVIII (1895), nr. 11, p. 902—919)

Disputele dintre ortodocși și arieni după Sinodul I ecumenic. Biserica Ortodoxă în epoca lui Constantin cel Mare. Documente.

(An. XIX (1895), nr. 1, p. 26—42)

Disputele dintre ortodocși și arieni. Erezia lui Macedonie. Sinodul de la Sardica.

(An. XXI (1897), nr. 8, p. 798—812)

Sinodul de la Ilyric. Valens și Biserica în vremea sa.

(An. XXII (1898), nr. 2, p. 201—217)

Dispute ariene. Didim cel Orb. Sfîntul Efrem Sirul. Valențiu și Valentinian. Goții. Grațian și imperiul în timpul său.

(An. XXII (1898), nr. 3, p. 306—322)

Eusebie de Samosata. Theodosie cel Mare. Arianismul. Sinodul II ecumenic. Sfîntul Grigorie de Nazianz. Apolinarie și învățătura sa. Epistola papei Damasius.

(An. XXII (1898), nr. 4, p. 444—456)

Valentinian. Sfîntul Ambozie. Teodosie cel Mare. Amfilohie de Iconia.

(An. XXII (1898), nr. 6, p. 481—496)

Generalități cu privire la istoria Bisericii. Viața lui Teodoret al Cyrului. Preocupări românești pentru cunoașterea operei lui Teodoret. Sinodul IV ecumenic.

(An. XXIII (1898), nr. 6, p. 518—544)

Teofil, episcopul Alexandriei. Flavian, episcopul Antiohiei. Teodosie cel Mare. Honoriu, împărat bizantin. Arcadie, împărat bizantin. Sfîntul Ioan Hrisostom. Goții. Sciții. Marcioniții. Alexandru, episcopul Antiohiei. Teodat, episcopul Antiohiei. Teodor, episcop de Mopsuestia. Lista de episcopi.

Idem, *Despre întemeierea Sfintei Biserici de Iisus Hristos și despre egala autoritate dată de El. Despre credință.* (An. XXXI (1907), nr. 8, p. 878—891).

LUPȘA, Șt. (Diac. dr.), *Zenovie Pâclișanu, Istoria creștinismului antic* (Oradea, 1937). (An. LVI (1938) nr. 1—4, p. 110—115).

Idem, *Răspuns D-lui Z. Pâclișanu.* (An. LVII (1939), nr. 1—2, p. 66—71).

Controversă asupra lucrării lui Z. Pâclișanu, *Istoria creștinismului antic.*

MANGÎRU, B., *Gnosticismul.* (An. XXXVI (1912), nr. 7, p. 665—672).
Ibid., *Constantinopol.* (An. XXXVI (1912), nr. 9, p. 900—909).
Sinodul III ecumenic de la Efes (431). Nestorie şi nestorianismul. (An. XXXVI (1913), nr. 12, p. 1003—1013)
Viaţa bisericească în Constantinopol în secolele V—VIII. Sinoadele V şi VI ecumenic. (An. XXXVII (1913), nr. 2, p. 110—118)
Disputele iconoclaste. Sinodul VII ecumenic. Relaţiile între Biserica Ortodoxă şi statul bizantin pînă în secolul al XV-lea.
Ibid., *Edictul de la Milan şi toleranţa religioasă.* (An. XL (1916), nr. 2, p. 131—140).
Epoca lui Constantin cel Mare. Edictul de la Milan. Creştinismul în vremea lui Constantin cel Mare. (An. XL (1916), nr. 4, p. 288—298)
Biserica creştină în vremea lui Constantin cel Mare. Arianismul.
Idem, *Administrarea Sfintei noastre Biserici.* (An. XXXV (1911), nr. 1, p. 59—69).
Biserica creştină în vremea Sfinţilor Apostoli şi primele veacuri.
Idem, *Acuzaţiile aduse creştinilor.* (An. XXXVIII (1915), nr. 12, p. 1246—1254).
Idem, *Misiunea şcoalei creştine din Alexandria faţă de sistemele filozofice.* (An. XXXIX (1915), nr. 9, p. 911—930).
Sisteme filozofice din Egipt în primele veacuri ale erei noastre: gnosticismul, stoicismul şi antropomorfismul. Şcoala din Alexandria şi reprezentanţii săi (Clement Alexandrinul, Origen). Învăţăturile creştine ale reprezentanţilor Şcolii din Alexandria şi metodele abordate.
Idem, *Din trecutul Istoriei Bisericeşti.* (An. XXXIX (1916), nr. 11, p. 1168—1188).
Biserica şi viaţa creştină în Alexandria. Şcoala catehetică din Alexandria. Profesori renumiţi de la această şcoală (Panten, Clement Alexandrinul, Origen). Aspecte privind ideologia vremii. Sisteme filozofice (neoplatonismul).
M(ANOLACHE), T.N., *Ene Braniște, Vinerea Patimilor la Ierusalim în veacul al patrulea* în «Păstorul Ortodox», an. XXVII (1947), nr. 1—12, p. 47—53. (An. LXVI (1948), nr. 1—2, p. 93—94) *(Recenzie).*
MARIN, Firmilian (Mitrop.), *Cuvîntare festivă.* (An. LXIX (1951), nr. 10—12, p. 413—418).
Comemorarea a 1500 de ani de la Sinodul IV ecumenic.
(MARINA), Justinian (Patr.), *Telegramă P.F. Patriarh Timotheos al Ierusalimului.* (An. LXIX (1951), nr. 10—12, p. 418).
Comemorarea a 1500 ani de la Sinodul de la Calcedon.
(MIHĂILEANU), Teofil (Episc.), *Izbînda dreptei credinţe la Niceea (325),* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 577—580).
Creştinismul în epoca lui Constantin cel Mare. Résumé.
MIHĂLCESCU, I., *Iudeii în statul roman.* (An. XLI (1923), nr. 8, p. 545—554).
Răspîndirea iudeilor în Imperiul Roman. Aspecte politico-sociale şi cultural-religioase din Palestina la începutul erei noastre. Momente din istoria evreilor şi raporturile lor cu Imperiul Roman. Religia mozaică — element al naţionalismului iudaic. Stăpînirea romană în Palestina.
Idem, *Organizarea şi orizontul carităţii creştine din primele veacuri.* (An. XLII (1924), nr. 10, p. 593—602).
Idem, *Sinodul III ecumenic din Efes (431),* (Bucureşti, 1930). (An. LIV (1936). nr. 11—12, anexa II, p. 11) *(Recenzie).*
Idem, M(OISESCU), G.I., *J. Zeiller, Le cité de Justiniana Prima,* în «Actes du III-ème Congres international d'études byzantines», Atena, 1932, p. 174. (An. LII (1934), nr. 3—4, p. 272) *(Recenzie).*
Idem, *D.S. Balanos,* Λουκιανὸς ὁ μάρτυς καὶ Λουκιανὸς ὁ ἀποσυνάγωγος (Lucian martirul şi Lucian excomunicatul), în «Anal. Acad. din Atena », VII (1932), p. 306—310. (An. LII (1934), nr. 1—2, p. 121) *(Recenzie).*
Idem, *Pr. Ioan St. Cristache, Botezul lui Constantin cel Mare în istorie şi legendă,* (Mînăstirea Cernica, 1941). (An. LIX (1941), nr. 7—8, p. 461) *(Recenzie).*
Idem, *V. Ştefanidis,* Λείψανον τῶν ἀρχαίων ἀγαπῶν ἐν τῇ ὀρθοδοζῳ ἐκκλησίᾳ (O urmă a vechilor agape în Biserica Ortodoxă), în «'Επετηρὶς 'Εταιρείας βυζαντιῶν σπουδῶν», X (1933), p. 39—42). An. LV (1937), nr. 11—12, p. 744) *(Recenzie).*

Idem, *Ion Dinu, Un document creştin-apusean de conştiinţă ortodox-orientală. Aspecte din persecuţia lui Marc-Aureliu*, (Cernăuţi, 1937). (An. LVI (1938), nr. 1—4, p. 129).

Idem, *F. V. Farrar, Primele zile ale creştinismului.* (Mînăstirea Neamţ, 1938, 3 vol.). (An. LVII (1939), nr. 11—12, p. 669—689) *(Recenzie).*

MUŞATESCU, Al., *Contribuţii la Istoria Bisericească.* (An. XXXI (1907), nr. 2, p. 162—167).

Răspîndirea creştinismului. Religiile Imperiului Roman. Persecuţiile creştinilor. Arianismul.

(An. XXXI (1907), nr. 3, p. 305—314)

Ereziile primelor veacuri. Sfinţii Părinţi Ioan Hrisostom, Grigorie Teologul, Vasilie cel Mare.

(ORLEANU-BÎRLĂDEANU), C. (Arh.), *Iisus Hristos şi mărturiile iudeilor şi ale păginilor.* (An. XXI (1897), nr. 2, p. 194—205).

Scrierile talmudice şi sabinice. Mărturiile iudeilor cuprinse în scrierile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii.

(An. XXI (1897), nr. 3, p. 305—314)

Mărturiile iudeilor moderni (Kohen). Mărturiile romanilor din primele secole (Cels, Herocle, Eusebiu de Cezareea).

Idem, *Biserica primelor secole şi imperatorii romani.* (An. XXIII (1899), nr. 7, p. 649—663).

Generalităţi. Persecuţia lui Diocleţian. Creştinismul în timpul lui Constantin cel Mare. Persecuţiile lui Nero, Marcu Minuciu Felix.

(An. XXIII (1899), nr. 8, p. 785—806)

Epoca lui Constantin cel Mare. Portretul moral al lui Constantin cel Mare în cronicile bizantine. Fiul lui Constantin cel Mare. Iulian Apostatul. Iovinian. Valentinian şi Valenţiu. Teodosie cel Mare.

Idem, *Sinoadele celor dintîi trei secole ale Bisericii Creştine.* (An. XXIII (1899), nr. 9, p. 875—895).

Generalităţi. Sinodul Apostolic (51). Sinoadele antimontaniste. Sinoadele privitoare la timpul serbării Paştelui (Cesareea Palestinei, Roma, Antiohia, Cartagina, Pont, Gallia, Corint).

(An. XXIII (1900), nr. 12, p. 1120—1143)

Sinoade privitoare la botezul ereticilor. Sinoadele din Alexandria (231), Lambeza (240), Arabia (246), Asia (245) şi Grecia (246).

(An. XXIV (1900), nr. 1, p. 42—62)

Sinoadele de la Cartagina (249). Roma (251, 259), Antiohia (252, 264).

Idem, *Autoritatea Bisericei în materie de credinţă.* (An. XXV (1901) nr. 8, p. 739—746).

Drespre credinţă. Organizarea Bisricii în primele veacuri. Temeiuri scripturistice privind autoritatea Bisericii în materie de credinţă. Practica Bisericii.

Idem, *Trimiterea Sfinţilor Apostoli de a predica Evanghelia.* (An. XXVII (1904), nr. 10, p. 1133—1144).

Idem, *Milostenia şi ospitalitatea la primii creştini.* (An. XXVIII (1905), nr. 10, p. 1121—1132).

Aspecte privind viaţa creştină în primele veacuri.

Idem, *Donat şi donatiştii.* (An. XXIII (1899), nr. 6, p. 499—516).

Edictul lui Diocleţian (303, febr. 24). Viaţa bisericească în Imperiul Roman. Donat şi schisma sa. Donatiştii.

PAPADOPULOS, Hrysostomos (Arhiep.). *Sinodul al treilea ecumenic şi primatul episcopului Romei. Răspuns Enciclicei lui Pius XI, «Lux veritatis»* (trad. de Prof. dr. Teodor M. Popescu). (An. LI (1933), nr. 1—2, p. 19—30).

Textul enciclicei (1932). Nestorie şi primatul. Sfîntul Chiril şi primatul papal.

(An. LI (1933), nr. 3—4, p. 116—122; nr. 5—6, p. 206—212)

Sfîntul Chirii contra lui Nestorie.

(An. LI (1933), nr. 7—8, p. 293—303).

Convocarea şi desfăşurarea Sinodului al III-lea ecumenic. Hotărîri.

(An. LI (1933), nr. 9—10, p. 401—407)

Incheiere şi concluzii.

PIŞCULESCU. Grigorie, *Sfîntul Pavel în Atena.* (An. XXXII (1909), nr. 10, p. 1108—1114; nr. 11, p. 1201—1224).

Prelucrare după Ernst Curtius, *Paulus in Athen,* (Berlin, 1893).

PLOIEŞTEANU, Inocent (Arh.), *Istoria Bisericei.* (An. XII (1888), nr. 8, p. 557—565).

Venirea Mintuitorului. Începuturile creştinismului.

(An. XII (1888), nr. 11, p. 790—797).

Răspîndirea creştinismului. Persecuţiile. Ierarhia bisericească. Primii episcopi.

(An. XIII (1889), nr. 2, p. 110—117)

Certurile. dezbinările şi eresurile celor trei secole primare ale creştinismului.

(An. XIII (1889), nr. 6, p. 295—300)

Gnosticismul (istoric şi învăţătură). Montaniştii. Antitrinitarii.

(An. XIII (1889), nr. 6, p. 294—295)

Gnosticism, maniheism, montanism, antitrinitarism, unitarism, patripasianism. Paul de Samosata. Sinoade (sec. I—III).

POPESCU, EMILIAN (Prof. dr.), *Raban von Haehling, Die Religionszugehörigkeit der hohen Amtsträger der Römischen Reiches seit Constantinus I. Alleinherschaft bis zum Ende der Theodosianischen Dynastie (324—450 bzw. 455 n. Chr.),* (Bonn, 1978). (An. XCVIII (1980), nr. 11—12. p. 1225—1228) *(Recenzie).*

POPESCU, I. (Diac.) *Bardesane. Dialogul despre destin.* (An. XXVI (1902), nr. 8, p. 883—898).

Secta lui Bardesane (Siria, sec. II). Traducerea lucrării lui Bardesane, *Codice de legile ţărilor (Despre destin).*

P(OPESCU), M., *Religiunea păgînă la venirea lui Iisus Hristos.* (An. XIX (1895), nr. 8, p. 507—519).

Idem, (M. Popescu, *Încercări asupra originii administraţiei în Biserica creştină în secolele primare)* (Teză de licenţă). (An. XXII ()1898), nr. 6, p. 566—579) *(Recenzie).*

Idem, *Creştinismul în Imperiul Roman.* (An. XXVI (1902). nr. 5, p. 481—488).

Prelucrare după Leopold von Ranke, *Die römischen Päpste in den letzen vier Iahrhunderten.*

Idem, *Cîteva cuvinte asupra catehumenatului.* (An. XXIX (1906), nr. 12, p. 1401—1409; an. XXXI (1907), nr. 1, p. 82—88; nr. 2, p. 213—219).

Idem, *Sectele religioase în Asia. Berillius şi învăţătura lui.* (An. XXX (1906). nr. 2, p. 169—176).

Răspîndirea crestinismului. Iudaismul. Elchesianismul. Coliridianele (sectă care adora păgîneşte pe Sfînta Fecioară). Persoana divino-umană a Mîntuitorului — subiect de dispute. Sabelianismul. Dispute cu privire la dogma Sfintei Treimi (arianismul şi macedonianismul).

(An. XXX (1906), nr. 4, p. 398—405).

Controverse privind persoana Mintuitorului (Origen), dogma Sfintei Treimi (Patripasianismul, ebionismul). Berillius.

(An. XXX (1906), nr. 6, p. 635—642).

Sinodul de la Bostra (Arabia). Controverse între Origen şi Berillius cu privire la persoana divino-umană a Mintuitorului. Gnosticismul (Taţian. Valentinian, Heracleon. Saturnin, Basilides, Cerdo, Marcion). Aspecte privind viaţa bisericească în primele veacuri.

Idem, *Misiunile creştine în afară de Imperiul Roman. începînd din secolul al IV-lea.* (An. XIX (1895), nr. 6, p. 295—302).

Creştinări în Orient (Siria, Persia, Armenia, Rusia, Daco-Romania). Creştinarea goţilor).

Idem, *(Ştefan Georgescu (Diac.), Despre Sinodul de la Sirmiu)* (Teză de licenţă). (An. XXIV (1901), nr. 11, p. 984—993) *(Recenzie).*

Idem, *Iulian Apostatul în tradiţia creştină.* (An. XXXV (1911), nr. 8. p. 890—895).

Menţiuni literare şi documentare.

(An. XXXV (1911), nr. 9, p. 1034—1038).

Moartea lui Iulian Apostatul.

(An. XXXV (1912), nr. 10, p. 1185—1188)

Menţiuni din cronici privind moartea lui Iulian Apostatul.

Idem. *Cîteva cuvinte asupra Apostolului Pavel.* (An. XXXVI (1912), nr. 8, p. 774—781; nr. 9, p. 863—870; an. XXXVI (1913), nr. 12, p. 985—990; an. XXXVII (1913), nr. 1, p. 27).

Generalităţi privitoare la viaţa şi activitatea Sfîntului Apostol Pavel.

POPESCU, N. M., *Jaques Zeiller, L'expansion du Christianisme dans la Péninsule des Balkans du I-er au V-e siècle,* în «Révue internationale des études balkaniques». I (1934—1935), p. 414—419. (An. LIII (1935), nr. 9—10, p. 541—544).

Idem, *Jacques Zeiller, Le Montanisme a-t-il pénétré en Ilyricum?* (An. LIII (1935), nr. 9—10, p. 544).

POPESCU, Simion (Pr. Dr.). *Cum prăznuiau creştinii sărbătorile în secolele primare.* (An. XLIII (1925), nr. 3, p. 150—151).

Idem, *Sfintele Paşti în Biserica Primară.* (An. XLVII (1929), nr. 9, p. 787—791).

POPESCU, Teodor, *Urmările persecuţiunilor contra creştinilor din Imperiul Roman.* (An. XLI (1923), nr. 8, p. 554—559).

Proprietăţile creştinilor şi ale comunităţilor creştine. Lăcaşurile de cult. Ideea de unitate şi frăţietate în concepţia creştină a primelor veacuri. Manuscrisele creştine. Erezii ale primelor veacuri (hiliasmul).

(Redacţia), *Discursul împăratului Constantin la I-ul Sinod ecumenic.* (An. VIII (1884), nr. 5, p. 344—353).

Idem, *Pomenirea Sinodului de la Niceea în România.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. I (supliment).

Idem, *1500 de ani de la Sinodul IV ecumenic din Calcedon (451).* (An. LXIX (1951). nr. 10—12, p. 409—412).

Importanţa evenimentului. Xilogravură reprezentînd Sinodul IV după Pidalion (Mînăstirea Neamţ, 1842).

ROMAN, Dumitru I., *Charles Guignebert, Le Christianisme antique* (f.l. f.a.). (An. XLVI (1928), nr. 6, p. 570—572) *(Recenzii).*

SCRIBAN, Iuliu (Arhim.), *Pr. Ec. Vasile Pocitan, Patriarhatele Bisericii Ortodoxe* (Teză de doctorat) (Bucureşti. 1926). (An. XLIV (1926), nr. 8, p. 496).

Idem, *Dr. Johann Peter Kirsch, Die Kirche in der antiken griechisch römischen Kulturwelt,* t. I (Freiburg, 1930). (An. XLIX (1931), nr. 5, p. 479) *(Recenzie).*

Idem. *Aniversarea Sinodului de la Niceea.* (An. XLIII (1925), nr. 6, p. 378).

Idem, *Biserica Anglicană şi Sinodul de la Niceea.* (An. XLIII (1925), nr. 6, p. 380).

Aniversarea a 1600 ani de la sinod.

Idem, *Ce a însemnat şi ce înseamnă Sinodul de la Niceea în viaţa Bisericii.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 581—582).

Sinodul — semnul unităţii creştine. Ideea de ecumenicitate. Semnificaţiile Sinodului I ecumenic.

Idem, *L'importance pansée et actuelle du concile de Nicée dans la vie ecclésiastique.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 636—637).

Idem, *Reflexiuni actuale în legătură cu Sinodul de la Niceea şi cu cel de la Iaşi din 1642.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 652—658).

Asemănări şi deosebiri între cele două sinoade.

Idem, *Sărbătorirea Sinodului de la Niceea în Anglia.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 658—659).

Idem, *Festivităţile niceene dela Londra.* (An. XLIII (1925), nr. 10. p. 659—662).

Idem, *Diac. Iulian Constantinescu, Importanţa Sinodului I ecumenic,* în «Tomis». Constanţa, 1925, 15 iul.—15 aug. (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 665—667) *(Recenzie).*

Idem, *Cuvinte scrise cu prilejul sărbătoririi Sinodului Ecumenic de la Niceea.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 667—669).

Recenziile lucrărilor: Pr. I. Ţincoca, *Cel dintîi sinod ecumenic,* în «Adevărul», 1925, oct. 8; Pr. Ioan Gotcu, *De la sinodul de la Niceea şi cel de la Iaşi.* în «Universul», 1925, oct. 11; Pr. N. Hodoroabă, *Despre sinodul de la Niceea,* în «Opinia», Iaşi, 1925, oct. 12; Pr. I. Lupaş, *Sensul comemorării de la Iaşi,* în «Universul», 1925, oct. 12.

Idem, *Conferinţă despre Sinodul de la Niceea.* (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 670).

Conferinţele Societăţii preoţilor «Solidaritatea» din Galaţi.

Idem, N. C., *Între Apollo şi Iisus,* în «Gîndirea», 1927, ian. (An. XLV (1927), nr. 2, p. 120).

Creştinismul şi curentele ideologice şi religioase din primele veacuri.

Idem, *Pr. Dr. Mihail Bulacu, Şcoala exegetică biblică din Antiohia* (Bucureşti, 1931). (An. XLIX (1931), nr. 12, p. 863) *(Recenzie).*

Idem, *1500 de ani de la Sinodul din Efes (431—1931).* (An. XLIX (1931), nr. 4, p. 379).

Idem, *Nicolae I. Popoviciu, Începuturile Nestorianismului* (Sibiu, 1933). (An. LI (1933), nr. 11—12, p. 596) *(Recenzie).*

S(IMEDREA), Tit (Arh.), *H. G. Opitz, Die Vita Constantini des Codex Angelicus 22,* în «Byzantion», IX (1934), p. 535—593. (An. LIII (1935), nr. 7—8, p. 427) *(Recenzie).*

Idem, *N. Iorga, Vieţi de sfinţi,* în «Revista Istorică», XIX (1913), p. 316—346. (An. LII (1934), nr. 1—2. p. 124—125) *(Recenzie).*

Idem, *Prof. Nicolae Arseniev, Античный миръ и раннее христіанство* (Lumea veche şi creştinismul primitiv), în «Ἐλπίς», VII (1933), 1, p. 56—95; nr. 2, p. 18—51. (An. LII (1934), nr. 1—2, p. 128; nr. 7—8, p. 557) *(Recenzie).*

SLATTERY, Charles Lewis (Episc.), *Sinodul de la Niceea* (Trad. de Arhim. Chesarie Păunescu). (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 603—606).

Traducere după revista «The Outlock», New-York, 1925, mai 20.

(STĂNESCU). Vartolomei (Episc.), *(Conferinţă ţinută în Catedrala Mitropoliei Moldovei cu prilejul comemorării a 1600 ani de la Sinodul I ecumenic de la Niceea* (1925, oct. 12). (An. XLIII (1925), nr. 10, supl. p. II—XVI).

TIMUŞ, Gherasim, *Paulin de Nola.* (An. XVI (1892), nr. 3, p. 275—286).

Biserica şi creştinismul în vremea împăratului Teodosie cel Mare. Viaţa lui Paulin de Nola (354—431). Despre Ausoniu. Corespondenţa lui Paulin de Nola cu Ausoniu.

(An. XVI (1892), nr. 5, p. 365—380)

Despre poezia lui Ausoniu. Corespondenţă. Opera lui Paulin de Nola.

(An. XVI (1892), nr. 6, p. 453—473)

Opera lui Paulin de Nola. Aniversarea Sfîntului Felix. Pelerinajul. Invazia vandalilor. Însemnările lui Chesarie de Rîmnic cu privire la Paulin de Nola.

T(ROTUŞ), C. (Pr.), *H. Grégoire, La Vision de Constantin «liquidée»,* în «Byzantion», t. XIV. fasc. 2 (1939), p. 341—351. (An. LXI (1943), nr. 1—3, p. 134—135). *(Recenzie).*

Viziunea şi convertirea Sfîntului Constantin cel Mare.

Idem, *J. Zeiller, Quelques rémarques sur la «Vision de Constantin»,* în «Byzantion», t. XIV, fasc. 2 (1939), p. 329—339. (An. LXI (1943), nr. 1—3, p. 134—135). *(Recenzie).*

Idem, *L. Dieu. Le persécution en II-ème siècle. Une lol fantôme,* în «Revue d histoire ecclésiastique», t. XXXVIII (1941), nr. 1—2, p. 5—20. (An. LXI (1943), nr. 1—3, p. 129). *(Recenzie).*

ZOTU, G.. *Rigorismul în viaţa şi ideile creştinilor vechi.* (An. V (1881), nr. 9, p 614—622).

2. Monahismul

ANGHELESCU,P. (Pr. Prof.), *Monahismul.* (An. XLVII (1929), nr. 5, p. 442—445. Rolul monahismului în viaţa Bisericii Ortodoxe.

CONSTANTINESCU, Al. (Pr.), *Originea retragerilor spirituale.* (An. XLVII (1929), nr. 11, p. 994—1002).

D(UDU), V., *Mabillon, Телесан над монаха* (Munca manuală a monahului) (Trad. de B. R.), în *«Духовна стража»,* 1936, nr. 3, p. 142—147. (An. LIV (1936), nr. 11—12, p. 778) *(Recenzie).*

E(RBICEANU), C., *Chronologia în care s-au dezvoltat ordinele monahale în Orient şi Occident.* (An. XIX (1895), nr. 5, p. 229—247).

Generalităţi. Începuturile monahismului în Biserica creştină. Ordine monahale şi sisteme de viaţă monahală: antonienii, tabeniţii. vasilienii, augustinianii, carmeliţii, benedictinii, columbanii, cluniacenses, camaldulanses, Vallis Umbrosae monachi, canonicorum regularium, grandimontensium, cistercienii, hospitalierii, Fonlerrault, templierii, prenconstratensis, eremiţii, Gilbertina, congregatio, beghinii. umiliţii, religioşii trinităţii, cavalerii Sfîntului Spirit de Montpellier, ordo Montis Dei, carmeliţii, franciscanii, cordilierii, religioasele de Sainte Claire, ordo Valis scola-

rium, religioşii de Val de Chaux, dominicanii, religioşii de Sainte Croix, eremitae Sancti Pauli, Sancte Mariae de Mercede, terţiarii, sylvestrinii, canonicii regulaţi ai Sfîntului Marcu, fratres de penitentia, celestinii, eremitae Sancti Augustini, Congregaţia Muntelui Olivelor, religioasele Sfintei Brigite, iezuiţii, ieronimiţii, fraţii vieţii de obşte, eremitae Sancti Hieronymi, congregatio fesulana, corgregatio frisonaria, congregaţia Sfîntului Justin, congregaţia canonicilor regulaţi ai Mîntuitorului, observantinii, congregatio Sancti Bernardi, Bursfeldensis ordo, carmiţii îmblînziţi, congregaţia Sfîntului Ambrozie, minimii, lombardienii, barnabiţii, penitenţii, religioasele Bunei Vestiri, capucinii, somascii, recolecţii, barnabiţii, carmeliţii desculţi, fraţii de caritate, feiullanţii, religioşii Sfîntului Vasile, mironiţii, augustinii desculţi, trinitarii desculţi, iacobinii reformaţi, dominicanii reformaţii religioasele visitaţiunei.

Idem, *Cînd a început aşezămîntul monahilor.* (An. XXX (1906), nr. 3, p. 356—360).

GEAMĂNU, Aristide (Pr.), *Pentru cultura călugăriţelor.* (An. XLIX (1931), nr. 2—3, p. 266).

Viaţă monahală în Franţa.

MIHĂLCESCU, I. (Pr. prof. dr.), *Dominicanii au un nou şef.* (An. XLVII (1929), nr. 10, p. 945—946).

Alegerea lui Marie-Stanislas Gillet, profesor la Universitatea din Louvain, ca şef al Ordinului Dominicanilor.

M(OISESCU), G. I., *Arhim. Mihail Constantinidis,* Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίουπατρος ἡμῶν' Αντονίου (Viaţa şi petrecerea cuviosului părintelui nostru Antonie). «'Εκκλ. Φαρός», XXXII (1933), p. 582—620. (An. LII (1934), nr. 1—2, p. 121—122). *(Recenzie).*

Idem, *Nic. S. Firippidos,* Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν 'Αρσενίου τοῦ Μεγάλου κατὰ χειρόγραφον τοῦ ΙΔ αἰώνος (Viaţa şi traiul cuviosului părintelui nostru Arsenie cel Mare, după un manuscris din veacul al XIV-lea). în «'Εκκλ. Φάρος», XXVIII (1935), nr. 34, p. 33—35, 189—201. (An. LIII (1935), nr. 7—8, p. 423—424). *(Recenzie).*

(ORLEANU-BÎRLĂDEANU), C. (Arh.), *Sfîntul Pahomie, începătorul vieţii chinoviale.* (An. XXIII (1899), nr. 5, p. 361—387).

Viaţa şi activitatea Sfîntului Pahomie (292—346). Regulele vieţii monahale ale Sfîntului Pahomie cel Mare. Scrierile Sfîntului Pahomie cel Mare.

SCRIBAN, Iuliu (Arhim.). *Pustnicii de pe Himalaia.* (An. XL (1922), nr. 6, p. 479).

Idem, *Alberto Vacari S. I., La Grecia nell'Italia meridionale* (Roma, 1925). (An. XLIII (1925). nr. 6, p. 384). *(Recenzie).*

Idem, *Veche peşteră creştină.* (An. XLV (1927), nr. 9, p. 562).

Descoperirea unei peşteri în Palestina folosită de pustnicii creştini în sec. V. Pictură creştină rupestră.

Idem, *400 ani de la apariţia Capucinilor.* (An. XLVI (1928), nr. 10, p. 955). Sărbătorirea de la Vatican (1928, iul. 6).

Idem, *Arhim. Efrim Enăcescu. Privire generală asupra monahismului creştin* (Rm. Vîlcea, 1933). (An. LI (1933), nr. 11—12, p. 596).

S(IMEDREA). T. (Arh.), *M. H. Fourmy et M. Leroy, La vie de S. Philarète,* în «Byzantion», IX (1934), p. 85—170. (An. LIII (1935). nr. 7—8, p. 424) *(Recenzie).*

S(IMEONOV), S., *Arhim. Eutimie, Псевдомонашество* (Pseudomonahismul), în «Anuar. Univ. din Sofia. Fac. de Teologie», t. XVIII (1940—1941), p. 1—10. (An. LX (1942), nr. 5—6, p. 229—230). *(Recenzie).*

STĂNILOAE, Dumitru (Pr. prof.), *«Besii» în mînăstirile din Orient.* (An. XCIV (1976), nr. 5—6, p. 587—589).

IV. Istoria medie (sec. IX—XVIII)

A(NGHELESCU), P. (Pr.), *Prof. dr. St. V. Chiselcov, Беседа противъ богомилитъ тоъ пресвитеръ Козма* (Cuvîntarea protoprezviterului Cozma împotriva bogomililor) (Sofia, 1934). (An. LIII (1935), nr. 1—2, p. 94—96). (*Recenzie*).

BEJAN, Şt. S. (Pr.), *Raporturile dintre Biserică şi Stat în faţa istoriei. Epoca după Reformă.* (An. XL (1922), nr. 4, p. 288—293).

Renaşterea europeană şi influenţa ei asupra ideologiei. Biserica în timpul Imperiului Austriac şi Ţarist. Constituţiile europene. Bulele papei Pius al IX-lea.

BERECHET, Șt., *Știri despre Patriarhatele Ortodoxe Răsăritene.* (An. XLII (1924), nr. 2, p. 92—94).

Patriarhatele Ortodoxe Orientale după căderea Constantinopolului. Titulatura patriarhilor răsăriteni.

CERNOVODEANU, Paul, *Din legăturile Bisericii Răsăritului cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, lordul William Paget (1693—1702).* (An. XCIV (1976), nr. 1—2, p. 214—226) (Foto. 3 buc.).

Generalități. Arhiva lordului William Paget. Relațiile lui William Paget cu stolnicul Constantin Cantacuzino, Hrisant Notara și Constantin Brîncoveanu. Colegiile anglicane. Documente.

C(HIȚESCU), N. (Prof.), *Emilio Herman, I legati inviati da Leone IX nel 1054 a Constantinopol erano autorizzati a scomunicare il patriarca Michele Cerulario?* în «Orientalia Christiana periodica», vol. VIII (1942). p. 209—218. (An. LXVI (1948), nr. 3—4, p. 172) *(Recenzie).*

C(RONȚ), Gh., *Gh. Hrisostom (Arhiep.),* Κύριλλος Λούκαρις (Chirii Lucaris), în «Ἐκκλησια», an. XVI (1938), p. 193—199. (An. LVI (1938), nr. 9—10, p. 590) *(Recenzie).*

David, P.I. (Diac.), *Acad. Andrei Oțetea, Renașterea și Reforma,* (București, Editura Științifică, 1968). (An. LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 1102—1104) *(Recenzie).*

D(EMETRESCU), Drag., *Chiril Lucaris, patriarhul Constantinopolului.* (An. XIX (1895), nr. 8, p. 539—553).

Viață, activitate, operă, epocă.

Idem, *Arhiepiscopiile autocefale la începutul secolului al XVIII-lea.* (An. XIX (1895), nr. 7, p. 418—433).

Introducere. Arhiepiscopia Ohridei, Ciprului, Iberiei și de Peci.

ERBICEANU, C., *Material pentru istoria universală bisericească și laică a românilor.* (An. XIII (1889), nr. 2, p. 65—73).

Extrase din Sergiu Macreu, *Istoria bisericească (după C. N. Sattra, Evul Mediu,* vol. III).

Idem, *Chiril Lucaris.* (An. XXXV (1911), nr. 2, p. 124—1234; nr. 3, p. 296—308; nr. 4, p. 433—444).

Chiril Lucaris — omul, opera și epoca. Textul epistolei lui Chiril Lucaris către Ioan Uttenbogaert din Haga.

G(ÎRBOVICEANU), P., *Pavlicienii și bogomilii.* (An. XX (1896), nr. 5, p. 378—397; nr. 6, p. 504—524).

M(ANGÎRU), B. (Dr.), *Istoria Bisericii Occidentale din Evul Mediu.* (An. XXX (1906), nr. 5, p. 521—542).

Perioada sec. XIV—XV. Papa Bonifaciu VIII (relațiile cu statele occidentale). Papa Benedict XI. Exilul babilonic al papilor (1305—1377). Papii Ioan XXII (1316—1334), Benedict XII (1334—1342), Clement (1342—1352), Inocențiu VI (1352—1362), Urban V (1362—1370), Grigorie XI (1370—1378), Urban VI (1378—1389), Bonifaciu IX (1389—1404), Inocențiu VII (1404—1406), Grigorie XII (1406—1409).

(An. XXX (1906), nr. 6, p. 613—634)

Conciliul de la Piza (1409). Papii Alexandru V (1409—1410), Ioan XXIII (1410—1417). Conciliul de la Constanța (1414—1418). Papii Martin V (1417—1431) și Eugeniu IV. Conciliul de la Basel (1431—1443). Nicolaus Cusanus. Relațiile Vaticanului cu Imperiul Bizantin. Ioan Paleologul. Sinodul de la Ferrara-Florența (1437). Conciliul de la Lausane (1448). Relațiile Vaticanului cu statele occidentale.

(An. XXX (1906), nr. 7. p. 770—781)

Dieta din Frankfurt (1446). Concordatul de la Viena (1448). Papa Nicolau V (1447—1455) si umanismul său. Papii Calist III (1455—1458), Pius II (1458—1461). Pericolul turcesc. Papii Paul II (1461—1471), Sixtus IV (1471—1484), Inocențiu VIII (1484—1492), Alexandru VI (1492—1503). Relațiile Vaticanului cu statele occidentale. Aspecte politico-sociale europene. Veniturile Vaticanului. Curia papală.

(An. XXX (1906), nr. 8, p. 900—908).

Clerul și ordinele monahale catolice din perioada 1294—1514. Teologia scolastică și reformatorii ei (Ioan Duns Scotus, Guilelm Occam). Tendința de reformă în secolele XIV—XV (Wicliff și adepții săi). Premergătorii mișcării husite.

(An. XXX (1906), nr. 9, p. 1032—1044)

Precursori ai husitismului (Konrad de Waldhausen, Ioan Milicz de Cremsier, Mathias de Ianow). Ioan Hus (viață, activitate, concepție). Ieronim de Praga. Conciliul de la Constanța. Ioan Zisca († 1424).

(An. XXX (1907), nr. 10, p. 1142—1147)

Reformatori în Țările de Jos (Ioan Puper de Goch, Johan Ruchrath de Wesel, Iohan Wessel din Gröningen). Reformatori în Italia (Ieronim Savonarola).

(An. XXX (1906), nr. 1, p. 86—101)

Epoca lui Carol cel Mare pînă la papa Bonifaciu al VIII-lea (800—1294). Aspecte disciplinare privind papalitatea. Papii Nicolae I (858—867), Silvestru II (999—1003), Grigorie al VII-lea (1073—1085), Eugeniu al III-lea (1145—1153), Adrian IV (1154—1159), Alexandru III (1159—1181), Celestin III (1191—1198), Inocențiu III (1198—1216), Honoriu III (1216—1227), Urban IV (1261—1264). Relațiile Vaticanului cu statele occidentale: Germania, Italia, Franța și Anglia. Otto I (936—973), Otto III (983—1002), Henric III (1039—1056). Sinodul de la Satri (1046). Henric IV (1056—1106). Cearta pentru învestitură. Canossa. Concordatul de la Worms (1122). Conciliul al II-lea de la Lateran (1139). Friederich I Barbaroza (1152—1190). Regele Henrich al II-lea al Angliei (1154—1189). Toma Becket. Conciliul III de la Lateran (1179). Henric IV al Angliei (1190—1197). Otto IV al Germaniei. Filip August. Germania și Sicilia. Cruciada a V-a. Captivitatea papilor. Sancțiunea Pragmatică (1269). Vesperile Siciliene (1282).

(An. XXX (1906), nr. 2, p. 188—200)

Scolastica. Mistica. Universitățile occidentale (Paris, Oxford, Colonia, Neapole). Aristotel și Platon în concepția scolasticilor. Nominalismul și realismul. Fond și metodă în scolastică. Raportul dintre dialectică și mistică (Anselmn de Canterbury, Bernard de Clairvaux, Petrus Lombardus, Hugo St. Victore, Petru Abelard, Guillaume de Champeaux. Mînăstirea «Paraclet» (Franța). Gilbert Porretanus).

(An. XXX (1906), nr. 3, p. 299—312)

Berenger din Tours despre Cina cea de Taină. Discuțiile lui Anselm de Canterbury (*Monologium* și *Proslogium. Apologeticus contra Gaunilonem). Gaunilo (Liber pro insipiente),* Bernard de Clairvaux († 1153). Hugo a Sancto Victore (*De sacramentes fidei christianae libri II).* Petrus Lombardus. Scolastica în secolul XIII (ordinele dominicanilor și franciscanilor, Alexandru Halesius, Albertus Magnus, Tomas d'Aquino, Ioan Fidanza, Dunc Scotus, Raimond Lullus, Robert Gioshead, Roger Bacon). Sinodul de la Lyon.

(An. XXX (1906), nr. 4, p. 451—462)

Legislația Bisericii Romano-Catolice (raportul stat—Biserică). Carol cel Mare. Ludovic cel Bun. Investitura. Conciliul de la Reims (1049), Lateran IV (1218). Colegiul cardinalilor (sec. XI—XIII). Mitropoliții, episcopii și eparhiile lor. Sinoade (concilii). Demnități ierarhice în Biserica Romano-Catolică.

MIHĂLCESCU, I., *Viața clopotelor.* (An. XL (1922), nr. 7, p. 560).

Cîteva date în legătură cu vechimea unor clopote din catedralele europene.

MOISESCU, Iustin (Dr.), *Hrisostom Papadopulos,* Ἐζωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἀρθοδοζον Θεολογιας κατὰ τὸν ιστ' καὶ ιζ' αἰωνα (Înrîuriri din afară asupra teologiei ortodoxe în sec. XVI-lea și XVII-lea), în «Anuar. Științ. al Fac. Teolog. a Univ. din Atena», 1936—1937, p 18—36. (An. LVI (1938), nr. 1—4, p. 107—110) *(Recenzie).*

Idem, *Th. N. Castanas,* Ὁ ἅγιος ὁ Παλαμὰς καὶ ὁ μυστικισμός τῶν ἡσυχαστῶν *(Sfîntul Grigorie Palama și misticismul isihaștilor),* în «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», 1938, nr. 6—7, p. 224—234. (An. LVI (1938), nr. 9—10, p. 596) *(Recenzie).*

Idem, *Hrisostom Papadopulos.* Κύριλλος Λούκαρις. Ἐπὶ τῇ τριακοσιοστῇ ἐπετείῳ τοῦ Θανάτος αὐτοῦ (Chiril Lucaris. La aniversarea a trei sute de ani de la moartea lui), în «Ἐκκλησία», XVI (1938), nr. 25—26, p. 193—198. (An. LVII (1939), nr. 1—2, p. 75—77) *(Recenzie).*

POPESCU, Teodor M., *Patriarhul Chiril Lucaris văzut după trei sute de ani.* (An. LX (1942), nr. 9, p. 455—473).

Spicuiri, sub formă de recenzii, ale unor articole și studii din publicațiile bisericești.

SAMURIANU, Gh. P., *Theofilantropiștii. (An.* XIII (1889), nr. 9, p. 550—551).

Theofilantropiștii — societate de binefacere apărută în Franța, după Revoluția din 1789.

ŞTEFĂNESCU, Melchisedec (Episc.), *Sinodul Constantinopolitan.* (An. X (1881), nr. 12, p. 785—796).

Sinodul de la Constantinopol (1593). Actul sinodal.

ZOTU, G., *Separaţiunea definitivă între Biserica Orientală şi Occidentală în timpul patriarhului Mihail Celulariu.* (An. VI (1882), nr. 4, p. 205—215).

V. Istoria modernă şi contemporană

1. *Aspecte istorice propriu-zise*; 2. *Activitatea misionară*; 3. *Presă în general*; 4. *Cultură. Învăţământ. Educaţie*; 5. *Personalităţi*; 6. *Biserica în context social. Aspecte politico-sociale*; 7. *Contribuţia Bisericii la lupta pentru Pace.*

1. Aspecte istorice propriu-zise

C(RONŢ), Gh., *Alivizatos S. Hamilcar,* Ἡ σύγχρονος θέσις της ἀρθοδοζου θεολογίας (Poziţia actuală a teologiei ortodoxe), extr. din «Anuar. Fac. Teolog. Atena», 1937. (An. LVI (1938), nr. 1—4, p. 254) *(Recenzie).*

MANGÎRU, B., *Administrarea Sfintei noastre Biserici.* (An. XXXV (1911), nr. 3, p. 345—350).

Lupta pentru autocefalie în Bisericile naţionale.

POPESCU, Teodor M. (Prof.), *Enciclica patriarhilor ortodocşi de la 1848.* (An. LIII (1935), nr. 11—12, p. 545—688).

Studiu introductiv. Propaganda romano-catolică în sec. XIX. Papa Pius IX şi Orientul. Propaganda protestantă în Orient. Roma şi Rusia. Papa Pius IX şi turcii. Relaţiile Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Orientală la începutul secolului al XIX-lea. Enciclica papei Pius IX «către orientali» (1848 ian.). Enciclica patriarhilor ortodocşi (ediţii, text grecesc, traducere, note). Résumé.

SCRIBAN, I. (Arhim.), *L'église et la chrétienté en 1926.* (An. XLV (1927), nr. 3, p. 129—135).

Idem, *Dr. Radovan N. Kazimirovici, Situaţia actuală de drept bisericesc a Bisericilor Ortodoxe Răsăritene,* (Arad, 1927). (An. XLV (1927), nr. 11, p. 703) *(Recenzie).*

Idem, *Cînd oamenii simpli se apucă de reforme.* (An. XLVI (1928), nr. 9, p. 844).

Reforme religioase şi sociale în Turcia, Afganistan şi China.

Idem, *D. Drăghicescu, La Nouvelle Cité de Dieu,* (Paris, 1929). (An. XLVII (1929). nr. 7—8, p. 744) *(Recenzie).*

ŢANKOV, Ştefan (Prof. dr.), *Biserica Ortodoxă din Răsărit. Starea sa generală în vremea de faţă, (Trad. de Pr. prof. Corneliu M. Grumăzescu).* (An. XLVIII (1930), nr. 7—8, p. 773—776).

2. Activitatea misionară în general

B(ALAUR), D.I., *Antim Nica, Misionarismul creştin între mahomedani în Orientul Apropiat,* (Bălţi, 1939). (An. LIX (1941), nr. 1—2, p. 90—91) *(Recenzie).*

BLIDARU, Stelian C. (Pr.), *Ortodoxia şi papistăşism* (An. XLVIII (1930), nr. 5, p. 440—442).

BULACU, M. (Pr.), *Conferinţa misionară internaţională de la Ierusalim* (1928, mart.—apr.), (An. XLVI (1928), nr. 8, p. 750).

C(RONŢ), G., *Hamilcar Alivizatos,* Καθορισμὸς τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ρειαποστολῆς τῆς Ὀρθοδόζου Ἐκκλησίας (Determinarea misiunii externe şi interne a Bisericii Ortodoxe), în «Anuar Fac. Teologie Atena» (Atena, 1937). (An. XVI (1938), nr. 7—8, p. 453—454).

SCRIBAN, I. (Arhim.), *Ce a făcut Biserica Ortodoxă pentru Extremul Orient creştin* (An. XL (1921), nr. 2. p. 145—147).

Idem, «*Le Christianisme au XX-e siècle*» (1927, mart.), (An. XLV (1927), nr. 3, p. 189). *(Recenzie).*

Idem, *Conferinţa misionară de la Atena* (1930, febr. 28) (An. XLVIII (1930), nr. 2, p. 188—189).

Idem, *Albert Schweitzer, Zwischen Wasser und Urwald* (München, 1925). (An. XLIII (1925), nr. 10, p. 671). *(Recenzie).*

Amintirile de medic misionar în Congo ale autorului.

VERȘESCU, Gh. (Pr), *Reflexii de la o conferință* (An. L (1932), nr. 1, p. 54—56). Misionarismul creștin în țările necivilizate.

3. Presă în general

CRIȘAN, Constantin R. (Pr.), *«Bulletin d'Archeologie chrètienne byzantine et slave»* (Roma, 1930), (An. XLVIII (1930), nr. 11, p. 1098—1099). *(Recenzie).*

DEMETRESCU, Drag., *Revistă bisericească ortodoxă în America* (An XXXIX (1915), nr. 8, p. 898).

Înființarea revistei periodice în limba greacă «Ecoul religios» în Lowelt Mars.

GEAMĂNU, Aristide (Pr.), *Congresul presei catolice* (Bruxelles, 1930, sept. 2—5), (An XLIX (1931), nr. 2—3, p. 264).

Idem, *Apostolatul presei,* (An XLIX (1931), nr. 11, p. 748).

Rolul presei în context social.

JINGOIU, Stelian, *«Irènikon» (Prièure d'Amay-sur-Meuse,* Belgia, 1933 mart.—iun.), An LI (1933), nr. 7—8, p. 352—353) *(Recenzie).*

MANOLOCHE, Teodor M., *Presa bisericească,* (An LIX (1941), nr. 1—2, p. 97).

MILOAE, Ion Gh., *L. Bethleem, La Presse* (Paris, 1928), (An XLVII (1929), nr. 11, p. 1035—1044) *(Recenzie).*

PISAROV, B., *Velimir P. Isacovici. Потреба једног великог церковеног часописа* (Necesitatea unei mari reviste bisericești), în «Православље», II (1935), nr. 8, p. 238—242, (An LIII (1935), nr. 9—10, p. 536) *(Recenzie).*

POPESCU, Nic. M. (Diac.), *Noi reviste creștine în Asia Mică,* (An XXXVIII (1914), nr. 3, p. 276—277).

Prezentarea revistelor «Ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος» (Smirna) și «Ὁ ἄγγελος τῆς φιλαδελφίας» (Alașehîr).

(Redacția), «Revista Sfinților» (Revue des Saints) (Paris, 1927), (An XLV (1927) nr. 9, p. 565) *(Recenzie).*

SCRIBAN, Iuliu (Arhim.), *«The Bible in the World»* (Londra, 1922), (An XL (1921), nr. 3, p. 239) *(Recenzie).*

Idem. *«Studion. Bollentino della Chiese di rito bizantino»* (Roma, an I, 1923, nr. 1—2). (An XLI (1923), nr. 8, p. 601—602) *(Recenzie).*

Idem, *«L'Europa Orientale»* (Roma, 1925, 1929), (An XLIII (1925), nr. 10 (oct.) p. 671—672; an XLVII (1929), nr. 5, p. 477; an XLVIII (1930), nr. 1, p. 95) *(Recenzie).*

Concordatul dintre Polonia și Vatican. Istoria literaturii bulgare.

Idem, *«Zionis Freund»* (Hamburg, 1926, dec.), (An XLIV (1926), nr. 12, p. 747—750) *(Recenzie).*

Aspecte confesionale. Misionarism creștin. Sărbătoarea Nașterii Domnului și semnificațiile sale. Pictorul Rudolf Schöfer.

Idem, *O revistă ortodoxă internațională,* (An XLV (1927), nr. 6, p. 377—378).

Înființarea revistei «The Orthodox Catholic Review» (Brooklyn—S.U.A., 1927, ian. 1).

Idem, *«Irenikon»* (Amay-Schootehnor, 1927, iul.), (An XLV (1927), nr. 8, p. 502) *(Recenzie).*

Idem, *«Studi Rumeni»* (Roma, 1927). (An. XLV (1927), nr. 8, p. 512) *(Recenzie).*

Idem, *«The New Near East»* (1927, dec.). (An. XLV (1927), nr. 12, p. 768) *(Recenzie).*

Idem, *«Il Risveglio. Rivista Mensile di vita e Cultura Religiosa»* (Roma, 1928, sept.-oct.). (An. XLVI (1928), nr. 12, p. 1131—1132) *(Recenzie).*

Idem, *«Echos d'Orient»* (Constantinopol, 1929). (An. XLVII (1929), nr. 11, p. 1054) *(Recenzie).*

Idem, *Revistă engleză despre scrieri teologice românești.* (An. XLVIII (1930), nr. 2, p. 189).

«The Christian East» (Londra) despre Gala Galaction, *Piatra din capul unghiului* și I. Mihălcescu, *Catehismul.*

Idem, «*Zwischen den Zeiten*» (München, an. VIII, 1930. nr. 1). (An. XLVIII (1930), nr. 3, p. 281) *(Recenzie).*

Idem, «*Irenikon*» (Prieuré d'Amay-Melgia, 1930, nr. 1, ian.-febr.). (An. XLVIII (1930), nr. 4, p. 383) *(Recenzie).*

Idem, *Congresul presei catolice* (Bruxelles, 1930, aug.). (An. XLVIII (1930), nr. 5, p. 492).

Idem, «*Irenikon*» (Prieuré d'Amay-Belgia, 1930, nr. 1, ian.-febr.). (An. XLVIII (1930), nr. 7—8, p. 812) *(Recenzie).*

Idem, *Expoziția presei catolice* (Bruxelles, 1930, sept.). (An. XLVIII (1930), nr. 9, p. 911) *(Recenzie).*

Idem, «*Bilycknis*» (Roma, 1930, nov.). (An. XLVIII (1930), nr. 11, p. 1104) *(Recenzie).*

Idem, «*The Moslem World*» (Lumea mahomedană) (New-York, 1931, 1932). (An. XLIX (1931), nr. 2—3, p. 285; an. L (1932), nr. 2, p. 187) *(Recenzie).*

Idem, «*Echos d'Orient*» (Constantinopol, 1930, oct.-dec.). (An. XLIX (1931), nr. 4, p. 384) *(Recenzie).*

Idem, «*Golden Rule Foundation*» (New-York, 1930, dec.). (An. XLIX (1931), nr. 4. p. 384) *(Recenzie).*

Idem, *Journal de Dèbats*» (Paris, 1931—1932). (An. L (1932), nr. 1, p. 94; an. L (1932), nr. 2, p. 188) *(Recenzie).*

Idem, «*Etudes*» (Paris, 1932, ian.). (An. L (1932), nr. 1, p. 95) *(Recenzie).*

Idem, «*Revue Biblique*» (Paris, 1932, ian.). (An. L (1932), nr. 2, p. 175) *(Recenzie).*

Idem, «*La nouvelle Revue des Jeunes*» (Paris, 1931, 1932). (An. L (1932), nr. 2, p. 187; an. L(1932), nr. 4, p. 335) *(Recenzie).*

Idem, «*The Church Times*» (Londra, 1932, mart. 4). (An. L (1932), nr. 4, p. 335) *(Recenzie).*

Idem, «*Irènikon*» (Prieuré d'Amay-Belgia, 1932, ian.-febr.). (An. L (1932), nr. 5, p. 399) *(Recenzie).*

Idem, «*Die Eiche*» (1933, nr. 1). (An. LI (1933), nr. 3—4, p. 190) *(Recenzie).*

V. C. (Lect. dr.), *O nouă revistă de teologie ortodoxă în America.* (An. C (1982), nr. 1—2, p. 118).

«The Patristic and Byzantine Review» (New-York).

4. Cultură. Învățătură. Educație

ALEXE, Ștefan C. (Pr. prof.), *Consultația asupra educației teologice* (Basel-Elveția, 1978, iul. 4—7). (An. XCVI (1978), nr. 9—10, p. 921).

BASARAB, Mircea (Pr.), *Conferința europeană a preoților spirituali pentru studenți* (Burg-Rothenfels—R. F. Germania, 1977, mai 4—19). (An. XCV (1977), nr. 7—8, p. 712—713).

BULACU, Mihail (Pr.), *Preocupări de catehizarea copiilor la Bisericile din Apus.* (An. XLIV (1926), nr. 3, p. 161—163).

Idem, *Facultățile de Teologie protestantă și catolică de la Universitatea din Strassbourg.* (An. XLIV (1926), nr. 6, p. 355—359).

Idem, *Școlile confesionale, focare de propagandă străină.* (An. LV (1937), nr. 7—10, p. 590—591).

D(UDU), V., *I. Klasovski, Юнацкі церковні братства в старовину* (Frățiile bisericești ale tineretului în vechime), în «Церква і нарід», 1937, nr. 22, p. 753—758. (An. LVII (1939), nr. 5—6, p. 350) *(Recenzie).*

GÎLDĂU, Florian M. (Pr.), *Consfătuirea tineretului creștin de la Belgrad* (1940, febr. 17—21). (An. LVIII (1940), nr. 3—4, p. 200—206).

JIVI, Aurel, *Întrunire pregătitoare a Consultației pentru educație teologică în Europa* (Berlin, 1980, ian. 22—24). (An. XCVIII (1980), nr. 1—2, p. 39—40).

MIHĂLCESCU, I., *Congresul studenților creștini din toată lumea* (Budapesta, 1923, iun.). (An. XLI (1923), nr. 8, p. 607).

M(OISESCU), I., *Aurelian Sacerdoțeanu. Evoluția scrisului și cartea pînă la apariția tiparului* (București, 1937). (An. LV (1937), nr. 7—10, p. 541—542) *(Recenzie).*

NECULA, N. D. (Pr. lect.), *Întîlnirea de lucru a Consiliului Ecumenic al Tineretului din Europa (C.E.T.E.), organizată la Tahi-Ungaria între 14—24 iulie 1980.* (An. XCVIII (1980), nr. 7—8, p. 708).

POPESCU, Dumitru (Pr. prof.), RADU, Dumitru (Pr. lect.), *Al II-lea Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă* (Atena, 1976, aug. 19—29). (An. XCIV (1976), nr. 9—12, p. 899—902) (Foto. 2 buc.).

(Redacția), *Inaugurarea Centrului European al U.N.E.S.C.O. pentru învățămîntul superior* (1972, sept. 21). (An. XC (1972), nr. 9—10, p. 1022—1023).

Idem, *Conferința miniștrilor educației din țările europene membre ale U.N.E.S.C.O.* (București, 1973, nov. 26—dec. 3). (An. XCI (1973), nr. 11—12, p. 1197—1199).

Idem, *Conferința anuală a studenților europeni* (Lillehammer-Norvegia, 1975, sept. 26—30). (An. XCIII (1975), nr. 9—10, p. 1059—1060).

Idem, *A XXVII-a Adunare Generală a Federației Mondiale a studenților creștini de la Colombo* (Sri Lanka, 1977, ian. 30—febr. 11). (An. LXXII (1954), nr. 5, p. 290—291).

Idem, *Cea de-a II-a Conferință Europeană a Tineretului, a Consiliului Ecumenic al Tineretului din Europa* (Glay-Franța, 1978, mart. 22—29). (An. XCVI (1978), nr. 7—8, p. 711).

Idem, *Conferința studenților din Europa a F.M.S.C. și întrunirea Comitetului European al acestei federații* (Atena, 1978, apr. 18—23). (An. XCVI (1978), nr. 7—8, p. 711).

Idem, *Întrunirea Comitetului European al Federației Mondiale a studenților creștini* (Cartigny-Geneva, 1980, mai 1—4). (An. XCVIII (1980), nr. 5—6, p. 563).

SCRIBAN, I. (Arhim.), *Învățămîntul clasic din nou statornicit în Francia.* (An. XLI (1923), nr. 12, p. 950—951).

Idem, *Lipsa României de la manifestările culturale.* (An. XLII (1924), nr. 6, p. 384).

Aniversarea a 700 de ani de la înființarea Universității din Neapole.

Idem, *Liga bunătății.* (An. XLIV (1926), nr. 4, p. 236).

Societatea internațională «Liga bunătății» (1925, ian. 31) și rolul său în educația religioasă și morală a copiilor.

Idem, *Congres internațional pentru buna creștere.* (An. XLIV (1926), nr. 8, p. 557; nr. 10, p. 621).

Al IV-lea Congres internațional pentru buna creștere a tinerimii (Roma, 1926 sept.).

Idem, *Religia la Congresul antropologic* (Paris, 1927, sept.). (An. XLV (1927), nr. 2, p. 126).

Idem, *Conferințe creștine în România.* (An. XLV (1927), nr. 4, p. 254).

Conferințe ale Federației universale a Asociației studențești creștine (București, 1927 apr.).

Idem, *O manifestare a studenților ortodocși în străinătate.* (An. XLVI (1928), nr. 9, p. 845).

Din activitatea culturală și religioasă a Asociației generale a studenților ortodocși creștini din Tuluz-Franța.

Idem, *Congres al Societății studențești creștinești* (Sfîntul Gheorghe, 1928, aug. 26—sept. 4). (An. XLVI (1928), nr. 10, p. 953).

Idem, *Congrese creștine în vara aceasta* (Praga, Stockholm). (An. XLVI (1928), nr. 10. p. 953).

STERIAN, Paul, *Un congres creștinesc internațional.* (An. XLI (1923), nr. 8, p. 596—598).

Congresul internațional al Uniunilor creștine pentru tineret (Pörtschach-am See-Austria, 1923, mai 30—iun. 10). Problemele minorilor, educației religioase și patriotismului.

VASILESCU, Emilian, *Conferința mondială a Tineretului creștin de la Amsterdam* (1939, iul. 24—aug. 2). (An. LVII (1939), nr. 9—10, p. 611—624).

5. Personalităţi

A(NGHELESCU), P. (Pr.), *Episc. Lucian, Atentatul de la Marsilia, cuvîntare la parastas,* în «Cronica Romanului», XI (1934), nr. 10. (An. LII (1934), nr. 11—12, p. 808—809) *(Recenzie).*

Regele Alexandru I al Jugoslaviei.

BALAUR, D., *Moartea consilierului de stat E. N. Setjalis.* (An. LIII (1935), nr. 3—4, p. 192).

Emil Nestor Setjalja, ministru şi consilier de stat al Finlandei.

BERECHET, Şt., *Portrete teologice.* (An. XLIV (1926), nr. 2, p. 66—69).

Viaţa, activitatea şi scrierile lui Nicolae Glubocovschi.

CEHAN, Vasile (Pr.), *Moartea Monseniorului Seipel* (An. L (1932), nr. 11, p. 739).

Mong. Seipel (1876, iul. 10—1932, aug. 2), cancelar al Austriei.

DUDU, V., *Moartea unui mare istoric bulgar.* (An. LIV (1936), nr. 1—2, p. 102).

Acad. V. Zlatarski († 1935, dec. 15).

I(ACOBOVSCHI), P. (Pr.), *Pomenirea patriarhului Chiril Lucaris.* (An. LIX (1941), nr. 1—2, p. 125).

(REDACŢIA), *I. P. S. Patriarh elogiază memoria regelui Albert al Belgiei.* (An. LII (1934), nr. 3—4, p. 210).

Idem, *Martin Luther King, o nouă victimă a violenţei şi a urii rasiale.* (An. LXXXVI (1978), nr. 3—5, p. 444—445).

Pastorul american de culoare M.L.K. († 1968, apr. 4).

SCRIBAN, Iuliu (Arhim.), *Moartea lui Camille Flammarion* (1842—1925, iun. 4). (An. XLIII (1925), nr. 6, p. 367—368).

Idem, *Bernard Shaw despre Beethoven.* (An. XLV (1927), nr. 3, p. 190).

Comemorarea centenarului morţii lui Beethoven.

Idem, *Pierre Loti.* (An. XLI (1923), nr. 11, p. 784—788).

Decesul scriitorului francez Pierre Loti (1850—1923). Viaţa lui.

Idem, *Sărbătorirea lui Tolstoi.* (An. XLVI (1928), nr. 9, p. 849—850).

Aniversarea centenarului naşterii lui Tolstoi (1928, sept.).

Idem, *Moartea lui Jean Bourdeau.* (An. XLVI (1928), nr. 10, p. 135).

Jean Bourdeau, membru al Academiei de ştiinţe morale şi politice din Franţa.

Idem, *Moartea unui învăţat german.* (An. XLVI (1928), nr. 11, p. 1030).

Dr. Bruno Wile (1860—1928), profesor de estetică şi filozofie la Universitatea din Berlin.

Idem, *Auguste Forel.* (An. XLVI (1928), nr. 11, p. 1051).

Din activitatea ştiinţifică şi socială a naturalistului elveţian Auguste Florel (n. 1848).

Idem, *Sărbătorirea scriitoarei Selma Lagerlöf.* (An. XLVI (1928), nr. 11, p. 1052—1053).

Selma Lagerlöf, scriitoare suedeză (n. 1858).

Idem, *Edouard Schuré.* (An. XLVII (1929), nr. 7—8, p. 736).

Edouard Schuré, scriitor francez.

Idem, *Un general care a trăit sub cinci domnitori.* (An. XLVI (1928), nr. 9, p. 853—854).

George Ventwort, general englez. Activitatea publicistică a unor preoţi (Grivas D. Cruceanu).

Idem, *Moartea părintelui Aurelio Palmieri.* (An. XLIV (1926), nr. 12, p. 742).

Aurelio Palmieri († 1926, oct. 18), directorul revistei «L'Europa Orientale».

Idem, *Un jubileu scăpat.* (An. XLIV (1926), nr. 4, p. 237).

Despre Vladimir Guettée.

Idem, *O lumînare pentru 5000 de ani.* (An. XLV (1927), nr. 10, p. 637).

Comemorarea lui Carusso în Italia.

Idem, *Moartea lui Gustave le Bon* (1931, dec. 14). (An. L (1932), nr. 1, p. 70—71).

Idem, *Scrisorile arhiepiscopului Söderblom al Suediei.* (An. L (1932), nr. 2, p. 169).

S(IMEDREA), T. (Arh.), † *Alexandru, regele Jugoslaviei.* (An. LII (1934), nr. 11—12, p. 766).

Asasinarea regelui Alexandru (Marsilia, 1934, oct. 9). «Omenirea pierde pe unul dintre cei mai înfocaţi apărători ai păcii».

6. Biserica în context social. Aspecte politico-sociale

(BUZEA, N. I.), *Creştinism social.* (An. XLIV (1926), nr. 2, p. 72—79).

Activitatea Bisericilor creştine în lumea modernă. Diferite direcţii ale creştinismului social (reformismul moral-individual, asociaţionismul creştin).

COPPÉE, François, *Crăciun împărătesc* (1811). (An. XLI (1922), nr. 3, p. 163—165).

Traducere din volumul *La bonne souffrance.* Aspecte politico-sociale din Europa, Asia şi Africa la începutul sec. XIX. Creştinismul în context social.

(CRISTEA), Miron (Patr.), *Cuvîntare ţinută cu prilejul vizitei participanţilor la cel de-al IX-lea Congres internaţional pentru istoria medicinei* (Bucureşti, 1932, sept. 11). (An. L (1932), nr. 10, p. 628—636).

C(RONŢ), G., *Andrei I. Fitrachis,* Ὁ χριστιανισμός καὶ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας (Creştinismul şi problemele epocii noastre) (Atena, 1937). (An. LV (1937), nr. 5—6, p. 365—366) *(Recenzie).*

Idem, *Alivizatos S. Hamilcar,* Ἡ Ἐκκλησία καὶ κοινώνικα ζητήματα (Biserica şi chestiunile sociale), extr. din «Anuar. Fac. Teolog. Atena», 1937. (An. LVI (1938), nr. 5—6, p. 257—258) *(Recenzie).*

D(UDU), V., *Biserica, factor principal al unirii slavilor.* (An. LV (1937), nr. 3—4, p. 249—250).

GEAMĂNU, Aristide (Pr.), *Organizarea tineretului muncitoresc creştin.* (An. XLIX (1931), nr. 2—3, p. 265—266).

Aspecte sociale din Franţa.

Idem, *Binefacerile creştinismului asupra civilizaţiei europene.* (An. XLIX (1931), nr. 2—3, p. 266).

Din relatările scriitorului englez Evelyn.

Idem, *Conferinţa internaţională pentru binele orbilor* (New York, 1931, apr.). (An. XLIX (1931), nr. 12, p. 852).

GRUMĂZESCU, C. (Pr.), *Biserica în timpul grevei minerilor din Anglia.* (An. XLIV (1926), nr. 9, p. 548).

I(ONIŢĂ), Viorel (Diac. asist.), *Consultaţia despre baza teologică a drepturilor omului* (Geneva, 1980, apr. 30—mai 3). (An. XCVIII (1980), nr. 5—6, p. 557—560).

M(ANOLACHE), T. N., *Centenarul Crucii Roşii Internaţionale.* (An. LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1135—1145).

MIHĂLCESCU, I. (Pr.), *Congresul Apostolatului maritim* (Boulogne-sur-Mer, 1929, sept. 25—26). (An. XLVII (1929), nr. 11, p. 1030—1031).

Idem, *Biserica şi problemele vremii.* (An. XLI (1923), nr. 9, p. 640—646).

Atitudinea Bisericii faţă de mişcările sindicale şi socialiste.

Idem, *Dreptul de vot al femeilor şi Biserica.* (An. XLIV (1926), nr. 5, p. 281).

Aspecte politico-sociale din Franţa şi Belgia. Mişcările feministe.

NEGURĂ, G. (Pr.), *Emanciparea femeii faţă de creştinism.* (An. XLIV (1926), nr. 3, p. 122—124).

PĂCURARIU. M. (Pr. prof.), *Al IV-lea seminar teologic sud-est european* (Sibenik-Jugoslavia, 1978, aug. 31—sept. 4). (An. XCVI (1978), nr. 11—12, p. 1219).

POPESCU, Teodor (Prof.), *Ce reprezintă azi Biserica Ortodoxă.* (An. LIX (1941), nr. 1—2, p. 10—39).

POPESCU, Victor N. (Pr.), *Ecoul evenimentelor externe.* (An LIV (1936), nr. 11—12, p. 721—722).

Războiul din Spania.

(REDACŢIA), *Conferinţa Mondială «Biserica şi Societatea»* (Geneva, 1966, iul. 12—26). (An. LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 787—790).

Idem, *Conferinţa Departamentului «Biserica şi Societatea»* (Bucureşti, 1974, iun. 24—iul. 2). (An. XCII (1974), nr. 7—8, p. 875—880) (Foto 1 buc.).

Ştiinţa şi tehnologia cu privire la viitorul dezvoltării umane.

Idem, *«Anul internaţional al Femeii» — 1975.* (An. XCIII (1975), nr. 9—10, p. 1079—1080).

Conferința mondială a Anului Internațional al Femeii (Ciudad de Mexico, 1975, iun. 19—iul. 2).

Idem, *Acțiune lăudabilă.* (An. XCIV (1976), nr. 3—4, p. 262).

Biserica Ortodoxă din S.U.A. în context social.

Idem, *Lucrările grupului european de contact pentru misiunea urbană și industrială de la St. Pölten-Austria* (1976, nov. 7—12). (An. XCIV (1976), nr. 9—12, p. 906).

Idem, *În slujba lui Dumnezeu și a oamenilor.* (An. CV (1984), nr. 3—4, p. 157—158).

SCRIBAN, Iuliu (Arhim.), *Internaționala muncitoare creștină.* (An. XL (1922), nr. 6, p. 478).

Activitatea sindicalistă a muncitorilor din Europa și America. Instituirea (1919) Internaționalei Muncitoare Creștine și Congresul ei de la Haga (1920).

Idem, *Internaționala creștină.* (An. XL (1922), nr. 11, p. 867—868).

Congresul Internaționalei Creștine (Sonntagberg-Austria, 1922, aug. 7).

Idem, *Lucrare creștinească pentru ajutorul săracilor în Paris.* (An. XLIII (1925), nr. 7, p. 440—441).

Biserica în context social. Aspecte morale și sociale din Franța.

Idem, *Greva din Anglia și Biserica Anglicană.* (An. XLIV (1926), nr. 5, p. 300).

Idem, *Turcii și francezii.* (An. XLI (1923), nr. 5, p. 391).

Atitudinea Franței față de războiul greco-turc din Marea Mediterană.

Idem, *Lupta împotriva modei în străinătate.* (An. XLII (1924), nr. 8, p. 506).

Idem, *Dărnicie creștinească.* (An. XLV (1927), nr. 1, p. 63).

Strîngere de ajutoare pentru sinistrații din orașul Mosul din Mesopotamia.

Idem, *Împotriva negustoriei cu carne.* (An. XLV (1927), nr. 2, p. 116).

Aspecte sociale și morale internaționale.

Idem, vol. *Deuxième Conference de la Petite Entente des Femmes à Belgrade. Discours et Rapports de 1—4 nov. 1924* (București, 1925). (An. XLIII (1925), nr. 6, p. 383) *(Recenzie).*

Lucrările Congresului Micii Înțelegeri a Femeilor (Belgrad, 1924, nov.).

Idem, *Pr. Petre Chiricuță, Antisemitism «creștin» sau cea mai cumplită erezie a veacului* (București, 1926). (An. XLIV (1926), nr. 10, p. 619) *(Recenzie).*

Idem, *Cei ce nu vor să poarte armele în Suedia.* (An. XLIV (1926), nr. 10, p. 617).

Aspecte militare și sociale din Suedia.

Idem, *Preot norvegian împotriva unor slujbe de stat.* (An. XLIV (1926), nr. 10, p. 617).

Idem, *Moartea unui bineiăcător al Răsăritului.* (An. XLIV (1926), nr. 10, p. 617).

Aspecte politice din Turcia și Grecia. Moartea lui Cleveland Hoadley Dodge (1926, iun. 24), inițiatorul unor acte de binefacere.

Idem, *Generalul Feng.* (An. XLV (1927), nr. 2, p. 116).

Aspecte militare și religioase în China.

Idem, *Mersul Cooperației în lume.* (An. XLV (1927), nr. 7, p. 436).

Din activitatea Uniunii Cooperației Internaționale (1912—1927).

Idem, *Un colț de viață în Statele Unite.* (An. XLV (1927), nr. 7, p. 437—438).

Aspecte sociale din New York.

Idem, *Vaticanul contra antisemitismului.* (An. XLVI (1928), nr. 5, p. 474).

Idem, *Frăția creștinească între ierarhii străini.* (An. XLVI (1928), nr. 7, p. 645—646).

Idem, *Nenorocirile din avorturi.* (An. XLVII (1929), nr. 3, p. 282).

Aspecte moral-sociale din Germania.

Idem, *Măsuri sinodale împotriva sinuciderilor în Bulgaria.* (An. XLVII (1929), nr. 3, p. 282).

Idem, *Măsuri împotriva avorturilor în Italia.* (An. XLVII (1929), nr. 7—8, p. 736).

Idem, *Concursurile de frumusețe oprite în Italia.* (An. XLVII (1929), nr. 7—8, p. 757).

Idem, *Primejdia concursurilor de frumusețe.* (An. XLVII (1929), nr. 12, p. 1149).

Aspecte morale și sociale în Anglia.

Idem, *Țara fără divorțuri.* (An. XLVIII (1930), nr. 4, p. 381—382).

Aspecte sociale și morale din Canada.

Idem, voi. *Les Grands problèmes internationaux de l'heure présente* (Paris, 1929). (An. XLIX (1931), nr. 5, p. 480) *(Recenzie).*

Idem, *Duminica în Anglia.* (An. XLIX (1931), nr. 9, p. 557).

Aspecte religioase și sociale din Anglia.

Idem, *Năravuri din ziua de azi.* (An. XLIX (1931), nr. 9, p. 568).

Aspecte morale și sociale din Jugoslavia.

Idem, *Biblia în cinematograf.* (An. XLIX (1931), nr. 11, p. 765).

Aspecte culturale și sociale din S.U.A.

Idem, *Mitropolitul Nicolae, Ortodoxia în mijlocul frământărilor de azi* (Sibiu, 1933). (An. LI (1933), nr. 5—6, p. 278—279) *(Recenzie.)*

Idem, voi. *Biserica și problemele vremii* (București, 1933). (An. LI (1933), nr. 9—10, p. 499) *(Recenzie).*

S(IMEONOV), S., *M. Kurdiumov, Церковь и миръ* (Biserica și lumea), în «Путь», 1939, nr. 59, p. 3—19. (An. LVII (1939), nr. 7—8, p. 462—463) *(Recenzie).*

VĂTĂMANU, Nicolae, *1600 de ani de la înființarea Vasiliadei, cel dintîi așezământ de asistență socială și sanitară.* (An. LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 297—311).

Pr. ALEXANDRU STĂNCULESCU-BÎRDA

RECENZII

DACOROMANIA, Jahrbuch für östliche Latinität, 7, 1988, Herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber, Freiburg-München. Număr jubiliar.

Sfîrşitul de veac XVII înregistrează în cultura românească un succes de relevantă semnificaţie prin apariţia traducerii integrale a Cărţii Cărţilor.

Evenimentul atestă nu numai înscrierea românilor în concertul general al popoarelor ce-şi croiau, la acea vreme, destine proprii, ci marchează, în acelaşi timp, trecerea de la medieval la modern, în sensul apartenenţei lucrării de care vorbim — *Biblia de la Bucureşti* — la o perioadă nouă, de tip umanist european.

În noiembrie 1988 s-a sărbătorit la Bucureşti trecerea a 300 de ani de la publicarea monumentalei opere, printr-o izbutită ediţie aniversară, precedată şi succedată de numeroase studii de specialitate, apărute în diverse publicaţii ştiinţifice şi de popularizare pe întreg teritoriul ţării şi în afara graniţelor ei.

În acest context festiv, în cadrul Seminarului de limbi romanice al Universităţii din Freiburg (Republica Federală Germania), sub redacţia prof. univ. dr. Paul Miron, în colaborare cu dr. Elsa Lüder, de la aceeaşi catedră, a apărut recentul număr, 7, al revistei Dacoromania.

Sub incidenţa a 28 de semnături ale unor oameni de cultură şi specialişti din ţara noastră şi din străinătate, în limbile română, germană, franceză şi spaniolă, se iau în obiectiv, în manieră tradiţională sau modernistă, cîteva din faţetele care se cer studiate la o atare operă, precum şi aspecte adiacente, care o leagă de ceea ce a precedat-o, o reliefează în contemporaneitate, fixîndu-i locul în istoria limbii şi a culturii româneşti în epoca veche sau o coroborează în contexturi trecute şi viitoare.

S-a spus, pe drept cuvînt, că *Biblia de la Bucureşti* realizează simbolic, la nivel cultural, unitatea tuturor românilor: «Umaniştii români laici», se spune într-un articol din revistă, «ca şi marii prelaţi luminaţi ascultau împreună imperativele vremii care mergeau spre împlinirile viitoare ale recunoaşterii unităţii de obîrşie şi ale unităţii de limbă, reclamînd unirea tuturor românilor» (Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Impulsuri umaniste în traducerea şi editarea Bibliei de la Bucureşti* (p. 88).

Încununînd tradiţia de peste un secol a vechilor traduceri româneşti de cărţi religioase, discutate aici de Al. Rosetti (*Les plus anciennes traductions roumaines de livres religieux*, p. 7), Pr. prof. Dumitru Stăniloae pune în relaţie textul de la 1688 cu tradiţiile patristice ale Bisericii române, subliniind, totodată, valoarea de document lingvistic a operei (*La Bible de 1688 y la tradición patrística de la iglesia ortodoxa rumana*) (p. 13).

În ochii posterității, spune, la rîndul său, Pr. Ion Bria de la Geneva, «traducătorii Sfintei Scripturi au fost totdeauna comparați cu ctitorii de limbă națională. ...Odată cu imprimarea textului Bibliei, Biserica face un dublu act de recunoaștere: al limbii române scrise în raportul ei cu cea vorbită; al versiunii române a textului biblic în raport cu textul originar. Ea face aceasta cu autoritatea Bisericii de origine. E o Biserică ce autentifică limba biblică românească, ca o valoare ce reflectă identitatea și permanența unei comunități române ortodoxe de origine. Ea are deci calitatea «Bisericii mame» care veghează ca acest simbol de loialitate față de origine — care este limba — să nu fie pierdut sau deformat» *(Cuvîntul lui Dumnezeu în limba română)* (p. 45).

Dificultățile traducătorului, la hotarul dintre axiomatica metodă unică acceptabilă pentru Biserica evului mediu, prin redarea fidelă a originalului «înlăturîndu-se astfel factorul subiectiv uman și deci pericolul ereziei» și nevoia de «clarificare» cu aportul calităților literare de care dispunea, în viziunea umanismului, fiecare limbă receptoare a textului sacru — se regăsesc în *Biblia lui Șerban Cantacuzino* în sensul unei alcătuiri remarcabile: «Deși primează fidelitatea față de original, nu rare sînt ocaziile în care traducătorii adoptă o atitudine flexibilă, maleabilă, cu intervenții salutare în text, menite să contribuie la limpezirea sa» (Mircea Roșian, *Probleme de tehnica traducerii în Biblia de la București)* (p. 243).

Mai îndrăzneț-novatoare este aserțiunea profesorului olandez Jan de Waard care, fără a se depărta de auspiciul *traduire sans trahir*, nu consimte fără rezerve la expectativa tradițională că o traducere biblică trebuie să fie neapărat și arhaică și pledează în favoarea inteligibilității oferite de limba curentă. «Eliberîndu-se» de sub tutela celebrului adagiu al Renașterii, conform căruia: «Les traductions sont comme les femmes: si elles sont belles, elles ne sont pas fidèles et si elles sont fidèles, elles ne sont pas belles», autorul articolului sugerează, printre altele, demetaforizarea, uneori, a textelor sursă; o versiune în limba curentă este necesară și pentru că nici o traducere nu are dreptul să fie mai obscură decît ar fi putut fi originalul pentru primii lectori și pentru ca lectorii să poată înțelege mesajul biblic cu toată distanța care ne separă de cultura de debut *(Pourquoi une traduction en langue courante ?)* (p. 135).

Ștefan Augustin Doinaș prezintă cîteva fișe din, sugestiv numit, *Atelierul traducătorului* (p. 341). Sub semnul tehnicii tradiționale a tălmăcirii textelor sacre și în egală măsură sub semnul cerințelor esteticii, laboratorul poetului trădează sisificul efort spre desăvîrșire; versiunea optimă se realizează în urma îndelungatelor confruntări și se susține cu rigoarea unor ample comentarii exegetice, în maniera celebrei *Le livre des psaumes*, apărută la Paris în 1883. (*Le livre des psaumes*, Etude sur la poésie hébraique, Introductin critique... et commentaires par M. l'abbé H. Lesêtre, prêtre de diocèse de Paris).

Fidelitatea transpunerii și fluența cuvîntului divin pun la grea încercare pe tălmăcitor și prin alte nenumărate «capcane». Urmărind filologic mecanismele apariției unor pasaje obscure în textul românesc al Bibliei editate la București în 1688, Mihai Moraru semnalează cîteva dificultăți iscate de interpretarea faptelor de grafie, fonetică, gramatică sau de punctuație (*Loca obscura în Biblia de la București)* (p. 149).

Amplul studiu semnat de Vasile Arvinte se recomandă prin bogăția faptelor chemate să elucideze sensurile și evoluția lor din sintagma: Viermii iadului cei neadormiți *(Contribuții semantice)* (p. 275).

Discutarea și a cîtorva aspecte stilistice, cu evidențierea unor virtuți de expresivitate (forme de realizare a repetiției și sinonimiei) (Coman Lupu, *Lexic și expresivitate în Biblia de la București)* (p. 203), ori impunerea modelului clasic al discursului filozofic, scoasă în evidență de comentarea pe această temă la *A lui Iosip la Macavei carte* (p. 165), care sintetizează, după spusa Andreei Vlădescu Lupu, prolegomenele discursului retoric românesc — pun în evidență, compartimentat, cîteva din multiplele izbînzi autentificate în paginile voluminoasei opere.

O latură mai puțin studiată, aceea a gravurii de carte, își găsește, de astă dată, în propunerile criticului de artă Dragoș Morărescu descifrarea artiștilor care au trudit la tipărirea volumului și atribuirea elementelor decorative: stemă, frunțare, inițiale, finale.

Într-un alt articol se face, ca să zicem așa, — după o documentată punctare a «istoriei» Bibliei —, un «arbore genealogic», evidențiindu-se îngemănări care legitimează «părinții» însemnatei cărți românești (Radu C. Miron, *Die Bukarester Bibel von 1688 — Versuch einer theologie geschichtlichen Einordnung)* (p. 59).

Nifon Ploieșteanul întocmește un minuțios inventar, adus pînă în 1983, stabilind cronologic traducerile și tipăriturile românești ale Sfintei Scripturi; se dă în acest fel posibilitatea cititorului să fixeze, și sub acest aspect, locul și valoarea primei traduceri integrale în limba română a mult disputatei opere intrate în patrimoniul cultural universal *(Biblia în limba română)* (p. 363).

Strînsa relație dintre textul aniversar și manuscrisele contemporane paralele este argumentată lingvistic de Eugen Munteanu, care, pornind de la rezultatele cercetărilor lui Virgil Cândea, a urmărit cele două versiuni ale traducerii Vechiului Testament, cuprinse în ms. BAR 45 și 4389 *(Biblia de la București — 1688 — și manuscrisele contemporane paralele)* (p. 173).

Prin rîndurile sale, Stela Toma sugerează o altă dimensiune a textului din secolul XVII, din perspectiva căreia se pot aduce noi lumini privind tipărituri românești anterioare; de pildă, descoperirea unui mai larg orizont cultural al primului editor — Coresi — decît am fi fost dispuși să-l recunoaștem *(Von Coresi zur Bukarester Bibel)* (p. 141).

Semnificația profundă care a guvernat elevate spirite preocupate de fenomenul renașterii morale și politice românești — ca să nu citățm din articolul lui Alexandru Zub decît pe Neagoe Basarab, pe cronicari, pe corifeii Școlii ardelene, pe Horia sau Tudor, pe pașoptiști, Bălcescu, stolnicul Cantacuzino, Milescu sau Golescu — își găsește expresia în spusa lui Kogălniceanu din cuvîntul introductiv rostit la Academia Mihăileană (1843): «Istoria, după Biblie, trebuie să fie și a fost totdeauna cartea de căpetenie a popoarelor și a fiecărui om îndeosebi».

«Apelul biblic era, în acest cadru, spune autorul articolului, un fel de a atribui istoriei și destinului uman un sens transcendent, în acord cu gîndirea tradițională a societății românești și deopotrivă cu sugestiile romantismului de sursă germană». Și mai departe: «Cînd invocau istoria ca «sfînta carte» a națiunii, (pașoptiștii) prezumau în fond o echivalență dobîndită printr-un transfer de prestigiu de la Biblie la Istorie».

Comentînd implicația cărturarilor noștri în preceptele cuprinse în marea carte de învățătură, istoricul ieșan arată că, de pildă, Cantemîr avea «conștiința unei legități istorice, fie și impusă de rațiunea divină, care guvernează «a lucrurilor omenești strămutătură» *(Istoria după Biblie... Reflecții privitoare la procesul regenerării românești)* (p. 91).

Cît prețuia prințul moldav Biblia aflăm din însemnările pertinente pe care acesta le-a făcut direct, într-un adevărat «dialog intelectual purtat ...cu cartea», pe exemplarul personal al volumului tipărit de Șerban Cantacuzino (Lajos Demény, *Adnotări făcute de Dimitrie Cantemir pe Biblia din 1688)* (p. 265).

Cînd Samuil Micu lucra la versiunea sa de la 1795 și reproșa: «întunecata și încurcata așezare și întocmire a graiului românesc» din tipăritura de la 1688, nu avea în fapt măsura exactă a dependenței sale de vechiul text, care, după cum demonstrează Al. Andriescu, este preluat de învățatul ardelean, cu minore modificări impuse de progresele făcute de limba română literară timp de mai bine de un veac *(Biblia de la București — 1688 — și Biblia de la Blaj — 1795)* (p. 195).

Pe plan beletristic sîntem introduși de articolele acestui număr al «Dacoromaniei» în universul spiritual al creatorilor de valori, care, ca și-n alte culturi, s-au simțit atrași de inepuizabila sursă de înțelepciune și frumos a Bibliei.

Ovid S. Crohmălniceanu, prin articolul: *«Biblicele» lui Felix Aderca și Camil Baltazar*, (p. 221), pune în prim plan diapazonul nuanțat al celor doi scriitori de credință mozaică, atunci cînd eroii sau natura în care se mișcă aceștia evocă personaje și locuri din Vechiul Testament: «O anume candoare», spune criticul literar, «nu încetează să le străbată și ea aparține de astă dată, neîndoios, umanității biblice. Chiar și sub dogoarea patimii trupești, omul se mișcă aici necontenit în vecinătatea sacrului. Un suflu grav, primordial îl urmărește, ridicîndu-i actele la o valoare exemplară în bine și în rău».

De la folclor la vechii purtători ai condeiului, la clasici, moderni sau contemporani, Paul Miron evocă similitudini tematice, sintagmatice, tropi din sfera biblicului, vizînd în mod expres opera lui Ion Druță, la care, găsește autorul studiului, îmbinarea dintre receptarea biblică și universul folcloric reușește în chipul cel mai armonios, *(Receptarea biblică și univers spiritual la Ion Druță)* (p. 231).

S-a remarcat adesea că într-o mare parte a literaturii române universul folcloric se prelungește, împletindu-se cu mitologia creștină.

Mircea Eliade avea să afirme, în urmă cu aproape patru decenii, că adîncindu-și propriile tradiții, «neamul românesc și-a concentrat forțele lui de creație aproape exclusiv în universul spiritualității populare. Terorizat de evenimentele istorice, geniul neamului românesc s-a solidarizat cu acele realități vii pe care istoria nu le putea atinge: Cosmosul și ritmurile cosmice. Dar strămoșii românilor erau deja creștini, în timp ce neamul românesc se plăsmuia între catastrofe istorice. Așa că simpatia față de Cosmos, atît de specifică geniului românesc, nu se prezintă ca un sentiment păgîn ci ca o formă a spiritului liturgic creștin» (p. 233).

Rădăcinile adînci ale receptării biblice sînt investigate de Elsa Lüder prin intermediul colindelor, cărora le analizează geneza, sursele, răspîndirea, diversitatea, clasificîndu-le. Din aceste forme, remarcă autoarea, au putut fi reținute de către marea masă părți din Biblie *(Colinde — Bibelrezeption und Volksglaube)* (p. 209).

De la perceperea «sonoră» prin intermediul cîntecelor tradiționale amintite, «citirea» marei cărți a omenirii prin mijlocirea imaginii sporea registrul cunoașterii în domeniul respectiv a unui număr mult mai mare de oameni decît a celor știutori de carte.

Astfel, pictura murală a atîtor biserici descifrează vizual sute de pagini de ancestrală învățătură.

Cinci din renumitele noastre mînăstiri din Moldova: Moldovița, Arbore, Voronet și Sucevița fac obiectul intervenției regretatului istoric de artă Vasile Drăguț, care evidențiază virtuțile artistice ale așezămintelor citate *(Gemalte Bibel. Die Fresken der Moldauklöster)* (p. 313).

Reputatul bizantinolog Wilhelm Nyssen, de la Universitatea din Köln, bun cunoscător al artei iconografice românești și în special al picturilor mînăstirilor din nordul Moldovei, despre care a și scris, se ocupă și de astă dată de acestea evidențiind originalitatea, credința și generozitatea ctitoricească a poporului român *(Die Bibel im Weltgeviert des Heils, dargestellt am Plan der Moldauklöster)* (p. 299).

Prelați docți interpretează semnificațiile profunde ale Ortodoxiei păstrată prin cunoașterea și respectul Bibliei, larg răspîndită prin cult datorită Bisericii (Antonie Plămădeală, *Sfînta Scriptură în Biserica ortodoxă)* (p. 19). Aceeași Biserică era la noi și prin imaginile ce o împodobeau o «casă a Bibliei» sugestiv și metaforic supranumită de Pr. Sabin Verzan, care urmărește documentat pe ce și cum s-a sprijinit cultura teologică românească *(La Bible dans la culture théologique roumaine)* (p. 115).

Valoarea Sfintei Scripturi pentru viața clericală este dezbătută, cu deplină cunoaștere, de stareța mănăstirii Agapia, Eustohia Ciucanu *(Die Bedeutung der Heiligen Schrift für das geistliche Leben)* (p. 129).

Întemeiată pe ideea respectării și păstrării Scripturii drept prim sprijin al Bisericii, Anca Manolache accentuează evidența statorniciei raportului între Tradiție și Scriptură sau a celui între Scriptură și revelație *(Scriptură și revelație în Biserica Tradiției)* (p. 29).

Nu trebuie să înțelegem drept limitat ocazional omagiul adus prin florilegiul revistei de față uneia dintre cele mai mari realizări ale culturii românești vechi.

Coordonatorul «Dacoromaniei», prof. Paul Miron, așa cum se amintește și în *Cuvîntul introductiv* (pe care-l semnează împreună cu Ion Bria), inițiind și cultivînd asiduu, cu dăruire și stăruință, una dintre cele mai vechi și concrete colaborări cu Universitatea Al. I. Cuza din Iași, cu care Universitatea din Freiburg este înfrățită, precum și cu alte cadre universitare și cercetători din țara noastră — pregătește, peste granițe, o reeditare a cărții de acum 300 de ani.

Răspîndirea largă a unei atari valori întărește, de bună seamă, ideea, subliniată și în ediția jubiliară, că «toată armonia poeziei eminesciene, ca și farmecul fără seamăn al operelor marilor noștri scriitori de mai tîrziu se află — virtual — în limba românească a *Bibliei de la București*, așa cum floarea înmiresmată și rodul de preț se află în sămînță» (*Biblia — adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București 1988, *Cuvînt înainte*).

STELA TOMA

ARTA CREȘTINĂ ÎN ROMÂNIA, 5 : *Secolul XVI*. Album tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Studiu introductv și prezentarea planșelor Prof. dr. Vasile Drăguț. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, 352 pagini, cu 132 planșe (cîteva în culori).

Continuînd publicarea albumelor cu titlul menționat, în dublă serie, română și engleză, operă începută în 1979, la inițiativa fostului patriarh Iustin Moisescu, Editura Institutului Biblic ne pune în față cel de al V-lea volum, care are ca obiect monumentele creștine din secolul al XVI-lea de pe teritoriul României. Volumul, redactat de binecunoscutul și mult regretatul Prof. Dr. Vasile Drăguț, este mai amplu și mai bogat ilustrat în comparație cu cele precedente, datorită numărului mult mai mare de monumente cu care se ocupă, dintre care sînt înfățișate mai pe larg cele mai importante și mai reprezentative.

Într-un bine documentat și sistematic «Studiu introductiv» (p. 5—39), autorul arată că în ciuda condițiilor politice foarte grele, datorate pericolului otoman, în secolul al XVI-lea Țările Române au reușit nu numai să supraviețuiască, ci chiar să realizeze o unire de scurtă durată, sub gloriosul sceptru al lui Mihai Viteazul, în anii 1599—1601. În Țara Românească, Radu cel Mare (1495—1508) și Neagoe Basarab (1512—1521), încredințați că unitatea spirituală a supușilor este cel mai eficient mijloc de a rezista presiunii otomane, s-au preocupat de reorganizarea vieții bisericești, stimulînd totodată creația culturală și artistică și ctitorind ei înșiși noi lăcașuri de cult care vor deveni modele pentru generațiile următoare. În Moldova, Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546) a desfășurat o activitate politico-militară și culturală ce amintea pe cea a ilustrului său părinte Ștefan cel Mare, extinzîndu-și autoritatea și asupra Transilvaniei, prefigurînd astfel ideea unei posibile unități naționale, ce avea să fie realizată la sfîrșitul secolului al XVI-lea de Mihai Viteazul. Convins că numai dreapta credință poate apăra țara de pericolul otoman și continuînd tradiția mai veche, el a refăcut din temelii mai multe mînăstiri din Moldova și a înălțat altele noi, pe toate îmbrăcîndu-le cu mantiile fără pereche ale picturilor murale, în ale căror scene și figuri erau exprimate gîndurile despre credința strămoșească și despre dorința mîntuirii. Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș și soția domnitorului muntean Mircea Ciobanul (1545—1552; 1553—1554;

1558—1559), a desfăşurat o politică abilă în relaţiile dintre Bucureşti, Suceava şi Istanbul, urmărind întronarea fiilor ei în Ţara Românească şi Moldova, ceea ce însemna practic unirea acestora sub energica ei îndrumare. În Transilvania a avut loc o intensificare a acţiunilor româneşti pentru afirmarea pe plan religios şi naţional. Cu ajutorul domnitorilor de peste munţi, Ştefan cel Mare, Neagoe Basarab şi Petru Rareş, au fost întărite vechile instituţii religioase, ca de exemplu arhiepiscopia Feleacului şi episcopia Vadului, în acelaşi context fiind înălţate sau refăcute bisericile de la Vad, Feleac şi Şcheii Braşovului. După căderea Ungariei sub turci şi transformarea ei în paşalîc (1526), voievodatul Transilvaniei, care era supus acesteia doar în condiţiile unei relaţii de vasalitate, şi-a păstrat statutul de autonomie, depinzînd în continuare de un alt suzeran. Poarta otomană nu numai că n-a ştirbit drepturile Transilvaniei ca stat autonom, dar chiar le-a întărit, recunoscîndu-i cu începere din anul 1542 statutul de principat.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în condiţiile unei relative instabilităţi politice interne, a avut loc continuarea efortului de întărire a aşezămintelor religioase, domnitori ca Pătraşcu cel Bun (1554—1557) şi Petru Cercel (1583—1585) în Ţara Românească, Alexandru Lăpuşneanu (1552—1561; 1563—1568) şi Petru Şchiopul (1582—1591) în Moldova, au ctitorit importante aşezăminte bisericeşti şi mînăstireşti, îmbogăţind zestrea de artă creştină din Ţările Române. Ultimul deceniu al secolului al XVI-lea a fost pentru românii de pretutindeni, deceniul lui Mihai Viteazul, care n-a fost numai un mare conducător de oaste şi om politic, ci şi un susţinător şi organizator al vieţii culturale, înţelegînd că unitatea românilor are nevoie de consolidarea instituţiilor religioase strămoşeşti. Prin tratatul încheiat în 1596 cu Sigismund Bathory, principele Transilavniei, Mihai obţinea recunoaşterea de drept a Mitropoliei ortodoxe româneşti de Alba Iulia şi punerea ei sub ascultarea Mitropoliei Ţării Româneşti cu sediul la Tîrgovişte. Prin acest act Mihai Viteazul reuşea unirea spirituală a românilor de la nord şi de la sud de Carpaţi, în condiţiile unei ierarhii bisericeşti comune. În felul acesta, unirea Ţărilor Române sub sceptrul lui Mihai Viteazul ne apare ca o consecinţă firească a unui lung proces intern, pe parcursul căruia s-au adunat tradiţionalele legături de viaţă de o parte şi de alta a Carpaţilor, aşezămintele ctitoriceşti şi circulaţia meşterilor pe care acestea au antrenat-o, faptele de arme ale lui Petru Rareş şi isteţimea diplomatică a Doamnei Chiajna, toate încununate de victoria de la Şelimbăr, din noiembrie 1599.

După schiţarea sumară a tabloului istoric de mai sus, autorul urmăreşte desfăşurarea fenomenului de creaţie în domeniul artei creştine pe teritoriul celor trei mari provincii româneşti Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, în cursul secolului al XVI-lea. Pentru Moldova primele amintite sînt ctitoriile din ultimii ani de domnie ai lui Ştefan cel Mare: bisericile din satele Volovăţ (1500—1502) şi Reuseni (1503—1504), jud. Suceava, şi biserica fostei mînăstiri Dobrovăţ, jud. Iaşi (1503—1504). Sub fiul şi urmaşul lui Ştefan la tron, Bogdan al III-lea (1504—1517), singura ctitorie domnească este biserica Sf. Gheorghe din Suceava, începută în 1514 şi terminată de Ştefan cel Tînăr (1517—1527), în 1522. Aceasta arată slăbirea puterii domneşti, paralel cu care apare puterea crescîndă a marilor proprietari de pămînt, ctitori ai unor biserici de mici dimensiuni, ca acelea construite de pîrcălabul Luca Arbore la Şipota (1507), postelnicul Cosma Şarpe la Văleni (1519), dar mai ales biserica Tuturor Sfinţilor, înălţată de logofătul Gavril Trotuşan în satul Părhăuţi, jud. Suceava (1522).

În Ţara Românească cele mai importante ctitorii bisericeşti de la începutul secolului al XVI-lea sînt datorate puternicei familii a boierilor Craioveşti: biserica Sf. Dumitru din Craiova, mînăstirea Sadova jud. Dolj, schiturile Dobruşa şi Păpuşa, jud. Vîlcea, mînăstirile Strehaia şi Topolniţa, jud. Mehedinţi ş.a. În fruntea tuturor se situează însă biserica Sf. Nicolae a mînăstirii Dealu, jud. Dîmboviţa, ctitoria domnitorului Radu cel Mare (1501), care inaugurează în cadrul arhitecturii reli-

gioase din Ţara Românească o nouă compoziţie planimetrică şi spaţială, însoţită de o preţioasă rezolvare decorativă. Aceluiaşi domnitor i se datorează începerea lucrărilor de construire a bisericii propriu-zise a catedralei mitropolitane din Tîrgovişte (1503—1505), lucrări care vor fi terminate de Neagoe Basarab (1520). Acest ultim domnitor a ctitorit biserica Sf. Gheorghe din Tîrgovişte (1512—1521) şi a ridicat o biserică nouă la mînăstirea Snagov (1512—1521). Cea mai importantă ctitorie a lui Neagoe Basarab rămîne însă biserica mînăstirii Argeşului (1512—1517), folosită ca model pentru mai multe biserici din Ţara Românească şi care va intra în legendă odată cu Manole, meşterul ei.

În Transilvania, populaţia majoritară română ortodoxă a izbutit să-şi păstreze instituţiile spirituale strămoşeşti printr-un îndîrjit efort de rezistenţă împotriva politicii de catolicizare şi datorită sprijinului acordat de domnitorii moldoveni şi munteni. Neagoe Basarab a zidit noi biserici în Şcheii Braşovului şi la Zărneşti, iar Radu de la Afumaţi (1525—1529) a întemeiat mînăstirea de la Geoagiu de Sus, jud. Alba. Dintre ctitoriile celorlalte comunităţi creştine din Transilvania, înălţate în primele decenii ale secolului al XVI-lea, se disting capela Lazo de pe latura de nord a catedralei romano-catolice de la Alba Iulia (1512) şi bisericile evanghelice de la Biertan (1510—1516) şi Boian (1520—1530), jud. Sibiu.

Odată cu înălţarea pe tron a lui Petru Rareş (1527), facla iniţiativelor ctitoriceşti a trecut de la domnitorii Ţării Româneşti în Moldova, unde creaţia artistică va atinge culmea înfloririi, reuşind să înfăptuiască unul din cele mai originale capitole ale artei vechi româneşti: pictura murală exterioară. Mai întîi au fost zugrăvite bisericile de la Dobrovăţ (1529), şi Hîrlău (1530), ambele construite de Ştefan cel Mare. După aceea au fost reconstruite în întregime vechile mînăstiri de la Probota (1530) şi Moldoviţa (1532) şi au fost înălţate din temelii bisericile Adormirea din Baia (1532), Sf. Dumitru din Suceava (1534), Sf. Dumitru din Hîrlău (cca. 1539), Sf. Nicolae a mînăstirii Rişca (1542) şi Cuvioasa Paraschiva din Roman (1542—1555). La îndemnul domnitorului, logofătul Teodor Buluiog a reconstruit mînăstirea Humor (1530, pictată 1535), vistiernicul Matiaş a construit mînăstirile Coşula (1535) şi Horodniceni (1539), iar pîrcălabul de Hotin, Nicoară Hîra, bisericile de la Zăhăreşti, jud. Suceava (1542). Bisericile din epoca lui Petru Rareş şi a fiilor săi Iliaş (1546—1551) şi Ştefan (1551—1552), continuă tradiţia arhitectonică a ctitoriilor lui Ştefan cel Mare, cu unele modificări stilistice datorate influenţei Renaşterii transilvane. Alexandru Lăpuşneanu (1552—1561; 1563—1568) este unul din marii ctitori bisericeşti ai Moldovei. El a refăcut din temelie biserica mînăstirii Bistriţa (1554), necropola lui Alexandru cel Bun (1400—1432), a adăugat un frumos pridvor bisericii episcopale din Rădăuţi (1559), a înălţat turnul clopotniţă de la biserica Sf. Dumitru din Suceava (1560) ş.a., dar cel mai mult şi-a legat numele de renumita mînăstire Slatina (1553—1564), unde a şi fost înmormîntat. La Muntele Athos a reconstruit şi zugrăvit biserica principală a mînăstirii Dohiariu şi tot el a fost ctitorul primei biserici moldoveneşti din oraşul Lwow, în Polonia. Vorbind despre bisericile şi mînăstirile din timpul lui Petru Rareş şi Alexandru Lăpuşneanu, autorul stăruie asupra picturilor murale exterioare ale acestora, relevînd originalitatea şi marea lor importanţă artistică şi istorică (p. 24—25), după care aminteşte unele icoane, odoare bisericeşti, manuscrise cu miniaturi şi piese de mobilier de lemn sculptat, din aceeaşi perioadă (p. 25—26).

Spre deosebire de Moldova, unde, în deceniile de la mijlocul secolului al XVI-lea, monumentele de artă creştină sînt îndeosebi produse ale iniţiativei domneşti, avînd un caracter mai impunător şi mai unitar, în Ţara Românească majoritatea sînt opera boierimii, fiind mai mici şi mai variate ca înfăţişare. Multe au dispărut. Dintre cele care au ajuns pînă la noi sînt amintite, cu importante observaţii de ordin artistic, biserica Cuvioasa Paraschiva din Cepturoaia, jud. Olt (ante 1530), biserica din Hîrleşti, jud. Argeş (1532), biserica schitului Valea, jud. Argeş (1534), biserica fostei mînăstiri din Stăneşti-Lunca, jud. Vîlcea (zugrăvită

în 1536), paraclisul bolniței mînăstirii Cozia (1542—1543), biserica «Bunavestire» a Curții Vechi din București (ante 1559), biserica Cuvioasa Paraschiva din Rîmnicu Vîlcea (1554—1557), mînăstirea Gorgota, jud. Dîmbovița (1554—1557) ș.a. Pictura bisericilor din Țara Românească din această perioadă nu decorează și exteriorul monumentelor, dar se situează în rîndul marilor realizări artistice ale Orientului ortodox. Broderiile, miniatura și arta metalelor prețioase ne-au lăsat unele exemplare de o reală valoare artistică.

Din cauza Reformei, în Transilvania deceniile de la mijlocul secolului al XVI-lea au fost mai puțin prielnice artei religioase. Totuși, acum (1560—1563) meșterul pietrar Petrus Italus da Lugano a modernizat în stilul Renașterii biserica evanghelică din orașul Bistrița. Sub influența Moldovei a fost executată către 1540 importanta pictură exterioară a bisericii din Dîrlos, jud. Sibiu, azi evanghelică. În mediul românesc a fost refăcută în 1532 mînăstirea de la Hordou, jud. Bistrița-Năsăud, și au fost construite mai multe biserici de lemn. Curînd după anul 1560, boierii pribegi din Țara Românească, în frunte cu Radu Stolnic și episcopul Sava, întemeiau mînăstirea de lîngă Lancrăm, jud. Alba, iar prin dania domniței Zamfira, fiica domnitorului Moise din Țara Românească, era construită biserica de piatră Sf. Ioan Bogoslov a mînăstirii Prislop, jud. Hunedoara (1564). Alte biserici și obiecte bisericești, îndeosebi icoane, arată legăturile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească.

În ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, boierii Movilești au înălțat pe teritoriul Moldovei mînăstirea Sucevița, jud. Suceava (1583—1586), «un adevărat testament al artei moldovenești». La Iași, domnitorul Petru Șchiopul a ctitorit biserica mînăstirii Galata (1584); lîngă Iași, Maria, fiica acestuia, a înălțat biserica schitul Hlincea (1584), iar Aron Vodă, biserica fostei mînăstiri Aroneanu (1594). La toate aceste ctitorii se observă influențe ale arhitecturii bisericilor din Țara Românească. Ansamblul pictural de mare valoare artistică de la Sucevița (1596), opera meșterilor frați Sofronie și Ioan, este unicul din această perioadă de pe teritoriul Moldovei. Dintre piesele bisericești moldovenești din aceeași perioadă se disting, din punct de vedere artistic: icoanele de la Pîngărați, atribuite fraților Sofronie și Ioan, ușile împărătești de la biserica din Cîrligi, jud. Bacău, icoanele împărătești de la mînăstirea Humor, epitaful de la Sucevița (1592—1593), crucea de mînă, ferecată, de la mînăstirea Agapia (1593) și frumoasa ușă de la biserica mînăstirii Tazlău, jud. Neamț (1596).

În Țara Românească, ultima treime a secolului al XVI-lea se caracterizează prin închegarea așa numitului «vechi stil muntenesc». Bisericile mînăstirilor: Cobia, jud. Dîmbovița (1571—1572), Bucovăț, de lîngă Craiova (1571—1572) și Tutana, jud. Argeș (1582); Domnească din Tîrgoviște (1583—1585), Mărcuța (1586—1587) și Mihai Vodă (1589—1591), din București, imită una sau alta din ctitoriile lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab, de la începutul secolului al XVI-lea (Dealu, Argeș, Snagov, mitropolia din Tîrgoviște). La biserica mînăstirii Căluiu, jud. Olt (1588), turla de mari dimensiuni a naosului nu se mai sprjjină pe pilaștri laterali de tip Cozia, ci direct pe zidurile laterale ale edificiului, o adevărată performanță constructivă. Cea mai importantă figură de ctitor este Mihai Viteazul, care era și un bun cunoscător în arta de a construi. În afară de biserica Mihai Vodă din București, el a mai ctitorit biserica Sf. Nicolae din Ploiești, mînăstirea Clocociov de lîngă Slatina, bisericile domnească din Caracal și Sf. Gheorghe de lîngă Bozioru, jud. Buzău, mînăstirea Sf. Treime de lîngă Alba Iulia, cîte o biserică la Făgăraș, Ocna Sibiului și Lujerdiu, jud. Cluj. Cîteva ansambluri de pictură murală, păstrate în bisericile de la Bucovăț, Domnească din Tîrgoviște, Căluiu și paraclisul cetății din Tîrgu Mureș, precum și unele manuscrise cu miniaturi, contribuie la o mai bună cunoaștere a fenomenului artistic de la sfîrșitul secolului al XVI-lea din Țările Române, caracterizat printr-o remarcabilă unitate de stil.

După valorosul «Studiu introductiv» cu caracter istorico-artistic, urmează «Repertoriul cronologic al ctitoriilor şi principalelor fapte ctitoriceşti din secolul al XVI-lea» (p. 40—53), pe care, împreună cu autorul, îl socotim deosebit de «util». Deşi numărul monumentelor menţionate atinge o cifră considerabilă (315!), totuşi din «Nota» de la sfîrşitul Repertoriului (p. 53) aflăm că acesta este «incomplet». Fapt este că din el lipsesc chiar unele din monumentele importante, ilustrate şi comentate în albume: paraclisul bolniţei de la mînăstirea Bistriţa, jud. Vîlcea (1508—1509), zugrăvit în 1520—1522 (pl. 17); biserica Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Probota, jud. Suceava, înălţată în 1530 şi zugrăvită în 1532 (pl. 44—45); biserica Cuvioasa Paraschiva din satul Ampoiţa, jud. Alba (mijlocul sec. XVI; pl. 95); biserica fostei mînăstiri Cobia, jud. Dîmboviţa (1571—1572; pl. 113); biserica Înălţării Domnului a fostei mînăstiri Galata-Iaşi (1584; pl. 103) şi biserica schitului Hlincea (1584), menţionat în text la p. 33 şi 283. De asemenea, ar fi fost bine venită menţionarea în «Repertoriu» a numărului fiecăreia din planşele în care se află ilustrate monumentele reproduse în album.

Albumul propriu-zis (p. 54—346) cuprinde 132 de planşe în care sînt ilustrate monumentele de artă creştină cele mai importante, dispuse cronologic pe cele trei provincii istorice româneşti, Moldova, Ţara Românească, Transilvania şi subîmpărţite în trei grupe: I) cele din primele decenii ale secolului al XVI-lea, din Moldova (pl. 1—8), Ţara Românească (pl. 9—28) şi Transilvania (pl. 29—39); II) cele datate începînd cu deceniul al III-lea pînă după mijlocul secolului al XVI-lea din Moldova (pl. 40—78), Ţara Românească (pl. 79—93) şi Transilvania (pl. 94—102) şi III) cele din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea din Moldova (pl. 103—112), Ţara Românească (pl. 113—125) şi Transilvania (pl. 126—132). În prezentarea planşelor Vasile Drăguţ, fost director al monumentelor istorice, se dovedeşte un excelent cunoscător al acestor monumente şi al ultimelor publicaţii şi lucrări pe teren în legătură cu ele, la aproape fiecare monument adăugînd observaţii personale, care completează sau corectează pe cele făcute anterior de către alţi cunoscuţi specialişti. Pe lîngă stilul clar şi plăcut al descrierii, este de remarcat faptul că, deşi laic, autorul şi-a însuşit şi foloseşte aproape peste tot terminologia teologică adecvată. I. Primul monument prezentat (pl. 1) este biserica Pogorîrea Sfîntului Duh a fostei mînăstiri Dobrovăţ, jud. Iaşi (1503—1504), ultima ctitorie a lui Ştefan cel Mare, pictată în interior prin grija lui Petru Rareş, în anul 1529 (pl. 40, 41, 42). Ştefan a înzestrat biserica cu un epitrahil (1504), capodoperă de broderie, pe care se află figura sa şi a Doamnei Maria (pl. 5), şi cu un epitaf, terminat de fiul său, Bogdan al III-lea (1504—1517). Biserica mitropolitană Sf. Gheorghe a mînăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava (pl. 2) a fost ctitorită de Bogdan al III-lea şi Ştefăniţă voievod (1514—1522) şi zugrăvită în timpul lui Petru Rareş (1534: pl. 50—51). Biserica Tuturor Sfinţilor din Părhăuţi, jud. Suceava (pl. 3), zidită de logofătul Gavriil Trotuşan (1522), a fost zugrăvită cel mai probabil tot sub Petru Rareş, între 1538—1541 (pl. 52). Din primele decenii ale secolului al XVI-lea mai sînt prezentate: Tetraevanghelul de la Piatra (1502: pl. 4), epitaful de la Voroneţ (1516: pl. 6), marea dveră de la Putna (1510: pl. 7) şi ferecătura Tetraevanghelului de la mînăstirea Neamţ (1512: pl. 8).

Din Ţara Românească primul monument prezentat (pl. 9) este biserica Sf. Nicolae a mînăstirii Dealu, terminată de Radu cel Mare în 1501. Urmează: vechea biserică a Mitropoliei din Tîrgovişte (pl. 10), începută de Radu cel Mare în 1503—1504 şi terminată de Neagoe Basarab, în 1520; biserica Adormirea Maicii Domnului a mînăstirii Tismana, jud. Gorj (pl. 11), la începutul secolului al XVI-lea; biserica Intrarea în Biserică a mînăstirii Snagov (pl. 12), reconstruită de Neagoe Basarab (1512—1521) şi zugrăvită în 1563 (pl. 87—88); biserica episcopală Adormirea Maicii Domnului din Curtea de Argeş (pl. 13—16), ctitorită de Neagoe Basarab (1512—1517) şi zugrăvită de Radu de la Afumaţi (1526), şi paraclisul bolniţei de la mînăstirea Bistriţa-Vîlcea (1508—1509), zugrăvit între 1520—1522 (pl. 17). Dintre

obiectele bisericești sînt prezentate cunoscutele icoane: «Plîngerea lui Iisus» (pl. 18), «Coborîrea de pe cruce» (1522—1523) (pl. 19) și «Sf. Nicolae» (ante 1517: pl. 20), toate trei provenind de la biserica episcopală din Curtea de Argeș: dvera de la Argeș (1517: pl. 21), icoana Maicii Domnului «Îndrumătoarea» (al treilea deceniu al sec. XVI-lea: pl. 22), epitrahilul de la Bistrița-Vîlcea (1521: pl. 23), ușile (împărătești) de la mînăstirea Cotmeana (1512—1521: pl. 24), două pocale de argint aurit, unul de la mînăstirea Bistrița-Vîlcea și celălalt de la mînăstirea Tismana-Gorj, ambele de la începutul sec. XVI-lea (pl. 25) și panaghiarul de la mînăstirea Bistrița-Vîlcea (1520—1521: pl. 26), în culori, reprodus alb-negru (de ce nu tot în culori?) și pe coperta 1. Mai sînt prezentate micile, dar valoroasele două biserici: «Nașterea Maicii Domnului» a fostului schit Ostrov-Călimănești, jud. Vîlcea (1522: pl. 27) și «Sf. Nicolae» din Hîrtești, com. Țițești, jud. Argeș (1532: pl. 28).

Din Transilvania sînt prezentate: biserica evanghelică din Biertan, jud. Sibiu (1510—1516: pl. 29), cu amvonul acesteia (1523: pl. 32); biserica evanghelică din Boian, jud. Sibiu (1520—1530: pl. 30); capela Lazo a catedralei romano-catolice din Alba Iulia (1512: pl. 31); altarele poliptice ale bisericilor evanghelice din Băgaciu, jud. Mureș (1518: pl. 33), Sebeș, jud. Alba (1518—1526: pl. 34), Roadăș, jud. Brașov (1525: pl. 35 și 1533—1540: pl. 36); predela altarului poliptic din Cisnădie, jud. Sibiu (1525: pl. 37), potirul bisericii evanghelice de la Slimnic, jud. Sibiu, monstrance-relicvar de la Cisnădie (începutul sec. XVI: pl. 38) și portalul bisericii romano-catolice Sf. Mihail din Cluj-Napoca (1528: pl. 39). II. Prezentarea monumentelor dintre deceniul al III-lea și primele decenii după mijlocul secolului al XVI-lea începe cu descrierea picturilor bisericii fostei mînăstiri Dobrovăț (1529: pl. 40—42) și ale bisericii Sf. Gheorghe din Hîrlău (1530: pl. 43). Urmează după aceea: biserica Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Probota jud. Suceava (1530: pl. 44), pictată în 1532 (pl. 45); biserica Adormirea Maicii Domnului a fostei mînăstiri Humor, jud. Suceava (reconstruită în 1530: pl. 46 și pictată în 1535: pl. 47—49); pictura bisericii Sf. Gheorghe a mînăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava (1534: pl. 50—51) și cea a bisericii Toți Sfinții din Părhăuți, jud. Suceava (1538—1541: pl. 52). O atenție specială este acordată bisericilor Bunavestire a mînăstirii Moldovița (1532, pictată în 1537: pl. 53—56), Sf. Gheorghe a fostei mînăstiri Voroneț (1547: pl. 60—63) și catedralei Cuvioasa Paraschiva a Episcopiei din Roman, refăcută în 1542—1550 (pl. 64—66). Bisericile *Adormirea Maicii Domnului* a mînăstirii Bistrița, jud. Neamț, (reconstruită în 1554: pl. 67) și *Schimbarea la față* a mînăstirii Slatina, jud. Suceava (1588: pl. 68), încheie seria principalelor monumente moldovenești din această perioadă, la care se adaugă descrierea amănunțită a mai multor obiecte bisericești contemporane cu ele (pl. 69—78).

Din Țara Românească sînt prezentate bisericile: Adormirea Maicii Domnului, din Stănești-Lunca, jud. Vîlcea, pictată în 1536 (pl. 79—80) și Sfînta Treime a fostului schit Valea, jud. Argeș (1534, zugrăvită în 1547—1548: pl. 81); paraclisul Sfinții Apostoli al bolniței mînăstirii Cozia (1542—1543: pl. 82—85); biserica Bunavestire — Curtea Veche, din București (ante 1559: pl. 86) și picturile bisericilor Intrarea în Biserică a mînăstirii Snagov (1563: pl. 87—88) și Adormirea Maicii Domnului a mînăstirii Tismana, jud. Gorj (1564: pl. 89—90). Lor li se adaugă Tetraevanghelul mitropolitului Alexandru al II-lea Mircea (1568—1577: pl. 92) și ferecătura Tetraevanghelului de la Tismana (1566: pl. 93).

În Transilvania, cele mai reprezentative monumente din aceeași perioadă sînt: biserica evanghelică din orașul Bistrița (1560—1563: pl. 94); biserica Sf. Paraschiva din satul Ampoița, jud. Alba (mijlocul sec. XVI: pl. 95); biserica Sf. Ioan Bogoslov a mînăstirii Prislop, jud. Hunedoara (1564: pl. 96); biserica Sf. Nicolae din Bîrsău, jud. Hunedoara (circa 1570: pl. 97); biserica Precista din satul Comăna de Sus, jud. Brașov (1534—1540: pl. 98); biserica evanghelică din Dîrlos, jud. Sibiu (ante 1540: pl. 99); icoanele Sf. Nicolae și Maica Domnului «Îndrumătoarea», de la Urisiu de Jos, jud. Mureș (1539: pl. 100—101) și Maica Domnului cu Pruncul și simbolurile

Patimilor, din colecția bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului (a doua jumătate a sec. XVI : pl. 102).

III. Pentru ultimele decenii ale secolului al XVI-lea Moldova este reprezentată în album cu trei mari ctitorii : biserica Înălțarea Domnului a fostei mînăstiri Galata-Iași (1584 : pl. 103), biserica Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Aroneanu, lîngă Iași (1539—1594 : pl. 104) și biserica Învierea Domnului a mînăstirii Sucevița, jud. Suceava (1583—1586 : pl. 105—108), în colecția căreia se păstrează mai multe odoare bisericești de mare valoare artistică, printre care și un epitaf de mătase roșie, brodat cu fir de aur, argint și mătase colorată (1592—1593 : pl. 109). Mai sînt descrise două icoane de la biserica fostei mînăstiri Humor (pl. 110—111) și ușa bisericii de la mînăstirea Tazlău, jud. Neamț (pl. 112).

Din Țara Românească sînt prezentate mai multe biserici : Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Cobia, jud. Dîmbovița (1571—1572 : pl. 113); Sf. Nicolae a mînăstirii Bucovăț, jud. Dolj (1571—1572 : pl. 114), cu picturi din 1574 (pl. 115), și 1579—1589 (pl. 116); Domnească — Adormirea Maicii Domnului din Tîrgoviște (1583—1585 : pl. 117—118); Sf. Atanasie a fostei mînăstiri Tutana, jud. Argeș, reconstruită în 1582 (pl. 119); Sfinții Îngeri a fostei mînăstiri Mărcuța, București (1586—1587 : pl. 120); Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Căluiu, jud. Olt, reziditâ în 1588 și pictată în 1593—1594 (pl. 121—122); Sf. Nicolae a fostei mînăstiri Mihai Vodă din București (1589—1591 : pl. 123) și Sf. Treime a mînăstirii Strîmba, jud. Gorj (1597—1599 : pl. 124).

În Transilvania monumentul cel mai important de la sfîrșitul sec. al XVI-lea era mitropolia ortodoxă din Alba Iulia, a cărei biserică, zidită în 1596—1597 și pictată în (1597—1600 : pl. 126), a fost distrusă în 1714. Din aceeași perioadă se păstrează bisericile : Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului (1593—1600 : pl. 127); Sfinții Arhangheli din Ocna Sibiului (1599—1600 : pl. 128); Intrarea în Biserică din Teiuș, jud. Alba (1599—1600 : pl. 129); Nașterea Maicii Domnului din Galda de Jos, jud. Alba (1600 : pl. 130) și paraclisul cetății din Tîrgu Mureș (1600 — pl. 131). De la biserica de lemn din satul Bica, jud. Cluj, este prezentat «tripticul înălțării», din anul 1563 (pl. 132), la care este de observat că în locul scenei Înălțării, descrisă amănunțit la p. 344, se află scena Învierii, sub forma Pogorîrii la iad menționată fără nici un comentariu la p. 346.

Cu privire la albumul propriu-zis, al cărui cuprins l-am arătat pe scurt în cele de mai sus, se impun unele observații în legătură mai mult cu forma și mai puțin cu fondul acestuia. Prima observație are caracter general și este aceea că *Arta creștină în România* a fost concepută ca o serie de *albume*, în care, după un «Studiu introductiv», să apară *planșele* ilustrînd cele mai de seamă monumente creștine dintr-o anumită perioadă, avînd textul cu prezentarea sau explicația necesară pe pagina din stînga și ilustrația (figura) pe pagina din dreapta. Primele patru volume au respectat această dispoziție. Volumul al V-lea a depășit-o însă în majoritatea cazurilor cu texte explicative prea lungi, de altfel valoroase din punct de vedere științific, dar care au dus la anumite neajunsuri pe care le vom arăta mai jos. A doua observație cu caracter general este aceea că la primele două volume s-a obișnuit ca imediat după titlu să se indice data monumentului. La vol. 3 acest obicei a dispărut în întregime, iar la vol. 4 și 5 a reapărut ici, colo, în mod excepțional, deși era de dorit să apară în acest fel la fiecare planșă. În cuprinsul textului explicativ, unde, de obicei, apare la vol. 5, data este mai mult sau mai puțin evidentă, uneori ascuzîndu-se în cîte o notă de la subsol (p. 166, nota 4). Alteori diferă de data indicată într-adevăr clar la începutul fiecărui monument înregistrat în «Repertoriul cronologic» amintit (pl. 10, 27, 28, 29, 30, 68, 99).

Mai multe observații cu caracter special se vor referi la anumite planșe, în ordinea lor numerică.

Pl. 7 : *Marea dveră de la Putna* (1510).

Citind descrierea amănunțită a *Adormirii Maicii Domnului*, tema principală a acestei mari broderii, ne-am așteptat ca ea să și figureze în pl. de la p. 67, unde,

în schimb, apar două din cele 12 medalioane, menționate sumar în același text ca împrejmuind cîmpul central al decorației. Textul descrierii se putea limita numai la p. 66.

Pl. 16—17: Privind cele două figuri de la p. 91, sîntem ispitiți să le atribuim pl. 17, al cărei text explicativ se află imediat în stînga, la p. 90 (paraclisul bolniței de la Bistrița). În realitate însă ele aparțin pl. 16 (bis. episcopală de la Argeș), fiind descrise mai înainte, la p. 89—90, textele explicative prea lungi ducînd la această situație.

Pl. 31: *Capela Lazo — Alba Iulia* și pl. 31: *Altarul poliptic-Sebeș* trebuiau notate cu a și b, pentru că în realitate sub numele respective sînt cîte două planșe (p. 119 și 121; p. 127 și 129). Dimpotrivă pl. 36 și 37 sînt două figuri pe o singură planșă p. 133, nu două planșe. Mai departe, planșele de la p. 135 și 137, deși sînt două, poartă un singur număr (38). P. 153 (pl. 45): lipsesc notele 3 și 4.

Pl. 47: *Biserica fostei mînăstiri Humor.* În realitate sînt două planșe nu una singură. Prima (p. 157) reprezintă *Rugăciunea lui Iisus în grădina Ghetsimani*, iar cea de a doua (p. 159) *Sinoade ecumenice* și probabil scene din *Menologiu* (nemenționată la începutul textului explicativ).

Pl. 50: *Biserica Sf. Gheorghe — Suceava. Nu una singură*, ci două pl. — una la p. 165 (Sf. Mercurie și Artemie) și alta la p. 167 (probabil scene din Menologiu).

Pl. 54 și 55: Nu două planșe ci două figuri pe o singură pl. colorată (p. 177).

Fig. de la p. 183 nu aparține pl. 58, cum ar părea, ci pl. 57 *(Paraclisul mînăstirii Bistrița).*

Pl. 186: Nu *Tronul pregătirii*, ci *Gătirea Tronului* (Ἡ Ἑτοιμασία τοῦ θρόνου) sau, simplu *Hetimasia.* Idem mai jos, la p. 190. De asemenea: *Rugăciune* pentru *Deesis* sau *Deisis*, cunoscuta scenă în care apare Mîntuitorul tronînd, flancat de Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, nu pare o traducere elocventă, nearătînd despre ce fel de «rugăciune» este vorba. *Maica Domnului «Îndrumătoarea»* este o traducere corectă, dar pentru că pe icoane apare de obicei termenul grecesc *Hodighitria*, este bine să figureze înîti acesta și apoi cel românesc (în paranteze).

Pl. 60: *Biserica fostei mînăstiri Voroneț* — două pl. (p. 189 și 191) sub un singur număr.

Pl. 61: (p. 193). Cele două figuri apar invers față de cum sînt menționate în legenda de la p. 192.

Pl. 65 (p. 203): Două figuri fără nici o indicație și nemenționate în text.

Pl. 83—85: *Paraclisul bolniței mînăstirii Cozia.* Prezentarea picturii trebuia făcută începînd cu turla Pantocratorului, continuînd cu altarul și naosul și încheind cu pronaosul, așa cum corect a fost făcută la *paraclisul bolniței mînăstirii Bistrița-Vîlcea* (pl. 17), nu invers, ca aici. La fel la *biserica mînăstirii Snagov* (pl. 87 și 88).

Fig. de la p. 285 nu reprezintă biserica mînăstirii Sucevița (pl. 105, p. 787), cum ar putea crede cineva privind textul explicativ de pe pagina din stînga (p. 284), ci *biserica fostei mînăstiri Aroneanu* (pl. 104, descrisă mai înainte la p. 283—284).

Pl. 106—107 sînt în realitate două figuri pe o singură pl. colorată: pl. 106 (p. 291).

Pl. 115—116: *Biserica mînăstirii Bucovăț. Împărtășirea Apostolilor*, nu apare pe pl. 115, cum este indicată în text (p. 306), ci pe pl. 116, sus.

Pl. 122: *Biserica fostei mînăstiri Căluiu.* În realitate sînt două planșe, una cu secțiunea longitudinală și planul bisericii (p. 321) și cealaltă cu fig. lui Mihai Viteazul (p. 323). Aceeași greșeală la pl. 127, unde ne întrebăm dacă detaliul de la p. 335 nu aparține bisericii Mihai Vodă din București (pl. 123).

Pl. 129 nu există, pentru că *biserica din Teiuș*, descrisă aici (p. 339—340), este reprezentată pe pl. 130 (p. 341), împreună cu *biserica din Galda de Jos.*

Observațiile de mai sus nu micșorează întru nimic valoarea științifică a lucrării și nici meritele de necontestat ale ilustrului și mult regretatului ei autor. Explicația micilor lacune semnalate, majoritatea cu caracter formal, este aceea că ne aflăm în fața unei lucrări postume. Fără îndoială că dacă autorul ar fi trăit și în timpul tipăririi ei, ele ar fi fost înlăturate, dacă nu în întregime, în cea mai mare parte. Oricum vol. 5 din *Arta creștină în România* se prezintă ca o lucrare de mare valoare științifică, ce face cinste autorului ei și Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

I. BARNEA

Arhimandritul Ciprian Zaharia, IOSIF MUȘAT — *întîiul mare ierarh român.* Noi mărturii privind viața culturală și spirituală a Moldovei în secolele XIV și XV, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1988, 296 p.

Cine privește doar titlul de pe coperta exterioară a acestei cărți nu poate bănui mulțimea problemelor pe care figura controversatului om al Bisericii noastre medievale o ridică.

Înainte de a încerca așezarea «evenimentelor istoriei bisericești într-un cadru mai larg de istorie românească și sud-est europeană», încurajat de rezultatul studiilor sale asupra «marii victorii românești de la Rovine», cum se specifică în *«Cîteva precizări»*, autorul sistematizează viața și activitatea mitropolitului în două perioade. Purtînd fiecare respectivele ei semne de întrebare, măcar pentru cercetarea de față, prima perioadă se întinde pînă la anul 1401, pentru ca următoarea să se încheie sigur la 1415.

Se trece apoi la analiza numelui ierarhului, care a fost un localnic înrudit cu familia domnitoare moldoveană. De aceea învățații i-au adăugat și ultima parte a numelui actual pe lîngă acela de origine monahală.

Cum lucrarea de față se vrea un studiu monografic al personajului istoric, ea începe cu expunerea unor date asupra creării instituției. Se bănuiește că a existat o mitropolie ortodoxă la curtea voievodului Bogdan, adică la Rădăuți. Prin analogie cu cazul aceleia din Țara Românească, înființată în 1359, Mitropolia Moldovei poate fi considerată ca luînd ființă înainte de septembrie 1386, cînd a fost recunoscută de Patriarhia Ecumenică. Este actul religios-bisericesc care urmează ca o consfințire a anilor întemeierii statului moldovean de sine stătător. În afirmarea acestor concluzii, autorul se bazează pe consemnarea *Manualului de cancelarie bizantin.* Atrăgîndu-ni-se atenția că nu trebuie să se mai repete aici vechea greșeală a aplicării desfășurării evenimentelor din Muntenia, cercetătorul se străduiește să explice de ce Iosif Mușat nu a fost totuși acceptat în scaunul mitropolitan, rămas în continuare vacant, al noii eparhii bizantine. Față de cererea moldovenilor de a avea ca ierarh suprem o față bisericească din neamul lor, realitățile politico-ecleziastice mai vechi și mai noi au impus o soluție parțială destul de ingenioasă. Instituția a sfîrșit astfel prin a fi aprobată, dar titularul ei nu a primit hirotonia decît în treapta de episcop. Sfințirea lui a revenit mitropolitului Antonie al Haliciului. Faptul creat era o conformare cu realitățile politice ale epocii. Dialogul Suceava—Constantinopol, o dată început, nu putea să se manifeste mai deschis. Aceasta ar fi însemnat o lipsă de atașament față de inițiativa lui Petru Mușat, care a trebuit să depună omagiul feudal lui Wladislav Iagello în 1387. Amintitul mitropolit făcea parte din regatul polono-lituanian, fiind în drept să hirotonească episcopi titulari pentru Asprokastron (Cetatea Albă).

Situația de mai sus poate explica originea conflictului Bisericii Moldovei cu Patriarhia Ecumenică. Fiind recunoscută «de jure», instituția a rămas sub conducerea — de mai înainte» a lui Iosif Mușat. Totuși, scriptic, scaunul său era publicat vacant. De aceea a fost trimis de la Constantinopol la Suceava, prin 1392, mitropolitul grec Ieremia cu titlul «al Mavrovlahiei». Știindu-se sub oblăduirea vrednicului ierarh de un neam cu ei, moldovenii au protestat de la domnitor pînă

la ultimul credincios împotriva actului intervenit «de sus». Neprimirea trimisului bizantin a provocat oprirea de la cele sfinte a lui Iosif Muşat şi aruncarea afuriseniei asupra întregii ţări.

În urma uneia dintre iniţiativele de aplanare a conflictului izbucnit — şi anume a celei venite de la moldoveni — s-a lămurit situaţia ierarhului lor. Acesta se dovedea într-adevăr autohton, cu hirotonie canonică lucrătoare şi nu provenea din rîndul ierarhiei sîrbeşti cu care Constantinopolul nu se aflase cîndva în termeni ideali.

Un capitol întreg al lucrării vorbeşte apoi de trecerea conflictului eclesiastic «în planul politicii imperiale bizantine». Românii, cîteva veacuri cei din sudul Dunării, apoi aceia din nordul ei, contribuie serios la modificarea hărţii politice a Peninsulei Balcanice. Unele speranţe de supravieţuire bizantină sînt legate tocmai de apariţia acestor noi realităţi. Mai ales în urma luptelor lui Vladislav I pentru Vidin, Patriarhul Filotei poate să gîndească la «un nou plan, de solidaritate ortodoxă, capabil să evite cedarea în faţa pretenţiilor occidentale şi să se opună cu mai mult succes turcilor» (p. 78). După bătălia de la Rovine, Constantinopolul este silit să ţină seama încă şi mai mult de români. Aceasta ar şi explica poziţia personală a Patriarhului Matei I în comparaţie cu încrîncenarea înaintaşului său, Antonie al IV-lea. În iulie 1401, Iosif Muşat este înălţat la rangul de mitropolit al Moldovei şi recunoscut în această demnitate de toate forurile din Bizanţ.

Însemnătatea deteriorării treptate şi sigure a situaţiei politice care a dus la căderea Constantinopolului sub turci este cunoscută. Autorul îmbogăţeşte însă scenariul de pînă acum atunci cînd se apleacă îndelung asupra condiţionărilor româneşti ale înaintării cuceritorilor. Importanţa lor în contexul european, ca şi conexarea diferitelor aspecte locale şi însăşi reliefarea figurii legendare a lui Mircea cel Bătrîn, nu trebuie să pună în umbră însă cealaltă faţă — teologico-bisericească a situaţiei Bizanţului de pînă la subjugare. Citarea studiilor clasice în specialitate ale Prof. Teodor M. Popescu şi ale Pr. Prof. Milan P. Şesan nu ar fi lăsat să se producă unilateralitatea semnalată.

Şi dacă unitatea bizantină era văzută de către bazileu ca sprijin apusean, acceptat cu orice preţ, realitatea înţeleasă de către patriarh ca unitate în credinţă, în primul rînd, nici relaţiile cu provinciile nord-dunărene nu însemnau neapărat o «penibilă tentativă de acaparare a Bisericii Moldovei de către Patriarhia Ecumenică pentru un om al ei, tentativă respinsă de moldoveni» (p. 60).

Partea a doua a cărţii priveşte *Roadele lucrării Mitropolitului Iosif I Muşat*. Titlul acesta vizează păstoria ierarhului în fericită simbioză cu realizările domniei. Se expune pe larg politica ctitoriilor, care va fi ilustrată în chip pilduitor de către Ştefan cel Mare. Epoca domniei lui Alexandru cel Bun realizează apoi înălţarea mănăstirilor Bistriţa şi Moldoviţa. Mitropolitul însă făcuse aceasta cu gîndul unei mari lucrări viitoare. De aceea, în 1407, el numeşte drept stareţ al Bistriţei şi Neamţului pe «Pop kir Dometian». Fenomenul are asemănare cu situaţia din Ţara Românească. Sfîntul Nicodim de la Tismana a condus cunoscuta ctitorie olteană unită, sub egumenia sa, cu Vodiţa.

«Samovlastia» moldovenească avea o finalitate culturală mai pronunţată decît aceea din Muntenia. Absorbirea culturii bizantine în haină slavonă se făcea direct de la Constantinopol. Însuşi renumitul Eftimie, patriarhul Tîrnovei, a alcătuit *Mineele de lectură* după modelul bizantin. Această voluminoasă antologie, împreună cu cuvîntările teologice ale Sfîntului Grigorie de Nazianz şi cu *Laestviţa* Sinaitului, au ajuns în Moldova încă din timpul lui Alexandru cel Bun.

În solul românesc de la Suceava, rodirea cea mai minunată a amintitului fenomen cultural a fost activitatea marelui copist şi artist Gavriil Uric. Se crede că era fiul protopopului Petru, cel cu rol de seamă în timpul opririi de la lucrarea celor sfinte a ierarhului suprem moldovean. De la Bizanţ, unde a fost poate trimis să se specializeze, monahul a adus sugestii de preţ. Lor li se datorează dezvoltarea miniaturii şi a picturii monumentale din ţară.

Şcoala istorică românească, prin marii cronicari de mai tîrziu, are începutul într-un document monahal cotidian. Este vorba de cunoscutul *Pomelnic de la Bistriţa*. În legătură cu el se poate vorbi de un gen universal răspîndit în Biserică, bazat pe continuitatea binecuvîntată a mărturiei pozitive, care se perpetuează de la altarul sfînt. «Pomenirea *oamenilor*, mai întîi, pomenirea *faptelor* acestor oameni

în etapa următoare, pe care o va inaugura nepotul lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare. Pînă în ziua de astăzi, cînd vor să ştie cine au fost domnii Moldovei, cum s-au succedat ei, cine au fost vlădicii Moldovei, cine au fost stareţii, istoricii se duc să întrebe smerita lucrare călugărească de la Bistriţa» (p. 126).

După cum Ştefan Lazarevici a mutat moaştele Cuvioasei Parascheva în despotatul pe care îl conducea, spre lauda sa şi a poporului sîrb, tot aşa a procedat şi Alexandru cel Bun. A adus la Suceava moaştele Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou, în scopul legitimării sale politice: cu aceasta evlavia şi avîntul Bisericii moldovene conduse de un mitropolit pămîntean s-au mărit şi mai mult. Mentalitatea pe care o exprimă amintitele fapte politico-bisericeşti era nouă, de domeniul vieţii interioare, nerîvnind adică după cuceriri de teritorii străine, după supunerea vecinilor. «Bizanţul de după Bizanţ» a însemnat pentru români un imperiu al Duhului, o împărăţie lăuntrică a cugetului ortodox, într-o anumită continuitate de spiritualitate. «Cu moaştele sfîntului grec din Trapezunt, devenit «patron al Moldovei», Bizanţul se aşeza la Suceava în ceea ce avea el mai etern — puterea fără de moarte a *spiritului, credinţei şi jertfei* (p. 183, sublinierea autorului). Chiar dacă nu se aduc ştiri noi despre participarea românilor la conciliile de la Konstanz şi de la Florenţa (ca şi cum totul în Biserică s-ar reduce la politic şi la cultural), evidenţierea neîntreruptei unităţi cu Bizanţul ortodox suplineşte lacuna semnalată. Trimişii Constantinopolului «au fost înşelaţi de latini şi mulţi dintre dînşii au venit cu bărbile tunse, notează *Letopiseţul de la Putna*.

Cît priveşte traducerile din literatura patristică şi bizantină în româneşte, tot «monografic» s-a cercetat la noi şi un alt teolog de faimă ecumenică, nementionat de către cercetător. Este vorba de *Personalitatea şi opera Sfîntului Dionisie Areopagitul în teologia românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1981, p. 628—642. Referitor apoi la afirmaţia autorului că a ajuns «la concluzia că românii sînt cei dintîi traducători integrali ai *Filocaliei* într-o limbă vie, modernă» (p. 176, nota 85), cercetătorul citat evidenţia într-un articol special, apărut anterior, «prioritatea românească a *Filocaliei*, care se poate dovedi totuşi foarte uşor...» (Studii teologice», nr. 1—2/1980, p. 74).

Urmărind destinul moştenirii domniei lui Alexandru cel Bun şi a mitropolitului său, cartea de faţă constată în partea ei din urmă că tradiţia istoriografică uită să-l mai pomenească pe Iosif I Muşat timp de peste două secole. Cel ce va copia cronica lui Ureche — Axinte Uricariul — va introduce în ea şi numele acestui ierarh în legătură cu participarea moldovenilor la aşa-numitul sinod de la Florenţa.

Veacul al XVIII-lea este caracterizat în istoria noastră ca domnie a turco-fanarioţilor. Faţă de această pseudomorfoză, reacţia autohtonă nu a întîrziat să se arate. Este vorba de sinodul moldovean de sub Iacob I Putneanul, din 1752, care agită tradiţia autocefaliei mitropoliei sale. În sprijinul poziţiei adoptate se citează o scrisoare a lui Gheorghe al IV-lea, care ar fi şi introdus-o în documentele bisericeşti. Pentru întărirea revendicării sînt amintite apoi susţinerile lui Nicolae Milescu şi ale lui Dimitrie Cantemir.

Evidenţa liturgică cotidiană a mărinimiei bazileului Ioan al VIII-lea Paleologul prin oferirea «autocefaliei» o constituiau icoana Sfintei Ana de la Mănăstirea Bistriţa şi a Maicii Domnului de la Neamţu. În 1778 este pusă în circulaţie şi *Istoria pentru icoana de la Neamţu* de către logofătul Grigoraş.

Cercetări foarte minuţioase din volum se străduiesc să stabilească precis autorul, locul şi timpul cristalizării acestor legende şi tradiţii care se contaminează de-a lungul istoriei moldovene. Acelaşi mare merit revine învăţatului şi pentru îndelungatul studiu al tradiţiei manuscrise legate de piesa literară de mai sus.

Monografia P. Cuv. Arhim. Ciprian Zaharia face ca iradierile figurii şi ale lucrării mitropolitului Iosif I Muşat să ajungă pînă la Veniamin Costachi şi la Gheorghe Asachi. Cu un suflu entuziast, autorul susţine cu curaj doctrina acestei continuităţi. În multe cazuri se detronează ipoteze crezute perimate şi se fac asocieri surprinzătoare cu evenimentele internaţionale contemporane. Repetate specificări şi sublinieri arată contribuţia sau măcar condiţionarea românească la istoria prelungirii agoniei Bizanţului. Transmiterea duhului acestuia la urmaşii moldoveni are o anumită specificitate notată de către autor în chip original.

Dar pe lîngă structura temei propriu-zise, cercetarea de față expune cu strălucire și probleme conexe. De mare utilitate și precizie este aceea a dezvoltării bizantinologiei noastre științifice. Cîțiva învățați români și străini sînt invocați apoi pentru concluziile lor deosebite: Prot. A. V. Gorski, Episcopul Melchisedec al Romanului, Prof. Al. I. Iațimirski, Nicolae Iorga, Pr. prof. Dumitru Fecioru, Prof. Alexandru Elian. Dintre rectificările vechilor afirmații istoriografice întîlnite în text amintim data bătăliei de la Rovine, etapa încorporării la noi a culturii sud-dunărene, anul aducerii moaștelor Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, calitatea de scriitor a lui Ștefan cel Mare, «Bizanțul de după Bizanț», introducerea culturii de limbă slavonă în Moldova înainte de conciliul florentin, numele spătarului Nicolae Milescu etc.

Cu o competență de maestru, autorul notează și punctele construcției sale asupra cărora propune să se insiste în viitor: descoperirea altor scrieri personale ale mitropolitului Dosoftei, problema participării clericilor alături de laici la Sinodul de la Konstanz, reluarea istoriei Sinodului de la Florența etc.

Materialul ilustrativ este bine ales, variat și suficient; el susține în chip fericit celelalte elemente ale cercetării. Un efect încă și mai mare l-ar fi avut dacă unele planșe, măcar reproducerile după Gavriil Uric, ar fi fost redate color.

După cît se poate vedea, P. Cuv. Arhim. Ciprian a fost predestinat să întocmească studiul de față. Moldovean prin naștere, Sfinția Sa a întîlnit la tot pasul urmele de glorie ale înaintașilor. Trăindu-le în chip evlavios, autorul s-a străduit ca prin intermediul cercetării să perpetueze amintirea lor și dincolo de zidul mînăstirii, în sufletele iubitorilor de trecut al Bisericii și al Patriei. O astfel de preocupare în care priința stăreției este unită cu adîncirea isihast-cărturărească răsplătește din destul pe orice monah rîvnitor.

Talentul împlinit cu graiul aghiografiilor din cursurile căutărilor înalte i-au ușurat distinsului cărturar realizarea idealului propus.

De această operă scrisă cu suflu prelung, bine structurată și foarte originală în concluzii, istoriografia noastră bisericească nu va ezita să țină sigur seamă.

Pr. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

LES RÉSUMES DES PRINCIPALES ÉTUDES

Le P. Alexandru I o n i ţ ă, **L'évêque Melchisedec Ştefănescu, protecteur de l'enseignement théologique roumain.** Dans cet article l'auteur met en relief la personnalité de celui qui a été le grand évêque Melchisedec Ştefănescu, ancien titulaire de l'Evêché de Roman, en Moldavie, l'une des grandes personnalités du passé de notre Eglise, caracterisé en tant qu'homme de grande érudition, de grande bonté et d'une énergie immense traduite incessament dans une série inintérompue d'actions concrètes pour le bien de l'Eglise et du peuple roumains. Un côté majeure de son activité a été celui en vue de l'instruction théologique et culturelle du clergé de l'Eglise Orthodoxe Roumaine. Il était convaincu que la nation roumaine et son Eglise-même ne pouvaient pas prospérer et progresser sans qu'on tût d'abord amélioré et accru le niveau culturel et moral du clergé orthodoxe. C'est pourquoi il a fait de son mieux à soutenir et à protéger l'enseignement théologique tant en ce qui concerne son contenu et sa qualité que son extention et sa diversification. Pour atteindre ce but il avait en vue l'amélioration du corp ensegnant dans les Séminaires théologiques, l'octroi de bourses pour des études plus poussées à l'étranger tant chez les orthodoxes qu'auprès des institutions d'enseignement supérieur en Allemagne et ailleurs, l'amélioration de la sélection des candidats dans les Séminaires tant lors de l'admition dans ces écoles que pendant les études, la prise de mesures plus sévères quant au transfert des élines d'un Séminaire à l'autre, à la discipline interieure de chaque école et aux conditions d'admission dans les rangs du clergé pour des candidats qui se seraient avérés incompétents du point de vue intellectuel et moral. Étant une autorité reconnue en ce qui concerne son érudition dans le domaine théologique et culturel en géneral, l'évêque Melchisedec était devenu membre de l'Académie Roumaine et du Parlement du pays. Du haut de ces institutions et en tant que membre du Saint Synode de l'Eglise Orthodoxe, il s'est éfforcé incessament de faire passer des lois aproprées à son but et c'est principalement grâce à lui qu'a été créée la Faculté de théologie de Bucarest à la fin du siècle dernier.

*

Le P. Prof. Mircea P ă c u r a r i u, **Les débuts de la vie chrétienne sur le territoire de la Roumanie d'aujourd'hui.** C'est une étude qui se veut exhaustive en ce qui concerne le sujet qu'il présente à l'aide d'un riche appareil bibliographique sur une étendue de plusieurs pages bien denses. Si l'on veut vraiment en tirer profit il est de rigueur de lire en entier cette étude en sachant que les roumains sont les seuls en tant que peuple à avoir été nés roumains et chrétiens à la fois à l'époque même des apôtres du Seigneur et de leurs disciples.

Après avoir donné un aperçu de l'inérêt qu'ont prêté à ce sujet tout une série des plus remarquables historiens et érudits roumains, l'auteur, de concert avec la plupart des historiens et surtout de ceux qui sont en même temps théologiens, à commencer avec le métropolite Dosoftei de Moldavie, affirme que l'Apôtre Saint André a été le premier à avoir annoncé l'Evangile de notre Seigneur Jésus Christ chez les ancêtres des roumains : les géto-daco-romains, selon l'information offerte par l'historien ecclésiastique Eusèbe de Césarée dans son *Histoire*

ecclésiastique (III, 1), qui, à son tour, l'avait puisée chez Origène (fort a 254) dans le troisième livre de ses *Commentaires sur la Genèse*. L'auteur passe ensuite en revue d'autres arguments à l'appui de cette vérité historique et se penche plus particulièrement sur l'*Annonce de l'Evangile dans la Dacie nord-danubienne*. Les renseignements que l'auteur s'applique à présenter ici sont particulierement riches à l'appui desquelles il ajoute des *Témoignages linguistiques* et ensuite *Témoignages archéologiques* et expose tout une série de pièces découvertes le long des années au cours des fouilles du sol de la Roumanie actuelle, sur les emplacements des anciennes cités daco-romaines et roumaines. Il s'agit de quelques 120 pièces paléo-chrétiennes dont il est à mentionner une *gemme d'onixe* découverte à Turda sur l'ancien site de Potaïssa, portant l'inscription IX YS et l'image du Bon Berger — comme symboles du Christ —, le prophète Jonas — comme symbole de la résurrection — et l'arbre évangélique (arbor evangelica) — comme symbole du règne des cieux. A la même période appartiennent également d'*autres gemmes* découvertes toujours en Transylvanie et en Olténie marquées de symboles chrétiennes. Il y a aussi le *donarium de Biertan* consistant de deux pièces en bronze : une *tabella ansata* portant l'inscription perforée : EGO ZENOVIUS VOTUM POSUI et un disc marqué du monogramme du Christ : XP appelé chrisma, perforé aussi. On y ajoute encore quelques petites lampes en bronze ou en terre cuite à usage liturgique décorées également des enseignes chrétiens et beaucoup d'autres pièces pareilles découvertes à Apulum, Ulpia Trajana près de la ville de Dej et dans d'autres endroits et conservées dans les musées de Cluj-Napoca, Oradea, Alba Iulia, Sibiu, Deva etc. Après avoir mentionné d'autres principaux vestiges archéologiques on passe à la présentation de l'*Organisation ecclésiastique*, et on analyse l'état du clergé, de culte, de la catéchèse etc. Un débat trés suivi fait l'auteur sur l'*Organisation ecclésiastique et la théologie orthodoxe dans la Scythie Mineure aux 4-e/6-e siècles*. Il présente des faits et des personnages des plus représentatifs de l'Eglise chrétienne que l'on constate bien organisée parmi la population autochtone à cette époque-là : la foule des martyrs tombés lors des persécutions, les documents parvenus jusqu'a nous qui font état de noms d'évêques-martyrs ou d'évêques défenseurs de la fois orthodoxe contre les hérétiques ou encore participants aux conciles oecuméniques et locaux, l'attestation des noms des diocèses qui existaient en Scythie Mineure, l'attestation d'oeuvres théologiques dont les auteurs vivaient dans ces contrées ou en provenaient, ce sont là tout autant d'arguments pour confirmer l'existence d'une Eglise chrétienne florissante sur le territoire de l'actuelle Roumanie aux 4-e/6-e siècles. Un dernier chapître de cette étude traitant de *la Juridiction ecclésiastique sur les provences romaines sud-danubiennes* met en évidence l'important particulière de certains centres ecclésiastiques de nos contrées qui sont parvenus à exercer leur juridiction sur d'autres communautés chrétiennes au sud du Danube. Cet état de choses est présenté minutieusement et incontestablement, documents à l'appui, dans les dernières pages de cette étude.

*

George A l e x e, **Connaître l'Orthodoxie roumaine par l'intermédiaire de la musique liturgique roumaine en style byzantin.** Cet article est proposé aux lecteurs en hommage au professeur et compositeur Nicolae Lungu, à l'occasion de son 90-e anniversaire, le 2 mars 1990. L'hommagié est un des plus grand compositeurs roumains actuels et sa création musicale s'inscrit surtout dans le domaine de la

polyphonie et de la musique liturgique byzantine. Vue comme expérience religieuse et etnique personnelle, la création corale liturgique et populaire du professeur fêté peut se prêter à une interprétation estétique originelle engendrant des sens spirituels multiples théologiques et métaphisiques par lesquels on est en mesure de connaître liturgiquement et contempler estétiquement l'Orthodoxie roumaine. Par ces caractéristiques, la création musicale du professeur Nicolae Lungu est une oeuvre culturelle nationale et artistique chrétienne autentique. Connaître l'Orthodoxie roumaine à travers l'expérience spirituelle-religieuse de la musique liturgique corale polyphonique et monophonique du professeur Nicolae Lungu, qui est à la fois la musique ecclésiastique traditionnelle roumaine élevée au degré d'expression artistique le plus haut, en parfaite symétrie avec la hauteur des idées et des vérités de la foi chrétienne orthodoxe, c'est faire vibrer l'âme dans l'expérience sublime des harmonies célestes auxquelles nous mènent les hymnes liturgiques tellement riches de messages et de vérités éternelles puisées dans la Révélation Divine des Saintes Ecritures comme nourriture impérissable pour le salut de nos âmes. La musique liturgique orthodoxe traditionnelle est, avant tout, expérience de vie spirituelle d'adoration, de contemplation et de prière, c'est une source de vie religieuse orthodoxe, c'est une expérience de communion avec Dieu, avec nos ancêtres et avec nos semblables. Notre musique liturgique monophonique ou polyphonique a comme fondement l'élan que la doctrine orthodoxe chrétienne donne aux fidèles et les fait tendres vers la connaissance de la réalité ultime : Dieu-même. C'est pourquoi la contemplation théologique qu'engendre la création musicale liturgique du professeur Nicolae Lungu nous unit avec Dieu et transforme l'inquiétude métaphysique en certitude théologique, justement par l'occasion que cette musique offre pour une expérience spirituelle autentique en directe communion avec Dieu vers Lequel l'âme est habilitée à tendre. Le professeur Nicolae Lungu s'identifie avec la musique liturgique ancestrale traditionnelle, en devenant l'apôtre dans ce monde moderne suprasaturé des clameurs, des sifflements et des cris stridents dont les ouïes deviennent de plus en plus sourdes à la vraie musique, s'avérant de plus en plus perverti par les hérésies atonales de la jungle hurlante contemporaine.

*

Iulian M i c u l e s c u, candidat au doctorat, **Le combat d'Onisifor Ghibu pour l'union religieuse des roumains.** C'est un travail assez étendu qui consiste dans deux parties distinctes : une présentation biographique du personnage dont le nom est marqué dans la titre, ensuite ses actions et ses efforts pour la cause de l'unité des roumains dans la foi chrétienne orthodoxe. C'est une fresque d'une période de plusieurs années durand laquelle ce vaillant chrétien orthodoxe a combatu pour la reparation du déchirement causé par des intérêts politiques à l'unité des roumains par l'intermédiaire de la foi chrétienne, à la fin du 17-e siècle. Il s'agit plus précisément de tout une série d'efforts que ce brave homme a faits pour persuader ses compatriotes uniates de rejoindre l'Eglise orthodoxe ancestrale de tous les roumains car ils avaient été désunis par des mensonges et des agissements malhonnêtes. Octavian Ghibu était né le 31 mai 1883 dans la commune de Săliște près de Sibiu. Après les premières huit années de l'école élémentaire, il a suivi pendant trois années le Séminaire théologique dans Sibiu. Il continue à suivre des études à la Faculté des lettres à Bucarest, à Budapest, à Strasbourg et enfin à Jena où il soutient une thèse de doctorat. De retour dans le pays, il commence à travailler dans le cadre de l'enseignement élémentaire à partir de 1910 en tant

qu'inspecteur et professeur au Séminaire théologique et à l'École normale de Sibiu. Après l'union politique de la Transylvanie avec la patrie-mère, la Roumanie, en 1918, il commence à jouer un très grand rôle dans l'organisation de l'enseignement supérieur dans l'Université de Cluj-Napoca où il travaille jusqu'à 1945 lorsqu'il prend sa retraite. Parallelement à son activité comme professeur à l'Université il remplit aussi d'autres charges et jusqu'à sa retraite il avait publié plus de 100 livres et plus de 1300 études et articles. Il a continué à écrire et à publier jusqu'à la fin de sa vie que s'est passé en 1973, à l'age de 90 ans. Le problème du déchirement du peuple roumain en Transylvanie à cause de l'union l'a préoccupé toute sa vie, c'est pourquoi il s'est infatigablement efforcé d'éclaircir, d'expliquer, de clarifier les vérités historiques pour ses compatriotes concernant l'uniation qui leur a été imposée injustement par les envahisseurs, par les puissances étrangères qui s'étaient mêlées de leur vie, afin de mieux les dominer, de mieux les assujétir. C'est ce que l'auteur de cet article s'efforce lui aussi, de communiquer aux romains uniates et à ceux qui seraient favorables à l'uniation surtout parce que de nos jours le problème se pose à nouveau et d'une manière encore plus douloureuse.

*

Prof. I. L. Georgescu, **Des églises princières dans Bucarest.** Selon que le titre annonce, cet article propose aux lecteurs un exposé détaillé sur les plus importantes églises que possède la capitale de la Roumanie. Il s'agit des églises dont les fondateurs ont été certains des voévodese des princes, des souverains qui ont régné sur la Valachie le long des siècles. Ce sont plus précisément les suivantes : l'église de l'ancien monastère de Cotroceni, l'église du monastère Mihai Vodă, la Cathédrale patriarcale, l'église du monastère Radu Vodă, l'église du monastère Văcăreşti, l'église de Curtea Veche, l'église St George — la nouvelle, l'église du monastère Plumbuita, l'église de Colentina-Tei et l'église de Mavrogheni. La ville de Bucarest est attestée comme siège du trône du souverain de la Valachie, pour la première fois, dans un document daté le 29 septembre 1459. L'auteur de cet étude fait remarquer, par conséquant, que la plupart des églises ou presque toutes ont été érigées après cette date-là, c'est-à-dire en plein moyen âge. C'est ainsi qu'on explique la diversité de leurs fondateurs et de leurs aspects concernant le style et la dimension.

*

Le P. I. Ionescu, **Les débuts du christianisme orthodoxe chez le peuple roumain.** «Păresimi» document chrétien de la langue roumaine, L'article débute par l'analyse du terme roumain «păresimi» qui correspond au terme grec «tessarakosta» d'ou il a reçu sa signification de «carême». Tout comme en français, *carême*, le mot «păresimi» dérive du terme latin «qudragesima» = le quarantième, c'est-à-dire, le quarantième jour avant Pâques, jour qui désignait le commencement de la période du jeûne de 40 jours, précedant la fête de la résurrection de Jésus Christ, que l'Eglise chrétienne a fixé dès le 4-e siècle déjà (325), lors du 1-er Concile oecuménique. Par tout une série de démonstrations, en y ajoutant d'autre arguments linguistiques aussi, l'auteur de cet article pense pouvoir persuader les lecteurs que le christianisme est venu chez les ancêtres du peuple roumain par l'intermédiaire des missionnaires provenant de l'Orient et non pas de l'Occident latin.

CÎNTĂRI LA ÎNMORMÎNTARE ȘI PARASTAS

ALILUIA - glas VIII 𝄞 *Ga -*

Tradițional

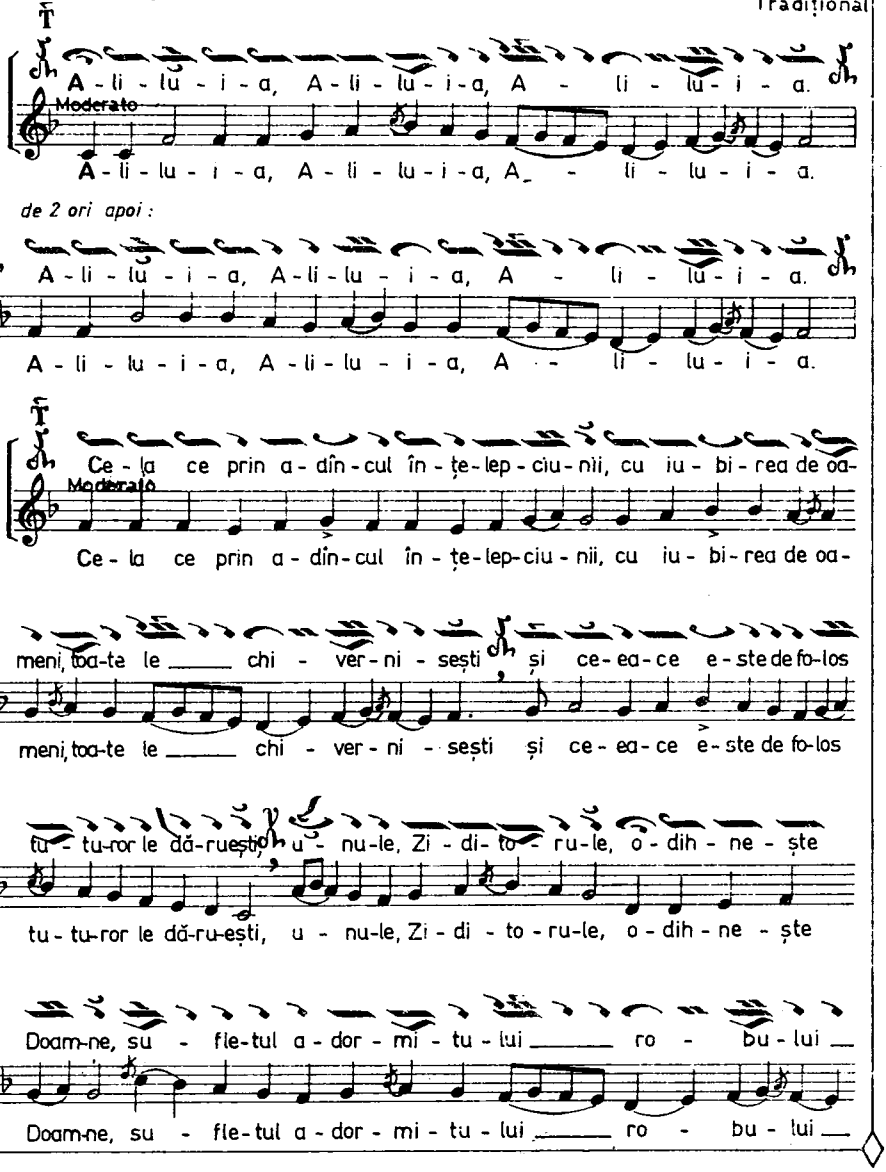

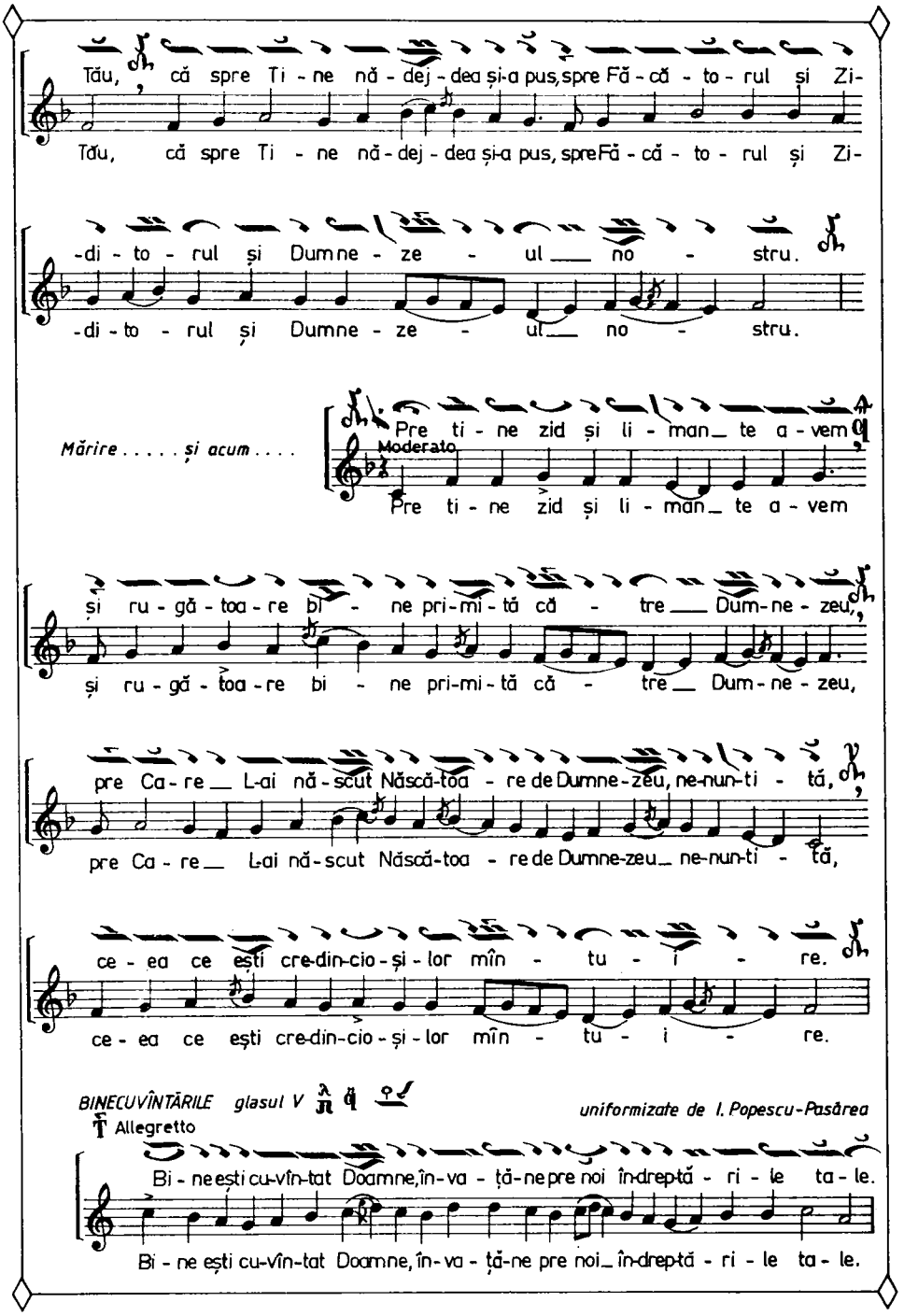
Tău, că spre Ti - ne nă - dej - dea și-a pus, spre Fă - că - to - rul și Zi-
-di - to - rul și Dumne - ze - ul no - stru.
Mărire . . . . . și acum . . . .
Moderato
Pre ti - ne zid și li - man_ te a - vem
și ru - gă - toa - re bi - ne pri - mi - tă că - tre Dum - ne - zeu,
pre Ca - re L-ai nă - scut Născă - toa - re de Dumne - zeu, ne-nun-ti - tă,
ce - ea ce ești cre-din-cio - și - lor mîn - tu - i - re.
BINECUVÎNTĂRILE glasul V
uniformizate de I. Popescu-Pasărea
Allegretto
Bi - ne ești cu-vîn-tat Doamne, în-va - ță-ne pre noi în-drep-tă - ri - le ta - le.

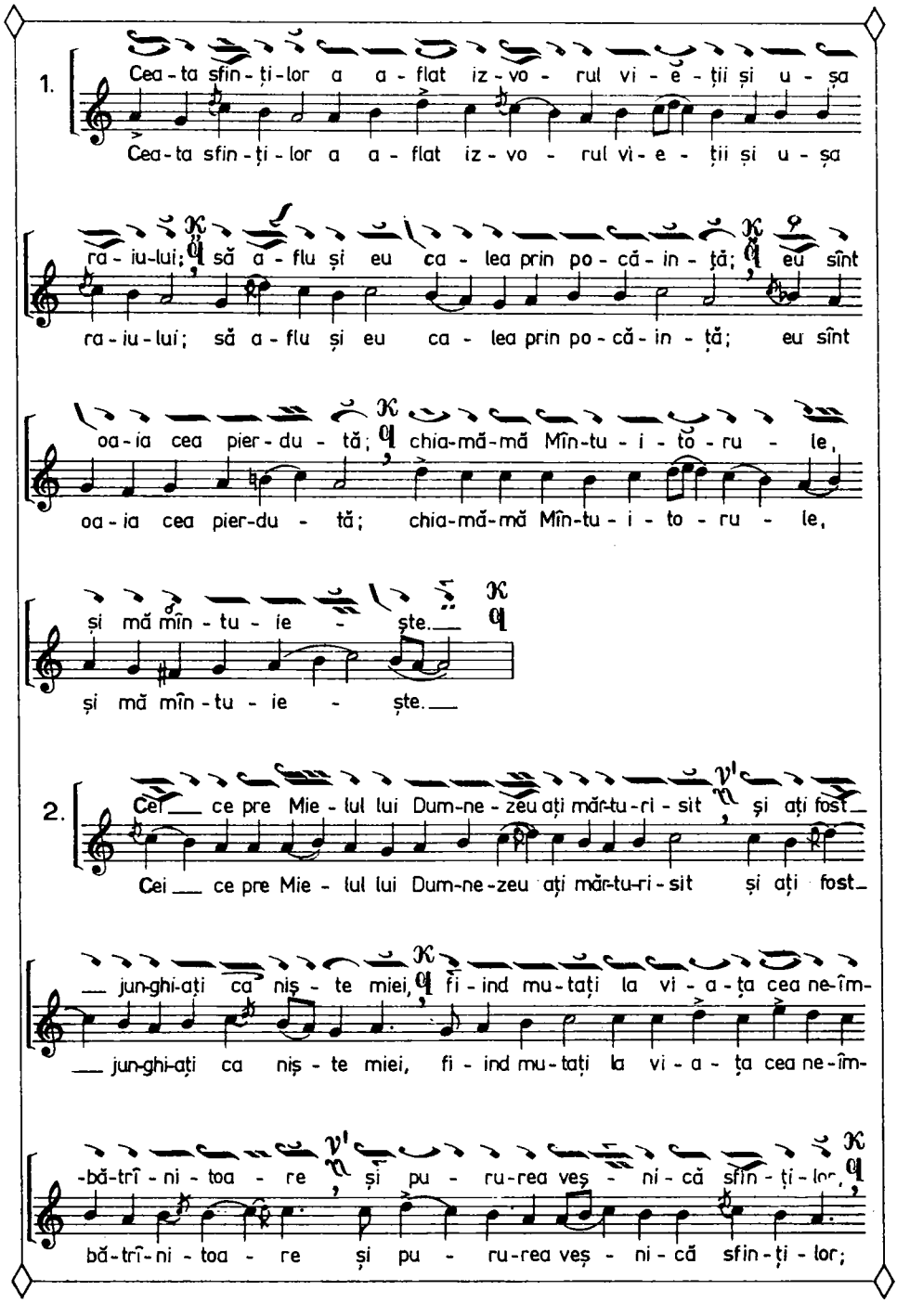
1.
Cea-ta sfin-ți-lor a a-flat iz-vo-rul vi-e-ții și u-șa
Cea-ta sfin-ți-lor a a-flat iz-vo-rul vi-e-ții și u-șa
ra-iu-lui; să a-flu și eu ca-lea prin po-că-in-ță; eu sînt
ra-iu-lui; să a-flu și eu ca-lea prin po-că-in-ță; eu sînt
oa-ia cea pier-du-tă; chia-mă-mă Mîn-tu-i-to-ru-le,
oa-ia cea pier-du-tă; chia-mă-mă Mîn-tu-i-to-ru-le,
și mă mîn-tu-ie-ște.
și mă mîn-tu-ie-ște.
2.
Cei ce pre Mie-Iul lui Dum-ne-zeu ați măr-tu-ri-sit și ați fost
Cei ce pre Mie-Iul lui Dum-ne-zeu ați măr-tu-ri-sit și ați fost
jun-ghi-ați ca niș-te miei, fi-ind mu-tați la vi-a-ța cea ne-îm-
jun-ghi-ați ca niș-te miei, fi-ind mu-tați la vi-a-ța cea ne-îm-
-bă-trî-ni-toa-re și pu-ru-rea veș-ni-că sfin-ți-lor;
bă-trî-ni-toa-re și pu-ru-rea veș-ni-că sfin-ți-lor;

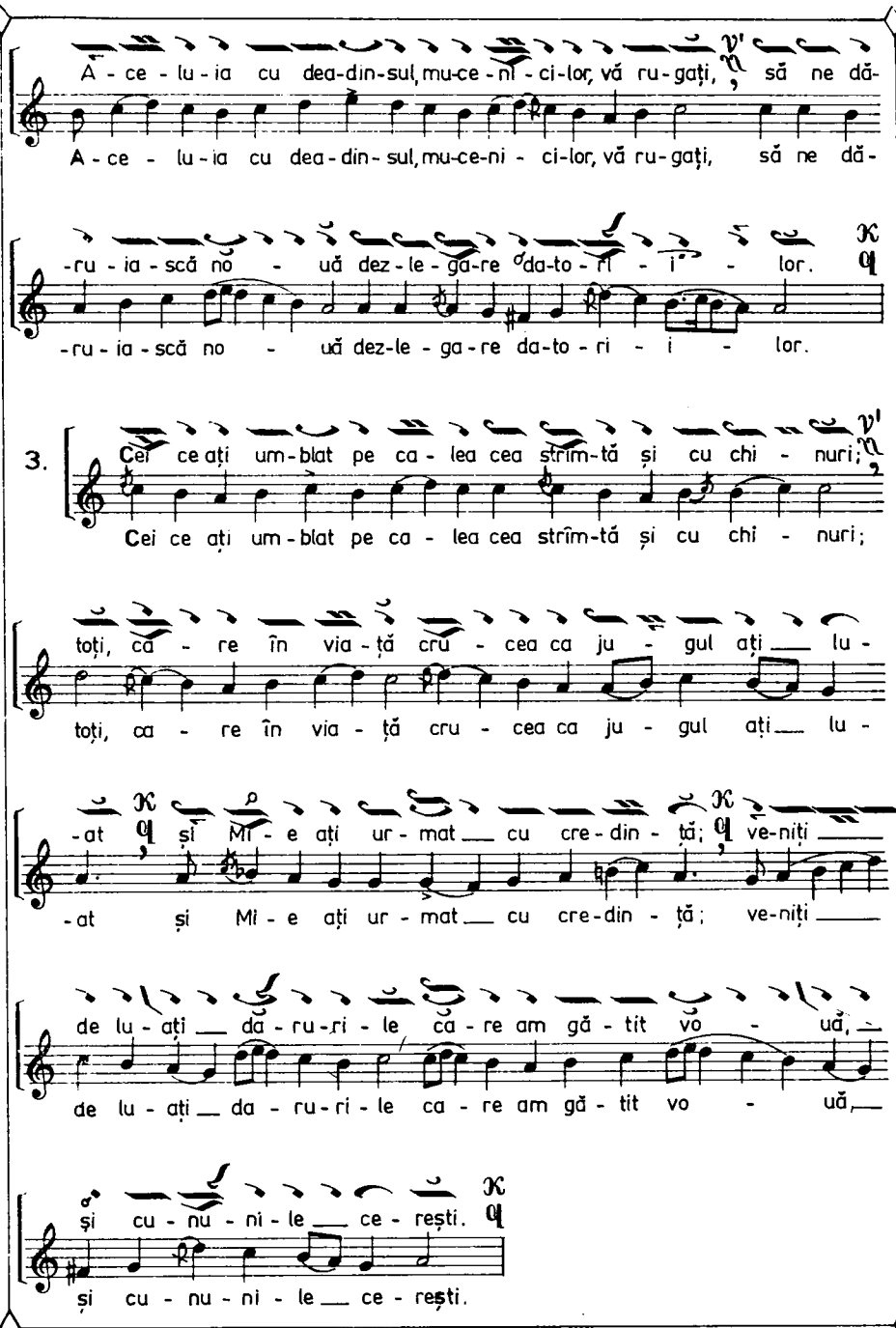
A - ce - lu - ia cu dea - din - sul, mu - ce - ni - ci - lor, vă ru - gați, să ne dă -
-ru - ia - scă no - uă dez - le - ga - re da - to - ri - i - lor.
3.
Cei ce ați um - blat pe ca - lea cea strîm - tă și cu chi - nuri;
toți, ca - re în via - ță cru - cea ca ju - gul ați lu -
-at și Mi - e ați ur - mat cu cre - din - ță; ve - niți
de lu - ați da - ru - ri - le ca - re am gă - tit vo - uă,
și cu - nu - ni - le ce - rești.

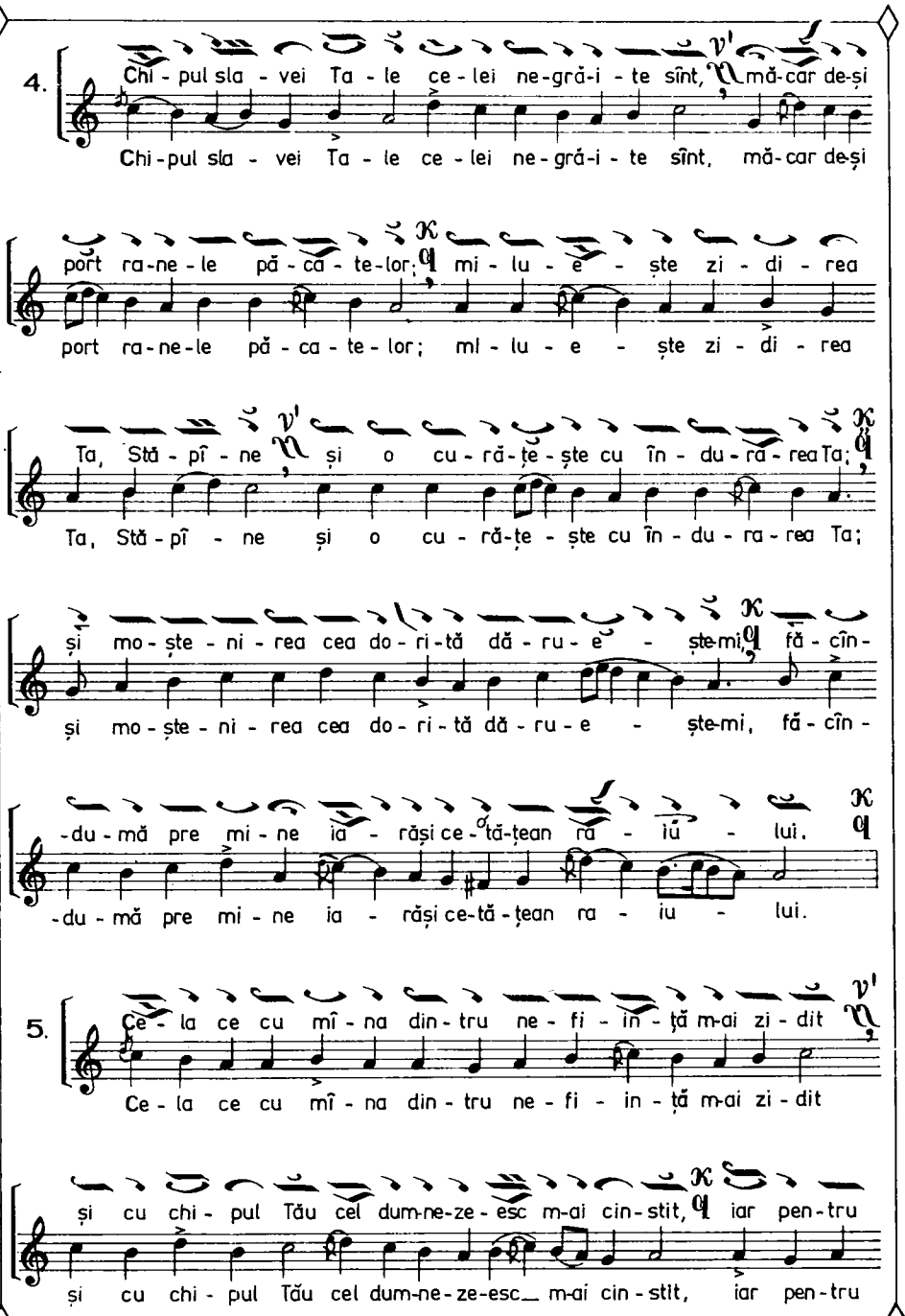
4.
Chi - pul sla - vei Ta - le ce - lei ne-gră-i - te sînt, mă-car de-și
Chi-pul sla - vei Ta - le ce - lei ne - gră-i - te sînt, mă-car de-și
port ra-ne-le pă - că - te-lor; mi - lu - e - ște zi - di - rea
port ra-ne-le pă - ca - te-lor; mi - lu - e - ște zi - di - rea
Ta, Stă - pî - ne și o cu - ră-ță - ște cu în - du - ră - rea Ta;
Ta, Stă - pî - ne și o cu - ră-ță - ște cu în - du - ra - rea Ta;
și mo - ște - ni - rea cea do - ri - tă dă - ru - e - ște-mi, fă - cîn -
și mo - ște - ni - rea cea do - ri - tă dă - ru - e - ște-mi, fă - cîn -
-du - mă pre mi - ne ia - răși ce-tă-țean ra - iu - lui.
-du - mă pre mi - ne ia - răși ce-tă-țean ra - iu - lui.
5.
Ce - la ce cu mî - na din - tru ne - fi - in - ță m-ai zi - dit
Ce - la ce cu mî - na din - tru ne - fi - in - ță m-ai zi - dit
și cu chi - pul Tău cel dum-ne-ze - esc m-ai cin - stit, iar pen - tru
și cu chi - pul Tău cel dum-ne-ze-esc m-ai cin - stit, iar pen - tru

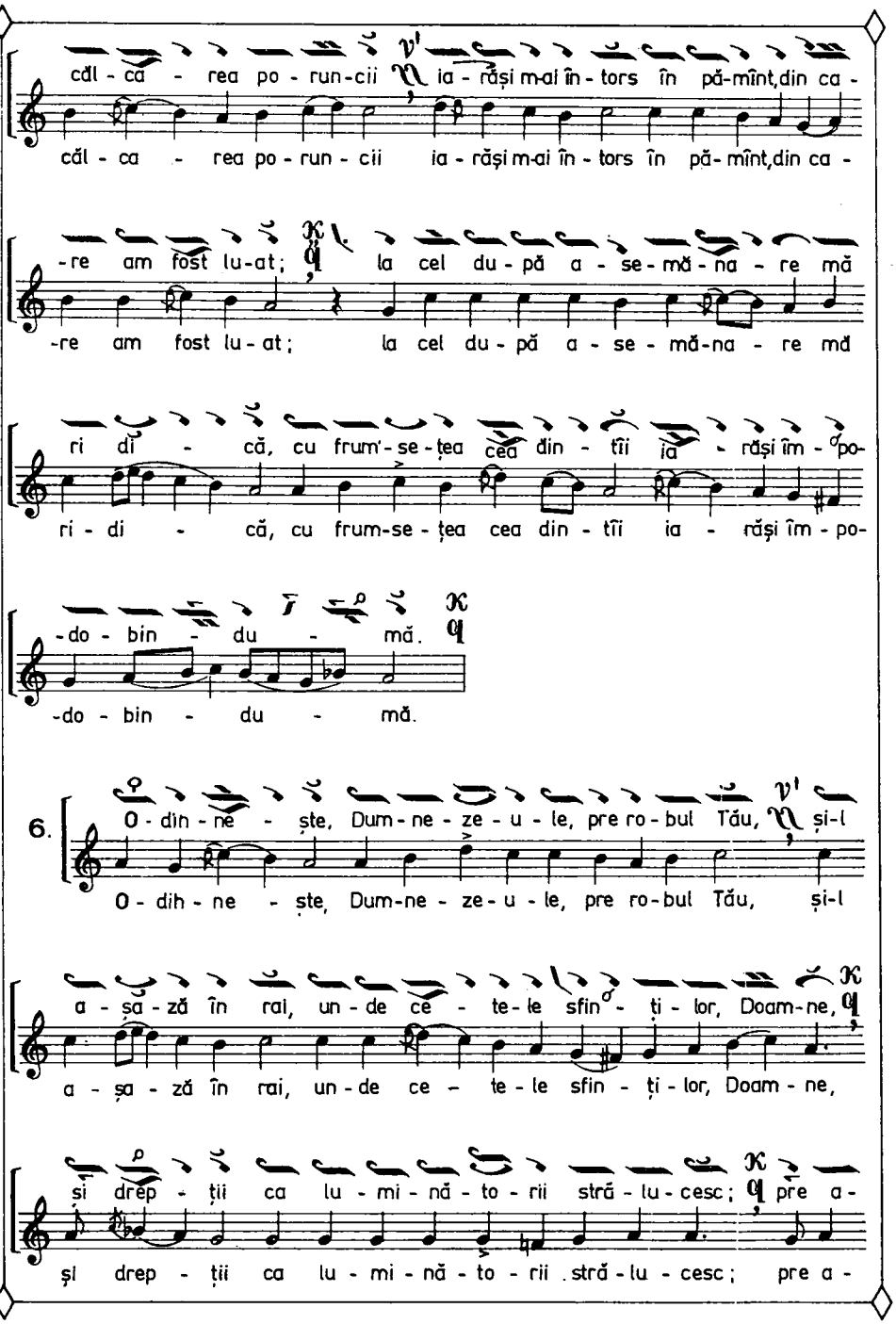
căl - ca - rea po - run - cii ia - răși m-ai în - tors în pă-mînt, din ca -
căl - ca - rea po - run - cii ia - răși m-ai în - tors în pă - mînt, din ca -
-re am fost lu-at; la cel du - pă a - se - mă - na - re mă
-re am fost lu - at; la cel du - pă a - se - mă-na - re mă
ri di - că, cu frum'-se - țea cea din - tîi ia - răși îm - po-
ri - di - că, cu frum-se - țea cea din - tîi ia - răși îm - po-
-do - bin - du - mă.
-do - bin - du - mă.
6. O - dih - ne - ște, Dum - ne - ze - u - le, pre ro - bul Tău, și-l
O - dih - ne - ște, Dum-ne - ze - u - le, pre ro - bul Tău, și-l
a - șa - ză în rai, un - de ce - te - le sfin - ți - lor, Doam-ne,
a - șa - ză în rai, un - de ce - te - le sfin - ți - lor, Doam - ne,
și drep - ții ca lu - mi - nă - to - rii stră - lu - cesc; pre a -
și drep - ții ca lu - mi - nă - to - rii stră - lu - cesc; pre a -

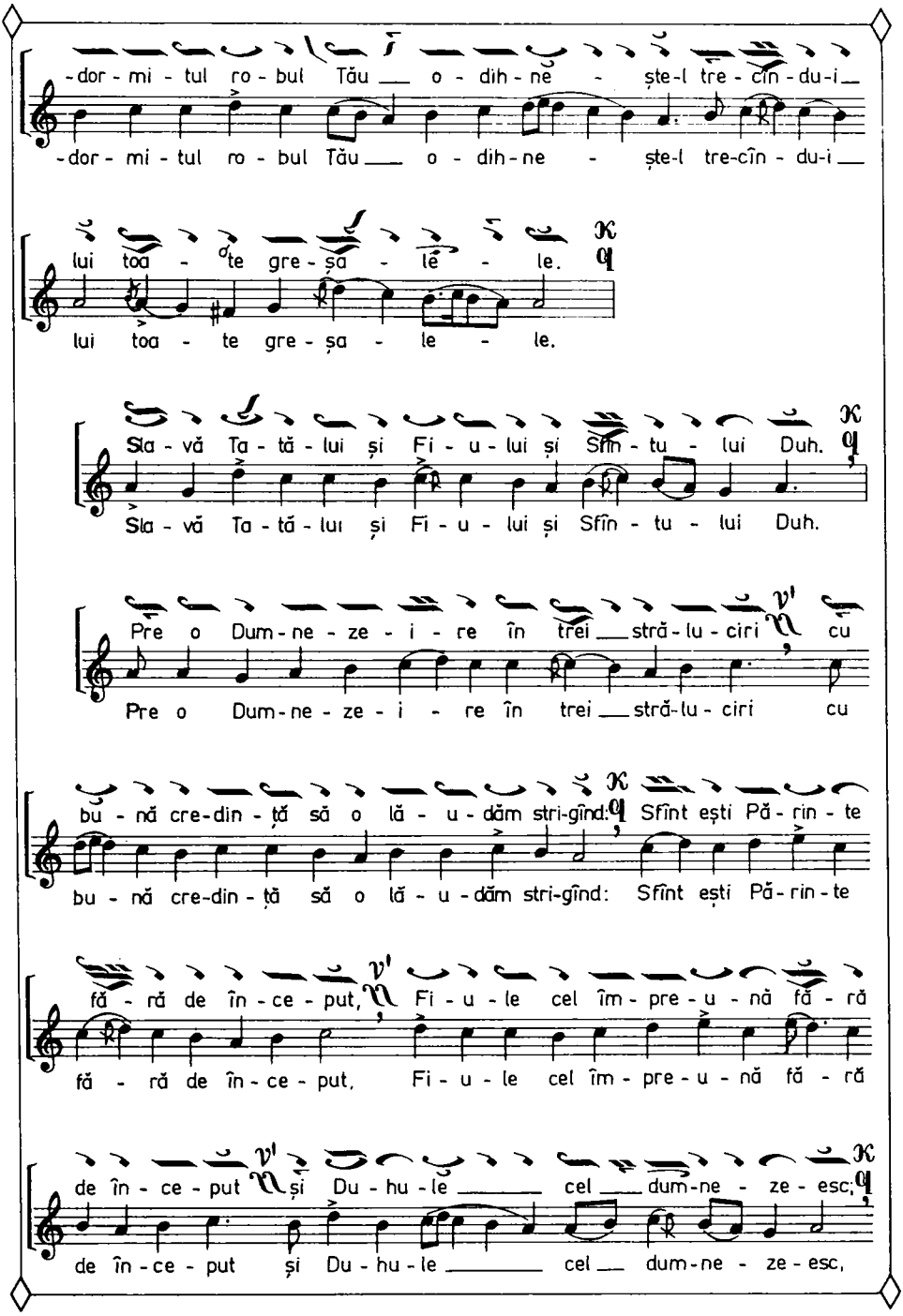
-dor - mi - tul ro - bul Tău o - dih - ne - ște-l tre - cîn - du-i
-dor - mi - tul ro - bul Tău o - dih - ne - ște-l tre-cîn - du-i
lui toa - te gre - șa - lê - le.
lui toa - te gre - șa - le - le.
Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh.
Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh.
Pre o Dum - ne - ze - i - re în trei stră - lu - ciri cu
Pre o Dum - ne - ze - i - re în trei stră - lu - ciri cu
bu - nă cre - din - ță să o lă - u - dăm stri - gînd: Sfînt ești Pă - rin - te
bu - nă cre - din - ță să o lă - u - dăm stri - gînd: Sfînt ești Pă - rin - te
fă - ră de în - ce - put, Fi - u - le cel îm - pre - u - nă fă - ră
fă - ră de în - ce - put, Fi - u - le cel îm - pre - u - nă fă - ră
de în - ce - put și Du - hu - le cel dum - ne - ze - esc;
de în - ce - put și Du - hu - le cel dum - ne - ze - esc,

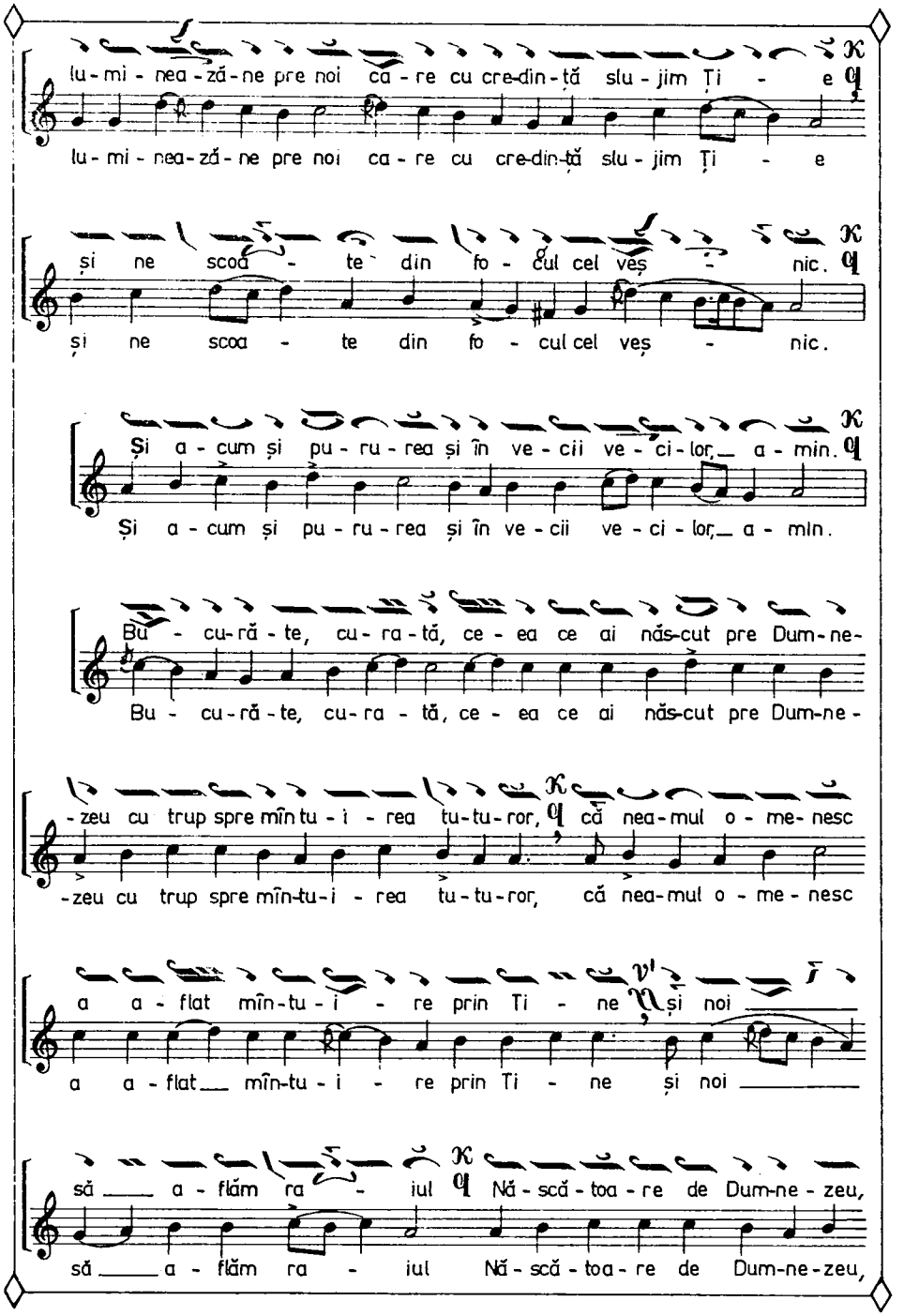
lu-mi-nea-ză-ne pre noi ca-re cu cre-din-ță slu-jim Ți - e
lu-mi-nea-ză-ne pre noi ca-re cu cre-din-ță slu-jim Ți - e
și ne scoa-te din fo-cul cel veș - nic.
și ne scoa-te din fo-cul cel veș - nic.
Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor, a-min.
Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor, a-min.
Bu-cu-ră-te, cu-ra-tă, ce-ea ce ai năs-cut pre Dum-ne-
Bu-cu-ră-te, cu-ra-tă, ce-ea ce ai năs-cut pre Dum-ne-
-zeu cu trup spre mîn-tu-i-rea tu-tu-ror, că nea-mul o-me-nesc
-zeu cu trup spre mîn-tu-i-rea tu-tu-ror, că nea-mul o-me-nesc
a a-flat mîn-tu-i-re prin Ti-ne și noi
a a-flat mîn-tu-i-re prin Ti-ne și noi
să a-flăm ra-iul Nă-scă-toa-re de Dum-ne-zeu,
să a-flăm ra-iul Nă-scă-toa-re de Dum-ne-zeu,

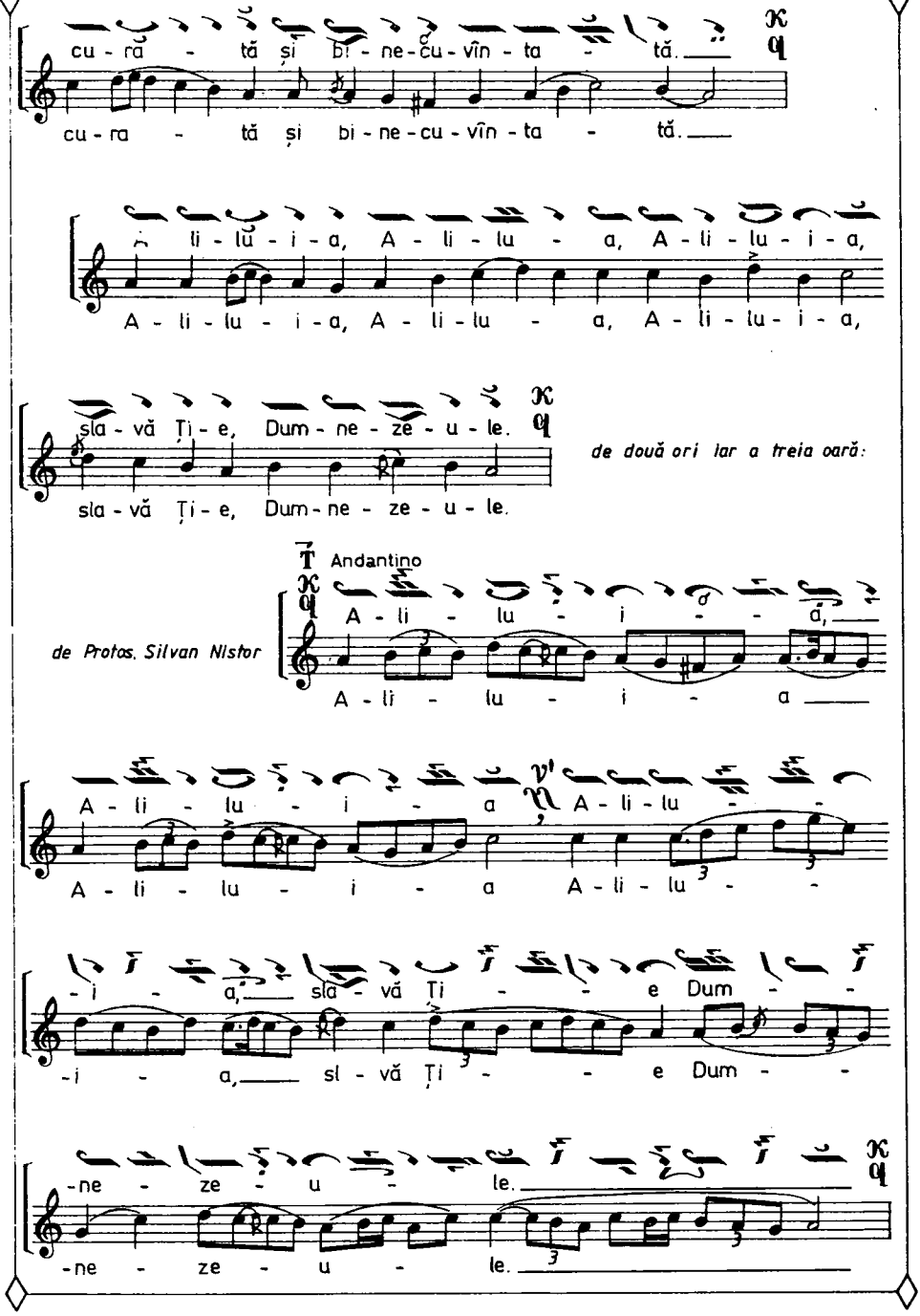
cu - ră - tă și bi - ne - cu - vîn - ta - tă.
cu - ra - tă și bi - ne - cu - vîn - ta - tă.
li - lu - i - a, A - li - lu - a, A - li - lu - i - a,
A - li - lu - i - a, A - li - lu - a, A - li - lu - i - a,
sla - vă Ți - e, Dum - ne - ze - u - le.
sla - vă Ți - e, Dum - ne - ze - u - le.
de două ori iar a treia oară:
Andantino
de Protos. Silvan Nistor
A - li - lu - i - a,
A - li - lu - i - a
A - li - lu - i - a A - li - lu -
A - li - lu - i - a A - li - lu -
- i - a, sla - vă Ți - e Dum -
- i - a, sl - vă Ți - e Dum -
- ne - ze - u - le.
- ne - ze - u - le.

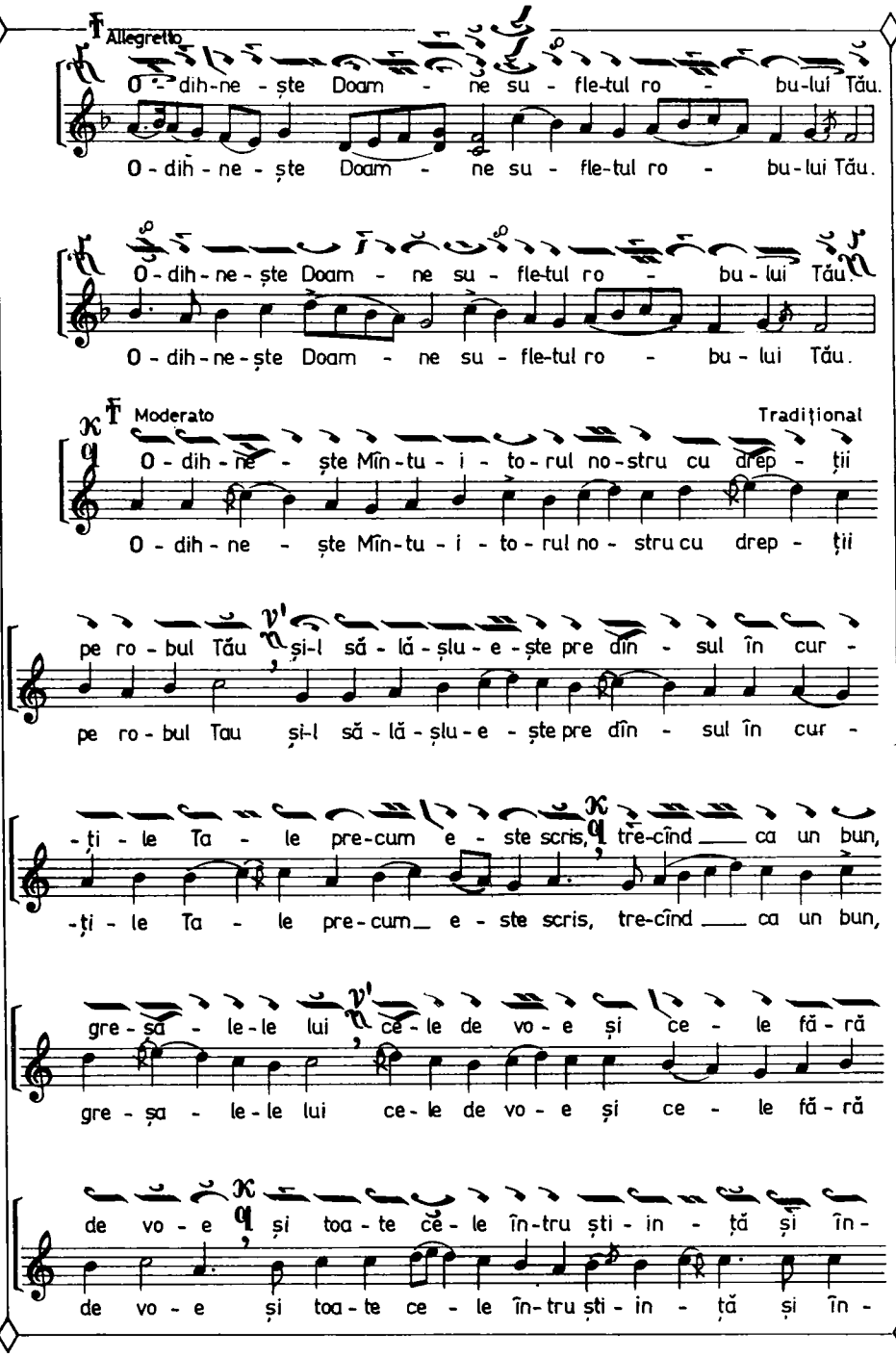
Allegretto
O - dih - ne - ște Doam - ne su - fle-tul ro - bu-lui Tău.
O - dih - ne - ște Doam - ne su - fle-tul ro - bu-lui Tău.
O - dih - ne - ște Doam - ne su - fle-tul ro - bu-lui Tău.
O - dih - ne - ște Doam - ne su - fle-tul ro - bu - lui Tău.
Moderato
Tradițional
O - dih - ne - ște Mîn-tu - i - to-rul no-stru cu drep - ții
O - dih - ne - ște Mîn-tu - i - to - rul no - stru cu drep - ții
pe ro - bul Tău și-l să - lă - șlu - e - ște pre dîn - sul în cur -
pe ro - bul Tau și-l să - lă - șlu - e - ște pre dîn - sul în cur -
-ți - le Ta - le pre-cum e - ste scris, tre-cînd ca un bun,
-ți - le Ta - le pre - cum e - ste scris, tre-cînd ca un bun,
gre - să - le - le lui ce - le de vo - e și ce - le fă - ră
gre - șa - le - le lui ce - le de vo - e și ce - le fă - ră
de vo - e și toa - te ce - le în-tru și - in - ță și în -
de vo - e și toa - te ce - le în-tru și - in - ță și în -

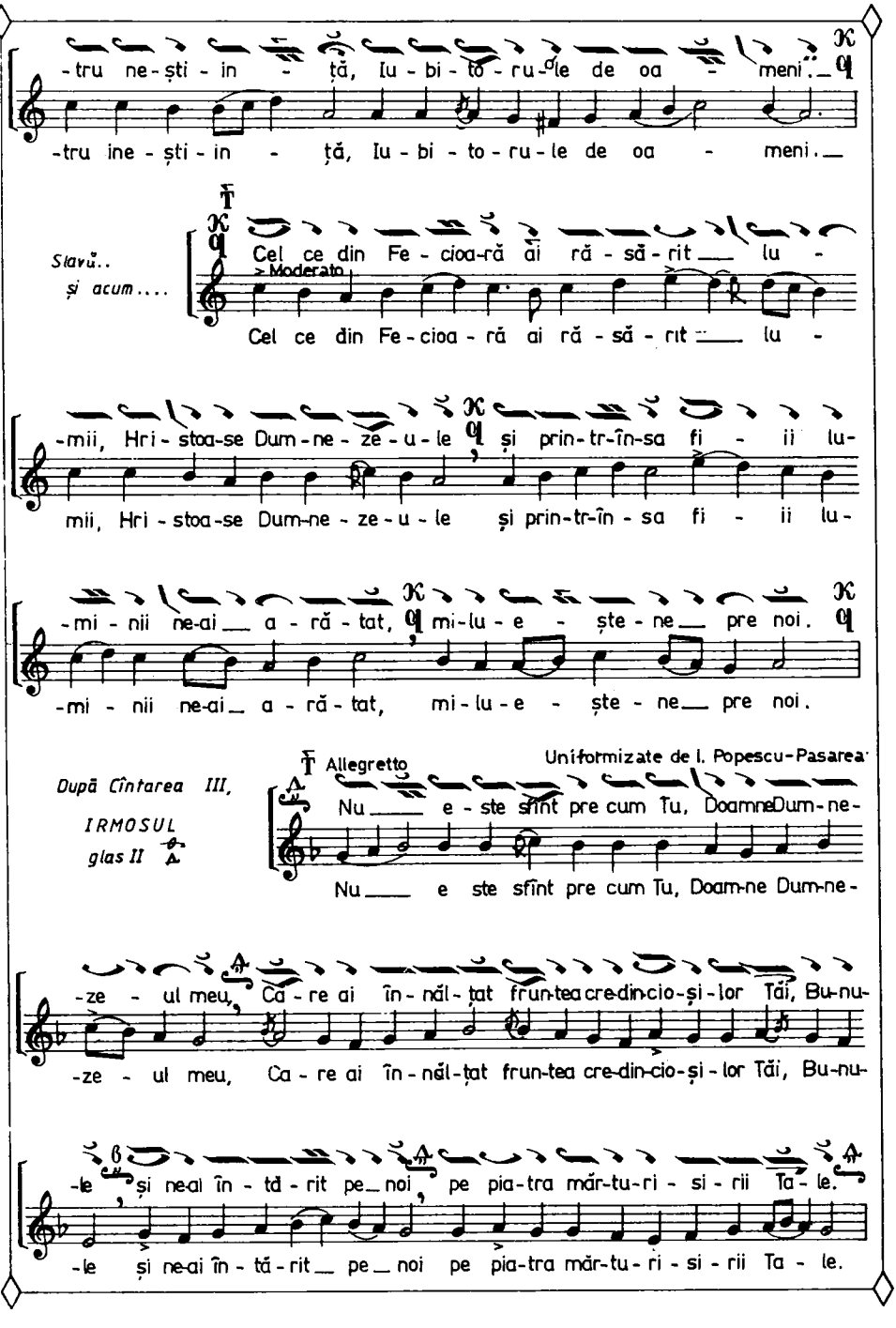
-tru ne-ști-in - ță, Iu-bi-to-ru-le de oa - meni.
-tru ine-ști-in - ță, Iu-bi-to-ru-le de oa - meni.
Slavă..
și acum....
Moderato
Cel ce din Fe-cioa-ră ai ră-să-rit lu -
Cel ce din Fe-cioa-ră ai ră-să-rit lu -
-mii, Hri-stoa-se Dum-ne-ze-u-le și prin-tr-în-sa fi - ii lu-
mii, Hri-stoa-se Dum-ne-ze-u-le și prin-tr-în-sa fi - ii lu-
-mi-nii ne-ai a-ră-tat, mi-lu-e - ște-ne pre noi.
-mi-nii ne-ai a-ră-tat, mi-lu-e - ște-ne pre noi.
După Cîntarea III,
IRMOSUL
glas II
Allegretto
Uniformizate de I. Popescu-Pasarea
Nu e-ste sfînt pre cum Tu, Doamne Dum-ne-
Nu e ste sfînt pre cum Tu, Doam-ne Dum-ne-
-ze - ul meu, Ca-re ai în-năl-țat frun-tea cre-din-cio-și-lor Tăi, Bu-nu-
-ze - ul meu, Ca-re ai în-năl-țat frun-tea cre-din-cio-și-lor Tăi, Bu-nu-
-le și ne-ai în-tă-rit pe noi pe pia-tra măr-tu-ri-si-rii Ta-le.
-le și ne-ai în-tă-rit pe noi pe pia-tra măr-tu-ri-si-rii Ta-le.

După Cîntarea VI,

IRMOSUL

glas II

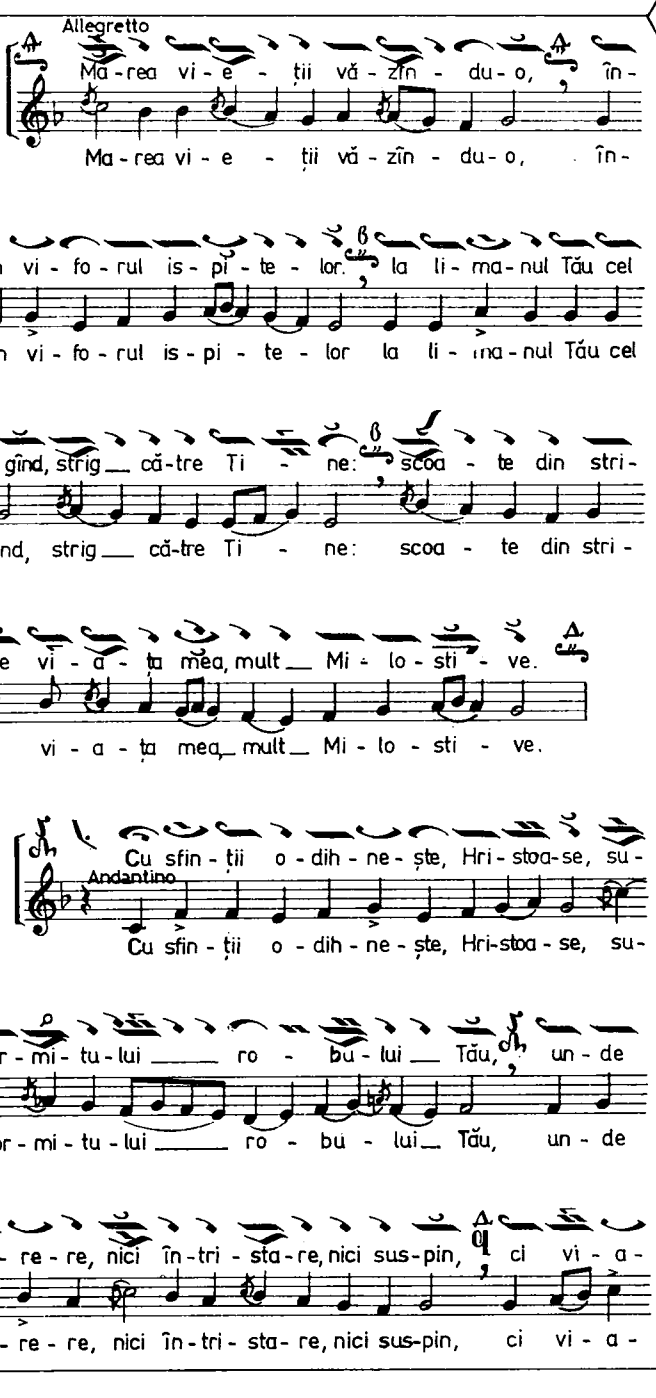

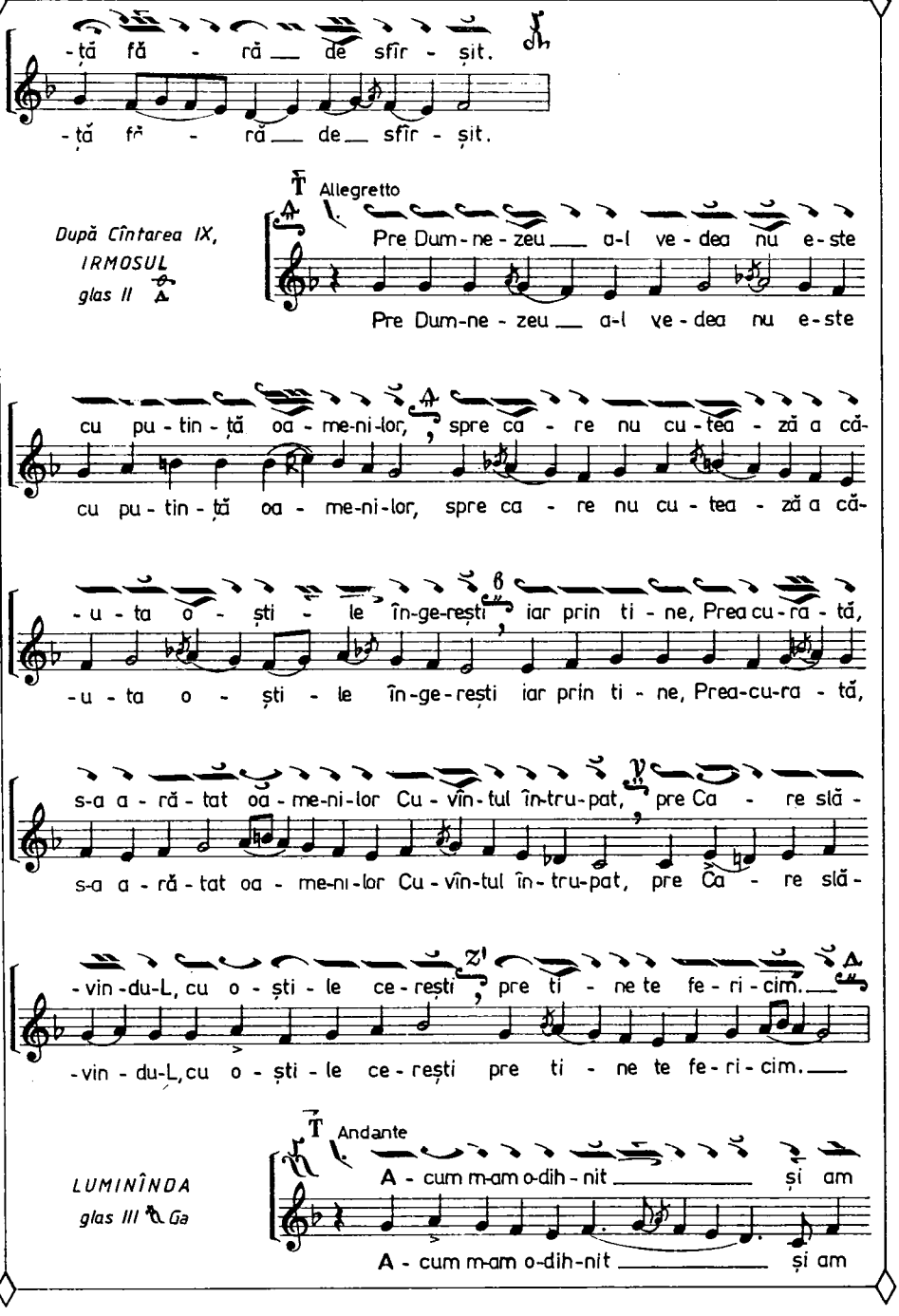

După Cîntarea IX,
IRMOSUL
glas II

LUMINÎNDA
glas III

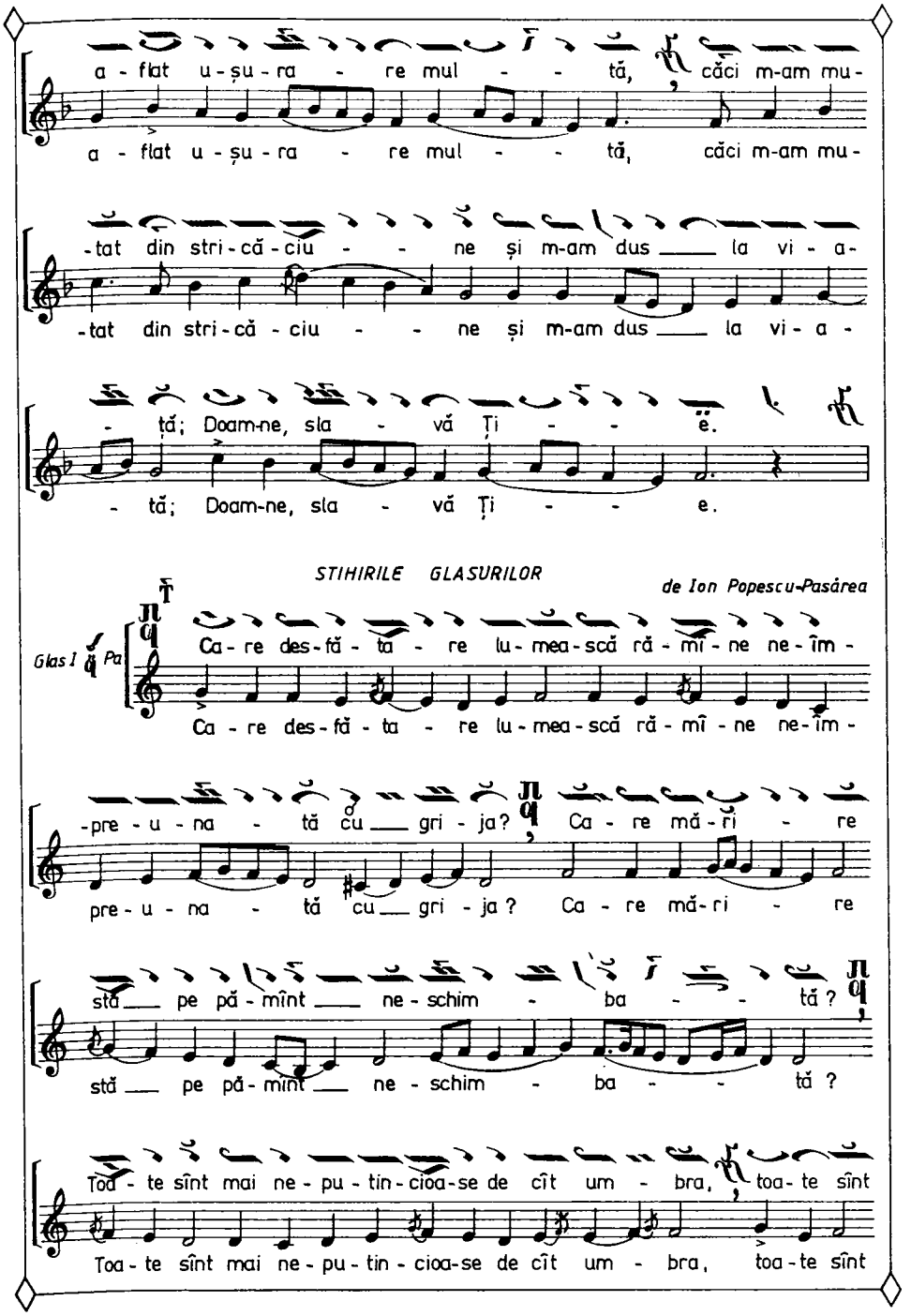
a - flat u - șu - ra - re mul - - tă, căci m-am mu -
-tat din stri - că - ciu - - ne și m-am dus ___ la vi - a -
- tă; Doam-ne, sla - vă Ți - - e.
STIHIRILE GLASURILOR
de Ion Popescu-Pasărea
Glas I
Ca - re des - fă - ta - re lu - mea - scă ră - mî - ne ne - îm -
-pre - u - na - tă cu ___ gri - ja? Ca - re mă - ri - re
stă ___ pe pă - mînt ___ ne - schim - ba - - tă ?
Toa - te sînt mai ne - pu - tin - cioa - se de cît um - bra, toa - te sînt

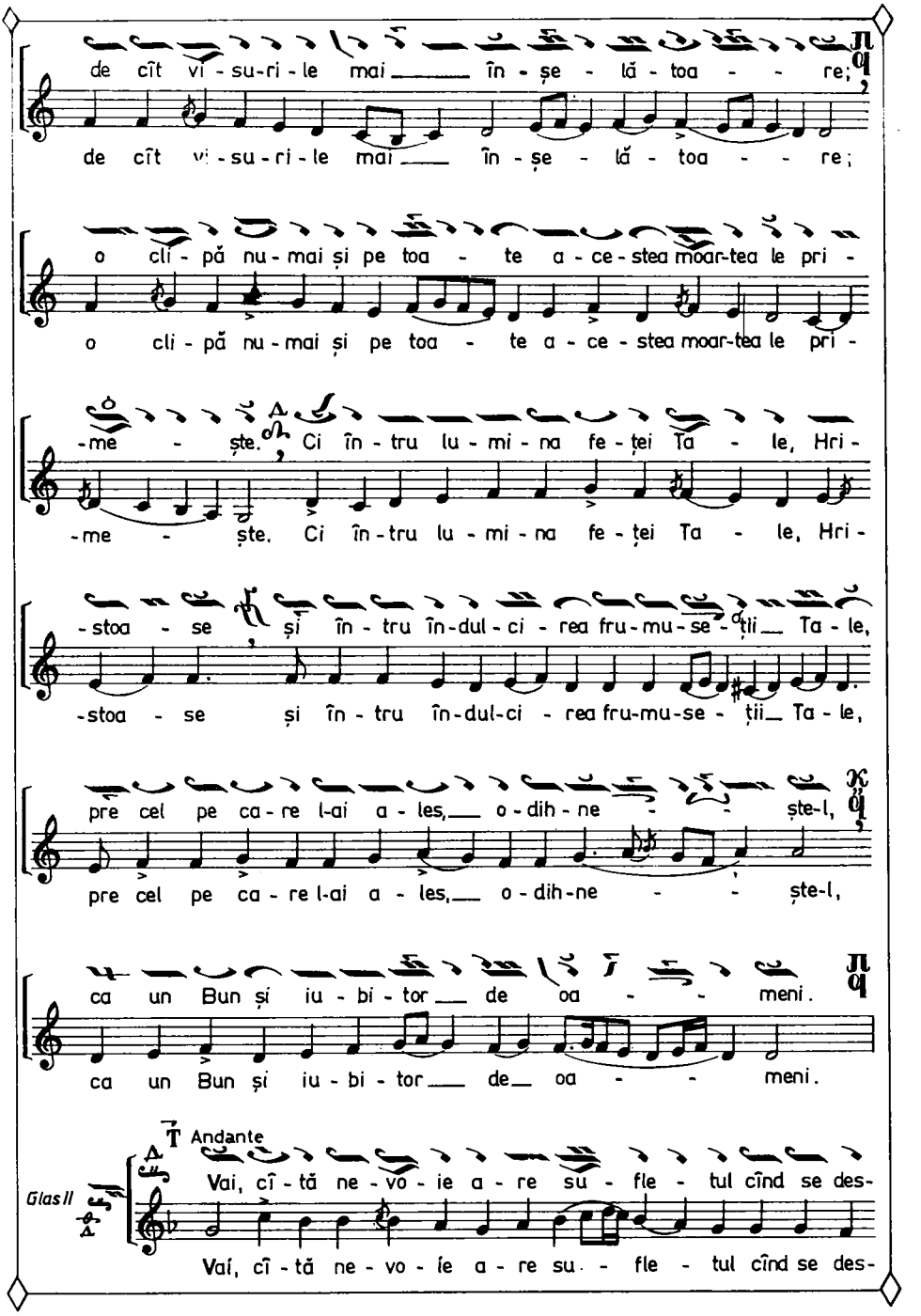
de cît vi - su-ri - le mai ___ în - șe - lă - toa - - re;
de cît vi - su - ri - le mai ___ în - șe - lă - toa - - re;
o cli - pă nu - mai și pe toa - te a - ce - stea moar-tea le pri -
o cli - pă nu - mai și pe toa - te a - ce - stea moar-tea le pri -
-me - ște. Ci în - tru lu - mi - na fe - ței Ta - le, Hri -
-me - ște. Ci în - tru lu - mi - na fe - ței Ta - le, Hri -
-stoa - se și în - tru în - dul - ci - rea fru - mu - se - ții ___ Ta - le,
-stoa - se și în - tru în - dul - ci - rea fru - mu - se - ții ___ Ta - le,
pre cel pe ca - re l-ai a - les, ___ o - dih - ne - - ște-l,
pre cel pe ca - re l-ai a - les, ___ o - dih - ne - - ște-l,
ca un Bun și iu - bi - tor ___ de oa - - meni.
ca un Bun și iu - bi - tor ___ de ___ oa - - meni.
T Andante
Glas II
Vai, cî - tă ne - vo - ie a - re su - fle - tul cînd se des -
Vai, cî - tă ne - vo - ie a - re su - fle - tul cînd se des -

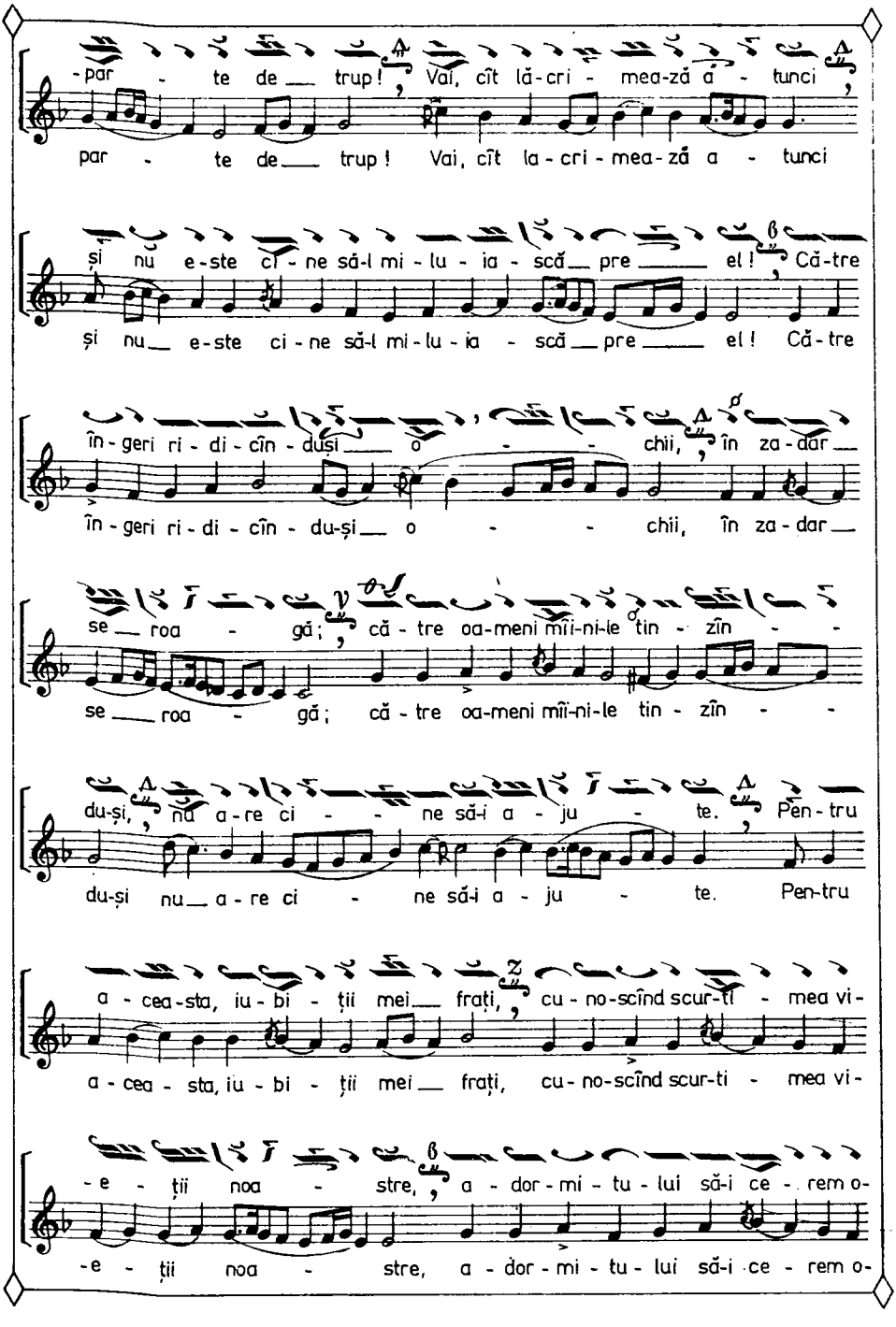
-par - te de trup! Vai, cît lă-cri - mea-ză a - tunci
par - te de trup! Vai, cît la - cri - mea-ză a - tunci
și nu e-ste ci - ne să-l mi - lu - ia - scă pre el! Că-tre
și nu e-ste ci - ne să-l mi - lu - ia - scă pre el! Că-tre
în - geri ri - di - cîn - duși o chii, în za - dar
în - geri ri - di - cîn - du-și o chii, în za - dar
se roa - gă; că - tre oa-meni mîi-ni-le tin - zîn -
se roa - gă; că - tre oa-meni mîi-ni-le tin - zîn -
du-și, nu a - re ci - ne să-i a - ju - te. Pen - tru
du-și nu a - re ci - ne să-i a - ju - te. Pen-tru
a - cea-sta, iu - bi - ții mei frați, cu - no-scînd scur-tî - mea vi-
a - cea - sta, iu - bi - ții mei frați, cu - no-scînd scur-ti - mea vi-
-e - ții noa - stre, a - dor - mi - tu - lui să-i ce - rem o-
-e - ții noa - stre, a - dor - mi - tu - lui să-i ce - rem o-

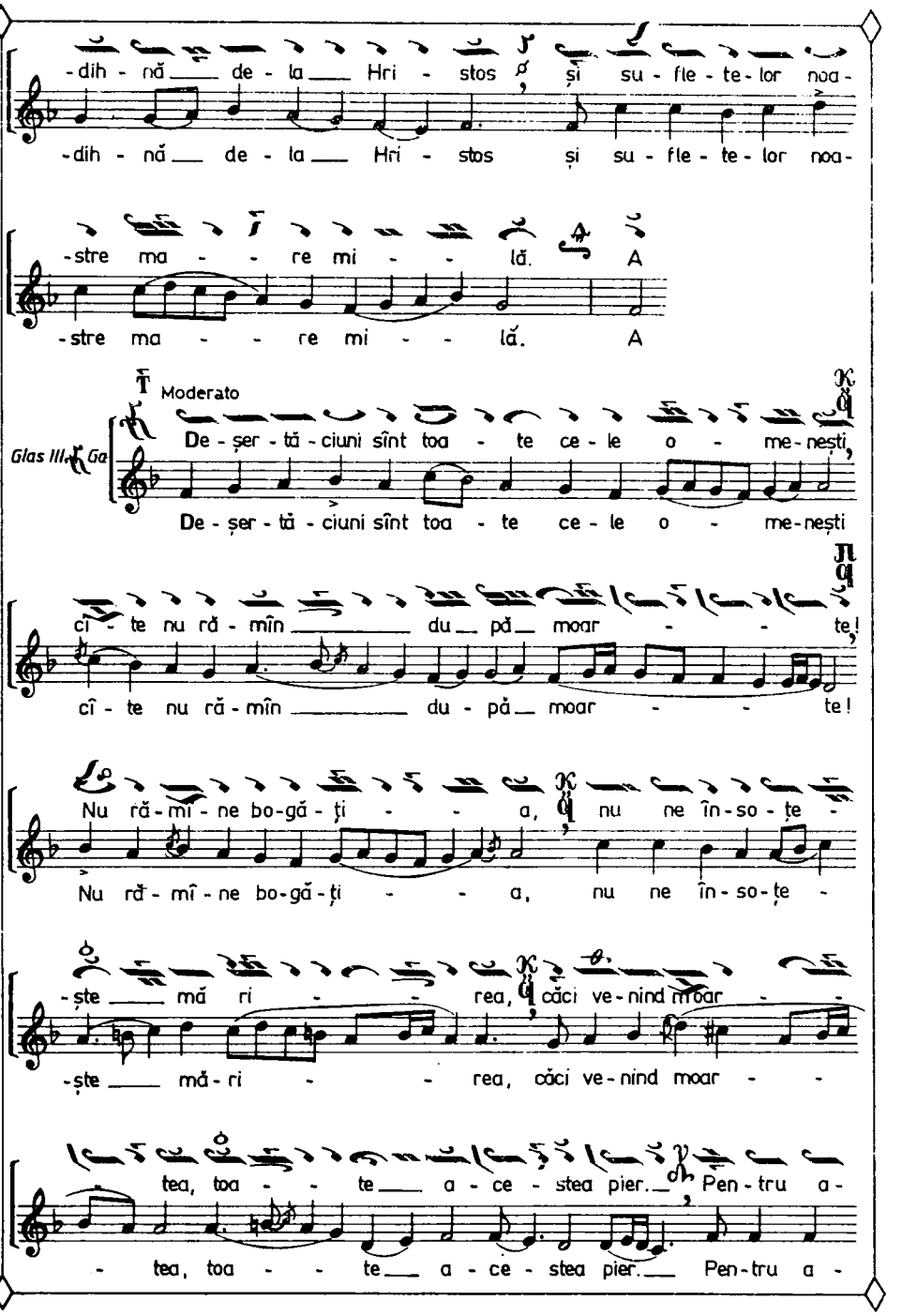
-dih - nă de - la Hri - stos și su - fle - te - lor noa -
-stre ma - re mi - lă. A
Moderato
Glas III Ga
De - șer - tă - ciuni sînt toa - te ce - le o - me - nești,
cî - te nu ră - mîn du - pă moar - te!
Nu ră - mî - ne bo - gă - ți - a, nu ne în - so - țe -
-ște mă - ri - rea, căci ve - nind moar -
tea, toa - te a - ce - stea pier. Pen - tru a -

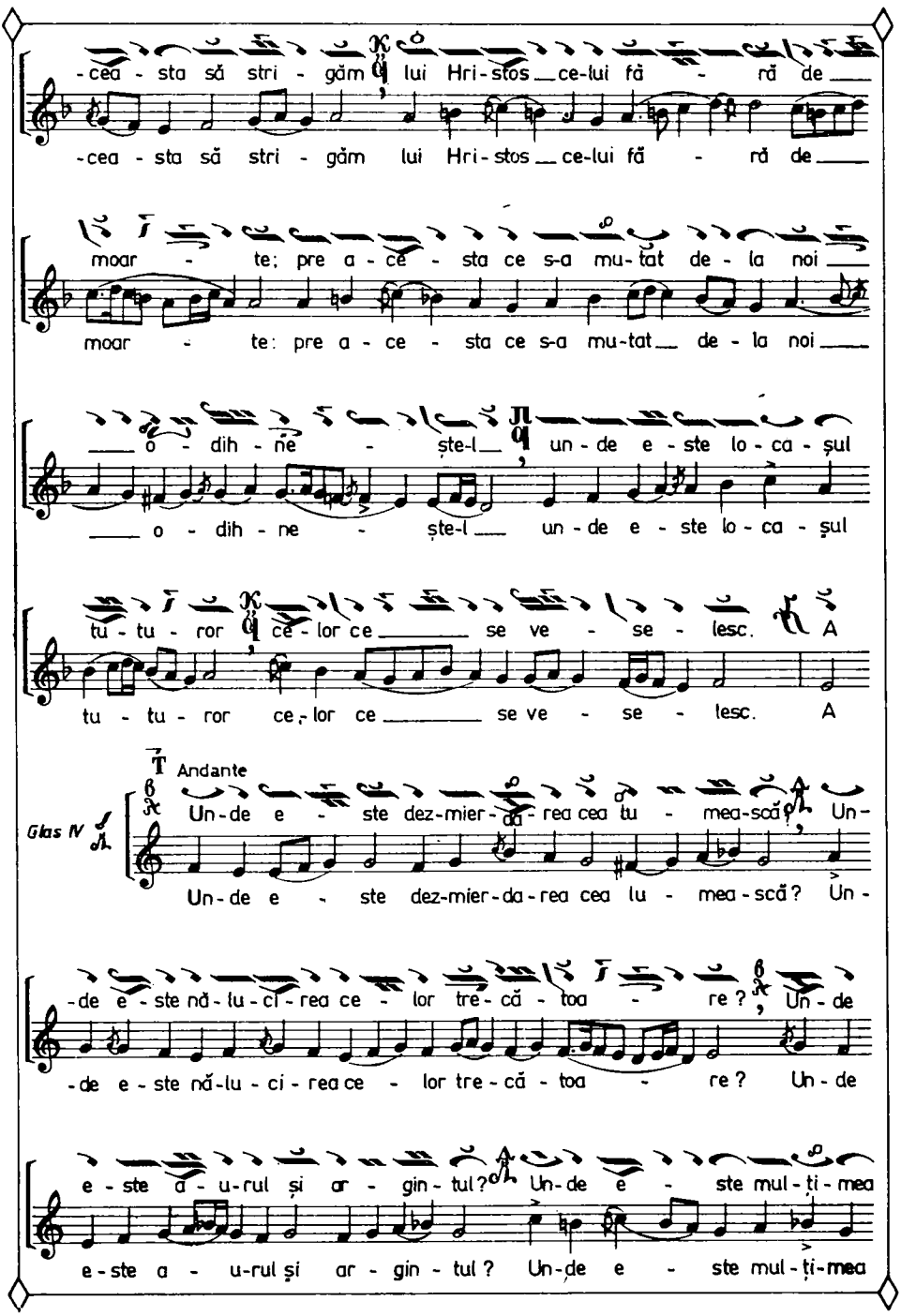
-cea - sta să stri - găm lui Hri-stos ce-lui fă - ră de
-cea - sta să stri - găm lui Hri-stos ce-lui fă - ră de
moar - te; pre a - ce - sta ce s-a mu-tat de - la noi
moar - te: pre a - ce - sta ce s-a mu-tat de - la noi
o - dih - ne - ște-l un - de e - ste lo - ca - șul
o - dih - ne - ște-l un - de e - ste lo - ca - șul
tu - tu - ror ce - lor ce se ve - se - lesc. A
tu - tu - ror ce - lor ce se ve - se - lesc. A
Andante
Glas IV
Un-de e - ste dez-mier-da-rea cea tu - mea-scă? Un-
Un-de e - ste dez-mier-da-rea cea tu - mea-scă? Un-
-de e - ste nă-lu-ci-rea ce - lor tre-că - toa - re? Un-de
-de e - ste nă-lu-ci-rea ce - lor tre-că - toa - re? Un-de
e - ste a - u-rul și ar - gin - tul? Un-de e - ste mul - ți - mea
e - ste a - u-rul și ar - gin - tul? Un-de e - ste mul - ți-mea

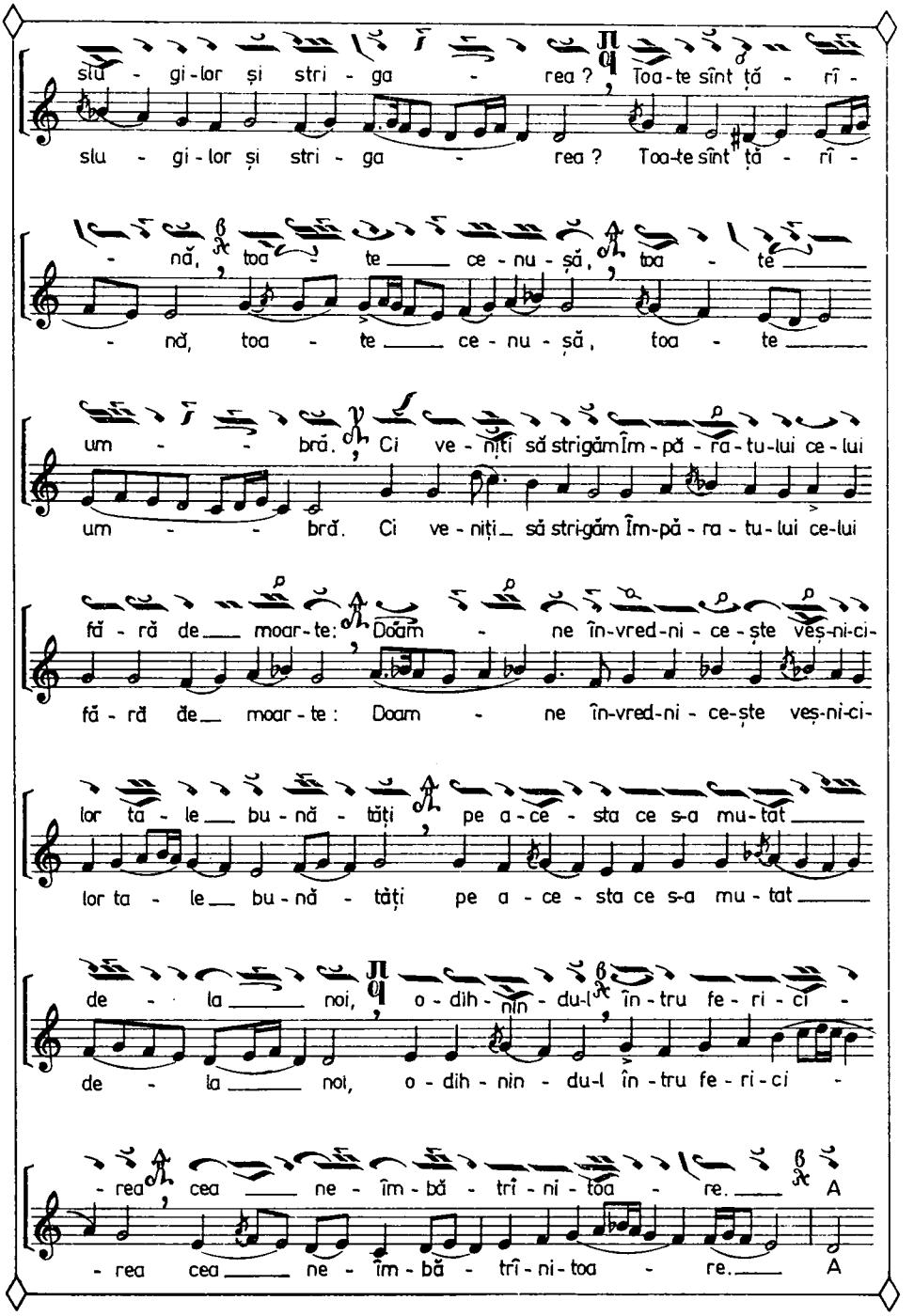
slu - gi-lor și stri - ga - rea ? Toa-te sînt ță - rî -
slu - gi-lor și stri - ga - rea ? Toa-te sînt ță - rî -
- nă, toa - te ce - nu - să, toa - te
- nă, toa - te ce - nu - să, toa - te
um - - bră. Ci ve - niți să strigăm Îm - pă - ra - tu-lui ce-lui
um - - bră. Ci ve - niți să strigăm Îm-pă - ra - tu-lui ce-lui
fă - ră de moar-te: Doam - ne în-vred-ni - ce-ște veș-ni-ci-
fă - ră de moar-te : Doam - ne în-vred-ni - ce-ște veș-ni-ci-
lor ta - le bu - nă - tăți pe a - ce - sta ce s-a mu-tat
lor ta - le bu - nă - tăți pe a - ce - sta ce s-a mu - tat
de - la noi, o - dih - nin - du-l în - tru fe - ri - ci -
de - la noi, o - dih - nin - du-l în - tru fe - ri - ci -
- rea cea ne - îm - bă - trî - ni - toa - re. A
- rea cea ne - îm - bă - trî - ni - toa - re. A

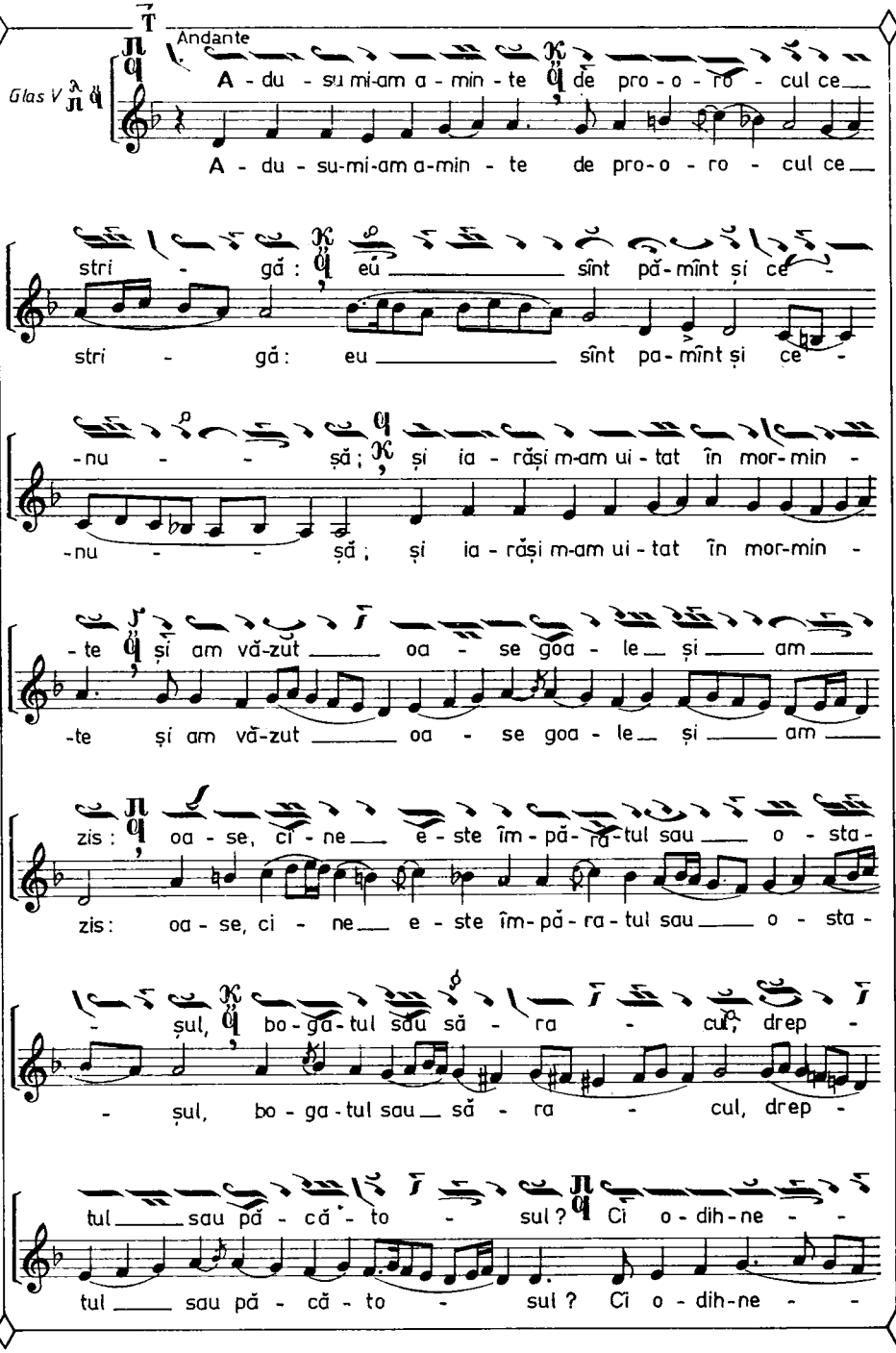
Andante
Glas V
A - du - su mi-am a - min - te de pro - o - ro - cul ce
A - du - su-mi-am a-min - te de pro-o - ro - cul ce
stri - gă : eu sînt pă-mînt și ce -
stri - gă : eu sînt pa-mînt și ce -
-nu - - ș ă ; și ia - răși m-am ui - tat în mor-min -
-nu - - ș ă ; și ia - răși m-am ui - tat în mor-min -
-te și am vă-zut oa - se goa - le și am
-te și am vă-zut oa - se goa - le și am
zis : oa - se, ci - ne e - ste îm - pă - ra-tul sau o - sta -
zis : oa - se, ci - ne e - ste îm-pă - ra - tul sau o - sta -
- șul, bo - ga - tul sau să - ra - cul, drep -
- șul, bo - ga - tul sau să - ra - cul, drep -
tul sau pă - că - to - sul ? Ci o - dih - ne - -
tul sau pă - că - to - sul ? Ci o - dih - ne - -

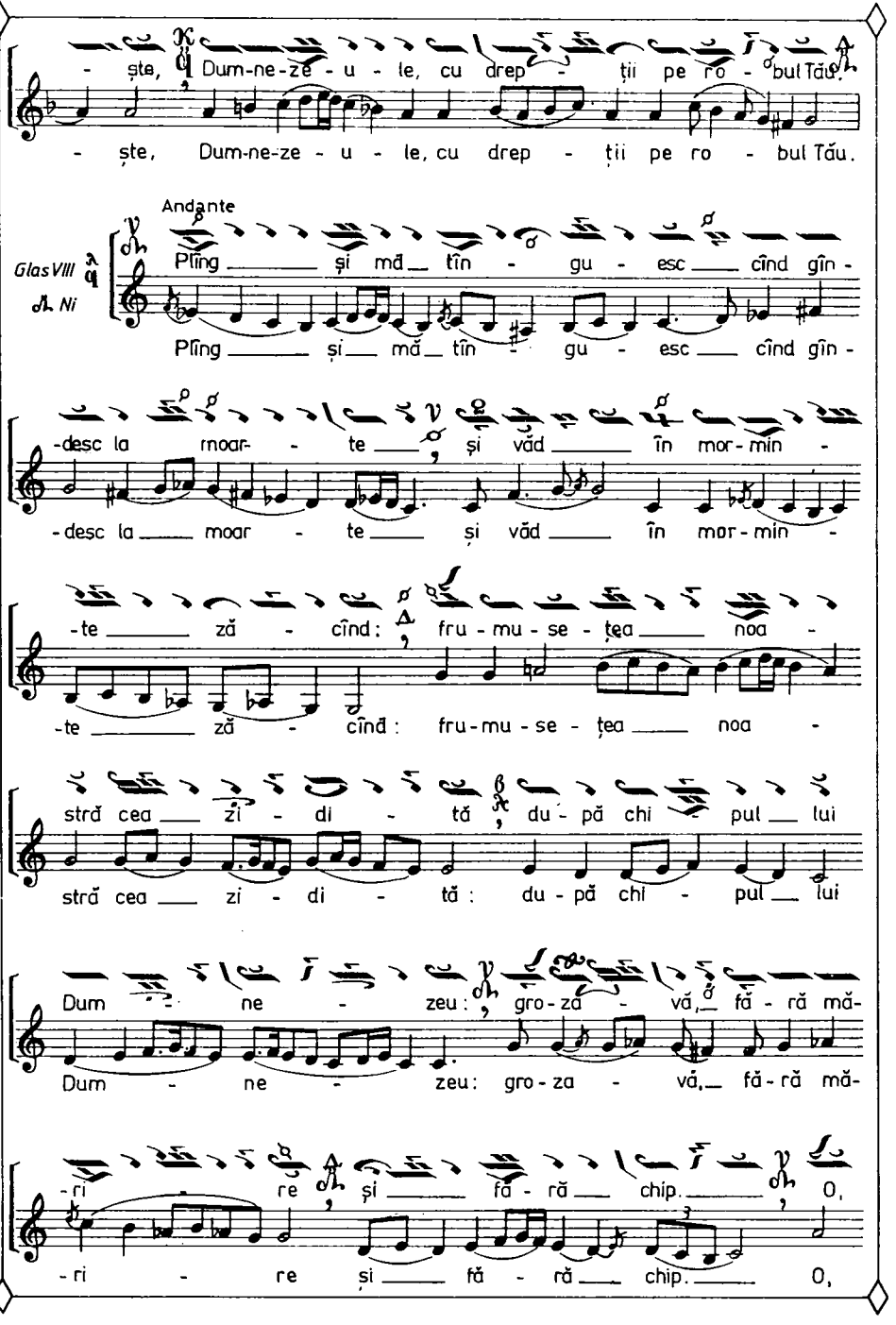
- ște, Dum-ne-zĕ - u - le, cu drep - ții pe ro - bul Tău.
- ște, Dum-ne-ze - u - le, cu drep - ții pe ro - bul Tău.
Andante
Glas VIII
Ni
Plîng și mă tîn - gu - esc cînd gîn -
Plîng și mă tîn - gu - esc cînd gîn -
-desc la moar - te și văd în mor-min -
-desc la moar - te și văd în mor-min -
-te zĕ - cînd: fru-mu-se - țea noa -
-te zĕ - cînd: fru-mu-se - țea noa -
strĕ cea zi - di - tă, du - pă chi - pul lui
strĕ cea zi - di - tă: du - pă chi - pul lui
Dum - ne - zeu: gro - za - vă, fă - ră mă -
Dum - ne - zeu: gro - za - vă, fă - ră mă -
-ri - re și fă - ră chip. O,
-ri - re și fă - ră chip. O,

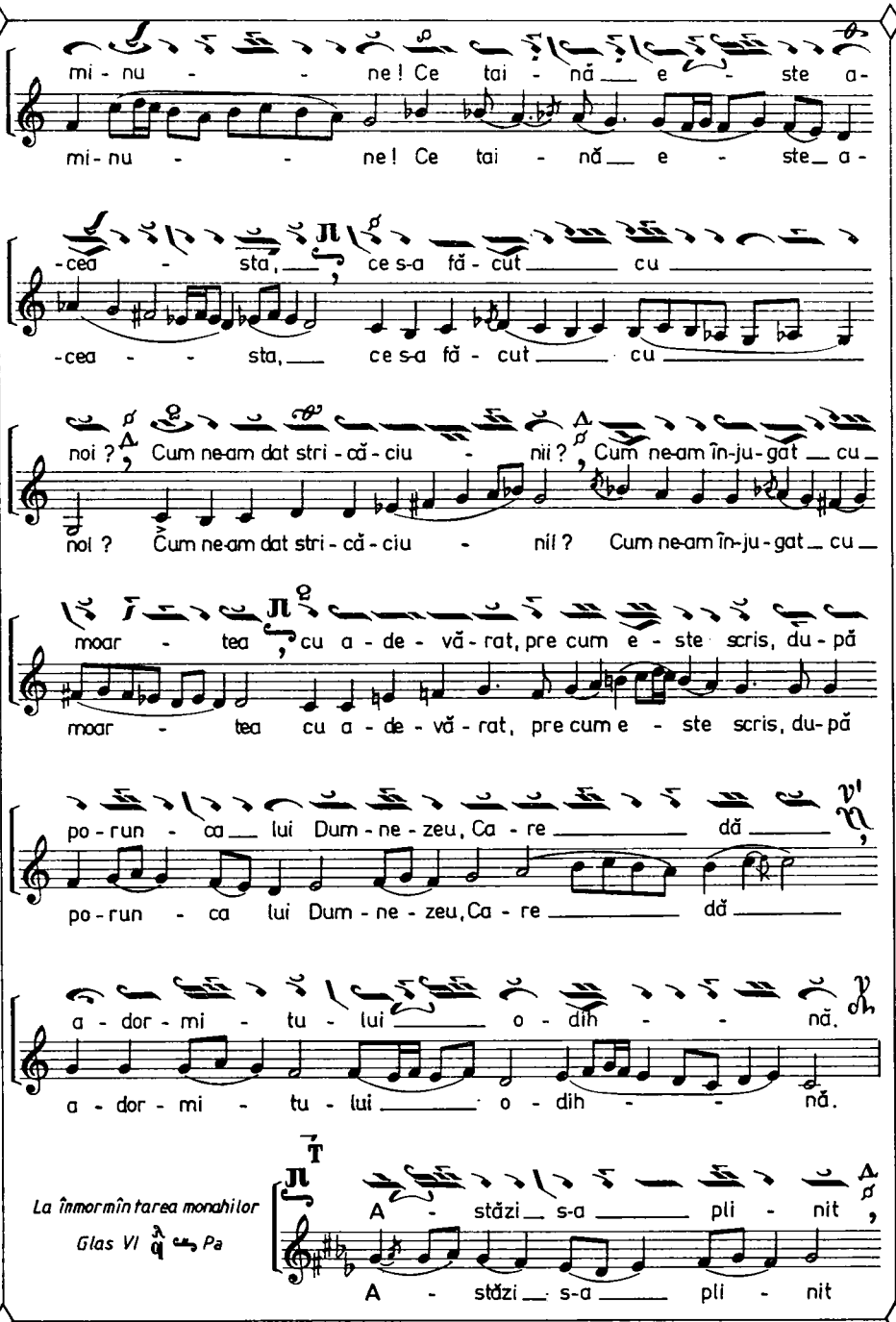
mi - nu - - ne! Ce tai - nă e - ste a-
mi - nu - - ne! Ce tai - nă e - ste a -
-cea - sta, ce s-a fă - cut cu
-cea - - sta, ce s-a fă - cut cu
noi? Cum ne-am dat stri - că - ciu - nii? Cum ne-am în-ju-gat cu
noi? Cum ne-am dat stri - că - ciu - nii? Cum ne-am în-ju-gat cu
moar - tea cu a - de - vă - rat, pre cum e - ste scris, du - pă
moar - tea cu a - de - vă - rat, pre cum e - ste scris, du-pă
po - run - ca lui Dum - ne - zeu, Ca - re dă
po - run - ca lui Dum - ne - zeu, Ca - re dă
a - dor - mi - tu - lui o - dih - - nă.
a - dor - mi - tu - lui o - dih - - nă.
La înmormîntarea monahilor
Glas VI Pa
A - stăzi s-a pli - nit
A - stăzi s-a pli - nit

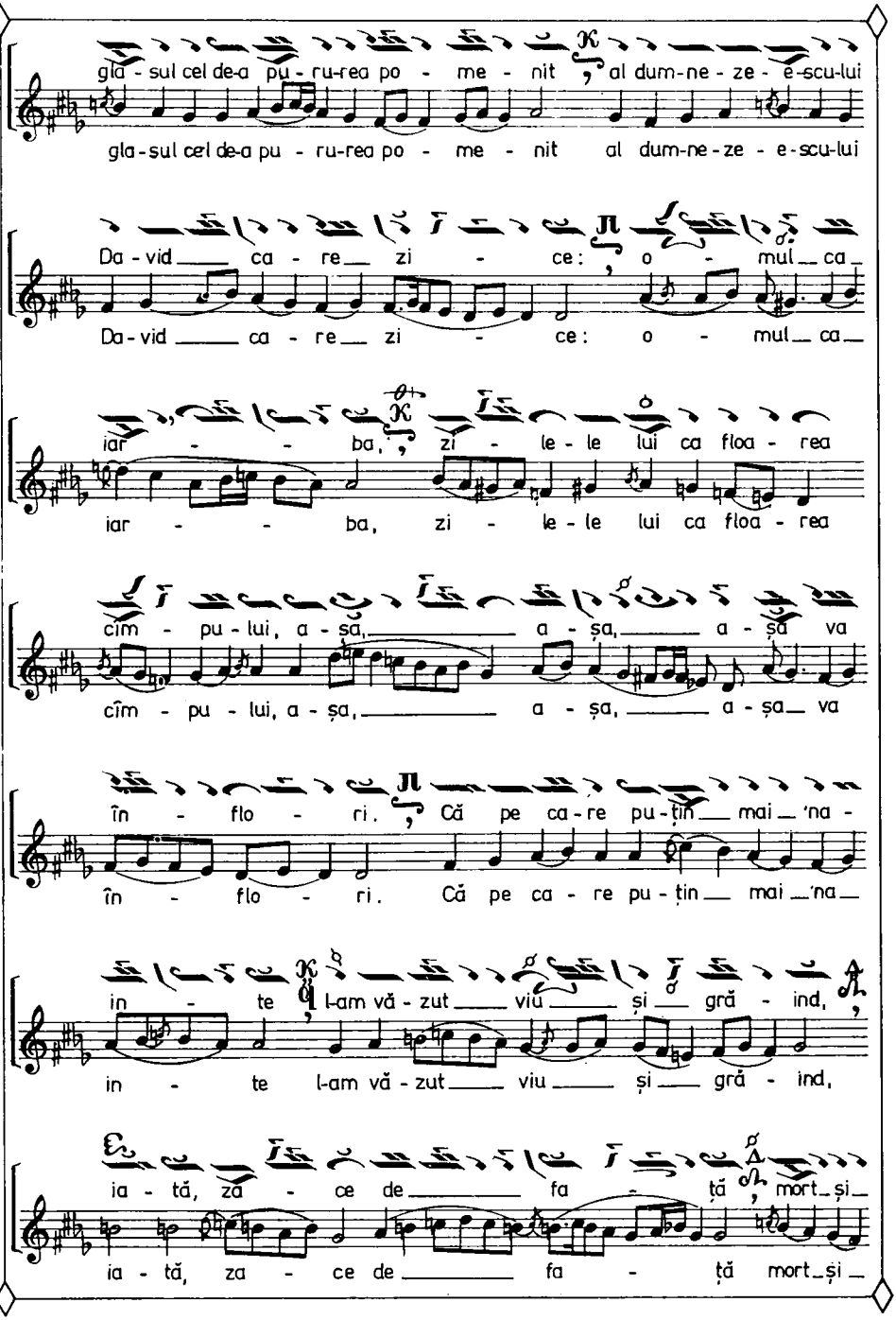
glas - sul cel de-a pu - ru-rea po - me - nit al dum-ne-ze - e-scu-lui
gla-sul cel de-a pu - ru-rea po - me - nit al dum-ne-ze - e-scu-lui
Da - vid ca - re zi - ce: o - mul ca
Da - vid ca - re zi - ce: o - mul ca
iar - - ba, zi - le - le lui ca floa - rea
iar - - ba, zi - le - le lui ca floa - rea
cîm - pu - lui, a - șa, a - șa, a - șa va
cîm - pu - lui, a - șa, a - șa, a - șa va
în - flo - ri. Că pe ca - re pu - țin mai 'na -
în - flo - ri. Că pe ca - re pu - țin mai 'na
in - te l-am vă - zut viu și gră - ind,
in - te l-am vă - zut viu și gră - ind,
ia - tă, za - ce de fa - ță, mort și
ia - tă, za - ce de fa - ță mort și

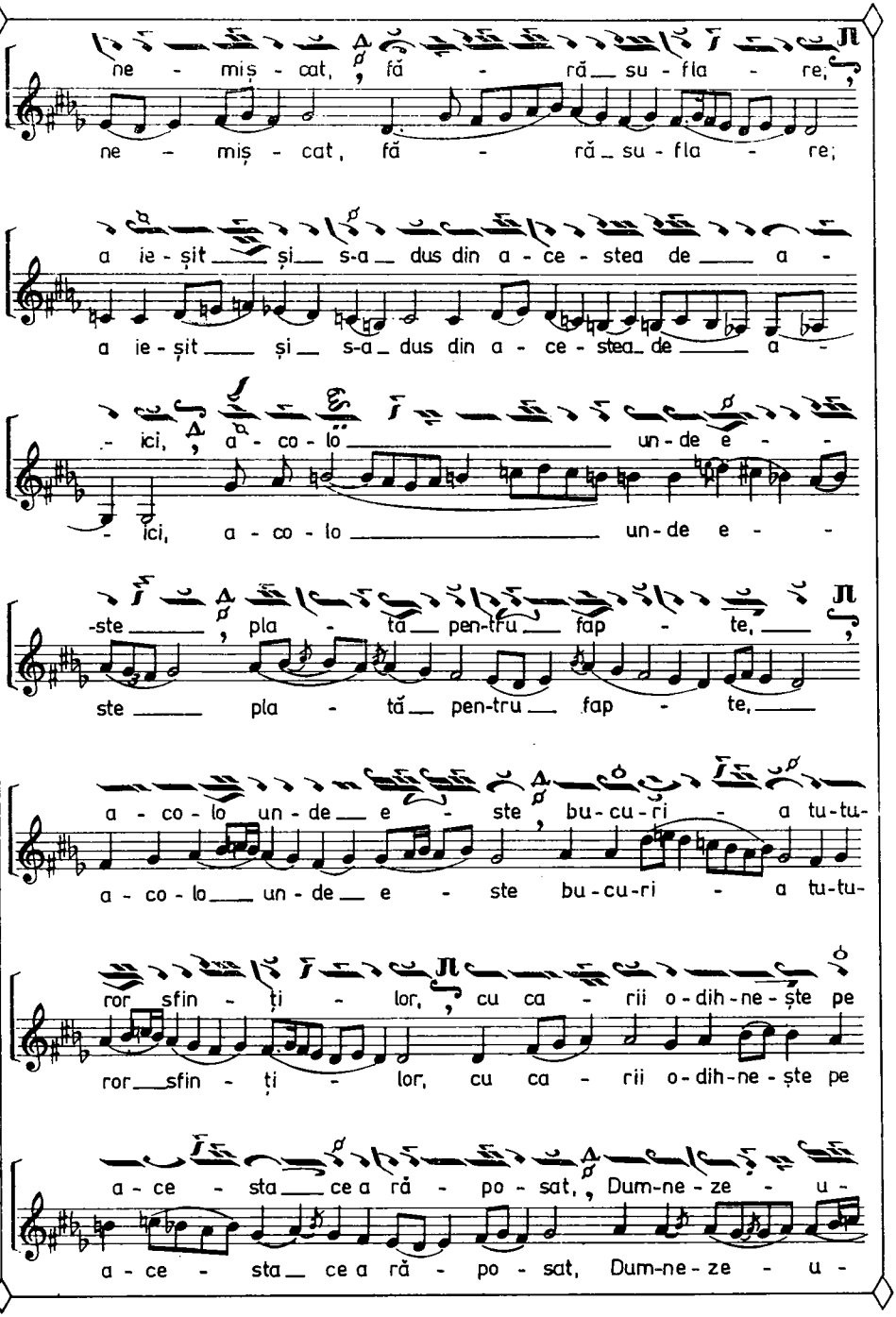
ne - miș - cat, fă - ră su - fla - re;
ne - miș - cat, fă - ră su - fla - re;
a ie - șit și s-a dus din a - ce - stea de a -
a ie - șit și s-a dus din a - ce - stea de a -
- ici, a - co - lo un - de e -
- ici, a - co - lo un - de e -
-ste pla - tă pen-tru fap - te,
ste pla - tă pen-tru fap - te,
a - co - lo un - de e - ste bu - cu - ri - a tu-tu-
a - co - lo un - de e - ste bu - cu - ri - a tu-tu-
ror sfin - ți - lor, cu ca - rii o - dih - ne - ște pe
ror sfin - ți - lor, cu ca - rii o - dih - ne - ște pe
a - ce - sta ce a ră - po - sat, Dum-ne - ze - u -
a - ce - sta ce a ră - po - sat, Dum-ne - ze - u -

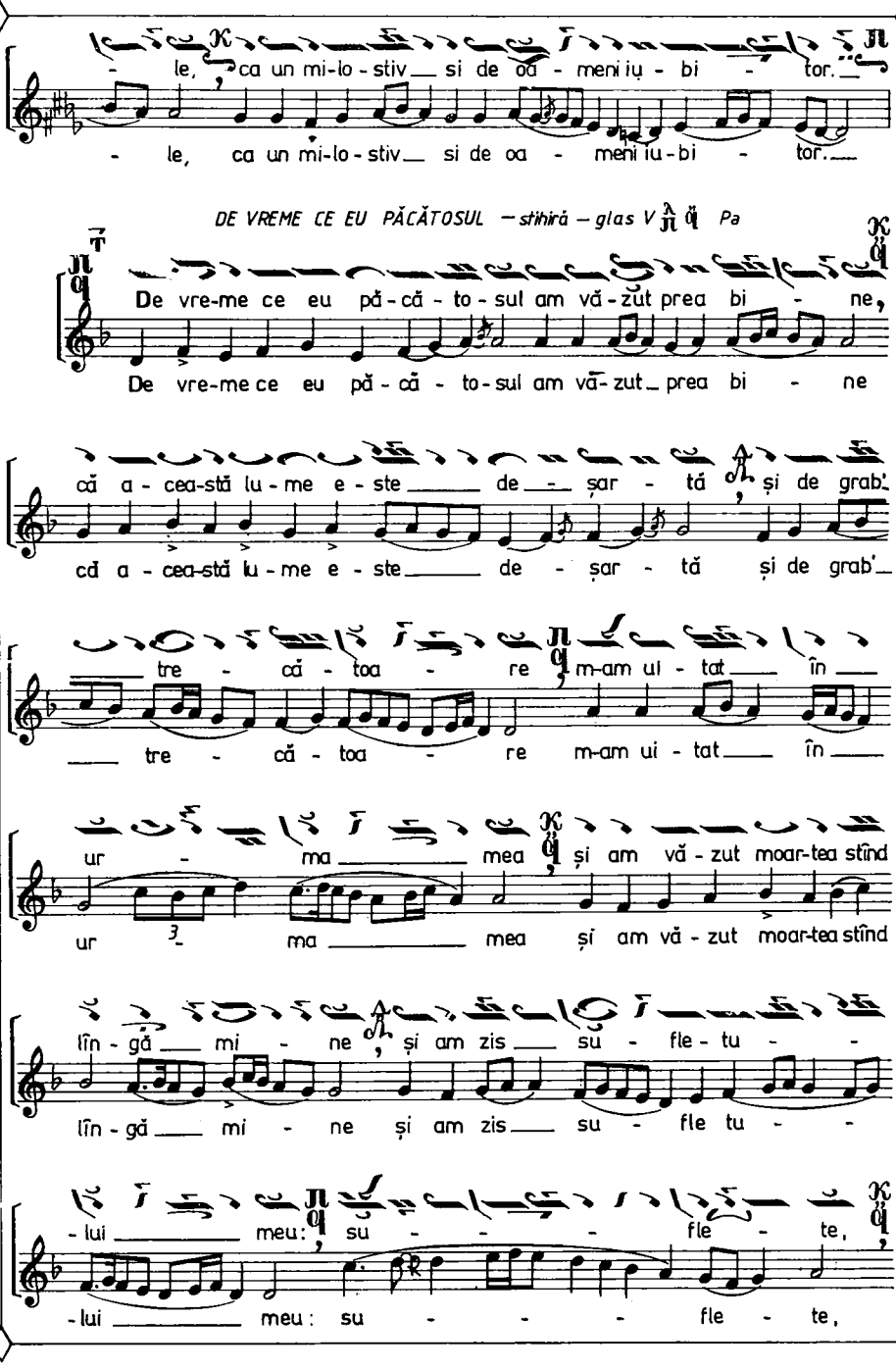
- le, ca un mi-lo-stiv si de oa - meni iu - bi - tor.
- le, ca un mi-lo-stiv si de oa - meni iu-bi - tor.
DE VREME CE EU PĂCĂTOSUL — stihirá — glas V Pa
De vre-me ce eu pă-că-to-sul am vă-zut prea bi - ne,
De vre-me ce eu pă-că-to-sul am vă-zut prea bi - ne
că a-cea-stă lu-me e-ste de-șar-tă și de grab',
că a-cea-stă lu-me e-ste de-șar-tă și de grab'
tre-că-toa-re m-am ui-tat în
tre-că-toa-re m-am ui-tat în
ur-ma mea și am vă-zut moar-tea stînd
ur-ma mea și am vă-zut moar-tea stînd
lîn-gă mi-ne și am zis su-fle-tu-
lîn-gă mi-ne și am zis su-fle tu-
-lui meu: su-fle-te,
-lui meu: su-fle-te,

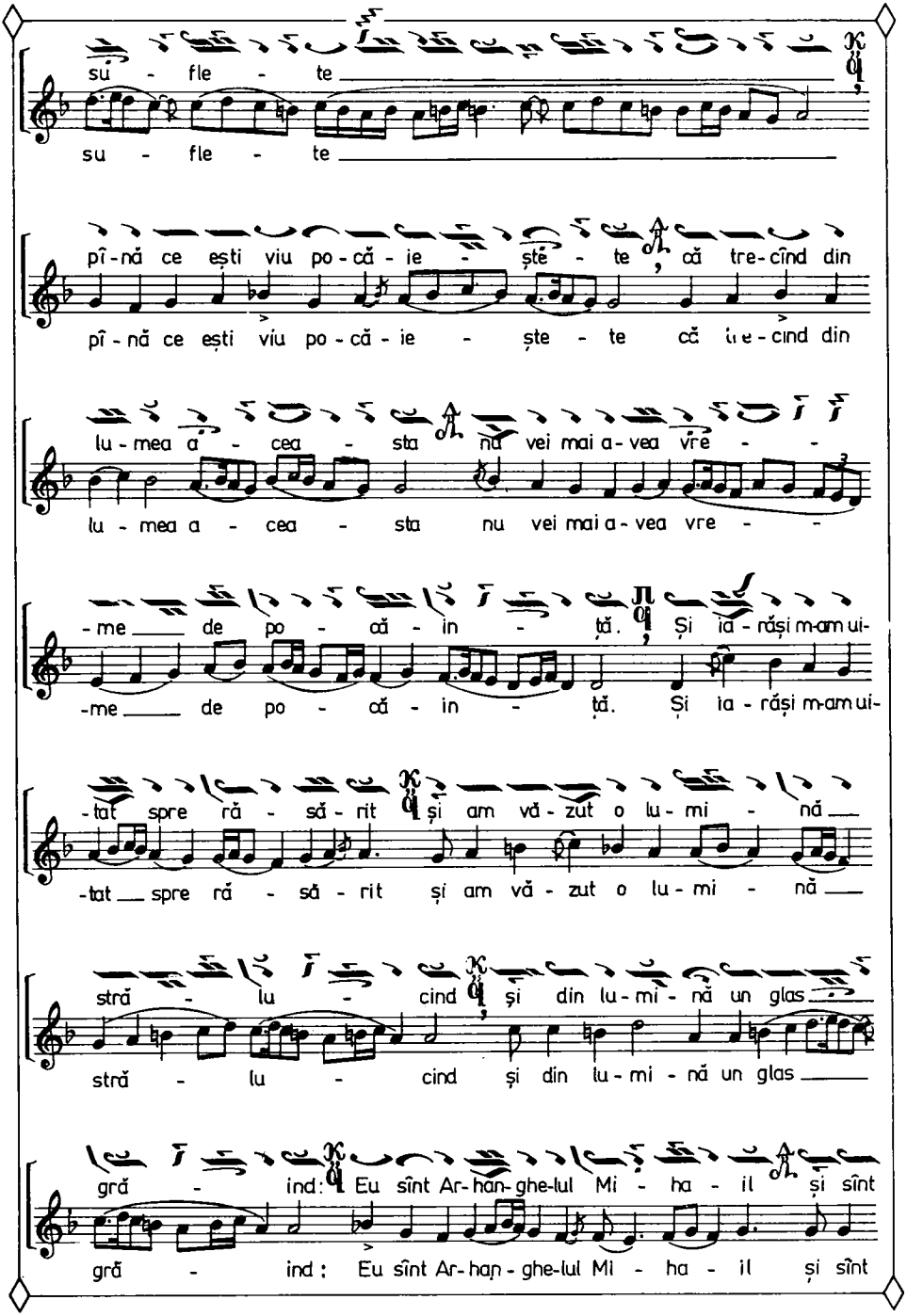
su - fle - te
su - fle - te
pî-nă ce ești viu po-că-ie - ște - te, că tre-cînd din
pî-nă ce ești viu po-că-ie - ște - te că tre-cînd din
lu-mea a - cea - sta nu vei mai a-vea vre - -
lu-mea a - cea - sta nu vei mai a-vea vre - -
-me de po - că - in - tă. Și ia-răși m-am ui-
-me de po - că - in - tă. Și ia-răși m-am ui-
-tat spre ră - să - rit și am vă-zut o lu-mi - nă
-tat spre ră - să - rit și am vă-zut o lu-mi - nă
stră - lu - cind și din lu-mi-nă un glas
stră - lu - cind și din lu-mi-nă un glas
gră - ind: Eu sînt Ar-han-ghe-lul Mi - ha - il și sînt
gră - ind: Eu sînt Ar-han-ghe-lul Mi - ha - il și sînt

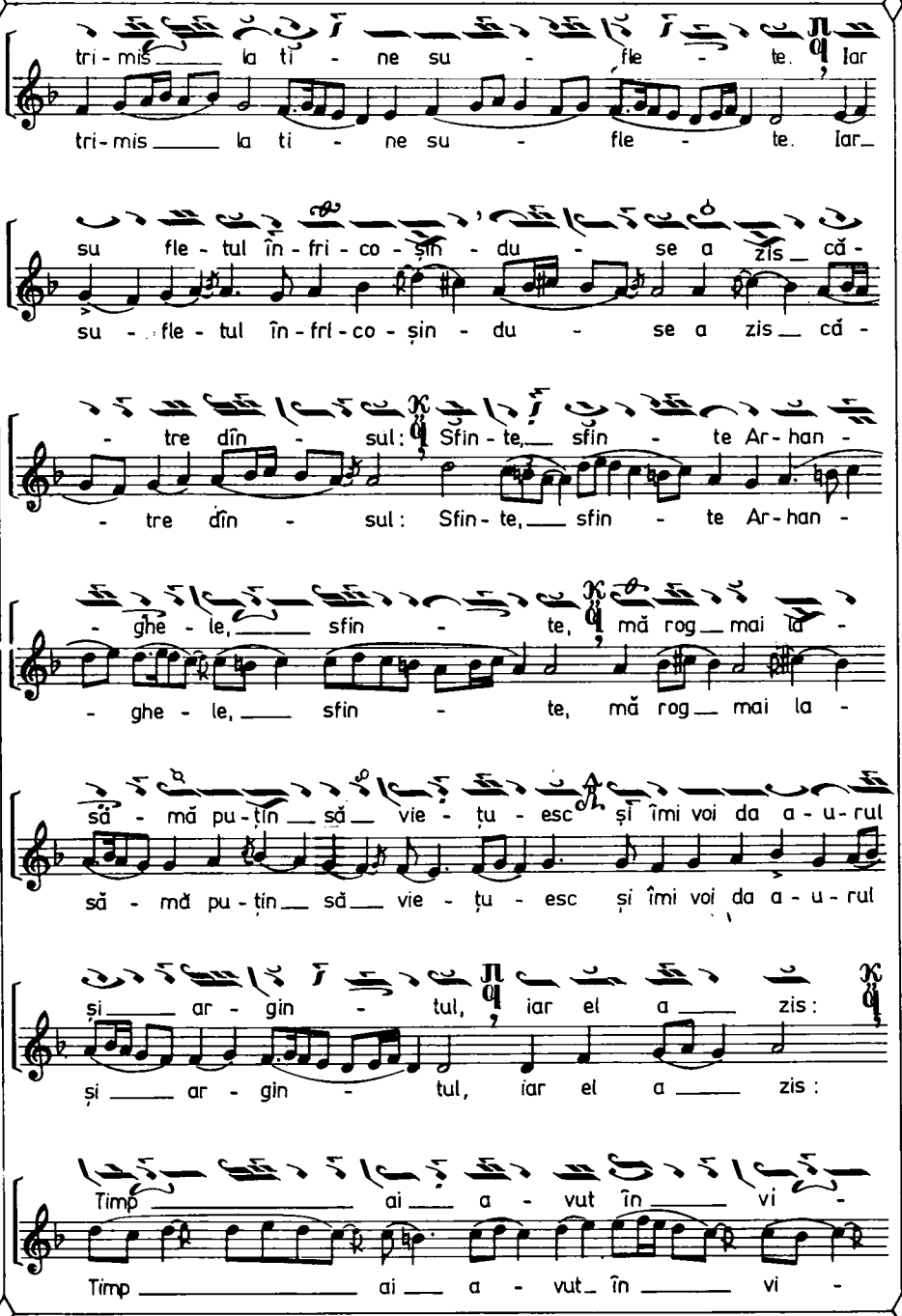
tri - mis la ti - ne su - fle - te. Iar
tri - mis la ti - ne su - fle - te. Iar
su fle - tul în - fri - co - șin - du - se a zis că -
su - fle - tul în - fri - co - șin - du - se a zis că -
- tre dîn - sul: Sfin - te, sfin - te Ar - han -
- tre dîn - sul: Sfin - te, sfin - te Ar - han -
- ghe - le, sfin - te, mă rog mai la -
- ghe - le, sfin - te, mă rog mai la -
să - mă pu - țin să vie - țu - esc și îmi voi da a - u - rul
să - mă pu - țin să vie - țu - esc și îmi voi da a - u - rul
și ar - gin - tul, iar el a zis:
și ar - gin - tul, iar el a zis:
Timp ai a - vut în vi -
Timp ai a - vut în vi -

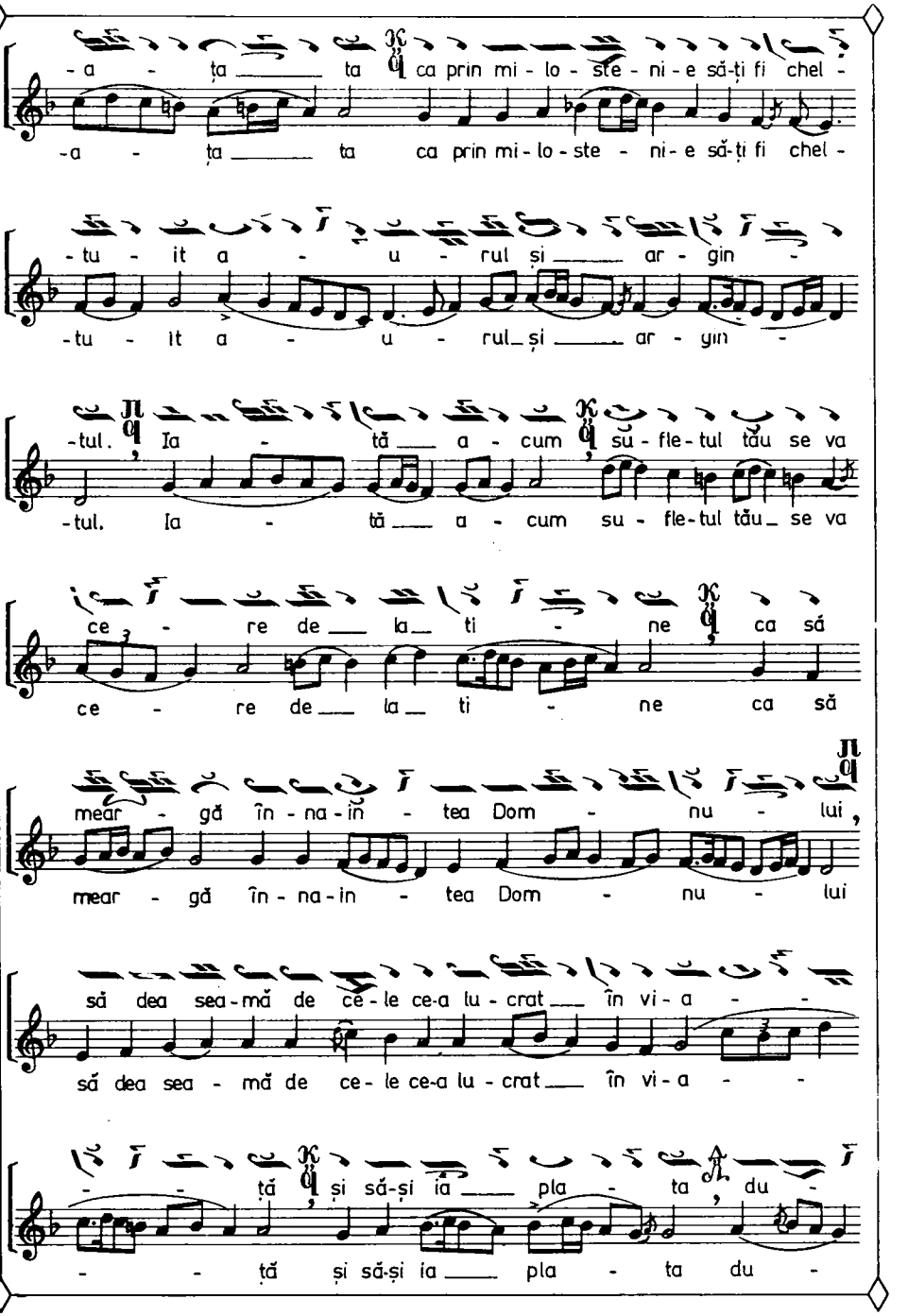
-a - ța ta ca prin mi-lo-ste-ni-e să-ți fi chel-
-a - ța ta ca prin mi-lo-ste-ni-e să-ți fi chel-
-tu-it a-u-rul și ar-gin-
-tu-it a-u-rul și ar-gin-
-tul. Ia-tă a-cum su-fle-tul tău se va
-tul. Ia-tă a-cum su-fle-tul tău se va
ce-re de la-ti-ne ca să
ce-re de la-ti-ne ca să
mear-gă în-na-in-tea Dom-nu-lui,
mear-gă în-na-in-tea Dom-nu-lui
să dea sea-mă de ce-le ce-a lu-crat în vi-a-
să dea sea-mă de ce-le ce-a lu-crat în vi-a-
-ță și să-și ia pla-ta du-
-ță și să-și ia pla-ta du-

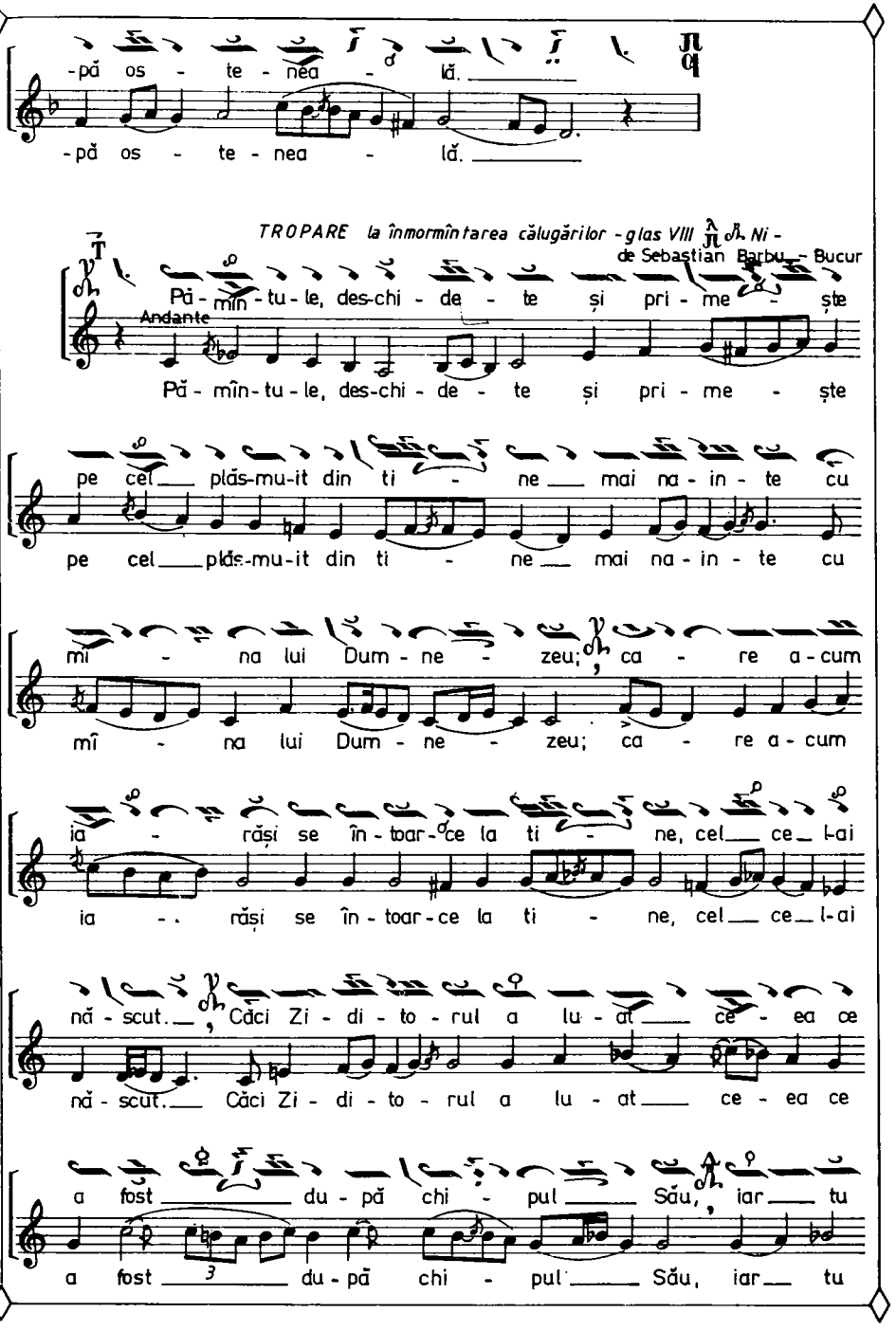
-pă os - te - nea - lă.
-pă os - te - nea - lă.
TROPARE la înmormîntarea călugărilor - glas VIII
de Sebastian Barbu - Bucur
Andante
Pă - mîn - tu - le, des-chi - de - te și pri - me - ște
Pă - mîn - tu - le, des-chi - de - te și pri - me - ște
pe cel plăs-mu-it din ti - ne mai na - in - te cu
pe cel plăs-mu-it din ti - ne mai na - in - te cu
mî - na lui Dum - ne - zeu; ca - re a - cum
mî - na lui Dum - ne - zeu; ca - re a - cum
ia - răși se în - toar - ce la ti - ne, cel ce l-ai
ia - răși se în - toar - ce la ti - ne, cel ce l-ai
nă - scut. Căci Zi - di - to - rul a lu - at ce - ea ce
nă - scut. Căci Zi - di - to - rul a lu - at ce - ea ce
a fost du - pă chi - pul Său, iar tu
a fost du - pă chi - pul Său, iar tu

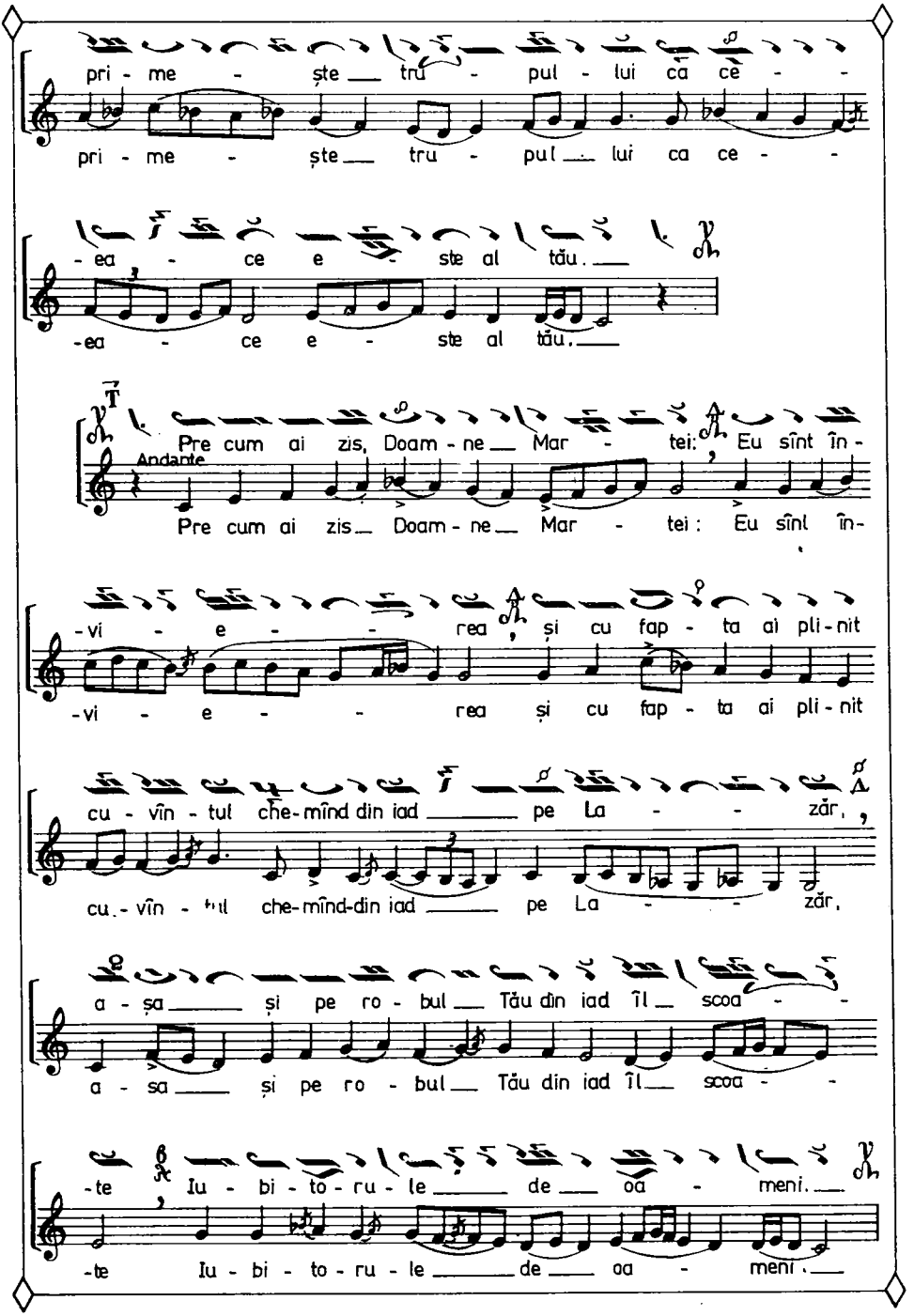
pri - me - ște tru - pul - lui ca ce - -
pri - me - ște tru - pul lui ca ce - -
- ea - ce e - ste al tău.
- ea - ce e - ste al tău.
Andante
Pre cum ai zis, Doam - ne Mar - tei: Eu sînt în -
Pre cum ai zis Doam - ne Mar - tei: Eu sînt în -
- vi - e - rea, și cu fap - ta ai pli - nit
- vi - e - rea și cu fap - ta ai pli - nit
cu - vîn - tul che - mînd din iad pe La - - zăr,
cu - vîn - tul che - mînd - din iad pe La - - zăr,
a - șa și pe ro - bul Tău din iad îl scoa - -
a - șa și pe ro - bul Tău din iad îl scoa - -
- te Iu - bi - to - ru - le de oa - meni.
- te Iu - bi - to - ru - le de oa - meni.

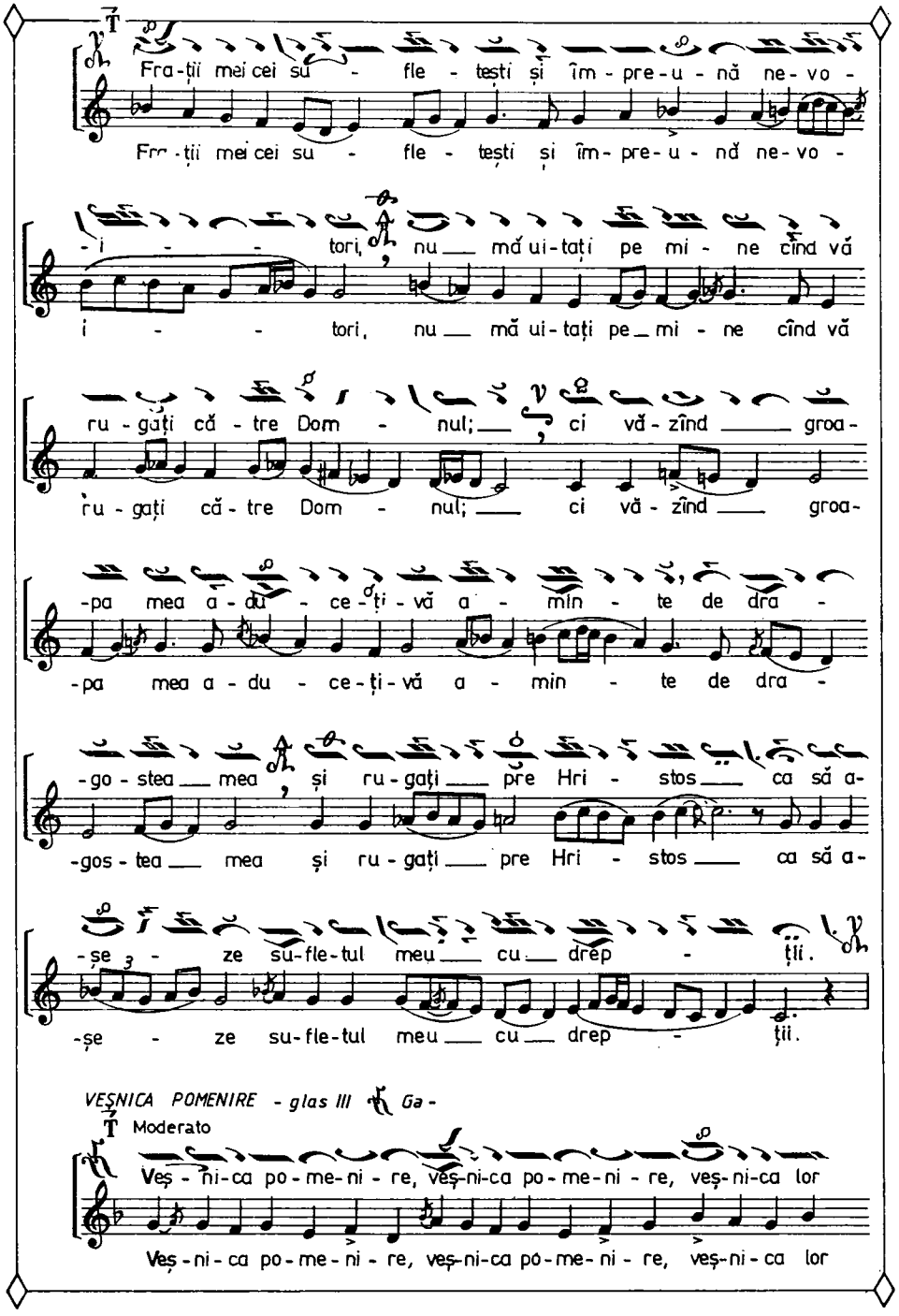
T
Fra-ții mei cei su - fle - tești și îm - pre-u - nă ne-vo -
Fra-ții mei cei su - fle - tești și îm - pre-u - nă ne-vo -
-i - - tori, nu mă ui-tați pe mi - ne cînd vă
i - - tori, nu mă ui-tați pe mi - ne cînd vă
ru-gați că - tre Dom - nul; ci vă-zînd groa-
ru-gați că - tre Dom - nul; ci vă-zînd groa-
-pa mea a - du - ce-ți-vă a - min - te de dra -
-pa mea a - du - ce-ți-vă a - min - te de dra -
-go - stea mea și ru-gați pre Hri - stos ca să a-
-gos - tea mea și ru-gați pre Hri - stos ca să a-
-se - ze su-fle-tul meu cu drep - ții.
-se - ze su-fle-tul meu cu drep - ții.
VEȘNICA POMENIRE - glas III Ga-
T Moderato
Veș - ni-ca po-me-ni - re, veș-ni-ca po-me-ni - re, veș-ni-ca lor
Veș-ni-ca po-me-ni - re, veș-ni-ca po-me-ni - re, veș-ni-ca lor

po - me - ni - re.

po - me - ni - re.

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po-me - ni - re,

Allegretto

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po-me - ni - re.

Moderato

veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

Andantino

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po -

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po -

- me - ni - re, veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

- me - ni - re, veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

Moderato

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca lui po - me - ni - re.

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po - me - ni - re,

Veș - ni - ca po - me - ni - re, veș - ni - ca po - me - ni - re,

veș - ni - ca lor po - me - ni - re.

veș - ni - ca lor po - me - ni - re.

Selecționare și transcriere în notația liniară : Sebastian Barbu-Bucur

DIN TRECUTUL BISERICII ŞI AL PATRIEI NOASTRE

Pr. Asist. Alexandru Ionită, *Episcopul Melchisedec Ştefănescu, sprijinitor al învăţământului teologic românesc* 54
Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Începuturile vieţii creştine pe teritoriul României de azi* 63

DOCUMENTARE

George Alexe, *Cunoaşterea Ortodoxiei româneşti prin muzica psaltică* . 90
Drd. Iulian Miculescu, *Lupta lui Onisifor Ghibu pentru unirea religioasă a românilor* 96
Prof. I. L. Georgescu, *Biserici voievodale în Bucureşti* 114
Pr. Ion Ionescu, *Începuturile creştinismului ortodox la poporul român: Păresimi-document creştin de limbă română* 134
Pr. Al. Stănciulescu-Bîrda, *Bibliografia revistei «Biserica Ortodoxă Română» (1874—1984)* 145

RECENZII

«Dacoromania», *Jahrbuch für östliche Latinität, 7, 1988, număr jubiliar*, de Stela Toma 165
«Arta creştină în România», 5: Secolul XVI, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1989, 352 p. + 132 planşe, parţial color, de I. Barnea 169
Arhim. Ciprian Zaharia, Iosif Muşat, întîiul mare ierarh român. Noi mărturii privind viaţa culturală şi spirituală a Moldovei în secolele XIV şi XV, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1988, 296 p., de Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin 177
Din tezaurul cîntărilor Bisericii Ortodoxe Române: Cîntări la slujba înmormîntării şi la parastas, selecţie şi transcriere, de Sebastian Barbu — Bucur . . . . . I—XXXII

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 5—6 MAI—IUNIE 1990

CUPRINS

Pag.

VIAȚA BISERICEASCĂ

Scrisori și telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, *cu prilejul Sfintelor Paști — 1990* 3

«Conlucrarea dintre episcopi, clerici și mireni, în conducerea treburilor Bisericii». Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *la deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești* 10

«Pilda darnicii jertfelnice». Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *la slujba de pomenire a eroilor căzuți în revoluția din decembrie 1989* 13

«Un act de vrednicie creștină: pomenirea eroilor neamului». Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *în ziua Înălțării Domnului, la slujba de pomenire a eroilor neamului* 15

Lucrările Adunării Naționale Bisericești 17

Conferința națională a preoților din Biserica Ortodoxă Română 22

Pomenirea eroilor martiri 25

Vizita în țara noastră a unei delegații a Patriarhiei Ecumenice 26

Recunoașterea supremă în țară a valorii unui mare filosof și teolog creștin . 28

Participări ale delegaților Bisericii Ortodoxe Române la întruniri ecumenice peste hotare: Consultația ecumenică privind situația din țările din centrul și estul Europei; — Conferința capelanilor universitari; — A șasea sesiune plenară a Dialogului teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă; — Al doilea simpozion ecumenist internațional organizat de Academia evanghelică din Tutzing (R. F. Germania); — Cea de a treia întrunire a comitetului «Islamul în Europa» 30

Din viața Bisericilor Ortodoxe surori 45

Cronică 50

ATITUDINI

Arhid. prof. dr. Ioan Floca, *Misiune, prozelitism și normă juridică* . . . 54

Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *«Europenizare» iară «reîncreștinare»?* . . . 57

Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Apropiere umană și ecumenism religios* . . 58

Pr. Ion Ionescu, *Cele sfinte sfinților* 60

INV: 366
MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI
BIBLIOTECA "DUMITRU STĂNILOAE"
Sectia Teologică
CVOT: PT-5

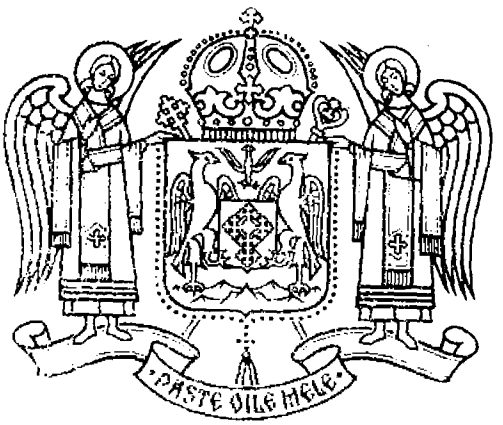

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 5—6, MAI—IUNIE, 1990
BUCUREŞTI

La alcătuirea acestui număr de revistă — care a apărut sub conducerea unui Comitet de redacție în curs de constituire — au colaborat: Pr. *Dumitru Soare* (directorul Institutului biblic); Pr. *Constantin Drăgușin* (secretar de redacție); Pr. *Dumitru Dima* (redactor); ierom. *Vartolomeu Bogdan* (tehnoredactor); *Gabriela Săndulescu*, *Maria Tudor* și *Marinela Bojin* (corectori).

Coperta *Vladimir Stoianov*.

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE, PRIMITE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI — 1990

SCRISOAREA IRENICĂ A SANCTITĂȚII SALE DIMITRIE, ARHIEPISCOP AL CONSTANTINOPOLULUI ȘI PATRIARH ECUMENIC :

Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române,
Prea iubit
și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu
și împreună-slujitor cu Smerenia Noastră,

Îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm venerabilei Voastre Prea Fericiri.

Sfînta și Marea Biserică a lui Hristos se veselește cu mare bucurie, închinindu-se Domnului Care astăzi a înviat și a dăruit viață întregii lumi. Deci, făcîndu-ne și noi părtași la această bucurie, — noi care din indurarea lui Dumnezeu ne-am învrednicit să săvîșim slujirea sfințită în această Biserică —, am cîntat cîntările de mulțumire Biruitorului morții, aducînd jertfă dumnezeiască și fără de sînge Celui care S-a adus pe Sine jertfă pentru viața și mîntuirea lumii, am înălțat fierbinți rugăciuni de cerere pentru pacea a toată lumea și pentru bunăstarea tuturor sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu și am pomenit cinstitul nume al prea iubitei Voastre Prea Fericiri, rugînd pentru Prea Fericirea Voastră pe Cel ce a ridicat împreună cu Sine, prin Învierea Sa, pe Adam.

Așadar, cu mînecare adîncă încredințîndu-ne împreună cu femeile de mir purtătoare despre Înviere, iată mergem spre Emaus cu Domnul care a înviat, propovăduind celor de pe cale, celor de aproape și

celor de departe lumină, înviere, viață, pace și bunăvoire.

Aceste daruri dumnezeiești le binevestește Sfînta noastră Biserică Ortodoxă mai ales astăzi, cînd la popoarele noastre ortodoxe credința este recunoscută și apreciată, cînd adie vîntul libertății religioase, iar Hristos Domnul, ziditorul și întăritorul Bisericii și al lumii, dăruiește tuturor ușurare și odihnă «cu moartea pe moarte călcînd».

În acest duh prăznuind anul acesta «Paștele lui Hristos cele mîntuitoare», mulțumim iubitei Voastre Prea Fericiri pentru urările și salutările de Paște. Răspunzîndu-Vă cu bineplăcutul și de bucurie aducătorul «Cu adevărat a înviat Domnul!», din inimă Vă adresăm aceleași urări, rugîndu-ne Mîntuitorului nostru Hristos, Care S-a sculat din morți, să Vă învrednicească să prăznuiți cu bucurie cît mai mulți ani acest mare praznic mîntuitor, să Vă dea putere pentru buna călăuzire a poporului ales ce V-a fost încredințat și neîncetata Sa purtare de grijă să Vă îndrepte spre întărirea lui în credința părinților.

Rugînd pe Prea Fericirea Voastră să transmită urările noastre sărbătorești fraților Ierarhi din jurul Prea Fericirii Voastre, cucerniculului cler și credinciosului popor român, Vă îmbrățișăm încă o dată cu sfîntă sărutare pascală și rămînem cu adîncă dragoste în Domnul nostru Cel ce a înviat și cu tot respectul,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos,

† DIMITRIE
Patriarhul Constantinopolului

SCRISOAREA IRENICĂ A SANCTITĂȚII SALE PARTENIE, PAPĂ ȘI PATRIARH AL ALEXANDRIEI ȘI AL ÎNTREGII AFRICI:

Iubite Frate,

Hristos a înviat!

Tradiția noastră înseamnă *comuniune* a Bisericilor noastre, acum și totdeauna și în vecii vecilor. Temelia acesteia este comuniunea cu Sfînta Treime, cu Tatăl, care a trimis la noi pentru totdeauna pe Fiul, și cu Fiul care sălășluiește întru noi și împărtășește «tuturor toate», și care trimite pe Duhul Sfînt, care «suflă acolo unde voiește» în întreaga creație și se constituie ca legătură a Bisericii.

Sfînta Treime este comuniune de Persoane. La fel și Biserica lui Dumnezeu, la fel și toate Bisericile Domnului nostru.

Comuniunea noastră este și *suferință* a lui Hristos pentru mîntuirea tuturor și viață și, înainte de toate, înviere, ieșire, paște, pentru lumea toată. Sfîntul Duh întărește credința noastră, confirmă că aceasta nu este zadarnică, că nădejdea noastră este victorie și dragostea noastră este Biserica cea una, sfîntă, apostolică și sobornicească, în comuniune.

Aceste clipe ale Bisericilor noastre, ale sfîrșitului de secol, al drumului nostru înainte, pentru secolul douăzeci și unu, după plinirea Timpului Dumnezeului nostru, celui veșnic, trăim și existăm și ne mișcăm «în vremea Sa», pentru viața timpului, a venirii noastre, iar timpul

nostru are semnele lui, semne puse sub semnul întrebării, așa cum și Domnul nostru, Capul Bisericii, este și El piatră de încercare.

Rămîne însă comuniunea noastră, comuniunea dintre noi, dintre Bisericile noastre, mersul înfrățit înainte, al nostru și al popoarelor noastre, legătura veșnică, cele patru Evanghelii, Istoria Domnului nostru Hristos, a ucenicilor Săi, Vestea cea bună, Epistolele Sfinților Apostoli : Pavel, Iacob, Petru, Ioan, Iuda și Apocalipsa ; Comuniunea cea sfîntă a Apostolilor, Tradiția, Alfa și Omega, Domnul.

Rămîn și scrisorile pascale, viața noastră, comuniunea fraților. Toate sînt viață a Bisericilor noastre, Învierea noastră, aici pe pămînt, trecutul, prezentul, viitorul, viața noastră veșnică și comuniunea.

Timpul nostru cere, are nevoie de comuniunea noastră veșnică și de comuniunea dintre noi, de dialogul nostru, pentru poporul lui Dumnezeu și pentru întreaga lume, pentru unitatea noastră în Dragostea și Adevărul Lui. Aceasta este viața și așteptarea întru aceeași suflare și pentru același scop.

Comuniunea cea Sfîntă este sfîrșitul Discului celui comun și Potirului comun, Comuniunea veșnică cu Dumnezeu-Omul, Învierea noastră veșnică.

Înaintăm spre Paștele nostru, cu pascalul «Vino Doamne», «vino Doamne, cu Dragoste, cu Jertfelnicie, cu jertfă, cu dreptate, libertate, și pacea să fie cu toată lumea».

Domnul vine repede, întotdeauna și acum cu semnele Timpului Lui.

Iubite Frate,

Hristos a înviat !

† PARTENIE
Patriarhul Alexandriei

SCRISOAREA IRENICĂ A SANCTITĂȚII SALE IGNATIE IV, PATRIARHUL BISERICII APOSTOLICE A ANTIOHIEI ȘI A ÎNTREGULUI ORIENT :

Prea Fericite Teoctist,
Patriarh al României,

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos-Dumnezeu și împreună slujitor cu Smerenia noastră,

Îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

Cu prilejul strălucitoarei și de lumină purtătoarei sărbători a Învierii lui Hristos, înviere pe care o trăim cu inimă curată, plini de bucurie și veselie strigăm : Hristos a înviat !

Dumnezeu care a înviat biruind moartea, a ridicat împreună pe strămoșii noștri, făcîndu-i sălășluitori în Împărăția Cerurilor, iar pe noi ne-a slobozit de păcatul strămoșesc invrednicindu-ne să fim părtași ai Cinstitului Trup și Sînge și vajnici străjeri ai predaniei Sale, pe care ne-a dat-o prin Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Bisericii.

Domnul Dumnezeu, Logosul care era la început, care S-a pogorît din ceruri, a pătimit, S-a îngropat și a înviat a treia zi din morți,

ne-a așezat păstori ai oilor Sale cuvîntătoare, ne-a dat să le călăuzim pe calea cea dreaptă, păzindu-le de toată vrerea străină pentru a prăznui împreună cu ele sfînta și luminoasa Înviere a Domnului și Mîntuitorului nostru, adresînd sărbătorească salutare «Hristos a înviat!».

Cu multă dragoste urăm ca Atotputernicul biruitor al morții să acopere cu tăria puterii Lui pe Prea Fericirea Voastră, sfînta ierarhie din jurul Prea Fericirii Voastre, sfîntul cler și obștea cea numită cu numele lui Hristos a Bisericii Prea Fericirii Voastre, și pentru ca toate urările sfinte să dăruiască bucuria care a venit în toată lumea prin cinstita cruce și sfînta Sa Înviere.

Încă o dată îmbrățișînd frățește în Hristos Cel înviat pe Prea Fericirea Voastră iubită, Vă urăm sănătate și zile îndelungate.

Cu frățească dragoste, al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos cel înviat,

† IGNATIE IV
Patriarh al Antiohiei

SCRISOAREA IRENICĂ A SANCTITĂȚII SALE DIODOR I, PATRIARHUL IERUSALIMULUI ȘI AL ÎNTREGII PALESTINE :

Îmbrățișare sfîntă în Hristos Iisus Cel ce a înviat din morți!

Zicînd îngerul către femeile mironosițe care veniseră la mormîntul Dătătorului de viață «Hristos a înviat!», s-a dăruit lumii marea bucurie că Hristos a nimicit pe cel ce avea puterea morții, dăruindune viață veșnică și mare milă, după ce a ridicat împreună cu El neamul omenesc, cel ce fusese robit păcatului, și prin cinstitul Său Sînge l-a adus la comuniunea sfinților în trupul lui Hristos.

Prea sfînta noastră Biserică, Maică a Bisericilor, care a pătimit și a fost înviată împreună cu Iisus în decursul veacurilor, care și în zilele noastre poartă semnele patimilor credincioșilor ei fii, greu încercați și îndurerați din pricina situației anormale de aici, nu încetează să propovăduiască cu bucurie Învierea Domnului ca pe o veste aducătoare de nădejde, pentru popoarele înrobite, și să dea mărturia curată și neîntinată a credinței noastre întregii lumi, străduindu-se să păstreze unitatea cu preasfintele Biserici locale întru legătura dragostei.

Așadar, preasfînta noastră Biserică, aducînd ca pe o mărturie nemincinoasă a dătătoarei de lumină Învieri preasfîntul mormînt al Dătătorului de viață, în fața căruia să se închine toată lumea, dăruiește din belșug întregii obști ortodoxe sfînta lumină care a luminat lumea întreagă și a strălucit din El spre sfințire și binecuvîntare.

Slujind purtătoarea de lumină și tainica sărbătoare a dumnezeiescului Paști, la preasfîntul și de viață primitorul mormînt, să ne rugăm Dumnezeului Cel ce a înviat să lumineze cu lumina Sa neînserată a dreptății toate neamurile, să le apropie pe toate în dragoste și împreună-lucrare, ca astfel vrăjmășiile și dușmăniile dintre ele să se risipească, să-i arate pe toți oamenii fii ai lumii vrednici de marea facere de bine prin care Hristos a pătimit pentru noi, a fost răstignit, S-a îngropat și a înviat din morți întru slavă.

Cu iubire frățească ne vom ruga Domnului să dăruiasc i Prea Fericirii Voastre prea iubite sănătate sufletească și trupească, zile în-

delungate, să Vă întărească pentru a cîrmui corabia preasfintei Biserici Ortodoxe Române pe care o păstoriți.

Cu acestea, adresîndu-Vă cu glas de bucurie salutarea pascală

Hristos a înviat!

Vă îmbrățișăm cu multă dragoste frățească în Hristos Cel ce a înviat, rugîndu-Vă să transmiteți II.PP.SS. și PP. SS. Arhierei și prea iubiților frați preoți, prea cucernicului cler, întregului popor cel numit cu numele lui Hristos, care alcătuiește obștea Bisericii Ortodoxe Române, felicitările și urările Noastre sărbătorești cu prilejul învierii Domnului.

Al Prea Fericirii Voastre Preaiubite, iubit frate în Hristos,

† DIODOR I
Patriarh al Ierusalimului

SCRISOAREA IRENICĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE SERAFIM, ARHIEPISCOP AL ATENEI ȘI AL ÎNTREGII ELADE:

Prea Fericite Teoctist, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Iubit frate și împreună slujitor cu Smerenia noastră,

Îmbrățișîndu-vă frățește în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea iubitei Voastre Prea Fericiri!

Sosind sfînta și de lumină purtătoarea zi a slăvitei Învieri a Mîntuitorului nostru, cu multă bucurie Vă adresăm de biruință vestitorul salut în Hristos, din inimă spunînd Venerabilei Voastre Prea Fericirii:

Hristos a înviat!

Căci înviind din morți și călcînd moartea spre slava lui Dumnezeu Tatăl, după făgăduința Sa nemincinoasă, rămîne cu noi în veac, întărindu-ne, luminîndu-ne și sfințindu-ne cu lumina Învierii Sale, care este nădejdea Slavei,

Binecuvîntăm și preaînălțăm pe Cel ce a venit pentru păcatele noastre și a înviat pentru învierea noastră. Căci șade, pentru noi, de-a dreapta Tatălui Celui fără început, rugîndu-se pentru noi cînd sîntem în necazuri, întărindu-ne sînd sîntem slabi și dîndu-ne putere pentru a vieții vrednic de chemarea noastră și pentru a ne face martori de neînfruntat ai Învierii Lui, ca să propovăduim tuturor:

Hristos a înviat!

Vă urăm ca Domnul să fie pururea alături de Prea Fericirea Voastră, întărind cu puterea Lui pe Prea Fericirea Voastră și pe iubiții frați sfințiți din jurul Prea Fericirii Voastre, să sfințească pe tot poporul încredințat purtării de grijă pastorală a Prea Fericirii Voastre și să facă să crească Sfînta Biserică Ortodoxă Română spre mîntuirea lui.

Îmbrățișîndu-Vă încă o dată în Hristos Cel ce a înviat, rămînem iubit frate în Hristos,

† SERAFIM
Arhiepiscop al Atenei

SCRISOAREA IRENICĂ A ÎNALT PREA SFINȚITULUI MITROPOLIT VASILE AL VARȘOVIEI ȘI AL ÎNTREGII POLONII :

Prea Fericirea Voastră, iubite întru Domnul,

Hristos a înviat !

«Morții tăi vor trăi și trupurile lor vor învia ! Deșteptați-vă, cîntați de bucurie, voi cei ce sălășluiți în pulbere» (Isaia, 26, 19).

Cuvintele binecuvîntate ale lui Isaia s-au împlinit atunci cînd Hristos a murit pe cruce pentru noi toți. Sfîntul evanghelist Matei spune : «Iisus, strigînd iarăși cu glas mare, Și-a dat duhul. Și iată, catapeteasma templului s-a sfîșiat în două de sus pînă jos, și pămîntul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat ; mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat ; și ieșind din morminte, după învierea Lui, au intrat în cetatea sfîntă și s-au arătat multora» (Matei, 27, 50—53). Încă pînă la moartea Sa mîntuitoare de pe cruce, Domnul Iisus Hristos a înviat pe fiul văduvei din Nain (Luca, 7, 41) și pe fiica lui Iair (Luca, 8, 54) și pe Lazăr, cel mort de patru zile, care deja mirosea (Ioan, 11, 43).

În discuția cu Marta, sora mortului Lazăr, Domnul a spus : «Fratele tău va învia... Eu sînt învierea și viața ; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi» (Ioan, 11, 23—25).

Despărțindu-se de ucenicii Săi, Domnul a spus : «Iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi» (Ioan, 16, 22). Și, într-adevăr, Domnul Iisus Hristos a apărut în fața ucenicilor «care plîngeau și se tînguiau» (Matei, 16, 10) și «ei încă necrezînd de bucurie și minunîndu-se» (Luca, 24, 41) «le-a arătat mîinile și picioarele» (Luca, 24, 40) și «atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile» (Luca, 24, 45). Și le-a spus că așa este scris și așa trebuie să pătimească Hristos și să învieze din morți a treia zi (Luca, 24, 46).

Cu această bucurie, din toată inima salut pe Prea Fericirea Voastră cu acele cuvinte sfinte care cuprind mărturia dumnezeiască :

Hristos a înviat ! Adevărat a înviat !

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate întru Hristos și rugător smerit,

† VASILE
Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii

SCRISOAREA IRENICĂ A ÎNALT PREA SFINȚITULUI TEODOSIE, ARHIEPISCOP DE TOKIO ȘI MITROPOLIT AL ÎNTREGII JAPONII :

Hristos a înviat !

«Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră, sînteți încă în păcatele voastre» (I Cor., 15, 17).

«Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătura (a învierii) celor adormiți» (I Cor., 15, 20).

«Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (I Cor., 15, 22).

Domnul nostru a spus ucenicilor Lui că cei care cred în El vor primi viața veșnică, iar cei care nu vor asculta de Dumnezeu, vor fi judecați. Credința noastră în El va învinge păcatele noastre.

Sărbătoarea Învierii Domnului nostru propovăduiește că Hristos este Domnul care învinge păcatele noastre. Ne împărtășim din harul Învierii care ne dă anticiparea vieții veșnice și iertarea păcatelor.

Vă transmitem salutări cu ocazia pomenirii măreților fapte ale Domnului nostru.

Cu frățească dragoste în Hristos,

† THEODOSIE
Arhiepiscop de Tokio și Mitropolit al întregii Japonii

SCRISOAREA DE FELICITARE A EXCELENȚEI SALE ANTONIUS JAN GLAZEMAKER, ARHIEPISCOP DE UTRECHT ȘI PREȘEDINTE AL CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE A EPISCOPILOR VECHI-CATOLICI :

«Maior est Deus corde nostro.

Prea Fericirea Voastră,

Biserica din Utrecht va sărbători, lîngă luminarea de Paști de anul aceste, venirea din Irlanda în Olanda, cu 1300 de ani în urmă, a Sf. Willibrord, călugărul și misionarul anglosaxon. Și-a stabilit sediul episcopal la Utrecht după ce a fost hirotonit arhiepiscop al frizienilor de către Papa Sergius I, în 695.

Numele și lucrarea sa ne fac să înțelegem că am datorat mult fraților noștri din străinătate, nu numai în timpul vieții Sfîntului Willibrord, dar și astăzi.

Ne fac, de asemenea, să medităm asupra modului în care să ne modelăm misiunea proprie în decorul destul de complex din punct de vedere cultural, politic și social în care trăim, adică : cum ar trebui și cum Îl putem mărturisi pe Dumnezeu cel viu astăzi ?

La Biblioteca Națională din Paris putem găsi încă așa numitul «Calendar al Sfîntului Willibrord». Aflăm aici numele multor Sfinți contemporani cu Sf. Willibrord. Episcopul însuși a scris cu propria sa mînă în dreptul datei de 21 noiembrie 728 : «In Dei Nomine Feliciter !».

Acum, la Paști, cînd ne aflăm din nou, alături de Sfinți, în lumina lui Hristos cel înviat, aș dori să vă trimit această modestă dovadă de unire în rugăciune pentru ca Prea Fericirea Voastră și toți clericii voștri, împreună cu credincioșii, să vă gîndiți și la experiența Episcopului de Utrecht.

In Dei Nomine Feliciter !

ANTONIUS JAN GLAZEMAKER
Arhiepiscop de Utrecht
Președinte al Conferinței Internaționale
a Episcopilor vechi-catolici

CONLUCRAREA DINTRE EPISCOPI, CLERICI ŞI MIRENI ÎN CONDUCEREA TREBURILOR BISERICII *

Am deosebita cinste şi bucurie de a deschide astăzi şedinţa de constituire a celui mai înalt for reprezentativ al Bisericii Ortodoxe Române, ales pentru prima dată în mod cu adevărat liber, în ambianţa şi sub impulsul vieţii noi a neamului nostru românesc. Ne aflăm încă în plină desfăşurare a iureşului de energii descătuşate de fiii cei mai buni ai acestei naţii, care au înlăturat zăbranicul îndelungatei nopţi a tiraniei asupritoare, deschizînd poporului nostru zorii libertăţii şi demnităţii sale.

De aceea consider că cel dintîi lucru care ne îndatorează în această împrejurare este să ne ridicăm gîndul şi simţirile către Atotputernicul Dumnezeu, Cel ce şi-a întors faţa Sa către noi, poate acum mai mult ca oricînd, rostind cu adîncă smerenie: «Mare eşti, Doamne, şi minunate sînt lucrurile Tale şi nici un cuvînt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale!» şi adăugînd la aceasta îndemnul recunoscător al psalmistului: «Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul şi nu uita toate binefacerile Lui» *(Ps. 102, 2).*

În acelaşi timp, cugetul nostru se îndreaptă către jertfa supremă a tinerilor eroi martiri care cu puţin timp în urmă şi-au vărsat sîngele lor nevinovat pe altarul libertăţii şi al dragostei de neam. În memoria acestor eroi, care şi-au dat viaţa lor pentru a izbăvi viaţa noastră din lanţurile robiei şi ale umilinţei şi a căror dăruire jertfelnică va rămîne înscrisă cu slove nemuritoare în cartea de aur a dăinuirii noastre naţionale, vă rog să păstrăm un moment de pioasă reculegere.

Onorată Adunare Naţională Bisericească,

Potrivit învăţăturii noastre de credinţă dreptmăritoare, Biserica este trupul tainic al Domnului nostru Iisus Hristos (Efes. 4, 12). Privită din perspectiva înfăţişării ei ca societate religioasă văzută, ea reprezintă comuniunea credincioşilor uniţi între ei prin aceeaşi credinţa, prin ierarhie şi prin Sfintele Taine, întrunind elementele caracteristice ale unei societăţi, adică un număr de membri, un scop urmărit de aceştia, anumite mijloace prin care se asigură realizarea scopului şi o autoritate care să conducă pe respectivii membri către scopul ales.

Continuînd doctrina, tradiţia şi spiritul Bisericii primare, în Biserica Ortodoxă Română autoritatea supremă în problemele de ordin dogmatic şi canonic se exercită prin Sfîntul Sinod, alcătuit din mitropoliţii, arhiepiscopii, episcopii, episcopii vicari şi arhiereii vicari aflaţi în

* Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist** la deschiderea lucrărilor Adunării Naţionale Bisericeşti.

funcție. La rezolvarea problemelor de ordin administrativ, cultural, economic și social, alături de ierarhii care alcătuiesc Sfîntul Sinod sînt chemați să ia parte și reprezentanții clerului — preoți și diaconi — precum și reprezentanții credincioșilor mireni. Acest lucru arată că atît clerul cît și mirenii fac parte integrantă din același trup tainic al Mîntuitorului Iisus Hristos, asigurînd viața acestui organism divino-uman, Biserica, al cărei Cap este Hristos și a cărei lucrare se desfășoară sub asistența Duhului Sfînt. De-a lungul vremii, Biserica Ortodoxă a promovat această colaborare, acordînd o aleasă prețuire contribuției aduse de credincioșii mireni la buna desfășurare a vieții bisericești, ca mădulare vii ale trupului lui Hristos, bine știind că — așa cum mărturisește Sfîntul Apostol Pavel — «din El, tot trupul bine alcătuit și bine încheiat, prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvîrșește creșterea, potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare, și se zidește întru dragoste» (Efes. 4, 16).

Conlucrarea dintre episcopi, clerici și mireni în cadrul organelor bisericești reprezentative se întemeiază atît pe învățătura Mîntuitorului, pe rînduielile Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți cuprinse în sfintele canoane, cît și pe întreaga tradiție a Bisericii noastre. Sînt numeroase în această privință mărturiile Sfinților Părinți care atestă că ierarhii din primele secole creștine luau toate hotărîrile cu privire la buna desfășurare a vieții duhovnicești din comunitatea lor împreună cu clerul și credincioșii respectivei comunități. La fel de cunoscut este exemplul pe care ni l-a lăsat în această privință Sfîntul Ioan Gură de Aur, care asemăna colaborarea credincioșilor mireni la conducerea Bisericii cu funcționarea armonioasă a mădularelor trupului omenesc, unde nu există nici unul, cît de mic, care să nu-și aibă rostul și folosul său.

Caracterul sinodal și de comuniune generală al Bisericii Ortodoxe a ferit Ortodoxia de a cădea fie în extrema unei organizări monarhice sau clericaliste, fie în cealaltă extremă, a anulării responsabilității speciale a ierarhiei și clerului la păstrarea unității de credință, la împărtășirea harului sfințitor al Sfintelor Taine și la conducerea credincioșilor pe drumul mîntuirii.

Felul în care Biserica Ortodoxă Română și-a constituit organele sale bisericești reprezentative — pe planul parohiei, al eparhiei și al Patriarhiei — arată caracterul profund democrat al Bisericii noastre, bazat pe străvechiul principiu apostolic al participării întregului popor credincios, alături de cler, la viața, misiunea și preocupările Bisericii. Întregul trecut al Bisericii Ortodoxe Române atestă existența unei rodnice conlucrări între ierarhi, preoți și mireni, cu rezultate din cele mai folositoare atît pentru viața Bisericii cît și a țării. Istoria noastră biseri-

cească aduce un adevărat «nor de mărturii» despre faptul că în toate momentele hotărîtoare din viața poporului român ierarhii și preoții au fost alături de credincioșii lor, care s-au dovedit a fi mădulare vii și apărători neînfricați ai dreptei credințe străbune. Așa se explică faptul că pînă în ziua de astăzi credincioșii mireni sînt chemați să aducă, alături de păstorii lor sufletești, o însemnată contribuție la împlinirea misiunii Bisericii pe plan moral, social și gospodăresc. Ba, chiar mai mult, ei participă și la activitatea sfințitoare îndeplinită de ierarhi și preoți, prin răspunsurile pe care le dau la rugăciunile rostite de sfinții slujitori, aducîndu-și astfel contribuția la desfășurarea vieții liturgice a Bisericii. Nu mai vorbim de faptul că marea majoritate a credincioșilor mireni sînt pilde vii de urmat chiar pentru păstorii lor duhovnicești, prin viața lor curată și pilduitoare, prin credincioșia, dragostea și dăruirea lor în slujirea lui Dumnezeu.

Pornind de la aceste realități, Biserica noastră a consfințit dreptul mirenilor de a participa efectiv la cîrmuirea bisericească, prin prezența lor activă în forurile parohiale, eparhiale și patriarhale, avînd ca obiective specifice ale preocupărilor lor problemele cu caracter economico-administrativ, cultural și social.

Am ținut să reamintesc aceste principii ale Bisericii cu privire la dreptul credincioșilor mireni de a participa la exercitarea conducerii bisericești, alături de ierarhi și clerici, deoarece ne aflăm astăzi în ședința de constituire a unei noi formații a Adunării Naționale Bisericești — forul administrativ suprem al Bisericii Ortodoxe Române. Se știe — și trebuie să o recunoaștem cu durere — că în ultima jumătate de secol acest for a fost lipsit, ca și întreaga Biserică, de altfel, de posibilitatea exercitării libere și demne a atribuțiilor sale, fiind supus unor discriminări, limitări și umilințe de nedescris ale odioasei dictaturi de tristă amintire. Acum, după ce acest coșmar s-a stins «precum se stinge fumul, cum se topește ceara de la fața focului», în fața noastră se află un vast cîmp de lucru, care cere mai mult ca oricînd unirea tuturor forțelor Bisericii noastre.

Adunarea Națională Bisericească, pe cale de a se constitui acum pentru o perioadă de patru ani, are menirea de a fi pioniera împlinirii unor cerințe, pe cît de înalte pe atît de firești, spre care întreaga creștinătate dreptmăritoare românească și-a îndreptat năzuințele zeci și zeci de ani de-a rîndul, dar care abia acum, în ceasul izbăvirii, au dobîndit putința de a fi împlinite. De aceea am găsit de cuviință să ne adunăm astăzi nu numai pentru împlinirea unui act festiv de constituire a noului for suprem de conducere administrativă a Bisericii noastre, ci și pentru a introduce pe membrii acestui for în problemele, preocupă-

rile și cerințele noii lucrări ce ne stau în față. În acest scop, după împlinirea formelor statutare și regulamentare pentru constituirea legală a noii Adunări Naționale Bisericești, v-aș cere acordul ca în cea de a doua parte a ședinței noastre de astăzi să intrăm direct în prezentarea, examinarea și rezolvarea problemelor celor mai importante care au apărut pe planul vieții noastre bisericești în cele aproape cinci luni ce au trecut de la minunea renașterii noastre naționale, înfăptuită prin Revoluția din decembrie trecut.

Ne-a ajutat bunul Dumnezeu să trăim, așa cum mulți dintre noi poate nu mai nădăjduiam, timpuri cu adevărat noi, de adînci prefaceri în conștiința noastră și în viața țării, care au redat acestui neam libertatea și demnitatea de care a fost frustrat ani și ani de-a rîndul. Nu avem dreptul să stăm pe loc, irosind acest timp atît de prețios, nu ne este îngăduit să pierdem nici măcar o zi, ci trebuie să purcedem de îndată la lucru, așa cum glăsuiește și îndemnul marelui Apostol al neamurilor : «Dezbrăcați-vă de viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare, și vă înnoiți în duhul minții voastre, îmbrăcîndu-vă în omul cel nou, cel după Dumnezeu, zidit întru dreptate și în sfințenia adevărului» *(Efes. 4, 22—24). Secerișul este mult, dar nici secerătorii nu sînt puțini, dacă vom înțelege să ne unim eforturile în același cuget și în aceleași simțiri de responsabilitate pentru binele Bisericii și pentru satisfacerea cerințelor spirituale ale fiilor ei.*

Cu aceste simțăminte, mulțumind celor de față pentru prezență și nădăjduind într-o participare activă a tuturor la lucrările ce ne stau în față, declar deschisă această sesiune a Adunării Naționale Bisericești, rugînd pe atotputernicul Dumnezeu să binecuvinteze întrunirea noastră de astăzi, cu harul și cu ajutorul Său cel sfînt.

PILDA DĂRUIRII JERTFELNICE *

În această Sfîntă Vineri se împlinesc șase luni de la Revoluția din Decembrie și tragicele evenimente par încă atît de aproape. Lacrimile de pe obrazul multora dintre noi, care și-au pierdut părinții, fiii, fiicele, frații, rudeniile, prietenii sau colegii de școală, încă n-au apucat să se usuce. Florile proaspete care împodobesc troițele, crucile și mormintele eroilor, precum și lumînările care sfidează, în noapte, cu lumina lor plăpîndă, puterea și domnia întunericului, sînt fapte grăitoare că memoria celor ce s-au jertfit pentru libertate, demnitate, credință în Dumnezeu și adevăr este încă vie în sufletele noastre.

* Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la slujba de pomenire a eroilor căzuți în Revoluția din decembrie 1989.

Ne-am adunat astăzi, după datina străbună și cu adîncă smerenie, să le facem pomenire sfîntă, să aducem lui Dumnezeu prinosul nostru de recunoștință pentru jertfa lor și pentru roadele ei prezente și viitoare în societatea românească și să-i întîlnim în rugăciune și iubire, crezînd cu fermitate că cei ce și-au dat viața în confruntarea cu necredința, minciuna și puterile întunericului au adormit întru Domnul și vor fi vii în veci. De acest adevăr ne încredințează însuși Mîntuitorul Hristos Care spune: «Eu sînt Învierea și Viața; cel care crede în Mine, chiar dacă va muri, va fi viu» *(Ioan 11, 25).*

Pomenirea eroilor este, în același timp, un moment de reflecție asupra propriilor noastre vieți și atitudini. De dincolo de mormînt, din tărîmul nemuririi, martirii eroi, tineri și vîrstnici, ne veghează neîncetat și sînt alături de noi cu sufletele lor curate și cu rugăciunile lor, cerînd de la Dumnezeu să ne dea puterea de a transpune în faptă valorile pentru care ei s-au jertfit.

Realizarea acestor valori cere însă și de la noi, după exemplul eroilor pomeniți, «moarte» și jertfă. Omul cel vechi, al păcatului, creație a anilor de dictatură, caracterizat prin mîndrie și negarea lui Dumnezeu, falsitate, dedublare, ură pătimașă față de aproapele, egoism și oportunism, trebuie să moară. În locul acestuia va apărea «omul cel nou» în Hristos, care se înnoiește spre deplina cunoștință, zugrăvit de Sfîntul Apostol Pavel (Col. 3, 9—10). Acesta a fost chipul de viețuire creștinească al moșilor și strămoșilor noștri, ale căror suflete erau stăpînite de dragoste față de Dumnezeu și față de aproapele, îmbelșugați în ospitalitate, hărnicie, cinste, smerenie și demnitate.

Dumnezeu a fost și este cu noi, și ne va însoți și pe drumul spre reînvierea noastră plenară, iar martirii și eroii neamului ne vor fi de-a pururi pilde grăitoare și călăuze luminoase spre această țintă.

Din fața sfîntului altar și din preajma mormintelor eroilor presărate cu florile recunoștinței noastre a tuturor, Biserica străbună, numită de Luceafărul poeziei românești «mamă spirituală a poporului român», ne cheamă cu duioasă grijă și în aceste clipe de evlavioasă cinstire la mai multă dragoste și înțelegere, la rugăciune fierbinte, la înțelepciune și dialog ziditor, la colaborare sinceră, la îndepărtarea și stingerea urii, a vrajbei, a dezbinărilor, a violenței și a tot ceea ce desfigurează chipul lui Dumnezeu din om. Dacă vom intra în fecunditatea tainică a sufletelor fiecăruia dintre noi, acolo ca într-un chivot vom afla adevăratele daruri, «roade ale Duhului», potrivit Sfintei Scripturi, dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea, curăția (Gal. 5, 22—23). Să le dăm viață prin graiul faptelor și să le avem întotdeauna izvor al împlinirii lor. Să depunem toate darurile noastre sufletești cu care ne-a înzestrat

Dumnezeu ființa în slujba binelui, a virtuții, a slujirii poporului și țării noastre.

Astfel, ne va ajuta Dumnezeu să păstrăm memoria vie și neîntinată a eroilor martiri și să le urmăm exemplul în dăruirea jertfelnică pentru libertatea și demnitatea poporului nostru. În aceste simțăminte creștinești și românești să ne înclinăm cu toții frunțile înaintea chipurilor și vredniciilor lor și să rostim:

Veșnica lor pomenire!

UN ACT DE VREDNICIE CREȘTINĂ: POMENIREA EROILOR NEAMULUI *

Mai mare dragoste ca aceasta nimeni nu are, ca viața să și-o pună pentru prietenii săi (Ioan 15, 13).

Astăzi, la praznicul Înălțării la cer a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos cel înviat din morți, odată cu rugăciunile noastre de laudă și de preamărire a lui Dumnezeu, înălțăm și rugăciuni de pomenire pentru toți eroii noștri, știuți și neștiuți, pentru că prin iubirea lor jertfelnică pentru neam, credință și țară se înalță demnitatea poporului nostru în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Paginile de vitejie și de eroism înscrise de ei în istoria noastră, jertfa lor martirică adusă pe altarul libertății și demnității poporului român în luna decembrie a anului trecut pentru cauza dreaptă și sfîntă a credinței, libertății și dragostei de neam au dat totodată la iveală tăria iubirii lor desăvîrșite față de învățătura lui Hristos cel răstignit și înviat, care, cu puțin înainte de moartea Sa mîntuitoare, a spus: «mai mare dragoste ca aceasta nimeni nu are, ca viața sa să și-o pună pentru prietenii săi» (Ioan 15, 13).

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît să restaureze, după 45 de ani de dictatură, tradiția românească și creștină ca la sărbătoarea Înălțării Domnului, în fiecare an să se facă prin slujbe de pomenire cinstirea tuturor eroilor români, jertfiți din neam în neam pentru libertatea poporului, apărarea și independența patriei, pentru credința străbună și pentru unitatea și reîntregirea neamului. Pomenirea și cinstirea eroilor români din toate timpurile, căzuți pe toate cîmpurile de luptă, este un act cu o profundă semnificație spirituală creștină și națională românească.

Jertfele eroilor neamului nostru, fiii și fiicele lui, ostași, tineri și vîrstnici, stau la temelia libertății, demnității și unității noastre

---

* Cuvînt de cinstire a eroilor neamului rostit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la 24 mai 1990, în ziua de Înălțarea Domnului, la catedrala Patriarhiei din București.

naționale. Biserica strămoșească reprezintă conștiința cea mai vie a pomenirii dragostei jertfelnice a eroilor neamului în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Și aceasta nu numai pentru că eroii neamului din toate timpurile și locurile sînt fiii ei duhovnicești, ci mai ales pentru că Biserica a învățat din Evanghelia lui Hristos că vrednicia ultimă a oamenilor și a popoarelor se măsoară după capacitatea lor de jertfă, de iubire dăruitoare pînă la capăt; iar datoria noastră a urmașilor este de a cinsti vitejia lor legendară și a-i pomeni la dumnezeiescul altar.

De-a lungul întregii sale istorii, poporul român a fost biruitor prin jertfă. Crucea și Învierea, Jertfa și Înălțarea sînt nedespărțite în «Liturghia» vieții sale în istorie.

Puterea iubirii pînă la sacrificiul vieții proprii a eroilor și martirilor noștri este în același timp o putere unificatoare, atunci cînd ea este simțită și trăită ca dar ce vine de la Dumnezeu. Pomenirea eroilor este apoi un act de recunoștință; iar recunoștința este podoaba cea mai de preț a vieții umane în fața iubirii jertfelnice. Din săvîrșirea Liturghiei euharistice prin care exprimăm mulțumirea și recunoștința față de iubirea lui Dumnezeu pentru lume, am învățat să cinstim, prin slujbe de pomenire, prin monumente de artă și creații literar-artistice, pe toți eroii și martirii neamului nostru și să urmăm pilda iubirii lor de credință, de popor și țară.

Prin această sfîntă pomenire, primim puterea care ne înalță inimile și ne luminează cugetele ca să vedem, dincolo de mormînt și de veacuri, unitatea spirituală și legătura sufletească a poporului român din generație în generație. Cinstirea și respectul față de vrednicia, credința și pilda lor de dăruire ne vor ajuta să zidim chipul lui Dumnezeu în noi, să dobîndim darurile Duhului Sfînt și să ne înnoim viața în dragostea lui Hristos.

Pomenirea celor mai buni dintre noi, sfinți și eroi, a tuturor acelora care și-au dăruit viața într-un fel sau altul pentru semenii lor, pentru neamul nostru de pretutindeni este mai mult decît un ritual; ea constituie o lucrare de zidire și înnobilare sufletească, o liturghie a demnității noastre, în fața lui Dumnezeu și a lumii.

Pomenirea eroilor neamului este trăirea comuniunii din tată în fiu cu sfinții și martirii noștri, cu moșii și strămoșii noștri, un act duhovnicesc creator și o vrednicie românească, pîrghia dăruirii noastre ca fii ai Bisericii și ai neamului nostru.

Hristos, Domnul cel răstignit, înviat și înălțat la cer, să numere cu drepții pe toți eroii martiri ai neamului românesc de pretutindeni.

Împreună cu florile dragostei noastre presărate pe ale lor morminte, să le cîntăm și astăzi și de-a pururi: «Veșnica pomenire».

LUCRĂRILE
ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Spiritul înnoitor care a pătruns în viața Bisericii Ortodoxe Române după victoria Revoluției din Decembrie 1989 s-a manifestat, între altele, și prin unele hotărîri deosebit de importante ale Sfîntului Sinod. Din rîndul acestora, pe prim plan se situează hotărîrea Sfîntului Sinod din sesiunea extraordinară de lucru din 3—4 ianuarie 1990, privind dizolvarea organelor deliberative și executive parohiale, eparhiale și centrale bisericești și alegerea altora noi, în mod liber și corespunzător cerințelor actuale ale Bisericii.

Astfel, după noile alegeri de consilii parohiale și eparhiale din cuprinsul Patriarhiei Române, potrivit normelor statutare și regulamentare, a avut loc constituirea noului for suprem administrativ al Bisericii Ortodoxe Române — Adunarea Națională Bisericească — pentru o perioadă de patru ani. După cum se știe, acest înalt for este alcătuit din cîte trei reprezentanți — un cleric și doi mireni — ai fiecărei Adunări Eparhiale ale Eparhiilor din Patriarhia Română, împreună cu membrii Sfîntului Sinod.

În ziua de 17 mai 1990, la orele 8,30, în catedrala patriarhală din București s-a săvîrșit slujba Te-Deum-ului, după care membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe a Palatului patriarhal.

La orele 9,00, o delegație de membri ai Adunării Naționale Bisericești au invitat pe *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist să prezideze lucrările Adunării. Prea Fericirea Sa a intrat în sala de ședințe, împreună cu Dl. Prof. *Nicolae Stoicescu*, Ministrul Cultelor și II.PP.SS. Mitropoliți.

Potrivit art. 65 din Regulamentul Organelor Centrale Bisericești, s-a constituit mai întîi Secretariatul provizoriu al Adunării Naționale Bisericești, în care au fost cooptați un cleric și doi mireni, respectiv P.C. Pr. Dumitru Păunescu, Dl. Ioan Morariu și Dl. Gheorghe Ionescu.

La invitarea *Prea Fericitului Patriarh Președinte*, secretarul cleric al Biroului Secretariatului provizoriu a făcut apelul nominal, cu care prilej fiecare membru a prezentat mandatul respectiv, în vederea validării lui.

Constatîndu-se prezența legală, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a declarat deschisă ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești, apoi a rostit o cuvîntare în care, după ce a exprimat bucuria deosebită a constituirii celui mai înalt și mai reprezentativ for al Patriarhiei Române, în condițiile de reală libertate înfăptuită prin jertfa eroilor martiri din decembrie 1989, a înfățișat rolul și importanța Bisericii Ortodoxe Române în noua societate românească (Cuvîntarea se publică separat).

După citirea prevederilor art. 63—67 din Regulamentul organelor centrale privind procedura de urmat în vederea examinării și validării mandatelor membrilor Adunării Naționale Bisericești, s-au stabilit următoarele criterii :

a. *Secţia I* (a Mitropoliei Ungro-Vlahiei) examinează mandatele secţiei a II-a (a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei).
b. *Secţia a II-a* (a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei), examinează mandatele secţiei a III-a (a Mitropoliei Ardealului).
c. *Secţia a III-a* (a Mitropoliei Ardealului), examinează mandatele secţiei a IV-a (a Mitropoliei Olteniei).
d. *Secţia a IV-a* (a Mitropoliei Olteniei), examinează mandatele secţiei a V-a (a Mitropoliei Banatului).
e. *Secţia a V-a* (a Mitropoliei Banatului) examinează mandatele secţiei I-a (a Mitropoliei Ungro-Vlahiei).

Prea Fericitul Patriarh Preşedinte a dispus să se încredinţeze mandatele preşedinţilor fiecărei secţii pentru alegerea biroului secţiei respective (vicepreşedinte, raportor) şi pentru a se proceda la examinarea lor în vederea validării.

Şedinţa s-a suspendat, în vederea examinării in secţii a mandatelor membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti.

La reluarea lucrărilor, *Prea Fericitul Patriarh Preşedinte* a invitat pe raportorii secţiilor să prezinte referatele respective asupra mandatelor noilor membri ai Adunării Naţionale Bisericeşti. Rapoartele celor cinci secţii ale Adunării au fost înfăţişate, pe rînd.
privind aprobarea planului.

În urma validării mandatelor membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a declarat constituită definitiv Adunarea Naţională Bisericească, pentru o perioadă de patru ani. Componenţa acesteia este următoarea :

A. **Membrii Sfîntului Sinod**
B. **Membrii delegaţi ai eparhiilor**

Aceştia din urmă sînt repartizaţi în cele cinci secţii de lucru ale Adunării, astfel :

SECŢIA I

MITROPOLIA UNGROVLAHIEI
ARHIEPISCOPIA BUCUREŞTILOR

P. C. Pr. Prof. Dr. **Constantin Galeriu**, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor
Dl. Acad. **Caius Iacob**
Dl. Dr. **Paul Blidaru**

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI

P. C. Pr. **Vasile I. Vasile**, Protopop — Constanţa.
Dl. Ec. **Teodor Niculescu**,
Dl. Av. **George Chilea**

EPISCOPIA ARGEŞULUI

P. C. Pr. **Vasile Chiţu**
Dl. Av. **Vasile Ghiţă**
Dl. Prof. **Radu Stancu**

EPISCOPIA BUZĂULUI

P. C. Pr. **Grigore Petrache**, Protopop — Rm. Sărat
Dl. Prof. **Gheorghe Ionescu**
Dl. Av. **Mihai Sălcutan**

EPISCOPIA GALAŢILOR

P. C. Pr. **Gheorghe Buruiană**
Dl. Prof. **Mihail Cojocaru**
Dl. Prof. **Ionel Cîndea**

SECŢIA A II-A — MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

P. C. **Ioan Antistescu**, Protopop — Tg. Neamţ
Dl. Prof. Dr. Doc. **Constantin Negoiţă**
Dl. Prof. Dr. **Dumitru Rădăuceanu**

EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR

P. C. Pr. **Raul Roșniță**, Protopop — Roman
Dl. Dr. **Octavian Clocotici**
Dl. Av. **Tiberiu Hălaucescu**

SECȚIA A III-A — MITROPOLIA ARDEALULUI
ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

P. C. Arhid. **Prof. Dr. Ioan Floca**
Dl. Av. **Ioan Morariu**
Dl. Dr. **Nicolae Suciu**

ARHIEPISCOPIA CLUJULUI

P. C. Pr. **Ștefan Liviu**, Vicar administrativ
Dl. Notar **Vasile Dragoș**
Dl. **Sever Buzan**

EPISCOPIA ALBA IULIEI

P. C. Pr. **Ștefan Urda**, Vicar administrativ
Dl. Prof. Dr. **Gheorghe Anghel**
Dl. Ing. **Corneliu Moldovan**

EPISCOPIA ORADIEI

P. C. Pr. **Lucian Augustin**, Vicar administrativ
Dl. Av. **Aurel Vuscan**
Dl. **Iosif Brîndaș**

SECȚIA A IV-A — MITROPOLIA OLTENIEI
ARHIEPISCOPIA CRAIOVEI

P. C. Pr. **Dumitru Păunescu**, Consilier mitropolitan
Dl. Prof. **Alexandru Firescu**
Dl. **Petre Petria**

EPISCOPIA RÎMNICULUI

P. C. Pr. **Ion Florescu**
Dl. Prof. Dr. **Nicolae Ologu Bănică**
Dl. Dr. **Pantelimon David**

SECȚIA A V-A — MITROPOLIA BANATULUI
ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI

P. C. Pr. **Tiberiu Dan**
Dl. Judecător **Gheorghe Ciulei**
El. Av. **Traian Vinchici**

EPSICOPIA ARADULUI

P. C. Pr. **Alexandru Hotăran**, Protopop — Deva
Dl. Av. **Viorel Cugerean**
Dl. Av. **Vasile Buta**

Prea Fericitul Patriarh Președinte a dispus să se dea citire prevederilor art. 20 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române privind atribuțiile Adunării Naționale Bisericești.

S-a procedat apoi la constituirea definitivă a Secretariatului Adunării Naționale Bisericești, prin alegerea următorilor trei secretari (un cleric și doi mireni) : P.C. Pr. *Ștefan Liviu* (secretar general al Adunării) ; Dl. *Ioan Morariu* și Dl. *Gheorghe Ionescu*.

Potrivit art. 10 din Regulamentul interior și art. 68 din Regulamentul organelor centrale bisericești, s-au ales comisiile permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești, dîndu-se citire propunerilor privind componența acestora și supunîndu-se votării.

S-a procedat apoi la alegerea membrilor Consiliului Național Bisericesc, conform art. 20, lit. «f» din Statut și art. 59, lit. «f» din Regulamentul organelor centrale bisericești, dîndu-se citire propunerilor privind componența acestui organ central bisericesc. Au fost aleși următorii :

Membri clerici: P. C. Pr. Prof. Dr. *Constantin Galeriu* ; P.C. Arhid. Prof. Dr. *Ioan Floca* ; P.C. Pr. Cons. *Dumitru Păunescu*.

Membri mireni: Dl. Dr. *Paul Blidaru* ; Dl. Prof. Dr. Doc. *Constantin Negoiță* ; Dl. Av. *Traian Vinchici* ; Dl. Prof. Dr. *Gheorghe Anghel* ; Dl. Arhitect *Nicolae Simbotin* ; Dl. Av. *Nicolae Teodorescu*.

După aceea s-a procedat la alegerea membrilor Consistoriului Central Bisericesc, conform art. 205 din Regulamentul de procedură, dîndu-se citire propunerilor privind componența acestei instanțe bisericești. Au fost aleși :

Membri permanenți: P.C. Pr. *Ioan Gagiu* ; P.C. Pr. *Ioan Surubaru* ; P.C. Pr. *Ioan Stănculescu* ; P.C. Pr. *Gheorghe Drăgulin* ; P.C. Pr. *Constantin Stănuleț*.

Membri supleanți: P.C. Pr. *Marin Sava* ; P.C. Pr. *Nicolae Turcu* ; P.C. Pr. *Vasile Axinia* ; P.C. Pr. *Ioan Popescu* ; P.C. Pr. *Mihai Colotelo*.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a declarat închisă ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești.

După o pauză, Adunarea Națională Bisericească s-a constituit în ședință de lucru a sesiunii sale ordinare pe anul 1990, pentru rezolvarea problemelor înscrise pe ordinea de zi.

După ce raportorii comisiilor permanente de lucru au primit de la secretariatul Adunării Naționale Bisericești mapele cu lucrările repartizate fiecărei comisii, ședința se suspendă pentru a da posibilitate membrilor comisiilor să examineze problemele respective și să întocmească referatele în legătură cu acestea.

La reluarea lucrărilor *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* dă cuvîntul P.C. Pr. Vasile I. Vasile, raportorul *Comisiei organizatoare*, spre a prezenta referatele în legătură cu problemele repartizate acestei comisii și anume :

1. Referatul în legătură cu *Reînființarea Episcopiei Maramureșului*, cu reședința la Baia Mare, cuprinzînd județele Maramureș și Satu Mare ;

2. Referatul în legătură cu *Schimbarea titulaturii Mitropoliei Moldovei și Sucevei în «Mitropolia Moldovei și Bucovinei»* și în legătură cu *Reînființarea Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților* ;

3. Referatul privind *Schimbarea titulaturii Mitropoliei Ungrovlahiei în «Mitropolia Munteniei și Dobrogei»*, și *Reînființarea Arhiepiscopiei Tîrgoviștei* ;

4. *Schimbarea titulaturii Episcopiei Galaților în «Episcopia Dunării de Jos»* ;

5. *Schimbarea titulaturii Episcopiei Rîmnicul-Vîlcii în «Episcopia Rîmnicului»*.

După prezentarea fiecărui referat au urmat discuții în cadrul cărora membrii Adunării Naționale Bisericești și-au exprimat punctele de vedere în legătură cu problema prezentată, apoi s-a trecut la vot. Toate problemele prezentate au fost aprobate cu majoritate de voturi, urmînd ca după îndeplinirea tuturor prevederilor statutare acestea să fie puse în aplicare.

Adunarea Națională Bisericească a hotărît, de asemenea, modificarea corespunzătoare a articolelor din Statutul de organizare al «Bisericii Ortodoxe Române», în legătură cu noile situații.

În continuarea ședinței, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist invită pe P.C. Pr. Ștefan Liviu, raportorul *Comisiei bisericești* să prezinte referatele comisiei în legătură cu problemele repartizate spre cercetare și anume :

1. Hotărîrile organelor centrale bisericești în legătură cu promovarea și înnoirea vieții bisericești în noile condiții, de după 22 decembrie 1989, între care se menționează : alegerea a cinci episcopi-vicari și arhierei-vicari ; alegerea noilor organe deliberative și executive la parohii și eparhii ; constituirea Conferinței naționale a preoților ortodocși din România ; reorganizarea conferințelor preoțești ; măsuri pentru organizarea catehizării copiilor și tineretului ; măsuri pentru reconstruirea bisericilor demolate și construirea de noi biserici ; organizarea Fondului de solidaritate creștină și altele.

2. Grija Bisericii Ortodoxe Române față de românii ortodocși din R.S.S. Moldovenească.

3. Reglementări privind înscrierea pictorilor autorizați de Patriarhia Română ca membri ai Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.

După prezentarea fiecărui referat în parte, au urmat discuții, membrii Adunării Naționale Bisericești exprimîndu-și părerile în legătură cu problemele expuse. Înainte de începerea discuțiilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist a precizat că majoritatea problemelor prezentate în referate au fost deja analizate și adoptate de către Sfîntul Sinod și de către Consiliul Național Bisericesc Provizoriu în perioada de pînă la constituirea Adunării Naționale Bisericești și ele trebuiau să aibă și girul acestui înalt for deliberativ.

După discutarea fiecărui referat în parte acestea au fost supuse votului și au primit aprobarea Adunării Naționale Bisericești.

Trecîndu-se la următorul punct de pe ordinea de zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist invită pe P.C. Pr. Alexandru Hotăran, raportorul *Comisiei culturale* să prezinte plenului Adunării, referatele comisiei în legătură cu problemele repartizate spre cercetare și anume :

1. Referatul privind grija și măsurile Sfîntului Sinod pentru înnoirea învățămîntului teologic, între care se înscriu măsurile privind reînființarea institutelor teologice universitare de la Iași și Cluj-Napoca, reînființarea Seminarului teologic «Sf. Andrei» din Galați și reactivarea școlilor de cîntăreți bisericești.

Și aceste probleme s-au bucurat de aprecierea membrilor Adunării Naționale Bisericești care și-au exprimat deplinul acord față de măsurile adoptate de către conducerea Bisericii, subliniind în același timp importanța și consecințele binefăcătoare pe care acestea le vor avea în viața Bisericii.

La ultimul punct de pe ordinea de zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist invită pe P. C. Pr. Grigore Petrache, raportorul *Comisiei economico-financiare* să dea citire referatelor comisiei privind problemele repartizate :

1. Primul referat se referă la o serie de hotărîri adoptate anterior de Consiliul Național Bisericesc Provizoriu privind anularea norme-

lor și dispozițiilor emise de vechiul regim, menite să îngrădească și să reducă la minimum activitatea economico-financiară și gospodărească a Bisericii.

2. Al doilea referat al acestei comisii se ocupă de situația administrativ-juridică, și financiar-contabilă a Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.

Și aceste referate au fost discutate în plenul Adunării și, prin vot, s-a exprimat acordul față de măsurile adoptate în legătură cu desfășurarea în bune condiții a activității practice, financiare și gospodărești, a Bisericii Ortodoxe Române.

În urma unor propuneri care s-au făcut după epuizarea ordinii de zi a ședinței, Adunarea Națională Bisericească a hotărît înființarea, la nivel central, a unei comisii pentru reglementarea problemelor de patrimoniu ce se vor ivi în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică).

De asemenea, s-a adoptat o hotărîre privind repartizarea pe eparhii, potrivit necesităților, a ajutoarelor de la Fondul Central Misionar al Bisericii Ortodoxe Române.

La încheierea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist a adresat călduroase mulțumiri tuturor membrilor Adunării pentru prezența lor la această ședință și pentru interesul manifestat față de soluționarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, pentru propunerile prezentate atît în comisie cît și în plenul Adunării.

Arătînd că acum cîmpul misionar și de activitate, în general, al Bisericii noastre se diversifică și se lărgește, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* Teoctist a făcut un călduros apel la membrii, clerici și mireni, ai Adunării Naționale Bisericești, ca fiecare în locul și de pe poziția pe care o are în societate să sprijine lucrarea înnoitoare a Bisericii Ortodoxe Române.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PREOȚILOR DIN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

La București s-au desfășurat, în zilele de 15 și 16 mai 1990, lucrările celei de-a doua conferințe naționale a clerului din Biserica Ortodoxă Română, la care au participat aproximativ cinci sute de preoți, reprezentînd pe preoții de mir, cinul monahal, pe ostenitorii din învățămîntul teologic universitar și seminarial, din Administrația Patriarhală.

Au participat, de asemenea, reprezentanți ai Ministerului Cultelor în frunte cu Dl. ministru Nicolae Stoicescu.

Lucrările au fost onorate de prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de I.I.P.P.S.S. Mitropoliți Antonie al Transilvaniei și Nestor al Olteniei, de alți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La sfîrșitul ședinței din dimineața zilei de 15 mai Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un bogat și cuprinzător cuvînt

părintesc, în care a făcut cunoscut interesul pe care Prea Fericirea Sa, împreună cu ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, îl manifestă față de pregnanta preocupare a preoțimii ortodoxe române pentru îndeplinirea îndatoririlor legate de rosturile misiunii preoțești, în condițiile de viață și de activitate din țara noastră, după evenimentele din decembrie 1989.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a arătat că vede în această adunare — la scară națională — a preoțimii ortodoxe române o lucrare foarte importantă menită să slujească atît unitatea Bisericii Ortodoxe Române cît și unitatea națională a poporului nostru, pentru că, împlinindu-și rosturile sale firești și permanente de propovăduitoare a învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos și de împlinire a întregului său testament în vederea mîntuirii oamenilor, Biserica noastră nu se poate izola de contextul social în care fiii săi își desfășoară viața. De aceea, năzuința preoțimii de a se implica în soluționarea marilor și multiplelor probleme cărora Biserica este chemată să le facă față în vremea noastră este lăudabilă și ea nu contravine rînduielilor tradiționale și canonice ale Sfintei Biserici Ortodoxe.

Dorința preoțimii de a conlucra mai activ cu ierarhia și de a o sprijini în găsirea celor mai potrivite rezolvări ale problemelor ce se ivesc în activitatea Bisericii nu pot și nu trebuie să aibă altă consecință decît slujirea unității creștine și, implicit, a unității neamului românesc.

Apreciind inițiativa acestei conferințe și considerînd-o ca pe o lucrare responsabilă, care face cinste preoțimii ortodoxe române și ca o aleasă contribuție a ei la întărirea unității de care au atît de multă nevoie toți fiii țării noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat că avînd în vedere acest scop, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca simbol al unității și comuniunii Bisericii, a binecuvîntat instituirea acestei conferințe și așteaptă cu interes roadele lucrării ei.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a invocat ajutorul preabunului Dumnezeu pentru ca preoțimea, împreună cu ierarhii, să poată împlini lucrarea voii Sale de sfințire și înnoire duhovnicească a fiilor Bisericii și, totodată, a poporului român.

Lucrările conferinței s-au desfășurat în continuare potrivit unei ordine de zi pe marginea căreia au luat cuvîntul numeroși vorbitori, prezentînd probleme de principiu sau probleme concrete cu care sînt confruntați preoții în parohiile unde își desfășoară activitatea.

Prezentăm, în continuare, considerațiile legate de desfășurarea lucrărilor conferinței, ca și în legătură cu rosturile acestei conferințe, ale unuia dintre inimoșii inițiatori și organizatori ai acesteia, preotul Adrian Niculcea de la parohia «Darvari» din Capitală.

La 6 martie și apoi la 15—16 mai 1990, au avut loc primele două conferințe naționale ale clerului din Biserica Ortodoxă Română. Principala concluzie a primei conferințe a fost că «acest forum își propune să aibă un rol consultativ pentru Sfîntul Sinod, acesta din urmă

fiind organul decizional suprem în Biserică». La cea de a doua conferință națională, această precizare a fost reluată și detaliată sub forma a opt teze fundamentale. Cea de-a doua conferință națională s-a autodefinit ca «forma statutar organizată de consfătuire a preoțimii din Biserica Ortodoxă Română cu Sfîntul Sinod, în scopul identificării și soluționării calificate a problemelor bisericești».

Ideea consfătuirii episcopatului cu preoțimea pentru rezolvarea problemelor bisericești nu este nouă. Ea s-a manifestat încă în vremurile patristice, cînd la dezbaterile de la sinoadele ecumenice și particulare au fost strîns asociați și preoții, deși deciziile au aparținut în final numai episcopilor. Dar nu numai Sfinții Părinți au chemat preoții la consfătuire, ci înșiși Sfinții Apostoli, așa cum rezultă din Fapte, 15, 2, 4, 6, 22, 23. Cele opt teze fundamentale avansate și aprobate de Conferința națională din 15—16 mai 1990 și publicate în comunicatul final, nu fac, prin urmare, decît să exprime un adevăr fundamental, și anume că *nu este posibilă o autentică înnoire a Bisericii fără o reală antrenare a preoțimii alături de episcopat.*

Luînd hotărîrea ca atît cele opt teze, cît și proiectul de statut al conferinței să fie înaintat spre studiu Sfîntului Sinod și, de asemenea, tuturor celor 111 protoierii ale Bisericii Ortodoxe Române, dezbaterile s-au concentrat în special asupra celei de-a doua probleme de pe ordinea de zi, și anume aceea a disputei în legătură cu bisericile care au aparținut Bisericii Catolice de rit oriental. Cu acest prilej conferința a aprobat un proiect de rezolvare a problemei, în cinci puncte, care prevede în esență crearea unor comisii mixte ortodoxo—greco-catolice, atît la nivel central, cît și la nivel eparhial și chiar parohial. Faptul că în rezolvarea acestei spinoase probleme conferința a recomandat insistent includerea în comisii și a membrilor consiliilor parohiale, are drept semnificație fundamentală ideea că în rezolvarea unor probleme de acest gen Biserica nu poate ignora contribuția și drepturile laicatului.

Finalizînd și această problemă, conferința a trecut la cea de-a treia etapă a ei, în care o serie de vorbitori au exprimat opinii personale cu privire la o varietate destul de mare de subiecte de mai mică importanță. În final, participanții au votat comunicatul cuprinzînd principalele hotărîri ale conferinței, exprimîndu-și în același timp mulțumirea deplină că la lucrările conferinței au asistat o parte din membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei și I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei. Totodată s-a hotărît ca cea de a treia conferință să aibă loc în luna octombrie a acestui an, urmînd ca, pe lîngă problemele speciale care vor fi incluse în agendă, să se definitiveze proiectul de statut pentru a putea fi înaintat Sfîntului Sinod spre ratificare.

Pe marginea celor spuse pînă aici trebuie făcute cîteva precizări necesare pentru o bună înțelegere a naturii acestor prime conferințe naționale ale preoțimii ortodoxe. Astfel, conferințele care au avut loc, cît și cele care vor mai urma, nu sînt un sindicat preoțesc și nici măcar o asociație a clerului în sensul celei din perioada interbelică. În realitate, conferințele naționale sînt simple conferințe preoțești, ex-

tinse însă la nivelul întregii preoțimi din Biserica Ortodoxă Română, în scopul unei abordări coordonate și eficiente a problemelor comune. În acest sens, relația care există între fiecare preot și episcopul său va fi aceeași și între conferința națională ca adunare a tuturor preoților și Sfîntul Sinod. De aceea, ambele conferințe naționale care au avut deja loc, au afirmat fără nici o ezitare dreptul și calitatea Sfîntului Sinod de organ decizional suprem în Biserică.

Faptul că unii participanți la cea de-a doua conferință au ridicat problema unei posibile coliziuni între o conferință națională a preoților și Adunarea Națională Bisericească în care preoțimea este de asemenea reprezentată tot la nivel național, impune necesitatea celei de-a doua precizări. Mai întîi trebuie atrasă atenția asupra faptului că Adunarea Națională Bisericească nu are în sfera competenței sale decît probleme de ordin organizatoric, administrativ, cultural și social. Or, problemele preoțimii ortodoxe sînt mult mai variate, de n-ar fi să amintim decît pe cele misionare și pastorale. În al doilea rînd, chiar dacă pe agenda conferințelor preoțești pot fi înscrise probleme pe care statutul Bisericii Ortodoxe Române le declară de competența Sfîntului Sinod sau a Adunării Naționale Bisericești, este de observat că în timp ce acestea sînt organe decizionale, conferința este doar un organ consultativ, cel mult pregătitor într-o problemă.

Nu este lipsit de utilitate în explicarea acestei diferențe apelul la semantică. În acest sens diferența dintre conferință, pe de o parte, și Sfîntul Sinod pe de alta, este aceea dintre verbele latine *confero* și *concilio* (echivalentul termenului grec de *sinod* este în limba latină termenul *concilium*). Or, în timp ce *confero* înseamnă «a se aduna pentru a contribui, a ajuta», *concilio* înseamnă «a se aduna pentru a delibera, pentru a decide». Conferința națională a preoților poate fi deci un organ ajutător și chiar pregătitor pentru Sfîntul Sinod și Adunarea Națională Bisericească, cu atît mai mult cu cît statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române din 1925 recunoaște conferințelor preoțești, încă de la nivelul de protoierie, dreptul de a dezbate orice problemă interesînd Biserica în general și clerul în special. Conferințele care vor urma, vor aduce, desigur, noi precizări care vor transforma acest organism într-un factor de reală contribuție la înnoirea vieții Bisericii Ortodoxe Române.

Preot ADRIAN NICULCEA

POMENIREA EROILOR MARTIRI

Potrivit rînduielilor Bisericii Ortodoxe Române și practicii îndătinate la poporul nostru binecredincios, în ziua de 22 iunie 1990, la împlinirea a șase luni de zile de la dramaticile evenimente din decembrie 1989, s-au săvîrșit, în București și în toate bisericile din țară, slujbe de pomenire a martirilor care și-au pierdut viața în aceste tragice evenimente.

La catedrala Patriarhiei Române, serviciul religios a fost oficiat de către *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, înconjurat de P.S.

Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.S. Arhiereu Calinic Argeșanul, vicarul Episcopiei Argeșului, și soborul catedralei patriarhale, răspunsurile fiind date de corala catedralei, sub conducerea P.C. Pr. Constantin Drăgușin.

La săvîrșirea acestei slujbe au asistat: președintele ales al României, dl. *Ion Iliescu*, parlamentari, fruntași ai vieții politice din România, reprezentanți ai presei, radioului și televiziunii. Au fost prezenți PP.CC. Preoți consilieri din cadrul Administrației Patriarhale și de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, funcționari din cadrul celor două instituții, un mare număr de credincioși.

Erau depuse coroane de flori din partea Patriarhiei Române și a altor instituții, coroane care au fost apoi transportate la cimitirul eroilor Revoluției, de lîngă cimitirul Bellu.

După otpustul Parastasului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit un ales cuvînt de cinstire în memoria celor căzuți pentru libertatea și pentru demnitatea poporului român, împotriva dictaturii și a oprimărilor de tot felul.

La sfîrșitul slujbei, după ce s-a cîntat «Veșnica pomenire...», *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* s-a întreținut cu președintele ales, dl. *Ion Iliescu*, cu celelalte personalități prezente la serviciul religios.

VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A UNEI DELEGAȚII A PATRIARHIEI ECUMENICE

În zilele de 25 și 26 mai 1990 o delegație a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, alcătuită din I.P.S. Bartolomeu, Mitropolit de Calcedon, și I.P.S. Atanasie, Mitropolit de Helenopolis, a vizitat Patriarhia Română.

Delegația a fost primită de *Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*. La această întîlnire au participat: I.P.S. Antonie, Mitropolitul Ardealului; P.S. Nifon și P.S. Vasile, Episcopi vicari patriarhali; P.S. Damaschin Severineanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei; P.S. Daniel Lugojanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului; P.C. Pr. prof. Rector Dumitru Popescu și P.C. Pr. prof. Prorector Dumitru Radu de la Institutul teologic universitar din București, și P.C. Pr. consilier Ioan Sauca.

Această vizită se înscrie într-un context mai larg de contacte pe care delegația Patriarhiei Ecumenice le-a avut cu Vaticanul și cu conducerile unor Biserici Ortodoxe din estul Europei, în legătură cu revitalizarea uniatismului în aceste țări.

Scopul vizitei la Patriarhia Română, — după declarațiile delegației —, a fost întreit:

— de a exprima solidaritatea și sprijinul Patriarhiei Ecumenice față de Biserica Ortodoxă Română;

— de a primi informații mai multe și mai temeinice despre situația Bisericii noastre;

— de a comunica rezultatele vizitei la Roma.

În ce privește atitudinea Vaticanului referitor la problema uniației, delegația a adus la cunoștință următoarele :

Atît papa cît și Consiliul pontifical pentru unitatea creștinilor au încercat să justifice toate problemele create de «uniație».

— Mai ales în Ucraina uniația are un aspect politic și naționalist care nu poate fi controlat de Roma : «În Ucraina, actualmente, se joacă un joc, la prima vedere binefăcător, favorabil romano-catolicilor, dar privind într-un context mai larg este negativ în ce privește relațiile romano-catolicilor cu ortodocșii».

— Atitudinea greco-catolicilor din țările ortodoxe din răsăritul Europei poate fi justificată, într-un fel, dacă se are în vedere anii îndelungați de ilegalitate în care au trăit. Neavînd contact direct și permanent cu Roma, ei nu cunosc atitudinea ecumenică de deschidere a Romei față de Biserica Ortodoxă, mai ales după Conciliul II Vatican. Episcopii trimiși de la Vatican, precum și nunții apostolici, au tocmai misiunea de a transmite și a face cunoscut duhul cel nou al ecumenismului ce stăpînește la Roma. Tot în acest scop, pe data de 25 iunie 1990, Vaticanul a convocat la Roma pe toți episcopii uniți din Ucraina, pentru a le cerceta validitatea hirotoniei și pentru a-i convinge să evite violența și să intre în colaborare cu ortodocșii.

În legătură cu situația din România, delegația Patriarhiei Ecumenice a fost informată despre faptul că Vaticanul a trimis în România un episcop în vîrstă pentru a sfătui pe uniți să evite violența și să intre în dialog cu ortodocșii, dar a fost alungat, uniții spunînd că ei știu cum să se poarte cu ortodocșii. Actele de violență ale unor greco-catolici au fost justificate de Vatican, afirmîndu-se că acestea sînt reacții spontane ale poporului și nu pot fi controlate de Vatican.

Delegații Patriarhiei Ecumenice au mai arătat că Vaticanul a justificat de asemenea și hirotonirea unui mare număr de episcopi greco-catolici, mult prea mare față de nevoile credincioșilor care sînt puțini la număr, spunîndu-se că este nevoie de mulți episcopi care să-i îndrumeze pe credincioși pe linia oficială a Vaticanului.

La sfîrșitul expunerii, delegația de la Constantinopol a spus că, în ciuda acestor probleme, dialogul cu Roma nu trebuie întrerupt, deoarece nu trebuie pierdut ceea ce s-a cîștigat cu atîta greutate după 30 de ani de ecumenism. În cadrul acestui dialog se va putea pune problema uniatismului și a prozelitismului, cu speranța unei soluții rezonabile.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulțumit delegației pentru vizită și pentru cele comunicate, și a făcut o trecere în revistă a principalelor activități ale Bisericii noastre după revoluție pe plan liturgico-pastoral, misionar și social.

În ceea ce privește dialogul cu Biserica Greco-Catolică, *Prea Fericirea Sa* a arătat că Biserica Ortodoxă s-a arătat deschisă încă din primele zile după Revoluție. Încercări de întîlnire între ierarhii celor două Biserici s-au făcut încă din luna ianuarie. În ședința sa din 3—4 aprilie 1990, Sfîntul Sinod a luat în dezbatere problema uniației și a precizat atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de aceasta, iar pe

data de 9 aprilie a.c. a avut loc o întîlnire între ierarhii celor două Biserici în prezența Biroului executiv al C.P.U.N. Întreaga discuție a fost marcată de atacuri violente din partea greco-catolicilor împotriva Bisericii și ierarhiei ortodoxe, pretinzînd «restitutio in integrum».

Sfîntul Sinod a instituit o Comisie centrală de dialog care, la nevoie, să poată rezolva unele litigii pe baza canoanelor Bisericii și a principiului jurisdicțional. Ultimul cuvînt îl are însă de spus parohia. Ea este proprietara bunurilor, a locașurilor de cult și tot ea și numai ea are dreptul de a decide asupra acestora.

Aceste principii nu sînt însă acceptate de greco-catolici care pretind necondiționat «restitutio in integrum», ceea ce este imposibil de acceptat de Biserica noastră.

În continuarea discuțiilor au luat apoi cuvîntul și ceilalți ierarhi care au participat la discuții, precum și rectorul și prorectorul Institutului teologic universitar din București, care au făcut cunoscute și alte aspecte privind uniația în țara noastră.

S-a exprimat neîncrederea în declarațiile verbale ale Vaticanului privind ecumenismul, din moment ce realitatea dovedește cu totul altceva. Mulți teologi ortodocși din alte Biserici surori sînt de părere să se întrerupă dialogul cu Biserica Romano-Catolică pentru că, în caz contrar, continuarea acestora ar însemna trădarea intereselor Bisericii Ortodoxe și, implicit, încurajarea uniatismului.

La sfîrșitul discuțiilor s-a ajuns totuși la concluzia că este bine ca dialogul dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică să fie continuat, însă la noua întîlnire ce va avea loc anul acesta, la München, să se pună, cu deosebită seriozitate, problema uniatismului și a prozelitismului practicat de Biserica Romano-Catolică față de Biserica Ortodoxă.

RECUNOAȘTEREA SUPREMĂ ÎN ȚARĂ A VALORII UNUI FILOSOF ȘI TEOLOG CREȘTIN

Evenimentul privește pe P.C. Pr. Dr. *Dumitru Stăniloae*, profesor onorar la Institutul teologic universitar din București (n. 1903). De curînd, o dată cu pleiada unor învățați din alte domenii ale culturii noastre de astăzi, P.C. Sa a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Este demn de relevat că această recunoaștere, impusă mai întîi în largul străinătății, nu a putut fi proclamată la noi în timpul stăpînirii-colivie. Anii îndelungați de temniță comunistă și o nedezmințită activitate «contras» a nemuritoriului de astăzi au cîntărit greu în deciziile legiuitorului de ieri.

După prezentarea științifică de rigoare a candidatului la fotoliul superior făcută cu obiectivitate de către Acad. C. Ionescu Gulian, au urmat elogiile îndătinate ale colegilor. Din cuvîntul Acad. Zoe Dumitrescu Bușulenga a reieșit și argumentul decisiv al susținerilor sale: după opinia filosofului protestant Martin Heidegger († 1976), Părintele Dumitru Stăniloae este cel mai mare filosof creștin în viață din zilele noastre.

Am ales anume mărturia citată, ca pe cea mai puțin pasibilă de subiectivism, față de acelea la fel de elogioase exprimate de către alți învățați de renume de astăzi. Ne gîndim la protestantul Jürgen Moltmann, la catolicii E. von Ivánka și Yves Congar, O.P., la ortodocșii Jean Meyendorff și Olivier Clément.

Nu am voi totuși ca opiniile reproduse să se bazeze doar pe autoritatea magistrului care a vorbit și trebuie urmat fără cîrtire. De aceea se cuvine să amintim, oricît de succint, de cealaltă vrednicie agonisită și recunoscută : activitatea sa de profesor și de preot cu o deosebită autoritate.

Specializat în istoria bisericească universală și în bizantinologie, prin doctoratul de la Universitatea din Cernăuți, laureatul de astăzi a fost atras curînd de alte domenii, bogate în problematizări și în rezolvări profunde. Ani de zile a dăltuit pe texte bizantine și printre interpretări confesionale și tendențioase monografia — neînlocuită pînă astăzi — dedicată Sfîntuiui Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului († 1359). Cu aceste elemente esențiale de teologie bizantină, P.C. Sa a putut întîmpina cu succes, în duh ortodox, opiniile și obiecțiile teologilor protestanți ai existențialismului. A rezultat astfel monografia teologică, unică în Ortodoxie, *Iisus Hristos sau restaurarea omului* (Sibiu, 1943).

Poate că nu ar trebui neglijată nici influența teologiei ruse din emigrație — cu Prot. Serghie Bulgakov, cu filosoful Nicolae Berdeaev etc., atît de ascultați în Europa postbelică — pe care Părintele Stăniloae a depășit-o relativ repede.

Asupra celor trei volume de *Teologie dogmatică ortodoxă* (București, 1978) nu mai stăruim. Traducerea lor în franceză, în germană și în engleză le confirmă valoarea. Prin ele se pune sfîrșit la noi perioadei scolastice de învățămînt bisericesc universitar. Aceasta s-a infiltrat, fie în veacul trecut, prin traducerile din literatura rusă, fie, mai nou, prin unii mari profesori de-ai noștri specializați în Apus.

Sintezele dascălului de astăzi preiau în mod creator sistemele inimitabile aproape ale teologiei Sfinților Părinți : Grigorie de Nazianz, Grigorie al Nissei, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărtursitorul, Grigorie Palama. Aceste cuceriri și virtuți le întîlnim și în ultimele sale volume : *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă* (Craiova, 1986) și *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu* (Craiova, 1987).

Despre sufletul și osîrdia de preot a laureatului de acum poate vorbi orice ierarh, monah sau student teolog de pe întinsul țării noastre. Ceea ce apare mai minunat în această activitate este curajul, înțelepciunea și perseverența cu care ea a fost susținută. Cînd religia era scoasă în afara culturii ca «misticism» antiumanist, marele profesor preda neînfricat la catedră capitole de mistică bizantină. După arestarea a mii de preoți ortodocși, după desființarea tacită a unor mînăstiri, după cenzura Departamentului cultelor asupra activității, a predicilor și a pastoralelor, credința ortodoxă a continuat să rămînă vie în sufletele oamenilor. În plin delir comunist ateu, cele zece volume ale *Filocaliei*, editate de către Părintele Stăniloae, au putut să continue,

vorbind credincioşilor despre fidelitatea faţă de Hristos şi despre căile desăvîrşirii duhovniceşti.

Invitîndu-l printre membri ei, secţia de pedagogie, de filosofie şi de morală a Academiei Române se cinsteşte pe sine cu o complementaritate condamnată pînă ieri. Mai presus de toate se cinsteşte cultura şi teologia română cu evidenţierea unei tradiţii autentice a trecutului lor. În lumina acestei prezenţe ortodoxe a profunzimilor, unele imitaţii teologice apusene de astăzi pălesc cu adevărat, o dată cu tendinţele de separatism în sînul unicului popor român.

Pr. Dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

PARTICIPĂRI ALE DELEGAŢILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA ÎNTRUNIRI ECUMENICE PESTE HOTARE:

CONSULTAŢIE ECUMENICĂ PRIVIND SITUAŢIA DIN ŢĂRILE DIN CENTRUL ŞI ESTUL EUROPEI

Din iniţiativa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în colaborare cu Federaţia Luterană Mondială şi cu Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate, în zilele de 14—20 mai 1990 a avut loc la mînăstirea Danilov din Moscova o întrunire ecumenică cu tema «Noi evoluţii în Europa centrală şi răsăriteană: impactul lor asupra mărturiei Bisericilor». La întrunire au participat aproximativ 70 de participanţi din Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România, Iugoslavia, URSS. Au participat invitaţi din Angola, Cuba şi Etiopia, precum şi reprezentanţi ai organizaţiilor menţionate.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegaţie alcătuită din P.S. Episcop vicar Serafim Făgărăşanul, Diac. prof. Aurel Jivi de la Institutul teologic universitar din Sibiu şi Pr. asist. Constantin Coman de la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Lucrările întrunirii au început în ziua de 15 mai 1990 şi, ca la toate întrunirile ecumenice, fiecare zi de lucru începea cu un serviciu religios, urmat de o meditaţie, pornind de la cartea proorocului Iona.

În cadrul lucrărilor fiecare delegaţie a prezentat cîte un raport privitor la: 1. Situaţia spirituală şi ecumenică din ţara respectivă; 2. Situaţia economică şi schimbările intervenite; 3. Participarea poporului la procesul de democratizare a societăţii; 4. Relaţiile dintre Biserică şi stat; 5. Angajarea Bisericilor şi perspectivele ce se deschid în condiţiile nou create.

Potrivit uzanţei, s-a lucrat atît în şedinţe plenare, cît şi pe grupe.

Rapoartele prezentate au relevat faptul că schimbările politice din centrul şi răsăritul Europei sînt darul lui Dumnezeu, revărsat peste o lume împilată spiritual şi material şi lipsită de cele mai elementare drepturi. S-a subliniat faptul că în perioada de asuprire Biserica a fost singura instituţie publică ce nu împărtăşea ideologia oficială, degradantă, căreia i se opunea prin însăşi existenţa ei. Este incontestabil că ea a oferit garanţia stabilităţii, întărînd şi încurajînd aspiraţiile acestor popoare spre libertate şi dreptate.

În privința ecumenismului s-a remarcat faptul că dacă în perioada dominației comuniste acesta a fost destul de intens, el reprezentînd și o formă de solidaritate în fața ideologiei oficiale ateiste, în prezent se poate vorbi de o oarecare neglijare a relațiilor ecumenice. S-a remarcat că între cauzele care au generat acest declin a fost și apariția unor conflicte interetnice în unele țări din această zonă. O altă cauză a declinului relațiilor ecumenice o constituie recrudescența prozelitismului confesional și sectar. Cel puțin presiunile insistente care se fac pentru revitalizarea Bisericilor Catolice de rit oriental, în special în Ucraina și România, cu consecințe grave asupra unității de credință și de neam, prin nu mai puțin stăruitoarea *restitutio in integrum*, indiferent de numărul credincioșilor și de atitudinea acestora, sînt concludente în ce privește consecințele nefavorabile asupra relațiilor ecumenice.

S-a accentuat faptul că din partea Bisericilor se așteaptă o contribuție decisivă pentru o restaurare morală. În atenția Bisericilor un loc deosebit trebuie să-l ocupe activitatea diaconală, care trebuie intensificată pentru a putea ajuta societatea în lupta împotriva gravelor fenomene cu care aceasta este confruntată : sărăcia, inflația, șomajul etc. Mai mulți oratori au recunoscut că Biserica nu este pregătită să ajute eficient societatea în confruntarea ei cu aceste grave probleme. În unele situații ea a pierdut chiar și abilitatea catehizării.

În raportul delegației Bisericii Ortodoxe Române s-a subliniat, pe lîngă unele din ideile menționate pînă acum, că în cazul României, darul dumnezeiesc al libertății s-a conjugat cu jertfa multor fii ai neamului, jertfă care se cere continuată prin angajarea tuturor în vederea realizării depline a idealurilor de libertate, frățietate și demnitate, pentru care ei s-au jertfit. Revoluția română — s-a mai arătat în raport — a fost, în esența ei, o revoluție spirituală. Căci numai credința și nădejdea în Dumnezeu, unite cu rugăciunea și cu dorința sfîntă de libertate — cel mai mare dar făcut de Dumnezeu omului — au putut înfrăți un popor întreg, dincolo de orice deosebire etnică, înlăturînd psihoza fricii generale în care a fost ținut și făcîndu-l să se ridice — ca un singur om — împotriva minciunii, a terorii, a nedreptăților și a sărăciei, care degradează și pervertesc ființa umană.

Prezentăm, în continuare, cîteva din concluziile consfătuirii, adăugînd la acestea și unele reflecții personale :

1. În legătură cu spiritualitatea și cu ecumenismul s-a subliniat nevoia aprofundării credinței (printr-o reevanghelizare a creștinilor) care să angajeze pe fiecare la o viață creștină autentică de trăire maximală a Evangheliei, ce nu îngăduie slujirea la doi domni : lui Dumnezeu și lui Mamona. Aceasta nu înseamnă nici pe departe negarea angajamentului în viața socială, ci dimpotrivă îl implică, căci creștinii fiind «sufletul lumii» (Epistola către Diognet, sfîrșitul sec. I) sînt datori s-o îmbunătățească și s-o transforme prin darul lui Dumnezeu, pentru a se ajunge la un «cer nou și un pămînt nou». Biserica trebuie să se implice în toate domeniile vieții pentru ca să le catalizeze și să le spiritualizeze cu puterea ei dumnezeiască. Biserica

nu poate rămîne la marginea societății. Ea trebuie să fie prezentă în inima ei pentru a o însufleți, a o purifica și înfrumusețea, ferindu-o de degradarea morală și chiar biologică. Ea trebuie să fie creatoare de istorie, inspirînd și încurajînd toate inițiativele care zidesc viața oamenilor. Secularizarea (neglijarea credinței și a datoriilor față de Dumnezeu) poate face mai mult rău omenirii decît toate regimurile politice nedrepte. Toți creștinii trebuie să fie conștienți de acest rol al lor în lume și să promoveze frățietatea și dragostea, neîngăduind naționalismul șovin. Căci în Hristos toate neamurile își găsesc împlinirea în unitatea și diversitatea lor.

2. În legătură cu viața economică s-a spus că economia de piață nu trebuie să constituie un țel în sine. Numai omul este un scop în sine pentru că numai el este transcendent prin creația și destinul său. Omul nu trebuie să se lase robit de nici un sistem economic sau politic. S-a spus de asemenea că libertatea economică nu înseamnă același lucru cu libertatea politică. Dar și una și cealaltă trebuie să concure la libertatea interioară a omului. Numai un om liber în sufletul său este cu adevărat stăpînul a tot ceea ce există. Stăpîn peste toate fără să fie robit de nimic!

3. Pornind de la constatarea că în unele cazuri masele n-au fost pregătite pentru pluralismul politic, s-a recomandat ca Biserica să ajute pe oameni în învățarea democrației. Democrația nu înseamnă numai dreptul egal al tuturor de a se bucura de viață și a se manifesta liber în toate, ci și datoria fiecăruia de a respecta pe celălalt ca diferit de sine, voit astfel de Dumnezeu însuși. Diversitatea oamenilor nu distruge unitatea lor, ci o consolidează și o înfrumusețează.

4. Privitor la relațiile între Biserică și stat, ele trebuie să aibă la bază principiul enunțat de împăratul Justinian (sec. VI) și anume acela al «simfoniei». Conlucrarea dintre Biserică și stat este absolut necesară. S-a recomandat ca Biserica să nu se angajeze în nici un partid politic, dar să judece și să condamne acțiunile statului sau ale partidelor cînd acestea nu sînt conforme spiritului Evangheliei. În prezent se lucrează în multe țări la o nouă legislație privind Biserica. Ea va trebui să țină neapărat seama de imensul potențial spiritual pe care-l reprezintă Biserica și să-i creeze posibilitatea de a-l pune în slujba societății fără nici un fel de opreliște.

5. Popoarele liberate de dominația comunistă atee își pun mari nădejdi în reînviorarea vieții morale a societății respective, prin Biserică. De aceea Biserica este chemată să-și extindă activitatea ei pretutindeni în societate. Astăzi slujitorii Bisericii nu mai pot aștepta pe credincioși să vină de la sine la biserică, mulțumindu-se numai cu cei prezenți la slujbe, chiar dacă sînt atît de numeroși încît umplu bisericile. Faptul acesta nu-i neapărat un semn al fervoarei creștine, ci poate indica și lipsa de locașuri suficiente de închinare. Astăzi activitatea preotului nu se mai poate reduce la o pastorație colectivă, cu neglijarea pastorației personale, individuale. Preotul trebuie să cunoască nu numai pe cei ce merg la biserică, ci mai ales pe cei ce nu merg, pentru a-i îndruma pe calea credinței și a mîntuirii. Este

necesară de asemenea prezența preotului în școală, universitate, armată, spitale, azile și închisori. De asemenea trebuie să se reia și să se accentueze activitatea fostelor asociații creștine de femei, de tineret, de intelectuali și de alte categorii sociale, în vederea aprofundării credinței sau în scopuri caritative. S-a recunoscut de toți delegații că în general Bisericile nu sînt la ora actuală suficient pregătite pentru a face față imenselor sarcini ce le revin în condițiile noi de libertate. Aceasta pentru că vechile regimuri totalitare au reușit să paralizeze mai mult sau mai puțin activitatea și chiar structurile lor. De aceea este nevoie de o acțiune concertată în vederea reînnoirii atît a structurilor (prin crearea de noi episcopii, mînăstiri, școli teologice), cît și a cadrelor, lucrare de reînnoire în care toate Bisericile sînt angajate. Este nevoie însă de o colaborare fructuoasă a tuturor membrilor Bisericii : ierarhie, preoți și credincioși.

În penultima zi a lucrărilor consfătuirii a avut loc o conferință de presă, la care șefii delegațiilor au răspuns la întrebările puse de ziariștii sovietici și străini, prezenți la conferință. Cu acest prilej, P. S. Episcop Serafim a făcut o prezentare a situației minorităților din Transilvania. P. S. Sa a acordat, de asemenea, un interviu pentru ziarul «Vestitorul Patriarhiei Moscovei».

Sîmbătă, 19 mai 1990, delegația română a vizitat Academia duhovnicească de la Zagorsk, unde s-a întreținut cu prorectorul Academiei, manifestîndu-se, cu acest prilej, dorința de a se proceda cît mai curînd la schimburi de studenți prin acordarea reciprocă de burse.

Consfătuirea de la Moscova a permis participanților să cunoască mai îndeaproape situația din țările respective și să caute noi mijloace pentru o acțiune concertată în vederea unei mărturii comune a tuturor creștinilor în fața lumii de azi.

† SERAFIM FĂGĂRĂȘANUL
Episcop-vicar

CONFERINȚA CAPELANILOR UNIVERSITARI

O delegație a Bisericii Ortodoxe Române, formată din : P. C. Diac. asist. Ioan-Vasile Leb, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, și Pr. asist. Vasile Gordon, de la Institutul teologic universitar din București, a participat la lucrările Conferinței capelanilor universitari, care și-a desfășurat lucrările în localitatea Logumkloster-Danemarca, în zilele de 7—13 iunie 1990. La lucrări au participat reprezentanți ai facultăților de teologie din aproximativ 20 de țări, în special catolici și protestanți. Din partea facultăților ortodoxe au participat reprezentanți din Uniunea Sovietică, din Polonia, și, bineînțeles, din România.

Tema conferinței a fost : «Sculați-vă să mergem de aici» (Rise, let us go from this place), preluată din Evanghelia Sfîntului Ioan (14, 31). Tema principală a avut și un subtitlu : «Ieșirea din individualism și totalitarism».

Conferința și-a deschis lucrările în ziua de 7 iunie 1990, cu un serviciu religios, iar în continuare s-a lucrat atît în ședințe plenare cît și în grupuri mici, organizate pe criterii regionale și de limbă.

Au fost prezentate două referate principale :

1. «Viața liturgică a Bisericii (luterane, *n.n.)* și datoria teologiei. Contribuția lui Nikolai Grundtvig (1783—1872) la înnoirea spiritualității religioase daneze», susținut de Jens-Holger Schöning, profesor de dogmatică la Universitatea din Aarhus-Danemarca.

2. «Individualism, totalitarism și viață politică», susținut de Jean-Martin Quedraga, cetățean de culoare din Burkina-Fasso—Africa, în prezent pastor luteran la Paris, specialist în probleme de sociologie.

Pe marginea acestor referate s-au purtat apoi discuții, atît în plen cît și în grupele de lucru.

Au avut loc, zilnic, dimineața și seara, servicii religioase oficiate de delegații fiecărei confesiuni. Delegații români, împreună cu ceilalți participanți ortodocși, au oficiat o rugăciune, în dimineața zilei de 9 iunie, cu lecturi și cîntări, rostite și în limba română. De asemenea, au avut loc : activități de prezentare a specificului și proiectelor de viitor ale diferitelor confesiuni, o seară culturală daneză și o serbare de închidere a întrunirii. Un rol însemnat pentru cunoașterea istoriei și culturii daneze l-a avut organizarea unei excursii care a cuprins în traseu mai multe localități din sudul țării.

Delegații români au fost activi la lucrările conferinței, atît în ședințele plenare, cît și în grupele de lucru.

Diac. asist. Ioan Leb a intervenit în ședințele plenare și în grupa de lucru, cu completări la cele două referate, subliniind necesitatea accentuării din punct de vedere teologic a *persoanei,* în contextul temei tratate, precum și aportul pe care ecumenismul trebuie să-l aibă în înțelegerea și apropierea între popoare.

Pr. asist. Vasile Gordon a intervenit în grupa de lucru în mai multe rînduri, prezentînd cîteva din realitățile pozitive ale Bisericii noastre, subliniind în special rolul pastoral-misionar al duhovnicului și influența majoră pe care acesta o are prin taina Spovedaniei.

Cei doi reprezentanți au înfățișat cîteva din aspectele reînnoirii vieții religioase în România, problema introducerii învățămîntului religios în școli, înființarea a două noi institute teologice, și altele.

Ca o formă concretă a luptei împotriva individualismului, P. C. Pr. asist. Vasile Gordon a prezentat în ultima ședință plenară activitatea Asociației medical-creștine «Christiana», recent înființată, în care preoții și medicii lucrează împreună pentru binele celor năpăstuiți.

Conferința capelanilor universitari, care a avut loc la Logumkloster, se înscrie și ea în eforturile ecumenice actuale în vederea unei mai bune cunoașteri între diferitele confesiuni creștine și de împărtășire din experiențele proprii de viață creștină. Participanții la conferință s-au dovedit receptivi față de problemele și năzuințele actuale ale Bisericilor Ortodoxe. În acest sens s-a exprimat propunerea ca în viitorul comitet de pregătire a conferinței să facă parte și un preot ortodox, propunere însușită, urmînd ca primul mandat să fie încredințat unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române.

Diac. asist. IOAN VASILE LEB

A VI-A SESIUNE PLENARĂ A DIALOGULUI TEOLOGIC ÎNTRE BISERICA ROMANO-CATOLICĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ

În anul acesta, 1990, Comisia mixtă internațională pentru dialogul teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă împlinește zece ani de activitate metodică și fecundă (1980—1990), într-un spirit de înțelegere și de colaborare fraternă. Această cercetare comună a permis celor două părți angajate în dialog teologic, pe drumul unității creștine, adoptarea, după bogate discuții, a trei documente teologice privind structurile sacramentale ale Bisericii, care pun în același timp și bazele unei eclesiologii de comuniune între cele două Biserici.

Cea de a VI-a sesiune plenară a Dialogului teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă care a avut loc între 6—15 iunie 1990 la München, și anume în vechiul centru al Arhiepiscopiei de München, de la Freising, era chemată să aprofundeze cea de a patra temă a acestui dialog, îmbunătățind și adoptînd documentul: *Conséquences ecclésiologiques et canoniques de la nature sacramentelle de l'Eglise. Conciliarité et Autorité dans l'Eglise*, redat în formă finală de Comitetul mixt de coordonare, în ședința lui de lucru din 1—8 februarie 1990 la Moscova. Tema fusese aleasă și formulată de cele două Biserici, prin reprezentanții lor, în cea de a cincea sesiune plenară a Dialogului teologic, care a avut loc în iunie 1988 la Valamo (Finlanda).

Paralel cu acest document, Comisia mixtă internațională de dialog trebuia să analizeze și tema uniatismului de tip istoric și actual pe baza documentului întocmit de o subcomisie mixtă, dat în formă finală la ședința ei de lucru din 28—31 ianuarie 1990, Viena, intitulat: *Raport de la sous-commission pour l'étude des questions concernant les Eglises de rite byzantin unies à Rome et les problemes de l'uniatisme et du prosélytisme.*

Reînvierea uniatismului, în forme violente în urma mutațiilor politico-sociale în țările din răsăritul Europei, inclusiv U.R.S.S., care sînt pe cale de a se elibera de dictaturile totalitariste comuniste, și mai exact ofensiva Bisericilor romano-catolice de rit bizantin, adică a Bisericilor Uniate, împotriva Bisericii Ortodoxe, în aceste țări au impus, ca prioritate la această sesiune, discutarea pe larg a uniatismului. Acțiunile revendicative ale Bisericilor Uniate, însoțite de violențe de limbaj și fizice chiar, în unele țări ca Ucraina, România, Cehoslovacia și Polonia, împotriva Bisericilor Ortodoxe, precum și absența delegaților multor Biserici Ortodoxe Autocefale de la prezenta sesiune de dialog, în semn de protest, au determinat delegațiile Bisericilor Ortodoxe prezente la dialog, solidare cu Bisericile absente, și pentru apărarea unității ortodoxe în fața prozelitismului catolic să ceară plenului sesiunii analiza situației prezente a relațiilor dintre Bisericile ortodoxe și Bisericile Uniate, precum și măsurile grăbite și uneori ostentative luate de Vatican în sprijinul revendicărilor uniților și Bisericilor Uniate.

După ședințe separate și apoi în ședință plenară, la capătul unor discuții aprinse, cele două Biserici angajate în dialog au căzut de acord să analizeze în limita timpului noile situații intervenite între ele datorită acțiunilor revendicative ale Bisericilor Uniate precum și relațiile și acțiunile, uneori foarte neprincipiale și violente între acestea din urmă și Bisericile Ortodoxe Autocefale. Ca introducere la această analiză și ca bază de discuții, cele două părți au pornit de la *Documentul de la Viena* în care a fost aprofundată originea, eclesiologia și manifestarea uniatismului în decursul timpului. Documentul a fost criticat aspru de delegațiile ortodoxe, dar și de partea catolică ca fiind insuficient pentru cunoașterea uniatismului în implicațiile lui pentru unitatea Bisericii în general și pentru succesul sau insuccesul dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.

Pînă la aprofundarea temeinică a uniatismului într-o subcomisie mixtă care se va întruni înainte de noiembrie anul acesta, la Baltimore în America, găzduită de Arhiepiscopul Williams Keller și a relațiilor dintre Bisericile Uniate și Bisericile Ortodoxe, Biserica Romano-Catolică avîndu-și partea ei de contribuție într-un sens sau altul în aceste relații, Bisericile Uniate fiind după propriile lor pretenții Biserici Romano-Catolice de rit bizantin (sau oriental), cele două părți ortodoxă și catolică au ajuns la formularea unei *Declarații oficiale* care consemnează stadiul actual al discuțiilor și poziția principială față de uniatism și Bisericile Uniate.

DECLARAȚIE

«1. Comisia și-a ținut sesiunea plenară sub copreședința Arhiepiscopului grec ortodox al Australiei, Eminența Sa Stylianos și Președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor, Mgr. Edward Idris Cassidy, de la 6 la 15 iunie 1990 la Freising, în Casa «Kardinal-Döpfner», unde membrii săi s-au bucurat de generoasa ospitalitate a Arhiepiscopului de München și Freising, Eminența Sa Cardinalul Friedrich Wetter.

2. În acest an 1990, Comisia mixtă internațională pentru dialogul teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă a împlinit 10 ani de muncă metodică și fecundă într-un spirit de înțelegere și de colaborare frățească.

3. Deja de doi ani, comisia s-a gîndit că a sosit timpul pentru a trece la studierea consecințelor teologice și canonice ale structurii sacramentale a Bisericii și, în special, să abordeze problema relațiilor reciproce ale autorității și conciliarității în Biserică. În același timp, ea s-a gîndit că ar trebui abordate direct problemele teologice și practice puse de Biserica Ortodoxă de originea și existența actuală a Bisericilor catolice de rit bizantin. Această intenție a fost anunțată la a IV-a sesiune de la Bari (1987) și a început să fie realizată la reuniunea de la Valamo (1988) prin formarea unei subcomisii. Această subcomisie s-a reunit la Viena în ianuarie 1990.

4. Nimeni nu putea să prevadă atunci la constituirea acestei subcomisii evenimentele care vor surveni în Europa de Est și izbucnirea libertății religioase pe care au permis-o.

Reîntoarcerea vastelor regiuni la libertate religioasă este atît pentru ortodocși cît și catolici care, de-a lungul deceniilor, au suferit toți persecuții, un motiv de a mulțumi lui Dumnezeu, arătînd încă o dată că El este Dumnezeul istoriei.

5. Problema originii și existenței Bisericilor catolice de rit bizantin a preocupat Bisericile romano-catolice și ortodoxe cu mult timp înainte de începerea dialogului lor și le-a preocupat permanent și de la începutul acestui dialog. Modul în care ele vor fi capabile să caute împreună soluția va fi un test al solidității bazelor teologice deja puse și care va trebui dezvoltat. Din cauza evenimentelor recente, întreaga reuniune a fost consacrată studiului problemelor puse de originea, existența și dezvoltarea Bisericilor catolice de rit bizantin care sînt numite de asemenea «Biserici uniate».

6. Plecînd de la discuțiile care au avut loc cu sinceritate și frățietate, comisia a dorit să exprime următoarele reflecții :

a) Dată fiind situația conflictuală care este în anumite regiuni între Bisericile orientale catolice de rit bizantin și Biserica ortodoxă, problema «uniatismului» este urgentă și trebuie să aibă prioritate asupra celorlalte teme care vor fi discutate în cadrul dialogului.

b) Termenul «uniatism» desemnează aici efortul de a realiza unitatea Bisericii separînd de Biserica Ortodoxă comunități sau credincioși ortodocși fără a lua în considerație că, în conformitate cu eclesiologia, Biserica Ortodoxa este o Biserică soră care oferă ea însăși mijloace de iertare și mîntuire. În acest sens și conform documentului stabilit de subcomisia de la Viena, noi respingem «uniatismul» ca metodă de căutare a unității pentru că se opune Tradiției comune a Bisericilor noastre.

c) Acolo unde uniatismul a fost întrebuințat ca metodă, el nu și-a atins scopul de a apropia Bisericile, dar a provocat noi disensiuni. Situația astfel creată a fost sursă de conflicte și de suferințe care au marcat profund memoria și conștiința colectivelor celor două Biserici. Pe de altă parte, din rațiuni eclesiologice, s-a dezvoltat convingerea că vor trebui căutate alte căi.

d) Astăzi, cînd Bisericile noastre se întîlnesc pe baza eclesiologiei Comuniunii între Bisericile-surori, ar fi regretabil să se distrugă lucrarea importantă pentru unitatea Bisericilor care s-a împlinit în timpul dialogului, reîntorcîndu-ne la metoda «uniatismului».

7. Cu toate acestea, indiferent de împrejurările istorice și teologice, ar trebui luate măsuri practice pentru a evita la timp consecințele tensiunilor periculoase care există în diferitele țări ortodoxe. Pentru aceasta, ceea ce urmează ar putea ajuta.

a) Libertatea religioasă a persoanelor și a comunităților este nu numai un drept care trebuie respectat în totalitate, ci, de asemenea, pentru creștinii care trăiesc aceeași viață dumnezeiască, un dar al

Sfîntului Duh pentru zidirea Trupului lui Hristos pînă la desăvîrșirea staturii Sale (Efes. 4, 16). Această libertate exclude absolut orice violență directă sau indirectă, fizică sau morală. Întrucît toate darurile Duhului, sînt date pentru binele tuturor (I Cor. 12, 7), ea cere o colaborare frățească a păstorilor în vederea vindecării rănilor trecutului și în conducerea credincioșilor către o împăcare profundă și durabilă, permițîndu-le să rostească cu adevărat rugăciunea pe care Domnul i-a învățat pe ai Săi să o rostească.

b) În consecință, este necesar ca autoritățile bisericești responsabile să se străduiască în spiritul dialogului și ținînd cont de voința comunităților locale, să rezolve probleme litigioase concrete.

c) Orice efort vizînd trecerea credincioșilor de la o Biserică la alta, ceea ce obișnuit este numit «prozelitism» trebuie să fie exclus ca o abatere de la energia pastorală. Va fi de altfel și o contra-mărturie în fața celor care observă critic cum întrebuințează Bisericile noua lor libertate și sînt gata să dezvăluie și să întrebuințeze orice semn de rivalitate.

Aceasta înseamnă că păstorul unei comunități nu trebuie să intervină în comunitatea încredințată altui păstor, dar trebuie să se înțeleagă cu celălalt păstor și cu toți ceilalți păstori, pentru ca toate comunitățile să progreseze în același scop, cel al unei mărturii comune dată lumii în care trăiesc.

d) Cînd s-a ajuns la un acord bilateral aprobat de autoritățile respective, este indispensabil să fie realizat.

8. Noi credem că dialogul, care este mijlocul cel mai just pentru a ajunge la unitate, este de asemenea modul cel mai indicat pentru a aborda problemele, în special cea a «uniatismului». Pentru aceasta trebuie să-l continuăm. Pentru moment interesul nostru se concentrează asupra studiului acestei probleme particulare.

9. Ne gîndim că ar fi utilă pentru succesul acestui studiu, prezența Bisericilor Ortodoxe care n-au putut lua parte la această reuniune.

10. Pe calea deschisă de reuniunea de la Viena, studiul acestei probleme va fi continuat, căci acest obstacol trebuie depășit pentru a ne putea continua progresul nostru către unitate».

CONCLUZII

La sfîrșiul acestei Declarații oficiale, adoptată în unanimitate de plenul sesiunii de dialog, mi-aș permite cîteva considerații :

1. Într-adevăr uniatismul nu numai că nu este un model pentru unirea Bisericilor, ci este un mare impediment pe drumul unității noastre și un obstacol serios în bunul mers al dialogului teologic între cele două Biserici, Romano-Catolică și Ortodoxă. Iar pretențiile revendicative nejustificate și violențele de limbaj și fizice ale Bisericilor Romano-Catolice de rit bizantin, adică ale Bisericilor Uniate, riscă stoparea și amînarea *sine die* a dialogului teologic dintre Bisericile noastre.

2. Nu este mai puțin adevărat că numărul mare al numirilor și hirotonirilor de episcopi greco-catolici, făcute de Vatican direct, fără să ia în considerație situația actuală a numărului credincioșilor parohiilor si eparhiilor, pentru care se fac acestea, în Ucraina și în România, precum și presiunile și oprimările exercitate de uniți, cu sprijinul direct și nu fără interes al Vaticanului atît în România, împotriva Bisericii Ortodoxe Române și în alte țări, Ucraina, de pildă, cît și împotriva unor Biserici Ortodoxe minoritare (din Cehoslovacia și Polonia), vor frîna și chiar rupe dialogul teologic, care se găsește, după noi, în plină ascensiune spre problemele cheie ca primatul și infailibilitatea papală, de a căror soluționare, într-un adevărat context și spirit al sobornicității, va depinde reușita dialogului și, într-un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, însăși comuniunea euharistică a celor două Biserici. Dar pînă atunci, cele două Biserici trebuie să progresese cu adevărat în eclesiologia comuniunii pe care o reclamă și Biserica Romano-Catolică ca avînd-o și astăzi. Or, primatul de jurisdicție universală reclamat de Papa și formulat ca dogmă a unității eclesiale nu-și găsește locul și cu atît mai mult temeiurile doctrinare într-o eclesiologie a comuniunii.

3. Soluționarea de cele două Biserici a raportului dintre conciliaritate și autoritate în Biserică, prin prisma consecințelor directe eclesiologice și canonice ale naturii sacramentale a Bisericii, va mijloci, credem, înțelegerea și soluționarea problemei primatului papal și a infailibilității papale, obstacol de netrecut, pînă acum, datorită acceptiei lui exclusiv juridice, pe calea unității și unirii celor două Biserici.

4. Poate că și înțelegerea uniatismului ca impediment pe calea unității creștine și obstacol în progresul dialogului celor două Biserici va deveni mai clară și chiar evidentă și pentru partea catolică, aprofundînd consecințele eclesiologice și canonice ale naturii sacramentale a Bisericii și, prin aceasta, raportul dintre conciliaritate și autoritate în Biserică.

5. Bisericile Uniate, adică Bisericile Romano-Catolice de rit bizantin, ca expresii directe ale uniatismului istoric, sînt o realitate de care trebuie să ținem seama, volens-nolens, fiindcă prin activitatea lor de azi sînt în plină ofensivă prozelitistă printre credincioșii Bisericii Ortodoxe, ca să-și facă adepți, comunități parohiale și dieceze.

De aceea, Bisericile Ortodoxe nu vor sta pasive, de dragul ecumenismului, și anume al ecumenismului catolic care urmărește să aducă pe toți creștinii și toate Bisericile, inclusiv Bisericile Ortodoxe, în cadrul Statului Vatican, sau, ca să ne exprimăm mai flexibil, sub jurisdicția Papei. În ce ne privește pe noi, românii ortodocși, nu negăm existența unor credincioși ai Bisericii Romano-Catolice de rit bizantin (ai Bisericii Unite) îndeosebi printre cei care n-au revenit în 1948 la Biserica mamă, Biserica Ortodoxă și anume printre credincioșii în vîrstă și foarte în vîrstă, însă timp de patru decenii și ceva copiii și tinerii s-au botezat, miruit, împărtășit, s-au spovedit, s-au cununat și au fost înmormîntați în cadrul Bisericii Ortodoxe; pot fi recrutați credincioși ai Bisericii Unite, de asemenea, printre tinerii orto-

docşi mai puţin practicanţi în cele ale credinţei şi Bisericii Ortodoxe, precum şi printre intelectualii de diferite vîrste puţin sau deloc practicanţi în cele ale credinţei ortodoxe, cu rosturi mari pînă ieri în *administraţia, cultura, şcoala şi nomenclatura comunistă, unii dintre ei* dispuşi să fie şi hirotoniţi preoţi, cum s-a şi întîmplat deja ; la aceştia se adaugă foştii preoţi uniţi nereveniţi.

Biserica Ortodoxă Română nu face ingerinţe asupra libertăţii religioase a credincioşilor ei, dar îşi apără credincioşii. Nu atît actul de la 1948 este condamnabil, cît cel de la 1700, cînd o parte din românii ortodocşi din Transilvania au fost uniţi prin vicleşug şi forţă cu Roma.

Uniaţia nu este mijlocul şi expresia unităţii creştine ; nu este rezultatul căutării de către unii ortodocşi, a unui spaţiu eclesial sigur al mîntuirii, a unei Biserici cu adevărat apostolice şi al realizării unităţii lor eclesiale, prin unirea cu Papa, cum s-a invocat, că primatul papal este acel *signum unitatis ecclesiae*. Şi, în consecinţă, însăşi uniaţia din Transilvania (1700) n-ar fi altceva decît căutarea şi aflarea unităţii eclesiale, garant al mîntuirii înseşi, cum s-a pretins de către cei interesaţi. Or, Uniaţia din Transilvania a fost determinată de întreita exploatare a românilor ardeleni : religioasă, socială şi naţională. Ea, uniaţia, şi-a croit drum prin violenţe, persecuţii şi victime printre românii ortodocşi, mai bine de o jumătate de secol (1701—1761), ea este o ruptură operată în trupul Ortodoxiei româneşti în ţinuturile Transilvaniei şi o diversiune în problema naţională, mai exact o dezbinare în unitatea spirituală ortodoxă şi morală a poporului român.

Orice uniaţie a fost un act de prozelitism, susţinut în acelaşi timp şi de factori politici. Iar Bisericile Uniate astăzi în plină ofensivă după credincioşi printre credincioşii Bisericilor Ortodoxe întreţin o stare conflictuală care nu va întîrzia să aducă grele prejudicii relaţiilor dintre Biserica Romano-Catolică şi Biserica Ortodoxă, atît pe plan local, regional, cît şi pe plan general, în dialogul iubirii şi în cel teologic propriu-zis.

6. *Declaraţia* oficială a sesiunii plenare a Dialogului teologic, de la Freising, constituie totuşi un moment important în relaţiile dintre cele două Biserici, oferind o bună pistă pentru soluţionarea situaţiei conflictuale apărute între cele două părţi datorită pretenţiilor revendicative nejuste ale Bisericilor Uniate împotriva Bisericilor Ortodoxe Autocefale.

De exemplu, după o bună definire în general a uniatismului, s-a apreciat că problema acestuia are prioritate asupra altor teme pentru a fi discutate în cadrul dialogului (pct. 6, lit. a), Biserica Ortodoxă, ca Biserică soră, oferind ea însăşi mijloacele harice ale dobîndirii mîntuirii. De aceea trebuie respins «uniatismul ca metodă de căutare a unităţii fiindcă acesta este opus Tradiţiei comune a Bisericilor noastre» (pct. 6, lit. b) ; «utilizat ca metodă, el nu şi-a atins scopul care era de a apropia Bisericile, ci, dimpotrivă, a provocat noi diviziuni» *(Ibidem,* lit. c).

«Trebuie luate măsuri practice pentru a evita la timp consecinţele tensiunilor periculoase care există în diverse ţări ortodoxe», bine

știind că «libertatea religioasă a persoanelor și comunităților este nu numai un drept care trebuie să fie în întregime respectat, ci, pentru creștinii care trăiesc aceeași viață divină, și un dar al Duhului Sfînt în vederea edificării Trupului lui Hristos pînă la statura deplinătății lui» (Efes. 4, 16). Această libertate exclude în mod absolut orice violență, directă sau indirectă, fizică sau morală. De aici «o colaborare frațernă a păstorilor în vederea reparării rănilor trecutului și ajungerii credincioșilor la o reconciliere profundă și durabilă...» (pct. 7, lit. a).

Declarația respinge în termeni fermi prozelitismul ca fiind de fapt o contramărturie (pct. 7, lit. c).

7. *Recomandările în vederea normalizării relațiilor între ortodocși și catolicii de rit oriental în Ucraina occidentală* (vezi, «Episkepsis», nr. 436, 1 aprilie 1990), de la reuniunea din 12—17 ianuarie 1990 de la Moscova, dintre Vatican și Patriarhia Moscovei, nu sînt dătătoare de ton pentru Biserica Ortodoxă Română, și cu atît mai mult nu o obligă în vreun fel în rezolvarea litigiilor care există între ea și Biserica Unită din România, care se reorganizează. Și aceasta pentru faptul că, în România, singurul proprietar al averii comunității parohiale (biserica și casa parohială) este comunitatea parohială a credincioșilor cu preotul său și nu autoritatea bisericească supremă și nici episcopul eparhiei și cu atît mai puțin Statul. Problema bisericilor-lăcașuri de cult, cu eventuala lor retrocedare către uniți sau răscumpărare se rezolvă principial și concret la nivel local, parohial. Comisia mixtă centrală și autoritatea de stat au doar rolul să vegheze la respectarea legii.

De asemenea și cele stipulate la *Prima reuniune a Comisiei cvadripartite pentru normalizarea în relațiile dintre ortodocși și catolicii de rit oriental în Ucraina Occidentală* (vezi, «Episkepsis», nr. 437, 15 aprilie 1990, p. 5—7) își au importanța lor principială și obligativitatea numai pentru părțile prezente la reuniune, între care au intervenit anumite învoieli, și nu pentru realitățile din România.

8. Dialogul este mijlocul cel mai eficace și just pentru a tinde și înainta spre unitatea Bisericii și modul cel mai indicat pentru soluționarea problemelor, inclusiv a «uniatismului». Litigiile dintre Bisericile Uniate și Bisericile Ortodoxe Autocefale nu pot fi soluționate decît pe calea dialogului fără violențe și tensiuni, fără ingerința factorilor politici, dar nu în afara sau cu ignorarea legilor Statului care trebuie să asigure și să garanteze tuturor cetățenilor și credincioșilor drepturile și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea religioasă pentru credincioși și pentru Bisericile sau cultele lor.

Studiul aprofundat al Uniatismului și al Bisericilor Uniate vis-à-vis de Biserica Romano-Catolică, de care sînt legate în principal prin jurisdicția Papei asupra lor, și de Biserica Ortodoxă din care s-au desprins cu concursul anumitor factori teologici și neteologici, politici, întreprins de Comisia mixtă internațională pentru dialogul dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, va aduce lumină, cre-

dem, și în situația conflictuală de astăzi, precum și condițiile necesare progresului dialogului nostru teologic, pe drumul unității eclesiale.

Continuarea dialogului teologic între cele două Biserici, Romano-Catolică și Ortodoxă, este o necesitate a timpului nostru, bine știind că intrarea popoarelor și statelor în casa Europei implică nu numai o reformă economică sau o reconciliere politico-socială, ci și o reconciliere spirituală, la care Biserica Ortodoxă este chemată să-și aducă colaborarea ei neprețuită, dată fiind zestrea ei doctrinară, morală și spirituală, de care și spiritualitatea occidentală are nevoie pentru refacerea moral-spirituală și ecumenică a credincioșilor săi.

Pr. prof. dr. DUMITRU RADU

AL DOILEA SIMPOZION ECUMENIST INTERNAȚIONAL ORGANIZAT DE ACADEMIA EVANGHELICĂ DIN TUTZING — R. F. GERMANIA

Academia evanghelică din Tutzing — R.F.G., împreună cu Serviciul de Relații externe al Bisericii Evanghelice din Germania și cu Biserica Evanghelică Luterană din Bavaria au organizat între 16—20 mai 1990 un simpozion internațional cu tema: «Bisericile în contexte culturale diferite», la care au luat parte aproximativ 140 de participanți din 20 de țări. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Pr. prof. dr. *Viorel Ioniță* de la Institutul teologic universitar din București.

Lucrările întrunirii au fost inaugurate în seara zilei de miercuri, 16 mai 1990, printr-un cuvînt de salut din partea pastorului *Claus-Jürgen Roepke*, directorul Academiei din Tutzing, după care au mai adresat cuvinte de salut Dl. dr. *Heinz Joachim Held*, președintele Serviciului de relații externe al Bisericii Evanghelice din Germania, I.P.S. Mitropolit Vladimir de Rostov și Novocerkask din partea Bisericii Ortodoxe Ruse și Episcopul dr. *Johannes Hanselmann* al Bisericii Evanghelice Luterane din Bavaria.

Conferința inaugurală, intitulată: «Viitorul credinței în Europa», a fost rostită de Pr. dr. *Georg Kretschmar* din München.

În zilele de joi, vineri și sîmbătă lucrările întrunirii de la Tutzing au fost continuate dimineața în ședințe plenare, iar după masă, în șase secții. La această întrunire s-au ținut un total de aproximativ 90 de comunicări, ce urmează să fie publicate într-un volum.

Delegatul român a ținut în secțiunea a IV-a comunicarea intitulată: «Unitatea Bisericii și pluralitatea națiunilor», care s-a bucurat de largă audiență.

În referatele și discuțiile purtate la această întrunire au fost subliniate cîteva din problemele mari cu care se confruntă Bisericile astăzi. În acest context a fost evidențiat rolul major care revine Bisericilor în procesul de împăcare și colaborare între oameni și popoare pe calea înfăptuirii unei case comune în Europa.

Simpozionul de la Tutzing s-a încheiat duminică, 20 mai 1990, printr-un serviciu divin solemn și apoi printr-o ședință festivă, con-

ferința de încheiere fiind rostită de către I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Myra: «Universalitatea Bisericii și pluralitatea Bisericilor locale».

Prin această conferință a fost formulată un fel de concluzie a lucrărilor acestei întruniri, subliniindu-se atît echilibrul dintre local și universal în Biserica Ortodoxă, cît și responsabilitatea majoră ce revine tuturor Bisericilor pe calea refacerii unității creștine și a slujirii omului de azi.

Pr. prof. dr. VIOREL IONIȚĂ

CEA DE A TREIA ÎNTRUNIRE A COMITETULUI «ISLAMUL ÎN EUROPA»

Între 14--19 iunie 1990 au avut loc lucrările Comitetului «Islamul în Europa», la Academia teologică din Leningrad, URSS. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la aceste lucrări prin P.C. Pr. Vâlcu Vergil, actualmente preot misionar în Elveția și membru permanent al Comitetului, și prin Pr. conf. Alexandru I. Stan de la Institutul teologic universitar din București, invitat ca expert.

Întrunirea s-a desfășurat în două părți: partea de prezentare a referatelor programate și discuții în plen și în grupuri, și partea a doua, de vizite la unele biserici și la moscheea catedrală din orașul de pe Neva.

Lucrările au fost conduse de Dr. Jan Slomp și Hans Vöcking, primul reprezentînd Conferința Bisericilor Europene, iar cel de-al doilea reprezentînd Consiliul Conferințelor Episcopale Catolice din Europa, aceste organizații fiind responsabile pentru întrunirile Comitetului «Islamul în Europa».

Întrucît Comitetul este format numai din creștini (ortodocși, catolici și protestanți), nu au participat aici și musulmani.

Au fost susținute următoarele referate: *Biserica Ortodoxă Rusă și Islamismul* (de către Prof. Augustin Nikitin — Leningrad), *Dialog și Misiune* (de către P.S. Episcop Prof. Anastasios Yannoulatos — Atena), și *Cîteva paralelisme ale moralei creștine cu cea musulmană* (de către Prof. Franjo Topič — Iugoslavia, catolic).

Faptul că două dintre referate au fost susținute de ortodocși — cel al Prea Sfințitului Yannoulatos și cel al Pr. Prof. Augustin Nikitin, precum și punctele de vedere exprimate în cadrul discuțiilor de participanții ortodocși români au făcut ca întrunirea să beneficieze de o contribuție ortodoxă substanțială. De altfel organizatorii au și dorit ca partea ortodoxă să-și exprime punctele de vedere mai pregnant decît altădată, creîndu-se noi punți de legătură interconfesionale în vederea unei convergențe de păreri asupra rostului și prezenței masive musulmane în Europa, prezență estimată la circa 24 milioane de persoane!

Cele două referate ortodoxe au avut darul de a pune în lumină și de a contura, în primul rînd, cadrul în care Ortodoxia a făcut față unei prezențe islamice în apropierea unei Biserici Ortodoxe viguroase, cum a fost întotdeauna Biserica Ortodoxă Rusă, și apoi au avut darul de a aborda cadrul interconfesional al misiunii creștine, cu o referire

specială la Islamism și Ortodoxia răsăriteană. Atît Prof. Nikitin — bine informat asupra evenimentelor care au frămîntat Biserica Ortodoxă Rusă din pricina unei prezențe religioase în expansiune (Islamismul) —, cît și P.S. Episcop Yannoulatos — misionar cu o bogată experiență teoretică și practică bine cunoscută și Bisericii Ortodoxe Române — au scos în evidență specificul ortodox în abordarea problemelor referitoare la relația dintre creștinism și islamism. De pildă — și pe bună dreptate —, Prof. Nikitin a scos în evidență condițiile de excepție în care creștinismul rus ortodox s-a aflat față în față, datorită ostilităților statale, cu islamismul. Încercarea țarului Ivan cel Groaznic de a încreștina o parte din musulmani după cucerirea Kazanului în 1552 nu a dus nicidecum la o încreștinare în masă — arăta raportorul, intenționînd să spună că misiunea de sus în jos nu a prins. În prezent, islamismul din URSS beneficiază de patru mari diviziuni teritoriale, după cum urmează: regiunea europeană a URSS și Siberia, cu centrul în Ufa (în Urali); Caucazul de nord, cu centrul în Mahakciala; Transcaucazia cu centrul în Baku; și, în fine, Asia Centrală și Kazahstanul cu centrul în Taşkent. P. S. Anastasios Yannoulatos, la rîndul său, a arătat că «mulți musulmani au socotit creștinismul drept o formă distorsionată sau schimonosită a islamismului, în timp ce ortodocșii vedeau în islamism un creștinism deformat *(as a misconstrued Christianity)*». P. S. Yannoulatos distinge în ritmicitatea rugăciunii zilnice «pecetea formelor de rugăciune ale călugărilor răsăriteni, după regula lui Cassian († 435)» (p. 5), după regulile de rugăciune monastice ale Răsăritului. P. S. Yannoulatos a specificat că «în vremea din urmă sîntem martorii unei explozii misionare intensive a islamismului în Africa, martorii unui fundamentalism agresiv în Asia și ai unui entuziasm islamic nou în întreaga lume». În consecință, creștinii sînt datori să-și conjuge eforturile spre a face față situației, deoarece primii vizați de misiunea islamică sînt creștinii de orice confesiune.

Prof. catolic Topič Franjo din Iugoslavia a arătat că există elemente de antropologie, de ponirologie (raportul dintre bine și rău), de practică a vieții sociale și chiar de viață intrafamilială ce pot fi comparate pentru o mai bună înțelegere a islamismului de către creștinism și de înțelegere a creștinismului de către islamism.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române s-a evidențiat necesitatea cunoașterii aprofundate dar și extensive a condițiilor istorice în care Ortodoxia s-a confruntat cu islamismul, precum și necesitatea de a crea *punți de legătură* noi și rezistente între creștinism și islamism. Aceste două opinii s-au reținut spre a fi menționate în documentul final al lucrărilor, document ce urmează a fi redactat de către Secretariat.

Prezența Bisericii Ortodoxe Române la astfel de întruniri și dezbateri este binevenită, fapt care s-a relevat și de către organizatorii întrunirii de la Leningrad, întrunire ce va fi urmată de o alta la Birmingham (Anglia), în 1991.

Pr. conf. ALEXANDRU I. STAN

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA MOSCOVEI

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A SANCTITĂȚII SALE PIMEN, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

În ziua de 3 mai 1990 a încetat din viață, după o îndelungată suferință, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. Defunctul patriarh era născut la 23 iulie 1910, la Bogorodsk, aproape de Moscova. La vîrsta de 17 ani a intrat în monahism la mînăstirea Zagorsk, primind numele de Pimen. În 1931 a fost hirotonit preot și a ocupat diverse posturi pe linie de administrație bisericească în orașele Odesa, Rostov și Moscova. În 1957 a fost promovat în treapta arhieriei, iar în 1961 i s-a acordat rangul de arhiepiscop. Scurtă vreme a fost mitropolit al Leningradului și Ladogăi, iar din 1963 a fost numit mitropolit al Crutițelor și Colomnei. În anul 1970, după moartea patriarhului Alexei, a devenit locțiitor de patriarh și, la 2 iunie 1971, a fost ales patriarh al Moscovei și al întregii Rusii. Timp de aproape două decenii, Patriarhul Pimen a condus cu pricepere și cu înțelepciune destinele Bisericii Ortodoxe Ruse, și vestea încetării sale din viață a umplut de întristare întreaga Biserică Ortodoxă Rusă.

În ziua de 3 mai 1990, sub președinția I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, exarh al Ucrainei, s-a întrunit Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, care, potrivit statutului, a numit, prin vot secret, pe I. P. S. Filaret ca locțiitor de patriarh, iar I. P. S. Juvenalie al Crutițelor și Colomnei a fost rînduit să conducă și treburile eparhiei Moscovei. S-au trimis scrisori și telegrame tuturor Bisericilor Ortodoxe, celorlalte Biserici și confesiuni creștine, precum și organizațiilor creștine și religioase internaționale și locale, pentru a le înștiința despre tristul eveniment.

În ziua de 5 mai 1990 corpul neînsuflețit al Patriarhului Pimen a fost depus în catedrala patriarhală «Epifania» din Moscova, unde a fost oficiată și slujba înmormîntării, în ziua de 6 mai 1990.

Luînd cunoştinţă despre tristul eveniment din viaţa Bisericii O todoxe Ruse surori, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, dînd e presie sentimentelor de compasiune ale ierarhilor, clerului şi credi cioşilor Bisericii Ortodoxe Române, a trimis Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă :

«Aflînd cu adîncă durere vestea încetării din viaţă a prea bitului părinte duhovnicesc al clerului şi credincioşilor Biser Ortodoxe Ruse şi al nostru întru Domnul scump frate şi prieț Pimen, patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, vă rog să prim compasiunea şi cele mai profunde condoleanţe din partea Noast a ierarhilor, credincioşilor şi clerului Bisericii Ortodoxe Româ

În viaţa sa pămîntească fericitul întru adormire patriarh Pimen a înmulţit cu prisosinţă talanţii şi darurile cu care Dur nezeu l-a înzestrat pentru slujirea Sfintei Biserici, lăsînd o pute nică urmă de lumină în viaţa Ortodoxiei, ca arhipăstor, slujit ostenitor neobosit în Biserica lui Hristos din timpurile noastr pentru unitatea creştinilor, pentru promovarea ecumenismului apărarea darului sfînt al păcii.

Cu recunoştinţă ne vom aduce aminte de adormitul întru f ricire patriarh Pimen şi pentru marea lui dragoste frăţească fa de Noi şi Biserica Ortodoxă Română, exprimată în relaţiile dint Bisericile noastre prin întîlnirile noastre, ale ierarhilor, profesor lor de teologie şi clerului, precum şi de drumul slujirii care neunit în numele Domnului Hristos. Pretutindeni, de la înălţimea slujirii sale arhipăstoreşti, el nu a contenit a se dărui pentru întărirea sentimentelor de reciprocă frăţietate dintre ierarhii, clerul credincioşii Bisericilor noastre surori.

Faptele sale de jertfelnicie pentru slujirea bisericească, străduaniile sale pentru răspîndirea valorilor ortodoxe în lume şi apărarea dărului sacru al vieţii pe pămînt vor face ca amintirea lu să rămînă veşnică, din neam în neam, în Biserica lui Hristos.

În ceasul despărţirii de prea iubitul nostru frate şi conslujitor aducem prinosul rugăciunii noastre fierbinţi către Domnul vieţii, că să-i primească sufletul în ceata drepţilor şi să-l învrednicească cu fericirea hărăzită celor aleşi, care stau de-a dreapta Sa.

Adresîndu-vă acest cuvînt de cinstire a aceluia ce a trecut din moarte la viaţă, Patriarhul Pimen, ne unim în rugăciuni ca

bunul Dumnezeu să vă aducă în suflete mîngîiere și nădejde în lucrarea Duhului Sfînt, care ne călăuzește și pe toate le împlinește.

Veșnică și luminoasă să-i fie pomenirea!

Odihnește, Doamne, pre robul Tău credincios, fericitul adormit patriarh Pimen, în ceata sfinților Tăi. Amin!

† TEOCTIST
PATRIARHUL ROMÂNIEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îngrijit, de asemenea, ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să fie prezentă la funeraliile Patriarhului Pimen. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost formată din: I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei și P. S. Episcop Daniel Lugojanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei, care au sosit la Moscova sîmbătă, 5 mai 1990. În aceeași zi delegația Bisericii noastre a participat la slujba de priveghere, oficiată în catedrala patriarhală «Epifania Domnului», unde era depus pe un catafalc sicriul cu corpul neînsuflețit al fostului patriarh.

Duminică, 6 mai 1990, în aceeași catedrală, după oficierea Sfintei Liturghii, a avut loc slujba înmormîntării, săvîrșită de un impresionant sobor, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, locțiitorul de patriarh, înconjurat de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. La ceremonie au asistat numeroși reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, ai Bisericii Romano-Catolice, ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Conferinței Bisericilor Europene, ai altor Biserici și organizații creștine. După încheierea serviciului divin, cortegiul funerar s-a îndreptat spre mînăstirea Zagorsk, unde, potrivit dorinței defunctului, a avut loc înhumarea, în biserica «Adormirea Maicii Domnului», alături de mormîntul fostului patriarh Alexei.

În timpul agapei care a urmat după înmormîntare, printre primii vorbitori s-a numărat și I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, care a dat citire scrisorii Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în care se exprimaseră condoleanțe Bisericii Ortodoxe Ruse și se omagia personalitatea patriarhului adormit în Domnul.

Luni, 7 mai 1990, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită protocolară la sediul Patriarhiei Moscovei, la mînăstirea Danielov, unde a fost primită de I. P. S. Mitropolit Filaret de Kiev și de I. P. S. Arhiepiscop Kiril de Smolensk.

În timpul convorbirii, delegația română a prezentat din nou condoleanțe Bisericii Ortodoxe Ruse din partea Bisericii Ortodoxe Române și a mulțumit pentru primirea călduroasă ce i s-a făcut, a apreciat felul cum au fost organizate funeraliile, a exprimat speranța că Dumnezeu va ajuta Biserica Rusă să-și aleagă, în viitorul apropiat, un patriarh care să o păstorească și că se vor continua bunele relații frățești dintre cele două Biserici. De asemenea, a exprimat intenția

Bisericii Ortodoxe Române de a contribui la întărirea unității ortodoxe prin consultare interortodoxă în probleme majore urgente, cum este de pildă problema relațiilor Ortodoxiei cu Catolicismul, în contextul nou creat de reactivare a uniatismului.

Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse au apreciat propunerea Bisericii Ortodoxe Române și au exprimat dorința continuării bunelor relații frățești.

Pe tot timpul șederii la Moscova, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost însoțită de I. P. S. Arhiepiscop Vladimir de Chișinău, care a servit adesea de interpret. Delegația a oferit cărți și publicații bisericești în limba română atît I. P. S. Arhiepiscop Vladimir, cît și celor trei colaboratori care l-au însoțit la funeraliile patriarhului Pimen.

SANCTITATEA SA ALEXEI AL II-LEA, NOUL PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE RUSE

În urma trecerii la cele veșnice a fericitului întru pomenire patriarhul Pimen, marele sinod local al Bisericii Ruse, format din cca. 330 persoane (episcopul, un preot și un mirean de fiecare eparhie), s-a întrunit la mînăstirea Sfînta Treime de la Zagorsk, în ziua de 7 iunie 1990, în vederea alegerii noului întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În urma dezbaterilor care au avut loc, marele sinod local a ales, în unanimitate, în demnitatea de patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Alexei al Leningradului și Novgorodului.

Ceremonia întronizării noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse a avut loc duminică, 10 iunie 1990, în catedrala patriarhală «Arătarea Domnului» din Moscova, în prezența membrilor Sfîntului Sinod și a unei mari mulțimi de credincioși.

Noul patriarh a primit scrisori și mesaje de felicitare din partea conducătorilor Bisericilor Ortodoxe, a conducătorilor celorlalte Biserici creștine, a organizațiilor creștine internaționale și a altor organizații religioase.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis, în numele membrilor Sfîntului Sinod, al slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, următoarea telegramă :

Sanctității Sale A l e x e i
Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii
Sanctitatea Voastră,
Prea iubite frate în Hristos,

Însuflețiți de cele mai curate și creștinești gînduri, în numele Sfîntului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, precum și în numele Nostru personal, cu alese simțăminte

CRONICĂ

Duminică, 6 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrşit Sfînta Liturghie în catedrala Sfintei Patriarhii, hirotonind în preot un tînăr candidat.

Joi, 10 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor, în cadrul căruia s-au discutat probleme curente ale Eparhiei.

Duminică, 13 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oficiat un Te-Deum cu prilejul aşezării crucii pe locul unde va fi altarul bisericii «Doamna Oltea» din Capitală, care urmează a fi reconstruită. Cu această ocazie s-a oficiat şi un Trisaghion în memoria eroilor revoluţiei din Decembrie 1989, după care Prea Fericitul Părinte Patriarh a ţinut un bogat cuvînt de învăţătură. Au fost de faţă: P. S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, Domnul Prof. N. Stoicescu, ministrul Cultelor, reprezentanţi ai C.P.U.N. din sectorul 2 Bucureşti, preoţi şi credincioşi.

Marţi, 15 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la deschiderea lucrărilor celei de a II-a Conferinţe naţionale a preoţilor ortodocşi din România, care a avut loc în aula Institutului teologic universitar din Bucureşti. Prea Fericirea Sa a fost însoţit de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, de P. S. Episcop Timotei al Aradului şi de PP. SS. Damaschin Severineanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, Justinian Maramureşanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului, Gherasim Vrînceanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Buzăului.

Joi, 17 mai 1990, sub preşedinţia *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,* în sala de festivităţi a Palatului patriarhal au avut loc lucrările de constituire a noii Adunări Naţionale Bisericeşti pe anii 1990—1994.

Duminică, 20 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat, în catedrala patriarhală, la slujba Sfintei Liturghii, săvîrşită de P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, înconjurat de soborul catedralei.

Luni, 21 mai 1990, — ziua hramului catedralei patriarhale —, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie, împreună cu PP.SS. Episcopi Vicari: Vasile Tîrgovişteanul şi Roman Ialomiţeanul, înconjuraţi de un sobor de preoţi şi diaconi. După slujba de pomenire a ctitorilor catedralei, precum şi a eroilor căzuţi în revoluţie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a ţinut un ales cuvînt de învăţătură.

Joi, 24 mai 1990, — praznicul Înălţării Domnului —, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie la catedrala patriahală, împreună cu PP.SS. Episcopi vicari: Damaschin Severineanul al Arhiepiscopiei Craiovei şi Daniel Lugojanul al Arhi-

episcopiei Timișoarei, înconjurați de soborul catedralei. După Sfînta Liturghie s-a oficiat în fața catedralei patriarhale slujba de pomenire a eroilor neamului. A fost de față Dl. Ion Iliescu, președintele ales al României, membri ai guvernului, reprezentanți ai Armatei și credincioși. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a ținut un cuvînt de învățătură în memoria eroilor patriei noastre.

Joi, 26 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat o consfătuire între delegația Bisericii Ortodoxe Române, formată din: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P.S. Daniel Lugojanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, P.C. Pr. Prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic universitar din București, și o delegație a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, formată din I.P.S. Mitropolit Bartolomeu de Calcedon și I.P.S. Mitropolit Atanasie de Helenopolis.

Duminică, 27 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrșit, la catedrala patriarhală, Sfînta Liturghie și a rostit apoi cuvîntul de învățătură.

Marți, 29 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Monseniorul Eleuterio Fortino, de la Consiliul pontifical pentru Unitatea creștinilor de la Vatican. În aceeași zi, Prea Fericirea Sa a primit pe Dl. Wilhelm Nausner din Austria, împreună cu soția acestuia, membri în Comitetul Consultativ al C.B.E.

Joi, 31 mai 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. Miloș Alcaloy, ambasadorul Venezuelei la București. Au fost de față: PP.SS. Episcopi Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, și Damaschin Severineanul, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

Duminică, 3 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrșit Sfînta Liturghie la catedrala patriarhală, fiind Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh, cu care ocazie a săvîrșit și hirotonia în preot a diaconului René-August Broscăreanu. Prea Fericirea Sa a rostit un ales cuvînt de învățătură și povățuire părintească.

Luni, 4 iunie 1990, cu ocazia hramului capelei Seminarului teologic din București, — «Sfînta Treime» —, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat la slujba Sfintei Liturghii, săvîrșită în biserica «Radu Vodă» de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurat de un sobor de diaconi și preoți. Predica zilei a fost rostită de un elev seminarist din ultimul an. La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un părintesc cuvînt de învățătură.

Joi, 7 iunie 1990, sub președinția *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* au avut loc lucrările Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei. În după amiaza aceleiași zile Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința Sfîntului Sinod.

de dragoste frățească, Vă aducem călduroase felicitări pentru alegerea și întronizarea în înalta demnitate de Patriarh al Moscovei și întregii Rusii și Vă urăm ca noua slujire ce Vă stă înainte să fie încununată cu roade duhovnicești cît mai bogate, atît pentru Sanctitatea Voastră, cît și pentru obștea pravoslavnică a Bisericii Ruse surori.

Vă dorim din tot sufletul mulți și fericiți ani de rodnică arhipăstorire în deplină sănătate și cu puteri sporite de muncă și rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să Vă ocrotească, binecuvîntîndu-Vă cu harurile Sale cerești în tot ce veți lucra pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Ruse surori, pentru continuarea și dezvoltarea legăturilor frățești dintre Bisericile noastre, precum și a celor ecumenice, cu toate Bisericile creștine și în tot ce veți face pentru pacea, prietenia, buna înțelegere între oameni și popoare.

Cu frățească întru Hristos îmbrățișare,

† *TEOCTIST*

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Noul patriarh al Moscovei și al întregii Rusii (în mirenie a purtat numele de Alexei Ridiger) este în vîrstă de 61 de ani și este originar din Estonia. A fost hirotonit preot în 1958 și a primit demnitatea de arhiereu în 1961. În anul 1964 a fost ales arhiepiscop al Talinului și Estoniei, iar în anul 1980, a fost ales mitropolit al Leningradului și Novgorodului. Este recunoscut pentru remarcabila sa activitate ecumenică, avînd o largă deschidere pentru problemele lumii de astăzi. Din 1987 este președintele Conferinței Bisericilor Europene. Este apreciat, de asemenea, ca o persoană competentă pentru găsirea celor mai adecvate soluții la marile probleme cu care este confruntată astăzi Biserica Ortodoxă Rusă, cum ar fi problemele administrative, pastorale, de învățămînt și, nu în ultimul rînd, problema uniatismului.

În scrisoarea irenică adresată întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, prin care face cunoscută alegerea și întronizarea sa în demnitatea de patriarh al Moscovei și al întregii Rusii, Sanctitatea Sa Alexei al II-lea își exprimă dorința și hotărîrea de a păstra și întări tradiționalele legături frățești dintre Biserica Rusă și celelalte Biserici Ortodoxe, relații întemeiate pe credința și învățătura Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți ai Bisericii, «de a întări și a dezvolta colaborarea interortodoxă; de a veghea fără preget asupra tezaurului de învățătură ortodoxă și, în unire cu toate Bisericile Ortodoxe locale, de a face cunoscute neîncetat adevărurile credinței ortodoxe în lumea creștină și în lumea întreagă».

Vineri, 8 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a deschis ședința colegiului electoral bisericesc, pentru alegerea episcopului de Alba Iulia. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat prima ședință — de constituire — a Consiliului Național Bisericesc. Tot în aceeași zi, după amiază, a avut loc ședința Sfîntului Sinod, prezidată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Sîmbătă, 9 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la ședința de constituire a Senatului României, însoțit de I.P.S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și de P.S. Episcop Vicar Daniel Lugojanul al Arhiepiscopiei Timișoarei. În aceeași dimineață, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la ședința inaugurală, de constituire, a Camerei Deputaților, care a avut loc în clădirea Parlamentului.

Duminică, 10 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrșit Sfînta Liturghie la Mînăstirea Antim, cu prilejul prăznuirii hramului acestui sfînt așezămînt, «Toți Sfinții». Prea Fericirea Sa a fost înconjurat de P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, de P.S. Episcop Daniel Lugojanul, vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, și de soborul Mînăstirii Antim. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit cuvîntul de învățătură, iar la sfîrșitul slujbei s-a oficiat parastasul pentru pomenirea ctitorilor și slujitorilor acestui sfînt locaș.

Joi, 14 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o delegație a Solidarității creștine internaționale cu sediul la Zürich—Elveția, condusă de Rev. Hans J. Stückelberger, care a vizitat Patriarhia Română. Au fost de față P.S. Daniel Lugojanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.

Vineri, 15 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Sîmbătă, 16 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o vizită de lucru la șantierul de consolidare și restaurare a picturii bisericii din lemn de la Schitul Cricov, localitatea Jercălăi, județul Prahova.

Marți, 19 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat, la sediul Protoieriei I Capitală, la conferința preoțească cu tema «Catehizarea copiilor și tineretului, obiectiv prioritar al Bisericii. Căi, metode și mijloace pentru preot și colaboratorii săi». În finalul conferinței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a dat îndrumări pentru buna pregătire și împlinire a acestei lucrări, atît de necesară astăzi Bisericii noastre.

Miercuri, 20 iunie 1990, la invitația Parlamentului României, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, împreună cu P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și P.C. Pr. Constantin Galeriu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, la ședința

comună a Adunării Deputaților și Senatului, în cadrul căreia a avut loc, la Ateneul Român, ceremonia de investire a Președintelui României.

Joi, 21 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Michael Atkinson, ambasadorul Marii Britanii la București, cu care a avut o întrevedere în cadrul căreia a fost prezentat noul capelan al bisericii anglicane din București, Douglas John. La primire a participat P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P.C. Pr. Consilier Ioan Sauca de la Biroul de presă și comunicații al Patriarhiei Române.

Vineri, 22 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrșit, în catedrala patriarhală, slujba de pomenire a eroilor căzuți în Revoluția din 22 decembrie 1989. Prea Fericirea Sa a fost înconjurat de P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, de P.S. Arhiereu vicar Calinic Argeșanul și de soborul catedralei. La sfîrșitul slujbei de pomenire, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvînt în memoria celor căzuți.

Duminică, 24 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrșit Sfînta Liturghie și a pus piatra de temelie pe locul unde se va construi o nouă biserică, cu hramul «Nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos» și «Sfîntul Apostol Andrei», în orașul Ploiești, județul Prahova. La vremea rînduită, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un ales cuvînt de învățătură.

Luni, 25 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit la Palatul patriarhal pe Episcopul dr. Hans Joachim Held, președintele Departamentului relațiilor externe al Bisericii Evanghelice din R.F. Germania.

Miercuri, 27 iunie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Birger Hassel, ministrul Cultelor din Suedia, cu care a avut o întrevedere.

ATITUDINI

MISIUNE, PROZELITISM ŞI NORMĂ JURIDICĂ

În înţelesul comun de dicţionar teologic expresia «misiune» înseamnă «acţiune de propagare a creştinismului în ţări cu altă religie dominantă», iar într-o determinare doctrinar-profană, de curentă circulaţie, se atribuie, aceluiaşi concept, sensul generic de «convertire la religia creştină» a unor invizi, care sînt adepţi integraţi, mai mult sau mai puţin, prin tradiţie şi organizare administrativă unei religii necreştine, lipsită de preocupări de a crea structuri teologice sistematizate.

În limitele acestui cadru noţional Biserica Ortodoxă şi-a precizat atît sensul specific al «misiunii» ce îi revine, cît şi caracteristicile «etosului misionar» pe care l-a zămislit şi îl cultivă.

Considerată «vocaţie apostolică a Bisericii», «misiunea» este, în teologia creştină ortodoxă, «propovăduirea Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» în rîndul tuturor — indivizi, colectivitate, etnie ori neam — pe care îi cheamă ca, prin pocăinţă şi botez, să se împace cu Dumnezeu «întru Iisus Hristos». Misiunea în cadrul Bisericii creştine ortodoxe devine, astfel, un criteriu fundamental al Bisericii creştine — promovată ca instrument şi scop al activităţii misionare — şi rămîne un act de «trimitere» şi de «mărturie», ce evocă adevărul «învierii Domnului», ca şi pe cei al faptelor ce alcătuiesc «istoria mîntuirii». Ca urmare, misiunea în Biserica creştină ortodoxă se vădeşte deopotrivă «evanghelizare sau propovăduire» şi «mărturie—martyria», «slujire a cuvîntului» şi «mărturie de viaţă» trăită în gînd, curăţenie sufletească şi spiritualitate creştinească.

Desemnînd instituţii bisericeşti, fond conceptual teologic ca şi condiţii şi înfăptuiri sociale specifice, «etosul misionar creştin ortodox» se singularizează, în special, prin caracterul său: localizat, popular, filantropic, ascetic, independent şi harismatic.

Etosul misionar în Biserica creştină ortodoxă este localizat, pentru că, depăşind «universalitatea vizibilă» a Bisericii, acordă prioritate Bisericii locale, în interiorul şi în jurul căreia se organizează concentrat viaţa liturgică şi administrativ-canonică a comunităţii vizate, şi se

vădește «popular» întrucît activitatea misionară creștin ortodoxă cuprinde și pătrunde esența și manifestările existenței umane. Concomitent, caracterul filantropic al etosului misionar creștin ortodox subliniază preocuparea pentru cel lipsit, slab și asuprit, fără drepturi și privilegii, iar trăsătura sa ascetică pune în evidență sensul de «reînnoire spirituală» pe care îl poate stimula, în principal, viața monahală și mînăstirea ca o comunitate duhovnicească, cu caracter de voluntariat, apreciată ca oază de spiritualitate, focar de cultură, loc de pelerinaj și meditație, mîngîiere și împăcare cu Dumnezeu, cu sine însuși și cu semenii.

În sfîrșit, fiind expresia unei Biserici locale, etosul creștin ortodox rămîne independent, deoarece este imanent istoriei și valorilor poporului din care face parte «poporul lui Dumnezeu», organizat în Biserică, și are un profund caracter harismatic întrucît socotește că tot ceea ce creează omul și reprezintă cultura omenească este «un dar al lui Dumnezeu», ce trebuie ocrotit și promovat.

Metoda propusă și consecvent aplicată de misionarismul creștin ortodox este persuasiunea sau libera convingere și aderare sau opțiune, care nu afectează libertatea de conștiință, dar exclude, de la început, atît prozelitismul coercitiv cît și pasiunea malefică a celui fanatic. Nimic din ceea ce aceste forme de falsă convertire religioasă includ ca violență fizică sau morală, personală ori colectivă, socială, etnică sau națională, nu se regăsește în misiologia creștină ortodoxă. Dimpotrivă, în cîmpul acesteia, influențarea pe cale misionară este rezultatul unui dialog neimpus și neforțat, în cursul căruia opțiunea pentru învățătura Bisericii Ortodoxe a interlocutorului și aderarea acestuia la această Biserică creștină, ortodoxă, nu este nici bruscată, nici furată și nici înșelată, orientarea, trecerea și primirea credinței creștine ortodoxe devenind un proces firesc, limpede, curgător, de transformare spirituală atît a persoanei cît și a colectivității din care aceasta face parte. De aici adeziunea totală — cuget, suflet și voință — a celui chemat să creadă în adevărul divin descoperit, în Revelația divină; de aici legătura esențială dintre structura logică, paradoxală, suprarațională a adevărului revelat și pragurile intelectului uman; și tot de aici «simfonia» instalată firesc între etosul misionar creștin ortodox și instituțiile social-politice sau naționale, sau ale statului în cadrul cărora acesta acționează.

Spre deosebire de «misiunea creștină ortodoxă», cea creștină romano-catolică, precum și cea protestantă, și mai ales cea neoprotestantă, au profesat și aplicat, de obicei, prozelitismul, de multe ori fanatic. Au fost epoci și mai sînt perioade în care misionarii romano-catolici și protestanți și mai ales neoprotestanți, urmărind interese de expansiune ideologică, economică, etnică ori națională, sau statală, au aplicat asemenea practici misionare nu numai față de colectivitățile necreștine, ci și în cadrul celor ortodoxe.

Fără să țină seama de incompatibilitatea teologică, logică, axiologică și umană dintre ideea de misiune creștină romano-catolică ori protestantă și cea de comunitate creștin ortodoxă sau, în alți termeni, fără să-și dea seama că între Bisericile aceleiași religii sau credințe

religioase misionarismul nu poate acționa fiindcă atît Biserica Romano-Catolică, cît și cele protestante sau neoprotestante ca și Biserica Ortodoxă sînt creștine, autoritățile ecleziastice din Roma sau alte capitale au declanșat campanii de prozelitism confesional a căror agresivitate și ostilitate am suportat-o de atîtea ori și atît de greu și noi românii, mai ales cei din Ardeal. E suficient să amintim acțiunea declanșată în veacul al XVI-lea de către calvini pentru a determina pe românii ortodocși să treacă la legea magnaților și nobililor stăpîni maghiari, precum și pe cea a romano-catolicilor de la 1700 cînd, în mod forțat și fraudulos, au determinat o parte din românii ortodocși din Ardeal să treacă la uniația cu Roma, ca și pe aceea care, fără temei, în zilele noastre încearcă același lucru.

Biserica Ortodoxă Română respinge formele de prozelitism romano-catolic, protestant sau neoprotestant, pentru că acestea anulează temeiurile Revelației divine creștine, învrăjbesc neamurile, înrăiesc omul, rup echilibrul social, instituțional și etnic, nu convertesc, ci înrobesc.

De aceea, nu putem accepta transformarea noastră, a Bisericii Ortodoxe Române, într-un «spațiu misionar» (terra misionis) confesional, indiferent de forma de prozelitism, declarată sau insidioasă, aplicată, indiferent de planurile administrativ, juridic, patrimonial, social, cultural etc. — în care anumite interese expansioniste, străine istoriei, ființei naționale și Bisericii noastre ortodoxe române, națională și majoritară, se manifestă.

Împlinirea unei asemenea nevoi, în care respiră trebuințele Bisericii Ortodoxe Române și cele ale neamului nostru, nu poate fi obținută fără dreptate și credință liber consimțită.

Cea dintîi — dreptatea — reclamă ca textele viitoarei noastre constituții să asigure libertatea de conștiință, religie și organizare și funcționare a cultului religios, în deplină autonomie, prin eliminarea definitivă a oricărei constrîngeri confesionale; pretinde ca legea cultelor din țara noastră, care exprimă relațiile dintre stat și cultele religioase, ca și relația dintre culte între ele, să fie expresia principiilor fundamentale ce ne vor guverna de acum înainte existența într-un stat de drept; și impune ca, pînă la adoptarea noului act constituțional, legile în vigoare să fie aplicate fără zăbavă sau părtinire ori de cîte ori libertatea religioasă a individului ori a colectivității este periclitată sau încălcată, indiferent de domeniul de drept privat ori public în care s-a produs transgresarea.

— Credința, ca «temelia celor nădăjduite și dovada celor nevăzute», trebuie, la rîndul ei, să întărească încrederea în valorile ortodoxiei românești, care sînt cele ale libertății și propășirii neamului nostru.

Amîndouă, deopotrivă, dreptatea și credința împreună, întrunite în om, credincios și comunitate religioasă, vor putea înfrînge răul și consacra Binele cu tot ceea ce acesta înseamnă: dăruire «întru Dumnezeu», cultură și civilizație.

Arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA

«EUROPENIZARE» FĂRĂ «REÎNCREȘTINARE»?

După răsturnarea orînduirii-colivie din decembrie, anul trecut, prin jertfa atîtor tineri, s-a pus problema formelor de manifestare a actualei noastre democrații.

Dintre noile formule, ajunse curînd la modă, citățm pe aceea care ne propunea «reîntoarcerea în Europa civilizată». Nu este cazul să reluăm aici discuțiile asupra valorilor tradiționalismului în comparație cu imitarea instituțiilor europene, la noi, și nici asupra idealului slavofil, opus celui occidentalist, ca în cultura rusă. Constatăm simplu că, în cele citeva luni de viață nouă și liberă, au apărut instituțiile pozitive ale parlamentarismului, ale pieței bazate pe concurență, ale inițiativei particulare în toate domeniile etc.

Și totuși evenimentele de la jumătatea iunii iunie 1990 au întrerupt o anumită euforie publică. Ele au șocat chiar conștiința civică cea mai comună prin actele de vandalism împotriva instituțiilor cultural-politice, prin dezordinea generalizată, prin agresarea și molestarea persoanelor de alte convingeri ideologice. Această situație neașteptată arată că ceva lipsește formulei «europenizării» după care ne conducem. Ei îi lipsește, după părerea noastră, tocmai aspectul lăuntric, acel cheag al raporturilor umane, calde, dintre indivizi. Ceea ce este interesant de constatat — și luăm cunoștință în mod dramatic de acest fapt din cruzimile săvîrșite — este că înaintașii noștri din generațiile mai vechi au trăit astfel de condiții de apropiere între oameni.

În tradiționala omenie românească de pînă mai ieri nu se pomenea de necinstirea omului, de împilarea lui oarbă sau de prejudiciile aduse unei colectivități stabil structurate. Nu se concepeau astfel de manifestări, pentru că — indiferent de culoare, de starea morală, de greșelile lui — omul era privit ca «aproape», ba, mai mult, ca «semenul nostru». În tradiția Ortodoxiei din toate veacurile, acesta este transfigurat în comuniunea Bisericii, cum transfigurat este Cosmosul însuși. Orele Liturghiei duminicale întruneau cît mai des pe toți indivizii respectivei comunități, reducîndu-le asperitățile din afara ei, conciliindu-le astfel idealurile.

Față de tendința unora de astăzi de a distruge, de a duce la extrem deosebirea de opinii, de a-și face singuri dreptate este cazul să mai cugetăm și la alte orizonturi. Se știe, de pildă, că patronul aghiografic al Bucureștilor este de veacuri Sfîntul Dimitrie de la Basarabi. Moaștele lui odihnesc ca o tainică binecuvîntare a păcii în catedrala patriarhală. Chipul lui însă poate fi văzut priveghind neîntrerupt asupra noastră de pe instituțiile epocii, precum hala de la Piața Traian, cîndva de pe aceea demolată de la Piața Unirii etc. El îndeamnă și astăzi la pace și iubire între oameni, la milă chiar față de dobitoace. Acel amănunt din viața lui, conform căruia a umblat cu un picior descălțat în restul vieții, ca autopedeapsă pentru călcarea unui cuib de pasăre, impresionează și astăzi. Poate că aici este un reflex al trăirii duhovnicești ortodoxe în străvechime. Se știe că Sfîntul Ioan Sirul plîngea de mila demonilor și propunea, contrar dogmei, pînă și mîntuirea diavolului.

La români, alt chip nemuritor în virtutea iertării și a iubirii desăvîrșite este al Sfintei Filofteia, fetița ucisă de barda propriului său tată mînios. Același îndemn al nonviolenței și al împreunăzidirii culeg și moldovenii din mesajul Cuvioasei Paraschiva de la Iași.

«Ascultați, fiilor, învățătura tatălui și luați aminte să cunoașteți buna chibzuială» (*Pilde* 4, 1). De aceste îndemnuri străbune ale înțelepciunii și iubirii, toalitarismul atîtor decenii ne-a văduvit, schilodindu-ne conștiința și viața. Democrația adevărată însă nu se poate lipsi de ierarhia valorilor intelectuale și morale, în care include dialogul și dragostea față de aproapele nostru.

Pr. Dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

APROPIERE UMANĂ ȘI ECUMENISM RELIGIOS

Minunea dumnezeiască a prăbușirii totalitarismului — care reușise să structureze în vremea noastră în forme ateiste însuși idealul platonic al societății utopice — presupune miracolul solidarității oamenilor. În special tinerii, de diferite vîrste, ocupații și convingeri intelectual-morale, s-au ridicat și s-au unit în luptă pentru dobîndirea libertății, a demnității umane și a adevărului social cu puterea și coeziunea pe care au întrevăzut-o doar profeții.

Dar, deosebit de acest tip de solidaritate — cu un fundament mai degrabă politic —, a existat tot în epoca noastră altul bazat îndeosebi pe aspirațiile noastre religioase mutilate de surprize ale durerii cu diferitele ei forme. Ca stat-colivie, comunismul presupune existența unei forțe nemiloase de supraveghere, care să reprime personalitățile accentuate, insubordonanța față de afirmațiile ideologice abstracte și față de hotărîrile oculte impuse de sus.

Dincolo de aspectul înfrumusețat și văzut al societății, așadar totalitarismul mai prezintă altul, de surpriză și durere: pușcăria și gulagul. Cine a avut nenorocirea să ajungă în tărîmul silniciei și al depersonalizării a fost aproape strivit tocmai de acest aspect al uluirii nebănuit pînă atunci și tăinuit cu grijă de mijloacele culturii contemporane: ziarul, cinematograful, literatura.

Șocul existențial pe care îl trăiești chiar înainte de a ți se impune zeghea cărărată produce revoltă neputincioasă, frică, nesiguranță, deznădejde. Ajuns în această stare, gîndul religios te cercetează neapărat (un semn al Proniei divine individuale?) și, de foarte multe ori, în chip salvator. Cum primele ceasuri de detenție te prind cu întreg sistemul tău sufletesc al concepției despre lume demolat, prima ta năzuință este aceea a reorientării și a comuniunii. Aproape în mod general, apelativul «măi, frate!» îl adresezi oricui, fără nici o restricție, chiar gardianului care te păzește, spionîndu-te.

În dialogul pe teme de religie, care se impune în pușcărie ca o formă ultimă de supraviețuire, erau atrași uneori și ateii. Îndoctrinarea lor marxistă îndelungată se vedea însă numaidecît. În această privință, ei se autolimitau de la început, deoarece nu lăsau să se înfiripeze în libertate un schimb de sentimente, de îndoieli sau de certitudini. Locul

lui era ocupat de schema propagandistică antiteistă, după care omul — în suferință — se întoarce de frică la rațiuni religioase.

Cu comuniștii din ilegalitate trimiși în lagăre de către ucenicii sau de către tovarășii lor, dialogul era admis de obicei doar pentru un singur temei. Se afirma — cu eroare desigur — că și Mîntuitorul a fost de părerea lor, atunci cînd a propovăduit: «cine are două cămăși să dea una și celui ce nu are». Cu această sumară explicație, convorbirile conteneau. Personalitatea religioasă, cu ineditul căutărilor ei, se pulveriza în fața cîtorva scheme însușite dincolo de zidurile care ne înconjurau, dîndu-ne un sentiment de asuprire, atît credincioșilor cît și necredincioșilor. Acestea erau de obicei: originea omului din maimuță, infailibilitatea doctrinară a partidului comunist, fraternitatea proletară, inexistența societății divine etc.

Imposibilitatea înaintării în planul dialogului era atît de dezarmantă, încît discuțiile nu puteau avansa nici cu intelectuali recunoscuți. Am numit pe universitarul de la Iași, Alexandru Claudian. Sociolog, poet și socialist, acesta nu avea pur și simplu noțiuni religioase. În rest, viața lui putea servi de model de etică și de comportare multor creștini. Era cu adevărat un «sfînt ateu», dacă va fi existînd așa ceva. L-am văzut în cîteva cazuri făcînd milostenii de o evanghelică înălțime.

Convorbirile evreilor cu noi se remarcau prin anumite precizări asupra *Decalogului*.

În închisoarea Jilava am cunoscut pe Preotul Ioan Baltheyser, din București, catolic, cu o viață de sfînt. Evlaviei lui reale și vii nu i se putea reproșa decît caracterul ei lăuntric augustinian. Majoritatea catolicilor acceptau cu greu dialogul ortodox, care se împotmolea de obicei la problema primatului papal. Mai mult decît ei, greco-catolicii se opuneau și nu primeau nici în ruptul capului că doctrina aceasta s-a impus în condițiile căderii Imperiului Roman și a veacurilor de năvăliri barbare. Nu acceptau — în afara acestei chestiuni de ordin doctrinar — nici faptul că existența lor confesională — în istoria românilor — este mai mult de ordin cultural și politic. Nemaifiind o epocă de confruntări naționale, veacul nostru cere creații majore pe baza elementelor profund majore specifice, mai ales în cazul românilor, singurul popor romanic de credință ortodoxă.

În lagărul de la Canal am întîlnit și protestanți, precum pastorul Weingärtner din Constanța și pastorul Milani Haimovici din Misiunea suedeză. În convorbirile noastre, primul admira mistica ortodoxă în comparație cu raționalismul recunoscut al credinței sale. Cel din urmă aprecia foarte mult de asemenea înrudirea liturghiei bizantine cu unele texte vechitestamentare.

Foarte rar se puteau întîlni cu noi neoprotestanții — adventiștii, baptiștii, iehoviștii și alții — a căror manieră de tîntar biblic făcea discuția aproape imposibilă.

Convorbirile noastre religioase se desfășurau uneori în afara barăcilor, pe iarbă. În multe cazuri se puteau întîlni doar cei accidentați de muncă. În aceste situații, cîntările liturgice ortodoxe și exemplele din *Viețile Sfinților* tălmăceau exact starea sufletească și nenorocirea

în care ne aflam cu toții. Așa se explică faptul că adîncirile despr Rugăciunea lui Iisus sau despre *Filocalie*, așa cum le comunicau preot Pasenco și Beleuță din părțile Făgărașului, erau de multe ori receptat Acestea se completau cu poezii de Nichifor Crainic sau de Traia Dorz, aparținînd Oastei Domnului, pe care le învățaseră pe dinafar De altfel, oamenii aveau nevoie de rațiuni și de punți mult mai pr funde decît categorisirile religioase și politice pe care ei le purtă în aceste tărîmuri ale morții lente și legale.

«De certat, m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat» (Ps. 11 28). Este adevărul asupra căruia trebuie să mediteze fiecare deți politic în acest prim Paște liber, cînd trebuie să iertăm pe cei care ne-a răpit o parte din viață. O dată cu proslăvirea lui Dumnezeu se cuvi să adîncim grija noastră și față de voia Lui pe care o exprimă al oameni, indiferent de opțiunea lor religioasă.

Pr. Dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

CELE SFINTE, SFINȚILOR

Mîntuirea noastră se realizează prin sălășluirea în noi a lui Hristo cu trupul Său înviat și înălțat la Cer și înduhovnicit, umplut de Duh Sfînt, pe care Îl primim prin Sfînta Cuminecare sau Sfînta Împărtășa nie, cu sfînt trupul și sfînt sîngele Său, după cum El ne-a spus: «*Ce ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică, și Eu voi învia în ziua cea de apoi*» (Ioan VI, 54), sau: «*Cel ce Mă mănîn pe Mine, viu va fi prin Mine*» (Ioan VI, 57).

Taina Sfintei Împărtășanii sau Sfintei Cuminecări se săvîrșeș în Biserică în cadrul Sfintei Liturghii prin invocarea (epicleza) Sfîntu lui Duh de către slujitorul sfințit, preot sau episcop. Biserica, aflat virtual în trupul lui Hristos, ea fiind trupul tainic al lui Hristos s Hristos fiind capul ei, cum spune Sfîntul Apostol Pavel: «*Hristos est capul trupului Bisericii*» (I Cor. 1, 24 și 18), se actualizează prin ira dierea Duhului Sfînt din trupul Său în celelalte ființe umane, lucr început la Rusalii, cînd Duhul Sfînt s-a coborît peste Apostoli, făcîn du-i primele mădulare ale Bisericii, și cînd 3000 de credincioși au primit botezul și Biserica a luat existență reală ca Împărăție a lui Dumnezeu pe pămînt, creștinii fiind încorporați trupului tainic al lu Hristos ca fii adoptivi ai lui Dumnezeu și frați cu Hristos și într Hristos prin asistența și cu puterea Sfîntului Duh, «*vistierul bunătăți lor și dătătorul de viață*». Ne este de înțeles că fără Biserică opera de mîntuire a lui Hristos nu s-ar putea realiza în lume, pentru care să nu ne înșelăm pe noi înșine și nici altcineva să nu ne înșele, că, în afară de Biserică, nu ne putem mîntui, așa cum s-a spus din vechime: *Extra Ecclesia nulla salus*. Nimic nu poate fi mai de preț pentru u credincios decît mîntuirea sufletului său. «*Ce va folosi omului de a dobîndi lumea toată și-și va pierde sufletul sau? Sau ce va da omul, în schimb, pentru sufletul sau?*» (Marcu VIII, 36—37). Ca să fim fii ai Împărăției lui Dumnezeu, Mîntuitorul ne cere să fim desăvîrșiți în com portamentul nostru moral: «*Fiți, dar, voi desăvîrșiți, precum Tatal*

vostru Cel ceresc desăvîrșit este» (Matei V, 48). A ajunge la sfințenie sau la desăvîrșire morală asemenea Tatălui ceresc prin iubire față de Dumnezeu și de semenii noștri este învesmîntarea noastră în cea mai negrăită slavă la care se poate ridica omul, la realizarea sfîntului, și la această slavă l-a ridicat și-l ridică pînă la sfîrșitul veacurilor Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, care, ca Fiu al Omului, «*neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat*» (Matei VIII, 17) și ne-a trecut «de la moarte la viață», prin învierea Sa din morți, pe toți cei ce cred în El și-L cheamă în ajutorul lor în rugăciunile lor mărturisindu-L în viața lor și prin trăirea vieții lor. El, Iisus Hristos, este împreună cu noi «*în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului*» (Matei XXVIII, 20) și El mărturisește despre noi mîntuirea noastră înaintea lui Dumnezeu, după cum ne încredințează în pericopa Evangheliei din întîia Duminică după Rusalii: «*Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Iar de cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor și Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri*» (Matei X, 32—33).

În această comportare a noastră de luptă morală cu noi înșine dramatică, dar eroică, ne aflăm asemenea îngerilor din ceruri care cîndva s-au împărțit în două cete; unii mărturisindu-L și slăvindu-L pe Dumnezeu au rămas în slava Lui, iar alții răzvrătindu-se din mîndrie împotriva lui Dumnezeu L-au negat, dar îndepărtîndu-se de la fața lui Dumnezeu au căzut din ceruri în întunericul urii orbirii lor. Actul final al dramei nefiind încheiat, diavolii se luptă în continuu împotriva lui Dumnezeu în orbirea urii și mîndriei lor pînă la judecata din urmă și lupta lor este în primul rînd nu numai asupra creației lui Dumnezeu fizico-biologice, ci mai ales asupra făpturii celei mai alese a lui Dumnezeu, care este omul, pe care, cum spune Psalmistul: «*Micșoratu-l-ai pe dînsul cu puțin față de îngeri, cu mărire și cu cinste l-ai încununat pe el. Pusu-i-ai pe dînsul peste lucrul mîinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui*» (Psalmul VIII, 5—6). Din ură și din invidie față de fericirea omului așezat în rai, satana l-a ademenit și l-a înșelat pe om tot cu păcatul mîndriei de a nu mai asculta pe Dumnezeu, de a-și fi sie însuși Dumnezeu, ajungînd ca și Dumnezeu, îndemnîndu-l să mănînce din pomul oprit. Dar, cînd au mîncat, «*Atunci li s-au deschis ochii la amîndoi (= Adam și Eva) și au cunoscut că erau goi, și au cusut frunze de smochin și și-au făcut acoperemînte*» (Facere III, 7). În locul slavei lui Dumnezeu care-i acoperea în mărire cu harul Său, au căzut în rușinea păcatului lor, care le-a adus moartea fizică, întunecarea minții, pervertirea simțirii și slăbirea voinței, din cauza pierderii harului lui Dumnezeu. Satana își ajunsese țelul, punînd el stăpînire acum pe făptura creată de Dumnezeu după chipul Său, căutînd s-o modeleze după chipul său satanic, îndemnîndu-l mereu pe om să-și fie singur Dumnezeu, el, în egoismul eului său să fie plin numai de el însuși. Mîndria egoismului de sine însuși l-a ținut pe om în moartea fizică și sufletească pînă ce Fiul lui Dumnezeu «*S-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor, și la înfățișare*

aflîndu-se ca un om. S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte, și încă moarte de cruce» (Filipeni II, 7--8).

Păcatul mîndriei, adică puterea păcatului satanei, a fost învins prin virtutea smereniei Fiului lui Dumnezeu, Mielul nevinovat care se jertfește pe cruce, și ne-a deschis porțile raiului pierdut. Mielul lui Dumnezeu, în ipostaza Sfîntului Agneț pe discul slujitorului în sfîntul altar, mereu se jertfește, și mereu elementele euharistice, pîinea și vinul, prin invocarea Sfîntului Duh de către slujitorul sfințit se prefac în Sfînt Trupul și în Sfînt Sîngele Său, care se dau spre viață veșnică tuturor creștinilor, care se pregătesc cu *smerenie*, după rînduiala canonică cerută, apropiindu-se de sfîntul potir, mărturisindu-L cu credință și cu dragoste pe Iisus Hristos: «*Cred, Doamne, și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Care ai venit în lume să mîntuiești pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu. Încă cred că acesta este însuși preacurat Trupul Tău și acesta este însuși scump Sîngele Tău. Deci, mă rog Ție: miluiește-mă și-mi iartă greșelile cele de voie și cele fără de voie, cele cu cuvîntul sau cu lucrul, cele cu știința și cu neștiința și mă învrednicește fără de osîndă să mă împărtășesc cu preacuratele Tale Taine, spre iertarea păcatelor mele și spre viața de veci. Amin!*».

Este rugăciunea înainte de sfînta împărtășanie, pe care o rostește fiecare cleric sau mirean creștin, cu smerenia cugetului său, care îl primește în trupul său pe Iisus Hristos spre mîntuirea și spre viața sa veșnică, și care sfîntă împărtășanie, din același sfînt potir, ne unește pe toți în trupul lui Iisus și în Sfînta Sa Biserică, una, sfîntă, sobornicească (universală) și apostolică, în care sîntem chemați să rămînem uniți toți, căci unul este Iisus Hristos, Sfînt și Domn în cer și pe pămînt. Numai «*Un Domn, o credință, un botez este*» (Ef. IV, 5).

Pr. I. IONESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

MISIUNEA PASTORALĂ A PREOTULUI REFLECTATĂ ÎN RUGĂCIUNILE SFINTEI LITURGHII

Însemnări din timpul vizitelor la parohii

«Cununa tuturor laudelor bisericești este Sfînta și Dumnezeiasca Liturghie». Întreaga ei desfășurare constituie Taina Euharistiei, Taină care încoronează Botezul și Mirungerea. «Euharistia e forța unui agent magnetic ce lucrează în viața noastră pămîntească atrăgînd-o spre ea; e steaua polară ce călăuzește corabia vieții noastre pe valurile existenței pămîntești; e fermentul sau aluatul care preface viața noastră treptat în viața de veci...». «În această Taină se realizează o unire deplină prin aceea că Domnul nu mai este lucrător în noi numai cu energia adusă în noi de Duhul Sfînt, ci chiar cu Trupul și Sîngele Lui, care se imprimă real în trupul și sîngele nostru» [1].

Sfînta Liturghie «este un cult colectiv al comunității, pentru că (în timpul ei) se roagă toți, nu numai liturghisitorii, ci și credincioșii care participă cu duhul la rugăciunile acelora» (adică ale slujitorilor) [2]. Obștea credincioșilor se oferă lui Dumnezeu nu numai prin pîinea și vinul pe care le aduc, ci și prin toate rugăciunile din timpul Liturghiei și prin întreaga ei viață, cum se exprimă expres în rugăciunea pe care o rostește preotul, cînd zice: «Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm» [3].

Persoana investită cu puterea harică să aducă această Sfîntă Jertfă este preotul. Sf. Ignatie Teoforul învață că Biserica unește pe toți și pe toate, simfonizîndu-i prin rugăciune sub conducerea episcopului și a celorlalte trepte ierarhice. «Dacă rugăciunea a două persoane are o mare putere, cu atît mai mult aceea a episcopului și a întregii Biserici». Și în alt loc adaugă: «Nu faceți nimic fără episcop și fără preoți..., ci totul în comun: o singură rugăciune, o singură cerere, o singură

1. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 83 și 89.
2. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 140.
3. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 109.

minte, o singură nădejde în dragoste» [4]. Preoția este de la Dumnezeu și preotul trebuie să fie pe deplin convins de acest adevăr. Preotul să rețină cele spuse de Sf. Ioan Gură de Aur: «Noi am primit cuvîntul vestirii și am venit de la Dumnezeu; aceasta este demnitatea episcopală și a preoției în general» [5].

Conținutul rugăciunilor din timpul Sfintei Liturghii arată că preotul se roagă în numele întregii obști creștine, prezentă, și o pomenește chiar și cînd unii credincioși nu sînt de față. Însuși începutul ectenieі este la plural: «Cu pace, Domnului *să ne rugăm*», deci și preotul și credincioșii. «Pentru ca *să fim izbăviți noi* de tot necazul, mînia..., și ne apără *pe noi, Dumnezeule*, cu harul Tău». În rugăciunea din timpul antifonului I, preotul citește în taină rugăciunea rînduită, spunînd și aceasta: «...*caută spre noi* și spre sfînta Biserica aceasta și fă bogate milele Tale... cu noi *și cu cei ce se roagă împreună cu noi*». Iar în a doua rugăciune sînt asociați din nou credincioșii, cînd zice: «Doamne Dumnezeul nostru, *mîntuiește poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta...*, sfințește pe cei ce iubesc podoaba casei Tale..., și nu ne lăsa *pe noi*, cei ce nădăjduim în Tine». Iar în a treia rugăciune preotul se roagă și mai direct: «Cel ce ne-ai dăruit *nouă* aceste *rugăciuni obștești și împreună glăsuite, Cela ce la doi și la trei, care se unesc în numele Tău*, ai făgăduit să le împlinești cererile, însuți și acum *plinește cererile cele de folos ale robilor Tăi*... dîndu-ne *nouă*, în veacul de acum, cunoștința adevărului Tău, și în cel ce va să fie viață veșnică dăruindu-ne». În timpul cîntării «Sfinte Dumnezeule», preotul citește în taină rugăciunea și în numele credincioșilor astfel: «...Însuți Stăpîne, primește și *din gurile noastre, ale păcătoșilor*, întreita sfîntă cîntare și ne cercetează *pe noi* întru bunătatea Ta. *Iartă-ne nouă* toată greșeala cea de voie și cea fără de voie; *sfințește trupurile și sufletele noastre* și *ne dă nouă* să slujim Ție cu cuviință în toate zilele vieții noastre». Tot în taină se roagă și în rugăciunea dinaintea citirii Evangheliei, spunînd: «Strălucește în *inimile noastre*... lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii Tale și deschide *ochii cugetului nostru spre înțelegerea evangheliceior Tale propovăduiri...*», deci ca toți cei prezenți să înțeleagă Evanghelia ce se citește. Înainte de ectenia întreită, preotul se roagă iarăși în taină zicînd: «...primește această rugăciune stăruitoare *de la robii Tăi* și, ne miluiește *pe noi* după mulțimea milei Tale și trimite îndurările Tale *peste noi* și *peste tot poporul Tău...*», adică și peste cei prezenți la slujbă, cît și peste cei care, pentru binecuvîntate pricini, nu sînt de față.

Prin ectenia întreită preotul se roagă pentru toate categoriile de oameni, clerici și mireni, și prin aceasta arătîndu-se cît de amplu este reflectată misiunea pastorală a preotului în rugăciunile Sfintei Liturghii. Astfel, preotul liturghisitor se roagă pentru ierarhia Bisericii, cîrmuirea țării, pentru tot clerul și poporul, pentru ctitorii locașurilor sfinte, «pentru cei ce se ostenesc și cîntă și pentru tot poporul ce

4. La Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologia I*, București, 1984, p. 144—145.
5. *Omil. 3, 5 la Colos.* P.G., 62, col. 324, la Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 157.

stă înainte și așteaptă de la Tine mare și multă milă». De aici rezultă limpede complexitatea misiunii preotului de a conduce sufletele tuturor categoriilor de oameni la mîntuire și de-a se ruga pentru realizarea acestui deziderat.

Deși azi nu mai avem catehumeni, totuși, rugăciunea și ectenia pentru cei chemați poate fi considerată (prin analogie) ca necesară pentru credincioșii participanți care nu se împărtășesc. Ei vin cu duh de căință și smerenie, ca «Fiul din Evanghelie care s-a întors la Tatăl», care vine să participe la Sfînta Liturghie prin căința bunului creștin, prin căință să-și curățească haina sufletului său. Preotul se roagă în taină pentru ei cînd zice : «...*caută spre robii Tăi*, care și-au plecat grumajii înaintea Ta și-i învrednicește pe dînșii la vremea potrivită de baia nașterii celei de a doua, de iertarea păcatelor și de veșmîntul nestricăciunii...».

Următoarele două rugăciuni pînă la Heruvic sînt rînduite în chip special pentru credincioșii care se pregătesc să primească pe Hristos. Preotul citește tot în taină, zicînd : «Mulțumim Ție, Dumnezeul Puterilor, care ne-ai învrednicit pe noi a sta și acum înaintea sfîntului Tău jertfelnic și a cădea la îndurările Tale pentru păcatele noastre și *pentru păcatele cele din neștiință ale poporului Tău...*». Sau, în rugăciunea următoare, citită tot în taină, se continuă : «...și dăruiește, Dumnezeule, și *celor ce se roagă împreună cu noi spor în viață, în credință* și în înțelegerea cea duhovnicească...». La Liturghia Sf. Vasile cel Mare, în aceste rugăciuni reiese și mai clar scopul jertfei și al rugăciunilor rostite de preot care invocă în taină : «Dă, Doamne, ca și *pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință* ale poporului, să fie bineprimită *jertfa noastră* înaintea Ta».

Rostirea de către preot în taină a Heruvicului, ca și cîntarea de către credincioși, îi unește pe toți la acest moment solemn, asemănîndu-i cu heruvimii și îndemnîndu-i să lepede din cugetul lor «toată grija cea lumească», spre a primi «pe Împăratul tuturor, pe Cel înconjurat, în chip nevăzut, de cetele îngerești».

Grija preotului pentru mîntuirea credincioșilor reiese și din rugăciunea punerii înainte a sfintelor daruri, în care cere : «...fă-ne vrednici a-Ți aduce Ție daruri și jertfe duhovnicești *pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului...*, și (fă) să se sălășluiască Duhul cel sfînt al harului Tău *peste noi*, peste aceste Daruri ce sînt puse înainte și *peste tot poporul Tău*». În același fel se roagă preotul în taină și la Liturghia Sf. Vasile.

Prin rugăciunile citite în taină, prin ecfonise, citiri din sf. Evanghelie și Apostol, prin ieșirea și pomenirile de la Sfintele Daruri, cînd preotul pregătește credincioșii și pe sine însuși, se atinge punctul culminant al Sfintei Liturghii care este marea rugăciune euharistică, numită și anafora (aducere), cînd se sfințesc darurile prefăcîndu-le în Trupul și Sîngele Domnului. În vederea acestui moment sublim, începe dialogul între preot și credincioși, cînd preotul rostește : «*Pace tuturor*», binecuvîntînd poporul. «*Și duhului tău*», răspunde acesta cerînd deci ca și preotul să aibă pace în sufletul său. «Prin aceste două formule, în Biserica primară din primele patru-cinci veacuri, se schimba salutul între

episcop sau preot și popor»[6]. În continuare, preotul îndeamnă pe credincioși prin cuvintele: «*Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim*». În acest moment în sfîntul altar preoții slujitori săvîrșesc între ei sărutarea păcii, în numele lui Hristos Cel prezent în chip nevăzut. Credincioșii, prin cîntarea de la strană, răspund că mărturisesc unanim: «*Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită*», după care urmează rostirea Simbolului credinței sau «Crezul», introdus în forma de astăzi de la sfîrșitul secolului IV, sau din secolul următor[7]. Prin această rostire a Crezului de către întreg poporul, credincioșii plinesc ceea ce învăța Sf. Chiril al Ierusalimului, în urmă cu șaisprezece veacuri și jumătate: «*Esența credinței față de Dumnezeu* care constă din două lucruri: *învățăturile cele drepte și faptele bune*»[8].

Urmează apoi marea rugăciune euharistică (anafora), precedată și ea de un dialog introductiv: «Harul Domnului Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh *să fie cu voi cu toți*», zice preotul binecuvîntînd; «*Și cu duhul tău*», răspunde poporul. «*Sus să avem inimile*», îndeamnă preotul, adică să ne înălțăm cu mintea la Dumnezeu. «*(Le) avem către Domnul*», răspunde poporul. «*Să mulțumim Domnului*», rostește preotul, adică atît preotul cît și credincioșii să aducă mulțumiri prin rugăciune și cîntările care urmează. Apoi credincioșii cîntă: «*Cu vrednicie...*», iar preotul citește în taină rugăciunea respectivă și celelalte rugăciuni de sfințire. Aceste rugăciuni constituie «*o singură rugăciune de la început pînă la sfîrșit*», adică din acest moment pînă la ecfonisul de după axion: «*Și ne dă nouă cu o gură...*»; așa zisele ecfonise: «Cîntarea de biruință...», «Luați, mîncați...», «Ale Tale dintru ale Tale...», «Mai ales pentru Preasfînta, Curata...», acestea nu sînt de fapt decît pasagii din cuprinsul ei, rostite tare spre a orienta cîntarea ce se desfășoară paralel de către preot și popor»[9]. La Liturghia Sf. Vasile, înainte de rostirea «Mai ales pentru Preasfînta, Curata...», preotul se roagă în taină, spunînd rugăciunea: «Iar pe noi toți, care ne împărtășim dintr-o pîine și dintr-un potir, *să ne unești unul cu altul* (preoți și credincioși, n.n.) prin împărtășirea aceluiași Sfînt Duh», adică prin sfintele Taine.

Tot în cadrul rugăciunii euharistice, în timp ce se cîntă axionul, preotul continuă să citească în taină rugăciuni în care se arată că Sfînta Jertfă se aduce și pentru toți sfinții, «cu ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeule. Și pomenește *pe toți cei adormiți* în nădejdea învierii și a vieții veșnice...», amintindu-se că *Jertfa se aduce și pentru ei, pentru toți episcopii, preoții, diaconii, cinul monahal și pentru întreaga obște creștină și conducătorii credincioșilor*. La Liturghia Sf. Vasile rugăciunile acestea sînt foarte bogate în conținut, motiv pentru care compozitorii de cîntări au alcătuit axionul «De Tine se bucură», pe melodii mai lungi decît alte axioane, ca preotul să aibă timpul necesar să citească aceste rugăciuni. Acum preotul se roagă în taină *pentru*:

---

6. Pr. prof. Petre Vintilescu. *Liturghiile bizantine privite istoric*, București, 1943, p. 60.
7. *Ibidem*, p. 79.
8. *Catehezele*, IV, 2, trad. Pr. D. Fecioru, partea I, București, 1943, p. 104.
9. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Liturghiile bizantine*..., p. 85.

«...*întreaga Biserică* de la o margine pînă la alta a lumii», ca «*să o împace* pe dînsa» ; pentru «*cei ce au adus aceste daruri*», pentru «*cei ce fac bine în sfintele biserici*» și «*își aduc aminte de cei săraci*» ; pentru *cei din dregătorii* și toată oastea ; «*pe cei buni întru bunătate îi păzește, pe cei răi, buni îi fă cu bunătatea Ta*» ; pentru «*cei ce din binecuvîntate pricini nu sînt de față*» ; pentru «*cei ce ne iubesc și pentru cei ce ne urăsc pe noi*» ; pentru izbăvire de orice primejdii a localității respective, a tuturor localităților și a țării ; «*pentru izbăvirea de venirea asupra noastră a altor neamuri și de războiul cel dintre noi*». În continuare sînt pomeniți episcopii, preoții îndeobște, încheind prin rugăciunea : «...*fă să înceteze dezbinarea Bisericilor... pacea Ta și dragostea Ta dăruiește-ne-o nouă, Doamne Dumnezeul nostru, că Tu toate ni le-ai dat nouă*».

În primele veacuri, rugăciunea euharistică se citea cu voce tare, încît o asculta și o urmărea cu mintea întreaga obște prezentă. Nu se putea ca vreun preot să omită ceva din ea sau să o citească mai dinainte. Această rugăciune a Sfintei Jertfe nu este numai a preotului, ci și a credincioșilor, precizează un mare profesor de Liturgică, pentru că preotul, aducînd rugăciunile de mulțumire la persoana întîi plural, prin aceasta îi face părtași și pe credincioși la jertfa euharistică. Și Sf. Ioan Gură de Aur subliniază acest lucru, prin cuvintele : «În timpul preaînfricoșatei Taine, preotul se roagă pentru credincioși, iar credincioșii pentru preot, căci acel răspuns, *Și cu duhul tău* — tocmai aceasta înseamnă. Tot așa *și cele ale rugăciunii euharistice sînt comune, căci nu numai preotul mulțumește, ci toți credincioșii.* Pentru că numai după ce a primit mai întîi răspunsul lor și după ce s-au învoit că este vrednic și drept lucru să facă aceasta, atunci preotul începe rugăciunea de mulțumire» [10].

Și după rugăciunea euharistică, preotul continuă să rostească rugăciuni în taină pentru credincioși, înainte de «Tatăl nostru», zicînd : «Ție Stăpîne... *îți încredințăm toată viața și nădejdea noastră și cerem și ne rugăm și cu umilință cădem înaintea Ta : învrednicește-ne să ne împărtășim* cu cuget curat cu cerestile și înfricoșătoarele Taine Tale...», ceea ce înseamnă că atît preotul cît și credincioșii urmează să fie învredniciți de sfintele Daruri. Iar la rugăciunea plecării capetelor, preotul se roagă tot în taină, rostind rugăciunea foarte expresivă pentru fiecare ins : «Mulțumim Ție, Împărate nevăzut, Cela ce toate le-ai făcut cu puterea Ta cea nemăsurată și cu mulțimea milei Tale din neființă la ființă toate le-ai adus. Însuți, Stăpîne, caută din cer spre cei ce și-au plecat Ție capetele lor ; că nu le-au plecat trupului și sîngelui, ci Ție, înfricoșătorului Dumnezeu. Tu deci, Stăpîne, cele puse înainte nouă tuturor, spre bine le întocmește, după trebuința deosebită a fiecăruia : cu cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer, împreună călătorește, pe cei bolnavi îi tămăduiește, Cela ce ești doctorul sufletelor și al trupurilor noastre». Strana trebuie să cînte prelung «Ție Doamne». După ecfonisul : «Cu harul și cu îndurările...», preotul citește, tot în taină, rugăciunea : «Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru..., și vino ca să ne sfințești *pe noi*... și ne învrednicește a ni se da preacuratul Tău

10. *Omil. 18, la II Corinteni*, 3, P.G., 61, în *Liturghierul explicat*, p. 226.

Trup și scumpul Tău Sînge *și, prin noi, la tot poporul Tău*». Credincioșii au îndatorirea de a răspunde cît mai prelung «amin», ca să se poată rosti rugăciunea respectivă.

Chiar și cînd se pun miridele în sfîntul potir, preotul se roagă în taină : «*Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici...*», adică ale celor ce au fost pomeniți la proscomidie — vii și cei adormiți.

Tot atît de expresivă este și rugăciunea în care se spune : «...pentru toți frații noștri cei întru Hristos și pentru tot sufletul creștinesc..., care are trebuință de mila și ajutorul lui Dumnezeu ; pentru apărarea țării acesteia și a celor ce viețuiesc într-însa și pentru pacea și buna așezare a întregii lumi ; pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu biserici ; pentru mîntuirea și ajutorul celor ce... se ostenesc și slujesc, părinți și frați ai noștri ; pentru cei trimiși și pentru cei ce sînt în călătorie ; pentru tămăduirea celor ce sînt în boale ; pentru odihna, ușurarea, iertarea păcatelor și fericita pomenire a tuturor celor ce mai înainte s-au mutat întru bună cucernicie, părinți și frați ai noștri drept slăvitori, care odihnesc aici și pretutindenea... pentru frații noștri care sînt în slujbe și pentru cei ce slujesc și au slujit în sfînt locașul acesta».

Am dat numai fragmente din acele rugăciuni ce se rostesc în taină de către preot și se referă la credincioși, pe de o parte ca însuși credincioșii să știe că participă și ei la această Jertfă, iar pe de altă parte ca să imprime în sufletul credincioșilor, dar mai ales al preotului, importanța covîrșitoare pe care o au toate rugăciunile Sfintei Euharistii, culminînd cu rugăciunea euharistică. Preotul liturghisitor trebuie să fie profund convins de importanța și măreția Tainei Sfintei Euharistii, de orice cuvinte și gesturi ale lui, începînd cu proscomidia și sfîrșind cu otpustul și miruirea credincioșilor. Trebuie să aibă o conștiință curată, căci după cele spuse de Sf. Irineu : «conștiința curată a jertfitorului sfințește jertfa și o face să fie bineprimită de Dumnezeu...» [11]. Conștiința curată este focarul care concentrează razele dumnezeiești credințe ; sau, cum spune un alt sfînt Părinte : «*Credința este ochiul luminos al întregii conștiințe, care aduce înțelegerea*, potrivit cuvîntului «Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege» [12]. Din profunzimile sufletului preotului trebuie să țîșnească credință fermă ; el să-și deschidă larg ferestrele sufletului ca să pătrundă în Taina Sfintei Liturghii. Existența preotului trebuie să se desfășoare pe două planuri : mai întîi în fața lui Dumnezeu care vede totul și apoi în fața credincioșilor care văd pe preot și recepționează credința și evlavia lui. *Neglijența în citirea acestor rugăciuni ori citirea lor în alt moment mai înainte, ca și aruncarea unei priviri sumare peste rugăciunea respectivă constituie dovadă clară că săgeata necredinței s-a înfipt în sufletul preotului.* Aceasta o spune limpede Sf. Vasile cel Mare, cînd zice : «*Neglijența se petrece atunci cînd cineva nu crede în prezența lui Dumnezeu*, care cercetează inimile și rărunchii. Dacă ar fi convins de prezența lui

11. *Împotriva ereziilor*, IV, 18, 3—5 la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologia*, II, București, 1985, p. 33.

12. *Cateheze*, V, 4, la Pr. prof. Mihail Bulacu, *Conștiința creștină după Catehezele Sf. Chiril al Ierusalimului*, București, 1941, p. 211.

Dumnezeu, ar face ceea ce spune proorocul David : «Văzut-am mai înainte pe Domnul înaintea mea pururea, că de-a dreapta mea este ca să nu mă clatin» (Ps. 15, 8) [13].

Rugăciunile rostite de preot, fie cu voce tare fie în taină, sînt luate de îngeri și duse înaintea tronului ceresc. Iar îngerii iau ceea ce se rostește cu limba, chiar foarte încet, și ceea ce se schițează, prin gesturi, căci ei nu cunosc gîndurile omului, decît numai Dumnezeu și cel care gîndește. Rugăciunile sînt invocări către Dumnezeu-Tatăl ca să trimită pe Sfîntul Duh și să prefacă Darurile. Rugăciunile și gesturile sînt scara cea de taină care urcă duhovnicește la cer pe credincioși și pe preot și pe care se coboară Sfîntul Duh și întreaga dumnezeire peste Sfintele Daruri și peste credincioși. Orice lăsare la o parte a vreunei rugăciuni, orice ciuntire, orice mutare a rugăciunii de la rostul ei duc la slăbirea sau chiar nereconstituirea scării și deci la ineficacitatea Sfintei Taine. «*Hristos este activ prin mîinile și prin limba preotului*», zice Nicolae Cabasila [14]. Nefolosirea limbii și a mîinilor, potrivit rînduielii, diminuează lucrările lui Hristos în Sfînta Taină.

Spunem acestea pentru că mai sînt unii liturghisitori, care neglijează să rostească în taină unele din rugăciunile din Liturghier sau se uită doar cu mintea peste ele, nepătrunzînd cu inima și cu gîndul fiecare silabă sau cuvînt. Alții citesc marea rugăciune euharistică pînă la citirea Apostolului, mai ales la Liturghia Sf. Vasile. Cum s-a spus, în primele veacuri nu se putea întîmpla așa ceva, căci trebuia să fie citite tare toate rugăciunile, iar credincioșii observau orice încălcare a rînduielii.

Cînd candidatul la preoție primește hirotonia, el trebuie să fie pe deplin conștient că această Taină «*îl face pe Hristos trăit prin preoți* ca subiecte deosebite de credincioși» [15]. Este adevărat că la Sinodul din Cartagina (anul 411), în prezența a 286 episcopi, s-a stabilit că «*validitatea Tainelor nu depinde de vrednicia morală a săvîrșitorului, ci de harul cel nevăzut al lui Dumnezeu*» [16]. Dar nerespectarea întocmai a rînduielii, nerostirea rugăciunilor și neîmplinirea tuturor actelor rînduite, precum și lipsa de credință și de evlavie a liturghisitorului pot duce la nevaliditatea Tainelor, respectiv a Sfintei Liturghii. De aceea «*slujirea Sfintei Liturghii* nu este lăsată la libera inspirație a liturghisitorului, ci *trebuie îndeplinită conform cu formularele recunoscute oficial de Biserica Ortodoxă*» [17]. La începutul veacului al II-lea, Sf. Clement Romanul scria : «Dumnezeu a poruncit ca proaducerile și *slujirile* (λειτουργίας) *să se săvîrșească nu la întîmplare și în neorînduială...*» [18]. Iar în *Epistola către Diognet*, tot din

13. *Rînduieli mici*, 21, P.G., 31, col. 1007 BC.
14. *Explicarea Sfintei Liturghii*, la Pr. prof. Ene Branișteanu, *Liturgica specială*, București, 1985, p. 253.
15. *Îndrumări misionare*, București, 1986, p. 566.
16. † Eftimie Luca, *Sfinții Părinți despre slujirea și comportarea preotului*, în *Îndrumătorul bisericesc* al Eparhiei Romanului și Hușilor, Roman, 1987, p. 48.
17. *Liturghierul explicat*, p. 148.
18. *Patrologia* I, p. 125.

acele veacuri, era scris: «Harul se dăruieşte celor care caută pe Hristos, *celor care nu stărîmă hotărîrile credinţei şi nu depăşesc hotărele părinţilor*» [19]. Despre o astfel de rînduială în slujire face amintire şi Origen la începutul veacului al III-lea: «*Aş dori* — spunea el — *să respect rînduiala... Dacă nu se ţine seama de acest lucru, adică să se respecte rînduiala, atunci omul în zadar ajunge episcop sau preot; acela nu-i nici episcop, nici preot...* Aşadar, să fiţi de părere cu mine, *să ţineţi cele hotărîte de rînduiala Bisericii*» [20]. Sf. Simion al Tesalonicului avertizează: «Cel care nu *face Sfînta Liturghie după aşezămîntul Părinţilor împotriva sa lucrează şi vinovat va fi pentru Tainele lui Hristos*» [21]. În «Povăţuirile» de la sfîrşitul fiecărui *Liturghier* se atrage atenţia: «Preotul să aibă pregătirea cuvenită şi *voinţa stăruitoare pentru săvîrşirea Tainei* Trupului şi Sîngelui Domnului, ca astfel *prin lucrarea cea după tipic a preotului, pîinea şi vinul să se prefacă* în însuşi Trupul şi Sîngele Domnului» [22]. Textul lasă a se înţelege că orice carenţă în credinţă sau necitirea unor rugăciuni dăunează sfinţirii Tainelor. De aceea, «Povăţuirile» continuă a recomanda: «În toată vremea slujirii dumnezeieştii Liturghii, preotul este dator... să caute cu ochii cei înţelegători spre Stăpînul Hristos. Căruia îi stă înainte, Căruia îi slujeşte şi al Cărui chip îl poartă. *Rugăciunile să le citească cu toată cucernicia, cu buna credinţă, cu dragoste, cu mare luare-aminte şi în întregime, nelăsînd nimic afară,* încredinţat fiind că Dumnezeu primeşte toate acestea *din gura lui*, ca pe nişte mărgăritare» [23]. «Din gura lui» înseamnă că toate rugăciunile trebuie rostite cu gura, cît de încet, dar rostite.

Regulamentul de procedură bisericească, elaborat şi aprobat de Sfîntul Sinod, consideră neglijarea acestor îndatoriri între «*delicte*», şi «*nerespectarea ritualului prescris, la săvîrşirea lucrărilor sfinte*» (art. 3, lit. c) îl pune alături de *sacrilegiu*, apostazie etc.

Din aceste considerente, este de datoria fiecărui preot să săvîrşească Sfînta Liturghie şi toate celelalte Taine şi ierurgii cu toată credinţa, evlavia, conştiinciozitatea, dar şi cu respectarea rînduielii prescrise. Astfel, slujirea lor să fie curăţitoare de păcate atît pentru credincioşi, cît şi pentru ei înşişi, făcîndu-i să sporească în fapte bune şi sfinţindu-i, prin lucrarea ce o săvîrşesc în numele Bisericii.

† LUCIAN TOMIŢANUL
Episcop-Vicar

19. *Ibidem*, p. 345.

20. *Convorbiri cu Heraclid*, în *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, nr. 8, Bucureşti, 1982, p. 327.

21. *Liturgica specială*, p. 241.

22. *Liturghierul*, ediţia 1974, p. 356.

23. *Ibidem*, p. 365.

CATEHEZELE BAPTISMALE ALE SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

În timpul celor doisprezece ani de activitate la Antiohia (386—398), Sfîntul Ioan Gură de Aur își asumase oficiul pregătirii catehumenilor pentru primirea tainei Botezului. Din amintita perioadă rămăseseră însă foarte puține mărturii scrise ale acestei activități. Existau doar două *Catecheses ad illuminandos*, în Migne (49, 223—240), rostite în postul mare în anul 388 [1]. În 1909, A. Papadopoulos-Kerameus a editat pentru prima oară o serie de patru catheze baptismale, adresate candidaților la botez, recurgînd la *Codex* Mosq. 216, sec. X, și *Codex Petrop.* 76, sec. X. Prima dintre acestea este identică cu cea din Migne. Așadar, cam la atît se reduceau, pînă nu de mult, manuscrisele conținînd catehezele rostite de Sfîntul Ioan Gură de Aur la Antiohia.

Dar cunoașterea liturghiei baptismale celebrate în Antiohia acelor ani a fost simțitor îmbogățită prin descoperirea făcută de către Antoine Wenger la m-rea Stavronikita din Muntele Athos [2].

Istoria descoperirii

În septembrie 1955, Antoine Wenger se afla la Athos pentru a cerceta douăzeci de mînăstiri, toate mai mult sau mai puțin bogate în manuscrise vechi conținînd opere ale Sfîntului Ioan Gură de Aur. La mînăstirea Stavronikita, cercetătorul a analizat cu atenție un codice, prezentat în catalogul întocmit de Spyridon Lambros foarte sumar: Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὁμίλιαι κδ ὧν ἡ τελευταία κολοβή, 453 file; douăzeci și patru omilii ale lui Ioan Gură de Aur; ultima este trunchiată [3].

Această prezentare foarte sumară a codicelui, contrastînd evident cu volumul considerabil al acestuia, l-a determinat pe patrologul francez să cerceteze cu atenție sporită impunătorul manuscris.

În această întreprindere s-a folosit, bineînțeles, de repertoriul alfabetic al *incipit*-urilor hrisostomice care figurează în volumul 64 din Patrologia Graeca. Se cunoaște, îndeobște, utilitatea acestui instrument de lucru, care permite aflarea rapidă a unor informații privitor la un text atribuit Sfîntului Ioan Gură de Aur, adică dacă respectiva lucrare este publicată sau nu, dacă este autentică sau falsă, dacă este cunoscută sau necunoscută. Meritul întocmirii acestui repertoriu i-a revenit lui Montfaucon, care nu numai că a publicat textele cu paternitate hrisostomică indiscutabilă, ci a și semnalat sute de texte apocrife pe care le-a descoperit în timpul celor treizeci de ani cît a lucrat la editarea operelor Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Astfel, prima omilie a manuscrisului de la Stavronikita avea un *incipit* necunoscut, a doua, la fel. Al treilea text era unul rarisim,

1. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. III, Westminster, 1963, p. 452.
2. *Ibidem.*
3. *Catalogue of the Greeck Manuscripts on Mount Athos*, t. I, Cambridge, 1895, p. 75.

cunoscut doar într-o versiune latină veche. De asemenea, incipiturile următoarelor omilii (4—8) erau necunoscute. O lectură rapidă a primei omilii, din cele opt amintite aici, l-a convins pe cercetătorul A. Wenger că se află în fața unui text hrisostomic autentic. Totodată i s-a părut foarte ciudat că acest manuscris de la Stavronikita nu a atras atenția celor veniți la Sfîntul Munte în căutarea unor texte inedite.

Astfel, nici Dom Baur [4], mare cunoscător al operei hrisostomice, nici Emmanuel Amand de Mendieta nu semnalează manuscrisul amintit, în relatările făcute cu prilejul călătoriilor lor de documentare la Athos. O lapidară însemnare aparținînd monahului Gavriil de la Stavronikita ar fi putut totuși indica prezența prețioasei serii de catehteze baptismale în codicele 6, căci el scrie : Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁμίλιαι κατηχητικαί [5].

Codicele 6 de la Stavronikita este alcătuit din trei manuscrise legate împreună : primul conține 41 de cuvîntări ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, al doilea, 3 cuvîntări ale aceluiași Sfînt Părinte, iar al treilea, epistola... Sfîntului Evanghelist Ioan.

La rîndul său, primul volum, sau manuscris, cuprinde următoarele părți : 8 catehteze, o colecție de 15 omilii și apoi urmează o altă serie de 18 omilii, pe diverse teme.

Cu privire la autenticitatea catehezelor baptismale, atribuite Sfîntului Ioan Gură de Aur, A. Wenger aduce o serie de argumente. Astfel, el afirmă că «opera Sfîntului Ioan Gură de Aur își poartă în ea însăși garanția autenticității», căci este greu să mistifici scrisul unui asemenea Părinte bisericesc care a lăsat asupra operei sale o amprentă inimitabilă. Principalele caracteristici ale stilului hrisostomic sînt bogăția și alura concretă a limbii, belșugul de exemple luate din viața politică și socială a timpului acela, predominanța considerațiilor morale asupra teologiei speculative, primatul preocupărilor pastorale, în sfîrșit, o elocință care nu se dezminte niciodată [6].

Alte particularități, nu mai puțin convingătoare, demonstrează coerența dintre aceste catehteze baptismale și celelalte texte scrise de acest neîntrecut orator al Bisericii. Anumite pasaje mai dificile din aceste catehteze devin inteligibile prin raportarea lor la alte omilii. Astfel, în catheteza IV, 24, adresîndu-se neofiților, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune : «Nu vedeți oare cum în demnitățile pămîntești (lumești) cei care fac parte din ceea ce se numește Senat sînt opriți de legile omenești de a face un lucru sau altul, permise cu desăvîrșire celorlalți ?» [7]. Din text nu reiese care ar fi aceste îndeletniciri neîngăduite

4. *Saint Jean Chrysostome et ses oeuvres dans l'histoire littéraire*, Louvain, 1907, p. 86.

5. Gavriil de la Stavronikita, Σημειώματα περγ. κωδίκων τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα, în Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 5 (1921), p. 262—263.

6. Jean Chrysostome, *Huit catéchèses baptismales inédites*, introduction, texte critique, traduction et notes de Antoine Wenger, Paris, 1970, p. 48 (Acesta este textul bilingv folosit și în lucrarea de față, pentru prezentarea celor opt catehteze hrisostomice).

7. *Ibidem*.

pomeniților demnitari. În omilia 56 la Matei aflăm că membrilor marelui Sfat sau Senatului nu le era permisă, în primul rînd, camăta [8].

În sprijinul autenticității acestor cateheze baptismale vine și finalul fiecăreia din ele, care este specific Sfîntului Ioan Gură de Aur.

În privința locului rostirii catehezelor se pare că acesta a fost orașul Antiohia, deși nici Constantinopolul nu a fost, inițial, exclus cu totul. Autorul acestor scrieri relevă în mai multe pasaje că după botez a săvîrșit unele păcate, îndemnîndu-i pe neofiți să nu-i urmeze exemplul, pentru a ajunge ulterior la lacrimi și pocăință amarnică. Marea smerenie care îl duce la autodefăimare și tonul familiar folosit indică mai curînd pe preotul din Antiohia decît pe episcopul Constantinopolului [9].

Dar în favoarea acestei ipoteze pledează un alt amănunt, și anume faptul că în Cateheza a VIII-a, rostită în sîmbăta Paștilor, Sfîntul Ioan Gură de Aur amintește prezența celor veniți de la țară (ἀπὸ τῆς περιοικίδος) care vorbesc o altă limbă [10]. Or, în jurul Constantinopolului este binecunoscut că se vorbea tot limba greacă. La Antiohia însă greaca se vorbea doar în cetate, în timp ce în împrejurimi se folosea dialectul sirian.

Despre data rostirii acestor cateheze primul lor traducător, A. Wenger, luînd în considerare unele repere cronologice fixate de Dom Baur [11] și Montfoucon, crede că poate fi stabilită în preajma anului 390.

Înainte de a prezenta conținutul celor opt cateheze [12] trebuie precizat că traducerea s-a făcut, după cum s-a arătat deja, după codicele nr. 6 de la Stavronikita, datînd de la începutul secolului al XI-lea.

Cuprinsul celor 8 cateheze baptismale

C a t e h e z a I, *adresată celor care urmează să fie luminați*, este cea mai cuprinzătoare. Cu ea începe seria de predici destinate catehumenilor care se înscriseseră, la începutul postului mare, pentru primirea botezului în noaptea de Paști. Sfîntul Ioan Gură de Aur consideră primirea botezului ca pe actul prin care catehumenii se înrolează în armata lui Hristos. Acestor «ostași» li se expune, mai întîi, semnificația botezului, urmează apoi prezentarea credinței, iar în final o exortație la practicarea vieții creștine.

Inițierea catehumenului este concepută ca instruirea unei logodnice spirituale, căci botezul constituie căsătoria, tot duhovnicească, între suflet și Hristos. Această viitoare condiție presupune, pentru cel ce dorea luminarea baptismală, părăsirea simbolică a țării sale, a casei și părinților săi, pentru a se devota Celui pe care nu-L văzuse niciodată și care urma să-i fie și tată, și mamă și mire. Această că-

8. P. G., 58, 556—557.
9. Jean Chrysostome, *Huit catéchèses baptismales...*, p. 60.
10. *Cateheza a VIII-a*, 1—6, trad. cit.
11. *Op. cit.*, p. 146.
12. A se vedea și Antoine Wenger, *La tradition des oeuvres de Saint Jean Chrysostome. I. Catéchèses inconnues et homélies peu connues*, în «Revue des Etudes Byzantines», 14 (1956), p. 5—48.

torie spirituală comportă daruri din partea Mirelui și un legămînt din partea miresei.

Darurile erau neprețuitul sînge vărsat de Hristos pentru răscumpărarea și sfințirea Bisericii, contractul sau legămîntul făcut de mireasă fiind lepădarea de Satana și unirea cu Hristos.

Aceste realități spirituale pot fi percepute însă numai cu ochii credinței care este temeiul evlaviei. Oratorul face, în continuare, o scurtă expunere a Crezului. Astfel, se relevă că în Simbolul de credință se mărturisește credința în Dumnezeu-Tatăl, făcătorul lumii, și în Iisus Hristos, fiul Său unic, de o ființă cu Tatăl, dar distinct ca Persoană. Totodată, se mărturisește preexistența Fiului față de timp și întruparea Lui ca om, pentru mîntuirea noastră. De asemenea este necesară, potrivit formulei baptismale, profesarea credinței în dumnezeirea Sfîntului Duh, Persoană a Sfintei Treimi, egală cu celelalte două. Acest Crez este suficient pentru primirea Botezului.

În continuare, sfîntul părinte arată că o credință autentică se exprimă prin fapte, astfel încît catehumenul trebuie să se dedice, încă înainte de primirea botezului, practicării asidue a virtuților creștine. Se cere catehumenilor să se lepede de deșertăciunile lumești, să renunțe la podoabe, veșminte de mătase și coliere. Desigur, un îndemn special este adresat femeilor, care, prin grija exagerată față de aspectul exterior și mai ales facial, îl insultă pe Creator. Comprehensiv față de neputințele omenești, sfîntul părinte recomandă celor mai împătimiți ca măcar cînd vin la biserică să renunțe la iluzoriile servicii ale machiajului.

Atît bărbaților cît și femeilor li se cere, în continuare, să evite practicile superstițioase — omologate idolatriei —, adevărate capcane întinse de diavol. Sînt amintite totodată și alte primejdii care pîndesc viața viitorilor creștini: prestarea de jurăminte, frecventarea hipodromului, a teatrelor, a jocurilor de circ. Respingînd toate aceste ispite, ei se vor face demni de numele de *creștini*.

Catheza a II-a a fost intitulată: *Urmare a instrucției date celor care urmează să fie iluminați și explicarea clară a ceea ce se realizează într-un mod simbolic și tipic în dumnezeiescul botez.*

Așadar, se continuă instruirea candidaților la botez. Dimensiunile acestei cateheze sînt mai reduse. Sfîntul Părinte evidențiază infinita milă dumnezeiască, rememorînd întreaga istorie sfîntă a mîntuirii neamului omenesc. Se relevă că bunătatea divină s-a manifestat chiar în pedepsirea lui Adam, căci numai lucrînd pămîntul din greu și-a putut da omul seama cît l-a costat neascultarea.

Deci, pedeapsa are un rost providențial și educativ. Sfîntul Ioan Gură de Aur pune în antiteză atitudinea diavolului cu reacția lui Dumnezeu în fața păcatului protopărinților: primul făgăduiește egalitatea cu Dumnezeu și aduce moartea; Dumnezeu osîndește pe Adam la moarte, dar prin această moarte îi dăruiește nemurirea.

Catheza a II-a prezintă, de asemenea, un mare interes prin datele pe care ni le oferă asupra riturilor de inițiere creștină. Este explicat, mai întîi, ritul exorcizării. Apoi, Sfîntul Ioan Gură de Aur, adresîndu-se

naşilor viitorilor candidaţi la botez, subliniază îndatoririle care revin celor ce se fac chezaşi viitorilor creştini. Apoi este amintit ritul lepădării de Satana şi al unirii cu Hristos. În acest context, sfîntul părinte îşi aminteşte, emoţionat, seara fericită în cursul căreia el însuşi s-a făgăduit lui Hristos [13].

Sînt descrise apoi ungerea dinainte de botez, pe frunte şi pe tot trupul, şi ritul botezului propriu-zis, fiind redată totodată şi formula sacramentală uzitată în Biserica antiohiană. De asemenea, se arată că la ieşirea din baptisteriu neofiţii se împărtăşeau cu Trupul şi Sîngele Domnului. Finalul catehezei îl constituie îndemnul hrisostomic adresat celor ce urmează a fi botezaţi, de a se ruga pentru pacea Bisericii, întoarcerea celor ce s-au îndepărtat şi convertirea păcătoşilor.

Catheza a III-a (ὁμιλια λεχθεῖσα πρὸς νεοφωτίστους) este, deci, o «*Omilie adresată neofiţilor*». Avem în această piesă una dintre cele mai emoţionante omilii ale sfîntului autor. Textul acesteia a fost pronunţat chiar în dimineaţa zilei de Paşti, după ceremonialul baptismal. Sfîntul Ioan Gură de Aur îi fericeşte pe cei recent botezaţi şi îi pregăteşte pentru lupta spirituală în care vor intra de-acum. Dar, în acest război, Domnul Hristos este cu ei şi în ei, oferindu-le nu numai panoplia necesară, ci şi hrana de viaţă dătătoare, care este Sîngele Său. Aici, oratorul sfînt aminteşte puterea apotropaică a sîngelui mielului jertfit în Egipt, sînge care a ţinut la distanţă pe îngerul nimicitor, arătînd că Sîngele lui Hristos va fi incomparabil mai eficace în derutarea vrăjmaşului spiritual. Puterea preţiosului sînge hristic este dovedită de originea lui. Cînd ostaşul roman a străpuns coasta Domnului, răstignit pe cruce, a ieşit sînge şi apă. Apa este simbolul botezului, iar sîngele, simbolul sfintelor taine. Se face aici o sugestie analogică între crearea femeii din coasta bărbatului peste care Creatorul a adus un somn adînc şi constituirea Bisericii din coasta lui Hristos, în timpul somnului morţii Sale pe cruce. Noii botezaţi trebuie să rămînă credincioşi legămîntului făcut, ferindu-se să recadă în păcat.

Catheza a IV-a: «*Către neofiţi. Despre cuvîntul Apostolului: «Dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă»*».

Trebuie remarcat că această catehză şi următoarele pînă la a VIII-a nu sînt cateheze baptismale, mistagogice, propriu-zise, deşi autorul se adresează în continuare neofiţilor, dar au în vedere şi pe ceilalţi membri ai Bisericii creştine [14]. De fapt toţi, afirmă Sfîntul Ioan Gură de Aur, pot fi numiţi neofiţi dacă şi-au păstrat strălucirea dobîndită prin botez.

Scopul catehezelor IV—VIII este iniţierea în viaţa creştină, evidenţierea obligaţiilor morale ce decurg din primirea botezului. Catheza de faţă, aşa cum anunţă chiar titlul ei, este un comentariu al unui text pascal prin excelenţă, care era citit Bisericii întregi. Sfîntul Ioan Gură de Aur, debordînd de sfîntă bucurie, propune neofiţilor exemplul Sfîntului Pavel, atît de profund schimbat în urma botezului său. Apoi sînt

13. În anul 372; cf. Dom Chr. Baur, *op. cit.*, p. 65.
14. V. nota 3 la *Catheza a IV-a*, în trad. cit.

prezentate elementele care definesc «viața cea nouă». Este, bineînțeles, vorba de o înnoire a vieții spirituale, a voinței, nu a naturii. Se modifică nu puterea rațională, ci se curățește privirea. Neofiții sînt îndemnați ca, după exemplul demnitarilor care poartă pe piept emblema imperială, ferindu-se de tot ce ar putea-o dezonora, la fel și ei, ca noi creștini, să evite tot ce ar putea deveni o ofensă pentru Hristos, în Care ei s-au îmbrăcat. Toată viața acestora se cade să fie numai «duh», iar ei să se socotească răstigniți față de patimi și vrednici cetățeni ai Ierusalimului ceresc.

Catehеza a V-a: «*Parenеză*». *Despre cumpătare la băutură și mîncare. Către neofiți.*

Este vorba aici de o exortație morală. Psiholog de mare finețe, Sfîntul Ioan Gură de Aur știe că asupra credincioșilor planează o mare primejdie chiar în cursul sărbătorilor pascale, căci unii, mai puțin întăriți duhovnicește, pierdeau repede măsura după un post alimentar mai aspru și mai îndelungat, cum era postul mare. De aceea, el predică practicarea unui nou post, spiritual, cerînd abținere de la păcat și de la excesele care conduc la el. Așadar, se cade ca sufletul creștinului să vegheze neîncetat asupra cumpătării.

În continuare, este reluată o idee care a mai apărut, anume că neofiții își pot păstra calitatea dobîndită prin botez nu două, trei, sau douăzeci de zile, ci, dacă veghează asupra lor înșiși, zece, douăzeci sau treizeci de ani [15]. Altfel, ei își pot pierde noua condiție spirituală chiar după o zi, prin săvîrșirea de păcate. Este amintit cazul lui Simon Magul care, imediat după botez, a încercat să cumpere de la Apostoli harul Duhului Sfînt.

Catehеza a VI-a este un «*Blam adresat celor care au părăsit Biserica (adunarea) pentru a merge la curse (hipodrom — n.n.) și teatre*» [16]. *Și către neofiți.*

Temerile exprimate de Sfîntul Ioan Gură de Aur în cateheza precedentă nu erau neîntemeiate. Adunarea creștinilor cunoaște de acum și goluri, absențe. După încheierea postului mare reîncepuseră cursele de la hipodrom, unii creștini fiind cuprinși de o adevărată amnezie, pierzînd amintirea postului, a sărbătorii pascale, a împărtășirii cu Sfintele Taine.

Sfîntul părinte își mărturisește durerea, descurajarea. Strădania sa pare irosită prin neglijența unora dintre creștini. Cei care s-au făcut exemple rele pentru frații lor în credință sînt admonestați în termeni severi. Apoi, Sfîntul Ioan Gură de Aur dezvoltă tema catehezei, pe care păruse că a uitat-o: «Orice faceți, faceți spre slava lui Dumnezeu».

În continuare, se amintește celor cu o viață creștină mai îndelungată că își pot redobîndi strălucirea conferită de botez, pierdută în urma săvîrșirii de păcate, prin mărturisire, lacrimi și pocăință. Neofiților li se face recomandarea să fie rîvnitori în păstrarea stării dobîndite prin botez, căci este mai ușoară menținerea curăției prin săvîrșirea de fapte

15. V. și *Omilii asupra Faptelor Apostolilor*, P.G., 51: 75.
16. Cf. *Omilia a VII-a asupra lui Lazăr*, P.G., 48, 1015, 1046.

bune, decît redobîndirea ei pe căi penitențiale. Pentru ca aceste adevăruri să fie cît mai bine infuzate în conștiințele credincioșilor, Biserica prelungea propovăduirea lor timp de șapte zile.

Catehеza a VII-a: «*Moaștele sfinților martiri ne sînt de mare folos*». *Despre disprețuirea bunurilor acestei lumi și iubirea bunurilor cerești. Despre rugăciune și milostenie. Către neofiți.*

Sîntem în prezența unei cateheze rostite într-unul din numeroasele *martyria* ale cetății. Așadar, avem aici dovada importanței pe care o deținea cultul martirilor în Biserică, la sfîrșitul secolului al IV-lea. Se presupune, îndeobște, că această catehеză a fost rostită în vinerea săptămînii luminate. În Biserica siriană această zi era dedicată, încă din secolul al IV-lea, amintirii creștinilor martirizați în vremea lui Sapor II. Cum nu se putea suprapune celebrarea martiriului lor cu rememorarea pătimirii Domnului, în vinerea Patimilor, Biserica siriană a stabilit ca dată de aducere aminte a morții lor mucenicești următoarea zi de vineri, cea din săptămîna luminată.

Cu vremea această vineri a devenit ziua comemorării tuturor martirilor [17], catehеza de față dînd mărturie, indirect, asupra acestui obicei. Tema catehezei este, bineînțeles, pascală: «Căutați bunurile de sus, acolo unde este Hristos, la dreapta lui Dumnezeu». Martirii au disprețuit torturile pregătite lor de tiran, văzînd cu ochii credinței pe Hristos, așezat la dreapta Tatălui, mai presus de cetele îngerești.

În această perspectivă, botezul este mijlocul prin care neofitul este introdus, pe de o parte, într-o stare de martiriu, murind lumii, iar pe de alta, într-o viață nouă, în Hristos. Frumusețea, luminozitatea acestei vieți, este simbolizată de veșmintele albe exterioare. Dacă acestea nu pot să nu-și întunece culoarea, cu timpul, pe plan interior trebuie păstrată imaculată haina cea nouă și luminată, primită la botez. Această lucrare se săvîrșește numai prin rugăciunea neîncetată către Dumnezeu și prin milostenie, care este însoțitoarea rugăciunii.

În acest context, autorul amintește pe sutașul Corneliu care, prin rugăciune și milostenie, a dobîndit harul botezului. Tot sutașul Corneliu este recomandat ca model de urmat militarilor, dintre care unii, pretextînd condiția lor specifică, se lăsau mai ușor atrași în petreceri indecente, în încălcarea celor învățate de Biserică. Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că același personaj poate constitui o pildă demnă de urmat și pentru monahii și clericii Bisericii.

Catehеza a VIII-a: «*Adresarea de laude și felicitări celor veniți de la țară*». *Despre Avraam, iubitor al bunurilor cerești, pildă pentru noi toți, atît de atașați de bunurile acestei lumi. Program de viață creștină. Către neofiți.*

După cum reiese chiar din adresa catehezei, aceasta a fost rostită în fața unor ascultători de ocazie, sosiți în cetate pentru a reînsufleți, prin prezența și participarea lor, strălucirea ceremoniei. După cum s-a precizat în partea introductivă, acești oameni vorbeau altă limbă

17. A. Baumstark, *Festbrevier und Kirchenjahr der Syrischen Jakobiten*, Paderborn, 1910, p. 251—252.

decît cea greacă, dar, fără îndoială, puteau pricepe îndemnurile și felicitările adresate lor de Sfîntul Ioan Gură de Aur. Autorul elogiază frumusețea vieții simple de la țară, în descrierea aceasta simțindu-se nostalgia anilor de viață monastică, petrecuți în munții dimprejurul Antiohiei.

Tema dezvoltată este: Avraam [18] și drepții Vechiului Testament au primit făgăduința celor trecătoare și au aspirat către bunurile veșnice. Noi, dimpotrivă, primim de la Dumnezeu făgăduința bunurilor nepieritoare, dar ne grăbim spre bunurile trecătoare. Aici se face o magistrală comparație între valoarea bunurilor cerești și insignifianța celor lumești.

În încheiere, se dau ultimele sfaturi neofiților și chiar li se schițează un program de viață creștină. Astfel, ei trebuie să meargă la biserică dis-de-dimineață, înainte de a începe munca, și trebuie să revină aici, seara, pentru a-și cerceta conștiința în fața lui Dumnezeu și a cere iertarea păcatelor săvîrșite. Totodată, creștinii sînt datori să nu se lase absorbiți de grijile vieții materiale, să nu-și părăsească adunarea și să-și păstreze, cu sfințenie, curăția primită prin botez.

Concluzii

Cele opt catheze baptismale descoperite la mînăstirea atonită Stavronikita și traduse de Antoine Wenger reprezintă, desigur, o parte infimă din opera literară a Sfîntului Ioan Gură de Aur, cuprinsă în nu mai puțin de optsprezece volume din Patrologia greacă. În decursul timpului s-a încercat amplificarea acestor volume, cîteodată chiar prin pretinse descoperiri de manuscrise care s-au dovedit însă nedemne de marele Părinte ale Bisericii. În acest context, catehezele de la Stavronikita sînt contribuția cea mai însemnată la eforturile de reconstituire a operei Sfîntului Ioan Gură de Aur, de la ediția redactată de Montfaucon, acum mai bine de două secole.

Valoarea acestor catheze nu rezidă numai în noutatea lor, ci mai ales în conținutul lor. Astăzi, cînd Bisericile creștine devin tot mai conștiente de covîrșitoarea însemnătate a tezaurului liturgic al Răsăritului ortodox, cunoașterea liturghiei baptismale și a inițierii creștine, prin mijlocirea acestor scrieri hrisostomice, suscită un explicabil și major interes. Catehezele baptismale ale Sfîntului Ioan Gură de Aur se constituie într-o substanțială contribuție la o teologie a botezului și o pastorală a liturghiei pascale [19].

Pr. drd. ADRIAN DIACONU

18. A se vedea și *Omilia 30 la Facere*, P.G., 53, 282—292.

19. Jean Chrysostome, *Huit catéchèses baptismales*..., introd. de A. Wenger, p. 103.

OMENIA, FORMĂ DE VIEȚUIRE PAȘNICĂ ȘI DE PROSPERITATE

1. Numele și mutiplele ei forme de manifestare

Cuvîntul omenie vine de la latinescul «homo», «humanitas» și care este foarte vechi. El are multe taine și este intraductibil ca și cuvîntul «dor» și nu-i poți pune în lumină toate semnificațiile (I.P.S. Mitr. Nicolae al Banatului, *Îndrumător bisericesc*, 1980, p. 53), toate înțelesurile, tot conținutul lui, fiind foarte bogat; nu pot fi puse în lumină pentru că el «nu are o singură trăsătură, ci un complex de calități alese» (Mic Dicționar enciclopedic, Buc., 1972, p. 653). Cînd spunem omenie înțelegem: bunătate, cinste, ospitalitate, milă, compătimire, încurajare, ajutor material și spiritual, iubire, iar omul de omenie înseamnă că are aceste înalte calități, este «bun, cumsecade, cinstit, omenos, ospitalier, binevoitor» *(Ibidem)*, și în care toți au încredere, cuvintele lui fiind cuvinte de greutate și girate de un suflet nobil; și toți îl cinstesc, îl caută, îl doresc, îl așteaptă, îl ajută în nevoi și, de se întîmplă să se îmbolnăvească, cei ce-l cunosc și s-au bucurat de măreția sufletului lui, care a fost pentru ei ca un far de lumină, se întristează. Iar de se întîmplă să moară, toți sînt cuprinși de mare jale și-i țes giulgiu de lacrimi multe și amare.

Omenia, fiind aureolată cu atîtea podoabe de virtuți, leagă pe oameni ca o forță invizibilă, indestructibilă, ca un lanț de aur, și ea este o condiție ca oamenii să poată trăi împreună, laolaltă, pe pămînt, în societate, în colectivitate, să se cunoască, să se înțeleagă și să se ajute, o formă de conviețuire pașnică și prosperă. Omenia este, cum am arătat, nota dominantă a omului bun, înzestrat cu calitățile amintite, iar neomenia, a omului rău, deci două categorii de oameni: buni omenoși și răi, neomenoși.

2. Răsplata omeniei și pedeapsa neomeniei date de Domnul

Mîntuitorul Iisus Hristos, în ziua Judecății din urmă, va judeca lumea după aceste două criterii: oameni buni și omenoși, care au înțeles corect rostul vieții și au ajutat pe semenii lor, în nevoi, în sărăcie, boli etc., au șters lacrimi, au adus lumină și bucurie, au sporit și întărit coeziunea socială, i-au ajutat și cu fapta și cu cuvîntul, sfătuindu-i la bine, socotindu-i frații lor, mădulare ale aceluiași trup, bineștiind că atunci cînd suferă un mădular, toate celelalte suferă împreună cu el. Tot așa și cînd suferă un semen, un om, suferă sau trebuie să sufere tot colectivul, toți ceilalți. Acestora Domnul le va zice: «Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii. Că flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine» (Matei 25, 34—36); cită bucurie au avut și au cei omenoși, care primesc o astfel de

slavă veşnică, de-a dreapta Fiului lui Dumnezeu, în cer, cu toţi sfinţii! Iar oamenii răi şi neomenoşi n-au înţeles şi nu înţeleg sensul vieţii de pe pămînt şi trăiesc numai pentru ei, ca şi bogatul nemilostiv din Sfînta Evanghelie, fiind egoişti, zgîrciţi, împietriţi şi fără milă. Ei şi-au irosit zadarnic viaţa, n-au adus lumină în jurul lor, căldură, bunătate, jertfelnicie, opere de binefacere, n-au ajutat pe semeni în necazuri, în boli şi de aceea, Domnul privind la ei cu mînie le va zice: «Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic... Căci flămînd am fost şi nu Mi-aţi dat să mănînc; însetat am fost şi nu Mi-aţi dat să beau...» (Matei 25, 41).

Cum vedem, prin omenie, prin iubirea şi ajutorarea semenului dobîndim cerul, iar prin neomenie îl pierdem. Se înţelege că noi, auzind această hotărîre categorică a Marelui Judecător, vom căuta totdeauna să fim omenoşi, pentru a fi cu Domnul Iisus Hristos şi vom face din omenie pavăză tare, ancoră şi pîrghie de viaţă, cheie de boltă a vieţii noastre, salbă de diamante, pe care s-o purtăm, nu în jurul gîtului nostru, ci încingîndu-ne sufletul şi toată viaţa cu ea, şi pe care să n-o privim ca pe un cuvînt frumos, ca o noţiune, ori concept, ci s-o facem lucrătoare, s-o punem în practică. Întrucît «pomul bun după roade se cunoaşte», s-o facem să crească şi în intensitate, umplîndu-ne sufletul, şi în lărgime, în sfere din ce în ce mai largi, ca undele pe luciul unei ape, care se întind şi cuprind toată suprafaţa lacului. În temeiul omeniei, care trebuie să se întindă cît mai mult, trebuie să iubim şi pe cel străin şi pe duşmani. Exemple în acest sens avem foarte multe la sfinţi şi la creştinii cei adevăraţi. Iar de neomenie, lipsa de iubire a omului, care înseamnă ură, răutate să fugim, că dacă nu fugim şi n-o părăsim şi dacă sîntem cuprinşi de ea, pierdem şi stima oamenilor şi iubirea lui Dumnezeu şi a sfinţilor Săi.

3. Un exemplu clasic de neomenie, dat de Sfînta Evanghelie

Acest exemplu negativ de neomenie îl găsim în purtarea gadarenilor celor de demult, care au alungat nu numai pe Mîntuitorul din hotarele lor, ci au urît şi disprețuit şi pe semenul lor de sînge şi de credinţă, care fusese vindecat de marele doctor Iisus Hristos. Aceştia, în orbirea lor provocată de setea de avere, punînd în balanţă valoarea unui om şi cîştigul lor de pe urma vînzării porcilor, îl găseau mai de preţ pe ultimul, adică banii, averea, cîştigul. Pentru ei, omul nu are nici o valoare.

Dar în definitiv ce erau aceste averi de care ei îşi lipesc sufletul şi urăsc şi pe Dumnezeu, în persoana lui Mesia, şi pe semenul lor? Oare nu despre ele a spus Mîntuitorul în Evanghelia Sa «molia şi rugina le strică şi furii le sapă şi le fură» (Matei 6, 19)? Însă ei, desfiguraţi, întunecaţi de patima averii socoteau cele trecătoare mai de preţ decît cele cu valoare mare, cele veşnice, şi fug şi de lumina adusă de Domnul în părţile lor, şi de vindecare, că şi ei erau bolnavi, erau îndrăciţi de păcatele lor cele multe şi de neomenie, şi preferă să rămînă cu averile lor, cu ura de semeni, cu egoismul lor şi cu împietrirea inimii lor. Lucru greşit!

Noi însă-Îl iubim pe Mîntuitorul și voim să fim cu El și zicem cu Luca și cu Cleopa pe drumul Emausului: «Doamne, rămîi cu noi» (Luca 24, 29), rămîi și ne ajută, rămîi și ne sfințește prin prezența Ta, prin Sfintele Taine și ierurgii, rămîi și ne învață cum să facem voia Ta, chiar cînd timpul vieții noastre «este către seară și s-a plecat ziua», cînd sîntem bătrîni. Să știm apoi că cine pierde omenia, cum au pierdut-o gadarenii, pierde și chipul lui Dumnezeu din suflet, că nu poate rămîne în cineva chipul lui Dumnezeu de nu are în el omenie, iubire de om, iubire de semeni. Și chiar dacă nu se pierde definitiv chipul lui Dumnezeu în el, că nici nu se poate acest lucru, dar se întunecă așa de tare, că aproape nu se mai cunoaște, ca o icoană acoperită de praf și de fum gros. Însă putem să-l redobîndim prin omenie.

4. Cerințele omeniei

Să ajutăm pe cineva, fără să știm cine este, fără interes sau așteptînd vreo recompensă! Omenia ne învață să nu facem rău cuiva, în chip sadic, din plăcerea de a ne distra cu suferința lui, de a ne bucura că-l vedem flămînd, gol, bolnav etc., cum a făcut bogatul din Evanghelie, care se bucura mult de suferințele lui Lazăr cel sărac și plin de răni și nu-l durea suferința lui; sau ca judecătorul nedrept, tot din Sfînta Evanghelie, care gusta cu mare plăcere din cupa suferințelor acelei văduve sărace și nedreptățite, pentru că numai diavolul se bucură de răul pe care-l face oamenilor. Un proverb românesc spune: «Ce ție nu-ți place, altuia nu face», iar Mîntuitorul scoate în lumină și mai mult acest lucru cînd zice: «Toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor» (Matei 7, 12). De altfel omul plin de omenie nici nu poate fi fericit, cînd alți frați ai lui sînt nefericiți, lipsiți și bolnavi, ori flămînzi, deoarece bucuria lor e bucuria lui și invers.

Omenia este legată de iubire, se confundă cu ea uneori, și nici nu poate exista omenie fără iubire, omenie în adevăratul înțeles al cuvîntului. Dumnezeu este plinătatea omeniei pentru că este iubire desăvîrșită. Prin omenie se redescoperă nu numai chipul lui Dumnezeu în noi, cum am arătat mai sus, ci și virtutea sfințeniei. Pentru că nu există și nu a existat vreun sfînt egoist și care să nu iubească pe oameni, pentru că atît sfințenia cît și mîntuirea stau pe cele două coordonate: iubirea de Dumnezeu și iubirea omului, a oamenilor. Și numai atunci vom auzi glasul Domnului care bate la ușa sufletului nostru (Apoc. 3, 20), cînd vom iubi, cu adevărat, pe semenii noștri.

Și nu numai că nu există un sfînt egoist, urîtor de oameni, neomenos, ci «sfîntul trăiește în gradul cel mai înalt umanitatea sa. Dar această umanitate a sfîntului o trăiește și cel care se bucură de participarea sfîntului la durerile și problemele sale» (Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Buc., 1978, p. 264). Deci un du-te, vino, între sufletul sfîntului, plin de omenie și al primitorului, care primește aceste fapte ale bunătății lui, precum și între ei, cu vremea are loc o unitate sufletească: mulți au venit la Hristos văzînd bunătățile sfinților, ale creștinilor, faptele lor de milostenie.

Sfîntul fiind dăruit lui Dumnezeu şi comunicînd «cu toţi oamenii într-un mod eliberat de orice gînd şi interes ascuns, restaurează în mod deplin umanitatea sa» (*Ibidem*, p. 269), o exteriorizează prin bunătate, curăţenie, iubire de semeni, sensibilitate la nevoile lor. Nevoile lor fiind mai presus de ale sale. «Din el iradiază continuu un duh de dăruire, de jertfelnicie faţă de toţi, fără nici o grijă de sine. El e mielul nevinovat gata de jertfire conştientă de sine şi zidul neclintit care oferă un sprijin neînşelător» *(Ibidem)*. Cîtă dăruire, cît altruism şi jertfire de sine! Nu egoism deci, ci altruism. Nu neomenie, ci omenie. Şi să nu zicem că el a fost sfînt şi a făcut aceste fapte mari. Şi noi putem să fim sfinţi. Domnul zice: «Fiţi sfinţi, că şi Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sînt sfînt» (Lev. 19, 2). Prin urmare fiţi desăvîrşiţi, fiţi curaţi, plini de iubire faţă de oameni, fiţi plini de omenie, fiţi pentru ei ca un Dumnezeu, cum spune şi Sfîntul Vasile cel Mare, că Dumnezeu Cel Atotputernic este bun şi «face să răsară soarele şi peste cei răi şi peste cei buni şi trimite ploaie şi peste cei drepţi şi peste cei nedrepţi» (Matei 5, 45). Fii om cum vrea Ziditorul tău. «Fii om, aşa cum te-a făcut, te-a rînduit Dumnezeu şi aşa cum vrea El să fii» (Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Omenia, comoară nepieritoare*, Sibiu, 1976, p. 129), fii deplin după statura Bărbatului desăvîrşit, care este Mîntuitorul şi «Care este nu numai Dumnezeu în chip omenesc, ci şi om în chip dumnezeiesc» (*Ibidem*, p. 132) şi Care cheamă «pe toţi oamenii la demnitatea lor umană» (Gundiaev N., după Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *op. cit.*, p. 132), şi prin Care omul a fost restaurat, refăcut în măreţia sa, aşa cum a ieşit din mîna Creatorului său.

În continuare, vom scoate în lumină pagini de omenie, sau icoane de omenie din Vechiul Testament, ca: Iosif cel preafrumos şi curat care-şi iartă fraţii, îi iubeşte şi ajută; Estera şi Iudita care salvează poporul iudeu de la pieire şi-l ajută; proorocii mari Isaia, Ieremia, ori Ilie şi Elisei, care ajută poporul şi se sacrifică pentru el de multe ori, lucru ce arată omenia lor. Însă cea mai strălucitoare icoană de omenie ne-a lăsat-o Domnul Iisus, Care aşa de mult a iubit lumea, că a murit pe cruce pentru ea, pentru toţi oamenii şi ne-a dat ca un testament veşnic viu şi pilda Samarineanului milostiv, în întregime plină de omenie. Să insistăm puţin asupra acestei parabole. Îi cunoaştem conţinutul, dar pe fiecare din noi ne impresionează spiritul de jertfă al acestui samarinean milostiv, care numai din iubire de om a lăsat orice interes personal şi s-a jertfit pentru el, pentru acest om necunoscut; putea şi el, în acest loc pustiu şi bîntuit de tîlhari, să fie omorît şi prădat din pricină că-l ajuta pe cel căzut între răufăcători.

Da, ne impresionează purtarea omenească a acestui samarinean milostiv, însă nu-i destul, ci trebuie să facem şi noi la fel cu semenul căzut în nevoi, şi aceste nevoi, în viaţa de toate zilele, sînt multiple şi variate.

Pagini sau icoane de omenie găsim destule şi la poporul român, care este cununa nobleţei lui moştenită din moşi strămoşi creştini ortodocşi şi care omenie este cea mai autentică. De multe ori casa lui cu ferestre şi uşi deschise şi bătute de soare a primit, ca şi casa patriar-

hului Avraam la stejarul din Mamvri, mulți drumeți flămînzi, însetați, străini și chiar bolnavi și i-a ospătat și omenit că se mirau și ei de inima bună a acestor gazde iubitoare și jertfelnice. Și lucrul acesta l-a făcut și-l face poporul nostru în tot timpul, dar mai ales la marile sărbători : Nașterea Domnului, Anul Nou, Învierea Domnului etc.

În decursul vremurilor, deși a fost uneori lovit, prădat, nedreptățit, robit chiar, dar avînd inimă mare, largă, omenoasă, prea omenoasă, a uitat, a iertat și a iubit. Nu a aplicat niciodată legea talionului : ochi pentru ochi și dinte pentru dinte, pentru că etica românească are rezonanță adîncă cu învățătura creștină, care spune : să iertăm și să iubim și pe cei ce ne fac rău.

O pagină de omenie a poporului nostru o desprindem dintr-o operă a lui Gala Galaction, *Papucii lui Mahmud*, Buc., 1965, p. 141—142. Redăm textual : «Au intrat în tîrg ostașii lui Osman» — e vorba de orașul Alexandria și de întoarcerea oștilor românești după luptele încununate de biruință de la 1877 cu mulți prizonieri turci — «cu mîinile înghețate și băgate în mînecile zăbunului, cu capul învelit în cealmale murdare, cu spinarea încovoiată, cu picioarele grele ca niște butuci» Ostașii români le aduc de îmbrăcăminte : «albituri, zăbunuri vechi, iminei purtați, scurteici... Tot așa, și de-ale mîncării. Fiecare gospodină, fiecare mamă cu feciori, fiecare văduvă, fiecare bunică... aduse ce putu : o azimă, o bucată de brînză, un ou, o oală cu lapte, ori măcar o pereche de covrigi».

Mai adăugăm o întîmplare din domeniul muzical, care arată iarăși din plin omenia poporului nostru. Este vorba de genialul muzician George Enescu, care, copil fiind, a dat multe concerte pentru ajutorarea celor săraci : bolnavi, descurajați, singuri, ori copii orfani ; între cele două războaie a dat concerte numeroase, în diferite orașe ale țării, tot pentru ajutorul celor în nevoi. A cîntat și prin spitale, pentru orbi și marii mutilați de război, atît români cît și francezi și germani.

Știind acum că omenia este omul în care se întrevede chipul lui Dumnezeu, icoana Lui, știind acum că omenia ne face să fim de toți iubiți și căutați, că omenia este căldură, unire, solidaritate, spirit de jertfă, armonie, colaborare, regăsirea oamenilor ca frați și fii ai aceluiași Părinte ceresc, știind că omenia este pace, progres, fericire și optimism și îndeplinirea poruncii divine : reactualizarea Samarineanului milostiv «Mergi și fă și tu asemenea» și criteriul de răsplătire de către Mîntuitorul, în ziua judecății celei din urmă și a șederii de-a dreapta Lui, să căutăm să ne însușim virtutea omeniei și mereu s-o facem să crească și să sporească și individual, cît și colectiv, și atunci fața lumii se va schimba, va fi alta, o omenire mai bună și mai fericită. Și mai știind că opusul omeniei este neomenia s-o detestăm mereu, s-o înlăturăm, pentru că înseamnă : ură, dezbinare, egoism, regres, nefericire, cît și pierderea împărăției cerești ; că cei neomenoși neîndeplinind cele șase porunci ale omeniei, cerute de Domnul, în acea mare zi nu vor fi cu El, în cer. Amin.

Protos. Prof. onorar IOASAF GANEA

DIN TRECUTUL BISERICII ŞI PATRIEI NOASTRE

MÎNĂSTIRI DIN CARPAŢI — VECHI CENTRE ORTODOXE DE SPIRITUALITATE ŞI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

PRELIMINARII

Procesul specific de structurare şi evoluţie a faptelor de cultură în cadrul istoric al faptelor de viaţă socială a unui popor determină în chip firesc, legic şi legitim, caracterul instituţiilor şi al aşezămintelor de cultură. Acest fenomen de determinare priveşte complexul de manifestări spirituale reprezentative pentru un moment istoric, pentru o epocă, în ultimă instanţă pentru cultura unui popor în ansamblul ei, în unitatea şi în diversitatea ei.

Pentru spiritualitatea românească, cu deosebire pentru cultura tradiţională românească, mînăstirile din Carpaţi — pe ambele versante ale lanţului oriental, ale celui meridional şi din cununa «ţării de piatră» a Apusenilor — constituie un punct de referinţă major, ţinînd seama cu deosebire de faptul că, secole la rînd, cultura românească s-a nutrit din viaţa religioasă apărută din primele secole şi care a cunoscut perioade ample de înflorire, promovînd idei generoase şi întreţinînd flacăra patriotismului, reprezentînd un factor esenţial în păstrarea coeziunii şi unităţii naţionale. Mînăstirile carpatine româneşti s-au afirmat ca centre de întărire şi răspîndire a tradiţiei culturale naţionale.

Nu vom întreprinde acum o descriere în detaliu a acestor numeroase aşezăminte de vieţuire şi cugetare ortodoxă, dar vom căuta să reliefăm contribuţia unora dintre ele — a celor mai importante — la edificarea spiritualităţii româneşti.

1. — Mînăstirile româneşti, cele mai multe adăpostite în zonele montane şi submontane, s-au remarcat prin intensă trăire spirituală, religioasă, prin viaţă culturală bogată, în acelaşi timp prin afirmarea puternică a specificului popular românesc din zonele geografice respective. Ne referim la faptul că în atmosfera spirituală caracteristică mînăstirilor româneşti s-a afirmat şi s-a cultivat specificul românesc

local, atît în ceea ce privește arhitectura, pictura, cît și în păstrarea tradițiilor referitoare la datini și obiceiuri, la îndeletnicirile specifice, la portul popular țărănesc. Astfel, țesăturile, veșmintele, obiectele de cult, sculpturile în lemn, troițele, porțile de intrare în incintele mînăstirilor, uneltele tradiționale pentru munca de obște a monahilor dovedesc cu prisosință bogăția și vigoarea artei noastre populare, păstrată cu sfințenie, de-a lungul timpului, de la o generație la alta de monahi, mînăstirea însemnînd astfel o adevărată «școală» de cultură și de tradiție românească.

O însemnătate și o importanță deosebită a fost acordată în mînăstirile românești manuscriselor, copiilor-manuscrise și cărților tipărite — adesea acestea fiind imprimate în tipografii mînăstirești. Atît manuscrisele și copiile-manuscrise cît și cartea tipărită au fost difuzate în cercuri tot mai largi, au contribuit în cea mai mare măsură, secole la rînd, la răspîndirea învățăturii de carte, cu deosebire în mediul sătesc, adeverind, prin conținutul lor și prin elementele de realizare, aceleași surse autentice, învățătura de credință a sfintei noastre Biserici Ortodoxe purtînd amprenta specificului românesc.

Aceste manifestări de viață spirituală și de cultură monastică, avînd certe atribute instructive și educative, au contribuit la păstrarea și cultivarea unor valoroase și durabile tradiții care au lăsat urme statornice în viața poporului nostru.

Se poate vorbi, cu îndreptățire, despre o geografie spirituală, religioasă și culturală caracteristică, purtînd trăsături specifice, principalele focare de viață intens spirituală aflîndu-se în zonele centrale ale pămîntului românesc, în munții Carpați și în plaiurile submontane, de unde au iradiat în zonele mai depărtate.

2. — Întreaga viață a poporului român este strîns legată de munții Carpați, în jurul lor a avut loc procesul de structură și sinteză etnico-lingvistică daco-romană și procesul istoric al structurilor sale social-economice și politice.

Carpații au fost, pentru poporul nostru, de-a lungul istoriei sale, adăpost, siguranță și tihnă în fața valurilor migratoare, care au găsit o stavilă puternică în stîncile lor și în potecile lor abrupte. Singurii care le-au cunoscut căile tainice de acces, pe văile rîurilor înguste și repezi sau pe culmi, pînă la desișul ocrotitor al codrilor seculari, au fost oamenii acestor locuri, «aflați la răspîntia tuturor relelor». Din aceste vetre montane s-au revărsat apoi spre șesuri în perioadele de răgaz din partea migratorilor și a popoarelor ce veneau să-i cotropească, reîntorcîndu-se mereu în aceleași adăposturi ale muntelui atunci cînd restriștile, prea dese, îi sileau să se retragă din calea urgiei.

Carpații au constituit, secole de-a rîndul, puntea de legătură a celor trei țări românești, îndeplinind un rol foarte important strategic și politic. Rolul strategic și politic a fost îndeplinit de cetățile întărite ale Carpaților și ale zonei subcarpatice, la care s-a adăugat, de timpuriu, și rolul spiritual și cultural al mînăstirilor unde s-au scris primele noastre letopisețe și primele opere ale literaturii noastre religioase, primele cărți românești. Toate aceste considerente, la care se

adaugă rolul economic al munților Carpați, fac din țara noastră un stat carpatic, dînd o fizionomie specifică întregului spațiu geografic românesc.

Oricine își poartă pașii pe potecile de munte, ca și pe actualele drumuri modernizate, spre vreuna din vechile noastre mînăstiri, rămîne încîntat de poezia naturii înconjurătoare, predispunînd la rugăciune, la meditație asupra atotputerniciei lui Dumnezeu.

În trecut, monahii din mînăstirile aflate pe plaiurile carpatine au reprezentat, în peisajul spiritualității românești, un factor activ în promovarea ideilor umaniste, de cultură, progres și bună convietuire, idei însușite în tinda mînăstirilor și bisericilor, la școala naturii, în mijlocul sau în preajma munților.

Vorbind despre rolul complex al munților Carpați în viața poporului român încă din străvechi timpuri, cercetătorii problemei observă că la strămoșii noștri daci s-a remarcat situarea cetăților și a sanctuarelor pe înălțimi și, desigur, în acele locuri se desfășurau, «la anumite termene, serbările rituale» [1], remarcă ce se poate exemplifica prin «sanctuarul solar» de la Grădiștea Muncelului, plasat la o altitudine de 1200 metri» [2].

Gh. Asachi vorbea despre o mitologie românească avînd ca centru muntele Pion (Ceahlăul), după cum muntele Kogayon din izvoarele grecești ar fi putut fi locul de închinare preferat al dacilor. Astfel de «munți sfinți» se întîlnesc la numeroase popoare, în primul rînd la vechii greci, încă din civilizația cretană și apoi în cea a Olimpului. Pe un astfel de fundal s-a grefat și s-a îmbogățit, la timpul cuvenit, principiul și practica creștină. Vorbind femeii samarinence, Domnul Iisus Hristos spunea că adevărații închinători către Dumnezeu cel în Treime slăvit se vor închina «în duh și în adevăr» în tot locul, pe toți munții din lume, nu numai «pe muntele acesta» din apropierea Sihарului, sau numai pe muntele Sionului de la Ierusalim [3].

Așezămintele monahale ortodoxe s-au zidit adesea pe temeliile sanctuarelor dacice din Carpați, continuînd acea parte a culturii dacoromane, străromâne, care mărturisește vechimea și specificul etnolingvistic al poporului nostru. Mînăstirile românești din umbra Carpaților au îndeplinit, în decursul vremii, în liniște și smerenie, o dublă misiune: au vegheat duhovnicește în permanență la izbăvirea sufletească a poporului îndelungă vreme oprimat, dar i-au deșteptat și mintea, povățuindu-l, învățîndu-l să iubească pămîntul strămoșesc, să apere Ortodoxia credinței și limba românească. Datina s-a păstrat pînă astăzi cu sfințenie în mînăstirile din Carpați și a fost totdeauna suportul permanenței istorice a românilor.

3. — Menționăm cîteva dintre mînăstirile noastre din Carpați cu faimă deosebită ca centre vechi ortodoxe de spiritualitate și cultură românească. Acestea, prin activitatea și prestigiul lor, au exercitat o puternică influență asupra poporului român din toate regiunile țării.

1. L. Apolzan, *Carpații, tezaur de istorie*, București, 1987, p. 125.
2. Dinu Antonescu, *Sanctuarul circular complex geto-dac*, în «Studii și cercetări de istorie veche și arheologie», tom. 31. 1980, nr. 4, p. 501.
3. *Ioan* IV, 21—24.

Unul dintre aceste aşezăminte este mînăstirea *Tismana*, aşezată pe «vîrful unei stînci..., pe torentul Gurniei, repezit de sus, de sub talpa mînăstirii» — cum o descrie unul dintre clasicii literaturii române[4]. Mînăstirea Tismana a fost ctitorită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, de cuviosul Nicodim cel Sfinţit, cu ajutorul voievozilor Radu I şi Dan I, mai tîrziu refăcută de Radu cel Mare şi de Neagoe Basarab. Nicodim cel Sfinţit este un mare trăitor al credinţei şi organizator al vieţii monahale din secolul al XIV-lea[5]. Menţionăm apoi mînăstirea *Prislop*, aşezată în munţi, aproape de Haţeg[6], după tradiţie fiind o ctitorie a aceluiaşi Nicodim, Cuviosul de la Tismana. În dreapta rîului Olt, în brîul subcarpatic al Olteniei, la «Nucet», se află mînăstirea *Cozia*, ctitorită de marele Mircea Voievod, în 1387—1388. În partea răsăriteană a Apusenilor se găseşte mînăstirea *Rîmeţ*, din apropierea Teiuşului, atestată documentar în anul 1377. În judeţul Vîlcea, la poalele munţilor, se găseşte mînăstirea *Horezu*, ctitoria voievodului martir Constantin Brîncoveanu († 1714), construită probabil pe ruinele altui aşezămînt monahal mai vechi, între anii 1690 şi 1697. La poalele munţilor Făgăraş, pe versantul transilvan al Carpaţilor meridionali, într-un peisaj deosebit de pitoresc, întîlnim ctitoria aceluiaşi voievod Constantin Brîncoveanu, care-i poartă şi numele, în satul *Sîmbăta de Sus*. Pe valea Prahovei, străjuită de masivul Bucegi şi de renumitele vîrfuri montane carpatine Omul şi Caraiman, se află mînăstirea *Sinaia*, construită de spătarul Mihai Cantacuzino, în 1694—1695, pe locul unui aşezămînt monahal mai vechi, în «sfinţenia pustietăţii, păzită de vulturii stîncilor şi de fiarele sălbatice..., în zona de sihăstrie românească»[7], în apropiere de Întorsura Carpaţilor. În vecinătate, anume în munţii Buzăului, se găseşte mînăstirea *Ciolanu*, zidită de binecredinciosul creştin Dumitru Ciolanu, între anii 1568 şi 1574, reconstruită mai tîrziu, în anul 1767, de starețul Vasile. Menţionăm de asemenea, în Carpaţii orientali, zona est-nordică, împodobită cu celebre aşezăminte monahale. Mînăstirea *Neamţu* este ctitorie a familiei domnitoare a Muşatinilor, în a doua jumătate a secolului XIV, «biserica mare» de aici fiind ctitoria lui Ştefan cel Mare şi Sfînt. Acest viteaz şi evlavios voievod a ctitorit şi mînăstirea *Putna* — unde-şi doarme somnul de veci. Tot în Carpaţii orientali se află mînăstirea *Agapia*, zidită de voievodul Petru Şchiopu în anul 1585 şi rectitorită de hatmanul Gavrilă, fratele voievodului Vasile Lupu, în 1642, aşezămînt străjuit de lanţul carpatin şi păduri seculare[8]. În apropiere, se află mînăstirea *Văratec*, întemeiată de monahia Nazaria în anul 1785, pe locul unui schit mai vechi din vremea voievodului Ieremia

4. Alexandru Vlahuţă, *România pitorească*. Vezi şi Pr. Dumitru Bălaşa şi prof. Toma Hrisant, *Mînăstirea Tismana*, Craiova, 1983, p. 13.

5. Alexandru Ştefulescu, *Mînăstirea Tismana*, Bucureşti, 1909, p. 14.

6. Cuvîntul «Prislop» înseamnă «loc mai jos, de trecere dintr-o vale într-alta, peste un şir de munţi sau dealuri» (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Mînăstirii Prislop*, Arad, 1986, p. 13 şi 16).

7. Protos. Irineu Pop, *Mînăstirea Sinaia*, Bucureşti, 1984, p. 3.

8. Monahia Eustochia Ciucanu, *Mînăstirea Agapia*, Iaşi, 1986, p. 9.

Movilă. În nord, peste Carpați, în Maramureșul străbun, în vatra satului Rohia din ținutul străvechi al Lăpușului, s-a ctitorit între anii 1923 și 1926 mînăstirea *Rohia*, pe locul unui vechi așezămînt monastic din anul 1760.

Vom detalia în paginile ce urmează cîteva dintre aspectele esențiale ale problemei enunțate.

SPIRITUALITATE ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ ÎN MÎNĂSTIRILE ORTODOXE CARPATINE

Modul de viață și întreaga activitate desfășurată în mînăstirile ortodoxe românești din Carpați, ca și în alte așezăminte similare din țările ortodoxe vecine din sud-estul Europei, se caracterizează printr-o permanentă îmbinare între spiritualitatea ortodoxă — trăirea în Hristos și după pilda Lui — și devotamentul arătat în slujirea poporului în mijlocul căruia se află. Misiunea lor a fost în chip statornic, de-a lungul istoriei, de a imprima în viața poporului spiritualitatea religioasă ortodoxă, contribuind în același timp la educația și dezvoltarea lui culturală. Membrii comunităților noastre monahale au provenit totdeauna din rîndurile poporului, dragostea pentru popor nu a slăbit nici un moment, iar mînăstirile au fost necontenit frecventate de binecredincioșii creștini români, însetați de sfînta și dumnezeiasca învățătură, căutînd în același timp sprijin, sfat și mîngîiere în durerile de care erau încercați la slujitorii altarelor, la bunii și înțelepții monahi din mînăstiri, faima unora dintre aceștia ajungînd pînă departe la marginile țării, și chiar dincolo de hotarele ei [9].

Dintre monahi s-au ridicat numeroși cărturari, care au știut să slujească în mod exemplar la sfîntul altar și să slujească în chip neobosit idealurile și năzuințele poporului. S-au remarcat prin temeinică și multilaterală cultură — însușindu-și cultura clasică greacă, cultura slavonă, precum și cea occidentală. Prima preocupare, pentru sufletele credincioșilor și pentru rîvna lor spre dobîndirea mîntuirii, iar în ordinea imediat următoare, ridicarea nivelului de viață a poporului, accesul la știința de carte și la cultură.

Contribuția marilor noastre așezăminte monastice s-a manifestat în diferite activități reprezentative în plan spiritual și cultural și trebuie privită și evaluată în perspectiva timpului, spre o apreciere complexă a tuturor aspectelor de viață desfășurată neîntrerupt în cele mai multe dintre ele. Este necesară înțelegerea legăturilor esențiale, de substanță, dintre activitățile multiple din mînăstirile noastre și experiența de viață precum și capacitatea creatoare a poporului însuși pe care viețuitorii mînăstirilor l-au slujit totdeauna și îl slujesc cu convingere și dăruire.

Viața spirituală în mînăstirile noastre a fost dintru început vie și deosebit de activă. Călugării din aceste mînăstiri s-au retras din tumultul lumii la viața contemplativă și de rugăciune, dar nutrind în permanență o adîncă dragoste pentru semeni, căutînd a urma întocmai porunca iubirii, dată de Domnul Iisus Hristos; retragerea lor între

9. N. Iorga, *Sate și mînăstiri din România*, Ediția a 2-a, București, 1916, p. 76.

zidurile sfintelor aşezăminte monahale a avut totdeauna ca reper principal credinţa lor statornică şi rîvna către mîntuirea sufletului lor şi al poporului dreptcredincios. Mulţi dintre aceşti slujitori ai sfintelor altare mînăstireşti au dus o viaţă duhovnicească îmbunătăţită exemplară şi au fost împodobiţi de poporul dreptmăritor cu aura sfinţeniei, fiind veneraţi pînă în zilele noastre cînd prin înţeleptele hotărîri ale ierarhiei superioare bisericeşti această venerare a fost pecetluită prin rînduirea numelui lor în calendarul ortodox.

Rugăciunea şi munca au constituit din timpurile patristice cele două aripi ale vieţii monahale, aripile pentru chipul îngeresc al vieţuirii întru iubire, credinţă şi speranţă. Monahii s-au îndeletnicit fără contenire cu rugăciunea şi munca pentru a nu da răgaz cugetului şi trupului de a se abate de la chemarea cea sfîntă. Pe lîngă alte trudnice îndeletniciri, monahii din mînăstirile noastre s-au străduit şi în domeniul scrisului, au scris şi au transcris manuscrise şi cărţi, diferite antologii de texte sfinte, cronici, manuscrise psaltice. Au pictat icoane şi au zugrăvit biserici, au sculptat în piatră, în lemn şi în metal, au realizat miniaturi de aleasă valoare artistică. În diferite momente ale istoriei poporului nostru, în cadrul unor evenimente cruciale din viaţa acestuia, monahi luminaţi, ierarhi ridicaţi din rîndurile lor au participat activ la lupta poporului, au îndeplinit misiuni diplomatice şi adesea s-au aflat în chip direct în fruntea mişcărilor populare pentru drepturi sociale, pentru o viaţă demnă, pentru independenţa şi libertatea Patriei. Strădaniile lor spirituale şi culturale s-au îngemănat totdeauna cu iubirea de neam şi de ţară. Este vorba aşadar, în mînăstirile noastre, pe de o parte, despre o lucrare lăuntrică specifică, mîntuirea sufletului, iar pe de altă parte este o lucrare în afară, către semeni, către poporul binecredincios, atitudine esenţialmente creştină, bazată pe o permanentă comunicare cu Dumnezeu şi cu semenii.

Venind în mînăstiri monahii dau urmare vocaţiei lor, chemării tainice spre a sluji lui Dumnezeu, dar rămîn în legătură permanentă cu neamul românesc, împărtăşind atît suferinţele cît şi bucuriile lui, contribuind pe căi specifice la progresul social şi cultural al poporului. Tot ce s-a făcut în aceste sfinte aşezăminte româneşti ortodoxe în decursul veacurilor, tot ce s-a răspîndit în jur din aceste sfinte locaşuri poartă pecetea autentică a spiritualităţii şi culturii româneşti. Mînăstirile noastre au depăşit condiţia locală, devenind în chip firesc naţionale, atît din punct de vedere spiritual-religios cît şi cultural [10].

Unul dintre reprezentanţii de frunte ai spiritualităţii şi culturii româneşti din mînăstirile noastre carpatine este *Sfîntul Ghelasie de la Rîmeţ-Transilvania,* din secolul al XIV-lea. Acest smerit călugăr s-a nevoit la Rîmeţ înainte de anul 1376, a devenit apoi arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, fiind primul ierarh ortodox atestat în acest mileniu în teritoriile intracarpatice. «Poporul

10. Poetul Ioan Alexandru scrie despre acest aşezămînt monastic ce are un loc aparte în istoria şi spiritualitatea românească: «Putna este cel dintîi sanctuar central al neamului nostru devenit o permanenţă...» (Vezi Cladiu Paradais, *Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna,* Iaşi, 1988, p. 627).

l-a cinstit ca sfînt poate încă din timpul vieţii, pentru că el îşi va fi continuat viaţa departe de zgomotul lumii şi după ce i s-a încredinţat conducerea vieţii duhovniceşti a tuturor românilor transilvăneni. La mînăstire va fi strîns el tineri la învăţătură..., va fi rostit cuvinte de zidire duhovnicească în faţa creştinilor ortodocşi...» [11].

Pe versantul de sud al Carpaţilor, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, *Cuviosul Nicodim cel Sfinţit* de la Tismana se dovedea a fi în atmosfera vieţii spirituale şi culturale româneşti din mînăstirile noastre — la crearea căreia a adus şi el o contribuţie însemnată — «un bărbat cu viaţă sfîntă..., strălucind ca un luceafăr prin virtuţile sale, ca povăţuitor sufletesc şi egumen» [12]. Prin cuvînt şi faptă, Sfîntul Nicodim de la Tismana a îmbogăţit spiritualitatea şi cultura românească. Îmbina preocupările duhovniceşti înalte cu felurite îndeletniciri practice. Din osteneala sa directă avem astăzi primul manuscris cu dată certă scris pe teritoriul României, *Tetraevanghelul din 1404—1405*. Cuviosul Nicodim cel Sfinţit şi-a petrecut întreaga viaţă în muncă şi rugăciune, copiind şi înfrumuseţînd manuscrise, dovedind un remarcabil talent în arta miniaturii. Prin el şi alte mînăstiri din Oltenia au constituit centre de spiritualitate şi cultură, cu prestigiu recunoscut şi în celelalte provincii româneşti.

O importanţă culturală deosebită în peisajul vieţii monastice din zona submontană a Olteniei au avut şi celelalte mînăstiri de renume, Cozia, Bistriţa-Vîlcea şi Horezu [13].

Paralel cu înflorirea deosebită a spiritualităţii şi culturii româneşti în mînăstirile noastre din Carpaţi se observă, începînd cu secolul al XIV-lea, o preocupare asiduă pentru manuscrisele greceşti, slavone şi latine. Au circulat în acest timp cărţi de cult şi de învăţătură în aceste limbi, unele aduse din alte părţi, altele copiate în mînăstirile noastre din Ţara Românească, din Moldova şi din Transilvania. În bibliotecile acestor mînăstiri se aflau, de pildă, manuscrise greceşti care cuprindeau «Sentinţe» ale lui Evagrie Ponticul, «Capete» ale Sfîntului Nil Ascetul, «Capitole» ale Avvei Thalasie, «Maxime» ale Sfîntului Grigorie Teologul, «Versurile cu acrostih» ale Sibilei Ierofilia Eritreana; în limba latină, între altele, circula frecvent «*Simbolul*

11. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Sfîntul Ierarh Ghelasie de la Rîmeţ*, în volumul colectiv, *Sfinţi români şi apărători ai Legii strămoşeşti*, Bucureşti, 1987, p. 286—287.

12. D. Iagici, *Popa Nicodim, întîiul întemeietor de mînăstiri în Valahia* († 1406), trad. de Pr. prof. Alexandru Mironescu, în «Biserica Ortodoxă Română». XII (1889), nr. 12 (martie), p. 894 şi 896.

13. Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească*, I (pînă la 1385), în «Romanoslavica», XI (1965), Bucureşti, p. 237; Ion Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Ţara Românească: Tetraevanghelul popii Nicodim (1404—1405)*, în «Romanoslavica», XIII (1966), Bucureşti, p. 203 şi Pr. Gh. Drăgulin, *Sfîntul Nicodim de la Tismana şi curentele religioase din veacul al XIV-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XXVIII (1976), 11—12, p. 963 (Vezi şi Corneliu Dima-Drăgan, *Un catalog necunoscut al bibliotecii domnitorului Constantin Brîncoveanu (de la Horezu)*, în «Studii şi cercetări bibliografice», XI (1969), Bucureşti, p. 209—217).

Quicumque, sau Atanasian», iar în limba slavă au circulat de asemenea multe scrieri patristice [14].

O creaţie remarcabilă în domeniul culturii bisericeşti vechi sînt şi *Pripealele* = (Imnele) *monahului Filotei de la Cozia,* din secolul al XIV-lea. «Chir Filotei» a fost logofăt, înalt demnitar la curtea voievodului Mircea cel Bătrîn, ctitorul mînăstirii Cozia. «Pripealele» se cîntă şi astăzi în Biserica Ortodoxă, cu stihuri alese din Psalmii întocmiţi de Nichifor Vlemides, la polieleul praznicelor împărăteşti ale Maicii Domnului şi ale mucenicilor şi altor sfinţi cuvioşi.

Imnele alcătuite de monahul Filotei de la Cozia au corespuns exigenţelor genului, fiind acceptate şi integrate în tradiţia noastră liturgică, situîndu-se între primele texte ale literaturii muzicale originale româneşti [15].

Începînd cu sfîrşitul secolului al XV-lea, mînăstirea Bistriţa, ctitoria Craioveştilor din Vilcea, va deveni un important şi renumit centru spiritual şi cultural românesc la sud de Carpaţi, aici fiind multiplicate prin copiere scrieri teologice patristice şi canonice [16]. La Bistriţa-Vîlcea, devenise monah, cu numele de Pahomie, însuşi marele ban al Craiovei şi ctitorul principal al sfîntului aşezămînt, Barbu Craiovescu. În acest mediu ortodox de spiritualitate şi cultură românească şi-a făcut educaţia intelectuală şi religioasă şi viitorul voievod al Ţării Româneşti, Neagoe Basarab. Mai tîrziu, cînd avea reşedinţa la Argeş, Neagoe Basarab, evlaviosul voievod, continua să cerceteze bogata bibliotecă a mînăstirii Bistriţa-Vîlcea.

Ctitorită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, mînăstirea *Neamţu* devine un foarte important şi renumit centru de spiritualitate şi cultură românească — cum dealtfel este pînă în zilele noastre — posedînd o bibliotecă de inestimabilă valoare, o veche şi binecunoscută tipografie, astăzi modernizată şi deosebit de activă.

Monahi îmbunătăţiţi, cu viaţă aleasă, unii ucenici ai Sfîntului Nicodim de la Tismana, se găseau în această chinovie încă de la cumpăna secolelor XIV—XV, mulţi dintre ei contribuind la îmbogăţirea fondului de manuscrise, în special din domeniul biblic şi patristic multiplicate prin copiere [17]. În secolele următoare s-au făcut noi achiziţii de valoare, încă din epoca lui Ştefan cel Mare, biblioteca mînăstirii devenind un veritabil focar de cultură bisericească de mare

---

14. Vezi lucrările pe care le-am publicat anterior: *Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în secolul XVII*, Craiova, 1983, p. 153—178 şi 182—226 şi *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV—XVI*, Craiova, 1984, p. 433—462.

15. Tit Simedrea, *Les «Pripĕla» du Moine Philothée*, în «Romanoslavica», XVII (1970), Bucureşti, p. 183—225.

16. Vezi Al. Odobescu, *Despre unele manuscrise şi cărţi tipărite aflate în mînăstirea Bistriţa (Vîlcea)*, în *Opere*, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 110—173 şi 538—557.

17. Episcopul Melchisedec, *Catalog de cărţile sîrbeşti şi ruseşti manuscrise vechi, ce se află în Biblioteca sfintei mînăstiri Neamţu, precum şi de cuprinderea lor şi de însemnările istorice ce se găsesc în ele, făcut de... în anul 1883, în zilele 5—8 septembrie*, în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», an. II, vol. I, fasc. I, Bucureşti, 1884, p. 129—143.

prestigiu în epoca sfîntului Paisie, stareţul din secolul al XVIII-lea [18], precum şi în secolele XIX şi XX, prin contribuţia unor vrednici stareţi şi ierarhi ridicaţi din rîndurile monahilor nemţeni.

Viaţa monahală, spirituală şi culturală românească de la Neamţu este ilustrată încă din prima jumătate a secolului al XV-lea prin remarcabila activitate cărturărească a monahului *Gavriil Uric*, fiind cunoscute manuscrise datorate lui începînd cu anul 1413, culminînd cu *Evangheliarul* din 1429 şi continuînd probabil pînă în preajma anului 1448 [19]. A fost unul dintre cei mai talentaţi caligrafi şi miniaturişti din istoria scrisului şi artei vechi româneşti. A trăit şi a lucrat în timpul evlaviosului şi paşnicului voievod muşatin Alexandru cel Bun (1400—1432). Gavriil Uric este creatorul unui mod original de interpretare a formelor artei religioase bizantine, exercitînd o influenţă puternică asupra miniaturii, ca şi asupra picturii murale moldoveneşti de mai tîrziu. Principala sa operă — o capodoperă artistică —, mai înainte menţionată, *Tetraevanghelul* din 1429 se găseşte astăzi în Biblioteca Bodleiana—Oxford.

O expresie a înaltei spiritualităţi româneşti din mînăstirile şi sihăstriile româneşti est-carpatice este viaţa plină de sfinţenie a sfîntului *Daniil Sihastrul*, «petrecută» mai întîi la Putna şi apoi la Voroneţ. Daniil Sihastrul a devenit, încă din epocă, un simbol pentru spiritualitatea românească din Moldova. Purta nimbul sfinţeniei încă în viaţă fiind şi a dobîndit un renume deosebit ca sfetnic de adîncă înţelepciune al voievodului Ştefan cel Mare. În secolul al XVI-lea, Daniil Sihastrul era pictat la Voroneţ cu nimbul sfinţeniei şi numele său devine al doilea hram al Voroneţului. Este numit «sfînt» şi în documentele şi manuscrisele vremii [20].

O puternică făclie a spiritualităţii şi culturii româneşti s-a aprins în a doua jumătate a secolului al XV-lea la *Putna*, pornită din vatra luminii ortodoxe de la Neamţu — de unde venea Ioasaf, primul egumen al Putnei lui Ştefan cel Mare, cu un grup de monahi care s-au statornicit în noul aşezămînt.

Voievodul Moldovei Ştefan cel Mare a ctitorit Putna şi din raţiuni politice. «Unul din factorii pe care s-a sprijinit Ştefan în acţiunea sa de întărire a statului şi de apărare a independenţei lui a fost Biserica... Ea a susţinut apoi, cu mijloacele sale materiale şi mai ales prin influenţa pe care o exercita asupra societăţii, opera de întărire a puterii centrale». Zidirea mînăstirii Putna, în cadrul concepţiei politice ştefaniene, era un act de mulţumire adus Bisericii ortodoxe moldoveneşti,

18. N. Iorga, *Monastirea Neamţului. Viaţa călugărească şi munca pentru cultură*, Editura Tipografiei Monastirii Neamţu, 1925; Pr. D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise şi cărţi al Bibliotecii mînăstirii Neamţului*, în «B.O.R.», LIX (1941), 7—8, p. 414—443 şi Idem, *Manuscrisele de la Neamţu. Traduceri din Sfinţii Părinţi şi din Scriitorii bisericeşti*, în «Studii teologice», IV (1952), 7—8, p. 459—487.

19. R. Constantinescu, *Texte româneşti în arhive străine...*, Bucureşti, 1977; Sorin Ulea, *Gavriil Uric, primul artist român cunoscut*, în «Studii şi cercetări de istoria artei», seria Artă plastică, 2 (1964) şi Idem, *Gavriil Uric, studiu paleografic*, în rev. cit., 28 (1981).

20. Vezi lucrarea mea: *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti. Studiu introductiv*, Bucureşti, 1987, p. 31—32.

în primul rînd, şi o chemare adresată clericilor monahi şi de enorie de a sprijini politica înţeleaptă, patriotică şi clarvăzătoare a strălucitului voievod, în al doilea rînd. După cronicarul Ion Neculce, «aşa au fost făcută mînăstirea Putna de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală, mai mult aur decît zugrăvală, şi pre dinăuntru şi pre dinafară şi acoperită cu plumb».

Cu sprijinul marelui său ctitor, mînăstirea Putna a devenit unul dintre cele mai importante centre de cultură, o adevărată şcoală pentru învăţătură de carte românească şi ortodoxă, precum şi o şcoală de educaţie artistică şi patriotică. În scriptoriul de la Putna se transcriu, se copiază, se prelucrează diferite scrieri teologice pentru o mai uşoară înţelegere, traducîndu-se, îndeosebi din slavonă şi greacă în româneşte. Astfel devin larg accesibile numeroase opere ale literaturii clasice creştine, operele biblice şi patristice, necesare slujirii la sfîntul altar, instruirii clerului şi pentru hrana sufletească a monahilor, a tinerilor învăţăcei şi a poporului dreptcredincios.

O deosebit de valoroasă lucrare realizată la Putna este *Tetraevanghelul* scris de ierodiaconul Nicodim în 1473, în care, pe pagina votivă, este pictat chipul lui Ştefan cel Mare şi Sfînt — tînăr, senin, viguros.

Este de remarcat faptul că şcoala de copişti şi miniaturişti de la Putna avea mereu în vedere atît respectarea normelor clasice ale Ortodoxiei, cît şi aspectele realităţii înconjurătoare, inspirîndu-se din elementele artei plăsmuite de popor, din care aceşti copişti şi miniaturişti, cu mai multă sau mai modestă învăţătură de carte, luau şi prelucrau motive religioase, florale şi zoomorfe, geometrice, motive decorative fixate în covoare, săpate în lemn sau în piatră, însuşindu-şi ritmul, armonia şi echilibrul artistic în viziunea plastică, în desen şi culoare.

La mînăstirea Putna s-au alcătuit, s-au copiat şi s-au prelucrat letopiseţe şi diferite alte scrieri care relatează evenimente istorice, vorbesc despre atmosfera duhovnicească şi cărturărească din mînăstire, din Biserică şi din ţară. Aici s-a prelucrat *Letopiseţul* slavo-român al Moldovei, îmbogăţindu-se literatura noastră veche cu versiunile cunoscute astăzi sub numele de *Letopiseţul Putna I* şi *Letopiseţul Putna II* [21]. Mai tîrziu au fost şi traduse în româneşte. Una dintre primele traduceri în limba română din secolul al XVI-lea a fost realizată la Putna în 1581, prin osteneala şi priceperea unui monah, profesor la şcoala greco-slavo-românească din mînăstire, *Pravila ritorului Lucaci* [22].

---

21. *Cronicile slavo-române din secolul XV—XVI*, publicate de Ion Bogdan. Ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 4—5 şi 40—73.

22. Nicolae N. Smochină şi N. Smochină, *O pravilă românească din secolul al XVI-lea: «Pravila Sfinţilor Părinţi după învăţătura Sfîntului Vasile cel Mare», întocmită de ritorul şi scolasticul Lucaci în 1581*, în «B.O.R.», LXXXIII (1965), 11—12, p. 1043—1062 şi *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, 1971 (Vezi şi Şt. Bârsănescu, *Şcoala de la Putna*, în «Cronica», I (1966), Iaşi, nr. 22 din 9 iulie şi Idem, *Şcoala greco-slavo-românească de la mînăstirea Putna*, în «Revista pedagogică», XV (1966), Bucureşti, nr. 6, p. 20—31).

În această vreme la mînăstirea Putna a funcţionat şi o şcoală în adevăratul sens al cuvintului, pentru clerul Moldovei şi pentru pregătirea tinerilor cu înclinaţii intelectuale deosebite. Materiile de învăţămînt erau: gramatica, retorica, logica, limbile greacă, slavonă, română. Se cunosc numele unora dintre monahii profesori: Eustaţie, Antonie, Lucaci. În secolul al XVIII-lea mitropolitul Iacov Putneanul s-a preocupat asiduu de înflorirea vieţii culturale la Putna şi de pregătirea candidaţilor pentru preoţie cu ajutorul arhimandritului cărturar Vartolomeu Măzăreanul [23]. Astfel, generaţii după generaţii de monahi au primit la Putna lumina culturii şi înaltă învăţătură creştină. Astăzi, mînăstirea Putna este unul dintre marile centre de pelerinaj, de spiritualitate, de cultură românească, de patriotism. În faţa lespedei care acoperă mormîntul strălucitului voievod Ştefan cel Mare trec anual zeci de mii de pelerini români din toate părţile ţării şi numeroşi vizitatori străini. Pe această lespede nu se arată numărul anilor de domnie, nici data morţii: «Nimeni n-a îndrăznit să facă această completare, deoarece Ştefan cel Mare, prin faptele sale măreţe, este mereu viu în conştiinţa tuturor românilor».

În anul 1871, cînd Putna era înstrăinată de trupul sfînt al Patriei române, cu prilejul împlinirii a patru sute de ani de la sfinţirea prestigiosului locaş înălţat în zilele slăvitului voievod Ştefan, studenţi români înflăcăraţi de dragostea pentru Patrie, de spiritualitatea şi cultura românească, s-au întrunit aici, în frunte cu tînărul poet Mihai Eminescu, muzicianul Ciprian Porumbescu şi alţii, omagiind pe viteazul voievod Ştefan şi omagiindu-şi Patria.

Viaţa spirituală şi cultura românească din mînăstirile noastre, cu deosebire din regiunile carpatice, a fost mereu alimentată şi vehiculată de vechile manuscrise în limba română, care au circulat în numeroase copii, iar mai tîrziu de cărţile româneşti. Limba acestor manuscrise şi vechi cărţi româneşti a constituit şi un instrument principal de apărare a însăşi fiinţei poporului. Călugării din mînăstirile noastre au fost totdeauna şi luptători de frunte pentru cauza naţională, pentru dreptate socială, dar s-au arătat plini de zel şi în apărarea limbii strămoşeşti, conştienţi că prin strădaniile lor contribuiau la păstrarea specificului naţional şi la dăinuirea culturii noastre străvechi pe acest pămînt carpato-danubiano-pontic. Aceşti smeriţi şi destul de adesea anonimi promotori ai culturii şi spiritualităţii noastre treceau dintr-o provincie românească în alta prin trecătorile munţilor, purtînd cu ei tomuri de manuscrise şi cărţi în grele scoarţe de lemn şi ferecături metalice, împărtăşind fraţilor de un neam şi o lege dumnezeiescul cuvînt de învăţătură în «limba veche şi-nţeleaptă» a strămoşilor. Ei confirmau anticipat ceea ce avea să spună în 1838 Vasile Pop: «O naţie nu se poate osăbi prin munţi înalţi, rîuri mari sau alte hotară

23. Vezi Pr. prof. dr. Petru Rezuş, *În legătură cu Academia duuhovnicească de la mînăstirea Putna*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXI (1955), 9, p. 496—500; Idem, *Din istoria învăţămîntului teologic în Moldova de nord. Şcoala duhovnicească din Putna*, în aceeaşi revistă, an. XXXVII (1961), nr. 1—2, p. 18—22 şi Idem, *Şcolile de la mînăstirea Putna*, în rev. cit., an. XLII (196), nr. 7—8, p. 511—522.

politiceşti, ci numai acolo încetează a fi o naţie, unde încetează limba care o uneşte».

Manuscrisele elaborate sau copiate în mînăstirile noastre aduc mărturie cu privire la procesul de structurare şi constituire a limbii române literare, cu deosebire în secolele XV şi XVI [24]. Este epoca traducerilor de texte religioase ce vor marca un moment major al culturii româneşti : *Psaltirea Scheiană, Psaltirea Hurmuzachi, Psaltirea Voroneţeană.* Traducătorii anonimi au realizat un pas important în strădania de a transpune în româneşte poezia psalmilor.

În epoca următoare de înflorire a culturii prin tipărirea cărţii vechi româneşti se evidenţiază o dată mai mult însemnătatea activităţii vieţuitorilor mînăstirilor carpatine în spiritualitatea şi cultura românească.

Monahul Mihail Moxalie, instruit şi format duhovniceşte în vatra de cultură bisericească de la mînăstirea Bistriţa-Vîlcea va da mărturie despre nivelul de intelectualitate al acestui aşezămînt monastic, prin redactarea primei *Istorii universale în limba Patriei.* Ne-a lăsat de asemenea un important text al teologiei dreptului canonic, prin *Pravila de la Govora.* În *Cronograful* lui Moxalie se remarcă o deosebită capacitate de stăpînire a mijloacelor de expresie ale limbii române. Acest monah aduce o contribuţie originală, reliefînd momentele de glorie din trecutul românesc, evocînd voievozii noştri cu strălucite înfăptuiri : Marele Mircea voievod, Iancu de Hunedoara, Ştefan cel Mare. Scopul creării acestei opere, de a face cunoscut trecutul de luptă şi glorie, dar şi de a se adresa întregului neam, a fost confirmat prin apariţia unei ediţii a lucrării şi pentru Biserica Ortodoxă din Transilvania.

Referindu-ne la cartea tipărită în tipografiile mînăstirilor este demn de remarcat, în primul rînd, locul pe care l-a ocupat şi îl deţine mînăstirea Neamţu prin activitatea tipografică. Să exemplificăm menţionînd cele peste 330 de cărţi tipărite numai între anii 1807 şi 1946, dintre care citäm : *Vieţile Sfinţilor,* în 12 volume, *Evanghelia* din 1821 — «un model de artă tipografică», *Descrierea Moldovei,* de Dimitrie Cantemir (1825), *Hronograf* (1837), *Pidalion* (1844), *Azbucoavna* (1847), *Proloagele,* în 4 volume (1854—1855), *Hrisoavele şcolilor* (1857), *Mărăşeşti — locul biruinţei* (1924), *Ştefan cel Mare şi Sfînt* (1924), *Mănăstirile noastre* (1931), *Din vieţile sfinţilor* (1941), *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi* (1946) etc.

Monahii de la mînăstirea Neamţu au circulat pretutindeni în teritoriile locuite de români şi au dus cu ei cartea românească. Tot ei au dus cartea «nemţeană» şi la Sfintele Locuri ale Ierusalimului, la Muntele Athos, cum şi în alte părţi ale lumii.

Vechea literatură ortodoxă tipărită în mînăstirile noastre carpatine a reprezentat uneori, în vitregia timpurilor trecute, singura sursă de informare şi de instruire, de însuşire a unor cunoştinţe şi elemente de cultură şi de educaţie pentru întregul nostru popor. În această privinţă, «o cercetare cît de sumară, în mod comparativ, a unor tra-

24. George Ivaşcu, *Istoria literaturii române,* vol. I, Bucureşti, 1969, p. 93.

duceri din literatura religioasă străină arată clar că selectarea materialelor respective nu este deloc întîmplătoare, ci servește drept pretext pentru punerea în circulație a unor idei originale, menite să contribuie la îmbogățirea tezaurului de gîndire și simțire românească» [25]. Astfel, mulți monahi de la Cozia au alcătuit scrieri religioase, au făcut traduceri, au multiplicat documente, preocupîndu-se în același timp de literatură, istorie, geografie, astronomie și chiar de poezie. Se citează ierodiaconul Isaia, chir Ștefan ieromonahul, arhimandritul Ghenadie.

Mînăstirea maramureșeană de la Rohia este continuatoarea unor tradiții de viață spirituală locală și de viață culturală românească, atestată pe aceste plaiuri prin *Codicele Drăganu*, din 1630 și prin manuscrisul unei Cazanii, copiat în 1824. O producție literară de un fel deosebit provenită dintr-o mînăstire este și cunoscuta cronică versificată *Plîngerea slintei mînăstiri a Silivașului din eparhia Hațăgului din Prislop*, compusă de ieromonahul Efrem, la anul 1673. În această cronică, autorul expune «tradițiile legate de întemeierea Prislopului, ca și datele istorice cunoscute despre rectitorirea ei de către Domnița Zamfira» [26]. Printre producțiile literare mai puțin cunoscute menționăm și *Plîngerea Agapiei*, scrisă de cuviosul Zosima, fost viețuitor în această mînăstire pe timpul pustiirilor provocate de turci în epoca Eteriei din 1821.

În atmosfera specifică a fiecărei epoci trebuie să includem și *contribuția mînăstirilor carpatine românești la inițierea și promovarea învățămîntului nostru*, prin școlile organizate în mînăstiri ca și în «tinda» bisericilor [27]. Ca și în alte țări europene, școala și-a început activitatea la noi încă de la întemeierea primelor noastre mînăstiri. Erau strict necesare în primul rînd pentru instruirea monahilor care trebuiau hirotoniți ierodiaconi, ieromonahi, sau să fie promovați în conducerea mînăstirilor, pentru instruirea unor tineri din împrejurimi care trebuiau pregătiți temeinic spre a putea fi hirotoniți preoți pentru parohii, pentru unii dieci necesari la cancelariile centrelor eparhiale și, desigur, chiar pentru curtea domnească, pentru a însoți și redacta corespondența unor înalți demnitari de stat, pentru instruirea celor care copiau manuscrise, care traduceau, care trebuia să îndeplinească misiuni diplomatice în alte țări etc. Pregătirea începea cu cititul și scrisul, în mînăstiri fiind necesară inițierea mai întîi a «anagnoștilor», sau a «citeților» [28]. S-au organizat temeinic școlile de copiști, sub presiunea nevoilor de cărți de ritual, într-o vreme cînd tiparul încă nu avea capacitatea de a acoperi aceste cerințe. Asemenea școli s-au înființat la Tismana, la Cozia, la Govora, la Neamțu și Bisericani [29]. Profesorii din aceste școli sînt menționați uneori în documentele epocii

25. Ion Pătrașcu, *Literatura religioasă veche în slujba culturii și unității spirituale românești*, în «Mitropolia Olteniei», XXXI (1979), 4—6, p. 396.
26. Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria mînăstirii Prislop*, p. 8.
27. Șt. Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. X—XVI)*, București, 1971, p. 7.
28. *Ibidem*, p. 124—127.
29. *Ibidem*, p. 139.

sub denumirea de «grămătici». Un astfel de profesor se întîlnește la Cozia în anul 1413, ulterior și în documentele Tismanei, Neamțului etc. Principala activitate a acestor învățători — magiștri — era cea de predare a lecțiilor. Episcopul Macarie cronicarul arată că mitropolitul Teoctist II a fost o bucată de vreme profesor la Neamțu, era un om foarte învățat, stareț și «grămătic». Un anume Constantin din satul Corbeasca-Vîlcea însemna: «să se știe că am șezut la mînăstirea Bistrița, ca să învăț carte...». La fel consemnează un Mihail din Bobești-Romanați, arătînd că unii boieri își trimiteau copiii la mînăstire pentru a învăța carte.

Școala de la mînăstirea Prislop este atestată prin numeroase grafiti ale unor «dieci», datate începînd cu anul 1614, precum și prin cîteva inscripții de pe icoane, care menționează numele unor «dascăli». Școala de la mînăstirea Prislop, ca și din celelalte mînăstiri, era destinată pregătirii călugărilor, dar și pentru unii tineri din satele învecinate, care au învățat aici scrisul și cititul. La mînăstirea Rîmeț a existat o asemenea școală înainte de anul 1762, demonstrînd rosturile culturale majore ale așezămîntului. Mînăstirea Rohia și satele din împrejurimi au cunoscut o istorie zbuciumată, înregistrînd lupta dramatică pentru păstrarea credinței ortodoxe și a ființei naționale.

O școală destinată elevilor din mediul sătesc era înființată de episcopul Buzăului Dionisie Romano, în secolul al XIX-lea, la mînăstirea Ciolanu din zona submontană buzoiană. De asemenea, la mînăstirea Văratec din județul Neamț a funcționat o școală primară sătească și școli de instruire duhovnicească și intelectuală a surorilor din mînăstire, precum și o școală profesională.

Studiile referitoare la istoria învățămîntului românesc și a culturii noastre vechi aduc numeroase precizări și aprecieri cu privire la rolul important pe care l-au îndeplinit școlile mînăstirești cu mult timp înainte ca școala să fi devenit în provinciile românești o instituție de stat, fapt care va avea loc după Unirea Principatelor și formarea statului național român modern sub înțeleapta cîrmuire a lui Alexandru Ioan Cuza.

În strînsă legătură cu dezvoltarea învățămîntului în mînăstiri a stat și organizarea bibliotecilor în mînăstirile noastre din zona carpatină, cum aminteam și mai înainte, unii voievozi români manifestînd o grijă deosebită și un mare interes pentru înzestrarea acestor biblioteci. La mînăstirea Horezu, voievodul ctitor Constantin Brîncoveanu a dăruit mînăstirii o bogată bibliotecă, deasupra intrării principale dispunînd să fie gravate cuvintele: «Casă cu hrană sufletească». Bibliotecile de la mînăstirile Neamțu și Putna adăpostesc un inestimabil tezaur de carte veche românească precum și în limbile greacă, latină și slavonă. În biblioteca mînăstirii Prislop se afla un număr considerabil de cărți tipărite în Țara Românească sau în Moldova, ilustrînd circulația intensă a culturii religioase românești între toate provinciile noastre, pe ambele versante ale Carpaților. În vechea bibliotecă a mînăstirii Agapia se găsea o *Liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur*, imprimată la Paris în anul 1537.

CONSIDERAȚII FINALE

Vieţuitorii din mînăstirile noastre carpatine, alături de cei din aşezămintele de acest fel răspîndite într-o regiune sau alta a ţării, s-au străduit, cu deosebire în acele vremuri cînd împrejurările nu îngăduiau o organizare bine dirijată care să revină statului, de a împlini cerinţele de hrană spirituală, de învăţătură creştină, de educaţie morală şi cetăţenească, aducînd slavă lui Dumnezeu în sfintele locaşuri de închinare, aducînd lumina Cuvîntului în rîndurile poporului, încălzindu-i inima cu speranţa unui viitor mai bun, înţelegîndu-şi ca o misiune permanentă porunca Domnului Iisus Hristos: «Mergînd, învăţaţi toate neamurile» [30]. Limba poporului a fost cultivată cu sfinţenie în aceste aşezăminte, a fost îmbogăţită cu un conţinut nou, spiritual, cu noi înţelesuri.

Mînăstirile au adus o contribuţie remarcabilă la spiritualitatea şi cultura poporului român încă din perioada de formare a poporului şi limbii naţionale. Biserica Ortodoxă Română, în bună măsură prin intermediul mînăstirilor, a adus un sprijin preţios şi altor popoare creştine ortodoxe, în primul rînd din Balcani, supuse secole la rînd stăpînirii otomane care adesea exercita presiuni pentru trecerea acelor popoare la mahomedanism. Reprezentanţi de seamă ai spiritualităţii creştine greceşti, bulgare, sîrbeşti şi-au putut dezvolta însăşi cultura lor naţională în mînăstirile noastre, uneori tipărind cărţi în limba lor naţională pe care le duceau apoi în ţările de origine. Ajutorul moral-spiritual şi material s-a manifestat în chip deosebit din partea mînăstirilor româneşti, a Bisericii noastre, pentru Locurile Sfinte, pentru Athos, pentru locaşurile ortodoxe din Balcani.

Astfel Biserica noastră a susţinut de-a lungul timpului Ortodoxia, unitatea de credinţă, prin sobornicitate, prin comuniunea liberă între mînăstirile, Bisericile şi popoarele ortodoxe, animate de aceeaşi iubire întru Hristos, care voieşte ca toţi să fie una în El. Prin multipla activitate a mînăstirilor s-au asigurat mijloacele de întrajutorare, monahii români slujind cu devoţiune poporul din care făceau parte, dar îndeplinind şi îndatoriri creştineşti în alte ţări unde se sîrguiau să-şi reprezinte cu cinste şi vrednicie Biserica şi neamul.

Între popoarele Europei, poporul nostru a avut o situaţie aparte, prin originea sa daco-romană, prin limba neolatină fiind legat de popoarele romanice, iar prin Ortodoxia sa de lumea răsăriteană. În mod deosebit în perioadele cînd se exercitau presiuni de deznaţionalizare sau de catolicizare din partea regatului maghiar sau a Imperiului austro-ungar, a fost nevoie de multă înţelepciune, de chibzuinţă, de răbdare şi tact pentru ca poporul român să se poată apăra de primejdia ce-l ameninţa, uneori trebuind să se apere «faţă de o parte, răzimîndu-se pe cealaltă parte» [31]. Prin chiar aceste determinări şi constrîngeri ale contextului istoric a fost ferit de atitudini extremiste,

30. *Matei* XXVIII, 19.

31. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Rolul Ortodoxiei în formarea şi păstrarea fiinţei poporului român şi a unităţii naţionale*, în «Ortodoxia», XXX (1978), 4, p. 602.

de pasiuni unilaterale, păstrînd mereu o poziţie de echilibru şi demnitate, avînd mereu ca ţintă păstrarea fiinţei naţionale, apărarea Ortodoxiei.

Ortodoxia noastră, Biserica neamului s-a dovedit totdeauna un factor de primă însemnătate în sprijinirea luptelor poporului pentru a-şi înfăptui aspiraţiile către libertate şi egalitate, pentru apărarea independenţei naţionale şi împlinirea rostului său în lume. Urmînd învăţătura Mîntuitorului Iisus Hristos «ca toţi să fie una», prin iubire, bună înţelegere şi spirit de sacrificiu, Biserica noastră şi-a înţeles chemarea ziditoare pentru propriul popor şi pentru a păstra neştirbită unitatea de credinţă întru Ortodoxie, rezistînd în faţa tuturor vicisitudinilor istoriei şi contribuind permanent la statornicirea unor relaţii frăţeşti între popoarele sud-estului european. «Neamurile dau conţinut concret şi variat unităţii de credinţă în Ortodoxie; ea se îmbogăţeşte prin varietatea însuşirilor lor naturale, dar şi ele se îmbogăţesc din comuniunea lor frăţească în tezaurul ei de valori spirituale» [32].

Inseparabile de trupul şi sufletul Bisericii noastre, mînăstirile din Carpaţi şi de pe tot cuprinsul ţării conlucrează rodnic pentru înnobilarea sufletească a poporului, pentru afirmarea şi consolidarea continuă a unor relaţii frăţeşti şi constructive cu celelalte Biserici şi popoare. Tezaure de istorie şi de artă religioasă românească, ele sînt şi parte integrantă a patrimoniului de cultură şi civilizaţie cu care noi românii participăm la cultura şi civilizaţia lumii, contribuind la afirmarea dăinuirii permanente şi creatoare a poporului nostru, cultivînd iubirea de neam şi de Lege şi păstrînd mereu vie amintirea ctitorilor vrednici de pomenire, amintirea sfîntă peste secole a atîtor monahi plini de zel şi virtute.

Neasemuit prin erudiţie între cei mai eruditi cercetători ai istoriei noastre, savantul Nicolae Iorga dădea o strălucită expresie preţuirii faţă de tezaurul de valori spirituale ale mînăstirilor din spaţiul străvechi românesc carpato-danubian, arătînd că «frumuseţea istorică» a tuturor ţinuturilor româneşti este «întrupată în mînăstiri şi biserici, cea mai scumpă şi rară, cea mai adevărată şi originală a lor podoabă» [33] o podoabă de lumină perenă în peisajul cu nenumărate faţete şi străluciri, vechi şi înnoite, ale spiritualităţii şi culturii româneşti.

✠ Dr. NESTOR VORNICESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

BINECREDINCIOSUL DOMNITOR MIRON BARNOVSCHI-MOVILĂ

În lungul şir al celor care au urcat pe tronul consolidat de Ştefan cel Mare se înscrie şi Miron Barnovschi-Movilă, care a condus destinele Moldovei între 1626—1629 şi între 26 aprilie şi 22 iunie 1633 şi care a lăsat contemporanilor şi posterităţii amintirea unui domnitor

32. *Ibidem*, p. 603.
33. *Sate şi mînăstiri*, vol. cit., p. 7.

credincios, a unui abil diplomat, a unui energic ostaş şi a unui bun chivernisitor de ţară, legislator şi ctitor [1].

Acest «om de ţară» — cum susţine Miron Costin — [2], «românul cel vestit», cum îl califică unul din corifeii Şcolii ardelene [3], se trăgea dintr-o veche familie românească al cărei nume era Bîrnoveanu, apelativ care a cunoscut mai multe variante [4]. Tatăl său se numea Dimitrie, era originar din Toporăuţii Bucovinei şi a îndeplinit funcţii de răspundere în divanul lui Aron Vodă Tiranul (1591—1592; 1592—1595); mama sa se numea Elena-Elisabeta şi se trăgea din neamul Movileştilor fiind nepoata lui Ieremia, Simion şi Gheorghe Movilă.

Miron a văzut lumina zilei pe la anul 1590 şi a mai avut trei surori: Marica, Teodosia-Tudosea şi Sîrbca-Sărbca. După moartea tatălui, întîmplată în anul 1607, a rămas în seama mamei sale prin a cărei purtare de grijă — cum s-a întîmplat mai tîrziu şi cu Vodă Brîncoveanu —, şi-a agonisit o bogată şi variată cultură. După instrucţia dobîndită prin intermediul diferiţilor cărturari din ţară Miron Barnovschi-Movilă şi-a continuat pregătirea la şcolile ortodoxe şi catolice din Polonia, vestite pe atunci. Pe lîngă limbile română şi latină ştia bine polona şi turca [5].

Datorită calităţilor sale fizice şi militare, datorită pregătirii culturale şi nu în ultimul rînd originii sale nobile Miron Barnovschi-Movilă a fost chemat de tînăr să îndeplinească diferite sarcini în administraţia ţării. Un document din 15 iulie 1616 arată că la această dată a fost promovat ca staroste de Cernăuţi, principal demnitar al puterii centrale, cu atribuţii militare, fiscale şi judecătoreşti. În anul 1618 este menţionat ca biv spătar [6], iar după 1620 este citat în documente ca pîrcălab de Hotin, punct cheie în sistemul defensiv al Moldovei medievale; din 30 martie 1621 a activat ca mare hatman şi portar al Sucevei. În această calitate el fusese promovat de Ştefan Tomşa al II-lea, în a doua domnie (1621—1623), el, Miron Barnovschi-Movilă, contribuind acum la refacerea acelei mîndre oştiri moldoveneşti a dărăbanilor, lăudaţi de Miron Costin [7]. Nu a mirat pe nimeni în ianuarie 1626 cînd marele hatman şi portar al Sucevei a fost ales în scaunul văduvit al Moldovei prin decesul lui Radu Mihnea (1623—1626), care domnise şi în Ţara Romă-

1. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediţia a III-a, vol. VI, f. an, p. 78—85; Tahsîn Gemil, *Ţările române în contextul politic internaţional (1621—1672)*, Bucureşti, 1979, p. 35—79; Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Bucureşti, 1971, p. 397; Aurel H. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi. La tricentenarul morţii sale*, Iaşi, 1933, passim. Idem, *Un domnitor, o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi-Moghilă, Voievod al Moldovei*, Bucureşti, 1980, passim. ş.a.

2. Miron Costin, *Opere*. Ediţie critică, studiu introductiv, note, comentarii, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 92.

3. Gheorghe Şincai, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, vol. III, Buda, 1886, p. 25.

4. Aurel H. Golimas, *Un domnitor, o epocă...*, p. 21.

5. *Ibidem*, p. 37.

6. *Ibidem*.

7. Gh. I. Brătianu, *O oaste moldovenească acum trei veacuri*, în «Revista istorică», II (1916), p. 54—79.

nească (1611; 1611—1616 și 1620—1623). Fruntașii vieții politice din Moldova l-au recunoscut ca domn fără nici o opoziție, succesiunea avînd loc fără tulburări. Explicația constă și în faptul că mulți dintre fruntașii țării îi erau rude, iar cu ceilalți avea legături de prietenie. Simpatia pentru Miron Barnovschi-Movilă se datora apoi și faptului că era «om de țară» și, — deși fusese căsătorit de două ori: o dată cu Antemia-Aftimia Vartic, iar a doua oară cu o poloneză, al cărei nume a rămas necunoscut, dar care aparținea unei familii influente prin intermediul căreia a obținut indigenatul polonez — atunci la modă —, era și «fără coconi». Neavînd copii noul domnitor nu putea deci întemeia o nouă dinastie, lucru de care se temea mulțimea pretendenților la tronul Moldovei. De asemenea, noul purtător al coroanei Mușatinilor se bucura de aprecieri deosebite și de prestigiu și pe plan extern, turcii și polonezii avîndu-l în grații.

Ceremonia întronării a fost sobră, dată fiind situația social-politică a acelei vremi, deși Barnovschi iubea luxul și fastul. Cea dintîi grijă a sa a fost pentru funeraliile voievodului defunct, care urma să fie înhumat în ctitoria sa de pe malul Dîmboviței, ctitorie care i-a purtat numele peste veacuri. A poruncit ca totul să fie bine organizat și pus la punct atît în calitatea oficială pe care o avea, dar și din recunoștință pentru acela căruia îi datora în cea mai mare parte ascendența spre înălțimea tronului.

Miron Barnovschi-Movilă și-a început domnia prin acte care urmăreau pacificarea spiritelor, înlăturarea nedreptăților și ridicarea dărilor numai după lege. A păstrat pe toți sfetnicii înaintașului său, remanierea fiind impusă doar de numirea unui nou demnitar în funcția pe care el însuși o deținuse. Acest fapt dovedea că Miron Vodă ținea la statornicie și continuitate în administrația țării. De aceea a acordat și o totală amnistie politică, a dat curs proceselor de revendicări, a păstrat structura sfatului țării și, în linii mari, politica internă a predecesorului. Relațiile dintre noul domnitor și membrii sfatului domnesc au fost normale și rareori a fost cazul cînd a condus țara fără ajutorul dregătorilor. A respectat obiceiurile și legile țării și s-a deplasat în toate hotarele ei pentru a cunoaște realitățile la fața locului. Înconjurat de sfetnici, dregători mari și mici, mireni și bisericești, Miron Vodă a întocmit un program de redresare materială și morală a statului, program tradus în hrisoave, decrete domnești și în decizii cu caracter juridic-legislativ. În împrejurări excepționale, cum au fost cele din anii 1626, 1627 și 1628, alături de reprezentanții boierimii domnitorul Miron Barnovschi-Movilă a convocat nu numai pe ierarhii țării — care făceau parte de drept din divan —, ci și pe unii clerici cu răspunderi mai mari, care au desfășurat o susținută activitate patriotică și culturală.

Rezistența boierimii nu l-a intimidat, Barnovschi știind să-i potolească cerbicia; ceea ce l-a îngrijorat însă a fost atitudinea vecinilor și a țăranilor, pe seama cărora a și elaborat și decretat legi cu caracter

demografic și agrar [8]. Cîrmuirile anterioare cu regimul lor inuman, favorizate și de evenimentele externe, sărăciseră și depopulaseră Moldova. Se impuneau așadar noi și grabnice măsuri «după greutatea ce era la Radu Vodă, care veacurilor de miratu au rămas, cum au putut încăpea întru înțelepciunea aceluia acea nemilă de țară, pentru ca ea, țara, să vină fără zăbavă în hirea sa...». Procesul de scădere a populației se datora nu numai luptei de clasă a țăranilor, sub forma «spargerii» sau «risipirii» satelor, dar și năvălirilor frecvente ale turcilor, tătarilor și ale altor lifte. Domnitorul Barnovschi s-a străduit să împiedice fuga și, în același timp, să exercite o politică de colonizare a satelor pustiite, ori să înființeze sate noi în «locurile pustii» sau «săliști». Acțiunea aceasta a fost întreprinsă pe baza dreptului de slobozie, țăranii avînd libertatea de a munci nestingheriți un anumit număr de ani sau pe tot timpul domniei pămîntul și obligația să plătească «darea împărătească».

Despre spiritul organizator și bunele intenții ale domnitorului Barnovschi adeverește și «regularea» traiului călugăresc prin mînăstiri, care trai se stricase și se sălbăticise și pe care domnul se îngrijește să-l așeze iarăși pe temelii morale printr-un hrisov din anul 1626. Călugării de la Moldovița afirmă: «cu norocul M.S. Domnului nostru Barnovschi Vodă iaste pace bună și s-au bucurat toți oamenii de Măriia sa» [9]. Din păcate «așezămintele» agrare promulgate de domnitorul Miron Barnovschi-Movilă în 1627 și 1628, care au cuprins și măsuri cu caracter social, fiscal și administrativ, nu și-au atins scopul.

Ele rămîn însă o mărturie de netăgăduit pentru inițiativele domnitorului Barnovschi de redresare a țării, în special pe linie economică, ca și acelea referitoare la înființarea unor puncte comerciale cum au fost «Tîrgul lui Barnovschi» și «iazul lui Barnovschi» [10].

Din timpul domniei lui Barnovschi au rămas și mărturii de felul cum a organizat cancelaria moldovenească și de modul cum trebuiau redactate documentele, pentru care a depus o deosebită grijă. Era de așteptat ca un militar ce fusese pe cîmpul tactic și între ostași, înainte și în timpul domniei, să legifereze și normele activității din armată, lucru pe care l-a și făcut. A așezat în Suceava un om credincios «care să fie pentru treaba armelor domniei mele», a readus pe curtenii fugiți și a fixat atribuțiile și răsplata militarilor care păzeau granița. Ostașilor străini de la hotare nu le refuza nimic pentru serviciile aduse. Prin toate acestea Miron Vodă Barnovschi se înscrie în galeria cîrmuitorilor moldoveni «dătători de legi și datini».

Avantajat de a fi om al timpului său domnitorul Miron Barnovschi-Movilă a înțeles imperativele vremii care-i impuneau să stea cu arma la picior și să facă uz de diplomație. Mijlocirile sale între poloni și turci au avut ca efect evitarea conflictelor armate și vărsarea de sînge. În tratatul de *Istoria României* P. P. Panaitescu conchidea în legătură cu acest adevăr: «În 1627 domnul Moldovei, prin mediațiunea

8. Pe larg la Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 74—82. Pentru «așezămîntub» din 16 ianuarie 1628 să se vadă și Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p. 67—75.

9. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 80.

10. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 80—81.

sa, izbuteşte să împiedice izbucnirea unui nou război turco-polon» [11]. Conflictele internaţionale de la hotarele Moldovei l-au obligat pe Miron Vodă să facă şi politică europeană. Numele său devenise notoriu în diplomaţia vremii şi nu puţini erau aceia care-i solicitau serviciile.

Pe lîngă polonezi şi turci, tătari şi cazaci Barnovschi a întreţinut legături strînse şi cu Rusia medievală care în această primă jumătate a sec. XVII începe să răspîndească ideea că ea este ocrotitoarea Ortodoxiei din sud-estul european. Politica lui Barnovschi amintea turcilor că Moldova nu este o ţară volnică, după expresia lui Neculce, şi că ea este închinată, nu luată cu sila. Faptul în sine era firesc, dar în viziunea Porţii depăşea cu mult statutul unui vasal şi turcul suzeran, nemaiţinînd seama de serviciile pe care i le făcuse, i-a pregătit mazilirea din anul 1629 şi apoi pedeapsa capitală — 1633.

O latură deosebită a domniei lui Miron Barnovschi-Movilă o constituie activitatea sa pe tărîm bisericesc. S-a afirmat că a fost un domnitor evlavios şi cu dragoste faţă de Biserică şi nu este o exagerare. Istoria arhitecturii religioase româneşti din prima jumătate a sec. XVII ar fi incompletă dacă s-ar face abstracţie de activitatea de ctitor a lui Vodă Miron Barnovschi. «Mînăstiri şi biserici cîte au făcutu, aşa în scurtă vreme, nice unul domn n-au făcutu, scrie Miron Costin. Făcut-au alţii domni şi mai multe, dară cu mai îndelungate vremi, în 40 de ani unii, alţii în 20 de ani, iară elu în trei ani. Mînăstirea în oraş aicea, ce să dzice Svînta Mariia şi apoi mînăstirea Hangul la munte şi Dragomirna, lîngă Suceava, urdzită de Crimca mitropolitul au fîrşit, şi au urdzit şi Bîrnova pe numele său, lîngă Iaşi, care apoi au fîrşit-o Dabija Vodă, şi biserica lui sfetii Ioanu... şi au isprăvitu şi biserica aceea mare din Liov...» [12].

Într-adevăr, puntea de legătură între arta Movileştilor şi aceea de neasemuită strălucire a lui Vasile Lupu este activitatea ctitoricească a lui Vodă Miron, care în scurta lui domnie a ridicat monumente cu valoare perenă. Între acestea sînt zidiri din temelie: Sf. Ioan Botezătorul, terminată de Vasile Lupu, Barnovschi — Adormirea Maicii Domnului, ambele în Iaşi, şi Bîrnova — situată la jumătatea drumului dintre Iaşi şi Vaslui, înzestrată cu multe privilegii şi terminată de Dabija-Vodă; apoi zidiri începute de alţii şi terminate de el: Toporăuţi, Dragomirna şi Hangul-Buhalniţa. De asemenea, biserica românească din Liov.

Am amintit mai sus că între sfetnicii săi întîlnim şi feţe bisericeşti: mitropoliţi, episcopi, călugări şi preoţi de mir, cu toţii fiindu-i sprijin de nădejde şi desfăşurînd o activitate culturală şi religioasă dintre cele mai meritorii. La cererea şi sugestia mitropolitului-artist Anastasie Crimca (1607—1617; 1619—1629) şi a lui Varlaam, autorul cunoscutei Cazanii, pe atunci cu rangul de arhimandrit, Miron Vodă a convocat la Iaşi sinodul din 20 septembrie 1626 şi ca un legislator bisericesc curajos a impus clerului monahal un «aşezămînt» care, printre altele, prevedea ca monahii să nu deţină averi personale, să

11. Vol. III, Bucureşti, 1964, p. 135.
12. Miron Costin, *op. cit.*, p. 94 şi 103.

nu facă negustorie, să servească masa în comun, să nu plece din mînăstire fără învoirea starețului ; acesta urma să fie ales de întregul sobor al mînăstirii respective pe un an, putînd fi reales ; pentru diferitele probleme ale mînăstirii el pleca în deplasare însoțit de un călugăr și cu aprobarea soborului, care avea și drept de control asupra activității sale [13]. În înțelegere cu același Anastasie Crimca, de care l-a legat o prietenie sinceră, domnitorul Miron Barnovschi-Movilă a hotărît scutirea tuturor viețuitorilor de la mînăstiri de orice dări, în afară de cele către domnie [14]. Tot pe această linie se înscriu și daniile făcute de acest evlavios domn pe seama diverselor locașuri de cult din țară și de peste hotare [15].

Împrejurările și motivele care au pus capăt primei domnii a lui Miron Vodă nu sînt încă îndeajuns de clare. În mod cert ele au fost însă atît de natură internă cît și externă. În rîndul primelor ne gîndim la uneltirile nerăbdătorilor candidați la domnie, în frunte cu Moise Movilă și Alexandru Coconul, la mișcările vecinilor și țăranilor — a căror situație devenise foarte critică —, și nu în ultimul rînd la refuzul său de a satisface lăcomia vizirului care-i pretinsese, în schimbul prelungirii domniei, 40 de pungi de galbeni, fiecare din ele conținînd 500 de piese. «Fiind un domn mai puțin jăcuitor și mai cu durere față de țară» [16], Vodă Miron a întîmpinat cererea turcului cu un refuz categoric, deși mulți dintre prieteni l-au sfătuit «să nu să puie împotriva vizirului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie». Atitudinea domnitorului i-a prilejuit cronicarului Miron Costin următoarea reflecție : «Se cunoaște că acești domni matce direpte au fost acestii țări, nu mastihă, cîndu pentru obiceiu să nu se facă în dzilele lor cu greul țării, domniile și-au lăsatu și asuprelele țării n-au primit să fie de la dînșii» [17].

Printre motivele de natură externă figurează întîi refuzul de a participa alături de armata turco-tătară împotriva cazacilor cărora el le acordase sprijin militar, în 1629, apoi atitudinea sa filo-polonă și libertatea cu care acționa în diplomația europeană. Și unele și altele l-au condus la abdicare și la retragerea în Polonia, unde s-a angajat în acțiuni de ordin cultural-artistic și religios și de unde a menținut legături permanente cu Moldova.

Fondul sufletesc și mintea împodobită cu învățături deosebite, însușite în anii de studii din țară și din Polonia, precum și experiența sa în materie de cultură l-au determinat să lucreze, în bejenia sa, cu predilecție în domeniul spiritualității ortodoxe. Pregătirea sa

13. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor* ediția a II-a, vol. I, București, 1929, p. 267—277 ; N. Grigoraș, *Situația clerului moldovenesc în prima jumătate a sec. al XVII-lea și reforma domnitorului Miron Barnovschi*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1957), nr. 1—2, p. 71—79 ; Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 73—74.

14. *Ibidem*. Să se vadă și Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 8.

15. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 88—92 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 10.

16. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 511.

17. Miron Costin, *op. cit.*, p. 95.

enciclopedică i-a permis să inițieze și să promoveze contacte culturale de primă valoare. Aceste contacte pe care cultura românească din prima jumătate a veacului al XVII-lea le-a stabilit cu principalele curente și personalități ale Răsăritului ortodox se datoresc în bună măsură și binecredinciosului domnitor Miron Barnovschi-Movilă, care s-a angajat într-o hotărîtă acțiune de apărare a Ortodoxiei, amenințată de Catolicism, precum și de păstrare a instituțiilor în care se manifesta curentul anticatolic și antireformist. Acestei inițiative și acțiuni lăudabile îi venea în sprijin și situația sa materială de excepție.

În Polonia, unde propaganda romano-catolică obținuse, în special după Brest-Litovsk 1596, teren considerabil, Miron Barnovschi-Movilă a desfășurat o vie activitate pentru tipărirea și răspîndirea cărții religioase ortodoxe. Era convins, ca de altfel marea majoritate a oamenilor de cultură ai generației sale, că întărirea Ortodoxiei, ca mijloc de rezistență împotriva acțiunilor prozelitismului catolic, se putea realiza în special prin cartea tipărită. Atît de însemnată a fost contribuția sa în această direcție încît tiparnița din Liov i-a dedicat cunoscutul *Octoih slavon* [18], care reda în paginile sale și stemele fostului domnitor al Moldovei ștefaniene. Evenimentul cultural din 1630 a fost urmat la 16 ianuarie anul următor de actul solemn al sfințirii bisericii românești din Liov, al cărei «ctitor săvîrșitor» era același Miron Vodă. Petru Movilă a rostit cu acest prilej un înălțător cuvînt în care s-a referit și la contribuția rubedeniei sale domnești. Inscripția «Io Miron Barnovschi-Movilă Voievod al Moldovlahiei, săvîrșitor al bisericii românești» — de pe plafonul acestei monumentale construcții —, este o mărturie a activității cultural-spirituale a binecredinciosului Miron Vodă care, chiar în ceasurile de cumpănă și mai puțin favorabile unor preocupări cultural-edilitare și cînd nici măcar nu se găsea pe pămîntul țării sale, nu și-a uitat preocupările de spirit. Deasupra «corului» s-au fixat două tăbliță votive, la stînga și la dreapta, cu inscripție slavonă care arată că ctitorul săvîrșitor, binecredinciosul Miron Movilă, aduce slavă și închinăciune lui Dumnezeu.

Gîndul revenirii în scaun nu-l părăsise însă nici un moment, căci mai presus de toate era dragostea sa pentru Moldova, patria sa, pentru binele căreia își pusese în lucru toată priceperea. În 1629 alesese abdicarea lăsînd amintirea unor bune intenții, a unor însemnate realizări gospodărești și a unor ctitorii de seamă.

Prilejul s-a ivit destul de curînd, aprilie 1633, cînd — în urma tulburărilor sociale care avuseseră loc în Moldova —, tronul rămăsese vacant prin înlăturarea lui Alexandru Iliaș (1631—1633). Gîndurile tuturor s-au îndreptat din nou către Miron Barnovschi-Movilă și o delegație alcătuită din persoane cu vază și influență a mers în Polonia ca să-i prezinte propunerea. Reîntors în Iași a fost aclamat de

18. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 10. El a apărut în trei ediții și a avut la bază un manuscris slavon păstrat la mînăstirea Nemțu și trimis de Barnovschi lui Meletie Smotrițki. Să se vadă D. Strungaru, *Gramatica lui Smotrițki și prima gramatică românească*, în «Romanoslavica», IV (1960), p. 289—307.

toți, căci — scria Miron Costin — «Domnul iubea pe țară și țara iubea pe domn». Înainte de intrarea în curtea domnească s-a îndreptat către biserica Sf. Nicolae Domnesc, pentru a-și pleca genunchii în semn de mulțumire. Așezat din nou prin voința obștii pe tronul Moldovei și din nou fără fast, vremurile nefiind prielnice nici de această dată, Miron Barnovschi-Movilă își începe a doua domnie la 26 aprilie 1633. Acum însă, spre deosebire de prima domnie, a hotărît să meargă personal la Constantinopol «pentru a se înființa împărăției». Deși total neindicată, hotărîrea era irevocabilă. «Trebuie să mă duc acolo — arăta Barnovschi — pentru cinstea mea și să le arăt mizeria din Moldova și să le spun că țara fierbe în nevoi, obidă și întristare. Am dat Moldovei așezăminte, am făcut slobozii (...) am pedepsit cu străşnicie pe slujitorii care au călcat formele noastre apăsînd poporul (...) și noi să abzicem de a-l auzi pe sultan, care nu cunoaște adevărul despre «săraca raia» — cum le place turcilor să ne spună? (...) Stăpîn pe gîndurile și faptele mele, de care oricînd voi da socoteală, poruncesc să nu mai zăbovim cu propuneri... și să purcedem la împărăție. (...) Mă bucur că vor să mă întovărășească boierii și fețele bisericești, curtenii cu un gîndu și cu toții să se roage pentru mine ca să le fiu iarăși stăpîn; vom chibzui și vom avea în grijă ca țara să fie condusă în lipsa noastră cu omenie și vrednicie de cei harnici și cu milă de ea» [19].

Hotărîrea fiind luată, alaiul domnesc a părăsit Iașul în a treia zi a lui florar, 1633, îndreptîndu-se către Constantinopol. În drum Barnovschi și ai săi au trecut și prin Bucureștii prietenului Matei Basarab (1633—1654), care intervenise în sprijinul său la Abaza Pașa și pe care realesul Moldovei l-a întîlnit în porțile Rusciukului și au vizitat Adrianopolul, la Constantinopol ajungînd în 20 iunie. Pentru mulți membri ai delegației, inclusiv pentru Miron Vodă, era pentru prima și ultima dată cînd vedeau cetatea Sf. Constantin de pe malurile Bosforului. Au fost găzduiți la Bogdan Serai, reședința oficială, după 1453, a voievozilor Moldovei în Constantinopol. Aici, nu fără îngrijorare, au așteptat comunicarea marelui vizir cu privire la audiență, de care însă în realitate nici nu era vorba. Pîrile și vinile la adresa lui Miron Vodă Barnovschi erau multe și sîngerosul sultan Murad IV aflat la conducerea Imperiului care traversa o perioadă de acută criză nu numai că nu era dispus să-l recunoască, dar — netrecîndu-i cu vederea nici faptul că în 1626 nu i se înfățișase și nici legăturile prea apropiate cu polonii rivali — hotărîse deja ca «hainul să fie suprimat prin tăierea capului». Singura scăpare era să treacă la islamism. Deși unii dintre înaintași o făcuseră și o vor face și dintre urmași, Miron Barnovschi-Movilă nu și-a renegat credința și tradițiile neamului său pentru blidul de linte care putea însemna conducerea vreunui sangeac, ori vreo slujbă palatină.

Pînă la săvîrșirea odioasei crime, de curînd realesul conducător al Moldovei a fost ținut la închisoarea de tristă faimă a celor Șapte Turnuri. Nimeni din aparatul administrativ al sultanului nu a luat

19. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 155—156.

în seamă insistenţele delegaţiei ca domnitorul Barnovschi să fie eliberat şi recunoscut pe tronul Moldovei.

Păşind pragul celulei, vlăstarul movilean va fi avut viziunea clară a celor ce aveau să urmeze şi că socotelile cu lumea celor vii se vor încheia curînd. Deşi avea «mai multă nădejde de moarte decît de viaţă», binecredinciosul domnitor Miron Barnovschi-Movilă şi-a păstrat tăria morală pînă la sfîrşit. Venise de bună voie în mîinile duşmanului său de moarte, nădăjduind că va reuşi să apere interesele Moldovei şi alor săi în faţa sultanului. Ajuns în această situaţie şi simţind că untdelemnul candelei vieţii este pe sfîrşite, şi-a întocmit testamentul, «o adevărată pagină de cronică (...) un act plin de înţelepciune, demnitate, onestitate, generozitate...» [20]. Dispoziţiile sale s-au concretizat în 19 puncte al căror text se referea la averea sa mişcătoare şi imobilă, la drepturile familiei asupra acestor bunuri şi ca rămăşiţele pămînteşti «de mi se va prilejui moartea aice la mîna acestor păgîni să pue aceşti boieri nevoinţă să nu zacă oasele în păgîni, ci să le ducă în ţară să le îngroape la sfînta mînăstire Dragomirna».

De asemenea, dispunea să i se achite toate datoriile, iar o bună parte din ocinele sale şi din bani «să se dea pe la mînăstiri şi biserici, pentru sufletul nostru şi al părinţilor noştri...» [21].

Se hotărîse ca pieirea domnului moldovean să se desfăşoare în dimineaţa zilei de 22 iunie, într-un cadru festiv, în faţa întregului aparat de stat, a reprezentanţilor diplomatici ai ţărilor care aveau legături cu Sublima Poartă, a oştirii şi a publicului. Văzînd iarăşi lumina soarelui Vodă Miron Barnovschi nu s-a arătat deloc tulburat. Sufletul său era împăcat. Îşi servise patria pînă la supremul sacrificiu. Biograful său cel mai autorizat, Aurel H. Golimas, afirmă că apropiindu-se de locul fatal Barnovschi a mai avut tăria să rostească, cu glas apăsat, pentru a fi auzit de cei din apropiere : «Dusu-v-aţi toate ale vieţii mele ; ca norii mărilor aţi pierit ; cufundatu-v-aţi, făpturi ale zilelor mele, asemeni clopotelor în valuri» [22].

Sultanul s-a mulţumit să privească de la fereastră odioasa crimă pe care o comandase şi care a zguduit lumea civilizată. Turcii înşişi se pare că şi-au dat seama, după consumarea tragediei, de nedreptatea săvîrşită. Cronicarul Ion Neculce consemnează în *O samă de cuvinte* : «...nevinovat au fost acest om. Şi au cunoscut pre Barnovschi Vodă turcii că au fost drept şi s-au căit pentru că l-au tăiat. Şi s-au giurat ca să nu mai taie de acum domn de Moldova. Numai letopiseţul de aceasta nu scrie nimica. Iară oamenii şi vorbesc, că au apucatu unii dintru alţii» [23].

Rămăşiţele pămînteşti ale nefericitului decapitat, amestecate cu pulberea drumului, au fost adunate de Iancu Costin, tatăl cronicarului

20. *Ibidem*, p. 202—203. Textul integral al «testamentului» este redat la p. 207—211 ; ipoteze şi discuţii pe marginea lui, p. 202—207.
21. *Ibidem*, p. 211.
22. *Ibidem*, p. 220.
23. I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte*. Ediţie cu glosar, indice şi introducere de I. Iordan, Bucureşti, 1955, p. 112—113.

și unul din apropiații și însoțitorii domnitorului Miron, căruia i s-a îngăduit acest lucru ; ele au fost duse la biserica Sf. Gheorghe, situată în apropiere. Călugării, înfricoșați și ei de cele ce auziseră, i-au stat în ajutor, săvîrșind, poate, o slujbă «acolea pe scurtu» și punîndu-i la dispoziție o gropniță. Înhumat în mare grabă «pre cît au lăsat vremea de atuncea» [24], mormîntul a rămas pînă astăzi o taină.

Nu se știe dacă rămășițele sale pămîntești au rămas în Constantinopol sau au fost aduse în țară și reînhumate la Dragomirna — cum și-a exprimat dorința —, sau la biserica Barnovschi din Iași... Problema nu este încă lămurită [25].

Dacă creația folclorică nu a dat prea multă atenție domnitorului din spița Movileștilor, care a prefațat zgduitoarea tragedie a lui Vodă Brîncoveanu și alor săi, literatura istorică, prin Miron Costin și Ion Neculce, a transmis posterității ecouri încărcate cu nimb de legendă despre sfîrșitul său pe care l-am putea califica martiric.

Relatînd și comentînd împrejurările și sfîrșitul domnitorului Miron Barnovschi-Movilă, atît de des amintitul Miron Costin scrie «de un cal al lui Barnovschi Vodă, pe care ducîndu-l în grajduri împărătești, după perirea lui, în ceieș dzi s-au trîntitu calul gios și au muritu în locu» [26]. Referindu-se la aceeași întîmplare, Ion Neculce consemnează : «Cînd i-au tăiat capul lui Barnovschi Vodă calul lui au și început a sări cît n-au mai putut să-l ție comisul în mînă. Și scăpîndu-l din mînă pe loc au căzut și au murit. Și văzînd turcii mult s-au mirat și au zis : nevinovat au fost acest om» [27]. Informațiile acestea stau și la baza uneia din creațiile lirice ale poetului Petru Strihan, din care redăm următoarele versuri :

«Cînd a văzut că pe voievodul său
îl aștepta în piață un călău,
s-a ridicat în zbucium și în spume
chemare mută către-ntreaga lume.

Mușcînd zăbala, căuta cuvînt,
să spună el că domnul e un sfînt,
un rătăcit pe-acest sărman tărîm...
cînd capul lui Miron căzu pe caldarîm.

A sfîrșit în sînge, scîrbă, ură,
blesteme fulgerate de natură
și l-a trăsnit o arșiță înaltă
de-a fi în veci cu domnul laolaltă» [28].

Cronicarului Miron Costin îi datorăm și o altă relatare în legătură cu evenimentul din 22 iunie 1633, căruia «a doua dzi noaptea», în Țarigrad i-a urmat un incendiu care «au arsu cîteva mii de case», incendiu calificat de învățatul moldovean ca o pedeapsă, Barnovschi fiind «om dumnădzăiescu și mare rugătoriu spre Dumnedzău» [29]. Fapt real, petrecut între 7 august și 2 septembrie 1633 [30], deci destul de

24. Miron Costin, *op. cit.*, p. 104 ; Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 79.
25. Pentru diferitele opinii și ipoteze să se vadă Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 232—233.
26. Miron Costin, *op. cit.*, p. 103.
27. I. Neculce, *op. cit.*, p. 112—113.
28. P. Strihan, *Moara albastră. Poezii și aforisme*, București, 1978, p. 108—110.
29. Miron Costin, *op. cit.*, p. 103.
30. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 228—229.

curînd după consumarea tragediei, incendiul — ale cărui cauze au rămas totuşi necunoscute — a dat proporţii de simbol asasinatului politic din 22 iunie 1633.

Referiri în legătură cu sfîrşitul binecredinciosului domnitor Miron Barnovschi-Movilă întîlnim şi în scrierile unor învăţaţi străini. De pildă, la diaconul Paul din Alep, însoţitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în călătoriile întreprinse în Ţările Române. Vizitînd Iaşul în 1653, clericul sirian relatează că la această dată în capitala Moldovei se vorbea că, în momentul decapitării domnitorului Barnovschi, pe portretul său din ctitoria care-i poartă numele s-ar fi produs o fisură adîncă [31].

*

«Om fericit peste toate domeniile acelei ţări, nemîndru, blînd, drept, om de ţară, harnic la războaie, neînfrînt şi nespăimat, cît poţi să-l asemeni cu mari oşteni ai lumii» [32], binecredinciosul domnitor Miron Barnovschi-Movilă s-a impus în conştiinţa contemporanilor şi a posterităţii prin strădaniile şi aspiraţiile sale pentru salvarea şi păstrarea fiinţei şi autonomiei «moşiei domniei mele», «ţara noastră — Moldova». El a purtat cu demnitate coroana cea mare a Muşatinilor, cu cinci ramuri şi cu cruci de rubin în fiecare vîrf, într-o vreme de mari tulburări şi instabilitate politică şi din confruntarea cu tot mai accentuatele tendinţe de dominaţie ale osmanlîilor şi ale unor puteri vecine a ieşit biruitor, jertfa sa consfinţind tocmai acest fapt. «Să ştie stăpînii noştri că moartea mea nu va aduce linişte decît pentru mine, iar pentru dînşii şi întreaga voastră alcătuire rapace, ani de năsălnice griji şi ură năpraznică, cutropitorilor din partea poporului meu care m-a ales să-l apăr de voi, năpîrce islamiste». «Va veni o vreme să daţi socoteală!», i-a avertizat el pe trimişii sultanului, care-l terorizau [33].

Sfintele locaşuri zidite de el şi diferitele înfăptuiri în domeniul culturii şi artei în general îl recomandă drept «figură de excepţie în rîndul cîrdului de domni mişei, ce se năpusteau pe corpul bietelor Ţări Române» [34]. Protector al culturii [35], cu suflet bun, evlavios şi cu durere pentru ţară [36], acest vlăstar movilean a scris una dintre cele mai frumoase pagini întru afirmarea culturii şi spiritualităţii româneşti.

Sfîrşitul său tragic, datorat şi «lucrăturii» celor care-i rîvneau tronul, dar în principal lăcomiei şi intereselor Porţii Otomane îndurerează şi astăzi sufletul românesc, binecredinciosul domnitor Miron Barnovschi-Movilă «fiind cu toate bunătăţile spre ţară».

---

31. *Ibidem*, p. 207.
32. Miron Costin, *op. cit.*
33. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 218.
34. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 511 şi 513.
35. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 208.
36. I. Lupaş, *Istoria românilor pentru clasa a VII-a*, ediţia a V-a, Bucureşti, 1932, p. 117.

Avînd în vedere «caracterul acestui om de nobilă fire şi de mare ispravă, de adîncă pietate în rugăciunile de noapte, domn viteaz, milostiv, dorit de ţară» [37], socotim că el trebuie să rămînă în atenţia Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, care într-un viitor nu prea îndepărtat să procedeze spre cele de cuviinţă.

Pr. asist. ALEXANDRU M. IONIŢĂ

AJUTOARE ACORDATE MITROPOLIEI DÎRSTORULUI ŞI UNOR BISERICI DIN DOBROGEA DE CĂTRE DOMNII ŢĂRII ROMÂNEŞTI

Biserica Ortodoxă din Dobrogea s-a bucurat din vechime de sprijinul material al domnilor Ţării Româneşti [1], vatra de la care fusese smulsă în 1417, prin cucerirea otomană. De aceste ajutoare a beneficiat, în primul rînd, Mitropolia Dîrstorului (a Dristrei), cu sediul la Silistra, care a constituit, timp de peste patru secole şi jumătate, principalul for ecleziastic al provinciei dintre Dunăre şi Marea Neagră [2]. Astfel, aşa cum se spune într-un document de mai tîrziu, biserica mitropoliei «din cetatea Dîrstorului de peste Dunăre», cu hramul «Tăierea capului Sfîntului Ioan», «au fost zidită şi înălţată» de domnul Grigore Ghica I, «după putinţa vremilor de atunci», [3] aşadar între 1660—1664 sau 1672—1673, cînd au avut loc cele două domnii ale sale [4].

Cu timpul, aşa cum se menţionează în acelaşi document, «s-au fost surpat zidirea curţii de jur împrejur, cît rămăsese izlaz, şi biserica încă se dărăpănă, necutezînd a drege cineva» [5]. Această sarcină şi-a asumat-o mai întîi Constantin Mavrocordat în cea de a treia domnie a sa în Ţara Românească (1735—1741) [6], după cum se relatează pe larg într-un document turcesc publicat în ultima vreme. Este vorba de o poruncă a sultanului Mahmud I, din aprilie 1741, în care se arată că «zidurile şi acoperişul şi clădirea înaltă şi mare a bisericii cunoscute sub numele de Biserica Vlădicăi din varoşul [7] oraşului Silistra au fost reparate, iar în incinta ei au fost înfiinţate şi renovate şi încă vreo cîteva odăi de către voievodul Ţării Româneşti». Datorită

37. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, Bucureşti, 1938, p. 20—21 şi 41—42.

1. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Balkan Studies», XIII, Thessaloniki, 1972, nr. 2, p. 280—287; Tudor Mateescu, Natalia Trandafirescu, *Ştiri noi despre Mitropolia Dristrei (secolele XVIII—XIX)*, în «Îndrumător bisericesc misionar şi patriotic», III, Galaţi, 1987, p. 80—82.

2. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja...*, p. 280; idem, *Permanenţa şi continuitatea românilor în Dobrogea*, Bucureşti, 1979, p. 79.

3. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1891, p. 60, în notă.

4. Tudor Mateescu, *Permanenţa şi continuitatea...*, p. 81.

5. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 60, în notă.

6. Tudor Mateescu, Natalia Trandafirescu, *op. cit.*, p. 81.

7. Cuvîntul *varoş*, de origine maghiară, intrat în limba română, ca şi în limba turcă, desemna partea locuită din afara zidurilor unei cetăţi. Vezi Ştefan Pascu, Samuil Goldenberg, *Despre oraşele medievale din unele ţări dunărene*, în «Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj», XIV (1971), p. 36—37.

însă faptului că nu se obţinuse în prealabil aprobarea Înaltei Porţi, aşa cum era regula, sultanul porunceşte dărîmarea tuturor construcţiilor noi [8].

Lucrarea a fost realizată totuşi prin grija lui Grigore Ghica II în cea de-a doua domnie (1748—1752), cînd, aşa cum aflăm din documentul de mai tîrziu, pomenit mai sus, «domnia sa cu hărnicie, mijlocind cătră puternica stăpînire, a scos firman împărătesc, prin care i s-a dat voie, cu neoprită pozvolenie, şi aşa, prin ajutorul domniei sale şi prin osîrdia metropolitului ce au fost atunci [9], de iznoavă s-au zidit şi s-au înălţat curtea de jur împrejur şi s-a dres şi biserica şi s-au făcut şi case, dar cu multă cheltuială şi datorie» [10].

În acelaşi act se spune că, în anul 1769, Grigore Ghica II a întărit, de asemenea, mila pe care Mitropolia Dirstorului o avea de la alţi domni de mai înainte, constînd în dreptul de «a lua pe tot anul cîte 500 bolovani sare de la ocna Slănic, bolovani mari aleşi, care la vreme să fie volnic trimisul, fără de nici o zăticneală, a o ridica, şi au să o vînză au să o ducă unde vor vrea, şi nici vameşii, nici cămărăşii să nu-i supere de nimic, ca să fie mila aceasta a acestei sînte mitropolii de ajutor şi de întărire» [11]. Prin documentul amintit, hrisov domnesc din 21 martie 1777, cuprinzînd informaţiile înfăţişate mai sus, Alexandru Ipsilanti întărea şi el această milă acordată Mitropoliei de la Silistra [12].

În aceeaşi zi, printr-un hrisov aparte, acelaşi domn confirmă dania ce «o au fost avut şi de mai înainte vreme, precum ne-am adeverit domnia mea, atît din hrisoavele altor fraţi domni, cît şi din hrisovu domnii sale fratelui Grigorie Ghica voievod ot leat 1769», în favoarea bisericii din Babadag, cu hramul Sfîntul Dumitru, şi a celei din Cernavodă (Bogazchioiu), cu hramul Sfîntul Nicolae, situate în eparhia mitropolitului Partenie al Dîrstorului. Această milă consta în dreptul celor două biserici de a lua cîte 25 de taleri pe an din vama domnească «pentru tămîie, untdelemn şi făclii» [13]. Întărîrea s-a făcut, desigur, la solicitarea mitropolitului de la Silistra, actul fiind emis în aceeaşi zi cu confirmarea daniei acordate mitropoliei [14].

Dintr-un hrisov al lui Alexandru Moruzi, emis la 8 iunie 1793, rezultă că Mitropolia Dîrstorului a avut parte şi de alte ajutoare de la domnii Ţării Româneşti. Astfel, se spune că titularii acestei eparhii «după vremi... pentru oareşicare ajutor, au avut voie a ţine odaia cu dobitoace aici, în pămîntul ţărei, la judeţul Ilfov». Este vorba, desigur, de vitele pe care le deţinea mitropolia şi care erau aduse la păscut în stînga Dunării, fără nici o plată, aşa cum se înţelege din

8. Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane (1711—1821). Documente turceşti*, Bucureşti, 1984, p. 258—260.

9. Titular al Mitropoliei Dîrstorului era în acea vreme Vartolomei. (Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja...*, p. 284; Tudor Mateescu, Natalia Trandafirescu, *op. cit.*, p. 80).

10. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 60, în notă.

11. *Ibidem*, p. 60—61, în notă.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, p. 61—62, în notă.

14. Tudor Mateescu, *Permanenţa şi continuitatea...*, p. 84.

act. De asemenea, «părinții mitropoliți» avuseseră dreptul de a strînge din țară un număr de pînă la 50 de oameni «și a-i avea cu ruptoare osebită de la Vistierie». Această milă, așa cum am presupus cu alt prilej [15], este legată de faptul că eparhiile ortodoxe din Imperiul otoman posedau și bunuri imobiliare, inclusiv terenuri agricole [16]. Lipsa brațelor de muncă în Dobrogea, fenomen cronic în timpul stăpînirii otomane, care impunea aducerea an de an a numeroși lucrători din Principatele române, îndeosebi în timpul secerișului [17], i-a determinat pe mitropoliții Dîrstorului să solicite bunăvoință domnilor Țării Românești pentru a obține oamenii necesari la lucrările agricole. În documentul amintit se menționează că mitropolia «acest ajutor l-au avut și de la alți răposați domni de mai nainte», după cum se putuse citi în «cărțile» emise de Alexandru Ipsilanti, Nicolae Caragea și în cea a lui Mihail Șuțu din 18 iunie 1792, acte care, din păcate, nu se mai pot găsi. Prin hrisovul său, domnul Alexandru Moruzi confirmă întocmai aceste două privilegii [18].

Peste cîteva zile, la 16 iunie 1793, același domn întărește vechea danie în sare acordată Mitropoliei Dîrstorului, ridicînd-o însă de la 500 de «bolovani mari, aleși», la 650 [19]. În aceeași zi, printr-un alt hrisov, este confirmat, de asemenea, ajutorul de care se bucurau bisericile din «casabaua» (orășelul) Babadag și satul Cernavoda (tc. *Boğazkoy*), constînd în suma de 25 de taleri anual pentru fiecare. Domnul Alexandru Moruzi mărește acum această milă la cîte 50 de taleri pe an [20].

La 15 iulie 1814, domnul Ioan Caragea întărește și el dania în sare de care se bucura Mitropolia Dîrstorului, menținînd-o la 650 de bolovani [21]. Numele mitropolitului nu este menționat în document, unde este lăsat loc alb, dar știm sigur că atunci păstorea la Silistra Calinic, ales în aprilie 1813, cînd Mitropolia Dîrstorului se unește cu cea a Proilavului (Brăilei), formînd o singură eparhie [22]. Nu se mai amintește nimic de dreptul de a ține «odaia cu dobitoace» în județul Ilfov și nici de dreptul de a strînge 50 de oameni din Țara Românească, ceea ce arată anularea cu acest prilej sau poate chiar în prealabil a acestor privilegii. La aceeași dată, este confirmat și aju-

15. Idem, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja...*, p. 287.

16. Iosef Kabrda, *Les documents turcs relatifs aux impots ecclésiastiques prélevés sur la population bulgare du XVII-e siècle*, în «Archiv. Orientalni», XXIII, Praha, 1955, nr. 1—2, p. 139, 148—149.

17. Tudor Mateescu, *Țărani din Moldova și Țara Românească la munci agricole în Dobrogea (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în «Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol», IX, Iași, 1972, p. 237—254.

18. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, București, 1893, p. 246.

19. *Ibidem*, p. 243—244.

20. *Ibidem*, p. 245—246.

21. Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 77, f. 188 v.

22. D. Russo, *Lista mitropoliților Proilavului, 1590—1828*, în *Studii istorice greco-române*, ed. Ariadna Camariano și Nestor Camariano, vol. I, București, 1939, p. 284.

torul anual de cîte 50 de taleri, acordat bisericilor din Babadag şi Cernavoda [23].

Cele şapte documente prezentate mai sus se găsesc în condicile domneşti, în care au fost transcrise la emitere, aşa cum se obişnuia atunci. În afara lor au existat, aşa cum am văzut, şi altele, menţionate în cuprinsul acestor hrisoave, dar care n-au mai ajuns pînă în zilele noastre sau care nu s-au găsit încă în condici. Originalele, care se înmînau beneficiarilor, este aproape sigur că s-au pierdut, datorită îndeosebi vicisitudinilor aduse de valul războaielor ruso-turce care a bîntuit Dobrogea timp de mai bine de un secol. Textul celor şapte documente amintite, publicate de V. A. Urechia după condicile domneşti, a fost cunoscut şi utilizat de istoriografia românească [24]. S-a crezut însă că întărirea vechilor danii se opreşte la anul 1814 [25]. De curînd, am avut totuşi prilejul să găsim o nouă confirmare a acestora, datorată lui Grigore D. Ghica, primul domn pămîntean al Ţării Româneşti după abolirea regimului fanariot. Prin aceasta, se dovedea a fi un demn urmaş al domnilor din neamul Ghiculeştilor, care, încă din secolul al XVII-lea, ctitoriseră biserica Mitropoliei Dîrstorului, o reparaseră şi miluiseră eparhia dobrogeană, făcînd danii şi celor două biserici amintite.

La 17 martie 1823, Grigore D. Ghica emite hrisovul prin care întăreşte ajutorul în sare acordat Mitropoliei Dîrstorului. El ţine să arate că, în drum spre Constantinopol [26], unde avea să primească domnia Ţării Româneşti, aşadar în anul precedent, s-a oprit la Silistra şi s-a închinat la biserica mitropoliei de acolo, «făcînd rugăciune către milostivul Dumnezeu şi către Sfîntul Ioan Botezătorul» (anexa 1). Confirmarea este făcută la rugămintea mitropolitului Antim care, aşa cum ştim din alte surse, era succesorul lui Calinic, cu care, în 1821, făcuse schimb de eparhii, acesta trecînd în locul său la Didimotih [27]. Deoarece mitropolia, după cum putuse să se convingă domnul personal, avea «multă trebuinţă ca ajutor», vechea milă este ridicată de la 650 de bolovani de sare anual de la ocna Slănic la 1000. Actul este adeverit de domnul însuşi şi de fiii săi, martori fiind boierii veliţi, membrii Divanului domnesc [28].

---

23. Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 77, f. 188 r. Vezi textul acestor două documente, cu numeroase greşeli de transcriere, la V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. X A, Bucureşti, 1900, p. 236—238.

24. G. Ilioniu, *Cultele în Dobrogea*, în *1878—1928. Dobrogea, Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 597—600; Al. P. Arbore, *La culture roumaine en Dobroudja*, în *La Dobroudja*, Bucureşti, 1933, p. 671.

25. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja...*, p. 286—287; idem. *Permanenţa şi continuitatea...*, p. 83—84. (Supoziţia se bazează pe faptul că volumele de documente şi comentarii publicate de V. A. Urechia nu depăşesc perioada domniilor fanariote).

26. Delegaţia boierilor din Ţara Românească, din care făcea parte şi banul Grigore Ghica, viitorul domn, trimisă la Constantinopol, a poposit la Silistra între 25 martie şi 2 aprilie 1822, sărbătorind acolo şi Sfintele Paşti. (Emil Vîrtosu, *1821. Date şi fapte noi*, Bucureşti, 1932, p. 146—147).

27. D. Russo *op. cit.*, p. 284.

28. Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 103, f. 18 r.-v. (Vezi anexa 2).

Puţin mai înainte, la 9 martie 1823, fusese emis hrisovul de întărire a ajutorului acordat bisericilor din Babadag şi Cernavoda «pentru tămiie, undelemn şi făclii». Domnul măreşte şi această danie, ridicînd-o de la 50 de taleri pe an la cîte 100 de taleri pentru fiecare dintre cele două biserici, bani care trebuiau plătiţi «din vama domnească», de la «carvasaraua» [29] (clădirea şi depozitul vămii) din Bucureşti [30].

Acestea sînt, credem, ultimele confirmări ale milelor acordate din vechime de către domnii Ţării Româneşti Mitropoliei Dîrstorului şi bisericilor din Babadag şi Cernavoda. Curînd, războiul ruso-turc din 1828—1829, care a provocat mari distrugeri în Dobrogea [31], avea să afecteze, în mod sigur, şi aceste trei lăcaşuri. Se ştie că biserica din Babadag a fost ridicată după aceea din nou [32], iar cea din Cernavoda, distrusă, în mod sigur, în cursul acestui război [33], a fost reconstruită, tot cu hramul Sfintul Nicolae, la 1862, în temeiul unei iradele obţinute de la sultanul Abdul Aziz [34].

Biserica Ortodoxă din Dobrogea şi, în primul rînd populaţia românească, elementul etnic autohton şi majoritar al acestei provincii, s-a bucurat aşadar secole de-a rîndul de ajutoare materiale din partea domnilor Ţării Româneşti. În condiţiile unor posibilităţi proprii reduse şi ale unei stăpîniri străine pentru care religia creştină era doar tolerată, acest sprijin, aparent modest, capătă dimensiuni mult mai ample. În plus, este vorba de un aspect al relaţiilor, niciodată întrerupte, existente între pămîntul de la Marea cea Mare al lui Mircea şi vatra străbună de la care fusese smuls prin cucerirea otomană. Pentru ilustrarea celor înfăţişate mai sus, reproducem *in extenso* cele două documente inedite de la Grigore D. Ghica.

TUDOR MATEESCU

ANEXE

1. 1823 martie 9, (Bucureşti). Hrisov al domnului Ţării Româneşti Grigore D. Ghica, prin care întăreşte vechea danie acordată bisericilor din Babadag şi Cernavoda, ridicînd-o de la 50 la 100 de taleri pe an pentru fiecare

Cartea a dooă biserici, însă una ce să numeşte în casabaoa Babadag şi alta Cernavodă ot Boazu Chioiu *, ce sînt în eparhiia mitr(opolitului) Dîrstii şi Proilav kir Anthim, a luoa milă cîte tl. 100 pe an de la carvasara.

29. Pentru «carvasara» vezi Georgeta Penelea, *Relaţiile economice dintre Ţara Românească şi Transilvania în epoca regulamentară (1829—1848)*, în «Studii şi materiale de istorie modernă», vol. IV, 1973, p. 13, 46.

30. Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 103, f. 18 v—19 r. (Vezi anexa 1).

31. Al. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei. Populaţiunea Dobrogei după o hartă rusească*, în «Analele Dobrogei», IV (1923), nr. 3, p. 329—334; Constantin C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, Bucureşti, 1957, p. 137.

32. Constantin P. Scheletti, *Dobrogea. Organizarea*, Tulcea, 1879, p. 35, în notă. (Afirmaţia că această biserică «fu zidită de români în 1828» nu corespunde realităţii, anul respectiv fiind, desigur, cel al distrugerii locaşului).

33. M. D. Ionescu(-Dobrogeanu), *Dobrogia în pragul veacului al XX-lea*, Bucureşti, 1904, p. 642.

34. Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 5/1880, f. 77, 79—80.

Zeml. Vlascoe. Fiindcă dooă sfinte biserici ce să află în eparhiia sfinţii sale părintelui mitropolit Dîrstea şi Proilav, kir Anthim, însă una în casabaoa Babadag, la care să cinsteşte şi să prăzmuieşte hramul Sfîntului slăvitului marelui mucenic Dimitriie, şi alta în satul Cernavodă, la Boazul Chioiul *, la care se prăzmuieşte hramul Sfîntului erarh Nicolae, făcătorul de minuni, prin hrisoavele şi cărţiie fraţilor domni de mai nainte, au avut milă ca să ia pă tot anul de aici din ţară cîte tl. una sută din vama domnească, de la carvasara, pentru tămîie, untdelemn şi făclii, însă epitropul de la biserica Sf-lui Dimitriie să ia tl. 50 şi cei de la biserica Sf-lui Nicolaie alti tl. cincizeci, ca să fiie acestor dooă sfinte biserici de ajutor la cele mai sus zise. Deci învrednicindu-ne Domnul Dumnezeu cu întîia domniie a aceştii de Dumnezeu păzite ţări, ne-am milostivit de am înnoit şi am mărit mila aceasta ca să să păzească nestrămutat. Pentru care poruncim vameşilor de la carvasaraoa din Bucureşti să urmeze a da acea milă de tl. una sută pe tot anul nelipsit. I saam receh gospodstvo mi **.

1823 mart. 9.

Pecetea gospod.

Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 103, f. 18 v—19 r. Copie.

2. 1823 martie 17, Bucureşti. Hrisov al domnului Ţării Româneşti Grigore D. Ghica, prin care întăreşte vechea danie în sare acordată Mitropoliei Dîrstorului, ridicînd-o de la 650 la 1000 de bolovani anual

Hrisovul Sfintei Mitropolii din cetatea Dîrstorului, du peste Dunăre.

Lucrurile cele ce prin iubire de Dumnezeu, după plăcere cu cuviinţă să fac şi să săvîrşesc de către blagocestivii şi iubitorii de Hristos domni, carii de la Dumnezeu sînt aleşi, măcar că să pot cunoaşte la toată obştea şi prin alte mijloace de fapte bune, iar mai aleasă şi vrednică de laudă este evlaviia şi cuceriia domniilor sale către sfintele şi dumnezeieştile lăcaşuri unde apururea să slăveşte numele marelui şi atotputernicului Dumnezeu. Ci dar şi domniia mea cu această rîvnă fiind către sfintele lui Dumnezeu lăcaşuri şi mănăstiri, socotit-am şi pentru sfinta şi dumnezeiasca mitropoliie din cetatea Dîrstorului, du peste Dunăre, la care să cinsteşte şi să prăzmuieşte hramul Tăerii cinstitului cap al Sfîntului şi slăvitului prooroc înainte mergătorului şi botezătorului Ioan, unde şi însine domniia mea am fost la mergerea în Ţarigrad, făcînd rugăciune către milostivul Dumnezeu şi către Sfîntul Ioan Botezătoru(l), şi nu numai că ne-au păzit sănătoşi, făr de primejdiie la mergere, ci încă au luminat şi gîndul prea puternicului nostru înpărat de ne-au ales şi ne-au învrednicit prin hărăzire la strămoşescul nostru scaun al domnii Ţării Româneşti, cum şi la întoarcere cu domniia, iarăşi ne-au păzit sănătoşi, de am venit bine. Care sfîntă mitropolie au avut de la fraţii domni de mai naintea noastră privileghiuri, precum din hrisoavele răposaţilor domni de mai nainte, ce să văd trecute în condicile Divanului, ne-am adeverit, orîndduindu-să ca să ia pă tot anu(l), de la ocna Slănic, cîte şase sute cincizeci bolovani sare. Deci după evlaviia ce avem către sfintele şi dumnezeieşti lăcaşuri, mai vîrtos către această sfîntă mitropolie, care am văzut-o şi însine cu multă trebuinţă ca ajutor şi după rugăciunea ce ne-au făcut sfinţiia sa părintele mitropolitu(l) dărstorean şi proilavul kir Anthim, am binevoit domniia mea şi nu numai

---

* *Bogazköy* (Satul de la gura rîului), denumirea turcească a localităţii Cernavoda.

** Şi însumi am spus domnia mea.

înnoim mila ce au avut, ci adăogăm şi alţi trei sute cincizeci bolovani sare, ca să ia de acum înnainte cîte una miie bolovani sare, să fiie sfintei mitropolii de întărire, iar domnii mele şi răposaţilor părinţilor domnii mele vecinică pomenire. Rugăm dar şi pe alţi fraţi domni carii în urma noastră să vor învrednici a fi oblăduitori acestii de Dumnezeu păzite creştineşti ţări să binevoiască a înnoi şi a întări această milă, ca şi ale domniilor sale mili şi faceri de bine să fie în urmă de alţii ţinute în seamă. Şi ca să să păzească mila aceasta cu nestrămutare, am adeverit hrisovul acesta cu însăşi credinţa domnii mele Io Grigoriie Dimitriu Ghica vvd., i cu credinţa prea iubiţilor domnii mele fii Costandin vvd., Gheorghie vvd., Scarlat vvd., Grigorie vvd., Panaiotache vvd., Dimitrie vvd., martori fiind şi dumnealor cinstiţii şi credincioşii boeri veliţi ai Divanului domnii mele pan Costandin Creţulescu vel ban, pan Barbu Văcărescu vel vist., pan Istrate Creţulescu vel vornic de la Ţara de Sus, pan Costandin Bălăceanu vel logofăt de Ţara de Sus, pan Nicolale Golescu biv vel vornic, ipistatu(l) Vornicii Ţării de Jos, pan Scarlat Grădişteanu vel vornic al treilea, pan Fotache Ştirbei vel vornic al patrulea, pan Dimitriie Bibescu vel logofăt de Ţara de Jos, pan Mihalache Ghica vel post(elnic), pan Nestor vel logofăt al Streinilor Pricini, pan Ioan Fălcoioanu vel logofăt de Obiceiuri, pan Scarlat Mihlescu biv vel spătar, ipistat al Vornicii Oştirilor, pan Ioan Cocorăscu vel vornic al politii şi ispravnic, pan Costandin Bălăceanu vel logofăt de Ţara de Sus. Şi s-au scris hrisovul acesta la întîiul an al domnii mele, aici în Bucureşti, 1823, mart. 17.

Costandin Bălăceanu vel logofăt procit.

Iscălitura gospod.

Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 103, f. 18 r-v. Copie.

· DOCUMENTARE ·

BISERICA «SF. GHEORGHE» (1421) ŞI MÎNĂSTIREA «SF. NICOLAE» (1429) DIN LUPŞA, JUDEŢUL ALBA

În pragul cetăţii de cremene a munţilor Apuseni, pe Valea Arieşului, în lumea de frumuseţi neasemuite ale meleagurilor în care elementul românesc şi-a afirmat cu vigoare permanenţa şi spiritualitatea sa inconfundabilă, pe parcursul mai multor veacuri în care stăpîniri vitrege au semănat lacrimi şi durere, întîlnim localitatea Lupşa, atestată documentar la 1366, dar ale cărei începuturi se confundă cu cele ale etnogenezei poporului român.

Aici a existat, încă din secolele XIII—XIV, un cnezat românesc înfloritor care s-a aflat în stăpînirea uneia din cele mai importante familii nobiliare româneşti din Transilvania, Cîndea.

Cnezatul şi conducătorul său sînt amintiţi într-un document emis de cancelaria regelui Ludovic cel Mare din 1366, eliberat cneazului Nicolae Cîndea, pe care regele Ungariei îl ridică, pe el, pe fraţii şi pe urmaşii lui, în rîndul şi în obştea nobilimii (*nobilium cetum et catervam*), dăruindu-le, totodată, în stăpînire veşnică, moşia Lupşa, cu titlul de nouă donaţie (*titulo sue nove donationis*) [1].

Acest caz este cu totul excepţional, ţinînd seama de faptul că «în veacurile al XIV-lea şi al XV-lea, în documente, nu aflăm nici un nobil român în comitatul Albei, iar pe Arieş nu se cunoaşte decît o singură familie românească înnobilată, a Lupşeştilor» [2].

La 1385 acelaşi cneaz înnobilat a obţinut de la rege şi dreptul de preeminenţă socială (*honos kenezíatus seu kenezíatis*) pentru cnezatul său pe care-l stăpînea din vremea regelui Ludovic (*cuius «keneziatus honorem idem Nicolaus prius a memorato Lodovico rege tenuisse*) [3].

Acest *honos* «era o confirmare a privilegiilor jurisdicţionale ce decurg din proprietatea pămîntului, spre mai mare prestigiu al titularului, jurisdicţia exclusivă a proprietarului asupra bunurilor cnezatului respectiv» [4].

---

1. Ilie Minea, *Din istoria unui cnezat ardelean* («Cercetări istorice», X—XII, 1934—1936, nr. 1, p. 14—41); Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, 1986, p. 436.

O dovadă a vechimii satului este numele ce-l poartă de la Lupu şi sufixul — şa (Nicolae Drăganu, *Numele proprii cu sufixul — şa*, Cluj, 1933, p. 21—22).

2. Silviu Dragomir, Sabin Belu, *Voievozi, cnezi şi crainici la românii din Munţii Apuseni şi din regiunea Bihorului în evul mediu* (AMN, III, 1966, p. 173).

3. Hurmuzaki, *Documente*, I/2, p. 288—289.

4. Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 435.

Biserica «Sf. Gheorghe» din Lupșa, jud. Alba (1421)

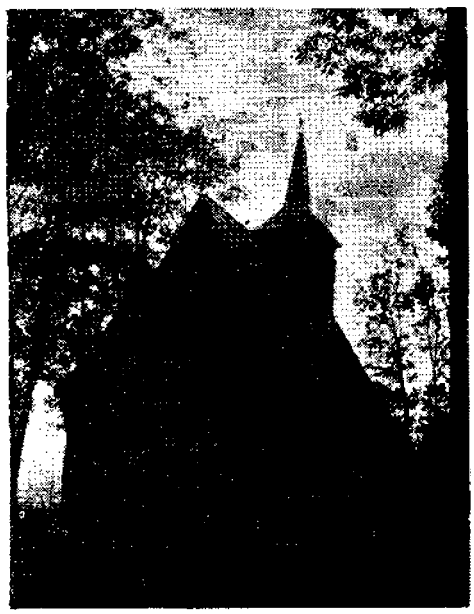

Mînăstirea «Sf. Nicolae» din Lupșa, jud. Alba (1429)

Urmașii lui Nicolae Cîndea au stăpînit satul ca proprietari nobiliari, avînd casă și curte nobiliară *(domus et curia nobiliaris)* în cnezatul Lupșei[5].

La 1438 cneazul înnobilat Ioan stăpînea amîndouă satele Lupșa, iar la 1502 sînt menționate din nou casa și curtea nobiliară a cnezatului Lupșa *(domus et curia nobiliaris kenezialus)*[6].

La 1486 — cînd satele Lupșa au fost atribuite orășenilor din Baia de Arieș — scaunul de judecată al comitatului Turda a hotărît ca cnezatul Lupșa să rămînă cnezilor înnobilați din Lupșa «cu acel drept cu care se știe că le aparține lor» *(eo iure quo ad ipsos pertinere dinoscitur)*[7].

În cursul veacului următor, în urma unui îndelungat proces ce a durat peste 100 de ani, cu locuitorii din Baia de Arieș, cnezatul românesc de pe valea Arieșului decade, astfel încît, către sfîrșitul secolului al XVI-lea, la 1592, stăpîn al moșiei este atestat nobilul maghiar Paul Gyulai din Țara de Sus[8].

După aceste cîteva lămuriri despre cnezatul de la Lupșa — o formațiune social-politică cu rădăcini adînci în istoria poporului român — se cuvine să spunem cîteva cuvinte despre această instituție și importanța ei, îndeosebi în Transilvania, unde constituie o dovadă de nelăgăduit a vechimii și continuității de viață și organizare a poporului nostru.

După cele mai îndreptățite opinii, cneazul (termen de origine veche slavă) a înlocuit ca funcție pe latinul judex[9]. Cei mai mulți istorici plasează originea

5. Ilie Minea, *op. cit.*

6. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 549.

7. Ilie Minea, *op. cit.* Vezi și Tuliu Racotă, *Din istoria cnezatului Lupșei*, extras din vol. *Ogorul școalei*, Turda, 1938, p. 237—248; Idem, *Cnezii Cîndea de Lupșa*, Buc., 1941.

8. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, III. București, 1931, p. 290—291.

9. După opinia lui A. Cazacu, cneazul ar deriva din latinescul *cuncus*, de la care cneazul ar fi moștenit obligația ostășească de a sluji cu calul *(Vechile organizări românești. O ipoteză asupra originii lor*, Buc., 1947).

juzilor și apoi a cnezilor în interiorul comunităților sătești libere existente după retragerea aureliană, deci cu mult înainte de formarea statelor feudale românești.

După cum arăta P. P. Panaitescu, «identitatea cnezilor cu nobilimea prestatală rezultă din următoarele fapte: cnezii apar în documente atît în Transilvania, cît și în Moldova și în Țara Românească; ei formează o *instituție generală românească*, deci anterioară separării poporului nostru în state diferite. Numele cnezilor, de origine slavonă, înseamnă, în diferite limbi slave, principe, nobil, stăpîn. Din analiza documentelor din cele trei țări române rezultă clar că ei formau o pătură arhaică de stăpîni de sate» [10].

Un alt mare istoric român, Dimitrie Onciul, sublinia la rîndul său că cnezatul «este o instituție veche românească, anterioară cuceririi maghiare, cînd cnezii se numeau *judeci*, iar *judecia* se prezenta ca o instituție străbună, moștenită din epoca romană, fapt ce se constată prin numele ei latin» [11].

În sfîrșit, marele slavist Ioan Bogdan susține că instituția nu poate fi considerată «un împrumut de la vreunul din popoarele slave vecine», fiind continuarea firească a vechii instituții a *judeciei*, de origine romană, numele slav de cneaz suprapunîndu-se «de la slavii ce trăiau împreună cu (daco-)romanii» [12].

Pentru a întări noțiunea, să mai amintim că cercetările recente întreprinse de arheologul Radu Popa în lumea cnezatelor românești din Maramureș și Hațeg [13] au dovedit că au existat trei accepțiuni ale noțiunii de cneaz:

— fruntaș al satului, cu atribuții administrative și judiciare;

— instituție cu caracter politic din epoca primelor cristalizări statale românești și

— stăpîn feudal al satului [14].

Din cnezimea românească a Transilvaniei s-ar fi născut în chip firesc o puternică nobilime românească, ce ar fi participat la conducerea statului, dacă aceasta nu ar fi fost lipsită de drepturi la anul 1366 de regele Ludovic de Anjou; acesta a hotărît să nu mai recunoască calitatea nobiliară a cnezilor români care nu aveau confirmări regale și să excludă din categoria nobililor pe cei care nu erau catolici, adică pe români [15].

Această măsură a schimbat evoluția firească a unei viguroase categorii sociale din Transilvania, obligînd pe cnezii care doreau să rămînă nobili să ac-

---

10. P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, Buc., 1964, p. 67.

11. D. Onciul, *Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, I, Buc., 1968, p. 54.

«Acest punct de vedere este sprijinit de faptul că principalele atribuții ale juzilor se regăsesc ulterior exercitate de către cnezi, precum și de constatarea că, într-o etapă mai tîrzie, în măsura în care cnezii nu s-au transformat în boieri sau nobili, ei au revenit în starea primară de juzi ai satelor», observa pe bună dreptate un avizat cercetător al problemei, Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, Buc., 1988, p. 163.

12. I. Bogdan, *Despre cnezii români*, Buc., 1903.

13. Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Buc., 1970, p. 145. Vezi și idem, *La începuturile evului mediu românesc*, p. 158, care subliniază faptul că, în Transilvania, «cnezatul a fost o instituție prin excelență românească, a avut deci caracter etnic».

14. Aceasta a fost și situația de la Lupșa, o situație similară cu aceea a multor sate din zona învecinată a Hațegului, unde cnezatul de sat «a fost consecința ridicării în multe așezări a cîte unei familii în fruntea obștei sătești și, implicit, aservirea, în cadrul unor relații care erau de esență feudală, a celorlalte familii ce compuneau obștea» (Radu Popa, *op. cit.*, p. 160).

15. Șerban Papacostea, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les Roumains de Transylvanie: une nouvelle source*, în «Revue roumaine d'histoire», 1978, nr. 3, p. 389—408.

Vezi și Radu Popa, *op. cit.*, p. 162, care observă că măsura luată de regele Ungariei marchează «una dintre etapele îndelungatului proces de contopire cu nobilimea regatului a unei părți a cneziior români din Transilvania».

Facem această precizare pentru a înțelege că cnezii au supraviețuit un timp măsurii regale din 1366; este și cazul celor din Lupșa, capabili să ridice monumente în secolul al XV-lea.

cepte religia catolică și apoi să se maghiarizeze treptat; cei care nu au făcut-o — și aceștia au fost cei mai mulți — și-au pierdut privilegiul și au coborît treptat între iobagi.

Am considerat necesare aceste date despre satul Lupșa și stăpînii săi pentru a înțelege împrejurările în care s-a înființat biserica. Existînd în sat *domus et curia nobiliaris* încă din secolele XIV—XV, era firesc ca nobilii stăpîni ai satului și cnezatului să aibă și o biserică, așa cum aveau toți proprietarii feudali din acele vremuri.

Și, într-adevăr, din inscripția refăcută la 1750 rezultă că *biserica cu hramul Sf. Gheorghe* datează din 1421. Pisania se află în absida altarului, la proscomidie, și are următorul text: «La ani 1421, fiind cu îndemn de la Dumnezeu zidită (această) sf(întă) biserică de oarecare boiari anume Stănislav. Iar la ani 1750 s-au zugrăvit acest sf(înt) oltar din cheltuiala unui creștin de aici din Lupșa, anume Ol(ia) Ioan au dat 18 flori(nți) ca să fie vecinică pom(enire): Ioan, Petca, Salomia, Petca, Matei, Simzi(ana), Ande, Nicolae, Fil(imon), Ioana...» [16].

Comentînd acest text, cunoscutul istoric de artă Marius Porumb precizează: «Faptul că data menționată în inscripție (anul 1421) nu este un număr rotund ne duce spre concluzia logică, că acesta este anul real al edificării bisericii, element cronologic ce a fost preluat dintr-o însemnare mai veche, poate chiar dintr-o pisanie ce se afla în același loc, la proscomidie. Numele ctitorului este evident și el preluat dintr-o sursă mai veche. Coroborînd cu documentele vremii și cunoscînd că la Lupșa a existat un înfloritor cnezat românesc, putem presupune că adevăratul ctitor este cneazul Vladislav (și nu Stanislav), personajul cel mai important al familiei Cîndea, stăpînă a moșiei și a cnezatului în prima jumătate a secolului al XV-lea» [17].

Concluzia clară a istoricului de artă clujean nu mai are nevoie de nici un comentariu: *biserica a fost construită la 1421 de familia Cîndea*, fiind rezugrăvită (nu știm a cita oară) cu sprijinul locuitorilor.

Cît privește momentul rescrierii pisaniei, ni se par demne de relevat următoarele: «Textul inscripției de la Lupșa, scris la mijlocul veacului al XVIII-lea, utilizînd în redactare date care atestă vechimea monumentului, este în consens cu noile idealuri sociale și naționale, de afirmare a românilor transilvăneni formulate cu tot mai multă pregnanță în această epocă. Nu întîmplător în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, în timpul episcopului Inochentie Micu, întîlnim asemenea inscripții în mai multe biserici, subliniind și în acest fel vechimea istoriei și a monumentelor de artă românească ale Transilvaniei». Se dau ca exemple bisericile din Streisîngeorgiu și Zlatna, unde s-au recopiat sau consemnat la 1743, respectiv 1744, textele unor pisanii de aceeași vechime ca cea de la Lupșa: 1408, la Streisîngeorgiu și 1424, la Zlatna [18].

Anterior anului 1810, cu prilejul refacerii bolților absidei, bisericii i s-a adăugat la vest pronaosul, iar vechiul portal în arc frînt de pe fațada vestică a naosului a fost mutat pe latura sudică a naosului, între naos și pronaos fiind create două deschideri.

---

16. Pisania a fost publicată prima oară, «după note date de un prieten din Turda», de N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, II, Buc., 1906, p. 129, dar textul este incomplet, cu multe omisiuni. De aceea am preferat lectura lui Marius Porumb, *Inscripții românești din Transilvania (sec. XIV—XVIII)* (AIIC, XXII, 1979, p. 269); vezi și *ibidem*, p. 268, unde se reproduce copia fotografică a inscripției.

17. *Ibidem*, p. 269. Inscripția a fost transcrisă și comentată din nou de același autor în studiul său, *Două ctitorii românești din secolul al* XV-*lea: Biserica Sfîntul Gheorghe și Mînăstirea Lupșa* (AMN, XVI, 1979, p. 622—623).

După alte opinii, biserica din Lupșa ar fi fost clădită de ctitorul bisericii din Zlatna, numit și el tot Stănislav. Vezi Eugenia Greceanu, *Influența gotică în arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania* (SCIA, t. 18, 1971, nr. 1, p. 53), care citează «tradiția locală».

18. M. Porumb, *Inscripții...*, p. 269. Detalii despre biserică la Marius Porumb, *Două ctitorii românești din secolul al XV-lea: Biserica Sfîntul Gheorghe și Mînăstirea Lupșa* (AMN, XVI, 1979, p. 621—625), de unde utilizăm datele despre arhitectura și pictura bisericii.

La 1810 s-a pictat absida altarului, precum și tîmpla de zid, după cum rezultă dintr-o lungă inscripție, scrisă cu litere chirilice pe spatele tîmplei de zid: «În zilele oblăduirii Prea Înălțatului Împărat Franțiscu, vicăraș Nicolae Husovici, s-au zugrăvit acest sfînt oltariu și fruntariu (= tîmplă) prin sîrguința acestor aici numiți ctitori: c(institul) p(ărinte) protopop și asesor consistor(iului) Ioan Nandrea și fii-sa Elena, Șpan Ilie și fiii dumisale, popa Iuon, Niculae, Petru, soțu dumisale Tudora,... Gavrilă, șpan domnesc și crîsnic bisericii, soțu dumisale Ioana, fii: Dumitru, Luca, Ioan, Avram, Vasilie, Todor, Ioan, Niculae, Mărăeți Tudor, Bădău Simion, Sîrb Todor, Șerban Nicolae, Bătogă Codrana, Ioan Biște, Dumitru, Andreș Ilie, Nicoară Ion, Muntean Vasilie dascăl, Pop Ioan Nandra, Ioan Hentie, Ion Todor, Șpan Petru, Ioan... Cu cheltuiala a tot poporul, la anul 1810, cine cît a vrut» [19].

Biserica Sf. Gheorghe este așezată în centrul comunei, pe un loc puțin înălțat ce domina localitatea, foarte probabil în apropierea fostei reședințe cneziale.

Importanța acestei ctitorii cneziale rezultă și din dimensiunile sale; după cum s-a subliniat de către specialiști, biserica Sf. Gheorghe *«este singura construcție românească din veacul al XV-lea care să se poată compara ca proporții cu bisericile contemporane» în stil gotic din Transilvania* [20].

După descrierea lui V. Drăguț, biserica «are aspect de sală tăvănită, prevăzută cu un altar decroșat și poligonal, întărit cu contraforți. Ancadramente nu se păstrează, dar aspectul deschiderilor în arc frînt, contraforții treptați, cu lăcrimare și silueta zveltă a monumentului sînt elemente îndestulătoare pentru încadrarea tipologică a monumentului» în secolul al XV-lea. Clopotnița de lemn, construită deasupra porții de vest a navei, datează din secolul al XVII-lea [21].

Biserica «Sf. Gheorghe», ridicată de cnezii Cîndea în 1421, avea planul inițial cu două încăperi: naosul și absida poligonală a altarului, accesul făcîndu-se prin două portaluri: unul pe latura de sud, iar celălalt pe cea dinspre vest. Tipul de biserică compus din naos și altar este frecvent întîlnit în Transilvania secolului al XV-lea, atît la bisericile cu absidă pătrată cît și la cele cu absidă poligonală [22], elemente de similitudine în această planimetrie oferindu-ne și biserica episcopală din Feleac (1488).

Ancadramentele portalurilor sînt în arc frînt, cu canaturile originale. Contraforturile exterioare ale absidei altarului par a indica o altă boltă decît cea actuală, situată pe ogive, care însă a fost modificată înainte de 1810, cînd s-a pictat absida altarului și tîmpla de zid, cu care ocazie a fost înlocuit și arcul triumfal cu cel de azi, semicircular neoclasic.

Deasupra intrării în naos se află o pictură murală reprezentînd pe Maica Domnului cu Pruncul în brațe, așezată simbolic pe cupa unei fîntîni din care beau apă cei însetați; în părțile de jos ale picturii, se păstrează scrise numele celor doi zugravi: Simion Silaghi din Abrud și Nicolae Ciungar, care, se pare, au pictat bolta altarului și o porțiune din pereții absidei. Alături de lucrarea lor, în altar, se păstrează friza cu sfinții Trei Ierarhi.

Naosul păstrează cea mai mare parte din pictura de la 1750. La nord, spațiul pictat se împarte în trei registre; în cel de jos fiind pictați: Sf. Constantin și Elena, Sf. mucenic Lup, Trifon, Ignatie, Procopie, Platon, Nichita, Mercurie, Teodor, Dimitrie și Sf. Arh. Mihail. Registrul median e compus din scenele: Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Buna Vestire, Nașterea și Întîmpinarea Domnului, perfect vizibile, în timp ce ultimul registru mai conservă doar: Rugăciunea lui Iisus în Ghetsimani, Sărutul lui Iuda și Iisus în fața lui Anna. Peretele din sud are aceeași dispunere ca și cel opus, prezentînd în partea inferioară pe Sf. Gheorghe

---

19. *Ibidem*, p. 624, nota 15. Inscripția a mai fost publicată, cu unele deosebiri de lectură, de N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 130 și de Atanasie Popa, *Bisericile vechi din Lupșa* (AMN, XIII, 1976, p. 428).

Vezi și Marius Porumb, *Ctitori și artă românească în Transilvania secolului al XV-lea* (AIIC, 1980, p. 108—110), unde se dau cîteva date despre cele două biserici din Lupșa.

20. Eugenia Greceanu, *Influența gotică în arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania* (SCIA, t. 18, 1971, nr. 1, p. 33).

21. Vasile Drăguț, *Arhitectura gotică în România*, București, 1979, p. 73.

22. Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 37, fig. 3 și p. 50, 56, fig. 13, 19.

(hramul), așezat spre altar, Sf. Artemie, Cosma și Damian, Evstatie, Mochie, Ioan; pe cel median sînt trei scene: Sf. Treime la Mamvri, Sf. Apostoli Petru și Pavel, Schimbarea la Față, iar pe ultimul registru se mai văd: Încununarea cu spini și Biciuirea din ciclul Patimilor.

Pictura de la 1750 relevă influențele artei brîncovenești.

Pe peretele sudic al naosului, în colțul dinspre vest, au apărut de sub tencuială mai multe fragmente de pictură care par să aparțină unei ample compoziții ce datează probabil din secolul al XV-lea. Aceste fragmente se deosebesc cromatic de pictura din sec. XVIII; ele reprezintă partea superioară a unor nimburi [23].

La biserica Sf. Gheorghe din Lupșa se conservă mai multe icoane vechi pe lemn. Cea mai veche dintre acestea reprezintă pe Iisus Pantocrator; figura a fost repictată în jurul anului 1810, dar foldul aurit, în relief, datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea [24].

Cartea veche bisericească, exceptînd numeroase tipărituri din sec. al XVIII-lea, este reprezentată de *Noul Testament* de la Alba Iulia din 1648 și *Chiriacodromionul* (1699). În prezent, biserica este în curs de restaurare.

În biserică se mai păstrează un număr de străni datînd din diferite epoci; cele mai vechi par să aparțină secolului al XVII-lea. Cîteva poartă inscripții; una este datată în anul 1733, iar alta poartă numele lui Ilie Șpan și anul 1810 [25]. Cum acesta apare și în inscripția din același an de pe spatele catapetesmei, este probabil că la acea dată toți «ctitorii» înșirați în această inscripție își aveau străniile lor în biserică, un obicei vechi în Transilvania.

În concluzie, «biserica Sfîntul Gheorghe, ctitorie a cnezilor Cîndea din Lupșa, este *unul din monumentele cele mai valoroase din Transilvania*, este o pagină de istorie și cultură românească» [26].

În satul Lupșa, în apropierea șoselei naționale Turda-Cîmpeni, la 3 km depărtare de sat, se află *fosta mînăstire cu hramul Sf. Nicolae*, așezată într-o poiană, înconjurată de păduri seculare. Monumentul este considerat de specialiști *«unul din exemplarele cele mai interesante și mai vechi ale arhitecturii de lemn de pe valea Arieșului»* [27].

Existența a două monumente vechi în aceeași localitate nu trebuie să ne surprindă. Făcînd o analogie cu Țara Maramureșului, unde — pe baza documentelor din secolele XIV—XV — se constată «existența a două categorii de lăcașuri religioase, bisericile parohiale, aflate în vatra satului, și mînăstirile, situate în locuri izolate, departe de așezările omenești» [28], situația celor două lăcașuri de cult din Lupșa se explică pe deplin.

Întrucît în Maramureș atît bisericile parohiale, cît și mînăstirile erau patronate și aparțineau cu drept de proprietate familiilor cneziale, este posibil ca și la Lupșa familia Cîndeștilor să fi avut un rol de seamă în întemeierea mînăstirii Sf. Nicolae, fiind patronul acestui modest așezămînt monahal [29].

Spre deosebire de biserica Sf. Gheorghe din același sat, datată prin pisanie la 1421, biserica Sf. Nicolae — mai modestă — nu beneficiază de o asemenea datare precisă. Ea poate fi totuși datată cam în aceeași epocă din două elemente care

---

23. Marius Porumb, *Pictura românească*, p. 32.

24. Idem, *Vechi icoane românești din Transilvania (sec. XV—XVI)* («Rev. «Monumente și Muzee», 1977, nr. 1, p. 52).

25. Idem, *Două ctitorii românești*, p. 625.

26. *Ibidem*.

27. Marius Porumb, *Pictura românească*, p. 32. Despre monument vezi și datele sumare publicate de Pr. Ioan Iulian Morcan, *Biserica mînăstirii «Sfîntul Nicolae» din Lupșa* («Îndrumător pastoral», Episcopia ortodoxă Alba Iulia, VIII, 1984, p. 67—69).

28. Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Buc., 1970, p. 216—217.

29. Este opinia lui Marius Porumb, *op. cit.*, p. 32, care aduce ca argument pentru vechimea bisericii și faptul că în secolele XIV—XV se manifesta o preferință deosebită pentru Sf. Nicolae, care a fost ales patron a numeroase biserici: Scheii Brașovului, Densuș, Ribița, Hunedoara, Leșnic, Rîșnov, Bîrsău etc. Vezi și idem, *Două ctitorii românești...*, p. 626.

se completează. Este mai întîi o hotărnicie a moşiei satului, făcută în anul 1427, din care rezultă că unul din dealuri se numea semnificativ «Muntele Călugărului» *(Kalagyer hege)*[30], ceea ce poate îndreptăţi opinia că — existînd călugări — trebuia să fiinţeze şi mînăstirea.

Pentru o dată apropiată pledează şi *Şematismul* publicat la Blaj în 1900, care dă ca an al construcţiei 1429[31], aceasta fie conform tradiţiei, fie conform unor documente sau unei inscripţii necunoscute nouă.

O deosebită semnificaţie pentru importanţa culturală a acestui lăcaş de rugăciune în trecut o prezintă faptul că aici s-a conservat un exemplar din *Faptele Apostolilor* sau *Praxiul*, tipărit la Braşov de diaconul Coresi în anul 1563. Această carte rară a fost donată Academiei Române la 1884[32].

În anul 1694 au avut loc unele lucrări de renovare a bisericii, cînd au fost tăvănite naosul şi altarul. Pe o casetă a tavanului din absida altarului, care a înlocuit vechile bolţi de lemn, se află o inscripţie în latină: «Anno Do(mi)ni Nostri Iesv Chr(is)ti 1694 Die 1 Decembris. Hoc Tectum Templi Factum per Iohannem Soymosinum et per Stephanum Gyarfas de Thorocko Zengyog, 1694» (în chirilică)[33]. În traducere românească înseamnă: «În anul Domnului nostru Iisus Hristos 1694, ziua 1 decembrie. Acest acoperămînt (tavan) al bisericii a fost făcut prin Ioan Şoimuşeanul şi prin Ştefan Gyarfas din Trascău Sîngeorgiu».

Mînăstirea din Lupşa a scăpat ca prin minune de distrugere la 1762, cînd multe alte lăcaşuri au fost distruse cu tunurile sau cu focul de generalul austriac Buccow. Cînd acesta a cerut episcopului unit Petru Pavel Aron — originar dintr-un sat apropiat — lista mînăstirilor ce urmau a fi distruse, acesta s-a rugat în mod special să nu dărîme mînăstirea — pe care o considera *«per antiquum Monasterium»* —, ci doar să fie alungat călugărul Procopie, care era ortodox. Generalul a dat atunci ordin ca mînăstirea să fie încredinţată uniţilor.

Cu această ocazie, aflăm că locul pe care era clădită mînăstirea era destul de mic: 25/20 stînjeni, adică 50/40 m. Era o mînăstire săracă; ea dispunea de un loc arabil de 4 găleţi, loc de fînaţ de 11 care de fîn şi o pădure.

La 1765 în mînăstire se găseau doi ieromonahi: «cinstitul egumen Pahomie şi ieromonahul Silvestru».

După cum precizează Augustin Bunea — de la care luăm aceste date —, «din timpurile cele mai vechi, la această mînăstire se ţinea şcoală pentru cantori şi preoţi pînă la finea veacului al 18-lea»[34].

La 1865 au fost tencuiţi pereţii bisericii, în interior şi în exterior; cu acest prilej au fost înlocuite probabil ancadramentele originare ale intrărilor. După opinia Ioanei Cristache-Panait, intrarea în biserică ar fi fost iniţial prin partea de nord, obicei arhaic întîlnit în Munţii Apuseni.

În urma actului Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1948, biserica de lemn a fostei mînăstiri Lupşa a trecut în administrarea parohiei ortodoxe.

Pentru a salva lăcaşul din starea de ruină în care ajunsese, începînd din anul 1975 s-au efectuat unele lucrări de renovare, la executarea cărora au contri-

30. Ilie Minea, *op. cit.*, p. 55.

31. *Şematism*, Blaj, 1900, p. 518.

32. Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1935, p. 137.

33. Marius Porumb, *Două ctitorii româneşti...*, p. 627.

Vezi şi Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn*, p. 85, care susţine că la 1694 s-au supraînălţat pereţii, iar bolţile originale au fost desfăcute şi înlocuite cu tavane drepte, acestea fiind zugrăvite cu un decor inspirat din tavanele casetate ale bisericilor reformate.

34. A. Bunea, *Episcopii Aron şi Novacovici*, p. 347.

Vezi şi Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii*, p. 304, după părerea căruia şcoala de la mînăstire a durat pînă la 1848, cînd s-a mutat în sat.

Citînd un document de arhivă, Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn*, p. 85, precizează că la 1844 s-au făcut demersuri ca şcoala să fie mutată lîngă biserica Sf. Gheorghe, «ca dascălul să facă adunare spre învăţătura tinerimii, în sat şi nu la mînăstire».

buit cu fonduri D.P.C.N. Bucureşti, Episcopia de Alba Iulia şi credincioşii din parohie. Lucrările au fost terminate în anul 1979, cînd sfîntul lăcaş împlinea venerabila vîrstă de 550 de ani.

La praznicul Înălţării Sfintei Cruci din anul 1980, biserica a fost sfinţită de ierarhul acestor părţi, care a aşezat în piciorul Sfintei Mese sfintele moaşte şi hrisovul tradiţional [35].

Cu toată simplitatea şi modestia ei arhitecturală, *bisericuţa de lemn din Lupşa este un monument deosebit de valoros pentru trecutul nostru românesc şi bisericesc.*

Biserica «Sf. Nicolae» reproduce planimetria tipologică a bisericii «Sf. Gheorghe», pînă la identificare, în arhitectonica sa dăltuită în lemn. Rar s-au mai întîlnit în spaţiul transilvan două surori: una din piatră şi alta din zid, ca bisericile din Lupşa. Dar, aşa cum remarca regretatul prof. Vasile Drăguţ şi cum accentuau prof. Marius Porumb şi Ioana Cristache-Panait, «la biserica de lemn din Lupşa trebuie subliniată calitatea artistică a realizării, armonia proporţiilor, desăvîrşitul raport dintre parte şi întreg. Prin urmare, nu este vorba despre o simplă imitaţie a unui model, ci un act de creaţie autentică în virtutea căruia biserica de lemn «Sf. Nicolae» din Lupşa se impune atenţiei ca un edificiu de inconfundabilă frumuseţe artistică» [36].

Planimetria bisericii se încadrează în tipologia bisericilor de lemn româneşti ale epocii: absida decroşată, poligonală a altarului, naosul dreptunghiular şi pronaos de mici dimensiuni, care este un pridvor închis. Spre deosebire însă de tipul tradiţional, absida şi naosul nu sînt boltite, ci construite cu tavane casetate în stil renascentist. Tavanul pronaosului este simplu, nedecorat, relevînd faptul că locaşul a fost prevăzut iniţial cu două încăperi, la care s-a adăugat în scurt timp pronaosul.

Tot o raritate este şi intrarea în biserică pe latura de nord, ca la Rimeţ şi Crişcior, iar adăugarea pronaosului este indicată şi de ancadramentul semicircular al uşii, cu umeraşi în colţuri, ca şi cel din pronaos şi naos [37].

Construită cu pereţi înalţi, cu silueta suplă, cu acoperiş de şindrilă în pante mari, unic, peste pronaos şi naos şi cu un altul peste altar, biserica nu mai păstrează astăzi nimic din vechiul decor parietal din cauza tăvănuirii în casete la naos şi altar, care a înlăturat vechea pictură, în 1694.

Pictura din casetele plafonului este executată cu motive decorative în stil renascentist, iar casetele din naos sînt pictate cu elemente florale şi vegetale stilizate, fără motive religioase.

Un interes deosebit prezintă icoanele din biserică, în special cele ale vechiului iconostas, conservate în condiţii foarte bune, a căror valoare artistică a fost pusă în lumină de reputatul istoric Marius Porumb [38] şi care sînt o expresie a artei picturale transilvănene medievale. Dintre aceste icoane, trei se păstrează în muzeul local din Lupşa.

Pictura celor patru icoane împărăteşti aminteşte de pictura din secolul al XVI-lea din Ţara Românească, atît prin modul de compunere a figurilor, cît şi prin cromatică [39].

Cît priveşte cele trei icoane păstrate în muzeul local, în ele se regăsesc unele asemănări cu pictura murală a bisericii Sfîntul Nicolae din Hunedoara, realizare a zugravilor Constantin şi Stan din anul 1654 [40].

În concluzie, se poate spune că «artistul care a realizat acest iconostas este un meşter talentat, cunoscînd cu siguranţă realizările artistice de seamă de

35. Pr. Ioan Iulian Morcan, *Biserica mînăstirii «Sfîntul Nicolae» din Lupşa* («Îndrumător pastoral», Alba Iulia, VIII, 1984, p. 69).

36. Vasile Drăguţ, introducere la, Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn*, p. 18.

37. Ioana Cristache-Panait, Marinel Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii de lemn din judeţul Sălaj* («Rev. muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă», 1976, nr. 1, p. 73).

38. Marius Porumb, *Două ctitorii româneşti...*, p. 628.

39. *Ibidem.*

40. Marius Porumb, *Zugravii iconostasului bisericii Sfîntul Nicolae din Hunedoara* (AMN, X, 1973, p. 686 şi urm.).

la sudul Carpaților, vădind o formație artistică superioară, ce nu a fost dobîndită într-un modest atelier, ci în mod sigur, într-unul din atelierele însemnate ale Țării Românești, din timpul domniei lui Matei Basarab» [41].

Acest prețios giuvaer al artei feudale românești, care a înscris în bîrnele sale de lemn cu sudoare, cu sînge și cu nădejdi în vremuri mai bune, tot clocotul vieții și luptei poporului român transilvan, alături de biserica «Sf. Gheorghe», sînt *mărturii ale permanenței și spiritualității noastre românești, de la ctitorirea cărora s-au împlinit mai bine de cinci veacuri și jumătate*, sînt făcliile nestinse prin năpraznele vremurilor care au luminat viața românilor de aici și de care s-au spart, neputincioase, valurile celor ce au încercat să ne abată de la temeiurile obîrșiei și credinței noastre.

† EMILIAN BIRDAȘ

DORUL MIORITIC ÎN PICTURILE DIN NORDUL MOLDOVEI

Unitatea de neam și apărarea hotarelor țării erau preocupările permanente ale domnitorilor noștri în decursul istoriei. Ținea de iscusința domnitorului, de destoinicia sa în asigurarea unității neamului, prin înlăturarea spiritului de vrăjmășie, de ură și zavistie înlăuntrul hotarelor țării. De asemenea, tot el și sfatul țării trebuia să asigure independența țării, neatîrnarea, și să fie capabil ca, oricînd, să poată face față luptelor de apărare, de independență și autonomie. Și știm că astfel de momente în decursul istoriei noastre zbuciumate n-au fost nici puține și nici ușoare fiind așezați în calea tuturor răutăților timpului. Dar, tot istoria ne-a arătat că poporul nostru a știut să treacă biruitor prin toate, cu prețul multor jertfe căzute întru apărarea ființei sale.

Pentru a-și apăra unitatea neamului domnitorii noștri s-au folosit nu numai de forța militară, ci au știut să asocieze, deopotrivă, și flacăra credinței și forța spirituală a poporului. Era necesar menținerea unui duh de jertfelnicie, trebuia permanent să se întrețină focul dragostei pentru vatra străbună.

Astăzi, se știe bine și se apreciază la justa valoare rolul mînăstirilor noastre, care au fost deopotrivă lăcașuri de rugă și meditație de rucodelie, cetăți ale spiritului, forțe care au menținut trează conștiința de neam, unitate de gînduri și simțire, locuri de veghe, fortărețe care au apărat ființa neamului în vremuri de bejenie și primejdii.

Ar fi de observat ceva și mai mult, care ar putea scăpa ochiului neavizat. Cu multă subtilitate, cu rar rafinament, pictorii «Renașterii noastre», din epoca de vîrf (mijlocul sec. al XV-lea și începutul sec. al XVIII-lea) au știut să facă în așa fel încît opera lor să vorbească maselor printr-un program iconografic bogat și variat. Pe lîngă mesajul lor pur evanghelic, compoziții executate după erminia bizantină, zugravii bisericilor lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și mai tîrziu cei din timpul Movileștilor, au știut să încadreze perfect și teme, sau compoziții care, printr-o interpretare largă, se făceau interpretul autorității domnești, de mobilizare a moldovenilor în lupta contra principalului dușman al țării, asimilat cu un dușman al lui Dumnezeu, Imperiul otoman. S-a observat de criticii de artă din țară și străinătate că în tablourile votive domnitorul și familia «sînt înfățișați nu într-o ținută umilă ci, dimpotrivă, într-o ținută demnă, pusă în evidență de somptuoasele veșminte din brocart și de coroanele de aur. Deloc convenționale, aceste reprezentări se vor și reușesc să fie convingătoare, exprimînd voința domnului de a păstra independența țării sale... Îl recunoaștem pe gloriosul învingător de la Vaslui, conștient de misiunea asumată ca luptător împotriva amenințării Semilunii, care se adresa principilor europeni, atrăgîndu-le atenția că «dacă poarta

41. Idem, *Două ctitorii românești...*, p. 629—630.

După cum a precizat Ioana Cristache-Panait, *Prezența zugravului Nicolae de la Lupșa Mare în pictura bisericilor de lemn de pe valea Mureșului de Jos* (M. B., XVII, 1977, nr. 1—3, p. 157—180), *la Lupșa a existat o importantă școală de pictură*, care a avut un rol de seamă în păstrarea tradițiilor artei postbrîncovenești și în formarea unei arte românești unitare.

creştinătăţii, care este ţara noastră, va fi pierdută, Dumnezeu să ne ferească de aşa ceva, atunci toată creştinătatea va fi în mare primejdie» [1].

Într-o compoziţie, în scena numită Deisis (Rugăciune), Maica Domnului «este îmbrăcată în veşminte domneşti, avînd pe cap coroana Moldovei» [2]. S-a înţeles din această tratare originală a pictorului, că se face aluzie la un fapt istoric de altădată cînd, cetatea Constantinopolului a fost salvată de cucerirea perşilor prin ajutorul şi ocrotirea Maicii Domnului care, şi acum, va fi ocrotitoarea Moldovei în faţa puhoiului turcesc.

Mai concludent, în sensul celor de mai sus, se prezintă o altă compoziţie: Cavalcada sfinţilor militari, altfel numită şi Cavalcada sfintei cruci. Compoziţia este o îmbinare fericită, într-un tot armonic, între elemente istorice şi legendare. Este reinterpretată faimoasa bătălie de la Milvius (Roma, anul 330) dintre împăratul Constantin cel Mare şi Maxenţiu. Faptul a fost redat de istoricul bisericesc Eusebiu, care ne spune că Împăratului Constantin i s-a descoperit, în vis, semnul sfintei cruci însoţit de inscripţia: «prin aceasta vei învinge». Preluînd acest motiv, prin filieră cărturărească bizantină, «pictorii moldoveni i-au conferit o interpretare monumentală». Iată cum prezintă şi interpretează această compoziţie, din ansamblul frescelor de la Pătrăuţi, bizantinologul André Graber: «cavalerul care se găseşte în fruntea grupului de sfinţi militari este un înger cu aripile desfăşurate. El poartă costumul de luptător din iconografia bizantină; inscripţia care îl însoţeşte precizează că este vorba despre arhanghelul Mihail. Călărind un frumos cal alb, arhanghelul Mihail pare să-şi invite însoţitorii să-l urmeze, întorcîndu-se către cavalerul care vine în urma lui călare pe un cal de culoare portocalie. Inscripţia ni-l arată a fi Constantin cel Mare. Se distinge, de altfel, prin coroană şi prin dalmatica de împărat roman şi prin trăsăturile familiare ale marelui erou creştin. La oarecare distanţă, în urma lui Constantin, înaintează doi sfinţi luptători, tineri purtaţi cu eleganţă de caii lor alb şi roz. Aceştia sînt sfinţii taxiarhi (comandanţi de unitate militară): Gheorghe şi Dumitru, primul poartă un fanion stacojiu în vîrful lancei sale. În sfîrşit, un grup de luptători din cavaleria cerească urmează, în rînduri strînse, pe şeful lor încoronat şi pe cei doi comandanţi. Îi recunoaştem pe cei doi Teodor, cu figurile identice, pe sfinţii Procopie, Mercurie, Nestor, Artemie, Eustatie, ...Această unitate armată de sfinţi, condusă de un arhanghel, înaintează în largul unui cîmp abstract avînd o colină în fundal. Dar deasupra comandantului, indicînd parcă direcţia de marş, o cruce albă străluceşte pe fondul albastru al unui fragment de cer convenţional. Această cruce sfîrşeşte prin a explica întreaga scenă. Constantin, împăratul apostolic, pleacă la lupta care îi va aduce victoria, pentru credinţa creştină. Îngerul se întoarce pentru a-i arăta acest signum apărut pe cer. Sfinţii militari îl urmează şi îl întăresc cu armele lor» [3]. Regretatul profesor Vasile Drăguţ, competent critic de artă medievală, spune că scena «Cavalcada sfintei cruci», astfel compusă şi asimilată programului iconografic, «s-a transformat într-un veritabil manifest mobilizator pentru lupta împotriva acelora care erau consideraţi duşmani ai creştinităţii: turci şi tătari, aşadar aceia care pe atunci ameninţau libertatea şi fiinţa ţărilor române» [4]. Că această compoziţie trebuia să devină un mesaj al timpului, se deduce şi din faptul că imaginea este cu totul originală nefiind prescrisă de nici o erminie şi că ea nu se găseşte în nici un ciclu de picturi ortodoxe. În plus compoziţia a fost realizată la o biserică de mici proporţii, unde spaţiul trebuia folosit cu maximă exigenţă. Apoi, să nu uităm că scena este realizată în pronaos, deci o pictură din interior şi nu în exterior, unde spaţiul este la dispoziţia compozitorului.

Sfinţii militari îi întîlnim, la loc de cinste, nu numai în bisericile lui Ştefan cel Mare ci şi în cele ale lui Petru Rareş, în bisericile cu picturi exterioare. De altfel, foarte multe biserici au fost închinate sfinţilor mari mucenici Dimitrie şi Gheorghe. Se ştie că voievodul Moldovei Ştefan cel Mare avea un cult aparte pentru Sf. Gheorghe, pe care-l considera ocrotitor şi grabnic ajutător în luptele de apărare a gliei străbune. Steagul trimis de Ştefan cel Mare la Muntele Athos,

1. Vasile Drăguţ, *Pictura murală din Moldova*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 12—13.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, p. 15—16.
4. *Ibidem*, p. 13.

cu chipul Sfîntului Gheorghe doborînd balaurul are următoarea inscripție: «O, luptătorule și biruitorule mare Gheorghe, în nevoi și în nenorociri grabnice ajutător și cald sprijinitor, iar celor întristați bucurie nespusă, primește de la noi această rugăciune a smeritului tău rob, a Domnului Ioan Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domnul Țării Moldovei! Păzește-l pe el neatins în lumea aceasta și în cea de apoi prin rugăciunile celor ce te cinstesc pe tine, ca să te preamărim pe tine în veci, amin. Și a făcut-o aceasta în anul 7108, în al 43 an al domniei sale»[5]. Redarea chipului Sfîntului Gheorghe în iconografie, chipul imprimat pe steagurile de luptă, bisericile închinate marelui mucenic, puternicile tradiții legate de viața mult pătimitorului, toate erau în măsură să reînvie și să aducă în conștiința vitejilor lui Ștefan cel Mare chipul celui ce, în mod tainic, trebuia să inspire hotărîre, încredere în propriile puteri, dorința de a birui și a îndepărta răul și primejdia cotropitorilor și pustiitorilor de țară. Și așa cum mucenicul a biruit prin luptă și suferință, prin credință și răbdare, prin rugă și jertfă, tot așa și oastea voievozilor noștri se lumina, se încuraja și primeau puteri în luptă cu spahiii și ienicerii rîvnitori de pămînt străin.

O altă compoziție de proporții o găsim în pictura exterioară de la Probota, Humor, Moldovița, cunoscută sub numele de «Asediul Constantinopolului». Și aici, ca în cazul Cavalcadei sfinților militari, s-a pornit de la un fapt istoric precis: Asediul Constantinopolului de către perși în anul 626 și biruința bizantinilor asupra asediatorilor prin ajutorul «Apărătoarei Doamne». Și aici pictorul și-a permis o ingenioasă intervenție, libertatea de interpretare și actualizare. În locul vechilor asediatori, perșii, i-a prezentat pe asediatorii Constantinopolului de la 1453 și pe veșnicii hărțuitori ai Moldovei și totodată vrăjmași ai Crucii și ai credinței adevărate. Introducerea turcilor în tema «Asediul Constantinopolului», ca și prezentarea lor atît de inconfundabil din compoziția «Judecata de apoi» era o cutezanță, dar și afirmarea unui spirit de independență, de autonomie, de demnitate. În plină epocă de dominare otomană, la puțină vreme de la cucerirea Constantinopolului, Imperiul otoman întîmpina rezistență nu numai prin lupte grele din partea bravilor oșteni ai lui Ștefan cel Mare, dar și replici dîrze așa cum vedem din realizările unice ale zugravilor de lăcașuri sfinte.

Scena «Asediul Constantinopolului» o găsim la toate bisericile (Probota, Humor, Moldovița) redată pe peretele sudic, deci expus vederii. În partea superioară, prin logică, pictorii au prezentat Imnul acatist al Bunei Vestiri, frumos desfășurat, compoziție de mare efect și rafinament, precum și scena «Glorificarea Maicii Domnului», ocrotitoarea Moldovei de data aceasta. În această compoziție, «Asediul Constantinopolului», pictorul a redat cu multă vervă, într-un dinamism aparte, tensiunea unui asediu, îngrijorarea celor asediați și procesiunile de invocare a Maicii Domnului, încrîncenatele lupte de pe zidurile cetății, corăbiile ce sînt gata să se scufunde.

La Humor apare un tînăr călăreț înarmat, care se avîntă în luptă, răpunînd un ostaș turc. Alături apare, discret, inscripția TOMA. Criticii de artă (în primul rînd Sorin Ulea) au interpretat această insolită inscripție ca fiind numele pictorului frescelor de la Humor, pe care-l găsim în documentele vremii, la 1541, intitulat Toma, «pictor din Suceava, curtean al slăvitului domn moldovean Petru Voievod». Tot Toma și echipa condusă de el se pare că au executat frescele bisericilor de la Moldovița și Sfîntul Gheorghe-Suceava. La Moldovița tînărul care se avîntă în luptă este prezentat în cădere de pe cal.

Prezența lui Toma zugravul în toiul luptelor pentru apărarea cetății bizantine este sugestivă și plină de înțelesuri adînci. Modestul și totodată genialul artist de la Humor, comparat cu mari genii ale Europei ca Fra Angelico, Andrei Rubliov sau Molazzo da Forlì[6] prezintă într-o imagine sintetică toată drama existenței noastre în timp. În fond afirmarea noastră pe marea scenă a lumii este rezultatul unor stări de alternanță între luptele de independență și afirmare a unității noastre, pe de o parte, iar pe de altă parte afirmarea prin creația spirituală, prin gîndire și simțire exprimată la cote înalte. Toma este un om al vremii, o realitate, dar și un simbol. Prin el vorbesc cei mulți, știuți și neștiuți, generații

5. N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, București, 1974, p. 197.
6. V. Drăguț, *op. cit.*, p. 27.

apuse care, într-un fel sau altul au contribuit la dăltuirea și șlefuirea noastră. El este o întruchipare a celor din adîncul existenței noastre, care au mînuit cu abilitate și spada, dar și penelul, și dalta și pana, ca arme de afirmare a ceea ce putem, a ceea ce-am simțit și am trăit aici în vîltoarea tuturor vitregiilor, unde ne-am apărat «sărăcia, nevoile și neamul», pe acest plai și gură de rai.

Desigur, arta decorativă a bisericilor lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, ca și Sucevița de mai tîrziu a Movilești1or ține de erminia bizantină, cu programul ei riguros, sobru. Dar, sub imperiul unor stări de moment, stări care vizau deopotrivă soarta Bisericii și a țării, acești modești zugravi (Toma de la Humor, Dragoș fiul popei Coman din Iași, autorul frescelor de la Arbore, pristavul Marcu, presupus autor al frescelor de la Voronet, frații Sofronie și Ioan de la Sucevița) ca oameni ai locului și-au înțeles perfect misiunea lor și au considerat că pot să armonizeze într-un tot perfect elementele pur bisericești, evanghelice cu cele istorice, legendare, prin parafrazare și largă interpretare, fără fortare și distonare. Temele iconografice clasice, cu teme biblice și dogmatice au fost completate cu elemente din tradiția noastră populară, locală, din literatura apocrifă. Astfel, apar: plugul moldovenesc cu plăvanii locului, Eva torcînd din furcă, prosoapele și păstrăvii apelor repezi din Moldova, iar bucuria întoarcerii fiului risipitor, pictorul de la Humor o redă prin încingerea unei hore moldovenești, cu lăutarii ei.

Măsura, bunacuviință, echilibrul, bărbăția, demnitatea, sobrietatea culorilor, armonia, evlavia, interiorizarea cuvioșilor trăitori în Hristos, toate sînt prezente în aceste opere unice în cultura bizantină. Ele au valoare și înfruntă secolele, fiindcă vin din adîncul sufletului poporului nostru. Este un zăcămînt forte în viața bimilenară a strămoșilor noștri, care au trăit în acest spațiu mioritic, cu o limbă curată și unitară, într-o credință puternică și nealterată.

Miracolul poporului nostru se explică, așa cum se exprimă C. Noica, prin existența noastră «într-un spațiu dat, într-o limbă, în realitatea cuprinzătoare și plină de înțelesuri a Maicii firi, într-o cultură istorică, între două lumi (a Orientului apropiat, dar și îndepărtat și între Apus, de unde și starea de sinteză și de echilibru), de trăirea noastră într-o tradiție și întru păstrarea în spirit a ceea ce a fost bun, trainic și pe potriva noastră [7]. Nu s-a ivit la noi, afirmă același fin gînditor, «ispita deșartă a noutății totale. Noi am știut să aducem noutatea întru ceea ce ne era istorice ște propriu... Oricum, civilizația noastră are privilegiul de a fi întru o tradiție care să poată reprezenta un factor activ... Pe baza acestei tradiții, poporul român are o mai largă întîlnire decît alții cu valoarea spiritului: căci prin ea însăși tradiția înseamnă păstrarea întru spirit a ceea ce a fost bun în trecut» [8]. Cele prezentate, succint, mai sus, referitor la unele compoziții ale bisericilor din nordul Moldovei, confirmă din plin afirmațiile lui C. Noica privind modul nostru de asimilare a bunurilor spirituale, de a privi viața cu toate surprizele ei.

Forînd adînc și căutînd să aducă la suprafață gîndirea arhaică a strămoșilor noștri, Lucian Blaga în «Trilogia culturii» descrie astfel structura sufletului nostru: «Sentimentul destinului propriu sufletului popular românesc s-a întrepătruns cu plasticizări și adînciri reciproce de perspectivă, cu orizontul mioritic. În acest aliaj cu sentimentul destinului, spațiul mioritic a pătruns, ca o aromă, toată înțelepciunea de viață a poporului... Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodii dulci-amare, nu se lasă copleșit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere față de puterile naturii sau ale sorții, în care el nu vede vrăjmași definitivi» [9]. Starea de echilibru, nedescumpănirea în fața incertitudinilor, demnitatea în fața morții, privirea spre «tărimul celălalt» s-a transmis prin timp poporului nostru încă de la cei ce-au fost considerați «cei mai viteji și mai drepți», de la nemuritorii geto-daci, care aveau drept lege doina, arhaică lege, care putea fi numită și legea divină [10]. Aceste legi îi determinau să trăiască conform unei ordini de lucruri stabilită de natură (dreptul natural) și după legi proprii. Marele preot, învățat și înțelept Deceneu i-a învățat pe strămoșii noștri să judece

7. Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, 1978, p. 9—11.
8. *Ibidem*, p. 10—11.
9. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1969, p. 127.
10. Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală*, București, 1986, p. 77.

corect, să poată deosebi lucrurile (discernerea sau dreapta socoteală) după principiile clasice juridice (honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere) și astfel i-a făcut superiori altor popoare în privința judecării lucrurilor, îndemnîndu-i întotdeauna să-și petreacă viața în fapte bune» [11]. De aci ne explicăm astfel și faptul că poporul nostru nu a cunoscut războiul de cotropire, n-a rîvnit la pămînt străin ci doar și-a apărat brazda strămoșească cu spirit de jertfă.

Scenele descrise aici nu erau decît accente de înviorare a sentimentului de jertfă pe care bravii oșteni ai lui Ștefan cel Mare, îl trăiau și le era la inimă din doinirea Mioriței. Cele peste o mie de variante cunoscute pînă acum, de bună seamă că erau cunoscute și circulau și printre fiii Moldovei. «În accentele Mioriței se declanșa ceva din mîndria și seninătatea dacilor liberi, disprețuitori ai morții. Poate tocmai sentimentul intens al dăinuirii dincolo de veacuri a cîntecului mioarei transmitea contemporanilor certitudinea unui mesaj de încredere în viață, un fior de dîrzenie și nestrămutare. Semnificația izvodală a Mioriței, model sau întrupare a sensibilității unui întreg popor, a fost trăită și recunoscută de oricine și-a turnat gîndirea ori simțirea în cuvînt românesc. [12].

Zugravul Toma, asemeni ciobanului moldovean din Miorița, știa să moară frumos, integrîndu-se în ordinea naturală și socială, întru apărarea credinței adevărate și a ființei neamului său. El s-a adaos moșilor și strămoșilor, dar opera sa de mare artist a rămas peste veacuri și ne dă mărturie și de iscusința sa ca oștean al «prințului Renașterii» noastre, Petru Rareș, al cărui sfetnic era și pe care l-a slujit cu credincioșie pînă la suprema jertfă.

A privi și a admira sensul frescelor interioare și exterioare ale bisericilor din nordul Moldovei și sub acest aspect, al dorului mioritic, înseamnă, printre altele, o întoarcere spre origini, o regăsire a noastră, o reîntîlnire peste veacuri cu strămoșii noștri, o identificare a noastră cu principiile sănătoase, arhaice, din timpuri fără istorie. «Toate aceste narațiuni constituie pentru noi expresia unei realități originare, mai amplă și mai bogată sub aspectul semnificației decît aceea actuală, și care determină viața imediată, activitățile și destinele omenirii. Cunoașterea pe care omul o are despre această realitate îi revelează sensul riturilor și al sarcinilor de ordin moral, precum și modul în care trebuie să le îndeplinească» [13].

În măsura în care le vom înțelege, le vom și asimila și respecta ca pe odoare scumpe lăsate spre moștenire de vrednicii noștri înaintași și astfel ne vom face părtași chipului celor dintîi care, tainic, ne îndeamnă să fim una întru simțiri și întru apărarea tezaurului nostru spiritual pe aceste plaiuri de doină românească.

Pr. MIHAI MOCANU

COORDONATE CREȘTINE ROMANO-BIZANTINE ÎN PROCESUL DE FORMARE A LIMBII ȘI POPORULUI ROMÂN *

Procesul romanizării moeso-geto-dacilor a durat o perioadă îndelungată de șase secole, începînd cu secolul I în Moesia și cu secolul al II-lea în Dacia. Pînă în secolul al VI-lea latina a fost în general o limbă unitară pe întregul cuprins al lumii romane. Începînd din secolul al VII-lea această unitate a început să fie dizolvală. Pentru latina dunăreană doi factori au contribuit la procesul dizolvării ei: mai întîi instalarea slavilor în Balcani, veniți la nord de Dunăre în a doua jumătate a secolului al VI-lea, care au distrus împreună cu avarii în 602 apărarea romană pe Dunăre și, în al doilea rînd, ridicarea limbii grecești la statutul de limbă oficială a Imperiului de Răsărit sub împăratul Heraclius (610—641). Titlul împăratului a continuat să fie latin pînă în 629, cînd a fost înlocuit cu cel de βασιλεύς[1].

11. *Ibidem*, p. 79.

12. Pavel Apostol, studiu introductiv la Adrian Fochi, *Miorița, tipologie, circulație, geneza, texte*, București, 1964, p. 10—11.

13. Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, 1978, p. 20.

* Comunicare prezentată în cadrul Institutului de studii sud-est europene, la Academia Română.

1. H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București-Paris, 1978, p. 56.

Latina dunăreană se opreşte în pragul acestui secol. Întreg secolul al VII-lea şi poate şi primele decenii ale celui de al VIII-lea a fost o perioadă de tranziţie, cînd limba vorbită «nu mai este latina, dar nu e încă nici română, italiană, franceză etc.» [2].

Ţinîndu-se seama de începuturile celorlalte limbi romanice, se admite că, «începînd cu secolul al VIII-lea, se poate vorbi de limba română ca de o limbă romanică individualizată, caracterizată prin trăsăturile care o disting de celelalte limbi provenite din limba latină şi care, cu modificările inerente oricărei evoluţii lingvistice, se menţin pînă azi» [3]. Substratul tracodac, baza articulatorie şi psihică au transformat latina populară în română [4].

Provinciile danubiene făceau legătura între Orientul grec şi Occidentul latin. După anul 330 lumea greacă a început să graviteze în jurul Bizanţului. Această tendinţă s-a accentuat în special după 395, fără ca latina să înceteze însă a fi în Imperiul de Orient limba administraţiei, a armatei, a tribunalelor şi a Bisericii [5].

Greaca veche a exercitat influenţă asupra latinei danubiene, fiindcă era învecinată direct cu o zonă elenofonă compactă, urbană şi rurală. Cronologic se disting două structuri mari de cultură cu rolul de influenţă: unul vechi elenic, păgîn, în veacurile I—III, şi altul de ideologie creştină în formaţie, în veacurile IV—VI. Cel dintîi radia dinspre cetăţile greceşti de pe ţărmul stîng al Pontului Euxin şi purta cu sine reflexul nemijlocit al vieţii de toate zilele din *polis*-urile de pe coastă, cu organizaţia lor obştească, cu îndeletnicirile, cu tehnica, cu ştiinţa, cu preocupările despre artă şi cu concepţia lor despre lume şi societate. În veacurile IV—VI elenismele au sporit şi s-au răspîndit îndeosebi prin religia creştină. Înseşi cărţile de temelie ale credinţei noi erau scrise în greceşte, iar propagarea spre apus şi miazănoapte s-a făcut la început mai ales în limba elină deoarece aceasta se înfăţişa pe atunci ca o mare limbă de cultură şi era vorbită în centrele mari, printre intelectualii, comercianţii, corăbierii şi meseriaşii de toate neamurile, avînd o circulaţie universală. O ideologie nouă ducea de obicei cu sine şi cuvintele în care ea se îmbrăca, iar fenomenul acesta a însoţit şi dezvoltarea treptată a creştinismului primar, predicat în «dialectul comun» (κοινὴ διάλεκτος).

În expunerea noastră ne vom ocupa în special de influenţa acestui al doilea strat al culturii greceşti în lumea daco-romană, deoarece «creştinismul a constituit un element important al romanizării şi al menţinerii ei la nordul Dunării în perioada care începe cu evacuarea administraţiei provinciale —, adevăratul rol al creştinismului în regiunile noastre începe în secolele III—IV şi continuă în cele următoare» [7].

Menţionăm că influenţa limbii vechi greceşti asupra latinei dunărene, numită «faza veche», care cuprinde perioada romano-bizantină încetează, cum am menţionat, la începutul secolului al VII-lea, cînd începe influenţa «fazei bizantine» sau «greaca medie», care ţine, după Ovid Densuşianu, din secolele VII—XV, după care urmează «greaca antefanariotă» în Principate, secolele XVI—XVIII, apoi «greaca fanariotă» din anii 1711—1821 [8].

În perioada romano-bizantină, de care ne ocupăm, mulţi termeni de origine grecească au ajuns acum populari prin mijlocirea predicării şi generalizării creştinismului în tot Imperiul roman. Majoritatea termenilor sînt identici, dar întîlnim şi unii termeni specifici pentru Occident sau pentru Orient, datorită condiţiunilor de viaţă socială şi a împrejurărilor istorice diferite în care s-au răspîndit.

H. Mihăescu, care s-a ocupat în mod special de această problemă, ne-a dat un tabel cu termenii creştini pentru Imperiul roman din Apus ca şi din Răsărit, pe care îl vom urmări şi vom căuta să-i aducem unele completări, pentru a reţine observaţiile şi concluziile ce se impun.

2. I. Fischer, *Latina dunăreană*, Bucureşti, 1985, p. 210.
3. *Ibidem*.
4. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 195—196.
5. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 54.
6. Idem, *Influenţa grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1966, p. 36.
7. I. Fischer, *op. cit.*, p. 34.
8. H. Mihăescu, *Influenţa grecească...*, p. 15.

a. **Romania Occidentală**: 1. *abbas* (<ἀββάς — abate); 2. *ablatissa* (— conducătoarea unei comunități religioase); *abyssus* (< ἄβυσσος — infern); 4. *angelus* (ἄγγελος — înger); 5. *azymos* (ἄζυμος — pîine nedospită, azimă); 6. *baptismus* (< βαπτισμός — botez); 7. *baptizare* (< βαπτίζεω — a boteza); 8. *bazilica* (< βασιλική — biserică); 9. *blasphemare* (< βλασφημεῖν a blestema); 10. *blasphemia* și *blasphemium* (< βλασφημία — blestem); 11. *ecclesia* (< ἐκκλησία — biserică); 12. *elemosyna* (< ἐλεημοσύνη — milostenie); 13. *epiphania* (< ἐπιφάνεια — sărbătoarea înfățișării lui Hristos la 6 ianuarie); 14. *episcopus* (< ἐπισκοπος — episcop); 15. *martyrium* (< μάρτυρ — martiraj, martiriu); 16. *necromantes* (< νεκρομάντις — care cheamă cu jurămînt pe morți, necromant); 17. *necromantia* (< νεκρομαντεία — chemare a morților, necromanție); 18. *parabola* (παραβολή — asemănare, parabolă); 19. *parabolare* (— a vorbi); 20. *paradisus* (< παράδεισος — grădniă, paradis); 21. *paranymphus* (< παράνυμφος — care conduce mireasa, păstrat numai în sardă); 22. *parochia* — parohie, *parochus* < πάροχος — conducătorul unei parohii, paroh); 23. *pascha* (< πάσχα — sărbătoarea Paștilor); 24. *sarcophagus* (< σαρκοφάγος — sicriu, sarcofag); 25. *schisma* (< σχίσμα — schismă, despărțire); 26. *synodus* (< σύνοδος — adunare, sinod); 27. *teophania* < θεοφανία — sărbătoare)[9]. La acești termeni, pentru Romania Occidentală mai adăugăm și *catolicos* (< καθολικός, -ή, -όν — universal, general), ceea ce ridică numărul la 28 de termeni creștini occidentali.

Termenii respectivi creștini se referă în special la administrația internă a Bisericii, la ierarhie și la obiectele de cult, termeni mijlociți de limba latină cărturărească din cercurile oamenilor de știință, din școli și din sferele reprezentanților conducători ai Bisericii [10].

b. **Romania Orientală.** Cei mai mulți termeni creștini au circulat pe întinderi mari și nu s-au limitat numai la provinciile dunărene. Din materialul lingvistic păstrat în limba română rezultă că propagarea creștinismului s-a făcut pe cale orală și a avut un caracter de masă, iar prezența termenilor creștini păstrați în nordul ca și în sudul Dunării pledează «în sprijinul unor relații continui între sudul și nordul Dunării în decursul veacurilor IV—VI» [11].

În provinciile dunărene elenismele, atît termenii profani cît și cei creștini, au fost aduse de către romani, de agenții obișnuiți ai romanizării, și nu de greci, iar vorbitorii le simțeau ca elemente integrante ale limbii latine.

Numărul inscripțiilor grecești din Dacia este foarte mic, abia de 35, pe cînd cele latinești se ridică la 2628 din 246 localități din Dacia [12], ceea ce demonstrează că penetrația grecilor a fost slabă, ei fiind răsfirați pe întinderi mari și izolați în cîteva centre urbane și nu au putut desfășura o înrîurire durabilă [13]. Lista cuvintelor de origine grecească păstrate în inscripțiile și în textele literare din provinciile dunărene din secolele IV—VI indică aproximativ un număr de 130 de termeni [14]. Dicționarul etimologic al lui W. Meyer — Lübke înregistrează 436 de elenisme în limbile romanice apusene, pe cînd în limba română înregistrează 53 de elenisme. Aceste deosebiri se datoresc condițiunilor de viață și împrejurărilor politice ivite după secolul al VI-lea. În Apus elenismele au pătruns în cea mai mare parte prin mijlocirea limbii latine, care a slujit mult timp ca limbă oficială a statului și a bisericii, pe cînd în Imperiul de Răsărit a stăpînit limba grecească. După secolul al IX-lea s-a impus o a treia limbă de circulație europeană, paleoslava, care s-a îmbogățit prin împrumuturi de origine elenică și le-a mijlocit apoi și popoarelor cu care a venit în contact, cum a fost și poporul român, dar aceasta era propriu-zis o operă bizantină, transmisă indirect prin intermediul limbii slave [15].

Din categoria elenismelor care circulau pe o arie întinsă și erau bine încetățenite în limba latină s-au păstrat în română, afirmă H. Mihăescu, 42 de cu-

9. *Ibidem*, p. 44.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, p. 56.
12. H. Mihăescu, *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, p. 319; D. Tudor, *Romanii în Dacia*, București, 1969, p. 25, indică un număr de 40 de inscripții grecești în Dacia.
13. H. Mihăescu, *Influența grecească*..., p. 184.
14. *Ibidem*, p. 40.
15. *Ibidem*.

vinte, dintre care, 17 cuvinte sînt de origine creştină şi provin dintr-un strat mai nou, «din veacurile III—VI» [16].

Analiza lexicului de origine greacă în limba română duce la concluzia că în regiunile dunărene cultura elenică a ajuns îndeosebi prin mijlocirea romanilor şi numai într-o mică măsură pe cale directă. De aceea, «elementul grecesc n-a jucat un rol însemnat în formarea limbii şi poporului românesc» [17].

Elementul grecesc care avea să joace un rol principal în etnogeneza limbii şi a poporului român a fost cel de cultură şi spiritualitate creştină, atestat în lexicul creştin păstrat în limba română prin filiera latină din perioada daco-romană, adică din perioada formării limbii şi a poporului român, care ne-a venit din lumea Bizanţului.

H. Mihăescu reţine un număr de 17 termeni creştini din secolele III—VI de origine grecească în limba română, ceea ce înseamnă un procent de peste 40% raportat la totalul de 42 elemente lexicale de origine veche grecească:

biserică — basilica; *blestema* — blastemare; *boteza* — baptizare (*battizare); *creştin* — christianus; *drac* — draco; *Indrea* — Andreas; *înger* — angelus; *Nicoară* — Nicolas; *pască* — pascha; *paşti* — paschae; *preot* — presbyter; *sîmbătă* — sambata; *Sînmedru* — sanctus Demetrius; *Sîmpietru* — sanctus Petrus; *Sîngiorz* — sanctus Georgius; *Sîntoader* — sanctus Theodorus; *Sînziene* — sanctus dies Iohannis [18].

Vom căuta să supunem unei analize lexicale termenii creştini prezentaţi de H. Mihăescu, la care vom adăuga şi alţii noi, şi vom căuta să reţinem importanţa lor pentru vechimea creştinismului românesc cu rolul îndeplinit în etnogeneza limbii şi a poporului român, ca şi cu rolul îndeplinit în formarea unei conştiinţe de etnie romanică, şi a unei structuri psihice proprii ce caracterizează poporul român în concernul celorlalte popoare din jurul său, fiindcă limba este expresia fiinţei unui popor.

1) *aler* şi *ler*, refren liturgic păstrat în colinde. Cuvîntul ἀλληλούγια, ἀλληλουΐαμ, primit din ebraică (= slăviţi pe Dumnezeu) a trecut în limba greacă şi apoi în latină: *alleluia*, şi din latină s-a păstrat în limba română sub forma *aler*, îndeosebi în Moldova şi în Bucovina, şi cu afereza lui *a* iniţial, *ler*, pe tot cuprinsul ţării, în ţinuturile nord-dunărene, ca refren în colinde: *Lerui Doamne, ler*, cu rotacismul lui *l* intervocalic şi cu păstrarea lui *l* dublu din latină. Cuvîntul a trecut şi în onomastică: *Leru, Lera*, şi în toponimie: *Leresti* (jud. Argeş), ceea ce dovedeşte vechimea lui în limba română.

---

16. *Ibidem*, p. 184—185.

17. *Ibidem*.

Pentru influenţa limbii vechi greceşti şi bizantine asupra limbii române indicăm următoarea bibliografie selectivă:

G. Murnu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, Bucureşti, 1894; Alexandru Philippide, *Altgriechische Elemente im Rumänischen*, în «Bausteine zur romanischen Philologie. Festgabe für Adolfo Mussafia», Halle, Niemeyer, 1905; O. Tafrali, *Bizanţul şi influenţa lui asupra Ţării noastre (Românesti)*, Bucureşti, 1914; V. Bogrea, *Urme bizantine în românește*, în «Omagiu lui N. Iorga», Craiova, 1921, p. 51—63; C. Diculescu, *Elemente vechi greceşti în limba română*, în «Dacoromania», IV, 1924—1926, p. 394—516; E. Essenkova, *Mots d'origine byzantine dans le roumain*, în «Actes du X-e Congrès international d'études byzantines», Istanbul, 1957, p. 266—271; Al. Elian, *Les rapports byzantino-roumains. Phases principales et traits caractéristiques*, în «Byzantinoslavica», XIX, 1958, p. 212—225; D. Marmeliuc, *Cuvinte de origine greacă în limba română*, în «Limba română», anul VIII, 1959, 6, p. 29—36; Tatiana Fotich, *Romanian ecclesiastical terminology of Byzantine origin*, în «Orbis», II, 1953, p. 428—438; IX, 1960, p. 119—127; H. Mihăescu, *Influenţa grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1966 (Lucrare de referinţă); Eug. Coseriu, *Das Problem des griechischen Einflusses auf das Vulgärlatein, Festschrift für Harri Meier*, München, 1971, p. 135—147; Olga Mladenova, *Împrumuturi vechi greceşti în română şi bulgară*, în «Studii şi cercetări lingvistice», XXIX, 1978, p. 443—453; Al. Rosetti, *Istoria limbii române, de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, ed. a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1986, p. 212—215.

18. H. Mihăescu, *Influenţa grecească...*, p. 65, 185.

2) *biserică*, din latinul *basilica*, cu rotacismul lui *l* intervocalic, venit din βασιλική (= casă, împărătească). Cuvîntul este menționat și în dalmată și în unele dialecte nord-italiene și în retoromană. Franceza are pe lîngă descendentul latin *eglise, ecclesia* și *basoche, basilica*.

Basilica a însemnat la început localul public de judecată, tribunal, iar începînd din secolul al IV-lea, «din epoca lui Constantin cel Mare» [19], a dobîndit sensul creștin de locaș de rugăciune închinat lui Dumnezeu, precum și comunitatea creștină care se ruga în biserică, pe cînd în Apus, termenul *ecclesia*, care însemna la început adunarea credincioșilor, a primit, începînd din sec. al V-lea, și înțelesul de locaș de cult.

3) *blestem*, cu derivatele: *blestem, blestemat, blestemăție* etc., din *blasphemare*, forma populară *blastemare*, din grecescul βλασφημεῖν.

4) *boteza*, din βαπτίζειν — a afunda în apă, care a primit în creștinism înțelesul special de *«a boteza»*. Latinul *baptizare* a circulat în tot Imperiul roman, iar la români, menționează H. Mihăescu, «a iradiat dinspre Italia și a pătruns relativ tîrziu sub forma *battizare*, atestat în secolul al III-lea, deoarece astfel grupul — *pt* — s-ar fi păstrat, ca în *septem septe, ruptura ruptură*» [20]. Fenomenul *pt* redus la *t*, ca în *boteza* (ar. *pitidzari*), *otimo, scritus*, e atestat de fapt în latina vulgară [21].

De la *boteza* avem în limba română compusul *apă — botează*, cu afereza lui *a* inițial. *Bobotează* [22], sărbătoarea de la 6 ianuarie, numită la greci *Epifanie* sau *Theofanie* = arătarea, descoperirea (Sfintei Treimi), dovadă că termenul *boteza* ne-a venit dintr-un mediu romanic, din partea unor vorbitori de limbă latină și nu greacă.

5) *creștin* (ar. *cristin*) lat. *christianus* < χριστιανός s-a răspîndit, afirmă H. Mihăescu, mai ales, începînd din veacul al II-lea, cînd mai stăruia încă pronunțarea *c* și nu *h*, și a dat în limba română forma *creștin*. I. Fischer menționează că forma *christianus* ar fi trebuit să devină, după evoluția fonetică normală, *creșin* (ca în *păsune* = *pastionem, ușă* = *ustium* n.n.); forma cu — *t* — se poate explica printr-o apropiere conștientă de numele latin *Christus*, pronunțat în românește *Cristos* [23], folosit în special în urarea creștină: *Cristos a înviat!*, de fapt prima evanghelie creștină rostită și pe pămîntul Daciei Romane. Forma *I(i)sus Hristos* este, tîrzie, cărturărească, greco-slavă. Cuvîntul *creștin* a fost adoptat în celelalte limbi romanice mult mai tîrziu, ca împrumut savant, cărturăresc, cum avem francezul *chrétien* sau spaniolul *cristiano*.

Cuvintele *Cristos* și *creștin* în limba română au o mare importanță istorică, fiindcă ne trimit la vechimea creștinismului românesc în secolul al II-lea, adică o dată cu încorporarea Daciei Imperiului roman, cînd a început și misionarismul creștin în limba latină.

6) *drac* — lat. *draco* din δράκων = șarpe, balaur, de la conceptul întrupării spiritului rău în șarpe, care a adus căderea primilor oameni din rai. Celelalte limbi romanice păstrează cuvîntul respectiv cu noțiunea de șarpe, balaur, ca în italiană: *dragone*, în provensală: *dragó*, în catalană: *trago*, în spaniolă: *dragón*.

---

19. C. Daicoviciu, în «Steaua», nr. 7, 1967, p. 111—113; Hadrian Daicoviciu, *Considerații asupra problemei continuității*, în «Muzeul Național», III, București, 1976, p. 43; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980. p. 93; I. Barnea, *Preocupări ale Sfîntului Constantin cel Mare la Dunărea de Jos*, în «Mitropolia Olteniei», anul XXXII (1980), nr. 1—2, p. 32; Th. Capidan, *Basilica*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 1—4, p. 3—12; P. Aebischer, *Basilica, ecclesia. Etude de stratigraphie linguistique*, în «Revue de linguistique romane», XXVII, 1963, p. 119, 164.

20. H. Mihăescu, *Influența grecească...*, p. 56.

21. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 123.

22. *Ibidem*, p. 347.

23. I. Fischer, *op. cit.*, p. 151. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 346 afirmă că grupul *st* s-a păstrat în dr. *creștin*, ar. *cristin* — lat. *christianus*, întrucît cuvîntul a pătruns tîrziu în limbă și nu a mai fost adaptat la cuvintele din vechiul fond. Dar *ch* trebuia pronunțat atunci *h*. Considerăm justificat punctul de vedere exprimat de H. Mihăescu și I. Fischer.

Din limba greacă cuvîntul a trecut şi în slava bisericească : drakonz, drakunz.

7) *iasmă*. Pentru «aghiasma mare», în vorbirea populară se spune «*aiasmă* sau *aiazmă*», iar în Banat se foloseşte şi termenul «*iasmă*»[24]. Cu afereza lui *a* iniţial, în limba română avem *aiasmă* — *iasmă*, cuvînt pe care D L R[25] ca şi D E X[26] îl dau cu «etimologie necunoscută». În greaca veche ἁγιάζειν înseamnă «a sfinţi», iar substantivul ἁγίασμα — lucru sfinţit. În cultul creştin ἁγίασμα a dobîndit sensul specific de «*apă sfinţită*». În latina populară, pînă în secolul al IV-lea d.H., *g* dispare, ca în *ego* = *eu*, *magis* = *mai*, *magister* — *măiestru*[27], şi din *agiasma* avem *aiasma*. În limba română, în dicţionarele menţionate, cuvîntul *iasmă (iazmă)* are înţelesul de «arătare urîtă şi rea, nălucă, vedenie, stafie, monstru». Transferul de înţeles sau substituirea de înţeles, de la «apă sfinţită» la cel de «arătare urîtă şi rea», vine de acolo că, preotul atunci cînd stropeşte cu *aiasmă* rosteşte cîntarea în care se spune «biruinţă asupra celui potrivnic dăruieşte», adică împotriva «duhului celui rău» de unde «iasmă» — a devenit şi «duhul cel rău».

Din limba greacă, după secolul al IX-lea, ἁγίασμα a trecut şi la bulgari : *agiazma*, la sîrbi : *agiazmă*, *adziǰazma*, la albanezi : *ajazmē*, şi prin filiera slavă la români avem *agheasmă*, *aghesmui*, *aghesmuit*, *aghiazmatar*, *agheazmător* — vas, recipient pentru aghieasmă. Forma *aiasmă* ca şi *iasmă* în limba română este mult mai veche decît forma slavă, şi o păstrăm din perioada daco-romană pînă în secolul al IV-lea.

8) *Îndrea* sau *Undrea* lat. *Andreas* < Ἀνδρέας La 30 noiembrie se sărbătoreşte Sfîntul Andrei, după care începe luna decembrie, numită în popor *Îndrea* sau *Undrea*. La poporul român Sfîntul Andrei se bucură de o cinstire deosebită, cum o dovedesc şi colindele de ziua sa, în special în Dobrogea, predicarea lui fiind legată de acest pămînt românesc.

Informaţiile păstrate de *Sinaxarul Bisericii de Constantinopol* spun că Apostolul Andrei a propovăduit Evanghelia în provinciile Asiei Mici, precum şi în ţinuturile din jurul Pontului Euxin (Marea Neagră), iar la Odyssos (Varna, în R. P. Bulgaria) a hirotonit episcop pe ucenicul său, Ampliat sau Amplias, sărbătorit de Biserica Răsăritului la 30 octombrie[28].

9) *înger* lat. *angelus* < ἄγγελος — sol, vestitor, Cuvîntul este cunoscut cu sens creştin «după veacul al III-lea»[29].

10—11. *martor* — *martir* şi *mărturie*. Cuvîntul grecesc μάρτυς (gen. μάρτυρος, ac. μάρτυρα) a folosit trei forme paralele pentru nominativ : μάρτυς, μάρτυρ, μάρτυρος, din care a derivat şi substantivul μαρτυρία — mărturie[30]. În limba latină cuvîntul a fost primit cu fonetismul *martur*, cu *u* pentru *υ*, moştenit în limba română ca *martor* şi *mărturie*.

În provinciile dunărene şi în occident a circulat în secolele I—III cuvîntul *martyr* pronunţat *martur*, cu sensul comun de *martor*, dar începînd din sec. al III-lea s-a dezvoltat pretutindeni înţelesul creştin «*martir*»[31]. După secolul al IX-lea cuvîntul *martir* a primit în limba română şi paleoslavul *muceniku*.

Cuvîntul *martir*, cu înţelesul creştin, a exprimat în secolele III şi IV o realitate tragică pentru mărturisitorii lui Cristos, în special în ţinuturile Dunării de Jos, unde persecuţiile împotriva creştinilor au fost cele mai grele. Pînă astăzi ne-o dovedesc cei patru martiri aflaţi în toamna anului 1971 în cripta — martyrium — fostei bazilici din com. Niculiţel, jud. Tulcea, din secolele IV—V, ale

---

24. *Dicţionarul limbii române* (D L R), tom. I, partea I, A—B, Bucureşti, 1913, p. 68.

25. *Ibidem*, tom. II, partea I F—I, Bucureşti, 1934, p. 440.

26. *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1975, p. 411.

27. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 170.

28. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, în «*Propylaeum ad Acta Sanctorum novembris*», col. 175; Pr. prof. I. Rămureanu, *Noi consideraţii privind pătrunderea creştinismului la traco-geto-daci*, în «Ortodoxia», XXVI (1974), nr. 1, p. 170; Idem, *Sfinţi şi martiri la Tomis-Constanţa*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 7—8, p. 975—977.

29. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 56.

30. *Ibidem*, p. 47—48.

31. *Ibidem*.

căror nume sînt înscrise pe pereții criptei, marcate de crucea monogramatică: ἁμπυρες χριστοῦ (= Martirii lui Cristos) μάρτυρες: Ζώτικος, Ἄτταλος, Καμάσις, φίλιππος (= Martirii: Zotikos, Attalos. Kamasis, Philippos).

Cuvîntul *mărturie* a păstrat în limba română și sensul vechi creștin, întîlnit pînă astăzi, îndeosebi în Transilvania, pentru *«taina sfintei mărturii»* (sinonim cu slavonul *spovedanie — ispovedanije).*

Mărturie este și depoziția făcută de un martor în fața unei instanțe judecătorești, cu *jurămînt = juramentum.* Pînă astăzi, cruciulițele care se împart la botez se numesc în popor *«mărturii».*

Din bizantinul μαρτυρίζειν avem în paleoslavă *marturisati,* trecut în limba română *mărturisiri* și *mărturisire,* sinonime pentru *spovedanie* și *spovedi*[32].

12) *Paști,* din pluralul latin *Paschae,* singular *Pascha,* primit din cuvîntul vechi grecesc *πάσχα* de origine ebraică — *sărbătoarea Paștilor.* Forma pluralului este păstrată în românește, prin care sînt denumite cele trei zile ale sărbătorii. Din singularul *pascha* avem în românește *pască,* cu folosirea lui *c* pentru *ch,* pronunțare folosită și în limbile romanice: italiană, engandină, catalană, spaniolă: *pascua,* friulană — *paske,* franceză — *pâque,* provensală — *pasca,* portugheză — *pascoa*[33].

Din Πασχάλιον păstrăm cuvîntul *pascalie,* carte care cuprinde date cu privire la fixarea sărbătorii Paștilor.

13) *piscupu* și *piscupie.* Cuvîntul grecesc ἐπίσκοπος (= supraveghetor, administrator), cu sensul său creștin a fost primit în limba latină: *episcopus,* ca și în paleoslavă: *jepiskop, jepiskup.* În limba română, prin filiera greco-slavă avem *episcop.*

H. Mihăescu afirmă că «Introducerea liturghiei slave a adus cu sine un sîmbure de ierarhie ecleziastică și o oarecare diviziune teritorială a administrației bisericești cu un personal statornic»[34]. Același lucru îl afirmă și acad. Al. Rosetti[35], iar prof. P. P. Panaitescu spune: «cuvîntul *episcopus* n-a dat un derivat în limba română pentru că în genere poporul nostru a trăit un creștinism primitiv, fără episcopat, într-o țară unde nu erau orașe și deci nu puteau fi episcopii»[36]. Aceeași afirmație se găsește și în tratatul de *Istoria României,* I, 1960, p. 633, o eroare oficializată și de care se face caz, în special în scrierile din afara țării noastre, că nu am fi avut o societate organizată stabilă, ca să putem avea un creștinism organizat.

Realitățile istorice și lingvistice dezmint aceste afirmații eronate.

În sudul Dunării, în primele secole creștine, există o organizație bisericească temeinică, cu peste 40 de scaune episcopale, dintre care 15 se găseau pe malul drept al Dunării. Se cunosc 57 de episcopi cu nume latine, dintre care 4 din secolul al III-lea, 23 din secolul al IV-lea, 16 din secolul al V-lea și 14 din secolul al VI-lea[37]. Dintre episcopii din părțile dunărene care au participat la Sinodul I Ecumenic, de la 325 de la Niceea, alături de *Dominius* sau *Domnus* din *Sirmium,* de *Protogenes* din Sardica, s-a aflat și *Dacus* din Scupi[38]. Episcopul de Durostorum de la sfîrșitul sec. VI, care s-a refugiat din fața invaziei slavo-avare la Odessos (Varna), purta numele roman *Dulcissimus*[39]. În același timp în Dobrogea — Scythia Minor — exista o înfloritoare viață cultural-spirituală creștină gravitînd în jurul episcopiei din Tomis. Dintre cei nouă episcopi atestați aici, patru purtau nume romane: Bretanio, Terentius, Paternus și Valentinianus[40]. În secolul al VI-lea

32. *Ibidem,* p. 140.
33. *Ibidem,* p. 58.
34. *Ibidem,* p. 96.
35. Acad. Al. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române (sec. VI—XII),* București, 1954, p. 39.
36. P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești,* București, 1969, p. 104.
37. H. Mihăescu, *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe,* p. 319.
38. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. I, București, 1980, p. 107.
39. I. Barnea, *Din istoria Dobrogei,* București, 1965—1971, vol. II, p. 457—460.
40. Idem, *Romanismul și creștinismul daco-romanilor,* în «Thraco-Dacica», tomul IX, 1—2, 1988, p. 125.

episcopia Tomisului a devenit mitropolie, grupînd în jurul ei 14 scaune episcopale sufragane. Episcopul Paternus (518—520) al Tomisului semna în limba latină în actele alegerii sale: *Paternus misericordia Dei episcopus provinciae Scythiae metropolitanus*[41]. La nordul Dunării, în părțile Buzăului, între anii 336—348 a activat ca episcop ortodox Ulfila, predicînd în limbile gotă, greacă și latină, ucenic al episcopului ortodox Theofil al Gothiei, cel care a participat la primul sinod ecumenic[42]. Un alt episcop ortodox cunoscut, urmaș al lui Ulfila, în părțile Buzăului de astăzi, este Goddas, precum și episcopii audieni și novatieni menționați de documentele istorice ca prezenți pe teritoriul fostei Dacii. În ultimul timp, în necropola paleocreștină din secolul al V-lea de la Apahida, jud. Cluj, s-a identificat și mormîntul unui episcop[43].

Dacă orașele din Dacia Romană au fost distruse de huni (375—453)[44], populația autohtonă și-a dus în continuare viața în așezările rurale, în obștile sătești, cu bisericile și cu preoții lor, aflați sub conducerea canonică a episcopilor locului, care vor fi rezidat, ca și arhiepiscopul Ghelasie în secolul al XIV-lea, menționat în inscripția din 1377 la mînăstirea *Rîmeți* din jud. Alba, în schituri și mînăstiri retrase din calea năvălitorilor.

Această realitate istorică ne-o atestă și documentele de limbă. Păstrăm în limbă cuvintele: *piscupu* și *piscupie*, precum și nume de familie și toponime: *Piscupia, Piscupul, Piscupești, Piscupescu, Piscupeasca* etc.[45].

În *Cronica lui Radu Greceanu* se consemnează: «Iar domnul (= Constantin Brîncoveanu), mergînd la Buzău, la ghenarie în 6 zile, au făcut Boboteaza acolo, și cu toată orînduiala ei făcînd slujba în piscupie...»[46].

În Italia meridională se întîlnește forma *piskopo*, în albaneză: *pespek, peshkop*[47], în maghiară: *püspök — Pișcop*[48].

Forma veche românească a cuvîntului *piscupu* este o evoluție firească din latinul *episcopus*, cu sincoparea lui *e* inițial neaccentuat și cu închiederea lui *o* în *u*, și nu se poate susține că «*episcopus* n-a dat un derivat în limba română» și, ca atare, n-am fi avut episcopi și episcopii în perioada daco-romană și în cea următoare românească, pînă în secolele X—XI, românii fiind lipsiți de o organizație episcopală bisericească pînă la «introducerea liturghiei slave».

14) *preot — preut* — lat. *presbyter*, cu *y* — *u*, de la adjectivul vechi grecesc πρεσβύτερος (= mai bătrîn, mai în vîrstă). În limba latină, precizează H. Mihăescu, cuvîntul «apare începînd din veacul al III-lea, atît în occident cît și în Peninsula Balcanică»[49].

15—16) *rîmetie, rîmeți* < lat. *eremita, — ae* < din cuvîntul vechi grecesc ἐρημίτης -οῦ (ὁ) (= singuratic, eremit) < ἐρημία, -ας (ἡ) (= loc solitar, deșert). Cu apocopa lui *e* — inițial, cu trecerea următorului *e* la *i* înaintea unei consoane nazale provocată de *r* precedent, cu deschiderea lui *i* accentuat în *e* și cu asimilarea lui *t* latin + *e, i* — *ți*, cuvîntul ne vine din epoca daco-română. Cuvîntul

---

41. Radu Vulpe și Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, vol. II, p. 457.

42. Prof. Emilian Popescu, *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea ori la Dunărea de Jos?*, în «Studii teologice», anul XXXIX (1987), nr. 5, p. 73—81.

43. Mircea Rusu, *Paleocreștinismul nord-dunărean și etnogeneza românilor*, în «Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca», XXVI, 1983—1984, p. 35—84.

44. Procopius din Cezareea, *De Aedificiis* (= Despre zidiri), în «*Fontes Historiae Daco-Romanae*», II, p. 461—463: «Atila năvăli cu oaste multă, el dărîmă aceste întăriturî (= cetăți) pînă la pămînt, fără nici o greutate, și pustii cea mai mare parte a teritoriului roman, fără să întîmpine vreo împotrivire. Însă împăratul Iustinian a zidit din nou întăriturile dărîmate».

45. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 360; Idem, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 367; N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 51.

46. *Cronicari munteni*, București, 1961, vol. II, p. 30—31.

47. H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române*, p. 97.

48. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 51.

49. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 58.

românesc *rîmeți* a fost împrumutat și în maghiară: *remete*, ca și *Zembeta* din *sîmbătă* — lat. *sambatha* [50].

Dicționarul limbii române (D L R) nu reține cuvîntul *rîmeți*, deși Coriolan Suciu indică peste nouă toponime *Rîmeți* în Transilvania [51], dintre care cunoscuta mănăstire *Rîmeți* din jud. Alba, care păstrează în biserica mînăstirii, în cunoscuta inscripție din 1377, aflată pe al doilea strat de pictură, numele primului ierarh ortodox cunoscut pînă acum în teritoriile intracarpatice, arhiepiscopul Ghelasie, ceea ce probează că aici a existat o veche reședință arhiepiscopală într-o așezare mănăstirească de sihaștri, adică de *rîmeți* — *eremitae*.

Dicționarul limbii române (D L R, tom. IX, lit. R, 1975, p. 312) reține cuvîntul *remetie*, s.f. (rar) — schit, pluralul *remetii*, «după magh. *remete* — pustnic». În realitate, cuvîntul respectiv în limba română vorbită este folosit *rîmețle* și *rîmeți* și este vechi românesc, din epoca daco-romană, iar din limba română, cum s-a arătat mais us, a fost primit și în limba maghiară după secolele XI—XII. Fenomenul este deci invers, adică din română a fost primit în maghiară, și nu din maghiară în română.

În afară de Transilvania, cuvîntul apare ca toponim și sub forma *Rîmești*, ca în jud. Vîlcea [52].

O dovadă a vechimii cuvîntului românesc *rîmeți* este și existența evoluției lui în italiană: *romito* — *eremita* [53]. Corectarea și precizarea etimologică a acestui cuvînt în limba română se impune, pentru a dovedi existența unei vieți vechi mînăstirești din epoca daco-romană.

Cunoaștem din această epocă numele unui monah ortodox, *Arpyla*, considerat un autohton daco-roman de unii cercetători [54], care a fost ars de viu într-o biserică din Gothia romană, ținutul Munteniei de astăzi, din ordinul conducătorului de trib got, Wingurich, de sub comanda lui Athanaric, la 20 aprilie sau 23 octombrie 370 [55], împreună cu preoții Batuses și Vercas, «cu doi fii ai lor și două fete» și cu alți 18 creștini, dintre care 11 bărbați și 7 femei [56], sărbătoriți de calendarul got la 26 martie. În Scythia Minor viața monahală era înfloritoare în epoca daco-romană. E suficient să amintim numele monahilor teologi cărturari, care au ajuns renumiți scriitori de limbă latină în Occident. *Ioan Cassian* (circa 360—430/435) și *Dionisie Exiguul* (= cel Mic) (460—550), ca și monahii teopashiți sau călugării sciți, din secolul al VI-lea, Ioan, Leonțiu, Ahile, Mauriciu. Păstrăm referințe despre episcopul Teotim al Tomisului, de la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, că ar fi elaborat și o scrisoare specială adresată «eremiților și cenobiților din Scythia Minor» [57].

Important de reținut sînt numeroasele toponime *Rîmeți*, păstrate pînă astăzi în apropiere de Apahida din jud. Cluj, unde a fost descoperită necropola paleocreștină din secolul al V-lea, cu identificarea mormîntului unui episcop [58], dovadă a continuității unor așezăminte monahale autohtone, numite *rîmeții*, ca *Rîmeți* —

50. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 386.

51. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1967, p. 80; A se vedea și Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 245.

52. Dimitrie Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic*, București, 1872, p. 399.

53. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935, p. 275.

54. C. Cihodaru, *Date istorice și toponimice privind existența populației românice în regiunile carpato-dunărene în sec. III—IX e.n.*, în «Analele științifice ale Universității A. I. Cuza», Iași (istorie), XV, 1969, 1, p. 3.

55. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, în *«Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților»*, I, Buzău, 1983, p. 241.

56. A. Deiehaye, *Saintes de Thrace et de Moesie*, în «Analecta Bollandiana», tome XXXI, Fascic. II et III, 1912, p. 279; F H D R, II, București, 1970, p. 726.

57. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 193—194; Dr. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV—XVI*, Craiova, 1984, p. 44—45; Idem, *Desăvîrșirea unității noastre naționale — fundament al unității Bisericii străbune*, Craiova, 1988, p. 24.

58. Mircea Rusu, *op. cit.*

Brădești, transcris în maghiară *Remete — Bredesty*, sau *Cheia Rîmețului, Rîmeți — Valea Mînăstirii, Ripa Rîmețului* și altele [59].

Cuvintele paleo-creștine daco-romane *rîmeți(e), rîmeții, rîmeți* au fost acoperite de cuvintele: *mînăstire* și *călugăr* prin filiera greco-slavă bisericească oficială.

Cuvîntul latin *monasterium*, din grecescul μοναστήριον (— locuință retrasă pentru călugări) este atestat din secolul al IV-lea, cu variantele *manasterium* și *monisterium*. Din latină cuvîntul a trecut în limbile romanice, celtice germanice și în maghiară, pe cînd forma grecească a pătruns la slavi, albanezi și români. Varianta cu *a* exista în greaca bizantină și în paleoslavă (μανασ τήριον, *manastir*) și explică mai bine, afirmă H. Mihăescu, forma românească *mănăstire* [60].

Din secolul al V-lea apare cuvîntul καλόγηρος sau καλόγερος (— bătrîn *fericit*), care a persistat în neogreacă și a trecut la albanezi, la slavi și apoi la români. În paleoslavă avem *Kaluger, Kalugerita* [61].

Cuvintele ἡσυχαστής (— călugăr solitar), ἡσυχαστρα (— călugăriță singuratică) sînt atestate în secolul al VII-lea. Locuința unui astfel de călugăr s-a numit ἡσυχαστήριον, plural ἡσυχαστήρια (— sihăstrie). Căderea lui *i* în *sihastru, sihăstrie* s-a produs pe teren slav «sau poate în greaca bizantină» [62], trecută și în limba română.

17) *Sîmbătă* — lat. *sambatha*, formă întîlnită într-un papirus din Egipt din secolul al II-lea al erei noastre, cuvînt primit din ebraică în limba greacă veche Σαμβατίς, Σαμβατείς, Σαμβάτις [63]. Din limba română cuvîntul a fost primit și în maghiară: *Zembeta — sîmbătă* [64].

18—26) Păstrăm un număr de sărbători bisericești cu nume proprii grecești sau semite compuse cu latinul *sanctus — sînt, sîn* din epoca daco-română: *Sîntă-Măria (Mare*, 15 august, și *Mică*, 8 septembrie) = *Sancta-Maria* (Ἁγία Μαρία); *Sînmedru — Sanctus-Demetrius* (Ἅγιος Δημήτριος), nume de sărbătoare care «a pătruns de timpuriu și anume înainte de pronunțarea vocalei η ca *i*» [65]; *Sîmpietru — Sanctus Petrus* (Ἅγιος Πέτρος); *Sîngeorz*, ar. *Sănĝorĝu*, mag. *Sămĝorzu — Sanctus Georgius* (Ἅγιος Γεώργιος), nume folosit și în onomastică și în toponime: *Sîngeorgian, Sîngeorzan, Sîngeorz* (în Ardeal); *Sîn-Nicoară — Sanctus-Nicolas* (Ἅγιος Νικόλας), nume folosit și în onomastică: *Nicoară*, și în toponime: *Nicorești* (sat. lîngă Vaslui); *Sînloader — Sanctus-Theodarus* (Ἅγιος Θεόδορος); *Sînvăsîi — Sanctus-Vasilios* (Ἅγιος Βασίλειος); *Sînziene — Sanctus dies Iohannis* (Ἅγιος Ιωάννης).

27) *trufă, trufi, trufie, trufaș*, dintr-un presupus latin *trufa*, din τρυφή (=deslățare, moliciune) [66]. În morala creștină *trufie* este sinonim cu *mîndrie* (din sl. *mondru* + *ie*), ca în vechile cazanii românești, unde se vorbește despre «fariseul trufaș și vameșul smerit».

Termenii creștini proveniți din greaca veche în latina dunăreană, păstrați pînă astăzi în limba română vorbită, se ridică după enumerarea din tabelul pe care l-am prezentat la un coeficient egal cu cel din Romania Occidentală, cu un număr de zece termeni mai mulți decît cei reținuți de H. Mihăescu, în total un număr de douăzeci și șapte de termeni specifici creștini, care se caracterizează printr-un aspect mai rustic, mai popular, datorită condițiunilor de viață proprii Romaniei Orientale, spre deosebire de termenii creștini din Romania Occidentală, care au un caracter în general cărturăresc, administrativ-ecclesiastic și „cîtadin.

Merită de reținut observația că, din fondul general admis de W. Meyer — Lübke de 53—57 cuvinte vechi grecești din perioada daco-română, păstrate în limba română prin limba latină vorbită, 50% sînt de natură creștină, ceea ce dovedește că poporul român s-a creștinat în perioada daco-română din secolele II—VI, cînd s-a format ca popor romanic și a adoptat ca limbă vorbită limba latină, limba română

59. Coriolan Suciu, *op. cit.*; Iorgu Iordan, *op. cit.*
60. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 96.
61. *Ibidem*.
62. *Ibidem*, p. 141.
63. *Ibidem*, p. 58.
64. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 386.
65. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 58.
66. *Ibidem*, p. 61—62.

fiind «limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman, cuprinzînd provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și pînă în zilele noastre»[67]. Lexicul creștin a intrat ca factor principal în procesul de etnogeneză a limbii române, contribuind la formarea unei conștiințe de popor romanic — creștin, numele de român și creștin ajungînd să fie sinonime[68], iar *legea creștină*, adică «ansamblul prescripțiilor religioase», a devenit «lege românească», despre care N. Iorga spunea: «legea românească nu s-a învățat la nici o școală..., și a trăit din secalul al IV-lea pînă secolul al XIV-lea, adică o mie de ani, sub influența venită de la Imperiul roman de Răsărit, devenit Imperiul bizantin, și deci e lege răsăriteană. Dar lege răsăriteană fără dușmănie dogmatică față de legea apuseană... așa cum este la noi, noi am făcut-o în cei o mie de ani»[69].

Termenii creștini prezentați: *Cristos, Cristos a înviat!, creștin*, sînt cei mai vechi păstrați în limba română, începînd din secolul al II-lea, și ei reflectă o realitate istorică, aceea a introducerii creștinismului în Dacia, odată cu venirea trupelor romane, în mijlocul cărora se vor fi aflat și creștini, care au adus cu ei acești termeni.

Termenii: *boteza, mărturie, martir, preot (preut)* apar în limba latină vorbită din secolul al III-lea, ceea ce indică numărul sporit al creștinilor, care a necesitat și prezența preoților care să-i *boteze*, să le primească *mărturiile*, să-i conducă pastoral. Din rîndurile lor încep acum să cadă numeroși *martiri*.

O dată cu libertatea acordată Bisericii după anul 313 apare termenul creștin *basilica* — *biserică*, din timpul lui Constantin cel Mare, iar legat de *biserică* apar și termenii creștini care aparțin practicării cultului creștin, cum sînt sărbătorile.

Terminologia creștină de origine latină în limba română dovedește o vechime din epoca daco-romană a secolelor II—VI, o parte, cea mai veche, fiind împrumutată din lumea greacă veche prin filiera latină pe care am prezentat-o și analizat-o mai sus, alta a fost împrumutată direct din lumea păgînă romană, dar care a dobîndit un nou conținut creștin, și alta a fost creată anume în timpurile creștinării daco-romanilor.

Din categoria cuvintelor latine împrumutate din lumea păgînă și care au dobîndit noul conținut creștin amintim: *cer* — *caelum*; *Crăciun*, cu etimologia pe care o considerăm îndreptățită din lat. *calationem*, adică prima sărbătoare a anului în care creștinii erau *chemați* și li se vesteau data sărbătorii Paștilor, a lăsatei secului de carne și de brînză și începutul postului *păresimilor* — *quadragessima*. În legătură cu sărbătoarea *Crăciunului* avem în limba română cuvîntul *cărindă, corindă* din lat. *calendae*, venit din vechiul grecesc καλάνδαι, contaminat cu slavul *colindă*, și cuvîntul *cărindar*, lat. *calendarius*, contaminat și el cu slavul *calendar*; *Dumnezeu*, ar. *Dumnidză, domine* — *deus*, forma populară *domne* — *deus*, invocație păgînă la romani, adoptată de creștini cu sensul ei nou; *Florile*, de la numele sărbătorii păgîne, *Florilia* (în loc de *Floralia*), sărbătoarea de primăvară a florilor la romani, la creștini sărbătoarea în amintirea intrării triumfale a Mîntuitorului Hristos în Ierusalim; *Rusalii* (în ar. *Arusal'e*), numele vechii sărbători păgîne *Rosalia*, sărbătoarea pomenirii morților în timpul înfloririi trandafirilor, la creștini numirea populară a sărbătorii *Duminica Pogorîrii Duhului Sînt* (la greci πεντηκοστή,-ῆς(ἡ) — (ziua) *Cincizecimii* după Paști, F. Ap. 2, 1; I Cor. 16, 8, sărbătoare și la evrei). Faptul că în limba română nu păstrăm termenul creștin din greaca veche, *Pentecosta* (fr. *Pentecôte*), dovedește creștinismul românesc adus în limba latină populară vorbită.

---

67. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 75.

68. N. Iorga, *La «Romania» danubienne et les barbares ou VI-e siècle*, în «Revue Belge de philologie et d'histoire», III, 1924, p. 35—50; V. Arvinte, *Le nom ethnique român et la création du nom de l'etat national România*, în «Revue roumaine d'histoire», XVI, 1973, I3, p. 439—454; Șerban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 222—235.

69. N. Iorga, *Concepția românească a Ortodoxiei*, București, 1940, cit. Emilian, episcop al Alba-Iuliei, în *«Cuvînt înainte»*, *Noul Testament tipărit pentru prima dată în limba română, la 1648 de către Simion Ștefan mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani...*, Alba Iulia, 1988, p. 17.

Menționăm că în sîmbăta dinaintea *Duminicii Pogorîrii Sfîntului Duh* se sărbătorește *«sîmbăta morților»* sau *«sîmbăta moșilor de vară»* cu împărțitul oalelor, cu chite de flori și apă în ele, care ne duce la lumea daco-romanilor, cuvîntul *«moș»* fiind recunoscut de origine geto-dacă.

Se afirmă că în daco-română *Rusalii, Rusale* nu poate fi explicat direct din lat. *Rosalia*, pentru că acest termen ar fi trebuit să fie redat în română prin *rusaie* sau *rusalii*, ca *Florii (Flurii)* din *Florilia*. «Trebuie, deci, să ne adresăm limbilor slave, unde termenul latin e redat prin v. sl. bg. *rusalija* (bg. *rusalii*, pl. *rusalki druzini*, Romansky, *Jahresb. Weigand*, XV, p. 127), s.-cr. *rusalj(i), rusalja*, slovenă *rusalček, risalček* (Pușcariu, Istr. II, p. 293), *l* din vechea slavă și bulgară este redat normal, în dacoromână, prin *l*»[70].

Cuvîntul *Rusalii* este de origine latină și slavii l-au împrumutat de la populația romanică prin contactul direct. Cuvîntul respectiv în limba română nu se poate explica numai prin filiera slavă. El poate fi explicat și prin păstrarea lui *l*, fiindcă vorbitorii romanici din dreapta și din stînga Dunării l-au sesizat ca un dublu *l*, și, ca urmare, *l*, a fost păstrat în *Rusal(l)e, Rusal(l)ii, Arusal'e*.

Un alt cuvînt păgîn din lumea romană primit de strămoșii românilor cu noul sens creștin este *sărbătoare* — (dies) *servatoria*, prescurtarea lui *conservatoria*, ziua închinată zeilor, «care apără și păstrează trupește și sufletește pe om»[71], spre deosebire de *«festa»* apusean.

Zănatic — lat. *dianaticus*, adorator al *Dianei* — *zîna, Sancta Diana* — *Sînziana*. Vasile Pârvan consideră cuvîntul *«Sînziana»* o formă euforică, analogistică, de ordin secundar, și nu-l derivă de la *Sanctus dies Iohannes* — *Sînziene*[72].

Dianatici -i = *Zănaticii* erau considerați oamenii fără minte, scoși din minți de demonul pe care îl adorau[73].

De origine latină păgînă cu sens creștin în lexicul românesc păstrăm cuvintele: *cumînd (comînd), comîndare* — *commandare, commendare* («a îndeplini riturile prescrise pentru morți»); *osămînte* — *ossamenta*; *mormînt* — *monumentum*; *priveghiu* = *pervigilium* și *pervigilare*; *păioară* — *palliola*, resp. *palliolum* — văl subțire la morți, giulgiu), «precum și numele planetare ale zilelor săptămînii, *dies Lunae, Martis, Mercurii, Iovis, Saturni*, constatate în Dacia, ca influență orientală nemijlocită, încă de pe cînd provincia făcea parte din Imperiul roman și creștinismul doară numai excepțional dacă apărea în stînga Dunării... De asemenea și *luna* pentru *mensis* e constatată în Dacia traiană încă dinaintea anului 270: o dovadă de întrebuințarea anului lunar, în locul celui solar, exclusiv obișnuit în restul Imperiului»[74]. Să fie influența calendarului lunar iudaic sau mai degrabă anul lunar dacic?

Cu înțelesul exclusiv creștin, din numărul de cuvinte de origine latină menționăm următoarele: *ajuna* — *adjunare (iejunare)*; *altar* — *altarium*; *căpăta* — *capitare* — a termina. Cu sensul creștin, a primi ofrandă spre pomenirea celor decedați, la înmormîntări, ca și la anumite termene rituale, numite *«capete»*, de 3, de 9, de 40 de zile, de un an etc., de unde și expresia *«a purta capetele»*. Ofrandele care se aduc la *«capete»*, din făină, grîu, vin, poartă numele de *«căpețel»* și *«căpețele»* = *capitellum*. Este de remarcat că termenii creștini: *căpătare* și *căpețel, căpețele* îi avem numai în daco-română, și ei dovedesc un creștinism legat în primul rînd de mediul rural, care provin, după documentarea prof. G. Ivănescu, «din epoca de formare a românei»[75].

Cîrnelegi — *carnem ligat*; *cîșlegi* — *caseum ligat*; *crede, credință* — *credere, credentia* — a încredința, încredințare, convingere, certitudine, a se încrede, care «nu e, ca în alte limbi, «fidelitatea», lat. *lides* — fr. *foi*[76]; *cununare* — *coronare*, de care se leagă și cuvintele: *nun* — *nunnus* și *nuntă* — *nuptiae*; *cruce* — *crux, -cis, cumine-*

70. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 558—559.
71. Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*. București, 1911, p. 128—129.
72. *Ibidem*, p. 123.
73. *Ibidem*.
74. *Ibidem*, p. 130—131.
75. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 248.
76. I. Fischer, *op. cit.*, p. 151.

ca, comminicare — *communicare* (cu derivatele *cuminecătură*, iar în textele vechi, *cuminecăciune*, a împărtăși, împărtășirea cu ambele forme, pîine și vin, spre deosebire de *ostia latină*, numai cu pîine); *duminică* — *dominica* (dies), care a înlocuit pe *«dies solis»*, în ultimii ani ai secolului al IV-lea și s-a răspîndit apoi treptat în cursul secolelor al V-lea și al VI-lea [77]; *trupt* — *fructus* (cu derivatele *«a întrupta»*, și *«de trupt»* (= mîncare de lapte, ouă, carne, pește sau derivate ale lor, de la care creștinii ortodocși sînt opriți în timpul posturilor) [78]; *închina* — *înclinare*; *lege* — *lex* — *legis* (= ansamblul prescripțiilor religioase creștine) [79]; *minune* — *mirio*, — *onis*; binecuvîntarea: *pace vouă* (= *pax vobis*); *păcat* — *peccatum*; *păgîn* — *paganus (sătean)*; *părăsimi* — *quadragesima* (devenit *quaresima* — a patruzecea zi) [80]; *părinte* — *parens, parentis*; *răposa* — *repausare* și *pausare*, cu derivatul *paus*, folosit în special în Transilvania, cu sensul dt «slujbă pentru pomenirea morților»; *rugăciune* — *rogatio, -onis*; (lăsatul de) *sec* — *siccus*; *sfînt* — *sanctus*, păstrat în numele sărbătorilor amintite: *Sîntămărie, Sîngiorgiu, Sîmpietru, Sînnicoară* etc.; *Scriptură* — *scriptura*, păstrat «numai cu sens religios în românește, separat de verbul de la care derivă» [81]; *tîmplă* — *templum*; *toca* = *toccare*; *vergură* — *virgo, -inis, pentru* Fecioara Maria; *zău* — *deus*, interjecție [82].

Din terminologia latină creștină păstrată în limba română se constată că dacoromanii pînă în secolele VI—VII, pînă la venirea slavilor, erau creștini, aveau biserică organizată și cultul creștin era organizat, fiindcă au avut *episcopi* și *episcopii*, au avut *rîmeți* și *rîmeți*, au avut *preoți (preuți)* și *biserici*, care aveau *altare*, *tîmple* și *cruci*, în care se *rugau* lui *Dumnezeu întreit în fețe* (lat. pop. — *facies*) și *unul* în *ființă* (= *fi* + *suf. -ință*) și lui *Cristos unul născut cel înviat*, și țineau sărbătorile: *Duminica, Crăciunul, Boboteaza, Paștile, Floriile, Rusaliile, Sîntămăria*, sfinții *Dumitru* și *Gheorghe*, sfinți sărbătoriți numai în Romania Orientală, apoi sfinții *Andrei, Petru Ion, Thoader, Vasile* etc.

Creștinii erau botezați, cununați, cuminecați, înmormîntați, pentru care se făceau *cominduri* și *căpețele* și se ridicau *pausuri* și *rugăciuni*, se *aprindeau (appre[he]ndere)* și se *ardeau* (= *ardere*) *lumînări* (= *luminaria*).

Afirmațiile că organizarea cultului creștin la români «s-a făcut în perioada de după secolul al IX-lea» [83] sînt infirmate de dovezile lingvistice.

Se consideră că prezența în limba română a termenilor creștini de origine slavă, care ne-au venit o dată cu adoptarea limbii slave ca limbă oficială în Biserică și în cancelaria de stat, ar justifica organizarea administrativă bisericească și cea cultică «după secolul al IX-lea». În realitate, termenii slavi n-au făcut decît să înlocuiască sau adesea să contamineze vechii termeni creștini de origine latină în limba română. Că terminologia creștină românească s-a îmbogățit și cu termeni noi slavi, ca și cu termeni bizantini și cu alți termeni neologistici este o urmare firească a evoluției limbii, dar, de aici, nu se poate ajunge la afirmațiile menționate despre organizarea cultului creștin după secolul al IX-lea.

Realitatea lingvistică este confirmată și de realitatea arheologică. Vestigii arheologice sînt descoperite pînă în prezent în 370 de localități din secolele IV—V pe teritoriul României, iar din secolele VI—VII sînt descoperite în alte 413 localități, toate fiind atribuite cu precădere autohtonilor. Este de remarcat că toate necropolele descoperite pînă acum pe parcursul secolelor V—VII sînt în exclusivitate creștine, încît «putem afirma cu toată certitudinea că cea mai mare parte a populației era creștină» [84].

77. Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 107.
78. *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), 1975, p. 355.
79. I. Fischer, *op. cit.*, p. 151.
80. *Ibidem*, p. 152.
81. *Ibidem*, p. 151.
82. Pr. Ion Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6—7, p. 343—359.
83. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 286; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, nota 35; H. Mihăescu, *op. cit.*, nota 33; *Istoria României*, I, 1960, p. 633.
84. Mircea Rusu, *op. cit.*, p. 42, 52. Pentru vechimea creștinismului pe teritoriul României a se vedea și: Vasile Pârvan, *op. cit.*, *De la Dunăre la mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Ed. Arhiep. Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979; *Monumente istorice și izvoare creștine*, Ed. Arhiep. Tomisului și Dunării

O parte din terminologia noastră religioasă aflată în fondul principal lexical al limbii române făcea parte din însuşi fondul principal lexical al limbii latine, cum sînt cuvintele menţionate de acad. Al. Graur: *cer, crede, cruce, cunună, Dumnezeu, duminică, închina, jura, lege, lumînare, minune, mormînt, păgîn, părinte, rugă, sărbătoare, sînt, zău* [85].

Lexicul limbii române înregistrează fenomenul istoric al încreştinării poporului român între secolele II—VI, prin cuvintele de origine latină care denumesc noţiunile de bază ale noii credinţe, cuvinte care au îmbogăţit limba şi care au depăşit cu timpul sfera cultului şi religiei creştine, cuprinzînd şi alte sfere de activitate, dînd naştere prin derivate, compuse şi calculi şi la alte cuvinte noi, care au intrat şi ele în fondul principal al limbii române, dintre care am aminti ca exemplu cuvîntul *privighetoare (priveghea* + suf. *-toare)*, de la termenul paleocreştin daco-roman *priveghiu, priveghere — pervigilare* [86]. Influenţa slavă veche asupra limbii române este de ordin aproape exclusiv lexical şi prea puţin morfologic şi sintactic, ea «se situează în epoca următoare a dezvoltării limbii române» [87].

În legătură cu problema istorico-culturală a paleocreştinismului românesc trebuie avut în vedere că, începînd din secolul al III-lea şi sfîrşind în secolul al V-lea, scena istorică din Dacia romană a fost invadată de popoarele migratoare, care au adus cu ele distrugerea vieţii orăşeneşti. Viaţa orăşenească fiind distrusă s-a accentuat regimul obştilor săteşti, existent şi sub stăpînirea romană. Tot ceea ce a privit viaţa orăşenească a dispărut «sau a căpătat sensuri noi, adaptate vieţii rurale» [88].

Rusticizarea şi sărăcirea vieţii a dus la dispariţia unor cuvinte latine, la păstrarea altora şi la evoluţii semantice cu sensuri noi, aşa cum s-a petrecut şi

---

de Jos, Galaţi, 1987; *Spiritualitate şi istorie la întorsura Carpaţilor*, vol. I, Buzău, 1983; Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV—XVI*, Craiova, 1984; idem, *Desăvîrşirea unităţii noastre naţionale, fundament al unităţii Bisericii străbune*, Craiova, 1988, pp. 40—55; Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului, *Pagini din istoria veche a creştinismului la români*, Ed. Episc. Buzăului, 1986; Nicolae Gudea — Ioan Ghiurco, *Din istoria creştinismului la români. Mărturii arheologice*, Ed. Episc. Oradiei, Oradea, 1988; Ion Barnea, *Cultura bizantină în România*, Bucureşti, 1971 (în colaborare); *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977; *Arta creştină în România, 1: secolele III—VI*, Bucureşti, 1979; *Arta creştină în România, 2: secolele VII—XIII*, Bucureşti, 1981; *Constantin cel Mare*, Bucureşti, 1982, în colaborare cu Octav Iliescu; *Contribuţii la studiul creştinismului în Dacia*, R I R, 23, 3, 1942—1943, p. 31—42; *Nouvelles considérations sur les basiliques chrétiennes de Dobroudja*, Dacia, 11—12, 1945—1947, p. 221—241; *Creştinismul în Scythia Minor după inscripţii*, S. T. 6, 1954, 1—2, p. 65—112; *O inscripţie creştină de la Axiopolis*, S. T. 6, 1953, 3—4, p. 219—228; *A propos des origines du christianisme en Scythia Mineure*, Dacia, N. S., 12, 1968, p. 417—420; *Monumenti paleocristiani della Dacia Traiana*, în «Corsi di cultura sull'arte revennate e bizantina», Ravenna, 1971, p. 49—69; *Inscripţii paleocreştine inedite din Tomis*, Pontica, 7, 1974, p. 377—385; *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană pe baza descoperirilor paleocreştine din Transilvania, în lumina ultimelor cercetări*, Sargetia, 14—17, 1982—1983, p. 259—266; *Le christianisme sur le territoire de la République Socialiste Roumanie aux III-e siècle*, Études Balkaniques, 1, 1985, p. 92—106; *Les commencements du christianisme dans le territoire roumain à la lumière des documents archéologique*, în Τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὸν ὁμότιμο καθηγητὴ Κ. Δ. Καλοκύρη, Tesalonic, 1985, p. 215—226; *Romanismul şi creştinismul daco-romanilor*, în «Thraco — Dacica», IX, 1—2, 1988, p. 121—126; *Creştinismul pe teritoriul Moldovei în secolele III—XIII*, în «Biserica Ortodoxă Română», CVI, (1988), 1—2, p. 123—145.

85. Al Graur, *Încercarea asupra fondului principal lexical al limbii române*, Bucureşti, 1954, p. 71—73; 141—143.

86. Pr. prof. Niculae M. Popescu, *De la priveghere la privighetoare*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1943), nr. 4—6, p. 207—224; G. I. Tohăneanu, *Cuvinte româneşti*, Timişoara, 1986, p. 152.

87. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 196

88. *Ibidem*, p. 239.

cu lexicul creştin latin din limba română, spre deosebire de cel păstrat în limbile romanice din apus, unde viaţa orăşenească s-a dezvoltat. Unii termeni latini s-au pierdut în celelalte limbi romanice şi s-au păstrat numai în română, cum avem cuvîntul latin *«domus»*, înlocuit pretutindeni la români cu *«casa»* (— colibă, bordei).

Societatea romană nord-dunăreană rusticizîndu-se complet, cum o arată şi cuvîntul *pămînt — pavimentum* (— podea, pavaj), în loc de *terra* ca «sol», care a căpătat în stînga Dunării, cum a arătat Vasile Pârvan, sens nou, spre deosebire de romanicii apuseni [89], a absorbit acum pe toţi autohtonii traco-geto-daci, iar cuvintele autohtone traco-geto-dacice vor pătrunde în limbă şi se vor păstra pînă astăzi, de exemplu: *balaur, bală, mazăre, viezure* şi alţii, identificaţi de I.I. Russu la cca. 160 [90].

Acest fenomen istoric de geneză s-a putut petrece, cum spunea Vasile Pârvan, datorită faptului că, «romanii n-au putut prinde rădăcini decît acolo unde au putut deveni ţărani» [91]. Deveniţi ţărani, romanii au adus cu ei din mediul urban, unde prima dată creştinismul s-a răspîndit în Dacia, şi credinţa nouă, cu legea nouă creştinească devenită lege românească, opusă legii «păgînilor», locuitorii autohtoni ai satelor *(pagus, -i* — sat).

Cum spunea P.P. Panaitescu, creştinismul nostru dinaintea feudalismului românesc are un caracter popular ţărănesc. Originea creştinismului latin în nordul Dunării e legată de prelungirea Imperiului roman în Dacia în secolele IV—V [92] Coloniştii lui Traian, veniţi în mare parte din Orientul creştin, aveau să pună amprenta lor asupra creştinismului daco-roman [93].

Analizînd fenomenul creştinismului, Mircea Eliade arăta că religiile naturiste, păgîne, dau importanţă naturii care se repetă, pe cînd iudeocreştinismul dă atenţie principală timpului şi istoriei. «Deosebirea principală între omul comunităţilor arhaice şi omul comunităţilor moderne, cu o pecete accenutată a iudeocreştinismului constă în faptul că primul se simte legat indisolubil de cosmos, pe cînd ultimul e legat numai cu istoria». «Creştinismul este credinţa omului modern şi a omului istoric, a omului care a descoperit totodată libertatea personală şi timpul continuu (în locul celui ciclic)», pe cînd «omul civilizaţiilor arhaice suporta cu greu istoria şi se silea să o desfacă în perioade», căci pentru el «timpul e privit numai biologic, fără să devină istorie» [94].

Rolul acesta l-a îndeplinit creştinismul şi pentru daco-romani, care a adus o concepţie nouă despre lume şi viaţă, o atitudine nouă morală, de înţelegere şi iubire între oameni, o conştiinţă istorică de etnie romanică creştină, cu răspundere în faţa lui Dumnezeu, cu răspundere faţă de urmaşi şi faţă de pămîntul ţării considerat sfînt, fiind «leagăn şi mormînt».

În procesul acesta istoric de durată, creştinismul a înfrăţit pe oameni laolaltă în spiritul păcii şi al întrajutorării, şi pe romani cu geto-dacii, ca şi cu populaţiile alogene venite şi rămase în mijlocul lor, cărora le-a dat o viziune unitară istorică, de a păstra şi apăra civilizaţia, limba şi cultura Romaniei orientale.

Cum afirma acad. C. Daicoviciu, «prin creştinismul împăciuitor şi blînd, practicat în limba latină şi cuprinzînd şi pe «varvari», s-a întîmplat nu numai păstrarea romanităţii în Carpaţi, ci şi întărirea şi desăvîrşirea acestei romanităţi» [95].

Rolul creştinismului venit în sprijinul romanităţii noastre într-un moment atît de critic, cu o Dacie părăsită de oficialitatea romană şi în mare parte cotropită de migraţii covîrşitoare şi cu un Imperiu roman la cumpăna înclinării

89. Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 96—101

90. I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Bucureşti, 1970; Idem, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981; G. Ivănescu. *op. cit.*, p. 240—241.

91. Vasile Pârvan, *op. cit.*; Nicolae Braga, *Italicii şi veteranii din Dacia*, Timişoara, 1986.

92. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101—103.

93. Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 84.

94. Mircea Eliade, *Le Mythe de l'eternel retour; archetypes et répétition*, Paris, Gallimard, 1945, p. XIII—XIV; 36, 74, 161; Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfînta Treime şi creaţia lumii din nimic în timp*, în «Mitropolia Olteniei», XXXIX (1987), nr. 2, p. 59

95. C. Daicoviciu, *Dacica*, Cluj-Napoca, 1969, p. 515.

sale spre decadență și dezmembrare a fost deosebit de important, și nu ne temem de exagerare, spunea prof. Radu Vulpe, că dacă poporul nostru n-ar fi fost roman, «ci ar fi fost orice altceva, ar fi devenit totuși creștin, ca și neamurile străine din vecinătatea sa, dar, dacă n-ar fi fost creștin atunci, în acel mare moment de răscruce, este îndoielnic că ar mai fi rămas roman» [96]. Astfel, «factorul creștin apare în procesul de romanizare de la originea poporului român cu un rol determinant, încît se ridică la o însemnătate egală cu aceea a romanității noastre înseși. Cu bună dreptate se poate vorbi de aceste două fenomene ca de două direcții istorice cardinale, ca de coordonatele magistrale ale etnogenezei noastre» [97].

Aceste două coordonate magistrale ale etnogenezei poporului român i-au înscris istoria sa de două milenii între cei doi poli ai civilizației și culturii Europei: Roma imperială și Bizanțul creștin.

Pr. prof. ION IONESCU

CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND RESTAURAREA LUCRĂRILOR DE ARTĂ

Restaurarea lucrărilor de artă religioasă ori laică reprezintă o profesie extrem de serioasă și importantă în plan socio-cultural. Această profesie delicată, deși este practicată în mare parte de oameni cu pregătire superioară, exclude, din capul locului, orice aport creator, artistic din partea restauratorului, ea încadrîndu-se în limitele clare ale unor principii generale de restaurare. Deci, se poate concluziona că restaurarea nu este o artă.

Asemănarea cu medicina detașează restaurarea de meșteșug, fiindcă este evident faptul că numai educația estetică, sensibilitatea și talentul artistic sînt, în prezent, insuficiente fără o amplă capacitate de raționament a restauratorului, bazată pe cunoașterea largă și aprofundată a tuturor caracteristicilor fizico-chimice și de comportament atît ale elementelor de structură ale lucrărilor de artă ce necesită restaurarea, cît și pe cele ale materialelor de restaurare tradiționale și moderne. Astfel, numai bogăția cunoștințelor teoretice, completate permanent cu noi rezultate pozitive practice ale cercetării științifice în domeniu, situează restaurarea și pe restaurator mai mult între hotarele științei, putîndu-se vorbi actualmente despre restaurare ca despre o «știință a artei». Ce rămîne în afara acestei evaluări reprezintă, din păcate, boema restaurării sau restaurarea empirică, cu parfumul ei răsuflat, dar încă nociv. Putem, deci, afirma că, în măsura în care restaurarea se aseamănă cu medicina — știință —, aproape în aceeași măsură și restaurarea este știință și va trebui apreciată ca atare, atît pe plan socio-cultural, cît și în corelație cu bursa valorilor artistice pe plan mondial.

Principiile generale ale restaurării științifice au fost elaborate cu aproape un secol în urmă, însă rămîn perfect valabile și astăzi, cu condiția de a fi acordate mai strîns noilor circumstanțe create de răspîndirea vertiginoasă a tehnologiilor avansate. Foarte importante pentru restauratori sînt, pe lîngă aprofundarea literaturii tehnice internaționale de specialitate, contactele și schimburile constructive de opinii cu colegii de breaslă autohtoni și străini, în cadrul unor simpozioane și congrese naționale și internaționale, precum și cu specialiști din alte domenii de activitate: chimiști, fizicieni, informaticieni etc.

În jurul restauratorului gravitează, de regulă, multă lume. Este normal, deoarece restaurarea e o profesie cu caracter interdisciplinar. Din nefericire, la noi încă acționează, ca o frînă puternică, o serie de persoane care se implică în restaurare — fără a fi practicieni — erijîndu-se în buni cunoscători ai proceselor și tehnologiilor restaurării. Aceasta în pofida faptului că, urmărind de mai multă vreme munca restauratorilor, respectivele persoane dețin doar un bagaj minim de cunoștințe de specialitate. Să zicem că meșteșugul se poate «fura», dar capacitatea de decizie ține de știința restauratorului, de practica lui, sprijinită pe o teorie continuu îmbogățită. Intransigenții la care ne referim emit unele verdicte și chiar

96. Radu Vulpe, *Romanitate și creștinism — coordonate ale etnogenezei române*, în vol. «De la Dunăre la Mare», Galați, 1979, p. 21—22.
97. *Ibidem*.

«dau sfaturi» practicienilor, producînd şi o oarecare derută în rîndul persoanelor cu bun simţ, dar neinformate în domeniul respectiv. De exemplu, a se încerca acum punerea în discuţie a aplicării — numai atunci cînd este evident necesar — a unor noi materiale de restaurare, de notorietate pe plan internaţional şi autorizate de secţiunea de conservare-restaurare a I.C.O.M., nu numai că este ridicol de tardiv, dar constituie un act ce poate echivala în ignoranţă cu iresponsabila punere sub semnul întrebării a utilizării antibioticelor în terapia medicală curentă. Se înţelege de la sine că, în urma studierii datelor furnizate de analize şi a stabilirii diagnosticului, medicul este suveran în deciziile sale şi, de pildă, nu poate fi blocat de părerile sau verdictele emise de un istoric al ştiinţelor medicale, care rămîne, totuşi, numai un istoric şi atît. Ca şi medicii, restauratorii practicieni sînt unicii în măsură să răspundă de deciziile luate şi în privinţa tehnologiilor adoptate, în conformitate cu particularităţile fiecărui caz în parte. De altfel, nu depinde decît de integritatea morală a restauratorului ca tehnologiile de restaurare propuse să fie respectate întocmai în cursul tratamentului.

Este normal că tratamentele de conservare şi restaurare, dacă sînt *aplicate corect*, vor ajuta opera de artă să dăinuiască o perioadă mai îndelungată, pînă la o viitoare şi cît mai îndepărtată intervenţie a unui alt restaurator. Deoarece astăzi o mare parte a patrimoniului artistic universal se degradează într-un ritm mai rapid decît oricînd, ca urmare a exacerbării unora dintre factorii mediului ambiant şi a multor erori umane, precum şi a numărului prea mic de specialişti în raport cu volumul uriaş de muncă, tratamentele specifice aplicate în cursul restaurărilor trebuie să îndeplinească trei deziderate esenţiale :

1. Să fie *sigure* ;
2. Să fie *eficiente* ;
3. Să fie *durabile* ;

în lumina celor trei deziderate trebuie evaluate procesele şi tehnologiile utilizate în restaurarea modernă.

S-a acceptat de mai multă vreme ideea că artistul creator are o libertate absolută în a alege orice material ce i se pare convenabil în atingerea scopului său artistic (mai cu seamă în arta plastică modernă). Spre deosebire de artistul creator, care, de cele mai multe ori, nu acordă atenţia cuvenită laturii tehnologice, restauratorul este obligat, prin specificul profesiei sale, să utilizeze numai *anumite materiale*, care sînt compatibile, atît între ele, cît şi cu toate elementele din structura operei de artă, în conformitate cu particularităţile acesteia şi cu deziderateie enumerate mai sus. În urma tratamentului de conservare-restaurare aplicat *corespunzător*, chiar o operă de artă lesne perisabilă pînă nu demult, datorită neglijării aspectului tehnologic de către artist, devine mult mai durabilă.

Existînd anumite obiecţii asupra materialelor folosite de restauratori, probabil că s-a apropiat timpul reformulării principiului care stipulează «folosirea în restaurare a aceloraşi materiale, sau a unora cu caracteristici asemănătoare materialelor originale». Ce oferă, de fapt, acest principiu în aparenţă rigid, decît încorsetarea gîndirii restauratorului şi a posibilităţilor sale de opţiune asupra unui produs dintr-un sortiment de materiale şi aşa destul de restrîns. Principiul a fost formulat într-o mai veche etapă istorică în care, comparativ cu standardele actuale, restauratorii aveau resurse materiale drastic limitate, nu aveau cunoştinţele ştiinţifice de azi şi nici tradiţii în conservare. Prin actuala formulare a acestui principiu, restauratorii noştri *nu sînt deloc încurajaţi să creeze, să dezvolte, să evalueze şi să aplice tehnologii noi*. Această situaţie se datorează unei linii aşa-zis tradiţionaliste, rămasă, din păcate, la nivelul şcolii sovietice de restaurare din deceniile al cincelea şi al şaselea ale acestui secol miraculos, şcoală la care s-au format *volens-nolens* primii restauratori români. Or, este de notorietate că în acea perioadă, după lunga izolare de Europa, restaurarea sovietică era departe de a se situa în fruntea ţărilor lumii, a celor cu o lungă şi constantă tradiţie în conservare. Ce poate fi mai aberant în cursul tratamentului unei picturi, decît aplicarea unui consolidant asemănător liantului originar, deşi după investigaţiile fizico-chimice a rezultat că tocmai de comportamentul liantului original — în condiţiile mediului de expunere — au depins degradările structurii sistemului tratat! Dar nu este tot atît de

aberant să se spere într-o consolidare eficientă și durabilă a peliculei de culori de ulei folosind un clei apos, în cazul restaurării unei picturi realizate în tehnică de ulei?

În restaurarea picturilor, și nu numai a lor, s-au acceptat deliberat două operații de importanță majoră, care au un net *caracter ireversibil*:

1. impregnarea (indiferent de materialele folosite) și
2. curățirea.

Aceste două operații nu pot fi eludate și nici substituite. Să ne oprim puțin asupra *conceptului de reversibilitate* care face parte din etica restaurării, iar noțiunile lui de bază, după R. D. Smith, sînt fundamentale tuturor profesiunilor. Totuși, restauratorii înțeleg doctrina reversibilității oarecum diferit de oamenii de știință. Doctrina acceptată de restauratori pretinde că aceștia ar trebui să fie capabili să readucă obiectul — prin inversarea tuturor operațiilor de restaurare — la condiția fizico-chimică anterioară tratamentului. În realitate, acest deziderat *nu este* și nici *nu poate fi* atins vreodată, deoarece la nivel molecular *nu există reversibilitate completă*. Trebuie știut că *absolut toate* tratamentele de conservare-restaurare cauzează și un anumit grad de deteriorare, escamotat de ansamblul efectelor pozitive ale restaurării, deoarece o cantitate microscopică, infimă de reziduuri va rămîne oricum în urma intervenției restauratorului. Aceste reziduuri nu pot fi evitate în totalitate și nici nu pot fi îndepărtate. Din păcate, ele se cumulează în urma unor restaurări repetate ale obiectului și devin tot mai periculoase în raport cu frecvența acestor intervenții. De aceea, nu întîmplător am menționat caracterul *ireversibil* al operațiilor de *impregnare* și *curățire*. Se pare că agităm cu ostentație stindardul reversibilității și îl trădăm imediat ce nu avem o altă cale de urmat.

Subliniem importanța opțiunii pentru soluțiile tehnologice care să garanteze intervenția restauratorului la intervale cît mai mari de timp (mai mult de o viață de om), ținînd cont, de exemplu, că picturile de șevalet realizate în diverse tehnici, prin procedeele tehnologice convenționale, încep să se degradeze într-un interval de timp de aproximativ cincizeci de ani de la finalizarea actului creator. Dar, în același timp, să nu se uite că și materialele folosite în restaurare, fie tradiționale, fie moderne, au ciclul lor propriu de îmbătrînire și, mai repede sau mai încet, sînt la fel de trecătoare ca tot ceea ce există în această lume. Speranța de a încetini îmbătrînirea materialelor de orice fel se poate împlini printr-o îngrijire adecvată, deci prin condiții bune de conservare. Pentru conservare și restaurare, dezvoltarea impetuoasă a unor materiale moderne, de sinteză, are o valoare de excepție, echivalentă cu apariția și răspîndirea controlată a antibioticelor în medicină. Gama sortimentală oferită opțiunilor restauratorului este astăzi diversificată, conform pretențiilor ridicate de fiecare caz în parte. Date complexe privitoare la materiale și tehnologii noi pentru restaurare pot fi studiate, analizate și comparate consultînd în amănunt cele cîteva importante publicații de specialitate internaționale. De importanță majoră se dovedesc și legăturile personale cu faimoase laboratoare și institute de conservare din lume, ca și cu restauratori și firme independente. Autorul acestor rînduri a publicat an de an, începînd cu 1983, în *Revista muzeelor și monumentelor — muzee*, o lungă serie de articole, traduceri de specialitate și studii privitoare la tehnologia restaurării (dintre care cele considerate mai importante sînt cuprinse în numerele: 7/1984, 1—3/1985, 7/1985, 9/1985, 7/1986, 10/1986, 9/1987, 3/1988, 6/1988, 4/1989). Fiecare dintre aceste lucrări publicate este însoțită de o amplă bibliografie, extrem de utilă pentru specialiștii noștri.

Din rutină cvasi-meșteșugărească sau dintr-o periculoasă iluzie că dețin deja toate datele, cheia rezolvării, fapt ce a condus la o regretabilă lipsă de interes pentru informare și documentare și la lipsa ambiției de a-și depăși maeștrii, unii profesioniști autohtoni mai manifestă încă reținere față de materialele noi, larg acceptate pe plan mondial de institute cu renume, fără a-și putea fonda reținerea lor pe un suport științific din date concrete și contraargumente susținute temeinic prin referințe bibliografice de actualitate și chiar prin rezultate serioase ale propriilor cercetări. Nu trebuie însă să se dispere, deoarece o pregătire complexă profesională a viitorilor specialiști, organizată la nivelul standardelor internaționale ac-

tuale, şi devenită obligatorie pentru reţeaua naţională de conservare-restaurare, va ameliora considerabil starea de fapt actuală şi va asigura reintrarea ţării noastre în Europa de azi şi în lume, în timpul cel mai scurt. Timpul, învingînd inerţiile, va impune adevărata măsură a valorilor, dacă problemele complexe vor fi abordate cu toată seriozitatea necesară din partea factorilor de execuţie, pentru a determina credibilitate şi o atenţie corespunzătoare în rîndul factorilor de decizie, la cele mai înalte niveluri ale vieţii laice şi religioase.

ALEXANDRU I. C. GHILLIS

MESAJUL TIPĂRITURILOR LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU ÎN TRANSILVANIA

Liturghierul lui Macarie, 1508, îşi dovedeşte circulaţia în Transilvania, prin incunabulul păstrat în ţinutul Pădurenilor [1], căruia îi revine menirea nu numai de a reprezenta prima carte tipărită la noi dar şi aceea de a confirma faptul că, din zori, la roadele tiparnice, au fost părtaşi românii de pretutindeni.

Destinaţia către: «neamul românesc» a rămas gîndul statornic al activităţii teascurilor tipografice, gînd exprimat cu claritate în predoslovii [2].

În evoluţia istorică, cu graniţe separatoare, a provinciilor româneşti, cartea a avut, în primul rînd, rostul de a păstra treaz, de-a lungul vremilor şi peste ele, sentimentul frăţiei româneşti, şi de a da neamului unitatea firească şi legitimă, imperios necesară [3].

Calamităţi voite şi întîmplătoare, ce au afectat aşezările de peste munţi, au nimicit partea covîrşitoare a cărţii vechi româneşti, dar frecvenţei de odinioară îi conturează intensitatea partea ce a supravieţuit [4].

În activitatea tiparnică voievodul Constantin Brîncoveanu a urmat, cu sfinţenie, testamentul lui Matei Basarab [5]. Atenţia pe care Domnul o acordă acestui binefăcător meşteşug-artistic [6] se vădeşte cu prisos în încredinţarea cirjei arhiereşti unor destoinice mîini de tipografi [7], cărora li se datorează multe şi prestigioase roade.

Mitrofan, recunoscut ca tipograf şi îndreptător de slovă, înfiinţează tipografia de la Buzău, în chiar anul dintîi al înscăunării sale, reliefînd, astfel, aportul voie-

---

1. Pr. Victor Bunea, *Biblioteca Mitropoliei din Sibiu*, în «Arhiepiscopia Sibiului, Pagini de istorie», Sibiu, 1981, p. 122; Bibliteca Mitropoliei, Sibiu, I/1.

2. V. Cândea, *Semnificaţia politică a unui act de cultură feudală*, în «Studii», XV, nr. 3, 1963, p. 664; Ioana Cristache-Panait, *Contribuţii privitoare la rolul Bisericii în relaţiile dintre Ţara Românească şi Transilvania*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVI, 7—8, 1968, p. 953—958.

3. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 117; Oc. Schiau, *Cărturari şi cărţi în spaţiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, 1978, p. 5—43.

4. N. Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II, Bucureşti, 1906; I. Cristache-Panait, *Circulaţia cărţilor bisericeşti, tipărite la Vîlcea şi în alte tipografii din părţile noastre în Transilvania secolului al XVIII-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XXIX, 10—12, 1977, p. 731. Acţiunea de semnalare a cărţii vechi româneşti a cunoscut însufleţire în ultimele decenii, rezultatele fiind în parte cuprinse în cele două volume din *Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Naţional*, R. Vîlcea, 1980; Bucureşti 1983; precum şi în publicaţiile muzeelor judeţene ş.a.

5. Din predoslovia celor două ediţii ale «Psaltirii» slavoneşti (1637, 1638), a se vedea I. Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, tom. I, Bucureşti, 1903, p. 105, 534—535.

6. Tudor Nedelcea, *Activitatea tipografilor între trudă şi satisfacţie*, în «Valori bibliofile din P.C.N.», II, Bucureşti, 1983, p. 326.

7. Mitrofan, Antim Ivireanul, Damaschin, a se vedea: Dr. Antonie Plămădeală, *Episcopi ai Buzăului în cultura românească*, în «Spiritualitate şi istorie la Întorsura Carpaţilor», II, Buzău, 1953, p. 55—62; Gabriel Strempel, *Începuturile tiparului rîmnicean*, în «Valori bibliofile din P.C.N., R. Vîlcea, 1980, p. 28—32; I. Cristache-Panait, *Cartea de Buzău în satele transilvane*, în «Spirit. şi Ist. la Întorsura Carpaţilor», II, p. 292.

vodului: «iară de la Măria ta iaste însufleţirea şi viaţa şi pentru aceea se cuvine să se zică că iaste cu tot a Măriei tale»[8]. Antim Ivireanul «marele meşter în toate cele frumoase»[9], adus în ţară de Constantin Brîncoveanu, în acelaşi neostoit gînd al dezvoltării tiparului[10], va da faimă şi renume centrelor luminatoare de slovă de la Snagov, Rîmnic[11] şi Tîrgovişte. Din prefaţa unei tipărituri tîrgoviştene[12] desprindem idealul în ceea ce privea cartea tipărită, urmărit şi atins de Antim Ivireanul: «mai împodobită», «de tot tălmăcită pre limba românească».

În politica faţă de românii de peste munţi, Constantin Brîncoveanu este tot un continuator al voievozilor dinainte[13], dar mutaţiile istorice, trecerea Transilvaniei sub stăpînirea austriacă, au necesitat întărirea sa în rolul de apărător al acestora. Curtea de Habsburg, preocupată de coeziunea imperiului, şi-a propus deznaţionalizarea românilor din Transilvania, folosind, ca mijloc, unirea acestora cu Biserica Romei[14]. Pericolul, implicat, pierderea fiinţei naţionale, ruperea legăturilor dintre fraţi, îl investeşte pe Constantin Brîncoveanu în domn oblăduitor al românilor de peste munţi, învestitură marcată prin prezenţa, în pămîntul transilvan, a ctitoriei voievodale[15], a cărţii din teascurile sale, a tipografului, a altor factori creatori sau purtători de cultură românească.

Ştefan Iştvanovici, ucenic destoinic al lui Antim Ivireanul[16], răspînditor de slovă românească şi prin tiparniţa de la Alba Iulia[17], releva meritul lui Constantin Brîncoveanu în tipărirea cărţilor pentru românii din Transilvania[18], dar şi pe cel al lui Antim Ivireanul de difuzare, în ţară şi peste hotare, a cărţilor tipărite[19]. Nu este întîmplător faptul că unul dintre cele şase autografe ale lui Antim, cunoscute pînă acum, îl reprezintă scrisoarea din 1713, prin care da veste la Şcheii Braşovului că le va trimite, curînd, o carte ce a pus să se întocmească în sprijinul lor[20].

În împrejurări de tot felul[21] s-au risipit, prin vreme, şi mulţimea cărţilor din teascurile domniei lui Brîncoveanu ajunse peste munţi, mărturii documentare lăsînd să se întrevadă măsura pierderilor[22]. Zapise ctitoriceşti insistă asupra răutăţilor şi răzmeriţelor cînd sătenii erau nevoiţi a-şi părăsi vetrele. Vom menţiona cîteva din chiar zilele voievodului. Actul de danie, scris în 1701, de diacul Ion

8. Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 58.
9. N. Iorga, *Un antimis al mitropolitului Luca*, în «B.O.R.», LIII (1935), p. 486.
10. G. Ştrempel, *op. cit.*, p. 32.
11. *Ibidem*, p. 29—32.
12. *Ceaslov*, 1715, «Bibliog. Rom. Veche», IV, p. 42.
13. I. Cristache-Panait, *Aprecieri asupra circulaţiei în Transilvania a tipăriturii bucureştene din veacul al XVII-lea*, în «Valori bibliofile din P.C.N.», R. Vîlcea, 1980, p. 155—159; Idem, *Rolul lui Matei Basarab în cultura românilor din Transilvania*, în «Matei Basarab şi Bucureştiul», Bucureşti, 1983, p. 65—70.
14. I. Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 292—293; Idem, *Circulaţia cărţilor*, p. 724—725.
15. Idem, *Ctitorii ale voievozilor de la sud de munţi în Arhiepiscopia Sibiului*, în «Arhiepiscopia Sibiului. Pagini de istorie», Sibiu, 1981, p. 170—171, 175—180.
16. G. Ştrempel, *op. cit.*, p. 31—32. Tot de la Antim Ivireanul a învăţat meşteşugul tiparului «cu multă osteneală şi osîrdie» şi Gheorghe Radovici, consemnat, pe foi de titlu, între 1705 şi 1715, cf. Viorica Secărescu, *O carte românească veche necunoscută. Ceaslov, Bucureşti, 1709*, în «Valori bibl. din P.C.N.», 1980, p. 112—113.
17. I. Cristache-Panait, *Chiriacodromionul de Alba Iulia, 1699, la 280 ani de la apariţie*, în «Îndr. past.» IV, Alba Iulia, 1980, p. 139—140; Eugen Pavel, *Răspîndirea Kiriacodromionului de la Bălgrad (1699) în ţinuturile hunedorene*, în «Îndr. past.» VI, 1982, p. 141—144.
18. «Bibliog. rom. veche», I, p. 375.
19. G. Ştrempel, *op. cit.*, p. 31—32.
20. Livia Bacîru, *Consideraţii asupra bibliotecii lui Antim Ivireanul pe baza unui Ex libris autograf*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1980, p. 219—224, şi n. 12.
21. I. Cristache-Panait, *Circulaţia cărţilor*, p. 744—746.
22. *Ibidem*, p. 742—744; Idem, *Aprecieri asupra circulaţiei în Transilvania a tipăriturii bucureştene din veacul al XVII-lea*, în «Vol. bibl. din P.C.N.», R. Vîlcea, 1980, p. 155—156; Eva Mârza, *O bibliotecă românească la Alba Iulia în secolul al XVII-lea*, în *loc. cit.*, II, Bucureşti, 1983, p. 63—70.

Moldoveanul, «fraților români» din Apuseni, de la Gura Negri, prevedea că după ce vor trece răutățile și se vor întoarce oamenii, fiind pace și lăcașul întreg, cartea să-i fie redată [23]. În 1713, un locuitor din sudul Banatului, dăruind un «Octoih», Rîmnic, 1706 (legat împreună cu «Antologhion», 1705), consemna dreptul seminției sale de a-l duce unde va vrea: «fiind nescaiva întîmplări să ne risipim» [24]. În Zărand, la Stănija, un ctitor de carte din 1714 se temea de înstrăinarea acesteia: «pentru nișcare răutăți» [25], însemnări cu un atare conținut, ades regăsindu-se.

Cantitatea, existentă din tipăritura domniei lui Constantin Brîncoveanu, cu circulație în Transilvania, pledează, prin sine, dincolo de evocarea celei dispărute, belșugul prezenței ei atunci cînd își implinea rosturile. Pînă în plin secol al XIX-lea, cartea lui Constantin Brîncoveanu a fost dorită, cerută, procurată, citită, învățată, ocrotită, după cum încredințează însemnările marginale.

Un exemplar din «Liturghier», Buzău 1702, a supraviețuit cu vădite arsuri jurîmprejurul foilor și cu urme de pămînt. Salvată din cenușa uneia dintre așezările monahale făgărășene din lemn, căzute victimă acțiunii distructive a generalului Bucow [26], cartea are puterea să le evoce pe cele ce nu au scăpat atunci sau în alte vremi de urgie.

Vodă Brîncoveanu, ca și înaintașii săi, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, dăruiește cartea peste munți, sensul fiind acela de a întări și confirma rolul de sprijinitor al Domniei [27], sens în care își află izvodul setea de carte românească a întregii obști transilvane. Cărți tipărite de Șerban Cantacuzino «trimisu-le-au» Domnul și prin sate, locașurilor modeste, precum cele de la Pianu de Sus și Daia [28], aspect susținut și la sud de munți, prin mărturiile de la Bîrca, Dealul, Belciugata, Boișoara [29]. Mărturiile știute îl atestă pe Vodă Brîncoveanu dăruind cărți la Scheii Brașovului, Mitropoliei de Alba Iulia, ctitoriei sale de la Sîmbăta de Sus [30], faptul dezvăluind gîndul domnului de a transforma aceste centre în foruri ierarhice cu autoritate asupra unor zone întinse, rol pe care, în Țara Făgărașului l-a deținut, pînă tîrziu, mînăstirea de la Sîmbăta [31].

În același timp, nu putem crede însă că antimisele cu numele voievodului și al mitropolitului Teodosie, ca cel păstrat la lăcașul de lemn din Tîrnăvița [32] (Hu-

---

23. Fl. Dudaș, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei*, Ed. Mitrop. Banat, Timișoara, 1979, p. 192—193.

24. Valeriu Leu, *Considerații privind circulația cărților din Țara Românească în sudul Banatului în veacul al XVIII-lea*, în *loc. cit.*, p. 391.

25. *Cartea românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor statului*. Catalog, București, 1985, p. 24.

26. I. Cristache-Panait, *Circulația cărților de Buzău în Transilvania*, în «Val. bibl. din P.C.N.», II, 1983, p. 379.

27. Idem, *Aprecieri asupra circulației în Transilvania a tipăriturii bucureștene*, p. 158—159.

28. I. Cristache-Panait, *Contribuții la cunoașterea populației românești a jud. Alba la mijlocul secolului al XVIII-lea în lumina valorilor de cultură și artă*, în «*S.C.I.A.*», tom. 33, 1986, p. 41; Idem, *Monumentul românesc de la Daia (jud. Alba). Valoarea sa istorică și artistică*, în «Îndr. past.», VI, Alba Iulia, 1982, p. 131.

29. Pr. I. Ionescu, *Însemnări de pe cărți bisericești de ritual*, în «Mitrop. Olt.», IX, 7—8, 1957, p. 257; Gh. Gâscan, *Cartea veche în județul Teleorman*, în «Val. bibl., din P.C.N.», II, p. 435; *Cartea veche românească*, în col. «Bibl. Centr. Univ.», București, 1972, p. 24—25; *Apostol, 1683*, în «Bibl. Inst. de Istoria artei», București, fondul Oprescu.

30. N. Iorga, *Scrisori și inscripții*, p. 184; I. Cristache-Panait, *Importante însemnări de pe cărți vechi bisericești tipărite la Vîlcea și în alte părți*, în «Mitrop. Olt.», XXX, (1978), nr. 1—3, p. 67; Vasile Oltean, *Cartea românească din Scheii Brașovului, factor de unitate națională*, în «Val. bibl., din P.C.N.», 1980, p. 185; I. Cristache Panait, *Circulația cărții de Buzău în Transilvania*, în «Val. bibl., din P.C.N.», 1983, p. 380—381; Doina Braicu, *Cîteva însemnări de interes istoric consemnate pe filele unor cărți românești vechi păstrate la Sibiu*, în *op. cit.*, p. 374.

31. I. Cristache-Panait, *Ctitorii ale voievozilor de la sud de munți*, p. 177—180.

32. Acum în Colecția de la mînăstirea Arad-Gai.

nedoara) sau cel văzut la Cenadul-Unguresc [33] (azi pe teritoriul Ungariei), nu au fost însoțite de cartea trimisă din Scaunul domnesc.

Și pentru sudul Carpaților primează, din ceea ce s-a păstrat, dovezile daniei voievodului către importante așezăminte, exemple fiind: «Evanghelia», dăruită, în 1691, cu autograf, mînăstirii Brîncoveni [34]; «Evanghelie», 1693, «afierosită» mînăstirii de la Gura Motrului, la leat 7221 (1712—1713) [35]; cartea din aceeași tipăritură, dăruită bisericii domnești din Tîrgoviște [36]. Un mare depozitar, în scopul răspîndirii, trebuie să fi fost mînăstirea Hurez, gazda vestitei biblioteci a lui Brîncoveanu Pe egumenul Dionisie, ce și-a înfrățit memoria cu încîntătorul foișor, îl aflăm în două rînduri, dăruind cărți din ale mînăstirii. În 12 mai 7141 (1733) dă la Runc (Runcu-Vîlcea) o «Evanghelie» (1693) [37], iar în 1746, dăruiește bisericii de la Căzănești (Olt) un exemplar din «Evanghelia» lui Șerban Cantacuzino [38].

Dregătorii voievodului, sfetnicii politicii sale, îi urmează exemplul, din dovezile cunoscute amintind cîteva. În vremea în care era ispravnic în Scaunul Bucureștilor, Radu Izvoranul dăruia la Drăguș (în Țara Făgărașului), la 31 ianuarie 1700, un «Molitvenic» de Buzău. La Topliță (Harghita), mineele aceleiași tiparnițe sînt ctitorite de Neagul vel căpitan za cazaci, în 1711, an în care cronicarul lui Vodă Brîncoveanu îl consemnează sub poruncă domnească [39]. Mărturiile documentare surprind în acțiunea de răspînditori de carte, prin danie, aceleași personalități de o parte și alta a Carpaților, cum este cazul stolnicului Constantin Cantacuzino [40] sau al comisului Șerban Cantacuzino [41], dar în primul rînd, al voievodului însuși [42].

Zăbovim asupra unei anume danii de dregător cu intenția de a reliefa, prin ea, dorința de carte românească peste munți, circulația ei, factorii angajați în această majoră acțiune. La Jabenița, pe valea Gurghiului, a ajuns, tîrziu, o «Liturghie», Tîrgoviște, 1713, ale cărei însemnări constituie temeiul celor de mai sus. Cartea primită de Anghelachie Logofăt de divan, de la Nectarie, proigumenul mînăstirii Glavacioc, sosește, prin dania acestuia, într-un sat de lîngă Blaj «în seama popii Andronachie ca să facă liturghie pe rumânie». Stăpîn pe ea, ulterior, popa Iancul din Sîncel, duce cartea aceasta și desigur multe altele și în multe rînduri, la Tîrgu Mureș, în 23 martie 1751, știrea adăugîndu-se celor semnalate privind rolul tîrgului în circulația cărților, dar dovedindu-l, totdeodată, pe popa Iancu, tălmăcitorul de slovă pe limba românească [43] și activ răspînditor al celei tipărite. Cumpărătorul a fost popa Mihai din Reghin, feciorul lui Coman Morariu, de la care, doi ani mai tîrziu, trece la Cașva, împreună cu un «Molitvenic».

---

33. Gh. Ciuhandu, *Românii din Cîmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 24, n. 1.

34. N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. I, Ed. Did. și Pedag., București, 1969, imaginea fotografică de la p. 59.

35. Pr. I. Ionescu, *op. cit.*, p. 521.

36. Cleopatra Ionescu, *Reconstituirea fondului de manuscrise și carte veche aflat la mînăstirile din jud. Dîmbovița în anul 1860*, în «Val. bibl. din P.C.N.», I, p. 393.

37. Exemplar în Bibl. Inst. de Istoria artei, fondul Oprescu.

38. I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, Craiova, 1934, p. 87.

39. I. Cristache-Panait, *Circulația cărții de Buzău*, p. 381.

40 .N. Iorga, *Scrisori și inse*. p. 157; Cleopatra Ionescu, *Reconstituirea fondului de manuscrise și carte veche aflat la mînăstirile din județul Dîmbovița în anul 1860*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1980, p. 393.

41. Vasile Oltean, *op. cit.*, p. 183; M. Gățeiu, N. Stoicescu, *Insemnare despre o ctitorie cantacuzinească necunoscută*, în «Mon. Ist. și de artă», 1, 1981, p. 55—56.

42. Nota 26; dovezi pentru sudul munților, N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Ed. Did. și Ped., 1969, foto. p. 59 (autograful lui Const. Brâncoveanu pentru Evanghelia ferecată, dăruită la mînăstirea Brâncoveni); Elena Dima, *Însemnări cu valoare de document pe cărțile vechi românești din Arhivele Statului*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1980, p. 231; Cleopatra Ionescu, *op. cit.*, p. 293; Pr. I. Ionescu, *Însemnări de pe cărți vechi de ritual*, în «Mitrop. Olt.», IX, 7—8, 1957, p. 521.

43. Carte manuscrisă, văzută la Rășinari, cuprinzînd Vedeniile Sf. Grigorie, traduse din slovenie, în 1751.

La prezența, peste munți, a cărții, a fost însemnat aportul clericilor, monahilor și ierarhilor, aflați în legătură cu satele și așezămintele monahale românești de peste munți. Ca un fel de corolar, amintim daniile, la Rășinari, ale lui Mihail ieromonah clisiar de la Cozia [44]. După *Biblia* (de București, 1688), clisiarul, din neamul Albeștilor din Rășinari, duce acolo, în 1700, un «Triod» de Buzău, atunci tipărit [45].

Cu secolul al XVIII-lea sporesc informațiile privind procurarea cărții de către români transilvăneni direct din reședința de pe Dîmbovița, aflați aici fie și cu alte misiuni, fie în acea strict legată de colportarea cărții, fie la învățătură. Vom întări cele de mai sus apelînd la tipărituri brîncovenești, cu care prilej se va contura răstimpul îndelung al folosirii și prețuirii acestora.

Un «Octoih», Rimnic, 1706, înscrie numele a doi săteni din Bozieș, de pe Tîrnavă, în rîndul colportorilor, prin propria mărturisire: «...o am adus din Țara Românească din vestitul oraș anume București» [46]. În 1711, Simion din părțile Clujului, de la Banabic (azi Vîlcele), cumpăra din București, de la diacul Manea, o «Evanghelie» de Snagov (1697) [47]. O tipăritură bucureșteană *(Noul Testament,* 1703), transmite știrea cumpărării sale de către un sud-transilvănean, Ion Săvăstrean: «...din tîrgul Bucureștilor în luna lui iulie 6 zile anul de la zidirea lumii 7236, iară de la Hs. 1728» [48].

În seama valorosului lăcaș de la Săcalu de Pădure (Mureș), «Apostolul» de Buzău, 1704, a fost: «...cumpărat de cel plecat la București și tocmai în orașul Bucureștilor...», în 1815, deci după mai mult de un veac de la apariția cărții [49].

La învățătură se afla, desigur, acel «Ion care a murit la București», lăsînd fratelui său Toma, cu limbă de moarte, două cărți, după consemnarea tatălui, popa Dan din Rășinari, pe filele uneia dintre ele, «Octoih», Rimnic (1706) [50]. Printr-un școlar de la Colțea, ajunge în Transilvania exemplarul din «Octoih», Tîrgoviște (1712) pe care, în 28 iunie 1721, îl cumpărase preotul «Lupul Mehedințeanul ot Colțea», de la Alexandru Morariu din Gherghița [51]. O «Liturghie», din același centru (1713), ce a slujit satului Dătășeni (Mureș) [52] fusese dăruită de «Gherghina ot București» «lui Ion Grămăticul din Ardeal la leatul 7259 (1751), în luna lui augusț sase zile».

Cartea tiparniților brîncovenești, cu circulație în Transilvania, susține, prin însemnările marginale, participarea largă la procurarea ei, pînă la cel mai nevoiaș sătean, implicarea conștientă a obștii [53]. «Banii satului», ai «rîualbenilor» (Rîul Alb, Hunedoara), se adaugă celor de la familia preotului în prețul *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino [54]. Sătenii din Ighiu (Alba) au cumpărat «Octoihul» de Tîrgoviște (1712) [55]. Sătenii din Ciuleni (Cluj) cumpără, la începutul secolului al XVIII-lea «Evanghelia» de la Snagov (1697). Cu bani «din mîna sătenilor din Romoa» (Hunedoara), se cumpără, în 1762, aceeași tipăritură [56]. Tot o «Evanghelie» de Snagov

44. Era nepotul mitropolitului Teodosie. El reface în 1737 ctitoria acestuia, biserica Sf. Gheorghe din Rimnicu Vîlcea.

45. Cartea se află în Bibl. Mitrop. din Sibiu; I. Cristache-Panait, *Cartea de Buzău în satele transilvane*, p. 295.

46. I. Cristache-Panait, *Importante însemnări*, p. 57; Idem, *Cartea de Buzău în satele transilvane*, p. 295.

47. N. Iorga, *Scrisori și inscripții...*, p. 105.

48. I. Cristache-Panait, *Importante însemnări...*, p. 53.

49. Idem, *Monumentul istoric de la Săcalu de Pădure (județul Mureș)*, în «Îndr. past.», IV, Alba Iulia, 1980, p. 144.

50. Idem, *Importante însemnări...*, p. 53.

51. Idem, *Tipăritura tîrgovișteană din al XVIII-lea veac în satele transilvane*, în «Tîrgoviște. Cetate a culturii românești», București, 1974, p. 207.

52. Colecția de bunuri patrimoniale de la Tîrgu Mureș.

53. I. Cristache-Panait, *Importante însemnări...*, p. 59—67.

54. Conform însemnării de pe filele sale, Bibl. Epis. ort. Române, Arad, cota 39.

55. Eva Mârza, *Tipărituri românești vechi în biblioteca parohiei ortodoxe române de la Ighiu (jud. Alba)*, în «Îndr. past.», IV, Alba Iulia, 1980, p. 148.

56. Eugen Pavel, *Cărți cu însemnări manuscrise (II)*, Sargeția, XIV, 1979, p. 309.

este cumpărată în 1785, la Remetea (Bihor) cu banii «a tot satul că au dat sătăneşte»[57], şi tot în obşte se procură, în 1790, la Peştere, în sudul Banatului[58], exemplele fiind alese cu gîndul reliefării preţuirii de care s-a bucurat, peste veacuri, cartea luminată în marele centru tipografic de la Snagov[59]. Frecvenţa acesteia şi la sudul munţilor are dovezi. Amintim cele opt exemplare semnalate în judeţul Prahova[60], dar şi pe cel cu persistenţă buzoiană, procurat în familie. Din zapisul acestuia, încheiat cu martori, la 21 decembrie 1719, desprindem ştirea: «şi o-m cumpărat pe foamete eu popa Dragomir de la popa Avram şi o vindea de foame»[61].

Angajarea întregii comunităţi la cumpărarea cărţii, constituie dovada de netăgăduit că-i înţelegea menirea. Culturalizarea poporului prin ea, învăţătura pruncilor prin ea, au fost chiar sensurile eforturilor tiparnice. Mitrofan tipăreşte «Psaltirea» din 1701 şi pentru faptul că este de trebuinţă «şi pe la şcoale pentru învăţătura copiilor»[62], iar pentru «Octoihul» de Tîrgovişte (1712), Gheorghe Radovici mărturiseşte, în prefaţă că: «...au dat-o în tipariu pentru ca să poată şi ceata bisericească şi copiii creştinilor care se nevoiesc la învăţătură... să o cîştige pre lesne...»[63]. Cîteva mărturii de folosire la învăţătura pruncilor, a tipăriturilor din domnia Brîncoveanului, se cuvin a fi menţionate. Cartea ce cuprindea «Antologhionul» şi «Octoihul» de Rîmnic (1705, 1706), aflată la Hida, pe Valea Almaşului, fusese dăruită, în 1711 mai 16, de o mamă, Marianca din Frumeşti, fiului ei Mihai «...cînd au fost grămătic...»[64]. Un exemplar din «Liturghii», Tîrgovişte (1713), atestă pentru anul 1722 şcoala de la mînăstirea Porumbacului de Sus (Sibiu), din inima pădurii Purcăreţ, prin semnătura dascălului de acolo[65]. Se păstrează «Apostolul» de Buzău, 1704, folosit în străvechea şcoală a Văii Arieşului, de la mînăstirea Lupşa. Deţinem dovada că de la şcoala mînăstirii Fizeşului (Sălaj), învăţăceii îşi procurau şi cărţi, ea stăruind în următoarea însemnare de pe un «Octoih», Rimnic, 1706: «acest Octoih l-am cumpărat cu 18 florinţi de la dascălul mînăstirii. Şi am prins a învăţa în anul 1825 la mînăstirea Strîmbei eu Nicolae Costan de la Sînta Marie, feciorul lui Gheorghe, Varmeghia Dobocii»[66]. Despre această şcoală un inventar din 1795 nota: «şcoală cu casă dăscălească supt un acoperiş atunci de nou făcută»[67]. «Mineiului» de Buzău «pe două luni slujitoriu», ce a supravieţuit din dania de carte a lui Constandin Brîncoveanul către Mitropolia de la Alba Iulia, îi întregeşte valoarea, mărturia folosirii lui la învăţătura pruncilor: «s-au petrecut de mine... Io Ioan Giul dascăl ot Bălgrad, 1777 oct. 31», cărturar care, în urmă cu un deceniu, ştirile documentare îl află la mînăstirea Cioara, aşezămînt înscris în istoria luptelor pentru drepturi ale românilor de peste munţi[68]. Un «Minei» pe luna mai, din aceeaşi ediţie, a fost dăruit seminarului din Blaj, în pătrarul doi al secolului trecut, de Ilie ieromonah, teolog în Blaj, în amintirea învăţăturii la mînăstirea Neamţ[69], însemnarea vădind prezenţa transilvănenilor în prestigioasa vatră de cultură din Moldova.

Pentru împărtăşirea poporului din cartea tipărită, în obşte sau individual, facem apel la «Mărgăritare», îndrăgita carte bucureşteană (1691). Într-un sat bănăţean

57. Fl. Dudaş, *Cartea veche românească în Bihor*, Oradea, 1977, p. 131.

58. Ion B. Mureşianu, *Cartea veche bisericească din Banat*, Ed. Mitrop. Banatului, Timişoara, 1985, p. 232.

59. Din exemplarele păstrate în Transilvania ,le amintim pe cele trei din Bibl. Mitrop. Sibiu (IV — 27, 28, 29), cu circulaţie în Sibiu, Mureş şi respectiv Harghita.

60. Maria Dulgheru, *Contribuţii la cunoaşterea cărţii vechi româneşti din secolul al XVII-lea din jud. Prahova*, în «Val. bibl. din P.C.N.», I, p. 161.

61. Cartea se află în Bibl. Muzeului de Istorie a oraşului Bucureşti, inv. 14967/1959.

62. Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 61.

63. *Bibliografia românească veche*, I, p. 485—486.

64. I. Cristache-Panait, *Importante însemnări de pe cărţi vechi bisericeşti tipărite la Vîlcea şi în alte părţi (III)*, în «Mitrop. Olt.», XXXI, (1978), p. 544.

65. *Ibidem*, p. 541—542.

66. *Ibidem*, p. 544.

67. Arh. St. F. Alba Iulia, Mitrop. Gr. Cat., subdată p. 3.

68. I. Cristache-Panait, *Cartea de Buzău...*, p. 297.

69. *Ibidem*, p. 297—298.

Nastasie dascălul a îndemnat să se cumpere «...să o citească norodului»[70], iar la Orăştie (Hunedoara), oricine avea dragoste pentru această carte era «slobod şi neoprit a o citi»[71]. Semnalată în toate părţile transilvane, în aşezări greu accesibile, amintim, în acest sens exemplarul de la Tarniţa, din munţii Zarandului, cartea a fost pînă tîrziu folosită, aducînd de această dată mărturie exemplarul de la Peştiş (Bihor), aflat, în 1817, numai unul a mai multor sate[72], dar şi pe acela al lăcaşului din Cărpiniş, satul de obîrşie al lui Cloşca, pe care, în 1836 aprilie 23, se amintea faptul că: «din zile vechi au fost tot acestei neunite biserici»[73]. Pe un «Mărgăritar», moştenitorul îşi nota, în 1856 la Agnita, cu aceste cuvinte, proprietatea: «care şi de la împărţeală mi s-au venit mie Zaharie Moldovan, dascăl la Simbăta de Sus, răsăriteană»[74].

Sosite dintr-o vreme îndepărtată, supuse mai multor «răutăţi», cărţile epocii brîncoveneşti fac totuşi dovada unei întinse circulaţii. Nu poate rezulta, din analiza lor, o preferinţă pentru un centru sau altul, sau predestinarea activităţii unui anume teasc tipografic, românilor de peste munţi. Cărţile de la Buzău se regăsesc în sudul Transilvaniei, pe Mureş ori pe Someş, la moţii apuseni[75] sau la cei crişeni[76].

Se impune numărul mare al primelor tipărituri de Rîmnic, ajunse pretutindeni[77], amintind-o nu întîmplător, pe aceea aflată la Voivodinţ (azi pe teritoriul Iugoslaviei)[78]. Cărţile ce înmănuncheau «Antologhionul» (1705), bogat şi frumos împodobit de Antim Ivireanul, cu «Octoihul» din anul următor[79], nu sînt rare, întîlnite fiind la Presaca (Sibiu), Tibru (Alba), Sic (Cluj), Hida şi Letca (Sălaj)[80], Grădinari (Caraş-Severin)[81], precum şi «la biserica maerilor bătrîne» din Alba Iulia[82].

Frecvenţa, constatată în Transilvania, a tipăriturilor rîmnicene din prima perioadă, înlătură afirmaţia: «de o răspîndire susţinută înspre ţinuturile de peste munţi nu este încă vorba», ce se referă la începuturile activităţii tipografice de la Rîmnic[83].

---

70. Gh. Hâncu, *Cartea românească veche în Biblioteca V. A. Urechea*, Galaţi, 1965, p. 21.

71. N. Iorga, *Scrisori şi insc.*, p. 60.

72. Fl. Dudaş, *Cartea românească veche în Bihor*, p. 125.

73. Bibl. Centr. Univ. 9/14 inv. 592 964.

74. I. Cristache-Panait, *Importante însemnări (III)*, p. 566.

75. Exemplarul de la Cojocani era în 1765 al lui popa Ilie de acolo, dar însemnările din 1722 îl atestă în stăpînirea protopopului Radu din Cucuteni (Prahova).

76. I. Cristache Panait, *Cartea de Buzău în satele transilvane*, p. 291—300.

77. I. Cristache-Panait, *Circulaţia cărţilor*, M.O., XXX, (1977), p. 735; Idem, *Importante însemnări*, în M.O., XXXI, (1978), nr. 7—9, p. 568; El. R. Colţa, *Circulaţia tipăriturilor vechi româneşti în secolul al XVIII-lea în comitetele Arad şi Zarand*, în «Ziridava», X, 1978, p. 685 şi n. 11; Idem, *Circulaţia tipăriturilor rîmnicene pe teritoriul judeţului Arad*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1980, p. 77—78; Pr. Prof. Sofronie Vlad, *Prezenţa cărţii rîmnicene din secolul al XVIII-lea în Transilvania şi Banat*, în «Mitrop. Arad.», XXIV, 1979, nr. 4—6, p. 319—346; Elena Mihu, *Tipărituri rîmnicene în judeţul Mureş*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1980, p. 84; V. Leu, *Consideraţii privind circulaţia cărţilor din Ţara Românească în sudul Banatului în veacul al XVIII-lea*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1983, p. 391; Mihaela Dragodan, *Unele aspecte privind circulaţia cărţii de Rîmnic în Banatul Timişan*, în vol. cit., p. 398.

78. Pr. Prof. Sofronie Vlad, *op. cit.*, p. 325.

79. Pentru ornamentarea cărţilor a se vedea Cornel Tatai-Baltă, *Incursiune în xilogravura românească (sec. XV—XIX)*, în «Apulum», XVII, 1979, p. 456—458.

80. I. Cristache-Panait, *Circulaţia cărţii*, în «M.O.», 1977, nr. 10—12, p. 735.

81. V. Leu, *op. cit.*, p. 391.

82. Eva Mîrza, *O bibliotecă românească la Alba Iulia în secolul al XVII-lea*, în «Val. bibl. din P.C.N.», 1983, p. 67.

83. V. Molin, *Tiparniţa din Rîmnic, mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania, 1705—1800*, în «Mitrop. Olt.», XII, 1960, nr. 7—8, p. 460—461.

Prin semnalările de carte tîrgovișteană peste munți se poate susține că centrul tipografic din orașul de pe Ialomița, a reușit să facă față cerinței sporite de slovă tipărită într-o vreme în care i-a revenit, aproape exclusiv, această răspundere [84]. Solicitate au fost edițiile din «Octoih» (1712), «Liturghii» și «Molitvenic» (1713), dovadă aducînd nu numai exemplarele rămase, pretutindeni în Transilvania, dar și însemnările marginale, cu sensuri profunde.

Din bogata carte tîrgovișteană, amintim exemplarul din «Octoih», cu circulație pe vitregita vale a Nirajului, la Sintandrei [85], pe cel din «Catavasier» (1714), folosit și îngrijit, într-o așezare din «secuime» de unde provine [86]. Un «Octoih», al moților de la Vidra de Sus [87], este semnat de mulți cititori, prețios fiind autograful lui Avram Iancu. Zapisul de cumpărare din 1750 al unui «Molitvenic», de la popa Constantin de la Tîrgoviște, constituie unicul izvor ce atestă prezența, în acest oraș, al lui Sofronie de la Cioara, conducătorul cunoscutei răscoale, sudul munților rămînîndu-i și după confruntarea forțelor, loc de adăpost și nădejde [88].

Realități istorice ignorate, realități istorice ce și-au pierdut izvoarele, obști, așezări și lăcașuri omise de conscripții, atitudini opresive împotriva neamului românesc și a instituțiilor sale însufletesc prin autoritatea însemnărilor marginale. Din noianul celor atingătoare de viața românilor transilvăneni vom alege cîteva de pe cărțile Brîncoveanului.

În sprijinul direct al fraților de peste munți, se tipărește, la Buzău, în 1691, «Pravoslavnica mărturisire» [89]. Din exemplarele cunoscute, în Transilvania, îl menționăm pe cel dăruit de Stanca, mama Brîncoveanului și sora celor doi prestigioși Cantacuzini: «Jupînesei Neacșei, muma jupînului Șandru ot Luța» [90] (ante 10 febr. 1699), precum și pe acela sosit, la început de veac, la Galda de Jos (Alba), prin Toma zidarul de la Hurez și prin Radu [91], dovedindu-i, astfel, pe meșterii voievodului purtătorii, în pămîntul transilvan, nu numai a elementelor stilistice muntenești (biserica monument de la Ampoița putînd fi opera lor) [92], dar și ai cărților. Vom zăbovi însă asupra exemplarului cu circulație în Mureș, din lumina sa, dînd lumini noi unor oameni, unor așezăminte, unor stări de fapte. Zapisul, prea frumos scris, acolo unde la sfîrșit cuvîntul închinat lui vodă Brîncoveanu, consemnează: «această carte ce se numește mărturisire împotriva credinței a pravoslavnicilor creștini care iaste dată de dumnealui Mihai Cantacuzino vel spătar [93], părintele popii lui Petru din Hudac, ca să fie pentru îndreptarea credincioșilor și dumnealui de pomenire, ap(rilie) 5 dni leat 7200» [94] (1692). Nu este greu să atribuim orașului București, instituțiilor sale de cultură, locul de stabilire al relațiilor dintre ctitorul an-

84. I. Cristache-Panait, *Circulația cărții*, în M.O., XXX, (1977), nr. 10—12, p. 735—736; Idem, *Tipărituri tîrgovișteme din al XVIII-lea veac în satele transilvănene*, în «Tîrgoviște, Cetate a culturii românești», București, 1974, p. 206—211; Idem, *Importante însemnări*, în «M.O.», XXXI, (1978), nr. 7—9, p. 564—565; Pr. Nichifor Todor, *Circulația vechilor cărți bisericești în județul Sibiu și contribuția lor la întărirea unității de credință și de neam (1643—1918)*, în «Mitrop. Ard.», XXII, (1977), nr. 7—9, p. 659; El. R. Colța, *Circulația tipăriturilor vechi românești*, p. 685.

85. În col. Catedr. din Tîrgu Mureș.

86. În Biblioteca Mitropoliei Sibiu, I/14.

87. În Bibl. Acad. R. F. Cluj; I. Cristache-Panait, *Tipărituri tîrgovișteme*, p. 208.

88. Idem, *Biserici de lemn din Episcopia Alba Iuliei. Mărturii de continuitate și creație românească*, București, 1987, p. 127.

89. I. Cristache-Panait, *Cartea de Buzău în satele transilvănene*, p. 294.

90. Ibidem; Idem, *Rolul zugravilor de la sud de munți în dezvoltarea picturii românești din Transilvania (sec. al XVIII-lea — prima jumătate a sec. al XIX-lea)*, în «S.C.I.A.», tom. 31, 1984, p. 75.

91. Idem, *Importante însemnări*, în «M.O.», XXXII, (1979), nr. 7—9, p. 547.

92. Arh. Eug. Greceanu, I. Cristache-Panait, *Biserici românești din raionul Alba Iulia*, în «Mitrop. Ard.», XI, (1966), nr. 4—6, p. 323—324.

93. Se păstrează și exemplarul dăruit mînăstirii Sinaia (în 26 oct. 1696), Ci. *Cartea veche românească în Colecțiile Bibl. Centrale Universitare*, Buc., 1972, p. 40.

94. I. Cristache-Panait, *Cartea de Buzău în satele transilvane*, p. 293—294.

samblului de la Colțea, sprijinitorul material al tipăririi cărților [95], și săteanul din Hudac. Un document din 15 iunie 1704, reliefează nu numai prestigiul intelectual al lui popa Petru din Hudac, dar și pe acela de apărător al neamului românesc. Iobagii români de la Sîngeorgiu de Pădure, opriți cu silnicie, de grofii Rhédei, să-și ridice lăcașul strămoșesc, primesc încuviințarea numai după cererea scrisă «a învățatului popa Petru din Hudac» [96], acesta rămînînd să vegheze obștea, Clain aflîndu-l aici, cu lăcaș și 68 familii [97].

În seama acelorași relații dintre patrioții cărturari de la sudul munților și conducătorul satului de pe valea Gurghiului, precum popa Petru, punem și faima de veacuri a școlii de la mînăstirea din Hudac, care după știința izvoarelor documentare: «totdeauna s-au ținut», binefacerile sale resimțindu-se nu numai în satele din ținutul Gurghiului, ci și în cele «de la cîmpie și de prin alte părți». Aceste binefaceri i-au atras, însă, ura stăpînilor de alt neam al pămîntului, devenită crîncenă, la începutul sec. al XIX-lea, Leopold Bornemisza, nemaivroind să o îngăduie ci «să se șteargă». Lupta lui Petru Maior de a o salva a fost îndelungă și zadarnică [98].

Prețiosul exemplar din «Pravoslavnica mărturisire» [99], circulă în toată jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea prin satele mureșene: Solovăstru, Singer, Sidriaș (Mureni).

Lucrarea lui Maxim Peloponezianul, «Carte sau lumină», tipărită la Snagov în 1699, cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu, se înscrie în gîndul celei dinainte. Satele transilvănene au receptat-o cu interes, exemplarele și însemnările conformîndu-i larga circulație [100]. Amintindu-l, în trecere, pe cel ajuns, în aprilie 1701, la un negustor din Schei Brașovului, grație lui David Corbea, insistăm asupra celui ce memorează amintirea comunității românești de la Aldea [101] (Harghita), dispărută [102] în evenimentele represive asupra băștinașului din această parte de țară, unde: «soarta elementului românesc a fost mai gravă decît oriunde» [103]. A aparținut lăcașului bătrîn [104], primind consemnarea unor momente din viața preotului, între 1753—1759 (moartea tatălui, nașterea feciorilor Matei, Medrea și Radu), dar și a unei izbînzi din lupta poporului, trimiterea unui arhiereu ortodox, în 1761.

---

95. Cu cheltuiala sa au fost tipărite: «Antologhion» (1705) și «Octoih» (1706) la Rîmnic.

96. Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă și istorie, I*, Sibiu, 1889, p. 35—40.

97. A. Bunea, *Din istoria românilor, Episcopul Ioan Inochentie Klein.* Blaj, 1900, p. 340.

98. I. Cristache-Panait, *Biserici de lemn din Episcopia Alba Iuliei*, p. 227.

99. Cartea a circulat și la sudul munților, amintim cele patru exmplare semnalate în jud. Prahova, cf. M. Dulgheru, *op. cit.*, p. 161.

100. I. Cristache-Panait, *Circulația cărților*, p. 739. În Biblioteca Mitropoliei Sibiu au revenit trei exemplare (unul din Pădureni-Hunedoara, alte două din «Secuime»).

101. Bibl. Mitrop. Sibiu, II/16.

102. Sabin Opreanu, *Printre românii săcuizați*, în «Graiul românesc», I, 1, 1927, p. 10; Iosif Popp, *Tragedia românilor din satul Aldea*, în «Reînvierea», II, 1938, p. 50—52.

103. Simion Mehedinți, *Cadrul antropogeografic în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, 1918—1929*, Cluj, 1929, p. 589.

Citirea cărții în secol XIX, tîrziu, interesul față de ea, în chiar scopul tipăririi sale, deținerea și în proprietate particulară sînt aspecte pe care le reliefează exemplarul [105] stăpînit în cea de a doua jumătate a secolului respectiv de preotul ortodox Ioan Zichil din Valea Mare (Hunedoara). O însemnare o recomandă astfel: «Această carte vorbește în contra apusenilor credincioși și aduce multe dovezi despre credința Bisericii Răsărit(ului). Citiți-o cei ce vă interesați, 1863 iunie 26».

Însemnarea de pe un «Apostol», Buzău (1704) nu marchează numai destinul cărții, ci are darul de a aduce îndreptări la istoria, nedreptățită, a românilor din bazinul Trascăului, validînd dăinuirea obștei și a lăcașului, omise de conscripțiile oficiale ale sec. al XVIII-lea. Conform însemnării erei Ioniță Olean, la leat 7263 (1755) a scos acest «Apostol» «din tipăriturile cei vechi, cînd era biserica Troscului din lemn» [106]. Reiese, fără bănuială, înlocuirea unui lăcaș de lemn, de la care a rămas un lot de cărți vechi, cu un altul din zid. Știrile acuză omiterea, de către Bucov, a românilor și a edificiului lor de cult, și înlătură afirmația, potrivit căreia «elementul românesc băștinaș, al acestor 2 sate [107], pomenit în acte și date statistice pînă în veacul al XVIII-lea, la această dată dispare deznaționalizat» [108].

O obște românească, succesiunea lăcașurilor de cult, evenimente din jurul cărții, reînvie de pe valea Nirajului, de la Iobăgeni (azi Valea), însemnările așternute pe un «Antologhion» de Rîmnic (1705) [109]. Cumpărată, în 1709, cu tocmeală, de la popa Ion din Sînlorinț [110] (Lăureni) și dăruită strămoșescului lăcaș din Iobăgeni, de Zaharia Baciul dascălul, cartea este înstrăinată, dar apoi aflată și redată, de Chinceș Toader «pentru neamul lui și a tot neamul», cu zapisul, a tot soborul, scris, în 1721 de protopopul Mihail din Niraștеu (Ungheni). În timp, lăcașul căruia i-a fost hărăzit «s-au risipit» și în 1754 «s-au îndemnat cinstiții săteni și o au ridicat». De la o ctitorie la alta, au trecut și cărțile, dovadă fiind aceea mai sus-amintită. În anul 1772, ajungînd în stare foarte rea, a fost dreasă de Ioana morărița, din neamul ctitorului dinainte, cu soțul ei Chiril moraru de la moara Domnișoarei Lazăr, în zilele episcopului neunit Sofronie Carlovăț și a protopopului de la Malomfalău. Atestarea unei temeinice organizări ierarhice pe valea Nirajului, ca și menționarea ierarhilor ortodocși, în cazul în speță, vădea apartenența spirituală a satului, demascîndu-se arbitrara sa atribuire de către Bucov, pe seama greco-catolicilor. Însemnarea, din 1772, a fost scrisă de popa Marcu zugravul de la Andrașfalău (Sîntandrei), fiind astfel singurul izvor ce indică satul de pe Valea Nirajului, unde s-a stabilit acest zugrav, cele mai vechi mărturii ale creației sale artistice, 1751—1752, aflîndu-se aici, urmate de cele de la Iobăgeni, iar cele mai tîrzii, 1787, la Poienița, unde, prin denumirea Vlascovici, și-a dezvăluit obîrșia, venit și el, ca și slova tipărită, în sprijinul românilor de pe Valea Nirajului [111]. Pe filele discutatei cărți se află nume preferate «de cinstiții săteni»: Chirilă, Ioan, Petca, Simion, Maria, Onul ș.a. nume de mult sub glie, ca și întreaga obște românească, ce trăiește pe filele cărții lui Brîncoveanu.

---

104. I. Cristache-Panait, *Biserici de lemn din Episcopia Alba Iuliei*, p. 316—317.

105. Bibl. Muzeului de Istorie a orașului București.

106. Azi Rimetea (Alba); C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, Ed. Academiei R., București, 1968, p. 79.

107. Este vorba de Rimetea și Colțești (fost Trăscău Sîngeorgiu).

108. Șt. Manciulea, *Bazinul Trăscăului*, în «Bulet. Soc. Reg. Rom. de Geografie», XLVIII, (1929), București, 1930, p. 118; I. Cristache-Panait, *Contribuții la cunoașterea populației românești*, p. 40.

109. Idem, *Biserici de lemn din Episcopia Alba Iuliei*, p. 298.

110. Înregistrat de conscripția lui Clain, cu biserică și 40 familii, cf. A. Bunea, *op. cit.*, p. 340.

111. I. Cristache-Panait, *Rolul zugravilor de la sud de munți*, p. 80—81.

În Transilvania s-a păstrat singurul exemplar dintr-un «Ceaslov» bucureștean tipărit «în zilele prea luminatului domn Io Constandin Basarab Voievod», în vă-leatul 7217 (1709). Pe fila de gardă se află consemnarea: «scris-am eu popa Toma din Zagon, fiind în temnița Turii, împreună cu popa Dumitru din Arcuș, fiind cu fiarele în picioare pentru credința noastră, 1747, oct. 3 zile» [112]. Răscolitoarea însemnare completează valoarea, în sine, a cărții, ea evocînd rezistența românilor pentru legea lor, demascînd represiunile îndurate, ca și faptul că slova tipărită la sud de munți, constituia sprijinul celui în suferință, așa cum a gîndit-o Brîncoveanu.

În rosturile cărții «de țară» [113]: impunerea limbii românești, păstrarea conștiinței de neam, strîngerea laolaltă a fraților, tipărirea epocii lui Constantin Brîncoveanu a avut un aport precumpănitor, dovedindu-se de o îndelungă vitalitate. Ea, însemnările peregrinărilor sale, atestă originea etnică românească a așezărilor transilvănene, constituindu-se într-un mesaj al năzuinței de unitate.

Dr. IOANA CRISTACHE-PANAIT

112. Viorica Secărescu, *O carte românească veche necunoscută. Ceaslov*, București, 1709, în «Val. Bibl. din P.C.N.», 1980, p. 111—113.

113. Denumire întîlnită documentar pentru cartea de la sudul munților, cf. Ion B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 147; I. Cristache-Panait, *Circulația cărților*, în M.O., XXX (1977), nr. 10—12, p. 743.

RECENZII

Preot EUGEN DRĂGOI: *«Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos»*, Galați, 1990, 354 pag.

Episcopia Dunării de Jos a îmbogățit literatura noastră bisericească din ultimul timp cu o valoroasă carte. Este lucrarea părintelui consilier cultural Eugen Drăgoi, cu titlul de mai sus.

Autorul s-a preocupat multă vreme de trecutul Eparhiei de la gurile Dunării. În cursul anilor a publicat numeroase articole și studii de istorie bisericească. De data aceasta, ca o încoronare de mare merit, părintele Eugen Drăgoi ne prezintă o adevărată cronică bisericească, menită să scoată în lumină strădaniile slujitorilor altarelor strămoșești puse în slujba neamului nostru și a așezămîntului sfînt al credinței, în ultimii 125 de ani.

În cuvîntul către cititor prea cucernicia sa mărturisește: «Multe evenimente, fapte și nume ar fi înghițite de uitare și s-ar pierde fără urmă, dacă la anumite soroace nu le-am aduna și le-am scoate în evidență, ca mărturie pentru generațiile următoare».

Precum se afundă scafandrii în adîncul mărilor și scot de acolo perlele prețioase și vestigiile civilizațiilor apuse, așa s-a străduit autorul să cerceteze evenimentele și oamenii ultimului secol, ca să salveze din uitare faptele lor. Apoi le-a așezat în rînduială minuțioasă, cum adună albina dulceața și nectarul florilor în celulele fagurelui.

Este uimitor de bogată recolta înfăptuirilor oamenilor Bisericii gălățene! Sînt numeroase strădaniile lor prin care au făcut dovada că n-au trecut zadarnic prin viață și, călăuziți de harul lui Dumnezeu, au păstorit cu devotament turma cuvîntătoare a lui Hristos.

După o scurtă retrospectivă istorică cu privire la înființarea Episcopiei Dunării de Jos și la schimbările majore ce s-au produs din anul 1864 pînă în prezent în structura ei, părintele Eugen Drăgoi își continuă cronica prin evocarea figurilor de seamă ale ierarhilor și preoților de mir care au condus nava Bisericii de-a lungul anilor.

Firește în fruntea acestor timonieri duhovnicești se disting episcopii, titulari și vicari ai Eparhiei. Au fost făclii de lumină pentru poporul dreptcredincios, lucrători harnici în via Domnului care și-au făcut slujba «pe deplin», nu numai ca liturghisitori și predicatori ai cuvîntului adevărului, ci și în rolul de ctitori de nenumărate biserici, întemeietori și susținători de școli teologice, scriitori bisericești.

Mulți ierarhi ai eparhiei Dunării de Jos au ajuns arhipăstori și misionari apreciați în alte eparhii din țară și străinătate. Între aceștia se remarcă în primul rînd Melchisedec Ștefănescu, primul episcop al Dunării de Jos, apoi urmașul său episcopul Iosif Gheorghian, mitropolit primat, Pimen Georgescu, mitropolit al Moldovei și Sucevei, în fine, Nicodim Munteanu, al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Cei mai mulți dintre ierarhii gălățeni s-au remarcat prin numeroase înfăptuiri. «Înconjurați de colaboratori destoinici, devotați și în putere de muncă, au reușit remarcabile realizări, atît pe plan gospodăresc, organizatoric cît și în cel duhovnicesc, cultural» (p. 59).

În cartea părintelui Eugen Drăgoi se înșiruie apoi numele și meritele colaboratorilor episcopali, alți sfetnici de seamă, care au avut în viața Bisericii felurite însărcinări : arhimandriți, monahi, protopopi.

Clericii de mir de la sate și orașe sînt evocați cu deosebită grijă, de-a lungul a numeroase pagini. Ei și-au petrecut viața în adîncă evlavie și au slujit cu jertfelnicie turmele încredințate lor atît în timp de pace, cît și în vremea revoluțiilor și a războaielor.

Ctitori de așezăminte religioase și culturale, întemeietori și dirijori de coruri bisericești, animatori ai slujirilor filantropice, clericii gălățeni au cîștigat inimile păstoriților lor prin multă rîvnă și abnegație. «Îndeosebi în vreme de primejdie, de cumpănă grea, s-au simțit necesare prezența, cuvîntul și exemplul preotului. Cît de mult au cîntărit acestea...! Ce ajutor de neprețuit au reprezentat autoritatea și curajul preotului, în situații critice...!» (p. 153).

În continuare autorul menționează pe membrii titulari și de onoare ai Academiei Române, personalități de prim rang și certă valoare, care au fost promovați în cel mai înalt for al culturii românești.

Din firească uitare a timpului părintele Drăgoi a scos la lumină figurile acelor slujitori ai altarului care s-au distins prin realizări cărturărești și publicații, apoi profesorii ce au format tinerele generații, traducătorii de cărți religioase și teologice, deținătorii de titluri onorifice superioare.

Un capitol aparte este închinat acelor clerici de la Episcopia Dunării de Jos care au scris proză, dramaturgie, poezii, care s-au distins în lumea muzicii și a culorilor.

Volumul de care ne-am ocupat sumar în rîndurile de față este o lucrare de certă valoare documentară, istorică. Autorul dovedește calități remarcabile de cercetător și cunoscător al trecutului, o cultură vastă și o rară putere de sistematizare.

Cronica reușește deplin să fie «o mărturie pentru generațiile viitoare», care din pilda vrednicilor înaintași, vor afla noi stimulente pentru lucrările lor în ogorul Domnului.

Pr. dr. ȘT. SLEVOACĂ

RÉSUMÉS DES PRINCIPAUX ARTICLES ET ÉTUDES

À l'ouverture des travaux de l'Assemblée Nationale Ecclésiastique, jeudi, le 17 mai 1990, *Sa Béatitude Teoctist*, le Patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine, qui présidait ce forum, a exprimé sa joie d'avoir eu la possibilité de rencontrer les délégués des fidèles orthodoxes roumains, dans le nouveau contexte créé par le peuple roumain, grâce à la lutte et au sacrifice des jeunes innocents.

Sa Béatitude a souligné tout spécialement le caractère communautaire de l'Église Orthodoxe, qui continue fidèlement la tradition de l'Église Apostolique, ainsi que le fait qu'au sein de l'Église, le clergé et les fidèles en égale mesure, avec leurs moyens spécifiques et selon leurs dons et leurs vocations, doivent contribuer à l'édification de l'Église, le Corps Mystique du Christ Sauveur (Ephes., 4, 16).

Sa Béatitude a fait une analyse retrospective des rapports et de la collaboration entre le clergé et le laïcat au long de l'histoire de l'Église, retrospective fondée sur l'exemple offert par les Saints Peres. Il a souligné en même temps que ce caractère synodal et de communion a évité, à l'Église Orthodoxe, le danger de glisser dans le cléricalisme, vers l'extrême d'une organisation monarchique ou bien vers l'extrême où la responsabilité spéciale de la hiérarchie et du clergé au sein de la communauté chrétienne serait annulée.

Sa référant au rôle des laïcs dans l'Église, Sa Béatitude a montré que ceux-ci ne sont pas des membres passifs mais que, par leur vie pure et par leur activité missionnaire, par leur amour pour Dieu, ils peuvent constituer parfois des modèles vivants, même pour leurs pasteurs.

Il souligna ensuite que cette réalité justifie pleinement la pratique de l'Église Orthodoxe de coopter des laïcs à la direction de l'Église. Dans ce contexte, Sa Béatitude a exprimé le regret que, pendant les dernières 45 années, l'Église n'ait pas pu se servir des capacités des laïcs et de la hiérarchie, à cause de la dictature athéiste qui a exercé des pressions sur les deux catégories également.

À la fin de son allocution, Sa Béatitude a recommandé l'union des efforts, dans l'esprit de l'Evangile et selon le commandement du Christ, faisant appel à la responsabilité que nous avons tous pour le salut de tous les hommes.

Six mois après la victoire de la révolution de décembre 1989, *Sa Béatitude le Patriarche Teoctist* a prononcé une allocution. Évoquant le sacrifice des jeunes innocents qui ont crié «Dieu est avec nous!» et ont reussi à chasser le tyran qui opprimait le peuple roumain, Sa Béatitude a prié Dieu de nous donner la force de mettre en pratique les valeurs pour lesquels ils se sont sacrifiés.

Le Saint Synode de l'Église Orthodoxe Roumaine a decidé de restaurer officiellement, après 45 ans de dictature, la tradition roumaine et chrétienne selon laquelle à l'occasion de la Fête de l'Ascension soit officié un réquiem en mémoire de tous les héros qui se sont sacrifiés au long de l'histoire pour la liberté du peuple, pour l'indépendance de la patrie, la foi de nos pères et l'unité de la nation.

À cette occasion, *Sa Béatitude le Patriarche Teoctist* a parlé du pouvoir de l'amour allant jusqu'au sacrifice dont ont fait preuve les martyrs de décembre 1989.

P. Dr. Gheorghe I. Drăgulin consacre son article intitulé **La suprême consécration en Roumanie de la valeur d'un grand philosophe et théologien chrétien, à** l'événement de la réception à l'Académie Roumaine du Père Dr. Dumitru Stăniloae (né en 1903), professeur honoraire à l'Institut de théologie de Bucarest, qui, selon l'avis du philosophe Martin Heidegger († 1976) est «le plus grand philosophe chrétien contemporain».

L'auteur met en évidence la valeur des oeuvres de Père Stăniloae, mentionnant la monographie théologique *Jésus Christ ou la restauration de l'homme* (Sibiu, 1943); l'ouvrage en trois volumes *La théologie dogmatique orthodoxe* (Bucarest, 1978), dont la valeur fût confirmée aussi par sa traduction en plusieurs langues — français, allemand et anglais; les ouvrages *Spiritualité et communion dans la liturgie orthodoxe* (Craiova, 1986) et *L'image immortelle de Dieu* (Craiova, 1987) — synthèses qui reprennent de manière créatrice les système théologiques des Saints Pères Grégoire de Nazianze, Grégoire de Nysse, Denys l'Aréopagite, Maxime le Confesseur, Grégoire Palamas etc.

L'auteur évoque également les années de prison et la lutte du Père Stăniloae contre le régime athée, matérialisée aussi dans son oeuvre monumentale de traduction et de publication de dix volumes de la Philocalie, accompagnés par des commentaires d'une grande finesse.

P. Prof. Dr. Dumitru Radu souligne dans ses «Commentaires» au sujet de **«La VI-e session plénière du dialogue théologique entre l'Église Catholique Romaine et l'Eglise Orthodoxe»** que l'uniatisme n'est pas un modèle pour l'union des Églises, mais un obstacle à cause des prétentions revendicatives injustifiées et des violences physiques et de langage promues par l'Église Uniate (Catholique-Romaine de rite byzantin). Il exprime l'avis que les nominations et les ordinations d'évêques greco-catholiques faites directement par le Vatican, sans tenir compte de la situation réelle et du nombre des fidèles des diocèses en question d'Ukraïne, Roumanie et Tchécoslovaquie, peuvent freiner et même briser le dialogue théologique en pleine ascension vers les problèmes-clé, tels le primat et l'infaillibilité papale, problèmes dont dépend la communion eucharistique même des deux Églises.

L'auteur précise: «nous ne nions pas l'existence des fidèles de l'Église Catholique-Romaine de rite byzantin surtout parmi les personnes âgés, ceux qui en 1948 ne sont pas revenus à l'Eglise-Mère Orthodoxe» ...mais «l'Église Orthodoxe ne pourra pas rester passive devant le fait qu'aujourd'hui l'Eglise Uniate recrute des fidèles parmi les jeunes orthodoxes moins pratiquants, ainsi que parmi

les intellectuels de différents âges, moins ou pas du tout pratiquants de la spiritualité orthodoxe, qui ont fait partie jusqu' hier de l'administration, la culture ou la nomenklature communiste et qui certains d'entre eux sont disposés même à être ordonnés prêtres, ce qui est déjà advenu d'ailleurs».

L'auteur souligne que bien plus condamnable que l'acte de 1948 est l'acte de 1700, quand, étant invoqué le primat papal comme «signum unitatis ecclesiae», une partie des fidèles de l'Église Orthodoxe de Transylvanie a été contrainte par la triple exploitation que les Roumains y subissaient (religieuse, sociale et nationale), à se séparer de l'Église-Mère, l'Église Orthodoxe.

L'uniatisme s'est frayé le chemin en Transylvanie par des violences et des persécutions. En tant que phénomène, l'uniatisme fût «un rupture opérée dans la chair de l'Orthodoxie roumaine et une diversion nationale». Par conséquent, afin que les erreurs du passé soient évitées, l'auteur conclut que «le dialogue est le moyen le plus efficace et le plus juste pour solutionner les problèmes» existants entre les Églises Orthodoxe Autocéphales et l'Église Catholique-Romaine.

L'évêque auxiliaire Lucian Tomitanul surprend dans son article **La mission pastorale du prêtre reflétée dans les prières de la Sainte Liturgie** la manière dont la Sainte Liturgie consolide la communauté des fidèles et la centre en Dieu. Son Excellence se réfère aussi aux modalités de la prière liturgique d'unifier les choses de la terre aux choses du ciel et d'en faire une véritable symphonie, de même qu'aux conséquences d'une expérience liturgique authentique.

P. Adrian Diaconu, candidat au doctorat, nous offre une intéressante étude sur les **Catéchèses baptismales de Saint Jean Chrysostome**, découvertes au monastère athonite de Stavronikita et traduites par Antonie Wengler.

Les Protos, Ioasaf Ganea, professeur honoraire, dans son article **L'humanisme — forme d'existence pacifique et de prosperité**, fait une analyse des relations interhumaines dans la perspective de l'Évangile.

Le Métropolite Nestor Vornicescu d'Olténie relève la contribution des principaux monastères du pays à l'édification de la spiritualité roumaine, dans l'article **Monastères des Carpathes — anciens centres de spiritualité orthodoxe et de culture roumaine.**

L'auteur souligne le rôle qu'ont joué les monastère dans lá conservation et le développement des traditions et des coutumes, de la peinture et de l'architecture spécifiquement nationales, de la littérature et de l'écriture en général. Il précise, également, le rôle des monastères en tant que centres et promoteurs d'une spiritualité authentiquement orthodoxe et roumaine — église, école, typographie, bibliothèque, école de peinture, centre de résistance contre les envahisseurs.

P. Assist. Alexandru M. Ioniță, **Le pieux voïvode Miron Barnovschi Moghilă.** L'auteur, assistant à la Chaire d'Histoire de l'Église Roumaine et bon connaisseur du Moyen-Age roumain, nous présente la figure singulière du prince Miron Barnovschi Moghilă (1626—1629) et les problèmes spécifiques posés au temps de son règne: le programme de redressement matériel et moral de l'État, les programmes juridico-législatifs, culturels etc. L'article décrit en détail la situation interne et les relations externes de l'État, ainsi que les modalités d'action du voïvode Miron Barnovschi Moghilă.

Tudor M a t e e s c u, **Aides et subsides offerts à la Metropole de Dirstor (Durostorum) et à certaines églises de la Dobroudja par les sounerains de la Valachie** L'article nous présente le soutien permanent accordé aux églises de Dobroudja, tel qu'il en résulte des documents de l'époque, par les voïvodes : Grigore Ghica I (1650—1664 ; 1672—1673), Constantin Mavrocordat (1735—1741), Grigore Ghica II (1748—1752), Alexandru Ipsilanti (1777), Nicolae Caragea, Mihai Şuţu (1792), Alexandru Moruzi (1793), Ioan Caragea (1814), Grigore D. Ghica (1823).

Les annexes reproduisent intégralement le document de 1823, 9 mars, de Bucarest, émis par le prince de la Valachie Grigore D. Ghica qui renforce l'ancienne donation faite aux églises de Babadag et de Cernavodă, et le document du 17 mars 1823, de Bucarest (émis par le même prince pour confirmer le don en sel accordé à la Métropolie de Dirstor-Durostorum).

† Emilian B i r d a ş. **L'église «St. Georges» (1421) et le monastère «St. Nicolas» (1429) de Lupşa, dép. Alba.** Après une retrospective historique qui commence par l'année 1366, année de l'attestation documentaire de la localité Lupşa, et une analyse du contexte historique de l'apparition du «knézat de Lupşa», l'auteur présente en détail et dans un esprit scientifique des documents et des inscriptions se référant à l'église «St. Georges», datant de 1421, selon l'inscription votive de 1750.

La seconde partie de l'article présente et analyse des détails architectoniques et picturaux représentative pour l'architecture roumaine, l'église a échappé aux canons du général Bukow (1762) sur les insistances de l'évêque uniate Pavel Aaron, à condition d'être cédée aux uniates.

L'église «St. Nicolas» reproduit fidèlement l'église «St. Georges» jusqu'à s'identifier à elle. Témoignages de la présence roumaine dans cet espace, les églises se remarquent par la qualité artistique de la réalisation, l'harmonie des proportions, la valeur de sa peinture etc.

P. Mihai M o c a n u, **Le sentiment mioritique dans les peintures du nord de la Moldavie.** L'auteur décrit en connaisseur les subtitlités de la peinture ecclésiastique (XV—XVII-e siècles), qu'il considère comme un vaste programme socio-politique destiné à parler aux masses. Outre leur message purement évangélique, les peintres d'églises du temps des voïvodes Étienne le Grand, Petru Rareş, les Moghilă, ont su intégrer parfaitement dans le canon artistique byzantin des thèmes ou des compositions qui exprimaient le souhait de l'autorité voïvodale de mobiliser les Moldaves au combat contre le principal ennemy du pays, assimilé à l'ennemi de Dieu, l'Empire Ottoman.

P. Ion I o n e s c u, **Coordonées chrétiennes romano-byzantines dans le processus de formation de la langue et du peuple roumain.** Communication présentée le 17 janvier 1988, dans le cadre de l'Institut d'Études Sud-Est Européennes, é l'Académie Roumaine, avec un riche matériel bibliographique, l'ouvrage analyse en évolution les deux coordonnées existentielles du peuple roumain : la latinité et le christianisme. L'auteur met en évidence l'affirmation de l'académicien Constantin Daicoviciu qui précise que «par le christianisme conciliant et doux, pratiqué en latin et incluant aussi les «Barbares», fût réalisée non seulement la conservation de la latinité dans les Carpathes, mais aussi la consolidation et le parachèvement de cette latinité».

Commentant l'affirmation du Prof. Radu Vulpe, «qu'il est douteux que la population des déux côtés des Carpathes fût restée roumaine si elle n'aurait pas été chrétienne», l'auteur déduit l'importance du rôle joué par la Rome impériale et le Byzance chrétien dans l'éthnogénèse du peuple roumain.

Dr. Ioana Cristache-Panait, **Le message en Transylvanie des livres imprimés par Constantin Brancovan.** Écrite avec compétence et doublé par une bibliographie extrêmement riche l'étude présente l'activité typographique soutenue et surveillée par le prince-martyr Constantin Brancovan dans son combat de briser, à l'aide des livres, les frontières imposées par la domination des Habsbourgs, qui visaient la dénationalisation des Roumains de Transylvanie et utilisait comme principal moyen à cet affet «l'union avec Rome».

L'étude surprend également l'impact produit par le livre liturgique et la conscience orthodoxe des Roumains et la manière dont cette conscience est demeurée vivante chez les Roumains de Transylvanie.

Pag.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

† Lucian Tomitanul, *Misiunea pastorală a preotului reflectată în rugăciunile Sfintei Liturghii* 63

Pr. drd. Adrian Diaconu, *Catehezele baptismale ale Sfîntului Ioan Gură de Aur* 71

Protos. Ioasaf Ganea, *Omenia, formă de viețuire pașnică și de prosperitate* 79

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI AL PATRIEI NOASTRE

† Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Mînăstiri din Carpați — vechi centre ortodoxe de spiritualitate și cultură românească* . 84

Pr. asist. Alexandru Lenă, *Binecredinciosul domnitor Miron Barnovschi-Movilă* 99

Tudor Mateescu, *Ajutoare acordate Mitropoliei Dîrstorului și unor biserici din Dobrogea de către Domnii Țării Românești* 110

DOCUMENTARE

† Emilian Birdaș, *Biserica «Sf. Gheorghe» (1421) și mînăstirea «Sf. Nicolae» (1429) din Lupșa, județul Alba* 117

Pr. Mihai Mocanu, *Dorul mioritic în picturile din nordul Moldovei* . . 125

Pr. prof. Ion Lupescu, *Coordonate creștine romano-bizantine în procesul de formare a limbii și poporului român* 129

Alexandru I. Ghilis, *Considerații teoretice privind restaurarea lucrărilor de artă* 144

Dr. Ioana Cristache-Panait, *Mesajul tipăriturilor lui Constantin Brîncoveanu în Transilvania* 147

RECENZII

Pr. Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos. Galați.* 1990, de Pr. dr. Ștefan Slevoacă 158

Résumés de principaux articles et études 160

A apărut și se poate procura CALENDARUL CREȘTIN ORTODOX PE ANUL 1992 (broșură și foaie de perete). Cuprinde Acatistul Bunei Vestiri și îndrumări privind îndatoririle creștinești față de cei răposați. Livrarea pe bază de comenzi ferme se face către toate instituțiile și persoanele interesate.

Preț informativ: 25 lei calendarul broșură și 10 lei calendarul de perete (35 × 50 cm).

Comenzile se adresează Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Intrarea Patriarhiei nr. 6, București.

BULETINUL OFICIAL
ANUL CVIII — Nr. 7–

ERICA
DOXĂ
MÂNĂ

AL PATRIARHIEI ROMÂNE

–10 IULIE—OCTOMBRIE 1990

C U P R I N S U L

Pag.

VIAŢA BISERICEASCĂ

Alegerea şi instalarea noului mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, I.P.S. Dr. Daniel Ciobotea 3

Primirea membrilor Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române la Preşedintele României 26

Parastas solemn în amintirea voievodului Ştefan cel Mare 27

Lucrările Consiliului Naţional Bisericesc 32

Înnoiri în viaţa Bisericii Ortodoxe Române 33

Conferinţa naţională a preoţilor ortodocşi din România 35

Simpozion dedicat «Noului Testament de la Bălgrad» (1648) de către Academia Română 37

Simpozionul naţional «Spaţiul eclezial ca loc interior şi expresie a tradiţiei» 39

Primire la palatul patriarhal 41

Întîlnire ecumenică 43

Convorbiri între o Comisie sinodală a Bisericii Ortodoxe Române şi o delegaţie a Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franţa 46

Perfecţionare profesională şi turism pentru tipografii Institutului Biblic şi de Misiune 49

Participări ale delegaţilor Bisericii Ortodoxe Române la întruniri ecumenice peste hotare: Al doilea congres internaţional de arheologie biblică (Diac. prof. Emilian Cornitescu); 50

A treia adunare generală a Forumului femeilor creştine din Europa (Monahia Nazaria Niţă); 54

A opta întîlnire internaţională organizată de Societatea de literatură biblică (Diac. prof. Emilian Cornitescu); 56

A douăzecea conferinţă interconfesională a călugărilor (Monahia Eufrasia Poiană); 58

Conferinţa internaţională «Timpul schimbărilor — credincioşii, societatea şi statul în Europa centrală şi răsăriteană» (Pr. prof. Constantin Galeriu); . 69

Al 25-lea Congres al Bisericii Vechi-Catolice (Pr. Vergil Vâlcu); 61

Al şaptelea congres panelen (Pr. prof. Ştefan Alexe); 62

Primul festival regional «Syndesmos» (Uţă Mircea); 65

Al şaptelea colocviu internaţional Grigorie de Nisa (Pr. prof. T. Bodogae); . 66

A 30-a adunare generală a Federaţiei mondiale a studenţilor creştini (Rusu Agapi-Aurel); 67

Simpozionul «Europa şi Bisericile, misiunea procesului conciliar după Basel» (Pr. Alexandru Tudor) 69

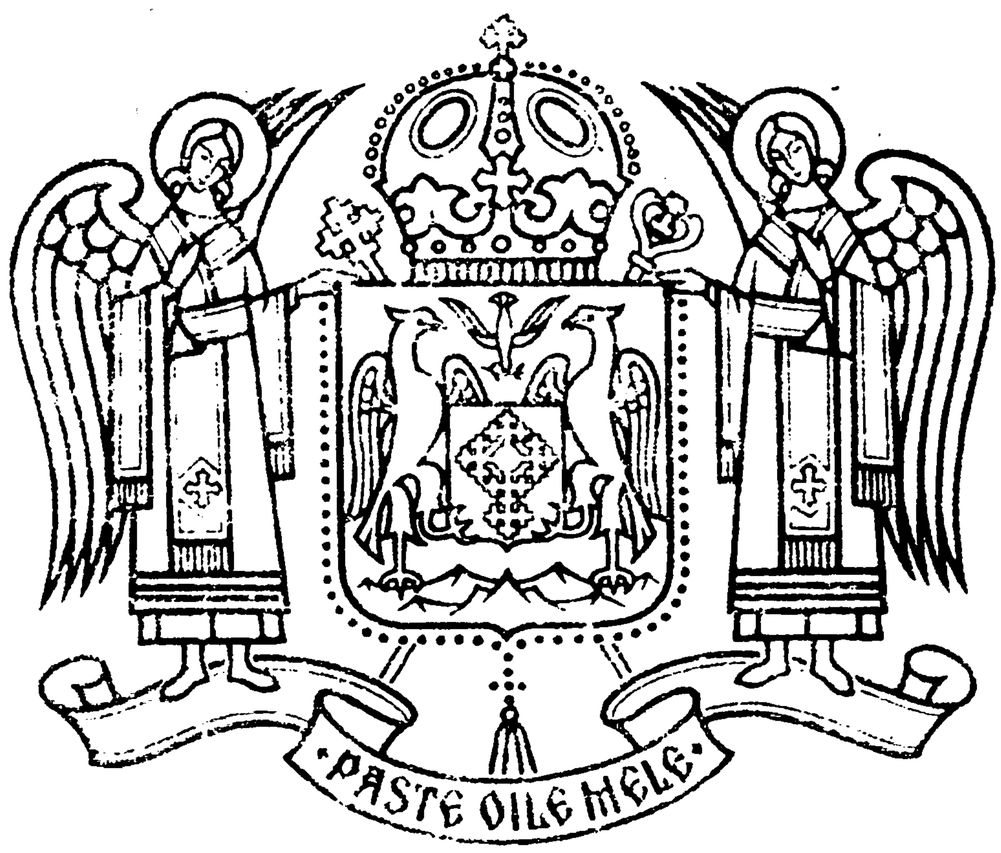

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — NR. 7—10, IULIE—OCTOMBRIE, 1990
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : *Prea Fericitul Părinte* TEOCTIST, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. S.* **ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL,** *Episcop-vicar al* **Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. SERAFIM FĂGĂRĂȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ;** *P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactor responsabil : Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Redactor : *Pr. DUMITRU DIMA.*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cîntăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

ALEGEREA ȘI INSTALAREA NOULUI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

I.P.S. Dr. DANIEL CIOBOTEA

După o vacanță de aproape patru ani de zile, datorată vitregiilor vremii și potrivniciei unor oameni, în ziua de 7 iunie 1990 s-a întrunit, la reședința patriarhală din București, Colegiul Electoral Bisericesc, pentru alegerea noului arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Potrivit rînduielilor canonice tradiționale, consemnate în actuala legislație a Bisericii Ortodoxe Române, Colegiul Electoral Bisericesc a fost alcătuit din membrii Adunării Naționale Bisericești, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, reprezentanții învățămîntului teologic universitar și seminarial.

Au fost de asemenea de față, în conformitate cu aceleași prevederi regulamentare, reprezentantul Parlamentului, al Guvernului și al Ministerului Cultelor.

Ședința Colegiului Electoral Bisericesc a început prin oficierea slujbei Te-Deum-ului, în catedrala patriarhală, după care, membrii Colegiului au fost poftiți în sala sinodală din reședința patriarhală. După constatarea, prin apelul nominal, a prezenței membrilor Colegiului Electoral Bisericesc, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit următoarea cuvîntare :

«Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Ne aflăm încă sub bogata revărsare de har, de lumină, de bucurie și de binecuvîntare adusă creștinătății de pretutindeni de marele praznic al Pogorîrii Sfîntului Duh. Același Duh Sfînt, «Duhul lui Dumnezeu care se purta pe deasupra apelor» *(Facere, 1, 2), la facerea lumii, s-a revărsat peste Apostolii Mîntuitorului Hristos în Duminica Cincizecimii, sub chipul limbilor de foc, vestind actul întemeierii văzute a Bisericii pe pămînt și adeverind lucrarea mîntuitoare în lume a Fiului lui Dumnezeu. Biserica, ai cărei fii și credincioși sîntem, a intrat în istorie, așadar, prin pogorîrea Duhului Sfînt.*

Amintindu-ne aceasta, sîntem convinşi că şi adunarea în care ne aflăm astăzi este călăuzită în chip nevăzut de aceeaşi prezenţă şi lucrare a Sfîntului Duh, pe care l-am invocat cu căldură şi stăruinţa credinţei noastre în catedrală, spre a ne ajuta şi a ne lumina cugetele în ceea ce avem de îndeplinit astăzi.

Puterea Duhului Sfînt s-a făcut simţită de-a lungul întregii istorii a neamului omenesc, chiar şi atunci cînd ea nu s-a arătat îndeajuns de lămurit, pentru putinţa noastră de cuprindere, ca odinioară pe drumul Emausului, cînd cei doi ucenici, Luca şi Cleopa, cu gîndurile răvăşite călătoreau împreună cu Iisus. Deşi Îl vedeau şi îi sorbeau cu nesaţ vorbele, «ochii lor erau ţinuţi să nu-L cunoască» *(Luca, 24, 16).*

Aceeaşi putere şi lucrare a Duhului Sfînt a descătuşat lanţurile şi îngrădirile umilitoare, suferite de Biserica noastră în ultima aproape jumătate de secol şi a însufleţit curajul eroilor care şi-au dat viaţa în încleştarea zilelor în luna decembrie 1989, împlinindu-se astfel minunea prăbuşirii dictaturii ateiste şi comuniste.

Adînc recunoscători credincioşilor, nu vom înceta să ne înclinăm fruntea, cu pioşenie, în faţa jertfei tuturor eroilor martiri şi să le cinstim memoria intrată în nemurire, pomenindu-i cu smerenie în rugăciunile noastre. Să le intonăm imnul veşniciei lor în Biserică şi în conştiinţa neamului nostru.

Mărit Colegiu,

După o îndelungată perioadă de vacanţă a istoricului scaun de Arhipăstor al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, după multe încercări, intervenţii şi stăruinţe adresate în mod zadarnic în tot acest timp către cei fără credinţă şi fără Dumnezeu, care-şi urmăreau consecvent scopul diabolic al demolării, nu numai a sfintelor locaşuri, ci şi a sufletului românesc şi a valorilor lui, iată-ne adunaţi astăzi, cu ajutorul Bunului Dumnezeu, spre a săvîrşi un act sfînt, de mare importanţă pentru viaţa Bisericii noastre. Şi Apostolii Mîntuitorului Hristos, după slăvita Sa Înălţare la cer, «într-un cuget stăruiau în rugăciune» *(Fapte, 1, 14) şi au ales pe Matia ca să fie martor al Învierii, împreună cu ceilalţi unsprezece apostoli. Pentru a fi viabil un asemenea act, el are menirea de a se petrece mai întîi — şi trebuie să se petreacă — în adîncul conştiinţei noastre pătrunse de responsabilitate pentru viitorul Bisericii străbune, chemată şi angajată în strădanii de reînnoire a vieţii ei, acum cînd sfînta libertate i-a deschis zările pastorale, misionare şi culturale, atît în mijlocul poporului nostru, cît şi în toată lumea ortodoxă şi creştină, precum şi faţă de fraţii noştri români de peste hotare. Dacă pînă acum şase luni zidul propagandei ateiste ne despărţea de ei — păstrîndu-le dragostea de fraţi doar în taina sufletului — a venit timpul să ne apropiem de ei, să deschidem căi noi, cu inimi şi gînduri curate, şi acest*

mesaj trebuie să-l poarte neîncetat ierarhii, slujitorii și credincioșii de pe vatra străbună.

Sîntem chemați — potrivit Legiuirilor noastre bisericești, statornicite în conformitate cu învățătura și rînduielile canonice ortodoxe tradiționale — să purcedem la alegerea noului Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Ne aflăm, fără îndoială, în fața unui moment dumnezeiesc de mare însemnătate, gîndindu-ne la rolul deosebit pe care străvechiul leagăn de spiritualitate creștină românească din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfînt l-a avut, de-a lungul vremii, în istoria noastră națională, în istoria Ortodoxiei ecumenice și în istoria Europei.

Trup din trupul cel scump al țării străbune, pămîntul Moldovei și al Bucovinei este pentru noi un sanctuar sfințit prin credința, munca, dăruirea și jertfelnicia înaintașilor care l-au locuit, l-au cinstit și l-au apărat totdeauna cu hotărîre neclintită și eroism pilduitor. Conștiința originii comune a tuturor românilor, a unității naționale și a neatîrnării a fost flacăra pururea vie în candela ființării noastre neîntrerupte pe această vatră plină de istorie. Vitejii voievozi moldoveni, cu chipuri și fapte nemuritoare, cronicarii, cărturarii, ierarhii și numeroșii monahi artiști, ctitori de limbă și cultură românească, au înscris pagini de aur pe toate tărîmurile de spiritualitate a acestui binecuvîntat ținut. Credința lor puternică în Dumnezeu, unită cu evlavia statornică și cu viețuirea lor filocalică, a ridicat pe aceste legendare plaiuri adevărate salbe de locașuri sfinte, mînăstiri și biserici de neîntrecută frumusețe și măiestrie artistică, mărturisind peste vremi trecutul luminos și originalitatea geniului creator al poporului român.

Străvechile plaiuri moldovene și bucovinene, încărcate de ctitorii sfinte și glorie strămoșească, strălucesc ca podoabe alese ale țării și Ortodoxiei românești. Ele ne sînt scumpe nu numai prin trecutul lor legat de obîrșia și dăinuirea neamului nostru pe această vatră, nu numai prin zestrea de mare preț a patrimoniului bisericesc și național-cultural agonisit de secole, nu numai pentru că au rămas și vor rămîne înveșnicite scări către cer de pe acest pămînt sfințit și bătătorit de mucenici, cuvioși, mărturisitori și ierarhi, ci și pentru faptul că aceste plaiuri sînt sălașul de totdeauna al credincioșilor și clerului cu suflete neprihănite, legați cu întreaga lor ființă de vatra sfîntă și altarul strămoșesc. Credința puternică, evlavia adîncă, dragostea prisositoare și dăruirea lor desăvîrșită, în slujirea lui Dumnezeu, a Bisericii și a semenilor sînt o zestre scumpă, mereu sporită, cu care ei îmbogățesc necontenit tezaurul nemuritor al credinței noastre creștine românești.

Credincioşii moldoveni, în frunte cu vieţuitorii sfintelor mînăstiri, cu preoţii lor vrednici şi luminaţi, care au privegheat şi priveghează neîncetat pentru sufletele lor, ca unii ce au de dat seama pentru ele (Evrei, 13, 17), se află în sfîrşit, acum, în pragul împlinirii marii lor dorinţe : alegerea şi primirea Arhipăstorului mult-aşteptat, încredinţat şi împuternicit să continue lucrarea marilor ierarhi din trecut, în atmosfera de înnoire a vieţii Bisericii şi fiilor ei de pretutindeni. În cronica Bisericii Moldovei şi Bucovinei, votul nostru, dat cu conştiinţa acestei reînnoiri a vieţii bisericeşti, a deschiderii ei de la amvon şi pînă la catedra universitară, înscrie azi o nouă pagină grăitoare. Noul ierarh va trebui să fie sufletul acestei strădanii a organizării noii Facultăţi de Teologie şi a învăţămîntului teologic în această parte a ţării, să modeleze sufletele tuturor slujitorilor altarelor, să restaureze chipul lui Hristos în inima tinerilor şi vîrstnicilor, după pilda marilor ei sfinţi ierarhi din trecut, şi să promoveze valorile noastre strămoşeşti, înăbuşite atît de dureros de dictatura ateistă.

Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei este chemat să reverse apa cea vie prin cuvînt şi faptă, să mîngîie pe toţi cei îndureraţi, să ajute pe cei din temniţă şi să caute şi să cheme copiii şi tinerii la Hristos, la Biserica Sa, la altarul moşilor şi strămoşilor noştri, după pilda Celui ce a zis : «Lăsaţi copiii să vină la Mine». *Dacă chipurile şi vredniciile care au împodobit jilţul de la Iaşi în trecut ne cheamă să păstrăm cu evlavie sfînta lor moştenire de care ne bucurăm, cerinţele actuale ale Bisericii ne îndeamnă la o strădanie sporită în slujirea ei. Biserica ne cheamă să fim martorii învierii lui Hristos nu numai de la amvon şi de la Sfîntul Altar, ci şi dincolo de zidurile sfîntului locaş, oriunde este aşteptat cuvîntul ziditor şi înnoitor al Bisericii strămoşeşti pentru libertatea căreia s-au jertfit vieţi şi s-a vărsat sînge nevinovat.*

Facem deci părintească poftire tuturor distinşilor membri ai Colegiului Electoral Bisericesc de a chibzui cu tot respectul pentru aceste jertfe, cu toată responsabilitatea, înţelepciunea şi cu întregul discernămînt cuvenit pentru rolul şi viitorul Bisericii noastre în ţară şi în lume, la alegerea noului Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei.

În acest ceas mare şi sfînt, găsesc potrivit pentru noi toţi să ne amintim de cuvîntul Sfîntului Ignatie al Antiohiei, care zice : «Ca fiecare din voi să deveniţi un cor, pentru ca în armonia consimţămîntului vostru, luînd tonul unităţii în Dumnezeu, să cîntaţi cu o singură voce, prin Iisus Hristos, un imn Tatălui, şi astfel El să vă asculte şi să vă recunoască, după faptele voastre bune, ca mădulare ale Fiului Său. Este deci pentru voi de folos să rămîneţi într-o unitate inseparabilă, pentru

ca să fiți întotdeauna părtași ai lui Dumnezeu» (Sfîntul Ignatie de Antiohia, Către Efeseni, *IV, 2).*

Bunul Dumnezeu care trimite Duhul Său, ca să înnoiască fața pămîntului, să ne lumineze cugetul și inima, cu harul Sfîntului Său Duh, spre împlinirea acestei sfinte lucrări!».

După acest părintesc cuvînt, membrii Colegiului Electoral au avut prilejul, într-o scurtă pauză, să se consulte asupra persoanei celei mai îndreptățite să ocupe această mare vrednicie, de importanță deosebită în viața actuală și de totdeauna a Bisericii Ortodoxe Române.

La reluarea lucrărilor Colegiului, s-a trecut la alegerea, prin vot secret, a noului arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

În urma numărării și verificării voturilor, s-a constatat că cele mai multe voturi le-a întrunit *Prea Sfințitul Dr. Daniel Ciobotea,* vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, toți cei prezenți exprimîndu-și prin aplauze prelungite satisfacția pentru rezultatul alegerii.

Anunțînd rezultatul votului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a adresat în fața Colegiului Electoral Bisericesc următorul cuvînt:

«Cu emoție am participat la această primă alegere în atmosfera de libertate și prin lucrarea Duhului Sfînt. M-a impresionat participarea Dvs. de astăzi la sfînta biserică, precum și a reprezentanților de stat, care, împreună cu noi, au sărutat Sfînta Cruce, Sfînta Evanghelie și Sfînta Icoană. M-a impresionat adînc, de asemenea, simțămîntul de trăire pe care l-ați înălțat fiecare atunci cînd ați pus votul cu numele ales, închinîndu-vă Bunului Dumnezeu. M-a impresionat apoi atmosfera de libertate specifică democrației Bisericii noastre, care acum s-a arătat mai vădit, mai lucrătoare decît pînă acum.

Sînt dintre cei care au participat la aceste alegeri de mai mult de patru decenii și totdeauna am simțit apăsarea pe suflet, totdeauna am trăit clipe necunoscute că ceea ce acest for era chemat să îndrumeze și să aleagă nu se putea, din cauza unei odioase constrîngeri a celor fără Dumnezeu, fără credință, a dictaturii. Acum, iată îmi revine această onoare ca, alături și împreună cu Dvs. și în numele Dvs., să comunic rezultatul alegerii, proclamarea acestei alegeri potrivit Regulamentului și Statutului nostru, pentru P. S. Episcop Daniel Ciobotea. Mai mult vă va spune el însuși, prin lucrarea și faptele sale.

Ceea ce de pe acum pot să spun în această clipă, ca și pentru ceilalți ierarhi și membri ai Sfîntului Sinod, este că P. S. Episcop Daniel are o experiență și un tezaur bogat de cunoștințe teologice, prin activitatea sa la catedre universitare în țară și peste hotare, prin studiile sale temeinice cunoscute în lumea noastră ortodoxă și în lumea creștină în general, prin atașamentul său pentru Biserica noastră strămoșească. Ca

o mîngîiere, vă încredinţez în acelaşi timp că, aşa cum toţi ierarhii sîntem legaţi de anumite leagăne de viaţă duhovnicesacă, P. S. Daniel, de student încă, s-a legat de mînăstirea Sihăstria, de duhovnicii iscusiţi de acolo, de mînăstirile moldovene, de mînăstirile din Bucovina. Sufletul îi este legat adînc de această parte a scumpei noastre ţări, de care sîntem legaţi cu toţii. De aceea, cred în aceste clipe şi împreună cu Dvs. în faţa lui Dumnezeu, că ne-am pus votul nostru asupra unei persoane care va sluji Biserica noastră în condiţiile acestea de reînnoire duhovnicească.

Cum spuneam şi în cuvîntul meu de la început, avem o mare şi înfricoşată răspundere, iubiţi şi respectaţi membri ai Măritului Colegiu Electoral, ca Biserica Ortodoxă Română să răspundă astăzi la întrebările care s-au născut odată cu sfînta şi dumnezeiasca libertate adusă prin jertfă. Felicitîndu-l pe P. S. Daniel, îl încredinţăm de toată dragostea noastră şi rugăm pe Bunul Dumnezeu şi Duhul Sfînt care a călăuzit lucrarea noastră să-i ajute mai departe în lucrarea aceasta sfîntă şi dumnezeiască».

Luînd cunoştinţă de opţiunea alegătorilor, cu firească emoţie P. S. Episcop *Daniel* a rostit următoarea cuvîntare :

«Prea Fericite Părinte Patriarh Preşedinte,
Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

În aceste clipe sfinte, care s-au potrivit să fie după Pogorîrea Sfîntului Duh în inimile şi conştiinţele noastre, trebuie mai întîi să exprim două sentimente profunde. Primul este sentimentul de recunoştinţă pentru Sfîntul Duh, pentru lucrarea Sfintei Treimi şi pentru Măritul Colegiu Electoral Bisericesc, care mi-a acordat multă încredere şi care îşi pune multe nădejdi în slujirea mea pe mai departe. Al doilea sentiment este cel al unei mari şi profunde responsabilităţi.

Am rămas impresionat cînd am văzut că foarte mulţi dintre cei ce au votat şi-au făcut semnul crucii, apropiindu-se de urnă ca de un altar. Cineva, un cărturar moldovean, spunea că fiecare treaptă urcată în viaţă este un nou altar de jertfă. Sînt conştient de această răspundere mare la o vîrstă relativ tînără. Am nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, de dragostea şi rugăciunile Dv., pentru ca să lucrăm aşa cum este imaginea Bisericii Ortodoxe Române astăzi.

În anii de profesorat la Geneva am vorbit cu dragoste despre Biserica noastră ; astăzi însă am constatat că, aşa cum se conduce ea şi cum îşi alege ea ierarhii, este poate cea mai democratică dintre toate Bisericile Ortodoxe din lume. Am văzut astăzi cum ierarhii, clericii şi mirenii şi-au dat votul responsabilităţii lor pentru Biserică. A fost ca o liturghie a responsabilităţii.

Desigur, eu sînt născut în Banat şi voi merge să păstoresc în altă parte a ţării, pe care, aşa cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh, am îndrăgit-o din anul doi de studenţie, cînd am vizitat, împreună cu colegii de la Sibiu, mînăstirile din Moldova, conduşi de părintele pro-

fesor Mircea Păcurariu. De altfel, primul articol pe care l-am publicat este în legătură cu această vizită.

Acolo am simțit în tinerețea de student că Moldova are ceva pe care desigur tot poporul român îl are, dar în mod deosebit, și anume îmbinarea fecundă și armonioasă între credință și cultură. Poate locuitorii părții Moldovei au înțeles mai bine sau mai profund decît alții legătura aceasta vie între credință și cultură. În toată istoria Moldovei se vede acest lucru și acesta mi se pare că este mesajul cel dintîi pe care îl avem de învățat din experiența aceasta : îmbinarea dintre credință și cultură. Credința fără cultură nu pătrunde profund în lume, iar cultura fără credință nu pătrunde în cer. Toate neamurile vor slăvi pe Dumnezeu cu o cultură care sfințește pe om și îl înalță. Mergînd în Moldova am de învățat. Eu merg acolo nu doar să învăț, ci să și învăț de la alții, nu să învăț doar pe alții credința. Am de învățat de la sfintele mînăstiri moldovene de care m-am legat și a căror valoare am constat-o mai ales din contrastul cu Occidentul care are știință, tehnologie, dar îi lipsește seva care înalță spre Dumnezeu. N-am găsit în tot Occidentul ceea ce am găsit în Moldova.

În al treilea rînd — și doresc să închei cu aceasta — spunînd că ceea ce mai am de învățat din Moldova și ceea ce trebuie să promovez în continuare, este dragostea profundă de neam și deschiderea spre universal. Acest lucru este de o actualitate extremă astăzi, cînd se vorbește de intrarea noastră în Europa. Noi sîntem în Europa. Europa poate nu ne-a cunoscut valorile noastre. Noi nu vom fi într-o Europă unită ca unii care merg cu mîinile goale după ajutoare. Noi mergem cu inimile pline de experiența trăirii în Dumnezeu, mai ales a martirilor și sfinților din toate părțile țării, și în special din Moldova, de care Europa întreagă are mare nevoie astăzi. Dragostea profundă de neam și credința lui puternică au permis românului deschiderea spre universal. Așa sînt stejarii Moldovei. Au coroana foarte largă numai pentru că au rădăcinile adînc înfipte în pămînt.

Cu aceste gînduri de recunoștință și de responsabilitate, vă mulțumesc încă o dată pentru încrederea acordată și vă rog să mă păstrați în rugăciunile Dvs., căci toate în Biserică le putem face numai cu ajutorul lui Dumnezeu și cu multă dragoste părintească și frățească, pe care și eu sînt dator să o arăt tuturor.».

Felicitînd încă o dată pe noul arhipăstor al credincioșilor ortodocși moldoveni, în numele său personal și al întregii asistențe, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a declarat închise lucrările Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea noului arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

În aceeași zi, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în ședință plenară, a validat votul Colegiului Electoral Bisericesc și a confirmat pe Prea Sfințitul Dr. Daniel Ciobotea în vrednicia de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

În cadrul agapei care a avut loc în aceeași zi la reședința patriarhală, au luat cuvîntul mai mulți membri, clerici și mireni, ai Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, precum și dl. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor, care, subliniind unele trăsături ale personalității noului mi-

tropolit al Moldovei şi Bucovinei, i-au adresat sincere felicitări şi au invocat ajutorul lui Dumnezeu pentru munca pe care urmează să o înceapă în binecuvîntatul pămînt al Moldovei, urîndu-i să se înscrie în galeria marilor personalităţi care au ilustrat scaunul mitropolitan moldovenesc.

În încheiere, mulţumind tuturor vorbitorilor pentru cuvintele de preţuire şi felicitările adresate, P. S. Daniel şi-a mărturisit nădejdea într-o bună împreună-lucrare cu clerul şi credincioşii din eparhie, împreună-lucrare de care vor depinde toate bunele realizări în viaţa spirituală a credincioşilor eparhiei.

Ceremonia instalării Înalt Prea Sfinţitului Dr. Daniel Ciobotea a avut loc la Iaşi, în ziua de 1 iulie 1990. Încadrate de două mari evenimente culturale şi naţionale, pe care capitala Moldovei le-a trăit din plin : sărbătorirea Luceafărului poeziei româneşti şi prăznuirea marelui voievod Ştefan, festivităţile legate de instalarea noului mitropolit al Moldovei şi Bucovinei s-au bucurat şi ele de o mare atenţie din partea credincioşilor moldoveni şi de pe alte meleaguri româneşti.

Catedrala mitropolitană era pregătită pentru acest mare eveniment. Credincioşi din «oraşul celor şapte coline» şi din alte localităţi moldovene au umplut pînă la refuz atît catedrala, cît şi spaţiile libere din jurul ei. Festivităţile au fost prezidate de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* înconjurat de alţi membri ai Sfîntului Sinod. Au fost, de asemenea, prezenţi : I.P.S. Mitropolit Vladimir al Chişinăului şi P.S. Episcop Antonie al Cernăuţilor, alţi oaspeţi din ţară şi de peste hotare.

Au fost prezenţi reprezentanţii autorităţilor de stat centrale şi locale.

Sfînta Liturghie a fost oficiată de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de un mare sobor de slujitori, arhierei, preoţi şi diaconi.

După terminarea Sfintei Liturghii, Prea Sfinţitul Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, a dat citire *Gramatei patriarhale* privind alegerea şi instalarea I.P.S. Dr. Daniel Ciobotea în scaunul de arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Bucovinei. După citirea *Gramatei patriarhale,* dl. Ion-Aurel Stoica, ministru de stat, reprezentantul Guvernului, a dat citire *Decretului* prezidenţial, prin care se confirmă alegerea I.P.S. Daniel ca mitropolit al Moldovei şi Bucovinei şi arhiepiscop al Iaşilor.

După aceasta, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit rugăciunea specială, rînduită pentru acest moment, după care, cu formula îndătinată, a înmînat noului mitropolit însemnele demnităţii mitropolitane: engolpionul, camilafca cu cruce şi cîrja ; apoi Prea Fericirea Sa îl conduce pe I.P.S. Daniel în jeţul mitropolitan, în timp ce corul catedralei şi mulţimea de credincioşi intonează cîntarea «Vrednic este» şi imnul arhieresc.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, adresîndu-se noului mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, precum şi întregii asistenţe, a rostit următoarea cuvîntare :

«În atmosfera de duhovnicească înălţare, sub boltele măreţei catedrale mitropolitane, ctitoria neuitaţilor ierarhi Veniamin Costache şi

Iosif Naniescu, gîndul meu se îndreaptă mai întîi către Atotputernicul Dumnezeu, Părintele luminilor şi Dătătorul tuturor darurilor celor de trebuinţă nouă, cu invocarea liturgică, mereu stăruitoare: «Doamne, Doamne, caută din cer şi vezi şi cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta Ta şi o desăvîrşeşte pe ea!». *Ne-am rugat şi ne rugăm ca Dumnezeu să caute necontenit din înălţimea slavei Sale spre noi, zidirea Sa, să nu-şi întoarcă niciodată faţa de la noi şi să aibă mereu sub paza Sa ocrotitoare Biserica noastră strămoşească, sădită de dreapta Sa. Această profeţie întrezărită de Psalmistul David, sub inspiraţia Duhului Sfînt, este însăşi imaginea Bisericii neamului nostru, cu izvoarele ei de viaţă nemuritoare, din care s-au îndestulat de-a lungul secolelor moşii şi strămoşii noştri; o imagine cuprinzătoare a credinţei noastre dreptmăritoare, îngemănată şi hrănită permanent cu seva tradiţiei apostolice, din care a odrăslit şi această străveche vatră de trăire creştină şi simţire românească, Mitropolia Moldovei şi Bucovinei.*

Zăbovind cu evlavie asupra paginilor de vieţuire a binecredinciosului nostru popor român, ni se deschid ochii spre a înţelege (Luca, 24, 31) că el a intrat în istorie ca popor creştin încă din leagănul fiinţării lui, a trăit intens, a experimentat cu prisosinţă şi a ilustrat în chipul cel mai grăitor, de-a lungul timpului, ideea de jertfă şi de înviere. Aşezat «în calea răutăţilor», cum mărturisea cronicarul, el a trecut prin grele încercări, lupte şi suferinţe. Dumnezeu i-a hărăzit însă şi momente de înălţare, de adevărată trăire taborică, prin descoperirea şi afirmraea vieţii pline de nevoinţe şi jertfe a multor cuvioşi, mărturisitori şi martiri ai dreptei credinţe, sau trăitori desăvîrşiţi ai adevărurilor evanghelice, care au înnobilat şi au sfinţit acest pămînt românesc.

Din rîndurile lor şi în lumina acestor jertfe s-au înscris şi chipurile martirilor eroi din decembrie 1989, care şi-au dat tot ceea ce aveau mai scump, pentru a ne asigura libertatea şi demnitatea noastră. Cu vie şi neuitată recunoştinţă ne simţim datori să ne îndreptăm gîndurile spre cuvenita lor cinstire, purtîndu-i pe aripile rugăciunilor noastre în orice împrejurare şi mai ales atunci cînd ne aflăm împreună în locaşul cel sfînt.

Asemenea simţăminte încercăm acum, uniţi în încrederea că Părintele ceresc va cerceta de sus via Sa cea sfîntă, Biserica noastră, precum şi pe noi, fiii ei, cei ce pînă nu cu mult în urmă ne aflam «în întuneric şi în umbră», binecuvîntîndu-ne creşterea duhovnicească, sprijinindu-ne străduinţile pe drumul mîntuirii şi menţinînd pururea vie comuniunea noastră a celor vii cu cei ce au trecut dincolo de hotarele vieţii pămînteşti.

Cinstiţi ascultători,

Ne-am adunat astăzi în această monumentală catedrală din străvechea cetate a Iaşilor, pentru a săvîrşi cu ajutorul lui Dumnezeu un act mare şi sfînt : întronizarea noului mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, Înalt Prea Sfinţitul Daniel. Acest act se înscrie în mod firesc în tărîmul veşniciei noastre ortodoxe şi româneşti, dar în acelaşi timp el adaugă o nouă filă în cronica de aur a străluciţilor ierarhi care au păstorit de-a lungul vremii Biserica neamului de pe plaiurile Moldovei şi Bucovinei.

Spun că este un act mare, deoarece pe plan spiritual-bisericesc el este cel mai de seamă eveniment pe care îl trăim laolaltă ierarhi, preoţi, monahi şi credincioşi, după încleştarea marii Revoluţii din care, cu şase luni în urmă, s-au revărsat zorii vieţii noi, libere şi demne, a acestui frămîntat popor român.

Spun că este un act sfînt, deoarece el se petrece sub bolţile măreţe ale acestui locaş mitropolitan, unde ne simţim vegheaţi de prezenţa şi lucrarea Duhului Sfînt, de cetele îngerilor şi ale sfinţilor, precum şi de ocrotirea duhovnicească a moaştelor Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, cea supranumită de credincioşii dreptmăritori de pretutindeni «ocrotitoarea Moldovei».

În egală măsură, în acest moment ne simţim priviţi de chipurile venerabile ale marilor noştri înaintaşi rînduiţi a păstori în jilţul mitropolitan de unde a răsunat odinioară cuvîntul lui Varlaam, *alcătuitorul Cazaniei — acel «odor ceresc» dăruit întregii «seminţii româneşti», străjer dîrz al Ortodoxiei şi sfetnic destoinic al voievodului Vasile Lupu ;* Dosoftei *cel plin de darul teologiei şi ctitorul poeziei moderne româneşti;* Iacob Putneanul, *iscusit arhipăstor şi făclier al culturii noastre naţionale, ca şi* Iacob Stamate, *iubitor de cultură şi de carte.*

Am pomenit doar cîteva nume din marea galerie a ierarhilor şi din şirul arhipăstorilor început de Iosif Mușat, *acel «om al locului», cum îl numeşte istoria. Numai pronia divină, revărsată prin harul dumnezeiesc, cel ce pe cele cu lipsă le împlineşte, a făcut ca noi cei de astăzi să cutezăm a păşi pe urmele lor, — potrivit îndemnului marelui Apostol al neamurilor.:* «Fiţi mie următori, precum şi eu sînt următor lui Hristos» *(I Cor., 4, 16) —, să rostim şi să propovăduim de la acelaşi amvon adevărurile evanghelice şi să ne deschidem inimile, cu largă dăruire, către toţi fraţii şi semenii noştri.*

La evocarea acestor nume şi evenimente din viaţa Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, ne simţim datori să adăugăm şi însemnătatea istorică actuală a zilei de astăzi. Libertatea, ca dar dumnezeiesc şi ca rod al jertfei martirice, s-a revărsat şi asupra întregii noastre lucrări bisericeşti,

a Sfîntului Sinod, a clerului și a credincioșilor care constituim trupul cel tainic al lui Hristos pe pămîntul nostru străbun, precum și pretutindeni unde se rostește graiul, unde se mărturisește conștiința românească. Datorită acestei revărsări de har și de lumină dumnezeiască, viața noastră bisericească a pășit pe făgașul împlinirilor ei sfinte.

După cum se știe, ca instituție divino-umană, Biserica trece dincolo de hotarele acestei vieți, contopindu-și ființa sa cu veșnicia, dar în același timp ea ancorează în creația văzută a lui Dumnezeu care este lumea. Aici, pe pămînt, Biserica are menirea de a menține echilibrul spiritual al fiilor ei, indiferent de deosebirile, de opiniile lor sau uneori chiar de dezbinările ce se ivesc între aceștia. În pluralismul firesc al vieții sociale, ea — care este trupul lui Hristos — caută să găsească cele mai potrivite căi pentru instaurarea spiritului de iubire, de dreptate și de adevăr, deoarece orice rană adusă unui mădular al ei face să sufere și celelalte mădulare (I Cor., 12, 26). Rana suferinței de a nu fi izbutit timp de mai bine de trei ani să se ocupe scaunul mitropolitan vacant al Iașilor, toate încercările ce s-au izbit neputincioase de zidul dictaturii ateiste, care a împiedicat sistematic și abuziv împlinirea acestei cerințe, au îndurerat adînc întreaga noastră Biserică. Abia acum, cînd văzduhul e plin de sfîntă libertate, de încredere și de rugăciune, cînd cu genunchii plecați am cinstit vrednicia eroilor, după șase luni de la trecerea lor în veșnicie, înscriem o nouă pagină, care consemnează cel mai însemnat fapt din viața Bisericii Ortodoxe Române contemporane : întronizarea Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Daniel Ciobotea în jilțul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Să mulțumim cu adîncă recunoștință lui Dumnezeu, Care a cercetat via Sa cea sfîntă, Biserica și poporul nostru cel dreptcredincios.

Prea venerabili frați întru slujire,
Dreptmăritori creștini,

Săvîrșind — potrivit rînduielilor noastre bisericești și datinei străbune — înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Daniel ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, îl încredințăm dragostei ierarhilor, slujitorilor sfintelor altare de la parohii, mînăstiri, și bunilor credincioși moldoveni și bucovineni. Inimilor lor curate și bune, statorniciei lor în credința străbună, iubirii lor față de plaiul părintesc, Înalt Prea Sfințitul Daniel le va dărui dragostea, rîvna, zestrea sa teologică agonisită în anii săi de studii și trăire duhovnicească încercată sub călăuza cunoscutului Avă Cleopa. Trecînd pragul celor 39 de ani de viață, noul arhipăstor aduce mireasma evlaviei bănățene, entuziasmul tineresc împletit cu gîndirea matură și clară, oglindite în studii și scrieri de valoare pentru teologia ortodoxă contemporană și renașterea duhovni-

cească a fiilor săi duhovnicești. Lor le va sădi în suflete, de la amvon, valorile veșnice ale Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți.

A fost voia și rînduiala lui Dumnezeu ca Înalt Prea Sfinția Sa, încărcat cu roadele zestrei bogate ce și-a agonisit, să fie chemat de Duhul Sfînt spre a păstori în ținuturile metaniei sale monahale, spre a lumina, a sluji și a sfinți obștea dreptmăritoare din scumpa Moldovă și dulcea Bucovină.

Înalt Prea Sfințite Părinte Daniel,

Primirea călduroasă pe care v-o fac astăzi, cu inimi deschise, credincioșii, monahii și preoții acestor străvechi ținuturi creștine, părtășia noastră a membrilor Sfîntului Sinod, a reprezentanților guvernului, a Prea Sfinților frați episcopi Vladimir de la Chișinău și Antonie de la Cernăuți, împreună cu Domnul Ion Ungureanu, ministru al Culturii și Cultelor și cu o serie de alți slujitori, a reprezentanților Senatului și Parlamentului, este o mărturie vie a stimei și dragostei de care ne bucurăm și vă bucurați, precum și o anticipare a unei rodnice arhipăstoriri ce vă stă înainte.

Cu încrederea neclintită în ajutorul lui Dumnezeu și în ocrotirea Cuvioasei Parascheva, și cu mărturisirea paulină că: «prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt» *(I Cor., 15, 10), să pășiți astăzi în noua slujire de Arhipăstor al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Lucrarea ce vă stă înainte nu e ușoară. Dar ea nici nu trebuie să vă îngrijoreze, deoarece nu sînteți singur. Vă stau alături, ca ocrotitori și îndrumători, soborul ierarhilor luminați din trecut, care au păstorit în acest scaun istoric, păstorii și vestitorii dreptei credințe, cronicarii, voievozii ctitori de biserici și mînăstiri, marii oameni de artă și cultură ai acestor ținuturi. De pe gurile de rai ale acestui binecuvîntat pămînt vă chezășuiesc încrederea în valorile nemuritoare ale sufletului românesc vestitele ctitorii ale Mușatinilor, ale lui Alexandru cel Bun, ale lui Ștefan cel Mare și Sfînt și ale altor ctitori de mînăstiri și biserici de neîntrecută frumusețe și originalitate — mărturii ale evlaviei și geniului creator al strămoșilor noștri și vetre de viață creștină, de credință și de cultură ale acestui neam.*

Vă stă însă în ajutor nu numai trecutul, cu zestrea lui de aur și cu înțeleptele lui povățuiri, ci și prezentul, cu oamenii lui minunați. Vă stau alături sfinției slujitori ai sfintelor altare, cuvioșii monahi și osîrduitoarele monahii, precum și bunii credincioși moldoveni, cu suflete curate, pline de evlavie și iubire jertfelnică pentru Biserica lor strămoșească. Toți aceștia, care sînt «slava și bucuria noastră» *(I Tes., 2, 20) — cum spunea Sfîntul Apostol Pavel tesalonicenilor, lăudîndu-i pentru vir-*

tuțile lor —, vă întîmpină cu dragoste și prețuire. Nu mă îndoiesc nicidecum că, spre a împlini așteptările lor, vă veți face «tuturor toate», având pururea în cuget dorința împlinirii îndemnului pe care același mare apostol al neamurilor îl adresa ucenicului său Tit, spunîndu-i : «Întru toate arată-te pe tine pildă de fapte bune, dovedind în învățătură neschimbare, cuviință, cuvînt sănătos și fără prihană, pentru ca cel potrivnic să se rușineze, neavînd de zis nimic rău despre noi» *(Tit, 2, 7-8).*

Prea Cucernici și Prea Cuvioși Părinți,

Iubiți credincioși din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor,

Potrivit datinei străbune, mă simt îndatorat să vă adresez un călduros cuvînt de dragoste și prețuire, mulțumindu-vă din inimă tuturor colaboratorilor, în frunte cu P. S. Episcop Pimen Suceveanul, pentru dragostea cu care m-ați înconjurat în anii de împreună-lucrare în aceste ținuturi din care am odrăslit și de care voi continua să mă simt de-a pururi legat cu întreaga mea ființă. În ce mă privește, vă asigur de rugăciunile mele, cerînd Bunului Dumnezeu să vă răsplătească însutit ostenelile și dăruirea jertfelnică a acestei iubiri care «nu piere niciodată» *(I Cor., 13, 8). Să revărsați cu aceeași dăruire căldura iubirii față de noul arhipăstor duhovnicesc.*

Înalt Prea Sfinției Voastre, Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, Daniel, vă urăm din tot sufletul rodnică, îndelungată și binecuvîntată de Dumnezeu arhipăstorire, cu puteri mereu sporite în împlinirea înaltei misiuni.

Tuturor celor ce sînteți de față la acest mult dorit praznic al bucuriei, Dumnezeu să vă dăruiască viață pașnică, sănătate, mîntuire și întru toate bună sporire, luminîndu-vă și încălzindu-vă neîncetat sufletul cu al Său dar și cu a Sa iubire de oameni. Amin !».

În numele clerului de mir și al cinului monahal, precum și al tuturor ostenitorilor de la centrul eparhial, a vorbit apoi P. S. Episcop Pimen Suceveanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor, care a spus următoarele :

«Binecuvîntată este această sfîntă zi, în care trăim bucuria comuniunii în rugăciune cu toți cei prezenți, avînd în mijlocul nostru pe Întîistătătorul Bisericii strămoșești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Binecuvîntată este această sfîntă zi în care Mitropolia Moldovei și Bucovinei își primește pe noul ei Arhipăstor în persoana tînărului ierarh, Părintele Mitropolit Daniel Ciobotea.

Înalt Prea Sfinția Sa, dorind încă din timpul studenției să îmbrățișeze viața călugărească, și-a îndreptat pașii tot mai des spre Moldova, și astfel, în anul 1987, a luat sfînta hotărîre să intre în cinul monahal în mînăstirea Sihăstria, luînd ca părinte duhovnicesc pe cuviosul arhimandrit Cleopa Ilie, iscusit duhovnic și îndrumător de obști călugărești.

Din aceste cîteva spuse despre părintele nostru Mitropolit Daniel înțelegem dragostea sa pentru viața duhovnicească și mai ales pentru Moldova, căreia acum îi este păstor duhovnicesc. Pregătirea sa teologică, rîvna pentru viața duhovnicească, deschiderea sa sufletească pentru problemele cerute de viața nouă și liberă pe care am dobîndit-o cu ajutorul lui Dumnezeu, prin jertfa eroilor martiri, sînt încredințări că înaltul nostru ierarh va înscrie în cronica acestei eparhii o arhipăstorire rodnică.

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Daniel, veniți să arhipăstoriți după Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care, timp de mai bine de 13 ani, în timpul dictaturii comuniste-ateiste, care urmărea permanent pustiirea mînăstirilor și distrugerea bisericilor, a știut cu înțelepciune și dragoste părintească să vîslească la cîrma Bisericii strămoșești, salvînd de la pieire sfintele așezăminte și locașuri de închinare străbună. Împotriva diabolicului Decret 410 a sporit numărul călugărilor și călugărițelor în mînăstiri, a dat viață unor mînăstiri și schituri amenințate cu distrugerea totală — deși monumente istorice —, a hirotonit un număr mare de călugări pentru ca viața liturgică în mînăstiri să se desfășoare după toate rînduielile statornicite de sfintele canoane. A aprobat atunci cu toată dragostea părintească milioane de lei pentru bisericile și casele parohiale — reparații sau construcții noi —, multe cheltuieli fiind efectuate fără aprobările regimului tiranic. Casa domnească de la Putna, organizarea depozitelor de carte și icoană veche, crearea de condiții tot mai bune pentru Seminarul teologic de la mînăstirea Neamț, lucrările de restaurare a frescelor exterioare și multe altele, sînt fapte care arată pe viu chipul în care Prea Fericirea Sa a arhipăstorit Biserica în Moldova lui Ștefan cel Mare, cu inimă de părinte, cu dragoste de Neam și Biserică străbună. De aceea, credincioșii, cu preoții lor și obștile mînăstirilor Vă rămîn recunoscători, Prea Fericite Părinte Patriarh, pentru tot ce ați făcut spre zidirea vieții duhovnicești, spre păstrarea și conservarea patrimoniului nostru cultural național din Moldova.

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Daniel, preoții, monahii și mulți dintre credincioșii noștri Vă cunosc încă din timpul cînd, cu ani în urmă, vizitați ca pelerin mînăstirile din Moldova. Știindu-vă fiu duhovnicesc al părintelui Cleopa și cu metanie în mînăstirea Sihăstria, cu o temeinică pregătire teologică și o aleasă rîvnă pentru viața duhovnicească, nu putem decît să mulțumim Bunului Dumnezeu că ne-a binecuvîntat cu un păstor duhovnicesc pe măsura chipului luminos al Bisericii Moldovei Mușatinilor și a vrednicilor înaintași ai Înalt Prea Sfinției Voastre în acest scaun vlădicesc.

Credincioșii noștri moldoveni și bucovineni sînt așa cum bine știți: evlavioși și harnici; preoții, buni gospodari și rîvnitori în slujirea încredințată lor prin Sfînta Taină a Hirotoniei; mînăstirile au viețuitori osîrdnici în trăirea vieții lor de îngeri în trup și buni chivernisitori ai valorilor artistice și culturale lăsate de înaintași. Ei știu să îmbine jertfelnic și cu multă înțelepciune ospitalitatea cu împlinirea rînduielilor pravilei de rugăciune personală și cea a slujbelor din biserică.

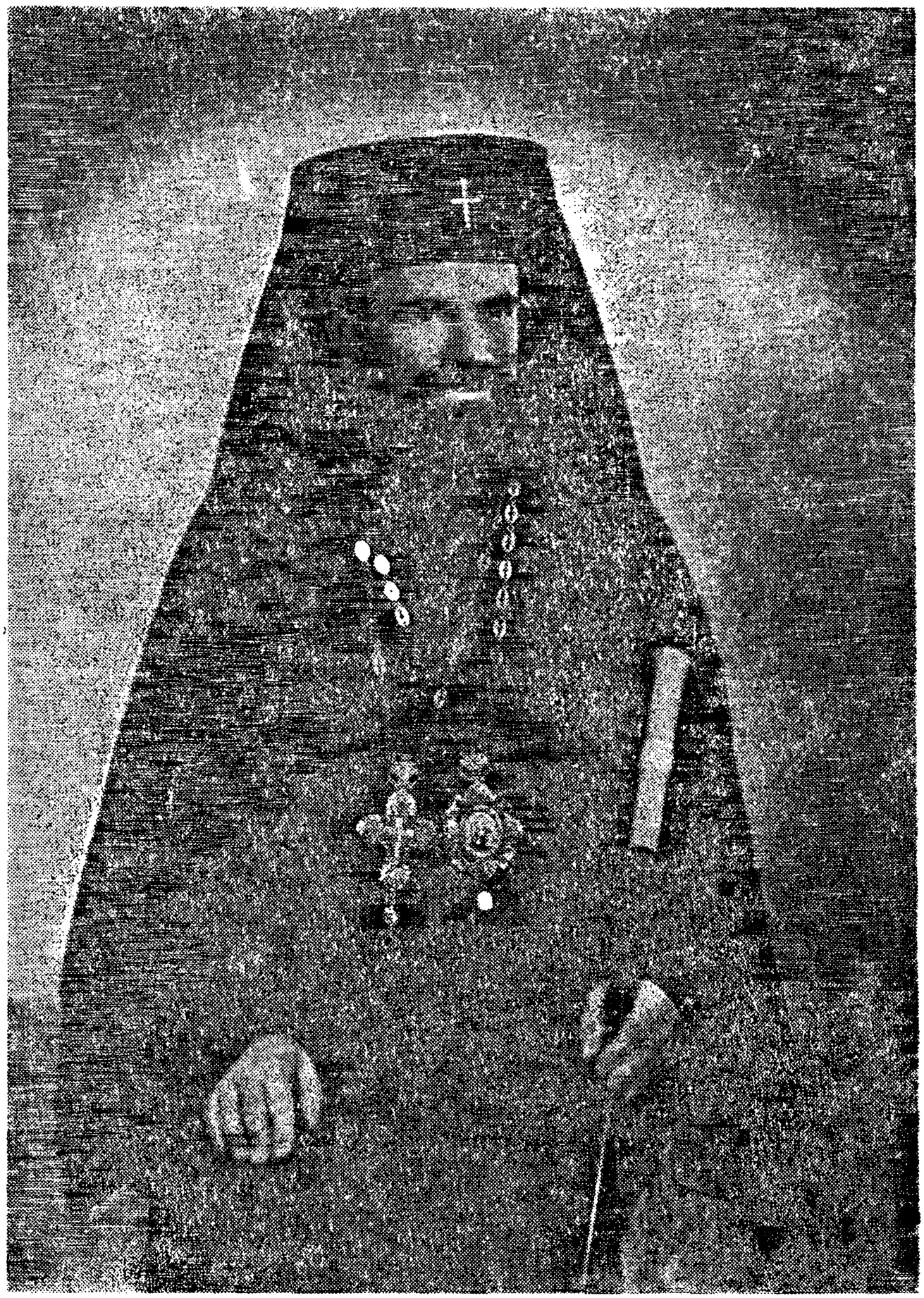

ÎNALT PREA SFINȚITUL

Dr. DANIEL CIOBOTEA

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

Slujitorii Centrului eparhial și ai Catedralei, oameni cu pricepere și dăruire în slujba încredințată, vă vor fi devotați sfetnici în tot ce veți întreprinde spre binele acestei eparhii de Dumnezeu păzite și ocrotite prin mijlocirea rugăciunilor Sfintei Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva și ale Sfîntului Marelui Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava. Personal vă încredințez de frățeasca dragoste cea în Hristos, cu care sînt dator ca mădular al Trupului tainic al lui Hristos, care este Biserica.

Această dragoste să fie izvorul înnoirii vieții noastre strămoșești, a tuturor fiilor Patriei noastre libere, România!

Întru mulți ani, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Daniel!».

Răspunzînd îndemnurilor *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* și cuvîntului de bun venit al P. S. Episcop Pimen Suceveanul, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel a rostit următoarea cuvîntare:

«Cu aproape trei ani în urmă, la hramul Sfintei Mînăstiri Putna, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist hirotonea întru ieromonah pe ierodiaconul Daniel de la Mînăstirea Sihăstria.

După hirotonie, la momentul cuvenit, mi-a încredințat, în mîinile puse una peste alta în formă de cruce, Sfîntul Trup euharistic și a rostit cuvintele: «Primește odorul acesta, păzește-L pînă la a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos, cînd El îl va cere de la tine». Apoi am fost condus în partea dinspre răsărit a Sfintei Mese, astfel încît privirea să-mi fie îndreptată către poporul dreptcredincios ce se afla de față la rugăciune. Am văzut atunci în fața mea incinta mînăstirii Putna, plină de mii de moldoveni și bucovineni pătrunși de credință și evlavie, cu fețe luminoase și haine de sărbătoare peste care se revărsa lumina caldă a soarelui. Mai tîrziu am înțeles că în ritualul ortodox, noul hirotonit, cînd ține în mîini odorul sfînt și de mare preț, trebuie să privească spre popor pentru că el este chemat să păzească, deodată cu Sfîntul Altar, și poporul credincios încredințat lui. Acesta formează Biserica sau Trupul tainic al lui Hristos, iar fiecare credincios devine și mai mult, prin Euharistie, ceea ce a început să fie prin Botez, adică mădular al Trupului tainic al lui Hristos.

Acum, după trei ani, cu uimire și teamă sfîntă înțeleg că Dumnezeu a binevoit să-mi încredințeze spre pază și păstorire comoara sau odorul sfînt al lui Hristos din Moldova și Bucovina, adică Biserica Sa de pe aceste meleaguri sfințite cu jertfe și nevoințe binecuvîntate, cu frumusețe și hărnicie.

«Primește odorul acesta!» — «Păzește-l pe el!» — «Hristos îl va cere înapoi de la tine!». Aceste cuvinte puține și simple concentrează în ele nesfîrșita iubire smerită a lui Hristos față de oameni, dar și imensa răspundere a preoției slujitoare față de Hristos.

Cînd un preot este făcut episcop, arhiereii care îl hirotonesc țin pe capul său Sfînta Evanghelie, pentru a arăta că episcopul este în mod nemijlocit slujitorul Cuvîntului iubirii lui Dumnezeu pentru lume, martor, iconom și slujitor al lui Hristos — veșnicul Arhiereu și veșnicul

Arhipăstor (I Cor., 4 ; Evrei, 4, 14 ; 16, 20 ; 7, 24 ; 13, 20), pe care Sfîntul Apostol Petru Îl numeşte chiar «episcopul sufletelor noastre» (I Petru, 2, 25) şi «Mai-marele păstorilor» (I Petru, 5, 4). Duhul Sfînt instituie în Biserică episcopi, pentru ca ei să păstorească sau să «păstreze Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîştigat-o cu însuşi sîngele Său» (Fapte, 20, 28).

Ca *părinte duhovnicesc* al unei Biserici locale, episcopul este chemat să mărturisească, prin cuvînt şi faptă, milostivirea şi binecuvîntarea lui Dumnezeu-Tatăl faţă de orice om. El binecuvintează poporul pentru a-i reaminti că Dumnezeu îl are în grijă şi în atenţie şi că aşteaptă răspunsul său de recunoştinţă şi dorul său de a primi noi daruri de la Tatăl ceresc. Episcopul trebuie să înveţe că adevăraţii «prinţi» ai Bisericii sînt de fapt Sfinţii Părinţi ai ei, tocmai pentru că ei au fost martori şi slujitori ai iubirii lui Dumnezeu pentru Biserica Sa şi pentru toţi oamenii.

Ca *arhiereu* sau mare preot, prim-slujitor al veşnicului Arhiereu Iisus Hristos, episcopul este chemat să poarte în rugăciunile sale către Hristos toate trebuinţele vieţii Bisericii pe care o păstoreşte şi să desăvîrşească Sfintele Taine ale împăcării şi unirii omului cu Dumnezeu spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci. Puterea cerească pe care a primit-o de a lega şi dezlega, de a ierta şi de a ţine păcatele, are ca scop realizarea dreptăţii şi mîntuirii după voia lui Dumnezeu.

Ca *purtător al harului Sfîntului Duh* şi ca păstor şi învăţat care hrăneşte turma cuvîntătoare a lui Hristos prin Cuvîntul Evangheliei şi prin Sfintele Taine, episcopul este chemat să chiverniséască «casa lui Dumnezeu» ca un iconom sau administrator al tainelor lui Dumnezeu (I Tim., 3, 15 ; I Cor., 4, 1). În Biserică, nimic nu-i aparţine lui, ci totul lui Dumnezeu. Episcopului i s-a încredinţat totul numai spre administrare şi chivernisire şi i se va cere socoteală pentru tot ce i s-a încredinţat (Tit, 1, 7). Iisus Domnul a spus că «celui ce i s-a dat mult, i se va cere mult, şi cui i s-a încredinţat mult, mai mult i se va cere» (Luca, 12, 42-48). Odorul de mare preţ, care i-a fost încredinţat şi de a cărui păstrare depinde mîntuirea arhipăstorului şi a comunităţii încredinţate lui spre păstorire, este, în primul rînd, *dreapta credinţă şi, implicit, dreapta vieţuire în Hristos.*

Iată de ce Sfîntul Apostol Pavel îndeamnă pe tînărul Timotei, episcop al Efesului : «Tu, omule al lui Dumnezeu, ...urmează dreptatea, evlavia, credinţa, dragostea, răbdarea, blîndeţea ; luptă-te lupta cea bună a credinţei, cucereşte viaţa veşnică la care ai fost chemat. Păzeşte porunca fără pată, fără vină, pînă la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos (I Tim., 6, 11-14). «Ţine dreptarul cuvintelor sănătoase... cu credinţă, cu iubirea ce este în Hristos. Comoara cea bună ce ţi s-a încredinţat, păzeşte cu ajutorul Sfîntului Duh, Care sălăşluieşte întru noi» (II Tim., 1, 13-14). «Deprinde-te cu dreapta credinţă... căci dreapta credinţă spre toate este de folos, avînd făgăduinţa vieţii de acum şi a acelei ce va să vină» (I Tim., 4, 7-8). «Sileşte-te să te arăţi încercat înaintea lui Dumnezeu, lucrător cu faţa curată, drept învăţînd cuvîntul adevărului» (II

Tim., 1, 15). «Propovăduiește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga-răbdare și învățătură... Fii treaz în toate, suferă răul, fă lucru de evanghelist, slujba ta fă-o deplin» (II Tim. 4, 5). «Nimeni să nu disprețuiască tinerețele tale, ci fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu puterea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția» (I Tim., 4, 12).

Îndemnuri asemănătoare adresează și Sfîntul Apostol Petru păstorilor de suflete: «Păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră, cercetînd-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu; nu pentru cîștig urît, ci din dragoste; nu ca și cum ați fi stăpîni peste Biserici, ci pilde făcîndu-vă turmei. Iar cînd se va arăta Mai-marele păstorilor, veți lua cununa cea nevestejită a măririi» (I Petru, 5, 2-4).

Toate aceste îndemnuri, pe care odinioară Sfinții Apostoli ai lui Hristos le-au dat episcopilor și păstorilor de suflete în general, ni se adresează și nouă astăzi, pentru că slujim pe același Hristos și lucrăm pentru același scop: mîntuirea sufletelor și zidirea Bisericii lui Dumnezeu.

Comoara de mare preț sau Biserică lui Hristos din Moldova și Bucovina a fost păstrată și transmisă din generație în generație, prin rîvna, priceperea și osteneala atîtor vrednici înaintași, mari păstori de suflete și oameni de cultură, mai ales că pe cei din urmă i-am cunoscut personal; Justinian și Iustin, care au îndrumat pe calea mîntuirii și a sfințeniei sufletul profund religios al poporului nostru de pe aceste meleaguri.

Urmînd pilda lor, ne revine astăzi în primul rînd datoria sfîntă și mare de a apăra și promova dreapta credință a moșilor și strămoșilor noștri, a marilor voievozi jertfelnici și a sfinților cuvioși și cucernici. Și aceasta cu atît mai mult cu cît dreapta credință este legătura cea mai sfîntă a poporului român cu Hristos «iubitorul de oameni» și de neamuri credincioase, precum și chezășia unității noastre spirituale din generație în generație; o legătură mai tare decît moartea și decît granițele artificiale și nedrepte.

Cu inimă îndurerată de părinte sufletesc și cu speranța reîntoarcerii la Biserica mamă, privim pe orice fiu sau fiică a Bisericii strămoșești care s-a rupt sau s-a îndepărtat, din orice motiv, de comunitatea de credință ortodoxă, știind că dezbinarea între frați nu bucură pe Dumnezeu și nu folosește mîntuirii și vieții noastre.

Unitatea bisericească și națională a românilor despărțiți de vitregia vremurilor moderne constituie de asemenea pentru păstorirea noastră o datorie sfîntă, tocmai pentru că Biserica are, prin natura și vocația ei, datoria de a promova reconcilierea, înfrățirea și unitatea, atunci cînd păcatul și patimile omenești personale sau colective lucrează nedreptatea și dezbinarea. Hristos cel răstignit și înviat ne cheamă tot mai mult să dăm ajutor frățesc și părintesc tuturor românilor de peste Prut și să promovăm comuniunea frățească cu ei. Biserica promovează atît libertatea popoarelor, cît și comuniunea și înfrățirea lor.

O altă preocupare constantă va fi *legătura fecundă dintre credință și cultură*, mai ales acum cînd, după aproape jumătate de secol de dictatură ateistă, cultura românească are nevoie de un suflu ce nu poate veni decît dintr-o credință reînnoită, fapt ce la noi s-a petrecut prin suferință și speranță. Dacă «sufletul culturii este cultura sufletului», cultura fără credință în valoarea unică și eternă a omului creat după chipul lui Dumnezeu nu poate înălța pe om la înălțimea vocației sale și nu-i poate satisface dorul său după eternitate, înscris în ființa sa și presimțit, adesea implicit sau discret, în mai toate operele de artă și de cultură autentice. Experiența tragică a Europei răsăritene a arătat că nu «omul nou» propovăduit de așa-zisul «umanism» ateu poate fi măsura umanului, ci numai Hristos, Dumnezeu devenit Om din iubire pentru om și din dorința de a-l elibera de păcat și moarte. Or, astăzi se poate descoperi mai mult ca oricînd că, de fapt, ceea ce numim «omenia românească» era umanismul creștin, izvorît din iubirea lui Dumnezeu pentru om și exprimat în bunătate, cinste, îngăduință și ospitalitate.

Copiii și tinerii poporului român, cu un ceas mai devreme decît alții, au simțit cînd Hristos a făcut și a pus umărul milostivirii Sale la crucea pătimirii noastre, ușurîndu-ne povara ei. Acestor tineri le trebuie astăzi făcut accesibil drumul la Hristos, Care tainic strigă în școli și în sanctuarele de cultură ale țării : «Lăsați copiii și tinerii să vină la Mine și nu-i opriți, că a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor» (cf. Matei, 19, 14). Biserica și cultura inspirată de credință sînt chemate astăzi împreună să facă tot mai cunoscută copiilor și tinerilor poporului român iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, valoarea infinită a fiecărui om, dimensiunea sfîntă a adevărului, a dreptății și a libertății, care vin de la Dumnezeu, pentru ca românii de astăzi și de mîine să poată fi, ca și moșii și strămoșii lor, iubitori de Dumnezeu și de semeni, iubitori de adevăr și dreptate, de libertate și sfințenie.

Atît redresarea economică și socială a țării noastre, cît și un aport substanțial al românilor la edificarea Europei comune nu se pot realiza fără o renaștere spirituală și morală în profunzime, căci criza civilizației europene contemporane este în primul rînd de ordin spiritual. În acest sens, potențialul spiritual și cultural al Moldovei și Bucovinei este mare, dar întrepătrunderea dintre credință și cultură este încă timidă după atîția ani de înstrăinare reciprocă impusă. Biserica și Universitatea laică sînt chemate să redescopere bucuria dialogului dintre teologie și știință, nu numai pentru depășirea divergenței artificiale dintre ele, ci mai ales pentru o cooperare în formarea unei etici sociale și ecologice bazate pe o cunoaștere pluralist-convergentă. Peste tot astăzi în lume se organizează întruniri și dialoguri în acest sens. Tradiția teologică răsăriteană patristică, cu hristologia sa cosmică și pnevmatică, se dovedește de o mare actualitate în astfel de dialoguri. «Simplu cu cei simpli, învățat cu cei învățați și înțelept cu cei înțelepți, Hristos se dăruiește fiecăruia după capacitatea sa de a-L primi». Această constatare

a Sfîntului Maxim Mărturisitorul (sec. VII) se verifică oriunde se realizează un dialog profund și fecund între credință și știință.

În acest sens, prezența unui Institut universitar de teologie ortodoxă în Iași, ca parte integrantă din programul de revigorare a învățămîntului teologic românesc, va contribui la apropierea și cooperarea dintre Biserică și Universitate, dintre credință și cultură, atît pe plan național, cît și pe plan ecumenic sau internațional.

Organizarea acestui institut sau facultate de teologie ortodoxă în Iași constituie o preocupare imediată și, constantă a activității noastre pentru că misiunea pastorală a Bisericii astăzi implică dialogul de înalt nivel cu cultura laică și cu alte confesiuni creștine. Mai mult decît atît, un astfel de institut are și datoria de a reînnoda și promova o tradiție deja existentă aici, aceea a împletirii dintre credință și știință, dintre cult și cultură.

Teologia noastră este chemată să-și redescopere și mai mult vocația ei de conștiință dinamică, profetică și slujitoare a Bisericii, în misiunea sa într-o lume aflată în permanentă schimbare.

O teologie duhovnicească pastorală și misionară, profund înrădăcinată în Tradiția sfinților și a poporului român, dar și larg deschisă spre cultură și spre universal, va fi de un real folos clerului nostru, mînăstirilor noastre și tuturor credincioșilor noștri, chemați să contribuie la eforturile de renaștere morală și la edificarea unei Românii noi.

Desigur, promovarea bunei înțelegeri și a colaborării frățești cu alte Biserici pe plan local și mai ales colaborarea cu Institutul de teologie romano-catolică din Iași reprezintă atît o exigență evanghelică, cît și una națională. Relațiile frățești, cooperarea constructivă și evitarea prozelitismului și a tensiunilor inutile pe plan interconfesional local constituie de altfel un aport românesc efectiv la continuarea dialogului ecumenic internațional promovat de marile Biserici și confesiuni creștine, cu toate dificultățile ce se ivesc uneori în acest sens. Desigur, sîntem conștienți de faptul că se așteaptă astăzi mult de la Biserică ; ea, care a fost umilită și marginalizată în timpul dictaturii, este chemată astăzi să-și redescopere rolul său în societatea românească, să fie un izvor de binecuvîntare și inspirație, fără a impune însă ceva printr-o lezare a libertății umane. Ea este chemată să fie un factor de înnoire, reconciliere și unitate spirituală, într-o societate ce în mod legitim și necesar va fi pluralistă. Biserica este chemată însă mai ales să deschidă vieții noastre pămîntești dimensiunea sa cerească, să nu o lase să cadă în autosuficiență idolatră, atunci cînd este ispitită de putere, materialism excesiv, comoditate sau patimi egoiste violente. Biserica este chemată să sfințească și să binecuvinteze viața întregului popor. Dar pentru a-și împlini misiunea ei sfîntă și atît de necesară, ea are nevoie să fie ajutată.

Sarcinile ce ne stau în față sînt multe. Eparhia pe care sîntem chemați să o păstorim pe calea mîntuirii are preoți, monahi și monahii, credincioși și credincioase, binecuvîntați de Dumnezeu cu multe daruri.

Dar pentru ca sarcinile să poată fi împlinite şi darurile să poată fi armonizate, noul părinte şi păstor sufletesc are nevoie de rugăciunea tuturor. El are de învăţat de la fiecare credincios şi de la fiecare preot, de la fiecare intelectual sau om de ştiinţă, căci prin darurile fiecăruia, Hristos îl cheamă să înţeleagă, să slujească şi să iubească Biserica şi poporul Său.

Cu sentimente de profundă recunoştinţă faţă de toţi cei ce mi-au acordat încredere atunci cînd m-au ales mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, şi mai ales faţă de întreg Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, părintele meu spiritual, cu sentimente de frăţească şi părintească dragoste faţă de toţi slujitorii şi credincioşii eparhiei şi din toată Moldova şi Bucovina, fără nici o deosebire, cu sentimente de stimă faţă de toate autorităţile civile, centrale şi locale, şi cu bunăvoinţă ecumenică de colaborare cu celelalte Biserici sau confesiuni creştine, ne punem nădejdea în puterea harului Preamilostivului Dumnezeu, în credinţa tare a poporului dreptcredincios şi înţelegerea şi colaborarea tuturor celor ce iubesc Biserica şi binele comun al Patriei. Şi ne vom strădui cu dragoste şi responsabilitate să răspundem chemării sfinte de a sluji lui Dumnezeu şi oamenilor, spre slava Lui şi mîntuirea noastră a tuturor.

Ca nou arhipăstor al de Dumnezeu ocrotitei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei, cu dragoste fierbinte rog pe Preabunul şi Preamilostivul Dumnezeu să binecuvinteze şi să întărească credinţa, nădejdea şi dragostea noastră a tuturor, să înnoiască şi să sfinţească viaţa noastră.

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi !» (II Cor., 13, 13).

După terminarea cuvîntării, ierarhii, precum şi persoanele oficiale prezente au felicitat pe noul arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, dorindu-i păstorie îndelungată, în sănătate deplină, cu putere de muncă şi cu rezultate bogate.

În aceeaşi zi, în holul hotelului «Traian» din Iaşi a fost oferită o recepţie cu ocazia instalării I.P.S. Mitropolit Daniel, la care au participat membrii Sfîntului Sinod participanţi la festivităţi, reprezentanţi ai autorităţilor, oameni de cultură şi artă, funcţionari superiori din Administraţia Patriarhală şi de la Arhiepiscopia Iaşilor, profesori de teologie, oaspeţi de peste hotare, reprezentanţi ai cultelor locale ş.a. În cadrul recepţiei au fost rostite toasturi, în care, peste douăzeci de vorbitori au prezentat noului mitropolit urările cuvenite de rodnică şi îndelungată păstorire.

Tuturor le-a răspuns, la sfîrşit, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel, spunînd :

«Sentimentul de recunoştinţă este propriu fiinţei umane şi el ne înnobilează. Omul creşte sufleteşte prin recunoştinţă faţă de Dumnezeu şi faţă de semeni.

Pentru mine această recunoştinţă este îndreptată spre Banat, unde m-am născut, spre Sibiu, unde am făcut facultatea de teologie, spre Bucu-

rești, unde am urmat cursurile de doctorat, spre Sihăstria, unde am fost primit în monahism.

De asemenea, recunoștința mea se îndreaptă și spre profesorii și colegii din străinătate — Franța, Germania și Elveția — și prietenii ortodocși din Grecia, Rusia și alte țări ortodoxe; tuturor le datorez multă recunoștință de ordin spiritual pentru contribuția pe care și-au adus-o, direct sau indirect, la formarea mea.

În mod deosebit, datorez profundă recunoștință Prea Fericirii Sale Părintelui Teoctist, care m-a îndemnat să revin din Elveția la București, în 1988, numindu-mă consilier patriarhal și conferențiar la Institutul teologic din București. Atunci Prea Fericirea Sa mi-a zis: «Biserica are nevoie aici, în țară, de dumneavoastră. De aceea vă rog să veniți definitiv în țară». Dar eu am spus că nu se poate pe moment, fiind vorba de un contract internațional, adică de contractul încheiat cu Institutul ecumenic de la Bossey. Și atunci Prea Fericirea Sa mi-a replicat: «Dacă doriți o viață mai comodă, atunci puteți rămîne acolo. Dar dacă vreți să slujiți Biserica, ea acum are nevoie de dumneavoastră». Și m-am întors la Geneva, spunînd Domnului Emilio Castro, secretarul general al Consiliului Ecumenic, că m-am hotărît să mă reîntorc în România, veste la care el a rămas uimit: «Cum, vrei să te întorci acum în România, cînd se aud atîtea despre regimul Ceaușescu? Nu-i oare o aventură periculoasă?». Negreșit, el știa situația dramatică a Bisericii noastre din ultimii ani ai dictaturii ceaușiste și nu putea înțelege cum renunț la postul de la Geneva și prefer să mă întorc în țară pentru a sluji Biserica în condițiile dificile de atunci. Dar Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu multă grijă părintească, m-a încredințat apoi că revenirea în țară n-a fost o aventură. În București, la mînăstirea Antim, am vorbit adeseori credincioșilor. Iar Prea Fericitul Părinte Teoctist cu aceeași purtare de grijă părintească, mi-a spus să vorbesc totdeauna cu prudență, dată fiind alergia dictaturii la idei noi. În agonia tiraniei din ultimii ani ar fi fost posibil orice. Și ce păcat ar fi fost să se pericliteze viața sau activitatea mînăstirii. Faptul că Prea Fericirea Sa m-a îmbisericit la Mînăstirea Antim mi-a oferit o posibilitate în plus pentru a cunoaște și mai mult viața de rugăciune a credincioșilor noștri.

Dacă pregătirea teologică și cea privind cunoștințele de cultură generală, cît și administrația bisericească, pot constitui o ispită, iată că prin viața liturgică, cu adîncimea ei de legătură cu Mîntuitorul, toate celelalte activități vor căpăta adevărata lor valoare bisericească. Și pentru aceasta se vede cît de mult datorez deci tuturor, și în primul rînd Prea Fericirii Sale ca Patriarh și părinte duhovnicesc, apoi părinților de la mînăstirea Sihăstria și din toată Moldova, celor de la mînăstirea Antim și din toată țara, profesorilor și colegilor mei de liceu, facultate și doctorat, precum și tinerilor studenți ortodocși pe care i-am descoperit în ultimul timp. Este vorba nu numai de cei de la teologie, ci și de la alte facultăți, ca de pildă de la chimie și fizică din București, care au o aleasă trăire creștină. Ei au cerut chiar să se înființeze în cadrul facultății lor

o capelă unde să se roage. Este uimitoare și îmbucurătoare trăirea lor duhovnicească, iubirea față de credința străbună, evlavia și viața lor creștină.

Iată cum toate acestea mă fac să mă simt dator Bisericii și celor pe care i-am cunoscut și mai ales părinților duhovnicești moldoveni. Moldova are o evlavie deosebită dorită de fapt de toți românii, și de cei de aproape, și de cei de departe. Negreșit că din evlavia lor toți avem de învățat, mai ales bănățenii și ardelenii, care avem mai puține mînăstiri. Cu mintea și cu inima am trăit totdeauna simțămîntul că Dumnezeu ne cheamă pe fiecare să fim una, dincolo de orice diferențiere sau specific regional, deși specificul regional este bineplăcut lui Dumnezeu, care dorește să dea daruri diferite oamenilor.

Iată că eu venind din Banat, de la Timiș, și deci nu departe dinspre Tisa, am fost chemat să lucrez pentru înfrățirea românească aici, cu oamenii din părțile Prutului și pînă la Nistru, pentru unitatea dintre apusul și răsăritul țării noastre. Așadar, datoria noastră e de a lucra pentru înfrățirea și unitatea românească prin Biserică. Biserica noastră dreptmăritoare a lucrat totdeauna pentru înfrățirea între oameni. Noi, românii, sîntem prin natură și evlavie deschiși dialogului și comuniunii între creștini și între oameni în general. Și aceasta tocmai pentru că Biserica propovăduiește iubirea de oameni.

În încheiere, doresc să mulțumesc tuturor vorbitorilor de astăzi, pentru urările de bine pe care mi le-au adresat și vreau să spun că ele mă obligă la dăruire jertfelnică, pentru că pentru noi românii nu există biruință adevărată fără jertfă, așa cum o sugerează și balada meșterului Manole, în care fără dăruire jertfelnică nu se poate zidi nimic sfînt. Manole este, de fapt, o referire la Hristos-Emanuel. Deci noi nu putem zidi nimic fără Hristos-Emanuel. Ideea biruinței prin dăruire jertfelnică nu este mai clar exprimată ca pe Arcul de triumf de la București, unde stă scris «că după secole de suferință creștinește îndurate și lupte, am ajuns la libertate națională». Cu acest spirit de dăruire jertfelnică care vine de la Însuși Iisus Mîntuitorul și din iubirea de țară și de neam, va trebui să lucrăm. Așa să ne ajute Dumnezeu!

Vă mulțumesc tuturor pentru atenție».

Astfel s-au încheiat festivitățile prilejuite de instalarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Daniel Ciobotea în scaunul de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei, căruia și redacția noastră îi dorește o păstorire îndelungată și binecuvîntată de Dumnezeu cu roade bogate.

CURRICULUM VITAE

I.P.S. Mitropolit Daniel Ciobotea, cu numele de botez Dan-Ilie, s-a născut la 22 iulie 1951, în satul Dobrești, jud. Timiș, într-o familie de învățători.

Între anii 1958—1962 a urmat școala primară, iar între anii 1962—1966 a urmat școala generală în comuna Lăpușnic (Timiș). În continuare a frecventat liceul de cultură generală din Buziaș (timp de un an) și liceul «Coriolan Brediceanu» din Lugoj, promovînd examenul de bacalaureat cu calificativul «excepțional».

În toamna anului 1970, animat de dorinţa de a deveni preot, s-a înscris, cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Banatului, la Institutul teologic universitar din Sibiu, pe care l-a promovat în 1974, cu calificativul «excepţional».

În toamna aceluiaşi an, s-a înscris la cursurile de doctorat la Institutul teologic din Bucureşti, secţia Teologie sistematică, sub îndrumarea PP.CC. Părinţi profesori Constantin Galeriu şi Dumitru Stăniloae.

Între 1976—1978, beneficiind de o bursă din partea statului francez, a urmat cursurile Facultăţii de teologie protestantă din cadrul Universităţii de Ştiinţe Umaniste din Strasbourg (Franţa), iar între 1978—1980, ca bursier al Conferinţei episcopilor romano-catolici din R.F.G., a urmat cursurile Facultăţii de teologie romano-catolică, din cadrul Universităţii Albert Ludwig din Freiburg im Breisgau.

În 1979 a susţinut, la Universitatea de ştiinţe umaniste din Strasbourg, teza de doctorat «Réflexion et vie chrétiennes aujourd'hui. Essai sur le rapport entre la théologie et la spiritualité», obţinînd titlul de «doctor în Teologie».

În octombrie 1980 a susţinut, la Institutul teologic universitar din Bucureşti, teza de doctorat intitulată «Teologie şi spiritualitate creştină. Raportul dintre ele şi situaţia lor actuală», întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. În urma examenului de susţinere a tezei a obţinut, şi la Institutul teologic universitar din Bucureşti, titlul de «doctor în Teologie», cu calificativul «excepţional».

Între 15 noiembrie 1980 — 15 septembrie 1988 a fost profesor la Institutul ecumenic de la Bossey-Geneva, unde, din 1986, a îndeplinit şi funcţia de director-adjunct pentru relaţii cu facultăţile francofone şi ortodoxe.

La 6 august 1987, dr. Dan-Ilie Ciobotea a fost tuns în monahism la mînăstirea Sihăstria, de către starețul Arhim. Victorin Oanele, şi a primit numele de Daniel, avînd ca părinte duhovnicesc pe P. Cuv. Arhim. Cleopa Ilie. După ce la 14 august a fost hirotonit ierodiacon, în ziua de 15 august 1987, cu ocazia hramului mînăstirii Putna, a fost hirotonit ieromonah de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

La 1 septembrie 1988 a fost numit consilier patriarhal pentru sectorul nou înfiinţat «Teologie contemporană şi dialoguri ecumenice». Cu aceeaşi dată a fost numit şi conferenţiar la catedra de «Misiune creştină şi ecumenism» de la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

La 16 octombrie 1988, cu prilejul restfinţirii mînăstirii Sihăstria, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist i-a acordat rangul de protosinghel, iar puţin mai tîrziu, pe cel de arhimandrit.

La 12 februarie 1990, la propunerea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a numit pe P. Cuv. Daniel Ciobotea în demnitatea de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, fiind hirotonit arhiereu în catedrala din Timişoara, la data de 4 martie 1990.

În timpul activităţii sale, atît în străinătate cît şi în ţară, a publicat peste 80 de articole şi studii în reviste româneşti şi străine, în lucrări colective şi enciclopedii internaţionale de teologie ortodoxă, romano-catolică, protestantă şi ecumenică.

In timpul şederii în Elveţia a ţinut cursuri, ca profesor invitat, la facultăţile de teologie romano-catolică din Lyon (Franţa) şi Fribourg (Elveţia), la Institutul ecumenic «Sfîntul Nicolae» din Bari (Italia) şi la facultăţile de teologie protestantă de la Geneva şi Lausanne (Elveţia). A participat la numeroase întruniri ecumenice internaţionale.

PRIMIREA MEMBRILOR SINODULUI PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA PREȘEDINTELE ROMÂNIEI

În ziua de 10 iulie 1990, la palatul Cotroceni din București, Domnul *Ion Iliescu*, președintele României, s-a întîlnit cu membrii Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe Române: *Prea Fericitul Părinte Teoctist*, Patriarhul României; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Ardealului; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod.

Au fost prezenți colaboratori apropiați ai președintelui țării.

Dînd expresie dorinței hotărîte a Bisericii Ortodoxe Române de a-și redobîndi locul și rolul pe care le-a avut în viața societății românești și de a contribui la renașterea spiritual-morală a României noi, potrivit misiunii și vocației sale, înalții ierarhi au arătat că unele din condițiile de bază ale rezolvării acestei dorințe sînt autonomia deplină a Bisericii și asigurarea cadrului legal pentru desfășurarea activității sale. La acestea se mai adaugă și alte deziderate precum: reprezentarea Bisericii în organele de elaborare a noii Constituții a țării și a legilor care privesc viața bisericească în raporturile ei cu societatea, precum și în Parlamentul țării; reintroducerea religiei în școlile de stat; facilitarea activității pastorale și caritative a Bisericii în orfelinate, spitale, aziluri de bătrîni, unități militare și penitenciare; reînființarea clerului militar și a Episcopiei Armatei, respectarea pe plan național a duminicilor și a marilor sărbători religioase; rezidirea bisericilor monumente istorice și de arhitectură, demolate în mod abuziv de dictatura ateistă, și acordarea de spații pentru zidirea de biserici noi; retrocedarea pe seama Bisericii a imobilelor trecute în mod abuziv în proprietatea Statului de către regimul ateist, cu prioritate a celor destinate nou înființatelor eparhii și școlilor teologice etc.

Președintele Ion Iliescu i-a asigurat pe înalții prelați că se vor studia, cu atenție și bunăvoință, problemele expuse, urmînd ca în funcție de priorități și posibilități, ele să fie rezolvate cu sprijinul direct al factorilor răspunzători.

A sosit timpul, a spus domnul Ion Iliescu, ca Biserica Ortodoxă Română să-și redobîndească locul și rolul pe care le-a avut în viața societății românești și să contribuie la renașterea spiritual-morală a României noi, potrivit misiunii și vocației sale.

PARASTAS SOLEMN ÎN AMINTIREA VOIEVODULUI ŞTEFAN CEL MARE

Ziua de 2 iulie are adînci semnificaţii în istoria Moldovei şi a întregului neam românesc : trecerea în veşnicie a celui ce a intrat în conştiinţa românilor de pretutindeni ca Ştefan cel Mare şi Sfînt, şi care îşi trăieşte somnul de veci în marea sa ctitorie, Mînăstirea Putna.

Marele voievod a lăsat un sfînt legămînt ca la ziua pristăvirii sale să se facă, în fiecare an, slujbă de pomenire la mormîntul său. Acest legămînt s-a păstrat cu sfinţenie în tradiţia mînăstirii şi mulţi vlădici şi slujitori şi-au plecat genunchii, de-a lungul timpului, în această zi, la mormîntul marelui voievod, săvîrşind îndătinata slujbă de pomenire.

Anul acesta, slujba solemnă de pomenire a fost săvîrşită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist înconjurat de I.P.S. Daniel, noul mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, de alţi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Au participat, de asemenea, I.P.S. Arhiepiscop Vladimir al Chişinăului şi P. S. Episcop Antonie al Cernăuţilor.

Au participat reprezentanţi ai autorităţilor de stat, centrale şi locale, oameni de cultură din ţară şi din Republica Moldova.

La sfîrşitul slujbei *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit următorul cuvînt în cinstea slăvitului voievod :

«Înainte de toate, cu adîncă smerenie, mulţumesc Domnului Dumnezeu că ne-a ajutat ca în această zi să venim la mînăstirea Putna împreună cu I.P.S. Daniel, noul mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, cu ierarhii membri ai Sfîntului Sinod, cu fraţii noştri ierarhi întru slujire de la Chişinău şi de la Cernăuţi. Ne-a adunat aici îndatorirea sfîntă de a săvîrşi îndătinata slujbă de pomenire a lui Ştefan cel Mare, în ziua de 2 iulie, slujbă care s-a făcut an de an de cînd marele voievod veghează ţara în această slăvită mînăstire, unde şi-a ales mormînt pînă la învierea de obşte. De asemenea, mulţumim lui Dumnezeu că în această zi ne-am regăsit aici înfrăţiţi, credincioşii şi slujitorii sfintelor altare de dincolo şi de dincoace de Prut, de la Cernăuţi şi pînă la Rădăuţi şi din alte părţi ale ţării noastre.

Ziua de astăzi, zi de pomenire a neînfricatului domnitor Ştefan cel Mare, este o zi de rugăciune, de sărbătorire şi de bucurie, este o zi plină de lumina învierii, pentru că acest mare strateg şi apărător al ţării a fost şi un convins credincios al Bisericii noastre, căreia i-a închinat biserici şi mînăstiri, înălţate după fiecare izbîndă, sau spre pomenirea vitejilor săi luptători. Evlavios şi cu frică de Dumnezeu, Ştefan cel Mare a purtat grijă nu numai acestei mînăstiri, cea mai dragă inimii lui din cîte el a înălţat, ci a trimis ajutoare, asemenea altor mari voievozi ai noştri, şi celorlalte sfinte lăcaşuri, de la Muntele Athos din Balcani şi din întreaga creştinătate a Răsăritului.

În adevăr, astăzi săvîrşim o zi de sfîntă bucurie şi de înviere, pentru că aceste daruri se întemeiază pe jertfă, pe suferinţă, pe credinţa şi luptele lui Ştefan contra celor ce năvăleau şi cotropeau vatra străbună. După jertfă, după suferinţă, după luptă, urmează triumful binelui, triumful învierii.

Prezenţa şi straiele dvs. din bătrîni întîmpinîndu-ne cu dragostea tradiţională arată statornicia în dreapta credinţă, arată unitatea sufletească de credinţă, de limbă şi de neam, care s-au păstrat şi s-au primenit în izvoarele de sfinţenie ale Putnei, arată, apoi, respectul pentru slujitorii acestei mînăstiri, care de secole păstrează candela aprinsă la mormîntul lui Ştefan cel Mare. Întîlnirea de astăzi arată, mai presus de toate, dragostea faţă de Biserica şi credinţa strămoşească, pîrghia puternică a unităţii de neam, a unităţii de limbă, a unităţii conştiinţei că sîntem acelaşi popor, peste fruntariile păgubitoare şi nedrepte impuse de imperiile care ne-au înconjurat.

Acestui neînfricat domnitor al Moldovei, vitejiei şi credinţei lui Ştefan cel Mare, se cade să-i dăruim ceea ce avem mai sfînt şi mai bun în inimile noastre. Pomenirii lui îi dăruim rugăciunile şi recunoştinţa noastră, pentru că a făcut şi din acest lăcaş dumnezeiesc un adevărat leagăn de vieţuire duhovnicească, unde de secole se adună credincioşii români de pretutindeni, spre a primi ca de la o mamă, de la Sfînta noastră Biserică, mama duhovnicească a poporului român, cum o numea marele poet Mihai Eminescu, merinde sufletească îndestulătoare. Nu fără înţeles Luceafărul poeziei româneşti străjuieşte ctitoria lui Ştefan cel Mare cu privirea aţintită spre mormîntul său. Iată două nume mari din istoria noastră, două coloane care s-au înălţat pînă la cerul lui Dumnezeu, doi stîlpi de foc care ne-au călăuzit năzuinţele şi ne-au condus pe drumul dreptei credinţei prin secolele de înrobire, de despărţire nedreaptă, de dictatură ateistă.

Cei care au intrat în această sfîntă incintă a mînăstirii Putna au făcut-o cu respect, cu dragoste, cu ataşament. Aflîndu-se aici, ei s-au văzut în vatra inimii lor, aici, la acest altar, L-au regăsit pe Dumnezeul căutat de sufletele lor. În muzeul mînăstirii au poposit în faţa tezaurului istoric şi documentar lăsat de strămoşii şi înaintaşii noştri; au privit Tripticul în faţa căruia se ruga Ştefan cel Mare, înainte şi după luptă, şi-au reîmprospătat în memorie vredniciile lui fără de asemănare. Şi astfel, au ieşit din această incintă îmbogăţiţi şi înnoiţi în suflet, ducînd cu ei credinţa, pilda de vitejie, nădejdea şi încrederea în dreptatea cea sfîntă pe care, prin jertfa martirilor din luna decembrie trecut, ne-a adus-o Dumnezeul cel sfînt şi pe pămîntul ţării noastre şi în sufletele noastre. Să-i mulţumim bunului Dumnezeu pentru aceasta. Adăugăm, drept aceea,

în șirul martirilor neamului nostru, — mulți și sfinți, —, și pe acești tineri neprihăniți pe care-i însoțim pururea cu dragostea, cu credința și cu recunoștința noastră. Să fim mai buni, să fim mai curați, să ne înmulțim rugăciunea, să ne sporim nădejdea, să fim mai conștienți, iubiții mei, că fiecare sîntem purtătorii luminii lui Hristos. Ei, eroii din neam și pînă-n neam, sihaștrii, cuvioșii, marii cărturari care au viețuit în această sfîntă mînăstire, ne-au păstrat în inimi lumina din candela care străjuiește la mormîntul lui Ștefan cel Mare și Sfînt. Noi sîntem purtătorii numelui lui Hristos, sîntem purtătorii luminii învățăturii Lui. El mereu ne spune : «Eu sînt lumina lumii» (Ioan 8, 12), iar Sfinților Apostoli și nouă tuturor ne amintește cuvîntul : «voi sînteți lumina lumii»... «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri» (Matei, 5, 14, 16). Atît de neprihăniți, atît de vrednici trebuie să fim în fața lui Dumnezeu spre a fi purtătorii luminii Lui. Mare este taina creștinătății, cîntau creștinii încă din primul secol ! Mare este minunea pe care a săvîrșit-o Mîntuitorul nostru Iisus Hristos prin jertfa martirilor care a rodit darurile învierii : această sfîntă libertate și demnitate a poporului român, din ale cărei binefaceri ne împărtășim și în aceste clipe. Ani și decenii, la slujbele înălțate în acest pridvor, ne rugam împreună lui Dumnezeu să ne izbăvească de cel rău. Numai credința și jertfa au făcut să trăim momente ca cele de astăzi : să avem alături de noi miniștri și reprezentanți de stat care să se închine cum ne închinăm noi, care să-și afirme credința în Dumnezu. O mare minune s-a petrecut, pentru care din nou și din nou vom mulțumi pururea lui Dumnezu. Iată cum pomenirea lui Ștefan cel Mare și Sfînt a făcut din mînăstirea aceasta un adevărat focar de lumină pentru poporul nostru românesc de pretutindeni, din toate părțile lumii.

Ne-am adunat și astăzi, așa cum ne-am mai întîlnit noi și în alți ani la mormîntul său, și cînd eram mai puțini decît acum și încăpeam în sfînta biserică. De pe atunci, pe cînd făceam rugăciuni la mormîntul lui Ștefan cel Mare, mi-a rămas o imagine foarte vie și grăitoare, care nu va dispărea din sufletul meu niciodată. Un copilaș ca cei care ne-au cîntat la întîmpinare și ne-au oferit flori, mie și I.P.S. Daniel, străjuia mormîntul cu umărul său, la vîrsta sa nevinovată. El îmbrățișa mormîntul lui Ștefan cel Mare cu chipul său neprihănit, ca un înger, și repeta cu buzișoarele lui rugăciunile pe care noi le cîntam și le rosteam. Mă gîndeam în acele clipe, pe care acum le destăinuiesc, ce nădejde, ce viitor, ce încredere mi-au zidit mie și celor de față, prezența și atitudinea acelui copilaș, care ședea alături de noi, contopindu-se parcă în veșni-

cie, la fel ca și chipul și sfîntul mormînt al lui Ștefan cel Mare, care înseamnă trăinicie, biruință vie, chezășia învierii neamului românesc.

Această înviere o prăznuim, mai ales, la pomenirea lui Ștefan cel Mare. Pentru aceasta, iubiții mei, și în semn de respect pentru ziua de astăzi și de recunoștință pentru înaintașii noștri, sfinți, voievozi, ctitori, monahi, făuritori de carte, păstrători de credință, luptători pentru credință, preoți și credincioși, am înălțat, alături de alți membri ai Sfîntului Sinod și ierarhi de la Chișinău și Cernăuți, rugăciunea de cinstire a lui Ștefan cel Mare. Rînduiala lui Dumnezeu a făcut ca aici la acest altar, acum trei ani, să fie hirotonit preot I.P.S. Mitropolit Daniel. Iată lucrarea dumnezeiască, lucrare care trece hotarele gîndirii și ale firii noastre. Trebuie să vă mărturisesc, iubiții mei, că n-am rînduit noi ziua de astăzi, sau ziua de ieri, a întronizării I.P.S. Mitropolit Daniel, ci voia Mîntuitorului Hristos a fost să ne întîlnim astăzi aici, să fie primul drum al noului Arhipăstor, să fie primul său pelerinaj, să ne plecăm genunchii împreună la mormîntul lui Ștefan cel Mare și la acest sfînt lăcaș, să avem alături de noi, de asemenea și ieri și azi, reprezentanții autorităților de stat centrale și locale, oameni de cultură de dincolo de Prut, cu părinții și frații arhierei de la Chișinău și de la Cernăuți, cu preoți și credincioși, care ne-au întîmpinat cu cîntări, cu credință și cu dragoste.

Vă mulțumim tuturor. Nu avem și nu vom găsi cuvinte îndestulătoare ca să vă arătăm toată prețuirea și toată recunoștința noastră, a Sfîntului Sinod, a clerului, a acestei mînăstiri voievodale, pentru jertfa, pentru credința și pentru tot sprijinul dvs. Fiindcă, așa cum știți, ce vedeți aici, frumusețile acestea toate sînt expresia jertfei credincioșilor noștri și a hărniciei părintelui stareț, arhimandritul Iachint, a părinților din mînăstire și a binevoitorilor care ne-au ajutat tot timpul cu scrisul, cu fapta, cu arta, cu înțelepciunea lor. De aceea, vă mulțumim dvs., mulțumim cu dragă inimă fraților noștri de peste Prut, de la Chișinău și de la Cernăuți, pentru întîlnirea de astăzi.

Să înscriem pe tablele inimilor noastre ziua de astăzi, hotărîrea noastră de a fi mai buni, de a fi mai credincioși, de a ne strădui fiecare, acolo unde sîntem, să arătăm dragoste pentru credința strămoșească, credința neamului nostru. Să ne străduim fiecare, din locul unde ne aflăm, să adăugăm o cărămidă la edificiul măreț al unității noastre naționale, a tuturor acelora care au o credință, care au un grai, o limbă, care au conștiința unității de neam. Sînt adevăruri prea sfinte ca Dumnezeu să nu fie cu noi în toată lucrarea noastră! De aceea, ne-am gîndit împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel, cu membrii Sfîntului Sinod, cu fruntașii mînăstirilor, cu prea cuvioșii părinți stareți, ca ziua de astăzi să o înscriem în paginile noastre de respect și recunoștință pentru genera-

țiile viitoare, așa cum au făcut cei de la 1871 și alții mai înainte de ei și după ei, cu slove de lumină, de credință, de căldură pentru această sfîntă mînăstire. Am întocmit, drept aceea, un *Act sinodal, patriarhal,* pentru cinstirea acestei zile de pomenire a voievodului Ștefan cel Mare în fiecare an, aici, la mînăstirea Putna. O să-i dea citire acestui act, P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, secretarul Sfîntului Sinod.

Dumnezeu să ne binecuvînteze cu darul Său; să ne ajute și să ne învrednicească de lumina vieții. Amin».

În continuare, P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, a dat citire *Actului patriarhal,* prilejuit de acest moment solemn :

ACT PATRIARHAL

«Noi, Teoctist, Patriarhul României și Președintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dimpreună cu alți membri ai Sfîntului Sinod: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Gherasim al Rîmnicului, Prea Sfințitul Episcop Epifanie al Buzăului, Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, Prea Sfințitul Episcop Vicar Patriarhal Nifon Ploieșteanul, Prea Sfințitul Episcop Vicar Patriarhal Vasile Tîrgovișteanul, Prea Sfințitul Episcop Vicar Damaschin Severineanul, Prea Sfințitul Arhiereu Vicar Calinic Argeșanul, locțiitor de episcop al Argeșului, Prea Sfințitul Arhiereu Vicar Gherasim Vrînceanul, Prea Sfințitul Arhiereu Vicar Ioachim Vasluianul, Prea Sfințitul Arhiereu Vicar Casian Gălățeanul, în conslujire cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Vladimir al Chișinăului și Prea Sfințitul Episcop Antonie al Cernăuților, prezenți la mînăstirea Putna în data de 2 iulie 1990, ținînd seama de dorința testamentară a Voievodului Ștefan cel Mare de a i se face parastas anual după moarte, precum și de marea cinstire a memoriei Domnitorului binecredincios, ctitor de biserici și mînăstiri, vajnic apărător al credinței strămoșești și al hotarelor patriei, luptător neînfricat pentru păstrarea neamului românesc;

Luînd în considerare că în fiecare an, la 2 iulie, ziua trecerii Voievodului Ștefan cel Mare la cele veșnice († 1504), se face la Sfînta Mînăstire Putna parastas sau slujbă de pomenire pentru marele Domnitor, la care participă nu numai localnici, ci și credincioși români din diferite părți ale țării de o parte și de cealaltă a Prutului, astăzi, 2 iulie 1990, instituim slujba de pomenire a lui Ștefan cel Mare la Sfînta Mînăstire Putna ca «Parastas Voievodal Național» cu însemnătate bisericească și românească pentru românii de pretutindeni.

Cu nădejdea că pomenirea memoriei Marelui Voievod va contribui la sporirea dragostei pentru credința și Biserica strămoșească, de renaștere și reînnoire a virtuților străbune de cinste, dreptate, adevăr, libertate și omenie românească, binecuvîntăm cu părintească dragoste pe toți care vor lua parte în fiecare an la parastasul voievodal național de la Mînăstirea Putna.

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți ! Amin» (II Cor. 13, 13).

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Dat astăzi, 2 iulie anul mîntuirii 1990 la Sfînta Mînăstire Putna.

S-a dat apoi citire unui mesaj din partea președintelui țării, Dl. Ion Iliescu, după care au luat cuvîntul numeroși vorbitori care au subliniat importanța momentului pe care cei de față împreună cu întreaga suflare românească îl trăiesc astăzi și și-au exprimat bucuria participării la aceste evenimente.

Festivitățile de la mînăstirea Putna, împreună cu festivitățile prilejuite de înscăunarea I.P.S. Daniel, noul mitropolit al Moldovei și Bucovinei, ca și alte evenimente care s-au desfășurat în acele zile în Țara Moldovei au constituit momente de înălțătoare sensibilitate românească, de nețărmurită încredere într-un viitor mai bun, în deplină libertate și demnitate, pentru poporul român pe care preabunul Dumnezeu l-a ocrotit și l-a apărat în tot cursul istoriei sale.

LUCRĂRILE CONSILIULUI NAȚIONAL BISERICESC

În ziua de 17 iulie 1990, s-au desfășurat, la reședința patriarhală, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, lucrările Consiliului Național Bisericesc.

În deschiderea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit o cuvîntare în care a făcut o trecere în revistă a principalelor aspecte ale activității Bisericii Ortodoxe Române de după Revoluția din decembrie 1989, între care se numără constituirea noilor organe deliberative și executive din cuprinsul Patriarhiei Române, măsurile de reorganizare administrativă a Bisericii, alegerile de noi ierarhi, pregătirile ce se fac în vederea reconstruirii unor biserici demolate, sau în vederea construirii de noi biserici, în București, și în alte localități din țară, unde, pînă acum, în ciuda marii lipse de locașuri de cult, acestea nu au putut fi construite.

Arătînd că toate aceste lucruri dau mărturie despre prezența darului lui Dumnezeu în viața Bisericii Ortodoxe Române, care sporește și întărește rîvna slujitorilor și a credincioșilor Bisericii noastre dreptmăritoare, pentru ca aceasta să-și reia locul și rolul său binefăcător și înnoitor în viața poporului român, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a salutat prezența membrilor Consiliului Național Bisericesc la această ședință, binecuvîntînd lucrările lui și adresînd urări de deplin succes pentru activitatea pe care o desfășoară.

În continuare, trecîndu-se la ordinea de zi, propriu-zisă, au fost prezentate și discutate rapoartele și referatele privind activitatea diverselor sectore ale Administrației Patriarhale.

Astfel, fiind prezentată situația «Fondului Solidarității Creștine», instituit prin hotărîrea Sfîntului Sinod în ședința din 3—4 ianuarie 1990, Consiliul Național Bisericesc constată că solicitările de ajutoare din acest fond depășesc cu mult posibilitățile reale și hotărăște să se facă un nou apel către unitățile bisericești din Patriarhia Română, în special către cele ce nu au contribuit încă, cu îndemnul de a urgenta îndeplinirea acestei îndatoriri de caritate creștină. Consiliul a stabilit de asemenea principiile acordării de ajutoare din acest fond, hotărînd să se acorde prioritate bisericilor din Transilvania, care poate fi considerată

zonă misionară și națională, unde se resimte mai presant nevoia de ajutoare.

În continuare, pe marginea unor referate privind activitatea editurii Institutului Biblic și de Misiune, și a tipografiei acestuia, Consiliul Național Bisericesc, în baza propunerilor făcute, a adoptat o serie de măsuri privind modernizarea tipografiei și înzestrarea ei cu tehnică modernă de mare randament. Consiliul Național Bisericesc a făcut recomandarea ca Institutul Biblic, pe lîngă rosturile sale misionare, să urmărească și aspectul lucrativ în legătură cu publicațiile pe care le editează.

Au fost prezentate, în continuare, referate privind activitatea Atelierelor Institutului Biblic, precum și situația și stadiul lucrărilor noilor clădiri aflate de mai multă vreme în construcție (Centrul ecumenic, noua clădire de la Institutul teologic, noul imobil al Atelierelor Institutului Biblic etc.) și a stabilit măsurile ce se impun pentru continuarea lucrărilor, aprobînd, în acest sens, și fondurile necesare.

Consiliului Național Bisericesc i-a fost prezentat un referat privind activitatea și situația actuală a Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, s-a adus la cunoștință rezolvarea favorabilă de către Ministerul de Finanțe a unei solicitări a Patriarhiei Române privind eliminarea unor măsuri discriminatorii și de îngrădire, practicate în trecut, în legătură cu aprovizionarea cu materiale necesare activității unităților bisericești.

În încheierea lucrărilor Consiliului Național Bisericesc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulțumit tuturor membrilor Consiliului pentru participarea la actuala ședință și pentru contribuția adusă la buna rezolvare a problemelor aflate în discuție, precizînd că, prin măsurile adoptate, activitatea practică a unităților bisericești ale Patriarhiei Române va cunoaște un plus de eficiență.

ÎNNOIRI ÎN VIAȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ședința extraordinară ținută în zilele de 3—4 ianuarie 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, înregistrînd cu satisfacție posibilitatea unor schimbări profunde în viața poporului român, ca urmare a înlăturării, prin revoluția din decembrie 1989, a cruntei tiranii și a sistemului care a generat-o, a adoptat o serie de hotărîri menite să contribuie la renașterea spirituală a poporului nostru, prin eliminarea măsurilor restrictive și discriminatorii impuse Bisericii de-a lungul celor aproape cincizeci de ani de dictatură ateistă.

Între hotărîrile adoptate de Sfîntul Sinod în amintita ședință se înscrie și intensificarea activității misionare și culturale a Bisericii prin presă, literatură și material religios, *precum și prin cooptarea «Oastei Domnului» și a altor asociații religioase în această activitate».* De asemenea, Sfîntul Sinod «a anulat pedepsele aplicate, prin constrîngere de către dictatură, unor slujitori ai Bisericii, din motive politice».

Drept urmare acestor hotărîri de principiu, în cursul lunilor care au urmat, s-au întreprins o serie de măsuri pentru aducerea lor la îndeplinire. Astfel, s-au întreprins eforturi apreciabile în vederea reînființă-

rii și reorganizării unor vechi asociații, care au activat în trecut în Biserica noastră ca și pentru înființarea altora, cu scopul precis de a contribui la reînviorarea vieții creștine autentice în societatea românească, pentru afirmarea și practicarea înaltelor valori de credință și de trăire ale Ortodoxiei ecumenice. În acest sens Sfîntul Sinod a acordat întreaga atenție problemei menționate și a rînduit ca unii dintre membrii săi să se ocupe în mod special de problemele legate de înființarea și organizarea unor astfel de asociații.

Astfel, Prea Sfințitului Episcop Serafim Făgărășanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, i s-a încredințat spre studiere problema asociației «Oastea Domnului», ca și a situației canonice a fostului preot Iosif Trifa.

I.P.S. Daniel al Moldovei și Bucovinei s-a ocupat de problema înființării unor organizații de tineret, iar P. S. Arhiereu Casian Gălățeanul, vicarul Episcopiei Dunării de Jos, s-a ocupat de problema înființării asociației femeilor creștine ortodoxe.

Membrii Sfîntului Sinod, în conformitate cu încredințările primite, ajutați de comisii de specialiști, au purtat convorbiri cu persoanele interesate, au studiat statutele asociațiilor respective și au înaintat Sfîntului Sinod propuneri adecvate.

În ședința din 28 septembrie 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat în discuție propunerile înaintate, a studiat statutele prezentate și, în urma deliberărilor, a încuviințat înființarea următoarelor asociații : Asociația «Oastea Domnului», «Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români» (ASCOR), «Liga Tineretului Ortodox Român» (LTOR) și «Societatea Națională a Femeilor Ortodoxe din România».

În legătură cu Asociația «Oastea Domnului», în conformitate cu dorințele manifestate de Asociație, Sfîntul Sinod a încredințat P. S. Episcop Vicar Serafim Făgărășanul delegația de a asigura nemijlocit și permanent legătura între Asociație și Sfîntul Sinod. Totodată, Sfîntul Sinod a aprobat ca P. C. Pr. prof. Vasile Mihoc, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, să se ocupe de publicațiile Asociației.

O problemă deosebită în legătură cu Asociația «Oastea Domnului» a constituit-o reabilitarea memoriei fostului preot Iosif Trifa, întemeietorul și organizatorul Asociației «Oastea Domnului».

Sfîntul Sinod, ținînd seama de propunerile făcute, întemeiate pe activitatea deosebită în slujba Bisericii, a preotului Iosif Trifa, ca și pe faptul că încă în viață fiind a solicitat clemență atît de la ierarhul său cît și de la Sfîntul Sinod, în urma discuțiilor purtate a aprobat reabilitarea memoriei preotului Iosif Trifa și ridicarea pedepsei caterisirii aplicată de Consistoriul eparhial Sibiu, în februarie 1935.

În legătură cu asociațiile de tineret, ținînd seama de faptul că acestea și-au exprimat dorința de a funcționa cu binecuvîntarea Bisericii, Sfîntul Sinod a încredințat I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei îndatorirea îndrumării și coordonării activității acestora.

De asemenea, Sfîntul Sinod a încuviințat P. S. Arhiereu-vicar Casian Gălățeanul sarcina, coordonării și îndrumării activității Societății Naționale a Femeilor Ortodoxe din România.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a discutat şi aprobat textul statutelor celor patru asociaţii şi a recomandat preoţilor Bisericii noastre să sprijine încadrarea şi desfăşurarea activităţii misionare a Asociaţiei «Oastea Domnului» în viaţa parohiilor ortodoxe, ca şi a celorlalte asociaţii, pentru ca misiunea preoţească să primească la rîndul ei, un spor de prestigiu şi de eficacitate în vederea împlinirii rosturilor ei mîntuitoare în viaţa poporului român.

Textul statutelor celor patru asociaţii se publică în paginile prezentului număr al revistei noastre.

CONFERINŢA NAŢIONALĂ A PREOŢILOR ORTODOCŞI DIN ROMÂNIA

În zilele de 23 şi 24 octombrie 1990 s-au desfăşurat la Bucureşti, în aula Institutului teologic universitar, lucrările celei de-a treia adunări a Conferinţei naţionale a preoţilor ortodocşi din ţara noastră.

Pe ordinea de zi a acestei adunări au figurat următoarele puncte:

1. Discutarea proiectului Statutului de organizare a Conferinţei preoţilor din Biserica Ortodoxă Română;
2. Modalităţi de îmbunătăţire a activităţii misionar-pastorale a preoţilor;
3. Forme de activare a laicatului ortodox;
4. Biserica şi şcoala;
5. Biserica şi Statul;
6. Diverse.

La lucrările adunării au participat aproximativ trei sute de preoţi, reprezentanţi ai clerului de mir, ai monahismului, profesori de la institutele teologice universitare din Bucureşti şi Sibiu, consilieri din Administraţia Patriarhală. Au fost de asemenea prezenţi preoţi ortodocşi români din America, din Ungaria şi din alte părţi.

La lucrări a participat *Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST* însoţit de o mare parte din membrii Sfîntului Sinod.

În deschiderea lucrărilor, fiind invitat să ia cuvîntul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit o importantă cuvîntare în care a dat mai întîi glas bucuriei pe care Prea Fericirea Sa, împreună cu ceilalţi membri ai Sfîntului Sinod, o resimt în legătură cu organizarea acestei conferinţe.

Prea Fericirea Sa a făcut apoi un pios elogiu martirilor căzuţi în revoluţia din decembrie 1989, arătînd că nu vom putea preţui niciodată cum se cuvine jertfa acestor eroi ai neamului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vorbit despre preocuparea pe care fiecare dintre slujitorii Bisericii noastre o are pentru a-şi împlini cu mai multă conştiinciozitate îndatoririle ce-i revin în starea de slujire în care se găseşte, iar dorinţa de întrajutorare în împlinirea responsabilităţilor ce revin fiecăruia este un semn al lucrării dumnezeieşti printre noi.

Prea Fericirea Sa s-a referit apoi, la consecinţele nefaste pe care le-au avut pentru lucrarea Bisericii cei patruzeci şi cinci de ani de în-

străinare a anumitor categorii de oameni, și în special a tineretului, de viața liturgică, de credința și morala propovăduite de Biserică.

Fiecare dintre noi lucrează în Biserică potrivit cu darurile pe care le-a primit de la Dumnezeu însă, pînă acum, noi nu am putut să punem în lucru, plenar, darurile cu care Dumnezeu ne-a înzestrat. De aceea se impune cu necesitate ca fiecare dintre noi, în locul în care se găsește, arhiereu, profesor de teologie, preot etc., să vină în lucrarea Bisericii cu contribuția sa, cu punerea în lucru a harismelor cu care a fost înzestrat.

Fiecare dintre noi poartă în sine imaginea Bisericii cu tot tezaurul ei de frumusețe și se cuvine ca, păzind cu sfințenie acest tezaur, din el să se hrănească în împlinirea misiunii ei, în același timp, să-l sporească prin propria contribuție.

Vorbind despre cîmpul larg de activitate care se deschide în fața preoțimii ortodoxe române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a referit la zelul și rîvna pe care o manifestă preoții tineri și la experiența celor mai în vîrstă, optînd pentru o fericită îmbinare a acestor calități spre binele neamului și al Bisericii străbune.

Dorind succes lucrărilor Conferinței, Prea Fericirea Sa a adus încă o dată mulțumire prea bunului Dumnezeu pentru darul pe care ni l-a făcut în ajunul Crăciunului din anul 1989.

În continuarea lucrărilor, preotul Adrian Niculce, de la parohia «Darvari» din București, unul din inițiatorii și organizatorii Conferinței, a prezentat un raport în care a făcut o expunere retrospectivă asupra situației preoțimii ortodoxe române și asupra modului cum este ea oglindită în diverse acte normative apărute în provinciile românești înainte de 1918, ca și după aceea, pentru a ajunge la concluzia că ideea organizării Conferinței naționale preoțești încoronează procesul evoluției deziderатului de participare a preoțimii la rezolvarea problemelor bisericești. Ideile din referat au fost susținute cu temeiuri scripturistice și tradiționale, în sensul conștientizării și participării întregii Biserici, alături de episcopat și în legătură cu episcopatul, la soluționarea problemelor bisericești.

În continuarea lucrărilor s-a trecut la dezbaterea primului punct de pe ordinea de zi — proiectul Statutului Conferinței preoților.

Au participat mulți vorbitori, atît dintre preoții de mir și din cinul monahal, dintre slujitorii învățămîntului cît și dintre membrii Sfîntului Sinod.

În finalul discuțiilor s-a ajuns la constatarea că proiectul respectiv nu este prea bine cunoscut de către preoțime, întrucît nici nu s-a făcut prelucrarea lui pe protoierii, așa cum se dorise. Pentru aceasta s-a hotărît amînarea aprobării proiectului de Statut urmînd ca între timp să se întreprindă toate eforturile pentru difuzarea lui și pentru discutarea lui pe protoierii sau pe grupuri mai restrînse, pentru ca apoi, în deplină cunoștință de cauză, să poată fi discutat, îmbunătățit și aprobat, eventual la proxima conferință.

Potrivit ordinii de zi, în cadrul conferinței au fost prezentate referate în legătură cu temele enunțate. Discuțiile au continuat după fiecare referat. Fără să se limiteze strict la problema expusă în referat, vorbitorii, atît ierarhi cît și preoți, au căutat să aducă în intervențiile lor lumini

noi în legătură cu împlinirea misiunii preoțești în contextul actual. Au fost prezentate realizări în domeniul misionar-pastoral, dar au fost înfățișate și greutățile întîmpinate.

Prin grija organizatorilor, conferința s-a bucurat și de atenția unor conferențiari externi între care remarcăm prezența poetului Ioan Alexandru.

În cadrul lucrărilor a fost ales un comitet pentru pregătirea celei de-a IV-a Conferințe a preoților ortodocși și s-a stabilit ca aceasta să aibă loc la Iași sau în alt loc din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, la începutul lunii mai 1991.

SIMPOZION DEDICAT «NOULUI TESTAMENT DE LA BĂLGRAD» (1648) DE CĂTRE ACADEMIA ROMÂNĂ

Retipărirea în ediție critică, la 340 de ani de la apariție, a monumentalei opere a mitropolitului Simion Ștefan, în anul 1988, prin osîrdia episcopului de atunci de Alba Iulia, Prea Sfințitul Emilian Birdaș, a fost cinstită în chip deosebit de cel mai înalt for de cultură al țării — Academia Română — prin simpozionul din 12 septembrie 1990, dedicat acestui eveniment editorial.

În prezența a numeroși oameni de cultură, a unui public numeros, ca și a unor înalte personalități ale vieții noastre bisericești, în frunte cu *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a PP. SS. Episcopi Vicari Vasile Tîrgovișteanul, Calinic Argeșanul, a P.C. Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune, au fost prezentate următoarele comunicări dedicate acestei capodopere a limbii și literaturii române:

P.S. Episcop Emilian Birdaș, *Punerea în lumină a cărților vechi românești: Noul Testament* (1648); Prof. Mioara Avram, *Limba Noului Testament de la Bălgrad* (1648); Prof. Virgil Cândea, *Condițiile istorice ale apariției Noului Testament de la Bălgrad*; Diac. Ștefan Novac, *Tipăriturile Mitropoliei Bălgradului*; Acad. prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Considerații privind Noul Testament de la 1648.*

În cadrul comunicărilor, a fost pusă în lumină importanța excepțională a acestei opere, considerată pe drept cuvînt de istoriografia română drept «Carte de căpetenie», «Monument de limbă literară, prin care s-au pus bazele dezvoltării limbii române moderne» etc., care însă, prin *Predoslovia* către cititori, semnată de Mitropolitul cărturar Simion Ștefan, a însemnat, în secolul XVII, un vibrant apel la unitatea românilor prin limba vorbită, punînd în discuție totodată o amplă tematică pentru cercetarea sistematică de mai tîrziu: problema neologismelor, principiul circulației cuvintelor, preluat în secolul trecut de Bogdan-Petriceicu Hașdeu etc.

O emoționantă evocare a rolului cărții vechi în spiritualitatea românească a fost făcută de P. S. Emilian Birdaș, proin-episcopul Alba Iuliei, care încă de la înființarea acestui scaun vlădicesc, în 1975, a căutat să preia truda cărturărească a marilor săi înaintași, mitropoliții de altădată ai Bălgradului, atît prin tipărirea acestei cărți, cît și a primului abecedar românesc, «Bucoavna» de la 1699.

Cu un spirit analitic remarcabil, D-na prof. Mioara Avram a scos în evidenţă fondul lexical de excepţie al lucrării, de largă accesibilitate, înţeles pe toate plaiurile româneşti, care a constituit truda de căpetenie a traducătorilor patronată de marele mitropolit bălgrădean, prin care s-a ajuns la o normă unitară a lexicului lucrării. Aceasta explică şi faptul, consemnat de Mitropolitul Andrei Şaguna în prefaţa *Bibliei* sale, că limba traducătorilor Noului Testament al Mitropolitului Simion Ştefan, care a fost preluată aproape integral de Biblia lui Şerban (1688), «a fost luată din gura poporului», a fost limba înţeleasă de toţi românii.

Nu mai puţin interesantă a fost evocarea condiţiilor istorice ale apariţiei acestei lucrări monumentale, prin care D-nul prof. Virgil Cândea a prezentat o frescă a vieţii româneşti în Transilvania secolului al XVII-lea, marcată de rezistenţa poporului român împotriva ofensivei dure a principilor calvini, de abatere de la credinţa ortodoxă şi, prin aceasta, de deznaţionalizare a unui neam obidit, dezmoştenit în propria lui ţară, peste care s-au abătut năprasnele atîtor cumpene ale unei istorii zbuciumate.

Importanţa, sub raport ortodox şi etnic, a tipăriturilor Mitropoliei Bălgradului a fost reliefată de Diac. Ştefan Novac în comunicarea sa, în care a arătat că vlădicii de odinioară ai Mitropoliei transilvănene au tipărit «cărţi de învăţătură ortodoxă şi deopotrivă românească», prin care au căutat să facă din Biserica transilvană un centru de referinţă al vieţii româneşti, al menţinerii, prin credinţă şi prin limba română a acestor cărţi, a conştiinţei etnice în această parte de ţară. «De aceea, mitropoliţii Bălgradului, sub oblăduirea cărora s-au tipărit cărţi în teascurile tiparniţei Mitropoliei, au fost părinţi ai sufletului românesc».

În finalul simpozionului, D-na prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga a subliniat fapta meritorie a P.S. Emilian, proin-episcopul Alba Iuliei, prin grija căruia a fost realizată ediţia critică din 1988.

Cu prilejul consacrării ediţiei critice a Noului Testament de la 1648, a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh, care a subliniat acest moment ca fiind cel «al intrării Bisericii în acest înalt aşezămînt de cultură, care este Academia Română».

Prea Fericirea Sa a evocat truda Bisericii, a clerului monahal şi de mir, care a întemeiat primele şcoli româneşti în pridvoarele bisericilor, precum şi a ierarhilor care au tipărit cărţi româneşti, arătînd că primele cărţi pe care au învăţat înaintaşii noştri au fost cărţile de cult ale Bisericii, apoi «Bucoavnele», alcătuite de oamenii Bisericii.

Evidenţiind faptul că Biserica a luminat poporul român veacuri de-a rîndul, Prea Fericirea Sa a arătat că şi în prezent rolul Bisericii este acela de a da sens vieţii româneşti în amploarea problemelor cu care se confruntă lumea contemporană şi prin aceasta de a fi implicată integral în viaţa poporului român.

Cuvîntul de închidere a fost rostit de D-nul prof. dr. Mihai Drăgănescu, preşedintele Academiei Române, care a mulţumit vorbitorilor şi asistenţei pentru participarea la acest eveniment important pentru cultura şi spiritualitatea românească.

Diac. ŞTEFAN NOVAC

SIMPOZIONUL NAȚIONAL «SPAȚIUL ECLEZIAL CA LOC INTERIOR ȘI EXPRESIE A TRADIȚIEI»

În zilele de 6—8 octombrie 1990, la Brăila a avut loc simpozionul național «Spațiul eclezial, ca loc interior și expresie a tradiției». Simpozionul a fost organizat din inițiativa Ministerului Culturii și cu concursul Prefecturii județului Brăila, al Patriarhiei Române și al Episcopiei Dunării de Jos. La simpozion au participat Dl. Andrei Pleșu, ministrul Culturii, Dl. Ion Ungureanu, ministrul Culturii și al Cultelor din R.S.S. Moldova, I.P.S. Mitropolit Dr. Daniel al Moldovei și Bucovinei, I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie al Ardealului, P.S. Arhiereu Dr. Casian Gălățeanul, vicarul Episcopiei Dunării de Jos, cadre didactice de la Institutul teologic din București și Sibiu, arhitecți, pictori, sculptori, specialiști în arta creștină, literați, diverși invitați.

Lucrările simpozionului s-au desfășurat la teatrul dramatic «Maria Filotti» din Brăila.

Înainte de începerea lucrărilor, P. S. Arhiereu Casian Gălățeanul, înconjurat de un sobor de preoți din Brăila, a săvîrșit slujba sfințirii apei și a stropit cu aghiazmă întreg ansamblul de clădiri și încăperi ale teatrului.

Lucrările simpozionului s-au deschis în sala de spectacole a teatrului printr-un cuvînt al D-lui Prof. Viorel Ion, prefectul județului Brăila, care a subliniat importanța acestui eveniment cultural, adresînd un salut de bun venit tuturor participanților și urări de succes în desfășurarea lucrărilor.

Apoi P.S. Arhiereu Casian Gălățeanul, după ce a prezentat aspecte ale vieții religioase din Eparhia Dunării de Jos, în lunile care au trecut de la Revoluția din Decembrie 1989, a arătat că simpozionul s-a organizat din dorința și nevoia ca teologii și oamenii de artă să se întrunească pentru a discuta, aprofunda și lămuri problemele legate de locașurile de cult care urmează a se construi ca urmare a libertății religioase depline de care se bucură Biserica și evlaviei și entuziasmului credincioșilor.

În continuare, Dl. Andrei Pleșu, ministrul Culturii a rostit un frumos cuvînt de deschidere, propriu-zis, a lucrărilor simpozionului. Plecînd de la un citat din Sf. Ioan Gură de Aur, din omiliile la Evanghelia după Matei, pe care l-a analizat măiestrit, a reliefat importanța întîlnirii și conlucrării celor două instituții, Biserica și cultura, multă vreme separate.

Tot în cadrul cuvîntărilor de deschidere a vorbit Dl. Ion Ungureanu, ministrul Culturii și Cultelor din R.S.S. Moldova, care a prezentat aspecte din viața religioasă a Bisericii Ortodoxe din Basarabia. Șirul cuvîntărilor de deschidere a fost încheiat de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei care a prezentat, cîteva adînci reflecții asupra bisericii ca spațiu de vindecare a sufletului de boala înstrăinării și întristării, sădind în lume bucuria.

Trecîndu-se la dezbaterea temei simpozionului, în cadrul lucrărilor s-au prezentat comunicări și referate din partea participanților, urmate de discuții, completări și sugestii. Au fost expuse următoarele re-

ferate : P. Cuv. Arhim. Valeriu Anania, *Artă şi sfinţenie* ; P.C. Prof. Constantin Galeriu, *Lăcaşul de cult. Nava şi crucea simboluri esenţiale*; Ion Andreescu, *Tradiţie sau modernitate în arhitectura spaţiului sacral*; P.C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului teologic universitar din Bucureşti, *Semnificaţia spirituală a locaşului de cult în tradiţia răsăriteană* ; Teodor Baconsky, *Ecclesia triumphatrix. Scurte notaţii despre funcţia politică a Bisericii* ; Ariadna Zeck, *Imposibilitatea întoarcerii şi traseul laicizării* ; Horia Bernea, *Iubire şi împăcare. Proiect şi loc. Încercare de poetică a arhitecturii liturgice,* însoţită de proiecţii de diapozitive ; Coriolan Babeţi, secretar de stat în Ministerul Culturii ; Anca Manolescu, *Simbolism şi imitaţie în construirea bisericilor* ; P.C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, *Catedrala ortodoxă din Brăila. Cîteva reflecţii în legătură cu ea* ; Radu Drăgan, *Cîte ceva despre arhitectura spaţiului liturgic.*

Duminică, 7 octombrie, dimineaţa, s-a săvîrşit liturghia arhierească de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, împreună cu P. C. Arhiereu Casian Gălăţeanul, înconjuraţi de un sobor de 24 de preoţi şi diaconi, în biserica «greacă» din Brăila, plină pînă la refuz de lume. La Sf. Liturghie au asistat toţi participanţii la lucrările simpozionului. A fost de faţă I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului care a rostit un foarte frumos şi instructiv cuvînt de învăţătură. La sfîrşitul Liturghiei, P.S. Arhiereu Casian Gălăţeanul a prezentat credincioşilor importanţa acestei prestigioase întîlniri.

După Sf. Liturghie, soborul slujitorilor împreună cu credincioşii au pornit în procesiune spre parcul public al oraşului Brăila, unde a avut loc binecuvîntarea monumentului (bust) închinat lui Mihai Eminescu întrucît simpozionul şi-a desfăşurat lucrările concomitent cu ediţia a VIII-a a manifestării culturale «Eminesciana». S-au rostit cuvinte de adîncă simţire patriotică de către I.P.S. Mitropolit Daniel, P.C. Pr. Prof. Constantin Galeriu şi Dl. Ion Ungureanu, ministrul Culturii şi Cultelor din R.S.S. Moldova ş.a.

După amiază, au fost reluate lucrările simpozionului. Au prezentat comunicări : Sorin Dumitrescu, *Catacombele estului. Despre înnoire şi noutate* ; Ascanio Damian, *Problema arhitecturii în construcţia bisericilor ortodoxe* ; P. C. Pr. Prof. Ilie Moldovan, *Arhitectura bisericilor de pe pămîntul străbun ca o expresie a sufletului românesc* ; Prof. Constantin Joja, *Biserici noi şi vechi.* Pe marginea acestor referate, au luat cuvîntul următorii : Ştefan Popescu Criveanu, Paul Gherasim, Florin Şerbănescu, Mihai Sîrbulescu, Dorin Ştefan, care a vorbit despre nevoia de modern în spaţiul sacral, Pr. Ioan Bizău de la Cluj, Ionel Cândea, directorul Muzeului din Brăila, Nicolae Munteanu, Florica Vîrca, Prof. D. Trişcu.

Luni, 8 octombrie, lucrările au fost reluate cu prezentare de referate şi scurte intervenţii, comunicări şi completări. Au vorbit următorii : Pr. Ioan Zamfir de la Craiova, *Construirea de noi biserici astăzi* ; Pr. Prof. Nicolae Necula, *Semnificaţia simbolico-teologică a locaşului de cult după tîlcuitorii bizantini ai cultului ortodox* ; Sanda Voiculescu, *Tradiţie şi inovaţie în arhitectura bisericească* ; P. Cuv. Iustin Marchiş, Mihai Pupăzan, Dl. Ion Ungureanu, ministrul Culturii din R.S.S. Moldova, Pr. Constantin Voicescu, George Angelescu, Gh. Ionaşcu, Ariadna

Zeck, Florica Vîrca, Ştefan Popescu Criveanu, Ioan Andreescu, Christian Moisescu, P. Cuv. Arhim. Valeriu Anania, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului. Şirul cuvîntărilor a fost încheiat de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei care a tras şi unele concluzii şi a schiţat o serie de propuneri. I.P.S. Sa a caracterizat simpozionul ca pe o realizare care ne-a sensibilizat. Apoi a arătat că este necesar să se facă deosebire între un aviz de oportunitate şi unul de calitate. De asemenea, este nevoie de un curs de arhitectură bisericească, simbolism şi funcţionalitate astăzi. I.P.S. Sa a subliniat necesitatea predării cunoştinţelor de istoria spiritualităţii ortodoxe şi de teologie în şcolile de arhitectură; utilitatea unor seminarii de arhitectură bisericească cu specialişti din domeniul arhitecturii şi teologiei, pe regiuni, în etape diferite, care să conveargă spre un simpozion naţional; înfiinţarea unor şantiere de arhitectură cu studenţi arhitecţi, pe lîngă biserici, în timpul construirii sau renovării acestora; înfiinţarea unei reviste trimestriale de comunicări de artă, cu rezultatele seminariilor sau simpozioanelor organizate, care poate fi o contribuţie europeană ş.a.

În încheierea lucrărilor a luat cuvîntul P.S. Arhim. Casian Gălăţeanul care şi-a exprimat satisfacţia pentru reuşita acestui simpozion, mulţumind tuturor celor care au binevoit să participe la el şi, prin contribuţia lor, au făcut ca lucrările să-şi atingă scopul dorit.

Simpozionul a fost o manifestare culturală fără precedent care a unit personalităţi remarcabile ale culturii româneşti într-un moment atît de hotărîtor al istoriei noastre naţionale. Din întîlnirea oamenilor de artă cu teologii, din referatele, comunicările şi intervenţiile lor, care vor fi publicate în volum special, s-a constatat dorinţa unanimă de a conlucra pentru reînnoirea, cultivarea şi perpetuarea tradiţiei noastre strălucite de construire a locaşurilor de cult în cel mai autentic duh ortodox. Cînd cultura se uneşte cu cultul, cum se exprima cineva, deşi şi Biserica înseamnă cultură, se obţine o forţă uluitoare. Fie ca această forţă să constituie izvor de inspiraţie şi de acţiune pentru lucruri cît mai folositoare Bisericii şi neamului românesc.

Pr. prof. dr. NICOLAE NECULA

PRIMIRE LA PALATUL PATRIARHAL

În ziua de 8 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a primit pe Dl. *John McFall M.P.*, membru în Camera Comunelor din Parlamentul Marii Britanii. Oaspetele a fost însoţit de Eminenţa Sa dr. *Moses Rosen*, Şef-rabin al Cultului Mozaic din România.

La primire, Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost asistat de PP.CC. Pr. Alexandru Tudor şi Ioan Sauca, consilieri patriarhali.

Eminenţa sa, Dr. Moses Rosen a prezentat pe oaspetele străin, ca fiind membru al delegaţiei britanice care ne vizitează ţara, avînd drept scop principal cercetarea situaţiei comunităţilor evreieşti din România, acţiune ce a avut loc deja în Germania Democrată, Ungaria, Cehoslovacia şi Bulgaria.

Dl. John McFall, mulţumind Prea Fericitului Patriarh *Teoctist* pentru această primire, a arătat că motivul solicitării acestei întrevederi

îl constituie o inițiativă pe care a luat-o acum, în timpul acestei vizite în România, după ce a vizitat mai multe orfelinate și cămine de copii handicapați.

În aceste așezăminte ale durerii omenești s-a confruntat cu două probleme :

a) condițiile grele, de neimaginat, în care sînt ținuți copiii aflați în ele ;

b) lipsa de personal devotat din aceste cămine și orfelinate, atît ca număr cît și ca pregătire.

Domnia Sa dorește să întreprindă o acțiune în Anglia, pentru a ajuta România în această problemă atît cu bani, cît și cu oameni de specialitate, pentru a recupera o parte din acești copii, care duc lipsa acută de educatori, de oameni care să-i ajute efectiv să se dezvolte normal.

Pentru a se întreprinde această acțiune în Anglia este necesar a se forma un comitet alcătuit, pe de o parte din personalități de prestigiu din România, sub patronajul Președintelui țării, iar pe de altă parte din personalități din Anglia sub patronajul Casei regale.

În ceea ce privește partea română, a spus oaspetele străin, pînă în prezent și-au dat asentimentul Dl. Ion Iliescu, președintele României, Dl. Petre Roman, primul ministru al Guvernului, I.P.S. Arhiepiscop Ioan Robu al Arhiepiscopiei Catolice din București, Eminența sa Dr. Moses Rosen. Așadar, scopul acestei vizite este de a afla opinia Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* asupra oportunității Comitetului de inițiativă a părții române, pentru ajutorarea copiilor din orfelinate și cămine și pentru recuperarea multor copii declarați în prezent handicapați și dacă acceptă să facă parte din acest comitet.

Prea Fericitul Părinte Patriarh și-a afirmat acordul de a face parte din comitetul amintit, încredințînd pe oaspetele britanic că problema asistenței copiilor din cămine și orfelinate a constituit o problemă prioritară, întrucît în vremea dictaturii ateiste Biserica nu a putut pătrunde în aceste așezăminte, prilej cu care s-ar fi putut cunoaște nemijlocit starea jalnică a acestor ființe omenești — chipuri ale lui Dumnezeu. «Noi înșine, ca de altfel întregul popor român, am fost profund mișcați de ceea ce am putut constata, din cele relatate în anumite emisiuni de televiziune, despre numărul mare de copii care suferă, condițiile sub orice critică în care trăiesc. S-a făcut apel la preoți ca în jurul parohiilor să se formeze comitete de asistență pentru orfelinate și cămine de copii handicapați, pentru spitale și penitenciare, pentru a împlini astfel opera filantropică. În același scop participăm la Asociația «Christiana».

Cu cîteva zile în urmă, în cadrul lucrărilor Adunării Naționale Bisericești și ale Sfîntului Sinod, am adresat un apel către clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, de a-și îndrepta atenția spre copiii și bătrînii bolnavi și fără sprijin, apel ce va fi citit în toate bisericile».

Salutăm cu multă bucurie această inițiativă, deoarece cunoaștem realitatea, că cei mai mulți dintre copiii din orfelinate și căminele de handicapați provin din familiile de români ortodocși, și deci aparțin Bisericii noastre.

Exprimînd recunoștința noastră pentru această operă umanitară, adresăm un călduros apel de a se arăta cît mai urgent posibil semnele de ajutorare a copiilor.

Întrevederea s-a încheiat cu noi speranțe pe drumul realizării uneia dintre cele mai nobile inițiative : salvarea vieții copiilor.

Pr. ALEXANDRU TUDOR

ÎNTÎLNIRE ECUMENICĂ

Marți, 16 octombrie 1990, la Institutul teologic universitar «Andrei Șaguna» din Sibiu, a avut loc o întrunire ecumenică a Bisericilor creștine din România, membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor și ale Conferinței Bisericilor Europene : Biserica Ortodoxă Română, Biserica Reformată și Biserica Evanghelică Luterană.

Au participat : I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.S. Serafim Făgărășanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, P. C. Pr. Prof. Dumitru Abrudan, prorector al Institutului teologic universitar «Andrei Șaguna», din Sibiu, P.C. Pr. Prof. Alexandru Moraru, rectorul Institutului teologic universitar din Cluj, P.C. Pr. Sabin Verzan și Pr. Ioan Sauca, consilieri patriarhali (din partea Bisericii Ortodoxe Române), Dr. Csiha Kálmán, episcop reformat din Cluj, Veress Attila, vicarul Episcopiei Reformate de pe lîngă Piatra Craiului-Oradea, dr. Gálfy Zoltán, profesor la Institutul teologic protestant din Cluj (din partea Bisericii Reformate din România) și Dr. Christoph Klein, episcop al Bisericii Evanghelice C. A. Sibiu (din partea Bisericii Evanghelice Luterane din România).

Întîlnirea reprezentanților Bisericilor din România, membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor și ale Conferinței Bisericilor Europene, s-a deschis prin cuvîntul de salut al P.C. Pr. Prof. Dr. *Dumitru Abrudan*, prorectorul Institutului teologic «Andrei Șaguna» din Sibiu, care a adresat participanților urări de succes în desfășurarea lucrărilor întrunirii lor ecumenice.

A luat, apoi, cuvîntul P.S. Episcop *Nifon Ploieșteanul*, vicar patriarhal, organizatorul reuniunii, care s-a referit la întîlnirea Bisericilor din România, care a avut loc la Cluj, între 18—20 iunie 1990, cu participarea unor delegați din partea unor agenții de întrajutorare creștină de peste hotare. Cu acea ocazie, a arătat vorbitorul, s-a dat expresie dezideratului ca Bisericile din România, membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ale Conferinței Bisericilor Europene, să stabilească o platformă ecumenică națională în vederea unei mai bune și eficiente colaborări intercreștine în toate domeniile de activitate.

Ținînd seama de bunele relații tradiționale, relații frățești și de colaborare dintre Bisericile istorice din România, P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul a propus ca, pe ordinea de zi a întrunirii, să se înscrie discutarea propunerii privind înființarea unui Consiliu Ecumenic al Bisericilor din România.

Totodată, ținînd seama de discuțiile purtate de participanții la «masa rotundă» de la Cluj (18—20 iunie 1990), P.S. Episcop Nifon a propus ca,

pe ordinea de zi, să fie înscrisă şi discutarea punctului privind înfiinţarea Societăţii Biblice din România.

Au luat apoi cuvîntul Dr. Csiha Kálmán, episcop reformat din Ardeal (Cluj), Dr. Christoph Klein, episcop al Bisericii Evanghelice C. A. (Sibiu), Veress Attila, vicarul Episcopiei Reformate de pe lîngă Piatra Craiului-Oradea, Dr. Gálfy Zoltán, profesor la Institutul teologic protestant din Cluj, Pr. prof. Dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar «Andrei Şaguna» din Sibiu şi I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului. Vorbitorii au evocat momente din trecutul bunelor relaţii dintre Bisericile istorice din România şi au stăruit asupra necesităţii ca, pe viitor, aceste relaţii să se dezvolte pe baza respectului faţă de mărturisirile de credinţă ale Bisericilor şi faţă de principiile care stau la baza mişcării ecumenice contemporane.

Au fost abordate şi unele probleme de interes comun cum sînt: predarea educaţiei moral-religioase în învăţămîntul de stat şi pregătirea personalului didactic necesar acestei activităţi, restituirea bunurilor bisericeşti confiscate prin abuz de către regimul totalitar comunist ateu şi anularea restricţiilor privind utilizarea fondurilor băneşti din unităţile bancare şi ale Caselor de economii, depuse de Biserici. S-a comunicat ca, în vederea soluţionării unor probleme ca cele de mai sus, să se procedeze de comun acord şi să se intervină pe lîngă forurile competente de către toate Bisericile participante la întrunire.

Participanţii au decis, în principiu, în încheierea dezbaterilor primei părţi a întrunirii, să se înfiinţeze Consiliul Ecumenic al Bisericilor din România. S-a decis, de asemenea, invitarea tuturor Cultelor creştine din România să facă parte din acest Consiliu Naţional al Bisericilor, cu condiţia acceptării bazei mişcării ecumenice. În vederea întocmirii Statutului Consiliului Ecumenic al Bisericilor din România se va constitui o comisie interconfesională. Cele de mai sus, vor fi discutate de Biserici în cadrul forurilor lor competente şi cu credincioşii lor.

*

În legătură cu punctul privind înfiinţarea Societăţii Biblice din România, pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal, a prezentat o scurtă informare asupra iniţiativei Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, care a primit şi aprobarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de a chema Bisericile din România în vederea întemeierii Societăţii Biblice din România cu scopul de a promova, împreună, traducerea, tipărirea, răspîndirea şi studierea Sfintei Scripturi pentru toate Bisericile membre şi în limbile credincioşilor acestora. Se va lua în considerare şi realizarea unei traduceri ecumenice a Bibliei pentru România.

S-a hotărît ca, în vederea stabilirii principiilor care vor sta la baza Statutului Societăţii Biblice din România, a ţelurilor şi organizării acestei noi instituţii intercreştine din ţara noastră, să se convoace, în luna ianuarie 1991, la Cluj, în organizarea Bisericii Reformate, o întîlnire a delegaţilor tuturor Bisericilor din ţara noastră. Cu acest prilej, Insti-

tutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române va prezenta, prin consilierul de resort, un material dezvoltat asupra problemelor amintite mai înainte.

La încheierea lucrărilor reuniunii ecumenice de la Sibiu a fost adoptat următorul

COMUNICAT

Marți, 16 octombrie 1990, la Institutul teologic universitar «Andrei Șaguna» din Sibiu, a avut loc o primă întrunire de consultare a Bisericilor creștine din România, membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor și ale Conferinței Bisericilor Europene : Biserica Ortodoxă Română, Biserica Reformată și Biserica Evanghelică Luterană.

Evocîndu-se relațiile tradiționale, ecumenice, frățești și de bună colaborare existente între Bisericile istorice din țara noastră chiar și în perioada dictaturii ateist-comuniste, s-a hotărît, în unanimitate, concretizarea instituționalizată a acestor relații prin înființarea, în principiu, a unui Consiliu Ecumenic al Bisericilor din România în componența căruia vor fi invitate să facă parte toate cultele creștine care acceptă baza mișcării ecumenice. Pentru întocmirea Statutului acestui organism urmează a se constitui o comisie interconfesională. În acest scop, Bisericile vor lua în dezbatere această inițiativă în forurile lor competente și cu credincioșii.

S-a hotărît, de asemenea, înființarea Societății Biblice din România care se va afilia Societăților Biblice Unite, avînd ca principal scop traducerea, tipărirea, difuzarea și studierea Sfintei Scripturi pentru toate Bisericile membre și în limbile credincioșilor acestora. Se are în vedere realizarea unei traduceri ecumenice a Bibliei pentru România.

În cadrul dezbaterilor s-au abordat și unele probleme de interes comun precum predarea educației moral-religioase în învățămîntul de stat și pregătirea personalului didactic necesar acestei activități ; restituirea bunurilor bisericești confiscate în mod abuziv de către regimul totalitar comunist ateu și anularea restricțiilor privind utilizarea fondurilor bănești din unitățile bancare și ale Caselor de economii depuse de către Biserici.

Cu privire la înființarea Societății Biblice din România s-a adoptat următorul

COMUNICAT

Reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, ai Bisericii Reformate și ai Bisericii Luterane, întruniți la Institutul teologic «Andrei Șaguna» din Sibiu, la 16 octombrie 1990, au ascultat o prezentare a Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, prin care se propune înființarea

Societății Biblice din România, la care să participe toate Bisericile și cultele creștine din țara noastră. Scopurile acestei Societăți sînt : traducerea, tipărirea, difuzarea și studierea Sfintei Scripturi în interesul și avantajul tuturor Bisericilor membre.

Institutul Biblic din București va convoca 1—2 delegați din partea fiecărei Biserici și a fiecărui cult din țara noastră, în luna ianuarie 1991, la Cluj, în vederea discutării primelor aspecte organizatorice, ale programului acestei instituții, precum și principiile Statutului organizației.

Pînă la data amintită, Bisericile vor dezbate, în cadrul forurilor competente, această problemă, în așa fel încît să-și poată prezenta opiniile legate de înființarea acestei instituții intercreștine din România.

În ultima parte a lucrărilor, au participat Doamna Myra Blyth (CICARWS), Domnul Hank van Apeldoorn (Dutch Interchurch Aid) și Doamna Szabados Argentina (Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Ungaria), care au fost informați asupra rezultatelor întîlnirii de la Sibiu.

Doamna Myra Blyth și domnul Hank van Apeldoorn au prezentat o informare asupra unor proiecte umanitare, în valoare de un milion de dolari, pe care instituțiile pe care le reprezintă doresc să le realizeze în cursul următorului an în România.

Întîlnirea ecumenică de la Sibiu se înscrie ca o acțiune pozitivă în eforturile Bisericilor din țara noastră de a construi noi punți și legături frățești între ele și între credincioșii lor.

Pr. dr. SABIN VERZAN

CONVORBIRI
ÎNTRE O COMISIE SINODALĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ȘI O DELEGAȚIE A EPISCOPIEI ORTODOXE CATOLICE DIN FRANȚA

Cernica, 18—19 octombrie 1990

COMUNICAT

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST și la cererea P.S. Episcop *Germain*, o Comisie sinodală a Bisericii Ortodoxe Române, s-a întîlnit la mînăstirea Cernica cu P.S. Sa și cu trei reprezentanți ai Consiliului episcopal al Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța.

Comisia sinodală română a fost alcătuită din I.P.S. *Nicolae*, mitropolitul Banatului, P.S. Episcop *Nifon Ploieșteanul*, vicar patriarhal, secretar al Sfîntului Sinod, și P.S. Episcop *Serafim Făgărășanul*, vicar al Arhiepiscopiei Sibiului. Delegația Episcopiei, pe lîngă P.S. Episcop *Germain*, mai cuprindea pe P.C. Protopop *Jean Pierre Pahud*, vicar general, P.C. Pr. *Jean Henri Zuang* și dr. *Emmanuel Ponsoye*, președintele laic.

Întrunirea a urmărit două scopuri :

1. Să examineze în ce mod Episcopia Ortodoxă Catolică din Franța a pus în aplicare punctele examinate cu prilejul întrunirii din 14—18 martie 1988 și să evalueze consecințele faptelor, în raport cu Biserica Ortodoxă Română și cu celelalte comunități ortodoxe stabilite în Franța.

2. Să asculte observațiile delegaților francezi cu privire la problema diasporei ortodoxe din Europa Occidentală.

Astfel :

1. *«Referitor la viața liturgică a eparhiei»*

Se constată că Sf. Liturghii ortodoxe bizantine tradiționale au fost efectiv săvîrșite, cel puțin o duminică pe lună în catedrală și în parohiile «adulte». Prin parohii «adulte» se înțeleg acele parohii care au o comunitate bisericească stabilă, cuprind un anumit teritoriu și dispun de un preot permanent. Comisia sinodală ar dori ca această regulă să fie extinsă la toate parohiile.

Comisia sinodală a luat notă că această dispoziție a fost respectată în timpul perioadelor pregătitoare pascale (Postul Mare), cînd Episcopia săvîrșește întotdeauna Liturghia Sf. Vasile în prima duminică a Postului, pe lîngă Liturghia Darurilor mai înainte Sfințite (Liturghia Sf. Grigore Dialogul) în cursul săptămînii, în aceleași perioade.

În ceea ce privește practica Spovedaniei și a Sf. Împărtășanii Comisia sinodală observă că regulile în vigoare în Bisericile Ortodoxe nu sînt respectate întotdeauna.

Cît privește faptul de «a se pune de acord cu celelalte comunități ortodoxe din Franța cu privire la textul Sf. Liturghii bizantine», aceasta este pe cale de realizare. Comisia liturgică a Episcopiei a înscris această problemă pe ordinea de zi a anului 1990—1991, fiind stabilite contactele cu clericii și șefii de cor ai celorlalte comunități pentru munca în comun.

2. *«În ce privește problemele de ordin canonic ale Diocezei»*

a) Problema parohiilor din afara teritoriului francez are următoarele caractere :

— Cum s-a prevăzut în 1988, n-a fost organizată nici o parohie nouă în afara frontierelor franceze.

— P.S. Episcop Germain n-a furnizat nici un dosar asupra acestor parohii pentru a fi apreciat de Sf. Sinod, dorind mai întîi o convorbire orală și globală asupra acestei probleme.

— Un dosar precizînd fiecare caz va fi redactat înainte de Paștele anului 1991.

b) Un «regulament canonic» pentru Episcopie, regulament format din trei capitole (organizarea noilor parohii, formarea și hirotonirea preoților și diaconilor, disciplina bisericească) a fost redactat și trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Comisia sinodală propune, înainte de aprobarea acestui regulament, să se adauge următoarele :

— Precizarea teritoriului în care se va aplica Regulamentul ;

— Notificarea că orice preot ar dori să se alăture eparhiei, venind dintr-o altă eparhie ortodoxă, va trebui să aibă carte canonică de la episcopul său anterior.

— Un preot judecat poate înainta un ultim apel Sf. Sinod. În acest caz, episcopul va putea participa la deliberări.

Aceste dispoziţii vor fi supuse Consiliului canonic al Eparhiei şi următoarei Adunări Generale a Eparhiei care trebuie să adopte definitiv regulamentul. Acest regulament va avea putere de lege după ce va fi aprobat de Sf. Sinod.

3. *«Referitor la denumirea Eparhiei»* se reiterează angajamentul luat în Comunicatul întrunirii din 14—18 martie 1988. Adică, ţinînd seama de situaţia reală actuală, Eparhia noastră se numeşte «Episcopia ortodoxă catolică din Franţa sub jurisdicţia Patriarhiei Române». În această calitate, eparhia este obligată să respecte regulile canonice şi se bucură de autonomie administrativă proprie unei eparhii, conform tradiţiei ortodoxe.

4. *«Referitor la relaţiile P.S. Episcop Germain cu Comitetul interepiscopal din Franţa»*, se constată că nu s-a putut stabili nici o relaţie, Episcopul Germain neputîndu-se întîlni cu episcopii Comitetului.

Comisia sinodală insistă pe lîngă P.S. Episcop Germain să facă tot posibilul pentru a atinge acest ţel.

5. *În afară de discuţiile asupra documentului din 1988*, P.S. Episcop Germain şi consilierii săi şi-au prezentat opiniile asupra temei «Diaspora în Europa occidentală», aceasta în ajunul Consultaţiei pregătitoare pentru Conferinţa preconciliară a Sfîntului şi Marelui Sinod Panortodox. Un document, în legătură cu aceasta a fost depus la Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Comisia sinodală subliniază că modul în care P.S. Episcop Germain şi-a îndeplinit angajamentele luate în cursul anilor a creat dificultăţi.

În acelaşi timp, Comisia sinodală atrage atenţia asupra faptului că acest document redactat reprezintă un nou efort din partea Patriarhiei Române pentru a ajuta Episcopia Ortodoxă Catolică din Franţa să intre în comuniune cu celelalte comunităţi ortodoxe din Franţa şi cu celelalte Biserici ortodoxe. În ceea ce o priveşte, Biserica Ortodoxă Română va întreprinde tot ce va depinde de ea pentru a îmbunătăţi situaţia prezentă.

Acest document va fi supus Sfîntului Sinod, apoi va fi publicat şi adus la cunoştinţa organismelor responsabile din cadrul Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franţa şi Comitetului interepiscopal ortodox din Franţa.

PATRIARHIA ROMÂNĂ

ss **Nicolae**, Mitropolitul Banatului

ss Episcop **Nifon Ploieşteanul**
Vicar Patriarhal
Secretarul Sf. Sinod

ss. **Serafim**, Episcop-vicar
al Arhiepiscopiei Sibiului

EPISCOPIA ORTODOXĂ CATOLICĂ DIN FRANŢA

ss. Episcop **Germain** de Saint Dénis
ss Pr. **Jean Pierre Pahud**,
Vicar General
ss Pr. **Jean Henri Zuang**
Consiliul Episcopal
ss Dr. **Emmanuel Ponsoye**
Preşedinte laic

PERFECŢIONARE PROFESIONALĂ ŞI TURISM PENTRU TIPOGRAFII INSTITUTULUI BIBLIC

Ca un semn al vremurilor, un număr de peste optzeci de salariaţi ai tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, împărţiţi în două serii (prima între 29 iulie — 20 august, iar cea de a doua între 22 august — 6 septembrie 1990) au vizitat Austria şi Germania.

Vizita în Austria a tipografilor Institutului Biblic a putut fi efectuată ca urmare a invitaţiei pe care a adresat-o tipografiei Institutului Biblic domnul consilier comercial *Peter Henn*, conducătorul firmei de maşini pentru industria grafică «Brüder Henn» din Viena, care a preluat şi toate cheltuielile privind vizitarea Austriei. Pe lîngă obiectivele turistice din capitala Austriei, au fost vizitate atelierele firmei «Brüder Henn» în care se realizează reparaţiile capitale ale utilajelor tipografice achiziţionate, în ţările Europei răsăritene, prin firma «Brüder Henn». Au fost prezentate noile tipuri de maşini poligrafice, îndeosebi din domeniul tiparului offset şi al fotoculegerii, caracteristicile acestora şi avantajele pe care le prezintă în procesul de producţie.

Vizita în Germania s-a efectuat pe baza invitaţiei Institutului ecumenic din Regensburg, condus de Mgr. Dr. *Albert Rauch*, un vechi şi statornic prieten al Bisericii Ortodoxe Române şi, îndeosebi, al tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, la a cărei dotare cu utilaj modern a contribuit de-a lungul anilor. Gazde deosebit de generoase şi ospitaliere ale salariaţilor tipografiei Institutului Biblic, la Regensburg, au fost, îndeosebi, enoriaşii parohiei din Etterzhausen în care este preot paroh Mgr. Dr. Rauch.

La *Frankfurt*, călătorii din România au fost oaspeţi ai Bisericii Evanghelice din Germania, iar la *Brühl*, ai parohiei ortodoxe greceşti în fruntea căreia se află părintele *Radu-Constantin Miron*, absolvent al Seminarului teologic din Bucureşti. La *Wiesbaden*, s-a vizitat marele concern Hoechst, care produce plăcile de offset, folosite în procesul de producţie al tipografiei Institutului Biblic. S-au făcut demonstraţii privind pregătirea pentru tipar a plăcilor de offset şi s-au dat lămuriri asupra noilor tehnologii în curs de perfectare privind folosirea acestor plăci.

La *Freiburg*, găzduirea a fost asigurată de Prof. Dr. *Paul Miron* şi de doamna Dr. *Elsa Lüder*, ambii de la Universitatea din Freiburg precum şi de binecunoscuta editură «Herder» din acelaşi oraş. La *Stuttgart*, a fost vizitată cunoscuta tipografie a Societăţii Biblice Germane, care tipăreşte numai scrieri biblice, oaspeţii din România fiind salutaţi cu deosebită căldură de Dr. Siegfried Meurer, secretarul general al Societăţii Biblice Germane, şi de domnul Erwin Zimmermann, consilier european al Societăţilor Biblice Unite.

Au mai fost vizitate, la Regensburg, tipografia Episcopiei romano-catolice din acest oraş, iar la Freiburg, tipografia în care se tipăresc cărţile Editurii Herder.

În discuţiile care au avut loc cu prilejul acestor vizite au fost schimbate opinii în legătură cu tehnologia nouă privind culegerea şi pregătirea

textelor pentru tipar, cu realizarea filmelor color şi cu obţinerea unor tipărituri în condiţii de înaltă calitate şi într-un timp cît mai scurt. S-au abordat probleme privind disciplina la locul de muncă, asistenţa socială şi salarizarea muncitorilor tipografi, drepturile şi obligaţiile care revin personalului de producţie şi conducerii instituţiilor.

În zilele de sărbătoare, excursioniştii, între care s-au numărat preoţi, diaconi şi cîntăreţi, au luat parte la slujbele religioase în bisericile româneşti din Viena, Regensburg şi Offenbach.

Călătoria personalului Institutului Biblic s-a bucurat de aprecieri deosebit de favorabile din partea unor personalităţi ca domnul consilier comercial Peter Henn sau Mgr. Dr. Albert Rauch, ca şi din partea unor instituţii ca editura şi tipografia «Herder» din Freiburg. În acest fel, s-a putut constata, pe de o parte, potenţialul uman şi profesional de care dispune îndeosebi tipografia Institutului Biblic, iar, pe de altă parte, dorinţa acestui colectiv de a intra într-un dialog de specialitate cu firme şi instituţii de profil din ţări cu o atît de bogată tradiţie în domeniul tiparului, cum sînt Austria şi Germania.

Personalul Institutului Biblic a avut ocazia să constate, la faţa locului, marile progrese înregistrate în domeniul tiparului în general şi al tiparului bisericesc în special, felul în care muncesc şi trăiesc muncitorii tipografi din ţările vizitate în care tehnologia din domeniul industriei grafice este una din cele mai avansate din Europa.

Calda primire de care s-au bucurat pretutindeni ca şi noile cunoştinţe şi prieteniile pe care le-au stabilit cu această ocazie, au devenit, pentru tipografii români, tot atîtea motive de satisfacţie personală şi de ataşament faţă de instituţia bisericească, prin care s-a putut realiza această interesantă «ieşire» în Europa.

Pr. dr. SABIN VERZAN

PARTICIPĂRI ALE DELEGAŢILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA ÎNTRUNIRI ECUMENICE PESTE HOTARE

AL DOILEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE ARHEOLOGIE BIBLICĂ

Arheologia biblică este o disciplină teologică nouă, utilă studiilor biblice vechitestamentare şi care s-a impus în ultima vreme prin nenumăratele descoperiri efectuate pe pămîntul Ţării Sfinte datorită cărora s-au identificat multe aşezări menţionate în Vechiul Testament, confirmînd astfel existenţa lor în timpul aghiografilor.

Primul congres internaţional de arheologie biblică a avut loc în anul 1984, la Ierusalim, oraş în care şi-a desfăşurat lucrările şi cel de-al doilea congres, între 24 iunie—4 iulie 1990. La acest congres au participat 750 de persoane din 24 ţări. Urmare invitaţiei primite din partea Academiei de ştiinţe şi umanitarism (The Israel Academy of Sciences and Humanities) şi a Societăţii israeliene de explorare (Israel Exploration Society), din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P.C. Diac. Emilian Cornițescu (Institutul teologic universitar din Bucureşti).

Festivitatea de deschidere a celui de al doilea Congres internaţional de arheologie biblică a avut loc în seara zilei de 24 iunie 1990, în aer

liber, aproape de poarta Iafa din Ierusalimul vechi, în zona Citadelei — Turnul lui David. Şirul cuvîntărilor a fost deschis de Dl. Prof. A. Biran, preşedintele Societăţii israeliene de explorare. Cuvîntări de salut în onoarea oaspeţilor au rostit : Dl. Haim Herzog, preşedintele Statului Israel, Dl. Prof. Joshua Jortner, preşedintele Academiei de ştiinţe şi umanitarism, şi Dl. Teddy Kollek, primarul Ierusalimului. De asemenea, au mai luat cuvîntul reprezentanţi de seamă ai instituţiilor cu profil arheologic din Israel : Palestine Exploration Fund, École biblique et archéologique française, American Schools of Oriental Research, British School of Archaeology in Jerusalem etc.

Potrivit programului stabilit de organizatori — «The Israel Academy of Sciences and Humanities» şi «Israel Exploration Society» — lucrările celui de al doilea Congres internaţional de arheologie biblică s-au desfăşurat în sala mare a hotelului Laromme din Ierusalim, în zece sesiuni, atît dimineaţa cît şi după amiază. Unii dintre vorbitori şi-au prezentat comunicările lor folosind imagini ale aşezărilor biblice cu ajutorul aparatului de proiecţie, ceea ce a atras mai mult atenţia auditoriului şi a contribuit la o mai bună cunoaştere a locurilor respective.

Comunicările specialiştilor au fost intercalate cu excursii la aşezările cercetate de arheologi. În zilele de 29 şi 30 iunie au fost vizitate vestigii din vechea cetate a Ierusalimului — colina Ofel, cetatea lui David, precum şi Nahal Refaim şi cartierul irodian. Excursii s-au efectuat şi în zilele de 2—4 iulie, cînd au fost vizitate şantierele arheologice de la Tel Yarmulh, Tel Dan, Qazrin şi altele.

Vorbitorii au abordat în comunicările lor felurite probleme rezultate din cercetările arheologice efectuate de specialişti pe diferite cartiere bogate în straturi de ocupaţie şi civilizaţie umană din perioada vechitestamentară. În una din comunicări (E. Netzer, *The Architecture of Herod the Great against the Background of Hasmoneam Architecture)* s-a arătat că în urma săpăturilor din anul 1989, la Masada, fortăreaţa din zilele lui Irod cel Mare a cunoscut trei faze de dezvoltare. O altă comunicare a avut în vedere stadiul de cercetare a inscripţiilor greceşti şi latine, a inscripţiilor descoperite în Israel (cf. B. Isaac, *Greek and latin Inscriptions discovered in Israel. The State of Research).* Cercetările efectuate pe locul fostelor aşezări de la Neapolis-Shechem şi Cezareea au format obiectul comunicării «Noi descoperiri în baterea monedelor ale aşezărilor din Palestina romană».

Continuarea săpăturilor arheologice de la Bet Şean (Nysa-Scythopolis) în 1988 s-a soldat cu descoperirea unei inscripţii datînd din sec. II d.Hr., fapt ce contribuie la cunoaşterea acestei aşezări în perioada romană (cf. G. Foerster, *The Excavations at Beth-Shean — Nysa-Scythopolis).*

În partea de sud a Ţării Sfinte au fost descoperite nişte coloane din piatră care ar data, potrivit testării lor cu C14, din mileniile 5—3 î.d.Hr., şi ele aveau o destinaţie cultică (cf. U. Aoner, *Massehot in the Negev and Sinay and their significance).* Pe pămîntul Ţării Sfinte sînt urme vechi de edificii de cult datînd din halcolitic şi pînă în epoca bronzului mijlociu, ceea ce înseamnă că în această zonă a Orientului Apropiat exista o veche tradiţie religioasă constînd în venerarea mai multor di-

vinităţi (Pierre de Miroschedji, *Cult and Religion In the Chalcolithic and Early Bronze Ages).*

Pe agenda Congresului au fost prezente două comunicări legate de manuscrisele de la Marea Moartă. Aceste manuscrise biblice, cu o vechime de peste un mileniu faţă de cele existente pînă în anul 1947 la textul masoretic, au fost în majoritatea lor publicate, specialiştii urmînd să tipărească textele apocrife şi pseudo-epigrafice care îmboqăţesc repertoriul datelor privind istoria şi literatura iudaică (cf. J. Greenfield, *The Qumran Scrolls ; published and unpublished ;* M. Stone, *Apocrypha and Pseudoepigrapha in the Light of Qumran).*

Cu interes deosebit a fost urmărită şi comunicarea despre «Sulul templului» compus în a doua jumătate a secolului al II-lea î.d.Hr. de un autor anonim care a folosit mai multe surse literare din vremea sa. Conţinutul acestui document are o valoare deosebită deoarece în el este prezentată o imagine ideală a Israelului, în care există mai multe oraşe cu case din piatră. Autorul acestei lucrări are meritul de a prezenta o imagine unică a ţării lui Israel, considerată de el drept spaţiu sfînt, premergător perioadei mesianice (L. H. Schiffman, *Sacred Space . The Land of Israel in the Tempel Scroll).*

În ultimii 20 de ani arheologii au folosit în cercetarea locurilor investigate aşa zisa metodă de explorare regională. Această metodă a fos aplicată şi în cercetarea locurilor biblice situate în părţile Galileii de Jos, unde au fost descoperite urme de aşezări umane din a doua perioadă a fierului. Pentru a stabili existenţa aşezărilor în această perioadă de timp, arheologii s-au folosit de obiecte de ceramică, pe baza cărora au constatat faptul că prima fază a acestor oraşe se încadrează în secolele X—IX î.d.Hr. În secolul IX î.d.Hr. s-au identificat urme de distrugere cauzate de atacul armatei asiriene din anul 841 î.d.Hr. După această distrugere provocată de regele asirian Salmanasar al III-lea, israeliţii din regatul de nord vor reveni la locuinţele lor, pentru ca urmaşii lor să sufere din nou atacurile asiriene conduse de Tiglat Falasar al III-lea, în anul 732 î.d.Hr. Ca urmare a invaziei asiriene, descrisă şi în cărţile Vechiului Testament, populaţia băştinaşă israelită va fi deportată în Imperiul asirian. Investigările din Galileea de Jos au urmărit : identificarea biblicului Cabul (III Regi, 9, 13) cu Khirbet Rosh Zayt, din marginea seminţiei lui Aşer, azi modernul Kabul (Z. Gal, *Regional Survev Projects : Revealing Settlement Maps of Ancient Israel).*

Descoperirile arheologice privesc atît cercetările din Ţara Sfînt cît şi cele din afara graniţelor sale, mărturii care contribuie la înţelegerea datelor consemnate de aghiografi în scrierile lor. Dintre mărturiile scoase la lumină în afara graniţelor Ţării Sfinte menţionăm tăbliţele de la Emar, una din aşezările situate pe malurile Eufratului superior, sau cele din arhiva regală de la Ebla, sau inscripţia de la Tell Fekhiriye, din nord-estul Siriei. Tăbliţele de la Emar-Meskene datează din secolul XIV î.d.Hr. şi aparţin probabil regelui hitit Supilulima I. Aşezarea hitită a fost distrusă pe la anul 1180 î.d.Hr., de o mare inundaţie şi ea a marcat şi sfîrşitul imperiului hitit. Ea a fost un centru religios puternic şi atunci cînd a cunoscut procesul de urbanizare s-a instaurat şi un mod nou de viaţă socială, în care femeile au pierdut mult din rol

lor în societate (M. Sigrist, *The Emar Tablets and their Significance).* Referitor la valoarea tăbliţelor aparţinînd arhivei regale de la Ebla, specialiştii apreciază că datoriţă entuziasmului celor ce le-au descoperit, ele nu au fost evaluate în mod just ; ba mai mult, s-a ajuns la o interpretare greşită şi arbitrară a lor. Ele trebuie puse în adevărata lor valoare, întrucît, aşa cum a afirmat Dl. J. Krecher *(The Ebla Tablets and their possible Significance for biblical Studies)* au o adîncă semnificaţie pentru studiile biblice vechitestamentare.

Inscripţia de la Tel Fekhiriye, descoperită în anul 1979, a fost redactată în limba aramaică şi prezintă o reală importanţă pentru studiile biblice. Ea înlesneşte specialistului posibilitatea de a cunoaşte limba aramaică timpurie folosită şi la redactarea unor texte biblice din Vechiul Testament (A. R. Millard, *The Tell Fekhiriye Inscription).*

Din bogatul repertoriu al comunicărilor menţionăm pe cele ce readuc în discuţie datele arheologice obţinute de arheologi pe locurile unor foste aşezări biblice. Este vorba de săpăturile efectuate pe locurile de la Tell el Hesi, Tel Gezer, Tel Jemeh, Jerusalim, Tel Lachish, Shechem şi Tel Beth-Shean. Explorată cu un secol în urmă de Sir Fl. Petrie, fosta aşezare de la Tell el Hesi va fi iarăşi cercetată ulterior de «Joint Expedition», cu care prilej s-a stabilit că stratul VI datează din secolul VI î.d.Hr., iar în stratul V s-au identificat 5 faze din perioada ocupaţiei persane.

În anii 1902—1909 a fost descoperită aşezarea biblică Gezer, care va fi iarăşi cercetată între anii 1964—1971 de Hebrew Union College. Cu acest prilej s-au mai dat la lumină urme din zidurile din interior şi cele din exterior ale acestei fortăreţe cu un sistem de fortificaţie puternic şi specific cetăţilor din perioada a II-a a bronzului tîrziu.

Reluarea săpăturilor de la Tel Jemmeh în anul 1970, au dus la corectarea unor erori comise de Sir Fl. Petrie privind trecutul istoric-cultural al acestei aşezări. Cu acelaşi gînd de a cunoaşte mai bine şi în detaliu trecutul unor aşezări biblice s-au întreprins săpăturile arheologice pe locul vechii aşezări a Ierusalimului. Arheologii, reluînd cercetările în zona cetăţii sfinte, au constatat că Ierusalimul, cu două secole înainte de a fi distrus de babiloneni, în anul 587—586 î.d.Hr., includea toată partea superioară, aşa cum atestă obiectele de ceramică. Tot în legătură cu oraşul sfînt, mai adăugăm noile săpături efectuate în acest an în zona porţii Iafa şi în partea de nord-vest, cînd au fost scoase la lumină, în afara zidurilor actuale ridicate în secolul XVI de Soliman Magnificul, urme din vechea cetate, datînd din perioada irodiană.

La Tel Lachish a fost nevoie de noi săpături pentru a se cunoaşte mai mult conturul complet al acestei aşezări biblice. Cu acelaşi scop s-au întreprins şi noile investigaţii de la Shechem de către arheologi americani. De asemenea s-au reluat săpăturile de la Bet-Shean, întrucît ele au fost întrerupte în anul 1933. Aici s-au efectuat în anul 1989 şi în 1990 cercetări arheologice care s-au încheiat cu identificarea unor straturi de ocupaţie umană din prima perioadă a bronzului tîrziu (sec. XV î.d.Hr.), cînd aşezarea avea legături cu Egiptul, aşa cum confirmă prezenţa ceramicii de factură egipteană. Urme de ocupaţie

umană s-au descoperit pe vîrful colinei și ele datează din prima perioadă a fierului (sec. XVI î.d.Hr.), ceea ce înseamnă că Bet-Șeanul a avut o îndelungată existență în perioada vechitestamentară.

Numeroasele materiale din domeniul cercetărilor arheologice oferite de specialiști celor prezenți la cel de al II-lea Congres internațional, care s-a ținut la împlinirea unui secol de la prima investigație arheologică în Țara Sfîntă, dovedesc largul interes al cercetătorilor pentru cunoașterea așezărilor și evenimentelor din perioada vechitestamentară. Bogatele mărturii scoase la lumină pe locul fostelor așezări biblice confirmă adevărul că descoperirile arheologice au cunoscut în ultima vreme o certă dezvoltare și ele ajută în mod constructiv la identificarea fostelor așezări pe harta Țării Sfinte. De fiecare dată geografia și istoria biblică sînt confirmate de mărturii arheologice care adeveresc faptul subliniat de W. Keller, că «Biblia are dreptate». Orice mărturie aparținînd perioadei vechitestamentare este utilă celor ce-și pleacă fruntea peste paginile Sfintei Scripturi și cunoașterea lor se impune mai ales celor ce slujesc Sfîntului Altar sau se pregătesc să primească Taina hirotoniei.

Nădăjduim că și în viitor vor fi descoperite noi vestigii, care să confirme textul scripturistic și după o experiență de peste un secol și jumătate, specialiștii vor fi în măsură să aducă noi contribuții în acest domeniu. Folosirea noilor metode în explorarea straturilor cu așezări umane va fi și mai rodnică și cu rezultate mai bune în ceea ce privește cunoașterea istoriei și geografiei localităților biblice. Fostele așezări biblice existente pe vremea profeților sînt readuse de arheologi la lumină și în atenția cititorilor Sfintei Scripturi, urmele lor trezind un adînc ecou și respect față de cei ce le-au locuit și au vorbit despre ele.

Diac. prof. EMILIAN CORNIȚESCU

A TREIA ADUNARE GENERALĂ A FORUMULUI FEMEILOR CREȘTINE DIN EUROPA

Între 14—20 iulie 1990 Universitatea din York (Anglia) a găzduit cea de a treia adunare generală a Forumului femeilor creștine din Europa, desfășurată sub egida Consiliului Mondial al Bisericilor. Au participat peste 250 femei din 26 țări europene, diverși observatori și invitați ai unor organisme creștine internaționale. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat la această adunare o delegație formată din monahiile : Eufrasia Poiană, stareța mînăstirii Dealu ; Nazaria Niță, stareța mînăstirii Văratec, și domnișoara Anca Manolache. Din țara noastră au mai participat doamnele : Maria Esseney din Oradea, din partea Bisericii Evanghelice, și Noemi Soes din Tîrgu Mureș, reprezentînd Biserica Reformată.

Tema principală a Adunării a fost : «De la diviziune la viziune». Lucrările au început în ziua de 14 iulie 1990, cu un serviciu religios, desfășurat în sala de concerte a Universității, unde, în zilele următoare, s-au oficiat și serviciile religioase și au avut loc și ședințele plenare.

După serviciul religios, președinta Adunării, doamna Jean Mayland, a rostit o cuvîntare de bun sosit, invocînd și ajutorul lui Dumnezeu pentru buna desfășurare a lucrărilor. Au mai rostit cuvîntări rectorul Universității, primarul orașului, precum și Arhiepiscopul de York.

În continuare a avut loc prezentarea, pe țări, a participantelor. Potrivit ordinii stabilite, vorbitoarele au prezentat cîte o personalitate a vieții spirituale din regiunea din care proveneau, prezentîndu-i succint viața și valoarea de simbol, spre a fi luată ca patron al diverselor secții de lucru. În acest cadru, monahia Nazaria Niță a prezentat pe scurt viața și faptele Cuvioasei Nazaria prima stareță a mînăstirii Văratec, al cărei simbol este sfînta cruce, prin care se ajunge la înviere, iar monahia Eufrasia Poiană a prezentat ca model de viețuire creștină pe Sfînta Muceniță Filoteia, simbol al jertfelniciei și al muceniciei.

În ziua de 15 iulie, doamna Jean Mayland a prezentat o dare de seamă asupra activității desfășurate de Forum de la ultima sa adunare generală, care a avut loc în 1986, la Jarvenpää (Finlanda), pînă în prezent, atît pe ansamblu, cît și pe comitete regionale, amintind și de conferințele care au avut loc între timp : Edinburg — 1986, Moscova și Minsk — 1987, Bruxelles — 1988 și Viena — 1989. În același timp, doamna Mayland a adus mulțumiri tuturor comitetelor și persoanelor care au ajutat-o în exercitarea mandatului său, și a arătat că, întrucît mișcarea femeilor creștine a luat o amploare deosebită, impunîndu-se stabilirea de relații cu organizații feminine de pe celelalte continente și cu organizații aparținînd altor religii, s-a stabilit, pentru mai buna desfășurare a activităților în viitor, să se aleagă trei președinți ai Forumului.

Referatul principal al adunării, cu tema «De la diviziune la viziune», a fost prezentat de doamna Mary Grey, profesoară de teologie la Universitatea catolică din Nimègue. În referat s-a făcut o amplă prezentare a situațiilor care au dus pe oameni la separări, la diviziuni ideologice și, în consecință, la acaparări de bunuri, la rapturi de toate felurile, care au amplificat diviziunile. S-a insistat, apoi, asupra modalităților care ar duce la apropiere, la unire, la o viziune comună, și anume prin smerenie, prin renunțare, prin «răstignirea» propriilor patimi, pentru a ajunge la viziunea Învierii, la bucuria în Iisus Hristos, care a adus oamenilor eliberarea și mîntuirea. Vorbitoarea a scos în evidență rolul femeilor în această lucrare, citînd din Sfînta Scriptură și din istoria creștinismului o serie de exemple de femei, care prin viața și faptele lor au contribuit la instaurarea în lume a păcii și a dreptății, cei doi piloni ai viziunii și fericirii în Iisus Hristos.

În cadrul aceleiași ședințe plenare a fost discutată și constituția Forumului, aducîndu-se și unele amendamente (art. 4, 6 și 8).

Lucrările adunării s-au desfășurat mai întîi pe grupuri mici, de cîte șapte persoane, apoi pe secții. Monahia Eufrasia Poiană a activat în secția a VII-a, «Integritatea creației», iar monahia Nazaria Niță în cadrul secției a X-a, «În slujba păcii globale». În cadrul acestor secții, ca și în ședințele plenare, ele au luat cuvîntul și au avut o contribuție de seamă la înțelegerea și interpretarea textelor scripturistice, făcînd propuneri concrete în vederea realizării scopului propus de tema Forumului,

și anume dreapta credință, stăruința în rugăciune și în răbdare, și mai ales dragostea.

În încheierea lucrărilor au fost alese, potrivit hotărîrii menționate, cele trei președinte ale Forumului, și anume: Maria Jose Aruna (catolică din Spania), Reeta Leskinen (luterană din Finlanda) și Elisabeth Raiser (evanghelică din Germania), precum și noile coordonatoare ale comitetelor regionale. S-au fixat, de asemenea, atribuțiile secretarei în cadrul Forumului.

Participarea reprezentantelor Bisericii Ortodoxe Române la Forumul femeilor creștine a constituit un binevenit prilej pentru a face cunoscută învățătura Bisericii noastre, în legătură cu problemele discutate, un prețios aport la strădaniile care se depun de diferitele organizații creștine pentru mai buna cunoaștere în Europa și în lume a învățăturilor scripturistice și tradiționale, și pentru transpunerea lor în viață.

Monahia NAZARIA NIȚĂ
și Monahia EUFRASIA POIANĂ

A OPTA ÎNTÎLNIRE INTERNAȚIONALĂ ORGANIZATĂ DE SOCIETATEA DE LITERATURĂ BIBLICĂ

Societatea de literatură biblică (Society of Biblical Literature), cu sediul în S.U.A., Denver, Colorado, a organizat la Viena, între 5—8 august 1990, cea de a 8-a Întîlnire internațională. Au luat parte circa 200 de teologi din 25 de țări din toată lumea.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, profesorii universitari: Pr. Constantin Cornițescu și Diac. Emilian Cornițescu, de la Institutul teologic din București, și Pr. Vasile Mihoc de la Institutul teologic din Sibiu.

Lucrările acestei întruniri internaționale în domeniul cercetărilor teologice s-au desfășurat în sălile palatului Auersperg din Viena. În cadrul lor au fost dezbătute probleme privind cunoașterea și aprofundarea chestiunilor de ordin istoric, filologic, exegetic și teologic, ale Vechiului și Noului Testament. De asemenea, au fost luate în discuție aspecte privind literatura biblică descoperită la Qumran sau timpul scrierii cărților vechitestamentare. Unul dintre vorbitori consideră că Psalmul 132 (131) aparține unui autor din timpul dezbinării regatului și acesta, folosind surse vechi liturgice, susținea legitimitatea dinastiei davidice (cf. Choon Leong Seou, Princeton Theological Seminary, *Psalm 132 (131) as Political Composition).*

Cu prilejul acestei întîlniri internaționale, specialiștii în studiile biblice vechitestamentare s-au referit la Pentateuh, profeți, psalmi și istoria biblică în perioada persană. Au fost aduse în atenția ascultătorilor cîteva date privind originea obiceiurilor și practicilor religioase ale popoarelor din timpul patriarhilor, date oferite de cercetările arheologice de la Cush, Not, Nuzi (Temba J Mafico, Cush, Not, Nuzi : *The Origin of the Customs and Religious Practices of the Patriarchs).* Pe baza cărții *Ieșirea,* cap. 1—15, s-a vorbit despre perioada cînd fiii lui Israel s-au aflat în Egipt. Relatarea evenimentelor consemnate în cartea *Ieșirea* a

fost prezentată de un teolog german, sub aspectul social-istoric (Erich Zenger, Westfalische Wilhems-Universität, Münster, *Israel in Ägypten. Sozialgeschichtliche Beobachtungen zu Ex. 1—15).*

Instituția profetică a Vechiului Testament își păstrează originalitatea sa, profeții vechitestamentari fiind inspirați de Dumnezeu și propovăduind respectarea Legii, precum și sosirea timpurilor mesianice, cînd va fi pace între oameni și vor duce o viață fericită. «Superioritatea acestei instituții față de așa-zișii «prezicători» ai voii lui Dumnezeu se poate sublinia și atunci cînd ne referim la descoperirile de la Mari, veche cetate a Orientului apropiat din perioada vechitestamentară, unde s-au găsit texte cuneiforme privind activitatea unor persoane ce se pretindeau a fi mesageri ai voii divine, fără a anunța eliberarea omenirii din robia păcatului de către Fiul lui Dumnezeu. Profetismul biblic a fost abordat în legătură cu cel de la Mari, de mai mulți participanți la această întîlnire internațională (Moshe Anbar, *Mari and the Origin of Prophecy* ; Simon B. Parker, Boston University, *Official Attitudes toward Prophecy at Mari and in Israel* ; Abraham Malamat, *New Light from Mari on Biblical Prophecy).* El este de origine divină ; de aceea unul dintre specialiști s-a referit la locul pe care îl ocupă în teologia Vechiului Testament (Rolf Rendtorf, University of Heidelberg, *The Place of Prophecy in a Theology of the Old Testament).*

Cartea Psalmilor a fost, așa cum am mai arătat, în atenția specialiștilor care au analizat-o, sub diferite aspecte privind alcătuirea, contextul și actualitatea ei (Francis Landy, University of Alberta, Edmonton, *Construction and Deconstruction in the Psalms* ; Robert C. Culley, Mc Giele University, *Psalm 3 : Content, Context and Coherence*; Johann Maier, Universität der Köln, *Light of Creation, Sunrise and Torah. Some Observations in Connection with Psalm 19* ; Enzo Cortese, Argello di Milazzo, Italy, *Können die Armen der Dritten Welt den Psalm 73 (72) beten ?).*

Istoria biblică din sec. VI—IV î.Hr. a fost împărțită în trei perioade persane (Persan Period I—III), în care s-au discutat variate probleme legate de cărțile canonice vechitestamentare ale autorilor sfinți care au trăit în acest timp (ex. David L. Petersen, Iliff School of Theology, *Persian Prophecy : The Task of Interpreeting Zechariah 9—14* ; Marvin A. Sweeny, University of Miami, *The Structure and Generic Character of the Book of Nahum).*

Din Noul Testament s-a discutat, între altele, problema sinoptică (Halvor Ronnig, Institute of Holyland Studies, *Direction of Dependence between the Synoptic Gospels)* ; Raportul Evangheliilor sinoptice cu Evanghelia Sfîntului Ioan, în special primul capitol (Arthur H. Maynard, University of the Pacific, *John 1 and Synoptics).*

În atenția participanților au mai fost și scrierile pauline pe marginea cărora s-au făcut cîteva referiri la implicațiile ermineutice ale hristologiei orale la Apostolul neamurilor (J. A. Louber, University of Zululand, *Some Hermeneutical Implications of Paul's Oral Christology)* și la Epistolele către romani și corinteni (William S. Campbell, Westhill College, University of Birmingham, *Romans in the Eighties;* Donald Hans

Liebert, Whitworth College, *Listening Together : An Intermediate Letter Style and I Corintions).*

Încheiem prezentarea sumară a lucrărilor de la această Întîlnire internațională cu comunicarea domnului Steve Friesen de la Harvard University, fost student al Institutului teologic din București, despre *Creștinismul românesc în părțile Dobrogei.* Domnia sa, în timpul studiilor făcute în țara noastră, a avut ocazia să cunoască locurile dobrogene, în care s-au scos la lumină urme de basilici din sec. IV. Comunicarea sa, intitulată «De la păgînism la creștinism în Dobrogea», a fost însoțită, în desfășurarea ei, și de diapozitive, care au atras mai mult atenția auditoriului în urmărirea datelor arheologice.

Organizatorii acestei întîlniri internaționale, sub conducerea Domnului Kent Harold Richard, de la Iliff School Theology, au înlesnit specialiștilor în studiile biblice posibilitatea de a lua contact cu preocupările majore privind cunoașterea și aprofundarea Sfintei Scripturi. Aceștia au arătat un mare interes față de teologia românească, ai cărei reprezentanți participau pentru prima dată. Pe viitor vor avea în vedere să includă în programul lor și comunicări din partea teologilor ortodocși români, pentru o caloborare mai fructuoasă în cîmpul cercetărilor Sfintei Scripturi, al cărei mesaj este acela de a uni pe oameni și a propăși în aprofundarea cuvîntului dumnezeiesc.

Diac. prof. EMILIAN CORNIȚESCU

A DOUĂZECEA CONFERINȚĂ INTERCONFESIONALĂ A CĂLUGĂRIȚELOR

Din inițiativa Pr. Iulian Garcia Hernando, directorul Centrului ecumenic romano-catolic «Misioneras de la Unidad», din Madrid, și a I.P.S. Mitropolit Emilian Timiadis de Selivria, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice pe lîngă C.E.B., în zilele de 21—27 august 1990 au avut loc la Strasbourg lucrările celei de a douăzecea conferințe interconfesionale a călugărițelor.

Cu binecuvîntarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh T e o c t i s t, din* partea călugărițelor ortodoxe române au participat monahiile : Eustochia Ciucan, stareța mînăstirii Agapia, și Eufrasia Poiană, stareța mînăstirii Dealu. Delegația a fost condusă de P.S. Episcop Serafim Făgărășanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, care a fost invitat să susțină un referat în cadrul lucrărilor conferinței.

La lucrări au participat peste 60 de invitate, precum și reprezentanți ai centrelor ecumenice catolic și, respectiv, protestant din Strasbourg.

În deschiderea lucrărilor Pr. Iulian Garcia Hernando a prezentat o dare de seamă asupra activității acestei mișcări, pusă în slujba unității Bisericii, în cei douăzeci de ani de la inițierea ei. În cadrul dării de seamă Pr. Iulian Garcia Hernando a vorbit și despre perioadele de rugăciune pentru unitatea Bisericilor.

În continuare, I.P.S. Mitropolit Emilian Timiadis a vorbit despre importanța acestei mișcări cu caracter ecumenic, scoțînd în relief progresele făcute prin apropiere și cunoaștere reciprocă între Biserici.

În ziua de 22 august 1990, participanții la conferință au asistat la Sfînta Liturghie, oficiată de către P.S. Episcop Serafim Făgărășanul, înconjurat de PP.CC. Preoți Vasile Mihoc și Liviu Streza, profesori la Institutul teologic universitar din Sibiu, precum și de preotul grec din Strasbourg, răspunsurile fiind date de monahiile române. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P.S. Episcop Serafim Făgărășanul a rostit cuvîntul de învățătură.

În continuarea lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Emilian Timiadis a citit o comunicare despre «Construirea unei Europe noi pe baza valorilor spirituale».

În aceeași zi a fost vizitată comunitatea diaconițelor din orașul Karlsruhe (R.F.G.). La întoarcere, sora Magdalena Wentz a făcut o prezentare a comunității din care face parte. Seara, participanții au asistat la un concert religios în biserica «Sf. Guillaume» din Strasbourg.

Joi, 23 august 1990, dl. rabin Claude Lederer a vorbit despre «Unitatea în iudaism în diversitatea sa».

În continuare, profesorul André Benoit a prezentat referatul «Sfîntul Irineu, pionier al unității», subliniind personalitatea Sfîntului Irineu ca teolog, apologet și martir al Bisericii. A urmat pastorul A. Appel care, în cadrul unui studiu biblic, a făcut un comentariu la textul : Ioan, 17, 15-19. După aceea, sora Doroteea a prezentat tema : «Martin Bucer despre istoria Reformei» și, în continuare, o informare despre organizarea și funcționarea Centrului de diaconițe din Strasbourg. Seara, în capela Centrului, pastorul Jean Bastion a oficiat un serviciu religios.

Vineri, 24 august 1990, participanții la conferință au vizitat biblioteca umanistă din orașul Sélestat, apoi mînăstirea benedictină din Rosheim, unde participanții au asistat la o Misă catolică, oficiată în biserica mînăstirii de către vicarul episcopal Sifferlen.

Sîmbătă, 25 august 1990, participanții la conferință au asistat la o Misă anglicană, săvîrșită de canonicul W. J. Milligan, după care, în sala de conferințe, Rev. Martin Draper a vorbit despre «Rugăciunea în Biserica Anglicană». În aceeași zi, după amiază, a fost vizitat orașul Strasbourg, după care municipalitatea orașului a oferit o recepție în cinstea participanților.

Seara, în Domul orașului s-a oferit un spectacol «Sunet și lumină».

Duminică, 26 august 1990, participanții la conferință au asistat la Misa catolică, oficiată în biserica mînăstirii «Marie Réparatrice», de către episcopul Strasbourgului, Elchinger, înconjurat de un sobor de preoți catolici. În cadrul acestei slujbe, Prea Sfințitul Episcop Serafim Făgărășanul a rostit un cuvînt în care a mulțumit, în numele Bisericii Ortodoxe Române, pentru ajutoarele trimise poporului român după revoluția din decembrie 1989. După aceea, în sala de conferințe, Prea Sfințitul Serafim Făgărășanul a conferențiat despre «Slava lui Dumnezeu și unitatea creștină» — o expunere cu profund conținut dogmatic și mistic, în care se face, pe baza textelor biblice, o frumoasă paralelă între unitatea treimică și unitatea Bisericii.

În după amiaza aceleiași zile Mgr. P. Böchel a ținut o conferință «Despre credința ecumenică» ; călugărul franciscan Théophane Chary a prezentat «Mărturii ale unității creștine», iar sora Magdalena a făcut

o expunere despre traducerea Sfintei Scripturi în limba franceză. Expunerea a fost urmată de proiecții cu cele mai vechi manuscrise, atît ale Bibliei, cît și ale altor cărți de teologie.

În ultima zi a lucrărilor conferinței s-a făcut o vizită la Centrul luteran de studii ecumenice, unde un profesor de dogmatică din cadrul Universității din Strasbourg a făcut o prezentare istorică a Luteranismului.

În aceeași zi, participantele la conferință au făcut o vizită la Consiliul European, unde au fost primite de Rev. John Murray, care a făcut o prezentare a acestei instituții, organizarea și problemele cu care se ocupă secretariatele Consiliului, țările membre, raporturile cu celelalte țări etc.

Participarea delegației Bisericii noastre la a douăzecea conferință interconfesională a călugărițelor a constituit o nouă contribuție la promovarea și întărirea acțiunilor de apropiere și mai bună cunoaștere a Bisericilor, în drumul lor spre unitate.

Monahia EUFRASIA POIANĂ

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ

«Timpul schimbărilor — credincioșii, societatea și statul în Europa centrală și răsăriteană»

Abația benedictină «Amplefort»-York și colegiul «Keston» din Marea Britanie au organizat în zilele de 28—31 august 1990 o conferință internațională cu tema «Timpul schimbărilor — credincioșii, societatea și statul în Europa centrală și răsăriteană». Au participat peste 200 de delegați — preoți, sociologi, politologi, oameni de cultură, ziariști etc. din majoritatea țărilor europene, din S.U.A. și Canada.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, însoțit de studentul teolog Nicolae Teodoreanu.

Din țara noastră a mai fost invitat episcopul reformat Laszlo Tökes, care, neputînd participa, a fost reprezentat de pastorul Paul Negruț din Oradea.

Lucrările conferinței au fost conduse de Cardinalul Basil Hume, secondat de reverendul Leo Chamberlain, președintele Comitetului de organizare, și de către reverendul Michael Bourdeaux, director general al colegiului «Keston».

Delegatul ortodox român a prezentat referatul *«Timpul schimbărilor — opțiune fundamentală în dialogul actual dintre credincioși și societate»*, care s-a bucurat de aprecieri din partea auditoriului și care a fost reținut de secretariatul conferinței pentru a fi inclus într-un volum ce va cuprinde o parte din lucrările conferinței.

În timpul ședерii în Anglia, delegatul român a fost solicitat în repetate rînduri să dea interviuri pentru diferite ziare sau posturi de radio și televiziune, în cadrul cărora a prezentat activitatea Bisericii Or-

todoxe Române în contextul amplului proces de înnoire a societății românești.

Tot în timpul șederii în Anglia, delegatul român a vizitat mînăstirea ortodoxă din Essex, printre ai cărei vieţuitori se numără şi călugărul român Rafael Noica, mînăstire unde delegatul român a fost primit cu dragoste şi interes şi unde a avut ocazia să prezinte situaţia Bisericii Ortodoxe Române, precum şi viaţa şi activitatea monahismului ortodox românesc.

Pr. prof. CONSTANTIN GALERIU

AL 25-LEA CONGRES AL BISERICII VECHI-CATOLICE

La Geneva (Elveţia) s-au desfăşurat, în zilele de 27—31 august 1990, lucrările celui de-al 25-lea Congres al Bisericii Vechi-Catolice.

În spiritul bunelor relaţii pe care Biserica noastră le întreţine cu Biserica Veche-Catolică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a aprobat ca Biserica Ortodoxă Română să fie reprezentată la lucrările acestui Congres de către P.C. Pr. Vergil Vâlcu, de la parohia ortodoxă română din Geneva.

Lucrările Congresului s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi în patru forumuri (Forumul A : «Voi sînteţi lumina lumii»; Forumul B : «Voi sînteţi sarea pămîntului» ; Forumul C : «Voi sînteţi aluatul Împărăţiei»; Forumul D : «Cine va răsturna piatra»).

Delegatul român a luat parte la lucrări în cadrul Forumului B şi în grupul B2, în cadrul cărora s-a discutat despre responsabilitatea faţă de oamenii neproductivi din punct de vedere economic (handicapaţi fizic şi psihic, alcoolici, toxicomani etc.). În cadrul discuţiilor P.C. Sa a vorbit despre larga deschidere a Bisericii Ortodoxe Române faţă de problemele în discuţie şi angajarea ei într-un vast program de asistenţă socială, după înlăturarea opreliştilor ce i-au fost impuse înainte de revoluţia din decembrie 1989.

Participanţii din grupul de discuţie în care a activat şi delegatul român, s-au arătat intersaţi de evoluţia situaţiei generale din ţara noastră şi în special de redresarea sa economică, întrucît s-a luat în discuţie suferinţa generală, care a marginalizat o însemnată parte din populaţie şi nu doar categoria celor neproductibili, scuzaţi de o infirmitate sau alta.

Delegatul român a stăruit, în intervenţiile sale, asupra activităţii actuale a Bisericii noastre şi asupra intensificării rolului său în domeniul social şi al redresării morale şi spirituale a cetăţenilor ţării.

În cadrul uneia dintre şedinţele plenare, delegatul român a prezentat mesajul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, adresat participanţilor acestui Congres, mesaj care a fost primit cu interes şi entuziasm.

Pr. VERGIL VÂLCU

AL VII-LEA CONGRES PANELEN

«Uniunea Panelenă a Teologilor» a ţinut la Atena, între 7—9 septembrie 1990, cel de-al VII-lea congres al său, avînd ca temă centrală : *Ortodoxia într-o Europă unită.* Congresul a fost prezidat de Prea Fericitul Serafim, Arhiepiscopul Atenei şi al întregii Elade. Au participat circa 700 de delegaţi ai celor peste patru mii de teologi, profesori în învăţămîntul teologic universitar, mediu şi eclesiastic, clerici şi laici din Grecia.

La Congres au fost invitaţi şi Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe. La această invitaţie au răspuns, fiind de faţă, Prea Fericitul Patriarh Partenie al Alexandriei, Prea Fericitul Patriarh Ignatie al Antiohiei, sau prin delegaţi : Biserica Ortodoxă din Cipru, Biserica Ortodoxă Sîrbă, Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Ortodoxă Greacă din America.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a delegat la acest Congres pe P.P. C.C. Preoţi Profesori Ioan Bria şi Ştefan Alexe şi pe P.C. Diac. Drd. Eugen Moraru, aflat la studii în Atena.

Deschiderea oficială s-a făcut în dimineaţa zilei de 7 septembrie 1990. După rugăciune şi după binecuvîntarea Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim, care a declarat deschise lucrările, a rostit un cuvînt introductiv Prof. Constantin Muratidis, preşedintele «Uniunii Panelene a Teologilor». Au urmat cuvîntările de salut din partea oaspeţilor din ţară şi străinătate. Printre aceştia P.C. Pr. Prof. Ştefan Alexe a dat citire următorului mesaj din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

«Mulţumindu-Vă frăţeşte pentru invitarea Bisericii noastre cu prilejul ţinerii la Atena a celui de al VII-lea congres teologic panelen, sîntem fericiţi de a fi prezenţi la acest eveniment deosebit de important în viaţa Ortodoxiei elene în special şi a Ortodoxiei în general, prin Preotul Profesor Dr. Ştefan Alexe de la Institutul teologic din Bucureşti, Pr. Prof. Dr. Ion Bria şi Diac. doctorand Eugen Moraru.

Profităm de această ocazie pentru a reînnoi sentimentele noastre de dragoste faţă de P.F. Voastră, ierarhii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Elene, precum şi faţă de poporul frate grec.

În aceste zile, cînd ideea înfăptuirii unei Europe unite, unire nu numai politică, economică şi tehnologică, ci şi spirituală, Ortodoxia poate să aducă o contribuţie esenţială. Aceasta se constată şi din programul dens al congresului în care sînt cuprinse teme de analiză şi de perspectivă pentru înfăptuirea unei năzuinţe care înflăcărează din ce în ce mai mult inimile europenilor.

Am dori să vă facem cunoscut că şi Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română studiază posibilităţile de participare la acest grandios proces al realizării unităţii spirituale europene, avînd la bază gîndirea patristică. De aceea, rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să binecuvînteze lucrările acestui congres şi să reverse harurile sale asupra participanţilor

şi puterea spirituală de a găsi căile spre unitatea continentului nostru, lumina Sfintei Tradiţii şi a spiritualităţii creştine ortodoxe.

Vă îmbrăţişăm, Prea Fericite, cu dragoste frăţească în Hristos Domnul,

† *TEOCTIST*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Întrucît în anul 1992, Grecia urmează să-şi spună definitiv cuvîntul cu privire la apartenenţa sa la Piaţa comună europeană, locuitorii acestei ţări sînt împărţiţi în ceea ce priveşte utilitatea intrării într-o Europă unită. Întrebarea principală, care constituie de altfel şi motivul temerii, este ce se va întîmpla cu elenismul, adică cu cultura greacă, veche şi modernă, şi mai ales ce se va întîmpla cu Ortodoxia ? Aceasta se reflectă în titlul subiectelor tratate. Fiecare şedinţă a avut o tematică proprie, legată însă de tema centrală. Astfel, în prima şedinţă, s-a discutat subiectul : *Cum îşi imaginează politicienii greci Europa unită,* fiind prezentate referate de către Athanasie Kanelopoulos, vicepreşedinte al Guvernului şi ministrul justiţiei, Constantin Alvanos, secretar general în ministerul culturii, Fotios Konvelis, secretar general al unuia din partidele de guvernămînt. În şedinţa a doua, coordonată de Prof. Ilias Iconomu, decanul Facultăţii de Teologie din Atena, la subtema : *Ortodoxia şi Europa unită,* au prezentat referate : Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Meletie al Nicopolei, *Tradiţia ortodoxă şi Europa unită ;* Prof. Ioannis Panagopoulos de la Facultatea de Teologie din Atena, *Tradiţia apuseană şi Europa unită* şi Arhim. Placide Deseille, *Divergenţe şi convergenţe între tradiţia ortodoxă şi tradiţia occidentală.*

A doua zi, 8 septembrie, dimineaţa, şedinţa a fost coordonată de Hrestos Krivonis, profesor la Facultatea de Teologie din Tesalonic. La subtema : *Contribuţia Ortodoxiei la unirea Europei* au prezentat referate: Arhim. Emilian, egumenul mînăstirii Simon Petru de la Sfîntul Munte, *Spiritualitatea ortodoxă şi revoluţia tehnologică ;* Ierom. Atanasie Yeftici, profesor de Patrologie la Facultatea de Teologie din Belgrad, *Omul în Hristos dincolo de Răsărit şi Apus* şi Casandra Grigori, teolog, *Contribuţia femeii ortodoxe la unirea Europei.* După amiază, şedinţa a fost coordonată de Prof. Vasilios Yulţis, decanul Facultăţii de Teologie de la Universitatea din Tesalonic. Au prezentat referate la subtema : *Teologia ortodoxă în Europa unită :* Prof. Vlasios Fidas de la Facultatea de Teologie din Atena, *Temelia teologică a diasporei ortodoxe ;* Apostol Nicolaidis, teolog, profesor, scriitor, *Curente teologice contemporane şi tendinţe în Europa de Vest* şi Prof. Gheorghe Galitis, de la Facultatea de Teologie din Atena, *Promovarea unitară a teologiei ortodoxe în Europa unită.*

În timpul discuţiilor a fost invitat să ia cuvîntul şi Pr. Prof. Ion Bria care a vorbit despre existenţa Ortodoxiei în Apus, trăită şi promovată de ortodocşi de diferite naţionalităţi. Se aşteaptă ca în viitor, mărturia ortodoxă în Apus să fie mai vizibilă şi mai eficientă.

Duminică, între orele 8—10, s-a săvîrşit dumnezeiasca Liturghie în Catedrala mitropolitană din Atena, de către Prea Fericitul Patriarh Partenie al Alexandriei, înconjurat de un sobor de preoţi din care a făcut parte şi Pr. Prof. Ştefan Alexe.

Lucrările Congresului s-au continuat, fiind coordonate de Prof. Panaiotis Bumis de la Facultatea de Teologie din Atena, vicepreşedinte al «Uniunii Panelene a Teologilor». În discuţie a fost subtema *Educaţia în Europa unită* la care au prezentat referate : Nicolae Tirakis, doctor în Teologie, *Educaţia elino-ortodoxă într-o Europă unită* ; Prot. Const. Fuscas, profesor la Facultatea de Teologie din Atena, *Educaţia greacă şi străină în Grecia* şi Nicolae Hronopoulos, profesor la Universitatea din Creta, *Înrîurire reciprocă, posibilităţi, perspective într-o Europă unită.*

Ultima şedinţă, duminică după amiază, a fost coordonată de Pr. Prof. Stanley Harakas de la Facultatea de Teologie «Sfînta Cruce» din Brookline, lîngă Boston, S.U.A. Subtema *Asigurarea şi promovarea tradiţiei ortodoxe în Europa unită* a fost tratată în referatele : Nicolae Vasiliade, teolog, scriitor, cu titlul : *Realizări care slăbesc unirea Europei;* Prof. Theodor Zisis, de la Facultatea de Teologie din Tesalonic, *Punerea în mişcare, valorificarea şi coordonarea posibilităţilor bisericeşti, pedagogice şi politice ale elenismului* şi Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Damaschin al Elveţiei, *Înfiinţarea unei comisii panortodoxe pentru asigurarea şi valorificarea realizărilor spirituale şi politice ale Ortodoxiei.*

Şedinţele au fost urmate de discuţii din care s-a văzut nu numai interesul deosebit stîrnit de problema centrală tratată, dar şi dragostea grecilor faţă de ţara lor, de credinţa ortodoxă, de moştenirea patristică şi faţă de cultura elenă.

În concluzie, Prea Fericitul Serafim, Arhiepiscopul Atenei şi întregii Elade, a subliniat că este necesar ca toţi factorii de educaţie teologică şi bisericească să-şi împlinească munca cu seriozitate, să fie editate noi manuale şcolare, de religie, în care să predomine textele patristice şi să fie înfiinţată o comisie sinodală pentru coordonarea acestei activităţi.

În ziua de 8 septembrie a avut loc o consfătuire la care au luat parte P.F. Patriarh Partenie, P.F. Patriarh Ignatie, P.F. Arhiepiscop Serafim, Pr. Prof. Ştefan Alexe, P.S. Episcop Amfilohie Radovici, al Banatului sîrbesc şi decanii celor două Facultăţi de Teologie din Atena şi Tesalonic. S-a discutat problema uniaţiei în diferite contexte geografice. Pr. Prof. Ştefan Alexe a relatat situaţia din România şi mai ales problemele serioase cu care se confruntă creştinii ortodocşi în Transilvania şi Banat. P.F. Arhiepiscop Serafim a propus să se întîlnească Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe într-o consfătuire neoficială în care să-şi împărtăşească fiecare problemele şi să se găsească mijloacele de rezolvare a acestei probleme. P.F. Sa Arhiepiscopul Serafim a propus ca loc de întîlnire Grecia.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat încă o dată mulţumiri pentru ajutoarele morale şi materiale primite de credincioşii Bisericii noastre.

Congresul teologic panelen de la Atena a scos în evidenţă că Biserica Ortodoxă nu trebuie să rămînă străină de prefacerile sociale, culturale, economice şi politice din ţară şi din contextul geografic şi istoric, ci să-şi coordoneze activitatea pentru a fi prezentă să răspundă eficient la trebuinţele spirituale ale credincioşilor săi.

Pr. prof. ŞTEFAN ALEXE

PRIMUL FESTIVAL REGIONAL «SYNDESMOS»

Între 28 august și 2 septembrie 1990, la Groenewoud (Olanda), a avut loc primul festival regional Syndesmos, pentru Europa occidentală. Au participat 30 de tineri ortodocși, din diferite țări europene, din America și Asia, printre care și doi reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române : Uță Mircea-Alexă și Ungureanu Ionel, studenți la Institutul teologic universitar din București. Mult apreciată a fost prezența P.C. Pr. Constantin Radu Miron de la parohia ortodoxă greacă din Brühl, precum și cea a P. Cuv. Rafael Noica de la mînăstirea Essex din Anglia.

Președinția acestui festival a aparținut domnișoarei Athéne, din Londra, secretara organizației regionale Syndesmos pentru Europa occidentală.

Tema principală a festivalului — «Pentru viața lumii și supraviețuirea planetei» — a fost problema ecologică, discuțiile purtate cu mult entuziasm deschizîndu-se spre multe alte probleme, astfel încît putem spune că a fost în cele din urmă un excelent prilej de meditație și gîndire comună, din partea unor tineri ortodocși, despre lumea care îi înconjoară la sfîrșit de secol și de mileniu.

Ridicîndu-se de la aspectele ecologice — de mare actualitate — problemele abordate au înscris gîndurile acestor tineri pe un spectru cît mai global în perspectiva învățăturii creștine.

Au fost interpretate din diferite puncte de vedere cîteva texte biblice, ca Isaia XXIV, 3-6 sau Apocalipsa VII, 1-2, precum și unele citate celebre privind natura și creația în general (amintim cuvintele prozatorului rus Dostoievski : «Iubiți toată creația lui Dumnezeu, întregul și fiecare grăunte de nisip în parte. Iubiți fiecare frunză, fiecare rază a luminii dumnezeiești... Dacă vei iubi orice lucru, vei pricepe misterul divin al tuturor...»).

În același timp, au fost prezentate activitățile tinerilor respectivi în organizațiile și forurile din care fac parte și pe care le reprezintă. A fost prezentată activitatea organizației G.O.Y.G.B. (Greck Orthodox Youth of Great Britain), cu o intensă activitate (domnișoara Vasilia Charalambus încheindu-și de curînd o perioadă de «lucru» în Finlanda și U.R.S.S.), apoi a organizației Orthodox Peace Fellowship, cu sedii în Alkanaar (Olanda) și Fort Woyne (S.U.A.), și nu în ultimul rînd, activitatea studenților și tinerilor ortodocși din România, în cadrul Bisericii noastre strămoșești și în cadrul societății românești aflată într-o perioadă de schimbări și transformări esențiale.

Domnii Khalil și Ybrahim, studenți libanezi la Paris, au prezentat în emoționante cuvinte situația tragică a poporului lor, întrebîndu-se ca și compatrioții lor : «De ce toate acestea ?».

Programul festivalului a mai cuprins discuții libere și o serie de alte manifestări. Pe data de 31 august a fost vizitat — în cadrul unei excursii — orașul Maastricht. Excursia s-a bucurat de un real interes, justificat pe deplin. Patronul orașului Maastricht este Sfîntul Servatie († 384), ale cărui moaște se află în biserica romano-catolică, monument grandios, cu o istorie de aproape o mie de ani. La Maastricht se află și o capelă ortodoxă, unde ne-a vorbit despre trecutul și prezentul acestui locaș de cult al Bisericii Ortodoxe din Olandá P.C. Pr. Guide de Vylder. Ultimul punct

al excursiei l-a constituit vizitarea mînăstirii Asten, cu hramul «Naşterea Maicii Domnului». În această mînăstire trăiesc, în rugăciune şi muncă, două călugăriţe de origine olandeză. Speranţa lor este de a mări această obşte, pentru a deveni un focar de spiritualitate în aceste locuri, cu posibilităţi reale de manifestare a autenticităţii monahale caracteristice Bisericii Ortodoxe.

Festivalul organizat de Syndesmos la Groenewoud a constituit un excelent prilej de cunoaştere reciprocă, de atitudini, gîndiri, mentalităţi etc. Momentele de rugăciune comună au fost înălţătoare, de mare forţă sentimentală către Dumnezeu şi aproapele. S-a manifestat interes şi dorinţă sinceră de a ne integra într-o tradiţie a întîlnirilor comune de acest gen, inevitabil momentului de cunoaştere şi trăire comună, întru Unicul Dumnezeu...

UŢĂ MIRCEA-ALEXĂ şi UNGUREANU IONEL,
studenţi la Institutul teologic universitar Bucureşti

AL VII-LEA COLOCVIU INTERNAŢIONAL GRIGORIE DE NISA

Între 5—10 septembrie 1990 s-a ţinut la St. Andrews, în cadrul celei mai vechi universităţi din nordul Angliei, al şaptelea Colocviu internaţional privind viaţa şi opera Sfîntului Grigorie de Nisa. Cercetările din ultimele decenii au dovedit că acest frate mai tînăr al Sfîntului Vasile cel Mare era cel mai multilateral dintre teologii veacului său, ca unul care cunoştea nu numai cugetarea filosofică a lui Platon, Aristotel, Plotin şi, desigur, a lui Filon din Alexandria, ci el impresionează şi prin multe cunoştinţe din domeniul fizicii, al fiziologiei, al medicinii. Se ştie că el a plănuit şi o biserică în stil bizantin, făcîndu-se prin aceasta premergător al arhitecturii bizantine. Dar în acelaşi timp Sfîntul Grigorie a fost şi primul teolog creştin care a precizat rolul preotului în contextul lui sacramental şi liturgic. Nu degeaba a fost numit de părinţii Sinodului VII ecumenic «părintele părinţilor», fiind considerat printre cei mai profunzi cugetători creştini.

Cel dintîi Colocviu internaţional dedicat scrisului şi culturii antice aşa cum se reflectau ele în cugetarea Sf. Grigorie de Nisa a avut loc în sept. 1969 la mînăstirea Chevetogne din Belgia. Peste trei ani, la Colocviul din Münster (R.F.G.), din 1972, un volum de 300 de pagini tratînd direct despre «Grigorie de Nisa şi filosofia» aducea, prin cîteva studii temeinice, tot atîtea dovezi că mai mult decît oricare din contemporanii săi, el cita din scrierile clasicilor, combătînd afirmaţiile lor greşite. Începînd cu cel de al III-lea Colocviu ţinut în 1974 la Leiden (Olanda) tematicile întrunirilor se mărginesc la analizarea fie a unei scrieri a Sf. Grigorie, fie la o grupă de scrieri de acelaşi gen. La Leiden s-a analizat tratatul «Despre pruncii morţi prematur». În Colocviul al IV-lea din Cambridge, 1978, s-au studiat cele 5 cuvîntări de la Paşti ţinute de Sf. Grigorie, iar în cel de-al V-lea (Mainz, 1982) comunicările priveau în special scrierile biografice ale episcopului din Nisa. Cu acea ocazie, din partea delegaţiei române, subsemnatul am prezentat o comunicare privind modul în care predicile Sfîntului Grigorie erau copiate şi citite de

credincioşii Bisericii Române încă din veacurile XV—XVII, din epoca slavonismului cultural. Actele Colocviului al V-lea au fost publicate în colecţia «Patristic Monograf Series», nr. 12, la Filadelfia (S.U.A.).

Al VI-lea Colocviu a avut loc la Pampeluna, Spania, 1986.

Al VII-lea Colocviu s-a ocupat de cele opt omilii la Eclesiast, lucrare tradusă în limba română, în 1989, de răposata monahia Teodosia Laţcu (omiliile I-IV) şi de subsemnatul (omiliile V-VIII). Din cîte ştim, pînă astăzi scrierea aceasta nu a fost tradusă în nici o altă limbă modernă. Acum textul ei a fost tradus în engleză de fostul profesor S. G. Hall de la King's College din Londra, multiplicat şi oferit tuturor celor 45 de participanţi, care pe lîngă comentariul celor opt omilii au prezentat o serie întreagă de observaţii în legătură cu tema colocviului. În referatul pe care l-am susţinut, am subliniat (făcînd citaţiile de rigoare) atît pasiunea Sfîntului Grigorie de a recurge la izvoarele clasice aşa cum apar ele în textul omiliilor respective, cît şi modul de a îmbiserici limbajul cugetării creştine, aşa cum au dovedit cercetările savanţilor W. Jaeger (iniţiatorul ediţiei critice a operelor Sf. Grigorie), H.v. Campenhausen şi alţii.

Viitoarea întîlnire a cercetătorilor marelui scriitor capadocian a fost fixată pentru ultima săptămînă a lunii august 1994, care va avea loc iarăşi la mînăstirea Chevetogne în Belgia.

Dintre personalităţile mai cunoscute care au participat la acest ultim colocviu amintim, în afară de S. G. Hall, pe prof. A. M. Ritter (care e şi preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Studii Patristice), prof. M. Studer de la Roma, prof. E. Mühlenberg de la Göttingen, prof. A. Spira de la Mainz, prof. E. Mutsules din Atena, părintele asumpţionist M. van Paris din Chevetogne, prof. H. Drobner din Regensburg, precum şi cîţiva cercetători tineri cum e cazul cu M. Parmentier, care a deprins limba siriană, prezentînd un studiu privitor la traducerea în această limbă a tratatului «Contra lui Eunomiu», şi alţii.

Participanţii au admirat încă o dată larga înţelegere pe care conducătorii Bisericii Ortodoxe Române, răposatul patriarh Iustin Moisescu şi actualul patriarh Teoctist Arăpaşu au acordat-o şi o acordă în continuare lucrării de traducere a principalelor scrieri ale Părinţilor şi scriitorilor bisericeşti.

Pr. prof. T. BODOGAE

A 30-A ADUNARE GENERALĂ A FEDERAŢIEI MONDIALE A STUDENŢILOR CREŞTINI

A 30-a Adunare Generală a Federaţiei Mondiale a Studenţilor Creştini (F.M.S.C.) a avut loc în perioada 1—16 sept. 1990, în localitatea Chantilly, în apropiere de Paris. Lucrările s-au desfăşurat în incinta Centrului cultural «Les Fontaines», şi la ele au fost prezenţi 250 de delegaţi din 93 de ţări, iar tema acestei adunări generale a fost : «Voi veţi fi mărturisitorii Mei. Mărturia studenţilor creştini în societăţile pluraliste».

Lucrările propriu-zise au fost precedate, în perioada 1—4 sept. 1990, de o adunare feminină care a avut scopul de a exprima un punct de vedere asupra programului pe care Federaţia l-a parcurs în ultimii patru ani, cît şi asupra temei ce va fi dezbătută. Cu acest prilej Debora Spini

(Italia) a expus un raport inter-regional al Federației pentru femei, în care a insistat asupra necesității de a se facilita și în viitor participarea femeilor în funcțiile de răspundere la toate nivelele Federației. Lucrările în plen ale Adunării Generale au început la 6 septembrie și au continuat pînă la 16 septembrie. Poulose Mar Poulose, președintele F.M.S.C. (ales în 1986 la Adunarea Generală din Mexic) a dat citire raportului său în care a făcut o serie de aprecieri cu privire la activitatea pe care a desfășurat-o în funcția care i-a fost încredințată. Domnia sa a accentuat printre altele necesitatea ca Federația să lupte și pe viitor cu mai multă convingere pentru instaurarea în întreaga lume a păcii și a dreptății. Un al doilea raport a fost prezentat de Manuel Quintero, cosecretar al Federației, raport în care s-a insistat asupra necesității de a se continua și aprofunda și în viitor discuțiile asupra posibilităților care vor putea permite tinerilor și studenților creștini ortodocși să participe mai activ la viața Federației. Aceștia din urmă trebuie să fie invitați să dea o mărturie vie atît în Liturghie cît și în lectura Cuvîntului, mărturie din care «toți membrii Federației vor putea profita de tradiția biblică și patristică a Bisericii Ortodoxe, îmbogățindu-și viața spirituală comună». Un al treilea raport a fost prezentat de Christina Ledger, cosecretară a Federației, tot din anul 1986, în care au fost analizate dificultățile prin care au trecut în ultimii ani mișcările naționale precum și rolul F.M.S.C. în viața acestora în viitorii ani. S-a menționat acum importanța colaborării Federației cu alte organizații similare cum ar fi Secția pentru tineret a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Mișcarea internațională a tinerilor catolici, făcîndu-se cunoscut tuturor celor prezenți planul unei *Conferințe ecumenice mondiale a tinerilor si studenților*, care va avea loc în Brazilia în anul 1992 și a cărei temă va fi : «În absența utopiei poporul va pieri. Întruniți pentru viață». Tot cu acest prilej s-a reliefat necesitatea de a se menține cooperarea bilaterală cu Syndesmos (Alianța mondială a tinerilor ortodocși) și cu organizațiile reprezentînd studenții catolici, vizîndu-se prin aceasta o mai mare deschidere a F.M.S.C. (care este, după cum se știe, predominant protestantă), spre aceste tradiții ecleziale ce au o importanță deosebită. Al patrulea raport, prezentat de Haakon Smedvig Hansen (Norvegia), a înfățișat pe larg situația financiară a Federației în ultimii patru ani precum și obiectivele ce trebuie urmărite în anii viitori.

În ziua de 11 septembrie 1990 a avut loc alegerea noilor organe de conducere a F.M.S.C., pentru următorii patru ani. *Președinte al F.M.S.C.* a fost ales : Fernando Marshall (Sri Lanka); *Co-secretari :* Balan Gigi (Filipine) și Jean-François Delteil (Franța) ; *Vicepreședinți :* Pablo Schutz (Brazilia) și Debora Spini (Italia).

În ceea ce privește persoana administratorului, acesta nu a putut fi ales de către Adunarea Generală deoarece nici după al treilea scrutin nici unul din cei doi candidați (John Mwaniki din Kenya și John Boonstra SUA) nu a întrunit 36+1 voturi (majoritatea simplă).

Noul Comitét executiv va desemna pe viitorul trezorier. În cadrul celei de a 30-a Adunări Generale a F.M.S.C., au fost puse la vot și o serie de amendamente aduse Constituției Federației. Menționăm că au fost

alcătuite grupuri de lucru axate pe diferite probleme ce confruntă omenirea în zilele noastre, cum ar fi :

1. Grupuri de interes : cu privire la : Denuclearizarea Pacificului ; Ecologia ca problemă globală ; Perestroika și glasnosti; Problema SIDA etc.

2. Grupuri de lucru, în număr de opt, tratînd următoarele subiecte : Ecumenism : probleme teologice ; Probleme politice actuale ; Centenarul Federației, dezvoltarea ei în viitor etc.

Cea de-a XXXI Adunare Generală va avea loc în anul 1995, cînd F.M.S.C. va aniversa 100 de ani de la constituirea ei. La lucrările celei de-a 30-a Adunări Generale a F.M.S.C., din țara noastră au participat Drd. Rusu Agapi-Aurel de la Institutul teologic universitar din Sibiu și Pr. Gavrilă Vasile de la Institutul teologic universitar din București.

RUSU AGAPI-AUREL și
Pr. GAVRILĂ VASILE

SIMPOZIONUL «EUROPA ȘI BISERICILE, MISIUNEA PROCESULUI CONCILIAR DUPĂ BASEL»

Între 19—21 octombrie 1990, în localitatea Mülheim/Ruhr din Germania, Academia Evanghelică din Mülheim și Academia Catolică din Wolsburg au organizat Simpozionul ecumenic internațional cu tema : «Europa și Bisericile, misiunea procesului conciliar după Basel».

Din partea Bisericii Ortodoxe Române la acest simpozion a luat parte o delegație alcătuită din : P.S. Arhiereu Dr. Casian Crăciun, vicarul Episcopiei Dunării de Jos, Pr. Alexandru Tudor, consilier patriarhal, Diac. Prof. Constantin Voicu și Diac. Prof. Aurel Jivi, ambii de la Institutul teologic din Sibiu.

La acest simpozion au luat parte peste o sută de participanți reprezentînd Bisericile Ortodoxă, Romano-Catolică, Vechi-Catolică și Evanghelică din 16 țări ale Europei, pentru a dezbate sarcinile din cadrul procesului conciliar după Adunarea ecumenică europeană de la Basel (Elveția), din 1989.

Niciodată pînă acum, înainte de Adunarea de la Basel, o conferință ecumenică nu a întrunit un număr atît de mare de reprezentanți ai confesiunilor din toate țările Europei și un consens mai larg despre sarcinile social-etice ale Bisericilor și creștinilor în continentul european. Încă de la Basel, delegații au înțeles că această solidaritate abia cîștigată va trebui dovedită în viața Bisericilor, a parohiilor, a creștinilor și și-au exprimat convingerea că «lucrările Adunării trebuie continuate» (cf. document nr. 95 Basel). Simpozionul ecumenic din Mülheim s-a înscris în acest proces de receptare, la care Adunarea ecumenică de la Basel a invitat Bisericile europene.

În cadrul ședințelor plenare s-au audiat referate pe următoarele teme :

— Misiunile și îndatoririle documentului final al Adunării ecumenice europene de la Basel ;

— Casa comună a Europei. Evoluțiile actuale din Europa de răsărit, o provocare pentru Biserici ;

— Casa comună a Europei. Evoluţiile actuale din Europa de vest, o provocare pentru Biserici ;

— Continuarea procesului conciliar prin Conferinţa Bisericilor Europene şi Consiliul Conferinţelor episcopale europene (catolice).

Fiecare referat a fost urmat de discuţii şi luări de cuvînt.

În după amiaza zilei de 20 octombrie 1990, lucrările simpozionului s-au desfăşurat în cadrul a şapte grupe de lucru cu următoarele subteme:

1. Europa anului 1992 din perspectiva femeilor
2. Azil în Europa
3. Europa şi lumea a treia
4. Viitorul pactului NATO şi al celui de la Varşovia
5. Provocări etico-sociale în cadrul ţărilor Pieţei comune
6. Ordinea ecologică în Europa
7. Misiunea culturală şi valorile de bază pentru o viitoare Europă.

Membrii delegaţiei Bisericii noastre au luat parte la lucrările grupelor nr. 4 şi 5, în cadrul cărora şi-au adus contribuţia prin intervenţiile avute.

Simpozionul s-a încheiat duminică, 21 octombrie 1990, printr-un serviciu divin ecumenic şi prin şedinţa de închidere în cadrul căreia s-au citit rapoartele celor şapte grupe de lucru şi a fost adoptată o declaraţie finală, redactată de o comisie din care a făcut parte şi P.C. Pr. Alexandru Tudor.

Pr. ALEXANDRU TUDOR

DIN VIAŢA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Vizita Sanctităţii Sale Dimitrios I, patriarhul ecumenic, în America. În perioada 2—29 iulie 1990, Sanctitatea Sa Dimitrios I, patriarhul ecumenic, a efectuat o vizită în Statele Unite ale Americii. După cum relatează presa greacă bisericească, scopul principal al vizitei a fost pastoral, acela de a se întîlni cu credincioşii Patriarhiei Ecumenice care trăiesc în continentul american şi alcătuiesc Arhiepiscopia Americii de Nord şi de Sud. În acelaşi timp vizita aceasta s-a dorit a fi şi o afirmare a Ortodoxiei şi a valorilor ei în lumea occidentală, într-un moment în care aceasta din urmă are atenţia îndreptată spre ţările ortodoxe din răsăritul Europei datorită schimbărilor politice şi sociale de aici.

La sosirea pe pămîntul american patriarhului ecumenic i s-a rezervat o primire oficială din partea autorităţilor americane. El a avut o întîlnire la Casa Albă, cu preşedintele american, a fost primit în Congresul american şi la Guvern, s-a întîlnit cu autorităţile locale. Din programul oficial al vizitei amintim: participarea la adunarea generală anuală a reprezentanţilor clericilor şi mirenilor din Arhiepiscopia Americii de Nord şi de Sud, deschiderea oficială şi binecuvîntarea lucrărilor celui

de al 8-lea Congres al tineretului ortodox eleno-american, repetate întîlniri cu credincioșii eleno-americani din diferite orașe etc.

În această vizită, patriarhul ecumenic a fost însoțit de o delegație formată din mitropoliți ai Scaunului ecumenic, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Bartolomeu de Calcedon.

Într-un interviu acordat ziarului «Ekklisiastiki Alitheia», I.P.S. Arhiepiscop Iakobos al Americii apreciază că vizita Sanctității Sale Dimitrios I în America a contribuit la întărirea sentimentului, tot mai puternic pe zi ce trece, că Ortodoxia are de jucat un rol deosebit de important în întreaga lume. «Vizita patriarhului, se spune în interviu, a fost un fel de semnal de alarmă pentru conștientizarea datoriei sfinte pe care ortodocșii o au față de lumea contemporană».

Patriarhul ecumenic în vizită la Sfîntul Munte. Pentru prima dată în cei optsprezece ani de cînd se află pe tronul Patriarhiei Ecumenice, Sanctitatea Sa Dimitrios I a vizitat, între 21—27 septembrie 1990, Sfîntul Munte Athos. Deși cunoscutul centru monastic ortodox se află sub directa jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice, patriarhul ecumenic a fost împiedicat să viziteze Muntele Athos de existența unui curent minoritar aghioritic al monahilor zeloți, monahi care nu erau de acord cu deschiderea ecumenică a Bisericii Constantinopolului și condamnau orice relație și dialog al Ortodoxiei cu Bisericile și confesiunile eterodoxe, acuzînd pe patriarhul ecumenic pentru promovarea acestei politici bisericești ecumeniste, neîngăduită de canoanele Ortodoxiei.

Realizarea prezentei vizite a fost posibilă și datorită faptului că monahismul aghiorit se află într-o continuă emulație și înflorire, nouăsprezece din cele douăzeci de mînăstiri mari din Sfîntul Munte revenind în ultimii ani la viața de obște, fapt determinat și de numărul mare al monahilor care au populat în ultimii cincisprezece-douăzeci de ani mînăstirile aghiorite și care se străduiesc să dea din nou viață celor mai autentice tradiții monastice aghiorite.

Sanctitatea Sa a vizitat seminarul teologic «Atoniada», Administrația politică a Sfîntului Munte, unde s-a întîlnit cu președintele Republicii Elene, K. Karamanlis, și următoarele mînăstiri : Iviron, Vatoped, Hilandar, Marea Lavră, Sf. Pavel, Sf. Pantelimon.

Declarație a Patriarhiei Ecumenice cu privire la evenimentele din Ucraina. Răspunzînd unui apel al Sanctității Sale Alexei al II-lea patriarhul Moscovei și a toată Rusia, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a analizat situația creată în urma ocupării cu forța de către uniați a catedralei ortodoxe din Lwov, Ucraina și a dat publicității o declarație în care sînt condamnate cu tărie astfel de practici care amenință serios continuarea dialogului teologic dintre catolici și ortodocși. În declarație se adresează, de asemenea, un apel urgent Papei Ioan Paul al II-lea de a

interveni personal și imediat pe lîngă episcopii greco-catolici din Ucraina și să le ceară acestora să respecte acordul semnat la Vatican în luna iunie privind desfășurarea în duhul ecumenismului și al frăției creștine a relațiilor dintre ortodocși și greco-catolici.

Pr. asist. CONSTANTIN COMAN

Întemeierea Bisericii Ortodoxe din Filipine. În capitala statului Filipine, Manila, a luat ființă, la 20 aprilie 1990, prima comunitate ortodoxă autohtonă, prin primirea oficială la credința ortodoxă a unui număr de zece filipinezi, de către mitropolitul Dionisie al Noii Zeelande, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Extremul Orient. Șase dintre noii ortodocși (doi bărbați și patru femei) au fost primiți în monahism.

Evenimentul acesta marchează întemeierea oficială a Bisericii Ortodoxe în Filipine, mitropolitul Dionisie și însoțitorii săi fiind profund impresionați de puternica credință și zelul noilor credincioși, care au fost pregătiți pentru primirea credinței creștine ortodoxe în urma unei intense și stăruitoare munci de catehizare. În orașul Bajada de pe insula Masbala, un număr de aproximativ cincizeci catehumeni așteaptă să fie primiți în Biserică prin oficierea botezului (După «Episkepsis», nr. 439/1990).

Pr. dr. IOAN DURĂ

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

Vizita Sanctității Sale Partenie al Alexandriei la Vatican. În ziua de 25 septembrie 1990, Prea Fericitul Patriarh Partenie al Alexandriei a efectuat o vizită oficială la Vatican unde s-a întîlnit cu Papa Ioan-Paul al II-lea. Întîlnirea celor doi întîistătători de Biserici a fost, după cum apreciază presa bisericească, «cordială și prietenească». S-a afirmat de ambele părți că, în ciuda dificultăților întîmpinate în timpul din urmă, dialogul teologic ortodoxo-catolic trebuie salvat pentru ca drumul Bisericilor spre cel de al douăzeci și unulea secol să fie un drum spre unitate și înțelegere.

Pr. asist. CONSTANTIN COMAN

PATRIARHIA MOSCOVEI

Înființarea «Societății Biblice» la Moscova. Din inițiativa mai multor personalități culturale, religioase și laice, la Moscova a luat ființă, în luna ianuarie 1990, o Societate biblică al cărei țel este de a pune la îndemîna tuturor celor ce doresc posibilitatea de a citi Sfînta Scriptură în limba maternă, de a și-o putea procura la un preț convenabil și, în anumite cazuri, de a o primi chiar gratuit. Societatea își propune să traducă

și să publice Sfînta Scriptură în limbile popoarelor din Uniunea Sovietică și să o editeze după metodele de cercetare științifică a textului.

Societatea biblică și-a ținut prima reuniune în luna ianuarie 1990 la Moscova, cînd a fost ales și primul consiliu de conducere, format din : preotul Alexei Mevi, bine cunoscut în cercurile intelectuale ruse, și istoricul de literatură Serghei Averințev din partea ortodocșilor, precum și Alexie Bicicov, secretarul general al Consiliului creștinilor baptiști ș.a. Reamintim faptul că prima societate biblică rusească a luat ființă la Petersburg, în 1814, cu participarea unor mari personalități religioase ale țării, între care se numără vestitul mitropolit Filaret al Moscovei († 1867).

În perioada de după 1945, Patriarhia Moscovei a editat un număr restrîns de exemplare ale Bibliei, cu totul insuficient față de nevoile reale. La 20 februarie 1990 Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a înființat o comisie biblică sinodală, condusă de I.P.S. Mitropolit Alexei al Leningradului (pe atunci), cu intenția de a se relua și continua munca de revizuire și traducere a Bibliei în limba rusă, precum și mai larga difuzare a ei pe teritoriul Uniunii Sovietice.

Pr. dr. IOAN DURĂ

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

Irineu Bulovici, decanul Facultății de teologie din Belgrad, ales episcop de Moravia. Cunoscutul teolog sîrb, ieromonahul Irineu Bulovici, decanul Facultății de teologie din Belgrad, a fost ales episcop de Moravia. Născut în anul 1947 a studiat teologia la Belgrad și la Atena. Este doctor în teologie al Facultății de teologie din Atena, titlu obținut în anul 1980, cu teza «Taina distincției între dumnezeiasca ființă și dumnezeiasca energie în Sfînta Treime, după Marcu Eugenicul». Noul episcop de Moravia este unul dintre cunoscuții teologi sîrbi ucenici ai marelui teolog ortodox care a fost Arhim. Justin Popovici.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

Al 7-lea Congres teologic panelen. Între 7—9 septembrie 1990 a avut loc la Atena al 7-lea Congres teologic panelen, organizat de Uniunea panelenă a teologilor. Tema Congresului a fost : «Ortodoxia într-o Europă unită». La lucrările Congresului au luat parte, alături de Prea Fericitul Serafim, arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia, Prea Fericitul Patriarh Partenie al Alexandriei, Prea Fericitul Patriarh Ignatie al Antiohiei și reprezentanți ai tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Prof. Ștefan Alexe, de la Institutul teologic universitar din București.

Pr. asist. CONSTANTIN COMAN

CRONICĂ

Duminică, 1 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat, la Iași, ceremoniile de întronizare a Înalt Prea Sfințitului Daniel Ciobotea, noul mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

Marți, 3 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu alți membri ai Sfîntului Sinod, a săvîrșit — la Mînăstirea Putna — slujba de pomenire a marelui domnitor al Moldovei, Ștefan cel Mare. La săvîrșirea acestei slujbe au participat și I.P.S. Arhiepiscop Vladimir al Chișinăului și P.S. Episcop Antonie al Cernăuților.

Vineri, 6 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Pr. Dumitru Păun de la parohia Dragalina, județul Ialomița, împreună cu corul copiilor din acest sat, care au executat cîteva cîntări religioase. Au fost de față: P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P.C. Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune.

Duminică, 8 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oficiat Sfînta Liturghie în catedrala patriarhală. Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a hirotonit în treapta de diacon pe tînărul Andrei Curaev din R.S.S. Moldovenească, student în anul II la Institutul teologic universitar din București.

Marți, 10 iulie 1990, sub președinția *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* au început lucrările Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române.

Tot în această zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* însoțit de membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, a fost primit de Domnul Președinte Ion Iliescu la Palatul Cotroceni.

Miercuri, 11 iulie 1990, membrii Sinodului Permanent s-au întîlnit cu Domnul Prof. Gheorghe Vlăduțescu, Secretar de Stat cu problemele cultelor. În după amiaza acestei zile au continuat lucrările Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, care s-au încheiat în aceeași zi.

Marți, 17 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Dl. Vasile Vatamaniuc, director general al Agenției de radio Moldova-Press, însoțit de directorul adjunct și de secretarul general al acestei agenții. La primire au fost de față P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu și Domnul avocat Nicolae Teodorescu, membri ai Consiliului Național Bisericesc.

În aceași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat lucrările Consiliului Național Bisericesc.

Joi, 19 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Vineri, 20 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Domnului Ioan Ungureanu, ministrul Culturii și Cultelor de la Chișinău. La primire au fost de față Domnul Profesor Nicolae Stoicescu și Domnul Profesor Octavian Ghibu.

Duminică, 22 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat la slujba de redeschidere a bisericii din parohia Magula, protoieria Ploieşti, slujbă săvîrşită de P.S. Episcop-vicar Nifon Ploieşteanul, şi a binecuvîntat monumentul ridicat în cinstea eroilor neamului.

Marţi, 24 iulie 1990,. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările şedinţei plenare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 25 iulie 1990, au continuat lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, lucrări încheiate în după-amiaza aceleiaşi zile. În cursul acestei zile, Domnul Petre Roman primul ministru al Guvernului Român, a prezentat membrilor Sfîntului Sinod pe secretarul de stat pentru Culte, Domnul Gheorghe Vlăduţescu.

Sîmbătă, 28 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat, în catedrala patriarhală, la slujba oficiată de P.S. Episcop Nifon Ploieşteanul, împreună cu soborul de slujitori ai Catedralei, în amintirea vrednicului de pomenire Patriarh Iustin, la împlinirea a patru ani de la deces.

Miercuri, 8 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Arhiepiscopului romano-catolic Ioan Robu, însoţit de doi episcopi romano-catolici din Statele Unite ale Americii. La întrevedere au luat parte : P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, şi P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal.

Joi, 9 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Pr. Mihai Smerea, protopop de Chişinău, cu soţia.

Vineri, 10 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Profesor Constantin Botez, fondatorul Asociaţiei Quebec-România, cu familia.

Luni, 13 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o vizită la Mînăstirea Viforîta. Prea Fericirea Sa s-a interesat de stadiul lucrărilor de refacere a mînăstirii şi de probleme privind căminul de maici şi preotese pensionare.

Miercuri, 15 august 1990, înconjurat de soborul de preoţi şi diaconi ai Catedralei patriarhale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie. Prea Fericirea Sa a rostit un ales cuvînt de învăţătură, privind însemnătatea sărbătorii Adormirii Maicii Domnului. Slujba a fost transmisă în direct la Televiziunea română.

În după-amiaza zilei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* însoţit de Prea Sfinţitul Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, şi de P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Bucureştilor, a participat la festivitatea de închidere a expoziţiei pictorului Gheorghe Răducanu, ce a avut titlul de «Maica Domnului în 50 de ipostaze».

Joi, 16 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Domnului Thomas Delady, ambasadorul S.U.A. la Vatican, însoţit de Domnul Dennis L. Curry, vice-consul al Ambasadei S.U.A. la Bucu-

reşti. La întrevedere au luat parte : P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal, şi P.C. Ieromonah Teofan Savu, secretarul Cabinetului patriarhal.

În aceeaşi zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit o delegaţie a UNICEF din New York, condusă de Dr. Susi Kecsler, şeful secţiei UNICEF pentru Europa de Est. Au fost de faţă : P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal ; P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Bucureştilor, şi P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal. La întrevedere a luat parte şi Domnul Virgiliu Radulian, preşedintele Comitetului român pentru UNICEF, directorul Institutului Român pentru Educaţie.

Vineri, 17 august 1990, la reşedinţa patriarhală s-au desfăşurat lucrările Sinodului Permanent, sub preşedinţia *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.*

Sîmbătă, 25 august 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Domnilor Robert Horman, Walter Naujoks, directorul şi, respectiv, directorul adjunct al Operei din Miami-S.U.A., însoţiţi de Doamna Prof. univ. Arta Florescu. La întrevedere au participat: P.S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, şi P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal.

Joi, 30 august 1990, înconjurat de un sobor de arhierei, preoţi şi diaconi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvîrşit,* la catedrala patriarhală, slujba de pomenire a victimelor Dictatului de la Viena, din 30 august 1940. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a ţinut un mişcător cuvînt de aducere aminte pentru cei căzuţi în urma odiosului dictat, îndemnînd la iertare, dragoste şi înţelegere între toţi locuitorii pămîntului sfînt al Transilvaniei.

Vineri, 31 august 1990, sub preşedinţia *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,* a avut loc, la reşedinţa patriarhală, şedinţa de lucru a Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc.

Sîmbătă, 1 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu PP. SS. Episcopi Vasile Tîrgovişteanul şi Nifon Ploieşteanul, vicari patriarhali, a primit la reşedinţa patriarhală pe P. Cuv. Arhimandrit Meliton Kabateiklis, venit cu ajutoare din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Duminică, 2 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de soborul catedralei patriarhale, a oficiat Sfînta Liturghie, în cadrul căreia s-a săvîrşit şi o slujbă pentru ploaie şi la sfîrşitul căreia Prea Fericirea Sa a rostit un mişcător cuvînt de învăţătură. Predica zilei a fost rostită de P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal.

Luni, 3 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Domnului Ioan Cucu, preşedintele Ligii veteranilor de război din România.

În după amiaza zilei, Prea Fericirea Sa a primit pe Domnul Linardos Georgios, ambasadorul Greciei la Bucureşti, însoţit de preşedintele secţiei greceşti a Crucii Roşii, Domnul Apostolatos Gherasimos, şi de P. Cuv. Arhimandrit Meliton Kabateiklis din Arhiepsicopia Atenei. A fost de faţă P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal.

Marţi, 4 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit vizita Prea Cuvioasei Maici Alexandra, stareţa mînăstirii «Schimbarea la Faţă» din S.U.A. La discuţii au luat parte : P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal ; P. Cuv. Arhimandrit Sofian Boghiu şi P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal, precum şi Domnul Pavel Chirilă, preşedintele Asociaţiei medical-creştine «Christiana».

Vineri, 7 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Sergio Nimiça Bezmalinovic, ambasadorul Republicii Chile la Bucureşti. La întrevedere au luat parte : P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal, şi P. Cuv. Protos. Teofan Savu, secretarul Cabinetului patriarhal.

In după amiaza acestei zile, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit vizita Domnului Profesor Vasile G. Barba, preşedintele Uniunii culturale române din Freiburg, fondatorul revistei «Zborul nostru». La întrevedere au participat P.C. Pr. Alexandru Tudor, consilier patriarhal, şi P. Cuv. Protos. Teofan Savu, secretarul Cabinetului patriarhal.

Duminică, 9 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de soborul catedralei patriarhale, a săvîrşit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a hirotonit în diacon un tînăr candidat. La sfîrşitul slujbei, Prea Fericirea Sa a prezentat credincioşilor pe P. Cuv. Arhimandrit Vasile Vasilache, vicarul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America şi Canada.

Marţi, 11 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat, la reşedinţa patriarhală, o şedinţă de lucru cu PP. CC. Părinţi Protopopi din Arhiepiscopia Bucureştilor, în legătură cu introducerea învăţămîntului religios în şcoală.

Miercuri, 12 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoţit de un grup de ierarhi, profesori de teologie şi consilieri din Administraţia Patriarhală, a participat, la Academia Română, la simpozionul consacrat «Noului Testament de la Bălgrad — 1648». În cuvîntul rostit cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a reliefat importanţa prezenţei Bisericii şi a temelor de cultură religioasă în acest înalt for de cultură românească, după 45 de ani de izolare impusă de fostul regim dictatorial.

În după amiaza zilei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit vizita preotului ortodox Leonid Kishkofsky, preşdintele Consiliului Naţional al Bisericilor din S.U.A. La întrevedere au luat parte : P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, P.S. Episcop Emilian Birdaş şi P.C. Pr. Ioan Sauca, consilier patriarhal.

Joi, 13 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat şedinţa Permanenţei Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor.

Vineri, 14 septembrie 1990, înconjurat de soborul de slujitori ai catedralei patriarhale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a hirotonit în preot un tînăr licenţiat în teologie. Prea Fericirea Sa a rostit un mişcător cuvînt de învăţătură despre însemnătatea sărbătorii «Înălţarea Sfintei Cruci» şi despre preoţie ca misiune de jertfă.

Sîmbătă, 15 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o întrevedere cu membrii coordonatori ai Asociației medical-creșne «Christiana», sub conducerea Domnului Pavel Chirilă, directorul Asociației. Au fost de față: P.S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, și P. Cuv. Protos. Teofan Savu, secretarul Cabinetului patriarhal.

Miercuri, 19 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, a primit vizita Domnilor Dr. Gianfranco Rossi și Dr. Bert B. Beach, membri ai Comunității baptiste din S.U.A., secretari ai Asociației Internaționale pentru apărarea libertății religioase, afiliată la O.N.U. La discuții au luat parte membri ai Comunității baptiste din București.

Sîmbătă, 22 septembrie 1990, înconjurat de un grup de ierarhi și de soborul catedralei patriarhale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrșit slujba parastasului în memoria eroilor martiri ai Revoluției din decembrie 1989, la împlinirea a nouă luni de zile de la acest eveniment. Prea Fericirea Sa a ținut un cuvînt de învățătură, evidențiind eroismul celor ce s-au jertfit pentru libertatea și demnitatea poporului român.

Marți, 25 septembrie 1990, sub președinția *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,* au avut loc, la reședința patriarhală din București, lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 26 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a condus lucrările Adunării Naționale Bisericești.

În după amiaza zilei, Prea Fericirea Sa a luat parte la lucrările Colegiului Electoral, care a ales ca episcop al Maramureșului pe Prea Sfințitul Episcop Justinian Chira, vicarul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Joi, 27 septembrie 1990, la reședința patriarhală din București s-au desfășurat, sub președinția *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,* lucrările Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea titularului Arhiepiscopiei Tomisului, precum și ale Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea titularului Episcopiei Argeșului. La Arhiepiscopia Tomisului a fost ales Prea Sfințitul Episcop Lucian Florea, iar la Episcopia Argeșului, Prea Sfințitul Arhiereu Calinic Argatu.

În seara aceleiași zile, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat o ședință de lucru a Consiliului Național Bisericesc.

Vineri, 28 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Sîmbătă, 29 septembrie 1990, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Calinic Argatu, nou ales episcop al Episcopiei Argeșului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat, în catedrala orașului Alexandria, județul Teleorman, la slujba Vecerniei, oficiată de un grup de preoți din Protoieria Alexandria. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a ținut un cuvînt de învățătură.

Duminică, 30 septembrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Prea Sfinţitul Episcop Calinic Argatu al Episcopiei Argeşului, a sfinţit biserica cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» din comuna Fîntînele, protoieria Alexandria, judeţul Teleorman. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Prea Fericirea Sa a ţinut un mişcător cuvînt de învăţătură şi a oferit crucea patriarhală preotului paroh Niţă Gheorghe.

Însoţit de Prea Sfinţitul Episcop Calinic şi de un grup de preoţi din Protoieria Alexandria, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a răspuns invitaţiei directorului şi corpului profesoral din comuna Fîntînele de a sfinţi şcoala şi a binecuvînta pe elevii ei. În incinta şcolii, Prea Fericirea Sa a vorbit despre importanţa evenimentului introducerii orei de educaţie moral-religioasă în programa de învăţămînt.

În seara aceleiaşi zile, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* împreună cu Prea Sfinţitul Episcop Calinic, au vizitat parohia cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» din oraşul Zimnicea şi locul viitoarei mînăstiri cu hramul «Naşterea Maicii Domnului», de lîngă oraşul Alexandria.

Miercuri, 3 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o întrevedere de lucru cu P.C. Pr. Pavel Ardelean, vicarul Vicariatului ortodox român din Gyula — Ungaria, însoţit de doi dintre consilierii săi. La discuţii a luat parte P.C. Pr. Gheorghe Bogdan, consilier patriarhal.

Joi, 4 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat şedinţa de lucru a Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor.

Vineri, 5 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoţit de P.S. Episcop Calinic al Argeşului şi de P.S. Episcop Roman Ialomiţeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, a participat la deschiderea oficială a cursurilor Seminarului teologic din Bucureşti, pentru anul şcolar 1990—1991. La sfîrşitul slujbei Te-Deum-ului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit un cuvînt de părintească povăţuire a tinerilor seminarişti asupra responsabilităţii lor de viitori preoţi şi profesori de religie ai Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică, 7 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat o vizită pastorală în protoieria Oltenița, judeţul Călăraşi, în cadrul căreia s-a resfinţit biserica cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» din localitatea Odaia Vlădichii. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, oficiată în aer liber, în prezenţa unui mare număr de credincioşi, Prea

Fericirea Sa a rostit un cald cuvînt de învăţătură, evidenţiind credincioşia faţă de Biserica străbună şi hărnicia sătenilor, sub îndrumarea preotului lor, Ghiţă Gheorghiţă, căruia, pentru munca depusă, i s-a acordat distincţia de iconom.

Luni, 8 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe pastorul luteran Iohannes Toaspern din Germania, fost bursier al Patriarhiei Române la Bucureşti, actualmente membru al comisiei de dialog dintre Biserica Evanghelică din Germania şi Biserica Ortodoxă Română. La întrevedere a luat parte P.C. Pr. dr. Viorel Ioniţă, profesor la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

În după amiaza zilei, Prea Fericirea Sa a primit în audienţă pe Domnul John McFall, membru în Camera Comunelor din Parlamentul Marii Britanii. Domnia Sa a fost însoţit de Excelenţa Sa Dr. Moses Rosen, şef rabin al Comunităţii evreieşti din România. Au fost de faţă : PP. CC. Pr. Alexandru Tudor şi Pr. Ioan Sauca, consilieri patriarhali.

Miercuri, 10 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, a primit pe Domnul Felix Bogdanov, ambasadorul URSS la Bucureşti, cu prilejul începerii misiunii sale în ţara noastră. Au fost de faţă : Domnul Prof. Vasile Gheorghiu de la Institutul teologic universitar din Bucureşti, ca traducător, şi P. Cuv. Protos. Teofan Savu, secretarul Cabinetului patriarhal.

În continuare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel, a avut o întrevedere cu Domnul Prof. Gheorghe Vlăduţescu, secretar de stat pentru Culte.

Vineri, 12 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Dr. Pop Traian Victor, preşedintele Societăţii credincioşilor ortodocşi din Bucovina.

Începînd de vineri, 12 octombrie (după amiază), pînă marţi, 16 octombrie 1990, la invitaţia I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a efectuat o vizită pastorală în Arhiepiscopia Iaşilor. În cadrul acestei vizite, *duminică, 14 octombrie 1990,* Prea Fericirea Sa, împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel, cu P.S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor şi cu P.S. Episcop Pimen Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, a oficiat slujba Sfintei Liturghii în catedrala mitropolitană din Iaşi. În cadrul slujbei, care a fost transmisă în direct pe posturile de televiziune din Bucureşti şi Chişinău, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* şi I.P.S. Mitropolit Daniel au rostit importante cuvîntări de învăţătură şi povăţuire duhovnicească.

Luni, 15 octombrie 1990, într-o ambianţă de mare sărbătoare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* şi I.P.S. Mitropolit Daniel au participat la şedinţa festivă de inaugurare a Institutului teologic din cadrul Universităţii din Iaşi. La festivităţi au mai luat parte: P.S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, P.S. Episcop Pimen Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor şi rector al Institutului teologic nou înfiinţat, reprezentanţi ai puterii centrale şi locale de stat, precum şi un grup de preoţi şi studenţi din Basarabia şi Bucovina. După Te-Deum-ul de mulţumire pentru acest moment sărbătoresc din viaţa religioasă şi culturală a capitalei Moldovei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat profesorilor şi studenţilor Institutului teologic din Iaşi un cuvînt de îmbărbătare duhovnicească şi binecuvîntarea Prea Fericirii Sale pentru reînfiinţarea acestui locaş de cultură teologică.

Miercuri, 17 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, la reşedinţa patriarhală din Bucureşti, pe P.S. Episcop Germain de Saint Dénis al Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franţa, de sub jurisdicţia Patriarhiei Române. La întrevedere au luat parte: P.S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, şi P.C. Pr. Gheorghe Bogdan, consilier patriarhal.

Joi, 18 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit un grup de creştini din Suedia, veniţi în România cu ajutoare pentru copiii handicapaţi. La discuţii a luat parte Domnul Pavel Chirilă, preşedintele Asociaţiei medical-creştine «Christiana».

Duminică, 21 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de soborul de preoţi şi diaconi ai catedralei patriarhale, a oficiat slujba Sfintei Liturghii, în cadrul căreia a adresat credincioşilor prezenţi un cuvînt de învăţătură şi povăţuire duhovnicească.

Împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, în seara aceleiaşi zile, la slujba de deschidere a primului Festival al tineretului ortodox «Filocalia», la biserica «Sf. Elefterie» din Bucureşti. După Te-Deum-ul de deschidere a Festivalului, Prea Fericirea Sa a adresat celor prezenţi un cuvînt de îndemn părintesc, subliniind rolul tineretului ortodox în misiunea de reînnoire a vieţii religioase a poporului nostru.

Luni, 22 octombrie 1990, înconjurat de un grup de ierarhi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la şedinţa de deschidere a Conferinţei Naţionale a Preoţilor din Biserica Ortodoxă Română, ce a avut loc la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Joi, 25 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Domnul Erwin Zimmermann, din Stuttgart-Germania, consilier european al Societăţii Biblice. La primire a luat parte P.C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal.

În continuare, Prea Fericirea Sa a primit pe ziaristul mexican R. M. Cortes, directorul ziarului El Heraldo de Mexico, cel mai mare cotidian din Mexico, căruia i-a acordat un interviu.

Vineri, 26 octombrie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi de P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, precum şi de soborul catedralei patriarhale, a săvîrşit Sfînta Liturghie cu prilejul sărbătorii Sfîntului Marelui Mucenic Dimitrie, izvorîtorul de Mir. La sfîrşitul slujbei, Prea Fericirea Sa a adresat credincioşilor un călduros cuvînt de îndemn şi povăţuiri părinteşti.

Sîmbătă, 27 octombrie 1990, la marea sărbătoare a Sfîntului Cuvios Dimitrie cel Nou, făcătorul de minuni, ale cărui sfinte moaşte se află în catedrala patriarhală din Bucureşti, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvîrşit Sfînta Liturghie, la sfîrşitul căreia a adresat credincioşilor prezenţi în număr deosebit de mare un părintesc cuvînt de zidire sufletească. Prea Fericirea Sa a fost înconjurat de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, de PP. SS. Episcopi Vicari Nifon Ploieşteanul, Vasile Tîrgovişteanul şi Roman Ialomiţeanul şi de soborul catedralei.

Duminică, 28 octombrie 1990, împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat Sfînta Liturghie la catedrala patriarhală. Numeroşilor credincioşi prezenţi Prea Fericirea Sa le-a adresat cuvîntul său părintesc de povăţuire duhovnicească.

În cursul serii, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, a participat în sala Ateneului Român la festivitatea de închidere a Festivalului tineretului ortodox «Filocalia». *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* precum şi I.P.S. Mitropolit Daniel au luat cuvîntul, adresînd organizatorilor festivalului felicitări părinteşti pentru frumoasa activitate depusă în scopul propovăduirii Cuvîntului lui Dumnezeu şi a spiritualităţii ortodoxe filocalice în rîndul tineretului.

Luni, 29 octombrie 1990, la reşedinţa patriarhală din Bucureşti, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a avut o convorbire cu factori de răspundere din Departamentul «Urbanism şi Amenajare a Teritoriului», în legătură cu amplasarea şi construcţia unor noi biserici. La convorbiri a participat I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi P.S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal. De asemenea, a fost de faţă Dl. Gheorghe Vlăduţescu, secretarul de Stat pentru Culte.

În aceeaşi zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Domnul David Goodenough, consultant din partea Bisericii Anglicane la Consiliul Bisericilor din Orientul Mijlociu. La primire a luat parte P.C. Pr. dr. Ioan Sauca, consilier patriarhal.

Marţi, 30 octombrie 1990, sub preşedinţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a avut loc şedinţa plenară a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

IN MEMORIAM

ALEXANDRU CERNA-RĂDULESCU

În ziua de 19 august 1990, după o lungă şi grea suferinţă, a trecut în lumea veşniciei Al. Cerna-Rădulescu, unul dintre cei mai harnici osîrduitori în cele ale lucrului tipografic. Prohodirea rămăşiţelor pămînteşti a avut loc în biserica «Sfinţii Constantin şi Elena» — Bariera Vergului, în ziua de 24 august 1990.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de către un sobor de slujitori în frunte cu *P.S. Episcop Nifon Ploişteanul,* vicar patriarhal, P.C. Pr. Dumitru Soare, directorul Editurii Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal, P.C. Pr. Constantin Drăguşin, redactor-şef adjunct al Editurii Institutului Biblic şi de Misiune; P. Cuv. Visarion Marinescu, diacon la mînăstirea Antim-Bucureşti, şi Diac. Petru David.

Al. Cerna-Rădulescu s-a născut la 10 ianuarie 1920 în comuna Stăneşti-Vîlcea. A urmat şcoala vremii, distingîndu-se ca bun elev, talentat scriitor şi încercat poet. A colaborat încă din timpul şcolii la diferite ziare şi reviste ale timpului, remarcîndu-se prin reportaje şi articole orientative. Pr. Ioniţă Marina l-a luat pe lîngă el, şi i-a fost de mare ajutor în reorganizarea tipografiei Episcopiei Rîmnicului ca şi a Seminarului din Rîmnicu-Vîlcea.

Ajungînd episcop-vicar şi apoi mitropolit al Moldovei, Ioan-Justinian Marina a solicitat sprijinul lui Al. Cerna-Rădulescu. După alegerea ca Patriarh al României, în 1948, Justinian a reînnoit vechea tipografie a Mitropoliei Ţării Româneşti, a reorganizat redacţia revistelor centrale şi a pus baze noi Institutului biblic. Toate aceste înfăptuiri s-au datorat şi colaboratorilor, în frunte cu cel plecat astăzi dintre noi şi care la acea vreme a ocupat funcţiile de secretar general de redacţie, consilier de presă, redactor principal etc. pînă în 1965, cînd a fost solicitat să organizeze redacţia revistei «Argeş».

Al. Cerna-Rădulescu a scris cărţi şi poezii cu conţinut diferit şi n-a uitat niciodată locurile natale. A fost căsătorit şi a avut doi copii.

La sfîrşitul slujbei înmormîntării a luat cuvîntul P.S. Episcop Nifon, care a evocat faptele şi osteneala celui plecat dintre noi, spunînd între altele:

«Bine, slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost pusă, peste multe te voi rîndui. Intră întru bucuria Domnului tău».

Cel plecat dintre noi, Alexandru Cerna-Rădulescu, a fost cu adevărat un preot-laic. El a slujit Biserica strămoşească cu timp şi fără timp în vremuri tulburi şi în situaţii limită. Vocaţia sa a fost plinită şi de acel patriarh-providenţial Justinian, care văzîndu-l plin de zel în ale scrisului şi tiparului în tiparniţa lui Filaret şi Damaschin de Rîmnic, observînd uşurinţa exprimării şi aşternerii în zaţ, l-a invitat la muncă încă din anii grei ai războiului (1940—1944). După această perioadă, Justinian a fost chemat la Iaşi de către fostul director al tipografiei vîlcene, Irineu Mihălcescu, mitropolitul Moldovei şi Sucevei. La Neamţ, se reorganizează tipografia, aducîndu-şi contribuţia de seamă Al. Rădulescu ce semnează şi Cerna...

Al. Cerna-Rădulescu, în calitatea sa de consilier de presă şi apoi secretar general al Editurii Patriarhiei Române, a scris numeroase articole şi studii dînd dovadă de pregătire intensă, deşi nu făcuse studii teologice. Reportajele, intervenţiile, notele bibliografice, comentariile sînt adevărate probe de adînci înţelesuri şi curate mărturisiri ortodoxe româneşti. Sub supravegherea sa s-au tipărit cărţi de cult, cărţi de teologie şi manuale pentru seminariile şi institutele teologice.

În cei peste 25 de ani de activitate în redacţia revistelor Patriarhiei, Al. Cerna-Rădulescu s-a dovedit devotat fiu al Bisericii străbune şi un credincios neabătut al dreptei credinţe.

A fost iubit şi respectat de superiori, dar şi de cei mai mici. Era vioi şi pătrunzător, plin de iniţiativă. Şi-a iubit munca şi a avut mare respect pentru cei care foloseau roadele inteligenţei şi străduniei sale.

A fost un afectiv şi devotat soţ şi tată, aşa cum crescuse şi în familia din care a plecat.

Figura sa de ascet ascundea o bunătate şi o milă creştină, o aleasă ospitalitate românească. Singurele reviste din ţară, nemutilate şi transmiţătoare de adevăr nepătat au fost cele ale Bisericii. De aceea, în vremea sa, ca şi după ieşirea la pensie, mulţi oameni de valoare, scriitori şi istorici, — cu numele lor sau «ascunşi» sub pseudonime şi-au găsit o pîine în redacţia revistelor Patriarhiei, de pildă: Nichifor Crainic, C.C. Giurescu, Gabriel Ţepelea, Ion Lahovari, Ion Struk, Velicu Dudu şi alţii, condamnaţi la închisoare şi apoi eliberaţi, dar fără a li se asigura existenţa. De asemenea, Prof. T. N. Popescu şi Pr. Prof. Dumitru Stăniloae — de curînd primit membru al Academiei Române — aici şi-au găsit liniştea şi munca după ieşirea din închisoare. Profesori ca Liviu Stan (Pădureanu), Lucian Predescu şi Aurelian Sacerdoţeanu (Răzeşu) aveau acces nelimitat la publicaţiile în cauză.

Dar omul-creştin, publicistul-tipograf a ajutat foarte multe parohii din Vîlcea şi din ţară pentru a-şi reface locaşurile de închinare. A activat în Direcţia monumentelor istorice şi a încurajat crearea Fondului Central Misionar. Grija sa deosebită era şi pentru o viaţă demnă pentru cei neputincioşi şi ieşiţi la pensie. Astfel, a iniţiat direct şi prin scris şi a fost de mare ajutor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în organizarea Casei de Pensii şi Ajutoare a clerului şi salariaţilor Patriarhiei Române, precum şi a caselor de odihnă în diferite locuri din ţară şi mai ales cămine de bătrîni la mînăstirile Viforîta şi Dealu.

Iată de ce întreaga Administraţie Patriarhală şi tot clerul şi teologii ortodocşi, precum şi ziarişti şi scriitori sînt alături de familia îndoliată şi se roagă pentru răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos.

Dumnezeu să-l ierte, cu dreptii să-l numere, iar pe noi să ne miluiască şi să ne mîntuiască, acum şi în veci amin!»

În continuare P.S. Episcop Nifon a dat citire *Telegramei* de condoleanţe, trimisă familiei de către Prea Fericitul Patriarh Teoctist.

«Cu adîncă tristeţe, am primit vestea trecerii la cele veşnice a iubitului Dvs. soţ şi părinte, Alexandru Cerna-Rădulescu, personalitate proeminentă a culturii noastre naţionale, slujitor neobosit al scrisului românesc, timp de mai bine de o jumătate de secol şi fiu devotat al sfintei noastre Biserici.

Plecarea sa din rîndurile celor vii lasă un gol adînc în inimile noastre, dat fiind faptul că el ne-a fost un apropiat şi mult preţuit colaborator, ca unul care şi-a închinat o bună parte din străduniile vieţii sale în slujba promovării scrisului bisericesc. Ani de-a rîndul, ca secretar de redacţie al Editurii Institutului Biblic, în timpul păstoririi patriarhului Justinian, adormitul în Domnul a imprimat o înaltă ţinută publicaţiilor noastre bisericeşti, cu experienţa şi competenţa sa deosebită. Şi-a împlinit cu cinste, cu conştiinciozitate, cu deplin devotament şi cu multă dăruire de sine această muncă de răspundere, din care a făcut o adevărată misiune.

Anii vieţii, dăruiţi lui de bunul Dumnezeu, au fost talanţi bine chivernisiţi, pe care el i-a sporit necontenit, cu aleasă şi neadormită grijă, aducîndu-i acum cerescului Stăpîn, ca pe o ofrandă bine plăcută şi ca pe o zestre sufletească de mare preţ. De

aceea, la acest ceas al despărțirii, noi cei ce l-am cunoscut, l-am prețuit și l-am iubit, găsim puterea de a ne birui tristețea și de a afla mîngîiere în aceea că Al. Cerna-Rădulescu ne-a oferit exemplul luminos al unui om care a descifrat și și-a împropriat sensul superior al vieții, dăruindu-și întreaga sa ființă în slujirea idealurilor celor mai nobile ale neamului și Bisericii din sînul cărora a odrăslit.

Cu asemenea simțăminte, vă aducem cald și părintesc cuvînt de mîngîiere în acest moment de grea încercare, rugînd pe Atotputernicul Dumnezu să vă roureze cu mila Sa sufletele cuprinse de durere, iar pe cel ce l-a chemat la Sine să-l primească în rîndurile celor drepți, odihnindu-l în pacea și în lumina cea neînserată a Împărăției Sale».

A luat apoi cuvîntul P.C. Pr. Dumitru Soare, care, într-un necrolog teologic bine închegat a inclus și osteneala celui ce s-a străduit în Editura Patriarhiei. P.C. Sa a invocat lucrarea în Hristos a celui ce a fost bun român și smerit creștin. El a lăsat nu numai impresii bune în redacție și tipografie, ci experiența sa, priceperea și apropierea de oameni, colaborarea perfectă între condei, zaț, mașină și cititor.

Strădania sa, faptele de credincios-creștin sînt acum martori ai sufletului său în fața Dreptului Judecător...

În continuare, viața și activitatea celui plecat dintre noi au fost evocate de către colaboratorul și prietenul său scriitorul Ernest Verzea, care, într-o emoționantă cuvîntare, a prezentat chipul luminos al celui ce ne-a părăsit.

«Momentul despărțirii — a subliniat vorbitorul — este greu. Dar clipa nu marchează totodată și ruperea legăturilor cu prezența sa spirituală. El s-a remarcat de tînăr prin placheta de versuri *Sunt țăran*, apărută în acea etapă de incipiență literară.

La revista *Albatros* și-a adus contribuția în timpul studenției sale bucureștene, iar în ziaristica propriu-zisă a pătruns prin secretariatul de redacție, în care s-a afirmat alături de acel atît de iscusit într-ale meseriei respective, C. Cristobald... În primăvara lui 1941 l-am întîlnit trebăluind în redacția *Luceafărului*, un an mai tîrziu (dat fiind că abandonasem secretariatul de redacție pentru întocmirea cotidianului «*Viața*» al cărui director era Liviu Rebreanu și unde cu cîteva luni mai înainte înființasem din proprie inițiativă o pagină culturală de care trebuia să mă ocup intens) i-am propus să intre în acel secretariat. Am trăit, astfel, o frățietate consolidată în plus și prin ulteriorul nostru zbucium comun, din seria a doua a revistei *România viitoare*.

A fost o luptă cu autoritățile în care buna mea colegă Miorița Mușat de la ziarul «*Viața*» (devenită cu un an mai înainte doamna Cerna-Rădulescu) s-a afirmat. Mai apoi Al. Cerna-Rădulescu și-a continuat munca la ziarul *Ordinea*, la cotidianul *Ultima oră*, alături de frații Scărlătescu, Zaharia Stancu și alții, iar după aceea a devenit directorul ziarului *Tribuna românească*. Ulterior, s-a dedicat conducerii revistelor Patriarhiei Române, iar la revista *Argeș* a inclus și seria a treia a *Biletelor de papagal* semnate de Tudor Arghezi.

Chemat la săptămînalul *România literară* și-a continuat, pe aceeași treaptă tehnică a secretariatului general de redacție, munca sa pînă la pensionare. Între timp i-au apărut și două cărți : una analitic portretistică, *Arbori din țara promisă*, și alta de versuri, *Înainte de proverbe*. De asemenea a încredințat unei edituri o tălmăcire din baudelairienele *Les fleurs du mal*, iar acum, are sub tipar un volum de memorialistică intitulat *Ultima invazie*...

Nu se cuvine să fie trecut sub tăcere faptul că Cerna-Rădulescu a prețuit mai presus de orice pămîntul țării sale. În lumina acestei legături cu pămîntul natal nu a înțeles să rămînă în străinătate, deși s-a deplasat de mai multe ori dincolo de hotarele țării și ar fi putut să o facă nespus de ușor, asigurîndu-și acolo un trai cu supe-

rior confort material. Considera însă că nu l-ar fi avut pe cel al împăcării cu sine însuşi — deşi aici, în ţară, a fost uneori şicanat. Pentru Al. Cerna-Rădulescu necesitatea de a respira permanent alături de brazdele copilăriei se afla deasupra dificultăţilor create în spaţiul nostru autohton de unele cugete funcţionăreşti mărginite. Tot în spiritul acestei devoţiuni, el şi-a dăruit casa natală Muzeului Vîlcea, unde s-a constituit o secţie literară deosebit de bine dotată, datorită de asemenea lui.

Şi iată-l acum în ireversibila poziţie a rigidităţii trupeşti !».

În încheiere, cu ochii plini de lacrimi, vorbitorul a spus: «...Străbătînd prin ceţurile vremii noastre, Alexandru a fost doborît şi el de maladia secolului douăzeci. De necrezut, cum nevăzuţi, şobolanii ne rod amintirile. În pămînt ne destramă umezelile devenite cu timpul pînze freatice. Vîntoase ne spulberă cenuşa tuturor iluziilor ! Şi atunci, ce să mai rămînă din scurta noastră peregrinare pe Terra ? Limbajul gîndirii ni se poticneşte conştient de dificultatea răspunsului. Nu mai pot rosti decît formula celor cîteva cuvinte de mărturie şi nădejde creştină, atît de adînc încrustate în duhul poporului nostru: «Dumnezeu să-l ierte ! şi Să-i fie ţărîna uşoară !».

Au mai luat cuvîntul cîţiva dintre foştii colaboratori.

Trupul neînsufleţit a fost dus la Cimitirul Titan, unde P.C. Pr. Consilier Constantin Popescu i-a făcut ultima rugăciune înainte de coborîrea în groapă şi pecetluirea mormîntului.

P. D. HUREZI

«VEŞNICĂ ODIHNĂ FĂ, DOAMNE, ADORMITULUI ROBULUI TĂU»

În ziua de 22 septembrie 1990, a fost chemat la Domnul cel ce a fost consilierul comercial al Guvernului austriac, **Peter Henn** (născut în 1934), conducătorul firmei «Brüder Henn» din Viena, prieten sincer şi devotat al Bisericii Ortodoxe Române, sprijinitor al scrisului şi tiparului bisericesc din ţara noastră, mare filántrop, miluitor şi binefăcător al parohiei ortodoxe române din Viena, personalitate proeminentă a ecumenismului contemporan, umanist de seamă al epocii noastre.

Peter Henn a început să viziteze România încă din anii şaizeci în calitatea sa de conducător al firmei «Brüder Henn», o firmă de comercializare a maşinilor pentru industria grafică, produse îndeosebi în Germania. Era în perioada cînd, în urma unei oarecare liberalizări şi deschideri către Occident a conducerii din vremea aceea a ţării, contactele interumane şi de afaceri între Est şi Vest cunoşteau o mai accentuată dezvoltare.

Prima preocupare a lui Peter Henn a fost aceea de a se informa asupra tiparului şi scrisului bisericesc şi teologic din ţara noastră. Astfel a aflat de existenţa editurii şi tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, de trebuinţele, în domeniul tehnicii tipografice, ale acestei importante instituţii de cultură teologică din Biserica noastră. A devenit, în scurtă vreme, unul din sfătuitorii competenţi ai acţiunii de dotare cu tehnică tipografică modernă întreprinsă în acei ani de Patriarhul Justinian, pe care l-a cunoscut personal şi l-a apreciat în mod deosebit pentru spiritul său practic şi pentru interesul pe care îl arăta problemelor dezvoltării activităţii editoriale şi tipografice a Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

A devenit, în mod tacit, un sprijinitor discret, dar deosebit de eficace, al activităţii tipografiei Institutului Biblic, de-a lungul a peste 20 de ani, oferind adesea ajutoare constînd în dispozitive şi materiale tipografice, în asistenţa tehnică şi de ser-

vice. Peter Henn se numără printre acele personalităţi din Occident, care au purtat de grijă ca de-a lungul a peste două decenii întreaga tehnică din dotarea tipografiei Patriarhiei Române să nu aibă nici o zi de stagnare din motive tehnice sau din lipsă de materiale sau piese de schimb. La o simplă semnalare, chiar telefonică, Peter Henn trimitea la Bucureşti tehnicieni competenţi, piese de schimb sau alte materiale pentru ca nici o oprire a activităţii să nu intervină în tipografia Institutului Biblic.

Cu timpul, Peter Henn a extins purtarea sa de grijă şi asupra celorlalte tipografii bisericeşti din ţara noastră: Iaşi, Sibiu şi Timişoara, cărora le-a acordat acelaşi sprijin eficient şi dezinteresat. A invitat la Viena, pe cheltuiala sa, specialişti şi muncitori tipografi din instituţiile noastre bisericeşti pentru a-i instrui şi a-i introduce în noile tehnici ale tiparului contemporan.

A oferit generos ospitalitate multor salariaţi bisericeşti, îndeosebi ostenitorilor tipografiei Institutului Biblic pe care i-a invitat să viziteze Viena, spre a le oferi posibilitatea de a cunoaşte nemijlocit noile utilaje şi tehnici poligrafice, dar şi viaţa şi realităţile dintr-o ţară cu o economie liberă, de piaţă, profund ataşată ideilor de democraţie şi libertate. A găzduit şi ajutat moral şi material pe mulţi români care în căutarea libertăţii au fost siliţi să-şi părăsească, de-a lungul anilor, propria lor ţară, devenind pentru mulţi dintre ei un adevărat părinte.

A cunoscut îndeaproape pe mulţi dintre ierarhii Bisericii noastre şi a căutat să afle nemijlocit amănunte asupra trebuinţelor imediate ale instituţiilor bisericeşti pe care căuta să le împlinească atunci cînd acestea nu puteau să fie altfel satisfăcute.

A vizitat, în mai multe rînduri, centre eparhiale, mînăstiri, biserici şi alte instituţii şi aşezăminte bisericeşti, ajutînd adesea cu materiale scumpe şi rare lucrările de restaurare şi de reparaţie desfăşurate de-a lungul anilor în aceste instituţii bisericeşti.

Era un creştin profund şi autentic, un susţinător al acţiunilor ecumenice şi de apropiere între Biserici, căutînd să contribuie la netezirea şi aflarea căilor către un dialog teologic, de regăsire a pierdutei unităţi creştine. Deşi nu urmase vreo şcoală teologică, Peter Henn era un bun cunoscător al învăţăturii creştine, un rutinat partener de dialog teologic, special pregătit şi exersat pentru a convinge asupra necesităţii şi aprofundării dialogurilor ecumenice intercreştine în care Bisericile s-au angajat în ultimele decenii.

Vestea chemării la Domnul a lui Peter Henn a îndoliat, deci, nu numai pe membrii familiei sale, pe salariaţii firmei «Brüder Henn» al cărei conducător iscusit şi competent a fost, ci şi pe toţi cei care au avut prilejul să-l cunoască mai îndeaproape, care acum, la despărţirea de el, au putut să-şi dea şi mai evident seama de marile calităţi ale acestui bărbat care a realizat în viaţa şi conduita sa marile comandamente ale Sfintei Evanghelii.

La aflarea acestei triste veşti, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a aprobat ca o delegaţie a Patriarhiei Române din care au făcut parte Prea Sfinţitul Episcop Gherasim al Rîmnicului, pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal şi diacon Ioan Caraza de la Institutul teologic universitar din Bucureşti, să participe la funeraliile ilustrului dispărut.

Spre pomenirea lui Peter Henn, duminică 7 octombrie 1990, în capela Parohiei ortodoxe române din Viena, delegaţia Patriarhiei Române, în frunte cu P.S. Episcop Gherasim, împreună cu pr. Marin Braniste de la Viena, a săvîrşit Sfînta Liturghie arhierească şi slujba parastasului la care, pe lîngă enoriaşii parohiei noastre din Viena, au participat membri ai familiei Henn şi funcţionari ai firmei «Brüder Henn». Cu acest prilej au rostit cuvînt de omagiere P.S. Episcop Gherasim, pr. Marin Braniste şi diacon Ioan Caraza. Pr. Sabin Verzan a dat citire unui mesaj al ostenitorilor tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Funeraliile, care s-au desfăşurat în ziua de 8 octombrie 1990, au avut loc în marele dom Sfîntul Ştefan, care a fost neîncăpător pentru a primi pe toţi cei ce au dorit să ia parte la funebra ceremonie.

După săvîrşirea Recviemului pontifical, un delegat al cardinalului Groër, arhiepiscopul Vienei, a rostit un cuvînt de omagiere, iar în continuare P.S. Episcop Gherasim a înfăţişat într-un amplu necrolog personalitatea lui Peter Henn, pentru ca, în final, să dea citire Mesajului personal al Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat familiei Henn şi firmei «Brüder Henn».

După agapa tradiţională din palatul Arhiepiscopiei din Viena, sicriul cu corpul neînsufleţit al lui Peter Henn a fost înhumat în cimitirul Sieveringer din marginea Vienei.

Dumnezeu să-l odihnească în pace, cu dreptii Săi!

Pr. dr. SABIN VERZAN

ATITUDINI

RELIGIA, ADEVĂRUL ȘI PĂSTRAREA UNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Sfîșierea lăuntrică a unui popor se poate produce mai întîi în spirit, datorită opțiunii sale religioase. Trebuie să observăm însă că în acest fenomen se manifestă o lege care nu poate fi călcată fără urmări incalculabile. Meseria, locul de muncă, formațiunea politică, soția uneori, pot fi alese după criteriul cîștigului material, după interesul vremelnic. Credința religioasă nu o mărturisești decît în funcție de adevăr, în scopul aderării la descoperirea divină care te luminează și te mîntuiește. Aici, în istorie, și în veșnicie.

De această normă pe cît de evidentă pe atît de esențială se pare că nu s-a ținut seamă întotdeauna la noi. În Ardealul veacului al XVIII-lea, esența ei a fost eludată în mod evident. Acolo, încă de mai înainte, au existat români care și-au schimbat pînă și numele strămoșești de dragul privilegiilor omenești. Desigur că primul semn al năzuinței de parvenire prin orice mijloc l-a constituit lepădarea de religia ortodoxă.

Acesta a fost și primul mobil al acțiunii așa-zișilor uniți cu Roma din Transilvania. Alipirea lor la noua obediență bisericească nu s-a datorat căutărilor existențiale și mîntuitoare, ci numai unora sociale și politice. Uneori au cedat constrîngerilor de tot felul. O dată cu avantajele materiale imediate, li s-au dat atunci garanții de respectare a credinței lor strămoșești, dar treptat acestea au început să fie manevrate și, pînă la sfîrșit, transformate. Din români de religie ortodoxă, «greacă», ei au devenit români «catolici, de rit bizantin». Teologic, manipularea se vede în *Dogmatica* mitropolitului Vasile Suciu în care o jumătate de carte tratează despre imaginarul primat papal, iar restul paginilor e dedicat celorlalte dogme creștine. Dar pînă astăzi, noua credință — obținută astfel — nu s-a debarasat de un aspect arheologic, prefabricat. Ambiguitatea și lipsa ei de personalitate o expun învinuirii de încropire și de nesinceritate, de vreme ce — după aproape trei secole — aceasta mărturisește dogme latine în veșmîntul liturgic și al bărbilor grecești.

Ca o slabă compensație lăuntrică i s-a oferit de la început satisfacția originii noastre nobile romane, deși — cu un veac înainte — cronicarul moldovean afirmase răspicat că «de la Râm ne tragem». Că încreștinarea noastră nu este numai simplă problemă politică și culturală o dovedește faptul că remediul propus s-a transformat într-un paleativ. Amintitul criteriu nu putea depăși romantismul veacului trecut, amator

de origini cît mai îndepărtate şi mai slăvite. Pe urma sarcasmului lui B. P. Haşdeu, istoricii români au început să afirme hotărît *dacismul* strămoşesc alături de mult lăudatul *romanism* al Şcolii ardelene.

Veleităţi de «mică Romă», cum se revendica odinioară la Blaj, ardelenii nu au. Ei resping acest complex de inferioritate, privit în concernul popoarelor Europei, mai ales pentru un motiv al credinţei adevărate, atestat de paginile Dumnezeieştii Evanghelii. Mîntuitorul S-a întrupat la Ierusalim, nici la Constantinopol, nici la Roma. În al doilea rînd, noi avem o Biserică de origine străromână, ca unii care am fost misionaţi de un apostol. Pe strămoşii noştri i-a cercetat Sfîntul Andrei Protocletul, adică «cel întîi chemat» de Domnul şi frate cu Petru.

Nici din punct de vedere cultural, uniaţia din Ardeal nu a adus vreo contribuţie deosebită, cu excepţia filologiei şi, uneori, a istoriei. Dar metoda aleasă, exclusivistă şi retorică, îi răpeşte o parte din rezultatele ei ştiinţifice. Nu există în acest mediu vreun filosof autentic şi de renume, precum : Rădulescu-Motru, Blaga, Noica, Stăniloae. Lipsit de organicitate cu întreaga cultură şi tradiţie românească, fenomenul se dovedeşte astăzi — cînd unii incită la înfruntarea dintre etnii — o pseudomorfoză. O arată, în prima jumătate a veacului nostru, şi feluritele compilaţii şi adaptări după autori apuseni, neasimilate la noi şi condamnate să moară în idealul romantic al veacului trecut. Creaţiile religioase majore nici nu pot apărea acolo unde se porneşte de la credinţă religioasă, dar, în multe cazuri, îndreptăţirea ei occidentală se justifică doar prin avantaje politice, diplomatice, de primat bisericesc, de educaţie.

În vremea noastră, s-a încercat discreditarea Bisericii Ortodoxe Române în numele idealului politic augustinian, nu al celui bizantin de care ea se călăuzeşte faţă de acţiunea Statului. Metoda aceasta a putut deruta chiar pe unii intelectuali şi a deşteptat pasiunile extremiştilor. Totuşi, în furtună, Ortodoxia a ţinut neîntrerupt trează conştiinţa noastră religioasă, mîngîind pe cei deznădăjduiţi şi hăituţi. În realitate la consfătuirile bisericeşti de odinioară, erau prezenţi conducătorii tuturor cultelor din ţară. Cu toate acestea, nici unul din ceilalţi nu a fost denigrat.

O serie de pensionari, care, în treacăt fie spus, au dus-o bine în defuncta orînduire şi au asigurat un viitor senin urmaşilor, s-au trezit peste noapte preoţi, ba chiar ierarhi, la greco-catolici. Ei vor ca poporul nostru să devină neapărat, din punct de vedere bisericesc, o Irlandă sau un Liban cu perspectiva unui război fratricid absurd şi fără sfîrşit. Pentru apariţia pe scena României a două Biserici asemănătoare ca rit şi ca sutană, dar deosebite ca învăţături de credinţă, se invocă porunca iubirii creştine. Totuşi înfruntarea dintre ele nu va putea fi evitată astfel, deoarece amintita virtute începe cu cinstirea lui Dumnezeu şi se continuă cu aceea a semenilor. Or, El nu poate fi iubit decît *în adevăr şi în sinceritate*.

Majoritatea greco-catolicilor, integraţi în 1948 în Ortodoxie, s-au identificat cu fraţii din «strana dreaptă», dar totodată cu strămoşii lor morţi în dreapta-credinţă răsăriteană. Ei au aflat aici blîndeţea evanghelică, libertatea ortodoxă, înţelepciunea şi slavoslovia geniului bizantin. De aceea nu i-ar mai mulţumi uniformitatea rigidă, activismul lumesc şi perfida diplomaţie de pe alte meridiane confesionale. Nu i-ar

lăsa împăcarea senină a *Mioriţei* şi pacea cerdacurilor româneşti dintotdeauna. De aceea şi patrimoniul material cu care au venit la noi lor le aparţine şi nu este drept să fie deposedaţi de el.

La români, *uniaţia trebuie să fie privită în istoria întregului ei proces.* Bisericile şi mînăstirile ortodoxe răpite la 1700 sau cele demolate cu tunul în tot Ardealul de către generalul Bukow, cu ostaşii săi austrieci şi unguri, nu trebuie să mai fie revendicate astăzi. Iertăm pe aceia care, sub apăsare străină, au scos pînă şi ochii sfinţilor ortodocşi şi au incendiat bisericile noastre de lemn. Dar, sub aceeaşi lege a dreptăţii, a adevărului şi a unităţii de neam, se cuvine să stea şi situaţia celor împropriate în anul 1948. Ele nu au nici o bază juridică, bisericească şi patriotică pentru a mai fi revendicate în *zilele noastre, oricît s-ar agita* unii extremişti. Se crede că aceştia sînt susţinuţi din afară.

În *cuprinsul unicei* Ortodoxii, mediul ideal de reîntîlnire ecumenică a tuturor creştinilor, noi, românii, să ne rugăm să fim izbăviţi de «războiul cel dintre noi» şi de influenţele nefaste, pentru mileniile istoriei noastre, ale acaparatorilor de suflete.

Pr. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

CATEDRALA ORTODOXĂ DIN BRĂILA *

Cîteva reflecţii marginale

Cu acoperirea cuvenită a Patriarhiei Române şi a Ministerului Culturii, actualul oraş, municipiu şi capitală de judeţ, purtînd numele de Brăila, străveche şi statornică aşezare cunoscută de greci şi de romani, care i-au zis : «*Proilavon*» şi «*Proilavum*», de unde-i vine şi numele de astăzi, unul din principalele porturi ale României moderne şi contemporane, la Dunăre, şi locul pînă unde pot naviga navele marine, este profund preocupat prin toţi factorii săi de responsabilitate administrativă, culturală şi spiritual-religioasă de găsirea formulei ideale, pentru înălţarea primei sale biserici, care, nu ne îndoim, va fi şi va deveni adevărata sa catedrală.

Remarcăm, cu satisfacţie, că sinceritatea, seriozitatea şi generozitatea cu care se urmăreşte acest ideal i-au determinat pe stimaţii conducători ai acestei urbii, ca şi ai eparhiei ortodoxe a Dunării de Jos, să recurgă la consultarea şi a altor factori, pe lîngă forţele locale proprii, şi astfel împreună să se găsească şi să se elaboreze formula cea mai meritorie, din toate punctele de vedere.

Pledează, cu toată ponderea determinantă, pentru ridicarea unei adevărate catedrale şi nu a unei simple biserici de cartier sau parohială, următoarele argumente, situaţii şi înfăptuiri istorice :

1. Creştinismul nostru românesc este de origine apostolică ; el a fost predicat, cum o ştim, de către Sf. Apostol Andrei «cel dintîi chemat», în Scythia Minor, Dobrogea noastră, provincie ce a constituit culoarul urmat de predicare către toate celelalte provincii româneşti, Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, în care creştinismul era deja generalizat în secolul al IV-lea.

---

* Comunicare prezentată la Simpozionul naţional de la Brăila, din 6—8 octombrie 1990. Ideile cuprinse în ea reprezintă un punct de vedere, independent de concursul ţinut în acel oraş, al unui fost profesor de Istoria artei creştine la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

În această privinţă Brăila, care se află în imediata apropiere a acestei provincii, şi în culoarul menţionat, a fost printre cele dintîi localităţi atinse de religia dragostei de Dumnezeu şi oameni. La aceasta dacă mai adăugăm că ţinuturile dunărene sînt pline de numele şi amintirea atîtor mucenici, jertfiţi pentru noua credinţă în primele trei veacuri creştine, înainte de edictul din Milan (313), care aduce libertatea ei, ne dăm mai bine seama de realitatea spirituală, din această latură a patriei noastre, ca şi de faptul că sîntem primul popor creştinat, din această parte de lume.

2. Nu trebuie să uităm nici faptul că la Brăila şi-a avut sediul, cu unele intermitenţe, timp de mai multe secole (XV—XIX) binecunoscuta Mitropolie a Proilaviei, cu apartenenţă jurisdicţională directă de Patriarhia de Constantinopol, figurînd pe lista eparhiilor dependente canonic pe locul 55, adică imediat după cea a Dîrstei (Durostorum-Dorostolon), tot din aceste părţi, care avea numărul 54. Eparhia Proilaviei a avut în ascultarea sa diferite ţinuturi şi localităţi din sudul şi nordul Moldovei şi Basarabiei, din estul şi nordul Valahiei Mari şi din nordul Dobrogei.

Majoritatea clericilor deserventi şi a credincioşilor acestei eparhii istorice ca şi unii ierarhi au fost români, iar limba liturgică a fost limba poporului nostru. Mitropolia Proilaviei a jucat un important rol nu numai în întreţinerea şi fortificarea simţămintelor religioase ale credincioşilor, dar şi în formarea, cultivarea şi întărirea limbii şi a conştiinţei de unitate naţională românească.

Amintirea Mitropoliei Proilaviei şi a slujbelor arhiereşti ale titularilor ei, timp îndelungat aici, în diferite biserici, cer I.P.S. Arhiepiscop al Dunării de Jos, Dr. Antim Nica şi P.S. Episcop Vicar Casian Gălăţeanul să oficieze, din cînd în cînd, ceea ce şi fac, Sf. Liturghie şi la Brăila, ori lucrul acesta îl vor putea face mai corespunzător într-o biserică mai cuprinzătoare şi mai adecvată acestei situaţii speciale.

Pentru monumentalitatea clădirii noi se pronunţă şi biserica elenă (str. Călăraşi) ridicată în 1872, împodobită cu fresce de către pictorul Gh. Tattarescu, dar nu întrutotul corespunzătoare cu sufletul în rugăciune şi dispoziţia pentru aceasta a credinciosului.

3. După o perioadă foarte zbuciumată, în care de multe ori este arsă şi ocupată, cînd de otomani, cînd de oştile ţariste, Brăila noastră, după tratatul de la Adrianopol din 1829, încetează să mai fie «raia» şi începe să-şi joace destinul propriu în mod mai pozitiv prin sistematizarea întreprinsă între 1831—1835, de către inginerul român Ion Slătineanu ; prin dezvoltarea dintre 1844—1849, cînd apar docurile, cheiul şi şantierul naval ; şi mai ales prin impetuoasa creştere din anii ce au urmat şi din secolul nostru, cînd această mică localitate dunăreană devine un adevărat mare oraş şi afirmat centru industrial.

Nu este cazul să enumerăm hic et nunc toate întreprinderile, fabricile şi complexele industriale, producătoare de atîtea importante bunuri, şi care dau de lucru unui număr atît de însemnat de factori productivi, cetăţeni români şi fraţi întru credinţa ortodoxă străbună.

De la 147.495 locuitori, cîţi număra municipiul Brăila în 1968, el are astăzi peste 240.200, adică aproape un sfert de milion, fapt ce pretinde imperios şi o sincronizare a creşterii şi dezvoltării, sub toate rapor-

turile, inclusiv din punct de vedere religios-moral, în sensul adăugirii unor noi lăcaşuri de cult, absolut necesare.

Nu putem uita şi nu trebuie uitat că, pentru toţi aceşti factori productivi şi pentru toţi şcolarii, de aici şi din ţara întreagă, regimul comunist, absolutist, materialist şi ateu impus nouă de armate străine, n-a făcut nimic altceva, în cei 40 de ani, decît să ne oblige la o experienţă străină nouă, neconsimţită de noi şi condamnată aprioric eşecului, şi să caute să ne instaureze, cu forţa, în suflete un adevărat pustiu religios-moral, pentru îndepărtarea căruia trebuie să luptăm cu toţii acum, dacă vrem să rămînem în zestrea tradiţională bimilenară a poporului nostru şi în omenia lui creştinească, românească şi ortodoxă.

Ne încurajează în această necesară şi meritorie acţiune faptul că Brăila face parte, cu cinste, dintre localităţile ţării noastre, care au adus importante jertfe în revoluţia actuală pentru libertate, dreptate şi demnitate, că este înscrisă pe lista celor şapte oraşe ce doresc să-şi onoreze, pentru veşnicie, eroii, iar muncitorii brăileni au dat dovadă efectivă de înţelpciune şi calm, de altruism şi omenie, de patriotism şi solidaritate frăţească, lucrînd cu zel în lunile ce au urmat revoluţiei şi după aceea.

Iată rostul şi funcţiunea Catedralei ce se doreşte a se construi, aici la Brăila, poate închinată Învierii Domnului, cea mai de seamă şi mai semnificativă sărbătoare a creştinătăţii şi a vieţuirii ortodoxe efective, «*căci dacă Hristos n-a înviat,* — cum accentuează marele Pavel, apostolul neamurilor — *zadarnică este credinţa noastră*» (I Cor. 15, 14), Sfînta Biserică avînd ca principală misiune pomenirea eroilor din aceste jertfelnice plaiuri româneşti, atît din cele două războaie mondiale, cît şi din revoluţia democratică a zilelor noastre ; şi nu mai puţin formarea tinerelor vlăstare, ca să nu mai slujească, de acum înainte, forţelor întunericului, urei şi vrajbei dintre oameni.

Acum, după aceste succinte consideraţii legate de necesitatea ridicării acestui sfînt locaş de închinăciune, către Fiinţa Supremă, căci aşa trebuie să fie, ca o adevărată rugăciune de cerere, de laudă şi de mulţumire, ea trebuind să aibă, în mod necesar, monumentalitate, funcţionalitate şi simbolismul adecvat şi specific genului de edificiu respectiv, faţă de toţi cei ce vor fi atraşi să-i treacă pragul, potrivit nevoilor sufleteşti de care sînt animaţi, să facem un pas mai departe şi să ne întrebăm, mai întîi, în ce stil să se înscrie monumentul nostru duhovnicesc şi, în urmă, ce formă de plan să aibă, în general.

Cu privire la stil, răspundem imediat şi fără înconjur : *stilul bizantin,* stil tradiţional străvechi şi definitoriu Bisericii Ortodoxe în general şi celei Ortodoxe Române, în special ; stil arhitectonic care, ajutat de o împodobire picturală, de acelaşi gen, ridică ambianţa spirituală a Casei Domnului la valenţe spirituale profunde şi multilaterale, în care credinciosul ortodox de totdeauna, ca şi cel de astăzi, poate obţine simţăminte şi împliniri duhovniceşti unice şi de neuitat.

Despre arta bizantină socotim util să spunem cîteva lucruri pe care le ştim cu toţii. Anume că ea apare, se dezvoltă şi se validează în Imperiul bizantin şi în capitala acestuia, Constantinopol ; că ea nu are, ca oricare altă artă, bisericească sau civilă, un început şi un punct de apogeu, după care vine destrămarea şi dispariţia ; ci arta bizantină după

o perioadă de două veacuri de acumulare și gestație, are nu una, ci trei epoci de aur, ceea ce constituie un veritabil unicat în lume, și anume cea de sub împăratul Justinian (527—565), a doua sub bazileii Comneni și a treia sub cei Paleologi ; iar atunci cînd dispare însuși Imperiul bizantin (1453), care a creat-o, a dinamizat-o și a propulsat-o în lumea creștină răsăriteană, și nu numai, ea nu dispare cum ar fi fost firesc, ci trăiește, în continuare, în toate țările și Bisericile ortodoxe, constituind un nedezmințit unicat ființial și menținîndu-se pînă în zilele noastre cu stilul ei propriu, distinct, inconfundabil, tradițional și specific.

Mai trebuie să accentuăm că arta bizantină cu toate ramurile ei (arhitectură, pictură-mozaic, sculptură, arte minore etc.) își continuă existența în Bisericile ortodoxe naționale, cum am mai spus-o, însă cu mențiunea general recunoscută că în nici una ea n-a fost cultivată cu mai mult respect, deferență, spirit ieratic și în propria ei evoluție, normală și organică, ca în Țările Române, unde se poate spune că ea și-a continuat autentica sa viață, fără creații, adaosuri și nuanțe stridente și contradictorii și în certă disonanță cu fondul ei principal și idealurile autentice ale acesteia.

În legătură cu această problemă, expresia formulată de marele Nicolae Iorga : «*Byzance après Byzance*», aplicată spațiului spiritualității românești, mi se pare nu numai o ascuțită, profundă și genială intuiție, dar și un adînc, incontestabil și axiomatic adevăr.

Poporul român a practicat arta bizantină de cînd ne știm, pe tot cuprinsul țării, inclusiv în Transilvania, unde tunurile generalului Bucow, la dispoziția împărătesei Maria Tereza (1740—1780), au făcut una cu pămîntul, în 1761, peste 200 de biserici, mînăstiri și schituri, pentru a-i sili pe ortodocși, în acest cod «atît de creștinesc», să accepte «uniația», biserici din care numeroase trebuie să fi fost fără influențe străine, aidoma celor din Principatele surori, adică de stil bizantin.

La cea de a doua întrebare, privitoare la forma, pe care o credem cea mai potrivită Catedralei ortodoxe din Brăila, ce urmează a se zidi, în zilele noastre, răspundem după cum urmează :

La noi s-au construit în decursul veacurilor catedrale, mînăstiri și biserici parohiale în formă de treflă, ca biserica mînăstirii Cozia, cu planul de cruce greacă înscrisă, cum este cunoscuta biserică «domnească» din Curtea de Argeș și în plan central, mai puțin uzitat — biserica Sf. Sava din Iași. Un caz special îl constituie Catedrala mitropolitană din Sibiu, care la dorința expresă a ctitorului său, mitropolitul Ioan Mețianu (1899—1916), a voit să imite capodopera răsăritului creștin, a împăratului Justinian și a primei epoci de aur a artei bizantine, Sf. Sofia din Constantinopol.

În entuziasmul «României Mari», dintre primul și al doilea război mondial, foarte numeroase au fost bisericile monumentale, ce s-au ridicat în Transilvania și pe tot cuprinsul țării noastre, desigur în stil bizantin, dar cu unele particularități românești, totdeauna, însă, în concordanță organică cu arta bizantină. Ar fi mult prea lung a le numi pe toate și mai ales a le caracteriza.

Cea mai potrivită pentru noi, aici și acum, mi se pare a fi o biserică în formă de cruce înscrisă, însă nu în cruce greacă (adică cu brațele egale) ci latină, putînd astfel beneficia de mai mult spațiu și monumen-

talitate, satisfăcînd credincioşii, care se vor vedea astfel sub proteguirea permanentă a Sf. Cruci, avînd o largă turlă centrală, la întretăierea braţelor Sf. Cruci, prin care lumina să vină de sus, cum este tradiţia îndătinată şi avînd posibilitatea creării unor încăperi adiacente foarte necesare, ca şi a unor balcoane care să-i ofere posibilitatea primirii a cît mai mulţi credincioşi.

În ceea ce priveşte materialul de construcţie, *alternanţa piatră-cărămidă*, mi se pare o formulă ideală, tradiţională nemonotonă şi vrednică de a fi reluată şi aplicată, din multe puncte de vedere.

O astfel de Catedrală, în marele oraş danubian Brăila, mi se pare că ar satisface pe deplin atît dorinţele celor ce au plecat din lumea noastră, cu gîndul la ea, mă gîndesc aici la fiii acestei aşezări, trecuţi în lumea dreptilor ; ale trăitorilor de astăzi, doritori convinşi că trebuie să mulţumească, după toată cuviinţa, Bunului Dumnezeu, că i-a scăpat, în chip miraculos, prin osîrdia jertfelnică a fiilor şi acestui oraş, de tirania urii comuniste, de deşertăciunea vanităţii materialiste, ca şi de agresivitatea unui ateism deşănţat ; şi nu mai puţin dorinţele celor ce vin după noi, care vor afla în această sfîntă şi sfinţitoare clădire, însuşi sufletul evlavios şi eroic al înaintaşilor lor, şi edificatorul exemplu al adevăratei vieţuiri creştineşti, în Casa Domnului şi în sufletul fiecăruia.

Fie ca Atotmilostivul, Dumnezeul părinţilor noştri, să-şi coboare marea Sa îndurare asupra generozităţii sufletelor acestei urbe, creştine şi româneşti, întru adunarea mijloacelor materiale, a aflării arhitecţilor, de concepţie şi execuţie a planului, a tuturor ostenitorilor la ridicarea, împodobirea şi dotarea cuviincioasă a sfîntului lăcaş ; ca şi asupra tuturor rîvnitorilor clerici şi binecredincioşi creştini, cărora să le dăruiască sănătate, devotament deplin în cele sfinte şi toate puterile trupeşti şi sufleteşti trebuitoare împlinirii acestui binecuvîntat ideal al brăilenilor şi a toată suflarea românească, încălzită de aceleaşi înalte ţeluri !

Pr. prof. dr. AL. I. CIUREA

RIDICAREA EPISCOPIEI RÎMNICULUI ŞI ARGEŞULUI LA TREAPTA DE ARHIEPISCOPIE

Marele profesor de teologie Teodor N. Popescu deschidea cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti, la 4 noiembrie 1940, cu o prelegere intitulată «Ce reprezintă azi Biserica Ortodoxă ?». Profesorul T. M. Popescu îşi încheia prelegerea amintită cu cuvintele următoare : «În ceea ce va fi mîine Biserica Ortodoxă în ţară ortodoxă, va sta mîntuirea sufletului sau osînda noastră a tuturor, şi îndeosebi a dumneavoastră» (rev. «Biserica Ortodoxă Română», LIX, 1941, nr. 1—2, p. 38). Într-adevăr, cuvintele ilustrului profesor continuă să interpeleze pe mulţi dintre studenţii şi clericii Bisericii Ortodoxe Române şi, poate, în zilele noastre, mai mult decît oricînd, Biserica noastră de mîine, aşa cum va fi ea, depinde de cum o slujim noi, cei de astăzi, fiecare cu activitatea sa. În acelaşi timp însă, Biserica noastră de mîine va depinde şi de felul în care aceasta va funcţiona şi va fi organizată. Iată de ce slujitorii acesteia au datoria morală de a reflecta şi asupra modului în care actuala organizare a Bisericii Ortodoxe Române corespunde sau nu noii

realităţi teritoriale şi demografice din România. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît clerici luminaţi au reflectat întotdeauna asupra organizării şi funcţionării Bisericii Ortodoxe Române. Unul dintre aceşti clerici luminaţi a fost preotul doctor Gheorghe Ciuhandu (1875—1947), care, după înfăptuirea României Mari, în anul 1918, a ridicat primul problema înălţării Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie. Preotul dr. Gheorghe Ciuhandu a pus această problemă într-o serie de lucrări, printre care menţionăm : *Împreunarea Bisericilor ortodoxe române din România Mare şi raportul Bisericii cu Statul,* Arad, 1919, 32 p. ; *Reorganizarea Mitropoliei ardelene,* Arad, 1920, 54 p. ; *Reorganizarea centrelor ierarhice şi unificarea bisericească,* Bucureşti, 1923, 70 p. Prin urmare, un preot a fost cel care a pus primul problema ridicării Bisericii noastre la rangul de Patriarhie (A se vedea, mai pe larg, despre cele de mai sus, la : Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Cultura bisericească în eparhia Aradului în trecut şi astăzi,* în volumul, «Episcopia Aradului. Istorie, viaţă culturală, monumente de artă», Arad, 1989, p. 141).

Reflectînd, la rîndul nostru, asupra organizării prezente a Bisericii Ortodoxe Române, ne-am oprit şi la istorica Episcopie a Rîmnicului. Se ştie că Episcopia Rîmnicului a fost creată în secolul al XVI-lea pentru judeţele din dreapta Oltului, cu reşedinţa în oraşul Rîmnic. Era, de fapt, acelaşi oraş în care şi fosta mitropolie a Severinului, înfiinţată spre sfîrşitul secolului al XIV-lea, «şi-a avut reşdinţa» (Preot prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. I, Bucureşti, 1980, p. 440). Aşadar, Episcopia Rîmnicului «era o continuatoare a Mitropoliei Severinului» (Ibidem). Aşa se explică, de altfel, de ce se şi numea Episcopia Rîmnicului-Noul Severin. Se ştie, de asemenea, rolul important pe care l-a avut Episcopia Rîmnicului în viaţa Bisericii şi a promovării limbii române, prin lucrările tipărite în tipografia sa. Ajutorul dat de Episcopia Rîmnicului fraţilor de sînge şi de lege de peste munţi, în apărarea credinţei lor ortodoxe este şi el binecunoscut.

Ca vechi centru tipografic bisericesc şi cu mulţi ierarhi luminaţi şi patrioţi, Episcopia Rîmnicului şi oraşul ei de reşedinţă, Rîmnicu-Vîlcea, s-au bucurat întotdeauna de-o deosebită preţuire. Şi acesta fusese şi motivul pentru care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au ridicat voci care cereau ca Episcopia Rîmnicului să fie înălţată la treapta de arhiepiscopie. Astfel, în proiectul depus în Parlamentul ţării pentru reforma legii sinodale se exprima, printre altele, şi dorinţa ca Episcopia Rîmnicului-Noul Severin să fie ridicată la treapta de arhiepiscopie. În acelaşi proiect se cerea însă ca sediul Arhiepiscopiei Rîmnicului să fie la Craiova şi să poarte şi numele de Mitropolia Olteniei şi a Noului Severin. (A se vedea, Pr. I. Mareş, *Rolul Episcopului Melchisedec Ştefănescu în actul de pregătire a dobîndirii autocefaliei,* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», LXI (1985), nr. 4—6, p. 357). Pe de altă parte, deputatul Nica B. Locusteanu († 1900, cu mormîntul în comuna Leu, judeţul Dolj) cerea in Camera Deputaţilor, la 9 martie 1882, — susţinut şi de alţi deputaţi —, «ridicarea Episcopiei Rîmnicului la gradul de Mitropolie, cu reşedinţa la Craiova» (Apud Pr. Ion Ionescu, *Contextul istoric al dobîndirii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române,* în «Glasul Bisericii», XLIV (1985), nr. 5—6, p. 331). Pînă la urmă însă, după cum se ştie, Episcopia Rîmnicului n-avea, din păcate, să fie ridicată la treapta de

arhiepiscopie. Mai mult chiar, în anul 1947 se înființa în Oltenia, adică pe teritoriul de sub jurisdicția Episcopiei Rîmnicului, Arhiepiscopia Craiovei. Doi ani mai tîrziu, în februarie 1949, Arhiepiscopia Craiovei era ridicată la treapta de mitropolie. Și tot în același an, 1949, Episcopia Rîmnicului era contopită cu Episcopia Argeșului și numită, de acum încolo, Episcopia Rîmnicului și Argeșului *. Totodată, Episcopia Rîmnicului și Argeșului devenea sufragana Mitropoliei Olteniei.

Interesant de notat faptul că Episcopia Rîmnicului a avut un rol de seamă în viața Bisericii și în prima jumătate a secolului nostru, mai exact pînă în anul 1947. La Rîmnicu-Vîlcea a funcționat ani de zile, în prima jumătate a secolului nostru, un Seminar teologic. Prin 1945 a funcționat la Rîmnicu-Vîlcea și Facultatea de Teologie din Cernăuți. La cele de mai sus, se adaugă, firește, pentru aceeași perioadă de timp, și lucrările teologice ce au văzut lumina tiparului la Rîmnicu-Vîlcea, în tipografia Episcopiei.

Datorită contribuției sale importante în viața Bisericii și a culturii neamului, a minunatei sale poziții geografice, a numărului mare de mînăstiri ce se află împrejurul ei și a credinței, păstrată intactă timp de veacuri de locuitorii din jurisdicția sa, Episcopia Rîmnicului se cuvine să fie ridicată de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la treapta de arhiepiscopie. Numele noii arhiepiscopii, ar trebui, credem, să fie cel de : «Arhiepiscopia Rîmnicului-Noul Severin». Reședința noii arhiepiscopii ar urma, firește, să fie tot la Rîmnicu-Vîlcea.

Pe lîngă reînființarea Seminarului teologic la Rîmnicu-Vîlcea, Sfîntul Sinod ar putea întemeia un centru misionar al Bisericii Ortodoxe Române, în care să se organizeze consfătuiri și cursuri misionare cu grupe de preoți din întreaga țară, din parohiile cu probleme misionare deosebite.

Actuala tipografie a Episcopiei de la Rîmnicu-Vîlcea, modernizată, ar trebui să continue tradiția tipografică prin tipărirea de valoroase lucrări teologice și bisericești. Printre noile tipărituri ale acestei tipografii de la Rîmnicu-Vîlcea ar fi de dorit să se numere și o revistă teologică, poate consacrată chiar problemelor misionare și pastorale ale preoților. Cu atît mai mult ar fi oportună o astfel de revistă, cu conținut misionar, cu cît s-ar întemeia un centru misionar la Rîmnicu-Vîlcea. Și, cert, viitoarea Arhiepiscopie de la Rîmnicu-Vîlcea va trebui să editeze și o publicație religioasă bi-mensuală sau mensuală pentru clericii și creștinii ei ortodocși.

În concluzie, se poate afirma că, la «trecutu-i mare», Eparhia Rîmnicului așteaptă, în viitorul apropiat, să fie ridicată la treapta de arhiepiscopie, cu nădejdea că ierarhii ei se vor înscrie în stirpea marilor vlădici rîmniceni de odinioară. Fiat !

Pr. dr. IOAN DURĂ

---

* În ședința sa de lucru din 12 februarie 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît reînființarea Episcopiei Argeșului, cu reședința acesteia de odinioară, în orașul Curtea de Argeș.

ANIVERSĂRI-EVOCĂRI

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO ŞI CULTURA ROMÂNEASCĂ

TREI SUTE CINCIZECI DE ANI DE LA NAŞTERE

După cercetări făcute în ultimul timp, în cursul acestui an, 1990, se împlinesc trei secole şi jumătate de la naşterea, în 1640, a stolnicului Constantin Cantacuzino, «cărturarul cel mai erudit şi reprezentantul cel mai strălucit al umanismului în Ţara Românească» în cea de a doua parte a veacului al XVII-lea şi începutul celui următor, al XVIII-lea, altfel zis o adevărată «podoabă a învăţăturii româneşti din epoca sa».

Născut, se crede, la Tîrgovişte, stolnicul Constantin Cantacuzino era unul dintre cei 12 copii, — al treilea între şase băieţi —, ai postelnicului Constantin Cantacuzino († 1663) şi ai Doamnei Elina, fiica lui Radu Şerban domnitorul Ţării Româneşti (1602—1611). Dotat cu o naturală înclinare spre studiu, viitorul umanist a început să înveţe carte din vîrstă destul de fragedă, de aceea banul Mihai Cantacuzino genealogistul familiei Cantacuzinilor putea să afirme că «din copilăria sa a fost dat cu totul asupra învăţăturii: la limba elinească era un mare filosof». A purces, se socoteşte, pe drumul cîştigării de cunoştinţe intelectuale încă din familie, unde, întru aceasta, părinţii, în chip special, îi aduceau dascăli luminaţi, cum a fost acel Ignatie Petriţis, grec de neam, de la Colegiul din Tîrgovişte, care a funcţionat aici în timpul domniei lui Matei Basarab (1632—1654). De la acesta şi-a îmbogăţit mai ales cunoaşterea limbilor greacă şi latină. În acelaşi timp însă, pe o altă cale, desigur, a dobîndit şi noţiuni de limba slavonă. Cîtva timp după anul 1655 a studiat şi la Braşov, — unde se refugiase cu familia şi unde a învăţat cu profesori de la Colegiul Evanghelic din acest oraş. Această perioadă din vremea pregătirii sale intelectuale corespunde, mai cu seamă, deosebitei sale perfecţionări în cunoaşterea limbilor clasice.

Fraţii mai mari, Drăghici şi Şerban şi mai ales mama sa, Elina, văzînd adînca înclinare spre studiu a lui Constantin, au hotărît să-l trimită în străinătate, pentru a-şi îmbogăţi şi mai mult activitatea minţii. După cum însuşi notează în propriu-i carnet de studii, care se păstrează, a învăţat mai întîi la Adrianopol (12 martie — 11 iulie 1665) şi apoi la Con-

stantinopol (3 august 1665 — 10 ianuarie 1667) ; în acest din urmă centru, cum iarăşi tot el spune, la sosire «începînd tare studiia cărţi» cu dascălul Dionisie şi apoi cu ieromonahul Gherasim Criteanul.

Socotind însă că în timp de aproape doi ani a deprins tot ceea ce se putea învăţa pe atunci în aceste fruntaşe oraşe de cultură, la 18 ianuarie 1667 tînărul student român, rîvnind după cunoştinţe şi mai temeinice a plecat în Italia, ajungînd la 19 februarie la Veneţia, de unde după aceea, în aprilie acelaşi an s-a îndreptat spre Padova, oraş în care fiinţa o vestită Universitate. Chiar în această lună, aprilie 1667, şi-a şi «început lecţiile» în cadrul acesteia, studiind, după moda vremii, logica, fizica, geometria, filozofia, psihologia ş.a., cu renumiţi dascăli, dintre care, pe unii îi chema şi acasă şi nu-i lăsa să plece pînă ce, iarăşi după a sa mărturie, «nu trecea de la ei» la el «toată ştiinţa lor». Tot aici, la Padova a vizitat muzee, observatorul astronomic şi, totodată, a început să-şi procure cărţi, cu care, după întoarcerea în ţară, — adăugîndu-le, desigur, şi pe altele achiziţionate după aceea —, a înfiinţat faimoasa sa bibliotecă de la mînăstirea Mărgineni-Prahova, care-i «cea mai veche bibliotecă umanistă din Ţara Românească» şi în care se aflau lucrări scrise în limbi diferite şi de cuprins felurit : teologic, filozofic, literar, filologic, istoric, ştiinţific ş.a.

După doi ani de şedere pentru studii la Padova, Constantin Cantacuzino în anul 1669 a revenit în ţară. Aici a găsit domnind pe Antonie Vodă din Popeşti (1669—1672), în timpul căruia familia sa, a Cantacuzinilor, a avut în mînă puterea politică. Prigonit, ca şi fraţii săi, în zilele lui Grigoraşcu Ghica (1672—1673), — cel ce a urmat în scaun lui Antonie Vodă —, în vremea succesorului acestuia, Voievodul Gheorghe Duca (1673—1678), el a ajuns chiar în sfatul domnesc, ca mare stolnic, dregătorie de la care, apoi, i s-a tras apelativul *stolnicul*, care-i va însoţi, pentru totdeauna, numele de familie.

Prins astfel în mrejele politice, Constantin Cantacuzino va activa în chip deosebit în acest domeniu, mai cu seamă în timpul domniei nepotului său, Constantin Brîncoveanu (1688—1714) şi a fiului său, Ştefan Cantacuzino (1714—1716), izbutind, în acest fel, ca timp de aproape trei decenii, «cu clarviziunea şi fineţea sa diplomatică», să «dirijeze activitatea oficială externă a cancelariei domneşti» din Capitala Ţării Româneşti. Ca unul ce avea o vastă cultură umanistă caracteristică epocii şi cunoştea perfect cîteva limbi de largă întrebuinţare şi, totodată, ca unul ce căpătase şi o mare experienţă politică, el redacta întreaga corespondenţă a domniei cu ţările străine. În acelaşi timp tot el a purtat şi o bogată corespondenţă cu multe personalităţi de înaltă însemnătate culturală şi politică din aproape întreaga Europă. Din această corespondenţă o parte a ajuns pînă în zilele noastre.

Domnia lui Ştefan Cantacuzino, fiul său, a fost scurtă — nici doi ani împliniţi —, căci pîrît la sultan că are legături cu puterile creştine, la începutul anului 1716 a fost mazilit. Ridicat degrabă din Bucureşti, a fost dus la Stanbul. Tatăl său, stolnicul, bănuind primejdia şi, în acelaşi timp, crezînd că prin influenţa, de care se bucura în lumea din preajma Porţii, îl va putea salva, l-a însoţit în acest drum. În vara aceluiaşi an, 1716, însă, sosind la Ţarigrad noi pîri împotriva lor, a amîndurora, în

noaptea de 6 spre 7 iunie, au fost sugrumaţi de turci, sfîrşindu-şi astfel viaţa tot aşa de tragic ca şi Vodă Brîncoveanu, ruda lor apropiată. Stolnicul avea atunci aproape optzeci de ani.

Cunoştinţele umaniste ce-şi căpătase au făcut ca eroul nostru să ajungă, repetăm, nu numai cărturarul cel mai erudit din Ţara Românească la cumpăna dintre veacurile XVII şi XVIII, dar şi una dintre personalităţile cele mai de seamă ale culturii din acea vreme a acesteia. Ocupat însă cu alte activităţi, n-a lăsat pentru vechea noastră literatură o zestre pe măsura posibilităţilor sale intelectuale. Dar din ceea ce a rămas reiese că el a avut înclinare deosebită către studiile istorice.

Prins în mrejele acestora, a fost continuu «preocupat de ideea de a pune pe alte baze istoria poporului său, căutînd să folosească operele istoricilor străini, însă cu un spirit ascuţit de interpretare, respingînd argumentat orice părere neîntemeiată». În acelaşi timp, el a intuit «importanţa cîntecelor bătrîneşti, legendelor, obiceiurilor din popor pentru descifrarea trecutului nostru îndepărtat» şi, totodată, a acordat «valoarea cuvenită» documentelor istorice şi n-a trecut cu vederea nici însemnătatea izvoarelor arheologice atunci cînd a avut prilejul să înfăţişeze acest trecut. Cu astfel de aprecieri asupra unor asemenea surse de informare, stolnicul a purces la alcătuirea unei opere istorice, privitoare la trecutul neamului românesc, pe care, — ori pe unde s-ar fi aflat el atunci —, l-a socotit ca pe un tot unitar. Concepîndu-şi cartea ca pe o lucrare «de vaste proporţii şi de adîncime», el şi-a intitulat-o : *«Istoriia Ţării Rumâneşti întru care să cuprinde numele ei cel dintîi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci şi apoi cine o au mai descălecat şi o au stăpînit pînă şi în vremile de acum cum s-au tras şi stă»*. Este de la sine înţeles că un cuprins asemenea celui aci enunţat, în speţă tratarea istoriei poporului român de la origini pînă în vremea lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu, — mai cu seamă cu metoda de lucru pe care şi-o impusese şi în «condiţiile istorice» ale cumpenei de veacuri în timpul căreia i-a fost dat să-şi ducă traiul —, cu greu el, stolnicul, l-ar fi putut aduce la zi şi ca informare istorică şi ca prezentare a întregii lui întinderi, aşa cum desigur îşi va fi propus.

Dacă nu cumva nu va fi fost la mijloc moartea-i năpraznică şi mai înainte de vreme sau dacă iarăşi în urma zarvei ce va fi urmat, — indiferent unde —, după uciderea sa tragică, nu se va fi pierdut parte din ea, mai mult ca sigur, cele aci semnalate l-au împiedicat să-şi termine cartea.

Originalul nu i se cunoaşte şi din cele cîteva «copii posterioare», ajunse pînă la noi, reiese că această operă a stolnicului înfăţişează istoria poporului român de la cucerirea Daciei de către «Traian Ulpie» împăratul romanilor şi numai pînă la migraţia hunilor în secolul al IV-lea d.H. În textul ce s-a păstrat, după predoslovie sînt prezentate pe larg războaiele romanilor cu dacii, apoi se vorbeşte despre supunerea, organizarea şi romanizarea Daciei şi după aceea se amintesc primele migraţiuni de popoare pe meleagurile acesteia. La sfîrşit sînt inserate o seamă de date despre Atila, conducătorul hunilor aşezaţi în Panonia.

Punctul central al operei îl formează însă problema romanităţii românilor şi latinitatea limbii lor, precum şi originea comună şi unitatea

locuitorilor celor trei state româneşti de atunci : Moldova, Ţara Românească şi Transilvania. «Iară noi, scria el, într-alt chip de ai noştri şi de toţi cîţi sînt rumâni, ţinem şi credem, adeverindu-ne den mai aleşii şi mai adeveriţii bătrîni istorici şi de alţii mai încoace, că Valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii sîntem adevăraţi Romani şi aleşi Romani în credinţă şi în bărbăţie, den carii Ulpie Traian i-au aşezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus şi l-au pierdut ; şi apoi şi alalt tot şireagul împăraţilor aşa i-au ţinut şi i-au lăsat aşezaţi aici şi dintr-acelora rămăşiţă să trag pînă astăzi Rumânii aceştea.

Însă Rumânii înţeleg nu numai ceştea de aici, ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sînt şi Moldovenii şi toţi cîţi şi într-altă parte să află şi au această limbă, măcară fie şi cevaşi osebită în nişte cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe acestea, cum zic, tot Romani îi ţinem, că toţi aceştea dintr-o fîntînă au izvorît şi cură».

Aşa cum reiese şi din acest fragment, în geneza poporului român stolnicul, cel dintîi, remarcă însemnătatea elementului autohton, menţionîndu-i şi pe daci. Este, se susţine, primul dintre români care face un asemenea lucru.

În afară de aceasta, accentuăm încă o dată, în lucrarea de faţă, el afirmă cu tărie ideea de unitate a poporului nostru şi susţine dreptul «de proprietate ancestrală» al acestuia «asupra întreg teritoriului său», aşa cum pînă la el nimeni dintre români nu făcuse aşa ceva, cu o atît de evidentă claritate.

Aducînd aci vorba şi de rolul pe care, — socotesc unii —, stolnicul l-a avut cu prilejul înfiinţării şi organizării de către Vodă Brîncoveanu a Academiei domneşti de la Sfîntul Sava, — «din a cărei evoluţie a rezultat Universitatea din Bucureşti» —, vom semnala că el a întocmit şi o *Hartă a Ţării Româneşti,* imprimată mai întîi la Padova în 1700, prin grija lui Hrisant Notara, viitor patriarh de Ierusalim (1707—1731). Ea are indicaţiile geografice scrise cu litere greceşti şi latineşti, este cel dintîi izvor cartografic alcătuit de un român şi se distinge cum era şi firesc, de altfel, prin precizia localizărilor. Originalul ei a fost descoperit în anul 1927 la British Museum din Londra şi poartă titlul următor : *«Harta geografică a prea înaltei domnii a Ungrovlahiei împărţită în şaptesprezece judeţe, cuprinzînd descrierea şi desenul pe care l-a alcătuit prea nobilul, prea învăţatul şi prea înţeleptul boier, Stolnicul Constantin Cantacuzino».*

Cărturar prin excelenţă, precum am mai spus, eroul nostru a fost preocupat şi de *probleme teologice,* îmbogăţind cultura religioasă munteană din vremea sa şi cu o seamă de lucrări din acest domeniu, cu cuprins felurit şi de întinderi diferite. Se presupune numai că, în vreun fel oarecare şi-a dat «aportul filologic» la stabilirea textului Bibliei care s-a imprimat la Bucureşti în anul 1688, — prima versiune integrală în limba română a acestei sfinte cărţi, numită : «Biblia lui Şerban», «Biblia de la Bucureşti», ori «Biblia de la 1688» —, şi că, mai ales, foarte probabil a contribuit la alcătuirea celor două prefeţe ale acesteia, care sînt pline de erudiţie teologică şi umanistă.

De către alţii se susţine iarăşi că tot de el s-au întocmit şi cîteva predoslovii pentru o seamă de cărţi tipărite în timpul domniilor fratelui său Şerban şi a lui Constantin Brîncoveanu, dar nu le-a semnat, lăsînd pe alţii să facă acest lucru. În mod sigur a ajutat la traducerea în româneşte a *Mărgăritarelor* Sfîntului Ioan Gură de Aur, apărute la Bucureşti în 1691 şi a *Pravoslavnicei mărturisiri* a mitropolitului Petru Movilă, imprimată la Buzău, în acelaşi an 1691.

Ostenitorii acestor două tălmăciri, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, în prefeţele lor, cu căldură şi recunoştinţă, precizau că la aceste «nevoinţe au avut îndireptătoriu pre cinstitutul blagorodnicul şi prea înţeleptul dumnealui Constandin Cantacuzino biv vel stolnic ; însă la ceale mai adînci filosofeşti şi bogoslovesti noimata, — adică «înţelesuri teologice» —, ce s-au aflat, pre dumnealui ca pre un epistimon şi ştiutoriu l-am avut lumină şi dezlegători întru toate...».

Mai mult, însuşi el, stolnicul, a tălmăcit din greceşte în româneşte o «*M(o)l(i)tvă cătră D(u)mnezău Savaoth*», care, în vremea sa şi, şi după aceea, pare a fi avut «o largă circulaţie» şi care, afirmă unii, «prin limba ei curată şi fraza curgătoare», a contribuit la desăvîrşirea pătrunderii limbii româneşti în slujbele din biserici. Nu se ştie cu ce prilej şi cînd stolnicul Constantin Cantacuzino a făcut această traducere şi nici după ce text grecesc, dar se poate presupune că «typarnecii» de la tipografia bucureşteană a mitropoliei, — printre care se afla şi ieromonahul Damaschin, viitor episcop —, cunoscîndu-i de bună seamă cuprinsul şi apreciindu-i graiul, au introdus-o la sfîrşitul *Acatistului* (fila 125 ş.u.), pe care, după ce în luna noiembrie 1683, isprăviseră de imprimat în limba română *Apostolul,* mai mult ca sigur, l-au «dat în tipar», apărînd foarte probabil în anul următor 1684, cînd, prin urmare, el tălmăcitorul era în viaţă. Că un asemenea lucru, adică tipărirea acestui *Acatist* a avut loc în modul şi momentul aci presupuse, cred că, printre altele, poate fi probat şi prin faptul că la imprimarea lui s-au folosit aceeaşi literă şi chiar parte din podoabele cu care numai cu cîtva timp mai înainte meşterii tipografi ai tiparniţei mitropolitane din Capitala ţării dăduseră la lumină *Apostolul* românesc mai sus menţionat, terminat la 13 noiembrie 1683. Înclin iarăşi să cred că «Acatistul Născătoarei de Dumnezeu», pe care cercetătorii Ilie Corfus şi Daniela Poenaru îl datează «înainte de anul 1640» şi îl socotesc imprimat la Bucureşti, este chiar acest *Acatist* apărut, repetăm, în anul 1684. În acelaşi timp, sînt convins că fotografia cu începutul «Molitvei», ce ne preocupă aci, din cartea pe care Corneliu Dima Drăgan şi Livia Bacîru o închină stolnicului (apărută la Bucureşti în 1970) este făcută de pe această versiune românească a *Acatistului.* Observate atent, podoaba şi literele din textul fotografiei sînt aidoma unora din podoabele şi litera *Apostolului* bucureştean din 13 noiembrie 1683.

Totodată consider că această versiune românească a *Acatistului,* presupusă a fi văzut lumina zilei în anul 1684, este «prima ediţie» a acestei cărţi de slujbă bisericească, imprimată la Bucureşti, în mod firesc cu purtarea de grijă a Mitropoliei şi că ea, la o dată necunoscută încă, dar cuprinsă între anii 1684 şi 1698, negreşit tot în aceeaşi vlădicească tiparniţă, a mai fost dată în tipar încă o dată, — prin urmare

într-o «a doua ediţie», din care însă pînă acum nu s-a descoperit nici un exemplar. Bănuiesc aceasta, întrucît în acest din urmă an, 1698, «smeritul între ermonahi Antim Ivireanul», cu «bl(a)g(o)s(lo)veniia preasfinţitului Mitropolit Kyr Teodosie», imprimînd «în sf(î)nta Mănăstire în Sneagov» tot un Acatist al Maicii Domnului, preciza în titlu că el este «acum *a treia oară* tipărit şi mai cu multă nevoinţă diortosit», din care un exemplar se află în Biblioteca Patriarhiei Române de la Mînăstirea Antim din Bucureşti. Şi acesta are în cuprins «Molitva», aci amintită (f. 149 ş.u.).

Cum se vede, toate aceste trei «ediţii» ale «Molitvei» inserate în cuprinsul Acatistierelor mai sus semnalate au apărut chiar în zilele tălmăcitorului ei în româneşte, dar titlul celor două cunoscute pînă acum, — şi de bună seamă — acelaşi lucru, mai mult ca sigur, s-a petrecut şi cu textul celei de a doua a ei «ediţii» româneşti apărută între anii 1684 şi 1698 —, nu-i destăinuie în nici un fel numele ; poate, precizează unii, din pricina «modestiei cu care îşi învăluia munca».

Truditorii «ediţiei» celei dintîi, — cea presupusă a fi din anul 1684 —, au introdus-o în «Acatist» (f. 125) cu următoarea deslușire : «*Această M(o)l(i)tvă încă aflăndu-să de la greci, scoasă în limba noastră, şi socotind a fi foarte de folosul sufletescu, am judecatu să se dea în tipariu şi aceasta...*», iar «ermonahul Antim Ivireanul» în tipăritura : «*Acatistulu cătră Prea Sf(î)nta Născătoare de D(u)mnezău şi cu alte rugăciuni*» (f. 149-153 v.), pe care a imprimat-o la Mînăstirea Snagov «la anulu măntuirei 1698», a aşezat în fruntea ei, sub o gravură avînd în mijloc bustul Mîntuitorului, iar în părţi podoabe florale, acest «titlu» : «*M(o)l(i)tva cătra D(u)mnezău Savaoth scoasă de pe grecie foarte de folosu*» ; la fel şi în Acatistiiariile apărute la Blaj în anii 1763, p. 170-179 şi 1774, p. 145-155 şi în cele imprimate la Sibiu în anii 1792, p. 146-154 ; 1803, p. 289-297 şi 1838, p. 102-110. Prin urmare nici în primele ediţii şi nici în altele de mai tîrziu ale «*Molitvei*» nu s-a făcut vreo aluzie, fie-ea oricît de sumară, cu privire la traducătorul ei în grai românesc.

Fără nici un fel de îndoială această muţenie s-a putut menţine pînă după tragica moarte a stolnicului, survenită, cum s-a arătat, în vara anului 1716, pentru că, socotesc din nou unii, el «evita publicitatea», spre a nu-şi «prejudicia înalta-i origine şi poziţia socială» sau poate şi pentru că «l-ar fi supărat aprecierile unor incompetenţi».

După aceasta unii dintre editorii de mai apoi ai «Molitvei», apreciind, desigur, deosebita frumuseţe a graiului românesc al acesteia şi dorind poate să aducă tălmăcitorului ei în româneşte măcar un «omagiu postum», nu i-au mai tăinuit, se crede, numele, dimpotrivă au găsit că este drept să i-l dea pe faţă, ceea ce au şi făcut. De aceea, după anul 1716, aceştia, noii editori ai «Molitvei», dînd în vileag adevărul, care, mai mult ca sigur, se ştia, au întregit «titlul» Molitvei cu numele traducătorului ei în limba română, prezentîndu-l aşa : «*M(o)l(i)tva cătră D(u)mnezău Savaothu foarte de folosu scoasă de pre grecie pre limba rumănească de Dumnealui Costandin Cantacuzino stolniculu*». În acest fel a apărut într-o seamă de ediţii ale *Acatistierelor*, dintre care mi-au fost la îndemînă următoarele : Rîmnic (1746); Rîmnic (1747 ?), f. 186-196 — după Daniela Poenaru —, f. 204-214, — după Dan Simonescu — ; Bucureşti 1753, f.

222 v. — 243; Rîmnic 1784, f. 204 v. — 210 v. şi Rîmnic 1819, f. 204 v. — 210 v. În ultimele Acatistiere, editate de Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, această frumoasă «Molitvă», hărăzită, în grai românesc, vechii noastre literaturi teologice de eruditul stolnic Constantin Cantacuzino, nu s-a mai inserat.

Prin ultima decadă a secolului al XVII-lea, stolnicul Constantin Cantacuzino, aflîndu-se angajat în disputele teologice, ce se purtau în Bucureştii zilelor lui Brîncoveanu, a formulat o suită de întrebări în legătură cu învăţătura calvină despre predestinaţie şi liberul arbitru, pe care, mai apoi le-a adresat lui Ioan Cariofil († în 1692, la Bucureşti), logofătul Marii Biserici, adică al Patriarhiei Ecumenice, aflat în acea vreme în capitala Ţării Româneşti. Înainte de a-şi sfîrşi viaţa pe pămîntul ospitalier al ţării noastre, acesta a şi dat răspunsurile cuvenite. Se preciza, în acest fel, dreapta învăţătură a Bisericii Ortodoxe, privitoare la aceste probleme teologice. Stimulat de o asemenea «consultare doctrinară», venită, cum se vede, din partea stolnicului, Ioan Cariofil a alcătuit chiar un tratat, intitulat : *«Manual despre cîteva nedumeriri şi deslegarea lor sau despre cercetarea şi precizarea cîtorva dogme esenţiale ale Bisericii...»*, care în anul 1697, deci postum, prin stăruinţa lui Brîncoveanu şi a lui, a stolnicului, a fost tipărit la Mînăstirea Snagov de către «ieromonahul Antim Ivireanul tipograful», viitor mitropolit al ţării (1708-1716).

Preţuit şi căutat probabil de străbunii noştri, în anul 1788 acest Manual a fost tălmăcit în româneşte după originalul grecesc, aci amintit. Această traducere n-a apucat însă a fi şi tipărită, aşa că a rămas în manuscris. S-a descoperit după o vreme. Citindu-se cu atenţie titlul ce s-a dat acestei versiuni româneşti a cărţii lui Cariofil, cu uşurinţă s-a putut sesiza şi se sesizează încă nu numai cuprinsul ei dogmatic, ci şi contribuţia avută de stolnic la a sa alcătuire. Iată acest titlu : *«Întrebări şi răspunsuri ale blagorodnicului dumnealui Costandin Cantacuzino, fratele răposatului Şerban Voievod Cantacuzino, pentru uni(i) oameni carii hotărăsc, cum că omul petrece în lumea aceasta după cum îi slujeşte norocul, şi după cum i-au rînduit ursitoarea la naştere. Şi pentru alte cuvioase pricini de a să şti celor ce-s la îndoire la toate acestea ale celui dintru dascăli învăţat şi cuvîntător Ioanu Cariofil, marele Logofăt a Sfintei şi Marei Biserici a Scaunului Ţarigradului; întîmplăndu-să atunci în Bucureşti»*. Se păstrează la secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti (ms. rom. nr. 1117).

Dacă la datele privind contribuţia stolnicului Constantin Cantacuzino la vechea noastră cultură, teologică mai ales, aci destul de sumar înfăţişate se adaugă şi alte «faţete» ale activităţii sale cărturăreşti : istorică, geografică, bibliofilă, înfiinţînd vestita Bibliotecă de la Mînăstirea Mărgineni-Prahova, didactică, avînd rost în organizarea Academiei de la «Sfîntul Sava» din Bucureşti, de iniţiere întru alcătuirea de către o seamă de oameni de carte ai vremii sale a unor lucrări ş.a., uşor se poate înţelege şi aprecia rostul său în remarcabila înflorire, sub toate aspectele, a culturii din Ţara Românească de la cumpăna dintre veacurile XVII şi XVIII. Trăitor în vremea cînd în cadrul culturii româneşti de pe toate meleagurile în care el vedea trăind laolaltă pe românii cei de un neam, «că toţi aceştia dintr-o fîntînă au izvorît şi cură» şi în care

au activat strălucit mulţi bărbaţi de carte ai acestora, pomeniţi întotdeauna cu respect şi recunoştinţă, şi el, dimpreună cu aceştia, trebuie cinstit şi totodată socotit «printre marii deschizători de drumuri în literatura, istoria şi cultura românească».

Este ceea ce, pe scurt, o spunem din nou, se face şi prin rîndurile de mai sus, inserate în paginile acestei vechi reviste de cultură teologică prin excelenţă, pe care autorul lor, în semn de cinstire deosebită, i le închină cu prilejul comemorării a trei sute cincizeci de ani de la naşterea sa.

Preotul NICULAE ŞERBĂNESCU

BIBLIOGRAFIE:

Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Ţării Româneşti*, ediţie de pe un manuscript necunoscut, îngrijită şi comentată de N. Cartojan şi Dan Simonescu, Craiova, 1944.

Cândea, Virgil, *Stolnicul între contemporani*, Bucureşti, 1971.

Ciobanu, Radu-Ştefan, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982.

Dima-Drăgan, Corneliu şi Livia Baciru, *Constantin Cantacuzino stolnicul*, Bucureşti, 1970.

Ionaşcu, Ion, *Din viaţa şi din activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640—1716)*, în rev. «Studii», XIX, 1966, nr. 4, 633—650.

Iorga N., *Operele lui Constantin Cantacuzino*, Bucureşti 1901.

Plămădeală, Dr. Antonie, *Stolnicul Constantin Cantacuzino în istoria şi cultura românească*, în Acelaşi, *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Bucureşti, 1981, p. 192—216.

Poenaru, Daniela, *Contribuţii la bibliografia românească veche*, Tîrgovişte 1973.

Popescu, George B., *O rugăciune a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino*, în «Revista istorică», XXV, 1939, nr. 1—3, p. 57—60.

VASILE ALECSANDRI

O sută de ani de la moarte

La 22 august 1990 se împlinesc o sută de ani de la moartea lui Vasile Alecsandri, personalitate polivalentă de prim rang a culturii, literaturii şi vieţii publice româneşti din secolul trecut. Timp de aproape cincizeci de ani — de pe la 1840 pînă în preajma morţii — prezenţa sa activă s-a făcut simţită în toate acţiunile majore din viaţa poporului nostru.

Propunîndu-ne să prezentăm principalele momente şi aspecte ale multilateralei sale activităţi şi să desprindem din această activitate trăsăturile personalităţii sale, medalionul nostru se vrea a fi un modest omagiu de evocare centenară a lui Vasile Alecsandri, cel pe care Mihai Eminescu îl numea «rege al poeziei», iar opinia românească a vremii sale îl considera cu mîndrie «bard naţional».

Fiu al medelnicerului Vasile şi al Elenei (n. Cozoni), scriitorul Vasile Alecsandri s-a născut la Bacău în jurul anului 1820. A primit învăţătură mai întîi în casa părintească de la călugărul maramureşean Gheorman Vida, apoi în pensionul francezului Cuénin din Iaşi, după care, între anii 1834—39, studiază la Paris, unde-şi trece bacalaureatul în litere şi încearcă studii universitare de drept, inginerie şi medicină, fără a obţine însă vreun titlu academic.

Reîntors în țară, participă la toate marile evenimente culturale și politice ale vremii : colaborează, în 1840, la revista «Dacia literară» a lui Mihail Kogălniceanu, a cărei ideologie cultural-literară o împărtășește și susține ; face parte, alături de Kogălniceanu și C. Negruzzi, din conducerea Teatrului național din Iași ; e redactor la revista «Propășirea» (1844) ; se manifestă ca un scriitor de mîna întîi, — începînd încă de pe acum să-și domine confrații de breaslă. Fără a fi un temperament de politician înnăscut, Vasile Alecsandri se înregimentează totuși în lupta pentru împlinirea marilor aspirații naționale : ia parte la revoluția din 1848 din Moldova, redactînd o *Protestație în numele Moldovei, a omenirei și a lui Dumnezeu.* Insuccesul revoluției îl obligă la un an de exil în Franța, după care, întorcîndu-se în țară în 1849, acționează cu fermitate și consecvență pentru unirea Principatelor Române. Atitudinea sa militant-unionistă o susține, între altele, în coloanele revistei «România literară», scoasă de el în 1855 și socotită «una din cele mai valoroase publicații ale pașoptismului». Renunțînd la candidatura de domn al Moldovei în favoarea lui Al. I. Cuza, după înfăptuirea Unirii și a alegerii acestuia în fruntea Principatelor, Vasile Alecsandri se află printre sprijinitorii devotați ai lui Cuza, alături de Kogălniceanu. Ca om de încredere al domnitorului, Alecsandri primește din partea acestuia diferite misiuni politico-diplomatice în Franța, Italia, Anglia, Austria, pentru a determina marile puteri europene să recunoască actul dublei alegeri a lui Cuza. Deputat și ministru în mai multe rînduri după aceea, războiul pentru independența României găsește în Alecsandri un mare și activ patriot și un cald evocator al faptelor de vitejie ale ostașilor români pe cîmpul de luptă. În ultimii ani ai vieții a fost ministru al României la Paris. La 22 august 1890 s-a stins din viață.

Vasile Alecsandri a fost «cel mai cuprinzător dintre scriitorii generației sale». Legînd creația literară de cea culturală, ca scriitor, el a contribuit substanțial la extinderea domeniului beletristicii românești ca și la crearea și educarea publicului ce urma s-o recepteze. Anii directoratului la Teatrul național din Iași sînt un exemplu al seriozității și puterii de muncă a tînărului scriitor, care — alături de ceilalți doi colegi de directorat — se ocupă atît de detaliile administrative și financiare ale acestei instituții, cît și de alcătuirea repertoriului, de instruirea actorilor, de costumația lor, de recuzită, ca și de regia propriu-zisă. Face adevărată muncă de pionierat. Îndrumarea realistă în arta interpretării schițată de el acum, ca și convingerea responsabilității artei dramatice față de destinele colective vor rămîne «constante ale mișcării noastre teatrale în deceniile următoare». Angajarea publicistică exprimă și ea aceeași atitudine de scriitor-cetățean de primă mărime. A colaborat la mai toate periodicele vremii : de la «Dacia literară» și «Foaie pentru minte, inimă și literatură» pînă la «Convorbiri literare» ș.a.

Ca *poet,* Vasile Alecsandri are marele merit de a fi intuit în folclor o «sursă de regenerare a lirismului». În acest sens el publică două culegeri de versuri populare, *Poezii poporale ale românilor* (1852—1853; 1866, ediție completă), în care se găsesc cîteva bucăți antologice.

După unele încercări poetice în limba franceză, abandonate, Alecsandri versifică în românește poeziile și le structurează încă de la prima

lor apariţie în volum în cîteva cicluri, «mai mult sau mai puţin unitare» sub aspectul tematicii, al principalelor caracteristici stilistice ale epocii în care au fost scrise ; pe unele din ele le transpune şi în versiune franceză.

Primul ciclu poartă titlul *Doine şi lăcrămioare* (1853) şi cuprinde poezii publicate în periodice între 1845—1849. *Doinele* au ca teme fundamentale dragostea şi haiducia. În poeziile acestui ciclu «trăieşte o lume tînără, plină de optimism sau manifestîndu-şi în forme energice şi tăioase nemulţumirile». Reprezentative sînt : *Baba Cloanţa, Strunga, Andrii Popa, Hora.* Ele conţin «o anumită filosofie a vieţii şi o viziune artistică asupra lumii în concertul literar al epocii». *Lăcrămioarele* sînt un «jurnal poetic al dragostei pentru Elena Negri». Ca poezii erotice, ele «demonstrează mai curînd muzicalitatea versului alexandrinian (...) decît aderenţa lui la lirica de confesiune».

Suvenire şi Mărgăritărele cuprind poezii din diferite perioade şi de variată inspiraţie şi structură : erotice, descriptive, legende, fabule, satire, versuri de album. Ca interes, dominante rămîn însă — şi cantitativ şi calitativ — poeziile provocate de lupta politică a anului 1848 şi de cea pentru Unirea Principatelor, precum şi cele ce exprimă *crezul său de* poet-cetăţean. Menţionăm dintre acestea : *Deşteptarea României*, adevărat «manifest poetic al revoluţiei paşoptiste», *Anul 1855, Moldova în 1857, Noaptea Sfîntului Andrii, Hora Unirii.* Toate demonstrează nu numai «entuziasmul poetului pentru marile acţiuni care au marcat veritabile răscruci în istoria poporului, ci şi calitatea comunicativă a acestui entuziasm marcator de poezie şi rezistent timpului».

În deceniul al şaptelea al secolului XIX, ca poet, Alecsandri ajunge la apogeu. Poezia lui se apropie tot mai mult de «idealul clasic spre care tindea întregul său scris». Este epoca *Pastelurilor*, a marilor *Legende*, a evocării *Ostaşilor noştri.*

Pastelurile sînt poezii descriptive. Pînă la strîngerea lor în volum (1867), ele fuseseră publicate în marea majoritate în «Convorbiri literare». Ele reprezintă «lucrarea maturităţii poetice» a scriitorului, aceea care «a contribuit cel mai mult» să-i consolideze reputaţia. Ele înfăţişează în mici tablouri succesiunea anotimpurilor în peisajul românesc, animat de prezenţa familiară a oamenilor surprinşi în «ipostazele simbolice ale muncii cîmpului» şi «înseninat mereu de o undă de umor blajin» ; cadrul predilect al acestor descrieri este lunca Siretului. *Serile la Mircești, Iarna, Sania, Gerul, Viscolul, Malul Siretului, Oaspeţii primăverii, Cocoarele, Semănătorii, Concertul din luncă* sînt cele mai reprezentative realizări pentru aprecierea reală a talentului poetic al lui Alecsandri.

Scrise mai ales după 1872, *Legendele* sînt mari creaţii epice, care, după inspiraţie şi temă, sînt grupate în două mari categorii : cele de inspiraţie istorică, prin care poetul, asemenea unor înaintaşi sau contemporani ai săi, intenţiona, poate, să înzestreze şi el literatura română cu o epopee naţională, «în scopul valorificării trecutului istoric al poporului şi pentru a exalta patriotismul contemporanilor săi» ; şi cele fantastice şi naturiste, în care «stilizează sugestii ale basmului popular». Legendele istorice cîntă vitejia strămoşilor, puterea lor de sacrificiu, eviden-

ţiază înaltele valori morale ce-i însufleţeau şi reconstituie culoarea locală a timpului respectiv. Reprezentative pentru această categorie sînt: *Dan, căpitan de plai* şi *Dumbrava Roşie*, iar pentru cealaltă categorie, *Legenda Ciocîrliei, Răzbunarea lui Statu-Palmă*. Într-o categorie aparte s-ar situa *Ğrui-Sînger* şi mai ales *Pohod na Sibir*, o imagine funebră a unui convoi de deportaţi spre Siberia din vremea ţaristă.

În *Ostaşii noştri* este evocată, cum am spus, bărbăţia ostăşească a ţăranului român din războiul pentru independenţă. Viaţa de front, faptele de vitejie, uşor idealizate, dar în concordanţă cu optimismul ce caracterizează firea românului chiar în clipele şi situaţiile cele mai grele, sînt înfăţişate cu simpatie, cu umor şi reţinută duioşie. Micul volum trece printre «cele mai de seamă realizări ale lirismului patriotic românesc». Foarte cunoscute şi familiare sînt poeziile: *Peneş Curcanul, Sergentul, Odă ostaşilor români, Balcanul şi Carpatul.*

Activitatea de *dramaturg* a lui Vasile Alecsandri, începută în tinereţe şi continuată pînă în ultimii ani ai vieţii, a răspuns şi ea, în forme specifice, necesităţilor fundamentale ale culturii noastre moderne incipiente. Destul de întinsă, opera dramatică a «bardului de la Mircesti» cuprinde aproape cincizeci de lucrări de toate speciile: de la farsă şi vodevil, la comedia de moravuri, dramă socială şi dramă istorică. Scriitorul a debutat cu comedii uşoare, bazate mai ales pe «acţiune şi efecte lingvistice», continuînd cu comedii de moravuri şi piese inspirate din actualitatea vremii. *Iorgu de la Sadagura, Iaşii în carnaval, Chiriţa în provincie, Chiriţa la Iaşi, Boieri şi ciocoi, Nuntă ţărănească, Concina, Rusaliile* sînt piesele de referinţă, în care, «în forme nebătătoare la ochi, dar cu o remarcabilă consecvenţă totuşi, a criticat unele dintre tarele societăţii contemporane: parvenitismul, incultura, superficialitatea, politicianismul, pierderea contactului cu poporul şi cu tradiţiile sale, imitaţia vană a Occidentului» şi a promovat «idealurile şi năzuinţele pozitive ale ei: respectul pentru muncă şi pentru ţărani, spiritul deschis înnoirilor, delicateţea sentimentelor, năzuinţa spre unitatea tuturor românilor şi spre o orînduire echitabilă».

În ultima parte a vieţii, Alecsandri îşi îmbogăţeşte repertoriul dramatic cu piesele: *Despot-Vodă*, dramă istorică de factură hugoliană, feeria *Sînziana şi Pepelea, Fîntîna Blanduziei* şi *Ovidiu*, în acestea din urmă desfăşurînd simbolic «momente crepusculare» din viaţa celor doi mari poeţi ai antichităţii romane, Horaţiu şi Ovidiu.

Proza beletristică a lui Vasile Alecsandri, cultivată pe tot parcursul activităţii sale scriitoriceşti, socotită de unii critici drept «partea cea mai viabilă a creaţiei sale», este alcătuită din literatură de ficţiune: *Buchetiera de la Florenţa, Istoria unui galbîn, Dridri, Mărgărita*, şi literatură de călătorie: *O primblare la munţi, O călătorie în Africa, Balta Albă, Borsec*. Ca şi în comedii, şi aici, Alecsandri se vădeşte «un fin observator al oamenilor şi întîmplărilor, sensibil la peisaj, dar cenzurîndu-şi cu grijă entuziasmele, un excelent povestitor, care ştie să-şi diversifice materia şi stilul», un umorist bonom, care nu dispreţuieşte nici ironia şi nici sarcasmul, un spirit mereu deschis, cuceritor prin autenticitatea experienţelor, oroarea de ostentaţie, prin sinceritatea cu care se îndreaptă spre ceilalţi şi lipsa totală de emfază a comunicării.

Merită, de asemenea, menţionată bogata *corespondenţă* — scrisă în franţuzeşte şi româneşte —, care se constituie într-un document biografic şi istoric de deosebit interes, de reală valoare şi necesitate pentru conturarea profilului spiritual al poetului.

Încheiem scurta noastră sinteză despre Vasile Alecsandri la comemorarea centenarului morţii sale cu substanţiala caracterizare făcută marelui poet de Titu Maiorescu în studiul său *Poeţi şi critici :* «În Alecsandri vibrează toată inima, toată mişcarea compatrioţilor săi, cîtă s-a putut întrupa într-o formă poetică (...) Farmecul limbei române în poezia populară el l-a deschis ; iubirea omenească şi dorul de patrie (...) el le-a întrupat; frumuseţea proprie a pămîntului nostru natal şi a aerului nostru el a descris-o ; (...) cînd societatea mai cultă a putut avea un teatru la Iaşi şi în Bucureşti, el a răspuns la această dorinţă, scriindu-i comedii şi drame; cînd a fost chemat poporul să-şi jertfească viaţa în războiul care urma (pentru independenţă, *n.n.)* el singur a încălzit ostaşii noştri cu raza poeziei. A lui liră multicordă a răsunat la orice adiere ce s-a putut deştepta din mişcarea poporului nostru (...) În ce stă valoarea unică a lui Alecsandri ? În această *totalitate* a acţiunii sale literare».

Acesta a fost Vasile Alecsandri !

Prof. ADRIAN N. POPESCU

BIBLIOGRAFIE:

G. C. Nicolescu, *Viaţa lui Vasile Alecsandri*, ed. II, Editura pentru literatură, 1965 ; Idem, Vasile Alecsandri, *Opere I, Poezii*, Editura Academiei Române, 1965; V. Alecsandri, *Teatru*, col. Lyceum, Editura tineretului, 1968; G. Călinescu, *Vasile Alecsandri*, Editura tineretului 1965; *Scriitori români*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1978 ; *Dicţionar de literatură română*, Editura Univers, 1979.

VASILE ALECSANDRI-POET

La împlinirea a 100 de ani de la moartea lui Vasile Alecsandri se cuvine a stărui asupra unui aspect mai puţin cercetat, cel al creaţiei de inspiraţie, de sursă creştină. Alecsandri nu a făcut profesii de credinţă a misticismului său, niciodată nu a infirmat, însă, fondul său profund de religiozitate. A fost un laic pentru care esenţa tradiţională a creştinismului atît de vie poporului nostru, acum un veac şi jumătate, a fost la fel de stăruitoare în conştiinţa poetului. Lucrul acesta este probat din plin în lirica sa.

La tot pasul poetul ridică ochii spre cer şi invocă Divinitatea : «O ! puternic Dumnezeu» *(Anul 1855)* ori «O Doamne ! iată-un flutur ce prin văzduh se pierde !» *(Sfîrşitul iernii)* ori întrebarea sub acelaşi efect : «Cînd va sosi, o Doamne, un timp mai mîngîios / În care va pătrunde cuvîntul lui Cristos ?» *(La Sevastopol)* etc., ori semnul sacru al crucii pe care sentimentul pietăţii ni-l impune : «Fă trei cruci la Dumnezeu» *(Andrii Popa)* ori «Ce se-nchină şi se pleacă pe războinicul său arc» *(Altarul Monastirii Putna)* etc.

În mare parte poezia lui Alecsandri degajă acea putere uluitoare a credinţei, acea statornicie necenzurată a împăcării omului cu natura, dar mai ales a prezenţei divine. Divinitatea este un reper care fascinează prin muta, edenica subliniere a purităţii. Fenomenele ce se petrec sînt

ale miracolului facerii, acel «izvor sacru de rodire» *(Plugurile)* ori al perpetuării fiinţei umane *(Rodica)*.

În manualele şcolare ale celor ce învăţau carte la sfîrşitul veacului trecut, pentru care în conştiinţele lor se desenau hotarele intangibile ale României Mari visate de atîtea generaţii, poeziile lui Alecsandri erau mesaje nemuritoare. Iată *Tătarul* în care apelul divin stăruie :

«Că pe crucea sfintei lege !
De voi doi, peste hotare,
Nimic, ză, nu se alege,
Măi tătare, măi tătare».

Ori creaţia *Cîntic haiducesc* ca o dulce fanfară (uneori în surdină) e alcătuită din şase catrene cu reluarea laitmotivului profund, transpus într-o tonalitate afectivă. Strofele : 2, 4 şi 6, într-o identică repetiţie, sînt de un efect nemonoton al sincerităţii, a fiorului divin :

«Sai, voinice, şi nechează
Ager, falnic ca un zmeu,
Căci am inimă vitează
Şi credinţă-n Dumnezeu !»

Iubirea este expresia curăţeniei sublime pe care o impune universul suprem, raiul, şi verbul rostirii, limba vorbită, aşa fel încît se configurează entitatea datului, a puterii de a fi :

«Una-n cîmpul raiului,
Alta-n cuibul graiului».
(Doina iubirii)

Într-o creaţie precum *Groza*, moartea, timpul premergător înmormîntării constituie o privelişte panoramică, în care autenticitatea tipic românească impresionează prin sentimentul atît de viu al recunoştinţei. Sicriul sărac, de fapt inexistent : «Pe-o scîndură veche (...) Groza-acum zăcea», alternanţa celor două planuri : a morţii încremenite şi a luminii luminării, realizează sugestivitatea cadrului :

«Galbîn ca făclia de galbînă ceară
Ce-aproape-i ardea».

Pentru cel mort, pentru cel ce a fost vestitul haiduc nu cade lacrimă, nu se aude hohot de bocet :

«Iar după el nime, nime nu plîngea».

A fi cineva într-o asemenea situaţie, a nu avea împlinite obiceiurile atît de sacre comunităţii ţărăneşti, înseamnă nu numai eliminarea ritualului creştin, ci mai ales o stare profundă de contrarietate a sentimentelor ; de aceea în tabloul următor semnul închinării se însoţeşte de nedumerire :

«Poporu-mpregiuru-i trist, cu-nfiorare,
La el se uita.
Unii făceau cruce ; alţii de mirare
Cu mîna la gură capul clătina»

A împlini o altă lege decît cea impusă prin morala eternă, a face dreptate celui sărac cu preţul morţii celui ce te-a asuprit e de neconceput. Ţăranul în curăţenia lui sufletească este de fapt creştinul practicant care nu motivează în nici un chip asemenea situaţie şi consideră faptul disperat al omorului, păcatul cel mai grav. El şi spune : «Nu poţi să iei viaţa cuiva, cînd tu însuţi nu i-o poţi da înapoi». Am putea spune că cel de al treilea tablou este zguduitor prin intensitate :

«El să fie Groza cel vestit în ţară
Şi în sînge-ncruntat ?
El să fie Groza, cel ce ca o fiară,
Fără nici o grjie de negru păcat,
Au stins zile multe şi lege-au călcat ?».

Folosind procedeul contrastelor, tipic romantismului, Vasile Alecsandri impune apariţia unui om uitat în zile, bătrîn ca vremea, care în cumintenia desăvîrşită a sufletului său simte nevoia împăcării cu sine însuşi. În asemenea situaţie se respectă cu străşnicie tradiţia : banul pus mortului, semnul de cucernicie al sfintei cruci, sărutul cel de pe urmă, plînsul care-l îneacă :

«Un moşneag atunce, cu o barbă lungă,
La Groza mergînd,
Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă,
Lîngă mort îi puse, mîna-i sărutînd,
Mai făcu o cruce şi zise plîngînd».

Urmează în următoarele trei strofe discursul ţinut la asemenea împrejurare, în care se narează cum i-a ars bordeiul în plină iarnă, cum n-avea unde locui, lipsit de hrană, fără de un «ţol de-nvălit» ; era adus, într-un cuvînt, la limita disperării :

«Şi nici o putere !... eram prăpădit !»

Deodată ca printr-o minune apare cel ce a rămas «creştinul ista». Prezenţa lui constituie prin albul imens al iernii, asociativ calului alb pe care era călare, efectul de grandoare, de mărire a proporţiilor, dar mai ales de puritate. Albul este culoarea fecioriei :

«Pe-un cal alb ca iarna în deal se ivi
Ş-aproape de mine calul îşi opri».

Ajutorul substanţial pe care l-a primit se rosteşte într-un implacabil *epilog :*

«Şi de-atunci copiii-mi ce-l tot pomenesc
Oameni buni ! de-atunce în tihnă trăiesc».

Strofa finală subliniază sentimentul iertării creştine, a bunătăţii fără de sfîrşit, a regăsirii echilibrului sufletesc :

«Şi sărutînd mortul, bătrînul moşneag
Oftă şi se duse cu-al său vechi toiag,
Iar poporu-n zgomot, strigă plin de jale :
Dumnezeu să ierte păcatele sale».

Cuvenita atenţie acordată acestei creaţii este exemplificată prin sporul trăirii sufleteşti, prin limpezirea stărilor de la uimire, la înţelegere ; de la păcat, la iertare ; de la pedeapsă, la bunătate... totul prin intervenţia unei cenzuri divine.

Cine cercetează cu atenţie manualele şcolare de acum aproape un veac găseşte în conţinutul lor această poezie *Groza* care, încărcată de sensuri etice, e modelatoare spiritului uman.

Într-o serie de creaţii din ciclul «Lăcrămioare», precum în : *Steluţa, 8 Mart, O noapte la ţară, Vezi tu vulturul, Dulce înger...* realizate sub efectul iubirii faţă de Elena Negri, sora bunului său prieten Costache Negri, consemnează pretimpuria dispariţie a fiinţei dragi. Poetul în durere se reculege într-o trăire sincer creştină.

În binecunoscuta romanţă «Steluţa» consideră a fi regăsită pe un tărîm care este de fapt al unei împăcări divine :

«Şi-n ceruri cu grăbire, ca un parfum de floare
Te-ai dus, lăsîndu-mi numai un suvenir iubit».

Poetul inspirat poartă în sine harul divin. Focul sacru, mistuitor al creaţiei este o propensiune motivată religios :

«Iar dulcele înger, pătruns de simţire,
Îmi zise atunci, cu o dulce zîmbire :

Acum este ora cînd geniul sfînt
Aude şi vede minuni pe pămînt.

E ora ferice de sfîntă uimire
Ce-n suflet revarsă fiori de iubire.

Spune-mi dar acum, tu ce eşti poet,
Ce poezii cîntă inima-ţi încet ?»

În această atmosferă serafică în care străbate glasul celest al îngerilor poetul regăseşte starea liniştei :

«Deodată — un glas de înger, o sfîntă armonie
Plutind uşor în aer, ca vîntul ce adie,
Se coborî prin stele din leagănul ceresc.
Duios era şi gingaş acordul îngeresc,
Căci inimile noastre săltară mai fierbinte
La dulcele său cîntic, l-aceste-a lui cuvinte.
(O noapte la ţară)

Dispariţia prematură a celei de care atîtea speranţe s-au legat, atîtea planuri pentru viitor s-au configurat i-a provocat poetului dezamăgire, tristeţe acută, ruperea pentru un timp a echilibrului său sufletesc. Niciodată nu s-a ridicat la contestaţia supremă a firii şi a Divinităţii, niciodată nu a trăit furia dezmărginită a romanticilor, ce mergeau pînă la infirmarea sensului de a fi al vieţii. Niciodată poetul nu a trăit situaţii paradoxale. Dimpotrivă ! Recules profund în durerea sa intimă s-a dovedit a fi o natură religioasă, un creştin sincer pentru care motivarea morţii vine dintr-o tradiţie cultivată ascendent de strămoşii săi, prin Biserică.

Cîntarea *Mergi la cer* ori *Psalmii* contaminează conştiinţa poetului astfel încît exemplificarea în plan poetic vine de la sine. De fapt cunoaşterea creştină şi expresia poetică nu sînt două planuri paralele, ci o entitate supremă afirmată neocazional şi neostentativ. E lumea propriului său mod de a gîndi, de a se exprima. E sinceritatea omului eliberat de prejudecăţi, limpezit în fluxul religiozităţii sale discrete. Iată, între altele, două citate din creaţia «Maiorului Iancu Bran» :

«Mergi să-ţi iei dreapta răsplată de la dreptul ziditor
Tu ce laşi în urmă jale, vrednicule muritor !»

sau :

«Trupul tău ce-au fost ţărînă, în ţărînă s-a preface.
Iară sufletul tău vesel sus în veci va gusta pace».

Biserica risipită, subintitulată de poet «Legendă», reprezintă mai degrabă o structurare imaginară, infuzia elementului folcloric operează într-o undă scăzută. E puţin admisibil a crede că omul din popor justifică apariţia diavolului ce ia în stăpînire o biserică :

«El se-nalţă şi se lasă
Pe clopotniţa frumoasă».

Elemente ale răului, diavolii pot perverti sufletele, biserica rămîne însă locul sfînt, neîntinat de vicii, nebîntuit de răul infernului.

Dezastrul ce se înfăptuieşte, clopotul azvîrlit în valuri aduce pedeapsa naturală. Bistriţa cu furia ei dezlănţuită, cu valurile ei clocotitoare îneacă în afunduri biserica. Explicaţia vine mai de departe ; apa, ca element al lumii, e bîntuită de spirite rele. Asocierea infernului şi a apei volburoase au o acţiune destructivă, într-o conjugare a răului, motivabilă prin folclor, dar pentru poet disociată prin prezenţa edenului visat :

«Tu, ce-ai fost de iad călcată
Monăstire blăstămată,
Tu să aibi atunci iertare,
De blăstem să ai scăpare
Cînd doi îngeri iubitori
Într-o noapte fără nori
S-or opri din a lor cale
Pe risipurile tale
Şi prin dulcea lor iubire
Ţi-or aduce-a mea sfinţire !...»

Regretul morţii pretimpurii a bunului său prieten Nicolae Bălcescu va stărui în conştiinţa poetului şi mult mai tîrziu, la 10 ani de la dispariţia din viaţă, în 1852, va realiza mesajul patetic : *N. Bălcescu murind.* Candori, păreri de rău, reminiscenţe ale timpului plin de afecţiuni se topesc într-o fluenţă emoţională, într-o cursivitate topită spontan a versurilor într-un intim «canzone». Pe cerul care uneşte depărtările străjuieşte semnul puterii divine. Toţi cei care sînt mesagerii îndepărtatului martir : pasărea călătoare, sursa de lumină, norul aduc pe solul natal

imaginea celui iubit, printr-o fascinantă putere a misterului creştin. Rostirea în dialog e a inocenţei :

« — *Am solie-cîntătoare*
De la Sfîntul Dumnezeu
Să duc glas de armonie
Ţărmurilor româneşti
Să scald în veselie
Inimile ce jăleşti !...»

sau :

« — *Am solie-nvietoare*
De la Sfîntul Dumnezeu
Să depun o sărutare
Pe al ţării tale sîn»,

ori finalul măreţiei unei conştiinţe cutezătoare :

« — *Am solie roditoare*
De la sfintul Dumnezeu
Să mă las în România
Ca să crească mii de flori
Pe frumoasa ei cîmpie
Ce o plînge adeseori !»

Alecsandri şi-a mărturisit suav ataşamentul faţă de un om alături de care atîtea iluzii, atîtea planuri s-au întreţesut !... Bălcescu i-a fost un suport moral în marea lui dramă a morţii Elenei Negri.

Sentimentul inechităţii sociale capătă o uşurare prin prezenţa divinităţii. Motivul folcloric e filtrat de acelaşi sentiment prin comuniune spirituală precum umbra Bălcescului se aşază sub seninătate divină.

Sub aceeaşi prezenţă sublimă se aşază aspiraţia spre libertate naţională, visul de independenţă şi de unitate a întregului nostru neam.

Cînd se purta «Războiul Crimeiei», pentru poet mijea libertatea patriei sale. Efectul groaznic al luptei este surprins prin consecinţe, fără a uita să numească exponentul cel mai înalt al asupririi noastre :

«O ! ce spectacol mare de mari deşertăciuni
Cu fală-acoperite de-a gloriei cununi !
Cît sînge, cîte chinuri şi cîtă grozăvie
Pentru un monarc despotic şi oarba sa trufie».

Invocarea Mîntuitorului, a Domnului nostru Iisus Hristos în cea mai înaltă formă a Lui de a fi, în *Înviere*, îl face pe poet plin de speranţe, de năzuinţe. Prin El crede în dreptatea supremă, în forţa binelui, în pacea atît de mult visată ; de atunci şi pînă acum mereu înşelată, veşnic aşteptată de omenire :

«Cînd va sosi o, Doamne, un timp mîngîios
În care să pătrundă cuvîntul lui Cristos ?
Să piară duşmănia din trista omenire
Să nu mai fie omul unealtă de pieire !»

Poetul consideră Divinitatea a fi înălţătoare spiritului uman, a aşeza rosturi statornice stărilor conflictuale dintre oameni şi popoare, a da un curs nou înviorător umanităţii. Hecatomba de cadavre a bătăliilor ce rămîn o «unealtă de omor» în priveliştea terifiantă a cîmpului lăţit asupra căruia, devorant, se revarsă stoluri de corbi hohotitori; poetul şi-l închipuie în timpul ce va veni, superbă viziune, a fi un vas imens plin de apă curată la care păsările cerului să poposească pentru a-şi astîmpără setea. Acel «vas răcoritor» este o frumoasă hiperbolă :

«O ! Tainã-a Providenţei !... Unealtă de omor
Se schimbă pentru pasări în vas răcoritor !
Din moarte naşte viaţă, din întuneric, soare,
Din ţărna mormîntală răsare dulce floare !»

Floarea ce creşte pe un mormînt este semnul împăcării, al morţii înlocuită de viaţă, al duhului senin al Dumnezeirii dar, mai presus de orice, poetul surprinde în ea simbolul sacru al infinitului sentiment al dragostei de patrie :

«O ! Doamne ! fie ca sîngele vărsat
Pe sub aceste ziduri într-un război turbat
Să dee-o roadă bună, un drept de reînviere
Pentru a mea ţară scumpă ce zace în durere !»

În altă creaţie a aceluiaşi timp, *Moldova în 1857*, poetul consideră împlinirea deziderateIor naţionale sub aceleaşi auspicii :

«E scris în ceruri sfînta Unire !
E scrisă-n inimi cu foc ceresc !
O ! Românie ! l-a ta mărire
Lucrează braţul dumnezeesc !»

«Pastelurile» şi întreaga poezie a naturii la Alecsandri constituie fondul de echilibru uman. Nu apar forţe haotice, dezordonate cu ploi putrede toamna, cu zăpezi imense, cu vifore năprasnice, ostile pînă la distrugerea fiinţei umane, cu zile toride, ce ucid prin călduri excesive existenţa. Nu ! Totul este sub proiecţia acelui :

«Pe un picior de plai
Pe-o gură de rai»,

sub împăcarea divinului din noi, sub acea proteguitoare linişte, a bunătăţii, a calmului, a cucerniciei.

Ninsorile abundente : «Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară», nu sînt catastrofice.

Primăvara e anunţată de cocostîrcul «iubit prevestitor», iar *Tunetul* constituie «mult vesela fanfară».

Vara este timpul exuberanţei florale, al dialogului dintre culori şi sunete, dintre flori şi păsările cerului în *Concertul în luncă.*

Toamna e strînsul rodului, al porumbului «pentru coşare» ori al strugurilor din vie : *Toamna ţesătoare.* Ne-am oprit doar la cîteva referiri fundamentale ale anotimpurilor.

Cu totul semnificativ, un pastel ca *Plugurile* e un cîntec suprem al fertilităţii, elogiul activităţii agrare, în care stăruie într-un plan secund lumea pură a parabolelor, a secvenţelor biblice, acel ecou purificator care vine de departe şi care străbate ca o undă stenică. Priveliştea e a liniştei, a lumii din vecinătatea cerului :

«Noroc bun !... Pe cîmpul neted ies românii cu a lor pluguri !
Boi plăvani în cîte şase trag, se opintesc în juguri.
Braţul gol apasă-n coarne ; ferul taie brazde lungi
Ce se-nşiră-n bătătură ca lucioase, negre dungi».

. . . . . .

«Acum soarele-i l-ameaz ; la pămînt omul se-ntinde ;
Cîrd de fete şi neveste de la sat aduc merinde».

Incontestabil că poezia unor romantici ca : Lamartine, V. Hugo, Alfred de Vigny etc. a exercitat un ascendent asupra poetului ; lor li se asociază pînzele peisagiste ale unor : Claude Lorrain, Nicolas Poussin, Joseph Vernet, Hubert Robert ori ale lui : Camille Corot, Théodore Rousseau ori Charles François Daubigny pe care, în timpul şederii la Paris (1834—39), le va fi văzut nu o dată şi care prin acea inefabilă viziune a peisajului au lăsat în conştiinţa tînărului reprezentări nepieritoare. Mai presus de orice pentru Alecsandri era nepieritor peisajul patriei !

Sfintele Sărbători ale anului încărcate emoţional de bucuria aferentă creează privelişti neuitate. Floriile se desenează sub exuberanţa anotimpului care e semnul suprem al primenirii în natură :

«Vin Floriile cu soare
Şi soarele cu florii»

Repetiţia unui motiv duce de obicei la monotonie ; în cazul de faţă efectul este contrariu.

Paştele, sărbătoarea creştinească a primăverii, constituie developarea unor tablouri ; cea a cadrului general, a satului surprins în curăţenia lui, cu «căsuţele-nălbite», cu prezenţa cocostîrcilor, a locului unde se desfăşoară hora «în sunet de vioare, de cobze şi de nai» şi, în sfîrşit, ora cea mai înaltă a zilei, desfătătoarea masă :

«Bătrîni cu feţe stinse, români cu feţe dalbe,
Romînce cu ochi negri şi cu ştergare albe
Pe iarba răsărită fac praznic la un loc,
Iar pe-mpregiur copii se prind la luptă-n joc».

În lirica lui Alecsandri, învierea Mîntuitorului revine în repetate rînduri ca simbol al aspiraţiilor înnoitoare : spirituale sau naţionale. Cea mai semnificativă este *Cristos a înviat*, cu un conţinut mesianic, cu vibrante accente profetice sub o lumină incendiară care trebuie să instaureze dreptatea şi adevărul :

«Cristos e viu ! Ca dînsul, o ! voi cei ce suferiţi
În lanţuri de robie
Curînd la viaţă vie
Din umbra trist-a morţii veţi fi cu toţi ieşiţi !»

Așa cum am arătat, învierea fusese invocată ca simbol al redeșteptării noastre naționale, dar ea este alăturată Poloniei de atunci, oprimată sub trei imperii, lipsită de independență. Spirit luminat, poetul crede într-un viitor al dreptății :

«Polonie strivită sub aprigul picior
A tiraniei crude,
Curagiu ! în cer s-aude
Un imn de reînviere, un glas prevestitor».

În spatele biroului, în camera de lucru a casei de la Mircești, pe perete, străjuia litografia tabloului pictorului polonez Arthur Grottger ce înfățișa o scenă dramatică a luptătorilor polonezi în deportarea lor sălbatică spre Siberia. Pentru privitor era un «memento», pentru poet sursa de inspirație a poemului «Pohod na Sybir» :

«Palid convoi, pierdut, uitat,
Coloană funerară
Ea poartă-n frunte un stigmat
Amorul sfînt de țară
O ! sfînt, sublim, ceresc amor,
Cîți pentru tine mor».

Doamna de Roland în drum spre eșafod în timpul teroarei Revoluției Franceze spunea cuvintele celebre : «O, libertate, cîte crime se săvîrșesc în numele tău». Poemul e un protest energic pe tema ideii de libertate și el amintește într-un fel «Grenadirii» lui Heine, text care a devenit partitura vestitului lied a lui Schumann.

O altă latură rezistentă, fundametală a creației lui V. Alecsandri o constituie evocarea trecutului nostru istoric. Marile personalități ale istoriei naționale, faptele de arme, încleștările pentru apărarea ființei patriei noastre eterne își găsesc un ecou puternic în lirica poetului.

«Sentinela română» constituie exemplul pregnant al inflexibilității în fața restriștilor de orice fel :

«Fug gepizii, fug bulgarii,
Și lombarzii și avarii ;
Fug și hunii, fug și goții
Fug potop, potop cu toții
Și se duc, se duc ca vîntul
Asurzind întreg pămîntul
De-a lor urlete barbare,
De-a lor vaiete amare !»

La o cercetare atentă vedem că figura lui Ștefan cel Mare revine în repetate rînduri ; numărul creațiilor în care apare marele domnitor depășește cifra zece. Pentru întreaga generație a scriitorilor celei de a doua generații a secolului al XIX-lea numele lui Ștefan cel Mare, figură impunătoare a trecutului nostru, revine ca un laitmotiv, simbol al redeșteptării naționale. Alecsandri se aliniază tendinței de orientare lirică pentru care și Mihai Viteazul, primul domnitor al tuturor românilor (1593—1601), cel ce i-a unit sub sceptrul lui pe cei din Muntenia,

din Moldova, din Transilvania, pentru scurtă vreme, este un nume de mare audienţă. Şi lui poetul nostru îi acordă cuvenita atenţie. Regăsim apoi şi alte personalităţi ale istoriei din toate timpurile : Traian, Dragoş, Petru Rareş etc.

Activitatea scriitorului s-a întins pe parcursul unei jumătăţi de veac şi, în tot acest timp al existenţei sale, a fost unul dintre făuritorii de seamă ai evenimentelor în mijlocul cărora a avut un rol de primă mărime. Nu este moment istoric în care Alecsandri să nu fie prezent. Era un boier luminat, care apăra cu hotărîre instaurarea progresului. La venirea sa de la studii de la Paris, două generaţii se confruntau : cea a trecutului şi cea a viitorului. Era lupta dintre işilicari, boieri ce purtau pe cap işilicul fanariot, apărătorii unor concepţii retrograde, mergînd pînă la lovirea intereselor de neam, şi bonjuriştii persiflaţi cu ură şi răutate de cei «învechiţi în rele» cum avea să spună despre ei Costache Negruzzi.

Cum se ştie, cum avea el însuşi să mărturisească, în curtea conacului de la Mirceşti, Alecsandri adună pe ţiganii robi ai moşiei părinteşti şi, fără să mai aştepte actul care stipula această abolire, îi eliberează înainte de timp pe toţi cei lipsiţi de cele mai elementare drepturi. Poetul spune :

«Fala-n lume şi mărire pentru tine-n veci să fie,
O ! Moldovă, ţară mîndră ! tu, ce dai sfînta dreptate !
Braţul tău ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie
Ţie însuşi pregăteşte viitor de libertate !»

(*Dezrobirea ţiganilor*, datată Iaşi 31 ian. 1844).

Forţa cu care se dezlănţuie verbul, dramatismul afişat, patetismul situaţiei într-o creaţie precum *Deşteptarea României* exercită un ecou profund răscolitor pentru conştiinţa contemporanilor şi rămîne de fapt un reper al trăirii noastre naţionale. Cum s-a mai spus ea, poate fi socotită o marseillieză. Poezia s-a răspîndit pe foi volante al căror conţinut aveau pentru conducerea lui Mihalache Sturza o acţiune subversivă, o gravă incriminare pentru autor, care îi va aduce exilul. Procedeul tehnic al interogaţiilor, al exclamaţiilor retorice este de un efect nebănuit, apeluri percutante, cu un conţinut incendiar al unor chemări la revoltă. Ele impun anularea imediată a relaţiilor statale, stingerea oprimării celor mai elementare drepturi umane. Poetul consideră că întreaga naţiune este în pericol şi numai opoziţia pînă la sacrificiu poate aduce binele universal. Ideile Revoluţiei franceze, ideea de libertate, de egalitate, ideea binelui social, pentru el reprezintă o constituire vitală, frenetică şi care erau inoperante atunci în spaţiul nostru geografic. Ele declanşează de fapt puterea impusă a realizărilor visate. Viitorul trebuia să fie izbăvitor :

«Numai tu, popor române, să zaci veşnic în orbire ?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator ?
Numai tu să nu iei parte la obştească înfrăţire,
La obştească fericire,
La obştescul viitor ?»

Era anul 1848, anul revoluţiei generalizate în întreaga Europă (în afara Rusiei ţariste). Agitaţia naţiunilor viza un proces subteran al rectificării frontierelor. Poetul considera că a venit timpul unirii naţionale :

«Sculaţi, fraţi de-acelaşi nume, iată timpul de frăţie !
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpaţi
Aruncaţi braţele voastre cu o puternică mîndrie
Şi de-acuma pe vecie
Cu toţi mîinile vă daţi».

De fapt poetul avea în faţă imaginea eternă a patriei lapidar dimensionată în generaţia ulterioară lui, de Eminescu, a fi :

«De la Nistru pîn-la Tisa...».

De la versul amplu al cadenţelor incitante din «Deşteptarea României» mersul în sine al evenimentului istoric următor marchează exilul impus pe care «Adio Moldovei» îl delimitează prin jale, prin durere, prin însingurare :

«Scumpă ţară şi frumoasă
O ! Moldovă, ţara mea !
Cine pleacă şi te lasă
E pătruns de jale grea,
Căci plutind în visuri line,
Pe-al tău sîn ca într-un rai
Dulce-i viaţa de la tine
Ca o dulce zi de mai !...»

Despărţirea se face parcă sub un cer translucid, sub siguranţa revederii patriei, despărţire care sub condiţii samavolnice i-a fost impusă :

«Iată ceasul de pornire !
Iată ceasul mult amar ;
Veselie, fericire,
Eu te las pe-al tău hotar,
Şi a mea inimă îţi zice :
O ! Moldovo ce jălesc,
Adio ! rămîi ferice,
Ferice să te găsesc !»

Reîntors în patrie Alecsandri participă la cea mai efervescentă perioadă a vieţii sale : «Divanurile ad-hoc», lupta pentru Unire.

Curentul de opinie care se impunea era confruntat cu acţiunea retrogradă, duşmănoasă a forţelor ostile. Malversaţiunile sînt denunţate cu tărie. Asupra celor ce vor să nimicească binele patriei cade blestemul :

«Fie-vă vieaţa neagră, amară !
Copii să n-aveţi de sărutat !
Să n-aveţi nume, să n-aveţi ţară,
Aici să n-aveţi loc de-ngropat !
(Moldova în 1857)

Nesiguranța în care nu vrea să cadă prin neîmplinirea unei clipe, trebuie să se transforme în tot ceea ce viitorul prefigurează ca o mare promisiune. Este o constantă a lumii în care crede. Puterea acestui popor de la Dunăre, din Muntenia și din Moldova se realizează prin unire. În această epocă de mari frămîntări dar și de mari speranțe el vede țara sub o unică administrație. Aceasta îl face a rosti cu hotărîre mesajul său :

«Sub acest măreț castan
Noi jurăm toți în frăție
Ca de azi să nu mai fie
Nici valah nici moldovan ;
Ci să fim numai români...».

Desemnat a fi ales Domn al Moldovei, refuză cu fermitate cea mai înaltă învestitură considerînd că trebuie să biruiască nu pasiunea, ci credința lui de o viață : unitatea teritorială a țării. Îl consideră pe Ioan Alexandru Cuza cel mai nimerit a fi ales domn și pentru aceea luptă cu hotărîre. Poetul se așază cu demnitate în spatele evenimentelor istorice configurate în bună măsură printre alții și de el însuși, cel ce era exemplu de perfectă ținută verticală.

Actul de referință, fundamental, al istoriei moderne : Unirea de la 24 Ianuarie 1859 este înfăptuit prin adeziunea întregii noastre națiuni. Entuziasmul general traversa țara de atunci din extremitatea nordică de la Herța pînă la cea vestică la Turnu Severin, prin elanul unduios al horelor încinse, sub zăpezile anotimpului, intonîndu-se textul legănării armonice, al cărei autor era Vasile Alecsandri :

«Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română
Să-nvîrtim hora frăției
Pe pămîntul României».

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza poetul a susținut o vie activitate diplomatică. S-a considerat atît de viu atașat amintirii lui, încît la moartea prematură a acestuia compune poezia omagială : «Cuza Vodă, 3/15 mai 1873».

Țara trăia atunci alte rosturi ; consecvența sentimentelor nu se modifică sub noile auspicii. Poetul se înclină cu pietate și spune :

«Acum te odihnește gustînd eterna pace
În taina maiestuoasă a morții care tace,
Lăsînd o lume-ntreagă la tine să gîndească
Ș-a ta legendă, Cuza ! Cu fală s-o rostească...»

O nouă tinerețe plină de avînt străbate în timpul războiului de *independență din 1877. Ciclul de poezii* «Ostașii noștri» probează sinceritatea sentimentelor care se rostesc spontan :

«Am cîntat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie
Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume
Dus pe Dunăre în Mare și din Mare dus în lume !»

Amintirea timpului trecut dă curs trăirii incendiare, expansiunii conștiinței mereu vibrante. E timpul în care bate puternic inima țării :

«Vin acum, la rîndul vostru, să v-aduc o închinare,
Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
Ce-ați probat cu-avîntul vostru lumei pusă în mirare,
Căci din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare !»

Accente mesianice, tentă creștină, comuniunea credinței se învederează prin cursivitatea versului : «Domnul sfînt să vă ajute», ori prin invocarea a ceea ce înseamnă «Lumina reînvierii», care aduce și impune liniștea de totdeauna în fața vieții și a morții pe care țăranul român o vedea desfășurată în vecinătatea misterului divin.

Pentru cei mulți poetul își cristalizează elogiul bucuriei :

«Dragii mei ! din focul luptei oțelit gînd vă-ți întoarce
La cămin, unde romînca așteptînd, suspină, toarce,
Tot poporul : rudă, frate, soră, mamă și părinte,
Ca la domni, cu pîni și sare, vor ieși vouă-nainte».
(Odă ostașilor români)

Combatanții sînt însuflețiți în desfășurarea bătăliilor nu numai de elan ci și de pavăza curată a credinței. Cel mai ilustrativ exemplu ni-l oferă *Peneș Curcanul.*

Înrolarea sub arme stă sub semnul datoriei dar și sub apărarea Celui de Sus :

«Și noi ne-am dus cu Dumnezeu,
Ne-am dus cu voie bună».

Cucerirea redutei constituie un episod al biruinței sub aceeași străjuire supremă :

«Făcînd trei cruci noi am răspuns :
— Amin ! și Doamne-ajută !»

Victoria s-a înfăptuit prin sacrificii umane. În finalul poemului, cel lipsit de puteri, Peneș Curcanul, rănit la ultima bătălie cîștigată, adresează apelul plin de smerenie:

«Ah ! da-o-ar Domnul să-mi îndrept
Această mînă ruptă,
Să-mi vindec rănile din pept
Iar să mă-ntorc la luptă».

Alternanța dintre spectacolul de natură și scena de bătălie se realizează prin împerecherea dintre tonic și crispare :

«Ziua, noaptea, glonții plouă,
Tot pămîntu-i ud de rouă.
Nu e rouă din senin,
Ci e sînge de creștin».
(Hora de la Plevna)

Alecsandri intuieşte de fapt dramatismul sub vigoarea umorală tipică apărătorilor de ţară.

A rămas de-a lungul întregii sale vieţi credincios aceloraşi idealuri şi dacă un scurt timp după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza a fost retras, precaut chiar, şi-a dat seama, însă, că venirea lui Carol ca domn constituie unul din dezideratele «Divanurilor ad-hoc». Acestuia, ca şi soţiei sale, poetei Carmen-Sylva, Alecsandri le-a dedicat o serie de poezii ocazionale. Cea mai ilustrativă este prilejuită de inaugurarea castelului Peleş :

«Eu, Carol, şi al meu popor
Făcut-am ţara într-un gînd şi dor
In timp de lupte, al meu regat
In pace, al meu palat».

Cum se ştie, Carol I a avut un fin gust artistic.

Imnul naţional al ţării de-a lungul a trei sferturi de veac a fost cel intonat pe versurile lui Vasile Alecsandri.

Probitatea morală a omului este pusă în lumină prin atitudinea ce o are faţă de Eminescu bolnav. Cei ce prin articole răutăcioase căutau să stabilească o altă scară a valorilor, situînd pe Alecsandri într-un con de penumbră, «Bardul de la Mircesti» le răspunde cu fermitate :

«E unul care cîntă mai dulce decît mine ?
Cu atît mai bine ţării, şi lui cu-atît mai bine.
Apuce înainte şi-ajungă cît de sus.
La răsăritu-i falnic se-nchină-al meu apus».
(Unor critici)

Vasile Alecsandri a fost la timpul său un «poeta vates».

Prof. AURELIU-ALFONS MELINTE

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

ÎNDATORIREA CREDINCIOȘILOR DE A PARTICIPA LA SLUJBELE BISERICEȘTI

Însăși denumirea Bisericii presupune participarea credincioșilor la slujbele Bisericii. Într-adevăr, în limba greacă a Noului Testament, pentru Biserică este folosit termenul *ekklésia,* care înseamnă «adunare» a credincioșilor. În greaca epocii precreștine, termenul *ekklésia* era folosit pentru adunarea poporului, constituită în urma unei convocări, fapt pentru care cei convocați erau numiți chiar *ekklétoi,* adică «chemați» sau «convocați». În creștinism, termenul *ekklésia* a dobîndit un înțeles specific, de adunare laolaltă a celor chemați la mîntuire prin harul lui Hristos. Acest termen a fost preluat ca denumire a Bisericii în toate limbile neolatine. Numai limba română a preluat cuvîntul latinesc *basilica* (grec.: *basiliké)* care, avînd înțelesul de «casă a împăratului Dumnezeu» [1], accentuează în mod deosebit prezența lui Dumnezeu în Biserică.

Încă de la începuturile creștinismului, termenul «biserică» a fost folosit atît pentru adunarea credincioșilor creștini, cît și pentru locul în care se ținea adunarea. Astfel, în Faptele Apostolilor (12, 5) se vorbește de «biserica» din Ierusalim care făcea necontenit rugăciuni pentru eliberarea din închisoare a Sf. Apostol Petru. Sf. Apostol Pavel vorbește de «biserica» din casa lui Acvila și a Priscilei (I Cor. 16, 19); altădată vorbește de «biserica» din casa lui Nimfan, pe care o deosebește de «frații» din aceeași localitate a Laodiceii, lăsînd astfel să se înțeleagă că este vorba de locașul bisericesc, iar nu de comunitatea credincioșilor din acea localitate (Col. 4, 15). Cu siguranță că în această biserică-locaș cere Apostolul să fie citită epistola sa către coloseni, cînd zice: «Și după ce scrisoarea aceasta se va citi de către voi, faceți să se citească și în biserica laodicenilor...» (Col. 4, 16). Același înțeles nu este exclus nici din expresiile «Bisericile Asiei» (I Cor. 16, 19) și «toate Bisericile lui Hristos» (Rom. 16, 16); aceste expresii desemnează atît comunitățile creștine respective, cît și locașurile în care se adunau credincioșii acestor comunități pentru cultul obștesc.

---

1. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* Craiova, 1986, p 33.

Pe de altă parte, Sf. Apostol Pavel face distincţie clară între «biserica» în care se împărtăşesc credincioşii cu trupul şi cu sîngele Domnului şi între casele lor particulare în care îşi pot satisface foamea şi setea trupească. «N-aveţi, oare, case ca să mîncaţi şi să beţi? Sau disprețuiți biserica lui Dumnezeu şi ruşinaţi pe cei ce nu au?» (I Cor. 11, 22). Folosind expresia «biserica lui Dumnezeu» (cf. I Tim. 3, 15: «casa lui Dumnezeu»), Apostolul arată că locaşul în care se adună creştinii pentru săvîrşirea slujbelor sfinte nu este o simplă sală de rugăciune, ci că în acest locaş este prezent Însuşi Dumnezeu. Căci de la început în biserica-locaş a existat un jertfelnic sau un altar (Evrei 13, 10; cf. I Cor. 9, 13) pentru jertfa euharistică, asigurîndu-se astfel prezenţa în biserică a lui Hristos cel euharistic. Aşadar, cînd spunem «biserică» înţelegem deopotrivă locaşul bisericesc, comunitatea credincioşilor şi prezenţa lui Hristos în acel lócaş şi în acea comunitate. «Unirea aceasta indisolubilă între locaş, comunitate şi prezenţa lui Hristos spre împărtăşirea credincioşilor, sau în general primirea harurilor şi darurilor necreate, s-a păstrat pînă azi, în mod nediminuat, în convingerea şi practica Bisericii Ortodoxe» [2].

Dacă Hristos e în biserică şi dacă prin cuvîntul «biserică» se înţelege şi locaşul de adunare a unei comunităţi bisericeşti, înseamnă că participarea credincioşilor la slujbele Bisericii ţine de însăşi calitatea lor de membri ai acesteia. Nu poţi fi în Biserica lui Hristos decît dacă participi la cultul public al acesteia, în biserica-locaş în care e prezent Hristos cel euharistic. Rugăciunea particulară, oricît ar fi ea de stăruitoare, nu poate suplini participarea la cultul public, la slujbele bisericeşti. «Întru adunări te voi binecuvînta, Doamne» — zice Psalmistul (Ps. 25, 12); şi: «În mijlocul adunării te voi lăuda» (Ps. 21, 24). Şi nu numai el se ruga în biserică, ci şi pe ceilalţi credincioşi îi îndeamnă să facă acelaşi lucru, zicînd: «Închinaţi-vă Domnului în curtea cea sfîntă a Lui» (Ps. 28, 2).

Dumnezeu Însuşi este o comunitate de Trei Persoane. Creat după chipul lui Dumnezeu şi tinzînd spre realizarea asemănării cu El, omul nu se poate desăvîrşi decît în comuniune cu semenii săi. Sf. Vasile cel Mare zice că, prin însăşi structura sa, omul este «o fiinţă sociabilă, căci nimic nu este ancorat mai mult în firea noastră decît de a ne uni unii cu alţii» [3]. De aceea, nici nu există vreo religie fără cult public. Chiar în păgînism, cu toate că ideea despre Dumnezeu şi despre cinstirea Sa a fost deformată, ajungîndu-se la adorarea făpturii în locul Făcătorului (Rom. 1, 25), închinarea în comun a fost păstrată întotdeauna. Nenumăratele temple păgîne nu erau altceva decît locaşuri ale cultului public. «Biserica cea stearpă din păgîni» perpetua astfel, deşi într-un mod întunecat şi inadecvat, ideea de cinstire a lui Dumnezeu şi prefigura şi ea închinarea «în Duh şi în adevăr» pe care avea s-o instituie Mîntuitorul Hristos (Ioan, 4, 23).

Cultul public a fost păstrat în mod statornic şi de închinătorii la Dumnezeul cel unic şi adevărat. La început credincioşii se adunau în jurul unor altare de piatră (Facere 33, 20; 35, 1, 7 ş.u.); la porunca

2. *Ibidem.*
3. Citat după J. Rivière, *Saint Basile*, Paris, 1925, p. 287-288.

lui Dumnezeu, Moise a construit Cortul sfînt (Ieșire 25 ș.u.); mai tîrziu, Solomon a construit templul din Ierusalim (III Regi, cap. 5 ș.u.). La sărbătorile mari, toți israeliții erau îndatorați să se ducă la templul din Ierusalim spre a se închina și a-și aduce jertfele rînduite de Legea lui Moise. În sîmbete, ei se adunau la sinagogile locale, pentru rugăciune și învățătură religioasă.

Mîntuitorul Însuși s-a supus acestor rînduieli ale poporului Său, mergînd și închinîndu-se la templu (Matei 21, 12-13 ; Marcu 11, 15-17; Luca 19, 45-46), pe care-l și numește «casa Tatălui Său» (Ioan 2, 16; cp. Luca 2, 49). A participat, de asemenea, la cultul sinagogal (Marcu 1, 21; 3, 1 ș.u.).

Opera mîntuitoare a Domnului trebuia actualizată pentru toate veacurile. De aceea a întemeiat Mîntuitorul Biserica Sa, pe care «porțile iadului nu o vor birui» (Matei 16, 18). Ca rod al lucrării de mîntuire a Domnului nostru Iisus Hristos, la Cincizecime s-a pogorît Duhul Sfînt peste Sfinții Apostoli, care erau adunați laolaltă, deci erau constituiți în ekklesia (biserică). Atunci a luat ființă Biserica văzută, ca instituție de mîntuire a credincioșilor. Încă de la început, plenitudinea vieții creștine se manifesta în cultul comunitar. Toți cei botezați, «stăruiau în învățătura Apostolilor și în comuniune, în frîngerea pîinii și în rugăciuni» (Fapte 2, 42 ; cp. 4, 24 ș.u.). Deși credincioșii proveniți dintre iudei continuau să participe la cultul de la templu și din sinagogi, totuși, pentru cultul specific creștin, mai ales pentru săvîrșirea Sfintei Euharistii, se adunau în case (Fapte 2, 46). Apar astfel așa-numitele case-biserici, amintite de mai multe ori în Noul Testament și ale căror urme sînt descoperite în zilele noastre de arheologi (de pildă, casa-biserică a familiei Sf. Apostol Petru, din Capernaum, scoasă la lumină în vremea din urmă). Înmulțirea numărului credincioșilor impune construirea de biserici mai mari, chiar înainte de legalizarea religiei creștine, în perioade de stagnare a persecuțiilor. Istoricul Eusebiu de Cezareea amintește de o biserică în care, din ordinul împăratului persecutor, au fost arși 20.000 de creștini adunați la rugăciune [4]. Începînd cu secolul al IV-lea, se construiesc peste tot biserici monumentale. Și pe teritoriul patriei noastre s-au construit o mulțime de biserici și mînăstiri, răspunzîndu-se astfel necesității religioase a înaintașilor noștri. Aceste locașuri sfinte au fost întotdeauna singurele oaze de alinare sufletească, dar și focare de spiritualitate și cultură ortodoxă și românească.

Despre participarea consecventă a credincioșilor la slujbele bisericești și mai ales la Sfînta Liturghie găsim nenumărate mărturii atît în Noul Testament (Fapte 2, 42, 46 ; 4, 32 ; 5, 42 ; 20, 7 ; I Cor. 11, 18 ; Evrei 10, 25 ș.u.), cît și în scrierile patristice. Astfel, Sf. Ignatie Teoforul zice : «Dacă cineva nu este înăuntru, unde este jertfelnicul, este lipsit de pîinea lui Dumnezeu» [5]. Clement Alexandrinul, că-

---

4. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VIII, 1, 2, P. G. XX, col. 741 și *Viețile Sfinților*, Decembrie 28.

5. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, V, 2, în *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere de Pr. D. Fecioru (col. «Părinți și scriitori bisericești», 1), București, 1979, p. 159.

tre sfîrșitul secolului al II-lea, scrie credincioșilor: «Să înfrumusețăm fața Bisericii (și la propriu și la figurat, n.n.), să alergăm, copii, la mama noastră bună, deși sîntem (numai) ascultători ai Logosului-Cuvîntului, să preamărim fericita «iconomie», prin care omul este educat, e sfințit ca prunc al lui Dumnezeu...» [6]. Cu o perspicacitate atotcuprinzătoare, Origen zice că Biserica e în lume, dar ea este și o paralelă a acesteia, întrucît legile creștinilor se pot armoniza cu orice comunitate constituită pe pămînt [7]. Aceasta pentru că legile respective sînt o creștere nealterată din însăși firea umană inițială, sînt izvorîte din conștiința zidită în om de Creator. Origen compară, chiar, adunarea bisericească cu adunările poporului din Grecia.

În primele veacuri, zelul creștinilor față de slujbele religioase era foarte mare. În acele vremuri, mai mult decît astăzi, credincioșii participau la slujba de seară (Vecernie) și la cea din zori (Utrenie). Rugăciunile pe care le citește preotul în timpul Psalmului 103 de la Vecernie și în timpul celor 6 psalmi de la Utrenie îi asociază și pe credincioși la rugăciune, deci implică prezența lor. Astfel, preotul se roagă cu cuvintele: «...ne-ai învrednicit pe noi păcătoșii (preot și credincioși) în ceasul acesta să întîmpinăm fața Ta cu mărturisire și să-ți aducem laudă de seară...» Sau: «Adu-ți aminte de tot poporul Tău, de cei ce stau aici și se roagă împreună cu noi». Sau: «ne-ai ridicat din așternuturile noastre și ne-ai adunat laolaltă în ceasul rugăciunii». Participau însă mai ales, și cu multă stăruință, la Sfînta Liturghie; aduceau darurile pentru Sfînta Jertfă, cîntau cu toții răspunsurile, ascultau predica, se împărtășeau. Numai «binecuvîntate pricini» puteau scuza lipsa de la Sfînta Liturghie a unor credincioși, care, de altfel, erau și ei pomeniți. Participarea la Sfintele slujbe și mai ales la Sfînta Liturghie era o îndatorire de căpetenie, dar și un mare privilegiu al credincioșilor. Excluderea de la comuniunea bisericească a slujbelor sfinte era socotită o foarte grea pedeapsă. Canoanele Bisericii Ortodoxe indică diferite greșeli pentru care credincioșii erau îndepărtați de la rugăciunea în comun în biserică.

Unii creștini însă se răceau sufletește față de sfintele slujbe și nu mai participau la ele în mod regulat. De aceea, Sfinții Părinți au hotărît sancționarea celor ce nu veneau la biserică. Astfel, canonul 11 al sinodului local din Sardica (Sofia de azi), din anul 343, a hotărît: «Vă aduceți aminte că în vremea trecută Părinții noștri au hotărît că dacă vreun mirean, petrecînd în cetate în vreme de trei zile de duminică, în trei săptămîni, nu ar merge la serviciile divine, să se înlăture de la împărtășire», adică și de la primirea Sfintei Euharistii și de la comuniunea bisericească. Referirea la Părinții dinainte are în vedere canonul 21 al sinodului local din Elvira (307) [8].

---

6. Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 1, 99, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, București, 1985, p. 272.

7. Origen, *Contra lui Cels*, IV, 22, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 358.

8. Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, partea I, Arad, 1934, p. 137-138.

Sfintele canoane impun chiar ca participarea să fie de la început pînă la sfîrşit : «Toţi credincioşii care intră în biserică şi ascultă Scripturile, dar nu rămîn la rugăciune şi la sfînta împărtăşire să se afurisească, întrucît fac dezordine în biserică» (canonul 9 apostolic). Şi comentatorul zice : «În timpurile primare ale creştinismului comuniunea creştină se manifesta îndeosebi în faptul că toţi credincioşii participau împreună la masa Domnului (I Cor. 10, 16-17) şi petreceau totdeauna în biserică (Fapte 2, 46 ; 20, 7 ş.u.) ; în virtutea comunităţii spirituale, toţi credincioşii pot şi au dreptul să participe la biserică la toate rugăciunile şi la împărtăşire, şi după împărtăşire, prin rugăciunea comună, să mulţumească lui Dumnezeu pentru darul Său cel mare» [9] (adică pentru darul Sfintei Euharistii).

Canonul 80 al Sinodului VI ecumenic (Trulan) precizează : «Dacă vreun episcop sau presbiter sau diacon sau vreunul din cei ce sînt consemnaţi în cler sau *laic,* neavînd nici o nevoie prea grea sau lucru greu spre a lipsi timp mai îndelungat de la biserica sa ci, petrecînd în cetate, în trei zile de duminici din trei săptămîni, de va fi cleric să se caterisească, iar de va fi laic să se excludă din comunitate». Cei ce nu participă timp mai îndelungat la sfintele slujbe se exclud ei înşişi din biserică ; acest canon nu face decît să sancţioneze această excludere. În continuare este citat Sf. Ioan Gură de Aur, care zice : «Cum să nu compătimim pe aceia care rareori se îndreaptă şi se apropie de sfînta biserică, de mama comună a tuturor? Ce fel de lucruri ar putea invòca ei care să-i împiedice de la aceasta? Care adunare ar putea fi mai folositoare decît cea bisericească? Sau ce te împiedică să faci acest lucru? Într-o săptămînă sînt şapte zile şi Dumnezeu nu le-a împărţit aşa ca pentru Sine să-şi fi reţinut mai multe, iar nouă să ne fi dat mai puţine. Nici nu le-a împărţit în două părţi : nu a luat trei şi ne-a dat trei, ci ţie ţi-a lăsat şase zile, iar pentru Sine a reţinut numai o singură zi. Şi tu nici în această zi nu vrei să te reţii de la lucrurile pămînteşti, ci şi tu procedezi faţă de ziua aceasta cum fac sacrilegii, răpind-o şi întrebuinţînd-o pentru afaceri pămînteşti. Dar să ştii că zi sfîntă este aceasta, fiind destinată pentru ascultarea învăţăturii duhovniceşti. Dar ce vorbesc eu despre o zi întreagă? Fă şi tu în privinţa timpului acestei zile ceea ce a făcut văduva la împărţirea milosteniei (Marcu 12, 42 ş.u.). Aceasta a aruncat două parale şi a cîştigat mare milostivire la Dumnezeu. Întrebuinţează şi tu două ceasuri pentru Dumnezeu şi vei introduce în casa ta cîştigul multor zile. De nu vei vrea, bagă de seamă ca nu cumva să pierzi truda multor ani din cauză că nu vrei să te reţii de la afacerile pămînteşti într-o mică parte din zi. Dacă tu vei veni aici numai într-o zi sau două pe an, apoi spune-mi cum te putem învăţa în privinţa sufletului, trupului, nemuririi, împărăţiei cereşti, chinurilor iadului, îndelungii răbdări dumnezeieşti, pocăinţei, botezului, dezlegării păcatelor, a lucrurilor mai mici sau mai mari, a firii omeneşti, a îngerilor, a uneltirilor demonilor, a viclesugurilor diavolilor, moralei, dogmelor, a dreptei credinţe, a nelegiuitelor eresuri? Pe toate acestea şi multe altele creştinul trebuie să le

9. *Ibidem,* I, I, p. 205.

cunoască şi să răspundă la toate, cînd este întrebat. Voi însă nu puteţi cunoaşte nici partea cea mai mică din acestea, dacă veniţi aici numai o dată pe an, şi atunci veniţi incidental, cînd se ţine vreo sărbătoare, iar nu fiindcă sufletul vostru ar fi predispus la evlavie» [10].

Atît de actuale sînt aceste cuvinte ale Sf. Ioan Gură de Aur, încît n-ar mai trebui adăugat nimic. Şi totuşi, în acea vreme erau puţini cei care nu veneau la biserică.

Participarea în mod regulat la sfintele slujbe din biserică este o îndatorire de căpetenie a credincioşilor. Prima din cele nouă porunci bisericeşti impune tocmai acest lucru: «*Să ascultăm cu evlavie în fiecare duminică şi sărbătoare Sfînta Liturghie*». Deci, două din cele 168 de ore ale săptămînii să fie petrecute în biserică — adică tocmai ceea ce spunea şi Sf. Ioan Gură de Aur.

Ce lucru minunat este sfînta biserică! Toate ale bisericii sînt sfinte sau sfinţite: picturile, care sînt o adevărată carte de învăţătură, icoanele, sfînta cruce, sfintele moaşte, dar mai ales Sfîntul Trup şi Sînge al Domnului, care se află permanent pe Sfînta Masă. În biserică se slujeşte Sfînta Liturghie, care actualizează pentru noi jertfa de răscumpărare a lui Hristos. Aici, pe sfîntul disc de la Proscomidie şi din toată Sfînta Liturghie, stau de faţă, sub chipul pîinii, în jurul agneţului, Sfînta Fecioară, sfinţii îngeri şi toţi sfinţii, apoi cei vii şi cei morţi pomeniţi la Proscomidie; este, astfel, prezentă întreaga Biserică, a celor de sus şi a celor de jos. Din Sfînta Liturghie săvîrşită în biserică îşi trage credinciosul seva duhovnicească ce-l hrăneşte în calitatea lui de membru al Trupului lui Hristos. Cei ce nu vin cu regularitate la biserică sînt ca şi membrele abia agăţate de trup printr-o venă firavă, sau ca lăstarii aproape rupţi din viţă, gata să se ofilească. Iar cei ce nu vin deloc sau foarte rar sînt ca şi tăiaţi de la butucul Bisericii; aceştia se usucă şi mor duhovniceşte, înăbuşiţi sub povara păcatelor.

Se poate spune pe drept că afirmaţia Sf. Ciprian: «În afară de Biserică nu există mîntuire» se aplică şi înţelesului de locaş de închinare al bisericii, care este chipul văzut al Trupului lui Hristos. În biserică, credincioşii se adună în numele lui Hristos şi El Însuşi este cu ei şi între ei, căci zice: «Unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sînt şi Eu în mijlocul lor» (Matei 18, 20). Şi Origen zice: «Biserica e casa în afara căreia nu este mîntuire» [11]. Cu alte cuvinte, cel care, din motive depinzînd de voinţa lui, nu participă la slujbele *bisericeşti îşi pericliteză mîntuirea, chiar dacă este botezat*, uns cu sfîntul mir, împărtăşit cu Sf. Euharistie la botez, cununat etc. Lipsind de la biserică, din proprie voinţă s-a plasat «în afară de biserică» şi, ca urmare, pentru unul ca acesta «nu este mîntuire». Iar după sfintele canoane este exclus din Biserică.

Sfinţii Părinţi numesc Biserica lui Dumnezeu şi Sion. Una din cîntările bisericeşti zice: «Cei ce urăsc Sionul (adică Biserica) se vor

---

10. *Ibidem*, I,II, p. 457-458.

11. Origen, *Omil. 3, 5 la Iosua*, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, vol. II, p. 359.

rușina de Domnul, că precum iarba de foc, așa vor fi uscați». Deci, cei ce urăsc sau disprețuiesc Biserica vor primi pedeapsă veșnică.

Fiii Bisericii Ortodoxe străbune au, deci, îndatorirea de a participa la slujbele bisericești, mai ales la Sfînta Liturghie, de a cînta după putință împreună cu cîntărețul, de a asculta cu atenție cazania sau predica, de a se spovedi în cele patru posturi și de a se împărtăși după porunca duhovnicului, de a sprijini Biserica prin toate acțiunile lor. Numai așa sînt mlădițe vii, unite ființial cu butucul Bisericii străbune.

Preoții, la rîndul lor, au datoria de a face totul pentru a-i aduce pe credincioși la biserică. Căci numai oile care rămîn permanent în staulul Bisericii străbune vor fi ferite de stricare și răpire din partea furilor deghizați în păstori, care caută să atragă oi rătăcite în staulul lor.

Fiecare mădular al Bisericii să se străduiască după putere să mențină legătura cu Trupul lui Hristos, în care îi este asigurată participarea la viața lui Hristos Însuși, Capul acestui Trup. Păstrînd această legătură, prin participarea la întreaga viață a Bisericii și mai ales la slujbele dumnezeiești, își va asigura continua creștere duhovnicească, din darul și după modelul lui Hristos.

† LUCIAN TOMITANUL
Episcop-vicar

SEMNIFICAȚIA SIMBOLICO-TEOLOGICĂ A LOCAȘULUI DE CULT DUPĂ TÎLCUITORII BIZANTINI AI CULTULUI ORTODOX *

În viața și spiritualitatea creștinilor ortodocși, biserica sau locașul de închinare are o importanță cu totul aparte. Biserica este și rămîne locul cel mai sfînt, casa lui Dumnezeu, în care El este mereu prezent și în care credincioșii se adună pentru săvîrșirea cultului divin public, împărtășindu-se de darurile Duhului Sfînt revărsate asupra lor prin sfintele slujbe-laude, taine și ierurgii.

Cunoscînd această însemnătate majoră pe care Biserica o are pentru creștini, marii tîlcuitori ai cultului ortodox s-au ocupat în scrierile lor, alături de explicarea simbolică și teologică a slujbelor divine, și îndeosebi a Sfintei Liturghii, și de locașul de cult. Aceasta cu atît mai mult cu cît cultul divin ortodox, atît de frumos, variat și bogat în idei, nu se poate concepe în afară de biserică. La aceasta adăugăm și faptul că de regulă «planul și formele locașului de cult sînt subordonate unor principii funcționale, adică scopului căruia îi este destinat sfîntul locaș în viața religioasă a Bisericii, precum și unor idei simbolice cărora el este chemat să le dea forma văzută» [1].

Dintre marii tîlcuitori ai cultului ortodox ne vom referi doar la următorii trei :

* Comunicare ținută la simpozionul național «Spațiul eclezial ca loc interior și expresie a tradiției», Brăila, 6—8 octombrie 1990.

1. Pr. Prof. Ene Branișteː *Mai multă grijă pentru forma arhitectonică a bisericilor ortodoxe*, în «B.O.R.», XCVII (1979), nr. 9—12, p. 1134.

1) Sfîntul Maxim Mărturisitorul († 662), cu lucrarea sa *Mistagogia* [2], care este o explicare mistică-simbolică a locașului de cult și a Sfintei Liturghii [3];

2) Sfîntul Gherman al Constantinopolului († 733), cu comentarul său liturgic intitulat *Istorie bisericească și teorie mistică* [4], o explicare mistico-simbolică a sfîntului locaș, a unor rituri și ceremonii, a veșmintelor, vaselor și obiectelor liturgice;

3) Sfîntul Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului (sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea), ultimul mare tîlcuitor original al cultului ortodox, care se ocupă în lucrarea sa, *Împotriva ereziilor* [5], de interpretarea simbolică a cultului divin și a sfîntului locaș.

În continuare, vom spicui citeva idei din operele acestor teologi, referitoare la locașul de cult.

a. **Semnificația simbolică a bisericii.** Privită ca locaș de închinare, biserica are o întreită semnificație simbolică. Ea este mai întîi simbol sau icoană a împărăției lui Hristos din ceruri. În acest sens ea este «casa lui Dumnezeu și poarta cerului» (Facere XXVIII, 17). Așa cum spune Sfîntul Simeon al Tesalonicului, «biserica lui Dumnezeu închipuie cerul, împreună cu raiul care dăruiește darurile cerești pentru că are în ea nu lemnul vieții de atunci, ci însăși viața care se jertfește și se dă. Ea nu are lemnul cunoștinței care să pricinuiască goliciunea celor ce vor mînca, ci înțelepciunea cea vie care se dă ca hrană și băutură, cheamă și înțelepțește pe cei fără de minte și le împarte jertfa ei, adică Trupul și Sîngele Său, și nu mai zice cum a zis către Adam: «Nu mîncați ca să nu muriți», ci «veniți de mîncați pîinea mea, Trupul Meu și beți vinul pe care l-am pregătit vouă, Sîngele Meu al Legii celei noi...», căci noi intrăm în dumnezeiasca biserică ca în rai sau în cer» [6]. Biserica este «casa lui Dumnezeu, alcătuită din lucruri neînsufletite, care se sfințesc cu dumnezeiescul har și cu rugăciunile preoțești, dar nu este ca și celelalte case, ci este făcută pentru Dumnezeu și pe El îl are locuitor; într-însa este slava, puterea și darul Lui» [7]. După Sfîntul Gherman al Constantinopolului, bi-

---

2. Vezi Μισταγωγία, în «P. G.», t. XCI, col. 657—718 și trad. rom. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Mistagogia Sf. Maxim Mărturisitorul care explică ce simbolizează cele ce se săvîrșesc în sfînta biserică în timpul liturghiei*, în «Revista teologică». Sibiu, XXXIV (1944), nr. 3—4, p. 166—181 și 334—556.

3. Pr. Prof. Ene Branișteș, *Biserică și Liturghie în opera «Mystagogia» a Sf. Maxim Mărturisitorul*, în «Ortodoxia», XXXIII (1981), nr. 1, p. 13—22.

4. Ἱστορία ἐκκλησιαστική..., în «P. G.», t. XCVIII, col. 388—453. Vezi și trad. rom. de Popescu Ion, teză de licență, București, 1939, și de Pr. Prof. N. Petrescu, *Descrierea Bisericii și explicarea tainică a Sf. Liturghii*, în «M.O.», XXVI (1974), nr. 9—10, p. 824—832; XXVII (1975), nr. 1—2, p. 74—78; nr. 3—4, p. 213—219; nr. 7—8, p. 544—557; XXVIII (1976), nr. 1—2, p. 64—71; nr. 3—4, p. 119—205.

5. Vezi Κατὰ αἱρέσεων, în «P.G.», t. CLV, col. 25—1004 și trad. rom. de Chesarie eclesiarhul, *Voroavă de întrebări și răspunsuri*, București, 1765, și Toma Teodorescu, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, București, 1865.

6. *Despre sfînta biserică...*, cap. 140 și 155, trad. rom. de T. Teodorescu, p. 125—129, cf. *Despre Sfînta Liturghie*, cap. 98, trad. rom. cit., p. 103.

7. *Despre sfînta biserică...*, cap. 128, trad. rom. cit., p. 120.

serica este «cerul pe pământ, în care locuieşte şi umblă Dumnezeul cel cereşc» [8].

În al doilea rînd, biserica este simbol al împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ, fiind asemănată cu corabia lui Noe în care creştinii găsesc scăpare şi izbăvire din valurile ispitelor acestei lumi. Această corabie este condusă de însuşi Mîntuitorul Hristos spre limanul raiului şi odihna veşnică. În acest sens, Sfîntul Gherman al Constantinopolului spune că biserica închipuie «răstignirea, înmormîntarea şi învierea lui Hristos, fiind mai proslăvită decît cortul mărturiei lui Moise, preînchipuită în Patriarhi, aşezată pe temelii în Apostoli, întru care este izbăvirea şi sfintele sfintelor, mai înainte vestită în Profeţi, preaîmpodobită în ierarhi şi desăvîrşită în martiri, fiind înălţată pe tronul cel cu sfintele lor moaşte. Altfel spus, biserica este locaş divin întru care s-a săvîrşit jertfa mistică, cea dătătoare de viaţă şi unde sînt cele dinlăuntru ale sfinţeniei şi sfînta peşteră. Aici este Mormîntul şi Masa cea hrănitoare de suflet şi de viaţă făcătoare; în ea sînt şi mărgăritarele, adică dogmele dumnezeieşti ale învăţăturii Domnului, adresate către ucenicii săi» [9]. În această privinţă Sf. Simeon spune că «sfînta noastră biserică este chipul bisericii celei preasfinte şi vii, adică al Trupului Mîntuitorului care şi-a zidit Sieşi adevărata şi via înţelepciune, adică Cuvîntul lui Dumnezeu ce s-a întrupat» [10].

În al treilea rînd, biserica simbolizează împărăţia lui Dumnezeu în inimile credincioşilor, creştinii fiind temple ale Duhului Sfînt (I Cor. III, 16), pe care îl primesc prin mijlocirea Sfintelor Taine care se săvîrşesc în biserică. Referitor la acest aspect, Sfîntul Maxim Mărturisitorul arată că «sfînta biserică a lui Dumnezeu (cea văzută) simbolizează pe om: altarul ei este sufletul, sanctuarul ei este spiritul, iar naosul ei este trupul. Astfel, ea (biserica văzută) este chipul şi asemănarea omului, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Dar şi invers: omul este ca o biserică tainică: prin trupul său el împlineşte poruncile dumnezeieşti, ca printr-un naos; prin sufletul său, ca printr-un sanctuar, el aduce lui Dumnezeu înţelesurile deduse din lucruri prin raţiune, iar prin spiritul său, ca printr-un altar de jertfă, el urcă la Dumnezeu, unindu-se cu El prin cunoaşterea tainelor dumnezeieşti, atît cît este îngăduit omului [11]. Cu alte cuvinte, spune Sf. Maxim Mărturisitorul, «Biserica este un om duhovnicesc, iar omul o Biserică tainică» [12].

Această întreită interpretare simbolică a locaşului de cult l-a făcut pe Sf. Simeon să vadă în casa lui Dumnezeu, în biserică, o închipuire a cerului şi a pământului, o imagine a întregii lumi văzute şi nevăzute. Căci biserica, zice el, închipuie cele ce sînt pe pământ, în cer şi mai presus de ceruri: amvonul dinaintea bisericii, cele de pe

---

8. *Tîlcuirea Sf. Liturghii...*, trad. rom. de Pr. Prof. N. Petrescu, în «M.O.», XXVI (1974), nr. 9—10, p. 825.
9. *Despre sfînta biserică...*, cap. 128, trad. rom. cit., p. 120.
10. *Ibidem*, cap. 122, trad. rom. cit., p. 117.
11. *Mistagogia*, cap. IV, col. 672, după Pr. Prof. E. Braniştе, *op. cit.*, p. 17.
12. *Ibidem*, cap. VI, col. 684, după Pr. Prof. Ene Braniştе, *op. cit.*, p. 17.

pământ, biserica însăși, cerul, iar sfîntul altar, cele mai presus de ceruri» [13].

Această viziune cosmică o întîlnim și la Sfîntul Maxim Mărturisitorul. În înțeles spiritual, mai adînc, el socotește biserica lui Dumnezeu «expresia și imaginea universului întreg, compus din ființe vizibile și invizibile. Ca locaș, ea este împărțită în altar, pentru sfinții slujitori (cler), și naos, pentru credincioși (laici), dar după înfățișare (trup), este una ; naosul este un altar în devenire, inițiat și sfințit prin Sfintele Taine, pe cînd altarul este un naos actualizat, ajuns la capătul acțiunii de inițiere și sfințire. În totalitatea sa, cosmosul este ca o biserică a lui Dumnezeu nezidită de mîini omenești, spre deosebire de cea a lumii văzute, făcută de mîinile omului. Biserica văzută, locașul de cult este imaginea lumii sensibile a universului văzut, avînd ca altar cerul și ca naos frumusețea pămîntului. Și, dimpotrivă, lumea este și ea o biserică al cărei altar (sanctuar) este cerul, și al cărei naos este frumusețea pămîntului» [14].

Prin această alcătuire și semnificație, biserica închipuie pe Hristos însuși care este Dumnezeu și om, după o fire nevăzut, după alta văzut. De asemenea, ea închipuie pe om care este alcătuit din trup și suflet. Sfîntul Simeon vede în biserică chiar «taina Treimii care este neapropiată după ființă, dar cunoscută după purtarea de grijă și prin puterile ei» [15].

b. **Denumirile locașului de cult.** Semnificația simbolico-teologică a locașului de cult se deduce și din denumirile care i se dau acestuia. La interpreții de care ne ocupăm, biserica apare cu denumiri ca acestea : casă a lui Dumnezeu, casă de lucruri dumnezeiești, liman și doctorie sufletelor, mijlocitoarea rugăciunilor către Dumnezeu, organ al Tainelor Lui, chip al Bisericii celei prea sfinte și vii, mormînt al lui Hristos și locaș dumnezeiesc, sălășluire a slavei Sale, candela lui Hristos, casă a jertfei celei mari, dătătoare de multe bunătăți [16].

c. **Forma bisericii și simbolismul ei.** Forma de constituire a bisericilor creștine, ca și împărțirea interiorului au fost strîns legate de nevoile cultului divin. Cele mai întrebuințate au fost cea dreptunghiulară (de navă), cea de cruce (în interior sau exterior), și cea rotundă. Interpreții bizantini de care ne ocupăm nu pomenesc expres, în operele lor, de una din aceste forme și nu redau nici simbolismul vreuneia din ele, dar presupunem că ei erau adepții formei dreptunghiulare sau mai ales a celei în formă de cruce, dacă avem în vedere că în vremea lor (secolele VII-XIV) stilul bizantin, al cărui tip arhitectonic fundamental a rămas bazilica cruciformă cu cupolă sau acoperiș boltit, era în plină înflorire. După marii teologi bizantini, cele două elemente esențiale ale stilului bizantin, forma de cruce și cupolă, au un simbolism profund. Primul evidențiază faptul că învățătura creștină ca și cultul divin public, care are în centrul său Sfînta Liturghie, săvîrșită în biserică, sînt înte-

---

13. *Explicare despre dumnezeiasca biserică*, trad. rom. cit., p. 253.
14. *Mistagogia*, cap. III, col. 672 A, după Pr. Prof. E. Branișteop. *cit.*, p. 17.
15. *Explicare despre dumnezeiasca biserică*, trad. rom. cit., p. 253.
16. Sf. Simeon, *Despre sfînta biserică...*, cap. 101, 103, 120, 122, 128 și 131, trad. rom. cit., p. 101, 114, 116, 117, 120—121; Sf. Gherman, *op cit.*, trad. rom. cit., p. 825.

meiate pe jertfa Mîntuitorului pe cruce. Cele patru braţe ale crucii simbolizează universul sau lumea întreagă, cele patru unghiuri ale lumii, sau cele patru puncte cardinale ale pămîntului, Biserica creştină, fiind răspîndită în toate părţile lumii. Al doilea este imaginea cerului care este asupra noastră şi ne ocroteşte. Cu privire la aceasta, Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune : «Este vrednic de mirare că, în micimea lui, locaşul sfînt seamănă cu vastul univers. Cupola sa înaltă este comparabilă cu cerul cerurilor. Ea se sprijină solid pe partea ei inferioară. Arcurile ei reprezintă cele patru laturi ale lumii» [17].

d. **Locul şi orientarea bisericii creştine.** Dintotdeauna, bisericile creştine au fost ridicate pe locuri înalte şi cu altarul spre răsărit. Aşezarea bisericii la înălţime era simbol al Bisericii spirituale, al cetăţii care sta deasupra muntelui la care vor merge popoarele (Maleahi IV, 1; Matei V, 14) şi icoană a cetăţii celei sfinte, Ierusalimul ceresc, care se coboară la noi (Apocalipsă XXI, 10). Orientarea cu altarul spre răsărit, spre lumină, este strîns legată cu fiinţa creştinismului care este religia luminii, al cărei întemeietor este Hristos «lumina lumii» (Ioan VIII, 12) şi «Răsăritul cel de sus», către care trebuie să ne îndreptăm în timpul rugăciunii în biserică [18]. Referitor la aceasta Sfîntul Simeon spune că biserica se construieşte «cu altarul spre răsărit», iar cînd intrăm în biserică, «mergem către răsărit şi către altar» [19].

e. **Împărţirea bisericii şi simbolismul părţilor componente.** Conform stilului bizantin, propriu Ortodoxiei, locaşul de cult se împarte în trei părţi principale : altar, naos şi pronaos. Această împărţire, cerută de necesităţile cultului divin şi de deosebirile dintre cei care participă la el, este simbol al Sfintei Treimi, asemănîndu-se cortului mărturiei, care era alcătuit din trei părţi, ca şi templului lui Solomon [20].

«Ca o casă a lui Dumnezeu, zice Sfîntul Simeon, biserica închipuie toată lumea pentru că Dumnezeu este pretutindeni şi peste tot, iar biserica, arătînd aceasta, se împarte în trei, căci şi Dumnezeu este în Treime... Preasfîntul altar închipuie cele mai presus de ceruri, unde se află şi scaunul lui Dumnezeu, pe care îl simbolizează Sfînta Masă. Naosul închipuie lumea aceasta văzută ; cele din înaltul naosului închipuie cerul văzut, cele din josul lui, pe cele de pe pămînt şi însuşi raiul, iar cele din afară închipuie părţile cele mai de jos, şi înseamnă pămîntul» [21]. Cu privire la diversele categorii de credincioşi care participă la slujbă şi în funcţie de care se face împărţirea bisericii, Sfîntul Simeon spune : «În sfîntul altar, care închipuie cerul şi cele mai presus de ceruri, intră arhiereul şi ceata preoţilor şi diaconilor ; în naos, care simbolizează cerul, stau ceilalţi credincioşi, călugări şi mireni, iar în pronaos, care simbolizează pămîntul, stau catehumenii, adică acei care urmau să se boteze şi cei care, în vechime, făceau penitenţă (apostaţii, ucigaşii etc.) [22].

---

17. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Poeme despre Biserica Sf. Sofia*, citat după Pr. Prof. Ene Braniştе, *Mai multă grijă..., p. 1136.*
18. Sf. Gherman, *op. cit.*, trad. rom. cit., p. 830.
19. Sf. Simeon, *Despre sf. biserică...*, cap. 101 şi 155, trad. rom. cit. p. 120—129.
20. *Ibidem*, cap. 129 şi 131, trad. rom. cit., p. 121.
21. *Ibidem*, cap. 142, 152 şi 154, trad. rom. cit., p. 126, 128—129.
22. *Ibidem*, cap. 131, trad. rom. cit., p. 120—121.

f. **Pictura bisericească.** O caracteristică a bisericilor ortodoxe de stil bizantin este împodobirea pereţilor interiori, şi uneori şi exteriori, cu pictură, executată în diferite tehnici şi dispusă după un anumit tipic sau program iconografic, adecvat fiecărei părţi a locaşului de cult. Această pictură, care urmăreşte un scop religios, instructiv şi educativ, este o artă simbolică, înfăţişînd nu atît frumuseţea fizică, corporală a personajelor pictate, cît pe cea interioară, chipurile apărînd spiritualizate. Tîlcuitorii cultului ortodox nu amintesc în mod expres de pictura şi de simbolismul ei, dar vorbesc de podoaba şi frumuseţea bisericii şi a tuturor lucrurilor din ea.

C o n c l u z i i. Din prezentarea simbolismului locaşului de cult, reiese că biserica este o imagine a întregului cosmos şi loc sfînt de închinare lui Dumnezeu, în care slujitorii şi credincioşii simt şi trăiesc prezenţa sa divină. Ea nu este o simplă clădire, ca toate celelalte, ci casa lui Dumnezeu, locaş sfînt de rugăciune şi de împărtăşire a darurilor Duhului Sfînt. Acest caracter de sfinţenie îl dobîndeşte nu numai prin lucrurile şi lucrările sfinte din ea, ci şi prin binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra ei, prin mîna arhiereului care săvîrşeşte tîrnosirea sau sfinţirea ei. În această privinţă, Sfîntul Simeon al Tesalonicului arată că, chiar dacă «biserica este alcătuită din lucruri neînsufleţite, are în ea darul cel mai presus de lume, căci se sfinţeşte cu rugăciunile de taină ale arhiereului şi se unge cu dumnezeiescul Mir, devenind locaş al lui Dumnezeu» [23]. De aceea, în bisericile ortodoxe credincioşii se simt aşa cum mărturisesc în una din cîntările liturgice : «În biserica slavei Tale stînd, în cer ni se pare că stăm, Născătoare de Dumnezeu» [24].

Cunoscînd semnificaţia simbolico-teologică a locaşului de cult şi însemnătatea lui în viaţa credincioşilor, este aproape de prisos să mai vorbim de grija şi respectul pe care le datorăm bisericii. De aici şi grija tot mai mare pentru forma arhitectonică a bisericilor noastre ca şi pentru împodobirea lor cu pictură adecvată. O biserică în care nici formele arhitectonice şi nici podoaba picturii nu vorbesc despre Dumnezeu şi dorinţa de înălţare a sufletului omenesc, nu ne poate apropia de El şi de Biserica cea cerească. Îmbinate armonios, arhitectura şi pictura trebuie să facă din locaşul de cult, «pe de o parte imaginea văzută şi unitară a cosmosului, adică a întregii lumi văzute şi nevăzute, strînsă în jurul lui Dumnezeu, Creatorul, Proniatorul şi Mîntuitorul, iar pe de altă parte, să creeze sentimentul de interferenţă a divinului cu umanul, de coborîre a lui Dumnezu şi a harului său printre noi, sentiment pe care trebuie să-l trăiască credincioşii în timpul săvîrşirii serviciului divin în biserici» [25].

Păstrarea şi cultivarea stilului bizantin în arhitectura bisericilor noastre, cel puţin în elementele sale fundamentale şi permanente, consacrate de tradiţie, poate face din biserică un adevărat loc de rugăciune, meditaţie şi înălţare sufletească, contribuind şi la întărirea unităţii de credinţă şi a unităţii sufleteşti dintre credincioşii ortodocşi români de pretutindeni, ca şi la unitatea generală a Ortodoxiei.

Pr. prof. NICOLAE D. NECULA

---

23. *Ibidem*, cap. 129, trad. rom. cit., p. 121.
24. Vezi slujba Utreniei de luni, în prima săptămînă din postul mare.
25. Pr. Prof. E. Braniște, *op. cit.*, p. 1136.

ANTIM IVIREANUL, CTITOR DE PREDICĂ ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ *

Cazaniile şi Didahiile. După cum arăta N. Cartojan în *Istoria literaturii române vechi,* mitropolitul Antim Ivireanul, dînd strălucire vechii practici ortodoxe, a fost iniţiatorul unui nou curent în Biserica noastră dreptmăritoare, urcîndu-se în amvonul mitropoliei, în zile de sărbătoare, şi adresîndu-se poporului de la inimă la inimă [1]. Înainte de el, o bună perioadă de timp, locul predicii era ţinut de cazanie, care cuprindea însă tălmăcirea pericopelor evanghelice în linii foarte generale, nereuşind să dea răspunsuri întru totul satisfăcătoare societăţii acelui loc şi acelei vremi. Marele mitropolit a înţeles aceste nevoi duhovniceşti ale turmei cuvîntătoare, pe care fusese chemat să o păstorească, şi, fructificînd talanţii înzestrărilor, primiţi de la Dumnezeu, a transformat predica într-o specie a oratoriei autohtone, «specie» cu adevărat memorabilă, liberă de canoane şi de «acel caracter de comentar fix, stereotip al cazaniilor lui Coresi sau Varlaam, scrise pentru toate vremurile şi pentru toate societăţile» [2].

Aceşti ani au fost pentru cultura română ani de impresionantă dezvoltare a elocinţei, sacre şi profane, ani în care preţuirea faţă de reprezentanţii acestui gen se baza, neîndoios, pe încrederea arătată *logosului* [3].

Desigur, elogierea momentului — profund novator — pe care l-a cunoscut cultura noastră bisericească la începutul secolului al XVIII-lea nu micşorează, în nici un fel, veneraţia datorată cazaniilor, care au alimentat secole în şir pietatea străbunilor noştri dreptcredincioşi, şi «considerăm de suflet folositor ca din cînd în cînd să se deschidă paginile lor picurate de ceara lumînărilor, să se citească în biserici din ele cuvîntul bătrînesc, spre a sorbi din slove vechi puteri noi şi a ne aduce cu toţii aminte de marele lor rost în viaţa religioasă a poporului nostru» [4].

Prin vlădica Antim s-a trecut însă de la statismul cazaniei la predica vie, concepută pentru un anumit auditoriu, cu aşteptări, temeri, slăbiciuni şi speranţe specifice. Predica lui este elaborată cu trudă şi mare atenţie ; este o predică asupra căreia autorul ei a reflectat îndelung, improvizaţia fiindu-i străină. «Cu un cuvînt, ea este alcătuită cu chibzuinţă şi artă, după toate regulile omileticii şi, în acest sens, Ivireanul este un începător şi un precursor al predicii româneşti moderne» [5].

Prin el s-a făcut deci o simţitoare «schimbare de registru», fiind depăşite mai vechile cazanii, cu ermetismul lor, dat de rutina speculaţiilor dogmatice şi de o conduită epidictică abstractă, care obstrucţionau co-

---

* Lucrare principală de seminar, întocmită în cadrul Cursurilor de doctorat la catedra de Omiletică şi Catehetică, sub îndrumarea P. C. Prof. Dr. Const. Galeriu, care a dat şi avizul pentru publicare.

1. *Istoria literaturii române vechi,* postfaţă şi bibliografie finale de Dan Simonescu, prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, 1980

2. Al. Piru, *Istoria lit. rom. vechi de la origini pînă la 1830,* Buc., 1977, p. 223.

3. Dan Horia Mazilu, *Proza oratorică în lit. rom. veche,* II Buc., 1987, p. 181.

4. Pr. conf. Al. I. Ciurea, *Antim Ivireanul, predicator şi orator,* în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 776.

5. *Ibidem.*

municarea orală cu audiența [6]. Să mai amintim amănuntul, de altfel semnificativ, că, în timp ce cazaniile erau traduceri, predicile mitropolitului Antim erau întocmite și rostite în limba română.

Despre originalitatea Didahiilor. — Precum se cunoaște, opera predicatorială a mitropolitului Antim este reunită în binecunoscutele *Didahii, editate,* din păcate, destul de tîrziu după trecerea la cele veșnice a autorului lor [7].

Cu privire la originalitatea *Didahiilor* au existat unele controverse, cel care a încercat să dovedească o sensibilă influență străină asupra mitropolitului Antim fiind episcopul Melchisedec Ștefănescu. Acest venerabil ierarh al Bisericii noastre — el însuși editor al *Didahiilor* — și-a susținut teza în termenii următori: «Talentosul și marele orator al Bisericii Ortodoxe de Răsărit, Ilie Miniat, contimporanul lui Antim, a fost foarte stimat și iubit de acesta din urmă și predicile aceluia ținute în deosebite locuri și ocaziuni și date tiparului în limba greacă au servit lui Antim de modeluri în arta ritoricească. De la dînsul, Antim a împrumutat forma exterioară a predicilor sale, figurile oratorice, asemănările, istorioarele și basmele întrebuințate spre înlesnirea înțelesului și a memoriei ascultătorilor; ba găsim chiar și fragmente întregi împrumutate mai ad-literam de la Ilie Miniat; așa d.e. Didahia lui Antim de la duminica a 2-a a lui Matei (t. II) la tema «Veniți după Mine și vă voi face vînători de oameni», este o prescurtare din cuvîntul lui Ilie Miniat, la aceeași duminică și la aceeași temă. Didahia de la duminica a 3-a a postului mare (tom. II), la tema: «Ce va folosi omul de ar dobîndi lumea toată și-și va pierde sufletul» este iarăși o prescurtare și prefacere a cuvîntului lui Ilie Miniat la aceeași temă și zi...» [8].

Ulterior, Nicolae Iorga presupunea, fără argumente însă, că mitropolitul Antim, în alcătuirea Didahiilor, s-ar fi aflat sub înrîurirea lui Hrisant Notara [9].

A nu exagera rolul vreunei influențe din partea unui orator de talia lui Ilie Miniat nu înseamnă însă și a exclude cu desăvîrșire posibilitatea aceasta, din următoarele considerente: prin grecii care desfășurau activitate culturală la Veneția și în alte orașe ale Occidentului, ca și prin «mijlocitori» de la Constantinopol — nemaiamintind cărturarii străini aflați în slujba lui Constantin Brîncoveanu —, oamenii de spirit ai Țării Românești comunicau, indiscutabil, cu mișcarea de idei europeană. În acest sens trebuie amintit și cretanul Ioan Avramios, care, după o lucrare rodnică la tipografiile eline din Veneția, ajunge la București, fiind numit chiar predicator al curții domnești. «Prin acest Ioan Avramios, cărturar de bun nivel (a publicat în 1709, la Veneția, un volumaș cuprinzînd versuri în greacă, latină și italiană dedicate lui Brîncoveanu și familiei sale în care semnau: Avramios, Liverie Colleti, Gheorghe

---

6. Antim Ivireanul, *Didahii*, postfață și bibliografie de Florin Faifer, București, 1983, p. 228 (Citatele se dau din această ediție, care reproduce textul după *Opere*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Minerva, seria «Opere» 1972).

7. Cf. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, p. 479.

8. *Didahiile Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Antim Ivireanul*, vol. II, București, 1889, pp. XXIII—XXIV.

9. *Istoria Bisericii românești*, II, ed. a II-a, Vălenii de Munte, 1909, p. 54.

Patusa, Antonie Stratigos, Gheorghe Damian-Valachus, Palade Damian-Valachus, Mihail Scheudos și alții ; prilejul fusese oferit de susținerea doctoratului în medicină și filosofie de către Gheorghe Hypomenas din Trebizonda, care studiase în Italia cu o bursă pusă la dispoziție de Brîncoveanu) și apropiat al mitropolitului Țării Românești, Antim Ivireanul putea — presupune Gabriel Ștrempel și, credem noi, nu este prea departe de adevăr — să intre în posesia unor manuscrise cuprinzînd predici de-ale lui Ilie Miniatis din Cefalonia. Nu avem de a exclude luarea în discuție și a «filierei» constantinopolitane...» [10].

Așadar se poate afirma că originalitatea didahiilor a rezidat în modul în care mitropolitul Antim a știut să selecteze și să prefacă ideile sau tezele din care s-a inspirat, ca și în stilul lor cuceritor [11].

De asemenea, înainte de a evidenția particularitățile procesului de conturare a predicii în limba română, inițiat de către Antim, trebuie spuse cîteva lucruri și despre cultura teologică și profană a acestui venerabil ierarh și cărturar. Astfel, pe lîngă Sfînta Scriptură, i-au fost bine cunoscuți marii Părinți ai Bisericii Ortodoxe, sau cum îi numește el «dumnezeiești dascăli» sau «tîlcuitorii Sfintei Evanghelii». Dintre aceștia, sînt citați cu predilecție : Sfîntul Ioan Gură de Aur («Zlataust»), Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigore Teologul. De asemenea, sînt citați Sfinții Atanasie cel Mare, Efrem Sirul, «Dionisie Ariopaghitul», Ioan Damaschinul, Teofilact al Bulgariei. Așadar, nu lipsesc mari maeștri ai elocinței sacre, răsăritene și nici exegeți ai epocilor patristică și postpatristică.

Mitropolitul Antim a consultat însă și scrieri apocrife, florilegii, din care se pare că a preluat maxime ale unor filosofi ai antichității (Anaximandru, Socrate, Aristotel, Democrit), cărți populare (Fiziologul), culegeri de «maxime filosofești» etc. [12]. Nu a ignorat nici bogăția și frumusețea textelor liturgice.

Predica în practica pastorală a mitropolitului Antim Ivireanul. — *Didahiile* lui Antim, cea mai bună ediție a lor aparținînd lui Gabriel Ștrempel [13], cuprind : cinci predici la Florii, trei la Schimbarea la Față, două la Sf. Constantin și Elena, două la Adormirea Maicii Domnului, două la Nașterea Domnului, două la lăsata secului de brînză, două la Sf. Dimitrie, două la Sf. Nicolae, cîte una la Duminica Vameșului și Fariseului, la Întîmpinarea Domnului, la Sf. Petru și Pavel, la Bobotează, la Tăierea împrejur, la Sf. Arhangheli. La acestea se mai adaugă : o predică rostită la înscăunarea ca mitropolit, trei cuvîntări funebre, una la parastas și două la spovedanie.

Trebuie, dintru început, făcută precizarea că predicile lui Antim nu mai debutează cu lungile pericope evanghelice ale cazaniilor, ci sînt premerse adesea de enunțarea *temelor* (citate de proporții reduse).

În introducerile predicilor sale, Antim își mărturisește totdeauna «neștiința», «neputința», recurgînd de fapt la un binecunoscut topos

---

10. Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 82—83.
11. Florin Faifer, *Antim Ivireanul*, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 43.
12. Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 179—180.
13. Antim Ivireanul, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar, Editura Academiei, București, 1962.

exordial *(excusatio propter infirmitatem)*. Dar, oratorul este convins că meşteşugul său «ritoricesc», insuficient deprins, va fi împlinit de Cel în numele Căruia el vorbeşte : «...neştiind a vorbi, măcar că vorba mea nu iaste vrednică niciodată ca să îndulcească cu vreun mijloc auzirile ascultătorilor, iar însăş Domnul Hristos, carele au săturat cu 5 pîini 5.000 de suflete şi au îndreptat sărăcia şi neputinţa ucenicilor lui cu bogăţia darului său, acelaşi şi înaintea dragostei voastre, prin mijlocul vorbelor mele cele neritoricite va întinde masă duhovnicească... Nu doară că nu sînt cuvinte multe şi de multe feliuri de vorbe a să grăi întru lauda mărirei ei, ci pentru că fiind mintea mea turburată de norul neştiinţei... îmi înfruntez şi-mi ticăloşesc nevredniciia şi neştiinţa învăţăturii mele» [14].

Am redat, mai pe larg, această introducere a *Cazaniei la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu,* pentru a evidenţia iscusinţa cu care acest gruzin putea să mînuiască limba română, reuşind să creeze acel contrast între capacităţile sale calificate ca discutabile, inadecvate, şi caracterul elevat al temei tratate. Deşi ierarhul îşi declară cu atîta convingere nepriceperea în cele ale propovăduirii, totuşi el se dovedeşte, pe parcursul dezvoltării subiectului ales, un excepţional cunoscător şi mînuitor al procedeelor omiletice. Aşadar, nu la însăilări facile de fraze pioase trebuie să ne aşteptăm, ci la piese dense, elaborate cu o evidentă competenţă [15].

De fapt, atitudinea de smerenie avea menirea de a capta atenţia unui auditoriu, sensibil la manifestarea acestei virtuţi creştine fundamentale. Trebuie însă precizat că invocarea ajutorului dumnezeiesc compensatoriu avea totdeauna darul de a împrăştia impresia de ostentaţie, care putea să se nască în mintea ascultătorilor de atunci, ca şi în a cititorilor de azi. «Iară încaşi, de vreme ce darul Duhului Sfînt, carele pururea tămăduieşte cele neputincioase şi celia care nu sînt, desăvîrşite le împlineşte, acelaşi să-mi dea şi mie putere şi ajutoriu, ca să pociu zice puţine cuvinte în slava lui Dumnezeu şi întru cinstea şi lauda Născătoarei de Dumnezeu» [16].

Introducerea propriu-zisă a «didahiilor» purcede uneori de la o comparaţie : «Fieştecare vînătoriu îşi găteşte sculele şi ciniile meşteşugului său, adecă cel ce prinde păsări zburătoare face laţuri, elucse şi mreji ; iar cel ce vîneză hiară sălbatece îşi face puşcă, cursă de hier, gropi şi altele ca acestia. Aşijderea şi păscariul îşi face undiţe, cîrlige, plasă, sac şi cîte îl învaţă meşteşugul său, ca să dobîndească şi să cîştige ceia ce pohteşte ; iar cel ce va vrea să vîneze oameni, cu ce scule socotiţi că ar putea să-i vîneze ? (Că oamenii încă se vînează şi să prind ca şi peştii, după cum zice Hristos la Sfînta Evanghelie...)» [17]. Iată o asemănare pe care predicatorul nu o enunţă lapidar şi abstract, ci face uz de o serie de detalii care sporesc accesibilitatea ideii sale.

Alteori, predica este introdusă şi motivată prin invocarea îndatoririi de păstor duhovnicesc care îl determină să se adreseze credincioşilor săi, spre povăţuire. De aceea, spune marele ierarh : «Pohta cea

---

14. *Cazanie la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu,* p. 17.
15. Pr. dr.. Dumitru Belu, *Predicile lui Antim Ivireanul. O ediţie critică a Predicilor lui Antim,* în «Mitropolia Ardealului», an. VIII (1963), nr. 1—3, p. 194.
16. *Cazanie la Vovedenie Bogorodiţe,* Noemvrie 21, p. 37.
17. *Cuvînt de învăţătură la Dumineca Lăsatului sec de brînză,* p. 79.

mare şi dragostea cea curată, sau, mai vîrtos să zic, datoriia cea părintească ce am către înţelepţiia voastră, mă îndeamnă pururea ca să nu lenevesc a vă cerceta după putinţă, cu învăţăturile cele sufleteşti» [18]. Am menţionat acest gen de introducere, deoarece prin el este exprimată mai clar acea distanţă dintre tenta impersonală a cazaniei şi tonul familiar al predicii rostite de Antim. Desigur, nu toate introducerile urmează această schemă. Unele se rezumă la cîteva enunţuri : ideea centrală a sărbătorii, îndreptăţirea temei, relevarea părţilor ei.

Oricum, «dulceaţa graiului, unda de smerenie şi sinceritate, de evlavie şi seriozitate care se desprindea din întreaga ţinută a vorbitorului, vor fi trezit atenţia şi vor fi cîştigat bunăvoinţa ascultătorilor pentru obiectul cuvîntărilor» [19].

După ce şi-a creat cadrul în care îşi va desfăşura mijloacele sale persuasive, Antim atacă subiectul ales, fără a uita vreo clipă ce răspundere poartă pentru înţeleapta călăuzire duhovnicească a poporului. Conştiinţa acestei împovărătoare chemări îl face să adopte un ton mai autoritar : «Drept aceea n-am pregetat, nici am lenevit, ca să nu fac datorie, după porunca stăpînului şi învăţătorului nostru Hristos, căruia mă şi rog ca să-mi dea putere să vă pociu spune ceva de folos, ci vă pohtim de ascultare» [20].

După cum s-a văzut, dintre Didahii, predici rostite de Antim în vremea în care a ocupat scaunul de mitropolit, cele mai multe au avut ca obiect adevărurile de credinţă şi morale, cinstirea Mîntuitorului, a Maicii Domnului, a Sfinţilor, doar cîteva fiind predici ocazionale.

Mitropolitul Antim a abordat cu egală volnicie şi predica propriu-zisă sau predica sintetică, omilia, sau predica analitică, pareneza şi panegiricul.

Din enumerarea multiplelor aspecte religios-morale abordate de către mitropolitul Antim în predici, nu trebuie să deducem că el s-ar fi abstras din contextul social în care a păstorit, rostind cuvîntări mai mult sau mai puţin meşteşugite dar desprinse de realităţile cărora le era martor. Cum vom vedea, nu numai blîndeţea şi calmul l-au caracterizat, ci şi pornirile vehemente, impetuoase, chiar violente împotriva corupţiei morale, a nedreptăţilor de tot felul. Este un adevăr că ierarhul nostru «nu s-a aşezat în fruntea celor exploataţi ca să înlăture cele peste 40 de dări pe care le suporta ţăranul valah din vremea sa, dar, dintre toţi mitropoliţii care s-au perindat vreodată în Ungrovlahia el a fost singurul care a îndrăznit să înfrunte boierimea, pentru spolierile ei» [21]. Aşadar, Antim Ivireanul a fost începătorul unei tradiţii retorice care nu privilegia cîtuşi de puţin speculativul, în detrimentul atenţiei datorate exigenţelor realităţii imediate, concrete. «Mitropolitul nu şi-a rostit predicile de undeva «din exterior», arzînd cu focul verbului său variatele devieri de la normele prestabilite ale unor indivizi pe care îi contempla de pe o poziţie ferită de implicări. Dimpotrivă. El s-a socotit întotdeauna solidar cu cei cărora le devenise conaţional prin adopţiune... la fel

18. Cuvînt de *învăţătură la Dumineca Floriilor*, p. 74.
19. Pr. dr. D. Belu, *art. cit.*, p. 195.
20. *La Duminica Vameşului, Cuvînt de învăţătură*, p. 22.
21. Gabriel Ştrempel, în *Antim Ivireanul, Predici*, p. 54.

de expus ca și ei urmărilor «învolburărilor lumii acesteia» [22]. Putem sublinia deci o dimensiune fundamentală a predicii antimiene: realismul.

Deși, în general, capitolele de morală creștină sînt precumpănitor prezente, subiectele dogmatice sînt și ele tratate cu multă atenție și competență, precizia formulării fiind remarcabilă: «Din cele șapte taini ce ține sfînta și dumnezeiasca beserică a răsăritului iaste cea dintîi la rînduială și mai mare decît toate, sfîntul botez. Și fără dînsa nu poate nimenea să intre întru împărăția ceriului...» [23]. În continuare se face acea omologie specifică învățăturii ortodoxe între botez și spovedanie, aducîndu-se bine alese și convingătoare dovezi scripturistice. «Iară eu îndrăznesc și zic cum că iaste taina pocăinții întocma cu sfîntul botez, în cinste și în lucrare și socotesc că nu voiu greși de aceasta... Și cum că taina pocăinții au sfîntul botez iaste întocma în cinste și în lucrare o putem adeveri cu multe dovede...» [24]. Dar expunerea aceasta edificatoare asupra tainei botezului, repetabilă, în sens duhovnicesc, prin taina spovedaniei îi oferă lui Antim ocazia unei înfierări drastice a tuturor greșelilor, a păcatelor care, de multe ori, invalidau dumnezeiasca taină a pocăinței. Este vorba de primirea acestei taine din numeroase și condamnabile motive, numai din evlavie curată, nu: «Unii să ispoveduiesc de frica vreunor întîmplări, alții pentru un obiceiu, alții de rușinea omenească, alții de frica stăpînilor, alții iară au cîte doi duhovnici, unul la țară și altul la oraș; la cel de la țară, ca la un om prost, spune păcatele cele ce socotește el că sînt mai mari, iar la cel de la oraș spune păcatele cele ce socotește el că sînt mai mici, neguțătorind și meșteșugind taina ispovedaniei» [25]. Observăm cît de atent este oratorul ca nici o teoretizare să nu eșueze în generalități neangajante și nesemnificative pentru ascultători. Căci este limpede că Antim vizează atitudini și mentalități greșite, proprii și credincioșilor de rînd, dar și «cinstitelor obraze», stigmatizînd cu osebire viclenia, dar și insațietatea acestora din urmă. «Cercăm să aflăm duhovnic om prost, pentru ca să se teamă de noi și să-i fie rușine de fețele noastre... Și cînd mergem să ne ispoveduim nu spunem duhovnicului că mîncăm carnea și munca fratelui nostru, creștinului, și-i bem sîngele și sudoarea feței lui cu lăcomiile ce avem... Nu spunem că pre carele îl vedem că jăfuiește și pradă și căznește pre săraci îi lăudăm și-i zicem că iaste om înțelept...» [26]. Injustiția socială este denunțată cu sarcasm îndreptățit de către vrednicul ierarh care n-a căutat niciodată la «fața omului», ci doar la «inima» lui.

Mustrarea mitropolitului nu se adresează însă numai mirenilor, ci ea vizează, confirmînd luciditatea deosebită a conștiinței arhipăstorului, și pe clerici, sau pe aceștia în mod special: «Și nu numai mirenii să cade să se ispoveduiască, ci mai vîrtos și noi, cei bisericești, adecă: diaconii, preoții, călugării, arhiereii, căci noi încă sîntem păcătoș și greșiț înaintea lui Dumnezeu, mai cu mult decît cei proști; și ce greșale

22. Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 193.
23. *Cuvînt de învățătură la Dumineca Floriilor*, p. 74.
24. *Ibidem*, p. 75.
25. *Ibidem*, p. 78.
26. *Ibidem*, p. 78—79.

facem, mai mult prin știință le facem și, de nu ne vom pocăi, vom să avem mai multă osîndă decît cei ce greșesc prin neștiință...» [27].

În predica lui Antim se manifestă o altă latură importantă a personalității sale : capacitatea excepțională de penetrație psihologică, prin care sînt dezvăluite ascultătorilor perfidele stratageme ale trupului care «poftește asupra duhului», mai cu seamă în postul neținut din pietate autentică. «Mă rușinez a spune de posomorîrea celor mîncăcioș, în ce chip să tînguiesc în zilele cele de post : cască adese, se culcă puțin și iară să scoală ; dorm în silă și silesc să treacă zilele și să nu le priceapă. Să îngreuează asupra soarelui, căci zăbovește a înopta, numesc zilele postului mai mari decît celilalte ; să fac cum că au durere la stomah și amețeli de cap și stricăciune obiceiului lor, carele nu sînt semne ale postului, ci ale nesațiului...» [28].

Observăm că predica lui Antim are, spre deosebire de cazanii, «idei», cu deosebită îndemînare înfățișate unui auditor nefamiliarizat cu speculația teologică. Dar mai ales Antim are, precum am văzut, darul întoarcerii bruște către ascultătorul din biserică cu o retorică încărcată de sevele vorbirii zilnice, și pe temeiuri de un bun-simț curent, ducînd la un soi de portrete morale. Iată pe înjurător : «N-avem nici credință, nici nădiajde, nici dragoste și sîntem mai răi, să mă ertați, decît păgînii... că ce neam înjură ca noi de lege, de cruce, de cuminecătură, de morți, de comîndare, de luminare, de suflet, de mormînt, de colivă, de prescuri, de ispovedanie, de botez, de cununie și de toate tainele sfintei biserici și ne ocărîm și ne batjocorim înșine legea. Cine din păgîni face aceasta sau cine-și măscărește legea ca noi ?» [29]. Societatea acelei vremi, așa cum ne-o prezintă Antim în «didahiile» sale, apare dezolantă. Oriunde îți arunci privirile dai peste «strîmbătăți, ură, zavistie, vrajbă».

Mitropolitul Antim se dezlănțuia în amvon, cu gesturi largi, de invocație sau amenințare («să știți bine că vă voi pedepsi bisericește»), cu verb tunător, mustrîndu-și amarnic nesupusa turmă [30]. De aceea, retorica lui Antim Ivireanul este catartică, terapeutică, psihagogică.

Dacă, pe parcursul predicii, severul ierarh a criticat cu vehemență amară năravurile, obiceiurile cele rele, nedreptățile ordinii feudale și ale opresiunii otomane, în încheiere, el atenuează toată tensiunea, neliniștea pe care le-a suscitat în scopul trezirii spirituale a păstoriților săi, prin invocarea Persoanelor divine sau prin cuvinte rostite pe un ton mai scăzut. «Așa, Stăpîne Hristoase, te rugăm noi, ticăloșii și nevrednicii robii tăi, carii ne-ai răscumpărat cu preascump sîngele tău din mîinile vrăjmașului celui viclean să te milostivești pentru mulțimea îndurărilor tale, să luminezi ochii sufletelor noastre cei întunecați, cu lumina cunoștiinței tale și să aprinzi în inimile noastre cele împietrite văpaia dragostei tale...» [31].

Și sub aspect stilistic, predica lui Antim dezvăluie — prin spontaneitatea exordiilor, trecerea firească de la planul material la cel alegoric,

---

27. *Cuvînt de învățătură la Dumineca lăsatului sec de brînză*, p. 81.
28. *Ibidem*, p. 83.
29. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, București, 1982, p. 12.
30. Florin Faifer, în *Antim Ivireanul, Didahii*, 1983, p. 231.
31. *Cuvînt de învățătură la preobrajeniia Domnului nostru Iisus Hristos*, p. 69.

reintrările familiare în subiect, indignările, întristările, mustrările, interogațiile retorice, curmate la timp, înainte de a deveni bombastice — un orator excelent, un stilist desăvîrșit [32]. În mod deosebit trebuie remarcat caracterul concret, viu, colorat, popular al stilului *Didahiilor*, autorul lor avînd un rafinat simț al limbii și un talent literar superior. De subliniat arta cu care știe să folosească în mod cu totul deosebit comparația, sporind sugestivitatea ideii pe care vrea s-o comunice: «căci viața cea postitoare iaste asemănare vieții cei nestricate, ce va să fie» [33]. O altă comparație, consacrată deja în tradiția noastră literar-retorică, este cea referitoare la comportamentul pilduitor al ariciului: «Și cînd ieșim de la biserică, să nu ieșim deșerți, ci să facem cum face ariciul, că după ce merge la vie, întîi se satură el de struguri, și apoi scutură vița de cad broboanele jos și să tăvălește pre jos de se înfig în ghimpii lui și duce și fiilor» [34].

Actualitatea predicilor lui Antim Ivireanul. — Predicile mitropolitului Antim pot fi consultate și astăzi, cu folos, constituind o importantă bibliografie pentru preotul predicator. Chiar și în privința aspectelor mai întunecate ale vieții credincioșilor cărora ierarhul trebuia să le acorde cuvenita atenție, predicile alcătuite de acest talentat mînuitor al cuvîntului românesc pot servi ca mijloc de îmbogățire a experienței predicatoriale și pastorale a preotului ortodox. Cu atît mai mult va beneficia acesta de latura luminoasă, senină, optimistă a învățăturii creștine ortodoxe exprimate în didahiile mitropolitului Antim.

Didahiile dau preotului de azi o înaltă lecție de exegeză, chemîndu-l să valorifice învățătura Mîntuitorului. Totodată, aceste predici, în termeni ce ne amintesc de celebra *Carte a regulei pastorale* a Sf. Grigorie Dialogul, atrag atenția oricărui slujitor al cuvîntului că izbînda vestirii Evangheliei nu stă în primul rînd în respectarea tehnicii retorice, ci mai ales în susținerea cuvîntului propovăduit cu exemplul vieții personale.

De asemenea, să nu uităm că prin didahiile sale Antim Ivireanul n-a urmărit satisfacerea vreunui interes teoretic al credincioșilor săi, ci doar îndreptarea și menținerea lor pe calea cea dreaptă. El se frămîntă, sfătuiește, se indignează, imploră, poruncește, amenință, folosind așadar toată panoplia mijloacelor pastorale și omiletice pentru a înfrînge inerția morală, duhovnicească a păstoriților săi. De aceea, se poate încă medita cu folos la felul în care «întîiul mare orator al literaturii române» înțelegea și formula responsabilitatea misiunii preoțești: «Căci în seama mea v-au dat stăpînul Hristos să vă pasc sufletește, ca pe niște oi cuvîntătoare și de gîtul mieu spînzură sufletele voastre și de la mine va să ceară pre toți, iar nu de la alții, pînă cînd vă voiu fi păstoriu» [35].

Pr. drd. ADRIAN DIACONU

---

32. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 12. Cf. Prof. Mario Ruffini, *Tehnică și stil în Cazania la Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, de Antim Ivireanul*, în rev. «Mitropolia Banatului», an. XIX (1969), nr. 1—3, p. 43.
33. *Cuvînt de învățătură la Dumineca Lăsatului sec de brînză*, p. 84.
34. *Cuvînt de învățătură la Bogoiavlenie*, p. 61.
35. *La Dumineca Vameșului, cuvînt de învățătură*, p. 27—28.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

PENTRU REFACEREA UNITĂȚII BISERICII STRĂBUNE
ALBA IULIA, 27 FEBRUARIE 1939

Dezideratul reîntregirii bisericești ortodoxe române a fost cu ardoare nutrit de conștiința curată a poporului român dreptcredincios, a fost speranța vie întru restaurarea deplinătății dureros știrbite atunci, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, deziderat și speranță durînd, neîntrerupt, de-a lungul anilor, de nedreaptă și nefirească despărțire între frații de același sînge, de aceeași limbă, de aceeași apostolică credință a strămoșilor. Împărtășiseră același destin veacuri după veacuri, aveau aceleași rădăcini și aceleași tradiții, dar atunci, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în condițiile asupririi crescînde și a abuzurilor, s-a lucrat cu tendințe de surpare a unității de credință, unii fiind atrași spre înstrăinare de trupul sfînt al Bisericii-mame, pentru rațiuni care se situau deasupra aspirațiilor poporului român transilvănean.

În paginile de față vom prezenta și comenta cîteva date și fapte semnificative în contextul problemei enunțate, date și fapte care au constituit un preludiu istoric, un moment de anticipare și plin de speranță, ca precedent al evenimentului crucial și resurecțional de la 21 octombrie 1948. Vom vorbi despre *năzuința românilor din «cele două strane» din Transilvania, exprimată plenar la Alba Iulia, în 27 februarie 1939, pentru refacerea unității Bisericii străbune.*

1. În decursul celor peste 250 de ani, cu puține clipe de înseninare și bucurie și mereu înnegurați prin încercările de destrămare a unității de viață întru Domnul Hristos, de înstrăinare între frații de aceeași credință, se adeverea o observație vizionară, cea a marelui mitropolit *Teodosie al Țării Românești* (1668—1672 și 1679—1708), energicul și vrednicul de amintire apărător al unității Bisericii Ortodoxe străbune: «*Unia* (Uniația) a fost o acțiune politică unilaterală a împărăției habsburge, *nu și a Bisericii române din Ardeal (subl. n.),* care n-a admis-o niciodată, ci mereu și-a exprimat dorința de a o înlătura» [1].

Unitatea fraților români din Transilvania, unitatea dintre ei și unitatea cu întreaga suflare românească din celelalte teritorii ale Patriei,

---

1. Cf. Pr. prof. Șt. Lupșa, *Încercări de reîntregire a Bisericii române după 1700,* în «Biserica Ortodoxă Română» (= BOR), LXXV (1957), nr. 10, p. 1037.

avea aspecte şi valenţe multiple ; toate îşi aflau chintesenţa în unitatea de credinţă, cuprinzînd deopotrivă unitatea de cuget, de simţire şi voinţă, de aspiraţii naţionale. Aceasta este unitatea pe care, mai mult decît orice, a înfăptuit-o Biserica strămoşească, cum secole de-a rîndul a fost singura ocrotitoare a sufletului neamului în atîtea împrejurări vitrege, în epoci tulburi sau de-a dreptul viforoase din trecutele vremi, apărătoare neînvinsă prin puterea Duhului Sfînt. Biserica străbună a fost armătura de granit a poporului român transilvan. I-a întărit răbdarea cu sfîntă tărie de sus şi l-a apărat de toate ispitele, vrăjmăşiile şi «hicleniile» stăpînirilor potrivnice din veacurile trecute [2].

Străină şi înstrăinătoare, o suflare rece şi menită să tulbure adîncimile unei credinţe milenare, Uniaţia nu a putut să infiltreze sufletul neamului românesc, nu i-a zdruncinat unitatea şi nu i-a alterat curăţia simţirii sale profund pătrunsă de luminile Ortodoxiei care l-a luminat din timpurile apostolice. Ca un lucru impus de străini, ca mijloc insidios de scindare a fiinţei naţionale în folosul unei puteri politice dominante, Uniaţia s-a manifestat ca un fenomen de suprafaţă, a fost aşa cum, deosebit de expresiv şi exact, îl caracteriza mitropolitul Nicolae al Ardealului : «o firmă atîrnată pe peretele din afară al Bisericii unite» [3]. Dar în spatele acestei firme exterioare, dincolo de presiuni sau încercări de insinuare, poporul a trăit adînc Ortodoxia, întocmai ca şi înainte de anul 1700. Acea parte a poporului numită «unită» păstra în adîncul fiinţei sale unitatea primordială cu neamul întreg, a vieţuit în acelaşi climat al credinţei străbune în care a fost crescut întreg poporul român, a constituit mereu parte integrantă şi inalienabilă a fiinţei româneşti, crescută şi ocrotită de Sfînta Biserică a întregului popor [4]. Acum aproape cincizeci de ani, eminentul reprezentant al teologiei noastre româneşti, părintele profesor D. Stăniloae, profund cunoscător al problemei la dezbaterea căreia participase activ, arăta că uniţii nu au fost niciodată cu adevărat înstrăinaţi, nu au fost scoşi, în fiinţa lor, din dogma şi trăirea ortodoxă [5].

Prăpastia despărţitoare, numai în parte înfăptuită între fraţi, nu a ajuns niciodată să scindeze fiinţa neamului românesc, nu s-a putut adînci pînă la limita ireversibilului, aşa cum o voiau şi cum o proiectaseră prin eşafodajul lor demolator de conştiinţă vechii stăpînitori străini ai Transilvaniei. Totdeauna străbătea din străfunduri, se făcea auzită tot mai puternic, mai imperativă, porunca dragostei frăţeşti, ca una dintre cele mai firesti cerinţe ale dăinuirii. Bunul simţ şi judecata sănătoasă şi, mai presus de toate, acel tainic îndemn lăuntric de a păstra legătura fiinţială cu rădăcinile, drept unicul chip de vieţuire autentică, în duhul credinţei care a fost a părinţilor, dar şi a părinţilor părinţilor lor, i-au determinat să vadă cu ochii inimii lor că nu se cuvenea să se osîndească

---

2. Teofil, Episcop al Romanului şi Huşilor, *Episcopatul ortodox şi cel greco-catolic faţă de problemele religioase şi naţionale ale poporului român, de-a lungul celor 250 ani de la «unirea» cu Roma*, în BOR, LXXIV (1956), nr. 10—11, p. 1001.

3. Mitropolitul Nicolae (Bălan) al Ardealului, *Cuvînt rostit la marea Adunare bisericească de la Alba Iulia...* în BOR, LXVI (1948), nr. 9—10, p. 460.

4. Idem, *Sîntem iarăşi una*, *Sibiu*, 1948, p. 8.

5. D.(umitru) S.(tăniloae), *Latinitate şi Ortodoxie*, în «Telegraful Român» (= TR), 87 (1939), nr. 4, din 22 ianuarie, p. 1.

unii pe alţii, de vreme ce ei mărturisesc acelaşi crez, primesc aceleaşi şapte Sfinte Taine, prăznuiesc aceleaşi sărbători la aceeaşi dată, ţin aceleaşi posturi, cinstesc aceiaşi sfinţi, folosesc aceleaşi cărţi de slujbă în limba lor maternă, au, în toate împrejurările vieţii, aceleaşi scumpe datini străbune [6], într-un cuvînt, continuă să aibă o existenţă spirituală comună cu fraţii lor, aşa cum împărtăşesc momentele vieţii de zi cu zi sub toate aspectele ei.

Protopopul Petru Maior scria că ortodocşii şi greco-catolicii din Transilvania, la slujbele bisericeşti, la Sfîntul Maslu, la pogribania morţilor «şi întru alte tocmele duhovniceşti şi bisericeşti se adună laolaltă, cîntă, slujesc împreună, fără de a se sfii unii de alţii; şi poporenii, şi cei uniţi şi cei neuniţi, fără deosebire, cheamă la unele ca acestea preoţi neuniţi şi uniţi... şi ce e mai mult, se ispovedesc uniţi mireni la preoţi neuniţi şi neuniţii la preoţii uniţi, ba şi înşişi preoţii fac aceeaşi» [7]. Existau sate în Transilvania unde sfintele locaşuri ortodoxe şi greco-catolice erau împrejmuite de acelaşi gard. Ne întrebăm, oare pentru a arăta separarea, sau pentru a dovedi imposibilitatea ei, pentru că tot un singur trup alcătuiau? Pentru că din acelaşi izvor de apă vie al sfintei învăţături a Domnului Iisus Hristos se adăpau!

Slujitorii celor două altare precum şi credincioşii din cele «două strane» trăiau în aceleaşi relaţii frăţeşti ca şi cum nimic nu ar fi intervenit din afară în viaţa lor. Pentru că, într-adevăr deosebirea era numai formală, exterioară. În unele părţi, Sfînta Liturghie se săvîrşea alternativ la acelaşi altar sfînt, de către preoţi ortodocşi şi greco-catolici, participînd credincioşi din alte părţi, atît ortodocşi cît şi greco-catolici.

Această grăitoare atitudine de înfrăţire a clerului şi credincioşilor celor două Biserici s-a continuat timp de două secole şi jumătate, fără a putea interveni tulburări şi neînţelegeri, cu toate tendinţele de disensiune pe care le conţineau poruncile conducerii greco-catolice catolicizante. Unitatea de viaţă istorică, de tradiţii milenare, se dovedea mai puternică decît toate poruncile venite dintr-o sferă suprapusă, urmărind să despartă pe preoţi de credincioşii lor, pe credincioşi între ei, să dezmembreze unitatea de credinţă, scindînd Biserica cea una în două Biserici izolate, înstrăinate una de alta. Nu s-a reuşit separarea şi nicidecum o învrăjbire, de vreme ce relaţiile s-au menţinut sub aspectele pe care le menţionam mai înainte, păstrîndu-se legătura de suflet aşa cum se păstrau raporturile obişnuite, mai vechi, în viaţa de fiecare zi. Convingerea tuturor era că «tot o lege avem», că «tot una sîntem». Credincioşii se comportau ca şi cînd ar fi aparţinut unei singure Biserici, fără a face nici o deosebire între ei în toate împrejurările vieţii [8]. După 1918, cînd reîntregirea naţională, desăvîrşirea unităţii statale devenise un fapt împlinit, prilej pentru neamul întreg dintre graniţele vechii Dacii de a se bucura «cu bucurie mare», preoţii ortodocşi şi cei greco-catolici au slujit împreună la Bobotează, la inaugurarea festivă a Universităţii

---

6. Teofil, Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului, *Dezbinarea a fost de suprafaţă* în BOR, LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1070.

7. Cf. Nicolae (Mladin), mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una şi aceeaşi din toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 251.

8. *Ibidem*, p. 252—253, 255 şi 257.

din Cluj şi la cea a teatrului românesc din acelaşi municipiu[9]. Şi în trecut au fost numeroase momentele de împreună-bucurie, ca şi de împreună-mîhnire în împrejurări însemnate din viaţa întregului popor şi, permanent, o împreună-lucrare pentru apărarea fiinţei româneşti şi pentru «a Patriei cinstire» — cum spunea un poet la începutul secolului al XIX-lea.

Aspect de la Adunarea din 27 februarie 1939, Alba-Iulia (după «România», nr. 271, din 1 martie 1939, p. 1).

Clerul şi credincioşii, mari personalităţi ale Bisericilor Ortodoxă şi Greco-Catolică din Transilvania şi ale poporului român, pornind de la afirmarea unităţii în Legea strămoşească, a independenţei depline a Bisericii române şi de la imperativele majore ale luptei întregului popor pentru libertatea, unitatea şi propăşirea sa, au cerut unitatea şi independenţa pentru toate laturile vieţii, nu mai puţin şi nu în ultimul rînd pentru ca toţi românii să aparţină unei singure Biserici, Biserica strămoşească, Biserica poporului român din toate veacurile care au trecut de la plămădirea acestui neam, Biserica Ortodoxă Română[10].

Această milenară şi profundă unitate religioasă românească s-a aflat totdeauna la temelia năzuinţelor poporului din Transilvania, ale reprezentanţilor lui care au lucrat mai ales în domeniul culturii, al învăţămîntului, cu deosebire cel teologic, pentru reîntregirea Bisericii străbune, Biserica Ortodoxă românească.

2. *Prima încercare de refacere a unităţii Bisericii străbune din Transilvania s-a făcut în anul 1798* — adică, în chip simbolic, exact la împlinirea a 100 de ani de la ruptura dramatică, cu tot formalismul ei, care avusese loc la sfîrşitul secolului al XVII-lea.

---

9. Cf. Mircea Păcurariu, *Încercări şi reveniri de preoţi şi parohii unite în sînul Bisericii strămoşeşti...*, în BOR, nr. cit., p. 1107.

10. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 258.

Debutul acelei acţiuni se arăta deosebit de promiţător, pentru că s-a datorat unui grup de preoţi ortodocşi concomitent cu altul constituit din fraţi preoţi greco-catolici. Numele exponenţilor nu erau fără rezonanţă : vicarul ortodox de la Sibiu, *Ioan Popovici*, greco-catolicul *Aron Budai* (fratele lui Ioan Budai-Deleanu), funcţionar la Finanţe şi la Consistoriul ortodox din Sibiu, şi *Radu Tempea*, directorul «Şcoalelor ortodoxe» din Transilvania. Aceştia aveau plenipotenţă în scopul propus din partea protopopilor, viceprotopopilor, preoţilor parohi şi asesorilor consistoriali. Iniţiativa a fost susţinută cu mult zel şi de bătrînul vicar greco-catolic Ioan Para din Făgăraş, de Petru Maior, eminentul istoric, pe atunci protopop de Reghin. Acest adevărat dascăl al neamului românesc, Petru Maior, şi-a dat seama că Uniaţia «nu a adus nici un bine», ci ea s-a făcut numai spre «stricarea poporului românesc» şi proiectase convocarea unui congres naţional al clerului ortodox şi unit, care «să aducă iarăşi *la staulul cel dintîi (subl. n.)* cele acum rău strămutate». Aflarea acestei veşti a însemnat o mare bucurie pentru cler şi pentru întregul popor, întrezărindu-se speranţa luminoasă a regăsirii tuturor în vatra credinţei străbune. Dar bucuria le-a fost de scurtă durată, pentru că proiectul nu a putut fi împlinit, finalizat, pentru că episcopatul unit, la instigarea şi sub presiunile stăpînirii politice, ostilă poporului român, a izbutit să interzică întrunirea acelui congres [11].

Fruntaşii Şcolii ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, au manifestat o atitudine întru totul meritorie, «ei au fost cei mai hotărîţi adversari ai tendinţelor de sfărîmare a unităţii religioase a românilor în credinţa ortodoxă strămoşească... Lupta celor trei fruntaşi ardeleni este de o impresionantă unitate. Toţi trei poartă această luptă pe plan istoric şi teologic, pentru că voiau să dovedească cu argumente istorice independenţa Bisericii Ortodoxe Române din trecut şi cu argumente teologice conformitatea învăţăturii şi spiritualităţii ei cu creştinismul originar» [12].

La 1 februarie 1798, iniţiatorii plini de zel ai acţiunii reîntregirii bisericeşti în Transilvania, ştiind că au asentimentul întregului popor dreptcredincios, au adresat o *cerere* către împăratul Francisc II [12a] de la Viena pentru o *reconciliatio cleri*. Se propunea în mod argumentat ca Biserica românească reunificată să fie condusă de vicarii Ioan Para şi Ioan Popovici, cu două consistorii : la Sibiu şi la Cluj. «În felul acesta — considerau petiţionarii — s-ar *reconcilia* clerul, căci poporul nu face distincţie în cele bisericeşti. Numele de *unit* şi *neunit* urma să fie înlocuit cu acela de creştini ai Bisericii Răsăritene de ritul grecesc ortodox, adică *catolic*» [13], în sensul străvechi al cuvîntului, în accepţia sa originară.

Cererea, bine întemeiată, a avut o odisee prea puţin încurajatoare; ea avea să primească mai întîi amendamente din partea unor foruri

---

11. Teofil, Episcop al Romanului şi Huşilor, *Episcopatul ortodox şi cel greco-catolic...*, în rev. cit., p. 1006—1007.

12. Pr. prof. D. Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania — încercare de dezmembrare a poporului român*, Bucureşti, 1973, p. 105 şi 108.

12a. Ultimul împărat al Sfîntului imperiu roman de naţiune germană (1792—1802).

13. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 1101 şi Mitropolitul Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 253—261.

intermediare. De la vicarul Ioan Para, *Petiția* a trecut la directorul școlilor romano-catolice din Transilvania, Lerchenfeld, apoi la episcopul romano-catolic Ignațiu Bathyany de la Alba Iulia. Acesta a trimis-o guvernatorului Transilvaniei, Gheorghe Banffy, însoțită de un memoriu în care se făceau propuneri de contra-ofensivă pentru înglobarea Bisericii Ortodoxe în cea Unită. Guvernatorul, adăugînd și el un număr de observații, desigur nu în favoarea cererii clerului român din Transilvania, conchidea că nu trebuie rezolvată pozitiv, pentru că «uniții ne servesc pentru ținerea în frîu a neuniților, ca un rău bine plasat pînă la timpuri mai bune». Murind între timp episcopul Bathyany, Gh. Banffy a înmînat întregul dosar privitor la această solicitare noului episcop catolic de la Alba Iulia, Iosif Martonfi, spre a-l înainta totuși împăratului, însoțit de un raport special. Împăratul, primind dosarul în cauză, l-a trimis spre analiză și soluționare cancelarului aulic al Galiției, Ignațiu Mailat. Acesta a înapoiat împăratului dosarul, la 8 iunie 1800, cerînd să se respingă proiectul și propunerea clericilor români din Transilvania. Argumenta poziția sa prin faptul că realizarea proiectului din Transilvania nu ar însmna că ar lua ființă Uniația (Unia), «ci numai adunarea laolaltă și înțelegerea neamului românesc unit și neunit (ceea ce se și urmărea cu adevărat), despre care însă tot așa se va putea spune că e neunit... (adică ortodox), căci experiența arată că ortodocșii fug de uniți, nu invers... ; realizarea proiectului ar duce deci la transformarea uniților în ortodocși neuniți». Apoi dosarul a ajuns, în odiseea sa, la Consiliul Statului, care a avut aceeași părere, recomandînd să nu se dea urmare proiectului prezentat.

La 5 iulie 1800, împăratul a pecetluit pentru vreme îndelungată orice reiterare a acelei încercări privind rezolvarea reîntregirii Bisericii străbune din Transilvania, prin rezoluția ca întregul dosar să fie depus «*ad acta*», în Arhiva Consiliului de Stat din Viena, numai ca un document oarecare.

Această primă încercare de refacere a unității Bisericii străbune în anul 1798 a avut numai rostul — util totuși — de a desemna o realitate de luat în seamă pentru Biserica noastră, pentru neamul românesc din Transilvania, un avertisment din care trebuia să se înțeleagă că Uniația era folosită în scopul politicii imperiale : *divide et impera* [14]. Un popor scindat în ceea ce reprezintă fibra intimă a ființei sale lăuntrice este ușor de manipulat și poate fi dominat prin slăbirea forțelor sale. În cazul dat, istoria a demonstrat atît capacitatea de răbdare cît și tenacitatea poporului român dreptcredincios din Transilvania, nu mai puțin voința lui nestrămutată de a-și păstra nealterată acea fibră intimă a ființei, de a-și apăra tezaurul de credință străbună.

3. După anul 1798 s-a făcut o *a doua încercare de refacere a unității Bisericii strămoșești din Transilvania în anul 1848.*

În atmosfera de efervescență revoluționară din ajunul anului 1848 vizînd revendicări democratice și formulînd principiile libertății și ega-

---

14. Vezi : I. Lupaș, *O încercare de reunire a Bisericilor române din Transilvania la 1798*, în «Studii, conferințe și comunicări istorice», vol. I, București, 1928, p. 389—405 ; Prof. dr. Șt. Lupșa, *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă ardeleană după 1761*, Sibiu, 1945, p. 50—72 ; Idem, *Încercări de reîntregire...*, în rev. cit., p. 1039—1040 și M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 1101—1102.

lităţii cu deosebire pentru popoarele subjugate, pentru împlinirea unor deziderate vitale sociale, naţionale şi religioase, în conştiinţa clerului din Transilvania era încă viu regretul eşuării încercării de la 1798.

Fruntaşii uniţilor ardeleni din generaţia care a pregătit, împreună cu fruntaşii ortodocşi şi cu alţi militanţi pentru drepturi sociale, naţionale, economice şi cultural-spirituale Revoluţia de la 1848, fără a ţine seama de riscurile acţiunii lor, au gîndit şi au acţionat întru totul identic cu cei trei fruntaşi ai Şcolii ardelene. În anul 1846, «un protopop românesc din Transilvania» scria în «Foaia» ce apărea la Braşov sub direcţia unitului George Bariţiu din Braşov : «Cu mare interes am citit în numărul 47.c. al Gazetei articolul *Greco-catolicismul şi Greco-răsăritismul*, în care se spunea să se lase la o parte numirile de *uniţi* şi *neuniţi* şi să se caute o altă titulă pentru a lor *relegere* (contopire)»; deja Petru Maior a semănat această mîntuitoare idee, «care pe la capătul sutei trecute a o pune în lucrare mult au lucrat, dar unii neprieteni, privind cu neplăcere la binele ce aveau a spera sub felurite respecturi, au cercat impiedicarea».

La Sibiu, în preajma evenimentelor din 1848, *Simeon Bărnuţiu*, împreună cu mai mulţi fruntaşi ortodocşi şi greco-catolici, s-a preocupat îndeaproape de pregătirea Adunării de la 3/15 mai. Unitul *August Treboniu Laurian* scria din Bucureşti la 5 aprilie lui Nicolae Bălăşescu de la Sibiu o scrisoare plină de însufleţire, în care îi cerea : «Adunaţi-vă, vorbiţi, faceţi cereri la Universitatea săsească, la Guvern, la Dietă, la Curte. Să se adune românii, să se unească între sine Legea română, fără deosebire între uniţi şi neuniţi. Cereţi arhiepiscop românesc în Transilvania ! Stricaţi Unirea cu catolicii !».

În *Proclamaţia* redactată de *Aron Pumnul* şi adresată naţiunii române, prin care i se vestea convocarea marii adunări de la Blaj, se cerea ca «la Duminica Tomii să fie la Blaj toţi protopopii cîte cu doi preoţi şi cîte cu doi oameni din tot satul românesc, *fie unit, fie neunit, tot atît îi, căci toţi sînt români*».

La Conferinţa ţinută la Sibiu în 8 mai 1848 pentru pregătirea Adunării de la Blaj, profesorul greco-catolic Constantin Romanul cerea ca românii «să şteargă diferenţa religioasă dintre ei şi să fie toţi una !».

Pentru românii din Transilvania, puncte de căpetenie în programul de revendicări revoluţionare la 1848 erau, între altele : «românii să-şi aibă religiunea lor română (deci cea ortodoxă, deosebită de a celorlalte etnii din Transilvania), fără dezbinare în uniţi şi neuniţi... *toţi românii să fie numai de o lege : românească (subl. n.)*. Restabilirea Mitropoliei române în Transilvania de care să aparţină şi episcopii români din Banat şi din Bucovina» [15].

Al. Papiu Ilarian arăta că unii participanţi au venit la Adunarea de la Blaj «cu planuri de reforme bisericeşti, de *restaurarea Mitropolici*», precum şi de fuzionare între uniţi şi neuniţi [16].

În după amiaza zilei de duminică 14 mai, Simeon Bărnuţiu vorbind în catedrala din Blaj s-a oprit şi asupra problemei confesionale, arătînd

---

15. August Treboniu Laurian, *Scrisoare către George Bariţ din 8 aprilie 1848*, în *George Bariţ şi contemporanii săi, vol. I, Studii şi documente*, Bucureşti, 1975, p. 145.

16. Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, II, Viena, 1852, p. 210.

că Uniaţia făcută la 1700 persistă ca o rană în trupul ţării, ea reprezintă o scindare, durînd de mai bine de 80 de ani. A fost întrerupt în timpul expunerii cu interpelarea : «*Dar să ne unim, să nu mai fie uniţi şi neuniţi între români !*»

La 3/15 mai 1848, pe Cîmpia Libertăţii, Adunarea naţională alcătuită în plenul său, din toate straturile sociale, remarcîndu-se ţăranii şi intelectualitatea patriotă, cu vederi progresiste şi cu o sinceră şi arzătoare simţire românească şi creştină, a primit cu o mare însufleţire, care a cuprins mulţimea celor 40 de mii de participanţi, cele 16 puncte în care erau formulate dorinţele naţiunii întregi. Una dintre revendicări, inclusă în punctul doi, avea următoarea formulare :

«Naţiunea română pretinde ca Biserica Română, fără distincţiune de confesiune, să fie şi să rămînă liberă şi independentă de orice altă Biserică, egală în drepturi şi foloase cu celelalte Biserici din Transilvania. Ea cere restabilirea Mitropoliei române şi a Sinodului general anual după vechiul drept, în care Sinod să fie deputaţi bisericeşti şi mireneşti. În acelaşi Sinod să se aleagă şi episcopii românesti, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidaţiune».

Această revendicare s-a proclamat de Adunare cu «*aplaus unanim*».

Îndată după Adunare, «Gazeta Transilvaniei», ziarul «Peşti Hirlap» şi alte organe de presă relatau că la Blaj s-a hotărît — şi s-a înfăptuit — ştergerea deosebirii dintre uniţi şi neuniţi şi s-a votat o singură Biserică română.

Cele 16 puncte ale Rezoluţiei au fost trecute şi în *Petiţia* pe care naţiunea română a adresat-o împăratului, semnată şi parafată de căpeteniile românilor, în frunte cu episcopii Şaguna şi Lemeny. Cererea nu a fost satisfăcută. Rezoluţia negativă faţă de năzuinţele şi dezideratele Bisericii străbune s-a datorat în mare măsură atitudinii rigide a episcopului Lemeny [17]. Dar speranţele de împlinire a dezideratului reîntregirii nu au slăbit, atît pentru una cît şi pentru cealaltă dintre cele «două strane».

4. Date fiind împrejurările în care a evoluat viaţa românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului şi la începutul secolului al XX-lea, dat fiind şi acest subtext al vieţii lor creştine, acest greu impas al Ortodoxiei datorat numai imixtiunii abuzive catolice, destinul le rezerva românilor din Transilvania un nou prilej foarte potrivit, o împrejurare istorică excepţională pentru a-şi rosti încă o dată doleanţele în privinţa refacerii Bisericii străbune.

În anul de la venirea Domnului 1918, zecile de mii de români veniţi la Alba Iulia pentru proclamarea unirii politice a Transilvaniei cu Patria-mamă purtau deasupra capetelor lor pancarte prin care cereau să se proclame şi unificarea religioasă a românilor transilvăneni în cadrul Bisericii Ortodoxe străbune, un act de îndreptăţire istorică — reunificarea în Bălgradul dezrobirii politice de la 1 decembrie 1918. Era o vibraţie unanimă, cea a dorinţei sfinte de reîntregire, aşteptare procla-

17. Teofil, episcop al Romanului şi Husilor, *Episcopatul ortodox şi cel greco-catolic...*, în rev. cit., p. 1007 ; Şt. Lupşa, *Încercări de reîntregire...*, în rev. cit., p. 1040—1041 ; Mitropolitul Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 261—265 ; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 1102—1104 şi Pr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 143 şi 148—150.

mată prin graiul fruntaşilor de la tribuna întrunirii. Dar opoziţia a reuşit şi acum să împiedice înfăptuirea dezideratului nutrit vreme de peste două secole.

Participanţi la marele eveniment din 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia mărturiseau că ei au plecat la Alba Iulia în acel decembrie memorabil cu gîndul, convingerea şi dorinţa arzătoare ca acest moment istoric unic să fie şi prilejul deplinei reîntregiri — istorică, geografică, politică, economică, culturală *şi religioasă*. Aceasta a făcut ca, după ce s-a dat citire primului punct din *Hotărîre*, care spunea : «Adunarea generală a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească decretează *Unirea* acestor români şi a teritoriilor locuite de dînşii cu România», din mijlocul poporului, din cadrul delegaţilor să se ridice voci susţinute de îndelungi aplauze, care cereau şi unirea bisericească. Acestor voci le-a răspuns categoric unitul Iuliu Maniu, de la masa prezidiului, făcînd cu mîna semnul negaţiei. «Dar oamenii nu pot opri mersul evenimentelor, le pot cel mult întîrzia...» [18].

Era firească aşteptarea ca la Alba Iulia anului 1918 să se proclame împreună cu unirea politică şi unitatea noastră religioasă în Transilvania. Era firească aşteptarea ca, la 1 Decembrie 1918, fruntaşii, îndrumătorii *spirituali ai românilor transilvăneni să dea expresie dorinţei poporului*, să determine cursul pozitiv al evenimentelor, să proclame şi reîntregirea religioasă. «Dar anumite socoteli de confesionalism minor au lipsit măreţul sobor naţional de suprema bucurie de a-şi îndeplini în întregime datoria istorică, ce şi-o simţea poruncitoare în acel ceas al destinului nostru triumfal» [19]. Cei ce speraseră atunci realizarea unităţii religioase s-au înapoiat la casele lor cu melancolie, cu amărăciune, dar fără a înceta să nădăjduiască la fel de arzător că va veni şi ziua acestei supreme înfăptuiri...

Explicaţia ce s-a dat neîmplinirii acestui deziderat nu era cea mai *întemeiată : s-ar fi datorat rapidităţii cu care s-au desfăşurat evenimentele, pe de o parte, pe de alta ar fi fost produsă de grija fruntaşilor politici români cu rol conducător şi* organizator în pregătirea şi realizarea acestui act, de a nu tulbura, datorită opoziţiei ierarhiei greco-catolice, frumuseţea marii sărbători a unificării statale. Românii transilvăneni au perseverat în atingerea scopului urmărit, s-au retranşat şi au aşteptat momentul propice, aşteptarea însăşi fiind o formă de organizare şi pregătire, mai întîi pentru că aşteptarea şi răbdarea semnificau tenacitatea unui popor care, nu o dată în milenara sa istorie, a ştiut să năzuiască neclintit spre împlinirea idealurilor sale, pe care piedicile ivite, baricadele adversităţilor nu au reuşit niciodată să le înăbuşe.

Sinodul episcopesc al Mitropoliei ortodoxe din Sibiu preciza, la 23 aprilie 1919, că Biserica Ortodoxă Română din Ardeal şi Banat revine cu mare bucurie la sînul Bisericii-mame, Biserica Ortodoxă Română, de

---

18. Colonel (r) Ioan Berghia, veteran de război, fost delegat oficial la Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, *De la Blaj la Alba Iulia*, în «Mitropolia Ardealului» (= MA), XX (1975), nr. 11—12, p. 955—956 şi Teofil, Episcop al Romanului şi Huşilor, *op. cit.*, p. 1007.

19. Prof. dr. Ioan Mateiu, *Lupta pentru unitatea Legii strămoşeşti*, în «Omagiu I.P.S. Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire», Sibiu, 1940, p. 132.

care nu se dezlipise niciodată, doar că vitregia vremurilor nu-i îngăduise să se afle și în chip oficial în unitatea deplină cu Biserica întregului popor. Era, acum prilejul pentru reînnoirea legăturilor vechi de unitate, pentru a duce o viață comună și a conlucra prin împreună-slujire nestînjenită pentru apărarea tezaurului de credință străbună, fiind acum parte integrantă a Bisericii-mame din România reîntregită.

Mitropolitul Alexandru Nicolescu de la Blaj și Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (Imagini publicate, împreună cu «Chemarea» din 18 februarie, în ziarul bucureștean «România», nr. 260, din 20 februarie 1939, p. 24).

Un răspuns a venit și de la Congresul preoțimii unite de la Cluj, din 19 mai 1919, la care președintele clerului, dr. Elie Dăianu, a declarat că trebuie lucrat mai cu spor spre binele poporului și, pe această linie, se pune problema unificării celor două Biserici românești într-o singură Biserică. Era un ecou la *Apelul* prof. N. Bălan, ca toți românii să fie o turmă cu un singur arhipăstor, fiind cu toții români.

La sesiunea Sfîntului Sinod de la București, ținută la sfîrșitul anului 1919, s-a precizat că Biserica stă alături de popor, că unitatea bisericească și cea politică își împletesc strădaniile spre binele poporului, că România întregită urmează să fie sprijinită printr-o Biserică Ortodoxă Română autocefală. Mai rămînea însă de văzut care era atitudinea Mitropoliei unite de la Blaj. Se spera ca, fiind vacant scaunul de mitropolit la Sibiu, reîntregirea bisericească în Transilvania să se facă în chip analog prin alegerea unui singur mitropolit, așa cum s-a procedat la Unirea Principatelor în 1859. Dar alegerea mitropolitului numai la

Blaj, în persoana episcopului Vasile Suciu, a arătat că unificarea deplină a Bisericii din Transilvania nu avea nici acum sorți de înfăptuire [20].

În anul 1921, profesorul universitar de la Cluj, Marin Ștefănescu, scria la București mitropolitului primat Miron Cristea: «Zilele acestea — înainte de 27 iunie — am fost ca delegat la examenul de maturitate la liceul din Blaj. Aici am fost găzduit de I.P.S. Sa mitropolitul Vasile Suciu și am avut ocazia să discut mai de aproape chestiunea unității sufletești a românilor și pe terenul religios, chestiune pe care eu o consider de o importanță capitală pentru desăvîrșirea operei patriotice la care generația noastră este destinată. Concluzia la care am ajuns este că dacă se pornește cu bună intenție și cu bunăvoință din ambele părți vom avea zile ca să vedem împlinindu-se și această mare faptă: să nu mai fie despărțire între ortodocși și uniți, ci să fim noi, toți românii, una. Și, desigur, așa vom face, cu voia lui Dumnezeu (...) Să vă gîndiți de pe acum că atunci cînd se vor mai potoli patimile politice actuale, să pregătiți această apropiere atît de necesară pentru propășirea scumpei noastre Patrii. Firește că această mare operă se va săvîrși cu atît mai temeinic, cu cît la ea vor lucra nu numai clerici, ci și laici» [21].

Trebuie să reținem și un alt element semnificativ care îl arată pe mitropolitul Vasile Suciu conștient de unitatea existentă în chip real între cele două Biserici. În temeiul unei declarații a acestuia făcută unui ziar din București, că se așteaptă inițiative din partea Bisericii Ortodoxe Române, profesorul I. Lupaș propunea ca ierarhii greco-catolici să ia parte la consfătuirile pe care le țin ierarhii ortodocși în București, privitoare la reformele bisericești de după primul război mondial. Un smerit preot din acea epocă, Ioan Crăciun, scria: «Credem, deci, că acum a sosit vremea ca acea legătură nefirească făcută de mitropolitul Teofil acum două sute de ani să se rupă și să se reunească cele două Biserici surori într-o singură Biserică națională» [22].

Cu prilejul dezbaterilor Constituției din 1923, în cuvîntul său mitropolitul Nicolae Bălan își expunea energic poziția și convingerea sa că se va restatornici și vechea unitate bisericească a poporului nostru în Transilvania, pentru că unitatea noastră de credință a fost păstrată și după anul 1700 în toată Transilvania, lucru ce a fost recunoscut chiar atunci de mitropolitul de la Blaj [23]. Uniația de la 1700 a fost un simulacru al realității și o măsură administrativă stoarsă cu viclenie de la austrieci. Ea n-a influențat esența vieții spirituale a poporului și nu a avut puterea de a rupe unitatea lui sufletească, mai presus de orice măsură administrativă. Profesorul Onisifor Ghibu arăta că între ortodocși

---

20. Pr. prof. dr. Milan Șesan, *Unificarea bisericească... ca act de întărire a unității politice a statului român*, în MA, XIII (1968), nr. 11—12, p. 835 și Pr. prof. Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 1041.

21. Scrisoare din 27 iunie 1921 a profesorului de filosofie de la Cluj, Ștefănescu Marin, către mitropolitul primat de la București Miron Cristea (apud Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918—1939*, Sibiu, 1987, p. 299—300).

22. Cf. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 1107.

23. Prof. dr. I. Mateiu, *op cit.*, p. 134.

și uniți deosebirile erau așa de neînsemnate și artificiale încît este de mirare cum de nu au căzut de la sine după 1918 [24].

Un moment favorabil pentru refacerea unității bisericești în Transilvania a fost *înființarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1925*. Se cuvenea ca atunci cînd era ales și așezat în scaun primul nostru patriarh, arăta Simeon Mehedinți, acest moment să fi însemnat și încoronarea creștinismului nostru tolerant chiar și față de schismatici și cuviincios față de toți [25].

Profesorul Onisifor Ghibu.

Într-o telegramă adresată, în 1925, patriarhului Miron Cristea, episcopul unit dr. Iuliu Hossu dădea expresie sentimentelor sale de dragoste frățească, dar nu menționa problema asupra căreia ar fi avut toată competența să se pronunțe : «Te felicit din toată inima și-ți ureze deplină putere sufletească și trupească pentru îndelungată păstorire, bogată în faptele luminatei dragoste evanghelicești pînă la vîrsta patriarhală, întemeind pacea sufletelor, chezășuind astfel pururea fericirea neamului și înflorirea țării scumpe tuturor fiilor ei» [26].

Cu puțină vreme după înființarea Patriarhatului în 1925, profesorul Onisifor Ghibu, aflîndu-se la Oradea, a avut o convorbire cu episcopul greco-catolic dr. Valeriu Traian Frențiu, din care reținea că episcopul unit trimisese și el o telegramă la București cu prilejul înființării patriarhatului, prin care declara că îl socotește pe patriarhul Miron Cristea drept capul religios al tuturor românilor și așteaptă să fie chemat la București pentru consultări cu privire la modalitatea de includere a Bisericii greco-catolice în nou-înființata Patriarhie [27]. Care puteau fi condițiile și criteriile pentru acest act, nu aflăm nici o precizare.

Exprimînd permanența deziderateului reîntregirii sfintei noastre Biserici străbune, cu prilejul încheierii Concordatului, mitro-

---

24. Prof. Onisifor Ghibu, *Unitatea religioasă a românilor*, Beiuș, 1931, p. 5.

25. S. Mehedinți, *Momente pierdute*, în «Omagiu I.P.S. Sale Dr. Nicolae Bălan...», p. 241—242 ; vezi și Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească, Acte și Documente*, ediția a 2-a completă, București, 1926, p. 63—65.

26. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, depozitată în palatul Sfîntului Sinod, București, Dosarul nr. 1.

27. Din *Însemnările Prof. Onisifor Ghibu*, manuscris, în păstrarea fiului său Octavian Ghibu din București. Mulțumim Domniei-sale și pe această cale pentru bunăvoința de a ni le pune la dispoziție pentru studiu.

politul Nicolae Bălan spunea : «Reîntregirea vechii noastre unităţi sufleteşti va trebui să rămînă, pînă la deplina ei realizare, una din aspiraţiile mari ale neamului românesc din ţara sa, acum întregită între graniţele ei naturale» [28].

În anul 1931, redacţia ziarului «Unirea» din Blaj îndemna pe ierarhii şi teologii ortodocşi şi uniţi să se adune într-un congres şi să discute problema unificării bisericeşti. Le-a răspuns episcopul ortodox Nicolae Ivan de la Cluj, declarîndu-se de acord cu convocarea unui «sobor» al arhiereilor la Alba Iulia, «ca să desfacem peceţile vrajbei de la 1700» şi să se reînfiinţeze vechea Mitropolie a Transilvaniei la Alba Iulia, cu zece eparhii sufragane [29]. «Soborul proiectat s-a ţinut în 1939. Adunarea a aprobat şi toţi vlădicii au iscălit reîntregirea în Ortodoxie, dar din cauza împrejurărilor politice totul a fost amînat» [30]. Despre pregătirea, desfăşurarea şi rezultatele acelui «sobor» ne propunem să vorbim în paginile următoare.

A.

În a doua jumătate a lunii februarie 1939, în Transilvania se înregistra un fapt fără precedent în trecutul său : un adevărat manifest semnat de cei doi mitropoliţi — de la Sibiu şi de la Blaj — chema pe toţi românii de pe plaiurile transilvane la o mare *Adunare* în Alba Iulia, *la 27 februarie 1939*, acea zi fiind luni după Duminica Ortodoxiei, cînd se împlinea un an de la proclamarea Constituţiei din 1938. «Toată lumea a rămas uluită de o asemenea chemare de caracter politic semnată numai de cei doi capi bisericeşti, bănuind că sub mantia unei manifestaţii politice trebuie să se petreacă cu totul altceva, anume, problema unirii religioase» [31].

Chemarea celor doi mitropoliţi, Nicolae Bălan de la Sibiu şi Alexandru Nicolescu de la Blaj, era datată 18 februarie 1939, şi a apărut concomitent, sub formă de «numeroase afişe», precum şi în ziare [32].

În «Chemare» se arăta că Biserica din Transilvania, prin arhipăstorii sufleteşti ai poporului, adresează o caldă chemare clerului şi popu-

28. Prof. dr. I. Mateiu, *op. cit.*, p. 141.
29. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 1107.
30. Pr. prof. Şt. Lupşa, *op. cit.*, p. 1042.
31. O. Ghibu, *Însemnările cit.*
32. Vezi, de pildă : «Săptămîna», Bistriţa, an. XII (1939), nr. 351 din 19 februarie, p. 1 ; «Tribuna», de la Cluj, avînd director pe Ion Agîrbiceanu, an. II (1939), nr. 42 din 20 februarie, p. 1, retipărit şi în numerele 45, din 24 februarie şi 46, din 25 februarie ; «România», Bucureşti, an. II (1939), nr. 260 din 20 februarie, p. 24, unde se află şi articolul : «Un înalt exemplu de solidaritate românească», în care se arată că această «Chemare» a reuşit să reunească, într-o admirabilă comunitate de cuget şi de faptă, pe capii celor două Biserici naţionale surori (...)» ; «Semnalul», Bucureşti, an. IX (1939), nr. 319 din 21 februarie, p. 3 ; «Ardealul», Braşov, an. XVIII (1939), nr. 42 din 22 februarie, p. 1—2, care retipăreşte Chemarea şi în nr. 43 din 23 februarie, p. 2, precum şi în nr. 46 din 26 februarie, p. 2 ; «Gazeta Transilvaniei», an. CII (1939), nr. 15 din 23 februarie, p. 1, republicată şi în nr. 16 din 26 februarie, p. 2 ; «Universul», Bucureşti, ediţia pentru provincie, an. LVI (1939), nr. 54 din 25 februarie, p. 9 ; «Unirea poporului», Blaj, an. XXI (1939), nr. 9 din 26 februarie, p. 1 ; «Foaia noastră», Cluj, an. XIV (1939), nr. 671 din 26 februarie, p. 1 ; «Biserica şi şcoala», Arad, an. LXIII (1939), nr. 9 din 26 februarie, p. 1—2 ; «Telegraful român», Sibiu, an. LXXXVII (1939), nr. 9 din 26 februarie, p. 1, care la p. 4 spunea : «E mare şi viu interesul, în toate marginile Ardealului pentru Adunare şi se prevede o deosebită afluenţă de popor» ; «Renaşterea», Cluj, an. XVII (1939), nr. 9 din 26 februarie, p. 1.

laţiei româneşti din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, pentru a veni la Alba Iulia în ziua de 27 februarie 1939 şi că este pentru prima dată cînd reprezentanţii celor două credinţe se înfrăţesc printr-un act comun pentru a chema poporul, depozitarul tradiţiilor naţionale, la o asemenea sărbătorire. «Gîndindu-ne la tot ceea ce însemnează pentru Ţara Românească şi pentru strîngerea rîndurilor între toţi fiii neamului nostru această Constituţie» [33] — considerau semnatarii ierarhi, de fapt exprimînd ideea despre ceea ce ar trebui să reprezinte constituţia, ca lege fundamentală a oricărui popor —, «*Noi, arhipăstorii celor două Biserici româneşti din Ardeal am găsit de cuviinţă a ne apropia gîndurile şi inima într-un singur simţămînt de slavă, întocmai cum făceau odinioară, în zilele mari ale neamului (subl. n.)* (în 1848 şi 1918, cînd s-a pus de fiecare dată problema refacerii unităţii bisericeşti), înaintaşii noştri de glorioasă pomenire, care au cinstit scaunele arhiereşti de la Sibiu şi de la Blaj, (...) noi chemăm poporul binecuvîntatului Ardeal la sărbătoarea aniversării Constituţiei, care va avea loc în ziua de 27 februarie, în cetatea sfintelor împliniri naţionale, la Alba Iulia (...). Ardealul tradiţiilor naţionale trebuie să prăznuiască osebit de toate sărbătorile locale ziua aceasta care a deschis larg porţile înfrăţirii şi ale redeşteptării noastre.

Iubit popor românesc! În slujba operei de împăciuire şi înfrăţire, trebuie să se găsească şi acum, ca întotdeauna, sfînta noastră Biserică strămoşească (...). Ne vom întîlni, deci, cu toţii la Alba Iulia, fraţi români ardeleni, de la vlădică pînă la opincă (...). Binecuvîntarea noastră arhierească să aşeze în sufletele voastre pacea senină şi să întărească inimile voastre întru dragoste de neam şi ţară. Dat în reşedinţa noastră de la Sibiu şi de la Blaj, în ziua de 18 februarie 1939. Nicolae, mitropolit ortodox al Ardealului, Alexandru, mitropolit unit al Ardealului».

În acelaşi timp, cei doi înalţi ierarhi au scris special, în acelaşi sens, episcopilor sufragani [34]. Mitropolitul Nicolae Bălan de la Sibiu spunea sufraganilor săi că «Ardealul are motivele sale cele mai însemnate să se bucure de rînduiala cea nouă, căci nicăieri nu e mai necsară unitatea strînsă între toţi românii ca în această provincie a noastră. De aceea am adresat împreună cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Alexandru al Blajului o *Chemare* către tot poporul românesc din Ardeal, Banat şi Maramureş, ca să vină la 27 februarie, cu mic cu mare la Alba Iulia, în cetatea în care s-a afirmat de atîtea ori, cu însufleţire şi cu jertfe supraomeneşti unitatea şi libertatea noastră, pentru a ne-o afirma din nou (...). Te rugăm şi pe calea aceasta pe Prea Sfinţia Ta să participi la acest mare praznic şi să îndemni pe credincioşii eparhiei Prea Sfinţiei Tale să alerge în număr mare în acea zi, cler, intelectuali şi popor, la Alba Iulia,

---

33. Constituţia din 1938, în art. 19, deşi menţionează că Biserica Ortodoxă Română şi cea Greco-Catolică sînt Biserici româneşti, recunoaşte indirect că numai Biserica strămoşească este «neatîrnată», autocefală, cea Greco-Catolică prin Concordat era supusă Romei (...).

34. Copia epistolei mitropolitului Nicolae Bălan (păstrată în *Fondul Mitropoliei Ortodoxe Române Alba Iulia şi Sibiu*, nr. 32/1939), a fost trimisă episcopilor ortodocşi: Andrei Mageru la Arad, Vasile Lăzărescu la Caransebeş, Nicolae Popovici la Oradea, Nicolae Colan la Cluj şi episcopului Vasile Stan la Sighet.

unde vom rosti voinţa de a fi totdeauna un cuget şi o inimă întru apărarea marilor interese ale neamului».

Părintele profesor Dumitru Stăniloae, participant la Adunarea de la Alba Iulia din 27 februarie 1939, într-o scrisoare din 2 mai 1976, ne-a relatat că în 1939, fiind rector al Academiei de Teologie «Andreiană» din Sibiu şi redactor al «Telegrafului român», în preajma Adunării de la Alba Iulia a avut îndelungate convorbiri cu mitropolitul Nicolae Bălan, în vederea alcătuirii cuvîntărilor ce urmau a se ţine la Alba Iulia. În cadrul acestor convorbiri s-a relevat şi ideea «despre posibilitatea de a trezi în popor, cu această ocazie, un curent pentru reîntregirea Bisericii». Erau frecvente comentariile că această Adunare ar putea contribui la realizarea reîntregirii Bisericii străbune. La Adunare trebuiau să participe grupuri de poporeni cu pancarte prin care să se ceară reîntregirea bisericească.

B.

După cum era de aşteptat, ecourile puternice pozitive ale acestei chemări, care subliniau în diferite feluri necesitatea refacerii unităţii Bisericii străbune, n-au întîrziat să apară în diferite ziare şi reviste.

Preotul Sebastian Stanca de la Cluj, cunoscător al problemei, publica un articol pe două pagini în revista bucureşteană «Viitorul», intitulat : *Unificarea celor două Biserici româneşti* [35]. Pornind, ca pretext, de la noua Constituţie, arăta că din vara anului 1938 «au început să se agite din nou spiritele dornice de a vedea şi Biserica românească, una şi nedespărţită, luîndu-şi locul cuvenit alături de celelalte instituţii unificate ale ţării, cu convingerea că nici una nu va putea aduce mai mare folos statului şi neamului, decît o Biserică românească unitară şi unificată într-un singur trup şi suflet...». El arăta că această idee era frecventă în cercurile preoţilor ortodocşi şi uniţi din Transilvania, propagîndu-se şi «din sat în sat şi din regiune în regiune». Problema unificării celor două Biserici româneşti era la ordinea zilei şi făcea permanent obiectul discuţiilor, preconizîndu-se felurite soluţii pentru a se ajunge cît mai grabnic la realizarea scopului. De altminteri, în acea vreme, problema frămînta întreaga opinie publică a ţării, în toate cercurile bisericeşti, unite şi ortodoxe, existînd dorinţa de a se găsi soluţia pentru unificarea celor două Biserici naţionale româneşti. Sînt amintite mişcările social-naţionale şi religioase ale cuvioşilor Visarion şi Sofronie, este rememorat şi faptul că dezideratul reunificării era prezent şi în rezoluţia lui Horia, urmînd momentele 1798 şi 1848, cînd problema aceasta s-a pus în chip hotărît. «Dar tot de atîtea ori problemele mari, de altă natură, au copleşit problema bisericească, lăsată la o parte pentru alte vremuri».

Problema fiind de o covîrşitoare importanţă, unele aspecte specifice erau discutate de întreaga preoţime ortodoxă şi unită, cu convingerea că «mai curînd sau mai tîrziu ea trebuia să se înfăptuiască, fiindcă o cerea ţara şi neamul, mai presus de orice alte consideraţiuni». «Cu dragoste curată pentru neam şi ţară, cu intenţii sincere, cu bunăvoinţă şi cu înţelegere, cu renunţări la ambiţii deşarte şi de o parte şi de alta,

35. «Viitorul», XXVII (1939), nr. 3 (februarie), p. 4—5.

totul se poate realiza în condiţiile cele mai fericite, poate în vreme şi mai scurtă».

Sacra năzuinţă a reîntregirii bisericeşti, exprimată indirect sau în chip deschis, constituie şi în anul 1939 un subiect frecvent în preajma Adunării de la Alba Iulia, în diferite publicaţii periodice. Astfel, Al. C. Constantinescu, într-un articol, intitulat *Chemarea către ardeleni* [36], arată că *Apelul celor* doi arhipăstori are o însemnătate deosebită, conţine accente prin care se exprimă conştiinţa profundă a momentelor grele prin care trecea ţara şi a necesităţii unirii forţelor pe toate planurile.

Sub titlul *Chemarea arhipăstorilor*, Liviu Hulea mărturisea că Adunarea de la Alba Iulia va fi ca un pelerinaj cu rădăcini adînci, de pe vremea lui Mihai Viteazul, a lui Andrei Şaguna, a anului 1918. «Biserica românească, mama noastră a tuturora, (...) a ştiut să ocrotească sub mantia ei existenţa neamului, limba şi năzuinţele lui» [37].

Un autor anonim arăta în ziarul «Timpul» că *Apelul* de la 18 februarie este o dublă chemare de înaltă semnificaţie morală şi naţională, care vine să marcheze «o răscruce istorică a neamului nostru». Pornită din înalta iniţiativă a celor doi arhipăstori, chemarea de unire şi participare a întregii suflări româneşti din Transilvania la Adunarea de la Alba Iulia se situează pe planul unei acţiuni de o deosebită şi semnificativă ţinută morală [38].

Părintele profesor Dumitru Stăniloae, aflat pe atunci la Sibiu, atesta că «uniţii nu sînt nici ei scoşi în fiinţa lor din dogma şi trăirea ortodoxă, şi aceasta va face cu certitudine absolută ca, mai curînd sau mai tîrziu, să revină «acasă» ; despre aceasta nu ne îndoim, cum nu ne îndoim de răsăritul soarelui în fiecare dimineaţă ; vine ceasul acela, cu implacabilă certitudine. Episodul aparentei, dar destul de stricăcioasei dezmembrări religioase a neamului nostru, va fi atunci o simplă amintire, ca atîtea din durerile trecute ale neamului nostru» [39].

«Gazeta Transilvaniei» insera convingerea că poporul românesc din această provincie a ţării, la 27 februarie 1939, va aduce încă o dată mărturia deplinei unităţi sufleteşti. Aceasta se înţelege că este şi menirea Adunării, după *Chemarea* înalţilor conducători bisericeşti [40]. «Înlăturînd obstacolele confesionale, doi mitropoliţi se vreau, ei înşişi, în fruntea acţiunii de uniformizare a tendinţelor religioase diferite» [41].

Din Braşov, Vasile Moraru, mărturisindu-şi ataşamentul total pentru cauza Bisericii şi a poporului din Transilvania, observa cu măsură şi realism însemnătatea gestului vlădicilor ortodox şi unit de a chema poporul în sobor obştesc la Alba Iulia, hotărîrea cîrmacilor celor două Biserici de a semna un îndemn adresat mai multor milioane de confraţi fiind un act cu adevărat epocal. Chemări asemănătoare au mai fost făcute la 1848 şi la 1918. Era a treia chemare, acum, la 18 februarie 1939.

---

36. «Semnalul», II (1939), nr. 320 din 22 februarie, p. 1.
37. Liviu Hulea, *Chemarea arhipăstorilor*, în «Tribuna», II (1939), nr. 43 din 22 februarie, p. 1.
38. «Timpul», nr. 649, din 22 februarie, 1939, p. 7.
39. *Latinitate şi Ortodoxie*, în rev. cit., p. 1.
40. *La Alba Iulia*, în «Gazeta Transilvaniei», CII (1939), nr. 15 din 23 februarie, p. 1.
41. Horia Stanca, *Aniversarea Constituţiei*, în «Tribuna», II (1939), nr. 44 din 28 februarie, p. 1.

Alba Iulia a simbolizat în tot acest timp biruința ideii de unitate. «Nu este în firea tradițiilor eclesiastice din Ardeal înclinarea de a se juca cu vorbele, după cum este cu totul străin duhul de a diminua sau exagera întîmplările istorice» [42].

Cuvintele *Chemării* celor doi mitropoliți au pătruns adînc în sufletele românești din Transilvania, cu rezonanțele unor glorioase evocări istorice. S-a produs o mare satisfacție și bucurie obștească pentru că cei doi conducători sufletești ai Transilvaniei și-au dat mîna frățește, act ce trebuie rînduit între marile sărbători ale trecutului poporului transilvan.

Un învățător din Satu Mare scria: «De cînd am fost la Alba Iulia în 1918, n-am mai simțit vraja unei chemări, așa precum o simt astăzi. Voi merge la Alba Iulia ca să mă închin și să zic: «Acum slobozește, Doamne, pe robul Tău, că văzură ochii mei mîntuirea...» [43].

La 25 februarie, deci cu două zile înainte de ziua stabilită pentru Adunarea de la Alba Iulia, publicația «Unirea» de la Blaj aprecia articolul preotului Sebastian Stanca, tipărit în «Viitorul», declarînd că față de realitatea și atmosfera creată «nu există sacrificii și renunțări personale pe care *ierarhia Bisericii unite să nu le ofere cu bucurie pe altarul marii împăcări» (subl. n.)* [44].

Avîndu-se în vedere proiectata Adunare din 27 februarie se afirma convingerea că Alba Iulia este pentru Transilvania «Mecca» românismului, întrucît cetatea aceasta este, a devenit un simbol scump tuturor românilor. Chemarea celor doi ierarhi este plină de semnificație, este o dovadă a unității de simțire, o pildă vie de înfrățire [45].

Năzuința de refacere a unității Bisericii străbune la Alba Iulia în 1939 a fost explicit expusă în 26 februarie de preotul ortodox dr. Gheorghe Ciuhandu de la Arad în articolul *Duminica Ortodoxiei* și *O nouă Alba Iulia,* publicat în «Biserica și școala». Fiind un avizat cunoscător al problemei, el spune că experiențele vieții românești de atunci și năzuințele ei de refacere curg în același sens, rectiliniu, nu numai sub presiunea necesităților inerente sufletului nostru, individual și colectiv, de pe urma experiențelor negative morale și social-politice de pînă atunci, ci și din alte temeiuri, care s-ar putea numi de ordin extern al zilelor de atunci. O linie dreaptă de trăire a vieții românești, în sensul și la adăpostul Ortodoxiei, a Bisericii străbune, se cerea continuată în Ardeal mai mult ca oricînd.

Alba Iulia, vechiul Bălgrad românesc cu scaunul mitropolitan ortodox a fost un simbol și o formulă de viață a acestei Ortodoxii a sufletului românesc, pînă în vremea cînd ierarhia românească ortodoxă de aici a avut de suferit rigori administrative. Autorul articolului redă cuvintele rostite la Congresul preoțesc din anul 1929 ținut la Alba Iulia:

---

42. Vasile Moraru, *Cinstirea de la Alba Iulia.* Ca și în trecut, poporul român al Ardealului urmează pe vlădicii Bisericilor naționale pe calea marilor înfăptuiri istorice, în «România», II (1939), nr. 264 din 23 februarie, p. 7.

43. «România», II (1939), nr. 268 din 24 februarie, p. 5.

44. *Unirea credinței.* Pentru unirea celor două Biserici românești — Realizarea vechiului vis este posibilă, în «Unirea», XLIX (1939), nr. 8 din 25 februarie, p. 1—2.

45. *Sărbătoarea de la Alba Iulia,* în «Ardealul», XVIII (1939), nr. 46 din 26 februarie, p. 1 și 6.

«Bălgradului românesc îi rezervă Providența divină și alte satisfacții și străluciri... Dacă în Bălgradul românesc s-a înfăptuit legămîntul cel mai imoral și mai prejudițios pentru interesele de unitate ale poporului român și ale statului român, tot Bălgradului trebuie să i se rezerve gloria reparației acelui sinistru legămînt. Noi credem din tot sufletul nostru în această reparație a viitorului; de aceea am venit și aici (...), în preajma mormîntului marelui dezbinător de neam și de altare românești (Atanasie Anghel) și-i cerșim iertarea păcatului, că și-a călcat, chiar aici la Bălgrad, jurămîntul făcut pe Ortodoxie la Mitropolia din București (...)». La 26 februarie, relatînd despre întrunirea preoțească din 1929, continua: «Și-am înălțat, tot atunci, noi preoții ardeleni, rugăciuni și pentru cei ce mai persistau ca, la încoronarea de la Alba Iulia, să se complacă în izolarea de Ortodoxie (...) și adăugam, tot atunci, o urare: ca Dumnezeu să-i hărăzească Bălgradului românesc norocul și gloria de a vedea și împăcarea sufletească a fiilor neamului nostru, înstrăinați de Ierusalimul românesc! (...) Noi, cei ce privim lucrurile pe deasupra contingențelor trecătoare de orice fel, mărturisim și acest crez, ce l-am exprimat încă în 1929, cu prilejul Congresului preoțesc (...). Bălgradului românesc îi rezervă Providența divină și alte satisfacții și străluciri (...). Da, mai așteptăm o Alba Iulia nouă! Pe aceea în care să cîntăm lui Hristos Dumnezeu cu cîntarea din Duminica Ortodoxiei: Cît sînt de minunate și slăvite lucrurile Tale, Hristoase! Și cine va putea spune puterile Tale, Mîntuitorule? Cel ce ai unit consimțirea și întocmirea noastră într-o Biserică, una și singură și românească și pentru toate veacurile» [46].

Tot un ecou al «Chemării» pentru Alba Iulia — 1939 este și un articol din «Legea românească». Se consideră foarte semnificativ faptul că «Chemarea» adresată Ardealului este semnată de cei doi mitropoliți cunoscători ai semnelor vremii. Ei și-au unit glasurile, chemînd la înfrățire întreaga obște transilvană. «Poate nu este departe vremea cînd Dumnezeu va face ca înfrățirea marilor arhierei ai Ardealului să fie deplină nu numai pe plan național, ci și pe cel confesional. De altfel, în «Chemarea» lor, înalții prelați vorbesc despre opera de împăcare și înfrățire realizată în sînul neamului de către «sfînta noastră Biserică strămoșească». Ei vorbesc de «Biserică» și nu de «Bisericî» și anume de «Biserica strămoșească». Dea Domnul ca gîndul din care a purces acest fel de a vorbi, să se înfăptuiască în cel mai scurt timp!» [47].

C.

În cele prezentate pînă aici ne-am putut edifica asupra acțiunilor pregătitoare evenimentului din 1939 de la Alba Iulia — locul de adîncă rezonanță istorică și patriotică pentru unitatea românească, pentru desăvîrșirea unității neamului nostru de la 1 Decembrie 1918, acolo unde se afla Catedrala reîntregirii.

---

46. *«Duminica Ortodoxiei» — și o nouă Alba Iulia*, în «Biserica și școala», LXIII (1939), nr. 9 din 26 februarie, p. 67—68.

47. *Pe marginea unei «Chemări»*, în «Legea românească», XIX (1939), nr. 5 din 1 martie, p. 66.

După «Chemarea» celor doi mitropoliţi ai Transilvaniei, publicată cu zece zile înainte de Adunare, se vorbea cu deosebită însufleţire despre refacerea unităţii Bisericii străbune. Preoţii ortodocşi declarau că atunci, la 27 februarie 1939, era timpul cel mai potrivit pentru acest istoric act. «Să ne rugăm cu toţii, cît mai mult şi cu cît mai mare cucernicie ca această unire să se facă în timpul cel mai scurt posibil» [48]. Acea zi memorabilă la Alba Iulia «a fost un moment cu adevărat istoric (...). Întîiul om cu care ne-am întîlnit duminică (26 februarie) pe peronul gării, la coborîrea din tren, ne-a întîmpinat cu această vorbă: «Este adevărat că se face la serbarea de mîine unirea Bisericilor româneşti?». Dorinţa acestei uniri a fost exprimată şi printr-o pancartă purtată de delegaţia unui sat din Banat: «Avem un Dumnezeu! Sîntem un neam! Dorim o Biserică!» [49].

Luni dimineaţa, 27 februarie, după ce s-a oficiat Te Deum-ul în Catedrala Reîntregirii şi în biserica protopopiatului unit, înalţii ierarhi, mitropoliţi şi episcopi, în faţa măreţei săli a Unirii din Alba Iulia s-au îmbrăţişat dîndu-şi sărutarea frăţească în aplauzele asistenţei. Înalţii ierarhi, împreună cu reprezentanţii autorităţilor civile şi militare, s-au îndreptat spre Piaţa Mihai Viteazul, unde fusese ridicată o mare tribună îmbrăcată în tricolor. Participanţii erau în număr de circa 50 de mii. Adunarea a fost prezidată de cei doi mitropoliţi. Şirul cuvîntărilor a fost deschis de mitropolitul Nicolae Bălan, urmat de mitropolitul Alexandru Nicolescu [50]. Mitropolitul de la Sibiu a subliniat ideea: «Ne-am întîlnit sub cerul liber şi neîmpărţit, în această cetate a unităţii naţionale», iar mitropolitul unit a arătat solemnitatea momentului cînd se dovedea cea mai românească înfrăţire [51].

Au mai luat cuvîntul, Caius Brediceanu, în numele Banatului, Horia Teculescu, în numele cărturarilor, preotul ortodox Florea Codreanu din Arad, preotul unit Ion Agîrbiceanu [52], Ştefan Peneş din partea Centralei reuniunilor de meseriaşi din Cluj, care a spus că ei s-au constituit sub patronajul celor doi episcopi din Cluj, Nicolae Ivan, ortodox şi Iuliu Hossu, unit [53].

Preotul profesor Dumitru Stăniloae mărturiseşte că simţindu-se atunci deosebit de mişcat de atmosfera creată a îndemnat pe Onisifor Ghibu, «om de curaj şi român bun, să dea glas de la tribună acestei dorinţe a poporului (...), să pună problema începerii unei acţiuni, să încurajeze curentul pentru o astfel de acţiune» [54]. Profesorul dr. Onisifor

48. «Unirea poporului», XXI (1939), nr. 10 din 5 martie, p. 1—2.
49. «Curentul», Bucureşti, XII (1939), nr. 3979 din 1 martie, p. 4.
50. «România» nr. cit., p. 12 şi «Universul», LVI (1939), nr. 58 din 1 martie, p. 13.
51. *Înălţătoarea manifestare de la Alba Iulia*, în «Gazeta Transilvaniei», CII (1939), nr. 17 din 2 martie, p. 1. Fiind suferind, mitropolitul Alexandru Nicolescu a trebuit să plece la Blaj imediat după încheierea lucrărilor Adunării. În anul 1941 a trecut la cele veşnice. În locul lui nu s-a mai ales mitropolit, întrucît Transilvania era dezmembrată violent prin Dictatul de la Viena. Nu s-a mai ales nici ulterior un alt mitropolit (Dr. Victor Macaveiu, O *precizare necesară*, în «Unirea», XLIX (1939), nr. 28 din 15 iulie, p. 1—2 şi Pierre Gherman, *Pensée roumiane, peuple roumain*, Paris, 1967, p. 122—123 şi 185).
52. Pr. I. Agîrbiceanu, *Noua Alba Iulia*, în «Tribuna», II (1939), nr. 52 din 4 martie, p. 6—7.
53. «Tribuna noastră», V (1939), nr 18 din 5 martie, p. 1—2.
54. Pr. prof. D. Stăniloae, *Scrisoarea citată* în text şi O. Ghibu, *Însemnările citate*.

Ghibu își arătase interesul deosebit pentru problema reîntregirii Bisericii străbune în anul mîntuirii 1918. A înfățișat public această problemă în noiembrie 1918 în gazeta «România nouă» de la Chișinău. Ulterior a revenit frecvent asupra ei în alte ocazii, prin articole, conferințe, în memorii și în cărți. Era convins că «în principiu, atît ortodocșii cît și uniții sînt pentru refacerea unității noastre religioase» [55]. Uneori i s-a imputat un «ultraortodoxism», alteori «filocatolicismul». Ortodoxia sa a fost pusă în lumină cînd a fost imperios necesar de preotul Ioan Mihălcescu, acesta vorbind elogios despre eminentul profesor de la Universitatea din Cluj, membru corespondent al Academiei Române [56]. De asemenea era prezentat elogios de protopopul Emilian Stoica: «Pe părintele Onisifor Ghibu, profesor universitar la Cluj, l-am cunoscut din copilărie ca bun ortodox și bun român (...). El a primit darul preoției ortodoxe de la învățatul episcop al nostru Nicodim (...)» [57].

În anul 1935, în cadrul unui proiect de Constituție datorat lui Octavian Goga, introducea articolele referitoare la refacerea unității Bisericii strămoșești. Textul acestor prevederi era însușit și de un alt membru al Comisiunii pentru alcătuirea acelui proiect de Constituție, preotul profesor Ioan Mihălcescu, de la Facultatea de Teologie din București[58]. La 9 octombrie 1938, înainta un memoriu către conducătorul țării de atunci, cu propuneri pentru refacerea unității Bisericii noastre. La 31 ianuarie 1939, în același scop înainta forurilor competente, prin Dimitrie Gusti, un număr de lucrări proprii pledînd pentru aceeași problemă: *O impérioasă problemă națională: unitatea religioasă a românilor*; *Pe urmele împăratului Constantin cel Mare*; *Ordinul franciscanilor conventuali din Transilvania*; *La o răscruce a vieții mele* și *O spovedanie*. În preajma Adunării de la Alba Iulia — 1939, scria la 21 februarie profesorului D. Gusti la București: «S-a răspîndit vestea că luni 27 februarie, cu prilejul serbării de la Alba Iulia, se va pune în discuție sau se va realiza chiar unirea celor două Biserici românești. Domnia Ta știi cît de mult mă preocupă pe mine această problemă și cît de mult am lucrat eu în acest domeniu, de mai bine de două decenii (...). Eu fac apel la Domnia Ta ca, dacă chestiunea în adevăr se agită, să intervii, ca să pot contribui și eu cu experiența pe care mi-o dă studiul amănunțit al problemei».

Iar acum, la tribuna marii Adunări de la Alba Iulia, în 27 februarie 1939, avînd și îndemnul părintelui profesor D. Stăniloae, la încheierea ultimei cuvîntări din program, Onisifor Ghibu a rugat pe mitropolitul Nicolae Bălan, președinte al Adunării, să-i permită să rostească un cuvînt «în afară de program». În *Însemnări* rezumă cuvîntul său, care a fost de mai multe ori întrerupt cu aplauze aprobative: «Cred că astăzi, în această Adunare națională istorică, cum n-a mai fost alta de la 1 decembrie 1918, sîntem datori să dăm glas gîndului care palpită în toate sufletele românești din Ardeal și să mărturisim deschis că socotim ca o

---

55. O. Ghibu, *În jurul catolicismului și a unirii Bisericilor. Cîteva reflecții*, în BOR, XLIII (1925), nr. 1, p. 22.

56. În recenzia O. Ghibu, *Necesitatea revizuirii radicale a situației confesionale din Transilvania (Cluj, 1923)*, în BOR, XLI (1923), nr. 11, p. 780.

57. În articolul *Spre Roma?*, în TR, nr. 101 din 12/25 decembrie 1923.

58. O. Ghibu, *Politica religioasă și minoritară a României*, Cluj, 1940, p. 503.

trebuință de neînlăturat ca, în timpul cel mai scurt, poporul român să ajungă la unitatea de credință religioasă, fără de care el nu mai poate trăi și lupta. Aceasta este dorința cea mai mare a Ardealului, căreia nu se putea să nu i se dea astăzi glas și a cărei împlinire nu mai poate întîrzia» [59]. În concluzie, Onisifor Ghibu a cerut și Adunarea a aprobat, aclamînd, să se facă solicitare către locul în drept «ca să cheme din nou cît mai curînd poporul român la Alba Iulia, pentru ca în această sfîntă cetate a suferințelor, a bucuriilor și a nădejdilor noastre, să se pecetluiască pentru vecii vecilor și unitatea noastră religioasă» [60].

D.

În ziua de 27 februarie 1939, la Alba Iulia, după încheierea Adunării din Piața Mihai Viteazul s-a dat o recepție în istorica sală a Unirii, la care au participat peste 30 de personalități aparținînd atît Bisericii Ortodoxe cît și celei Greco-Catolice. S-a emis opinia ca propunerea expusă de Onisifor Ghibu să fie fixată într-un act scris, semnat de toți cei prezenți. Nu era vorba de o Declarație, în sensul deplin al cuvîntului, ci de un gest semnificativ care să rezume în cîteva cuvinte ideea dominantă a momentului trăit și atitudinea pe care cei prezenți înțeleg să o urmeze în legătură cu aceasta : *dorința unanimă a românilor din cele «două strane» din Transilvania pentru refacerea unității Bisericii străbune.*

A fost astfel redactat un *Act* care cuprindea, conform dorinței generale, tot ceea ce însuflețise atmosfera în cursul zilei, împărtășită de zecile de mii de români, arătîndu-se ce trebuia întreprins și înfăptuit pe mai departe [61]. Atmosfera prielnică se dovedise încă din ziua de 18 februarie 1939, cînd cei doi mitropoliți ai Ardealului au semnat *Chemarea.* Nu numai intelectualii — atît ortodocși cît și uniți —, ci și masele largi ale poporului au fost cuprinse de nădejdea împlinirii dezideratului lor, pentru a se pecetlui și refacerea unității religioase a românilor într-o singură Biserică. *Actul* redactat în sala Unirii din Alba Iulia la 27 februarie 1939 avea următorul conținut :

Iarăși și iarăși, pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm ! — În amintirea zilei de 27 februarie 1939. Alba Iulia — În sala Unirii politice și de acum înainte și religioase.

NICOLAE,
Arhiepiscop și mitropolit
VASILE
al Caransebeșului
VASILE,
episcopul Maramureșului
NICOLAE,
Episcopul Orăzii

GENERAL PAPP,
rezident regal
GENERAL A. PHLEPS
EPISCOP IULIU HOSSU
EPISCOP VALERIU TRAIAN
ALEXANDRU RUSU,
al Maramureșului

---

59. Cuvîntarea rostită de O. Ghibu la Alba Iulia în 27 februarie 1939 este publicată integral în TR, nr. 21, din 21 mai 1939, p. 3, sub titlul : *Dorim o Biserică !*

60. Despre cuvîntarea lui O. Ghibu au scris ziarele din zilele următoare : «Universul», LVI (1939), nr. 58, p. 13; «România», nr. 271 (1939), p. 17 ; «Tribuna noastră». V (1939), nr. 18, p. 3.

61. Cf. O. Ghibu, *Însemnările citate.*

IOAN BĂLAN,
episcopul Lugojului
Dr. PARTENIE CIOPRON,
episcopul armatei
NICOLAE,
episcopul Clujului
Col. M. IONESCU,
prefect
Lt. Col. GROSS
SEVER POP,
comandantul ţinutului Mureş
ION AGÎRBICEANU
Dr. V. CONSTANTINESCU
Dr. AVRAM VESA
Dr. MARIN FODOR

CAIUS BREDICEANU
GENERAL C. SAVU
GENERAL GEORGESCU PION
Dr. PETRU ROŞCA
Pr. VIRGIL NISTOR,
asesor consistorial
Lt. Col. PETRU
Dr. COSMA NICOLAE
Monsenior Dr. EMIL JUGA,
Dr. GAVRILĂ JUGA
(ss) ONISIFOR GHIBU
Amin!

Comercianţii, meseriaşii şi muncitorii români se intitulează de mult : **De limba şi Legea românească.**

Dr. A. RAŢIU,
preşedintele Centralei

ST. PENEŞ,
secretarul Centralei Reuniunilor

Ţăranii aderă la aceasta fiind totdeauna credincioşi.

D. N. RACUCIU
N. CRIŞAN
Dr. MARIN FODOR» [62].

Actul este semnat de toţi ierarhii Bisericii Ortodoxe din Transilvania şi de cei ai Bisericii Greco-Catolice — cu excepţia mitropolitului Alexandru Nicolescu de la Blaj care, fiind suferind, nu a putut lua parte la recepţie — şi de toţi fruntaşii ardeleni prezenţi, în total 34 de semnături. Toţi cei de faţă au văzut, în acest *Act*, primul pas concret pentru refacerea unităţii Bisericii străbune [63].

E.

În primele zile după Adunarea naţională de la Alba Iulia din 27 februarie 1939 — acea zi de luni după Duminica Ortodoxiei —, vestea cea bună despre puternica afirmare a năzuinţelor româneşti din cele «două străne» din Transilvania pentru refacerea unităţii Bisericii străbune s-a răspîndit pe întreg cuprinsul pămîntului românesc. În diferite publicaţii au apărut numeroase comentarii. Astfel, «Decalogul» din Bucureşti, datat chiar *27 februarie 1939*, se opreşte asupra problemei dezbătute la Alba Iulia, relatînd : (...) Profesorul Onisifor Ghibu de la Cluj, pornind de la o pancartă care doreşte o singură Biserică pentru neamul românesc face propunerea «să se facă unirea bisericească pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi se primeşte cu entuziasm. Cu acest val de însufleţire se încheie Adunarea. Dacă nu s-a proclamat unirea, ea s-a pus

62. După actul original păstrat astăzi în *Dosarul nr. 127/1939, Fond Casa Regală*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Serviciul Arhiva Istorică Centrală — Bucureşti, f. 215.

63. Cf. O. Ghibu, *Memoriu în chestiunea unirii celor două Biserici româneşti*, în *Dosarul mai sus citat*, f. 210 v.

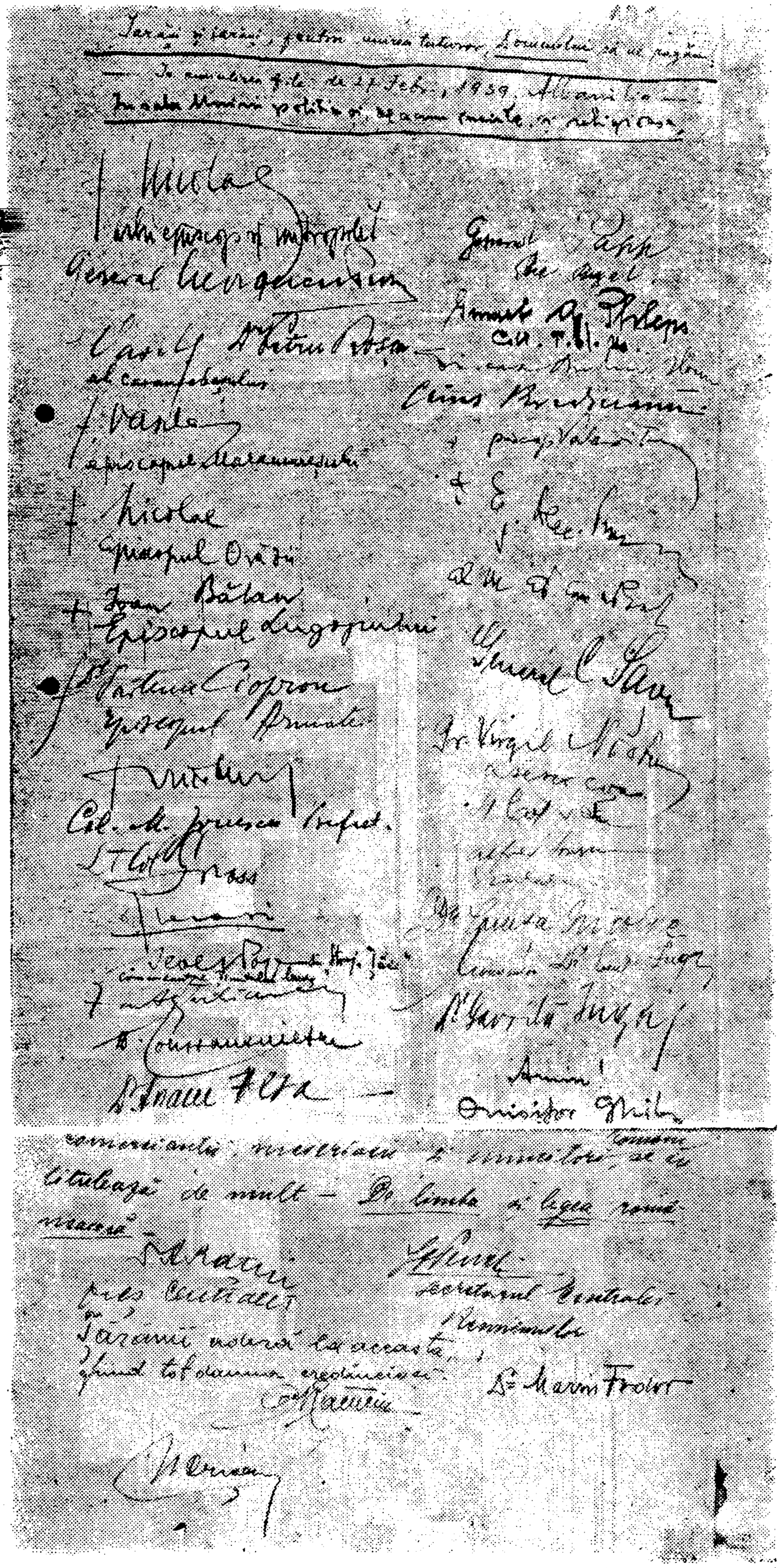

Actul semnat în sala «Unirii» din Alba-Iulia, 27 februarie 1939 (Fotocopie după originalul păstrat în Dosarul 127/1939, Direcţia Generală a Arhivelor Statului Bucureşti, Serviciul «Arhiva istorică centrală», fond «Casa regală»).

la ordinea zilei (...). Anul 1940 o va putea proclama (...). Conştiinţa publică o aşteaptă». Alte organe de presă din zilele următoare arătau că «Ortodoxia a legănat cu iubire de mamă şi a crescut poporul pînă la vîrsta bărbăţiei şi l-a scos la limanul strălucitor al unităţii întru care vieţuieşte astăzi. Singură Legea creştinească propovăduieşte adevărul că naţiunile sînt realităţi lăsate de Dumnezeu» [64]. Preotul Sextil Silv. Dascălu arăta: «Să fim siguri că odată şi odată Maramureşul şi tot Ardealul vor deveni aşa cum au fost odinioară, pe timpul lui Dragoş Voievod Descălecătorul» [65]. În ziarul «România» se sublinia faptul că gestul celor doi mitropoliţi, «îmbrăţişaţi frăţeşte sub privirile miilor de ardeleni, a pecetluit ziua de 27 februarie cu pecetea sfîntă a nădejdilor celor mai bune şi mai roditoare» [66].

Un ecou deosebit a avut mărturisirea: *«Dorim o singură Biserică»*, de pe pancarta ţăranilor dintr-un cătun bănăţean, cu care ei au venit la Alba Iulia. «Împărtăşindu-le aici entuziasmul, la priveliştea celor doi mitropoliţi români care se îmbrăţişează pe pragul altarelor odinioară vrăjmaşe, ne mărturisim nedumerirea: o avem, — această Biserică unică — de vreme ce, evocînd cuvintele celor doi arhierei, le surprindem topite într-o atît de intimă fuziune, încît nu mai putem deslusi care este graiul de la Sibiu şi care este de la Blaj (...)» [67].

Episcopul ortodox român al Aradului, Andrei Mageru, care a participat la Adunarea naţională de la Alba Iulia din 27 februarie 1939, împărtăşind plenar aspiraţia către refacerea unităţii Ortodoxiei româneşti, a scris peste cîteva zile, despre marele eveniment, în «Biserica şi Şcoala» de la Arad: *Mai aşteptăm o Alba Iulia!* — este titlul articolului său. Ierarhul arădean arăta că «Tîlcul marelui număr de participanţi şi de astădată la Alba Iulia trebuie să-l căutăm în ecoul pe care «Chemarea» celor doi mitropoliţi l-a deşteptat în adîncul nesondat» al poporului român din Transilvania, pe care l-a văzut concretizat în inscripţia purtată de mulţime: *«Avem un Dumnezeu! Sîntem fiii aceluiaşi neam! Dorim o singură Biserică!»*. Adunarea de la Alba Iulia este considerată de episcopul arădean «un vis neîmplinit», pentru că toate demersurile nu s-au putut finaliza, dar, cu ferma convingere a dreptăţii cauzei, îşi exprima încrederea că «(...) neamul, cu judecata lui sănătoasă (...), să ţeasă mai departe firul aşteptărilor, cu gîndul la o nouă Alba Iulia». Meditînd la semnificaţia deosebită a momentului 27 februarie 1939 — un moment de autentică, profundă comuniune spirituală — îl denumeşte «o mare spovedanie, însoţită de o dezlegare a păcatelor celor 20 de ani (referindu-se la greşeala pe care a reprezentat-o absenţa problemei unificării religioase cu prilejul momentului de triumf al reîntregirii din 1918). Poporul a plecat cu conştiinţa că mitropoliţii l-au dezlegat de toate relele trecutului şi i-au dat convingerea că a început o viaţă nouă, de cinste şi de muncă. Totuşi, ierarhii celor două Biserici nu puteau avea conştiinţa împă-

---

64. Episcopul Nicolae Colan, *Cuvîntare rostită la Teatrul Naţional din Cluj în ziua de 28 februarie 1939*, în «România», II (1939), nr. 269 din 28 februarie, p. 7.

65. Pr. Sextil Silv. Dascălu, *În jurul «Unirii» de la 1700 a Românilor ardeleni cu Biserica Romei*, în «Credinţa», Cernăuţi, X (1939), nr. 4 din martie 1, p. 54.

66. Teodor Onea, *După Alba Iulia*, în «România», nr. 271 din 2 martie 1939, p. 3.

67. Ion Dimitrescu, *Liturghia de la Alba Iulia*, în «Curentul», XII (1939), nr. 3982 din 4 martie, p. 1—2.

cată că au făcut totul. Bisericile naţionale nu-şi vor fi dat toată contribuţia lor la noua temelie a ţării, pînă ce nu vor fi restabilit şi unitatea de credinţă a neamului».

«Singură iubirea pentru fiinţa, viitorul şi veşnicia neamului în faţa căreia orice jertfă e cu putinţă, ne va arăta calea. Cînd se va trata marea chestiune a reunirii Bisericilor româneşti, ierarhii actuali, care pot fi prizonierii unui trecut, străin de interesele neamului, vor trebui să se prezinte cu demisia în alb la masa noului jurămînt, cunoscînd mai dinainte că unirea cu fraţii dinlăuntru stă mai presus decît cu cei dinafară. Glasul sîngelui e mai puternic decît legătura cea din afară». Nici un alt proces de conştiinţă şi responsabilitate nu ar fi putut sancţiona mai sever neîmplinirea «visului» decît aceste cuvinte pornite din adîncul unei conştiinţe de adevărat român, de adevărat ortodox, de vrednic ierarh! Gîndul său se îndreaptă către Atotputernicul Dumnezeu, într-o fierbinte rugăciune, imn şi strigăt pornit din adîncuri, cu nimic mai prejos decît cele mai inspirate, cele mai tensionate versete ale Psalmistului: «Cei ce s-au dus la Alba Iulia în 27 februarie 1939 în adevărat pelerinaj, nu au plecat de acolo fără a înălţa către cer rugăciunea: Doamne, care în cetatea Albei Iulii ne-ai trecut neamul prin botezul sîngelui lui Horea şi Cloşca, precum şi prin umilinţa lui Avram Iancu, spre a ne da apoi moştenire pămîntul Ardealului la 1 decembrie 1918; ... Dă asupra României întregite şi suflarea adevăratei renaşteri, prin reunirea tuturor românilor în aceeaşi credinţă strămoşească în Tine! Fă-ne vrednici, Doamne, să fim martori şi ai acestei apoteoze a istoriei neamului nostru de mucenici! Amin!» [68].

Poporul, se arăta în publicaţia «Tribuna noastră» la începutul lunii martie, «a venit la Alba Iulia animat de dorinţa unităţii de credinţă» [69], iar «Unirea poporului» de la Blaj punea în lumină meritele fruntaşilor Adunării de la Alba Iulia, care împărtăşeau întru totul aspiraţiile şi aşteptările îndreptăţite ale poporului, precizînd că profesorul universitar dr. Onisifor Ghibu, avînd la inima sa vrerile şi drepturile poporului, a îndrăznit să vorbească despre refacerea unităţii Bisericii străbune [70].

La cîteva zile după Adunarea de la Alba Iulia din 1939, mitropolitul Nicolae Bălan a convocat la reşedinţa mitropolitană de la Sibiu o conferinţă a preoţilor şi asesorilor consistoriali de la centrul eparhial. Cu acel prilej mitropolitul sibian i-a îndemnat pe participanţi să ia contact cu cît mai mulţi intelectuali şi cu ţăranii fruntaşi ai satelor, pentru a-i convinge de necesitatea exprimării unei unanimităţi a dorinţei de reîntregire a Bisericii. Înaltul chiriarh a stăruit în mod deosebit că această unire nu se poate concepe decît în cazul cînd ea s-ar face prin reîntoarcerea la matcă a acelora care erau rupţi de la sînul credinţei stră-

---

68. *Mai aşteptăm o Alba Iulia*, articol semnat de episcopul Aradului, Andrei Mageru cu iniţiala «A», în «Biserica şi şcoala», LXIII (1939), nr. 10—11 din 5 martie, p. 73—74. Articolul a fost deosebit de apreciat şi a fost recenzat la scurt timp de preotul din Bucureşti, Victor N. Popescu, la rubrica «Cronica internă. Idei şi fapte», din BOR, LVII (1939), nr. 5—6, p. 368—369. Preotul Victor N. Popescu încheia recenzia prin cuvintele: «Cine n-ar putea să se bucure de această sărbătoare şi cine ar sta departe, fără să facă aceeaşi rugăciune, ca să mai vedem şi această sărbătoare pe care o dorim la Alba Iulia?».

69. «Tribuna noastră», V (1939), nr. 18 din 5 martie, p. 3.

70. «Unirea poporului», XXX (1939), nr. 10 din 5 martie, p. 1—2.

moșești prin faptul petrecut cu aproape două secole și jumătate mai înainte [71].

La 13 martie 1939, un mare număr de enoriași ortodocși din parohia Grînari, protopopiatul Cohalm, în frunte cu preotul și notarul satului, care n-au putut participa la Alba Iulia în 27 februarie, au trimis o scrisoare de mulțumire și recunoștință mitropolitului Nicolae Bălan pentru înțeleapta sa activitate de la precedenta Adunare națională, în încheierea scrisorii spunînd că ei roagă pe Dumnezeu ca să dăruiască înaltului arhipăstor încă «mulți și fericiți ani, spre a putea înfăptui idealul înfrățirii în dragostea lui Hristos a întreg poporului românesc din Transilvania, spre slava Legii străbune și a patriei noastre scumpe» [72].

În calitatea sa de redactor la periodicul de mare audiență «Telegraful român», Părintele profesor Dumitru Stăniloae — despre a cărui prezență la Adunarea de la Alba Iulia am menționat mai înainte — a publicat un articol de fond în numărul din 19 martie 1939.

Importanța acelui act istoric o releva prin chiar titlul articolului: *«Dorim o Biserică»*, reproducînd cererea românilor transilvăneni exprimată atît de elocvent pe una din pancartele de la Alba Iulia din 27 februarie 1939. Mărturisește că în momentul cînd a apărut Chemarea celor doi mitropoliți ai Ardealului în 18 februarie, toată lumea a văzut în această alăturare de semnături mai mult decît o accidentală asociere pentru o anumită aniversare. Anume, poporul a văzut atunci arătarea la răsărit a clipei mult așteptate în care să se pună capăt separării religioase din sînul poporului român din Transilvania. Cu aceste gînduri s-au adunat mulțimile la Alba Iulia în februarie 1939, cu speranța pînă la certitudine că vor fi martorul celui mai frumos și mai înălțător moment din istoria națională. Cele trei viguroase afirmații înscrise pe pancarta adusă de țărani: *Avem un Dumnezeu! Sîntem un neam! Dorim o Biserică!*, exprimau și un imperativ, necesitatea înfrățirii depline pentru a alunga dintre ei orice deosebire. Arată că marele adevăr și judecata dreaptă a poporului cuprinsă în acele cuvinte se șoptea printre toți cei 50 de mii de români adunați atunci în Piața Mihai Viteazul din Alba Iulia. Toți așteptau cu încordare să se rostească marele și mult așteptatul cuvînt de la tribună despre refacerea unității Bisericii străbune. «Iar cînd profesorul Onisifor Ghibu, trecînd peste opreliștile programului, căci îl ardea la suflet porunca de foc de pe tabla amintită, s-a ridicat și a spus cuvîntul dorit, a fost o descătușare de entuziasm cum nu s-a mai pomenit. Poporul vrea reunirea Bisericii românești. Și a prins și curajul s-o ceară... Poporul nu înțelege motivele menținerii dezbinării religioase, căci el nu vede nici o deosebire de credință; el se simte tot așa de una ca și tot trecutul său. Partea unită nu știe de 1700 și de toată povestea papistășească, de care aude vorbindu-se printre «domni», nimic». Părintele Stăniloae aduce în continuare mărturie că în fiecare sat enoriașii au apucat din bătrîni să meargă la biserica din vale, și nu la cea din deal, ca alte familii din sat, dar aceasta e dintr-o pură obișnuință cu drumul și locul, nu din vreo deosebire de credință.

---

71. «Semnalul», II (1939), nr. 323 din 8 martie, p. 3.

72. Scrisoare păstrată astăzi în *Arhiva Arhiepiscopiei din Sibiu, Fond arhiepiscopesc*, nr. 4349/1939.

Unitatea de credinţă în poporul nostru este o dovadă zdrobitoare că încercarea de la 1700 n-a prins în suflete şi catolicismul nu şi-a atins scopurile. Şi atunci e drept să se întrebe poporul şi cu el toţi oamenii de dreaptă judecată : cum se poate afirma o deosebire religioasă care nu există de fapt ? «Legenda umflată a existenţei unui catolicism la o parte din poporul nostru trebuie aşezată în domeniul legendelor. Neamul nostru este întreg ortodox». Unitatea religioasă formală nu se poate realiza decît pe baza unităţii religioase reale [72a].

Tot în martie 1939, profesorul D. G. Boroianu de la Bucureşti constata că este o mare lipsă a noastră, lipsa unităţii depline religioase în Transilvania. «În împrejurări prea grele pentru poporul român din Transilvania s-a făcut unirea cu Roma a unei mici părţi din clerul şi poporul românesc la 1700. Şi nu trecerea la catolicism. Dacă poporului i s-ar fi cerut, chiar în acele vremuri grele, să se facă catolic, s-ar fi ridicat şi ar fi luptat contra. S-a făcut o unire pe care poporul n-o vedea că îi atacă Legea (strămoşească). S-au lăsat uniţilor : preoţi însuraţi şi tot ritualul ortodox. La biserică şi în serviciul de cult poporul a văzut tot ce ştia el în Ortodoxia lui. Împrejurările grele de atunci trecînd, ar fi urmat şi revenirea uniţilor la credinţa de mai nainte (...). Spuneţi, odată, fraţi uniţi, cum aţi spus la 1700 : *motive apăsătoare ne-au dus la unire ; iar astăzi, motive de înalt patriotism ne fac să revenim*» [73].

Ecouri asemănătoare se regăsesc în presa românească pînă spre vara anului 1939 [74], dar deasupra Europei pluteau norii ameninţători ai nazismului, iar declanşarea de către fanaticii rasismului şi ai «supraomului» a celui de al doilea război mondial a coborît tăcerea peste probleme ca cea despre care ne ocupăm.

F.

După Adunarea de la Alba Iulia din 27 februarie 1939, vremurile nu mai puteau fi favorabile pentru continuarea şi aprofundarea procesului cuvenit pentru refacerea unităţii Bisericii străbune. Atmosfera spirituală, cea bisericească şi cea social-politică se resimţeau din pricina situaţiilor neprevăzute.

La 22 februarie, patriarhul Miron Cristea plecase în străinătate, la Cannes, pentru îngrijirea sănătăţii sale grav ameninţate. Acolo, departe de ţară, a trecut la cele veşnice în ziua de 6 martie. A fost adus şi depus spre veşnică odihnă în Domnul sub lespedea de marmură din catedrala patriarhală (pe care o rectitorise), în ziua de 14 martie [75].

72a. *Dorim o Biserică !*, în TR, nr. 12 din 19 martie 1939, p. 2.

73. *Lipsa unităţii religioase*, în «Viitorul», XXVII (1939), nr. 5 (martie), p. 1.

74. «Revista teologică» din Sibiu, an. XXIX (1939), nr. 4 (aprilie), la p. 186—187, scria : «Aşa s-a încheiat entuziasta manifestaţie de la Bălgradul Unirii naţionale, pe care-l dorim ca-n curînd să devină şi Bălgradul refacerii unităţii religioase a românilor. Asta, spre deplina satisfacţie şi îmbucurare a obştei româneşti în general şi a celei ardelene în special. Şi, mai presus de toate, spre binele neamului, care a suferit din pricina încercării de dezbinare a fiilor săi».

75. Cu prilejul trecerii la cele veşnice a Patriarhului Miron Cristea, s-au primit la Bucureşti multe telegrame din partea uniţilor din Transilvania. Astfel generalul Danilă Papp, rezidentul ţinutului Mureş, telegrafia din Alba Iulia : «În urma pierderii ireparabile încercate de Biserica Neamului şi de-întreaga ţară, prin moartea I.P.S. Sale Dr. Miron Cristea, Patriarhul României şi fost Preşedinte al Consiliului de Miniştri, cu adîncă durere vă rugăm să binevoiţi a primi din partea ţinutului Mureş (locul de baştină al patriarhului decedat) şi a noastră, sincere şi respectuoase condolean-

La 15 martie 1939, trupele hitleriste şi blindatele lor cotropeau Cehoslovacia. În acelaşi timp, la Bucureşti se decretează mobilizarea parţială a armatei române. Între 15 şi 20 martie au loc în România demonstraţii în sprijinul Cehoslovaciei cotropite de naziști. Dar, la 23 martie 1939 se încheie un acord «economic» româno-german, care deschide calea subordonării economiei româneşti intereselor politicii agresive hitleriste. La 1 septembrie 1939, armatele hitleriste invadează Polonia, dezlănţuind cel de al doilea război mondial.

În această atmosferă înnegurată, de neliniște şi nesiguranţă crescîndă, profesorul Onisifor Ghibu găsea energia necesară pentru a-şi continua demersurile în problema care îl preocupa, alcătuind şi înaintînd în luna mai 1939 un memoriu conducerii statului român [76] cu privire la refacerea unităţii Bisericii noastre în lumina năzuinţelor exprimate plenar la Alba Iulia la 27 februarie 1939. «Atît în opinia publică din Ardeal, cît şi în cea din Vechiul Regat — arăta în memoriul său — s-a înregistrat, cu privire la problema unirii celor două confesiuni, un reviriment puţin obişnuit pînă aici. Din tot mai multe părţi se accentua şi se recunoştea că această problemă a devenit de o actualitate stringentă, cerîndu-se să fie rezolvată cît mai curînd». Se menţionează evenimentul «de însemnătate istorică deosebită», convocarea Adunării de la Alba Iulia. Arată că ţinînd seama atît de marile necesităţi spirituale ale neamului nostru, cărora el le-a dat expresie în publicitate, cît şi de momentul psihologic atît de propice, constatat la cei de la Alba Iulia în 27 februarie 1939, a fost determinat să treacă peste programul oficial al Adunării, adresîndu-se poporului printr-o cuvîntare în care a pus în mod deschis problema refacerii unităţii Bisericii străbune. Arată că ideea a fost puternic aprobată de cei prezenţi şi menţionează că în Anexa memoriului ataşează această cuvîntare, după textul publicat în «Telegraful român». Relatează despre Actul semnat în Sala Unirii, document pe care îl prezintă în Anexă, în original, act în care cei atunci de faţă au văzut primul pas concret pentru realizarea refacerii unităţii bisericeşti în Transilvania. «Indiferent de lipsa, pînă acum, a unui rezultat practic al Adunării de la Alba Iulia în ceea ce priveşte problema reunirii religioase, se poate afirma cu certitudine că, în suflete, această unire s-a făcut». Sînt menţionate, drept argumente, mărturisirile unor gazete ardelene, de la Cluj, Blaj, Sibiu şi Arad. Relatează în continuare despre conţinutul articolului de la Cluj şi despre celelalte trei, din «Tribuna noastră» — organul Centralelor reuniunilor de meseriaşi, comercianţi, industriaşi şi muncitori români din Cluj, din «Unirea poporului» de la

---

ţe (vezi BOR, LVII (1939), nr. 3—4, p. 201—202). Mitropolitul Alexandru Nicolescu de la Blaj spunea în telegrama adresată la 10 martie Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: «Sincere condoleanţe pentru pierderea îndurată prin moartea primului patriarh ortodox al României întregite, care a adus servicii însemnate Bisericii şi neamului». La fel se exprimau prin telegrame şi ceilalţi ierarhi uniţi (în BOR, nr. cit., p. 199—200).

76. Memoriul se păstrează astăzi în *Dosarul nr. 127 1939, Fond Casa regală*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, serviciul «Arhiva istorică centrală-Bucureşti», f. 207—215 v. La f. 207 se află o rezoluţie: «V. de M.S.R., *Dosar*, C. Fl.» (= Văzut de Maestatea Sa Regele. Dosar. Constantin Flondor (Mareşalul Casei Regale). Memoriul, fără Anexe, a fost publicat de O. Ghibu sub titlul: *Un Dumnezeu, un neam, o credinţă*, în volumul: *Prolegomena la o educaţie românească*, Bucureşti, 1941, p. 844—850.

Blaj, cel din «Telgraful român», scris de Părintele profesor D. Stăniloae şi despre articolul episcopului ortodox Andrei Mageru de la Arad, publicat în «Biserica şi şcoala».

În concluzia memoriului său, profesorul Onisifor Ghibu subliniază însemnătatea problemei susţinute la Alba Iulia şi a mesajului pe care îl reprezenta *Actul* istoric semnat atunci, la 27 februarie 1939, problemă care aşteaptă a fi rezolvată şi pentru care se cere înaltul sprijin al conducerii statului de la Bucureşti. Acel sprijin nu s-a dovedit în vreun fel şi nu se poate acorda o semnificaţie deosebită nici faptului că, prin anul 1943, O. Ghibu afla indirect, prin Victor Iamandi, că, în 1939, după primirea Memoriului, regele ar fi proiectat ca după vacanţa de vară să demită guvernul prezidat de C. Argetoianu şi să propună un guvern care să aibă mai mulţi ardeleni, urmînd să ia în considerare şi refacerea unităţii Bisericii străbune. Dar a intervenit declanşarea celui de al doilea război mondial şi implicit climatul a devenit în totul nefavorabil unor asemenea preocupări [77].

G.

În timpul celui de al doilea război mondial şi după sfîrşitul lui, se mai întîlnesc, sporadic, unele semnalări în problema reîntregirii Bisericii străbune. Visul atîtor generaţii de români transilvăneni nu putea fi abandonat.

La 6 iunie 1941 trecea la cele veşnice mitropolitul de la Blaj, Alexandru Nicolescu. Publicaţia «Biserica Ortodoxă Română» scria în termeni elogioşi, apreciind că «a fost un muncitor chibzuit, care şi-a legat numele de multe lucrări folositoare Bisericii sale şi instituţiilor pe unde a trecut. Mai presus de toate a fost un bun român, care a luptat cu însufleţire cinstită pentru drepturile neamului nostru (...) şi n-a putut să se mai împace sufleteşte cu durerea ce ne-a copleşit în urma răpirii unei părţi din pămîntul scump al Ardealului». Se arăta că Biserica Ortodoxă Română deplînge, alături de Biserica unită, moartea sa prematură, rugînd pe Dumnezeu să-i aşeze sufletul în ceata dreptilor [78].

În anul 1941, I. Ionaşcu publica la Bucureşti un studiu consacrat ieromonahului transilvan Nicodim, din secolul al XVIII-lea, care a fost un fervent apărător al Bisericii străbune din Transilvania [79].

Un amplu studiu despre conştiinţa ortodoxă din Ardeal în decursul vremurilor a tipărit în anul 1943 reputatul specialist în drept bisericesc canonic, Lazăr Iacob, care a fost profesor la Facultatea de teologie din Cluj şi apoi din Bucureşti. Autorul demonstrează că românii din Transilvania, rupţi din legăturile unităţii lor de stat prin vitregia vremurilor, au făcut din Legea ortodoxă pavăză în contra acelora care voiau dezintegrarea lor naţională şi religioasă. Conştiinţa ortodoxă s-a afirmat evident în Transilvania — chiar în 1943, cînd o parte din pămîntul

---

77. O. Ghibu, *Insemnările citate*. Despre demersurile anterioare ale lui O. Ghibu şi atitudinea monarhiei în acele momente, vezi *Dosarul 2. Probleme externe*, nr. crt. 38/1939, Fond Casa Regală, Direcţia Generală a Arhivelor (...); *Idem*, nr. crt. 131/1939, nr. crt. 46/1939.

78. În BOR, LIX (1941) nr. 5—6, p. 346.

79. Vezi I. Ionaşcu, *Ieromonahul transilvan Nicodim în Ţara Românească*, în «Omagiu Profesorului Ioan Lupaş», Bucureşti, 1941 şi în extras.

străbun era răpit de către hortiști — prin alipirea către Legea străbună, prin mărturisirea ei, prin trăirea creștină autentică, după poruncile ei. Ființa etnică, sufletul neamului însuși au fost apărate și adăpostite împotriva tuturor uneltirilor și încercărilor prin Legea străbună ortodoxă. Astfel, conștiință ortodoxă înseamnă și conștiință românească, pentru că în Ortodoxia noastră Legea și neamul se leagă inseparabil. În încheierea studiului, adresa un vibrant îndemn ortodox și patriotic : «Să ne îndreptăm gîndurile cu recunoscătoare aducere-aminte către mărturisitorii cunoscuți și necunoscuți și către marele mărturisitor *poporul*, care prin munca și jertfa lor, prin luptele și suferințele lor, unii chiar cu jertfa vieții lor, ne-au lăsat această mare putere sufletească : *conștiința ortodoxă și românească*» [80].

În decembrie 1944, Părintele profesor Dumitru Stăniloae reia aspectele problemei care a făcut obiectul paginilor de față. Pornind de la ideile susținute în 1939, cînd s-a făcut cunoscută și a fost energic afirmată năzuința românilor ortodocși și uniți din Transilvania pentru refacerea unității Bisericii străbune, Părintele prof. D. Stăniloae scria : «Socotim și noi că reunirea Bisericilor românești ar lecui un mare neajuns din viața poporului nostru, ar întări într-o mare măsură unitatea noastră sufletească, azi mai necesară ca oricînd (...). În acest sens să ne străduim cu toții pentru înlăturarea granității religioase artificiale dintre fiii neamului nostru. Să dăm tot ce avem mai bun în sufletul nostru ca să vedem neamul adunat sub sceptrul aceleiași patriarhii, nu înfeudată autorității străine a Vaticanului, ci independentă, conducîndu-se exclusiv după interesele românești și nu după dictate din afară» [81]. În acel articol, Părintele prof. Stăniloae arăta și un număr de trei condițiuni necesare refacerii unității bisericești :

1. La bază trebuie să se afle adevărul de credință revelat de Domnul nostru Iisus Hristos. Întrucît istoria dovedește că adevărul dumnezeiesc descoperit de Mîntuitorul lumii s-a păstrat nealterat în Biserica Ortodoxă și pentru că marea majoritate a poporului român este convinsă de acest fapt, atunci reunirea lui religioasă nu se va înfăptui decît în acord cu această convingere ;

2. Din punct de vedere practic, în acea vreme, un proiect de reunire religioasă, dacă vrea să fie realizabil, trebuie să aleagă calea cea mai scurtă, mai necomplicată, mai lipsită de dificultăți. Poporul unit s-ar putea alătura ortodocșilor fără să aibă conștiința unei modificări de ordin spiritual, dar situația inversă nu s-ar putea produce din partea ortodocșilor ;

3. În sfîrșit, cine vrea cu adevărat refacerea unității religioase a neamului românesc își va da cu ușurință seama că prin logica și prin firea lucrurilor aceasta se poate face numai prin «readucerea pîrîului în Dunărea sufletului românesc și nu prin scoaterea Dunării din matcă».

În ziarul «Vestul» din 5 ianuarie 1945 se discuta problema reunirii Bisericilor din Transilvania și se arăta că această problemă este mai

---

80. Lazăr Iacob, *Conștiința ortodoxă în Ardeal*, în BOR, LXI (1943), nr. 10—12, p. 456—457 și 486.

81. D. Stăniloae, *Reunirea Bisericilor românești*, în Tr. XCII (1944), nr. 121 din 20 decembrie, p. 1.

actuală ca oricînd ; o reunificare ar fi atît pentru Biserică, dar şi pentru neam, o binefacere. Refacerea unităţii Bisericii străbune este posibilă ; împotriva ei vor fi, poate, numai cei loviţi în interesele lor personale, dar în clipa de faţă acestea trebuie să facă loc interesului general care cere unificarea Bisericilor din Transilvania.

În acelaşi timp aducea din nou în discuţie problema refacerii unităţii Bisericii străbune şi preotul dr. Sebastian Stanca [82], al cărui cuvînt se făcuse remarcat şi în anul 1939.

La Cluj, în anul 1946, cu prilejul împlinirii a zece ani de la instalarea sa ca urmaş al adormitului întru Domnul episcop Nicolae Ivan, într-o conferinţă ţinută la teatrul din localitate, episcopul Nicolae Colan îl asigura pe confratele episcop unit Iuliu Hossu că în cei zece ani de episcopat nu şi-a dezminţit niciodată lozinca pe care a rostit-o la instalare : «Eu ţi-s frate, tu mi-eşti frate, în noi doi un suflet bate», chiar dacă unii spunem *Duh*, alţii *Spirit* [83].

La începutul anului 1947, un articol din «Viaţa creştină» de la Cluj [84] se intitulează, pornind de la textul cunoscutei pancarte de la Alba Iulia, 27 februarie 1939 : *«Avem un Dumnezeu, sîntem o Naţiune, vrem o Biserică»*.

*

Poporul român din Transilvania, care a păstrat totdeauna în adîncul fiinţei sale unitatea primordială cu neamul întreg, a vieţuit secol după secol în acelaşi climat al dreptei credinţe străbune în care a fost crescut întregul popor român, manifestînd bunătate şi toleranţă faţă de cei de altă «lege», dar fără să fi suferit vreodată în întreg şirul secolelor de dorul vreunei uniri străine.

Românii transilvăneni nu au fost niciodată cu adevărat înstrăinaţi unii de alţii, oricît ar fi dorit aceasta stăpînirile străine, nu s-au înstrăinat nici prin diversiunea confesională de la 1698. Ei nu au putut fi scoşi, în fiinţa lor, din dogma şi trăirea ortodoxă, cum argumenta cu aproape cinci decenii în urmă venerabilul nostru dascăl de adîncă teologie ortodoxă, Părintele profesor D. Stăniloae.

Acea încercare de destrămare a unităţii de viaţă întru Hristos, de înstrăinare între fraţii de aceeaşi credinţă, acea «acţiune *politică* unilaterală a împărăţiei habsburgice, *nu* şi a Bisericii române din Ardeal»

---

82. Vezi Dr. Sebastian Stanca, *Tot reunirea Bisericilor româneşti*, în «Naţiunea română», II (1945), nr. 2 din 7 ianuarie, Sibiu, p. 1. Preotul Sebastian Stanca a luptat cu dîrzenie întreaga viaţă pentru rezolvarea problemei Bisericii româneşti din Transilvania. A trecut la cele veşnice la 9 noiembrie 1947 şi nu a avut bucuria să vadă împlinirea acestui vis. În paginile de necrolog semnate de Teodor N. Manolache (în BOR, LXV (1947), nr. 10—12, p. 392—394) este apreciat ca «un dîrz şi neobosit luptător pentru întărirea şi propăşirea ortodoxiei ardelene, apărînd-o împotriva tuturor încercărilor neloiale făcute de celelalte confesiuni». Asemănător a fost destinul altui vrednic luptător pentru Biserica străbună, preotul dr. Gh. Ciuhandu, care «timp de aproape patru decenii a apărat ortodoxia ardeleană», dîndu-şi obştescul sfîrşit la 29 aprilie 1947 (T. N. Manolache, în rev. cit., p. 388).

83. Revista «Viaţa creştină» a publicat textul acestei conferinţe împreună cu un articol al episcopului Iuliu Hossu pentru reunificarea bisericească şi alte contribuţii în această problemă semnate de preoţii Gala Galaction şi Ion Agîrbiceanu (vezi Şt. Lupaş, *Încercări de reîntregire...*, din rev. cit., p. 1042).

84. Vezi «Viaţa creştină», XIII (1947), nr. 33—34 din 19—26 ianuarie.

— definită astfel cu pătrundere și exactitate de mitropolitul Teodosie al Țării Românești —, nu a reușit să tulbure adîncimile dreptei credințe milenare a poporului român, ale învățăturii Bisericii noastre, conformă în dogmele și în canoanele sale cu creștinismul originar.

Statornic înrădăcinați în dreapta credință, românii din Transilvania nu au putut fi atrași la mișcarea protestantă, nici la catolicism cînd, prin una sau prin cealaltă, se urmărea, de fapt, deznaționalizarea lor. Uniația a reprezentat, în acel nefast sfîrșit de veac, unica soluție de diversiune, în care cei interesați investeau mari speranțe.

Cu celelalte naționalități conlocuitoare ei au împărțit totdeauna pe pămîntul străbun transilvan viața de zi cu zi, în pace, prin înțelegere și frățească întrajutorare. Dar unitatea neamului românesc întru credința sa, religiozitatea sa profundă, pătrunsă de luminile Ortodoxiei, lumini cu care a fost luminat din timpurile apostolice, milenara, indestructibila unitate de credință s-au aflat totdeauna la temelia năzuințelor poporului român din Transilvania, slujite cu devotament nemărginit de vrednicii săi ierarhi, de preoți și monahi, care au lucrat cu rîvnă și dragoste, mai ales pe tărîmul culturii, al învățămîntului, cu deosebire cel teologic, *pentru o singură Biserică*, «păstrînd duhul vechilor predanii și al Ortodoxiei ecumenice, după pilda evlavioșilor strămoși» — ceea ce am căutat să relevăm și să rememorăm prin paginile de față.

† NESTOR
ARHIEPISCOP AL CRAIOVEI ȘI MITROPOLIT AL OLTENIEI

IEROMONAHUL DIONISIE SMERITUL (EXIGUUL) — O MARE ENERGIE STRĂROMÂNĂ PE MERIDIANE EUROPENE (aprox. 470—555)

După jertfa pentru libertate, pentru adevăr social și pentru demnitate umană a eroilor din decembrie 1989, se pune problema reîntoarcerii țării noastre în Europa civilizată. Totuși, în cazul românilor, evenimentul este ușurat și are mulți sorți de izbîndă, datorită unor exemple care s-au ilustrat — sub raportul legăturilor cu alte mari centre apusene de cultură — în diferite epoci ale istoriei.

Nu putem evoca acum nici pe cele mai importante dintre ele ; de aceea vom poposi mai pe larg numai în preajma personalității de gînditor și de sfînt pe care a produs-o, la noi, veacul împăratului Justinian.

Ne referim la *Dionisie Smeritul*, numit uneori în Apus *Dionisie cel Mic*, alteori *Dionisie Românul*, *Dionisie «Scitul»*, *Dionisie Preaînvățatul* și chiar (de către iluminiștii noștri dornici de analogii) *Dionisie Tătarul*. În calitatea lui de monah ortodox, îmbunătățit, cognomenul are însă o motivare ascetică. Din pricina virtuții în care a excelat, purtătorul lui și-a ascuns personalitatea excepțională, urmărind să păstreze și să slujească doar adevărul credinței dreptmăritoare. Ca opere sigure ale marelui «scit» se cunosc astăzi doar zece prefețe, două *Epistole* cu conținut calendaristic și mai multe *Vieți* de sfinți traduse în latinește din limba greacă.

În pofida acestei penurii de izvoare, personalitatea lui Dionisie Smeritul a putut fi totuşi destul de bine conturată în cadrul istoriei bisericeşti şi culturale a veacului al VI-lea, datorită unor eforturi interdisciplinare susţinute. Ba ultimele cercetări socotesc că el este una şi aceeaşi persoană cu autorul celebrelor scrieri mistice, atribuite Sfîntului Dionisie Pseudo-Areopagitul din veacul I.

Contrar celor 22 de ipoteze majore asupra originii celui din urmă, care îl declară rînd pe rînd sirian, armean, egiptean, capadocian, gal etc., învăţatul nostru s-a născut în Sciţia Mică sau Dobrogea de astăzi. Se crede că a rămas orfan, trebuind să fie crescut într-o mînăstire locală. Se deduce aceasta dintr-o epistolă a sa de mai tîrziu către episcopul Petru din arhiepiscopia Tomisului; în ea se aminteşte de «hrana duhovnicească» din copilărie şi de «rîvna sfîntă» cu care el se ocupa de cei mici.

Este dispută asupra locului în care s-a aflat mînăstirea noviciatului Cuviosului Dionisie Smeritul. Cei care o cred în nordul Dobrogei se gîndesc la ocrotirea faţă de barbari, la existenţa unor locaşuri sfinte în regiune. Ceilalţi învăţaţi o situează mai la sud, în dreptul Hîrşovei de astăzi. Ei pun temei pe aceeaşi grijă a apărării faţă de migratori, care circulau în spaţiu deschis, pe cerinţa terenului întins necesar unei obşti cu mulţi monahi, pe existenţa din vechime a drumurilor de comerţ şi a celor mocăneşti. După opinia noastră, ultima ipoteză corespunde mai bine reprezentărilor din copilărie ale învăţatului dobrogean, care sugerează cunoaşterea Crivăţului Bărăganului. Astfel, în anii maturităţii, el aminteşte italienilor despre «Sciţia, care se dovedeşte a fi înspăimîntătoare deopotrivă prin geruri ca şi prin barbari...».

A poposit apoi o vreme la o mînăstire a centrului patriarhal de la Constantinopol sau din împrejurimi. O probează preocupările intelectuale şi rezultatele sale de cercetător, recunoscute în epocă, fie că este vorba de viitorul editor al canoanelor, fie că este vorba de traducătorul în latineşte al Sfinţilor Părinţi răsăriteni de mai tîrziu. Acelaşi lucru îl adevereşte şi chemarea sa la Şcoala Monahală Superioară de la Vivarium (Calabria) din anii bătrîneţilor.

La sfîrşitul veacului al V-lea, un centru cultural de reputaţie intelectuală şi de evlavie — inclusiv legături directe cu Roma — era Mînăstirea Studion din Bizanţ.

Referitor la treapta sacerdotală în care a ajuns, credem că a fost preot de mînăstire, adică ieromonah. Deducem aceasta din trăirea lui creştină deosebită şi înţeleasă ca sentiment religios existenţial. O mai atestă caracterizarea unui erudit contemporan care îl descrie ca feciorelnic, deşi vedea zilnic soţiile altora. Trebuie să recunoaştem aici situaţia unui cleric care îndeplineşte în mod obişnuit o misiune pastorală.

Stabilit de la Tomis în Bizanţ, Dionisie Exiguul va fi activat nu atît ca funcţionar la curtea imperială cît mai degrabă ca profesor. *Dialogurile* lui Pseudo-Chesarie, operă care s-a dovedit că îi aparţine, ne îndreptăţesc la această ipoteză. Ea este întărită de cunoştinţele canonice, calendaristice, teologice pe care le-a arătat în perioada sa romană.

În capitala papilor, marele dobrogean a ajuns ca trimis al Bizanţului pentru traducerile din limba greacă şi invers. Desigur că acţiunea a avut asentimentul bazileului, de vreme ce el s-a dovedit întotdeauna acolo un

partizan al politicii şi al ortodoxiei constantinopolitane. Îl aflăm sigur la Roma în anul 496, în timpul Papei Ghelasie. În cetatea pontificală, mai tîrziu, el va fi de mare folos cu această îndeletnicire şi fraţilor săi de cin şi de neam, vestiţii călugări «sciţi». Pînă atunci, cunoştinţele sale canonice, istorice şi pascaliografice au fost solicitate numaidecît în peisajul bisericesc roman. Erau tocmai primii ani tulburi ai veacului al VI-lea. Oraşul principal şi lumea apuseană trăiau atunci nefireasca dramă a unei duble alegeri pontificale. În mare, mulţimile de credincioşi se declarau pentru titularul oficial, Simah. Spre deosebire de ei, majoritatea preoţilor şi a Senatului — inclusiv Dionisie — au urmat pe fostul protoiereu, Laurenţiu. Deşi este socotit astăzi un antipapă, acesta a avut la vremea lui renumele unui om sfînt. Din punct de vedere politic, Papa Simah a fost susţinut de către ostrogoţi, iar contracandidatul său, de partida filobizantină.

În restul timpului, viaţa solului tomitan în Italia se consuma în preocupările funcţionarului superior şi ale diplomatului bisericesc, poate şi în acelea de organizator şi de director al arhivelor din Vatican.

Cu prilejul stingerii aşa-numitei schisme acachiene dintre creştinătatea apuseană şi cea răsăriteană, de la nedreapta incriminare de erezie a patriarhului constantinopolitan de către Papa Felix al III-lea, Dionisie Smeritul a susţinut pe mesagerii adevărului ortodox în Occident. Se crede că triumful înţelegerii corect-tradiţionale a clarificărilor de la Sinodul ecumenic de la Calcedon (451) îi datorează foarte mult.

În anul 526, Ioan I a trebuit să călătorească la Constantinopol, fiind primul papă primit personal la Bizanţ. După convingerile creştine ale împăratului Justinian, cei cinci capi ai creştinătăţii — fără nici o deosebire decît cea onorifică — trebuiau consultaţi în problemele de credinţă şi de organizare bisericească atunci discutate în cuprinsul Imperiului bizantin. Dintre acestea, unificarea datei sărbătorii Paştelui a tuturor creştinilor frămînta pe învăţaţi şi pe teologi de mai mult de un secol. Pentru rezolvarea problemei documentaţiei delegaţiei romane, curia papală a recurs la luminile ştiinţifice ale lui Dionisie Smeritul. Acesta purta cu sine poate noţiuni dacice de calendaristică, dar în mod sigur ştiinţă constantinopolitană, teologie şi pascaliografie alexandrină. Consultaţia învăţatului tomitan, în realitate rezolvarea de fond a problemei, este alcătuită din două piese, care s-au păstrat.

Dar anii aceştia de dispută ideologică, de căutare înfrigurată a unei tradiţii părăsite cîteva decenii, de acceptare a unei formule teologice unice au constituit şi etapa majoră a operei Cuviosului Dionisie Smeritul. În privinţa aceasta, noi credem că trebuie să se distingă sigur trei feluri de scrieri : cunoscute, atribuite în trecut şi unele încă neidentificate.

Din cuprinsul primei categorii fac parte operele şi strădaniile cu caracter canonic şi disciplinar. Ele fuseseră cerute atît de neînţelegerile apusene pentru scaunul pontifical din Roma, cît şi de disputele cu Constantinopolul, de mai tîrziu, pentru încheierea schismei acachiene. În *Codex canonum ecclesiasticorum*, învăţatul traducea în latineşte 50 dintre canoanele «apostolice», 165 de canoane ecumenice şi locale, precum şi alte reglementări africane mai puţin importante. Au fost întocmite cel puţin trei ediţii, dintre care una în text paralel, grec şi latin. Ele au cir-

culat apoi în tot Apusul medieval, ajungînd astfel şi la Dunăre, adică în patria de obîrşie a cuviosului. Colecţia a dovedit oricum ştiinţa autorului, dragostea pentru unitatea creştină a diplomatului bisericesc şi răbdarea monahului îmbunătăţit.

În selecţia de decretale pontificale pe care de asemenea a avut ideea să o alcătuiască nu a lăsat să se strecoare nici o părere primaţială din Apus, vînturată în epocă.

Veacul de mari frămîntări politice, bisericeşti şi teologice în care a trăit a cerut de la spiritele mari ale contemporanilor săi noi adînciri doctrinare ale mesajului divin al Mîntuitorului Hristos. Cuviosul Dionisie Smeritul a contribuit la acestea îndeosebi cu traducerile din autorii răsăriteni legaţi de înţelegerea Sinodului ecumenic de la Calcedon. Au pătruns astfel în cultura latină operele remarcabile în temă datorate Sfinţilor Chiril al Alexandriei, Proclu al Constantinopolului şi Grigorie al Nisei.

Dar marele titlu de glorie pe care învăţatul dobrogean l-a dobîndit nu numai în Biserica Universală ci şi în cultura mondială îl constituie cunoştinţele sale de calendaristică şi de calcul pascal. Pe fundalul unei dispute seculare între tradiţia răsăriteană şi cea apuseană de stabilire a sărbătoririi Paştelui în aceeaşi duminică de către toţi creştinii, se stabilesc cîteva principii pascaliologice universale. De altfel memoriile lui ştiinţifice redactate în această problemă pot alcătui un volum impresionant. Concluziile au fost adoptate de către papii şi învăţaţii timpului. Ele uimesc şi astăzi prin claritatea şi precizia lor aproape desăvîrşită, deşi au fost stabilite mai ales prin calcule tradiţionale de pascalia alexandrină.

Cuviosul Dionisie Smeritul mai poate fi socotit primul cercetător român format în astronomie şi pentru stabilirea cronologiei creştine. De la el, începutul noii ere se calculează începînd cu naşterea lui Hristos, iar nu de la domnia sîngerosului împărat Diocleţian, ca pînă atunci. Unind spiritual continentele lumii, amintirea sa binecuvîntată a rămas legată de era care-i poartă numele, *Era creştină*.

Tot el a continuat ciclul pascal, început cîndva de către Sfîntul Chiril al Alexandriei, stabilind data marii sărbători creştine pînă la anul 626.

În acelaşi scop al circulaţiei valorilor noastre duhovniceşti de la Eufrat la Atlantic, teologul acesta a mai transpus din greceşte în latineşte modele aghiografice. Prin intermediul iniţiativei de faţă, Vieţile Sfîntului Pahomie cel Mare, a Sfintei Taisia, a Înaintemergătorului Ioan au pătruns în conştiinţa creştină apuseană cea mai modestă.

Din cea de a doua categorie de scrieri dionisiene pe care veacul nostru i le mai atribuie amintim *Florilegiul* cu extrase din patru teologi răsăriteni şi din tot atîţia apuseni, anumite *Capitula*, *Corpusul pseudo-areopagitic* şi *Collectio Avellana*.

Ultimele cercetări asupra ilustrului «scit» cred că tot minţii lui deosebite îi aparţin şi alte piese literare importante. Urmează ca noi studii interdisciplinare să evidenţieze paternitatea lor. Este vorba de unele capitole din marea carte a vieţii papilor *(Liber pontificalis)*, *Apocrifele simahiene*, unele fapte ale mucenicilor iliri *(Gesta martyrum)*, poate *Gesta Anastasiae*, sigur — după cercetările noastre — *Dialogurile lui Pseudo-Chesarie* etc.

O dată cu aceste îndatoriri în slujba Bisericii și a teologiei ecumenice, Cuviosul Dionisie a păstrat nestinsă și candela evlaviei și a sensibilității personale ; prin aceasta el s-a integrat și a dominat viața culturală a epocii în care a trăit. Citățm ca ilustrare doar scrisoarea de consolare a doliului pe care împrejurările crude ale domniei lui Teodoric le-au impus Probei, fiica patriciului Simah și cumnata marelui filosof Boețiu.

De altfel, profilul intelectual și elevația morală a Cuviosului Dionisie au fost prețuite nu numai de către patriarhul ecumenic și de către aproximativ zece papi, ci a întrunit și admirația publicului cultural larg din Apus. Cardinali, abați, mari teologi, asceți, senatori, doamne din înalta societate au recurs la cunoștințele canonico-teologice și aghiografice ale inventatorului erei creștine, ascultîndu-i verbul duhovnicesc și distins.

Din această perspectivă, pentru ultima parte a vieții sale, poate că este nimerit să amintim întîlnirea pe care marele tomitan a avut-o cu diaconul Rusticus, cunoscut învățat și canonist al ultimei jumătăți a veacului al VI-lea. Nepot al Papei Vigiliu, acesta desfășura o susținută activitate bisericească. Din punct de vedere bisericesc însă, diaconul era anticalcedonian, opus adică împăratului Justinian și însuși pontifului roman.

Pentru a-și întemeia susținerile, el s-a hotărît să publice o ediție proprie a actelor Sinoadelor Ecumenice de la Efes și de la Calcedon. Se crede, după documentele rămase, că el a vizitat pe bătrînul canonist și teolog tomitan. Pînă la înfăptuirea proiectului său științific, acesta i-a putut fi numaidecît util pentru clarificarea pozițiilor teologice, atunci în dispută, pentru riscul călătoriilor în Răsărit și pentru tainițele bibliotecilor din centrele Bizanțului.

Faima lui Dionisie Preaînvățatul o mai atestă, în pragul deceniului trecerii sale la cele veșnice, și chemarea de care s-a bucurat ca să predea la Școala Superioară Monahală de la Vivarium. Era o întoarcere la preocupările sale didactice din perioada constantinopolitană, dar și o recunoaștere a calităților sale moral-intelectuale. Cel care devenea în felul acesta poate primul profesor universitar român se retrăgea din Roma în Sicilia, populată atunci de mulți greci, pentru a sluji cultura vremii și idealul creștin întunecat de praful năvălitorilor. Ca și în alte rînduri, adînca lui știință și evlavie culese în anii tinereții la Tomis, apoi la Constantinopol și la Roma, le pune și de data aceasta în serviciul creștinătății și al viitorului. Aici, la Vivarium, el a predat mult timp disciplina filosofică a dialecticii, care ar însemna astăzi metoda de cunoaștere a existenței.

Prin știința filosofico-teologică pe care a acumulat-o de-a lungul unei vieți, el a contribuit la salvarea valorilor culturale ale Antichității și la înflorirea începutului evului mediu; contemporanul său, Casiodor, la fel de celebru și el, nu putea s-o facă singur. Și în preponderența comentariilor biblice și a scrierilor Sfinților Părinți răsăriteni din biblioteca mînăstirească de la Vivarium se poate identifica o parte din îndrumările și din experiența intelectuală a învățatului format la Bizanț. Mai mult decît colaborarea culturală cu fostul demnitar suprem al regelui ostrogot Teodoric, valora cealaltă colaborare, a înaltei vieți duhov-

niceşti. Se pare că astăzi trebuie să dăm dreptate acelor învăţaţi care odinioară afirmau timid legăturile de suflet şi de tradiţie monahală între el, Sfîntul Benedict de Nursia († 543) şi Cezar de Arles, pe de altă parte.

După sumarele date bio-bibliografice de mai sus se poate conchide că Ieromonahul Dionisie Smeritul şi-a arcuit personalitatea sa genială peste timpul în care a trăit. Ceea ce ne umple astăzi inima de bucurie este faptul că istoria, care uneori reduce faptele oamenilor, după justa lor valoare, în cazul de faţă a procedat invers. Pe măsura trecerii veacurilor, figura lui s-a mărit în preţuirea şi iubirea cunoscătorilor. Pentru a fundamenta aceste afirmaţii, vom da cuvîntul la trei învăţaţi din epoci diferite : «Naşte şi astăzi Biserica Universală bărbaţi iluştri», perora Casiodor, la cîteva decenii după moartea compatriotului nostru. Şi tot el continuă ca în *Vieţile Sfinţilor :* «Ar fi lung să povestesc totul despre acest bărbat, care între celelalte virtuţi o avea şi pe aceasta în mod special că, deşi se dăruise cu totul lui Dumnezeu, nu dispreţuia să participe la întîlnirea cu oamenii din lume. Era de o rară curăţie, deşi vedea zilnic femeile altora ; blînd, cu toate că avea firea furtunoasă a celor mînioşi. Vărsa lacrimi de durere cînd auzea vorbe necuviincioase în mijlocul veseliei ; postea, fără să învinovăţească pe alţii că mănîncă. Participa bucuros la veselii, pentru ca, între bucatele trupeşti, să împartă cu plăcere bogăţii sufleteşti. Dacă gusta din cînd în cînd, mînca puţin şi feluri obişnuite. Socotesc ca cel mai înalt grad al înfrînării să fii în mijlocul plăcerilor omeneşti şi să păstrezi totuşi măsura cumpătului».

Înaintea acestui fragment, biograful are următoarele cuvinte de invocare, ca în cazul unui adevărat sfînt cu mari «merite» duhovniceşti : «Să mijlocească pentru noi el, care obişnuia să se roage cu noi, ca să putem fi ajutaţi acum de virtuţile lui, cu ale cărui rugăciuni eram întăriţi odinioară pe pămînt».

Următoarea descriere aparţine unui cercetător din veacul trecut, care priveşte îndeosebi virtuţile lui intelectuale : «Dacă mi s-ar cere părerea despre Dionisie Smeritul, eu sînt convins că sub numele şi haina lui modestă se ascundea un mare geniu, expert în aproape toate ştiinţele ; unul dintre acei oameni pe care obişnuim să-i numim «biblioteci vii» sau «ambulante», de aceea nu fără temei a afirmat Casiodor despre el : «tot ce putea căuta cititorul la alţii afla în ştiinţa lui în mod strălucit». Căci în el admirăm pe omul foarte învăţat în adîncirea *Sfintelor Scripturi,* pe cunoscătorul desăvîrşit al Sfinţilor Părinţi, pe magistrul veteran al catedrei de dialectică, concurentul lui Casiodor însuşi, pe corifeul tuturor dascălilor de drept canonic, pe preaînvăţatul bărbat în amîndouă limbile, greacă şi latină, pe cel atît de distins în ştiinţa calculelor astronomice, încît a devenit «părintele erei creştine» şi prin părerea sa fără recurs a fixat pentru veacurile viitoare felul sărbătoririi Paştilor, pe cel atît de priceput în aghiografie. De aceea nu e de mirare că Dionisie al nostru s-a bucurat de bunăvoinţa şi încrederea atîtor papi şi de prietenia atîtor oameni învăţaţi, drept care cu bun temei îl putem socoti un alt Ieronim al veacului său».

Excepţionala personalitate a compatriotului nostru s-a bucurat în deceniile din urmă de atenţia mai multor istorici şi patrologi români.

Amintim doar pe următorii : Pr. Prof. I. G. Coman, Mitropolit Nestor Vornicescu, Prof. I. Barnea, Prof. I. C. Drăgan. Asupra cercetărilor noastre se vor pronunța alții. Dintre cei amintiți, primul conchide: «Unind cultura «scitică» locală, de care el vorbește ca de o «rodire duhovnicească deosebită», cu cultura universală creștină a vremii sale, Dionisie poate fi considerat ca unul dintre ctitorii de seamă ai spiritualității europene. Prin ortodoxia operelor sale și prin crearea erei creștine, azi în vigoare la aproape toate popoarele lumii, Dionisie a potențat rețeaua unei unități și continuități în toată lumea creștină și necreștină».

Într-adevăr Ieromonahul Dionisie din Tomis s-a remarcat ca teolog (dogmatist, exeget și filosof), traducător (arhivist, antologator, prefațator și critic), canonist (diplomat bisericesc și consilier pontifical), computist (calendarolog și cercetător astronom), cronologist și istoric, aghiograf și moralist.

O dată cu cultura lui excepțională, prețuită unanim în epocă, o dată cu evlavia urmată îndeosebi în evul mediu apusean, veacul al XX-lea îi recunoaște și o viață de sfințenie autentică. De aceea Biserica Ortodoxă Română și-a propus în zilele noastre să treacă în rîndul sfinților ridicați din neamul acesta și pe străromânul Dionisie Smeritul.

Pr. dr. GHEORGHE DRĂGULIN

ÎMPĂRAȚI ȘI ÎNALȚI DEMNITARI BIZANTINI PE TERITORIUL PATRIEI NOASTRE (sec. IV—XII d. Hr.) *

Evacuarea oficială a Daciei sub Aurelian a armatei și administrației a fost un act politic, forțat de împrejurările nefaste din mijlocul lumii barbare, care presa hotarele Daciei din toate părțile. Împărații de mai tîrziu au socotit provizorie această părăsire, de aceea, în programul lor, recuperarea Daciei a fost un punct important. Istoricii vremii au arătat că unii dintre acești împărați au și reocupat părți ale fostei provincii romane și se mîndreau a fi reanexat întreaga Dacie. Astfel, în elogiul lui Constanțiu Chlor din «Panegirici Latini», se vorbește de o «Dacia restituta» [1]. Chiar dacă nu era vorba de o Dacie reocupată, în granițele ei de odinioară, totuși, se observă interesul împăraților imediat următori pentru teritoriile nord-dunărene. Astfel, începînd cu Dioclețian (284—305), la frontiera Dunării de Jos a fost intensificată opera de refacere a sistemului defensiv. Controlul fluvial a fost împărțit între cele două legiuni retrase din Dacia : a V-a Macedonica cu noul sediu la Oescus, care avea de supravegheat teritoriul de la gura Oltului pînă la Lom, și a XIII-a Gemina, transferată cu cartierul general la Ratiaria, care apăra frontiera Dunării între Lom și vărsarea Cernei. Imperiul și-a consolidat

---

* Lucrare de seminar principală, alcătuită și susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, sub îndrumarea D-lui prof. dr. Emilian Popescu, care a dat avizul pentru publicare.

1. *Panegirici latini, VIII*, 7, 3 în FHDR II, p. 81. În discursul rostit în fața lui Constantiu Chlor, probabil la 1 martie 297. Împăratul Iulian Apostatul, în lucrarea sa *«Împărații»*, 24, atribuie același lucru și lui Constantin cel Mare.

în acest timp mai multe capete de pod pe malul stîng al Dunării, Lederata, Dierna, Drobeta, Desa-Dolj, Sucidava, Constantiana-Daphne etc. Grija aparte pentru frontiera Dunării de Jos se observă mai ales în timpul domniei lui Constantin cel Mare (306—337), cînd, o dată cu mutarea noii capitale la Constantinopol, aceste teritorii de la Dunărea de Jos sînt ținute sub observație și mai atentă. De fapt, după victoria asupra lui Licinius, din anul 324, Constantin a început construcțiile militare la nord de Dunăre. În iulie 328 are loc inaugurarea podului de la Sucidava, care facilitează și mai mult legăturile imperiului cu teritoriile dunărene. Prezența pe malul stîng al Dunării în acest timp a unui mare număr de castre de la Pojejena de Sus și Gornea (Jud. Caraș-Severin) și pînă sus în Dobrogea, dovedesc cu prisosință grija Bizanțului pentru romanitatea nord-dunăreană, iar prezența «Brazdei lui Novac», din acest timp, este și mai semnificativă. Și sub urmașii lui Constantin, această grijă se menține și ajunge la o deosebită intensificare, mai ales în timpul împăratului Justinian. De acum și pînă la organizarea statală românească și chiar pînă la acel an fatidic 1453, legăturile elementului nord-dunărean cu Imperiul bizantin au fost neîntrerupte. Izvoarele literare, arheologice, epigrafice și numismatice dovedesc acest lucru cu prisosință. În lucrarea de față ne propunem să scoatem în evidență un aspect mai puțin cercetat al legăturilor neîntrerupte dintre romanitatea sud-dunăreană și cea nord-dunăreană : împărații și înalții demnitari bizantini care, timp de 8 secole (IV—XII d.Hr.), au fost prezenți pe teritoriul de azi al patriei noastre.

Astfel, începînd chiar cu fondatorul noii Rome, împăratul Constantin cel Mare, constatăm această legătură aproape neîntreruptă. Interesul împăratului Constantin pentru teritoriul Dunării de Jos s-a manifestat deschis și statornic după moartea lui Dioclețian (316) cînd, părăsind Occidentul, și-a mutat reședința de la Augusta Treverorum (Trier) mai întîi la Sirmium, apoi în inima Balcanilor, la Sardica, pe care o socotea Roma sa. Constantin se simțea legat de Peninsula Balcanică și de regiunea Dunării, datorită faptului că se născuse aici, apoi, ca urmare a activității sale de tînăr ofițer din anii 305—306 [2]. Cu privire la relațiile lui Constantin cu populațiile din stînga Dunării, este amintit faptul că la scurt timp după alungarea goților dincolo de fluviu, în primăvara anului 315, el respinge un atac al acestora și al carpilor, prin anii 318—319, victorie care îi aduce titlul de Gothicus maximus și Carpicus maximus [3]. Cîțiva ani mai tîrziu, în 322, sarmații de vest sau iagizii atacă teritoriul Panoniei, ceea ce îl determină pe Constantin să pornească război împotriva lor, respingîndu-i dincolo de Dunăre și chiar să-i urmărească peste fluviu, pe care îl trece în două rînduri, ajungînd departe peste Tisa, pînă în părțile Banatului de azi, unde aceștia se așezaseră. De acolo, Constantin se întoarce la Sirmium, unde îl găsim la 12 iunie 322, iar, puțin după aceea, la Bononia (Vidin — Bulgaria, unde se afla la 6 iulie 322).

---

2. Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 95.

3. CIL, VIII, 8412 (= ILS 696) și C. Patsch, *Beitrage zur Völkerkunde von Südösteuropa III ; Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius*, Wien-Leipzig, 1928, p. 13—14 ; cf. și I. Barnea, Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 106.

Legată de această expediție este apariția monedei cu legenda «Sarmatia devicta», precum și pătrunderea religiei creștine în rîndurile sarmaților și raporturile lor de alianță cu romanii. Un mare atac al goților asupra teritoriilor de la sud de Dunăre a avut loc în 323, în momentul izbucnirii conflictului între Constantin și Licinius. Profitînd de faptul că în iarna anilor 322—323, Licinius retrăsese de la frontiera provinciilor Moesia Secunda și Scythia Minor trupele care se aflau sub comanda lui directă, pentru a le arunca împotriva lui Constantin, vizigoții (thervingii) sub comanda lui Rausimodus au invadat imperiul, prădînd Moesia și Thracia. Aici au găsit sprijin în rîndul populației locale, fapt ce rezultă din decretul din 28 aprile 323, prin care cei care acordaseră ajutor barbarilor trebuiau să fie arși de vii *(Cod. Theodosianus* VII, 1, 1). Din Salonic unde se afla, Constantin a pornit cu armată împotriva lor, respingîndu-i și urmărindu-i peste Dunăre, în cîmpia Munteniei, pînă către poalele Carpaților «la o colină acoperită cu pădure deasă», unde fugarii își căutaseră refugiul. Aici Rausimodus a fost ucis, iar goții decimați și obligați să restituie prăzile și pe prizonieri. În urma acestei victorii, Constantin a luat titlul de «Gothicus victor ac triumphator» menționat de o inscripție din 30 iunie 331 [4]. Însă faptul că în lupta sa împotriva goților, Constantin încălcase teritoriile supuse lui Licinius, a dus la izbucnirea din nou și pentru ultima oară a conflictului dintre cei doi rivali. Tot de numele lui Constantin cel Mare se leagă și construirea podului dintre Oescus și Sucidava, care ar fi adus aici și pe însuși împăratul la o așa de mare realizare, lui plăcîndu-i să fie comparat, după cum afirmă nepotul său Iulian, cu Traian : «fiind egalul lui prin reluarea ținuturilor, dacă nu cumva valorează mai mult să recîștigi un lucru, decît să-l cîștigi» [5]. Podul este amintit pe la anul 360 de scriitorul roman Sextus Aurelius Victor : «Pons per Danubium ductus ; castra castellaque pluribus locis commode posita» *(Epitome de Caesaribus* 17 și 41, 18). Mai tîrziu, în secolul VII, știrea este repetată de *Chronicon Paschale* cu mențiunea importantă că împăratul Constantin «a trecut Dunărea de mai multe ori și a făcut peste ea un pod de piatră» (γέφυρα λιυίνη), în timpul consulatului lui Flavius Ianuari(n)us și Vettius Iustus, adică în anul 328 (PLRE, p. 453 și 490). Informația acestui izvor concordă cu cea a istoricului Eusebiu din Cezareea *(Vita Constantini* III, 50) care arată că în anul 328 Constantin a plecat din Nicomidia la Dunăre și cu înregistrarea din *Codex Theodos.* VI, 35 că în iulie 328, Constantin semnează o lege în localitatea Yscum (Oescus), unde se afla, probabil, pentru inaugurarea noului pod. Trecerea în repetate rînduri a Dunării de către Constantin cel Mare a fost pusă pe seama unor posibile campanii militare despre care izvoarele nu fac nici o mențiune în această vreme și pentru inspectarea importantelor lucrări strategice ce se executau în zona respectivă : podul, fortărețele, drumul roman etc. [6].

---

4. C. Patsch, *op. cit.*, p. 16—17 ; I. Barnea, Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 105—106. Un stîlp militar de la Histria purtînd numele lui Constantin «victor ac triumphator» (333—337) se păstrează în muzeul din Varna, publicat de Milko Mircev în «Izvestia» — (Varna), IX, 1953, p. 72—73, nr. 4.

5. L'Empereur Julien, *Oeuvres complètes*, tom. I, 1 (1932), II, 2 (1924), ed. J. Bidez «Les Belles Lettres» Paris : *Iuliani Caesares*, 24, în FHDR II, p. 31.

6. I. Barnea, *op. cit.*, p. 107—108 ; Dumitru Tudor, *Oltenia Romană*, Ed. Academiei, Buc. 1978, p. 418—421 ; Idem, *Les Ponts romains du Bas-Danube*, Buc. 1974, p. 140—142 și 135—166.

Un alt împărat, contemporan cu Constantin, a cărui prezenţă este sigură pe teritoriul de astăzi al României este Licinius. Mai mulţi stîlpi militari descoperiţi pe teritoriul Dobrogei (Vama Veche, Histria, Troesmis) poartă numele lui Licinius şi Constantin, arătînd că refacerea porţiunilor respective de drumuri a avut loc în timpul domniei comune a celor doi împăraţi (308—324). Pentru faptul că provincia Scythia Minor se afla sub conducerea directă a lui Licinius, numele acestuia, cu excepţia importantei inscripţii de la Tropaeum Traiani (315—317), este menţionat înaintea lui Constantin. După înfrîngerea sa în 324, Licinius a rămas în legătură cu goţii, căutînd să-şi recîştige tronul cu ajutorul lor [7]. Condamnat la moarte pentru aceasta, Licinius urmărea să-şi găsească refugiu dincolo de Dunăre, la goţi în «munţii Serrilor» [8], probabil în regiunea munţilor Buzăului de astăzi ; a fost însă prins şi executat la Tesalonic [9]. O altă inscripţie găsită la Salsovia, datînd din anul 322, priveşte cultul soarelui, sprijinit de împărat, pentru a lovi în religia creştină [10].

Fiul şi unul din urmaşii împăratului Constantin, Constantinus II, este amintit pe teritoriul de astăzi al ţării noastre, conducînd operaţiile militare de la 12 aprilie 332 împotriva goţilor, pe care i-a învins [11]. Tot Constantinus II este amintit în 335 trecînd Dunărea contra sarmaţilor limiganţi şi impunînd pe argaragantul Zizais care trăise refugiat în imperiu [12]. Unul din cele mai importante documente oficiale referitor la grija fiilor lui Constantin pentru întărirea frontierei dobrogene cu noi fortificaţii este inscripţia din anii 337—340 găsită la Carakaliu în teritoriul oraşului Troesmis, în care este amintit şi numele comandantului militar al provinciei : «Sappo, dux limitis Scythiae» [13].

Scriitorul Claudius Mamertinus ne transmite ştirea cu privire la Iulian Apostatul că «a vizitat toate oraşele situate de-a lungul Dunării, a ascultat glasurile tuturor, le-a uşurat condiţiile de viaţă şi a instaurat fericirea» [14]. Cuvintele de laudă cam «exagerate» ale acestui istoric îşi găsesc, totuşi, confirmarea la Ammianus Marcellinus, unul din cei mai buni cunoscători ai evenimentelor din a doua jumătate a secolului al IV-lea [15]. Cu toate acestea nu-i exclus ca împăratul Iulian să fi trecut şi prin unele oraşe din Scythia Minor, fiind legat de aceste teritorii şi prin cuceririle unchiului său, Constantin cel Mare.

---

7. Socrate Scholasticul, *Historia ecclesiastica*, 14, ed. R. Hussey-W. Bright, Oxford, 1893. În legătură cu stîlpii militari în discuţie a se vedea Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine de pe teritoriul României sec. IV—XIII*, Buc. Edit. Acad. Române, 1976, nr. 6, 108, 109, 167b, 232c, 237, 274, 275, 276b.

8. Ioannes Zonaras, *Epitome* XIII, I, Ed. Th. Büttner-Webst, Bonn, 1897.

9. *Excerpta Valesiana* 21 şi 27 ; Zosimos, *Istoria* ed Bonn, 1937, II, 21, p. 85—86 ; C. Patsch, *op. cit.*, p. 17—19, 45 ; DID II, p. 388 ; I. Barnea, Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 107.

10. DID II, p. 383 ; Em. Popescu, *op. cit.*, nr. 271.

11. *Anonymus Valesii*, VI, 31, în FHDR II, p. 49.

12. Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum Libri*, XVII, 12, 4—21 ed. Veidmann, Berlin, 1963 ; Aurelius Victor 42, 21.

13. CIL III, 12. 403 = Dessau I. L. S. 724 : «...nis dispositione tenuerum ad curante Sappone v(iro) p(erfectissimo) duce limitis Scythiae» cf. şi DID II, p. 390 ; Em. Popescu, *op. cit.*, nr. 238.

14. *Panegirici latini* XI, 7 «Omnes urbes quae Danuvium incolunt additae, omnium audita decreta, levati status instaurataeque...» cf. Fontes Hist. Bulg. II, Sofia, 1964, p. 106 ; cf. şi DID II, p. 392.

15. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXVII, 4, 6, cf. şi DID, II, p. 393.

Un împărat bizantin, a cărui trecere în teritoriul nord-dunărean e confirmată de ştirile arheologico-istorice, este Valens (364—378). După înfrîngerea răscoalei lui Procopius, un pretins membru al familiei lui Constantin, Valens a întreprins contra goţilor de la nord de Dunăre o expediţie de pedepsire care a durat 3 ani de zile (367—369) [16]. În iunie 367, împăratul a trecut Dunărea în Muntenia, pe un pod de vase, instalat la Constantiniana Daphne, localitate pe care Ammianus Marcellinus greşit o fixează pe malul drept al Dunării. Expediţia nu a avut succes, deoarece goţii s-au retras din faţa oştilor lui Valens, către munţii Buzăului (Montes Serrorum), iar romeii, neputînd lua decît un număr mic de ostateci, s-au înapoiat la Durostorum. În anul următor (368), Valens se pregătea din nou să treacă Dunărea, dar a fost împiedicat de revărsarea apelor şi a petrecut toată vara într-un lagăr instalat în vecinătatea satului carpilor (vicus Carporum), se crede că undeva în apropiere de oraşul Hîrşova [17]. În primăvara anului 369, Valens a reluat expediţia, de data aceasta mult mai jos pe Dunăre, la Noviodunum, unde a fost construit un alt pod de vase [18]. După drumuri lungi, între Dunăre şi Nistru, unde se afla reşedinţa lui Athanaric, regele vizigoţilor (greuthungilor), pe care Ammianus îl numeşte «*iudex potentissimus*» (XXVII, 5, 6), a fost nevoit să ceară pace [19]. În acest concurs de împrejurări se relatează că a fost trimis la goţi un demnitar pe nume Victor, comandant de cavalerie, «spre a cunoaşte în mod nemijlocit din ce motive omul acesta, prieten cu romanii, dăduse sprijin de arme omului care iscase război împotriva unor împăraţi legitimi» [20]. După aceasta, Valens a trimis şi pe un alt demnitar, pe nume Arintheus, comandant de pedestrime, «împreună cu cîteva cete care au prădat dincolo de Dunăre» [21]; în anul al treilea al domniei lui Valens, cînd au trecut Dunărea pe podul de la Noviodunum, au fost trimişi iarăşi pe rînd Victor şi Arintheus spre a le propune goţilor condiţiile păcii [22]. Tot cu privire la împăratul Valens, istoricii relatează că prin anii 368—369, trecînd prin Tomis, Valens a căutat să impună arianismul şi în metropola provinciei, dar a întîmpinat opoziţia episcopului ortodox Bretanion (Vetranio), de origine din Capadocia, pe care l-a exilat. Temîndu-se însă de mînia poporului, Valens s-a simţit obligat să-l cheme înapoi din exil. Descriind episodul întîlnirii lui Valens cu Bretanion, istoricul Sozomen, care scria *Istoria* sa între anii 439—450, arată că pe teritoriul de atunci al Dobrogei se aflau: «multe oraşe, sate şi cetăţi, metropola provinciei fiind Tomis, oraş mare şi prosper de pe ţărmul stîng al Pontului Euxin»; tot el arată că «încă şi acum

16. I. Barnea, *Themistios despre Scythia Minor* în SCIV, XVIII, 4, p. 563—574, cf. DID II, p. 394; a se vedea Themistius, *Discursul* X, în FHDR, II, p. 57.
17. C. Patsch, *op. cit.*, p. 47—49.
18. O «constitutio» din 5 iulie 369 semnată de Valens la Noviodunum (*Codex Theodosianus* X, 16, 2) confirmă ştirea lui Ammianus, cf. şi V. Pârvan, *Municipium Aurelian Durostorum*, Torino, 1924, (Rivista di Filologia e di Instruzione classica) II, p. 30; cf. şi DID II, 394.
19. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXVII, 5, 6, în FHDR, II, p. 123—127, cf. R. Vulpe, *Le titre de iudex porté par Athanaric*, şi în «Swiatowit» t. XXIV, Varşovia, 1962, p. 313—318, cf. şi DID, II, p. 394.
20. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXVII, 5, 1, în FHDR II, p. 123.
21. *Ibidem*, p. 125.
22. *Ibidem*, p. 125.

stăruie aici un vechi obicei ca unul singur să fie episcop al bisericilor întregului neam» [23].

Oratorul grec Themistios, care l-a însoţit pe Valens pe teritoriul Dobrogei, relatează despre construirea unor fortăreţe şi refacerea altora. O inscripţie din această perioadă descoperită la Hisarlîk (Gîrliciu), jud. Constanţa, unde se presupune că exista localitatea antică Cius, pare să confirme spusele lui Themistios, ea amintind de înălţarea din temelii, în timpul lui Valens, a unei fortificaţii (burgus) prin truda soldaţilor săi prea devotaţi, din legiunea comitatensă Prima Flavia Gemina «după înfrîngerea goţilor», lucrarea făcîndu-se cu purtarea de grijă a tribunului Marcian şi a comandantului detaşamentului local (praepositus) Ursicinus şi din porunca lui Flavius Stercorius, comandantul militar al provinciei (dux) [24]. În legătură cu martiriul Sfîntului Sava din anul 372, întîlnim un alt demnitar bizantin pe teritoriul Scythiei Minor, Iunius Soranus (ὁ λαμπρότατος δοὺξ Εὐθιας), care era originar, ca şi Sfîntul Vasile cel Mare şi Sfîntul Sava, din Capadocia [25]. În aceeaşi perioadă a domniei împăratului Valens, mai precis, în anul 376, pe cît se pare, primăvara, cea mai mare parte a vizigoţilor sub conducerea lui Fritigern şi Alaviv, au cerut azil în imperiu, împăratul s-a învoit şi goţii au trecut pe undeva prin regiunea Silistrei [26]. «Barbarii îşi revărsau trupele lor înarmate pe teritoriul nostru, întocmai ca vulcanul Etna lava sa» — scrie Ammianus Marcellinus, vrînd parcă să ne facă să presimţim consecinţele nefaste ale acestui act [27]. Cu acest prilej sînt amintiţi alţi doi demnitari bizantini, şi anume Lupicinus (comes) şi Maximus (dux), aflaţi aici la Silistra sau mai sus pe teritoriul Scythiei Minor şi a căror «lăcomie nerușinată a provocat răscoala goţilor cu consecinţe nefaste, trupele lui Lupicinus fiind nimicite, iar Tracia pusă în pericol» [28]. În legătură cu evenimentul din 377, Valens, care se afla în Orient, a însărcinat cu conducerea operaţiunilor militare contra goţilor pe Profuturus şi Traian, doi comandanţi slabi şi înfumuraţi. Alte trupe au fost puse sub comanda lui Richomer, comes domesticorum, trimise în ajutor din vest de către Graţian; lupta s-a dat în apropierea fortăreţei Salices = Sălcii (propre oppidum Salices), situată undeva între Histria şi Delta Dunării. Aici goţii, în număr foarte mare (vulgus inaestimabile barbarum), s-au aşezat într-o tabără în formă de cerc (carrago); bătălia, cu pierderi de o parte şi de alta, a fost neho-

23. *Sozomenos, Historia ecclesiastica*, VI, 21, ed. Bidez, Berlin, 1960, p. 263; în FHDR II, p. 223.

24. Em. Popescu, IGLR, nr. 233.

25. Sf. Vasile cel Mare *Epistolele CLV, CLXIV—CLXV*, P.G. 1—32 col. 612—613, 633—640, în FHDR, II, p. 89; V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Buc., 1911, p. 56—59 cf. şi DID, II, p. 398.

26. Sf. Vasile cel Mare, *Scrisoarea CLV către Soranus*, comandantul militar al Sciţiei Mici, în P.G., XXXII, col. 612—613, în FHDR, II, p. 89.

27. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXXI, 4, în FHDR II, p. 135; Eunapius din Sardes, *Fragmente* 42 (HGM I), în FHDR II, p. 241; Zosimos, *op. cit.*, IV, în FHDR II, p. 311; Iordanes, *Getica*, XXV, ed. Th. Mommsen, Berlin, 1882 (1961), vol. V, 1 cf. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, XIII—XIV, Buc., 1939, passim; A.H.M. Jones, *The later Roman Empire*, I, p. 152 crede că trecerea goţilor în imperiu a avut loc în 376 toamna tîrziu; cf. şi DID II, p. 399.

28. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXXI, 4—6, în FHDR II, p. 135—137; Iordanes, *Romana et Getica*, ed. Berlin, 1882 (1961); XXVI, cf. II DID II, p. 399—400.

tărîtoare [29]. Între timp, împăratul a trimis în ajutorul lui Profuturus şi Traian un nou comandant al cavaleriei în persoana lui Saturnius [30].

Mai tîrziu, în timpul împăratului Theodosie I supranumit «cel Mare» (379—395) este amintit un alt demnitar bizantin pe teritoriul Scythiei Minor. Episodul îl relatează istoricul Zosimos şi a avut loc în oraşul Tomis în anul 386. Gerontios, demnitarul de care este vorba, «bărbat de o forţă trupească deosebită şi care putea face faţă la orice treabă în timp de război, s-a ridicat împotriva barbarilor aşezaţi de împărat în faţa cetăţii [31]. Împăratul i-a cerut socoteală pentru fapta săvîrşită şi a vrut să-l pedepsească ; el a scăpat abia după ce a împărţit eunucilor din palatul imperial averea pe care o poseda, plătind adică un preţ corespunzător [32].

În urma înfrîngerii ostrogoţilor conduşi de Odotheus în anul 386, datorită îndemînării şi vitejiei lui Promotus, magister militum în Tracia, eveniment întîmplat pe teritoriul Scythiei Minor, se arată de către izvoarele vremii că însuşi împăratul Theodosie a venit la faţa locului, iar la 12 octombrie acelaşi an, s-a înapoiat la Constantinopol şi, în amintirea acestei victorii, a fost înălţată în Forum Theodosii (Forum Tauri) din cartierul Tauros al capitalei o coloană împodobită cu reliefuri, înaltă de 140 de picioare [33]. La cumpăna dintre secolele IV—V, istoricul Theodoret vorbeşte de generalul roman Gainas, înfruntat de Sfîntul Ioan Gură de Aur şi care, după o carieră strălucită, a fost nevoit să se refugieze în anul 400 în stînga Dunării, unde ar fi fost ucis de huni [34]. La jumătatea secolului al V-lea, în timpul împăratului Marcian (450—457), se arată, printre altele, că generalul Flavius Aetius care a distrus forţele hunice în bătălia din Cîmpiile catalaunice (451) din Gallia, era fiul unui demnitar Gaudentius, magister equitum în Durostorum, care a activat pe teritoriul Scythiei Minor. În tinereţe, Gaudentius fusese ostatec în lagărul lui Alaric, ştia limba gotă, felul de viaţă şi de luptă al acestora, păstrînd chiar mai tîrziu legături la curtea lui Attila [35].

În primii ani ai secolului al VI-lea, în timpul împăratului Anastasius (491—518), lumea bizantină era alertată de răscoala lui Vitalian «scythul», a cărui mişcare a avut loc în Tracia între 513—518. Vitalian s-a născut pe la anul 470 la Zaldapa, în sudul Dobrogei, ca fiu al lui Patriciolus. Vitalian era comandant al aliaţilor barbari (comes foederatorum); unele izvoare îl numesc pe Vitalian «scythul», vrînd să arate regiunea în care el s-a născut, altele îi spun «tracul», desemnînd acţiunea lui mili-

---

29. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXXI, 7, în FHDR II, p. 143—145 ; cf. R. Vulpe, *op. cit.*, p. 315 ; DID II, p. 400.

30. Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, XXXI, 8 în FHDR II, p. 149 cf. şi DID II, p. 400.

31. Zosimos, *op. cit.*, IV, 40 în FHDR II, p. 315—317, barbarii federaţi erau aşezaţi de obicei lîngă sau în apropierea cetăţilor, nu înăuntrul lor.

32. Zosimos, *op. cit.*, IV, 40.

33. Marcellinus Comes, în MGH XI, p. 620 ; Zosimos, *op. cit.*, IV, 35 şi 38, 39 în FHDR II, p. 313—315 «... Πρόμωτος οὐ πόρρω τοὺ τὺν Βασιλέα Θεοδόσιου ὄντα μεταχαλέσας ἐποιεῖτο μάρσυτα τοῦ χατορθώματος cf. şi DID II, p. 405.

34. Theodoret din Cyr, *Istoria bisericească* V, 32, 6, în FHDR II, p. 237, a se vedea şi nota 7.

35. Priscus Panites, *Excerpta de legationibus*, Ed. Carel de Boor, Berlin, 1903, p. 131, în FHDR II, p. 261 ; O. Seeck, *Aetios*, în R.E. I, 1894, col. 701—703 ; DID II, p. 407.

tară în Tracia sau că era un trac romanizat de origine din provincia Scythia Minor [36]. Răscoala a izbucnit în urma măsurii lui Hypatius, nepotul împăratului şi comandantul militar al diocezei Traciei, de a reţine subsidiile anuale acordate trupelor de federaţi, alcătuite, în cea mai mare parte, din huno-bulgari şi goţi, alături de aceştia ridicîndu-se numeroşi ţărani, ajungînd la cifra de aproximativ 50.000. Între anii 513—515, răsculaţii au atacat de trei ori Constantinopolul, pe uscat şi pe mare. În cele din urmă, Vitalian a fost numit comandant suprem al trupelor imperiale din dioceza Traciei (magister militum per Thraciam). Sub Justin I (518—527), el a devenit unul din personajele cele mai importante la curtea imperială, fiind înălţat la rangul de comandant suprem al armatei palatine (magister militum praesentalis) şi numit consul pentru anul 520. A sfîrşit tragic însă în acelaşi an [37]. O inscripţie de la Callatis din sec. V aminteşte în această perioadă pe demnitarul Flavius Servandus, onorabilul comite şi guvernator [37a], necunoscut din alte documente.

În timpul domniei atît de bogate în evenimente a împăratului Justinian (527—565), sînt amintiţi de istoricii epocii cîţiva demnitari bizantini pe teritoriul ţării noastre ; astfel, în anul 528, Baduarius, magister militum şi duce al Scythiei, a fost trimis cu armată pe uscat, pentru ca, împreună cu flota pornită pe mare, să readucă în stăpînirea bizantină oraşele Bosphorus şi Chersones pe care le cuceriseră hunii. Zidurile celor două cetăţi au fost refăcute, iar alte fortificaţii din nordul Mării Negre, *construite din nou* [38]. *Întors din Crimeea, în acelaşi an, Baduarius,* împreună cu Justinus, magister militum şi dux al provinciei Moesia Inferior, s-au împotrivit cetelor de «huni» şi slavi care invadaseră imperiul şi se «stabiliseră» nu de mult timp la nord de Dunăre şi nu departe de malurile ei [39]. În aceeaşi perioadă de timp şi în acelaşi concurs de împrejurări, sînt amintiţi doi comandanţi bizantini făcuţi prizonieri de către barbari, şi anume Constantiolus şi Askum, dintre care numai primul a fost răscumpărat, iar celălalt dus la nord de Dunăre [40]. În anul 529,

---

36. Marcellinus Comes, *Chronicon* an 514 şi 519 în MGH XI, p. 98 şi 101, ed. Th. Mommsen, 1882 (1961) p. 46, în FHDR II, p. 411 ; Malalas, *Chronographia*, XVI, ed. Bonn, 1831, p. 402, r. 3 ; βιταλιανὸς ὁ θράξ; Evagrius Scholasticus, *Historia ecclesiastica*, III, 43 ed. J. Bidez şi L. Parmentier, Londra, 1898 : βιταλιανὸς θραξ γένα, în FHDR II, p. 527 ; Zonaras, *Epitome historiarum*, XVI, 3, 28 ed. Bonn, 1897, p. 137, r. 14—15 : του θραχὸς βιταλιανοῦ; Ioannes Lydos, *Despre semnele cereşti*, VI, în FHDR II, p. 491 ; Victor din Tunun, *Cronica*, ed. Th. Mommsen, vol. II, Berlin, 1894 (MGH, AA, XI, p. 184 ş. u.), în FHDR II, p. 397. «Se spune că Vitalianus a fost ucis la Constantinopol de către partizanii patricianului Justinian în interiorul palatului la locul numit «Purcel», evenimentul a avut loc în iulie 520», cf. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, Ed. Paris, Bruxelles, 1949, p. 178—179 ; I. I. Rusu, *Obîrşia şi răscoala lui Vitalianus*, în «Omagiu P. Constantinescu-Iaşi», Bucureşti, 1965, p. 133—139, îndeosebi p. 134 ; idem, *Elemente traco-getice în Imperiul roman şi în Byzantium*, Buc., 1976, p. 84—89.

37. Marcellinus Comes, *Chronicon*, a. 514—516 ; 519—520, în MGH, XI, 1894, p. 98—99 ; I. Malalas, *op. cit.*, p. 402—406 ; Procopius din Cezareea, *Istoria secretă*, în FHDR II, p. 433.

37a. Em. Popescu, *Inscripţiile...*, p. 131—132 nr. 86.

38. Ioan Malalas, *op. cit.*, I, XVIII, p. 431, r. 16 — p. 433 r. 2 ; Theophanes, *Chronographia*, A.M. 6020, Bonn, 1839, p. 269—271 (= De Boor I, p. 175—177), cf. DID II, p. 416.

39. Procopius din Cesareea, *Războiul cu goţii* I, 27, 2—3, ed. H. Mihăescu, Buc., 1963, cf. şi DID II, 417 şi Fontes *Hist. Bulg.*, III, p. 214—215.

40. Ioan Malalas, *op. cit.*, 1, XVIII, p. 437, r. 19 — p. 438 r. 20, în FHDR II, p. 505 ; Theophanes, *op. cit.*, A.M. 6031, p. 338—339 (= De Boor I, p. 217—218), cf. şi DID II, p. 417.

gepidul Mundus, numit în același an magister militum per Illyricum, a respins cetele de sclavini, bulgari și anți, istoricii vremii arătînd că era fiu de rege «și în timpul consulatului lui Decius s-a dat de partea romanilor, venind la fluviul Dunărea și cerînd împăratului Justinian supunere» [41]. Tot în timpul împăratului Justinian este amintit un ofițer Chilbudios, de înaltă valoare morală și militară, care a fost numit în 530, de Justinian, magister militum per Thracias ; timp de trei ani, Chilbudios nu numai că a reușit să alunge din dioceza Traciei pe huno-bulgari, sclavini și anți, dar chiar a trecut de mai multe ori dincolo de Dunăre, aducînd cu el pradă și prizonieri de la bulgari. În anul 533, cu prilejul unei expediții pe care a făcut-o la nord de Dunăre, oastea bizantină a fost înfrîntă de slavi, iar Chilbudios, omorît în luptă. «De atunci — spune istoricul Procopius — fluviul a putut fi totdeauna ușor de trecut pentru barbari, iar bogățiile romeilor lesne de atins» [42].

Mai tîrziu, se relatează că împăratul Mauriciu (582—602) l-a trimis pe generalul *Priscus la Dorostolon unde s-a întîlnit* cu solii avarilor, arătînd că nu vrea să se războiască cu ei, ci cu triburile slave. Acesta a trecut fluviul contra sclavinilor conduși de Ardagast ; în urma luptelor, armata barbară a fost împrăștiată. Ardagast abia a izbutit să scape pe un cal fără șa. Armatele imperiale au devastat regiunea locuită de slavi, pe mulți i-a ucis, iar pe alții i-a luat prizonieri. Fiind călăuzită de un gepid creștin, oastea condusă de Priscus a trecut peste un rîu din cîmpia munteană, Ilivakia (probabil Ialomița) și a dat peste un șef de trib (rex) al slavilor pe nume Musokios, care a fost luat prizonier împreună cu mulți de-ai lui, iar alții au fost uciși [43].

În anul următor, 593, Priscus a trecut din nou Dunărea la slavi după pradă și ostateci. Împăratul i-a trimis ordin să ierneze acolo, însă armata s-a împotrivit, temîndu-se de mulțimea barbarilor și de asprimea frigului. În locul lui Priscus se arată că a fost numit, în anul 594, Petru, fratele împăratului, dar, înainte de a sosi acesta, armatele, împreună cu fostul comandant, trecuseră Dunărea [44]. Deși Peter Schreiner, în recenta ediție a operelor lui Teofilact Simocata, crede că evenimentul de acum a avut loc la sud de Dunăre, contextul arată că toată acțiunea s-a petrecut la nordul fluviului, mai la vest decît cea din anul precedent (593) ; în acest caz este foarte probabil că rîul din care ostașii bizantini au băut apă să nu fie Ialomița ca la prima expediție, ci alt rîu din județul de azi Teleorman ori Giurgiu. Se crede că greșeala în a numi Helivakia îi aparține lui Teofilact, ori copiștilor din cursul vremii [45]. În expediția amintită, bi-

---

41. Ioan Malalas, *op. cit.*, 1, XVIII, p. 450 r 19—451 r. 15, în FHDR, II, p. 505.

42. Procopius din Cesareea, *op. cit.*, III, 14, 1—6, p. 155—156, în FHDR II, p. 439—443 ; P. Lemerle, *Invasions et migration dans les Balkans*, p. 285 ; asupra numelui german al lui Chilbudios a se vedea M. Vasmer, în *Zeitschrift für slavische Philologie*, 18, 1942, p. 56 ; I. Barnea arată în DID II, p. 417 că ar fi de origine slavă, rămîne un nume a cărui origine nu este încă precizată.

43. Theophylact Simokata, *Geschichte*, VI, 6, ed. Peter Schreiner, Stuttgart, 1985, p. 331 ; Teofilact Simocata, *Istorie bizantină. Domnia împăratului Mauriciu (582—602)*, trad., introd. și indice H. Mihăescu, Buc. 1985 ; Theophanes, *op. cit.* p. 417—419 (= De Boor I, p. 270—271) ; DID II, p. 435.

44. Theophanes, *op. cit.*, p. 419—422 (= De Boor I, p. 272—277) ; DID II, p. 435—436.

45. Emilian Popescu, *Theophylactos Simokates, Geschichte* ed. Peter Schreiner, Stuttgart, 1985, recenzie, în «S.T.» XXXIX (1987), nr. 6, p. 119.

zantinii au fost puşi pe fugă de slavii lui Piragast (595), iar Petru a fost înlocuit din nou cu Priscus, care s-a îndreptat către Cetatea Tomea, şi nu Tomis cum susţine P. Schreiner. Iarna dintre anii 597—598 i-a surprins pe bizantini alături de avari în jurul cetăţii Tomea [46].

În legătură cu aceste evenimente, descoperirile arheologice au scos la iveală un tezaur de monede bizantine, descoperite la Şocariciu, jud. Ialomiţa, cele mai vechi datînd din timpul lui Justin II (565—578), iar cele mai noi din timpul lui Mauriciu Tiberiu din anii 594—595 [47]. În toamna anului 601, Priscus a fost înlocuit din nou în postul de strateg al Traciei cu Petru. După unele succese împotriva avarilor şi sclavinilor, în anul 602, aflîndu-se în regiunea Olteniei, Mauriciu a dat ordin ca armata să ierneze la nord de Dunăre, unde se afla. Soldaţii, nemulţumiţi, s-au răsculat, avînd în frunte pe centurionul Focas, unul din ofiţerii subalterni, «pe jumătate barbar» (ὁ μιξοβάρβαρος τύραννος) [48]. Tot de numele unui demnitar bizantin Priscus se leagă şi ambasada trimisă la curţile lui Attila în 448, care, de asemenea, a traversat teritoriul ţării noastre, descriind cele văzute pînă în Panonia, amintind unele localităţi ale autohtonilor [49].

În a doua jumătate a secolului al VII-lea, gurile Dunării erau «stăpînite de creştini» (bizantini), astfel se explică de ce, la începutul secolului următor, împăratul Justinian II şi-a găsit refugiu tocmai aici, de unde, prin trimişi speciali, ducea tratative cu hanul bulgar Tervel, pentru a fi ajutat de acesta în redobîndirea tronului [50]. Un secol mai tîrziu, izvoarele istorice arată că un detaşament special al flotei imperiale avea în pază ţărmul de vest al Pontului Euxin. Un funcţionar anume, cunoscut sub numele de «arhonte al Bulgariei» (ἄρχων βουλγαρίας) şi care putea să poarte gradul de comes (κόμης), era comandantul acestei flote, centrul se afla la Lykostomion, pe braţul Chilia. Aici întîlnim, în plin secol IX, pe un discipol al patriarhului Fotie: «Toma protospătar şi arhonte de Lykostomion» (Θωμάς πρωτοσπαθάριος καὶ ἄρχων Λυκοστομίου), căruia fostul lui profesor, apoi renumitul patriarh al Constantinopolului îi închină o cunoscută lucrare [51].Către sfîrşitul secolului al IX-lea, pe la ani 895—897, cînd bizantinii au chemat împotriva bulgarilor lui Simeon pe maghiarii stabiliţi temporar între Nipru şi Dunăre, o flotă imperială bara gurile

---

46. Theophylact Simokata, *ed. cit.*, p. 147 cf. şi DID II, p. 236; Emilian Popescu, *recenz. cit.* p. 120, analizînd textul ajunge la concluzia că evenimentele în legătură cu asedierea cetăţii Tomis ar fi avut loc nu în Scythia Minor, ci în vestul Peninsulei Balcanice, deoarece teritoriul de război era aici, iar cetatea asediată ar fi mult disputata şi căutata Tomea din regiunea Remesianei.

47. Irimia Dimian, *Tezaurul de monede găsit la Şocariciu*, în S.C.N., II, 1958, p. 413—416.

48. Theophylact Simocata, VIII, 10, *ed. cit.*, p. 354, în FHDR II, p. 551, DID II, p. 438, cf. şi Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 120—121.

49. G. Popa-Lisseanu, *Ambasadele lui Priscus*, în *«Izvoarele istoriei românilor»*, vol. VIII, Buc., 1936, p. 1—135, în FHDR II, p. 248—285.

50. Theophanes, *op. cit.*, p. 572 (ed. De Boor I, p. 373—374); Nicephoros, *op. cit.*, p. 41 r. 23—25, cf. Petre Diaconu, *Réalités archéologiques et considerations historiques*, în R.R.H., V, 1966, p. 488, cf. şi DID, III, p. 11—12.

51. H. Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Paris, 1966, p. 57, 87—88, 89—90, 101, cf. şi DID III, p. 12, în FHDR II, p. 637; Kyriakos Tzantzanoglu, Τὸ Λεξικὸ του φωτίου Tesalonic, 1967, p. 26 optează în privinţa Likostomului pentru un orăşel din Valea Tempe din Tesalia; I. Barnea, *op. cit.*, p. 12 şi P. S. Năsturel, FHDR, II, p. 637, nota 1 optează pentru Likostomion-Periprava la gurile Dunării.

Dunării. În fruntea ei se afla drongarul Eustatie, iar din rîndurile comandanților s-a distins, prin vitejia sa, Mihail Barcalas [52].

Cu prilejul luptelor din anul 917, dintre bulgari și bizantini este amintit din nou un demnitar, drongarul Romanos, care conducea flota imperială ce se afla din nou în apele Dunării [53]. Șase decenii mai tîrziu, în primăvara anului 971, în vederea luptelor împotriva lui Sviatoslav, flota bizantină condusă de drongarul Leon înaintează pe Dunăre pînă la Dorostolon (Silistra), pentru a veni în sprijinul armatei de uscat, avînd în frunte pe însuși împăratul Ioan Tzimiskes [54]. Un sigiliu descoperit pe malul stîng al Dunării, la est de Călărași, poartă numele lui «Leon strateg istrian» (Λέοντι στρατηγῶ Ἰστριηνῶ). Titularul a fost identificat cu drongarul Leon, amintit mai sus, căruia Tzimiskes i-a încredințat comanda flotei imperiale, cu prilejul operațiilor militare împotriva lui Sviatoslav, iar după aceea i-a lăsat în grijă conducerea themei bizantine — Paristrion [55]. Un alt sigiliu a fost descoperit tot în 1967 în palatul de la Preslav, a doua capitală a Bulgariei dunărene. El poartă legenda : «Leon Sarakinopoulos, protospătar imperial și strateg de Ioanopol și Dorostolon» Λέων Βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Ἰωαννουπόλεως καὶ Δορυστόλου ὁ Σαρακινόπουλος, deși a fost datat la începutul secolului al XI-lea, el aparține domniei lui Ioan Tzimiskes (971—976) [56] și credem că Leon Sarakinopoulos, ca strateg al themei, rezidînd și în Dorostolon, a putut păși pe pămîntul Dobrogei de astăzi. Un alt sigiliu este acela al lui «Focas, spătar și strateg» Φωκᾶς σπαθάριος καὶ στρατηγός atribuit sec. VIII—IX, d.Hr. și descoperit pe malul stîng al Dunării, la est de Călărași. Se crede că Focas ar fi fost strategul themei Paristrion [57]. În regiunea Silistrei, pe malul drept al Dunării, s-au descoperit alte două sigilii,

---

52. Leon VI Filozoful, *Tactica*, P.G., t. CVII, col. 956 Constantin Porfirogenetul, *De Administrando Imperio*, cap. 51 r. 80—128, ed. II, Gyula-Moravcsik, — R.J.H. Jenkins, Washington, 1967, p. 250—252 ; Theophanes Continuatus, II, Bonn, 1838, p. 358—359 ; H, Ahrweiler, *op. cit.*, p. 88 cf. și DID, III, p. 13.

53. Theophanes Continuatus, *op. cit.*, p. 389, r. 20—22 ; H. Ahrweiller, *op. cit.*, p. 87 ; DID II, p. 13.

54. Leon Diaconul, *Historiae*, IX, ed. Bonn, 1828, p. 144 ; Georgios Kendrenos, *Historiarum compendium*, II, Bonn, 1839, p. 329—393, cf. G. Schumberger, *l'Epopée byzantine à la fin du X-e siècle*, Paris, 1896, p. 87—89 ; cf. și DID, III, p. 14 și 75, în FHDR, II.

55. Ipoteză formulată de către I. Mititelu — I. Barnea, *Sigilii de plumb din regiunea Dunării de Jos*, în S.C.I.V., XVIII, 1966, 1, p. 46—48 și I. Barnea, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, în «Dacia», N.S. VIII, 1964, p. 240—245, ipoteză contestată de V. Laurent în «Byz. Zeitschrift», 60, 1967, 1, p. 238 cf. și DID III, p. 75.

56. T. Totev, *Neisvesten strateg na Ioanopol i Dorostoi*, în «Arheologhia», X, 1969, 4, p. 49—51 ; Petre Diaconu, în R.E.S.E.E., VII, 1969, 3, p. 576 și în «Pontica», 2, 1969, p. 396—397 ; N. A. Oikonomides, *Un taktikon inédit du X siècle*. Cod. Scorialensis Gr. R. — II—11, în «Actes du XII-e Congrès International des Études Byzantines», Ohride, 1961, t. II, Beograd, 1964, p. 61—62 ; Ibidem, în *Les listes de présances byzantines des IX-e et X-e siècles*, Paris, 1972, p. 259—261 ; I. Iordanov, *Peciati na Leon Sarakinopol ot veliki Preslav*, în «Arheologia», XXIV, 1, 1982, p. 12—23. Judecînd după caracterele epigrafice și după titulatură, V. Laurent, în «Byz. Zeit.», 62, 1869, 1, p. 230, este de părere că Leon Sarakinopoulos a fost conducător al themei Paristrion la începutul secolului al XI-lea cu puțin înainte sau după Tzitzikios. Numirea însă de Ioanopoli, care se întîlnește pe sigilii în loc de Preslav, pledează mai mult pentru datarea lui în timpul lui Tzimiskes.

57. I. Mititelu și I. Barnea, *op. cit.*, p. 43—44 cf. și DID III, p. 15.

unul aparținea lui «Anatolios spătar imperial și turmarh» (Ἀνατόλιος βασιλικὸς σπαθάριος καὶ τουρμάρης), iar celălalt lui «Nichita spatharocandidat imperial și turmarh» (Νικήτας βασιλικὸς σπαθαροκανδάτος καὶ τουρμάρχης)[58]. Tot din secolul VIII—IX, un alt sigiliu în dublu exemplar, aparține lui «Theodor primicer» (patriciu și strateg de Distra) (Θεόδωρος πριμικύριος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Δίστρας), datat către sfîrșitul secolului al X-lea, aparține, după cum s-a presupus, unuia din succesorii imediați ai lui Leon Sarakinopol și acest sigiliu pare să confirme că răscoala pornită de komitopoli, chiar dacă a atins teritoriul Dobrogei, ea n-a putut duce la supunerea Silistrei[59].

În timpul împăratului Vasile II Macedoneanul alți doi strategi sînt amintiți la Dunărea de Jos. Primul dintre ei este strategul de Dorostolon Tzitzikios, fiul lui Theudate Iberul, care îl înștiințează pe împărat în anul 1017 că șeful bulgar Krakas a adunat oaste multă și, unindu-se cu țarul Ioan Vladislav (1015—1018), se pregăteau să-i atace pe bizantini, împreună cu pecenegii. Împăratul a luat măsuri de apărare, dar atacul n-a mai avut loc din cauză că pecenegii au refuzat să le mai acorde sprijinul[60]. Nu se știe cît timp Tzitzikios a rămas în fruntea themei de la Dunărea de Jos. El nu era numai comandantul unei armate sau garnizoane aflate la Dorostolon, nici șeful unei unități administrative care se reducea la acest oraș, ca și predecesorul său Theodot, primicer (patriciu) și strateg de Distra, ci se intitula «strateg de Dorostolon», după numele themei pe care o conducea și unde își avea sediul[61]. În această demnitate credem că el a putut să călătorească pe pămîntul de azi al țării noastre. În ultimii ani de domnie ai lui Vasile II, după supunerea în întregime a Bulgariei, în 1018, strateg al themei Paristrion se pare că era Simeon, care purta titlul onorific de «vestis». El este cunoscut pînă în prezent dintr-un sigiliu de plumb în trei exemplare care are imprimat pe el numele, titlul și funcția pe care le deținea înaltul demnitar: «Simeon vestis și catepan al themei Paradunavon» (Συμεὼν βεστὴ καὶ κατεπάνω του Παραδουνάβου). Primul exemplar a fost găsit în secolul trecut la Constantinopol, al doilea în 1927 la Preslav, iar al treilea descoperit în 1951 la Dinogeția-Garvăn[62], acesta din urmă pare să fi fost trimis de la Dorostolon cu o scrisoare vreunui șef sau căpetenii locale din subordinea acestuia. Mai tîrziu, în legătură cu invazia pecenegilor din primăvara anului 1936 sînt amintiți 5 strategi luați prizonieri de aceștia pe teritoriul Scythiei Minor: Ioan Dermokaites, Bardas Patzes, Leon

---

58. I. Mititelu și I. Barnea, *op. cit.*, p. 44—45.

59. N. Bănescu, *Les duchés byzantis de Paristrion et de Bulgarie*, p. 69—70; cf. DID III, p. 89. Despre titlul de primicer al acestui strateg a se vedea R. Guilland, *Recherches sur les institutions byzantines* (Berliner Byzantinische Arbeiten, 35), vol. I, Berlin, 1967, p. 300 ș.u.; V. Laurent, *Bulletin de le sigillographie byzantine* în «Byzantion» V, 1929—1930, p. 633 arată că literele πτρ prescurtează cuvîntul πατρικίω, nu πριμικιρίω.

60. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 465, r. 16—20 ἐδεξατο γράμμα υοῦ στρατηγοῦντος ἐν Δοροστόλω Τζιτζικίου τοῦ υἱου τοῦ πατρικίου Θευδάτη τοῦ Ἰλήρος cf. și N. Bănescu, *op. cit.*, p. 48—49 și 70.

61. *Ibidem*, p. 49—52.

62. I. Barnea, *A propos de la découverte de deux sceaux byzantins de Dinogetia*, în «Dacia» N.S. II, 1958, p. 473—475; cf. și DID, III, p. 93—94.

Chalkotoubes, Constantin Pherotos şi Mihail Strabotrichares [63]. În urma atacurilor pecenegilor din anii 1032, 1034, 1035 şi, îndeosebi, din 1036, imperiul a trecut la măsura de a grupa sub conducerea unui singur strateg toată partea de răsărit a Peninsulei Balcanice. Acest lucru pare să-l indice un sigiliu bizantin de plumb, descoperit la Pliska şi purtînd numele lui «David protospătar şi strateg de Tracia şi Dristra» (Δαβίδ πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Θράκης καί Δρίστρας) [64], care, de asemenea, rezidînd şi la Dristra, a putut păşi pe pămîntul Dobrogei de astăzi. Tot în legătură cu mişcările pecenegilor la Dunărea de Jos, de astă dată fiind vorba de imigrarea celor 20.000 de pecenegi în imperiu, în anul 1044, în frunte cu Kegen, este amintit în aceste împrejurări strategul themei Paristrion Mihail, fiul lui Anastasius (διαμηνύεται τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι τὴν δέ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀναστασίου υἱός; mai tîrziu se arată că împăratul Constantin Monomahul «a trimis scrisori lui Mihail, conducătorul oraşelor de la Dunăre (ἄρχων τῶν παριστρίων πόλεων) şi lui Kegen să păzească cu grijă malurile fluviului [65]. După anul 1046, nu se mai ştie nimic despre Mihail, strategul themei Paristrion, probabil a rămas în fruntea themei pînă în anul 1057 cînd se afla la Constantinopol cu rangul de magistru (ὁ μαγίστρος Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀναστασιου υἱός) [66].

În legătură cu persoana mult discutată a demnitarul Katakalon Kekaumenos se arată, printre altele că, în 1034, cînd o parte din trupele cneazului Vladimir al Kievului înfrînte de bizantini la intrarea în Bosfor, se înapoiau în ţară pe calea uscatului, ele au fost nimicite în apropiere de Varna de către Kekaumenos «comandant al oraşelor şi teritoriilor de la Dunăre» (ἄρχων ὢν τῶν περὶ τὸν Ἴστρον πόλεων καὶ χωρίων) [67], care, în această calitate, de comandant, ar fi putut trece prin multe cetăţi ale Scythiei Minor. În timpul ultimilor reprezentanţi ai dinastiei Macedonenilor, alţi doi comandanţi s-au succedat la conducerea themei Paristrion. Primul dintre ei era Ioan Malesses, demnitar, menţionat pe mai multe sigilii. În calitate de strateg ni-l arată un sigiliu de plumb descoperit pe malul drept al Dunării, aproape de cetatea bizantină Păcuiul lui Soare, în punctul «Dervent». Sigiliul poartă pe faţă busturile sfinţilor militari Teodor şi Gheorghe, iar pe cealaltă are legenda : «Ioan Malesses patriciu şi strateg» (Ἰωάννῃ πατρικίω καὶ στρατηγῶ τῷ Μαλέσῃ) [68]. Al.

---

63. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 499, 512, 514—515 ; în FHDR III, p. 149—151 ; DID III, p.123 cf. şi N. Bănescu, *op. cit.*, p. 73—74 unde se presupune că printre cei cinci strategi se va fi aflat şi unul de Dorostolon cf. şi N. A. Oikonomides, *Recherches...*, p. 74 şi P. Diaconu, *Despre pecenegi la Dunărea de Jos în prima jumătate a secolului* XI, în SCIV, XVIII, 3, 1967, p. 466.

64. S. Maslov, *Vizantiiskii slavni peciati ot Pliska i Preslav*, în «Izvestia» — Institut, XX, 1955, p. 448—450 (Rez. germ. p. 461) ; P. Diaconu, în «Pontica», 2, 1969, p. 397, plasează acelaşi strateg după anul 1001 cf. şi DID, III, p. 125.

65. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 582—584, în FHDR III, p. 155 ; cf. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 78—79 ; N. A. Oikonomides, *op. cit.*, p. 76—78, cf. DID, III, p. 126 şi 129—130.

66. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 634, r. 22—23 ; cf. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 80—81, cf. DID III, p. 130.

67. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 523 r. 21—23 ; cf. N. Bănescu, *Un duc byzantin du XI-e siècle ; Katakalon Kekaumenos*, în BSH, XI, 1924, p. 29—30 ; cf. şi DID, III, p. 127.

68. I. Barnea, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion...*, p. 245—247 ; Idem, în DID III, p. 130.

doilea strateg amintit aici este Roman Diogene ; înainte de a ajunge împărat, este atestat în calitate de comandant al orașelor de la Dunărea de jos (ἄρχων των περὶ τὸν Ἴστρον πόλεων), cu prilejul luptelor dintre bizantini și pecenegi din anul 1053 [69].

Din timpul lui Isac I Comnenul, cunoaștem că după luptele împotriva pecenegilor din 1059, împăratul a lăsat la Dunăre o garnizoană și a așezat acolo un strateg. Această informație e confirmată și completată de o notiță din 4 aprilie 1059 a manuscrisului Paris Coisl 263 care precizează că la acea dată era comandant al themei Paradunavon magistrul Vasile (δουκτῶς Βασιλείου μαγίστρου τοῦ Παραδουνάβω) care a fost identificat cu renumitul general Vasile Apokapes (Βασίλειος ὁ Ἀποκάπης) [70]. O dată cu știrea despre marea invazie a uzilor din 1064, cronicarii bizantini Attaleiates, Skylitzes-Kedrinos și Zonaras fac precizarea că în acel an erau conducători ai orașelor de la Dunăre, magistrul Vasile Apokapes și magistrul Nichifor Botaneiates, ultimul dintre ei fiind cu siguranță conducătorul Paristrionului de est [71]. Tot același cronicar invocat de cîteva ori în rîndurile de mai sus, Mihail Attaleiates, ne informează că orașele de la Dunăre erau jefuite de «sciți», în timpul împăratului Mihai VII Ducas (1071—1078) ca urmare a faptului că ele fuseseră neglijate de conducere, iar subsidiile pentru armată suspendate ; de aceea populația s-a răsculat, iar la fața locului a fost trimis un comandant, ales dintre cei mai apropiați colaboratori ai împăratului, anume pe Nestor de neam illir, cu titlul de guvernator al Dristrei. Investindu-l pe acesta cu o astfel de putere, împăratul l-a trimis la Dunăre, însoțit fiind de niște locuitori din orașul Dristra, care promiseseră împăratului că vor da fortăreața în mîinile lui Nestor [72]. Se arată, de asemenea, că în anii 1072—1074, plecînd și ajungînd la Dristra, Nestor a găsit pe localnici (τοὺς ἐγχωρίους) puțin sau chiar deloc dispuși să se supună împăratului. În timpul împăratului Alexios I Comnenul, izvoarele istorice relatează că, datorită pericolului peceneg, basileul a întreprins el însuși o expediție contra lor, ajungînd pînă lîngă Dristra, «oraș renumit printre cele situate la Dunăre» [73], în același timp a dat ordin ca flota bizantină, condusă de Gheorghe Euphorbenos, să se îndrepte pe mare și pe Dunăre înspre Dristra. Împreună cu împăratul se aflau și demnitarii Gheorghe Paleologul și Grigore Katakalon. Îndată după înfrîngerea catastrofală a pecenegilor la

---

69. Mihail Attaliota (Attaleiates), *Historia*, Bonn, 1853, p. 7 r. 7—23 ; cf. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 29—31 și 81—84 ; după I. Wasilewski, *Le thème byzantin de Sirmium-Serbie aux XI-e et au XII-e siècle*, în «Zbornik Radova», VIII, 2 (*Mélanges G. Ostrogorsky*, II), Beograd, 1964, p. 479, Roman Diogene a fost comandant al orașelor de la Dunărea de Jos (Paristrionul belgrado-branicevian) în anii 1057—1059, părere neîmpărtășită de I. Barnea în DID III, p. 130—131.

70. Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p. 591 r. 4 și 592 r. 4 și 14 cf. și N. Bănescu, *op. cit.*, p. 84—89 ; Petre Diaconu, *op. cit.*, nota 93, revine la părerea istoricului bulgar V. N. Zlatarski că demnitarul menționat în manuscrisul parisian n-ar fi fost una și aceeași persoană cu Vasile Apokaukos cf. și DID III, p. 134 unde se optează că era catepanul themei vest-paristriene.

71. M. Attaleiates *op. cit.*, p. 83, r. 10—12 în FHDR III, p. 69—71 cf. și P. Diaconu, *op. cit.*, p. 441—450.

72. M. Attaleiates, *op. cit.*, p. 205, în FHDR III, p. 73—75; Georgios Kedrenos, *op. cit.*, II, p.719, r. 8 ș.u. ὁ δεστάρχον Νέστορ... δουξ τῶν Παριστρίων ὀνομασθεις cf. și DID III, p. 136.

73. Ana Comnena, *Alexiada* VII, 3, I, p. 94, în FHDR, III, p. 99—103 cf. și DID, III, p. 148.

Lebunion (1091) cunoaștem ca duce al themei Paradunavon pe Leon Nikerites, amintit și de Ana Comnena în legătură cu evenimentul din 1087 de la Dristra. Leon Nikerites este amintit în această demnitate și de un sigiliu cu legendă metrică, păstrat în două exemplare [74]. Urmașul lui Leon Nikerites la conducerea themei Paradunavon a fost Demetrios Katakalon. Despre el ne dau știre două sigilii de plumb identice descoperite unul la Silistra, iar celălalt la Constantinopol, datate în ultima decadă a secolului al XI-lea [75]. Mai tîrziu, în plin secol al XII-lea, Manuil II Comnenul (1143—1180) ajunge pe teritoriul țării noastre cu prilejul unor expediții. Evenimentele sînt în legătură cu luarea cetății Demnitzikos de către cumani ; împăratul cu armata sa a trecut Dunărea în 1148, contra lor, ajungînd pînă la muntele Tenu Ormon (ὄρος Τενου ὄρμον), care se afla lîngă hotarele Taurosciției și a cărui localizare este mult discutată în istoriografia română și străină [76]. Tot cu privire la același împărat, vorbind de expediția din anul 1166 a acestuia împotriva ungurilor, același cronicar bizantin, Ioan Kinamos, arată că în timp ce armata imperială înainta spre vest pe malul drept al Dunării, strategul Ioan Vatatzes avea misiunea «să ia cu el o altă armată numeroasă ca și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sînt urmași ai coloniștilor de altădată din Italia și împreună au pornit să invadeze Ungaria, din ținuturile dinspre Marea Neagră, de unde nimeni niciodată nu se năpustise asupra acestora [77]. Se crede că mare parte a armatei a fost recrutată din thema Paristrion, iar pentru a ajunge în Ungaria, trebuiau să treacă pasurile și înălțimile Carpaților la sud-est [78].

În ultimul timp, descoperirea și publicarea unor sigilii ne-au făcut cunoscuți alți demnitari bizantini, prezenți în anumite misiuni, pe teritoriul de astăzi al țării noastre ; astfel, a fost găsit și publicat sigiliul lui Conimundes Stratelates (circa 550—567) amintit și de Teofilact Simocata [79] și care era comandant al armatei (magister militum) ca și Baduarius aici, la Dunărea de Jos, implicit și pe teritoriul Dobrogei [80]. A

---

74. J. Ebers, *Sceaux byzantins du musèe de Constantinople*, în N.R. XVII, 1914, p. 237, nr. 377 : Σφραγὶς Λεόντος δουκὸς τοῦ Νικερίτου cf. și N. Bănescu, *op. cit.*, p. 95 și DID III, p. 135.

75. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 95—97 ; V. Laurent, în «Byz. Zeit.», 62, 1969 1, p. 231, confundă pe Demetrius Katakalon cu Demetrius Mavrokatakalon, spre deosebire de N. Bănescu în *Sceaux de Demetrius Katakalon Katepano de Paradunàvon*, în «Echos d'Orient», t. XXXIX, 1940, p. 159—160, care face deosebire între cei doi demnitari cf. și DID III, p. 154.

76. Ioan Kinnamos, *Epitoma*, p. 93—95, ed. Augustus Maineke, Bonn, 1836, în FHDR, III, p. 233—237 ; cf. și P. S. Năsturel, *Valaques, Coumans et Byzantins sous le règne de Manuel Comnène*, în «Byzantina», I, 1969, p. 175 ; M. Spătărelu, *Opera istorică a cronicarului bizantin Ioan Kinnamos și importanța ei pentru istoria României*, în «M.M.S.» LXII (1986), 6 p., p. 70—75.

77. Ioan Kinnamos, *op. cit.*, p. 260, r. 7—12, în FHDR, III, p. 239—241 cf. și DID, III, p. 161 ; cf. și M. Spătărelu, *op. cit.*, p. 81.

78. I. Nistor, *Bizantini în luptă pentru cucerirea Daciei și Transdanubiei*, în *AAR*, III, p. 721, XXV, 1943, p. 721, cf. și DID III, p. 161—163 ; cf. și Mihai Spătărelu, *op. cit.*, p. 81—82.

79. Teofilact Simocata, *Istoria bizantină* VI, 9—10, trad. H. Mihăescu, București, 1985, p. 131.

80. I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea* (II), în «Pontica», XVIII, 1985, p. 239 ; idem, *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, în RESEE, 1986, p. 119—120.

fost publicat, de asemenea, un alt sigiliu al lui Gheorghe Paleologul (circa 1125/26—1168/70, amintit mai sus, care, în 1162, a fost trimis de împăratul Manuil I Comnenul în Ungaria, pentru a aduce la Constantinopol pe prinţul Bela [81] şi care, de asemenea, a putut trece pe teritoriul ţării noastre. Un alt sigiliu de la Tulcea aparţine lui Adrian Comnenul, fratele împăratului Alexios I Comnenul cu inscripţia : «πρωτοσέβαστος καὶ μέγας δομέστικὸς πάσης Δύσεως». Aşa a fost numit şi de Ana Comnena (Alexiada II, III) [82]. Acest titlu l-a purtat Adrian Comnenul între 1087—1105 [83], în această calitate de mare domestic al themei de la Dunărea de Jos a putut trece şi prin părţile noastre, cum îl indică şi sigiliul descoperit. Un alt sigiliu publicat de curînd aparţine lui Constantin Anemas, spătar şi inspector al themei Armeniacilor, membru necunoscut al familiei Anemas [84]. În această calitate de spătar şi inspector (episkopiites), ar fi putut veni şi pe teritoriul Dobrogei, cum îl certifică şi sigiliul. Unul dintre sigiliile descoperite la Silistra aparţine lui Constantin IV (668—685) cu inscripţia «Κωνσταντίνος Κωνσταντίνου καὶ Ἀναστασίασι λείς Ῥωμαίων» ar data din anul 679—680, cînd împăratul, în expediţiile sale, ar fi ajuns aici [85]. Tot de la Silistra provine şi sigiliul lui Ioannes Probates, spatharocandidat şi commes al flotei [86], altul aparţine lui Mihael Taroniates, cu titlul de sebastos, Ana Comnena indicîndu-l conducătorul armatelor contra cumanilor, în 1095 ar fi ajuns la Silistra [87].

Din cele relatate pînă aici, înţelegem interesul larg pentru romanitatea nord-dunăreană, interes manifestat imediat după retragerea aureliană şi accentuat o dată cu domnia împăratului Constantin cel Mare. Timp de opt secole am văzut îndreptîndu-se aici împăraţi bizantini şi diferiţi demnitari cu însărcinarea precisă de a păstra pentru imperiu teritoriul acesta care, din punct de vedere etnic şi politic, făcea parte din marea Romaniae orientală. Mulţi dintre aceşti împăraţi şi demnitari bizantini amintiţi vedeau pusă în pericol de către barbari populaţia geto-dacă şi romană, foarte necesară pentru apărarea provinciilor sud-dunărene şi a capitalei însăşi. Pe de altă parte, ca apărători ai creştinismului, nu puteau rămîne impasibili la soarta atît de grea a creştinilor din regiunile dunărene.

Drd. MARIN COJOC

PRESCURTĂRI

AAR — Analele Academiei Române

BSH — Bulletin de la Section istorique de l'Académie Roumaine

---

81. Idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea* (II)..., *op. cit.*, p. 242—244.

82. Idem, *Byzantinische Bleisiegel aus Rumänien*, în «Byzantina» XIII, 1975, p. 302.

83. R. Guilland, *Recherches sur les institutions byzantins I*, Berlin-Amsterdam, 1967, p. 457 ; V. Laurent, *Corpus des sceaux de l'empire byzantin*, II, Paris, 1981, p. 939—940.

34. I. Barnea, *op. cit.*, p. 303—304 ; idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, în «Pontica», XVI, 1983, p. 267.

85. Idem, *Sceaux de Constantin IV empereur de Byzance trouvé a Durostorum*, în «R.R.H.» XX, 1981, 4, p. 425—426 ; idem, în «Pontica», XV, 1982, p. 202—204 ; idem, *op. cit.*, în «Byzantina», XIII, 1985, p. 306.

86. *Ibidem*, p. 309. 87. *Ibidem*, p. 310.

BZ — Byzantinische Zeitschrift, München
CIL — Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin
DID II, III — Radu Vulpe, Ion Barnea, Din istoria Dobrogei, Bucureşti, vol. II, III
FHDR II, III, Fontes Historiae Daco-romanae, Buc., vol. II, III
ILS — Inscriptiones Latinae selectae, ed. Hermanus, Dessau, Berolini, 1954 (reeditare)
IGLR — Emilian Popescu, Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV—XIII descoperite în România, Buc. 1976
MGH — Monumenta Germaniae Historica
MMS — Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Iaşi
P. G. — J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, Series graeca, Paris, 1857.
PLRE — A. H. M. Jones — I. R. Martindale — J. Morris, The Prosopography of the Later Roman Empire, vol. I a. D. 260—395, Cambridge, 1971
R. E. — Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, herausgegeben von A. Pauly, G. Wissawa, W. Kroll, K. Ziegler
RESEE — Revue des Etudes du Sud-Est Européen, Buc.
R.R.H. — Revue Roumaine d'Histoire, Buc.
SCIV — Studii şi cercetări de istorie veche
SCN — Studii şi cercetări de numismatică
ST — Studii teologice

«CĂRŢILE» MITROPOLIEI BĂLGRADULUI *

Simpozionul consacrat ediţiei critice a Noului Testament de la Bălgrad (1648), realizată de Prea Sfinţitul Episcop Emilian, constituie un nimerit prilej de a pune în lumina prezentului un capitol din zbuciumata istorie a poporului român trasilvan şi a Bisericii sale, cel privitor la lupta obştii româneşti şi a Aşezămîntului Mitropoliei Bălgradului împotriva unei vaste ofensive de deznaţionalizare a românilor prin ruperea de credinţa ortodoxă, moştenită din străbuni, şi trecerea lor la calvinism, prin care se urmărea în fapt ruperea lor din legăturile firești de credinţă şi de simţire cu fraţii din cele două mari Ţări Româneşti surori : Moldova şi Ţara Românească.

Pe fundalul vieţii româneşti din Transilvania, în secolele XVI—XVII, se face tot mai mult simţită tendinţa novatoare a ideilor Reformei, îmbrăţişată de principii transilvăneni, care devin exponenţii acestor idei şi care-şi fac din propagarea acestora în obştea ortodoxă românească un ţel al politicii lor de absorbire a elementului românesc conservator. Şi în vederea atingerii acestui scop, ei nu omit nimic, declanşînd o vastă acţiune în care antrenau cele mai variate forme de prozelitism, mergînd de la scutirea de dări şi abolirea statutului de iobag pentru preoţii români, de la înfiinţarea de şcoli şi înlesnirea pentru fiii de iobagi de a învăţa carte, ba chiar şi a deschiderii unei şcoli pentru pregătirea preoţilor ortodocşi, şi pînă la obligarea mitropolitului ortodox din Bălgrad de a favoriza, prin observarea strictă a unor oprelişti impuse de superintendentul calvin subordonat principelui, propagarea învăţăturii calvine în

* Comunicare ţinută în aula Academiei Române, în ziua de 12 septembrie 1990, în cadrul Simpozionului ştiinţific, «Un monument important al limbii şi unităţii românilor — Noul Testament de la Bălgrad — 1648».

obştea românească, prin omiterea din cultul Bisericii ortodoxe a unor părţi esenţiale privind cultul sfinţilor, înlăturarea unor Sfinte Taine etc.

În vederea consolidării calvinismului în Transilvania, principele calvin Gabriel Bethlen (1613—1629), înfiinţează la Alba Iulia, în anul 1622, un Colegium Academicum, la care cheamă din apusul Europei profesori vestiţi, de confesiune calvină, şi nu precupeţeşte să trimită peste o mie de tineri la universităţile protestante din Germania, Olanda, Elveţia şi Anglia, la cele din Franţa şi Italia, cu sprijinul cărora să desăvîrşească atragerea românilor la această credinţă.

Acelaşi principe va cere unor preoţi români să înceapă traducerea Sfintei Scripturi în limba vorbită de popor, urmînd a fi plătiţi pentru această muncă, din vistieria princiară, făcîndu-le şi diferite înlesniri. Iar pentru proiectata tipărire a Sfintei Scripturi, va căuta să înfiinţeze la Alba Iulia o tipografie românească. Nu va apuca însă să-şi vadă visele împlinite, iar urmaşul său, principele Gheorghe Rakoczy (1630—1648), va da o mai mare amploare acestei ofensive prozelitiste calvine.

El va căuta, ajutat de superintendentul calvin Ştefan Geleji, să propage şi mai mult ideile calvine, servindu-se în acest scop de mitropolitul Bălgradului şi de preoţii ortodocşi, puşi sub controlul nemijlocit al superintendentului. Cum vom vedea, planul acesta nu va reuşi, ierarhul Bălgradului consimţind numai formal la respectarea opreliştilor impuse de principe şi de superintendentul său.

Ca şi înaintaşul său, principele Gheorghe Rakoczy este conştient de faptul că difuzarea învăţăturilor calvine de credinţă în obştea românească nu se poate realiza fără carte tipărită. De aceea el trimite o solie la Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti, cu care era aliat, şi care avea o tipografie, cerîndu-i să dea mitropolitului Ghenadie al Bălgradului litere şi meşteri tipografi pentru a tipări cărţi bisericeşti, ceea ce domnitorul muntean, care cunoştea starea Bisericii din Transilvania va şi face, trimiţînd odată cu literele cerute şi pe «popa Dobre tipograful», care pune bazele tiparniţei Mitropoliei Bălgradului în secolul al XV-lea.

Principele Gheorghe Rakoczy intenţiona să tipărească pentru români cărţi bisericeşti, în care să strecoare ideile calvine, învăţăturile Reformei.

Dar această ofensivă atît de dură în semnificaţiile şi în consecinţele ei, de a scoate din făgaşul credinţei sale neamul românesc din Transilvania, înstrăinîndu-l de unitatea de credinţă şi simţire cu fraţii de peste munţi, a primit o replică pe măsură din partea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, exponentul cel mai de seamă al conştiinţei româneşti, care a vegheat ca o făclie nestinsă destinele acestui neam de-a lungul înviforatei sale istorii.

Ca totdeauna în clipe de grea cumpănă pentru poporul transilvan, vlădicii Mitropoliei Bălgradului au înţeles că numai prin întărirea conştiinţei etnice a românilor, prin credinţă pot abate valul prigoanelor celor potrivnici patrimoniului sacru de neam şi de credinţă al poporului român, în vremuri în care voievozii erau de alt neam şi că numai prin întărirea în legea străbună puteau birui aceste vitregii.

De aceea dominanta slujirii mitropoliţilor Bălgradului a constituit-o apărarea fiinţei noastre de neam şi de credinţă prin cartea tipărită, care era, deopotrivă, carte de cuget şi de simţire românească. De aceea con-

siderăm că punerea în lumină a cărţilor ieşite din teascurile Mitropoliei Bălgradului este nu numai un act de pietate, ci şi un act de cinstire adusă celor care, cu preţul vieţii cel mai adesea, au apărat patrimoniul sacru al sufletului românesc = credinţa, limba şi conştiinţa de sine a acestui neam.

Iată care sînt cărţile tipărite sub oblăduirea Mitropoliei Bălgradului, la sfîrşitul sec. XVI şi începînd din cel de-al patrulea deceniu al sec. al XVII-lea :

1. *Evangheliarul (1579),* tipărit în limba slavonă de diaconul Lavrentie, care din al cărei epilog aflăm că tipograful obţinuse din partea principelui Transilvaniei Sigismund Bathory, privilegiul ca această carte, respectiv textul tradus, să nu se mai retipărească de altcineva timp de 30 de ani, în vederea recuperării cheltuielii tipăririi. Nu excludem posibilitatea ca acest diacon Lavrentie (Lörinţ) să mai fi tipărit aci şi alte cărţi, care însă nu au mai ajuns pînă la noi.

2. *Octoihul mic (1580),* carte atribuită tot diaconului Lavrentie, deşi nu poartă nici o însemnare, dar după înfăţişarea vulturului din stemă, întors cu capul spre stînga — ca de altfel în toate celelalte lucrări ale lui Lavrentie — ne face să înclinăm că această carte îi aparţine.

După această carte, timp de cinci decenii nu mai apare nici o altă carte în tiparniţa Mitropoliei din Bălgrad, fără însă ca activitatea cărturărească propriu-zisă să fi încetat. Şi aceasta ne-o confirmă numeroase manuscrise româneşti, între care un loc important revine textelor «măhăcene», o colecţie de texte copiate de popa Grigorie din Măhaci (1580—1620).

3. *Sbornicul slavo-românesc (1639)* este prima carte tipărită odată cu reorganizarea tipografiei Mitropoliei Bălgradului şi prima «probă de lucru» a popii Dobre ca tipograf, în timpul păstoriei mitropolitului Ghenadie. Această cărticică de 64 file, cuprindea texte slavo-române, române şi slavone, din care amintim cîteva rugăciuni scurte, Paraclisul Precistii, un Trepetnic şi un Gromovnic.

4. *Catehismul calvinesc (1640),* tradus şi tipărit din «limba dieceasă şi slavonească», cu sfatul, îndemnul şi chibzuiala lui Gheorghe Csulay, predicator calvin la curtea lui Gheorghe Rakoczy. Pentru tipărirea acestei cărţi, superintendentul calvin mută tipografia din Alba Iulia în Prisaca Ampoiului, sat de lîngă Alba Iulia, folosindu-se de popa Dobre tipograful, fără ştirea mitropolitului Ghenadie, unde tipăreşte acest Catehism în 20 de zile. Traducerea cărţii a fost făcută de popa Gheorghe din Sec, preot ortodox, atras la calvinism. Acest Catehism va fi retipărit la 1646 în Alba Iulia, sub titlul «Scutul Catehismului», apoi tot în Alba Iulia, la 1648, cu litere latine. Cartea va stîrni un val de nemulţumire în Ţara Românească şi în Moldova, iar mitropolitul Moldovei Varlaam, care va găsi Catehismul printre cărţile unui boier muntean, va convoca un Sinod al ierarhilor din cele două Ţări Româneşti surori, în cadrul căruia va dezbate pericolul propagandei calvine din Transilvania şi sprijinul ce se impune pentru zădărnicirea acesteia. Mitropolitul Varlaam va tipări apoi o carte de «Răspuns», în care va arăta întreaga erezie şi pericolul ce-i paşte pe români.

Nu avem astăzi nici un exemplar din acest Catehism. Neamintirea numelui mitropolitului Ghenadie, ca şi afirmarea din prefaţă că a fost tradus «din limba diecească şi slovenească», erau menite să inducă în eroare pe preoţii ortodocşi şi să-i atragă la calvinism.

Sub raportul conţinutului, Catehismul calvinesc din 1640 şi cele două ediţii următoare (1646, 1648), se caracterizează prin expunerea integrală a învăţăturii de credinţă calvină.

5. *Evanghelia cu învăţătură (1641)* este cea de a doua carte prin care se urmărea infiltrarea Reformei, Ştefan Katona Gelejy urmărind ca prin predicarea credinţei în limba română, să strecoare învăţături calvine.

Cartea a fost tipărită la Bălgrad, din însărcinarea mitropolitului Ghenadie de către acelaşi «popa Dobre tipograful». Ceea ce însă a nemulţumit pe superintendent a fost faptul că atît mitropolitul Ghenadie, cît şi Ilie Iorest, care i-a urmat, şi în timpul căruia cartea a ieşit de sub teascurile tiparniţei, nu au schimbat nimic din învăţătura Bisericii Ortodoxe, ceea ce va determina pe superintendent să se plîngă lui Rakoczy că mitropolitul «ca un neputincios, unele dintre condiţiuni le-a ţinut, altele nu».

6. *Noul Testament (1648)*, tipărit sub patronajul mitropolitului Simion Ştefan, este cartea cea mai remarcabilă şi mai reprezentativă din cîte s-au tipărit sub oblăduirea Mitropoliei Bălgradului.

Ea se încadra perfect în planurile principelui Gheorghe Rakoczy de a traduce Sfînta Scriptură în limba română, cu ajutorul căreia — prin înlocuirea unor cuvinte, ce redau în sens ortodox învăţătura Bisericii Ortodoxe, cu termeni ambigui, calvini — atît principele, cît şi superintendentul său, intenţionau să utilizeze această importantă parte a Sfintei Scripturi ca instrument al propagandei calvine. Înţeleptul ierarh de la Bălgrad, care era şi el, ca şi înaintaşii săi, tributar observării unor restricţii impuse de principe şi superintendent, va accepta în principiu oferta acestora dar va face din Noul Testament un instrument al întăririi credinţei ortodoxe şi al unităţii de limbă şi simţire românească cu românii de pretutindeni.

Din *Predoslovia* acestei cărţi aflăm că Simion Ştefan a însărcinat pe ieromonahul Silvestru, cel care tipărise o *Cazanie* la Govora, în 1642, cu traducerea textului Noului Testament. După moartea acestuia, Simion Ştefan constată că, necunoscînd limba greacă, Silvestru nu făcuse o traducere bună, şi de aceea ia hotărîrea să alcătuiască o ediţie critică a acestei cărţi, cu un grup de «cărturari dintre popii» săi, izvodind textul sacru după izvoade greceşti, latine şi slavone. Ideea de bază a acestei traduceri a fost aceea «să înţeleagă toţi», căci marele mitropolit se plînge în aceeaşi *Predoslovie* că «rumânii nu grăiesc în toate ţările într-un chip», «din vina celor ce i-au răsfirat» pretutindeni. De aceea, el şi toţi autorii acestei traduceri, s-au silit «să înţeleagă toţi», alegînd cele mai uzuale cuvinte ale lexicului românesc, înţelese pretutindeni, făcînd din textul Noului Testament baza unui lexic supradialectal, de largă circulaţie şi totodată o normă unitară a graiului românesc. Prin ideile de teorie literară şi mai ales prin traducerea realizată de el şi de «popii săi... cărturari», Simion Ştefan face din Noul Testament de la Bălgrad (1648),

ecoul, peste veacuri, al strigătului la unitate a românilor, iar migala grupului de traducători a dat limbii şi culturii române o lucrare monumentală, care, pe bună dreptate, s-a afirmat că este şi rămîne «piatra de temelie pe care s-a ridicat limba română literară şi literatura noastră în veacurile următoare».

Prin aşezarea înaintea cărţilor mai importante ale Noului Testament a unor predoslovii (introduceri rezumative), a folosirii în textul lor a numelui Părinţilor Bisericii şi a învăţăturii lor, cartea nu poate fi nici pe departe o lucrare calvinizantă.

Mitropolitul Simion Ştefan a dăruit neamului său o carte de căpetenie, în frumoasa limbă a poporului, iar opera sa rămîne peste veacuri o mare faptă de gînd şi simţire românească, înscriindu-i numele în rîndul vlădicilor cărturari ai neamului, care au apărat cu prestigiul, munca şi fierbintea lor dragoste de neam şi de ţară, patrimoniul de credinţă, de fiinţă etnică a poporului român. Opera sa avea să apară în ediţie critică, după aproape trei veacuri şi jumătate, la Alba Iulia, prin osîrdia vrednicului său urmaş, Prea Sfinţia Sa Episcopul Emilian Birdaş, mare iubitor de carte veche românească.

Prea Sfinţitul Episcop Emilian, primul titular al străvechiului scaun vlădicesc al Alba Iuliei, reînfiinţat în 1975, în timpul opresiunii vechiului regim, a făcut viabilă «legea strămoşească» în spaţiul transilvan supus oblăduirii sale, ctitorind această ediţie critică a «Noului Testament de la Bălgrad» — 1648, după ce ridicase 72 biserici noi, reaprinsese lumina credinţei în peste trei sute de locaşuri, reparate şi redate cultului. Fie-mi îngăduit ca astăzi, cînd truda sa la această ediţie critică este prezentată celui mai înalt for de cultură al ţării, să-i aduc prinosul de cinstire pentru pilduitoarea activitate, prin care s-a afirmat ca un mare român şi un mare ierarh al Bisericii neamului.

7. *Psaltirea (1651)* este cea de a doua carte tipărită de mitropolitul cărturar Simion Ştefan de la Bălgrad, după izvoade ebraice, deoarece «apa tot mai limpede şi mai curată e în izvoare, decît în pîraie, că de ce se depărtează de izvor, totuşi e mai amestecată şi mai tulbure», cum arată ierarhul în *Predoslovia Psaltirii,* în care — ca şi în cea a «Noului Testament de la 1648», face un vibrant apel la unitatea românilor prin limbă.

8. *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare (1685)* este o cărţulie tradusă de Ioan Zoba din Vinţ, prin intermediul unei versiuni maghiare după o carte engleză, destinată absolvenţilor şcolilor calvine, ca şi celor ce urmau şcoala din mînăstirea de la Bălgrad. Este mai mult o călăuză de etică calvină. Traducătorul, care nu a ezitat să facă concesii calvinilor — dovadă este chiar cartea aceasta — o închină, împreună cu «tot soborul», principelui Apafi, fără să pomenească pe mitropolitul Sava din Veştem, o dovadă în plus că atît principele, cît şi Ioan Zoba căutau să infiltreze cît mai mult, prin cartea tipărită, doctrina calvină în Biserica românească.

9. *Ceaslovel (1685),* tipărită la Bălgrad, avînd ca «ispravnici şi nevoitori» pe acelaşi preot Ioan Zoba din Vinţ şi pe protopopul Gheorghe din Daia, dimpreună cu ieromonahul Iosif, un călugăr tipograf de origine rusă, care închină *Ceaslovelul* acesta mitropolitului Varlaam al «Bălgradului, Vadului, Maramureşului şi Silvaşului», sub păstoria căruia

au mai apărut încă trei tipărituri. Aceasta este prima carte de slujbă în limba română, cu text nealterat. În *Predoslovia ei se pune în* evidenţă necesitatea tipăririi cărţilor bisericeşti în limba română, spre a fi înţelese slujbele din ele de credincioşi.

10. *Rînduiala diaconstveior şi cu a văzglăşeniilor care se zic la Liturghie şi la rînduiala Vecerniei şi a Utreniei (1687).*

Este vorba de un Liturghier ce cuprinde în sine rînduiala slujbei Sfintei Liturghii, a Vecerniei şi a Utreniei, tipărit de Chiriac scriitor, «întru folosul şi înţelegerea pravoslavnicei româneşti Bisericî», spre cunoaşterea acestor sfinte slujbe de către preoţi şi diaconi.

11. *Evhologhion, «ce se zice Molitvănic» (1689)* este o carte de slujbă pentru trebuinţa exclusivă a preoţilor, cuprinzînd rînduiala Sfintelor Taine, ierurgii, molitve şi îndrumări pentru preoţi. Este cea din urmă carte în care este pomenit popa Ioan Zoba din Vinţ, în *Predoslovia* căreia se arată încă o dată necesitatea tipăririi cărţilor bisericeşti în limba română, întrucît «mulţi dintre preoţi, neînţelegînd tipicurile, rînduielile, foarte cu nestatornicie s-au isprăvit toate slujbele». Tipograful este acelaşi Chiriac Moldovanu.

12. *Poveste la 40 de mucenici (1689),* cu care ia sfîrşit şirul cărţilor tipărite sub mitropolitul Varlaam de la Bălgrad, redă o pagină de hagiografie creştină, prin istorisirea plină de învăţăminte a pătimirii celor 40 de mucenici pomeniţi în calendarul creştin ortodox la 9 martie în fiecare an.

Cu această carte, tipografia Mitropoliei Transilvaniei îşi încetează activitatea timp de 10 ani. De acum la orizontul spiritualităţi româneşti din Transilvania apar norii grei ai catolicismului expansionist, sprijinit de Curtea de la Viena, în intenţiile căruia se proiecta atragerea românilor la unirea cu Biserica Romei. În faţa acestui pericol, sprijinul fraţilor de peste munţi nu întîrzie, prin ajutorul substanţial acordat de domnitorul muntean Constantin Brîncoveanu şi de mitropolitul Ungro-Vlahiei Teodosie, pe care aceştia îl trimit proaspătului mitropolit al Bálgradului Atanasie Anghel (1698—1701), dimpreună cu meşterul tipograf Mihai Iştvanovici, care va tipări în tiparniţa Mitropoliei Bălgradului următoarele două cărţi în duh ortodox autentic.

13. *Bucoavna (1699),* care este primul abecedar românesc cu conţinut creştin, tipărit în alfabet chirilic, cuprinzînd rugăciuni, Simbolul credinţei (Crezul), Decalogul, explicarea în spirit ortodox a celor 7 Taine, exerciţii de citire, silabisire şi text pentru citire. Din *Predoslovie* aflăm că această carte s-a tipărit pentru «învăţarea pruncilor şi de a face din cititorii ei buni creştini şi luminaţi». Cartea s-a tipărit cu cheltuiala protopopului Gheorghe din Daia şi a lui Ştefan Raţ Chişfalău mionul.

Prin osîrdia Prea Sfinţitului Episcop Emilian, *Bucoavna* de la 1699 a fost editată critic în anul 1988 şi pusă astfel la îndemîna cercetătorilor trecutului nostru.

14. *Chiriacodromionul, sau Evanghelia învăţătoare (1699),* care este o retipărire a *Evangheliei învăţătoare* tipărită de mitropolitul Ghenadie în 1641. Cartea vede lumina tiparului «pentru folosul şi luminarea neamului nostru românesc», după cum aflăm din *Predoslovia* semnată de tipograful Mihai Iştvanovici, *Predoslovie* care pomeneşte

numele marelui voievod muntean Constantin Brîncoveanu şi al mitropolitului Atanasie Anghel. În această *Predoslovie*, domnitorul muntean este numit «luminătorul credinţei pravoslavnice, ...patronaşul adevărat al Sfintei Mitropolii de aici, din Ardeal». În acest *Chiriacodromion*, tipograful Iştvanovici ne aminteşte că nu s-a făcut nici o «strămutare împotriva Sfintei Scripturi, au în rînduiala dogmelor ce ţine şi porunceşte pravoslavnica Biserică a Răsăritului».

Cu această din urmă carte se sfîrşeşte activitatea editorial-tipografică a Mitropoliei Bălgradului, iar anul 1700 va marca un alt capitol dureros din istoria Bisericii transilvănene, prin sfîşierea unităţii spirituale a neamului românesc din Transilvania, în urma trecerii silite a une părţi a credincioşilor ortodocşi la unirea cu Biserica Romei.

La sfîrşitul acestei succinte prezentări a vechii cărţi româneşti, ieşită din teascurile tiparniţei Mitropoliei Bălgradului, sîntem îndemnaţi să punem în evidenţă caracteristicile fundamentale ale tipăriturilor ieşite de aici :

— carte bisericească, cu menirea de a întări credinţa creştină în popor şi, prin aceasta de întărire a unităţii de simţire şi de neam a românilor transilvăneni cu «fraţii de peste munţi» ;

— carte în limba românească ;

— efortul continuu al ierarhilor, al tipografilor de a tipări cărţi într-o limbă de largă circulaţie, «înţeleasă de toţi», de a crea o normă unitară, graţie căreia tipăriturile de la Bălgrad, şi în special *Noul Testament* de la 1648, au constituit baza pe care s-a format limba română literară în secolele următoare.

Pentru aceste considerente, cărţile tipărite de Mitropolia Bălgradului în sec. XVI—XVII, sînt, prin conţinutul şi semnificaţia lor, lucrări esenţiale de cultură şi spiritualitate românească, vestigii de gînd şi simţire românească, mărturii ale devenirii noastre, în cuprinsul cărora se străvăd coordonatele fundamentale ale civilizaţiei şi culturii româneşti, istoria însăşi a neamului nostru într-o epocă plină de frămîntări.

Vlădicii Bălgradului de odinioară au trecut de mult pragurile acestei lumi, în Împărăţia de neînserată lumină a Dumnezeului pe care l-au slujit. Prin cartea tipărită, ei sînt ctitori de suflet românesc şi sînt pururea în neodihna neuitării noastre. De aceea, considerăm că iniţiativa ierarhului de la Alba Iulia, Prea Sfinţitul Episcop Emilian, de-a pune în lumina prezentului două din aceste cărţi vechi, «Noul Testament de la 1648» şi «Bucoavna» de la 1699, este o pildă ce se cere urmată.

Diacon ŞTEFAN NOVAC

---

1. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Buc., 1980 ;
2. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti*, 1, Buc., 1928 ;
3. Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, Buc., 1989 ;
4. Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demeny, *Carte şi tipar în societatea românească şi sud-est europeană*, Buc., 1985 ;
5. Florian Dudaş, *Vechi cărţi româneşti călătoare*, Buc., 1987 ;
6. Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române vechi*, Buc., 1987 ;
7. D. Murărăşu, *Istoria literaturii române*, Buc. 1935 ;
8. Emilian Birdaş, *Alba Iulia — oraş bimilenar*, Alba Iulia, 1978.

ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE FAȚĂ DE EVREI ÎNTRE 1918—1945 ÎN MUNTENIA, REFLECTATĂ ÎN PUBLICAȚIILE VREMII ȘI ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ

Născut și format dintru început în aria geografică pe care o locuiește și astăzi, poporul român — sinteză a simbiozei daco-romane —, a păşit pe scena istoriei ca popor creștin. Concomitența proceselor romanizării și încreștinării a imprimat firii poporului nostru românesc atributele de «mijlocitor» între popoarele Orientului și cele ale Occidentului și acela de tolerant, înțeles în sensul cel mai deplin al cuvîntului. Afirmația italianului Bruto Amante că «toleranța înțeleasă în mod absolut este prerogativul românilor» [1] este, credem, un argument de prim ordin în acest sens. De altfel Bruto Amante nu este singurul dintre cercetătorii, istoricii și călătorii străini la noi care au rămas profund impresionați nu numai de bogățiile și frumusețile plaiurilor românești ci și de ospitalitatea cu care românii îi întîmpină la ei acasă pe străinii veniți cu gînduri pașnice și în căutarea unui adăpost.

Pe toți acei străini determinați de vitregiile vremurilor să-și părăsească meleagurile natale și care au poposit pe pămîntul lor, românii i-au întîmpinat cu bunăvoință și omenie, sprijinindu-i și asigurîndu-le libertatea de manifestare atît pe tărîm material cît și pe tărîm spiritual. Armeni, bulgari, germani, maghiari, sîrbi, turci, tătari și evrei au aflat pe pămîntul românesc liniște, un loc de muncă și posibilitatea întocmirii unei locuințe, dar și libertate deplină pentru manifestarea credințelor lor religioase.

Dacă este să ne referim fie și numai la cei din urmă amintiți, subliniem că ei au fost primiți cu multă înțelegere, că în timp și-au întocmit propriile lor organizații pe care autoritățile statului român le-au recunoscut și că s-au bucurat în România de *multe privilegii*, așa cum se poate vedea și din *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei Munteniei pe anii 1694—1704*, publicată în 1873.

Pe seama evreilor stabiliți în România s-au promulgat diverse decrete, hotărîri și legi prin care li se acordau și garantau anumite privilegii, cei care primeau Botezul putînd fi promovați chiar în rîndurile clerului [2]. Biserica noastră strămoșească de altfel i-a privit cu multă îngăduință, iar în momentele mai dificile pentru ei a luat atitudine oficială în favoarea lor. Și aceasta pentru că Biserica Ortodoxă Română a respectat întotdeauna credința altora; le-a arătat «calea, adevărul și viața» pentru că aceasta intra în cadrul misiunii sale —, dar nu a forțat pe nimeni să intre în rîndurile sale, nu a practicat ceea ce denumim noi astăzi prozelitismul. Mai mult decît atît, Prozelitismul a fost condamnat și înfierat de Biserica Ortodoxă Română în orice timp și în orice împrejurare.

Dacă însă din proprie inițiativă și fără nici un fel de constrîngere diverse persoane împărtășind altă credință religioasă solicitau Bisericii noastre Taina Sf. Botez ea nu putea să-i refuze și nici nu a făcut-o. I-a primit cu toată considerația dînd directive clare și precise în acest sens

---

1. Bruto Amante, *La Romania ilustrata. Ricordi di viagio*, Roma, 1888, p. 185—186.
2. † Episcop Dr. Antim Nica, *Pe urma apostolatului românesc*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIII (1945), nr. 11—12, p. 572. *Îndreptarea Legii*, Tîrgoviște, 1652.

și — pentru a fi observată o regulă generală —, a înscris în cărțile sale de slujbă, în special în *Molitfelnic, rînduiala care trebuia urmată*[3]. Prin organul său suprem de conducere — Sfîntul Sinod —, Biserica Ortodoxă Română a dat chiar și unele recomandări sfinților slujitori vis-à-vis de atitudinea pe care ei trebuiau să o aibă față de membrii altor confesiuni creștine sau necreștine. Vom aminti aici, — spre exemplificare —, că în anul 1881 Sfîntul Sinod al Bisericii noastre a aprobat *Proiectul de regulament pentru relațiunile bisericești ale clerului ortodox român cu creștinii eterodocși sau de alt rit și cu necredincioșii care trăiesc în Regatul Român*, alcătuit și prezentat în plenul său de învățatul episcop Melchisedec Ștefănescu al Romanului[4]. Articolul 9 al acestui Proiect de regulament preciza : «Preoții ortodocși sînt datori a se purta cu politețe și simpatie către creștinii eterodocși sau de alte rituri, a nu-i insulta, nici a derîde uzanțele lor religioase».

Venind mai aproape de perioada care ne interesează (1918—1945) menționăm că evreii stabiliți în România se bucurau pe mai departe de libertate și privilegii ca și celelalte naționalități statornicite la noi. Este motivul pentru care, alături de acestea, evreii își manifestau bucuria pentru schimbările intervenite în viața poporului român prin istoricul eveniment de la 1 Decembrie 1918. În întrunirea de la București din 31 martie 1919 ei au decis «aderarea din inimă și cu multă satisfacție» la hotărîrea de revenire a Transilvaniei la patria mamă[5].

Conjugîndu-și eforturile în vederea asigurării unui nivel satisfăcător de viață tuturor viețuitorilor de pe meleagurile carpato-danubiano-pontice Statul și Biserica românească, în configurația lor după 1 Decembrie 1918, au înscris o filă de aur în istoria umanității. Ca într-un adevărat pămînt al făgăduinței toți străinii așezați pe pămîntul străbun al românilor se bucurau de drepturi egale, erau respectați și li se asigura libertate deplină pentru manifestarea specificului lor etnic și confesional. Prozelitismul era și este ceva străin sufletului românesc, iar libertatea de a primi sau refuza o credință religioasă era garantată de lege. *Legea pentru regimul general al Cultelor*, din 28 aprilie 1928, prevedea în art. 44 : «Oricine a împlinit vîrsta de 18 ani poate trece de la un cult la altul, observînd formele stabilite de lege. De acest drept nu beneficiază cei ce suferă de boli care împiedică libera voință. Femeile măritate, pot să-și schimbe religia chiar înainte de împlinirea vîrstei de 18 ani»[6].

De altfel, formalitățile de trecere constau dintr-o declarație la ofițerul stării civile și un termen de 30 de zile, apoi menționarea în registre și înștiințarea reprezentanților respectivi de Culte.

Înveninarea atmosferei internaționale către anii '40 ai secolului nostru care avea să producă în viața omenirii și a popoarelor profunde mutații și transformări a provocat și la noi serioase și nedorite schimbări.

Alături de poporul român — greu încercat în aceste împrejurări —, vor avea de suferit și fii ai naționalităților conlocuitoare, printre care și

---

3. † Episcop Dr. Antim Nica, *art. cit.*, p. 573.
4. Arhiva Sfîntului Sinod, Dosar nr. 74/1881, f. 365.
5. *Probleme fundamentale ale istoriei patriei*, București, 1987, p. 108.
6. † Episcop Dr. Antim Nica, *art. cit.*, p. 582

evreii. Şi totuşi, în aceste triste împrejurări România va înscrie una dintre cele mai frumoase pagini din istoria popoarelor pe linia umanismului.

În timp ce zelul mai multor guverne din Europa pentru aplicarea «soluţiei finale» populaţiei evreieşti nu mai cunoştea limite, el atingînd proporţii care au surprins pînă şi pe iniţiatorii ei de la Berlin [7] oraşele şi satele României au oferit adăpost sigur tuturor evreilor care au reuşit să se refugieze, să evadeze din ghetouri. Este bine cunoscută în literatura de specialitate telegrama expediată din Budapesta la Berlin, prin care se raporta : «Din cercurile consulatului general român de la Cluj s-a aflat că evreii din Ungaria refugiaţi în România sînt trataţi acolo ca refugiaţi politici, urmînd a li se înlesni de către guvernul român emigrarea în Palestina» [8].

Referindu-se la situaţia evreilor din România pe fondul atmosferei din Europa dinainte de naziști profesorul universitar dr. Israel Gutman din Israel arăta că planurile naziste de a-i deporta pe evreii din România în lagărele de exterminare din Polonia «au întîmpinat o opoziţie energică din partea poporului român şi a autorităţilor româneşti, inclusiv a guvernului şi dictatorului Ion Antonescu. Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul şi această rezistenţă este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de «soluţia finală», de concepţie nazistă. Mi se pare, continuă profesorul Gutman, că aceasta nu a fost doar consecinţa unor poziţii oportuniste şi a schimbărilor de pe front ci în mare măsură şi, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziţii şi concepţii care existau între Germania nazistă şi România de sub dictatura lui Antonescu în privinţa evreilor» [9].

Pentru a scăpa de ghetoizare evreii au ales soluţia refugierii în România. «Dintre ţările vecine cu noi — scria Endre Làszló, secretar de stat la Ministerul de Interne din Budapesta, în raportul-sinteză prezentat în şedinţa Consiliului de Miniştri din 21 iunie 1944 —, *România a fost aceea care, printr-o indulgentă pază a graniţei, a facilitat strecurarea evreilor în interiorul ei*» [10].

Sesizînd intenţiile de amestec ale Berlinului în chestiunea evreilor din România reprezentanţi ai celor mai diferite cercuri politice, religioase şi culturale, opinia publică românească într-un cuvînt, au iniţiat un val de proteste fraternizînd cu populaţia evreiască de la noi. Într-un protest înaintat Ministerului de Interne din Bucureşti de către românii din sudul Transilvaniei şi din Banat se spunea : «Oricare ar fi concepţia noastră despre evrei, sîntem creştini şi oameni, şi noi, care am suferit atîta sub dominaţia ungară şi care ştim cît suferă astăzi ai noştri sub aceeaşi dominaţie, ne cutremurăm la gîndul că cetăţenii unui stat ar putea, fără nici o vină, să fie despuiaţi de tot avutul lor şi alungaţi din ţara în care s-au născut şi în care zac de secole osemintele bunilor şi străbunilor lor» [11].

---

7. Dr. Oliver Lustig, *Denaturări şi falsificări care jignesc şi profanează memoria victimelor terorii horthyste*, în «România literară», nr. 14, din 2 aprilie 1937, p. 12—13.
8. *Ibidem*, p. 14.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*.

În aceste ceasuri de grea cumpănă Biserica Ortodoxă Română, cler şi credincioşi, ca de atîtea ori în întreaga sa istorie, s-a aflat în primele rînduri ale celor care militau pentru umanism, pentru pace, pentru înţelegere şi respect între popoarele lumii.

Activitatea Bisericii noastre sub aspect pastoral-misionar cunoaşte acum o oarecare intensificare şi ea avea în vedere lumea sectelor neoprotestante şi pe evreii care solicitau în număr tot mai mare botezul creştin. Profesori universitari ca Arhim. Iuliu Scriban, Pr. Gala Galaction şi Vasile Gh. Ispir, militanţi pentru această acţiune, au susţinut de la înălţimea catedrei universitare prelegeri şi au scris, diferite lucrări care s-au bucurat de înaltă apreciere în rîndul evreilor de la la noi, lucrări care degajă în acelaşi timp înţelegere şi dragoste pentru ei [12]. Şi din rîndul preoţilor de mir pot fi citate nume care s-au remarcat în această direcţie. La loc de frunte se înscrie preotul Petre Chiricuţă de la parohia «Hagiu» din Capitală, absolvent al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, licenţiat la Bucureşti şi cu studii de specializare la Roma, care a publicat mai multe articole în coloanele ziarului «Cuvîntul», printre care şi cel intitulat *Hag Hassucot*, apărut în numărul din 30 septembrie 1931. Deşi unul din fruntaşii evrei de la noi, publicistul A. L. Zissu, s-a arătat nemulţumit de invitaţia părintelui Chiricuţă adresată evreilor «de a intra în cortul mîntuirii lui Hristos» [13] alte voci nu s-au auzit. Şi aceasta, susţinem noi, pentru simplul motiv că era o chemare şi nu o măsură impusă, chemare căreia de altfel mulţi evrei i-au dat curs. Astfel, la începutul anului 1937 un grup de două sute de evrei, în frunte cu criticul literar H. Sanielevici, au cerut să li se administreze botezul creştin. Biserica noastră Ortodoxă le-a aprobat, dar pentru a nu se da naştere la diverse complicaţii a încuviinţat trecerea lor pe cale individuală şi nu în grup [14].

Părintelui Petre Chiricuţă îi datorăm şi lucrarea intitulată foarte sugestiv *Antisemitism «creştin» sau cea mai cumplită erezie a veacului*, apărută la Bucureşti în 1926.

Subliniind că dacă politica poate avea preferinţe şi orice atitudine faţă de naţionalităţi şi de străini, creştinismul nu poate avea nici o preferinţă pentru nimeni, preotul Petre Chiricuţă scria : «Este o erezie nouă, care curînd, lăsată în voie, va secera foarte multe suflete şi va părăgini amar via Domnului. Din datorie către conştiinţa adevărului, dintr-o sinceră şi caldă iubire de suferinţele şi idealurile acestui popor de creştini — românii — o denunţăm tuturor celor cu răspundere în ţara aceasta şi opiniei publice româneşti luminate, pentru ca o clipă mai devreme să se ia de către toţi cele mai potrivite măsuri de împotrivire şi stăvilire a răului» [15].

Un alt preot care a militat pentru cauza evreilor este Grigore N. Popescu, slujitor şi el la biserica «Hagiu» şi profesor de istorie la Seminarul Nifon Mitropolitul, care afirma următoarele cu privire la ei : «Ori de cîte ori am avut ocazia să împărţim ajutoare n-am căutat că

12. † Episcop Dr. Antim Nica, *art. cit.*, p. 579.
13. *Ibidem*, p. 580.
14. *Ibidem*, p. 501.
15. *Op. cit.*, p. 9.

cineva este evreu sau creştin! Am dat după puteri şi unora şi altora, fiindcă şi între evrei sînt destui nenorociţi!» [16].

Pronunţînd numele acestui preot să amintim şi un fapt concret al atitudinii sale samaritene faţă de un nefericit evreu, pe care l-a hrănit şi adăpostit timp de două luni de zile, prin anii 1940—1941, în cafasul bisericii «Hagiu» [17].

Din rîndul preoţilor de mir care şi-au ridicat glasul pentru apărarea evreilor trebuie amintit şi preotul Toma Chiricuţă, licenţiat în Teologie şi cu studii de specializare la Leipzig slujitor la bisericile Zlătari şi Popa Tatu din Bucureşti, mort la 17 noiembrie 1971, în vîrstă de 84 de ani. Despre atitudinea sa faţă de evrei a scris chiar «Revista Cultului Mozaic» consemnînd următoarea relatare a inginerului Dumitru Nicolau : «În timpul bombardamentelor asupra Bucureştiului, în cel de-al doilea război mondial, într-una din zile mă aflam în apropiere de Palatul Poştei (azi Muzeul de istorie naţională a României, *n.n.).* A sunat prealarma. Am fugit ca atîţi alţi cetăţeni în subsolul proiectatului Palat al Senatului (azi blocul «Turn», *n.n.).* În apropierea bisericii Sf. Spiridon Vechi de lîngă Teatrul de Operetă erau pe vremea aceea mai multe prăvălioare de mărunţişuri şi un mic birou de copiat acte. Acolo îşi cîştigau existanţa şi cîţiva evrei. S-au refugiat şi ei în acelaşi adăpost. Stam înghesuiţi unii în alţii, tremurînd de teamă şi aşteptînd trecerea urgiei. Deodată s-a auzit o voce groasă şi răguşită care striga : «Jidanii să iasă afară!». S-au mai asociat două-trei voci răzleţe, repetînd aceleaşi cuvinte.

Dar în semiobscuritatea adăpostului s-a ridicat o figură înaltă, ca un brad, dreaptă, în haină neagră, lungă, cu o barbă albă de patriarh. Cu o voce puternică strigă :

— Fraţilor, ce vreţi să faceţi? Cum să aruncaţi aceşti oameni pradă schilodirii şi morţii? Sînt şi ei oameni, ca şi noi, suferă deopotrivă cu noi, şi pe ei îi ajung aceleaşi nenorociri ca şi pe noi! Nu faceţi păcate pe care Dumnezeu nu ni le va ierta niciodată!».

S-a făcut linişte, dar în adăpost se auzea :

— E Părintele Chiricuţă de la Zlătari!

Vestea a trecut din gură în gură. Scandalagii s-au liniştit. După ce a încetat bombardamentul, ieşind din adăpost, am privit faţa Părintelui Chiricuţă : strălucea în lumina zilei, făcuse o faptă bună! [18].

Acestea nu sînt cazuri singulare sau întîmplătoare pentru că însăşi conducerea superioară a Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod, a luat în mai multe rînduri atitudine în favoarea evreilor, mai ales cînd aceştia întîmpinau greutăţi din partea autorităţilor civile în satisfacerea dorinţei lor de a intra în rîndurile sale, sau cînd aceasta le fusese interzisă complet, cum s-a întîmplat prin anii 1938—1944.

În legătură cu aceste ultime amănunte este necesar să ne reamintim mai întîi de gravitatea atmosferei internaţionale şi apoi să precizăm că datorită situaţiei foarte delicate create la noi atît pe plan politic-

---

16. Preotul Grigore N. Popescu, *Un colţ de oraş şi un sfînt locaş. Parohia şi biserica «Hagiu» din Bucureşti*, Bucureşti, 1935, p. 110.

17. Informaţia o datorăm unor credincioşi de la parohia «Hagiu» şi Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin, de la aceeaşi biserică.

18. Marius Mircu, *Părintele Chiricuţă de la Zlătari*, în «Revista Cultului Mozaic», XVII (1972), nr. 277, p. 5.

național cît și pe tărîm religios — mișcările prozelitist-sectare cunoscînd acum o recrudescență fără precedent —, autoritățile guvernamentale românești s-au văzut nevoite să ia mai multe măsuri.

Liniștea țării, destul de șubrezită și pînă atunci, primea acum grele lovituri, ființa și unitatea neamului erau subminate, ura începuse să se îngrădească cu legi, iar omuciderea pretindea să fie pusă pe soclul virtuții. Valoarea și sufletul omului nu mai aveau nici un preț.

Alături de forțele progresiste Biserica noastră strămoșească se afla în primele rînduri, activînd cu hotărîre pentru integritatea și independența țării, pentru pacificarea spiritelor și redresarea situației. Însuși întîistătătorul ei din acea vreme, patriarhul Nicodim Munteanu (1939—1948), va fi la înălțimea demnității pe care o deținea și a chemării la care fusese rînduit.

Din nefericire însă unele dintre legile promulgate acum de autoritatea de stat au avut repercusiuni negative pe teren religios, autoritățile bisericești nefiind consultate în prealabil.

Una dintre acestea a fost Decretul-Lege nr. 711/1941, prin care se aduceau unele amendamente art. 44 din Legea pentru regimul general al Cultelor amintită mai sus, amendamente care vizau în special pe evrei, cărora le era interzisă de acum încolo trecerea la oricare cult creștin [19].

Îndată ce a luat cunoștință de conținutul acestuia Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a protestat cu hotărîre, cerînd retragerea lui.

Unul dintre membrii săi, mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1920—1955) a intervenit chiar în scris. Prin adresa sa din 2 aprilie 1941 înaintată Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, păstrată în arhiva Sfîntului Sinod [20], înaltul ierarh arăta că «Principial nimenea de pe pămînt nu poate opri ca Evanghelia și harul mîntuitor al Domnului nostru Iisus Hristos să fie împărtășite oricărui om, căci Fiul lui Dumnezeu a coborît pe pămînt și a suferit moarte pe cruce pentru mîntuirea tuturor oamenilor care vor să creadă în El» (...) [21].

Continuîndu-și aserțiunea și subliniind că Biserica are nu numai dreptul de a boteza ci și obligația de a împlini porunca Mîntuitorului «de a propovădui Evanghelia la toată făptura» (Marcu 16, 16) mitropolitul Nicolae Bălan încheia: «Vă rugăm a retrage Decretul-Lege amintit ca fiind în contradicție cu dogma despre Biserică. Dacă nu o faceți îl considerăm nul și neavenit...» [22].

---

19. † Epsicop Dr. Antim Nica, *art. cit.*, p. 581—582.

20. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 537/1942*, f. 299—300. În Arhiva Sfîntului Sinod se păstrează și a doua intervenție a mitropolitului Nicolae Bălan din 23 aprilie 1941 în care, pledînd pentru aceeași cauză a evreilor, arată printre altele că «dogmele nu pot fi discutate» și că Biserica noastră strămoșească a ocrotit dintotdeauna ființa neamului (...). Cu învățăturile creștinismului nu se pot face tranzacții și compromisuri, fără ca să nu se clatine întreaga autoritate a lui. El este un întreg descoperit de Dumnezeu și nu putem înlătura cînd o parte cînd alta din dogmele lui după bunul nostru plac. În asemenea cazuri nu mai este el deasupra noastră, ci noi oamenii deasupra lui; nu mai este recunoscut ca dumnezeiesc, ci ca omenesc. Iată de ce calitatea noastră de păzitori ai adevărurilor de credință descoperite de Dumnezeu nu îngăduie să ne abatem de la ele la dorința și judecata omenească. Acesta este cuvîntul nostru definitiv în această chestiune. *Ibidem*, f. 294—295.

21. *Ibidem*, f. 299.

22. *Ibidem*, f. 300.

În 9 aprilie 1941 a avut loc şedinţa Sinodului permanent, Decretul-Lege nr. 711 făcînd obiectul lucrărilor sale. S-a hotărît ca pînă la convocarea Sfîntului Sinod — cînd chestiunea urma să fie dezbătută în plen —, să se trimită o adresă autorităţilor de stat prin care se arăta punctul de vedere al Bisericii, insistîndu-se totodată pentru retragerea Decretului-Lege amintit mai sus [23].

Întrucît s-a primit răspuns negativ [24] Sfîntul Sinod, sub preşedinţia patrirahului Nicodim Munteanu, a reluat în plenul său chestiunea şi în urma dezbaterilor a hotărît : Statul are toată libertatea de a aduce îngrădirile necesare apărării ţării şi fiinţei neamului. Biserica însă nu poate abdica de la împlinirea poruncii dată ei de dumnezeiescul ei Întemeietor prin cuvintele : «Mergînd învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh...» (Matei 28, 19). Aşadar, Biserica nu poate împiedica (refuza, n.n.) botezul celui care-l cere pentru mîntuirea lui... [25].

În cadrul Sfîntului Sinod s-a discutat şi în alte şedinţe problema evreilor din România, supusă atenţiei şi competenţei sale de diferiţi ierarhi membri. Astfel, în şedinţa din 5 martie 1942 a fost prezentată adresa episcopului Andrei Magieru al Aradului (1935—1960) prin care intervenea în favoarea copiilor de evrei botezaţi ca aceştia să poată frecventa şcolile primare de stat — continuatoarele şcolilor confesionale ortodoxe care-şi încetaseră activitatea la puţin timp după evenimentele din 1918[26].

De asemenea, în şedinţa sa din 17 septembrie 1942 Sinodul permanent lua în discuţie cererea-referat a episcopului Vasile Lăzărescu al Timişoarei (1940—1961) care solicitînd o soluţie justă pentru evreii botezaţi scria următoarele : «...Cred că ar fi bine ca evreilor botezaţi să li se acorde anumite circumstanţe atenuante. Mai ales acelora care s-au botezat înainte de 1940, ba poate chiar din copilărie» [27].

Atitudinea profund umană şi creştină a Bisericii Ortodoxe Române şi a conducătorului ei, patriarhul Nicodim Munteanu, a fost reliefată şi de unele periodice ale vremii, ea făcînd obiectul mai multor articole.

Astfel, «Jurnalul de dimineaţă» dădea publicităţii prin pana directorului său, Tudor Teodorescu Branişte, articolul intitulat *Popa Tanda*, în care se spunea printre altele : «După cutremurul de pămînt din noaptea de 9 către 10 noiembrie 1940, a avut loc o neuitată procesiune. Atunci patriarhul Nicodim a rostit o cuvîntare pe care radioul a purtat-o pretutindeni, dar a cărei apariţie a fost interzisă în presă de cenzura legionară. Cuvîntarea aceea era o nobilă chemare la omenie, în ceasul în care neomenia pusese stăpînire oficială pe tot cuprinsul ţării (...) În calitatea sa de conducător a dovedit, în ceasurile cele mai grele, marile virtuţi ale creştinismului şi ale oricărei adevărate religii : bunătate, iubire pentru semenul său, indiferent de credinţa lui, adică omenie şi mare curaj» [28].

---

23. *Ibidem*, f. 297.
24. *Ibidem*, f. 291—291 v.
25. *Ibidem*, f. 285—286 v. şi 289.
26. *Ibidem*, f. 315.
27. *Ibidem*, f. 340 v.
28. Numărul din octombrie 1944. Vezi şi Teodor N. Manolache, *Fapte puţin cunoscute din activitatea I.P.S. Patriarh Nicodim în timpul războiului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIII (1945), nr. 11—12, p. 672.

Apoi ziarul «Neamul evreesc», în numărul său din 5 martie 1945, I. Semo publica articolul *Dați-ne cuvîntul. Rînduri pentru I.P.S. Patriarh Nicodim,* prin care solicita intervenția întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române pentru salvarea cimitirului evreiesc din strada Sevastopol din București care urma să fie desființat și aceasta, chiar «prin munca de folos obștesc a evreilor».

«Peste clocotul pătimaș al unei mulțimi preocupată cu bunuri care se pot tîrgui, se scria în acest articol cerem ceva care pentru noi, nu poate fi prețuit. Nu legiuitorilor și autorității care în cumpăna dreptății socotesc cu măsura legii, de care nu ne-am teme dacă nu ne-ar fi grija că pune atîta întîrziere, ci celui care este păstrătorul unei alte legi, I.P.S. Patriarh Nicodim : Părinte, dă-ne cimitirul părinților noștri !» [29].

Motivele care l-au determinat pe autorul articolului și prin el comunitatea evreiască din București să se adreseze Bisericii Ortodoxe Române sînt arătate chiar de semnatar : «Avem bucuria s-o spunem — Biserica creștină a înfierat degradarea fizică și morală pe care regimul de teroare fascistă îl aplică evreilor. Este suficient cred să amintim un singur gest, a cărui semnificație nu poate scăpa nimănui. Cînd detașamentul de evrei care lucra la cimitirul din strada Sevastopol a fost trimis să curețe zăpada din curtea Patriarhiei, un preot a venit în mijlocul evreilor și i-a întrebat :

— Ce faceți dvs. aici ?

— Am fost trimiși să curățim zăpada, i s-a răspuns .

Dar noi nu avem nevoie de sclavi, duceți-vă, oameni buni. Unul dintre evrei a cerut să fie primit de I.P.S. Patriarh Nicodim. L-a primit cu blîndețe și l-a întrebat :

— Ce dorești, fiule ?

Și evreul a răspuns :

— Sîntem fericiți să facem munca aceasta în curtea Patriarhiei, decît pe străzi, în batjocura oamenilor.

— Dar noi nu sîntem egipteni și nu vrem sclavi, a subliniat patriarhul Nicodim.

La insistența evreului că vor să lucreze totuși la Patriarhie, Sfințitul Părinte a tăcut. A privit cu blîndețe pe omul care-și plecase fruntea la pămînt și a rostit :

— Facă-se voia voastră !» [30].

Patriarhul Nicodim însuși și prin glasul autorizat al acestuia, Biserica Ortodoxă Română rostea o sentință care demonstrează fără echivoc atitudinea sa profund umană față de evrei.

Într-una din lucrările sale scriitorul evreu S. C. Cristian consemnează un alt fapt care reliefează atitudinea favorabilă a Bisericii Ortodoxe Române față de evrei :

«Eu cu Șeful Rabin am plecat spre Patriarhie, întovărășiți de o a treia persoană, un fost coleg de școală al Patriarhului, ceasornicarul Herșcovici, care cunoștea anturajul Sfinției Sale și care avea să înlesnească anunțarea sosirii șefului Cultului evreiesc. Patriarhul a primit îndată pe colegul său minor.

---

29. Teodor N. Manolache, *art. cit.*, p. 673.
30. *Ibidem*, 674.

Eu l-am aşteptat afară.

Doctorul Şafran mi-a redat scena întîlnirii.

Patriarhul, cu cunoscuta-i înfăţişare şi bunătate apostolică în privire, şedea pe sofa... Şeful Rabin, întîmpinat cu zîmbet de încurajare, a căzut în genunchi în faţa Patriarhului, i-a sărutat mîna plîngînd, fără să poată rosti o vorbă.

Patriarhul l-a îndemnat părinteşte să se ridice, l-a ajutat să se aşeze lîngă I.P.S. Sa pe sofa mîngîindu-l pe obraz cu bunătate de părinte, l-a liniştit şi l-a întrebat despre ce este vorba.

— Ajută-ne, Înalt Prea Sfinţite... şi Şeful Rabin, în lacrimi, i-a spus povestea unui dezastru fără pereche. Patriarhul a rămas impresionat de cele auzite şi a asigurat pe tînărul coleg că va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a-l ajuta» [31].

Precizăm că întrevederea fusese solicitată de şef-rabinul dr. Alexandru Şafran cu scopul de a-l ruga pe patriarhul Nicodim să intervină pe lîngă mareşalul Antonescu în favoarea evreilor. Intervenţiile şi mijlocirile Bisericii Ortodoxe Române, ale diverşilor săi slujitori şi în primul rînd ale patriarhului Nicodim, destul de cunoscute la vremea respectivă, au fost reliefate şi în cadrul lucrărilor Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureştilor, din 7 iunie 1945, despre care preotul consilier N. Cosma spunea : «Aceste demersuri, întîmpinate cu bunăvoinţă atît de M. M. Regele cît şi de Guvern sînt în tradiţia şi spiritul Bisericii. I.P.S. Patriarh Nicodim a socotit dealtfel totdeauna drept datorie deosebită intervenţia sa continuă în favoarea tuturor celor care suferă. *A intervenit cu stăruinţă pentru evrei (s.n.)* şi pentru străini, ca şi pentru toţi cei necăjiţi şi prigoniţi sau chiar numai cînd au avut nevoie de mila I.P.S. Sale» [32].

Ajungînd la finele prezentării noastre subliniem că, deşi datorită vitregiilor timpului nu întotdeauna cuvîntul Bisericii Ortodoxe Române a fost ascultat de autorităţile de stat cele după vremi, stăruitoarele sale intervenţii în favoarea evreilor de la noi au avut cîştig de cauză. Urmare a acestora Ministerul Apărării Naţionale a admis ca evreii botezaţi să poată depune obiectele de îmbrăcăminte în interes social prin parohiile ortodoxe pe raza cărora locuiau [33], să nu mai poarte semnul distinctiv evreiesc steaua lui David şi să fie exceptaţi şi de la alte rigori impuse pe linie de stat.

Încercînd o concluzie asupra celor mai sus înserate se poate afirma că Biserica noastră Ortodoxă a avut şi a practicat întotdeauna o atitudine creştin-umană faţă de evreii stabiliţi în România. Acest adevăr a fost recunoscut de evreii înşişi şi pus în circulaţie prin pana lui Jaques Pineles care scria următoarele :

«Clerul român a avut totdeauna o atitudine nobilă şi binevoitoare faţă de evrei» [34].

Pr. asistent ALEXANDRU M. IONIŢĂ

---

31. *Patru ani de urgie. Notele unui evreu din România*, f. loc., 1945, p. 77.
32. Teodor N. Manolache, *art. cit.*, p. 676.
33. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 537/1942*, f. 340 v.
34 *Istoria evreilor*, Iaşi, 1928, p. 361.

DOCUMENTARE

STATUTUL

ASOCIAȚIEI «OASTEA DOMNULUI» DIN CADRUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CAPITOLUL I

DENUMIREA ȘI CARACTERISTICILE FUNDAMENTALE ALE ASOCIAȚIEI

Art. 1. — Asociația «Oastea Domnului» a apărut și își desfășoară activitatea, ca mișcare de renaștere spirituală în duhul Sfintei Evanghelii, în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod.

Art. 2. — Asociația «Oastea Domnului» își are sediul central la Sibiu, unde Dumnezeu a orînduit ca, prin rîvna și jertfa preotului ortodox Iosif Trifa, să-și desfășoare după primul război mondial, cea mai mare parte a activității publicistice în primele decenii de existență. «Oastea Domnului» va putea avea însă filiale in fiecare localitate în care există grupuri de aderenți ai ei.

Art. 3. — Asociația «Oastea Domnului» este persoană juridică, această calitate fiindu-i recunoscută prin sentința nr. 1002 din 26 martie 1990 a Judecătoriei Sibiu. Filialele «Oastei Domnului» se pot constitui la rîndul lor ca persoane juridice separate, păstrînd însă neștirbită unitatea cu întregul corp al Asociației.

Art. 4. — Din «Oastea Domnului» pot face parte toți cei care doresc sincer să transpună în viața proprie și să transmită și celor din jurul lor adevărurile dumnezeiești ale Evangheliei, unul dintre principiile fundamentale ale acestei asociații fiind acela al **voluntariatului duhovnicesc.**

Art. 5. — Toți membrii «Oastei Domnului» se consideră frați întreolaltă. De aceea se și adresează unii altora cu apelativele de «frate» și «soră», potrivit practicii Bisericii în epoca apostolică, așa cum apare ea mărturisită în Noul Testament.

Art. 6. — Membrii «Oastei Domnului» se salută întreolaltă cu «Slăvit să fie Domnul» (Ps. 69, 5), la care se răspunde cu «În veci Amin».

Art. 7. — Conducerea Asociației «Oastea Domnului» este asigurată de un **sfat frățesc pe țară** din care pot face parte clerici și mireni devotați valorilor credinței ortodoxe strămoșești și idealurilor «Oastei». Membrii acestui sfat sînt aleși ai filialelor Asociației din diferitele zone ale țării.

Art. 8. — Sfatul frățesc pe țară al «Oastei Domnului» stă sub ascultarea duhovnicească a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ține legătura cu acesta. Pentru ca această legătură să poată fi asigurată nemijlocit și în mod permanent, este de dorit ca Sfîntul Sinod să delege pentru aceasta pe unul dintre membrii săi, care să fie atașat ideilor promovate de Asociația «Oastea Domnului».

Art. 9. — Inițiată în sînul Bisericii Ortodoxe Române și prin rîvna binecuvîntată a unui cleric al ei, care a înțeles să rămînă pînă la moarte fidel chemării sale preoțești, «Oastea Domnului» mărturisește, fără știrbire, credința de totdeauna a Bisericii noastre.

Art. 10. — Silindu-se a împlini porunca Mîntuitorului ca toți credincioșii Săi să-L mărturisească înaintea oamenilor (Matei 10, 32-33), și urmînd practicii Bisericii dintru început, Asociația «Oastea Domnului» promovează ca principiu de bază al ei **misionarismul laic,** punînd astfel în lucrare rîvna și aptitudinile tuturor membrilor ei, pentru a aduce la credința cea mîntuitoare și la virtutea creștină pe cît mai mulți dintre cei ce zac în bezna necredinței și a păcatului.

Art. 11. — Denumirea «Oastea Domnului» nu poate fi uzurpată de nici o altă asociație. «Oastea Domnului» dezavuează pe oricine s-ar folosi abuziv de numele și de principiile ei. Criteriul fundamental și «ostășiei» este lepădarea de păcat, mărturisirea și trăirea cît mai autentică a credinței ortodoxe, așa cum se găsește ea exprimată în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție a Bisericii.

CAPITOLUL II

SCOPUL ȘI MIJLOACELE «OASTEI DOMNULUI»

Art. 12. — **Scopul** «Oastei Domnului» nu este altul decît scopul însuși al Bisericii din care face parte, anume: preamărirea lui Dumnezeu și împlinirea voii Sale de mîntuire a tuturor oamenilor (cf. I Tim. 2, 4). Fiind o asociație care-și desfășoară activitatea în spațiul Ortodoxiei românești, «Oastea Domnului» urmărește în special regenerarea spirituală a poporului român prin cunoașterea și trăirea Evangheliei.

Art. 13. — În împlinirea acestui scop, «Oastea Domnului» cheamă pe membrii săi la o participare statornică și activă la întreaga viață liturgic-sacramentală a Bisericii Ortodoxe, la împărtășirea de harul și darurile lui Hristos prin Sfintele ei Taine și ierurgii și, în special, prin spovedanie și Sfînta Euharistie.

Art. 14. — Ca mijloace specifice de preamărire a lui Dumnezeu, de smulgere a oamenilor din robia păcatului și de trăire a Evangheliei, «Oastea Domnului» promovează rugăciunea în comun, vestirea cuvîntului lui Dumnezeu și de către mireni, cu binecuvîntarea episcopului sau a preotului, cîntarea și poezia religioasă, toate acestea păstrînd însă cu scumpătate și în mod integral valorile de credință și de evlavie ale Ortodoxiei.

Art. 15. — Pentru ca ostaşii Domnului să poată da seama oricînd de nădejdea lor (cf. I Petru 3, 15). «Oastea Domnului» îndeamnă la ascultarea cu atenţia cuvenită a predicilor şi catehezelor rostite de preoţi, precum şi la căutarea şi citirea stăruitoare a cărţilor ziditoare de suflet. Ca mesageri ai Evangheliei, ostaşii vor îndemna şi pe alţii la citirea acestor cărţi şi la urmarea învăţăturilor lor.

Art. 16. — Adunările «Oastei Domnului» se desfăşoară de regulă în Biserică, în cadrul şi după încheierea diferitelor slujbe bisericeşti: Sf. Liturghie, Vecernia etc. După caz, pentru a nu stînjeni unele slujbe şi activităţi din Biserică, şi pentru întărirea şi răspîndirea credinţei ortodoxe, «Oastea Domnului» va putea avea reuniuni, în înţelegere cu preotul, şi în alte locuri decît locaşul de cult ortodox.

Art. 17. — Programele adunărilor «Oastei Domnului», care nu se vor suprapune niciodată Sfintei Liturghii, inima cultului ortodox, vor cuprinde: rugăciunea comună, cîntări şi poezii religioase, cuvinte de învăţătură şi îndemn, sfătuiri duhovniceşti etc. În cadrul acestor adunări sau în afara lor, «Oastea Domnului» are şi programe speciale de instruire a membrilor ei, mai ales a celor tineri, prin lecturi şi tîlcuiri din Sfînta Scriptură, Sfinţii Părinţi ai Bisericii, proiecţii de filme religioase şi educative, învăţarea cîntărilor liturgice şi a celor ale «Oastei» etc.

Art. 18. — Deoarece «credinţa fără fapte este moartă» (Iacob 2, 26), «Oastea Domnului» cheamă pe membrii ei la împlinirea statornică a virtuţilor creştine şi promovează acţiuni de ajutorare a celor lipsiţi şi în suferinţă.

Art. 19. — Fiecare membru al «Oastei Domnului» este dator să fie un mădular activ al parohiei din care face parte, să-şi aducă din plin contribuţia la bunul mers al vieţii comunităţii bisericeşti locale, căci, precum zice Sf. Apostol Pavel: «Dacă cineva nu poartă grijă de ai săi şi mai ales de ai casei sale, s-a lepădat de credinţă şi este mai rău decît un necredincios» (I Tim. 5, 8).

Art. 20. — În afara adunărilor locale, «Oastea Domnului» se manifestă şi prin adunări ocazionate de unele evenimente deosebite din viaţa membrilor ei (botezuri, nunţi, înmormîntări, aniversări etc.), precum şi la anumite sărbători bisericeşti (de ex. Rusaliile, la Sibiu). Aceste adunări se desfăşoară cu programul duhovnicesc specific «Oastei Domnului», cu participarea preotului sau cu ştirea lui cînd nu poate participa.

Art. 21. — Pentru buna îndrumare a membrilor ei şi pentru păstrarea deplinei unităţi de acţiune, «Oastea Domnului» va avea periodic congrese, sfaturi frăţeşti etc.

Art. 22. — La împlinirea scopului «Oastei Domnului», un rol important îl au publicaţiile religioase. Pe lîngă publicarea în volume a literaturii ei care a circulat şi circulă în copii manuscrise sau în altă formă, precum şi a altor lucrări cu conţinut religios, «Oastea Domnului» reia publicarea foii «Iisus Biruitorul». Din comitetul de redacţie al acestei foi va face parte şi un teolog ortodox, ataşat de ideile promovate de «Oastea Domnului».

Art. 23. — Prezentul Statut al Asociaţiei «Oastea Domnului» din cadrul Bisericii Ortodoxe Române a fost aprobat de Sfîntul Sinod, care îndrumă pe preoţi să asiste şi să sprijine încadrarea şi desfăşurarea activităţii misionare a «Asociaţiei Oastea Domnului» în viaţa parohiilor ortodoxe.

STATUTUL

LIGII TINERETULUI ORTODOX ROMÂN

CAPITOLUL I

DISPOZIȚII GENERALE

1. — În scopul revigorării vieții religioase a tineretului ortodox român, un grup de tineri laici și teologi din instituțiile de Învățământ ale Patriarhiei Române au luat inițiativa înființării unei organizații a tineretului ortodox, numită *Liga Tineretului Ortodox Român*, inițiativă care este în spiritul hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de reactivare a organizațiilor de tineret ortodox, hotărîre luată în ședința din 3—4 ianuarie 1990.

2. — L.T.O.R. funcționează ca persoană juridică de sine stătătoare, pe baza prevederilor prezentului Statut și a deciziei judecătorești.

3. — Activitatea L.T.O.R. se desfășoară cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod, cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române.

4. — L.T.O.R. este o organizație apolitică, care reunește prin liberă, adeziune tineri ortodocși din toate păturile sociale, fără deosebire de sex sau opinii politice.

5. — L.T.O.R. garantează și apără libertatea de opinie în conformitate cu prevederile prezentului Statut și în limitele acceptate de dreptul canonic bisericesc.

6. — Din punct de vedere administrativ, activitatea L.T.O.R. se va organiza și desfășura independent de orice organizații statale sau obștești.

7. — L.T.O.R. are ca ocrotitor pe Sfîntul Apostol Andrei.

CAPITOLUL II

SCOPUL L.T.O.R.

L.T.O.R. are drept scop următoarele :

a. Promovarea credinței și moralei creștine ortodoxe în rîndul tineretului și contracararea prozelitismului sectar ;

b. Organizarea de acțiuni caritabile ;

c. Promovarea valorilor culturale ale spiritualității creștin ortodoxe în rîndul tineretului ;

d. Strîngerea și adîncirea relațiilor frățești între tinerii ortodocși români de pretutindeni și colaborarea sub diverse aspecte, cu organizații similare din țară și din străinătate ;

e. Inițierea și sprijinirea acțiunilor de restaurare a locașurilor de cult, cu prioritate a monumentelor distruse de vechiul regim.

CAPITOLUL III

MEMBRII LIGII. DREPTURI ȘI OBLIGAȚII

1. — Poate fi membru al L.T.O.R. orice persoană care îndeplinește următoarele condiții :

a. Să fi primit botezul creștin ortodox și să mărturisească învățăturile pravoslavnicei Ortodoxii ;

b. Să-și asume angajamentul de a milita pentru împlinirea deziderateloor cuprinse în Platforma-Program a L.T.O.R. în spiritul învățăturilor și canoanelor Bisericii Ortodoxe și al prevderilor statutare ale Ligii.

c. Să nu dețină nici o funcție de conducere în cadrul unui partid sau al unei formațiuni politice.

2. Membrii L.T.O.R., care concomitent sînt și membri ai unui partid sau ai unei formațiuni politice, nu pot deține funcții de conducere în cadrul Ligii.

3. Membrii L.T.O.R. care concomitent dețin funcții de conducere în alte organizații apolitice nu pot deține funcții de conducere și în Ligă.

4. Pot fi membri ai L.T.O.R. și tinerii din Basarabia, Bucovina, precum și din orice altă țară, dacă au naționalitate română, indiferent de cetățenie.

5. De asemenea, mai pot fi membri ai L.T.O.R. toți tinerii care au cetățenia română, indiferent de naționalitate, dacă îndeplinesc condițiile la art. 1 din prezentul capitol.

6. Membrii Ligii se împart în 2 categorii : a. Membri activi ; b. Membri colaboratori.

7. Membrii activi sînt aceia care, activînd în cadrul L.T.O.R., au pus în slujba acesteia toată puterea lor de muncă.

8. Membrii colaboratori sînt aceia care nu participă decît sporadic la acțiunile organizate de L.T.O.R., ei avînd aceleași drepturi și obligații ca și membrii activi.

9. Cei care urmează să îndeplinească funcții de conducere în cadrul Ligii, vor fi numiți numai dintre membrii activi.

10. În scopul desfășurării eficiente a unei activități permanente (caritate, învățămînt etc.) unii membri activi pot fi salarizați.

11. Prevederea art. 10 va fi pusă în aplicare numai după discutarea în Adunarea Generală și numai după ce aceasta va aproba cuantumul salarizării.

12. Membrii L.T.O.R. au următoarele drepturi :

a. Să beneficieze de toate activitățile de învățămînt, culturale și de caritate ale L.T.O.R. ;

b. Să participe la activitatea Ligii ;

c. Să aleagă și să fie aleși în organele de conducere și control.

d. Să aibă reprezentare sindicală din partea Ligii în anumite instituții.

13. Membrii L.T.O.R. au următoarele obligații :

a. Să militeze pentru promovarea scopurilor Ligii ;

b. Să respecte prevederile prezentului Statut, să îndeplinească sarcinile încredințate prin consens de conducerea Ligii și să facă propuneri pentru îmbunătățirea activității ;

c. Să-și însușească temeinic învățăturile Bisericii Ortodoxe, prin participarea regulată la serviciul divin public — la cursurile de învățămînt ale Ligii, precum și autodidact — și să militeze la rîndul lor pentru educația religioasă a tineretului ;

d. Să sprijine Liga în dezvoltarea bazei sale materiale, prin mijloace adecvate, să achite taxa de înscriere și cotizația lunară ;

e. Să păstreze secretul dezbaterilor tuturor adunărilor generale ale L.T.O.R. și să manifeste sinceritate, obiectivitate și imparțialitate în dezbaterea și adoptarea hotărîrilor luate de Adunarea generală, ori de celelalte organe de conducere.

14. Excluderea unui membru este hotărîtă numai de Adunarea generală, în urma analizei referatului întocmit de către Colegiul de disciplină.

15. Calitatea de membru al Ligii poate fi pierdută în următoarele cazuri :
— solicitarea retragerii din Ligă ;
— neîndeplinirea repetată a sarcinilor încredințate prin consens ;
— încălcarea gravă a prevederilor statutare ;
— neachitarea cotizației timp de un an.

16. Adunarea generală poate acorda titlul de «Președinte de onoare» sau de «Membru de onoare», persoanelor care s-au distins printr-o activitate deosebită în slujirea Bisericii Ortodoxe Române și sprijinirea Ligii.

CAPITOLUL IV

ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA LIGII

L.T.O.R. va avea la nivel central — următoarea structură organizatorică :

A. Secțiunea catehetică ;

B. Secțiunea de caritate «Filantropia» ;

C. Secțiunea culturală ;

D. Secțiunea editorială ;

E. Secțiunea relații externe.

Cele cinci Secțiuni vor organiza și desfășura activitățile Legii, la nivel național, fiecare în domeniul său de activitate, fiind coordonate de Consiliul de conducere al Ligii.

A. Secțiunea catehetică

a. Este organul specializat al Ligii în problemele educației și învățământului religios ortodox pentru tineret și își desfășoară activitatea în două direcții :

— catehizare și învățământ religios ortodox pentru tineret ;

— contracararea prozelitismului sectar în rîndul tineretului ;

b. Secțiunea catehetică își va desfășura activitatea prin următoarele metode: cursuri de educație religioasă, cercuri de misionarism ortodox pentru tineret, seminarii, conferințe, colocvii etc.

c. Secțiunea catehetică va fi condusă de un consilier cu probleme de catehizare, membru în Consiliul de conducere al Ligii.

B. Secțiunea de caritate «Filantropia»

a. Este organul specializat al Ligii în problemele muncii de caritate.

b. Activitatea secțiunii de caritate «Filantropia», vizează următoarele categorii sociale : cu prioritate copiii din leagănele și căminele de orfani, pensionarii azilelor de bătrîni și handicapați, cei care fac dovada unei stări pecuniare grave, tineri studioși lipsiți de mijloace etc.

c. Secțiunea își va desfășura activitatea prin următoarele mijloace : asistență religioasă, culturală și materială, organizarea de cursuri de educație în problemele muncii de caritate, organizarea de colocvii, simpozioane, conferințe, schimburi de experiență în problemele muncii de caritate etc.

d. Secțiunea de caritate «Filantropia» va fi condusă de un consilier cu probleme de caritate, membru în Consiliul de conducere al L.T.O.R.

C. Secțiunea culturală

a. Va organiza și desfășura activitățile culturale ale Ligii.

b. Secțiunea culturală își va desfășura activitatea în următoarele direcții : muzică, literatură, plastică, turism.

c. În cadrul Secțiunii culturale va funcționa Biroul de turism al Ligii.

d. Secțiunea culturală va folosi în activitatea sa următoarele metode : organizarea de coruri și formații artistice de tineret, cercuri și cursuri de educație culturală creștină, concerte, spectacole, expoziții, conferințe, simpozioane, activitate publicistică și turistică.

e. De asemenea, Secțiunea culturală va alcătui o bibliotecă a Ligii și va elabora un regulament de funcționare a acesteia.

f. Secțiunea culturală va fi condusă de un consilier cu probleme culturale, membru în Consiliul de conducere al L.T.O.R.

D. Secțiunea editorială

a. Secțiunea editorială va organiza și susține activitatea editorială a Ligii.

b. Ea va edita următoarele categorii de publicații :

— cel puțin un periodic care va purta numele de «Tineretul ortodox» și va fi organul de presă al L.T.O.R. și o revistă de cultură creștină ortodoxă «Lumina cuvîntului;

— broșuri de popularizare a credinței și de zidire sufletească ;

— cărți de literatură creștină ortodoxă.

c. Secțiunea editorială va fi condusă de un responsabil de redacție, care va avea în subordinea sa un colectiv redacțional.

E. Secțiunea relații externe

1. — a. Secțiunea relații externe este organul prin care L.T.O.R. întreține și dezvoltă relațiile cu diaspora românească, cu filialele ei de peste hotare și cu organizațiile similare din străinătate.

b. Secțiunea relații externe își va desfășura activitatea prin următoarele metode : organizarea și participarea la întîlniri, simpozioane, seminarii, tabere internaționale, schimburi și activități culturale comune, etc.

c. Secțiunea relații externe va funcționa sub directa îndrumare a președintelui L.T.O.R., ajutat de unul din vicepreședinți.

2. L.T.O.R. poate crea instituții subordonate ei, specializate în anumite activități.

3. Filiale :

a. În fiecare județ se vor organiza filiale județene ale L.T.O.R.

b. Filialele județene ale L.T.O.R. vor fi conduse de către un Consiliu județean de conducere.

c. Filialele județene ale L.T.O.R. au autonomie administrativă în limita prevederilor prezentului Statut.

4. Sediul central al Ligii va fi în București.

CAPITOLUL V

ORGANE DE CONDUCERE ȘI CONTROL

Organele de conducere și control ale Ligii sînt :

Conducere :
A. Adunarea generală
B. Consiliul de duhovnici
C. Consiliul de conducere

Control:
Colegiul de disciplină
Comisia de cenzori

A. Adunarea generală

a. Este organul suprem de conducere în Ligă, avînd în exclusivitate, puterea de a adopta hotărîrile fundamentale privind activitatea L.T.O.R.

b. Adunarea generală este constituită din totalitatea membrilor Ligii sau din delegați ai acestora.

c. Adunarea generală se întrunește o dată pe an în sesiune ordinară și are următoarele atribuții :

— Aprobă planul de lucru și raportul de activitate al Consiliului de conducere ;

— Alege Consiliul de conducere pentru o perioadă de 2 ani, Comisia de cenzori și Colegiul de disciplină ;

— Stabilește măsurile necesare bunei desfășurări a activității Ligii ;

— Pe baza propunerilor, poate aduce modificări la Statut ;

— Pe baza raportului Colegiului de disciplină, poate hotărî excluderea unor membri din Ligă ;

— Acordă calitatea de membru fondator.

d. Adunarea generală poate să se întrunească în sesiune extraordinară la convocarea făcută de Consiliul de conducere sau de majoritatea membrilor fondatori.

e. Adunarea generală ia hotărîri valabile prin participarea a cel puțin 60% din totalul membrilor săi sau al reprezentanților lor și cu votul a 2/3 din totalul celor prezenți.

f. Majoritatea membrilor fondatori ai L.T.O.R. are drept de veto în orice hotărîre a Adunării generale.

B. Consiliul de duhovnici

a. Pentru buna desfășurare a activității Ligii pe plan spiritual, în cadrul acesteia va funcționa un Consiliu de duhovnici.

b. Consiliul de duhovnici are menirea de a veghea ca întreaga activitate a L.T.O.R. să se desfășoare în spiritul învățăturilor și canoanelor sfintei noastre Ortodoxii și de a fi puntea oficială de legătură între L.T.O.R. și conducerea superioară a Bisericii Ortodoxe Române.

c. Consiliul de duhovnici va fi format din cel puțin 5 persoane, propuse de către Ligă și recunoscute de conducerea superioară a Bisericii.

d. La fiecare adunare generală, precum și la fiecare ședință mai importantă a Consiliului de conducere va participa cel puțin un membru al Consiliului de duhovnici.

C. Consiliul de conducere

1 — a. Este ales de Adunarea generală pentru un mandat de 2 ani și este format din 9 membri, și anume : președinte, vicepreședinte, vicepreședinte cu probleme administrative, secretar, consilier cu probleme de catehizare, consilier cu probleme de caritate, consilier cultural, consilier economic, consilier juridic.

b. Consiliul de conducere are următoarele atribuții :

— coordonează activitatea între sesiunile Adunării generale și întocmește planul curent de lucru și programul general de activitate ;

— adoptă hotărîri privitor la activitatea curentă desfășurată de Ligă în perioada dintre 2 adunări generale ;

— asigură împlinirea faptică a hotărîrilor Adunării generale ;

— organizează şi convoacă, cu cel puţin o lună înainte de termenul fixat, adunarea generală ordinară, precum şi, în termen util, adunarea generală extraordinară.

— întocmeşte şi execută bugetul L.T.O.R.

c. Şedinţele Consiliului de conducere se ţin lunar.

d. Consiliul de conducere întocmeşte un raport de activitate desfăşurată între sesiunile adunării generale şi îl supune spre aprobare cu toate hotărîrile luate între sesiuni.

e. Alături de consilierii permanenţi, la şedinţele Consiliului de conducere pot fi invitaţi specialişti în diverse domenii ale căror activităţi sînt înrudite cu problemele aflate în dezbaterea Consiliului de conducere.

2. La dezbaterile Adunării generale sau ale Consiliului de conducere nu pot participa ca observatori ori ca invitaţi decît persoane din cadrul Bisericii Ortodoxe, cu acordul Consiliului de conducere.

D. **Colegiul de disciplină**

a. Este format din 3 membri aleşi de Adunarea generală şi nu se subordonează decît acesteia.

b.Colegiul de disciplină se întruneşte în şedinţe de lucru ordinare cu o săptămînă înainte de sesiunea adunărilor generale.

c. Colegiul de disciplină are următoarele sarcini :

— cercetarea abaterilor disciplinare grave ale membrilor Ligii şi sancţionarea acestora ;

— după caz, prezentarea în faţa Adunării generale a unui raport de excludere din Ligă ;

— întocmirea raportului de activitate între 2 sesiuni ale Adunării generale.

CAPITOLUL VI

FONDURI ŞI PATRIMONIU

1. L.T.O.R. are patrimoniu propriu format din bunurile sale de orice fel, mobile sau imobile ;

2. Fondurile necesare desfăşurării activităţii pot proveni din :

a. Taxa de înscriere şi cotizaţia lunară a membrilor Ligii ;

b. Subvenţii şi donaţii acordate Ligii ;

c. Venituri realizate din manifestări culturale, activităţi economice, colecte.

3. Patrimoniul şi fondurile sînt administrate potrivit dispoziţiilor legale în vigoare, pe baza unui plan aprobat de Consiliul de conducere.

4. Comisia de cenzori funcţionează ca organ cu rol de control financiar al Ligii; ea este aleasă şi se subordonează numai Adunării generale.

5. Comisia de cenzori este formată din 3 membri şi are următoarele atribuţii :

a. verifică Planul de venituri şi cheltuieli al L.T.O.R.

b. sesizează Consiliul de conducere între sesiunile Adunării generale în legătură cu constatările făcute ;

c. întocmeşte un raport de activitate şi propuneri de îmbunătăţire a activităţii financiare a Ligii, pe care le prezintă Adunării generale a Ligii.

CAPITOLUL VII

DISPOZIŢII FINALE

1. L.T.O.R. nu poate fi dizolvată de nici un organ de drept, atîta timp cît îşi desfăşoară activitatea potrivit prevederilor statutare. L.T.O.R. se poate dizolva numai de către propria Adunare generală prin vot unanim.

2. Modificarea sau completarea prevederilor prezentului Statut se va face numai de către Adunarea generală a membrilor L.T.O.R., cu o majoritate de cel puţin 75%, propunerile în acest sens putînd aparţine oricăruia dintre membrii Ligii.

3. Pentru ca modificarea sau completarea respectivă, arătată în art. 2 din prezentul capitol, să aibă caracter de legalitate, va fi necesară confirmarea instanţei judecătoreşti.

4. Prezentul Statut, în actuala sa formă, are confirmarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

STATUTUL

ASOCIAȚIEI STUDENȚILOR CREȘTINI ORTODOCȘI DIN ROMÂNIA

CAPITOLUL I

NUMELE, SEDIUL ȘI SCOPUL ASOCIAȚIEI

Art. 1. Numele organizației este «Asociația studenților creștini ortodocși din România». Asociația va avea ca patron pe **Sfîntul Calinic de la Cernica.**

Art. 2. Asociația funcționează cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 3. Sediul organizației este în localul Institutului teologic universitar din București, strada Sfînta Ecaterina nr. 2, (telefon : 14.80.15).

Art. 4. Scopul Asociației este promovarea credinței și spiritualității creștine în mediul universitar.

CAPITOLUL II

MEMBRII ASOCIAȚIEI

Art. 1. Membrii Asociației pot fi : activi, onorifici și asociați.

(a) membru activ poate fi orice student care mărturisește credința creștină ortodoxă.

(b) membru onorific poate deveni, la propunerea Adunării generale, orice creștin.

(c) Membru asociat poate deveni orice creștin care se interesează de bunul mers al Asociației, colaborînd la realizarea scopurilor ei, la propunerea Adunării generale.

CAPITOLUL III

CONDUCEREA ASOCIAȚIEI

Art. 1. Organismele de conducere ale ASCOR-ului sînt :

(a) Adunarea generală

(b) Comitetul de coordonare

Art. 2. Adunarea generală este alcătuită din toți membrii activi ai ASCOR-ului.

Art. 3. Adunarea generală își desfășoară activitatea în sesiuni ordinare și extraordinare.

Art. 4. Adunarea generală este convocată în sesiune ordinară semestrial, iar în sesiune extraordinară, ori de cîte ori este nevoie.

Art. 5. Adunarea generală este legal constituită dacă sînt prezenți jumătate plus unu din totalul membrilor activi.

Art. 6. Adunarea generală are următoarele atribuții : hotărăște programul de activitate al Asociației ; alege și revocă comitetul de coordonare; numește membri onorifici și asociați.

Art. 7. Asociația este reprezentată oficial de un comitet de coordonare alcătuit din : un președinte activ, doi vicepreședinți, doi secretari, doi casieri.

Art. 8. Asociația va avea un președinte de onoare desemnat de Sfîntul Sinod, la invitația Asociației.

Art. 9. Comitetul de coordonare convoacă Adunarea generală și își desfășoară activitatea între sesiunile Adunării generale, potrivit mandatului încredințat. De asemenea, el coordonează activitatea membrilor Asociației și răspunde în fața Adunării generale la orice interpelare.

CAPITOLUL IV

RELAȚII EXTERNE

Art. 1. Asociația își propune să întrețină relații cu organisme similare din străinătate și cu organisme internaționale de tineret.

CAPITOLUL V

PRESĂ ȘI COMUNICAȚII

Art. 1. Pentru buna funcționare a Asociației, sub conducerea comitetului de coordonare funcționează biroul de presă și comunicări.

CAPITOLUL VI

FONDURILE ASOCIAȚIEI

Art. 1. Fondurile Asociației provin din donații în numerar și bunuri materiale precum și alte venituri obținute licit.

CAPITOLUL VII

DISPOZIȚII FINALE

Art. 1. Deciziile referitoare la modificarea statutului sau la dizolvarea Asociației necesită acordul a cel puțin două treimi din numărul membrilor Adunării generale.

Art. 2. Modificările aduse în statutul Asociației vor fi anunțate la Tribunalul Municipiului București și vor fi legalizate la organele de resort.

STATUTUL

SOCIETĂȚII NAȚIONALE A FEMEILOR ORTODOXE DIN ROMÂNIA

SEDIUL CENTRAL : ALEEA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE
Nr. 1 — BUCUREȘTI *

CAPITOLUL I

CARACTER, SCOP, GENERALITĂȚI

1. Are drept scop gruparea tuturor femeilor de credință creștină ortodoxă din România, indiferent de vîrstă, naționalitate, convingeri politice, pentru întărirea activității misionare creștin-ortodoxe.

2. Se va numi Societatea Națională a Femeilor Ortodoxe din România.

3. SNFOR are caracter apolitic, nesovin.

4. Va milita pentru :

— întărirea credinței și moralei creștin-ortodoxe ;

— organizarea de activități de caritate;

— organziarea de cateheze pentru popularizarea credinței ortodoxe a neamului, pentru ferirea acestuia de activitatea nocivă a sectelor ;

5. SNFOR va promova valorile culturale ale spiritului creștin, prin spectacole, conferințe, cursuri de studii, activitate publicistică și turistică.

6. Activitatea SNFOR se va desfășura cu binecuvîntarea și sub îndrumarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române.

7. SNFOR are ca ocrotitoare pe Sf. Parascheva.

CAPITOLUL II

ORGANE DE CONDUCERE ȘI DE CONTROL

Organul de conducere al SNFOR este Adunarea generală a membrilor societății, acest organ avînd puterea de a adopta hotărîrile fundamentale privind activitatea asociației.

---

* Sediul filialei : Iași, Bd. Ștefan cel Mare, nr. 16.

— Adunarea generală ordinară se convoacă anual, iar Adunarea generală extraordinară se convoacă la cererea consiliului de conducere a Biroului executiv şi a comisiei de cenzori sau la cererea majorităţii membrilor fondatori.

Pentruh buna desfăşurare pe plan spiritual a activităţii societăţii, va funcţiona alături de ea un consiliu de duhovnici.

Consiliul de duhovnici are menirea de a veghea ca întreaga activitate a societăţii să se desfăşoare în spiritul învăţăturilor şi canoanelor Sf. noastre Ortodoxii şi va fi puntea oficială de legătură între SNFOR şi conducerea superioară a Bisericii Ortodoxe.

— Consiliul de duhovnici va fi format din cel puţin 5 persoane.

— Consiliul de conducere al SNFOR este format din : preşedinte, vicepreşedinte, secretar, consilier cultural, cu probleme de caritate, de catehizare, pentru relaţiile externe, juridice şi probleme economice.

CAPITOLUL III

DISPOZIŢII FINALE

Modificarea sau completarea prevederilor prezentului Statut se va face numai de către Adunarea generală a membrilor societăţii, cu majoritatea de cel puţin 75% de voturi.

— Prezentul Statut în actuala sa formă are binecuvîntarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

RECENZII

Preot Gheorghe Cunescu, GALA GALACTION. Carte tipărită cu binecuvîntarea I. P. S. Dr. Antim Nica, arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1989, 486 p.

Doi foști studenți ai scriitorului, de pe diferite trepte ale slujirii preoțești, și-au unit forțele, sentimentele și amintirile, pentru a aduce un preaplin elogiu postum mentorului comun din anii studenției. Grija întocmirii «acestei monografii-bibliografice totale și documentate» a fost încredințată cunoscutului preot, publicist și istoric literar. Din *Cuvîntul-înainte* al amintitului ierarh se pot afla resorturile interioare ale proiectului. I.P.S. Sa își amintește atîtea elemente de viață trăite în comuniune sufletească și bisericească la Facultatea de Teologie de la Chișinău. Ele merg într-un sens pînă la semnificațiile cele mai neînsemnate ale manifestărilor acestei multilaterale și rodnice personalități culturale românești. În alt sens, grija profesorului pentru recrutarea candidaților la monahism îi deșteaptă fostului său ucenic o duioasă și abia reținută recunoștință. Din paginile următoare cunoaștem care au mai fost prilejurile pentru a-și manifesta un astfel de nobil sentiment față de înaltul său mentor cultural și duhovnicesc.

Pe preotul Gheorghe Cunescu îl leagă de același îndrumător ani îndelungați de studiu. Admirația sa, care nu s-a diminuat cu trecerea vremii, o deducem din gestul vizitării scriitorului, cît a fost în viață. După moarte, ea s-a manifestat prin curiozitatea și plăcerea cunoașterii Dideștilor din Teleorman. Cele cîteva volume de cercetări și de bibliografie a scriitorului pe care le-a elaborat vorbesc despre aceeași statornicie.

Referitor la măiestrul mînuitor al condeiului s-a scris mult, despre teolog însă s-a vorbit mai puțin. Nici măcar confrații săi clerici se pare că nu s-au interesat și nu au apreciat totdeauna pe Gala Galaction. Totuși explicația autorului pentru suspiciunea semnalată nu convinge întru totul pe cititor. Poate că surplusul de explicație nu constă numai în lezarea unor interese ale fraților întru slujire, ci într-o neașteptată asociere a profeților din *Biblie* cu aceia ai timpurilor moderne pe care scriitorul a impus-o.

Cu privire la reconstituirea biografiei tolstoianului cleric, noul cercetător a epuizat tot ce s-a publicat mai valoros înainte de el. Dragostea pentru modelul moral și sacerdotal urmat cu evlavie toată viața se întinde pînă la curiozitatea amănuntelor și pînă la revederea locurilor copilăriei acestuia. Dacă s-ar lăsa deoparte toate celelalte contribuții pe care Pr. Gheorghe Cunescu le-a adus în problemă, credem că și numai pentru monografia de față i s-ar putea acorda autorului un doctorat în istoria literaturii române. Dar fidelitatea acestei sinteze față de înaintași i-a răpit în parte posibilitatea îndreptării ei pe căi noi și proprii. Exemplificarea afirmației de mai sus poate fi făcută cu faptul perpetuării clișeelor biografice ale istoricului literar Teodor Vîrgolici. Lăudabile într-un sens, ele au fost impuse însă de idealul «revalorificării moștenirii literare»; a trebuit să se găsească atunci o modalitate de strecurare printr-o epocă politică de mare apăsare spirituală.

Un astfel de clișeu este caracterizarea scriitorului drept «homo duplex». Dar, biografic, el nu mai rezistă criticii de astăzi, de vreme ce este absolut firesc ca un cleric să propovăduiască iubirea și pentru cel împilat în mod revoluționar. Cu privire la oricare persoană umană apoi, Sfîntul Apostol Pavel vorbește despre «legea păcatului», care se opune legii minții ei. Nici din punct de vedere al operei, scriitorul nu mai poate fi socotit dedublat. Rezolvările sale nu cantonează în mari probleme existențiale, ci numai în cîteva întrebări de ordin moral-social.

Cît privește calitatea lui Gala Galaction de precursor, cu previziunile sale pentru o lume nouă, nici ea nu mai poate fi recunoscută astăzi, cu vechea ei semnificație.

Totuși cercetările pe care le-a întreprins P.C. Pr. Gheorghe Cunescu sînt reale și ele trebuie să fie prețuite. Din strădaniile acestea s-a conchis în vremea din urmă că scriitorul este de origine macedoneană. Înaintașii lui s-au pripășit la noi, prin arendășie, fapt care ar explica și predilecția lui Gala Galaction pentru descrierea pădurii. Din această situație a ascendenților confruntați în mod dur cu lumea ar proveni și elementul opozițional al operei sale de mai tîrziu.

De asemenea, în capitolele dedicate perioadei studiilor pe care fiul Dideștilor le-a continuat la București și la Cernăuți, noul istoric literar se străduiește să aducă întregiri. Alte ori, el adîncește fizionomia sufletească a contemporanilor sau a dascălilor lui Gala Galaction. Astfel, despre profesorul de istorie I. C. Georgian, se reține aspectul universitar al lecțiilor sale, făcute «într-o viziune spiritualist-religioasă». În același liceu «Sfîntul Sava» a funcționat, prieten cu cel amintit, și profesorul de franceză Rouet de Céresnes. După un incident al grozăviei de liceist, scriitorul s-a împrietenit cu dascălul, beneficiind astfel de una dintre cele mai puternice influențe religioase pozitive ale biografiei sale literare. Pr. Gheorghe Cunescu ține să precizeze că profesorul francez a trecut de la catolicism la ortodoxie, fiind înmormîntat în această tradiție. Și Titu Maiorescu, recăsătorit, a beneficiat de o cununie protestantă și de alta ortodoxă.

Amănuntele de mai sus evidențiază preocuparea lărgirii perspectivei de care a fost animat cercetătorul. Vechile prezentări ale creatorului ne exasperau cu activismul liber-cugetătorului N. D. Cocea și cu al altor revoltați, mai mult sau mai puțin «profeți» sociali.

Despre profesorii Facultății de Teologie din București, unde Gala Galaction a prezentat teza de licență *Minunea din Drumul Damascului*, se transcrie caracterizarea lui că aceștia puteau constitui două categorii. Pe de o parte, din punct de vedere canonic, majoritatea o întruneau laicii, nu clericii. Pe de altă parte, după criteriul pregătirii intelectuale, unii posedau o formație reală, iar alții, una numai afirmată. Și, cum le era știința, așa le apărea și credința.

În urma studiilor de doctorat teologic la Cernăuți, amintirile scriitorului devin mai pozitive. Aici, profesorii știau carte, aveau probitatea intelectuală nedespărțită de o convingere morală. Se relatează cazul cînd savantul istoric Eusebiu Popovici acceptă de la acest doctorand al său îndreptarea unei greșeli de exegeză biblică pe care o continuase și în cursul tipărit. Mare emoție religioasă a trăit licențiatul bucureștean cînd a văzut slujind la altarul bisericesc pe vestiții învățați bucovineni, nu numai retorisind la catedră.

Impresiile sale despre această intelectualitate din afara țării de atunci s-au amplificat cînd a aflat-o, ulterior, în unire patriotică de slăvire a valorilor naționale. Un astfel de prilej l-a constituit pelerinajul de la mînăstirea Putna din 4 iulie 1904. Atunci s-au împlinit patru veacuri de înnemurire a gloriosului nostru domnitor Ștefan cel Mare. Sînt descrise de asemenea forțele intelectuale și morale ale întregii nații, care s-au distins în această unică proslăvire.

După dobîndirea doctoratului, Gala Galaction a parcurs în țară anii de defensor ecleziastic ai carierei sale. Astăzi, evenimentul mai interesează doar pe istoricii literari, pentru stabilirea genezei unor nuvele și povestiri ale sale. Ni se sugerează astfel o pistă a inspirației pentru *De la noi, la Cladova*, care ar avea originea în opera lui Leon Tolstoi. Indicația e puțin convingătoare, măcar în ceea ce ne privește. Vom reveni cîndva cu demonstrația afirmațiilor noastre de acum.

Rămîn valabile însă mărturiile creatorului în privința plăcerii estetice pe care a aflat-o întotdeauna la scriitorii și la teoreticienii francezi. Este aici, credem, o a doua sursă de inspirație a sa, pe lîngă aceea a culturii ortodoxe ruse. Gala Galaction mărturisește că îndeosebi Anatole France l-a mîngîiat cu arta lui față de predominarea urîtului celei oficiale. Precizarea aceasta nici nu mai era necesară. Este implicată opțiunea devotului catedralei Sfîntului Iosif din București și în admiratorul de odinioară al scriitorului Sar Péladan.

Din pricina harului său literar, Gala Galaction a avut de timpuriu admiratori, uneori contestatari. Unul dintre aceștia a fost I. G. Duca, prietenul care l-a urmărit cu dragoste, dar în urmă i-a arătat ură.

Dintre multiplele aspecte ale monografiei, în utilitatea activității pastorale, reținem influența mergerii la biserică din copilărie. Argumentul este susținut cu slujbele din serile Deniilor, cu ceasurile *Prohodului*. Se reliefează totodată importanța catehizării tineretului. Pentru prestigiul permanent al preotului, o mare atenție este acordată ținutei sale vestimentare, precum și aspectului duhovnicesc al sfîntului locaș. Întîlnim apoi creionate marile personalități ale culturii române cu judecățile de valoare pe care ele le-au emis asupra importanței credinței ortodoxe la noi.

În activitatea din largul societății, preotului nostru îi este necesar ziarul, după opinia lui Gala Galaction. În acest sens s-a pronunțat el cu prilejul tuturor adunărilor pastorale de după primul război mondial. Cu deosebire se credea că acest deziderat poate fi înfăptuit prin eforturile unite în cadrul Asociației Preoților Ortodocși. Dar una dintre marile tristeți ale autorului *Roxanei* a rămas tocmai nereușita amintitei doleanțe.

Cît privește stăruința lui pentru veșmîntul literar actual al *Bibliei*, în cultura noastră, Gala Galaction a fost propus la Premiul Nobel. La vremea aceea, distincția tălmăcea nu numai încoronarea unei credințe lucrătoare biruitoare prin fermitatea și prin idealismul ei, ci mai mult. Era onoarea competiției cu marile spirite contemporane: H. G. Wells, Knut Hansen, D. Merejkovski, Maxim Gorki.

Asupra calității de orator bisericesc a preotului-scriitor nu trebuie să mai insistăm. Pentru cîte inimi a mișcat prin verbul său răscolitor — în biserica Hanul Colței sau în alte locuri —, el a rămas cunoscut pînă astăzi ca un Gură de Aur român.

În alte pagini, cercetătorul își scuză mentorul de a nu fi reușit să tipărească lucrări teologice deosebite. Poate că era și greu să o facă, în prezența marilor specialiști ai epocii, de talia Pr. Prof. Vasile Gheorghiu sau a Diac. Prof. Haralambie Rovența. Se pare însă că cea mai potrivită explicație o constituie — după părerea noastră — situația didactică și pastorală a scriitorului. Cu locuință în București și cu catedră în Chișinău, cu enoriașii întîmplători ai unei parohii refăcute, munca intelectuală proprie beneficia desigur de slabe condiții pozitive.

Ca un fel de compensație față de cele de mai sus, Pr. Gheorghe Cunescu se străduiește să evidențieze pe Gala Galaction — ecumenistul. Este vorba de o direcție practică, desigur, căci din punct de vedere doctrinar, el propovăduia un creștinism al inimilor, visînd la timpul cînd învățați «vor uita trecutul discordiilor teologice». Pe urmă, scriitorul a fost opus total doar anglicanilor, fără să manifeste aceeași acrivie în cazul catolicilor sau al evreilor.

Această inconsecvență îi răpește, în plus, titlul de prim ecumenist în Biserica noastră și din punct de vedere cronologic. La români, astfel de preocupări apar încă din veacul trecut, o dată cu răspîndirea la noi a cunoscutei reviste «Union chrétienne» pe care Dr. Wladimir Guettée o tipărea în Apus.

Îndeosebi două capitole ale acestei cărți fac ca cercetarea să fie totuși deosebită față de toate cele care au precedat-o. Ne referim, mai întîi, la situația scriitorului de după primul război mondial. Anii care au urmat ocupației germane au fost un timp de noi, dar triste experiențe pentru Gala Galaction. Confrați de breaslă culturală, prin intermediul presei, și Curtea marțială, pe linia ei, au torturat multă vreme liniștea lui. Pr. Gheorghe Cunescu se apleacă îndelung asupra acelor pagini publicistice și reconstituie esențialul scenariului. Pînă la urmă, adevărul iese la suprafață nepătat și nemanipulat. Gala Galaction este declarat nevinovat și el se poate reintegra fără complexe în noul mers al culturii noastre. Noi credem că această reabilitare s-a definitivat pe planul bisericesc. La puțin timp după tranșarea discuțiilor din sferele largi ale societății, scriitorul este hirotonit de către însuși conducătorul suprem al Bisericii strămoșești ; este numit apoi misionar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Cel de al doilea capitol original al cărții îl arată pe scriitor ca un mare apărător al Ortodoxiei. Lucrurile consună întocmai cu realitatea, de vreme ce noul hirotonit îmbrățișase slujirea din dragoste și din vocație, zugrăvind-o cu mijloace literare ani și ani de zile înainte.

Desigur că un capitol aparte ar mai fi trebuit adăugat, după părerea noastră, în legătură cu originea biblică și aghiografică a personajelor lui Gala Galaction. Astăzi nu ne mai putem mulțumi cu explicația sociologistă a multor creații literare ale scriitorului, ca atribuire a influenței socialiste sau numai umanist-ebraice. Cel care a păzit cu strășnicie și chipul lui cotidian de preot, cel care a călătorit la Locurile sfinte a transpus sigur aceste convingeri și simțăminte deosebite și în opera literară. Este timpul să-i fie restituit scriitorului și aspectul principal al penei sale — harul creștin și ortodox.

Prin lucrarea de față a P.C. Pr. Gheorghe Cunescu ne apropiem mult de monografia adevărată și temeinică pe care autorul *Roxanei* o merită. În ea, noul istoric literar impresionează prin perseverența întregului fenomen cercetat, prin echilibrul structurii realizate, prin încercările unor deosebite analize ale pieselor. Stilistic, criticul recurge adesea la antiteză și la calificativul bisericesc acceptat.

Materialul ilustrativ variat, din surse orientale și ortodoxe, susține în mod fericit bogăția conținutului.

Pe lîngă evidențierea originii creștine a rezolvărilor îmbrățișate, literar îndeosebi, de către Gala Galaction, tot pentru o nouă ediție am dori să propunem o mică îndreptare. Credem că J. Tixeront trebuie să fie socotit patrolog, nu orientalist, iar numele corect al unui pictor este Pr. Constantin Bârneanu din Craiova.

Pentru realizarea sa, autorul poate fi mîndru și împăcat că și-a făcut datoria de ucenic al unei mari personalități românești — în numele unei întregi generații — și totodată de preot eminent al Bisericii strămoșești.

Pr. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

RÉSUMÉS DES PRINCIPAUX ARTICLES ET ÉTUDES

Le dignitaire Constantin Cantacuzène et la culture roumaine : une évaluation rétrospective à l'occasion du 350-e anniversaire de la naissance du réputé lettré roumain, par le P. Prof. Dr. Niculae Ş e r b ă n e s c u. Selon les dernières investigations, c'est cette année, 1990, que l'on célèbre le 350-e anniversaire de la naissance, en 1640, de l'illustre dignitaire roumain Constantin Cantacuzène, «le lettré le plus érudit et le représentant le plus brillant de l'humanisme en Valachie» dans la deuxième partie du XVII-e siècle et au dèbut du siècle suivant. Il est né, croit-on, dans Tîrgovişte, en tant que le 3-e parmi les 6 garçons des 12 enfants que comptait sa famille dont la mère était la fille du prince Radu Şerban régnant en Valachie entre 1602—1611. Il a étudié à l'étranger, d'abord à Andrinople, puis à Constantinople, ensuite en Italie : à Venise et à Padoue. Il est le fondateur de la bibliothèque installée dans le monastère de Mărgineni-Prahova, aujourd'hui, «la plus ancienne bibliothèque de la Valachie». Des dignités politiques il aura surtout durant le règne de son neveu : le voévode Constantin Brancovan (1688—1714) et plus particulièrement pendant le régne de son fils, le voévode Ştefan Cantacuzéne, réussissant ainsi, au cours de trois décennies à peu près, à mettre en pratique, du haut de la piramide politique, sa vaste culture humaniste caractéristique de l'époque, en tant que maître de plusieures langues étrangères qu'il parlait couramment. Hors ses activités et responsabilités politiques il a eu aussi des préoccupations d'historien, s'efforçant à mettre sur des bases nouvelles l'histoire du peuple roumain et pour ce faire il étudia les oeuvres des historiens étrangers à propos des roumains au moyen d'un très fin esprit critique et d'interprétation et en même temps il prêta une grande importance à la littérature populaire roumaine, aux chants ancestraux, aux légendes et aux traditions pratiquées parmi le peuple afin de déchiffrer notre passé historique lointain. Il avait conçu son oeuvre historique à partir de la conquête de la Dacie par Trajan jusqu'à son temps et il accorde une importance particulière aux daces dans la genèse du peuple roumain. Il affirme avec force l'unité de notre peuple et soutient fermement son droit «de propriété ancestrale sur son territoire tout entier». De son texte il ressort aussi que notre lettré a eu un role important dans la création de l'Académie princière de Saint Sabbas par le voévode Constantin Brancovan, Académie dont a résulté — après évolution — l'Université de Bucarest. Il a dressé la carte de la Valachie qu 'il a faite imprimer à Padoue en 1700, la première source cartographique créée par un roumain, caractérisée d'une grande exactitude des localisations. Il faut remarquer également sa contribution linguistique à la forme définitive du texte de la première Bible traduite en roumain en 1688. Ses connaissances théologiques ont été certainement hautement concrétisées dans la contribution qu'il a offerte à la traduction d'au moins une des oeuvres de Saint Jean Chrysostôme et à d'autres oeuvres théologiques. Il s'est employé généreusement aussi à rédiger dans une très belle langue roumaine — pour ce temps-là — des textes de prières, des Avant-propos et d'autres textes insérés dans des livres parus durant les deux-trois dernières décennies de sa vie, dans l'imprimerie réalisée et dirigés par Antim Ivireanul, futur métropolite de la Valachie. Puisqu'il était tellement lié de la cour princière par son activité et surtout parce qu'il était le pére du voévode du pays, lorsque celui-ci fut déchu par les turques, ils les arrêtèrent et amenèrent ensemble à Constantinople où ils furent étranglés et jetés tous les deux par les turques dans les eaux du Bosphore, en 1716. En considérant l'étendue de sa vaste et profonde culture et son activité d'un sérieux indéniable dans de si nombreux domaines qu'ici on a seulement esquissés, on peut facilement apprécier et comprendre sa contribution et son rôle déterminants à l'essor

remarquable, sous tous les aspects, de la culture roumaine de Valachie au carrefour des XVII-e et XVIII-e siècles. C'est pourquoi il est et il reste un défricheur dans l'histoire, la littérature et dans la culture roumaines en général, à côté des grands hommes de la nation roumaine, fondateurs et promoteurs de la civilisation et du progrès du peuple roumain.

Vasile Alecsandri, cent ans depuis sa mort, par le Prof. Adrian Popescu. Le 22 août 1990, on commémore le centenaire de la mort du poète Vasile Alecsandri, personnalité polyvalente du premier rang de la culture roumaine et de la vie politique de notre pays au siècle passé. Sa présence dans toutes les actions majeures de la vie de notre peuple s'est faite remarquer durant quelques 50 années, à commencer par 1840 jusque peu avant sa mort en 1890. C'est le poète que le génie national de la poésie roumaine: Mihail Eminescu l'appelait «roi de la poésie» alors que l'opinion publique roumaine le considérait fièrement comme «barde national». Il est né à Bacău en Moldavie vers 1820. Après une éducation soignée dans sa famille pendant la période préscolaire, il recevra l'instruction scolaire élémentaire dans la pension du français Cuénin à Iassy, jusqu'à 1834 lorsqu'il part pour Paris, en France, où il continue ses études et où il passe en 1839 son baccalauréat français. Comme titulaire de cet examen il essaie de faire des études plus poussées à l'Université en suivant des cours de droit, de médecine et de sciences techniques mais il les abandonne et rentre dans son pays où il commence à participer à tous les événements culturels et politiques de son temps. Par son écriture il fait l'épreuve d'un écrivain de premier rang. Dans le domaine politique il milite pour l'union des Principautés roumaines. Après avoir renoncé à sa candidature pour être élu gouverneur de la Moldavie, en faveur d'Alexandre Ioan Cuza et après la réalisation de l'union des deux pays roumains: la Moldavie et la Valachie et lorsque Cuza fut élu à la tête du nouvel Etat: la Roumanie, le poète Vasile Alecsandri se trouve parmi les sympatisants dévoués du chef d'Etat. Par conséquent, Cuza lui a confié une mission politique et diplomatique très importante en l'envoyant en France, en Italie, Angleterre et Autriche afin d'obtenir l'appui des puissance occidentales à la cause de la Roumanie. Ensuite il devient député et ministre par intermitence. Dans sa création poétique il glorifie avec force les actes héroïques des combatants roumains dans la guerre de 1877 contre les turques pour l'indépendence de la Roumanie. Durant les dernières années de sa vie il a servi les intérêts de son pays comme ministre ambassadeur en France. Parmi les écrivains de sa génération, Vasile Alecsandri a embrassé par son activité et dans sa création littéraire les plus nombreux côtés de la littérature roumaine et de la culture roumaine en général. En tant que directeur du Théatre National à Iassy il s'occupe aussi bien des détailles administratifs-financiers de cette institution que du contenu de son répertoire, de l'instruction des acteurs, de leurs costumes, du décor des pièces à jouer etc, en faisant un vrai travail de pionnier dans le théatre roumain de cette époque-là. En même temps il s'engage à collaborer presqu'à tous les pèriodiques du temps. Dans sa création poétique, Vasile Alecsandri prend pour source principale d'inspiration le folklore, auquel il joint les événements politiques, historiques, militaires et les vibrations de sa propre âme à l'impact de la vie humaine sous tous ses aspects et de la majesté et la beauté de la nature. Sa création embrasse tous les genres littéraires.

Vasile Alecsandri — le poète, par le Prof. Aureliu-Alfons Melinte. L'auteur de cet article — écrit à cette même occasion: le centenaire de la mort de notre grand poète — se penche tout particulièrement sur la création littéraire de Vasile Alecsandri d'inspiration de source chrétienne. Notre poète n'avait pas étudié la théologie orthodoxe, mais il était un chrétien orthodoxe traditionnel comme l'étaient

toujours tous les intellectuels laïques roumains qui se respectaient comme de vrais roumains, qui aimaient le peuple dont ils descendaient, peuple, lui aussi, orthodoxe depuis ses origines, du temps des apôtres et des successeurs des apôtres, lorsqu'il est né roumain et chrétien-orthodoxe à la fois. Le poète Vasile Alecsandri a intensément et profondément aimé son peuple et sa patrie et donc il ne pouvait être qu'un chrétien orthodoxe comme les vrais roumains orthodoxes. D'ailleurs, il ne fait qu'éprouver incessamment dans son oeuvre ses sentiments et ses attaches religieux, lorsqu'il s'exclame : «Oh, Toutpuissant Dieu !» (dans la poésie : *L'année 1855)*, ou bien : «Oh, Seigneur, voilà un papillon, qui se perd dans l'éther» *(La fin de l'hiver)*, ou encore : «Quand est-ce qu'il viendra, mon Dieu, un temps plus encouragent / Lorsque la parole du Christ on entende incessamment !» *(A Sévastople)*, et encore : «Fais sur toi, par trois fois, le saint signe de la croix, vers le Bon Dieu !» *(Andrii Popa)*, ou enfin : «Car je suis vraiment vaillant et en Dieu croyant !» *(Chant de haïdouk)*. Ce sont quelques unes des nombreuses expressions pareilles qui alternent avec des expressions rendant les manifestations les plus diverses et les plus naturelles de la vie humaine sous tous ses aspects dont les aspects religieux ne manquent nullement chez notre peuple et notre poète en profite copieusement en toute liberté, ce qui prouve qu'il s'agit là de la vibration même de sa propre âme aussi. Nous pourrions multiplier les exemples dans ce sens mais il sera plus profitable pour le lecteur de lire cet article en entier afin de pouvoir se rendre compte mieux de ce que nous venons d'esquisser ici.

Le devoir des fidèles de participer aux offices divins, par Mgr. Lucian T o m i t a n u l, évêque-vicaire. L'auteur commence son article en rappelant au lecteur la signification-même du mot «ecclessia» dont provient le terme «église» et qui signifie en grec : «assemblée». Donc la raison d'être de l'église en tant qu'édifice est qu'elle soit le lieu où les fidèles se rassemblent en vue d'écouter la parole de Dieu pour l'édification de leur vie, de louer Dieu, de Lui témoigner leur obéissance, leur attachement et leur reconnaissance pour son infinie miséricorde envers eux et de Le prier selon la reccommandation que le Seigneur nous a faite en disant : «priez sans cesse» (Lc. 18, 1), «priez en tout temps» (Lc. 21, 36). C'est ce sens précisément qu'a eu dès le début-même du christianisme le rassemblement des chrétiens qui avaient toujours présentes dans leurs esprits les paroles du Christ : «là où deux ou trois se trouvent assemblés en Mon nom, Je suis au milieu d'eux» (Mtth. 18, 20). Le long des siècles, l'Eglise a institué un culte formé de plusieurs parties dont le centre est la Sainte Eucharistie ou la Sainte Liturgie, c'est-à-dire, la Liturgie par excellence. L'office de la Sainte Liturgie a été conçu pour remémorer symboliquement la vie de notre Seigneur Jésus Christ sur la terre. C'est une raison de plus, à côté des textes cités ci-dessus, que nous soyons ponctuellement tous réunis dans l'église à l'office de la Sainte Liturgie où Jésus Christ est présent symboliquement et concrètement par la Sainte Eucharistie, tout prêt à exaucer nos prières.

La signification symbolique et théologique du lieu de culte selon les interprètes byzantins du culte orthodoxe, par le Prof. Dr. Nicolae N ec u l a. Après avoir souligné l'importance et le but de l'édifice où ont lieu les offices divins, l'auteur annonce dans son article les noms des Pères de l'Eglise Orthodoxe dont il s'inspire pour présenter le sujet qu'il propose au lecteur. Ce sont les suivants : 1) St Maxime le Confesseur (mort en 662). 2) St Germain de Constantinople (mort en 733) et 3) St Sémeion de Thessalonique (mort au dèbut du XV-e siècle). L'article est développé ensuite dans plusieurs chapitres intitulés comme suit : 1) *La signification symbolique de l'église,* où l'auteur précise qu'il y a une triple signification : c'est d'abord l'image du royaume du Christ dans les cieux, ensuite, c'est le royaume de Dieu sur la terre et enfin, l'église est le royaume de Dieu dans les coeurs des fidèles dont les corps sont les temples

du Saint Esprit. 2) *Les noms du lieu de culte.* On en cite comme suit : maison de Dieu, maison d'oeuvres divines, abri et médicament des âmes, maison du grand sacrifice, tombeau du Christ, dépôt des Sacrements du Christ, dispensatrice de douceurs etc. 3) *La forme de l'église et son symbolisme.* L'église se présente dans le monde du christianisme orthodoxe en trois formes : rectangulaire, cruciforme et circulaire. L'édifice rectangulaire symbolise le navire qui porte les fideles vers les parages du royaume de Dieu. L'édifice cruciforme rappelle que l'Eglise a été fondée sur le sacrifice de la crucifixion du Seigneur Jésus Christ. La forme circulaire de l'église symboiise la voûte céleste, le royaume des cieux. 4) *L'emplacement et l'orientation de l'église.* Depuis les débuts, les églises étaient érigées sur de hauts lieux, le mieux situés par rapport aux autres édifices quels qu'ils soient. L'orientation doit être faite toujours sur l'axe longitudinal est-ouest, l'autel étant situé à l'extrêmité est de l'édifice. 5) *Le compartimentage et le symbolisme des compartiments des églises.* L'église orthodoxe a trois compartiments principaux : l'autel, la nef et le narthex, selon l'image de la Sainte Trinité, car l'église est la maison de Dieu. L'autel est l'image des espaces se trouvant au-dessus des cieux, la nef symbolise le ciel proprement-dit et le narthex est l'image de la terre. 6) *La peinture des églises.* Selon la tradition orthodoxe chrétienne, il y a une peinture ecclésiastique bien établie par des normes spéciales qui doit être appliquee sur les parois intérieures de toute église, peinture représentant des scènes bibliques et de l'histoire ecclésiastique dont le rôle est double : instructif et d édification spirituelle.

Antim Ivireanul, novateur de la prédication dans l'Eglise Ortodoxe Roumaine, par le P. Adrian D i a c o n u, candidat au doctorat. On a beacoup écrit jusqu'à présent chez nous sur le métropolite Antim Ivireanul, sur sa personnalité et sur son oeuvre. C'était un homme de grande complexité et on ne se lassera jamais d'investiguer sur certains côtés moins explorés de sa personnalité. Cette fois-ci le côté qui intéresse l'auteur de cet article et sur lequel il veut attirer l'attention du lecteur c'est le domaine de la prédication dans lequel Antim Ivireanul a aussi excellé. Son oeuvre principale dans ce domaine est une collection de sermons connue sous le nom : *Didachés*, chef-d'oeuvre de l'art de la prédication chez nous. C'est une oeuvre conçue avec adresse concrète : des auditeurs connus par l'auteur, dont il connaît aussi la misère morale et leur condition sociale. C'est pourquoi le contenu de ces sermons est tranchant, sans ménagement, sans faille du point de vue biblique et patristique, irréprochable en ce qui concerne la langue roumaine, le style et la technique oratoire. Bien que ces sermons dit-on ne soient pas tout à fait originels, puisque l'auteur, en les rédigeant, se serait inspiré des oeuvres des prédicateur grecs dont Elie Miniate, ils n'en sont pas moins exceptionnels et ce qui fait leur grande valeur c'est la nouveauté qu'ils représentent car, jusqu'alors, il n'y a pas eu quelque chose de pareil dans notre Eglise.

Le hiéromoine Denis l'Humble (l'Exigue ou le Petit), un homme de grande énergie, un protoroumain sur la terre occidentale, par le P. Dr. Gheorghe D r ă g u l i n. D'après le titre-même, l'auteur de cet article invite le lecteur d'apprendre de nouveaux traits de l'image de la personnalité de Dionisius Exiguus, c'est à dire Denis l'Exigue, désigné parfois aussi par d'autres noms, à savoir : Denis le Roumain, Denis le Scythe, Denis le Doctissime etc. C'était, comme on le sait, un moine né dans la Dobroudja, donc sur la terre roumaine, qui aurait vécu entre les années 470—555, d'abord en Dobroudja, puis en Orient (peut-être à Constantinople et ailleurs) et enfin en Occident (à Rome). Il a mené une vie pleine de vertus distinguées, dont une grande humilité et c'est pourquoi il a caché son identité et sa personnalité exceptionnelles, car il a été un très érudit lettré et un profond théologien parmi ses contemporains. Parmi les oeuvres dont il est considéré l'auteur, on connaît aujourd'hui comme lui

appartenant d'une manière sûre seulement quelque 10 *Préfaces*, deux *Epîtres* où il aborde des questions du calendrier et plusieures *Vies* de saints traduites par lui du grec en latin. Malgré cette pénurie de sources à son égard, la personnalité de Denis l'Humble a pu être quand même suffisamment bien contourée dans la cadre de l'histoire ecclésiastique du VI-e siècle grâce à des efforts infatigables sur plusieurs plans. Et ce qui est plus étonnant encore, certaines recherches de ce dernier temps ont pour conclusion l'affirmation que Denis le Petit est l'unique et la même personne qui est l'auteur des célèbres écrits mystiques attribués à Denis Pseudo-Aréopagite. Les données biographiques sur Denis le Petit et les arguments que l'auteur de cet article apporte à l'appui de ses hypothèses restent â connaître par le lecteur-même en approfondissant cet article qu'il vaut la peine de lire en entier et attentivement.

Des empereurs et de hauts dignitaires byzantins sur le territoire de notre pays, par Marin C o j o c, candidat au doctorat. Dans cet article on tache de présenter aux lecteurs les relations qu'ont entretenues avec la Dacie les empereurs romains et ensuite byzantins et leurs représentants par des actes et actions politiques, et surtout militaires accomplis le long des siècles, à savoir du IV-e au XII-e siècles. A cet effet, l'auteur s'efforce de repérer, documents à l'appui, depuis le temps de Constantin le Grand jusqu'au règne de l'empereur Manuil I Comnène (1162), toutes les manifestations et les preuves qui servent à établir la manière dont le pouvoir byzantin s'évertuait à maintenir son emprise sur les territoires et la population de nos ancêtres, Constantin le Grand, peu après s'être établi à Sirmium et ensuite à Sardique, chassa et poursuivit, à la tête de son armée, au-delà du Danube, l'armée des goths qu'il vainc tout comme l'armée des carpes qui s'était jointe aux goths contre les byzantins. Ensuite Constantin le Grand commanda son armée contre les sarmates qu'il poursuivit et soumit après les avoir batus sur le territoire de l'actuel Banat,. en 322. En 323 il repousse les armées visigoths qu'il poursuit jusqu'aux abords des Carpates où il les vainc ce qui lui vaut ensuite le titre de «Gothicus victor ac triumphator» que l'on trouve dans une inscription datant du 31 juin 331. On mentionne ensuite le pont en pierre que l'empereur Constantin fit construire sur le Danube et inaugura en 328. Parmi d'autres empereurs qui sont passés chez nous on mentionne: Licinius, Constantin II, Julien l'Apostat, Valens, ensuite il y a eu des officiers et d'autres représentants des empereurs byzantins dont la présence et l'intervention surtout militaire se trouvent mentionnées sans interruption le long des siècles, comme on constate dans les différents documents. Pour en savoir d'avantage il vaut mieux lire tout l'article.

«Les livres» de la Métropole de Bălgrad (Alba Iulia), par le Diacre Ştefan N o v a c. Cet article est, à l'origine, une communication qu'on a présentée le 12 septembre 1990 dans le cadre du Symposium qui a eu lieu à l'Académie Roumaine sur «Un monument important de la langue et de l'unité des roumains: le Nouveau Testament de Bălgrad — 1648». C'était une manifestation consacrée à la récente nouvelle édition critique de ce Nouveau Testament paru en 1648 dans la ville de Bălgrad qu'on connaît de nos jours par le nom de Alba Iulia. Cette nouvelle édition a paru par les soins du Mgr l'Evêque Emilian, titulaire d'Alba Iulia. L'auteur de cette communication en l'occurence de cet article, pour mieux situer et mettre en relief l'importance de ce Nouveau Testament, considère nécessaire de présenter aussi les autres livres parus à cette époque-là grâce au concours qui y a été prêté par le métropolite de Bălgrad et par d'autres ecclésiastiques, en ce qui concerne leur traduction et leur impression en langue roumaine. Ainsi, sous les auspices de la Métropole de Bălgrad paraitront dans une première étape deux livres: 1) *Evangheliarul (1579)*, contenant les péricopes des Evangiles lues au culte, 2) *Octoihul Mic (1580)*, un abrégé du livre contenant les hymnes en hommage de la résurrection du Seigneur. Une deuxième étape va commen-

cer cinq décennies plus tard avec: 3) *Sbornicul slavo-românesc (1639)*, un recueil de prières et d'autres textes, 64 pages en tout, 4) *Catehismul calvinesc (1640)*, un Catéchisme calviniste imprimé pour les roumains en vue de la propagande calviniste parmi eux, 5) *Evanghelia cu învățătură (1641)*, livre contenant des commentaires sur des textes des Evangiles, 6) *Le Nouveau Testament (1648)*, le plus remarquable livre de cette seconde étape, livre projeté aussi comme moyen de propagande calviniste, son texte en roumain étant quelque peu corrompu en faveur de cette propagande, heureusement ce livre non seulement n'a pas été un livre calvinisant mais il a éveillé davantage encore la conscience de l'unité orthodoxe des roumains, 7) *le Psautier (1651)*, traduit sur la base du texte en hébreu. 8) *Cheminement en abrégé vers de bonnes oeuvres justificatrices (1685)*, c'est un livre d'éthique calviniste, imprimé toujours dans le but de la propagande calviniste parmi les roumains. 9) *Ceaslovăț (1685)*, livre des heures, le premier livre imprimé en roumain dont le contenu est entièrement orthodoxe, 10) *un Missel orthodoxe*, 11) *l'Euchologe (1689)*, livre contenant le rituel des Sacrements et des sacramentaux, 12) *Histoire sur les 40 martyrs (1689)*, c'est un livre qui clôt la seconde étape du travail dans l'imprimerie de la Métropole de Bălgrad. Une troisième étape va débuter lorsque le métropolite de Bălgrad était Atanasie Anghel sous les auspices duquel paraitront seulement deux livres dans la même imprimerie après quoi son activité cessera définitivement. Ces derniers livres sont: 1) *Bucoavna (1699)*, contenant des prières, le Crédo, le Décalogue, l'explication des sept Sacrements, différentes autres textes, tous en esprit ortodoxe et à l'usage des écoliers qui commencent à lire et à écrire, 2) *Chiriacodromionul* sau *Evanghelia învățătoare (1699)* c'est une seconde édition du livre paru en 1641 et contenant des commentaires sur des textes des Evangiles. Dans la Préface on en assure le lecteur que c'est un livre à contenu tout à fait orthodoxe.

L'attitude de l'Eglise Orthodoxe Roumaine vis-à-vis des juifs entre 1918—1945 en Munténie, reflétée dans les publications de l'époque et dans les documents des archives, par le P. Assist. Alex. Ioniță. Notre peuple, depuis qu'il existe comme peuple roumain et chrétien à la fois, a éprouvé sans cesse une générosité et une hospitalité, rarement rencontrées ailleurs, à l'égard des étrangers dont le sort a été de vivre à côté de lui. Outre sa nature accueillante, c'est la doctrine chrétienne qui a renforcé et mis en relief ses vertus grâces auxquelles le peuple roumain a fait toujours un très bon accueil aux étrangers qui ont désiré et ont décidé de vivre parmi les roumains. C'est pourquoi ils sont nombreux ceux qui ont reconnu et confirmé ouvertement «la tolérance absolue» qu'a manifesté le peuple roumain vis-à-vis d'arméniens, de bulgares, allemands, magyars, serbs, turques, tatares, juifs etc. Les juifs, bien qu'ici soient mentionnés les derniers, ils ne sont tout de même pas les derniers parmi les minorités étrangères à avoir joui de la sympathie des roumains, de lois favorables et des droits à même de leur permettre de mener une vie en toute dignité. Les clercs orthodoxes individuellement, ainsi qu'officiellement, jusqu'aux plus hautes autorités de l'Eglise Orthodoxe Roumaine ont eu un rôle très important dans la création et le maintien d'une atmosphère de tolérance, d'une attitude fraternelle et charitable à l'égard des juifs et des autres minorités nationales. Les affirmations et les arguments que l'auteur présente documents à l'appui, dans cete article, seront à même d'édifier nos lecteurs d'une manière aussi convaincante que possible à condition lire en entier cette étude telle quelle.

Pag.

Din viața Bisericilor Ortodoxe surori 70
Cronică 74
In memoriam : Alexandru Cerna-Rădulescu ; Peter Henn, conducătorul firmei «Brüder Henn» 83

ATITUDINI

Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Religia, adevărul și păstrarea unității românești* 89
Pr. Prof. Dr. Al. I. Ciurea, *Catedrala ortodoxă din Brăila* 91
Pr. Dr. Ioan Dură, *Ridicarea Episcopiei Rîmnicului la treapta de arhiepiscopie* 95

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

Pr. prof. Niculae Șerbănescu, *Stolnicul Constantin Cantacuzino și cultura românească* 98
Prof. Adrian Popescu, *Vasile Alecsandri* 105
Prof. Aurelian-Alfons Melinte, *Vasile Alecsandri — poetul* 109

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

† Lucian Tomitanul, episcop-vicar, *Îndatorirea credincioșilor de a participa* la slujbele bisericești 123
Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Semnificația simbolico-teologică a locașului de cult după tîlcuitorii bizantini ai cultului ortodox* 129
Pr. Drd. Adrian Diaconu, *Antim Ivireanul, ctitor de predică în Biserica Ortodoxă Română* 135

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

† Dr. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, *Pentru refacerea unității Bisericii străbune. Alba Iulia, 27 februarie 1939* 143
Pr. Dr. Gheorghe Drăgulin, *Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul), o mare energie străromână pe meridiane europene* 174
Drd. Marin Cojoc, *Împărați și înalți demnitari bizantini pe teritoriul Patriei noastre (sec. IV—XII d. Hr.)* 180
Diac. Ștefan Novac, *«Cărțile» Mitropoliei Bălgradului* 196
Pr. Asist. Alexandru Ioniță, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de evrei între 1918—1945 în Muntenia, reflectată în publicațiile vremii și în documente de arhivă* 203

DOCUMENTARE

Statutul Asociației «Oastea Domnului», din cadrul Bisericii Ortodoxe Române . 212
Statutul Ligii Tineretului Ortodox Român 215
Statutul Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România 220
Statutul Societății Naționale a Femeilor Ortodoxe din România 221

RECENZII

Preot Gheorghe Cunescu, *Gala Galaction*, Galați, 1989, 486, p., de Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin 223

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — Nr. 11—12 NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1990

CUPRINSUL

Darul libertății ne cheamă la unitate. Cuvîntul pastoral al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, cu prilejul Zilei naționale a României . 3

1 Decembrie — zi de calendar, dată istorică și sărbătoare națională . . . 6

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului — 1990 10

Scrisoarea irenică adresată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist întîistătătorilor Bisericilor creștine, cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului — 1990 14

VIAȚA BISERICEASCĂ

Alegerea și instalarea Înalt Prea Sfințitului Lucian Florea ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului, de Pr. Nechita Runcan 15

Alegerea și instalarea P. S. Episcop Calinic Argatu ca episcop al Episcopiei Argeșului 25

Alegerea și instalarea P. S. Episcop Justinian Chira ca episcop al Episcopiei Maramureșului 38

Noul episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului: P. S. Episcop dr. Irineu Pop-«Bistrițeanul» 41

Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în Republica Moldova, de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei 43

Delegați ai Societăților Biblice Unite la București, de Pr. dr. Sabin Verzan 45

Participări ale delegaților Bisericii Ortodoxe Române la întruniri ecumenice peste hotare: — Întrunirea reprezentanților ortodocși în Comisia mixtă de dialog cu Biserica Romano-Catolică (I.P.S. Mitropolit dr. Antonie al Ardealului); — *Al VII-lea Congres internațional al istoricilor* (Prof. dr. Emilian Popescu); — *Dialogul teologic ortodoxo-reformat* (Pr. asist. Constantin Coman); — *Întîlnirea reprezentanților tineretului creștin* (Drd. Florea Dută) 49

ATITUDINI

Vicariatul ortodox român din Vîrșeț (R.S.F. Iugoslavia) și Vicariatul ortodox român din Gyula (Ungaria). Necesitatea ridicării lor la treapta de episcopii, de Pr. dr. Ioan Dură 53

Cronică 58

In memoriam: *Eroii martiri ai Revoluției din decembrie 1989*, de Diac. conf. Petru I. David 61

Preotul Dumitru Soare, directorul Editurii Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, de Diac. conf. Petru I. David 66

Preotul scriitor dr. Gheorghe I. Paschia, de Pr. asist. Alexandru Ionită . 73

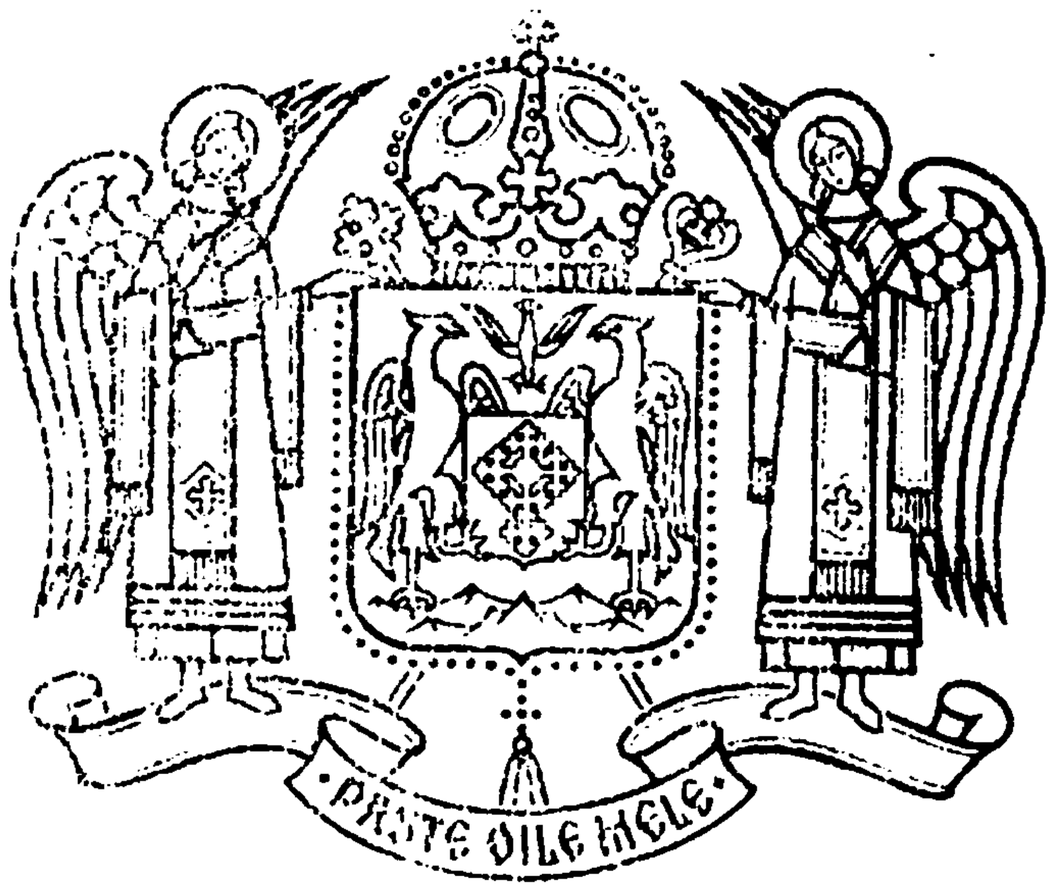

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CVIII — NR. 11—12, NOIEMBRIE—DECEMBRIE, 1990
BUCUREŞTI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte: *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri: *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. SERAFIM FĂGĂRĂȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactor responsabil: *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Redactor: *Pr. DUMITRU DIMA.*

COLABORATORI:

Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cîntăreți bisericești; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

- DARUL LIBERTĂŢII NE CHEAMĂ LA UNITATE *

Darul libertăţii pecetluit de jertfele multor martiri, îndeosebi tineri, în preajma sărbătorii Naşterii Domnului din 1989, cheamă în mod semnificativ, poporul român la unitate naţională. Şi aceasta cu atît mai mult în aceste clipe cînd în sufletele noastre se revarsă vredniciile celor ce acum 72 de ani au săvîrşit unirea tuturor provinciilor româneşti.

Încă din momentul eliberării poporului român de sub dictatura comunistă şi ateistă în luna decembrie anul trecut, imnul de libertate care s-a impus imediat a fost «Deşteaptă-te, române». Acest fapt a contribuit în mare măsură ca aspiraţia după libertate a poporului român să fie legată spiritual şi de aspiraţia sa la unitate naţională, căci, după cuvîntul întîiului Patriarh al României, vrednicul de pomenire Miron Cristea, participant activ la istoricul act de la 1 Decembrie 1918: «Idealul suprem al fiecărui popor, care locuieşte pe un teritoriu compact, trebuie să fie unitatea sa naţională şi politică».

Această strînsă legătură între aspiraţia poporului nostru, în acelaşi timp, după libertate şi după unitate naţională, are o profundă semnificaţie spirituală, pe care Biserica nu numai că o constată, ci a şi plămădit-o, a cultivat-o şi a apărat-o de-a lungul secolelor, fiindcă, atît darul libertăţii cît şi cel al unităţii, sînt oferite de Dumnezeu oamenilor pentru ca viaţa lor şi a popoarelor să devină comuniune. Dumnezeu nu se preamăreşte deplin nici acolo unde există oprimare şi nici acolo unde este dezbinare, iar viaţa şi demnitatea umană pot fi promovate cu adevărat numai în libertate şi în comuniune de iubire sau în unitate spirituală. Potrivit Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos şi experienţei Sfinţilor Părinţi ai Bisericii, numai Ade-

---

* Cuvînt pastoral cu prilejul Zilei Naţionale a României — 1 Decembrie 1990.

vărul și Iubirea fac pe oameni cu adevărat liberi (Ioan 8, 32), iar «iubirea nu cade niciodată» (I Cor. 13, 8).

Dar, în lumea noastră umană căzută, marcată de păcat, adică de egoism, de ură, de răutate și de violență, darul libertății și darul unității sau al armoniei între oameni și popoare este mereu amenințat, mereu răstignit. De aceea, aceste daruri trebuie continuu cerute de la Dumnezeu, păstrate și cultivate cu multă rîvnă și osteneală. În această privință, Sfîntul Pavel, Apostolul neamurilor, ne învață că «acolo unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este libertatea» (II Cor. 3, 17), iar în altă parte spune că adevărata «iubire nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr» (I Cor. 13, 6). Așadar, adevărul și dreptatea sînt temelia libertății, după cum libertatea și iubirea sînt încununarea adevărului și a dreptății.

De-a lungul istoriei sale, poporul român, încreștinat pe cînd se forma ca popor nou din daci și romani, a experimentat faptul că, atît darul libertății, cît și al unității sale, se dobîndesc și se păstrează creștinește prin credință puternică în Dumnezeu, prin răbdare și jertfă. Drept aceea, sărbătoarea noastră națională este înțeleasă de către Biserica Ortodoxă — «Mama spirituală a poporului român» — ca binecuvîntat și deosebit prilej de a mulțumi mai întîi lui Dumnezeu pentru toate darurile, cu care El a înzestrat poporul român și pămîntul nostru strămoșesc : de a-I mulțumi pentru toate : pentru bucurii și pentru încercări, dar mai ales pentru ajutorul pe care l-a simțit în momentele de grea cumpănă ale istoriei sale.

În această zi, a întregirii neamului nostru, se cuvine să facem pomenire și pentru toți eroii ce s-au jertfit de-a lungul veacurilor spre a apăra credința, ființa și întregirea neamului, adevărul și dreptatea, libertatea și unitatea națională a poporului nostru, pentru integritatea pămîntului strămoșesc și identitatea noastră spirituală. În dangăt de clopot să împodobim mormintele și monumentele lor cu flori, cu rugăciuni și cu veșnica noastră recunoștință. De aceea, în toate bisericile și mînăstirile, în toate instituțiile unde lucrează fiii și fiicele Bisericii noastre se cuvine să aducem rugăciuni și cîntări de mulțumire lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale.

În același timp însă, sărbătoarea națională este prilej deosebit de a implora pe Dumnezeu să reverse harul Său și iubirea Sa peste toți frații noștri români de pretutindeni și pentru locuitorii patriei noastre,

indiferent de naționalitatea și de credința religioasă, pentru ca împreună să locuim în pace și înțelegere, să sfințim și să înfrumusețăm împreună toate plaiurile vieții noastre prin credință și cultură, prin muncă și prosperitate. Cunoaștem din Sfînta Scriptură că Dumnezeu dăruiește oamenilor și popoarelor daruri diferite nu pentru a se respinge reciproc, a se urî și dezbina, ci pentru ca mulțimea darurilor diferite să fie o bogăție comună a tuturor.

De creșterea noastră duhovnicească, morală și culturală depinde astăzi, în mare măsură, felul cum vom păstra și promova atît libertatea cît și unitatea noastră națională. Iată de ce, renașterea spirituală trebuie să fie temelia unității noastre naționale și a trecerii de la dictatură la libertate și pluralism sănătos, de la privațiuni la prosperitate.

Unitatea noastră națională fiind nu numai o unitate între provincii, ci și o unitate în timp sau între generații, este mare nevoie acum ca tinerii noștri, iubiți de Biserică astăzi, ca și odinioară de Mîntuitorul Hristos, să cunoască credința și cultura poporului român, zestrea sa spirituală, care, în același timp, le dă identitate între popoarele lumii și le asigură o sursă de inspirație creatoare într-un dialog fecund cu celelalte popoare ale Europei și ale lumii întregi. Drept aceea, este nevoie să îngemănăm în școli și în toate instituțiile noastre credința și cultura, tradiția și înnoirea, cunoașterea specificului național cu deschiderea spre alte popoare.

Bunul Dumnezeu să ne ajute ca fiecare Zi Națională să fie un popas spiritual în care să gîndim împreună, ca popor, la toate acestea, să fie un urcuș spre a spori și mai mult atît darul libertății, cît și cel al unității naționale. Să ne rugăm cu credință și smerenie ca «Domnul și Dumnezeul nostru să fie cu noi, cum a fost cu părinții noștri, și să nu ne lase părăsindu-ne, ci să îndrepte inimile noastre spre El, ca să umblăm în toate căile Lui și să păzim toate poruncile și legile Lui» (III Regi 8, 57—58).

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu noi cu toți» (II Cor. 13, 13).

† *TEOCTIST*

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

1 DECEMBRIE — ZI DE CALENDAR, DATĂ ISTORICĂ ȘI SĂRBĂTOARE NAȚIONALĂ

Izvorînd din poruncile unității noastre naționale 1 Decembrie, zi de calendar, s-a înscris, începînd cu anul 1918, în crugul istoriei noastre naționale, ca o dată istorică de referință și, din acest curgător an, ca sărbătoarea națională a României.

Dacă este adevărat că sînt în viața unui neam clipe de fericire atît de mari încît ele răscumpără veacuri întregi de suferință, atunci pe drept cuvînt ziua de 1 Decembrie 1918, poate fi caracterizată ca fiind cea mai mare zi din istoria României.

Fost-a ziua de 1 Decembrie 1918, data convocării și ținerii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, ale cărei hotărîri istorice stau la baza făuririi statului național unitar Român — visul unei legitime și multiseculare dorințe. Ultima dintr-o serie de mai multe adunări asemănătoare care hotărîseră, prin folosirea dreptului la autodeterminare, unirea tuturor românilor într-un stat național unitar, Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 a rămas în conștiința poporului nostru ca o mare adunare populară cu valoare de referendum, căci nicăieri în lume nu s-a reunit în cadrul unei adunări reprezentative, de pe un teritoriu atît de întins, peste 100.000 de delegați.

De-a lungul timpului peste hotarele artificiale impuse de vitregiile vremii, românii din toate provinciile istorice românești s-au simțit continuu solidari pe temeiul comunității de origine, de credință, de limbă și de cultură, realizînd între ei o permanentă circulație de valori materiale și spirituale. Ei au avut întotdeauna conștiința că sînt unul și același popor, că au aceeași origine, că vorbesc aceeași limbă, că mărturisesc aceeași credință ortodoxă. Nu o dată, la vreme de cumpănă, ei și-au înmănunchiat forțele împotriva amenințării dușmane pentru apărarea pămîntului strămoșesc.

Asupra desfășurării luptei de eliberare națională a poporului român, ca și a altor popoare aflate sub asuprire străină, o puternică amprentă și-a pus și primul război mondial (1914—1918). În ansamblu, acesta a avut un caracter imperialist, marile puteri ale vremii urmărind să-și împartă sferele de influență ; pentru națiunile mici — este și cazul României — el a însemnat însă, prilejul pentru eliberarea de sub dominația străină și constituirea sau reconstituirea în state naționale unitare.

Nimicirea forțelor Imperiului habsburgic, care încătușaseră veacuri în șir pămîntul străbun al Transilvaniei, impunea cu necesitate revenirea acestuia la patria mamă. *Declarația* din 12 octombrie 1918 a reprezentanților românilor din acest străvechi ținut românesc, întru-

mîi la Oradea, *Declarație* citită la 18 octombrie același an și în Parlamentul din Budapesta, este primul act oficial de după încheierea celei dintîi conflagrații mondiale prin care națiunea română cerea «după multe suferinți, afirmarea și valorificarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională». Publicarea acestei *Declarații* a provocat un entuziasm fără margini și a condus la numeroase întruniri și manifestări în favoarea unirii tuturor fiilor neamului românesc, care au culminat cu Marea Adunare de la Alba Iulia. Alegerea locului era deplin justificată. Alba Iulia a fost unul dintre cele mai importante centre ale Daciei romane, a fost centrul statului unificat la 1600 de Mihai Viteazul, a fost locul martiriului lui Horea, Cloșca și Crișan, a fost locul întemnițării și maltratării lui Avram Iancu. Cu alte cuvinte, Alba Iulia reprezenta în ochii tuturor orașul cu cele mai numeroase și mai adînci semnificații în istoria românilor transilvăneni. «Istoria ne cheamă la fapte — citim în convocarea Adunării. Poporul român vrea să trăiască, alături de celelalte națiuni ale lumii, liber și independent».

Adunarea a fost alcătuită din 1.228 delegați oficiali, dintre care 680 deputați aleși în cele 130 de circumscripții electorale ale comitatelor locuite de români, iar restul de 548 fiind «parlamentarii» de drept, titlu pe care-l confereau funcțiile ce le deținеau, și anume: reprezentanții Bisericii, ai instituțiilor de învățămînt, ai societăților financiare și economice, ai presei și gărzilor naționale etc. «Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atîta lume în Alba Iulia ca aceea din 1 Decembrie 1918, dar hotărît, niciodată n-a văzut pînă atunci atîta fîlfîire de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atîta cînt și veselie, nici nu a fost martoră la atîta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vîrstele spre cîmpul lui Horea. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descrețite, senine, ochi strălucitori îndreptați spre culmile unui viitor mai fericit». Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie a decretat unirea acestora și a teritoriilor locuite de ei cu România. Hotărîrea acestora a provocat o atmosferă de nedescris. «Mulți plîngeau, alții îngenunchiau și, înălțîndu-și privirile și mîinile spre ceruri, rosteau rugăciuni atît de fierbinți, că trebuiau să se audă pînă în al șaptelea cer. Am înebunit cu toții, năzărin-du-ni-se că vedem în văzduh pe însuși Mihai, Mircea, Ștefan, Avram Iancu. Credeam că în acea zi și sfinții din ceruri poartă costume naționale românești, iar Dumnezeu haina albă a dreptății pentru toți».

Înainte de încheierea mandatului, Adunarea a ales pe cei 250 de membri ai «Marelui Sfat Național Român», 200 aleși de Adunarea

Națională și 50 cooptați de Marele Sfat Național Român, printre care mai mulți ierarhi și numeroși clerici.

După terminarea ședinței mulți dintre delegații Adunării au luat cuvîntul, explicînd participanților măreția și însemnătatea hotărîrilor luate.

Peste două săptămîni, la 14 decembrie, o delegație a Marelui Sfat Național Român a prezentat, la București, actul Unirii. La 28 decembrie același an, regele Ferdinand a promulgat *Decretul* prin care s-a consfințit revenirea pămîntului transilvan la patria mamă, act precedat de alte două asemenea prin care se ratifica hotărîrea de revenire a celorlalte ținuturi românești: Basarabia — 27 noiembrie, și Bucovina — 18 decembrie.

Nedreptele întocmiri ale trecutului au luat astfel sfîrșit, lupta de veacuri a poporului român pentru libertate, unitate și independență, fiind încoronate de izbîndă.

Privită în perspectiva vremii, se poate afirma că ziua de 1 Decembrie 1918, rămîne piatra de hotar în devenirea istorică a poporului nostru. Depănat pe caierul unei istorii bimilenare actul de nespusă măreție și deosebită importanță de la Alba Iulia a fost o necesitate istorică, o împlinire a celui mai scump ideal: unirea tuturor românilor sub un unic tricolor românesc. Reîntregirea României în hotarele sale firești a fost recunoscută și pe plan internațional prin tratatele de pace de la Saint Germain și Versailles — 1918 și Trianon și Paris — 1920.

* * *

Desăvîrșirea statului național unitar român a marcat un moment crucial și pe planul spiritualității românești, ziua de 1 Decembrie 1918, purtînd cu sine mărturia unui eveniment unic în felul său pentru Biserica Ortodoxă Română. Biruința repurtată pe plan politic este și biruința Bisericii noastre strămoșești și aceasta din două motive:

a) Ortodoxia românească nu a fost numai a noastră, a istoriei poporului nostru, ci, prin ierarhi, clerici, monahi și credincioși, ea a fost întotdeauna o participantă activă și hotărîtă la actele fundamentale ale destinului nostru național; și

b) Grelele și numeroasele pătimiri îndurate de credincioșii români transilvăneni pe parcursul mai multor veacuri, pătimiri care au fost o neîntreruptă jertfă pentru păstrarea credinței ortodoxe străbune, au fost acum răsplătite.

Făurirea statului național unitar român a avut o răsfrîngere firească și pe plan spiritual-bisericesc, ea impunînd uniformizarea și organizarea sinodal-unitară a Bisericii Ortodoxe Române din toate

provinciile românești sub conducerea Sfîntului Sinod. În același timp, ea a creat, în spiritul canoanelor 34 apostolic și 17 Calcedon — care vorbesc despre Biserica unei națiuni, despre organizarea acesteia în strînsă legătură cu organizarea statală —, și premisele ridicării Bisericii Ortodoxe Române Autocefale la rangul de patriarhie — 1925.

* * *

1 Decembrie — Ziua națională a României. A trebuit să treacă 72 de ani pentru ca această zi de calendar și data istoricei Adunări din cetatea domnitorului cu nume de arhanghel să fie consacrată drept ziua națională a mîndrei Românii. Este, alături de altele, rezultatul firesc al jertfei nevinovate a vlăstarelor neamului din dramaticul și totodată înălțătorul decembrie '89. Să ne făgăduim și să ne impunem ca an de an s i o comemorăm, în chip nesîngeros, cu toată tăria sufletului nostru românesc. Popas spiritual, înainte de toate, ziua noastră națională, începînd cu acest curgător an, să fie un permanent urcuș spre a spori și mai mult darul unității, al libertății și al demnității noastre naționale.

Dumnezeu să fie cu noi, așa cum a fost și cu părinții noștri, să nu ne lase, nici să ne părăsească, ci să îndrepte inimile noastre spre El, ca să umblăm în căile Lui și să păzim poruncile Lui! (III Regi, VIII, 57—58).

Pr. asist. ALEXANDRU M. IONIȚĂ

PASTORALE-SCRISORI IREMICE

†TEOCTIST

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR, MITROPOLIT AL MUNTENIEI
ȘI DOBROGEI ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER,
CINULUI MONAHAL ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI,
HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU-TATĂL,
IAR DE LA NOI PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

«O, ce veste minunată
De la Betleem s-arată...»

Iubiți fii și fiice ai Bisericii noastre dreptmăritoare,

Din an în an, după obiceiul străbun, colindătorii sosesc la casele credincioșilor și cu suflete curate și glasuri plăpînde de copii, aduc vestea nașterii Fiului lui Dumnezeu.

Vestea nașterii Mîntuitorului Iisus Hristos ca prunc în Betleemul Iudeei este în primul rînd o veste minunată, căci prin întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu se realizează «cea mai mare noutate dintre toate noutățile, singurul fapt nou sub soare, prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decît ca Dumnezeu să se facă om?»[1], ne întrebăm împreună cu Sfîntul Ioan Damaschin.

Vestea nașterii Fiului lui Dumnezeu din Duhul Sfînt și din Sfînta Fecioară Maria este, în același timp, o veste mîntuitoare. Din dragoste pentru om, Dumnezeu însuși la plinirea vremii se face om. El nu mai vorbește cu omul ca în vechime, făcîndu-și cunoscută Voia și Legile numai prin îngeri și profeți, ci smerindu-se pe Sine și chip de rob luînd (Filipeni 2, 7), Se întrupează făcîndu-se întru toate ase-

1. Dogmatica, trad. D. Fecioru, București, p. 145.

...nouă, afară de păcat. Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat este în ...timp Dumnezeu și om, «trimis de Tatăl» (Ioan 20, 21) ca «preot ...veac după rînduiala lui Melchisedec» (Evrei 5, 6) spre a lucra ...Biserica Sa mîntuirea noastră.

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos este aducătoare de bucu... sfîntă. Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu se arată în modul cel ...grăitor valoarea unică și veșnică a fiecărei ființe umane. Eveni...mentul din istoria mîntuirii pe care-l sărbătorim astăzi dă răspuns la ...întrebările pe care adesea ni le punem: de unde venim, care este ...scopul nostru pe pămînt, cu ce scop am fost creați de Dumnezeu. ...Colindătoarea de astăzi ne reamintește că Dumnezeu S-a făcut om pen... ca pe om să-l facă, prin har, asemenea lui Dumnezeu, cum scriu ...Sfinții Părinți; să-l elibereze din robia păcatului, să-l reînnoiască și ...să-l înalțe la demnitatea de fiu al Său, demnitate din care căzuse prin ...neascultare. «Astăzi, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, a fost dezlegată ...legătura cea veche, diavolul a fost făcut de rușine, demonii au fugit, ...moartea a fost distrusă, raiul s-a deschis, blestemul a dispărut, pă...catul a fost alungat, înșelăciunea s-a îndepărtat, adevărul s-a re...întors» [2].

Iubiți credincioși,

Minunatele cîntări, ca și bătrînele colinde, ne reamintesc de naș...terea istorică a pruncului Iisus, Hristos-Domnul, și ne îndreaptă ochii sufletului spre peștera din Betleem, spre a lua aminte la darurile mîntuitoare ale nașterii lui Hristos în sălașul inimilor noastre, la grija propriei noastre renașteri întru omul cel nou în Hristos, potrivit cu...vîntului Său: «De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu» (Ioan 3, 3). Chemarea la naștere din nou, pe care Biserica ne-o face astăzi, este o chemare la redescoperirea bunătății, a curăției, a sincerității și a puterii de a iubi și a ierta pe care le au îndeosebi copiii. Calea spre împlinirea acestei chemări ni se pare anevoioasă și chiar paradoxală: un om matur să se nască din nou, să retrăiască, în noua sa viață, condiția umană a pruncilor! Fiul lui Dumnezeu, Hristos-Domnul, arătînd spre un prunc întărește acest adevăr zicînd: «De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor» (Matei 18, 3).

Renașterea spre o nouă viață pare anevoioasă deoarece presu...pune moartea omului celui vechi, ruperea oricăror legături cu viața păcătoasă din trecut: «Să vă dezbrăcați de viețuirea voastră de mai

---

2. *Cuvînt la Nașterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, în «Cuvîntări la praznice împărătești», trad. D. Fecioru, Buc., 1942, p. 35—36.

înainte, de omul cel vechi», ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel. «Pentru aceea lepădînd minciuna, grăiţi adevărul fiecare cu aproapele său, căci unul altuia sîntem mădulare. Mîniaţi-vă şi nu greşiţi; soarele să nu apună peste mînia voastră. Nu daţi loc diavolului. Cel ce a furat să nu mai fure, ci mai mult să se ostenească, lucrînd cu mîinile sale lucrul cel bun, ca să aibă să dea şi celui ce are nevoie. Din gura voastră să nu iasă nici un cuvînt rău, ci numai ce este bun, spre zidirea cea de trebuinţă, ca să dea har celor ce ascultă... Orice amărăciune şi supărare şi mînie şi izbucnire şi defăimare să piară de la voi, împreună cu orice răutate. Ci fiţi buni între voi şi milostivi, iertînd unul altuia, precum şi Dumnezeu v-a iertat vouă, în Hristos» (Efes. 4, 22, 25—32).

Cît de curate trebuie să fie cugetele şi simţirile noastre, ca această învăţătură mîntuitoare să roureze fiinţa noastră, să o înfrumuseţeze de roadele credinţei şi ale faptei creştine! Împodobindu-ne astfel viaţa, prin harul Duhului Sfînt, facem din sufletele noastre adevărate Betleeme în care să se nască Hristos, Domnul şi Mîntuitorul nostru şi al lumii. Iar vrednicia primirii Lui în chivotul vasului nostru de lut este darul omului duhovnicesc, care prin Sfintele Taine se naşte a doua oară prin har şi face să strălucească chipul lui Dumnezeu din el.

Dreptmăritori creştini,

Sărbătoarea de astăzi este o zi de bucurie pentru noi toţi, dar în mod deosebit ea este sărbătoarea de bucurie a copiilor şi a tinerilor.

Poporul nostru, în existenţa sa creştină bimilenară, a iubit întotdeauna copiii şi şi-a făcut din viaţa curată a acestora un ideal de realizat în vederea mîntuirii. În unele colinde străbune tinerii colindători sînt identificaţi cu îngerii din ceruri. Precum cîntau îngerii la Naşterea Domnului «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14), aşa şi colindătorii intonează în aceste zile imne de slavă Celui născut în Betleem şi vestesc tuturor vestea cea mare şi minunată.

Se spune, pe bună dreptate, că Dumnezeu nu pierde lumea — deşi este atît de păcătoasă — pentru nevinovăţia copiilor şi pentru rugăciunile sfinţilor, drepţilor şi ale celor ce şi-au dat viaţa pentru credinţă. Adevărul acesta este deosebit de grăitor mai ales pentru noi românii, în aceste zile, cînd se împlineşte un an de la eliberarea noastră din robia totalitară, ateistă şi comunistă. Darurile sfinte ale libertăţii şi demnităţii noastre au fost dobîndite cu ajutorul lui Dumnezeu şi prin jertfele fiilor şi fiicelor poporului român îndeosebi tinerii eroi martiri, pe care nu vom înceta a-i cinsti. Dumnezeu ne-a arătat, iubiţi credincioşi, că este cu noi, aşa cum a fost şi cu

strămoşii noştri. El va fi în veci alături de noi în măsura în care ne vom strădui să folosim cu înţelepciune şi credinţă darurile libertăţii şi demnităţii, în măsura în care curăţenia, bărbăţia, curajul, statornicia şi evlavia moşilor şi strămoşilor noştri nu ne vor părăsi niciodată, în măsura în care vom şti să trăim în iubire frăţească şi bună înţelegere, ca pruncii şi ca fiii lui Dumnezeu.

Sărbătoarea Naşterii Domnului ca prunc nou-născut trebuie să ne aducă aminte însă şi de miile de copii din orfelinate şi spitale care nu se pot bucura de această Sfîntă şi Mare Zi, aşa cum se bucură ceilalţi copii. Hristos-Domnul Se identifică mai ales cu aceştia care sint în suferinţă, abandonaţi şi poate uitaţi. El este prezent în mijlocul lor, este alături de ei şi de toţi cei de pe patul de suferinţă şi ne aşteaptă pe noi cei ce dorim să-L întîlnim în viaţa noastră. Să mergem, iubiţi părinţi şi fraţi creştini, să-L hrănim că este flămînd, să-L îmbrăcăm că este gol, să-L mîngîiem şi să-I arătăm dragoste că este orfan, părăsit şi singur. Odată cu ofranda iubirii obştii creştineşti să ducem raza de lumină a stelei care a strălucit şi a biruit întunericul nopţii de la Naşterea Domnului şi va birui şi întunericul păcatului.

Pentru noi cei de astăzi, drumul spre peştera Betleemului şi spre Hristos-Domnul trebuie să fie străjuit cu iubirea şi grija faţă de cei în suferinţă şi mai ales faţă de copii şi de bătrîni. Bucuria sfîntă pe care o simţim astăzi în familiile noastre trebuie să se transforme într-un prilej şi un imbold de a împărtăşi această bucurie tuturor şi de a-L întîlni pe Hristos mai ales în cei lipsiţi, bolnavi, orfani şi abandonaţi. Acest mesaj ni-l revarsă în suflet şi colindul strămoşesc :

«Şi-acum te las, fii sănătos
Şi vesel de Crăciun,
Dar nu uita cînd eşti voios
Române, să fii bun!».

Izvorîte din dragostea şi preţuirea pe care le port tuturor slujitorilor şi închinătorilor Sfintei noastre Biserici strămoşeşti, sînt încredinţat că aceste gînduri vor ajunge la inima lor curată şi iubitoare. Iar acum, să îngenunchem cu smerenie şi credinţă, asemenea magilor, în faţa Pruncului Iisus Hristos, să ne bucurăm duhovniceşte împreună cu păstorii şi să slăvim dumnezeiasca Sa Întrupare împreună cu îngerii : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace şi între oameni bunăvoire*» (Luca 2, 14).

Al vostru părinte iubitor şi pentru toţi rugător,

† **TEOCTIST**

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist către Întîistătătorii Bisericilor Creştine, cu prilejul sărbătorii Naşterii Domnului

Sanctitatea Voastră,

Creştinătatea întreagă prăznuieşte venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu pentru noi şi pentru a noastră mîntuire. Magii stăruie în drumul lor spre peştera Betleemului ; păstorii şi îngerii aduc imn de slavă Dumnezeului făcut om ; lumea se bucură «că Prunc s-a născut nouă, un Fiu s-a dat nouă, a Cărui stăpînire e pe umărul Lui şi se cheamă numele Lui : Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie» (Isaia 9, 5).

Dumnezeu Însuşi se întrupează, «chip de rob luînd» (Filipeni 2, 7), şi se identifică cu omul pentru ca acesta să primească darul identificării sale, prin har, cu Dumnezeu. De aceea, Naşterea Domnului Iisus Hristos — moment decisiv şi început de eră nouă în istoria umanităţii — este aducătoare de negrăită bucurie. Dumnezeu se revelează în adînca Sa bunătate şi iubire, iar omului i se descoperă scopul pentru care a fost creat şi ţelul spre care este destinat să se îndrepte : naşterea mîntuitoare a lui Hristos în sălaşul lăuntric al inimii sale pentru ca el să se unească tainic cu Dumnezeu-Tatăl în Duhul Sfînt.

Cu nădejdea nestrămutată în puterea mîntuitoare a Duhului Sfînt şi convinşi de chemarea ce ni s-a făcut nouă, slujitorilor Bisericii, de a propovădui pe «Cuvîntul ce S-a făcut trup» (Ioan 1, 15) pentru ca lumea «viaţă să aibă şi din belşug să aibă» (Ioan 10, 10), rugăm pe «Dumnezeul păcii... să lucreze în noi ceea ce este bineplăcut în faţa Lui» (Evrei 13, 20, 21) şi să Vă dăruiască un An Nou binecuvîntat cu belşug de daruri mîntuitoare.

Vă încredinţez, Sanctitatea Voastră, de dragostea şi preţuirea noastră în Hristos Domnul,

La mulţi ani !

† *TEOCTIST*

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ALEGEREA ȘI INSTALAREA ÎNALT PREA SFINȚITULUI **LUCIAN FLOREA** CA ARHIEPISCOP AL TOMISULUI

Reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului

Arhiepiscopia Tomisului, moștenitoarea zestrei spirituale a străvechii episcopii din cetatea Tomis, devenită în secolul al IV-lea arhiepiscopie și apoi mitropolie, capătă, prin reînființarea ei, o nouă dimensiune, legată de misiunea ei de a sluji ca mărturie a vechimii creștinismului și a continuității neamului nostru pe aceste meleaguri. Nimeni nu se poate îndoi de faptul că noua eparhie dintre Dunăre și Mare este continuatoarea celor mai vechi comunități creștine de pe teritoriul Patriei noastre, înființate încă din veacul apostolic, datorită străduințelor Sfîntului Apostol Andrei și ale succesorilor săi în aceste ținuturi. Acțiunea misionară, desfășurată apoi de centrul episcopal de la Tomis, a adus o importantă contribuție la răspîndirea creștinismului în toate ținuturile străromânilor.

Prin reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului s-au pus bazele noului cadru organizatoric corespunzător pentru realizarea și menținerea spiritului și a conștiinței românești în ținutul dobrogean.

În ședința de lucru din 12 februarie 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat punerea în aplicare a hotărîrii sale anterioare nr. 12053/1982, și a Adunării Naționale Bisericești, din 5 decembrie 1982, referitoare la :

«Reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului, cu reședința în municipiul Constanța, cuprinzînd județele Constanța și Tulcea, ca sufragană a Mitropoliei Ungro-Vlahiei.

După îndeplinirea procedurii prevăzută de art. 7, al. 2 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (modificat prin Decretul nr. 1066/1967), la mijlocirea Ministerului Cultelor, a fost emis Decretul-Lege nr. 86/21 februarie 1990 de către Consiliul Provizoriu de Uniune Națională, privind confirmarea modificării

adusă de Adunarea Națională Bisericească articolului 5 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Hotărîrea Sfîntului Sinod privind reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului a fost adusă la cunoștința Consiliului eparhial provizoriu prin adresa nr. 1224/1990, în vederea delimitării circumscripțiilor electorale din cuprinsul Arhiepiscopiei Tomisului, în noua ei organizare, și pentru a putea fi aleși membrii Adunării eparhiale la datele stabilite prin Decizia nr. 5/1990 a Locotenenței patriarhale, potrivit art. 65 din Regulamentul organelor deliberative și executive din Patriarhia Română.

Pentru bunul mers al activității noii eparhii, Prea Fericitul *Părinte Patriarh* **Teoctist,** prin Decizia nr. 6/1990, a încredințat Prea Sfințitului Episcop-vicar *Lucian Tomitanul,* «Locotenența de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului, începînd cu data de 4 aprilie pînă la alegerea și instalarea titularului acestei eparhii, împreună cu toate îndreptățirile și îndatoririle ce decurg din aceasta».

Ca locțiitor de arhiepiscop, Prea Sfințitul Lucian Tomitanul a depus o susținută activitate pentru formarea sectoarelor de activitate din administrația Arhiepiscopiei Tomisului. De asemenea, pe plan cultural, a pus bazele periodicului eparhiei «Tomisul ortodox» și a dat îndrumările necesare privind tipărirea unei «Cărți de rugăciuni» cu binecuvîntarea Prea Sfinției Sale. Tot în această perioadă P. S. Sa a inițiat o serie de acțiuni de interes obștesc pentru ajutorarea handicapaților, bolnavilor și orfanilor. A organizat activități pastoral-misionare în spitale, școli și penitenciare.

Alegerea P. S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul în treapta de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului

La data de 27 septembrie 1990, Colegiul electoral bisericesc a fost convocat în ședință de lucru în sala sinodală a palatului patriarhal din București, pentru alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului.

În urma votării, Prea Sfințitul Episcop Lucian (Simion) Florea Tomitanul, vicarul Arhiepiscopiei Tomisului, a întrunit majoritatea numărului de voturi și a fost ales arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului.

Potrivit prevederilor statutare (art. 10, lit. e și art. 130 și 131), Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 28 septembrie 1990, a procedat la examinarea și cercetarea canonică a alegerii arhiepiscopului Arhiepiscopiei Tomisului și a constatat că alegerea s-a făcut cu respectarea normelor canonice și statutare.

În consecință, făcîndu-se intervențiile cuvenite, P. S. Lucian a fost recunoscut de autoritatea de stat, prin Decretul nr. 55 din 7 noiembrie 1990, în demnitatea de arhiepiscop al Tomisului.

Festivitatea instalării I. P. S. Lucian Florea ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului.

În seara zilei de 24 noiembrie 1990, a sosit la Constanța, înconjurat de o importantă delegație bisericească, *Prea Fericitul Părinte*

Patriarh Teoctist, arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Munteniei și Dobrogei, în vederea instalării I. P. S. Arhiepiscop Lucian Florea în demnitatea pentru care a fost ales de Colegiul electoral bisericesc.

La sosirea în catedrala «Sfinții Apostoli Petru și Pavel» din Constanța, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a fost întîmpinat de Înalt Prea Sfințitul Lucian, înconjurat de un impresionant sobor de slujitori și de un mare număr de credincioși.

La terminarea slujbei vecerniei, care se oficia în catedrală, I. P. S. Lucian a adresat *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* un călduros cuvînt de bun sosit în Dobrogea, în mijlocul credincioșilor și preoțimii de aici.

Mulțumind pentru însuflețitoarea primire, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a arătat că pășește cu bucurie și cu emoție pe aceste meleaguri, «leagăn al creștinismului la strămoșii noștri, prin rivna și chiverniseala Sfîntului Apostol Andrei».

Prea Fericirea Sa a evocat apoi vrednicia ierarhilor tomitani, dintre care, de-a lungul istoriei, mulți s-au afirmat ca mari teologi și cărturari or au participat la primele sinoade ecumenice.

La ieșirea din catedrală Prea Fericirea Sa a răspuns cu bucurie gesturilor de simpatie și prețuire ale credincioșilor.

Duminică, 25 noiembrie 1990, la catedrala din Constanța a avut loc slujba solemnă, la sfîrșitul căreia a avut loc festivitatea instalării.

Un impresionant sobor de slujitori, arhierei, preoți și diaconi în frunte cu *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* au luat parte la săvîrșirea solemnă a Sfintei Liturghii, la care, de asemenea, a fost de față o mare mulțime de credincioși.

La încheierea Sfintei Liturghii, P. C. Pr. Pârvu Constantin, vicar patriarhal, a citit Gramata patriarhală cu privire la alegerea și instalarea Înalt Prea Sfințitului *Lucian Florea* ca arhiepiscop al Tomisului.

După citirea Gramatei patriarhale, Domnul Victor Opaschi, consilier prezidențial cu probleme de culte, a dat citire Decretului-Lege nr. 55/7 noiembrie 1990, cu privire la recunoașterea Înalt Prea Sfințitului Lucian Florea ca arhiepiscop al Tomisului, decret semnat de Președintele României, domnul *Ion Iliescu.*

După acest moment, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* înmînează cîrja arhipăstorească Înalt Prea Sfințitului Lucian Florea rostind rugăciunea cuvenită și cuvintele «Vrednic este»!

Corala catedralei din Constanța, care a dat răspunsurile la Sfînta Liturghie, a cîntat de trei ori imnul «Vrednic este»!, după care *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* felicitîndu-l pe Înalt Prea Sfințitul Lucian Florea, l-a condus în scaunul arhipăstoresc din naosul catedralei.

De aici, adresîndu-se *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și tuturor celor prezenți,* Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Lucian a spus :

«Astăzi, cînd urc cu pietate în scaunul de arhiepiscop al Tomisului, de care sînt legate sfinte şi adînci tradiţii, Părintele Ceresc, de la care vine toată darea cea bună, a umplut de smerită bucurie duhovnicească sufletul meu. Totodată, fiorul tainic al emoţiei m-a cuprins la gîndul că nu este vrednicie care să o întreacă pe aceea de a continua lucrarea mîntuitoare săvîrşită de Domnul nostru Iisus

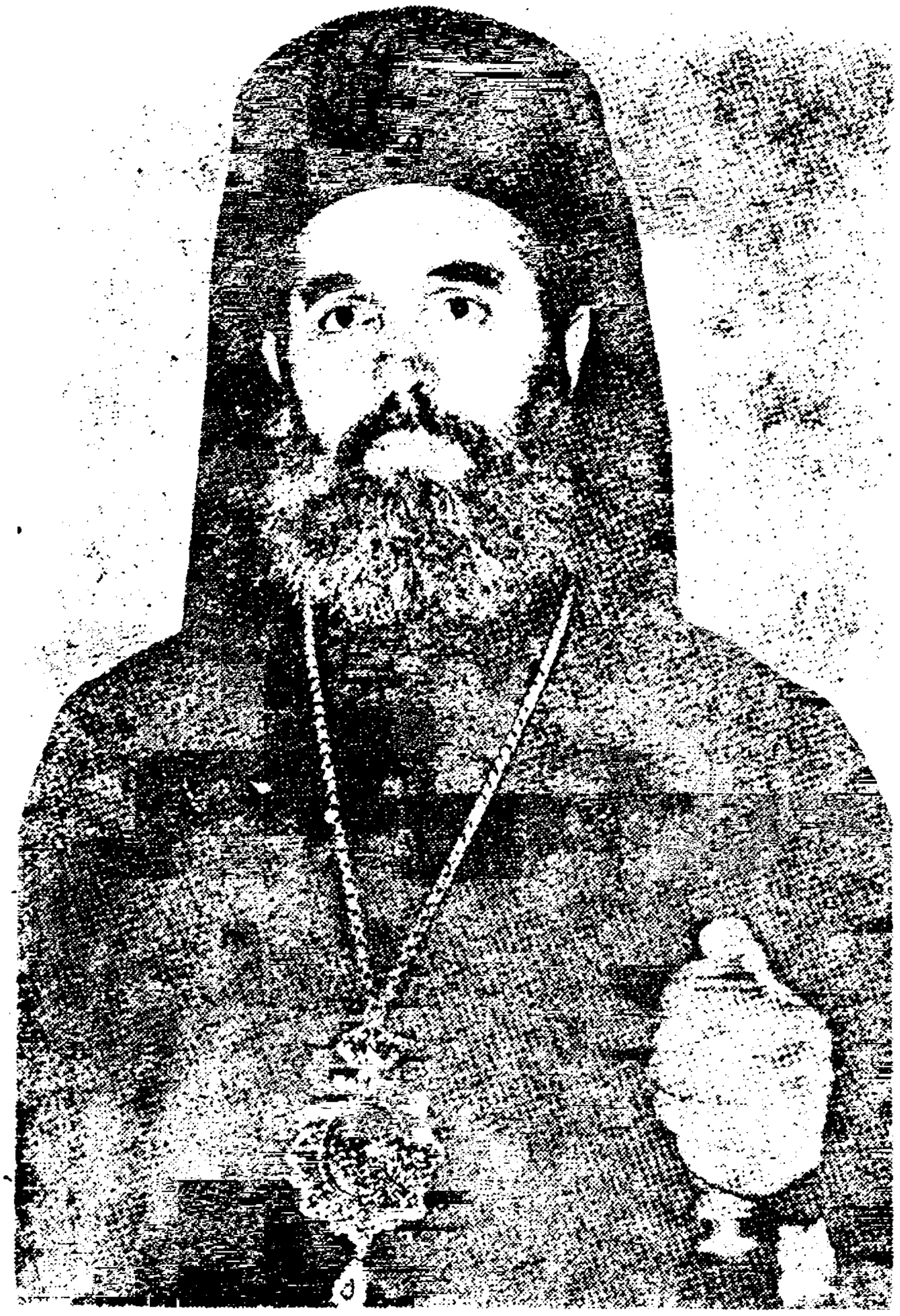

Hristos, şi nimic nu poate fi mai sublim şi mai înfricoşător decît să fii urmaş al Apostolilor, prin succesiunea neîntreruptă, care îşi găseşte, prin acest act, plenitudinea.

Îndreptîndu-mi gîndul spre începuturile apostolatului creştin, copleşit de sublimitatea acestui moment, folosesc grăitorul cuvînt al Sfîntului Apostol Pavel, care spune: «Vrednicia noastră este de la Dumnezeu» (II Cor. 3, 5—6).

Ca smerit continuator al șirului de vrednici ierarhi ce au străjuit dreapta credință pe aceste sfinte și scumpe meleaguri, aduc un pios cuvînt de mulțumire lui Dumnezeu pentru această responsabilă misiune, la care am fost chemat.

Iată, lipsit de un titular, ani în șir, acest scaun arhieresc, păstorit de ierarhii de la Galați, își recapătă dreptul său istoric în actualele condiții de înnoire a vieții, determinate de profundele schimbări din decembrie 1989.

Cunoscînd această realitate, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 12 februarie 1990, a hotărît reînființarea acestei eparhii, de sine stătătoare, dintre Dunăre și Mare. Ea va continua, prin ierarhii săi, străvechile meniri, ce au contribuit la cristalizarea învățăturilor de credință din primele veacuri creștine.

Onorată asistență,

Pătruns de realitățile existente ale prezentului, cu multele sale trebuințe de învățătură moral-educativă, dar și cu posibilități de noi perspective, în acest sens, în aceste clipe sfinte îmi vin în minte cuvintele adresate odinioară de Dumnezeu lui Moise, la rugul de la Horeb : «Dezleagă-ți încălțămintea, căci locul pe care stai este sfînt !» (Ieșire 3, 5).

Într-adevăr, păşim pe pămîntul sfînt al Dobrogei românești, al Sciției Mici de odinioară, în care a predicat Evanghelia dragostei, a smereniei și bunei înțelegeri între toți oamenii, unul din Apostolii Domnului — Sfîntul Andrei — pe care trebuie să-l considerăm «primul misionar» între sciți și geto-daci.

Prin neobosita sa strădanie, Sfîntul Apostol Andrei — cel dintîi chemat la apostolie — a întemeiat primele comunități creștine «străromâne», cărora le-a rînduit preoți și ierarhi, pentru a se continua, prin ei, succesiunea apostolică. Dovadă grăitoare este prezența lor la primele sinoade ale întregii lumi creștine, începînd cu cel de la Niceea (325).

Timpul nu ne permite să amintim acum întregul șir de ierarhi vrednici, unii dintre ei chiar sfinți și martiri. Împlinim însă o sfîntă datorie să pomenim măcar pe unii dintre teologii de seamă de la Pontul Euxin, cum au fost : Sfîntul Ioan Casian, purtător și organizator al monahismului răsăritean pînă în Apusul îndepărtat (Marsilia) ; Cuviosul Dionisie cel Smerit, «părintele cronologiei creștine», de a cărui lucrare se bucură, fără încetare, întreaga creștinătate ; precum și Ioan Maxențiu și «călugării sciți», educați în «școala tomitană».

Ca urmare a unei puternice organizații bisericești în ținutul Dobrogei de astăzi, este și strămutarea, la anul 1359, a venerabilului mitropolit Iachint al Vicinei, în scaunul noii Mitropolii de la Curtea de Argeș, socotit de către noi ca un adevărat simbol al Ortodoxiei dobrogene și chiar al întregii Ortodoxii românești.

După mutarea mitropolitului Iachint, de la Vicina dobrogeană, viața duhovnicească a creștinilor dobrogeni a continuat să fie îndrumată de alți ierarhi, rămași necunoscuți. Abia în anul 1923 apar, con-

semnați de istorie, episcopii titulari, cu sediul la Tomis : Ilarie Teodorescu, Gherontie Nicolau și vrednicul de pomenire Chesarie Păunescu, care au păstorit aici această eparhie o scurtă perioadă de timp, 26 de ani, după care, în anul 1949 Tomisul se unește, administrativ, cu Eparhia Dunării de Jos, cu sediul la Galați.

Ce poate fi, așadar, mai sublim și mai sfînt pentru noi decît acest moment înălțător, cînd în prezența noastră reînvie această străveche eparhie ?

Începîndu-mi activitatea ca arhiepiscop al Tomisului, consider potrivit să reamintesc cuvintele Sfîntului Apostol Pavel : «Iată vin să fac voia Ta, Dumnezeule» (Evrei 10, 7). Drept aceea, punînd la inimă aceste cuvinte, făgăduiesc, în fața Sfîntului Altar, să slujesc lui Dumnezeu și turmei cuvîntătoare, încredințată mie, împreună cu preoții pe care îi chem cu toată dragostea frățească spre a sluji bunului mers al acestei Arhiepiscopii !».

În continuare, invocînd texte scripturistice adecvate, I. P. S. Arhiepiscop Lucian a arătat cum înțelege să-și îndeplinească demnitatea de arhiepiscop al Tomisului la care a fost rînduit de Dumnezeu și a încheiat mulțumind *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* și întregii asistențe pentru osteneala pe care și-au luat-o de a fi împlinitori și martori ai acestui măreț eveniment din istoria dobrogeană.

A luat apoi cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* care, adresîndu-se Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Lucian și tuturor celor de față a spus :

«Trăim astăzi o zi de mare însemnătate și de mare bucurie ce cuprinde Biserica noastră prin instalarea noului arhipăstor al acestei provincii românești, dintre Dunăre și Mare, care a înflorit din străfundul istoriei, de la Mircea cel Bătrîn și pînă astăzi. Instalarea întîistătătorului de Tomis, în persoana Înalt Prea Sfințitului Lucian, reprezintă un act de afirmare a Bisericii strămoșești și mai ales un act al autonomiei ei. Împlinim astăzi dorința fierbinte a slujitorilor altarelor și a credincioșilor din Dobrogea, care își primesc acum ierarhul lor canonic».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezentat apoi chipul «Păstorului celui Bun care își pune sufletul pentru oile sale», subliniind faptul că o provincie ca Dobrogea trebuie să aibă arhipăstorul ei canonic. *«Acest act al redobîndirii unui ierarh titular aici, este un act de dreptate ce i se face străvechiului scaun arhiepiscopal de la Tomis, iar ierarhul care se instalează acum vine să întrupeze porunca dragostei dată de Mîntuitorul, care zice «Poruncă nouă vă dau vouă să vă iubiți unul pe altul... întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei...».*

Prea Fericirea Sa a arătat apoi că sînt mulți astăzi, care, în numele așa-zisei dragoste în Hristos, cheamă lumea la filosofie și la minuni, fără să se gîndească că mai presus de acestea stau jertfa și iubirea.

«Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru?». Dumnezeul părinților noștri, care a dat Bisericii Sale adevărate, sau ortodoxă, puterea de a tămădui, tuturor, rănile trupului și ale sufletului, prin Iisus Hristos, fără deosebire de starea socială sau considerente de altă natură. Conștiința noastră este aceea că avem un Dumnezeu care s-a adus jertfă pe Sine pentru mîntuirea noastră, iar în Dobrogea avem atîtea semne și dovezi ale trăiniciei acestei convingeri.

Sfinții și martirii dobrogeni au făcut dovada că urmînd pilda Mîntuitorului care s-a jertfit pentru lume, și-au adus și ei viața lor ca jertfă pe altarul mărturisirii lui Hristos între neamuri. Peste veacuri s-a făcut dovada că acest loc sfințit cu sîngele mucenicilor și al martirilor poartă cultura în lume și jertfa dragostei creștine. Acesta este marele privilegiu al nostru, al românilor de pretutindeni, de a ne afirma în istorie cu gîndirea cu graiul și tradițiile noastre strămoșești, creștinești.

Pentru Ortodoxia românească, a fost o rană adîncă faptul de a nu avea aici la Constanța un scaun arhieresc. Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, apoi Prea Fericitul Iustin în purtarea lor de grijă pentru Dobrogea, neputînd întemeia la vremea aceea o Arhiepiscopie la Constanța, au întemeiat totuși un vicariat cu dorința de a fi aici un episcop care să se ocupe mai îndeaproape de trebuințele pastoral-misionare ale credincioșilor și clerului de aici. Astăzi, împlinim această dorință a lor și a preoțimii și clerului dobrogean prin instalarea noului titular al scaunului vlădicesc de la Tomis. Acum se împlinește cuvîntul Evangheliei că «altul este cel ce seamănă și altul este cel ce seceră». Noi secerăm, astăzi, strădaniile vrednicilor de pomenire înaintași ai noștri.

Timpul nu ne îngăduie să amintim decît pe cîțiva mari teologi și învățați din Dobrogea sau Scythia Minor de odinioară cum au fost: Sfîntul Ioan Casian, Dionisie cel Mic *(Smeritul),* Ioan Maxențiu *și «călugării sciți», care s-au implicat în disputele teologice ale vremii, urmînd neabătut calea Ortodoxiei.*

De aici de pe aceste meleaguri, noi românii am străjuit cultura și civilizația Europei, precum și credința creștină. De aceea pe bună dreptate domnii și voievozii români (Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul etc.) au fost numiți de către papii Romei, «ostași ai lui Hristos». Unii dintre voievozi s-au învrednicit să fie numiți de popor «sfinți martiri». Este suficient să-l amintim pe Constantin Brîncoveanu. Ce conștiință avea el! Apărînd glia străbună, înaintașii noștri aparau, totodată, credința străbună, în fața hoardelor barbare.

Astăzi sîntem posesorii unui tezaur de credință ortodoxă, de artă, de evlavie și de imnologie marcate de unele personalități creștine în-

cepînd cu Sfîntul Apostol Andrei și unii ierarhi tomitanii ca : Teotim, Bretanion *etc., și pînă în zilele noastre cînd intrăm în Europa cu latinitatea noastră și Ortodoxia noastră autentică.*

Geniul poeziei românești — Mihai Eminescu *care venea cu viața și experiența sa, din istorie și din Biserică, scria, ca un evanghelist, că : «Biserica este mama spirituală a poporului român». Ce altă mărturie mai puternică putem avea pentru a arăta că întreaga noastră cultură își trage seva din credința creștină ?*

De aceea cultura vremii noastre, după un regim totalitar și ateist, se cere reîncreștinată. Creștinismul rămîne coloana arhitectonică a societății, care are ca semn crucea — semnul învierii.

Fără puterea credinței în suflet nu putem face pași în viața noastră atît de zbuciumată ca marea în furtună. Valurile lumii sînt învolburate iar noi nu le putem străbate decît prin credință în Dumnezeu.

Ne aducem aminte de episodul evanghelic al potolirii furtunii pe Marea Tiberiadei. Apostolii, deși erau cu Mîntuitorul, n-au putut potoli furtuna. Doar Mîntuitorul, la rugămintea lor : «Doamne izbăvește-ne pe noi !», a putut liniști marea.

De la preoți și credincioși, pînă la copiii nevinovați trebuie să învățăm să cerem ajutorul lui Dumnezeu în orice împrejurare a vieții.

Semnul că Dumnezeu ne dă ajutorul Său și este cu noi s-a arătat astăzi, cînd am săvîrșit Sfînta Liturghie lîngă mare, continuînd mărturisirea și credința martirilor de aici și unde strălucește chipul «Luceafărului» poeziei românești, care a mărturisit peste veacuri că «Biserica este mama duhovnicească a neamului românesc».

Astăzi fac apel la mame, copii și bunici de a sprijini, ca adevărați fii ai Bisericii, strădaniile preoților de a aduce lumina lui Hristos în școli, în spitale și la cei închiși.

Mîntuitorul pune mare accent pe cercetarea celor bolnavi sau închiși și mai ales pe luminarea copiilor în duhul Evangheliei Sale. Copiii au fost atrași de Mîntuitorul pentru Evanghelia Sa, El însuși arătînd tuturor că «nimeni nu va putea intra în împărăția Tatălui, de nu va fi ca pruncii». De aici rezultă marea responsabilitate a preotului de a merge la școală, în spitale, în armată și la cei închiși. Să fim vrednici următori ai ierarhilor și preoților înaintași din Dobrogea, care au fost adevărate candele luminoase pentru fiii acestor meleaguri.

Sîntem bucuroși să constatăm că ați făcut primul pas în introducerea religiei în școli. Religia este necesară pentru formarea personalității oricărui tînăr al Europei. De aceea preoțimea din Dobrogea, care a suferit mai mult și a lucrat mai mult, trebuie să se facă vrednică de această posibilitate de a merge în școală.

Îndemnăm pe mame să îndrume pe copilași spre credință, să-i obișnuiască cu rugăciunea, căci ele au fost adevărate păstrătoare ale tezaurului credinței.

Să ne arătăm a fi cu toții, — «de la vlădică pînă la opincă» — vrednici următori și slujitori ai lui Hristos.

Sînt mulțumit că, năzuința preoțimii și a credincioșilor din Dobrogea, de a avea aici un centru eparhial, s-a realizat și s-a concretizat astăzi, și astfel devenim ctitori ai acestei noi eparhii.

Facem un apel călduros la autoritățile locale să sprijine, pe cît este cu putință, buna desfășurare a activității Eparhiei Tomisului, cu mijloacele specifice.

Am venit aici din dragoste pentru dobrogeni, mulțumindu-vă tuturor pentru primirea și cinstirea pe care mi-ați făcut-o cu acest prilej. Să avem nădejdea că Dumnezeu ne va ajuta pentru împlinirea lucrului deplin în trecerea celor aproape două mii de ani de viețuire creștină, cu bucuria că noi cei de aici avem Biserica drept mamă după suflet, inimă și trup».

După terminarea festivității de instalare a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Lucian, a urmat o agapă frățească în cadrul căreia au luat cuvîntul reprezentanți ai autorităților și ai unor instituții locale, reprezentanți ai învățămîntului teologic, consilieri ai Administrației patriarhale și eparhiale etc.

S-a dat, de asemenea, citire mesajelor adresate de Președintele României, dl. *Ion Iliescu* și de Primul ministru al Guvernului, dl. *Petre Roman*.

La sfîrșit, a luat cuvîntul *I. P. S. Lucian* care, mărturisindu-și adînca impresie pentru sentimentele de prețuire manifestate de participanții la acest memorabil eveniment din viața creștinilor ortodocși dobrogeni, ca și pentru cuvintele încurajatoare exprimate în această împrejurare, a mulțumit tuturor pentru participare și a reînnoit făgăduința de a nu-și cruța eforturile și priceperea spre binele duhovnicesc al păstoriților săi.

*

Înalt Prea Sfințitul Lucian Florea s-a născut la 3 aprilie 1923, în comuna Stremț, județul Alba, primind la botez numele de Simion. După cursurile primare, urmează Seminarul teologic de la mînăstirea Neamț. În anul 1955 se înscrie la Institutul teologic universitar din București, și, după un an, beneficiind de o bursă din partea Patriarhiei Moscovei, își continuă studiile la Academia teologică din Zagorsk-Moscova. Urmează cursuri de doctorat la Institutul teologic universitar din București (1960—1963) și la Ierusalim (1971—1974).

În luna decembrie 1949, cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. Antim Nica, locotenent de episcop al Dunării de Jos, a fost închinoviat la mînăstirea Sihastru, județul Vrancea. La 19 martie 1950, a fost tuns în monahism, primind numele Lucian. În ziua de 17 iulie 1950 episcopul Chesarie Păunescu, al Dunării de Jos, îl

hirotonește ierodiacon la mînăstirea Sihastru. La 15 august 1958 a fost hirotonit ieromonah, în catedrala episcopală din Buzău, de către episcopul Antim Angelescu al Buzăului. Din anul 1953 a fost închinoviat la mînăstirea Ciolanu din județul Buzău.

Între anii 1960—1963 a fost profesor la Seminarul teologic din București.

La data de 5 martie 1963 este numit superior la Așezămintele românești de la Ierusalim și Iordan și reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române la Locurile sfinte, unde a activat pînă în luna decembrie 1974. Timp de 12 ani va activa în această calitate cu multă rîvnă și pricepere, ocupîndu-se între altele și de fondarea și editarea revistei «Învierea», cu apariție trimestrială.

În Țara sfîntă a reprezentat Biserica Ortodoxă Română în relațiile cu Patriarhia Ortodoxă a Ierusalimului ; a fost membru activ al Comisiei de cercetări ecumenice, realizînd contacte cu diferiți ierarhi și conducători de Biserici. A refăcut biserica română din Ierusalim, deteriorată în timpul războiului din 1967, îngrijindu-se de pictarea și mobilarea ei, locașul fiind redat cultului în luna mai 1975. De asemenea s-a îngrijit de refacerea altor așezăminte românești de la Ierusalim și Iordan (căminul bisericii din Ierusalim și schitul românesc de la Iordan).

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, analizînd prodigioasa activitate depusă de arhimandritul Simion (Lucian) Florea, în ședința sa din 13 decembrie 1974, l-a ales Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, pentru Europa centrală și occidentală, cu sediul la Paris. A fost hirotonit arhiereu la 22 decembrie 1974. După decesul titularului acestei eparhii, arhiepiscopul Teofil Ionescu († 9 mai 1975), a condus Arhiepiscopia pînă la întoarcerea în țară (septembrie 1980).

Ca Episcop-vicar pentru Europa centrală și occidentală, s-a îngrijit de organizarea de parohii pentru comunitățile române din diferite țări europene, a organizat Arhiepiscopia, a reeditat seria a doua a revistei «Vestitorul», cu apariție trimestrială, a activat în cadrul Asociației «Alpi-Carpați», fiind președinte de onoare al acesteia etc.

La 16 iulie 1980 a fost ales Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, cu titlul de «Făgărășanul», activînd în această calitate pînă în octombrie 1985.

La solicitarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, Prea Sfințitul Lucian Florea a fost numit în toamna anului 1985 în postul vacant de Episcop-vicar al acestei eparhii, cu titlul de «Tomitanul», avînd reședința la Constanța.

Prea Sfințitul Lucian este membru al Comisiei de istorie ecleziastică din România și a publicat numeroase articole, studii, recenzii etc. în revistele centrale bisericești și în alte reviste și periodice eparhiale.

Bogata activitate, pe multiple planuri, desfășurată de către Prea Sfințitul Lucian Tomitanul, l-a recomandat Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Colegiului electoral bisericesc ca un vrednic ierarh, care poate sta cu multă demnitate și cinste în fruntea Arhiepiscopiei Tomisului.

Pr. NECHITA RUNCAN,
consilier cultural

ALEGEREA ȘI ÎNSTALAREA PREA SFINȚITULUI CALINIC ARGATU CA EPISCOP AL EPISCOPIEI ARGEȘULUI

Reînființarea Episcopiei Argeșului

În ansamblul acțiunilor de revenire la o viață bisericească, spirituală și administrativă firească, tradițională, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît încă la prima sa ședință din acest an (3—4 ianuarie 1990) reînființarea unor vechi centre eparhiale, a căror existență n-a fost posibilă în anii dictaturii comuniste datorită măsurilor restrictive privind autonomia Bisericii Ortodoxe Române.

Între aceste centre eparhiale se numără și Episcopia Argeșului, a cărei existență a fost nejustificat întreruptă în anul 1949, prin cunoscutele măsuri abuzive ale stăpînirii atee.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît încă din anul 1982 reînființarea Episcopiei Argeșului, iar Adunarea Națională Bisericească, în ședința din 5 decembrie 1982 a consfințit această hotărîre, dar punerea ei în aplicare nu a fost posibilă, datorită acelorași ingerințe în treburile Bisericii și ignorării sistematice a autonomiei acesteia.

De aceea, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 12 februarie 1990, a aprobat punerea in aplicare a hotărîrii sale nr. 11.937/1982 privind «reînființarea Episcopiei Argeșului, cu reședința în Curtea de Argeș, ca sufragană a Mitropoliei Ungrovlahiei, fiind constituită din județele Argeș și Teleorman».

Potrivit prevederilor statutare, această hotărîre a fost supusă aprobării Adunării Naționale Bisericești care, în ședința din 17 mai 1990, a consfințit hotărîrea Sfîntului Sinod în această problemă. Drept urmare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* **Teoctist** a încredințat locotenența Scaunului eparhial argeșan Prea Sfințitul Calinic Argatu, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicu-Vilcea, care, în exercitarea atribuțiilor sale, s-a îngrijit și de alegerea organelor de conducere ale eparhiei, Adunarea eparhială, Consiliul eparhial, precum și de organizarea administrativă a Centrului eparhial, în vederea bunei desfășurări a vieții bisericești în cuprinsul eparhiei.

Alegerea P. S. Arhiereu Calinic Argatu ca episcop al Episcopiei Argeșului

În conformitate cu prerogativele prevăzute de Statutul Bisericii Ortodoxe Române (art. 130) și de Regulamentele în vigoare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a convocat Colegiul electoral bisericesc pentru ziua de 27 septembrie 1990, la reședința patriarhală, în vederea alegerii episcopului Episcopiei Argeșului.

Înainte de începerea şedinţei Colegiului electoral bisericesc, s-a oficiat, în catedrala patriarhală, sub protia Prea Sfinţitului Arhiereu Calinic, slujba Te-Deum-ului, la care au participat membrii Colegiului.

După aceea, în sala de şedinţe a palatului patriarhal, Colegiul electoral bisericesc şi-a început lucrările sub preşedinţia *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.*

După efectuarea apelului, constatîndu-se prezenţa legală a membrilor Colegiului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit un cuvînt în care a stăruit asupra importanţei istorice pe care o are reînfiinţarea Episcopiei Argeşului şi alegerea primului episcop eparhial pentru Episcopia reînfiinţată.

S-a trecut apoi la procedura alegerii, fiecare membru al Colegiului primind un buletin alb, cu sigiliul Cancelariei Sfîntului Sinod şi

înscriind pe el numele candidatului considerat a fi cel mai potrivit pentru a ocupa vrednicia de episcop al Argeșului.

În urma «despuierii» scrutinului s-a constatat că P. S. *Calinic Argatu*, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicu Vîlcea, a întrunit majoritatea voturilor exprimate (75 din 93).

Anunțînd rezultatul oficial al votării, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit un însuflețit cuvînt de felicitare, de îmbărbătare și îndemn către noul ales în demnitatea de chiriarh al Episcopiei Argeșului, evocînd cîteva momente din istoria eparhiei și a unora din personalitățile care au ilustrat acest străvechi scaun vlădicesc.

Stăpînit de firească emoție a momentului, adresîndu-se *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* și membrilor Colegiului electoral, Prea Sfințitul Calinic, noul episcop al Argeșului, a rostit o importantă cuvîntare în care a spus între altele :

«Cel ce locuiește în ajutorul Celui Prea Înalt, întru acoperămîntul Dumnezeului cerului se va sălășlui.

Va zice Domnului : Sprijinitorul meu ești și scăparea mea, Dumnezeul meu și voi nădăjdui spre Dînsul».

(Psalmul 90, 1—2).

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Prea Sfințit Sinod,
Mărit Colegiu Electoral,

Cu mila și ajutorul Preabunului Dumnezeu, azi, Cetatea Argeșului cea plină de istorie și frumusețe își deschide porțile pentru a primi în, din nou, reînființata Episcopie, pe ierarhul eparhiot, ales prin vot liber și secret, în persoana smereniei mele.

Într-un asemenea moment mă simt dator, mai întîi de toate, să-mi îndrept gîndul către Cel de la Care coboară toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit, Veșnicul Arhiereu Iisus Hristos Domnul, spre a-I mulțumi cu adîncă smerenie pentru binefacerile Sale cele mari cu care mi-a binecuvîntat fiecare pas al vieții mele de pînă acum.

Argeșul este un ținut simbolic românesc în care se cumpănesc firea poporului nostru și credinciosia sa. Cum știm cu toții, Legenda mînăstirii Argeșului este una dintre marile capodopere ale culturii naționale. Dar ea nu reprezintă un simplu mit, inegalabil sub raport artistic, ci reflectarea unei realități : ethosul profund creștin.

Istoria Argeșului este, prin excelență, spirituală și spiritualizată și nu se reduce la o singură capodoperă și nici la un singur plan al existenței omenești.

Cel dintîi mitropolit al Ţării Româneşti, Iachint, şi-a avut reşedinţa la Argeş, începînd cu anul 1359.

La venirea sa, aici exista deja capitala Ţării, exista o curte domnească de la care şi-a luat ulterior numele oraşul şi exista un puternic centru, un focar de cultură şi creştinism românesc. Dimensiunile sale ne sînt sugerate de catedrala domnească Sf. Nicolae, ridicată pe temeliile altei biserici în jurul căreia gravita o obşte monahală. Mai tîrziu, în secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab va construi celebra mînăstire care va intra în legendă. Voievodul nu s-a limitat numai la zidirea exterioară, magnifică. Ucenicul patriarhului Nifon, principele care avea să fie supranumit «ctitor a toată Sfetagora», scria *Învăţăturile* sale, carte de zidire lăuntrică, adevărat tratat de dogmatică şi morală ortodoxă. Întocmai ca în Bizanţ, Neagoe Basarab este conducător al Statului şi teologhisitor. El este un voievod ortodox, în deplin acord cu tradiţia noastră strămoşească.

Mărit Colegiu Electoral,

Cu voia lui Dumnezeu, în lunile din urmă s-a refăcut oficial străvechiul scaun vlădicesc din Curtea de Argeş. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* în strălucitul său grai de cronică, a amintit etapele principale ale istoriei bisericeşti de pe aceste minunate plaiuri româneşti.

Reşedinţă mitropolitană dintru început (1359), ea a trebuit să cedeze această cinste «cetăţii de scaun» de la Tîrgovişte, în anul 1517, ca apoi reşedinţa să fie mutată oficial la Bucureşti în anul 1668.

Peste aproape trei secole, cînd la noi are loc o înnoire şi o împrospătare a duhului creştin ortodox, duhul patristic, românit de starețul Gheorghe de la Cernica şi Sfîntul Calinic, va pătrunde şi la Argeş, acesta rămînînd pe mai departe un centru al spiritualităţii noastre ortodoxe, dar şi un simbol al unităţii româneşti, pentru că în incinta mînăstirii Argeşului şi-au dus viaţa şi nevoinţele mulţi călugări din alte părţi ale pămîntului nostru străbun, în special din Transilvania învecinată. Aşa se face că în anul 1793, Curtea de Argeş îşi reia rolul duhovnicesc şi cărturăresc pe care-l îndeplinise la începuturile statului muntean, reînfiinţîndu-se aici un scaun episcopal. Prestigiul său a crescut prin ierarhii de seamă care s-au perindat la cîrma sa, dintre care amintesc pe Iosif cărturarul, care a tipărit la Buda mineiele părintelui său sufletesc, Chesarie de la Rîmnic, Iosif cel adînc înţelegător al durerilor transilvănenilor cărora le-a dat loc de sălăşluire pe moşiile Episcopiei Argeşului, ceea ce a făcut ca, încă din vremea lui, tot nordul judeţului Argeş să fie plin de sate cu populaţie venită din

zona Sibiului și Făgărașului ; Ilarion Ghiorghidis, binecunoscut pentru sprijinul dat lui T. Vladimirescu, punînd, astfel, binele țării mai presus de cirja chiriarhală ; Grigore Rîmniceanul, filosof și ierarh cu aleasă viață duhovnicească ; Climent, militant pentru unirea Principatelor ; Neofit Scriban, primul moldovean care a păstorit aici, alt cărturar și patriot înflăcărat ; Ghenadie Petrescu, viitorul mitropolit primat, cu o strălucită și îndelungată păstorire. Tot pe aici au trecut : viitorul mitropolit al Moldovei, blîndul Iosif Naniescu ; Gherasim Timuș, cărturar și ctitor de așezăminte sihaste ; Visarion Puiu, ajuns mitropolit al Bucovinei ; ardeleanul Nichita Duma, desăvîrșitul gospodar, apoi Iosif Gafton care, din anul 1949, devine cîrmuitorul a două eparhii contopite, Rîmnicul și Argeșul. Iată că de azi înainte cele două eparhii surori se despart pentru a-și continua fiecare lucrarea duhovnicească și culturală în mijlocul credincioșilor creștini.

Onorat Colegiu,

Păstrînd cu sfințenie tradițiile luminoase ale înaintașilor mei, apelînd la experiența și sfaturile *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* și ale întregului Sfînt Sinod, la sinceră colaborare a clerului și credincioșilor creștini din Eparhia Argeșului, a intelectualilor, voi încerca și sper că, avînd în sprijin pe Veșnicul Arhiereu, Domnul nostru Iisus Hristos, voi continua să zidesc un duh nou în toată lucrarea duhovnicească. Voi acorda o atenție specială catehizării tineretului, care constituie tăria și viitorul neamului nostru, fapt pentru care chem întreaga preoțime la efortul susținut în vederea educării — în spirit creștin ortodox și românesc — a copiilor și tinerilor de pe întreg cuprinsul Eparhiei Argeșului. Aceeași atenție voi acorda construirii de biserici noi mai ales în mediul urban, ca și refacerii monumentelor istorice. Nu voi neglija, desigur, nici latura culturală. Mă gîndesc la reînființarea Școlii de cîntăreți, atît de necesară, ca și a tipografiei eparhiale precum și la alte activități atît pentru folosul sufletesc cît și pentru cel gospodăresc».

În continuare, amintind că din anul 1985 a fost rînduit ca arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Prea Sfințitul Calinic a adresat vii mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Gherasim, pentru tot ceea ce a dobîndit pe linie spirituală și gospodărească în acești ani de împreună și strînsă colaborare, iar în încheiere, adresîndu-se *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, Prea Sfinția Sa a spus :

«*Prea Fericite Părinte Patriarh,*

Vă rog să-mi îngăduiți să Vă adresez un cuvînt special de mulțumire pentru strădania ce ați adăugat la gîndul fericitului întru adormire Iustin Patriarhul, în vederea perfectării formelor legale de

reînființare a eparhiei Argeșului, la conducerea căreia am fost chema astăzi prin votul Colegiului electoral. Vă asigur, Prea Fericirea Voastră, că, în calitate de episcop sufragan în cadrul Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, veți avea în smerenia mea un colaborator devotat, urmîndu-Vă exemplul luminos, de răbdare și slujire a lui Dumnezeu și a credincioșilor creștini.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu noi toți de-a pururi!».

Festivitatea instalării Prea Sfințitului Episcop Calinic al Argeșului

Într-o atmosferă de înaltă trăire creștinească și duhovnicească, în ziua de 18 noiembrie 1990 s-a desfășurat ceremonia instalării P. S. Episcop Calinic al Argeșului.

Slujba Sfintei Liturghii a fost oficiată în catedrala episcopală de către *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, înconjurat de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, PP. SS. Gherasim al Rîmnicului, Epifanie al Buzăului, Calinic al Argeșului și de un impresionant sobor de preoți și diaconi.

Au fost de față reprezentanți ai Guvernului, ai Secretariatului de Stat pentru Culte, reprezentanți ai autorităților locale, numeroși invitați.

După terminarea Sfintei Liturghii a avut loc îndătinatul ceremonial al înscăunării:

S-a dat citire «gramatei» de înscăunare, prin care s-a făcut cunoscută hotărîrea Sfîntului Sinod în legătură cu alegerea P. S. Episcop Calinic ca episcop al Episcopiei Argeșului, după care s-a dat citire și decretului prezidențial prin care P. S. Episcop Calinic este recunoscut de autoritatea de stat ca episcop al Argeșului. Apoi cu rugăciunea și formula consacrate pentru această împrejurare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* încredințează Prea Sfințitului Episcop Calinic engolpionul și cîrja episcopală, după care corul și credincioșii cîntă Vrednic este! și *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* îl conduce pe P. S. Episcop Calinic în jețul episcopal.

Revenind pe solee, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, adresîndu-se noului episcop al Argeșului și întregii asistențe, a rostit un bogat cuvînt, spunînd:

«Înscriem astăzi, fiecare din locul în care ne găsim, o nouă pagină din istoria celei mai slăvite episcopii românești. Împodobim astăzi cel mai vechi scaun vlădicesc din Țara Românească, cu prezența, cu lucrarea și rugăciunile noastre. Este o zi însemnată nu numai pentru actul pe care îl săvîrșim acum, aici, în această străveche catedrală voievodală, dar este în același timp, și mai ales acest adevăr să nu-l uităm, este însemnul iubirii dumnezeiești asupra noastră a tuturor,

pra Bisericii noastre, a slujitorilor ei, a credincioșilor ei asupra lii și poporului nostru. Orice lucrare are o zidire dumnezeiască, se vîrșește prin lucrarea și puterea Duhului Sfînt, dar mai ales și mai presus atunci cînd o Biserică întreagă, reprezentanții ei aleși sînt constituiți canonic, rînduiesc episcopi și arhipăstori în Biserică, aceas-ta lucrare reprezintă un act dumnezeiesc, un act haric, constituie o sărbătoare, Duminica Mare a credinței și Bisericii noastre, pentru că prezența unui ierarh în Biserică înseamnă binecuvîntarea lui Dumnezeu, înseamnă înmulțirea Harului dumnezeiesc, înseamnă continuitatea a ceea ce a fost și chezășia a ceea ce va să fie în Biserica lui Hristos. Înseamnă apoi o pecetluire a existenței, a dăinuirii Bisericii noastre ca Biserică constituită canonic și haric, pentru că a avea o Biserică înseamnă, așa cum știți cu toții, a avea credincioși și slujitori, a avea mînăstiri, a avea zidiri și viață îmbelșugată, așa cum ne-au pilduit-o sfinții noștri înaintași.

De la Tomis, Constanța de astăzi, primul episcop de acolo pecetluiește existența unei bogate vieți bisericești, a unei literaturi, a unor biserici ale căror vestigii le admirăm și le cinstim și astăzi.

Aici la Argeș, acest nume, această mînăstire încărcată de istorie, încărcată de sfințenie, încărcată de legende și de artă, înscrie astăzi, cum am spus, și în cronica noastră, o nouă filă, ca și atunci la 1793, cînd s-a reînființat episcopia de Argeș. Iar pînă atunci, în mintea noastră vedem mișcîndu-se soborul ierarhilor din Tomis, de la Callatis, din Histria și din alte multe centre bisericești. Parcă îi vedem cu ochii minții pe acei apostoli ai neamului românesc trecînd Dunărea spre propovăduirea învățăturii creștine, vedem imaginea întemeietorilor de Țară, Basarabii, care aduc scaunul vlădicesc și întăresc aici la Argeș unitatea poporului român la 1359 și pun aici, în acest scaun vlădicesc, pe Sfîntul Iachint de la Vicina, ca mitropolit, care, recunoscut de Patriarhia Ecumenică, devine mitropolitul Țării Românești, iar Țara Românească, prin Basarabi, devine Țara poporului român cunoscută și recunoscută Europei, după ce la 1330 a arătat model de vitejie neîntrecută, românească, la Posada.

Sîntem, iubiții mei, pe un itinerar atît de măreț, dar în același timp atît de îngrijorător pentru puterile noastre, de a ne strădui și a le spori, ca să fim la înălțimea lor. După Iachint, s-au perindat aici la Argeș vlădici cu renume, vlădici știutori de carte, vlădici care, pătrunși de conștiința națională, au împăcat, ca Maxim Brancovici, pe voievozii Țării Românești cu cei ai Moldovei, spunîndu-le atît de

duios : «Pentru ce vă luptaţi, că sînteţi de un neam, sînteţi fraţi. Z diţi frăţia între voi !».

Sînt, iubiţii mei părinţi şi fraţi, mesaje de o mare actualitat pentru viaţa noastră, care ni se adresează mereu. Conştiinţa aceast de neam, conştiinţa de a sluji Adevărul în întregimea Lui, nu inte resele egoiste ale fiecăruia. Dar despre cîte nu s-ar putea vorbi aic la Argeş ! Cît de măreţ a fost momentul de la 1517, cînd s-a sfinţi această Catedrală. Atunci cînd acest înţelept filosof român Neagoe Basarab, aidoma acelora din care Bizanţul a avut atîţia, s-a îngrijit de sfinţirea bisericii şi a invitat aici la sfinţire pe patriarhul ecumenic împreună cu mulţi mitropoliţi şi cu întîiul stătător al bisericilor şi mînăstirilor din Muntele Athos, Gavriil Protul.

Ce deschidere a reuşit să facă Neagoe Basarab !

Ce deschidere către creştinătatea răsăriteană şi ortodoxă !

Ce deschidere ne arată istoria că a făcut el spre Europa, şi în Apus şi în Răsărit !

Eram atunci, iubiţii mei, ţară europeană, popor şi cultură, civilizaţie şi artă bizantină, popor latin. De atunci se vedea şi se ştia că sîntem popor latin, dar de credinţă răsăriteană, ortodoxă. De aici, de la Argeş, scaunul mitropolitan a continuat să strălucească la Tîrgovişte, ca rugul cel mare, ca un foc de luminá, iar la Curtea de Argeş, viaţa duhovnicească şi culturală a continuat să trăiască prin cele două monumente lăsate de marele Neagoe : catedrala episcopală şi «învăţăturile» către fiul său Theodosie. De asemenea, aici se tipăreşte carte românească de învăţătură, carte de slujbă atît pentru ţinuturile din Ţara Românească cît şi pentru Transilvania fraţilor noştri români. Primul episcop de la 1793, Iosif, a înscris, în cultura noastră naţională, mari opere, mari acţiuni şi mai ales el şi colaboratorii săi cărturari, oameni de cultură, şi-aú îndreptat ca şi episcopii Rîmnicului, ca şi cei de la Buzău şi de la Iaşi, toată dragostea şi rîvna lor spre fraţii din Transilvania. Tipărituri de cărţi şi acţiuni de unitate naţională, a săvîrşit acest Iosif, de la 1793 pînă la 1816, fiind el contemporan cu Veniamin Costachi ; şi unul şi celălalt, mari cărturari ai neamului românesc ; iar din corespondenţa timpului ne dăm seama cum se trimiteau manuscrise de la Argeş către mînăstirea Neamţ, Iaşi, precum şi către alte centre de cultură şi evlavie. Astfel, această episcopie şi-a urmat cursul neîncetat prin vîltorile vremii.

Cronicile ne arată apoi pe episcopul Ilarion, cel care îl sprijinea pe Tudor Vladimirescu şi poporul asuprit. Ne arată cronica şi alţi episcopi misionari, vrednici cărturari, care au menţinut şi continuat

acest spirit cărturăresc și de trăire creștină aici la Argeș, pînă cînd dictatura a mutat scaunul de aici contopindu-l cu Episcopia Rîmnicului. Această grea lovitură a fost însoțită și de altele ajungîndu-se vi fie oprite chiar slujbele. Nu mică a fost suferința argeșenilor, obișnuiți cu școală bisericească, cu seminar de la 1836, cu episcopie, cu bunuri patrimoniale și cu cărturărie creată de vrednici preoți și profesori!

Datorită însă patriarhilor de pioasă amintire Justinian Marina și Iustin Moisescu, mînăstirea Curtea de Argeș a revenit la patriarhie, organizîndu-se cursuri de îndrumare misionară pentru toți preoții din țară, precum și un seminar teologic în care s-au pregătit preoți pentru eparhiile din Transilvania. Acest Seminar înființat de Sf. Sinod a dat rezultate minunate, iar mulți din preoții formați aici și-au completat studiile și sînt astăzi preoți de mare cinste ai Bisericii noastre.

În anul 1967, cînd s-au împlinit 450 de ani de la sfințirea bisericii mînăstirii Curtea de Argeș, festivitățile aniversare, organizate de către același Patriarh Justinian, au avut loc în condiții de mare strîmtorare. Părinții-din mînăstire ca și părinții de la parohii cunosc eforturile care s-au făcut atunci pentru cinstirea acestui credincios voievod, a acestui înțelept pe care învățații l-au numit Marc Aureiiu al românilor, deoarece prin «sfaturile» date fiului său Theodosie, el a ridicat gîndirea și ținuta noastră culturală la cea mai înaltă treaptă. Și iată cum, presărate cu eforturi, cu suferințe, vremurile s-au desfășurat, iar credința dumneavoastră, a argeșenilor, credința pe care cu toții o avem în Biserica noastră strămoșească, credința pe care o avem în mijlocirea sfinților, a Sfintei Mucenițe Filofteia, a făcut ca această episcopie să-și dobîndească locul în rîndul celorlalte episcopii din țară, și a dobîndit frumusețile ei duhovnicești, rîvna ei pentru lucrarea lui Dumnezeu și pentru lucrarea noastră.

Patriarhul Iustin, cum ați auzit din Gramată, încă din anul 1982 a încercat și n-a putut izbuti să reînființeze Episcopia Argeșului. Jertfa eroilor din decembrie 1989, care a revărsat harul libertății peste noi, ne-a dat puterea ca să ducem la împlinire reașezarea Eparhiei Argeșului în drepturile ei firești.

Iată, Prea Sfințite Episcop Calinic, ce trecut mare are eparhia care v-a chemat acum cu clerul și credincioșii ei să o arhipăstoriți. Vă așteaptă, și ne așteaptă pe toți, lucrare și strădanie sporită. Ne așteaptă eforturi, ca să fim la înălțimea cerințelor credincioșilor și ale clerului nostru; un cler bun, pilduitor a avut această episcopie a Argeșului din trecut, un cler care s-a remarcat și a pilduit în viața

Bisericii noastre mai ales prin activitatea cultural-misionară, iar astăzi noi sîntem chemaţi să reînviem, să reaşezăm Biserica şi slujirea noastră acolo unde 45 de ani nu s-a putut, decît în condiţii de strîmtorare, să săvîrşim Sfînta Liturghie, să avem biserică şi să auzim mereu cîntarea : «Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru !».

Aşa cum ştiţi, la cîrma ţării era practicată idolatria, ce proslăvea ateismul, se exercita propaganda îngrozitoare împotriva Bisericii, împotriva mîntuirii noastre.

Astăzi noi trebuie să ne reluăm viaţa normală, să ne reaşezăm Biserica, iar Sf. Sinod şi-a propus de la început reînnoirea vieţii ei, a predicii, a duhovniciei, a activităţii misionare, a milosteniei de care poporul nostru are atîta nevoie astăzi. Să ne împletim eforturile, preoţi, credincioşi, slujitori ai mînăstirilor, cu cele ale bunilor noştri înaintaşi. Dimensiunea slujirii filantropice astăzi, odată cu păstrarea tezaurului nemuritor, devine actuală, devine datorie sfîntă. Sutele de mii de copilaşi, mugurii vieţii noastre româneşti, aşteaptă cuvîntul, inima şi generozitatea fiecăruia dintre noi. Azilele de bătrîni, spitalele de suferinţă, cei care sînt în închisori aşteaptă mîngîierea preotului, mîngîierea ierarhilor. Să le închinăm lor toată vlaga, iubiţi fraţi şi surori, să vedem în ei pe Mîntuitorul Iisus Hristos, să avem în inimă mereu cuvîntul şi chipul Mîntuitorului Iisus Hristos, căci El zice : «Bolnav am fost şi m-aţi cercetat, închis am fost şi aţi venit la Mine, flămînd am fost şi Mi-aţi dat să mănînc...».

Sînt mesaje pe care trebuie să le păstrăm neîncetat, iubiţi părinţi şi fraţi, iubiţi credincioşi şi credincioase. Să ne uităm în jurul nostru, căci Mîntuitorul Iisus Hristos merge printre noi sub chipul celor săraci şi suferinzi, sub chipul fiecărui semen de-al nostru şi să ne închinăm toată lucrarea noastră, toată generozitatea noastră tradiţională, cunoscută, slujirii poporului nostru. Să încercăm să simţim noutatea Evangheliei Cuvîntului lui Dumnezeu nu ca bogatul din Evanghelia de astăzi, ci cu smerenie şi credinţă în faţa lui Dumnezeu. Nu pregătirii zilnice pentru cele materiale şi trecătoare, ci pregătindu-ne cămara sufletului nostru, ca să fim sălaş bineplăcut Mîntuitorului Iisus Hristos, căci El stă la uşa fiecăruia şi bate mereu, vrînd să intre ca să se simtă bine şi să ne ocrotească viaţa, casa şi familia noastră. O renaştere trebuie să pornească din cuget şi din inimă.

Avem acum, iubiți părinți și frați, de făcut educație moral-religioasă în școală. Fac apel călduros către toți preoții sfintelor altare, către mînăstiri, către părinți, către profesori, către mamele creștine să îmbrățișeze educația copiilor prin Cuvîntul lui Dumnezeu la școală, căci, porninid din fragedă copilărie, Cuvîntul lui Dumnezeu găsește teren roditor, semn bun. Să facem ceea ce nu s-a putut face în cei 45 de ani, cînd, cu sumbră trivă, s-a exercitat prigoana împotriva învățămîntului religios, iar acum noi trebuie să stăruim cu timp și fără timp. Un popor fără credință în Dumnezeu, un popor care nu știe însemnătatea Sfintei Cruci, un popor care nu cunoaște Harul dumnezeiesc, nu poate să urce pe treptele desăvîrșirii, pe treptele culturii. Cultură fără credință nu se poate, după cum credința lasă loc culturii. Nu-i este dușmană credinței de știință, de cultură, de tot ceea ce civilizația pune la îndemîna omului. Să împrospătăm credința pentru că sîntem un popor creștin. Dacă am străbătut această istorie zbuciumată, aproape două mii de ani, dacă am moștenit aceste tezaure mîntuitoare ca mînăstirea aceasta, ca Sf. Nicolae Domnesc și multe altele, presărate pe întreg pămîntul nostru românesc, se datorește credinței sfinților noștri înaintași, voievozi, mitropoliți, episcopi, credincioși care și-au pus vlaga în ele. Să păstrăm credința noastră strămoșească, credința ortodoxă. Nu stadioanele și nu evanghelizările, despre care auziți, ne aduc cuvîntul evanghelic, pe Iisus Hristos Euharistic. Stadionul nostru ortodox este Sf. Altar, este sfînta mînăstire, este predica în amvonul ortodox. Facerile de minuni nu se vestesc, nu se propovăduiesc cu mîndria și cu îngîmfarea pe care o știți și pe care o auziți, cu intrări libere pe stadioane ci: «acolo în cămara sufletului tău intră și te roagă»... căci adevărul lui Dumnezeu se vestește cu smerenie. Avem exemplul Mîntuitorului, care nu aduna lumea ca să facă minuni cu orice preț pentru cine știe ce scop.

Poporului nostru românesc i-au fost străine ideile prozelitiste de oriunde ar veni ele, i-au fost străine violențele de orice fel, i-au fost străine nedreptățile, i-au fost străine toate păcatele din lume. Sfinții noștri strămoși își arată chipul evlaviei lor și structura lor morală prin ceea ce ne-au lăsat ei, prin cărțile lor, prin scrierile lor, prin aceste palate de cultură, de spiritualitate: Curtea de Argeș, Trei Ie-

rarhi, Voroneț, Rîmeți din Transilvania și multe altele de pe toa aria noastră românească. Această conștiință a noastră să o păstră mereu, iubiți credincioși! De aceea și noi am venit astăzi să aș zăm, potrivit pravilei noastre tradiționale, pe noul episcop al Arge șului, pe Prea Sfințitul Calinic.

Cei dinainte slujeau aceste adevăruri, ridicau și înălțau biserici îngrijeau de spitale, căci primele spitale de bolnavi erau în mînăs tiri. Din cîte cunoaștem noi și după cum ați auzit, pe Prea Sfințitul Calinic l-a înzestrat Dumnezeu cu acest dar de a fi mereu în mij locul preoților, de a fi mereu la biserici, de a se opri la o biserică ce se construiește, o troiță, un izvor, o fîntînă, nu ca cel ce se plimbă, ci ca cel ce întotdeauna caută să îndrepte, să dreagă, să restaureze bisericile din această eparhie a Argeșului, împreună cu Prea Sfințitul Episcop Gherasim, dînd la iveală atîtea monumente istorice. Am văzut aseară biserica mînăstirii Tutana, unde s-a desfășurat o lucrare vrednică, adevărată imagine a grijii Prea Sfințitului Episcop Calinic, ca multe altele pe care P. S. Sa le-a adus la lumină. Cum știți, în ciuda propagandei ateiste și comuniste, P. S. Sa a scos la iveală mo numente de mare valoare, sfinte așezări, altare unde s-a dus Sfînta Împărtășanie și rugăciune pentru poporul dreptmăritor, cum am făcut și noi astăzi.

Iată, am venit aici, nu numai de la București, de la Sf. Patriarhie, nu numai din cuprinsul acestui ținut, frumos, din Valahia Mică, a Olteniei, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor, dar au venit părinții profesori de la Sibiu, ca o mare mîngîiere pentru noi, ca o garanție, ca o chezășie, că ierarhul de la Argeș trebuie să con tinue, ca și înaintașii săi, lucrarea de unitate națională, cu cei de dincolo de munți. Trebuie să fim prezenți, cu dragostea, cu rîvna noastră, și cu lucrarea noastră pînă-n Maramureș și pe tot pămîntul românesc.

Dumnezeu să vă ajute, cu binecuvîntarea Sa, pe calea arhipăsto rească pe care o începeți astăzi, ca episcop canonic, instalat în scau nul vlădicesc al reînființatei Eparhii a Argeșului!».

În cuvîntul rostit de P. S. Episcop Calinic se face o incursiune în istoria scaunului vlădicesc de la Argeș precum și o trecere în revistă a obiectivelor de viitor în activitatea eparhială. Prea Sfinția Sa și-a manifestat dorința de a se călăuzi în tot ceea ce va face atît pe plan spiritual, cît și pe plan administrativ gospodăresc, de exemplu. marelui Păstor Iisus Hristos și al Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, ocrotitorul său nemijlocit.

Ceremonia înscăunării Prea Sfințitului Calinic ca episcop al Argeșului s-a constituit într-o mare sărbătoare locală, într-un eveniment de aleasă ținută creștinească-ortodoxă, și românească, la care preoții și credincioșii acestor meleaguri au participat cu tot prisosul inimii lor de buni slujitori și buni fii ai Bisericii străbune, încredințați că festivitatea la care au participat va avea urmările cele mai fericite pentru viața lor de creștini.

*

P. S. Episcop Calinic (Constantin) Argatu s-a născut la 6 iunie 1944, în com. Crăcăoani, jud. Neamț.

După absolvirea școlii generale a urmat cursurile Seminarului teologic Neamț, apoi cursurile Institutului teologic universitar din Sibiu.

Fiind hirotonit preot celib, a desfășurat o bogată și fructuoasă activitate pastorală ca preot de parohie în Transilvania. În anul 1972 intră în cinul monahal la mînăstirea Căldărușani, primind la călugărie numele Calinic și îndeplinind o serie de ascultări importante în cadrul acestei mînăstiri. A funcționat ca econom la mînăstirea Căldărușani, după care a fost numit stareț la mînăstirea Sinaia, de unde a fost transferat, tot ca stareț, la mînăstirea Cernica.

La 16 noiembrie 1985, la recomandarea P. S. Episcop Gherasim, al Rîmnicului și Argeșului, Sfîntul Sinod l-a promovat în rîndurile ierarhiei, ca arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului.

Are o temeinică pregătire teologică și bogate și variate îndeletniciri gospodărești, realizările P. S. Sale fiind bine cunoscute în toate sectoarele unde a activat pînă acum.

Prea Sfințitul Episcop Calinic are și o bogată activitate publicistică, numeroase articole fiind publicate în revistele teologice și în alte publicații.

ALEGEREA ŞI INSTALAREA **PREA SFINŢITULUI JUSTINIAN CHIRA** CA EPISCOP AL MARAMUREŞULUI ŞI SĂTMARULUI

Maramureşul, străvechi ţinut românesc, are şi pe linie bisericească şi culturală o bogată tradiţie. Existenţa Episcopiei Maramureşului este menţionată în documente încă din sec. al XIV-lea, această existenţă fiind brutal şi abuziv întreruptă de stăpînirea habsburgică în campania de impunere a uniaţiei şi în această parte a ţării.

În 1937, Episcopia Maramureşului este reînfiinţată, ca sufragană a Mitropoliei Bucovinei şi funcţionează pînă în septembrie 1948, cînd este din nou desfiinţată, ódată cu alte eparhii ale Bisericii noastre. În această scurtă perioadă de timp eparhia a fost condusă, pe rînd, de episcopii Vasile Stan, Policarp Moruşca, Eugen Laiu şi Sebastian Rusan.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, încă în şedinţa extraordinară din 3—4 ianuarie 1990 a formulat doleanţa reînfiinţării, între altele, şi a Episcopiei Maramureşului.

Această problemă a fost reluată la şedinţa Sf. Sinod din 12 februarie 1990 cînd, pe tem. nr. 1225/1990, s-a hotărît reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului, care va fi construită din judeţele Maramureş şi Satu Mare, ca sufragană a Mitropoliei Ardealului. Totodată, Sfîntul Sinod hotăra ca, pînă la organizarea canonică a Episcopiei Maramureşului, *Prea Sfinţitul Justinian Chira «Maramureşanul»* să se ocupe în mod special de organizarea şi promovarea vieţii bisericeşti din cele două judeţe.

Adunarea Naţională Bisericească, în şedinţa din 17 mai 1990, a aprobat reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului, cu reşedinţa în Municipiul Baia Mare, avînd în componenţa sa judeţele Maramureş şi Satu Mare.

În şedinţa din 8 iunie 1990, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la recomandarea Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, a aprobat numirea Prea Sfinţitului *Justinian Chira* ca Episcop-locţiitor al Episcopiei Maramureşului, avîndu-se în vedere şi situaţia specială din această zonă, provocată de acţiunile ostile ale «uniţilor», împotriva bisericilor ortodoxe.

De comun acord cu ceilalţi membri ai Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh T e o c t i s t* a convocat Colegiul electoral bisericesc pentru alegerea episcopului Maramureşului, pentru data de 26 septembrie 1990.

Indeplinindu-se toate formele procedurale, Colegiul electoral bi-ericesc a ales, cu majoritate de voturi (94 din 100 voturi expri-mate), in demnitatea de episcop al Maramureşului pe Prea Sfinţitul Episcop *Justinian Chira Maramureşanul.* Această alegere a fost apoi

validată de Sfîntul Sinod în şedinţa din 28 septembrie 1990, după care s-au îndeplinit formalităţile pentru obţinerea decretului de re-cunoaştere din partea autorităţii superioare de stat.

Festivităţile prilejuite de instalarea oficială a Prea Sfinţitului Episcop Justinian Chira ca episcop al Maramureşului s-au desfăşurat la catedrala din Baia Mare în ziua de 11 noiembrie 1990 şi au fost prezidate de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului. La Sfînta Li-turghie, alături de I. P. S. Mitropolit Antonie, au participat I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi

Huşilor, P. S. Episcop Timotei al Aradului, P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, P. S. Serafim Făgărăşanul, P. S. Damaschin Severineanul, P. S. Ioachim Vasluianul, P. S. Emilian Birdaş, reprezentanţi ai învăţămîntului teologic, stareţi, protopopi, diaconi.

Au fost de faţă reprezentanţi ai autorităţilor de stat centrale şi locale.

La terminarea Sfintei Liturghii, P. C. Arhid. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu a dat citire gramatei de înscăunare a P. S. Episcop Justinian al Maramureşului. S-a dat citire decretului prezidenţial de recunoaştere a P. S. Justinian ca episcop al Maramureşului, după care P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *a dat citire mesajului de felicitare ai Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru Prea Sfinţitul Justinian Chira şi către credincioşii Episcopiei Maramureşului.*

Apoi, I. P. S. Mitropolit Antonie pronunţînd îndătinata formulă adecvată acestui moment a înmînat Prea Sfinţitului Justinian Chira cîrja de arhipăstor al eparhiei, după care corul şi credincioşii au intonat de trei ori : Vrednic este !

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Antonie care a scos în evidenţă importanţa momentului, şi anume acela al reînnodării firului existenţei acestei eparhii al cărei trecut a fost atît de zbuciumat. I. P. S. Sa a prezentat, în continuare, momentele mai importante din istoria bisericească a Maramureşului, evocînd cu pietate nume de personalităţi din această zonă, care s-au consacrat slujirii neamului şi Bisericii.

În numele Sfîntului Sinod, Înalt Prea Sfinţitul Antonie a adresat felicitări noului episcop al Maramureşului, asigurîndu-l de întregul sprijin din partea Sfîntului Sinod, pentru îndeplinirea nobilei misiuni în acest colţ de ţară.

Au mai vorbit reprezentanţii cultelor religioase din localitate.

Tuturor le-a răspuns Prea Sfinţitul Episcop Justinian Chira care, mulţumind pentru încrederea ce i-a fost acordată, a asigurat pe toţi cei de faţă de hotărîrea sa de a-şi pune toate străduinţele în slujba binelui eparhiei şi a păstoriţilor săi.

A urmat o agapă oficială, oferită de Consiliul eparhial, în cadrul căreia au luat cuvîntul mai mulţi vorbitori care au adresat P. S. Episcop Justinian felicitări şi urări de sănătate şi putere de muncă pentru îndeplinirea cu succes a misiunii sale.

*

P. S. Justinian Chira s-a născut la 28 mai 1921, în satul Plopiş, jud. Maramureş. Şi-a făcut studiile teologice la Seminarul teologic din Cluj şi la Institutul teologic universitar din Sibiu.

Manifestînd din copilărie înclinaţie spre viaţa monahală, intră în monahism, la mînăstirea Sfînta Ana-Rohia, fiind tuns în monahism

2 martie 1942. În același an este hirotonit diacon, apoi în anul ...tor preot (bineînțeles în cinul monahal), de către episcopul Ni... Colan al Clujului.

În 1944, în urma decesului stareţului Nifon Matei, ieromonahul ...nian Chira este ales stareţ al mînăstirii «Sf. Ana-Rohia», la con...ucerea căreia rămîne pînă la 9 iunie 1973, cînd Sfîntul Sinod, la ...punerea I. P. S. Teofil, îl ridică la treapta de episcop-vicar al Ar...iepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Prea Sfinţitul Justinian Chira a desfăşurat o bogată activitate ...storală şi gospodărească. Meritele sale în menţinerea mînăstirii ...bia (în vreme ce alte numeroase mînăstiri erau închise), a creş...ni prestigiului acesteia şi a transformării ei într-un puternic centru ... spiritualitate ortodoxă în nordul ţării sînt incontestabile.

Prea Sfinţitul Justinian Chira a desfăşurat şi o bogată activitate ...blicistică, publicînd numeroase articole şi în presa bisericească şi ... diverse publicaţii laice.

PREA SFINŢITUL
Dr. IRINEU BISTRIŢEANUL
NOUL EPISCOP-VICAR AL ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

În urma alegerii P. S. Justinian Chira în demnitatea de episcop al Maramureşului, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil al Clujului a prezentat Sinodului Permanent propunerea ca *P. Cuv. Arhimandrit Dr. Irineu Pop,* superiorul Aşezămintelor româneşti de la Ierusalim şi Iordan, să fie numit în postul vacant de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului Feleacului şi Clujului.

Sinodul Permanent şi-a însuşit propunerea I. P. S. Arhiepiscop Teofil, iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în şedinţa din 30 octombrie 1990, în urma discuţiilor ce au avut loc în comisia de specialitate şi în şedinţa plenară, a hotărît numirea P. Cuv. Arhimandrit Dr. Irineu Pop în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului şi ridicarea sa la treapta de arhiereu, urmînd să poarte numele de «Bistriţeanul».

Hirotonia în treapta arhieriei şi instalarea oficială au avut loc într-un cadru festiv la catedrala ortodoxă din Cluj-Napoca în ziua de 21 noiembrie 1990, la praznicul «Intrării în Biserică a Maicii Domnului». Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a avut loc hirotonia P. S. Episcop Irineu Pop, a fost oficiată de un ales şi impresionant sobor de slujitori în frunte cu *Prea Fericitul Părinte Patriarh* **Teoctist,** înconjurat de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, de alţi ierarhi şi slujitori.

Prea Sfinţitul *Irineu Pop,* noul episcop-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Vadului, Feleacului şi Clujului, s-a născut la 2 iulie 1953,

din părinții Dumitru și Rozalia Pop, țărani evlavioși din țara Mu mureșului, comuna Băsești. Răspunzînd unei vocații lăuntrice tim rii pentru preoție, Prea Sfinția Sa a urmat cursurile Seminarului t logic ortodox din Cluj, între anii 1969—1973, apoi pe cele ale Ins tutului teologic universitar din Sibiu, 1973—1974 și București, 1974 1978, obținînd titlul de licențiat în teologie ca șef de promoție.

La 1 august 1978 a păşit pe poarta sfintei mînăstiri Sinaia, iar la 14 octombrie același an, a depus voturile monahale. Doi ani mai tîrziu, în 1980, tot de sărbătoarea Cuvioasei Paraschiva, a fost hirotonit ieromonah. Între anii 1981—1984 a urmat cursurile de doctorat, secția sistematică, specialitatea Teologia morală la Institutul teologic

...sitar din Bucureşti, iar în perioada 1985—1988 a studiat cu o ... de studii în S.U.A., la Institutul teologic presbiterian din Prin... La 4 octombrie 1990 a obţinut titlul de doctor în teologie ...tutului teologic universitar din Bucureşti, cu teza : «Chipul lui ...os în viaţa morală a creştinului».

Pentru aproximativ un an, începînd cu 1 noiembrie 1989, a func...t ca superior al Aşezămintelor româneşti de la Ierusalim şi Ior... Este autor a numeroase studii şi articole — peste 30 — publi...te în diferite reviste din ţară şi din străinătate.

VIZITA UNEI DELEGAŢII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

La invitaţia I. P. S. Arhiepiscop Vladimir al Chişinăului şi a ...nului Ion Ungureanu ministrul Culturii şi Cultelor, conform ho...rîri Sf. Sinod Permanent din 17 august 1990, o delegaţie a Bise...ii Ortodoxe Române, compusă din : I. P. S. Mitropolit Daniel al ...dovei şi Bucovinei, P. C. Arhim. Iachint Unciuleac, starețul mî...stirii Putna, P. C. Pr. Matei Corugă, consilier administrativ al Ar...hiepiscopiei Iaşilor, P. C. Pr. Profesor Mihai Vizitiu de la Institutul ...logic universitar din Iaşi, P. C. Pr. Teoctist Caia, directorul Se...minarului teologic Neamţ, P. C. Pr. Vasile Nechita, redactor al zia...rului «Cuvînt şi suflet» (Iaşi), şi P. C. Arhidiac. Ioachim Giosan de ...la catedrala mitropolitană din Iaşi, a luat parte la festivităţile legate de sărbătoarea naţională «Limba noastră», de la Chişinău.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost întîmpinată cu multă ...ldură, piine, sare şi flori la graniţa de la Prut, în data de 27 august ...0. de către I. P. S. Arhiepiscop Vladimir, Dl. ministru Ion Ungu...reanu şi Dl. ministru adjunct al Culturii şi Cultelor Andreevschi. În ...ata de 28 august, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a participat la festivităţile legate de binecuvîntarea statuii preotului-poet Alexei Mateevici, în localitatea Zaim-Tighina, unde I. P. S. Daniel a vorbit despre dimnesiunea creştină a operei lui Al. Mateevici.

În data de 29 august, în catedrala Arhiepiscopiei din Chişinău, I. P. S. Daniel şi I. P. S. Vladimir au coliturghisit cu prilejul sărbă...torii «Adormirii Maicii Domnului» (stil vechi).

În ziua de 30 august, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a par...ticipat, în sala «Prieteniei», la şedinţa academică privind latinitatea limbii şi spiritualităţii româneşti, organizată de societatea «Mitropo...litul Varlaam». Cu acest prilej, I. P. S. Daniel a vorbit despre trăsă...turile fundamentale şi distinctive ale romanităţii răsăritene creştine.

În ziua de 31 august, sărbătoarea naţională a Republicii Moldova, «Limba noastră», delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la festivităţile legate de restaurarea şi binecuvîntarea statuii ilustru...lui voievod Ştefan cel Mare, domnitorul a toată Moldova, festivităţi transmise în direct atît de televiziunea de la Chişinău, cît şi de cea de la Bucureşti. În cadrul festivităţilor au vorbit din partea delega...ţiei Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Daniel, care a transmis sa-

lutul frățesc al Bisericii Ortodoxe Române și binecuvîntarea P. Patriarh Teoctist și a elogiat memoria și personalitatea creștină românească a lui Ștefan cel Mare, iar P. Cuv. Arhim. Iachint, st rețul mînăstirii Putna, a vorbit despre însemnătatea mînăstirii Putr ca sanctuar de priveghere și pelerinaj la mormîntul lui Ștefan c Mare și ca simbol al unității spirituale moldovene și românești, ciuda tuturor vitregiilor istoriei.

În zilele de 1 și 2 septembrie, delegația B.O.R. a luat parte Sfînta Liturghie săvîrșită de Sanctitatea Sa Alexei II, patriarhul Mos covei și a toată Rusia, împreună cu I. P. S. Daniel al Moldovei Bucovinei, I. P. S. Vladimir al Chișinăului, I. P. S. Vladimir al Ros tovului, I. P. S. Leontie al Odesei, cu ocazia hirotoniei întru arhiere a doi episcopi-vicari: P. S. Păduraru pentru Bălți și P. S. Vichenti Moraru pentru Tighina.

La data de 3 septembrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a participat la sfințirea bisericii nou redeschisă și restaurată din comuna Speia, unde I. P. S. Daniel a coliturghisit cu Sanctitatea Sa Alexei și cu I. P. S. Vladimir al Chișinăului. În ziua de 4 septembrie, înainte de plecarea la Iași, I. P. S. Daniel s-a întîlnit la Chișinău cu tinerii candidați la Institutul teologic universitar din Iași și la Seminarul teologic de la Neamț. Profesorul Mihai Vizitiu a rămas cîteva zile în plus la Chișinău și a luat parte la examenul de selecționare a tinerilor care vor studia în România, aducînd apoi cu el la Iași rezultatul examenului (în total 56 tineri basarabeni).

În timpul vizitei la Chișinău delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită în zile diferite de președintele Republicii Moldova, Dl. Mircea Snegur, de către primul ministru al guvernului, Dl. Mircea Druc, și de către ministrul Culturii și Cultelor, Dl. Ion Ungureanu. În toate cele trei audiențe s-a exprimat bucuria participării delegației Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile legate de sărbătoarea națională «Limba noastră» și la hirotonia a doi noi episcopi moldoveni. De asemenea, s-a exprimat dorința de apropiere și colaborare atît pe plan bisericesc cît și cultural, iar Dl. Prim ministru Mircea Druc a propus construirea unui centru al «pelerinului basarabean» la cca 10 km de Putna, cu o capacitate de 1500—2000 locuri pentru pelerinii ce vor veni în număr crescînd să cinstească memoria lui Ștefan cel Mare la Putna.

La Ministerul Culturii și Cultelor s-a exprimat dorința fierbinte ca Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să canonizeze pe Ștefan cel Mare, a cărui personalitate spirituală a devenit ideea forță a unității și renașterii românești în Moldova de dincolo de Prut.

În discuțiile particulare cu Sanctitatea Sa Alexei II, patriarhul Moscovei, și la recepția oferită în prezența clerului din Arhiepiscopia Chișinăului, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române a exprimat dorința ca limba română să fie mai mult promovată în eparhiile locuite de români, basarabeni și bucovineni, deoarece este specific Ortodoxiei să promoveze identitatea și libertatea popoarelor ca fiind o condiție fundamentală pentru o adevărată frățietate și comu-

interortodoxă. Sanctitatea Sa Alexei s-a arătat destul de re- la aceste doleanţe, deşi se fac eforturi mari ca Patriarhia Rusă ţină jurisdicţia sa asupra românilor ortodocşi din Basarabia covina de Nord, iar o parte din clericii rusofili din Basarabia privesc cu multă bucurie faptul că mulţi tineri vor studia teologia România. În orice caz, ajutorul pe care Biserica Ortodoxă Română ră fraţilor de peste Prut, în toate formele lui, este mai mult o datorie morală, el este o conlucrare cu Duhul lui Dumnezeu doreşte să libereze şi să ridice pe cei umiliţi şi să înfrăţească de un neam şi de o limbă.

† DANIEL
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

DELEGAŢI AI SOCIETĂŢILOR BIBLICE UNITE, LA BUCUREŞTI

Intre 12—15 noiembrie 1990, Dr. *Hans Florin*, secretarul european al Societăţilor Biblice Unite (SBU) şi Pastorul *Mánuel Jinbachian*, coordonator al Comitetului de traducători pentru Europa al SBU, au făcut o vizită la Bucureşti, la invitaţia Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Cu această ocazie, oaspeţii au vizitat Editura şi Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române şi au discutat cu persoane din conducerea celor două instituţii bisericeşti, specializate în editarea şi tipărirea scrierilor biblice, probleme privind extinderea colaborării dintre SBU şi Institutul Biblic din Bucureşti, pentru anul 1991.

Reprezentanţii SBU au anunţat sprijinul instituţiei pe care o reprezintă, în vederea tipăririi de Biblii şi alte scrieri cu conţinut scripturistic, în limba română, pentru creştinii ortodocşi din ţara noastră, precum şi pentru dotarea tipografiei Institutului Biblic din Bucureşti cu tehnică modernă de mare randament.

Oaspeţii au fost primiţi de către Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Cu acest prilej oaspeţii au evocat momente importante din cei peste 22 de ani de cînd datează relaţiile de colaborare dintre Patriarhia Română şi SBU, remarcabilele realizări în domeniul tipăririi Sfintei Scripturi în România, în aceşti ani.

A fost subliniat faptul că în această perioadă au fost tipărite: Biblia, Noul Testament, Mica Biblie, Psaltirea etc., în aproape 700.000 exemplare. Oaspeţii au evocat, de asemenea, puternica şi decisiva implicare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în memorabila realizare care este retipărirea în facsimil şi transcrierea în alfabetul latin a *Bibliei de la 1688*, un adevărat act de cultură biblică şi naţională.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a apreciat după cuviinţă preţiosul sprijin pe care SBU l-au acordat de-a lungul anilor şi îl

acordă cu generozitate şi în prezent activităţii Institutului Biblic şi d Misiune al Bisericii Ortodoxe Române pentru realizarea importantelo sale ţeluri, printre care, la loc de frunte, se numără editarea, tipărire şi difuzarea Sfintei Scripturi, a Noului Testament şi a altor scrieri cu conţinut scripturistic.

Cei doi oaspeţi au vizitat, de asemenea, Mînăstirea Cernica şi Mînăstirea Pasărea, avînd astfel ocazia să cunoască nemijlocit viaţa monahală din Biserica noastră, mărturie vie a credinţei dreptmăritoare a poporului nostru.

Pr. SABIN VERZAN

ÎNTRUNIREA REPREZENTANŢILOR ORTODOCŞI ÎN COMISIA MIXTĂ DE DIALOG CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

Între 10—14 decembrie 1990, a avut loc la Constantinopol întrunirea părţii ortodoxe din Comisia mixtă internaţională de dialog cu Biserica Romano-Catolică.

Lucrările întrunirii au avut loc la Patriarhia Ecumenică, fiind deschise de S. S. Patriarhul Dimitrie I, printr-o cuvîntare, după care au fost prezidate de I. P. S. Mitropolit Bartolomeu de Calcedon, ajutat de P. S. Arhiepiscop Stelianos al Australiei, co-preşedinte al Comisiei de dialog.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această întrunire de către I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

La reuniune nu au participat : Biserica Ierusalimului, care şi-a întrerupt participarea la toate dialogurile internaţionale din motive locale, Biserica Bulgariei şi Biserica Ciprului care n-au obţinut vize de intrare din partea autorităţilor turce.

Tema discuţiilor a fost *uniatismul* şi faptul că aşa cum se organizează şi cum procedează în ţările răsăritene, dar şi în Orientul Mijlociu, se dovedeşte a fi o piedică serioasă în calea dialogului, denotînd că Vaticanul nu e consecvent în declaraţii şi fapte. Toate Bisericile au prezentat rapoarte din care a reieşit că uniţii sînt agresivi, violenţi, că au pretenţii absurde şi că se comportă în spirit cu totul nefrăţesc faţă de Bisericile Ortodoxe. Ele uită că chiar Sinodul II Vatican a declarat Biserica Ortodoxă *soră* şi, deci, că dispune de mijloacele de mîntuire ca şi Biserica Romano-Catolică. Cum aşadar se justifică prozelitismul uniat care vrea să-i facă pe ortodocşi din anumite zone uniţi, ca şi cum în Ortodoxie nu s-ar putea mîntui.

Atitudinea Bisericilor unite a fost unanim condamnată. S-a observat că nici hotărîrile comune luate în ianuarie la Viena, în Austria, nici cele comune luate în iunie la Freising, în Germania, nu sînt respectate nici de catolicii de rit răsăritean.

În urma acestor constatări s-a hotărît ca subcomisiile de dialog să studieze acele probleme şi să pregătească documente care să se discute la următoarea întîlnire a Comisiei mixte internaţionale de dialog

ar urma să se întrunească în iunie 1991 la Baltimore, S.U.A. Nu mai relua în discuție tema propriu-zisă a dialogului (Autoritate ciliaritate), pînă cînd nu se va cădea de acord că uniatismul să-și înceteze agresivitatea, violențele, pretențiile și lupta cu oxia și, de asemenea, să se recunoască în *practică* ceea ce s-a oscut *în teorie* și la Viena și la Freising, anume că uniatismul stituie un model de unitate și că trebuie abandonat.

Conferința a autorizat însă întîlnirea, în continuare, a subcomi-.

I. P. S. Antonie, este președintele unei subcomisii, care se va la Roma între 2—9 martie 1991.

În cadrul lucrărilor întrunirii, în intervențiile sale, I. P. S. Antonie, a prezentat următoarele propuneri, care trebuie avute în vedere, neapărat, în vederea rezolvării situației apărute în raporturile între Bisericile Ortodoxe și cele foste greco-catolice :

1. *Toate problemele ivite să fie reglementate prin dialog frățesc, bazat pe realitățile istorice prezente.*
2. *Să nu se încerce trecerea ortodocșilor la uniatism, acum cînd ei sînt și vor să rămînă ortodocși, cu bisericile și preoții lor, chiar dacă au fost unite. Aceste treceri presupun violentarea conștiințelor, iar cererile de biserici sînt doar stratageme, socotindu-se că dacă li se vor lua bisericile, credincioșii vor continua să le frecventeze și găsind aici un preot unit, vor deveni uniți.*
   Acest procedeu e prozelitism curat și arată că uniții nu iau în considerare condițiile istorice prezente.
   Uniții vechi au dispărut. Urmașii lor sînt ortodocși. De această realitate trebuie ținut seama și lucrurile trebuie lăsate așa.
3. *Uniții declară că școlarizează sute de studenți teologi. Pentru care parohii ? Pentru care biserici ? Desigur pentru cele care acum sînt ortodoxe și pe care speră să le convertească la uniatism. Pură agresiune contra conștiințelor. Organizată. Gata să creeze scandaluri și dezbinare. Acest lucru nu e nici frățesc, nici românesc, nici creștinesc. Dacă Vaticanul însuși recunoaște că creștinii au în Ortodoxie mijloace de mîntuire, ce rost mai are trecerea la uniatism. Doar interese personale, ale unor vîrfuri clericale rămase cu mentalități vechi.*
4. *Însăși existența celor 5 episcopi uniți, numiți de Papa pentru eparhii-fantomă, deoarece ele nu mai există în fapt, presupune că se intenționează reorganizarea lor. Cu cine ? Cu ortodocși pe care să-i convertească la uniatism ! Iată deci din nou intenții vădite de prozelitism.*

Trebuie să se ceară Romei să renunțe la școlarizarea atît viitori preoți și la episcopii pe care i-a numit. Să rămînă do aceia și atîția cîți se justifică acum *printr-un număr suficient parohii.*

În aceste condiții s-ar reface spiritul frățesc dintre Biseric Ortodoxă și cea Unită locală, ca și cu Biserica Romano-Catolic Și numai așa s-ar putea relua dialogul dintre cele două Biseric care, acum, practic, s-a întrerupt, chiar dacă lucrul acesta nu fost recunoscut oficial.

Reuniunea de la Constantinopol a alcătuit și a finalizat un do cument care urmează să fie trimis Bisericilor Ortodoxe spre luare l cunoștință.

A fost trimis și Vaticanului.

Noi am susținut cu tărie punctele de mai sus și faptul că bise ricile aparțin credincioșilor. Dacă ei vor deveni uniți, vor merge după ei și bisericile. Dar noi trebuie să prevenim și să combatem proze litismul nepermis și nefrățesc al uniților.

În ultima vreme ei încearcă să absolve Biserica Ortodoxă de ac tul revenirii din 1948, dar e numai o stratagemă, pentru a putea cere bisericile de la stat, printr-o lege. Ar fi, așa cum am arătat mai sus, primul mare pas prozelitistic, căci, evident, credincioșii care văd că e aceeași Liturghie, vor merge la biserică socotind-o ortodoxă. E bine însă să se știe că acum Vaticanul nu mai admite o *Biserică greco-catolică,* așa cum a înșelat pe cei de la 1700 că rămîn în legea lor ortodoxă, ci vor s-o catolicizeze, numind-o chiar *Biserică catolică de rit oriental.* Ei înșiși nu se mai numesc nici în primul, nici în al doilea fel, aflîndu-se în mare confuzie. Pe frontispiciul revistei «Viața creș tină» scriu «*Biserică română unită cu Roma*», deci nici greco-catolică, nici catolică de rit oriental, ci «*română*», ca și cum ar exista o con fesiune creștină «*română*». Ea există, dar e cea ortodoxă, legea ro mânească, «cartea românească» a lui Varlaam. Așadar, dîndu-și nu mele de «*Biserică română*», uniții uzurpă un nume care nu-i al lor și cu care încă o dată vor să-i atragă la ei pe credincioși prin înșe lăciune.

Conferința de la Constantinopol a arătat că lumea ortodoxă este, fără excepție, indignată de ceea ce fac uniții și nu e departe de a-și extinde indignarea și asupra Romei, dacă va rămîne în continuare du plicitară. O ruptură, acum, ar aduce însă mari prejudicii ecumenis mului și, evident, n-ar face bine nici unității dinlăuntru a românilor, dacă raportăm situația la noi. Acesta este și motivul pentru care noi, la Constantinopol, am militat pentru a nu ne pronunța pentru între ruperea dialogului, ci pentru a-l pune pe baze mai bune, sănătoase. Șansele sînt mici, dar datoria creștină ne obligă să încercăm.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
MITROPOLITUL ARDEALULUI

AL VII-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL ISTORICILOR

În zilele de 26 august—2 septembrie, 1990, s-au desfășurat la Madrid, lucrările celui de-al VII-lea Congres internațional al istoricilor. La lucrările acestui congres a participat o importantă delegație română, din care au făcut parte și trei membri ai Comisiei române de istorie ecleziastică: I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, Prof. Emilian Popescu, de la Institutul teologic universitar din București și Prof. A. Despinescu, din partea Institutului teologic romano-catolic de la Iași.

Cu prilejul amintitului congres al istoricilor, și-a desfășurat lucrările și Comisia internațională de istorie ecleziastică comparată (C.I.H.E.C.), la care au participat, cu comunicări, și cei trei reprezentanți români amintiți: I. P. S. Mitropolit Nestor a prezentat comunicarea «Biserica și naționalitatea în concepția teologilor și intelectualilor români din secolul al XX-lea»; Prof. Emilian Popescu, care, ca membru în Biroul C.I.H.E.C., a condus lucrările secției «Biserica și naționalitatea», a prezentat raportul «Biserica și naționalitatea în Orientul creștin (bizantin) în secolele IV—XV». În cadrul adunării generale d-sa a prezentat concluziile asupra rapoartelor și comunicărilor prezentate în secție. Tot în cadrul acestei secții Prof. Anton Despinescu a prezentat raportul «Biserica și naționalitatea la est de Carpați în perioada 1859—1918».

Paralel cu lucrările congresului istoricilor au avut loc două ședințe organizate de C.I.H.E.C.: una a biroului și una a adunării generale, în cadrul cărora s-a prezentat darea de seamă a activității desfășurate de la Congresul care a avut loc la Geneva, în anul 1989, pînă în prezent și s-a conturat programul de viitor.

Cu această ocazie s-a hotărît că viitorul congres va avea loc la Roma în luna septembrie 1992, avînd ca temă generală: *Creștinarea regiunilor rurale*. Proxima ședință a Biroului C.I.H.E.C. a fost stabilită pentru luna martie 1991, la Paris. Prof. Emilian Popescu a fost ales membru al Biroului pentru o nouă perioadă de cinci ani.

Tot la Madrid și în aceeași perioadă și-a ținut lucrările și Asociația internațională de studii bizantine precum și Comitetul internațional al acestei asociații.

Prof. Emilian Popescu, care este vicepreședinte al acestui comitet, a participat la lucrările acestor foruri. Comunicările prezentate în cadrul lucrărilor Asociației s-au grupat în jurul a două teme: Maladia și societatea în lumea bizantină și Nonconformismul după Justinian.

Prof. EM. POPESCU

DIALOG TEOLOGIC ORTODOXO-REFORMAT

Comisia mixtă pentru dialogul teologic ortodoxo-reformat s-a întrunit, pentru a doua oară, între 2—5 octombrie 1990 la Minsk, capitala R. S. S. Bieloruse. Întîlnirea a fost găzduită de I. P. S. Mitro-

polit Filaret de Minsk, exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Bielorusia. Amintim că prima întîlnire a acestei comisii a avut loc în anu 1988 la Leuenberg, Elveţia.

Au participat un număr de 26 de reprezentanţi din cei 35 care alcătuiesc comisia mixtă de dialog ortodoxo-reformat. Din partea ortodoxă au fost reprezentate: Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Moscova, România şi Bulgaria, Bisericile autocefale din Cipru, Grecia, Cehoslovacia. Patriarhia Ierusalimului a anunţat că în virtutea declaraţiei sale de a se retrage din toate dialogurile teologice cu Bisericile eterodoxe, nu va mai trimite delegaţi nici la dialogul ortodoxo-reformat.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Diac. prof. Aurel Jivi de la Institutul teologic universitar din Sibiu şi Pr. Asist. Constantin Coman de la Institutul teologic universitar din Bucureşti. I. P. S. Daniel Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, membru în comisia mixtă de dialog cu Bisericile reformate nu a putut lua parte la această întrunire, fiind reţinut în ţară de treburile Mitropoliei.

Comisia reformată a fost alcătuită din delegaţi din India, Germania, Marea Britanie, Elveţia, Australia şi Statele Unite ale Americii.

Lucrările au fost conduse de cei doi co-preşedinţi ai comisiei. I. P. S. Mitropolit Pantelimon Rodopoulos, de Tyroloi şi Serention (Patriarhia Ecumenică) şi Rev. Dr. Lukas Vischer, din partea Bisericilor Reformate. La începutul lucrărilor s-a transmis un mesaj din partea Sanctităţii Sale, Alexei al II-lea, patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, precum şi din partea I. P. S. Mitropolit Chiril de Smolensk, preşedintele Departamentului pentru relaţii externe bisericeşti al Patriarhiei Moscovei. Participanţii la întrunire au fost, de asemenea salutaţi de I. P. S. Mitropolit Filaret de Minsk.

În ziua de 4 octombrie 1990, participanţii la dialog au fost primiţi la sediul guvernului Republicii Socialiste Sovietice Bielorusia de personalităţi de frunte ale vieţii politice din republică. În seara aceleiaşi zile I. P. S. Mitropolit Filaret a oferit o recepţie la sediul mitropolitan la care au luat parte notabilităţile oraşului, alături de persoane din conducerea republicii.

Cea de a doua întîlnire a comisiei mixte de dialog teologic ortodoxo-reformat a continuat discuţiile începute la prima întîlnire asupra doctrinei despre Sfînta Treime. De data aceasta dezbaterile au avut drept obiectiv cercetarea doctrinei trinitare aşa cum a fost ea fixată în Simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan. Discuţiile au avut ca bază un document de lucru elaborat de Rev. Dr. G. Dragas şi Prof. Dr. Torrance, precum şi patru referate principale, două din partea ortodoxă şi două din partea reformată, după cum urmează: în legătură cu tema «Doctrina biblică şi patristică despre Sfînta Treime» au prezentat referate Prof. Gh. Voulgaris şi Prof. C. Kaiser, iar asupra temei «Sfînta Treime în cultul Bisericii» au prezentat referate I. P. S. Arhiepiscop Simon de Riazan şi Prof. Bruce Rigdom. Fiecare temă a fost urmată de două comentarii la referatele

știnute. Din partea română s-a ținut un comentariu la prima temă «Doctrina biblică și patristică despre Sfînta Treime».

În final, comisia mixtă a adoptat ca document comun asupra doctrinei Sfintei Treimi documentul de lucru elaborat de Rev. Prof. G. Dragas și prof. Torrance, cu unele modificări și cu un cadru explicativ care reflectă discuțiile de la Minsk. Secretariatul Federației Mondiale a Bisericilor Reformate s-a angajat să opereze toate modificările la care s-a ajuns de comun acord și să elaboreze forma finală a textului care urmează să fie trimis tuturor membrilor comisiei mixte de dialog.

Intîlnirea de la Minsk a fost apreciată ca rodnică, dezbaterile s-au desfășurat într-o atmosferă liniștită și plăcută, iar rezultatele la care s-a ajuns au fost și ele apreciate mai mult decît pozitive, acceptarea și mărturisirea credinței trinitare în formularea ei niceo-constantinopolitană (fără adaosul Filioque), de către ambele părți, acceptarea doctrinei patristice trinitare de către partea reformată, chiar dacă se păstrează în continuare principiul Sola Scriptura, făcîndu-se mențiunea că se acceptă respectiva doctrină patristică întrucît este conformă cu Sfînta Scriptură.

Pr. asist. CONSTANTIN COMAN

ÎNTÎLNIRE A REPREZENTANȚILOR TINERETULUI CREȘTIN

Între 1—8 dec. 1990 a avut loc la mînăstirea Rakovița (Jugoslavia) consfătuirea dintre organizațiile mondiale creștine de tineret, «Syndesmos» și «Federația mondială a studenților creștini» (F.M.S.C.). Astfel de consfătuiri au loc o dată la 3 ani și, de obicei, sînt pregătite de seminarii premergătoare. Actuala consfătuire a fost precedată de seminarul ținut la Facultatea de teologie ortodoxă de la Prešov, Cehoslovacia, 2—9 mai 1988, care a discutat «Atitudinea tineretului ortodox față de mișcarea ecumenică».

La actuala consfătuire au participat 20 de reprezentanți din 14 țări, majoritatea ortodocși. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat doctorandul Duță Florea, de la Institutul teologic universitar București.

Tema centrală a consfătuirii a fost «Mărturia tineretului creștin într-o societate pluralistă». Datorită bogăției de informații legate de transformările din sînul Bisericii Ortodoxe din sud-estul Europei, dar și din Libia, Egipt sau India, nu s-a mai putut respecta programul stabilit inițial, care prevedea ca dezbaterile să se facă pe grupe de lucru și s-au preferat adunările plenare, doar pe data de 6 și 7 decembrie lucrîndu-se pe 3 grupe, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române dezbătînd, alături de cei ai Bisericii Ortodoxe din Libia, Grecia și Egipt problema continuității pe linie doctrinară a teologiei ortodoxe actuale cu cea tradițională, problemă ridicată de reprezentantul Syndesmosului din Franța. Astfel, la sugestia reprezentantului român, grupa din care a făcut parte a precizat că nu există nici o ruptură între

teologia ortodoxă actuală şi cea tradiţională, datoria teologilor ort docşi de astăzi fiind tocmai aceea de a adînci tradiţia patristică dacă se poate vorbi de o schimbare, aceasta se poate referi la găsire unui nou limbaj, a unor noi forme de comunicare a adevărurilor doc trinare. Dacă a existat o ruptură, aceasta s-a făcut nu în teologia ră săriteană, ci în cea apuseană care, sub impulsul renaşterii, a introdu supremaţia sistemului de gîndire aristotelic, bazat pe necanonicitate tehnicitate, cauzalitate, ignorînd lucrarea de sfinţire a lumii prin Duhu Sfînt şi mergînd spre o puternică secularizare.

Influenţele acestui mod de gîndire pot fi văzute în Jugoslavia unde, după deschiderea graniţelor acum 10 ani, în faţa tentaţiilor tehnicii şi civilizaţiei occidentale, tineretul şi-a împropriat şi mentalitatea secularizantă occidentală. Astfel, aşa cum sublinia Arhimandritul Atanasie — profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Belgrad, «după deschiderea graniţelor şi a libertăţilor ce au urmat, tineretul nu a început să vină la biserică, ci dimpotrivă, bisericile s-au golit şi tinerii încep să se iniţieze în cultele orientale.

Prin urmare, ca o concluzie asupra căreia a insistat reprezentantul român în grupa din care a făcut parte, se impune ca mărturia noastră creştină, în noile condiţii din sud-estul Europei, trebuie nu să se schimbe, ci ea trebuie să rămînă aceeaşi, numai intensitatea şi mijloacele de exprimare să fie mai accentuate şi mai diversificate.

Informarea pe care drd. Duţă Florea a făcut-o despre aceste noi mijloace (în special pe plan social-umanitar, pe care le foloseşte Biserica Ortodoxă Română în noile realităţi, a stîrnit un deosebit interes, în special atitudinea conciliantă faţă de pretenţiile Bisericii Unite. În acest sens, a trebuit să dea o serie de lămuriri, deoarece întrebările pe care le puneau ceilalţi reprezentanţi dovedeau o falsă informare din mass-media apuseană (elocvent în acest sens fiind faptul că nici acum ei nu ştiau despre adevărata naţionalitate a lui Mihai Cofariu, în incidentele de la Tîrgu Mureş).

Interesante au fost şi informările reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia şi Polonia care au vorbit despre prozelitismul accentuat al Bisericii Romano-Catolice din aceste ţări ce recurge chiar şi la presiuni pe cale legală.

În încheiere s-a alcătuit un raport pe marginea celor discutate şi o rugăciune comună urmînd ca organizatorii să trimită forma finală a acestui raport tuturor reprezentanţilor.

Totodată, cele două organizaţii şi-au manifestat dorinţa de a iniţia legături cît mai strînse cu mişcările creştine ortodoxe de tineret din România, dar numai sub tutela B.O.R., exprimîndu-şi dorinţa chiar de a organiza o viitoare întîlnire în România.

Duminică, 2 dec. 1990, participanţii la reuniune au asistat la slujba de întronizare a noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Pavel Stoicevici, care le-a şi acordat o audienţă specială.

Doctorand FLOREA DUŢĂ

A T I T U D I N I

VICARIATUL ORTODOX ROMÂN DIN VÎRŞEŢ — R. S. F. IUGOSLAVIA ŞI VICARIATUL ORTODOX ROMÂN DIN GYULA — UNGARIA ŞI NECESITATEA RIDICĂRII ACESTORA LA TREAPTA DE EPISCOPII DE CĂTRE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ziua de Rusalii, Duhul Sfînt s-a coborît peste Sfinţii Apostoli, în chipul limbilor de foc, permiţîndu-le acestora să se adreseze fiecăruia din cei prezenţi în limba neamului său. Astfel, se evidenţia, încă de la întemeierea Bisericii, faptul că în centrul preocupărilor de mîntuire în Domnul nostru Iisus Hristos se află neamul. Totodată, se poate afirma că în cei aproape două mii de ani de existenţă ai Bisericii, «Ortodoxia este singura «Lege» creştină care propovăduieşte adevărul că naţiunile sînt realităţi lăsate de Dumnezeu» (Episcopul Nicolae Colan, *Cuvînt*, publicat în «România», II, 1939, nr. 269, din 28 februarie, p. 7). Iată de ce Biserica Ortodoxă Română, — asemenea celorlalte Biserici Ortodoxe, de altfel —, are datoria de a se preocupa de mîntuirea întregului său neam românesc, inclusiv de membrii acestuia ce vieţuiesc dincolo de frontierele actuale ale României. Şi, se cade să afirmăm că ultimii trei întîistătători ai Bisericii Ortodoxe Române, — patriarhii Justinian, Justin şi Teoctist —, au fost conştienţi de această datorie a Bisericii noastre. Aşa, bunăoară, Patriarhul Justin, de vrednică pomenire, în «Cuvîntul înainte» al numărului 1 al almanahului «Vestitorul», editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală şi Occidentală în anul 1984, preciza, printre altele, că, «Hotarele Bisericii noastre sînt acolo unde sînt hotarele neamului nostru. Cu alte cuvinte, Biserica noastră este alcătuită din toţi românii ortodocşi, indiferent de locul în care îşi petrec viaţa. Ea le asigură menţinerea lor în canonicitate, ea certifică statornicia lor în dreapta credinţă, ea confirmă păstrarea tuturor în unitate. Biserica îmbrăţişează tot ce este românesc înlăuntrul sau în afara ţării. Sub aripile ei calde, Biserica ţine întreaga suflare românească».

Conform dreptului de autocefalie şi asupra diasporei proprii a Bisericii Ortodoxe Române, prevăzut în chiar articolul 6 al Legiuirilor Bisericii noastre, în vigoare, sub oblăduirea canonică a Sfintei Patriarhii se află şi Vicariatul ortodox român din R. S. F. Iugoslavia şi Vicariatul ortodox român din Ungaria.

După cum este binecunoscut, «în urma schimbărilor teritoriale survenite după primul război mondial numeroşi credincioşi ortodocşi români au rămas în Iugoslavia şi Ungaria. Parohiile româneşti din aceste două ţări s-au constituit în vicariate, unul la Gyula în Ungaria (1946), altul la Vîrşeţ în Iugoslavia (1971)», (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru Seminariile teologice, ed. III-a, Bucureşti, 1987, p. 407). Aşadar, mutaţiile politice survenite după primul război mondial au dus la existenţa unor comunităţi ortodoxe române în Iugoslavia şi Ungaria, ce s-au constituit în vicariate după cel de al doilea război mondial.

Potrivit celor inserate în buletinul oficial al Bisericii din 1988, adică revista, «Biserica Ortodoxă Română», Vicariatul ortodox român din Vîrşeţ avea în acel an 38 de parohii cu 21 de preoţi activi şi 4 pensionari. (A se vedea, «B.O.R.», CVI (1988), nr. 11—12, p. 150). De notat însă că într-o lucrare editată în anul următor, 1989, de către Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, şi intitulată, *Fidelitate şi înnoire. Realităţi contemporane din viaţa Bisericii Ortodoxe Române*, se precizează că Vicariatul ortodox român din Vîrşeţ avea «39 parohii şi 26 preoţi» (p. 19).

Vicariatul ortodox român din oraşul Vîrşeţ, — ce se află la aproximativ zece kilometri de frontiera României —, editează un «Anuar bisericesc» şi un buletin bimensuel, intitulat, «Semănătorul», («Biserica Ortodoxă Română», CVI (1988), nr. 11—12, p. 150).

În anul 1989, potrivit Calendarului ortodox de buzunar din acel an, tipărit la Bucureşti, Vicariatul ortodox român din Vîrşeţ era condus de Preotul-vicar Moise Janeş.

Biserica Ortodoxă Română, prin Întîistătătorii acesteia, şi-a manifestat adesea purtarea de grijă faţă de Vicariatul ortodox român din Vîrşeţ. Ultima vizită întreprinsă de un Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, în Vicariatul ortodox român din Vîrşeţ datează din anul 1981. Mai exact la 7 octombrie 1981, patriarhul de atunci, Justin, — cu ocazia vizitei făcută Bisericii Ortodoxe Sîrbe între 1 şi 7 octombrie din acel an —, a poposit în Banatul iugoslav la biserica română din comuna Alibunar şi apoi la biserica română din oraşul Vîrşeţ, unde a fost întîmpinat de mulţi credincioşi şi preoţi români. (A se vedea, revista, «Biserica Ortodoxă Română», XCIX (1981), nr. 9—10, p. 948 şi p. 954). În cuvîntul adresat credincioşilor şi preoţilor români din biserica română din comuna Alibunar, Patriarhul Iustin afirma, printre altele, şi următoarele: «În vremea mai nouă, dorinţa comună pentru o viaţă bisericească bine organizată a românilor aflaţi in dreapta Dunării, ca şi a sîrbilor de pe malul stîng al bătrînului fluviu a dus la înfiinţarea Vicariatului ortodox român din Iugoslavia şi, respectiv, a Vicariatului ortodox sîrb din România, fiecare din acestea păstrîndu-şi legăturile canonice şi spirituale cu Bisericile lor mame

și dezvoltîndu-și activitatea în mod armonios, în conformitate cu legile țărilor respective» («Biserica Ortodoxă Română», XCIX (1981), nr. 9—10, p. 950.

În cadrul ședinței de lucru a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prezidat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, din 12—13 decembrie 1988, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului semnala «necesitatea unor contacte mai frecvente ale conducerii Vicariatului cu Centrul eparhial de la Timișoara și faptul că majoritatea parohiilor din Vicariat se confruntă cu prozelitismul sector» («Biserica Ortodoxă Română», XCI (1988), nr. 11—12, p. 150). În același timp, în urma discuțiilor din cadrul aceleiași ședințe de lucru a Sfîntului Sinod și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești s-a hotărît, printre altele, «să se analizeze posibilitatea unor contacte periodice ale conducerii Vicariatului ortodox din Vîrșeț — R. S. F. Iugoslavia cu Centrul eparhial din Timișoara și ale conducerii Vicariatului ortodox român din Gyula — R. P. Ungară cu Centrul eparhial din Oradea». («Biserica Ortodoxă Română», CXI (1988), nr. 11—12, p. 151). Și, urmare acestei hotărîri sinodale din decembrie 1988, Mitropolitul Banatului, Dr. Nicolae Corneanu, întreprindea o vizită canonică în Vicariatul ortodox român din Iugoslavia, între 14 și 15 august 1990. În foaia religioasă editată de Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, «Învierea», din 1 septembrie 1990, se află consemnate, despre vizita mitropolitului Nicolae în Iugoslavia, cele ce urmează : «I. P. S. Mitropolit Nicolae însoțit de P. On. Protodiacon Ioan Botău a vizitat între 14 și 15 august Vicariatul Ortodox român din Iugoslavia condus de P. C. Părinte Moise Ianeș. Un prim popas s-a făcut la sediul din Vîrșeț al Vicariatului. În continuare s-a vizitat parohia Nicolinț unde copiii satului au arătat cele învățate la orele de catehizare cu preotul Aurel Turcone. La parohia Panciova condusă de preotul Iuliu Zgîrcea s-a oficiat slujba vecerniei dinaintea praznicului Sfintei Mării Mari, la parohia Alibunar condusă de preotul Ionel Mălaimare Sfînta Liturghie a praznicului Adormirea Maicii Domnului, iar la parohia Sin-Mihai condusă de preotul Ionel Mojic slujba vecerniei cu prilejul aceleiași sărbători.

În toate parohiile vizitate credincioșii s-au împărtășit de cuvîntul de învățătură al Ierarhului, ei înșiși dovedind mult atașament față de Biserica strămoșească, dorința de a păstra limba și datinile din bătrîni». (Apud rubrica, «Din viața Bisericii», p. 4).

Din lucrarea, *Fidelitate și înnoire. Realități...*, aflăm că Vicariatul ortodox român din Gyula are «19 parohii și 2 filii, deservite de 9 preoți» (p. 19). Cît despre numărul actual al credincioșilor Vicariatului ortodox român din Gyula, merită a fi menționat că «în 1919 au rămas să trăiască în Ungaria, ca minoritari, cîteva sute de mii de români. Cîți români mai trăiesc azi în Ungaria? Abia cîteva zeci de mii. Românii din Ungaria, au fost literalmente decimați din punct de vedere etnic, în vreme ce numărul maghiarilor din România a crescut într-un ritm superior sporului demografic din Ungaria» (Ion Coja, *Păreri în chestiunea minorităților naționale din România*, în «Europa și Neamul românesc», Roma, 1990, an. XIX, nr. 213, martie, p. 2). Mai mult

decît atît, s-ar cădea să fie reamintit şi faptul că «la liceul aşa-zis românesc din Gyula, «Nicolae Bălcescu», doar trei ore pe săptămînă sînt de predare în limba română. Iar televiziunea maghiară transmite — căci programul s-a dublat de curînd — cîte... 30 de minute pe lună în limba română. Asta da reciprocitate!» (Carolina Ilica, *Ardealul Golgota noastră*, în «Europa şi Neamul românesc», an. XIX (1990), nr. 214, Aprilie, p. 23). De asemenea, de adăugat la cele de mai sus că, românii din Ungaria au doar o singură publicaţie în limba română, şi aceasta hebdomadară, şi anume, «Foaia noastră», şi într-un tiraj mic, «în jur de două mii de exemplare» (Constantin Mustaţă, *Foaia noastră»...*, în «Europa şi Neamul românesc» (Roma), XIX, nr. 221, Nov. 1990, p. 15). În fine, s-ar cuveni reamintit şi faptul că minoritatea română din ţara vecină, organizată în «Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria», nu este reprezentată în Parlamentul de la Budapesta. De altfel, este adevărat că nu numai un reprezentant al românilor, «dar nici al vreunei alte minorităţi etnice din Ungaria — şi sînt, slavă Domnului, destule! — n-au reuşit (sic) să urce treptele Parlamentului» (*Ibidem*). Mai mult decît atît însă, în anul 1990, cînd se spera că minoritatea română din Ungaria îşi va manifesta în deplină libertate credinţa ei religioasă, aceasta îşi vedea, din păcate, biserica ortodoxă din Gyula, «profanată» (Dr. Viorel Roman, *Conflictul milenar maghiaro-român din Transilvania*, în «Europa şi neamul românesc», An. XIX (1990), nr. 219, Sept. p. 2). Dar, nu-i mai puţin adevărat, că în România însăşi, şi anume în Transilvania, în acelaşi an 1990, maghiarii de aici au ars biserica ortodoxă din Iobăgeşti (*Ibidem*).

În anul 1989, potrivit Calendarului ortodox de buzunar din acel an, tipărit la Bucureşti, Vicariatul ortodox român din Gyula era condus de Preotul-vicar Pavel Ardelean.

La şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 12—13 decembrie 1988, Prea Sfinţitul Episcop Vasile al Oradiei semnala că în cadrul Vicariatului ortodox român din Gyula «se resimte lipsa de preoţi» («Biserica Ortodoxă Română», CVI (1988), nr. 11—12, p. 150). La rîndul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, informa pe membrii Sfîntului Sinod, în cadrul aceleiaşi şedinţe de lucru, că această «lipsă de preoţi» din Vicariatul din Gyula se «va împlini în parte cu cei doi candidaţi aflaţi la studii în România şi care se vor putea hirotoni la încheierea studiilor, în iulie 1989», («Biserica Ortodoxă Română», CVI (1988), nr. 11—12, p. 151).

Deşi a dispus de posibilităţi limitate de acţiune pînă în prezent, totuşi Biserica Ortodoxă Română şi-a manifestat, cu generozitate, sprijinul faţă de credincioşii ortodocşi români din Vicariatul de la Vîrşeţ şi cel de la Gyula, mai ales sub forma acordării de burse de studii la instituţiile ei de învăţămînt teologic şi a oferirii gratuite a obiectelor de cult, (icoane, sfinte vase, veşminte liturgice etc.), a cărţilor liturgice şi revistelor teologice.

Cerinţa vremii actuale impune însă ca Biserica Ortodoxă Română să manifeste o preocupare sporită faţă de cele două vicariate ortodoxe române, adică de la Virşeţ şi de la Gyula. Şi o astfel de preocupare ar consta, în primul rînd, prin luarea deciziei sinodale de ri-

dicare a celor două vicariate la treapta de episcopie. Iar odată înălțate la rangul episcopal, cele două episcopii, — de Vîrșeț și de Gyula —, se vor afla, desigur, sub oblăduirea canonică a Bisericii Ortodoxe Române. Cu toate acestea, s-ar cuveni ca Episcopia de Vîrșeț să se afle, mai întîi, sub jurisdicția canonică directă a Mitropoliei Banatului, care a purtat, de altfel, și pînă în prezent, o grijă deosebită față de activitatea Vicariatului ortodox român din Vîrșeț. Tot astfel, și viitoarea Episcopie de Gyula s-ar cuveni să se afle în legătură canonică directă cu ierarhul ortodox al Oradiei. Și aceasta, mai ales datorită apropierii geografice a Episcopiei de Oradea de orașul Gyula, precum și a faptului că în ultimii ani ierarhul Oradiei, Prea Sfințitul Episcop Dr. Vasile Coman, a fost cel care a purtat de grijă de Vicariatul românilor ortodocși din Ungaria, din încredințarea Sfîntului Sinod. (A se vedea, articolul, intitulat, *Prea Sfințitul Episcop Dr. Vasile Coman al Oradiei, la vîrsta de 75 de ani*, semnat de redacția revistei «Biserica Ortodoxă Română», CVI (1988), nr. 1—2, p. 65). Cert, episcopul de Vîrșeț și episcopul de Gyula vor fi membri de drept ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu toate drepturile și îndatoririle ce decurg firește, din aceasta. Iar, cît privește, pe viitorii episcopi de Vîrșeț și de Gyula, aceștia trebuie să fie aleși de către Sfîntul Sinod al Bisericii noastre dintre preoții celibatari sau văduvi ai celor două vicariate, ce se disting în pastorație și în viața lor duhovnicească.

Îmbucurător este faptul că, în virtutea hotărîrii recente a Sfîntului Sinod, — din 12—13 decembrie 1988 —, urmează să se instaureze contacte periodice între conducerea Vicariatului ortodox român din Vîrșeț cu Centrul eparhial din Timișoara și ale conducerii Vicariatului ortodox român din Gyula cu Centrul eparhial din Oradea. După ridicarea celor două vicariate însă la treapta de episcopi, s-ar cădea ca Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii ei, în frunte cu Patriarhul acesteia, să intensifice vizitele canonice în cele două eparhii, de Vîrșeț și de Gyula, spre întărirea credinței ortodoxe a credincioșilor acestora. În acest sens, ar contribui și întemeierea unui așezămînt monahal, fie el și un schit, în fiecare din cele două episcopii. De asemenea, în aceeași linie, de întărire a credinței ortodoxe a credincioșilor din cele două viitoare episcopii, de Vîrșeț și de Gyula, va trebui să se înscrie și mărirea numărului de burse de studii în instituțiile teologice române pentru tineri ortodocși din respectivele episcopii. Și, în felul acesta, s-ar rezolva, totodată, insuficiența actuală de preoți slujitori, îndeosebi în Vicariatul de la Gyula.

Evident, ridicarea Vicariatului de Vîrșeț și a Vicariatului de Gyula la treapta de episcopii, vor da posibilitatea Bisericii Ortodoxe Române să-și manifeste, cu mai multă eficacitate, grija sa față de diaspora ortodoxă română din Iugoslavia și Ungaria. În același timp, prin tot ce va întreprinde pentru diaspora ortodoxă română din cele două țări vecine, Iugoslavia și Ungaria, Biserica Ortodoxă Română va contribui, desigur, la păstrarea identității spirituale a românilor trăitori în acestea și la perpetuării dragostei de neamul lor de obîrșie.

Pr. dr. IOAN DURĂ

CRONICĂ

Vineri, 2 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. C. Grabowski Richard, preot ortodox român din cadrul Bisericii Ortodoxe Autocefale din Statele Unite ale Americii.

Luni, 5 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, la sediul Guvernului României, la o ședință de lucru a «Comitetului pentru sprijinirea instituțiilor de ocrotire a copiilor». În aceeași zi *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Domnii Ionel Roman, vicepreședinte al Camerei Deputaților și Gheorghe Vlăduțescu, secretar de stat al Secretariatului de Stat pentru Culte.

Marți, 6 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor. În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit un grup de tineri din cadrul Ligii Tineretului Ortodox din România.

Joi, 8 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, înconjurat de un ales sobor de slujitori, a săvîrșit slujba de resfințire a bisericii cu hramul «Sfînta Treime-Tei» din București.

Vineri, 9 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelența Sa, Domnul Frixos Colotas, ambasadorul Republicii Cipru la București.

Duminică, 10 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, în fruntea unui impresionant sobor de slujitori, a săvîrșit slujba de sfințire a picturii Catedralei ortodoxe din Tg.-Mureș și a pus piatra de temelie pentru o nouă biserică în acest oraș.

Marți, 13 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Domnii Manuel Sinbachian și Hans Florin din partea Societăților Biblice Unite.

Tot în această zi, Prea Fericirea Sa a primit pe I. P. S. Arhiepiscop Ioan Robu, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București și pe Mgr. Ermenegildo Camazzi, însărcinatul ad. interim al Vaticanului la București.

Miercuri, 14 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelența Sa, Domnul Sven Meili, ambasadorul Elveției la București.

Joi, 15 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe D-ra Alicia C. Ramos, ambasadorul Republicii Filipine la București.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în aceeași zi, o delegație a Asociației «Frăția Ortodoxă Română».

Duminică, 18 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat, împreună cu un sobor de ierarhi, Sfînta Liturghie la mînăstirea Curtea de Argeş, în cadrul căreia a avut loc ceremonia de instalare a Prea Sfinţitului Calinic Argatu, ca episcop al Episcopiei Argeşului.

Miercuri, 21 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat Sfînta Liturghie în catedrala din Cluj-Napoca, împreună cu un sobor de ierarhi din Transilvania. În cadrul Sfintei Liturghii, P. C. Arhim. Dr. Irineu Pop a fost hirotonit în treapta arhieriei ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Joi, 22 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la festivitatea de deschidere a noului Institut teologic universitar din Cluj-Napoca.

Duminică, 25 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* înconjurat de un numeros sobor de episcopi, preoţi şi diaconi, a oficiat Sfînta Liturghie în catedrala din Constanţa. În cadrul acestei slujbe a avut loc ceremonia de instalare a Înalt Prea Sfinţitului Lucian Florea, ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului.

Joi, 29 noiembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelenţa Sa, Domnul Sygmund Komorowschi, noul ambasador al Poloniei la Bucureşti.

Sîmbătă, 1 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, în oraşul Alba-Iulia, la festivităţile prilejuite de sărbătorirea Zilei Naţionale a României. În aceeaşi zi, la reşedinţa episcopală din Alba Iulia, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat la o şedinţă de lucru a Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, la care au fost invitaţi profesori de teologie, protopopi şi preoţi.

Miercuri, 5 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelenţa Sa, Domnul Nils G. Rosenberg, ambasadorul Suediei la Bucureşti.

Joi, 6 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat, la Cimitirul Eroilor din Bucureşti o slujbă pentru cei căzuţi în Revoluţia din decembrie 1989. Cu acest prilej a fost aşezată Crucea pe locul unde va fi altarul noii biserici dedicate Eroilor.

Marţi, 11 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Domnii Mihai Drăgănescu şi Nicolae Cajal, preşedintele şi respectiv vicepreşedintele Academiei Române, împreună cu Doamna Academician Zoe Dumitrescu-Buşulenga.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, la Palatul Şuţu din Bucureşti, la vernisajul expoziţiei «Icoana-simbol al spiritualităţii ortodoxe româneşti» şi la concertul de colinde executat de corul de copii «Symbol» şi de studenţii Institutului teologic universitar din Bucureşti.

Joi, 13 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit un grup de 150 studenţi basarabeni ai Universităţii din Bucureşti.

Duminică, 16 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, înconjurat de un sobor de slujitori a oficiat slujba de resfinţire a bisericii Sfîntul Spiridon-Nou din Bucureşti.

Prea Fericirea Sa a participat, tot în biserica Sfîntul Spiridon-Nou, la concertul de colinde susţinut de corul Institutului teologic universitar din Bucureşti.

Miercuri, 19 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelenţa Sa, Episcopul John Bukowski, nunţiul Vaticanului la Bucureşti.

Vineri, 21 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a vizitat Casa de copii orfani nr. 5 din Capitală, cărora le-a împărţit daruri de sărbătoarea Naşterii Domnului.

Sîmbătă, 22 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat la Cimitirul Eroilor din Bucureşti slujba parastasului de pomenire a celor căzuţi în evenimentele din decembrie 1989.

Duminică, 23 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat la slujba Sfintei Liturghii săvîrşită în Catedrala patriarhală. În aceeaşi zi, Prea Fericirea Sa, a participat, în sala Radiodifuziunii din Bucureşti, la un concert de colinde susţinut de corul de copii «Symbol», de corala «Te Deum laudamus» şi de corala Patriarhiei Române.

Marţi, 25 decembrie, 1990 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat slujba Sfintei Liturghii în Catedrala patriarhală cu ocazia sărbătorii Naşterii Domnului.

IN MEMORIAM:

EROII-MARTIRI AI REVOLUȚIEI '89

(16—22... Decembrie)

Tineri, voi sînteți puternici, cuvîntul lui Dumnezeu rămîne în voi pentru că ați biruit pe cel viclean... (I Ioan II, 14).

Este foarte greu să ții un necrolog cînd ai participat la evenimentele respective. În fața ochilor, imaginea este imensă. Ceea ce au văzut ochii s-a așezat în toată ființa noastră și aceea mărturisim (I Ioan I, 1—2). Încă auzim pocniturile diferitelor arme care ne coborîseră în apocalips. Nu se poate uita jeluirea văduvelor și mamelor, suspinul părinților și prietenilor pentru aceia care s-au jertfit pentru libertatea noastră. A fost o revoltă generală împotriva tiraniei și slujbașilor ei. A fost o trezire din întunericul cel mai dinăuntru. Foamea, frigul, minciuna erau «cuceririle» unei revoluții impuse. Nu se mai putea suporta. «Cel nebun zicea în inima sa: nu este Dumnezeu...» (Ps. XIV, 1), iar femeia sa, mai ales, poruncea ca o femeie nebună (Iov II, 10).

Și totdeauna Biserica Ortodoxă a fost alături de popor, nu cu porunci și sfaturi din afară, ci cu suferințele ei împreună cu credincioșii. Revoluția din Decembrie 89 a fost o mișcare a tuturor sufletelor împilate, mișcare ce a crescut în 50 de ani ca un șuvoi de apă în fața căruia zidul nelegiuirii a căzut; ca un nor de furtună format departe, nevăzut, neauzit, dar care trăznește din senin. Cei care n-au simțit românește, cei care nu sînt creștini, cei care au «filozofat» Revoluția încă sînt în durerile facerii căutîndu-i «originea», înlăturînd din roata istoriei degetul lui Dumnezeu. Vai lor!

Nu se poate vorbi în istoria neamului nostru de o revoluție fără cruce și aghiasmă. Oriunde și oricînd, preotul a fost prezent, dacă nu direct, prin credincioșii săi. Biserica Ortodoxă este o comunitate a dreptății și a frăției, a binelui și liniștei sufletești. În ultima vreme, mulți lupi îmbrăcați în piei de oaie (Fapte XX, 29) au dorit o «Biserică a inchiziției», or, se știe, numai puterea lumească

îngăduie aşa ceva. Biserica Ortodoxă Română nu-i un rezultat a propagandei religioase din Apus sau Răsărit, ci este o Biserică Apostolică ce şi-a păstrat şi îşi păstrează identitatea de două mii de ani: una, sfîntă, apostolică şi universală. Celelalte confesiuni aparţin minorităţilor etnice aşezate pe pămîntul nostru şi îngăduite de Legea strămoşească. Alţi hibrizi religioşi pentru dezunirea românilor au origini străine duhului strămoşesc şi credinţei în Hristos.

Cauzele Revoluţiei sînt binecunoscute şi încă mereu studiate, dar, culmea, sînt cercetate tot din punctul de vedere social şi materialist-ateu. Pe cînd originea oricărei revoluţii pentru libertate şi descătuşare îşi are originea în înlăturarea păcatului, nelegiuirii, asupririi, robiei şi multe altele (Matei XXV, 35--39). Persecuţiile împotriva creştinilor au fost declanşate tocmai pentru acest fapt: creştinii aveau libertatea desăvîrşită, în Hristos (Gal. III, 27), ei desfiinţau din suflet graniţele impuse şi convenţionale dintre oameni (Col. III, 11), ei căutau chipul şi asemănarea cu Dumnezeu (Facere I, 26), chip alterat de păcat, de robie, de zapis şi vînzare vrăjmaşului-ucigaş (Ioan VIII, 44).

Preotul ortodox român şi credincioşii săi nu manifestau ură omenească împotriva persoanei duşmanului, ci împotriva răului din acesta. De aceea, poporul nostru a fost şi a rămas iertător, dar nu răbdător pînă la capăt, aşa cum se ştie din întreaga noastră istorie.

Ura împotriva Bisericii Ortodoxe nu se află într-o formă sau alta socială — acestea sînt doar exponente —, ci împotriva binelui, adevărului, sfinţeniei, dreptăţii şi culturii creştine pe care ea le-a reprezentat. Acestea sînt de cînd lumea, fiindcă oamenii răi ajunşi sus îşi iau toată partea lor din viaţă (Matei VI, 25), de Dumnezeu nu se tem şi de oameni nu se ruşinează (Luca XVIII, 2—4). Asemenea reprezentanţi ai răului au dat de-a lungul veacului martiri şi mărturisitori, eroi şi mucenici pe întreg pămîntul românesc.

În epoca încercărilor, a ateismului-materialist, a persecuţiilor religioase, Biserica Ortodoxă Română a fost cea mai zguduită. I s-au luat toate mijloacele de existenţă. A rezistat datorită puternicei credinţe a poporului şi a patriarhului-providenţial Justinian (1948—1977). S-a scos educaţia religioasă din şcoli, dar s-a intensificat predica şi cateheza în biserică. S-au restrîns şcolile şi facultăţile de teologie, dar ierarhia s-a îngrijit de pregătirea slujitorilor sub crîncenă urmărire şi persecuţie. Au fost arestări şi deportări din rîndul clerului (se exclud cei politici, politica n-are nimic comun cu Biserica), mii de martiri şi mărturisitori ştiuţi şi neştiuţi.

Glasul pruncilor Betleemului şi mamelor lor (Matei II, 16—18), lacrimile de la altar şi morminte n-au contenit niciodată. Candela copiilor lui Dumnezeu nu s-a stins, dimpotrivă, fiii-martiri ai lui Brîncoveanu au mărit rezistenţa tinerilor creştini români în faţa tiranului celui păgîn. În biserică şi prin biserică s-a învăţat şi s-a propovăduit părinţilor şi pruncilor adevărata istorie a acestui neam. Din cărţile vechi şi ceruite, cum spunea şi Eminescu, au auzit şi s-au întărit tinerii în nădejdea pentru libertate. Numai de aici, din tindă sau

în interior, au văzut lumina care va să fie... De la bunica au învățat colinde și cîntece de stea. Cu bătrînii și în ascuns, au cîntat prohodul și au menținut tradiții și obiceiuri sfinte. Educația ateistă a strangulat și nu a educat generații întregi, de aceea s-au înmulțit alarmant sectele și mișcările religioase fanatice și bigote. Conducerea era bolnavă, societatea putredă... Dar diavolul, ocupîndu-se de distrugerea românului prin patimi, i-a uitat inteligența și creația minții lui prin tehnică și mijloacele de difuzare mass-media. Toată lumea ținută în întuneric și hrănită cu minciuni era în fierbere. «Cruciada» împotriva necredinței rodea ca rugina scaunele cele înalte ale nelegiuirii din țările Răsăritului. Arhistrategul Kremlinului curățise sabia Sf. Vladimir, lumea fiind uluită de mileniul încreștinării rușilor (1988). Portarii iadului din țările «socialiste» se cutremură, dar nu pot întrevedea lumina învierii și nici steaua Betleemului... Și la noi, căutătorii de comori se aruncă în «flăcările reînnoirii prin diversiuni, bune și ele în situații tulburi. Astfel, la Timișoara, începe mișcarea pentru apărarea unui pastor calvin maghiar de către enoriașii săi. Pastorul pleacă, comunitatea se împrăștie. Ei nu-s de acord cu devastarea magazinelor și jaful în oraș. Apar grupuri de români. Cunoscuta lor solidaritate în bine și la adevăr mișcă inimile cetății de pe Bega. Străzile sînt pline. Se trage în mulțime din față, dar mai ales (de cine?) din spate. Sîngele curs se transformă în vîlvătaie. Tinerii români (nu s-a auzit nici un cuvînt străin) scandează... Sînt împrăștiați. Cămilele studențești (tot inteligența) se gătesc. Studenții organizează manifestații în ordine și disciplină desăvîrșită. Cedează autoritățile locale. 16—17 Decembrie, Timișoara-oraș martir. Mîna nevăzută a Sfîntului Ioan de la Partoș (moaștele sale se găsesc chiar aici, în catedrala mitropolitană) primește duhul tinerilor căzuți pe treptele bisericii. Rețineri și arestări. Părinții, frații și rudele, prietenii și colegii își îngroapă morții (numai români).

Țara este în fierbere. Tiranul este plecat pe calea magilor, în Persia. In toată suflarea românească razele stelei Răsăritului dau prilej de priveghere tuturor. Se întoarce cel în care poporul avusese încredere cîndva. El strînge mulțime prin recunoscuta obligație și amenințare. De această dată au venit mulți și nechemați. Sîngele fraților Abel din Timișoara striga din mormînt (Facere IV, 10). Era 21 Decembrie. Adunarea de ovaționare se transformă într-un butoi de pulbere. Glasul satanei este acoperit. Ardeau idolii minciunii. Se aruncau lozincile foamei și întunericului... Ti-mi-șoa-ra era ritmul «corului robilor» de 45 de ani. Ca de obicei, studențimea Capitalei era la post (deși în vacanță), organizează grupurile de șoc. Intervin organele de ordine și chiar armata. Au apărut lozincile adevărului: Jos tirania... Pe zidurile Universității se scriau ofurile celor umiliți... Noi de-aicea nu plecăm... Seara, s-a tras în studenți. Era «Ignatul». Porcul cel adevărat era încă în cocina nelegiuirii. Sîngele tinerilor curgea, împins și de jeturile de apă ale pompierilor spre treptele de la Pasajul Universității. Cuvintele lui Tertulian erau împlinite: «din sîngele martirilor răsar noi creștini». A trecut o noapte walpurgică. Mefisto și stafiile lui

mărşăluiau în jurul Universităţii ca diavolul, căutînd pe cine să înghită (I Petru V, 8). Bătăi, schingiuiri, loviri şi călcări în picioare, împingeri cu scuturi, ameninţări cu arme şi sabia. Jilava era neîncăpătoare, sectoarele miliţiei gemeau...

Şi a venit ziua a II-a, ziua despărţirii tăriei de ape (Facere 7—8), 22 Decembrie, Piaţa Universităţii şi a Palatului, tinerii cînta *Cu noi este Dumnezeu* (Isaia VII, 14; Matei I, 23) şi colinde, îşi însemnau piepturile goale şi frunţile cu semnul Sfintei cruci... Cine îi învăţase? Aici era Biserica prin slujitorii ei! Toţi erau creştini. Credeau în slavă şi în ziua de mîine. S-a tras în mulţime... Pe scaunul cel înalt s-a aşezat urîciunea pustiirii (Daniil IX, 27) cu fiara apocaliptică (Apocalipsă XVIII—XIX). S-au arătat mulţimii şi au văzu adevărul. Toţi huiduiau. S-a poruncit armatei să facă ordine şi să tragă! În ce şi de ce?, a spus generalul V. Milea, şi sîngele său s-a amestecat cu al eroilor-martiri. Lumea a aflat. Armata cunoştea adevărul, ea era cu poporul... *Armata e cu noi!*, a fost sabia care a spintecat inima vrăjmaşului şi slujitorilor săi. Drapelul ţării era însîngerat. Toţi locuitorii Capitalei şi din împrejurimi erau pe străzi. Orbii şi surzii nelegiuirii au tras în mulţime, care, înfuriată, a început asaltul Palatului. Copiii săgeată s-au aruncat prin geamuri. Tineri vînjoşi, cu riscul vieţii, au despicat uşi şi ferestre. Căţărători s-au urcat la etaj şi au surprins gărzile. Unii s-au predat împreună cu armele, alţii, inconştienţi au tras!... Sîngele adevărului curgea pretutindeni. *Cu Dumnezeu, înainte... Deşteaptă-te, române... Eroi au fost, eroi sînt încă...* se auzea preutindeni. Veacurile s-au împletit aici în Piaţa martirilor, în toate pieţele unde totdeauna s-a simţit şi s-a trăit românește şi creştineşte... Preoţii cei mari au dezlegat gurile clopotelor să sune, aşa cum au făcut de veacuri, ceasul libertăţii. Dealul Patriarhiei se cutremura ca la ceasul învierii. Într-adevăr, venise învierea! Tiranul îngrozit a declanşat forţele întunericului. Era prea tîrziu, clipa libertăţii se ivise odată cu nedreptatea şi acum era plinirea ei. Un helicopter ridică de pe palat ultimile rămăşiţe ale înfrînării libertăţii.

Mercenari, năimiţi, bine plătiţi şi hrăniţi pe spinarea bietului popor au căutat, prin teroare şi ucideri să pună capăt libertăţii. Degeaba, ceasul adevărului triumfase, Ajunul Crăciunului era întîmpinat cu lacrimi de bucurie şi de durere. Copiii neamului românesc îşi legaseră firul tradiţiei şi obiceiurilor cu strămoşii lor. Îngenuncherea la locul martirajului, luminarea şi crucea salvatore erau privite acum ca dătătoare de viaţă şi libertate. Rămăşiţele pămînteşti ale miilor de eroi-martiri (unele neidentificate) au fost strînse cu evlavie şi înmormîntate după cuviinţă în *Cimitirul eroilor martiri ai Revoluţiei...*, au urmat şi alţi bolnavi care au trecut la Domnul, iar mulţi sînt mutilaţi şi răniţi, suferinzi toată viaţa... Bani stropiţi cu sîngele mucenicilor se găsesc la loc de venerare în biserica Colţea (şi ea persecutată şi martirizată). La Belu (Cimitirul eroilor-martiri) se va ridica şi o biserică de pomenire.

În ziua de Crăciun, ziua Naşterii Pruncului Sfînt, a reînnoirii lumii şi a trezirii la libertate din faşa şi scutecele întunericului a neamului românesc, toată suflarea credincioşilor a participat la slujba praznicului Venirii lui Hristos în lume, a privit la emisiunile TVR şi radio şi a ascultat slujba şi colindele... Se zice că tiranul ascultînd toate acestea, a lăcrimat şi a zis: «...mamă!, cine m-a adus aici... în ce iad am intrat!!, taci!, o să vină ai noştri?!, a răspuns alt glas...».

Într-adevăr, au venit. Ca şi Irod şi Irodiada — ucigătorii copiilor neamului său — au fost condamnaţi, după faptele lor, la moarte, ceea ce s-a şi executat. Poate nu trebuia, chiar în această zi?! Dar corabia neamurilor s-a destrămat, furii şi tîlharii au fost prinşi, năimiţii au fugit şi urlă de peste hotare ca nişte lupi turbaţi, totuşi liniştea a început să-şi găsească sălaş în sufletele oamenilor.

Aşa a luat sfîrşit cea mai neagră pagină de ateism oficial din istoria românilor.

Să nu uităm niciodată mărturisitorii celor 45 de ani, martirii de totdeauna şi martirii-eroi: prunci, tineri — elevi şi eleve, studenţi şi studente, ostaşi şi ofiţeri —, părinţi şi bătrîni căzuţi pentru libertatea şi demnitatea noastră în Revoluţia din 16—17, — 21—22 Decembrie 1989. Ei s-au unit cu duhul dreptilor şi au fost înscrişi în Cartea vieţii şi a neamului românesc.

Veniţi, astăzi şi permanent, în ţara voastră, fii şi părinţi rătăciţi că «a murit cel ce căuta sufletul pruncilor» (Matei II, 20). Veniţi cu dragoste şi cu credinţă sfîntă şi adevărată la mormîntul moşilor şi strămoşilor voştri, cu evlavie la căpătîiul eroilor-martiri. Ei vă cer cinste şi iubire de Patrie. Lăsaţi toată grija cea lumească, ura şi toată lucrarea diavolului în locul de unde le-aţi primit şi veniţi aici ca fraţi ai noştri. Încercaţi să nu ne mai tulburaţi sufletul cu frumuseţi străine. Priviţi «înaintaşii voştri, vedeţi pe cum şi-au sfîrşit viaţa şi urmaţi-le credinţa» (Evr. XIII, 7).

Această credinţă trebuie apărată, aşa cum au făcut înaintaşii noştri.

«Să ne ferim de cei ce seamănă vînt şi vor secera furtună» (Osea VIII, 7), de cei care caută să ne abată de la Evanghelia lui Hristos cu amăgiri, basme şi faceri omeneşti (I Tim. IV, 1, 7). Biserica Ortodoxă Română învaţă drept cuvîntul adevărului, calea şi viaţa (Ioan XIV, 6).

Să înlăturăm şi să fugim de aceia care nu au sfinţi şi mărturisitori, eroi şi martiri, de toţi cei ce nu au pomeniri pentru cei ce i-au născut şi care nu ştiu să împartă pîinea şi vinul pe mormîntul fraţilor lor (Pilde IX, 1).

Dumnezeu să-i odihnească şi cu dreptii să-i numere pe toţi martirii-eroi români şi pe toţi cei adormiţi întru nădejdea învierii (Ioan V, 29; XI, 25). Amin!

Prof. diac. PETRU I. DAVID

PREOTUL DUMITRU SOARE, DIRECTORUL EDITURII INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

Ca un fulger din senin, am aflat de vestea trecerii spre veşnicie a Părintelui Dumitru Soare şi încă într-o zi mare, 2 *Decembrie 1990*, după festivităţile de la Alba Iulia 1 Decembrie, Ziua naţională a României. Vestea dureroasă a cuprins pe toţi membrii Sfîntului Sinod şi slujitorii prezenţi în Bălgradul străbun, eparhie unde preotul Dumitru Soare îşi începuse activitatea misionar-pastorală. Deodată s-a aşternut umbră pe feţele tuturor celor de faţă, dispărînd ca la un apus pe Tabor, zîmbetul devenit proverbial al celui ce ne-a părăsit. Avea doar 64 de ani, dar încununaţi cu o activitate neîntreruptă, în vremuri tulburi, de 40 de ani de preoţie.

Părintele Dumitru (Titi) Soare s-a născut în ziua Macabeilor, 1 August, 1926, într-o regiune plină de vetre monahale şi monumente istorice, *Balotești*, judeţul Ilfov. El a fost unul dintre cei trei copii ai familiei profund creştine : Constantin şi Teodora Soare. Mama sa era o desăvîrşită cunoscătoare a obiceiurilor şi tradiţiilor locului şi o distinsă interpretă a cîntecelor bătrîneşti şi baladelor din aceste locuri. Tatăl, un fin intelectual, s-a ocupat de ziaristică şi a fost foarte apropiat de «prietenul devotat» Grigore Pişculescu (Părintele Gala Galaction). Copilul Dumitru Soare s-a remarcat în şcoala primară ca un elev distins şi ascultător, fruntaş la învăţătură, abil interpret de poezii şi proză, solist la cor cu o voce bine timbrată. În acelaşi timp, elevul silitor nu lipsea de la biserica satului, apropiindu-se de strană şi încercînd chiar un ison şi ceva cîtare psaltică. Evlavia lui curată, dragostea sa faţă de istorie şi trecut, înclinată spre meditaţie, chiar încercări de versificaţie şi mai ales la sfatul Părintelui Gala, au determinat pe tatăl său să-l înscrie la recunoscuta şcoală patriot-naţională şi de solidă cultură general-umană : Seminarul Central din Bucureşti. «Era un copil vioi, mic şi îndesat, cu ochii mari pătrunzători şi cu o faţă deşi brună permanent luminoasă», cum ne-a mărturisit P. C. Nicon Popescu (fost director al Seminarului, azi în vîrstă de 97 ani, slujitor la biserica Sf. Gheorghe-Progresul).

Ca elev de seminar, pe lîngă obligaţiile şcolare şi îndatoririle duhovniceşti, Soare Dumitru şi-a continuat modelarea talentului lite-

și actoricesc alcătuind scurte schițe, publicînd poezii în revista olii și devenind unul dintre declamatorii principali ai generației lui. apărut volumul de versuri «Sclipiri de rouă». Cu toate greutățile uzate de război, și-a terminat în mod strălucit studiile seminariale. terminat cu media 9,50 (nouă cincizeci) premiant între 36 colegi. În est timp o cunoaște pe tînăra Adriana Bender, elevă la Școala pegogică, înzestrată cu o dragoste aleasă pentru biserică și școală și doi își împletesc, prin cununie, vocația pentru modelarea sufleului și minții semenilor. În condițiile grele de după război și după mplita foamete din 1947, optează pentru misiune preoțească în mult ercata noastră Transilvanie și în 1949 este hirotonit pe seama paohiei Lechința, jud. Mureș, unde condițiile de lucru și de viață nu au deloc prielnice. «N-aveam casă, n-aveam ce mînca, iarna cerșeam mne, lumea era săracă și pe deasupra speriată de maghiari... așa n petrecut în parohia Lechința de Mureș. Dar n-am disperat, simam puterea lui Dumnezeu și harul adevărului... Și în necazuri și rimtorări ne-a venit pe lume și un copil: Camelia. Credincioșii veau teamă de Biserica Ortodoxă. Eram singur. Copiii nu veneau la coală, soția era disperată. Așa am început experiența pastorală!», e istorisea părintele Soare.

Concomitent urmează și cursurile Institutului teologic pe care l-a bsolvit cu succes în anul 1953 alcătuind o apreciată teză de licență ntitulată «Contribuția creștinismului la îmbunătățirea situației femeii și a copilului».

Dînd dovadă de ales tact pastoral, fiind cuprins de zel și responsabilitate, reușește să umple biserica cu credincioși și să poarte dialog de apropiere cu cei de alte credințe și de alt neam. Autoritatea bisericească îi încredințează și alte parohii: Răzoare și apoi Ungheni, în același județ-problemă Mureș. Are și un băiat Petru. Pentru vrednicile sale, este transferat la parohia Teliu-Brașov, unde păstorește cu destoinicie timp de 7 ani. Îi vine pe lume al treilea copil: Adriana, mezinul familiei.

Înzestrat cu o perseverență rară, Părintele Dumitru Soare își continuă studiile de teologie la Cursurile de doctorat lucrînd sub îndrumarea Diac. Prof. Emîlian Vasilescu atît de sobru și în același timp atît de meticulos în cercetare și educație. Candidatul a muncit mult și a publicat lucrări de valoare pentru teologia românească, secția sistematică, specialitatea: Istoria religiilor. A susținut examenul de admisibilitate în 15 noiembrie 1960.

În 1970, Pr. Dumitru Soare s-a transferat la parohia Otopeni, unde -a bucurat de aleasă cinstire, credincioșii apreciind rîvna, dragostea reoțească și predica însuflețită. Pentru munca, priceperea și dăruirea a, Patriarhul Justinian i-a încredințat și un post de redactor în ditura Patriarhiei. Pentru înclinațiile sale native și pentru însușirea lestul de repede a tehnicii redacționale și tipografice, același ochi rovidențial al Ortodoxiei românești, Patriarhul Justinian, il numește edactor principal și preot la biserica «Sf. Împărați», Vergului. În 1974, r. Dumitru Soare este numit consilier patriarhal la sectorul «Relații xterne» al Bisericii Ortodoxe Române. Aici continuă activitatea cul-

turală și redacțională îmbrăcînd în haină nouă buletinul extern Bisericii Ortodoxe Române (ROC). A făcut parte din mai multe c misii și comitete din cadrul ecumenismului local și ale organismel ecumeniste internaționale.

În această perioadă, pe lîngă referatele documentare, pe lîn materialele de referință sau pe lîngă articole, note și recenzii p blicate, Pr. Dumitru Soare și-a elaborat și proiectul tezei de doctora cu subiectul: *Teologie și spiritualitate în opera lui Dimitrie Canl mir*, din nefericire, nepublicată datorită, mai ales, binecunoscutei acr vii a autorului dispărut.

În 1982, rămînînd vacant postul de director al Editurii Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Dumitru Soar a revenit «întru ale sale», fiind numit în această funcție (1 septem brie 1982), pe care a deținut-o pînă în momentul morții. Încă cu două zeci și cinci de ani în urmă, Părintele Soare simțea o apăsare l inimă după atîtea eforturi. Deși era cumpătat în orice, cumpănit per manent și chibzuit în toate momentele, o valvă a inimii sale larg dădea semne de vădită oboseală, în ultima vreme. S-a tratat cît ome neste este posibil. Dar luna lui noiembrie a petrecut-o în spital. S- refăcut. A venit în mijlocul credincioșilor săi care-l așteptau nerăb dători. A slujit, sîmbătă 1 decembrie, Sfînta Liturghie și s-a împăr tășit împăcat cu sine și cu ceilalți; a săvîrșit parastas pentru ce adormiți, așa cum au cerut familiile îndoliate; s-a întreținut cu apro piații și cu foarte mulți credincioși care veniseră să-l vadă. Oar pentru ultima oară? Da!

În noaptea de 1—2 decembrie o criză violentă i-a tăiat răsu flarea. Și-a cerut iertare soției. N-a mai putut zice decît: «Petrică mor luminarea!». Doamna sa a intrat în panică. Fiul său, medic, l-a con sultat, dar Părintele Soare a închis ochii pentru totdeauna în bra țele propriului său fiu. De data aceasta fața sa nu mai radia; era rece; sufletul său bun și ales nu-i mai hrănea lutul care a rămas fără viață la o vîrstă a puterii, a împlinirii... Lăsa în urmă nemîn gîiați pe credincioasa sa soție, pe cei trei copii, toți licențiați și rostuiți, pe nepoți, pe prieteni și apropiați.

Slujba înmormîntării s-a săvîrșit marți, 4 decembrie 1990, de un sobor de preoți și diaconi din Administrația Patriarhală, de la Institutele teologice din București și Sibiu, preoți din Capitală și din provincie, sub protia P. S. Vasile Tîrgovișteanul, episcop-vicar pa triarhal. Au fost de față Prea Fericitul Patriarh Teoctist și I. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei. La vremea potri vită a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. *Dumitru Radu*, prorectorul Insti tutului teologic din București și slujitor la biserica «Parcul Călăra șilor». În cuvinte cumpănite, pline de sens, vorbitorul a arătat că cel ce ne-a părăsit a fost un distins preot, un duhovnic cu experiență, un om de duh și de vocație. Totdeauna în mijlocul credincioșilor săi părintele Soare a revărsat din bucuria inimii sale, din pregătirea și zelul său numai convingere și dragoste față de Biserică și enoriașii săi. Cunoștea, a spus P. C. Prof. pe fiecare credincios în parte, îi

a durerile, îi alina suferințele, era milostiv și iertător încît enoșii ajunseseră cu adevărat o familie, frați și surori în Hristos. easta moștenire aleasă ne-a lăsat-o nouă urmașilor.

În ceea ce privește predica și cateheza, cu toate obligațiile din ditură, biserica sa a fost totdeauna plină de credincioși. Părintele pare dispunea de o aleasă pregătire, avea simțul proporțiilor și nonea timpului. Mereu la subiect cu pilde adecvate, cuvîntul Evaneliei pătrundea în sufletul ascultătorilor însetați de adevăr dumezeiesc. Toate acestea erau bine armonizate de vocea sa baritonală e care cu măiestrie știa să o conducă. Nu era grăbit la slujbă, îmăcat în viața particulară, un afectiv soț și părinte. Toată jertfa sa pus-o pentru fericirea acestora : familia și enoriașii. A fost un preot u chemare.

Personalitatea celui ce ne părăsește se impunea și ca un om ult, un teolog de substanță, un condeier strălucit. Pe lîngă toate cestea, poseda simțul orientării, bun gospodar, ales organizator.

În încheiere, vorbitorul, cu lacrimi în ochi, a arătat că plecarea rea devreme a părintelui Soare lasă un gol adînc în sufletul nostru al credincioșilor parohiei. Dumnezeu să-i răsplătească preoția sa icrătoare și cu drepții să-l numere.

Cu emoție firească, omenească și sfîntă pentru slujirea lui Hris-s, a vorbit cel mai apropiat colaborator al Părintelui Soare din dacția Editurii și coleg de facultate, Pr. *Constantin Drăgușin.*

«Cu exact cinci zile în urmă, ne-am întîlnit cu directorul nostru, sediul Editurii, unii dintre noi cei care ne aflăm acum aici pentru ne pleca frunțile în fața sicriului cu corpul neînsuflețit și a aduce respectuos omagiu mult prețuitului preot Dumitru Soare, director Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. ceea a fost o întîlnire ca atîtea altele în decursul anilor, cu acest stins slujitor și teolog, în înțelesul deplin al tradiției ortodoxe roânești, care ne-a dat totdeauna exemplul cel mai bun de creștin om.

Nici unul dintre noi, cei care ne-am întîlnit cu dînsul atunci, nu -a putut imagina că ne priveam și ne împărtășeam pentru ultima ită gîndurile, frămîntările și năzuințele reciproce și că Dumnezeu, l ce singur știe — în nemărginita Sa cunoaștere și orînduire a ții fiecăruia dintre noi — că nu vom mai grăi niciodată împreună.

Fratele nostru și — în același timp — părintele nostru director umitru Soare și-a încheiat atît de repede și de neașteptat călătoria ții lui pămîntești. «Clipa cea repede ce ni s-a dat» — cum zice arele nostru poet Eminescu — l-a părăsit, Părintele Soare lăsînd nemărginită durere și un gol imens în familia sa, pe care o slujea o rîvnă tot atît de mare cu care servea întreaga noastră Biserică, orîndu-și cu o exemplară conștiinciozitate toate îndatoririle pe re și le asuma întotdeauna, fără nici o rezervă.

Părintele nostru Dumitru n-a pregetat niciodată să-și onoreze ate îndatoririle, chiar dacă ele — de foarte multe ori — depășeau, realizarea lor, limitele posibile omenești, neglijîndu-se mai întot-

deauna pe sine şi muncind de multe ori pînă la epuizare. Şi toa acestea, pentru că simţea — în calitatea sa de preot — că trebu să ducă «lupta cea bună» fără şovăire, pînă la capăt. Însuşi sfîrşit vieţii sale pămînteşti — după cum ştim acum cu toţii — l-a aflat t la datorie.

Noi, ostenitorii de la Editura Institutului Biblic, conduşi pînă acu cu atîta competenţă de părintele Dumitru Soare, noi, colegii săi, cu îi plăcea să ne considere, mai ales cei care sîntem şi preoţi, reţine exemplara lecţie pe care dînsul ne-a dat-o de adevărat păstor de su flete, aş zice chiar de apostol, în deplinul înţeles al cuvîntului, dac ne gîndim la cei aproape 20 de ani de pastoraţie şi misiune la parohi Lechinţa de Mureş, continuată la Răzoare-Mureş, Ungheni-Mureş, Te liu-Braşov, adăugîndu-se şi cei peste 20 de ani de activitate în Admi nistraţia Patriarhală — în calitate de redactor, consilier patriarhal ş director al Institutului Biblic ; noi făgăduim să păstrăm permanent vie amintirea sa şi să-l pomenim la sfintele rugăciuni către Cel Preaînalt cerîndu-i pentru toate cîte i-am greşit iertare, iar de la Dumnezeu pentru adormitul întru Domnul, preotul Dumitru, fratele nostru, care cu gîndul sau cu cuvîntul, cu voie sau fără de voie, va fi mîhnit pe vreunul dintre fraţii întru aceeaşi misiune, cerem iertare şi răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos.

Deschide, Mîntuitorul nostru, acestuia ce s-a mutat, uşa milei Tale, rugămu-ne Ţie, Hristoase, ca, făcîndu-l părtaş la veselia stăpînirii Tale, să se bucure întru mărire».

A luat, apoi, cuvîntul P. Cuv. Arhim. *Valeriu Anania.* Cu recunoscutu-i meşteşug al ţesutului de cuvinte, vorbitorul a apreciat la cel plecat dintre noi talentul literar, înclinaţia spre poezie. Dar, subliniem noi, preotul Soare a fost slujitor cu frică de Dumnezeu, cu respect pentru ierarhie şi nu s-a amestecat în treburi lumeşti, politice !

P. Cuv. Arhimandrit a apreciat munca celui ce l-a urmat în cabinetul de director al Editurii. Pe Părintele Soare l-a cunoscut încă din seminar, cînd i-a recitat poezii. Apreciind munca şi perseverenţa celui plecat, vorbitorul a arătat greutăţile prin care a trecut Redacţia în ultimii 25 de ani pentru a menţine la înălţime cultura Bisericii străbune.

În continuare, a făcut unele analize filologice asupra noţiunii de «nefiinţă» care nu-i nici cuvînt românesc, nici creştin (zicem noi, este budist şi teozofic).

Părintele vorbitor şi-a exprimat durerea care l-a cuprins atunci cînd a aflat vestea că ne-a părăsit părintele Soare şi că din nou Editura pierde un om de valoare.

Cu multă simţire frăţească, a vorbit P. Cr. Pr. *Constantin Pârvu,* vicar administrativ al Administraţiei Patriarhale. P. C. Sa a scos în relief personalitatea preotului-coleg şi distins om de cultură, Pr. Dumitru Soare. Modestia acestuia, chibzuinţa, seriozitatea şi colegialitatea, discreţia şi încrederea erau mijloacele prin care se făcea cunoscut. În comportarea sa, în slujire, în lucrul comun avea o fineţe nativă care nu deranja, ci dimpotrivă angaja şi îţi dădea curaj şi încredere.

Părintele Soare era un om cu frică de Dumnezeu și cu dragoste pentru credincioșii săi, era lipsit de intrigă și interes, ceea ce l-a făcut să fie atît de respectat și de apreciat. Administrația Patriarhală pierde o valoare greu de recuperat. El a fost și rămîne un exemplu de sfetnic în posturile înalte ale conducerii bisericești.

«Am pierdut pe omul Dumitru Soare pentru totdeauna, dar preotul Soare, duhovnicul Soare, consilierul Soare, directorul Soare cu toată osteneala sa spirituală va rămîne în tezaurul iconomului credincios al Bisericii pînă la judecata de apoi.

Încă o dată, Părinte Soare, îți cer iertare dacă ți-am greșit și rugăm pe Bunul Dumnezeu să-ți răsplătească strădaniile depuse pentru Biserica noastră străbună».

I. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, a ținut să aducă un ultim omagiu aceluia care a fost directorul Editurii și colegul I. P. S. Sale, cînd era consilier în Administrația Patriarhală.

I. P. S. Sa a scos în evidență pregătirea și orientarea părintelui Soare și în același timp zelul său pentru slujirea ortodoxiei noastre străbune. Părintele Soare, a spus Înaltul Ierarh, n-a fost un funcționar în treptele pe care a urcat în administrația bisericească, ci a fost un exemplu și un creator de noi posibilități ale ridicării vieții noastre bisericești la cerințele ecumeniste actuale, dar fără a neglija specificul ortodoxiei românești. L-am cunoscut pe părintele Soare la lucru, angajat și totdeauna s-a descurcat bine și cum trebuia.

Dar, părintele Soare avea un farmec aparte, atrăgător, liniștitor, ceea ce dovedea că a fost un om nobil și un preot pătruns de vocație. De asemenea preoți are nevoie Biserica astăzi: slujitori onești, de oameni sensibili, de exemple în orice împrejurare.

Această imagine de slujitor adevărat al Bisericii, de colaborator apropiat al înaltei ierarhii și de om al datoriei rămîne vie în sufletele noastre. Fie-mi îngăduit să prezint sincere condoleanțe familiei, rudelor, prietenilor și credincioșilor acestei parohii. Dumnezeu să-l ierte!

Adînc mișcat de neașteptata părăsire a acestei lumi de către părintele Soare, *Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României,* încă de la Alba Iulia i-a făcut pomenire. Revenind în capitală, Prea Fericirea Sa a ținut să participe la slujba de înmormîntare a părintelui Dumitru Soare, ca cel ce a fost sfetnic și colaborator apropiat al ultimilor trei patriarhi (Justinian, Iustin și Teoctist).

Cu afectivitatea caracteristică Întîistătătorului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-a exprimat durerea Sa față de cel care prea devreme ne-a părăsit, spunînd: «Purtăm împreună povara acestei grele despărțiri trecătoare, purtăm împreună spre lumina lui Hristos pe cel care a fost hărăzit de Dumnezeu să-mi fie și mie în ultimii ani sfetnic distins, așa cum s-a vorbit aici, înzestrat cu însușiri, înzestrat cu înțelepciune, cu devotament, cu dragoste pentru slujirea Mîntuitorului Iisus Hristos, a Bisericii Sale și a credincioșilor noștri.

Sîntem două familii, mai ales, care purtăm povara durerii de astăzi, familia sa după trup și familia Bisericii.

E adevărat, golul rămas în sînul familiei sale cutez să spun este tot atît de apăsător şi pentru noi, pentru mine personal, pentru că îndatoririle de acolo din Dealul Mitropoliei pentru cel care vă vorbeşte şi îndeosebi în aceste vremuri de încrîncenare, vremuri de identificare a credinţei, a convingerilor şi a cunoaşterii drumului mai departe sînt neasemănat de mari, iar sfetnicii pe care îi am în jur îmi aduc de regulă spre rezolvare probleme importante de la credincioşi, de la preoţi, din ţară şi de peste hotare, de la Bisericile Ortodoxe surori sau de la diferite organizaţii creştine şi sociale şi de aceea, totdeauna îi primesc cu îngrijorare, gîndindu-mă la ceea ce conţine mapa lor cu lucrări. Singurul dintre ei toţi, şi experienţa mea mă face să spun acum acest lucru, despre care ştiam sigur cînd îl primeam şi îi priveam chipul său luminat ca soarele (după vrednicie purta şi numele acesta de familie), zic, că îmi aduce o bucurie şi nu o problemă spinoasă de rezolvat, era părintele Dumitru Soare. Încă de la intrare, faţa lui exprima această bucurie, căci îmi aducea cartea sau cărţile care ieşiseră din teascurile tipografiei noastre. Era o mare bucurie pe care el ne-o împărtăşea... Părintele Dumitru Soare conducea sectorul care oferea Conducerii Bisericii, ierarhilor, clerului şi credincioşilor lumina şi înţelepciunea cuvîntului lui Dumnezeu. Îmi prezenta nu numai mie această lumină, ci o ducea peste tot, căci lucrările, operele, urzite de autori, pregătite de Editură şi apoi imprimate în Tipografie, au străbătut lumea. Aceste cărţi liturgice şi cuvîntul lui Dumnezeu, *Biblia, Noul Testament, Psaltirea* şi toate celelalte au trecut pe sub ochii săi, prin inima lui, prin dragostea şi devotamentul acestui slujitor al Bisericii noastre care acum ne priveşte de pe celălalt tărîm al vieţii. Numele său va rămîne cu adevărat înveşmîntat în paginile cărţilor de cult, în traducerile Sfinţilor Părinţi şi pe toate cărţile care, în ultimii ani, au trecut şi dincolo de Prut, pînă la Cernăuţi, şi dincolo de Nistru şi dincolo de mări şi ţări.

Dragostea de carte a fost o vocaţie a lui, un dar dumnezeiesc, a fost harisma lui de a fi el organul ales de Duhul Sfînt ca să vestească şi să răspundă de tipărirea cuvîntului lui Dumnezeu, sfîntul cuvînt românesc, să-l ducă departe.

Părintele Dumitru Soare a avut o viaţă frumoasă şi a luminat şi pe alţii. Eu am vrut să stărui asupra acestei lumini şi asupra acestei bucurii pe care el mi-o făcea cu fiecare carte pe care mi-o aducea, pentru acele clipe plăcute care, în vîrtejul preocupărilor de zi cu zi, veneau să însenineze, pentru un timp, cugetul şi inima mea atunci cînd îmi oferea cartea noastră bisericească şi mai ales *Biblia*, cuvîntul lui Dumnezeu.

Am venit aici pentru a respecta această muncă a celui plecat dintre noi, iubiţii mei, părinţi şi fraţi şi surori în Domnul, pentru a aduce cuvînt de preţuire pentru acest ataşament, pentru această activitate pe care aţi auzit cum a desfăşurat-o părintele Dumitru Soare încă din Transilvania. A fost o activitate bogată, cu arie largă de desfăşurare în ogorul Bisericii strămoşeşti, de la Sfîntul Altar şi pînă la înălţimea cuvîntului şi a scrisului, a versului chiar, a poeziei».

În încheiere, cu lacrimi amare pentru pierdere și apăsare pe sufletul, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, a spus: «Iubite părinte consilier și frate în Domnul, mergi cu seninătate acolo în colțișorul de rai care te așteaptă, după zisa părintelui Paisie de la Sihăstria, de curînd trecut și el acolo în lumea dreptților, mergi cu inima deschisă, mîngîind familia, mîngîind nepoții, căci acolo Mîntuitorul Iisus Hristos își așteaptă slujitorul să vină cu desaga plină de cărți, de cuvîntul lui Dumnezeu, în frunte cu «Biblia de la București», cu «Biblia lui Șerban». Poartă-le cu credință și cu vrednicie. Sîntem cu toții încredințați că acolo îți este locul, iar noi, cei care rămînem aici, să ne învrednicească bunul Dumnezeu să ne întîlnim acolo, în colțișorul acela de rai. Fie ca acest drum să fie pentru noi toți prilej de imbărbătare, de sporire a dragostei și de atașament pentru sfînta Biserică, pentru credința dreaptă a poporului român, pentru neamul nostru românesc.

Dumnezeu să asculte glasul rugăciunii și durerii noastre în acest moment.

Veșnică să-i fie pomenirea ! Amin».

După rugăciunile de dezlegare, otpust și «veșnică pomenire», corpul neînsuflețit a fost transportat la cimitirul mînăstirii Cernica, unde părintele Soare își rînduise locul de veci.

Prin trecerea spre cele veșnice a părintelui Dumitru Soare, Biserica Ortodoxă Română pierde un distins slujitor ; Administrația Patriarhală, un devotat colaborator ; Editura, un bun organizator și Parohia, un duhovnic încercat.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și Pomenirea lui din neam în neam !

Diac. PETRU DAVID

PREOTUL SCRIITOR
Dr. GHEORGHE I. PASCHIA

17 noiembrie, anul mîntuirii 1990. Ceata preoților de mir adormiți în Domnul l-a primit în rîndurile sale pe preotul scriitor dr. Gheorghe I. Paschia.

Fiu al Gorjului, adormitul în Domnul a văzut lumina zilei la 25 aprilie 1905 în casa agricultorilor Ioan și Marina Paschia din Bîrzeiul de Pădure, al căror prim copil a fost. Dreptul de întîi născut, a mai avut șase frați, a fost transformat însă de preotul Paschia de mai tîrziu într-o pilduitoare existență în modestie, cumpătare și muncă. După cursurile școlii primare, urmate în localitatea natală, a urmat liceul și Școala comercială din Craiova. Simțind o deosebită chemare pentru preoție s-a înscris la concursul de admitere la Seminarul «Sf. Grigorie Decapolitul» din Craiova, ale cărui cursuri le-a urmat la zi și pe care le-a absolvit în anul 1929. Dorind să aprofundeze studiile teologice a urmat, după susținerea examenului de admitere, Facultatea de Teologie din București, luîndu-și licența în anul 1933, calificativul «magna cum laude». În cadrul aceleiași Facultăți a frecventat, între

anii 1933—1935, cursurile de doctorat, susținînd toate lucrările și examenele regulamentare. Ele au fost încununate cu susținerea, la 10 iulie 1945, a tezei de doctorat intitulată *Biserica triumfătoare*, rămasă din păcate în manuscris. Paralel a urmat și Seminarul pedagogic universitar Titu Maiorescu—București, iar între 1934—1935 și-a satisfăcut serviciul militar. Între anii 1940—1942 a urmat cursuri de perfecționare la Academiile germană și franceză din București.

A funcționat ca pedagog la Seminarul din Craiova (1929—1931), cîntăreț la bisericile «Andronache-Colentina» și «Sfinții Împărați Constantin și Elena» din București, în cadrul Ministerului de Finanțe (1931—1934) și profesor la liceele industriale din Bucureștii de atunci.

Multe au fost preocupările acestui preot, hirotonit la 23 aprilie 1936, ca preot celib, pe seama parohiei Bărbătescu-Vechi din Capitală. După cîte cunoaștem era prima numire în București — pe seama unei parohii — a unui preot celibatar. Acum, la ceas de bilanț, socotim că excepția acestei numiri s-a dovedit la înălțimea așteptărilor.

Revenind la preocupările preotului Paschia amintim că au fost multe și variate. Dar parcă dintre toate, cele privind literatura teologică, morală în special, cu aplicabilitate directă și imediată în viața credincioșilor, l-au chemat îndeosebi. Mărturii în sprijinul afirmației noastre sînt cele peste 4.000 de pagini tipărite și nu mai puțin de 5.000 pagini manuscris. Începînd cu anul 1931, cînd scrie primul articol *O nouă Tismană*, în «Fîntîna darurilor» III (1931), numărul din 7 septembrie, condeiul nu a mai aflat răgaz în mîna acestui vrednic slujitor al Altarului, străduințele sale în acest domeniu aflîndu-și concretizarea în colaborările semnate la peste 40 de ziare și reviste. A nu se trage de aici concluzia că activitatea pastorală ar fi trecut pe un plan secund. Am afirmat mai sus, și o repetăm, preocupările literare au vizat un domeniu bine definit — cel al moralei și al trăirii creștine. Nu a urmărit un titlu la Uniunea scriitorilor, deși a fost aureolat și cu acesta, și nici nu a fost stăpînit de dorința căpătuielii prin scris. A dorit, și a realizat susținem noi, numai și numai binele sufletesc al credincioșilor, lămurirea și conștientizarea lor privind viața sufletească, responsabilitatea lor de chip al lui Dumnezeu.

Din întreaga activitate a preotului Paschia se degajă dorința de a veni în ajutorul credincioșilor și al slujitorilor Sfîntului Altar. Era pregătit întotdeauna să dea un sfat, să ofere o lămurire asupra vreunui aspect privind viața cultică a Bisericii sau persoana și atitudinea păstorului de suflete în relațiile cu enoriașii săi. Figura însăși a acestui slujitor al lui Hristos — puțin aplecată într-o parte, parcă pentru a aștepta o întrebare, cu ochii blînzi și înțelegători, gata oricînd să asigure că există vindecare și iertare pentru cel care-și recunoaște și regretă scăpările —, părea că îndeamnă neîncetat, părea că invită în permanență la dialog. Este ceea ce și dorea acest smerit cleric, chemat cîndva și la treapta arhieriei, dar care s-a mulțumit a sluji lui Hristos în haina preoției.

Activitatea pastorală a preotului Gheorghe Paschia s-a împletit armonios cu activitatea literară. A dorit să facă din parohia Bărbătescu-Vechi o parohie model și în bună parte a reușit. A dus o muncă dîrză

și continuă pe toate laturile pastorale : bisericească, misionar-culturală și economică. În primul rînd a renovat biserica monument istoric, apoi, în timp, a achiziționat șase imobile și a zidit o casă parohială cu banii săi proprii. La Sfînta Liturghie a introdus cîntarea în comun, metodă nouă devenită, mai tîrziu, aproape generală în București. A făcut aceasta fiind adept al principiului mult discutat la noi, începînd cu a doua decadă a acestui veac XX, al Bisericii active, anume : cei ce frecventează Biserica să fie participanți și împreună-rugători cu preotul, și nu simpli spectatori. A înființat filiale ale asociațiilor «Oastea Domnului» și «Patriarhul Miron», care își țineau întrunirile duminica după amiază. Elevilor din cele cinci școli generale care funcționau în cuprinsul parohiei le-a susținut ore speciale de rugăciune miercurea și vinerea seara, ei dînd răspunsurile la ectenii. Pentru elevii și credincioșii care cîntau în Biserică și la întrunirile asociațiilor misionare a alcătuit și tipărit un buchet de rugăciuni și cîntări duhovnicești intitulat *Rugați-vă și cîntați.* Pentru timpul liber al credincioșilor a scris și tipărit cartea *Tineri biruitori,* iar celor care nu erau abonați la revistele religioase ale vremii le împărțea săptămînal numere separate. La toate întrunirile asociațiilor religioase ca și la biserică vorbea liber, explicînd Sfînta Scriptură. De aici s-au născut sutele de predici, unele tipărite în reviste, altele în volume, precum *Cer și pămînt* și *Hristos în strajă.* Preotul profesor academician Niculae M. Popescu scria în referatul de premiere a volumului *Cer și pămînt* de către Academia Română : «Preotul Gheorghe Paschia nu va fi întrecut în secolul nostru».

O parte din predicile scrise s-au tipărit în revistele «Duh și adevăr» din Timișoara și «Glasul Bisericii» — București. În aceasta din urmă au apărut și o serie de predici liturgice din volumul *Ție Doamne.* Sute de cateheze, necrologuri, pareneze și predici duminicale sînt adunate în volumele : *Aici și dincolo, Calea sfințeniei* și *Semințe risipite.* La biserica Bărbătescu-Vechi veneau credincioși și de la alte parohii, atrași de cîntarea în comun la Sfînta Liturghie și de vibrantele predici pline de miez evanghelic și cu exemple din istorie și viața de toate zilele. Cei care l-au ascultat pe părintele Paschia ori i-au citit predicile afirmau că avea darul vorbirii — întotdeauna a predicat liber —, că a fost un «hrisostom» român al vremii sale. El despre sine spunea că a iubit predica și că i-a plăcut să învețe pe alții adevărurile creștine prin predică. Cine dintre credincioșii activi nu a auzit și nu și-a dorit un exemplar din predicile sale? Cine a rezistat tentației de a citi pe nerăsuflate rînduri abordînd chestiuni privind folosul sufletesc al credincioșilor prin participarea la sfintele slujbe, în special la săvîrșirea Jertfei celei fără de sînge?

Dar părintele Gheorghe Paschia nu a scris numai în ramura omiletică, a oratoriei, ci în toate domeniile teologiei ortodoxe, cărți, studii și articole pentru reviste și ziare. Existența lui Dumnezeu este demonstrată cu argumente convingătoare în lucrările : *Dialoguri despre Dumnezeu, Caut pe Dumnezeu* sau *Misterele Odesei, Scrisori apologetice* ș.a. Pentru lămurirea creștinilor adventiști a scris și publicat

lucrarea *Desființarea sîmbetei și prăznuirea duminicii*, una din lucrările de referință pe această temă. Deși lucrare de erudiție teologică, ea este scrisă într-un stil curat și simplu, astfel că poate fi la îndemîna oricărui bun credincios. Preoții și credincioșii află în această scriere o prețioasă și utilă călăuză cu privire la serbarea duminicii.

Nici un preot român nu a scris atît de mult ca părintele Paschia despre sfinți, despre viețile lor, despre faptele martirice și virtuțile lor, despre cultul și despre canonizarea lor. O lucrare de referință pe această temă este *Predica prin viață la sfinți*, susținută și ca teză de licență în Teologie. Învățați și mai puțin învățați, de înalt rang social sau oameni simpli pot beneficia și înțelege mesajul acestei cărți în care se cuprinde însăși pilduirea darurilor prin care au predicat și ne predică necontenit sfinții — modele minunate pentru desăvîrșirea noastră duhovnicească. Sfinții au fost și au făcut ceea ce ne învață pe noi să fim și să facem. *Predica prin viață la sfinți* este scrisă cu atîta dragoste creștină, cu atîta iubire, cu atîta înflăcărare pentru viața de jertfă și de eroism a sfinților, încît ea poate fi calificată drept o poemă întru slava celor care strălucesc în gloria cîntărilor de laudă ale Heruvimilor și Serafimilor. Alături de aceasta si de o valoare excepțională sînt lucrările : *Biserica triumfătoare* — susținută pentru titlul academic de doctor în Teologie —, și *Sfînt și sfințenie*, care cuprind texte aghiografice din Sfînta Scriptură, din operele Sfinților Părinți și din cărțile de cult — pe care se bazează doctrina ortodoxă despre sfinți. Cuvintele *sfînt* și *sfințenie* sînt cele mai cuprinzătoare și mai valoroase dintre cuvintele religiei creștine. Pentru acest motiv părintele Gheorghe Paschia a îndemnat și sfătuit ca aceste cuvinte să nu se banalizeze și profaneze întrebuințîndu-se fără discernămînt. Cel care cunoaște adîncul cuprins al cuvîntului sfințenie și o trăiește ajunge în împărăția lui Dumnezeu și va fi pomenit pe pămînt cel puțin anonim în «Dumunica tuturor sfinților». Pentru ca cineva să fie pomenit pe nume ca sfînt de către Biserică trebuie să îndeplinească anumite condiții. Acestea sînt arătate și explicate de părintele Paschia în studiul *Apoteoză și canonizare*. Cuvîntul sfințenie nu numai că străbate ca un fir roșu întreaga operă literară a regretatului îndrumător și confrate, dar este și tema unuia din cele două epitafuri de pe crucea care-i străjuiește mormîntul. Iată cuprinsul său:

Îți mulțumesc, Divine Creator,
Că m-ai ales să-Ți fiu slujitor.
Enoriașilor ce mi i-ai dat
Cu drag sfințenia le-am prediçat.
Cununa ei și loc în rai
Ca răsplată numai Tu le dai.

Orice virtuos poate să le ia
Pe drept, dar și din iubirea Ta.
Așa am spus, liii mei o știu
Învățătura asta o au
Așa o spun ș-acum cînd la Tine vin
Pentru preoție seamă să dau.

După cum se vede autoepitaful este scris în versuri ; tot în versuri a alcătuit și epitafuri pentru enoriașii din parohie și credincioșii din țară. Atras de acest gen literar, părintele Gheorghe Paschia a cules zeci de mii de epitafuri în versuri de pe crucile din cimitirile orașelor din țară și din unele sate, pe care le-a rînduit în opera *Epitafuri românești*. Și nu numai a cules acest «folclor citadin», cum a

fost numit, dar a și scris și publicat în revistele : «Biserica Ortodoxă Română», «Studii teologice» și «Mitropolia Banatului», studii comparînd epitafurile românești cu cele peste 300.000 de epitafuri descoperite de arheologi în fostul Imperiu roman și cu cele 60.000 descoperite în catacombele Romei. Profesorul I. D. Lăudat de la Universitatea ieșeană, fost membru în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor, a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română», o recenzie a volumului *Epitafuri românești*, în care elogiază această primă culegere și pe autorul ei.

Un domeniu literar în care părintele Gheorghe Paschia a scris, de asemenea, este acela al moralei, respectată și practicată pe plan internațional de toți oamenii civilizați în raporturile cu semenii lor, fără deosebire de religie, convingeri filozofice ori politice, etc. Această morală românii o numesc *bună cuviință*. La baza ei stau proverbele și maximele create de înțelepții lumii din popor și din lumea cultă. Învățăturile acestor înțelepți sînt aceleași, chiar dacă îi despart distanțe mari geografice, ori de timp.

Părintele Gheorghe Paschia s-a străduit și a reușit să culeagă proverbe și maxime cu teme morale din literatura multor țări ale continentelor lumii și împreună cu ale românilor să alcătuiască următoarele nouă volume antologice, filocalice sau florilegice :

1. *Buna cuviință oglindită în proverbe și maxime din toată lumea ; 2. Dicționar al bunei cuviințe ; 3. Proverbe comentate (Iordache Golescu) ; 4. Povățuiri pentru buna cuviință (Iordache Golescu) ; 5. Cugetări și sfaturi patristice ; 6. Ion Slavici. Cugetări și povățuiri ; 7. Alexandru Vlahuță. Maxime și sfaturi ;* 8. *Iordache Golescu. Povățuiri și cuvinte adevărate, și* 9. *Fapte bune și fapte eroice săvîrșite de tineri.*

Folosind material din aceste culegeri, părintele Gheorghe Paschia a scris două manuale de bună cuviință : *Dialoguri despre buna cuviință* și *Capitole despre buna cuviință*, precum și numeroase articole publicate în revistele : «Biserica Ortodoxă Română», «Glasul Bisericii», «Mitropolia Olteniei» și «Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic» al Arhiepiscopiei Bucureștilor. În primele două reviste a avut rubrici speciale în care a publicat, din antologiile citate, cugetări și sfaturi morale ale scriitorilor români : I. Golescu, I. Slavici și Al. Vlahuță în comparație cu texte similare ale Sfinților Părinți. Convins de pacea și buna învoire pe care o aduce buna cuviință între oameni, părintele Paschia susține că în educație ea trebuie să aibă întîietate. Ideea aceasta este arătată și în autoepitaful al doilea scris pe crucea de la mormînt :

În vorbă, gesturi, purtare,
De ești mic, oricît de mare
Arată întîi bună cuviință,
Apoi cultură și multă știință.

Un alt domeniu literar în care părintele Paschia s-a făcut cunoscut este acela al publicisticii. În broșura *Activitatea preotului Gh. Paschia de la parohia Bărbătescu-Vechi*, București, 1944 sînt indicate

40 de ziare și reviste cu 250 de studii, articole și însemnări publicate. Iată cîteva dintre titlurile cele mai reprezentative: *Elementul mistic în afirmarea vieții morale; Mistica Sf. Dionisie Areopagitul și influența ei; Sf. Ioan Gură de Aur și sfințenia vieții creștine; Sfinții Părinți despre adevăr; Dumnezeu și sfinții Lui; Schitul Bărbătescu-Vechi de pe Dealul Bucureștilor; Sfînta Biserică a lui Hristos; Patriarhii, ierarhii și drepții; Maica Domnului; De Crăciun pace; Mama, după Sfînta Scriptură a Noului Testament* ș.a.

Multe dintre lucrările sale sînt legate și inspirate de activitatea pastoral-misionară, activitate în cadrul căreia predica, cuvîntul de învățătură a ocupat un loc central.

La orele de catehizare obișnuia să încheie cu rostirea, de către elevi, a unor versuri legate de tema tratată. Cînd nu găsea poezia la scriitori, o făcea el însuși, mai ales cînd era vorba de virtuți. A scris în versuri epitafurile cerute de credincioși, unele scrisori apologetice, epigrame prietenești, pasteluri etc. Unele poezii publicate le-a semnat cu pseudonimul Gh. Gorjanu. Adept al limbii curate românești a scris pe înțelesul tuturor, fără neologisme sau arhaisme, întrebuințînd corect perfectul simplu, nu pentru că l-a auzit și vorbit în casa părintească din satul său gorjan, ci pentru că este gramatical și-l întrebuințează toate limbile neolatine — afirma el în discuțiile de la cenacluri.

Parcurgînd miile de pagini, tipărite sau în manscris, putem afirma că preotul Gheorghe Paschia nu a lăsat loc întîmplării în viața sa.

Simpla curgere a timpului nu are o semnificație importantă, căci timpul se măsoară nu numai cu zilele și anii ci, îndeosebi, cu roadele străduințelor noastre, cu realizările spirituale și materiale. Am afirmat mai sus că munca literară a părintelui Paschia s-a împletit cu activitatea sa pastorală. A fost vreme de peste trei decenii chivernisitorul și sufletul parohiei Bărbătescu-Vechi, realizările de aici fiind un argument în acest sens. Și nici nu se putea altfel. Un bun chivernisitor al casei Domnului, cum s-a dovedit preotul Paschia, nu putea rămîne indiferent la starea în care ajunsese — în urma bombardamentului din ultima și cutremurătoarea conflagrație mondială — biserica la care fusese rînduit. Nu a precupețit nici timp, nici liniște și nici din agoniseala proprie. Sfîntul locaș a fost consolidat și înveșmîntat în haină de sărbătoare, refăcîndu-i-se acoperișul, instalația electrică și pictura (vezi «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 3—5). A răspuns întotdeauna cu dragoste la solicitările enoriașilor și a căutat în totul să se evidențieze valoarea cuvîntului propovăduit și dimensiunile Evangheliei, nu propria-i valoare și prezență.

Multe au fost ipostazele în care preotul Gheorghe I. Paschia a slujit cauza Bisericii, căci, mai ales după primirea hirotoniei, a fost solicitat în multe activități, evidențiindu-se ca misionar eparhial și ca membru în asociațiile bisericești ale vremii. Prin scris și prin cuvînt s-a dovedit a fi la înălțime. Cei care l-au cunoscut personal, și nu sînt deloc puțini, afirmă că învățăturile pe care le-a dat altora

despre virtuți, verbal sau în scris, le trăia el însuși. A fost un critic aspru și hotărît al unor moravuri, pentru că era aspru cu el însuși. Deși foarte comunicativ, vorba sa era tot timpul cumpătată. A dus o viață singuratică, de asceză, am putea spune de călugăr în lume.

O trăsătură caracteristică a personalității lui morale a fost blîndețea și bunătatea fața de toată lumea. Fața sa exprima totdeauna blîndețe, iar ochii lui care te priveau cu toată sinceritatea, dezvăluind un suflet fără ascunse vicleșuguri, îți inspirau încrederea și te încurajau să-ți dezvălui întreg păsul inimii, chiar cînd nu era înveșmîntat cu epitrahilul de duhovnic. Cu el nu puteai avea nici un diferend decît numai dacă urmăreai intenționat acest lucru și nici atunci, căci marea sa răbdare și înțelegere a slăbiciunilor altora era mai presus de asemenea înjosiri.

Răbdarea a fost o altă virtute a vieții sale, căci niciodată nu s-a plîns de nici unul din necazurile vieții, ci a primit cu creștinească resemnare toate cîte trebuiau să fie și care nu stă în puterea noastră să fie schimbate. Poate să fi avut și o înzestrare deosebită în această privință, dar la aceasta, sîntem convinși, a adăugat, fără nici o îndoială, și puterile credinței lui din care se alimenta răbdarea și calmul pe care le-a arătat în toate împrejurările. A fost dotat, de asemenea, cu o excepțională capacitate de suportare a durerilor fizice, care s-a manifestat cu ocazia suferințelor provocate de boală, de care nu s-a plîns niciodată, pătimind fără geamăt chiar groaznicele dureri din ultimele luni. Parcă ar fi ținut seamă de recomandările acelor esteticieni care preconizează că omul superior nu trebuie să arate slăbiciune nici cînd este cuprins de dureri oricît de mari ale trupului, ca să nu-și strice frumusețea feței schimonosindu-și trăsăturile acesteia, ci să-și păstreze demnitatea și măreția de corolar al creației pînă în cea din urmă clipă.

Tenacitatea și perseverența i-au constituit, de asemenea, o trăsătură caracteristică, fiindcă părintele Paschia nu s-a speriat de dificultățile vieții și nu a dat înapoi în fața încercărilor de tot felul. Cu calmul și răbdarea sa, am putea spune proverbiale, fără nici o grabă și fără nici o inutilă frămîntare, el a mers încet, dar mereu și sigur înainte pînă la capătul acțiunilor începute. Iar înțelepciunea dobîndită din experiența vieții sale de analist al sufletului omenesc a verificat-o din plin adevărul Sfintelor Scripturi despre deșertăciunea celor ce pier, dîndu-i puterea de a-și păstra demnitatea în toate privințele și în toate ocaziile.

Pe lîngă acestea, viața de dincolo a fost o preocupare permanentă a sa. Sfîrșitul existenței terestre era ceva cu care adormitul în Domnul, preotul scriitor dr. Gheorghe I. Paschia, era de mult familiarizat. A dat mulțumire lui Dumnezeu pentru toate cîte i' le-a dat în această viață, pentru cîte l-a învrednicit să facă, precum și pentru dezlegarea lui cea din trup. Ca orice bun român și creștin, ca orice teolog convins, părintele Gheorghe Paschia vorbea cu dezinvoltură și degajare despre ceasul din urmă al existenței pămîntești. Și-a pregătit din vreme totul și, am putea spune, chiar cu

oarecare bucurie. Ne amintim că unul dintre dascălii noştri vorbin du-ne în acest sens ne argumenta afirmaţia cu exemple din părţil Buzăului unde credincioşii îşi păstrează în podurile casei sicriele car urmează să poarte rămăşiţele lor pămînteşti. De bună seamă că ş prin alte părţi ale ţării lucrurile stau tot astfel, căci noi creştinii ştin că nu avem aici pe pămînt cetate stătătoare, că existenţa noastră pămînteasică se încheie cu această trecere către cele veşnice. Sfîrşitu nu ne sperie, ci, dimpotrivă, îl aşteptăm ca pe o izbăvire, fiind consi derat de noi ca un pas către înainte, către existenţă, şi nu altfel.

Slujba prohodirii rămăşiţelor pămînteşti ale preotului Gheorghe Paschia a fost săvîrşită în ziua de marţi 20 noiembrie 1990, de preoţii parohiei Giuleşti din Capitală şi de subsemnatul, care a rostit şi necrologul şi care l-a însoţit spre locul de odihnă, loc pregătit dinaînte în cimitirul «Giuleşti». Dorinţele în acest sens i-au fost respectate întocmai.

Pentru generaţiile tinere de teologi şi slujitori, părintele Gheorghe I. Paschia rămîne un frumos şi pilduitor exemplu prin tot ceea ce a gîndit şi realizat, încă unul pe lîngă atîtea altele care au ilustrat amvonul strămoşesc. Un preot care a îmbinat efortul intelectual cu munca fizică şi preocupările pastoral-misionare cu cele gospodăreşti, un slujitor despre care enoriaşii săi şi toţi credincioşii care l-au cunoscut n-au avut şi nu au decît cuvinte de laudă, nu poate să nu fie un exemplu. Este şi motivul şi gîndul mărturisit de acum pentru care încredinţăm tiparului aceste cîteva rînduri. Fie ca ele să rămînă un viu memento pentru cei care urmează să îmbrace haina preoţiei, iar pentru cel despre care ne-a fost vorba, un sincer şi binemeritat omagiu.

Dumnezeu să-l odihnească şi cu drepţii să-l sălăşluiască!

Preotul ALEXANDRU M. IONIŢĂ

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

POSADA 1330 —
ÎNCEPUT AL INDEPENDENȚEI ROMÂNEȘTI

Între acțiunile armate românești pentru independență aceea de la Posada, de la a cărei desfășurare se împlinesc în luna noiembrie 660 de ani, ocupă un loc de referință. Integrată în istoria europeană lupta de la Posada «prin modul ei de desfășurare și de semnificație istorică» a fost pusă alături de aceea de la *Morgarten* din *15 noiembrie 1315* cînd confederații elvețieni, păstori și țărani, au nimicit oastea feudală venită să le suprime libertatea politică [1], sau poate fi comparată cu sîngeroasa luptă de la *Sempach* din *9 iulie 1386*, în care oastea de cavaleri a împăratului Leopold III de Austria a fost distrusă de cantoanele confederate elvețiene [2]. Încheiată cu o mare și de răsunet victorie românească, lupta de la Posada din 9—12 noiembrie 1330 s-a încheiat cu înfrîngerea catastrofală a puternicei armate maghiare invadatoare și a avut ca efect imediat consolidarea independenței tînărului stat constituit între Carpați și Dunăre.

După cum este cunoscut, în ultimele decenii ale secolului XIII politica statului maghiar a fost dominată de nesiguranță și instabilitate, situație agravată și prelungită după 14 ianuarie 1301 cînd ultimul reprezentant al dinastiei arpadiene a trecut la cele veșnice. Luptele pentru tron aici ca și în sudul Dunării — unde, întîmplare sau coincidență, se petreceau lucruri similare —, precum și scăderea puterii tătărăști stăpînitoare la este de Carpați și în răsăritul Munteniei sînt tot atîția factori care, deși indirect, au favorizat procesul de consolidare a statului muntean și a independenței sale, început încă din ultimele decenii ale veacului XIII. Ajuns în fruntea mai multor formațiuni prestatale românești unite sub sceptrul său, Basarab I (1310—1352), supranumit și cel Mare, încurajat și de starea înfloritoare a

---

1. I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert (noiembrie 1330)*, în «Cercetări istorice» V—VII (1929—1931), Iași, 1932, p. 336.

2. N. Iorga, *Les luttes pour la liberté menées par les paysans au XIV-e siècle : Le Sempach suisse et la Posada roumaine*, în «Deux Conférences en Suisse», Berne, 1930, passim.

ţinuturilor peste care stăpinea şi ştiind a profita şi de situaţia geopolitică mai sus amintită, a trecut la organizarea statului feudal Ţara Românească. Pe această linie a luat o serie de măsuri în interior, inclusiv pentru stăvilirea propagandei catolice intens susţinută de regii apostolici maghiari, devotaţi cauzei Romei papale, iar în exterior a încheiat o seamă de alianţe, în unele cazuri chiar matrimoniale (fiica sa Teodora se va căsători cu Ivan-Alexandru, fiul ţarului bulgar Mihail Şişman (1323—1330). De asemenea, a purtat mai multe lupte, mai ales la hotarul de est al ţării, pentru eliberarea teritoriilor aflate sub stăpînirea tătară. Victoriile asupra acestora au avut drept consecinţă extinderea autorităţii sale pînă aproape de Chilia şi la nord de gurile Dunării, realitate consemnată, printre altele, şi de faptul că aceste regiuni i-au păstrat şi perpetuat numele peste veacuri. Ascensiunea şi tendinţele de independenţă ale statului muntean nu puteau fi pe placul suveranului de dincolo de Tisa, care, pentru o anumită vreme, exercitase şi atribuţii de suzeranitate asupra unor teritorii româneşti şi unde depunea susţinute eforturi în favoarea propagandei şi prozelitismului catolic. Situaţia se schimbase simţitor şi pretenţiile ultimilor, în totală contradicţie cu firestile şi legitimele aspiraţii ale primilor, vor sta la originea conflictului armat din noiembrie 1330.

Conform unui plan prestabilit şi mizînd, poate, şi pe faptul că la Velbujd (iulie 1330) sîrbii au avut cîştig de cauză în faţa armatelor bizantine, bulgare şi române — al căror moral şi putere de luptă le considera serios zdruncinate —, şi nemaiţinînd seama de faptul că iarna se apropia, Carol Robert de Anjou (1310—1342) a hotărît expediţia armată împotriva Ţării Româneşti. În fruntea unei puternice armate el a forţat, la începutul lunii septembrie 1330, graniţa de nord-vest a Ţării Româneşti «ca să alunge din ţara aceasta pe Basarab sau cel puţin să-i dea ţara unuia dintre sfetnicii săi, cu toate că voievodul totdeauna plătise cu credinţă darea cuvenită Măriei Sale» [3]. Cu alte cuvinte suveranul maghiar vroia măcar supunerea, dacă nu chiar încorporarea Ţării Româneşti la regatul maghiar [4].

Ocupînd Banatul Severinului, aflat pînă atunci în stăpînirea lui Vodă Basarab, Carol Robert a numit la conducerea lui pe Dionisie, unul din dregătorii săi. «După ce s-au întîmplat acestea, consemnează *Cronica pictată de la Viena*, Basarab I a trimis soli de toată cinstea ca să-i spună regelui: «Pentru că voi, domnule rege, v-aţi ostenit cu adunarea oastei, eu osteneala voastră o voi răsplăti cu 7000 mărci de argint şi vă voi lăsa în pace şi Severinul, cu toate ce se ţin de el, pe care acum cu puterea le ţineţi în mîinile voastre; pe deasupra tributul ce sînt dator coroanei voastre, cu credinţă îl voi plăti în tot anul şi nu mai puţin pe unul din fiii noştri îl voi trimite la curtea voastră ca să servească pe banii mei şi pe spesele mele, numai să vă întoarceţi îndărăt cu pace şi să înconjuraţi primejdia persoanelor

---

3. I. Lupaş, *Lecturi din Izvoarele Istoriei Române*, Cluj, 1928, p. 59.
4. Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I «Întemeietorul» pînă la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1970, p. 32.

oastre, pentru că dacă veniţi şi mai înlăuntrul ţării, primejdia nicidecum nu o veţi putea înconjura» [5].

Om cu gînduri paşnice, cum a fost întotdeauna românul, cu purtare loială şi cuviincioasă, gata în tot momentul chiar pentru sacrificii din partea sa, numai să evite vărsarea de sînge, Basarab cel Mare îl sfătuia pe regele maghiar să facă întoarsă cale, prevenindu-l totodată că «dacă va pătrunde şi mai adînc în cuprinsul ţării sale, nicidecum nu va putea scăpa de primejdie». Cu toate că unul dintre sfetnicii săi l-a îndemnat să primească această foarte avantajoasă pentru ei ofertă de pace, regele maghiar a refuzat-o şi plin de semeţie i-a adus jigniri voievodului Basarab chiar de faţă cu solii, cărora le-a cerut ca la întoarcere să-i spună «că-l va scoate de barbă din ascunzişurile sale». Mai mult. Carol Robert a ordonat înaintarea, armata maghiară traversînd Oltenia, de la vest la est, spre Argeş.

Sprijinit de întregul popor şi după obiceiul dintotdeauna al românilor, Basarab Voievod a pustiit totul în calea duşmanului invadator. «Şi neputînd regele şi ai săi în ţară necunoscută, între munţi şi dealuri cu păduri, să-şi afle de mîncare, de foamea cea mare însuşi regele, militarii şi caii au început a suferi» [6]. Ajuns în această jalnică situaţie datorită lăcomiei şi ambiţiei sale, înţelegînd, în sfîrşit, că Basarab Vodă nu poate fi supus, regele Carol Robert a hotărît retragerea. Abia acum va fi realizat el şi faptul că atitudinea şi tactica Basarabului, care lupta pentru independenţa pămîntului strămoşesc şi demnitatea alor săi, s-au dovedit superioare celei bazate pe lăcomie şi ambiţie deşartă. «Şi pentru că nici o treabă nu avea cu dînsul să-i calce ţara, Dumnezeu au fost într-ajutor lui Basarab Voievod şi au bătut pe craiul Carol» — consemnează *Cronica* lui George Brancovici [7].

Pentru Vodă Basarab, care pregătise totul cu meticulozitate şi care nu va fi uitat dispreţuitoarele cuvinte pe care i le adresase în faţa solilor, sosise acum momentul «să-i plătească pentru această necuviinţă şi totodată pentru pagubele pe care le făcuseră, lui şi ţării — năvălitorii» [8].

Iată cum descrie aceeaşi *Cronică de la Viena* desfăşurarea ostilităţilor : «Basarab a venit pe o cale cu toată oastea sa, şi calea aceasta sucită şi de amîndouă părţile cu rîpe foarte înalte era închisă împrejur şi unde calea zisă era mai largă, acolo valahii în mai multe locuri o întăriseră cu şanţuri săpate împrejur. Iar regele şi toţi ai săi la aşa ceva întru adevăr nici nu s-au gîndit. Mulţimea nenumărată a valahilor, sus pe rîpe, alergînd din toate părţile încoace şi încolo

---

5. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 59—60.

6. *Ibidem*, p. 60.

7. Idem, *Cronicari şi istorici români din Transilvania*, vol. I, Craiova, 1933, p. 23; Idem, *Atacul lui Carol Robert, regele Ungariei, contra lui Basarab cel Mare, domnul Ţării Româneşti*, în «Studii, conferinţe şi comunicări istorice» II (1940), p. 41.

8. Preotul Niculae Şerbănescu, *Victoria de la Posada a lui Basarab I «Întemeietorul», început al independenţei româneşti. 650 de ani de la dobîndirea ei — 1330 — 9—12 noiembrie — 1980*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII (1980), nr. 11—12, p. 1215.

și aruncînd săgeți asupra oastei regești, care era în fundul unui drum bătut ce nici nu se putea numi drum, ci mai curînd un fel de corabie strîmtă, unde din pricina înghesuielii, cei mai sprinteni cai și ostași cădeau în luptă, pentru că din pricina urcușului prăpăstios din cale nu se puteau sui în contra valahilor, pe nici una din rîpele de pe amîndouă laturile drumului ; nici nu puteau merge înainte, nici nu aveau loc de fugă înapoi, fiind împiedicați de tăieturile de arbori făcute acolo și de șanțurile săpate ci ostașii regelui erau cu totul prinși, ca niște pești în vîrșă ori în mreajă. Au căzut tineri și bătrîni, principi și nobili fără nici o deosebire. Căci această tristă întîmplare a ținut mult, din ziua a șasea a săptămînii pînă în ziua a doua a săptămînii următoare (de sîmbătă pînă marți, n.n.) în care zile ostașii aleși așa se izbeau unii de alții precum în leagăn se leagănă și se dau huța pruncii sau ca niște trestii bătute de vînt (...) A căzut, în sfîrșit, și o mulțime nenumărată de cumani (...) Și românii au dus mulți prinși cu sine, atît răniți cît și nevătămați și au luat foarte multe arme și hainele prețioase ale tuturor celor căzuți, și bani în aur și în argint și vase de preț și cingători de sabie și multe pungi cu groșițe late și mulți cai cu șei și frîie, ce toate le-au luat și le-au dus la Basarab Voievod. Iar regele și-a schimbat însemnele armelor sale, cu care a îmbrăcat pe Desev, fiul lui Dionisie, pe care crezîndu-l a fi regele, românii cu cruzime l-au omorît. Și regele abia a scăpat cu cîțiva inși (...) Iar valahilor uciși acolo prin unguri, numai iscusitul logofăt al iadului le-ar putea socoti numărul...» [9].

Încheiată cu o strălucită victorie de partea românilor, lupta de acum 660 de ani a consacrat ființa politică de sine stătătoare a Țării Românești [10], a cărei poziție se va consolida și mai mult. Categorica înfrîngere pe care i-au administrat-o trufașului și ambițiosului suveran care a fost Carol Robert de Anjou l-a vindecat pe acesta de orice pretenție de vasalitate și de gîndul de a mai încerca vreun atac în părțile românești. Expresie a unui ridicat nivel de dezvoltare a țării, victoria de la Posada a sporit încrederea românilor în capacitatea lor de luptă și în personalitatea conducătorului lor [11]. În același timp, exemplul și izbînda lui Basarab I a îndemnat la rezistență și la luptă pentru libertate și independență și pe cei de un neam și o lege cu el așezați în interiorul arcului carpatic și pe cei de la est de aceștia. De asemenea, victoria românească de la Posada a demonstrat că se poate lupta împotriva Angevinilor «cavaleri ai cruciatei și misionari ai convertirilor cu sabia» — cum îi numea profesorul și istoricul Nicolae Iorga —, și totodată împotriva infiltrațiilor politice maghiare [12].

Și pe plan extern biruința de la Posada a avut consecințe pozitive. Ea a asigurat, pentru un timp, ființa statelor din Balcani, unde Basarab cel Mare a supravegheat și urmărit cu atenție desfășurarea

---

9. I. Lupaș, *Lecturi din Izvoarele...*, p. 60—62.
10. Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în țările române pînă în veacul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în «Unitate și continuitate în istoria poporului român», București, 1968, p. 197.
11. Idem, *Țara Românească de la...*, p. 33.
12. Preotul Niculae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1221.

evenimentelor politice şi unde în anul 1331 ginerele său, Ivan-Alexandru, urca pe tronul ţarilor bulgari.

Bucurîndu-se de mai multă linişte acum, Basarab cel Mare s-a îngrijit mai îndeaproape de interesele ţării în interior. O primă măsură a fost transferarea, pentru mai multă siguranţă, a reşedinţei domneşti la Curtea de Argeş, unde — în amintirea victoriei şi, desigur, ca semn văzut al sincerei şi profundei sale religiozităţi — va începe ctitorirea unui sfînt locaş, care avea să fie Biserica Domnească. Apoi va purcede la înfiinţarea mai multor instituţii necesare unui stat de sine stătător. Chiar gîndul oficializării instituţiei bisericeşti, care — după cerinţele vremii — marca desăvîrşirea întemeierii unei unităţi statale, nu-i era străină Voievodului Întemeietor de ţară de vreme ce el i-a făcut chemare mitropolitului Macarie al Vicinei (1338—1348) de a se strămuta la Argeş [13]. Dacă această dorinţă nu s-a putut împlini datorită unor împrejurări străine de voinţa sa, ea s-a transformat într-o chemare-testament pentru fiul şi urmaşul său la tron, Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364), care-i va da viaţă în anul mîntuirii 1359.

Pr. asist. ALEXANDRU M. IONIŢĂ

CUM L-AM CUNOSCUT PE NICOLAE IORGA

— La cincizeci de ani de la martirajul său —

Ca elev al fostului Seminar Central din Bucureşti, am avut avantajosul prilej ce ni-l oferea atunci distinsul nostru director, venerabilul preot şi scriitor, Petre Partenie, care se găsea în relaţii de amiciţie cu N. Iorga, de a participa şi noi elevii şcolii, în special cei din cursul superior, în anii 1932—1936, pe care-i evoc, la conferinţele sale ce le susţinea îndeosebi în după-amieze, fie la «Casa Femeii», la «Teatrul Ligii Culturale», la «Fundaţia Dalles», «la Fundaţiile Regale» sau la «Ateneul Român».

Cînd l-am ascultat prima dată la o conferinţă publică la «Fundaţia Dalles», aflîndu-mă alături de colegii mei în primele rînduri din sală, cu statura sa impunătoare coborîtă ca dintr-o pădure de brazi bătrîni, cu barba răsfirată pe piept ca a unui prooroc din frescele bizantine, cu ochii săi răcoritori şi limpezi, înrouraţi de urmele unor lacrimi ascunse, cu glasul sacadat de un «r» franţuzesc şi afectat de o căldură lăuntrică, mi-a pătruns în suflet cu toată făptura sa, aşa ca a tatălui, a mamei şi a tuturor celor dragi ai mei, fără să înţeleg atunci prea mult taina aceasta a iubirii ce ne umbreşte în soare unii pe alţii. Umbra făpturii sale de brad rămuros a rămas răcoritoare peste mine toată viaţa.

La multe din conferinţele sale, înainte de a-şi începe cuvîntarea, mi amintesc că ţinea să spună: *N-am venit să vă ţin o conferinţă despre lucruri mai mult sau mai puţin cunoscute de dumneavoastră, ci am venit să discutăm subiectul anunţat al conferinţei, fiindcă pro-*

13. *Ibidem*, p. 1223.

blema subiectului în sine naşte la rîndul său noi probleme, noi cer cetări, noi răspunsuri şi ea este vie ca şi apa unui rîu ce curge, căc ce este altceva istoria, decît apa timpului ce curge mereu?

Conferinţele sau lecţiile la Universitate ale lui N. Iorga erau de fapt nişte angajări ale auditorului la reflectare, la gîndire, la întrebări ce ţi le adresa şi la răspunsuri ce trebuia să ţi le dai şi tu însuţi. Toată fiinţa îţi era frămîntată şi îţi rămînea neliniştită de marile adevăruri ale vieţii şi ale istoriei poporului român şi ale omenirii în general. N. Iorga dispunea de o asemenea forţă lăuntrică de a creşte nedumeriri şi de a sufla vînt de ploaie peste arşiţe şi a rodi lanuri şi livezi în locuri încă nebrăzdate. Optimismul şi încrederea sa în forţele binelui, ale dreptăţii şi frumosului erau biblice. Aşa l-am cunoscut în adolescenţa mea pe N. Iorga, un profet al neamului nostru, care a sosit atunci cu un anumit rost în istoria noastră, de a lumina drumuri şi rosturi ale vieţii noastre.

De multe ori, parcă îl văd şi acum, privirea lui se oprea, ca o lumină de soare ieşită din nori, peste noi cei tineri din sălile de conferinţe sau de la cursurile universitare, şi spunea: *Un popor se ridică prin tineretul lui, dar vai de poporul acela care piere prin tineretul lui.*

Ce poţi adăuga la profetismul acestor cuvinte?

Ca student la Facultatea de Teologie între anii 1936—1940, am avut mai des prilejul să-l audiez, fie la conferinţele publice, fie la Facultatea de Istorie la cursuri, în special în sala «Odobescu». I-am fost şi eu un student «audient», ca şi alţi colegi din generaţia mea. Trebuia să mergi din timp să-ţi poţi ocupa un loc la cursurile lui N. Iorga, fiindcă riscai să rămîi pe culoar şi să te mulţumeşti cu ce puteai auzi prin spaţiul uşii deschise, căci la N. Iorga lecţiile se ţineau cu uşile deschise. Auditorii săi nu erau numai studenţii săi de zi de la Facultatea de Istorie, sala era plină cu studenţi şi de la alte facultăţi, ca şi cu un numeros public de diferite vîrste şi sexe. Este greu de descris, cînd îmi amintesc, acea stare de elan sufletesc ce însufleţea pe auditorii lui N. Iorga.

Din multele digresiuni şi aluzii pe care le făcea la cursuri, căci cursurile sale nu erau nişte şabloane de erudiţie, îmi amintesc: *Fericirea şi nenorocirea ţării noastre este că e prea bogată. Priviţi la ţări care au un sol sărac, ca Elveţia, Suedia, Norvegia şi la civilizaţiile lor. În timp ce ele îşi clădeau oraşe şi universităţi, noi trebuia să luptăm ca să putem supravieţui. Ni se contestă cei 1000 de ani de existenţă, dar popoarele barbare — migratoare unde veneau? Veneau în pustiu? Nu veneau la noi după grîne, după vite, după sare şi aur? Nu este realitatea aceasta istorică cel mai autentic document al existenţei noastre în acest timp?* Şi cînd rostea cuvintele, ochii îi fulgerau de lumini.

O altă amintire pe care o reţin. În cursul unei expuneri, şi expunerile sale erau rostite liber şi în picioare, care impunea o majestate conferenţiarului, referindu-se la jertfele românilor în luptele lor milenare, la un moment, cu mîna dreaptă întinsă ca spre un punct luminos un-

deva în trecut spre care el privea și voia să-l aducă în vizibilitatea ascultătorilor, spunea : *Să nu credeți că la Rovine a învins Marele Voievod Mircea, la Podul Înalt Ștefan cel Mare, la Călugăreni Mihai Viteazul sau la Mărășești ostașii regelui Ferdinand I. Nu!* — și ochii noștri mirați îl urmăreau ce voia să spună — *Cei ce au învins, adevărații noștri învingători au fost mamele lor, mamele acelor viteji care au murit pe toate cîmpurile de bătălii și și-au lăsat trupurile lor în pămîntul pe care îl pășim noi alături de umbrele lor, cu răspunderile noastre față de jertfele lor ce ne revin. Mamele lor au știut să-i crească viteji, ele, eroinele noastre neștiute, care nășteau cîte 6, 8, 10 sau mai mulți copii și-i creșteau cu trudă, dar cu frică și dragoste de Dumnezeu și de pămîntul țării. Ele i-au învățat să fie omenoși, harnici, cinstiți, să muncească cinstit pămîntul lor, dar la vreme de nevoie să-l apere cu viața, ca cel mai mare și sfînt bun pe lume.* Și capul, ca într-o adîncă și tăcută reculegere, i se pleca spre piept, și ochii i se acopereau sub gene, care îi coborau în niște fîntîni adînci de lacrimi. Undeva, alături de el, nevăzut, venea în taină și chipul mamei sale, căreia i se închina tăcut și recunoscător și, alături de mama sa, veneau lîngă noi în sala de cursuri nevăzute și mamele noastre, pe care le acopeream și noi sub genele înlăcrimate.

Altă dată, și asta de multe ori, rostea : *Cea mai mare nenorocire a omenirii este prostia. Din fața focului, din fața apei te poți da la o parte, dar din fața prostului nu te poți da la o parte.*

Cînd a plecat dintre noi, cum pleacă proorocii martiri, am înțeles intuiția geniului care-și prevede sfîrșitul și am plîns cu suspinul *«Plîngerilor lui Ieremia»*.

Lupta împotriva prostiei, a ignoranței, a micimii sufletești și a răutății josnice a fost lupta de o viață întreagă a lui N. Iorga, pentru care și-a atras nu numai admiratori, dar pînă și pe ucigași. Lumina lui, ce ne-a adus-o și ne-a coborît-o în biblioteci întregi și-n inimile unui întreg popor, cine o va putea stinge vreodată ?

Cînd îl ascultai pe Nicolae Iorga, aveai impresia că nu vorbește numai ascultătorilor de față, cuvîntul lui se adresa și celor din trecut, pe care-i acoperea cu recunoștința și cu înțelegerea durerilor și a jertfelor lor, dar nu-i scutea nici de judecata nepărtinitoare a unor greșeli cu amarul aguridei pentru urmași. Și cuvîntul lui pornea ca un vînt răcoritor spre viitor, unde întrezărea urcușuri și piscuri însorite, dar și povîrnișuri și căderi în prăpăstii de care eram preveniți să ne ferim. Cuvîntul lui încărcat de erudiție informativă era întotdeauna educativ. Era cuvîntul unui prooroc coborît printre semenii săi să-i învețe și să le arate drumurile pe care trebuie să meargă în istorie, care vin dintr-un trecut îndepărtat și urcă spre un viitor nesfîrșit.

În mijlocul nostru, N. Iorga a rămas mereu un far aprins ce luminează drumurile istoriei noastre. De luminile acestui far, eul meu beneficiază cu generozitate din adolescență.

Pr. I. IONESCU

·DOCUMENTARE·

PRESA BISERICEASCĂ ÎN SPRIJINUL DESĂVÎRȘIRII UNITĂȚII DE STAT A ROMÂNILOR

(1918 — 1 Decembrie — 1990)

Fiecare om își are unele zile deosebite la care ține și le aniversează bucurîndu-se împreună cu familia sau cu prietenii. Românul este recunoscut pretutindeni ca ospitalier și în același timp ca primitor de străini. Așa este el zidit, așa are el inima. Dar cînd se aniversează un eveniment din viața poporului nostru, participă toată suflarea și parcă o inimă bate în pieptul tuturor. Și printre aceste *praznice împărătești naționale este și Răsăritul cel de sus: 1 Decembrie 1918,* unirea Transilvaniei cu țara-mamă și prin aceasta desăvîrșirea politică a Statului național unitar român.

Nenumărate au fost mijloacele de a ajunge la desăvîrșire și acestea au fost coordonate ce au constituit permanența și continuitatea prin unitatea de gînd și simțire creștinească și românească, indiferent în ce provincie sau pe ce meleaguri au trăit strămoșii noștri, trecînd peste vicisitudinile istoriei manifestate prin încercări de deschilinire sufletească sau detrunchiere națională.

Și totuși, Dacia lui Burebista a fixat granițele naturale ale Împărăției sale, iar romanii n-au făcut altceva din moștenirea lui Decebal, decît să împartă noua pradă în provincii, lăsînd pe făuritorii de comori daci să-și continue lucrul lor din veac în veac. Migratorii n-au făcut decit să se înfrupte, cu toate că au trecut prin foc și sabie tot ceea ce au întîlnit în cale. Și de fiecare dată, Carpații (răsăriteni, meridionali sau apuseni) au scos din umbra lor populația retrasă. Fluviile sfinte: Danubius, Tiras, Alutus, Tisa au adăpat cîmpiile și turmele, iar pe înălțimile socotite sfinte s-au ridicat rugăciuni de mulțumire, fie lui Zalmoxis «părintele luminilor» (Eminescu), fie iui Hristos izbăvitorul lumii. Această mișcare permanentă este zugrăvită minunat în legende și balade, în orații și doine, dar mai ales în colindele religioase și folclorul românesc. Biserica le-a protejat pe toate Aceasta este istoria nescrisă a unui mileniu de existență.

Odată cu organizarea voievodatelor prefeudale din cauza încercărilor de cucerire a migratorilor și descălecările provinciilor românești din cauza încercărilor asupririi străine, lucrurile iau altă întorsătură. Conștiința de neam, certitudinea credinței în Hristos, legăturile cu Apusul și Orientul fac din poporul român al celor

trei provincii stavilă împotriva Imperiului otoman şi pavăza Ortodoxiei în Balcani. Domnii români n-au uitat niciodată că sînt urmaşii lui Traian şi Decebal, iar înţelepţii şi cărturarii n-au ocolit nicicind faptul că toţi românii «dintr-o fintînă cură» (Miron Costin) şi au aceeaşi credinţă ortodoxă oriunde s-ar afla : în Transilvania, în Valahia sau Moldovlahia (Nicolae Olahul) şi că în neamul nostru n-a existat şi nu se cunoaşte vreo erezie sau vreun eretic (Dimitrie Cantemir). Toate acestea şi multe altele au fost consemnate şi permanent transmise prin cărţile de slujbă, fie prin manuscrise, copieri şi miniaturi, fie, mai tîrziu, prin tehnica tiparului. *Prefeţele* sau *proloagele* sînt edificatoare. Ele nu au imaginat o unitate de credinţă sau o unire a Bisericilor, ci adresanţii tipăriturilor trăiau, cugetau şi se rugau în aceeaşi limbă. Ei aveau un model al credinţei : legea strămoşească, eroi şi martiri în rîndul cărora va străluci pînă la sfîrşitul veacurilor Mihai-Vodă Viteazul. Acesta din urmă reuşise la 1600, la Bălgrad, unirea tuturor românilor : Dacia rediviva, dar pentru scurt timp. A rămas în continuare, însă, unitatea de cuget şi simţire, credinţa nestrămutată în reîntregirea neamului. Varlaam, mitropolitul Moldovei, era prunc cînd Făt-frumos al neamului, Mihai Viteazul, intrase în Cetatea Sucevei, dar imaginea acestuia i-a răscolit cugetul toată viaţa, de aceea îşi intitulează Cazania : *Carte românească de învăţătură*, Iaşi, 1643, făcînd să pătrundă mai adînc în sufletul tuturor românilor înfăptuirea celui ce a fost «Domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei». Alt prunc care a trăit raiul unirii, Simion Ştefan, ajuns mitropolit al Cetăţii strălucirii (Alba Iulia), tipărind *Noul Testament*, Bălgrad, 1648, ţine să se mărturisească în Prefaţă că într-adevăr «cuvintele sînt ca banii, că banii aceia sînt buni care îmblă în toate ţările... iar dacă românii sînt împrăştiaţi nu-i vina lor...». În sfîrşit, cununa străduniilor tuturor manuscriselor, copierilor, traducerilor, xilogravurilor şi tipografilor este *Biblia lui Şerban* sau *Biblia de la Bucureşti 1688* «ce s-au dăruit neamului românesc». Ea poartă Prefaţa Patriarhului de Ierusalim, Dositei, cel care a călcat pămîntul pe cînd a umblat Mîntuitorul Hristos şi Sfinţii Apostoli.

Sfînta Scriptură în limba română, din 1688, este cea mai puternică pîrghie a unităţii de credinţă şi de neam a tuturor românilor. Peste două sute de ani, marele Şaguna scria în introducerea *Bibliei* sale *ilustrate*, 1858, amintind de cele două nestemate ale neamului românesc (Noul Testament de la Bălgrad şi Biblia de la 1688) : acestea sînt «uşile pe care s-au învrednicit şi poporul românesc a intra în cîmpul cel ceresc al dumnezeieştilor învăţături... (sînt) izvoarele care au izvorît întîia dată apa vieţii veşnice pentru neamul acesta în toate ţările prin care este răspîndit». Ostenitorilor, traducătorilor şi diortositorilor distinsul ierarh le aduce prinos de recunoştinţă şi toată admiraţia : «Înaltă trebuie să fi fost cugetarea lor, adîncă mintea, fierbinte credinţa, adevărată iubirea lor faţă de Dumnezeu şi naţiune cînd au dăruit ei naţiei lor un astfel de odor. Sănătoasă şi coaptă au fost şi conştiinţa ce au avut-o ei despre lipsa poporului românesc de această Sfîntă carte. Pentru aceea au îmbrăcat traducerea lor în veşmîntul limbei acelea care să fie înţeleasă de toţi românii de pretutindeni...» (*Ibidem*, p. VII).

Desigur, au existat, aşa cum se ştie, nenumărate tipărituri româneşti, dar cele de mai sus au constituit permanenţa unităţii neamului. Descătuşarea din 1821, Revoluţia din 1848, Unirea Principatelor sau Anul înţelepciunii 1859, Războiul pentru independenţă 1877 şi organizarea Statului român modern au fost trepte reale ridicate de către ideea-forţă a românilor : unitatea de neam, de limbă, de credinţă.

Şi în acest sens, primul război mondial nu a fost o favoare oferită românilor, un hazard, un prilej hegemonic sau un factor imperialist, ci un mijloc, o bătaie a ceasului istoriei, o dreptate pămîntească şi o răsplată cerească. Pruncii au săltat în pîntecele mamei lor, tinerii şi-au dat sîngele pentru pecetluirea României celei adevărate, mamele au plîns pe eroi şi martiri în acelaşi timp, iar bătrînii şi bunicile au rostit în genunchi, sub faldurile Tricolorului, «acum slobozeşte... că văzură ochii mei mîntuirea ta...».

În afara revistelor teologice şi bisericeşti înainte şi după război, presa bisericească s-a arătat oricînd gata să pregătească sufletul neamului fie pentru minuirea sabiei în vederea întronării dreptăţii, fie pentru coase şi seceri în vederea refacerii hotarelor şi asigurării pîinii pentru noi şi pentru cei alături de noi.

Încă din zorii nedoriţi ai războiului, deşi nu se mai puteau suporta cătuşele la mîini şi picioare şi jugul de pe grumazul Patriei, o serie de foi, ziare, reviste, în afară de *Telegralul român*, părintele presei bisericeşti şi naţionale,. trăseseră semnalul ridicării la dreptate. Dăm numai cîteva titluri din diferite părţi ale Daciei reîntregite şi creştinate pentru eternitate: *Biserica şi şcoala* şi *Românul* din Arad, *Sionul românesc* şi *Drapelul* din Lugoj; *Adevărul bisericesc* şi *Păstorul ortodox*, de la Argeş, *Drum drept*, Craiova, *Prietenul nostru*, C. L. Muscel, *Glasul lumii*, Buzău, *Amvonul* din Bucureşti, *Duminica poporului*, Bucureşti, *Neamul românesc* de sub conducerea lui N. Iorga, Vălenii de Munte, *Lumina pentru toţi*, Bucureşti, *Calea vieţii*, Slatina, interesanta revistă *Cultura* a cîntăreţilor bisericeşti. Nici urmaşii dacilor răsăriteni şi carpilor nu lipseau din vatra neamului. Astfel apare *Luminatorul* la Chişinău încă din 1908. *Ortodoxul* şi *Buna Vestire* la Iaşi, *Viitorul*, Bacău, *Vestitorul satelor*, Fălticeni etc.

De asemenea, profesorii de teologie şi de seminar, preoţii şi cîntăreţii, funcţionarii bisericeşti colaborează la toate ziarele şi revistele vremii, avînd acelaşi scop demonstrarea unităţii şi continuităţii neamului, păstrarea lor cu orice preţ şi transmiterea integrităţii lor.

Dar a început războiul. Duşmanul a ocupat trei sferturi din trupul Patriei. Revistele şi cotidienele ecleziastice au fost interzise. Orice tipăritură era considerată crimă împotriva stăpînirii. Totuşi foile despre care am amintit îşi continuau apariţia cu ştiri scurte şi încurajări. Ierarhii ortodocşi români trimiteau pastorale şi circulare prin viu grai sau tipărite numai cu aprobarea cuceritorului. Moldova, unde se retrăsese armata, guvernul şi populaţia, rămăsese răspunzătoare de toată suflarea românească. Mitropolitul Pimen dă o răscolitoare pastorală, un *Apel adresat preoţilor* la începutul războiului de reîntregire, profeţind victoria finală şi refacerea înfăptuirilor lui Mihai Viteazul. Pentru aceasta «orice român, în toată fiinţa sa, se cuvine să simtă măreţia zilei pentru întregirea neamului şi să fie gata pînă la jertfa de sine, pentru întregirea *României Mari*» (20 august 1916). Chemarea aceasta a fost un psalm de mîngîiere pentru rudele celor căzuţi, imn de bucurie pentru ziua de mîine şi o angajare totală în apărarea pămîntului străbun. Fragmente din această circulară au fost publicate în toate foile «subversive», iar ostaşii copiaseră îndemnul pe arme sau pe gamele.

Dar păstorul totdeauna izgoneşte lupul şi oblojeşte rănile oilor şi mieilor. Astfel, se organizează spitale în locuri amenajate sau în casele creştinilor sub supravegherea călugărilor şi monahiilor. Samarineanul milostiv, Biserica neamului, iese în întîmpinarea celor răniţi. Prin *Scrisoarea circulară* (din 21 februarie 1917), mitropolitul Pimen dezleagă pe toţi şi slobozeşte orice mincare pentru întărirea

trupului în lupta cu dușmanul cuceritor, și mîngîie pe cei în suferință sufletească și trupească. «Îngrijiți-vă, deci, cu toată luarea aminte de sănătatea și hrana voastră și nu vă temeți de grozăviile războiului, căci cu noi este Dumnezeu. Aveți curajul faptelor voastre cele bune și prin ajutorul celui Atotputernic și vitejia armatei, în curînd vom vedea țara noastră dezrobită, poporul liniștit și neamul întregit...».

În alte cuvîntări și constatări la fața locului împreună cu autoritățile timpului, înaltul ierarh se vede stăpînit de duhul dragostei și îngerul izbăvirii. El aduce aminte ostașilor simpli de *gloria* Daciei, de *paloșul* lui Mihai și *sabia* lui Ștefan cel Mare, de *platoșa* lui Mircea cel Bătrîn și lancu de Hunedoara. Românul credincios este o strajă permanentă și de aceea noi avem «ostași viteji, hotărîți a lupta pînă la moarte pentru țară și neam».

În scurta perioadă a armistițiului și a primirii de noi arme din partea aliaților, mitropolitul Pimen declanșează o adevărată avalanșă de scrisori și semnale de alarmă mai ales cu ierarhii anglicani din Marea Britanie și cu preoții români din America, asigurînd pe toți de Sfînta dreptate. «Din viața noastră pașnică, nevoiți am fost să ieșim la război. Nu putem a nedreptății pe cineva, ci a ni se recunoaște dreptatea noastră și a ni se îndeplini dorința noastră de veacuri, adică dezrobirea pămîntului strămoșesc și unirea tuturor românilor. Sîntem deci într-un război sfînt și trebuie să ne facem datoria pînă la jertfirea vieții, pentru țară și neam». (8 iulie 1917).

Retrăgîndu-se rușii, întîrziind englezii și francezii, românii se găseau în fața pieirii. Cu un curaj deosebit, cu o dăruire totală și conduși de ofițeri geniali, românii au slăbit centura de fier germană și colosul morții și-a întors colții spre năvălitori. Oituzul, Ozana, Mărăști, Mărășești erau nume devenite de acum Salamina românească.

Clopotele bisericilor încep să transforme dangătul prelung și îndoliat în ritm de bucurie și glorie. România înfrînge al doilea Reich... explozie de bucurie! Armatele invadatoare sînt urmărite și scoase din vatra străbună. Soarele strălucește iarăși peste Edenul românesc. Spinii și ciulinii, năpîrcile și spurcăciunile care invadaseră moștenirea noastră sînt smulse și strivite. Victorie peste tot. Populația se întoarce la locul ei pîngărit. Bolile și suferințele continuă spectrul morții, dar conducerea țării se străduiește să rezolve situația.

Mitropolitul Pimen primește delegația Basarabiei pentru unire și trimite o telegramă (27 martie 1918) președintelui Soborului bisericesc din Chișinău. Același lucru îl făcuse cu Bucovina (15 noiembrie 1917) și invită Blajul la consolidarea unității de neam, ca apoi la 1 Decembrie 1918. Transilvania, prin Adunarea de la Alba Iulia să se integreze în sînul feciorelnic al Patriei mame.

Prin Circulara «Unirea tuturor românilor», mitropolitul Pimen spunea: «Trăim în zilele cele mai mari ce e dat unui neam a le vedea. Părinții noștri, ca prin vis au văzut aceste zile și nouă ne-a fost dat să le vedem și să le trăim... nici un neam de pe lumea asta n-a fost mai cercat și mai necăjit ca neamul nostru românesc... Gîndul (nostru) zboară către locurile de luptă vitejească, iar sufletele se ridică către cer, unde locuiesc fericiții viteji și mucenici ai neamului nostru românesc, pe ale căror oase și singe se întemeiază România Mare de azi...».

Ideile acestea au fost preluate de multe din publicațiile bisericești amintite.

Dar ceea ce se înfăptuise la 1 Decembrie 1918, trebuia continuat în țară și peste hotare. Presa bisericească era prezentă atît pentru ștergerea rănilor războiu-

lui, cît şi pentru dreptatea văduvelor şi invalizilor şi împroprietărirea ţăranilor. Apar reviste noi, ziare şi anuare, iar publicaţiile interzise sau urmărite de autorităţile asupritoare îşi reiau activitate. Arta bucoavnei, misterele xilogravurilor şi zeţăriile activează pentru luminarea neamului reîntregit.

Înainte de 1 Decembrie 1918, în Bucureşti, apare primul număr al ziarului *Duminica ortodoxă* care preciza că nu face politică, dar sufletul românului de pretutindeni trebuie întărit în credinţă unică, într-un neam curat, într-o Românie reintregită. În scurt timp au apărut numeroase ziare şi foi ecleziastice redînd grozăviile războiului, dar şi bucuria veşnică a Daciei reîntregite.

În Basarabia apare *Misionarul*, revistă bisericească, Chişinău 1929, *Cuvîntul adevărului*, Ismail, 1930; *Cuvîntul moldovenesc*, Chişinău, 1925, *Raza*, Chişinău, 1930; *Buletinul Eparhiei Cetăţii Albe*, Ismail, 1924 şi mai ales *Arhivele Basarabiei*, 1929.

La Cernăuţi apare revista *Foaie oficială a Arhiepiscopiei şi Mitropoliei Bucovinei*, Cernăuţi, 1927, şi nenumărate foi parohiale.

În Moldova, singura provincie românească necucerită de duşmani, reapar sau se înfiinţează multe publicaţii bisericeşti: *Foaia oficială a SI. Mitropolii a Moldovei*; *Viitorul satelor*, Fălticeni (1921); *Cronica Romanului*, Roman, 1924/1925, *Zorile*, Iaşi, 1924 etc.

În Transilvania, *Gazeta* sa îşi intensifică ştirile şi anunţurile formulate de ierarhi şi preoţi ortodocşi. Îşi fac apariţia, la Cluj, *Renaşterea* Eparhiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului (1922), *Înfrăţirea românească*, 1925, *Cele trei Crişuri*, Oradea, 1920, *Arhiva someşeană*, Năsăud, 1934, Telegraful român aniversează 65 de ani de apariţie (1853—1918), tot la Sibiu apare revista *Glasul dreptăţii*, 1934 etc.

Peste Carpaţi spre Dunăre şi Mare, presa bisericească este cea mai puternică pirghie naţională şi culturală. La aceasta colaborează diplomaţi, oameni de cultură, preoţi, cîntăreţi şi toţi cei ce trăiesc creştineşte şi cugetă româneşte. Revista «Gîndirea», Bucureşti, 1921, stringe în jurul ei teologi şi eseişti pecetluind românimea de pretutindeni. La *Solidaritatea*, Bucureşti, 1920, colaborează condeie ecleziastice, ca şi la *Duminica poporului*, Bucureşti, 1916. Revista *Amvonul* (apărută in 1868) îşi intensifică acţiunile pastorale şi naţionale. *Cuvîntul*, organ al Ministerului Cultelor şi artelor, Bucureşti, 1921—1923, *Cultura* (reapare în 1918) eternizează faptele Mărăşeştilor, acelaşi lucru face revista tirgovişteană *Clerul dîmboviţean*, 1921/1922.

Cuvinte de duh, îndemnuri şi exemple de jertfă pentru neam se găsesc în fiecare număr al revistelor: *Renaşterea*, Craiova, 1922, *Calea vieţii*, Slatina (reapărută), iar *Arhivele Olteniei I*, Craiova 1922, inventariază monumentele trăiniciei.

Continuatorul şi moştenitorul Scaunului episcopal de Vicina şi Tomis, Argeşul, reimprospătează revista *Adevărul bisericesc* şi *Păstorul ortodox* (1904), iar Episcopia Buzăului pomeneşte eroii neamului şi martirii credinţei prin ziarul *Îngerul* (1925) şi revista literar-culturală *Muguri* (1921).

La Brăila, *Glasul Bisericii*, 1923 remarcă faptele de eroism şi martiraj ale credincioşilor români, la Galaţi, *Vestitorul*, al Eparhiei Dunării de Jos (1926), pomeneşte pe cei prin a căror jertfă s-a înfăptuit marea unire. Episcopia Constanţei îşi reia activitatea publicistică prin foaia oficială *Tomis* transformată în revistă

eparhială (1924). Asigurarea viitorului se face de către prezent prin conservarea trecutului, şi pentru locurile istorice româneşti dintre Dunăre şi Marc apare revista *Analele Dobrogei*, Cernăuţi, 1921 etc.

În afara acestora, circularele şi pastoralele chiriarhale pentru praznicile împărăteşti: Naşterea şi Învierea Domnului ca şi cele în caz de necesitate au contribuit efectiv la întreţinerea frontului, unităţii de credinţă şi întărirea nădejdii în biruinţa vrăjmaşului şi reîntregirea neamului. Trecînd peste toate greutăţile, au apărut *anuare* (eparhiale sau ale academiilor şi seminariilor teologice: Sibiu, Arad, Caransebeş, Iaşi, Argeş, Buzău, Roman, Huşi, Rîmnic-Noul Severin, Galaţi), *Îndrumătoare pastorale* şi *Calendare* cu deosebite accente patriotice şi îndemnuri pentru consolidarea unirii tuturor românilor.

Înşişi monahii simpli aveau revista lor ce contribuia la întărirea unirii: *Glasul monahilor*, Bucureşti, 1933.

Am lăsat la urmă revistele teologice, care au ţinut trează conştiinţa unităţii şi încrederea în refacerea graniţelor naţiunii. Prof. Silviu Dragomir, vedea în «uniaţie» şi în prozelitism întîiul duşman al reîntregirii şi desăvîrşirii statului unitar şi naţional *(Anuar*, 1915).

Revista teologică (Sibiu, 1907) reluîndu-şi activitatea după război (1921, nr. 1—3) deschide paginile cu frică şi cu cutremur: «Noi slujitorii altarului să nu lipsim de la datorie. În opera de refacere şi de organizare a vieţii poporului pe toate terenele, să ne luăm partea de muncă ce ni se cuvine... (p. 2). Să întărim ceea ce noi am nădăjduit şi trăit şi acum s-a realizat...» (p. 3—10).

Revista *Candela* (Cernăuţi, 1882), în nr. 1—3/1923, este mai patetică, arătînd că «Neamul românesc. oricît de vitrege au fost vremurile pe care le-a trăit, a avut în lungul şir de veacuri de suferinţă... o ocrotitoare care nu l-a trădat niciodată: Biserica creştină. Ea ne-a mărit puterea, ea ne-a dat mîngîierea şi speranţa în vremuri mai bune, ea ne-a întărit conştiinţa unităţii noastre etnice...» (p. 7).

«Astăzi, cînd toate provinciile româneşti alcătuiesc statul nostru, care este naţional şi creştin, îi revine şi Bisericii noastre un rol mai greu... Biserica noastră este chemată să fie instituţia de umanizare. Ea va deştepta, prin credinţa predicată de ea, puterile bune în sufletul neamului nostru... vom ridica comorile nepreţuite din trecutul creştinismului şi din trecutul neamului nostru...» (p. 8—9).

Asemenea sfaturi şi îndemnuri se găsesc în revista *Biserica Ortodoxă Română* (apare 1874, 1883) şi revista Facultăţii de teologice din Bucureşti *Raze de lumină* (apărută mai tîrziu, 1929).

Acest vehicul al transmiterii ştirilor, presa bisericească, s-a restructurat mai apoi, după 1948 în cele trei reviste centrale bisericeşti (Studii teologice, 1949; Ortodoxia, 1949; Biserica Ortodoxă Română, 1949), în cele cinci reviste mitropolitane (Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1949; Glasul Bisericii, 1950; Mitropolia Olteniei, 1950; Mitropolia Banatului, 1951 şi Mitropolia Ardealului, 1956), în *Telegraful român* şi cele peste 20 reviste şi gazete ale eparhiilor şi parohiilor ortodoxe române de peste hotare. Toate acestea au nobilul scop de a servi unitatea neamului şi Biserica strămoşească.

Diac. conf. P. I. DAVID

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

În afara lucrărilor indicate în text au mai fost consultate următoarele lucrări:

M. Mușat, Ion Ardeleanu, *De la Statul geto-dac la Statul român unitar*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 432—656; *Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și dr. Augustin Deac, București, 1970, p. 653—718; *Istoria poporului român*, sub redacția Acad. Andrei Oțetea, Ed. Științifică, București, 1970, p. 211—325; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, Ed. Albatros, București, 1971, p. 594—604; Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1981, vol. 3, p. 339—410; *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1289—1342; Idem, XCVI (1978), nr. 11—12, p. 1232—1324; *Omagiu I. P. S. Mitropolit Pimen...*, în «Mitropolia Moldovei», X (1934), nr. 2; *1 Decembrie 1918, afirmare istorică a unității noastre naționale dintotdeauna...*, în «Glasul Bisericii», XXXVII (1978), nr. 9—12, p. 965—971, 1110—1135; *Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România (1918—1968)*, în «Mitropolia Ardealului», XII (1968), nr. 11—12, p. 810—853. Dr. Antonie Plămădeală, *«Telegraful român», în conștiința Transilvaniei, România în conștiința «Telegralului român»*, în *idem*, nr. 1—2/1983, p. 11—27; Idem, *Dascăli de cuget și simțire românească*, Ed. Institutului Biblic, București, 1981; Ioan Scurtu, *Din viața politică a României 1926—1947*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 5—67; *Mărturii. 1918 la români. Desăvîrșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe*, vol. I (780 p.) și vol. II (p. 789—1342), București, 1983, Ed. Științifică și enciclopedică.

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PE ANUL 1990

Sumarul şedinţei extraordinare de lucru din 3—4 ianuarie 1990

Miercuri, 3 ianuarie 1990, la ora 9,00, în prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist şi a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a oficiat Te-Deum-ul în catedrala patriarhală, pentru deschiderea sesiunii sinodale pe anul 1990.

În continuare, s-a săvîrşit slujba de pomenire a eroilor căzuţi în zilele lunii decembrie 1989 pentru libertatea şi renaşterea neamului şi pentru înlăturarea dictaturii de la conducerea ţării noastre.

După oficierea celor două slujbe religioase, de către un sobor de slujitori ai catedralei patriarhale, în frunte cu P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiţeanul, membrii Sfîntului Sinod trec în sala sinodală a palatului patriarhal, pentru desfăşurarea lucrărilor şedinţei sinodale.

La ora 10,00 *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, intră în sala sinodală, însoţit de II.PP.SS. Mitropoliţi.

Prea Fericirea Sa invită pe P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire apelului nominal.

Sînt prezenţi: *Prea Fericitul Părinte Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa centrală şi occidentală, P. S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului şi Argeşului, P. S. Episcop *Epifanie* al Buzăului, P. S. Episcop *Eftimie* al Romanului şi Huşilor, P. S. Episcop *Emilian* al Alba Iuliei, P. S. Episcop *Timotei* al Aradului, P. S. Episcop-vicar patriarhal *Nifon Ploieşteanul*, secretarul Sfîntului Sinod, P. S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovişteanul*, P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul*, P. S. Episcop-vicar *Pimen Suceveanul*, P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul*, P. S. Episcop-vicar *Lucian Tomitanul*, P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureşanul*, P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeşanul*, P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul*, P. S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul*.

Au absentat motivat: I. P. S. Arhiepiscop *Antim* al Tomisului şi Dunării de Jos, I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* al Clujului şi P. S. Episcop *Vasile* al Oradiei, aflaţi în stare de convalescenţă.

Constatîndu-se prezenţa la şedinţă a majorităţii membrilor Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* declară deschisă sesiunea Sfîntului Sinod pe anul 1990.

În cuvîntul de deschidere *Prea Fericitul Părinte Patriarh* adresează mai întîi mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru că au răspuns la convocarea acestei şedinţe extraordinare, care are loc în condiţii de deplină libertate religioasă şi autonomie pentru Biserica noastră, dobîndite în urma istoricului eveniment de la 22 decembrie 1989, al înlăturării regimului de dictatură, care s-a pecetluit cu sîngele şi jertfele a mii de martiri, înscriind o nouă pagină, nemuritoare, în istoria neamului.

La propunerea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, membrii Sfîntului Sinod păstrează un moment de reculegere în memoria martirilor revoluției, căzuți pentru libertatea țării și pentru demnitatea ei.

În continuare, Prea Fericirea Sa a exprimat sentimentele de respect pentru jertfele tinerilor eroi care au înfăptuit cu curaj libertatea țării, precum și întreaga adeziune a Bisericii Ortodoxe Române, a ierarhilor, clerului și credincioșilor ei, la lupta întregului popor pentru înlăturarea dictaturii, afirmarea libertății patriei și a demnității noastre.

Totodată, Prea Fericirea Sa a mărturisit, personal și în numele membrilor Sfîntului Sinod, regretul și vinovăția că Biserica nu a făcut totul pentru a denunța cultul personalității și al idolatriei care i s-a impus la adresa dictatorului și a regimului dictatorial din țara noastră, precum și lipsurile, oprimările și îngrădirile drepturilor sale, la care a fost supusă.

A adresat apoi membrilor Sfîntului Sinod chemarea de a sprijini refacerea spirituală și materială a țării în condițiile de libertate, dreptate, demnitate și democrație și de a da clerului, credincioșilor și întregului popor hrana spirituală de care au nevoie.

În finalul cuvîntului de deschidere, Prea Fericitul Părinte Patriarh a apreciat că este necesar ca Sfîntul Sinod să adreseze clerului și credincioșilor un cuvînt pastoral de conciliere și împăcare, precum și o scrisoare-mesaj către organizațiile creștine mondiale și către toți frații români de pretutindeni.

În scopul desfășurării lucrărilor prezentei ședințe sinodale, Prea Fericitul Părinte Patriarh a subliniat că s-a întocmit, cu consultarea membrilor Sinodului Permanent, o ordine de zi, care va putea fi amendată în cursul discuțiilor ce se vor purta, și care a fost pusă la dispoziția tuturor membrilor Sfîntului Sinod. Noua atmosferă în care se desfășoară ședința sinodală oferă Sfîntului Sinod posibilitatea să hotărască liber, democratic, demn și autonom asupra problemelor aduse în discuție.

La propunerea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* se intră în ordinea de zi:

I. Atitudinea Bisericii în noua atmosferă de renaștere spirituală și națională

În luările de cuvînt din partea tuturor membrilor Sfîntului Sinod s-a arătat participarea clerului și credincioșilor la acțiunile locale, precum și inițiativele centrelor eparhiale și ale Centrului patriarhal în întîmpinarea apelului Consiliului Frontului Salvării Naționale: slujbe de pomenire a eroilor, predici și îndemnuri la solidaritate și unitate, contribuții bănești la Fondul «Libertatea—1989», daruri de hrană și îmbrăcăminte pentru familiile eroilor și celor ce au avut de suferit în timpul revoluției etc.

Din numeroasele propuneri care s-au făcut a reieșit necesitatea luării unei atitudini unitare în perspectiva noii orientări de libertate și democrație în țara noastră, pentru a exprima sprijinul total al Bisericii la marea operă de renaștere spirituală și materială a poporului român.

Avînd în vedere posibilitatea de liberă exprimare, Sfîntul Sinod își exprimă regretul că în timpul dictaturii ateiste nu s-a putut lua atitudine publică împotriva cultului idolatru al personalității, dar *s-a acționat totdeauna cu conștiința de a se păstra tot tezaurul de credință al Bisericii strămoșești, în ciuda îngrădirilor de tot felul.*

Prin glasul tuturor ierarhilor care au luat cuvîntul, Biserica Ortodoxă Română și-a exprimat atașamentul însuflețit la opera de așezare a țării pe temelii de libertate, dreptate și demnitate.

În urma amplelor discuții purtate în deplină unitate de vederi, Sfîntul Sinod hotărăște:

Trimiterea unui cuvînt pastoral al Sfîntului Sinod către clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și a unei scrisori adresată Bisericilor creștine și organizațiilor creștine internaționale, precum și către românii ortodocși de peste hotare, în legătură cu transformările binefăcătoare din România și hotărîrea de a contribui la procesul de renaștere spirituală și națională prin propovăduirea adevărului evanghelic;

Emiterea unui comunicat de presă asupra lucrărilor și hotărîrilor Sfîntului Sinod;

în memoria eroilor căzuți pentru libertatea Patriei și pentru renașterea spirituală și națională a poporului român, Biserica Ortodoxă Română va face slujbe de pomenire și le va acorda, după datina străbună, cuvenita cinstire.

II. Doleanțe ale Bisericii Ortodoxe Române exprimate de ierarhi, cler și credincioși

(Temei nr. 439/1990) — În legătură cu atitudinea Bisericii în noua atmosferă de renaștere spirituală și națională a patriei și poporului nostru, membrii Sfîntului Sinod au luat în discuție numeroasele memorii primite la Patriarhia Română privind o seamă de doleanțe de ordin spiritual și de restabilire a prestigiului Bisericii în mijlocul poporului.

S-a relevat faptul că sub regimul dictatorial Biserica Ortodoxă Română a fost greu lovită prin îngrădirile și limitările care i s-au impus și nu a avut posibilitatea de a-și exercita drepturile ei.

În urma discuțiilor care au avut loc și la care au luat cuvîntul toți cei de față, exprimînd aprecieri și puncte de vedere cu privire la doleanțele Bisericii Ortodoxe Române înfățișate de ierarhi, cler și credincioși, Sfîntul Sinod hotărăște:

— În scopul îndeplinirii misiunii Bisericii în sînul poporului, ținînd seamă de nevoile clerului și credincioșilor, Sfîntul Sinod aprobă să fie aduse la cunoștința Consiliului Frontului Salvării Naționale unele dintre doleanțele exprimate:

1. *Rezidirea bisericilor demolate și zidirea de biserici noi.*
2. *Accesul Bisericii la mijloacele de comunicare în masă: radio, televiziune și presă, pentru emisiuni religioase.*
3. *Accesul preoților pentru acordarea de asistență religioasă în spitale, armată, închisori, orfelinate, azile etc.*
4. *Introducerea învățămîntului religios în școlile statului.*
5. *Respectarea, pe plan național, a duminicilor și a marilor sărbători religioase.*
6. *Străzile și localitățile cu denumiri bisericești să-și reia numele purtat anterior.*
7. *Anularea legilor și dispozițiilor administrative care îngrădeau drepturile Bisericii la libertate și exercitarea activității religioase și misionare.*
8. *Scutirea de serviciul militar a studenților teologi care se pregătesc pentru preoție, iar în cazul cînd serviciul militar va fi obligatoriu pentru toți tinerii țării, teologii să efectueze stagiul militar în serviciile auxiliare ale armatei.*
9. *Recunoașterea de către stat a diplomelor eliberate de instituțiile de învățămînt teologic.*
10. *Înființarea, cît mai curînd posibil, a unei Comisii de stat pentru ocrotirea monumentelor istorice bisericești, Patriarhia Română avînd dreptul de a-și trimite un reprezentant la ședințele acesteia.*
11. *Catehizarea copiilor și a tineretului.*
12. *Reînființarea episcopiilor: Argeșului, Constanței, Maramureșului și Hușilor.*
13. *Reînființarea unor mînăstiri care au avut un rol deosebit în spiritualitatea românească.*
14. *Redobîndirea, în limita posibilităților, a unor bunuri mobile și imobile ale bisericilor și mînăstirilor.*

15. *Dreptul de a-şi organiza asistenţa socială pentru clerul şi credincioşii Bisericii.*
16. *Reînnoirea învăţământului teologic seminarial şi universitar, potrivit cerinţelor actuale.*
17. *Ocuparea posturilor vacante de arhierei şi episcopi vicari la eparhii.*

III. Constatarea vacanţei, de mult timp a scaunului de mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Necesitatea ocupării posturilor vacante de arhierei şi episcopi vicari de la eparhii

Întrucît s-a constatat o gravă pagubă adusă Bisericii, datorită piedicilor puse de vechiul regim pentru ocuparea ca titular a scaunul de mitropolit al Moldovei şi Sucevei, cel mai important scaun eparhial în ordinea canonică, după scaunul patriarhal, care este vacant de mai mult de trei ani, precum şi pentru ocuparea posturilor vacante de episcopi-vicari şi arhierei-vicari de la eparhii, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Se va proceda la întocmirea formelor legale pentru alegerea titularului în scaunul vacant de mitropolit al Moldovei şi Sucevei. În legătură cu aceasta se va pregăti, totodată, înnoirea organelor eligibile, deliberative şi executive centrale, eparhiale şi parohiale din Patriarhia Română.

Sfîntul Sinod va proceda la alegerea de episcopi-vicari şi arhierei-vicari în posturile vacante de la eparhii, în ordinea priorităţilor.

IV. Obiective prioritare de lucru pentru exercitarea libertăţii religioase consfinţită de Consiliul Frontului Salvării Naţionale prin Decretul nr. 9/31 decembrie 1989

În cadrul amplelor discuţii care au avut loc cu privire la obiectivele prioritare de lucru ale Bisericii în noile condiţii de libertate, membrii Sfîntului Sinod au relevat necesitatea de a se proceda imediat la refacerea bisericilor demolate, la măsuri pentru punerea la îndemînă a credincioşilor a tot ceea ce au nevoie pentru împlinirea cerinţelor vieţii lor religioase, la măsuri de intensificare a activităţii misionare şi a catehizării copiilor şi tineretului, la reînnoirea învăţămîntului teologic privind pregătirea clerului la formularea poziţiei Bisericii în relaţiile cu celelalte culte din ţara noastră, cu Bisericile şi organizaţiile creştine internaţionale, precum şi la examinarea altor probleme care cer o soluţionare prioritară, după cum urmează :

1. *Refacerea bisericilor demolate — îndrumări ce trebuie date preoţilor şi credincioşilor*

(Temei nr. 831/1990) — Pentru exercitarea libertăţilor religioase consfinţite de Consiliul Frontului Salvării Naţionale prin Decretul nr. 9 din 31 decembrie 1989 şi în vederea unui aport mai mare al Bisericii la renaşterea spirituală a clerului şi credincioşilor, Sfîntul Sinod, dînd urmare doleanţelor exprimate de preoţi şi credincioşi prin memoriile primite la Patriarhia Română şi la centrele eparhiale, hotărăşte :

Rezidirea bisericilor demolate, aşa cum au fost. Se va trece la reconstruirea sfintelor locaşuri, căzute pradă demolării abuzive, dacă este posibil în acelaşi loc sau pe amplasamente apropiate.

De asemenea, se vor construi noi biserici, îndeosebi în cartierele urbane noi, şi în localităţile şi satele lipsite de biserică.

Pentru reconstruirea bisericilor monumente istorice se vor întocmi documentaţiile necesare şi se vor consulta forurile de specialitate.

Inițiativele ce se vor lua pentru reconstruirea locașurilor de cult demolate sau pentru construirea celor noi, vor fi în acord cu autoritățile locale privind amplasamentul acestora. La construirea de biserici noi se vor avea în vedere stilurile tradiționale românești.

2. Tipărirea de material misionar instructiv-religios, util misiunii pastorale a Bisericii.

(Temei nr. 832/1990) — Pentru a da posibilitate credincioșilor și îndeosebi tinerilor să cunoască învățătura de credință ortodoxă, membrii Sfîntului Sinod, în discuțiile purtate, au subliniat necesitatea de a se trece, fără întîrziere, la măsuri privind tipărirea de materiale misionare: broșuri, cărți de rugăciuni, catehisme, Mica Biblie, Noul Testament, Învățătura de credință ortodoxă, cărți de predici, cateheze, acatistiere, psaltiri, ceasloave, viețile sfinților, cărți de cîntări bisericești, calendare de perete și de buzunar, iconițe, ilustrate religioase pentru copii, producerea de material instructiv audio-vizual, diapozitive, filme, casete, video-casete și alte materiale utile misiunii pastorale a Bisericii.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Eparhiile vor proceda imediat la tipărirea materialelor menționate mai sus, necesare credincioșilor pentru cunoașterea învățăturii ortodoxe, potrivit cerințelor și condițiilor locale.

Fiecare eparhie va întocmi un catehism pentru nevoile spirituale ale credincioșilor, precum și calendare sau agende cu prezentarea pe scurt a vieții sfîntului din ziua respectivă.

(Temei nr. 833/1990) — Pentru intensificarea activității misionare a Bisericii și pentru a da credincioșilor ortodocși români posibilitatea de a se manifesta plenar și de a se organiza în viața și lucrarea din cadrul parohiilor, membrii Sfîntului Sinod au luat în discuție modul în care membrii Oastei Domnului se pot integra în activitatea bisericească, precum și posibilitatea înființării Asociației femeilor ortodoxe și Asociației tineretului creștin ortodox.

Cunoscînd contribuția pozitivă pe care aceste asociații religioase au avut-o în trecut pentru promovarea vieții morale a credincioșilor și tineretului creștin, în urma discuțiilor care s-au purtat, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se va adresa un cuvînt de îndemn către cler și credincioși în vederea intensificării activității misionare și a organizării, în viitor a «Asociației femeilor ortodoxe», a «Asociației tineretului creștin ortodox» și «Oastei Domnului».

3. Organizarea catehizării copiilor, tinerilor și a tuturor credincioșilor

(Temei nr. 834/1990) — Luînd în examinare problema catehizării pe care Biserica n-a avut posibilitatea s-o îndeplinească din pricina îngrădirilor impuse în timpul regimului ateist, membrii Sfîntului Sinod au relevat necesitatea organizării imediate a catehizării copiilor, tinerilor și a tuturor credincioșilor, pe vîrste, prin stabilirea unor zile și ore de catehizare după un program care să fie adus la cunoștința tuturor.

S-a considerat necesar să fie desemnate persoane competente, responsabile, atît la eparhii cît și la parohii, preoți, diaconi, cîntăreți bisericești, persoane cu pregătire din rîndul cadrelor didactice sau din alte domenii, pentru desfășurarea, îndrumarea și coordonarea activității de catehizare.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Centrele eparhiale vor lua măsuri pentru a se organiza, în parohii, catehizarea copiilor după programe și materiale alcătuite, în prealabil, de fiecare eparhie. Pentru început se vor utiliza catehismele deja existente.

Prea Sfinții episcopi-vicari și arhierei-vicari, iar în lipsă vicarii administrativi, vor coordona și îndruma activitatea de catehizare.

Se va avea în vedere organizarea activității de catehizare pe mai multe categorii, după vîrstă. Pînă la tipărirea de catehisme, se va începe catehizarea prin învățarea cîntărilor bisericești și lecturi din viețile sfinților.

4. Reînnoirea învățămîntului teologic seminarial și universitar, potrivit cerințelor actuale

(Temei nr. 40/1990) — Discuțiile purtate în legătură cu reînnoirea învățămîntului teologic seminarial și universitar au avut ca obiect: modalitatea admiterii în seminariile și institutele teologice; persoanele care pot candida la admiterea în aceste instituții de învățămînt; numărul de locuri, categorii de candidați, bărbați, femei, cursuri și examene, examinarea aptitudinilor pentru preoție, necesitatea revizuirii programelor analitice, cursurilor și manualelor pentru seminariile și institutele teologice, reînființarea școlilor monahale etc., toate acestea urmînd a fi examinate de cîte o comisie care să facă propuneri potrivit cerințelor actuale ale Bisericii și societății libere actuale.

După discuțiile care au avut loc și la care au luat parte toți ierarhii prezenți, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se va institui o comisie care va studia posibilitatea modificărilor ce urmează a fi aduse actualului Regulament al învățămîntului teologic, în lumina înnoirilor din Patria noastră și a cerințelor Bisericii, ținînd seama de următoarele:

Necesitatea menținerii examenelor de admitere atît în seminarii cît și în institutele teologice;

Stabilirea numărului de locuri să se facă de fiecare eparhie, după necesități;

La seminariile teologice să fie acceptați numai bărbați, iar la institutele teologice să fie acceptați bărbați și femei;

La institutele teologice să fie acceptați și candidați fără pregătire seminarială;

În privința examenelor anuale la institutele teologice să se procedeze ca în învățămîntul de stat universitar.

Să se acorde posibilitatea clericilor, absolvenților de seminarii, să urmeze cursurile institutelor teologice cu frecvență redusă.

Se va trece imediat la revizuirea programelor analitice la disciplinele care se predau în seminariile și institutele teologice, a manualelor și cursurilor existente pentru aceste școli. În acest scop se va alcătui cîte o comisie de profesori și specialiști la fiecare școală teologică, pentru a aduce la îndeplinire cele hotărîte, lăcînd propunerile cuvenite.

În ceea ce privește reînființarea școlilor monahale cunoscut fiind rolul monahismului în istoria Bisericii Ortodoxe Române și contribuția lui la reînnoirea vieții duhovnicești, se vor organiza școli monahale în fiecare mînăstire mai mare, cu durata de trei ani.

Candidații care se disting în cadrul școlilor monahale vor putea fi recomandați de conducerea mînăstirii pentru a-și continua studiile la seminariile teologice. Monahii și monahiile care vor îndeplini condițiile de studii vor putea fi recomandați pentru înscrierea și la institutele teologice universitare.

În scopul funcționării școlilor monahale se vor reactiva și îmbunătăți programele analitice deja existente iar la nevoie se vor întocmi altele noi.

Cu privire la examenele de admitere în școlile de învățămînt teologic din anul 1989, avîndu-se în vedere limitarea numărului de locuri care s-a impus eparhiilor în timpul regimului dictatorial și numărul mare al posturilor

vacante de preoți. Sfîntul Sinod hotărăște ca toți acei candidați care au susținut examene de admitere la seminariile teologice și la institutele teologice universitare, precum și cei care au susținut examene de admitere la doctorat, în sesiunile anului 1989, și au obținut media de admitere, să poată fi înscriși la școlile respective pentru anul 1989—1990, cu recomandarea chiriarhului.

Clericii, monahii și monahiile înscriși la instituțiile de învățămînt teologic, vor putea urma cursurile cu frecvență redusă, în condițiile anterioare.

Pregătirea și recrutarea cadrelor didactice care vor preda în instituțiile de învățămînt teologic, să se facă după un regulament special, care se va întocmi ulterior.

5. Reorganizarea cursurilor pastoral-misionare ale clerului

(Temei nr. 835/1990) — În vederea îmbunătățirii activității misionare a Bisericii în condițiile noi de libertate, în scopul continuării pregătirii și perfecționării clerului, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se vor organiza cursuri teologice, pastoral-misionare, de definitivare și promovare, cu programă analitică și teme stabilite de Sfîntul Sinod, care se vor preda de cadrele didactice la institutele teologice universitare.

6. Organizarea de întruniri preoțești periodice, semestriale

(Temei nr. 735/1990) — Pentru promovarea schimbului de experiență și înnoirea metodelor de pastorație, pentru cunoașterea unor teme de interes general-bisericesc și pentru dezbaterea lor, în urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se va continua organizarea întrunirilor preoțești semestriale, pe protopopiate, cu teme dogmatice, morale, liturgice, omiletice și pastorale, de interes general bisericesc, cu programe și tematică stabilite de Sfîntul Sinod.

Prima conferință din anul 1990 va avea loc în luna mai sau în luna iunie.

7. Necesitatea revizuirii conținutului tuturor publicațiilor bisericești

(Temei nr. 1222/1990) — Pentru a se înlătura tot ceea ce a fost impus presei bisericești, în contradicție cu principiile de libertate și democrație, denaturîndu-se specificul teologic, istoric și cultural al publicațiilor, Sfîntul Sinod hotărăște:

Redacțiile și editurile tuturor revistelor bisericești, centrale și eparhiale vor lua măsuri pentru adaptarea conținutului publicațiilor respective la condițiile de libertate și democrație.

Toate revistele vor publica în primul număr pe anul 1990 un editorial special care să arate autocritic modul în care s-au reflectat, prin articole și studii, ca și prin alte materiale publicate, elemente impuse de preamărire a vechiului regim dictatorial.

Editurile își vor revizui componența comitetelor de redacție.

În privința îndrumătoarelor pastorale, fiecare eparhie va hotărî denumirea, conținutul și comitetul de redacție.

Redacția de știri «R.O.C.» în versiunile engleză și franceză își va adapta orientarea, potrivit transformărilor înnoitoare din țara noastră, rămînînd în principal ca un buletin de știri.

8. Examinarea situației comunităților ortodoxe române de peste hotare și a slujitorilor acestora

În cadrul discuțiilor purtate privitor la comunitățile ortodoxe române de peste hotare, se constată că, în urma înnoirilor din țara noastră, unii preoți care activează la parohiile ortodoxe române de peste hotare, sînt acum contestați.

Avîndu-se în vedere că parohiile ortodoxe române de peste hotare au fost înființate la cererea credincioșilor ortodocși români din țările respective, iar organizarea lor a fost recunoscută în țările unde funcționează, iar Patriarhia Română le-a trimis preoți, la cerere,

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Reconfirmă, preoților trimiși peste hotare, misiunea de slujitori, încredințată de Biserică, pentru a răspunde, în continuare, și a sluji credincioșilor la cererea cărora au fost trimiși.

Preoții care nu vor mai fi agreați în parohiile respective, unde au fost trimiși, vor fi rechemați în țară, la posturile care le-au fost rezervate, potrivit legii.

9. Examinarea posibilităților anulării pedepselor de caterisire și depunere din treapta preoției, aplicate unor clerici pentru motive și sub presiuni politice

(Temei nr. 1223/1990) — Constatîndu-se amestecul brutal al autorităților dictatoriale în treburile bisericești și cu sentimentul regretului că nu a fost posibil a se rezista presiunii care s-a exercitat la aplicarea unor pedepse;

Ținîndu-se seama de transformările înnoitoare prin care trece țara, instaurîndu-se libertatea și democrația;

În urma discuțiilor purtate asupra cazurilor de caterisiri, depuneri din treapta preoției și alte sancțiuni aplicate unor slujitori ai Bisericii noastre, pe motive și la presiuni politice, Sfîntul Sinod hotărăște:

Anularea tuturor pedepselor aplicate unor slujitori ai Bisericii noastre pe motive și la presiuni politice.

Pentru aducerea la îndeplinire a prezentei hotărîri, eparhiile vor proceda, imediat, la analizarea cazurilor preoților respectivi.

10. Necesitatea revizuirii Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a regulamentelor bisericești

(Temei nr. 27/1990) — Luîndu-se în discuție cadrul legal în care Biserica Ortodoxă Română își desfășoară activitatea în prezent în noile condiții de libertate și democrație din țara noastră, membrii Sfîntului Sinod confirmă valabilitatea actualului Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a legiuirilor și regulamentelor aflate în vigoare.

Ținîndu-se seama, că este necesar să se elimine din legiuirile bisericești toate prevederile care contravin principiilor de libertate, democrație și autonomie bisericească, în urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se instituie o comisie care să procedeze la reviziuirea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a regulamentelor bisericești.

Comisia va fi formată din profesori canoniști și juriști, după cum urmează: P.C. Diac. Prof. Ioan Floca, P.C. Pr. Prof. Nicolae Dură, Dl. Prof. onorar Iorgu Ivan, P.C. Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ, P.C. Pr. Alexandru Armand Munteanu, inspector general bisericesc, Dl. Ion Neagu, consilier juridic.

11. Formularea poziției Bisericii Ortodoxe Române față de Cultele religioase din România în noul climat de libertate și renaștere spirituală din țara noastră

Luîndu-se în discuție problema relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Culte din țară, în nou atmosferă de libertate religioasă, stabilită de Decretul nr. 9

al Consiliului Frontului Salvării Naţionale din 31 decembrie 1989, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Continuarea şi dezvoltarea relaţiilor ecumenice frăţeşti cu Cultele religioase din România, pe baza dragostei evanghelice şi în lumina prevederilor decretului Consiliului Salvării Naţionale din 31 decembrie 1989.

Avîndu-se în vedere abolirea decretului din 1 decembrie 1948, Biserica Ortodoxă Română se arată deschisă colaborării cu celelalte Culte din România, în duhul dragostei creştine în cadrul libertăţii depline recunoscută Cultelor religioase prin decretul Consiliului Frontului Salvării Naţionale din 31 decembrie 1989. În acelaşi timp, îngrijorat de situaţiile de tensiune care s-au produs deja în unele parohii foste greco-catolice din Transilvania, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române face apel la unitate creştină frăţească pentru a nu se produce acte de violenţă şi dezbinare dureroasă.

Totodată, hotărăşte instituirea unei comisii la Patriarhia Română, în vederea unui dialog cu o comisie similară din partea Bisericii greco-catolice care să lucreze sincer şi deschis pentru a se ajunge la un rezultat pozitiv, la reconciliere, fără a se recurge la acte de dezordine care ar putea apărea în comunităţi.

La eparhii vor lua fiinţă comisii similare formate din vicarul administrativ, consilierul administrativ economic, consilierul juridic şi protopopul locului, pentru a proceda la reglementarea situaţiei bunurilor bisericeşti, care au aparţinut fostelor parohii greco-catolice şi a bunurilor care s-au realizat pînă acum în acele parohii.

Pentru a preveni abuzurile şi violenţele şi pentru a nu se repeta pagubele produse după anul 1700 şi în anul 1948, vor fi aduse la cunoştinţa autorităţilor de stat stările de tensiune care s-au creat deja şi ar mai putea continua în unele parohii.

12. Înfiinţarea Fondului de Solidaritatea creştină al Bisericii Ortodoxe Române

(Temei nr. 1221/1990) — Avîndu-se în vedere Apelul către ţară al Consiliului Frontului Salvării Naţionale, Biserica şi-a exprimat hotărîrea de a sprijini toate acţiunile menite să asgiure triumful libertăţii şi demnităţii tuturor fiilor patriei şi reconstrucţia ţării.

În urma discuţiilor purtate şi a apelului Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, publicat în «Vestitorul» din luna decembrie 1989, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Se constituie Fondul Salidarităţii Creştine al Bisericii Ortodoxe Române, care va fi folosit pentru sprijinirea acţiunilor Consiliului Frontului Salvării Naţionale.

Totodată ierarhii, preoţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române sînt îndrumaţi să contribuie la «Fondul Libertatea 1989», destinat ajutorării familiilor îndoliate şi tuturor celor care au suferit din cauza acţiunilor teroriste în timpul revoluţiei.

V. Diverse

1. Atitudinea Bisericii faţă de chemările adresate tuturor cetăţenilor de a face parte din partide politice

Dat fiind faptul că Biserica este mama tuturor, iar clerul prin chemarea şi misiunea lui trebuie să slujească tuturor ;

Ţinînd seama că în cadrul vieţii noi din ţara noastră armata, procuratura, televiziunea sînt instituţii apolitice;

În urma discuţiilor care au avut loc, fără a limita drepturile cetăţeneşti ale clerului, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Recomandă clerului Bisericii Ortodoxe Române să se abţină de la o politică militantă, în cadrul partidelor.

2. În legătură cu textul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru Duminica Ortodoxiei, *Sfîntul Sinod hotărăşte:*

Se renunţă la paragraful referitor la colectă în scopul sprijinirii comunităţilor ortodoxe române de peste hotare.

Conducerea Sectorului respectiv se va îngriji privind corectarea textului.

3. Cu privire la temele conferinţelor preoţeşti pe anul 1990, *luîndu-se în discuţie temele propuse în şedinţa din luna decembrie 1989, Sfîntul Sinod hotărăşte:*

Se vor formula teme noi, în sprijinul celor hotărîte de Sfîntul Sinod în prezenta şedinţă, odată cu fixarea datei pentru prima conferinţă (în luna mai sau iunie a.c.).

Epuizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, *luînd cuvîntul, arată că prin ceea ce s-a făcut în această şedinţă sinodală s-a dat un profil nou orientărilor pentru activitatea noastră bisericească.*

Aduce mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod care s-au exprimat în mod solidar privind căinţa şi regretul pentru ceea ce Biserica şi ierarhii n-au putut face şi împlini în timpul regimului de dictatură şi teroare, datorită limitărilor care i-au fost impuse.

Adresează îndemn către membrii Sfîntului Sinod ca, împreună cu preoţii şi credincioşii să fie prezenţi cu rugăciunea şi fapta în viaţa poporului pe care Biserica îl slujeşte, cu smerenie şi conştiinţă creştină preoţească.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, în numele membrilor Sfîntului Sinod, mulţumeşte Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *pentru gîndul bun de a fi convocat această şedinţă sinodală absolut necesară pentru orientarea activităţii Bisericii în lumina libertăţilor şi autonomiei dobîndite acum.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist *declară închisă şedinţa Sfîntului Sinod şi prorogă sesiunea sinodală pe anul 1990, anunţînd că data viitoarei şedinţe sinodale se va comunica în mod regulamentar.*

Şedinţa se încheie la 4 ianuarie 1990, ora 14,00.
Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Preşedintele Sfîntului Sinod,

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod

† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar Patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
Sumarul şedinţei de lucru din 18 ianuarie 1990

Potrivit convocării nr. 259/1990, în ziua de joi, 18 ianuarie 1990, a avut loc şedinţa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 10,00 *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala sinodală, împreună cu Dl. Prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor, însoţiţi de II.PP.SS. Mitropoliţi.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop-vicar patriarhal *Nifon Ploieşteanul*, secretarul Sfîntului Sinod, să facă apelul nominal.

Sînt prezenţi: *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* al Bisericii Ortodoxe Române; I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P.S. Episcop Gherasim al Rîmnicului şi Argeşului, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, P.S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, P.S. Episcop Emilian al Alba Iuliei, P.S. Episcop Timotei al Aradului, P.S. Episcop Vasile al Oradiei, P.S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul, P.S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovişteanul, P.S. Episcop-vicar Roman Ialomiţeanul, P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, P.S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul, P.S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul, P.S. Episcop-vicar Justinian Maramureşanul, P.S. Arhiereu-vicar Calinic Argeşanul, P.S. Arhiereu-vicar Gherasim Vrînceanul, P.S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul.

Absentează motivat I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului şi Dunării de Jos.

Constatîndu-se prezenţa la şedinţă a majorităţii membrilor Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* declară şedinţa deschisă, arătînd că sesiunea sinodală se află prorogată.

Luînd cuvîntul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* întîmpină cu salutare frăţească pe membrii Sfîntului Sinod şi le adresează mulţumiri pentru prezenţa la şedinţa sinodală.

Salută apoi prezenţa, pentru prima oară, în mijlocul membrilor Sfîntului Sinod a domnului Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor.

După aceasta, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* dă citire, personal, cererii înregistrate la Administraţia Patriarhală sub nr. 500/1990, prin care arată că «în urma unui adînc examen sufletesc, vine înaintea Sfîntului Sinod cu rugămintea frăţească de a i se aproba retragerea la pensie, avînd anii şi sănătatea şubrezită». Totodată, Prea Fericirea Sa «roagă să i se îngăduie să se aşeze, după un examen şi tratament medical, la una dintre mînăstirile Arhiepiscopiei Bucureştilor», propunînd să se încredinţeze conducerea Arhiepiscopiei Bucureştilor şi Mitropoliei Ungro-Vlahiei, ca locotenent, P.S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul*.

Pezentîndu-şi cererea, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* se retrage din sala de şedinţe, rugînd să se continue lucrările Sfîntului Sinod potrivit prevederilor statutare şi regulamentare.

În acest context, prevalîndu-se de prevederile art. 11 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, primul în ordine canonică, ia cuvîntul, arătînd că modul solemn, demn şi stăruitor în care *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* şi-a prezentat retragerea, nu a mai dat posibilitatea nici unuia dintre membrii Sfîntului Sinod de a-l întoarce din hotărîrea luată.

În continuare, I.P.S. Sa, prezentînd complexitatea împrejurărilor, propune Sfîntului Sinod să încredinţeze Locotenenţa de patriarh celor trei mitropoliţi în în funcţie, iar preşedinţia să fie atribuită celui mai vîrstnic dintre mitropoliţi.

În cadrul discuţiilor purtate s-a apreciat că este bine ca celor trei mitropoliţi să le fie asociaţi un episcop eparhiot şi un episcop vicar de la Centrul eparhial, iar problemele centrului patriarhal să fie soluţionate, prin rotaţie, de către cei cinci ierarhi care vor alcătui Locotenenţa patriarhală.

În urma discuțiilor care au avut loc și în unanimitate de vederi, potrivit sfintelor canoane și Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod, în plenul său, hotărăște :

Aprobă instituirea unei locotenențe patriarhale, începînd cu data de 18 ianuarie 1990, alcătuită din : I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, completată cu un episcop eparhiot, — P.S. Episcop Timotei al Aradului —, și cu un episcop vicar, — P.S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul —, locotenență care va fi prezidată prin rotație și va funcționa potrivit rînduielilor canonice și bisericești, pînă la reglementarea acestei situații.

— Încredințează P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul* locotenența de arhiepiscop al Arhiepiscopiei București și Mitropoliei Ungrovlahiei, începînd cu data de 18 ianuarie 1990.

— Încredințează P. S. Episcop-vicar *Pimen Suceveanul* locotenența Arhiepiscopiei Iașilor, începînd cu data de 18 ianuarie 1990.

— Avînd în vedere principiul rotației cu privire la prezidarea Locotenenței patriarhale, Sfîntul Sinod plenar hotărăște ca și ședințele sinodale să fie prezidate prin rotație de către membrii Locotenenței patriarhale.

Sfîntul Sinod plenar, discutînd în continuare asupra cererii Prea Fericitului Patriarh Teoctist privind retragerea din scaunul patriarhal, este de acord ca asupra respectivei cereri să se revină după examinarea celorlalte probleme înscrise pe ordinea de zi, și ca urmare, hotărăște :

— Cererea *Prea Fericitului Patriarh Teoctist* pentru retragerea din scaunul patriarhal va fi înscrisă pe ordinea de zi.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, preluînd prezidarea ședinței, arată că unele probleme înscrise pe ordinea de zi vor trebui să fie examinate, în prealabil, de către Comisiile sinodale.

De aceea, la invitarea I. P. S. Mitropolit Președinte, P. S. Episcop-vicar Nifon Ploișteanul, dă citire componenței comisiilor sinodale, după cum urmează :

COMISIA AFACERILOR EXTERNE BISERICEȘTI

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului	Președinte
I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului	Membru
I. P. S. Arhiepiscop Adrian al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală	Membru
P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal	Raportor
P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul	Membru
P. S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul	Membru

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ RELIGIOASĂ ȘI MĂNĂSTIRI

I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos	Președinte
P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor	Membru
P. S. Episcop Timotei al Aradului	Membru
P. S. Episcop Vasile al Oradiei	Membru
P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul	Raportor
P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Vrînceanul	Membru

COMISIA CANONICĂ-JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei	Președinte
P. S. Episcop Gherasim al Rîmnicului și Argeșului	Membru
P. S. Episcop Epifanie al Buzăului	Membru
P. S. Episcop-vicar Justinian Maramureșanul	Membru
P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul	Raportor

COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului	Președinte
P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei	Membru
P. S. Episcop-vicar Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal	Raportor
P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul	Membru
P. S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul	Membru

Sfîntul Sinod aprobă componența comisiilor sinodale, potrivit prezentării de mai sus.

După o scurtă pauză se intră în ordinea de zi.

1. — *Temei nr. 85/1990.* — Problema Episcopiei Alba Iulia.

La cererea P. S. Episcop *Emilian* al Alba Iuliei, se dă citire referatului Cancelariei Sfîntului Sinod, din care rezultă următoarele :

La 8 ianuarie 1990, membrii permanenți ai Consiliului eparhial al Episcopiei Alba Iuliei, printr-un memoriu, s-au adresat Sfîntului Sinod, solicitînd a se examina posibilitatea transferării P. S. Episcop Emilian la o altă eparhie, unde să-și continue activitatea, cu un alt mod de lucru, deoarece atmosfera creată la Centrul eparhial și în eparhie a condus la stări nedorite care împiedică desfășurarea normală a activității. Membrii Permanenței recunosc calitățile P. S. Episcop *Emilian* pe tărîm economic-gospodăresc și cultural, dar consideră că nu mai este posibilă colaborarea cu P. S. Sa.

Sinodul Permanent, în ședința sa de lucru din 10—11 ian. 1990, în prezența P. S. Episcop Emilian, a examinat memoriul Permanenței Consiliului eparhial al Episcopiei Alba Iuliei și a hotărît să fie înaintat Sfîntului Sinod plenar pentru examinare și hotărîre.

Ulterior, la 12 ian. 1990 un grup numeros de preoți din toate protopopiatele Episcopiei Alba Iuliei, s-au prezentat la Patriarhia Română depunînd mai multe memorii cu semnături, declarînd că : «nu mai recunosc pe P. S. Episcop *Emilian*» și cerînd întrunirea Sfîntului Sinod pentru a lua măsuri.

P. S. Episcop *Emilian* prin memoriul înregistrat la A. P. sub nr. 420/1990 a prezentat multiplele realizări din timpul celor 14 ani la conducerea Episcopiei Alba Iuliei, precum și o seamă de memorii ale unor preoți și credincioși, aduse în favoarea P. S. Sale.

Sfîntul Sinod dă cuvîntul P. S. Episcop *Emilian* care înfățișează pe larg întreaga activitate si motivele care au dus la crearea stărilor de tensiune care i-au afectat profund sănătatea, așa cum rezultă și din memoriul prezentat Sfîntului Sinod.

În cadrul amplelor discuții care au avut loc, membrii Sfîntului Sinod au relevat rîvna P. S. Episcop Emilian și roadele activității P. S. Sale, dar au apreciat, în același timp că stările de tensiune care s-au creat în centrul eparhial și eparhie, precum și starea șubredă a sănătății, pledează fie pentru trecerea P. S. Sale într-un concediu mai îndelungat, pentru îngrijirea sănătății, fie pentru retragerea de la administrarea eparhiei.

În acest context P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei, înțelegînd în mod frătesc recomandările membrilor Sfîntului Sinod. prezintă cererea înregistrată la Administrația Patriarhală sub nr. 460/1990, prin care arată că : «ținînd seama de situația creată, consider necesară retragerea mea din administrația Episcopiei de Alba Iulia și rămîn la dispoziția Sfîntului Sinod».

Sfîntul Sinod avînd în vedere cererea P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei și ținînd seama de prevederile art. 10, al. «h» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, coroborate cu prevederile art. 7, lit. «i» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, privind cererile de retragere a ierarhilor ;

În urma discuțiilor ample care au avut loc și în unanimitate de voturi, hotărăște :

Aprobă cererea de retragere a P. S. Episcop Emilian Birdaș de la administrarea Episcopiei Alba Iuliei, începînd cu data de 18 ian. 1990, urmînd a rămîne la dispoziția Sfîntului Sinod.

Aprobă ca P. S. Episcop Emilian să-şi poată reglementa drepturile la pensie legală ca episcop în retragere, urmînd a se stabili la o mînăstire sau în alt loc pe care le va aduce la cunoştinţa Sfîntului Sinod.

P. S. Sa se va bucura de dreptul de cinstire şi pomenire alături de chiriarhul locului în mînăstirea de retragere şi oriunde este de faţă la slujbele religioase.

Centrul eparhial al Episcopiei Alba Iuliei se va îngriji de asigurarea întreţinerii P. S. Sale, precum şi a locuinţei corespunzătoare, cu o persoană de îngrijire.

Pe data retragerii, P. S. Episcop Emilian Birdaş, conducerea administrativă a activităţii Episcopiei Alba Iuliei se încredinţează Permanenţei Consiliului eparhial şi Consiliului eparhial provizoriu, prezidate P. C. Pr. Vicar administrativ Ioan Andreicuţ.

Din punct de vedere canonic Episcopia Alba Iuliei va funcţiona sub directa jurisdicţie a I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

2. — *Temei nr. 281/1990* — Precizări în legătură cu constituirea organelor provizorii la parohii, protoierii, eparhii.

În legătură cu adresele, deciziile şi comunicările anterioare prezentei date, privitoare la dizolvarea organelor deliberative şi executive centrale, eparhiale şi parohiale, precum şi cu constituirea de organe provizorii în locul acestora, Cancelaria Sf. Sinod propune să se aducă la cunoştinţa tuturor centrelor eparhiale următoarele precizări:

1. — *La eparhii*

Urmare dizolvării organelor deliberative şi executive, Chiriarhul va constitui, de îndată, un *Consiliu eparhial provizoriu*, alcătuit din 3 (trei) preoţi şi 6 (şase) mireni, persoane care să se bucure de încrederea preoţilor şi credincioşilor din eparhie.

Consiliul eparhial provizoriu este investit cu următoarele atribuţii:

a. *Preia atribuţiile fostului Consiliu eparhial pînă la constituirea noului organ executiv al eparhiei;*

b. *Pregăteşte alegerea noii Adunări eparhiale cu respectarea prevederilor statutare şi regulamentare, astfel ca rezultatul ei să exprime cu adevărat opţiunile clerului şi credincioşilor din eparhie, în spiritul deplinei libertăţi de opinie.*

2. — *La protopopiate*

Conducerea oficiului protopopesc va fi încredinţată, de către Chiriarh, unei Comisii provizorii, alcătuită din 3 (trei) preoţi care se bucură de încrederea clerului din protopopiat.

Comisia provizorie va fi prezidată de cel mai vîrstnic dintre cei trei.

Pe lîngă preluarea atribuţiilor protopopeşti, Comisia provizorie are mandatul de a pregăti alegerea noului protopop, în conformitate cu prevederile statutare şi cu grija ca rezultatul alegerii să exprime opţiunea clerului din protopopiat, în condiţiile libertăţii de opinie.

Alegerea de protopop se va face în termen de 30 de zile de la constituirea Comisiei provizorii, potrivit prevederilor art. 55—57 din Regulamentul organelor deliberative din Patriarhia Română.

3. — *La parohii*

Preotul paroh va constitui, de îndată, *Consiliul parohial provizoriu*, alcătuit din 5—7 membri, persoane care să se bucure de încrederea credincioşilor din parohie.

Consiliul parohial provizoriu este investit cu următoarele atribuţii:

a. Preia atribuţiile fostului consiliu parohial pînă la constituirea noului organ executiv al parohiei.

b. Pregăteşte alegerea şi constituirea noii Adunări parohiale, conform prevederilor statutare, în vederea alegerii noului Consiliu eparhial.

Se va avea în vedere ca alegerea să se facă cu respectarea prevederilor statutare şi cu grija ca rezultatul ei să exprime opţiunile credincioşilor din parohie, în spiritul deplinei libertăţi de opinie.

În urma discuţiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă ca precizările de mai sus ale Cancelariei Sf. Sinod privitoare la constituirea organizării organelor provizorii la eparhii, protoierii şi parohii, să fie aduse la cunoştinţa tuturor centrelor eparhiale pentru îndeplinire.

Datele alegerilor pentru noile organe deliberative şi executive centrale, eparhiale şi parohiale vor fi comunicate ulterior, în timp util.

La ora 14,00 şedinţa se suspendă, urmînd ca lucrările să fie reluate la ora 16,00.

La reluarea lucrărilor, P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeşeanul prezintă referatul Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină privind :

3. — *Temei nr. 432/1990* — Alegerea P. C. Pr. Conf. Dr. Ioan Mihăltan de la Institutul teologic universitar din Sibiu, ca arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei.

Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, examinînd dosarul respectiv, constată că Sinodul Permanent, în şedinţa din 17 ian. 1990 a luat în examinare recomandarea P. S. Episcop Vasile al Oradiei pentru alegerea P. C. Pr. Conf. Dr. Ioan Mihăltan, în postul vacant de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei şi a hotărît să fie supusă Sfîntului Sinod plenar.

Din actele aflate la dosar rezultă că P. C. Pr. Ioan Mihăltan întruneşte condiţiile prevăzute de art. 129 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, cerute candidaţilor la arhierie, este licenţiat al Institutului teologic universitar din Sibiu şi doctor în teologie al aceluiaşi institut.

A funcţionat ca preot in parohia Ohaba, jud. Alba, avînd în prezent 39 de ani de preoţie. Din anul 1970 pînă în prezent a funcţionat la Institutul teologic universitar din Sibiu, ca duhovnic, lector, iar din anul 1987 ca titular al Conferinţei de Îndrumări misionare.

S-a distins ca preot prin activitatea misionară, ca dascăl de teologie prin activitatea de la catedră, precum şi în timpul studiilor de specializare la Institutul ecumenic din Bossey-Elveţia şi la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg-Franţa.

Ţinînd seama de recomandarea P. S. Episcop Vasile al Oradiei şi de propunerea Sinodului Permanent ;

În urma examinării canonice care i s-a făcut de către Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină ;

Avînd în vedere rezultatul votării, potrivit căruia P. C. Pr. Conf. Dr. Ioan Mihăltan a întrunit unanimitatea de voturi ;

În conformitate cu prevederile art. 104 şi 129 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. C. Pr. Conf. Dr. Ioan Mihăltan în postul vacant de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei, cu titlul de «Crişanul» şi ridicarea la rangul arhieriei.

Cancelaria Sfîntului Sinod va întocmi demersurile cuvenite în vederea hirotoniei întru arhiereu şi a instalării în funcţie.

Este introdus în sala sinodală P. C. Pr. Conf. Dr. Ioan Mihăltan, noul ales în funcţia de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei.

I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei îi aduce la cunoştinţă rezultatul votării Sfîntului Sinod, potrivit căruia, a fost ales în unanimitate ca arhiereu-vicar.

În cuvîntul de răspuns, P. C. Pr. Dr. Ioan Mihăltan, profund emoţionat, aduce mulţumiri P. S. Episcop Vasile al Oradiei, care l-a recomandat în calitate de colaborator, ca arhiereu-vicar, şi membrilor Sfîntului Sinod care, prin alegere, i-au acordat încredinţarea pentru a fi ridicat la treapta arhieriei. Făgăduieşte colaborare şi ascultare faţă de chiriarhul său, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, şi desfăşurarea unei lucrări misionare fără preget.

4. — *Temei nr. 220/1990* — Memoriul preoţilor din Protoieria Cimpulung, jud. Argeş, privind revenirea sub jurisdicţia Arhiepiscopiei Bucureştilor.

În susţinerea memoriului respectiv, cei 102 preoţi semnatari invocă motive istorice, culturale şi bisericeşti, potrivit cărora protopopiatul de Cimpulung a depins jurisdicţional de Arhiepiscopia Bucureştilor. La aceasta se adaugă şi dificultăţile geografice pentru păstrarea legăturilor preoţilor din protopopiat cu Rm. Vîlcea reşedinţa Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, de care aparţin numai din anul 1987, cînd fără să fie consultaţi preoţii, protoieria Cimpulung a fost arondată la Episcopia Rîmnicului şi Argeşului.

Avînd în vedere că în organizarea sa administrativă, Biserica urmează organizarea administrativ-teritorială de stat, şi în urma discuţiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Memoriul preoţilor din Protoieria Cîmpulung, jud. Argeş, privind revenirea sub jurisdicţia canonică a Arhiepiscopiei Bucureştilor, de care a aparţinut în trecut, se ţine în evidenţă, pentru examinarea la o eventuală nouă delimitare administrativ-teritorială de stat.

5. — *Temei nr. 500/1990* — Cererea P. F. Părinte Patriarh T e o c t i s t privind retragerea din scaunul patriarhal.

Potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod, luată la începutul şedinţei sinodale, se aduce în examinare cererea Prea Fericitului Părinte Patriarh T e o c t i s t pentru retragerea din scaunul patriarhal.

În cererea de retragere la pensie, *Prea Fericitul Patriarh T e o c t i s t* motivează că anii şi sănătatea şubrezită îl determină ca, după un adînc examen sufletesc, să se retragă acum, cînd Biserica are nevoie de energii noi. Totodată, Prea Fericirea Sa, precizează că rămîne statornic în această hotărîrei rugînd Sfîntul Sinod a i-o aproba şi a-i îngăduit ca, după un examen şi tratament medical, să se aşeze la una din mînăstirile Arhiepiscopiei Bucureştilor sau în altă eparhie.

Avînd în vedere caracterul ferm şi hotărît al cererii exprimate de Prea Fericitul Părinte Patriarh T e o c t i s t,

Cu regretul profund şi dezacordul exprimat în unanimitate de către membrii Sfîntului Sinod, cu privire la cererea de retragere care li s-a adresat şi ţinînd seama că aceasta înfrînge voia fiecăruia,

Din respect, însă, pentru exemplara slujire de care Prea Fericirea Sa a dat dovadă în cei 40 de ani de arhierie şi din respect pentru voinţa de a se retrage,

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. «h» din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi ale art. 7, lit. «i» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aduce mai întîi respectuoase şi frăţeşti mulţumiri pentru modul pilduitor în care şi-a împlinit slujirea arhierească timp de 40 de ani, dintre care trei ani ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Aprobă cererea P. F. Părinte Patriarh T e o c t i s t privind retragerea din scaunul patriarhal, începînd cu data de 18 ianuarie 1990, urmînd a beneficia de dreptul legal de pensie.

Aprobă ca P. F. Părinte Patriarh T e o c t i s t să se stabilească la una din mînăstirile din cadrul Arhiepiscopiei Bucureştilor sau din altă eparhie.

Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor se va îngriji de asigurarea întreţinerii P. F. Sale, precum şi d locuinţei, cu o persoană de îngrijire, mijloc de transport şi şofer.

P. F. Sa se va bucura de dreptul de cinstire şi pomenire alături de chiriarhul locului în mînăstirea de retragere şi oriunde este de faţă la slujbele religioase.

La dorinţa unanimă a membrilor Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh *T e o c t i s t* este invitat în sala sinodală pentru a lua act de rezultatul cererii.

I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, în cuvinte emoţionante relevă slujirea arhierească a Prea Fericirii Sale în cei peste 40 de ani, ca episcop-vicar patriarhal,

episcop eparhiot, mitropolit al Olteniei şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, iar ultimii trei ani ca Patriarh. Subliniază demnitatea şi sprijinul jertfelnic în care Prea Fericirea Sa se retrage din scaun, dînd prin aceasta încă un exemplu de dăruire şi slujire în interesul Bisericii. I. P. S. Mitropolit Nicolae încheie cu cuvintele: «Noi am hotărît să nu fim de acord cu cererea Prea Fericirii Voastre, dar dacă actul pe care l-aţi făcut rămîne definitiv, vi-l respectăm şi ne plecăm în faţa jilţului Prea Fericirii Voastre».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, adresîndu-se membrilor Sfîntului Sinod şi d-lui Prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor, arată că nu se aştepta la această întîlnire, care se încheie atît de mişcător. Mărturiseşte că din necazurile şi frămîntările îndurate în timpul dictaturii, soldate cu jertfele martirilor noştri, puse la temelia libertăţii pe care o trăim acum, răsare, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu şi această iniţiativă, pe care în alte împrejurări n-am fi fost în stare să le împlinim. Apoi, Prea Fericirea Sa arată că acest gînd l-a stăpînit încă de la şedinţa Sf. Sinod din 3—4 ian., dar l-a amînat pentru a nu aduce o tulburare în momentul în care Biserica avea nevoie de mai multă linişte.

Şi-a exprimat apoi întreaga preţuire pentru toţi membrii Sfîntului Sinod care, în cei trei ani de patriarhat, l-au însoţit şi sprijinit cu dragoste frăţească şi cu chibzuinţă în luarea hotărîrilor pentru întreaga Biserică. Mulţumindu-le pentru unitatea dragostei, i-a asigurat de rugăciunile P. F. Sale pentru propăşirea Bisericii Ortodoxe Române în climatul de libertate şi demnitate.

I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, în numele membrilor Sfîntului Sinod, se alătură celor exprimate de I.P.S. Mitropolit *Nicolae* la adresa Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*.

Adresîndu-se apoi P.S. Episcop *Emilian* al Alba Iuliei, care în aceeaşi şedinţă s-a retras de la conducerea eparhiei, relevă condiţiile grele în care P.S. Sa a lucrat la Alba Iulia, reuşind să construiască în eparhie peste 70 de biserici, să restaureze şi să înfrumuseţeze altele şi să ridice o catedrală a munţilor la mînăstirea Rîmeţi. «Asprimea» P.S. Sale nu este altceva decît dorinţa de mai bine şi pentru cît mai multe realizări în viaţa Bisericii.

Îi adresează mulţumiri, în numele membrilor Sfîntului Sinod pentru înţelegerea şi înţelepciunea de care a dat dovadă prin această cerere de retragere, şi îl asigură în continuare de dragostea şi preţuirea tuturor.

A răspuns P.S. Episcop *Emilian*, care în cuvîntul său şi-a exprimat speranţa trăirii unor clipe de linişte, ca în vremea copilăriei, la Rohia.

Au mai luat cuvîntul P.S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul* şi P.S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului şi Argeşului.

Şedinţa se ridică la ora 20,00.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Se anunţă continuarea lucrărilor pentru a doua zi, 19 ianuarie, ora 9,00.

Vineri 19 ianuarie, se reiau lucrările Sfîntului Sinod, sub preşedinţia P.S. Episcop Timotei al Aradului, membru al Locotenenţei patriarhale.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

Se intră în ordinea de zi.

6. *Diverse*

La acest punct de pe ordinea de zi se dă citire procesului-verbal al şedinţei Sfîntului Sinod din 3—4 ianuarie 1990.

P.S. Episcop-vicar Nifon Ploieşteanul dă citire procesului-verbal al şedinţei Sfîntului Sinod din 3—4 ianuarie 1990 şi a hotărîrilor care s-au formulat în cadrul discuţiilor care au avut loc cu acel prilej, luîndu-se în discuţie fiecare punct şi aducîndu-se precizările necesare.

În urma discuţiilor şi amendamentelor aduse, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— Aprobă procesul-verbal al şedinţei de lucru a Sfîntului Sinod din 3—4 ianuarie 1990.

Tem. nr. 2086/1990. Cu privire la unele doleanţe ale Bisericii formulate în şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod din 3—4 ianuarie, în reluarea discuţiilor, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— În cadrul colaborării cu comisia care va lua fiinţă pentru monumentele istorice, să se solicite ca Biserica să aibă dreptul a-şi trimite un reprezentant la lucrările acesteia.

— Problemele referitoare la învăţămîntul teologic şi, cele privitoare la învăţămîntul religios în şcolile de stat să fie discutate cu Minsiterul Învăţămîntului.

— În scopul intensificării activităţii misionare, preoţii vor fi îndrumaţi să organizeze cîntarea în comun şi cîntarea corală în biserică, polarizind credincioşi cît mai mulţi dintre adulţi, tineri şi copii.

— Se va centraliza contribuţia unităţilor bisericeşti la «Fondul Libertatea 1989», pentru a se cunoaşte sprijinul acordat de Biserică la această acţiune de întrajutorare.

— Cu privire la relaţiile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte din România şi îndeosebi cu Biserica Greco-catolică în curs de organizare, se vor publica precizări in presa bisericească «Vestitorul», «Telegraful român» etc. Centrele eparhiale vor adresa îndemnuri clerului şi credincioşilor pentru a rămîne în unitate şi in dreapta credinţă a Bisericii străbune.

— Comisia de dialog a Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Greco-catolică va fi alcătuită din : I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului P.S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovişteanul, P.S. Episcop-vicar Justinian Maramureşanul, P.C. Diac. prof. Ioan Floca şi P.C. Pr. vicar ad-tiv Constantin Pârvu.

— Doleanţele Bisericii Ortodoxe Române, formulate în şedinţa Sfîntului Sinod din 3—4 ianuarie 1990, vor fi studiate şi readuse în Sfîntul Sinod pentru examinare şi hotărîre.

Tem. nr. 2087/1990. Cu privire la activitatea de presă, desfăşurată prin periodicul «Vestitorul Ortodoxiei româneşti», în urma discuţiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— Se încredinţează P.S. Episcop vicar Damaschin Severineanul calitatea de preşedinte al Comitetului de redacţie al publicaţiei «Vestitorul Ortodoxiei româneşti».

— În publicaţia «Vestitorul Ortodoxiei româneşti» să apară rubrica «Răspundem cititorilor».

Epizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, P.S. Episcop Timotei al Aradului, preşedintele şedinţei, roagă pe I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului să preia protocolul de închidere a şedinţei sinodale.

I.P.S. Mitropolit Antonie ale Ardealului aduce mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru participarea la lucrări, pentru contribuţia adusă la soluţionarea lucrărilor şi pentru spiritul de unitate manifestat în luarea hotărîrilor.

Aduce, de asemenea, mulţumiri Domnului Profesor Nicolae Stoicescu ministrul Cultelor, pentru participare la lucrări, asigurîndu-l de loialitate şi de hotărîrea ierarhilor şi clerului Bisericii Ortodoxe Române pentru a contribui la renaşterea spirituală a poporului nostru.

Declară prorogată sesiunea sinodală, urmînd ca viitoarea şedinţă a Sfîntului Sinod să fie convocată în termen statutar.

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal.

ÎN NUMELE LOCOTENENŢEI PATRIARHALE,
P./ PREŞEDINTELE SFÎNTULUI SINOD,

(ss) † ANTONIE

Mitropolitul Ardealului

Secretarul Sfîntului Sinod

† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 12 februarie 1990

La ora 9,30 Locotenenţa patriarhală intră în sala sinodală, unde sînt prezenţi ceilalţi membri ai Sfîntului Sinod.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, preşedintele Locotenenţei patriarhale şi a şedinţei de lucru, invită pe P.S. Episcop *Nilon Ploieşteanul*, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire apelului nominal.

Constatîndu-se prezenţa legală a membrilor Sfîntului Sinod, I.P.S. Mitropolit Antonie, anunţînd că sesiunea ordinară a anului 1990 se află în prorogare, declară şedinţa deschisă.

În cuvîntul de deschidere, I.P.S. Sa arată că Sfîntul Sinod se află la acest început de an la a treia şedinţă sinodală, ceea ce denotă grija Bisericii pentru a răspunde cerinţelor clerului şi credincioşilor în aceste vremuri de adevărată libertate şi demnitate. Aminteşte greutăţile şi îngrădirile la care a fost supusă Biserica în timpul dictaturii şi lucrarea de rezistenţă a clerului, în timpul regimului ateist, prin slujire, predică, îngrijirea şi pictarea locaşurilor de cult şi chiar zidirea de noi biserici.

În noile condiţii de libertate, Biserica este gata cu toate forţele sale să contribuie la refacerea morală şi spirituală a vieţii bisericeşti din ţara noastră. Sfîntul Sinod este hotărît să treacă la înnoirea ierarhiei şi după alegerea noului arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei, va proceda acum la alegerea a încă patru episcopi şi arhierei-vicari la unele din eparhiile din Patriarhia Română. Biserica va trebui să-şi revitalizeze activitatea misionară, să răspundă prozelitismului neo-protestant şi să soluţioneze în spirit de conciliere problemele care privesc relaţiile sale cu Biserica Greco-catolică, în curs de organizare. Pe linia împlinirii unor vechi deziderate de consolidare a unităţii administrative şi organizatorice, Biserica va trebui să păşească la reînfiinţarea şi reorganizarea unor istorice scaune eparhiale, venind astfel în întîmpinarea dorinţelor exprimate de ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române.

I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, luînd cuvîntul, înfăţişează succint preocupările centrului eparhial al Timişoarei în legătură cu problemele care se ridică în parohii şi la Seminarul teologic din Caransebeş. Evocă apoi momentele impresionante ale revoluţiei la Timişoara şi momentele deosebite în care Biserica, clerul şi credincioşii, au fost alături de revoluţionari.

I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei prezintă realizările cele mai importante din viaţa Arhiepiscopiei Craiovei: constituirea de organe provizorii la parohii, alegerea de noi protopopi, schimbările din rîndurile cadrelor didactice de la Seminarul teologic şi ajutoarele care s-au acordat prin intermediul parohiilor.

În cuvîntul său, Domnul profesor Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, se referă la sarcinile care stau acum în faţa Bisericii, ierarhilor, clerului şi credincioşilor ei: asanarea morală şi disciplinară a preoţimii, lărgirea şi intensificarea activităţii misionare, reconstruirea bisericilor demolate şi construirea de noi biserici, colaborarea în acest domeniu cu Direcţia monumentelor istorice, înnoirea învăţămîntului teologic, înnoirea ierarhiei bisericeşti, reînfiinţarea de noi eparhii şi alte probleme vitale pentru viaţa religioasă.

Dl. Gelu Voican Voiculescu, prim viceprim-ministru al Guvernului, relevă îndatoririle misionare ale Bisericii pentru a contribui la renaşterea morală şi spirituală a poporului român, la formarea unei atitudini duhovniceşti în rîndurile credincioşilor şi întărirea activităţii misionare de preîntîmpinare a prozelitismului. În această lucrare rebuie să se pună accent pe întreaga răspundere, exemplul şi capacitatea de iradiere a preotului. Bisericii Ortodoxe Române îi revine sarcina să asigure continuitatea spiritualităţii româneşti, să lucreze pentru coborîrea sacrului în planul existenţei şi să evite dezbinarea care ar putea fi adusă de lupte confesionale.

Aducînd mulţumiri celor doi reprezentanţi ai autorităţii de stat pentru cele expuse, I.P.S. Mitropolit Antonie propune ca, în continuarea lucrărilor, să se dea

citire componenței comisiilor sinodale, după care se procedează la repartizarea pe comisii, a lucrărilor înscrise în ordinea de zi.

Ședința se suspendă, pînă la ora 12,00, pentru cercetarea dosarelor și întocmirea referatelor de către comisiile sinodale.

Lucrările ședinței se reiau la ora 12,00, sub președinția I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, și, intrîndu-se în ordinea de zi, Prea Sfințitul Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

1. *Temei nr. 1193/1990.* Referatul Cancelariei Sfîntuiui Sinod privind situația actuală în eparhiile Bisericii Ortodoxe Române.

Din discuțiile purtate asupra datelor comunicate de fiecare eparhie, s-au desprins următoarele concluzii:

a) La parohii s-au constituit consilii parohiale provizorii.

b) La eparhii s-au constituit consilii eparhiale provizorii.

c) Alegerile de noi protopopi s-au efectuat în marea majoritate a protoieriilor, iar la alte protoierii alegerile sînt în curs de desfășurare.

d) În perioada 1948—1988 au fost demolate în Patriarhia Română 46 de biserici, cele mai multe în orașe: 27 in Arhiepiscopia Bucureștilor (23 numai în București); 3 în Arhiepiscopia Iașilor (toate in orașul Iași); 6 în Arhiepiscopia Craiovei (una în Craiova); 6 în Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos (toate în Galați); 3 în Episcopia Buzăului (una în Focșani și 2 în Brăila); una în Episcopia Alba Iuliei.

e) Cantitatea minimă anuală de parafină, necesară pentru fabricarea de lumînări este de circa 2500 tone, care trebuie defalcată pe trimestre.

f) Dintre doleanțele exprimate de eparhii, aduse în discuția Sfîntului Sinod s-au reținut:

— Dorința ierarhilor, clerului și credincioșilor de a se reconstrui bisericile demolate și de a se construi biserici noi în cartierele urbane noi și în satele fără biserici;

— Reorganizarea parohiilor, mai ales la orașe;

— Reînființarea școlilor de cîntăreți bisericești;

— Tipărirea de publicații cu caracter misionar;

— Asigurarea colportajului necesar, prin Institutul Biblic Ateliere;

— Accesul liber pentru acordarea de asistență religioasă în spitale, orfelinate, armată, leagăne și case de copii etc.;

— Scutirea de serviciul militar obligatoriu a candidaților la preoție;

— Exprimarea publică a poziției Bisericii Ortodoxe Române cu privire la avort și la apărarea vieții;

— Reînființarea unor schituri și mînăstiri desființate și restituirea unor bunuri bisericești mobile și imobile, preluate de stat după anul 1948 (clădiri, terenuri, valori culturale, arhive etc.).

. În urma discuțiilor care au avut loc cu privire la cele semnalate de centrele eparhiale, precum și a lămuririlor date de Dl. Prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, în legătură cu doleanțele exprimate de Biserica Ortodoxă Română, încă din ședința sinodală de la 3—4 ianuarie 1990, Sfîntul Sinod hotărăște:

la act de stadiul constituirii consiliilor parohiale provizorii, de constituirea consiliilor eparhiale provizorii și de modul desfășurării alegerilor de noi protopopi în cuprinsul eparhiilor din Patriarhia Română.

Tipărirea de materiale cu caracter misionar, asigurarea colportajului, reorganizarea parohiilor, reînființarea școlilor de cîntăreți bisericești sînt probleme de competența exclusivă a Bisericii.

Se va interveni la Ministerul Cultelor comunicînd cantitatea necesară de parafină pe întreaga Patriarhie, pentru fabricarea lumînărilor.

La fiecare eparhie va lua ființă o comisie care se va documenta și va întocmi următoarele situații:

a) Situația monumentelor istorice demolate cuprinzînd: denumirea și localitatea, data construirii, data demolării, valoarea lor, ctitorul, fotografii ale monumentului, relevee, schițe, planuri etc., date privind

pictura, propuneri de reconstruire, amplasamentul stabilit pentru reconstruire împreună cu autoritățile locale și comisia monumentelor istorice, fonduri etc.

b) Situația bisericilor demolate care nu au fost monumente istorice, denumirea, localitatea, valoarea lor, data construirii, data demolării, ctitorul, fotografii, relevee, planuri, schițe, date privind pictura, propuneri de reconstruire, amplasamentul stabilit pentru reconstruire împreună cu autoritățile locale și comisia de avizare, fonduri din care se vor reconstrui etc.

c) Situația completă a așezămintelor monahale care se dorește a fi reînființate: date istorice despre fiecare: denumirea și localitatea, anul constituirii, ctitorul, pictura, averea mobilă și imobilă pe care a avut-o, data desființării, starea actuală, cine o folosește, de ce avere mobilă și imobilă mai dispune, fotografii, relevee, schițe, planuri, propuneri de reînființare, destinația după reînființare (pentru călugări, călugărițe sau alte scopuri bisericești), fondurile pentru restaurare și reconstrucție a imobilelor, revendicări privind restituirea de bunuri mobile și imobile (un inventar al acestora).

d) Situația bunurilor bisericești mobile și imobile aparținînd centrelor eparhiale, mînăstirilor, bisericilor, școlilor teologice, așezămintelor bisericești (cu inventar al acestora), care au fost preluate de stat, asupra cărora se emite dorința de retrocedare, făcîndu-se o descriere a acestora, cu denumirea, localitatea, valoarea, proveniența, cine le folosește în prezent, destinația în caz de retrocedare etc.

Toate situațiile de mai sus vor fi înaintate centralizat Cancelariei Sfîntului Sinod, în dublu exemplar, în cel mai scurt timp, pentru a fi informat și Ministerul Cultelor.

Cu privire la promovarea vieții moral-religioase în rîndul credincioșilor Biserica îndrumă pe preoți să propovăduiască învățătura ortodoxă privitoare la apărarea vieții, condamnarea folosirii mijloacelor anticoncepționale și a avortului. Duhovnicii vor fi îndrumați să folosească scaunul de duhovnicie în sfătuirea credincioșilor și a credincioaselor și în aplicarea epitimiilor.

Profesorii de teologie vor fi îndrumați să scrie articole și studii privind îndatorirea de a apăra viața și de a preîntîmpina avortul.

Sfîntul Sinod ia act de relatările Domnului Ministru al Cultelor, Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, potrivit cărora studenții teologi vor fi scutiți de satisfacerea serviciului militar, începînd cu anul 1991, și de faptul că preoții sînt liberi să acorde asistență religioasă în spitale, azile, orfelinate, armată, leagăne și case de copii.

Temei nr. 1410/1990 — Situația contribuției Patriarhiei Române la «Fondul Libertatea — 1989».

Din datele primite de la eparhii se constată că, în urma apelului Patriarhiei Române, publicat în primul număr al «Vestitorului Ortodoxiei românești», în unitățile bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române, acestea au contribuit la «Fondul Libertatea — 1989» cu suma de 127.929.242 lei destinată ajutorării familiilor îndoliate, răniților și tuturor celor care au avut de suferit în urma Revoluției de la 22 decembrie 1989.

Centralizarea sumelor pe eparhii, provenind de la unitățile din subordine: parohii, protoierii, mînăstiri, școli teologice etc., inclusiv centrele eparhiale, se prezintă astfel:

1.	Arhiepiscopia Bucureștilor	4.911.655 lei
2.	Arhiepiscopia Iașilor	13.574.436 lei
3.	Arhiepiscopia Sibiului	4.832.515 lei
4.	Arhiepiscopia Craiovei	4.146.389 lei
5.	Arhiepiscopia Timișoarei	7.701.696 lei
6.	Arhiepiscopia Tomisului	4.155.615 lei
7.	Arhiepiscopia Clujului	25.915.228 lei
8.	Episcopia Rîmnicului și Argeșului	8.150.000 lei
9.	Episcopia Buzăului	6.132.000 lei
10.	Episcopia Romanului și Hușilor	6.200.000 lei
11.	Episcopia Alba Iuliei	10.593.549 lei
12.	Episcopia Aradului	11.557.568 lei
13.	Episcopia Oradiei	20.058.490 lei
14.	Administrația Patriarhală	700.000 lei
	Total	127.929.242 lei

Sfîntul Sinod, constatînd că unitățile Bisericii Ortodoxe Române (parohii, protoierii, mînăstiri, școli teologice și centre eparhiale) și-au adus o deosebită contribuție la «Fondul Libertatea — 1989», la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, hotărăște:

Ia act de contribuția Bisericii Ortodoxe Române la «Fondul Libertatea — 1989», în sumă totală de lei 127.929.242 lei.

Să se continue această acțiune pînă se va aprecia că «Fondul Libertatea — 1989» și-a atins obiectivele fixate.

Să se aducă mulțumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru modul în care au impulsionat în eparhii desfășurarea acestei acțiuni cu caracter samaritean.

Să se dea publicității, ca și în alte instituții, rezultatul contribuției Bisericii Ortodoxe Române la «Fondul Libertatea — 1989», pînă la data de 8 februarie 1990.

În continuare P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul, raportorul Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

3. — *Temei nr. 1224/1990.* — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod pentru punerea în aplicare a hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 12053/1982 privind reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului, a hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 11937/1982, privind reînființarea Episcopiei Argeșului, precum și a hotărîrii Adunării Naționale Bisericești din 5 decembrie 1982, privind aprobarea înființării acestor două eparhii și a modificării art. 5 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care prin conținutul lui trebuie să reflecte modificările aduse în structura eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române.

Referatul reproduce hotărîrile Sfîntului Sinod și ale Adunării Naționale Bisericești, menționate mai sus, precum și art. 5 din Statut, cu modificările corespunzătoare.

Avînd în vedere deosebita importanță bisericească-misionară, istorică și cultural-națională pe care o prezintă reînființarea a două scaune eparhiale din Patriarhia Română;

În baza prevederilor art. 7, alin. 2 din Statutul pentru organizarea și functionarea Bisericii Ortodoxe Române, modificat prin Decretul nr. 1066/17 noiembrie 1967, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă punerea în aplicare imediată a hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 12053/1982 privind reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului, cu reședința în municipiul Constanța, cuprinzînd județele Constanța și Tulcea, ca sufragană a

Mitropoliei Ungro-Vlahiei, urmînd ca actuala Arhiepiscopie a Tomisului şi Dunării de Jos, să poarte titulatura de Episcopia Galaţilor, cu reşedinţa în mun. Galaţi, ca sufragană a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, cuprinzînd judeţele Galaţi şi Brăila, ultimul provenind de la Episcopia Buzăului.

Aprobă punerea în aplicare imediată a hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 11937/1982 privind reînfiinţarea Episcopiei Argeşului, cu reşedinţa în oraşul Curtea de Argeş, ca sufragană a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, cuprinzînd judeţele Argeş şi Teleorman, ultimul provenind de la Arhiepiscopia Bucureştilor, urmînd ca actuala Episcopie a Rîmnicului şi Argeşului să poarte titulatura «Episcopia Rm. Vîlcea», cu reşedinţa în mun. Rm. Vîlcea, ca sufragană a Mitropoliei Olteniei, cuprinzînd judeţele Vîlcea şi Olt.

Se va pune imediat în apliecare art. 5 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, aşa cum a fost modificat în şedinţa de lucru a Adunării Naţionale Bisericeşti din 5 dec. 1982.

Se vor face intervenţiile cuvenite pentru emiterea actelor normative privind reînfiinţarea eparhiilor menţionate şi a modilicării art. 5 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române.

4. — *Temei nr. 1225/1990* — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului.

Din referatul respectiv rezultă că Maramureşul este o veche vatră creştină românească cu tradiţii bisericeşti şi culturale, drept mărturie stînd mînăstirile Cuhea şi Giuleşti şi biserica din Ieud-Deal (secolul XIV), mînăstirea din Peri, de care este legat începutul Episcopiei Maramureşului încă din secolul XIV, ea durînd pînă la 1740 cînd a fost desfiinţată de stăpînirea austriacă. Reînfiinţată în 1937, ea îşi continuă activitatea pînă la 18 septembrie 1948, ca sufragană a Mitropoliei Bucovinei, avînd ca ierarhi pe episcopii Vasile Stan, Policarp Moruşca, Evghenie Laiu şi Sebastian Rusan.

Avînd în vedere că amintirea scaunului vlădicesc de la Sighetul Marmaţiei s-a păstrat permanent în memoria clerului şi a credincioşilor din Maramureş şi împrejurimi şi că necesitatea reactualizării lui se resimte astăzi cu tărie, reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului fiind cerută insistent de clerul şi credincioşii din această regiune de nord a ţării ;

Ţinînd seama că prin reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului s-ar împlini un act de îndreptare istorică, un act de deosebită importanţă organizatorică bisericească, misionară şi cultural-naţională, în unanimitate de vederi, în urma discuţiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Este de acord cu reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului, cu reşedinţa în Sighetul Marmaţiei, ca sufragană a Mitropoliei Ardealului, cuprinzînd judeţul Maramureş provenind de la Arhiepiscopia Clujului şi judeţul Satu-Mare, provenind de la Episcopia Oradiei.

Problema va fi supusă, spre aprobare, Adunării Naţionale Bisericeşti la proxima şedinţă de lucru a acesteia, urmînd a se modifica, în mod corespunzător şi art. 5, al. III şi următoarele din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, în scopul înscrierii şi a acestei noi eparhii în ordinea administrativ-canonică cuvenită.

Pînă la organizarea canonică a Episcopiei Maramureşului, P. S. Episcop-vicar Justinian Maramureşanul, în calitatea P. S. Sale de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului, se va ocupa în mod special de promovarea vieţii bisericeşti în acest ţinut al Maramureşului.

5. — *Temei nr. 1432/1990* — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind reînfiinţarea Vicariatului ortodox ucrainean.

Din documentaţia primită la Cancelaria Sf. Sinod rezultă că Arhiepiscopia Clujului, cu adresa nr. 219/1990 a propus reînfiinţarea Vicariatului ortodox ucrainean, cu sediul la Sighetul Marmaţiei, urmînd a depinde jurisdicţional direct de Patriarhia Română, aşa cum a depins în perioada 1948—1952 şi aşa cum au cerut cei 15 preoţi ucraineni din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, în frunte cu protopopul Ioan Piţura, prin procesul-verbal din 12 ianuarie 1990.

Dorinţa exprimată de semnatarii procesului-verbal este aceea «de a putea rămîne adevăraţi fraţi în cuget şi credinţă cu toţi fiii Bisericii Ortodoxe Române, avînd acelaşi ţel comun de a apăra unitatea poporului şi credinţa ortodoxă», faţă de uniatism de care se simt ameninţaţi.

Ţinînd seama de dorinţa preoţilor ortodocşi ucraineni din Protopopiatul ucrainean Ruscova, şi de recomandarea Arhiepiscopiei Clujului de care au aparţinut jurisdicţional, pînă în prezent,

În urma discuţiilor care au avut loc şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfintul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea Vicariatului ortodox ucrainean cu sediul în Sighetul Marmaţiei, care va depinde jurisdicţional direct de Patriarhia Română, aşa cum a depins din anul 1948 pînă în anul 1952, cînd a fost desfiinţată, urmînd a fi condus de P. C. Pr. Vicar Ioan Piţura.

6. — *Temei nr. 1404/1990* — Procesul-verbal al Sinodului Permanent din 10 febr. 1990, cu propunerea de alegere a P. C. Pr. *Romul Joantă* în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

Din recomandarea I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, rezultă că P. C. Pr. *Romul Joantă* este născut la 4 sept. 1948, în localitatea Boholţ, jud. Braşov, este licenţiat în teologie al Institutului teologic universitar din Sibiu (1974) şi doctor în teologie al Institutului «Sf. Serghie» din Paris (1985). A fost hirotonit preot celibatar în anul 1984, a slujit la parohia Pojarta — jud. Făgăraş, la catedrala «Reîntregirii» din Alba Iulia, iar în perioada 1982—1989 la parohia ortodoxă română din Paris şi la capela Institutului «Sf. Serghie» din acelaşi oraş.

Sinodul Permanent, constatînd că întruneşte condiţiile canonice şi legale prevăzute de art. 129 şi art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, cerute candidaţilor la arhierie, l-a propus pentru alegerea în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

În urma examinării canonice făcută de Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, obţinînd unanimitatea de voturi, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. C. Pr. Dr. Romul Joantă în postul vacant de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, urmînd a purta titulatura de «Făgărăşanul» şi a se îndeplini procedura canonică de tundere în monahism şi de ridicare la treapta arhieriei.

Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru a mijloci emiterea decretului de recunoaştere în funcţie, de către Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională.

7. — *Temei nr. 1142/1990* — Procesul-verbal al Sinodului Permanent din 10 febr. 1990, cu propunerea de alegere a P. C. Protos. Dr. *Daniel Ciobotea* în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.

Cercetîndu-se recomandarea I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, precum şi actele candidatului, Sfîntul Sinod constată că P. C. Protos. Dr. *Daniel Ciobotea* este născut la 22 iulie 1951 în satul Dobreşti, jud. Timiş. Este licenţiat al Institutului teologic universitar din Sibiu. S-a înscris la cursurile de doctorat în teologie din Bucureşti, a studiat la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg, ca bursier al statului francez (1976—1978), şi-a continuat studiile la Facultatea de teologie catolică din Freiburg im Breisgau—R.F.G. (1978—1980). În iunie 1979 şi-a susţinut examenul de doctorat la Strasbourg obţinînd titlul de doctor în teologie, iar în 1980 şi-a echivalat titlul de doctor la Institutul teologic universitar din Bucureşti. Din luna mai 1980 pînă în luna septembrie 1988 a activat ca lector şi profesor la Institutul ecumenic din Bossey-Elveţia. A fost tuns în monahism la 6 august 1987.

Sinodul Permanent, constatînd că întruneşte condiţiile art. 129 şi art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, cerute candidaţilor la arhierie, l-a propus pentru alegere în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.

În urma examinării canonice care i s-a făcut de către Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, obţinînd unanimitatea de voturi, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. C. Protos. Dr. Daniel Ciobotea *în postul vacant de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, urmînd a purta titulatura de «Lugojanul» şi a se îndeplini procedura canonică de ridicare la treapta arhieriei.*

Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru a mijloci emiterea decretului de recunoaştere în funcţie de către Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională.

8. — *Temei nr. 1142/1990* — Procesul-verbal al Sinodului Permanent din 10 februarie 1990, cu propunerea de alegere a P. Cuv. Arhim. Dr. *Casian Crăciun*, în postul de arhiereu-vicar al Episcopiei Galaţilor.

Din adresa de recomandare nr. 567/1990 a I.P.S. Arhiepiscop *Antim* şi din actele aflate la dosarul candidatului, reiese că P. Cuv. Arhim. dr. *Casian Crăciun* este născut la 18 martie 1955, în com. Lopătari, jud. Buzău, dintr-o familie de buni credincioşi ortodocşi. Este absolvent al Seminarului teologic din Buzău (1975), licenţiat al Institutului teologic universitar din Bucureşti (1980), doctor în teologie al Facultăţii de teologie catolică a universităţii din Strasbourg—Franţa (1984) şi doctor în teologie al Institutului teologic universitar din Bucureşti (1986), prin echivalarea titlului de doctor obţinut la Strasbourg. A fost tuns în monahism în anul 1980, la mînăstirea Ciolanu-Buzău şi hirotonit ieromonah. În 1985 i s-a acordat rangul de protosinghel iar în 1987 rangul de arhimandrit. În anii 1980—1990 a funcţionat, succesiv, profesor la Seminarul teologic din Buzău, asistent duhovnic la Institutul teologic universitar din Sibiu şi inspector patriarhal pentru învăţămîntul teologic la Cancelaria Sf. Sinod şi asistent la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Fiind propus de Sinodul Permanent pentru alegere ca arhiereu vicar la Episcopia Galaţilor, Comisia canonică juridică şi pentru disciplină, în urma examinării canonice, a constatat că întruneşte condiţiile prevăzute de art. 129 şi art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi l-a propus Sfîntului Sinod pentru alegere şi ridicare la treapta arhieriei.

În urma votării, în cadrul căreia P.C. Arhim. *Casian Crăciun* a întrunit unanimitatea de voturi, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. Cuv. Arhimandrit Dr. Casian Crăciun *în postul de arhiereu vicar al Episcopiei Galaţilor şi ridicarea la treapta arhieriei, urmînd a purta titulatura de* «Gălăţeanul».

Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru a mijloci emiterea decretului de recunoaştere în funcţie de către Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională.

9. — *Temei nr. 1205/1990* — Procesul-verbal al Sinodului Permanent din 10 februarie 1990, cu propunerea de alegere a P.C. Pr. *Ioan Andreicuţ*, ca arhiereu-vicar al Episcopiei Alba Iuliei.

Examinînd recomandarea făcută de I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, în calitate de Locotenent al Episcopiei Alba Iuliei şi actele aflate la dosarul candidatului, se constată că P. C. Pr. *Ioan Andreicuţ* este născut la 24 ianuarie 1949 în localitatea Oarţa de Sus, jud. Maramureş. Este absolvent al Liceului teoretic din Cehul Silvaniei (1967), licenţiat al Facultăţii de Construcţii Căi Ferate (1972), licenţiat al Institutului teologic universitar din Sibiu (1978) şi absolvent al cursurilor de doctorat în teologie la Institutul teologic universitar din Bucureşti (1985—1988). A fost hirotonit preot celibatar în anul 1978, desfăşurînd o deosebită activitate pastoral-misionară în parohiile Turda-Fabrici şi Maier I — Alba Iulia. Din

1988 a fost numit vicar administrativ la Centrul eparhial al Episcopiei Alba Iulie activitate pe care o desfăşoară şi în prezent, în mod merituos, cu competenţă responsabilitate.

Fiind propus de Sinodul Permanent pentru alegere ca Arhiereu-vicar l Episcopia Alba Iuliei, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină a Sfîntulu Sinod a procedat la examinarea sa canonică şi constatînd că întruneşte condiţiil art. 129 şi ale art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Biseric Ortodoxe Române, cerute candidaţilor la arhierie, l-a propus Sfîntului Sinod pentr alegere ca arhiereu-vicar şi ridicare la treapta arhieriei.

În urma votării care a avut loc, potrivit căreia P.C. Pr. Vicar administrati *Ioan Andreicuţ* a întrunit unanimitatea de voturi ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sino hotărăşte :

Aprobă alegerea P. C. Pr. Vicar administrativ Ioan Andreicuţ, *în postu de arhiereu-vicar al Episcopiei Alba Iuliei, cu titulatura de* «Mureşanul», *ur mînd a se îndeplini procedura canonică de tundere în monahism şi ridicar la treapta arhieriei.*

Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru a mijloci emiterea decre tului de recunoaştere în funcţie de către Consiliul Provizoriu de Uniune Na ţională.

După alegere, fiecare candidat este introdus în sala sinodală unde i se aduc la cunoştinţă rezultatul alegerii de către Sfîntul Sinod şi ridicarea la treapt arhieriei.

La timpul respectiv, fiecare din cei patru aleşi, episcopi vicari şi arhiere vicari au ţinut cîte o scurtă alocuţiune în care au exprimat mulţumiri şi recu noştinţă către ierarhii care i-au recomandat şi către membrii Sfîntului Sinod car i-au ales, făgăduind că-şi vor îndeplini cu dăruire jertfelnică înalta misiune d slujirii arhiereşti la care au fost chemaţi, pentru mîntuirea credincioşilor şi pentru binele şi propăşirea Bisericii Ortodoxe Române în eparhiile în care vor sluji. Au făgăduit, de asemenea, deplină colaborare cu chiriarhii eparhiilor respective.

Au luat cuvîntul chiriarhii care i-au recomandat, exprimîndu-şi încredinţarea că noii aleşi le vor fi de un real folos şi sprijin în desfăşurarea activităţii bisericeşti din cadrul eparhiilor respective, urîndu-le succes şi bun spor duhovnicesc în noua misiune arhierească.

10. — *Temei nr. 220/1990* — Memoriul preoţilor din Protoieria Cîmpulung, jud. Argeş, privind revenirea sub jurisdicţia Arhiepiscopiei Bucureştilor.

Examinînd memoriul respectiv, Sfîntul Sinod constată că în motivarea cererii cei 102 preoţi semnatari invocă greutatea păstrării şi menţinerii contactelor cu sediul eparhial din Rîmnicu Vîlcea, datorită spaţiului geografic, legăturilor de transport auto şi feroviare. De asemenea, în susţinerea cererii lor, preoţii fac apel la vechimea legăturilor jurisdicţionale ale Protoieriei de Cîmpulung cu Arhiepiscopia Bucureştilor şi la mărturiile istorice care atestă aceste legături de-a lungul timpului.

Considerînd că arondarea, în anul 1987, a Protoieriei Cîmpulung de Episcopia Rîmnicului şi Argeşului, a fost făcută fără consultarea preoţilor respectivi şi, avînd în vedere motivele invocate,

În urma discuţiilor care au avut loc, a acordului exprimat de P.S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului şi Argeşului, cu cererea preoţilor din Protopopiatul Cîmpulung, jud. Argeş şi pe temeiul prevederilor art. 7, alin. 3 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă cererea preoţilor din Protopopiatul Cîmpulung, jud. Argeş, de a reveni jurisdicţional în cadrul Arhiepiscopiei Bucureştilor, de care au aparţinut pînă în anul 1987.

Procedura administrativă de aducere la îndeplinire a acestei hotărîri se va desfăşura de comun acord între Episcopia Rîmnicului şi Argeşului şi Arhiepiscopia Bucureştilor.

11. — *Temei nr. 973/1990* — Referatul Sectorului II al Administrației Patriarhiei privind înscrierea pictorilor autorizați de Patriarhia Română la Casa de pensii și ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române.

Din studierea dosarului respectiv se constată că problema înscrierii pictorilor bisericești, autorizați de Patriarhia Română, ca membri ai Casei de pensii și ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, a făcut obiectul dezbaterilor și hotărîrilor Consiliului Național Bisericesc din 16 decembrie 1989, care a hotărît :

Să se aprobe înscrierea pictorilor bisericești, autorizați de Patriarhia Română, la Casa de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române în vederea obținerii pensiei în canditiile Regulamentului de organizare și funcționare al acestei Case de pensii.

Să se intervină la Sfîntul Sinod,

În caz de aprobare să se dispună modalitatea de aplicare a acestei măsuri.

În ședința din 18 decembrie 1989, Sfîntul Sinod a stabilit următoarele :

Se aprobă înscrierea pictorilor bisericești autorizați de Patriarhia Română la Casa de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, în vederea obținerii pensiei în condițiile Regulamentului de organizare și funcționare a acestei Case de pensii.

O comisie formată din membri ai Comisiei de pictură bisericească și reprezentanți ai Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, *vicar patriarhal, va elabora, în amănunt, modalitatea de aplicare a acestei hotărîri, ca și celelalte măsuri privind disciplinarea pictorilor bisericești și raporturile ce trebuie să existe între parohiile beneficiare și pictorii bisericești executanți.*

Reglementările ce se vor stabili vor fi supuse examinării și aprobării organelor centrale bisericești în ședința de lucru a sesiunii ordinare a anului 1990».

Urmare acestei hotărîri, o comisie de specialiști prezidată de P.S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal, întrunită în ziua de 29 ianuarie 1990, în ședință de lucru, a întocmit *«Propunerile de înscriere a pictorilor bisericești autorizați de Patriarhia Română ca membri ai Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.*

Din studierea acestor propuneri, care trebuie să fie conforme cu hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 12299/1989, și să devină normative, ca și regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, se constată următoarele :

a) *Propunerile întocmite de comisie vor trebui intitulate* «Reglementări» *sau* «Norme» *privind modalitatea înscrierii pictorilor... etc., etc.*

b) *Reglementările sau normele respective vor trebui sistematizate pe expunere de motive, capitole și articole, așa cum se redactează un act normativ, decizie sau instrucțiuni.*

c) *Reglementările sau normele respective vor trebui să cuprindă, potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 12299/1989 «măsuri privind disciplina pictorilor bisericești și raporturile ce trebuie să existe între parohiile beneficiare și pictorii bisericești executanți», prevederi care în prezent lipsesc, sau să se indice actele normative în care acestea sînt cuprinse și care trebuie respectate de pictorii bisericești, ca viitori membri ai Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române.*

d) Să se aibă în vedere că aceste reglementări sau norme trebuie aprobate de Adunarea Națională Bisericească, organ central care a aprobat și Regulamentul Casei de pensii a Bisericii Ortodoxe Române.

Avînd în vedere hotărîrea Consiliului Național Bisericesc din 16 decembrie 1989 și cea a Sfîntului Sinod nr. 12299/1989, de a veni în întîmpinarea dorinței pictorilor bisericești autorizați de Patriarhia Română, de a deveni membri ai Casei de pensii a Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă propunerile de înscriere a pictorilor bisericești autorizați de Patriarhia Română ca membri ai Casei de Pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, în condițiile Regulamentului acestei Case, începînd cu data de 1 ianuarie 1990.

În vederea punerii în aplicare, prezenta hotărîre va fi supusă aprobării Adunării Naționale Bisericești la proxima ședință a acestui lor bisericesc.

În acest scop propunerile întocmite de comisia prezidată de P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, *vicar patriarhal, vor fi reformulate sub denumirea de «Reglementări» sau «Normative», privind înscrierea pictorilor bisericești autorizați de Patriarhia Română, ca membri ai Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, în spiritul hotărîrii anterioare a Sfîntului Sinod (nr. 12.299/1989), spre a deveni parte integrantă a Regulamentului pentru organizarea și funcționarea acestei Case, precizînd măsurile privind disciplina pictorilor bisericești și a raporturilor care trebuie să existe între aceștia și parohiile beneficiare.*

În continuarea lucrărilor, la propunerea I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, președintele ședinței sinodale, P.S. Episcop-vicar *Vasile Tîrgovișteanul,* raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

12. — *Temei nr. 1391, 1403/1990* — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind instituirea unor comisii spre a studia problemele care privesc înnoirea învățămîntului teologic.

Comisia sinodală a învățămîntului, cercetînd documentația în cauză, constată că elevii seminariști și studenții teologi, au adresat Cancelariei Sf. Sinod o seamă de revendicări, direct sau prin conducerile instituțiilor de învățămînt care se referă la: programele analitice, planul de învățămînt, disciplinele de predare, organizarea examenelor de admitere în școlile teologice, candidații și condițiile de admitere, cursuri, examene, manuale, frecvență, cadre didactice, autoritatea tutelară a școlilor teologice respective, probleme de administrație, probleme privind viața de internat, necesitatea elaborării unui nou regulament pentru organizarea și funcționarea instituțiilor de învățămînt teologic etc.

Pentru studierea acestor ample probleme, Institutul teologic universitar din București, cu adresa nr. 236/1 februarie 1990 a propus alcătuirea unei comisii formată din ierarhi, doctori în teologie și din cadre didactice de la școlile de învățămînt teologic, care să se ocupe de problemele menționate.

Avînd în vedere cele de mai sus, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Aprobă instituirea următoarei comisii care va studia toate aspectele relevate de elevii seminariști, studenții teologi și instituțiile de învățămînt teologic privind înnoirea învățămîntului teologic:*
— *P.S. Episcop Dr.* Vasile Tîrgovișteanul — *vicar patriarhal — președinte*
— *P.S. Episcop-vicar* Damaschin Severineanul
— *P.S. Arhiereu-vicar* Ioan Crișanul
— *P.C. Pr. Prof.* Dumitru Popescu — *rectorul Institutului teologic universitar din București*
— *P.C. Diac. Prof.* Constantin Voicu — *rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu*

— *P.C. Pr. Prof.* Dumitru Radu, *prorectorul Institutului teologic universitar din Bucureşti*
— *P.C. Pr. Prof.* Dumitru Abrudan, *prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu*
— *P.C. Pr. Prof.* Dumitru Colotelo — *directorul Seminarului teologic din Bucureşti*
— *P.C. Diac. Prof.* Nicu Octavian — *Seminarul teologic din Bucureşti*
— *Un asistent de la Institutul teologic universitar din Bucureşti*
— *Un asistent de la Institutul teologic universitar din Sibiu.*

13. — *Temei nr. 766/1990* — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind reînfiinţarea Institutelor teologice universitare din Cluj-Napoca şi Iaşi.

Din examinarea documentaţiei respective, Comisia sinodală a învăţământului pentru pregătirea personalului bisericesc, subliniază faptul că prin adresa nr. 167/1990 a Arhiepiscopiei Clujului, membrii corpului didactic al seminarului teologic din localitate, împreună cu elevii şcolii respective au solicitat reînfiinţarea fostului Institut teologic universitar din Cluj-Napoca, desfiinţat în 1952.

În motivare se arată că aceasta este şi dorinţa majorităţii intelectualităţii din Cluj-Napoca, precum şi faptul că pentru cerinţele de cadre bisericeşti este insuficient un singur institut teologic pentru întreaga Transilvanie şi Banat.

De asemenea, se constată că la Patriarhia Română s-au primit propunerile elevilor seminarişti care solicită reînfiinţarea Institutului teologic universitar din Iaşi în locul fostei Facultăţi de teologie care a funcţionat pînă în anul 1948 în cadrul Universităţii.

Avînd în vedere că şi acest institut teologic va funcţiona într-un centru universitar, putînd răspunde cerinţelor românilor ortodocşi din Moldova şi de dincolo de Prut, precum şi faptul că fostul local al seminarului teologic din Iaşi va putea găzdui acest institut;

În urma discuţiilor care au avut loc şi la propunerea Comisiei învăţământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă reînfiinţarea Institutului teologic universitar din Cluj-Napoca, desfiinţat în anul 1952 şi a Institutului teologic universitar din Iaşi, desfiinţat în anul 1948.

Arhiepiscopia Clujului şi Arhiepiscopia Iaşilor, ca eparhii tutelare, vor lua măsurile cuvenite privind asigurarea spaţiului de organizare şi funcţionare a acestor instituţii de învăţământ superior teologic.

Serviciul de studii şi învăţământ de pe lîngă Cancelaria Sf. Sinod va lua măsurile cuvenite privind pregătirea formelor de recrutare a membrilor corpului didactic, urmînd ca de recrutarea corpului administrativ să se îngrijească eparhiile tutelare.

Epuizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, preşedintele şedinţei sinodale, aduce mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru participare la lucrări, pentru contribuţia adusă la examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi şi pentru spiritul de unitate în soluţionarea lor.

I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului anunţă prorogarea sesiunii sinodale.
Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».
Drept care s-a încheiat prezêntul proces-verbal.

PREŞEDINTE
ÎN NUMELE LOCOTENENŢEI PATRIARHALE
† ANTONIE
Mitropolitul Ardealului

Secretarul Sfîntului Sinod
† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL
Vicar patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 3—4 aprilie 1990

La ora 9,00 membrii Locotenenţei patriarhale intră în sala sinodală împreună cu Dl. prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, preşedintele şedinţei sinodale, luind cuvîntul, cere permisiunea ca mai întîi să adreseze un cuvînt noilor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române care au păşit în Sfîntul Sinod ca arhierei vicari şi episcopi-vicari, în urma alegerilor făcute de către Sfîntul Sinod.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului arată că prin alegerea de noi membri ai Sfîntului Sinod s-a împlinit unul din dezideratele exprimate după revoluţie, referitoare la înnoirea ierarhiei bisericeşti, urmind ca acest proces de înnoire să se continue prin alegerile de ierarhi titulari la eparhiile vacante şi la cele reînfiinţate de curînd.

I. P. S. Sa îşi exprimă încredinţarea că prin tinereţea, pregătirea, priceperea, energia şi experienţa de care au dat dovadă, PP. SS. Episcopi-vicari şi arhierei-vicari vor aduce un spor în viaţa eparhiilor şi în lucrarea Sfîntului Sinod.

Le adresează felicitări şi urări de bună lucrare în ogorul duhovnicesc al eparhiilor, în care îşi vor desfăşura activitatea.

La invitaţia I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, trei dintre episcopii-vicari şi arhierii-vicari: P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanului, P. S. Episcop-vicar Daniel Lugojanul şi P. S. Arhiereu-vicar Casian Gălăţeanul, au împărtăşit membrilor Sfîntului Sinod aspecte din experienţa acumulată de la hirotonie şi pînă în prezent.

După această succintă expunere, la invitaţia I. P. S. Mitropolit preşedinte, P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, dă citire apelului nominal.

Constatîndu-se prezenţa la şedinţă a majorităţii membrilor Sfîntului Sinod, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, precizează că sesiunea sinodală se află în prorogare şi declară deschisă şedinţa Sfîntului Sinod.

P. S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul, dă citire comisiilor sinodale completate, cu noii membri ai Sfîntului Sinod.

Luînd cunoştinţă că membrii Sfîntului Sinod aleşi episcopi şi arhierei vicari au fost incluşi în comisiile sinodale, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— Aprobă componenţa comisiilor sinodale.

În continuare, I. P. S. Mitropolit preşedinte propune adoptarea ordinei de zi care s-a prezentat.

P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul propune ca opiniile exprimate de membrii Sfîntului Sinod în luările de cuvînt să fie înscrise în procesul verbal. De asemenea, P. S. Sa informează că a depus la Cancelaria Sf. Sinod un protest împotriva acţiunii Vaticanului privind numirea de episcopi pentru Biserica Catolică de rit oriental din România, şi cere ca problema să fie înscrisă pe ordinea de zi.

I. P. S. Mitropolit Antonie consideră binevenite propunerile de procedură făcute de P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul şi cere lămuriri în legătură cu hotărîrea anterioară a Locotenenţei patriarhale, de a întocmi protestul către Vatican în problema enunţată.

P. S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul, secretarul Sfîntului Sinod, arată că a întocmit un proiect de telegramă către Vatican, însă nu s-a luat o hotărîre cu privire la oportunitatea trimiterii ei. De asemenea, arată că Secretariatul Cancelariei Sf. Sinod nu are aparatură tehnică pentru înregistrarea discuţiilor din cadrul Sfîntului Sinod şi nici personal calificat care să stenografieze dezbaterile sinodale, pentru ca opiniile membrilor Sfîntului Sinod să fie consemnate în procesul verbal al şedinţei sinodale, pe cît posibil integral.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului supune discuţiilor şi hotărîrii Sfîntului Sinod propunerile şi explicaţiile care s-au dat, iar ca urmare, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă ca problema relaţiilor cu Vaticanul să fie înscrisă pe ordinea de zi, la Comisia afacerilor externe bisericeşti;

Aprobă ordinea de zi cu amendamentele aduse.

Aprobă să se ia în examinare posibilitatea instituirii unei delegaţii [illegible] *o vizită la Vatican.*

Aprobă ca în viitor opiniile exprimate de membrii Sfîntului Sinod în luările de cuvînt, să fie înscrie în procesul-verbal al şedinţelor sinodale pentru presă să se întocmească sumare ale şedinţei Sfîntului Sinod cu [illegible] *rîrile respective.*

Aprobă ca la Secretariatul Cancelariei Sf. Sinod să fie încadrate cel puţin două persoane cu pregătire corespunzătoare, de preferinţă cunoscător şi de stenografie, în vederea întocmirii proceselor verbale ale şedinţelor sinodale.

I. P. S. Mitropolit preşedinte dispune repartizarea lucrărilor pe comisii. şi apoi suspendă şedinţa pentru cercetarea dosarelor şi întocmirea referatelor de către comisiile sinodale, anunţînd reluarea lucrărilor la ora 13,00.

La reluarea lucrărilor I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului dă cuvîntul P S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul, raportorul *Comisiei afacerilor externe bisericeşti*, care prezintă referatele asupra următoarelor probleme examinate de Comisie :

Temei nr. 3478/1990 — Participarea P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, împreună cu P. C. Diac. Mihai Tiţa, la adunarea mondială «Dreptate, pace şi salvgardarea creaţiei» (Seul, Coreea de Sud, 5—13 martie 1990).

Comisia afacerilor externe bisericeşti, analizînd darea de seamă, reţine că delegaţii Bisericii noastre au subliniat în cadrul lucrărilor următoarele două aspecte :

a) Nu se poate vorbi la modul general despre o alianţă a creştinilor cu Dumnezeu fără să se ţină cont de persoana şi lucrarea Mîntuitorului Iisus Hristos. Alianţa cu Dumnezeu din Vechiul Testament a fost reînnoită pentru totdeauna de Fiul lui Dumnezeu care S-a întrupat. În caz contrar, se minimalizează rolul Domnului Iisus Hristos şi ne pierdem identitatea de creştini.

b) Nu se poate schimba conceptul de Dumnezeu sub impactul mişcărilor feministe pentru a pretinde că Dumnezeu nu este doar Tată, ci şi Mamă. Nu se schimbă concepţia despre Dumnezeu după chipul omului, ci omul trebuie să se schimbe după chipul lui Dumnezeu.

Documentele finale ale Conferinţei constituie expresia responsabilităţii creştine faţă de problema dreptăţii, păcii şi integrităţii creaţiei, care confruntă Bisericile creştine şi lumea contemporană.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Ia act de darea de seamă a reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române la Adunarea mondială «Dreptate, pace şi salvgardarea creaţiei» ;

Să se continue activitatea de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri organizate de Consiliul Mondial al Bisericilor, în vederea realizării unei mai bune cunoaşteri peste hotare a vieţii şi activităţii Bisericii noastre, precum şi a ecumenismului local.

Temei nr. 1285 — Participartea P. C. Diac. Asist. *Ioan Caraza* de la Institutul teologic din Bucureşti la lucrările sesiunii organizaţiei «Solidaritate creştină internaţională», cu tema «Importanţa Bisericilor în procesul politic actual» (Budapesta, Ungaria, 22—25 februarie, 1990).

Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că, prin referatul susţinut, reprezentantul nostru a arătat, intre altele, că Biserica Ortodoxă Română a supravieţuit vicisitudinilor istoriei şi prin ierarhia sa care nu a făcut greşeli dogmatice, canonice şi cultice, a păstrat şi propovăduit neştirbită învăţătura dreaptă a Bisericii.

Temei nr. 1697/1990 — Participarea D-lui *Emilian Popescu*, de la Institutul teologic din București, la reuniunea Biroului Comisiei internaționale de istorie eclesiastică comparată (17—20 martie, 1990, Paris, Franța).

Examinînd dările de seamă privind participările teologilor ortodocși români la diferite întruniri peste hotare, Comisia afacerilor externe bisericești a relevat faptul că reprezentanții Bisericii noastre au avut o participare activă la aceste întruniri prin referatele susținute și luările de cuvînt, stabilind, totodată, contacte cu diferite personalități bisericești.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de dările de seamă privind participările reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare de la ultima sesiune a Sfîntului Sinod;

Se aduc mulțumiri delegaților noștri pentru modul cum au reprezentat Biserica noastră la întrunirile amintite;

Să se continue și în viitor activitatea de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare pentru a se face mai bine cunoscute spiritualitatea și teologia ortodoxă română în străinătate;

Cancelaria Sf. Sinod este însărcinată să ia măsurile necesare în vederea inițierii unor convorbiri româno-maghiare în scopul îmbunătățirii relațiilor noastre.

Temei nr. 1423/1990 — Referatul Comisiei afacerilor externe bisericești privind scrisoarea Patriarhiei Moscovei în legătură cu caterisirea episcopului Ioan Bodnarciuk al Jitomirului pentru ieșirea din sinodalitate și din unitatea ortodoxă.

Analizînd scrisoarea informativă primită din partea Patriarhiei Moscovei, precum și decizia Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse prin care se aduce la cunoștința Bisericii Ortodoxe Române caterisirea episcopului Ioan Bodnarciuk al Jitomirului pentru ieșirea din sinodalitate și unitate ortodoxă și în urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de scrisoarea Patriarhiei Moscovei privind caterisirea episcopului Ioan Bodnarciuk pentru ieșirea din sinodalitate și unitate ortodoxă.

Temei nr. 3304/1990. — Darea de seamă a I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* privind situația actuală a parohiilor din cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

Examinîndu-se darea de seamă respectivă se constată că în ultimul timp, în cadrul unor parohii din diaspora românească, s-au ivit diferite probleme ridicate de unii credincioși și preoți care pînă acum nu au fost sub jurisdicția Patriarhiei Române.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

În vederea apropierii comunităților ortodoxe române de peste hotare se propune trimiterea unor delegați ai Patriarhiei Române în Europa Occidentală, Statele Unite și Canada, precum și în Australia, pentru discuții cu preoții și credincioșii din respectivele unități ale diasporei românești.

Se va adresa românilor ortodocși din diaspora un cuvînt de îndemn către unitate cu prilejul Sfintelor Paști — 1990, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

I. P. S. Arhiepiscop Victorin *și I. P. S. Arhiepiscop* Adrian, *vor fi invitați la proxima ședință a Sfîntului Sinod.*

P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul*, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină*, prezintă referatele Comisiei asupra următoarelor probleme:

Temei nr. 3238/1990 — Procesul-verbal al Sinodului Permanent cu propunerea P. S. Episcop *Timotei* al Aradului pentru alegerea P. S. Episcop *Emilian Birdaș* ca arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

În propunerea făcută de P. S. Episcop *Timotei* al Aradului se motivează că P. S. *Emilian Birdaş* este familiarizat cu problemele din eparhia Aradului, şi, in general, cu problemele din Transilvania şi că prin alegerea sa ca arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului i s-ar da de către Sfîntul Sinod o misiune corespunzătoare preocupărilor misionare ale P. S. Sale, deoarece în prezent fiind retras de la administrarea Episcopiei Alba Iuliei se află la dispoziţia Sfîntului Sinod.

Totodată, se constată că propunerea P. S. Episcop *Timotei* al Aradului a fost însuşită de Sinodul Permanent în şedinţa din 2 aprilie 1990, şi de Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină care au propus alegerea P. S. Episcop *Emilian Birdaş* ca arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

În urma votării se constată că P. S. Episcop *Emilian Birdaş* a întrunit unanimitatea de voturi.

Ca urmare, avînd în vedere propunerea chiriarhului locului, P. S. Episcop *Timotei* al Aradului, recomandarea Sinodului Permanent şi propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină ;

Pe temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. S. Episcop Emilian Birdaş *în postul vacant de arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului, urmînd a purta titulatura de «Arădeanul».*

Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru emiterea Decretului cuvenit de către Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională.

Temei nr. 3557/1990 — Adresa I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, pentru atribuţiile P.S. Episcop-vicar *Serafim Făgărăşanul,* în cadrul Arhiepiscopiei Sibiului.

Din referatul Cancelariei Sf. Sinod rezultă că P. S. Episcop-vicar *Serafim Făgărăşanul,* a fost hirotonit şi instalat în funcţie la data de 11 martie 1990.

Avînd în vedere prevederile art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, potrivit cărora episcopii vicari şi arhiereii vicari au atribuţii ce le sînt date de chiriarhi, cu aprobarea Sfîntului Sinod ;

Ţinînd seamă de Decizia I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, dată în calitate de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Sibiului privind atribuţiile P.S. Episcop-vicar *Seralim Făgărăşanul.*

Avînd în vedere şi hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 1681/18 martie 1969, prin care s-au stabilit atribuţiile de principiu ale episcopilor vicari şi arhiereilor vicari ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă atribuţiile P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul, *în cadrul Arhiepiscopiei Sibiului, în forma în care au fost întocmite de chiriarh.*

Temei nr. 2599/1990 — Adresa I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului nr. 740/1990, pentru aprobarea atribuţiilor P.S. Episcop-vicar *Daniel Lugojanul,* în cadrul Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.

Examinîndu-se Decizia nr. 740/1990 a I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului se constată că decizia respectivă cuprinde atribuţiile de principiu ale episcopilor şi arhiereilor vicari aprobate de Sfîntul Sinod prin hotărîrea nr. 1681/1969, precum şi o seamă de alte atribuţii corespunzătoare cerinţelor locale ale Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.

Avînd în vedere că P.S. Episcop-vicar *Daniel Lugojanul* a fost hirotonit şi instalat în funcţie la 4 aprilie 1990 ;

Pe temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă atribuţiile P. S. Episcop-vicar Daniel Lugojanul *în cadrul Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, în forma în care au fost propuse de chiriarh.*

Temei nr. 3563/1990 — Adresa Episcopiei Galaţilor nr. 1685/1990, pentru aprobarea atribuţiilor P.S. Arhiereu-vicar *Casian Gălăţeanul.*

Din adresa respectivă rezultă că P.S. Arhiereu-vicar *Casian Gălăţeanul* a fost hirotonit şi instalat in funcţie la 18 februarie 1990, iar Decizia nr. 51/1990, emisă

de I.P.S. Arhiepiscop *Antim*, în calitate de chiriarh al Episcopiei Galaţilor, cuprinde atribuţiile de principiu ale episcopilor vicari şi arhiereilor vicari, aprobate de Sfîntul Snod prin hotărîrea nr. 1681/1969, precum şi o seamă de atribuţii cu caracter local, corespunzătoare cerinţelor Episcopiei Galaţilor.

Ca urmare, pe temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă atribuţiile P. S. Arhiereu-vicar Casian Gălăţeanul *în cadrul Episcopiei Galaţilor, în forma în care au fost propuse de chiriarh prin Decizia nr. 51/1990.*

Temei nr. 3558/1990 — Adresa I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului — pentru aprobarea atribuţiilor P.S. Arhiereu-vicar *Andrei Mureşanul*, în cadrul Episcopiei Alba Iuliei.

Din adresa în cauză, reiese că P.S. Arhiereu-vicar *Andrei Mureşanul* a fost hirotonit şi instalat în funcţie la 25 februarie 1990.

Examinîndu-se decizia emisă de I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, în calitate de locţiitor de episcop al Alba Iuliei, se constată că aceasta cuprinde atribuţiile de principiu ale episcopilor vicari şi arhiereilor vicari, aprobate de Sfîntul Sinod prin hotărîrea nr. 1681/1969, precum şi unele atribuţii corespunzătoare cerinţelor locale ale Episcopiei Alba Iuliei.

Ca urmare, în baza prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă atribuţiile P.S. Arhiereu-vicar Andrei Mureşanul, *în cadrul Episcopiei Alba Iuliei, în forma în care au fost propuse de I.P.S. Mitropolit* Antonie, *ca locţiitor de chiriarh al Episcopiei Alba Iuliei.*

Temei nr. 3556/1990 — Adresa Episcopiei Oradiei nr. 764/1990 pentru aprobarea atribuţiilor P.S. Arhiereu-vicar *Ioan Crişanul.*

Examinîndu-se adresa respectivă, se constată că P.S. Arhiereu-vicar *Ioan Crişanul* a fost hirotonit şi instalat în funcţie la 4 februarie 1990.

Decizia chiriarhală nr. 764/1990, cuprinde atribuţiile de principiu ale episcopilor vicari şi arhiereilor vicari aprobate de Sfîntul Sinod prin hotărîrea nr. 1681/1969, la care se adaugă unele atribuţii cu caracter local, potrivit cerinţelor Episcopiei Oradiei.

Pe temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă atribuţiile P.S. Arhiereu-vicar Ioan Crişanul *în cadrul Episcopiei Oradiei, în forma în care au fost propuse de chiriarh.*

Temei nr. 1887/1990 — Propuneri privind reînfiinţarea vechiului scaun eparhial al Tîrgovişteі.

Din examinarea referatului Cancelariei Sf. Sinod reiese că în anul 1517 voievodul Neagoe Basarab a strămutat scaunul mitropolitan de la Curtea de Argeş la Tîrgovişte, care de mai bine de un veac era cetatea de scaun a Ţării Româneşti.

În cei două sute de ani de existenţă a mitropoliei la Tîrgovişte, pînă la strămutarea definitivă a scaunului mitropolitan la Bucureşti (1716), aici au păstorit ierarhi cărturari şi patrioţi a căror amintire dăinuie în istoria noastră bisericească.

Ţinînd seama că Tîrgovişte a fost şi a rămas în memoria istorică a ţării o vatră de cultură şi trăire duhovnicească românească, centru spiritual care a purtat şi grijile religioase ale Transilvaniei în vremuri de restrişte şi că prin scrierile tipărite aici s-au pus bazele limbii literare româneşti, întărindu-se prin aceasta ideea unităţii neamului nostru, împărţit pe atunci în trei ţări româneşti;

Avînd în vedere că în prezent Arhiepiscopia Bucureştilor are în administrarea ei cinci judeţe, la care se adaugă Sectorul Agricol Ilfov şi Capitala ţării, cu un număr mare de parohii şi clerici;

Ţinînd seamă de dispoziţia Locotenenţei patriarhale nr. 1887/8 martie 1990 privind studierea problemei reînfiinţării eparhiei Tîrgovişte ;

Avînd în vedere rangul de mitropolie pe care acest scaun eparhial l-a avut în trecut şi că la reînfiinţare trebuie restabilit, în discuţiile care au avut loc s-a propus reînfiinţarea Eparhiei Tîrgovişte, cu rangul de Arhiepiscopie, ca sufragană a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, urmînd să aibă sediul în Tîrgovişte şi să cuprindă judeţele Dîmboviţa şi Prahova.

Totodată, plenul Sfîntului Sinod a luat în discuţie denumirea Mitropoliei Ungro-Vlahiei. În cursul discuţiilor s-a apreciat că în prezent această denumire nu-şi mai află justificarea istorică şi geografică de la începutul existenţei sale. De asemenea, s-a avut în vedere că în prezent celelalte mitropolii ale Bisericii Ortodoxe Române poartă denumirea provinciilor şi ţinuturilor peste care îşi întind jurisdicţia. În final s-a propus ca Mitropolia Ungro-Vlahiei să fie denumită *«Mitropolia Munteniei şi Dobrogei»*.

În acord cu discuţiile care s-au purtat şi pe temeiul prevederilor art. 7 şi 20 lit. «e» din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române la înfiinţarea sau reînfiinţarea de parohii şi la schimbarea titulaturii acestora ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Schimbarea titulaturii Mitropoliei Ungro-Vlahici în «Mitropolia Munteniei şi Dobrogei».

Reînfiinţarea Arhiepiscopiei Tîrgovişte i cu reşedinţa în municipiul Tîrgovişte, ca sufragană a Mitropoliei Muntenei şi Dobrogei, cuprinzînd jud. Dîmboviţa şi Prahova, provenite de la Arhiepiscopia Bucureştilor.

*Hotărîrile de mai sus să fie supuse. spre aprobare, de către Adunarea Naţională Bisericească, la proxima şedinţă de lucru a acesteia *, urmînd a se modifica, în mod corespunzător, art. 5 alin. 1 şi următoarele din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, în scopul modificării şi înscrierii acestei noi eparhii în ordinea administrativ-canonică cuvenită.*

Temei nr. 3412/1990 — Propuneri privind reînfiinţarea Eparhiei Sucevei şi Rădăuţilor.

Din examinarea propunerilor făcute de sinodul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, rezultă că încă de la începutul secolului al XV-lea, viaţa bisericească din Ţara de Sus a Moldovei, gravita în jurul scaunelor vlădiceşti de la Suceava şi Rădăuţi.

Scaunul mitropolitan al Moldovei, din 1401 şi pînă în 1677, a funcţionat la Suceava, iar apoi s-a strămutat la Iaşi.

În ceea ce priveşte Episcopia Rădăuţilor, aceasta a existat încă de la începutul secolului al XV-lea, ca sufragană a Mitropoliei Moldovei care-şi avea sediul în Suceava. Evenimentele istorice au făcut ca Episcopia Rădăuţilor să poarte titulatura de Episcopia Rădăuţilor şi a Hotinului (sec. XVI—XVIII), să-şi schimbe reşedinţa la Cernăuţi (1782), apoi să-şi schimbe titulatura în Episcopia Bucovinei (1783), în Mitropolia Bucovinei (1918) să devină Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuţilor (1940), şi, în sfîrşit, Arhiepiscopia Sucevei şi Maramureşului, pînă cînd Episcopia Maramureşului este desfiinţată, iar Arhiepiscopia Sucevei unită cu Arhiepiscopia Iaşilor (1948).

Ţinînd seama de importanţa Sucevei şi Rădăuţilor în istoria noastră bisericească, sinodul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei a propus reînfiinţarea Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, cu sediul în Suceava, cuprinzînd judeţele Suceava şi Botoşani.

---

* Problema aceasta ca şi cea de la următorul punct de pe ordinea de zi au fost prezentate spre aprobare Adunării Naţionale Bisericeşti în şedinţa din 17 mai 1990. Un material asupra şedinţei respective a fost publicat în nr. 5—6/1990 al revistei noastre *(n.r.)*.

Totodată, Sfîntul Sinod a luat în examinare şi propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină prin care s-a argumentat că folosirea în continuare a denumirii actuale de «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», apare ca improprie în comparaţie cu denumirile altor mitropolii ale Bisericii noastre care poartă titulatura provinciilor şi ţinuturilor peste care îşi întind jurisdicţia, propunînd să se schimbe denumirea «Mitropoliei Moldovei şi Sucevei» în *«Mitropolia Moldovei şi Bucovinei»*.

Considerînd necesară reactualizarea scaunului eparhial de la Suceava, pentru motive de ordin istoric, misionar, organizatoric şi administrativ-bisericesc;

În urma discuţiilor purtate în deplină unitate de vederi;

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină şi pe temeiul prevederilor art. 7 şi 20, lit. «e» din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Schimbarea titulaturii Mitropoliei Moldovei şi Sucevei în «Mitropolia Moldovei şi Bucovinei».

Reînfiinţarea «Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor» cu reşedinţa în municipiul Suceava, ca sufragană a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, cuprinzînd judeţele Suceava şi Botoşani, provenite de la Arhiepiscopia Iaşilor.

Hotărîrile de mai sus să fie supuse spre aprobare Adunării Naţionale Bisericeşti la proxima şedinţă de lucru a acesteia, urmînd a se modifica, în mod corespunzător, art. 5, al. II şi următoarele din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, în scopul modificării şi înscrierii acestei noi eparhii în ordinea administrativ-canonică cuvenită.

Temei nr. 2587/1990 — propuneri privind reînfiinţarea Episcopiei Huşilor.

Din studierea documentaţiei primită la Cancelaria Sf. Sinod reiese că propuneri de reînfiinţare a Episcopiei Huşilor au fost făcute de Consiliul orăşenesc de uniune naţională Huşi, precum şi de sinodul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei.

P. S. Episcop *Eftimie* al Romanului şi Huşilor, precum şi P. S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul*, arată că nu se împotrivesc luării unei astfel de hotărîri, dar condiţiile administrativ-gospodăreşti şi şantierul deschis pentru cel puţin doi ani la fostul centru eparhial al Episcopiei Huşilor nu oferă, în prezent, condiţii pentru reorganizarea şi funcţionarea acelui centru eparhial şi, ca urmare, cer amînarea examinării acestei probleme pînă se vor restaura imobilele respective şi catedrala fostului centru eparhial din Huşi.

În urma explicaţiilor date, care sînt considerate justificate, plenul Sfîntului Sinod, în unanimitate, hotărăşte:

Amînă examinarea propunerilor privind reînfiinţarea Episcopiei Huşilor, rugînd conducerea Centrului eparhial al Romanului şi Huşilor să depună stăruinţă pentru restaurarea catedralei şi a clădirilor fostului centru eparhial din Huşi.

Temei nr. 3236/1990 — Adresele Vicariatului ortodox ucrainian nr. 30 şi 31/1990, cuprinzînd propuneri privind organizarea şi activitatea acestuia.

Examinînd documentaţia înaintată, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină precizează că la 14 februarie 1990, Sfîntul Sinod a aprobat reînfiinţarea Vicariatului ortodox ucrainian, cu sediul în Sighetul Marmaţiei, care va depinde jurisdicţional direct de Patriarhia Română, aşa cum a depins din anul 1948, pînă în 1952, urmînd ca Vicariatul respectiv să fie condus de preotul Ioan Pitura, ca vicar acesta îngrijindu-se de parohiile de limbă ucraineană din Arhiepiscopia Clujului, Episcopia Oradiei, Arhiepiscopia Timişoarei şi Arhiepiscopia Iaşilor.

Totodată, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină constată că prin adresa nr. 30/1990 Pr. Ioan Pitura cere să fie recunoscut ca vicar, în urma alegerii sale de către clerul parohiilor ucrainiene din Maramureş.

De asemenea, constată că prin adresa nr. 31/1990, preotul vicar Ioan Pitura propune o listă de 15 revendicări, unele dintre acestea fiind formulate şi în anii

1948—1952, cînd Sfîntul Sinod le-a respins ca nefiind conforme cu statutul juridic şi canonic al vicariatului şi al conducătorului acestuia, aflaţi sub jurisdicţia directă a Patriarhiei Române.

La propunerea I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, preşedintele şedinţei sinodale, plenul Sfîntului Sinod analizează, în lumina sfintelor canoane, a legiuirilor bisericeşti şi a statutului juridic şi canonic al Vicariatului ortodox ucrainian, doleanţele exprimate de P. C. Vicar *Ioan Pitura* prin respectivele adrese.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act de alegerea P. C. Pr. Ioan Pitura *ca vicar al Vicariatului ortodox ucrainian, cu sediul în Sighetul Marmaţiei, făcută la 23 februarie 1990. de cei 15 preoţi din Maramureş.*

P. C. Pr. vicar Ioan Pitura *se va îngriji de activitatea parohiilor de limbă ucraineană din Maramureş, anunţînd pe chiriarhii respectivi despre vizitele pe care le întreprinde pentru cercetarea parohiilor de limbă ucraineană, fără a se amesteca în treburile altor parohii din eparhiile respective.*

Vicariatul şi parohiile vor dispune de cuvenita ştampilă şi îşi vor deschide cont curent la Bancă.

Cuvenitele taxe parohiale către Vicariat şi cota respectivă din venitul realizat din difuzarea calendarului ucrainian de perete vor fi virate în contul Vicariatului.

Parohiile vor înainta cerere individuală pentru obţinerea Sfîntului Antimis în limba română de la Patriarhia Română de care depind canonic, cu îndatorirea canonică de a depune sfintele antimise folosite pînă la primirea celor de la Patriarhia Română. Cererile parohiilor respective vor fi vizate de chiriarhii eparhiilor în raza cărora îşi desfăşoară activitatea, spre a evita eventualele neorînduieli.

Pentru obţinerea din afară a cărţilor de cult în limba ucraineană, necesare slujbelor religioase, Vicariatul se va adresa Patriarhiei Române, indicînd sursa de procurare.

Vicariatul va putea recomanda candidaţi pentru instituţiile de învăţămînt teologic, în raport cu cerinţele parohiilor.

Parohiile din cadrul Vicariatului ucrainian vor putea beneficia de sprijin material de la Patriarhia Română pentru întreţinerea locaşurilor de cult, în aceleaşi condiţii ca şi celelalte parohii din Patriarhia Română, pentru aceasta fiind recomandate de chiriarhii în raza cărora parohiile respective îşi desfăşoară activitatea.

Vicariatul este liber să editeze o publicaţie proprie în condiţiile legii, precum şi cărţi de rugăciuni, catehism, calendar, felicitări, pliante etc., pentru promovarea credinţei ortodoxe şi pentru crearea unei surse de venit.

Problemele de relaţii bisericeşti ale Vicariatului se vor soluţiona prin grija autorităţii canonice. Patriarhia Română, de care depinde Vicariatul.

Temei nr. 3498/1990 — Scrisoarea Grupului de reflecţie pentru înnoirea Bisericii din 26.03.1990, cu propuneri referitoare la alegerile de ierarhi.

În urma examinării scrisorii respective, care în primele două puncte se referă la înscrierea şi luarea în dezbatere a problemei alegerilor, în vederea ocupării, în ordinea priorităţii, a scaunelor chiriarhale vacante, propunîndu-se pentru prima alegere data de 29.04 sau 6.05.1990, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină a concluzionat că aceste puncte nu-şi mai au obiect, întrucît Cancelaria Sf. Sinod a prevăzut deja posibilitatea ca, în jurul datei de 5.05.1990 să poată avea loc prima alegere de ierarh, în aceeaşi zi cu constituirea Adunării Naţionale Biseri-

ceşti. În ceea ce priveşte prioritatea ocupării scaunelor vacante, cea mai presant şi prioritară problemă era cea a scaunului patriarhal, care, prin hotărîrea de readu cere a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, a fost şi ea soluţionată.

Cu privire la pct. 3 şi 4 din scrisoare, referitor la candidaturi care să fi exprimate: a) de însuşi candidatul; b) din sînul Adunării eparhiale respective c) sau de către un grup, asociaţie sau unitate bisericească ortodoxă, constituită Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină avizează că pot depune candidatur candidaţii înşişi sau pot fi propuşi candidaţi de către un organ bisericesc eparhia sau central, legal constituit, prevăzut de Statut, respectindu-se legiuirile bisericeş în vigoare în Biserica noastră şi rînduielile canonice.

Cu privire la pct. 5 din scrisoare, privind modificarea prevederilor statutare după care se desfăşoară alegerile, propusă de Grupul de reflecţie, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, nu consideră necesară modificarea procedurii. Totodată, apreciază că procedura de modificare ar întîrzia alegerile decît să le urgenteze, întrucît modificările presupun studierea prealabilă, întrunirea Sfîntului Sinod şi apoi a Adunării Naţionale Bisericeşti care să aprobe modificările.

De aceea, în urma discuţiilor referitoare la propunerile Grupului de reflecţie însuşindu-şi concluziile Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Sinodul Permanent va examina sub toate aspectele problema alegerilo de ierarhi, după constituirea organelor eparhiale, care va avea loc în peri oada 9—30 aprilie.

Temei nr. 2762/1990 — Referat privind modul de pregătire a cîntăreţilor bisericeşti.

Din studierea referatului respectiv reiese că modul în care sînt recrutaţi ş pregătiţi în prezent cîntăreţii bisericeşti, prin examene de asimilare, este necorespunzător cerinţelor Bisericii Ortodoxe Române şi activităţii pastoral-misionare care se desfăşoară în parohii.

De asemenea, din referatul Cancelariei Sf. Sinod asupra acestei probleme, mai reiese că deşi Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic, în art. 1—24, prevede modul în care se recrutează şi se pregătesc cîntăreţii bisericeşti în şcoli de cîntăreţi bisericeşti cu durata de doi ani cu învăţămînt de zi organizat în trimestre, totuşi regimul de dictatură, prin Departamentul Cultelor, a împiedicat recrutarea de candidaţi şi funcţionarea efectivă a acelor şcoli.

Avînd în vedere că marea majoritate a parohiilor din eparhiile Bisericii Ortodoxe Române funcţionează fără cîntăreţi calificaţi în şcoli, iar în ultima vreme cîntăreţii bisericeşti s-au recrutat numai prin examen de asimilare;

În cadrul discuţiilor purtate, membrii Sfîntului Sinod au relevat în unanimitate necesitatea reactivării imediate a şcolilor de cîntăreţi bisericeşti.

P. S. Arhiereu-vicar Andrei Mureşanul propune ca Ministerul Cultelor să ia în studiu şi posibilitatea acordării de contribuţii de la bugetul de stat pentru salarizarea cîntăreţilor bisericeşti.

Ca urmare a discuţiilor purtate şi la propunerea *Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc*, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Se reactivează şcolile de cîntăreţi bisericeşti începînd cu anul şcolar 1990—1991, urmînd a funcţiona potrivit Regulamentului pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic, împreună sau separat de seminariile teologice, după posibilităţile eparhiilor, acestea putînd lua fiinţă şi în cadrul unor eparhii care nu au seminarii teologice.

În vederea recrutării de candidaţi pentru reactivarea şcolilor de cîntăreţi bisericeşti, centrele eparhiale vor îndatora pe preoţi, în special pe cei de la parohiile fără cîntăreţi bisericeşti, să popularizeze această hotărîre a Sfîntului Sinod şi să recomande candidaţi pentru înscrierea la examenul de admitere în aceste şcoli. Centrele eparhiale vor informa Serviciul de învă-

țământ de pe lîngă Cancelaria Sf. Sinod despre măsurile luate și despre organizarea examenului de admitere, între 1—15 septembrie, așa cum prevede regulamentul.

Temei nr. 2790/1990 — Adresa Ministerului Cultelor nr. 1072/1990 privind răspunsul dat de Ministerul Învățămîntului în problema introducerii religiei în școlile de stat.

Din examinarea referatului asupra acestei probleme se constată că Sfîntul Sinod, încă de la data de 3—4 ianuarie 1990, a luat hotărîrea de a interveni la Ministerul Învățămîntului pentru introducerea religiei în școlile de stat. În adresa nr. 27885/2 martie 1990 a Ministerului Învățămîntului se precizează că «Ministerul Învățămîntului are în sarcină învățămîntul de stat care este un învățămînt laic. Din aceste motive, noi nu putem accepta introducerea religiei ca obiect de studiu. ...Considerăm că educația religioasă trebuie să aibă loc în familie și în cadrul Bisericii; pe de altă parte. date fiind condițiile pluriconfesionale ale României, noi nu organizăm școlile noastre pe baza opțiunilor religioase. Catehizarea ța rămîne în sarcina parohiilor, comunităților, inițiativelor private».

Răspunsul Ministerului Învățămîntului a fost analizat și în ședința Consiliului Național Bisericesc provizoriu din 16 martie 1990 și s-a hotărît o nouă intervenție la Ministerul respectiv.

Dat fiind faptul că la 3 martie 1990 ministrul Învățămîntului, dl. *Mihail Șora*, se afla la Palatul Patriarhal, ca invitat al Grupului de reflecție pentru înnoirea Bisericii spre a discuta problema introducerii religiei în școlile de stat, a fost invitat în ședința sinodală pentru discuții directe cu membrii Sfîntului Sinod.

În cadrul discuțiilor la care au luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei, I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, P. S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul*, a avut loc un schimb de opinii în legătură cu propunerile Patriarhiei Române privind introducerea religiei în programul de învățămînt al școlilor de stat, înființarea de licee seminariale, după modelul celor dinainte de anul 1948.

P. C. Arhim. *Valeriu Anania*, membru în Grupul de reflecție, invitat în ședința sinodală, împreună cu ministrul Învățămîntului, relatează că discuțiile în cadrul grupului s-au purtat în legătură cu propunerile a trei alternative:

— introducerea unei ore de religie în zilele libere din săptămînă;
— introducerea unei ore de religie săptămînal, facultativă;
— introducerea unei ore de religie obligatorie, săptămînal;

În urma discuțiilor purtate s-a căzut de acord privind:

Introducerea săptămînal a unei ore de religie în programul de învățămînt general și mediu. cu posibilitatea extinderii pentru învățămîntul universitar;

Întocmirea unei programe analitice corespunzătoare pe cicluri sau pe vîrste;

Formarea unei comisii pentru alcătuirea programei pe cicluri sau pe vîrste pentru anul școlar 1990—1991;

Comisia ar urma să ia în studiu și problema organizării de licee seminariale.

I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei și I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, aduc mulțumiri domnului ministru al Învățămîntului, *Mihail Șora*, pentru înțelegerile și hotărîrile la care s-a ajuns privind introducerea religiei în învățămîntul de stat.

În urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște ca din comisia pentru studierea problemelor introducerii învățămîntului religios în școli să facă parte:

P. S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul*,
vicar patriarhal
P. S. Episcop *Daniel Lugojanul*,
vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei

Copreşedinţi :

P. C. Pr. Prof. *Dumitru Popescu*, rectorul Institutului teologic universitar Bucureşti
P. C. Pr. Prof. *Dumitru Radu*, prorectorul Institutului teologic universitar Bucureşti
P. C. Pr. Prof. *Constantin Galeriu*, Institutul teologic universitar Bucureşti
P. C. Pr. Prof. *Nicolae Necula*, Institutul Teologic universitar Bucureşti
P. C. Pr. Prof. *Sebastian Şebu*, Institutul teologic universitar Sibiu
P. C. Diac. Prof. *Nicu Octavian*, Seminarul teologic Bucureşti
P. C. Arhim. *Bartolomeu Anania*.

— Iniţiativele vor aparţine Comisiei, care îşi va începe imediat activitatea.

I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei anunţă încheierea şedinţei sinodale şi reluarea lucrărilor a doua zi, 4 aprilie 1990, ora 9,00.

Lucrările şedinţei sinodale se reiau în ziua de 4 aprilie 1990, la ora 9,00 dimineaţa, sub preşedinţia P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul*, membru al Locotenenţei Patriarhale.

Se deschide şedinţa.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul* luînd cuvîntul arată că, potrivit celor stabilite în şedinţa anterioară din ziua de 3 aprilie 1990, o delegaţie de ierarhi, alcătuită din P. S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului şi Argeşului, P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul* şi P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul*, au făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh *Teoctist*, aflat la mînăstirea Sinaia, pentru a-i cunoaşte opinia în cazul în care Sfîntul Sinod va hotărî rechemarea Prea Fericirii Sale în scaunul patriarhal şi, eventual, să aducă din partea Prea Fericirii Sale un acord scris.

Avînd în vedere că Prea Fericitul Patriarh *Teoctist* a răspuns pozitiv la chemarea Sfîntului Sinod, P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul* aduce în discuţie plenului Sfîntului Sinod problema luării unei hotărîri sinodale privind rechemarea Prea Fericitului Patriarh *Teoctist* în Scaunul patriarhal.

Prea Sfinţia Sa arată că s-au primit foarte multe cereri din partea clerului, a instituţiilor bisericeşti, a mînăstirilor, a protopopiatelor, a credincioşilor privind revenirea Prea Fericitului Patriarh *Teoctist* la conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

Avînd în vedere că, prin răspunsul scris pe care l-a dat, Prea Fericitul Patriarh *Teoctist* înţelege să se supună hotărîrii Sfîntului Sinod, Prea Sfinţitul Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul* supune la vot propunerea ca Prea Fericitul Patriarh *Teoctist* să fie rechemat în Scaunul patriarhal.

În urma exprimării votului în unanimitate Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă propunerea de rechemare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist *la conducerea Bisericii Ortodoxe Române şi la preşedinţia Sfîntului Sinod.*

Se hotărăşte ca o delegaţie de ierarhi, formată din I. P. S. Mitropolit Nicolae *al Banatului şi P. S. Episcop* Epifanie *al Buzăului, să meargă la* Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, *la mînăstirea Sinaia, pentru a-i aduce la cunoştinţă hotărîrea Sfîntului Sinod şi a-l invita la şedinţa acestuia.*

Urmare acestei hotărîri, şedinţa se suspendă pînă la venirea *Prea Fericitului Părinte Patriarh T e o c t i s t.*

La ora 14,30, *Prea Fericitul Părinte Patriarh T e o c t i s t* şi delegaţia însoţitoare sosesc la palatul patriarhal, unde «ad hoc» este întîmpinat de credincioşi colaboratori, preoţi aflaţi aici întîmplător şi de membrii Sfîntului Sinod. Prea Fericirea Sa intră în catedrala patriarhală unde se închină la Sfîntul Altar şi la sfintele moaşte ale Sfîntului Cuvios Dimitrie. La ieşire este întîmpinat de şi mai

mult popor în semn de dragoste şi respect, urîndu-i cu toţii bun venit. La intrarea în palatul patriarhal se intonează imnul «Pe Stăpînul şi Patriarhul nostru».

La ora 15,00 se intră in sala sinodală.

Prea Fericirea Sa este invitat de membrii Sfîntului Sinod să ia loc în scaunul patriarhal şi să prezideze şedinţa Sfîntului Sinod.

Prea Fericirea Sa rosteşte următorul cuvînt :

Înalt Prea Sfinţiile şi Prea Sfinţiile Voastre,

Domnule Ministru,

Iubiţi colaboratori,

«Am trăit în aceste zile emoţii adînci, încît oricît de iscusit ar li cineva la cuvînt nu le poate tălmăci.

Văd şi de data aceasta mîna lui Dumnezeu şi lucrarea Duhului Sfînt asupra ezitărilor mele. Văd ocrotirea Maicii Domnului care mi-a îndrumat paşii din vatra părintească spre slujirea lui Dumnezeu. Nu uşoară mi-a fost luarea unei hotărîri de a mă afla din nou în acest loc, ştiind că v-am produs amărăciuni, din cauza imperfecţiunilor mele trupeşti şi sufleteşti. Cer iertare membrilor Locotenenţei, tuturor membrilor Sfîntului Sinod şi colaboratorilor.

Ştiu însă că mulţimea păcatelor nu poate covîrşi îndurarea şi iertarea lui Dumnezeu şi mărturisesc că am simţit cutezanţă în numele lui Dumnezeu să răspund chemării Sfîntului Sinod şi să ascult mai mult pe Dumnezeu decît pe oameni. Rog pe Dumnezeu şi pe I. P. S. şi P. S. Voastre să mă sprijiniţi şi sînt încredinţat că-mi veţi fi ajutoare ca şi înainte. Vă încredinţez, aşa cum am spus într-o scrisoare către redacţia «Vestitorului Ortodoxiei Româneşti», că m-am bucurat de hotărîrile Sfîntului Sinod, le-am salutat şi vă încredinţez că-mi vor fi la inimă spre a le da viaţă, pînă la cel din urmă act al slujirii mele.

Mi-am dat seama ce rol covîrşitor are Sfînta Biserică în această eră de muncă şi întocmiri care îşi au obîrşia în viaţa martirică a neamului nostru.

N-aş putea încheia cuvîntul fără să înalt un gînd şi rugă pentru eroii neamului, pîrgă a jertfei fiilor patriei care au înfruntat tirania pentru redarea drepturilor fundamentale ale omului. Prin ei numele ţării noastre a fost purtat în lumea ţărilor civilizate.

Din aceste roade ne împărtăşim şi noi şi mă bucur că venind aici văd băncile înmulţite şi numărul ierarhilor sporit, spiritualiceşte şi duhovniceşti şi aş vrea să aduc un cuvînt de încredinţare către noii ierarhi şi să-i asigur cît de mult ne bucurăm noi, cei mai vîrstnici, din locul nostru, că avem vîslaşi tineri la corabia Ortodoxiei noastre româneşti. Vă îmbrăţişez, noi ierarhi, cu toată dragostea şi vă încredinţez că veţi găsi în persoana mea un frate mai mare, o inimă caldă, atît cît este cu putinţă unui om. De altfel, sinodalitatea, ştiţi că presupune dialog, unitate, întrajutorare, astfel ca fiecare în Sfîntul Sinod să fie şi părtaş şi stîlp al Ortodoxiei româneşti. Sîntem chemaţi să lucrăm şi să pornim cu curaj în largul talazurilor. De aceea, cu gîndul la Dumnezeu, am răspuns să revin în mijlocul I. P. S. şi P. S. Voastre. Am urmărit cu gîndul şi am citit cuvîntările noilor hirotoniţi în ierarhie şi m-am bucurat văzînd gîndurile de viitor de mare valoare pentru Biserică. Să le exprimaţi, iubiţi fraţi, cu aceeaşi dragoste ca să putem lua cele mai bune hotărîri.

Aş vrea, totodată, să tălmăcesc prezenţa D-lui Prof. Dr. Nicolae Stoicescu *cu noi, ca pe o părtăşie, deoarece dînsul a fost prezent cu noi de la numirea Domniei Sale. Ne bucurăm, după 4 decenii, văzînd că ministru cultelor se închină*

cu noi la ședință, la muncă, la masă. Starea Bisericii Ortodoxe Române de a lucra în armonie și cît se poate mai bine este starea noastră firească.

Ierarhii, clerul, corpul profesoral, colaboratorii și-au făcut datoria plini de conștiința răspunderii față de problemele ce ne stau în față. Momentul de față este un moment important și emoționant. Bunul Dumnezeu ne va ajuta și ne va fi în sprijin să continuăm să vîslim la corabia Ortodoxiei românești.

Așa să ne ajute Dumnezeu!».

La dorința Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* se face o trecere în revistă a problemelor care s-au analizat și a hotărîrilor care s-au luat în ședința din 3 aprilie 1990.

În continuare Prea Fericitul Patriarh invită pe P. S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal să prezinte referatele asupra problemelor încredințate spre studiere *Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.*

Temei nr. 2938/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind stabilirea subiectelor pentru Conferințele (întrunirile) preoțești din anul 1990.

Examinînd referatul respectiv, Comisia învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc remarcă faptul că Sfîntul Sinod, prin hotărîrea nr. 735/1990 a stabilit ca anual să aibă loc două conferințe preoțești (întruniri) cu subiecte fixate de Sfîntul Sinod, pe baza propunerilor de la eparhii.

Cercetînd propunerile trimise de eparhii și ținînd seama de timpul cel mai potrivit pentru desfășurarea conferințelor respective;

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, în acord cu prevederile art. 48, lit. «k» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca cele două conferințe (întruniri) preoțești să aibă loc în lunile iunie și octombrie.

În conferința din luna iunie 1990 clerul va pregăti și dezbate tema: «Catehizarea copiilor și tineretului, obiectiv prioritar al Bisericii. Căi, metode și mijloace pentru preot și colaboratorii săi».

În conferința din luna octombrie 1990 clerul va pregăti și dezbate tema: «Participarea credincioșilor la viața religios-morală a parohiilor».

Planul și bibliografia temelor respective vor fi trimise centrelor eparhiale prin grija Cancelariei Sf. Sinod în timp util.

Temei nr. 1443/1990 — Adresa Institutului teologic universitar din București nr. 272/1990, privind reluarea de către preoți a cursurilor cu frecvență redusă în anii de studii II, III și IV licență, întrerupte în ultimii zece ani (1980—1989).

Comisia învățămîntului examinînd referatul respectiv din care rezultă că, începînd cu anul 1980 în mod arbitrar preoții înscriși ca studenți la institutele teologice universitare, au fost obligați să-și întrerupă studiile, propune ca aceste cursuri să poată fi reluate de către preoții respectivi, aflați atunci, în anii II, III și IV de licență, printr-un examen de reîmprospătare a cunoștințelor din anii anteriori anului în care se aflau înscriși.

Ca urmare, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc și, în acord cu hotărîrea anterioară nr. 40/1990, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca preoții înscriși ca studenți la institutele teologice universitare în perioada anilor 1980—1989 și care au fost nevoiți să-și întrerupă studiile să se poată reînscrie, cu recomandarea Chiriarhului locului, în anii respectivi la cursurile de licență cu frecvență redusă, după promovarea unui examen de reîmprospătare a cunoștințelor teologice la disciplinele de bază ale anilor anteriori anului de studii în care se solicită reînscrierea.

Potrivit propunerilor consiliului profesoral preoții care au întrerupt studiile după absolvirea anului I sau II vor da examen de reîmprospătare a cu-

noştinţelor la Studiul Noului Testament, Istoria bisericească universală şi Istoria Bisericii Române, iar cei care şi-au întrerupt studiile după absolvirea anului III vor da examen de reîmprospătare a cursurilor la Teologia dogmatică şi simbolică, Îndrumări misionare şi Liturgică.

Temei nr. 887/1990 — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod privind modul de organizare a Institutului teologic universitar din Cluj-Napoca şi a Institutului teologic universitar din Iaşi.

Din studierea referatului rezultă că Arhiepiscopia Clujului şi Arhiepiscopia Iaşilor au luat unele măsuri privind asigurarea spaţiului în care vor funcţiona cele două institute teologice înfiinţate prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 766/12 febr. 1990. De asemenea, se constată că Serviciul de învăţămînt a luat măsuri pentru publicarea posturilor didactice vacante în vederea ocupării lor prin concurs.

Discuţiile purtate în plenul Sfîntului Sinod s-au referit la :

a) Recrutarea cadrelor didactice pentru cele două institute, pînă la deschiderea anului universitar ;

b) Organizarea examenelor de admitere în Institutele teologice în perioada septembrie şi nu iulie 1990, grupate pentru candidaţii celor patru institute, la Bucureşti şi Sibiu.

c) Libertatea candidaţilor de a se înscrie la oricare din cele patru institute teologice :

În urma discutării tuturor aspectelor privind organizarea celor două institute teologice şi a programării examenelor în vederea deschiderii anului de învăţămînt universitar 1990—1991, la propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

la act de publicarea posturilor didactice înfiinţate la Institutul teologic universitar din Cluj-Napoca şi Institutul teologic universitar din Iaşi, în vederea ocupării lor prin concurs, pentru începerea anului universitar 1990—1991.

Pentru a preîntîmpina eventuala lipsă de cadre didactice necesare pentru examenul de admitere la noile institute teologice din Cluj-Napoca şi Iaşi, Sîntul Sinod aprobă ca examenul de admitere pentru cele patru institute teologice universitare din Patriarhia Română să se desfăşoare în cele două centre care sînt organizate deja : La Bucureşti pentru candidaţii institutelor teologice din Bucureşti şi Iaşi şi la Sibiu pentru candidaţii institutelor teologice din Sibiu şi Cluj-Napoca, înscrierile candidaţilor făcîndu-se separat, pe cataloage separate la secretariatul fiecărui institut teologic. Centrele eparhiale din Cluj şi Iaşi vor lua măsuri din timp pentru organizarea secretariatului şi a personalului administrativ de la institutele teologice nou înfiinţate la Cluj şi Iaşi.

Examenul de admitere se va organiza în prima jumătate a lunii septembrie, la o dată care se va fixa de preşedintele Sîntului Sinod şi va fi precedat de examenul aprofundat de diferenţă, pe care sînt obligaţi să-l susţină candidaţii care nu sînt absolvenţi de seminarii teologice.

Institutul teologic universitar din Bucureşti va funcţiona, în principiu, pentru candidaţii eparhiilor Mitropoliei Munteniei şi Dobrogei şi ai eparhiilor din Mitropolia Olteniei.

Institutul teologic universitar din Iaşi va funcţiona, în principiu, pentru candidaţii eparhiilor din Mitropolia Moldovei şi Bucovinei.

Institutul teologic universitar din Sibiu va funcţiona, în principiu, pentru candidaţii Arhiepiscopiei Sibiului, Episcopiei Alba Iuliei şi pentru cei ai eparhiilor Mitropoliei Banatului.

Institutul teologic universitar din Cluj-Napoca, va funcționa, în principiu, pentru candidații Arhiepiscopiei Clujului, Episcopiei Maramureșului și Episcopiei Oradiei.

Temei nr. 3415/1990 — Adresa Episcopiei Galaților nr. 1246/1990 privind reînființarea Seminarului teologic «Sfîntul Andrei» din municipiul Galați.

În susținerea solicitării se arată că în perioada 1864—1948 seminarul eparhial a funcționat cu sediul în Ismail și apoi la Galați, pînă în anul desființării, 1948. Eparhia dispune de local propriu și are posibilitatea organizării Seminarului respectiv cu corp didactic și administrativ.

Avînd în vedere necesitatea reînființării seminarului respectiv în vederea pregătirii personalului clerical;

Pe temeiul prevederilor art. 116 și art. 51 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română;

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă reînființarea Seminarului teologic «Sfîntul Andrei», *care va funcționa în municipiul Galați, începînd cu anul școlar 1990—1991, pe baza Regulamentului pentru organizarea și iuncționarea instituțiilor de învățămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română.*

Episcopia Galaților se va îngriji din timp pentru încadrarea corpului didactic și administrativ, precum și pentru recrutarea candidaților, și va ține legătura permanent cu Serviciul de învățămînt de pe lîngă Cancelaria Sf. Sinod.

Temei nr. 2640/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind propunerile Comisiei sinodale, ca urmare a doleanțelor elevilor și studenților teologi, în legătură cu: programele analitice pentru admitere în instituțiile de învățămînt teologic; examenele de diplomă la Seminariile teologice și examenele de licență la Institutele teologice universitare.

Din studierea referatului rezultă că o comisie specială formată din ierarhi și cadre didactice de la institutele și seminariile teologice, instituită de Sfîntul Sinod în ședința de lucru din 3—4 ianuarie 1990 a luat în examinare doleanțele elevilor seminariști și studenților teologi privind:

a. necesitatea revizuirii modului de organizare a examenelor de admitere în instituțiile de învățămînt teologic și a programelor respective;

b. menținerea caracterului unitar al învățămîntului teologic;

c. necesitatea înnoirii învățămîntului teologic;

d. examenele de diplomă în seminariile teologice;

e. examenele de licență la institutele teologice universitare.

Luîndu-se în examinare doleanțele exprimate în raport cu prevederile Regulamentului pentru organizarea și funcționarea instituțiilor de învățămînt teologic și ținînd seama de înnoirile necesare în acest domeniu;

În urma discutării aspectelor pe care le îmbracă problemele ridicate și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregăitrea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

I. Aprobă ca probele pentru examenul de admitere în seminariile teologice să constea în:

1. Vizita medicală (probă eliminatorie);

2. Verificarea dicției și aptitudinilor muzicare (probă eliminatorie, notată cu calificativul «admis» sau «respins»);

3. Cunoștințe generale de religie (probă scrisă);

4. Limba și literatura română (probă scrisă din literatura română și gramatică);

5. Istoria României (probă scrisă);

Recrutarea candidaților se va face dintre absolvenții a minimum 8 clase de cultură generală, vîrsta maximă fiind cea prevăzută de regulament. Personalul monahal se va recruta în condițiile hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 40/1990.

II. Aprobă ca probele pentru examenul de admitere în institutele teologice universitare, să constea în :

1. *Vizita medicală (probă eliminatorie);*
2. *Muzica bisericească și verificarea dicției (probă eliminatorie notată cu calificativul «admis» sau «respins»);*
3. *Învățătura ortodoxă (probă scrisă);*
4. *Limba și literatura română (probă scrisă);*
5. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române (probă scrisă);*

Candidaților pentru examenul de admitere în institutele teologice se vor recruta în condițiile prevăzute de hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 40/1990, dintre absolvenții cu diplomă ai seminariilor teologice, bacalaureați de liceu și ai școlilor pedagogice, licențiați ai altor facultăți (băieți și fete) și din rîndurile personalului monahal cu studii corespunzătoare.

III. Candidații care nu au studii seminariale (cu excepția personalului monahal), băieți și fete, bacalaureați sau licențiați ai altor facultăți, vor fi îndatorați să promoveze, în prealabil un examen aprofundat de cunoștințe religioase, care va consta din probe scrise la :

1. *Istoria biblică a Vechiului Testament ;*
2. *Istoria biblică a Noului Testament ;*
3. *Istorie bisericească universală ;*
4. *Liturgică.*

IV. Aprobă programele (tematicile) la disciplinele care constituie probe, pentru examenul de admitere în seminariile teologice, în institutele teologice universitare și pentru examenul aprofundat de cunoștințe religioase preliminar celui de admitere în institutele teologice, pentru candidații fără studii seminariale, în forma în care programele respective au fost întocmite și prezentate Sfîntului Sinod de către comisia specială de ierarhi și cadre didactice.

V. Aprobă ca examenul de diplomă la absolvirea seminarului teologic să se susțină la următoarele discipline :

1. *Dogmatica — probă scrisă ;*
2. *Literatura română — probă scrisă ;*
3. *Studiul biblic al Vechiului și Noului Testament — probă orală ;*
4. *Predică și catehеză (probă orală pe baza unui plan întocmit în scris) ;*
5. *Liturgică, Tipic și Muzică bisericească — probă orală ;*

VI. Aprobă ca pentru examenul de licență la institutele teologice universitare, consiliile profesorale să studieze vechiul sistem de examen care constă în susținerea tezei de licență și a examenului de «poziție» la cele patru secții ale teologiei și să facă propuneri concrete Sfîntului Sinod în vederea examinării și aprobării lor.

VII. În legătură cu unele doleanțe ale studenților examinate de comisia specială, Sfîntul Sinod hotărăște :

Este de acord cu participarea reprezentaților studenților la consiliile profesorale numai cînd pe ordinea de zi sînt și probleme care se referă la viața studențească, internat, disciplină.

Aprobă ca sesiunile și disciplinele de examinare să fie unitare pentru întregul învățămînt teologic universitar.

Aprobă ca programarea și participarea studenților teologi și elevilor seminariști la serviciile religioase din paraclisele institutiilor de învățămînt teologic, în duminici, sărbători și peste săptămînă să se facă prin rotație, printr-o programare dinainte stabilită și cunoscută de toți studenții și elevii.

Aprobă prezența facultativă a studenților numai la disciplinele pentru care există cursuri tipărite și obligativitatea prezenței la disciplinele pentru care nu există cursuri tipărite, la seminariile și serviciile religioase conform planificărilor.

Cursurile pentru perfecționarea profesională și promovarea cadrelor didactice de la seminariile teologice se vor face cu respectarea prevederilor legale din învățămîntul de stat de nivel corespunzător.

Temei nr. 2851/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind comunicarea de către eparhii a necesarului de locuri în instituțiile de învățămînt teologic pentru anul de învățămînt 1990—1991.

Din examinarea referatului se constată că în vederea organizării examenului de admitere în școlile teologice pentrul anul de învățămînt 1990—1991, centrele eparhiale au înaintat Cancelariei Sf. Sinod necesarul numărului de locuri, fixat de organele eparhiale.

Arhiepiscopia Bucureștilor și Arhiepiscopia Tomisului nu au comunicat încă necesarul de locuri.

Ca urmare a datelor comunicate și a discuțiilor purtate,

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

la act pentru informare de necesarul numărului de locuri pentru instituțiile de învățămînt teologic în anul de învățămînt 1990—1991, comunicat de eparhii ;

Îndatorează Arhiepiscopia Bucureștilor și Arhiepiscopia Tomisului să informeze Serviciul de învățămînt al Cancelariei Sf. Sinod despre numărul de locuri necesar eparhiilor respective în școlile de învățămînt teologic pentru anul 1990—1991.

La propunerea P.F. Patriarh *Teoctist*, P.S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*, raportorul *Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri*, prezintă referatele Comisiei asupra următoarelor probleme :

Temei nr. 2778/1990 — Dările de seamă ale P.S. Episcop *Emilian Birdaș* privind convorbirile cu reprezentanții Bisericii catolice de rit oriental. Situația actuală a relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică).

Din studierea dărilor de seamă ale P.S. Episcop *Emilian Birdaș*, care a avut încredințarea Sfîntului Sinod de a contacta pe reprezentanții Bisericii Catolice do rit oriental, rezultă că în urma dialogării cu aceștia, Biserica respectivă rămîne pe poziția ei inflexibilă de a i se ceda în întregime bisericile, casele parohiale, averea mobilă și imobilă, pe care a avut-o, înainte de 1948, fără a se ține cont de realitățile actuale.

Din darea de seamă a P.S. Episcop Vicar *Justinian Maramureşanul*, care a făcut o vizită cu caracter misionar la Sighetul Marmaţiei, la Ieud şi Baia Mare, rezultă că preoţii şi credincioşii în totalitate sînt legaţi de Biserica Ortodoxă Română şi cer insistent să nu se cedeze bisericile fără respectarea prevederilor legale şi împotriva voinţei credincioşilor şi a preoţilor, deoarece bunurile aparţin parohiilor.

Din rapoartele preoţilor din protopopiatul Baia Mare reiese că preoţii ortodocşi au oferit preoţilor greco-catolici posibilitatea de a sluji în aceleaşi biserici, la ore diferite, oferindu-se chiar să-i sprijine să-şi construiască biserici noi, atunci cînd se vor constitui în parohii.

În legătură cu această problemă a luat cuvintul P.S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul* care a propus :

a) Trimiterea unui protest la Vatican, în legătură cu numirea de către Papa Ioan Paul al II-lea, a unor episcopi pentru Biserica Catolică de rit oriental din România ;

b) Să fie prevenit Vaticanul că Biserica Ortodoxă Română nu va mai participa la dialogul cu Biserica Romano-Catolică pînă ce aceasta nu-şi revizuieşte atitudinea faţă de Biserica Ortodoxă Română ;

c) Să ne asociem celorlalte Biserici Ortodoxe în poziţia noastră faţă de Vatican în problema greco-catolică.

I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului arată că la 6 iunie 1990, la München va avea loc Comisia internaţională de dialog cu romano-catolicii şi pînă atunci Biserica noastră trebuie să ia o atitudine.

P.S. Episcop *Nifon Ploieşteanul* relatează că unii ierarhi ortodocşi, cum este, de pildă, episcopul *Ieremia* din Varşovia, nu sînt pentru întreruperea dialogului.

P.S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul* propune ca nemulţumirea Bisericii noastre, faţă de actul numirii de episcopi greco-catolici în România, să fie exprimate cît mai curînd printr-o scrisoare către Vatican.

P.S. Arhiereu-vicar *Andrei Mureşanul* propune, de asemenea, întocmirea unei note de protest către Vatican.

Prea Fericitul Patriarh *Teoctist* sugerează convocarea unei întruniri panortodoxe, în România, prilej cu care ne vom putea asocia celorlalte Bisericii Ortodoxe în problema greco-catolică. Se va putea discuta posibilitatea sau imposibilitatea continuării dialogului. În Grecia şi la Ierusalim, Bisericile au avut o atitudine demnă în faţa acestei probleme. Ar putea fi invitaţi cîte un ierarh şi un teolog din partea fiecărei Biserici Ortodoxe.

I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului îşi exprimă acordul în legătură cu întocmirea unei scrisori către Vatican, propunînd ca Sectorul relaţiilor externe bisericeşti să ceară în prealabil episcopului *Spiridon* de la Roma documentele întrunirii de dialog de la Viena, în care s-au discutat preliminariile participării la dialogul ortodoxo-catolic, condiţionat de faptul ca Biserica Romano-Catolică să renunţe la uniatism, ca formă de prozelitism. Să se ceară cu acest prilej şi documentul final propus pentru întîlnirea de dialog de la München. Astfel, delegaţii Bisericii noastre vor putea merge pregătiţi pentru întrunirea de la München.

În urma amplelor discuţii care s-au purtat privind relaţiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental, pe plan intern, iar pe plan extern cu Biserica Romano-Catolică, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă trimiterea unei scrisori către Vatican prin care Biserica Ortodoxă Română îşi va exprima poziţia ei faţă de actul numirii unor ierarhi pentru Biserica Catolică de rit oriental din România.

Se reţine ideea organizării unei consfătuiri panortodoxe de către Biserica Ortodoxă Română, la care vor putea fi invitaţi cîte un ierarh şi cîte un teolog de la fiecare Biserică Ortodoxă.

Să se facă cunoscută Bisericilor de peste hotare poziţia Bisericii Ortodoxe Române în problema greco-catolică. P.C. Pr. Prof. Mircea Păcurariu *va întocmi un text pentru alcătuirea unei broşuri în limbi străine de circulaţie, în această problemă.*

Se va da publicității următorul comunicat :

«În ședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 4 aprilie 1990 s-a analizat, între altele, cu toată atenția și problema raporturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și Ministerul Cultelor au încercat în cîteva rînduri să stabilească un dialog cu ierarhii Ritului Oriental ai Bisericii Catolice din România.

Astfel, la 24 ianuarie 1990, la întîlnirea dintre Mitropoliții Antonie al Ardealului și *Nicolae* al Banatului — reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române — cu Episcopul *Alexandru Todea* al Bisericii Catolice de rit oriental din România, care a avut loc la Ministerul Cultelor, s-au stabilit trei faze în vederea recunoașterii legale a fostei Biserici Române Unite ca un cult autonom, faze care apoi au fost contestate de către episcopii Ritului oriental al Bisericii Catolice.

La 8 martie 1990, episcopii Ritului oriental catolic au refuzat să participe la dialog, deși au fost invitați la Ministerul Cultelor. Menționăm că la această chemare s-au prezentat numai ierarhi ortodocși.

La 29 martie 1990, la întrunirea reprezentanților cultelor istorice din România, care a avut loc la Ministerul Cultelor, cei patru episcopi prezenți ai Ritului catolic oriental au refuzat dialogul cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române pe motivul lipsei celui de al cincilea ierarh al lor.

Precizăm că, pînă în prezent Ritul oriental al Bisericii Catolice nu a cerut recunoașterea din partea Statului Român, la care este îndatorată orice organizație religioasă.

Din informările și scrisorile primite de la parohii rezultă că nu s-au semnalat decît șase cazuri de preoți care au declarat că trec la Biserica Catolică de rit oriental, fără a fi urmați de credincioșii lor care, dimpotrivă, au cerut centrelor eparhiale preot ortodox. Cu toate acestea, ierarhii și preoții acestui rit pretind să li se atribuie toate bisericile care pînă în anul 1948 au aparținut fostei Biserici Unite.

Sfîntul Sinod ține să precizeze că lăcașurile de cult și casele parohiale ale tuturor cultelor din țara noastră aparțin comunităților respective, ca proprietăți ale acestora. În această situație, dacă credincioșii unei parohii declară că doresc să rămînă în credința ortodoxă, aceasta înseamnă că și lăcașul de cult și casa parohială sînt de drept ale parohiei respective ca persoană juridică.

În dorința de a păstra un climat de bună înțelegere între fiii aceluiași neam, Sfîntul Sinod declară că, în cazul în care unii dintre credincioși doresc să aparțină Bisericii Catolice de rit oriental, după ce aceasta va intra în legalitate, să se instituie comisii mixte, din care să facă parte și reprezentanți ai autorității de stat, care să decidă, în conformitate cu legile în vigoare, asupra bunurilor parohiei care se divide, pe baza principiului proporționalității, în conformitate și cu înțelegerea stabilită în cadrul întîlnirii de la Ministerul Cultelor în ziua de 24 ianuarie 1990, a ierarhilor reprezentanți ai Sfîntului Sinod — Mitropoliții *Antonie* al Ardealului și *Nicolae* al Banatului — cu Episcopul *Alexandru Todea*. În acest context precizăm faptul că Ministerul Cultelor sau Statul, nu au dreptul de a decide asupra bunurilor bisericești care sînt proprietate a parohiei ca persoană juridică.

Ținem să precizăm, de asemenea, că parohiile ortodoxe române au oferit preoților Ritului oriental al Bisericii Catolice din România posibilitatea de a oficia servicii divine în bisericile ortodoxe, la anumite ore rezervate în mod special, oferte care au fost însă categoric refuzate de aceștia. Totodată, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se declară dispuși ca, după caz, să acorde sprijin material credincioșilor catolici de rit oriental pentru a-și construi lăcașuri de cult proprii.

Sfîntul Sinod, deși consideră ca nejustificat motivul pentru care, recent, Vaticanul a numit cinci episcopi pentru Ritul oriental al Bisericii Catolice din România, rămîne totuși deschis dialogului cu Biserica Catolică de ambele rituri (latin și oriental) din țara noastră, pentru reglementarea în mod pașnic a tuturor problemelor privind relațiile dintre Bisericile noastre.

Temei nr. 2262/1990 — Memoriul grupului de conducere a Asociației «Oastea Domnului», prin care solicită normalizarea activității acesteia și reabilitatea fostului preot *Iosif Trifa*.

Din studierea memoriului respectiv reiese că semnatarii acestuia care formează «Sfatul frățesc pe țară al Asociației *Oastea Domnului*», își exprimă dorința ca membrii acestei grupări religioase să-și continue activitatea într-un cadru legal în Biserică, respectînd în totalitate dogmele Bisericii Ortodoxe. Totodată, semnatarii memoriului solicită reabilitarea memoriei fostului conducător al Asociației, Iosif Trifa.

Avînd în vedere permanentele preocupări pe care Biserica Ortodoxă Română le-a manifestat pentru integrarea membrilor Asociației «Oastea Domnului», în activitățile parohiale, în consiliul și comitetul parohial, și ținînd seama de dorința exprimată prin memoriul în cauză,

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act cu bucurie de memoriul Sfatului frățesc al Oastei Domnului și îndrumează pe semnatarii acestuia să se adreseze conducerii eparhiilor pe teritoriul cărora activează Asociația «Oastea Domnului» în vederea cunoașterii realităților pe plan local pentru normalizarea situației acesteia.

Centrele eparhiale, la rîndul lor, vor depune eforturi pentru stabilirea de relații cu grupările locale de membri ai Asociației «Oastea Domnului», pentru cunoaștere, pentru integrarea lor în activitățile parohiilor în perspectiva normalizării situației.

O comisie de studiu în cadrul Institutului teologic universitar din Sibiu, condusă de P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul, *va studia vechiul statut din anul 1937 al Asociației «Oastea Domnului», în vederea reactualizării lui, pentru normalizarea situației Asociației «Oastea Domnului».*

Totodată, comisia va studia propunerile Sfatului frățesc al Asociației «Oastea Domnului» precum și statutul și scrisoarea cu propunerile răposatului Traian Dorz.

De asemenea, comisia va studia dosarul fostului preot Iosif Trifa și va face propuneri odată cu cele pentru normalizarea situației Asociației Oastea Domnului.

În ceea ce privește Asociația Tineretului Creștin și Asociația Femeilor Ortodoxe, a căror situație a fost luată în atenție de către Sfîntul Sinod, încă de la 3—4 ianuarie 1990, pentru reactualizarea lor, Sfîntul Sinod hotărăște:

P.S. Episcop-vicar Daniel Lugojanul, *împreună cu o comisie, va studia statutul fostei Asociații a Tineretului creștin și vor face propuneri în vederea reactualizării acesteia în viața parohiilor.*

P.S. Arhiereu-vicar Casian Gălățeanul, *împreună cu o comisie, va studia Statutul Asociației Femeilor Ortodoxe și vor face propuneri în vederea reactualizării acesteia în viața parohiilor.*

Temei nr. 3416/1990 — Adresa Episcopiei Galaților nr. 757/1990, privind schimbarea titulaturii Eiscopiei Galaților în Episcopia Dunării de Jos.

Analizînd motivele invocate în vederea schimbării titulaturii eparhiei respective se constată că încă de la înființare, în 1846, în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, aceasta a purtat titulatura de «Episcopia Dunării de Jos», pînă în anul 1950 cînd s-a unit cu Episcopia Constanței.

Avînd în vedere prevederile art. 20, lit. «e» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 59, lit. «e» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Este de acord cu schimbarea titulaturii Episcopiei Galaților în «Episcopia Dunării de Jos», urmînd ca problema să fie supusă Adunării Națio-

nale Bisericești, pentru aprobare, la proxima ședință a acesteia și pentr modificarea corespunzătoare a art. 5, pargr. I din Statutul pentru organi zarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 3578/1990 — Solicitarea P. S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului Vîlci pentru schimbarea titulaturii Episcopiei Rîmnicului Vîlcea în «Episcopia Rîmnicului»

Avînd în vedere că denumirea acestei eparhii încă de la înființare a fost d Episcopia Rîmnicului;

Pe temeiul prevederilor art. 20, lit. «c» din Statutul pentru organizarea ș funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 59, lit. «e» din Regulamentul or ganelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei pentru doctrină viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Este de acord cu schimbarea titulaturii Episcopiei Rîmnicului Vîlce in «Episcopia Rimnicului», urmînd ca problema să fie supusă Adunării Na ționale Bisericești pentru aprobare, la proxima ședință și pentru modificare corespunzătoare a art. 5, prgrf. IV din Statutul pentru organizarea și funcțio narea Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 3077/1990 — Darea de seamă a P. S. Arhiereu-vicar *Gherasi Vrînceanul* privind gruparea stilistă.

Examinînd darea de seamă prezentată se constată că discuțiile purtate d P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul* cu conducătorii grupării stiliste reflect în continuare atitudinea lor separatistă.

Ca urmare la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentr mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

la act de darea de seamă a P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanu* privind discuțiile purtate cu conducătorii grupării stiliste, urmînd ca problem în ansamblul ei să rămînă în continuare în atenția Sfîntului Sinod.

Temei nr. 3416/1990 — Adresa nr. 1019/1990 a Episcopiei Galaților privin reînființarea mînăstirii Vladimirești, jud. Galați.

Din studierea dosarului problemei reiese că există acordul chiriarhului lo cului și al Consiliului eparhial pentru reînființarea mînăstirii Vladimirești, în car s-au restabilit o parte din fostele viețuitoare ale acestei obști monahale ,car împreună cu stareța și-au exprimat dorința întregului sobor de a se supune în tru totul Chiriarhului locului, rînduielilor canonice, rînduielilor bisericești, disci plinei tradiționale monahale și hotărîrilor Sfîntului Sinod.

Totodată, soborul mînăstirii a declarat că va respecta învățătura și prac tica tradițională referitoare la sfintele taine a Spovedaniei și a Împărtășaniei ș nu vor tolera practici înnoitoare în cult.

De asemenea, se constată că Chiriarhul locului și P. S. Arhiereu-vicar a avut în atenție permanentă modul în care se reface această unitate monahală.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pen tru mînăstiri și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea ș funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă reînființarea mînăstirii Vladimirești, jud. Galați, depinzînd în tru toate de Chiriarhul locului, care este conducătorul ei canonic (art. 7 —76 din Statut).

Temei nr. 3395/1990 — Informare privind constituirea Conferinței național a clerului din Patriarhia Română.

Din referatul comitetului de pregătire a Conferinței naționale a preoților or todocși din România, nr. 340/1990, precum și din Comunicatul publicat în ziaru «România liberă» din 9 martie 1990, reiese că în ziua de 6 martie 1990 a avu loc prima Conferință națională a preoților ortodocși din România desfășurată c participarea a peste 300 de preoți, în prezența I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteni și P.S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*, membri ai Locotenenței patriarhale ș

a P.S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovișteanul*, fiind de față și dl. prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

În cadrul primei părți a Conferinței a fost prezentat referatul «Problema conferințelor preoțești în actuala situație a Bisericii Ortodoxe Române» și tema «Practica și teologia pastorală față în față cu Biserica de azi», care au fost urmate de discuții.

Din proiectul Statutului de organizare și funcționare a Conferinței rezultă obiectivele, mijloacele, competența, structura, modul de organizare și funcționare a Conferinței.

Urmarea discuțiilor purtate în ședința sinodală și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de constituirea, la 6 martie 1990, a Conferinței naționale a preoților ortodocși din România și acordă binecuvîntare pentru continuarea lucrărilor ei.

Proiectul Statutului de organizare și funcționare a Conferinței, însoțit de documentația privind lucrările ședinței de constituire, vor fi transmise tuturor membrilor Sfîntului Sinod pentru îndrumare și eventuale sugestii, pînă la proxima ședință sinodală.

Temei nr. 3047/1990 — Precizări în legătură cu destinația Fondului solidarității creștine, înființat la 3—4 ian. 1990.

Din analiza problemei reiese că Sfîntul Sinod, în ședința din 3—4 ianuarie 1990, avînd în vedere contextul evenimentelor și cerințele de ajutorare după revoluția din luna decembrie 1989 a înființat «Fondul solidarității creștine al Bisericii Ortodoxe Române», care urma a fi constituit din prevederile financiare pentru Fondul solidarității internaționale, desființat prin efectul revoluției amintite

În cadrul discuțiilor purtate s-a relevat faptul că Biserica Ortodoxă Română a contribuit la «Fondul Libertatea 1990» destinat ajutoarelor necesare după revoluție, cu suma de 127.929.242 lei, apreciindu-se necesar ca suma ce se strînge în Fondul solidarității creștine să fie destinat reconstruirii bisericilor și monumentelor istorice bisericești demolate, construirii de noi biserici, restaurării de mînăstiri și monumente istorice, parohiilor lipsite de posibilități materiale cu șantiere de pictură sau construcție.

Ca urmare a discuțiilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Fondul solidarității creștine al Bisericii Ortodoxe Române, înființat în ședința Sfîntului Sinod din 3—4 ianaurie 1990 va fi destinat ajutorului pentru construirea de biserici noi, pentru restaurarea mînăstirilor și monumentelor istorice bisericești, bisericilor cu șantiere de pictură etc.;

În acest scop toate unitățile bisericești din Patriarhia Română vor lua măsurile necesare pentru a putea vira în contul Patriarhiei Române — Administrația Patriarhală suma rezultată din calculul a 0,50% din bugetul de venituri al acestora, pentru «Fondul solidarității creștine» care va fi administrat de Consiliul Național Bisericesc.

Diverse

După epuizarea problemelor înscrise pe ordinea de zi Sfîntul Sinod, în plenul său, procedează la analizarea problemelor înscrise la punctul «Diverse», luînd hotărîrile cuvenite.

Temei nr. 2490/1990 — Informare asupra hotărîrii Consiliului Național Bisericesc Provizoriu privind săptămîna de lucru de 5 zile și fixarea sărbătorilor bisericești in care nu se lucrează în instituțiile bisericești.

Este prezentată hotărîrea adoptată de Consiliul Național Bisericesc Provizoriu, care prevede următoarele:

Se instituie săptămîna de lucru de 5 zile în întreaga Patriarhie Română cu începere de la 1 aprilie 1990.

nale Bisericești, pentru aprobare, la proxima ședință a acesteia și pentru modificarea corespunzătoare a art. 5. pargr. I din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 3578/1990 — Solicitarea P. S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului Vîlcii, pentru schimbarea titulaturii Episcopiei Rîmnicului Vîlcea în «Episcopia Rîmnicului».

Avînd în vedere că denumirea acestei eparhii încă de la înființare a fost de Episcopia Rîmnicului ;

Pe temeiul prevederilor art. 20, lit. «c» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 59, lit. «e» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

Este de acord cu schimbarea titulaturii Episcopiei Rîmnicului Vîlcea în «Episcopia Rîmnicului», urmînd ca problema să fie supusă Adunării Naționale Bisericești pentru aprobare, la proxima ședință și pentru modificarea corespunzătoare a art. 5, prgrf. IV din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 3077/1990 — Darea de seamă a P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul* privind gruparea stilistă.

Examinînd darea de seamă prezentată se constată că discuțiile purtate de P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul* cu conducătorii grupării stiliste reflectă în continuare atitudinea lor separatistă.

Ca urmare la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de darea de seamă a P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul* privind discuțiile purtate cu conducătorii grupării stiliste, urmînd ca problema în ansamblul ei să rămînă în continuare în atenția Sfîntului Sinod.

Temei nr. 3416/1990 — Adresa nr. 1019/1990 a Episcopiei Galaților privind reînființarea mînăstirii Vladimirești, jud. Galați.

Din studierea dosarului problemei reiese că există acordul chiriarhului locului și al Consiliului eparhial pentru reînființarea mînăstirii Vladimirești, în care s-au restabilit o parte din fostele viețuitoare ale acestei obști monahale ,care împreună cu starețа și-au exprimat dorința întregului sobor de a se supune întru totul Chiriarhului locului, rînduielilor canonice, rînduielilor bisericești, disciplinei tradiționale monahale și hotărîrilor Sfîntului Sinod.

Totodată, soborul mînăstirii a declarat că va respecta învățătura și practica tradițională referitoare la sfintele taine a Spovedaniei și a Împărtășaniei și nu vor tolera practici înnoitoare în cult.

De asemenea, se constată că Chiriarhul locului și P. S. Arhiereu-vicar au avut în atenție permanentă modul în care se reface această unitate monahală.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă reînființarea mînăstirii Vladimirești, jud. Galați, depinzînd întru toate de Chiriarhul locului, care este conducătorul ei canonic (art. 75—76 din Statut).

Temei nr. 3395/1990 — Informare privind constituirea Conferinței naționale a clerului din Patriarhia Română.

Din referatul comitetului de pregătire a Conferinței naționale a preoților ortodocși din România, nr. 340/1990, precum și din Comunicatul publicat în ziarul «România liberă» din 9 martie 1990, reiese că în ziua de 6 martie 1990 a avut loc prima Conferință națională a preoților ortodocși din România desfășurată cu participarea a peste 300 de preoți, în prezența I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei și a P.S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*, membri ai Locotenenței patriarhale și

a P.S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovișteanul*, fiind de față și dl. prof. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

În cadrul primei părți a Conferinței a fost prezentat referatul «Problema conferințelor preoțești în actuala situație a Bisericii Ortodoxe Române» și tema «Practica și teologia pastorală față în față cu Biserica de azi», care au fost urmate de discuții.

Din proiectul Stautului de organizare și funcționare a Conferinței rezultă obiectivele, mijloacele, competența, structura, modul de organizare și funcționare a Conferinței.

Urmarea discuțiilor purtate în ședința sinodală și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de constituirea, la 6 martie 1990, a Conferinței naționale a preoților ortodocși din România și acordă binecuvintare pentru continuarea lucrărilor ei.

Proiectul Statutului de organizare și funcționare a Conferinței, însoțit de documentația privind lucrările ședinței de constituire, vor fi transmise tuturor membrilor Sfîntului Sinod pentru îndrumare și eventuale sugestii, pînă la proxima ședință sinodală.

Temei nr. 3047/1990 — Precizări în legătură cu destinația Fondului solidarității creștine, înființat la 3—4 ian. 1990.

Din analiza problemei reiese că Sfîntul Sinod, în ședința din 3—4 ianuarie 1990, avînd în vedere contextul evenimentelor și cerințele de ajutorare după revoluția din luna decembrie 1989 a înființat «Fondul solidarității creștine ai Bisericii Ortodoxe Române», care urma a fi constituit din prevederile financiare pentru Fondul solidarității internaționale, desființat prin efectul revoluției amintite

În cadrul discuțiilor purtate s-a relevat faptul că Biserica Ortodoxă Română a contribuit la «Fondul Libertatea 1990» destinat ajutoarelor necesare după revoluție, cu suma de 127.929.242 lei, apreciindu-se necesar ca suma ce se strînge în Fondul solidarității creștine să fie destinat reconstruirii bisericilor și monumentelor istorice bisericești demolate, construirii de noi biserici, restaurării de mînăstiri și monumente istorice, parohiilor lipsite de posibilități materiale cu șantiere de pictură sau construcție.

Ca urmare a discuțiilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Fondul solidarității creștine al Bisericii Ortodoxe Române, înființat în ședința Sfîntului Sinod din 3—4 ianaurie 1990 va fi destinat ajutorului pentru construirea de biserici noi, pentru restaurarea mînăstirilor și monumentelor istorice bisericești, bisericilor cu șantiere de pictură etc.;

În acest scop toate unitățile bisericești din Patriarhia Română vor lua măsurile necesare pentru a putea vira în contul Patriarhiei Române — Administrația Patriarhală suma rezultată din calculul a 0,50% din bugetul de venituri al acestora, pentru «Fondul solidarității creștine» care va fi administrat de Consiliul Național Bisericesc.

Diverse

După epuizarea problemelor înscrise po ordinea de zi Sfîntul Sinod, în plenul său, procedează la analizarea problemelor înscrise la punctul «Diverse», luînd hotărîrile cuvenite.

Temei nr. 2490/1990 — Informare asupra hotărîrii Consiliului Național Bisericesc Provizoriu privind săptămîna de lucru de 5 zile și fixarea sărbătorilor bisericești în care nu se lucrează în instituțiile bisericești.

Este prezentată hotărîrea adoptată de Consiliul Național Bisericesc Provizoriu, care prevede următoarele:

Se instituie săptămîna de lucru de 5 zile în întreaga Patriarhie Română cu începere de la 1 aprilie 1990.

Totodată, ţinînd seama că poporul român este eminamente un popor creştin, care şi-a păstrat credinţa sa de-a lungul existenţei sale, în ciuda tuturor vitregiilor istorice se hotărăşte ca în întreaga Patriarhie Română să nu se lucreze în următoarele mari sărbători creştine: 1—2 ianuarie Anul Nou (2 zile) şi 25—26 Decembrie — Crăciunul (2 zile); Sfintele Paşti (2 zile); Înălţarea Domnului, în care se va sărbători şi ziua eroilor; 6 ianuarie — Boboteaza; 15 august — Adormirea Maicii Domnului (Sfînta Maria); Ziua Naţională a României, aşa cum vor stabili forurile de Stat.

Să se intervină ca zilele de sărbătoare menţionate mai sus să devină sărbători legale pentru tot poporul român.

Sfîntul Sinod, apreciind ca justă hotărirea Consiliului Naţional Bisericesc Provizoriu, în deplin acord hotărăşte:

Aprobă hotărîrea Consiliului Naţional Bisericesc privind săptămîna de lucru de 5 zile, în cadrul Patriarhiei Române şi sărbătorile în care nu se lucrează, urmînd ca această hotărîre să fie comunicată tuturor eparhiilor.

Temei nr. 1759/1990 - Informare asupra hotărîrii Consiliului Naţional Bisericesc Provizoriu, privind corectarea încadrării la salarizare a personalului bisericesc.

În referatul de prezentare a problemei se arată că in toate perioadele istorice Patriarhiei Române i-a fost recunoscut caracterul de «instituţie centrală, aşa cum relevă prin propriile ei legiuri şi statutul aprobat de autoritatea superioară de stat prin Decretul nr. 233/1949.

Deşi a fost recunoscută ca instituţie centrală, totuşi, in ultimele decenii, Biserica a fost sistematic şi deliberat marginalizată, fapt constatat, printre altele, şi prin încadrarea Patriarhiei Române şi a instituţiilor sale centrale şi eparhiale în categoria instituţiilor şl unităţilor locale de nivel minim, cu care puteau fi comparate sau asimilate.

Ca urmare, nivelele de salarizare a personalului bsiericesc de toate gradele au fost în mod arbitrar stabilite la ultima categorie de salarizare, şi anume: anexa VII, grupa VII din Legea nr. 57/1974.

În vederea îndreptării acestei situaţii Consiliul Naţional Bisericesc Provizoriu, prin hotărîrea nr. 1795/1990 a instituit o Comisie care să facă propuneri în consecinţă:

Comisia a avut drept criterii:

a) Hotărirea Sfîntului Sinod nr. 1021/12—13 mai 1940, potrivit căreia personalul clerical de conducere al Bisericii Ortodoxe Române a fost asimilat la salarizare cu personalul didactic din învăţămîntul superior de stat, situaţie care s-a aplicat pînă în anul 1948 şi

b) Legislaţia în vigoare în prezent, potrivit căreia clerul Bisericii Ortodoxe Române şi profesorii de seminarii teologice au fost asimilaţi la salarizare cu corpul didactic liceal de stat (art. 190 din Statut şi art. 43 şi 116 din Regulamentul învăţămintului teologic);

c) Pentru celelalte categorii de salariaţi s-a apelat la asimilarea salarizării acestora cu a salariaţilor din instituţiile similare din sectorul de stat.

Avînd în vedere propunerile Comisiei, formulate potrivit acestor criterii, considerate legale şi aplicabile sub aspectul activităţii reale care se desfăşoară în toate unităţile centrale şi locale ale Bisericii Ortodoxe Române şi ale posibilităţilor ei de asigurare a fondurilor necesare salarizării, Consiliul Naţional Bisericesc Provizoriu, în şedinţa sa de lucru din 30 martie 1990, a aprobat următoarele încadrări la salarizare a instituţiilor Patriarhiei Române şi a personalului acestora:

— Administraţia Patriarhală să fie încadrată ca organ central, conform anexei nr. VI la Legea nr. 57/1974;

— Mitropoliile, Arhiepiscopiile şi Casa de pensii a Bisericii Ortodoxe Române, să fie încadrate la gradul special, conform anexei nr. VII la Legea nr. 57/1974 ;

— Episcopiile să fie încadrate la gradul II, conform Anexei nr. VII la Legea nr. 57/1974.

1.1. Personalul clerical de conducere (vicarii administrativi, patriarhali şi eparhiali, consilierii patriarhali, mitropolitani şi episcopali, inspectorii bisericeşti, secretarul patriarhal, secretarii eparhiali, exarhii şi protoiereii), să fie asimilat ca salarizare cu personalul din învăţămîntul superior de stat, conform anexei V, cap. I, lit. «b», precum şi aprobării Sfîntului Sinod în şedinţa din 12—13 iunie 1940, temei nr. 1021/1940.

II.1. Personalul clerical de la parohii cu titlul de licenţiaţi, absolvenţi de doctorat şi doctori în teologie, să fie asimilat la salarizare cu personalul didactic din învăţămîntul liceal, conform Anexei V, cap. I, lit. «a», pct. 4—7.

2. Personalul clerical cu studii seminariale absolvite să fie asimilat cu cadrele didactice absolvente ale învăţămîntului postliceal pedagogic de 3 ani şi încadrat la Anexa V, cap. I, lit. «a», pct. 7.

Acest personal să poată obţine salarizarea aferentă gradului didactic II, în condiţiile absolvirii celor două cursuri de perfecţionare, iar gr. I dacă sînt doctori în teologie sau absolvenţi ai cursurilor de doctorat, cu examenul de admisibilitate.

3. Personalul clerical cu studii seminariale speciale de 3 ani să fie asimilat cu personalul didactic cu studii medii din învăţămîntul de stat (învăţători), cf. anexei V, cap. I, lit. «a», pct. 10.

4. Personalul clerical fără studii corespunzătoare să fie asimilat cu personalul didactic din învăţămîntul de stat, fără studii corespunzătoare (învăţători), cf. anexei V, cap. I, lit. «a», pct. 14.

5. Personalul clerical ajutător — cintăreţii bisericeşti cu studii — să fie asimilat la salarizare cu funcţia de educator prevăzută în Anexa V, cap. I, lit. «a», pct. 11 ; cîntăreţii fără studii — cu examen de asimilare — să fie asimilaţi cu învăţătorii fără studii corespunzătoare, cf. pct. 14 din anexa menţionată.

III. *Personalul din învăţămîntul teologic :*

1. Personalul didactic din institutele de învăţămînt teologic de grad universitar să fie salarizat conform nivelului «A», anexa V, cap. I, lit. «b» din Legea nr. 57/1974.

2. Indemnizaţiile de conducere pentru funcţiile de rector şi prorector, să fie stabilite potrivit categ. II, pentru instituţiile de învăţămînt superior, anexa V, cap. I, lit. «b».

3. Personalul cu funcţii administrative de conducere, va fi salarizat conform categoriei a III-a de unităţi, anexa V, cap. I, lit. «c» din Legea nr. 57/1974.

4. Personalul care activează in cadrul bibliotecii, să fie salarizat cf. anexei V, cap. V, categ. I-a.

IV. *Personalul didactic din seminariile teologice şi şcolile de cîntăreţi bisericeşti :*

1. Cadrele didactice — profesorii şi spiritualii — să fie salarizaţi cf. Anexei V, cap. I, lit. «a», pct. 4, asimilaţi cu profesorii de liceu.

Acest personal va putea obţine gradul didactic II în condiţiile în care a susţinut examenul de admisibilitate, ca absolvenţi ai cursurilor do doctorat.

Pentru obţinerea gradului didactic I, cei în cauză vor trebui să fie doctori in teologie.

2. Personalul de administrație din cadrul seminariilor teologice să fie salarizat cf. anexei V, cap. I, lit. «c» corespunzător personalului din liceele de stat.

V. Personalul Editurii Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă să fie salarizat conform anexei V, cap. IV, pct. «a» din Legea nr. 57/1974.

VI. Personalul muncitor din cadrul Tipografiei Institutului Biblic, să fie salarizat cf. rețelei tarifare și nivelului poligrafie «A_0» (Anexa V la Legea nr. 57/1974).

Personalul muncitor din cadrul Atelierelor Institutului Biblic să fie salarizat cf. rețelei tarifare și nivelului — construcții de mașini «A», prelucrarea lemnului «A» 1, siderurgie «B», industria locală — Anexa IV la Legea nr. 57/1974.

VII. Pe linia acelorași propuneri de îmbunătățire a activității la parohii, comisia propune :

— De prevederile Decretului nr. 141/1975, privind retribuirea prin plata cu ora, pînă la 50% din salariul la care are dreptul cel în cauză, să beneficieze tot personalul clerical care activează la parohii.

— Totodată, urmare celor de mai sus, Consiliul Național Bisericesc Provizoriu aprobă nomenclatorul de funcții și salarizare valabil pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română pentru a fi pus în aplicare începînd cu data de 1 martie 1990, întrucît reflectă îndreptarea și corectarea încadrării la salarizare a întregului personal al Bisericii Ortodoxe Române.

— Aprobă ca plata diferențelor de salarizare care au rezultat în urma cercetării la încadrare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, să fie suportată din fondurile proprii ale unităților bisericești respective.

Sfîntul Sinod plenar, însușindu-și hotărîrea Consiliului Național Bisericesc Provizoriu și considerînd-o întemeiată și justificată legal, hotărăște :

Ia act, cu aprobare, de hotărîrea Consiliului Național Bisericesc Provizoriu din 30 martie 1990, privind corectarea încadrării la salarizare a personalului bisericesc, începînd cu data de 1 martie 1990, și dispune comunicarea acestei hotărîri la Centrele eparhiale, Administrației Patriarhale, Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române și instituțiilor de învățămînt teologic.

3. *Temei nr. 2594 și 3344/1990* — Adresele nr. 351 și 487/1990 ale Episcopiei Alba Iuliei privind majorarea subvenției de la Fondul Central Misionar, pentru salarizarea preoților din parohiile cu posibilități materiale reduse din eparhie.

Din cercetarea documentației reiese că și Arhiepiscopia Sibiului a cerut o dotație suplimentară de 800.000 lei, iar Episcopia Alba Iuliei a cerut suplimentarea cu 1.000.000 lei.

Apreciindu-se că este necesară o redistribuire a Fondului Central Misionar, pe baza unor date complete de la fiecare eparhie în parte, Sfîntul Sinod hotărăște :

Se va cere eparhiilor din cuprinsul Patriarhiei Române să trimită date concludente cu denumirea parohiilor și posturilor, numărul de familii etc., privind situația economică a parohiilor cu posibilități materiale reduse, în vederea reanalizării subvențiilor de la Fondul Central Misionar pentru salarizarea preoților acestor parohii.

4. *Temei nr. 3577/1990* — Solicitarea P. C. Prot. *Petru Buburuz* din Chișinău, deputat al poporului, de a se acorda Eparhiei Chișinăului și Moldovei ajutoare în cărți de cult, Biblii, Noul Testament, literatură teologică și obiecte de cult.

Apreciindu-se necesitatea de a veni în sprijinul românilor ortodocşi din Eparhia Chişinăului şi Moldovei, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Editura Institutului Biblic va lua măsuri urgente împreună cu I. B. Tipografie pentru realizare de extratiraje din toate cărţile de cult şi de literatură teologică ce se vor tipări, pentru a se trimite şi celor peste 700 parohii din Eparhia Chişinăului şi Moldovei. La stabilirea acestor extratiraje se va consulta cu Sectorul comunităţilor externe bisericeşti.

Toate centrele eparhiale vor apela la preoţi pentru a colecta cărţile de cult şi obiectele de cult disponibile. cărţi de literatură, cărţi de şcoală, abecedare etc., şi a le depune la centrele eparhiale, iar acestea să le trimită la Administraţia Patriarhală — sectorul «comunităţi externe», unde se vor centraliza pentru a li trimise la Eparhia Chişinăului şi Moldovei.

Parohiile vor putea face donaţii de veşminte şi obiecte de cult, pe care le vor putea procura de la maganizele de obiecte bisericeşti.

I. B. Tipografie va studia modalitatea de a sprijini pe preoţii din Eparhia Chişinăului şi Moldovei ca ei înşişi să-şi poată tipări acolo Biblia, Noul Testament, cărţi de cult etc.

Epuizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi şi la punctul «Diverse», *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* aduce din nou mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru hotărîrea readucerii Prea Fericirii Sale în scaunul patriarhal şi la prezidarea Sfîntului Sinod, mărturisind regretul pe care l-a încercat şi l-a trăit în timpul absenţei din mijlocul membrilor Sfîntului Sinod, deşi sufleteşte s-a aflat întotdeauna împreună cu toţi cei care alcătuiesc acest for bisericesc.

Mulţumeşte, de asemenea, pentru contribuţia adusă la soluţionarea problemelor care au format ordinea de zi şi asigură pe toţi cei de faţă de statornicia în slujirea Sfintei Biserici cu dragoste şi devotament sporit, încurajat de sprijinul şi preţuirea care i s-au arătat.

Adresează apoi mulţumiri Domnului prof. dr. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, pentru participare la lucrări, şi pentru încrederea pe care a insuflat-o tuturor, şi în special Prea Fericirii Sale, de a aborda cu curaj şi responsabilitate deplină problemele actuale ale Bisericii, care se cer a fi soluţionate.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist declară prorogată sesiunea sinodală.

Şedinţa se încheie la ora 21,00.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal.

Preşedintele Sfîntului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod

† NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 7—8 iunie 1990

Pe temeiul prevederilor art. 12 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la convocarea *Prea Fericitului Patriarh* Teoctist, în zilele de 7—8 iunie 1990 a avut loc şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 17,00, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala de şedinţe, însoţit de Dl. prof. dr. *Nicolae Stoicescu*, ministrul Cultelor.

După rostirea rugăciunii «Împărate ceresc», *P. F. Patriarh Teoctist* arată scopul convocării Sfîntului Sinod în şedinţă de lucru şi invită pe P. S. Episcop *Nifon Ploieşteanul*, secretarul Sfîntului Sinod, să citească apelul nominal.

Constatînd prezenţa în majoritate a membrilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* declară deschisă şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod, precizînd că sesiunea sinodală pe anul 1990 se află în prorogare.

La invitarea *Prea Fericitului Patriarh Teoctist*, P. S. Episcop *Nifon Ploieşteanul*, secretarul Sfîntului Sinod, dă citire componenţei comisiilor de lucru ale Sfîntului Sinod, după care prezintă ordinea de zi, care este aprobată.

După repartizarea pe comisii a lucrărilor înscrise pe ordinea de zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* dispune suspendarea şedinţei pentru cercetarea dosarelor şi întocmirea referatelor de către comisiile sinodale.

Şedinţa se redeschide la ora 18,30 sub preşedinţia *Prea Fericitului Patriarh Teoctist*, trecîndu-se la examinarea şi discutarea problemelor înscrise pe ordinea de zi.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte invită pe P. S. Episcop *Nifon Ploieşteanul*, vicar patriarhal, raportorul *Comisiei afacerilor externe bisericeşti*, să prezinte referatele asupra problemelor repartizate comisiei :

RELAŢII CU BISERICILE ORTODOXE SURORI

a) *Temei nr. 4996/1990* — Vizita delegaţiei Patriarhiei Ecumenice alcătuită din II. PP. SS. Mitropoliţi *Bartolomeu* de Calcedon şi *Atanasie* de Helenopolis, în perioada 25—26 mai 1990.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti relevă că înalţii oaspeţi, cu ocazia primirii la Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, au transmis un mesaj de preţuire şi dragoste frăţească din partea Sanctităţii Sale Patriarhul *Dimitrios*, faţă de Prea Fericirea Sa şi de Biserica Ortodoxă Română.

Totodată, au înmînat un ajutor financiar din partea Patriarhiei Ecumenice, pentru necesităţile actuale ale Bisericii noastre.

În cursul întrevederii s-au abordat teme de interes comun pentru toate Bisericile Ortodoxe surori. S-a insistat asupra necesităţii întăririi unităţii şi cooperării panortodoxe, mai ales în ce priveşte dialogul Ortodoxiei, în contextul actual, cu celelalte Biserici şi confesiuni creştine.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Ia act de vizita delegaţiei Patriarhiei Ecumenice, alcătuită din II. PP. SS. Mitropoliţi Bartolomeu *de Calcedon şi* Atanasie *de Helenopolis, efectuată Bisericii Ortodoxe Române, în perioada 25—26 mai 1990.*

Se adresează o scrisoare de mulţumire Sanctităţii Sale Patriarhul Ecumenic Dimitrios I, *pentru donaţia de 10.000 dolari USA acordată Bisericii noastre.*

Problemele majore urgente, de interes pentru întreaga Ortodoxie, vor fi dezbătute prin consultare interortodoxă, spre a se contribui astfel la întărirea unităţii panortodoxe.

b) *Temei nr. 4460/1990* — Participarea I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei și a P. S. Episcop *Daniel Lugojanul*, la funeraliile S. Sale Pimen, patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, (5—8 mai 1990).

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericești reține că I P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, în timpul agapei de pomenire, a dat citire scrisorii *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, prin care se exprimau condoleanțe Bisericii Ortodoxe Ruse surori și se omagia personalitatea Patriarhului adormit în Domnul.

De asemenea, la discuțiile care au urmat cu ocazia vizitei protocolare făcute la sediul Patriarhiei Moscovei, delegații români au exprimat speranța că bunele relații se vor continua și în viitor între cele două Biserici. Totodată, au precizat intenția Bisericii Ortodoxe Române de a contribui la întărirea unității ortodoxe prin consultare interortodoxă în problemele majore urgente, cum este de pildă problema relațiilor Ortodoxiei cu Catolicismul, în contextul nou creat de reactivarea uniatismului.

În urma examinării dării de seamă și a discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de darea de seamă privind participarea I. P. S. Mitropolit Nestor *al Olteniei și a P. S. Episcop-vicar* Daniel Lugojanul, *la funeraliile S. Sale Pimen, patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.*

Se publică un scurt reportaj în revistele centrale bisericești, cu privire la funeraliile patriarhului Pimen.

Se aduc mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nestor *și P. S. Episcop* Daniel Lugojanul *pentru modul cum au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la funeraliile Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii.*

RELAȚII CU ORGANIZAȚIILE CREȘTINE INTERNAȚIONALE

A. Cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor

a) *Temei nr. 3277/1990* — Participarea P.C. Pr. Asist. *Ioan Sauca* la Consultația «Locul preotului în comunitate», Alep, Siria, 9—16 mai 1990.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că delegatul român a susținut referatul «Cum înțelege preotul comunitatea de astăzi».

S-a constatat, de asemenea, că în privința preoției, trecînd peste diferențele confesionale, multe probleme cu care se confruntă preoții și pastorii astăzi sînt comune, ca de exemplu: secularizarea, ateismul, societatea de consum, indiferența religioasă, problema tineretului etc.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de darea de seamă a reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române la Consultația organizată de C.M.B. la Alep, Siria.

Se va publica un reportaj în revistele centrale ale Bisericii Ortodoxe Române asupra temei dezbătute.

b) *Temei nr. 855/1990* — Participarea P.S. *Serafim Făgărășanul*, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, împreună cu P.C. Diac. Prof. *Aurel Jivi*, de la Institutul teologic din Sibiu și P.C. Pr. *Constantin Coman* de la Institutul teologic din București, la Consultația «Noi evoluții în țările est-europene. Noi imbolduri în activitatea mărturisitoare a Bisericii», care a avut loc între 14—19 mai, la Moscova.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că delegația care a reprezentat biserica noastră la întrunirea de la Moscova, a prezentat un raport privind următoarele aspecte: situația spirituală și ecumenică, situația economică, procesul de democratizare, relații dintre Biserică și Stat, perspectivele Bisericii. În cadrul discuțiilor purtate, delegații au subliniat caracterul specific al revoluției din decembrie

1989, dimensiunea ei spirituală, faptul că poporul român, în ciuda celor aproape cinci decenii de regim ateu, a rămas totuşi legat de Biserică; s-au menţionat perspectivele noi ce se deschid pentru lucrarea misionară a Bisericii azi în România.

In urma discuţiilor purtate, Sfîntul Sinod, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, hotărăşte:

Ia act de darea de seamă a reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea organizată de C.M.B., la Moscova, U.R.S.S.

Se va publica un reportaj în revistele centrale ale B.O.R. asupra tematicii dezbătute la respectiva întrunire.

Se vor face demersuri la Patriarhia Moscovei pentru trimiterea a doi studenţi teologi români la Zagorsk, U.R.S.S.

B. Cu Conferinţa Bisericilor Europene

Temei nr. 3306/1990 — Participarea P. S. *Daniel Lugojanul*, episcop-vicar la Arhiepiscopia Timişoarei, la întrunirea specială a conducătorilor de Biserici membre în Conferinţa Bisericilor Europene, care a avut loc la Geneva, Elveţia, între 24—25 aprilie a.c.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reţinut că tema intrunirii a fost: «Misiunea Bisericii în Europa de azi». În cadrul acestei teme au fost evocate schimbările sociopolitice din Europa răsăriteană, care au deschis Bisericilor spaţiul de libertate, de misiune şi slujire creştină. S-au dezbătut, de asemenea, problema unităţii creştine în confruntarea cu noile secte, problema minorităţilor etnice şi a refugiaţilor, problema secularizării şi a mentalităţii comuniste şi materialiste, în lupta cu flagelul sărăciei, problema catehizării şi a educaţiei religioase a tineretului, problema unei activităţi caritative mai intense a Bisericilor. S-a constatat că, în noile condiţii, este necesară şi o mai strînsă colaborare între Bisericile din Europa occidentală şi cele din Europa răsăriteană. Cu acest prilej, delegatul Bisericii noastre a acordat interviuri unor reprezentanţi ai mijloacelor de comunicaţie mass-media, cu privire la viaţa Bisericii Ortodoxe Române, şi viaţa religioasă în general, în condiţiile create în România după revoluţia din decembrie 1989.

În urma discuţiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act cu mulţumiri de participarea P.S. Episcop Daniel Lugojanul, *la susmenţionata întrunire, organizată de C.B.E.*

PARTICIPĂRI ALE TEOLOGILOR ORTODOCŞI ROMÂNI LA DIFERITE ÎNTRUNIRI CREŞTINE INTERNAŢIONALE

Temei nr. 1691/1990 — Participarea P.C. Pr. Prof. *Viorel Ioniţă* de la Insitutul teologic universitar din Bucureşti, la cel de-al doilea Simpozion ecumenic internaţional, organizat de Academia Evanghelică din Tutzing, R.F.G., între 17—20 mai, 1990.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reţinut că tema Simpozionului a fost: «Bisericile în contexte culturale diferite».

Delegatul Bisericii noastre a susţinut comunicarea «Unitatea Bisericii şi pluralitatea naţiunilor».

În cadrul lucrărilor acestui simpozion s-a evidenţiat rolul major care revine Bisericilor creştine în procesul de împăcare şi colaborare între oameni şi popoare pe calea înfăptuirii unei case comune în Europa.

Temei nr. 2138/1990 — Participarea P.C. Pr. *Dumitru Colotelo*, directorul Seminarului teologic din Bucureşti, la cursul ecumenic de studii de la Josefstaal, R.F.G., 7—16 mai 1990.

În cadrul temei dezbătute: «A trăi în casă europeană», delegatul român a prezentat evenimentele din ţara noastră după revoluţia din decembrie 1989, precum şi năzuinţele poporului român din punct de vedere social, economic, politic şi spiritual.

Temei nr. 5487/1990 — Participarea P.C. Pr. *Sabin Verzan* şi P.C. Pr. *Alexandru Tudor,* consilieri patriarhali, la Expoziţia de maşini poligrafice Druppa din Düsseldorf şi la Societăţile Biblice Unite de la Stuttgart, R.F.G., 30 aprilie — 11 mai 1990.

În cadrul discuţiilor purtate cu şefi şi reprezentanţi de firme, delegaţii noştri au abordat probleme referitoare la procurarea de utilaj modern pentru tipografia Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., avîndu-se în vedere solicitările tot mai mari cărora tipografia trebuie să le facă faţă pentru nevoile credincioşilor Bisericii noastre.

În cadrul discuţiilor purtate cu reprezentanţi ai conducerii S.B.U. din Stuttgart, delegaţii Bisericii noastre au abordat şi problema traducerii ecumenice a Bibliei în limba română. S-a discutat, de asemenea, problema înfiinţării unei societăţi biblice româneşti.

Temei nr. 4141/1990 — Participarea D-lui *Bratu Mihai,* student la Institutul teologic din Bucureşti, şi *Grajden Vasile,* student la Institutul teologic din Sibiu, la pelerinajul tineretului ortodox de la mînăstirea ortodoxă de maici din Grabarka, Polonia, 17—20 mai 1990.

Pelerinajul respectiv a constituit un prilej pentru realizarea unei cunoaşteri reciproce mai bune, precum şi de întărire a legăturilor şi a solidarităţii dintre tinerii ortodocşi de diferite naţionalităţi.

Temei nr. 1872/1990 — Participarea Drd. *Moldoveanu Ion,* de la Institutul teologic din Bucureşti, împreună cu P.C. Pr. *Mateescu Petre* şi Dl. *Boboc Viorel,* studenţi la acelaşi institut, la cea de a V-a Conferinţă ecumenică pentru tineret, care a avut loc la Plön, R.F.G., între 11—18 aprilie 1990.

Examinînd dările de seamă privind participările ierarhilor şi teologilor ortodocşi români la diferite întruniri intercreştine peste hotare, Comisia afacerilor externe bisericeşti a relevat faptul că reprezentanţii Bisericii noastre au avut o participare activă la aceste întruniri, prin referatele susţinute şi luările de cuvînt, stabilind totodată contacte cu diferite personalităţi bisericeşti.

În urma discuţiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

la act de dările de seamă privind participările reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române la diferitele întruniri intercreştine peste hotare de la ultima sesiune a Sfîntului Sinod.

Adresează respectuoase mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Teoctist *pentru permanenta purtare de grijă arătată reprezentării Bisericii Ortodoxe Române la diferitele întruniri intercreştine peste hotare.*

Se aduc mulţumiri delegaţilor noştri pentru modul cum au reprezentat Biserica noastră la întrunirile amintite.

Să se continue şi în viitor activitatea de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreştine peste hotare pentru a se face mai bine cunoscute spiritualitatea şi teologia ortodoxă română în străinătate.

Să fie susţinute toate iniţiativele tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R. în vederea procurării de utilaje şi materiale tipografice din străinătate, pentru a se face faţă în bune condiţii tuturor solicitărilor misionare de astăzi.

Să se facă un referat special în legătură cu participarea celor doi consilieri la Societăţile Biblice Unite, în vederea luării unei hotăriri privind înfiinţarea unei Societăţi Biblice Româneşti.

Epuizîndu-se lucrările repartizate spre examinare Comisiei afacerilor externe bisericeşti, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* declară închisă şedinţa, anunţînd reluarea lucrărilor în ziua de 8 iunie 1990, ora 17,00.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

•

Vineri 8 iunie 1990, ora 17,00 se reiau lucrările, fiind prezenţi toţi membrii Sfîntului Sinod care au fost de faţă şi în ziua precedentă.

Deschizind şedinţa, Prea Fericitul Părinte Preşedinte invită pe P. S. Episcop Timotei al Aradului, raportorul *Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri,* să prezinte referatele asupra următoarelor probleme :

Temei nr. 5057/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Iaşilor nr. 3971/1990 pentru reînfiinţarea unor mînăstiri şi schituri.

Din studierea documentaţiei prezentate, comisia constată că există toate condiţiile pentru ca aceste aşezăminte monahale să-şi reia în condiţii normale activitatea întreruptă în timpul dictaturii şi ca urmare a aplicării Decretului 410/1959. Sînt luate măsurile cuvenite pentru restaurarea lor şi pentru aducerea personalului monahal, potrivit avizului Consiliului eparhial şi destinaţiei fiecărui aşezămînt propus pentru reînfiinţare.

Ca urmare, în conformitate cu prevederile art. 8, 9 şi 10 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale, potrivit cărora «înfiinţarea sau desfiinţarea de mînăstiri se aprobă de Sfîntul Sinod la propunerea chiriarhului» iar «înfiinţarea sau desfiinţarea unui schit se face de chiriarhul locului, la propunerea Consiliului eparhial»,

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, şi în urma discuţiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea următoarelor mînăstiri din Arhiepiscopia Iaşilor :

1. Mînăstirea Agalton — jud. Botoşani — pt. călugăriţe ;
2. Mînăstirea Cazancea — jud. Botoşani — pt. călugări ;
3. Mînăstirea Războieni, jud. Neamţ — pt. călugăriţe ;
4. Mînăstirea Voroneţ, jud. Suceava, pt. călugăriţe ;
5. Mînăstirea Humor, jud. Suceava, pt. călugăriţe.

Aprobă transformarea schitului Durău — jud. Neamţ în mînăstire de călugări şi a schitului Rarău, jud. Iaşi, în mînăstire de călugări.

Reînfiinţarea schiturilor, menţionate în adresa nr. 3971/1990 a Arhiepiscopiei Iaşilor, rămîne în sarcina şi competenţa chiriarhului locului, potrivit art. 9 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale.

Temei nr. 3536/1990 — Adresa Episcopiei Buzăului nr. 922/1990 privind reînfiinţarea unor mînăstiri, transformarea unor schituri in mînăstiri.

Examinînd documentaţia înaintată Cancelariei Sf. Sinod, Comisia constată că pentru fiecare din cele 5 mînăstiri propuse pentru reînfiinţare şi pentru fiecare din cele 5 schituri, propuse pentru reînfiinţare şi apoi transformarea în mînăstiri, sînt asigurate condiţiile de reluare a activităţii întrerupte ca urmare a aplicării Decretului 410/1959. Există fonduri pentru restaurarea acestora şi personal monahal destinat reluării activităţii acestor aşezăminte, precum şi avizul Consiliului eparhial.

Ca urmare, avînd în vedere prevederile art. 8, 9 şi 10 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale, referitor la înfiinţarea de mînăstiri şi la transformarea schiturilor în mînăstiri :

In urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea următoarelor mînăstiri din Episcopia Buzăului:

1. Mînăstirea Brebu, jud. Buzău, pt. călugăriţe ;
2. Mînăstirea Podul Bulgarului, jud. Buzău, pt. călugăriţe ;
3. Mînăstirea Poiana Mărului, jud. Vrancea, pt. călugăriţe ;
4. Mînăstirea Vărzăreşti, jud. Vrancea, pt. călugări ;
5. Mînăstirea Coteşti, jud. Vrancea, pt. călugăriţe.

Aprobă reînfiinţarea şi transformarea următoarelor schituri în mînăstiri:

1. Schitul Găvanul, jud. Buzău, în mînăstire pt. călugăriţe
2. Schitul Lepşa, jud. Vrancea, în mînăstire pt. călugăriţe
3. Schitul Valea Neagră, jud. Vrancea, în mînăstire pt. călugăriţe
4. Schitul Muşunoaiele, jud. Vrancea, în mînăstire pt. călugări
5. Schitul Dălhăuţi, jud. Vrancea, în mînăstire pt. călugăriţe.

Temei nr. 3845/1990 — Adresa Episcopiei Romanului și Hușilor nr. 503/1990, pentru reînființarea unor mînăstiri și schituri.

Din examinarea documentației reiese că Episcopia Romanului și Hușilor a solicitat aprobare pentru reînființarea schitului Măgura Ocnei, jud. Bacău și transformarea lui în mînăstire de călugărițe, reînființarea schitului Runc din orașul Buhuși, jud. Bacău și transformarea lui în mînăstire de călugări, precum și transformarea complexului muzeistic de la fosta mînăstire Bogdana, jud. Bacău, în mînăstire de călugărițe.

Din documentația respectivă mai rezultă că există condiții materiale pentru restaurarea acestor așezăminte, precum și personal monahal necesar, iar Consiliul eparhial a avizat favorabil reînființarea și destinația acestor așezăminte.

Avînd în vedere propunerile Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri și pe temeiul prevederilor art. 8 și 9 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă reînființarea schitului Măgura Ocnei, jud. Bacău și transformarea în mînăstire de călugărițe, reînființarea schitului Runc din orașul Buhuși, jud. Bacău și transformarea în mînăstire de călugări, precum și transformarea Complexului muzeistic din fosta mînăstire Bogdana, jud. Bacău în mînăstire de călugărițe.

Înființarea de schituri propusă de Episcopia Romanului și Hușilor, este de competența Chiriarhului locului, la propunerea Consiliului eparhial, așa cum prevede art. 9 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale.

Temei nr. 5904/1990 — Solicitarea Arhiepiscopiei Sibiului pentru înființarea unei mînăstiri în municipiul Sibiu, cu hramul «Schimbarea la Față».

Din cercetarea memoriului protosinghelului *Gherontie Dragomir* rezultă că Direcția sanitară a județului Sibiu, cu adresa nr. 3237/18 mai 1990 a informat Primăria municipiului Sibiu și Leagănul de copii din Sibiu, str. Alexandru Sahia, că în Consiliul de administrație al Direcției sanitare s-a avizat favorabil construirea unei capele pe terenul din incinta Leagănului pentru copii.

Protosinghelul *Gherontie Dragomir* dorește să construiască în jurul locașului de cult o incintă de clădiri cu fondurile sale și de la credincioși, cu destinația pentru mînăstire de călugări, cu ateliere de pictură de icoane pe sticlă, muzeu, expoziție de carte veche, bibliotecă și altele, răspunzînd atît trebuințelor duhovnicești ale copiilor, cît și ale credincioșilor.

Avînd în vedere lămuririle date de I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, care atestă avizul favorabil al Consiliului eparhial și recomandă soluționarea cererii;

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și în urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă înființarea mînăstirii «Schimbarea la Față» în incinta Leagănului de copii din str. Alexandru Sahia, municipiul Sibiu, cu destinația pentru călugări.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh *Teoctist*, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină*, P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul*, locțiitor de episcop al Argeșului, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

Temei nr. 5571/1990 — Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc din 7 iunie 1990 pentru alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

Din examinarea procesului-verbal respectiv se constată că după oficierea Te-Deum-ului în catedrala patriarhală, Colegiul electoral bisericesc, care și-a desfășurat lucrările în sala de ședințe de la reședința patriarhală, sub președinția Prea Fericitului Patriarh *Teoctist*, a procedat în conformitate cu prevederile art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, la alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

În urma despuierii scrutinului s-a constatat că P. S. Episcop *Daniel Lugojanu* vicarul Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, a întrunit majoritatea absolut a numărului de voturi, fiind ales arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldove şi Bucovinei.

Sfîntul Sinod, în şedinţa de lucru din 8 iunie 1990, a procedat la cercetarea şi examinarea canonică a alegerii şi a constatat că s-a respectat întru totul procedura prevăzută de art. 129—130 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române.

Avînd în vedere că noul ales este ierarh în funcţiune şi membru al Sfîntului Sinod, întrunind condiţiile prevăzute de Statut pentru examinarea canonică

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Validează alegerea P. S. Episcop-vicar Daniel Lugojanul (Dan Ilie Ciobotea) *în scaunul vacant de arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, făcută de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 7 iunie 1990.*

Se va interveni la autorităţile în drept pentru emiterea Decretului de recunoaştere a I. P. S. Daniel (Dan Ilie Ciobotea), *ca arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, pentru care a fost ales.*

Temei nr. 5570/1990 — Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc din 8 iunie 1990, pentru alegerea titularului în scaunul vacant de episcop al Alba Iuliei.

Examinînd procesul-verbal respectiv, Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină constată că după oficierea Te-Deum-ului în catedrala patriahală, lucrările Colegiului electoral bisericesc s-au desfăşurat în sala de şedinţe a reşedinţei patriarhale, fiind deschise de Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, care a încredinţat prezidarea I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, acestea avînd loc în continuare în conformitate cu prevederile art. 130 din Statut.

La despuierea scrutinului s-a constatat că P. S. Arhiereu-vicar *Andrei Mureşanul (Ioan Andreicuţ)* a întrunit majoritatea absolută, a numărului de voturi, fiind ales episcop al Episcopiei Alba Iuliei.

Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, în şedinţa sa din 8 iunie 1990, procedînd la examinarea şi cercetarea canonică a alegerii şi constatînd că s-a respectat întru totul procedura prevăzută de art. 129—130 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, a propus plenului Sfîntului Sinod validarea alegerii făcute de Colegiul electoral bisericesc.

Avînd în vedere rezultatul alegerii şi faptul că noul ales este arhiereu în funcţie şi membru al Sfîntului Sinod, întrunind condiţiile prevăzute pentru examinarea canonică ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină Sfîntul Sinod hotărăşte :

Validează alegerea P. S. Arhiereu-vicar Andrei Mureşanul (Ioan Andreicuţ) *în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Alba Iuliei, făcută de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 8 iunie 1990.*

Se va interveni la autorităţile în drept pentru emiterea Decretului de recunoaştere a P. S. Andrei (Ioan Andreicuţ) *ca episcop al Episcopiei Alba Iuliei, pentru care a fost ales.*

Temei nr. 5860/1990 — Telegrama protopopiatelor din judeţele Maramureş şi Satu Mare prin care se aduce la cunoştinţa Sfîntului Sinod necesitatea ocupării urgente a scaunului episcopal al Episcopiei Maramureşului.

În legătură cu această problemă telegramele şi adresele protopopiatelor din judeţele Maramureş şi Satu Mare relevă necesitatea ca, în condiţiile actuale locale, să se procedeze de îndată la designarea unui ierarh care în mod special să răspundă cerinţelor clerului şi credincioşilor şi să se ocupe de organizarea noii eparhii a Maramureşului.

Din procesul-verbal al Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, ținut la 8 iunie 1990, în prezența Prea Fericitului Patriarh *Teoctist*, reiese că Sinodul a opiniat pentru împlinirea acestei cerințe, recomandînd ca locotenent de episcop al Episcopiei Maramureșului pe P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*.

La propunerea P. F. Părinte Patriarh, P. C. Pr. *Mociran*, protopop de Baia Mare, invitat la ședință, expune situația relațiilor pe plan local cu Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică), care pretinde restituirea locașurilor de cult avute înainte de 1948, fără a se ține seamă de realitățile actuale, de înțelegerea dintre reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și cei ai Bisericii Catolice de rit oriental, cu prilejul primirii la Consiliul Provizoriu pentru Uniune Națională, la 9 aprilie 1990, și nici de prevederile Decretului nr. 126 din 24 aprilie 1990.

P. C. Protopop *Mociran* informează Sfîntul Sinod că greco-catolicii au refuzat oferta ce li s-a făcut de către preoții ortodocși de a sluji în bisericile ortodoxe la anumite ore rezervate, precum și sprijinul oferit de credincioșii ortodocși pentru a-și construi locașuri de cult, preferind să slujească în piețe și în alte locuri în aer liber, considerîndu-se victime ale neînțelegerii manifestate de ortodocși. P. C. Sa arată că greco-catolicii exercită o ofensivă în recrutarea de adepți din rîndurile credincioșilor și a preoților ortodocși. În această situație este absolut necesară prezența la Baia Mare a unui ierarh ortodox.

I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, cerînd cuvîntul, arată că Sinodul mitropolitan a luat hotărîrea recomandării P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*, ca episcop locțiitor al Episcopiei Maramureșului, pentru a fi numit de către Sfîntul Sinod și se va proceda la organizarea eparhiei în vederea alegerii organelor eparhiale.

P. F. Patriarh *Teoctist* informează Sfîntul Sinod că P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul* a consimțit să i se încredințeze sarcina de episcop locțiitor al Episcopiei Maramureșului.

P. S. Episcop-vicar *Daniel Lugojanul* propune ca Biserica Ortodoxă Română să informeze Vaticanul despre acțiunile prozelitiste greco-catolice, care prejudiciază dialogul ortodoxo-catolic.

I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului exprimă temerea că s-ar putea ajunge la confruntări între credincioșii ortodocși și greco-catolici pe tema retrocedării bisericilor. Propune ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să facă o vizită la Vatican, pentru discuții, deoarece ceea ce se produce în parohiile din Ardeal și Banat depășește situațiile normale; mai propune să se continue dialogul început cu greco-catolicii.

I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei se oferă să facă parte din Comisia ortodoxă română de dialog.

P. S. Episcop vicar *Daniel Lugojanul* mai propune ca Biserica Ortodoxă Română să aibă inițiativa dialogului, după ce se vor cunoaște și rezultatele întîlnirii de dialog ortodoxo-catolice de la München — iunie 1990 și apoi să se trimită o delegație la Vatican.

De asemenea, propune alcătuirea unei broșuri privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Greco-Catolică, atît pentru uz intern cît și extern.

Au mai luat cuvîntul I. P. S. Arhiereu-vicar *Ioan Crișanul*, P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*, P. S Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul*, P. S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul*, care au prezentat aspecte locale ale relațiilor dintre perohiile și credincioșii ortodocși români și greco-catolici.

În urma acestor luări de cuvînt, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* precizează că este necesar să se respecte hotărîrile Sfîntului Sinod în această problemă și să nu fie neglijată opinia preoțimii care, la rîndul ei, exprimă voința credincioșilor. Prea Fericirea Sa a concluzionat că este necesar să se procedeze la numirea unui episcop locțiitor al Episcopiei Maramureșului.

În urma amplelor discuții care s-au purtat și a propunerilor ce s-au făcut, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă numirea P S. Episcop-vicar Justinian Maramureșanul *al Arhiepiscopiei Clujului ca episcop locțiitor al Episcopiei Maramureșului, urmînd a se stabili de îndată la reședința din Baia Mare a Episcopiei Maramureșului.*

I. P. S. Mitropolit Antonie *al Ardealului va lua măsurile cuvenite consultîndu-se cu I. P. S. Arhiepiscop* Teofil *al Clujului, P. S. Episcop* Vasile *al Oradiei și P. S. Episcopul-vicar* Justinian Maramureșanul *pentru delimitarea teritoriului Episcopiei Maramureșului în spiritul hotărîrilor Sfîntului Sinod și ale Adunării Naționale Bisericești, precum și pentru reglementarea situației bunurilor care vor constitui patrimoniul noii Episcopii a Maramureșului.*

În spiritul prevederilor art. 65 din Regulamentul organelor deliberative, se vor lua măsurile cuvenite pentru împărțirea Episcopiei Maramureșului în 10 circumscripții electorale, în vederea alegerii membrilor organelor eparhiale și a constituirii acestora, iar Arhiepiscopia Clujului și Episcopia Oradiei se vor îngriji pentru a-și completa organele eparhiale cu noi membri, în urma arondării județelor Maramureș și Satu Mare la Episcopia Maramureșului.

Protoieria Baia Mare va înainta Cancelariei Sf. Sinod o dare de seamă cu situații concrete privind starea actuală a relațiilor locale dintre clerul și credincioșii ortodocși români și clerul și credincioșii greco-catolici.

Fiecare eparhie va trimite, de asemenea, imediat, pentru documentare, o dare de seamă care va înfățișa aceeași situație în cadrul eparhiei.

P. S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovișteanul *va fi încredințat cu primirea și prezentarea acestor dări de seamă.*

Se vor căuta noi prilejuri și căi de continuare a dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică) și mai ales pentru dialogul pe plan local.

Se va studia posibilitatea alcătuirii unei broșuri privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică), atît pentru uz intern cît și extern.

Să se studieze oportunitatea trimiterii unei delegații la Vatican pentru discutarea situației relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică) în perspectiva dialogului ortodoxo-catolic

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Președinte, P. S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovișteanul*, raportorul *Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc*, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

Temei nr. 5331/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind organizarea cursurilor de metodologie și didactică pentru preoții care vor preda religia în școlile din învățămîntul de stat.

Din studierea referatului reiese că cele două institute teologice universitare, din București și Sibiu, au adus la cunoștința Cancelariei Sf. Sinod că nu este posibilă organizarea în luna iulie 1990 a cursurilor misionare și pastorale, seria a 76-a, întrucît trebuie elaborată o nouă programă analitică și noi prelegeri, iar cadrele didactice nu dispun de timpul necesar elaborării acestora pînă la 1 iulie 1990.

Totodată, se constată că preoții vor trebui pregătiți în mod special pentru a putea răspunde cerințelor metodologice privind predarea religiei în școlile din învățămîntul de stat, începînd cu anul școlar 1990—1991, motiv pentru care, la inițiativa și cu aprobarea Prea Fericitului Patriarh *Teoctist* s-a propus organizarea unor cursuri de metodologie și didactică în locul cursurilor misionare și pastorale, seria a 76-a, urmînd ca acestea să fie amînate pentru anul viitor.

Plenul Sfîntului Sinod, luînd în dezbatere modalitatea organizării cursurilor de metodologie și didactică cu preoții care vor preda religia în școlile din învățămîntul de stat și ascultînd opiniile exprimate de majoritatea celor prezenți;

Ţinînd seama de posibilităţile organizatorice şi de timpul disponibil pentru pregătirea acestora ;

In urma discuţiilor purtate şi a conluziilor la care s-a ajuns, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Amînă pentru anul 1991 organizarea seriei a 76-a a cursurilor misionare şi pastorale pentru clerul din Patriarhia Română, programate în perioada 2 iulie — 2 august 1990.

In locul acestora se aprobă organizarea cursurilor de metodologie şi didactică la Institutul teologic universitar din Bucureşti în perioada 16—27 iulie 1990, într-o singură serie.

La aceste cursuri vor participa cîte un preot din fiecare protopopiat, rînduit de chiriarh dintre preoţii cu pregătire şi vocaţie didactică, consilierul cultural de la fiecare Centru eparhial şi profesorii de la seminariile teologice care predau Omiletica şi Catehetica.

Se recomandă ca chiriarhii să aprecieze dacă la aceste cursuri este necesar pentru eparhie să fie trimişi şi inspectorul eparhial şi responsabilul cu probleme misionare.

Prin grija rectoratului Institutului teologic universitar din Bucureşti se vor elabora prelegerile necesare predării acestor cursuri prin care se vor iniţia participanţii în metodologia şi didactica predării religiei în şcolile din învăţămîntul de stat.

Prelegerile respective se vor tipări într-un tiraj corespunzător, constituind astfel un îndrumar, care va fi pus la dispoziţia participanţilor la cursuri şi a tuturor preoţilor din eparhii, în scopul pregătirii individuale a acestora.

In cursul lunii august 1990, eparhiile, la rîndul lor, vor organiza, pe protopopiate sau grupe de preoţi, seminarizarea acestor prelegeri folosind în acest scop pe preoţii, consilierii şi profesorii de seminar care au participat la cursurile de metodologie şi didactică la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Programa analitică şi orarul cursurilor de metodologie şi didactică pentru perioada 16—27 iulie 1990, cu includerea prelegerilor, seminariilor şi lectiilor practice vor fi elaborate prin grija Institutului teologic universitar din Bucureşti şi, vor fi înaintate pentru aprobare Prea Fericitului Părinte Patriarh.

Temei nr. 5902/1990 — Procesul-verbal al Comisiei speciale pentru învăţămîntul teologic, cu propuneri care privesc înnoiri şi modificări în învăţămîntul teologic universitar.

Din studierea procesului-verbal al Comisiei speciale pentru învăţămînt, care a fost examinat şi în consfătuirea sinodală din 6 iunie 1990, fiind de faţă şi reprezentanţi ai învăţămîntului teologic universitar din Bucureşti şi Sibiu, rezultă că propunerile de înnoire care s-au făcut privesc :

a) Durata învăţămîntului teologic universitar ;

b) Modificarea titulaturii unor catedre şi conferinţe ;

c) Înfiinţarea de noi catedre şi conferinţe precum şi restructurarea altora.

Consiliul profesoral al Institutului teologic universitar din Bucureşti şi-a exprimat acordul cu propunerile făcute de comisie.

Ţinînd seama că în art. 112 din Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română se prevede că: «Numărul şi structura catedrelor, a posturilor didactice, precum şi disciplinele de învăţămînt şi programele analitice, pot fi modificate, după necesităţile Bisericii şi ale învăţămîntului teologic de către Sfîntul Sinod din iniţiativă proprie sau la propunerea consiliilor profesorale ale institutelor teologice»;

În urma examinării şi discutării propunerilor, a opiniilor exprimate de membrii Sfîntului Sinod şi a concluziilor la care s-a ajuns, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă ca durata învăţămîntului în Institutele teologice universitare din Patriarhia Română să fie de 5 ani, ultimul an de studii avînd caracter practic.

Pentru anul V de studii consiliile profesorale ale institutelor teologice, de comun acord, vor întocmi o programă specială.

Cu privire la denumirea catedrelor şi conferinţelor, la numărul şi structura acestora, cuprinse în planul de învăţămînt, pe discipline şi secţii, Sfîntul Sinod hotărăşte:

În cadrul Secţiei biblice

Se aprobă înfiinţarea unei noi catedre intitulate: «Ermineutică şi Teologie Biblică».

În cadrul Secţiei istorice

Aprobă reformularea titulaturii catedrei de «Istoria Bisericii Române (cu noţiuni de paleografie şi limbă slavă bisericească) şi Probleme fundamentale ale Istoriei Patriei» în «Istoria Bisericii Române cu noţiuni de paleografie».

Aprobă menţinerea la toate institutele teologice a catedrei de «Bizantinologie», cu îndatorirea ca programa acestei discipline să nu se suprapună celei de Istoria bisericească universală, Patrologie sau Istoria Bisericii Române, ci să se refere în mod special la cultura şi spiritualitatea bizantină, reflectată în cultura şi spiritualitatea Ţărilor Române.

În cadrul Secţiei sistematice

Aprobă reformularea titulaturii catedrei de «Teologie dogmatică şi simbolică» în «Teologia dogmatică şi Ecumenism».

Aprobă reformularea titulaturii catedrei de «Morală creştină» în «Teologia morală şi Ascetică».

Aprobă desfiinţarea catedrei de «Ecumenism şi Misiune creştină».

Aprobă transformarea Conferinţei de «Îndrumări misionare» în Catedră de «Îndrumări misionare».

Aprobă înfiinţarea unei noi catedre de «Istoria şi teologia spiritualităţii ortodoxe».

Aprobă reformularea titulaturii conferinţei de «Teologia fundamentală şi Istoria religiilor» în «Istoria religiilor».

Aprobă înfiinţarea unei noi conferinţe intitulate «Apologetica».

În cadrul Secţiei practice

Aprobă înfiinţarea unei noi catedre intitulate «Fiziologie, Pedagogie şi Psihologie pastorală».

Aprobă reformularea titulaturii Catedrei de «Omiletică şi Catehetică cu noţiuni de pedagogie» în «Omiletică şi Catehetică».

Aprobă reformularea titulaturii Catedrei de «Liturgică şi Pastorală» în «Liturgică, Pastorală şi Artă creştină».

Aprobă relormularea titulaturii catedrei de «Drept bisericesc cu noţiuni de administraţie, contabilitate şi legislaţie de stat», în «Drept bisericesc, legislaţie şl Administraţie parohială».

Se menţine cu aceeaşi titulatură conferinţa de «Muzică bisericească şi ritual».

Catedrele, conferinţele, lectoratele şi asistenţele neamintite în prezenta hotărîre sinodală rămîn în formularea în care se regăsesc în Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic şi în planul actual de învăţămînt.

Toate modificările prevăzute în prezenta hotărîre sinodală vor fi incluse, la timpul cuvenit, în noul Regulament al învăţămîntului teologic.

DIVERSE

Temei nr. 1759/1990 — Problema încadrării la salarizare a personalului bisericesc.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist aduce la cunoştinţă că s-au ivit obiecţiuni la unele eparhii, referitoare la modul în care s-a făcut corectarea încadrării la salarizare a personalului bisericesc, care s-a aplicat începînd cu 1 martie 1990, prin aprobările care s-au dat, în sensul că nu toţi încadraţii au beneficiat de corectarea salarizării şi nu toate eparhiile au posibilităţi să suporte din fondurile lor diferenţele de salarizare, unele încadrări părînd exagerate.

Membrii Comisiei care au lucrat la corectarea încadrării la salarizare a personalului bisericesc au dat explicaţiile necesare care au condus la faptul legal de a nu beneficia toţi salariaţii de corectarea reîncadrării, arătînd că unele funcţii din nomenclatorul Patriarhiei Române au avut de la început o încadrare corectă, iar acum o eventuală majorare a încadrării lor la salarizare ar fi creat ilegalităţi.

În cadrul discuţiilor care s-au purtat, s-a relevat necesitatea reanalizării problemei corectării încadrării la salarizare a personalului bisericesc, cu participarea reprezentanţilor eparhiilor. S-a sugerat să se apeleze la Ministerul Cultelor pentru a contribui la suportarea majorărilor rezultate din corectarea încadrării la salarizare a personalului bisericesc, în compensaţia bunurilor bisericeşti care au fost preluate de stat, sau chiar să se preia de către Ministerul Cultelor întreaga salarizare a personalului bisericesc, ca înainte de 1948.

Ca urmare, apreciindu-se că este necesar ca această problemă să fie reanalizată cît mai curînd posibil, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Pentru ziua de joi, 14 iunie 1990, vor fi invitaţi la Patriarhia Română reprezentanţii Centrelor eparhiale (şeful contabil şi consilierul administrativ de resort) spre a reanaliza la Patriarhia Română problema rectificării încadrării la salarizare a personalului bisericesc şi obiecţiunile care s-au ivit,

urmînd ca rezultatul să fie adus la cunoştinţa autorităţii superioare bisericeşti.

După încheierea lucrărilor, dl. prof. dr. *Nicolae Stoicescu,* ministrul Cultelor, solicită îngăduinţa de a aduce la cunoştinţa membrilor Sfîntului Sinod unele probleme care privesc viaţa bisericească şi în care trebuie luate măsurile necesare.

1. Domnia sa anunţă că a obţinut 50.000.000 lei cu destinaţia pentru construcţii de biserici. Parohiile interesate să fie recomandate de chiriarhi în scopul obţinerii de ajutoare.

2. Ministerul Cultelor a făcut demersuri la Ministerul Finanţelor pentru reglementarea impozitului aplicat parohiilor pentru locaşurile de cult.

3. În legătură cu înfiinţarea unor publicaţii pentru care, în mod curent se percep impozite, se arată că, dacă eparhiile respective solicită sprijinul Ministerului Cultelor, pot fi scutite sau reduse impozitele respective.

4. Direcţia penitenciarelor din ţară apelează la instituţiile centrale bisericeşti pentru a asigura şi planifica oficierea slujbelor religioase şi asistenţa religioasă în penitenciare (Adresa în cauză a fost înînată fiecărui membru al Sfîntului Sinod).

5. S-a încheiat un protocol între Ministerul Învăţămîntului şi Ministerul Cultelor, referitor la posibilitatea recunoaşterii titlurilor ştiinţifice obţinute în şcolile teologice, urmînd ca Patriarhia să facă propuneri privind planul de învăţămînt al seminariilor liceale.

6. Totodată, anunţă că Ministerul Cultelor aşteaptă sugestii din partea Bisericii Ortodoxe Române, referitoare la noua Lege a Cultelor.

*

Epuizindu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi a şedinţei Sfîntului Sinod din zilele de 7 şi 8 iunie 1990, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* aduce mulţumiri frăţeşti membrilor Sfîntului Sinod pentru contribuţia la examinarea şi soluţionarea lucrărilor aduse în dezbaterea acestui for bisericesc, care au marcat şi alegerea a doi dintre titularii scaunelor vacante de de la Iaşi şi Alba Iulia.

Exprimă, de asemenea, mulţumiri Domnului profesor *Nicolae Stoicescu,* ministrul Cultelor, pentru participarea la lucrările şedinţei sinodale şi pentru deosebita înţelegere pe care o arată soluţionării problemelor bisericeşti.

Încheindu-se lucrările, P. F. Părinte Patriarh *Teoctist,* preşedintele Sfîntului Sinod, declară închisă şedinţa sinodală şi anunţă prorogarea sesiunii sinodale pe anul 1990.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Preşedintele Sfîntului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod

† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 24—25 iulie 1990

Pe temeiul prevederilor art. 12 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi la convocarea *Prea Fericitului Patriarh* Teoctist, în zilele de 24—25 iulie 1990 a avut loc şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 9,00, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala de şedinţe, însoţit de II. PP. SS. Mitropoliţi.

După rostirea rugăciunii «Împărate ceresc», *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* arată scopul convocării Sfîntului Sinod în şedinţă de lucru şi invită pe P. S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul să citească apelul nominal.

În urma citirii apelului nominal, constatîndu-se prezenţa în majoritate a membrilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* deschide şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod, precizînd că sesiunea sinodală pe anul 1990 se află în prorogare.

La invitarea *P. F. Patriarh Teoctist,* secretarul Sfîntului Sinod dă citire componenţei comisiilor de lucru ale Sfîntului Sinod.

I. P. S. Mitropolit *Antonie* sesizînd că, spre deosebire de celelalte comisii, Comisia învţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, nu are în componenţa ei nici un episcop eparhiot, propune plenului Sfîntului Sinod ca P. S. Episcop *Epilanie* al Buzăului care are în subordine o şcoală de învăţămînt teologic să fie inclus în această comisie, urmînd ca P. S. Arhiereu-vicar *Emilian Arădeanul* să-l înlocuiască în Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină, dacă I. P. S. Mitropolit *Nestor,* preşedintele acestei Comisii, este de acord.

În urma acordului preşedintelui Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, plenul Sfîntului Sinod aprobă modificarea componenţei celor două comisii după cum urmează:

— P. S. Episcop Epifanie al Buzăului trece la Comisia învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc;

— P. S. Arhiereu-vicar Emilian Arădeanul trece la Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină.

Invitat de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* Prea Sfinţitul Episcop-vicar patriarhal *Nilon Ploieşteanul,* secretarul Sfîntului Sinod, prezintă ordinea de zi a şedinţei, pe care Sfîntul Sinod o aprobă, lucrările fiind apoi repartizate pe comisii sinodale.

Avînd în vedere solicitările prezentate în plenul Sfîntului Sinod de către Arhiepiscopia Sibiului, Episcopia Argeşului, Episcopia Rîmnicului, Episcopia Buzăului, Episcopia Romanului şi Huşilor, Episcopia Alba Iuliei şi Episcopia Oradiei ca Sfîntul Sinod să dea o hotărîre de principiu în legătură cu reintrarea în posesia unor clădiri, precum şi solicitarea Institutului teologic universitar din Sibiu de a i se modifica titulatura, plenul Sfîntului Sinod a aprobat înscrierea pe ordinea de zi şi a acestor două probleme, urmînd a fi studiate de către Comisia învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc în care va face propuneri corespunzătoare.

După repartizarea pe comisii a lucrărilor înscrise pe ordinea de zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* dispune suspendarea şedinţei pentru cercetarea dosarelor şi întocmirea referatelor de către comisiile sinodale.

*

La redeschiderea şedinţei *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* invită pe P. S. Episcop *Timotei* al Aradului, raportorul Comisiei *pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri,* să prezinte referatele asupra problemelor repartizate spre studiere:

Temei nr. 6386/1990 — Situaţia Fondului Central Misionar pe anul 1990. Cererile unor eparhii de a li se majora cota repartizată de la Fondul Central Misionar.

În legătură cu situaţia Fondului Central Misionar pe anul 1990, se precizează că faţă de prevederile bugetare de 25.000.000 lei s-a realizat suma de lei 19.595.309, rezultînd un deficit de lei 6.404.610, ale cărui cauze nu puteau fi prevăzute în noiembrie 1989 cînd s-a întocmit bugetul Fondului Central Misionar pe 1990.

Avînd în vedere că prevederile bugetului la capitolul cheltuieli nu pot fi diminuate pentru importanța lor privind viața bisericească,

Constatînd că încă nu s-a realizat încasarea integrală a sumelor de la protoierii,

Ținînd seama de cererile unor eparhii de a li se majora cota de subvenții repartizată de la Fondul Central Misionar pentru parohiile cu posibilități materiale reduse,

În urma discuțiilor care au avut loc, a precizărilor aduse de *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă organizarea unei noi colecte pentru Fondul Central Misionar care va avea loc duminică, 2 septembrie 1990.

În vederea organizării colectei, Sfîntul Sinod va adresa un apel către credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și solicită pe I. P. S. Mitropolit Daniel *al Moldovei și Bucovinei și P. S. Episcop-vicar* Roman Ialomițeanul *de a întocmi proiectul Apelului Sfîntului Sinod.*

Sectorul II al Administrației Patriarhale să fie îndatorat cu măsurile de tipărire și difuzare a acestei pastorale către toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, împreună cu instrucțiunile deja stabilite de Sfîntul Sinod în această privință. Instrucțiunile adresate preoților vor cuprinde explicații cu privire la utilitatea Fondului Central Misionar.

Eparhiilor care au solicitat majorarea subvențiilor de la Fondul Central Misionar li se va răspunde după realizarea și încasarea sumelor din colecta programată la 2 septembrie 1990.

Eparhiile care dispun de solduri mai mari vor studia posibilitatea de a acorda ajutoare parohiilor cu posibilități materiale reduse.

Temei nr. 7765/1990 — Situația Fondului Solidarității Creștine.

În legătură cu situația constituirii Fondului Solidarității creștine, se constată că, față de prevederea inițială de 7.000.000 lei, pînă la data analizării stadiului colectării de fonduri nu s-a realizat decît suma de 708.040 lei.

Avînd în vedere deficiențele constatate în realizarea Fondului Solidarității Creștine datorită nevirării de către unitățile bisericești a sumelor destinate prin buget acestui fond,

Luînd în considerare că, în cadrul discuțiilor care au avut loc, membrii Sfîntului Sinod au opinat ca, pe lîngă destinația inițială a acestui fond, să se prevadă și sprijinirea unor acțiuni caritative ale Bisericii Ortodoxe Române atît pe plan intern cît și pe plan extern.

Ținînd seamă de opiniile exprimate în cadrul discuțiilor ca sumele destinate acestui fond să se realizeze atît prin contribuții de la bugetul unităților bisericești cît și colectă anuală, realizată prin grija centrelor eparhiale, precum și prin eventuale contribuții din afară (de la alte Biserici, Organizații creștine sau persoane particulare),

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca Fondul Solidarității Creștine să fie destinat, pe lîngă ajutorul pentru construirea de biserici noi, restaurarea mînăstirilor și monumentelor istorice bisericești, bisericilor cu șantiere de pictură etc., și sprijinirii unor acțiuni caritative ale Bisericii pe plan intern și extern.

Aprobă ca realizarea Fondului să se facă prin apeluri atît prin contribuții de la bugetele unităților bisericești așa cum s-a comunicat prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 3147/17 mai 1990, cît și prin colectă anuală, precum și prin eventuale contribuții din afară (de la alte Biserici, organizații creștine sau persoane particulare).

Centrele eparhiale vor adresa apeluri către parohii pentru continuarea colectei la Fondul Solidarității Creștine și pentru ca unitățile bisericești să vireze Sectorului II al Administrației Patriarhale sumele destinate acestui fond.

Temei nr. 7795 — Informarea P. S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul,* vicar patriarhal, despre aspecte recente privind relațiile cu Biserica Catolică de rit oriental (Greco-Catolică).

Informarea pune în evidență menținerea, în unele localități din Transilvania, a stării de încordare, alimentată de catolicii de rit oriental prin mijloace prozelitiste ca : presiuni, mituri, minciună, injurii, deformări, amenințări la adresa ortodocșilor, mergînd pînă la ocuparea cu forța a unor biserici ortodoxe.

Avînd in vedere că la întrunirea din 9 aprilie 1990, dintre ierarhii și preoții ortodocși și cei greco-catolici, s-a convenit, conform comunicatului publicat la timpul respectiv prin presă și radio, ca cele două părți să se abțină de la polemică și denigrare, dar greco-catolicii n-au respectat această înțelegere ;

Ținînd seama de publicarea recentă a documentelor Comisiei mixte ortodoxo-romano-catolice de la München prin care este respins prozelitismul.

În urma discuțiilor care au avut loc, a completărilor și sugestiilor făcute în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mănăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

În vederea stingerii și preîntîmpinării focarelor de conflict se va continua dialogul cu Biserica Catolică de rit oriental (Greco-Catolică), potrivit principiilor hotărîte de Comisia centrală la data de 9 aprilie 1990, la baza dialogului stînd consultarea credincioșilor, cunoscînd că lăcașurile de cult și casele parohiale aparțin comunităților respective ca proprietăți ale acestora.

Studierea necesității înființării de noi parohii ortodoxe în localitățile din Transilvania expuse oricăror forme de prozelitism și acordarea în limita posibilităților de fonduri de la F.C.M. pentru plata salariilor preoților.

Informarea, prin presa centrală și locală, prin Radio și T.V., a Guvernului și Parlamentului Român precum și a intelectualilor și opiniei publice din țară și din afară cu privire la acțiunile prozelitiste ale Bisericii Catolice de rit oriental (Greco-Catolică).

Alcătuirea și tipărirea unei «Cărți albe», sub forma unei broșuri, mai întîi în limba română, apoi și în alte limbi, care să cuprindă pe lîngă materialele publicate deja în presa bisericească, privind raporturile Bisericii noastre cu Biserica Catolică de rit oriental (Greco-Catolică) și evoluția situației în prezent, precum și informarea irenică către Vatican. Elaborarea broșurii și a informării către Vatican se va întocmi de către o comisie condusă de P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul *și compusă din : P. C. Pr. Prof.* Dumitru Popescu, *rectorul Institutului teologic din București, P. C. Arhidiac. Prof.* Constantin Voicu, *rectorul Institutului teologic din Sibiu, P. C. Prof.* Mircea Păcurariu *și P. C. Arhidiac. Prof.* Ioan Floca *de la Institutul teologic din Sibiu și P. C. Pr.* Ioan Sauca, *consilier patriarhal.*

Temei nr. 7143/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului nr. 953/1990, privind reînființarea mînăstirilor Săraca, Sf. Ilie de la Izvor Vasiova și Izvorul Miron Românești.

Luînd în considerație, așa cum rezultă din documentația prezentată, că există condiții pentru reluarea activității acestor mînăstiri ;

Ținînd seama de rolul acestor așezăminte monahale în stăvilirea prozelitismului de orice fel, precum și de rolul lor cultural-spiritual în partea de vest a țării noastre ;

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentr mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea :

1. *Mînăstirii Săraca, pentru monahi ;*
2. *Mînăstirii Sf. Ilie de la Izvor — Vasiova, pentru monahii ;*
3. *Mînăstirii Izvorul Miron — Românești, pentru monahi.*

Temei nr. 7735/1990 — Adresa Episcopiei Argeşului nr. 260/1990, privind în fiinţarea mînăstirii «Naşterea Maicii Domnului» din localitatea Nanov, jud Teleorman.

Constatînd că Consiliul eparhial al Episcopiei Argeşului solicită aprobare Sfîntului Sinod pentru înfiinţarea mînăstirii «Naşterea Maicii Domnului», iar ini ţiativa construirii acestei mînăstiri aparţine aşezămîntului religios «Lumina satelor» recunoscut ca personalitate juridică, aşezămînt care cuprinde 25 de preoţi ş peste 300 de credincioşi, care are ca scop promovarea vieţii spirituale în tradiţi noastră bisericească ;

Avînd în vedere că autorităţile comunei Nanov au pus la dispoziţia acestu aşezămint în vederea construirii mînăstirii terenurile necesare în suprafaţă d 14.600 mp. ;

Ţinînd seamă că acţiunea de strîngere a fondurilor necesare construirii biseri ricii, chiliilor şi gospodăriei viitoarei mînăstiri, este în curs de desfăşurare, da că necesită încă timp îndelungat pînă la colectarea fondurilor destinate aces tor lucrări ;

În urma discuţiilor care au avut loc, la propunerea Comisiei pentru doctrină viaţă religioasă şi pentru mînăstiri şi pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentu pentru organizarea vieţii monahale, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Amînă soluţionarea problemei înfiinţării mînăstirii «Naşterea Maici Domnului», loc. Nanov, jud. Teleorman, pînă la crearea condiţiilor necesare deschiderii lucrărilor pentru construcţia aşezămîntului.

Temei nr. 7455/1990 — Adresa Episcopiei Buzăului nr. 2476/1990 privind reinfiinţarea mînăstirii Vărzăreşti, jud. Vrancea.

Avînd în vedere că starea actuală a acestui aşezămînt este destul de bună că lucrările de reconstrucţie sînt într-o fază avansată, iar existenţa fondurilor cu care se realizează aceste lucrări face posibilă reluarea activităţii ;

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea mînăstirii Vărzăreşti, jud. Vrancea, pentru monahi.

Temei nr. 7671, 7672/1990 — Adresele Episcopiei Dunării de Jos nr. 2561, 2723/1990 privind reînfiinţarea mînăstirilor Gologanu, jud. Galaţi şi Măxineni, jud. Brăila.

Ţinînd seamă că Episcopia Dunării de Jos a intrat în posesia clădirilor, a bisericii şi parţial a terenurilor care au aparţinut fostei mînăstiri Gologanu şi că această mînăstire şi-a reluat practic activitatea prin instalarea unui număr de 14 monahi în chiliile ei ;

Avînd în vedere că mînăstirea Măxineni este singurul aşezămînt pentru monahi din jud. Brăila, iar prin redeschiderea ei, cerută insistent de credincioşii brăileni, se pune în valoare biserica, singura ctitorie a lui Matei Basarab în această parte a ţării ;

În conformitate cu prevederile art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea :

1. *Mînăstirii Gologanu, jud. Galaţi, pentru monahi ;*
2. *Mînăstirii Măxineni, jud. Brăila, pentru monahi.*

Temei nr. 7143/1990 — în legătură cu propunerile centrelor eparhiale de înființare sau reînființare a unor mînăstiri, Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri a prezentat în plenul Sfîntului Sinod neajunsurile administrative și birocratice pe care le întîmpină eparhiile pe plan local în această problemă prin existența în vigoare a *Decretului nr. 410/1959*, care a adus grave prejudicii și piedici vieții monahale.

Avînd în vedere că în legătură cu problema abrogării Decretului 410/1959 și aceea a înființării sau reînființării unor mînăstiri, Sfîntul Sinod s-a pronunțat și în ședința de lucru din 3—4 ianuarie 1990, aducînd la cunoștința autorității de Stat această doleanță a Bisericii,

Constatînd că pînă în prezent nu s-a luat nici o măsură în acest sens, fapt care creează neajunsuri centrelor eparhiale în acțiunea de reînființare sau înființare a unor mînăstiri,

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se va interveni din nou la conducerea de Stat în vederea abrogării Decretului nr. 410/1959.

În continuare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, invită pe P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină*, să prezinte referatele asupra următoarelor probleme înscrise pe ordinea de zi:

Temei nr. 7647/1990 — Adresa I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului cu propuneri pentru participarea reprezentanților clerului, mînăstirilor și învățămîntului teologic și a altor personalități la ședințele Sfîntului Sinod.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, în baza prevederilor art. 15 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și al art. 12 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, propune ca la ședințele Sfîntului Sinod să fie invitați a lua parte cu rol consultativ, pe lîngă unii colaboratori din Administrația Patriarhală, anumiți preoți și monahi proeminenți, precum și profesori de la institutele teologice.

Avînd în vedere că și pînă acum, în elaborarea și finalizarea documentelor ce se supun spre examinare și hotărîre Sfîntului Sinod, atît sectoarele Administrației Patriarhale cît și instituțiile de învățămînt teologic sau centrele eparhiale au apelat cu precădere nu numai la personalul specializat al acestora, ci și la personalități marcante ale clerului, monahismului și învățămîntului teologic, cărora li s-au cerut studii, propuneri etc.;

La propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca, de la caz la caz, să fie invitați a lua parte, cu rol consultativ, la lucrările comisiilor de specialitate, reprezentanți ai clerului de mir și monahal, ai învățămîntului teologic, alte personalități din domeniul picturii și arhitecturii bisericești, al publicațiilor și editurii bisericești, al operei samaritene și de asistență socială, al activității pastorale, al relațiilor externe bisericești etc.

Temei nr. 6493/1990 Informarea P. S. Episcop-vicar *Vasile Tîrgovișteanul* și P. S Episcop-vicar *Damaschin Severineanul* privind stadiul pregătirii Statutului Conferinței naționale a preoților.

În informare se arată că proiectul Statutului Conferinței naționale a preoților a fost înaintat spre studiere ierarhilor, urmînd ca sugestiile și observațiile să fie trimise la Cancelaria Sfîntului Sinod pînă la 1 septembrie 1990.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca proiectul Statutului Conferinței naționale a preoților să fie în continuare studiat de către membrii Sfîntului Sinod, iar observațiile și propunerile să fie înaintate la Cancelaria Sfîntului Sinod pînă la 1 septembrie 1990.

Epuizîndu-se lucrările repartizate spre examinare Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Prea Fericitul Patriarh Teoctist declară închisă şedinţa, anunţînd reluarea lucrărilor în ziua de 25 iulie 1990, ora 9,00.

*

Miercuri, 25 iulie 1990, ora 9,00 se reiau lucrările, fiind prezenţi toţi membrii Sfîntului Sinod.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

Deschizînd şedinţa, *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* invită pe P. S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovişteanul,* raportorul *Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc* să prezinte referatele asupra următoarelor probleme :

Temei nr. 5531/1990 — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod privind instruirea în cadrul eparhiilor, pe protopopiate, a preoţilor, pentru predarea religiei în şcoli.

Avînd în vedere că problema predării religiei în şcoli, pentru care s-au făcut intervenţii în repetate rînduri, este un obiectiv prioritar al Bisericii Ortodoxe Române şi că pentru atingerea acestui obiectiv este necesar ca preoţimea să fie bine pregătită, din timp,

Luînd în considerare că în perioada 16—27 iulie 1990, la Institutul teologic universitar din Bucureşti s-au desfăşurat cursurile de metodologie şi didactică pentru preoţii care vor preda religia în şcoli şi că la aceste cursuri, organizate cu aprobarea Sfîntului Sinod, au participat un număr limitat de delegaţi din toate protoieriile din cuprinsul Patriarhiei Române, precum şi cadre didactice din seminariile teologice şi factori responsabili din cadrul centrelor eparhiale,

Avînd în vedere stadiul tipăririi în Editura Institutului Biblic a broşurii cuprinzînd prelegeri cu conţinut metodologic şi didactic în legătură cu predarea religiei în şcoli,

Luînd act că prin eforturile Episcopiei Romanului şi Huşilor a fost publicată lucrarea «Şapte cărţi de religie» (manualul elevului) şi că în curînd, prin grija aceleiaşi Episcopii, urmează a fi publicată lucrarea «Iisus Hristos în şcoală» (manualul profesorului), lucrări care pot fi puse la dispoziţia eparhiilor într-un număr accesibil de exemplare,

În urma discuţiilor care au avut loc, a precizărilor făcute de *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* în legătură cu stadiul demersurilor privind reintroducerea religiei în şcoli şi de asemenea pentru catehizarea pe care trebuie să o facă preotul, la propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă ca îndată ce toate Centrele eparhiale vor fi în posesia broşurii cuprinzînd prelegeri metodologice şi didactice, a minimum 20 exemplare din lucrarea «Şapte cărţi de religie» (manualul elevului), pe care sectoarele culturale ale eparhiilor o pot procura de la Episcopia Romanului şi Huşilor, şi eventual a lucrării «Iisus Hristos în şcoală» (manualul profesorului) pe care Episcopia Romanului şi Huşilor o are sub tipar, să procedeze imediat la organizarea, pe protoierii, a cursurilor metodologice şi didactice cu preoţimea eparhiei, apelînd la mijloacele şi căile cele mai adecvate.

— Aprobă ca, în cel mai scurt timp după tipărirea broşurii cuprinzînd prelegeri metodologice şi didactice, Cancelaria Sfîntului Sinod să se îngrijească de difuzarea acesteia la eparhii, indicînd prelegerile cele mai importante şi necesare ce vor trebui expuse în cadrul instruirilor care vor avea loc la protopopiate.

Aprobă ca fiecare centru eparhial, în limita posibilităţilor, să ia măsuri pentru editarea lucrărilor Pr. Dumitru Călugăr : «Şapte cărţi de religie» (manualul elevului) şi «Iisus Hristos în şcoală» (manualul profesorului), precum şi a altor lucrări de acest gen, utile în activitatea de predare a religiei în şcoală.

Aprobă ca, în funcție de modul în care se împlinește acțiunea de reintroducere a religiei în școală, precum și pentru activitatea de catehizare, de necesitățile de punere în circulație a manualelor necesare acestor activități, Comisia specială a Sf. Sinod va studia, elabora și prezenta spre aprobare Sfîntului Sinod, în cursul anului școlar 1990—1991, propuneri privind structura programelor analitice și a viitoarelor manuale ce se vor utiliza pentru predarea religiei în școală, cît și pentru activitatea de catehizare.

Centrele eparhiale vor îndruma clerul și tinerii teologi să depună stăruință în pregătirea și activitatea de predare a religiei în școală, recomandînd utilizarea de către aceștia atît a metodelor didactice și pedagogice cele mai accesibile, cît și adaptarea acestora la situațiile specifice locale de care trebuie să țină seamă.

Temei nr. 7545/1990 — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod privind repartizarea numărului de locuri la seminariile și institutele teologice universitare în anul de învățămînt 1990—1991.

Avînd în vedere că pentru institutele de învățămînt teologic Sfîntul Sinod, potrivit prevederilor statutare și regulamentare, procedează la stabilirea locurilor în funcție de cerințele fiecărei eparhii și posibilităților de școlarizare pe care le au instituțiile de învățămînt teologic,

Luînd în considerare că pentru Institutul teologic universitar din București cifra de școlarizare pentru anul I (1990—1991), cursuri de zi și frecvență redusă, a fost stabilită de Universitatea din București, dar eparhiile care școlarizează candidați la acest Institut au solicitat un număr mai mare de locuri decît cele comunicate de Universitate, cifră în care se includ și locurile solicitate de eparhii pentru fete,

Ținînd seama de propunerea Institutului teologic universitar din București, ca admiterea în acest Institut să se facă potrivit normelor din învățămîntul superior de stat, strict în ordinea descrescîndă a mediilor, sistem care nu concordă cu principiul de bază al funcționării școlilor de învățămînt teologic, în care recrutarea și școlarizarea se face potrivit cerințelor fiecărei eparhii care subvenționează școala în mod corespunzător numărului de studenți recomandați,

Văzînd solicitarea Institutului teologic universitar din Sibiu, care ,motivînd ample lucrări de reparații la acel Institut, solicită ca examenul de admitere să se desfășoare la o altă dată decît cea aprobată de Președintele Sfîntului Sinod, în conformitate cu hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 887, 2640/1990, precum și noile norme aplicate în învățămîntul superior de stat potrivit cărora, începînd cu prezentul an de învățămînt, subiectele la examenul de admitere nu mai sînt unice, ci se fixează de către fiecare instituție de învățămînt superior în parte,

Constatînd dorința membrilor Sfîntului Sinod de a contribui, și prin oferirea de locuri de școlarizare în instituțiile de învățămînt teologic, la creșterea ponderii și rolului Bisericii noastre în renașterea spirituală și culturală a fraților noștri români de peste Prut, potrivit posibilităților fiecărei eparhii,

Ținînd seamă de neajunsurile create la fiecare sesiune de examen în Institutele teologice universitare, de modul de calculare a mediei de admitere, prevăzut de art. 141, al. 3 din Regulamentul învățămîntului teologic,

În urma amplelor discuții la care și-au adus contribuția majoritatea membrilor Sfîntului Sinod, a amplelor lămuriri date de *Prea Fericitul Patriarh Teoctist* în cursul discuțiilor și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă numărul de locuri solicitat de fiecare centru eparhial pentru anul de învățămînt 1990—1991, în seminariile și institutele teologice universitare.

Aprobă solicitarea Vicariatului ortodox ucrainean de a școlariza 5 tineri la seminariile teologice și 5 tineri și 2 fete la institutele teologice universitare.

Repartizarea acestora pe şcoli teologice se face la propunerea Vicariatu de către Patriarhia Română, în a cărei jurisdicţie este.

Centrele eparhiale vor comunica de urgenţă la Cancelaria Sfîntul Sinod şi la institutele teologice universitare, în cadrul cifrei de şcolariza aprobate de Sfîntul Sinod pentru anul I, cursuri de zi, repartizarea locuril pentru candidaţii absolvenţi de seminar, absolvenţi de liceu şi pentru fet

Fetele, care vor fi admise în limita locurilor solicitate de eparhii, v fi şcolarizate în aceleaşi condiţii ca şi ceilalţi studenţi.

Aprobă ca Institutul teologic universitar din Bucureşti să facă demer surile cuvenite la Universitatea din Bucureşti pentru suplimentarea numă rului de locuri pentru anul I (1990—1991), cursuri de zi şi fără frecvenţă potrivit cifrei globale de şcolarizare solicitate de centrele eparhiale car recomandă candidaţi la acest institut, precizînd totodată criteriul stabiliri cifrei de şcolarizare în instituţiile de învăţămînt teologic.

Aprobă ca, în continuare, admiterea în toate institutele de învăţămînt teologic, să se facă pe eparhii, în limita locurilor aprobate şi în ordinea descrescătoare a mediilor, întrucît eparhiile subvenţionează aceste instituţii.

Toţi candidaţi care vor solicita înscrierea la examenele de admitere în instituţiile de învăţămînt teologic să solicite, în continuare, binecuvîntarea de înscriere din partea chiriarhului.

Centrele eparhiale vor comunica la Cancelaria Sfîntului Sinod locurile de şcolarizare în seminarii şi institute pentru românii din Basarabia şi Bucovina, urmînd ca, după totalizare, aceste locuri să fie repartizate proporţional pentru şcolarizare şi întreţinere pe eparhii şi şcoli teologice, cunoscînd că numărul total solicitat va fi de cca. 80, atît pentru seminarii cît şi pentru institute.

Aprobă ca institutele teologice universitare din Bucureşti şi Sibiu să organizeze examenul de admitere în anul I (1990—1991), cursuri de zi şi fără frecvenţă, după cum urmează :

a) Examenul de preselecţie : 12—13 septembrie 1990 ;

b) Examenul de admitere : 15—18 septembrie 1990.

Aprobă ca, începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991, la examenul de admitere în institutele teologice universitare, media de admitere să se calculeze aritmetic, fiind admişi candidaţii care au obţinut media generală cel puţin 6 (şase).

Aprobă primirea în institutele teologice universitare, începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991, şi a absolvenţilor şi absolventelor altor instituţii de învăţămînt superior, urmînd ca aceştia să susţină numai examenul de admitere, nu şi cel de preselecţie. Pentru aceşti candidaţi, eparhiile care îi recomandă la studii nu au nici un fel de obligaţii de şcolarizare, urmînd ca aceştia să achite taxele de şcolarizare ce se vor stabili de fiecare institut teologic cu aprobarea eparhiei tutelare.

Aprobă ca anul de învăţămînt 1990—1991 să înceapă în instituţiile de învăţămînt teologic la 1 octombrie 1990.

Luînd în examinare probleme care privesc înnoirea învăţămîntului teologic sub diferite aspecte, precum şi modul în care Biserica noastră vede rolul institu- de învăţămînt teologic şi rolul Bisericii şi gîndirea ei în privinţa pregătirii preoţi atît sub aspect academic cît şi extraacademic.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă modificarea și completarea Comisiei speciale pentru înnoirea învățămîntului teologic, aprobată prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 1391/1403/1990, după cum urmează:

I. P. S. Mitropolit Daniel *al Moldovei și Bucovinei — președinte; P. S. Episcop-vicar patriarhal* Vasile Tîrgovișteanul, *P. S. Episcop-vicar* Serafim Făgărășanul, *P. S. Episcop-vicar* Damaschin Severineanul, *P. S. Arhiereu-vicar* Ioan Crișanul, *P. C. Pr. Prof.* Dumitru Popescu, *P. C. Arhid. Prof.* Constantin Voicu, *P. C. Pr. Prof.* Dumitru Radu, *P. C. Pr. Prof.* Dumitru Abrudan, *P. C. Pr.* Dumitru Colotelo, *P. C. Diac. Prof.* Nicu Octavian, *un asistent de la Institutul teologic universitar București, un asistent de la Institutul teologic universitar Sibiu, reprezentantul Cancelariei Sfîntului Sinod.*

Aprobă studierea și elaborarea unui material de către comisia specială pentru înnoirea învățămîntului teologic, care să reflecte preocupările Bisericii și ale instituțiilor sale de învățămînt teologic pentru pregătirea viitorilor preoți, în toată complexitatea lor, propuneri ce vor fi formulate la încheierea anului de învățămînt 1990—1991, după care vor fi supuse spre examinare și hotărîre Sfîntului Sinod.

Temei nr. 6393/1990 — Adresa Institutului teologic universitar din București nr. 1261/1990 privind aspectele noi și implicațiile trecerii acestuia în cadrul Universității din București. Situația celorlalte institute teologice universitare din Iași, Sibiu și Cluj-Napoca.

În urma cercetării documentelor de la dosarul problemei, se constată dorința Institutului teologic universitar din București de a figura înscris în structurile Universității din București, în care scop conducerea Institutului a făcut deja demersurile necesare către Ministerul Învățămîntului și Universitate.

Deși Institutul nu a primit încă un răspuns oficial din partea forurilor respective, Institutul teologic universitar figurează înscris în structura Universității ca «Facultate de Teologie».

Avînd în vedere că încă nu se cunosc deplin toate implicațiile care decurg din trecerea institutelor teologice la universități, precum și necesitatea de a se determina concret, în cazul trecerii la universități, statutul și raporturile acestora cu Biserica, Ministerul Învățămîntului și Universitate sub toate aspectele,

Ținînd seama de prevederile statutare și regulamentare potrivit cărora «Sfîntul Sinod execută toate atribuțiile legale cu privire la învățămîntul pentru pregătirea personalului bisericesc» și «hotărăște în legătură cu înființarea, organizarea sau desființarea școlilor teologice», precum și «referitor la întocmirea regulamentelor școlare și a programelor analitice»,

În urma lămuririlor aduse de rectorii institutelor teologice universitare din București și Sibiu în această problemă, a amplelor discuții care au avut loc și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca, de comun acord, consiliile profesorale ale institutelor teologice universitare din București și Sibiu, dimpreună cu Comisia specială a Sfîntului Sinod pentru înnoirea învățămîntului teologic și reprezentantul Cancelariei Sfîntului Sinod, să studieze, să formuleze și să prezinte Sfîntului Sinod propuneri concrete privind:

1. Implicațiile trecerii institutelor de învățămînt superior teologic la Universitate și determinarea concretă, în această perspectivă, a statutului și raporturilor acestora cu Biserica, Ministerul Învățămîntului și Universitatea.

2. Consecinţele eventualei schimbări a titulaturii instituţiilor de învăţământ superior teologic din «Institute teologice universitare» în «Facultăţi de Teologie».

3. Posibilitatea şi mijloacele de înfiinţare în cadrul actualelor institute teologice universitare şi a altor facultăţi sau secţii cu profil corespunzător nevoilor Bisericii, în ideea păstrării titulaturii de Institute teologice universitare, cu mai multe facultăţi sau secţii.

Temei nr. 6537/1990 — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod privind urmările ce decurg din organizarea *Seminariilor liceale* în cadrul Patriarhiei Române.

În legătură cu înnoirea învăţământului teologic şi cu dorinţele exprimate de elevii şi studenţii teologi de recunoaştere de către Stat a studiilor şi diplomelor eliberate de instituţiile de învăţământ teologic ale Patriarhiei Române, cerinţe care au fost aduse la cunoştinţa autorităţii de Stat încă din luna ianuarie 1990, şi urmare a intervenţiilor ulterioare ale Patriarhiei Române, la data de 5 iunie 1990, între Ministerul Cultelor şi Ministerul Învăţământului s-a încheiat un protocol prin care în legătură cu organizarea şi funcţionarea seminariilor teologice, începînd cu anul de învăţământ 1990—1991 se prevăd următoarele:

Toate cultele religioase din România, care dispun actualmente de şcoli teologice, vor avea posibilitatea să înfiinţeze, la cerere, seminarii liceale, începînd cu anul şcolar 1990—1991;

Planurile de învăţământ ale acestor şcoli vor cuprinde principalele obiecte de studiu conform planurilor de învăţământ prevăzute la liceele teoretice, cît şi disciplinele teologice specifice cultelor respective;

Durata studiilor în cadrul acestor seminarii liceale va fi stabilită de fiecare cult, între 4 şi 5 ani: ortodox — 5 ani, romano-catolic — 4 ani, reformat — 4 ani etc.

Candidaţii pentru seminariile liceale vor avea ca studii minimum 8 (opt) clase;

Absolvenţii seminariilor liceale vor obţine, pe bază de examen, diplomă de bacalaureat de stat, avînd posibilitatea să urmeze orice formă de învăţământ superior din România;

Cadrele didactice de la disciplinele laice vor fi asigurate de Ministerul Învăţământului. Ministerul Învăţământului îşi rezervă dreptul să efectueze, periodic, inspecţii sau controale tematice şi de specialitate pentru disciplinele de pregătire generală;

Procesul instructiv-educativ din aceste seminarii liceale se va desfăşura conform metodologiei (structura anului şcolar, verificarea cunoştinţelor, activitatea metodică, gradele didactice etc.) din învăţământul de stat, adaptat la specificul învăţământului teologic al fiecărui cult.

În urma încheierii acestui protocol şi pe baza elementelor precizate în conţinut, Comisia specială pentru învăţământul teologic, împreună cu Cancelaria Sfîntului Sinod au elaborat *Planul de învăţământ* al seminariilor liceale ortodoxe, pe care l-au înaintat Ministerului Cultelor şi Ministerului Învăţământului pentru avizare.

Planul de învăţământ avizat de cele două ministere a fost difuzat tuturor membrilor Sfîntului Sinod şi tuturor instituţiilor de învăţământ teologic din Patriarhia Română, cu rugămintea ca eventualele sugestii privind implicaţiile punerii în aplicare începînd cu anul de învăţământ 1990—1991, studiate de comun acord cu centrele eparhiale şi seminarii să fie înaintate Cancelariei Sfîntului Sinod.

Hotărîrea Guvernului României nr. 521/12 mai 1990, privind organizarea şi funcţionarea învăţământului în România în anul şcolar (universitar) 1990—1991, enumeră în rîndul instituţiilor de învăţământ mediu, la Cap. A, secţia III, art. 14 şi 15, Seminariile teologice, ca şcoli incluse în structura învăţământului din ţara noastră.

Se prevede că: «Seminariile teologice se organizează de Ministerul Cultelor potrivit normelor stabilite de acest minister, cu respectarea planurilor de învăţământ pentru liceele teoretice cu profil umanist şi a programelor şcolare avizate de Ministerul Învăţământului» (Cap. A, secţ. III, art. 16, lit. g).

De asemenea, hotărirea precizează că :

a. «În învățămîntul liceal, clasele se constituie din 28 de elevi, fără a depăși 36 elevi, dar nu mai puțin de 18 elevi» (cap. A, sect. III, art. 17), prevedere care trebuie să se aplice și seminariilor teologice.

b. «Admiterea în clasa a IX-a în învățămîntul liceal se face prin concurs organizat potrivit normelor stabilite de Ministerul Învățămîntului. La concursul de admitere pot participa absolvenți ai învățămîntului gimnazial» (Cap. A, sect. III, art. 18) ;

c. Promovații clasei a XII-a, cursuri de zi, respectiv ai clasei a XIII-a, cursuri serale, de la toate tipurile de licee, pot susține examenul de bacalaureat.

d. «Diploma de bacalaureat eliberată de Ministerul Învățămintului pentru toate tipurile de licee și școli normale (inclusiv liceele militare și seminariile teologice) conferă titularilor dreptul de a participa la concursul de admitere în învățămîntul superior, în învățămintul postliceal de specialitate sau să ocupe funcții pentru care se cer studii medii» (Cap. A, sect. III, art. 19).

e. Trecerea la noua structură a învățămîntului liceal se face începînd cu anul școlar 1990—1991, pentru clasele a IX-a, a X-a și a XI-a. Elevii din clasele a XII-a cursuri de zi și din clasele a XII-a și a XIII-a, cursuri serale, anul școlar 1990—1991, vor continua studiile după planurile de învățămînt aplicate în anul școlar 1989—1990 (Cap. A, sect. III, art. 21).

f. Finanțarea cheltuielilor pentru salariile tuturor categoriilor de personal se asigură de la bugetul de stat, prin Ministerul Învățămîntului, pentru toate gradele de învățămînt și inspectoratele școlare.

g. Baza materială se asigură de ministere, alte organe centrale sau locale, care organizează instituția de învățămînt, ca de exemplu : liceele, școlile profesionale, complementare, de ucenici, post-liceale și de maiștri (cap. B, art. 48).

h. Norma medie săptămînală de predare în învățămîntul gimnazial, liceal, profesional, complementar sau de ucenici, tehnic de maiștri și post-liceal de specialitate, este de 18 ore în mediul urban și 16 ore în mediul rural pentru profesori și 24 ore săptămînal pentru maiștrii instructori (Cap. B, art. 52).

«Ministerul Învățămîntului elaborează planurile de învățămînt și programele școlare pentru învățămîntul preuniversitar cu sprijinul Institutului de cercetări pedagogice, al comisiilor de specialitate pe discipline și în colaborare cu ministerele și celelalte organe centrale pentru pregătirea de specialitate... din unitățile de învățămînt organizate de acestea.»

În urma examinării Protocolului încheiat între Ministerul Învățămîntului și Ministerul Cultelor privind organizarea seminariilor liceale, a prevederilor cuprinse în Hotărîrea Guvernului României nr. 521/1990 privind organizarea învățămîntului în anul 1990—1991 și a consecințelor acestora în legătură cu organizarea și funcționarea seminariilor teologice din cuprinsul Patriarhiei Române,

Ținînd seamă de numeroasele opinii exprimate în cadrul discuțiilor din plen, referitoare la necesitatea aplicării noului plan de învățămînt ca expresie a integrării școlilor de învățămînt teologic în circuitul valorilor din învățămîntul de stat și pentru reașezarea pe baze umaniste și morale a noului sistem de învățămînt,

Constatînd că reintegrarea Seminariilor teologice în circuitul școlilor de stat, cu păstrarea specificului lor, este un act de dreptate și de restaurare a prestigiului învățămîntului teologic, marginalizat în ultimii 45 de ani,

Apreciind că unele dintre problemele supuse dezbaterii Sfîntului Sinod în legătură cu organizarea și funcționarea seminariilor liceale necesită încă o studiere amănunțită, iar altele pot fi aplicate cu titlu experimental, urmînd ca cele ce se desprind să fie reanalizate pentru definitivare.

Luînd în considerare propunerile formulate de Serviciul de studii și învățămînt din cadrul Cancelariei Sfîntului Sinod, însușite de Comisia specială pentru înnoirea învățămîntului teologic,

Pe temeiul art. 10, lit. «a» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 51, lit. «b» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea

personalului bisericesc și în urma amplelor discuții la care au participat majoritatea membrilor, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă menținerea denumirii de «Seminar teologic» la școlile de învățămînt mediu teologic din cuprinsul Patriarhiei Române, în concordanță cu prevederile statutare și cu prevederile art. 14—15, sect. III, Cap. A din Hotărîrea Guvernului României nr. 521/12 mai 1990 (publicate în Monitorul oficial, anul II, nr. 71—74, din 16 mai 1990).

Aprobă punerea în aplicare în anul școlar 1990—1991, cu titlu experimental, a Planului de învățămînt pentru seminariile teologice așa cum a fost avizat de Ministerul Învățămîntului și Ministerul Cultelor.

La încheierea anului școlar 1990—1991, propunerile și concluziile desprinse din aplicarea Planului de învățămînt, formulate în comun de seminariile teologice vor fi supuse examinării Sfîntului Sinod.

Aprobă ca eparhiile tutelare, împreună cu seminariile teologice din subordine să ia legătura cu inspectoratele județene de învățămînt în vederea recrutării cadrelor didactice care vor preda la disciplinele de cultură generală, după ce se va examina, la fiecare seminar teologic în parte, redistribuirea sarcinilor didactice fiecărui profesor existent, potrivit noilor norme didactice și numărului de clase existent.

În seminariile teologice, norma didactică a profesorilor să fie de 18 ore săptămînal, potrivit prevederilor legale în vigoare.

Începînd cu anul 1991, recrutarea candidaților la seminariile teologice să se facă numai dintre absolvenții clasei a VIII-a, care să nu depășească 16 ani împliniți la data examenului de admitere.

Aprobă ca, în continuare, înscrierea candidaților la examenele de admitere în seminariile teologice să se facă la recomandarea parohiilor și cu binecuvîntarea chiriarhului.

Aprobă următoarele în legătură cu desfășurarea examenului de admitere în seminariile teologice :

a) Comisia de examinare va fi formată dintre profesorii școlii, cîte doi la fiecare disciplină.

b) Comisia de examinare și președintele acesteia vor fi desemnați de chiriarhul locului și comunicați Cancelariei Sfîntului Sinod cel mai tîrziu cu 48 de ore înainte de începerea examenului.

c) Subiectele la probele de examen vor fi unice în toate seminariile teologice, se vor fixa de Președintele Sfîntului Sinod și se vor comunica în plicuri sigilate președinților comisiilor de examinare, cu 48 ore înainte de prima probă scrisă.

d) Rezultatul examenului de admitere se aprobă de chiriarhul locului, în ordinea strictă a mediilor și în limita locurilor aprobate de eparhii, fiind comunicate Cancelariei Sfîntului Sinod.

Aprobă ca efectivul unei clase să fie de 28—36 elevi, iar acolo unde spațiul permite, seminariile teologice cu acordul chiriarhului pot organiza clase paralele.

Aprobă refacerea programelor analitice la disciplinele teologice și adaptarea lor la numărul de ore prevăzut în noul plan de învățămînt. Acțiunea se va aduce la îndeplinire de către colective de cadre didactice, reuniți pe secții și discipline, pînă la data de 1 octombrie 1990, programele refăcute și

adaptate urmînd a fi înaintate Sfîntului Sinod spre aprobare în vederea aplicării unitare în toate seminariile teologice.

Aprobă ca începînd cu anul şcolar 1990 1991, numerotarea claselor la seminariile teologice să se facă după cum urmează :

clasa a IX-a în loc de clasa I ;
clasa a X-a în loc de clasa a II-a ;
clasa a XI-a în loc de clasa a III-a ;
clasa a XII-a în loc de clasa a IV-a ;
clasa a XIII-a în loc de clasa a V-a.

Seminariile teologice vor lua măsurile necesare pentru modificarea corespunzătoare a actelor de evidenţă a studiilor.

Ia act că, în urma intervenţiilor Patriarhiei Române făcute cu adresele Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 439/10 ianuarie 1990, 5529/25 mai 1990, prin Ordinul Ministerului Învţămîntului nr. 8590/16 iulie 1990 şi în urma precizărilor Secretariatului de Stat pentru Culte, s-a aprobat ca diplomele absolvenţilor de seminar teologic eliberate în perioada 1948—1990 inclusiv să se echivaleze cu diplomele de bacalaureat al absolvenţilor liceelor de filologie din sistemul Ministerului Învăţămîntului şi Ştiinţei, absolvenţii în cauză avînd drepturile prevăzute de lege.

Ia act că începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991 absolvenţii de seminar vor susţine examenul de bacalaureat care dă drepturile prevăzute de lege pentru absolvenţii cu diplomă de bacalaureat ai liceelor.

În vederea completării cu discipline teologice a probelor examenului de bacalaureat, Preşedintele Sfîntului Sinod va desemna colectivul de cadre didactice care va studia şi va face propuneri corespunzătoare ce urmează a fi supuse aprobării Sfîntului Sinod.

În legătură cu noul formular al «Diplomei de bacalaureat» ce va fi eliberat absolvenţilor de seminar teologic, Serviciul de studii şi învăţămînt va studia în acord cu organele de resort din Ministerul Învăţămîntului şi Secretariatului de Stat pentru Culte structura acestuia, supunîndu-l spre aprobare autorităţii bisericeşti.

Aprobă ca actualii elevi din clasele a X-a — a XIII-a să susţină examene de diferenţă, pentru a putea obţine la încheierea studiilor diplomă de bacalaureat, după cum urmează :

a) Clasa a X-a va da diferenţele pentru clasa a IX-a, într-una din sesiunile speciale din noiembrie 1990 sau februarie 1991 ;

b) Clasa a XI-a va da diferenţele pentru clasa a IX-a în sesiunea din noiembrie 1990, iar pentru clasa a X-a, în sesiunea din februarie 1991 ;

c) Clasa a XII-a va da diferenţele pentru clasele a IX-a, a X-a şi a XI-a într-una din sesiunile din lunile noiembrie 1990 şi februarie 1991 ;

d) Clasa a XIII-a va da diferenţele pentru clasele a IX-a şi a X-a în sesiunea din noiembrie 1990, iar pentru clasele a XI-a şi a XII-a, în sesiunea din luna februarie 1991, după care se pot prezenta la examenul de bacalaureat.

e) În situaţia existenţei unor elevi din clasa a XIII-a care nu vor să dea diferenţele de liceu, aceştia au posibilitatea în cursul anului 1990—1991, să susţină examenul de diplomă la Seminar, în mod normal, ca şi pînă în prezent.

Aprobă ca pentru disciplinele de cultură generală, seminariile teologice să ia legătura cu inspectoratele județene școlare în vederea procurării manualelor necesare.

Pentru acordarea burselor în instituțiile de învățămînt teologic, se vor aplica normele prevăzute în Hotărîrea Guvernului României nr. 440/26 aprilie 1990, în legătură cu criteriile și cuantumul acestora (Monitorul Oficial, Anul II, nr. 60, 5 mai 1990). Bursele se vor acorda în limita posibilităților financiare ale eparhiilor.

Să se respecte în continuare prevederile Regulamentului pentru numiri și transferări, în legătură cu solicitările absolvenților seminariilor teologice de a fi numiți în parohii.

Temei nr. 7735/1990 — Adresele Institutelor teologice universitare din București și Sibiu privind noul plan de învățămînt pe 5 ani de studii.

Avînd în vedere că în elaborarea noului plan de învățămînt pe 5 ani de studii, consiliile profesorale ale celor două institute teologice universitare au avut în vedere noile structuri ale catedrelor, conferințelor, lectoratelor și asistențelor aprobate prin hotărirea Sfîntului Sinod nr. 5902/1990, în ședința din 7—8 iunie 1990.

Constatînd din studierea celor două propuneri neconcordanțele dintre planurile de învățămînt propuse și consecințele acestora pentru un învățămînt teologic superior unitar,

Luînd în considerare lămuririle date de rectorii celor două institute teologice universitare în plenul ședinței Sfîntului Sinod în legătură cu diferențele dintre cele două planuri de învățămînt referitoare la normarea orelor de curs și seminar pentru fiecare categorie de disciplină de studiu (catedră, conferință, lectorat),

Ținînd seamă de problema ridicată de unii ierarhi în legătură cu hirotonia studenților în timpul cursurilor universitare și dacă se mențin în vigoare dispozițiile aplicate în prezent referitoare la studenții absolvenți de liceu,

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca cele două institute teologice universitare din București și Sibiu, împreună cu Serviciul de studii și învățămînt din cadrul Patriarhiei Române, sub îndrumarea Comisiei speciale a Sfîntului Sinod pentru înnoirea învățămîntului teologic, să elaboreze planul de învățămînt pe 5 ani de studii, egal și unitar în structura lui, pentru întregul învățămînt superior teologic.

Noul plan de învățămînt ce se va elabora va fi supus aprobării Sfîntului Sinod pînă la 15 septembrie 1990, după care va fi pus în aplicare pentru anul universitar 1990—1991.

Aprobă ca, începînd cu anul de învățămînt 1990—1991, cursurile în Institutele teologice universitare să se desfășoare potrivit noului plan de învățămînt pe 5 ani de studii.

Aprobă menținerea în continuare a dispozițiilor potrivit cărora, în timpul studiilor la institutele teologice universitare, pot fi hirotoniți numai studenții absolvenți de seminar, absolvenții de liceu urmînd a fi hirotoniți după obținerea titlului de licențiat în teologie.

Temei nr. 7905/1990 — Adresa Institutului teologic universitar din Sibiu nr. 1654/1990, prin care solicită ca în viitor denumirea acestui Institut să fie: Institutul teologic universitar «Andrei Șaguna».

Avînd în vedere că solicitarea Institutului teologic universitar din Sibiu este motivată de amintirea permanent vie a personalității marelui ierarh Andrei Șaguna care a patronat această instituție de învățămînt teologic,

Luînd în considerare acordul exprimat de I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, chiriarhul acelui institut, în plenul ședinței sinodale,

Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă ca, începînd cu anul universitar 1990—1991, Institutul teologic universitar din Sibiu să poarte denumirea de Institutul teologic universitar «Andrei Şaguna».

Temei nr. 7906/1990 — Solicitarea unor centre eparhiale de a li se elibera din partea Sfîntului Sinod acte pentru sprijinirea pe plan local a demersurilor iniţiate în vederea reintrării în posesie a fostelor proprietăţi eparhiale, spre a fi destinate unor instituţii de învăţămînt teologic sau altor scopuri bisericeşti.

În urma analizării acestor solicitări şi a discuţiilor care au avut loc în plen, Sfintul Sinod hotărăşte :

Aprobă elibetarea, din împuternicirea Sfîntului Sinod, a actelor necesare, care să sprijine centrele eparhiale, pe plan local, la redobîndirea fostelor imobile care să fie destinate reînfiinţării unor instituţii de învăţămînt teologic sau altor activităţi bisericeşti.

*

Miercuri, 25 iulie 1990, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-au întîlnit cu domnul *Petre Roman*, primul ministru al Guvernului, prilej cu care a fost prezentat domnul prof. Gh. Vlăduţescu, secretarul Secretariatului de Stat pentru Culte, om cu o aleasă pregătire intelectuală şi deschis problemelor actuale.

În cadrul întîlnirii, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a arătat că Biserica Ortodoxă Română, purtătoare peste veacuri a intereselor naţionale şi virtuţilor patriotice, a limbii şi culturii româneşti, este adînc preocupată să-şi aducă contribuţia folositoare la procesul de renaştere spiritual-morală a poporului nostru, să-şi redobîndească locul şi rolul tradiţional în viaţa ţării, potrivit misiunii şi vocaţiei sale.

Pentru aceasta, a subliniat in continuare *Prea Fericirea Sa*, Biserica noastră îşi afirmă autonomia ei şi consideră necesar să fie reprezentată în organele de elaborare a noii Constituţii a ţării şi a legilor care privesc viaţa bisericească în raporturile ei cu societatea. De asemenea, Biserica Ortodoxă Română, ca Biserică naţională şi majoritară, consideră necesar să aibă reprezentanţii ei proprii în Parlamentul ţării şi să primească sprijinul Guvernului pentru împlinirea unor cerinţe imediate, menite să-i asigure posibilitatea de a contribui eficient la renasterea spirituală a poporului român, între care : reintroducerea religiei în şcolile de stat, facilitarea activităţii pastorale şi caritative a Bisericii în orfelinate, spitale, aziluri de bătrîni, unităţi militare şi penitenciare, rezidirea bisericilor monumente istorice şi de arhitectură, demolate în mod abuziv de dictatura ateistă, zidirea catedralei patriarhale în cinstea Eroilor neamului şi ajutor material pentru construirea de biserici în cartierele noi ale Capitalei şi în alte localităţi din ţară, restituirea imobilelor Bisericii, trecute în mod abuziv în proprietatea statului de către regimul ateist, cu prioritate a celor destinate sediilor nou înfiinţatelor eparhii şi şcolilor teologice.

În încheiere, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a pus încă o dată în evidenţă dorinţa ierarhilor, a clerului şi credincioşilor de a sta în slujba sufletului românesc, nădejdea că, in virtutea împlinirii de către Guvern a cerinţelor pe care Biserica strămoşească le-a formulat, ea va reintra în rosturile ei tradiţionale şi îşi va aduce aportul ei cutezător şi demn la renaşterea spirituală a poporului nostru.

În cuvîntul său, premierul *Petre Roman*, după ce a pus în evidenţă rolul însemnat al religiei şi al Bisericii, ca instituţie fundamentală a societăţii, în purificarea conştiinţelor şi a sufletelor, în asanarea morală a poporului, a precizat că Guvernul, deşi în etapa de provizorat a activităţii sale a fost mai puţin prezent pe planul renaşterii spirituale, a contribuit totuşi la afirmarea autonomiei Bisericii, redîndu-i o serie de drepturi abuziv anihilate în anii dictaturii. Referindu-se apoi la hotărîrea Guvernului de a favoriza religia în sînul societăţii româneşti, primul ministru a asigurat pe membrii Sfîntului Sinod că şi în continuare va răspunde cu bunăvoinţă solicitărilor Bisericii, sprijinind acţiunile acesteia, îndreptate spre

refacerea patrimoniului de cult şi dezvoltarea învăţământului teologic, convins fiind că slujitorii Bisericii Ortodoxe Române sînt aceia care trebuie să sădească valorile creştine în conştiinţa poporului.

În continuare, domnul Petre Roman a apreciat introducerea religiei în şcoală ca pe un lucru firesc şi necesar şi a arătat că Guvernul caută cu toată grija o formulă care să satisfacă această necesitate, păstrînd totodată caracterul de modernitate al învăţământului românesc. Totodată, primul ministru a precizat că Guvernul susţine rezidirea unor lăcaşuri de cult demolate în regimul trecut, mai ales că unele dintre ele au fost şi monumente istorice, precum şi zidirea unor biserici noi, avînd în vedere că o perioadă îndelungată nu s-au construit biserici, iar în unele localităţi sau cartiere orăşeneşti se simte nevoie de ele. De asemenea, a arătat că cunoaşte preocupările pentru ridicarea unui monument închinat Eroilor neamului, a unei Catedrale a neamului, şi se gîndeşte la o formulă cît mai relevantă a acestui monument pentru întregul popor.

În încheiere, domnul Petre Roman a subliniat încă o dată deschiderea şi disponibilitatea Guvernului faţă de tot ce este necesar să se facă pentru împlinirea a ceea ce Biserica Ortodoxă Română îşi propune, aşa fel încît ea să poată contribui la renaşterea spirituală a poporului nostru, la reaşezarea societăţii româneşti în matca ei firească.

*

În continuarea lucrărilor Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* invită pe P. S. Episcop Nifon Ploieşteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei afacerilor externe bisericeşti, să prezinte referatele asupra problemelor repartizate acestei comisii:

RELAŢII CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

a) *Temei nr. 5151/1990* — Participarea Pr. Prof. *Dumitru Radu*, prorectorul Institutului teologic din Bucureşti, şi a P. C. Pr. *Mircea Basarab* de la parohia ortodoxă română din München, la reuniunea internaţională a Comisiei de dialog ortodoxo-catolic, München, R.F.G., 6—15 iunie 1990.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că obiectivele principale ale susmenţionatei sesiuni au fost:

a) Aprofundarea şi definitivarea documentului «Consecinţele eclesiologice şi canonice ale naturii sacramentale a Bisericii. Conciliaritate şi autoritate în Biserică».

b) Aprofundarea, definitivarea şi adoptarea documentului privind uniatismul de tip istoric şi actual, redactat la Viena, în ianuarie 1990, şi intitulat: «Raport al subcomisiei pentru studiul problemelor privind Bisericile de rit bizantin unite cu Roma şi problemele uniatismului şi prozelitismului».

Prezenţa ortodoxă a fost deficitară întrucît din cauza uniatismului agresiv de astăzi au lipsit reprezentanţii Bisericilor din Antiohia, Ierusalim, Serbia, Bulgaria, Polonia şi Cehoslovacia.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Prof. *Dumitru Radu*, de la Institutul teologic din Bucureşti, şi P. C. Pr. *Mircea Basarab*, de la parohia ortodoxă română din München, R.F.G.

P. C. Pr. Prof. Dumitru Radu a făcut o amplă informare, în plenul sesiunii, asupra evenimentelor petrecute în România pe tărîm religios, după revoluţia din decembrie 1989, prin reapariţia Bisericii Catolice de rit oriental şi a violenţelor pe care reprezentanţii acesteia le-au provocat şi le susţin împotriva Bisericii Ortodoxe Române.

Documentul privind uniatismul şi prozelitismul a fost calificat ca nesatisfăcător. Uniatismul agresiv de astăzi a fost invocat drept cauză a marii absenţe a delegaţiilor ortodoxe la această întrunire. Din acest motiv delegaţia Bisericii Ortodoxe din Grecia a cerut chiar întreruperea dialogului.

Cu strădanii demne de remarcat s-a reuşit să nu se întrerupă dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică, urmînd ca documentul privind uniatismul şi prozelitismul să fie prelucrat şi dat în formă finală de o subcomisie ce se va întruni în toamna acestui an la Baltimore, S.U.A., iar adoptarea lui să se facă odată cu aprofundarea documentului teologic: «Consecinţele

eclesiologice şi canonice ale naturii sacramentale a Bisericii. Conciliaritate şi autoritate în Biserică», la reuniunea care va avea loc în 1991, tot la Freising, R.F.G.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Ia act cu apreciere de participarea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române la cea de a VI-a sesiune plenară a dialogului teologic între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică ;

Întrucît în toamna acestui an o subcomisie mixtă de dialog va redacta în formă finală documentul privind uniatismul şi prozelitismul, Comisia Bisericii noastre care a întocmit un material în acest sens va trebui să-l revadă, în vederea prezentării în cadrul reuniunii de la Baltimore ;

O comisie teologică va studia în continuare documentul «Consecinţele eclesiologice şi canonice ale naturii sacramentale a Bisericii. Conciliaritate şi autoritate în Biserică» ;

Se aprobă participarea în continuare a Bisericii Ortodoxe Române la dialogul teologic între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică, considerînd dialogul mijlocul cel mai indicat pentru a aborda problemele, în special cea a uniatismului ;

Poziţia delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române să fie totdeauna în consens cu toate celelalte delegaţii ale Bisericilor Ortodoxe în privinţa continuării sau întreruperii dialogului teologic, ca semn al unităţii Ortodoxiei Ecumenice şi în conformitate cu hotărîrile celei de a IV-a Conferinţe preconciliare panortodoxe.

RELAŢII CU CONSILIUL MONDIAL AL BISERICILOR

b) *Temei nr. 5758/1990* — A doua întrunire «Masa rotundă» organizată de C.M.B., 18—20 iunie 1990, la Cluj-Napoca.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că la această întrunire găzduită de Biserica Reformată la Institutul unic protestant din Cluj-Napoca, pe lîngă reprezentanţii celor patru Biserici din România, membre în C.M.B. şi C.B.E. (Biserica Ortodoxă Română, Biserica Evanghelică C.A., Biserica Luterană S.P. şi Biserica Reformată), au mai participat 21 de oaspeţi de peste hotare, reprezentanţi de agenţii donatoare şi organizaţii ecumenice internaţionale, care au analizat împreună prioritătile şi ajutorul ecumenic pe termen mediu şi lung pentru Bisericile din ţara noastră.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Episcop *Nifon Ploieşteanul*, vicar patriarhal, P.C. Pr. *Alexandru Tudor*, consilier patriarhal, şi P.C. Pr. Prof. *Dumitru Popescu*, rectorul Institutului teologic universitar din Bucureşti.

Reţinem, de asemenea, că participanţii la «Masa rotundă» au elaborat un comunicat final în care se arată că prima misiune ce revine astăzi Bisericilor este să ajute la formarea încrederii între toţi locuitorii României, astfel încît libertatea şi democraţia să fie realizate pe deplin prin mijloace neviolente şi prin reconciliere. S-a recunoscut, de asemenea, că reconcilierea şi încrederea între creştinii de diferite confesiuni şi naţionalităţi din România sînt foarte importante pentru a realiza o mărturisire comună în această ţară.

Ca prim pas spre adîncirea încrederii, reconcilierii şi mărturiei comune, Bisericile din România reprezentate la această reuniune au fost de acord să înfiinţeze împreună o platformă ecumenică naţională.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Ia act de participarea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, conduse de P.S. Episcop Nifon Ploieşteanul, *la cea de a II-a «Masă rotundă» de la Cluj-Napoca, 18—20 iunie 1990 ;*

Aprobă participarea unor reprezentanți ai Bisericii noastre la cea de a III-a «Masă rotundă», preconizată a avea loc în cursul anului 1991, care va avea ca sarcină să evalueze programul și cooperarea în domeniile întrajutorării bisericești și pentru a dezvolta în continuare solidaritatea și sprijinul ecumenic.

c) *Temei nr. 7556/1990* — Problema înființării Consiliului ecumenic național al Bisericilor din România.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericești reține că participanții la întrunirea «Masa rotundă» de la Cluj-Napoca, avînd în vedere că prima misiune ce revine astăzi Bisericilor creștine din România este să ajute la construirea încrederii între locuitorii țării noastre și la reconciliere, întrucît acestea sînt foarte importante pentru realizarea unei mărturisiri comune a Bisericilor, au considerat că este necesar a se înființa o platformă ecumenică națională.

Consiliul ecumenic național, care ar reprezenta în România un prim pas spre adîncirea încrederii, înțelegerii și mărturiei comune a Bisericilor membre, are următorul scop:

— să faciliteze dialogul între Biserici, în probleme de interes comun;

— să asigure un instrument ecumenic prin care Bisericile din România să se poată exprima public împreună;

— să se stabilească domenii prioritare de cooperare ecumenică și mărturisire comună.

Ținînd cont de hotărîrea Sinodului permanent din ședința sa de lucru din 11 iulie 1990, în urma examinării dării de seamă și a discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de darea de seamă a sectorului Relații externe bisericești și aprobă participarea Bisericii Ortodoxe Române la Consiliul ecumenic național al Bisericilor din România, ce urmează a se constitui;

Avînd în vedere importanța unui astfel de organism ecumenic național, delegații Bisericii noastre să militeze pentru includerea în acest organism a tuturor cultelor creștine din țara noastră.

RELAȚII CU CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE

a) *Temei nr. 6629/1990* — Scrisoarea de răspuns semnată de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, în legătură cu propunerea secretarului general al C.B.E., Dl. *Jean Fischer*, de a organiza o întîlnire între conducerile Bisericilor din România și ale celor din Ungaria.

Examinînd darea de seamă, Comisia afecerilor externe bisericești reține că Dl. *Jean Fischer*, secretar general al C.B.E., prin scrisoarea din 15 iunie 1990, propune Bisericii noastre să accepte, în principiu, invitația de a trimite reprezentanți la o întîlnire a conducătorilor Bisericilor din România și Ungaria, ca să discute probleme de interes comun și să examineze relațiile ecumenice și însemnătatea lor internațională. Această întîlnire ar urma să aibă loc după încheierea lucrărilor întrunirii Prezidiului C.B.E., Novisad, Iugoslavia, 5—6 noiembrie 1990.

Comisia afacerilor externe bisericești precizează, de asemenea, că în scrisoarea de răspuns semnată de *Prea Fericitul Patriarh Teoctist*, se apreciază inițiativa secretarului general, Dl. *Jean Fischer*, dar se consideră necesar ca modalitatea apli-

cării practice a acestei întîlniri să fie analizată de o comisie sinodală. Totodată, subliniază că Biserica noastră consideră mai important să-şi consolideze mai întîi relaţiile ecumenice frăţeşti, pe plan local, cu celelalte Biserici creştine din România şi după aceea să se păşească la consolidarea relaţiilor ecumenice cu Bisericile din ţările vecine.

Ţinîndu-se cont şi de hotărîrea Sfîntului Sinod Permanent din şedinţa de lucru din 11 iulie 1990, în urma discuţiilor care au avut loc şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act de scrisoarea de răspuns adresată de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, *secretarului general al C.B.E., Dl.* Jean Fischer;

Ia în consideraţie propunerea secretarului general al C.B.E., Dl. Jean Fischer, *ca Biserica noastră să participe la întîlnirea conducătorilor Bisericilor din România şi Ungaria, cu prilejul şedinţei prezidiului organizaţiei internaţionale creştine amintite, care va avea loc la Novisad, Iugoslavia, în luna noiembrie 1990;*

Cu prilejul întrunirii reprezentanţilor cultelor, ce urmează a avea loc în septembrie—octombrie 1990, în vederea constituirii Consiliului ecumenic al Bisericilor din România, se va organiza şi o întrunire a reprezentanţilor cultelor cu credincioşi de naţionalitate română şi maghiară;

Se va examina, de asemenea, posibilitatea realizării unei întîlniri între conducerile Bisericilor din România şi Ungaria — membre în C.B.E. —, la o dată şi într-o localitate ce vor fi stabilite de comun acord.

b) *Temei nr. 865/1990* — Participarea P.C. Pr. Conf. *Alexandru Stan*, şi a P.C. Pr. *Vergil Vâlcu*, la întrunirea CCEE/CBE Comitetul Islamul în Europa, Leningrad, U.R.S.S., 14—18 iunie 1990.

Examinînd darea de seamă, Comisia afecerilor externe bisericeşti reţine că la această întrunire, la care s-a pus problema unui eventual dialog între creştini şi musulmani, au participat reprezentanţi ortodocşi, romano-catolici şi protestanţi.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P.C. Pr. Conf. *Alexandru Stan*, de la Institutul teologic din Bucureşti, şi P.C. Pr. *Vergil Vâlcu*, parohul comunităţii ortodoxe române din Geneva.

În cadrul lucrărilor s-au prezentat pe scurt relaţiile creştinilor cu mahomedanii, începînd cu sec. al VIII-lea, din punct de vedere istoric, etic şi misionar, şi s-a accentuat specificul ortodoxiei în cadrul contactelor cu islamismul.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act de participarea P.C. Pr. Conf. Alexandru Stan *şi a P.C. Pr.* Vergil Vâlcu *la susmenţionata întrunire organizată de CCEE/CBE şi aprobă participarea, în continuare, a delegaţilor Bisericii noastre la acţiunile acestui organism internaţional.*

RELAŢII CU CONFERINŢA CREŞTINĂ PENTRU PACE

Temei nr. 2502/1990 — Participarea I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei la Sesiunea Comitetului de lucru al C.C.P., Arnoldsheim, R.F.G., 18—22 iunie 1990.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că, din partea Bisericii Ortodoxe Române, la susmenţionata întrunire, a participat I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei, care a avut în timpul lucrărilor o contribuţie deosebită.

Cu ocazia lucrărilor s-a recunoscut că încă de la înființare, Conferința Creștină pentru Pace a căutat să aplice cu fidelitate Evanghelia creștină in rezolvarea problemelor în ceea ce privește pacea, dezarmarea, dar și dreptatea și libertatea internațională, evoluînd astfel de la un organism în mare măsură european la statutul de mișcare globală radicală pe care-l ocupă astăzi.

S-a recunoscut, de asemenea, că pe parcurs s-au comis și greșeli și că în trecut s-au înregistrat și eșecuri, dar că acestea nu au împiedicat mișcarea să dezvolte o teologie a păcii și dreptății și o poziție constantă care, adesea, a fost acceptată ca înțelepciune a mișcării în totalitate.

În urma examinării dării de seamă și a discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act cu mulțumiri de participarea I.P.S. Mitropolit Nestor *al Olteniei la susmenționata întrunire, organizată de C.C.P., și aprobă participarea, în continuare, a delegaților Bisericii noastre la activitățile acestui organism internațional.*

RELAȚIILE CU SOCIETĂȚILE BIBLICE UNITE

Temei nr. 7311/1990 — Problema înființării Societății biblice românești.

Examinînd darea de seamă, precum și conținutul referatului PP.CC. Pr. *Sabin Verzan* și *Alexandru Tudor,* consilieri patriarhali, Comisia afacerilor externe bisericești reține că, în ultimii ani, cu prilejul diverselor contacte dintre Institutul Biblic și Societățile Biblice Unite, s-a ridicat problema înființării și funcționării Societății biblice românești, care ar presupune o reunire a reprezentanților Bisericilor și denominațiunilor creștine din România într-un cadru organizat și instituționalizat, care să permită discuții bilaterale sau multilaterale cu privire la următoarele probleme :

— traducerea românească a Sfintei Scripturi ;

— difuzarea in țară și străinătate a Sfintei Scripturi' in limba română pe baza sprijinului reciproc, în condiții stabilite de comun acord ;

— dotarea Tipografiei Institutului Biblic și a sectoarelor sale de lucru cu tehnică modernă, corespunzătoare nevoilor actuale de tipărire, traducere și difuzare a Bibliei ;

— participarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la reuniunile internaționale ale S. B. U. și ridicarea problemelor proprii în acest cadru ;

— primirea de ajutoare necesare acoperirii cheltuielilor de producere și difuzare a scrierilor biblice etc.

Avînd în vedere că prin înființarea Societății biblice românești se creează posibilitatea unei colaborări directe între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din țara noastră,

Ținînd cont că Biserica noastră este reprezentată în Comitetul european al S.B.U. prin P. C. Pr. Prof. *Ioan Bria,* iar Societatea biblică românească ar avea menirea lărgirii contactelor și colaborării dintre Institutul Biblic și S.B.U.,

În urma examinării dării de seamă și a discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de referatul P. C. Pr. Sabin Verzan *și P. C. Pr.* Alexandru Tudor, *consilieri patriarhali, în legătură cu problema înființării Societății biblice românești ;*

Se aprobă în principiu înființarea Societății biblice românești, urmînd să fie afiliată ulterior la Alianța Mondială a Societăților Biblice Unite;

Se va constitui o Comisie biblică sinodală la proxima ședință a Sfîntului Sinod, care va hotărî calea de urmat în realizarea unor contacte cu conducerile celorlalte culte, precum și cu unele instituții culturale din România, în vederea alegerii Consiliului de conducere a Societății biblice românești.

PARTICIPĂRI ALE TEOLOGILOR ORTODCȘI ROMÂNI PESTE HOTARE

a) *Temei nr. 2302/1990* — Participarea I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, la a 30-a aniversare a Institutului ecumenic catolic din cadrul Universității din Münster, R.F.G., 20—23 iunie 1990.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, care a participat la cea de a 30-a aniversare a Institutului ecumenic catolic din Münster, R.F.G., a prezentat poziția Bisericii Ortodoxe Române referitoare la relațiile ecumenice dintre Biserici, evitarea prozelitismului și, totodată, poziția Bisericii noastre cu privire la uniatism.

De asemenea, I. P. S. Sa a efectuat, cu această ocazie, o vizită protocolară episcopului catolic Lethman din Münster, care, de mai multă vreme, întreține relații strînse cu Episcopia romano-catolică din Iași. Prezența I. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Münster a fost salutată cu bucurie și în presa locală și a contribuit la promovarea relațiilor ecumenice dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din R.F.G.

b) *Temei nr. 2958/1990* — Participarea P. C. Diac. *Emilian Cornițescu*, profesor la Institutul teologic din București la al 2-lea Congres Internațional de arheologie biblică, Ierusalim, Israel, 24 iunie — 4 iulie 1990.

S-a reținut că la acest congres au participat reprezentanți din 25 de țări, care au prezentat numeroase comunicări științifice cu privire la cercetările arheologice din Țara Sfîntă.

S-au făcut cu acest prilej și vizite la diferite șantiere arheologice din Ierusalim, ceea ce a dat posibilitatea specialiștilor de a cunoaște rezultatele noilor cercetări în domeniul arheologiei biblice din Israel.

c) *Temei nr. 2769/1990* — Participarea P. C. Diac. *Ioan Vasile Leb*, asistent la Institutul teologic din Sibiu, și a P. C. Pr. *Vasile Gordon*, spiritual la Institutul teologic din București, la Conferința capelanilor universitari din Europa, Logumkloster, Danemarca, 7—13 iunie 1990.

S-a reținut că la susmenționata întrunire au participat reprezentanți ai facultăților de teologie din 20 de țări. Tema conferinței a fost: «Ridicați-vă să mergem de aici. Ieșirea din individualism și totalitarism».

Delegații români au reliefat în cadrul discuțiilor aportul teologiei și spiritualității ortodoxe românești în mișcarea ecumenică contemporană, aspecte ale reînnoirii vieții spirituale din România, precum și problema reintroducerii învățămîntului religios în școli.

Examinînd dările de seamă privind participările teologilor ortodocși români peste hotare, s-a reținut că ei au desfășurat o activitate meritorie în cadrul întrunirilor la care au participat, iar prin luările de cuvînt au prezentat preocupări actuale ale Bisericii noastre în ceea ce privește reînnoirea vieții religioase în țara noastră, învățămîntul religios, precum și poziția Bisericii Ortodoxe Române față de ecumenismul contemporan, prozelitism și uniatism.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act cu mulțumiri de dările de seamă privind participările reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare, de la ultima sesiune a Sîntului Sinod.

Temei nr. 6302/1990 — Darea de seamă a delegației Bisericii Ortodoxe Române privind vizitarea unor comunități ortodoxe române din Europa Centrală și Occidentală.

Vizita a fost efectuată de P. C. Pr. Prof. *Constantin Galeriu* și P. C. Diacon Asistent *Ion Caraza*, în perioada 28 aprilie — 16 mai 1990 la comunitățile ortodoxe române din Franța și R. F. Germania. În cadrul acestei vizite, cei doi delegați au purtat discuții cu I. P. S. Arhiepiscop *Adrian*, precum și cu o serie de preoți și credincioși, aflați în afara jurisdicției canonice a Bisericii Ortodoxe Române.

Din darea de seamă menționată, rezultă că atît clericii cît și mirenii acestor comunități și-au exprimat dorința de restabilire a legăturilor canonice cu Biserica mamă, precum și de a se organiza, atît cei din Franța pe de o parte, cît și cei din R. F. Germania pe de altă parte, la nivel de eparhii, avînd în frunte cîte un ierarh.

Discutîndu-se asupra acestor consemnări în plenul Sfîntului Sinod, s-au abordat și problemele care privesc unele aspecte din activitatea vicariatelor ortodoxe române din Vîrșeț-Iugoslavia și Gyula — Ungaria, constatîndu-se lipsa de preoți și de candidați la preoție provenind din aceste vicariate.

În urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de darea de seamă a delegației Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat comunitățile ortodoxe române din Franța și R. F. Germania, în perioada 28 aprilie — 16 mai 1990.

Să se stabilească, în continuare, contacte mai dese și mai apropiate cu clerici și credincioși din rîndul comunităților ortodoxe române, atît din Europa Centrală și Occidentală cît și din S.U.A și Canada, aflate în afara jurisdicției canonice a Bisericii Ortodoxe Române, în perspectiva creării condițiilor de realizare a unității bisericești.

Sectorul «Comunități externe și burse» să solicite vicariatelor ortodoxe române din Vîrșeț — R.S.F. Iugoslavia și Gyula — Ungaria să se preocupe mai intens de selectarea unor candidați pentru a studia la școlile noastre teologice, ca bursieri ai Patriarhiei Române.

Temei nr. 7766/1990 — Reglementarea condițiilor de primire la școlile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române a condidaților din Eparhia Chișinăului și Moldovei.

În cadrul ședinței Sfîntului Sinod s-a discutat referatul sectorului Comunități externe în care se precizează că Prea Sfințitul Vladimir al Chișinăului, în scrisoarea din 10 mai 1990, își exprimă dorința de a trimite la școlile noastre teologice pentru studii candidați din eparhia Prea Sfinției Sale, iar Domnul Ministru al Culturii și Cultelor din R. S. S. Moldova apreciază necesitatea a 75 de locuri pentru acești candidați.

În urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște:

Candidații din Eparhia Chișinăului să fie primiți la școlile noastre teologice fără examen de admitere, pe baza actelor de studii și recomandării scrise a Prea Sfințitului Episcop Vladimir,

Să beneficieze de același cuantum de bursă și aceleași facilități ca și ceilalți studenți din străinătate aflați la școlile noastre teologice ca bursieri ai Patriarhiei Române,

Să fie repartizate cîte 10 locuri la facultăţile de teologie din Iaşi, Cluj-Napoca şi Bucureşti, de asemenea cîte 10 locuri la seminariile teologice din Bucureşti şi Cluj-Napoca, 20 locuri la seminarul de la Mînăstirea Neamţ şi 5 locuri la seminarul din Galaţi,

Bursele să fie repartizate proporţional pentru toate eparhiile din ţară şi suportate de către acestea.

În încheierea lucrărilor Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* propune Sfîntului Sinod adoptarea textului unei scrisori omagiale care să fie trimisă P. C. Pr. Prof. Dr. *Dumitru Stăniloae*, ales recent membru corespondent al Academiei Române.

În acest context, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* subliniază că alegerea P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae ca membru corespondent al Academiei Române este un act de restaurare a unor frumoase tradiţii istorice potrivit cărora cel mai înalt for ştiinţific din România recunoaşte, de fapt, prestigiul Bisericii Ortodoxe Române, prin reprezentanţii ei, în viaţa poporului nostru şi pe plan internaţional precum şi contribuţia acesteia sub toate aspectele la renaşterea culturală, spirituală şi morală a poporului român.

Textul scrisorii a fost primit cu entuziasm de toţi membrii Sfîntului Sinod.

«Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în şedinţa de lucru în data de 24 iulie 1990, a luat act cu multă bucurie de alegerea Prea Cuerniciei Voastre ca membru corespondent al Academiei Române.

Desigur, acest eveniment care a bucurat întreaga Biserică Ortodoxă Română reprezintă, de fapt, recunoaşterea şi aprecierea bogatei activităţi teologice şi filosofico-spirituale, prin care aţi contribuit la afirmarea, în ţară şi peste hotare, a valorilor nepreţuite ale creştinismului în general şi ale Ortodoxiei româneşti în special.

Cu sentimente de dragoste, recunoştinţă şi preţuire pentru opera duhovnicească dăruită preoţimii noastre la a cărei formare v-aţi străduit ca un mare dascăl de teologie al Bisericii noastre decenii de-a rîndul şi ca slujitor al sfîntului altar, vă felicităm călduros pentru onoarea ce vi s-a făcut şi pe care o socotim a fi şi a Bisericii noastre româneşti. Vă dorim multă sănătate, viaţă îndelungată, putere de muncă, împărtăşindu-vă arhiereşti binecuvîntări».

Epuizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi u şedinţei Sfîntului Sinod din zilele de 24 — 25 iulie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* aduce mulţumiri frăţeşti membrilor Sfîntului Sinod pentru contribuţia adusă la examinarea şi soluţionarea chestiunilor înscrise pe ordinea de zi.

Încheindu-se lucrările, P. F. Patriarh *Teoctist*, preşedintele Sfîntului Sinod declară închisă şedinţa sinodală şi anunţă prorogarea sesiunii sinodale pe anul 1990.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Şedinţa se ridică la ora 21,30.

Drept pentru care s-a încheiat prezentul proces-verbal,

Preşedintele Sfîntului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod

† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar patriarhal

SFINTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 25 şi 28 septembrie 1990

La convocarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh* Teoctist, nr. 3685/1990, zilele de 25 şi 28 septembrie 1990, a avut loc, la reşedinţa patriarhală din Bucureş şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 10, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala sinodal însoţit de II. PP. SS. Mitropoliţi.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

Prea Fericitul Părinte Preşedinte dispune citirea apelului nominal de către secretarul Sfîntului Sinod.

Constatîndu-se prezenţa statutară a membrilor Sfîntului Sinod, Prea Fericitu Părinte Preşedinte declară şedinţa deschisă.

În cuvîntul de deschidere *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* relev importanţa şi rolul Sfîntului Sinod în examinarea problemelor bisericeşti şi a luări hotărîrilor celor mai adecvate care să răspundă cerinţelor vieţii religioas din parohii.

Prea Fericirea Sa arată că libertatea de care se bucură Biserica după revo luţia din 22 dec. 1989, ridică o mulţime de probleme, care se cer examinate ş soluţionate aşa cum se întîmplă şi în sectoarele de stat, motiv pentru care Sfintu Sinod plenar, ca şi Sinodul Permanent, spre deosebire de alţi ani, pînă la această dată, au avut mai multe şedinţe de lucru.

Prea Fericirea Sa subliniază că ordinea de zi este foarte bogată şi că una dintr problemele prioritare şi de mare importanţă, care de fapt a şi determinat convo carea Sfîntului Sinod, este aceea a înlăturării din Statutul de organizare şi funcţionare a Bisericii Orodoxe Române, a tuturor prevederilor cu caracter restrictiv, de îngrădire a activităţii Bisericii noastre, precum şi de împiedicare a ei de a-şi afirma, în mod deplin, autonomia bisericească.

De asemenea, arată că după efectuarea acestor lucrări de însemnătate istorică pe care le vor săvîrşi Sfîntul Sinod şi Adunarea Naţională Bisericească, şi care vor avea ca scop redobîndirea autonomiei plenare a Bisericii şi punerea unor baze noi privind relaţiile dintre Biserică şi Stat, Colegiul electoral bisericesc va proceda în zilele ce urmează la alegerea episcopului titular al Episcopiei Maramureşului, a episcopului titular al Episcopiei Argeşului şi a arhiepiscopului Arhiepiscopiei Tomisului.

În încheiere, salutînd frăţeşte prezenţa la şedinţă a membrilor Sfîntului Sinod, le adresează mulţumiri, împreună cu rugămintea de a-şi aduce întreaga contribuţie la examinarea şi soluţionarea problemelor înscrise pe ordinea de zi.

În legătură cu componenţa comisiilor sinodale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* informează pe membrii Sfîntului Sinod că în ultima vreme comisia specială pentru problemele de învăţămînt, formată din ierarhi şi cadre didactice, a desfăşurat o susţinută activitate pentru alcătuirea programelor analitice privind introducerea educaţiei moral-religioase în şcolile de stat, pentru alcătuirea şi selectarea materialelor didactice, în sprijinul persoanelor care vor preda această disciplină în şcolile de stat, ca şi pentru permanentele contacte cu Ministerul Învăţămîntului şi Culturii, cu Secretariatul de Stat pentru Culte şi cu alte organe de stat implicate în această problemă.

Întrucît I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei şi Bucovinei face parte din această comisie specială pentru problemele de învăţămînt şi întrucît se apreciază că este necesar să continue această activitate care reclamă prezenţa I. P. S. Sale tot mai frecvent în acest domeniu, Prea Fericitul Părinte propune Sfîntului Sinod, arătînd că s-a consultat în prealabil cu I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, preşedintele comisiei sinodale a învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, ca preşedinţia acestei comisii să fie încredinţată I. P. S. Mitropolit *Daniel*,

urmînd ca I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului să preia președinția comisiei sinodale pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri.

I. P. S. Mitropolit *Antonie*, cerînd cuvîntul, consideră propunerea justificată și, acceptînd-o, propune aprobarea ei de către Sfîntul Sinod.

I. P. S. Mitropolit *Daniel* acceptă noua sarcină ce i se încredințează și propune ca membrii ierarhi ai comisiei speciale pentru problemele de învățămînt să facă parte și din Comisia sinodală a învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

P. S. Episcop *Epifanie* solicită ca P. S. Sa să facă parte din nou din Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, în cadrul căreia a activat în trecut, urmînd ca în locul P. S. Sale în comisia sinodală a învățămîntului să fie cooptat P. S. Episcop-vicar *Seralim Făgărășanul*.

Ca urmare, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh, Sfîntul Sinod aprobă următoarea componență a comisiilor sinodale:

COMISIA CANONICĂ-JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei	Președinte
P. S. Episcop *Gherasim* al Rîmnicului	Membru
P. S. Episcop *Epifanie* al Buzăului	Membru
P. S. Episcop-vicar *Lucian Tomitanul*	Membru
P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*	Membru
P. S. Episcop *Emilian Birdaș*	Membru
P S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul*	Raportor

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚA RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRI

I. P. Mitropolit *Antonie* al Ardealului	Președinte
I. P. S. Arhiepiscop *Antim* al Dunării de Jos	Membru
P. S. Episcop *Eftimie* al Romanului și Hușilor	Membru
P. S. Episcop *Andrei* al Alba Iuliei	Membru
P. S. Episcop *Timotei* al Aradului	Raportor
P S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*	Membru
P. S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul*	Membru

COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei	Președinte
P S. Episcop-vicar *Vasile Tîrgovișteanul*	Raportor
P. S. Episcop-vicar *Pimen Suceveanul*	Membru
P. S. Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul*	Membru
P. S. Arhiereu-vicar *Ioachim Vasluianul*	Membru
P. S. Arhiereu-vicar *Casian Gălățeanul*	Membru
P. S. Arhiereu-vicar *Ioan Crișanul*	Membru

COMISIA AFACERILOR EXTERNE BISERICEȘTI

I. P .S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului	Președinte
I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* al Clujului	Membru
I. P. S. Episcop-vicar Patriarhal *Nifon Ploieșteanul*	Raportor
P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul*	Membru

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte propune spre aprobare ordinea de zi a ședinței, pe care Sfîntul Sinod o aprobă în forma prezentată.

După aprobarea ordinei de zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* dispune repartizarea lucrărilor pe comisii sinodale, în vederea studierii și întocmirii referatelor în comisiile respective.

*

Dat fiind faptul că problema modificării unor articole din Statutul pe organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a unor articole din Re lamentul organelor centrale din Patriarhia Română și din Regulamentul pe funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română a fost studiată în cadrul Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Prea Feric propune ca această problemă să fie expusă în plenul Sfîntului Sinod și invită P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul*, raportorul Comisiei, să prezinte r ratul Comisiei.

Temei nr. 9084/1990 — Hotărîrile Sfîntului Sinod și ale Sinodului Perman privind eliminarea prevederilor statutare și regulamentare care contravin prin piului autonomiei bisericești.

Din referatul asupra problemei rezultă că Sfintul Sinod in ședința 3—4 ian. 1990, a instituit o comisie de profesori de teologie, canoniști și juri care să procedeze la revizuirea Statutului pentru organizarea și funcționarea sericii Ortodoxe Române.

Sinodul Permanent, în ședințele din 11 iunie și 17 august 1990 a preci criteriile potrivit cărora să se procedeze la revizuirea și eliminarea prevederi statutare și regulamentare care contravin principiilor de libertate și autonomie bi riceasca și care, prin formularea lor, impuneau un caracter restrictiv și de îngrăd in privința desfășurării activității bisericești.

In acest context, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a luat examinare, la data de 18 sept. 1990, propunerile Comisiei speciale de profes canoniști și juriști, privind revizuirea unor prevederi statutare și regulamenta le-a adus amendamentele necesare și le propune plenului Sfîntului Sinod pe tru aprobare.

Prea Fericitul Părinte Președinte arătînd că prin această lucrare de revizu a prevederilor statutare și regulamentare se va defini deplina libertate și au nomie a Bisericii Ortodoxe Române și se vor pune bazele unor relații noi în Biserică și Stat, propune ca fiecare articol din Statut și din regulamentele re pective, care a fost revizuit, să fie supus plenului Sfîntului Sinod pentru examina și hotărîre.

Procedîndu-se astfel la examinarea, articol cu articol, și aducîndu-se ame damentele cuvenite și înlăturîndu-se restricțiile și îngrădirile impuse de vech formulări statutare și regulamentare, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă modificarea următoarelor articole din Statutul pentru orga zarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: 1, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 2 28, 29, 49, 69, 104, 130, 131, 132, 134, 158, 166, 167, 191, 192, 205 și 206.

Aprobă modificarea următoarelor articole din Regulamentul pentru d terminarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centra deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română: Sfînt Sinod, Sinodul Permanent, Adunarea Națională Bisericească, Consiliul Nație Bisericesc, Administrația Patriarhală și instituțiile anexe (R.O.C.): 1, 3, 4, 9, 10, 11, 35, 54, 59, 65, 72, 120, 135, 156 și 287.

Aprobă modificarea art. 129, alin. 2 din Regulamentul pentru alegere funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiil protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română (R.O.D.).

În urma discutării și a definitivării conținutului articolelor menționate, Sfîntu Sinod hotărăște ca aceste articole, în noua lor redactare, să fie prezentate spr aprobare Adunării Naționale Bisericești, la proxima ședință.

După încheierea discuțiilor legate de noua redactare a articolelor menționat Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința pentru o pauză, în vederea exa minării celorlalte lucrări, în comisii, anunțînd redeschiderea ședinței pentr ora 17,00.

*

La reluarea lucrărilor în plenul Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul să dea citire referatelor *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină* asupra problemelor repartizate spre cercetare, după cum urmează:

Temei nr. 10121/1990 — Adresa I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului privind cazurile de sancționare canonică a foștilor ierarhi Visarion Puiu și Valerian Trifa.

În urma explicațiilor date de I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului și a luărilor de cuvînt de către I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei și de către I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, precum și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină,

Pe temeiul prevederilor art. 10, alin. «u» din Statut și art. 7, alin. «z» din Regulamentul organelor centrale, privind dreptul Sfîntului Sinod de a hotărî conform canoanelor în orice problemă de competența sa, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ridicarea caterisirii aplicată de Sfîntul Sinod la 28 februarie 1950 mitropolitului Visarion Puiu *și reabilitarea memoriei acestuia.*

Păstrarea unui moment de reculegere în memoria fostului mitropolit Visarion Puiu.

Temei nr. 10145/1990 — Propunerea I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei de a se acorda P. C. Protosinghel Vartolomei Florea de la mînăstirea Sihăstria, jud. Neamț, rangul de arhimandrit.

Din examinarea recomandării făcute, rezultă că P. C. Protos. *Vartolomei Florea* are vîrsta de 50 de ani, este absolvent al Seminarului teologic din mînăstirea Neamț, este tuns în monahism de peste 30 de ani și este un bun pictor bisericesc, pictînd, împreună cu alții, biserici în țară și peste hotare (Siria și Liban).

Avînd în vedere recomandarea I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, din care reiese că P. C. Protos. *Vartolomei Florea* este un monah merituos, bun liturghisitor și cu prestigiu moral în rîndurile monahilor,

Pe temeiul prevederilor art. 82, al. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăște:

Acordă rangul de arhimandrit P. C. Protos. Vartolomei Florea, *slujitor la mînăstirea Sihăstria, județul Neamț.*

Temei nr. 10083/1990 — Hotărîrea Sinodului Permanent din 24 sept. 1990, în legătură cu cererea de retragere și întoarcere în țară a I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa centrală și occidentală.

Potrivit documentației aflate la dosarul respectiv, se constată că Sinodul Permanent, în ședința din 24 sept. 1990, a luat în examinare cererea de retragere a I. P. S. Arhiepiscop *Adrian Hrițcu* și, ținînd seama de motivele invocate și de dorința exprimată, a fost de acord cu retragerea I. P. S. Sale și venirea în țară, urmînd a se stabili la una din mînăstirile din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor, în înțelegere cu I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei.

Sfîntul Sinod plenar reia examinarea cererii de retragere a I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa centrală și occidentală, pe temeiul prevederilor art. 10, lit. «h» din Statut și art. 7, lit. «i» și art. 54, lit. «d» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română.

Cerînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului interpretează cererea I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* ca un act de deosebită înțelegere, lăsînd posibilitatea alegerii unui ierarh nou pentru Arhiepiscopia din Paris, care eventaul să împlinească în condițiile actuale unitatea spirituală a românilor ortodocși din Europa centrală și occidentală.

I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei își exprimă acordul de principiu privind stabilirea I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* la una din mînăstirile din Arhiepiscopia Iașilor, în legătură cu care urmează că I. P. S. Arhiepiscop *Adrian* să fie consultat, și propune ca, în ceea ce privește activitatea pe care o va desfășura, să rămînă la dispoziția Sfîntului Sinod, care îi va încredința atribuțiile ce le va socoti de cuviință.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist subliniază necesitatea de a se încredința unei persoane competente misiunea de a prelua lucrările administrative ale Arhiepiscopiei din Paris, pînă la alegerea și numirea unui titular, precum și necesitatea de a se da un răspuns cererii I. P. S. Arhiepiscop Adrian.

În urma examinării situației, a discuțiilor care s-au purtat și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă cererea de retragere a I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu *de la conducerea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa centrală și occidentală, venirea în țară și stabilirea la o mînăstire din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor, în înțelegere cu I. P. S. Mitropolit* Daniel *al Moldovei și Bucovinei.*

Se vor acorda I. P. S. Arhiepiscop Adrian *drepturile financiare și pentru întreținere cuvenite ierarhilor, iar cu prilejul participării la slujbele religioase, cinstirea canonică cuvenită.*

În ceea ce privește activitatea în țară, I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu *rămîne la dispoziția Sfîntului Sinod.*

Pe data întoarcerii în țară a I. P. S. Sale, lucrările de cancelarie ale Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală și preluarea inventarului se încredințează, în mod provizoriu, P. C. Protos. Irineu Popa, *aflat la studii la Institutul St. Serge din Paris.*

În încheierea ședinței Prea Fericitul Părinte Președinte aduce la cunoștința membrilor Sfîntului Sinod scrisoarea *Ligii culturale pentru unitatea românilor de pretutindeni,* în care sînt amintite acțiunile cu rol de educație românească și creștinească pe care aceasta le-a desfășurat de la 24 ianuarie 1990 și pînă în prezent, cerînd sprijin pentru terminarea statuii *«Lupoaica»*, care va fi ridicată în centrul orașului Chișinău, pentru refacerea și repictarea a *40 locașuri de cult ortodox* — biserici și mînăstiri — în ținutul de peste Prut și pentru editarea publicației *«Neamul românesc»*, prin realizarea unor abonamente de susținere (sediul editurii: str. Brezoianu nr. 51 B, tel. 16.28.59).

Luînd cunoștință de aceste deziderate și de scopul pe care îl are Liga culturală pentru unitatea românilor de pretutindeni, Sfîntul Sinod hotărăște:

Adresa Ligii culturale pentru unitatea românilor de pretutindeni, se va înmîna fiecărui membru al Sfîntului Sinod, pentru sprijin și efectuare de abonamente la publicația «Neamul românesc».

I. P. S. Mitropolit Nestor *al Olteniei este rugat să dea curs invitației care i s-a adresat, de a participa la 1 dec. 1990 la Chișinău, pentru inaugurarea statuii «Lupoaica».*

După încheierea lucrărilor, la ora 21,30, Prea Fericitul Părinte Președinte anunță reluarea acestora în plenul Sfîntului Sinod la data de 28 sept. 1990, ora 9,00, urmînd ca în zilele de 26 și 27 septembrie să aibă loc lucrările Adunării Naționale Bisericești și ale Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea titularilor în scaunele vacante de episcop al Maramureșului (26 septembrie), arhiepiscop al Tomisului și episcop al Argeșului (27 septembrie).

*

Vineri, 28 septembrie 1990, ora 9,00, se reiau lucrările Sfîntului Sinod, sub președinția *P. F. Părinte Patriarh Teoctist.*

Se rostește rugăciunea «Împărate ceresc».

Constatîndu-se prezența statutară a membrilor Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte aduce la cunoștință completarea ordinei de zi, aprobate de Sfîntul Sinod în ziua de 25 septembrie 1990, cu o serie de alte probleme.

Sfîntul Sinod, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte și în baza art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române,

aprobă completarea ordinei de zi după care, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința în vederea studierii lucrărilor și întocmirii referatelor, atît în comisia canonică, cît și în celelalte comisii sinodale.

La ora 11,00, reluîndu-se lucrările, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop-vicar *Calinic Argeșanul*, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină*, să prezinte referatele privind temele examinate.

Temei nr. 8687/1990 — Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc privind alegerea titularului în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Maramureșului.

Examinînd dosarul cauzei, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină, procedînd potrivit art. 131 din Statut, a constatat că alegerea de către Colegiul electoral bisericesc, în ziua de 26 sept. 1990, a P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul*, în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Maramureșului, s-a făcut cu respectarea prevederilor legale cuprinse în art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Astfel, din totalul de 100 membri alegători prezenți, 94 alegători și-au exprimat votul pentru P. S. Episcop-vicar *Justinian Maramureșanul (Ioan Chira)*, 2 alegători pentru P. S. Episcop *Emilian Birdaș*, 1 alegător pentru P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*, iar două voturi au fost albe.

Ca urmare, la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină și pe temeiul prevederilor art. 131 din Statut, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act că alegerea P. S. Episcop-vicar Justinian Maramureșanul (Ioan Chira), *în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Maramureșului, s-a făcut cu respectarea prevederilor art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.*

Validează și aprobă alegerea făcută de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 26 sept. 1990 în persoana P. S. Episcop-vicar Justinian Maramureșanul (Ioan Chira) *ca episcop titular al Episcopiei Maramureșului, urmînd a se face comunicare autorităților de stat competente.*

Temei nr. 8688/1990 — Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului.

Comisia canonică-juridică și pentru disciplină, procedînd potrivit prevederilor art. 131 din Statut, constată că alegerea titularului în scaunul vacant de arhiepiscop ai Arhiepiscopiei Tomisului, săvîrșită de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 27 septembrie, în persoana P. S. Episcop-vicar *Lucian Tomitanul (Simion Florea)*, s-a făcut cu respectarea procedurii prevăzute de art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Din totalul de 100 membri alegători prezenți, 59 alegători și-au exprimat votul pentru P. S. Episcop-vicar *Lucian Tomitanul*, 34 alegători pentru P. S. Episcop-vicar patriarhal *Nifon Ploieșteanul*, 2 alegători pentru P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomițeanul*, 2 alegători pentru P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul*, iar 1 alegător pentru P. S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgovișteanul*.

Ca urmare, la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină și în conformitate cu prevederile art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act că alegerea P. S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul (Simion Florea) *în scaunul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului s-a făcut cu respectarea prevederilor art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.*

Validează și aprobă alegerea făcută de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 27 sept. 1990, în persoana P. S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul (Simion Florea), *ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului, urmînd a se face comunicare autorităților de stat competente.*

La invitația P. F. Părinte Președinte, P. S. Episcop *Epifanie* al Buzăului prezintă referatul comisiei privind:

Temei nr. 8913/1990 — Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc din 27 sept. 1990 privind alegerea titularului în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Argeșului.

Examinînd dosarul respectiv, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină informează Sfîntul Sinod că alegerea titularului în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Argeșului, săvîrșită de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 27 sept. 1990. in persoana P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul (Constantin Argatu)*, s-a făcut cu respectarea prevederilor art. 130 din Statut.

Astfel, P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul* a obținut 74 de voturi din totalul de 93 membri alegători, P. S. Episcop *Timotei* al Aradului 1 vot, P. S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal 2 voturi, P. S. Episcop *Nifon Ploieșteanul*, vicar patriarhal, 1 vot, P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul* 1 vot, P. S. Arhiereu-vicar *Casian Gălățeanul* 2 voturi, P. S. Episcop *Emilian* 2 voturi, P. Cuv. Arhim. *Veniamin Micle* 7 voturi, P. C. Protos. *Clement Popescu* 1 vot, iar 1 vot a fost nul.

Ca urmare, Sfîntul Sinod, fiind informat de rezultatul cercetării și examinării canonice a alegerii,

Pe temeiul prevederilor art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, hotărăște:

Ia act că alegerea P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul (Constantin Argatu) *în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Argeșului s-a făcut cu respectarea prevederilor art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.*

Validează și aprobă alegerea făcută de Colegiul electoral biesricesc în ziua de 27 sept. 1990, în persoana P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul (Constantin Argatu), *ca episcop al Episcopiei Argeșului, urmînd a se face comunicare autorităților de stat competente.*

Temei nr. 8281/1990 — Solicitarea I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* al Clujului, pentru alegerea de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

Ținînd seama de hotărîrea Sinodului Permanent din 25 sept. 1990 și opiniile exprimate de unii preoți din Arhiepiscopia Clujului, telegrafic și prin scrisori adresate Patriarhiei Române, Sfîntul Sinod hotărăște:

Amînă examinarea problemei alegerii de episcop-vicar la Arhiepiscopia Clujului.

În continuare, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, P. S. Episcop *Timotei* al Aradului, raportorul *Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri*, prezintă referatele asupra următoarelor probleme:

Temei nr. 9810/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind calendarul bisericesc pe anul 1991.

Din prezentarea referatului rezultă că Sfîntul Sinod, prin hotărîrea nr. 11726/19 a luat act că Sfintele Paști în anul 1991 se vor sărbători duminică 7 aprilie și aprobat schema calendarului întocmită de P.C. Pr. *Constantin Pârvu*. Totodată, constituit o comisie formată din P.S. Episcop-vicar patriarhal *Vasile Tîrgoviștean* P.S. Arhiereu-vicar *Gherasim Vrînceanul*, P.C. Pr. Vicar *Constantin Pârvu* și P. Pr. Prof. *Nicolae Necula*, în scopul întocmirii unui calendar unitar care să tipărit în întreaga Patriarhie Română. Textul acestui calendar întocmit de P. Pr. Vicar *Constantin Pârvu* a fost examinat în comisia respectivă și i s-au ad amendamentele necesare.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, examinînd tex integral al calendarului pe anul 1991 întocmit de P.C. Pr. Vicar *Constantin Pâr* și însușit de comisia respectivă, constată următoarele:

— La întocmirea calendarului s-au respectat rînduielile tipiconale re toare la înscrierea în calendar a pericopelor evanghelice și ale apostol

voscresnele și glasul de rînd, a praznicelor împărătești, a sărbătorilor sfinților cu ținere, însemnarea perioadelor de post etc.

— Au fost înscriși în calendar sfinții cu moaște în țara noastră, al căror cult s-a generalizat prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 3622/1950 și prin proclamarea solemnă din anul 1955.

Au fost înscriși sfinții români cu cinstire locală canonizați prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 3622/1950 și prin proclamarea din anul 1955, propuși pentru generalizarea cultului lor.

— Au fost înscriși în calendar sfinții autohtoni care au viețuit, au propovăduit și au suferit martiriul pentru credința creștină în spațiul carpato-danubiano-pontic și a celor născuți în alte părți ale lumii, dar care au fost martirizați în părțile noastre, fiind cinstiți ca sfinți de către alte Biserici și înscriși în sinaxarul, martirologiile, minologiile sau calendarele acestora, și care sînt propuși a fi înscriși și în calendarul Bisericii Ortodoxe Române.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă textul unitar al calendarului bisericesc pe anul 1991, întocmit de P.C. Pr. Constantin Pârvu, *vicar-administrativ, cu amendamentele aduse de Comisie, spre a li comunicat tuturor eparhiilor în vederea tipăririi.*

Temei nr. 9067/1990 — Scrisoarea I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului în legătură cu necesitatea aducerii la îndeplinire a hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 2262 1990, privind statutele «Oastei Domnului», «Asociației Tineretului Creștin Ortodox» și «Asociației Femeilor Ortodoxe».

Examinînd dosarul cauzei, Comisia constată că Sfîntul Sinod a încredințat P.S. Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul,* spre studiere, împreună cu o comisie de cadre didactice de la Institutul teologic universitar din Sibiu, problema Asociației «Oastea Domnului», a Statutului acesteia și a situației fostului preot *Iosif Trifa.*

De asemenea, constată că problema «Asociației studenților ortodocși români» (ASCOR) și a «Ligii Tineretului Ortodox Român» — împreună cu statutele acestora — au fost încredințate spre studiere I.P.S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, împreună cu o comisie pe care și-o va alege.

În ceea ce privește studierea problemei «Asociației Femeilor Ortodoxe», aceasta a fost încredințată P.S. Arhiereu-vicar *Casian Gălățeanul,* împreună cu comisia pe care și-o va alege.

În legătură cu toate aceste asociații și organizații au luat cuvîntul :

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a solicitat să se dea îndrumări preoților cum să procedeze în parohii, acolo unde activează «*Oastea Domnului*» și să se examineze de către Sfîntul Sinod statutele acestor asociații în vederea aprobării lor.

I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, împărtășind punctul de vedere exprimat de I.P.S. Mitropolit *Nicolae,* arată situația «Oastei Domnului» la Sibiu și a Ligii tineretului ortodox român. Oastea Domnului se află divizată în trei ramuri.

P.S. Episcop-vicar Seralim Făgărășanul expune modul în care a lucrat cu reprezentanții sfatului frățesc pe țară al Asociației Oastea Domnului, pentru definitivarea statutului asociației. Expune, de asemenea, dorința reprezentanților asociației privind reabilitatea memoriei fostului preot *Iosif Trifa.*

P.S. Episcop-vicar Justinian Chira prezintă modul de lucru al Oastei Domnului în Eparhia Clujului.

P.S. Arhiereu-vicar Casian Gălățeanul informează Sfîntul Sinod despre unele disidențe ale Oastei Domnului la Galați.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, în consens cu ceilalți ierarhi care au luat cuvîntul, propune ca Statutul Asociației Oastea Domnului, ca și celelalte statute ale asociațiilor, aflate la dosar, să fie examinate de Sfîntul Sinod, articol cu articol.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist, sintetizînd discuțiile și prezentările făcute de membrii Sfîntului Sinod, precizează că din acestea se desprind următoarele concluzii :

— Textul Statutului Asociației Oastea Domnului nu conține erori dogmatice.

— Este necesar ca statutul respectiv să fie analizat de Sfîntul Sinod articol cu articol.

— Asociaţia Oastea Domnului doreşte ca un membru al Sfîntului Sinod să-i fie îndrumător şi garant al activităţii acesteia, precum şi un teolog ortodox, care să se ocupe de publicaţiile asociaţiei.

Ca urmare, membrii Sfîntului Sinod sînt de acord să se facă lectura întregului statut.

După lectura amănunţită a statutului şi după examinarea situaţiei fostului preot *Iosif Trifa*, precum şi după audierea argumentelor aduse in special de către ierarhii ardeleni, privind reabilitarea memoriei acestuia, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă Statutul Asociaţiei Oastea Domnului din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, cu amendamentele aduse în plenul Sfîntului Sinod.

În acord cu dorinţa Asociaţiei, exprimată prin Statutul ei, Sfîntul Sinod încredinţează P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul *delegaţia de a asigura nemijlocit şi permanent legătura Asociaţiei Oastea Domnului cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.*

Aprobă ca P.C. Pr. Prof. Vasile Mihoc *de la Institutul teologic universitar din Sibiu să se ocupe de publicaţiile Asociaţiei Oastea Domnului.*

Statutul Asociaţiei Oastea Domnului din cadrul Bisericii Ortodoxe Române se va publica în presa bisericească pentru cunoştinţa şi edificarea întregii preoţimi.

Preoţii sînt îndrumaţi şi îndatoraţi să asiste şi să ajute activitatea misionară a Asociaţiei, la nivel parohial, urmînd întocmai îndrumările date deja de către Sfîntul Sinod de a sprijini programul Asociaţiei şi încadrarea activităţii ei în parohii în lăgaşul Bisericii.

Cu privire la situcţia fostului preot *Iosif Trifa*, Sfîntul Sinod, avînd în vedere concluziile din referatul Comisiei prezidate de P.S. Episcop-vicar *Serafim Făgărăşanul*, din care rezultă că abaterile acestuia au fost de natură disciplinară şi nu doctrinară (aşa cum preciza la vreme şi Patriarhul Miron),

Avînd în vedere că încă fiind în viaţă fostul preot *Iosii Trifa* şi-a cerut iertare atît de la ierarhul său (Mitropolitul *Nicolae Bălan*), cît şi da la Sfîntul Sinod,

Luînd în considerare activitatea lui meritorie, depusă în slujba Bisericii înainte de pedepsirea sa, cît şi nevoia de a linişti conştiinţele credincioşilor ce fac parte din «Oastea Domnului», fapt desprins din discuţiile purtate în Sfîntul Sinod,

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri şi în urma discuţiilor purtate în plen, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă reabilitarea memoriei preotului Iosif Trifa *şi ridicarea pedepsei caterisirii ce i-a fost aplicată de Către Consistoriul eparhial Sibiu în lebruarie 1935.*

În continuare, plenul Sfîntului Sinod a luat în examinare «Statutul Ligii Tineretului Ortodox Român» şi Statutul Asociaţiei Studenţilor Creştini Ortodocşi din România.

În ceea ce priveşte Liga Tineretului Ortodox Român, aceasta a obţinut Statutul de persoană juridică, avînd în acest scop şi acordul fostului Minister al Cultelor, iar Asociaţia Studenţilor Creştini Ortodocşi din România este în curs de perfectare a situaţiei sale juridice.

Ambele asociaţii şi-au exprimat dorinţa de a funcţiona cu binecuvîntarea Bisericii, urmînd ca statutele lor să fie aprobate de către Sfîntul Sinod.

După examinarea, articol cu articol, a celor două statute, al Ligii şi al Asociaţiei menţionate, se constată că acestea corespund scopului organizaţiilor respective şi nu conţin elemente care să contravină învăţăturii şi disciplinei Bisericii.

Ca urmare, Sfîntul Sinod, după discuţiile purtate, hotărăşte:

Ia act de Statutul Ligii Tineretului Ortodox Român şi de Statutul Asociaţiei Studenţilor Ortodocşi Români.

Încredinţează Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel *al Moldovei şi Bucovinei coordonarea şi îndrumarea activităţii Ligii Tineretului Ortodox Român şi Asociaţiei Studenţilor Ortodocşi din România.*

Asociaţiile respective vor prezenta Sfîntului Sinod o dare de seamă anuală asupra activităţii desfăşurate.

În continuare, Sfîntul Sinod a luat în examinare «Statutul Societăţii Naţionale a Femeilor Ortodoxe din România», constituită la 10 septembrie 1990 (S.N.F.O.R.), depus la Cancelaria Sf. Sinod de P.S. Arhiereu-vicar *Casian Gălăţeanul.*

Din lectura statutului respectiv, plenul Sfîntului Sinod constată că nu conţine erori doctrinare şi că societatea respectivă doreşte să-şi desfăşoare activitatea sub îndrumarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru a da posibilitatea ca respectiva societate să-şi legalizeze situaţia şi să pună început activităţii sale,

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte:

la act de statutul Societăţii Naţionale a Femeilor Ortodoxe din România şi încredinţează P.S. Arhiereu-vicar Casian Gălăţeanul *coordonarea şi îndrumarea activităţii acesteia.*

Temei nr. 8992/1990 Aspecte recente privind relaţiile cu Biserica catolică de rit oriental (Greco-catolică).

Din prezentarea referatului rezultă o seamă de acţiuni cu caracter prozelitist, desfăşurate de Biserica catolică de rit oriental, şi anume:

— Hirotonii de noi preoţi, fără studii corespunzătoare şi fără să existe parohii în care să activeze (11 preoţi greco-catolici pentru dioceza Maramureşului);

— Ocuparea cu forţa a unor biserici ortodoxe, luarea cheilor şi molestarea preoţilor şi a credincioşilor, pentru motivul că au aparţinut în trecut Bisericii greco-catolice (parohia Dăneşti);

— Provocarea unor grave cazuri conflictuale între credincioşii greco-catolici şi ortodocşi, soldate cu victime omeneşti, în scopul de a crea curent de opinie nefavorabilă la adresa ortodocşilor (parohia Sisieşti);

— Atragerea de tineri ortodocşi la şcoala de teologie greco-catolică cu promisiunea de a-i trimite la studii peste hotare;

— Racolarea de tineri ortodocşi, fără examen de admitere la facultatea de teologie greco-catolică din Cluj, în scopuri prozelitiste;

— Provocarea stărilor conflictuale, dintre ortodocşi şi greco-catolici, de la parohiile Trip şi Tîrşolţ, pentru a provoca nedumeriri autorităţilor locale — situaţii care în ultima vreme s-au normalizat (jud. Satu-Mare).

În legătură cu aceste aspecte au luat cuvîntul:

I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, arătînd că la şedinţa trecută a Sfîntului Sinod s-a hotărît elaborarea unei broşuri în care să fie înfăţişate relaţiile dintre ortodocşi şi greco-catolici, broşură care nu a apărut pînă în prezent.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei sugerează ca viitorul arhiereu-vicar, de care s-a vorbit pentru Cluj, să fie ales cît mai curînd, date fiind cerinţele misionare şi pastorale.

P.S. Episcop Vasile Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, relatează că a fost informat că greco-catolicii vor apela la justiţie pentru redobîndirea bunurilor care le-au aparţinut.

P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul propune ca toate aspectele concrete ale propagandei şi prozelitismului greco-catolic să fie prezentate într-o broşură care să fie tradusă şi trimisă la toate ziarele şi cercurile bisericeşti mondiale de presă.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei mai propune ca dacă vom continua dialogul ortodoxo—greco-catolic să adoptăm principiul proporţionalităţii, exprimat şi adoptat în întrunirile ecumenice.

În urma amplelor discuţii care s-au purtat şi a propunerilor care s-au făcut, Sfîntul Sinod hotărăşte:

La Sibiu, prin grija P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul, *se va elabora un text destinat presei externe cu abuzurile şi acţiunile provocatoare ale cercurilor greco-catolice, în scopuri prozelitiste.*

În cel mai scurt timp, prin grija P.C. Pr. Consilier Ioan Sauca *și a P.S. Episcop-vicar* Serafim Făgărășanul, *ajutați de cadrele didactice indicate la vreme, se va finaliza broșura care va prezenta relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică de rit oriental.*

În problema locașurilor de cult, se vor respecta hotărîrile stabilite de Comisia centrală a Sfîntului Sinod și Adunării Naționale Bisericești.

Temei nr. 10146/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 7938/1990, privind aducerea la mînăstirea Neamț a moaștelor Sf. Ioan Iacob Hozevitul. Din studierea documentației aflate la dosar reiese că Sfîntul Ioan Iacob Hozevitul, român de origine, format duhovnicește la mînăstirea Neamț, pelerin și viețuitor la Locurile Sfinte, s-a săvîrșit din viață în Israel, iar familia, unii clerici, stareți și starețe din mînăstirile moldovene au cerut aducerea moaștelor lui în țară, la mînăstirea Neamț.

Din discuțiile purtate s-a apreciat necesară tatonarea, din partea familiei, și a Arhiepiscopiei Iașilor, referitor la oportunitatea și posibilitatea unor contacte cu Patriarhia Ierusalimului în scopul abordării problemei cedării moaștelor Sf. Ioan Iacob Hozevitul. De asemenea, s-a scos în relief, faptul că nu se cunoaște îndeajuns istoria vieții sfîntului.

Ca urmare, Sfîntul Sinod hotărăște :

Este de acord cu aducerea în țară a moaștelor Sf. Ioan Iacob Hozevitul.

Lasă la latitudinea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei inițiativa aducerii în țară, la mînăstirea Neamțu, a moaștelor Sf. Ioan Iacob Hozevitul, în care scop va putea întocmi demersurile necesare, urmînd ca rolul principal să revină familiei, atunci cînd se va constata oportun.

În paralel, Arhiepiscopia Iașilor va putea institui o comisie de profesori de teologie și specialiști care să studieze viața Sf. Ioan Iacob Hozevitul în vederea publicării unui volum special, prin care să fie popularizat în rîndul credincioșilor.

Membrii familiei vor putea să se adreseze personal Patriarhiei Ierusalimului, pentru a sonda opinia acesteia.

Temei nr. 7738/1990 — Adresa parohiei «Negru-Vodă» din Cîmpulung, Episcopia Argeșului, privind reînființarea mînăstirii «Negru-Vodă» din orașul Cîmpulung, jud. Argeș.

Din documentația aflată la dosar rezultă, pe lîngă adresa parohiei «Negru-Vodă» în scopul arătat, și adresa primăriei orașului Cîmpulung Muscel, prin care solicită ca mînăstirii «Negru-Vodă», reînființată în 1989 și populată cu personal monahal să i se aprobe statutul legal de mînăstire, întrucît a fost desființată în mod abuziv în anul 1957.

Avînd în vedere importanța istorică, bisericească și culturală a acestui așezămînt monahal, gropniță domnească a primilor domnitori ai Țării Românești Basarab I și Nicolae Basarab,

Ținînd seamă de revirimentul spiritual pe care l-a produs în viața bisericească a orașului Cîmpulung reluarea activității monahale în acest așezămînt,

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul organizării vieții monahale și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă reînființarea mînăstirii «Negru Vodă» din orașul Cîmpulung, jud. Argeș, cu destinația pentru monahi, urmînd ca Episcopia Argeșului să ia măsurile cuvenite pentru aducerea la îndeplinire a prezentei hotărîri.

Temei nr. 8728/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Craiovei nr. 3838/1990, privind reconstruirea complexului mînăstiresc «Izvorul Tămăduirii» — Maglavit, jud. Dolj.

Din examinarea documentației rezultă că, pe baza aprobării Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei și cu acordul organelor locale de stat, s-a început

construcţia bisericii mînăstirii «Izvorul Tămăduirii»- Maglavit şi a complexului sanatorial şi mînăstiresc existent înainte de desfiinţarea lui de către regimul ateist.

Avînd în vedere condiţiile create pentru reconstrucţia complexului mînăstiresc din Maglavit, dotarea lui cu personal monahal, precum şi acordul Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei,

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea şi reconstrucţia mînăstirii «Izvorul Tămăduirii» — Maglavit, jud. Dolj, cu destinaţia pentru călugări.

Temei nr. 8127/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Sibiului nr. 2547/1990, privind reconstruirea şi reînfiinţarea mînăstirii «Acoperămîntul Maicii Domnului» — Dejani, judeţul Braşov.

Din documentaţia examinată rezultă că mînăstirea «Acoperămîntul Maicii Domnului» — Dejani a fost distrusă de generalul Bucow în anul 1761, împreună cu alte biserici şi mînăstiri din Transilvania, locul ei rămînînd în memoria credincioşilor prin organizarea de procesiuni şi pelerinaje, pînă astăzi.

Avînd în vedere demersurile făcute de protopopiatul Făgăraş, oficiul parohial Făgăraş, precum şi acordul chiriarhului locului şi avizul Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Sibiului privind reînfiinţarea şi reconstruirea mînăstirii «Acoperămîntul Maicii Domnului» — Dejani, jud. Braşov ;

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea şi reconstruirea mînăstirii «Acoperămîntul Maicii Domnului» — Dejani, jud. Braşov, cu destinaţia pentru călugări, urmînd a se continua demersurile pentru aducerea la îndeplinire a prezentei hotărîri.

Temei nr. 9242/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Tomisului nr. 1247/1990, privind reînfiinţarea mînăstirii «Dervent», jud. Constanţa.

Din cercetarea documentaţiei referitoare la reînfiinţarea mînăstirii «Dervent», desfiinţată în mod abuziv în anul 1959, cînd i s-au confiscat imobilele şi terenul agricol, rezultă că începînd din luna februarie 1990 acest aşezămînt şi-a reluat activitatea, fiind redeschisă şi obţinînd legal toate drepturile sale.

Avînd în vedere importanţa ei pentru viaţa spirituală a ţinuturilor dobrogene şi ţinînd seama de avizul Consiliului eparhial şi acordul chiriarhului locului ;

Pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea mînăstirii «Dervent», jud. Constanţa, cu destinaţia pentru călugări.

Temei nr. 10360/1990 — Adresa Episcopiei Maramureşului nr. 71/1990, privind reînfiinţarea mînăstirii Moisei, jud. Maramureş.

Din cercetarea documentaţiei înaintate rezultă că parohia Moisei III, jud. Maramureş şi protopopiatul Sighetul Marmaţiei au solicitat reînfiinţarea mînăstirii Moisei, singura din cele 14, pe care le-a avut Maramureşul, desfiinţate în mod abuziv în 1960 şi transformată în biserică parohială.

Ţinînd seama de vechimea acestei vetre monastice, care urcă la anul 1600 şi de tîrnosirea ei de către Sfîntul Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului în 1672, precum şi de importanţa ei pentru spiritualitatea Maramureşului şi pentru unitatea credinţei ortodoxe străbune pe acele meleaguri ;

Avînd în vedere acordul chiriarhului şi pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea mînăstirii Moisei, jud. Maramureş, cu destinaţia pentru călugări.

Temei nr. 10350/1990 — Adresa Episcopiei Maramureşului nr. 72/1990, privir reînfiinţarea mînăstirii Dragomireşti, jud. Maramureş.

Din cercetarea dosarului cauzei reiese că mînăstirea Dragomireşti a fost îi fiinţată în anii 1926—1927 şi a funcţionat pînă în anul 1959, jucînd un rol deoseb în consolidarea Ortodoxiei româneşti în Maramureş.

Există condiţiile materiale, biserică, casă şi circa 15 hectare teren, compl tarea cu noi construcţii putînd asigura funcţionarea mînăstirii cu mai mulţi călugăr

Ţinînd seama de acordul chiriarhului locului şi de condiţiile de funcţionar a acesteia, pe temeiul prevederilor art. 8 din Regulamentul pentru organizare vieţii monahale, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea mînăstirii Dragomireşti, jud. Maramureş, cu dest naţia pentru călugări.

Temei nr. 10349/1990 Adresa Episcopiei Maramureşului nr. 73/1990, privin reînfiinţarea mînăstirii Bixad, jud. Satu Mare.

Din memoriul parohiei Bixad II şi referatul protoieriei Satu Mare, jud. Sat Mare, rezultă că vechimea acestei mînăstiri este atestată, în anul 1689, la Bixa în Ţara Caşului, întemeiată de călugărul Isaia, grec de la Muntele Athos. Actual biserică din piatră zidită în formă de cruce grecească, datînd din 1771, s-a dete riorat în ultimii 50 de ani, iar prin grija parohiilor vecine există condiţii să fi restaurată şi repusă în funcţiune.

Ţinînd seamă de vechimea acestui aşezămînt monahal şi de rolul său pentri viaţa religioasă a credincioşilor din jud. Satu-Mare,

Avînd în vedere acordul Chiriarhului locului şi pe temeiul prevederilor art. 1 din Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea mînăstirii Bixad, jud. Satu-Mare, cu destinaţia pen tru călugări.

Prea Fericitul Patriarh Teoctist invită pe P. S. Episcop-vicar patriarha *Vasile Tîrgovişteanul,* raportorul *Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea perso nalului bisericesc* să prezinte referatele asupra următoarelor probleme :

Temei nr. 9402/1990 — Propunerile Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei privind numirea de rector şi prorector la Institutul teologic universitar din Iaşi.

Avînd în vedere prevederile art. 121 din Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română,

Ţinînd seama de recomandările chiriarhilor din raza de activitate a Institutului teologic universitar din Iaşi, cuprinse în procesul-verbal al Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei ;

La propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului biseri cesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă încredinţarea mandatului de rector al Institutului teologic universitar din Iaşi, P. S. Episcop-vicar Pimen Sucevoanul *al Arhiepiscopiei Iaşilor, începînd cu data de 1 octombrie 1990.*

Aprobă numirea P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Duţu, *titularul Catedrei de Omiletică-Catehetică, ca prorector al Institutului teologic universitar din Iaşi, pentru un mandat de 4 ani, începînd cu data de 1 octombrie 1990.*

Temei nr. 9168/1990 — Propunerile Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, privind numirea de rector şi prorector la Institutul teologic universitar din Cluj-Napoca.

Avînd în vedere prevederile art. 121 din Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română,

Ţinînd seama de recomandările chiriarhilor din raza de activitate a Institutului teologic universitar din Cluj-Napoca, cuprinse în procesul-verbal al Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă numirea P. C. Pr. Conf. Dr. Alexandru Moraru, *titularul catedrei de Istoria Bisericii Române, ca rector al Institutului teologic universitar din Cluj-Napoca, pentru un mandat de 4 (patru) ani, începînd cu data de 1 octombrie 1990.*

Aprobă numirea P. C. Diac. Conf. Dr. Vasile Ioan Leb, *de la catedra de Istoria bisericească universală ca prorector al Institutului teologic universitar din Cluj-Napoca, pentru un mandat de 4 (patru) ani, începînd cu 1 octombrie 1990.*

Temei nr. 9678/1990 — Referatul informativ al Cancelariei Sfîntului Sinod în legătură cu Protocolul încheiat între Ministerul Învățămîntului și Științei și Secretariatul de Stat pentru Culte, privind introducerea educației moral-religioase în învățămîntul de stat primar și gimnazial, începînd cu anul 1990—1991, cîte o oră la două săptămîni.

În cele zece puncte ale Protocolului sînt expuse modalitățile, formele și condițiile de desfășurare a programului de educație moral-religioasă a elevilor în învățămîntul primar și gimnazial, precum și sarcinile ce revin fiecărui cult.

Ținînd seama de prevederile Protocolului care a fost adus la cunoștința Patriarhiei Române la 13 sept. 1990 și care a fost difuzat tuturor eparhiilor;

Avînd în vedere necesitatea organizării educației moral-religioase în învățămîntul de stat.

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Centrele eparhiale sînt îndatorate a pregăti, în continuare, clerul eparhiei pentru predarea educației moral-religioase în învățămîntul de stat primar și gimnazial, prin programe ce se vor întocmi de acord cu Ministerul Învățămîntului și Științei, și prin cursuri speciale de metodologie organizate de eparhii.

Centrele eparhiale vor întocmi tabelele nominale necesare cu personalul propus pentru a preda educația moral-religioasă în învățămîntul de stat pentru a le pune la îndemîna Ministerului Învățămîntului și Științei, în vederea încadrării personalului respectiv.

Comisia învățămîntului pentru introducerea educației moral-religioasă în școală, special instituită în acest scop, formată din I. P. S. Mitropolit Daniel *al Moldovei și Bucovinei — președinte, P. S. Episcop-vicar patriarhal* Vasile Tîrgovișteanul, *P. P. C. C. Pr. Prof.* Dumitru Popescu, *Pr. Prof.* Dumitru Radu, *Arhim.* Bartolomeu Anania, *Pr. Prof.* Constantin Galeriu, *Pr. Prof.* Nicolae Necula, *Pr. Prof.* Sebastian Șebu, *Pr.* Ioan Sauca — *consilier patriarhal, Diac. Prof.* Nicu Octavian *și reprezentantul Cancelariei Sf. Sinod, se va îngriji de:*

a) Întocmirea programei analitice prevăzută în Protocol;

b) Retipărirea, pînă la 1 noiembrie 1990, în tirajul necesar a prelegerilor metodologice pentru predarea educației moral-religioase în învățămîntul de stat, primar și gimnazial și punerea la îndemîna tuturor preoților, studenților teologi și altor persoane recomandate de Biserică pentru predarea orelor de educație moral-religioasă.

Eventualele modificări care vor fi aduse programei analitice se vor întocmi prin grija Comisiei speciale pentru învățămîntul religios și cu acordul Ministerului Învățămîntului și Culturii.

Programa analitică a seminariilor și institutelor teologice referitoare l disciplinele : Pedagogie, Omiletică și Catehetică, va fi adaptată noilor cerinț privind predarea educației moral-religioase în școlile de stat, de către cc lective de cadre didactice care predau disciplinele respective în seminarii : institute, sub președinția P. S. Arhiereu-vicar Casian Gălățeanul, *care va pre zenta rezultatul pînă la 1 noiembrie 1990.*

Temei nr 8990/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu revizuire programelor analitice la disciplinele care se predau la seminariile teologice ,în cor formitate cu noul plan de învățămînt aprobat prin hotărîrea Sfîntului Sino nr. 6537/1990, pentru a intra în vigoare începînd cu anul de învățămînt 1990—199

Avînd în vedere că programele analitice au fost revizuite și adaptate potriv prevederilor noului plan de învățămînt și numărului de ore afectat fiecărei dis cipline de studiu, de către colective de cadre didáctice prezidate de ierarhi și c acestea corespund cerințelor și mutațiilor actuale din învățămîntul seminarial

Ținînd seama că la disciplinele științifice și de cultură generală care s-a introdus în planul de învățămînt al seminariilor teologice vor fi utilizate manualel folosite în învățămîntul de stat (geografie-geologie, matematică-fizică, chimie, bic logie și economie) precum și limbile moderne ;

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. «n» și art. 54, lit. «b» din Statut, și l propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului biserices Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă programele analitice la următoarele discipline care se preda la seminariile teologice, în forma revizuită și adaptată corespunzător noulu plan de învățămînt și numărului de ore afectat fiecărei discipline de studiu

SECȚIA BIBLICĂ

— *Studiul biblic al Vechiului Testament*
— *Studiul biblic al Noului Testament*

SECȚIA SISTEMATICĂ

— *Învățătura ortodoxă (Dogmatica)*
— *Îndrumări misionare*
— *Morală*
— *Pastorală*

SECȚIA ISTORICĂ

— *Istoria bisericească universală și Patrologie*
— *Istoria Bisericii Române, arta și arhitectura românească*

SECȚIA PRACTICĂ

— *Drept bisericesc și administrație*
— *Omiletică-Catehetică*
— *Tipic și Liturgică*
— *Pedagogie*

MUZICĂ

— *Muzica psaltică și liniară*

LIMBILE CLASICE ȘI MODERNE

— *Limba greacă*
— *Limba latină*

CULTURA GENERALĂ

— *Limba și literatura română*
— *Literatura universală*
— *Logică-Psihologie*
— *Filosofie.*

Programele analitice de la limbile engleză, franceză, germană, rusă, se vor întocmi de cadrele didactice de specialitate de la semniarii, sub președinția P. S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovișteanul, *ținînd seama de manualele în uz în învățămîntul de stat.*

Întocmirea programelor analitice la disciplinele științifice de bază: geologie, geografie, matematică, fizică, chimie, biologie și economie, cade în sarcina cadrelor didactice numite de inspectoratele școlare care le vor aproba în vederea punerii în aplicare, potrivit numărului de ore prevăzut în planul de învățămînt al seminariilor teologice.

Cancelaria Sf. Sinod, prin Serviciul de studii și învățămînt și Corpul de inspecție și control-învățămînt, se vor îngriji de aplicarea unitară a programelor analitice la toate seminariile teologice.

Dat fiind volumul de lucrări și importanța ce se acordă învățămîntului teologic, precum și reintroducerii educației moral-religioase în școlile de stat, se aprobă înființarea unui post de consilier patriarhal, cu probleme de învățămînt și educație moral-religioasă, urmînd a fi salarizat de la F.C.M. și cu contribuția tuturor centrelor eparhiale.

Temei nr. 8853/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei nr. 3515/1990, cu propunerea de a se atribui Seminarului teologic din Caransebeș denumirea de Seminarul teologic «Ioan Popasu» — Caransebeș.

Din expunerea de motive comisia constată că această solicitare este expresia dorinței elevilor și cadrelor didactice de la Seminarul teologic Caransebeș, în semn de cinstire a memoriei și persoanei episcopului Ioan Popasu (1865—1889), care a activat pentru consolidarea învățămîntului românesc și confesional, fiind ctitorul învățămîntului teologic la Caransebeș, încă din primul an al păstoririi sale (1865).

Avînd în vedere că la Seminarul teologic din Caransebeș a intrat în tradiție ca an de an să se facă pomenirea episcopului Ioan Popasu și să se țină întruniri comemorative;

Ținînd seama că amintirea episcopului Ioan Popasu este permanentă și vie în memoria cadrelor didactice, a generații întregi de elevi seminariști și a credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului;

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca, începînd cu anul de învățămînt 1990—1991, Seminarul teologic din Caransebeș să primească denumirea de «Seminarul teologic episcopul Ioan Popasu» — *Caransebeș.*

Temei nr. 9770/1990 — Adresa Episcopiei Rîmnicului nr. 3519/1990 privind reînființarea Seminarului teologic «Sf. Nicolae» din mun. Rm. Vîlcea, începînd cu anul de învățămînt 1990—1991.

Din motivarea solicitării reiese că Seminarul teologic «Sf. Nicolae» din Rm. Vîlcea a funcționat între anii 1837—1948 pînă la desființarea abuzivă a acestuia.

În prezent, se constată necesitatea reînființării seminarului respectiv în vederea pregătirii personalului clerical și monahal al eparhiei, motiv pentru care s-au făcut demersurile cuvenite pe plan local, spre a se pune pentru început la dispoziția seminarului spațiile necesare pentru clasele a IX-a și a X-a și în viitor a întregii clădiri, care aparține de drept Episcopiei Rîmnicului.

Avînd în vedere motivele invocate şi pe temeiul prevederilor art. 10 şi 116 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi art. 51 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română ;

La propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea Seminarului teologic «Sf. Nicolae» din Rm. Vîlcea, care va funcţiona începînd cu anul şcolar 1990—1991, pe baza Regulamentului pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română.

Episcopia Rîmnicului se va îngriji, în continuare, pentru obţinerea spaţiilor necesare funcţionării Seminarului teologic «Sf. Nicolae», pentru încadrarea corpului didactic şi administrativ, precum şi pentru recrutarea elevilor şi asigurarea fondurilor necesare bunei funcţionări a acestei instituţii de învăţămînt teologic.

Temei nr. 9808/1990 — Adresa Episcopiei Romanului şi Huşilor nr. 3914/1990, privind reînfiinţarea Seminarului teologic «Sf. Gheorghe» din mun. Roman ,începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991.

Din motivarea solicitării reiese că începînd cu anul 1859 Seminarul respectiv a funcţionat neîntrerupt la Roman, pînă în anul 1948, cînd a fost desfiinţat în mod abuziv.

De asemenea, reiese că Episcopia Romanului şi Huşilor dispune de localul necesar care i-a fost retrocedat şi că are posibilitatea încadrării seminarului respectiv cu personal didactic şi administrativ corespunzător ;

Ţinînd seama de necesitatea reînfiinţării seminarului respectiv în vederea pregătirii personalului clerical şi pentru descongestionarea numărului mare de clase paralele de la Seminarul teologic Neamţ ;

Pe temeiul prevederilor art. 10 şi 116 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi art. 51 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română şi la propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă reînfiinţarea Seminarului teologic «Sf. Gheorghe», care va funcţiona în mun. Roman, începînd cu anul şcolar 1990—1991 pe baza Regulamentului pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română.

Episcopia Romanului şi Huşilor se va îngriji pentru încadrarea personalului didactic şi administrativ necesar, pentru recrutarea elevilor şi pentru asigurarea fondurilor necesare bunei funcţionări a acestei instituţii de învăţămînt teologic.

Temei nr. 10148/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Iaşilor nr. 7917/1990, privind reînfiinţarea seminarului teologic petnru călugăriţe la Mînăstirea Agapia, jud. Neamţ.

Arhiepiscopia Iaşilor arată că în prezent, în mînăstirile din cuprinsul Patriarhiei Române există un însemnat număr de călugăriţe care nu beneficiază de pregătire teologică adecvată, precum şi un număr mare de tinere care doresc să îmbrăţişeze viaţa monahală sau care urmează a fi utilizate pentru predarea educaţiei moral-religioasă în şcoală şi care doresc să-şi facă pregătirea necesară.

Ţinînd seama că mînăstirea Agapia dispune de spaţiul necesar şi personal monahal cu studii superioare, inclusiv teologice pentru a fi încadrate ca profesoare ;

Totodată, luînd în considerare că este nepotrivit ca tinerele care doresc să-şi facă pregătire seminarială, provenite din Basarabia şi Bucovina să locuiască şi să studieze printre elevii Seminarului teologic de la mînăstirea Neamţ ;

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. «n» din Statut şi art. 51, lit. «a» din Regulamentul organelor centrale, şi la propunerea Comisiei învăţământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă organizarea şi funcţionarea Seminarului teologic monahal pentru călugăriţe la mînăstirea Agapia; jud. Neamţ, începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991.

Aprobă organizarea procesului de învăţămînt în Seminarul teologic monahal de la mînăstirea Agapia, jud. Neamţ, începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991. Aprobă ca organizarea procesului de învăţămînt în Seminarul teologic monahal de la mînăstirea Agapia să urmeze prevederile Regulamentului învăţămîntului teologic şi dispoziţiunilor în vigoare, privind organizarea şi funcţionarea seminariilor teologice.

Aprobă utilizarea, la Seminarul teologic monahal de la mînăstirea Agapia a aceluiaşi plan de învăţămînt şi aceloraşi programe analitice care se folosesc în celelalte seminarii teologice.

Arhiepiscopia Iaşilor se va îngriji pentru numirea şi încadrarea personalului didactic şi recrutarea candidatelor şi va ţine legătura cu Serviciul de studii şi învăţămînt de pe lîngă Cancelaria Sf. Sinod, pentru problemele de organizare şi funcţionare.

Temei nr. 10098/1990 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu programele analitice care se predau la şcolile de cîntăreţi bisericeşti, începînd cu anul şcolar 1990—1991.

Din documentaţia aflată la Cancelaria Sf. Sinod rezultă că potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 2162/3—4 aprilie 1990, prin care s-a aprobat reactivarea şcolilor de cîntăreţi bisericeşti, începînd cu anul de învăţămînt 1990—1991, în condiţiile Regulamentului învăţămîntului teologic, au luat deja fiinţă şcoli de cîntăreţi pe lîngă seminariile teologice din Craiova, Roman şi Buzău, recrutarea candidaţilor pentru anul I făcîndu-se prin examen de admitere;

Luînd în considerare planul de învăţămînt în vigoare la şcolile de cîntăreţi bisericeşti prevăzut de Regulamentul învăţămîntului teologic şi constatînd că programele analitice la disciplinele de predare au fost revizuite de o comisie de cadre didactice de la Seminarul teologic din Craiova, sub preşedinţia P. S. Episcop-vicar *Damaschin Severineanul*;

Avînd în vedere că programele respective corespund planului de învăţămînt al şcolilor de cîntăreţi bisericeşti, precum şi numărului de ore afectat fiecărei discipline;

Pe temeiul prevederilor art. 10 din Statut, art. 51 din Regulamentul organelor centrale şi art. 9 din Regulamentul învăţămîntului teologic şi la propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă programele analitice la disciplinele de predare de la şcolile de cîntăreţi bisericeşti.

Serviciul de studii şi învăţămînt de pe lîngă Cancelaria Sf. Sinod va comunica programele analitice şcolilor de cîntăreţi bisericeşti şi eparhiilor respective, pentru punerea în aplicare, începînd cu anul şcolar 1990—1991.

În ceea ce priveşte procesul de învăţămînt se vor respecta întocmai prevederile Regulamentului pentru organizarea şi funcţionarea instituţiilor de învăţămînt teologic referitoare la şcolile de cîntăreţi bisericeşti.

Aprobă, în mod excepţional, ca deschiderea anului de învăţămînt 1990—1991, la şcolile de cîntăreţi bisericeşti, care nu au susţinut examenul de admitere pînă în prezent să se facă la 15 octombrie 1990.

Temei nr. 8263/1990 — Scrisoarea de răspuns a P. C. Pr. Prof. *Dumitru Stăniloae* la telegrama Sfîntului Sinod, adresată cu prilejul alegerii P. C. Sale ca membru corespondent al Academiei Române.

Ca răspuns la scrisoarea de felicitare adresată P. C. Pr. Prof. Onorar dr. *Dumitru Stăniloae* de către Sfîntul Sinod la 25 august 1990, cu prilejul alegerii ca membru al Academici Române, P. C. Sa mulţumeşte P. F. Patriarh *Teoctist* şi membrilor Sfîntului Sinod, arătînd că alegerea ca membru al Academiei Române constituie în acelaşi timp o recunoaştere a prestigiului de care se bucură Biserica Ortodoxă Română şi o mîngîiere pentru ostenelile depuse în decursul vieţii.

Sfîntul Sinod a luat act de această scrisoare de mulţumire, din care se desprinde modestia P. C. Pr. Prof. Dr. *Dumitru Stăniloae.*

Temei nr. 10387/1990 — 'Adresa Institutului teologic universitar din Bucureşti. nr. 1940/1990, prin care se solicită înscrierea în anul I (1990—1991) a candidaţilor fete şi absolvenţi de liceu, care au obţinut media regulamentară de minimum 6 (şase). la examenul de admitere.

Din evidenţele Institutului rezultă că un număr de candidaţi, fete şi absolvenţi de liceu, care au susţinut examenul de admitere atît la Institutul teologic universitar din Bucureşti, cît şi la celelalte institute teologice universitare din Sibiu, Iaşi şi Cluj-Napoca au întrunit medii regulamentare de admitere, dar nu au putut fi admise din cauza numărului limitat de locuri destinat acestor categorii de candidaţi.

Avînd în vedere necesitatea pregătirii de cadre de specialitate care să predea educaţia moral-religioasă în învăţămîntul primar şi gimnazial potrivit protocolului încheiat între Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei şi Secretariatul de Stat pentru Culte;

Ţinînd seama de opiniile exprimate în cadrul discuţiilor de către membrii Sfîntului Sinod pe marginea acestei probleme, potrivit cărora eparhiile sînt de acord, în principiu, cu admiterea candidaţilor, fete şi absolvenţi de liceu în limita mediei regulamentare de admitere 6 (şase) dar fără nici un fel de angajament material din partea eparhiilor pe toată durata şcolarizării;

În urma discuţiilor care au avut loc Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă admiterea candidatelor şi candidaţilor, absolvenţi de liceu, care au obţinut media regulamentară de minimum 6,00 (şase) în anul I la Institutele teologice universitare, pentru anul universitar 1990—1991, urmînd ca înscrierea acestora să se facă în afara numărului de locuri aprobat iniţial şi numai cu recomandarea Chiriarhilor respectivi, potrivit cerinţelor fiecărei eparhii şi posibilităţilor de şcolarizare din institute.

Cei înscrişi în această situaţie vor suporta personal cheltuielile pentru şcolarizare şi întreţinere.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Preşedinte, invită pe P. S. Episcop *Nifon Ploieşteanul*, vicar patriarhal, raportorul *Comisiei afacerilor externe bisericeşti*, să prezinte referatele asupra următoarelor probleme:

RELAŢII CU BISERICILE ORTODOXE SURORI

a) *Temei nr. 10150/1990* — Vizita unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de I. P. S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei şi Bucovinei, la festivităţile culturale legate de ziua naţională «Limba noastră», de la Chişinău (27 august — 4 septembrie 1990).

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost compusă din I. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, în calitate de conducător, P. C. Arhim. Iachint Unciuleac, starețul mînăstirii Putna, P. C. Pr. Matei Corugă, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Iaşilor, P. C. Pr. Mihai Vizitiu, de la Institutul teologic din Iaşi, P. C. Pr. Teoctist Caja, directorul Seminarului teologic Neamţ, P. C. Pr. Vasile Nichita, redactor la ziarul «Cuvînt şi suflet» din Iaşi, şi P. C. Arhid. Ioachim Giosan, de la catedrala mitropolitană din Iaşi.

La şedinţa de la Academie din 30 august 1990, privind latinitatea limbii şi spiritualităţii româneşti, organizată de societatea «Mitropolitul Varlaam», I. P. S. Mitropolit Daniel a prezentat trăsăturile fundamentale şi distinctive alo romanităţii răsăritene creştine. În data de 31 august, sărbătoarea naţională «limba noastră», a Republicii Moldova, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la festivităţile legate de restaurarea şi binecuvîntarea statuii ilustrului voievod Ştefan cel Mare, domnitorul a toată Moldova. Cu acest prilej, I. P. S. Mitropolit Daniel, care a transmis salutul frăţesc al Bisericii Ortodoxe Române şi binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh *Teoctist*, a elogiat memoria şi personalitatea creştină şi românească a lui Ştefan cel Mare.

În timpul vizitei la Chişinău, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de preşedintele Republicii Moldova, Dl. Mircea Snegur, de către prim-ministrul guvernului, Dl. Mircea Druc, şi de către ministrul Cultelor şi al culturii, Ion Ungureanu. Cu acest prilej s-a exprimat bucuria participării delegaţiei Bisericii noastre la festivităţile legate de sărbătoarea naţională «Limba noastră», şi la hirotonia a doi episcopi moldoveni.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act, cu mulţumiri, de participarea I. P. S. Mitropolit Daniel *al Moldovei şi Bucovinei, în fruntea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române, la festivităţile culturale legate de sărbătoarea naţională, «Limba noastră», de la Chişinău.*

Comisia specială instituită de Sfîntul Sinod în anul 1989 formată din membrii Comisiei canonică, juridică şi pentru disciplină şi membrii Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri (I. P. S. Mitropolit Nestor, *I. P. S. Arhiepiscop* Antim, *P. S. Episcop* Epifanie, *P. S. Episcop* Gherasim, *P. S. Episcop* Eftimie, *P. S. Episcop* Timotei, *P. S. Episcop* Vasile, *P. S. Episcop* Calinic, *P. S. Episcop* Justinian, *P. S. Episcop-vicar* Roman Ialomiţeanul *şi P. S. Arhiereu-vicar* Gherasim Vrînceanul), *care au studiat problema generalizării cultului sfinţilor cu cinstire locală, canonizaţi în 1950, şi a introducerii sfinţilor români în calendarul Bisericii noastre, vor relua studierea, împreună cu cadrele didactice de la institutele teologice universitare a vieţii şi activităţii domnitorului* Ştefan *cel Mare, propus pentru canonizare ca sfînt român, încă din anii 1950—1952.*

b) *Temei nr. 8049/1990* — Participarea P. S. Episcop *Pimen Suceveanul*, însoţit de P. C. Diac. *Eugen Moraru*, la festivităţile comemorării a 400 de ani de la trecerea la cele veşnice a venerabilului ierarh *Timotei*, arhiepiscopul Evripului, ctitorul mînăstirii «Adormirea Maicii Domnului», Pendeli, (Grecia), 16 august 1990.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericeşti reţine că, cu prilejul participării la comemorarea susmenţionată, P. S. Episcop *Pimen* a transmis binecuvintarea P. F. Patriarh *Teoctist* pentru organizatori şi participanţi şi a dat, totodată, citire mesajului P. F. Sale către Prea Fericitul Arhiepiscop *Serafim*, al Atenei şi al întregii Grecii, în care se elogiază personalitatea strălucitului ierarh Timotei, ca model de trăire creştină şi luptător pentru dreapta credinţă într-o perioadă în care Sfînta Biserică Ortodoxă soră a Greciei a trecut prin momente de cumpănă.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Ia act cu mulţumiri, de participarea P. S. Episcop Pimen Suceveanul la festivităţile de la Pendeli, Grecia.

c) *Temei nr. 8829/1990* — Participarea P. C. Pr. Prof. *Ştefan Alexe* de la Institutului teologic din Bucureşti, P. C. Pr. Prof. *Ioan Bria* de la Geneva şi P. C. Diac. *Eugen Moraru*, la cel de al VII-lea Congres panelen, 7—9 septembrie 1990, Atena, Grecia.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericești reține că tema generală a congresului a fost: «Ortodoxia într-o Europă unită». În cadrul lucrărilor s-a dezbătut posibilitățile realizării unei Europe unite din punctul de vedere al Bisericilor, tradiției și teologiei ortodoxe.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a prezentat situația Bisericii noastre în contextul noii democrații, accentuînd rolul pe care Biserica Ortodoxă din România îl are în redresarea morală și spirituală a credincioșilor săi.

Congresul panelen de la Atena a evidențiat faptul că este necesar ca Biserica Ortodoxă să nu rămînă străină de prefacerile sociale, culturale, economice și politice din țară, ci să-și coordoneze activitatea în așa fel încît să fie prezentă și pregătită să răspundă eficient la trebuințele spirituale ale credincioșilor săi.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la cel de al VII-lea Congres panelen de la Atena, Grecia.

RELAȚII CU BISERICA VECHI-CATOLICĂ

Temei nr. 5356/1990 — Participarea P. C. Pr. *Vergil Vâlcu* de la parohia ortodoxă română «Învierea Domnului» din Geneva, Elveția la Cel de-al 25-lea Congres al Bisericii Vechi-Catolice, 27—31 august 1990, Geneva.

Examinînd darea de seamă, Comisia afacerilor externe bisericești reține că lucrările congresului au dezbătut următoarele teme: «Voi sînteți lumina lumii»; «Voi sînteți sarea pămîntului»; «Voi sînteți aluatul Împărăției» și «Cine va răsturna piatra».

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române, accentuînd în special programul de asistență socială inițiat de Biserica noastră după revoluția din decembrie 1989, precum și rolul ce-i revine în redresarea morală și spirituală a creștinilor din țara noastră.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de participarea P. C. Pr. Vâlcu Vergil *la Cel de-al 25-lea Congres al Bisericii Vechi-Catolice și aprobă în continuare participarea delegaților Bisericii noastre la acțiunile organizate de această Biserică.*

PARTICIPĂRI ALE TEOLOGILOR ORTODOCȘI ROMÂNI LA ALTE MANIFESTĂRI PESTE HOTARE

a. *Temei nr. 5354/2990* — Congresul mondial al istoricilor, Madrid (Spania), 26 august — 2 septembrie, 1990.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat, în calitate de membri ai Comisiei internaționale de istorie ecleziastică comparată din cadrul susmenționatului Congres, I. P. S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei și Dl. Prof. Emilian Popescu de la Institutul teologic din București.

I. P. S. Mitropolit Nestor a susținut referatul «Biserica și naționalitatea în concepția teologilor și intelectualilor români din secolul XX», iar Dl. Prof. Emilian Popescu a prezentat, în calitatea de moderator, referatul «Biserica și naționalitatea în Orientul creștin bizantin, în sec. IV-XV».

b. *Temei nr. 5481/1990* — Cea de a 20 Întrunire interconfesională a călugărițelor, Strasbourg (Franța), 21—27 august 1990.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că la susmenționata întrunire, au participat, din partea Bisericii Ortodoxe Române, P. S. Episcop *Serafim Făgărășanul*,

P. C. Pr. Prof. *Liviu Streza* și P. C. Pr. Prof. *Vasile Mihoc*, ambii de la Institutul teologic din Sibiu și maicile *Eufrasia Poiana*, starețа mînăstirii Dealu și *Eustochia Ciucanu*, starețа mînăstirii Agapia.

Scopul întrunirii a fost să ilustreze rolul pe care îl are monahismul în păstrarea unității Bisericilor, precum și responsabilitatea ce revine monahilor la construirea unei Europe noi, pe baza valorilor autentice spirituale.

c. *Temei nr. 1089/1990* — A VII-a Întrunire internațională a societății de literatură biblică, Viena, (Austria), 5—8 august 1990.

La această întrunire, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Prof. *Constantin Corniţescu* și P. C. Diac. Prof. *Emilian Corniţescu* de la Institutul teologic din București și P. C. Pr. Prof. *Vasile Mihoc* de la Institutul teologic din Sibiu. Lucrările întrunirii au tratat probleme de teologie, istorie, arheologie și filologie biblică, dînd posibilitatea unei informări generale cu privire la problemele de specialitate biblică puse în discuție de teologii din întreaga lume.

d. *Temei nr. 1085/1990* — A III-a Adunare generală a forumului ecumenic al femeilor creștine din Europa, 14—20 iulie 1990, York (Anglia).

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că din partea Bisericii Ortodoxe Române, la susmenționata întrunire au participat maicile *Eufrasia Poiana*, starețа mînăstirii Dealu și *Nazaria Niță*, starețа mînăstirii Văratec.

În referatele susținute, reprezentantele Bisericii noastre au prezentat modele de personalități creștine. Astfel, monahia Nazaria Niță a prezentat aspecte și fapte din viața Cuvioasei Nazaria, prima stareță a mînăstirii Văratec, al cărei simbol a fost Sfînta Cruce, pe care trebuie să o poarte fiecare ca să poată ajunge la bucuria Învierii, iar monahia Eufrasia Poiană a prezentat ca model pe Sfînta Filofteia Fecioara, ca simbol al dăruirii de sine și al martiriului.

c. *Temei nr. 5889/1990* — Festivalul internațional al tineretului ortodox (SYNDESMOS), Groenwoud, (Olanda), 28 august — 2 septembrie 1990.

S-a reținut că la lucrările susmenționatului festival, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat domnii: *Uță Mircea Alexa* și *Ungureanu Ionel*, studenți la Institutul teologic din București.

Tema festivalului a fost: «Pentru viața lumii și supraviețuirea planetei».

Discuțiile au fost axate în special asupra problemei ecologice și au constituit totodată un prilej de meditație și gîndire comună din partea unor tineri ortodocși proveniți din diverse medii geografice, despre lumea care-i înconjoară la sfîrșit de secol și de mileniu.

Specific creștinilor în tratarea problemei ecologice este dragostea. Integritatea creației se poate menține numai prin dragostea universală.

f. *Temei nr. 5485/1990* — A 30-a Adunare generală a studenților creștini (FMSC), Chantilly, (Franța), 1—16 septembrie 1990.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat domnii: *Rusu Agapie*, doctorand la Institutul teologic din Sibiu și Pr. *Gavrilă Vasile*, student la Institutul teologic din București.

Tema adunării a fost: «Voi veți fi mărturisitorii mei. Mărturia studenților creștini în societățile pluraliste».

Analizîndu-se dările de seamă ale susnumiților delegați ai Bisericii noastre, la diferite întruniri intercreștine peste hotare, s-a reținut că ei au desfășurat o activitate meritorie în cadrul întrunirilor respective. Prin luările de cuvînt au prezentat preocupări actuale ale Bisericii noastre, în ceea ce privește reînnoirea vieții religioase din țara noastră și rolul pe care îl are Biesrica Ortodoxă Română în redresarea morală și spirituală a cetățenilor țării noastre în contextul actual.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act cu mulțumiri de dările de seamă privind participările reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare, de la ultima sesiune a Sfîntului Sinod.

RELAȚII CU SOCIETĂȚILE BIBLICE UNITE

Temei nr. 10191/1990 — Referatul Sectorului A. P. III, privind constituirea unei comisii biblice sinodale care să hotărască cu privire la realizarea unor contacte cu conducerile celorlalte culte și instituții culturale din România, în vederea alegerii consiliului de conducere al Societății biblice românești.

Analizîndu-se darea de seamă, s-a reținut că, prin înființarea Societății biblice românești se crează posibilitatea organizării unui dialog direct pe un plan nou de colaborare, între Biserica Ortodoxă Română și celelalte Culte din țara noastră.

Luînd în considerare faptul că și în alte țări, cum ar fi Uniunea Sovietică, în care s-a creat deja o societate biblică națională, există o comisie biblică sinodală, care să reglementeze colaborarea cu celelalte culte în cadrul acestei societăți, în urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Se constituie o comisie biblică sinodală alcătuită din : P. S. Episcop Damaschin Severineanul, *P. C. Pr. Consilier* Sabin Verzan, *P. C. Pr. Prof.* Constantin Cornițescu *de la Institutul teologic din București, P. C. Pr. Prof.* Dumitru Abrudan, *și P .C. Pr. Prof.* Vasile Mihoc *de la Institutul teologic din Sibiu, care să reglementeze colaborarea cu conducerile celorlalte Culte din țara noastră, în vederea alegerii consiliului de conducere al Societății biblice românești.*

Temei nr. 8718/1990 : Probleme ale Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța.

În referatul prezentat de sectorul «Comunități externe și burse» s-au analizat diferite aspecte din ultima vreme, din viața Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța, condusă de P. S. Episcop Germain.

Discuțiile purtate au avut în vedere proiectul Regulamentului canonic al Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța, trimis Patriarhiei Române de P. S. Episcop Germain. Acest Regulament a fost trimis membrilor Comisiei teologice speciale pentru studiu și concluzii.

În urma studierii lui, I. P. S. Nicolae Corneanu face propuneri esențiale cu privire la textul Regulamentului, menite să întărească disciplina canonică și administrativă în cadrul Episcopiei respective. La aceste propuneri se adaugă și unele observații făcute de dl. prof. Emilian Popescu, care consideră necesară o întîlnire cu reprezentanții Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța, în vederea analizării amănunțite a Regulamentului respectiv.

Au fost discutate, de asemenea, și unele aspecte legate de activitatea unor comunități din R. F. Germania, aparținînd jurisdicției P. S. Episcop Germain, care au provocat nemulțumiri în sînul Bisericii Evanghelice Luterane din Hanovra.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aduce respectuoase mulțumiri I. P. S. Nicolae și D-lui Prof. Emilian Popescu pentru observațiile făcute la textul Regulamentului canonic al Episcopiei Ortodoxe Catolice din Franța ;

Să fie acceptată vizita la București a P. S. Episcop Germain pentru discuții cu membrii Comisiei sinodale, alcătuită din : I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășeanul al Arhiepiscopiei Sibiului și P. S. Arhiereu-vicar Casian Gălățeanul al Episcopiei Dunării de Jos.

Ulterior acestor discuții, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române va face o vizită la Paris, pentru a arăta, ultimativ, P. S. Episcop Germain și Consiliului eparhial, poziția Bisericii noastre, informînd totodată și Comitetul interepiscopal ortodox din Franța.

Temei : 9069/1990 : Informarea I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului în legătură cu vizita pastorală pe care a efectuat-o în perioada 14—15 august 1990 în cuprinsul Vicariatului ortodox român din R. S. F. Jugoslavia.

Din darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului rezultă că vizita s-a desfășurat la Centrul Vicariatului și la parohiile din Nicolinț, Alibunar, Panciova și Sîn-Mihai, unde s-au oficiat slujbe religioase și au avut loc întrevederi cu preoți și credincioși.

Problema cea mai dificilă, care se desprinde din darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, este aceea că în cadrul Vicariatului se simte o lipsă acută de preoți și că nu există candidați tineri în vederea hirotoniei. Vicariatul preconizează chemarea unor preoți din țară pentru completarea unor posturi vacante. De menționat că se manifestă tendința ca Vicariatul să dobîndească statut de eparhie, prin analogie cu ceea ce s-a făcut în Vicariatul ortodox sîrb, din Timișoara.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului privind vizita efectuată la unele parohii din cadrul Vicariatului ortodox român din R. S. F. Jugoslavia și se adresează mulțumiri I. P. S. Sale pentru grija permanentă arătată față de problemele acelui Vicariat. Să se studieze posibilitatea și necesitatea ridicării Vicariatului din Vîrșeț, la rang de eparhie.

Temei : 10088/1990 : Darea de seamă a P. S. Serafim Făgărășanul privind vizita la unele comunități ortodoxe române din Germania și Franța.

Vizita respectivă s-a desfășurat la comunitățile ortodoxe române din Viena, München, Freiburg, Paris și Strasbourg.

În Germania se constată că o serie de preoți plecați din țară doresc să obțină carte canonică de ieșire din eparhii, în vederea organizării de parohii sub jurisdicția Patriarhiei Române. De asemenea se preconizează ideea înființării unei Episcopii ortodoxe române sub jurisdicția Patriarhiei Române.

În urma discuțiilor purtate la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de darea de seamă a P. S. Episcop Serafim Făgărășeanul privind vizita la unele din comunitățile ortodoxe române din Europa centrală și occidentală și adresează mulțumiri pentru grija de a se cunoaște activitatea și problemele acestora.

Să fie rugate conducerile eparhiilor în cauză să acorde carte canonică preoților aflați în Germania și care vor solicita acest lucru, în condițiile stabilite prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 1223/1990.

O delegație a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de un membru al Sfîntului Sinod, va face o vizită în Europa occidentală pentru a discuta, cu parohiile aflate sub jurisdicția Arhiepiscopiei Ortodoxe Române și cele din afara jurisdicției ei, modalitățile de refacere a unității bisericești a diasporei ortodoxe române. Ținînd seama de vizitele deja întreprinse de P. S. Episcop Serafim Făgărășeanul și de părintele prof. Constantin Galeriu, precum și de necesitatea continuării discuțiilor, Prea Sfinția Sa și Prea Cucernicia Sa vor fi incluși în delegație. Vizita se va desfășura cu prilejul participării unei delegații la întrunirea Sinodului Bisericii Evanghelice din Germania, care va avea loc în perioada 4—9 noiembrie 1990.

Temei nr. 10705/1990: Adresa I. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului privind situația capelei ortodoxe române din Budapesta — Ungaria.

Potrivit datelor consemnate, există pericolul ca această capelă să fie demolată, împreună cu casa parohială, în cadrul planului de sistematizare a orașului Budapesta.

Întrucît există posibilitatea restituirii fundației «Gojdu» fostă proprietate a statului român, viitoarea capelă va putea fi amenajată într-una din încăperile acestei fundații.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

Problema să fie discutată cu P. C. Pr. Vicar Pavel Ardelean, care urmează să facă o vizită în țară.

Oficiul juridic al Administrației Patriarhale să analizeze această problemă pentru a se găsi cadrul legal de reintrare a fundației «Gojdu» în posesia proprietarului român.

Recomandă P. S. Arhiereu-vicar Ioan Crișanul al Episcopiei Oradiei să viziteze mai frecvent Vicariatul ortodox român din Ungaria și parohiile acestuia, urmînd a face propuneri Sfîntului Sinod pentru intensificarea activității bisericești din cadrul Vicariatului.

Epuizîndu-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi a ședinței Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, aduce mulțumiri frățești membrilor Sfîntului Sinod pentru contribuția la examinarea și soluționarea multiplelor lucrări aduse în dezbaterea acestui for bisericesc, care au marcat și alegerea titularilor pentru scaunele vacante de la Tomis, Argeș și Maramureș.

Încheindu-se lucrările, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, președintele Sfîntului Sinod, declară închisă ședința sinodală și anunță prorogarea sesiunii sinodale pe anul 1990.

Se rostește rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Ședința se ridică la ora 22,30.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Președintele Sfîntului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod,

† EPISCOP NIFON PLOIEȘTEANUL

Vicar patriarhal

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul şedinţei de lucru din 30 octombrie 1990

La convocarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh* **Teoctist**, în ziua de 30 octombrie 1990, a avut loc şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod al Biserici Ortodoxe Române.

La ora 10,00 *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala sinodală însoţit de II. PP. SS. Mitropoliţi.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate ceresc».

La invitaţia *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, P. S. Episcop-vicar *Nifon Ploieşteanul*, secretarul Sfîntului Sinod dă citire apelului nominal.

Constatîndu-se prezenţa statutară a membrilor Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Preşedinte* declară şedinţa deschisă.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte întîmpină pe membrii Sfîntului Sinod cu un cuvînt de mulţumire pentru că au răspuns la convocare, arătînd că în principal, pe lîngă celelalte probleme care se află înscrise pe ordinea de zi, actuala şedinţă a fost determinată de necesitatea alegerii episcopului-vicar pentru Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, problemă care s-a aflat şi în examinarea Sinodului Permanent, a cărui întrunire a precedat prezenta şedinţă sinodală, şi în cadrul căreia s-au făcut propuneri în cauză.

După această motivare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* propune să se dea citire comisiilor sinodale.

După citirea comisiilor, P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul îşi exprimă dorinţa de a fi trecut în comisia din care a făcut parte anterior (Comisia învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc), ţinînd seamă că în ultima vreme a fost cooptat în comisia de ierarhi şi cadre didatcice pentru problemele învăţămîntului. Ca urmare, Sfîntul Sinod hotărăşte:

Aprobă comisiile sinodale în forma prezentată şi, trecerea P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul în Comisia învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

În continuare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* dispune să se dea citire ordinei de zi, precum şi repartizării pe comisii a problemelor înscrise în ordinea de zi.

După repartizarea lucrărilor, pe comisii, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* suspendă şedinţa în vederea examinării lucrărilor şi întocmirii referatelor în comisiile sinodale.

La ora 12,00 se reiau lucrările în plenul Sfîntului Sinod. *Prea Fericitul Părinte Preşedinte* invită pe P. S. Episcop Calinic al Argeşului, raportorul *Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină* să prezinte referatele asupra problemelor repartizate.

Temei nr. 8281/1990 — Procesul-verbal al Sinodului Permanent privind alegerea episcopului-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Din recomandarea I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* al Clujului, ca şi din actele aflate la dosarul candidatului recomandat, reiese că P. C. Arhim. Dr. *Irineu Pop*, care a fost propus de Sinodul Permanent pentru alegerea ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului, este originar din Maramureş, are vîrsta de 37 de ani, este absolvent al Seminarului teologic din Cluj-Napoca, licenţiat al Institutului teologic universitar din Bucureşti, are studii de specializare la Seminarul teologic presbiterian din Princeton — New-Jersey S.U.A. şi este doctor în teologie al Institutului teologic universitar din Bucureşti. Este tuns în monahism la mînăstirea Sinaia în anul 1978, unde a fost hirotonit ierodiacon, apoi ieromonah, şi unde a primit rangul de protosinghel şi arhimandrit, iar în anul 1989 şi 1990 a fost superior al Aşezămîntului românesc din Ierusalim.

Sfîntul Sinod, în şedinţa din 24 septembrie 1990, a amînat soluţionarea recomandării I. P. S. Arhiepiscop *Teofil*, pentru a analiza şi alte dorinţe exprimate din partea diferitelor grupuri de clerici din Arhiepiscopia Clujului.

Ca urmare, în şedinţa sa din 30 octombrie 1990, Sfîntul Sinod a reluat în examinare problema alegerii episcopului-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

Ţinînd seamă de faptul că I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* îşi menţine recomandarea pentru P. C. Arhim. *Irineu Pop* ;

Avînd în vedere că după examinarea şi a altor dorinţe exprimate din partea unor grupuri de preoţi din eparhie, Sinodul Permanent a propus alegerea P .C. Arhim. *Irineu Pop.*

Pe temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române ;

În urma examinării canonice, constatîndu-se că P. C. Arhim. *Irineu Pop* întruneşte condiţiile art. 129 din Statut pentru a fi ridicat la treapta arhieriei şi după discuţiile purtate cu privire la titulatura ce urmează să o poarte ;

Comisia canonică-juridică şi pentru disciplină propune Sfîntului Sinod alegerea P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop,* ca e piscop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte supune votării propunerea Comisiei ,iar Sfintul Sinod hotărăşte să se voteze prin ridicare de mîini.

În urma votării se constată votul tuturor membrilor Sfîntului Sinod pentru alegerea P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop,* ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, cu excepţia P. S. Episcop-vicar *Roman Ialomiţeanul,* care declară că se abţine, cu precizarea ca această abţinere să nu fie interpretată ca un act îndreptat împotriva persoanei P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop,* ci ca un act îndreptat împotriva unei lipse de proceduri canonice, potrivit căreia P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop* ar fi trebuit să activeze o vreme în cadrul Arhiepiscopiei Clujului, pentru ca preoţii şi credincioşii să-l fi cunoscut mai apropiat şi să dea mărturie pentru alegerea ca episcop-vicar, aşa cum prevăd sfintele canoane.

Fiind cunoscut rezultatul votării, în urma explicaţiilor date de Prea Fericitul Patriarh *Teoctist,* din care rezultă că P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop* este originar din Ardeal, a fost recomandat pentru studii şi pentru intrare în monahism de către I. P. S. Arhiepiscop *Teofil,* iar acum pentru treapta arhieriei,

Sfîntul Sinod hotărăşte :

Aprobă alegerea P. Cuv. Arhim. Dr. Irineu Pop *în postul vacant de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului şi ridicarea P. C. Sale la rangul de arhiereu.*

Aprobă ca noul ales să poarte titulatura de «Bistriţeanul».

Fiind introdus în sala sinodală noul ales, P. F. Părinte Patriarh *Teoctist* îi aduce la cunoştinţă alegerea ca episcop-vicar. Face apoi o portretizare a I. P. S. Arhiepiscop *Teofil al Clujului,* ca ierarh duhonvicesc, păstor şi gospodar de frunte între ierarhii Bisericii noastre, care împreună cu clerul şi credincioşii Arhiepiscopiei îl aşteaptă cu inima caldă şi cu speranţe în colaborarea necesară impulsionării activităţii clerului. Evidenţiază apoi activitatea celor două şcoli de pregătire a clerului, seminarul şi ,institutul teologic universitar din Cluj, de curînd infiinţat; pentru care P. C. Arhim. *Irineu Pop,* doctor în teologie şi ierarh în cadrul eparhiei va avea un rol deosebit.

În final îi adresează felicitări şi îndemnuri la colaborare frăţească cu I. P. S. Arhiepiscop *Teofil,* care l-a recomandat la rodnică lucrare în eparhie şi ca membru al Sfintului Sinod.

În cuvîntul de răspuns, P. Cuv. Arhim. *Irineu Pop,* dă expresie sentimentelor de recunoştinţă faţă de Prea Fericitul Patriarh *Teoctist,* care i-a îndrumat paşii în activitatea de monah în cadrul Arhiepiscoplei Bucureştilor, la studii în ţară şi în S.U.A. şi ca superior al aşezămîntului românesc din Ierusalim, aduce respectuoase mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod care prin alegere i-au acordat votul de încredere pentru ridicarea la treapta arhieriei, precum şi I. P. S. Arhiepiscop *Teofil Herineanu* care l-a recomandat pentru alegere ca episcop-vicar. Făgăduieşte ascultare către Sfîntul Sinod şi colaborare cu I. P. S. Arhiepiscop *Teofil* în slujirea Bisericii şi în lucrarea din cadrul Arhiepiscopiei Clujului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh propune o pauză, în care scop suspendă lucrările, anunţînd redeschiderea şedinţei pentru ora 16,30.

La reluarea lucrărilor; *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* invită pe P. S. Episcop *Andrei* al Alba Iuliei să prezinte referatele asupra problemelor repartizate *Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri.*

Temei nr. 11265/1990 — Referatul Sectoarelor I. B. Tipografie, I. B. Ateliere și Contabilității Administrației Patriarhale în legătură cu Hotărîrea Guvernului nr. 1109/1990, cu privire la liberalizarea prețurilor și măsuri de protecție socială pentru înfăptuirea economiei de piață și folosirea eficientă a resurselor materiale, financiare și umane.

Din examinarea hotărîrii respective, Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînsătiri, constată că unele prevederi urmează a se aplica începînd cu data de 1 nov. 1990 și unităților productive ale Bisericii Ortodoxe Române.

Este, de asemenea, necesară stabilirea unor noi prețuri pentru produsele și serviciile realizate de unitățile Bisericii și este necesar ca organele competente ale Bisericii să studieze cu competență aplicarea acestei hotărîri, și problema impozitului pe circulația mărfurilor, precum și celelalte prevederi ale hotărîrii, cu aplicare în unitățile noastre de cult.

În urma examinării referatului respectiv, a discuțiilor care s-au purtat, a lămuririlor care s-au dat de către specialiștii din Serviciul Contabilității A. P. și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

la act de Hotărîrea Guvernului nr. 1109/1990, urmînd ca aceasta să fie difuzată la centrele eparhiale în vederea aplicării acesteia în cadrul unităților productive, prin :

a) Stabilirea noilor prețuri și tarile ;

b) Calcularea și plata impozitului pe circulația mărfurilor ;

c) Compensarea din fondurile proprii ale eparhiilor a efectelor majorării de prețuri și tarile prevăzute de art. 13, al. «b», «c», «d» și «e» din hotărîre ;

d) Introducerea în cadrul costurilor de producție a cotei unice de 20% pentru contribuția de asigurări sociale de stat ;

e) Casa de pensii și ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române este îndatorată ca în cel mai scurt timp să facă propuneri privind cota de asigurări sociale cuvenite acesteia, ținînd seama de prevederile art. 9 din Hotărîrea Guvernului nr. 1109/1990 ;

f) Contabilii șefi și consilierii juridici de la eparhii, cu contabilul șef și consilierul juridic de la Administrația Patriarhală vor avea o consătuire privind aplicarea Hotărîrii Guvernului nr. 1109/1990.

Avînd în vedere bunurile mobile și imobile, terenurile agricole, pădurile etc., aparținînd Bisericii, care au fost preluate în patrimoniul statului, se va interveni la forurile în drept pentru asigurarea salarizării întregului personal bisericesc din fondurile de stat.

Temei nr. 11371/1990 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor privind reînființarea mînăstirii Tazlău, județul Neamț.

Din examinarea adresei respective rezultă că mînăstirea Tazlău, ctitorie a voievodului Ștefan cel Mare, a fost desființată abuziv în timpul regimului de dictatură, ajungînd în stare de părăsire și de ruină.

În prezent, prin grija Arhiepiscopiei Iașilor i s-au făcut ample lucrări de restaurare și renovare, fiind adusă la starea inițială.

Adresa arhiepiscopiei motivează necesitatea reînființării mînăstirii Tazlău pentru rolul pe care l-a avut și continuă să-l aibă pentru spiritualitatea românească.

Avînd în vedere acordul Consiliului eparhial pentru reînființarea acestei mînăstiri și prevederile art. 8 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă reînființarea mînăstirii Tazlău, județul Neamț, cu destinația pentru monahi.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte, invită pe P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, să prezinte referatele asupra următoarelor probleme, repartizate *Comisiei afacerilor externe bisericești :*

Temei nr. 11332/1990 : Informare privind discuțiile purtate în zilele de 18—19 octombrie 1990 de Comisia sinodală a Patriarhiei Române cu delegația Episcopiei ortodoxe catolice din Franța, condusă de P. S. Episcop Germain.

Referatul prezintă problemele care au fost analizate în cadrul convorbirilor din 18—19 octombrie 1990 și anume : Proiectul de Regulament canonic prezentat de Episcopia Ortodoxă Catolică din Franța, viața liturgică a diocezei, probleme de ordin canonic, denumirea eparhiei, relațiile P. S. Episcop Germain cu membrii Comitetului ortodox interepiscopal din Franța. S-a constatat că nu s-a respectat întrutotul învățătura și practica ortodoxă tradițională, atrăgîndu-se atenția delegației că este necesar să-și revizuiască și să aplice în întregime angajamentele asumate în decursul anilor.

Se arată că la sfîrșitul discuțiilor s-a încheiat un Protocol care a fost trimis pentru publicare la revistele Episkepsis, Service orthodoxe de Presse et d'information, Biserica Ortodoxă Română, Vestitorul ortodoxiei românești, buletinul «Romanian Orthodox Church News», iar pentru informare la Comitetul ortodox interepiscopal din Franța, Patriarhia Ecumenică și Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Adrian de la Paris.

De asemenea se menționează că P. S. Episcop Germain a înaintat, cu acest prilej, un referat conținind unele considerații ecclesiologice privind diaspora ortodoxă în general și Biserica Ortodoxă din Europa Occidentală (note și propuneri).

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de referatul Sectorului Comunități externe și de rezultatul discuțiilor purtate cu delegația Episcopiei ortodoxe catolice din Franța.

Să se urmărească aducerea la îndeplinire a angajamentelor asumate prin Protocolul încheiat la mînăstirea Cernica, în zilele de 18—19 octombrie 1990. În acest scop, o delegație a Patriarhiei Române să se deplaseze în Franța, pentru a prezenta textul Protocolului Consiliului eparhial al Episcopiei ortodoxe catolice din Franța, la fața locului, precum și Consiliului interepiscopal de la Paris privind respectarea acestor angajamente.

Referatul P. S. Episcop Germain în legătură cu unele considerații ecclesiologice să fie supus Comisiei sinodale, care va participa la Chambésy.

Temei nr. 11333/1990 : Probleme privind comunitățile ortodoxe române de peste hotare.

Referatul consemnează unele aspecte din cadrul parohiilor din Viena — Austria, Melbourne — Australia și Geneva — Elveția, unde preoții respectivi sînt contestați, într-un mod mai accentuat, de către anumite grupări de credincioși.

Totodată se semnalează faptul că grupări de credincioși din afara jurisdicției, în special din Germania, avînd în frunte preoți ortodocși români stabiliți în străinătate, doresc intrarea în canonicitate cu Biserica mamă.

O problemă acută o prezintă lipsa de preoți în cadrul vicariatelor din Vîrșeț—Iugoslavia și Gyula—Ungaria și în momentul de față în cadrul episcopiei Chișinăului. În afara școlarizării în țară, la școlile noastre teologice, a unor tineri din zonele respective în vederea hirotonirii lor, se preconizează, eventual, trimiterea de preoți care în țară sînt disponibili, pentru a activa la parohiile vacante care fac obiectul acestui referat.

Avînd în vedere cele de mai sus și ținînd seama că în ședința Sfîntului Sinod din 25 septembrie 1990 s-a hotărît vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la comunitățile ortodoxe române din Europa occidentală, iar parohiile au fost rugate să elibereze cărțile canonice preoților din străinătate care îndeplinesc condițiile stabilite în ședința sinodală prin temeiul nr. 1223/1990,

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

Să se numească membrii delegației care vor vizita comunitățile ortodoxe române din Europa centrală și occidentală.

Adresează ierarhilor rugămintea ca, acolo unde este posibil, să se dea binecuvîntarea preoților solicitați pentru a activa în cadrul vicariatelor din Vîrșeț — Iugoslavia și Gyula — Ungaria.

Reiterează importanța hotărîrii Sfîntului Sinod din 25 decembrie 1989, privind acceptarea cererii de reîntoarcere în țară a I. P. S. Arhiepiscop Adrian. *Se vor depune eforturi în vederea realizării unității bisericești a diasporei românești din Europa centrală și occidentală, luîndu-se în considerare și consecințele reîntoarcerii I. P. S. Sale.*

*

Epuizîndu-se examinarea lucrărilor înscrise pe ordinea de zi, s-au adus, cu aprobarea Sfîntului Sinod, în discuție, pentru soluționare, următoarele probleme :

Normele actuale pentru stabilirea amplasamentului, obținerea terenului și întocmirea documentațiilor necesare pentru construirea locașurilor de cult, redate de către Departamentul pentru urbanism și amenajarea teritoriului — Comisia pentru avizarea locașurilor de cult (Str. Ministerului nr. 2—4, București, tel. 17.01.60—426), în următoarele trei note ale Departamentului pentru urbanism și amenajarea teritoriului :

Temei nr. 11.428/1990

a) Notă în vederea asigurării amplasamentelor corespunzătoare pentru realizarea de noi biserici.

Temei nr. 11.429/1990

b) Notă privind conținutul documentațiilor prin care se solicită avizarea Comisiei comune a Secretariatului de Stat pentru Culte și Departamentului pentru urbanism și amenajarea teritoriului.

Temei nr. 11.472/1990

c) Notă privind circuitul de elaborare și avizare a unui locaș de cult.

Avînd în vedere urgența cunoașterii acestor norme de către toate Centrele eparhiale, pentru a putea proceda în conformitate cu acestea pentru obținerea terenurilor și a avizelor necesare în vederea construirii de biserici,

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște : ·

Se înmînează, în prezența ședință sinodală, tuturor membrilor Sfîntului Sinod, cele trei note ale Departamentului pentru urbanism și amenajarea teritoriului, privitoare la obținerea terenurilor și obținerea avizelor necesare pentru documentațiile aferente construirii noilor locașuri de cult.

(Hotărîrea s-a adus la îndeplinire în ședința sinodală).

Temei nr. 12639/1990. Problema obținerii de terenuri pentru parohii.

În cadrul discuțiilor s-a relevat necesitatea de a se interveni la forurile de resort pentru a se asigura parohiilor un minimum de teren agricol de 3—5 hectare, după caz, în compensația sesiilor parohiale pe care acestea le-au avut și le-au cedat statului.

Terenurile respective ar contribui atît la ușurarea întreținerii parohiilor, cît și a personalului bisericesc de la parohiile respective, astfel ambele stimulîndu-se deopotrivă.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște :

Aprobă să se intervină la Onoratul Guvern pentru a se lua în studiu fie posibilitatea retrocedării terenurilor pe care le-au avut parohiile, fie pentru a se atribui fiecărei parohii 3—5 hectare teren arabil, după posibilități.

Problema relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică de rit oriental (greco-catolică), cu specială privire asupra situației de la Baia Mare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist aduce la cunoștința Sfîntului Sinod unele aspecte care privesc situația de la Baia Mare, unde un grup de greco-catolici face presiuni asupra autorităților locale — prefectură și primărie — pentru a determina autoritatea de stat să le atribuie catedrala ortodoxă din Baia Mare.

De asemenea, informează pe membrii Sfîntului Sinod că la București un grup de greco-catolici au forțat ușile bisericii parohiale «Acvila» și au intrat în biserică.

În legătură cu aceste acțiuni greco-catolice, au luat cuvîntul:

P. S. Episcop Justinian Maramureșanul, care a dat relații despre întîmplările de la Baia Mare, unde autoritățile locale favorizează în fapt pe greco-catolici, dat fiind faptul că în rîndurile factorilor locali cu influență se află greco-catolici.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului relatează despre discuțiile pe care le-a avut cu Episcopul greco-catolic *Ploscaru*, care a dorit să facă un pelerinaj cu credincioșii la una din icoanele considerate făcătoare de minuni, de la o fostă biserică greco-catolică, și că i s-a îngăduit lucrul acesta. I P. S. Sa a pus accentul pe necesitatea continuării dialogului.

I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului precizează că în problema locașurilor de cult există reglementări în Decretul 126/1990.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist propune ca Sfîntul Sinod să lanseze un nou apel la dialog, la calm, la lipsă de violență, arătîndu-și îngrijorarea pentru actele de tensiune care se produc între ortodocși și greco-catolici.

I. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei relevă faptul că acțiunile de presiune greco-catolice, acceptate tacit și de Biserica Catolică de rit latin din țara noastră, prejudiciază dialogul internațional dintre Ortodoxie și Catolicism, iar dacă facem un apel la dialog, să se exprime și această temere față de perspectiva dialogului internațional dintre Ortodoxie și Catolicism.

În urma discutării acestei probleme, sub toate aspectele și în legătură cu care au luat cuvîntul și alți membri ai Sfîntului Sinod, s-a apreciat că este necesar să se lanseze un nou apel sau chemare către ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Catolice de rit oriental, pentru a se continua dialogul cu Biserica Ortodoxă Română într-o atmosferă de calm, de înțelegere, evitîndu-se actele de violență dintre credincioși.

Ca urmare, Sfîntul Sinod, exprimîndu-și îngrijorarea față de actele de presiune, exercitate de credincioșii greco-catolici în unele localități din țară, hotărăște:

Adresează Bisericii Catolice de rit oriental, ierarhilor, clericilor și credincioșilor ei, o nouă chemare la dialog cu Biserica Ortodoxă Română, ierarhii, clerul și credincioșii acesteia, care să se poarte la nivel local, într-o atmosferă de calm și înțelegere cu privire la problema lăcașurilor de cult, spre a se evita actele de violență.

Chemarea respectivă să fie trimisă tuturor ierarhilor greco-catolici din țară, ierarhilor Bisericii Catolice de rit latin din țară, de la București și Iași, Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, I. P. S. Mitropolit Damaschinos *de la Geneva, pentru revista Episkepsis, Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor-Roma, unor publicații de peste hotare ca: S.O.P.-Paris, S.O.E.P.I.-Geneva, Evangelische Information-Frankfurt, precum și altor publicații din străinătate și din țară.*

Chemarea adresată de Sfîntul Sinod va avea următorul conținut: «Profund îngrijorat de faptul că în unele localități din țara noastră s-au ivit stări de tensiune în relațiile dintre credincioșii ortodocși și catolici de rit oriental (greco-catolici), Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române reînnoiește apelul său la calm și dialog pentru rezolvarea dilerendelor spre a se evita orice act de violență și ură între creștini.

Biserica Ortodoxă Română reaminteşte tuturor fraţilor catolici din România că starea de tensiune pe plan local între ortodocşi şi catolicii de rit oriental prejudiciază şi pericliteză dialogul teologic internaţional în care se află angajate de mai mulţi ani Ortodoxia şi Catolicismul. În acest dialog s-a convenit şi s-a reafirmat recent că atît prozelitismul confesional, cît şi violenţa sînt inacceptabile între cele două confesiuni, iar orice neînţelegere atît de ordin practic, cît şi teologic, trebuie să se rezolve pe bază de dialog frăţesc.

În acest sens, trebuie interpretat gestul Bisericii Ortodoxe Române care a oferit încă din primăvara acestui an posibilitatea slujirii alternative în aceeaşi biserică, acolo unde se dovedeşte că există comunităţi catolice de rit oriental constituite şi dornice de înţelegere frăţească.

De aceea, Sfîntul Sinod cheamă la dialog şi respinge atît ocuparea prin violenţă a locaşurilor de cult, cît şi menţinerea stării de vrăjmăşie şi resentiment.

Întrucît locaşurile de cult şi casele parohiale sînt proprietatea comunităţilor parohiale existente, Sfîntul Sinod, în condiţiile de libertate din ţara noastră, respectă voinţa acestora în privinţa opţiunii lor confesionale, cît şi a slujirii alternative. În acelaşi timp Sfîntul Sinod face un apel călduros la autorităţile civile locale să dea dovadă de imparţialitate şi să promoveze dialogul interconfesional şi reconcilierea, ţinînd seama de faptul că membrii celor două Biserici sînt fiii aceluiaşi neam şi cetăţenii aceleiaşi patrii.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îşi exprimă speranţa că acest nou apel va avea ecoul cuvenit atît între episcopii, cît şi între clericii şi credincioşii Bisericilor catolice de rit oriental şi latin din România.

*

La încheierea discuţiilor Sfîntul Sinod a informat că, în ziua de 31 octombrie, după amiaza, o comisie mixtă, formată din ierarhii locali ai Bisericii Ortodoxe Române şi Bisericii Catolice de rit oriental din Baia Mare, autorităţile de stat locale şi reprezentanţii Secretariatului de Stat pentru Culte, se va întruni la Baia Mare pentru ca, prin dialog local, să încerce soluţionarea stării de tensiune dintre grupul de presiune greco-catolic şi Prefectura din Baia Mare.

Epuizîndu-se discutarea problemelor aduse în examinarea Sfîntului Sinod, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* adresează mulţumiri IP. PP. SS. şi PP. SS. ierarhi pentru participare la şedinţă şi pentru contribuţia adusă la soluţionarea problemelor.

Anunţă apoi prorogarea sesiunii Sfîntului Sinod, urmînd ca şedinţa viitoare să fie anunţată în termen statutar.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Preşedintele Sfîntului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfîntului Sinod

† EPISCOP NIFON PLOIEŞTEANUL

Vicar patriarhal

ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICEASCĂ

Sumarul ședinței de lucru dn 26 septembrie 1990

În conformitate cu prevederile art. 22 și 30 din Statutul pentru organizarea si funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59 din Regulamentul organelor centrale, pe temeiul convocării nr. 8686/1990, membrii clerici și mireni, delegați ai celor 16 (șasesprezece) eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române în Adunarea Națională Bisericească pentru perioada anilor 1990—1993, s-au întrunit în cea de a doua ședință de lucru a sesiunii ordinare pe anul 1990, în ziua de miercuri 26 septembrie, în sala de ședințe a reședinței patriarhale din București.

Lucrările s-au desfășurat după cum urmează :

La ora 8,30, s-a oficiat slujba Te-Deum-ului în catedrala patriarhală, de către un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. S. Arhiereu-vicar *Calinic Argeșanul*, la care au asistat *Prea Fericitul Patriarh Teoctist*, membrii Sfîntului Sinod și membrii delegați în Adunarea Națională Bisericească, consilieri patriarhali și credincioși aflați întîmplător în catedrala patriarhală.

După slujba Te-Deum-ului, membrii Adunării Naționale Bisericești au luat loc în sala de ședințe a reședinței patriarhale.

La ora 9,00, o delegație de membri ai Adunării Naționale Bisericești invită pe P. F. *Patriarh Teoctist* pentru a prezida ședința Adunării Naționale Bisericești.

Însoțit de I. I. P. P. S. S. Mitropoliți, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* intră în sala de ședințe.

Ocupînd scaunul prezidial, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* invită pe secretarii aleși ai Adunării Naționale Bisericești să ia loc la biroul secretariatului : P. C. Pr. Ștefan Liviu, Arhiepiscopia Clujului — secretar general, Dl. Av. Ioan Morariu, Arhiepiscopia Sibiului și Dl. Prof. Gheorghe Ionescu, Episcopia Buzăului — secretari.

În continuare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* invită pe P. C. Pr. Ștefan Liviu, secretarul cleric al biroului secretariatului, să facă apelul nominal.

La momentul potrivit, cei trei membri delegați ai Adunării Eparhiale a Episcopiei Maramureșului și un membru delegat nou ales al Arhiepiscopiei Clujului au depus mandatele la biroul secretariatului.

Constatindu-se prezența legală a majorității membrilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte declară deschisă ședința Adunării Naționale Bisericești.

În cuvîntul rostit în deschiderea ședinței, Prea Fericitul Părinte Președinte evocă personalitatea D-lui Iosif Brindaș, deputat în Adunarea Națională Bisericească din partea Adunării Eparhiale a Episcopiei Oradiei, decedat în preajma începerii lucrărilor acestei ședințe și propune păstrarea unui moment de reculegere.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte expune pe scurt contextul nou în care Biserica noastră își desfășoară activitatea și înfățișează preocupările și hotărîrile Sfîntului Sinod referitoare la înnoirea lucrării Bisericii. Pe această cale se înscrie, ca aspect fundamental, amendarea unor articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și din alte regulamente bisericești vizînd eliminarea prevederilor care contravin principiului autonomiei bisericești.

Din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, P. C. Pr. Liviu Ștefan, secretarul general al Adunării, dă citire componenței comisiilor permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești, așa cum au fost aprobate în ședința de constituire a acestui for bisericesc la 17 mai 1990.

Prea Fericitul Patriarh Președinte repartizează apoi comisiilor permanente ale Adunării Naționale Bisericești următoarele lucrări :

a) — *La Comisia de validare și petiții* : „Referat privind examinarea și validarea mandatelor membrilor Adunării eparhiale a Episcopiei Maramureșului și a unui membru al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Clujului, delegați în Adunarea Națională Bisericească.

b) — *La Comisia organizatoare:* Hotărîrea Sfîntului Sinod din 25 septembrie 1990 pentru eliminarea din Statutul B.O.R. a prevederilor statutare şi regulamentare care contravin principiului autonomiei bisericeşti.

După primirea de către raportorii comisiilor a lucrărilor repartizate, Prea Fericitul Patriarh Preşedinte suspendă şedinţa în vederea examinării acestora în comisiile respective şi pentru întocmirea cuvenitelor referate.

La reluarea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Preşedinte invită pe raportorii comisiilor permanente să prezinte Adunării Naţionale Bisericeşti referatele asupra lucrărilor repartizate:

1) — P. C. Pr. Vasile Chiţu, raportorul Comisiei de validare şi petiţiuni, prezintă referatul prin care se propune validarea mandatelor următorilor membri delegaţi de Adunările eparhiale ca deputaţi în Adunarea Naţională Bisericească.

Din partea Episcopiei Maramureşului:

— P. C. Pr. Gavriil Mociran
— Dl. Notar Vasile Dragoş
— Dl. Economist Spiridon Zavadovschi.

Din partea Arhiepiscopiei Clujului:

— Dl. Jurist Tanco Petru.

În urma citirii referatului şi la propunerea Comisiei de validare şi petiţiuni, plenul Adunării Naţionale Bisericeşti hotărăşte:

— *Validează mandatele celor trei membri delegaţi ai Episcopiei Maramureşului şi a unui membru delegat al Arhiepiscopiei Clujului în Adunarea Naţională Bisericească.*

După aprobarea de către Adunarea Naţională Bisericească a validării mandatelor noilor membri delegaţi, au avut loc o serie de luări de cuvînt, după cum urmează:

Dl. Tiberiu Hălăucescu, reprezentant al Episcopiei Romanului şi Huşilor, propune ca Patriarhia Română să elibereze legitimaţii pentru membrii Adunării Naţionale Bisericeşti.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte apreciază ca binevenită intervenţia D-lui Tiberiu Hălăucescu şi, supunînd-o Adunării, aceasta şi-o însuşeşte şi roagă pe Prea Fericitul Patriarh s-o ia în consideraţie.

Ca urmare, Adunarea Naţională Bisericească hotărăşte:

Se vor elibera legitimaţii corespunzătoare membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti.

În continuare ia cuvîntul *Dl. Prof. Gheorghe Ionescu,* delegat al Episcopiei Buzăului în A.N.B., care face următoarele propuneri:

a) — A.N.B. să adopte o moţiune către Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei prin care să se ceară înlăturarea ambiguităţilor din Protocolul încheiat între Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei şi Secretariatul de Stat pentru Culte privind introducerea educaţiei moral-religioase în şcolile de stat.

b) — Să se ceară Grupului de reflecţie să prezinte o informare în legătură cu acţiunea de înnoire a Bisericii Ortodoxe Române privind învăţămîntul religios în şcoală.

Alţi membrii ai A.N.B. au luat cuvîntul în legătură cu sistemul de notare la educaţia moral-religioasă (Dl. Prof. Radu Stancu, P. C. Pr. Constantin Galeriu, Dl. Prof. Firescu Alexandru, Dl. economist Zavadovski Spiridon şi alţii).

P. C. Diac. Ioan Floca, de la Arhiepiscopia Sibiului, dă citire Protocolului respectiv, adăugînd şi unele explicaţii referitoare la punerea lui în aplicare.

Dl. Prof. Alexandru Firescu propune ca studenţii teologi şi preoţii să fie pregătiţi special cu privire la modul de a alcătui monografii ale satelor — contribuţii la cultura românească.

Dl. Dr. Paul Blidaru ia cuvîntul în legătură cu deosebita lucrare de astăzi a Adunării Naţionale Bisericeşai privind amendarea unor articole din Legiuirile B.O.R.

De asemenea arată că la Televiziunea Română, în emisiunea «Viaţa spirituală» apar episoade care nu se integrează în emisiunea respectivă.

Arată necesitatea asistenţei religioase în spitale.

Dl. Acad. Prof. Caius Iacob ia cuvîntul în legătură cu protocolul din 11 sept. 1990 şi salută cu bucurie aplicarea lui, propunînd ca notarea de «insuficient» să nu se aplice decît în cazuri foarte rare.

Ia, de asemenea, cuvîntul în legătură cu amendamentele aduse art. 134 din Statut.

Dl. Tiberiu Hălăucescu cere să se consemneze în procesul-verbal contribuţia Comisiei organizatoare la amendarea articolului 134 şi să se precizeze că amendamentele aduse astăzi Statutului şi Regulamentelor bisericeşti sînt tranzitorii pînă vor fi schimbate şi alte reglementări din Statut.

Pr. Gheorghe Buruiană relatează modul în care este respectată prezenţa clerului în şcolile de la Galaţi.

P. C. Pr. Constantin Galeriu propune ca în art. 54 din Regulamentul organelor centrale să se adauge: «... precum şi cadrele didactice care vor preda educaţia moral-religioasă în şcolile de stat».

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului ia cuvîntul, arătînd că în această adunare, spre deosebire de timpul trecut, s-au formulat opinii şi propuneri numeroase, dovedind dorinţa tuturor de a se aduce contribuţii utile la soluţionarea problemelor ridicate în plenul adunării.

Problema învăţămîntului religios în şcoală n-a fost în ordinea de zi a şedinţei de azi, dovedind interesul şi preocupările membrilor Adunării pentru această problemă.

Arată apoi sarcinile care stau în faţa Bisericii, atît în ce priveşte catehizarea in biserică, cît şi educaţia moral-religioasă în şcoală.

Arată că ceea ce face A.N.B. astăzi, revizuind unele prevederi legale bisericeşti, înseamnă a revizui raporturile dintre Biserică şi Stat.

Prin ceea ce am făcut astăzi, am regîndit raporturile dintre Biserică şi Stat în societatea actuală modernă a Statului nostru.

Se subliniază că ideea modificării legiuirilor Bisericii a izvorît din Biserică şi din cadrul Sfîntului Sinod, nu de la alte organisme, grupări sau grupuri exterioare Bisericii.

P. S. Gherasim Vrînceanul ia cuvîntul în legătură cu termenul de «facultativ» din Protocolul menţionat.

I. P. S. Mitropolit Daniel face două remarci:

a) — Este necesar ca membrii A.N.B. să fie ţinuţi la curent cu educaţia moral-religioasă în şcoli;

b) — Se propune ca Grupul de reflecţie să facă o informare a Adunării Naţionale despre această problemă.

I. P. S. Sa precizează că nu Grupul de reflecţie este organul autorizat care să facă aceasta, ci Comisia specială a învăţămîntului pentru introducerea educaţiei moral-religioase în şcoală.

I. P. S. Mitropolit Antonie, luînd cuvîntul, propune o precizare: «Protocolul este un prim pas către un cîştig» pentru societate.

De ce s-a acceptat numai o oră la două săptămîni.

Propunerea Înalt Prea Sfinţiei Sale este ca reprezentanţii noştri să insiste pentru o oră de educaţie religioasă pe săptămînă.

Examinînd această propunere, Adunarea Naţională Bisericească hotărăşte:

Se vor face demersurile cuvenite pentru introducerea unei ore de educaţie moral-religioase pe săptămînă.

2) — P. C. Pr. Vasile I. Vasile, raportorul Comisiei organizatoare, prezintă hotărîrea Sfîntului Sinod, nr. 9084, din 25 septembrie 1990, privind următoarele modificări de articole din Legiuirile bisericeşti în vigoare:

a — Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, articolele: 1, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 23, 28, 29, 49, 104, 130, 131, 132, 134, 158, 166, 167, 191, 192, 205, 206.

b — Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, articolele: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 35, 54, 59, 65, 72, 120, 135, 156, 287.

c — Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive, art. 129, alineatul 2.

Din expunerea de motive care a condus la luarea hotărîrii Sfîntului Sinod, privind modificarea articolelor menționate mai sus, se constată că modificările au avut drept scop ca în noua redactare și formulare a articolelor respective să se reflecte:

— Afirmarea deplinei autonomii a Bisericii Ortodoxe Române și libertatea de desfășurare a activității ei;

— Determinarea raporturilor dintre Biserică și Stat în societatea noastră actuală;

— Eliminarea prevederilor statutare și regulamentare care implicau prezența și imixtiunea unor organe de Stat în viața și activitatea Bisericii;

— Eliminarea prevederilor statutare și regulamentare cu caracter restrictiv și de îngrădire a activității Bisericii Ortodoxe Române;

— Eliminarea unor neconcordanțe cu privire la denumirile eparhiilor și titulatura ierarhilor.

Din referatul Comisiei organizatoare se constată că această lucrare de modificare a articolelor respective a fost elaborată de o comisie de profesori de teologie — canoniști și juriști — și de către Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a Sfîntului Sinod și a fost însușită de Sfîntul Sinod prin hotărîrea nr. 9084/25 septembrie 1990, care a înaintat-o Adunării Naționale Bisericești pentru aprobare.

Comisia organizatoare a Adunării Naționale Bisericești mai constată că motivele care au condus la modificarea articolelor din Statut și din Regulamentele amintite sînt întemeiate, iar formularea lor în noua redactare însușită de Sfîntul Sinod corespunde realităților vieții bisericești actuale și afirmării deplinei autonomii a Bisericii Ortodoxe Române.

Ca urmare, după examinarea, articol cu articol, a modificărilor aduse Statutului și Regulamentelor respective, inclusiv a amendamentului adus de Comisia organizatoare, la propunerea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Adunarea Națională Bisericească hotărăște:

Aprobă modificarea, în redactarea prezentată și însușită de Sfîntul Sinod, a următoarelor articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: art. 1, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 23, 28, 29, 49, 104, 130, 131, 132, 134, 158, 166, 167, 191, 192, 205 și 206.

Aprobă modificarea, în redactarea prezentată și însușită de Sfîntul Sinod, a următoarelor articole din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Ortodoxă Română: Sfîntul Sinod, Sinodul Permanent, Adunarea Națională Bisericească, Administrația Patriarhală, Cancelaria Patriarhală și instituțiile anexe: art. 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 35, 54, 59, 65, 72, 120, 135, 156 și 287.

Aprobă modificarea, în redactarea prezentată și însușită de Sfîntul Sinod, a art. 129, al. 2 din Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română.

Aprobă amendamentul propus de Comisia organizatoare art. 134 din statut prin adăugarea următoarelor: «...studenții în teologie... sub îndrumarea preotului paroh...».

Formularea articolelor respective în noua redactare va fi următoarea:

STATUTUL

PENTRU ORGANIZAZREA ŞI FUNCŢIONAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TEXT NOU

Art. 1. Biserica Ortodoxă Română cuprinde pe credincioşii de religie creştină ortodoxă din România şi diaspora ortodoxă română.

Art. 6. Asistenţa religioasă şi organizarea canonică a diasporei ortodoxe române se asigură de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 7. Titlul Mitropoliţilor, Arhiepiscopilor şi Episcopilor este cel al Eparhiei pe care o păstoresc.

Schimbarea titulaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopiilor şi Episcopiilor, precum şi înfiinţarea de noi eparhii se fac prin hotărîrea Adunării Naţionale Bisericeşti.

Schimbarea întinderilor teritoriale între eparhii, determinată de modificările în organizarea administrativ-teritorială a acestora sau a Statului, se face de către Sfîntul Sinod. Aceste modificări vor fi comunicate autorităţii de stat competente.

Art. 11. Sfîntul Sinod se compune din Patriarh, ca Preşedinte, şi toţi Mitropoliţii, Arhiepiscopii, Episcopii eparhioţi, Episcopii-vicari şi Arhiereii-vicar în funcţiune, ca membri.

În lipsa Patriarhului, preşedinte al Sfîntului Sinod este Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, iar în lipsa acestuia, Mitropolitul Ardealului, urmînd apoi al Olteniei, al Banatului, sau cel mai vechi Arhiepiscop sau Episcop în hirotonie.

Art. 12. Sfîntul Sinod se întruneşte în sesiune ordinară o dată pe an, iar în sesiune extraordinară ori de cîte ori va fi nevoie.

Convocarea, cu arătarea ordinei de zi, se va face de către Preşedintele Sfîntului Sinod, în timp util.

Art. 13. Deschiderea şi închiderea sesiunilor anuale ale Sfîntului Sinod se fac de către Preşedintele Sfîntului Sinod.

Art. 14. Sfîntul Sinod este valabil constituit cu prezenţa a cel puţin 2/3 din numărul membrilor săi.

El ia hotărîri valabile, cu votul majorităţii membrilor prezenţi.

Art. 23. Deschiderea şi închiderea sesiunilor Adunării Naţionale Bisericeşti se fac de către Patriarh în calitate de Preşedinţe al Adunării Naţionale Bisericeşti.

Art. 28. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române este şi Arhiepiscopul Bucureştilor şi Mitropolitul Munteniei şi Dobrogei.

Patriarhul este Întîiul stătător între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 29. Patriarhul se bucură de toate drepturile stabilite în sfintele canoane, în Statutul de faţă şi în regulamentele bisericeşti.

Titulatura sa este: «Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei şi Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române».

Pomenirea numelui său la serviciile religioase se face în conformitate cu sfintele canoane şi practica Bisericii noastre.

El poartă ca semn distinctiv două engolpioane şi o cruce, culion şi camilafcă albă cu cruce.

Art. 49. Pe lîngă preotul paroh, într-o parohie, pot fi unul sau mai mulţi preoţi slujitori şi diaconi. Numărul acestora se stabileşte, la propunerea Adunării parohiale, de către Adunarea eparhială, ţinînd seama de necesităţile parohiei, numărul credincioşilor şi mijloacele de întreţinere.

Parohul, preoţii slujitori, diaconii şi personalul bisericesc inferior trebuie să locuiască în parohie.

Art. 69. Comitetul parohial, care va putea avea mai multe secţii, va lucra sub preşedinţia parohului sau a delegatului său, cleric sau mirean.

Femeile majore din parohii pot fi alese membre în comitet.

Numărul membrilor în comitet nu va fi mai mare decît îndoitul numărului membrilor din Consiliul parohial. Comitetul parohial poate fi compus şi numai din femei.

Art. 70. Comitetul parohial nu are gestiune proprie. Veniturile şi cheltuielile lui se administrează prin epitropia parohială.

În viaţa parohiilor pot activa asociaţii bisericeşti legal constituite şi aprobate de Sfîntul Sinod cu acordul Chiriarhului locului.

Art. 104. Episcopii-vicari şi Arhiereii-vicari se aleg, în condiţiile art. 129 din prezentul Statut, de către Sfîntul Sinod, la propunerea Sinodului Permanent, în înţelegere cu Chiriarhul eparhiei respective.

Episcopi-vicari şi Arhiereul-vicari vor purta, cu aprobarea Sfîntului Sinod, titluri legate de eparhiile respective.

Intrarea lor în funcţiune se face în urma alegerii şi a hirotoniei în arhiereu şi se comunică autorităţii de stat în drept.

Vicarul administrativ se numeşte de Chiriarh dintre preoţii sau arhimandriţii, doctori sau licenţiaţi în teologie, cu experienţă administrativă.

El are atribuţiile ce-i sînt delegate prin decizie de către Chiriarh, conduce Cancelaria eparhială şi participă de drept la şedinţele organelor deliberative eparhiale, cu vot consultativ, iar în Consiliul eparhial cu vot deliberativ.

Episcopii-vicari şi Arhiereii-vicari au atribuţiile ce le sînt date de Chiriarhi, cu aprobarea Sfîntului Sinod.

Ei sînt membri de drept ai organelor deliberative şi executive eparhiale.

Art. 130. Patriarhul, Mitropoliţii, Arhiepiscopii şi Episcopii se aleg prin vot secret de Colegiul electoral, constituit din membrii Adunării Naţionale Bisericeşti şi din cei ai Adunării eparhiale a Eparhiei vacante.

Din Colegiu fac parte, ca membri de drept: rectorii institutelor teologice universitare şi directorii seminariilor teologice.

Colegiul electoral se convoacă cel mai tîrziu în termen de 3 luni de la declararea vacanţei, de către Patriarh, pentru alegerile de Episcop, Arhiepiscop şi Mitropolit, şi de către Patriarhul locotenent pentru alegerile de Patriarh.

Colegiul este valabil constituit cu prezenţa majorităţii membrilor săi şi alege valabil cu majoritatea absolută a membrilor prezenţi. El va fi prezidat de Mitropolit pentru alegerile de Episcopi şi Arhiepiscopi din Eparhiile sufragane, de Patriarh pentru alegerile de Mitropoliţi şi de Patriarhul locotenent pentru alegerile de Patriarh.

Alegerile vor fi conduse de preşedinte, ajutat de doi secretari şi doi bărbaţi de încredere, desemnaţi de Colegiu, cu care formează biroul Colegiului.

Fiecare alegător scrie pe un buletin numele aceluia pe care îl socoteşte vrednic de a fi ales.

Buletinele se vor depune în urnă de către alegători, în ordinea chemării lor de către preşedinte.

Preşedintele, împreună cu secretarii, numără buletinele, luîndu-le unul cîte unul şi punîndu-le în altă urnă goală.

În cazul în care numărul buletinelor corespunde cu acela al membrilor votanţi, preşedintele, în văzul tuturor, scoate pe rînd buletinele din urnă, citind cu glas tare numele înscrise. Secretarii vor consemna voturile. Rezultatul va fi proclamat de preşedinte şi consemnat într-un proces-verbal.

În cazul în care nimeni nu a întrunit majoritatea absolută de voturi, se va proceda la o nouă votare pentru alegerea unuia dintre cei care au obţinut cele mai multe voturi la primul scrutin.

În caz de paritate de voturi, decid sorții.

Procesul-verbal se înaintează Sfîntului Sinod pentru examinarea și cercetarea canonică a alegerii.

Art. 131. Examinarea canonică a celui ales se face de Sfîntul Sinod, după care numele acestuia se comunică autorității de stat competente.

Inscăunarea și instalarea se fac potrivit datinilor Bisericii Ortodoxe Române.

Gramata de instalare a Arhiepiscopilor și Episcopilor sufragani se dă de către Mitropolit, a Mitropoliților, de către Patriarh și a Patriarhului, de către Sîntul Sinod.

În cazul în care cel ales nu este arhiereu, el se sfințește de către Mitropolitul locului, asistat de cel puțin doi Episcopi sau arhierei, numai după aceasta putînd primi Gramata de instalare.

Art. 132. În cazul în care alegerea nu va fi aprobată de Sfîntul Sinod, se va proceda la o nouă alegere, în termenul fixat de Sfîntul Sinod în acest scop.

Art. 134. Preoții, diaconii, studenții în teologie, precum și cîntăreții care au absolvit școlile de cîntăreți bisericești sînt obligați a face catehizare, sub îndrumarea preotului paroh, conform normelor care se vor stabili de către Sfîntul Sinod.

Art. 158. Constituirea și competența organelor disciplinare, precum și procedura de judecată se vor determina printr-un regulament special, întocmit și aprobat de Sfîntul Sinod.

Regulamentul va determina normele și condițiunile de revizuire a sentințelor date de organele disciplinare și de judecată.

Art. 166. Organizarea și funcționarea Caselor de ajutor reciproc ale clerului și salariaților bisericești se va face pe baza unui regulament special aprobat de Adunarea Națională Bisericească.

Art. 167. Funcționarii Institutului Biblic și de Misiune, ai Fondului de asigurare a bunurilor bisericești și ai Caselor de Ajutor reciproc ale clerului și salariaților bisericești din eparhii se bucură de dispozițiunile generale cu privire la funcționari, în ceea ce privește salarizarea, fie că sînt plătiți de Stat, fie că sînt plătiți din fonduri proprii.

Art. 191. Numirile în diferite funcții bisericești vor fi comunicate autorității competente de Stat pentru contribuție la salarizare.

Art. 192. Terenurile agricole parohiale (sesii, donații etc.) și terenurile agricole (arabil, pășune, izlaz, livezi etc.), ale Eparhiilor, schiturilor și mînăstirilor vor fi folosite de proprietari și uzufructuari, conform dispozițiilor stabilite de forurile bisericești competente.

Art. 205. Consilierii administrativi eparhiali și patriarhali, aflați în funcțiune la data publicării prezentului Statut, precum și toți funcționarii definitivi din administrația eparhială și centrală, clerici sau mireni, se pot încadra în posturile echivalente, prezente în noua organizare bisericească la centrele respective.

Dacă vreunii din aceștia nu pot fi încadrați la centrul respectiv, ei pot fi transferați și încadrați la alt centru, în posturi egale.

Clericii din această categorie, la cerere, pot fi transferați în posturi de preot sau protopop.

Cei care nu acceptă transferarea în alt centru administrativ bisericesc se consideră demisionați.

Încadrările și transferările consilierilor administrativi patriarhali și ale funcționarilor administrativi de la Sfîntul Sinod, Consiliul Național Bisericesc, Institutul Biblic, Tipografia Cărților Bisericești și Casa Clerului, se fac de către Consiliul Național Bisericesc.

Noile încadrări și transferări se comunică autorității competente de stat pentru contribuție la salarizare.

Art. 206. Acest Statut, întocmit de Biserică pe temeiul principiilor și dispozițiunilor generale cuprinse în canoanele Bisericii, pentru a determina modalitățile după care Patriarhia Română își reglementează, conduce și administrează lucrările

sale religioase şi culturale, fundaţionale, epitropeşti, este şi rămîne obligatoriu pentru intreaga Biserică Ortodoxă Română, iar regulamentele de aplicare a Statutului vor fi aprobate de organele centrale bisericeşti competente.

Adunarea Naţională Bisericească poate aduce modificări prezentului Statut cu o majoritate de 2/3 voturi din totalul membrilor săi.

Modificările aduse se comunică autorităţii de stat competente, pentru informare şi luare la cunoştinţă.

REGULAMENTUL PENTRU DETERMINAREA ATRIBUŢIILOR PATRIARHULUI ŞI PENTRU FUNCŢIONAREA ORGANELOR CENTRALE DELIBERATIVE, ADMINISTRATIVE ŞI EXECUTIVE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ : SFÎNTUL SINOD, SINODUL PERMANENT, ADUNAREA NAŢIONALĂ BISERICEASCĂ, CONSILIUL NAŢIONAL BISERICESC ADMINISTRAŢIA PATRIARHALĂ ŞI INSTITUŢIILE ANEXE

TEXT NOU

Art. 1. Biserica Ortodoxă Română cuprinde pe credincioşii de religie creştină ortodoxă din România şi diaspora ortodoxă română, Ea este organizată ca Patriarhie, cu titulatura : «PATRIARHIA ROMÂNĂ» (art. 1 şi 5 din Statut), avînd ca organe centrale deliberative:

A. Sfîntul Sinod şi Sinodul Permanent;

B. Adunarea Naţională Bisericească,

iar ca organe executive :

a) Consiliul Naţional Bisericesc şi

b) Administraţia Patriarhală.

Hotărîrile organelor centrale sînt obligatorii pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română (art. 8 din Statut).

POZIŢIA ŞI ATRIBUŢIILE PATRIARHULUI

Art. 3. Patriarhul Bisericii Ortodoxo Române este şi Arhiepiscop al Bucureştilor şi Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei. El este Întîiul stătător între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române (art. 28 din Statut).

Art. 4. Patriarhul se bucură de toate drepturile stabilite în sfintele canoane, în Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, în regulamentul de faţă şi în celelalte regulamente bisericeşti.

Titulatura sa este «Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei şi Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române».

Pomenirea numelui său la serviciile religioase se face în conformitate cu sfintele canoane şi cu practica Bisericii noastre.

El poartă ca semn distinctiv două engolpioane şi o cruce, culion şi camilafcă albă cu cruce (art. 29 din Statut).

Art. 8. Sfîntul Sinod se compune din Patriarh ca preşedinte şi toţi Mitropoliţii, Arhiepiscopii, Episcopii, Episcopii-vicari patriarhali, Episcopii-vicari şi Arhiereii-vicari în funcţiune, ca membri. În lipsa patriarhului, la preşedinţia Sfîntului Sinod se va urma ordinea prevăzută în art. 11 din Statut.

DESPRE SESIUNILE SFÎNTULUI SINOD

Art. 9. Sfîntul Sinod se întrunește în sesiune ordinară o dată pe an, iar în sesiune extraordinară, ori de cîte ori va fi nevoie.

Convocarea cu arătarea ordinei de zi se face de către Președintele Sfîntului Sinod, în timp util (art. 12 din Statut).

Art. 10. Deschiderea și închiderea sesiunilor anuale ale Sfîntului Sinod se fac cu deosebită solemnitate bisericească și după un program care se stabilește de Patriarh.

Art. 11. Sfîntul Sinod este valabil constituit cu prezența a cel puțin 2/3 din numărul membrilor săi. El ia hotăriri, valabile cu votul majorității membrilor prezenți (art. 14 din Statut).

Art. 35. Comunicările din partea Bisericilor și organizațiilor creștine de peste hotare, ale Bisericilor și cultelor din țară, ca și din partea organelor de stat, de interes general bisericesc, se aduc la cunoștința Sfîntului Sinod de către Președintele său.

Art. 54. lit. «i» — Stabilește programele și normele activității de catehizare a credincioșilor în Biserică, iar în înțelegere cu Ministerul Învățămîntului și Științei și cu organul administrativ central pentru culte, stabilește programele analitice pentru instrucția și educația moral-religioasă a elevilor și studenților în școlile de stat, precum și cadrele didactice care vor preda educația moral-religioasă în școlile de stat.

Art. 59, alin. 5. — Deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești se fac de Patriarh în calitate de Președinte al Adunării Naționale Bisericești.

Art. 65, alin. 2. — Secția I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei) examinează actele electorale ale secției a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei), care examinează actele electorale ale secției a III-a (a Mitropoliei Ardealului) etc., urmînd ca secția a V-a (a Mitropoliei Banatului), să examineze pe cele ale secției I-a.

Art. 72. Membrii primesc, în timpul Adunării, diurna legală de întreținere, locuință, masă în zilele ședințelor și cheltuieli de călătorie pentru clasa I-a, pe C.F.R. sau cu avionul. Diurna se socotește pe zile, iar nu pe ședințe.

Art. 120, lit. «m». — Intervine la organele de stat competente pentru salarizarea personalului bisericesc, precum și pentru subvenții pe seama Bisericii în general, sau a unităților care, prin natura lor, stau sub directa conducere a Patriarhiei.

Art. 135, alin 4. — Sfințirea întru arhiereu se face de către Patriarh, asistat de doi chiriarhi, după care se comunică autorității de stat competente.

Art. 156. Serviciul Personalului are în atribuția sa toate lucrările relative la numirea, transferarea, concedierea, înlăturarea din serviciu și pensionarea salariaților din Cancelaria patriarhală și a instituțiilor sale anexe: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Fondul de Asigurare și Fondul de Credit și Ajutor pentru clerul ortodox român și statele personale ale lor.

Este condus de un șef de serviciu.

De asemenea, va întocmi fișele sau registrele pentru întregul personal clerical pe parohii, eparhii, mînăstiri și școli pentru pregătirea personalului bisericesc, colaborînd cu serviciile similare de la eparhii.

Art. 287. Consilierii administrativi patriarhali, membrii corpului de inspecție și control și personalul Cancelariei patriarhale, precum și ai instituțiilor anexe prevăzute în acest regulament se bucură de dispozițiunile legale cu privire la funcționari în ceea ce privește salarizarea, fie că sînt plătiți de stat, fie din fonduri proprii, iar numirea lor se va comunica autorității competente de stat, pentru contribuție la salarizare (art. 191 din Statut).

REGULAMENTUL PENTRU ALEGEREA FUNCŢIONAREA ŞI DIZOLVAREA ORGANELOR DELIBERATIVE ÎN PAROHIILE, PROTOPOPIATELE ŞI EPARHIILE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

TEXT NOU

A r t. 129, alin 2. — «Intrarea lor în funcţiune se face în urma alegerii şi a hirotonirii în arhiereu şi se comunică autorităţii de Stat în drept».

Prea Fericitul Patriarh TEOCTIST, încheind discuţiile, arată că astăzi s-a împlinit dorinţa afirmării autonomiei noastre bisericeşti şi a delimitării raporturilor dintre Biserică şi Stat.

Prea Fericitul Patriarh îşi exprimă recunoştinţa faţă de membrii Adunării Naţionale Bisericeşti pentru modul în care s-au desfăşurat lucrările şi pentru contribuţia adusă la ridicarea şi soluţionarea problemelor aduse în discuţie.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Preşedinte invită pe P. C. secretar general, Ştefan Liviu, să dea citire componenţei Comisiei pentru semnarea procesului-verbal al Adunării Naţionale Bisericeşti, formată din :

— P. C. Pr. Prof. Constantin Galeriu, P. C. Pr. Consilier Dumitru Păunescu, Dl. Acad. Caius Iacob, Dl. Dr. Paul Blidaru, Dl. avocat Mihai Sălcuţan.

Epuizîndu-se ordinea de zi a acestei şedinţe de lucru, *P. F. Patriarh Teoctist*, preşedintele Adunării Naţionale Bisericeşti, declară închise lucrările celei de a doua şedinţe de lucru a sesiunii ordinare a Adunării Naţionale Bisericeşti pe anul 1990.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Pr. CONSTANTIN PÂRVU

Vicar administrativ

RECENZII

Mihail Moxa, CRONICA UNIVERSALĂ. Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de *G. Mihăilă*, Bucureşti, 1989, 426 p. + facsimile, p. 429—585.

În acţiunea de reeditare a vechilor noastre monumente de cultură literare, apare şi *Cronica universală* a cărturarului călugăr oltean de la mănăstirea Bistriţa — Vîlcea, terminată de scris în septembrie 1620, *Mihail*, cu supranumele pe care şi l-a luat din smerenie, *Moxalie*, «unic în tradiţia culturală românească, cuvînt ce provine din greaca bizantină, μοξαλία sau (mai corect) τοξαλία, explicat prin ἁμαρτία (păcat)». Epitetul *Moxalie* înseamnă *«păcătosul»* (p. 37). Ediţia critică a operei, însoţită de izvoarele ei, cu un studiu introductiv erudit, cu notele explicative necesare, cu indicii de nume proprii şi de cuvinte, la sfîrşit cu «facsimile», optim realizate, aparţine prof. de slavistică G. Mihăilă.

Subliniind importanţa *Cronicii universale*, editorul caută să ne reţină atenţia, pentru «a nu uita», că ne aflăm cu circa un sfert de secol înainte de Grigore Ureche, şi cam cu tot atîta înaintea traducerii, asamblării şi redactării primei părţi a *Letopiseţului* ce urma să devină *cantacuzinesc* (p. 49). *Cronica universală*, afirmă editorul, ocupă un loc de seamă în evoluţia culturii şi literaturii române în primul secol de afirmare a acestora în limba naţională, iar în evoluţia istoriografiei româneşti, unul din genurile cele mai importante şi mai valoroase. Departe de a constitui un moment izolat în evoluţia istoriografiei, ea se înscrie într-o lungă serie a scrierilor de istorie naţională şi universală, mai întîi în slavonă, iar apoi în română, în latină şi în alte limbi de cultură ale noilor epoci (neogreaca, polona).

Pentru a contura mai bine semnificaţia şi valoarea *Cronicii universale*, atît din punct de vedere istoriografic propriu-zis, fiind realizată pe baza unor preţioase surse bizantino-slave (Manasses, patriarhul Nichifor, *Cronica anilor 1296—1413*, *Letopiseţul sîrbesc nou*, parţial Simeon Magistrul, Ioan Zonaras şi alte scrieri, între care *Letopiseţul de la Putna*, probabil prin intermediul unei prelucrări de tipul *Cronicii sîrbo-moldoveneşti)*, cît şi literar şi lingvistic, ca una din cele mai vechi scrieri laice în limba română, editorul schiţează de la început etapele care i-au pregătit apariţia. Evidenţiindu-i valoarea, el arată că această cronică nu s-a mărginit a fi o simplă traducere, ci reprezintă o «sinteză a istoriografiei universale vehiculate în epoca anterioară în Ţările Române». Editorul s-a oprit «ceva mai îndelung» asupra *Cronicii universale* a lui Constantin Menasses (n. la începutul sec. XII — m. 1187, în ultimii ani ai vieţii fiind episcop de Naupaktos), întrucît traducerea ei în mediobulgară reprezintă izvorul principal pentru cea mai mare parte a *Cronicii* lui Moxa, copia slavo-română din secolul al XVI-lea fiind cea mai apropiată de manuscrisul utilizat de cărturarul oltean, pentru care editorul recurge la ea în textul paralel ce-i însoţeşte ediţia.

Trecerea de la istoriografia în limba slavonă la cea în limba română a avut loc, în mod modest, mai în Moldova, în timpul lui Petru Şchiopul (1578—1579;

1582—1591), iar în Ţara Românească, după cît se pare, prin *Cronica domniei lui Mihai Viteazul*, urmată — după un «intermezzo grecesc» (Stavrinos şi Matei, egumenul mănăstirii Dealul) — de *Cronica universală* a lui Mihail Moxa şi apoi de cea internă, redactată în timpul lui Matei Basarab (1632—1654) şi inclusă, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, în *Letopiseţul cantacuzinesc*.

Manuscrisul quasi-complet şi cel mai vechi al *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa s-a păstrat pînă aproape de mijlocul secolului al XIX-lea la mănăstirea Bistriţa-Vîlcea, unde a şi fost scris. Păstrăm mărturia autorului în epilogul la partea întîi a lucrării (p. 203): «Şi iaste zisa sfinţiei tale, o, prea înţelepte părinte, chir Theofil, episcopul de Rîmnic. Iată şi eu, robul sfinţiei tale, mai micul şi mai apoi de toţi ticălosul călugărul Moxa Mihail, cîtu mi-au fost ştiinţa şi m-am priceput, eu am nevoit de-am scris (...). Iară cînd am sosit eu la acest vad, el au fost numărul anilor 7129 (= 1620), în luna lui septevrie».

Cum rezultă, iniţiatorul acestui important act de cultură, ce depăşea cercul textelor ecleziastice traduse pînă acum, a fost episcopul Teofil al Rîmnicului (Vîlcea) (1618—1636), care fusese între anii 1611—1617 egumenul mănăstirii Bistriţa, ctitoria fraţilor Craioveşti între 1491—1492, ajunsă un mare centru cultural, asemenea mănăstirii Neamţ din Moldova, unde-şi formase pregătirea culturală şi cărturarul şi înţeleptul domn, Neagoe Basarab (1512—1521).

În timpul lui Matei Basarab, Teofil este ridicat în scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei (1636—1648), care i-a fost un apropiat sfetnic, şi care avea să fie un promotor al culturii în limba română. Ca mitropolit, i-a cerut călugărului Mihail Moxa să alcătuiască în limba română o *Pravilă*, care s-a tipărit la Govora, cunoscută sub numele de *Pravila de la Govora din 1640—1641* sau *Pravila cea Mică*, în comparaţie cu *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea legii* din 1652 (Tîrgovişte).

În structura *Cronicii universale* se disting patru izvoare principale, dar inegale ca întindere. Scrierea se împarte în două părţi: prima, cea mai amplă, cuprinde capitolele 1—92, pînă la epilogul original, iar partea a doua cuprinde capitolele 93—99. În partea întîi, care reprezintă traducerea comprimată şi pe alocuri selectivă a *Cronicii* lui Manasses, se găsesc la tot pasul fraze cu precizări cronologice sau chiar pasaje întregi din *Cronografia* lui Nichifor, iar uneori fragmente din alţi cronicari bizantini şi din alte surse: cărţi ale *Vechiului Testament*, *Panegiricul* sau *Viaţa lui Constantin cel Mare*, *Războiul iudaic* al lui Josephus Flavius, *Cronica* lui Simeon Magistrul şi Logofătul şi cea a lui Ioan Zonaras, în versiunea prescurtată, rămînînd totuşi «cîteva pasaje neidentificate». Partea a doua a *Cronicii universale* este constituită din trei segmente, după sursele pe care le utilizează: 1) capitolul 93, care are la bază partea finală a textului completat al *Cronografiei* pe scurt a patriarhului Nichifor, în versiunea slavonă-sîrbă; 2) capitolele 94—96 şi 97 (parţial) constînd din transpunerea aproape integrală a *Cronicii anilor 1296—1413*; 3) sfîrşitul cap. 97 şi capitolele 98—99, cuprinzînd extrase din *Letopiseţul sîrbesc nou*, cu unele ştiri din *Letopiseţul de la Putna*, respectiv dintr-o versiune de tipul *Cronicii sîrbo-moldoveneşti*, precum şi dintr-un izvor neidentificat încă despre cucerirea Constantinopolului de către turci, în 1453. După exemplul versiunii mediobulgare a lui Manasses, Moxa şi-a organizat expunerea în 99 de capitole, numerotate de el însuşi, dintre care primele 92 corespund cu 128 de capitole ale Cronicii lui Manasses, iar ultimele 7 capitole, cuprind *epilogul* părţii întîi şi începutul părţii a doua. Cu toate eforturile de a identifica sistematic sursele *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa, editorul afirmă că «au rămas unele restrînse pasage, semnalate în notele la text, pentru care n-am putut încă stabili proveniența» (p. 48).

Partea centrală a *Cronicii* şi cea mai detaliată este consacrată, ca şi la Manasses, istoriei Imperiului roman de Răsărit (bizantin), pînă la Mihail Ducas (1071—1078), «ce au fost de începutul lumieei pînă la Mihail, feciorul Ducăei». Epuizînd izvorul său principal, *Cronica* lui Manasses, Mihail Moxa se adresează, în continuare, pe lîngă forma completată a *Cronografiei pe scurt* a patriarhului Nichifor, în versiunea slavonă (pînă în 1425), altor surse, care expun istoria Imperiului bizantin, precum şi a ţărilor vecine balcanice, Bulgaria, Serbia şi Albania, în parte şi a Ţărilor Române, în dramatica lor confruntare cu statul otoman în expansiune, ducînd naraţiunea pînă la anul 1490.

Capitolul 97, *Împărăţiia lui Manoil Paleolog*, reprezintă partea cea mai dezvoltată (ff. 145r—151v), în care se găseşte şi descrierea bătăliei victorioase a lui Mircea cel Mare împotriva lui Baiazid la Rovine, consideratã acum în 17 mai 1395: «Şi fu război mare, cîtu se întuneca, de nu se vedea văzduhul de mulţimea săgetelor... Aşa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte, deci se spăre Baiazid şi fugi de trecu Dunărea» (f. 146 r-v).

În 1874, Mihai Eminescu a achiziţionat pentru Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi unul din manuscrisele *Cronicii* lui Moxa, care aveau să-i inspire nemuritoarele versuri din *Scrisoarea III* (p. 50—51). Din *Letopiseţul de la Putna*, cărturarul oltean, care avea viziunea întregului popor român, consemnează în cap. 99 ştirile: «Atunce (= 1359) s-au început a se descăleca Ţara Moldovei» (f. 154 r); «Şi iară, anii 6984 (= 1476), se sculă însuşi Mahamet cu oşti mari spre Moldova, şi se loviră de faţă la Valea Albă, şi biruiră atunce turcii, deci feaceră rău mare moldovenilor» (f. 156 r). Analiza conţinutului *Cronicii* şi a izvoarelor folosite o dovedeşte a fi «o sinteză istoriografică de largă cuprindere, constînd din transpunerea în româneşte, după un plan propriu, într-o redactare cu elemente de originalitate, a mai multor izvoare bizantino-slave» (p. 27). Cum afirma Al. Procopovici în 1927, *Cronica universală* a lui Mihail Moxa este «cea dintîi lucrare cu care trecem dincoace de epoca post-coresiană. Cu ea intrăm în epoca românească, epoca biruinţei cărţii româneşti asupra celei slavone» (p. 52).

În încheierea studiului introductiv, prof. G. Mihăilă reţine justificarea aprecierii pe care o face G. Ivaşcu în *Istoria literaturii române*, vol. I, ed. 2, p. 335: «Ceea ce impresionează în *Cronograful* lui Moxa este gradul înalt de stăpînire originală a izvoarelor, precum şi mlădierea limbii, care, în cîteva decenii de la Coresi, ajunsese să se transforme într-un veritabil mijloc de expresie literară».

Pe lîngă această îndreptăţită apreciere, trebuie să reţinem şi patriotismul cărturarului oltean Mihail Moxa reflectat în opera sa, *Cronica universală*, prima noastră istorie universală, care a inspirat şi pe Mihai Eminescu şi, adăugăm, şi pe Tudor Vladimirescu, ce nu va uita nici el în lupta sa revoluţionară şi pe «fraţii moldoveni».

Dacă în secolul al XVI-lea purtătorul de steag al biruinţei limbii scrise româneşti a fost Diaconul Coresi, în prima jumătate a secolului al XVII-lea purtătorul lui va fi cărturarul călugăr Mihail Moxa de la mînăstirea Bistriţa-Vîlcea, pe care-l vor prelua în secolul al XVIII-lea cărturarii patrioţi ai centrului episcopiei Rîmnicului, Antim Ivireanul, Damaschin Dascălul, Chesarie şi ceilalţi ctitori de limbă românească.

Pr. I. IONESCU

RESUMÉS DES PRINCIPAUX ARTICLES

P. Assist. Al. Ioniță, *Possada, 1330, début de l'indépendance nationale roumaine.* En 1990, on compte 660 ans depuis la mémorable bataille de Possada, en Valachie, où l'armée roumaine, sous les ordres du prince régnant Bassarab I-er, a vaincu l'armée du roi hongrois Charles Robert d'Anjou qui avait invahi notre pays en 1330.

L'auteur souligne d'abord les démarches que le prince roumain avait faits auparavant afin d'écarter la fatalité de la guerre, démarches qui avaient été ignorées par le hautain roi hongrois. Par la suite, le moment fatidique venu, l'armée roumaine a employé une stratégie supérieure à l'ennemi et, de plus, en profitant des avantages offerts par le contexte géographique, elle a remporté une victoire totale sur l'armée hongroise dont le commandant, le roi même, a failli perdre sa vie.

Cette victoire a marqué le début de l'indépendance nationale du jeune Etat roumain et son entrée dans la conscience européenne. En même temps, cette victoire témoigne de l'état économique florissant de la Valachie à cette époque-là et lui confère un prestige bien mérité parmi les pays de cette partie de l'Europe, prestige qu'elle va garder intacte le long des siècles.

Le P. Ioan Ionescu, *Nicolae Iorga, tel que je l'ai connu.* L'article est un hommage que son auteur rend à la mémoire du grand professeur et historien de la nation roumaine Nicolae Iorga, à l'occasion de la 50-e commémoration de sa mort tragique. L'auteur évoque, entre autres, l'intérêt qu'il prêtait dans sa jeunesse à participer aux conférences publiques que l'illustre professeur donnait dans de différentes institutions culturelles, conférences dont il cite des propos qui lui restent toujours frais dans la mémoire et dont on repère les traits essentiels du célèbre savant roumain et l'influence profonde qu'il a eue sur de nombreuses générations d'auditeurs qui avaient été impressionnés par ses exposés tout le long de son existence.

Diacre Petru I. David, maitre de conférences, *La presse ecclésiastique à l'appui de l'achèvement de l'unité de l'Etat roumain.* Dans la première partie de cet article, l'auteur attire l'attention du lecteur sur les principales publications roumaines imprimées aux XVIII-e/XIX-es siècles dont il ressort d'une manière prégnante l'dée de l'unité nationale. Dans la seconde partie on en présente toute une série de revues et publications ecclésiastiques qui paraissaient au début du XX-e siècle dans différents endroits du pays et qui, par les problèmes soulevés avant et durant la première guerre mondiale, tachaient de maintenir éveillée la conscience nationale et l'amour pour la terre ancestrale, en saluant avec joie, ensuite, l'intégration de la nation roumaine dans ses frontières justes et naturelles et en consolant et soignant ceux des roumains qui avaient souffert des ravages de la guerre.

Partie officielle. Dans le présent numéro de cette revue on publie les procés-verbaux des séances du Saint Synode qui ont eu lieu au cours de l'anée 1990 et pendant lesquelles on a pris des décisions d'une importance particulière concernant tant les

ièles orthodoxes roumains que l'activité des institutions de l'Eglise Orthodoxe de oumanie. Nous en mentionnons : le rétablissement de quelques anciens diocèses ortho-oxes supprimés par le pouvoir communiste, à savoir les Archevêchés de Tomis, de ıceava et Rădăuţi et celui de Tîrgovişte, les Evêchés d'Argeş et de Maramureş. On entionne aussi l'ellection des titulaires de ces diocèses ainsi que de celui de la Métro-ole de Moldavie dont le siège était resté vacant plusieures années de suite. Il y a aussi autres décisions importantes concernant le changement des noms de certaines métro-oles de notre Eglise, comme suit : la Métropole d'Oungrovalachie, qui a porté ce nom ırant plus de six cents ans, s'appellera dorénavant la Métropole de Munténie et obroudja, alors que la Métropole de Moldavie et Suceava s'appellera désormais la étropole de Moldavie et Bucovine ; ce sont là des noms qui vont refléter plus actement les délimitations territoriales des métropoles respectives.

Le Saint Synode a également pris la décision concernant l'ammendement de cer-ns articles du Statut de l Eglise Orthodoxe de Roumanie, articles qui statuaient l'im-xtion et le controle du pouvoir communiste dans la vie de l'Eglise et qui lui entra-ient l'existence. Toutes ces décisions ont déja été ratifiées par l'Assemblée Ecclé-stique Nationale, organe suprême de l'Eglise Orthodoxe Roumaine pour décider r les problèmes administratifs et socio-communautaires.

Il est à mentionner aussi que, dans ses séances, le Saint Synode a pris tout une ie de mesures en ce qui concerne le déroulement de la vie de l'Eglise sur tous plans, le mieux possible, dans les nouvelles conditions de liberté instaurées dans tre pays après la révolution du mois de Décembre 1989, notammant en ce qui con-ne l'enseignement religieux et la formation des ministres de l Eglise, la presse et les blications périodiques ecclésiastiques, les ateliers productifs du Patriarcat Roumain, remise sur pieds de certaines associations ecclésiastiques etc. Toutes ces décisions si que beaucoup d'autres en sont largement reflétées dans l'ordre du jour des its séances de la session ordinaire du Saint Synode dans l'année 1990, dont les com-s rendus sont publiés dans le présent numéro de notre revue.